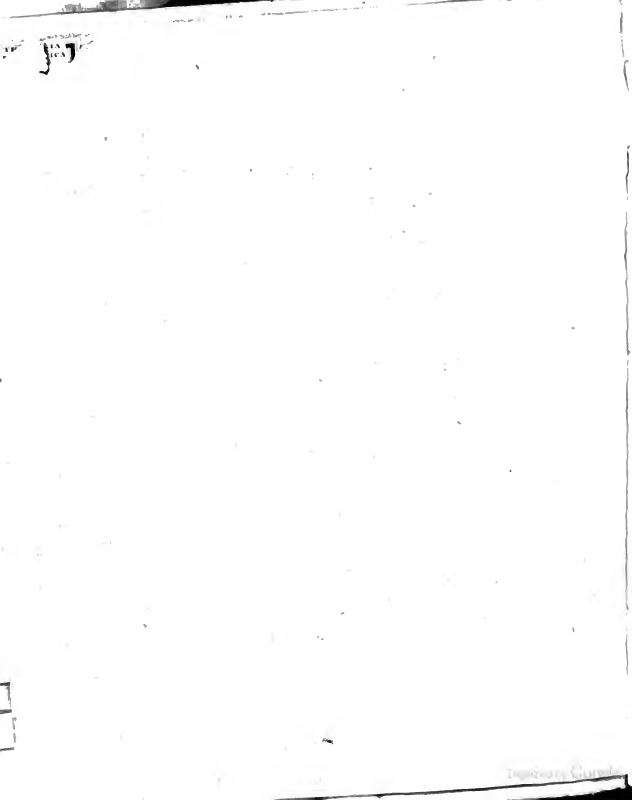

THEORETICO-PRACTICA
THEOLOGIA,

QUA,

Per singula capita Theologica, pars exegetica, dogmatica, elenchtica & practica, perpetua successione conjugantur.

EDITIO NOVA,

ACCEDUNT:

Historia Ecclesiastica plena fere, quanquam compendiosa: Idea Theologiæ Moralis: Hypotyposis Theologiæ Asceticæ &c.

AUCTORE

PETRO VAN MASTRICHT,

SS. Theol. in Academia Ultraj. Doctore & Professore.

TOMUS SECUNDUS.

AMSTELODAMI

SUMPTIBUS SOCIETATIS,

MDCCXXIV.

THEOLOGIÆ THEORETICO-PRACTICÆ LIBER SEXTUS, DE *REDEMPTIONIS APPLICATIONE.*

CAPUT PRIMUM, DE Naturâ applicationis.

1 Pet. I. ℣. 2.

Electis -- ex prænotione Dei Patris, ad sanctificationem Spiritus, per obedientiam & aspersionem sanguinis Jesu Christi.

Redemptionem sequitur ejus applicatio: ejusque contemplatio generalior.

I. Estitutionis partem *priorem*, in *redemptione* peccatoris, per Mediatorem Jesum, hactenus contemplati sumus; *posterior* succedit, in redemptionis istius *applicatione*. Circa quam occupabimur, *primo* paulo *generalius*, repræsentando ejus naturam: *tum* paulo distinctius, explicando ejus ingredientia. *Prius* hoc capite præstabimus, juxta manudictionem Petri 1 Epist. I. 2.

Pars exegetica.

Textus exponitur.

II. *Quibus verbis Apostolus παρεπιδήμοις διασπορᾶς, quibus hanc Epistolam destinabat; describit inter alia, ab* applicatione sanguinis, *seu redemptionis Christi, facta per* aspersionem, *penes quam notantur*

1. Descripti, *quibus competit applicatio redemptionis*, ἐκλεκτοῖς, electis. *Non tantum non omnibus & singulis παρεπιδήμοις, non erat destinata* redemptio *Christi, ejusque* applicatio; *nec speciatim* reprobis, *rigidissime ab eis seclusis: sed electis* solis & omnibus, *quibus electio præstabat, redemptionis pariter & applicationis universa basin & exemplar* Rom. VIII. 29. 30. *Est autem* electio ἐκλογὴ 1. *ad* munus *aliquod* Joh. VI. 70. *tum* 2. *ad* populum Deut. IV. 37. *Porro* 3. *ad* salutem Eph. I. 4. 5. *tandem* 4. *ad* sanctificationem, *quæ peragitur* vocatione Joh. XV. 19. *à quo* electio *nonnunquam* vocationem *designat* 1 Cor. I. 26. 27. *Duo posteriora hoc loco* electionis *voce intendere videtur Apostolus.*

2. Descriptio, *in qua hujus applicationis notantur*

A. Causæ, *nim.*

1. Exemplaris: κατὰ πρόγνωσιν Θεοῦ πατρὸς, secundum præcognitionem Dei Patris. *Hoc addi videtur, ad discernendam* hanc *electionem & vocationem*, à communi, *prout fit* Rom. VIII. 28. *Notatur autem*

a. Præcognitio, κατὰ πρόγνωσιν. *Non ad significandum quidvis, in redimendo* prævisum (*seu fidem; seu bona opera*) *quod Deum adduxerit ad applicationem istam, huic magis quam illi destinandam: sed quod, vel cognitio decreti sui, quæ rei ipsius existentiam ab æterno apud Deum præcesserit, temporalem eorum electionem, quæ fit in vocatione: seu potius, quod præcognitio* dilectiva, *sive amor* benevolentiæ, *quo electis, præ aliis, redemptionem illam applicandam voluerit, significet causam unicam fuisse hujus electionis, redemptionis applicationisque. Sonat autem* præcognitio, *vel* latiore *sensu, universam* præordinationem, *sic* vers. 20. *ubi* ordinati *dicuntur. Hoc sensu præscientia, providentia & prædestinatio differunt, sic ut* præscientia *se extendat ad* omnia *futura, sive per* Deum, *sive per aliud quidvis, imo etiam ad peccata* Act. II. 23. & IV. 28. Providentia *ad omnia quæ ipse vult, vel efficere, vel permittere: prædestinatio ad solum creaturæ rationalis* sta-

statum æternum: strictiore *sensu*, *est vel* absoluta, *qua ab æterno novit omnia absolute & simpliciter, sic usurpatur* 2 Pet. III. 17. *vel* limitata *& restricta ad solos electos, qui sunt* sui 2 Tim. II. 19. *cum approbatione* Rom. VIII. 28. 29. *&* XI. 2. Psal. I. 6. Matth. VII. 23. *Ea proprie est hujus loci.*

β. Præcognoscens, Dei Patris. Dei, *ut qui fons est & scaturigo universæ salutis nostræ* Rom. XI. 16. *per electionem* Eph. I. 4. *per donationem, qua nos dedit filio redimendos* Joh. III. 16. *&* Cap. XXII. 6. 7. 9. 11. Dei, *ut* immutabilis *in sua electione & electionis amore* Rom. XI. 29. Joh. XIII. 1.: ut omnipotentis, *è cujus manibus nemo & nihil electos eripere potest* Joh. X. 28. 29. *In quo validissima est electorum & præcognitorum fiducia, gaudium & solatium. Dei* Patris, *non exclusive ad Filium & Spiritum S. sed per appropriationem & excellentiam quandam, qua ad illum, ut primam ordine subsistendi personam, à qua, & reliquæ personæ suum subsistendi modum habent, & omnes actiones Dei externæ fere referri solent. Interim* Patris *vox hoc loco considerari potest, &* essentialiter, *prout omnes Trinitatis personas connotat, ut significetur, Deum triunum, amore plane* paterno, *suos præcognovisse & elegisse, quo sensu venit* 1 Joh. III. 1. *&* personaliter, *ut* prima *Deitatis persona* Joh. X. 15. 17. *Quod* Pater, *in œconomia Trinitatis, sustineat personam Heri, Domini, Judicis, cujus est designare ac delineare omnia negotia familiæ, ex quo omnis* familia *denominatur* Eph. III. 15.

2. Efficiens *quasi instrumentalis applicationis, ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος, ἐν pro δι' ἁγιασμοῦ, ex Hebraismo. Hic*

✱. Sanctificans *notatur Spiritus, cujus officium œconomicum est* sanctificare Rom. I. 4. 1 Cor. VI. 11. *à quo etiam nomen Sancti obtinet, quod sanctificationem ex officio peragat. Vocis Spiritus ὁμωνυμίαν alibi, in Cap. de Spiritu S. designavimus. Non potest ullo sensu hic intelligi Spiritus* Angelicus, *quia sanctificatio nullibi tribuitur Angelis: Spiritus* humani *significatio aliquo sensu admitti possit extra contextum, ut innuatur, non tam* corpus *nostrum sanctificari, quam* animam, *quoad intellectum, illuminatione; quoad voluntatem, emendatione; quoad affectus, directione: sed quia contextus mentionem facit Patris, quoad electionem; Filii, quoad redemptionem per sanguinem: hinc* spiritus *convenientissime notat tertiam Deitatis personam, cui passim in Scripturis assignatur* sanctificatio: *ut dicatur, Spiritum S. per appropriationem, electos* sanctificare *regeneratione, conversione, & sanctificatione, strictius sic dicta.*

3. Sanctificatio. *Sanctificare vel* latiore *sensu capitur in Scripturis, quatenus notat universam operationem Spiritus S. applicantem electis partam sibi per Christum redemptionem; scil. vocationem, regenerationem, conversionem & sanctificationem, strictius ita dictam: sic sonat, quotiescunque justificationi præmittitur* 1 Cor. VI. 11. *& sic hoc loco, ut suo loco uberius monebimus: vel* strictiore; *sanctificat autem Spiritus, vel* 1. negative, *prout in conceptione Christum videtur sanctificasse, præservando eum ab omni impuritate, ut ex Maria nasceretur* sanctum Luc. I. 35. *vel* privative, *ex non sancto faciendo sanctum, per regenerationem, conversionem & sanctificationem, ut diximus: vel* cumulative, *ex minus sanctis efficiendo magis sanctos, quod circa dudum sanctificatos quotidie procurat.*

3. Formalis, *in qua applicatio ipsa proprie consistit, penes quam notatur*

A. Obedientia εἰς ὑπακοὴν, ad obedientiam. *Posset per* obedientiam, *saltem extra contextum, intelligi obedientia* Christi, *de qua* Phil. II. 8. *ut significetur per Spiritum S. electis applicari, non tantum* sanguinem *Christi, seu justitiam ejus* passivam: *sed etiam ejus obedientiam, seu justitiam* activam: *sed tum videtur dicendum fuisse, εἰς ὑπακοῆς & sanguinis Christi aspersionem; dum jam dicitur εἰς ὑπακοὴν, ut significetur obedientia electorum, ad quam perducantur per sanctificationem Spiritus. Intelligitur ergo, citra dubium ὑπακοὴ πίστεως de qua* Rom. I. 5. *&* XVI. 26. *sive per* fidem *intelligatur* professio *fidei Christianæ, procurata præconio Euangelii* Rom. XV. 18. *sive potius interior cordis subjectio, qua propendens ad præstandam voluntatem Dei, cum profunda submissione sua, quæ resultat à fide salvifica, quatenus illa est per* charitatem *efficax* Gal. V. 6.

B. Aspersio sanguinis *Jesu Christi, penes quam notantur,*

1. Actus *aspergendi:* ῥαντισμὸν, aspersionem. *Vox notat purgationem, quæ fit per aspersionem rei purgantis. Alludit procul dubio ad aspersiones legales sub Veteri T. quarum quatuor q. species numerantur. Harum* prima *peragebatur aspersione sanguinis juvencæ rubræ, & aqua ex cinere istius vaccæ* Num. XIX. 2–11. *ubi juvenca rubra, integra, super quam jugum non ascenderit, extra castra, à Sacerdote mactata, sanguis*

guis jubetur digito ejusdem, septies spargi ad tabernaculum conventus, & cremata ejusdem juvencæ cinis, collectus & repositus extra castra, in locum mundum, dicitur futurus in aquam separationis, in oblationem pro peccato לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא, *Videtur notari duplex aspersio: altera* sanguine *facta juvenca; altera* cinere *ejusdem.* Secunda *aspersio fiebat sanguine agni paschalis* Exod. XII. *ubi Israëlitæ jubentur anniculi agni, perfecti, sanguine conspergere ambos domorum postes & superliminare* vers. 7. *additurque* vers. 13. & erit sanguis vobis in signum — & videbo sanguinem & transibo super vos, & non erit in vobis plaga &c. Tertia *aspersio peragebatur citra purgationem tabernaculi, Sacerdotum & populi* Levit. XVI. *in die propitiationis, ubi sanguinem tauri, & hirci mactati, Sacerdos aspergebat propitiatorio, cornubus altaris.* Quarta *denique aspersio erat sanguinis holocausti in altare, ad ratificationem fœderis* Exod. XXIV. 6. *In omnibus his aspersionibus præsupponebatur mactatio & effusio sanguinis, tum succedebat aspersio. Hic sanguis Leviticus procul dubio figurabat sanguinem Christi* Heb. IX. 13. 14. 15. 1 Joh. I. 7. *qui primo fundendus erat in cruce, tum* aspergendus, *seu applicandus purgandis à peccatis, & reconciliandis Deo, ut significaretur* χωρὶς αἱματεκχυσίας, *non fieri* remissionem peccatorum Heb. IX. 22. *nec sufficere* αἱματεκχυσίαν *absque aspersione seu applicatione, quemadmodum emplastrum, cætera efficacissimum, non conducit sanationi, nisi applicetur vulneri: istaque omnia sese exonerare in reconciliationem cum Deo* Levit. XVI. 16. 17. 18. 24. 27. 30. 33. 34. *cum* 2 Cor. V. 18. 19. 20. Heb. IX. 13. 14. 15. *Fit autem hæc aspersio seu applicatio, per* sanctificationem Spiritus, *velut causam* principalem, & *per* fidem, *velut* instrumentalem Act. XV. 9.

2. Res *aspergenda, est*

α. Sanguis. Αἷμα *sonat*, 1. *ordinarie* sanguinem Luc. XIII. 1. Joh. XIX. 34. *Aliquando* 2. mortem, *cædem, homicidium* Matth. XXIII. 30. 35. & XXVII. 24. *subinde* 3. reatum *sanguinis* Matth. XXVII. 25. Act. V. 28. *Frequenter* 4. mortem & *universam* passionem *Christi, per synecdochen* Rom. III. 25. & V. 9. & *sic frequenter in Epistola ad* Heb. *Omnia ista significata hoc loco sibi invicem coordinari & subordinari commode possunt, ut significetur plenissima redemptio, sanguine, morte & reatu sanguinis in se suscepto, procurata.*

β. Jesu Christi *præcise, nullius alius, sanguis* filii *Dei* 1 Joh. I. 7. *imo ipsius* Dei Act. XX. 28. pretiosus *sanguis Christi, ut* agni *immaculati & incontaminati, utpote quem* Deus præconstituit propitiationem... in sanguine ejus Rom. III. 25. *Sanguis* Jesu, *qui ab hoc nomen obtinet, quod populum suum liberet ab omni peccato* Matth. I. 21. *Sanguis* Christi, *uncti illius, qui* peccata *erat* obsignaturus, injustitiam expiaturus, & æternam justitiam adducturus Dan. IX. 24. 25. *Qui proinde plenissime sufficit nobis redimendis, modo à Spiritu sanctificationis, per fidem congrue aspergatur, & electis applicetur.*

Pars Dogmatica.

Redemptio Christi hominibus applicari debet.

III. Necessum ergo, ut redemptio, sanguine Christi parta, hominibus *applicetur*, seu, ut sanguis Christi ipsis aspergatur. Hoc sibi quondam volebant 1. *Typi*, quos in *exegeticis* dudum adduximus, Num. XIX. 18. 19. 20. significante ferventissimo Davidis voto Psal. LI. 9. Hoc sibi 2. volebant *promissiones* & præsagia, sub N. T. olim implenda Ezech. XXXVI. 25. Jes. LII. 15. Hoc 3. manifestè docent typorum istorum explicationes & *applicationes* in N. Testamento 1 Pet. I. 2. Heb. X. 22. & XII. 24. cum *aspersio* nihil aliud sit, quam *applicatio* sanguinis, ad purgandum & expiandum. Huc 4. Christus, ejusque sanguis, passim talibus comparantur, quæ non prosunt, nisi *applicata*; v. g. Rom. XIII. 14. pharmaco Jes. LIII. 5. cibo & potui Joh. VI. 53. Hinc 5. spectabat formula *fœderis* gratiæ: *ero Deus tuus* Gen. XVII. 7. h. e. ego me tibi applicabo. Huc 6. Ministris verbi, verba *applicatoria* Deus præscribit 2 Cor. V. 18. 19. 20. Jes. XL. 2. Luc. II. 11. Huc 7. *Sacramenta* vergunt: Baptismus Gal. III. 27. S. Cœna 1 Cor. X. 16. Hinc 8. ex *defectu* hujus applicationis, multi partem in Christo non habere dicuntur Joh. XIII. 8. Act. VIII. 21. Hoc tandem 9. *res* ipsa loquitur: cum enim redemptio *infiniti* sit valoris; nisi applicatione quasi restringeretur, omnes & singuli homines necessario servarentur, nec ullus damnaretur, quod est contra principia Scripturæ, omnisque Religionis.

Probatur Scripturis.

& ratione.

Quid sit applicatio.

IV. Quid igitur est redemptionis *applicatio?* Verbo dicam: est Christi & beneficiorum ejus appropriatio, quâ omnia illa, quæ Christus ut Mediator passus est & egit, actu efficacia redduntur, in certis quibusdam hominibus. *Appropriatio* illa procuratur, partim à *Deo*, partim ab *ipsis* redimendis;

dis; quatenus hi 1. præstant *conditiones*, appropriationi à Deo prærequisitas; tum 2. his præstitis, sibi firmiter *persuadent*, Redemptorem, & redemptionem sibi à Deo *appropriâtam* esse. Singula horum paulo distinctius examinàbimus.

Causa applicationis universa S. Trinitas; idque per tres actus:

V. *Primæ* ergo & primariæ vices, in negotio hujus applicationis, *Deo* competunt, ut ἀρχηγῷ καὶ τελειωτῇ τῆς πίστεως, adeoque & salutis Heb. XII. 2. Et quidem singulis Deitatis *personis*, juxta textum 1 Pet. I. 2. diversa cujusque personæ operandi ratione; *Patri* per πρόγνωσιν, seu *determinationem* redimendorum; *Filio*, per *destinationem* sanguinis, seu redemptionis suæ, his solis, quos Pater designaverit redimendos; *Spiritui* sancto, per redimendorum ἁγιασμόν. His igitur auctoribus, applicatio redemptionis tres actus complectitur:

Primus actus est designatio personarum, quibus applicatio obtingat.

VI. *Primo* προορισμόν. seu designationem *individuorum*, quibus redemptio procuranda & âppropriandа veniat: κατὰ πρόγνωσιν Θεοῦ πατρὸς, *secundum præcognitionem Dei Patris* 1 Pet. I. 2. Qui, ab hoc, dicuntur scripti in *libro vitæ* Exod. XXXII. 32. 33. Apoc. XIII. 8. & XVII. 8. & XX. 12. quod tam certum habeat eorum notitiam. non tantum quoad numerum *numerantem*, seu *quot* sint redimendi; sed etiam quoad numerum *numeratum*, seu *quinam* sint redimendi 2 Tim. II. 19. acsi in memoriali essent consignati. Hinc porro, juxta hanc πρόγνωσιν designatos filio suo *dedit* redimendos Joh. XVII. 6. 9. qui etiam ex adverso, eos *accepit*, ut ipsis suam redemptionem destinaret & impenderet Jes. LIII. 10. Joh. XVII. 19. & VI. 39. In hac *prædeterminatione*, quæ ad æternam *electionem* spectat, prima radix est, & imum fundamentum hujus applicationis: unde *solidum Dei fundamentum* appellatur; habens *hoc sigillum: novit Dominus qui sint sui* 2 Tim. II. 19.: imo & *virtualis* quædam applicatio, ab æterno facta, quæ ad *actualem* illâm, quæ in tempore fit, sese habet, ad modum efficacis cujusdam *exemplaris*.

Secundus est præscriptio conditionum, quas applicatio sequatur.

VII. *Secundo* præscriptionem *conditionum*; quibus à redimendis, præstitis, *actualis* applicatio succedat: nim. *fidei* & *resipiscentiæ* Joh. III. 16. Mârc. I. 15. Et hic actus, οἰκονομικῶς, & per appropriationem, âd *Filium* spectat Mediatorem, tanquam *unicum Dominum* Act. II. 36. 1 Cor. VIII. 6. Rom. XIV. 9. Est enim *Domini*, suis subditis præscribere leges, prout etiam fecit Joh. I. 12. Marc. XVI. 15. 16. unde in *nomine* ejus, seu auctoritate & promissione ejus, *remissionem peccatorum* dicuntur consecuturi, quotquot *in ipsum crediderint* Act. X. 43. Hic actus spectat ad *fœdus gratiæ*, cujus conditiones designavimus lib. V. cap 1.

Tertius est sanctificatio redimendorum.

VIII. *Tertio*, redimendorum ἁγιασμόν, quâ, *latiore* vocis sensû, procuratur, ut præscriptæ ad applicationem leges à redimendis actu præstentur, ad hoc, ut actualis appropriatio succedat. Hic ἁγιασμὸς, κατ᾽ οἰκονομίαν, exserte tribuitur Spiritui Sancto 1 Pet. I. 2. à quo, *per unum Spiritum, omnes in unum corpus baptizati* dicimur 1 Cor. XII. 13. Circa quem Spiritus S. ἁγιασμόν, varia occurrunt consideranda: nim.

Actus hujus sanctificationis.

IX. 1. *Actus* ἁγιασμοῦ, quibus applicationem procurat, *tres* potissimum: quorum *primus* redimendis *offert* conditiones, recipiendas, ut appropriatio redemptionis succedat, & ad receptionem *allicit*; 1.
& hic actus appellatur *vocatio* Rom. VIII. 30. *secundus*, redimendis, *natura mortuis in peccato* Eph. 2.
II. 1. 5. adeoque penitus ineptis, qui oblatas sibi conditiones recipere possint; *vires* restituit, quibus conditiones oblatas, seu spiritualia *possint* 2 Cor. III. 5. 1 Cor. XV. 10. Act. XVI. 14. idque, per *vivificationem* spiritualem Joh. VI. 63. Eph. II. 5. per *regenerationem* Joh. III. 5. quæ & *renovatio Spiritus* S. appellatur Tit. III. 5. Conf. Ezech.
XXXVII. 5. 8. 9.: *tertius*, vivificatos ac regenitos eo 3.
perducit; ut, quod jam *possunt* per regenerationem, *velint* etiam: actuque stipulatas ad applicationem redemptionis conditiones recipiant, credant, resipiscant Phil. I. 29. à quo *Spiritus fidei* appellatur 2 Cor. IV. 13. Hi tres, quia *unum* ingrediuntur generalem Spiritus ἁγιασμόν, atque eodem tendunt indivulsi; & in Scripturis, & à Theologis, promiscue passim usurpantur; suâ naturâ tamen, eo quem diximus modo distinguuntur. De quibus distinctius suo loco, si Deus volet, nobis erit agendum.

Fundamentum applicationis est unio & communio cum Christo.

X. 2. *Fundamentum* applicationis, quod in receptis conditionibus struitur: nim. tum *unio* cum Christo; tum *communio* beneficiorum, resultans ex unione Phil III. 8. 9. Sicut enim reatus Adami *primi*, cum omnibus pœnis consectariis, nobis non applicatur, nisi per *unionem* quandam fœderalem, quâ in Adamo exstitimus, peccavimus, morimur, ita redemptio à reatu *secundi* Adami, cum suis consectariis, gratiâ & vitâ, nobis non applicatur, non per *unionem* quandam fœderalem & *mysticam*, quâ sumus *in* Christo, cum ipso morimur, resurgimus, æternum vivimus; explicante analogiam hanc, passim Apostolo Rom. V: 12— & VI. 3. 4. 5. 6. Gal. II. 20. Eph II. 5. 6. Hinc, extra Christum, *nulla* salus relinquitur Act. IV. 12. extra Christum *nil posse* dicimur Joh. XV. 4. 5: prout, ex adverso, *in* Christo *vita* ponitur Joh. I. 4. ipseque *vita nostra* appellatur Col. III. 4. & *omnia* se posse, pronunciat Apostolus *in Christo* Phil. IV. 13.

Beneficia applicata.

XI. 3. *Beneficia* redemptionis nobis in applicatione appropriata. Quæ Petrus in textu, & Paulus passim, ad *gratiam* & *pacem* refert: sic, ut *gratia* omne bonum *honestum* comprehendatur; *pace*, omne bonum *jucundum*. Paulo expressius ac distinctius quatuor numerantur beneficia, nobis approprianda: (1) *Justificatio*, quâ, propter redemptionem Christi, cum eo uniti, absolvuntur.

tur ab omni reatu mali, ipsique adjudicatur jus omnis boni Rom. v. 1. (2) *Adoptio*, quâ, jam justificati, in familiam Dei, & quidem ut *filii*, recipiuntur, ipsisque hæreditas æterna decernitur Joh. I. 12. 1 Joh. III. 1. (3) *Sanctificatio*, qua, in justificatis & adoptatis, impuritas peccati paulatim aboletur, & fulgor imaginis divinæ, in sanctitate & justitia, redintegratur Eph. IV. 22. 23. 24. (4) *Glorificatio*, per quam ab omni miseria liberantur, & in statum beatum ac felicem traducuntur Rom. VIII. 30: quoad gradum *inchoationis*, in hac vita Rom. VIII. 24: quoad gradum *consummationis*, post hanc vitam Matth. XXV. 34. 46. His quatuor beneficiis, omne bonum applicatur, quod ad perfectam beatitudinem desiderari possit.

Objectum applicationis: XII. 4. *Objectum* hujus applicationis: quod, singulatim ac *distributivè* consideratum, præstant omnes ac *singuli* fideles Joh. I. 12. 1 Pet. I. 9. *collectivè* consideratum, est *Ecclesia*, *corpus Christi & plenitudo ejus*, *qui omnia implet in omnibus* Eph. I. 22. 23. cui *seipsum* Redemptor *dedit*, *ut eam sibi sanctificaret* — Eph. v. 2. 25. 26. Quæ non aliud est, quam collectio verè fidelium: sive *universalis* illa intelligatur collectio omnium, qui fuerunt unquam, sunt, aut erunt Heb. XII. 23.: sive *particularis* illorum fidelium, qui speciali fœdere ecclesiastico seipsos obstrinxerunt, ad communionem sanctorum, constanter inter se exercendam 1 Cor. I. 2. Huic enim beneficia redemptionis destinata sunt Matth. I. 21. Joh. XVII. 9. 19.

(Margin: fideles singuli, Ecclesia.)

Media applicationis quatuor: XIII. 5. *Media*, quorum opera applicatio peragitur. In quibus *primum* est, *ministerium verbi*, quod, ab hac applicatione, *ministerium reconciliationis* indigitatur 2 Cor. v. 18. 19. utpote quo Deus homines instruit; qui *ministri novi fœderis* sunt, *non in litera*, *sed in spiritu*; qui ab hoc *συνεργοὶ τοῦ Θεοῦ* designantur 1 Cor. III. 9. & *χαρᾶς* fidelium 2 Cor. I. 24. & VIII. 23. Sive ministerium intelligatur *extraordinarium*, *διάκονοι* & infallibilis directionis Gal. I. 1. sive *ordinarium*, quod universam suam directionem habet ab ordinaria illa regula, quam, per extraordinarios, Deus Ecclesiæ præscripsit Eph. IV. 11. 12. Horum enim opera, Spiritus S. in redimendis, conditionem procurat, qua præstita, beneficia redemptionis appropriantur Rom. x. 14. 15. 17. Act. XXVI. 17. 18: *Secundum* est, *administratio sacramentorum*, qua conditio applicationis, jam procurata, *obsignatur*, ut redempti beneficia redemptionis sibi *appropriare* possint Rom. IV. 11. & conditio redemptionis, fides, conservatur, confirmatur & augetur 1 Cor. XI. 24: sive hoc fiat, secundum gradum *initiationis*; olim in circumcisione Gen. XVII. 10. 12. cum Rom. IV. 11. nunc in Baptismo Act. II. 38. 39. Col. II. 11. 12: sive secundum gradum *roborationis*, quod olim factum, per sacramentum *Paschatis* 1 Cor. v. 7. 8. nunc per S. *Cœnam* 1 Cor. XI. 23 — 30. *Tertium* est *disciplina ecclesiastica*; Matth. XVIII. 14. 15. 16. qua conditiones, applicationi prærequisitæ, quasi sepimento quodam muniuntur, ne per scandala suffocentur 1 Cor. v. 6. 7. 9. 13. sicut enim per ministerium verbi, voluntas Dei *proponitur*, ad fidem & resipiscentiam (quæ conditiones sunt, applicandæ redemptioni prærequisitæ) gignendam & augendam; sicut item, per Sacramentorum administrationem, voluntas Dei personaliter applicatur, ad fidem & resipiscentiam *confirmandam*: ita per exercitium disciplinæ ecclesiasticæ, voluntas Dei personaliter applicatur censuris ecclesiasticis, ad vitia, seu scandala *præcavenda*, aut *removenda*, quibus fides & resipiscentia impediri, aut, si pote, suffocari possent. Ex quibus *quartum* etiam nascitur, *gubernatio Ecclesiæ* Act. XX. 28. à qua *κυβερνήσεως* mentio fit 1 Cor. XII. 28. & *καλῶς προεστῶτες* commemorantur 1 Tim. v. 17. cujus gubernationis ope procuratur, ut per præcedentia media, applicatio redemptionis *commodius*, certius & *efficacius* peragatur.

(Margin: 1. Ministerium verbi. 2. Administratio Sacramentorum. 3. Disciplina Ecclesiastica. 4. Gubernatio Ecclesiæ.)

XIV. 6. *Modus* applicandi, per diversas temporum *periodos*. Quamvis enim, quoad rei *substantiam*, applicatio uniformis sit, per omnia secula; quoad *circumstantias* tamen, plurimum differt sub Veteri, & sub Novo Testamento: quatenus redemptio, sub Veteri Testamento applicabatur, adhuc, per Messiam *incarnandum*, *impetranda*; dum sub N. T. applicatur, per Messiam *incarnatum*, *impetrata*. Diversitas autem applicationis, sub utroque testamento, per quatuor illustres epochas observatur: quarum *prima* à paradiso procurrit ad Mosen, quando per Patriarchas applicatio facta est, absque ulla Scriptura, sola vivâ voce: *secunda* à Mose ad Messiam, quando, per varios typos & umbras, applicatio obscurius & difficilius procurata est: *tertia*, à Messia ad extremum judicium, aut consummationem seculorum: quando, remotis velis, umbrisque, applicatio, retecta facie, per ministerium, Sacramenta, disciplinam, & gubernationem humanam, peragitur: *quarta*, ab extremo judicio, seu potius, à consummatione seculorum, in omnem usque æternitatem: quando applicatio, procurata in *tempore* absque ullis intercedentibus mediis, *immediate* à Deo & Mediatore, continuabitur & consummabitur, in omnem usque æternitatem. Hæc designasse, hoc quidem loco, suffecerit, per residuam nostræ Theologiæ partem, distinctius repræsentanda.

(Margin: Modus applicandi diversus sub Veteri & Novo Testamento.)

XV. Fuit redemptionis applicatio, quatenus *à Deo* peragitur: succedit eadem, quatenus *ab ipsis* redimendis profluit. Ea scil. eorum actio, qua Redemptorem, redemptionem, omniaque ejus beneficia, sibi *appropriant*. Quæ quidem a- ctio

(Margin: Applicatio ab ipsis redimendis peragitur.)

præstando conditiones, applicationi divinæ præ-requisitas. ctio gemina observatur: *altera*, qua id præstant, ad quod redemptio sibi propria *fit*: altera, ad quod *facta* cognoscitur. *Fit* appropriatio, præstando conditiones eas, ad quas Deus, illam se facturum, promisit. Et quænam illæ conditiones? Non sanè, vel propriis, vel aliorum quorumvis passionibus satisfacere pro reatu peccatorum qualicunque; & meritis bonorum operum, sibi *jus* parare ad vitam æternam: multo minus, præstando *legem* Christi (h. e. legem Mosis à se correctam & auctam, ex gratia promissionis) sibi acquirere jus remissionis peccatorum, & vitæ æternæ. Quænam igitur? Resp. Quantum ad *primum* applicationis momentum, quo appropriatio constituitur, est *sola fides*, qua Redemptorem & redemptionem apprehendimus, & apprehendendo, ex divina promissione, nostram facimus Joh. III. 16. & I. 12. Act. X. 43. quoad *secundum* momentum, quo facta continuatur, & à *jure* in beneficia redemptionis, sola fide parto; ad *possessionem* perducit, est, præter fidem, *etiam observantia*, seu studium bonorum operum: quo sensu Jacobus ad justificationem *actualem*, quà, viva Judicis *voce*, in extremo die, ipsa vitæ æternæ *possessio* fidelibus adjudicabitur, non *solam* exigit fidem, sed bona etiam *opera* Jac. II. 13. 14. & ipse Redemptor his qui sibi *obtemperant*, *causa vitæ æternæ factus* dicitur Heb. V. 9. quo etiam vergit *obedientia fidei* Rom. I. 5. & XVI. 26. Conf. lib. V. cap. 2. §. XVI. Nec tamen conditiones illæ, à redimendis *sic* præstandæ intelliguntur, ut à viribus liberi arbitrii profluant; cum & redimendi, juxta cum reprobis, ante sui regenerationem, ut *peccatis mortui* sint Eph. II. I. 5. Tit. III. 3. adeoque ad præstandas istas conditiones penitus *inepti* 2 Cor. III. 5. Jos. XXIV. 19. sed ex ipsâ Redemptoris & redemptionis gratia Phil. I. 29. I Cor. XV. 10. per *spiritum fidei* 2 Cor. IV. 13. sic tamen, ut *formaliter* ab ipsis redimendis eliciantur & præstentur.

Applicatio etiam à redemptis percipitur, per persuasionem specialem. XVI. Sic applicatio, à redimendis, præstando conditiones, à Deo redemptionis applicationi prærequisitas, *fit*, tum *facta* cognoscitur, quando, ex præstitis conditionibus, redemptus sibi infallibiliter persuadet, & Redemptorem, & redemptionem *suam* esse Gal. II. 20. *Quod vivo, vivo per fidem filii Dei, qui me dilexit, & seipsum tradidit PRO ME* Rom. VIII. 38. 39. 2 Tim. IV. 17. I Tim. I. 12. Hujus naturam repræsentavimus lib. II. cap. I. §. LV. & *de fide salvif.* cap. XXI. nec his addimus, nisi studiosè cavendum esse, ne hæc appropriatio admittatur, antequam *prior* illa certò præcesserit, aliàs in fallacem degeneratura *præsumptionem*.

Pars Elenchtica.

Quæritur: XVII. Controversiæ capitis hujus præliminaris, ad ipsa spectant applicationis singula *ingredientia*, ibique expedienda. Hoc loco quæri potest, *primo*, an, sicut ipsa redemptio, ita ejus etiam applicatio, sit universalis? Origenes olim universalem omnium creaturarum rationalium, usque ad ipsos diabolos, salutem statuens, affirmabat: hujus vestigia, superiori seculo, legit Franciscus Puccius, Italus, & Samuel Huberus, Helvetius, ex Reformato Lutheranus; sed ab ipsis Lutheranis, ob enorme placitum, ejectus. Christiani communiter, & imprimis Reformati, negant: quod I. ne *redemptio* quidem sit universalis; sicut capite præcedenti demonstravimus, multo minus ejus applicatio: quod 2. universali omnium & *singulorum* saluti non tantum Scriptura æternùm reclamet Matth. VII. 22. 23. cum cap. XXV. 41. Jes. LXVI. 24. Marc. IX. 44.: sed &, quotquot Christum vel *ore* tantum profitentur: addam 3. quod hac ratione, omnia salutis æternæ media, verbum, sacramenta, disciplina, cassa forent; atque omnis Religio cessaret. Nec video, quid adversari pro se obtendere possint, nisi fortè, A. quod Deus sit infinitùm *misericors*. Resp. Est & infinitum *justus*, ac proinde, sicut ex infinitâ justitiâ vindicativa non profluit omnium universalis damnatio; ita ex *infinita* misericordia, non omnium resultat salvatio. B. Quod *non delectetur morte peccatoris*; *sed ut convertatur & vivat* Ezech. XVIII. 23. Resp. Additur nihilominus. *in peccatis suis morietur* vers. 24. 26.: non igitur *simpliciter*, non delectatur morte peccatoris; sed *ejus* tantum, qui convertitur. C. Quod filium dederit redemptionis pretium, pro *omnibus* I Tim. II. 6. Resp. Dedit pro *quibusvis*, sed, qui ad cognitionem veritatis, seu ad veram fidem perveniunt. vers. 4. D. Quod redemptio Christi *infiniti* sit valoris. Resp. Hinc, omnibus quidem & singulis redimendis sufficere *posset*, si modo, ex intentione Patris, omnibus destinare, & impendere Redemptor voluisset, cujus contrarium ipse profitetur Joh. XVII. 9.

1. An applicatio redemptionis sit universalis

Argumenta sententiæ negativæ.

Objectiones affirmativæ.

XVIII. *Secundo* quæritur, an applicatio à redemptione *divelli* possit, sic ut redempti sint, quibus redemptio non applicetur? Pelagiani & Pelagianizantes, Sociniani, Arminiani, Anabaptistæ, Pontificii, & quotquot sunt extra Ecclesiam Reformatam, usque ad ipsos Lutheranos, (diversis licet gradibus & hypothesibus) quo commodius applicationem suspendant à libero cujusque *arbitrio*; redemptionem statuunt, ad omnes & *singulos* homines sese extendere, quando *applicatio* ad solos fideles spectet. Nec desunt inter eos, qui existiment, per *libertatem* arbitrii, fieri potuisse, ut redemptio *nulli* omnino fuisset applicata. Quin inter ipsos Reformatos, hi qui universalem gratiam defendunt, quoad *thesin* quidem inæqualis latitudinis, cum reliquis consen-

2. An applicatio à redemptione divelli possit?

sentiunt; quoad *hypothesin*, in hoc egregiè à reliquis dissentiunt, quod applicationem non ab *arbitrio* humano; sed à *gratia* Dei *superabundante* suspendant. Communis Reformatorum sententia negat, quod sic divelli possit, ut redemptus sit, cui redemptio non applicetur; quia 1. applicatio est *finis* redemptionis, in intentione divina Eph. I. 9. 12. 1 Tim. I. 15. quo Deus, per infinitam potentiam & beatitudinem, frustrari non potest: ex quo sequitur, omnibus quibus *impetrata* est, etiam *applicari* redemptionem: quia 2. Scriptura redemptionem cum salute *indivisibiliter* connectit; consequenter etiam cum applicatione Rom. VIII. 34. *Quis condemnabit? Christus mortuus est.* Quia 3. demta *applicatione*, redemptio *non* erit redemptio, multo minus, ex hypothesibus adversariis, *universalis* redemptio, utpote per quam nemo redimitur: num pharmacum non applicatum sanatio erit, quando ejus ope nemo sanatur? Quia 4. *insulsum* foret consilium Dei sapientissimi, filium unigenitum destinare, indeclinabili & dirissimæ morti, per quam *nemo* redimeretur. Imò 5. quæ gloria misericordiæ, tantopere celebratæ, redundaret è *tali* redemptione? Quæ 6. consolatio & gratitudo ex tali redemptione nasceretur, à quâ nulla beatitudo? Addam 7. *injuriam* pessimam fieri ipsi redemptioni, quando universa ejus efficacia suspenditur ab hominis libero *arbitrio*. Nec video, quid in contrarium dici possit, nisi quod redemptio passim universalis celebretur, quando interim ipsa salus maximè sit particularis: cum prius, capite præcedenti, ex professo refutaverimus.

Fundamentum affirmativæ sublatum.

3. An redemptionis applicatio pendeat à redimendorum arbitrio?

XIX. *Tertio* quæritur, an redemptionis applicatio pendeat ab hominis libero *arbitrio*? Adversarii pelagianizοντες, Sociniani, Arminiani, Jesuitæ, affirmant, & in hoc πρῶτον ψεῦδος est, universi consilii adversarii Reformati omnes negant; quod 1. Scriptura Christum prædicet, ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν τῆς σωτηρίας ἡμῶν Heb. XII. 2. Quod 2. à voluntate Dei *miserente*, eadem Scriptura suspendat universam salutem nostram, remotâ etiam expresse hominis *voluntate* Rom. IX. 15. 18. Quod 3. ipsum nostrum *velle*, referat ad productionem *Dei* Phil. II. 13. Quod sic 4. omnis redemptio *cassa* foret; cum omnes *mortui* simus in peccato Eph. II. 1. 5. inepti, qui vel bonam cogitationem concipiamus 2 Cor. III. 5. Quod 5. sic quisque seipsum *discerneret*, contra Paulum 1 Cor. IV. 7. & gloriandi potestatem in *seipso* haberet, contra eundem Paulum Rom. III. 27. Eph. II. 8. 9. Sic 6. quisque suus *Redemptor* foret, potius quam Christus omnium. Prout alibi ex professo docemus.

Argumenta negativæ.

Objectiones affirmativæ.

Quibus frustrà opponunt adversarii, A. quod passim redemptio & salus videantur referri ad liberum *arbitrium* Matth. XXIII. 37. & XXII. 5. Psal. LXXXI. 14. Resp. His & similibus locis, non *applicatio* redemptionis refertur ad liberum arbitrium; sed tantum *damnatio* æterna Joh. V. 40. B. quod Deus *invitet* ad recipiendas conditiones, à quibus applicatio pendet Deut. XXX. 15. Apoc. XXII. 17. Jes. LV. 1. Resp. Invitat 1. ad præstandas redemptionis conditiones, *populum* suum: non viribus sui *arbitrii*; sed viribus *gratia*, per conversionem operantis, & *velle & facere* Phil. II. 13. Invitat 2. *sitientes* grâtiam Apoc. XXII. 17. Jes. LV. 1. quales non *natura* sumus; sed *gratia* vivificante & regenerante Eph. II. 5. 8. C. Quod arbitrium humanum, sua natura *indifferens* ad opposita, cogi non possit ad præstandas applicationis conditiones. Resp. Non consistit arbitrium in *indifferentia*; sed in facultate agendi *ex consilio*, ut alibi demonstravimus. 2. Nec *cogitur* arbitrium per gratiam; sed *flectitur* tantum suaviter Prov. XXI. 1.

XX. *Quarto* quæritur, an redemptionis applicatio, seu præstare conditiones applicationis, pendeat à mera gratia *morali*, aut à vocatione congrua? Quos diximus, liberi arbitrii patroni, ne aperti videantur *omnis* gratiæ hostes; admittunt quidem gratiam, sed moraliter *tantum suadentem*, ut conditiones applicationis *liberè* admittamus, quas etiam, pro arbitrio, respuere *possimus*: quibus aliquando gratia addat, quod *congruenter* dispositioni arbitrii nostri, curet vocandos, ut conditiones applicationis admittamus. Reformati, ut gratiam *moraliter* suadentem lubenter admittunt: sic *dispositionem naturalem*, ad præstandas conditiones applicationis, cui congruenter vocari possit, ulli adesse, negant: adeoque gratiam *moraliter* suadentem nequaquam sufficere; sed præter eam, requiri gratiam *physice* vivificantem, regenerantem, cor novum conferentem, statuunt; per rationes, ad controversiam præcedentem, indigitatas, & capitibus sequentibus, de *vocatione*, *regeneratione* & *conversione*, ex professo tradendas.

4. An applicatio pendeat à gratiâ tantum moraliter suadente?

XXI. *Quinto* quæritur, an applicationis beneficia: remissio peccatorum, & jus vitæ æternæ, pendeat ab *operibus* propriis, aut à quovis *alio* quam à *receptione* Redemptoris, quæ fit per fidem? Sociniani beneficia illa suspendunt ab obedientia *præceptis Christi* præstita: Pontificii, ex parte quidem, suspendunt à satisfactione & meritis Christi, fide admissis; ex parte verò à satisfactionibus *humanis*, & *meritis* propriorum operum. Reformati, *jus* beneficiorum istorum suspendunt à sola fide, quâ Redemptorem recipimus; sed *possessionem* illorum insuper suspendunt à studio bonorum operum, ut diximus §. XV. Sententia Sociniana corruit per *cap. præced.* §. XXIV. Pontificiorum itidem, per §. XXXIII. & XXXVIII. atque amplius etiam, si Deus volet, per *cap.* de *justif.*

5. An applicationis beneficia, remissio peccatorum, & jus vitæ æternæ, pendeant à quovis alio, præterquam à fide?

XXII. *Sexto* quæritur, an verè fidelis mediis *ordinariis* sibi certò & infallibiliter possit applicare

6. An fidelis,

ordinariis mediis sibi certo possit applicare redemptionem?

care, seu appropriare redemptionem? Pelagiani, & Pelagianisantes Sociniani, Arminiani, Jesuitæ, aliique, propter liberi *arbitrii* perpetuam *inconstantiam*, & mutabilitatem, negant: Pontificii largiuntur, infallibilem appropriationem obtineri quidem posse; sed non nisi adminiculis *extraordinaria* revelationis divinæ: *ordinariis* autem non posse obtineri, nisi incertam & fallibilem *spem* redemptionis. Reformati, *imperfectam* quidem, pro ratione omnis boni, in hac imperfectione; sed *certam* tamen & infallibilem, à vere fidelibus obtineri posse, statuunt, his fere rationibus: 1. Quod Scriptura diserte testetur Gal. II. 20. Rom. VIII. 36. 2 Cor. V. 1. 1 Tim. IV. 7. 8. 1 Joh. III. 14. Cant. II. 16. Jes. LXIII. 16. Job. XIX. 25. Psal. XXII. 2. 3. 1 Joh. V. 19. & infinitis fere locis aliis. Quod 2. fidelis possit esse infallibiliter certus de veritate utriusque præmissæ, in Syllogismo practico, cujus ope, appropriatio illa peragitur: *quicunque vere credit, ei Redempter cum redemptione proprius est: Ego vero credo*: *Ergo* &c. Major ipsi certa esse potest, ex diserto & infallibili ipsius Dei testimonio Joh. I. 12. & III. 16. Act. X. 43. &c. Minor item, ex *sensu* spirituali 2 Cor. XIII. 5. *examine* conscientiæ. *Ibid. discretionis* dono Phil. I. 10. 1 Thess. V. 21. Spiritus S. *συμμαρτυρίᾳ* Rom. VIII. 15. 1 Cor. II. 12. Quod 3. Deus jubeat, *vocationem & electionem* suam *firmam facere* (*βεβαιοῦσθαι*) 2 Pet. I. 10. Quod 4. frequenter jubeat, nos ipsos *exploremus*, *num in fide* simus 2 Cor. XIII. 5. 1 Cor. XI. 28. Gal. VI. 4. Zephan. II. 1. Thren. III. 40. Quod 5. absque *certa* tali appropriatione, non possimus cum fiducia Deum compellare *Patrem nostrum* Luc. XI. 2. nec cum *παῤῥησίᾳ*, *accedere ad thronum gratia* Heb. IV. 16. & X. 19. neque *gaudere* in Deo 1 Thess. V. 16. *anhelare* adventum Redemptoris Apoc. XXII. 17. 20. 2 Thess. I. 10. *gloriari* in Deo Heb. III. 6. 2 Cor. I. 12. Nec ullius momenti sunt,

Objectiones partis negantis.

quæ in contrarium urgent adversarii: nim. 1. urgent Eccl. IX. 1. *nescit homo, utrum amore, an odio dignus sit*. Resp. Amoris aut odii divini nemo certus esse potest, *ex his quæ sunt ante faciem ejus*, h. e. ex eventibus externis, seu prosperis, seu adversis vs. 2. Urgent 2 Prov. XX. 8. *Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum à peccato?* Resp. Locus ille non tollit *certitudinem* applicationis; sed tantum *ἀναμαρτησίαν* 1 Joh. I. 8. Psal. XIX. 13. Urgent 3. Scriptura nullibi dicit: Christus te Petrum, aut Paulum singulatim redemit. Resp. Scriptura dicit, Christum *omnes* credentes redemisse Joh. III. 16. & I. 12. tradit item infallibilia indicia, quibus fidelis, explorans conscientiam, cooperante Spiritu S. certò potest colligere, se vere fidelem esse 2 Cor. XIII. 5. Urgent 4. quod generet *superbiam*. Resp. Carnalis quidem *præsumtio* generat Luc. XVIII. 11. 12. Apoc. III. 17. non autem *vera* appropriatio, quæ potius contrariam illa generat *humilitatem* 1 Cor. XV. 9. 10. nisi forte *sanctam* intelligas superbiam, seu gloriationem in *spe Dei* 2 Cor. XII. 9. 10. Rom. V. 2. Urgent 5. quod generet *socordiam*, qua salutis curam, & media negligamus. Resp. Eam generat *securitas* carnalis, non *vera* appropriatio, quin socordiam illam suffocat potius, & ad curam majorem accendit 2 Pet. I. 10. *διὸ μᾶλλον σπουδάσατε* — *magis operam date, qui vocationem & electionem vestram firmam faciatis.*

Pars practica.

Praxis applicationis: 1. Commendat Deum, velut inchoatorem & consummatorem universæ salutis nostræ.

XXIII. Et praxis hujus applicationis ad ejus ingredientia particularia spectat; hujus tamen loci, sequens esse possit: *primò* Deum nobis repræsentat & commendat, velut *inchoatorem & consummatorem* universæ salutis humanæ Heb. XII. 2. Phil. II. 13. 2 Cor. III. 5. Utpote qui 1. *Redemptorem*, pura puta adductus gratia, dederit Joh. III. 16. qui 2. *redemptionem* procurarit Luc. I. 69: qui 3 *redimendos* designarit Rom. IX. 13. Eph. I. 4. 5. 2 Tim. II. 19. qui 4. eosdem filio dederit redimendos Joh. XVII. 6. 9. qui 5. applicandæ redemptionis conditiones & leges *designarit* ac præscripserit Joh. III. 16. qui 6. conditiones præscriptas, per Spiritum suum, in redimendis *procurat* & efficit 1 Pet. I. 2. Phil. II. 13: qui 7. Redemptorem redemptionemque redimendis *offert*, fide recipiendum, & recipientibus promittit redemptionem Joh. III. 16. & I. 12. Act. X. 42. 43. & XVI. 30. 31. 2 Cor. V. 18. 19. idque per gratiam *vocationis*: qui 8. mortuos in peccatis, adeoque penitus ineptos, ut Redemptorem, & redemptionis conditiones, admittant ac præstent, *vivificat* Eph. II. 5. 6. *regenerat* Joh. III. 5. Tit. III. 5. adeoque recipiendi *voluntatem* Phil. II. 13. & *vires* restituit 2 Cor. III. 5. 1 Cor. XV. 10. qui 9. non tantum vires, quibus *possint* recipere; sed ipsam etiam *receptionem* confert, efficaciter eos *trahendo* ad Christum Joh. VI. 44. 65. Cant. I. 4. Jer. XXXI. 3. Joh. XII. 32. idque per conversionem: qui 10. tractos potenter *conservat*, ne deficiant Joh. X. 28. 29. 1 Pet. I. 5. Rom. VIII. 38. 39: qui 11. ad hoc ministerium redemptionis, seu, reconciliationis, non tantum *edit* 2 Cor. V. 18. 19. sed etiam *fæcundat* 1 Cor. III. 6. 7. 9. Rom. XV. 16. 18. 19. 2 Cor. III. 5. 6: qui 12. redemptionem applicatam redemptis *insinuat*, per Spiritum 1 Cor. II. 12. *obsignat* eodem, velut *arrhabone* 2 Cor. I. 21. 22. Eph. IV. 30. additis etiam in hunc finem, visibilibus *signis* & sigillis Rom. IV. 11. Gen. XVII. 7. 10: qui 13. factam his omnibus applicationem *munit*, & quasi obsepit, adversus quævis pericula scandalorum, per disciplinam ecclesiasticam 1 Cor. V. 4. 5. 6. 7. Commendat hoc modo, inchoatorem

Quorsum commendat.

rem & consummatorem universæ salutis nostræ, ad hoc, ut A. *gloriam* ejus, nobis ipsis, omnibusque ab eo diversis, ademptum, ipsi soli transscribamus Psal. cxv. 1. Eph. I. 4.5.6. Ut B. salutem acceptam, humili *gratitudine*, ei referamus Rom. xi. 36. & vii. 24. 25. Eph. I. 3. Ut C. in omni negotio, quod salutem nostram concernit, à Deo solo pendeamus, qui nobis facienda *monstret*. Psal. lxxxvi. 11. facturos, Spiritu *ducat* Psal. cxliii. 10. & v. 9. Joh. xvi. 13. facientes, sua virtute *confirmet* 2 Cor. xii. 9. Eph. vi. 10. &, *qui bonum opus in nobis accepit, idem consummet, in diem Jesu Christi* Phil. I. 6. Ut innterim D. cum profundâ humilitate, & ex propriæ ineptitudinis conscientiâ, *cum timore ac tremore, propriam conficiamus salutem; quod Deus sit, qui in nobis operatur, & velle & perficere, pro suo beneplacito* Phil. II. 12. 13. Rom. xi. 20. 21. 22. Psal. II. 11. Prov. xxviii. 14.

2. Commendat beatitudinem eorum qui hujus applicationis sunt participes.

XXIV. *Secundo*, commendat beatitudinem eorum; quos hujus applicationis Deus facit participes Psal. lxv. 5. Eo quod 1. non *unus* tantum omnipotens Deus: sed *tres* divinæ personæ, quarum quælibet est omnipotens, occupari voluerint, in procurandâ *applicatione* redemptionis eorum, & quidem peculiari ac distinctâ operandi ratione: *Pater eligendo*, & ex præcognitione amoris, determinando *personas*, quibus redemptionis applicatio sit conferenda: *Filius*, secundum electionem & præcognitionem Patris, *intendendo* applicationem, & quasi *aspergendo* sanguinem suum, his præ aliis: *Spiritus*, *sanctificando*; per vocationem, regenerationem & conversionem, *efformando* ad receptionem, & participium redemptionis 1 Pet. I. 2. 2 Cor. xiii. Eo quod 2. *Pater*, discretivo ac superlativo *amore* adductus, eos, præ quibusvis aliis (huius amoris & applicationis perinde capacibus) filio suo *dederit* redimendos 1 Joh. III. 1. Joh. xvii. 6. 9. Eo quod 3. *Filius* item, *gratia* peculiari διακριτικῇ præterito *mundo*, se suaque omnia, quanta sunt, ipsis *solis* destinârit & impendat 2 Cor. xiii. 13. Eph. v. 2. Eo quod 4. *Spiritus Sanctus*, tribus quasi conatibus, distineri voluerit, in *applicatione* istâ perficiendâ: nim. ad recipiendam redemptionem, *evocando* & invitando; ut recipere possint, *vires* conferendo, & ut acceptas vires receptioni arrigerent, *conversione* excitando. Eo quod 5. applicationem istam Deus triunus peragere non voluerit, nisi per redimendorum *unionem* & communionem, cum filio Dei unigenito, ut in eo, tanquam in capite, *omnia recolligeret sibi* Eph. I. 10. adeoque, redimendos faceret *membra* filii sui, *unum* cum filio suo, imò & cum Patre Joh. xvii. 21. Eo quod 6 beneficia, hac applicatione ipsis appropriata, tot sint, *tanta* ac *talia*, ut ab eis perfectè, & æternùm beati esse possint: nim. justificatio, adoptio, sanctificatio, glorificatio 1 Cor. I. 30. ut in solo hoc Redemptore, ejusque redemptione, possint esse *consummati* Col. II. 10. Eo quod 7. ab hoc applicationis, tanto ac tali beneficio, Deus multo maximam hominum partem *secludat* Joh. xvii. 9. Matth. xx. 16. Eo quod 8. Deus, ad applicationem istam peragendam, tanto utatur *mediorum* apparatu; ministerio verbi 2 Cor. v. 18. 19. administratione sacramentorum 1 Cor. iv. 1. cum xi. 23. Matth. xxviii. 19 disciplinâ ecclesiasticâ Matth. xviii. 17. 18. 19. & xvi. 19. Eo quod 9. factæ applicationis *cognitionem* & sensum infallibilem redemptis conferat per Spiritum suum Rom. viii. 15. 16. 1 Cor. II. 12. Ex his omnibus, aliisque, quanta, bone Deus! oritur eorum beatitudo, qui hujus applicationis facti sunt participes! quanta animi *tranquillitas*! Psal. cxvi. 7. quanta *pax*! Rom. v. 1. quanta *consolatio*! 2 Cor. I. 5. *gaudium*! 1 Pet. I. 8. Rom. xiv. 17. Est igitur in hac redemptionis applicatione, ob quod participes A. sibi *gratulentur* 2 Pet. I. 3. & 1 Pet. v. 10. B. Deo *gratias agant* Eph. I. 3. 1 Cor. xv. 57. C. Redemptione sibi applicatâ *fruantur*, gaudeant 1. Pet. I. 8. Rom. xiv. 17. D. Ejus interim *curam* habeant, cum timore & tremore Phil. II. 12. 1 Cor. x. 12.

Quorsum.

3. Invitat ad studium applicationis.

Motivæ.

XXV. *Tertio*, invitat, ut omni voto ac conatû enitamur in participium applicationis *passivæ*, seu, ut Deus nos *conspergat* sanguine, aut redemptione filii Psal. LI. 9. cum Levit. xiv. 4. 5. 6. 7. Num. xix. 6. 9. Eo quod 1. *tanta* sit eorum *beatitudo*, quibus hæc applicatio, per Dei gratiam, obtigit, per §. *praced.* Conf. lib. v. cap. xii. §. xxx. & cap. xviii. §. xli. Eo quod 2. ex adverso, ineffabilis sit eorum *miseria*, quibus non applicatur redemptio Christi, ut ostendimus lib. v. c. xviii. §. xlii. Conf. cap. xii. §. xxxi. Eo quod 3. negligendo studium applicationis, quantum ad nos, pretiosissimam redemptionem *cassam* reddamus & inanem. Conf. Gal. iv. 11. & III. 4. Eo quod 4. negligendo studium applicationis & Deum, & Redemptorem, & Sp. S. & redemptionis apparatum *contemnamus* Matth. xxii. 2—15. imo, *quodam* saltem modo, sanguinem fœderis impurum ducamus Heb. x. 29. Eo quod 5. redemtio, non applicata ad salutem, applicetur suo modo, ad incrementum *reatus*, & æternæ *condemnationis* Luc. II. 34. Rom. ix. 32. 33. 2 Cor. II. 15. 16. Heb. x. 29. Ut autem nobis enitendum est, in participium hujus applicationis? Resp. 1. Adnitendum nobis ante omnia, ut *perspectam* habeamus naturam hujus applicationis, ac viam & methodum, quâ Spiritus S. in applicationem illam eniti consuevit, quo ei nos quasi advertere & conformare possimus Psal. xxv. 4. 5. cum Joh. xvi. 8. 9. 10 11. Tum 2. cavendum nobis, à perverso applicationis *studio*, & mediis: quo *a.* applicationis perversas [illegible]emur *conditiones*, & applicationis beneficia, re[illegible]onem

Modus.

peccatorum, & jus vitæ æternæ, quæramus in *propriis, aliorumque* operibus, satisfactionibus, aut meritis: ita enim Christus nobis *inutilis* fit Rom. IX. 31. 32. & X. 3. Gal. V. 2. 4. quo β. veras quidem sectemur conditiones, fidei & resipiscentiæ; sed in eas enitamur *propriis viribus* 2 Cor. III. 5. 6. 1 Cor. XV. 10. Hinc 3. in virtute Dei Eph. VI. 10. & *Spiritus fidei* 2 Cor. IV. 13. vivificantis, regenerantis & convertentis Rom. VIII. 2. Joh. III. 5. Tit. III. 5. Christum vivâ fide apprehendamus Joh. I. 12. & III. 16. quo præstito, ex promissione divina, *facta* est applicatio, quoad constitutionem. Tandem 4. facta jam applicationis *constitutione*, per fidem, incumbendum nobis etiam in ea *officia*, quibus continuatur, & ad possessionem beneficiorum hujus applicationis, promovetur; quales *abnegatio sui, susceptio crucis, & imitatio Christi* Luc. IX. 23. Gal. V. 24.

4. Excitat ut enitamur, in applicationem activam.

XXVI. *Quarto*, excitat, ut adepti jam applicationem *passivam*, etiam enitamur in applicationem *activam*: qua *redemptionem* Christi, *peculiari* persuasione, nobis appropriemus, cum Apostolo Gal. II. 20. *quod vivo, vivo per fidem filii Dei, qui ME. dilexit, & seipsum tradidit pro ME.* Nec proinde contenti simus (a) persuasione amoris divini, ex communibus, seu *temporalibus* beneficiis oriundi, qualia in Cainum Gen. IV. 17. in divitem epulonem Luc. XVI. 19. aliosque fuerunt collata; sed in applicationem *peculiarem* illam enitamur, qua certi simus de amore *redemptionis* 1 Joh. IV. 9. 10. Nec (b) persuasione illa, qua certi simus, Deum *communiter* dilexisse mundum, adeo ut ei dederit filium unigenitum Joh. III. 16: sed in illam *applicationem*, qua cum Paulo dicas: *qui me dilexit, & seipsum tradidit pro me:* Nec (c) ea persuasione, qua, absque *solido* fundamento, benè speres de tui redemptione; sed in illam applicationem, *qua vocationem & electionem tuam FIRMAM facias* 2 Pet. I. 10.

Rationes motivæ.

Atque, ut huc promptius enitamur, cogitemus 1. quod, licet non absque maxima difficultate; obtineri tamen *possit*, ex promissione divina Jes. LX. 16. Job. XIX. 25. Psal. LXIII. 2. 1 Tim. I. 15. 1 Joh. III. 14. Jes. XLV. 24. 25. Cant. III. 16. Cogitemus 2. quantus sit, & quam ineffabilis hujus appropriationis usus & utilitas: A. Ad confirmandum *animum*, adversus tot motus, terrores & angores, quibus vita nostra est obnoxia Job. VII. 1. Psal. XC. 10. Gen XLVII. 9. quos omnes suffocare potest appropriatio Redemptoris & redemptionis Psal. XXIII. 3. 4. 5. & XLVI. 2. 3—& XXVII. 1. seu *præsentia* Christi in corde nostro. Conf. Marc. VI. 51. B. Ad solamen efficacissimum, in quovis statu *adverso*: in casu *inopiæ*, quid efficacius est? quam cogitare, eum, *qui filio proprio non pepercit; sed eum pro nobis dedit, omnia* necessaria, *cum ipso, nobis* [illegible]*turum* Rom. VIII. 32. rursus in *morbis* Job. XIX. 25. in *persecutionibus* Rom. VIII. 39. & V. 2. 3. in *belli* tempestatibus Psal. XLVI. 2—7. Hab. III. 17. 18. 19. C. Ad *oblectationem* in *secundis* Neh. IX. 25. Psal IV. 8. Quid enim dulcius in quavis dulcedine, quam persuasum esse, illam derivari à Deo nobis reconciliato, pacato? à paterno ejus amore, versus nos? Psal. XXIII. 1. & XXXIV. 9. esse quævis *secunda*; totidem pignora divinæ versus nos benevolentiæ Psal. CXXXVIII. 2—D. Ad sustentandum animum, in ipsis, ex peccato, conscientiæ *angoribus*; si velut Christum audiamus nobis acclamantem: *confide fili, remissa sunt tibi peccata tua* Matth. IX. 2. Psal. XXXII. 2—6. E. Ad conciliandam nobis, in quavis necessitate, *παῤῥησίαν καὶ προσαγωγὴν*, ad thronum gratiæ. Sicut enim, nec Aaroni, nec filiis ejus Sacerdotibus, fas erat, appropinquare ad Deum, nisi *aspersis* sanguine sacrificiorum Exod. XXIX. 21.: ita nec nobis Sacerdotibus *spiritualibus* fas est, supplicationibus nostris appropinquare ad Deum, nisi *cordibus conspersis* sanguine Christi, & purgatis *à prava conscientia* Heb. X. 22. Conf. lib. II. c. I. §. LVI.

Methodus applicandi exigit, 1. Nobis caveamus à præsumptione.

Modus autem ac methodus hujus applicationis, in his est sequentibus: 1. ut solicitè caveamus, ne saluberrimæ applicationi substituamus fallacem & perniciosissimam *præsumptionem*, de qua Salomo Prov. XIV. 16. & Job. XXI. 23. qua seipsos miserè fefellerunt: Bileam Num. XXII. 18. Israël Hos. VIII. 1. 2. 3. Pharisæus Luc. XVIII. 11. Laodicea Apoc. III. 17. & infiniti alii.

Quomodo applicatio distet à præsumptione:

Proinde operæ pretium erit, hanc ab illa cautè discernere: sicut enim in *applicatione* vera, est α. persuasio redemptionis factæ, nixa *solidis* fulcris 1 Joh. III. 14. 19.: ita in *præsumtione* est persuasio, absque ullo *solido* fundamento Apoc. III. 17.: sicut β. in *illa* est exspectatio boni, seu redemptionis futuræ, ex prævia *promissione* Dei Rom. VIII. 32.: ita in *hac*, est spes & exspectatio boni, & redemptionis, absque *ulla* Dei promissione, exemplo Judæorum Jer. VII. 4. 10. Mich. III. 11: sicut γ. in *illa*, est animi *securitas*, pax & tranquillitas, ex *sensu* reconciliationis, & amoris divini, oriunda Phil. IV. 4. Rom. V. 1. 2. & XIV. 17: ita in *hac*, est animi securitas, qua omnem inferni metum procul à se jubent esse Jes. XXVIII. 15. Amos. VI. 3. 4. 5. 6. gaudent ac lætantur; sed non nisi ex sensu *prosperitatis temporalis* Luc. XII. 19. Ut discrimen, inter *applicationem* & *præsumptionem*, in duobus potissimum observetur:

ratione fundamentorum,

A. In *fundamentis* utriusque, quando *illa*, solido nititur fundamento, non applicans sibi, nisi, quod dudum sibi Deus, credenti in Christum, applicavit Joh. I. 12: hæc sibi applicat, absque *ullo*, aut non nisi *lubrico* fundamento, quod Deus ei non applicavit. Quænam autem illa sint præsumptionis *lubrica* fundamenta, alibi ex professo diximus, in *Syntag. de fide salvif.* p. 615.

ratione effectuum

B. In *effectis* & fructibus utriusque: quando *illa*

illa (a) *purgat* ab iniquinamentis 2 Cor. VII. 1. 1 Joh. III. 1. 2. 3.: *hæc* possessores suos magis *inquinat*; sitim addit ebrietati Deut. XXIX. 19. ut patet in Judæis Jer. VII. 8. 9. Mich. III. 11. & in Babele Jes. XIV. 8. 9. Dum (b) *illa* suos erigit ad sincerum Dei *amorem* Psal. XVI. 5. 6. & XVIII. 2. & LXXIII. 25. 26. *desiderium* Psal. LXXXIV. 2. *gaudium* Psal. IV. 8. & XVI. 9. *curam* placendi Deo 2 Cor. V. 1. cum vers. 5. 9.: *hæc* suos excitat ad odium, fugam ac tædium versus Deum Job. XXI. 12. 14. 15. Psal. X. 8. & L. 16. 21. cum vs. 17. 18. 19. 20. Dum (c) *illa* fovet salutarem *timorem*, & suspiciones de fallaciâ proprii cordis Rom. XI. 20. Phil. II. 12. Heb. XII. 28.: *hæc* ad *socordiam* format & *negligentiam* Jer. VII. 10. Jes. XLVII. 8. Conf. *Syntag. de fide salvif.* p. 623. & seq. ubi plura hujus generis. Methodus applicandi exigit 2. ut curate nosipsos *exploremus*: sitne redemptio per Spiritum S. nobis *vere* applicata & appropriata, quod hit aliisque indiciis patere possit: 1. ex eo, quod Spiritus S. redemptionem non applicet, nisi *sensu* peccati & miseriæ nostræ fuerimus antea humiliati ac prostrati Rom. VIII. 15. 2 Sam. XII. 13. Quod 2. non applicet, nisi vere *fidelibus* Joh. I. 12. & III. 16. 36. Act. XVI. 31. & *resipiscentibus* à peccatis suis Luc. XV. 21. 22. Prov. XXVIII. 13: sunt enim hæc, ut in *dogmaticis* monuimus, applicationi conditiones prærequisitæ. Quod 3. non applicet, nisi his qui *Christi sunt* Joh. XVII. 9. & quinam Christi sunt? Resp. Qui ejus sunt *discipuli*, & ut discipuli, *seipsos abnegant*, *crucem suam quotidie tollunt*, & Magistrum *sequuntur* Luc. IX. 23. qui *seipsos crucifigunt cum affectibus*: *qui se purificant*, *sicut* Christus *purus est* 1 Joh. III. 3. *qui ambulant*, *sicut ipse ambulavit* 1 Joh. II. 6. *qui præcepta ejus observant. Ibid.* 2. 3. 4. 5. &c. Methodus applicandi exigit, 3. ut removeamus *impedimenta*, quibus applicationis, à Spiritu S. reverà factæ, agnitio & *sensus* obstruitur, quod in spiritualiter desertis usitatissimum deprehendimus. Quænam vero sunt ista impedimenta? Sunt, α. *Ignorantia* Gen. XXVIII. 16. Joh. IV. 10. quâ sensus non habent exercitatos, πρὸς διάκρισιν, καλοῦ τε καὶ κακοῦ Heb. V. 14. quâ naturam *fidei*, ejus notas, ac discernendi rationem ignorant, quâ *seipsos* ignorant; ex præmissis conclusionem formandi rationem ignorant. β. gratiæ salvificæ, cui applicatio passiva innititur, nimia *exilitas* ac *tenuitas*: quâ ejus præsentiam agnoscere ac dignoscere, vix ac ne vix quidem, possunt Marc. IX. 24. cum Luc. VIII. 25. γ. *obstructiones* & interpositiones, quales præstant *peccata*, cumprimis *enormiora* Psal. LI. II. 13. 14. Matth. XXVI. 70. 72. 74. cum vers. 75. & *delicatiora*, & aliquoties *repetita*, *suspicio* rem commissi peccati in Spiritum S; aliquando tentationes satanicæ, suggestiones blasphemicæ: aliquando afflictiones *externæ*: aliquando aversio faciei divinæ, & *subtractio* luminis, aliaque de quibus in *Syntag. de fide salvif.* pag. 635 — Exigit methodus applicandi 4. *studium* assiduum 2 Pet. I. 10. occupatum, *partim* in acquirendâ, conservandâ, adaugendâ *fide* salvificâ, quæ fundamentum præstat omnis applicationis: *partim* in conficiendâ applicatione, seu certitudine redemptionis, in recuperatione amissæ, in conservatione recuperatæ; in confirmatione & augmento conservatæ, denique in possessione & usu confirmatæ De quibus omnibus, ex professo in *Syntag. de fide* cap. XXI.

[Margin: 2. Ut exploremus nos ipsos.]

[Margin: 3. Ut removeamus applicationis impedimenta.]

[Margin: 4. Ut studeamus fidei.]

CAPUT SECUNDUM,

DE

Redimendorum Vocatione.

1 Pet. II. 9.

Ejus, qui ex tenebris vos vocavit, in admirabilem suam lucem.

[Margin: Actus Sp. S. applicativus primus, est in vocatione.]

I. Applicationem redemptionis *generalius*, & quasi præliminariter contemplati sumus; jam ad ejus *specialia* nos ordo provocat. In quibus, primo sese offerunt actus Spiritus Sancti, applicativi; nim. α. *oblatio* redemptionis recipiendæ. β. *collatio* virium, quibus oblatam recipiamus γ. ipsa receptionis *procuratio*. Primum horum peragitur *vocatione*, quam Petrus repræsentat 1. Epist. II. 9.

Pars exegetica.

[Margin: Textus exponitur.]

II. *Quibus verbis Apostolus suis argumentum præstat glorificationis divinæ*, *in* descriptione vocationis divinæ. *Penes quam notantur*

1. Vocans: *in relativâ* qui, *seu* ejus; *est enim in toto hoc commate periphrasis ἐγκωμιαστικὴ, à beneficio vocationis, quo efficacissime* Deus *conatur suos erigere ad prædicandas virtutes ejus, qui illos evocaverit. Intelligitur ergo, procul dubio* Deus, *aut Christus, cui passim* vocatio *asseritur*, Rom. VIII. 30. & XI. 29. *cujus enim est* conferre *redemptionem, & redemptionis beneficia; ejus quoque est* offerre, *in vocatione patefacere redemptionem, ejusque consequenda leges, & ad accipiendas leges istas invitare. Quamvis id fiat subinde* immediate Gal. I. 1. *ordinarie*, mediantibus *ministris suis* 2. Cor. V. 18. 19 20.

2. Vocati: Vos. *Significat, non omnes &* singulos *homines vocari; sed certum hominum genus, quod passim in Scriptura designatur, nim.* fideles 1 Pet. I. 2. 3. 1 Cor. I. 2. Rom. I. 7. *quos etiam peculiariter describit* vers. 10. vos, qui olim eratis non-populus, jam autem facti estis populus Dei: qui olim eratis (οὐκ ἠλεημένοι) non sub misericordia: nunc vero (ἐλεηθέντες) misericordiam consecuti: *hos igitur, quibus redemptio, in vocatione, non tantum* oblata; *sed etiam* collata *erat.*

3. Vocatio: vocavit καλέσαντος. Καλέω *frequenter notat invitationem* ad convivium Matth. XXII. 3. *Etiam καλεῖσθαι aliquis dicitur Hebræis, nomine quo nunquam appellatus est; sed quod statum ejus pulchrè exprimit* 1 Joh. III. 1. Jacob. II. 23. *ut excellentia hujus vocationis efficacius exprimatur.* Significatur igitur *quod non tantum redemptionem per Christum patefecit, & redemptionis consequenda leges revelavit; sed etiam, ad recipiendas leges, exquisitissimis motivis invitavit, quin & sua efficacia, ipsam receptionem procuravit. Ut suo loco distinctius repræsentabimus.*

4. *Vocationis* termini *duo*:

A. A quo: ex tenebris, ἐκ σκότους, *ab* ἴσχω sisto, *scil. lucem; sicut* tenebræ *à teneo, quod nocte oppressi gradum sistere cogamur. Sunt autem* tenebræ *non unius generis. Sunt 1. tenebræ absentia luminis solaris oriunda* Gen. I. 4. 5. 15. Exod. X. 22. *Sunt 2. tenebræ status nostri externi, tenebræ* afflictionum, *quæ* afflictiones, *non uno nomine tenebræ appellantur, nim. α. quod oriantur à defectu luminis faciei divinæ, seu ab* ira *ejus. β. quod obscurent gloriam status nostri externi* Jes. V. 30. & VIII. 22. *sic Deus creare dicitur tenebras.* Ibid. XLV. 7. & *quod tenebras excitent in mente afflicti, quibus non possis viam emergendi invenire. γ. quod afflictum obruant* occulte, *ex improviso, ut nescias unde sibi obveniant* Job. XX. 26. *Sunt 3. tenebræ excitatis, unde mors & sepulchrum* tenebræ *dicuntur* Job. XVII. 13. & X. 21. 22. Psal. LXXXVIII. 13. *Sunt 4. tenebræ spirituales, defectus cognitionis Dei & Christi* Eph. IV. 16. 17. 18. 19. 20. *Tandem 5. sunt tenebræ miseria omnimoda, tam corporis, quam animæ in inferno* Matth. VIII. 12. & XXII. 15. *Ut per* tenebras *hîc non designetur nisi status peccati, mortis & condemnationis, omnibus modis miser, tum hic, tum posthac in inferno.*

B. Ad quem: in admirabilem lucem suam. *Notatur*

1. Status *in quem vocati fuerunt:* in lucem, εἰς φῶς. *Intelligitur universus status gratiæ redemptione & redemptionis applicatione integer* Job. XXXIII. 28. 30. Jes. XLII. 16. *cæterum lux varii generis est. Est lux* (1) increata, *ipsa Dei essentia quasi lucens*, lux inaccessa 1 Tim. VI. 16. 1 Joh. I. 6. (2) creata, *producta & quasi genita à* Patre luminum Jac. I. 17. *Et hæc rursus, vel* naturalis *est, Sol in firmamento cœli: vel* spiritualis, *collecta post lapsum in solo Christo, qui hinc* sol justitiæ Mal. IV. 2. *ipsa* lux Joh. VIII. 12. illuminans omnem hominem venientem in mundum Joh. I. 9. *cujus radii diffusi in homines, ipsis præstant lumen, cum* temporale, *quod est in* externa *prosperitate* status, *gloriosi & fulgentis* Job. XXIX. 3. Esth. VIII. 16. *aut* interna mentis, *quæ consistit in* cognitione Act. XXVI. 18. fide Act. VIII. 12. *& diffunditur, seu per* verbum, *quod hinc Scripturis* lux *dicitur* 2 Pet. I. 19. *per verbum* legis, *quæ hinc* lux *audit* Psal. XIX. 9. & CXIX. 105. Prov. VI. 23. *per verbum* Euangelii, *quod itidem* lux *dicitur* 2 Tim. I. 10. 2 Cor. IV. 6. *tum* æternum, *quod in cœlo splendebit indesinenter* Col. I. 12. Apoc. XVIII. 19. *A plerisque horum status gratiæ, est status* lucis, *unde* filii lucis *dicimur* Joh. XII. 36. 1 Thess. V. 5. & lux in Domino Eph. V. 8.

2. Excellentia *& gloria status hujus, duobus designatur, nim. quod sit lux*

א. Divina, *in* suam lucem, αὐτοῦ suiipsius, *scil. Dei aut Christi vocantis: non eam quidem, quæ* Deus *est; hæc enim nobis est* inaccessa 1 Tim. VI. 16. *sed eam tamen, quæ singulari modo & gratiâ*, ab ipso *est, velut Patre luminum* Jac. I. 17. *adeoque Deo dignam, & eo usque divinam, seu gloriosissimam.*

ב. Admirabilis, θαυμαστὸς. *à* תמה, admiratus, attonitus fuit, obstupuit, veneratus est Psal. XLVIII. 6. Jes. XXIX. 9. Eccl. V. 7. *vel à* θεάομαι aspicio, *ut* θαύματα *sint quasi* θεάματα, *quæ spectatu digna sunt, quæ invitant spectantium oculos, seu* spectabilia, *quæ*

enim

cum summa animi intentione, voluptate & stupore spectamus; item quia spectantur ceu miracula, *insolita & ordinarium naturæ cursum excedentia, adeoque admodum sunt honorabilia & gloriosa. Et sic status* lucis, *seu status* gratiæ, *in quem evocati erant hi* παρεπίδημοι, *multis modis* spectabilis *& mirabilis erat, quatenus* lux *spiritualis, splendens in cordibus conversorum, est* mirabilis, *tum quod* 1. *eos abripiat in summam sui admirationem, utpote qui egregium quoddam periculum, quod sibi imminebat, declinaverint, aut qui thesauros Christi sibi comparaverint: tum quod* 2. *in se tam sit* admirabilis, *utpote cujus participium* α. *non obtinetur absque mediatore, dum alias cujusvis lucis usura est* Jes. XLII. 1. *cum* vſ. 6. 7.... *&* cap. XLIX. 6. β. *non nisi post longas tenebras ignorantiæ & peccati* Jes. IX. 1, 2. Matth. IV. 16. γ. *quod à Deo provocatur ex ipsis tenebris* 2 Cor. IV. 6. *Quæ lux* δ. *collata cum tenebris & umbris sub lege ceremoniali, est* mera *lux, quæ* ε. *non refulget à creatura quavis; sed à Deo* solo Jes. VI. 19. Act. XXII. 6. *Quia* ζ. *splendet, non in meridie, sicut Sol, sed circa* vesperam, *imo in ipsa* nocte Zach. XIV. 6. 7. *Quia* η. *talis est, ut excedat omnem rationem, quippe lux* fidei. *Quia splendet solis Israelitis, velut in* Gosen, *dum tenebræ occupant universam Ægyptum. Quia* θ. *est lux* æterna, *nunquam occidens* Jes. LX. 19. *Ab his omnibus status lucis, omni ratione* mirabilis *dicitur.*

Pars dogmatica.

Redemptionis applicatio, primò fit per vocationem. III. Quibus igitur Deus vult applicare redemptionem, hos ante omnia *vocat*, ad præstandas conditiones, ei prærequisitas: ut vocatio primus sit applicationis actus. Quod patet (1) Scripturæ testimoniis Act. II. 38. 39. *Quotquot advocaverit* (προσκαλέσηται) *Dominus Deus noster.* Heb. IX. 15. *Ut vocati, accipiant promissionem æternæ hereditatis.* (2) *Emissione* Apostolorum, qui redimendos evocarent ex mundo Matth. XXVIII. 18. 19 20. Marc. XVI. 15. 16. Act. XXVI. 17. 18. & Apostolorum *exsecutione*. Luc. XXIV. 46. 47. Act. II. 14—37. 41. & X. 34-- & XIII. 46. &c. (3) particulatim, ex redimendorum *unione & communione* cum Christo, quæ peragitur vocatione 1 Cor. I. 9. 1 Pet. II. 9.

Probatur Scripturis.

& rationibus. IV. Et *rationes* etiam hujus consilii in promptu sunt, quia Deus partam redemptionem applicaturus, 1. cum *hominibus* agere voluit, *convenienter eorum naturæ:* cum creaturis rationalibus, rationali modo; cum creaturis, seipsas libero consilio determinantibus, operatione moraliter arbitrium determinante. Quia 2. redemptionem Deus applicare non vult, nisi per *confœderationem*, quæ consensum exigit, in conditiones redemptioni præstipulatas, non impetrandas nisi oblatione, invitatione, promissione vocationis Deut. XXX. 15-- Jos. XXIV. 15. Quia 3. ipsa *fides*, redemptionis applicationi unicè prærequisita, in *consensu* consistit & electione, utpote qua Christum, in Euangelio seipsum nobis offerentem, ac recipi postulantem, admittimus Apoc. III. 20. Cant. V. 2. Matth. XI. 28. 29. Joh. VII. 37. 38. Apoc. XXII. 17.: qui consensus vocatione procuratur. Quia 4. Deus a creaturis rationalibus *liberum obsequium* præstolatur, in admittendis conditionibus redemptionis Psal. CX. 3. Act. II. 41. Psal. CXIX. 108. Rom. XII. 1. hinc per vocationem offert & invitat. Quia 5. reprobis etiam vult esse notam causam, ob quam à redemptionis participio secludantur Matth. XXIII. 37. Joh. V. 40. hinc promiscue, per vocationem, offert redemptionem, invitat ad accipiendas redemptionis conditiones Matth. XXII. 2. 3. 4. 5. 6. 7. —

Observanda circa vocationis vocem. V. Ut igitur vocationis hujus naturam & ingenium dexterius assequamur, monendum ante omnia, circa *vocem*: 1. Nos hic nullatenus intelligere vocationem ad *munus* qualecunque, sive in Ecclesiâ, sive in Republicâ capessendum: quo sensu venit Heb. V. 4. Exod. XXXI. 2. & alibi 2. Quod vocationis vox capiatur aliquando sensu *latiore*, quatenus *universam* illam Spiritus S. operationem notat, quâ redemptionis applicationem perficit, adeoque complectitur oblationem Christi recipiendi, collationem virium, quibus oblatum recipiant, & excitationem collatarum virium, ut oblatum actu recipiant; hoc sensu frequenter venit, tam in Scripturis, quam apud Theologos: aliquando sensu *strictiore*, quatenus *solam* dicit Redemptoris & redemptionis oblationem, distinctam ab omni collatione & receptione Matth. XX. 16. Prov. I. 24. Matth. XXIII. 37. Hoc sensu impræsens veniet explicanda. Et sic 3. variis modis designari consuevit in Scripturâ, vocatio: subinde *pellicere* Gen. IX. 27. Hos. II. 13. Jes. V. 26. aliquando *trahere* Joh. VI. 46. Cant. I. 4. Jer. XXXI. 3. *pulsare* Apoc. III. 20. Cant. V. 2.

Quid vocatio. VI. Quantum ad *rem*, vocatio non est, nisi invitatio ad Redemptorem & redemptionem recipiendam, eis legibus quibus offertur Matth. XI. 21. 29. 30. Jes. LV. 1. Scil. quemadmodum sponsus seipsum omniaque sua offert sponsæ, recipiendum ab eâ, tanquam sponsum ac maritum futurum: prorsus ad eum modum, Redemptor, in Euangelio, seipsum, suam redemptionem, suaque omnia, peccatori *offert*, nec exigit nisi ut recipiatur, eo modo, quo seipsum offert Cant. V. 2. Hos. II. 12. Apoc. III. 20. *Actus* igitur vocatio-

cationis generalis, est *oblatio*, *invitatio*, quæ varia involvit, partim *intellectum*; partim *voluntatem*; partim ipsam *receptionem* concernentia, quæ paulò distinctius veniunt repræsentanda.

Vocatio occupatur, 1. Circa intellectum. VII. Actus igitur oblationis *primus*, circa *intellectum* occupatur, et *offerendo* recipiendum (1) *Deum* Joh. I. 18. velut supremum applicandæ redemptionis finem; prout ille non tantum à *Deo* intenditur Rom. XI. 36. Prov. XVI. 4. Eph. I. 6. Phil. II. 11. sed ab ipso etiam *peccatore* redimendo: utpote qui, per Christum non quærit, nisi *venire ad Patrem* Joh. XIV. 6. & æternùm beatificari in Deo Psal. XXXIII. 12. Hunc igitur vocatio, redimendo repræsentat, velut, ex tot gloriosissimis ejus attributis & perfectionibus *omnisufficientissimum* Gen. XVII. 1. qui solus ei sufficiat ad æternam & infinitam beatitudinem Psal. IV. 7. 8. & XVI. 5. 6. & XXIII. 1. & XXXVI. 9. 10. 11. & LXV. 5. & LXXIII. 25. (2) *Redemptorem* 1 Cor. I. 23. 24. velut unicum Mediatorem, per quem ad *Patrem veniamus* Joh. XIV. 6. in quo proinde solo, sit *salus* nostra Act. IV. 12. Heb. VII. 25. qui sui cognitione suos justificet Jes. LIII. 11. Joh. XVII. 3. (3) *Redemptionem* Eph. I. 7. 8. 9. & III. 8. 9. Col. I. 26. 27. 28. ejus impetratæ rationem, per satisfactionem & meritum filii Dei Heb. IX. 14. 15. (4) Redemptionis applicandæ *conditiones*: tam has, quæ redemptionis *jus* applicant, nim. fidem & resipiscentiam Joh. I. 12. & III. 16. Act. XVI. 31. & XXVI. 17. 18. quam eas, quæ ad *possessionem* promovent, quales sunt *abnegatio* sui ipsius, *susceptio crucis*, *imitatio* Redemptoris, studium bonorum operum Luc. IX. 23. &c.

2. Circa voluntatem. VIII. *Secundus*, circa *voluntatem* occupatur, *suadendo*, ut intellectui oblata recipiat. Ab hoc, vocatio propriè dicitur *invitare*, Matth. XXII. 3. *pellicere* Hos. II. 13. Quatenus recipienda voluntati oggerit, ut *bona*, quæ proinde mereantur, ac debeant recipi, adductis etiam omnegenus argumentis, à rerum *oblatarum* dignitate & præstantia, ab ipsius etiam *receptionis* honestate, utilitate, necessitate, facilitate &c. quod est *ad cor loqui* Hos. II. 13. Addit (ne, difficultate receptionis collata, cum recepturi imbecillitate, absterreatur ab opere) varia *adminicula*, quibus juvari possit, ad receptionis opus feliciter peragendum Matth. XI. 28. 29. 2 Pet. I. 5. 6. 7. 8.

3. Circa ipsam receptionem. IX. *Tertius*, circa *receptionem* ipsam occupatur, ut factus *pretiosis & maximis promissis* 2 Pet. I. 4. non tantum ipsam promoveat rerum oblatarum recceptionem; sed & recipientes confirmet, de indubitato appropriationis successu Matth. XI. 28 29. Joh VI. 37. Apoc. XXII. 17. Jes. LV. 1. 2.

Peragitur oblatio X. Peragitur autem hæc vocationis oblatio duobus modis: *primo* externè, quando, mediantibus externis *sensibus*, potissimum auditu, recipienda offert animo Rom. X. 14. 15. per externum verbi præconium Act. II. 38. 39. duplex, (1) *legis*, ut peccator præparetur ad recipiendum Redemptorem, quæ, ab hoc, *pædagogus* prædicatur ad *Christum* Gal. III. 24. cujus *finis* sit *Christus* Rom. X. 4. utpote cujus ope, peccator recepturus Redemptorem, & redemptionis conditiones, adducatur ad *agnitionem* peccati Rom. III. 20. & VII. 7. ad *sensum* reatus ac miseriæ, ex peccatis oriundæ, item ad *ἀναπολογησίαν* Rom. III. 19. Gal. III. 22. Conf. Joh. XVI. 8. ut ex his tandem percipiatur *necessitas* redemptionis & Redemptoris recipiendi Rom. VII. 24. Act. II. 37. & XVI. 30. Et ab hoc *legis*, usu, Spiritus S. *Spiritus servitutis ad metum* appellatur Rom. VIII. 15. item *Spiritus timoris* 2 Tim. I. 7. (2) *Euangelii* 2 Thess. II. 13. 14. Act. IX. 15. & XIII. 38. 39. ad hoc, ut peccator, jam agnoscens peccata sua Psal. LI. 5. *sentiens* miseriam suam Rom. VII. 24. perspiciens indeclinabilem redemptionis *necessitatem*: adeoque *contritus* & *humiliatus corde* Psal. XXXIV 19. & LI. 19. *laborans & oneratus* Matth. XI. 28. agnoscat, etiam suppetere *remedium* suæ miseriæ Matth. IX. 12. Jer. VIII. 22. dari redemptionem, qualis illa, per quem, & quibus legibus obtinenda sit, quibus item rationibus illam ambire debeat. Utriusque tamen verbi, & legis, & Euangelii, efficacia in vocatione, non est *physica*, ut sibi propria virtute, immediatè producat quæsitum obsequium: sed *moralis* duntaxat, quod animo tantum offerat præstandum obsequium, ad quod seipsam voluntas determinet; prædeterminata tamen physica Spiritus S. operatione.

1. Externè per verbum, legis, Euangelii.

2. Internè per Spiritum S. XI. *Secundo* internè, quando verbum oblationis arrigitur, non tantum sensibus externis, *auditui*; sed etiam *animo* Rom. X. 8. ut non tantum audiant; sed etiam *intelligant* Matth. XIII. 14. 15. 51. nec intelligant tantum; sed & fide qualicunque *recipiant*, imo cum affectu, & *gaudio* recipiant Matth. XIII. 5. 6. 20. 21. Luc. VIII. 6. 13. Hæc oblatio interna Spiritui S. competit, qui gratia quadam *communi* potenter intellectum collustrat Heb. VI. 4. ut *veritatem*, *in se* salutarem, perspiciant theoreticè; imo & ejus *bonitatem* agnoscant, practice quidem; sed in *thesi* tantum, non autem in *hypothesi*. Quæ illuminatio *communis*, respectu intellectus; & gratia *coërcens* & *cohibens* dici consuevit, respectu voluntatis: ab illuminatione *salvifica*, & à renovatione regenerationis, item à conversione, quas capp. *sequent*. præstabimus, caute est discriminanda. *Oblationi* huic internæ Sp. S. *communi*, si quis malitiose obsistat, Heb. VI. 4. 5. 6. peccatum committit, quod Scriptura *blasphemiam* appellat *in Spiritum S*. Matth. XII. 31. de qua alibi ex professo.

Vocationis causa: principalis, XII. Oblationis hujus causa, *principalis* quidem *Deus* est Rom. VIII. 30: cujus enim est, Redemptorem dare, redemptionem procurare, redemptionis

ptionis leges figere; ejusdem procul dubio est, redemptionem offerre 2 Tim. I. 8. 9. 1 Cor. I. 9. idque per *Filium* 1 Pet. V. 10. & *Spiritum* S. Apoc. XXII. 17: *impulsivus*; non fuit, nisi pura ejus *gratia* 2 Tim. I. 9. qua determinavit, *qui*, *quando*, *per quos*, & *quo modo* vocarentur Rom. IX. 15. 16. 18. 1 Cor. I. 26. 27. 28. Utitur interim, pro causis *instrumentalibus*, ministris, quos emittit in universum orbem terrarum, evocaturos ad participium redemptionis Matth. X —— & XXVIII. 19. 20. Marc. XVI. 15. 16. Act. IX. 15. & XXVI. 17. 18. 2 Cor. V. 18. 19. 20. Qui, ab hoc, *plantatores* & *rigatores* 1 Cor. III. 6. 7. 8. & IX. 7. *συνεργοὶ τοῦ Θεοῦ* 1 Cor. III. 5. 9. *architecti*, qui solidum struunt fundamentum *Ibid.* vs. 10. 11. appellantur.

impulsivat

instrumentalis.

Vocationis fines.

XIII. *Finis* oblationis cogitari potest, vel ratione *α. operis*, seu vocationis, qui, *per se* quidem, non est, nisi redemptionis applicatio, seu ipsa vocati *salus* Phil. III. 14. Rom. VIII. 30. licet *ex accidenti*, quandoque fit vocati *ἀναπολογησία*, & gravior *condemnatio* Matth. XXII. 3. 4. 5 —— & XXIII. 37. 38. 39. Prov. I. 20 —— 30. Luc. XII. 48. *β. operantis* seu vocantis, qui diversus observatur: nim. (a) *generalis* quidem, vocatos obstringere ad obsequium, seu receptionem, qui finis est omnium mandatorum divinorum 1 Thess. IV. 3. 4. *specialis* (b) vocatorum non obsequentium, *ἀναπολογησία* Rom. I. 32. cum cap. II. I. 2. 4. Nonnunquam (c) vocatos, communi quadam gratia, perducere ad *agnitionem* veritatis, ejusque externam *professionem* Matth. XIII. 5. 20. 21. & VII. 21. 22. 2 Pet. II. 1. Nonnunquam (d) vocatos adducere ad genuinum *obsequium*, & actualem Redemptoris & redemptionis apprehensionem 1 Pet. II. 9. Rom. VIII. 30. Ex quibus apparet, vocationem, si *vocantis* intentionem spectes, semper esse *efficacem*, & nunquam non assequi, quod intendit Jes. LV. 11. 2 Cor. II. 15. 16: quia Deus omnipotens, ac perfectè beatus, semper suum assequitur finem Jes. XLV. 23. Psal. CXV. 3. Quamvis enim ipsa *vocatio* finem sibi nativum non semper assequatur, scil. *obsequium* vocati; vocans tamen, sua intentione nunquam excidit. Hinc etiam perspicuum est, quo sensu Theologi vocationem *inefficacem* frequenter doceant.

Vocationis termini duo.

XIV. Vocationis hujus termini duo sunt: (1) *à quo*; à *tenebris* 1 Pet. II. 9. scil. *α. ignorantia* Eph. IV. 17. quibus Deum ignoramus, nos ipsos, peccatum & miseriam nostram; quibus Redemptorem, redemptionem, redimendi leges, ignoramus 1 Cor II. 14: & *β. alienationis* à Deo; *qui antea non eratis populus Dei* Eph. IV. 18. Quibus duobus, universus designatur status peccati, mortis & condemnationis Act. XXVI. 17. 18. Eph. II II. 12. 13. (2) *Ad quem*: *ad mirabilem ejus lucem*. Per quam intelligitur cognitio Dei & rerum spiritualium Joh. XVII. 3. & reconciliatio cum Deo Act. XXVI. 18. universusque, gratiæ, vitæ ac salutis æternæ status, sicut diximus in *exegeticis* Conf. Gal. I. 6. 1 Cor. I. 9. 1 Pet. I. 21. Col. I. 12. 13.

Triplex vocatio

1. Universalis,

XV. Quantum ad distributionem, *triplex*, omninò vocatio numerari possit: nim. *primò universalis*, qua, per præconium naturæ, omnes homines sui compotes, invitantur ad *Deum*, ut *Creatorem* suum, quem agnoscant, revereantur, colant, cujus dictis audientes sese præstent Rom. I. 19. 20. 21. Act. XIV. 16. 17. & XVII. 27. Psal. XIX. 1. Hæc tamen vocatio, quamvis sua natura, vocatos ad obsequium obstringat; quia tamen ad mortuos etiam in peccatis dirigitur, proinde obsequium suum sæpe non impetrat; spectare non potest, nisi ad *ἀναπολογησίαν*, vocatis afferendam, ut os obturetur ipsis Rom. III. 19. & ipsi aliquando coram tribunali agnoscant, quibus causis condemnentur: aut, si quid insuper intendat & assequatur, non est, nisi ut extrema *barbaries*, omnem humanitatem excludens, à Gentibus arceatur. Notandum tamen, hoc naturæ præconium, non nisi perquam impropriè & *ὁμωνύμως*, vocationem appellari; quia in terminis nullum officium præscribit; sed præsupponit tantum, à creaturâ rationali, ex operibus Dei colligendum. Nulla igitur ratione confundenda est hæc vocatio, cum ea, qua Redemptot offertur recipiendus, & redemptionis participium, quæ nostræ hujus considerationis sola est.

2. Communis,

XVI. *Secundo communis*, quæ per præconium verbi revelati peragitur, & ad *omnes* quidem redimendos extenditur; sed non *solos*, verum ad reprobos insuper seipsam explicat, licet non ad omnes Psal. CXLVII. 19. 20. Act. XIV. 16. qua *Redemptor* offertur recipiendus, & *redemptio* recipientibus promittitur. Hujus efficacia, (1) *universalis*, apud omnes & singulos vocatos est, eos *obstringere* ad receptionem Redemptoris & redemptionis Matth. XI. 28. Jes. LV. 1. Matth. XXII. 3. 4. 5. & XXIII. 37. 38. (2) *principalis*, electos *formare* ad conversionem, fidem & resipiscentiam, adeoque ad participium redemptionis Joh. X. 27. 28. 1 Pet. II. 9. (3) *Accidentalis*, reprobis vocatis *os obstruere*, omne effugium adimere Heb. II. 1. 2. 3. 4. & eorum condemnationem aggravare Joh. XV. 22. & IX. 4r. (4) *Communis* toti mundo, quod ex vocatione Euangelica, omnes promiscuè verbum salutis audiant, quod omnes ad salutis curam invitentur, veras, de Deo, ejusque creatione, providentia, peccato, virtute, conceptus hauriant: adeoque mundus, à barbarie ad honestatem, & virtutes domesticas ac civiles, ejus ope efformetur. Ut quondam patebat in Israële Deut. IV. 6. 7. 8. & etiamnum patet, collatione earum nationum, quibus vocatio euangelica obtigit, cum his, quæ eâ destituuntur

tur. (5) *singularis* quædam, in nonnullis hypocritis ac reprobis: ut in externis, & internis etiam *non-salutaribus* officiis, ad egregium quoddam fastigium enitantur, adeo ut regno Dei ac cœlo, *proximi* fiant Marc. XII. 34. Act. XXVI. 28. Matth. XI, 23. ut verbum vocationis audiant, ei fidem habeant, illud recipiant, egregios fructus excludant, ope vocationis & gratiæ *communis* Matth. XIII. 20. Heb. VI. 4. Jes. LVIII. 2. Num. XXII. 18. & XXIV. 2. 3. Luc. XVIII. 11. 12. Phil. III. 5. 6. verbo dicam, ut quævis præstent, præterquam ἐχόμενα σωτηρίας Heb. VI. 9. v. g. Redemptorem & redemptionem eis legibus recipiant, quibus offeruntur. Joh. I. 11. 12.

3. Electis propria.

XVII. *Tertiò peculiaris*, seu electis *propria*, quâ vocantur, eâ Dei intentione, ut *veniant* Joh. VI. 44. 45. quâ, gratia sic eis offertur, ut etiam recipiant, quæ cum regeneratione conjuncta fit, qua ad conversionem enitamur. Ab hac, vocati, *κατὰ πρόθεσιν κλητοὶ* appellantur Rom. VIII. 28. 30. Cujus efficacia non pendet à *dispositione*, vocationi congruâ, aut à viribus liberi arbitrii: cum occupetur circa homines, *ante* regenerationem, in peccatis *mortuos* Eph. II. 1. 5. sed à *solâ* gratiâ vocantis Dei Rom. IX. 11. 16. 18. 1 Pet. II. 9. Est tamen hic cautè observandum, quod vocatio hæc *duplicem* habeat respectum ad regenerationem: vel α. ut eam *præcedens*, quatenus Deus homini, ex suo proposito, infallibiliter *regenerando*, adhuc tamen in peccatis mortuo; redemptionis rationem exponit, & ad accipiendas ejus leges invitat; hactenus vocatio nullas dispositiones prævias admittit: vel β ut eam *consequens* 1 Cor. I. 24. in quantum hominem, *jam regenitum*, Deus vocat ad fidem & resipiscentiam actualem; hæc vires & dispositiones bonas, per regenerationem collatas, præsupponit. Possis, differentiæ causâ, illam appellare vocationem *primam*; hanc *secundam*.

Pars Elenchtica.

Quæritur: 1. An vocatio ad Redemptorem & redemptionem sit universalis.

XVIII. Quæritur *primò*, an vocatio ad *Redemptorem* & redemptionem, sit *universalis*? Pelagiani & Pelagianizantes, Sociniani, Arminiani, Pontificii, Lutherani, quo commodius defendant gratiam & redemptionem *universalem*, utpote quæ absque *vocatione universali*, obtinere non potest: atque etiam, ut vocationis efficaciam à libero *arbitrio* suspendant; affirmant. Ex Reformatis, illi qui gratiam universalem *objectivam* asserunt (licet diverso scopo, & diversis hypothesibus) itidem affirmant. Communis Reformatorum sententia, quamvis vocationem qualemcunque, ad *Deum ut Creatorem*, universalem admittat; quamvis item vocationem ad Redemptorem, *communem* largiatur; *universalem* constanter negat.

Sententiarum divortium.

Quod 1. cum Scripturis exsertè pugnet Psal. CXLVII. 19. 20. Act. XIV. 16. Rom. XVI. 25. 26. Eph. III. 8. 9. per quæ loca: sub V. T. à vocatione, etiam *externâ*, seclusæ fuerunt *omnes* nationes, à Judæis diversæ. Quod 2. sub N. T. Servator prohibuerit, ante suam resurrectionem, Euangelium *extra* Judæam proferre Matth. X. 5. Quod 3. etiam post ascensionem Christi, Spiritus S. Paulo *prohibuerit* Act XVI. 6. Quod 4. ipsâ experientiâ sit exploratissimum, plurimas nationes dari, qui de Redemptore & redemptione, fando *non audiverint*. Quod 5. hypotheses universalis *gratiæ*, & liberi arbitrii, quibus universalis *vocatio* inservire debet, superstruiturque, vanæ sint ac lubricæ.

Argumenta sententiæ negativæ.

Objectiones sententiæ affirmantis.

Nec est sententiæ affirmativæ, quod ullâ ferè cum veritatis specie obtendat, nisi quod A. vocatio subinde ad *omnes* homines videatur extendi Tit. II. 11. 1 Tim. II. 4. Col. I. 6. Marc. XVI. 15. Resp. Hoc est, ad omnis *generis* homines Apoc. 5. 9. nullibi ad omnes & *singulos*. Quod B. præconium naturæ se extendat ad *omnes* homines Psal. XIX. 3. 4. 5. Rom. I. 19. 20. 21. & II. 14. 15. Act. XIV. 17. & XVII. 27. Resp. Vocationem per præconium *naturæ*, ad Deum *ut Creatorem* Act. XVII. 27. licet impropriè sic dictam, universalem agnovimus; quæritur autem, an vocatio per præconium *verbi* revelati, seu Euangelii, ad *Redemptorem* & redemptionis participium, sit universalis? Hoc verò non dicunt loca adducta. Quod C. etiam in gentilibus, alisque, qui pereunt, multa conspiciantur, & egregia *dona* Resp. Hæc gratiam quidem arguunt *communem*; nequaquam autem, seu gratiam, seu vocationem *universalem*: cum ista dona non in omnes & singulos cadant; nec vocationem *universalem* arguant.

2. An vocationis efficacia pendeat à quovis, præter quam à gratiâ Dei.

XIX. *Secundò* quæritur, an vocationis *efficacia* ad procurandum obsequium, à *quovis* alio pendeat, præterquam à *gratia* regenerante & convertente? *Pelagiani*, cum suis asseclis, Arminianis, Jesuitis, alisque: quo commodius tueantur liberi *arbitrii* vires, ad spiritualia & salutaria; à duobus suspendunt efficaciam vocationis; statuunt enim (1) in uno suâ *natura* aliam, & majorem esse *dispositionem* ad obsequium, quam in alio; proinde, si Deus convenienter isti dispositioni suæ, hominem curet vocandum, tum vocationem sortiri posse suam efficaciam ad obsequium: Pontificii etiam hic meritum ex *congruo* fingunt, quo Deus his, qui donis *naturalibus* rectè utantur, conferat etiam *supernaturalia*: Quod Arminius emollire & incrustare studens, docet ad *rectum prima* gratiæ usum, quando homo, per eam facit quod *in se* est; uberiorem ipsi gratiam obtingere: interim tamen, & magis etiam (2) è *libertate* arbitrii humani, quâ velit admittere vocationem, sive *congruè*, sive *non congruè* factam: quod aliàs homini periret sua *libertas*. Sociniani, efficaciam itidem ad duo refe-

Divortium sententiarum.

runt:

runt : ad ipſum *verbum*, & cujuſque *arbitrium*. Lutherani etiam, א. partim ad *verbum* referunt, ejuſque efficaciam *phyſicam* in converſione : ב. partim ad *gratiam* Dei convertentem. Reformati (ſaltem in vocatione *prima*, de quâ hic nobis negotium) nullas agnoſcunt *meliores* diſpoſitiones ad obſequium, in uno quam in alio: neque ullas liberi *arbitrii vires* naturales, ad obſequium vocationi præſtandum; verbi quidem operationem recipiunt; ſed *moralem* tantum : adeoque univerſam vocationis efficaciam, quantum ſcil. ad *obſequium* procurandum, ſuſpendunt à *gratia* Dei, & quidem *phyſicè* regenerante & convertente. Eo quod

Rationes ſententiæ negantis.

1. Scriptura referat ad ſolam gratiam electionis 2 Tim. I. 7. 8. 9. Rom. VIII. 28. 30. Quod 2. Scriptura vocationem univerſaliter referat ad *gratiam* Rom. IX. 15. 16. 18. 24. Tit. III. 4. 5. I. 1 Cor. I. 24. 29. Quod 3. vocatio *prima* circa homines occupetur, ut in peccatis *mortuos* Eph. II. I. 5. II. 17. ineptos, qui *quicquam boni* cogitent 2 Cor. III. 5. 6. in quibus proinde, nullæ ſunt *diſpoſitiones*, reſpondentes vocationi, quæ in uno magis, quam in alio, obſequium vocationis poſſint excludere. Quod 4. omnis prærogativa *melioris* diſpoſitionis, in uno quam in alio, per Scripturam, non aliunde pendeat, quam à *gratia* regenerationis & converſionis, quæ vocationem *ſequitur* 1 Cor. IV. 7. Quod 5. vocationis apoſtolicæ efficaciam Scriptura diſertè referat ad operationem *divinam* Act. II. 47. & XIII. 48. Quod 6. vocatio obſequium non rarò obtinuerit, apud hos, in quibus, non tantum *nullæ* erant bonæ aut congruæ *diſpoſitiones*; ſed peſſimæ quoque, & *adverſæ*. v. g. in Saule Act. IX. I. 2. 1 Tim. I. 13. quando, ex adverſo, hi qui *commodioris* naturæ videbantur eſſe, vocationi obſequium negârunt: v.g. Juvenis Pharifæus Matth. XIX. 16—24. Marc. X. 17—23. Nec habent Pelagiani quidem cum ſuis, quod

Objectiones Pelagianæ.

opponant, niſi A. Parabolam quæ exſtat Matth. XXV. 29. *Nam habenti omni dabitur ut abundet, & qui non habet, ei auferetur etiam, quod videbatur habere.* Reſp. Textus non loquitur de his, qui per *naturam* rectius fuerint diſpoſiti, ad præſtandum vocationi obſequium, quam alii: nec de talibus, qui rectiori *uſu* donorum *naturalium*, ſeu meruerint *de congruo*, ut loquuntur Pontificii; ſeu modo quovis alio obtinuerint, ſibi propter rectiorem *naturalium* uſum, conferri dona *ſupernaturalia*, ut Arminius vult: ſed de *ſervis bonis & fidelibus* vſ. 21. utique per *gratiam* converſionis talibus: qui, non tam *naturalibus*, quam *ſupernaturalibus*, ſibi per *gratiam* concreditis donis; rectè utendo, deo auctores fuerunt, ſibi conferendi *plura* & majora dona. B. Quod Scriba irregenitus dicatur à Chriſto, *non procul à regno Dei* Marc. XII. 34. ex quo colligunt, in irregenitis, unum regno Dei propiorem eſſe, quam alium. Reſp. Servator, non tam *perſonam* hujus legisperiti reſpiciens, quam ſapientem ejus *reſponſionem*; *Jeſus videns quod ſapienter reſpondiſſet*; ſignificare vult, iſtam ejus reſponſionem *non procul eſſe à Regno Dei*, ſeu a veritate Euangelica. Quod C. Cornelius Centurio, necdum regenitus, ambierit, vocationem Petri, eique obſecutus fuerit Act. X— Reſp. Non fuiſſe irregenitum, patet ex vſ. 2. ubi *pius* dicitur, *& Deum timens, eleemoſynis & precibus* frequens: quando *extra Chriſtum, nihil poſſumus* Joh. XV. 5. Etiam fide præditus fuit; ſed, pro ratione iſtius temporis, *indeterminatè* in Meſſiam: quamvis *Jeſum* eſſe Meſſiam illum, adhucdum ignoraret, ad cujus *determinatam* cognitionem, adhuc convertendus erat à Petro D. Quod dentur *præparationes* ad converſionem, adeoque converſionem antecedentes. Reſp. Dantur præparationes, ad *exercitium* fidei & reſipiſcentiæ, per *converſionem* procurandam, quæ *ſequitur* vocationem & regenerationem; proinde *vocationis* & regenerationis nulla obſervantur præparatoria, ut in capp. de *regener.* & *converſ.* oſtendemus. E. Quod, per ipſam experientiam, unus irregenitus ſit commodioris *naturæ*, quam alter. Reſp. Hoc quidem verum eſt; ſed commodiorem iſtam naturam, *diſpoſitionem* præſtare, à quâ obſequium vocationis pendeat; hoc ipſum eſt quod negamus, & adverſariis eſt probandum. Neque etiam F. Sociniani & Lutherani habent, quo verbi divini efficaciam *phyſicam*, ad procurandum vocationis obſequium, demonſtrent, quam locum Rom. I. 16. cum parallelis; v. g. 1 Cor. I. 18. & XV. 2. quibus, *Euangelium δύναμις τοῦ Θεοῦ* appellatur, *ad ſalutem cuivis credenti.* Reſp. Significatur, verbum Dei eſſe efficax *inſtrumentum* ad ſalutem; ſed non niſi *morale*, quod non agit, niſi in virtute ſuæ cauſæ *principis*, Dei, phyſicè regenerantis & convertentis.

An vocatio jam fiat, abſque verbo externo, per ſolum verbum internum?

XIX. *Tertio* quæritur, an vocatio *jam* fiat, abſque verbo *externo*, per ſolum verbum *internum*? Enthuſiaſtæ, vilipendio Scripturæ, velut *ſolis* pueris deſtinatæ, afflatus divinos captantes, & crepantes, quibus ſibi perinde Deus facienda inſpiret, ac olim Prophetis & Apoſtolis: affirmant. Chriſtiani, quamvis agnoſcant, 1. per verbum *internum*, abſque externo, Deum olim Patriarchis, Prophetis & Apoſtolis obſervanda patefeciſſe: 2. ipſum idem *adhuc* poſſe, ſi velit: 3. verbum *externum*, abſque internâ Spiritus S. illuminatione, electis ordinariâ, *nihil poſſe* ad regenerationem & ſalutem: negant tamen, *etiamnum*, quando regula credendi & vivendi, tam exactè, in verbo Scripturæ, proſtat; Deum ad ſalutem neceſſarium quicquam revelare, quod non exſtet in Scripturis, adeoque vocationem, per ſolum verbum *internum*, captandam, aut crepandam eſſe. Quod 1. ad *Scripturam* nos paſſim ablegat Deus Jeſ. VIII.

Quid hic Enthuſiaſtæ.

Quid Chriſtiani, & quibus rationibus.

20. Joh. v. 39. Luc. xvi. 29. Quod 2. Scripturæ quidvis *adjicere*, constanter prohibeat Deut. iv. 2. & xii. 32. idque sub pœnâ *anathematis* Gal. 1. 6. 7. 8. 9. Apoc. xxii. 18. 19. Quod 3. per solum illud verbum Scripturæ externum, *homo Dei perfectus sit, & ad omne opus bonum ἐξηρτισμένος* 2 Tim. iii. 16. Psal. xix. 8. 9. 2 Sam. xxii. 31. 2 Pet. 1. 19. Quod 4. verbum illud *internum* & enthusiasticum erroribus ac seductionibus variis sit obnoxium; tam ratione eorum qui *crepant*; quam qui *audiunt* 1 Joh. iv. 1. adeoque *probare* oblata jubeamur *Ibid.* 1 Thess. v. 21. idque ad normam verbi *scripti* Act. xvii. 11. Addam 5. quod fidem Paulus referat ad *auditum*, adeoque ad verbum

Objectiones. *externum* Rom. x. 14. 15. Nec habent quod pro se obtendant Enthusiastæ, præter 1. *literam mortuam* 2 Cor. iii. 6. tum 2. revelationes seu *illuminationes* fidelibus ordinarias; quibus satisfecimus lib. 1. cap. ii. §. xxxiii. Reliqua, circa vocationem agitari solita, pertinent ad capita *seqq.*

Pars practica.

Praxis 1. Commendat virtutes vocantis, quoad

XX. Praxis hujus capitis, *primo* nobis commendat *vocantem: ut virtutes ejus prædicemus, quis nos vocavit* — 1 Pet. ii. 9. Et quænam illæ? Si (1) vocationem spectes *universalem* (quamvis, nec vocatio illa, nec vocans, ipsam *intendat* vocatorum salutem; attamen) *vocantis* patefacit, tum *providentiam*, & curam ejus versus homines, qua se non vult ἀμάρτυρον Act. xiv. 17. & xvii. 26.

vocationem universalem,

27. Rom. 1. 19: tum *bonitatem* universalem, qua per ipsam naturam, dum eos invitat ad agnoscendum & colendum *Deum*, allicit ad id, in quo maxima hominis consistit *perfectio* Joh. xvii. 3. imo id agit, quo extrema *barbaries*, ipsa humanæ consociationis pestis, arceatur. Si (2) pergas

communem,

ad vocationem *communem*, qua peccatores *quosvis* ad Redemptorem invitat, & redemptionis participium, sub lege præstandarum conditionum: tum vocatio patefaciet virtutem α. *gratiæ*, qua offensus offendentem admittit ad reconciliationem, eam offert, media proponit, & exquisitis motivis allicit 2 Cor. v. 18. 19. β. *justitiæ* vindicativæ, qua offendentem, si nolit audire, si reconciliationem oblatam protervè respuat, *severius* puniat Matth. xxii. 2 — 9. & xxiii. 37. 38. Jes. v. 2 — 8. Prov. 1. 20 — γ. φιλανθρωπίας communis, qua genus humanum hac vocatione liberat à cyclopica *barbarie*, & ad honestatem civilitatemque perducit.

& salutarem.

Si (3) pertingas ad vocationem *electis propriam*, quâ non tantum *offerre*; sed etiam *conferre* intendit, gratiam; quantam! hæc vocatio manifestat A. *misericordiam*, σωτήριον Tit ii. 11. *abundantem*, πλοῦτον χάριτος Eph. 1. 7. 8. ὑπερβάλλοντα πλοῦτον Eph. ii. 4. 7. B. *Potestatem* independentem, qua, pro *lubitu*, hunc vocat, illum relinquit Matth. xxiv. 40. 41. Rom. ix. 15. 16. 24. Joh. iii. 8. Gal. 1. 15. C. *Sapientiam* imperscrutabilem Eph. 1. 8. 9. & iii. 10. in explicanda divina Evangelii sapientia 1 Cor. ii. 6. 7. 13. in designandis & præscribendis legibus redemptionis Eph. 1. 9. 10. 11. Ut & hic exclamare debeas: O! *profunditatem divitiarum scientiæ & sapientiæ Dei.* Rom. xi. 33. 34.

Quorsum commendet.

Has, aliasque *vocantis* virtutes nobis commendat vocatio, ad hoc, ut *prædicemus* 1 Pet. ii. 9. h. e. ut (a) *agnoscamus* mente 1 Cor. ii. 8. 10. ut (b) *celebremus* ore Rom. xi. 33. (c) *referamus* opere, quantum est in nobis, *imitando* 1 Pet. 1. 15. 16.

2. Commendat beatissimam sortem vocatorum.

XXI. *Secundo*, commendat beatissimam sortem eorum, qui vocationis, non communis tantum, sed & *sanctæ* hujus 2 Tim. 1. 9. & *supernæ*, τῆς ἄνω κλήσεως Phil. iii. 14. & *cælestis* Heb. iii. 1. & *salutiferæ* Tit. ii. 11. sunt facti participes. Si enim paulo distinctius expendas, 1. *Vocantem*, circa ipsos occupatum, *Deum*, 1 Thess. iv. 9. 1 Cor. 1. 9. & singulas quidem Trinitatis personas: *Patrem* Matth. xvi. 17. Joh. vi. 45. *Filium* Prov. 1. 20. Matth. xi. 28. *Spiritum* S. Joh. iii. 8.

Ex quibus capitibus.

Si 2. Vocationis *causam* προηγουμένην, *gratiam*: non vulgarem, sed διακριτικὴν Gal. 1. 15. Matth. xi. 25. æternæ *electionis* Rom. viii. 30. 2 Tim. 1. 9. *super eminentem gratiæ opulentiam* Eph. ii. 4. 7. Si 3. *Vocates*, non *Angelos* lapsos Heb. ii. 16. quos *catenis æternæ caliginis vinxivit* 2 Pet. ii. 4. Jud. vs. 6. Apoc. xx. 2. sed *homines* Joh. iii 16. non *sapientes*, *potentes*, *nobiles*; sed quod *stultum* est in mundo, quod *infirmum*, *ignobile*, imò quod *nihil* est 1. Cor. 1. 26. 27. 28. & quidem *peccatores* Matth. ix. 13. inimicos & perduelles Rom. v. 6. 8. 10. *filios iræ*, *mortuos in peccatis* Eph. ii. 1. 5. Si 4. vocationis *efficaciam*, qua circa eos Deus occupatur: scil. ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ — κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ Eph. 1. 19. Si 5. vocationis *terminos*: α. à quo, *tenebras*, quibus, in Scripturis *omnimoda* miseria designari consuevit Jes. l. 10. Psal. xxiii. 4. Matth. xxii. 13. & xxv. 30. β. *ad* quem: *lucem*, lucem *suam admirabilem* 1 Pet. ii. 9. qua, *omnimoda* felicitas, in Scripturis exprimi solet Psal. xxxvi. 10. Joh. viii. 12. à qua vocati, *filii lucis* audiunt Joh. xii. 36. Luc. xvi. 8. Si 6. vocatione *præteritos*, relictos in viis *suis* Act. xiv. 16. in viis damnationis Eph. ii. 12. 13. & tanta quidem copia præteritos Matth. xxii. 14. Si tandem 7. vocationis *finem*: ad gloriam suam 1 Thess. ii. 12. 1 Pet. v. 10. ad *acquirendam gloriam Domini nostri Jesu Christi.* 1 Thess. ii. 19. ad *benedictionem* 1 Pet. iii. 9. & communionem omnium *promissionum* divinarum Act. ii. 39. quibus cuncta vocatis cooperantur in *bonum* Rom. viii. 28. hæc aliaque, si devotè construas, quantum bone Deus! excludent vocatorum *beatitudinem*.

In quem finem & usum.

Jam, quorsum sortem istam, tam beatam, vocatis commendat vocatio? Resp. 1. ut

agnoscant Eph. I. 18. ut *scitatis*, *quanam sit spei vocationis* — Rom. VIII. 28. *Novimus* — *qui secundum propositum vocati sunt.* Ut 2. sentiant, & lætentur *gaudio ineffabili* I Pet. I. 3. 8. Ut 3. *gratias*, eo nomine, Deo agant Col. I. 12. 13. Ut 4. enitantur magis magisque, *in scopum*, ἐπὶ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως Phil. III. 14. I Tim. VI. 12. Ut 5. *ambulent convenienter* (ἀξίως) *vocationi*, *qui vocati sunt* Eph. IV. I. I Thess. II. 12. & cap. I. II.

3. Repræsentat miseriam eorum, qui salutariter non sunt vocati.

XXII. *Tertiò*, repræsentat ex adverso, *miserrimum* eorum statum, qui, aut α. prorsus *non* sunt vocati ad gratiam Act. XIV. 16. Psal. CXLVII. 19. 20. quos Deus, sua providentia, vocare prohibet Act. XVI. 6. aut β. non sunt vocati, vocatione *salutari* Matth. XXII. 14. Et quinam isti? Sunt 1. qui non *audiunt* vocantem Prov. I. 24. qui, *aspidis* instar, *aures* ei *obturant* Psal. LVIII. 5. 6. Qui 2. audiunt quidem; sed *cor obfirmant* adversus vocationem Psal. XCV. 7. 8. negliguntque Heb. II. 3. Qui 3. vocati, renuunt *venire* Matth. XXII. 3. & XXIII. 37. Joh. V. 40. Qui 4. vocationem *contemnunt* Matth. XXII. 5. rebus quibusvis terrenis postponunt Luc. XIV. 17 — 21. Qui 5. vocantes insuper *persequuntur* Matth. XXII. 6. & XXIII. 37. & X. 17. 18. Qui 6. in vocatione sibi oblatum Redemptorem non *recipiunt* Joh. I. 11. Luc. IX. 53. Qui 7. receptionem, aut receptionis potius *leges*, *præstare* recusant: v. g. fidem Joh. III. 16. 36. abnegationem sui, susceptionem crucis, imitationem Christi Luc. IX. 23. crucifixionem carnis, & cupiditatum propriarum Gal. V. 24. Jam miseriam istorum hominum, vel ex lachrymis possis perspicere, quas ipse Redemptor vocans, ejus cogitatione fundit Luc. XIX. 41. pariter & ex querela consectaria: *O si nosses, & tu, & hoc ipso tuo die, ea qua ad pacem tuam faciunt* — *propterea quod non agnovisti diem visitationis tuæ.* vs. 42. 44. Conf. Matth. XXIII. 37.

Quanam horum miseria.

Quam miseriam clarius etiam perspicies, si distinctius expendas. A. ab *una* parte *turpitudinem*; neglectæ & spretæ vocationis, qua 1. *contemnunt* Deum vocantem, Regem nuptias filio parantem, & emittentem, iteratis vicibus, qui invitatos vocent Matth. XXII. 2. 3. 4 — Tum 2. quantum in se, Deum suo consilio *frustrare* conantur Luc. VII. 30. Act. VII. 51. Ad hæc 3. turpissimè *ingratos* se præstant, versus, non tantum humanissimam vocantis *invitationem* Matth. XXIII. 37. & XXII. 3. Apoc. III. 20. Cant. V. 2. sed & *beneficia*, in vocatione oblata Jes. V. 1. 2. 4. Insuper 4. peccant multis modis in *seipsos*, in propriam animam ac salutem ejus, negligendo oblatum sibi Redemptorem, æternæ salutis εὐκαιρίαν Joh. I. 11. Matth. XXIII. 37. 2 Cor. VI. 1. 2. Luc. XIX. 42. 43. *diem visitationis* suæ, *suum* istum diem, ad *pacem* procurandam, destinatum: Etiam 5. peccant in *servos*, legatos Dei Matth. XXII. 3. 4. 6. quibus *ministerium reconciliationis* Deus commisit 2 Cor. V. 18. 19. B. Ab *altera* parte, si conferas turpissimi neglectus condignas *pœnas*: scil. α. seipsos *indignos* faciunt tanta vocatione Matth. XXII. 8. & vitæ æterna Act. XIII. 46 β. concitant in se vocantis Dei *excandescentiam.* Ibid. vs. 7. γ. excludunt seipsos ab omni *ulteriore* vocatione, pariter & à beneficiis, in vocatione oblatis Luc. XIV. 24. δ. horrendam vocantis spreti *vindictam* in se concitant Matth. XXI. 43. 2 Thess. I. 8. Quibus omnibus ε. accedit, quod cunctis istis beneficiis, quæ §. *præced.* salutariter vocatis addiximus, *careant* æternum; & ex adverso ζ. ineffabili *miseria*, quam Apostolus repræsentat Eph. II. 12. cum vs. 17. se exponant.

4. Jubet explorare, num vocationis salutaris facti simus participes.

XXIII. *Quartò*, jubet seriò inquiramus, num & *nos* Deus vocaverit Rom. IX. 24. & quo vocationis genere: num *communi* tantum; an *salutari* etiam. Si enim 1. vocatio, *primus* est Spiritus S. conatus applicativus redemptionis Christi Rom. VIII. 30. *quos vocavit*, *hos etiam justificavit*, adeoque primus gradus, ad omnem gratiam. Si 2. tanta sint vocationis salutaris *beneficia*, ut diximus §. XXI. Si ex adverso 3. tanta sit eorum *miseria*, qui aut vocati non sunt; aut non nisi vocatione communi, ut ostendimus §. XXII. Si 4. Spiritus S. velut præcipuum quoddam Christianæ diligentiæ officium præscribat: *vocationem* nostram *firmam* (βεβαίαν) *facere* 2 Pet. I. 10. utique *explorando* 2 Cor. XIII. 5. Si 5. Apostolus, suis apud Deum votis, tam fervidus sit, in expetendo suis Ephesiis, hoc beneficio, ut eis *Deus largiatur spiritum sapientiæ, & illuminatos mentis oculos*, cujus ope *cognoscerent*, *quæ sit spes vocationis* divinæ Eph. I. 17. 18. Si 6. ab explorata certitudine vocationis nostræ *salutaris*, pendeat *certitudo* gratiæ, & amoris divini, à qua vocatio resultat Eph. II. 4. 7. certitudo item, *electionis* nostræ 2 Pet. I. 10. *vocationis & electionis* — Rom. VIII. 30. quos *prædestinavit*, *hos vocavit* —, certitudo *justificationis & glorificationis* nostræ, *quos vocavit*, *hos justificavit* — Ibid. certitudo universæ nostræ *communionis* cum Christo I Cor. I. 9. adeoque, omnis animi *tranquillitas*, *consolatio* in adversis, gaudium in secundis; ab hac certitudine fit oriunda. Si 7. *agnitio* & persuasio defectus, quo necdum simus facti participes salutaris hujus vocationis, primus est gradus, ad ejus desiderium, & consequens participium Luc. XV. 17. 18. Act. II. 37: nunquid, his omnibus rationibus, operæ pretium est, omnem *diligentiam* impendere accuratæ explorationi? Sed quibus indiciis hoc expiscabimur? Resp. 1. Tum *salutariter* sumus vocati, ad recipiendum Redemptorem & redemptionem; si Redemptorem *fide* viva recepimus Joh. I. 11. 12. si *ad ipsum venerimus* Joh. VI. 45. Tum etiam 2. si redemptionis *conditiones*, quæ in vocatione offeruntur præstandæ:

Rationes motivæ.

Signa.

dæ, *fidem* Joh. III. 16. *abnegationem* nostri, *tolerantiam* crucis, *imitationem* Christi Luc. IX. 23. *crucifixionem* carnis, cupiditatumque carnalium Gal. V. 24. admiserimus. Tum insuper 3. si à *tenebris* transierimus in *lucem* 1 Pet. II. 9. Eph. V. 8. h. e. si à pristinâ Christi ignorantiâ, tracti fuerimus, in ejus salutarem *cognitionem* Gal. I. 16. 2 Cor. IV. 6. Tum porro 4. si, e vocatione, sentiamus sincerum *amorem* versus *verbum* Dei Joh. VIII. 47. ejusque annunciatores, quorum operâ Deus nos vocavit 1 Joh. IV. 5. 6. Tum præterea 5. si per vocationem, liberati fuerimus ex *potestate tenebrarum* Col. I. 13. h. e. ab *operibus* tenebrarum Rom. XIII. 12. si non amplius *ambulemus* in tenebris 1 Joh. I. 6. sed *aversemur* quamvis peccati impuritatem 1 Thess. IV. 7. Gal. V. 8. Tum denique 6. si operam seriò demus *sanctitati*, ad quam à Deo vocamur 1 Thess. IV. 7. a quâ *vocati*, *sancti* appellantur Christiani Rom. I. 6. scil. 1 Cor. I. 2. & ipsa vocatio, *sancta* 2 Tim. I. 9. scil. ut *sancti simus*, *sicut is, qui vocavit nos, sanctus est* 1 Pet. I. 15. unde vocati, *à Deo Patre sanctificati*, dicuntur Jud. vs. 1.

5. Excitat amorem ac desiderium participii. Motivæ.

XXIV. *Quinto*, excitat *amorem* ac desiderium sui, h. e. ut vocationis *salutaris* fiamus participes. Est enim 1. vocatio *peccatoris* Matth. IX. 13. Act. XXVI. 18. Eph. II. 13. Est 2. vocatio ad Redemptorem, & *redemptionem* Matth. XI. 28. Joh. VI. 37. Est 3. vocatio ad *regnum*, ad *gloriam* 1 Thess. II. 12. ad gloriam Domini nostri Jesu Christi 2 Thess. II. 14. 1 Pet. V. 10. Est 4. vocatio *sancta* 2 Tim. I. 9. *superna* Phil. III. 14. *cœlestis* Heb. III. 1. *salvifica* (σωτήριος) Tit. II. 11. Est 5. maxime *proficua*, per §. XXI. Est 6. absolute *necessaria* Joh. VI. 44. Conf. Heb. V. 4.

Quale desiderium.

Nec amorem ac desiderium excitet *otiosum*; sed (a) maxime *studiosum* 2 Pet. I. 10. διὸ μᾶλλον σπουδάσατε Conf. Prov. II. 4. & VIII. 17. qui amor, & desiderium, verum esse & germanum, non potest, nisi sit *negotiosum* (b) maxime *attentum* & arrectum *verbo*, cujus ope, Deus nos evocare solet 1 Pet. II. 2. Act. XVI. 14. Matth. XIII. 20. 23. (c) idque non subinde; sed *constanter*, quotidie Prov. VIII. 34. *dies noctesque* Psal. I. 2. Deut. VI. 6. 7. & XVII. 19. Nec (d) *obiter*; sed *scrutando* (ἐρευνᾶτε) Joh. V. 39. Jos. I. 8. Psal. I. 2. &c.,

6. Hortatur ad officia vocationi congrua. Quæ nam illa.

XXV. *Sexto* hortatur, ut vocationis immenso beneficio nos respondeamus congruis nostris *officiis* Gall. I. 15. 16. Quænam autem sunt officia vocationi congrua? Resp. (1) *Audire* & auscultare: vocanti enim convenit, qui *audiat* Prov. XXV. 12. 1 Sam. III. 9. imprimis si vocando *clamet*, h. e. magno impetu vocet, sicut sapientia hypostatica Prov. I. 20. *sapientia foris clamat*: & tum maxime, si vocans & loquens *Deus* sit Amos. III. 6. 8. Unde πολυθρύλλητον propheticum, *audite verbum Domini* Jes. I. 2. 10. Jer. II. 4. Thren. I. 8. &c. item: qui *aures habet ad audiendum, audiat, quid Spiritus dicat* Apoc. II. 7. 17. 29. & III. 6. 13. 22. & vocati omnes, *audire* dicuntur vocem Christi Joh. X. 27. (2) *venire* ad vocantem, Matth. XI. 28. Joh. VIII. 37. Jes. LV. 1. Apoc. XXII. 17. & *sequi* vocantem Matth. IV. 19. Apoc. XIV. 4. (3) *obsequi* Act. IX. 4. 6. Matth. IV. 21. Psal. XLV. 11. (4) *recipere* oblatum sibi in vocatione Redemptorem Joh. I. 11. 12. sunt enim relata: offerre & accipere; & hoc unicum vocationis opus est, offerre Redemptorem, ut recipiamus Phil. III. 12. *apprehendam apprehensus*. (5) *præstare* conditiones, vocatione requisitas, ad participium redemptionis: *fidem* Joh. III. 16. *resipiscentiam* Matth. IX. 13. *abnegationem* sui, *susceptionem* crucis, *imitationem* Christi Matth. XVI. 24. 25. *crucifixionem* carnis & cupiditatum Gal. V. 24. (6) *anhelare* ad βραβεῖον vocationis cœlestis Phil. III. 14. 1 Cor. IX. 24. Eph. I. 18. (7) *ambulare* digne vocatione Eph. IV. 1. 1. Thess. II. 12. 2 Thess. I. 11. (8) *abnegare impietatem, & mundanas concupiscentias, temperanter, juste & pie vivere* Tit. II. 11. 12. (9) *apprehendere salutem*, ad quam vocati sumus 1 Tim. VI. 12. Atque, ut his *officiis*, vocationis beneficio, promptius respondeamus: serio nobis cogitandum, A. *quis* vocet, *Deus* 1 Thess. IV. 7. Joh. XV. 16. 1 Joh. IV. 10. & singulæ quidem Trinitatis personæ Eph. I. 17. 1 Joh. V. 7. *Pater* Joh. VI. 45. Eph. I. 17. 18. *Filius* Prov. I. 20. Eph. II. 17. Matth. XI. 28. *Spiritus* S. Apoc. II. 11. 17. & XXII. 17. B. *Qua causa* adductus, vocet, nim. purâ puta misericordiâ & φιλανθρωπίᾳ, *opulentiâ gratiæ* Eph. I. 7. 8. 1 Pet. V. 10. C. *Quos* vocet peccatores Matth. IX. 13. D. *A quo*, & *ad quid* vocet, à *tenebris*, *ad lucem suam admirabilem* 1 Pet. II. 9. ad *communionem* filii sui 1 Cor. I. 9. ad *redemptionis* participium 1 Thess. II. 19. 1. Pet. V. 10. E. *Per quos* vocet, non per *seipsum* immediate, nec per Angelos, nobis formidabiles: sed per homines ὁμοιοπαθεῖς Jac. V. 17. quibus *ministerium reconciliationis* commisit, ut *pro Christo, legatione fungantur* 2 Cor. V 18. 19. F. *Quo modo*, & quantis affectibus vocet, *clamando* Prov. I. 20. Joh. VII. 37. blandiendo Cant V. 2. pulsando. *Ibid.* Apoc. III. 20. obtestando Deut. V. 29. & XXXII. 29. Psal. LXXXI. 14. Jes. XLVIII. 18. imo flendo Luc. XIX. 41. 42. expostulando Ezech XVIII. 31. & XXXIII. 11. Jer. II. 5. & VIII. 5. Mich. VI. 3. Matth. XXIII. 37. omnia movendo Jes. V. 4. per beneficia & judicia Rom. XI. 22. Jes. XLIV. 22. cum Hos. V. 15. instando πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, non semel; sed *sæpius*, & continuo, jam per hæc, tum per illa Jer. III. 1. 22. Hos. XIV. 2. Matth. XXIII. 37. *quoties*--promittendo infallibilem gratiam, obsequentibus Jer. III. 22. Joh. VI. 37. Luc. XV. 22. 23. Sed quo *modo* etiam, officiis nostris, vocationi respondebimus? Resp. *a. Statim*, hodie Psal. XCV. 7. 8.

Quibus motivis.

Cant.

Cant. v. 2—7. *εὐθέως* Matth. vi. 19. 22. & viii. 21. 22. *β. prompte*, animo lubenti & integro, cum omni *προθυμίᾳ* Act. xvii. 11. Psal. cx. 3. 7. etiam cum dispendio *fortunarum* nostrarum Matth. iv. 20. & xix. 27. *δ. absolutè* & illimitatè Act. ix. 6. Ad hoc *ε. occasiones*, motusque Spiritus, curatè *observando* Cant. ii. 8. Rom. viii. 14.

CAPUT TERTIUM,
DE
Redimendorum Regeneratione.

Joh. iii. 5.

Amen amen, dico tibi, nisi quis iterum genitus fuerit ex aquâ & Spiritu; non potest introire in regnum Dei.

Applicationis actus secundus est in regeneratione.

I. APplicationis actum *primum* expedivimus, quo Spiritus S. Redemptorem & redemptionem redimendis *offert*, recipienda; succedit: *secundus* succedit, quo recepturis *vires confert*, quibus recipere *possint*, quod fit per *regenerationem*, cujus necessitatem ipse præstat Redemptor Joh. iii. 5.

Pars exegetica.

Textus exponitur.

II. *Quibus verbis gravis continetur & valida Redemptoris* asseveratio de necessitate regenerationis. *Penes quam notatur*

1. Asseverans: ego dico tibi. *Ubi ego involvitur verbo λέγω.* Ego, *quem dudum salutasti* Rabbi, Magistrum, *Magistrum à* Deo missum, *de quo convictus es tot miraculis* vs. 2. *qui est* Amen, *seu* verus *ille* Deus Amen Jes. lxv. 16. vs. 3. *de quo jamjam*, *ipsa* veritas Joh. xiv. 6. *falli & fallere nescia* Tit. i. 2. Heb. vi. 18. *Cui proinde tibi secure est credendum.* Dico, *λέγω*, Dicere *est Oratoris*; loqui *vulgi*. *Dico ut* Orator *Patris*, *λόγος*. Dico, *assevero*, testor Joh. viii. 14. Tibi *nec tibi tantum*; *sed & universa nationi*, *quin omnibus insuper futuris seculis* Joh. iii. 7.

2. Asseveratio, amen, amen. *ἀμὴν*, ipsum est Hebræorum אָמֵן *ab* אָמַן, *quod in Græce retinetur, similiter à Syro & Arabe, & ab omnibus Latinis, quin & à linguis vulgaribus. Est adverbium* asseverantis: *h. e.* verè, certò, *sive id quod res habet, aut quod* verum *est. Aquila refert πεπιστωμένως* fideliter, lxx. *Interp. γένοιτο* fiat; *aliquando vertunt*, Amen *est. Est vel* 1. confirmantis *ante dicta*, *ut* Num. v. 22. Deut. xxvii. 26. 1 Cor. xiv. 16. *vel* affirmantis *dicenda. Prior usus frequentissimus in V. T. posterior in N. T. Est confirmandi particula, qua, aut* vere *exponitur*; *aut* fiat: *illo modo adhibetur ad confirmationem eorum qua* affirmantur; *isto ad eorum qua* optantur. *Si sermo sit ἀποφαντικὸς* asseverans, *valet ἀληθῶς*; *si sit* optativus, *vel precans*, *valet* quæso, fiat, *γένοιτο. Utramque significationem complectitur vox ναὶ, ut quæ, modo* asseverat; *modo desiderii vehementiam exprimit. Unde τὸ ἀμὴν, Lucas voce ναὶ, transtulit; Paulus conjunctim, ναὶ καὶ ἀμὴν posuit* 2 Cor. i. 17. *ut unum ἐμφατικῶς exponeret aliud. Geminat Servator ἀμὴν, forte diverso sensu, ut nim.* prius *seipsum significet: ego* Amen; Deus *ille* Amen Jes. lxv. 16. *sicut fit* Apoc. iii. 14. *τάδε λέγει ὁ ἀμὴν* hæc dicit *Amen*, testis ille fidelis & verax: posterius *rem veram, ut emergat: ego Deus* verus, verum *tibi dico. Possit etiam spectare, ad intendendum & roborandum veritatem paradoxi sui, de absoluta necessitate regenerationis, & ad fidem ejus, apud Nicodemum efficacius procurandam: ego Magister ille à Deo missus, dico tibi* vere, *& iterum dico. Non desunt qui existiment, geminationem istam non simpliciter: sed cum* juramento *asseverare, atque idem esse cum* חי אני, *sub V. T.* vivo ego, *vel* vivens *ego, dicit Dominus, pro quo Chaldæus* קים אנא, constans, *stabilis, firmus, sive* Amen *ego, à quo ipsi* קים *idem est quod Hebræorum* נשבע, *&* קים אלהא, juravit Deus. *Sed non videtur mihi consentaneum, tam religiosum temerarii juramenti vindicem* Matth. v. 33. 34. *adeo frequentem fuisse in jurando; ferunt enim, ipsum quinquaties usum fuisse hac voce: esto igitur* gravis *saltem* asseveratio, *seu ut Hebræi loquuntur*, corroboratio sermonis, *paradoxo de indeclinabili necessitate regenerationis, admodum conveniens.*

3. Asseveratum, *penes quod notatur*

A. Regeneratio, γεννηθῇ natus fuerit, *idem quod* verſ. 2. *dixerat* γεννηθῇ ἄνωθεν, natus fuerit iterum, *ſeu* ſuperne. *Ibi* ἄνωθεν, *aliis* iterum, *denuo*, δεύτερον *ſignificat*, *prout ipſe Nicodemus vocem accepiſſe videtur* verſ. 4. *qui ſenſu item venit* Gal. IV. 9. *& hoc loco interpretatur Syrus & Nonnus*, *atque etiam Petro eſt* ἀναγεννηθῆναι 1 Pet. I. 3. 23. *aliis* ἄνωθεν *eſt* deſuper, *ſive* è ſupernis, *ut* verſ. 31. *&* Joh. XIX. 11. Jac. I. 17. *&* III. 17. *quod & Servator ſignificatum velle videtur*, *quando* τὸ ἄνωθεν vſ. 3. *interpretatur* vſ. 5. *per* ex ſpiritu & aqua *ſeu ſpiritualiter ac ſuperne & cœlitus gigni*. *Quid ſi duo ſubordinata conjungamus*, *ut naſci* ἄνωθεν, *ſignificet*, & ſuperne, *cœlitus ac ſpiritualiter naſci &* denuo *ſeu iterum naſci? cum* ſuperna *illa ſeu ſpiritualis nativitas ſit iterata etiam nativitas*, *quippe ſequens primam & naturalem*, *quæ eſt ſecundum carnem*. Γεννηθῇ, natus fuerit. Nativitatem *appellat*, *ut* univerſalem *deſignet hominis* ἐπανόρθωσιν *ſeu renovationem: non hujus tantum aut illius partis & facultatis; ſed totius hominis totalem correctionem neceſſariam innuat*, *quæ ſit nova & iterata nativitas*, *per quam* novus homo, *nova* creatura *fiat*, *& in novitate vitæ ambulet* 2 Cor. V. 17. Gal. VI. 15. Apoc. XXI. 5. *De quo plura occurrent in* dogmaticis.

B. *Regenerationis* origo, ex aqua & Spiritu. Τὸ ἐκ, *non* materialem; *ſed* efficientem *cauſam*, *prout ſit* Rom. XI. 36. Luc. I. 35. *hoc loco notare*, *ex ſubjecta materia*, *eſt indubitatum; cum regeneratio ſpiritualis nec ex aqua*, *nec ex ſpiritu fiat*. Ὕδατος καὶ πνεύματος, *nonnulli ut duo diverſa conſiderant*, *ſic ut per* aquam, *cauſam* inſtrumentalem, *per* Spiritum, principalem *intelligant*, *quod per aquam Spiritus regenerationem procuret*. *Et hoc rurſus*, *non uno modo: nim. per aquam*, *vel* βαπτισμοὺς *Judaicos intelligunt*, *quibus Judæi*, *& inter hos cumprimis Phariſæi*, *ſuos proſelytos*, *jam admittendos in Eccleſiam Judaicam*, *abluere ſolebant*, *iisdem manus*, *veſtes*, *cibos*, *membra corporea*, *de quibus dici videtur* Marc. VII. 8. Hebr. IX. 10. Marc. VII. 4. *quibus*, *ceu Phariſæus*, *addictus videtur & Nicodemus noſter: vel per* aquam *intelligunt aquam ſacramentalem* Baptiſmi, *quod per eam Spiritus regeneret*. *Et hic rurſus nonnulli hoc loco*, *aquam Baptiſmi*, *vel* directe *intendi volunt*, *ſic pleriqne Veteres; alii tantum*, *per alluſionem quandam; alii rectius per* ἓν διὰ δυοῖν, unum *intelligunt: ſeu* aquam *Spiritus*, *aquam ſpiritualem; ſeu* Spiritum *aqueum*, *qui*, *ceu aqua*, *purget regeneratione; neque enim Servator intendit*. *Nicodemum adducere ad Baptiſmi Sacramentum ſuſcipiendum* (*quod tum temporis*, *ſaltem ut ordinarium & univerſale Sacramentum*, *necdum erat inſtitutum*) *ſed ad ambeundam regenerationem Spiritus S.* Tit. III. 5. *unde in continuatione hujus ſermonis*, *ſolius Spiritus*, *nullius aquæ facit mentionem* verſ. 6. 7. 8. *Per* Spiritum *autem intelligi tertiam Trinitatis perſonam*, *cum relatione ad operationem* purgationis *ſpiritualis*, *quæ peragitur regeneratione & renovatione* Tit. III. 5. *non eſt quod moneamus*.

C. Neceſſitas *hujus regenerationis*, *quà notatur*

1. Formula *deſignandi*, *tum neceſſitatem*, *tum univerſalitatem ejus*. Ἐὰν μή τις γεννηθῇ. Niſi quis. *Ubi* τις *neceſſitatem extendit ad omnes &* ſingulos, *ita ut ne unus quidem excipiatur ab hac neceſſitate*. *Interim tamen minus dicitur hac formulâ*, *quam intenditur*, *nim. non tantum* neminem *citra hanc regenerationem eſſe ſervandum; ſed* omnes *etiam regenitos ſervatum iri*. *Non quod nihil ad ſalutem requiratur*, *niſi regeneratio* (*ſaltem ſtrictiore ſuo ſenſu*) *cum inſuper*, & converſio *& ſanctificatio aliaque prærequirantur*, *quibus regenerationis* poſſe, *in actum fidei & reſipiſcentiæ promoveatur; ſed quod omnes & ſinguli regeniti*, *etiam ad* converſionem, *ſanctificationem*, *fidem & reſipiſcentiam*, *adeoque ad ſalutem perducantur*.
2. Uſus, *ſeu res cui regeneratio inſervit:* ingredi in regnum Dei. *Hic* regnum *Dei notat*, *cum regnum* gratiæ *in terris*, *ſeu* Eccleſiam, *de qua* Matth. IV. 17. Col. IV. 11. *ut ejus verum & vivum membrum fiat; tum regnum* gloriæ *in cœlo* Luc. XIV. 15. *&* XXIII. 42. *cum omnibus*, *quæ ad utrumque regnum pertinent* Luc. VIII. 10. *h. e. omnia beneficia ſpiritualia*:
3. Poſſeſſio *& fruitio hujus regni*: non poteſt ingredi, verſ. 3. non poteſt videre. *Hic regeneratio extenditur ad* potentiam, *οὐ δύναται*, non poteſt, *cujus ratio redditur*, verſ. *ſequente ſexto:* natum ex carne, *h. e. generatione* naturali; caro eſt, *ſeu carnale peccaminoſum;* & natum ex ſpiritu, ſpiritus *eſt*, *ſeu* ſpirituale *ac ſalvificum*. *Quod regeneratio ſtrictius dicta*, *hominem deprehendat*, *ut ſpiritualiter* mortuum Eph. II. 2. 5. *cui actum primum* vitæ *ſpiritualis adducat*, *quâ* poſſit *ſpiritualia*. *Proinde citra eam non* poteſt, *vel* videre *regnum Dei*, *ſcil.* mente, *utpote cæcus*, *qui nec* percipiat ea quæ ſunt Spiritus Dei, quod ei ſint ſtultitia; nec poſſit ea intelligere, ut ſpiritualiter dijudicet 1 Cor. II. 14. *nec*, *ſi poſſet* videre, *poſſet* ingredi *in regnum Dei*, *utpote qui* ſe non ſubjicit Legi divinæ, nec po-

potest quidem Rom. VIII. 7. *quique* ex se ineptus ad cogitandum quicquam *spiritualiter bonum* 2 Cor. III. 5. *qui proinde necessum habet, ut per regenerationem* illuminetur *ut videat*, *&* renovetur *quoad voluntatem*, *ut velit* ingredi *in regnum cœlorum*, *qua potentia, postmodum in actum fidei & resipiscentia erigitur, per conversionem & sanctificationem, quo sic* videat *pariter &* ingrediatur *in regnum Dei.*

Pars dogmatica.

Ad redemptionis applicationem, præter vocationem, necessaria etiam est regeneratio. Probatur Scripturis,

III. Non ergo, ad redemptionis applicationem, communionemve, sufficit, Redemptorem, & redemptionem, per *vocationem*, redimendis offerri, ad recipiendum, nisi & *vires* ipsis conferantur per *regenerationem*, quibus oblata *possint* recipere. Negat enim exserte, ipse Redemptor, citra *regenerationem*, quemquam *posse*, aut *videre* spiritualia; aut appetere, *ingrediendo*. Hinc Joh. I. 12. 13. fides, per quam solam, Christus nobis applicatur, & communio redemptionis acquiritur, ad hos tantum refertur, qui *ex Deo nati* sint. Et, paulò clarius etiam, Apostolus Tit. III. 4. 5. postquam docuisset, *benignitatem Dei Servatoris nostri apparuisse hominibus*, scil. per *vocationis* oblationem, subjicit, ipsam eos servasse: hoc est, *benignitatem*, seu redemptionem Servatoris ipsis applicuisse, *per regenerationem & renovationem Spiritus S.* Huc omnia spectant Scripturæ loca, quæ redemptionis communionem, seu salutem, referunt: (1) in terminis ad *regenerationem* & renovationem Spiritus S. qualia, præter citata, sunt Jac. I. 18. 1 Pet. I. 3. 23. (2) ad *circumcisionem cordis* Deut. XXX. 6. Rom. II. 29. Col. II. 11. 13. (3) ad *ablationem* cordis lapidei, & *substitutionem* cordis carnei, donationem cordis *novi*, & spiritus *novi* Ezech. XXXVI. 26. & XI. 19. Jer. XXXII. 39. & XXXI. 32. (4) ad *creationem* cordis *puri* Psal. LI. 12. Eph. II. 10. & IV. 24. 2 Cor. V. 17. (5) ad *tractionem* spiritualem Cant. II. 3. Joh. VI. 44. 65. nisi illam malis ad *conversionis* gratiam referre (6) ad *illuminationem* mentis Eph. I. 18. & *correctionem* voluntatis Phil. II. 13. (7) ad *resuscitationem* & *vivificationem* spiritualem Eph. II. 5. 6. Joh. V. 25. quæ omnia regenerationis sunt synonyma, idem diverso modo significantia.

& ratione.

IV. Fundamentum hujus necessitatis est in *universali* omnium redimendorum *morte spirituali*: per quam, juxta cum reprobis, natura *mortui* sunt peccatis Eph. II. 1. 5. & V. 14. Luc. XV. 24. Matth. VIII. 22. Ezech. XXXVII. 2. 3. 4 — cor habent *lapideum* Ezech. XXXVI. 26. *incircumcisum* Act. VII. 51. sunt *mente* cæci 1 Cor. II. 14. Eph. IV. 17. 18. *voluntate* aversi à Deo, à vita Dei, & ab omni bono spirituali, ac salvifico Eph. IV. 18. 19. proinde penitus inepti, vel ad *cogitatiunculam* bonam 2 Cor. III. 5. Jos. XXIV. 19. & per consequens, etiam ad recipiendum, fide viva, oblatum sibi in vocatione Redemptorem, & redemptioni prærequisitas leges; nisi, per regenerationem, *vires*, in nova *vita* spirituali, à Spiritu S. conferantur. Quamvis interim, homo mortuus spiritualiter, possit *audire* spiritualia, possit item, *grammatice* saltem, *intelligere* audita, possit porro intellecta, judicio, saltem *theoretico*, approbare, possit denique voluntate, approbata, generaliter *diligere*: neque enim Spiritus S. regeneraturus & vificaturus, cum redimendis agit, tanquam cum *stipitibus* aut brutis; sed ut cum creaturis *rationalibus*, quibus per vocationem, jam ante, Redemptorem & redemptionis conditiones *obtulit*, recipiendas: ad quas recipiendas, exquisitis motivis, *invitavit*; imò potest, adhucdum spiritualiter mortuos, si non per vires *natura*; saltem per vires *communis gratia*, pertingere ad quævis, non ἐχόμενα σωτηρίας, seu quæ *nexum* non habent cum salute Heb. VI. 4. 5. 6. 9. Ne existimemus, nihil omninò agendum esse cum irregenitis. Interea, dum *omnia* ista præstant, *nihil* omninò præstant, quod *spirituale* sit; aut saltem, non *spirituali modo*, πνευματικῶς 1 Cor. II. 13. 14.

Quid regeneratio, nomine tenus.

V. Quo igitur, regenerationis hujus, tam necessariæ, *naturam* dexterius assequamur; circa *vocem*, ante omnia tenendum, quod, tam Scripturis, quam Theologis, aliquando *latiori* sensu usurpetur, quatenus *universam* designat Spiritus S. operationem, qua, circa redimendorum *interiora* occupatur, ut eos traducat in statum gratiæ; sic ut, præter vocationem, connotet conversionem, imò & sanctificationem inchoatam: quo sensu, *notas* regenerationis, motivas & media, explicant practici: aliquando *strictiori* sensu, prout distinguitur à vocatione, à conversione, & à sanctificatione; sic, ut *vocatio oblationem* tantum notet, redemptionis recipiendæ: *regeneratio vires* conferat, quibus redimendus *potest* recipere: *conversio*, vires in *actum* promoveat, ut *actu* recipiat: *sanctificatio*, intercedente (saltem ordine *natura*, si non etiam *temporis*) *unione* cum Christo; & justificatione, *fructus* excludat conversionis, seu fidei & resipiscentiæ, in studio bonorum operum. Hoc denium *strictiori* sensu, regenerationis negotium impræsens examinamus. Et sic, sensu coincidit cum *circumcisione* cordis, cum *ablatione* cordis *lapidei*, & *substitutione* cordis *carnei*, cum nova *creatione*, cum *tractione*, cum *illuminatione*, cum *flexione* voluntatis, & imprimis cum *resuscitatione* & *vivificatione* spirituali, de quibus jam ante §. III. monuimus. Græcis ἀνακαίνωσις Tim. III. 5. ἁγιασμὸς πνεύματος 2 Thess. II. 13. καινὴ κτίσις 2 Cor. V. 17. παλιγγενεσία Matth. XIX. 28. ἀναγέννησις 1 Pet. I. 3. 23. Sic regeneratio, quantum

Synonyma.

tum ad vocem, non est nisi *iterata* & spiritualis *generatio*, per quam, *vita spiritualis* perinde confertur *animæ*, ac, per primam generationem, *vita* naturalis confertur corpori. Ut *Pater*, hic sit *Deus*; à quo, *ex Deo* nati dicimur Joh. I. 13. & regeniti *filii Dei* appellantur 1 Joh. V. 1. 2. *Mater*, in cujus quasi utero, concipimur & fovemur, Ecclesia Gal. IV. 26. *semen*, *verbum Dei vivum & æternum* 1 Pet. I. 23. per vocationem conceptum. A quibus omnibus, dum regenito communicatur *natura divina* 2 Pet. I. 4. Deo, quoad *sanctitatem*, suo modo similis, satis commode *generatio* dicitur, utpote quæ non est, nisi communicatio vitæ cum similitudine.

Quid sit regeneratio quoad rem.

VI. Quantum ad *rem*, regeneratio nobis nihil aliud est, quam illa Spiritus sancti operatio, *physica*, quâ hominibus, electis, redemptis & vocatis, vitæ spiritualis *actum primum* confert, per quem *possint* Redemptorem & redemptionis condititiones, sibi oblatas, recipere, & præstare. Ut penes hanc descriptionem, consideranda veniant:

Regenerans causa.

VII. *Primo regenerans*, θεολογικῶς quidem, *Deus* Joh. I. 13. Eph. II. 5. *Pater ille luminum*, à quo omne descendit *bonum ac perfectum donum* Jac. I. 17. 18. eo quod regeneratio sit operatio *ad extra*, toti Trinitati communis: unde οἰκονομικῶς quidem, jam α. *Patri* tribuitur, ut ejus *paternitati* maxime congruens 1 Pet. I. 3. Jac. I. 17. 18. à quo, *omnis paternitas nominatur, in cœlo & in terra* Eph. III. 15. qui proinde, sicut filium genuit ἴδιον; ita & nos generat: ut, & *Pater* ejus, & pater noster sit Joh. XX. 17: jam β. *Filio*, ut causæ *meritoriæ* 1 Pet. I. 2. 3. qui, ab hoc etiam, *Spiritus vivificus* audit 1 Cor. XV. 45. & quod vivimus, per fidem *filii* Dei *vivere* dicimur. Gall. II. 20. Conf. Phil. I. 21. Coll. III. 4. Joh XIV. 6: jam γ *Spiritui S.* Joh. III. 3. 5. Tit. III. 5. unde *Spiritus vita* dicitur Rom. VIII. 2. 10. quod Spiritus S. suâ operatione *immediate* attingat regenerationem: & spiritualis vita, *Spiritui vita* maxime conveniat. Causa autem quasi *movens* non est, nisi *ingens* ejus *amor* Eph. II. 5. 6. *ingens misericordia* 1 Pet. I. 2. 3. Tit. III. 5. gratiosum ejus *beneplacitum* Jac. I. 17. Neque enim, cumprimis ante regenerationem, (quamdiu sumus filii *iræ*, *mortui* in peccatis Eph. II. 1. 5.) in nobis quicquam est, quod tale quid promereri possit. *Instrumentum* (sed *morale* tantum) est *verbum Dei* 1 Pet. I. 23. in vocatione, jam ante oblatum & conceptum, sicut diximus.

Regenerandi

VIII. *Secundo*, *regenerandi*, sunt 1. *Homines*, intellectu & voluntate præditi, quibus, convenienter naturæ suæ *rationali*, redemptionem recipiendam dudum *obtulit*; cum quibus proinde, non tanquam cum stipitibus aut brutis, agere vult, sicut diximus. 2. *Electi* 1 Pet. I. 2. 3. & cap. II. 9. est enim regeneratio, non donum *commune*; sed à gratiâ maxime διακριτικῇ, quippe ab *ingenti* amore Eph. II. 5. ab *ingenti* misericordiâ, 1 Pet. I. 2. 3. profluens. 3. *Redempti*, unde Petrus regenerationem vendicat, *conspersis sanguine Jesu Christi* 1 Pet. I. 2. 3. Denique 4. adhucdum tamen *mortuis in peccato* Eph. II. 1. 5. 6. neque etiam, regenerando vivificari potest, nisi *mortuus*. Addam 5. *toti*, quanti quanti sunt 1 Thess. V. 23. quoad intellectum, voluntatem, affectus, facultates sensitivas &c. ut *omnia* viva & *nova* fiant 2 Cor. V. 17. quemadmodum, per naturalem generationem, *omnes* hominis partes vivificantur: prout etiam, per peccatum, *totus* homo æger & mortuus est Jes. I. 5. 6.

Regeneratio.

IX. *Tertio regeneratio*, seu regenerandi *actus*. Non *moralis* unque, offerendo, & invitando occupatus, quemadmodum *vocatio*; sed *physicus* vitam spiritualem potenter introducens: id arguente, non modo 1. *Scriptura* constanti phraseologiâ, quando, ὑπερβάλλον commemorat μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, — εἰς τοὺς πιστεύοντας, κατὰ τὴν ἐνέργειαν, τοῦ κράτους, τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, imo eandem, quam in suscitatione *Christi* e mortuis exseruit Eph. I. 19. 20 quæ sane efficaciam *moralem* minime sapiunt: imo & spiritualis *circumcisio*, ablatio cordis lapidei, & substitutio cordis carnei, creatio cordis novi, tractio, operari τὸ *velle* & perficere, suscitare e *mortuis*, quæ supra diximus §. III. num operationem spirant pure *moralem*? sed etiam 2. ipsâ rei *natura*, quod regeneratio occupetur circa spiritualiter *mortuos*, ut ipsis *vitam* adducat Eph. II. 1. 5. 6. quænam autem operatio *moralis*, docendo, offerendo, suadendo, circa *mortuum* occupari, cum ratione, possit?

Terminus, seu primum productum regenerationis.

X. *Terminus* operationis hujus physicæ, seu *productum* primum & immediatum regenerationis, non uno modo designatur in Scripturis. Aliquando 1. *gratia* appellatur Zach. XII. 10. *effundam Spiritum gratiæ* h. e. effundam, *per* Spiritum meum, *gratiam* 2 Tim. II. 1. *confortare in gratia* Heb. XIII. 9. 1 Pet. II. 19. Per quam *gratiam*, hic quidem non intelligimus α. ipsum Dei *favorem* gratuitum, quem, *gratiam gratis dantem*, & gratiam exteriorem, appellant: à qua, non *homo* tantum; sed quævis *creatura* habet, quicquid habet *boni*. A qua etiam homo, jam regenitus, & vires spirituales nactus, gratioso influxu providentiæ, excitatur ad exerendas vires acceptas, operationibus *spiritualibus*: quo sensu, de concursu & *influxu* gratiæ, monebimus σὺν Θεῷ, capite sequenti: sed β, per gratiam hic intelligimus, favoris hujus *productum*, *gratiam gratis datam*, seu gratiam *interiorem*, quæ Scripturis χάρισμα appellatur Rom. XII. 6. & 1 II. 1 Cor. I. 7. Nec γ *quodvis* intelligimus favoris hujus productum, cum omne bonum, quod omnis possidet creatura ipsaque rerum quarumvis *natura*, sit a *gratia* Dei,

1. Gratia.

&

& hoc sensu, gratia admitti debeat *universalis*: sed gratiam intelligimus, quæ contradistinguitur *naturæ*, & in homine, viribus libero *arbitrio* naturalibus: imo *δ*. nec *quodvis* gratiæ productum, quo, in sua specie, unus homo alium superat, verbi gratia, donum *sapientiæ* mechanicæ, aut civilis Exod. XXXI. 2. 3. quæ gratiæ *communis* appellari possit, cujus etiam ope, in *moralibus*, homo quævis eorum præstare potest, quæ non sunt *ἐχόμενα σωτηρίας*, seu, quæ non habent individuum *nexum* cum æterna salute: sed *ε*. per *gratiam*, hic quidem, intelligimus illud favoris divini *productum* seu *χάρισμα*, quo, hic præ illo, *potest* spiritualia, & talia quidem, quibus Deus salutem addixit æternam, quæ, *ἐχόμενα σωτηρίας* Paulus appellat Heb. VI. 9. Et hoc demum sensu, *gratia*, per regenerationem collata, nobis notat *vires* illas supranaturales, quibus homo potest præstare conditiones fœderis gratiæ, viva *fide* apprehendere Redemptorem, redemptionis conditiones præstare, resipiscere à peccatis, Deum & Mediatorem supra omnia diligere. &c.

2. Spiritus — XI. Frequentius 2. terminus regenerationis, *spiritus* appellatur Joh. III. 6. *quicquid ex carne natum est—quicquid ex spiritu, spiritus est* Gal. V. 16. 17. 18. 22. à quo regeniti, *spirituales* appellantur Gal. VI. 1. 1 Cor. III. 1. qui habeant *φρόνημα τοῦ πνεύματος* Rom. VIII. 7. qui *percipiant τὰ τοῦ πνεύματος* 1 Cor. II. 14. idque *πνευματικῶς dijudicent. Ibid.* Intelligimus autem hoc loco, non Spiritum *dantem*; sed spiritum *datum*, nisi malis *datum*, cum relatione ad *dantem*: h. e. illum *spiritum*, quem *Spiritus* S. per regenerationem confert, cujus præsentia perinde animam vivificat *spiritualiter*; ac spiritus *animalis* præsentia corpus vivificat *naturaliter* Ezech. XXXVII. 5. Act. XX. 10. Hinc, *Spiritus vivificare* dicitur Joh. VI. 63. hinc *πνεῦμα τῆς ζωῆς* appellatur Rom. VIII. 2. quod præsentia spiritus hujus, *dati* in anima, vitam *spiritualem* constituat, & perinde ad *spiritualia* pronum & idoneum faciat, ac spiritus naturæ, ad *naturalia*. Et hic quidem spiritus, per Spiritum S. in regeneratione collatus, pro varia sua determinatione, jam *spiritus gratiæ*, jam *spiritus precum* Zach. XII. 10. *spiritus fidei* 2 Cor. IV. 13. convenienter illi virtuti & operationi, quam in regenitis elicit, appellatur. Conf. Jes. XI. 1. 2. Quare, per spiritum istum, hic non intelligimus, nisi *vires spirituales*, quibus *spiritualia* possumus, spirituali *modo*. Tum *spiritualia* nobis non sunt, nisi, interprete Apostolo, *τὰ τοῦ πνεύματος* 1 Cor. II. 14. seu, ut Servator ipse loquitur: *τὰ τοῦ πατρός μου* Luc. II. 49.

3. Vita. — XII. Magis etiam clare 3. *vita* spiritualis, quoad actum suum *primum*: à qua, mortuos in peccato, *vivificasse* Deus dicitur cum Christo Eph. II. 5. ut cum eo spiritualiter etiam *resurgamus*. *Ibid.* Col. III. 1. per cujus absentiam, irregeniti in peccatis *mortui*, alienatique dicuntur à *vita Dei* Eph. IV. 18; & à cujus præsentia, ex adverso, dicimur *vivere Deo* Gal. II. 20. & *voluntati* Dei, *secundum Deum* 1 Pet. IV. 2. 6. Consistit autem hæc *vita* spiritualis in *reunione* imaginis divinæ & *justitiæ* originalis, cum anima nostra: per quam, olim in statu integritatis, protoplasti poterant *vivere Deo*, aptique erant ad quasvis operationes spirituales Eph. IV. 24. Col. III. 10. Sicut enim in *unione* animæ cum corpore, vita consistit *naturalis*; ita in unione, justitiæ originalis cum anima, vita *spiritualis*: & sicut à vita *naturali*, homo vires habet, ad quasvis operationes *naturales*; ita à vita spirituali, vires regenitus habet, ad operationes *spirituales*: & sicut tandem, in vita naturali, virtualiter latent omnes hominis virtutes *naturales*, quæ postmodum, organis satis commode dispositis, prodeunt in actum; ita in vita hac spirituali, virtualiter latent omnes virtutes *spirituales*, quæ, elaborante gratia convertente, in actum paulatim, suo tempore, excluduntur.

4. Semen Dei. — XIII. Hinc etiam 4. *semen Dei* 1 Joh. III. 9. quod in *gratia*, in *spiritu*, & in *vita* spirituali, quæ in regeneratione electis conferuntur, *semina* contineantur omnium illarum virtutum, quæ ad salutem sunt necessariæ: quæ, positis ponendis, irrigante gratia convertente, paulatim quidem; sed certo tamen certius, suo tempore, efflorescunt, & in *actum* excluduntur. Et 5. *nova creatura* 2 Cor. V. 17. Gal. VI. 17. à qua, regeniti dicuntur Dei *ποίημα*, *creati in Christo Jesu, ad opera bona, ut in eis ambulent* Eph. II. 10. Item 6. *cor novum, & spiritus novus* Ezech. XXXVI. 26. quod per ea, totus regenitus, & omnia ejus: *spiritus* seu intellectus, & *cor*, seu voluntas, *nova* fiant 2 Cor. V. 17. 1 Thess. V. 23. à quo *novus homo* nascitur Eph. IV. 23. 24. Col. III. 10. Hactenus terminus regenerationis generalis, *vita spiritualis*, quoad actum suum *primum*, quæ, aliis nominibus, jam *gratia*, jam *spiritus*, jam *semen Dei*, jam *nova creatura*, &c. insignitur.

5. Nova creatura.

6. Cor novum & spiritus novus.

Regeneratio intellectus, per illuminationem. — XIV. Vita ista spiritualis, *totum* regenitum, omnesque & singulas ejus partes, & facultates, informans & vivificans, pro diversis illis facultatibus, diversa etiam *nomina* induit. Quatenus est in *intellectu*, dicitur *spiritus novus* Eph. IV. 23. Rom. XII. 2. *lux* seu lumen spirituale Eph. V. 8. ejusque collatio, per regenerationem, *illuminatio* Eph. I. 18. 2 Cor. IV. 6. & illuminati, *filii lucis* Luc. XVI. 8. Eph. V. 8. 1 Thess. V. 5. & *ambulare in luce* Domini Jes. II. 5. quæ confert *cognitionem gloriæ Dei, in facie Domini nostri Jesu Christi* 2 Cor. IV. 6. Col. III. 10. item salvificam *cognitionem* Dei Joh. XVII. 3. & Mediatoris Jes. LIII. 11. Imbuit autem lux ista spiritualis rege-

nerandorum: α. simplicem *intelligentiam* seu perceptionem 1 Cor. II. 14. quâ spiritualia cognoscant, non tantum *theoretice*, sub ratione *veri*; sed etiam *practice*, sub ratione *boni*; β *judicium* 1 Cor. II. 14. quo, de spiritualium bonitate, regeniti pronunciant, non tantum *in thesi*, quid spiritualiter bonum sit *in idea*; sed etiam in *hypothesi*, quid sibi, hic & nunc, consideratis omnibus considerandis, bonum sit & commodum Psal. LXXIII. 28. Est interim hæc regenerationis illuminatio *salvifica*, caute distinguenda ab illuminatione vocationis *communis* Heb. VI. 4. qua lumen spirituale *offertur* potius, quam *confertur* Joh. I. 5. aut, si confertur etiam aliquod lumen, per vocationem internam Num. XXIV. 3. 4. illud tamen, vel mere *theoreticum* est, solam extorquens veritatis agnitionem & professionem Matth. VII. 21. 22. Rom. II. 17—23. vel si *practicum* etiam, *in thesi* tantum, seu generaliter bonitatem veritatis agnitæ sibi repræsentans Matth. XIII. 20. 21. Heb. VI. 4. non autem *in hypothesi*, *amorem* ejus excitans 2 Thess. II. 19. aut in *obsequium* illius pelliciens, ut in eâ ambulent Gal. II. 14. & III. 1. quin potius *veritatem in injustitia detinens* Rom. I. 18.

Regeneratio voluntatis. XV. Quatenus autem vita spiritualis, regeneratione collata, est in *voluntate*, dicitur *cor novum* Psal. LI. 12. *cor carneum* seu flexile Ezech. XXXVI. 26. cui Deus *inscripsit timorem* sui Jer. XXXII. 39. 40. Heb. VIII. 10. quo *ambulent in institutis* suis Ezech. XI. 19. 20. Confert autem Spiritus S. *cordi* seu voluntati, per regenerationem, novam quandam *inclinationem*, seu propensionem, versus bonum *spirituale*. Ut enim, per naturam suam, voluntas propensionem habet, versus bonum qualecunque *morale* Rom. II. 14. 15. & *ecclesiasticum* Luc. XVIII. 10. 11. 12. Phil. III. 5. 6. cujus ope, in officiis *non salutaribus*, stupenda nonnunquam præstare potest Marc. X. 19. 20. 21. Heb. VI. 4. 5. sic propensionem, versus bonum spirituale & *salvificum*, per peccatum penitus amisit, à quo *mortui* dicuntur *peccato* Eph. II. 1. 5. & inepti ad concipiendam vel cogitatiunculam spiritualiter bonam 2 Cor. III. 5. Quare necessum est: ut *inclinatio* nova, versus bonum *spirituale*, voluntati restituatur Rom. VII. 22. 2 Thess. III. 5. Quamvis enim voluntas suâ naturâ sequatur *ultimum* judicium intellectus practici, ut, illuminato sufficienter *intellectu*, immediata emendatio *voluntatis* non videatur necessaria: attamen hoc non ulterius admittendum, quam, si intellectus ultimo suo judicio, convenienter voluntatis *inclinationi* judicet. Id enim voluntati *bonum* est, quod congruit cum sua propensione: adeo, ut, si per impossibile divortium, *intellectus* quam potentissime illuminaretur, & non emendaretur *voluntas*, ea non sequeretur judicium practicum, quia non judicaret juxta suam propensionem. V. g. si intellectus Davidis judicaret, pudicitiam sibi, hic & nunc, & consideratis omnibus considerandis, esse præferendam adulterio; dum tamen voluntas propendet in adulterium, quia intellectus non judicat secundum præsentem voluntatis *inclinationem*, nequaquam obsequitur. In hac igitur spirituali voluntatis inclinatione, semina continentur omnium virtutum, quæ ad salutem præcise sunt necessariæ: unde *semen* dicitur manere in regenitis, per quod non possint sese *tradere* peccatis 1 Joh. III. 9.

XVI. Nec tantum facultatibus hisce *superioribus*, intellectui & voluntati, *vita spiritualis* confertur in regeneratione: sed etiam facultatibus *inferioribus*; sensitivis; affectibus, sensibus, imò & membris corporis: unde ἀγιασμὸν Apostolus experte refert, non tantum ad πνεῦμα, quo facultates spirituales, solis spiritibus competentes, intellectum & voluntatem, intelligere videtur: sed etiam ad ψυχὴν (à quâ ψυχικοὶ appellamur) qua facultates *inferiores*, & brutis communes indigitat: imo & ad *corpus*, ac membra corporea 1 Thess. v. 23. Sicut enim & his facultatibus, est *mors* spiritualis adducta, per peccatum, & ἀταξίαι, quæ obnituntur spiritui Gal. v. 17. quæ distincte reprehenditur à Spiritu S. α. in *affectibus* seu passionibus animæ Rom. VII. 5. Gal. v. 24. Col. III. 5. 1 Thess. IV. 5. Rom. I. 26. β. in facultatibus *sensitivis*, v. g. *visu* 2 Pet. II. 14. *auditu* Psal. LVIII. 5. γ. *membris* corporeis Rom. VI. 19. & III. 13. 14. 15. 16. &c. ita & ipsis, per regenerationem, est restituenda *vita spiritualis*, qua suis officiis debito modo fungantur Rom. VI. 10. Vita illa, in facultatibus *inferioribus*, est *virtus obedientialis*, qua spiritui, seu intellectui & voluntati, non obstrepere; sed subesse, seu *duci per Spiritum*, apti nati sint Gal. v. 17. 18. Rom. VI. 12. 13. 14. 17. Jac. I. 20. quemadmodum olim, in statu integritatis, per justitiam originalem, imaginis divinæ, facultates illæ inferiores, quam accuratissime stabant sub imperio mentis. Regeneratio in facultatibus inferioribus.

XVII. Confertur autem, per regenerationem, vita ista spiritualis, quoad *actum primum* tantum; non autem quoad *actus secundos*, sive *habituales* illi intelligantur, sive *actuales*. Sicut enim, per generationem *naturalem*, homini non confertur; aut habitus, aut actus ratiocinandi, loquendi, scribendi; sed *potentia* tantum, quæ, positis adhuc ponendis, suo tempore exeat in actus: ita etiam, per regenerationem quidem, redimendis non confertur ulla *fides*, spes, charitas, resipiscentia &c. seu quoad habitum, seu quoad actum; sed quoad *potentiam* tantum, qua, non actu adhuc credit regenitus, aut resipiscit; sed *potest* tantum: unde Joh. III. irregenitus emphatice dicitur, *non posse*, aut *videre*, quoad intellectum vs. 3. aut *ingredi*, Regeneratio vitam spiritualem confert, quoad actum primum tantum.

di, quoad *voluntatem*, regnum Dei verſ. 5. quæ, poſitis, per ſuccedentem converſionem, ponendis, ſuo tempore exeat in *actum*. Ut *vere* regenitus poſſit, quantum ad habitum & actum, eſſe ad tempus infidelis, reſipiſcentia deſtitutus, & in peccatis ambulans: prout Sole clarius patet in his, qui in utero materno, aut in baptiſmo ſuo regenerantur, ſicut Jeremias Jer. I. 5. Baptiſta Luc. I. 15. Timotheus 2 Tim. III. 15. qui tamen, ante annos diſcretionis, nullos aut fidei, aut reſipiſcentiæ actus præſtiterunt. Ut *regeneratio*, qua vita ſpiritualis confertur, quoad actum *primum* tantum: à converſione, qua ad actus *ſecundos* promovetur, differat, non ordine tantum *naturæ*; ſed nonnunquam, inſuper ordine *temporis*. Licet hoc ipſo nolimus negare, fieri poſſe, & fieri etiam perſæpe, ut *generalis* ſanctificatio Spiritus, quatenus vocationem, regenerationem, converſionem & ſanctificationem ſpecialiorem complectitur, *eodem* tempore ſimul peragatur: quod factum videtur in latrone, per Chriſtum in extremis converſo Luc. XXIII. 40--44: ſed tantum ſignificare intendimus, divelli ad tempus *poſſe*, atque etiam frequenter divelli *actu*.

Affectiones regenerationis: 1. Ad eam homo ſe habet paſſive.

XVIII. Cum ergo regeneratio vitam ſpiritualem conferat, quoad actum *primum*; agnoſci abſque difficultate poteſt, A. quod ad eam homo ſeſe aliter habere non poſſit, niſi mere *paſſive*; quemadmodum ad receptionem primam vitæ naturalis, reſuſcitandus ſeſe non poteſt habere niſi *paſſive* Joh. XI. 43. cum Eph. II. 5. 6. ſi quid enim *ageret*, ad ſui vivificationem; ut *vivus* ageret, cum mortuus non agat; & ſi *vivus* eſſet; non vivificaretur utique.

2. Quatenus præparatio obtineat in regeneratione.

XIX. B. Quid de *præparatione* ad regenerationem ſtatui debeat. Poſſit enim duplex in hoc negotio cogitari præparatio; *altera*, quæ ab *ipſo* regenerando procedat, qua ſeipſum præparet ad recipiendam regenerationem; ſeu, qua, per arbitrii ſui vires ad regenerationem aptior & præparatior ſit aliis. Hæc, citra evidentem contradictionem, nullo modo admitti poteſt: cum regeneratio circa hominem occupetur, ut ſpiritualiter *mortuum*, cui primus vitæ ſpiritualis actus introducatur: jam ſi ſeipſum præpararet, id procul dubio ageret, per *vitam* præviam, adeoque vivus præſupponeretur, antequam vivificatus eſſet: *altera*, quæ à *Deo* regenerante procedat. Et hæc rurſus Dei præparatio, regenerationem reſpicere poteſt, vel *latiori* ſenſu acceptam, prout ipſam etiam connotat converſionem, ejuſque terminum, fidem ſcil. & reſipiſcentiam actualem, in quam enititur converſio: hoc ſenſu, multis ambagibus præparatoriis Deum uti, quarum ope ad fidem iſtam, & reſipiſcentiam pertingat, nos capite *ſequenti*, ζῶν Θεῷ, oſtendemus: vel *ſtrictiori* ſenſu, quatenus *ſolam* dicit introductionem actus *primi* vitæ ſpiritualis: nec ſic ulla, veri quidem & proprii nominis, præparatio admitti poteſt, magis quam in Lazari vivificatione naturali, conſpicua fuit Joh. XI. 43. ſi tamen hic velis *aliquam* admittere in ſubjecto recepturo vitam ſpiritualem, præparationem, qualis eſt v. g. in ligni exſiccatione, cui flamma eſt introducenda, quali etiam Deus in creationis negotio uſus eſt, quando informem maſſam creavit primo die, cui, per ſequentes dies, formas introduceret ſubſtantiales Gen. I. & quali etiam peculiariter uſus eſt, in creatione hominis, efformando primum, corpus ex luto, aut è coſta, cui poſtea inſpiraret נשמת חיים *ſpiraculum vitarum* Gen. II. 7. ſi inquam, hoc ſenſu voles, cum multis orthodoxis Theologis, admittere *præparationem* quandam Dei, non magnopere repugnabo; & tum præparatio eſſe poſſit, in prævia *vocatione*, quatenus oblatione gratiæ, regenerandi mentem informavit, de natura & conditionibus redemptionis, regenerandumque invitavit ad ejus conditiones amplectendas.

XX. C. Quod, & quo ſenſu, regeneratio ſit *irreſiſtibilis*. Si enim adhuc *regenerandum* cogites, *filium iræ*, *in peccatis mortuum*; habet ſane pravitatis abunde, qua obnitatur Act. VII. 51: aſt ſi *regenerantem* & vivificantem Deum ſpectes, non magis reſiſtere Deo *poteſt* regenerandus, quam Lazarus olim Chriſto, naturaliter vivificanti Joh. XI. 43. 44. nec *vult* etiam reſiſtere, quod, per vitam ſpiritualem, momento introductam, reprimatur, aut tollatur proclivitas & appetitus reſiſtendi Ezech. XXXVI. 25. 26. 27. Jer. XXXII. 39. 40. Conf. Gal. I. 13. Act. IX. 2--6. & XXII. 5. cum 10. & XXVI. 9. 10. 14. cum verſ. 19 3. Quatenus irreſiſtibilis ſit.

XXI. D. Quod, & quatenus etiam, ſit *inamiſſibilis* 1 Joh. III. 9. Ezech. XXXVI. 27. & XI. 19. 20. Jer. XXXII. 39. 40. In hoc ſcil. diverſa à *prima* vivificatione ſpirituali, facta in creatione, per collationem juſtitiæ originalis, cujus amiſſione per peccatum, protoplaſti *mortui* ſunt *ſpiritualiter* Eph. II. 1. 5. quando vita ſpiritualis, per regenerationem collata, nunquam penitus extinguitur. Quæ tamen vitæ hujus indeſinens conſtantia, repetenda nequaquam eſt, ab ipſa regenitorum *fortitudine*, aut vitæ ipſius ſpiritualis *robore* & *perfectione*: eſt enim, & manet ſemper, in ipſis regenitis, tantum pravitatis, quo vitæ hujus exſtinguendæ, perinde auctores eſſe poſſent, ac protoplaſti: & eo etiam magis, quod hi, ante exſtinctionem, eſſent *perfecte* juſti ac ſancti Eccl. VII. 29. ſed inamiſſibilitas regenerationis, pendet tum α. à gratia *electionis*, & propoſiti divini, à qua, χαρίσματα καὶ κλῆσις Θεοῦ, ἀμεταμέλητα exiſtunt Rom. XI. 29. Matth. XXIV. 22: tum β. à gratiâ *conſervationis* 1 Pet. I. 5. Joh. X. 28. 29. 4. Quatenus item inamiſſibilis ſit.

XXII. E. Quod vita illa ſpiritualis, quatenus quidem per regenerationem confertur, ſit admo- 5. Quatenus

 dum

imperfecta sit.

dum *imperfecta*, eo quod *solum* actum primum, & *semina* tantum, virtutum spiritualium præstet, quæ paulatim succrescant in herbam, & flores & fructus. Hinc regeniti, ut tales, *ἀρτιγέννητα βρέφη* appellantur 1 Pet. II. 2. item *νήπιοι ἐν Χριστῷ* 1 Cor. III. 1. qui adhuc *educari* debeant, & quidem nutrimento *infantili: Ibid.* & Heb. v. 12. 13. 14. ut *crescant & invalescant spiritu*, quod de Baptistâ dicitur Luc. 1. 80. hoc est, ut actus ille vitæ *primus*, regeneratione collatus, per *conversionem* quidem, ad fidem & resipiscentiam actualem, velut actus *secundos*, & quasi *ramos*, efformetur; & hinc per *sanctificationem* tandem, ad bona quævis opera, velut ad *fructus* spiritus Gal. v. 22. Quin adeo tenuis est, ut non nisi in suo incremento, & in actibus *secundis* agnosci & *dignosci* solidè possit: quemadmodum nec *habitus* quivis agnoscuntur, aliter quam in suis *operationibus*.

Pars elenchtica.

Quæritur: 1. An regeneratio sit emendatio morum?

XXIII. Controversiæ hujus capitis pleræque, ex hypothesibus *dogmaticis*, non adeo magno negotio determinari possint. Quæritur *primo*, an regeneratio consistat in *morum* emendatione? Pelagiani crassi, quod peccatum originale, amissam justitiam originalem, & *mortem* spiritualem, non agnoscant; non nisi gratiam *externam* admittebant, quæ homini officium *præscriberet*, & ad præstandum, argumentis *excitaret*: adeoque regenerationem non recipiebant, nisi quæ consisteret in emendatione morum, procurata, ab *externa* illa Dei gratia. Horum vestigia legunt Sociniani, crassissimi Pelagiani, & cum ipsis affirmant. Reformati, emendationem morum, non ad *regenerationem*, propriè & strictè dictam; sed ad *conversionem* & *sanctificationem*, referunt; dum regenerationem, in sola emendatione *interiorum*, intellectus, voluntatis aliarumque facultatum, collocant, ut in *dogmaticis* aperuimus. Quia 1. per violationem fœderis operum, homo privatus est justitia *originali*, in quâ consistit vita animæ *spiritualis*, & cujus solius ope, protoplasti poterant præstare bonum *spirituale*: prout lib. III. cap. IX. §. XXX. XXXI. XXXII. XL. dictum, adeoque peccato *mortem spiritualem* contraxerunt. Item lib. IV. cap. II. §. XV. XVI. XVII. XXII. & cap. IV. §. VIII. IX. Quia 2. Scriptura regenerationem, exsertè extendit, ad renovationem *interiorum* animæ, ad *cor novum*, spiritum novum, ad *inscriptionem* legis in mentem, in cor: sicut in *dogmaticis* ostendimus. Quia 3. emendatio *morum* non potest resultare, nisi à prævia *vivificatione*, & emendatione mentis ac cordis. 2 Cor. III. 5. 6. 1 Cor. II. 14. Rom. VIII. 7. Nec habent, quod in contrarium urgeant, nisi perversas suas hypotheses: quod A. Imago Dei non habuerit justitiam *originalem*, qua sola, homo potuerit spiritualia;

Fundamenta adversaria.

quam refutavimus loco citato lib. III. cap. IX. §. XXX. XXXI. XXXII. XL. Quod B. transgrediendo legem paradisiacam, homo non fuerit privatus imagine Dei, quoad *justitiam originalem*: quam refutabimus lib. IV. cap. II. §. XIII — XVIII. Quod C. privatione ista non contraxerit *mortem* spiritualem, & universalem impotentiam, ad bonum spirituale ac salvificum: quam refutavimus lib. IV. cap. IV. §. VIII. IX. XIX. XX. XXVI. Quod proinde D. non restet in homine emendandum, nisi *mores*, cujus falsitas ex præcedentibus sua sponte emergit.

2. An regeneratio pendeat à libero arbitrio?

XXIV. *Secundo* quæritur, an regeneratio profluat a libero cujusque *arbitrio*, an à Deo *solo*? Pelagiani crassi, cum quibus ex asse faciunt Sociniani, quia existimant, per peccatum primum, naturam & arbitrium humanum, ne sauciatum quidem fuisse; ad *solum* liberum arbitrium referunt regenerationis suæ emendationem, nisi quod gratiam *exterius* dirigentem, & *moraliter* excitantem admittant; sed quæ ab arbitrio *respui* queat. Semipelagiani, cum quibus colludunt Jesuitæ & Arminiani, admittunt quidem, naturam humanam peccato *læsam* fuisse: intellectui quidem *cæcitatem*, & voluntati *teporem* quendam, à peccato accessisse; adeoque gratiam quandam *internam* admittunt, quæ excitetur, etiam quoad voluntatem, gratiâ *externa*, moraliter *suadente*: sed quæ nihilominus *respui* possit ab arbitrio. Synergistæ apud Lutheranos, quibus Micrelius *Hist. Eccles.* part. 3. p. 520. Victorinum Strigelium accenset; statuunt, vires *naturæ* etiam *aliquid* posse, in suâ regeneratione. Lutherani communiter existimant, per vires *arbitrii* sui, hominem posse, saltem Spiritui S. regenerationem molienti, positivè *non repugnare*, h. e. vitam spiritualem introducturo, per usum externorum mediorum, quasi valvas aperire. Reformati, ut largiuntur, facta jam, per regenerationem, vivificatione spirituali, hominem in *conversione*, ad fidem & resipiscentiam, posse Deo *cooperari* Cant. I. 4. Jer. XXXI. 18. ita negant, in *regeneratione* strictè dictâ, quicquam posse; sed *purè passivè* se habere. Quod 1. *ante* factam regenerationem, homo spiritualiter sit *mortuus*: adeoque, nec ex toto, nec ex parte, quicquam possit conferre, ad sui vivificationem: eo quod, conferendo, *viveret*. Quod 2. in regeneratione conferatur *cor* novum, *spiritus* novus, cui inscribatur lex Dei; quod sanè *solius* est Dei. Quod 3. in regeneratione sit *creatio* quædam Psal. LI. 12. & nova *creatura* 2 Cor. v. 17. quæ non convenit nisi *soli Deo* Jes. XLV. 7. Quod 4. ex *nobisipsis*, ne cogitatiunculam quidem *salutarem* possimus concipere 2 Cor. III. 5. Quod 5. ipsum nostrum *velle Deus* operari dicatur, secundum suum beneplacitum Phil. II. 13. Quod 6. Scri-

Sententiarum divortia.

Sententiæ orthodoxæ rationes.

ptura

prius expressè neget, esse *volentis aut currentis*; sed miserentis Dei Rom. IX. 16. Quod 7. si, vel ex *tota*, vel ex *parte*, sibi homo procuraret regenerationem; seipsum *discerneret*, contra Apostolum 1 Cor. IV. 7. Nec eos juvat: quod A. aliquando jubeamur *circumcidere præputium cordis* nostri Deut. X. 16. Jer. IV. 4. *facere* nobis *cor novum*, *et spiritum novum* Ezech. XVIII. 31. *renovari spiritu mentis* nostræ Rom. XII. 2. *convertere nos* Joël. II. 13. Matth. IV. 17. Resp. 1. Non repugnat, idem *juberi* & *dari* à Deo, juxta tritum Augustini: *da quod jubes* — ita *charitatem* Deus jubet. Matth. XXII. 37. & tamen *infundit* Rom. V. 5. 2. Loca illa loquuntur, non de *regeneratione* strictè dictâ, quâ vitam Deus primò *infundit*; sed de *conversione*, quâ vitam collatam in *actum* promovet Cant. I. 4. Jer. XXXI. 18. Joh. VI. 44. 65. Quod B. si nihil conferret ad sui regenerationem homo, seque haberet purè *passive*, regeneraretur ut *truncus* & stipes. Resp. Nequaquam, cum regeneretur, per *vocationis* oblationem & invitationem *moralem*, jam *edoctus*. Quod C. hac ratione laboraret *libertas* arbitrii, si seipsum non determinaret ad regenerationem. Resp. Nequaquam; cum 1. homo se non magis liberè *regeneret* spiritualiter; quam se *generat* naturaliter: cum 2. regeneratio non sit *actio* humana, quam liberè cieat homo; sed *passio*, quâ, per virtutem obedientialem, actionem Dei admittit tantum.

Objectiones heterodoxæ.

3. An actio Dei regenerans, moralis sit, an physica?

XXV. *Tertio* quæritur, an actio Dei, hominem regenerans, sit *moralis*, an *physica*? Pelagiani crassi, cum quibus Sociniani sentiunt, quia liberi arbitrii naturam in *indifferentia* constituunt; quia item illud à peccato *illæsum* statuunt, adeoque suis *viribus* posse, quicquid Deus ab eo exigit: non admittunt in regeneratione, nisi actionem Dei *moralem*, qua *doceat*, *quid* agendum, & *suadeat* motivis, *quare* agendum. Semipelagiani, cum quibus faciunt Jesuitæ & Arminiani, sicut agnoscunt, corruptionem quandam *interiorem* à peccato accessisse: ita etiam, actionem aliquam Dei *physicam* recipiunt in regeneratione, quæ corruptionem illam emendet: verum, sicut corruptionem à peccato oriundam, ad facultates animæ *inferiores*, aut ad summum, ad *intellectum* restringunt; ita tantum respectu *istarum* facultatum, operationem quandam Dei physicam admittunt; sed circa *voluntatem* & arbitrium, non nisi *moralem*, quin & *physicam* illam Dei actionem, per libertatem arbitrii respui posse, statuunt. Reformati, sicut in *vocationis* oblatione, & invitatione, quæ regenerationem præcedit, *moralem* Dei actionem agnoscunt; sicut item in *conversione*, quæ regenerationem sequitur, *moralem* & *physicam* operandi rationem simul admittunt, ita in *regeneratione* strictè dictà, non admittunt, nisi puram putam operationem *physicam*. Quia 1. regeneratio *prima* est vitæ spiritualis introductio, antequam regenerandus adhuc spiritualiter *mortuus* est Eph. II. 5. cui proinde moralis *suasio* non magis sufficit aut conducit, quam vivificationi *naturali*. Quia 2. *circumcisio* illa spiritualis Deut. XXX. 6. nova *creatio* Psal. LI. 12. Eph. II. 10. *ablatio* cordis lapidei, *substitutio* cordis carnei, & *inscriptio* legis Ezech. XXXVI. 25. 26. 27. Jer. XXXI. 33. *tractio* Joh. VI. 44. 65. quibus regeneratio absolvitur; non est operatio *moralis*; sed *physica* tantum. Quia 3. *supereminens illa magnitudo virtutis* divinæ, quam operatus est, in *suscitatione* Christi è mortuis, non fuit *moralis*; sed maximè *physica*: eandem verò in regeneratione nostrâ occupari, testatur Apostolus Eph. I. 19. 20. Præcipuum quod obtendere possint in contrarium, in his est: A quod *jubendo* (quod procul dubio, *moralem* dicit operandi rationem) regenerationem procurare Deus legatur Deut. X. 16. Jer. IV. 4. *circumcidite præputium cordis vestri* Ezech. XVIII. 31. *facite vobis cor novum*: Phil. II. 13. *operamini salutem vestram*. Resp. *Jubendo* Deus occupatur apud *Ecclesiam*, apud populum suum, jam dudum sibi *dilectum* vs. 15, adeoque *regenitum* etiam, quod absque regeneratione, nemo possit videre & *ingredi* in regnum Dei. Joh. III. 3. 5. Proinde, *jubendo*, non intendit procurare *regenerationem*, quatenus illa dicit *primam* vitæ spiritualis infusionem: sed infusæ illius, per regenerationem, vitæ; explicationem in actus *secundos*, quos disertè narrat Deut. X. 12. 13. quæ fit in *conversione*, regenerationi succedente, in qua homo, *tractus currit cum Deo* Cant. I. 4. *conversus*, *convertitur*, seque ipsum in virtute Dei convertit Jer. XXXI. 18. Quod B. si solius Dei *physica* operatione regeneratio perficeretur, absque ulla cooperatione hominis; homo regeneraretur, ut truncus & stipes. Resp. 1. Regeneratio, per Scripturas, hominem attingit, ut spiritualiter *mortuum* Eph. II. 5. ut *corde lapideo* præditum Ezech. XXXVI. 25. 26. 27. ut *ineptum* ad quamvis operationem *spiritualem* 2 Cor. III. 5. jam, qui ut mortuum, ut lapideum, ut ineptum ad operationes vitales attingit, nunquid (sano sensu) revera, ut *truncum* & stipitem attingit? Sed 2. regeneratio hominem attingit, ut *vocatum*, cui gratia *moraliter* est oblata, qui ad ejus receptionem est invitatus: sic, hactenus saltem, non ut *truncus* & stipes regeneratur; sed ut *homo*. Quod C. *physica* regeneratione, lædatur ac tollatur libertas arbitrii. Resp. Quando libero arbitrio *mortuo*, per regenerationem, confertur *vita* spiritualis: tum sanè non *læditur*, aut tollitur; sed perficitur ac vivificatur.

Argumenta orthodoxa.

Objectiones heterodoxæ.

4. An physica regenerationis

XXVI. *Quarto* quæritur, an regenerationis operatio physica etiam *voluntatem* attingat *immediate*? Pelagiani crassi, cum Socinianis, nul-

operatio voluntatem etiam immediate attingat?

lam omnino regenerationis admittunt operationem Dei *physicam*; sed *moralem* tantum, hominique extrinsecam: Semipelagiani, cum Jesuitis & Arminianis, *aliquam* admittunt regenerationis operationem physicam; verum quæ ad *voluntatem*, seu liberum arbitrium, non pertingat; sed ad *alias* tantum animæ facultates. Reformati nonnulli, v. g. Joh. Camero & complures alii, operationem physicam admittunt quidem, occupari circa *voluntatem*: sed *mediante* tantum intellectu, quem Deus in regeneratione, adeo *potenter illustret* & convincat, ut voluntas non possit non sequi ultimum ejus judicium practicum. Synodus Dordracena, cum plerisque Reformatis, physicam regenerationis operationem, ad voluntatem, & quidem *immediate*, extendit, quippe cui novam *propensionem*, versus bonum *spirituale*, conferat: quæ, meo quidem judicio, veritati maxime est consentanea.

Rationes sententiæ affirmativæ.

Quod 1. physicam regenerationem Scriptura in terminis traducat ad *voluntatem* Phil. II. 13. *Deus enim est ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν, καὶ τὸ θέλειν*— Quod 2. terminis synonymis, extendat ad *cor*, quo nunquam non voluntas designari in Scripturis consuevit Psal. LI. 12. Ezech. XXXVI. 25. 26. 27. quod Deus *cor* novum *creet*, sublato lapideo, *ponat*, eique legem suam *inscribat*: procul dubio operatione *physica*. Quod 3. perinde *voluntas* suam corruptionem contraxerit à peccato, atque intellectus, ac facultates inferiores Gen. VI. 5. & VIII. 21. unde *cor obduratum* passim commemoratur, per quod, seipsum *legi* divinæ non *subjiciat* homo, & nec *possit* quidem Rom. VIII. 7. Quod 4. corruptio illa *voluntati* intrinseca, per illuminationem *intellectus*, non tollatur: nec voluntas ultimum judicium intellectus practici sequatur, nisi pronunciet secundum *propensionem* voluntatis: v. g. si voluntas propendeat ad *carnalia*, & intellectus maxime judicaret, spiritualia, hic & nunc, consideratis omnibus considerandis, esse præferenda; non tamen obsequeretur: quod id voluntas solum pro *bono* habeat, quod est *congruum* suæ propensioni.

Objectiones sententiæ negativæ.

Nec est quod hic objiciant οἱ ἐξ ἐναντίας, nisi quod A. hac hypothesi, videatur laborare *libertas* arbitrii; quam difficultatem sustulimus, ad controversiam *praced.* Quod B. voluntas *semper* sequatur *ultimum* judicium intellectus practici: adeoque illuminato potenter intellectu, sic ut judicet, spiritualia corporalibus *sibi* esse præstantiora; voluntas non possit non sequi: adeoque operatio Dei immediata, circa voluntatem videatur supervacanea, si intellectus sufficienter fuerit illuminatus. Resp. 1. *Actuale* illud judicium ultimum, *intellectus* practici, non tollit *habitualem* corruptionem quæ est in *voluntate*. 2. Id demum voluntati *bonum* est, quod congruit cum sua *propensione*; quare, si congruenter isti voluntatis propensioni, intellectus practicus judicet, semper sequitur voluntas: ast si contra istam propensionem, quomodocunque pronunciaret intellectus practicus, non tamen obsequeretur voluntas. Proinde necessum est, ut regeneratione, voluntati infundatur nova *propensio*, versus bonum *spirituale*, juxta quam pronunciet intellectus practicus.

5. An regeneratio sit irresistibilis, nec ne? Sententiarum differitas.

XXVII. *Quinto* quæritur, an regeneratio sit *irresistibilis*, nec ne? Pelagiani crassi, cum Socinianis, quia operationem Dei in regeneratione, non nisi *moralem* agnoscunt, & liberum arbitrium plane ἀμφιῤῥεπῶς, ad accipiendam aut rejiciendam suasionem divinam; *posterius* affirmant: Semipelagiani cum Jesuitis & Arminianis, quia operationem regenerantem, ex parte *physicam* agnoscunt; quoad intellectum & facultates inferiores, ex parte *moralem* tantum, quatenus arbitrium respicit: in *potestate* statuunt arbitrii, operationi divinæ obniti adeo, ut regeneratio prorsus non succedat. Nonnullis inter Reformatos, vox *irresistibilis* non satisfacit, quamvis *insuperabilem* recipiant. Nos *vocationem moralem*, atque etiam *conversionem*, quatenus *moraliter* agit, *resistibilem*, in *dogmaticis* agnovimus: sed regenerationem plane *irresistibilem* affirmamus.

Argumenta orthodoxa.

Quia 1. regeneratio per *voluntatem* illam Dei peragitur Jac. I. 18. quam Paulus disertedicit *irresistibilem* Rom. IX. 19. Quia 2. ipsum *velle* operatur & *perficere* Phil. II. 13. eoque tollit *velle resistere*. Quia 3. per regenerationem, Pater, qui *potentior est omnibus* Joh. X. 29. regenerandos *trahit* Joh. VI. 44. 65. Et 4. trahit, *eadem excellenti magnitudine roboris, qua Jesum suscitavit è mortuis* Eph. I. 19. 20. Quia 5. sic regenerando trahit, ut *tracti* infallibiliter *veniant* Joh. VI. 37. cum vers. 44. Quia 6. cor *lapideum*, quo resistimus, regeneratione tollit Ezech. XI. 19. & XXXVI. 25. 26. 27. Quia 7. regeneratione generat Joh. I. 13. cui proinde homo non magis potest resistere, quam sui generationi *naturali*. Quia 8. eadem *vivificat* Eph. II. 5. cui proinde regenerandus non magis resistere potest, quam mortuus *naturaliter* vivificanti, v. g. Lazarus Christo Joh. XI. 43. 44. Quia 9. si resistere *posset*, propter *totalem* naturæ corruptionem Rom. VII. 19. & VIII. 7. Jes. I. 5. 6. *non nisi* resisteret Act. VII. 51. Quia 10. si resistere *posset*, & non resisteret actu; non-resistentiæ & *regenerationis* gloriam haberet à se, ut qui *seipsum* discerneret, contra Paulum 1 Cor. IV. 7. Quia 11. si pro lubitu proprio, quivis regenerationi divinæ *resistere posset*; tum & *omnes* potuissent: & sic fieri potuisset, ut nullus regeneraretur, atque adeo totum redemptionis tam illustre consilium, *exinaniretur* penitus: contra Paulum 2 Tim. II. 19. & sic prædestinationis aurea catena rumperetur Rom. VIII. 30.

Objectiones.

Quæ objiciunt adversarii, nullius omnino ponderis sunt: v. g. 1. Causantur locum

heterodoxæ.

locum Stephani Act. VII. 51. *semper Spiritui Sancto resistitis*. Resp. Resistebant. Spiritui S. non regeneranti; sed *vocanti*: & quidem vocanti, non immediatè; sed per homines, *morali* modo, ut patet ex *versu* seq. *quem Prophetarum non persecuti sunt Patres vestri?* Causantur 2. locum Matth. XXIII. 37. *Ego volui congregare, — sed vos non voluistis*. Resp. Ego volui congregare, non equidem *regenerando*; sed vocando *moraliter*: quemadmodum etiam *Propheta*, in hoc, *ad eos missi*; quos lapidaverant. Causantur 3. locum Psal. LXXXI. 14. Resp. textus manifestè loquitur de resistentiâ, non regenerationi; sed *vocationi* facta, ut apparet ex versf. 9. 12. Causantur. 4. locum Jes. V. 4. Resp. Propheta loquitur. α. de beneficiis à Christo *Ecclesiæ* præstitis; in communi: non autem de beneficio, quod *singulis* electis singulatim præstatur: β. loquitur de beneficiis *externis*; non autem de beneficio *regenerationis*, singulis *interno*. Causantur 5. ex hypothesi nostrâ, neminem *posse* regenerari, nisi qui regeneretur actu. Resp. Respectu *hominum* nemo potest regenerari, nisi qui actu regeneratur; quia omnes mortui sunt peccatis; respectu *Dei*, omnia sunt possibilia Matth. XIX. 26. Causantur 6. resistentes, hac ratione, facere *voluntatem* Dei. Resp. Repugnant voluntati *præcepti*, quæ tantum officium rationali creaturæ præscribit: sed non repugnant voluntati *decreti*, quæ eventum dirigit.

6. An regeneratio præparationem admittat?

XXVIII. *Sextò* quæritur, an regeneratio *præparationem* admittat? Pelagiani & Semi-pelagiani, cum asseclis omnibus, Socinianis, Jesuitis, Remonstrantibus (quia gratiæ convertentis efficaciam suspendunt à *libero* arbitrio: existimant, *unum naturâ* magis præparatum esse ad gratiam convertentem, quam *alium*, aut se præparare posse suis viribus) affirmant. Reformati quidem admittunt, in regeneratione præparationem, quatenus illa coincidit cum conversione, sic Perkinsius *Cas. Conscient.* sect. I. c. V. VI. XI. *Amesius Cas. consc.* lib. II. c. IV. Nos, quatenus admitti possit, & quatenus non, explicuimus in *dogmaticis* §. XIX. nim. quatenus regeneratio *primam* dicit vitæ spiritualis introductionem, nullam admittere præparationem, nisi fortè eam, quæ est à *vocationis* oblatione & invitatione *morali*: quod prima illa vitæ spiritualis introductio fiat in momento, perinde ac vivificatio naturalis, nec inter spiritualiter viventem & mortuum, detur medium.

7. An regeneratio sit amissibilis?

XXIX. *Septimo* quæritur, an regeneratio semel collata, sit *amissibilis*? Pelagiani & Pelagianissantes omnes, quia *liberum* arbitrium tuentur, quod perinde possit gratiam admissam excutere, atque admittere pro lubitu (cum quibus, saltem in hoc capite, faciunt Lutherani, statuendo verè regenitum *totaliter* deficere posse) affirmant. Reformati, non quidem ex viribus *regenitorum*; sed ex immutabili Dei *electione*, & ex omnipotenti conservatione ejus, *inamissibilem* statuunt; quod 1. regenerationis *semen*, in ipsis mansurum dicatur 1 Joh. III. 9. Quod 2. per collationem cordis *carnei*, regeniti dicantur ambulaturi in institutis divinis, Deique jura *non deserturi* Ezech. XXXVI. 26. 27. Quod 3. ex prædestinatione, regeniti dicantur *infallibiliter* glorificandi Rom. VIII. 30. Quod 4. ex *solido fundamento*, habente sigillum, Deus norit, *qui sunt sui* 2 Tim. II. 19. Quod 5. regeniti per *veritatem Dei* dicantur conservandi 1 Pet. I. 3. 4. 5. Joh. X. 28. 29. Nec adversarios juvat, A. quod justus possit *deficere* à suâ justitiâ Ezech. III. 20. & XVIII. 24. Resp. Propheta loquitur 1. de potentiâ *causæ*, quâ etiam verè justi, in se considerati, possint deficere; non autem de potentiâ *effectus*, quâ, etiam à Deo sustentati, possint profluere in totalem apostasiam. 2. *conditionaliter*, Si justus deficiat, moriturum: non autem *absolutè*, verè justum posse actu deficere. Nec 3. de *verè*, seu per regenerationem, conversionem & sanctificationem, intrinsecè *justis*, qui nunquam deficiunt Psal. XXXVII. 17. 18. 23. 24. & CXXV. 1. 2. 3. sed de in *speciem* tantum, aut *sibi* justis Matth. IX. 13. cum Luc. XVIII. 9. 10— Quod B. exempla prostent, eorum qui defecerunt: Judæ Joh. XVII. 12 Demæ 2 Tim. IV. 10. Hymenæi & Alexandri 1 Tim. I. 19. 20. &c. Resp. Probandum, quod verè fuerint *regeniti*: repugnat in terminis locus 1 Joh. III. 9. Imo C. quod etiam verè regenitorum exempla prostent, in Noachi ebrietate, Davidis adulterio & homicidio, Petri abnegatione. Resp. Omiserunt, seu neglexerunt potius *actus* quosdam, vitæ spiritualis *secundos*; non autem ipsum ejus actum *primum*, qui regeneratione confertur, excusserunt totaliter Psal. LI. 13. Quod D. si regenitus non *posset* excutere regenerationem, privaretur *libero* arbitrio. Resp. Nequaquam, cum vitæ spiritualis constans præsentia in arbitrio, *confirmet* potius, quam *tollat* libertatem.

Rationes orthodoxæ.

Objectiones heterodoxæ.

8. An regeneratio sit universalis?

XXX. *Octavo* quæritur, an regeneratio sit *universalis*? Pontificii *omnes*, tam Dominicani, quam Jesuitæ (quatenus *gratiam sufficientem* statuunt, per quam quivis *possit*) faciunt *universalem* (cum, per Scripturas, regeneratione propriè dictâ, non conferatur, nisi *potentia* ad bonum spirituale, ut diximus in *dogmaticis*) quamvis in explicatione gratiæ istius sufficientis, egregiè discrepent: quando Dominicani quidem gratiam *sufficientem* omnibus tribuunt; sed quæ in *actum* se explicare non possit, absque gratia *efficace* antecedente; sed Jesuitæ gratiam sufficientem docent, cujus *efficacia* pendeant à libero cujusque arbitrio. Pelagiani crassi cum Socinianis, quia regenerationem constituunt in *emendatione morum*, juxta §. XXIII. *omnibus* quidem peccatoribus vires *naturales* tribuunt, quibus *possint* se regenerare, seu mores suos emendare;

Sententiarum differentiæ.

dare; *actualem* autem morum emendationem non tribuunt omnibus & singulis; sed *volentibus* tantum: nominatim regenerationem excludunt ab *infantibus*, tum, quod in illos non cadat peccatum; tum quod, per rationis defectum, non possint emendare mores. Inter Reformatos, qui tuentur gratiam *universalem*, non desunt qui statuant, per gratiam *omnibus* & singulis hominibus *restitui* vires, quibus possint, *si velint*; quamvis solis *electis* conferantur vires, quibus *actu* velint. Cl. Coccejus, quamvis non neget, regenerationem etiam obtinuisse sub V. T.: tamen in emphasi suâ, ad N. T. tempora restringit. Communis Reformatorum sententia habet, regenerationis gratiam *electis* omnibus esse maxime privatam: atque etiam, ad ipsos *infantes* nonnunquam se extendere. Quia 1. Scriptura, quotiescunque regenerationis facit mentionem, non ad *omnes* promiscue; sed ad *electos* tantum extendit 1 Pet. I. 3. Eph. II. 3. 4. 5. Jac. I. 18. Joh. III. 3—8. Idque 2. cum *seclusione* aliorum Joh. VI. 43. 44. 64. 65. Quia 3. Scriptura diserte dicit, esse qui *non possint* Rom. VIII. 7. Jer. XIII. 23. Imò etiam 4. peculiariter ad *infantes* extendit Jer. I. 5. Luc. I. 15. 2 Tim. III. 15. Nec in contrarium, ullus ab adversariis produci potest Scripturæ locus, qui testetur, aut regenerationem, aut vivificationem spiritualem, aut vires præstandi bonum spirituale, aut gratiam sufficientem, in omnes & *singulos* cadere.

Communis Reformatorum sententia, cum suis fulcris.

XXXI. *Nono* quæritur, an regeneratio sit alligata Baptismo? Sociniani negant quidem recte; sed perversa hypothesi, quod Baptismus aquæ non sit nisi ritus adiaphorus, absque mandato Christi ab Apostolis usurpatus, nullum usum, nullam efficaciam habens. Itidem Anabaptistæ, qui usum & efficaciam ejus nullam agnoscunt aliam, quam *significandi* fœdus *ecclesiasticum*, & discriminandi hos qui sunt in *illo fœdere*, ab aliis qui sunt extra illud fœdus. Ex adverso Pontificii, ut habeant, Sacramenta Novi T. gratiam producere ex *opere operato*; statuunt Baptismum aquæ producere regenerationem, à quo regenerationem & Baptismum frequenter pro eodem usurpant. Lutherani, nullam quidem *efficaciam* regenerandi, aquæ baptismali tribuunt; sed tamen efficaciam Spiritus S. ad regenerationem, ita adstringunt Baptismo, ut ordinarie nemo regenerari possit absque Baptismo. Reformati, quamvis uno ore & animo profiteantur, Baptismo nullam competere efficaciam *physicam* ad regenerationem; sed *moralem* tantum, quæ est in *significatione* & *obsignatione*. Nec gratiam regenerationis ulli alligatam esse sacramento; nec interim Baptismum esse nudum & inane *signum*; sed efficacissimam *obsignationem* fœderis gratiæ ac *regenerationis*, convenienter institutioni ipsum accipientibus, quin & *infantibus* fidelium *electis*. attamen circa *modum* operandi & *tempus* operationis, nonnihil discrepant. Quantum quidem ad Baptismum *adultorum*, ille, si modo *legitimus* sit, certo certius, omnium orthodoxorum consensu, prærequirit regenerationem ut factam, quia diserte à baptizando, stipulatur fidem, & talem quidem, quæ præcedat ex *toto corde* Act. VIII. 36. 37. quæ non potest obtinere, citra præviam regenerationem: quicquid enim ex carne est, caro est; & quicquid ex spiritu, spiritus est Joh. III. 6. Quantum vero ad Baptismum *infantium*; hic in partes abeunt orthodoxi; sunt qui negant regenerationem posse *præcedere* Baptismum, qui proinde non obsignet nisi regenerationem *futuram*, ubi infans electus pervenerit ad annos discretionis, quando demum credere & resipiscere potest, sic celeb. Amyraldus. Sed parum accurate confundit *regenerationem*, quæ *vitam* spiritualem confert, quoad actum ejus *primum*, quo *potest*, organis sufficienter dispositus, credere & resipiscere; cum *conversione*, qua actu credit & resipiscit, quod fieri non potest ante annos discretionis. Alii, modestiæ litantes, existimant ab arbitrio Dei stare, num *ante*, an in Baptismo, an post Baptismum velit conferre regenerationem, sic Zanchius, *comment.* in Eph. V. *digressione de Baptismo*, & Amesius in *Bellarm. Enervat.* Tom. III. XIV. *Quæst.* III. Spanhemius Pater *Dub. Evang.* part. III. Dub. XXVII. Alii malunt regenerationem fieri, *in ipso* Baptismo, *ordinarie* saltem; sic cum Pontificiis & Lutheranis, Ludovicus Le Blanc, qui *semper* id fieri volunt; sic Clariss. Pet. Jurieu, Beza, alii. Communis Reformatorum sententia habet: quod Baptismus infantum (*electorum* saltem) præsupponat regenerationem factam; quod *obsignari* non possit Baptismo, id quod non est. Et hæc quidem sententia mihi quidem, veritati maxime videtur consentanea. Saltem, nec *efficit* regenerationem Baptismus ipse, ut Pontificii volunt, nec Spiritus S. regeneratio *alligata* est Baptismo *externo*, prout Lutherani volunt. Quia 1. Baptismi *efficacia* est in sola *obsignatione*, prout natura omnium Sacramentorum, quatenus *sigillum* est Rom. IV. 11. quæ præsupponit regenerationem à qua profluat fides, consistit. Quia 2. per Baptismum aquæ non purgantur sordes animi 1 Pet. III. 21. proinde ei non est alligata regeneratio. Et si 3. alligata esset, omnes baptizati regenerarentur, & eo tempore, cum baptizantur: cui Scriptura obloquitur Act. VIII. 13. 20 21. 23. pariter & experientia, per quam plurimi baptizati perditissime vivunt, & non servantur: etiam *ante* suum Baptismum regeniti leguntur Eunuchus Act. VIII. 36. 37. Centurio cum sua familia cap. X. 2. 22. quin & prorsus *absque* Baptismo, ut latro Luc. XXIII. juxta tritum: *non privatio Baptismi; sed contemtus damnat.* Quia 4. nulli sacramento alligata est regeneratio: non *circumcisioni* Rom. II. 25. 27. 28. non *Paschati*

9. An regeneratio alligata sit Baptismo? Sententiarum divortia.

Reformatorum sententia communis. Ejus rationes.

1 Cor.

Cor. x. 3. 4. non *cœna* Domini. Ibid. cap. xi. 27. nec ablutiones quævis legales Heb. ix. 10. & x. 4. Proinde nec Baptismo, cum præsertim & baptizatus, si non crediderit, damnandus dicatur Marc. xvi. 16. Non addam 5. Quod Spiritus S. pro suo arbitrio dicatur regenerare: *sicut ventus quo vult spirat — ita quisquis genitus est è Spiritu* Joh.

Objectiones

III. 8. In contrarium interim urgetur: A. quod Christus regenerationem alligaverit *aqua & Spiritui* Joh. III 3. 5. Resp. Non intelligit aquam externam Baptismi, qui eo tempore, pro ordinario & universali N. T. Sacramento, necdum institutus erat: sed per Hendyadin, aquam Spiritus; seu Spiritum sicut aqua mundantem regeneratione, sicut Matth. III. 11. *Baptizabit vos Spiritu S. & igne*, h. e. Spiritu quasi igneo; quod ipse Servator satis clarè dicit, quando regenerationem ad solum Spiritum refert Joh. III. 6. 8. Conf. quæ in hanc rem diximus apud partem *exegeticam*. B. Quod ablutio peccatorum Act. XXII. 16. regeneratio Tit. III. 5. salus 1 Pet. III. 21. Baptismo tribuatur; proinde regenerationem vel operatur ipse suâ virtute, vel saltem ei Spiritus S. suam regenerationem alligavit. Resp. Neutrum; sed quod Spiritus S. per Baptismum, regenerationem electis obsignet, ut diximus. C. *Quotquot in Christum baptizantur, in mortem ejus baptizantur* Rom. VI. 3. Resp. Tantum dicitur quod omnibus electis verè fidelibus, ritè baptizatis, communio & participium mortis Christi competat, Baptismo obsignata: non autem dicitur quod per Baptismum præcisè ista communio fiat, & minus etiam, quod ista communio alligata sit Baptismo. Quod D. qui in Christum baptizantur, Christum induant, adeoque regenerentur Gal. III. 27. Resp. Textus non dicit, quod per Baptismum *induant* Christum; sed quod baptizati dudum *induerint*, *ἰνδέ-σαντο*. Proinde quod communio cum Christo, quæ induitionis termino significatur, in baptizatis jam facta fuerit, non autem per eum fiat, sed facta obsignetur Sacramento Baptismi. Quod E. recepta sit Patrum sententia, atque insuper magnorum apud ipsos Reformatos sententia, v. g. Augustini, Prosperi, Parei, Davenantii, Wardi, Forbesii. Resp. Patres quandoque circa Baptismum luxuriant sermone: interim, nec rarò regenerationem & fidem Baptismo præsupponunt, sic Justinus Martyr, praxin Ecclesiæ primitivæ repræsentans: *quicunque*, inquit, *persuasi fuerint & crediderint .... & vivere se ita posse receperint — Deinde adducuntur à nobis ubi aqua est, atque eo regenerationis modo, quo ipsi regenerati sumus*, REGENERANTUR: qui proinde sibi ipsis conciliari commodè vix possunt, absque distinctione regenerationis, in *realem* quæ baptismum *præcedit*, & *sacramentalem*, quæ consistit in solenni *realis* professione, declaratione & obsignatione: quo sensu & Reformati Theologi tuentur regenerationem fieri per Baptismum. Conf. quæ in capite de Sacramentis *regenerationis*, suo loco occurrent.

Pars practica.

XXXII. Praxin, lector, illustris hujus argumenti, tibi procul dubio pollicaberis amplissimam, cum in eo, auctores practici se cumprimis profundere soleant. Sed, si minus expectationi isti respondero; duo cogitabis: 1. quod practici isti, *laxiori* sensu, regenerationis negotium suscipiant, quatenus nim. *universum* complectitur Spiritus S. operationem interiorem, circa redimendos, ad quam concurrent vocatio, vivificatio, conversio, sanctificatio; dum nos *strictius* capimus, ut sonet solam collationem *actus primi* vitæ spiritualis: hinc, quæ ad conversionem & ad sanctificationem propriè spectant; illi ad regenerationem referunt. Si eâdem latitudine, cum ipsis hoc argumentum tractare, lectori visum fuerit, poterit, ex capp. de *conversione*, & de *sanctificatione*, materiam practicam, non admodum magno negotio, huc traducere. Sed 2. hic cogitandum, quod actus *primus* vitæ non conferatur, nisi *propter* actus *secundos*, prout habitus non sunt, nisi propter actus secundos; nec etiam agnoscatur, ac discernatur; nisi in actibus secundis; imò quod irregenitus ad sui vivificationem eniti, aut se ad eam disponere non possit: cum ad receptionem vitæ spiritualis, se non habeat, nisi *passivè*: quare non miraberis, si eo hic non enitamur. Interim regeneratio

Monitum practicum.

XXXIII. *Primò* ostendit, quantæ molis sit, peccatorem traducere ad vitam: ut ratio non abs re quærat, cum Nicodemo: *quomodo potest homo renasci, jam senex existens?* Joh. III. 4 & non abs re, in simili argumento, obstupescant Apostoli Matth. XIX. 25. *quis ergo potest servari?* Si enim 1. cogites *traducendum* ad vitam; est spiritualiter *mortuus*, in peccato Eph. II. 1. 5. qui *videns, non videt, & audiens non audit, nec intelligit* Matth. XIII. 13. 14. 15. Si 2. traductionis *operationem*; non fit, nisi secundâ quâdam *generatione* Joh. III. 3. 5. *creatione* Psal. LI. 12. Eph. II. 10. *vivificatione* Ibid. vs. 5. 6. ablatione *cordis lapidei*, substitutione *cordis carnei*, inscriptione legis *in animum* traducendæ Ezech. XXXVI. 25. 26. totali ejus *innovatione* 2 Cor. V. 17. Si 3. operationis *modum*, qui in traducturo exigit, I. infinitam *potentiam* ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως Eph. I. 19. 20. quanta est (&, si fieri posset, major etiam, quam) in *creatione*: quod non modo ad creationem non requiratur *mors* ipsius filii Dei, quemadmodum ad traductionem peccatoris ad vitam; sed etiam in eâ non occurrat *contraria* objecti dispositio, cor videlicet saxeum, cedere

1. Docet quantæ molis sit, peccatorem traducere ad vitam.

Requirit 1. in Deo, 1. infinitam potentiam.

dere nescium, non nisi *infinito* robore superabile: quanta item est, in suscitatione mortuorum Eph. I. 20. Exigit 2. infinitam, seu inexhaustam *bonitatem* & misericordiam Eph. II. 4. 5. & III. 8. 9. qua, ne prima generatione, omnes *periremus* æternùm, voluit secundam adjicere: & ne, vitâ *primâ*, mortem contraheremus æternam, voluit adjicere vitam *secundam*; & ne anima nostra mortua foret, in corpore *vivo*, voluit ei admissam peccato vitam *spiritualem* restituere. Exigit 3. infinitam, seu absolutissimam *independentiam* Rom. IX. 15. 16. 18. quâ vitam illam spiritualem, pro arbitrio, dispensat in quos *vult*; præteritis, quibuscunque vult: quâ, præteritis plerumque nobilioribus, & quasi *dignioribus*, dispensat in *viliores* ineptioresque 1 Cor. I. 25 — 29. & ex materialibus tam *ineptis*, vult exstruere ædificium tam *magnificum*: ut apparet in Zachæo Luc. XIX. 2. 5. 8. Paulo 1 Tim. I. 13. 14. meretricibus præ honestis Pharisæis Matth. XXI. 31. Et tantæ molis esse, peccatorem traducere ad *vitam*, propterea inculcat regeneratio: A. Ut distinctius agnoscamus, quantum Deo simus *obstricti*, ex regeneratione vivificationeque, nobis, præ tot millibus collatâ, magisque promtior nos præstemus ad *gratitudinem* 1 Tim. I. 13. Ut B. ab infinitâ potentiâ, bonitate & *ἐυδοκίᾳ*, quam exhibuit in nostri regeneratione, curatiores simus in ejus glorificatione 1 Pet. I. 3. Ut C. in negotio beatitudinis nostræ, magis demissè pendeamus ab ejus *gratiâ*, nostramque salutem conficiamus, cum *timore & tremore*: quod *Deus* solus sit, qui in nobis efficit, & *velle & perficere* Phil. II. 13. Ut D. ex sorte nostrâ, aliis meliore, nos non *efferamus* supra alios Luc. XVIII. 11. non *gloriemur* Eph. II. 5. quod *solus* Deus sit, qui, per regenerationem, nos discernit à pessimis, & quicquid præ ipsis habemus boni, ab eo solo habeamus 1 Cor. IV. 7. Ut E. non miremur, si efficacissimis hominum monitis ad conversionem, non semper respondeat successus; eo quod, *non Pauli sit, qui plantat, nec Apollinis, qui rigat; sed Dei, qui dat incrementum* 1 Cor. III. 6. 7. quod Spiritus, suâ regeneratione, *spiret* quo *vult* Joh. III. 8. quod homo *naturalis*, naturaliter *mortuus sit peccato* Eph. II. 1. 5. & quod Pater non omnes *trahat* Joh. VI. 44. 64. 65. Ut F. de *nullius*, quantumvis obstrepentis, conversione facilè desperemus 2 Tim. II. 25. 26. quod Spiritus S. *potens* sit, qui regeneret vivificetque, quando ipsi visum fuerit Rom. XI. 23. Proinde.

2. Infinitam bonitatem.

3. Absolutissimam independentiam.

Quorsum doceat.

XXXIV. *Secundo*, commendat sortem eorum *beatissimam*, qui tanta mole, per regenerationem, traducti sunt ad vitam spiritualem 1 Pet. I. 3. *Benedictus — qui nos regenuit ad spem vivam* — Sunt enim isti 1. non ex *carne*, *nec ex voluntate* viri; *sed ex Deo geniti* Joh. I. 13. Sunt 2. ex *mortuis vivi* Luc. XV. 32. Sunt 3. *κατ' ἐξοχὴν opus Dei* Eph. II. 10. Ps. C. 3. Conf. Deut. XXXII. 6. Jes. XLIII. 21. peculiari modo sibi partum Tit. II. 14. Sunt 4. *nova* creatura 2 Cor. V. 17. multis modis excellentior quavis alia creatura. Dum enim α. alia *quævis* creatura profluxit à *communi* quadam Creatoris bonitate Psal. CIV. 31. & CXLV. 9. *nova* hæc creatura, ex *gratia* profluit & promissione *singulari* Eph. II. 4. 5. Dum β. alia quævis creatura, opus præstat *communis* providentiæ Act. XVII. 25. 28. *nova* hæc creatura, opus præstat gratiosæ prædestinationis Rom. VIII. 29. 30. Jac. I. 18. Dum γ. quævis alia, non nisi *naturalibus* gaudet Dei beneficiis; *nova* hæc, *spiritualibus* cumulatur Psal. IV. 7. 8. & XVII. 14. 15. Eph. II. 4. 5. 6. & I. 3. Habent 5. pro corde *lapideo* & immobili, cor *carneum* flexile, quod sibi inscriptam gestat legem divinam Ezech. XXXVI. 25. 26. Sunt 6. ex mortuis, spiritualiter-*viventes* Eph. II. 5. 6. Gestant 7. sibi restitutam imaginem divinam, præcipuam sui prærogativam, h. e. *justitiam originalem* Eph. IV. 23. 24. Col. III. 10. Et quod magis est 8. participes facti sunt *naturæ divinæ* 2 Pet. I. 4. Imò per regenerationem, quod *ex Deo geniti* sint Joh. I. 13. & 1 Joh. V. 14. *filii Dei* sunt; non modo per adoptionem, seu *declarationem*, quo modo Jacob Patriarcha, Ephraim & Manassen adoptavit Gen. XLVIII. 5. sed etiam, per *generationem* spiritualem; & quanta in hoc est regenitorum *nobilitas!* 1 Joh. III. 1. quanta *hæreditas!* Rom. VIII. 15. *libertas filiorum Dei!* Rom. VIII. 21. quanta, in quovis casu *προσαγωγὴ!* Rom. VIII. 15. Gal. IV. 6. quanta *securitas*, sub Patris cœlestis, paterna & domestica cura! Eph. II. 18. 19. Sunt 9. per spiritualem hanc generationem, *oculis* præditi, quibus regnum Dei *possint videre* Joh. III. 3. ejusque spiritualia, *spiritualiter* dicernere 1 Cor. II. 14. 15. atque insuper *corde*, quo possint, ac velint *ingredi* in regnum Dei Joh. III. 5. Jam, si ex his omnibus calculum subducas, quanta, bone Deus, emerget, verè regenitorum *beatitudo!* quam propterea curatius ipsi repræsentamus, ut A. sibi ipsis *gratulentur*, ex beneficio Dei tam ineffabili. Conf. Psal. CXVI. 16. B. Deo impensius *grati* sint 1 Pet. I. 3. C. Aliis etiam *ostentent*, quasi ad movendam eis salivam, seu excitandum eorum desiderium Luc. VIII. 39. Matth. V. 16. cum 1 Pet. I. 2.

2. Commendat beatitudinem regenitorum.

Ex quibus capitibus.

Quorsum.

XXXV. *Tertio* repræsentat ex adverso, ineffabilem eorum *miseriam*, qui regenerationis gratia destituuntur. Quod 1. *non possint* vel *videre* regnum Dei, & multo minus *ingredi* in illud; adeoque, ab ipso limine salutis æternæ, sint remoti Joh. III. 3. 5. Quod 2. dum non sunt geniti *ex Deo* Joh. I. 13. geniti sint ex *Patre* suo *diabolo*, adeoque filii diaboli Joh. VIII. 42. 44. sub ejus *la-*

3. Repræsentat miseriam irregenitorum, per sex particulas.

queis

queis inextricabiles 2 Tim. II. 26. Quod 3. sint *mortui* spiritualiter in peccatis Eph. II. 1. 5. Ezech. XXXVII. 1. 2. qui non *videant* quæ sunt spiritus 1 Cor. II. 14. *lapidei* cordibus, *obdurati* in malo Act. VII. 51. & *immobiles* ad bonum Ezech. XXXVI. 25. 26. Sunt eadem opera *stupidi*, ἀναίσθητοι Eph. IV. 18. 19. *impenetrabiles*, quibusvis Spiritus S. operationibus moralibus Jer. VI. 10. imo & *renitentes* (ἀντιπίπτοντες) Act. VII. 51. qui *non subjiciunt* se legi divinæ, neque etiam *possunt* Rom. VIII. 7. Conf. 2 Cor. III. 3. ut *citius ex pumice aquam* extorqueas; quam ex ipsis, resipiscentiam. Sunt, ut saxa, *frigidi*, destituti omni calore, omni amore *spirituali*, versus Deum, versus gratiam, versus propriam animæ salutem. Conf. Psal. XXXII. 9. ἄστοργοι Rom. I. 31. & ab his omnibus, extra *fœdus gratiæ*: quod Deus non sit Deus *mortuorum* Matth. XXII. 32. Quod 4. dum non sunt *regeniti*, sibi præstaret, nunquam fuisse *genitos*, quod de Juda, Servator pronunciat Marc. XIV. 21. Conf. Job. III. 3—9. Jer. XX. 14. 15. & ipsi irregeniti; olim in inferno, agnituri sunt exsecrandum diem *nativitatis* suæ. Dum 5. non sunt *opificium* Dei, per gratiam regenerationis Eph. II. 10. præstaret ipsos nunquam à Deo *creatos* fuisse; aut saltem, creatos non fuisse *homines*; sed vermes potius, serpentes aut bufones: eo quod, ex immortalitate animæ; immortalis, & plane æterna, sit futura eorum *miseria* Matth. XXV. 41. Jes. LXVI. 24. reliquis creaturis æternum ἀναισθήτοις. Quod 6. dum per regenerationem, non sunt reducti ad Deum; sint *abalienati à vita Dei* Eph. IV. 17. 18. *elongati* à Deo Eph. II. 13. 17. quasi per interjectum immensum χάσμα Luc. XVI. 26. ejecti, cum Caino, à *facie Dei* Gen. IV. 14. ἄθεοι Eph. II. 12. elongati α. à *cognitione* Dei, rerumque divinarum Eph. IV. 18. 1 Cor. II. 14. quasi *palpando* quærentes Deum Act. XVII. 27. β. ab *amore* & gratia Dei salvifica Jes. LIX. 2. γ. à *Christo*, à *politia* Israëlis, à fœderibus promissionis, ab omni salutis spe Eph. II. 12. Juvat, istam irregenitorum tantam *miseriam* sæpius ad vivum repræsentare: A *Nobis*, ut majorem inde concipiamus, hujus status *horrorem*, & cum Davide ingemiscamus: *cor mundum crea in me, & spiritum rectum innova in interiori meo* Psal. LI. 12. & *salutem nostram conficiamus cum timore & tremore: quod Deus sit, qui in nobis operatur, & velle, & perficere* Phil. II. 13. ut in accepta regenerationis gratia, *exsultemus in tremore* Psal. II. 11. B. *Aliis*, necdum regenitis, ut, cooperante Deo, (ἀνανήψωσι) *evigilent ex laqueis diaboli, sub quibus captivi sunt, ad ejus voluntatem* 2 Tim. II. 26.

Quorsum.

XXXVI. *Quarto*, monet, ut cane pejus & angue *caveamus*, in negotio salutis nostræ, acquiescere in *quovis*, quam speciosum esse possit, absque *regeneratione*. Quod α. ex duplici gravissima Servatoris asseveratione, absque regeneratione impossibile sit, aut *videre*, aut *ingredi* in regnum Dei Joh. III. 3. 5. & quod β. quicquid ex *carne* nascitur, h. e. ab homine *carnali*, ψυχικῷ, seu irregenito procedit; non sit nisi *carnale* Joh. III. 6. quod γ. milleni, *naturalia* pro *spiritualibus*, naturam pro gratia, εὐφυΐαν pro regeneratione capiendo, se misere fefellerint, & fallendo æternum perierint Luc. XVIII. 11. 12. & Servator, publicanos & meretrices, *præ* Pharisæis, pronunciet, introituros in regnum Dei Matth. XXI. 31. Nominatim cavendum, ut ad salutem, non acquiescamus 1. in *honestiore* quadam *natura* indole: quâ, per congenitam quandam εὐφυΐαν, quasi ex meliori quodam luto efformati, in ipsis Gentilibus, hi procliviores sunt ad mansuetudinem, humanitatem, civilitatem, clementiam, æquitatem, & similia; quam alii: à quibus honestior *Pharisæus*, Deo gratias agit, quod non sit sicut alii, & nominatim, sicut proximus sibi publicanus Luc. XVIII. 11. 12. Nec 2. in *donis* naturæ accessoriis, quibus, in Gentilibus, pariter & Christianis personatis, alter alterum *superat*, v. g. doctrina, sapientia, prudentia, peritia mechanica, philosophica, v. g. Architophel 2 Sam. XVI. 23. Bezaleel & Aholiab Exod. XXXI. 2— Nec 3. in *virtutibus moralibus*, à quibus Gentiles *legem Dei scriptam* dicuntur gessisse, *in cordibus suis* Rom. II. 15. imo per *naturam facere ea quæ sunt legis* vers. 14. quibus v. g. Plato, Cato, Scipio, Cicero, Aristides, Seneca, Antonini, Catilinam, Caligulam, Neronem, Heliogabalum aliosque, mille parasangis superarunt: quin & Gentiles, *professum* Dei populum post se reliquerunt: v. g. Tyrus & Sidon, incolas Chorazin & Bethsaida Matth. XI. 21. Sodomæi, Capernaitas vs. 23. Regina Austri, Judæos Matth. XII. 42. Nec 4. in *officiis* qualibuscunque *ecclesiasticis*: α. *agnitione* veritatis Rom. II. 18. 22. 1 Cor. XIII. 2. ejusdem *professione* Rom. II. 17. Matth. VII. 21. 22. ejusdem *propugnatione* 1 Cor. I. 19. 20. in frequentatione sacrorum Luc. XVIII. 11. Jes. I. 15. usu Sacramentorum 1 Cor. X. 2. 3. 4. Act. VIII 13. Gal. V. 6. 1 Cor. XI 27. erogatione eleemosynarum Luc. XVIII. 12. 1 Cor. XIII. 3. in jejuniis Luc. XVIII. 12. in martyrio pro veritate 1 Cor. XIII. 3. in *præconio* verbi Matth. VII. 21. 22. 1 Cor. XIII. 1. in *zelo* professionis Phil. III. 6. Nec 5. in externa qualicunque *justitia* Matth. V. 20. honesta conversatione Luc. XVIII. 11. 12. irreprehensibilitate legali Phil. III. 6. Nec 6. in donis gratiæ *communis* Heb. VI. 4. v. g. (a) *illuminatione Spiritus S.* communi Num. XXIV. 3. 4. quâ veritatem salutarem, agnoscamus, recipiamus cum gaudio, profiteamur animose, prædicemus cum zelo (b) vi *coërcente* & refrænante Gen. XX. 6. (c) *detestatione* & fugâ qualicunque, enormiorum scelerum 1 Cor. V. 1. (d) *pœnitentia* qualicunque, de perperam commissis,

4. Monet, non acquiescamus

in quovis, quod cum regeneratione non sit conjunctum.

Quænam illa in quibus non est acquiescendum.

missis, qua peccata agnoscamus, doleamus, confiteamur, utcunque corrigamus, cum Juda Matth. XXVII. 3. 4. 5. 1 Reg. XXI. 27. (e) in *exteriori* observantia legis & præceptorum divinorum Matth. XIX. 18. 19. 20. His igitur omnibus, aliisque pluribus, in negotio salutis, nequaquam homini est *acquiescendum*, si nolit decipi: quod omnia ista, excluso Spiritu, ejusque vera *regeneratione*, possint repræsentari à *carne*, adeoque non nisi *caro* esse. Joh. III. 6. quamvis in vere *regenitis*, à Spiritu, & infusa vita spirituali, originem ducant. Quamobrem omnino necessum est, ut in his omnibus, exacte *naturam* discriminemus à regenerationis *gratia*, & defectus notemus, ex quibus liceat dignoscere, quod non à *spiritu*, seu vita regenerationis spirituali profluant; sed à *carne* h. e. à natura irregenita. Differunt ergo *moralia* illa à *spiritualibus*. 1. Quoad *originem*: dum enim spiritualia à *Spiritu* oriuntur Joh. III. 5. & *fructus Spiritus* sunt Gal. V. 22. & à *lege* Dei, per Spiritum inscripta cordi Jer. XXXI. 33. Ezech. XXXVI. 26. 27. moralia, *sola* industria, studio & exercitatione comparantur, ac viribus liberi arbitrii exercentur, nec proinde sunt, nisi opera *natura*, non *Spiritus*. 2. Quoad *normam*: dum *spiritualia* sese componunt ad regulam *nova* creaturæ Gal. VI. 16. & spirituales ambulant secundum *Spiritum* Rom. VIII. 1. secundum voluntatem Dei Matth. VI. 10. *moralia* illa sese componunt, ad qualemcunque *mediocritatem*, quam determinent ratio & placita sapientum. Proinde moralia illa obsequium intendunt, *non Deo*; sed *rationi* & sapientibus, præstare. 3. Quoad *finem*: dum *spiritualia* enituntur in *glorificationem* Dei 1 Cor. X. 31. Phil. I. 20 in unionem & communionem cum eo, in quo summa ipsis est beatitudinis Psal. XVI. V. & LXXIII. 25; *moralia* illa plerumque gloriam & emolumenta *propria* sectantur, ut patet in Pharisæis Matth. VI. 2. 5. aut, si quid præterea, artigat ad studium *virtutis*, ad summum non est, nisi *pulchritudo* virtutis, quoad *rationi* sit consentanea. 4. Quoad *causam* proximam: dum *spiritualia* excluduntur *à fide* Rom. I. 17. Gal. II. 20. quæ pro peccato habet, quicquid non fit *à se*, quantumvis in se videatur speciosum Rom. XIV. 23. *moralia* illa *fidem* penitus ignorant, ex *natura* seminibus succrescunt, solis exercitiis, absque ulla auxilii divini imploratione, rigantur. 5. Quoad *fundamentum*: dum *spiritualia* omnia sunt & fiunt *in Christo*, absque quo *nihil possumus* Joh. XV—5. & in quo, *omnia* Phil. IV. 13. nec etiam, nisi *in Christo*, dilecto illo, Deo grata sunt Eph. I. 6. utpote qui omnes eorum defectus, sua justitia, tegit, farcit, & sic Patri suo repræsentat; *moralia* irregenitorum, *nihil* Christi penes se habent, ac proinde non sunt, nisi *zizania natura*, propria justitia, & velut panniculus *menstruatus*, abominabilia in conspectu divino Jes. LXIV. 6. Quoad 6. *affectionem* humilitatis: dum *spiritualia*, cum perpetua agnitione, & sensu nativæ suæ ineptitudinis & corruptionis, adeoque cum profunda humiliatione, conjuncta sunt Luc. XVII. 10. & XVIII. 13. 2 Cor. III. 5; *moralia* illa *turgent* ac fœtent fastu & superbia Matth. VI. 2. 5. 8. Luc. XVIII. 11. 12. Jes. LVIII 2. 3. Matth. VII. 26.

Ut differant moralia a spiritualibus.

XXXVII. *Quinto*, commendat ingenuam *explorationem*, qua exploratum nobis evadat, num vere simus regeniti. Quamvis enim actus *primus* vitæ spiritualis, qui regeneratione confertur non sit conspicuus *in se*, prout nec vitæ naturalis actus *primus* est, nec habitus, ac virtutes quævis; est tamen maxime conspicuus, in suis *operationibus*, quas per conversionem elicit: & quamvis etiam, saltem *conversatione* honestus, non facilè certus esse possit, se *non* esse regenitum, quod regenerationis vita (sicut semina in terris) nonnunquam ad tempus aliquod lateat; potest tamen, qui vere regenitus & conversus est, ex *fructibus Spiritus* Gal. V. 22. Matth. VII. 16—21. infallibiliter certus esse, se regenitum & conversum esse 1 Joh. III. 14. & V. 1. Saltem, qui *non* excludit fructus, resipiscentia dignos, jure de sua regeneratione *dubitare* potest, ad hoc, ut necessitatem futuræ concipiat. Quibus ergo indiciis, certo assequar, me regenitum esse? Hisce, 1. Quicunque intra se experitur generalem quandam *innovationem*, per quam, ex homine ψυχικῷ, carnali, & mundano, factus fuerit *spiritualis* ac cœlestis, ille procul dubio regenitus est: quod regeneratio sit *renovatio* Spiritus S. Tit. III. 5. & regenitus *nova creatura* 2 Cor. V. 18. qui *novum* cor, *novum* spiritum accepit Ezech. XXXVI. 26. *transformatus* est (μεταμορφούμενα) ad *imaginem Dei* 2 Cor. III. 18. ut jam non amplius *ipse vivat*; sed *Christus in eo* Gal. II. 20. Quicunque 2. pro veteri *cœcitate*, jam novam experitur *lucem*, qua spiritualia, *spiritualiter* cognoscere ac discernere potest, ille procul dubio regenitus est Eph. I. 18. & V. 8. 1 Cor. II. 14. 15. 2 Cor. IV. 3. 6. Act. XXVI. 18. Quicunque 3. in *corde* & voluntate sua, novam experitur, versus spiritualia, *propensionem*, ille procul dubio regenitus est Phil. III. 7. 8. Psal. IV. 7. 8. & XVI. 5. & LXXIII. 25. Phil. I. 20. Quicunque 4. in *affectibus*, seu animi passionibus amore & odio; desiderio & fuga; gaudio & tristitia, item in ira, timore, audacia, *spiritualiorem* experitur constitutionem, quam antea; ille procul dubio regenitus est Gal. V. 16. 17. 24. Rom. VIII. 1. 2. & VII. 20. 21. Quicunque 5. in spiritualibus, serio enituntur ad *incrementum*, ut in his, quæ ad regnum Dei spectant, magis magisque *invalescant*, & immutentur in melius; illi procul dubio regeniti sunt 1 Pet. II. 2. Matth. XVIII. 3. Quicunque 6. *proclives* sunt ad bona quævis opera; procul dubio

1. Commendat explorationem, num vere simus regeniti.

Quibus indiciis, certus esse possis, te regenitum esse.

bio sunt regeniti; sumus enim, in Christo Jesu, per regenerationem, *creati ad bona opera* Eph. II. 10. Col. I. 10. Act. IX. 6. Rom. I. 9. & VII. 22. 2 Pet. I. 4. 5. 6. 7. 8. Ex adverso, justas rationes habent, *dubitandi* de sui regeneratione: quotquot A non secundum *spiritum*; sed *secundum carnem vivunt*: quicquid enim *ex carne natum est*, *caro est* Joh. III. 6. qui sub *dominio* peccati, & sub laqueis Satanæ circumaguntur 2 Tim. II. 25. 26. Eph. II. 1. 2. 3. 4. 5. Rom. VIII. 13. & VI. 12. & VII. 4. 5. 6. Quotquot B. *media* gratiæ & salutis *contemnunt*, & susque deque habent Joh. VIII. 45. 2 Tim. II. 25. 26. Quotquot C. *acquiescunt* in vitâ civiliter *honestâ* & pharisaicâ Matth. V. 20. Luc. XVIII. 11. 12. Phil. III. 4. 5. 6. Rom. II. 17 — Quotquot D. in externâ pietatis *professione* subsistunt, nec ad *interiora* pietatis enituntur 2 Tim. III. 5. Matth. VII. 21. 22. 23. Jes. LVIII. 2. Ezech. XXXIII. 31. 32. 1 Cor. XIII. 3. Quotquot E. nunquam serio fuerunt *soliciti* de salute sua, aut de statu gratiæ Jer. XXXI. 19. Act. II. 37.

Justæ rationes, ob quas dubitare possis de tuâ regeneratione.

XXXVIII. *Sexto*, inculcat studium enitendi in regenerationem *aliorum*: quod imprimis incumbit verbi divini *ministris*. Cum enim ipsi verè irregeniti nihil omnino possint conferre, ad *sui* regenerationem; necessum est, ut quivis, & hic cumprimis, quibus istud negotium Deus ex *officio* imposuit, hoc agant. Atque, ut hoc promptius agant, juvabit devote cogitare: (1) Se ad hoc, à Deo *vocatos* esse Act. XXVI. 17. 18. 2 Cor. V. 18. 19. 2 Tim. II. 25. 26. 27. (2) Se sic agere *συνεργὺς* Dei 1 Cor. III. 9. 2 Cor. VI. 1. (3) Se, hoc nomine, *Patres* appellari, quod spiritualiter generent 1 Cor. IV. 15. (4) Quam sit res ingens, *anima* humana Matth. XVI. 26. Luc. IX. 25. & (5) quam sit præclarum, animas *lucrari* Prov. XI. 30. Matth. IV. 19. ut non inepte Augustinus, conversionem animæ, quodvis superare *miraculum*, pronunciet. (6) Quam *gloriosum* sibi hoc olim futurum sit, in extremo judicio, multos spiritualiter *generasse* Heb. II. 10. 13. 1 Thess. II. 19. 2 Cor. I. 14. Dan XII. 3. Ex adverso (7) quam turpe & horrendum sibi futurum sit, neglectarum *animarum* reum convinci Ezech. III. 18. 20. Jer. XLVIII. 10. 1 Cor. IX. 16. 17. Qua autem ratione enitentur in regenerationem aliorum? A. Docendo & informando, de natura regenerationis, quemadmodum Christus Nicodemum Joh. III. 4 5. B. Inculcando indeclinabilem regenerationis *necessitatem*, citra quam, nec *videre* possint, nec *ingredi* regnum Dei Joh. III. 3. 5. C Explicando ineffabilem *miseriam* eorum, qui absque regeneratione decedunt Rom. VII. 24. 2 Tim. II. 26. Luc. XIII. 3. juxta §. XXXIV. D. Exaggerando beatissimam eorum *sortem*, qui verè regeniti sunt, juxta *parag.* XXXIII. E. Ostendendo, quibus *adminiculis*, regenerationis reddamur participes; qualia sunt, v.g. α. declinare cum Nicodemo Joh. III. 2. consortia irregenitorum Act. II. 38. 40. & appetere, cum eodem Nicodemo, præsentiam & informationem eorum, qui nobis possint monstrare vitam regenerationis 1 Cor. IV. 15. Prov. XIII. 20. Eph. IV. 29. β. concipere *semen* regenerationis, verbum Dei 1 Pet. I. 23. 1 Cor. IV. 15. γ urgere promissionem fœderis gratiæ Ezech. XXXVI. 25. 26. 27. & XI. 19. Jer. XXXII. 39. δ. suspirare cum Davide; *cor mundum crea in me Deus*, & *spiritum rectum innova in me* Psal. LI. 12. &c. F. Removere *præjudicia*, cavillationes & impedimenta, quibus, sibi ipsis irregeniti viam obstruere solent, ad regenerationem, qualia v. g. (a) Quod ea ratione se ipsos condemnare, omnemque anteactam vitam palam prostituere teneantur, cum summo suo dedecore. Resp. (α) Istud quantulumcunque contumeliæ, devorandum nobis, ut æternum declinemus opprobrium Dan. XII. 2. (β) condemnatio vitæ perversæ, & confessio peccatorum, nunquam puduit optimos Psal. LI — &, omnium Christianorum consensu, ad salutem absolute est necessaria 1 Cor. XI. 31. Prov. XXVIII. 13. (γ) imo argumentum gloriæ est, generose retractare perperam acta 2 Cor. III. 11. &, in gloriam gratiæ divinæ, recensere præterita scelera 1 Tim. I. 13. Tit. III. 3. 4. 1 Cor. VI. 10. 11. (b) Quod hac ratione, omnia sua de novo sibi veniant exordienda, atque omnia hactenus structa, destruenda. Resp: Perperam structa, omnino veniunt destruenda, ne se destruant; prout, in fundamentis ædificiorum ruinosis, palam est Matth. VII. 26. (c) Quod in dubium adducendo omnem pristinam agendi rationem, videantur ad desperationem adducendi. Resp. 1. Præstat hic desperare *cum spe*, quam olim æternum desperare *sine spe*. 2. Salutaris illa desperatio de aviis præteritis, non est nisi solida *spes*, imo indubitatum medium reductionis in viam salutis æternæ. (d) Quod regenerationis, & novæ creaturæ *ἀκρίβεια* sibi non conveniat. Resp. α. Per *angusta* tendendum ad augusta Matth. VII. 13. 14. β. quod vere regenitis via ista non sit *angusta*; sed suavis Matth. XI. 28. 29. Rom. VII. 22. (e) Quod reprehensionibus, contemptui & persecutionibus quorumvis, hac ratione veniant exponendi. Resp. 1. Est hæc religionis Christianæ sors propria: beatus est, qui ea *non offenditur*, ex sententia Christi Matth. XI. 6. 1 Pet. IV. 12. 1 Thess. III. 3. Est 2. in his ipsis *adversis*, *beatitudo* quædam Christianorum Matth. V. 10. 11. 1 Pet. IV. 14. G. Orare pro regenerandis, ut suis plantationibus Deus præstet *incrementum* 1 Cor. III. 5. 6. 7. ut regenerandos vivificet, illuminet, innovet, a corde lapideo liberet &c. Eph. I. 16. 17. 18. Rom. XV. 13. Nec est: quod in his omnibus suspicentur, se surdis narrare fabulam, & demortui fores pulsare; cum α. suum agendo, securi de succes-

6. Excitat studium enitendi in aliorum regenerationem.

Rationes motivæ.

Modus enitendi.

Impedimenta regenerationis removenda.

fu, *debitum* præstent officium, & propriam animam liberent Ezech. III. 17—21. β. licet forte agant cum *spiritualiter*-mortuis; agunt tamen cum *naturaliter*-viventibus, intellectu & voluntate præditis, qui sensum grammaticum & historicum possint percipere. γ. quod Deus, mediantibus hujusmodi alloquiis, soleat regenerare Jes. LIX. 21. Rom. XV. 18. 19. 1 Cor. III. 5. 6. 7.

7. Hortatur ut incumbant officiis, regenerationi congruis. Quænam illa.

XXXIX. *Septimo*, hortatur *regenitos*, incumbant officiis regenerationi congruis. Nim. 1. ut agnoscant ineffabilem *gratiam*, sibi præ tot millenis, in regeneratione, purâ putâ Dei *εὐδοκίᾳ*, collatam, inque eâ exsultent Jac. I. 17. 18. Eph. II. 5. 6. Conf. Luc. XV. 32. Ut 2. sensu ineffabilis beneficii, Deo *gratias* ingenue agant 1 Pet. I. 3. 4. Ut 3. à Deo toti *pendeant*, velut à primâ scaturigine vitæ suæ spiritualis 2 Cor. IV. 4. 5. 6. qui *operatur* in nobis, & *velle & perficere* Phil. II. 13. Ut 4. constitutis mediis, enitantur, in vitæ spiritualis, sibi per generationem communicatæ, continuum *incrementum* 1 Pet. II. 2. Ad hoc 5. calidis *precibus* Deum fatigent Psal. LI. 12. Imprimis etiam 6. operam dent, ut vitæ illius spiritualis actum *primum*, quem per regenerationem acceperunt, omni studio in actus *secundos* promoveant: ut, qui per Spiritum *vivunt*, in spiritu quoque *ambulent* Gal. V. 25. Rom. VIII. 1. Eoque 7. tracti, *currant* Cant. I. 4. corde lapideo privati; sibi *cor novum faciant*, & *spiritum novum* Ezech. XVIII. 31. circumcisi, *circumcidant seipsos Domino*, & magis magisque *removeant præputium cordis* sui Jer. 14. 4. h. e. regeneratione jam vivificati, deponant, per *conversionem* & resipiscentiam, quoad *priorem conversationem*, *veterem hominem*, ut *renoventur quoad spiritum mentis*, & *novum hominem induant*, qui *secundum Deum creatus* est, *in vera justitia & sanctitate* Eph. IV. 22. 23. 24. meminerintque, se, per generationem, esse Dei *ποίημα*, *creatos in Christo Jesu*, *ad bona opera*, *ut in eis ambulent* Eph. II. 10. Hæc autem spectant ad *conversionem* & *sanctificationem*, quæ fines præstant regenerationis, sicut actus *secundi*, sunt fines actus *primi*.

CAPUT QUARTUM,
DE
Redimendorum Conversione.

Jer. XXXI. 18. 19.

Converte me, & convertar; quia tu Jehova Deus meus; nam postquam conversus fuero, pœnitebit me, postquam innotui mihi, percussi femur, confusus fui & etiam erubui; quoniam sustinui opprobrium adolescentiæ meæ.

Tertius actus Spiritus S. applicativus, est conversio.

I. Restat *tertius* applicationis actus, quo Spiritus S. vitæ spiritualis actum *primum*, regeneratione collatum, ad *secundos* promovet, ut Redemptorem, & redemptionis conditiones, in vocatione *oblatas*; per eas vires, quas in regeneratione acceperunt, amplectantur & expediant. Et hoc peragitur *conversione*: cujus natura satis commode repræsentatur Jer. XXXI. 18. 19.

Pars exegetica.

Textus aperitur.

II. *Quibus verbis* votum *continetur Ecclesiæ*, *seu petitio*, pro sui conversione. *Circa quam notatur duplex conversio:*

1. Petita, converte me, הֲשִׁיבֵנִי. *Est hic rursus*

A. conversio *petita*. שׁוּב, converte, *à* שׁוּב reverti, *in Hiphil*, reverti facere: *seu ad* locum, *unde digressus fuerit; & sic sensus emergeret: fac ut revertar in patriam. Sed perperam verbum alio sensu sumitur, quam in præcedentibus; cum manifestum, conversionem ad Deum peti: seu ad* terminum *unde digressus fuerit: & sic hoc loco; ut Ecclesia petat conversionem animi sui, ad Dominum à quo peccatis digressa fuerat. Non autem intelligitur* regeneratio *strictè sic dicta, qua actus vitæ spiritualis* primus *confertur, per quem* possumus tantum; *quod patere potest* 1. *ex eo quod verba præsupponant* desiderium *conversionis, quod potentiam præsupponit.* 2. *quod in eam enitatur* voto, & 3. *voto quidem apud Deum* grato *& accepto, ut patet ex contextu antecedentium & consequentium. Quæ omnia, in hominem adhucdum irregenitum, & in peccatis mortuum cadere posse implicat. Intelligitur ergo* conversio, *qua regenerationem sequitur, qua actus* primus *vitæ spiritualis jam collatus, in* secundos *promoveatur, nim. illa Dei operatio, per quam à peccato, ad Deum revertimur* Thren. V. 21.

B. Con-

B. Convertendus qui petit : Me. Solicita est de sui conversione potius, quam aliarum nationum, scil. pro ratione Ecclesiæ V. T. quæ coarctata erat intra limites unius Judææ, extendenda demum sub N. T. per universam terram : ut doceat, à propriâ conversione inchoandum esse, juxta Servatoris apophtegma Math. VII. 5

2. Promissa, & convertar &c. penes hanc traduntur,

א. Res promissa, ואשובה & convertar, sensu passivo, potius & revertar sensu magis activo, ut habeat rationem promissionis, si nim. per regenerationem mihi contuleris vitæ spiritualis actum primum, quo possim reverti; si istum actum primum potenter excitaveris, ut non tantum possim; sed & velim; tum revertar ad te fide & resipiscentia, unde per peccatum digressus fueram Phil. II. 13. si me traxeris, tum curram tecum Cant. I. 4. Joh. VI. 44. 45. Conf. Jes. XL. 31. Jer. XXXI. 3. Et sic τὸ & significabit tum, non ante. Etiam & possit sonare ut, converte me, ut revertar, ut notet, absque prævia conversione, non revertar, nec potere : quod absque gratia excitante, actus ille vitæ primus non possit in secundos, nim. fidem & resipiscentiam exire, ea autem posita, volam & faciam, atque adeo actu resipiscam.

ב. Ratio promittendi, כי אתה יהוה אלהי, quia tu es Jehova Deus meus. כי rationem motivam dicit, qua adducta velit, fide & resipiscentia reverti, quia nim. Jehova sit Deus suus, non tantum per fœdus gratiæ nationale, quod Deus secum pepigerit apud Sinai Exod. XIX. 5. sed etiam per fœdus personale, quod cum singulis coit vero fidelibus, quo promittis Dominus, se Deum eorum futurum Gen. XVII. 7. quodque fideles fide recipiunt, seque Deo reciprocant : ex quo porro fœdus resultat δίπλευρον, quod ab utraque contrahentium parte ratificatur. Id quod efficacissimum motivum præstat, ad Deum resipiscentia revertendi, à quo, per peccata digressus fueris. Possit etiam designare terminum, ad quem se reversurum promittit, scil. ad Deum, & ad Deum suum : sicut enim per peccatum à Deo digredimur; ita per fidem & resipiscentiam, quam operatur divina conversio, ad Deum revertimur. Porro יהוה אלהים, Deum triunum indigitat, Patrem, Filium & Spiritum, cum quo in fœdere gratiæ paciscimur, quique conversionis opus in nobis producunt.

3. Actus conversionis, & quasi præcipua ejus ingredientia, tria numero; nim.

1. Pœnitentia, ubi conversus fuero, pœnitebit me, כי אחרי שובי נחמתי. Notatur hic

α. Prærequisitum necessarium : nam postquam conversus sum. Particula כי. quamvis varia in Scripturis significet, nim. quandoque rationem illationis, unius ex alio, prout Luc. VII. 47. τὸ ὅτι; hic tamen causam notat, adeoque inseparabilem nexum inter conversionem divinam, & pœnitentiam humanam, per quam, posita conversione, non potest non sequi pœnitentia salutaris; & non posita, non potest sequi. שובי hic intransitive potius significat reverti : postquam sum conversus à Deo, reversus sum, h. e. à peccato ad Deum, & ad saniorem mentem, pœnituit me.

β. Actus pœnitentiæ subsequens, de peccatis præteritis נחמתי, à נחם, quod LXX. Interpp. promiscue reddunt, jam per μεταμέλεσθαι pœnitere; jam per μετανοεῖν resipiscere. Significat actum internum doloris de quibusvis, vel in specie de suis, sive dictis, sive factis, quod est μεταμέλεσθαι; tum & mutationem sententiæ, quod est μετανοεῖν. Utrumque hoc loco notare possit, & dolere de perperam factis, & mutare sententiam in melius seu resipiscere. Notat insuper נחם consolari, & consolationem accipere, & hoc obtinere hic possit, quod ex vera pœnitentia & resipiscentia nascatur solida consolatio 2 Cor. VII. 10.

2. Tristitia. Et postquam mihi innotui, percussi femur. Notatur his verbis

A. Causa tristitiæ ואחרי הודעי : הודעי variis modis redditur ab interpretibus; & post notum esse mihi : alii postquam ostensum est mihi : alii, ubi ostenderis mihi : alii, & nunc cum notum fuit mihi: alii, & postquam mihi res est patefacta; alii, & postquam agnovi, vel cognovi, vel recognovi: alii, & postquam cognitus sum mihi. Significationes pleraque conjungi & subordinari possunt, cum resipiscentiam pleraque istorum ingrediantur. Postquam in conversione mihi patefeceris Deus, meipsum, peccata & miseriam meam, extus verbo, intus illuminatione Spiritus; postquam ex ea patefactione, qui hactenus meipsum, mea peccata, meam miseriam, stupidus ignorabam, mihi cognitus fui : postquam vitam meam anteactam recognovi. Verbum ידע importat cognitionem, & certam quidem ac manifestam, & cum affectu congruo conjunctam. Fatetur ergo, se usque ad sui conversionem stupidum fuisse excæcatum, prout ante conversionem omnes sumus, se per conversionem ad se rediisse. Luc. XV. 17. Se per verbum Dei, & illuminationem redargutionemque Spiritus S. Joh. XVI. 8. ad sui, suorum peccatorum & miseriæ suæ cognitionem pervenisse, indeque solicitudinem & curam de sua salute concepisse.

B. Effe-

B. Effectus *seu gestus tristitiæ*, כפקתי על ירך, percussi super femur. *Non voce tantum; sed & gestibus patefeci atrocitatem tristitiæ ac doloris mei.* ספק *Hebræis dicitur de* percussione manus super femur; ספח *de* complosione manuum, *uterque gestus doloris & tristitiæ atrocitatem exprimit. Signum est*, 1 *profundi* mœroris Ezech. XXI. 12. *tum* 2. *admirationis ac stuporis, ex sensu iræ Dei, & judiciorum ejus, quæ antea contempserat peccator.* 3. *detestationis sui & peccatorum suorum.* 4. *contritionis ac desperationis, quæ omnia diverso modo ingrediuntur resipiscentiam, & coincidunt cum spiritu* servitutis ad metum Rom. VIII. 15. spiritu timoris 2 Tim. I. 7. compunctione *cordis* Act. II. 37. *& ordinarie præcedunt Spiritum υἱοθεσίας.*

3. Pudor., *penes quem notatur*

א. Affectus *pudoris, qui α* proponitur. בושתי rubore perfusus sum. β. exaggeratur, וגם נכלמתי & etiam ignominia affectus sum. בוש *igitur minus sonat, quam* כלם · בוש *ɣ-num* ruborem *notat, ex* modestia *oriundum, & signum est modestiæ, Græcis αἰδὼς* verecundia 1 Tim. II. 9. Heb. XII. 28. *ubi pudorem notat, qui homines in officio continet: ab α. privativo, & ἴδω* video, *quod pudore suffusi, non videant bonum in se; unde proverbium*; pudor in oculis: כלם *Græcis est αἰσχύνη, ab αἰσχρὸς, quæ ob turpia erubescimus* Luc. XIV. 9. 2 Cor. IV. 2. Phil. III. 19. Jud. vs. 13. *Hic conjunguntur gradatione quadam, ad pudoris magnitudinem exaggerandam. Est autem pudor, dolor seu tristitia ex conscientia turpitudinis oriundus, qualis in conversione observatur, ex agnitione & sensu peccatorum suorum* Luc. XV. 18. 21. & cap. XVIII. 13.

ב. Causa *pudefaciens*, כי נשאתי חרפת נעורי, quoniam sustinui opprobrium pueritiarum mearum. חרפת נעורי, *nonnulli restringunt ad peccata olim ab Israele commissa in deserto: rectius extendi potest ad peccatum* originale, *de quo* Gen. VIII. 21. *atque etiam ad peccata* adolescentiæ Psal. XXV. 7. *quo tempore maxime, & ad pudorem usque luxuriari solent homines, quando in senibus observatur moderatio. Possit etiam* חרפה *notare* opprobrii pœnam Jes. XXV. 8. *quod non male conveniet τῷ* נשאת, tuli, *scil. pœnas scelerum meorum probrosorum. Quanquam &* נשא (*vox πολύσημος*) *nonnunquam significat* proferre, proloqui, *cum magno affectu & dolore; sic Cainus* Gen. IV. 13. Major est iniquitas mea מנשא, quam ut feram. *Saltem significatur, vere conversos non tantum dolere, pudere; sed & fontem dolorum persentiscere, peccata, quibus Deum provocaverint ad iram: nec peccata tantum ætatis* adultæ; *sed & pueritiæ & adolescentiæ: nec tantum persentiscere* intus; *sed &* efferre, *eloqui, & confiteri* extus, *scil. pro natura vera resipiscentiæ.*

Pars Dogmatica.

Vitæ spiritualis actus primus per regenerationem collatus, traducendus est in actus secundos, per conversionem.

III. Non sufficit ergo ad redemptionis applicationem, vitam spiritualem, qua *possimus*, regeneratione consecutum esse; nisi etiam vita illa, per conversionem, in *actus* promoveatur, ut conditiones redemptionis applicationi prærequisitas, fidem & resipiscentiam *actu* præstemus, idque per efficacem Spiritus S. operationem. Huc enim Ecclesia, in textu, jam regenita, adeo solicita est, suis precibus apud Deum, ut *ipse* converteret, quo & *ipsa* se converteret, tum ad recipiendum Deum per *fidem*, tum ad actus *resipiscentiæ*. Idem agit Thren. V. 21. & aliis terminis Cant. I. 4. *Trahe me & curremus*; unde Servator, neminem, ait, *venire* ad se, nisi Pater eum *traxerit* Joh. VI. 44. 65.

Probatur Scripturis & rationibus.

Neque enim 1. ut in naturalibus; ita in spiritualibus, vitæ spiritualis actus *primus*, & quivis habitus conferuntur, nisi propter *operationes*: ac proinde, his destituta vita spiritualis, frustra foret & supervacanea. Nec 2. ad participium redemptionis & salutis, Scriptura solam postulatur credendi & resipiscendi *potentiam*, quæ per regenerationem acquiritur, sed constanter ipsum *credere* & *resipiscere* exigit. Nec etiam 3. *potentia* credendi & resipiscendi, regeneratione collata, sese in *actum* explicare potest, nisi, per gratiam conversionis *excitetur*, & ad objectum applicetur; non potest *currere*, nisi *tracta*, nec se convertere, nisi conversa.

Consideratio vocis.

IV. Ut naturam hujus *conversionis* dexterius assequamur, operæ pretium est, quantum ad *vocem* tenere, (1) quod ea utamur, significatione strictiore, quatenus distinguitur, tum à *regeneratione*, tum à *sanctificatione*: sic, ut *regeneratio* non conferat, nisi actum primum vitæ spiritualis, per quem, positis ponendis, *possumus*: *conversio* actum istum primum traducat in actus illos secundos, quibus conditiones præstamus redemptionis applicandæ, nim. fidem & resipiscentiam: *sanctificatio* eundem promoveat, ad *fructus*, seu ad exercitium bonorum operum, quibus *fides* sese præstet, *per charitatem ἐνεργουμένη* Gal. V. 6. producat *obedientiam fidei* Rom. I. 5. & XVI. 25. & *resipiscentia*, *fructus se dignos* Matth. III. 8. & VII. 17. 18. (2) Quod nonnunquam capiatur, pro transitione ab *erroribus* & hæresibus, ad professionem *veritatis* Jac. V. 19. (3) Quod conversio,

versio, à statu ad statum, seu à vitio ad veritatem, quæ præsentis est considerationis, duplicem obtineat σχέσιν: alteram ad *Deum*, convertentem, velut causam purè *efficientem*; alteram ad *hominem*, qui convertitur, & conversus, convertit se, velut ad causam *formalem*. Ut hinc, non *duplex* resultet conversio, Dei & hominis; sed *una* tantum, quæ causas duas agnoscit, sibi subordinatas, efficientem & formalem.

Quid sit conversio.

V. Quantum *ad rem*, conversio, illam nobis dicit operationem Dei, qua regenitos erigit, ad exercitium fidei & resipiscentiæ, quo conditiones, redemptionis applicationi prærequisitas, præstando, ipsius redemptionis communionem nanciscantur. Ex quo proclive est perspicere, conversione, non *novas* qualitates convertendis infundi, prout fit in regeneratione, & sanctificatione; sed vitam tantum spiritualem, quam regeneratione, dudum sunt consecuti, in *actum* erigi. Penes quam conversionem, consideranda sese offerunt: 1. convertens, 2. convertendi, 3. conversio, 4. conversionis termini, seu producta, 5. ejusdem finis, & 6. species.

1. Causa convertens. Deus est per gratiam.

VI. *Primo*, inquam, causa *convertens*, procul dubio *Deus* Jer. XXXI. 18. *converte me*, nec quisquam *currit*, nisi *tractus* Cant. I. 4. Ejus enim est vitam *excitare*, cujus est *conferre*. Unde Psaltes: *crea*, inquit, *in me cor novum* Psal. LI. 12. item, *trahe me* Cant. I. 4. idque pura puta adductus *gratia*, agit; à qua *dedisse* dicitur *Gentibus resipiscentiam ad vitam* Act. XI. 18. 2 Tim. II. 25. Quod tamen non ita venit intelligendum; ac si convertendus, *nihil* omninò conferret, ad sui conversionem; *vivificatus* enim per regenerationem vires obtinet, quibus potest Deo *cooperari*, ad sui conversionem, à quo, tam frequens in Scripturis, accidit adhortatio ad conversionem, & tracti venire, & currere dicuntur: sed quod convertendus, in se nihil omnino experiatur, quod vitam, regenerationē sibi collatam, in actum promovere possit: ageret enim, non actus à causa *prima*.

2. Conversionis objectum.

VII. *Secundo* objectum conversionis, seu *convertendi*, homines peccatores Matth. IX. 12. quin *pessimi* & egregii, frequenter Luc. XV. 21. Gal. I. 13. 14. 1 Tim. I. 13. Matth. XXI. 31. 32. Rom. V. 20. imò *quivis*, h. e. cujuscunque generis & ordinis Act. XI. 17. 18. Joh. III. 8. Nec tamen omnes & *singuli*; sed *electi* tantum Rom. VIII. 30. Act. XIII. 48. Imò electi jam *regeniti* Jer. XXXI. 19, *postquam conversus fuero*, *resipiscam*: neque enim conversio novam vitam *confert*; sed collatam *erigit*.

3. Conversionis actus:

VIII. *Tertio*, actus convertendi, seu *conversio*: duplex, *moralis* alter, alter *physicus*. *Moralis* conversi peragitur mediante *verbo* Jes. LIX. 21. Rom. I. 16. & X. 17. Psal. XIX. 8. lecto, audito, considerato, quod, *in vocatione* quidem, sese habet ut semen *sparsum*; in *regeneratione*, ut semen *vivificatum*; in *conversione*, ut *instrumentum*, per quod convertendis, officium Deus designat, & ad præstandum allicit: adeoque non *physicum*, quod sua virtute immediatè producat conversionem, seu quod gratiam conversionis sibi inclusam, traducat ad animum convertendi; effectus enim conversionis *spiritualis*, per causam *corporalem*, & minus etiam, per talem, quæ non agit nisi significando & repræsentando, produci non potest: sed *ethicum* & morale tantum; per quod rationes convertendo Deus oggerit, ad quas, seipsum liberè determinet ad conversionem. Dum tamen verbum *instrumentum* dicitur, satis intelligitur, illud ad conversionem, non agere in virtute *propria*; sed causæ *principis* Jes. LIX. 21. Verbum autem duplex usurpat Deus: *primo* legis, quæ ab hoc, *pædagogus* appellatur *ad Christum* Gal. III. 24. utpote cujus *finis sit Christus*, *ad justificationem credentis* Rom. X. 4. Hujus ope, convertendum prosternit, ad *agnitionem* & *sensum* peccati & miseriæ suæ, ad ἀναπολογησίας, & *desperationem* salutarem, perducit; ut redemptionis & Redemptoris indeclinabilem *necessitatem* perspiciat Rom. III. 19. in quem finem, Deus legi non raro adjungit *calamitates* quasvis externas, ut velut fustibus, *moraliter* quasi compellat intrare Job. XXXVI. 10. 2 Paral. XXXIII. 13. IX. 1 Cor. XI. 32. Jer. II. 19. Luc. XV. 17. 18: *secundo* Euangelii Rom. I. 16. cujus ope, convertendus, redemptionis rationem agnoscat, ejus spem concipiat, & in ejus studium excitetur Matth. XI. 28. Jes. LV. 1. 2 Cor. V. 19. 20.

actus moralis per verbum.

IX. Alter conversionis actus *physicus* est, quo convertendum potentet *trahit* Cant. I. 4. Joh. VI. 44. 65. ei *cor aperit* Act. XVI. 14. cor *novum ei creat* Psal. LI. 12. in eo *efficit velle & perficere* Phil. II. 13. & sic *convertit*, ut convertatur Thren. V. 21. Jer. XXXI. 18. 19. Neque enim α. sola operatio *moralis* producere potest effectum *physicum*, qualis est conversio: & si β. produceret homo, & per moralem illam suasionem, seipsum determinaret ad conversionem, non determinatus à Deo *physice*; primum foret sui ipsius determinans, in genere entis *physice* non determinatum, adeoque primum *movens*, non motum; primum agens, non actum ab alio; proinde, istius determinationis *prima* causa, primum principium ἀναίτιον, & sic plures essent causæ primæ, nec Deus solus causa esset *absolute* prima. Ut non dicam γ. vitam spiritualem, *jacentem*, in *actum* se erigere non posse, nisi à causâ primâ excitetur. *Physica* ista Dei operatio, non tantum 1. in *convertendum* influit, ut ejus existentia, facultas intelligendi & volendi, atque etiam vita spiritualis, regeneratione collata, potenter conserventur; quæ per providentiam *universalem* fiunt Act. XVII. 28. nec 2. tantum in *effectum* influit, qui ab homine, postquam seipsum deter-

actus physicus.

minàvit, & à Deo ſimul producatur: cum *prima* illa determinatio, utpote ens, non poſſit ſubtrahi prædeterminationi *prima* cauſæ Rom. XI. 36: neque 3. in ipſum determinationis *actum*, concurſu tantum *univerſali*, qui determinetur ſpecificeturque, ab ipſo convertendo: cum ipſa illa *ſpecificatio* ſit ens phyſicum, ac proinde pendeat à *prima* cauſa. Occupatur ergo 4. phyſica converſionis operatio, *excitando* vitam ſpiritualem, & prædeterminando convertendum, ut *actu* velit præſtare conditiones, redemptionis applicationi prærequiſitas Phil. II. 13. Prov. XXI. 1.

Converſionis operatio circa convertendi intellectum.

X. Utroque converſionis actu, morali & phyſico, Deus occupatur circa vitam ſpiritualem, regeneratione collatam, tum intellectui; tum ſenſui & affectibus; tum voluntati. Vitam, ſeu lumen ſpirituale, A. *intellectui* collatum, Deus excitat; *primo*, *inſtruendo* eum Joh. VI. 45. Jer. XXXI. 33. Heb. VIII. 10. de fundamentalibus omnibus veritatibus, quæ ad redemptionis participium, cognitu ſunt neceſſariæ: v. g. de fœdere naturæ, ejus violatione cum conſectariis, peccato, pœna, miſeria: de fœdere gratiæ, ejus mediatore, redemptione, & redemptionis applicatione &c. *Secundo*, *convincendo* Joh. XVI. 8. de univerſali & infallibili veritate, & auctoritate divina, Scripturæ 2 Pet. I. 19. 20. Nominatim de his, quæ de turpitudine, pœna & miſeria peccati, item de redemptionis natura & neceſſitate, de Redemptoris ſufficientia, redemptionis conſequendæ modo & mediis, &c. paſſim Scriptura tradit. Neque enim, ad redemptionis participium, ſufficit; de his aliiſque edoctum eſſe, ut *noris*; niſi & de infallibili eorum veritate *convictus* ſis, ut animum ad operandum arrigant Joh. XIII. 17.

ſenſum ſpiritualem.

B. Vitam ſpiritualem, in facultate ἀισθητικῇ, erigit in *ſenſum* earum veritatum, de quibus intellectus edoctus & convictus eſt Jer. XXXI. 19. *ubi mihi ipſi innotuero, percutiam femur* — ut exclament: *miſer ego!* Rom. VII. 24. & *compuncti corde* (κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ) lamententur; *viri fratres, quid faciemus?* Act. II. 37. Neque enim ſufficit, cerebrum habere oppletum veritatibus egregiis, quæ hauſtæ ſint, ab inſtitutione *externa*, exemplis aliorum, aut honeſtiore educatione; niſi illæ penetrent ad *interiora*, ut affectus & ſenſum cieant, odii, timoris, fugæ, triſtitiæ, pro natura veritatis cujuſque cognitæ 1 Cor. XIII. 2. Conf. Matth. XIII. 12—24.

Occupantur iſtæ operationes, circa peccatum,

XI. Triplex illa Dei operatio, in informando intellectu, & acuendo convertendi ſenſu ſpirituali, circa hæc potiſſimum quatuor occupatur: *primo*, circa *peccatum*, quod convertendus, uſque ad hanc Dei operationem, habuit in deliciis Prov. IX. 17. & fulcrum unicum, ſuæ felicitatis temporalis; jam agnoſcat & ſentiat, in deteſtabili ſua turpitudine Jer. XXXI. 19. Pſal. LI. 5. 6. Luc. XV. 21. Matth. XXVII. 3, 2 Sam. XXIV. 10.

miſeriam,

Secundo, circa *miſeriam*, ex peccato urgentem, quam, uſque ad hanc operationem, convertendus non ſenſit Apoc. III. 17. jam ſentiat velut *plagam* cordis ſui 2 Paral. VI. 29. jam continuo habeat ob oculos Pſal. LI. 5. & exclamet: *miſer ego! quis me liberabit ab hoc corpore mortis?* Rom. VII. 24.

creaturarum vanitatem.

Tertio, circa creaturarum omnium *vanitatem*, & inſufficientiam Eccl. I. 2. non tantum, ad procurandum ſibi *liberationem*, à peccato & miſeria peccati Act. IV. 12. Joh. XIV. 6. ut exclamare cogantur: *quis me liberabit?* Rom. VII. 24. Pſal. XLIX. 7. 8. 9. ſed etiam, ad procurandam ſibi, *ullam* veri nominis felicitatem Matth. XVI. 26. prout hactenus ſibi imaginatus fuerat convertendus, quando opes, honores, voluptates, quaſi pro Deo ſuo habebat Phil. III. 19. & pro ſua trinitate 1 Joh. II. 16. à quibus ſibi omnimodam ſpondebat beatitudinem Pſal. IV. 7. & XVII. 14. quando liberationem à peccato & miſeria ejuſdem, à ſeipſo, proprii arbitrii viribus, ſuaque juſtitia, ſibi pollicebatur Rom. X. 3.

ſufficientiam & neceſſitatem Chriſti.

Quarto, circa Redemptoris abſolutiſſimam *neceſſitatem* Act. IV. 12. Joh. XIV. 6. pleniſſimam *ſufficientiam* Col. I. 19. Joh. I. 16. ineffabilem *excellentiam* (ὑπερέχον) Phil. III. 8. ut poſſit quemvis, & liberare ab *omni malo* Rom. VIII. 1. & cumulare quovis *bono* Eph. I. 3.

Horum tria ſunt corollaria:

XII. Ex dictis converſionis operationibus, quatenus præparatoriæ ſunt, ad converſionis terminos, fidem & reſipiſcentiam; tria reſultant in convertendis:

1 Contritio.

A. *Contritio*, quam *ſpiritum ſervitutis ad metum*, Apoſtolus appellat Rom. VIII. 15. item πνεῦμα δειλίας 2 Tim. I. 7. & *compunctionem* (κατενύγησαν) Act. II. 37. *cor contritum* Pſal. XXXIV. 19. & LI. 19. Jeſ. LVII. 15. quo, convertendi ſunt κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι Matth. XI. 28. qualem contritionem auditores Apoſtolorum oſtendunt Act. II. 37. commentarienſis Act. XVI. 29. 30. & ipſe Saulus convertendus Act. IX. 6. Conſiſtit autem hæc contritio (1) in profunda apprehenſione *turpitudinis* & deteſtabilitatis, commiſſorum à ſe ſcelerum: hinc iræ divinæ, & ſibi imminentis æternæ condemnationis Luc 15. 21. Matth. XXVII. 3. 2 Cor. II. 7. (2) In horrendo mortis *metu* Heb. II. 15. (3) In qualicunque *apprehenſione* fatuitatis ac ſtultitiæ, in committendis ſceleribus admiſſæ, conjuncta cum qualicunque pœnitentia, pudore & conſcientiæ remorſibus, quales in Juda obſervantur Matth. XXVII. 3. in Saule 1 Sam. XV. 24. quemadmodum etiam in regenitis 2 Sam. XXIV. 10. Dan. IX. 5. 7. Jer. XXXI. 19. (4) In acerrimo quodam *dolore* ac triſtitia, conjuncta cum gemitibus & lachrymis, quales obſervantur in Eſavo Gen. XXVII. 38. Heb. XII. 17. & in regenitis, v. g. Maria Magdalena Luc. VII. 37. 38. (5) In humili peccatorum *confeſſione*, non tan-

tantum coram Deo; sed etiam coram hominibus, qualis in Pharaone Exod. x. 16. Saule 1 Sam. xv. 24. & in regenitis Psal. LI — Dan. IX — Luc. xv. 21. (6) In indignatione, & vindicta de seipso, qualis in Juda Matth XXVII. 3. 4. & in regenitis 2 Cor. VII. 11.

2. Humiliatio.

B. *Humiliatio*, per quam contritus, cogitatione scelerum, & sensu miseriæ sibi imminentis, vilis est & abjectus in oculis propriis Job. XLII. 6. (quemadmodum Deus de Achabo, apud Eliam quasi gloriatur 1 Reg. xx. 27. 28. 29. & de Josia 2 Reg. XXII. 18. 19. *emollitum est cor tuum, & demisisti te coram facie Jehovæ*), seipsum condemnat, judiciorum Dei justitiam, seque æternæ condemnationis reum agnoscit & profitetur Dan. IX. 5. 6. 7. 11. 14. Psal. LI. 6. 2 Sam. XXIV. 17. seipsum omni gratia penitus indignum agnoscit Luc. xv. 21. *non sum dignus* Matth. VIII. 8. Luc. v. 8. & imo pudore suffunditur Luc. XVIII. 13. Ezech. XVI. 61. Jer. III. 25. & XXXI. 19.

3. Desperatio salutaris.

C. *Desperatio* salutaris, qua sensu indigentiæ nostræ, α. nihil habemus, quod pro liberatione nostra, solvamus Matth. XVIII. 25. in quo spiritualis nostra *paupertas* consistit Matth. v. 3. Luc. IV. 18. ex Jes. LXI. 1. & LXVI. 2. Apoc. III. 17. β. neque etiam quicquam *possumus*, ad nostram liberationem Rom. VIII. 3. & exclamare cogimur: *Miser ego, quis me liberabit?* Rom. VII. 24. *Viri fratres quid faciemus?* Act. II. 37. & XVI. 30. Ea tamen non intelligimus, desperationem de *Dei* sufficientiâ, potentia, fide in servandis promissis; nec de Mediatoris aptitudine; aut promissionum infallibilitate: quali, in sui exitium, laborabat Cain Gen. IV. 13. & Judas Matth. XXVII. 3. 4. 5. quæ impia est, & exitialis: sed desperationem de *seipso* Matth: XVI. 26. & *omnibus* creaturis Act. IV. 12. quæ gradum præstat ad liberationem Luc. xv. 17. Joh. VI. 68.

Quorsum requirantur ista præparatoria.

XIII. Jam his tribus, efficax præstatur, & perquam necessaria *præparatio*, non equidem ad regenerationem, sicut cap. præcedenti monuimus; neque ad conversionem *totam*; cum ipsam illa ingrediantur conversionem, velut ejus actus; sed ad conversionis tantum *terminos*, fidem & resipiscentiam. Quibus viam sternunt, (1) In eis subigendo ψυχικὴν αὐτάρκειαν, qua peccator, aut nullam agnoscit Redemptoris & redemptionis *necessitatem* Apoc. III. 17. Luc. XVIII. 11. Matth. IX. 12. aut redemptionem à seipso, propriis viribus operibusque, sibi pollicetur Matth. XIX 16. 20. (2) Eos excitando ad *desiderium*, versus Redemptorem & redemptionem Rom. VII. 24. *Quis me liberabit?* Phil. III. 7. 8. 9. Matth. v. 6. Jes. LV. 1. Apoc. XXII. 17. (3) Eos adducendo, ut promptius admittant quasvis *leges* redemptionis applicationi prærequisitas Act. IX. 6. & II. 37. & XVI. 30: videlicet abnegationem sui, susceptionem crucis, imitationem Christi Luc. IX. 23. crucifixionem carnis, & cupiditatum carnalium Gal. v. 24. mortificationem sui Col. III. 5. qualia, absque præparatoriis istis, nemo unquam admiserit Rom. x. 3. (4) Excitando in ipsis studium, curatius conservandi redemptionem, ubi jam acquisita fuerit, & cavendi quasvis ejus obstructiones, à peccatis oriundas: utpote quam, præparationibus tam molestis, nobis comparaverimus Gal. III. 4. Job. XLII. 6. Atque, ut finem illum commodius ac certius obtineat, triplex illa præparatio, & convertendum erigat ac disponat, ad recipiendum vivâ fide Redemptorem;

Cavendæ extremitates, in defectu & excessu.

Deus convertens, id agit, ut contritio, humiliatio & desperatio præparatoria, non sit: ab *una* parte, nimium *remissa*, & inepta, quæ convertendum adigat ad *absolutam* Redemptoris receptionem, quibuscunque legibus oblati Matth. VIII. 19. sed tantum ad qualemcunque *velleitatem*, qualis in juvene Pharisæo observatur Matth. XIX. 21. 22. in Agrippa Act. XXVI. 28. quæ causa prodigo erat tantæ cunctationis Luc. xv. 14. 15. 16: nec ab *altera* parte nimium *intensa*, ut ad *exitialem* desperationem adigat, sicut in Caino, Saule, Juda aliisque factum: aut saltem, corpus & animam ineptum reddat, ad operationes quasvis rationales; tam civiles, quam sacras peragendas Psal. LXXVII. 3. 4. 5. 9. 10. & LXXXVIII. 4 — 9. imo excludat omnem conversionem Jer. XVIII. 12.

Circa præparationem istam monitum triplex.

XIV. Monendum etiam, circa triplicem istam præparationem: 1. Quod *materialiter*, suo modo, etiam quandoque in reprobis observentur, ut in Caino, Achabo, Juda aliisque: in quibus, ex intentione divina, nihil omnino commercii habent, cum conversione, neque apud tales, etiam profluunt à vita regenerationis, neque enituntur in receptionem Redemptoris; sed in seipsis subsistunt, nec proinde vergunt, nisi in horrenda præsagia, imo in primitias, horroris æterni. 2. Quod, ratione convertendorum, ex divina intentione, tria illa immittantur, ut *præparent* eos ad *receptionem* Christi, sic in auditoribus Petri Act. II. 37. in Paulo Act. IX — in commentariense Act. XVI. 27. 30. imò (quanquam per diversos gradus, in uno sensibilius, quam in alio) in *omnibus* convertendis, indigitante Paulo Rom. VIII. 15. οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας, πάλιν εἰς φόβον, *non enim accepistis spiritum servitutis, DENUO ad metum.* Et sic, quamvis sint præparatoria ad *actum* fidei, quatenus Redemptorem recipit; non sunt tamen præparatoria, vel ad *regenerationem*, ut *cap. præced.* monuimus, neque ad *totam conversionem*: interim profluunt à vita spirituali, in regeneratione collatâ, & per conversionem excitatâ, adeoque à fide *seminali*, & ab hoc quoque *salutaria* sunt 3. Quod præpararoria ista, ipsam Redemptoris *receptionem*, quæ fit per fidem, etiam sequantur, & quidem cum amplissimo auctario, velut ingredientia resipiscentiæ, & sanctificationis, prout suo loco ostendemus.

Conversionis operatio, quatenus occupatur circa voluntatem.

XV. Sic conversionis operationem occupatam videmus, circa intellectum, & facultatem *αἰσθητικήν*, ut ejus vitam, regeneratione infusam, excitaret ad contritionem, humiliationem & desperationem, velut necessaria receptionis Christi præparatoria: hinc ad *voluntatem* progreditur conversionis operatio, qua, ad desperationem *salutarem*, convertendum adductum, ut cum prodigo dicat: *pereo* Luc. XV. 17. Excitat (1) ad *votum* liberationis, *utinam liceat* &c. Matth. IX. 21. (2) Ex consideratione misericordiæ divinæ, & sufficientiæ, quæ est in Mediatore; ad qualemcunque spem Joël. II. 13. *Est enim gratiosus, misericors, longanimis, multus benignitate & pœnitens super malum: quis scit* (מִי יוֹדֵעַ) *num convertatur, & pœniteat eum mali.* (3) Ad qualemcunque conatum emergendi: *quid faciamus viri fratres?* Act. II. 37. & XVI. 30. *quid faciam?* Quibus; convertendus in proximam potentiam redigitur, ad recipiendum Mediatorem.

4. Conversionis termini duo:

XVI. *Quarto* conversionis *termini*, seu producta. Vita enim spiritualis, collata *intellectui*, & facultati *sensitivæ*, excitata per conversionem, ad contritionem, humiliationem & desperationem; & *voluntati*, ad votum, ad spem, & ad conatum acquirendi liberationem; hominem, concurrente gratia convertente, compellit: ut 1. Redemptorem, sibi oblatum, *recipiat* quibuscunque legibus, quod est *fidei*, 2. ut sibi proponat, *peccatum*, quomodocunque sibi hactenus dilectum, per gratiam Dei *deserere*, quod est *resipiscentiæ*. Quæ duo, in conversionis negotio, pessime à nonnullis divelluntur: quando conversionem alii soli *fidei* adstringunt; alii soli *resipiscentiæ*, dum Servator conjungit Marc. I. 15. Act. II. 38. cum cap. XVI. 31.

Prior, recipere sibi oblatum Mediatorem, per fidem.

XVII. *Primus* ergo conversionis terminus est *recipere* oblatum sibi Mediatorem Joh. I. 11. 12. Col. II. 5. 6. 7. Phil. III. 8. 9. cum vs. 12. Matth. XXVI. 26. Ad participium enim redemptionis, ante omnia requiritur, *ingenua* receptio Redemptoris, quæ fit per fidem Joh. III. 16. Act. XVI. 31. *Ingenua* inquam, h. e. talis, quâ (1) ipsum velimus *pure* & absolute, absque ullâ conditione, limitatione, aut restrictione Jos. XXIV. 15. Job. XIII. 15. Psal. LXXIII. 25. (2) Eis terminis, seu conditionibus, quibus seipsum offert: nim. ut A. recipiamus, non *sua* tantum beneficia; sed *seipsum* etiam, & quidem primo *se*, tum *sua* Joh. I. 12. Rom. VIII. 32. Ut B. se *totum* recipiamus; non tantum ut *Sacerdotem*, qui nos liberet è reatu peccatorum; sed etiam, ut *Regem*, cui nos per omnia submittamus: non tantum, ut *Redemptorem*; sed etiam, ut *sanctificatorem* cum ad utrumque indivisim, nobis datus sit 1 Cor. I. 30. Tit. II. 11. 13. 14. Ut C. se recipiamus *solum*, exclusis & præteritis quibusvis aliis competitoribus Psal. LXXIII. 25. 26. & XVI. 4. Phil. III. 7. 8. 9. cum *abnegatione* suiipsius Luc. IX. 23. crucifixione carnis & cupiditatum Gal. V. 24. Hæc alibi copiosius diximus Lib. II. cap. I. Item de *fide salvif.* cap. IV. §. IX. X.

Posterior, velle à peccatis transire ad virtutem, per resipiscentiam.

XVIII. *Secundus* est, serio *velle* peccata sua deserere, per resipiscentiam. Quantum ad *vocem*, dicitur resipiscentia Hebræis תשובה, quasi *redire ad cor* Luc. XV. 17. Græcis *μεταμέλεια*, quæ proprie *pœnitentiam* notat, post perperam commissum: & *μετάνοια*, quæ notat post factum *sapere*. In Scripturis promiscue usurpantur, quod in vera resipiscentia semper coeant *μεταμέλεια* Matth. XXI. 29. 32. & *μετάνοια* Matth. IX. 13. quatenus vere conversus, ratione termini *à quo*, *pœnitentiam* concipit præteritorum scelerum; ratione termini *ad quem*, *resipiscentiam* ad studium virtutis: quamvis, si quando duo hæc divellantur, sola *μεταμέλεια* cadat in hypocritas Matth. XXVII. 3.

Ejus denominatio.

Ejus natura & ingredientia.

XIX. Quantum ad *rem*, resipiscentia *generatim* notat profundum dolorem de peccatis præteritis, & serium propositum emendationis: *specialius*, resipiscentia 1. *incipit* in intellectu 2. *radicatur* in voluntate, 3. *operatur* in affectibus 4. *ostentatur*, pro re nata, in externis gestibus, & 5. *desinit* in odio peccati, ac proposito illud deserendi. *Primo* inquam, incipit in *intellectu*, excitando ibidem æstimationem de se ipso, perquam humilem & abjectam: quâ conversus seipsum deprimit, extenuat (conf. Phil. II. 8.) condemnat Luc. XV. 18. 19. 21. & XVIII. 13. Psal. LI. 6. idque ex profundâ quâdam, & solidâ *apprehensione*, A. *Peccati*, quam turpe illud sit, ac detestabile coram Deo 2 Sam. XXIV. 10. Psal. V. 5. 6. 7. Jes. I. 15. B. *Reatus*, peccato contracti, æternæ scil. condemnationis Psal. CXXX. 3. & CXLIII. 2. Job. IX. 3. C. *Miseria*, ex peccato & reatu oriundæ Rom. VII. 24. Job. XLII. 6. Circa quam *apprehensionem*, id curate observandum: α. ut scaturiat à devotâ contemplatione gloriosissimæ *majestatis* divinæ, nostro peccato læsæ Psal. LI. 6. 1 Sam. II. 25. Dan. IX. 4. 5. Item β. ex cogitatione, *status* tam *gloriosi*, tam beati, à quo, per peccata excidimus Rom. III. 23. tum vs. 12–19. Hinc γ. ut *miseriam* nostram, ex peccato & reatu oriundam, longe graviorem æstimemus, quam eam, quæ ex quavis jactura resultare queat Rom. VII. 24. Jer. XXXI. 19.

1. Incipit in intellectu.

2. Radicatur in voluntate.

XX. *Secundo* radicatur in *voluntate*, quæ propria est resipiscentiæ *sedes* Joel. II. 12. Luc I. 17: est enim Scripturis, *cor* voluntas. Est in hac, per conversionem: A. *fixa* quædam *displicentia*, & fastidium versus *seipsum*, suaque peccata Job. XLII. 6. Ezech. XXXVI. 31. & VI. 9. qua sibi conversus, quasi irascitur. B. *Profunda* pœnitentia Job. XLII. 6. Jer. XXXI. 19. quâ pectus tundit, ob commissa scelera Luc. XVIII. 13. scil. in signum palpitan-

pitantis cordis, ex angore commissorum scelerum 2 Sam. XXIV. 10. C. Proclivis *voluntas* in tenerrimum, ob peccata, dolorem & poenitentiam, qua doleas, quod non satis dolere possis Ezech. VII. 16. Jer. XXXI. 19. Jud. II. 4. 5. Luc. VII. 38. 44. Unde Chrysostomus *Homil.* XII. in *Coloss.* IV. *Est quadam flere*, inquit, *voluptas. Nihil est his lachrymis jucundius.* Est per eam, resipiscens D. promptus, qui carnem peccaminosam subigat, cum cupiditatibus suis Gal. V. 24. 1 Cor. IX. 27. qui, propter commissa, vindictam sumat 2 Cor. VII. 11. Est E. proclivis, qui admodum humiliter & abjecte, de seipso sentiat, & sentiri ab aliis patiatur Luc. XV. 18. 19. 21. 1 Tim. I. 13. Et haec omnia, oriunda apud ipsum sunt α. ab ingenuo, versus Deum, peccato suo laesum: amore Psal. LI. 6. 2 Cor. V. 14. β. ab odio peccati 2 Sam. XXIV. 10. γ. à consideratione amoris & παθημάτων Christi, quae tam prompte, sciens volens admisit, ut peccatum condemnaret Rom. VIII. 2. 3. Eph. V. 2. & nos à peccato liberaret 2 Cor. V. 21.

3. Operatur in affectibus. XXI. *Tertio* operatur in *affectibus* & passionibus animi, in odio, dolore, metu, tristitia, fuga &c. 2 Cor. VII. 11. Penes quos tamen affectus, id religiose cavendum, ut ingenuitatem resipiscentiae non discernamus, tam ex *quantitate* motuum in passionibus, quam quidem ex *sinceritate*: videas enim in hypocritis, tenerioris ac mollioris potissimum temperiei, admodum dominari passiones Jes. XXXIII. 14. ut patet in Juda Matth. XXVII. 3. & Esavo Gen. XXVII. 38. Heb. XII. 17. Quin, non tam in *affectibus*, quaerenda est resipiscentiae γνησιότης, quam quidem in *voluntate*; si ingenue velles, vehementiores resipiscentiae affectus: cum *voluntas*, gratiae cujusvis salutaris, subjectum sit δεκτικὸν, non autem *affectus*.

4. Seostentat in actionibus externis. XXII. *Quarto*, seipsam, pro re nata, ostentat in *actionibus* externis Jer. XXXI. 19. vix enim genuina est *interior* resipiscentia, si nolit apparere in *externis* 1 Sam. XV. 30. quamvis etiam, ex adverso, eadem γνησιότης, non possit tuto discerni, ex operationibus quibusvis *externis*, ut patet in Agabo 1 Reg. XXI. 27. 30. Interim si *velis*, ubi potest & debet, manifestari in *externis*, indicium certum est, spuriae resipiscentiae. Ostentat ergo genuina resipiscentia se ipsam, (1) in humili ac demissa peccatorum *confessione* 1 Joh. I. 9. Marc. III. 6. Prov. XXVIII. 13. coram *Deo* Psal. LI— Dan. IX— Luc. XV. 18. 19. 21. pariter & coram *hominibus*, quoties, & quantum id spectare potest, ad glorificationem Dei. *Ibid.* & Jac. V. 16. tum imprimis, cum scandalo affecerit, aut injuria proximum Luc. XVII. 4. Idque *libere* facit & *ingenue*; non tantum *generaliter*, aut ex consuetudine, aut circa leviora tantum peccata, aut, quando nullus contemptus, aut vilipendium, sibi ex confessione, oboriri potest; nec ea tantum peccata, quae manifestiora sunt, quam ut celari possint; aut quando latrans, & mordens conscientia, confessionem extorquet, ut in Juda factum Matth. XXVII. 3. (2) in gestibus externis, v. g. *lachrymis* Matth. XXVI. 75. Jud. II. 4. 5. Luc. VII. 38. 44. *jejuniis* Joel II. 15. humili ac demissa *conversatione*; vestitu, aliisque, quae spectare possint ad repraesentandam genuinam poenitentiam 1 Reg. XXI. 27. 29.

XXIII. *Quinto* denique, desinit in *detestatione* peccati, & ingenuo *proposito* illud vitandi ac deserendi. In his praecipuum est totius resipiscentiae pondus. Quantum A. ad *odium* peccati, ut ingenuum sit, & verae resipiscentiae congruum, α. scaturire debet, à sincero *amore* versus *Deum*, quod ejus gloria & majestas peccato violetur Psal. XCVII. 10. & LI. 6. β. ab amore *virtutis* Amos. V. 15. γ. ab amore *animae* propriae, & aeternae ejus salutis Prov. VIII. 36. Debet esse δ. *universale*, ut se profundat in *omnia* peccata, quatenus peccata sunt Col. III. 8. 1 Thess. V. 22. etiam ε. *irreconciliabile* & aeternum Psal. LXXX. 19. Hos. XIV. 4. Heb. X. 38. 39. Ab hoc odio, sua sponte manat B. fixum & immotum *propositum*, *deserendi* peccata, & *adhaerendi* Deo Dan. I. 6. Act XI. 23. προθυμία τοῦ θέλειν 2 Cor. VIII. 11. Et haec, in conversione & resipiscentia quidem, non procedant ultra fixum ac sincerum animi *propositum*; ipsa vero *executio*; intercedente unione & communione cum Christo, item justificatione & adoptione (si non semper ordine temporis; saltem ordine naturae) procuratur demum, per sanctificationem, quippe quae in hoc tota est, ut regeniti & conversi excludant *obedientiam* fidei Rom. I. 4. 5. & XVI. 26. & opera *digna conversione* Luc. III. 8. Act. XXVI. 20. Eph. IV. 1.

5. Desinit in odio peccati, & proposito deserendi.

XXIV. Conversio autem & resipiscentia triplex observatur: (1) *inchoata* seu *prima*, quâ regenitum Deus traducit è statu peccati, in statum gratiae: qualis apparet in prodigo Luc. XV. 12— Auditoribus pentecostalibus Act. II. 38.—43. Paulo Act. IX— commentariense Act. XVI. 30. 31. (2) *continuata*, qua *conversi* indies se *convertunt*, a quotidianis lapsibus Prov. XXIV. 16. Psal. XIX. 13. Matth. VI. 11. 12. Conf. Luc. XVII. 3. 4. (3) *renovata* seu particularis, post lapsum graviorem Psal. LI— Matth. XXVI. 75. Jes. I. 16. Esd. X. II. Apoc. II. 5. Universum tandem hujus conversionis negotium, quatenus in *fidem* & *resipiscentiam* sese exonerat, eo tendit, ut conversus, praestando conditiones, à quibus, redemptionis *communionem* seu applicationem Deus suspendit; beneficiorum, redemptionis reddatur particeps.

Quotuplex conversio & resipiscentia.

Pars elenchtica.

Quaeritur.

XXV. Quaeritur *primo*, an conversio divina occupetur, circa vitam spiritualem, peccatori, per

1. An converſio occupetur circa vitam ſpiritualem, homini in regeneratione reſtitutam.

regenerationem, de novo collatam? Pelagiani & Sociniani, quia negant, hominem, violatione fœderis operum, *mortem* ſpiritualem, & ſibi, & poſteris contraxiſſe; negant quoque, vitam ullam *ſpiritualem* ei reſtitui in regeneratione: proinde totam converſionis operationem occupari volunt, in erigendo vires liberi *arbitrii*, ut jacentes ac torpentes excitentur ad reſipiſcentiam. Pontificii, quia ſtatuunt, juſtitiam *originalem*, quæ peccato periit, homini fuiſſe *ſupranaturalem*, & naturæ acceſſoriam, quæ *carnem*, ſeu facultates inferiores, quaſi frænum compeſceret, ne *ſpiritui*, ſeu facultatibus ſuperioribus, obſtreperent: exiſtimant intellectui & voluntati, per peccatum, ſeu violationem fœderis primi, nullam vitam *ſpiritualem* periiſſe; proinde etiam, regeneratione non reſtitui; adeoque converſionis gratiam, exiſtimant occupari tantum, circa vires liberi arbitrii, ut illæ à potentia promoveantur in actum: ſive per operationem *moralem*, ut volunt Jeſuitæ; ſive per operationem *phyſicam*, ut malunt Dominicani & Janſeniſtæ. Reformati, quia ſtatuunt, vitam ſpiritualem, peccato perditam, regeneratione reſtaurari quoad actum *primum*; exiſtimant, converſionem non occupari, niſi circa actum illum primum vitæ *ſpiritualis*, ut ille promoveatur in actum *ſecundum*, juxta Paulum Phil. II. 13. *qui in vobis operatur, & velle & agere, pro ſuo beneplacito*. Verum, cum ſententiam iſtam, capite *præced.* ex profeſſo demonſtraverimus, eâ ulterius hic non diſtinebimur.

2. An in converſione, Deus operatione phyſica, voluntatem excitet ac prædeterminet ad agendum?

XXVI. *Secundo* quæritur, an, in converſione, Deus influxu *phyſico*, voluntatem convertendi prædeterminet, ad operationes ſpirituales? Pelagiani, cum quibus perfecte ſentiunt Sociniani; ut liberi arbitrii indifferentiæ & *independentiæ* efficacius patrocinentur: ſtatuunt, Deum, per providentiam communem, convertendum, ejuſque arbitrium ac vires conſervare, tum *moraliter* invitare, ut ſeipſum determinet ad converſionem, proinde circa voluntatem non occupari, niſi influxu *morali*. Inter Scholaſticos, Durandus cum ſuis, influxum quidem *phyſicum* admittit neceſſarium, ut facultas à potentia tranſeat in actum; ſed *generalem* tantum (qualis v. g. eſt Solis, Lunæ & aſtrorum) qui determinetur ac ſpecificetur, à quovis pro ſua natura: quemadmodum in organo pneumatico, follis tubos omnes æqualiter & uniformiter vento replet, abſque quo ſonus elici non poteſt; ſed determinatio & ſpecificatio, à ſtructura tuborum procuratur, & à phonaſco: Jeſuitæ cum Semi-Pelagianis, cum videant, generalem illum influxum, nequaquam ſatisfacere; requirunt, præter moralem ſuaſionem, *influxum* phyſicum *concurrentem*, quem *concurſum* appellant: quo Deus voluntatem, jam partam ac determinatam ad volendum, quaſi *comitetur*, in productione actus, & ſic, juxta *cum* eâ, velut cauſa partialis, influat in *effectum*, ita, ut *prima* determinatio independenter procedat, à convertendi voluntate. Reformati cum Dominicanis, in converſione, præter morales ſuaſiones, operationem Dei *phyſicam* exigunt, qua facultas, etiam voluntatis, *excitetur* ac *prædeterminetur* ad operandum. Rationes adduximus § IX. Conſ. cap. *præced.* §. XXIV. XXV. XXVI. & Lib. III. cap. X. §. XXXV.

3. An actus fidei ſalvificæ, ſit receptio Christi?

XXVII. *Tertio* quæritur, an *fidei* actus, quem efformare nititur converſio, conſiſtat in *receptione* Chriſti? Sociniani quidem, ut commodius eliminent ſatisfactionem Chriſti, fidem in aſſenſu, & *obedientia* præceptorum Chriſti, collocant. Pontificii, quo certitudinem ſalutis, & ſpecialem applicationem Chriſti commodius excludant; & ſalutis participium, ex parte ſaltem, à ſatisfactionibus & meritis humanis, efficacius ſuſpendent; fidem ſalvificam ſolo terminant aſſenſu *generali*, revelatorum divinorum. Lutherani, cum multis Reformatis, fidem, quatenus quidem ſalvifica eſt, in aſſenſu *ſpeciali* ponunt, per quem ſis perſuaſus, Chriſtum *tuum* eſſe Servatorem. Reliqui Reformati, *obedientiam* quidem mandatorum Chriſti, penitus removent, ab ipſa quidem *eſſentia* fidei; aſſenſum *generalem* omnino requirunt ad conſtitutionem fidei; ſed actum ejus, proprie & formaliter ſalvificum, collocant in *receptione* ipſius Chriſti: tum aſſenſum quoque *ſpecialem* ad fidem requirunt quidem; ſed non niſi *conſectarium*, ad actum priorem, velut *socius* ſalvificum. Sententiam iſtam ex profeſſo demonſtravimus ſupra lib. II. cap. I. §. XI—XVI. & §. XVII. XXIV. XXVI.

4. An pœnitentia ſit ſacramentum N. T.?

XXVIII. *Quarto* quæritur, an converſionis *pœnitentia*, ſit ſolenne N. T. *Sacramentum*? Pontificii, in gratiam culinæ papalis, cui non pœnitendum accreſcit, ex his pœnitentiis, juxta taxam pœnitentiariam cancellariæ pontificiæ, ſe admodum perverſe habent in hoc negotio: jam enim pro *pœna* habent, à confeſſario confitenti dictata, propter delictum; jam pro *virtute*, peccatoribus à Deo præſcriptâ: jam pro *Sacramento* N. T. cujus *materiam* præſtent, contritio, confeſſio auricularis, & ſatisfactio; *formam* verò, abſolutio ſacerdotalis. Reformati habent pro effectu converſionis divinæ, & pro parte reſipiſcentiæ, quam Euangelium ſtipulatur, ad participium redemptionis Chriſti, eoque negant *Sacramentum* eſſe.

Argumenta negativa.

Eo quod 1. ex ipſis adverſariorum hypotheſibus, parum conveniat, idem *pœnam* eſſe pro peccato, adeoque, reſpectu ſuſtinentis ſaltem, *malum* quid; & ſimul *virtutem*, quâ pœna declinatur; & tandem etiam *Sacramentum*, quo gratiam Deus nobis obſignet. Quod 2. duo tantum commemorentur N. T. Sacramenta, prout ſuo loco ex profeſſo demonſtrabimus. Quod 3. *eſſentialia* Sacramenti,

menti, in pœnitentia deficiant, vel ex hypothesibus pontificiis: nec enim adest externum *elementum*; nec verbum, quod, ex institutione Christi, accedat ad elementum, ut forma: quo evadat Sacramentum. Quod 4. ipsi adversarii inter se digladientur, quid recipiendum veniat, pro materia & forma, imaginarii hujus Sacramenti: dum plerique pro materia ejus habent contritionem cordis, confessionem oris, & satisfactionem operis; quando Scotistæ ista omnia ad dispositiones prævias referunt, & totum Sacramentum, in *sola absolutione* sacerdotali collocant. Quantum ad *contritionem*, plurimi illam non necessariam volunt, quod sufficiat *attritio*: atque omnes agnoscant, eam non præstare elementum externum. Quantum ad *satisfactionem*, eam postponunt absolutioni, quæ formam ipsis constituit hujus Sacramenti, sæpe post annos præstandam; eoque, formam præexistere fingunt, suæ materiæ. Quantum ad absolutionem sacerdotalem, eam omnes Pontificii non *necessariam* censent, ad remissionem consequendam: quod per contritionem, omne peccatum, etiam mortale, extra Sacramentum, condonari posse, fateantur, juxta Ezech. XVIII. 21. Quod 5. pœnitentia cum absolutione 2 Sam. XII. 13. etiam obtinuerit sub V. T. quando, vel ex hypothesibus adversariorum, non fuit Sacramentum. Quod 6. licet eadem sit pœnitentia, ante & post resurrectionem Christi; nihilominus, ex sententia adversariorum, ante resurrectionem, non fuerit Sacramentum. Qnod 7. verbi ministri, licet administratores audiant Sacramentorum; nullibi tamen dicantur administrare, aut administrasse pœnitentiam. Nec habent, quod pro se causentur adversarii, nisi locum Joh. XX. 23. *Quorum remiseritis peccata, remittentur ipsis: & quorum retinueritis, retenta sunt.* Ex *istis verbis*, inquit Bellarminus, *colligitur symbolum divinitus institutum, & promissio gratiæ justificantis.* Resp. 1. Nihil hic de pœnitentia, magis quam de fide. 2. Nihil de symbolo externo, neque id ex his verbis, justa consequentia, colligi potest. 3. Nihil de verbis determinatis absolutionis, quæ accedant ad elementum, ut fiat Sacramentum. 4. Nulla gratiæ promissio, quæ *adstricta* sit usui elementorum.

Fundamentum adversariorum.

5. An pœnitentia absolvatur contritione, confessione & satisfactione? Sententiarum

XXIX. *Quinto* quæritur, an pœnitentia absolvatur, contritione cordis, confessione oris, & satisfactione operis? Pontificii affirmant. Reformati, quamvis admittant, ad constitutionem veræ resipiscentiæ, requiri profundum dolorem de peccatis: quamvis item fateantur, humilem peccatorum confessionem *Deo* præstandam esse, & pro re nata etiam *hominibus*, v. g. *Ecclesiæ*, in casu præstiti scandali: *proximo*, in casu offensionis; & animarum *pastoribus*, in casu commodius sanandæ conscientiæ: quamvis denique satisfactionem *canonicam*, in foro ecclesiastico, in casu læsæ per scandala Ecclesiæ, non abnuant: attamen *a*, nec *contritionem* pontificiam, quæ præcise *adæquata* sit, commissis delictis; nec *confessionem auricularem*, qua, remissionem consecuturus, omnia peccata mortalia, cum omnibus suis circumstantiis, quantum, diligentissimo conscientiæ scrutinio, memoria assequi potest, in *aurem* Sacerdotis teneatur effundere; nec *satisfactionem*, in foro *divino*, pro commissis præstandam, admittunt; quin satisfactioni Christi derogatoriam censent: imo & tria ista, ad veram resipiscentiam sufficere negant. Quod generaliter (1) Scriptura ista omnia a nobis nullibi exigat, ac proinde, pro *vera* resipiscentia, non nisi meram superstitionem efforment, de qua Servator Matth. XV. 9. & Paulus Col. II. 20 — Jes. I. 12. Quod (2) omnia ista sese conspicua præstent in pœnitentia Judæ Matth. XXVII. 3. *contritus* enim est, de prodito Magistro suo, *confitetur* Sacerdotibus, *satisfacit*, projiciendo ad pedes eorum, argenteos injuste acquisitos: proinde, si, pro sententia adversariorum, ista pœnitentia *satisfaciat* Deo, & *mereatur* remissionem; aut Judæ injuria facta est, aut servatus est. Quod 3. universale *odium*, & irreconciliabilis *detestatio* peccati, quæ longe præcipuum est, in genuina pœnitentia Psal. XCVII. 10. ab hac Pontificiorum pœnitentia penitus exulet. Nec scio, quid ulla quidem cum specie, pro integritate & sinceritate hujus suæ pœnitentiæ, causari possint οἱ ἐξ ἐναντίας.

discrepantia.

XXX. *Sexto* quæritur *spiritualiter*, an ad veram pœnitentiam necessarium sit, ut quisque adultus & baptizatus, saltem semel in anno, peccata sua moralia omnia, quorum, post exactum conscientiæ scrutinium, meminisse poterit, cum omnibus eorum circumstantiis, confiteatur *Sacerdoti*, ut eorum remissionem consequatur? Pontificii (ut majorem suis Sacerdotibus concilient *auctoritatem*, eaque gradum struant ad monarchiam Papæ atque etiam, ut inde rerum quæ aguntur, sibi cognitionem comparent) affirmant; Reformati negant. Quod hujusmodi confessio 1. non sit juris *divini*, nec prostet in Scriptura, agnoscentibus nonnullis è Pontificiis. Vid. Becan. Cap. XXXVI. *de Sacr. Quæst.* 1. Adrianus Papa nostras, eam ad *Lateranense* concilium, sub Innocentio III. referat. Quod 2. sit impossibilis Psal. XIX. 13. Quod 3. sit carnificina conscientiæ. 4. scelerum & impuritatum schola. 5. tyrannidis & rapacitatis papalis machina. Quod 6. ipsi Canonistæ, reclamantibus licet Theologis, eam juris esse *pontificii*, non divini, agnoscant. Conf. Mares. loc. XIII. §. XVII. *cum notis.* Pro se causantur adversarii: A. Nonnulla Scripturæ loca, quæ de confessione peccatorum loquuntur 2 Sam. XII. 13. Matth. III. 6. Act. XIX. 17. 18. & si quæ sunt alia. Resp. non evincunt nisi *eam* confessionem, quam dudum admisimus B. Quod Ecclesiastis tribuatur potest.

6. An ad pœnitentiam requiratur auricularis confessio?

Rationes negativæ.

Objectiones affirmativæ.

ligandi

ligandi & *solvendi* Matth. xvi. 19. & xviii. 18. Joh. xx. 23. adeoque necessum sit, ut, per confessionem, hauriant peccatorum cognitionem. Resp. Remittant, *nomine* Dei, generaliter, & pro re natâ, etiam singulariter confitentibus, sufficit, ut Deus habeat singulorum commissorum cognitionem. C. Servator jussit, ut à leprâ sanatus, se ostenderet Sacerdoti: ergo & spiritualis lepra Sacerdoti, per confessionem est ostendenda. Resp. Misit, ex præscripto legis ceremonialis Levit. xiv. — nondum abrogatæ, *sanatum*; non *sanandum*: cujus contrarium urgetur ab adversariis. D. Jubemur alii aliis confiteri peccata Jac. v. 16. Resp. Respondet Cajetanus Cardinalis: *non est sermo de confessione sacramentali, ut patet ex eo, quod dicit: confitemini invicem.*

7. An ad veram pœnitentiam requiratur satisfactio quævis humana?

XXXI. *Septimo* quæritur, an ad pœnitentiam requiratur, ut absolvendus à peccato, Deo *æquivalens* præstet, pro reatu pœnæ *temporalis*: sive susceptum sponte; sive impositum sibi à Sacerdote? Pontificii α. per satisfactionem hîc intelligunt, redditionem *æquivalentis*, voluntarii, aliàs indebiti: tum β. existimant, remissa *culpa*, remanere aliquando reatum *pœnæ* temporalis, seu in futurâ, seu in præsenti vitâ luendæ: γ. reatum *temporalis* istius pœnæ, *redimi* posse, seu, quod idem ipsis est, pro reatu istius pœnæ satisfieri posse: δ. opera illa satisfactoria, vel sponte à peccatoribus eligi posse; vel à Sacerdotibus, pro *arbitrio*, sibi injuncta, recipi debere; ε. opera illa bona, quibus satisfieri possit, esse orationem, jejunium, & eleemosynam, & quæ ad tria hæc capita revocantur! proinde ζ. opera illa nostra verè ac propriè *Deo* satisfacere, pro reatu pœnæ *temporalis*, qui, præter culpam demissam, remanet expiandus. His capitibus satisfactionis negotium definit Bellarminus, *De pœnit.* lib. iv. Reformati, præter veram *fidem* & *resipiscentiam*, ad redemptionis participium, unicè à Deo stipulatas, non admittunt, nisi *satisfactionem* Christi.

Rationes sententiæ negativæ.

Quod. 1. ea sola omnibus numeris sibi sufficiat Heb. vii. 25. Heb. x. 10. & ix. 26. Quod 2. exsertè dicatur, ipsum *omnem condemnationem* à suis sustulisse Rom. viii. 1. Quod 3. alienam ipsi construere satisfactionem, *perfectioni* & plenitudini ejus satisfactionis, *derogatorium* sit Act. iv. 12. Psal. cxxx. 8. Quod proinde 4. *intentio propria* satisfactionis, hominem excludat a communione satisfactionis *Christi*, & remissionis peccatorum Rom. x. 3. Gal. v. 4. Phil. iii. 8. Quod 5. bonum, ex ipsâ Pontificiorum confessione, pro satisfactione præstandum, debeat esse aliàs *indebitum*, Scot. *ad lib.* iv. *sent.* dist. xv. quale non datur in rerum naturâ Luc. xvii. 10. Quod 6. fulcra, quibus innituntur Pontificiorum satisfactiones, sint *vana* & arenosa: v. g.

Fundamenta affirmativæ destruuntur.

A. Distinctio inter reatum *culpæ* & *pœnæ*, per quam, sublatâ culpâ, nihilominus maneat pœna; sit distinctio sine differentiâ: cum *omnis* reatus sit obligatio ad pœnam. B. Quod pro pœnâ *temporali*, à nobis satisfieri possit, falsum est Matth. xviii. 25. quicquid enim præstare posset homo, Deo jam ante *debet*. C. Quod, oratio specialiter, jejunium & eleemosyna, sint officia quibusvis *præscripta*. Psal. xci. 15. Joel. ii. 15. 16. Heb. xiii. 16. Conf. Ames. *Bellarm. Enervat.* lib. v. Cap. iv.

Pars practica.

Praxis: 1. Regenitos format, ad absolutam dependentiam à gratiâ Dei.

XXXII. Praxis hujus loci, *prima* ipsos regenitos format ad absolutissimam *dependentiam* a divinâ gratiâ: quod α. ne vita quidem spiritualis, ipsis in *regeneratione* collata, eos possit perducere ad præstandas conditiones applicandæ redemptionis, nisi gratia quædam secunda *conversionis et* accedat, excitando & applicando efficiens ipsum *operari* Phil. ii. 13. Quod β. pro *secunda* ista gratiâ, ne quidem *moralis* sufficiat; sed *physica* insuper ad hoc necessaria sit, quæ *convertat*, ut ipsi nos convertamus, quæ *trahat*, ut curramus, ut veniamus Joh. vi. 44. Est igitur, ob quod ipsi regeniti, in omnibus, quæ ad salutem suam requiruntur, quasi pendeant ab uberibus Dei: (1) ardentissimis *supplicationibus* anhelando, cum Ecclesia: *converte me, ut convertam me* Jer. xxxi. 18. *crea in me Deus cor mundum, & spiritum rectum innova in me* Psal. li. 12. *trahe me post* te, & curremus Cant. i. 4. (2) quod se in omnibus *humilient* coram Deo, quam abjectissimè, de suâ impotentiâ sentiant 2 Cor. iii. 5. 6. 1 Cor. xv. 10. alios quosvis præ se *non* contemnant 1 Cor. iv. 7. Rom. xi. 18. Quod (3) studiosius Deo *gratias agant*, vel cum Pharisæo Luc. xviii. 11. Eph. i. 3. 1 Pet. i. 3. Quod (4) salutem suam conficiant, *cum timore & tremore*: eo quod *Deus sit*, qui in se *operatur*, & velle & efficere Phil. ii. 13. Rom. xi. 20. Psal. ii. 11. Quod (5) gratiam, non tantum *regenerationis* nacti; sed etiam *conversionis*: impensius sibi gratulentur, inque eâ exsultent *gaudio* ineffabili, in medio etiam tribulationum suarum fervore 1 Pet. i. 3. 6. Psal. xxxii. 11. & xxxiii. 1.

2. Monet in conversione, fidem & resipiscentiam non divellamus.

XXXIII. *Secundo* monet, in negotio conversionis, *fidem*, quâ Deum recipimus, velut supremum nostrum finem; & Jesum, velut unicum Mediatorem, à *resipiscentia* nunquam divellamus: *converte me, tu es Deus meus: ubi conversus fuero, pœnitentiam agam* Jer. xxxi. 18. 19. Quod fides & resipiscentia duos constituant *unius* conversionis terminos, & quasi partes essentiales, ad participium redemptionis requisitas Marc. i. 15. Act. ii. 38. cum vs. 44. Non quod vera fides, & vera resipiscentia, à se invicem, in negotio conversionis divelli *possint*: sed quod, & Doctores subinde, conversionis gratiam adeo adstringant, vel

solis

soli fidei, ut resipiscentiam videantur negligere; vel *resipiscentiæ* soli, ut fidei nullam faciant mentionem: & *vulgus*, sua praxi, sibi imaginari soleat, ita solam fidem requiri, ad remissionem & salutem consequendam, ut vera à peccatis resipiscentia non sit necessaria: aut, vice versa, conversionem ita referat ad resipiscentiam à peccatis, ut fidei nullam sentire videantur necessitatem. Quo, inter alios, defectu, Judæ pœnitentia laborans, quamvis exquisitè sentiret ac *doleret* scelus suum, quamvis item ingenue *confiteretur* palam, atque insuper perperàm accepta, *restitueret*, & cum indignatione, ad pedes priorum possessorum projiceret; nihilominus exclusus est à remissione & *salute* Matth. XXVII. 3. 4. Proinde.

3. Monet, in conversione nostrâ, non acquiescamus, antequam pertigerit ad receptionem Christi.

XXXIV. *Tertio*, regenitos monet, non acquiescant, priusquam sua conversione, actu *Deum* receperint, ut supremum suum finem, & *Christum*, ut *unicum* suum Mediatorem, per veram ac vivam fidem. Quod 1. universæ conversionis primus ac primarius terminus sit receptio ista *fidei*. Conf. §. XVI. XVII. Quod proinde 2. conversio absque fide, præcipuo suo scopo frustretur, atque adeo, præcipua sui parte essentiali, mutila sit, imò nulla, & ad redemptionem inepta Act. IV. 12. Quod 3. ipsa resipiscentia non scaturiat, nisi a *receptione* Christi, per fidem facta Luc. XV. 18. *Pater — peccavi* &c. Verùm, quia de hac receptione fidei, ex professo à nobis actum est lib. II. cap. 1. ei impræsens diutius non immorabimur; sed ad resipiscentiam recta progrediemur.

4. Reprehendit irresipiscentiam.

XXXV. *Quarto*, notat contumaciam eorum; qui sæpius, & exquisitissimè invitati ad resipiscentiam, pertinaciter *noluerunt* Matth. XXIII. 37. *Jerusalem Jerusalem — quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina pullos suos, sub alas, & noluistis.* Miseriam istorum Apostolus, [illegible], repræsentat Act. XXVI. 18. Quod 1. sint cœci, oculis *clausis*; ut *aperias* oculos. Hoc est, amentes, stulti (prout impii passim in Scripturis notantur Psal. XIV. 1. cum X. 4.) utpote qui peccatum, justitiæ; voluptatem evanidam, beatitudini æternæ præferant Matth. XVI. 26. Quod 2. sint sub *tenebris*, quibus omne genus miseriarum Scriptura designat Jes. I. 10. Psal. XXIII. 4. Matth. XXII. 13. Quod 3. sint sub *potestate Satanæ*, ejusque mancipia 2 Tim. II. 26. 1 Joh. III. 8. 10. Quod 4 seclusi sint ab omni *gratia* salutari & favore Dei (*ad Deum*) *absque Deo in mundo* Eph. II. 12. qui enim peccatum *facit*, non est ex *Deo* 1 Joh. III. 9. sed filius *diaboli* Joh. VIII. 44. 1 Joh. III. 10. Quod 5. existant sub reatu *peccatorum* suorum; quoniam remissio non obtinetur, absque *resipiscentia* Ezech. XVIII. 27. Marc. IV. 12. Quod 6. *sortem* nullam *habeant inter sanctos* Joh. III. 3. 4. quin ex adverso, sint de *semine serpentis* Gen. III. 15. Quoniam, ex sententia ultius dicti, apertura oculorum, traductio à tenebris ad lucem; à potestate Satanæ ad Deum, remissio peccatorum, sors inter sanctos, non acquiritur nisi per *conversionem*. Addam, quod 7. sint crassissimi αὐτοφονεῖς Ezech. XVIII. 31. 32. & XXXIII. 11. Et quod 8. æterna eorum *condemnatio* α. sit à *propria* eorum culpa, eo quod Deus ipsos toties, & tanto affectu invitaverit ad resipiscentiam Hos. XIII. 9. Proinde β. eorum condemnatio sit omnibus modis *justa*, à nulla *Dei* severitate aut crudelitate; sed à propria in seipsos *crudelitate*, oriunda Act. XIII. 46. Atque etiam γ. planè inexcusabilis & αὐτοκατάκριτος, quod remedium condemnationis, sæpius oblatum, *noluerint* Matth. XXII. 3. 5. & XXIII. 37. Insuper δ. planè *indeclinabilis*, quia seipsos obfirmarunt, adversus condemnationis *remedium* Prov. XXIX. 1. Psal. XCV. 8. 11. Porro etiam ε. omni *commiserationæ* indigna; quia voluntaria Prov. I. 23 — 33. Tandem ζ. planè *intolerabilis*, ex conscientia contumaciæ, continuò rodente; qua sibiipsis tantam contraxerint miseriam Jes. LXVI. 24. Marc. IX. 44. In medicatione irresipiscentiæ, ante omnia inquirendum, in præcipuas ejus causas, in quibus (1) est cordis *durities* Rom. II. 5. Neh. IX. 16. 17. Jer. VI. 10. (2) crassa *ignorantia* & stupiditas Jes. VI. 10. Eph. IV. 18. Luc. XIX. 42. Unde Laodicensibus convertendis Servator commendat, *collyrium ut videant* Apoc. III. 18. (3) *Obniti* motibus Spiritus S. Act. VII. 51. Jes. LXIII. 10. 1 Thess. V. 19. Conf. Rom. VIII. 14. (4) continuatus *neglectus* & contemptus oblatorum mediorum Matth. XXII. 3 — Heb. VI. 7. Luc. XIII. 6. 7. (5) conceptus pharisaicus *propriæ justitiæ*, per quam resipiscentia non indigeas Luc. XV. 7. & XVIII. 11. 12. 13. 14. Apoc. III. 17. Matth. XXI. 31. 32. Luc. V. 32. (6) longa continuatione, contracta peccandi *consuetudo* Jer. XIII. 23. Hos. IX. 9. qua, cum Lazaro, in peccatorum sepulchro, quasi computrescimus Joh. XI. 39. (*dedoluerunt* Eph. IV. 19.) & conscientiam contrahimus, quasi cauterio resectam 1 Tim. IV. 2. (7) immoderatus mundi, & rerum mundanarum *amor* Joh. II. 15. sub quo conversionis media suffocantur Matth. XIII. 22. (8) prava cum impiis *conversatio* 1 Cor. XV. 32. Psal. L. 17. 18. (9) justa Dei *excæcatio* & induratio Jes. VI. 9. 10. Matth. XIII. 14. 15. Psal. XCV. 11. Accedunt (10) varii prætextus, quibus, apud *nos ipsos*, cor obfirmare adversus resipiscentiam; & apud *alios*, notam ejus neglectæ, declinare nitimur, in medicatione solicitè tollendi. Nim. A. obtendunt suam *impotentiam*: quod conversio & resipiscentia sit *donum* Dei 2 Tim. II. 25. Resp. Aut falsum est te *non posse*, si nim: *serio* velis (quod is qui dedit *velle*, det etiam *posse* & perficere Phil. II. 13. & qui, dando *velle*, inchoavit bonum opus; promittat, se etiam consummaturum, conferendo *posse* Phil. I. 6. Heb. XII. 2.) aut, si *non potes*; falsum

Rationes reprehensoriæ.

Fontes irresipiscentiæ.

Prætextus adversus resipiscentiam.

est te *velle*? ac proinde Deus te exagitabit, non
tam quod non *possis*, quam quod non *velis* Matth.
XXIII. 37. 38. imò, quod, *non volendo*, tibi ipsi
causa sis tuæ istius *impotentiæ*: addam, quod ne hoc
quidem facias, in usu *externorum mediorum*, quod
2. vel per gratiam communem, *potes*. Alii B. obten-
dunt, se fecisse *dudum*, & facere etiamnum quod
possint, expendere ac dolere peccata, audire ac re-
cipere verbum, orare, eleemosynas erogare, fa-
cere quæ Christianum decent Matth. XIX. 20. Luc.
XVIII. 10. 11. 12. Phil. III. 5. 6. adeoque se con-
versos esse, nec conversione novâ indigere Luc. XV.
7. Resp. Per ista opera, si vera sint, *nequaquam*
conversus es, nec justificaberis Luc. XVIII. 14.
Matth. XIX. 16. cum vs. 22. reverà *nescis* cum Lao-
diceâ Apoc. III. 17. te esse miserum, &c. diceres
enim: *inutilis servus sum* Luc. XVII. 10. *quis no-
vit quoties aberret? ab occultis munda me* Psal. XIX.
13. Proin nequaquam conversus es: clamares enim,
cum conversâ Ecclesiâ: *converte me, ut convertar*
Jer. XXXI. 19. imò, absque conversione & resipis-
centiâ, omnia ista, utcunque speciosa, Deo *abo-
minationi* sunt, sicut tumidi Pharisæi Luc. XVIII.
14. & Judæi Jes. I. 11 — 17. & LXVI. 2. 3. Ob-
3. tendunt C. quicquid de suis exterioribus sit; *inte-
riora* sua, propositum suum, cor suum; perinde
bona, perinde conversa esse, ac optimorum quo-
rumvis: quamobrem se ulteriore resipiscentiâ non
indigere. Resp. Simpliciter falsum est, *exteriori-
bus* planè corruptis, *interiora* sana, cor conver-
sum esse; ex sententia Christi Matth. VII. 16—21.
4. & XV. 18. 19. Nec desunt D. qui obtendant *natu-
ralem* suam proclivitatem, ad hoc peccatum præ
illo: adeoque Deum sibi in hoc fore propitium,
quamvis ab eo non resipiscant. Resp. (1) Tanto
odiosius est istud tuum peccatum, in conspectu di-
vino, quanto fortior est ad istud propensio tua,
adeoque tanto magis est necessaria resipiscentia ab
eo: unde David, ista sua inclinatione ad peccatum,
fortius adigitur ad resipiscentiam Psal. LI. 7. 8. (2)
Naturalis illa, in peccatum hoc præ illo, *proclivi-
tas* corrigenda & tollenda est; per ipsum resipis-
centiæ conatum: *crea in me Deus cor mundum,
& spiritum rectum innova in me* Psal. LI. 12. *con-
verte me, & convertar* Jer. XXXI. 18. *Miser ego!
quis me liberabit ab hoc corpore mortis?* Rom.
5. VII. 24. Sunt etiam E. qui *statum* suum & *æta-
tem* obtendunt, cui parùm conveniat resipiscen-
tia, cui potius conveniat, mundo & peccato frui:
quos repræsentat Salomo Eccl. XI. 9. 10. Resp. Re-
spondebo cum eodem: *Scito, quod propter omnia
ista, Deus te adducet in judicium, proinde aufer
iram à corde, & remove malitiam à carne tuâ*:
quod resipiscentiæ mandatum & *necessitas*, absque
privilegio, sit *universalis* Joh. III. 3. 5. Luc. XIII.
3. Conf. Hoornb. *Theol. pract.* lib. VI. cap. IV. pag.
mihi 618 —

XXXVI. *Quinto*, notat *procrastinationem* resi- 5. Reprehendit procrastinationem resipiscentiæ.
piscentiæ: ubi quidem, non simpliciter contem-
nis, aut planè negligendam censes resipiscentiam;
sed *differendam* tantum, & proferendam, ad
tempus, tua opinione, commodius. Rationes,
quæ veternum istum excutiant, vix nervosius &
efficacius repræsentavero, quam verbis Amesii
Cas. Conscient. lib. II. Cap. III. *Nefas*, inquit, Rationes dissuasoriæ.
*est, vel per minimum spatium temporis, differre
studium conversionis.* Rationes sunt 1. Quia
Deus hoc postulat in *præsenti* Psal. XCV. 7. Heb.
IV. 7. cum autem peccatum debitum sit, & in- 1.
juria Deo irrogata; manifestum est, quod emen-
datio ejus non debeat, nisi ex assensu & volun-
tate *Dei*, vel ad momentum *differri*. Quam *ci-
to* igitur à Deo exigitur vitæ correctio & con-
versio; tam *cito* debet repræsentari. Præterea fu-
rem, latronem aut hostem publicum, apud se
tenere, nemo subditorum potest, præter volun-
tatem superioris Judicis, & crimine gravi carere
— 2. Quia omnis *dilatio* resipiscentiæ duritiem 2.
cordis auget. *Ibid.* consuetudinem peccandi pro-
ducit, & resipiscentiam reddit difficiliorem Jer.
XIII. 23. Ratio est, quia habitus pravi magis
obfirmantur, intellectus magis obscuratur Eph.
IV. 18. voluntas magis obduratur, & addicitus
peccatis Heb. IV. 7. omnes facultates magis vin-
ciuntur catenis, & stringuntur nodis Act. VIII.
23. novella planta facilius eradicatur, quam, cum
profundius radices egerit — 3. Quia persistentia in 3.
peccatis, peccatorum *numerum*, *reatum* nostrum,
& *iram* Dei adauget Psal. XCV. 10. 11. peccatum
enim, quod, per resipiscentiam, non tollitur,
ex sua naturali inclinatione, & maledictione di-
vina, simile quid habet illius, quod in bonis
provenit, à benedictione Dei: *crescit & multi-
plicatur*: suo enim pondere trahit ad alia pecca-
ta, quemadmodum abyssus abyssum dicitur in-
vocare Psal. XLII. 8. Quia 4. *vita* nostræ duratio
maximè est *incerta* Jac. IV. 13. 14. periculum est 4.
in mora Luc. XII. 20. stulte, *hac nocte*, animam
tuam repetent abs te, quam verò distulisti con-
versionem, ubi erit? Nempe igitur, dum *opportu-
num* tempus habemus, hoc agamus. 5. Quia re-
sipiscentia est *donum* Dei, quod ipse etiam largi- 5.
tur tempore sibi constituto, non ex *arbitrio* no-
stro 2 Tim. II. 26. 2 Cor. VI. 2. Luc. XIII. 9. nul-
la igitur ejus occasio est prætermittenda; sed *ho-
die* resipiscendum: justum enim est coram Deo,
ut, si negligamus officia hujusmodi, eaque, dum
possumus aggredi, nolumus, ex ejus judicio &
desertione fiat, ut cum vellemus, non possimus.
Quia 6. *propositum* differendi resipiscentiam, non 6.
potest simul consistere cum sincero *proposito re-
sipiscendi* 1 Pet. IV. 3. cavillatio est, & fraus mali
nominis, vel debitoris desperati nota, si pecu-
niam sibi creditam refundere non vult, si de die
in

7. in diem extrahat solutionem. 7. Quia resipiscentia *sera* est rarissime *vera*, & semper fere suspecta. Latronis exemplum *unicum* exstat in Scriptura. Neque de ipso tamen legitur, aut de alio quoquam postea converso, quod resipiscentiam *distulerit*. Imo contrarium ejus, tali homini denun-
8. ciatur Matth. xxiv. 48. &c. 8. Quia, si certi esse possemus de resipiscentia vera *futura*, — indignum tamen foret, sic agere cum Deo, quomodo non licet cum hominibus agere Levit. xi. x. 13. Prov. iii. 28. & quomodo nolimus, ut Deus
9. nobiscum agat Psal. xiii. 2. 3. & cii. 3. Quia 9. procrastinatores isti, ex sensu communi, *stultitiæ* & insaniæ convincuntur; insanus enim ab omnibus habetur, qui extinctionem incendii, in domum suam grassantis, vel ad *horam* unam differret; aut qui venenum ex corpore suo non statim expellere conaretur; aut qui vulneris gravis curationem non cumprimis acceleraret &c. in peccati autem incendio, veneno, vulnere negligendo, prout periculum est majus; ita stultitia multo magis perniciosa. Eadem habet & alia, dictis Patrum etiam exornata, Hoornbekius *Theol. Pract.* lib. vi. 4.

Causa procrastinationis removendæ. *Causa* hujus procrastinationis, medicatione tollendæ, hæ potissimum sunt: A. Naturalis & innata nobis *socordia*, quâ proponendo nobis, & sperando Dei gratiam, subsistimus Prov. vi. 9. 10. & xxiv. 33. Conf. Hag. i. 2. & resipiscentiæ ac cultus divini labores declinamus Jes. xxviii. 10. Cui opponendum, quod regnum Dei, non absque labore & violentia acquiratur Matth. xi. 12. B. amor versus peccata & *voluptates*, in quibus vivimus, conjunctus cum conscientiâ convictâ, de resipiscentiæ necessitate, qualis in Agrippa observatur Act. xxvi. 28. qui cunctando periit. C. *Fiducia* in proprii arbitrii viribus, quibus possimus resipiscere, quandocunque nobis visum fuerit. Cui opponendum, quod Deus sit, qui in nobis operatur, & *velle & perficere, pro suo beneplacito* Phil. ii. 13. qui & tempus suum habet 2 Cor. vi. 2. Joh. ix. 4. & suum gratiæ καιρὸν, seu tempus *opportunum*, quod neglectum, hominem orbat gratiâ in perpetuum Luc. xix. 44. Apoc. ii. 21. Matth. 3. 10. Psal. xcv, 7. 8. Jes. lv. 6. Heb. iii. 13. Col. iv. 5. D. Vana *vitæ* longioris imaginatio Amos. vi. 3. Cui opponenda vitæ nostræ *brevitas*, & vanitas, per quam, ne ad horam quidem, ejus possumus esse certi Jac. iv. 13. 14. Psal. xxxix. 5. 6. 7. & xc. 3—7. E. Exemplum latronis, in articulo *mortis* conversi Luc. xxiii. 40—44. Cui opponendum quod *unicum* tantum hujus, in Scripturis occurrat exemplum; nec de ipso tamen, aut quoquam converso, legatur, quod resipiscentiam procrastinârint.

Notat pœnitentiam fucatam. XXXVII. *Sexto*, notat *hypocriticam* & fucatam resipiscentiam, non oriundam à vera cordis *conversione*; sed à conscientiâ *naturali*: qualis conspicua fuit in Caino Gen. iv. 13. 14. Pharaone Exod. ix. 27. Saule, 1 Sam. 15. 13. Achabo 1 Reg. xxi. 27. 29. Juda Matth. xxvii. 3. 4. 5. quæ non prodest, nisi ad æternam miseriam inchoandam. Proinde invitat ad *examen* serium resipiscentiæ nostræ, cujus γνησιότητα, non alio assequemur certius, quam si spuriam hanc resipiscentiam cum genuina sic conferamus, ut ab *una* parte, assequamur utriusque convenientiam, ab *altera* differentiam.

Quousque illa pertingere possit. Quantum ergo A. ad *convenientiam*, observabis, fucatam pœnitentiam stupendos gradus posse facere, quoad pleraque resipiscentiæ ingredientia: observabis in eâ: (1) *Contritionem*, in quâ sit agnitio peccati, sensus miseriæ, ex peccato oriundæ, profundus dolor & horror conscientiæ, v. g. in Caino Gen. iv. 13. 14. 15. *Major est iniquitas mea, quam ut remittatur, ejecisti me hodie — à facie tua:* & in Juda Matth. xxvii. 3. 4. (2) *Humiliationem* talem, super quâ Deus ipse: apud suos quasi glorietur. v. g. in Achabo 1 Reg. xxi. 29: *observasti, ut sese humiliaverit Achab, coram facie mea?* (3) *Desperationem* de seipso, & quovis extra se, qui se liberare possit: *major est iniquitas mea, quam ut remittatur*, scil. à quovis, inquit Cain: idem patet in Juda. (4) *Confessionem* peccatorum, v. g. in Pharaone Exod. ix. 27. *peccavi hac vice, Jehova est justus; ego vero, & populus meus impii fumus:* in Saule 1 Sam. xxvi. 21. (5) *Gestus* pœnitentiæ congruos, v. g. in Achabo 1 Reg. xxi. 27. peculiariter (6) *lachrymas*, v. g. in Esavo Heb. xii. 16. 17. (7) *Jejunia*, v. g. in Achabo. (8) *Preces*, cum affectu qualicunqe, v. g. in Judæis Jes. i. 15. (9) *Emendationem* qualemcunque, qualis v. g. apparet in restitutione Judæ Matth. xxvii. 4. Et quidni addam (10) *odium* qualecunque? quo detestentur scelus commissum, optarent nunquam fuisse commissum, nec unquam illud committerent: nunquid & hoc satis emicat in Juda, cum detestatione projiciente nummos, ad pedes Pontificum? Matth. xxvii. 4. Vides ergo, quousque & *hypocrita*, in negotio resipiscentiæ, stimulatus *naturali* conscientia, subinde possit pertingere. Hactenus *convenientia* & συμβιβάσεις fucatæ & genuinæ resipiscentiæ:

In quibus differat à genuina. quantum B. ad *differentiam*, quâ à se invicem *secedunt*, observari ea in sequentibus possit, aliisque: (1) Dum *fucata* procedit à *naturali* conscientiâ, ab atrocitate commissi sceleris, &, ex eo, indeclinabilis miseriæ metu, prout patet exemplis adductis; *genuina*, à *conversione* divina oritur Jer. xxxi. 18. 19. *Converte me & convertar, ubi conversus fuero, percutiam femur* — (2) Dum *fucata* fere, à rigore legis, & diris ejus comminationibus extorquetur Gal. iv. 24. cum Cap. iii. 10. *genuina*, ex promissionibus euangelicis *gratiæ* scaturit Jer. iii. 13. 14. 15. 16. Joel ii. 13. (3) Dum fucata, seclusa est à fide salvifica, ut patet in Juda: genuina, à fide resultat

Act. xv. 9. (4) Dum *fucata* contritio est, à mero mortis & damnationis horrore Exod. x. 16. 17. *genuina*, est ab amore Dei & justitiæ Psal. LI. 6. (5) Dum *fucata* confessio, ferè peccata vulgo nota respicit, & ad homines tantum dirigitur, ut patet in Saule: *genuina* insuper, & primo quidem, Deo fit Psal. LI. 6. eique peccata, etiam occulta, aperit Psal. XIX. 13. (6) Dum *fucata* humiliatio, absque corde, in exteriori *φάσει* ferme terminatur, ut patet in Achabo; *genuina*, à cordis interioribus, procedit ad exteriora Psal. LI. 8. 12. 15. 21. Joel. II. 13. 15. 16. (7) Dum *fucata* desperatio *universalis* est, & absque omni spe gratiæ, ut patet in Caino & Juda, *genuina*, ad *creaturas* tantum extenditur, & cum aliqua gratiæ spe ac desiderio conjuncta est Psal. LXXXVIII. 2. 3. 16. (8) Dum *fucata* agnitio & sensus peccati, & miseriæ inde oriundæ, possessori perquam *molesta est*, eaque mallit immunis esse; ut patet in Saule, quando omnes artes captabat, ei averruncandæ 1 Sam. XVI. 16. 23. *genuina*, possessori cum qualicunque *solatio* adest, quam propterea etiam pro virili alere nititur 2 Cor. VII. 10. 11. exemplo Jobi Job. XIII. 23. (9) Dum *fucata* à peccatis abstinet, non *odio* ducta; sed vel *tædio*, vel *metu* pœnæ, vel *amore* contrarii peccati, vel *defectu* mediorum, quibus cupiditati satisfaciat 2 Pet. II. 20. 21. 22: *genuina*, peccatum declinat amore *Dei* & *virtutis* Gen. XXXIX. 9. (10) Dum *fucata*, si quando peccatum odit; non *quatenus* peccatum est, odit; nec *omne* peccatum; nec tam *in se*, quam in *aliis* 1 Cor. v. 1: *genuina*, peccatum odio prosequitur, amore *Dei* & justitiæ Psal. XCVII. 10. & LI. 6. & CXXXIX. 21. 22. Gen. XXXIX. 9. (11) Dum *fucata* pœnitentia *transitoria* est, & momentanea, ut patet in Pharaone Exod. IX. 29. 30. & in Felice Act. XXIV. 25. 27: *genuina constans* est Psal. LI. 5. atque etiam recurrit ad peccata *juventutis* Psal. XXV. 7. Job. XIII. 26. Jer. III. 25. & Cap. XXXI. 19. Alia veræ resipiscentiæ signa habet Ames. *Cas.* lib. II. Cap. VIII. q. 3.

7. Urget ad veram resipiscentiam. XXXVIII. *Septimo*, urget ad *veram* & sinceram resipiscentiam, qua peccata præterita doleamus, super ipsis nos coram Deo, profunde humiliemus, de liberatione, extra solum Redemptorem penitus desperemus, ea humillime coram Deo confiteamur, quibusvis signis, indiciis, gestibus, pro re nata contestemur, *odium* universale & implacabile, versus peccatum quodvis concipiamus, & serium etiam *propositum* emendandi &c. Urget istam resipiscentiam Scriptura Deut. x. 16. Jer. III. 7. 14. & IV. 4. & XVIII. 11. Joel. II. 13. Jon. III. 8. Matth. III. 2. & infinitis aliis locis. Provocant exempla Israelitarum in Bochim Jud. II. 14. 1 Sam. XII. 1—14. 2 Sam. XXIV. 10. Psal. LI. 1— Manassis 2 Paral. XXXIII. 12. 13. Ninivitarum Jon. III. & IV. peccatricis Luc. VII. 38. Petri Matth. XXVI. 75. Judæorum Act. II. 37. Suadent rationes: quia (1) peccatum *omnino* malum est, quin *solum* malum, & omnis mali *scaturigo*; proinde ab eo resipiscendum 1. Cor. v. 2. Esd. IX. 2. 3. (2) Quia *justum*, ut pœnitentia, aliquo saltem modo, *experiamur* & sentiamus, quam acerbum sit, peccare in Deum Jer. II. 19. quid mereantur peccata, &, quid sit *incidere in manus Dei viventis* Heb. x. 31. (3) Quia, ex constitutione Dei, *æternos* dolores declinamus, *temporali* resipiscentia: aliquando enim dolendum, aut hic, aut posthac; præstat igitur, pœnitentia seipsum *hic* judicare, quam, ob peccatum *æternum* condemnari 1 Cor. XI. 32. Hos. v. 15. Luc. XIII. 3. Matth. III. 7. 8. & XI. 20—25. (4) Quia resipiscentibus à Deo factæ sunt omne genus *promissiones* Luc. IV. 18. 19. Psal. XXXIV. 19. (5) Quia Deus vere resipiscentes *tenerrime* complectitur, reficit, fovet, *ἀναπαύει* Matth. XI. 28. Psal. CXVX. 7. consolatur in adversis Jes. XL. 1. 2. sublevat Job. X. 20. 21. liberat à malis 2 Pet. II. 9. imo, apud ipsos habitare gestit Jes. LVII. 15. & LXVI. 2. (6) Quia exoptati veram resipiscentiam excipient *fructus*, quorum catalogum qualemcunque texit Apostolus 2 Cor. VII. 11. (7) Quia resipiscentia peccatoris, *exhilarantur* cœli Luc. XV. 10. quin ipse, suo modo *Deus* vs. 22. 23. 24. atque etiam illa gaudere debent homines vs. 32. Conferantur quæ Amesius habet *Cas.* lib. II. cap. VIII. *quæst.* 2da. Et quo etiam magis simus proclives, & expediti in studio resipiscentiæ; juvabit devote expendere resipiscentiæ terminos: A. *Peccatum*: ut sit res *detestanda* Jes. I. 4. Apoc. III. 17. sicut enim perversa peccati consideratio, sub fucata, jucundi & utilis specie, in peccatum *inducit*: ita genuina ejus consideratio, sub vera & propria ejus specie, animum *reducit* à peccato, per veram resipiscentiam. Juvabit B. cum peccato conferre infinitam Dei *majestatem*, illo læsam Psal. LI. 6. Atque etiam C. infinitam illam *obligationem*, qua, ad complacentiam Deo obstricti sumus, ex creatione, conservatione, gubernatione, alimentatione, liberatione varia, evocatione ad gratiæ participium Deut. XXXII. 4—16. Jud. II. 1. 2. 4. Insuper D. horrendam Dei *excandescentiam*, adversus peccata Psal. v. 5. 6. 7. Porro E. tot tantaque *bona*, quibus nos orbat peccatum Hos. II. 7. 8. F. Etiam ineffabile *malum*, quod adducit Deo ejusque gloriæ, proximo, & nobis ipsis, ratione corporis, animæ, famæ, fortunarum &c. Luc. XXIII. 28. 29. 30. Conducet imprimis etiam G. devote cogitare *dolores* Christi, quos anima tenus, & corpore sustinuit, pro eis peccatis, de quibus nobis æternum *pœnitendum* fuisset Jes. LIII. 4— Matth. XXVI. 38. 39. & XXVII. 46. Denique H. obedientiæ Deo præstandæ, cui, per resipiscentiam, nos advertimus, summam *æquitatem*

Motivæ.

Adminicula.

Requisita generalia resipiscentiæ.

tem, utilitatem, necessitatem Jes. I. 2. 3. 4. His ergo adducti *rationibus*, & adjuti *adminiculis*, non enitamur tantum in resipiscentiam; sed justo etiam & convenienti *modo*, h. e. A. *toto corde* Joel. II. 12. Quid autem est *toto corde* resipiscere? Est I. *sincere* resipiscere, h. e. non tantum quoad *exteriora*, gestibus, quemadmodum Achabus; sed etiam, & imprimis quidem, quoad *interiora* cordis Psal. LI. 8. 12. Joel. II. 12. 13. Est 2. nullam cordis *particulam* subducere Deo, & reservare peccato, quemadmodum Herodes, *multa* faciendo, sed non *omnia*, partem cordis incestui commodabat Marc. VI. 20. cum vs. 17. & Ananias avaritiæ Act. V. 1. 2. 3. Omnes *vires* impendere resipiscentiæ, eisque eniti in summam ejus *perfectionem* Luc. X. 27. cum Gal. III. 10. Cant. III. 4. Est 4. conatus cordis, absque distractionibus, divisionibusque; unitos habere, in *unum* resipiscentiæ negotium Psal. LXXXVI. II. Uni (יחד) *cor meum ad timendum nomen tuum* Ezech. XI. 19. Luc. X. 42. 41. 42. Est 5. ita converti ad Deum, & adhærere Deo; ut cordi nostro, nihil sit *supra* Deum, nihil *contra* Deum, *nihil* juxta Deum; sed ejus omnia *sub* Deo sint, & *pro* Deo Psal. LXXIII. 25. Matth. X. 37. & XVI. 25. 26. B. *Conatus resipiscendi constans* & perdurans, usque ad vitæ terminum Ezech. XVIII. 23. 24. Heb. X. 38. ut patet in Davide Psal. LI. 5. & XXV. 7. C. conjunctus etiam cum *fide*, imo oriundus ab eadem Act XV. 9. cum Heb. IX. 14. & hac, quia laborabat pœnitentia Judæ, ipsi exstitit exitiosa. Et cum tandem resipiscentia suas habeat *periodos*, supra indigitatas §. XXIV: necessum est, ut α. qui hactenus nondum conversi sunt, in eam, absque ulla *mora*, totis viribus enitantur Psal. XCV. 7—Heb. III. 7. juxta ea, quæ hactenus monuimus. β. Qui conversi revera sunt, eam, pro commissis quotidie novis peccatis, *quotidie renovent* Jer. IV. 14. & VI. 4. ad hoc, indies Deum *fatigent*, cum Ecclesia: *converte me, ut convertam me*, &c. Imo & γ. commissis peccatis extraordinariis, modo etiam *extraordinario*, per extraordinariam pænitentiam, perperam facta, sarciant. Psal. LI. I—I Cor. V. 2. 2 Cor. VII. 9. & XII. 21.

Resipiscentiæ periodi.

CAPUT QUINTUM,

DE

Redimendorum Unione cum Christo.

I Cor. I 30.

Ex ipso autem, vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia à Deo; justitiaque, & sanctitas, & redemptio.

Fundamentum applicationis est unio & communio cum Christo.

I. Diximus applicationis *naturam*, & actus Spiritus S. quibus illa procuratur; succedit *fundamentum* applicationis, *unio* cum Redemptore, quæ *proximum* terminum præstat, in quem enititur fides, tum ex unione cum Christo, sua sponte profluit *communio* beneficiorum ejus. Utriusque contemplationem superstruemus verbis quæ exstant I Cor. I. 30.

Pars exegetica.

Textus aperitur.

II. *Quibus verbis Apostolus, suos Corinthios ablactaturus à schismatica fiducia à suis Doctoribus, ipsis ad mentem revocat, eos non sapientia, & eloquentia eorum aut sui etiam, pervenisse ad* unionem *&* communionem *beneficiorum Christi; sed Dei solius, velut causa principali: adeoque repræsentat.*

1. Causam *principalem unionis & communionis cum Christo*: ex ipso autem. *Hic particula* ἐξ, *non causam* materialem *notat, sicut ordinarie fit: sed* efficientem, *ut* Rom. XI. 36. Luc. I. 35. *& alibi, ut significetur, eos non sapientia sui aut aliorum, pertigisse ad unionem Christi & communionem beneficiorum ejus; sed per ejus electionem, vocationem, regenerationem, conversionem, sanctificationem.* Ἀυτῦ ipso, *scil.* Deo, *quem designaverat* vs. 27. 28. 29. *cujus est nos* inserere *Christo* Rom. XI. 23. 29. Δὲ autem *oppositionem notat, ad virtutem ad* sapientiam *quamvis humanam & carnalem* vs. 17. 19. 20. 21. *ut omnibus, omne gloriationis & fiducia in quovis alio, argumentum præcideret.*

2. Objectum *& subjectum hujus virtutis divinæ, unientis cum Christo,* vos ὑμεῖς. *Scil. Corinthii, quos jam ante designaverat ac descripserat* vs. I. Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus, qui invocant nomen Domini Jesu Christi,

 in

in quovis loco, tum suo, tum nostro. *Non tantum ad hoc ut eos discriminaret ab aliis quibusvis, qui tum Corinthi, cum alibi existerent, non pertinentes ad Ecclesiam, non sanctificatis in Christo Jesu, non vocatis sanctis: sed insuper, ut Corinthiis hisce characteres ac notas suppeditaret infallibiles, quibus seipsos tuto possent discernere ab aliis quibusvis, an in ipsa etiam externa communione Ecclesia existerent: quin & significaret, omnes & solos electos, sanctificatos, vocatos virtute Dei, esse unitos cum Christo, & communionem beneficiorum ejus nactos.*

3. Unionem *ipsam cum Christo*, estis in Christo Jesu. *Qua phrasi, quotiescunque ad Christum refertur*, unio *cum eo significatur* Eph. I. 3. 4. 7. 10. 11. 12. 13. 15. Phil. III. 9. Joh. XV. 4. 5. 6. *& alibi. Opponitur* τῷ *esse* extra *Christum*, χωρὶς Χριστοῦ Eph. II. 12. 13. *Scil. sicut* IN *Adamo*, ἐν τῷ Ἀδὰμ, *seu cum Adamo* uniti, *communionem accipimus* mortis; *sic etiam* ἐν τῷ Χριστῷ, *communionem accipimus vitæ* 1 Cor. XV. 22.

4. Communio *cum Christo*, qui factus est nobis à Deo, & Sapientia ET Justitia, & Sanctificatio, & redemptio. *Hujus hic notatur*

א. Constitutio. Ὃς ἐγενήθη. Ὃς *scil. Christus.* Ἐγενήθη, fuit; *scil. ab æterno*, factus est, *idque* à Deo. *Nim. α. in* æterno *pacis consilio inter Patrem & filium* Psal. II. 7. *in quo Pater ipsum constituit, & Filius admisit provinciam expromissoris: β. In* tempore *dedit Filium* Joh. III. 16. *γ. Misit in mundum* Gal. IV. 4. *δ. Sanctificavit* Joh. X. 36. *ε. Promittit communionem filii sui omniumque ejus beneficiorum, singulis fidelibus* 2 Cor. I. 20. *In hac divina constitutione fundamentum hæret omnis communionis cum Christo.*

ב. Personæ, *quibus constitutus est*, nobis ἡμῖν. *Dixerat præcedente hemistichio* ὑμεῖς vos; *jam* nobis *seipsum implicans, eoque* universalitatem *indicat constitutionis divinæ, qua nomine excepto*, omnibus *& singulis electis ac vere fidelibus constitutus sit Christus, Mediator.*

ג. Beneficia *hujus communionis:* sapientia, justitia, sanctificatio & redemptio. *Est in his perpetua Metonymia* effecti pro causa. *Est enim Christus, ex constitutione divina, factus nobis causa per quam sapiamus, justificemur &c. Beneficium quadruplex numeratur, ad quod reliqua, innumera fere, revocari possunt:*

α. Sapientia, σοφία. Ipsa *scil. Dei sapientia* personalis Prov. VIII. 1. *Qui insuper nobis* factus *est sapientia. Sive* (1) *ut* objectum *sapientiæ nostræ, in cujus cognitione omnis nostra consistit sapientia spiritualis* 1 Cor. I. 23: sapientia illa Dei, in mysterio Cap. II. 7. *Sive* (2) *ut* causa *omnis nostræ Sapientiæ salutaris, cujus merito & efficacia, Deus nobis largitur sapientiam, ut* Lux mundi illuminans Joh. I. 9. *Idque ut* Propheta, *docens Euangelium* Marc. I. 4. mysterium absconditum à temporibus seculorum Rom. XVI. 25. *Cum per* emissarios *suos extus.* Ibid. vs. 14. 16. 18. *tum per* Spiritum S. intus.

β. Justitia, *ut* Jehova justitia nostra Jer. XXIII. 6. *qui* æternam justitiam *adduxit* Dan. IX. 24. *Qui, ceu* Sacerdos, *factus pro nobis* peccatum, *ut nos fieremus* justitia *coram Deo* 2 Cor. V. 21. *ob cujus* justitiam, *justificaremur à Deo per fidem* Rom. III. 26. Phil. III. 9.

γ. Sanctificatio, *ut* Sanctus Israëlis Jes. XII. 6. & X. 20. *quem* sanctificavit *Pater* Joh. X. 36. *qui* seipsum sanctificavit pro nobis Joh. XVII. 19. *ut nos* sanctificaret Eph. V. 23. *idque per* Spiritum sanctificationis Rom. I. 4. & XV. 16. *Idque velut Rex, dirigens nos versus sanctitatem*, extus *verbo*, intus *Spiritu* 1 Pet. I. 2.

δ. Redemptio, ἀπολύτρωσις, *quæ talem dicit liberationem, à quovis malo, & imprimis à captivitate, quæ fit non vi, precibus, intercessione sola, aut quovis alio; sed per solutionem justi ac sufficientis* λύτρου *seu pretii ac redemptorii, qualis apud milites captivos obtinet. Ut in hac* ἀπολυτρώσει *concurrant*, liberatio *à malo, nominatim à captivitate*; & restitutio *in statum libertatis, omnisque boni, idque per* solutionem *pretii. Notat tamen quandoque* actualem, *totalem, omnibusque numeris exactam liberationem* Rom. VIII. 23. Luc. XXI. 28. *qualis fidelibus accidet, post extremum judicium; quandoque* potentialem *& incompletam, quæ facta est, cum Christus pro eis satisfaceret* Eph. I. 14. *& fit quotidie dum hic sumus.* Ibid. vs. 7. Col. I. 14. *Utraque hoc loco non incommode intelligi possit. De posteriore diximus ex professo* lib. V. cap. XVIII. *de priore infra, hujus libri* Cap. IX.

Pars dogmatica.

Redemptionis applicatio non dispensatur, nisi per unionem & communionem cum Christo.

III. Redemptor igitur & redemptio fidelibus non applicatur, nisi per *unionem* & communionem cum Christo. Veritatem istam ex professo docet Apostolus Eph. I, quando testatur, Deum nos elegisse IN Christo vs. 4. nos gratos sibi reddidisse, IN *illo dilecto* vs. 6. omnia *recollegisse* (ἀνακεφαλαιώσασθαι) IN *Christo* vs. 10. nobis *sortem* addixisse IN *eo* vs. 11. non esse IN *eo*, — IN *eo*, postquam credidimus, obsignari Spiritu S. vs. 13. Ecclesiam esse *corpus* Christi, cum eo, velut capite unitum vs. 23.

vſ. 23. Idem Apoſtolus facit Rom. VI. quando dicit: nos baptizari IN *Chriſtum* & in mortem ejus vſ. 3. nos *una ſepeliri* cum eo, per Baptiſmum (*συνετάφημεν αὐτῷ*) vſ. 4. nos unam *plantam* cum Chriſto fieri (*σύμφυτοι*) vſ. 5. inde communionem accipere; & mortis, & reſurrectionis. *Ibid.* unâ crucifigi cum eo vſ. 6. *mori cum* Chriſto, & *vivere cum* eodem vſ. 8. Hinc Gal. II. 20. dicit, ſe una *crucifixum cum Chriſto* (*συνεσταύρωμαι τῷ Χριστῷ*) & *vivere*, ſcil. in Chriſto, & Chriſtum vivere in ſe Conf. Col. III. 1. Hinc, tantâ rerum omnium jacturâ, anhelat *inveniri* IN Chriſto, ut non *ſua*; ſed *ejus* juſtitiâ potiatur Phil. III. 9. Et ipſe Servator, nos extra ſe, nihil omninò poſſe Joh. XV. 4. Et Petrus: *non eſt*, inquit, *in alio quovis ſalus, nec aliud nomen* — IN *quo ſervari poſſimus* Act. IV. 12.

Probatur Scripturis,

IV. Sic enim 1. in æterno prædeſtinationis conſilio, Deo viſum eſt, peculiariter agere cum hominibus, non ut in ſe *ſingulatim* conſideratis, prout agere voluit cum Angelis; ſed ut *junctis*, in uno quodam principio & capite. Ita pœnas, *in Adamo*, diſpenſat in reprobos: præmia *in Chriſto*, in electos, à quo nos elegiſſe dicitur *in Chriſto* Eph. I. 4. Hinc 2. in omnibus *conſœderationibus* ſuis, nunquam cum ſingularibus perſonis, ſingulatim conſideratis, egiſſe deprehenditur; ſed ſemper ut unitis cum capite quodam: ſic cum poſteris Adami egit, *in* Parente, ut capite Rom. V. 12. 1 Cor. XV. 22. cum familiâ Noachi, *in* ipſo velut Patre-familias Gen. VI. 18. cum ſemine Abrahami, Iſaaci & Jacobi, *in* ſuis parentibus Gen. XVII. 2. cum vſ. 7. 8. cum filiis & ſucceſſoribus Davidis, in Patre 2 Sam. VII. 11 — 17. Pſal. LXXXIX. cum Iſraëlitis, in Iſraële Jeſ. LIX. 20. 21. cum Act. II. 39. Prorſus ad eundem modum, per fœdus gratiæ, cum electis, non agit niſi *in capite* ſuo, in Chriſto. Proinde 3. ficut, ex tenore fœderis operum, mortis & condemnationis, non reddimur participes, niſi per *unionem* quandam cum *Adamo*; ita vitæ & ſalutis non reddimur participes, niſi per *unionem* cum *Chriſto* Rom. V. 12. 17. 18. 19. Ad hoc 4. beneplacitum Patris fuit, ut in Chriſto *omnis habitaret plenitudo* Col. I. 19. & II. 9. ut *IN EO* h. e. per *unionem* cum eo, *eſſemus conſummati* Col. II. 9. 10. Cujus beneplaciti 5. ſupremus ſcopus eſt, glorificatio *filii ſui*, ut nim. quia *in nullo* alio eſt ſalus, præterquam in eo; etiam non ſit aliud *nomen ſub cælo*, in quo ſervari poſſimus, præterquam IN nomine Jeſu Act. IV. 12. adeoque ad *nomen* iſtud, omne genu ſubmiſsè ſeſe flectat Phil. II. 9. 10. atque in omnibus omnes, ab eo toti pendeamus Phil. IV. 13. Addam 6. ſic vult Deus, ut ipſa electorum ſalus *certior* eſſet ac tutior, *in Chriſto* ut capite ſuo, quam in ſeipſis Matth. XVI. 18. Joh. X. 28.

& rationibus.

V. Ob ſummam hujus unionis perfectionem, quæ, unica voce aut ſimilitudine, repræſentari non poteſt; varias Scriptura adhibet, tum voces, tum ſimilitudines: quando non duntaxat, nos *unitos* cum Chriſto, teſtatur Rom. VI. 4. 5. Gal. II. 20. Eph. II. 5. 6. Col. III. 1. ſed &, *in* Chriſto eſſe: loca diximus parag. III. *cum Chriſto conjungi* Col. II. 19. imo & ipſum *eſſe* in nobis 2 Cor. XIII. 5. *habitare* in nobis Eph. III. 17. *indui* à nobis Gal. III. 27. Rom. XIII. 14. *vivere* in nobis Gal. II. 20. quin & *reciproce*, ipſum in *nobis*, & nos viciſſim in *ipſo* eſſe Joh. XV. 4. 5. ipſum eſſe nobiſcum unam *carnem* Eph. V. 30. unum *ſpiritum* 1 Cor. VI. 17. Rom. VIII. 9. 11. Addam, quotquot ferè ſunt unionum *ſpecies*, in rerum natura, ex uſu Scripturæ, ſuam ſymbolam conferunt, ad unius hujus perfectionem, pro dignitate deſignandam: in naturalibus enim, ſeu *botanicis*, cum unione arboris & ramorum, palmitum & vitis, ſurculorum & oleæ Joh. XV. 4. 5. Rom. VI. 5. & XI. 17. in *anthropologicis*, cum membrorum & capitis Rom. XII. 5. 1 Cor. VI. 15. & XII. 12. in *mechanicis*, cum lapidum & fundamenti 1 Pet. II. 4. 5. Eph. II. 21. in *phyſicis*, cum nutrimenti & corporis Joh. VI. 33. 35. in *œconomicis*, cum uxoris & mariti Ezech. XVI. 8. Jeſ. LXII. 4. 5. Hoſ. II. 18. Pſal. XLV — Cantic. — Eph. V. 32. 1 Cor. VI. 16. 17. in *politicis*, cum ſubditorum & Regis ſui Pſal. II. 6. Zach. IX. 9. unionibus æquiparatur. In quibus tamen comparationibus, non *unio* tantum ſignificatur & communio, quæ inter Chriſtum intercedit & ſuos; ſed etiam *ordinis* ratio, quo Chriſtus ſuis, eſt omnis dignitatis, vitæ, virtutis & perfectionis principium, ut ſuo loco diſtinctius videbitur.

Unionis hujus variæ denominationes & comparatio.

VI. Cum autem hæc unio nobis planè ſit *ineffabilis*, &, in ſua perfectione, imperceptibilis; accurata *definitione*, vix à nobis repræſentabilis eſt: dici tamen utcunque poteſt, quod ſit *myſtica illa relatio, per quam uniti cum Chriſto, jus acquirunt ad omnes illas benedictiones, quæ in ipſo præparantur* 1 Joh. V. 12. Rom. VIII. 1. 1 Cor. I. 30. Phil. III. 8. 9. Dum tamen *relationem* dicimus, dictum nolumus, non eſſe *realem* unionem, aut in mera *σχέσει* tali conſiſtere, quam ratio tantum apprehendat; ſed quod, (pro natura cujuſvis unionis, per quam diverſa coëunt) ſit *realis* relatio, cujus *fundamentum*, maximè *reale* eſt, & conſectaria, ſeu *communio* beneficiorum, maximè vera & propria eſt.

Quid ſit unio cum Chriſto.

VII. Hac igitur unione, eandem relationem *realem*, cum eiſdem *conſectariis*, acquirimus cum Chriſto, quam 1. ſurculus obtinet cum ramo, quam palmites cum vite, quam truncus cum radice Joh. XV. 4. 5. unde *σύμφυτοι* dicimur Rom. VI. 5. *Ἐγκεντρισθέντες καὶ συγκοινωνοὶ τῆς ῥίζης καὶ τῆς πιότητος τῆς ἐλαίας* Rom. XI. 17. proinde *radicati in ipſo* Col. II. 6.

Qualis relatio per unionem intercedat inter nos & Chriſtum.

II. 6. h. e. non tantum perinde *uniti*; sed etiam perinde vitæ, gratiæ, Spiritus Christi *participes*, ac rami, palmites, surculi; radicis, vitæ, pinguedinis & nutrimenti. 2. Membra gestant cum capite Eph. v. 30. & I. 22. 23. 1 Cor. XII. 12. ut perinde, vitam, sensum, motus, robur spirituale, habeamus à Christo; atque membra corporaliter, habent à capite. 3. Conjunx habet ad conjugem (loca §. *praeced.* diximus) ut perinde cum Christo, simus unus *spiritus* 1 Cor. VI. 17. atque conjuges, sunt una *caro* Eph. v. 30. ut perinde *jus* habeamus, in Christum ejusque opes spirituales, ac sponsa habet in sponsum, ejusque fortunas temporales: usque adeo, ut eodem Christi *nomine* 1 Cor. XII. 12. & eadem *plenitudine* fruamur Eph. I. 23. ut ex eo *semen* suscipiamus spirituale, quo fœcundi simus, ad *ferendos Deo fructus* Rom. VII. 4. Quam 4 structura, seu lapides ædificii, habent cum fundamento 1 Pet. II. 4. 5. ut ei superstruamur 1 Cor. III. II. & in eo ædificemur (*οἰκοδομούμενοι*) Col. II. 7. in ædificium, & templum, in quo Deus habitet & Spiritus S. 1 Cor. III. 16. & VI. 19. Quam 5. nutrimentum habet cum corpore, ut perinde alamur, subsistamus, roboremur & reficiamur ejus carne & sanguine *spiritualiter*, ac corpus à suo nutrimento *corporaliter* Joh. VI. 56.

Unio ista quomodo non procuretur. VIII. Procuratur autem, hæc nostri cum Christo unio; non 1. *compositione*, aut mixtura essentiarum, quemadmodum aqua, per confusionem, unitur cum vino, &, secundum Eutychem, in Mediatore, duæ ejus naturæ, per *σύγχυσιν*, coalescebant in unam naturam. Cum unionis termini, Christus & fidelis, essentiâ & personis, à seinvicem, salvâ hac unione, maneant distincti: Nec 2. *transmutatione*, prout aqua, in nuptiis Cananæis, mutata est in vinum Joh. II. 9: cum nec Christus transsubstantietur in Christianum; nec Christianus, in Christum. Et quamvis *realis* sit nostri cum Christo unio, ut suo loco docebimus; manent tamen utriusque *essentiæ distinctæ* & incolumes. Nec proinde fidelis, per hanc unionem, *Christificatur* aut deificatur, ut imprudenter olim Nazianzenus, & insulsè, vocibus *χριστοποιεῖν* & *θεοποιεῖν*; ac tantum non blasphemè, moderni quidam Enthusiastæ, Weigeliani, aliique phanatici, ex *Theologiâ Germanica*, somniant. Nec 3. *immediata conjunctione*, quomodo duæ naturæ in Christo, absque ullo interveniente *vinculo*, in unam coaluerunt personam: cum hujus unionis duplex notetur *vinculum*, fides & Spiritus S. ut suo loco ostendemus: Sed A. *attractione* quadam divinâ, quâ, & *Pater*, per Spiritum S. vocando, regenerando, convertendo, electum & redemptum *trahit* Joh. VI. 44. Jer. XXXI. 3. & *Filius* Cant. I. 4. B. *Consensu* matrimoniali, quod, à suâ parte Christus, ut procus, seipsum nobis *offert*, ad unionem matrimonii spiritualis Cant. V. 2. Hos. II. 18. Apoc. III. 20: nos *consentiendo*, Christum accipimus Joh. I. II. 12. ex quo *matrimonium* spirituale nascitur Ezech. XVI. 8. Eph. V. 32. & hinc *unio matrimonialis* 1 Cor. VI. 16. 17. per quam, nos Christi reddimur, & Christus noster Cant. II. 16. & VI. 3. C. Spirituali quodam *contactu*, seu contiguitate, quâ, substantia substantiæ conjuncta (v. g. in constructione lapidum ad ædificium) in unum coalescunt 1 Pet. II. 4. 5. sic Christus, attingendo per *Spiritum* suum, animam nostram 1 Joh. III. 24. & anima vicissim, attingendo Christum, per *fidem* suam Cant. III. 4. Col. II. 19. coalescunt in unum. D. per vincula, quibus quasi interjectis, Christus & fideles colligantur & quasi conglutinantur 1 Cor. VI. 17. *ὁ δὲ κολλώμενος τῷ κυρίῳ*. Unde *ἁφαὶ* *commissuræ* memorantur Col. II. 19. quæ nos Christo devinciunt, & per quæ, cœlestia bona nobis suppeditantur: per has enim, Christus tangit nos, & nos Christum.

Quomodo procuretur.

Duplex vinculum hujus unionis: IX. Vincula ista, quibus mediantibus, cum Christo unimur, duo numerantur in Scripturâ: alterum *principale*, scil. Spiritus Christi Rom. VIII. 9. per quem Christus, humanâ natura tenus, in cœlo existens, animam nostram quasi contingit: scil. quemadmodum spiritus animales corpus & animam nostram quasi colligant, & conservant in unione: ita Spiritus Dei, qui & in Christo, & in nobis est; Christum cum animâ nostra quasi constringit Rom. VIII. II. ut *unus* Spiritus fiant 1 Cor. VI. 17. Hinc *per unum Spiritum*, *nos omnes*, *in unum corpus* mysticum, *baptizari* dicimur: sicut, ut uno eodemque *Christi* nomine, cum ipso fruamur ab hac unione 1 Cor. XII. II. 13. Et *per hoc*, inquit Johannes, *cognoscimus*, *quod ipse*, scil. Christus, *in nobis maneat*, *in Spiritu quem dedit nobis* 1 Joh. III. 24. & *quod in ipso maneamus*, *& ipse in nobis: quia nobis dedit de Spiritu suo* 1 Joh. IV. 13. alterum *instrumentale*, scil. *fides* nostra, qua Christum, vel in cœlis existentem, prehendimus Joh. I. 12. attrahimus, retinemus Cant. III. 4. ei adhæremus Psal. LXIII 9. conglutinamur 1 Cor. VI. 17. Atque adeo, dum *Christus* nos prehendit suo Spiritu; & *nos* vicissim, Christum prehendimus fide nostra; cum eo conjungimur, & *in unum* coalescimus.

Spiritus S. &

Fides.

Affectiones hujus unionis: X. Ex dictis etiam, non magno negotio, colliguntur hujus unionis *affectiones*: Nim. *primo* quod sit *realis*, non imaginaria tantum, aut intentionalis, qualis inter intellectum concipitur & rem intellectam; nec accidentalis tantum, quæ convenientia solorum accidentium, terminetur: h. e. in unitate opinionum, affectuum, in consensu mentis aut cordis; in similitudine dispositionis, aut conversationis; qualem unitatem Socinia-ni somniant, inter Patrem & Filium, in divinis;

1 Est realis.

sed,

ſed ſuo modo, *ſubſtantialis* inſuper, quatenus per eam ſubſtantiæ, & perſonæ coaleſcunt; dum perſona credentis, cum perſona Chriſti unitur.
Quatuor rationibus. 1. Quia 1. hæc unio talibus repræſentatur in Scriptura, quæ *realem* & ſubſtantialem conjunctionem exprimunt, v. g. radicis & ramorum, quibus una conficitur arbor; capitis & membrorum, corporis & animæ &c. in quibus omnibus, unio obſervatur, non tantum accidentium; ſed etiam
2. *ſubſtantiarum*. Quia 2. hæc unio peragitur *fide*, quæ *recipiendo attrahit* receptum, cumque eo unitur: jam autem fides, non tantum *beneficia* Chriſti, gratiam, conſolationem (aliaque accidentalia apprehendit; ſed Chriſtum *ipſum*, ejuſque perſonam Joh. I. 12. Col. II. 6. Cant. III. 4. & apprehendendo, ſecum unit. Quia 3. Chri-
3. ſtianus, *eodem* modo Chriſtum ſibi recipit, ut cum eo uniatur, *quo modo* ſeipſum Chriſto reddit: eſt enim, ut connexio; ita & proportio perpetua, inter dare & accipere, prout apparet in reciprocatione *matrimoniali* Cant. II. 16: jam autem Chriſtianus, non *ſua* tantum Chriſto reddit dona, fortunas, talenta, tempus, impendenda in gloriam ejus, ſed *ſeipſum* totum, *corpus*: Rom. VI. 13. 19. cum XII. 1. nec animæ tantum cogitationes & affectus; ſed ipſam *animam* Prov. XXIII. 26. proinde ſeipſum totum 2 Cor. VIII. 5. prorſus ergo ad eundem modum, Chriſtianus Chriſtum recipit: non tantum quoad *beneficia*; ſed etiam quoad *perſonam*, ut ei uniatur, ipſeque ſibi per Spiritum ſuum inhabitet Rom. VIII. 9. 10. Quia
4. 4. Chriſtus & Chriſtianus ita uniuntur, ut ſibi *inſint* invicem; Chriſtus in Chriſtiano, & Chriſtianus in Chriſto Joh. XV. 5: jam autem Chriſtus & Chriſtianus ſibi invicem inſunt realiter: nec enim Chriſtianus eſt in beneficiis Chriſti; ſed in ipſo Chriſto, in ejus perſona, quatenus in ipſo eſt ut membrum in corpore, ut palmes in vite Joh. XV. 2. 4. 5. 6. 7. Eph. IV. 15. proin & Chriſtus ipſe, eſt in Chriſtiano, nec ſola ejus beneficia 2 Cor. XIII. 5. Col. I. 27. ejus Spiritus habitat in eo Rom. VIII. 9. 11. Hinc Chriſtus etiam *vivere* dicitur, in eo qui ſibi unitus eſt Gal. II. 20. ſcil. eo modo, quo radix in ramis, caput in membris: & ſic quoque *manere* in ipſo Joh. XV. 4. per Spiritum ſuum 1 Joh. III. 24.

2. Eſt totalis. XI. *Secundo*, quod ſit *totalis*, quatenus totus *Chriſtianus* unitur toti *Chriſto*: corpore & animo tenus; cum divina & humana Chriſti natura. Quemadmodum totus Adamus, toti Evæ conjugatus fuit. Ipſum etiam corpus noſtrum unitur cum Chriſto 1 Cor. VI. 15. adeoque nos ſumus *caro de carne ejus*, & os de oſſibus ejus Eph. V. 30. à quo etiam *corpora* noſtra olim ſuſcitanda dicuntur, virtute hujus unionis Rom. VIII. 11. quod *Spiritus* Chriſti, corpus Chriſtiani uniat cum Chriſto, pariter & animam ejus. Hinc etiam Chriſtianorum *corpora* dicuntur templa Spiritus S. 1 Cor. VI. 19. qui in ipſis habitet, eorumque corpora vivificet; prout etiam eorum animas, per regenerationem.

XII. *Tertio*, quod ſit *indiſſolubilis* & æterna, pro ratione unionis *matrimonialis*, quæ durat quamdiu pars utraque conjugata durat Rom. VII. 2. 3. Hinc Hoſ. II. 18. *deſponſabo te mihi in æternum*. Rom. VIII. 38. 39. *Nec mors nec vita — me ſeparabit ab amore Dei, qui eſt in Chriſto Jeſu.* 3. Eſt indiſſolubilis & æterna. Quamvis enim, quoad communionem *externam*, quæ hominis externa *profeſſione* conſummatur, fieri poſſit divortium inter nos & Chriſtum, per *adulteria* ſpiritualia Hoſ. II. 1. quamvis item in unione vera & *interna*, variæ poſſint intervenire *obſtructiones*, quæ familiaritatem inter nos & Chriſtum impediant, prout non raro in carnali conjugio fieri conſuevit, ut divortium accidat quoad *thorum* & menſam Hoſ. II. 2—12. attamen veri & proprii nominis, quoad *vinculum*, non datur Joh. XIII. 1. & X. 28. Rom. XI. 29. Imo nec in *morte*, divortium inter Chriſtum & Chriſtianum accidit, prout fit in matrimonio carnali Rom. VII. 2. ſed *ſpiritus* noſter, per Spiritum Chriſti, cum Chriſto, conſtanter unitus manet, & caro etiam, vel in pulverem redacta, manet caro uniti ſecum; ferme ad eum modum, quo in morte Chriſti, ſublata non fuit unio perſonalis; inter divinam & humanam ejus naturam; & in fœdere gratiæ, etiam in *morte*, Deus manſit Deus Abrahami, Iſaaci, & Jacobi Matth. XXII. 31. 32.

XIII. *Quarto*, quod ſit *ſpiritualis*, quatenus fit per *Spiritum* unum, qui eſt in Chriſto & Chriſtianis Rom. VIII. 11. in Chriſto quidem ut in *Capite*; in Chriſtianis autem ut in *membris*: atque etiam *myſtica*, quatenus vergit in corpus, non naturale; ſed *myſticum* 1 Cor. XII. 13. quod perſiſtit, corporibus utriuſque uniti, maxime inter ſe diſſitis, Chriſti corpore in cœlo exiſtente, & noſtris in terra hærentibus Joh. XII. 32. ferme ad eum modum, qui obtinet in unione matrimoniali, ubi conjugatorum uno exiſtente v. g. in Hollandia, altero in extrema India; unio nihilominus conjugalis manet. Quod alia hypotheſi declarat Perkinſus *Comment.* in Gal. III. 28. Suppone, inquit, eſſe cujus caput jaceat v. g. in Italia, brachia in Germania aut Hiſpania, pedes in Anglia; ſuppone inſuper, unam eandemque animam, partes adeo inter ſe diſſitas informare & vivificare: nunquid unitæ erunt partes adeo à ſe invicem diſperſæ, per animam omnibus coëxiſtentem, omneſque informantem? Ita prorſus, omnes beati, qui exiſtunt in cœlo, & omnes fideles, qui agunt in terris, dum eodem Spiritu aguntur, vivificanturque; nunquid unum ſunt, & in Chriſto, & inter ſe? 4. Eſt ſpiritualis & myſtica.

XIV. Ne tamen, quod dextrâ dedimus, ſiniſtrâ accipias, cave ſtatuas 1. Chriſtum, per hanc unio- Cavenda hic tria:

nim. u- nionem hanc inferre

unionem nobiscum coalescere in *unam substantiam*, quo modo in SS. Trinitatẽ, tres personæ unam obtinent eandemque numero substantiam.

1. Unitatem essentiæ.

Est quidem *substantialis*, respectu substantiarum coalescentium; sed non substantiæ *unius*: quod substantiæ unitæ, non obstante conjunctione, maneant distinctæ, absque ulla confusione: haud secus ac lapides, cœmento ad ædificium constructi, coalescunt quidem; sed sic tamen, ut distincti maneant quoad essentiam, neque unum lapidem constituant: atque conjuges, unione matrimoniali, sibi invicem uniti, non coalescunt in unam numero essentiam, quolibet conjugatorum, sibi suam servante essentiam peculiarem.

2. Unitatem personæ.

2. Christum, virtute hujus unionis, nobiscum coalescere in unam *personam*; quemadmodum duæ in Christo naturæ in unam coalescunt *personam*. Quandoquidem duæ partes essentiales, in unâ humanâ Christi naturâ, corpus & anima, non efficiebant *personam*, ut duæ personæ coalescerent in unam personam; dum Christus & Christiani uniti, *duas* nihilominus distinctas constituunt personas. Cætera enim quilibet Christianus, quia cum Christo unitus est, perinde θεάνθρωπος esset; ac Christus.

3. Unitatem corporum.

3. Christum, per hanc unionem, cum Christiano, coalescere in unum *corpus naturale*; licet coalescant in unum corpus *mysticum*, sicut diximus. Quamvis enim hic accidat unio corporum; non tamen in *unum* corpus. Quia Christi corpus in solo cœlo existit, & existet usque ad rerum omnium consummationem Act. III. 21. dum nostra corpora existunt in terra tantum, usque ad extremum judicium. Hinc *corpus* nostrum dicitur, olim conformandum glorioso corpori Christi Phil. III. 21. quod non fieret, si unum esset cum eo, corpus. Fundamentum autem horum omnium, in hoc uno est, quia unio nostri cum Christo, non est *immediata*, quemadmodum est unio personarum in una essentia divina, & unio naturarum, in una Mediatoris persona; sed *mediata* tantum, per intercedentia duo *vincula*, Spiritum Christi, & fidem nostram, per quæ jam fit, ut ab invicem distent; tum essentiis tum personis, tum corporibus.

Unionis consectaria quatuor.

XV. Jam, ex hac unione nostri cum Christo, quadruplex fere emergit consectarium: *Primo possessio* Christi, per quam ipse *Christus*, quantus quantus est, quoad divinam, quoad humanam suam naturam: quoad corpus & quoad animam: quoad omnes ejus opes ac thesauros, noster est.

1 Possessio Christi.

A qua, cum B. Virgine, in fiducia pronunciamus: *Domine* MI; *Servator* MI Luc. I. 47. & cum Thoma: *Domine* MI; *Deus* MI Joh. XX. 28. & cum sponsa mystica; *dilectus meus*, *est* MEUS; *& ego ejus* Cant. I. 16. Scil. ut in unione *matrimoniali*, conjuges possessionem mutuam sibi acquirunt, in alterius corpus & bona 1 Cor. VII. 4. Rom. VII. 2. 3. Eph. V. 31.

2. Communicatio vitæ,

XVI. *Secundo* communicatio (1) *vitæ spiritualis*, à qua, *vita nostra* appellatur Col. III. 4. & in nobis *vivere* dicitur Gal. II. 20. scil. ut surculus à trunco, truncus à radice, ut palmes à vite, vitam accipit. Hinc panis appellatur è cœlo descendens, *qui dat mundo vitam* Joh. VI. 33. 48. 51. cujus carnem, ni comedamus, & cujus sanguinem ni bibamus, *vitam* in nobis non habeamus vs. 53. 54.

gratiæ,

(2) *Gratiæ* omnimodæ. In Christo enim est *gratia* & veritas Joh. I. 17. ipse *plenus gratia* vs. 14. in eo *omnis plenitudo* gratiæ Col. I. 19. ut ex eo *haurire*, & quasi sugere possimus, *gratiam pro gratia* Joh. I. 16. & in *ipso*, *qui est caput*, simus *consummati* Col. II. 10. Ipse enim, nobis unitus, per Spiritum suum nobis *communicat*; & nos ei uniti, per fidem ex ipso *attrahimus* omnem gratiæ succum Rom. XI. 27.

roboris & Spiritus.

(3) Virtutis & *roboris* spiritualis. Est enim ipse *Deus fortis* Jes. IX. 5. *potentia Dei* 1 Cor. I. 24. absque quo nihil possimus Joh. XV. 5. 2 Cor. 5. & in quo *omnia possumus* Phil. IV. 13. 1 Cor. XV. 10. (4) *Spiritus* S. qui *habitet in nobis* 1 Cor. III. 16. qui *ducat* nos Rom. VIII. 26. *in omnem veritatem* Joh. XVI. 13. qui scienda nobis in memoriam revocet Joh. XIV. 26. qui intercedat pro nobis *suspiriis inenarrabilibus* Rom. VIII. 26. qui nos efficacissime soletur in adversis Joh. XIV. 16. De quibus omnibus, forte plura occurrent in practicalibus.

3 Communio sanctorum.

XVII. *Tertio* communio Sanctorum *inter se*, de qua 1 Joh. I. 7. Eph. IV. 16. Dum enim cum Christo uniuntur, ut membra cum capite, dum eodem uniuntur Christo Spiritu, eadem fide; in unum coalescunt inter se corpus mysticum, sibique invicem membra præstant 1 Cor. XII. 12—23. & Eph. I. 22. 23. V. 25. Et dum, per unionem cum Christo, sibi invicem præstant, non tantum *membra*; sed etiam *fratres*, ex eodem *Patre* cœlesti oriundi Eph. IV. 6. eadem opera obstricti sunt; qui sibi invicem ut membra, ut fratres, per quævis officia, spiritualia & temporalia, succurrant, in bonum *totius* corporis Eph. IV. 16. 1 Pet. IV. 10. inque alterius incolumitate, perinde exsultent ac in propria Phil. II. 17. De hac Sanctorum communione, suo loco ex professo.

4. Participium quatuor benedictionum spiritualium.

XVIII. *Quarto*, participium omnium earum benedictionum, quibus fideles opus habent, ad bene beateque vivendum, fluens ex unione cum Christo. Unde Deus nobis *benedicere* dicitur, *quavis benedictione spirituali*, IN *Christo Jesu* Eph. I. 3. & *cum filio suo omnia gratificari* Rom. VIII. 32. Benedictiones illæ spirituales, prout ex unione cum Christo profluunt, ad quatuor summa capita non incommode rediguntur: (1) *Justificationem*; illis enim qui sunt *in Christo Jesu*, Christus à Deo factus dicitur *justitia* 1 Cor. I. 30. Hinc Paulus, vel per dispendium rerum omnium anhe-

anhelabat *reperiri in Christo*, ut, qui non habeat suam *justitiam*, quæ sit ex lege; sed eam quæ fit per fidem, *Christi* Phil. III. 8. 9. quod *nulla* sit *condemnatio*, *his qui sunt* IN *Christo Jesu* Rom. VIII. I. (2) *Adoptionem* Joh. I. 12. cum Christo enim uniti, ejus quasi *fratres* reddimur Heb. II. II. & eundem cum eo *Patrem* consequimur Joh. XX. 17. eoque momento, quo filium Dei recipimus, & recipiendo cum eo unimur, etiam Pater nos recipit in *filios*, prout eodem die, quo Zachæus Christum *recipiebat* fide, *recipiebatur* in filium Abrahæ Luc. XIX. 6. 9. (3) *Sanctificationem* I Cor. I. 30. & cap. VI. II. *abluti estis--sanctificati estis—in nomine Domini Jesu, & per Spiritum Dei nostri*. Tandem (4) *Glorificationem*, qua in statum omnibus numeris beatum traducendi, liberamur ab omni miseria. Unde in Christo existentibus, Christus factus dicitur *redemptio* I Cor. I. 30. quæ cum *libertate gloriæ filiorum Dei*, συνώνυμος est Rom. VIII. 21. 23. De singulis harum benedictionum, nos per subsequentia capita ex professo videbimus.

Pars practica.

Quæritur:

1. An ita uniamur cum Christo, ut vel Deus in homine incarnetur; vel homo in Deo deificetur?

XIX. Quæritur *primo*, an talis unio sit admittenda, per quam Deus in homine quasi *incarnetur*, & ex adverso, homo *deificetur* aut Christificetur: Ἀκυρολογία ista, primo usus deprehenditur Greg. Nazianzenus, in vocibus θεοποιεῖν, Χριστοποιεῖν: hunc postea secutus est Johannes Taulerus, sub profundis Papatus tenebris, lutcus inter cæcos, & libellus, qui *Theologia Germania* inscribitur, Taulero à plerisque tributus, quem superioris seculi anno XVIII. Lutherus Wittembergæ edidit, præmissa præfatione συστατικῇ, frequentissimis hujusmodi obscuris phraseologiis. Hunc excepit turba fanaticorum in *Germania*, in qua Theophrastus Paracelsus, Caspar Swenckfelt, Sebastianus Frank, Franciscus Davidis, Henricus Nicolai, & imprimis Valentinus Weigelius, cum suis Weigelianis; pariter & in Nova Angelia. Protestantes omnes istas ἀκυρολογίας toto corde aversantur, quod manifestas blasphemias spirent, neque ullum fundamentum habeant in vera, quam hactenus declinavimus, unione nostrî cum Christo: quod, licet intercedat inter essentiam Christi & nostri; non tamen vergat in unitatem essentiæ aut personæ, quia non fit, nisi intercedente Spiritu & fide, per quæ, distinctæ essentiæ & personæ remanent, ut nec Deus in homine incarnetur; nec homo vicissim Deificetur, aut Christificetur. Quo probè observato, sua sponte corruit omne fundamentum somnii enthusiastici. Verùm, quia blasphemia ista, nostro tempore, sic satis extincta est, non erit quod ei operosè confutandæ immoremur. Conf. Hoorneek *Sum. Controv.* lib. VI. qui est *de Enthusiastis & Libertinis*.

2. An per hanc unionem, divina Christi natura nobiscum coalescat in unam seu essentiam, seu personam?

XX. *Secundo* quæritur, an per unionem nostrî cum Christo, divina ejus natura cum nostra, in *unam* coalescat, seu *naturam*, seu *personam*? Andreas Osiander senior, primò Pastor Norimbergius, tum Professor Regiomontanus, quo fortius adversus collegam suum, Franciscum Stancarum Italum (statuentem cum Pontificiis, quod secundum solam naturam *humanam*, Christus esset Mediator) obtineret, Christum secundum *divinam* naturam esse Mediatorem; per ἀμετρίαν τῆς ἀνθολκῆς eo primùm delapsus est, ut statueret, Christum secundum *solam* divinam naturam, esse Mediatorem; atque, ut hoc etiam obtineret, nos justificari propter justitiam *essentialem* divinæ ejus naturæ; & in gratiam hujus statuti, eo tandem delapsus est, ut defenderet, unione nostrî cum Christo, quæ fit per fidem, *essentialem* divinæ naturæ justitiam nobiscum sic uniri, ut in *unam* nobiscum coalescat, seu *essentiam*, seu *personam*. Vid. Osiand. *in Disp.* 24. Octob. 1549. Swenkf. *Tract. de verbo*. Weigel. part 3. *Postil.* p. 16. Sententiam istam excussimus Lib. V. cap. 2. §. XX. cum quibus, si jungas quæ monuimus *parag.* hujus capitis XIV. & XIX. non video, quid addendum restet, nisi quod caussetur pro se, locum 2 Pet. I. 4. *Ut per hæc*, scil. promissa, *divinæ efficiamini consortes naturæ*. Resp. 1. Nihil hîc de *unione* nostrî cum Christo. 2. Non negamus *totum* Christum, ac proin, divinam quoque ejus naturam, mediante Spiritu & fide, nobiscum uniri; sed hoc tantum est quod negamus, sic uniri ut unam nobiscum constituat, seu *essentiam*, seu *personam*, quod non dicit textus. Addam 3. quod consortium divinæ naturæ, Apostolus non repetat ab unione nostrî cum Christo; sed ex eo, quod *elapsi* sumus, *à corruptione quæ est ex mundo per cupiditatem*.

3. An caro & sanguis Christi, cum carne & sanguine nostro, in unum coalescant naturaliter?

XXI. *Tertio* quæritur, an ad salutem nostram requiratur, ut *caro* & sanguis Christi, cum *carne* & sanguine nostro, in unum coalescant *naturaliter*? Pontificii & Lutherani, in gratiam manducationis *oralis*, quæ fit in sacra synaxi, affirmant. Reformati negant: quod 1. Christus ipse neget Joh. VI. 63. *Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quicquam*. h. e. carnalis manducatio, & ejus consectaria *unio* carnalis, non conducit ad salutem. Quod 2. *carnalis* ista unio sit impossibilis, carne & sanguine Christi existente in *cœlo* tantum Act. III. 21. quando nostra caro & sanguis in *sola terra* existunt: tanta igitur existente intercapedine, corporis heterogenei Luc. XVI. 26. quî unio *carnalis*, inter tam dissitos terminos, obtinere posset? Nec est quod objiciant: A. Membra nostra, *membra Christi* appellari I Cor. VI. 15. Resp. Membra enim *Christi*, cum eo unita

Rationes negativæ.

Objectiones affirmativæ.

dicuntur, non *naturaliter*; sed *mysticè*, unde vſ. 17. non una *caro*; ſed unus cum eo *Spiritus* dicuntur. B. Quod dicamur *membra ſui corporis, caro de carne ejus, & os de oſſibus ejus* Eph. v. 30. Reſp. Sumus enim membra ejuſdem corporis, non *naturalis*; ſed *myſtici* Eph. iv. 15. 16. quo modo, & nos invicem, ex *myſtica* hac unione, *nobis* membra præſtamus 1 Cor. xii. 12. non ſanè *naturalia*, ſed myſtica. C. Quod caro & ſanguis Chriſti, *nutrimentum* noſtrum dicatur, & quod à manducatione ejus, dicamur *manere in eo*, & ipſe in nobis Joh. vi. 53 — 57. eo quod nutrimentum *naturaliter* uniatur cum nutrito. Reſp. Sicut nutrimentum *naturale*, cum nutrito in unum coaleſcit *naturale*; ita nutrimentum *ſpirituale* & myſticum, caro & ſanguis Chriſti (per quod totus Chriſtus intelligitur) in unum nobiſcum coaleſcunt corpus *myſticum*. Plura in hanc rem, ſi Deus volet, occurrent in cap. de *Sacram. Nutritionis*.

Pars practica.

[Margin: Praxis 1. Commendat dignitatem & excellentiam eorum, qui uniti ſunt cum Chriſto.]

XXII. *Praxis* unionis cum Chriſto, *primo* commendat dignitatem & excellentiam verè fidelium, ut qui virtute hujus unionis, non tantum ſint (1) *Servi* Dei & Chriſti Rom. i. 1. nec tantum (2) *amici* Chriſti Joh. xv. 14. nec tantum (3) *fratres* Chriſti Heb. ii. 11. nec tantum (4) *filii* Chriſti Ibid. vſ. 10. ſed etiam (5) *membra* Chriſti 1 Cor. xii. 12. Eph. v. 30. (6) *ſponſa* Chriſti Hoſ. ii. 18. Eph. v. 32. 2 Cor. xi. 2. (7) myſticè *unum* cum Chriſto, unus *ſpiritus* 1 Cor. vi. 17. una *caro*, ſeu caro de carne ejus, & os de oſſibus ejus Eph. v. 30. Qui (8) unum cum ipſo (*Chriſti*) *nomen* obtineant 1 Cor. xii. 12. quorum proinde (9) *curam* habeat tanquam ſui ipſius Act. ix. 4. Zach. ii. 8. Matth. x. 40. Imo (10) qui cum Chriſto unitus eſt, & cum *Deo* unitus eſt 1 Theſſ. i. 1. 2 Theſſ. i. 1. Etiam (11) cum *Spiritu* S. unitus eſt 1 Cor. vi. 17. eique templum præſtat, in quo habitet 1 Cor. iii. 16. Sunt etiam virtute unionis (12) ejuſdem cum Chriſto *unctionis* participes 1 Joh. ii. 27. Et ex eâ (13) ſunt cum eo *Sacerdotes*, *Reges* Apoc. i. 6. imò *regale ſacerdotium* 1 Pet. ii. 9. Qui, eadem opera (14) *pervenerunt ad πανήγυριν & Eccleſiam primogenitorum, qui adſcripti ſunt in cœlis, ad Deum — ad ſpiritus perfectè juſtorum, ad Mediatorem fœderis novi* Heb. xii. 23. 24.

[Margin: Quorſum commendet.]

Iſtam eorum, tantam ac talem dignitatem & excellentiam, commendat, ad hoc, ut A. *gloria* eorum in *Chriſto Jeſu*, *abundans ſit* Phil. i. 26. & iii. 3. ut B. ſibi ſolicitè caveant, cum tales ſint, ne moribus & converſatione, ſe ad mancipia Satanæ, & cupiditatum mundanarum dejiciant 2 Pet. ii. 19. 20. Joh. viii. 34. Rom. vi. 16. 17. 20. ut C. imprimis etiam ſibi caveant, membra Chriſti peccatis deturpare 1 Cor. vi. 15. Nec tamen D. ſuâ iſtâ præſentia, inflentur ad factum, aut ſocordiam Rom. xi. 18. 20. quin potius, ex ea, ad humilitatem formentur 1 Sam. xviii. 18. 23.

[Margin: 2. Præſtat unitis cum Chriſto, efficaciſſimum ſolatium, in caſu contemtus, pauperatis, morborum, perſecutionum, mortis, peccati, extremi judicii, cujuſvis defectus.]

XXIII. *Secundo*, efficaciſſimum *ſolatium* fideli præſtat, cum Chriſto unitum eſſe, idque in quovis adverſo: v. g. in caſu (1) *contemtus* & vilipendii humani 1 Cor. iv. 9. 10. quantum juvat, cogitare excellentiam hujus ſuæ *unionis* cum Chriſto! propter quam Apoſtolus *omnia*, quæ ſibi lucro erant, pro *ſtercore*, imò pro *damno* habuerit, tantum ut in *Chriſto reperiretur* Phil. iii. 8. 9. quam juvat cogitare! ſe nihilominus Chriſti fratrem, Chriſti membrum, Chriſti ſponſam, imò myſticè unum & idem cum Chriſto eſſe. (2) In caſu *egeſtatis* & miſeriæ, quando *miſer es*, *pauper*, *cœcus*, *nudus* Apoc. iii. 17. quam juvat te unitum eſſe cum eo, qui ad hoc pauper factus eſt, ut ſuos locupletaret! 2 Cor. viii. 9. *omnia tua* eſſe, quod tu Chriſti ſis! 1 Cor. iii. 21. 22. 23. (3) In caſu *morborum* quorumvis Pſal. vi. 3. 4. 7. 8. quam juvat & unitum eſſe ei, qui *Medicus* eſt! Exod. xv. 26. Matth. ix. 12. qui ſuorum *morbos portavit* & aufert Jeſ. liii. 4. Matth. viii. 17. qui tentatus in omnibus ſicut nos, ut miſericors eſſet Heb. iv. 15. qui proinde, & poteſt & vult ſanare omnes infirmitates tuas Pſal. ciii. 3. (4) In caſu *perſecutionum*, 2 Cor. iv. 8. 9. 10. quam juvat unitum eſſe cum Chriſto, ejuſque vocem audire: *Saul, Saul, quid perſequeris* me? Act. ix. 4. (5) In caſu *mortis*, quæ corpus ſeparat ab animâ: quam juvat, unitum eſſe cum eo, qui eſt *reſurrectio & vita!* Joh. xi. 25. *Nec mortem*, nec vitam — *ſe poſſe ſeparare ab amore Dei, qui eſt* in *Chriſto Jeſu* Rom. viii. 38. 39. (6) In caſu *peccati*, & gravatæ conſcientiæ Pſal. xxxviii. 5. quam juvat unitum eſſe cum eo, qui pro ſuis *factus eſt peccatum!* 2 Cor. v. 21. in eo eſſe, qui factus eſt ſuis *juſtitia* 1 Cor. i. 30. qui condonat *omnia peccata* Pſal. ciii. 3. (7) In horrore extremi *judicii*, & æternæ condemnationis Act. xxiv. 25. Apoc. vi. 15. 16. 17. quam juvat in eo eſſe, qui factus nobis eſt *redemptio*, qui ipſe *Judex* eſt futurus Rom. ii. 16. 2 Cor. v. 10. qui ſuis fidem fecit, eos in *judicium* condemnationis nunquam venturos Joh. v. 24. (8) Verbo dicam, in quovis defectu ſpirituali, quam juvat unitum eſſe cum eo, in quo Deus nobis *benedicit*, *omni* benedictione ſpirituali! Eph. i. 3. ex cujus copia poſſimus haurire *χάριν ἀντὶ χάριτος* Joh. i. 16. in quo poſſimus eſſe *conſummati* Col. ii. 9. 10. Et quod tandem hæc omnia multo ſecurius poſſideamus in *capite* noſtro, quam in *nobiſmetipſis* Matth. xvi. 18. Joh. x. 28.

[Margin: 3. Monet nos,]

XXIV. *Tertio* monet, ut accuratè ſeipſum quiſque *exploret*, num & *ipſe* beatiſſimæ hujus unio-

ipsos exploremus, simusne uniti Christo.

unionis cum Christo, sit factus particeps. Sed quibus tandem indiciis hoc certo assequemur? Resp. Sunt cum Christo uniti, quotquot 1. *Spiritum* Christi, ab eo, velut capite, in omnia sua membra profluentem: in se experiuntur 1 Joh. III. 24. & IV. 13. *actuosum*, in retrahendo ab omni malo, & excitando ad quodvis bonum Rom. VIII. 9. 10. 14. Quotquot 2. Christum in se *sentiunt viventem* Gal. II. 20. UNA *cum Christo crucifixus sum*, & vivo, non jam ego, sed vivit Christus IN *me*: est enim ipse *vita* nostra Col. III. 4 ac proinde, ubi non *vivit*, ibi non *est*. *Vivit* autem, ubi ejus mansuetudo, humilitas, charitas, obedientia, *φρόνημα πνευματικὸν*, vigent: his igitur, *vita illa Jesu in nobis manifestatur* 2 Cor. IV. 11. Quotquot 3. in Christo *augescunt*, ac multos fructus proferunt Joh. XV. 4. 5. quicum fructibus Spiritus S. commemoratis Gal. V. 22. plane coincidunt. Quotquot 4. *fide viva* sunt praediti Gal. II. 20. *una cum Christo crucifixus sum—vivit in me Christus—quod vivo, vivo per fidem*: fide enim, dum Christum recipimus, ipsum quasi attrahimus, eâdem operâ, cum eo unimur Joh. I. 12. & Christus IN nobis habitat Eph. III. 17. Quotquot 5. Christo *conformati* sunt, similitudine mortis *spiritualis*, quod fit odio & aversatione peccati Rom. VI. 5. Phil. III. 9. 10. *ut deprehendar in eo—ut conformis reddar ejus morti*. Quotquot 6. capiuntur ac *delectantur* ejus praesentia Phil. III. 9. 10. *ut deprehendar* IN *eo...* cum cap. I. 23. *cupio dissolvi & esse cum Christo*. Quotquot 7. serio *abhorrent* ab omni eo, quod se *divellere* possit ab eo Jes. LIX. 2. 1 Joh. I. 6. 7. Quotquot 8. delectantur communione sanctorum *mutua* 1 Joh. I. 3. 7. & V. 1. Atque ut his aliisque indiciis, felicius pertingamus in certitudinem infallibilem, nostrae unionis cum Christo: α. Saepius & familiariter nobis agendum est cum propria *conscientia*, ut perspiciamus, an, quomodo, & quibus fundamentis Christum fide receperimus 2 Cor. XIII. 5. β. Fatigandus est Deus calidis *precibus*, qui illuminet intellectum nostrum, quo, sicut per Spiritum suum, est auctor nostrae *unionis* cum Christo; ita per eundem Spiritum, etiam *una testetur cum spiritu nostro*, nos vere unitos esse cum filio suo, atque, *μετὰ παῤῥησίας*, clamare posse: *Abba Pater* Rom. VIII. 15.

Indicia.

Adminicula explorationis.

4. Excitat, enitamur in hanc unionem.

XXV. *Quarto* excitat, ut omni conatu *enitamur* in beatissimam hanc unionem, exemplo Pauli Phil. III. 7. 8. 9. *Omnia Christi causa*, *pro damno habeo—*ut *comperiar* IN *eo*. Et quid ad hujusmodi conatum efficacius eriget? quam 1. dignitas & *excellentia* ineffabilis, eorum qui vere sunt uniti cum Christo, quam diximus §. XXII. Quam 2. exoptatissima *beneficia* hujus unionis, quae diximus §. XVI. XVIII. XXIII. Quam 3. indeclinabilis *necessitas* hujus unionis Joh. XV. 4. 5. 6. 7. extra Christum enim, quicquid professi fuerimus, quicquid egerimus, quicquid petierimus, universum aspernabitur, & reprobabitur à Deo; si clamaverimus; *Domine Domine, nunquid in nomine tuo prophetavimus? nunquid daemonia ejecimus? nunquid multas virtutes perpetravimus? occurrit: non novi vos, recedite à me* Matth. VII. 22. 23. si cum fatuis virginibus: *Domine Domine! aperi nobis*; respondebit: *Amen amen, non novi vos* Matth. XXV. 11. quicunque enim ipsum non admiserint, nec receperint, ut *unum* cum eo fierent; hos & ipse nunquam recipiet, nunquam admittet: quam cogitare 4. quod, *absque unione* cum Christo, Christus ipse, tantus ac talis mediator, *qui servare potest εἰς τὸ παντελὲς quotquot per eum accedunt ad Deum* Heb. VII. 25. universum ejus munus mediatorium, ejus functio prophetica, sacerdotalis, regia; ejus incarnatio, vita, mors, descensus; ejus resurrectio, ascensio, gloria ad dextram Dei; ejus tam pretiosa redemptio, omniaque nobis sint futura cassa & *inutilia*: quod extra Christum nulla existat salus Act. IV. 12. &, nisi in ipso, & *per ipsum*, *nemo veniat ad Patrem* Joh. XIV. 6. Quod 5. citra unionem cum Christo, nulla existat communicatio, vitae, gratiae, virtutis, Spiritus Joh. VI. 53. nullum participium sapientiae, justitiae, sanctitatis, redemptionis 1 Cor. I. 30. nulla divinarum promissionum, nobis sit *ναὶ καὶ ἀμὴν* 2 Cor. I. 20. nulla *benedictio* nostra: non enim Deus benedicit, nisi IN *Christo Jesu* Eph. I. 3. Jam ut eo feliciter pertingamus, enitendum nobis. (1) Ut *Spiritu* potiamur: qui primum est hujus unionis *vinculum*, cujus ope Christus nos ad se trahit: potiemur autem fervidis ad Deum *supplicationibus* Luc. XI. 13. quae nitantur, tum *promissionibus* divinis Ezech. XXXVI. 26. 27. tum *meritis* Christi, in quo omnes Dei promissiones sunt *etiam & amen* 2 Cor. I. 20. *cujus* est Spiritus, quem Pater mittit Gal. IV. 6. imo qui *ipsis* mittit suum Spiritum Joh. XVI. 7. Ut (2) viva *fide* Christum apprehendamus Joh. I. 12. attrahamus, & in interiora cordis nostri deducamus Cant. III. 4. ut per eam *habitet* in *cordibus* nostris Eph. III. 17. Ut (3) Christum, quando seipsum nobis offert ut sponsum, nobiscum, spirituali connubio uniendum, nunquam *respuamus* Cant. V. 2. 3. Apoc. III. 20. sed omni promptitudine, & aviditate intromittamus, Cant. V. 5. 6. imo ipsum, usu quorumvis *mediorum*, solicite *quaeramus*, ut cum eo uniamur Cant. III. 1. 2. & V. 6. 7. 8. Ut (4) parati simus, qui ab omnibus aliis *divellamur*, quo cum eo solo arctius *conjungamur*, coalescamusque Eph. V. 31. cum Psal. XLV. 10. 11. Phil. III. 7. 8. Psal. LXXIII. 25. quo enim magis *divelleris* ab aliis quibusvis; eo intimius coalescis cum Christo: scil. pro ratio-

Rationes motivae.

Media.

ne unionis *matrimonialis*, quæ talem exigit unionem cum hoc *uno*, ut aliorum omnium *præteritionem* involvat Gen. II. 24. Matth. XIX. 5. Eph. V. 31. Ut (5) Christum fide electum & receptum, fervidissimo *amore* amplectamur Eph. V. 25. cum Cant. I. 2. & VIII. 1. nosque ipsos totos, quanti quanti sumus, ei *reddamus* Cant. II. 16. & VI. 2. & in amplexus ejus projiciamus Cant. VII. 9 — quo enim fervidior est *amor*; eo arctior *unio*.

5. Exci- tat ad foven- dam u- nionem cum Christo,

XXVI. *Quinto* hortatur, ut fartam tectam, hanc nostri cum Christo unionem habere; omnibus modis, curatissime nitamur: ne quid interveniat, quod ullo modo eam luxare, aut *divellere*, aptum natum sit: nullum peccatum Jes. LIX. 2. nulla sordities, qua *membra Christi* prophanemus 1 Cor. VI. 15. qua Spiritus S. vinculum unionis nostræ cum Christo, *contristetur*, pellatur Eph. IV. 30. exstinguatur 1 Thess. V. 19. Imprimis autem & nominatim, religiosissime caveamus sequentes *obstructiones*, quibus unio dilatatur, commercium nostri cum Christo intercluditur, & communicatio profluxusque vitæ, gratiæ, virtutis ac Spiritus, impeditur: nim. (1) *Ignorantiam* Christi, qua ejus excellentiam, omnisufficientiam, & necessitatem receptionis & unionis cum eo, non satis habeamus perspectam 1 Tim. I. 15. Hinc Christum *mundus* non recipit, nec cum eo unitur, quia ipsum *ignorat* Joh. I. 10. 11. & ipsi ejus discipuli, ab ipso, ad se veniente, abhorrebant; quia *ignorabant* Joh. VI. 19. 20. 21.

& ca- vendas sex po tissi- mum obstru- ctiones.

1. Hinc Paulus, (διὰ τοὺ ὑπερέχον τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ) propter *excellentiam cognitionis Christi*, *omnia pro stercore & pro damno* habuit, *ut Christum lucrifaceret*, ET *in eo reperiretur* Phil. III. 7. 8. Qui enim *norunt*, quærunt ipsum, recipiunt, & uniuntur cum eo Psal. IX. 11. Hos. VI. 3. (2)
2. Ἀναισθησίαν *insensibilitatem*, qua non sentimus nostram inopiam & miseriam, nec necessitatem Christi, unionisque cum eo Apoc. III. 17. Luc. XVIII. 11. 12. hinc fame & siti versus Christum destituimur, proinde ad Christum non accedimus, eum non recipimus, & sic cum eo non uni-
3. mur Matth. V. 6. Jes. LV. 1. Matth. XI. 28. Apoc. XXII. 17. prout satiatus respuit cibum, etiam delicatissimum Prov. XXV. 16. Deut. XXXII. 15. (3) *Amorem* & ardorem versus peccatum, quo nolis *divortium* facere à voluptatibus, & tenerius tibi dilectis peccatis, ut ei possit succedere *unio* conjugalis inter te & Christum Hos. II. 1. 4. Jer. III. 8. 9. peccatum enim dilectum, quasi vallum, aut nubes densa, sese interponit inter Christum & nos, ut non possimus coire Jes. LIX. 2. quasi obtenebrat & excæcat oculos, quominus Christum apprehendendum agnoscamus 2 Cor. IV. 4. quasi debilitat manus, quominus Christum prehendant; occludit cor, quominus intromittat Christum Psal. LXXXI. 11. 12. qui enim vult habere *peccatum*, nec vult, nec potest habere *Christum* 2 Cor. VI.
14. 15. 16. 17. (4) *Metum* crucis, persecutionum, jacturæ, contemtus apud Christum; quo Christum Gergeseni excludebant à suis confiniis Matth. VIII. 34. & XIII. 21. & XXVI. 56. Hinc Christus in discipulo, qui quidem se velit habere Magi- 4.
strum; *propositum* exigit, indies tollendi *crucem* 5.
suam Luc. IX. 23. (5) Αὐτότητα seu φιλαυτίαν, amorem immoderatum, versus nos ipsos, & acquiescentiam in propriis: qua sic nobis ipsis sufficimus, in *propria* justitia, ut nullum Jesum recipiendum, nobis *necessarium* ducamus Apoc. III. 17. Luc. XVIII. 11. qua adeo sumus pleni, nobis ipsis, ut Jesum, nec desideremus, nec capiamus. Conf. 1 Cor. IV. 8. Ut non abs re, Servator in discipulo, qui se habere velit Magistrum, exigat primo loco, ut seipsum abneget, exemplo Pauli Phil. III. 7.
8. (6) *Pusillanimitatem*, qua inordinato sensu 6.
nostræ vilitatis, indignitatisque, collatæ cum excellentia Christi, non audemus ad Christum appropinquare Matth. IX. 20. 21. Luc. XVIII. 13. Ab his ergo, aliisque *obstructionibus*, quibus receptio Christi, & *unio* cum eo impeditur, quibus communicatio vitæ, Spiritus, gratiæ, universumque nostri cum Christo commercium, intercipitur, cane pejus & angue caveamus.

6. Hor- tatur, ut uniti cum Christo, ex eo traha- mus

XXVII. *Sexto* tandem, auctor nobis est hæc unio, ut uniti, ex unito, quasi *sugamus*, attrahamus, & ad nos derivemus quævis nobis necessaria Phil. IV. 19. ut rami ex arbore, palmites ex vite, truncus ex radicibus. Cum enim, ex consilio & beneplacito divino, *omnis plenitudo* sit in Christo Col. I. 19. cum Christus *omnia in omnibus repleat* Eph. I. 23. imò cum ipse *sit omnia in omnibus* Col. III. 11. adeoque cunctis nostris necessitatibus, plus quam sufficiat; conducet utique, imò necessum erit, ut omnia nobis necessaria *ab eo arcessamus*. Nominatim, A. *Spiritum*, per quem vivimus spiritualiter. Est enim (a) hic Spiritus, *Spiritus Christi*, quem suis communicat Rom. VIII. 9. Gal. IV. 6. cui, in hunc finem, Pater contulit *Spiritum*, *non ad mensuram* Joh. III. 34. scil. ut *omnia repleret* Eph. IV. 7. 8. 10. & I. 23. nim. pro cujusque mensura & capacitate. Hunc (b) à Patre nobis *exoravit* Joh. XIV. 16. Hunc (c) Pater nobis *promisit* Ezech. XXXVI. 27. effundendum magna copia Joel II. 28 Jes. XLIV. 3. Et (d) ipse etiam *Filius* Joh. XVI. 7. & VII. 38. 39. proinde avide ex Christo *Spiritum* attrahamus, ut reddamur *pleni Spiritu* Act. VII. 55. & II. 24. urgente Paulo Eph. V. 18. repleti enim Spiritu, pleni erimus *virtute* spirituali, sicut Stephanus Act. VI. 8. *fide & bonitate*, sicut Barnabas Act. XI. 24. B. *Gratiam* salutarem, fidei, spei, charitatis, sapientiæ, humilitatis &c. Est enim Christus *fons* & scaturigo omnis gratiæ Cant. IV. 15. Zach. XIII. 1. Joh. VII. 38.

spiritum.

gratiam.

28. Psal. xxxvi. 10. Proin affatim ex eo hauriamus *χάριν ἀντὶ χάριτος* Joh. i. 16. C. *Robur* spirituale: *α. Subigendi* peccata, & tumultuosas carnis cupiditates Rom. vi. 5. 6. *β. Resistendi* satanæ ejusque tentationibus Jac. iv. 1. 7. quo robore Christus, in omnibus tentatus sicut nos Heb. iv. 15. satanam, cum suis tentationibus *vicit* Matth. iv. 2—11. Joh. xiv. 30. *γ. Præstandi* Deo officia et quotidie a nobis debita Phil. iv. 13. Zach. x. 12. Col. i. 29. *δ. Perferendi* pro Deo & Christo, quamvis fortem Col. i. 11. Rom. viii. 35. 37. Phil. iv. 11. 12. 13. *ε. Perdurandi* in fide & observantia, usque ad ultimum vitæ nostræ halitum Job. xxvii. 3—7. Act. xx. 24. 2 Tim. iv. 7. 8. Et quo omnia ista, Spiritum, gratiam & robur spirituale, liberius ambiamus, & avidius è Christo ad nos trahamus, cogitanda nobis, A. *Bonitas* Christo naturalis Matth. xix. 16. 17. per quam est communicativus sumpsius, omniumque bonorum suorum Psal. xxix. 68. à qua cum his confertur, quæ maxime sunt communicativa sui, v.g. cum Sole Mal. iv. 2. &c. B. Ejus *fides*, qua, bona illa, quæ *pro suis* à Patre accepit Psal. lxviii. 19. promte etiam, ac fideliter in suos *dispensat* Eph. iv. 8. eisque *omnia* in omnibus replet Eph. i. 23. Imo C. Ejus *justitia*, per quam bona ista dispensat, quæ suis meritis, ipsis *acquisivit* Eph. v. 25. 26. 27. quæ testamento suis legavit Luc. xxii. 20. Joh. xiv. 27. Heb. ix. 15. D. Ejus *veracitas*, qua; communicando nobis bona ista: non nisi *promissa* præstat 2 Cor. i. 10. E. Ejus *obligatio*, ex tot relationibus, ab unione nostra oriundis: sumus enim ejus sponsa, membra, corpus, familia Eph. v. 25. 26. 27. & i. 22. 23. Conf. 1 Tim. v. 8. Ezech. xvi. 11. 12. F. Ejus *invitationes* Joh. vii. 37. Apoc. xxii. 17. Matth. xi. 28. Jes. lv. 1. G. Ejus *indignatio*, in hos qui *nolunt* venire, nolunt haurire Joh. v. 40. Matth. xxiii. 37. Interim, quo commodius omnia ista ex Christo hauriamus, attrahamusque; cum fons & scaturigo vitæ profunda sit, instrumenta nobis erunt necessaria Joh. iv. 11. quibus hauriamus. Scil. (1) *manus* fidei qua trahamus Joh. vii. 38. 39. Matth. xv. 18. & viii. 13. (2) *Os* precum, Psal. lxxxi. 11. quo velut sugamus Matth. vii. 7. quo expetamus *Spiritum* Luc. xi. 13. *gratiam* Joh. iv. 10. *robur* spirituale Jes. xl. 29. Eph. iii. 14. 16. Col. i. 9. 11. (3) *Cor inane* & famelicum Luc. i. 52. Matth. v. 6. Jes. lv. 1. Apoc. xxii. 17. (4) *Vasa* ac tubi institutorum ecclesiasticorum, h. e. usus verbi divini 1 Pet. ii. 2. Sacramentorum Matth. xxvi. 26. 27. 28. &c. Atque hæc omnia (5) concurrant & cooperentur in profunda *humilitate* animi Jac. iv. 6. exemplo Cananææ Matth. xv. 18. Jairi Marc. vii. 25. peccatricis Luc. vii. 28. Centurionis vs. 6. 7. 8.

Margin: robur. — Motivæ. — Media.

CAPUT SEXTUM,

DE

Redimendorum Justificatione.

Rom. iii. 22.-----27.

Justitia autem Dei, per fidem Jesu Christi, in omnes, & super omnes qui credunt: non est enim distinctio ---- justificantur gratis, ejus gratia, per redemptionem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem, per fidem in ejus sanguine, ad ostensionem justitiæ suæ, ad remissionem præfactorum delictorum &c.

Applicationis & unionis primum beneficiorum est justificatio.

I. Redemptionis applicationem consideravimus, quoad ejus *naturam*, *actus* Dei applicativos, & fundamentum; restat ut ad *beneficia* applicanda transeamus, atque adeo, ad *communionem* beneficiorum, quæ fluit ex unione cum Christo, eo ordine, quem cap. *praced.* §. xviii. diximus. In quo primum locum obtinet *justificatio.* Cui sedem classicam præstat, capitis tertii ad Romanos pars posterior, ex qua verba excerpta, pro fundamento nostræ considerationis struemus.

Pars Exegetica.

Textus exponitur.

II. *Quibus verbis* doctrinam de justificatione peccatoris, *Apostolus*, *velut in compendio repræsentat*, *in qua notantur:*

1. Justificatio, justitia Dei per fidem Jesu Christi: *Est hic*

A. Justitia *propter quam justificamur coram Deo*, *nim.* justitia Dei: *non utique* ipsius *Dei*, *sive*

ejus justitia essentialis, ut somniabat Osiander quæ nostra fieri nequit, quin fiamus ipse Deus; est enim justitia Dei ipse Deus: sed justitia Christi, qui & Deus est, quippe Jehova justitia nostra Jer. XXIII. 6. qui factus est nobis à Deo justitia 1 Cor. I. 30. Proinde justitia illa quæ à Deo, ad hoc peculiariter constituta est in æterno pacis consilio, quæ coram tribunali Dei, sola valet ad justificationem peccatoris, quæ sola ab eo ad hoc admittitur pro peccatore electo, quam solam nobis revelavit in Euangelio, quæ opponitur justitiæ illi quæ est ex lege, seu ex fœdere legali, quæ non est ex fide Gal. III. 12. quæ proprie est nostra justitia, utpote viribus nostris, ex tenore fœderis legalis, præstanda.

B. Appropriatio istius justitiæ, qua justitia illa Dei, nostra fit, per fidem Jesu Christi. Intelligitur justitia Christi, non essentialis illa, vel divinæ, vel humanæ ejus naturæ; sed mediatoria, seu parta, quam sua satisfactione & merito peccatoribus acquisivit. Quæ nostra fit per fidem, qua Christum apprehendimus ejusque justitiam illam, & ex promissione divina, nostra fit, h. e. nobis donatur, nobis imputatur. Appellatur fides Christi, non sensu activo, qua Christus credit; sed passivo, qua in ipsum creditur, quo sensu fides Dei Marc. XI. 22. fides nominis Jesu Act. III. 16. fides Filii Dei Gal. II. 20. ut casus possessivus hic objectum notet seu materiam circa quam fides occupatur, ut fides Jesu Christi, idem valeat quod διὰ πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Observanda item est Ellipsis articuli: ἡ διὰ πίστεως, per quam justitia Dei, quæ est per fidem Jesu Christi, discernitur à justitia quæ est ex lege, de qua vs. 21. dictum fuit.

2. Justificandi, in omnes & super omnes qui credunt. Notatur justificationis adæquatum objectum: omnes credentes Joh. I. 11. 12. & cap. III. 16. 36. Εἰς πάντας, καὶ ἐπὶ πάντας. Posterius ἐπὶ πάντας non habet Arabs, nec quædam manuscripta; habet tamen Vulgata versio & Syra: nec superfluum est, sed maxime emphaticum. Hinc universalitatem objecti, Apostolus

α. Probat, οὐ γάρ ἐστι διαστολή: non est enim distinctio, seu discrimen, scil. hominum, seu inter Judæos & Gentiles, per quod illi potius quam hi ex operibus justificentur, & non ex fide Jesu Christi. Conf. vs. 9.

β. Confirmat argumento bimembri, quorum

1. Prius ei suppetit à peccato universali πάντες γὰρ ἥμαρτον, omnes enim peccârunt; proinde nulla est differentia, nulla exceptio. Omnes, Gentiles pariter & Judæi, sicut capite primo & secundo demonstraverat. Dixerat efficacius vs. 9. προῃτιασάμεθα Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας, πάντας ὑφ' ἁμαρτίαν εἶναι; ex causis enim demonstravimus, omnes sub peccato esse, h. e. ὑπόδικους reos esse vs. 19. seu sub potestate peccati esse, consequenter si jam vel accuratissime servarent legem, propter commissum peccatum damnandos esse. Intelligit autem peccatum, cum originale, tum actuale, utrumque enim peccatorem reum facit.

2. Posterius ei suppetit à pœna, seu consectario peccati, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, deficiuntur gloria Dei. Καὶ hic vim causalis habet, propterea deficiuntur. ὑστεροῦνται, Vulgata reddit egent, quasi χρείαν ἔχουσι, parum accurate; Erasmus destituuntur, rectius quidem; sed tamen non satis expresse: ὑστερεῖσθαι proprie de eis dicitur, qui in cursus certamine, deficientibus viribus, relinquuntur à tergo, ita ut ad metam non pertingant. Ex quo etiam assequimur, quid per gloriam Dei intelligat Apostolus, nim. vitam æternam. Conf. 1 Cor. IX. 24. Phil. III. 12. 13. 14. Nisi malis hic per gloriam Dei intelligere, causam gloriandi apud Deum, qua possis ex operibus propriis justificari, quod apprime congruit scopo Apostoli, qui in hoc est, neminem posse justificari ex operibus.

3. Justificationis causæ,

א. Impellentes, duæ.

1. Προηγουμένη seu intrinsecus movens, δικαιούμενοι δωρεὰν, τῇ αὐτοῦ χάριτι: justificati gratis ipsius gratia. Δικαιούμενοι, justificati: vel justificantur, subintellige δὲ autem, quasi pro δικαιοῦνται: vel ut qui justificentur, & sic pendebis à verbo ὑστεροῦνται. Δωρεὰν, gratis, à δωρεὰ donum, seu datio salis, quæ causam juris antecedentem non habet: absque pretio, absque merito, Hebr. חנם Jes. LV. 1. 2. Τῇ αὐτοῦ χάριτι, additur ἐξηγητικῶς, ut planius fieret quod jamjam dixerat. Ejus scil. Dei gratia, seu amore indebito Rom. IV. 2. 3. 4. 5. Opponitur debito, & operibus quibusvis, & quomodocunque consideratis Rom. XI. 6. alibi χρηστότης καὶ φιλανθρωπία dicitur Tit. III. 5.

2. Προκαταρκτικὴ seu extrinsecus movens, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Notatur causa meritoria justificationis, & circa eam,

A. Redemptio, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως, per redemptionem. Est ἀπολύτρωσις in sua emphasi, talis liberatio, qua miles captivus, non vi, nec sola intercessione; sed solutione pretii liberatur. Si obstes; quomodo igitur gratis justificamur pura Dei gratia, si per solu-

solutionem pretii : respondebo : gratis, *non respectu* Redemptoris, *huic enim incumbebat redemptionis pretium dare* Matth. xx. 28 : *sed respectu* redimendorum, *quos* gratis *ab aeterno dilexit, quibus* gratis *Redemptorem dedit, redemptionem admisit* Joh. III. 16. Rom. v. 8.

B. Redemptor τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ejus quæ est in Christo Jesu. *Non ejus qua olim fuit in Mose, Josua aliisque; nec ejus qua est in* nobis ipsis, *per proprias satisfactiones; sed ejus pracise qua est* in Christo Jesu, *quam sua satisfactione & merito, impetravit Christus Jesus solus. Est igitur hoc unicum* δικαίωμα *nostra* δικαιώσεως *coram tribunali divino.*

ב. Efficiens *principalis, seu constitutio propitiatorii, penes quam notatur*

1. Constitutus *propitiator*, ὃν quem, *scil. Christum Jesum, extra quem non est salus* Act. IV. 12. *qui solus est* via, veritas & vita, *absque quo* nemo venit ad Patrem Joh. XIV. 6. *in quo sibi complacuit Pater* Matth. III. 17.
2. Consutuens, ὁ Θεὸς Deus, *seu* Pater οἰκονομικῶς, *seu tota* Trinitas θεολογικῶς: *à cujus solius* beneplacito *& arbitrio pendet* Matth. XI. 26. 27. *à quo Christus omnem potestatem accepit* Cap. XXVIII. 18.
3. Costitutio, προέθετο proposuit, *scil.* (1) *in aeterno pacis consilio* Psal. II. 6. 7. 1 Pet. I. 20. Jes. XLII. 1. *Proposuit, seu* præconstituit. (2) *In prima promulgatione Euangelii* Gen. III. 15. & inimicitiam איבה ponam..... *&* IPSE *&c. Praconstituit* (3) *in umbris* legis ceremonialis, *v. g. in* propitiatorio *arca, quem praconstituit* ἱλαστήριον, *utpote quorum corpus est Christus* Col. II. 17. *Quem* (4) præconstituit *palam in promulgatione Euangelii exhibitionis, offerendo ipsum recipiendum, & promittendo, praestita receptione per fidem, remissionem peccatorum* Joh. III. 16. Act. x. 43. *In hac praconstitutione Dei, omnis haret vis & efficacia mortis & obedientia Christi* Act. II. 36. Psal. CXVIII. 22. Jes. XXVIII. 16.
4. Terminus, *seu usus constitutionis,* ἱλαστήριον, *Hebrai* כפרת, *erat quondam tegmen arca, ubi Deus prasens erat, unde responsa dabat, se placatum ostendebat, cui insidens, nubes quadam immissa, certum faciebat populum, sui versus eum favoris: de hoc videre est* Levit. XVI. 2. Num. VII. 89. *Fuisse typum Christi, textus docet, & Apostolus confirmat* Heb. IV. 16.

ג. Instrumentalis, διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, per fidem in sanguine ejus. *Est hic*

α. Actus *fidei,* διὰ τῆς πίστεως. *Hac desunt in manuscripto Grotii, atque etiam in Chrysostomo, juxta Bezam; adest tamen in Ambrosio, & plerisque codicibus.* Per *fidem,* διὰ *non* propter *fidem, ut fides sit ipsum nostrum* δικαίωμα, ob *quod justificamur, ut nonnulli volunt ex Remonstrantibus: sed* per *fidem velut* instrumentum, *non equidem justificationis* activæ; *Deus enim nos justificat per fidem nostram: sed* passivæ *tamen, quatenus nos non justificamur, nec sensum habemus nostra justificationis à Deo facta, nisi per fidem: nisi malis fidem dicere* conditionem, *absque qua Deus non vult nobis impertiri justitiam filii sui, ob quam justificemur.*

β. Objectum *fidei,* in sanguine ipsius. *Verba hac alii connectunt cum* ἱλαστηρίῳ, propitiatorio, *ut significetur propitiationem non fieri, nisi in sanguine, & quidem* αὐτοῦ *ipsius Christi, non autem in sanguine typico, quem Sacerdos introducebat in sanctum Sanctorum* Heb. x. 4. *sed in sanguine* ipsius *Christi, illo typico prafigurato, seu in sanguine* proprio: *non est tamen quod obstet, quominus referamus ad* fidem, *velut ejus* objectum, *vel potius in Christum ipsum, quatenus ille sanguinem suum dedit in redemptionis pretium. Tum per* sanguinem *intelliguntur omnia ejus* παθήματα, *ab initio vita ejus, usque ad ejus exitum.*

ד. Finalis, ad ostensionem justitiæ suæ, per remissionem præfactorum delictorum. *Notatur hic*

1. Finis, εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, ad demonstrandam justitiam suam. Δικαιοσύνη αὐτοῦ *hic significare possis α. justitiam illam propter quam nos justificamur coràm Deo; ut nim. eam hominibus ostenderet, non esse* nostram *justitiam qua sit ex lege, seu ex operibus propriis* Phil. III. 9. *sed* suam, *puta justitiam Christi, qua est ex fide, de qua* Rom. I. 17. *&* Phil. III. 9. *quam ipse constituerit* (προέθετο) *qua sola apud ipsum valeat, quam solam peccator justificandus sectari debeat: β. justitiam Dei essentialem* vindicativam, *qua efficacissime ostenditur in* sanguine *Christi, propitiatorio pro nostris peccatis, quatenus* proprio filio non pepercit Rom. VIII. 32. *γ. justitiam* remuneratoriam, *quatenus*

 facta

facta jam solutione in sanguine Jesu Christi, pro peccatore credente, Deus jam per justitiam, non potest non remittere peccatori peccata 2 Cor. v. 21.

2. Medium *ad finem obtinendum, penes quod notatur*

A. Remissio, *διὰ τὴν πάρεσιν. Vox alibi in toto Instrumento sacro non occurrit. Ab interpretibus communiter redditur per* remissionem, *ut coincidat cum ἄφεσις: nisi quod Celeb. Cocceius maluerit referre per* transmissionem, *qua Deus peccata fidelium V. T. transmiserit in Christum, in eo suo tempore punienda, & tum demum ipsis remittenda, ut huc usque non habuerint ἄφεσιν, seu plenam suorum peccatorum* remissionem. *Communior sententia mihi magis placet, quod inter alia, posterior sententia nimium videatur coarctare scopum Apostoli. De hoc autem ulterius videbitur in progressu.*

B. Remissum *ἁμαρτημάτων* peccatorum, *scil. omnium, tam* originalis; *quam* actualium, *idque omnium electorum, utpote in quibus* non videt peccatum, *scil. ad puniendum* Num. XXIII. 21. *Προγεγονότων* præfactorum, *non ideo tantum, quod peccata necdum perpetrata,* actu *etiam non possint condonari in se, quamvis Deus ab æterno* decreverit, *se condonaturum suo tempore, cum commissa fuerint* Gal. II. 16. *Ex quo nequaquam sequitur, peccata electorum ab æterno remissa fuisse, non magis quam ex æterno decreto creandi mundum, sequitur, mundum ab æterno creatum fuisse: non hoc, inquam nomine, πάρεσις προγεγονότων ἁμαρτημάτων commemoratur; sed etiam, quod peccata sub Veteri Test. commissa non nisi propter sanguinem Christi remittantur* Heb. IX. 15. *non autem, quod peccata fidelium V. T. præterita ac dissimulata tantum, & non plene* remissa *fuerint. Additur, ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ Θεοῦ,* in tolerantia Dei, *quod connectendum videtur, non cum πάρεσιν, quasi πάρεσις consistat in hac ἀνοχῇ, illiusque sit exegesis: sed cum participio προγεγονότων, ut sensus emergat: peccata fidelium V. T. à Christo, per æternam expromissionem* in se *traducta, adeoque in se (non in ipsis fidelibus) adhucdum existentia, toleravit, ut* nunc *tandem simul in Christo puniret, & puniendo demonstraret justitiam suam vindicativam.*

Pars dogmatica.

Uniti cum Christo propter ejus justitiam, fide apprehensam, justificantur. Probatur Scripturis.

III. Uniti ergo, per fidem cum Christo, IN ejus sanguine, seu justitia reconciliatoria, justi à Deo censentur, ad remissionem peccatorum, & consequenter ad possessionem vitæ æternæ. Hinc illis, qui *in* Christo sunt, Christus à Deo factus dicitur (*δικαιοσύνη*) *justificatio* 1 Cor. I. 30. & Apostolus, cum abnegatione & dispendio omnis *propria* justitiæ, anhelabat inveniri IN *Christo*, ut non sua potiretur ex lege *justitia*; sed ea, quæ est per fidem, *Christi* Phil. III. 8. 9. eo quod Christus, ex constitutione Dei, sit *Jehova justitia* NOSTRA Jer. XXIII. 6. utpote cui Deus omnem nostram *injustitiam* imposuit Jes. LIII. 4. 5. quique animam suam pro nobis præstitit אשם *propitiatorium* vs. 10. atque adeo factus est pro nobis *peccatum*, ut nos redderemur *justitia coram Deo*, IN eo 2 Cor. V. 21. Hinc CUM *eo sepulti* dicimur IN *mortem ejus* Rom. VI. 4. Huc item spectabant omnia Veteris œconomiæ *sacrificia*, omnes aspersiones sanguinis, scil. ad præfigurandam *aspersionem*, seu applicationem & unionem, *sanguinis Christi* 1 Pet. I. 2. Heb. IX. 13. & X. 22. qui nos *purgat* ab *omnibus peccatis* nostris 1 Joh. I. 7. Et quis tandem 1. dubitare posset, quin *uniti* cum Christo, ejus membra, ejus corpus, ipsum ejus *nomen* gestantes 1 Cor. XII. 12. qui *unà cum eo crucifixi* sunt (*συνεσταύρωμαι τῷ Χριστῷ*) Gal. II. 20. qui cum eo sepulti sunt *in mortem* ejus Rom. VI. 4. qui *una cum ipso planta* facti sunt, ad similitudinem *mortis* ipsius vs. 5. quin, inquam, tales in Christo censeantur *justi*? nisi Christum ipsum, & postquam satisfecit, in membris, in corpore suo, velit *injustum* dicere, & sub reatu mortis constitutum pronunciare. Conf. 2 Cor. VI. 14. 15. Cum præsertim 2. ex *constitutione* Dei, Christus sit *secundus* Adamus, IN quo perinde justificemur, atque in primo condemnabamur Rom. V. 12— 1. Cor. XV. 22.

& rationibus.

Consideratio vocis.

IV. Hujus igitur justificationis, in qua universæ Religionis nostræ cardo, pariter & compendium versatur, naturam & ingenium quo dexterius assequamur; ab ovo, & à *voce* ordiendum. *Justificare*, quantum ad *notationem*, ex nomine *justus*, & verbo, *facere* construitur. Tum *justus* est: qui culpæ (qua quis contra *jus*, alicui injuriam fecit, eoque pœnam meretur) reatu vacat, & proinde *puniri* non debet: & *justum-facere* est, vel *conferendo* & infundendo justitiam, prout in creatione, per justitiam originalem protoplastis factum Eccl. VII. 28. vel *declarando*, demonstrando, absolvendo, justum, seu immunem à pœna præstare: quantum ad usum, *justificare*, apud Latinos, & qui à Latinis vocem acceperunt, vix, nisi sensu posteriore capitur, & sic הצדיק & *δικαιοῦν* in Scripturis perpetuo respondet.

det. Ac proinde, si rem in genere observes, *justificare* non est, nisi aliquem in discrimine constitutum vindicare à *condemnationis* merito; prout *condemnare*, quacunque ratione culpæ reum; pœnâ *dignum asserere*; ut condemnationi è diametro opponatur justificatio Prov. XVII. 15. Rom. VIII. 33. 34. Sive ista justificatio & vindicatio peragatur, ab ipso *reo*, accusato aut injustitiæ suspecto; sive ab ejus *advocato*, sive à testibus, sive, quod potissimum est, à *Judice*. Fit autem hæc justificationis, vindicatio, vel propter *propriam & reo inhærentem* justitiam, quando probari non potest, ipsum culpam ullam commisisse, qualis ante lapsum in protoplastis admitti posset justificatio: quamvis justificatio vix dici queat, quia nulla aderat, vel accusatio, vel culpæ suspicio, unde rectius *laudatio* diceretur: vel propter *imputatam*, qua, per se injustus, putatur justus propter aliquid, quod admittitur loco illius justitiæ, quæ ei inesse & inhærere debuerat. Et sic justificatio nostri peragitur, vel in foro *humano*, seu civili, vel in foro *divino*: sive *internum* hoc intelligatur, seu *conscientiæ*; sive *externum* illud, quod, seu immediate ab hominis discessu, existit; seu in extremo demum judicio, existet.

Definitio justificationis.

V. Nobis de justificatione, coram foro *divino*, hic proprie est negotium. Quo modo justificatio nobis non est, nisi Dei declaratio gratiosa, qua peccatorem, propter justitiam Christi, ei imputatam, & viva fide ab eo apprehensam, absolvit à reatu omnium peccatorum suorum, & justum eum pronunciat ad vitam æternam. Hac definitione repræsentatur, justificationis.

1. Causa justificans, Deus:

VI. Primo *efficiens* causa, seu justificans, *Deus* solus Rom. III. 26. 30. & VIII. 30. 33. Gal. III. 8. Luc. V. 21. velut supremus *Dominus* Gen. XIX. 30. & *legislator* Jac. IV. 12. Jes. XXXIII. 22. *Judex* Heb. XII. 23. atque etiam, quasi *creditor* Psal. LI. 6. Matth. VI. 12. quem peccato offendimus, & cui, per peccatum, sumus facti *debitores*, qui proinde solus nobis potest remittere peccata nostra, qui etiam solus nobis procuravit expromissorem, velut auctorem unicum justificationis nostræ Joh. III. 16. 1 Cor. I. 30. Rom. III. 24. 25. & IV. 24. 25. & V. 16. 17. 18. 19. & admittit pro nobis, ejus promissionem sanctificationemque Eph. V. 2. imo & justificandos *unit* cum filio Mediatore, ut in eo, communionem justitiæ ejus consequamur Rom. VIII. 29. 30. 32. 1 Cor. V. 21. Quin, non Deus tantum θεολογικῶς, quoad *essentiam* consideratus, est causa justificans, in quantum justificatio, operatio est in creaturam, *extra* Deum tendens: sed & οἰκονομικῶς, singulæ essentiæ divinæ personæ, peculiari modo, ad eam distincte concurrant: *α. Pater* quidem Rom. VIII. 34. constituendo, admittendo, & imputando justitiam filii sui, pro nostra justificatione Rom. VIII. 30. 2 Cor. V. 21. *β. Filius* Jes. LIII. 11. Matth. IX. 2. 6. satisfaciendo Matth. XX. 28. Eph. V. 2. & intercedendo, velut advocatus 1 Joh. II. 2. *γ. Spiritus S.* 1. Cor. VI. 11. testificando Rom. VIII. 15. & obsignando 2 Cor. I. 22. Eph. IV. 30.

Pater, Filius & Spiritus S.

2. Ipsa justificandi actio.

VII. *Secundo*, ipsa justificationis *actio*, quæ consistit in judiciali declaratione, seu *sententiæ* pronunciatione Rom. VIII. 33. Quæ (1) in *mente* Dei, quasi concepta est, ab æterno, per decretum justificandi Gal. III. 8. (2) in *Christo* q. pronunciata, velut capite, è mortuis resuscitato 2 Cor. V. 17. 19. Rom. IV. 25. (3) virtualiter, in *conscientia* nostra, per primam illam relationem, quæ est *ex fide*, in nobis resultat; quatenus ex ea, per promissionem divinam, nos justificatos percipimus Rom. VIII. 1. (4) Efficienter per Spiritum S. una cum spiritu nostro *testificantem*, nos, propter satisfactionem, justificatos esse & reconciliatos Rom. VIII. 15. cum Cap. V. 5. (5) *Instrumentaliter* denique per Euangelium Rom. I. 16. quatenus ejus voce, quasi per sententiam *juris*, credentes immunes pronunciat, ab accusatione legis Gal. III. 12. 13. à reatu peccatorum; & jus addicit vitæ æternæ Joh. III. 16. Act. X. 43. Quin, si ullum, veri quidem & proprii nominis, in justificatione Dei, veniat admittendum instrumentum, per quod, in hac vita, justificet; non aliud admittes rectius, quam *Euangelium*.

3. Objectum justificationis.

VIII. *Tertio objectum* actionis justificantis: A. Non *Angeli* Heb. II. 16: neque enim *boni* justificantur, utpote qui nullius injustitiæ, vel accusatione, vel suspicione laborant, adeoque *laudari* magis, quam *justificari* aut absolvi possunt: neque *mali*, quippe quos catenis æternæ caliginis vinctos, *judicio* condemnationis, absque remedio addixit 2 Pet. II. 4. Jud. vers. 6. sed B. *Hominis* 1 Tim. II. 5. Non *quivis*; sed (1) *electi*, omnes & soli Rom. VIII. 30. Interim (2) *peccatores* Rom. IV. 5. & cap. III. 23. 24. sed tamen (3) *redemti* per sanguinem Christi Rom. III. 24. (4) *vocati* ad recipiendum Redemptorem, & redemptionis conditiones Rom. VIII. 30. 1 Pet. II. 9. 10. (5) *regeniti* & vivificati Eph. II. 5. *illuminati* mente Eph. I. 17. 18. 19. *renovati* corde seu voluntate Ezech. XXXVI. 26. quo vocationi *possint* obsequi, & oblatum sibi Redemptorem ac redemptionis leges recipere (6) *conversi* Jer. XXXI. 18. 19. ut per vires, regeneratione acceptas, fide Deum & Mediatorem *actu* recipiant Phil. III. 12. & à peccatis ad justitiam se convertant Jer. XXXI. 19. (7) *uniti* cum Christo, ut non nisi *in Christo* potiantur, non *sua*, sed *Christi* justitiâ, quæ est per fidem Phil. III. 9. 1 Cor. I. 30. Act. IV. 12. Ex quibus una opera perspici potest *ordo* & processus Dei, quo miseri peccatoris justificationem procurare consuevit.

 IX.

4. Causa imputi. pura. IX. *Quarto*, causa quasi *movens* intrinsecè, pura scil. & puta ejus gratia Rom. III. 24. *gratis*, *ejus gratia* Et IV. 24. Eph. II.8. Tit. III. 5. 6. 7. Quatenus justificamur, non ob *propriam* & inhærentem nobis justitiam, bona opera, aut quidvis in nobis, quod justificari mereatur: *omnes enim peccavimus*, *& destituimur gloria Dei* Rom. III. 23. Nec est nostri justificatio, nisi peccatorum nostrorum *deletio* Jes. XLIII. 25. *remissio*, *tectio* Psal. XXXII. 1. unde passim Scriptura pronunciat, nos justificari *absque operibus* legis Rom. III. 28. Gal. II.8.9. adeo, ut à nobis excludatur omnis *gloriationis* ansa Rom. III. 27. & IV. 2. Eph. II. 9. eadem etiam gratia, qua Redemptorem mundo *dedit* Joh. III. 16. & IV. 10. qua electos vocat ad recipiendum Redemptorem sibi datum 2 Tim. I. 9. qua fidem ipsis largitur, cujus ope ipsum recipiant Phil. I. 29. & cum eo uniantur Phil. III. 9: eadem, inquam, gratia, eosdem *in* Christo censet & pronunciat *justos*.

5. Causa meritoria. X. *Quintò*, causa *extrinsecè* movens ad justificandum, est *justitia* aliqua, propter quam, justificando justos pronunciat. Cum enim *justus* sit Judex Gen. XVIII. 25. & *verax* etiam Apoc. XV. 3. cujus proinde *judicia*, & *justa* sunt & *vera* Apoc. XVI. 7. non potest justum declarare, qui *nullam* justitiam habet. Cum etiam justificandus sit *peccator*, & in se impius Rom. III. 23. 24. & IV. 5. qui proinde nullam habet justitiam *intrinsecam* Rom. III. 10—21. ob quam justificari, aut justus declarari possit Psal. CXLIII. 2. & CXXX. 3: necessum est, ut alterius justitia interveniat, ob quam justus declaretur: nec alterius *cujusvis* justitia intervenire potest, quod quævis creatura rationalis suam justitiam Deo debeat *pro se* Luc. XVII. 10. sola igitur justitia Christi superest, ob quam justificemur Phil. III. 9. *non habens meam justitiam — sed quæ est ex fide*, *Christi*: qui ab hoc factus nobis dicitur *justitia* 1 Cor. I. 30. & *Jehova justitia nostra* Jerem. XXIII. 6. & *per unam justitiam* (*δι᾽ ἑνὸς δικαιώματος*) *in omnes homines* (scil. justificandos) *justificationem* redundare ad vitam Rom. V. 18. Idque ex divina constitutione, qua Christum fecit *peccatum*, ut nos *fieremus justitia in eo* 2 Cor. V. 21. qua ipsum *proposuit ἱλαστήριον* Rom. III. 25. à quo ipse etiam Christus, *justus ille*, sui cognitione, *justificaturus* dicitur *multos* Jes. LIII. 11. Proinde, sicut Adami *injustitia* est illud *κρίμα*: ob quod omnes condemnantur; ita Christi *justitia* est illud *δικαίωμα*, ob quod omnes justificandi absolvuntur. Est etiam Christi ista justitia, nostræ justificationis *causa meritoria*, quatenus talis est ac tanta, ut injuriæ, quæ peccatis nostris, majestati divinæ est illata, farciendæ planè sufficiat, ut propter eam, Deus nos immunes ab omni reatu pronunciare, jure possit, &, ex pacto, debeat.

Qua Christi justitia justificemur. XI. Cum autem duplex in Christo observetur justitia: *essentialis*, tam *divina*, quam *humana* naturæ, cum qua natus est Luc. I. 35. & *parta* seu acquisita, per omnem vitam suam in terris; ut commodius assequamur, quâ Christi justitia justificemur, tenendum α. quod *totus* quidem Christus, omnisque ejus justitia, nobis *conducat* ad justificationem: eo quod totus à *Deo datus* sit mundo, ut quisque credit in eum, *non pereat*; sed *vitam æternam habeat* Joh. III. 16. quodque non *sibi* natus sit, veneritque in mundum, ut *sibi* ministraretur; sed *nobis*, ut *seipsum* daret redemptionis pretium pro multis Matth. XX. 28. Eph. V. 2. 25. 26. quamvis non *uno* eodemque modo *conducat*. Nominatim β. quod justitia ejus *essentialis*, tam divina, quam humana, ad justificationem nequaquam conducat, ut *δικαίωμα* nostrum, ob quod justificemur, quod non tantum eam sibi requirat; sed quod etiam superfluam faceret & cassam justificationem, per justitiam *partam*: si enim propter justitiam *divinæ* personæ, quæ *infiniti* valoris est; aut etiam propter justitiam *humanæ* naturæ, velut *δικαίωμα* nostrum absolveremur, quorsum requireretur justitia *mortis*, aut *vitæ* ejus? Conducit tamen & hæc justitia essentialis, ut prærequisitum in persona Mediatoris, citra quam nobis non potuisset parare *δικαίωμα* 2 Cor. V. 21. Jes. LIII. 11. Itaque γ. sola Christi justitia *parta δικαίωμα* præstat, ob quod à Deo justificamur. Verùm cum *duplex* rursus observetur *parta* Christi justitia: altera *activa*, qua legem exactè servavit Matth. III. 15. & V. 17. Gal. IV. 4: altera *passiva*, qua passus est, pro lege à nobis violata Rom. IV. 25. Phil. II. 8. Tenendum δ. quod justitia *activa sola* non sufficiat justificationi procurandæ: quia *δικαίωμα* pro *peccatoribus* exigebatur, qui mortem demeriti erant Gen. II. 17. Rom. V. 12. & VI. 23. quæ ex decreto divino, comminatione legis, naturali Dei versus peccatum odio, perferenda necessariò erat Rom. I. 32. 2 Thess. I. 6. Atque etiam ε. quod *solam* suam justitiam *passivam* nobis non impenderit: eo quod non tantum justitia ejus *passiva* passim ad nostram salutem referatur Jer. XXIII. 6. 1 Cor. I. 30. Rom. V. 19. Phil. III. 9: sed etiam ad *amplitudinem* gratiæ spectet, quod *totus* quantus est, nobis impendatur Rom. VIII. 32. Proinde ζ. quod *utraque* ejus justitia coalescat in *unum* nostrum *δικαίωμα*, quod satisfecit pro justificandorum peccatis Rom. VIII. 3. 4. proinde *ita* η. ut non *divellatur* duplex ista justitia: quin ne *sic* quidem *distinguatur*; ut *passivæ* soli tribuatur efficacia *satisfaciendi* pro reatu nostro, eoque nos liberandi à malis: & *activæ* soli, virtus *merendi* nobis jus vitæ æternæ. Cum, non tantum satisfacere & mereri, in hoc negotio non differant *realiter*; sed nec *passiva* orbanda veniat digni-

dignitate *merendi*; nec *activa* dignitate *satisfaciendi*, ut alibi demonstravimus.

6. Appropriatio justitiæ Christi, quæ pendet

XII. *Sexto*, justitiæ hujus *appropriatio*; neque enim sufficit, qualis & quantacunque justitia, si illa plane à nobis sit *aliena*. Hinc qui *absque* Christo sunt, *abalienati* à Republica Israelis, *extranei* à pactis promissionis, spem non habentes, & *ἄθεοι* in mundo pronunciantur Eph. II. 12. Et si nulla omninò exigeretur *appropriatio* (cum justitia Christi, *infiniti* sit valoris, sicut alibi ostendimus) omnes sanè & *singuli* justificarentur, salvarenturque. Pendet autem hæc *appropriatio*, partim *extra* nos: 1. à *donatione* divina Rom. v. 15. 16. *Multo magis gratia Dei, & donum per gratiam* (*ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι*) *quæ est unius hominis in Jesu, in multos abundavit*--quod autem *gratificatur*, scil. Deus (*χάρισμα*) *datur ex multis offensis, ad justificationem, εἰς δικαίωμα*. Qua donatione, Deus *nos* filio suo *dedit* Joh. VI. 39. & XII. 9. 11. 12. 19. & vicissim *filium* nobis, cum omni causa & justitia Joh. III. 16. 1 Cor. I. 30. scil. juxta *pactum* æternum, inter Patrem & Filium, in consilio pacis Jes. LIII. 10. Zach. VI. 12. 13. qua item donatione, Christus seipsum cum omni sua justitia nobis donat Eph. v. 25. 26. 27. & hæc quidem donatio Dei *absolute* facta intelligitur, quatenus ipsum decretum donandi in Deo, atque ipsa etiam donatio Christi, nequaquam suspensa fuerit à conditione ab hominibus præstanda, licet ipsi donantes ejus participium suspenderint à conditione *fidei*, ab hominibus præstanda, ad hoc ut ipsis applicetur & conducat donatio, certò tamen & infallibiliter, ex decreto præstanda, 2. Ab *imputatione*, *ἐλλογισμῷ*, qualis narratur Phil. vers. 18: *quod si quid læsit te, aut debet, hoc mihi imputato, τοῦτο ἐμοὶ ἐλλόγει*: quo modo etiam *injustitia* fit alicujus Rom. v. 13. *ἁμαρτία οὐκ ἐλλογεῖται*. Unde & in ipso justificationis negotio usurpatur Rom. IV. 3. 4. 7. *ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην — οὐ λογίζεται κατὰ χάριν*. Neque enim, qui *inhærentem* justitiam non habet, ob quam justificetur, ullo modo justificari potest, nisi per *imputationem*. Ea vero imputatio nobis non consistit, in pura puta Dei *putatione*, qua revera *injustos*, Deus propter Christum, *putet* esse justos, seu *habeat* pro justis: talis enim imputatio non nisi *errorem* spirat, aut saltem falsiloquium; unde commodior hic est vox Græci *ἐλλογισμοῦ*, quæ nullam sonat *putationem*, sed metaphora à mercatoribus traducta, sonat, hujus *debitum* referre in alterius *rationes*, ut ille culpa & debito liberetur, quod sanè, conscii mercatoribus, non fit mera *putatione* Philem. vs. 18. Neque etiam in eo nobis consistit imputatio, quod Deus ipsam Christi justitiam, sive *habitualem*, sive *actualem*, *putet* nostram esse *inhærentem*: esset enim, ut diximus, error & falsiloquium. Quid igitur nobis est *imputatio*? Resp. Quando passiones & actiones Christi justas eatenus in rationes nostras Deus refert, ut eis liberemur à reatu condemnationis, & jus consequamur ad vitam æternam. Et sic justificatio rei, non *inhærenter* justi, est, cum culpa ipsa, de qua aliquis accusatur, commissa agnoscitur; sed justitia passionum & actionum Christi pro eo obtenditur, ut à condemnationis merito vindicetur. Hactenus appropriatio justitiæ Christi, pendet *extra* nos, à solo Deo.

partim extra nos, à Dei 1. donatione,

2. imputatione.

partim intra nos: à

XIII. Partim B. *intra* nos. Quamvis enim *δικαίωμα*, *propter* quod justificamur, totum sit *extra* nos, in Christo; quamvis item ejus appropriatio à pura Dei, dantis & imputantis *εὐδοκίᾳ* & *gratia*; potuisset enim non imputare si ita visum sibi fuisset Eph. I. 5. Matth. XI. 26: est tamen, quod in *nobis* prærequirat, ut imputet, ut donet. Et quid hoc tandem? Est *fides*, qua Deum seriò velimus habere, pro summo nostro *fine*, & Christum, pro unico nostro *Mediatore* Joh. I. 11. 12. & III. 16. Act. X. 43. Rom. I. 17. & III. 22. 25. 28. & IV. 3. 5. 11. 12. 14. & V. 1. 2. & X. 9. 10. 11. Gal. II. 16. & III. 6. 7. 8. 26. & V. 6. Eph. II. 8. Phil. III. 9. &c. Et fides quidem *sola*, quia passim à justificationis negotio excluduntur bona *opera* Rom. III. 23. 24. 28. & IV. 2—9. Gal. II. 16. Eph. II. 8. 9. &c. licet non *solitaria*, h. e. talis, quæ bonis operibus planè destituatur Gal. v. 6. talis enim fides, *mortua*, adeoque *nulla* audit Jacobo Cap. II. 17. Atque, ut hoc commodius ac dexterius percipiamus; tenendum, α. quod bona opera *simpliciter* nihil omninò conferant ad *jus* vitæ æternæ nobis conciliandum, quod ea purum putum sit Dei *χάρισμα* Rom. v. 23. impetratum *sola* justitia Christi; quod interim β. eorum *præsentia* multis rationibus requiratur, si non *ante omnem* justificationem, saltem *cum* justificatione, & *post* eandem. Proinde tres justificationis *periodi* hic diligenter veniunt observandi: nim. 1. *Constitutionis*, qua *primùm* homo justificatur: hic operum, non tantum *efficacia* ad procurandam justificationem; sed ipsa etiam eorum *præsentia* excluditur, quatenus Deus *peccatorem* justificat Rom. III. 23. & *impium* Rom. IV. 5. 2. *Continuationis*, hic bonorum operum, licet nulla admittatur *efficacia* ad justificationem; requiritur tamen eorundem *præsentia* Gal. v. 6. Et hoc fortè sensu, Jacobus nos justificari negat *sola* fide; sed opera insuper requirit Jac. II. 14. 17. 18. 20. 21. 22. 24. 25. 26. Tandem 3. *Consummationis*, in qua vitæ æternæ *jus*, sub prima periodo collatum, & sub secunda continuatum, ad *possessionem* etiam promovetur: hic bonorum operum non tantum *præsentia* requiritur; sed etiam qualiscunque *efficacia*, quatenus saltem Deus *possessionem* vitæ æternæ, cujus *jus* solo dudum obtinemus Christi merito,

fide;

sola;

non vult conferre, nisi, præter fidem, *previis* bonis operibus. Heb. XII. 14. Matth. VII. 21. & XXV. 34. 35. 36. Rom. II. 7. 10.

Quomodo fides influat in justificationem. Quomodo non influat. XIV. Operæ pretium insuper est, inquirere *quo modo* fides influat in justificationem, seu quo modo se habeat ad justificationem: 1. Non influit sane, ut causa ejus *meritoria*, sive ex toto, sive ex parte; quod Scriptura non modo testetur constanter, nos justificari *gratis*, Dei *gratia* Rom. III. 24. Eph. II. 8. 9. sed etiam, justificationem nostram referat ad justitiam *Christi*, velut unicum nostrum *δικαίωμα*, ob quod justificamur Rom. III. 25. Phil. III. 9. Nec 2. *propter* fidem nostram, quomodocunque consideratam, ut justitiam nostram, quæ à Deo per acceptilationem, in Euangelio admittatur, pro plena legis obedientia: quia Scriptura nullibi dicit, nos *propter* fidem justificari; sed *per* fidem tantum; atque insuper, id *propter* quod justificamur, in solidum refert ad justitiam *Christi* Rom. V. 18. & III. 25. Nec 3. per fidem, *quatenus* illa dicit & implicat, *obedientiam* mandatorum Christi, ob quam, per puram Dei gratiam, justificemur: quia Scriptura passim fidem *contradistinguit* obedientiæ, seu bonis operibus Rom. III. 27. 28. Eph. II. 8. 9. Gal. II. 16. Forte 4. justificat ut *instrumentum*, quo Christum apprehendimus. Sic communiter Protestantes existimant, & vere quidem, si modo cum distinctione debita hoc accipias. Atque, ut hoc facias, distinguendum inter justificationem *passivam*, qua persuademur, nos à Deo justificatos esse, seu ex quâ concludimus, nos à Deo justificatos esse. Sic omnino dici potest, nos justificari per fidem, velut instrumentum: quatenus in Syllogismo practico, cujus ope conficimus, non infallibiliter justificatos esse, fides se habet, ut medius terminus: qui credit justificatus est; ego credo, ergo justificatus sum: & *activam*, qua nos Deus *justificat*: & hæc rursus vel *immediata* est, quæ vivâ ipsius Judicis Dei voce peragetur, in extremo judicio: hæc *nullum* omnino instrumentum admittit: vel *mediata*, quâ Deus in hac vitâ, hominem in conscientia sua justificat, seu absolvit à reatu peccatorum suorum; hæc instrumentum quidem admittit, sed non aliud, quam *Euangelium*, cujus voce, credentes omnes Deus absolvit: *ut qui credit, non pereat, sed habeat vitam æternam* Joh. III. 16. An ergo fides non est instrumentum, quo Christum ejusque justitiam apprehendimus? an non ea ratione justificat? Resp. 1. Esto instrumentum, quo Christum apprehendimus; non tamen eo ipso instrumentum est, *per* quod Deus nos justificat. 2. Est *ipsa* Christi *apprehensio*, seu actus apprehendendi Christum Joh. I. 12. Col. II. 5. 6. eaque ratione procul omni dubio, rationem Deo præstat nos justificandi Rom. III. 24. 25. Sed 3. non est instrumentum *per* quod Christum apprehendimus, nisi admodum *ὁμωνύμως*: quemadmodum ipse videndi *actus* parum accuratè dicitur *instrumentum*, per quod videmus. Quo pacto ergo fides concurrit ad justificationem Dei activam? Resp. Ut *conditio* à Deo prærequisita justificationi; seu ut causa *sine qua non* vult Deus, filium suum nostrum esse Mediatorem, & propter solam ejus justitiam, nos justificare. Quomodo igitur influat. Ut universam suam efficaciam, in negotio justificationis, fides habeat, à liberrima Dei *constitutione*, quâ fidem, præ reliquis omnibus, Deus selegit in *conditionem* justificationis nostræ. Si enim, in intrinsecam quamvis aptitudinem apprehendendi Christum, seu in suam *instrumentalitatem*, quâ motus, Deus non justificet, ultimo resolvas fidei efficaciam, minus accidet gratuita. Si verò ulterius quæras, quâ ratione adductus, Deus *fidem* selegerit in conditionem conferendæ justificationis? possem respondere: 1. stat pro ratione Dei voluntas. Sed 2. dicam, quia α. fides est apprehensio Christi; adeoque β. hæc justificandi ratio maxime vergit in glorificationem Dei Rom. IV. 20. quatenus in eâ maximè lucet gloria gratiæ & misericordiæ suæ, versus miserum peccatorem, quem propter justitiam filii sui voluerit justificare, sola fide accipiendam Rom. III. 26. cum 2 Cor. V. 21. Joh. III. 16. Rom. VIII. 5. 1 Joh. IV. 9. Idem γ. ad glorificationem ipsius *filii* Mediatoris, quam in universo hoc redemptionis & justificationis negotio, post suam maximè intendit Joh. V. 25. Jes. XLIX. 6. Conf. Jes. XLIV. 24. 25. Denique δ. hæc justificandi ratio per *solam* fidem efficacissima est, ad dejiciendum hominis *fastum*, quatenus ad sui justificationem nihil omnino confert, nisi solam fidem Eph. II. 9. Rom. III. 27. cujus etiam universa efficacia pendeat à solâ Dei *constitutione*, factaque ei promissione. Quid autem fides illa sit, qua justificamur, & in quo consistat, nempe in eo, quod serio Deum velimus habere pro supremo nostro fine, & Christum pro unico nostro Mediatore; diximus ex professo lib. II. cap. 1.

XV. *Septimo* partes justificationis, duæ: nim 7. Partes justificationis:
1. *Absolutio*, quatenus *reatum* tollit, seu obligationem ad pœnam Heb. II. 15. *ut liberaret, quotquot metu mortis; per omnem vitam* (*ἔνοχοι ἦσαν δουλείας*) *obnoxii erant servituti*, ut, per eam nullus locus relinquatur ulli pœnæ, accusationi aut condemnationi Rom. VIII. 1. 33. 34. Non quod 1. Absolutio a reatu, tollat ipsam *maculam* peccati, quod postmodum fit, per *sanctificationis* gratiam; nec quod omne effectum peccati, simul & semel tollat; remanent enim in ipsis justificatis, variæ afflictiones, ipsaque mors temporalis 1 Cor. XV. 10. sed quod tollat omne malum, quatenus habet α. rationem *pœna*, h. e. quatenus spectat ad *compensationem* injuriæ, Deo per peccatum illatæ; quatenus β. illud infligitur a *justitia* Dei vindicativâ: quatenus γ. vergit in *detrimentum* afflicti Psal. VI. 2. & XXXVIII. 2: non autem

autem tollit, quatenus ab *amore* affligentis profluit, velut paterna ejus castigatio, occasione peccati facta Apoc. III. 19. Heb XII. 6. 8. nec quatenus vergit in *emolumentum* afflicti Rom. VIII. 28. & V. 3. 4. 5. Cum autem duplex existat reatus: alter *potentialis* & remotior, quo peccatum *demeretur* pœnam Rom. I. 32. alter *actualis* & proximus, ob quem peccator *actu* punitur, seu ipsum κατάκριμα Rom. VIII. 1: non *prior* tollitur justificatione, nec tolli potest; eo quod contradictorium sit, esse *peccatum*, & non *mereri* pœnam; sed *posterior* tantum, quatenus, obligatione ad *pœnam*, à peccatore traductâ in suum expromissorem, ipse peccator ab ea liberatur.

Hujus absolutionis varia consideratio & denominatio. XVI. Cum porrò reatus peccati inferat (1) *servitutem* Heb. II. 15. & captivitatem quandam Matth. XVIII. 34. (2) *debitum* quoddam & subjectionem ad pœnam Matth. VI. 12. cum Luc. XI. 4. (3) *inimicitiam* Rom. V. 20. *odium* Psal. V. 5. 6. 7. *iram* Eph. II. 3: etiam *absolutio* justificationis, triplicem potissimùm induit denominationem; dicitur enim A. respectu *servitutis* & peccati, ἀπολύτρωσις, *redemptio* Eph. I. 7. Heb. IX. 15. quæ non est, nisi liberatio militis captivi, & in servitutem redacti, per constituti λύτρου solutionem B. respectu *debiti* & pœnæ, *remissio*, Hebræis שְׂאֵת Gen. IV. 7. à נשא *tollere* & סליחה à סלח *condonare* Psal. CXXX. 4. Neh. IX. 7. Exod. XXXIV. 9. Num. XV. 28. Græcis ἄφεσις Rom. III. 25. Heb. X. 18. sive ἄφεσις seu *dimissio* illa nitatur satisfactione adhuc *præstanda* Matth. IX. 2. qualis fidelibus obtigit sub V. T. Heb. IX. 22. Rom. IV. 7. Act. X. 43: sive satisfactione jam *præstita* Matth. XXVI. 28. Eph. I. 7. item πάρεσις *transmissio* Rom. III. 25. sed vix alibi. Sunt igitur voces illæ omnes, tam Hebrææ, quam Græcæ, etiam ἄφεσις & πάρεσις, sensu quidem, Scripturis planè synonymæ: si quis tamen, pro *lubitu* suo, remissionem illam quæ facta est, cum respectu ad satisfactionem *futuram*, velit appellare πάρεσιν: illam autem, quæ fit cum respectu ad satisfactionem *præstitam*, ἄφεσιν, modo utrobique intelligat veram & plenam remissionem; nolim super voce cum eo litigare. Neque etiam, si dicat, Deum, versus Christum, ut expromissorem, usum fuisse παρέσει usque ad *actualem* ejus satisfactionem, quâ plenè liberatus fuerit ab omni reatu, quem à nobis in se susceperat, eoque ἄφεσιν consecutum fuisse. C. Respectu *inimicitiæ*, odii & iræ, per justificationem sublatæ, dicitur *reconciliatio*, quatenus ejus notat applicationem, quæ redemptione Christi, nobis impetrata dudum fuit, per quam, sublato reatu peccatorum, unicâ omnis inimicitiæ causâ, *pacem* habemus cum Deo Rom. V. 1. 2. 9. 11. Jes. XXVII. 17. imò & *amicitiam* cum eo Jac. II. 23. Hactenus prior justificationis pars.

2. Adjudicatio boni. XVII. 2. *Adjudicatio* vitæ æternæ, quoad *jus* Rom. VI. 22. Joh. III. 16. sublato enim per absolutionem, *reatui* mortis æternæ, non potest non succedere *jus* vitæ æternæ. Ut ex hoc nullo negotio perspiciatur, non esse *reale* discrimen, inter absolutionem à morte æternâ, & adjudicationem vitæ æternæ: prout etiam non est inter satisfactionem & meritum, ut *absolutio* quæri debeat in solâ satisfactione, & *jus* vitæ æternæ in solo merito: & illa denique, scil. satisfactio, in *sola* justitia *passiva*; hoc in *sola activa*. Δικαιώματι enim ob quod justificamur, sicut utramque Christi justitiam indivisim comprehendit; ita etiam indivisim causam præstat, ob quam, & liberamur à reatu pœnæ, & jus accipimus ad quodvis bonum, sicut alibi ex professo docuimus.

Justificatio, quod, & quo modo una & immobilis sit. XVIII. Est quidem, justificatio hactenus tradita, *una* & unica; tum 1. ratione *decreti* divini immutabilis Gal. III. 8. Rom. VIII. 30. quo, sicut *omnia* sunt Act. XV. 18. ita etiam justificandorum numerus, numerans pariter & numeratus, ei ab æterno 2 Tim. II. 19. notus est; quamvis ex hoc decreto æterno dici non debeat, *actu* ab æterno justificasse Gal. III. 8. 2. ratione *Christi*, cui, ut justificandorum communi principio & capiti, Deus omnium & singulorum electorum, omnia & singula peccata, simul & semel imposuit 2 Cor. V. 19. Denique 3. & ratione *sui*, quatenus, post fidem, semel cœpta, absque ullâ interruptione, in æternum continuanda est, nec peccata, semel verè justificatorum, unquam *actu* revictura sunt, licet, per succedentia peccata, reviviscere *mereantur* Ezech. XVIII. 24: attamen tali unitate, quæ *in fluxu* consistat, quatenus singulis peccatis, ut primùm perpetrata sunt, post fidem & resipiscentiam particularem, satisfactio & merita Christi singulatim applicanda sunt. Eaque ratione, sicut jam ante monuimus, suas periodos habet: α. *inchoationis* quæ immediatè post primum actum fidei accidit Joh. III. 16. & cap. I. 12. β. *continuationis*, quæ per continuatos, credendi & resipiscendi actus, peragitur, pro repetitione & renovatione peccatorum 2 Sam. XII. 13. γ. *consummationis*, quæ in extremo judicio, pro tribunali, quasi vivâ Judicis *voce* peragetur Matth. XXV. 34. Et sic etiam quisque *semel* justificatus, de suâ justificatione, ex fide & resipiscentia sua, virtute immotæ Dei promissionis, infallibiliter *certus* esse potest Joh. III. 16. Act. X. 43. quia Deus est ἀψευδὴς Tit. I. 2. Heb. VI. 17. 18.

Pars elenchtica.

Quæritur: 1. An justificatio sonet interiorem mutationem. XIX. Quæritur *primo*, an justificandi vox, in Scripturis, ullibi sonet *interiorem* justificandi *mutationem*? anne verò significationis tantum sit moralis & *forensis*? Pontificii, quo justificationi ex *meritis* bonorum operum, commodius obstetricentur, diversimodè loquuntur: Alexander Alex-

dict.

mutationem? dicit non esse justificationem, nisi liberi arbitrii rectitudinem; Aquinas motum compositum statuit: partim *physicum*, qui in infusione justitiæ consistat; partim *ethicum*, in remissione peccatorum: moderni plerique justificationem cum *sanctificatione* confundunt, unde Becanus *Manual.* lib. 1. cap. xv. §. 1. *Justificatio*, inquit, *nihil aliud est quam mutatio, qua quis ex impio, seu peccatore fit justus, sicut sanatio* &c. quos hactenus Anabaptistæ sequuntur; fatentur interim Pontificii, non deesse Scripturæ loca, quibus significatione forensi gaudeat. Protestantes, nunquam interiorem hominis *mutationem* denotare existimant; sed semper exteriorem, per declarationem procuratam, v. g. Exod. xxiii. 7. Prov. xvii. 15. Jes. v. 23. Matth. xii. 37. Act. xiii. 39. Rom. viii. 33. 34. quibus addunt, non dari dissimile exemplum: quod proinde ipsis proferendum incumbit. Si enim causentur, A. Verbi præcones Objectiones. *multos justificare* Dan. xii. 3. Resp. Non dicuntur justitiam *infundere*, seu intrinsecus mutare; possunt enim α. *suadendo* fidem procurare, per quam justi pronuncientur à Deo: aut β. per usum *clavium*, solvendo justos pronunciare. Conf. 1 Tim. iv. 16. Matth. xviii. 18. Joh. v. 23. B. *Qui justus est, justificetur adhuc* Apoc. xxii. 11. Resp. Hoc est, qui justificatus est, pergat se justificatum declarare, seu, qui justificatus est quoad primam justificationis constitutionem, repetendo fidem, id agat ut *continuetur* justificatio. C. *Abrahamus nonne ex operibus justificatus est?* Resp. 1. Ad summum non sequitur, nisi ipsum, propter bona opera *declaratum* fuisse à Deo justum, significatione forensi. Sed 2. nec hoc dicitur; verum operibus suis *declarasse*, se viva fide præditum, apud Deum, seu etiam apud homines, justificatum esse. Urgent D. vim vocis *justificare*, quæ perinde physicam *mutationem* notet, ac sanctificare, ædificare, ludificare. Resp. Fac significet *notatione*; non tamen significat *ex usu*, quo verba valent. 2. Nec Scriptura utitur voce Latinâ; sed Hebræâ הצדיק, & Græcâ δικαιοῦν, quæ commodius repræsentari possent, per *justare*, si modo vox in usu esset, utpote quæ perinde *justum declarare* notaret, atque *justum* facere. Addunt E. vulgatam suam versionem, quæ Hebræum חקים *leges, statuta*, frequenter, licet barbare, refert per *justificationes* Psal. cxix. 8. &c. Resp. 1. Ex perversa versione futile resultat argumentum. Nec 2. vulgata determinate dicit, חקים observantes *justos facere*; sed potius, leges observatas *declarare* justos qui observant, sive justitiâ *personæ*, sive justitiâ *causæ*.

2. An gratia justificationis excludat omne meritum? XX. *Secundo* quæritur, an *gratia* justificationis, quâ *gratis* justificamur, tollat omne meritum? Hic ab *una* parte Pontificii, in gratiam *meritorum* humanorum, simpliciter negant: eo quod bona opera *mereantur* per gratiam; & licet justificatio *prima*, quâ habitus justi infunduntur, adeo existat à pura Dei gratia, ut omne meritum excludat, saltem quod fit ex condigno; justificatio tamen *secunda*, quâ habitus justi procedunt in actus, vitam æternam mereatur ex condigno: ab *altera* parte Sociniani, odio satisfactionis & meritorum Christi, simpliciter negant. Reformati adversus Pontificios affirmant, *gratiam* justificationis excludere omnia merita *humana*; sed adversus Socinianos negant, *gratiam* excludere merita Christi. Et adversus Pontificios quidem affirmant, eo Affirmatur contra Pontificios. quod 1. Scriptura constanter gratiam & merita humana opponat Rom. iii. 24. *justificamur gratis, ejus gratia*, & cap. iv. 4. 5. & xi. 6. Gal. v. 4. Eph. ii. 8. 9. Quod 2. Scriptura nullibi doceat, bona opera *mereri* ex gratia: multo minus 3. quod ulla opera mereantur *ex condigno*. Nec video, quid in contrarium causari possint, nisi quæ cavillantur de *meritis*, de quibus nos suo loco. Ex adverso, contra Socinianos negamus, quod gratia Dei versus Negatur contra Socinianos. homines, tollat *merita* Christi: eo quod α. gratiam Dei & merita Christi amicissime construat Scriptura Rom. iii. 24. Justificamur gratis, ejus gratiâ, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Joh. 1. 17. Gal. v. 4. Eph. ii. 7. Eo quod β. non obstante *gratuita* nostri justificatione, nihilominus, infinitis Scripturæ testimoniis, doceatur satisfactio & meritum Christi, prout suo loco lib. v. cap. xviii. ex professo asseruimus. Eo quod γ. gratia justificationis ad peccatorem se non possit explicare, obstante justitia vindicativa (prout loco citato docuimus) nisi intercedente satisfactione. Nec eos juvat, A. quod gratia & meritum per Scripturas *opponantur* sibi invicem, sicut diximus: opponuntur enim, (ex legibus oppositionis, *ad idem, eodem respectu*) gratia Dei, & meritum hominis: non autem gratia Dei versus hominem, & meritum in Christo. Nec B. quod Deus passim *remittere* dicatur peccata nostra: remittit enim, pura putâ gratia, NOBIS; quatenus pro peccatis, nihil non accipit à nobis; non autem remittit *expromissori* nostro; sed ab eo exigit, pro justitiâ sua, rigidissimam satisfactionem Rom. iii. 24. 25. Nec est quod instent; sive solutio fiat per debitorem ipsum, sive per ejus expromissorem, cessat gratia remissionis. Resp. 1. Non est in Christo propri nominis *solutio*, quæ omnem gratiam excludit; sed *satisfactio*, quæ non absque omni gratia, à creditore admittitur. Tum 2. satisfactio, per *debitoris* delegatum procurata, excludere possit gratiam; non autem, quæ per ipsum *creditorem* procuratur.

3. An ob solam justitiam Christi justificemur? XXI. *Tertio* quæritur, an id, propter quod justificamur coram Deo, sit justitia *Christi*, & quidem *sola*? Gentiles, quotquot suarum animarum, ac salutis aliquam curam habuerunt, eam in bonis operibus, partim in pœnitentia de perperam factis, partim

partim in suis sacrificiis, lustrationibus; partim in jejuniis, & voluntariis corporum afflictationibus, nullo modo extra se, aut in Christo captarunt. Judæi, non negant quidem, se peccatores esse, & condemnationis reos; nec etiam, sibi necessarium esse aliquod *δικαίωμα*, propter quod liberentur; sed illud quærunt, partim in gratiâ Dei remittente, partim in justitiâ propriâ, quæ ipsis resultat ex observatione legis, tum moralis, tum ceremonialis Rom. IX. 31. 32. & X. 3: proinde simpliciter negant, in Messiâ, aut in Jesu ullum esse *δικαίωμα*, obquod justificemur, Christiani Judaiζοντες, cum quibus Apostolo negotium est Act. XV. & in Epistolis, ad Rom. Galatas, Coloss. & Heb. justificari hominem censebant ex parte quidem, per justitiam Christi, & ex parte, ex usu legis ceremonialis. Sociniani, odio satisfactionis Christi, quoad rei summam, cum Judæis colludunt, statuendo, nos *sola* gratia remissionis, absolvi à reatu nostro; sed ejus remissionis *participium* consequi, observatione, non solius legis *naturæ*, sicut factum ante Mosen, nec legis *Mosaicæ*, prout sub Mose & post Mosen; sed legis *euangelicæ*, quam Christus annunciavit: proinde negant, nos propter justitiam *Christi* justificari. Pontificii, quoniam satisfactionem Christi admittunt: ex *parte* propter eam; ex *parte* propter bona opera, se remissionem peccatorum, & vitam æternam consequi profitentur. Protestantes, nos propter *solam* justitiam Christi, justificari docent. Et hoc quidem obtinere conantur α. adversus Judæos: ab *una parte*, iis Veteris Scripturæ testimoniis, quibus (1) Messias *Jehova justitia nostra*, יהוה צדקנו appellatur Jes. XXIII. 6. noster *redemptor* גאלי Job. XIX. 25. Jes. XLIII. 14. *Angelus advocatus, dicens, redime ipsum, ne descendas in foveam, inveni lytrum* Job. XXXIII. 23. 24. (2) prædicitur *injustitiam occlusurus, peccata obsignaturus, injustitiam expiaturus*, —— ad hoc *exscindendus, non sui causa*——: *multis fœdus obsignaturus* Dan. IX. 24. 26. 27. (3) dicitur quod Deus, pœnas peccatorum nostrorum *ei imposuerit*, quod animam suam præstiturus sit אשם Jes. LIII. 4——12. (4) item, quod justitia *propria* qualiscunque, non sufficiat ad nostri justificationem Psal. XLIX. 8. 9. & CXXX. 3. & CXLIII. 2. Jes. LXIV. 5. (5) porro quod justitia *ceremonialis*, & sanguis pecudum, *per se*, non possit *δικαίωμα* præstare, pro peccatis nostris Psal LI. 18. 21. Mich. VI. 6. 7. & illa pecorum mactatio, *per se* Deo non potuerit esse grata, adeoque procul dubio, propter Messiam, non *pro se* Dan. IX. 26. sed propter *nos*, mactandum Jes. LIII. 7. 8. Et (6) quod propterea Deus promittat, se suos velle servare, per *Jehovam Deum* ipsorum Hos. I. 7. & per *sanguinem fœderis* Zach. IX. 11: ab *altera parte* omnibus istis argumentis, quibus *Jesum* nostrum, esse Messiam demonstrare solemus Conf. lib. V. cap. 2. §. XIX. β. Adversus Socinianos, insuper omnibus istis argumentis, quibus *satisfactionem* Christi lib. V. cap. XVIII. demonstravimus γ. Adversus Pontificios, eo quod α. per justitiam *Christi*, absque *propria* bonorum operum justitiâ, passim justificari dicamur Rom. III. 24. 25. Phil. III. 9. β. una Christi justitia nobis abunde sufficiat Heb. VII. 25. Col. I. 14. 19. & II. 9. 10. γ. Deus etiam, quoad negotium justificationis, respuat omnem *propriam* justitiam Rom. IX. 30. 31. 32. & X. 3. 4. Gal. V. 4. plura hujus generis occurrent ad controv. sequentem.

Sententiarum divortia.

XXII. *Quarto* quæritur, an justificationi prærequirantur bona opera? 1. Pontificii, prærequiri affirmant, ut vitæ æternæ causas *meritorias*, sic tamen, ut distinguant inter opera, quæ conversionem *præcedunt*, & hæc quidem mereri ajunt; sed ex *congruo* tantum: & ea quæ conversionem *sequuntur*, & hæc ex *condigno* mereri statuunt. 2. Sociniani præcedere quidem affirmant, sed non ut causas *meritorias*: cum justificatio, ex eorum hypothesibus, adeo sit *gratuita*, ut omne meritum, tam Christi, quam cujusque justificandi, excludat: verum ut *conditionem* quomodocunque prærequisitam. 3. Remonstrantes, fidem prærequirunt, non quatenus illa est *receptio* Christi; sed quatenus est *opus* bonum, quod per *acceptilationem* Deus admittat, pro perfectâ legis observatione: & quatenus etiam, illa fides est *efficax*, per alia bona opera, imo etiam perdurat usque ad finem vitæ, adeo, ut in extremo vitæ demum credenti & pœnitenti cœlum intrepidè non ausint addicere. Cum quibus & Sociniani eatenus faciunt, ut fidem collocent, non tantum in *assensu*; sed etiam in *operibus*; per assensum exclusis. Non multum ab his discedunt Anabaptistæ, studium bonorum *operum* prærequirendo justificationi. 4. Nec deest unus atque alter, professione Reformatus, qui statuat, cum fide ad justificationem prærequiri studium bonorum operum, non equidem ut *δικαίωμα* ob quod justificemur; sed ut conditionem, *sine qua non* velit Deus nobis donare justitiam Christi, ob quam solam justificemur. 5. Imo nec desunt inter novitios, qui justificationem justificati tradant, quæ fiat præviis operibus, quâ seipsum justificatus justificet ab hypocrisi: quæ nitatur sanctitate inhærente, quamvis imperfectâ, sincerâ tamen. 6. Antinomi, ne fidem quidem prærequirunt justificationi; sed ad hoc tantum requirunt, ut testimonium præstet conscientiæ justificationis iam factæ, eo quod justificationem actualem, factam dicant, in satisfactione, quam Christus in cruce præstiterit. 7. Communiter Protestantes, cum Augustino existimant, bona opera non justificandum *præcedere*; sed justificatum *sequi*, observatis tamen periodorum differentiis: sic ut ad justificationis primam *constitutionem*, præter

4. An justificationi prærequirantur bona opera?

Sententiarum divortia.

fidem, ne præsentia quidem bonorum operum sit necessaria, quemadmodum ad matrimonii carnalis primam constitutionem, non requiritur, nisi consensus conjugum; eo quod Deus justificet impium Rom. IV. 5; ad *continuationem* requiratur coëxistentia, quemadmodum ad matrimonii continuationem, requiritur coëxistentia officiorum matrimonialium; quod requiratur fides per charitatem efficax Galat. v. 6: ad *consummationem* denique (quatenus possessio vitæ æternæ decernitur) requiratur etiam præexistentia bonorum operum ad *possessionem* vitæ æternæ Matth. XXV. 35. Rationes sententiæ orthodoxæ sunt quod 1. ad justificationis constitutionem, perpetuus Scripturæ tenor solam requirat fidem Joh. I. 12. & III. 16. Act. x 43. exclusis etiam diserte operibus Rom. III. 24. 25. 28. & IV. 3. 4. 5. Gal. II. 16. Quod 2. Scriptura justificationem tradat, quæ sit ex *sola gratia* Rom. III. 22. 24. quæ excludat *opera* Rom. XI. 6. Eph. II. 8. 9. Quod 3. justificationem doceat, quæ excludit omnem *gloriationem*, quam non excludunt præcedentia bona opera Rom. III. 27. 28. Eph. II. 8. 9. Quod 4. opera non justificati, adeoque adhucdum impii, utcunque speciosa, Deo *abominationi* sint Jes. I—II. 16. Prov. XV. 8 9. proinde ad justificationem conducere nullo modo possint. Quod 5. opera, ut *meritoria*, etiam *derogent* meritis Christi, & hactenus etiam excludant à participio meritorum, & justificationis Christi Rom. x. 3. Gal. v. 4. Quod 6. opus, ex *condigno* saltem, meritorium, debeat esse omnibus numeris *perfectum* Matth. XXII. 37. quod alias pro mercede, æternam mereatur condemnationem Gal. III. 10. Jac. II. 11. quando opera nostra, optima etiam, sunt sicut panniculus menstruatus Jes. LXIV. 6. Quod 7. opus ex condigno *meritorium* proportionem habere debeat, cum sua mercede: quando nostra opera toto cœlo differunt à sua mercede Rom. VIII. 18. 2 Cor. IV. 17. Quod 8. opus, ex condigno meritorium, debeat esse *indebitum*, adeoque proprie nostrum: quando nostra opera, non tantum a Deo in nobis procurantur; sed ei etiam omni jure *debentur* Luc. XVII. 10. Quod 9. opus ante conversionem ac fidem, coram Deo, non fit nisi *peccatum* Rom. XIV. 23. Heb. XI. 6. adeoque non tantum non mereatur ex congruo, *bonum*; sed etiam æternum *exitium* Matth. VII. 19. Quod 10. Socinianorum etiam fides, quæ ipsis in assensu, & *obedientia* euangelica, seu in observatione legis Mosaicæ, à Christo correctæ & auctæ, consistit; non tantum à Scripturis e diametro sit *contraria*, ut quæ fidem operibus quibusvis constanter contradistinguunt Rom. III. 24. 28. & IV. 5. atque insuper *propriam* justitiam, quam fides excludit, implicat Rom. x. 3. sed etiam β. quatenus *justitiam* Christi, seu satisfactionem ejus, *excludere* nititur, *impia* est; utpote quam Scriptura ei constanter impliceat Rom. III. 24. 25. Phil. III. 9. imo plane *exitiosa* justificationi Gal. v. 4. Rom. IX. 31. 32. Quod 11. bona *opera* una cum fide, justificationi quomodocunque *prærequirere*, Scripturis sit adversum, utpote quæ (a) *solam* fidem exclusis operibus, requirunt, sicut docuimus, atque etiam (b) *gloriandi* ansam præstant, quam Scriptura sollicite tollit. Quod tandem 12. Justificatio justificatorum, quæ fiat ex operibus, Scripturæ penitus sit ignota, atque etiam egregie periculosa, & ad hostium hypotheses de justificatione ex operibus, perquam proclivis. Nec juvant A. Pontificios, ad merita sua stabilienda, illæ Scripturarum phrases, quæ prima fronte, videntur spirare *merita* bonorum operum: qualia (1) quæ *dignitatem* aliquam fidelibus eorumque operibus asserunt, quæ meriti fundamentum est 2 Thess. I. 5. Resp. *Dignitas* hic notat convenientiam *qualitatis*, non æqualitatem *quantitatis* aut valoris, quæ in merito proprie dicto requiritur. Conf Eph. IV. 1. Phil. I. 27. Col. I. 10. 1 Thess. II. 12. Matth. III. 8. (2) Quæ *mercedem* nominant Gen. XV. 1. 2 Paral. XV. 7. Prov. XI. 18. Jes. XL. 10. Matth. V. 12. 1 Cor. III. 14. Apoc. XXII. 12. Resp. Mercedem utique, non ex *debito* Rom. XI. 35. sed ex *gratia* cap. IV. 4. (unde *merces* & *gratia* synonymice usurpantur Matth. v. 46. cum Luc. VI. 32.) nec ex *proportione* 2 Cor. IV. 17. Gen. XV. 1. sed ex qualicunque *convenientia*, qua bonum bono convenit, ac retribuitur ex gratia. Conf. Ezech. XXIX. 18. 19. 20. (3) Quæ videntur spirare *proportionem* aliquam, inter opus ac præmium, qualis est inter pœnas & delicta Psal. LXII. 13. Matth. XVI. 27. Luc. VI. 38. Rom. II. 5. 6. 7. 1 Cor. III 8. Gal. VI. 7. 8. Apoc. XII. 12. Resp. τὸ *secundum*, solam sæpe notat retributionis *convenientiam*, boni cum bono, & mali cum malo, absque ullo *debito*, aut proportione, quæ in merito necessario requiruntur, agnoscente ipso Bellarmino *de Justif.* lib. 1. cap. XXI. quod agnoscendum in eis saltem retributionibus, quibus Deus, *secundum* bona opera, in bonos dispensat bona: cum nemini *debitor* existat ad præmium Rom. XI. 35. Luc. XVII. 10. nec ulla etiam detur *proportio*, inter nostra opera, & infinitum præmium vitæ æternæ 2 Cor. IV. 17. quamvis in retributione pœnarum, aliter sese res habeat, quod, per *reatum* peccato nativum, & per naturalem Deo *sanctitatem* & justitiam, odiumque peccati; Deus non possit non punire peccata Conf. Rom. VI. 23. (4) Quæ vitam æternam à bonis *operibus* videntur repetere; tanquam à *causis* Matth. XXV. 34. 35. Apoc. VII. 14. 15. Resp. Particulæ istæ, locis adductis, non sunt *causales*, ut causam meritoriam exprimant; sed *rationales* tantum, quæ *rationem* exprimunt consequentiæ, non causam consequentis, ut cum dico: Sol ortus est, lucet enim,

Rationes Reformatorum.

Objectiones pro meritis.

enim. (5) Quæ videntur dicere, quod bona opera salutem *efficiant* 2 Cor. IV. 17. Gal. IV. 8. Phil. II. 12. Resp. Loca illa non dicunt, opera mereri *jus* vitæ æternæ; sed tantum, efficientiam aliquam prærequiri, ad obtinendam *possessionem* vitæ æternæ, cujus *jus* gratis obtinemus à meritis Christi, per fidem. (6) Quæ præmium bonis operibus ex *justitia* addicunt 2 Thess. I. 4—7. 2 Tim. IV. 7. 8. Heb. VI. 10. Jac. I. 12. Apoc. II. 10. Prov. IX. 17. 1 Cor. IX. Resp. Utique ex justitia, non *meriti*, sed *promissionum* divinarum, quibus pietati, propter Christum, *præmia* Deus addixit 1 Tim. IV. 8. (7) Quæ docent, vitam æternam *promissam* esse bonis operibus Matth. XIX. 17. 29. Jac. I. 12. 1 Tim. IV. 8. Resp. Non magis inferunt loca, quam vitæ æternæ *possessionem* non obtineri absque prævio bonorum operum studio. (8) Quæ docent, Deum vitam æternam dispensare, ut justum *Judicem*, absque omni *ἀπροσωποληψίᾳ* Rom. II. 11. Gal. II. 6. 1 Pet. I. 17. Resp. Utique ut justus *Judex*, quæ fidelibus competunt, ex *meritis* Christi, suaque promissione, absque omni studio partium, adjudicat. (9) Quod Jacobus expressè doceat, hominem justificari ex *operibus*, non ex fide sola Jac. II. 14. 17. 18. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. Resp. α. Locus nihil habet de meritis. β. Agit manifestè de fide *sterili*, seu quæ operibus constanter est destituta, qualem non justificare, lubenter cum Paulo agnoscimus Gal. V. 6. γ. Locus etiam intelligi possit, de justificatione quæ accidet in extremo judicio, quatenus illa bonorum operum præsentiam prærequiret. Ut non dicam δ. locum, de justificatione seu declaratione *fidei*, apud Deum & homines, intelligi posse vs. 18. Nec juvat B. hos, qui seposita omni meriti opinione, quomodocunque bona *opera* prærequirunt justificationi, quod *obedientia fidei* subinde urgeatur Rom. I. 5. & XVI. 26. Resp. 1. Ab ea non suspenditur justificatio: 2. Ὑπακοὴ πίστεως, idem est quod ὑπακοὴ τῆς ἀληθείας 1 Pet. I. 22. Denique 3. intelligitur *obedientia*, non quæ fidei constitutionem ingrediatur: sed quæ constitutam, intercedente justificatione, sequitur, & ab ea excluditur: πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη Gal. V. 6. Nec C. Remonstrantes juvat, qui fidem per acceptilationem justificare statuunt, quod *fides* Abrahamo *imputata* dicatur ad justitiam Rom. IV. 3. cum, metonymiâ continentis pro contento, per *fidei* imputationem intelligatur justitia *Christi* fide recepta eo quod fides nostra, per justitiam Dei, pro infinito peccatorum nostrorum reatu, admitti non possit, sicut alibi ex professo demonstravimus. Conf. lib. VI. cap. XVIII. §. XXV.

Objectio pro operibus justificationi prærequisitis.

Objectio pro fide per acceptilationem justificante.

5. An justificemur propter justitiam essentialem divinæ ejus naturæ?

XXIII. *Quinto* quæritur, an *δικαίωμα*, ob quod justificamur, sit *essentialis*, *divinæ* Christi naturæ, justitia? Andreas Osiander, ut sæpe diximus, affirmat, quod justitiam Christi partam rejecerit: quod tamen ejus filius, Lucas Osiander professor Tubingensis, non agnoscit: saltem, ex hypothesibus ejus rejici debere, certum est: quod α. essentialis ista divinæ *naturæ* justitia, per infinitum suum valorem, sic sufficeret, ut alteram procul dubio cassam faceret. Taceo β. quod *essentialis* fidelium unio cum Christo, (quam præsupponit,) blasphema sit, non uno nomine, sicut alibi docuimus. Et γ. quod secundum solam *divinam* naturam, ipsum Mediatorem esse, falsum existat. Et quod δ. *essentialis* istius justitiæ consortium intelligatur 2 Pet. I. 4. absurdum, dudum ostenderimus. Confer. lib. VI. cap. 2. §. XXII. & cap. XVIII. §. XIV. XXX. & cap. V. hujus libri §. XX. Item hujus cap. §. XI. Nec superest, quod pro se dicant, nisi, justitiam illam ob quam justificamur, *justitiam Dei* appellari Rom. I. 17. & III. 21. 22. & X. 3. 2 Cor. V. 21. 2 Pet. I. 1. Cui respondemus, (1) quod δικαιοσύνη Θεοῦ, aliquando *partam* justitiam designet Jac. I. 20. (2) quod justitia Christi parta, sit *justitia Dei*: quatenus qui peperit illam, Θεάνθρωπος, adeoque Deus est Act. XX. 28. (3) Quod justitia Christi *parta*, *justitia* Dei appelletur, eo quod à Deo constituta sit, & pro nobis à Deo admittatur Rom. III. 25. 2 Cor. V. 21.

6. An justificemur propter solam Christi justitiam passivam?

XXIV. *Sexto* quæritur, an justitia illa parta, ob quam justificamur, consistat in solis Christi passionibus? Affirmant Olevianus, Piscator, Cargius, Lubbertus aliique: Negant Protestantes, quamvis modo paulum diverso. Utriusque partis argumenta dudum examinavimus lib. VI. Cap. XVII. §. XXXI.

7. An justitia Christi nostra fiat per imputationem?

Sententiarum divortia.

XXV. *Septimo* quæritur, an justitia illa, ob quam justificamur, ex parte Dei, nostra fiat per *imputationem*? Sociniani, quia omnem Christi satisfactionem, omne meritum, omnem expromissionem negant; adeoque absque *omni* justitiâ, purâ putâ *condonatione*, nobis peccata remitti clamant: omnem quoque justitiæ Christi *imputationem* repudiant. Arminiani cum suis affeclis, licet *imputationem* quandam *fidei* nostræ, loco totalis obedientiæ, per *acceptilationem* fateantur, ex Rom. IV. 3. 5. 9. 10. 11. 22. 24. attamen justitiæ *Christi* imputationem inficiantur. Pontificii, quo *propria* justitiâ, nos coram tribunali divino consistere, vitamque *mereri* æternam, commodius tueantur: rident etiam *imputationem* justitiæ Christi; ut idolum explodunt, & anathemate insuper percusserunt, in suo Conciliabulo Tridentino. Protestantes, licet justitiam *essentialem* Christo soli relinquant, velut prærequisitam functioni ejus mediatoriæ; *partam* tamen satisfactione & merito (quatenus propter eam, nos liberari à reatu nostro, & jus vitæ obtinere docent) omninò nobis *imputari*, seu in rationes nostras referri, affirmant. Et Socinianorum quidem hypotheses, lib. VI. Cap. XVIII. in cap. de *Redemtione*, cum pro satisfactione & merito Christi militamus,

mus, destruximus, Arminianorum item sententiam parag. hujus capitis XXII. explosimus: imputationis denique Protestantium, naturam genuinam repraesentavimus §. XII. Porro *imputationis* istius causam ex his potissimum capitibus agimus: 1. Quod per justitiam, non *propriam*, sed *solius* Christi, nos justificari dudum asseruerimus §. X. & XXI. quae nostra fieri nullo modo potest, nisi per *imputationem*, qua in nostras rationes refertur. Quod 2. Christum expromissorem nostrum egisse, demonstraverimus lib. VI. cap. II. §. IX. & XVIII. jam autem expromissoris justitia solvens, aut satisfaciens, in rationes primi debitoris refertur, procul dubio, per imputationem. Quod proinde 3. si imputationem neges; satisfactionem & meritum Christi, eadem opera negare cogaris. 4. Ex ipsis Pontificiorum hypothesibus, quibus non tantum α. unica sanguinis Christi guttula sufficit ad redemptionem, reliqua autem ejus merita in thesaurum Ecclesiae referuntur, ut ab ea in fideles dispensentur, pro re nata; quod sane aliter, quam per imputationem fieri, concipi non potest: sed etiam β. sanctorum satisfactiones & merita supererogatoria, per Pontificem, ad indulgentias, dispensantur in alios; id vero, quomodo fieri potest; nisi per imputationem, qua in eorum rationes cedant?

Rationes sententiae orthodoxae.

Objectiones Pontificiorum.

In contrarium tamen nituntur his fere ratiunculis: A. Quod non magis per alterius justitiam, justi esse possimus, quam ex alterius eruditione & sapientia, docti & sapientes. Resp. 1. Ratio arguit a justitia essentiali seu *inhaerente*, quae, per imputationem alterius fieri non potest, ut per eam inhaerenter censeatur justus: neque nos hoc docemus: tum 2. etiam dissimilis ratio in hoc est, quod alter cum altero non sit unitus, quemadmodum omnes fideles, ut membra cum capite, uniti sunt. B. Quod detur in fidelibus, justitia & sanctitas *inhaerens*; atque adeo ab hac intrinseca justitia potius, quam ab intrinseca & imputata, justi pronunciari debeant. Resp. Nos nullam habemus justitiam & sanctitatem: ob quam coram tribunali divino consistere, a reatu peccatorum absolvi, & jus vitae aeternae obtinere possimus: quia omnis justitia propria imperfecta est, & infinitis defectibus laborat Jes. LXIV. 6. Psal. CXLIII. 2. Quod C. imputata ista justitia, ne in Adamo quidem exstiterit, nec ab eo omissa, ac proinde nec a Christo reddita sit. Resp. Nec indiguit; quia, nec peccatum habuit, nec reatum, cui tollendo justitia Mediatoris ipsi imputaretur; secus autem in nobis res sese habet. Denique D. quod homo injustus, per imputatam sibi Christi justitiam, non magis justus dici queat, quam Aethiops, per obductam sibi vestem albam, albus. Resp. Non procul ista absunt a blasphemia, quibus satisfactio & meritum Christi ridentur, quae non aliunde profluunt, quam quod non norint, nisi justitiam inhaerentem Christi, quae nobis injustis, q. obducatur, ut propter eam Deus, pro *inhaerenter* justis reputet eos qui revera inhaerenter justi non sunt: dum nos, cum Scripturis, per justitiam Christi non aliud intelligimus, quam satisfactionem & meritum ejus, quatenus id in nostras rationes refertur, ad hoc, ut propter illud absolvamur a reatu condemnationis, & jus consequamur ad vitam aeternam.

XXVI. *Octavo* quaeritur, an ad justitiae istius *imputationem*, ex parte nostri, aliud quidvis requiratur, quam *fides viva*? Seu, quod idem nobis est, an justificemur *sola* fide? Sociniani affirmant quidem; sed ea lege, ut fidei naturam ingrediatur *obedientia* euangelica, licet *imperfecta*; quam Deus praerequirat, ut pura puta *condonatione*, absque ulla *justitia*, nos gratis justificet. Pontificii, quia α. justificationem cum sanctificatione fere *confundunt*, β. quia *propria* justitia hominem justificari statuunt, γ. quia per *fidem*, non intelligunt, nisi merum *assensum* verbo divino praestitum: ad suam istam justificationem, fidem requirunt; sed non solam, verum conjunctam cum bonis *operibus*. Nisi quod opera ceremonialia V. T. & *ante* conversionem perpetrata, seclusa velint a justificationis participio. Protestantes, quia se propter *solam* Christi justitiam *imputatam* justificari credunt, licet *praesentiam* operum a justificatis non excludant, imo includant; *efficientiam* tamen ad justificationem penitus negant: sic nim. ut, juxta ea quae in *dogmaticis* praelibavimus §. XIII. ad justificationis primam *constitutionem* bonorum operum, ne *praesentia* quidem exigatur: ad *continuationem*, *sola* praesentia *concomitans*: ad *consummationem*, qua *possessio* vitae aeternae indicatur, praesentia etiam *praeexistens* necessaria sit. Sententiae suae, Protestantes, has fere rationes urgent: 1. Quod Scriptura non tantum *fidei* solae justificationem addicat, quoties pronunciat, *credentes* in Christum justificari Act. XIII. 39. Rom. III. 28. Gal. II. 16. Phil. III. 8. Rom. IV. 5. & III. 26. sed etiam, cum exclusivis: μόνον Marc. v. 36. Luc. VIII. 50. ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Gal. II. 16. εἰ μὴ ὁ πιστεύων 1 Joh. v. 5. unde Lutherus, in sua versione *Germanica* Rom. III. 28. exclusivam *sola* aspersit. Quod 2. non *opera*, sed fides; proinde fides *sola*, in Euangelio promissionem habeat remissionis, & vitae aeternae Rom. 5. 16. & IV. 14. Gal. III. 22. & v. 4. quando a promissione Dei, omnis omnium pendet, ad salutem & justificationem, efficacia. Conf. 2 Cor. I. 20. Quod 3. in negotio *justificationis*, per Scripturas, *oppositus* sit fidei & operum respectus; unde sic argumentari licebit: aut fides sola justificat, aut opera sola, aut fides & opera simul: atqui non *sola* opera, fatentibus ipsis adversariis; nec fides *&* *opera* simul, quia oppositum habent in hoc negotio respectum, ita

I. An sola fide justificemur?

Divortia sententiarum.

Negativa pro nobis contra Pontificios.

ita ut se mutuo excludant Rom. IV. 5. & XI. 6. Gal. II. 16. Eph. II. 8. 9. Tit. III. 5. non supereſt igitur, quam *ſola* fide hominem juſtificari: cum præſertim, fides *propriam* juſtitiam excludat; opera *alienam*. Quod 4. non generatim tantum, Apoſtolus, à juſtificatione ſecludat opera *quævis*, quæ *gloriandi* anſam nobis præbere poſſent Rom. III. 27. Eph. II. 9. ejus legis, ex qua *agnitio* peccati acquiri poteſt Rom. III. 20. quæ *iram* operatur cap. IV. 15. quæ omnes arguit *peccati* Rom. III. 19. quæ cordibus inſcripta eſt Rom. II. 15. ſed ſpeciatim etiam, *opera* ante datam legem *ceremonialem* perpetrata, & quidem *poſt* converſionem, ut patet in Abrahamo, qui ante legem ceremonialem vixit Rom. IV. 9. 10. 11. & in Davide, qui regenitus jam, profitetur nec ſe, nec quemquam, *propria* juſtitia coram Deo ſubſiſtere poſſe Pſal. CXLIII. 2. & CXXX. 3. Quibus ſ. adjici poſſent, quæ jam ante §. XXI. & XXII. adverſus *propriam* juſtitiam & bona opera, diximus. Obnituntur tamen Pontificii A. omnibus iſtis locis, quæ juſtificationem ex *operibus* ſpirare videntur, quibus ſatisfecimus §. XXI. & XXII. B. Omnibus illis locis, quæ fidem, ad ſpem, charitatem & obedientiam, ſe *diſpoſitive* tantum habere dicunt, adeoque ad juſtificationem concurrere videntur. Reſp. Habet quidem fides, ad ſpem, charitatem, & obedientiam, ſeſe ut cauſa *efficiens* Gal. V. 6. Rom. I. 5. 17. & XVI. 26. Gal. II. 20. ſed eo ipſo, nec ſtatim ſeſe habet *diſpoſitive* tantum, ad juſtificationem; nec ut *con-cauſa* ejuſdem. C. Quod fides à ſpe, reſipiſcentia & bonis operibus *ſeparata*, non juſtificet Jac. II. 14.— Reſp. Utique, quia non eſt *vera* fides, ſed *mortua*, proinde nulla. Et quamvis fides & opera connexa ſint, non tamen, ex conſtitutione & promiſſione, opera *cum fide* concurrunt, ad *juſtificationem* procurandam. D. Quod fides ſit bonum *opus*, adeoque, ſi abſque operibus juſtificaremur, etiam abſque fide. Reſp. Fides, quamvis ſit bonum *opus* Joh. VI. 29. in negotio tamen juſtificationis, non conſideratur ut *opus*, quia ſ. operibus paſſim *contradiſtinguitur* Rom. III. 28. & IV. 5. & XI. 6. ſed ut apprehenſio Chriſti Joh. I. 12. Col. II. 5. 6. E. Quod *pœnitentia* & bona opera ſint dona Dei, proinde à juſtificatione nequaquam excludenda. Reſp. Sunt quidem *dona* Dei: ſed non ſunt *receptio* Chriſti; nec ex promiſſione Dei, ipſis addicitur *juſtificatio*. F. Quod Scripturæ juſtificationem aperte ſuſpendant à *pœnitentia* Ezech. XVIII. 21. 22. Luc. XIII. 3. Joh. III. 3. 5. Reſp. Non ſuſpendunt à pœnitentia *juſtificationem*; ſed *poſſeſſionem* vitæ æternæ, cujus *jus* dudum conſecuti ſumus per *fidem ſolam*, ut patet ex textibus. G. Quod etiam Sacramenta requirantur ad juſtificationem. Reſp. Non *acquirendam*; ſed *obſignandam* & confirmandam Rom. IV. 11

Objectiones Pontificiorum.

XXVII. *Nono* quæritur, an fides juſtificans

§. An

conſiſtat in perſuaſione quod ſis juſtificatus, ſeu quod remiſſionem peccatorum habeas, & Chriſtus tuus ſit redemptor? aut ſaltem, an iſta perſuaſio ingrediatur ipſam fidei juſtificantis eſſentiam, adeo ut verè fidelis non ſit, qui iſtam perſuaſionem non habeat? Pontificii & Pelagianiſſantes omnes, quod hominis liberum arbitrium ponant in mera indifferentia independente, quæ in horas mutari poſſit; ſtatuunt hujuſmodi certam perſuaſionem, ordinariis mediis, in hac vita obtineri non poſſe: hinc exiſtimant non modo in iſta perſuaſione fidem juſtificantem non conſiſtere; ſed etiam ad eam non pertinere, nec quærendam eſſe. Lutherani plerique exiſtimant, Chriſtum pro omnibus & ſingulis mortuum eſſe, omnibus & ſingulis remiſſionem peccatorum impetraſſe, adeo, ſi modo quis credat, Chriſtum pro ſe mortuum eſſe, & ſibi acquiſiviſſe remiſſionem peccatorum, eum hoc ipſo juſtificatum eſſe, ac remiſſionem peccatorum ſuorum habere, facili via ad juſtificationem, ſcil. ſi modo quis credat, Chriſtum pro omnibus & ſingulis mortuum eſſe, & ſe hominem eſſe, eum hoc ipſo juſtificatum eſſe, & remiſſionem habere. Reformatorum, ſaltem Germanorum plerique, quibus accedunt nonnulli Angelorum & Gallorum aliorumque, non quidem ſtatuunt, Chriſtum pro omnibus ac ſingulis mortuum eſſe; ſed tamen exiſtimant, pro omnibus illis mortuum eſſe, qui perſuaſionem illam habeant, Chriſtum pro ſe mortuum eſſe, adeoque in iſta perſuaſione collocant naturam fidei ſalvificæ. Britannorum plerique, cumprimis recentiores practi*κώτατοι*, illud negant, quin & iſtam perſuaſionem ingredi ipſam eſſentiam fidei ſalvificæ. Antinomi, quia ſtatuunt, Chriſtum in cruce ſuſtinuiſſe peccata omnium fidelium, eoſque eo ipſo juſtificatos eſſe, & remiſſionem peccatorum ſuorum habere; exiſtimant fidem ſalvificam conſiſtere in iſta *perſuaſione*. Reformatorum, ſaltem recentiorum plerique, agnoſcunt lubenter, certam iſtam perſuaſionem obtineri quidem poſſe ordinariis mediis, quin & in iſtam enitendum eſſe cuique verè fideli 2 Pet. I. 10. Gal. II. 20. quin & fidem verè juſtificantem non eſſe, ex qua iſta perſuaſio inferri non poſſit: ſed tamen negant ipſam fidei ſalvificæ eſſentiam conſiſtere in iſta perſuaſione, aut ad eam pertinere, adeo ut fidem ſalvificam non habeat, qui iſta perſuaſione deſtituatur. Rationibus illis, quas dudum lib. 2. cap. I. §. XXV. & XXVI. adduximus: quibus impræſens addimus: 1. Quod reperiantur, qui iſta perſuaſione fuerunt præditi, qui tamen fide ſalvifica fuerunt deſtituti Luc. XVI. 11. Matth. VII. 22. Ex adverſo 2. Quod multi dentur verè fideles, cumprimis ſpiritualiter deſerti, qui iſta perſuaſione deſtituuntur Pſal. LXXVIII. 3. 8. 9. 10. & LXXXVIII. 2. 8. 15. 16. 17. & XXX.

fides juſtificans conſiſtat in perſuaſione particulari, quod ſis juſtificatus?

Diverſitium ſententiarum.

Sententia Reformatorum, cum ſuis rationibus.

& xxx. 10. id comprobante quotidianâ experientia, in querulis fidelibus. Quod 3. ista persuasio debeat præsupponere fidem salvificam, ut ex eâ, velut certo argumento, istam persuasionem colligant: qui enim per fidem non est in Christo, iste falsò sibi persuadet se esse in Christo. Ac proinde certum est, nos examinare nos ipsos debere, num simus in fide, antequam certi esse possimus, nos esse in Christo 2 Cor. XIII. 5. Quod 4. Scriptura nullibi faciat istam propositionem: Christus est meus Servator, si modo de eo persuasus sim; nisi præsupponas, Christum esse universalem omnium & singulorum redemptorem. Quod 5. jam, ante lib. 2. cap. 1. abundè demonstraverimus, fidem, quatenus salvifica seu justificans est, non esse nisi receptionem Dei velut summi *finis*, & Christi, velut unici nostri *Mediatoris*, ad hoc ut cum Christo uniamur, & uniti communionem consequamur omnium ejus beneficiorum, in quibus primum est justificatio, seu remissio peccatorum.

Objectiones Antinomorum.

Nec valet in contrarium, A. quod justificatio electorum, seu remissio peccatorum, peracta fuerit cùm in æterna impositione & susceptione reatus nostri facta in æterno fœdere gratiæ; tum in toleratione ac depositione ejusdem reatus in cruce: cum, jam ante lib. v. cap. XVIII. §. XXXII. demonstraverimus, substitutionem Christi in nostrum reatum, non esse ipsam justificationem nostri, seu remissionem peccatorum nostrorum, quanquam sit ejus fundamentum unicum, seu causa ejus meritoria juris, ad cujus possessionem prærequiritur ejus applicatio facta per fidem. B. Quod fides dicatur ἔλεγχος οὐ βλεπομένων Heb. XI. 1. h. e. certitudo & persuasio eorum quæ non videntur. Resp. 1. Apostolus eo loco non *definit* essentiam fidei; sed eandem tantum *describit* eam ab effectu suo, quod res futuras & invisibiles ex promissione divina apprehendat velut præsentes & visibiles. Tum 2. fides fundamentum est ejus certiorationis seu persuasionis, quod justificati simus: neque enim absque prævia fide, eo pertingere possumus Gal. II. 20. C. Quod verbum gratiæ promittit justificationem omnibus verè fidelibus, proinde certitudo nostræ justificationis est vera fides. Resp. Utique verbum gratiæ promittit justificationem; sed non nisi prævia receptione Christi Joh. III. 16.

10. An fides influat in justificationem, velut conditio?

§. XXVIII. Quæritur *decimo*, an fides influat in justificationem velut *conditio*, seu causa *sine qua non* vult Deus nobi donare justitiam filii sui, ut propter eam solam justificemur? Tetigimus hoc negotium, dudum in *dogmaticis* §. XIV. operæ pretium videtur, illud hoc loco nonnihil distinctius repræsentare.

Divortium sententiarum.

(1) Pontificii volunt fidem & charitatem, in prima justificatione gratis infusam, mereri *ex congruo* incrementum sanctificationis, cujus bona opera mereantur *jus* vitæ æternæ *ex condigno*: proinde negant fidem influere in justificationem, velut meram conditionem. Hunc errorem rejecimus §. XX. (2) Sociniani influere in justificationem, quatenus involvit *obedientiam* mandatorum Christi: scil. ut excludant *justitiam Christi*, velut nobis imputatam, propter quam justificemur. Contra §. x. (3) Remonstrantes influere volunt, quatenus *producit* bona *opera*, non autem quatenus recipit Christum ejusque justitiam, ut propter eam justificemur. Quod est adversus §. XXI. Rursus (4) iidem fidem influere statuunt in justificationem, quatenus apud Deum per ejus *acceptilationem*, est pro perfectâ observatione legis: & sic esset ipsum δικαίωμα nostrum, seu justitia, ob quam justificamur coram Deo, non autem sola justitia Christi: quod refutavimus §. x. (5) Reformatorum plerique statuunt eam influere in justificationem, quatenus est instrumentum, quo apprehendimus Justitiam Christi, qua sola justificamur, seu sub ratione *instrumentalitatis*: hoc verum esse, quatenus justificatio sonat justificationem nostri *passivam*, in quantum ex sola sua fide, fidelis colligit se justificatum esse, & si etiam justificationem Dei *activam* intelligas, quatenus est instrumentum *morale*, quod eam Deus prærequirat, ut nobis donet & imputet justitiam filii sui, ut propter eam solam à se justificemur: & sic instrumentum morale non erit, nisi *conditio sine qua non* vult nobis applicare justitiam filii sui. Rursus (6) Remonstrantes agnoscunt quidem, eam influere in justificationem, velut *conditionem*; sed quæ propriis viribus, pro arbitrio, non autem ex merito Christi, à nobis veniat præstanda. (7) Antinomi, quia justificationem, seu peccatorum remissionem, actu peractam volunt, in æterno decreto, quo filio imposuit peccatorum nostrorum reatum, & Christus eum pertulit in cruce: negant fidem esse conditionem justificationi actuali prærequisitam; sed tantum requiri, velut signum, ex quo dudum justificatus certioratur, se dudum justificatum esse. Quam hypothesin destruximus lib. v. cap. XVIII. §. XXVI. Tandem (8) Reformatorum alii statuunt, eam quidem esse *conditionem*, qua præstita, & non ante, Deus nobis velit impertiri justitiam filii sui ob quam *solam* justificemur: sed ita tamen, ut illa fides nostra nequaquam sit δικαίωμα nostrum, aut pars ejus: nec à viribus nostri arbitrii pendeat; sed ab ipso merito Christi, quæ electis etiam, ex decreto Dei immutabili, certo certius sit conferenda: σχέσει ingredi justificationem nostram. Et hæc demum sententia nobis videtur omnium esse accuratissima, propter rationes dictas §. XIV. Nec video, quid pro instrumentalitate fidei in negotio justificationis afferri possit, nisi quod passim in Scripturis dicamur justificari *per fidem*, διὰ τῆς πίστεως Rom. III. 22. 25. 30. 31. Gal. II. 16. & III. 14. 26. Eph. II. 8. &

8. & III. 12. Phil. III. 9. Col. II. 12. 2 Tim. III. 15. 1 Pet. I. 5. quando διὰ ordinarie sonat instrumentum; Resp. Quo sensu fides sit instrumentum in justificatione, ex sententia Reformatorum, jam ante exposuimus.

II. An justificatio uniformis sit sub utroque testamento?

Divortia sententiarum.

XXIX. Quæritur *undecimo* an justificatio *uniformis* sit, sub Veteri & Novo Testamento? Pelagiani, quod negarent, gratiam Christi ad veteres pertinuisse, statuebant, sub Patriarchis, homines justificatos fuisse, per legem *naturæ*; sub Mose per legem *scriptam*; sub Christo, per *Euangelium*: Sociniani quoque (cum quibus, per diversos gradus, faciunt Remonstrantes & Anabaptistæ) quia satisfactionis necessitatem ac veritatem inficiantur; exserte etiam cum Pelagianis negant, Patres V. T. justificatos esse, per *fidem* in Christum. Unde Smalcius *Cont. Franzium* Disp. IV. *Justificatio*, inquit; *per fidem, nunquam fuit hominibus proposita ante Christum, vel fœderi inclusa, nec unquam promissum fuit, hominem fide justificatum iri* &c. Antinomi in Anglia, quia censent, actualem remissionem peccatorum nostrorum factam esse, partim in æterna impositione reatus nostri in Christum; partim in ejus toleratione in cruce: statuunt, ex defectu posterioris, justificationem sub Veteri Test. non tam perfectam fuisse ac est sub Nov. Test. Pontificii existimant Patres Vet. Test. usque ad actualem Christi satisfactionem, fuisse sub *reatu* peccatorum suorum, ac propterea, in cœlum non fuisse admissos; sed in limbo sibi peculiari detentos hæsisse, usque dum Christus eos post mortem suam, inde secum traduxerit in cœlum. Aquinas part. III. q. 52. art. v. Becan. *Theol. Schol.* part. I. Tract. I. c. I. q. 12. Celeberrimus Coccejus, quod in animo haberet, novam moliri fœderum divinorum σύνταξιν, per quam Veteri Testamento (quod ipsi à Mose cœpit) œconomia durior, & magis pœnalis & iracunda competeret, quam seculis, aut præcedentibus, aut consequentibus: primo quidem statuebat, justificationem *activam*, quatenus dicit *amorem* justificantis, versus justificatos, ut in Christo consideratos; in utroque testamento fuisse eandem: sed *passivam*, quatenus *notat sententiam Dei, de justitia pronunciatam, ad animam hominis peccatoris, qua Deus ipsi quasi dicit, & intimat: ego sum Deus tuus*, fuisse imperfectiorem in V. T. quia consolationi illic miscebantur effecta iræ, ideoque *paresin* & dissimulationem peccati, nondum expiati, appellari: sic Coccejus *de Fœdere* §. 353. postea vero, mutata in rigidius mente, in ipsa etiam justificatione *activa*, differentiam invenit, inter V. & N. Testamentum, statuendo: (1) Fideles omnium seculorum, usque ad satisfactionem Christi, fuisse sub *reatu* peccatorum, & qualicunque etiam eorundem dominatione. (2) Eis etiam *imputare* Deum potuisse peccata sua, & imputasse etiam, cumprimis sub Mose, per accusationem, exprobrationem ad metum, per chirographum legis ceremonialis debitum exigens, per spiritum servitutis ad metum, per jugum legis ceremonialis, ut iram præ se ferentis. (3) Eos fuisse sub *maledictione* & exsecratione legis, neque ab ea liberatos fuisse, nisi per mortem Christi præstitam. (4) Fuisse insuper, suo modo, sub ira Dei, quod *actu* necdum reconciliati essent cum Deo. (5) Eos, ut *non-redemtos*, immundos, & peccati conscientiam habentes, apud Deum fuisse. (6) semper conscientiam, *accusantem*, nunquam tranquillam, & cordis pavorem, ex peccato nondum expiato, circumtulisse. (7) Eos non habuisse προσαγωγὴν μετὰ παῤῥησίας ad Deum. Proinde (8) non *immediate* accessisse ad Deum; sed mediante Sacerdote, ex hominibus sumpto. Atque etiam (9) *fidem*, sub ea periodo fuisse *spem*, qua detenti in puteo, in quo non est aqua, *exspectarint* sui liberationem. Fuisse etiam (10) sub servili *mortis metu*: atque insuper (11) sub *servitute* ac dominatione Angelorum: nec non, aliquo modo, sub potestate Satanæ, item sub imperio Principum ac Sacerdotum, velut Deorum λεγομένων: quin & (12) sub *jugo* legis, non tantum *ceremonialis*, ut exprobrantis peccatum; illud accusantis, conscientiam turbantis; sed & *moralis*, quæ saltem à μοσχοποιΐα, acceperit σχῆμα legis operum. Nec (13) in *emphasi* habuisse spiritum adoptionis. Atque adeo (14) non habuisse ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, hoc est, *plenam & consummatam* remissionem peccatorum; sed πάρεσιν tantum, h. e. prætermissionem, *dissimulationem*, convenientiam. Quæ omnia ex hoc uno ipsi resultant, quod non habuerint justificationem talem, quæ sustulerit *omnem reatum*. Reformati communiter largiuntur quidem, reatum ab expromissore *Christo* non fuisse ablatum, ante actualem ejus satisfactionem: & circa ipsum, πάρεσιν (si quæ ejus admitti debeat differentia; ab ἀφέσει) admitti posse: largiuntur insuper fideles veteris œconomiæ justificatos fuisse, non propter satisfactionem *præstitam*, qua nos impræsens justificamur: sed propter satisfactionem *præstandam*, virtute expromissionis, qua Mediator, pro omnibus electis spopondit, & Deus Mediatoris expromissionem, pro omnibus electis, utriusque testamenti, simul & semel admisit. Et hoc demum sensu affirmant, *uniformem* esse justificationem omnium electorum: nec justificationem fideles V. T. reliquisse sub *ullo reatu*, imputatione peccati, maledictione, ira, &c. Eo quod (1) *uniformis* dicatur Act. XV. 11. καθ' ὃν τρόπον κἀκεῖνοι. 1. Cor. X. 3. 4. *eandem escam spiritualem comederunt, eundem potum &c. — qui erat Christus.* Unde Act. X. 43. dicitur: *Huic omnes Prophetæ testimonium præstant, remissionem* (ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν λαβεῖν) *peccatorum consequi*, per

Sentent. Celeb. Cocceji.

Sententia communis Reformatorum.

Argumenta sententiæ affirmativæ, I.

per nomen ejus omnem credentem. Ex quo mani-
festissimum est: cum eundem nobiscum habuerint
Redemptorem, eandem *fidem*, eandem communio-
nem *manducando*, *bibendo*: cum etiam ad *eundem*
modum servati dicantur ac nos: eos quoque, ex
testimonio Prophetarum, eâdem *ἀφέσεως* potitos
fuisse, & consequenter *uniformem* esse omnium
2. seculorum justificationem. (2) Eo quod *vere* justi-
ficati fuerint fideles V. T. adeoque veram habue-
rint remissionem: quæ non aliud est, quam libe-
rari *à reatu*, ut qui adhuc est sub reatu, non ha-
beat *remissionem*, nec consequenter vere sit *justi-*
3. *ficatus.* Eo quod (3) eundem nobiscum habue-
rint *expromissorem*, eandem ab æterno factam *ex-*
promissionem, h. e. talem sponsorem, qui omnem
omnium electorum *reatum* in se suscepit, sicut lib.
v. cap. 2. §. ix xviii. docuimus. Expromissor au-
tem, ex sententiâ omnium Jurisconsultorum, prin-
cipalem debitorem liberat ob *omni reatu.* Eo quod
4. (4) Scriptura vetus talia tradat de justificatione,
Patrum V. Testamenti, quæ non possunt non
tam plenam & perfectam spirare justificationem,
quam quæ impræsens obtinet sub N. T: quan-
do passim dicit, Deum non *cogitare*, *tegere*,
tollere, *condonare*, *transferre peccata*, non *recor-*
dari eorundem &c. Psal. ciii. 3. & cxxx. 4. &
lxv. 4. & lxxxv. 3. xxxii. 1. 2. Mich. vii. 18.
19. Jes. xxxviii. 16. Num. xxiii. 21. Psal. xxv.
7. & li. 3. 4. 9. 11. Jer. l. 20. Eo quod (5) fide-
5. libus V. T. perinde *imputata* fuerit justitia Christi,
(à quâ imputatione omnis nostra justificatio pen-
det) ac nobis sub N. T: proinde *eandem*, ex eâ,
justificationem obtineant, quam nos obtinemus.
Eo quod (6) Patres V. T. perinde ac nos sub N. T.
6. præditi fuerint *fide* Rom. iv. 3. 5. Heb. xi — quâ
perinde Christum ejusque justitiam apprehende-
rint, ac nos: proinde, *eandem* etiam ex eâ apprehen-
sione consecuti fuerint, quam nos consequimur,
7. justificationem. Eo quod (7) fideles V. T. perin-
de liberati fuerint ab omni *pœna*, intromissique in
cœlestem beatitudinem, ac nos liberamus, & in-
tromittimur: proinde *eandem* habuerint justificatio-
8. nem, quam nos habemus. Si (8) reatus pecca-
torum non fuisset *ablatus* ab eis, ante actualem
Christi satisfactionem; cum reatu peccatorum suo-
rum, fideles V. T. in cœlum recepti fuissent, id
quod omnem absurditatem superat, & tamen ad-
mitti debet, & admittitur, ab his qui existimant, rea-
tum tolli non posse, nisi *actuali* satisfactione. Quod-
si autem talem intelligant reatum, qui cum ipsa
cœlorum beatitudine consistit; non est ob quod
eundem removeamus à fidelibus N. T: neque enim
beatior status esse potest fidelium N. T. in *terris*,
9. quam fuit Patrum V. T. in *cœlis.* Eo quod (9) Pa-
tres V. T. per satisfactionem Christi *futuram* libe-
rati fuerint, non tantum ab omni pœnâ; sed etiam
ab omni *dominio* peccati, & ab omni ejus ma-
cula post mortem: proinde etiam *à reatu.* Vix
enim concipi potest, per futuram Christi satisfactio-
nem, liberatum à pœnâ, dominio & maculâ pec-
cati; liberatum non esse ab ejus *reatu.* Eo quod
(10) si fideles V. T. sub reatu fuissent; fuissent item 10.
sub *ira* Dei, & sub maledictione: utpote quæ,
vel ex hypothesibus partis negantis, *reatus* sunt
consectaria: aut si ab ira Dei, & à maledictione,
per futuram Christi satisfactionem, liberati dican-
tur; quidni etiam à *reatu* liberati dicentur? Eo
quod (11) ubi est *reatus* peccati; ibi non possit obti- 11.
nere *jus* cœlestis vitæ: &, per consequens, rectius,
secundum has hypotheses, exclusi censerentur à Argu-
Pontificiis cœlesti beatitudine, quam admissi. Ju- menta
vabit etiam expendere rationes eorum, qui ne- sententiæ ne-
gant Patres V. T. nobiscum *uniformem* habuisse ju- gativæ.
stificationem; sed sub *reatu* mansisse, usque ad
actualem Christi satisfactionem: 1. Causantur lo- 1.
ca, quibus Christus *traditus* dicitur *propter nostra*
peccata Rom. iv. 25. *seipsum dedisse pro peccatis*
nostris Gal. i. 4. 1 Cor. xv. 3. 1 Pet. ii. 24. è
quibus manifestum videatur, Christum satisfecisse
pro peccatorum *reatu*, & eorum reatum exstitisse
tempore passionis. Resp. Si demus utrumque, ni-
hil habebit pro se, sententia negativa: exstiterit
enim reatus omnium electorum, citra tempus
passionis; non tamen eoipso statim exstitit in
ipsis electis: sufficit exstitisse in *satisfaciente*, qui
eum æternâ expromissione, ab electis in se susce-
pit. 2. Quod ad multorum peccata ferenda, *se-* 2.
mel oblatus dicatur Heb. ix. 28. Resp. Imo
omnium electorum peccata tulit in cruce, eaque
etiam existebant, non *in electis*; sed in se: utpote
per æternam expromissionem ab ipsis *in se suscepta.*
3. Quod fideles V. T. habuerint *conscientiam* pec- 3.
cati, & quidem, in contra distinctionem ad conscien-
tiam, quam fideles sub N. T. habent Heb. x. 2.
Resp. (1) *Conscientiam* habere peccati simpliciter,
non infert esse sub *reatu*, alias & nos sub N. T.
essemus sub reatu, quia conscientiam habemus pec-
catorum nostrorum. Nec (2) hoc etiam infert, con-
scientiam habere; *contradistincte* ad conscientiam
sub N. T: neque enim solide sequitur: habuerunt
contradistincte conscientiam &c. ergo ex eo habue-
runt, quod præ illis fuerint *sub reatu.* Sed (3) hoc tan-
tum intendit Apostolus significare Heb. x. 2. fideles
V. T. *per sacrificia* ceremonialia, velut umbras tan-
tum futuræ sacrificationis Christi, non potuisse li-
berari à conscientiâ peccatorum suorum, adeoque
sæpius repeti debuisse sacrificia ista: sed non negat,
per Christum, velut *corpus* umbris illis præfigura-
tum, virtute expromissionis, non potuisse libera-
ri, & liberatos actu fuisse à conscientia peccati,
eo saltem modo, quo nos sub N. T. per Christum
liberamur à conscientia peccati. Quod (4) in an- 4.
nuo sacrificio, quatenus facta fuerit *commemora-*
tio peccati Heb. x. 3. & diversa etiam ab eâ quæ

sit

sit sub N. T. Resp. 1. Ergone statim hoc ideo fa-
ctum est, quod adhucdum in fidelibus existeret
reatus? Quid enim 2. si commemoratio ista facta
dicatur, ad significandum, reatum *adhucdum ex-
stare* in Messia exhibendo? quod eum, expromis-
sione, ab electis omnibus, in se derivârit; ad
hoc, ut fide, à sola ejus *satisfactione* salutem ex-
peterent, non autem ab *ipsa* sacrificiorum macta-
tione? quod exserte notat pro ratione, verbis pro-
xime sequentibus: *Non enim sanguis taurorum &
hircorum potest auferre peccata* vers. 4. Quod (5)
5. peccata Patrum, non fuerint expiata *ante* Christi
immolationem. Resp. Non fuerunt sane, atque
etiam *exstitit* eorum reatus: verum non in *ipsis*
fidelibus; sed in eorum *expromissore*, qui reatum
istum, expromissione à fidelibus in se derivaverat.
6. Quod (6) peccator secundum legem fuerit sub *rea-
tu*, quoad statum carnalem, usque ad *actualem*
typicam expiationem. Resp. Non alio modo, quam
& nos sub N. T. sub reatu sumus, usque dum vi-
va fide (quam suis sacrificiis Patres Veteris Oeco-
nomiæ testabantur) expiationem Christi receperi-
mus, utpote cujus fidei ope, expiatio Christi
singulis peccatis applicari debet. Imprimis etiam
7. (7) quod Patres V. T. obstricti fuerint ad scri-
ptionem *chirographi* Col. II. 14. quod *nobis erat
subcontrarium*. Resp. Chirographo, non aliud
confitebantur, quam α. se peccatores esse. β.
peccatis mortem omnimodam demeritos. γ. eà
etiam tam certò mactandos esse, quam sacrificia
illa morte mactentur; nisi δ. mortem illam, ex-
promissione suâ, Messias ab ipsis in se derivasset:
se proinde ε. viva fide, fiduciam omnem habere
in futuro illo sacrificio Messiæ, quod sua hac sa-
crificatione adumbraretur. Hoc ergo *chirographo*,
non testabantur, sibi *post* fide receptum sacrificium
Christi, ullum incumbere reatum; sed *antecedenter*
ad fidem illam (quam sacrificatione testifica-
bantur) se esse sub reatu illo, quem expromissor
in se traduxerit, & suo tempore, per mortem à
8. *seipso* amoliturus sit. (8) Quod Patribus cibi in se
puri, fuerint *impuri:* eo quod exstante chirogra-
pho, ex iis potuerint judicari Col. II. 14. 15. 16.
17. Resp. Inde non sequitur, ipsos *absoluto* fuisse
impuros: sed *tantum* extra Christum fide appre-
hensum, qui, expromissione omnem suam im-
9. puritatem in se susceperit, impuros fore. (9) Quod
omnia fuerint *purificanda*, sub veteri œconomiâ,
& quod illæ ceremoniales lotiones, ab Apostolo
vocentur, *justificationes carnis*. Resp. 1. Non po-
test ergo, per purificationes istas, significari *rea-
tus:* cum illi non subsint, tabernaculum, altare
&c. nisi admodum ὁμωνύμως; sed 2. tantum signi-
ficabatur, ex peccato humano, omnia omnibus
impura fore, nisi per sanguinem Christi, fide ap-
prehensum, purificentur Tit. I. 15. *infidelibus ni-
10. hil purum*. Quod (10) Christus *cruce* sua, tam
Judæos, quam Gentes Deo reconciliaverit Eph.
II. 16. Col. I. 20. ac proinde tam diu fuerint sub
reatu. Resp. Verissimum est quod omnes electi,
omnium temporum, *per* mortem Christi, Deo
fuerint reconciliati; sed alii per mortem *præstan-
dam*; alii per mortem *præstitam*. Quod (11) re- 11.
missio peccatorum sit fructus & *effectum effusio-
nis* sanguinis Christi Matth. XXVI. 28. Heb. IX. 14.
Resp. Est sane fructus sanguinis; sed vel *fundendi*
(qui per infallibile Dei decretum, exsponsionem
ipsius Christi, utriusque varias promissiones, *physice*
quidem absens adhuc, *moraliter* Deo præsens fuit,
à quo agnus *mactatus* dicitur à jacto mundi *fun-
damento* Apoc. XIII. 8. Christus, *& heri, & ho-
die idem est, & in seculum* Heb. XI. 1. Joh. VIII.
56.) vel *fusi:* quomodo & sanctificatio, & fides
Patrum, fructus fuit sanguinis Christi *futuri*, ipsis
agnoscentibus, qui stant pro sententia negante.
Quod (12) *amoturus* dicatur *iniquitatem terræ 12.
istius uno die* Zach. III. 9. Heb. IX. 28. proinde
terra, usque ad *unum* illum diem expiationis, fuit
sub reatu. Resp. Non dicit, se amoturum iniqui-
tatem *à terra*; sed iniquitatem *terræ*, scil. quam
expromissione in se susceperat, amoturum *à seip-
so*, per actualem satisfactionem. Eodem sensu,
morte sua, multorum peccata semel abstulisse
dicitur Heb. X. 28. Quod (13) obligatio ad cer- 13.
tam pœnam, ex peccato oriunda, insolubilis sit,
maneatque, usque dum pœna plene lata fuerit.
Resp. Esto; sed hanc obligationem à fidelibus ve-
teris œconomiæ, expromissor *in se* suscepit, in-
que eo hæsit, usque dum pœna plene exhaurire-
tur in cruce. Quod (14) Deus sacrificium *juge*, 14.
à populo suo, nullo fundamento potuisset exige-
re, si non fuisset sub *reatu*. Resp. Quo fundamen-
to chirographum exegit, eo etiam sacrificium *ju-
ge* imposuit: chirographi autem fundamentum
aliud, quam urgentem fideles reatum, ostendimus
in responsione ad objectionem septimam. Quod
(15) Jer. XXXI. 33. 34. Heb. VIII. 13. perfecta con- 15.
donatio peccatorum traditur, ut beneficium pe-
culiare *novo* Testamento: *& peccata eorum non
amplius recordabor*. Resp. Non *nova* ibidem pro-
mittuntur Ecclesiæ N. T. beneficia (cum quæ
ibidem commemorantur vs. 33. *dabo legem meam
in interioribus eorum, & inscribam cordibus eo-
rum, & ero ipsis in Deum* —— etiam, agnoscenti-
bus ipsis, qui hic sunt ἐξ ἐναντίας, obtinuerint sub
V. T.) sed *novus* tantum conferendi *modus:* scil.
non eo *modo* quo ad Sinai, per *dogmata ceremo-
nialia*, quæ adulterio spirituali populus violave-
rit; sed obolito illo agendi modo, absque omni-
bus illis dogmatis ceremonialibus, se sub N. T.
legem suam daturum in interiora eorum —— & sic
absque omnibus etiam sacrificiis, peccata ipsis con-
donaturum, eorumque non amplius recordatu-
rum. Ut non promittatur *nova* quædam remissio

peccatorum, quæ antea non obtinuerit, aut quæ perfectior futura sit; sed quæ non amplius per *sacrificia* ceremonialia sit conferenda. Hunc sensum planum facit contextus & scopus capitis octavi ad Hebræos, imò universæ istius Epistolæ: nim. remissionem peccatorum, jam non esse quærendam in typis & *umbris* ceremonialibus; sed his sepositis, immediatè in earundem *corpore*, Christo. Cum præsertim de veteri etiam Ecclesia dicatur Num. XXIII. 21. *Non aspicit iniquitatem in Jacob, nec videt laborem in Israël.* Sane qui non *aspicit*, qui non videt iniquitatem; ille etiam non *imputat*, nec tanquam sub *reatu* constitutum habet.
16. Quod (16) verbis emphaticis Matth. XXVI. 27. 28. dicatur: *Hoc est sanguis meus, qui pro multis funditur, in remissionem peccatorum:* proinde *ante* sanguinis istius effusionem, non fuit remissio. Resp. Sive sanguis *novi fœderis*, scil. fœderis gratiæ; sive *novi testamenti*, seu novæ fœderis gratiæ dispensationis, reddatur; non dicitur ANTE sanguinis istius effusionem, non fuisse peccatorum remissionem, sub. V. T.: sed ABSQUE ejus effusione, nullam omnino remissionem esse, ut Apostolus loquitur Heb. IX. 22. Quod (17) Act.
17. XIII. 38. dicatur: *notum sit vobis* (scil. qui vivitis sub N. T.) *quod per hunc Jesum, vobis annuncietur remissio peccatorum:* proinde sub V. T. illa annunciata non fuit. Resp. Addenda erant verba versus 39: *ab omnibus, quibus non potuistis per legem Mosis justificari,* PER HUNC, *credentem quemvis justificari:* ut Sole clarius appareret, non voluisse Paulum, nisi quod, nulla omnino remissio, sive sub V. sive sub N. T. detur per legem Mosis; sed per *solum Christum*. Non dicam, Apostolum non loqui de remissione *perfecta*; sed de remissione *simpliciter*, quam ne ipsi quidem dixerint, non fuisse sub V. T. Quod (18) Aposto-
18. lus Rom. III. 25. dicat: *quem*, Christum Jesum, *Deus proposuit in placamentum, per fidem in sanguine ejus, ad demonstrationem justitiæ suæ, διὰ τὴν πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἁμαρτημάτων ἐν ἀνοχῇ τοῦ Θεοῦ; ad ostensionem justitiæ suæ præsenti tempore* &c. Ubi πάρεσις nativa sua vi, significat *transmissionem*, ut verba optime transferantur: *propter transmissionem peccatorum antefactorum*. Hic Patribus adjudicatur πάρεσις *transmissio*, quæ nunquam adscribitur fidelibus N. T. proinde minus dicit quam ἄφεσις. Resp. 1. Variam esse vocis ἀφέσεως crisin, apud probatos auctores, agnoscunt οἱ ἐξ ἐναντίας, eandem, per Scripturas etiam, cum ἀφέσει significatione coincidere, docuimus §. XVI. interim ex voce, semel tantum in toto Instrumento sacro usurpatâ, ipsi nobis volunt conficere diversam ejus significationem ab ἀφέσει. 2. Demus πάρεσιν hic præcise significare *transmissionem*, eamque ab Apostolo urgeri tanquam causam impulsivam: nunquid tum verborum sensus huc ibit? *transmissionem* reatus Patribus inhærentis, causam esse impulsivam, ob quam Deus Christum proposuerit placamentum, per fidem in sanguine ejus. 3. Si paresis sit *transmissio* reatus, vel *Dei* actionem notabit, quâ Patrum reatum *transmiserit*; vel *Patrum*, qui reatum suum transmiserint: quicquid eligas, senties Patres παρέσει *transmissione* ista exoneratos fuisse à *reatu*, sive *Deus* illum transmiserit, sive *ipsi* transmiserint. Quid si ergo 4. dicas, hanc esse loci paraphrasim: quod Deus Jesum Christum proposuerit in placamentum, per fidem in sanguine ejus accipiendum, propterea, quod in æterno pacis consilio, omnium electorum peccata ac reatum *transmiserit* in filium suum expromissorem, ut in ejus sanguine seu crucifixione, justitiam suam vindicativam ostentaret, etiam versus peccata προγεγονότα, quæ in filio suo expromissore toleraverit, usque ad actualem ejus satisfactionem: quid obstabit huic paraphrasi? Et sic reatus, per πάρεσιν *transmissus*, erit, non in *Patribus*; sed in eorum *expromissore*, ac consequenter, Patres liberati erunt à *reatu*, & plenissimam habuerunt remissionem. Quod
(19) Apostolus Heb. X. 18. testetur ἄφεσιν non ob- 19.
tinere, ubi adhuc obtinet *oblatio* ceremonialis; & consequenter, cum usque ad Christum, apud Patres *fuerit oblatio* ceremonialis; manifestum videatur, non obtinuisse apud ipsos ἄφεσιν. Resp. Si religiose attendatur scopus principalis totius Epistolæ ad Hebræos, & singulatim etiam capitis hujus; nullo negotio assequeris, Apostolum hoc agere, ut convincat Hebræos, remissionem peccatorum nequaquam esse quærendam, in *sacrificationibus* legalibus; sed in *Christo*, eis quasi umbris præfigurato. Quo præsupposita, scopus vs. 18. erit significare, à sacrificiis legalibus, *nullam* omnino peccatorum remissionem, sive ἄφεσις, sive πάρεσις appelletur; sive perfecta, sive imperfecta intelligatur, impetrari posse, aut impetratam fuisse: sin minus, necessum non fuisse, ut sæpius repeterentur. Ex dictis omnibus patet, nidum erroris, in omnibus fere examinatis argumentis, in hoc esse, quod οἱ ἐξ ἐναντίας, reatum illum, qui, per expromissionem, *Christo* incumbebat usque ad *actualem* satisfactionem, imponant *Patribus* V. T. & ex hoc, *plenam* eos remissionem, eandemque nobiscum justificationem habuisse, negent. Visum paulo curatius & prolixius examinare hanc controversiam, quod plurimorum ἠγνοημάτων, & mutati systematis Theologici scaturigo existat.

Fons erroris monstratur.

Pars practica.

Praxis justificationis: 1. Celebrandam præstat

XXX. Justificationis doctrina, *primo* celebrandam præstat *gloriam* Dei, & mediatoris. Quæ, sicut omnium operationum divinarum supremus scopus est Rom. XI. 35. 36: ita, & magis etiam uni-

versæ

gloriam verſæ redemptionis, juſtificationiſque Eph. I. 6. Dei: ſapientiæ, Præſtat juſtificatio, peculiariter gloriam, (1) *Sapientia* divinæ, quâ, citra crimen illud quod ipſe abominatur Prov. XVII. 15. rationem invenit, quâ justitiæ, *injuſtum* juſtè abſolveret Rom. IV. 4. (2) *Juſtitia* & veritati Rom. III. 25. 26. quâ, quia *juſto judicat* 1 Pet. I. 17. 2 Theſſ. I. 5. injuſtum, abſque omni juſtitia, juſtificare, nec voluit, nec potuit: adeoque, ne propter propriam injuſtitiam, juſtè condemnarentur; juſtitiam filii proprii & unigeniti, injuſtus imputare voluit, ut propter eam juſtè juſtificarentur Rom. III. 25. nec hujus juſtitia *eſſentiali* contentus, ſeu divinæ, ſeu humanæ naturæ; juſtitiam mortis, & mortis quidem maledictæ, ipſis imputavit 2 Cor. V. 21. Gal. III. gratiæ, 13. (3) *Gratia* & miſericordiæ Rom. III. 24. Eph. II. 8. & I. 6. Quia α. (non *juſtitia*) motus, cum nullam in juſtificandis, juſtificationis cauſam inveniret; purâ putâ adductus *miſericordia*, juſtificat Hoſ. XI. 8. Jer. XXXI. 20. β. non Angelos juſtificat 2 Pet. II. 4. Heb. II. 16. ſed homines: eoſque γ. non juſtos, ſed *impios* Rom. IV. 5. & V. 7. Ezech. XVI. 3. 4. 5. 6. *filios iræ*, mortuos peccatis Eph. II. I. 5. Conf. Matth. XVIII. 24. 25. 26. 27. idque δ. non propter juſtitiam qualemcunque, *acceptilatione* admiſſam; ſed propter juſtitiam ipſius *filii* ſui 1 Joh. I. 7. propter juſtitiam *Dei* Rom. III 22. Act. XX. 28. Et hanc etiam juſtitiam ε. non propter quidvis confert; ſed *gratis* donat Rom. V. 15. 16. Joh. III. 16. & in rationes eorum confert, imputando Rom. IV. 3. 4. Nec ζ. ab ipſis juſtificandis exigit, niſi ut *arripiant* vivâ *fide* Rom. III. 28. & IV. 5. Gal. II. 16. Quod porro η. propter juſtitiam iſtam filii ſui, *gratis* donatam, & ſolâ fide receptam, abſolvat ab omni *reatu*, liberetque ab omni malo Rom. VIII. I. tanto ac tali Matth. XVIII. 24. Atque inſuper θ. ipſi *jus* addicit omnis boni Eph. I. 3. uſque ad ipſam *vitam* æternam Rom. V. 21. Joh. III. 16. Præter gloriam Dei, Mediatoris. juſtificatio etiam (4) præſtat gloriam *Mediatoris*, in qua, Deo fuit præcipuus *finis*, ut redemptionis, ita & *juſtificationis* Jeſ. XLIX. 6. Joh. V. 23. quatenus nim. *unus* ipſe præſtat juſtitiam *omnium* electorum, ut ne *unus* quidem eorum, coram Deo Quorſum. conſulere poſſit, niſi *una* ejus juſtitiâ Act. IV. 12. Joh. XIV. 6. Jeſ. LIII. 10. Gloriam autem iſtarum virtutum, ad hoc repræſentat juſtificatio, A. ut *agnoſcamus* ac celebremus 1 Pet. II. 9. Eph. I. 6. B. Ut caveamus *gloriari* in propria juſtitia Rom. III. 27. Eph. II. 9. C. Ut, ex adverſo, in Jehova *ſolo*, qui noſtra eſt *juſtitia* Jer. XXIII. 6. & juſtitiam noſtram quæramus dicendo: *profecto in Jehova* ſunt *juſtitiæ & fortitudo*, *ad eum* oportet *venire* —: & gloriemur: *in Jehova juſtificabunt ſe*, *omnes qui ſunt ſemen Iſraël* Jeſ. XLV. 24. 25. Rom. V. 1. 2.

2. Explicatur beatitudinem redemptorum. XXXI. *Secundo*, explicat *beatitudinem* juſtificatorum, quam *proponit* David Pſal. XXXII. 1. 2. *Beatus* (אשרי *beatitudines*) *cui dimiſſa eſt prævaricatio*, *cui tectum eſt peccatum*; *beatus homo*, *cui non imputat iniquitatem*: & *exponit* Apoſtolus Rom. IV. 6. 7. 8. 9. atque inſuper amplificat Rom. V. 1 — 12. Habent enim juſtificati (1) *pacem cum Deo* vſ. 1. pacem illam, quæ *omnem intellectum ſuperat* Phil. IV. 7. quæ pacem *cum conſcientia* propria generat Pſal. CXVI. 7. & cum inimicis etiam Prov. XVI. 7. in qua pace, ipſum conſiſtit *regnum Dei* Rom. IV. 17. quam proinde, & Servator poſt reſurrectionem ſuam, pro prima & præcipuâ benedictione, diſcipulis ſuis imprecatur Joh. XX. 19. & Apoſtoli ſuis Eccleſiis Rom. I. 7. 8. 1 Cor. I. 3. per pleraſque epiſtolas ſuas 1 Pet. I. 2. 2 Pet. I. 2. 2 Joh. vſ. 3. Jud. vſ. 2. Apoc. I. 4: quod pace, ex ſententia Hebræorum, omne exoptandum contineatur. (2) προσαγωγὴν ad Deum, & ad omnem *gratiam* Rom. V. 2. imò παῤῥησίαν καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει, *libertatem & acceſſum cum fiducia* Eph. III. 12. Quantum autem eſt, bone Deus! in quavis neceſſitate, liberum habere acceſſum ad eum, qui ſolus juvare poteſt & vult Heb. IV. 16. (3) *perſeverantiam* & continuationem, in ſtatu hoc beato Rom. V. 2. *per quam ſtamus*, ut nec portæ inferorum nobis poſſint prævalere Matth. XVI. 18. imò *nec mors*, *nec vita* — nos poſſint *ſeparare ab amore Dei*, *qui eſt in Chriſto Jeſu* Rom. VIII. 38. 39. (4) *gloriationem in ſpe gloriæ Dei* Rom. V. 2. quâ ipſis non tantum *ſperare* licet *gloriam Dei*, olim in ſe manifeſtandam Rom. VIII. 18. utpote cujus titulum & jus, ſibi dudum adjudicatum habent in juſtificatione; ſed etiam in ea ſpe *gloriari*, idque conſtanter, ad finem uſque Heb. III. 6. (5) *Gloriationem etiam*, *in adverſis* qualibus- & quantis-cunque Rom. V. 3. 4. quâ non tantum adverſa quævis ferre fortiter; ſed etiam in eis *læſari* poſſint Jac. I. 3. quod ea ſibi immittantur à Deo per juſtificationem reconciliato, perque ejus amorem, ſibi *cooperari debeant in bonum* Rom. VIII. 34. (6) Senſum *amoris* divini, *effuſi in corda ſua*, *per Spiritum S. qui datus eſt ipſis* Rom. V. 5. 8. & VIII. 16. ſublata enim, per juſtificationem, ira & odio divino Rom. V. 10. non poteſt non ſuccedere amor Dei, ejuſque ſenſus in cordibus juſtificatorum. (7) *Certitudinem* infallibilem, ſuæ reconciliationis cum Deo, non obſtantibus plurimis & graviſſimis peccatis ſuis Rom. V. 6. 7. 8. quod per juſtificationem nobis juſtitia *Chriſti* imputetur Phil. III. 2. quæ omnibus peccatis tollendis abundè ſufficit Rom. V. 15. 1 Joh. I. 7. (8) Liberationem ſecuram, ab *ira* Dei Rom. V. 8. 9. *futura* illa 1 Theſſ. I. 16. & V. 9. h. e. ab æterna condemnatione. (9) Indubitatam communicationem *vitæ* æternæ Rom. V. 10. Tit. III. 7. utpote, quam juſtificatione dudum ipſis adjudicavit. (10) *Gloriationem in* ipſo *Deo* Rom. V. 11. quod per juſtificationem, juſtificatorum *Deus* ſit factus,

Quorsum commendata. factus, in quo omne beatitudinis punctum hæret, juxta Psal. XXXIII. 12. His ergo capitibus, beatitudinem justificatorum amplificat Apostolus Rom. V. ad hoc procul dubio, ut ex ea A. fervidiores simus ad gratiarum actionem Rom. VII. 24.25. 1 Cor. XV. 57. Psal. CXVI. 12.13.14.17.18 19. Ut. B. nobis ipsis gratulemur justificationis beatitudinem Jes. XLV. 25. *In Jehova justificabunt se, & laudabunt* se – Rom V.1.2. Justificati--pacem habemus—*gloriamur*. Ut C. & alios justificare, pro virili conemur Dan. XII. 3. Conf. Luc. XXII. 32.

3. Repræsentat miseriam non justificatorum. XXXII. *Tertio* patet hic, ex adverso, *miseria* eorum, qui absque justificatione, adhucdum sunt *in peccatis* suis 1 Cor. XV. 17. sub *condemnatione* Rom. VIII. 1. sub κατάρᾳ Gal. III. 10. 13. Deut. XXVII. 26. Quinam autem, absque justificatione sunt? Resp. α. Qui Christum palam rejiciunt. Gentiles, Judæi, Muhammedani, aliique professione *infideles*, qui nolunt Christum recipere Joh. I. 11. & V. 40. Act. XIII. 46. cujus *cognitione justificamur* Jes. LIII. 11. **Quinam non justificati illi.** β. Qui ore quidem & professione ipsum recipiunt; sed ejus *justitiam* in justificatione rejiciunt, ejusque imputatione justificari nolunt; ut Sociniani eorumque asseclæ, Arminiani aliique, qui *propriam* justitiam sectando, justitiæ Christi non fiunt participes Rom. X. 3. γ. Qui justitiam Christi, h. e. ejus satisfactionem & meritum, profitentur quidem; sed ejus justitiæ *imputationem* respuunt, ut in propriis satisfactionibus & meritis, justitiam & salutem quærant; eoque ex gratia excidunt, & Christum sibi inutilem faciunt Gal. V. 2.3.4. δ. Qui justitiæ Christi *imputationem* quidem agnoscunt & profitentur; sed tamen viva *fide* non recipiunt Joh. I. 11. 12. & III. 36. ε. Qui fidem etiam *jactant*, sed *resipiscentia* & bonis operibus cassam, adeoque *mortuam*, & sic nullam Jac. II. 14. 17. 18.20.21.24.26. quæ quidem *per charitatem efficax* sit Gal. V. 6. Omnes isti, quia justificatione destituti sunt, *miseri* sunt. **Quænam eorum miseria?** Si enim (1) *vitam* eorum spectes, quamdiu injusti sunt quoad personas, & *impura est eorum mens & conscientia* Tit. I. 5. miseri sunt: A. in *secundis*: α. quoad *opes* & fortunas; non sunt apud Deum, nisi meri earundem *usurpatores*, quatenus omne earum *jus* ac titulus, ex Christo, per justificationem, pendet 1 Cor. III. 22. 23. β. quoad *voluptates*, mensa eorum ipsis cedit *in laqueum* Rom. XI. 9. omnisque eorum prosperitas in æternam desinet calamitatem Psal. LXXIII. 3—10. 12. 17. 18. 19. 20. B. in *adversis*, quæ ipsos non minus urgent quam justificatos Psal. XXXII. 10. ea ipsis non sunt, nisi *primordia* & præsagia ineffabilis & *æternæ* miseriæ: quando à Deo, ipsorum hoste, nulla ipsis suppetit emergendi spes Eph. II. 12. & Deus, ipsis non reconciliatus, procul ab omni commiseratione, *ridebit* etiam in eorum miseria Prov. I. 24—29. Jes. X. 3. Jer. XIII. 21. Si (2) *mortem* eorum spectes, longe adhuc miserior erit eorum conditio: quando *in peccatis* suis *morientur* Joh. VIII. 21. 24. absque ullo solatio, *cum horrore subito deficient* Psal. LXXIII. 19. Si (3) extremum *judicium* spectes, quando non habebunt injusti, qui causam eorum agat, coram tremendi Judicis tribunali, nec propter quod consistant in judicio Psal. I. 5. nec proinde exspectare possunt, nisi horrendam sententiam: *abite à me maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus* Matth. XXV. 41. Si denique (4) statum *æternitatis* spectes, absque ulla liberationis spe, ibunt in cruciatus æternos Matth. XXV. 46. ubi *vermis eorum non moritur, & ignis eorum non exstinguetur, & omni carni abominationi erunt* Jes. LXVI. 24. **Quorsum repræsentetur?** Quam miseriam eo significat justificatio, ut necdum justificati, dum tempus est, α. seriò cogitent Luc. XIX. 41. 43. β. de sui reconciliatione solliciti 2 Cor. V. 20. γ. omnes suas vires per gratiam Dei intendant, qui justificationis requisita, fidem & resipiscentiam, præstando, justificationis reddantur participes Matth. III. 7. 8. 9.

4. Monet, nos ipsos exploremus, simus, simusne justificati. XXXIII. *Quarto* monet, nos ipsos seriò exploremus, simusne ὄντως justificati. Cum enim (1) tanta sit verè justificatorum beatitudo, per §. XXXI. (2) tanta item non-justificatorum miseria per §. XXXII. Cum (3) tot sint, qui in tanto negotio seipsos fallant Prov. XVI. 2. & XXI. 2. Luc. XVIII. 9. (4) Cum à certitudine justificationis nostræ, omnis pendeat animi nostri pax, tranquillitas, solatium in adversis, gloriatio, gaudium, **Motivæ.** fiducia & προσαγωγὴ ad Deum, in quovis casu Rom. V. 1—10. Cum (5) omnis ista certitudo pendeat ab accurata sui ipsius exploratione 2 Cor. XIII. 5. Gal. VI. 3. 4. non erit, qui diffiteatur, operæ pretium esse, ut in serium examen conscientiæ nostræ omnes vires nostras intendamus. **Signa.** Quibus autem *indiciis* hoc certò assequemur? Resp. Primum & primarium indicium, est *fides* viva & efficax Rom. V. 1. Act. X. 43. eam enim *solam* Deus requirit ad justificationis constitutionem Rom. III. 22. 25. 28. Hac ergo bene constituta & explorata, justificatio in vado est. Sunt tamen præter fidem alia, ex quibus justificationem certò possumus assequi, qualia sunt 2. *Vocatio*, ea scil. quæ cum regeneratione, conversione & sanctificatione conjuncta est, à qua κατὰ πρόθεσιν κλητοὶ appellamur Rom. VIII. 28. quæ cum justificatione, ex prædestinatione divina, individuum nexum obtinet Rom. VIII. 30. Matth. IX. 13. porro 3. *Agnitio* ac sensu peccatorum, cum profunda super ipsis humiliatione, qua *procul stes*, *oculos* non ausis *extollere*, *pectus percutias*, & erumpas in votum: *Deus esto mihi peccatori propitius:* his enim *justificatus*, descendit in domum suam publicanus Luc. XVIII. 13. 14. 1 Pet. V. 5. Insuper 4. salutaris *Christi*

sti cognitio, per quam *justus ille*, *multos justificat* Jes. LIII. 11. à quo Paulus, τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ, tanti fecit: ut nim. *in eo inveniretur*, *non habens suam justitiam*, *quæ est ex lege*; *sed eam*, *quæ est ex fide*, *Christi* Phil. III, 8. 9. Etiam 5. *confessio* pœnitentialis, cum viva fide conjuncta, & ex viva fide oriunda Rom. x. 10. cum Cap. IV. 24. 25. Tandem 6. *Sanctificatio*: habet enim sanctificatio individuum nexum cum justificatione, ex sententia Pauli 1 Cor. VI. 11. Jac. II. 18. Quibus omnibus adjicere possis ea indicia, quibus, redemptionis applicationem, vocationis efficaciam, regenerationis, conversionis, unionis cum Christo, γνησιότητα, in præcedentibus, exploratam fecimus.

5. Excitat ut serio enitamur in justificationis participium.

XXXIV. *Quinto* excitat, ut collectis omnibus viribus enitamur in participium justificationis, præeunte Apostolo Gal. II. 16. *credimus ut justificemur*, & magis etiam Phil. III. 7. 8. 9. omnia, usque ad ipsam justitiam suam, pro stercore, imò pro damno habente, ad hoc, ut cum Christo unitus, non propria; sed ejus justitia, per fidem justificaretur.

Motivæ.

Idem suadet (1) *beatitudo* inæstimabilis justificatorum, quam diximus §. XXXI. (2) ineffabilis *miseria* non-justificatorum, quam diximus §. XXXII. (3) absolutissima habendi *necessitas* Joh. III. 36. nisi æternum exitium, stultissimo consilio, æternæ beatitudini velimus præferre Deut. XXX. 19. Ezech. XXXIII. 11. (4) consequendi summa *facilitas*, utpote ad quam non nisi *fides* vera & viva exigitur Eph. II. 8. 9. Rom. III. 28. à quo *jugum* Christi, tam *lene*, & *onus* ejus, tam *leve* dicitur Matth. XI. 30. si cumprimis conferatur cum ea consequendi ratione, quæ obtinebat sub Veteri Oeconomia Act. XV. 10. (5) *Decus* & ornamentum justificationis, quatenus, recta ejus ope, omni iniquitate & injustitia nostra Psal. XXXII. 1. imputata Christi justitia fulgemus Zach. III. 3. 4. 5. Luc. XV. 22.

Media.

Quibus autem *adminiculis*, consequemur istud justificationis participium? Resp. (a) *Cognitione* Christi, totiusque doctrinæ de justificatione: *cognitione* enim — justus ille, multos *justificat* Jes. LIII. 11. quam adeo existimabat Paulus necessariam, ad justificationis communionem, ut omnia susque deque haberet, propter excellentiam *cognitionis* Christi, ut in eo inveniretur, non habens suam justitiam, sed quæ per fidem est, Christi Phil. III. 9. nisi enim perspecta nobis fuerit justificationis *natura*; nunquam etiam recta methodo in eam contendemus. (b) *Abnegatione* omnis justitiæ *propriæ*, quo justitiæ *Christi*, ob quam solam justificamur, possimus fieri participes Phil. III. 4. 5. 6. 7. 9. qui enim propria justitia turget, justitiam alienam nec quærit, nec capit. Luc. XVIII. 11. 12. 14. (c) Profunda *humiliatione* & contritione, super multitudine & atrocitate peccatorum suorum Luc. XVIII. 13. 14. Act. II. 37. quo *necessitas* alienæ justitiæ concipiatur, atque ad eam fide quærendam, efficacius instigemur Act. XVI. 30. Sic tamen (d) ut conscientia indignitatis nostræ, & sensu turpitudinis nostræ, à Christo *absterreri*, aut ad desperationem nos adigi nunquam patiamur; sed sub profundissima humiliatione, cum publicano constituti, spe aliqua fulti, cum eo exclamemus; *esto Deus mihi peccatori propitius* Luc. XVIII. 13. quod Deus sit, qui *impios justificat* Rom. IV. 5. & atrocissimos etiam peccatores in gratiam recipit 1 Tim. I. 15. Tandem (e) *fide viva* Christum arripere Joh. I. 12. inque solo recumbere Jes. X. 20. eo quod hæc fides *sola* à Deo sit constituta, ut ejus ope, justitiam Christi consequamur Phil. III. 9. & propter eam justificemur Rom. V. 1.

6. Monet, cavendos esse justificationis abusus quatuor.

XXXV. *Sexto*, monet ut solicitè caveamus *abusus* insignis doctrinæ de justificatione: est enim rei optimæ abusus pessimus. Sunt autem quatuor potissimum, quos caveamus, abusus:

1. Ne nos ipsos condemnemus, quando Deus justificat.

1. Ne *nos ipsos condemnemus*, quando Deus *justificat* Rom. VIII. 33. 34. & cum Deus peccata nostra, justificando, imposuerit filio expromissori; ne nos eadem nobis imponamus ipsis, quod his admodum est familiare, qui desertionibus spiritualibus laborant Psal. XXXVIII. 5. Conf. 2 Sam. XII. 13. Est enim hoc A. *Deo* supremo Judici quasi in os *obloqui* Rom. IX. 20. Conf. Gen. XVIII. 27. Act. X. 15. B. *Exsponsori* & Redemptori Christo, qui peccata illa in se suscepit Joh. I. 29. *injuriam* facere. Conf. Rom. X. 5. 6. 7. C. propriæ *tranquillitati* obniti Psal. XLII. 6. 12. & XLIII. 5. D. injustum accusatorem agere, adversus propriam animam 1 Joh. III. 20. 21. & quasi satanam agere, seu κατήγορον adversus seipsum Apoc. XII. 10. Potius ergo, quod Pontifex olim agebat cum hirco vivo, nos agamus cum Christo: Levit. XVI. 21. *Imponetque Aaron ambas manus suas super caput hirci vivi*, & *confitebitur super illud*, *omnes iniquitates filiorum Israël* — penes quem ritum, Judæi tria ista observant: α. quod ambas manus, arrectis insuper omnibus suis viribus, ei imposuerit. β. quod nihil omninò intercesserit, inter manus Pontificis, & caput sacrificii. γ. quod confessus fuerit super eum, peccata sua, & peccata totius Israëlis, dicendo: *Domine peccavi*, *& hanc*, *aut illam iniquitatem commisi*; *verum revertor ad te*, *& affero sacrificium expiationis*, *teque oro*, *bone Deus*, *illud accipias*: ita & nos, ambabus manibus innitamur Christo, omniaque nostra peccata in eum conjiciamus, eo saltem usque, ut post fidem, nullam actualem nostri condemnationem metuamus.

2. Ne ex justificatione omnem

Interim 2. nec sic peccata nostra Servatori Jesu imponamus, ut omnem eorum *sensum*, *memoriam* & *conscientiam* penitus excutiamus: reclamat enim praxis

sensum & conscientiam peccati deponamus. praxis verè-justificatorum Rom. VII. 24. Psal. XXV. 7. XXXI. 19. Ezech. XVI. 36. Conducit omnino, etiam post justificationem nostram, (a) frequenter & seriò examinare conscientiam nostram, & eniti in agnitionem & sensum peccatorum nostrorum Thren. III. 40. (b) agnoscere reatum æternæ condemnationis, quem peccatis nostris contraximus Rom. I. 32. & III. 19. 20. 23. Job. XIII. 24. 26. (c) ex peccatorum conscientia, sensum alere perpetuæ necessitatis Christi, qui peccata nostra tollat Psal. CXXX. 3. 4. & CXLIII. 2. cum Act. XV. 12. Joh. XIV. 6. (d) tantam circumferre peccatorum conscientiam, tantum sensum, quantus necessarius est, ad concipiendum profundum odium peccati 2 Cor. VII. 10. Modo his omnibus, vere justificati, peccata Redemptorum imposita, in suas rationes non recipiant. Imprimis 3.

3. Ne nos ipsi justificemus, quando Deus non justificat. ne, cum nos Deus non justificat, aut condemnat potius; nosipsos justificemus Luc. XVIII. 9. sunt enim (a) tales *Deo abominationi* Prov. XVII. 15. (b) seipsos fallunt Gal. VI. 3. Prov. XXX. 12. (c) sibiipsis viam obstruunt ad veram justificationem Matth. IX. 13. Luc. XVIII. II. 12. cum vs. 14. Matth. XXI. 31. Facimus autem istud, quando absque ullâ *viva fide*, aut vera resipiscentia, nobis remissionem peccatorum, & vitam æternam imaginamur: h. e. vel A. absque omni *fundamento* 1 Thess. V. 3. vel B. saltem *non sufficienti* fundamento: v. g. privilegiis externis ecclesiasticis Jer. VII. 4. Matth. III. 9. Rom. II. 17—21. vel C. nixi inhærente *propria* justitia Luc. XVIII. 2. II. 12. Rom. X. 3. Apoc. III. 17. vel D. sola *generali* Dei misericordia, aut *universali* merito Christi Rom. VI. 1. Ante omnia 4. ne suavissima

4. Ne ex gratia justificationis peccatis indulgeamus. justificationis doctrina abutamur ad *socordiam*, licentiam carnalem, & neglectum bonorum operum: qui abusus, ipso tempore Apostolorum, dudum in usu fuit Rom. VI. 1. Jud. vs. 4. quando *gratia* justificationis fiducia, studium bonorum operum seponimus, & peccatis securius indulgemus Rom. VI. 1. quod absque bonis operibus, gratis, per solam justitiam, satisfactionem & merita Christi, nos justificari, ex Scripturis doceamur. Sic A. Doctrina saluberrima & suavissima, de gratia peccatoris justificatione abutimur. B. Adversariis calumniandi ansam præstamus Rom. II. 24. quod justificationis doctrina, bonis operibus inimica, impietati fores & fenestras aperiat. Et C. nos non tam sanctificationis, quam justificationis curâ tangi, prodimus: unaque opera D. & justificationis certitudine, nos ipsos exuimus Jac. II. 17. 18. 21. 22. eo quod justificationis & sanctificationis gratia, indivulso nexu, in Scripturis copulentur 1 Cor. I. 30. Tit. II. 14.

7. Præstat solatium. XXXVI. *Septimo*, vere-justificatis ingens *solatium* creat Matth. IX. 2. (1) In angoribus & horroribus *conscientiæ*, super multitudine & atrocitate tium peccatorum nostrorum Rom. II. 15. 2 Sam. XXIV. 10. 14. Luc. XVIII. 13. Rom. VII. 24. (2) In *calamitatibus* qualibus- & quantis-cunque, si ex iræ, odii, & inimicitiæ divinæ suspicione angant Psal. VI. X. & XXXVIII. 2. (3) In metu *mortis* Heb. II. 15. Rom. VI. 23. Gen. II. 17. (4) In metu extremi *judicii* 2 Cor. V. 10. Matth. XXV — Psal. I. 5. (5) In cogitatione & horrore æternæ *condemnationis* Jes. LXVI. 24. Matth. XXV. 41. 46. 2 Thess. I. 7. 8. quarum omnium aculeus est in conscientia peccatorum 1 Cor. XV. 55. 56. (6) In accusationibus & condemnationibus injustis *hominum* 1 Cor. IV. 3. 4. 5. Quid in omnibus hisce casibus, efficacius succurret erigetque? quam cogitare, A. *Deum* esse qui justificet, adversus quem, nullius; nec Satanæ, nec mundi accusationes condemnationesque valeant hilum Rom. VIII. 33. 34. imò ne propriæ quidem conscientiæ; quod Deus *major* sit corde & conscientia nostra 1 Joh. III. 19. 20. 21. B. Deum non *justos* justificare Matth. IX. 13. sed *peccatores*, nec leviors tantum reatus; sed atrocissimos etiam *impios* Rom. IV. 5. C. Idque facere adductum, non *justitia*, ex qua non possimus ullo modo subsistere coram ejus tribunali; sed pura puta *gratia* Rom. III. 24. qua *non videt iniquitatem* in justificandis Num. XXIII. 21. Imò D. propter ipsam justitiam *filii* sui, proprii & unigeniti Rom. III. 25. & V. 15. 1 Joh. I. 7. ejusque morte & obedientia partam 2 Cor. V. 21. Gal. III. 13. Nec E. ad ejus communicationem à nobis exigere, nisi *fidem* veram & vivam Gal. V. 6. Rom. III. 28. Porro F. hac justificatione fideles liberare à *reatu* omnium peccatorum, qualia & quantacunque fuerint Jes. I. 18. Rom. VIII. 1. Psal. CIII. 3. Atque insuper G. *jus* vitæ & gloriæ æternæ, conferre Joh. III. 16. & I. 12. In quibus capitibus fundamenta jacent omnis *consolationis* & *patientia* Christianæ.

(In quibus casibus. — Quibus argumentis consolatoriis.)

XXXVII. *Octavo*, justificatum justificatio instigat, ad studium *gratitudinis*, versus justificantem Rom. VII. 24. Psal. CXVI. 12. 13. 16. & CIII. I. 2. 3. Movet huc (1) *justificationis* beatitudo, quam diximus §. XXXI. exigit enim quodvis beneficium reciprocationem *gratitudinis*; nunquid ergo *tantum* ac tale? Movet (2) *justificantis* honos & gloria Eph. I. 6. Matth. V. 16. Joh. XV. 8. Movet (3) *justificandorum* conditio: quatenus non justos, non dignos; sed *peccatores* Matth. IX. 13. impios Rom. IV. 5. hostes, perduelles Rom. V. 8. 10. v. g. publicanum Luc. XVIII. 13. 14. latronem Luc. XXIII. 42. &c. justificat. Movet (4) justificandi *modus*: α. per puram putam *gratiam*, β. per imputatam ac donatam justitiam *filii* sui, γ. nec à nobis exigendo, nisi vivam *fidem*, δ. non auferendo tantum *reatum*; sed insuper ε. conferendo *jus* vitæ & gloriæ æternæ, de quibus ad parag. *praced.* dixi-

(8. Provocat ad gratitudinem. Motivæ.)

diximus. Movet (5) ipsius *justificati* securitas, tranquillitas, gaudium, consolatio &c. quam ex gratitudine colligit; ex operibus γνησιότητα fidei, ad justificationem requisitæ, ex fide certitudinem justificationis, suavissimos illos fructus conficiendo Jac. II. 18. 1 Joh. I. 6. 7. cum Rom. V. 1—12. & XIV. 17. Movet (6) *aliorum justificatio* Dan. XII. 3. quæ, exemplo gratitudinis & bonorum operum, haud parum promovetur Matth. V. 16. 1 Pet. II. 12. Quo autem pacto gratitudinem istam exercebimus; Resp. 1. *corde*, justificationis immensum beneficium α. *agnoscendo* Rom. V. 1. β. *æstimando* Phil. III. 8. 9. *Omnia pro damno habui — non habens meam justitiam — sed quæ per fidem Christi est.* Psal. CXVI. 12. *Quid referam — ? omnia ejus beneficia sunt super me, calicem salutum* (כוס ישועות) *accipiam.* γ. Deo soli, ac puræ putæ ejus *gratiæ*, eam *adscribendo* Psal. CXVIII. 23. 27. Eph. II. 7. 8. δ. ejus *memoriam* ac sensum continuo circumferendo Psal. CIII. 1. Tum 2. *ore*, justificantem & justificationis virtutes; sapientiam, justitiam, misericordiam, supra notatas §. XXX. corde agnitas, apud alios celebrando, exaggerando Marc. V. 19. Psal. CIII. 1. 3. Luc. I. 68. Tandem 3. *opere:* (a) *cavendo* solicitè quævis peccata, quorum reatum, gratiosa justificatione, Deus à nobis abstulit Rom. VI. 1. 2. Jud. vs. 4. 2 Pet. II. 19. (b) *studendo* quibusvis virtutibus & bonis operibus Luc. I. 75. Tit. I. 14. ut sicut, in gloriam *gratiæ* divinæ, nolumus justificari per & propter bona nostra opera; ita palam faciamus, nos etiam nolle justificari *destitutos* bonis operibus: nec fide *otiosa* & mortuà, sed per charitatem *efficace* Gal. V. 6. &, cum Deus *gratis* nos justificaverit, absque bonis operibus; nos *gratos* ei præstemus, ferventiori studio bonorum operum. (c) *Imitando*, quantum fieri potest, virtutes Dei in justificatione peccatoris conspicuas: nim. A. sicut in justificatione Deus nobiscum agit, non secundum strictum *jus*; sed secundum *gratiam* & ἐπιείκειαν Matth. XVIII. 27: ita & nos *clementiæ* & æquitati operam demus Phil. IV. 5. B. sicut per justificationem, Deus nobiscum agit, ex stupendo *amore* & φιλανθρωπίας Joh. III. 16. Rom. V. 8: ita & nos, per charitatem ἀνυπόκριτον, cum proximo agamus Eph. V. 2. Rom. XII. 10. C. sicut Deus, in justificatione, suam versus nos *longanimitatem*, patientiam & ἀνοχὴν demonstrat Rom. III. 25. Matth. XVIII. 26. 27. Rom. II. 4: ita & nos versus proximum Eph. IV. 2. Col. I. 11. D. Sicut Deus, in justificatione, animum versus nos ostendit *reconciliabilem* 2 Cor. V. 19. Rom. V. 10. nobisque peccata nostra condonat *gratis*; ita & nos, versus proximum nostrum, ostendamus animum placabilem, qui facilis sit ad condonandum proximo offensas suas Matth. VI. 12. 14. & XVIII. 26. 27. Eph. IV. 32. Matth. XVIII. 32—

Modus.

CAPUT SEPTIMUM,

DE

Redimendorum Adoptione.

1 Joh. III. 1.

Videte quantam charitatem nobis dederit Pater ! ut filii Dei nominemur.

Sequitur adoptio. I. SEcundum unionis & communionis nostræ beneficium, est *adoptio*. Cujus contemplationem suspiciemus, jacto fundamento, in exegesi verborum quæ exstant 1 Joh. III. 1.

Pars Exegetica.

Textus exponitur. II. *Quibus elogium continetur, seu egregia* commendatio adoptionis nostræ: *penes quam occurrunt:*

1. Formula *commendandi:* videte ἴδετε. *Ab* ἴδω *seu* ἴδε. *Quæ particula usurpari solet ad excitandam attentionem, ex rei alicujus nova, admiranda & insolita prædicatione* Jes. VII. 14. Zach. IX. 9. Matth. XXI. 5. *&c.* *Est ab* εἴδω video, *arrigere oculos mentis, ut rem accuratè percipiamus, quemadmodum solemus arrigere oculos corporis, si quid mirabile occurrat* Joh. I. 29. *idem ad significandam certitudinem rei monstrandæ, ut de ejus præstantia non minus persuasi simus, ac si eam coram oculis nostris contueremur.*
2. Beneficium *commendatum, nim.* adoptionis *gratia, cujus explicatur*
   A. Charitas *adoptativa, velut causa movens, qualem seu* quantam charitatem! *Est hic charitas adoptans,* ἀγάπη, *vel ab* ἄγαν ποιεῖν, *quod charitas semper sit operativa, vel ab* ἄγαν κατὰ πᾶν, *omni modo se movere ad rem amatam: vel* ἄγαν *&* ποιεῖσθαι, *quia amans acquiescit in re amatâ. Significat, non vulgarem, sed vehementem affectum versus amatum, seu benevolum*

nevolum affectum, quo bonum non tantum volumus, *sed & facimus amato; is enim vere amat, qui re ipsa juvat quos diligit* Luc. x. 27. *Et talis affectus causa movens est adoptionis: est praterea hic* gradus *amoris: ποταπὸς, qualis aut quantus amor! Usurpatur ordinarie de* qualitate Matth. VIII. 27. *atque etiam de* quantitate Luc. I. 29. *Habet etiam emphasin quasi admirationis* Marc. XIII. I. *ut innuatur, charitatem moventem ad hanc adoptionem divinam, esse plane* admirabilem, *quod nim. Deus omnisufficiens, nullius creaturæ indigus, hominem, & peccatorem, cum filium proprium habeat, propter eum voluerit suscipere, non in* servum, *nec in amicum tantum: sed & in* filium, *quod proximam dicit relationem, velut ad parentem. Istam etiam proponit*, interrogative: *vos ipsi dicite, judicate, si modo potestis, quantus ille & qualis sit Dei amor, quo homines adoptat in filios! Addit δέδωκε* dedit, *ut significet esse amorem plane* indebitum, *non dignitatem aliquam, non meritum in hominibus, qui istud efformaverit apud Deum; sed purum putum affectum gratiosum.*

B. Filii *adoptati, nobis ἡμῖν, non omnibus & singulis hominibus, nec quibusvis; sed* nobis *privative, scil.* fidelibus, *qui* communionem *habemus* cum Patre, & Filio suo Jesu Christo 1 Joh. I. 3. Joh. I. 12. *In quo fundamentum est adoptionis.*

C. Pater *adoptans, ὁ πατὴρ, cum articulo emphatico. Intelligitur Pater ille* cœlestis, *ita dictus, non tantum à generatione filii naturalis, proprii & unigeniti* Psal. II. 7. *sed etiam ab adoptione aliorum* Joh. I. 12. *quod ex eo sit πᾶσα πατριὰ*, omnis familia Eph. III. 15. *Sicut enim filii reddimur, ita ille per quem reddimur*, Pater *esse præsupponitur, & per adoptionem Pater fit.*

D. Adoptatio *ipsa, ἵνα τέκνα Θεοῦ κληθῶμεν.* ut filii Dei vocemur. *Τέκνα Theodorus reddit per* liberos, *illud nomen latius patere vult quam filiorum. Beza, per* prolem. *Syrus, Arabs, Erasmus & alii per* filios, *ut* Matth. IX. 2. *&* XXI. 28. *&* XXII. 24. *& passim apud Græcos. Interim, & ad filios, item ad nepotes spectat, ut sit verbum generale, significans, omne filiorum genus, cujusvis sexus, ætatis & gradus* Matth. III. 9. *Τέκνα Θεοῦ*, filii Dei, *non hominis cujusvis, quantumvis egregii, Regis aut Principis; sed Dei. κληθῶμεν, non intelligitur otiosus titulus; sed res filiationis, cum honorifica denominatione, per metonymiam consequentis pro antecedente, sicut fit* Gen. XXI. 12. *cum* Rom. IX. 7. 8. Matth. XXI. 13. *cum* Luc. XIX. 46. *sic* Jes. LIV. 5. *&* LXI. 6. Matth. V. 9. *Nec tamen absque emphasi dicit κληθῶμεν, non tantum ut significet, hanc adoptionem consistere in* nominatione, *seu declaratione forensi, qua distinguitur à filiatione naturali, quæ est per generationem: sed etiam ut connotet egregium honorem & gloriam, quæ est in hac adoptione.*

Pars dogmatica.

Uniti cum Christo adoptantur in filios Dei. III. Hos ergo, qui fide cum Christo uniti sunt, seu *communionem habent cum Patre, ejusque filio Jesu Christo* 1 Joh. I. 3. Deus non justos tantum declarat, sicut hactenus docuimus; sed etiam *filios suos* Joh. I. 12. Idque per gratiam (1) *prædestinationis*, quâ, ad hanc filiationem, eos ab æterno elegit Eph. I. 5. Rom. VIII. 29. (2) *Redemptionis* & meriti filii sui Gal. IV. 4. 5. (3) *Generationis* spiritualis Joh. I. 13. per spiritum suum Joh. III. 3. 5. (4) *Unionis* cum filio *proprio*, per quam, filii sui proprii & unigeniti *fratres* facti Heb. II. II. eundem cum eo *Patrem* cœlestem nacti sunt Joh. XX. 17. (5) *Promissionis*, qua credentibus omnibus *ἐξουσίαν* filiationis addixit Joh. I. 12. (6) *Resuscitationis* è mortuis, quâ, velut de novo generabuntur à Deo Luc. XX. 36. à quo Paulus adeo anhelat beatam resurrectionem Phil. III. II.

Consideratio vocis. IV. Sumus autem *generalius* filii alicujus: vel 1. per *generationem*, ut Isaac Gen. XXII. 2. vel 2. per *adoptionem*, ut Moses Exod. II. 10. Heb XI. 24. Ephraim & Manasse Gen. XLVIII. 5. Esther Esth. II. 7. vel 3. per *affectum* paternum, ut paralyticus Matth. IX. 2. vel 4. per *conversionem*, ut Timotheus 2 Tim. I. 2. Peculiariter filii *Dei* sunt: vel α. per *generationem*; sive *æternam*, quo modo solus *Jesus* Dei filius est, & *proprius* Rom. VIII. 32. & *unigenitus* Joh. III. 16. sive *temporalem*, quo modo fideles, filii Dei sunt, ex generatione *spirituali* Joh. I. 13: vel β. per *creationem*, quo modo & *Adam* Luc. III. 38. & *spiritus* beati Job. I. 6. & XXXVIII. 7. *filii Dei* designantur: vel γ. per communem *providentiam* Dei, fœcundantem & nutrientem; sic modo ordinario nati Jes. LXIV. 8. Mal. II. 10. Jes. I. 2. vel δ. per *communicationem potestatis* civilis Psal. LXXXII. 6. vel ε. per *vocationem* generalem, quatenus vocati ad professionem nominis divini, & ad extremam Ecclesiæ communionem perducuntur Gen. VI. 2. vel ζ. per amorem & *electionem* communem, quomodo totus Israël, *filius* Dei appellatur Exod. IV. 22. eique adoptionem tribuit Paulus Rom. IX. 4. vel η. per *adoptionem* specialem, quam Paulus *υἱοθεσίαν* appellat Gal. IV. 5. Et hæc demum, hujus nostræ considerationis erit.

Consideratio rei, circa V. Sic igitur adoptio nobis nihil aliud est, quam, *gratiosa Dei declaratio, qua justificatos, in familiam suam, tanquam filios admittit, ejusque* pra-

quum traditur: *prærogativas filiorum Dei communicat.* Circa quam consideranda: *primo declaratio*; qua filios suos *vocat* 1 Joh. III. 1. ut filii Dei *vocemur.* Declarat autem (1) In *mente* sua, seu proposito æternæ electionis Eph. I. 5. à quo etiam electi necdum vocati, per πρόληψιν, *filii* Dei vocantur Joh. XI. 52. (2) In *Christo*, velut capite, quicum sunt *uniti* Gal. III. 26. à quo *cohæredes* Christi dicuntur Rom. VIII. 17. (3) In *Euangelio* & promissionibus ejusdem, quando credentibus *dignitatem* filiorum, Deus addicit Joh. I. 12. (4) In *conscientia*, seu spiritu nostro, quatenus ibidem, per Spiritum suum, Deus *testatur*, nos esse filios Dei Rom. VIII. 15. 16. Gal. IV. 6. *partim* conferendo, certa & infallibilia adoptionis *indicia*, v. g. fidem, resipiscentiam; *partim* mentem illuminando acuendoque; ut indicia adoptionis collata: *agnoscere*, dignoscere, & ex eis, sui adoptionem inferre possint.

1. Declaratio adoptionis.

VI. *Secundo*, declarationis hujus *causa*, seu *adoptans*, κατὰ θεολογίαν quidem, *Deus* in genere, quem ab hoc invocamus *Patrem* nostrum Matth. VI. 9. κατ' οἰκονομίαν seu appropriationem, *Deus Pater* 1 Joh. III. 1. Eph. I. 5. quod Patri conveniat habere filios: hinc ex eo dicitur *esse omnis familia*: ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ Eph. III. 15. Interim & *Filio* tribuitur, proprio illi & unigenito, filios habere Heb. II. 10—13. imo & Spiritui S. qui ab hoc πνεῦμα υἱοθεσίας appellatur Rom. VIII. 15. quatenus ille *testatur cum Spiritu nostro*, nos esse *filios Dei* vers. 16. *Intrinsece* movens causa, est *amor* superlativus 1. Joh. III. 1. ποταπὴν ἀγάπην Eph. I. 5. *extrinsece*, meritum filii unigeniti, utpote quem misit, legique submisit, ut *adoptionem* acciperemus. Gal. IV. 4. 5.

2. Causæ ejusdem.

VII. *Tertio*, objectum seu *adoptandi*, homines quidem, natura *filii iræ* Eph. II. 3. Jes. I. 4. Ezech. XVI. 3. sed *electi* tamen, & ab æterno dilecti Eph. I. 5. 1 Joh. III 1. *regeniti* Joh. I. 13. cum 1 Pet. II. 2. *uniti* cum Christo 1 Joh. I. 3. cum cap. III. 1. *justificati*, in quibus *nulla condemnatio* Rom. VIII. 1. cum verss. 15. 16. Gal. IV. 5. neque enim justificatio, adoptionis, aut pars est, aut effectus: eo quod nullibi dicamur, per adoptionem *justi* fieri, seu justificari; neque etiam convenit, ut necdum cum Deo reconciliatus, & adhucdum ejus hostis, in filium ab eo recipiatur. Quamvis autem cum *fide*, adoptionis ἐξουσία conjungatur à Servatore Joh. I. 12. *quotquot crediderunt*, *dedit ipsis potestatem*, *qui filii Dei fierent*: ea tamen conjunctio non tam arcta intelligitur, quin, si non ordine *temporis*; ordine saltem *naturæ* intercedat justificatio, sic ut justificationi adoptio adjiciat, illustrem quendam dignitatis gradum 1 Joh. III. 1.

3. Objectum.

VIII. *Quarto*, *fundamentum* adoptionis, geminum: 1. *Generatio* spiritualis, per quam Deus nos *genuit* 1. Joh. V. 1. nosque *ex Deo* geniti sumus Joh. I. 13. 1 Joh. II. 29. cum cap. III. 1. *ex spiritu & aqua* Joh. III. 3. 5. per *incorruptibile semen* verbi sui 1 Pet. II. 2. adeo ut hac generatione, *vita* spiritualis, imo & *divinæ natura* (quatenus quidem illa communicabilis est creaturis,) reddamur participes 2 Pet. I. 4. & imaginem ejus, quoad *sapientiam* Col. III. 10. *sanctitatem & justitiam* accipiendo Eph. IV. 24. *imagini filii* sui conformemur Rom. VIII. 29. perinde ac naturali generatione, filii vitam, naturam & similitudinem, à parentibus suis nanciscuntur. 2. *Unio* cum Filio Dei, *proprio* & unigenito Heb. II. 11. utpote quem hunc misit in mundum, ut *adoptionem acciperemus* Gal. IV. 4. 5. Dum enim cum Filio Dei unimur, ejus *fratres* reddimur, unumque cum eo *Patrem* consequimur Joh. XX. 17. Imo ab hac unione cum Christo, quia tam arcta est, fit, ut quamvis Christus sit unicus Dei Filius *naturalis*, adeoque magis *primogenitus* Dei; nos tamen, per gratiam hujus adoptionis, dicamur, non tantum filii Dei: sed etiam *primogeniti* Heb. XII. 23.

4. Fundamentum.

IX. *Quinto*, terminus adoptionis, in hoc est, quod ejus ope, traducamur in *familiam* Dei, ejusque reddamur *domestici* Eph. II. 19. Gal. VI. 10. non ut *servi*, quod multum sane. Conf. 2. Paral. IX. 7. Psal. LXXXIV. 11. nec ut *amici* gregarii, quod majus etiam Gen. XV. 6. Jac. II. 23. Joh. XV, 14. 15. sed ut *filii* Rom. VIII. 15. quibus proxima intercedit, & arctissima cum parentibus conjunctio Heb. III. 5. 6. Ex quo fit, ut Deus se versus nos *gerat*, *tanquam filios* Heb. XII. 7. & nos sub paterna Dei *tutela* constituti, ab ipso securi pendeamur, pro enutritione, educatione & conservatione perpetua. Sicut olim apud Hebræos, adoptio, non alia ratione, fuit persæpe testificata, quam ex consanguineorum *enutritione & educatione* Esth. II. 7.

5. Terminus.

X. *Sexto*, discrimen, inter adoptionem hanc *divinam*, & vulgarem quamvis *humanam*, in his potissimum quatuor est conspicuum: 1. Quod humana prorsus *alienum*, omnique *jure* destitutum, adsciscat, ad augendam familiam, ut videre est in adoptione Jacobi Gen. XLVIII. 5. quando divina, *natura* quidem alienos Eph. II. 12. sed *gratia* tamen, per *vocationem* 1. Pet. II. 9. 10. *regenerationem* Joh. III. 3. 5. *justificationem* Rom. V. 1. 2. propinquos, & juris hæreditatis beatos, recipit in familiam. Quod 2. humana, sit *extrinseca* tantum denominatio, & communicatio eorum, quæ sunt *externa* Esth. II. 7 quando divina, tam realis est relatio, ut in *intrinseca* fundetur Dei actione, per quam *vita* spiritualis 2. Pet. I. 3. & *divina natura ibid.* vers. 4. adoptatis communicatur. Quod 3. humana: plerumque ex *defectu* sobolis naturalis, originem ducat Exod. II. 10.

6. Discrimen inter adoptionem divinam & humanam.

divina, ex abundantia bonitatis, quamvis filium naturalem, proprium & unigenitum habeat, in quo sibi Deus *complaceat* Matth. III. 17. alios tamen admittat, quibus *similitudinem* filii naturalis, communicet Rom. VIII. 29. Quod 4. humana, hæreditatem traducat in adoptatum, non nisi *mortuo* Patre Gen. XLVIII. 6. quando divina, hæreditatem confert, Patre, pariter & Filio naturali, admodum *viventibus* Rom. VIII. 17.

7. Adoptionis cosectaria: I. denominatio.

XI. *Septimo* fructus & consectaria hujus adoptionis. Nim. I. *Denominatio* gloriosa 1 Joh. III. 1. Joh. I. 12. Sicut enim *civiliter* adoptati, nomen *adoptantis* Patris, gestare consueverunt Gen. XLVIII. 5. ita & *spiritualiter* adoptati, nomen *Patris* sui cœlestis recipiunt 2 Paral. VII. 14. 1 Joh. III. 1. Conf. Jer. VII. 10. II. 14. 30. & XXV. 29. atque etiam *fratris* sui 2 Tim. II. 19. Act. XI. 26. quatenus à Deo appellantur, non *servi* tantum Dei, aut *unici* Dei, ut diximus; sed etiam *filii Dei* 2 Cor. VI. 18. Quâ denominatione, non *nomen* tantum inane communicatur Apoc. III. 1. sed, suo modo, *nominatum* insuper, videl. *imago* Dei Conf. Matth. XXII. 20. & *natura* Dei. 2 Pet. I. 4.

Spiritus adoptionis.

XII. Tum 2. *Spiritus adoptionis*, cui opponitur *Spiritus servitutis ad metum* Rom. VIII. 15. item *Spiritus timoris* 2 Tim. I. 7. Dicitur Spiritus *adoptionis*, alio nomine *Spiritus Filii* Gal. IV. 6. non tantum, quod ejusdem essentiæ sit cum *Filio* 1 Joh. V. 7. nec tantum, quod à *Filio* nobis communicetur & mittatur Joh. XVI. 7. sed etiam quod *propter* Filium, ejusque meritum, nobis conferatur Gal. IV. 5. atque insuper idem *Abba*, in eo operetur quod in nobis Marc. XIV. 36. Hujus autem Spiritus operatio duplex observatur: I. *Una testari cum spiritu nostro*, h. e. nos infallibiliter certos reddere, *quod simus filii Dei* Rom. VIII. 16. non equidem per *enthusiasmum*, alloquium, aut oraculum quoddam immediatum; sed quod hoc agat in *conscientia* nostra, ut indubitato sciamus, nos esse *filios* Dei: nobis *γνωρίσματα υἱοθεσίας* communicando; atque insuper mentis aciem, eo elevando, ut *γνωρίσματα* illa in nobis *sentiamus*, à spuriis quibusvis caute *discernamus*; & tandem ex eis, nos esse filios Dei, certo *colligamus*: à quibus Spiritus S. *arrhabo hæreditatis* nostræ insignitur Eph. I. 13. 14. collat. cum cap. IV. 30. item *primitiæ* Rom. VIII. 23. Hinc 2. in nobis efficere, ut cum filiali fiducia clamemus: *Abba Pater* Rom. VIII. 15. seu, quod idem est, qui *clamat*: *Abba* Pater Gal. IV. 6. quod apud Israëlitas, non *servis*; sed *ingenuis* tantum fas esset, clamare אבא vel אבה h. e. cum filiali *fiducia*, in quavis necessitate, ad parentes accedere, eosque compellare: *Abba*. Conf. Rom. VIII. 26. cum Heb. IV. 16.

Hæreditas.

XIII. Porro 3. *hæreditas* Rom. VIII. 17. cœlestis scil. & æterna beatitudo. Unde Servator Matth. XXV. 34. *κληρονομήσατε pro hæreditate accipite, regnum vobis paratum, à jactis mundi fundamentis.* Hinc etiam per adoptionem in Scripturis, subinde intelligitur universa illa gloria, quæ præparatur fidelibus, & ab eis in cœlis exspectatur; quæ ab hoc, tanto erit illustrior, quod *jure* ac titulo, non puræ tantum *donationis*; sed etiam *hæreditatis*, æternum à nobis possidebitur, ex immobili Dei promissione Gal. III. 29. *Quod si estis Christi, Abrahami semen estis, & secundum promissionem, hæredes.*

Conformitas cum Filio Dei naturali.

XIV. Insuper 4. *conformitas* qualiscunque, cum *naturali* & proprio Dei Filio 1. Joh. III. 1. 2. *Ut filii Dei apellemur — nunc Dei filii sumus, & nondum apparuit, quid futuri simus: novimus autem, ubi apparuerit, nos* SIMILES *ei futuros.* Rom. VIII. 29. Ad quam conformitatem spectat, non modo *gradus* ille filiationis tam excellens, per quem *primogeniti* Dei insignimur Heb. XII. 23. sed etiam *communio* dignitatis ejus *prophetica* Act. II. 17. 18. ex Joel II. 28. 29. *sacerdotalis* Apoc. I. 6. 1. Pet. II. 5. 9. *regia* Apoc. I. 6. 1 Pet. II. 9. quæ *κατ' ἐξοχὴν* conspicua fuit, in Filio Dei *naturali* & proprio, quatenus ille Mediatorem egit.

Dominium & usus omnium creaturarum.

XV. Ad hæc 5. *dominium* & possessio omnium *creaturarum* 1 Cor. III. 21. 22. Gal. IV. 1. quatenus non tantum omnia propter eos Deus *creavit* Gen. I. 26. sed etiam omnia ipsis *destinavit*, licet diverso modo: sic nim. ut 1. pleraque sublunaria in eorum sint *potestate*, *dominio* & usu puto Psal. VIII. 7. 8. 9. alia 2. ipsis inserviant, sicut de *Angelis* affirmatur Psal. XXXIV. 8. & XCI. 11. Heb. I. 14. imo 3. ipsa *mala* & noxia, per gratiosam Patris sui directionem, adversus propriam suam indolem, ipsis *cooperentur* in bonum Rom. VIII. 28. 37. adeoque nullius vere boni penuria laborent Psal. XXXIV. 10. 11. omnibusque terrenis, modo quoad forum *humanum*, justo titulo possideantur, libera conscientia ipsis frui liceat, à quo omnia *munda mundis* dicuntur Tit. I. 15.

Libertas christiana.

XVI. Tandem 6. *libertas* christiana, quam filius in familia terrena possidet præ servo Heb. III. 5. 6. Conf. Gal. IV. 22. 23. & quam in familia spirituali, Filius *naturalis*, filiis adoptivis, acquisivit suo sanguine Gal. V. 1. Joh. VIII. 32. 36. Implicat autem ista libertas, immunitatem: 1 *communem*, utrique fœderis œconomiæ, nim. (α) à *reatu* peccatorum, impetratam dudum, per justificationem; confirmatam autem & ampliatam, libertate filiationis Rom. VIII. 1. (β) à *dominio* eorundem peccatorum, quoad *jus*; licet *de facto*, conferendam per *sanctificationem* Rom. VI. 12. 14. (γ) à legis *condemnatione* Gal. III. 13. atque etiam ab eo ejus *rigore*, quo pœnam inobedientiæ,

præ-

præcise exigit ab ipso transgressore, quod Filium *proprium* Deus *peccatum fecerit*, ut adoptivi, justitia essent coram eo 2 Cor. v. 21. nullo autem modo, per istam libertatem, immunes sumus, seu ab ipsa *obedientia*, seu à rigore obedientiæ legis moralis Matth. v. 17. 19. Rom. III. 31. (*d*) ab obligatione *traditionum* quarumvis humanarum, in rebus quæ fidem & cultum divinum concernunt Matth. xv. 9. Col. II. 20— (*e*) ab omni *servitute*, in rebus, quæ religionem & conscientiam concernunt, quibusvis creaturis, seu *Angelis* Col. II. 18. Apoc. XXII. 9. seu *hominibus* præstanda 1 Cor. VII. 23. quamvis, in rebus secularibus & civilibus, per hanc libertatem, non simus immunes, ab obedientia *magistratibus* præstandâ Matth. XXII. 21. Rom. XIII. 1. 2. 4. 5. Tit. III. 1. 1 Pet. II. 13. Tum 2. *peculiarem* novæ œconomiæ, sub quâ immunes sumus ab *observatione* legis *ceremonialis*, quatenus *jugum* erat Act. xv. 10. Gal. v. 1. Col. II. 14. & gratiam, adhuc in Mediatore *exhibendo*, præstandam præfigurabat Col. II. 17. Heb. x. 1. De quâ suo loco, si Deus volet, ex professo.

Quæritur:

Pars elenchtica.

1. An satis accurate dicatur, quod fideles V. T. non habuerint Spiritum adoptionis?

XVII. Quæritur *primo*, an ex eo, quod libertas *minor* fuerit fidelium Veteris Testamenti, quam est fidelium N. T. satis accuratè de illis loquamur, acsi Spiritum adoptionis *plane* non habuerint? Celeb. Coccejus, quo majorem faceret hiatum, inter statum Veteris & Novi Testamenti, & statum illius duriorem & magis servilem redderet: agnoscit quidem fideles V. T. fuisse *filios* Dei, atque etiam habuisse eundem Spiritum Sanctum, quem habemus sub N. T. sed qui *ipsis* fuerit Spiritus *servitutis*, quando *nobis* sit Spiritus *adoptionis*; & hinc de illis passim ita loquitur, acsi Spiritum *adoptionis* plane non habuissent: v. g. *Summ. Theol.* Cap. LXVIII. §. 6. *Qui in V. T. crediderunt, Spiritum servitutis acceperunt; qui in N. T. credunt, eo ipso quod credunt, habent Spiritum adoptionis*--. Sic Cap. XIII. §. 53. In V. T. fuit & Spiritus, sed *Spiritus servitutis*, datus *ad metum* Rom. VIII. 15. -- at *in* N. T. est *Spiritus filiationis*. Conf. *Disp. de fœd. gratia.* part. 2. §. xv. & imprimis in Comment. ad Rom. VIII. 15. & passim alibi. Communis Reformatorum sententia, quamvis agnoscat, in gradibus *libertatis*, egregiam esse distantiam, inter fideles V. & N. T. negat tamen satis accurate dici, Spiritum tantum *servitutis*, non autem *adoptionis*, sub V. T. Viguisse. Eo quod Scriptura, non modo nullibi Spiritum *servitutis* restringat ad vetus, & Spiritum *Adoptionis* ad novum T. sed alia etiam videatur spirare & effari de Ecclesiâ V. T. v. g. Exod. IV. 22. *Israël est filius meus primogenitus.* Jer. XXXI. 9. *Sum Israëli Pater, & Ephraim est filius meus primogenitus:* & vers. 20. *Nunquid filius pretiosus est mihi Ephraim? nunquid puer delectabilis?*— Imprimis Jes. LXIII. 9. ubi clamant: tu *Pater noster*-- & LXIV. 8. & Psal. LI. 14. ubi David, *gaudium salutis* Dei sibi *reddi*, & *Spiritu ingenuitatis* (רוח נדיבה) seu spiritu ingenuorum, qui servis contradistinguuntur, se *fulciri* expetit: nunquid *Spiritus* ille *ingenuitatis*, idem est, cum *Spiritu adoptionis*? &c. Sed, cum hæc controversia, aliis nitatur hypothesibus, quæ ad discrimen V. & N. T. spectant; nos brevitatis studio, illam ad l. 8. c. 2. §. 48. seponemus.

2. An per libertatem christianam, simus immunes ab obligatione civili?

XVIII. *Secundo* quæritur, an per libertatem Christianam, immunes simus à *civili* obligatione, servitutibus, & magistratuum jurisdictione? Thomas Muncerus Anabaptistarum auctor, perperam lecto & intellecto, Lutheri libro de *libertate Christiana*, anno superioris seculi, circiter XXIV. affirmabat; excitato in ejus gratiam bello rusticano: idem fere præstiterunt Anabaptistæ monasterienses, Knipperdolling, Bocolt &c. anno circiter MDXXIII. Moderni Anabaptistæ, quia statuunt, Christianum salva conscientia, non posse gerere magistratum, adeoque magistratui, jure divino, nullam competere potestatem in alios: eadem opera statuunt, nos, per libertatem Christianam immunes esse, ab omni *civili* obligatione; licet interim de facto, magistratui subsint, & subesse cogantur. Pontificii clericos saltem, magistratui *civili* non subesse docent, eo quod soli subsint Papæ Romano. Reformati ex adverso, existimant, non obstante libertate Christiana, omnes subesse suo magistratui civili Rom. XIII. 1. Matth. XXII. 21. Tit. III. 1. 1 Pet. II. 13. Verum, quia & hæc controversia, suum locum habet in moralibus, ad quintum præceptum, nos, brevitatis studio, illuc seponemus.

3. An per libertatem Christianam, a conscientia independens sit à quavis potestate creata?

XIX. *Tertio* quæritur, an per libertatem Christianam, conscientia humana, immunis sit ab omni *dependentia*, à quavis potestate creata? Pontificii, quia omnium *conscientiam* subesse volunt Papæ Romano, simpliciter negant. Sociniani, Vorstius & Remonstrantes, ita rigidè affirmant, ut non tantum libertatem sentiendi *privatim*, in rebus religionis, ex dictamine conscientiæ; sed etiam publicam *prophetandi*, hoc est, publice docendi & propagandi quævis, libertatem, quibusvis indulgeant. Cel. Coccejus cum suis, quo majorem Veteri Ecclesiæ servitutem assereret, eaque, à libertate Christiana, longius removeret; statuit fideles *veteris* œconomiæ, quoad *conscientiam*, fuisse sub potestate Angelorum, & magistratuum, velut θεῶν λεγομένων. Reformati hic caute distinguendum monent: 1. inter veram *libertatem*, quæ in bonis, aut adiaphoris exseritur; & *licentiam*, quæ in malis usurpatur. 2. inter *privatim* sentire, & *publice* propalare, docere ac pro-

pagare quævis. 3. inter capita religionis *theologica*, & ea quæ dicuntur *de fide*. 4. ea quæ sunt *necessaria*, & ea quæ sunt *adiaphora*: quibus præsuppositis, ab *una* parte, adversus Papæ tyrannidem in conscientias, pariter & Cl. Cocceji placitum, determinant, conscientiam fidelium, à *nulla* omnino potestate creata pendere, non *humana* tantum 1. Cor. VII. 23. sed etiam *angelica* Col. II. 18. Heb. II. 5. verum à *solo* Deo Prov. XVI. 2. & XXI. 2. & XXIV. 12. ab *altera* parte; contra Socinianos, Vorstium & Arminianos, existimant *licentiam*, & quævis falsa propalandi, docendi, disseminandi potestatem, ad *libertatem* conscientiæ, nequaquam pertinere: sed à magistratu, velut Dei in terris vicario Rom XIII. 1. 2. 4. & Ecclesiæ nutricio Jes. XLIX. 23. cohibendam esse, ne quid gloria Dei, ejusque regnum capiat detrimenti. Et de his alibi ex professo.

4. An conscientia adstringenda sit constitutionibus & ceremoniis ecclesiasticis?

XX. *Quartò* quæritur, an per libertatem christianam fas sit, fidelium conscientias astringere *constitutionibus* & ceremoniis ecclesiasticis? Pontificii, extollendæ papalis potestatis causâ, Papæ, velut Christi in terris vicario, potestatem asserunt ferendi leges, quæ *conscientias* obligent, sub peccato *mortali*: etiam decretis papalibus, & canonibus synodalibus à Papâ approbatis, perinde *conscientias* submittunt, ac mandatis divinis; eaque ratione, ceremoniarum superstitiosarum mole, Ecclesiam, omni libertate christianâ spoliatam, obruerunt, ac jugum ἀβάστακτον, plus quam judaicum, ei imposuerunt. Lutherani etiam, quo major esset hiatus inter suas & nostras Ecclesias, & schisma ab ipsis factum, speciosius esset, multos retinuerunt, ex superstitiosis illis Pontificiorum ritibus, ac pro eis, velut aris & focis, pugnant: v.g. pro exorcismo, baptismo mulierum, pane in eucharistiâ non frangendo, panibus orbicularibus, altaribus, albis ministrorum vestibus, confessione & absolutione, imaginibus &c. Nec etiam ex adverso, inter ipsos Reformatos desunt, qui nihil, aut justo minus tribuunt *legitimis* constitutionibus ritibusque ecclesiasticis. Communiter Reformati, viâ mediâ incedunt, ac distinguunt inter illas constitutiones ac ceremonias, quæ novum *cultum* Dei moliuntur; & eas, quæ cultum à Deo constitutum, quoad *circumstantialia* locorum ac temporum, dirigere nituntur ad εὐταξίαν καὶ εὐσχημοσύνην: *prioribus* quidem constitutionibus ceremoniisque, conscientiam, non tantum non subesse; sed etiam obesse debere statuunt, ex præscripto Christi Matth. XV. 9. Apostoli Col. II. 18. & libertatis Christianæ Gal. V. 1. Act. XV. 10. 1. Cor. VI. 12. in *posterioribus* agnoscunt aliquid divini, & aliquid humani: *divina* sunt quoad *fundamentum*, quatenus Deus *generaliter* præscribit, ut *omnia in* Ecclesia εὐτάκτως καὶ εὐσχημόνως fiant 1. Cor. XIV. 40. *humana*, quoad determinationem particularem, qua, hoc aut illud spectare dicitur ad εὐταξίαν καὶ εὐσχημοσύνην. Proinde, si in ista determinatione nullus committatur *error*, ac constitutum, ceremoniaque, spectet vere, ad *ordinem ac decorem*, cultus à Deo instituti; tunc ex præscripto Dei, conscientia ei subesse tenetur, eoque nullo modo læditur, christianæ conscientiæ libertas, prout alibi, si Deus volet, distinctius monebimus.

Pars practica.

Praxis §

1. Repræsentat gloriam & beatitudinem adoptatorum, ex quinque fontibus:

XXI. Praxis, *primo* ineffabilem explicat *gloriam* & beatitudinem verè fidelium, utpote, qui non tantum evocati sunt, è *tenebris ad lucem admirabilem* 1. Pet. II. 9. nec tantum *geniti* sunt *ex Deo* Joh. I. 13. nec tantum conversi sunt, *à potestate satanæ ad Deum* Act. XXVI. 18. nec tantum *uniti* sunt cum Christo 1. Cor. XII. 12. nec tantum *justificati* sunt Rom. V. 1. sed etiam ad ἐξουσίαν *filiorum* Dei evecti sunt Joh. I. 12. Quod tanti, merito est apud Apostolum, ut cum exclamatione commendet: *videte qualem amorem nobis dedit Pater! ut filii Dei appellemur -- nunc sumus filii Dei, necdum apparuit quid futuri simus; scimus autem -- nos futuros sicut ipse est* 1. Joh. III. 1. 2. Quod clarius etiam agnoscemus,
si distinctius expendamus: (1) *adoptantem*: quan- 1.
tus ille est *altissimus* Luc. VI. 35. *Rex Regum, Dominus dominantium* 1. Tim. VI. 15. Conf. 1. Sam.
XVIII. 23. Heb. XI. 24. (2) adoptionis *impulsivam*, 2.
non meritum nostrum; sed purus ejus *amor*: nec vulgaris; sed *tantus*, ut sit incomprehensibilis, ἴ-
δετε ποταπὴν ἀγάπην! (3) *adoptatos*, non nobiles 3.
εὐγενεῖς 1. Cor. 26.--30. sed *natura filios iræ, mortuos in peccatis* Eph. II. 3. Jes. I. 4. Ezech. XVI.
3. (4) *pretium*, cujus ope parta nobis est adop- 4.
tio, non magna quadam *summa*, quemadmodum civitas *Romana* Act. XXII. 28. nec centena præputia Philistæorum 1. Sam. XVIII. 27. sed *humiliatio* ipsius *Filii* Dei Gal. IV. 4. 5. ejus qui erat *in forma Dei, & æqualis Deo* Phil. II. 6. 7. & talis etiam humiliatio, qua infra *vermem* detrusus, *opprobrium* hominum Psal. XXII. 6. imo *peccatum* 2. Cor. V. 21. & *exsecratio* factus est Gal.
III. 13. (5) *prærogativas*, quot & quantas, bo- 5.
ne Deus! Si: 1. nomina spectes, ac *titulos* tam gloriosos, quibus *filii Dei* &c. Joh. I. 12. 2. Cor. VI. 18. nominantur. Si 2. *progeniem* & cognationem, sunt *ex Deo* prognati Joh. I. 13. adeoque *filii Dei*, *fratres* Christi Heb. II. 11. Joh. XX. 17. Si 3. *statum* & conditionem, sunt *Filio Dei per generationem* proximi: eo quod, juxta cum eo, licet diverso modo, *ex Deo* sint geniti Joh. I. 13. & *naturæ divinæ* participes 2. Pet. I. 4. Si 4. *officia*, sunt cum Christo, suo modo, *Prophetæ*, *Reges*, ac *sacerdotium regale* Apoc. I. 6. 1. Pet. II. 9. Si 5. *opes* ac fortunas, possident *omnia*, quæ sunt

Patris.

Patris eorum cœlestis 2. Cor. III. 21. Si 6. *immunitates*, sunt emancipati, liberi Gal. V. 1. & IV. 26. quorum usui omnes prostant creaturæ, libera & pura conscientia usurpandæ Tit. I. 15. 1. Tim. IV. 4. subducti maledictioni *legis* Rom. VI. 14. & *pædagogia* legis ceremonialis Gal. III. 24. quibus libera ad Deum patet προσαγωγὴ Eph. III. 12. Si 7. *servitium* & famulatum, *omnia* ipsis *cooperantur in bonum* Rom. VIII. 28. 29. usque ad ipsos Angelos Heb. I. 14. Si 8. *curam* paternam, quam Pater, in omnibus, ipsis gerit: quoad *benedictiones spirituales*, quæ ad animam spectant Eph. I. 3. quoad *peccata*, ne ab iis subjugentur Rom. VI. 12. eisque succumbant Psalm. XXXVII. 24. quoad *delicta*, ipsis *parcit*, quemadmodum *Pater filio* Mal. III. 17. quoad *angustias*, ipsos consolatur 2 Cor. I. 3. quoad *dubia*, ipsos informat ac dirigit Psal. XXV. 12. quoad *vacillationes*, ipsos confirmat, ne collabantur 2. Thess. II. 17. Si 9. eandem curam spectes, quoad *temporalia*, qua ipsis prospicit, quoad *omnia*, quæ ad corporis sustentationem, ipsis sunt necessaria Psalm. XXIII. 1—& XXXIV. 10. 11. nunquam eos plane deserit Psalm. XXXVII. 25. 28. Heb. XIII. 5. Deut. XXXI. 6. 8. Jes. XLIX. 15. & possidendam ipsis tradit *terram* Psal. XXV. 13. & XXXVII. 11. 22. 29. proinde non *parce*; sed *abundanter* Psalm. XXIII. 5. nec tantum ad *necessitatem*; sed etiam ad *voluptatem*, quousque nim. illa suis conducit Psalm. XXXVI. 9. & LXV. 4. Si 10. eorum *adversa*, *castigat* ipsos ut Pater Heb. XII. 6. 2 Sam. VI. 14. 15. ad hoc, ut non pereant cum mundo 1 Cor. XI. 32. proinde *non affligit ex corde suo* Thren. III. 33. sed *miseretur, ut pater filii* Psalm. CIII. 13. exaudit eorum suspiria Psalm. XXXVIII. 10. adstat ægrotantium lectulo Psal. XLI. 3. traducit per mortem ad vitam Joh. V. 24. & XIV. 2. Luc. XVI. 23. adeo *preciosa* Deo est! ipsa suorum *mors* Psalm. CXV. 15. Si 11. Spiritum *adoptionis*, quem certo adoptatis, suo modo ac tempore confert Gal. IV. 6. cujus ope, de *præsenti* omnium prærogativarum, quas hactenus diximus, eos reddit *persuasos* 1. Cor. II. 12. ac de *futuro*, æternæ hæreditatis Rom. VIII. 17. Si tandem 12. pro omnium summa, quod Filio Dei naturali, imo Deo ipsi, adoptati dicantur futuri SIMILES. 1 Joh. III. 1. 2. *sumus Filii Dei, necdum apparuit, quid futuri simus, scimus autem ubi apparuerit, nos ei similes fore* Phil. III. 21. *Ut conforme fiat glorioso corpori*—Rom. VIII. 16. cum vs. 29. *conformandos imagini filii sui* His addantur quæ in *dogmaticis* à §. XI. ad XV. diximus. Istam autem gloriam & beatitudinem, eo nobis repræsentat adoptio: A. Ut *contemplemur*, & miremur magnitudinem *amoris* divini: ἴδετε ποταπὴν ἀγάπην: amplitudinem *gratiæ*, qua indignis, immeritis, imo contrarium merentibus, *natura filiis iræ*, *donavit* (δέδωκε) axioma adoptionis 1. Joh. III. 1. Conf. Rom. V. 8. Joh. III. 16. B. Ut *prædicemus* istas aliasque virtutes Patris nostri Matth. V. 16. cum 1. Pet. II. 9. Mal. I. 6. C. Ut nobis ipsis *gratulemur*: *sumus filii Dei* 1. Joh. III. 2. aliisque Eph. II. 19. in eo *lætemur* Luc. X. 20. gaudio *ineffabili* 1. Pet. I. 8. D. Ut nos *geramus*, non velut filios diaboli, & mancipia hujus mundi; sed ut *filios Dei altissimi* Luc. VI. 35. Col. III. 12. Ut interim E. sollicitè *caveamus*, ne tanta gloria inflati, nos ipsos extollamus. Conf. Matth. III. 9. *Nec sustineatis* (δόξητε) *dicere in vobis, habemus in Patrem, Abraham* cum 2. Cor. XII. 7. & si omninò gloriandum nobis, non *gloriemur* nisi *in Domino* Jer. IX. 24. & in propria humilitate Jacob. I. 9. 10.

Usus bonum.

XXII. *Secundo*, repræsentat ex adverso, *miseriam* eorum, qui sunt absque Christo, *aliens* a *Republica Israëlis* Eph. II. 12. à *familia Dei*, hospites & peregrini. *Ibid.* vers. 19. Et quinam isti? Resp. 1. Qui Christum viva *fide* non recipiunt Joh. I. 11. 12. *Sui eum non receperunt; quotquot autem receperunt, dedit ipsis potestatem qui filii fierent.* Qui proinde 2. non habent *communionem cum Deo Patre: ejusque filio Jesu Christo* 1. Joh. I. 3. Qui 3. nullo capiuntur, hujus dignitatis & beatitudinis *amore* ac desiderio, qui adoptionis hujus *primogenituram*, cum profano Esavo, edulio venderent Heb. XII. 16. qui pro gloria adoptionis divinæ, gloriam nobilitatis & geniturae humanæ admitterent Matth. III. 9. Joh. XII. 43. pro pace & gaudio spirituali Rom. XIV. 17. quod ex adoptione nascitur, voluptates carnis Luc. XVI. 19. Amos. VI. 6. Phil. III. 19. pro filiorum Dei ornatu interiori ac spirituali 1. Pet. III. 3. 4. Ps. XLV. 14. 1. Pet. V. 5. Conf. Ezech. XVI. 10. 11. 12. 13. Jes. LXI. 10. Luc. XV. 22. fastam apparatus & vestitus externi Jes. III. 19. Luc. XVI. 19. Patet profunda horum miseria, in his potissimum, quod: α. Ab omnibus, *parag. præced.* commemoratis filiorum Dei *prærogativis*, nisi resipiscant, æternum sint exclusi β. pro *amore* Dei superlativo, quo in adoptatos fertur (ποταπὴν ἀγάπην!) superlativam experiantur, & experientur, *iram* & *odium* Eph. II. 3. Psal. V. 5. 6. 7. Matth. XXV. 41. γ. pro gratia, qua *donavit* (δέδωκε) adoptatis jus filiationis, & hæreditatem gloriæ cœlestis Matth. XXV. 34. *Venite benedicti Patris mei, possidete hæreditario* (κληρονομήσατε) *regnum, vobis paratum à jactis mundi fundamentis*: indictam experientur æternæ reprobationis 2. Thess. I. 8. 9. Matth. XXV. 41. δ. Pro eo, quod fideles sunt *filii* Dei Joh. I. 12. 1. Joh. III. 2. ipsi sint *progenies viperarum* Matth. III. 7. filii *diaboli* 1. Joh. III. 10. Joh. VIII. 44. utpote qui nunc se *efficacem præstat*, *in filiis inobedientiæ* Eph. II. 2.

2. Repræsentat miseriam non adoptatorum. Quinam illi.

Quænam horum miseria.

XXIII. *Tertio*, jubet serio nos ipsos *exploremus*, num simus filii Dei. Cum enim: α. non omnes

3. Jubet nos ip-

ſos exploremus, num ſimus filii Dei.

omnes homines ſint filii *Dei*; Joh. I. 11. 12. ſed dentur etiam, qui filii ſint *diaboli* 1 Joh. 11. 10. & qui profitentur Deum eſſe ſuum Patrem, abſque rei veritate Mal. 11. 10. Cum β. tanta ſit gloria & *beatitudo* filiorum Dei, ut diximus §. XXI. Et ex adverſo γ. tanta eorum miſeria, qui hac gratia deſtituuntur, ſicut monuimus §. XXII.

Motivæ. Cum δ. hujus *certam* poſſimus conſequi cognitionem 1 Joh. III. 2. *ſcimus autem* — quod hoc certis indiciis *manifeſtum* ſit 1 Joh. III. 10. Rom. VIII. 16. Et cum ε. abſque hujus rei certitudine, nunquam *μετὰ παῤῥησίας*, Deum poſſimus compellare *Patrem noſtrum* Luc. XI. 1. Cum ζ. certa hujus rei cognitio, comparari nequeat, abſque ſeria ſui ipſius exploratione 2 Cor. XIII. 5. Gal. VI. 3. 4. nunquid omnibus modis neceſſarium eſt, ut nos ipſos excutiamus accurate? Zephan. II. 1. ut omnem lapidem moveamus, quo ad infallibilem hujus adoptionis perſuaſionem, feliciter pertingamus?

Notæ. Requiruntur huc: 1. Indubitata indicia, quibus hoc certo poſſit confici, qualia: α. Viva *fides*, qua Deum ut Patrem, & Filium ejus proprium apprehendimus Joh. I. 12. Gal. III. 26. 1 Joh. V. 1. β. *Amor* filialis 1 Joh. V. 1. 2. γ. *Obedientia* filialis 1 Joh. III. 10. 1 Pet. I. 14. Conf. Jer. XXXV. 6. δ. Appetitus *communionis* & præſentiæ paternæ 1 Joh. I. 3. cum Luc. II. 49. Pſal. XVI. 8. & XLII. 2. 3. & XLIII. 3. 4. & LXXXIV. 2. 3. ε. *Sigillum* & *pignus* Spiritus S. 2 Cor. I. 22. & V. 5. Eph. I. 13. & IV. 3. qui omnibus filiis Dei (licet diverſo gradu, ac diverſo tempore) communicatur Rom. VIII. 15. Gal. IV. 6. Rom. VIII. 9. cujus fructus & indicia deſignantur Gal. V. 22. Rom. VIII. 14. ζ. *Charitas* verſus fideles, ut fratres 1 Joh. V. 1. 2. 1 Joh. III. 14 η. *Reverentia* filialis, verſus Deum ut Patrem Mal. I. 6. 1 Pet. I. 16. θ. *Fiducia* filialis & acceſſus ad Deum ut Patrem Matth. VI. 9. Jeſ. LXIII. 16. clamando: *Abba Pater* Rom. VIII. 15. Gal. IV. 6. quamvis hoc indicium, non ſemper adſit, adeoque non niſi *affirmative* concludat. Ad hæc requiritur 2.

* Teſtimonium Spiritus S.

Teſtimonium Spiritus S. (cujus naturam tetigimus §. XII.) conjunctum cum teſtimonio ſpiritus *proprii* Rom. VIII. 15. Neque enim, quæ diximus, *indicia* adoptionis, à nobis percipi poſſunt, citra teſtimonium Spiritus S. 1 Cor. II. 11. 12. 16. nec Spiritus S. teſtimonium genuinum eſt, niſi *una* teſtetur ſpiritus proprius 1 Joh. III. 19. 20. 21. Si enim cor noſtrum, indicia genuina υἱοθεσίας non præſtet, tum Spiritus fallax eſt, qui teſtatur nos eſſe filios Dei. Caute ergo diſcernendum eſt teſtimonium Spiritus Sancti, à teſtimonio ſpiritus fallacis, qui millenis teſtatur, eos eſſe filios Dei, quando revera non ſunt. Agnoſcitur autem Spiritus S. genuinum teſtimonium, his & ſimilibus κριτηρίοις: ſi à tali procedat, qui: (1) nos *promptos* reddit & paratos ad *vivendum Deo*: hoc enim ſolus agit, & agere poteſt Spiritus Sanctus Ezech. XXXVI. 27. Qui (2) ita in nobis *agit* Rom. VIII. 14. ut ab *una* parte *convincat* de peccatis, & ab eis retrahat Joh. XVI. 8. quo, ejus ope, *carnis opera mortificemus* Rom. VIII. 13. ab *altera* parte convincat de *juſtitia* Joh. XVI. 8. ut impellat ad ſerium pietatis ſtudium Pſal. CXLIII. 10. quo *ſecundum Spiritum* ambulemus Gal. V. 16. 25. 26. Qui (3) in nobis excludit *fructus* illos, qui commemorantur Gal. V. 22. Spiritus autem qui teſtatur nos eſſe filios Dei, dum his aliiſque κριτηρίοις deſtituitur, vanus eſt & fallax. Denique

Obſtacula ſeu obſtructiones.

3. cavenda etiam *obſtacula* & obſtructiones, quibus adoptionis certitudo impediri ſolet & ſuffocari, in quibus ſunt: A. *Peccata*, graviora commiſſa, & enormiora, quibus Patri noſtro obſtrepimus, illeque filios caſtigare cogitur 2 Sam. VII. 14. ut ablato *Spiritui adoptionis*, quem David רוח נדיבה *Spiritum ingenuum*, ſeu ingenuorum appellat (qui ſervis contradiſtinguuntur) ſubſtituat ſpiritum *ſervitutis* ad metum Rom. VIII. 15. ſpiritum *timoris* 2 Tim. I. 7. quo ejulemur cum Davide: *ne projicias me à facie tua, & Spiritum ſanctitatis tua, ne auferas à me* Pſalm. LI. 13. B. *Deſertiones* ſpirituales, plerumque ex peccatis gravioribus oriundæ, quando, propter ea, faciem paternam a filiis avertit Jeſ. I. 15. ut ſuſpicentur, ſe nunquam fuiſſe genuinos Dei filios, quod filios ſuos Deus nunquam deſerat Heb. XIII. 5. Pſal. IX. 11. & XXXVII. 28. Hic cogitandum, eſſe duplex apud Deum *deſertionis* genus; *alterum*, quo *hoſtes* ſuos deſerit, quoad *ipſam* gratiam. 1 Sam. XVI. 14. Jer. VII. 15. 16. Conf. Ezech. XII. 3... 12. hoc deſertionis genere filios, nunquam ſe deſerturum promittit: *alterum*, quo *filios* ſuos non raro deſerit; non quoad ipſam gratiam; ſed quoad gratiæ *ſenſum* tantum Jeſ. XLIX. 14. 15. Pſ. XXII. 1. 2. ſic frequenter filios ſuos, Pater cœleſtis deſerit, non obſtante adoptionis fide & conſtantia. Diſcerni poteſt duplex illa deſertio, ex ſenſu, dolore, ac deſiderio gratiæ, quibus prior deſertio caret, ut patet in Saule deſerto: poſterior laborat Pſ. XIII. 3. & XLIII. 3. 4. C. *Metus* de futuro, ſeu apoſtaſiæ, ex ſenſu peccatorum & infirmitatis ſuæ, item ex hoſtium obnitentium copia & robore, oriundus Pſal. LI. 13. 14. Conf. Pſalm. LXXI. 9. & 1 Sam. XXVII. 1. Adverſus hunc animus confirmandus eſt: α. *promiſſionibus* divinis Heb. XIII. 5. Pſal. XXXVII. 28. Matth, XVI. 18. β. *virtute* Dei conſervante 1 Pet. I. 5. Joh. X. 29. γ. *precibus* Pſ. XXXVIII. 23. & LXXI. 9.

4. Excitat ſtudium acquirendi adoptionem.

XXIV. *Quarto*, excitat deſiderium & conatum, nobis comparandi gratiam adoptionis. Cum enim (1) acquiri certo *poſſit* tantum beneficium, per promiſſionem Patris cœleſtis infallibilem 2 Cor. VI. 17. 18. pariter & experientiam omnium & ſingulorum electorum, qui ſibi acquiſiverunt Gal.

III.

Motiva. III. 26. Cum (2) Deus adoptaturus, ipse *medium* ostendat, cujus ope, infallibiliter consequimur dignitatem adoptionis Joh. I. 12. Cum (3) medium quod ostendit, tam *facile* sit: *quotquot eum receperunt, dedit eis potestatem, qui filii Dei fierent.* Cum (4) tanta sit *gloria*, & beatitudo eorum, qui adoptionem adepti sunt, sicut diximus §. XXI. Cum (5) tanta sit *miseria*, eorum qui illa destituuntur, adeoque tam indeclinabilis ejus sit necessitas, ut monuimus §. XXII: nunquid operæ pretium est, ut omni studio, in ejus communionem enitamur? Si Paulus *civitatis Romanæ jus* magno pretio sibi comparare voluit Act. XXII. 28. nunquid nos, absque tanto pretio, *jus civitatis cœlestis*, & *familiæ divinæ*, nobis comparare studebimus! Eph. II. 19. Si David filiationem legalem cum Saule, tanti fecit I. Sam. XVIII. 23. ut cum præsentissimo vitæ suæ discrimine, ducentis Philistæorum præputiis, eam sibi comparare voluerit *Ibid.* verss. 25. 27. nunquid filiatio adoptionis divinæ, tanta erit apud nos, ut eam absque ullo discrimine, nobis comparare adnitamur? Sed quo tandem pacto, ad adoptionis gloriam pertingemus?

Modus acquirendi. Resp. Præsupposita I. prædestinatione, qua Deus, adoptandos elegit ab æterno, quos conformaret imagini filii sui Rom. VIII. 29. Præsupposita 2. redemptione, qua Filius Dei naturalis, pretio sanguinis sui, ἐξουσίαν υἱοθεσίας nobis acquisivit Gal. IV. 5. Præsupposità 3. spirituali generatione ex Deo Joh. I. 13. & Spiritu S. per regenerationem Joh. III. 3. 5. quæ fundamentum præstat hujus adoptionis, ad quæ nihil conferre possumus; enitendum nobis 4. in *fidem*, cui adoptionis infallibile participium Servator addixit Joh. I. 12. ut ejus ope, Filium Dei naturalem, se nobis offerentem in Euangelio, promtè recipiamus, ut receptionis ope, cum Filio Dei naturali uniamur, & unionis ope, ejus fratres reddamur, & sic, eundem cum eo Patrem consequamur Gal. III. 26. 27. 29. Joh. XX. 17. Proinde, ut adoptionem consequamur, enitendum nobis in omnia illa, quibus fides comparatur, excitatur, confirmatur, & augetur, qualia sunt v. g. præconium verbi Rom. X. 14 usus sacramentorum; *baptismi*, quo Christum *induimus* Gal. III. 27. & S. *cænæ* in quâ Christum recipimus Matth. XXVI. 26. *preces*, quibus Spiritum fidei nobis comparamus Luc. XI. 13. cum 2. Cor. IV. 13. Enitendum insuper 5. in veram *resipiscentiam*, utpote cui Deus adoptionis gratiam exsertè promittit 2 Cor. VI. 17. 18.

5. Suadet adoptionis gratiam in usus nostros convertemus. XXV. *Quinto*, suadet, ut jam adoptionem nacti, eam in usus nostros prudenter convertamus: I. In *secundis* quidem, exsultemus in superlativo Patris nostri amore: *videte quantum amorem*- I. Joh. III. I. *amor Dei effusus est in corda nostra* Rom. V. 5. *adeo dilexit Deus*- Joh. III. 16. & præ gaudio ipsum frequenter compellemus: *Abba Pater* Rom. VIII. 15. Gal. IV. 6. Jes. LVI. 5. Tum 2. in quavis *necessitate*, ut filii ad parentem, accedamus cum parresia Heb. IV. 16. orando: *Pater noster, qui es in cœlis* Luc. XI. 2. ut qui *sciat*, hæc aut illa nobis esse necessaria Matth. VI. 22. Porro 3. in *adversis*: sive illa jam nos *urgeant*, qualia & quanta cunque sint, ut confugiamus ad *misericordiam* ejus *paternam* Psal. CIII. 13. Jes. XLIX. 15. 16. & LXIII. 16. sive: α. *inopia* sit, confugiamus ad opulentiam Patris nostri Rom. X. 12. Eph. II. 4. qui suis *omnia præbet copiose ad fruendum* I Tim. VI. 17. cui *terra* competit, *& omnis ejus plenitudo* Psal. XXIV. I. quamque etiam suis tradit *possidendam* Psal. XXV. 13. & XXXVII. 22. 29. adeo ut *nullius* boni inopiam patiantur Psal. XXIII. I. --- & XXXIV. 10. 11. Sive ς. *morbus* ac tabes sit, confugiamus ad Patrem nostrum, *medicum* Psal. CIII. 13. cum vers. 3. Exod. XV. 26. qui *contabescente carne & corde nostro, robur est cordis nostri* Psal. LXXIII. 25. ut tutò ad eum nos possimus conferre Psal. XXXVI II. 6. — II. 22. 23. Sive γ. animi *angustia*, & desertiones spirituales; animum Dei nobis repræsentemus ut *paternum* Jes. XLIX. 14. 15. 16. & LIV. 7. 8. Psal. XXII. I. sive δ. quævis persecutio aut *calamitas*, ad ipsum confugiamus, ut sub umbra omnipotentis latitemus Psal. XCI. I. & XXIII. I. 3. Denique 4. quoad *futurum*, in paterna ejus, quam hactenus pro nobis gessit, cura, placide requiescamus Psal. XXXVII. 5. & LV. 23. de hoc uno tantum solliciti, ut seu filii bonæ indolis, cum Patre nostro tam benignô, sanctam colamus *conversationem* Gen. V. 22. id operam dando, ut ei per omnia *placeamus* Heb. XI. 5. 2 Cor. V. 9. & *fugiamus* omnia, quæ ipsi displicere possint Gen. XXXIX. 9. 2. Cor. IV. 2. In qua filiali cum Deo conversatione, omnis profecto hujus vitæ dulcedo ac jucunditas consistit Psal. XVI. I. 9. & XLII. 5. & LXXXIV. 2: 3. II.

Quibus casibus.

XXVI. *Sexto*, hortatur insuper, ut *officiis* filialibus versus *Patrem* nostrum cœlestem, sedulò simus intenti. Nim. (I) *Honori* & venerationi filiali Exod. XX. 12. cum Mal. I. 6. non tantum, ut à *nobis* procedat Psal. CIII. I. sed ab *aliis* etiam quibusvis vers. 20. 21. 22. Matth. VI. 9. idque cum ferventissimo *zelo* Psal. LXIX. 10. Num. XII. 3. Exod. XXXII. 6. (2) *Timori* filiali Mal. I. 6. I. Pet. I. 17. (3) *submissioni*, tum etiam, cum castigationibus paternis, circa nos occupatur Heb. XII. 5. 6. Joh. XVIII. II. (4) *Obedientiæ* I. Pet. I. 14. Phil. II. 15. Jer. III. 19. Matth. XXVI. 36. (5) *Invocationi* nominis ejus Matth. VI. 9. Rom. VIII. 16. (6) *Fiduciæ* in ejus paterna cura Matth. VI. 32. Jes. LXIII. 16. (7) *Imitationi* Eph. V. I. Luc. VI. 35. Matth. V. 44. 45. 48. (8) Ut alios etiam Dei filios, velut fratres nostros, charitate & *cura* fraterna prosequamur, eo quod unum cum ipsis habeamus *Patrem* Matth. XXIII. 9. I. Joh. V. 2. Nominatim

6. Hortatur ad officia filialia versus Deum ut Patrem.

Quænam illa.

minatim (9) ut Filium Dei naturalem, qui non *dedignatur, nos fratres* suos appellare Heb. II. II. in cujus filiatione fundamentum nostræ adoptionis, consistit Gal. IV. 4. 5. quique est noster *συγκληρονόμος* Rom. VIII. 17. summo *amore*, honore & obsequio prosequamur Joh. I. 17. I Cor. XVI. 22. Joh. XV. 10. Imprimis etiam (10) ut cane pejus & angue *caveamus*, ne libertate Christiana, quæ præcipuum quoddam præstat, adoptionis nostræ privilegium, *abutamur* ad licentiam Gal. V. 13. I Pet. II. 16. 2 Pet. II. 3. Jud. vers. 4. Si enim A. ex præscripto divino, ista officia, Patribus *terrenis* debemus, quidni, Patri *cœlesti*? Mal. I. 6. Si B. Patribus qui pura adducti *natura*, nos sibi filios procrearunt, absque ullo versus nos amore: quanto magis Patri *cœlesti*, qui ineffabili *amore*, nos sibi adscivit filios I Joh. III. I. Si C. *Patribus carnis*, vel tum, cum nos castigant; quanto magis *Patri spirituum*, cum nobis benedicit Heb. XII. 9. Et D. si non præstiterimus, nunquid ansam ipsi suppeditabimus querulandi? *filios educavi; sed rebelles facti sunt* Jes. I. 3. 4. Imo etiam E. ut *hostem* sese versus nos gerendi Jes. LXIII. 8. 9. 10.

Quare præstanda.

CAPUT OCTAVUM,

DE

Redimendorum Sanctificatione.

I Thess. V. 23.

Deus pacis sanctificet vos totos, & integer vester spiritus, & anima, & corpus, inculpate in adventum Domini nostri Jesu Christi serventur.

I. Tertium unionis & communionis nostræ cum Christo beneficium, est *sanctificatio*: cujus indolem satis nervose delineat Apostolus I Thess. V. 23.

Pars Exegetica.

II. *Quibus verbis* votum *continetur*, *pro* Thessalonicensium sanctificatione. *Ponet quam notantur*:

1. Sanctificans, *nim.*

A. Deus, *τριάγιος* Jes. VI. 3. *ipsa* sanctitas Exod. XXVIII. 36. Mal. II. II. *Pater*, *Filius & Spiritus S. quanquam diverso modo, pro diversa subsistendi ratione, prout suo loco in* dogmaticis *ostendemus. Hic solus auctor est sanctificationis nostræ. Quamvis enim detur sanctificatio, qua homines sanctificant, v. g. populum* Exod. XIX 10. 14. *Sabbathum* Exod. XX. 8. II. *domum suam* Levit. XXVII. 14. *caput suum* Num. VI. II. *festos* Ibid. XI. 18. Jos. VII. 13. *Deum* cap. XX. XX. Jud. XVII. 3. Jes. LVIII. 13. *nomen Dei* Matth. VI. 9. &c. *est tamen ista sanctificatio, toto cœlo diversa a sanctificatione, qua nos Deus sanctificat, atque insuper a Deo, ut primo suo auctore, suam repetit originem.*

B. Pacis. *Hortatus fuerat ad pacem Apostolus* vers. 13. *etiam pax non minima existit pars sanctitatis* Rom. XV. 13. *&* XVI. 20. I Cor. XIV. 33. 2 Cor. XIII. II. *Hinc* Deum pacis *compellat.* Pax *Scripturis passim sonat quodvis bonum jucundum, a quo Christus & Apostoli sæpe suis apprecantur* pacem. *Numeratur autem pax triplex: cum* Deo, *quam Christus nobis acquisivit suo sanguine, nos reconciliando cum Deo* Eph. II. 14. 15. Rom. V. I. *cum* proximo Rom. XII. 18. Heb. XII. 14. *cum propria* conscientia Phil. IV. 7. *Omnis pacis auctor & fautor est Deus, ipsius ille Deus pacis.*

2. Sanctificatio *ἁγιάσαι* sanctificet: *scil. non tantum hortando & suadendo, ut vos ipsos componatis ad studium sanctitatis; sed & quasi infundendo* sanctitatem, *seu saltem inclinationem ac propensionem, qua a versi sitis ab omni impuritate, & proclives in quodvis bonum morale. De quo uberius in* dogmaticis.

3. Sanctificandi, *quos sanctificationi obiicit: quoad*

a. Personas, *ὑμᾶς* vos, *scil. Thessalonicenses, qui dudum estis* in Deo Patre, & Domino Jesu Christo I. Thess. I. I. *Ut hinc intelligamus, in sanctificandis, saltem strictiore sensu, prærequiri unionem cum Deo & Christo* Eph. I. 4. *a quo Christus nobis dicitur factus* sanctificatio I Cor. I.

30. qua

30. *quæ peragitur per* fidem, *vocatione*, *regeneratione*, *conversione procuratam.*

β. Gradum *seu perfectionem*, ὁλοτελεῖς omnino perfectos, *ex* ὅλος *&* τέλειος, per omnia perfectos, *seu ex* omni parte *perfectos*, perfecte totos, per omnia plenos: *non equidem quoad gradum*, *ut nihil desit in omnimoda perfectione*, *qualis perfectio*, *in hac rerum perfectione*, *non datur* 1 Cor. XIII. 9. 10. Phil. III. 12. *Sed quoad* partes, *qua omnes partes sanctificentur*, *& ad omnes partes sanctitatis homo contendat* Phil. III. 14. 15. *id quod significatum Apostolus vult*, *quando verbis sequentibus addit*, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα -- & integer vester spiritus, & anima & corpus: *nisi quod posthac*, id adventu Domini nostri Jesu Christi, *consecuturi simus perfectionem omnimodum graduum* Eph. V. 27. 1 Cor. XIII. 10.

γ. Partes, spiritum, animam, corpus. *Proinde quoad:*

A. Spiritum, ὁλόκληρον ὑμῶν πνεῦμα. Τὸ ὁλόκληρον, *hic*, *adstringi possit ad* πνεῦμα; *vel potius extendi ad singulas harum* partium, *per* πρόζευγμα, *ut*, *& spiritus*, *& anima*, *& corpus dicantur* ὁλόκληρα, *& singularis numerus*, *moneat epithetum ad singulas harum partium esse adstringendum. Sonat autem* ὁλόκληρος *hæredem ex asse*, *seu potius qui omnia possidet*, *quæ sortito ei obtigerunt*, *&*, *per Synecdochen speciei*, integrum, totum, *ex* ὅλος totus, *&* κλῆρος sors, *adeoque* solidum, *in Glossario*, *omnibus suis* partibus *bene constans*, *quamvis non* gradibus; *sicut monuimus. Vox* πνεῦμα, *etiam quando de creaturis usurpatur*, *est* πολύσημος. *Sonat enim quandoque:* 1. *universam hominis* animam, *quoad omnes ejus facultates*, *intellectum & voluntatem*, *sic* Joh. XIX. 30. Luc. XXIII. 46. Act. VII. 59. *Quandoque* 2. intellectum *hominis contradistinctum voluntati* Eph. I. 17. Heb. IV. 12. Luc. I. 46. 47. *ut anima & spiritus sonent intellectum & voluntatem: sic in omnibus locis fit*, *ubi* spiritus & anima *conjunguntur*, *nominatim hoc loco*, *ad significandum*, *in sanctificatione intellectum hominis illuminari sapientia spirituali* Eph. I. 17. *quo spiritualia spiritualiter discernat* 1 Cor. II. 14. 15.

B. Animam, καὶ ἡ ψυχή. ψυχὴ *Hebrais* נפש, *à* spirando *seu respirando*, *quandoque* vitam *notat*, *ut* anima *phrasi Hebræa* Matth. II. 20. *&* VI. 25. Luc. XII. 23. Joh. X. 15. *quandoque* animam, *præcipuam hominis partem essentialem* Matth. X. 28. *quandoque* voluntatem *& affectus*, *seu facultatem* παθητικὴν *&* αἰσθητικὴν *qua affectus exercemus ac sensus*, *à qua irregeniti* ψυχικοὶ *appellantur* 1 Cor. II. 14. Jud. vers. 19. *Sic hoc loco voluntatem & affectus notari videtur* Eph. VI. 6. Phil. I. 27. *Sic* ἐκ ψυχῆς Col. III. 23. *Ut intelligamus*, *sanctificatione*, *non tantum intellectum spirituali lumine perfundi*; *sed & voluntatem cum affectibus*, *nova inclinatione*, *propensione*, *versus bonum quodvis etiam spirituale & salvificum.*

C. Corpus, σῶμα, *quod subinde notat* totum *hominem* Rom. VI. 12. *&* XII. 1. *Græci enim* σώματα usurpant *pro personis: nonnunquam etiam* societatem *unitorum*, *velut membrorum unius corporis: frequentissime partem hominis minus principalem*, *contradistinctam animæ: sed ita tamen*, *ut connotet omnia membra*, *sensus*, *& facultates sensitivas. Ut innuatur*, *non tantum animam sanctificari à Deo*; *sed etiam corpus*, *ejus membra*, *sensus & facultates sensitivas*, *hac sanctificatione*, *fieri* arma justitiæ Rom. VI. 19. Col. III. 5.

4. Sanctitas, *seu potius sanctificationis* gradus: inculpate ἀμέμπτως, *& quidem* (ἐν παρουσίᾳ) in præsentia judiciali Domini nostri Jesu Christi. *Ubi* ἄμεμπτος *talem notat*, *qui jure reprehendi non potest*, *idque in ipsa præsentia judiciali*, *seu in conspectu*, *& coram tribunali justissimi Judicis Christi.* Παρουσία *enim frequenter in Scripturis notat* præsentiam *Christi* ad judicium, *seu in judicio*; *sic* 1 Thess. IV. 15. Matth. XXIV. 3. *Ut* ἄμεμπτον *esse*, *in ipsa* παρουσίᾳ *Judicis Christi*, *non possit non significare talem sanctitatem*, *quæ sit omnibus numeris completa. Talem igitur Apostolus*, *hic Thessalonicensibus vovet sanctificationem*, *per quam sint*, *non modo* ὁλοτελεῖς *&* ὁλόκληροι: *sed etiam*, *per omnes partes & facultates*, ἄμεμπτοι, *idque in præsentia Christi judiciali*, *seu talem*, *quæ ferre possint præsentiam ac judicium Judicis Christi*, *in quam*, *sanctificationis gratia*, *per omnem eorum vitam*, gradatim *enitatur*, *usque ad articulum mortis*, *in quo suam* ἀκμὴν *consequatur. Et quando Thessalonicensibus exoptat ut tales* serventur (τηρηθείη) *non aliud intendit*, *quam*, *ut per gratiam sanctificationis*, *seipsos accurate observent*, *& operam dent*, *quo tales evadant*, *tales constanter maneant*, *& tales reperiantur* ἐν παρουσίᾳ τοῦ Χριστοῦ. *Ut hinc absoluta hujus vitæ perfectio*, *quoad sanctitatem*, *confici nulla specie possit: cum* α. *ex* voto *perfectionis*, *sanctis familiari*, *parum recte inferatur* præsentia *ejusdem* Phil. II. 11—16. *cum* β. *perfectionem ipsis precetur*, *non habendam* ἐν ἀκμῇ, *dum sint in hac vita*; *sed* ἐν παρουσίᾳ *Christi.*

Pars dogmatica.

Uniti cum Christo; non tantum justificantur,

III. Unitos ergo cum Christo, Deus *pacis*, non tantum justificat, & in familiam suam adoptat; sed etiam *sanctificat*. Hinc Apostolus Thessalonicensibus, qui erant *in Deo Patre*, *& Domino nostro Jesu*

tur; sed etiam sanctificantur.

Jesu Christo, quibus item *gratiam & pacem* precatus erat cap. I. vers. 1. hic etiam sanctificationem exoptat, a *Deo pacis*. Ad hoc, unionis, justificationis & sanctificationis dona, frequenter in Scripturis conjunguntur 1. Cor. I. 30. *estis in Christo, qui factus est nobis — justitia & sanctificatio* — & cap. VI. 11. *Abluti estis*, (per sanguinem redemptionis Christi 1. Joh. I. 7.) *sanctificati estis*, (scil. per *communem* illam Spiritus S. operationem, quæ vocationem, regenerationem conversionem & *sanctificationem*, strictius ita dictam, complectitur) *justificati estis*, per fidem, idque *in nomine Domini Jesu*, seu quæ in Domino Jesu existit. Sic justificatio & sanctificatio copulantur. Tit. II. 14. Quamvis enim justificatio & sanctificatio, à se invicem *distinguantur*; nunquam tamen *divelluntur*.

Probatur; Scripturis,

Et rationibus.

IV. Est enim 1. sanctificatio præcipuus scopus, æternæ nostræ *electionis* Eph. I. 4. 1. Pet. II. 1. 2. 2. Thess. II. 13. Est 2. præcipuum ingrediens, ac beneficium *fœderis gratiæ* Jer. XXXI. 33. Heb. VIII. 10. Conf. Ezech. XXXVI. 26. 27. Est 3. præcipuus fructus *redemptionis* Christi Eph. V. 25. 26. 27. Joh. XVII. 19. Tit. II. 14. Heb. IX. 14. & X. 10. & XIII. 12. 2. Cor. V. 15. Est 4. præcipuum ἔργον *vocationis* 1. Thess. IV. 7. 1. Pet. 15. 16. Est 5. præcipua efficacia *regenerationis* 1. Pet. II. 1. 2. & cap. I. 2. 3, & vers. 22. 23. Est 6. egregius conatus *conversionis* & resipiscentiæ Act. XXVI. 18. Luc. VI. 8. Est (7) primaria intentio *justificationis* Psal. CXXX. 4. Rom. V. 21. cum cap. VI. 1. Est etiam (8) scopus *adoptionis* 1. Pet. I. 14. 17. Est denique (9) necessarium prærequisitum *glorificationis*: quod Deus, purus oculis Hab. I. 13. nec *possit* Psal. V. 5. 6. 7. nec *velit* cohabitare impiis Apoc. XXI. 27. & XXII. 14. 15. Ut in una sanctificatione peccatoris, coëant fines omnium actionum divinarum, quæ spectant ad universum gloriosissimum redemptionis opus.

Consideratio vocis.

V. Naturam ergo & ingenium hujus sanctificationis, quo dexterius assequamur; notandum ante omnia circa *vocem*; (1) quod ea nobis, hoc loco, non veniat *generalissima* sua significatione, quatenus universam notat Spiritus S. *operationem*, circa *interiora* electorum, v. g. vocationem, regenerationem, conversionem, quo sensu omnibus illis Scripturæ locis venit, quæ sanctificationem *præmittunt* justificationi; v. g. 1. Cor. VI. 11. 1. Pet. I. 2. sed sensu *strictiore*, quatenus illam notat Spiritus S. operationem, qua vitam spiritualem, regeneratione prognatam, & conversione ad fidem & resipiscentiam, quæ in *proposito* consistit, emendandi vitam, perductam; in *fructus* virtutum & bonorum operum, protrudit: quo sensu justificationem sequitur. (2) Quod *sanctificare*, hic nobis non notet: α. *moliri* quodvis, ut Jer. VI. 4. Mich. III. 5. Nec β. *separare* aliquid, in eximium quendam usum, licet prophanum Jes. XIII. 3. Jer. XII. 3. Nec γ. *idoneum* reddere ad licitum aliquem usum 1. Cor. VII. 14. 1. Tim. IV. 5. Nec δ. *destinare* & præparare ad *cultum* divinum: seu *externum* tantum Exod. XIII. 2. & XIX. 10. Act. XXI. 24. seu externum & *internum simul* Exod. XX. 8. sed ε. talem actionem, quæ respectum habet ad *moralem* & intrinsecam *sanctitatem*: & sic; *vel*: a. *homines* sanctificant Deum, agnoscendo & *celebrando* ejus sanctitatem 1. Pet. III. 15. Matth. VI. 9. *vel* b. *Deus* sanctificat *seipsum* Levit. X. 3. Num. XX. 13. Ezech. XXVIII. 22. & XXXVI. 23. *vel* c. *Filius* Dei sanctificat seipsum, pro nobis patiendo Joh. XVII. 19. manifestando sanctitatem suam, *vel* d. homines sanctificant *seipsos* Rom. VI. 16. 22. 1. Thess. IV. 3. 2. Cor. VII. 1. probando se sanctificatos & sanctos esse: *vel* e. *Deus* sanctificat *homines* 1. Thess. V. 23. *operando* in ipsis sanctitatem. Et hoc demum sensu, sanctificatio præsentis est negotii.

VI. Et sic sanctificatio accuratè discriminanda est: 1. à *vocatione*, quâ, cum fide, sanctitatis studium, *exigitur* & suadetur. 2. à *regeneratione*, qua, *vita* spiritualis & vires conferuntur, sine quibus *non possumus* studere sanctitati. 3. à *conversione* qua vita & vires, ad *propositum* tantum eriguntur, studendi sanctitati: quando *sanctificatio* ipsam sanctitate confert, ejusque studium & exercitium procurat: imprimis. 4. à *justificatione* Apoc. XXII. 11. Dum enim: α. justificatio operatur *circa* hominem; sanctificatio *in* homine: dum β. justificatio tollit peccati *reatum*; sanctificatio *maculam*: dum γ. illa justitiam *alienam* imputat; hæc *propriam* & inhærentem infundit: dum δ. illa singulis momentis est *perfecta*; hæc per *gradus* invalescit: dum ε. illa *præcedit*, saltem ordine naturæ; hæc *sequitur*.

Differentia inter vocationem, regenerationem, conversionem justificationem, & sanctificationem.

VII. His prælibatis, per *sanctificationem*, illam Dei intelligimus operationem physicam, qua sanctitatem suis infundit, ejusque exercitium procurat. Ut duo hic nobis distinctius cogitanda veniant: 1. quid sit *sanctitas*. Hebræis dicitur קדש *sanctitas*, & צדקה *justitia*: Græcis ἁγιοσύνη ac δικαιοσύνη, sanctitas & *justitia*, quæ voces, ad Deum quidem relatæ, in re *significata* coincidunt, quatenus rectam animi *dispositionem* notant, in ordine ad Deum; quamvis in significandi *modo*, sic differant, ut *justitia* connotet dispositionis istius *convenientiam* cum sua regula. Unde *justitia*, absque gradibus, semper, perfecta censetur (quod enim cum sua regula exactè non congruit, *justum* non est) quando *sanctitas* imperfecta esse potest. Non nego tamen, sensu strictiore, ἁγιοσύνην ad Deum, & δικαιοσύνην ad proximum referri posse Eph. IV. 24. Addi possint Græcorum ἱερὸν, & Latinorum *sacrum*, quæ abstractis destituuntur, & rebus potius, quam personis tribuuntur, earumque sanctitatem *relativam* fermè denotant, qua Deo *dedicata* sunt, aut respectum qualemcunque obtinent, ad *cultum* divinum. Quo referri possit sanctitas.

Quid sit sanctificatio.

Quid sanctitas.

ctitas.

ctitas *fœderalis*, qua olim universus populus Israëliticus Deut. XXVI. 12. & XXVIII. 9. & nunc, qui membra sunt Ecclesiæ Christianæ, atque ipsi etiam fœderatorum infantes, *sancti* appellantur Rom. I. 7. 1 Cor. I. 2. & VII. 14. Nobis hoc loco *sanctitas*, eam notat cordis *dispositionem*, qua proclive est, *aversari* quæ Deo sunt adversa, & *expetere* quæ ei sunt accepta: seu ut verbo dicam, *ambulare in statutis* Dei Ezech. XXXVI. 27. Et hactenus sanctitas est *qualitas* ac donum inhærens, quæ studio & exercitio sese prodit. Tum tenendum 2.

Quid sanctificatio. qualis sit *operatio* sanctificans: puta, non *moralis* tantum, quæ fiat: α. per *declarationem*, qualis est in *justificatione*; aut β. per *institutionem*, qualis est in sanctificatione *Sabbathi* Exod. xx. 8. aut γ. per *significationem*, qualis est in sanctificatione elementorum sacramentalium, aquæ, panis & vini: sed est operatio *physica* etiam, seu *intrinseca* sanctificandi mutatio, qua: α. dispositionem Deo convenientem, Deus cordi infundit Jer. XXXI. 33. Ezech. XXXVI. 26. tum β. infusam promovet in exercitium, in actiones, quibus *in statutis* Dei *ambulemus*, & *jura* eius *servemus*, *ac faciamus* Ezech. XXXVI. 27. quibus *fructus feramus*, *resipiscentia dignos* Matth. III. 8. Luc. III. 8.

Causa sanctificationis. VIII. Excludit in hominibus, hanc sanctitatem *Deus* triunus 1 Thess. v. 23. Ezech. XXXVI. 25. 26. 27. singulatim, *Pater* Joh. XVII. 17. *Filius* Eph. v. 25. 26. sed, per appropriationem, *Spiritus Sanctus* 2 Thess. II. 13. Rom. XV. 16. qui ab hoc *Spiritus Sancti* denominationem obtinet Rom. I. 4. πνεῦμα ἁγιωσύνης, quod ipse sanctitatem, personali sua operatione, *immediate* attingat, sanctificandis *inhabitet* Rom. VIII. 9. II. eos *vivificet* 1 Cor. XV. 45. *agat* Rom. VIII. 14. Gal. v. 8. eos *ducat in via*, (ὁδηγεῖ) Joh. XVI. 13. ab hoc etiam sanctificati *in Spiritu* esse, in Spiritu *vivere* Gal. v. 25. in Spiritu *ambulare*. *Ibid. vs.* 16. *incedere vers.* 25. *mortificare carnem per Spiritum* Rom. VIII. 13. dicuntur. Introducit interim Spiritus S. hanc sanctitatem in sanctificandos, quasi acceptam à Filio Joh. XVI. 14. ut communi sanctificandorum capite, in quo, ex Dei beneplacito, omnis eorum *plenitudo habitat* Col. I. 19. ex cuius copia, eius operatione, hauriunt χάριν ἀντὶ χάριτος Joh. I. 16. Causa *movens*, *intrinsecus* quidem, est amor Dei, & gratia superlativa Eph. II. 4. 5. item amor Christi Eph. v. 2. 25. 26. *extrinsecus*, Christi meritum 1 Pet. I. 2. secundum promissionem ac tenorem fœderis gratiæ Ezech. XXXVI. 25. 26. Heb. VIII. 10. *instrumenta* sunt, verbum Dei Joh. XVII. 16. 1 Pet. II. 2. & Sacramenta Rom. VI. 4. Causa *administrans* & cooperans, est ipse sanctificandus, per eam vitam ac vires, quas in regeneratione, dudum accepit, & quæ per conversionem excitantur, quibus *tractus* à Deo, cum Deo currit Cant. I. 4. omnemque *diligentiam confert*, *ut fidei addat virtutem* 2 Pet. I. 5. 6. Rom. XII. 2.

IX. Objectum sanctificationis præstant, soli *electi* Eph. I. 4. Rom. VIII. 29. 30. *redempti* Tit. II. 14. *vocati* vocatione *sancta* 2 Tim. I. 9. cum Eph. IV. I. 2 Thess. I. 11. 2 Pet. I. 10. *regeniti* 1 Pet. II. 2. Eph. II. 10. *conversi* Jer. XXXI. 19. *uniti* cum Christo 1 Cor. I. 30. *estis in Christo, qui factus est nobis* — *sanctificatio* Joh. xv. 5. *justificati* Gal. II. 17. Rom. v. 21. cum cap. VI. I. Rom. VIII. I. 2. *adoptati* Eph. v. I. 1 Joh. III. 10. Et hos quidem Deus sanctificat *totos*, quanti quanti sunt, ὁλοτελεῖς, ὁλοκλήρους, quoad omnes partes: quoad α. *spiritum* ac *mentem*, seu *intellectum*, ut intelligant, seu *probent* quænam sit *bona* illa, *idoneus* & *perfecta Dei voluntas*, cui, per sanctificationem, se conformare debent Rom. XII. 2. Ezech. XXXVI. 26. cuius sanctificatio, hine divina *informatio* & *doctrina* appellatur Jes. LIV. 13. Jer. XXXI. 44. Joh. VI. 45. atque etiam *illuminatio* Heb. x. 32. Rom. VIII. 6. Eph. I. 17. 18. per quam sanctificatus: a. *historice cognoscit* & assentitur veritatibus fundamentalibus Jac. II. 19. Act. XXIV. 14. b. *spiritualiter dijudicat* spiritualia 1 Cor. II. 15. Phil. I. 10. c. *practice percipit* turpitudinem & miseriam suam Psal. LI. 5. Rom. VII. 24. d. *cogitat* & meditatur, cœlestia potius quam terrena 1 Cor. XV. 48. 1 Joh. II. 15. *spiritualia* potius, quæ *animam* spectant, quam *carnalia*, quæ *corpus* concernunt Rom. VIII. 7. Joh. VI. 27. Matth. XVI. 25. 26. *futura* potius & æterna, quam *præsentia* & evanida 2 Cor. IV. 18. &c. Quoad β. *cor* & *voluntatem* Phil. II. 13. Deut. XXX. 6. ut simus *populus spontaneus*, עם נדבות Psal. CX. 3. ei conferendo spirituales habitus seu *virtutes*, quibus proclivis sit in studium bonorum operum, quod est, *cor novum* & *spiritum novum dare* Ezech. XXXVI. 25. 26. Psal. LI. 12. *legem inscribere cordi* Jer. XXXI. 33. Heb. VIII. 10. quod proclive sit *ad ambulandum* in statutis *Dei*, & *faciendum* iura eius Ezech. XXXVI. 27. tollendo insuper à corde & voluntate, pristinam *duritiem*, contumaciam & ἀναισθησίαν, eique substituendo *sensibilitatem*, mollitiem, flexibilitatem; hoc est, pro corde *lapideo*, cor *carneum* largiri Ezech. XXXVI. 26. Quoad γ. *conscientiam*, eam *purgando ab operibus mortuis*, *ad serviendum Deo vivo* Heb. IX. 14. ignaram Luc. XXIII. 34. 1 Tim. I. 13. Prov. XIX. 3. & erroneam Joh. XVI. 2. *illuminando* Eph. I. 17. Phil. I. 9. 10. dirigendo ac *ducendo* in veritate Psal. XXV. 4. 5. & LXXXVI. 11. Joh. XVI. 13. parasitantem ac partibus studiosam Deut. XXIX. 19. ad iustam æquanimitatem dirigendo, qua, pro re nata, accuset pariter & excuset iuste Rom. II. 15. insensibilem, cauterizatam & emortuam 1 Tim. IV. 2. vivificando, excitando Eph. v. 14. 2 Tim. I. 25. 26. ut sentiat 2 Sam. XXIV. 10. suoque munere fungatur Act. XXIV. 16. Quoad δ. *affectus* seu pas-sio-

Objectum sanctificationis; homo totus: ejusque 1. intellectus. 2. voluntas, 3. conscientia, 4. affectus;

siones, inordinatos, exorbitantes, tumultuosos, distractos Gal v. 17. Rom. VII. 5. 14. 15. ut jam sanctificatus, *crucifigat carnem*, cum *παθήμασι καὶ ἐπιθυμίαις* Gal. v. 24. omnesque & singuli affectus sint *ἐναντιότεροι*: prout patet in unius Davidis *amore* Psal. XVIII. 2. *odio* Psal. CXXXIX. 21. 22. *desiderio* Ps. LXXXIV. 3. *timore* Ps. CXIX. 120. *gaudio* Ps. XXXV. 9. *tristitia* Ps. CXIX. 136. &c. Quoad ε. *memoriam* Joh. XIV. 26. debilem & labilem confirmando, ut bona & utilia, avidè colligat, fideliter conservet & promptè reddat Luc. II. 51. Thren. III. 20. &c. Quoad ζ. *corpus* & membra corporea Rom. VI. 12. Col. II. II. 1. Cor. VI. 20. ea *subtrahendo* usibus quibusvis carnalibus, & imperio Satanæ, cupiditatumque mundanarum 1. Cor. VI. 15. Psal. CXLI. 3. Job. XXXI. 1. & ex adverso, *consecrando* sibi suisque usibus 1. Cor. VI. 19. 10. Rom. VII. 1. Quamvis autem circa *totum* hominem, omnesque ejus facultates ac partes, occupetur sanctificatio; non tamen absque *ordine* occupatur: primò quidem & præcipuè *animam* attingit, tum *corpus*; quatenus quidem illud, per potentiam obedientialem, una cum anima, subjicitur voluntati divinæ 1. Thess. v. 23. Matth. XV. 20. 11. & in anima etiam, intellectum occupat *radicaliter*, quatenus omne sanctitatis studium, incipit ab intellectu Joh. XIII. 17. in voluntate *formaliter*, quatenus voluntas subjectum recipiens est, maximè proprium, omnis sanctitatis Rom. VII. 19. Matth. XV. 19. Phil. II. 13. in reliquis facultatibus, & in universa vita *operative*, quatenus vera sanctitas, seipsam prodit, in omnibus operationibus humanis Gal. v. 22.

ε. memoria.

ζ. corpus ejusque membra.

Ordo Sanctificationis, circa ista objecta.

X. Sanctitas, quam sanctificatio operatur, duos terminos respicit: (α) *à quo*, nim. turpitudinem & corruptionem peccati, à qua sanctificatus declinat Eph. IV. 22. 2. Cor. VII. 1. (β) *ad quem*, puritatem imaginis divinæ, quæ in Scripturis designatur *sanctitas & justitia* Eph. IV. 24. *conformitas* cum lege divina Jac. I. 25. *novitas vitæ* Rom. VI. 4. *nova creatura* 2. Cor. V. 17. Eph. II. 10. *divina natura* 2 Pet. I. 4. Pro duobus hisce terminis, duas sanctificatio numerat partes quasi essentiales: *mortificationem* veteris, & *vivificationem* novi hominis, de quibus Eph. IV. 22. 23. 24. Col. III. 9. 10. Jes. I. 16. 17. XXXIV. 15. Rom. VI. 4. 5. 6. Utraque harum duplex est: *altera Dei*, qua ipse, per Spiritum suum mortificat & vivificat: quoad *initium*, in regeneratione; quoad *progressum*, in conversione; quoad *complementum*, in sanctificatione, ut quasi *radix* sit in regeneratione; *rami* in conversione; *fructus* in sanctificatione: *altera nostri*, qua, per sanctificationem divinam, mortificati & vivificati, mortificamus & vivificamus indies, veterem ac novum hominem, subigendo peccatum, & erigendo virtutem, *tracti currimus* Cant. I. 4. *conversi nos convertimus* Jer. XXXI. 18. 19. *apprehensi apprehendimus* Phil. III. 12. De singulis harum partium singulatim:

Partes sanctificationis duæ:

XI. Prior sanctificationis pars, est *mortificatio veteris hominis*, qua, *qui Christi sunt, crucifigunt carnem cum affectibus & concupiscentiis ejus* Gal. V. 24. Hic ab *una* parte: 1. per *veterem hominem* (qui aliàs dicitur *corpus peccati* Rom. VI. 6. *caro* Rom. VIII. 6. 7. *membra* nostra, quæ *in terra* sunt Col. III. 6.) intelligitur *corruptio* 2. Pet. II. 19. *peccatum* Rom. VII. 13. 14. tam *originale inhabitans. Ibid.* vers. 20. quam *actuale*, seu *peccans peccatum* Rom. VII. 13. Quod quidem: α. *homo* appellatur, quoniam *totum* hominem occupat, & per omnes ejus partes, facultates, membra diffusum; integrum quendam *hominem* efformat Rom VII. 18. qui & *corpus peccati* Rom. VI. 6. item *corpus mortis* cap. VII. 24. insignitur: cui etiam sua *membra* tribuuntur Col. III. 5. β. *vetus* etiam homo, quia jam cum Adamo cœpit Rom. V. 12. & cum quovis nostrum nascitur Ps. LI. 7. ac proinde renovationem præcedit 1. Cor. XV. 49. ab *altera* parte 2. per *τὸ mortificare* Col. III. 5. (alias *crucifigere* Gal. V. 24.) non intelligitur, nisi illam *corruptionem*, quovis modo *subigere*, *ὑπωπιάζειν καὶ δουλαγωγεῖν* 1 Cor. IX. 27. tantisper, donec, cum ipsa vita nostra naturali, tandem penitus exspiret, & quasi *sepeliatur* Rom. VI. 4.

1. Mortificatio veteris hominis.

Quid vetus homo.

Quid mortificare.

XII. Causa hujus mortificationis; 1. *princialis* Deus est in *genere*, qui vires, quibus *possumus*, dudum per *regenerationem* contulit, easque, per conversionem, ad *propositum* mortificandi erexit, & jam, per sanctificationem, ad *exsecutionem* promovet, ut mortificationi nos alacriter accingamus: in *specie*, & per appropriationem, Spiritus S. Rom. VIII. 13. *si per Spiritum, actiones corporis mortificetis:* solet enim Spiritus obniti carni Gal. V. 17. & *operationes carnis* subigere, *adulteria, scortationes* — vers. 19. 20. 21. ut qui *in Spiritu* (h. e. in virtute Spiritus) *ambulant*, *cupiditates carnis, non perficiant* vers. 16. Causa 2. *meritoria*, est Christus, utpote qui ad hoc *venit* in carnem, ut *opera diaboli*, h. e. peccata, *destrueret* 1 Joh. III. 8. qui sua morte & crucifixione, *vim* nobis impetravit, qua possimus mortificare & crucifigere peccata; unde Paulus, *per crucem*, inquit, Christi, *mihi mundus crucifixus est, & ego mundo* Gal. VI. 14. qui item vim istam nobis communicat, in *gratia* sua Joh. I. 16. absque qua *nihil possumus* Joh. XV. 5. à qua, *mortui* cum Christo, *mortificamus membra nostra* Col. III. 3. 5. tandem & Spiritum S. impetravit, mittitque, *per* quem *Spiritum*, *opera carnis mortificamus* Rom. VIII. 13. Causa 3. *exemplaris*, ipsa est mors & crucifixio Christi. Unde *σύμφυτοι τοῦ Χριστοῦ* dicimur, *τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ*, quod *vetus noster homo, cum ipso crucifixus sit, ut corpus peccati annihila-*

Causæ mortificationis: principalis, meritoria, exemplaris.

nihiletur, & *peccato non amplius serviamus* Rom. vi. 5. 6. à quo se *cum Christo crucifixum* profitetur Apostolus Gal. ii. 20. quod, non tantum per virtutem crucis Christi; sed etiam, ad exemplum ejus, carnem crucifigat. Causa 4. *administra* seu instrumentalis, est *fides*, quatenus ejus ope: (a) ex morte & crucifixione Christi, nostri mortificationem colligimus Rom. vi. 11. (b) officia mortificationis percipimus Col. iii. 5. (c) argumenta excitantia ad mortificationem, admittimus Rom. vi. 8. 9. 10. Col. iii. 2. 3. Imprimis (d) quatenus ejus ope, Christum recipimus Joh. i. 12. cum eo unimur, ut *in nobis habitet* Eph. iii. 17. una cum ipso *planta* reddimur, *ad assimilationem mortis ejus* Rom. vi. 5. ipseque suam nobis virtutem & vitam communicat, qua *membra* nostra *in terris*, possimus *mortificare* Col. iii. 3. 5.

Instrumentalis.

Mortificationis connexum est abnegatio sui ipsius.

XIII. Cum mortificatione veteris hominis, si non penitus coincidit; saltem indivulsè connexa est *abnegatio sui ipsius*. Vix enim mortificatio veteris hominis concipi potest, absque abnegatione suipsius; nec, vice versâ, abnegatio, absque mortificatione: nisi forte mortificationem velis restringere, ad absolutè mala; & abnegationem, ad *per se* adiaphora; quamvis & abnegatio referatur ad absolutè mala Tit. ii. 12. Præscribitur, velut primum Christianismi elementum, *abnegatio sui* Matth. xvi. 24. Marc. viii. 34. Luc. ix. 23. Penes quam tenendum: 1. ab *una parte*, quid sit αὐτότης abneganda. Sonat illa: α. ipsam nostram *personam absolutè*, & hæc dici possit *αὐτότης naturalis*. β. eandem cum relatione ad *temporalia*, eorumque usum, quæ appellari possit *αὐτότης terrena*. γ. eandem ut *corruptam*, per inordinatas cupiditates, quæ dici possit *αὐτότης carnalis*. δ. eandem, ut *sanctificatam*, quam possis dicere *αὐτότητα spiritualem*: 2. ab *altera parte*, quid sit *abnegare*, ἀπαρνεῖσθαι. Quod non est, *negare seipsum*, ut vulgata & Erasmus vertunt; cum negare seipsum dicatur, qui, quod ipse dixerit, aut fecerit, inficiatur 2. Tim. ii. 13. potius *abdicare* seipsum, ut Beza vertit, est, nullam sui rationem habere, quæ ipsum, vel tantillum, ab iis quæ Deo debet, abducat. Vocis compositio significatum auget, ut sonet, *omnino negare*, metaphora sumpta, ab iis, qui partes alicujus deserunt, idque palam profitentur: ita ἀρνεῖσθαι, de tali desertione figuratè usurpatur, quæ non tam verbis, quam reipsa fit 1. Tim. v. 8. 2. Tim. ii. 12. Tit. i. 16. Heb. xi. 24. 2. Pet. ii. 1.

Quid phrasis sonet.

Quid res.

Ut *abnegare* seipsum non fit, nisi *renuntiare sibi ipsi*, & omnibus aliis, in ordine ad se, quatenus illa sese Deo, aut opponere, aut substituere, aut constituere nituntur. Quod quidem *renuntiare*, duobus peragitur: *negligendo* ac deserendo partim Matth. xvi. 24. 25. & xix. 27. partim *opponendo* se eis 1. Cor. ix. 27. Hujus ergo abnegationis *naturam*, ut distinctius assequamur; tenendum ante omnia, in quo αὐτότητος hujus vitiosæ, morbus aut vitium consistat, abnegatione curandum. Scil. 1. ab *una* parte, *non* consistit in eo (a) quod simus personæ, naturaliter distinctæ a Deo ut Creatore: ut, sub prætextu abnegationis, fas sit *seipsum* destruere Rom. xiv. 20. nec in eo (b) quod vitam circumferamus & corpus, *capax*, delectationis, & aversionis: ex usu creaturarum: nec in ipsa illa *delectatione*, aversione aut amore, ex usu creaturarum oriundis: ut, sub prætextu abnegationis, liceat odisse aut negligere *propriam* vitam; aut suffocare sensum & appetitum creaturarum; aut improbare & reprobare simpliciter, omnem complacentiam ac displicentiam, ex creaturis oriundam Eph. v. 29. Col. ii. 23. quia creaturæ omnes, producta sunt Creatoris, in usum hominis, ex ejus voluntate destinatæ 1. Tim. iv. 4. Psalm. viii. 7. 8. & xxxvi. 9. nec (c) in *natura* ipsa peccato corrupta: ut prætextu abolendæ corruptionis, fas sit violentas ei inferre manus: quod hoc sit contra voluntatem Dei Eph. v. 29. 1. Reg. xviii. 28. Multo minus (d) hic intelligitur *αὐτότης spiritualis* & sanctificata: ut, prætextu abnegationis, negemus, nos esse quod reverà sumus, v. g. regenitos, conversos, fideles; aut habere quod reverà habemus, v. g. fidem, spem, charitatem: contrarium patet 1. Cor. xv. 10. Ps. ciii. 2. Nec in eo (e) quod, oblatas nobis à Deo, quasvis benedictiones *externas*, licet communes tantum, opes, honores, valetudinem &c. respuamus: sed 2. ab *altera* parte, *consistit* omnino morbus & vitium αὐτότητος abnegandæ, in his sequentibus:
1. (1) Quod *anima* nostra (pro prima propensione & inclinatione sua, quam, per creationem, habebat in *justitia* originali, versus Deum, ut *supremum finem* suum, in cujus communione, universa sua beatitudo consisteret, jam) per lapsum, *aversionem* conceperit à Deo, & *propensionem* versus creaturas, ut in eis, supremum suum finem ac beatitudinem quærat Phil. iii. 19. ut per abnegationem, ista propensio à Deo in nos ipsos, & creaturas detorta, ad Deum retorqueri debeat. 2. Thess. iii. 5. quo non amplius in nobis ipsis, aut terrenis; sed in Deo & cœlestibus supremam felicitatem sectemur Phil. iii. 19. 20. Col. iii. 1. Psal. lxxiii. 25. & xvi. 5.
2. (2) Pro eo, quod olim à creatione, homo omnium creaturarum usum, dirigebat ad beneplacitum & gloriam Creatoris, utpote ad quam creatæ erant Prov. xvi. 4. Rom. xi. 36. jam dirigat ad se, in propriam gloriam ac voluptatem Phil. ii. 21. Joh. vii. 18. Jac. iv. 3. ut, per abnegationem, homo creaturas sibi ipsi subtractas, referat ad Deum, dirigatque in ejus gloriam 1. Cor. x. 31. Col. iii. 17. 1. Tim. iv. 4.
3. (3) Pro eo, quod olim à creatione, homo omnem suam prosperitatem *corporalem*,

lem, subordinabat *spirituali*, & voluntati Creatoris sui: jam in sola *corporali* acquiescat, eamque ipsi vitæ æternæ præferat Phil. III. 19. Ps. XVII. 14. ut, per abnegationem restaurandus sit, quo corporalia spiritualibus subordinet, postponat Matth.
4. VI. 33. Joh. VI. 27. 2 Cor. IV. 18. (4) Pro eo, quod olim à creatione, homo ingenue Deum recipiebat pro *solo* Domino suo, eique se totum submittebat, nullamque penitus sibi arrogabat, proprietatem dominiumque in seipsum, proinde nec sibi vivebat; sed Domino suo: jam, in Deum rebellis, excusso ejus dominio, sibi arroget proprietatem ac dominium, & convenienter, sibi vivat Psal. II. 2. 3. Exod. V. 2. Luc. XIX. 14. 27. Job. XXI. 14. 15. Jer. XLIV. 15. 16. ut, per abnegationem, reducendus sit homo, qui pristinum Dei dominium proprietatemque in se, ingenue agnoscat, eique prompte sese submittat 1 Cor. VI. 19.
5. 20. Rom. XIV. 9. (5) Pro eo, quod olim sub integritate, nihil omnino sibi arrogabat, velut *absoluto* Domino & proprietario; sed omnia possidebat, ut vicarius & œconomus Dei, in ejus usum dirigenda, cuique rationem redderet: jam, ubi descivit à Deo, ut ne servus quidem ejus sit amplius; sibi arripit Dei bona, eisque utitur tanquam perfectè suis Psal. XII. 5. Conf. Hos. II. 8. 9. ut, per abnegationem, eo veniat reducendus, ut seipsum omnibus exuat, omnia velut ad pedes Dei projiciat Act. IV. 34. paratus, qui ad ejus nutum, & possideat, & deserat Job. I. 21. 1 Sam.
6. III. 18. Matth. XX. 15. Phil. IV. 12. (6) Pro eo, quod olim sub integritate, homo, per omnia à Deo pendebat, omnemque suam fiduciam habebat, in paterna ejus curâ & providentiâ, procul ab omni diffidentiâ, inani metu, aut etiam fiducia, in propriâ virtute, sapientiâ, fortitudine, quibus sibi ipsi possit prospicere: jam, ubi defecit à Deo, omni fiduciâ versus Deum, vacuus Jer. XVII. 5. curis ac timoribus hujus vitæ, refertus Matth. VI. 25. 28. curam sui suscipit vs. 32. in seipso, propriis viribus, sapientiâ, studiis, præsidium quærit Hos. XIV. 4. & in quovis potius, quam in Deo, fiduciam suam collocat Psal. XX. 8. ut, per abnegationem, eo sit perducendus, ut agnitâ suâ, omniumque creaturarum insufficientia & impotentiâ Eccl. IX. 11. sibi omnibusque diffisus, totus recumbat in Deo Jer. XVII. 5. Psal. II. 12. liber ab omni sollicitudine Phil. IV. 6. 7. (7) Pro eo,
7. quod olim sub integritate, homo acquiescebat, in eâ sorte, quam supremus suus Dominus, sibi decreverat: jam post lapsum, sibi suam decernit, ac determinare nititur sortem, velut suus Dominus, quin & aliorum quorumvis: imò omnia à se suoque nutu vellet pendere, ac dirigi. Conf. Matth. XX. 21. Jes. XIV. 13. 14. quare, per abnegationem, eò perducendus est, ut in sorte sibi à Deo decreta, placide acquiescat Phil. IV. 12. agnitaque propria stultitia, voluntatem Dei malit fieri, quam propriam Matth. IV. 10. Act. XXI. 14.
Matth. XXVI. 39. 42. (8) Pro eo, quod olim sub 8.
integritate, homo se promtissimè submittebat, legibus ac præscriptis Dei, velut supremi sui Domini & legislatoris: jam rebellis factus, sese opponit legibus divinis Rom. VIII. 7. Deumque mallet suis subesse placitis Rom. IX. 20. 21. ejusque leges, tanquam insulsas, ad suum modulum fingeret refingeretque: ut, per abnegationem, formandus sit, qui æquitatem & justitiam legum divinarum agnoscat Rom. VII. 12. 14. qui *ratiocinationes evertat, omnemque sublimitatem; quæ extollitur adversus cognitionem Dei, & captivam ducat omnem cogitationem, ad obediendum Christo* 2 Cor. X. 5.

XIV. Fuit sanctificationis pars *prior*, mortificatio veteris hominis: succedit *posterior*, *vivificatio novi hominis*. Per quam, hic quidem non intelligimus, *primam* illam vivificationem, quæ *regeneratione* peragitur, quando mortuis in peccato, primus actus vitæ spiritualis refunditur, quam appellare possis, *vivificationem* VETERIS *hominis*: sed *secundam* quandam vivificationem, qua jam vivificati, per gratiam sanctificantem, se vivificatos ostendunt, exserendo actus vitales: quam non incommode, possis designare *vivificationem* NOVI *hominis*. Dispiciendum ergo: 1. quid sit *novus* homo: nim. *puritas imaginis* divinæ, quâ turpitudinem peccati sequitur, vita illa spiritualis quatenus mortificationem peccati sequitur. Variis nominibus repræsentatur, v. g. *novitas vitæ* Rom. VI. 4. *nova creatura* 2 Cor. V. 16. *natura divina* 2 Pet. I. 4. *homo interior* Rom. VII. 22. homo *occultus* 1 Pet. III. 4. *scientia*, *sanctitas*, *justitia* Col. III. 10. Eph. IV. 24. Et hæc quidem *puritas*, HOMO indigitatur, quod *totum* hominem occupet, & in omnibus ejus partibus & facultatibus, seipsam conspicuam præstet 1 Thess. V. 23. & NOVUS etiam homo, quia: α. non ex principiis, primæ & *antiquæ* nostræ generationis, ortum trahit; sed ex principiis secundæ & *novæ* cujusdam generationis, de quâ Joh. I. 13. & III. 3. 5. β. novam quandam, & *dispositionem* internam, & faciem externam conciliat, toto cœlo diversam ab antiqua illâ, quam ante sanctificationem gessimus 2 Cor. V. 17. 1 Cor. VI. 10. 11. Tit. III. 3. 4. Tum 2. quid si *vivificatio novi* hujus hominis: nim. hominem jam ante vivificatum, & renovatum, per regenerationem & conversionem; magis *vivum* facere, partim infusione novorum *habituum*, quando *fidei adjicitur virtus* — 2 Pet. I. 5. 6. 7. Conf. Jes. XI. 1. 2. partim excitatione infusorum habituum, ad *studium* & exercitium, bonorum operum, à quo fides *viva* & mortua significatur Jac. II. 17. 20. & ἐνεργουμένη Gal. V. 6.

2. Vivificatio novi hominis.

XV. Causas easdem ferè agnoscit hæc *vivificatio*,

Causæ

vivificationis:

tio, quas jam ante agnovit *mortificatio* veteris hominis. Nim. 1. *principalis*, est Deus in *genere*, qui & hinc, Deus *vivens* passim appellatur, & *vivificans* Psal. XLII. 3. quod non tantum vitam *naturalem* infundat Gen. II. 7. Act. XVII. 25. 28. sed etiam *spiritualem* Eph. II. 5. in *specie*, *Pater* 1. Pet. I. 3. *Filius*, qui mundo *vitam* dat Joh. VI. 33. in quo *vivimus*, & qui vivit *in* nobis Gal. II. 20. & hinc *vita nostra* appellatur Col. III. 3. Joh. XIV. 6. & XI. 25. sed per appropriationem, *Spiritus Sanctus*, qui *vivificare* dicitur Joh. VI. 63. & *Spiritus vita* Rom. VIII. 2. Spiritus *vivificus* 1 Cor. XV. 45. per quem & nos *vivere* dicimur Rom. XIII. 13. item Spiritu *duci* Psal. CXLIII. 10. Joh. XVI. 13. Rom. VIII. 14. Tum. 2. *exemplaris*, ad quam efformatur nostri vivificatio, est *resurrectio Christi* Rom. VI. 4. 5. 11. à quo *resurgere* dicimur cum Christo Col. III. 1. & Christus *vivere in* nobis dicitur Gal. II. 20. imo ipsa *vita* nostra Col. III. 3. Denique 3. *instrumentalis*, *fides* nostra, unde *fide vivere* dicimur Rom. I. 17. Habac. II. 4. Gal. II. 20. Quatenus illa: α. vitam *gratiæ*, efficaciter *colligit*, ex vivificatione seu resurrectione Christi. β. quatenus argumenta, vitam sanctam suadentia, *admittit* Rom. VIII. 17. γ. vitam Christi nobis proponit in *exemplum* imitationis, ut ei assimilemur Rom. VI. 5. Matth. XI. 28. Joh. XIII. 15. ut oculos in ipsum continuò habeamus defixos, velut in *fidei nostræ ducem ac perfectorem* Heb. XII. 2. quatenus δ. Christum apprehendendo, cum ipso apprehendentes *unit*, ut *ipse* vivat in nobis, & *nos* vicissim in eo Gal. II. 20. ut in ipso *maneamus*, & ipse in nobis, eaque ratione multos *fructus* feramus Joh. XV. 5.

principalis.

exemplaris,

instrumentalis.

Producta vivificationis, sunt:

1. virtutes,

XVI. Vivificationem novi hominis, duo sequuntur: 1. *virtutes* 2. Pet. I. 5. seu *spiritus* sapientiæ, intelligentiæ, fortitudinis — Jes. XI. 2. seu *fructus* spiritus Gal. V. 22. quæ regenitis & conversis, per vivificationem sanctificationis, infunduntur Eph. I. 17. nec sunt nisi habitus, per quos voluntas *proclivis* est ad benè operandum Heb. V. 14. Tum 2. *bona opera*, seu actiones virtutum, quibus *lux*, seu gratia vivificationis splendet, seque foris conspicuam facit Matth. V. 16. Per quæ hic non aliud intelligimus, quam opera Deo *grata* ad salutem Col. I. 10. Heb. XI. 5. ad quorum constitutionem, hæc tria *conjunctim* requiruntur; (1) ut profluant à *corde regenito* seu renovato 1. Tim. I. 5. Matth. XII. 35. quod *arbor mala* non possit proferre *bonos* fructus Matth. VII. 18. & quod à carne *nascitur*, non sit nisi *caro* Joh. III. 6. quemadmodum à corde pravo, non nisi pravæ cogitationes Matth. XV. 19. nec tantum à corde regenito; sed etiam à corde *fideli*, seu à fide ἀνυποκρίτῳ 1. Tim. I. 5. eo quod *absque fide*, *impossibile* fit *placere Deo* Heb. XI. 6. imò quod à *fide* non resultat, quantumvis existat speciosum, apud Deum quidem, fit *peccatum* Rom. XIV. 23. & optima nostra opera, extra Christum fide apprehensum, in conspectu divino, non sunt nisi *panniculus menstruatus* Jes. LXIV. 6. Nisi enim illa imperfectio, quæ optimis nostris operibus adhæret, per Christi perfectionem sarciatur, & illa impuritas, quæ ipsis, à nostra impuritate naturali, adhæret, tegatur puritate justitiæ Christi, Deo abominationi sunt: quo sensu, *extra Christum nihil* posse dicimur, scil. quod Deo *gratum* sit Joh. XV. 5. in Christo autem sumus, eique unimur, per fidem Eph. III. 17. (2) Ut à nobis dirigantur in *gloriam* Dei, velut ultimum finem 1. Cor. X. 31. Matth. V. 16. Joh. XV. 8. Phil. I. 11. cujus defectu, opera Pharisæorum, aliorumque hypocritarum, quantumvis alias speciosa, à Christo reprobantur Matth. VI. 2. 5. & XXIII. 5. Non quod præcisè necessarium sit, ut gloria ista Dei, semper intendatur *actu* (quamvis & hoc, quantum fieri potest, à perpetrantibus accurari debeat) sed quod *virtualis*, & generalis, omnium operum nostrorum scopus ultimus, debeat esse glorificatio Dei 1. Cor. VI. 20. (3) Ut præstentur ad præscriptum *legis divinæ* Gal. VI. 16. Jes. VIII. 20. Deut. IV. 2. Jes. XLIX. 13. Matth. XV. 9. Col. II. 22. Si enim ab eo non sint *præscripta*, non præstant obedientiam Deo gratam; unde Deus, *quis*, inquit, *hoc postulavit de manu vestra?* Jes. I. 12.

2. bona opera.

Norm. requisita tria.

Normam & compendium virtutum & bonorum operum, præstat lex Dei.

XVII. *Normam* igitur, atque etiam *compendium*, virtutum pariter, & bonorum operum, præstat *lex* Dei, per ea quæ citavimus paragrapho præcedenti. Non quidem 1. *ceremonialis* illa, quæ cultum dirigebat Judæorum, *quatenus judaicus* erat: hæc enim, cum judaica Religione, & quod Mediatorem præfiguraret ut *futurum*, sicut *umbra* *corpus*; Mediatore jam exhibito, abrogata est, quoad *usum* Col. II. 16. 17. Nec 2. *forensis*, quæ Rempublicam dirigebat judaicam: hæc enim, cessante ipsâ illâ republicâ, quatenus quidem eam *peculiariter* observabat; jam abrogata est: proinde 3. sola lex *moralis*, cujus ne jota quidem aut κεράτιον concidet Matth. V. 17. 18. Hæc nihil aliud est, quam lex *universalis*, quæ omnes homines, omni tempore & loco, obstringit ad sui observantiam. Hujus virtutes ac vitia, sibi invicem opposita, ὡς ἐν ἐπιτομῇ, sic repræsentamus: (1) virtus generalis totius legis, est *charitas* Matth. XXII. 37. *diliges* — hinc Apostolus Gal. V. 14. *tota*, inquit, *lex*, *hoc uno verbò completur*: *diliges* — quamvis hoc *ibidem*, suis causis adductus, restringat ad secundam tabulam. Proinde, ex adverso, *vitium* generale totius legis est *odium*. (2) Charitas ista, ex objecto, duplex est: versus *Deum*, & versus *proximum* Matth. XXII. 37. sic, ut sub posteriori, comprehendatur charitas versus *semetipsum*, *ibid.* (*sicut teipsum*); Eph.

Lex moralis breviter repræsentatur.

Prior tabula.

Eph. v. 29. Matth. vii. 12. (3) Charitas versus *Deum* omnia comprehendit officia, quæ Deo *immediate* debentur. Hæc omnia, una *Religionis* voce connotantur, quatenus illa dirigit *cultum* divinum, prout *justitia curam* proximi. Prioris ergo tabulæ, virtus generalis est *sanctitas* Eph. iv. 24. latiore scil. significatione: prout, ex adverso, *vitium* generale totius prioris tabulæ, est *prophanitas* 1 Tim. 1.9. Heb. xii. 16. (4) Cultus Dei, quem Religio dirigit, duplex est: *naturalis* alter, quem ipsa Dei natura exigit, v. g. agnitio Dei, fides, spes, charitas, obedientia, reverentia &c. quæ per *naturam* suam, Deus non potest non exigere à creaturâ rationali: *Virtus* generalis, quà cultus hic naturalis dirigitur, est *pietas*, *εὐσέβεια* 1 Tim. ii. 2. & iv. 7. 1 Pet. 1. 7. *θεοσέβεια* 1 Tim. ii. 10. Joh. ix. 31. *Vitium*, ex adverso, duplex: *atheismus*, quo *nullum* Deum veneramur Eph. ii. 12. & *idolatria*, qua *alium* pro Deo veneramur, sive *loco* veri Dei; sive *cum* vero Deo 1 Cor. x. 14. Gal. v. 20. sive vitium illud utrumque *crassius* & aperta professione 1 Cor. x. 7. Exod. xxxii. 1. sive *subtilius* & praxi tantum, exerceatur Col. iii. 5. Psal. x. 4. & xiv. 1. 2. Cultui huic naturali dirigendo, quia per naturam quoque nobis potest innotescere, Deus *unum* tantum, sed primum tamen & primarium præceptum destinavit. (5) Alter Dei cultus, est *institutus*, quem *voluntas*, ut distincta à natura Dei, exigit: quem Deus, absque ulla naturali necessitate, pro mero sub beneplacito, hominibus, præscribit, v. g. Deum colere sacrificiis. Hunc cultum, quia *natura* nobis nequaquam est perspectus; Deus, tribus posterioribus, prioris tabulæ præceptis dirigit, hoc ordine: ut (6) *primo* designet *officia*, quæ ad cultum istum veniant observanda, in quibus est totus cultus Dei externus, v. g. conventus ecclesiasticus, publica verbi divini annunciatio, publicæ precationes, psalmodia, administratio & usus sacramentorum, exercitium disciplinæ ecclesiasticæ, vocatio ministrorum &c. Ista omnia dirigit *secundum* præceptum, prohibendo ut *nihil* hic pro officio cultus instituti admittatur, ex propria *imaginatione*; sed ex solo *præscripto* divino Deut. iv. 2. & xii. 32. Generalis ergo secundi præcepti *virtus* est, *obedientia*, quatenus strictiore significatione, notat id velle præstare, quod rectum videtur, non in oculis propriis, aut in oculis aliorum hominum Deut xii. 8. sed quod rectum est in oculis Domini vers. 32. *Vitium* oppositum generale secundi præcepti, est *ἐθελοθρησκεία cultus voluntarius* Col. ii. 23. *δεισιδαιμονία superstitio* Act. xxv. 19. quæ non est, nisi *cultus indebitus* Jes. 1. 12. proscriptus Matth. xv. 9. Col. ii. 22. possis etiam appellare *imaginationem*, qua nobis facimus *imaginem*: *non facies tibi sculptile*——

Primi præcepti virtus generalis & opposita vitia.

Secundi præcepti virtus & vitium

Tertii (7) *Secundo*, ut designet *medium*, quo circa officia cultus instituti occupari debemus: scil. ut omnia quæ pertinent ad cultum istum, tractemus congruenter majestati divinæ, utpote quibus impressit *nomen* suum, quæ sibi dedicavit: quod fit, *α*, *præcedenti præparatione* debita Eccl. v. 1. 2. *β*. *concomitante*, tum *reverentia* Psal. xcv. 6. 7. Gen. xviii. 2. cum vers. 27. tum *devotione* Psal. v. 8. & cviii. 2. 3. *γ*. *subsequente* usu, quo vim præstitorum officiorum, conemur experiri apud nos ipsos, in gloriam Dei Jac. 1. 21. 22. 23. Ut generalis tertii præcepti *virtus* sit, *reverentia nominis divini*, qua circa officia cultus divini occupamur, cum justa eorum æstimatione: cum congruo timore nimiæ familiaritatis, & cum animi promptitudine, & suavi cordis delectatione: *vitium* generale est *profanatio nominis divini*, quæ perpetratur *acedia* 2 Tim. iv. 3. *pigritia* Rom. xii. 11. *negligentia*, contemptu & *abusu* Luc. xix. 46. *torpore* & evagatione mentis Heb. v. 11. Ezech. xxxiii. 31. *oblivione* Jac. 1. 24. 25. *confusione* 1 Cor. xiv. 33. inter sacra: item usu *temerario* nominum & titulorum Dei Levit. xxiv. 11. 16. (8) *Tertio*, ut designet *fixum tempus*, exercitio cultus instituti impendendum, nim. septimum *illum* diem, quem quidem ipse designaverit: sive ille numeretur à *creatione*, ut factum sub veteri œconomia; sive à *resurrectione* Christi, ut fit sub nova œconomia, modo monstratus fuerit ille septimus dies ab ipso *Deo*. Huc spectat *quartum* præceptum, cujus *virtus* generalis est *sanctificatio Sabbathi*: quæ peragitur, partim *abstinendo* a negotiis *propriis*, hoc est, talibus, quibus terrena lucrari intendimus Exod. xx. 9. *sex diebus facies opus tuum*; partim *incumbendo* operi *divino*, h. e. ejus cultui, seu officiis cultus instituti: vitium oppositum est *prophanatio* Sabbathi: quæ fit, partim perfectione operis *proprii* Jes. lviii. 13. partim neglectu operis *divini*. Ibid. Sic repræsentavimus argumenta *prioris* tabulæ decalogicæ. (9) Charitas versus *proximum*, omnia illa comprehendit officia, quæ ex præscripto Dei, proximo debemus, quæ omnia una *justitia* voce designantur Eph. iv. 28. quæ proinde *summaria* est, totius secundæ tabulæ *virtus*, qua, quod justum est, proximo præstamus: prout *vitium* summarium, est *injuria* Rom. 1. 18. Quæ justitia pariter & injuria, singulatim exercentur: (10) *primo* circa *honorem* proximi, quatenus ille complectitur omnia ea officia reciproca, quæ ab *una* parte inferiores quivis, præstare debent suis superioribus: v. g. reverentiam, amorem, observantiam, submissionem, obedientiam, fidelitatem &c. ab *altera* parte, quæ superiores quivis, Magistratus, Pastores Patresfamilias, Præceptores.——præstare tenentur suis subditis, nim. *justitiam jurisdictionis*, & *charitatem*: quæ circa inferiores occupantur, tum *protegendo* a malis; Job. xxix. 14. 15. 1. Tim. v. 8. tum *regendo*

præcepti virtutes generales & vitium oppositum.

Quarti Præcepti virtus generalis, cum opposito vitio.

Posterior tabula.

Quinti præcepti virtus summaria cum opposito vitio.

gendo ac dirigendo ad bona, legibus, remuneratione, & punitione Rom. XIII. 4. 1 Tim. II. 2. Virtus autem universalis, quâ omnia ista officia reciproca diriguntur, est *humilitas* erga proximum, quâ proclives sumus, ad agnoscendam & testificandam illam excellentiam, quam Deus cuique contulit 1 Pet. v. 5. Phil. II. 3. prout oppositum generale vitium quinti præcepti, est *superbia*, qua, per contemtum proximi, ea negligimus officia, quæ, ex præscripto Dei, ipsi debemus 2 Tim. III. 2. (11) *Secundo* circa *vitam* proximi, conservandam, focillandam, promovendam: tam *α. spiritualem*; quod fit, *interpellatione* apud Deum 1 Tim. II. 1. *exemplo* bono, ad imitationem præstito Tit. II. 7. *adhortatione* Col. III. 16. quam *β. corporalem*, quod fit: a. eis virtutibus, quibus alieni sumus ab omni *læsione* proximi, nim. mansuetudine, patientiâ, longanimitate & placabilitate. b. eis virtutibus quibus inclinamur, ad *vitæ* conjunctionem fovendam, quales sunt concordia & benevolentia, quæ conjunctam habent affabilitatem, comitatem, & æquanimitatem. *Virtus* generalis, hæc omnia dirigens, est *humanitas*, *φιλανθρωπία* Act. XXVII. 3. & *vitium* generale oppositum, est *homicidium*, quo non tantum injusta proximi occisio continetur; sed etiam, quævis sævitia, crudelitas & similia. (12) *Tertio* circa *puritatem* quod matrimonialia, quæ ad propagationem spectant, per *verecundiam* & *honestatem* Phil. IV. 8. Virtus, hæc omnia generaliter dirigens, est *castitas* seu puritas personæ, quoad matrimonialia 1 Thess. IV. 3. 4. 5. prout, ex adverso, vitium generale, est *luxuria*, quatenus strictiore sensu, notat illicitum usum, eorum quæ pertinent ad generationem, quæ, eodem sensu, *impuritas*, *mollities* & *cupiditas mala* Col. III. 5. *lascivia* Rom. XIII. 13. *morbus cupiditatis* designatur 1 Thess. IV. 5. cui luxuriæ accensentur, omnes ejus causæ, effecta, signa aliaque: nec non omnes ejus species; scortatio, adulterium, incestus, polygamia simultanea, raptus, concubitus contra naturam, & illegitimum divortium. (13) *Quarto* circa *fortunas* & bona proximi externa, quæ justo titulo possidet, coram foro civili, sive occupatione, sive mercede, aut quovis contractu: ut nim. ea *conservet*, & adaugeat pro virili. Cui dirigendæ *virtus* generalis est, justitia *commutativa*, sic dicta, quod circa commutationes occupetur Levit. XIX. 36. Psal. XV. 2. Prov. XVI. 11. quam juvant *parsimonia* & *frugalitas* Prov. XXI. 15. item *liberalitas* 2 Cor. VIII. 15. Rom. XII. 13. Levit. XXV. 35. Psal. XXXVII. 21. *Vitium* oppositum generale octavi præcepti, est *furtum* seu injusta rei ablatio, invito Domino; sive illud *palam* fiat, per rapinam & latrocinium Exod. XXII. 1. Hos. VI. 8. 9. 1 Cor. VI. 8. 9. sive *clam*, per qualemcunque fraudulentiam Luc. XIX. 8. (14) Circa *securitatem* quamvis proximi, quatenus illa, seu conservari possit studio veritatis; seu lædi quovis falso testimonio. Sive id fiat *extra* judicium, quovis falsi-loquio, aut perfidâ promissione Eph. IV. 25. & v. 9. Jac. III. 14. sive *in* *tra* judicium, quovis falsi-loquio, in actore, reo, Judice, testibus, advocato, procuratore Prov. XVI. 10. *Virtus* generalis noni præcepti, quâ hæc omnia diriguntur, est *veracitas*, per quam proclives sumus, ad loquendum secundum conscientiam Eph. IV. 15. prout *vitium* generale, est quodvis *mendacium*, quo contra conscientiam loquimur, nostraque auctoritate, falsum, scientes volentes, confirmamus Eph. IV. 25. (15) Circa quamvis proximi *fortunam*, quatenus illa, seu promoveri, seu lædi possit, interiori nostra *concupiscentia*; in honore, vita, matrimonio & fortunis. *Virtus* generalis, qua hæc in tuto sunt, est *αὐτάρκεια* seu *contentatio*, qua sic acquiescimus in sorte, nobis à Deo decreta, ut alienum quidvis, ne *cupiamus* quidem, *illegitimo* modo 1 Tim. VI. 6. Heb. XIII. 5. Phil. IV. 11. quin, ex adverso, *lætemur* super quavis prosperitate proximi Rom. XII. 15. *Vitium* autem adversarium, est *concupiscentia prava* Heb. XIII. 5. Rom. VII. 7. oriunda à perversa *φιλαυτίᾳ* 2 Tim. III. 4. ex qua porrò nascitur *invidia* Matth. XX. 15. & *ἐπιχαιρεκακία*, qua lætamur etiam de proximi adversis Psal. LXX. 3. Obad. verss. 11. 12. Et sic breviter repræsentavimus normam & compendium, omnium virtutum & vitiorum, ad quam, omne sanctitatis & justitiæ studium componi debet. Singulares singulorum præceptorum virtutes & vitia, cum suis controversiis & casibus conscientiæ, ad *moralia* nostra seponimus.

Sexti præcepti summaria virtus, cum opposito vitio.

Septimi præcepti summaria virtus & vitium.

Octavi præcepti virtus generalis, & opposi- tum vitium.

Noni præcepti virtus generalis, e que opposi- tum vitium.

Decimi præcepti virtus generalis, et que oppositum vitium.

XVIII. Sanctificationis & sanctitatis, quam huc usque delineavimus, in virtute & bonis operibus, tres potissimum considerandæ affectiones; nim. *primo*, *necessitas* Heb. X. 36. cujus fontes dudum ostendimus §. IV. Est autem gemina: 1. *præcepti* & voluntatis Dei indeclinabilis 1 Thess. IV. 3. Levit. XI. 46. & XIX. 2. & XX. 7. 1 Pet. I. 14 15. 16. Matth. V. 16. 48. Tum 2. *medii*, non equidem, ut sanctitas & studium bonorum operum, *jus* nobis paret ad vitam æternam: justificamur enim gratis, absque operibus Rom. III. 24. 28. nec ut ipsam vitam æternam sua efficientia, conferat: hoc enim soli Christo tribuitur 2 Tim. IV. 7. sed quod, ex voluntate Dei, ad *possessionem* vitæ æternæ prærequiratur Heb. XII. 14. & quasi *via* sit, quæ certissime eo diducat Jes. XXX. 21. Matth. VII. 12. 13. 14. Hinc præcepta Dei, passim *viæ* ejus appellantur Psal. XXV. 10. & vivere juxta præcepta illa, dicitur *ambulare in viis Domini* Deut. VIII. 6. Jos. XXII. 5. 2 Reg. II. 3. &c. quod nim. talis ambulatio ducat ad vitam Prov. XI. 19. & XII. 28. Hinc

Sanctificationis & bonorum operum necessitas.

Efficacia & usus sanctitatis.

XIX. *Secundo* efficacia & *usus*, à quo *utilis* dicitur 1 Tim. IV. 8. Respectu: (1) *justificationis*, non equidem *acquirenda*, ut *jus* vitæ æternæ ejus ope nobis comparemus. Sic enim, non tantum non est *utilis*; sed etiam *noxia*, quod gratiæ Dei, & merito Christi sit derogatoria Rom. XI. 6. unaque hominem excludat, à participio justificationis per Christum Rom. X. 3. 4. Gal. V. 4. sed ad acquisitæ *continuationem* Apoc. XXII. 11. ut suo loco docuimus. Respectu (2) *fidei*, efficax & utile est studium sanctitatis, ad ejus sinceritatem manifestandam Gal. V. 6. Jac. II. 18. Matth. VII. 16. 17. 18. quod fides sanctitate, seu bonis operibus destituta, *informis* sit ac *mortua* Jac. II. 17. 20. 22. ac proinde, non melior quam nulla. Respectu (3) *salutis* æternæ: quamvis nobis non conciliet mercedem *debitam*, secundum justitiam commutativam, ex intrinsecâ operis dignitate, nec, ut diximus, quicquam conferat ad *jus* salutis: attamen, dum viam præstat, ducitque, ad salutem, eaque ratione, ex pacto divino, *possessionem* conciliat *salutis* æternæ, *mercedem* Matth. V. 12. *coronam* 2 Tim. IV. 7. 8. *hæreditatem* Matth. XXV. 34. 35. *καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης, excellenter excellens æternum gloriæ pondus* OPERARI dicitur 2 Cor. IV. 17. Nec hoc tantum posthac; sed hic etiam, indubitatam præstat futuræ salutis *certitudinem* 2 Cor. V. 1. Joh. II. 5. 6. & III. 2. 3. Addam (4) respectu *proximi*, efficax est ad ejus ædificationem Matth. V. 16. & conversionem 1 Pet. II. 12.

Perfectio & imperfectio sanctitatis.

XX. *Tertio*, perfectio & imperfectio. Competet, procul dubio sanctitati, *post* hanc vitam *omnimoda* perfectio Eph. V. 26. 27. & IV. 13. competit eidem *in hac* vitâ, sua quædam duplex perfectio: (1) *Sinceritatis* Gen. XVII. 1. Jes. XXXVIII. 3. per quam non fucata est, & personata verbis solis, ac gesticulationibus externis Psal. XII. 3. Ezech. XXXIII. 31. sed ab imo procedit corde Deut. VI. 5. Psal. CXXXIX 23. 24. (2) *partium* Luc. I. 6. quatenus vere sanctificati conatus, sese extenderit, non ad hæc tantum aut illa legis officia, sibi magis congrua Marc. VI. 20. sed ad omnia & singula 2 Reg. XXIII. 25. Luc. 1. 6. quali v. g. infans, omnia membra corporis humani proferens, *perfectus* dicitur: Sed (3) perfectionem *graduum*, qua omnia sanctitatis officia, in quæ sincere enititur sanctificatus, ultimum consequantur gradum; in hac vitâ, præter Christum, non obtinuit quisquam, nec obtinebit 1 Cor. XIII. 9. 10. 11. Phil. III. 11. 12. 13. Prov. XX. 9. Eccl. VII. 20. 1 Reg. VIII. 46. Jes. LXIV. 6. Jac. III. 2. 1 Joh. I. 8. 9. 10. Rationes divinæ hujus dispensationis, sic nervose repræsentat Maresius loc. XII. §. 21. Sic enim, inquit: 1. discrimen apparet, inter justificationem & sanctificationem, 2. Ecclesiam militantem & triumphantem, 3. viam & patriam, 4. tum pii, infirmitatum suarum sensu & conscientia, ad humilitatem formantur. 5. ex sola Dei gratiâ salutem exspectant. 6. avidius ad cœli felicitatem adspirant. 7. mortem excipiunt alacrius. Et 8. sicut Israëli, Cananæorum hostilitates; ita nobis reliquiæ peccatorum, inserviunt ad exercitium spirituale. Ex dictis patet, sanctitatem suas habere, periodos, suos gradus, non tantum ratione: α. hujus & futuræ vitæ; nec tantum ratione β. præteritæ & præsentis œconomiæ, quatenus *illius* sanctitas, utpote sub ætate infantili Gal. IV. 1. ordinarie minor fuit, quam *hujus*, virilem jam & adultam agentis Zach. XII. 8. quod copiosior procul dubio, communicatio Spiritus S. jam vigeat, quam olim Joël. II. 28. 29. Act. II. 17. 18. Zach. XII. 10. sed etiam ratione γ. præsentis œconomiæ, sub quâ, ratione graduum, alii *infantes* sunt 1 Cor. III. 1. 2. & XIII. 11. 12. Eph. IV. 14. alii *adolescentes* 1 Joh. II. 13. alii *adulti*, *Patres. Ibid.* Eph. IV. 13. & hi demum, comparate ad infantes, *τέλειοι*, *perfecti*, seu potius *adulti* appellantur Phil. III. 15. cum Eph. IV. 13. 14. Heb. V. 14. Jac. III. 2.

Ex sanctificationis imperfectione, in sanctificatis, est caro & spiritus.

XXI. Ex hac sanctificationis imperfectione, omnes vere sanctificati, omnesque eorum partes, & facultates, tam *superiores* seu rationales, intellectus & voluntas; quam *inferiores* seu sensitivæ, imo & optima eorum opera, à duplici principio informantur, *carne* & *spiritu* Gal. V. 17. quæ in eo se habent, ad modum duplicis hominis; *veteris* & *novi* Eph. IV. 21. quorum illud, scil. *caro* hominem afficit, quatenus corruptus est: hoc, puta *spiritus*, eundem quatenus conversus & sanctificatus est: nec *hominum* tantum afficiunt sanctificatum (in non-sanctificatis enim, non est, nisi mera caro Joh. III. 6.) sed omnia etiam ejus *bona* opera, usque ad *optima*, quæ à carne seu corruptione adeo inficiuntur: ut, licet peccata non sint; peccaminosa tamen imperfectione ita laborent, ut per se, Deo non tantum placere non possint; sed & propter istam labem, sibi perpetuo adhærentem, puniri etiam mereantur Jes. LXIV. 6. Rom. VII. 21. 22. 23. Marc. IX. 24. Hinc omnino necessarium est, ut imperfectio illa sarciatur, & labes operiatur, perfectione & puritate sanctitatis Christi, per fidem apprehensæ Psal. XXXII. 1. & ut nobis, opera nostra bona sarcienda & operienda, Christo per fidem tradamus, qui ea Patri suo, pro nobis offerat Apoc. VIII. 3. 4. Joh. XVI. 23. 24. Dan. IX. 17.

Carnis & Spiritus in sanctificatis, triplex consectarium.

XXII. Duplicis porro istius principii, tria hæc in sanctificatis observantur *consectaria*: 1. Perpetua in ipsis *contentio*, inter *carnem* corruptam, concupiscentem; & *spiritum* sanctificatum, obnitentem Gal. V. 17. carnis desideria compescentem & mortificantem Rom. VIII. 13. ejusque jugum ac dominium, adeo excutientem Rom. VI. 12. ut,

licet

licet carnem non possit penitus debellare; tamen eo usque subigat, ut *sponte* nunquam ei subsit *Ibid.* quamvis ut tyranno, velut coactus, subinde cedere cogatur Rom. VII. 14. Cujus contentionis, illustre specimen Apostolus præstat in seipso Rom. VII. 14 — quando: α. non statum hominis sub œconomia *legali* constituti, confert cum statu hominis sub *Euangelica* agentis; cum Paulus tum non vixerit sub œconomia legali: nec β. statum suum præteritum & irregenitum à vs. 14. usque ad 25. confert, cum statu suo præsenti & regenito vs. 25. sed statum suum *præsentem* examinat, sub duplici principio, carne & spiritu, perpetuò sibi invicem obnitentibus, ut non semper præstet quod velit; sed nonnunquam quod odio habeat: imo & tum, si quod bonum est, velit ac præstet; sibi adhæreat malum. vs. 21. ut semper cogatur suspirare: *Miser ego! quis me liberabit?* vs. 24. Cum autem nondum sanctificati, mere sint *caro*, omnique spiritu destituti; in eos quoque non cadit, veri ac proprii nominis lucta inter carnem & spiritum: ac proinde, quæ in ipsis quandoque observatur contentio, non est inter carnem & spiritum; sed inter carnem concupiscentem, & carnem metuentem. Discernendæ duplicis hujus contentionis rationem, ad practicalia seponimus.

c. Lucta,

2. Gravissima sanctificatorum peccata.

XXIII. 2. Gravissima peccata, in quæ, ipsi etiam verè sanctificati, non raro incidunt: quod videre est v. g. in *Noachi* ebrietate Gen. IX. 21. *Abrahami* & *Isaaci* mendaciis Gen. XII. 13. 19. m. XX. 2. & XXVI. 7. *Lothi* ebrietate & incestu Gen. XIX. 33. 34. *Aaronis* idololatria Exod. XXXII. 4. ejusdem & *Mosis* infidelitate Num. XX. 11. 12. *Davidis* adulterio & homicidio 2 Sam. XI. 4. 15. *Salomonis* idololatria & polygamia 1 Reg. XI. 1 — *Hiskiæ* fastu Jes. XXXIX. 2 — *Petri* lapsu Matth. XXVI. 70 -- &c. Usque adeo, ut de justo dicatur, quod *septies cadat* in die Prov. XXIV. 16. Quæ omnia resultant à reliquiis carnis, ipsis inhabitantibus Rom. VII. 18. 19. Quæ tamen sanctificatorum peccata, utcunque gravia, toto cœlo distant ab impiorum sceleribus: quando enim: α. illorum peccata resultant ab *infirmitate*, validiore tentatione expugnata Matth. XXVI. 41. 2 Sam. XII. 4. horum resultant à *contumacia* Num. XV. 30. Ps. XIX. 13. 14. Quando β. illorum peccata, cum qualicunque *reluctantia* spiritus perpetrantur Rom. VII. 15. 19. Gal. V. 17. horum scelera, puro puto *carnis obsequio* excluduntur Eph. IV. 19. Quando γ. illorum peccata *subacta* sunt 1 Cor. IX. 27. horum scelera plenè *dominantur* Rom. VI. 12. 1 Reg. XXI. 20. Quando δ. illi à commissis peccatis, recidunt ad *resipiscentiam* 2 Sam. XXIV. 10. Matth. XXVI. 75. hi suis sceleribus *immoriuntur* Joh. VIII. 21.

Discrimen inter peccata sanctificatorum & impiorum.

3. Quotidiana resipiscentia.

XXIV. 3. Quotidiana resipiscentia. Si enim per carnem *εὐπερίστατον*, *quotidie* labimur, nec semel; sed *septies* & sæpius Prov. XXIV. 16. nunquid necessarium, ut quotidie renovata resipiscentia, resurgamus? Conf. Luc. XVII. 4. quotidie lapsus nostros coram Deo, humiliter exoneremus? *Ibid.* cum Deo reconciliemur? 2 Cor. V. 20. curatius nobis advigilemus? ne à peccato *εὐπεριστάτῳ* fallamur Heb. XII. 1. & III. 13. & in sanctitate progressus & incrementa quotidie facere, omni conatu adnitamur? 2 Cor. VII. 1. Phil. III. 12. 13. 14. 2. Pet. III. 18. Col. I. 10.

Pars elenchtica.

Quæstiones:

XXV. Quæritur *primo*, an, per sanctificationem, Deus voluntati nostræ, novos habitus bonos conferat, per quos proclives simus ad benè operandum? Pelagiani cum quibus Sociniani faciunt ex asse, quia negant, à peccato protoplastorum primo, posteros quicquam, aut labis aut vitii contraxisse; ac libero nostro arbitrio, vires suas adhucdum integras superesse, ad volendum & perpetrandum bonum quodvis: *habituum* bonorum collationem, necessariam esse negant, totumque sanctificationis opus, ponunt in excitanda voluntate, ut suis viribus seipsam accingat, studio bonorum operum; idque sanctificationem agere *suasionibus* mortalibus tantum. Pontificii, quia pugnam carnis & spiritus, h.e. corporis & animæ, statuunt, ab ipsa creatione, homini fuisse *naturalem*, cui ordinandæ & compescendæ, justitiā *originalis*, naturæ extrinsecus, ut frænum quoddam, fuerit superaddita; quæ proinde sola, spiritu illæso, fuerit, propter peccatum protoplastorum, ablata: non existimant necessarium esse, ut spiritui, seu voluntati illæsæ, *novi* conferantur *habitus*; tantum hic requiri, ut gratia spiritui naturalis, excitetur, sive hoc fiat sola suasione *morali*, ut volunt Jesuitæ; sive insuper operatione Dei *physica*, ut Dominicani: saltem novos *habitus* voluntati, per sanctificationem infundi, non admittunt. Reformati, quia, cum Scripturis statuunt justitiam *originalem*, homini olim fuisse naturalem, eamque peccato protoplastorum planè periisse, ut jam voluntas mortua sit in peccato, & inepta ad quodvis bonum *spirituale*: existimant, electis: primò *vitam* spiritualem restitui *regeneratione*; hanc deinde *excitari* & promoveri in *actum*, eatenus ut Deum & Mediatorem apprehendat vera fide, & *propositum* serium concipiat deserendi peccata, ac studendi bonis operibus, idque fieri *conversione*; tandem homini converso, ejusque voluntati, *habitus* bonos, seu virtutes *infundi*, & hos porro ad quævis bona *opera* promoveri, *sanctificatione*. Eo quod (1) Apostolus exsertè doceat, Deum, & spiritum, & animam, & corpus nostrum adeo sanctificare, ut evadamus *ὁλοτελεῖς καὶ ὁλόκληροι* 1 Thess. V. 23. quod, procul dubio peragitur collatione novorum habituum. (2) Deus suis conferat *spiritum novum* Psal. LI. 12,

1. An sanctificatio novos habitus voluntati conferat?

sententiarum discrepantia.

sententia affirmativa, cum suis rationibus.

Ezech. xxxvi. 27. (utique *ſpiritum ſapientiæ & intelligentiæ--ſpiritum fortitudinis & timoris Domini* Jeſ. xi. 2.) quibus procul dubio, habitus boni intelliguntur, ut patet ex 1 Cor. xii. 8. 9. 10. 11.) cujus ope in *ſtatutis ſuis ambulent*, bonis operibus ſtudendo. (3) *Fructus* illi, quos Spiritus Sanctus procul dubio per ſanctificationem, in fidelibus producit: *lenitas, benignitas, bonitas, fides, manſuetudo, temperantia* Gal. v. 22. procul omni dubio ſint *habitus* boni, ſeu virtutes. (4) Deus dicatur operari in nobis *velle* bonum, pariter & *perficere* Phil. ii. 13. (5) *omne bonum & ſalutare donum* (cui procul dubio, *habitus* quivis boni, ſeu virtutes, ſunt accenſendi) dicatur *ſuperne* eſſe, *à Patre luminum* Jac. i. 17. (6) Apoſtolus, *omnem* ſuam *ἱκανότητα* (quæ coincidit cum *virtute*, per quam *apti* ſumus, & proclives ad operandum bonum) referat ad Deum 2 Cor. iii. 5. 6. 1 Cor. xv. 10. Nec habent adverſarii pro ſe, quod cauſentur, niſi perverſas ſuas hypotheſes, v. g. hominem non fuiſſe creatum cum *juſtitia originali*, quam refutavimus Lib. iii. cap. ix. §. 31. 32. 40. 41. proinde iſtam *juſtitiam originalem*, etiam peccato non perdidiſſe, quam refutavimus lib. iv. cap. ii. §. 13.--23. hinc liberi arbitrii vires, per peccatum integras manſiſſe, & illæſas, quam refutavimus lib. iv. cap. iv. §. 31. inde porro, non neceſſarium eſſe, ut ei *nova vita* ſpiritualis regeneratione conferatur, quam refutavimus lib. vi. cap. iii. §. 15. 23. Denique ex his omnibus non neceſſarium eſſe, ut voluntati noſtræ, novi habitus conferantur.

Negativæ fulcra.

2. Quid cenſendum de mortificationibus Pontificiorum.

XXVI. Quæritur *ſecundo*, quid cenſendum de *mortificationibus* Pontificiorum, per cilicia, lectos duriores, victum tenuem & vilem, veſtes aſperas, flagellationes, aliaque id genus, quæ carnem affligunt, ſuaſque ei commoditates ſubtrahunt? Pontificii, pro ſueta ſua ſuperſtitione, in his potiſſimùm ac ſimilibus, exercitium *mortificationis* ponunt, eaque in ſuis aſceticis commendant, & his, velut præcipua ſua religione, ſuperbiunt. Reformati, quamvis fateantur, carnem ſeu corruptionem, eſſe etiam in corpore, imò & corpus, carni in anima perſæpe, anſam præbere peccandi: adeoque corpus etiam, præſcriptis mediis eſſe ſubigendum 1 Cor ix. 27. nec frænum ejus deſideriis laxandum eſſe Jud. vſ. 10. 2 Pet. ii. 10. hanc tamen Pontificiorum ſpecioſam mortificationem, non probant, eo quod: 1. præſupponat, per *carnem* in Scripturis, quando ſpiritui opponitur, non intelligi, niſi *corpus*, & ſenſualitatem ſeu cupiditates corporeas; nec per *ſpiritum*, quando opponitur carni, intelligi, niſi *animam rationalem*, ſeu animæ facultates ſuperiores; quæ (per ablatam juſtitiam originalem, utrique hominis parti eſſentiali *extrinſecam*, velut donum extraordinarium) non fuerit ſauciata, aut ſpiritualiter necata: adeoque omnia iſta externa, impendunt ſubigendo ſoli corpori, ejuſque ſenſualitatibus cupiditatibuſque; quando Scriptura, & *carnis & ſpiritus inquinamenta* expurgare jubet 2 Cor. vii. 1. ac Paulus, & *ſpiritum, & animam, & corpus*, ſanctificari petit 1 Theſſ. v. 23. Quod 2. *externa* illæ Pontificiorum mortificationes, nullibi à Deo nobis commendentur in verbo ſuo, adeoque meram ſpirent *ſuperſtitionem* Matth. xv. 9. & *plantas, a Patre* cœleſti *non plantatas*, adeoque *eradicandas* vſ. 13. Jeſ. i. 12. Quod 3. ſint Scripturis, ſic ſatis damnatæ, quatenus in corpus proprium ſæviunt Col. ii. 23. Eph. v. 29. & in fucatis mortificationibus notantur 1 Reg. xxi. 27. Quod 4. inordinatæ iſtæ corporis fatigationes debilitationeſque, operationes animæ carnem mortificaturas, impediant. Hinc Apoſtolus mortificationem Timotheo ſuadens 1 Tim. v. 22. (*teipſum purum ſerva*) verbis immediatè ſequentibus, ipſi commendat ſtudium conſervandæ valetudinis, & pellendarum infirmitatum corporis vſ. 23. Quod 5. ab externis iſtis macerationibus corporis, in negotio mortificationis, adeo pendeant; ut vix, quicquam audias apud ipſos, de cooperationibus Spiritus S. quibus, ſi non ſolum; ſaltem præcipue, inſiſtit Scriptura Rom. viii. 13. Gal. v. 16. 18. 19. Quod 6. omnia iſta, apud Pontificios ſtipata uſurpentur, cum impia fiducia *ſatisfactionis*, meriti ac ſuperbæ ſupererogationis, quæ corruptionem fovet potius, quam mortificat. Nec video, quid, ulla quidem cum *φάσει*, pro ſe poſſint cauſari *ἀντικείμενοι*, niſi illa Scripturæ loca, quæ jubent *abnegare ſeipſum* Luc. ix. 23. *carnem crucifigere* Gal. iv. 24. *mortificare membra* quæ in terris ſunt Col. iii. 5. quibus ipſi, per *ſeipſum*, non intelligunt, niſi ipſam hominis naturam; per *carnem*, corpus; & per *membra*, ipſas corporis noſtri partes: quando Scriptura per ea non intelligit, niſi *veterem* hominem, *corpus peccati* & mortis, hoc eſt, *corruptionem* illam, quæ in toto homine eſt, ipſo Paulo interprete Col. iii. 5. Matth. v. 29. 30. & xviii. 8. 9.

Sententia Reformatorum, proponitur, & probatur.

Fundamentum mortificationum pontificiarum ſubruitur.

3. An ſtudium bonorum operum ſit neceſſarium?

XXVII. Quæritur *tertio*, an ſtudium bonorum operum, ſit *neceſſarium* ad ſalutem? Pontificii neceſſarium ſtatuunt, ad impetrandam juſtificationem, & promerendam vitam æternam, & quia hoc non ferimus; calumniantur, nos *contemnere* bona opera, imo negare bonorum operum neceſſitatem (Vid. Bellar *de Juſtif.* lib. iv. c. 1.) poſt Valentinianos, de quibus Epiphanius lib. 1. Tom. 2. *Hæreſ.* xxxi. poſt Eunomianos, de quibus Auguſtinus *Hæreſ.* liv. & poſt Simonianos, Carpocratianoſque, de quibus Irenæus lib. 1. cap. xii. & xiv. Antinomi tempore Lutheri, negabant bona opera eſſe *neceſſaria.* Sleid. lib. ix. *Hiſtor.* quibus, ut vehementius ſeſe opponeret Nicolaus Amſdorffius, in colloquio Aldenburgenſi, per *ἀμετρίαν τῆς ἀντιθέσεως*, ſtatuebat, bona opera ad ſalu-

Sententiarum diſcrepantia.

salutem esse *perniciosa*. Lutherani communiter, licet variis modis, necessaria esse fateantur bona opera; imò etiam, sano sensu, *ad salutem* necessaria dici posse: attamen, absque justis rationibus, scrupulosi sunt, qui sic loquantur. Reformati, cum Georgio Majore, Conrado Horneio, aliisque Lutheranis, negant necessitatem bonorum operum, ad jus vitæ æternæ nobis parandum, imò hac intentione perpetrata, ex ea, etiam *mala* esse & *perniciosa* dicunt, ut in *dogmaticis* monuimus; sed affirmant, ea necessaria esse, ex præscripto divino, ad vitæ *possessionem* accipiendam, ut *conditiones*, *sine quibus*, *non* vult Deus nobis conferre salutem, seu, ut Bernardus loquebatur: *sunt*, *non causa regnandi*; *sed via ad regnum*. Et sic sentiunt, quia Scriptura bonorum operum studium urget, non nudè tantum; sed etiam: (1) ut Prærequisitum *salutis* Heb. XII. 14. Phil. II. 12. Rom. VIII. 13. 1 Tim. II. 15. Heb. X. 36. Jac. I. 21. 22. (2) ut *finem* electionis, egregium ingrediens fœderis gratiæ, fructum redemptionis, *ipsius* vocationis, regenerationis, conversionis, ut intentionem justificationis, adoptionis, & ut prærequisitum glorificationis, quæ singulatim ostendimus §. IV. Quia (3) operam dantibus bonis operibus, Deus vitam æternam *promittit* ut præmium Rom. II. 6. 7. 10. 1 Tim. IV. 8. Quia (4) Judex, adjudicans vitam æternam, eamque conferens, non aliter, quam ut *præmium* adjudicat Matth. XXV. 34 — Nec est adversariis, quod speciosius caussentur in contrarium, quam locus Eph. II. 8. 9. qui gratis nos *servari* dicit absque operibus. Resp. Loquitur de salute, quam *hic* obtinemus; *gratia servati* ESTIS, h. e. de salute quoad jus, quod justificatione consequimur, sola fide absque cooperatione operum Rom. III. 24. 28. Gal. II. 16. non autem loquitur de salute, quam *post hac* consequemur, seu de ipsa salutis *possessione*, quam nullibi, absque operibus obtineri, Scriptura docet.

Reformatorum sententia, cum suis rationibus. *Fundamentum adversariorum.*

XXVIII. Quæritur *quarto*, an bonorum operum usus & efficacia sit, ad parandam nobis *justificationem*? Pontificii, bonis operibus, efficaciam *merendi* justificationem & salutem assignant, sive *ex congruo*, seu mera Dei liberalitate; sive *ex condigno*, seu stricta justitia, propter condignitatem intrinsecam; sive *ex pacto*, seu promissione, ut nonnulli volunt. Sociniani, Arminiani, Anabaptistæ, aliique, usum quidem tribuunt bonis operibus ad parandam justificationem; sed efficaciam *merendi* negant. Reformati negant ea conducere ad *parandam* justificationem, licet fateantur conducere ad *continuandam*, ad certiorandam, & ad *possessionem* vitæ æternæ, nobis per justificationem adjudicatæ. Quæstionem hanc ex professo examinavimus cap. VI. §. XXII. Conf. etiam §. XIII. ejusdem.

4. An usus bonorum operum sit ad parandam justificationem?

XXIX. Quæritur *quinto*, an sanctificatio, dum hic sumus, unquam adeo sit perfecta, ut immunes possimus esse ab *omni* peccato? Pelagiani, odio peccati originalis, & amore liberi arbitrii, cujus viribus homo possit, quicquid Deus sibi præscribit; affirmant. Sociniani insuper sic urgent perfectionem, ut peccata sua adhuc lugentes, infimi ordinis Christianos, indigitent. Sic & Antinomi. Anabaptistæ, perfectionem insuper, non cuivis tantum Christiano singulatim tribuunt; sed integris etiam Christianorum cœtibus. Remonstrantes, saltem bona fidelium opera *immunda* negant, & provectioribus in Christianismo, perfectionem quandam tribuunt *ex æquo & bono*, quam *evangelicam* appellant. Pontificii regenitos, peccato mortali, omnique malo habitu carere *posse*, justosque in omni bono opere, ne *venialiter* quidem, & multo minus *mortaliter* peccare, contendunt. Reformati, quamvis perfectionem *sinceritatis*, & *partium* agnoscant, perfectionem tamen *graduum*, adeo negant hic obtineri, ut vel optima regenitorum opera labi & imperfectioni morali obnoxia censeant, ut docuimus §. XIX. Quod patet (1) Disertis Scripturæ *testimoniis* 1. Cor. XIII. 9. 10. 12. Rom. VIII. 23. 1 Reg. VIII. 46. Eccl VII. 20. Prov. XX. 9. Job. XIV. 4. & XV. 15. 16. Jac. III. 2. 1 Joh. I. 8. 9. 10. (2) *Perpetuis* sanctorum *querelis* Psalm. CXXX. 3. & CXLIII. 2. & XIX. 13. Job. IX. 2. 3. & V. 15. Dan. IX. 18. (3) Universali *remissionis* necessitate Matth. VI. 12. Ps. XIX. 13. & XXXII. 1. 2. 6. (4) Exemplis peccatorum, vel in sanctissimis hujus vitæ: Adamo, Noacho, Lotho, Abrahamo, Mose, Davide, Hiskia, Josia, Petro, Paulo, B. Virgine, quæ suo loco distinctius repræsentavimus. (5) Perpetua carnis & spiritus *contentione* Gal. V. 17. Rom. VII. 14— (6) Indesinenti studio proficiendi 2 Cor. IV. 16. Phil. III. 12. 14. Caussantur interim in contrarium *ἀντιλέγοντες* (1) Scripturæ testimonia, quibus Deus *perfectionem* à suis exigit Matth. V. 48. quibus Christus sponsam suam, *integram & perfectam* prædicat Cant. IV. 7. quibus fideles *justi* prædicantur Gen. VI. 9. Luc. I. 6. qui *in omnibus Dei præceptis ambulaverint* 1 Reg. XV. 5. Luc. I. 6. quibus Episcopus jubetur esse *irreprehensibilis* 1 Tim. III. 2. quibus regenitus *non peccare* dicitur 1 Joh. III. 9. quibus opera justorum *Deo placere* dicuntur Act. X. 35. & in *judicio Dei consistere* Psal VII. 9. Resp. Istis locis, vel perfectio *sinceritatis* intelligitur, cui hypocrisis opponitur, sic Cant. IV. 4. Gen. VI. 9. Luc. I. 6. vel perfectio *partium*, ut fit 1 Reg. XV. 5. Luc. I. 6. vel perfectio conversationis *externæ*, ut 1 Tim. III. 2. vel *ἀναμαρτησία* tantum *habitualis*, qua peccatum non facias, velut opificium *facimus*, ut 1 Joh. III. 9. vel propter *imputatam* Christi justitiam Deo *placemus* Eph. I. 5. 6. sic Act. X. 35.

5. An sanctificatio hic possit esse perfecta? *Sententiarum diversitas.* *Sententia Reformatorum, cum suis rationibus.* *Fundamenta adversariorum.*

& per fidem in ipsum, *consistimus in judicio*, seu in *condemnationem* non adducimur Joh. III. 17. 18. & v. 24. sic Ps. VII. 9. (2) Illa loca quibus *jugum* suum, Christus dicit esse *facile*, & onus suum *leve* Matth. XI. 30. & mandata ejus, non esse *gravia* dicitur 1 Joh. V. 3. Resp. α. Per *jugum* & *onus* suum, Christus non intelligit, *perfectam* observationem legis Mosaicæ, quam non adeo facilem ac levem esse, ipsi facile agnoscent adversarii: prout etiam β. lex Dei regenitis *non gravis* dicitur: non quod ejus exacte observatio, tam *facilis* sit; sed quod *jucundum* regenitis accidat, observare legem Dei, secundum interiorem hominem Rom. VII. 22. 23. (3) Quod Paulus, se *omnia valere* pronunciet per Christum, *qui se corroboret* Phil. IV. 13. Resp. Non loquitur de observatione *legis*; sed de tolerantia & victoria, in quavis sorte adversa Rom. VIII. 35. 37.

6. An in lucta, per carnem, corpus & appetitus, sensitivus; per spiritum, anima & appetitus rationalis, veniant intelligenda?

XXX. Quæritur *sexto*, an in lucta fidelium, per *carnem* intelligatur corpus, ejusque appetitus sensitivus; & per *spiritum*, anima rationalis, & appetitus rationalis, quorum contentio in eo consistat, quod corpus carnalia, & spiritus spiritualia concupiscat? Item, an in hac contentione, sit veri nominis peccatum? Pontificii communiter existimant, hominem, ex creatione divina, naturaliter constare carne & spiritu, ex quarum diversis, vel contrariis propensionibus, ad bonum scil. corporale & spirituale, in uno eodemque homine, pugna quædam existat, & ingens bene agendi difficultas: quæ quidem pugna, sit *morbus* quidam & languor naturæ, quæ, ne in nervum erumperet; Deum *justitiam originalem*, naturæ addidisse, qua, velut fræno quodam aureo, pars *inferior*, seu propensio corporis in corporalia, *superiori*, seu propensioni spiritus in spiritualia; & pars *superior* Deo facile subjecta contineretur: proinde, *justitiam* hanc *originalem*, fuisse donum quoddam, extrinsecus ad naturam accedens, adeoque *supranaturale*: hac ergo, per peccatum protoplastorum, ablata; corpus & animam, naturalibus suis propensionibus, sibi invicem, libere obniti, & in hoc consistere luctam carnis & spiritus. Reformati, admittunt quidem, cum corpore & anima hominem creatum fuisse, & utrique harum partium, suam etiam fuisse propensionem peculiarem; sed eas sibi invicem ita fuisse subordinatas, per naturam suam, ut corpus non obniteretur spiritualibus, nec anima corporalibus, adeoque *natura*, hic nullam omnino fuisse pugnam, nullum morbum, nullum naturæ languorem: & in hac subordinatione naturali, seu in hac rectitudine, fuisse justitiam *originalem*: ea vero, per peccatum excussa, successisse repugnantiam & *corruptionem*, quæ in Scripturis, appelletur *caro*, occupans corpus pariter & animam; per regenerationem autem, & sanctificationem, dum justitia originalis paulatim restituitur, carni accedere spiritum. Adeoque per *carnem* Scripturis in hoc negotio, non intelligi *corpus* ejusque propensionem in corporalia; sed universalem illam *corruptionem*, quæ totum hominem, omnesque ejus facultates, tam superiores, quas appellant, quam inferiores occupat; sicut ex adverso, per *spiritum*, *rectitudinem* illam, quæ per regenerationem & sanctificationem, toti homini, atque omnibus ejus partibus, ac facultatibus restituitur: & sic in contentione hujus corruptionis & rectitudinis, consistere luctam carnis & spiritus.

Quid hic Pontificii?

Quid Reformati?

Argumenta Reformatorum.

Idque propterea statuunt: 1. Quia voces σάρξ & πνεῦμα, sunt πολύσημοι; licet in sensu *naturali*, corpus & animam significent in Scripturis; attamen in sensu *morali*, vox *caro*, nunquam ipsum corpus, aut corporis propensionem in corporalia, simpliciter sonat; sed semper *corruptionem*, quæ est, non tantum in corpore ejusque propensione; sed etiam in anima ejusque facultatibus propensioneque Joh. III. 6. Rom. VIII. 1. 3. 2 Cor. I. 17. prout ex adverso *spiritus*, moraliter *rectitudinem* sanctificatorum, constanter notat Gal. V. 17. 24. Rom. VIII. 1. 13. &c. Ut *caro* idem Scripturis sit, quod *vetus homo* Rom. VI. 6. Eph. IV. 22. Col. III. 9. seu corruptio moralis, totum hominem pervadens, quæ alio modo, non corpus simpliciter; sed *corpus peccati* dicitur, & corpus *mortis* Rom. VI. 6. & VII. 24. Quia 2. non tantum corpori, sed etiam animæ seu *spiritui*, sua tribuitur corruptio 2 Cor. VII. 1. Adeoque 3. sanctificatio, non corpori tantum, sed etiam *spiritui*, est necessaria 1 Thess. V. 23. Imo 4. carni tribuuntur operationes animæ Gal. V. 19. 20. *opera carnis sunt--idololatria--hæreses*, adeoque in ipsis operationibus animæ, *caro* agnoscitur.

Fundamentum Pontificiorum.

Nec habent, quod ulla specie pro se causentur Pontificii, quam quod corpus & anima rationalis, velut substantia materialis & immaterialis, sibi invicem sint contraria, & contrariis etiam propensionibus studiisque, sint prædita; quæ proinde sua natura, pugnent. Cui respondemus, quod partes illæ humanæ, & propensiones partium, seu *natura*, sibi invicem non sint *contraria*; sed per creationem *subordinata*, & quæ jam inter eas observatur pugna; non à natura; sed à *carne* seu corruptione originali, sit oriunda. Conf. quæ supra diximus lib. III. Cap. IX. §. XLIII.

Pars practica.

Praxis commendat: 1. Studium exercendi sanctimoniam.

XXXI. Praxis sanctificationis, *primo* nobis commendat studium *exercendi sanctimoniam* Rom. VI. 19. 2 Cor. VII. 1. 1 Thess. IV. 3. 4. 2 Pet. III. 11. Quia: 1. in sanctimonia *finis* est, electionis redemptionis, vocationis, regenerationis, conversionis &c. ut docuimus §. IV. Quia 2. in ea præ-

præcipuum est hominis *ornamentum* ac formositas 1 Pet. v. 5. Psal. XLV. 12. 14. prout in peccato, maxima, imò unica est ejus *deformitas* & turpitudo 2 Pet. III. 14. 2 Cor. VII. 1. Eph. v. 27. Est enim in sanctitate, *pulchritudinis*: *α. perfectio partium* 1 Thess. v. 23. 2 Tim. III. 17. *β. harmonia* seu *συμμετρία* partium, inter intellectum, voluntatem, affectus & facultates sensitivas, quatenus, per sanctitatem, posteriores illæ facultates, imperio rationali obsequuntur Joh. XI. 33. *γ. splendor* quidam gloriosus Matth. v. 16. Quia 3. est *imago* & conformitas quædam cum Deo 2 Cor. III. 18 Eph. IV. 24. Matth. v. 48. 1 Pet. I. 15. Quia 4. est præcipua ipsius Dei excellentia & *gloria*, à quâ celebratur ab ipsis Angelis Jes. VI. 3. & à beatis in gloriâ Apoc. IV. 8. Quia 5. sanctus & Christianus, synonyma sunt Psal. XVI. 2. 3. & XXXIV. 10. & LXXXIX. 6. Act. IX. 13. Rom. I. 7. 1 Cor. I. 1. &c. ut qui sanctus non est, Christianus non sit. Quia 6. sanctitas ad omnia *utilis* est 1 Tim. IV. 8. sanctificat omnia nostra Tit. I. 15. Quia 7. infallibile nobis præstat, electionis, redemptionis, vocationis, regenerationis, conversionis, unionis cum Christo, justificationis & adoptionis indicium; per ea, quæ diximus §. IV. adeoque omnis veræ tranquillitatis, pacis, consolationis & gaudii *scaturiginem* præstat: unde, vocationem & electionem suam, *firmam* facturis, Apostolus suadet, *fidei* suæ adjicere *virtutem*, *virtuti cognitionem*. 2 Pet. I. 5—11. Quia 8. absque sanctitate, impii Psal. v. 5. 6. Hab. I. 3. omniaque eorum opera, optima etiam, Deo abominationi sunt Jes. I. 10—18. Quia 9. sanctitatis studium, ad salutem, absolute est *necessarium* Heb. XII. 14. Apoc. XXI. 27. sicut enim ejus defectus, Angelos exclusit è cœlo 2 Pet. II. 4. Jud. vers. 6. & protoplastos è paradiso, & à fruitione arboris vitæ Gen. III. 22. 23. 24. ita impios æternum secludet à cœlo.

Adminicula.

Quibus autem adminiculis, in studio sanctimoniæ juvabimur? Resp. (1) Operam demus, ut *uniamur* cum Christo; extra Christum *nihil possumus* Joh. XV. 4. 5. per unionem enim cum Christo, Christus in nobis vivit, & nos in Christo Gal. II. 20. h. e. Spiritus, gratiæ ac virtutis Christi, per quæ *omnia* possumus Phil. IV. 13. reddimur participes, ut *ex* ejus *plenitudine*, hauriamus *gratiam pro gratia* Joh. I. 16. (2) Proinde operam demus fidei vivæ, & *per charitatem efficaci* Gal. v. 6. utpote per quam *Christus vivit* in nobis, nosque vivimus in Christo Gal. II. 20. Rom. I. 17. ex Hab. II. 4. quæque *corda* nostra *purificat* Act. XV. 9. Insuper (3) communicationem Spiritus Sancti, ferventissimis *precibus* à Deo expetamus Luc. XI. 13. cujus solius ope, *carnis operationes* possumus *mortificare*, *ut vivamus* Rom. VIII. 13. cujus *fructus* sunt; *charitas*, *gaudium* -- Gal. v. 22. Porro (4) vires illas, quas in regeneratione & sanctificatione, accepimus à Deo, fideliter *arrigamus* 1 Pet. I. 13. Heb. XII. 14. 2 Pet. I. 10. *μᾶλλον σπουδάσατε*: in virtute illa Dei, *fortes* simus Eph. VI. 10. à virtute ad virtutem, pergamus Psal. LXXXIV. 8. In eadem etiam virtute (5) tentationibus hostium spiritualium, satanæ, carnis, mundi, quæ *militant adversus animam*, ejusque sanctificationem; fortiter obnitamur Eph. VI. 10.— 1 Pet. II. 11. Nominatim (6) in lucta spiritus adversus carnem, *fortes* simus & fideles Gal. v. 16. 17. Etiam (7) pro *exemplari*, ob oculos continuo habeamus sanctitatem *Dei*, quatenus illa, in lege suâ est repræsentata Matth. v. 48. 1 Pet. I. 14. & Christi Eph. v. 1. 2. Joh. XIII. 15. Matth. X. 29. omniumque sanctorum Heb. XIII. 7. 1 Cor. XI. Heb. XI. 1. Denique (8) *mediis* istis externis, quæ promovendæ sanctitati, à Deo destinata sunt, v. g. usui verbi divini & sacramentorum, conversationi cum sanctis &c. fideliter, intenti simus Joh. XVII. 17. Rom. VI. 3. 4. Heb. X. 24.

2. Studium explorandi sanctificationem nostram. Fucata sanctitas quadruplex:

XXXII. Commendat *secundo*, studium *explorandi* sanctificationem nostram Gal. VI. 4. Datur enim sanctimonia: (1) *Superstitiosa*, ritibus occupata, à Deo nequaquam præscriptis, in quibus universa consistit sanctimonia papatus, quatenus talis est, v. g. in sanctis altaribus, sanctis crucibus, aqua lustrali, rosariis, festis, litaniis &c. quæ sanctimonia, damnata est à Prophetis Jes. XXIX. 13. à Christo Matth. XV. 9. ab Apostolo Col. II. 22. (2) *Mimica* seu theatrica, gesticulationibus externis, vultus, vestitus, sordida conversatione, ac 1.
pseudo-mortificationibus monachalibus occupata, 2.
de qua Apostolus Col. II. 18. 21. qualis in Achabe sese prodidit 1 Reg. XXI. 27. 29. & in Pharisæis Matth. XXIII. 25—29. quam *ἐξόχως hypocriticam* possis appellare, rejectam ac damnatam à Servatore Matth. XXIII— (3) *Truncata* & mutila, quæ 3.
circa officia à Deo quidem præscripta occupatur, v. g. circa cultum publicum, auditionem verbi, administrationem sacramentorum —: sed, vel non omnia; vel sola illa; vel absque animo sancto: quæ *speciem* tantum sanctitatis præstat, re abnegata 2 Tim. III. 5. qualis conspicua fuit in Pharisæis Matth. VI. 3. 5. & XXIII. 23. Herode Marc. VI. 20. juvene pharisæo Matth. XIX. 20. & notatur ab Apostolo 1 Tim. IV. 8. damnatur à Christo Matth. XV. 8. & VI. 2. 5. & XXIII. 23. 24. Hac plerique in externa Ecclesiæ communione, seipsos fallunt ac pereunt Luc. XVIII. 11. 14. Apoc. III. 17. (4) *Fœderalis*, quâ olim universus po- 4.
pulus Israëliticus, sanctus erat Deut. VII. 6. & XIV. 2. 21. & sub N. T. totæ Ecclesiæ passim sanctæ dicuntur Rom. I. 7. 1 Cor. I. 2. 2 Cor. I. 1. &c. quatenus, professione Christianismi, sunt sub fœdere ecclesiastico, & sub participio externorum privilegiorum ecclesiasticorum. Hoc sensu, &

& infantes Christianorum, *sancti* dicuntur 1 Cor. VII. 14. Cum igitur totuplex sit sanctimonia fucata & personata, per quam inepti manemus ad beatificam Dei visionem Heb. XII. 14. nunquid omnino necessum est, ut nos ipsos religiose examinemus? Cum præsertim, per naturam corruptam, tam proclives simus, qui nos ipsos fallamus Gal. VI. 3. & multo plurimi in Ecclesia, seipsos fallant Matth. VII. 21. 22. Quibus ergo indiciis, genuinam à fucatâ quavis, tuto discriminabimus?

Genuinæ sanctitatis indicia.

Resp. (1) Dum *fucata* quævis sanctitas, resultat à *natura* quadam *εὐγενείῳ*, & ab impetu quodam generosiore ejus naturæ, adeoque non nisi à *carne nascitur* Joh. III. 6. *genuina*, à *spiritu* & *corde novo* resultat, cujus ope in statutis & viis Domini ambulamus Ezech. XXXVI. 26. 27. Eph. II. 10. (2) Dum *fucata* à corpore incipit, & in corporalibus exercitiis desinit Joh. III. 6. cum 1 Tim. IV. 8. *genuina*, à spiritu incipit, ab animâ ad corpus & corporalia pergit, & in spiritualibus desinit 1 Thess. V. 23. ac toto *corde* coram Deo ambulat Deut. IV. 29. & X. 12. 1 Reg. II. 4. (3) Dum in *fucatis* est & agit *spiritus hujus mundi* 1 Cor. II. 12. cujus ope, per universam sanctitatem suam, non nisi mundum & mundana sectantur, ut patet in Pharisæis Matth. VI. 2. 5. *genuini* Spiritum sanctificationis habent, sibi inhabitantem, & in se *ἐνεργούμενον* 1 Cor. II. 12. cujus ope *ducuntur* Rom. VIII. 14. *opera carnis mortificant, ut vivant* Deo vers. 13. ut *fructus Deo ferant* Rom. VII. 4. qui fructus *Spiritus Sancti* dicuntur Gal. V. 22. Eph. V. 9. (4) Dum *fucata* sanctitas, non intendit *obedientiam* Deo præstandam; sed emolumenta & gloriam propriam, ut in Saule videmus 1 Sam. XV. 9. 21. 23. & in Pharisæis Matth. VI. 2. 5. & XXIII. 14. *genuina* non intendit, nisi gloriam obedientiæ *Deo* præstare, unde *sanctificatio Spiritus ad obedientiam* commemoratur 1 Pet. I. 2. ut patet in Davide Psal. XL. 9. & in Paulo Act IX. 6. (5) Dum *fucata*, absque *corde*, & absque ulla delectatione spirituali, sacris suis fungitur Matth. XV. 8. ex Jes. X. 13. Ezech. XXXIII. 31. *genuina*, exercitiis externis, profunda *delectatione* incumbit, ut per ea invalescat in sanctitate *interna* Psal. XXVII. 4. & LXXXIV. 2. 3. 5. 6. 8. cum Joh. XVII. 17. Jes. LVIII. 13. (6) Dum *fucata*, suis officiis fungitur, absque ullâ prævia *præparatione*, devotione, & animi attentione, quasi ex opere operato Jac. I. 21. 22. 23. 24. Prov. VII. 14. *genuina* suis occupatur, cum summâ devotione, & reverentiâ, nec absque prævia *præparatione* Eccl. IV. 17. & V. 1. Marc. IV. 24. & XIII. 33. teste Davide Psal. V. 4. 8. & LVII. 8. & publicano Luc. XVIII. 13. collatis. (7) Dum *fucata*, post qualemcunque pœnitentiam, regreditur ad vomitum 2 Pet. II. 20 21. 22. *genuina*, post peccatum, magis abhorret à peccato, seque magis nititur purgare ab eodem 2 Tim. II. 21. 2 Cor. VII. 1. (8) Dum *fucata* penitus inepta manet, ad quævis spiritualia officia 1 Cor. II. 14. Rom. VIII. 7. *genuina*, per sanctificationem, *vas est in honorem sanctificatum, & perutile* (*εὔχρηστον*) *Domino, ad omne opus bonum paratum* 2 Tim. II. 21. & III. 17.

3. Commendat studium mortificandi veterem hominem. Rationes motivæ.

XXXIII. Commendat *tertio*, studium *mortificandi* veterem hominem Col. III. 5. Rom. VIII. 13. Eph. IV. 22. Est enim: (1) mortificatio *universale* omnium Christianorum, usque ad optimos, officium 1 Cor. IX. 27. eo quod: *α. vetus* homo, seu peccatum inhabitans mortificandum, omnibus constanter *adsit* Rom. VII. 21. 24. Heb. XII. 1. 2 Cor. VII. 1. Nec *adsit* tantum; sed *β. operetur* etiam in omnibus, & obnitatur spiritui Gal. V. 17. Rom. VII. 23. Jac. I. 14. & IV. 5. Idque *γ.* ad *extremum* virium suarum, quoad hominem, nisi mortificetur, præcipitet in turpissima scelera Gal. V. 19. 20. 21. Heb. III. 13. ut videre est v. g. in Davidis otio, adulterio, homicidio 2 Sam. XI. 2. 3. 4. 15. Est (2) quodvis peccatum, exclusum à vetere homine, *tale*, ut omnino mortificari debeat: quatenus 1. repugnat infinitæ Dei *majestati* Psal. LI. 4. *eumque* concitat adversus nos, qui solus potest *servare ac perdere* Jac. IV. 12. quatenus 2. Filium Dei in *crucem* egit Heb. VI. 6. Zach. XII. 10. quatenus 3. carnem & spiritum nostrum *polluit* 2 Cor. VII. 1. Jes. LXIV. 6. quatenus 4. nos *abominabiles* reddit in conspectu divino, omnemque insuper *cultum* nostrum Jes. I. 10-16. Hab. I. 1. Psal. V. 5. 6. 7. Apoc. III. 16. quatenus 5. nos in turpissimam *servitutem* redigit Rom. VI. 12. 20. Joh. VIII. 34. & 6. turpissime nos *decipit* Heb. III. 13. Eph. IV. 22. promittendo *optima*, & præstando *pessima*. quatenus 7. excæcat *mentem*, indurat *cor*, præcipitat in quodvis scelus Eph. IV. 17. 18. 19. etiam 8. turbat omnem *pacem* nostram spiritualem Jes. XLVIII. 22. & LVII. 18. Psal. XXXII. 3. 4. & XXXVIII. 3. 4. quatenus 9. adducit certum & æternum *exitium* Rom. VIII. 13. & VI. 23. Verbo dicam, quatenus 10. peccatum non mortificatum, nos orbat *amore* Dei, communione Christi, gratiæ & gloriæ æternæ, imo & pretiosa ac immortali *anima*: ex adverso nobis adducit, iram, odium & *judicia* Dei quævis; temporalia, spiritualia, æterna; æternum fletum, stridorem dentium, apud diabolum, ejusque Angelos, in lacu, sulphure & pice, æternum ardente. Psal. V. 5. 6. 7. Matth. XXII. 13. & XXV. 41. 46. Jes. LXVI. 24.

Methodus mortificandi.

His ergo, aliisque rationibus excitati, mortificationis negotium aggrediamur, hac methodo: ut 1. in limine impingamus; enitamur, qui *naturam* ejus habeamus perspectam, teneamusque, eam non consistere,

In quibus non consistit mortificatio.

in: *α.* ipsa *morte*, seu totali abolitione peccati, quam in hac rerum imperfectione, nunquam assequemur, licet eo nobis ingenue sit *contendendum*

dum Phil. III. 12. 15. neque β. in qualicunque *dissimulatione*, qua, ob certas rationes, hic & nunc, peccatum latens *cohibeatur*, ne in actus erumpat, quod, remotis istis rationibus, malles perpetrare: hæc enim dissimulatio, mera est hypocrisis, gratiæ illi plane contraria, quam Apostolus notat Rom. VII. 19. Neq. γ. in *natura sedatiore*, violentiam & impetus, tumultuosiorum affectuum, utcunque *reprimente*; aut, adhibita *naturali* prudentia fortitudineque, sic moderante, ut noxam commodis & emolumentis nostris, non afferant: videas enim hoc in pessimis, passim, pro re nata, usu venire, v. g. in Absolomo, *comprimente* ad tempus, odium & vindictæ studium, contra Amnonem fratrem 2 Sam. XIII. 20.22.23. Neque est δ. concupiscentiæ impetum, ab uno peccato *divertere* in aliud, v. g. à publica prophanitate in hypocrysin: ut videre est in Simone Mago, quando relicta, aut suposita potius paulisper, magia sua, christianismum professus, concupiscentiæ vires, in *avaritiam* & ambitionem, convertit Act. VIII. 9. 11. 13. 18. 23. Conf. 2 Pet. II. 20. 21.22. Neque est ε. *occasionalis* aliqua, ab hoc aut illo peccato abstinentia, v. g. si damnum aliquod egregium nobis conciliaverit; aut si tempus aliaque, alio vocent Psal. LXXVIII. 52. 38. Tum 2. cavendum sedulo: α. ne circa mortificationem, quicquam conemur viribus *naturæ*: neque etiam viribus *gratiæ*, per regenerationem acceptis; nisi cum perpetua *dependentia*, ab excitatione & cooperatione Spiritus S. Rom. VIII. 13. Ezech. XI. 19. & XXXVI. 26. Gal. V. 25. ut Spiritus communicatio & efficacia, hic nobis ante omnia, veniat exoranda Psal. CXLIII. 10. Luc. XI. 3. Hinc β. cavendum, ne quicquam hic conemur, absque verâ ac vivâ *fide*, quâ: (a) corda nostra *purificantur* Act. XV. 9. quâ (b) cum Christo *uniti*, spiritum, vires ac gratiam, ab eo in nos derivamus Rom. VI. 3. 4. Joh. I. 16. quâ (c) *promissiones* gratiæ mortificantis apprehendimus Mich. VII. 16. Rom. VI. 14. Jes. LVII. 17. 18. 19. Ezech. XXXVI. 26. Zach. XIII. 1. Porro 3. Concipiendum universale *propositum*, omne peccatum, citra ullam exceptionem aggrediendi & expugnandi 2 Cor. VII. 1. 1 Joh. III. 3. hinc spurius fuit Herodis conatus, qui notatur Marc. VI. 17. 20. Insuper 4. in specie animus *obfirmandus* est, adversus istud peccatum, in quod *natura*, maxime sumus proclives Heb. XII. 1. ut adversus ejus vim, nos indies muniamus, egregio quodam Scripturæ testimonio, promissione, comminatione, exemplo: Si v. g. simus proclives ad *iracundiam*, nos ipsos obfirmemus cogitatione locorum Eph. IV. 26. 27. Eccl. VII. 9. Jac. I. 20. si ad *avaritiam*; devota meditatione locorum Heb. XIII. 5. 1 Tim. VI. 9. 10. si ad *superbiam*; cogitatione locorum Prov. XVI. 18. & XXIX. 23. Jac. IV. 6. 1 Pet. V. 5.

Cavenda circa mortificationem.

Ordo observandus.

6. si ad *impuritatem* & lasciviam; meditatione locorum 1 Thess. IV. 3. 4. 5. Heb. XIII. 4. 1 Cor. VI. 9. 10. & sic per omnia vitia, animus obfirmandus est Scripturis. Nec hoc tantum, sed etiam 5. fortiter, in virtute Dei, adversus illa *dimicandum* est Gal. V. 17. Rom. VII. 23. 1 Cor. IX. 27. assumpta πανοπλίᾳ, quam Apostolus in hanc rem commendat Eph. VI. 10--21. Ad hæc 6. in subsidium vocandus est, usus constans & religiosus: α. *verbi* divini, velut gladii spiritualis Eph. VI. 17. cujus ope, satanam felicissimè debellavit Servator Matth. IV. 7. 10. β. *sacramentorum* (quibus in Christi *mortem baptizamur*, & cum ipso *sepelimur* peccatis Rom. VI. 3. 4. Christum *recipimus*, cumque eo unimur Matth. XXVI. 6. ut ex eo hauriamus *gratiam pro gratia* Joh. I. 16.) γ. *precum* 2 Cor. XII. 8. Tandem 7. adjungenda est *vigilantia* 1 Pet. V. 8. Marc. XIII. 1. quâ *spiritui* nostro attendamus Mal. II. 15. 16. ut pravæ cogitationes motusque ei non obrepant Psal. XXXIX. 1. Job. XXXI. 1. &, si quando obrepserint, continuo suffocentur Gal. V. 24. occasiones ad peccatum provocatoriæ, caute declinentur Luc. XI. 34. Psal. XVIII. 24. & I. 1. Et ne factum existimemus, quod adhuc faciendum est; necessum etiam, ut fucatam mortificationem, à genuinâ, caute discernamus. In hanc rem diligenter observandum: (1) Quomodo tibi *insit* peccatum? mortificatum enim est, quando tibi adest, velut *extra* locum suum naturalem, velut piscis extra aquam, & avis extra nidum, ut Cain fugitivus in Nod Gen. IV. 14. 16. & columba Noachi Gen. VIII. 8. 9. quando *gravitat*, sicut elementa extra suum locum elementarem; aut sicut est peregrinus extra patriam 2 Sam. XII. 4. (2) Quomodo tu sis *affectus* versus peccatum? mortificatum enim est, cum tibi displicet, à te condemnatur, inferno addicitur; absque amore, desiderio, voluptate, imo cum odio, detestatione & contentione, adest Rom. VII. 15. 16. 19. 20. 23. 24. Tum nominatim est mortificatum, cum odium istud est: α. *universale* adversus omne peccatum Psal. XXXIX. 10. & CXIX. 104. β. *constans* & implacabile Psal. LXXX. 19. 2 Pet. II. 20. 21. 22. (3) Quomodo *committas* peccatum? mortificatum enim est, cum committitur obstrepente *voluntate* Rom. VII. 15. 16. 20. 1 Joh. III. 9. (4) Quomodo *resistas* peccato? mortificatum enim est, quando: α. non *actibus* tantum peccati, & quasi ramis ejus utcunque præcidendis, occupamur; sed ipsis habitibus atterendis, & ipsi q. radici evellendæ, operam impendimus Jer. IV. 4. 14. nec b. ipsi tantum *peccato* obnitimur; sed omnibus etiam, versus illud *motibus*, omnibus ad illud occasionibus, imo in ipsa provocatione ei obnitimur 2 Sam. XVI. 10. Gen. XXXIX. 11. 12. 13. 1 Pet. IV. 4. nec c *aliquid* tantum agimus adversus peccatum; sed *omnes* vires

Mortificatio fucata à genuina discriminanda.

Ppppp ei

ei exstirpando advertimus Heb. XII. 4. Jes. I. 16. (5) Quid sequatur peccatum? mortificatum enim, constanter sequitur, ejus virtus *contraria* Jes. I. 16. v. g. impudicitiæ; studium castitatis Psal. LI. 2. cum vers. 12. superbiæ; studium humilitatis 1 Pet. V. 5. 6. &c.

4. Commendat studium abnegandi nos ipsos.

XXXIV. Commendat *quarto*, studium *abnegandi* nosipsos. Est hoc primum & universale, omnium Christianorum officium Luc. IX. 23. *dixit autem Jesus ad omnes* Matth XVI. 24. *εἰ τις θέλει — si quis vult —* Tit. II. 12. Quicunque enim: 1. non abnegat *seipsum*, abnegat *Deum*: quia *seipsum* pro Deo suo habet Phil. III. 19. hinc avaritia *idololatria* dicitur Col. III. 5. Consequenter 2. seipsum privat *amore* Dei 1 Joh. II. 15. 16. Jac. IV. 4. utpote qui seipsum, aliaque, plus diligat quam Deum. Atque etiam 3. seipsum privat *communione* cum Christo & ineffabilibus ejus beneficiis Gal. V. 24. Luc. IX. 23. Insuper 4. seipsum indignum præstat nomine *discipuli* seu Christiani. *Ibid.* Quem proinde 5. utpote, Deum & Christum reapse abnegantem, Christus olim reciproce *abnegaturus* est Matth. X. 23. Quippe qui 6. seipsum aliaque, ipsi præferendo; sui se indignum fecerit *Ibid.* versf. 37. 38. Imo etiam seipsos 7. suo dominio se subduxerint, ipsumque, quantum est in se, suo peculio orbaverint 1 Cor. VI. 20. Eo quod 8. non Christo; sed *sibiipsis* vixerint 2 Cor. V. 15. Proinde etiam 9. non Christo; sed sibiipsis morituri sint Rom. XIV. 8. Est præterea 10. *αὐτότης* seu *φιλαυτία*, omnis omnino *vitii*, fons ac scaturigo; quando scil. nosipsos, supra Deum diligimus 2 Tim. III. 4. Phil. III. 19. Est item 11. omnium animi *perturbationum*, contentionum, bellorum origo Jac. IV. 1. 2. Addam 12. quod *æquissimum* sit abnegare nos ipsos; cum & Deus, nostri causa proprium & unigenitum *filium* suum, quasi abnegarit Rom. VIII. 32. & filius Dei, seipsum omnemque suam beatitudinem, pro *nobis* quasi abnegaverit Phil. II. 6. 7. 8. cum Eph. V. 2. Matth. XXVI. 39. 42. 2 Cor. VIII. 9. Cum præsertim 13. si sui causa, nosipsos, nostraque omnia abnegaverimus, *promittat* se nobis futurum pro omnibus, אל שדי Gen. XVII. 1. Psal. XVI. 5. in profundissimis etiam nostris angustiis necessitatibusque Psal. LXXIII. 25. imo se quævis, sui causa abnegata desertaque, *centuplo* compensaturum Matth. XIX. 28. 29. omniaque nostra desideria, affatim satiaturum Psal. IV. 7. 8. & XX. 5. & XXXVII. Non dicam 14. quod omnia, quæ abnegare jubemur, non sint nisi *noxia* nobis 1 Tim. VI. 9. Psal. LXXIII. 7. 13. cum versf. 17. 18. 19. Jac. IV. 9. nosque exuant possessione *omnium* verè-bonorum, & ineptos reddant ad possessionem felicitatis *æternæ* Matth. VI. 24. Joh. XII. 43. & V. 44. Luc. XVI. 25. Et quo magis simus proclives ac parati, ad negotium longe difficillimum; his utamur *adminiculis*: (1) *Fidem* nostram arrigamus, considerationi immensæ beatitudinis ac gloriæ, quæ abnegationem istam, ex divinâ promissione, certo excipiet 2 Cor. IV. 17. 18. & V. 1. 2. Rom. VIII. 18. Heb. XII. 2. (2) Expendamus nostri, rerumque omnium, pro Deo abnegandarum, *vanitatem* & insufficientiam 1 Pet. I. 24. Psal. XXXIX. 5. 6. 7. & XC. 2--12. & LXII. 10. Eccl. I. 2. (3) Expendamus devote, quis *Deus* sit, in cujus gratiam, omnia abnegemus, quorsum nos redemerit, sanguine proprii & unigeniti *filii* sui Joh. III. 16. Rom. VIII. 32. annon sit *dignus*, in cujus gratiam omnia abjiciamus, eique projiciamus ad pedes suos Apoc. IV. 10. 11. annon ei nos redemerit, ut jam non *nobis*; sed *ipsi* vivamus & moriamur Rom. XIV. 7. 8. 9. 2 Cor. V. 15. 1 Cor. VI. 19. 20. (4) Consideremus, quid simus *perdituri*, non abnegando, nos nostraque immoderate sectando Matth. XVI. 25. 26. (5) Quid ex adverso *lucraturi*, abnegando Phil. III. 7. 8. Matth. XIII. 46. Heb. XI. 26. 27. & X. 34. (6) Consideremus insuper, quid mali ineffabilis, *αὐτότης* abneganda, rebus humanis, dudum non *adduxeris*: si ordiamur ab ipsis protoplastis; si pergamus ad tantam confusionem, tot bella cruenta, scelera infanda, quæ per omnes historias repræsentantur, quæque oculis nostris, indies coram contuemur; nunquid omnia originem obtinent à *φιλαυτίᾳ*? Jac. IV. 1. 2. 2 Tim. III. 2. 3. 4. (7) Consideremus, nos abnegatione nostri, pertingere ad veram *libertatem* 2 Tim. II. 26. Act. XXVI. 18. Joh. VIII. 34. Rom. VI. 20. & VII. 14. 23. ad animi *tranquillitatem* Jac. IV. 1. 2. Rom. VII. 5. ad verum *imperium* ac dominium 1 Cor. VI. 12. Prov. XVI. 32. (8) Nos ipsos constanter exerceamus in *amore* Dei: quo enim magis invalescit amor *Dei* in nobis, eo magis decrescet amor *nostri* inordinatus & omnium rerum *creatarum* Psal. LXXIII. 25. 1 Joh. II. 15. 16. (9) Ob oculos continuo habeamus exempla *sanctorum*: Davidis Psal. CXXXI. 1. 2. Mosis Heb. XI. 24. 25. 26. Martyrum Heb. X. 34. Apostolorum Matth. XIX. 27. nominatim Pauli Phil. III. 7. 8. imprimis ipsius Servatoris, quod commendat Apostolus Phil. II. 5. 6. 7. 8. quamvis enim *corruptam αὐτότητα*, abnegandam non habuerit: ostentavit nobis tamen ad exemplum, abnegationem *quandam* Rom. XV. 3. Heb. XII. 2. 3. 4. Phil. II. 6. 7. 8. 2 Cor. VIII. 9. Est etiam penes hanc abnegationem caute observandus ejus *modus*, ut sit: A. *Universalis*, sese extendens ad omnia, *quatenus* Deo sunt adversa Matth. XIX. 27. *Ecce omnia deseruimus, ac te secuti sumus.* B. Justo *ordine* procedens, sic ut abnegando aggrediamur: *α. αὐτότητα ipseitatem*, perversum nostri amorem Luc. IX. 23. *abneget seipsum* 2 Tim. III. 2. *β. vitam* nostram Matth. XVI. 25. Act. XX. 24. *γ. intellectum* nostrum 2 Cor. X. 5. Gal. I. 16. *δ. voluntatem*

Motiva.

Adminicula.

Modus abnegationis.

tatem nostram Matth. xxvi. 39. 1 Pet. iv. 3. Conf. Gen. iii. 16. *ε. affectus* & passiones Gal. v. 24. 1 Pet. iv. 2. Rom. 1. 24. Tit. ii. 12. *ζ. sensus* ac sensualitatem, *φρόνημα τῆς σαρκὸς* Rom. viii. 7. cum vs. 13. Phil. iii. 19. *corpus* seu *membra* nostra Col. iii. 5. Rom. vi. 19. & xii. 1. *θ.* quævis etiam externa. v. g. *honores* Joh. v. 41. 44. & vii. 18. & viii. 50. 54. 2 Cor. vi. 8. 1 Thess. ii. 6. Phil. ii. 3. *opes* Heb. xi. 26. & x. 34. Matth. xix. 27. *voluptates* 1 Pet. iv. 2. 3. *mundum* omniaque mundana 1 Joh. ii. 15. 16. 17. Jac. iv. 4. *amicos* ac propinquos Matth. x. 37. & xix. 29. Deut. xxxiii. 9. ipsam etiam *justitiam* propriam Phil. iii. 5. 6. 7. 8. 9. *C. libera* ac spontanea, quin cum *gaudio* Heb. x. 34. & 21. 24. 25. Rom. v. 3. prompte & alacriter fieri debet Matth. iv. 20. 22. *ἰδίως* Act. xx. 24. 1 Cor. ix. 19. *D. constans* & perpetua, sic ut nunquam revertamur ad vomitum 2 Pet. ii. 22. sicut Petrus Christum *ter* abnegavit Matth. xxvi. 72. Tandem etiam, ne fucata, aut saltem insufficiente abnegatione, fallamur, & ab opere abstrahamur; necessum est, abnegationem nostram seriò *examinemus*, sitne talis, qualem Servator, ad salutem exigit, cujus *nota generalis* in hoc est: si *Deum* ac *divina*, seu spiritualia ac cœlestia, nobis ipsis, mundo, omnibusque mundanis, *habitualiter* præferamus; tum abnegatio nostra *genuina* Matth. x. 37. & vi. 33. 1. Joh. v. 4. ex adverso, si *φιλαυτία*, si mundus ac mundana, si peccata quævis, & cupiditates carnales, Deo præferantur ac divinis; quantumque speciosa appareat; non est tamen, nisi *fucata* ac spuria Luc. xiv. 26. Joh. v. 44. 2 Tim. iii. 4. exemplum est in Jehu 2 Reg. 2. 16. Anania Act. v. 2. 3. Et, ut hoc etiam tutius assequaris: teipsum *explora*: א Quis fit vitæ tuæ, omniumque conatuum tuorum, præcipuus *scopus*? num glorificare Deum, placere Deo, eoque æternum frui; an consequi terrena, aut quævis Deo inferiora, opes, honores, voluptates &c? Si prius; abnegatio omnino *sufficiens* est Rom. xiv. 7. 8. 2. Cor. v. 15. Phil. 1. 20. 21. si posterius, certe *fucata* est Matth. 21. 22 Psal. xvii. 14. Phil. iii. 19. ב Quibus studiis ac negotiis *lubentius* occuperis: num spiritualibus; quæ Deum concernunt & salutem æternam; an temporalibus, quæ hujus vitæ commodis prospiciunt? si spiritualibus, res in vado est; si temporalibus, nequaquam Matth. vi. 33. Joh. vi. 27. Col. iii. 1. 2. ג Qua vivendi *regula*, ordinarie, in vita & actionibus tuis dirigaris? num Spiritus ducentis, verbi divini, novæ creaturæ; an cordis proprii imaginationibus? si prius, abnegatio genuina erit; si posterius, personata tantum Rom. viii. 1. 13. Gal. vi. 16. Eph. iv. 17. Porro ד Ubi genuina est abnegatio, ibi continuus est conatus *oppugnandi*, subigendi & mortificandi carnem, cum suis cupiditatibus 2 Cor. ix. 27. Gal. v. 17. Rom. vii. 5. 6. ה. Ubi genuina est abnegatio, ibi nihil tam carum nobis est ac pretiosum, quod propter *Deum*, non velimus prompte deserere Luc. xiv. 13. Matth. xvi. 25. & xix. 21. 22. cum vers. 20. ו. Genuina abnegatio, semper scaturit a salutari Dei & Servatoris *cognitione* Phil. iii. 7. 8. & ab intimo cordis amore versus ipsum Psal. lxxiii. 25. 2 Cor. v. 13. 14.

Abnegationis genuinæ signa

XXXV. Commendat *quinto*, studium vivificandi *novum* hominem: qua vivificatione hic non intelligimus, ut supra monuimus, *vel* primam illam *regenerationis* vivificationem, qua è mortuis vivos, Deus facit; quam hic præsupponimus: *vel* secundam illam *sanctificationis*, quæ à *solo Deo* peragitur, infusione novorum habituum; qua nos potius *vivificamur*, quam nos *vivificamus*: sed illam, qua jam vivificati à Deo, nos ipsos *vivificamus*, vitam illam spiritualem, habitusque spirituales, quos accepimus, exserendo & manifestando, quod Scriptura appellat: *in novitate vitæ ambulare* Rom. vi. 4. eo quod *Dei ποίημα simus, creati in Christo Jesu ad bona opera, quæ præparavit Deus, ut in eis ambulemus* Eph. ii. 10. Et hæc *nova* illa *creatura* Gal. vi. 15. qua, *vetera prœterierunt, & omnia nova fiunt* 2. Cor. v. 17. qua *novum hominem induimus*, qui secundum *Deum creatus est, in vera sanctitate & justitia* Eph. iv. 24. qua *novus homo, indies renovatur* 2 Cor. iv. 16. Peragitur autem ita *novi* hominis vivificatio, *renovatione*: 1. *interiorum*, qua omnia nostra resultent: (1) à nova *vita* (*ἐν καινότητι ζωῆς*) Rom. vi. 4. non à *naturali* illa, qua *ex carne caro* nascitur Joh. iii. 6. quod *naturalis* (*ψυχικὸς*) non *norit ea, quæ sunt Spiritus*. Dei 1 Cor. ii. 14. (2) à novis vitæ principiis seu *habitibus*, à *corde novo*, & à *spiritu novo*, cujus ope *in statutis* Dei ambulemus Ezech. xxxvi. 26. 27. non *in fermento veteri, malitiæ & nequitiæ* 1 Cor v. 8. (3) in novos *fines*, non jam *nobis* amplius *vivamus* (nosipsos nostraque quærendo) sed *Domino* nostro Rom. xiv. 7. 8. 2 Cor. v. 15. non *propriam* gloriam & emolumenta sectemur; sed ejus Psal. cxv. 3. 1 Cor. x. 31. Phil. i. 20. 21. & ii. 21. (4) juxta novam *normam*, novæ scil. creaturæ Gal. vi. 16. non secundum *carnem*; sed secundum *spiritum* Rom. viii. 1. 13. non secundum consuetudines hujus mundi Rom. xii. 2. (5) per novas *occupationes*, nova studia, non terrena; sed cœlestia Col. iii. 1. 2. non circa *πράξεις τοῦ σώματος* Rom. viii. 13. sed circa *fructus spiritus* Gal. v. 18. 22. Tum 2. *exteriorum*, qua omnia nostra *opera nova* sint 2 Cor. v. 17. *novemus* nobis *novale* Jer. iv. 3. *desistamus à malo*, ac *faciamus bonum* Jes. i. 16. operam demus quibusvis *bonis* operibus, tam *internis* Gal. v. 22. quam *externis* Matth. v. 16. 2 Pet. i. 5. occupatis, tam circa *Deum* Jes. xxxviii. 3. Tit. ii. 12. juxta

5. Commendat studium vivificandi novum hominem.

In quo consistat ista vivificatio.

priorem legis tabulam Matth. XXII. 37. quam circa *proximum* 1 Pet. II. 12. juxta *posteriorem* legis tabulam. *Ibid.* imo & circa *nos ipsos* Tit. II. 12.

Rationes motivæ.

Provocat ad istam vivificationem, seu vitæ renovationem, studiumque bonorum operum: præter *α. mandatum* ac voluntatem divinam Deut. X. 12. 13. Jes. I. 17. 1 Thess. IV. 3. *β.* quod sit regenerationis & sanctificationis nostræ *scopus* Eph. II. 10. *γ.* quod sit infallibilis *nota*, unionis & communionis nostræ cum Christo 1 Joh. I. 6. 7. 2 Cor. V. 17. Gal. V. 6. & VI. 15. & sinceræ etiam *fidei* nostræ Jac. II. 18. 26. à qua omnis certitudo salutis, omnis animi tranquillitas & pax, omneque gaudium spirituale scaturit. Quoad *δ.* egregiè faciat, ad promovendam *gloriam* Dei Matth. V. 16. Joh. XV. 8. 1 Cor. X. 31. Atque etiam *ε.* ad ædificationem *proximi* Rom. XIV. 19. Matth. V. 16. 1 Pet. III. 1. & cap. II. 12. Quod *ζ.* multis modis conducat *huic* ac *futuræ* vitæ 1 Tim. IV. 8. Deut. X. 13. Tit. III. 8. Rom. II. 6. Quod *η.* non uno modo, indeclinabiliter sit *necessarium* istud studium, non tantum quod Deus *requirat* à nobis 1 Thess. IV. 3. nec tantum, quod requirat, ut *conditionem* præviam beatificationi nostræ Heb. XII. 14. sed quod etiam, justificationem, sanctificationem & glorificationem, indivisibili *nexu* inter se copulaverit Tit. II. 14. & III. 5. 8. 1 Cor. I. 30.

Adminicula.

Juvant denique vivificationem & renovationem vitæ 1 A. Quotidianæ *preces: sanctificetur* à nobis *nomen tuum, fiat* à nobis *voluntas tua* Matth. VI. 9. 10. Joh. XVII. 19. 1 Thess. V. 23. B. usus sacrorum *externorum*, v. g. verbi divini Joh. XVII. 7. *sacramentorum* Rom. VI. 4. Eph. V. 26. &c. C. *studium* intensum 1 Pet. I. 5.--*σπουδὴν πᾶσαν παρεισενέγκαντες, ἐπιχορηγήσατε*-- & *exercitatio* continua 1 Tim. IV. 7. Act. XXIV. 16. qua vires per regenerationem nobis collatas, arrigimus operi, & habitus per sanctificationem infusos, excitamus, idque universum, in *virtute Dei* Eph. VI. 10. ut *tracti* curramus Cant. I. 4. per fidem *innixi dilecto* nostro, *ascendamus* Cant. VIII. 5. &c.

6. Commendat studium dedicandi nos Deo.

XXXVI. Commendat *sexto*, studium *dedicandi* & resignandi nos ipsos, & imprimis cor nostrum, Deo 2 Cor. VIII. 5. Prov. XXIII. 26. Rom. XII. 1. Sicut enim *mortificatione* veteris hominis, abnegationeque, nosipsos nobis quasi adimimus; ita *vivificatione* novi hominis, nosipsos totos, & imprimis cor nostrum, Deo *addicere* debemus. Hac autem dedicatione, nos ipsos, nostraque, nobis subducta, Dei gloriæ, præscriptis & usibus, prompte consecramus. Ut *κ.* dedicandum Deo, fit:

Quænam dedicanda.

non *α φάσις* quævis externa, *μόρφωσις* quævis *εὐσεβείας* 2 Tim. III. 5. cum Juda osculans ac salutans Christum Matth. XXVI. 49. Nec *β. externum* tantum quodvis officium, professio nominis, usus verbi & sacramentorum Matth. XV. 8. ex Jes. XXIX. 13. Ezech. XXXIII. 31. Matth. VII. 21. 22. sed *γ. corpus* nostrum Rom. XII. 1. 1 Cor. VI. 20. ejusque membra Rom. VI. 19. *aures*, ad audiendum Jes. I. 10. *os*, ad laudandum Ps. LI. 16. 17. *pedes*, ad currendum in semitis Dei Psalm. CXIX. 32. *manus*, ad faciendum bonum Jes. I. 15. 16. 17. Imprimis *δ. Intellectus* Phil. III. 10. ad intelligendum ipsum ac voluntatem ejus Rom. XII. 2. Phil. I. 9. 10. & ante omnia *ε. voluntas* & *cor* Prov. XXIII. 26. omnesque ejus affectus: *amor* Psal. XVIII. 2. *desideria* Psal. XLII. 2. 3. *gaudia* Psal. LXXXIV. 2. *acquiescentia* Psal. LXXIII. 25. & XVI. 5. *odia* Psal. CXXXIX. 21. 22. &c. Nec cor tantum; sed cor *totum* Matth. XXII. 37. Deut. VI. 5. omnesque ejus vires, ut ei arrigantur Psal. LXXXVI. 11. יחד לבבי, *uni cor meum*, h. e. facultates & conatus cordis mei &c.

Quid dedicatio.

Hæc omnia ב. Deo dedicantur; quando (1) impenduntur promovendæ Dei *gloriæ* Phil. I. 20. 21. 1 Cor. X. 31. Psal. CXV. 1. Quando (2) componuntur ac diriguntur, ad præscriptum *voluntatis* suæ 1 Pet. IV. 2. 3. Luc. XII. 2. seu *faciendo* Psal. XL. 9. seu *patiendo* Matth. XXVI. 39. 22. Act. XX. 24. & cap. XXI. 13. 14. Quando (3) nos, nostraque omnia, Deo *impendimus*, ejusque usibus 1 Tim. II. 21. Rom. XIV. 7. 8. 2 Cor. V. 15. Prov. III. 9. Matth. XXI. 2. 3. Act. IV. 37. Exod. XXXVI. 5. Quando (4) nos, nostraque omnia, imprimis *cor* nostrum, & affectus nostros, *mundo* subtrahimus & mundanis 1 Joh. II. 15. 16. Rom. XII. 1. 2. & *Satanæ* 2 Tim. II. 26. 1 Pet. V. 8. 2. & *peccato* Rom. VII. 5. 6. Gal. V. 24. ut castum servetur, imprimis *cor* nostrum 2 Cor. XI. 2. & *sanctificatum* Domino 2 Tim. II. 21. 1 Pet. III. 15. Levit. XX. 6. Et sic ג. Nosipsos, nostraque omnia, & imprimis cor nostrum, Deo addicere ac sanctificare debemus:

Quamobrem dedicandum.

1. Quia multis nominibus ac titulis, *Dei sumus* Rom. XIV. 8. *Domini sumus* 1 Cor. III. 23. titulo: *α. creationis* 1 Pet. IV. 19. *β. redemptionis* 1 Cor. VI. 19. 20. Rom. XIV. 9. 1 Pet. I. 18. 19. Apoc. V. 9. *γ. liberationis* è potestate Satanæ, quasi jure *militari* Heb. II. 14. 15 Tit. III. 14. *δ. Generationis*, adeoque paternitatis Joh. I. 13. 1 Pet. I. 23. *ε. sanctificationis*, qua nos sibi separavit 1 Pet. II. 9. suam *imaginem* nobis impressit Gen. I. 26. cum Col. III. 10. & Eph. IV. 24. Conf. Matth. XXII. 20. *ζ. obsignationis*, quâ suum *sigillum* nobis imposuit Conf. Cant. VIII. 6. jam autem, quæ Dei sunt, Deo omnino danda & reddenda sunt Matth. XXII. 21. Quia 2. hac nostri, & imprimis cordis nostri *dedicatione*, Deus maxime delectatur. Est enim *cor*, seu anima nostra, donum: A. Deo maxime *conveniens* ac homogeneum, sicut enim ipse *spiritus* est, ita *spiritu* maxime delectatur Joh. IV. 20. Jes. LVI. 1. 2. Psal. XXXIV. 19. & LI. 19. Est donum B. quod quævis alia *concludit*, & producit: ubi enim cor, Deo dedi-

dedicatum fuerit, ibi omnia reliqua dedicata erunt, aut dedicanda: si cor Deus habet, eadem opera, *linguam* habet, ad celebrandum Ps. LVII. 8. 9. 10. habet *aures*, ad audiendum Psal. LXXXV. 9. habet *manus*, ad faciendum quod bonum est 1 Thess. IV. 11. habet *pedes*, ad ambulandum, imo ad currendum, in viis suis Ps. CXIX. 32. 59. 101. 105. &c. Quia C. donum est, quod omnibus aliis donis, *gratiam* conciliat & valorem Psal. LI. 8. absque corde enim *nihil* Deo placet, quantumcunque speciosum alias Matth. XV. 8. 2 Reg. X. 30. 31. & à *corde* profectum Deo placet, quantumvis leve 2 Cor. VIII. 11. 12. Conf. Marc. XII. 42. 43. Imò cor Deo ingenuè addictum, compensat quosvis sanctorum *defectus* & exorbitationes, v. g. Davidis adulterium, homicidium, numerationem populi 1 Reg. XI. 4. sic Abrahami mendacia &c. Quia D. donum est, Deo *debitum*, eo quod, inito cum Deo fœdere gratiæ, eoque sæpius renovato, in baptismo, sacra cœna, moribus, diebus jejunialibus, teipsum solennibus promissionibus, Deo addixeris Psal. CXVI. 14. 15. 16. Cant. VI. 3. 2 Paral. XV. 12. 13. 14. &c. *Modus* quoque dedicandi, 7. nequaquam venit negligendus: nim. ut cor nostrum Deo demus: *α. promte* & alacriter 2. Cor. IX. 7. Psal. CX. 3. Conf. Philem vs. 14. *β. cito* ac tempestive: bis enim dat, qui cito dat; à prima juventute Eccl. XII. 1. Thren. III. 27. 1 Reg. XVIII. 12. *hodie* cum audiverimus-- Psal. XCV. 7. 8. nec unquam dicamus: *nondum tempus est* Hag. I. 2. Act. XXIV. 25. *γ. gratis, demus*: תנה לי, *da mihi* Prov. XXIII. 36. non vendamus, non *propter panes* Joh. VI. 26. vel si *necaret* Job. XIII. 15. Psal. LXXIII. 25. *δ. constanter*, non ad tempus, quasi *commodando*, suo tempore, pro re nata, repetendum, tibique ipsi, peccato, aut cupiditatibus impendendum; *ad tempus credunt* Matth. XIII. 21. ut Joas, vivente Joiada 2 Reg. XII. 2. sed ad dies vitæ Apoc. II. 10. 26. *ε. plene*, ut *totum* cor, omnesque ejus inclinationes, ei tribuas: non partem tibi, tuisque usibus, mundo, cupiditatibus serves; sed *toto* corde, toto animo, tota cogitatione, omnibus viribus, ejus amori, ejus usibus, ejus cultui, teipsum impendas Matth. XXII. 37. Ps. CXIX. 2.

Modus dedicandi.

XXXVII. Commendat *septimo*, ut in *lucta* spirituali carnis ac spiritus, quam omnes vere-sanctificati, dum hic sunt, ipsique soli, experiuntur Gal. V. 17. Rom. VII. 19. 22. 23. causam *spiritus* adversus carnem, fortiter ac fideliter agamus. Ad hoc, ut feliciter succedat: 1. accurate discernendum est, inter luctam *carnis* cum carne, irregenitis etiam, non insuitatam; & luctam *spiritus* cum carne. Discrimen inter *duplicem* istam luctam, Amesius Cas. lib. 2. cap. XI. breviter & accurate repræsentat: א. in *causis*: nam inquit: *α.* reluctatio improborum, vel ex *horrore*, ac servili pœnæ metu provenerit Gen. XX. 3. 4. vel. ex civiliore quadam dispositione, quæ facile superatur Rom. II. 15. sed lucta spiritualis, est ex nova quadam *natura*, quæ sua sponte fertur in illa, quæ Deo placent, & contraria firmiter & constanter aversatur h. e. à *spiritu* Gal. V. 16. 17. 18. Rom. VIII. 13. ab *interiore* homine Rom. VII. 22. *β.* pugna & reluctatio illa, quæ in improbis reperitur, non solet habere locum, nisi in *crassioribus* illis sceleribus, quæ, vel a *natura* luce condemnantur 1 Cor. V. 1. Exod. I. 17. Act. XXV. 16. vel ab omnibus illis, qui *paululum* illuminantur, abominationi maximæ solent haberi Luc. XVIII. 11. spiritualis autem lucta regenitorum, est adversus *omnem* pravitatem, quamvis nunquam in crimine aliquo *perficiatur* Psal. CXIX. 101. 104. 128. 1 Thess. V. 22. Jud. vs. 23. ב. Differunt *objectis*, quia pugna illa, quæ in improbis reperitur, est, vel inter *conscientia* dictamen, & *voluntatis* inclinationem 1 Reg. XXI. 2. 4. 6. vel inter voluntatis etiam, leviorem inclinationem ad *moralia* quædam bona; & improbos affectus, qui prædominantur Act. XXV. 25. Matth. XXVII. 22. 23. 24. sed lucta illa, quæ est propria *regenitorum*, consistit in oppositione & concertatione; novæ cujusdam, & supernaturalis *qualitatis*, aut vitæ spiritualis, in voluntate præcipue, sedem habentis, adversus corruptas inclinationes, cohabitantes quidem; sed non *prædominantes* Rom. VII. 15.--24. & cap. VII. 13. Gal. V. 16. 17. 18. ג. Differunt *effectis*. Nam: *α.* pugna illa naturalium hominum, consistere potest ac solet, cum quotidiano peccatorum *exercitio* Rom. II. 15. cum cap. I. 21. sed lucta spiritus id semper efficit, ut quamvis in multis impingatur; tamen *vitæ cursus* & series, instituatur secundum Dei voluntatem 1 Joh. III. 9. 10. *β.* pugna illa *naturalium* hominum, quamvis in causa sit aliquando, ut, quod bonum est, agatur; non tamen constituit bonum *principium* Joh. III. 6. bonum *finem*, Matth. VI. 2. 5. & bonum agendi *modum* Luc. VIII. 12. 13. 14. 15. cum vs. 18. *spiritus* vero luctans adversus carnem, hæc omnia secum adfert Matth. XII. 37. & VI. 1. *γ.* Pugna hominum naturalium, *admittit* ordinarie, facta quoad substantiam ipsam mala Matth. XXIII. 23. 24. sed spiritus ita *prævalet*, maxima ex parte, ut peccatum non admittat in ipso facta; quamvis deficiat in modo & gradu Psalm. XVIII. 22. 23. 24. cum CXLIII. 2. Marc. IX. 24. *δ.* In malis quæ committuntur, pugna hominum irregenitorum non impedit, quin peccatum, fit omni ex parte *consummatum*, quoad consultationem & propositum antecedens, allubescentiam comitantem, & pertinaciam ac impœnitentiam consequentem 2 Pet. III. 5. *volentes ignorant*-- Eph. IV. 19. spiritus autem sua luctâ *minuit* vim peccati: partim antecommissionem; partim dum committitur, & postea

7. Commendat studium pugnandi adversus carnem.

1. Differentia inter luctam carnis cum carne; & spiritus cum carne: in causis,

in objectis,

in effectis.

ea planè *frangit* Psal. LI. 2. II. 12. 13. Matth. XXVI. 75. *ι*. *Pugna* illa naturalium hominum, non amplius aliquid quærit, quam *repressionem* peccati Gen. XX. 2. 6. sed spiritus in sua lucta, contendit semper ad *mortificationem* ipsam peccati, & ad summam gratiæ perfectionem, quamvis ante mortem, non possit illam *adipisci* Col. III. 5.
2. Argumenta excitantia ad fortiter certandum. Gal. v. 24. Phil. III. 12. 13. 14. Hactenus Amesius, Scripturis nonnihil confirmatus. Tum, ut partes spiritus adversus carnem, felicius tueamur, necessum 2. ut in promptu habeamus, *rationes* quæ animum nobis erigant ad fortitudinem. Suppetunt illæ: (1) à *Jehova* exercituum, supremo hujus militiæ *ἀγωνοθέτῃ*, qui nobis sua voluntate, pugnandi necessitatem imposuit Rom. VI. 12. Gal. v. 16. Tit. II. II. 12. Eph. IV. 12. Col. III. 5. Gal. v. 24. Rom. VIII. 13. (2) Ab hoste, *carne*, ut inimico: *α*. *periculosissimo* & *malitiosissimo*, utpote in quo *nihil* omninò *est boni* Rom. VII. 18. cujus *φρόνημα inimicitia* est versus Deum Rom. VIII. 7. cujus intellectus ipsa caligo cœcitatis & ignorantiæ Rom. III. 18. Eph. IV. 18. cujus omnes cogitationes tantummodo malæ Gen. VI. 5. Jer. XIII. 23. voluntas aversa ab omni bono, & proclivis ad omne malum Eph. IV. 19. 2 Tim. II. 26. Est *Oceanus* omnium scelerum Gal. v. 19. 20. 21. Rom. III. 18. 19. & cap. I. 24--32. Rom. VII. 8. usque adeo, ut nullum exsistat scelus, quin excludatur à carne corrupta, ut matre, sicut è diabolo, ut Patre Jac. I. 14. 15. 1 Joh. III. 8. 10. imò *caro*, ipso diabolo deterior est 1 Cor. v. 5. adeo nos corrumpit ac deturpat, ut simus *abominabilis* coram Deo Psal. v. 5. 6. 7. Jes. I. 15. Rom. VIII. 8. conciliat nobis *inimicitiam* cum Deo Rom. VIII. 7. Jac. IV. 4. 1 Joh. II. 15. 16. Eph. II. 3. 1 Cor. X. 22. procurat nobis omnes *pœnas*, temporales pariter & æternas Rom. VII. 5. & VIII. 6. 13. Gal. VI. 8. 2 Pet. II. 10. Gal. v. 21. Heb. XII. 14. Quæ omnia propterea magis sunt periculosa, quia sub specie *amicitiæ* nobis à carne intenduntur Jac. IV. 4 Conf. Joh. XIII. 18. Ps. LV. 13. 14. Conf. Mich. VII. 5. Ut *β*. inimico *potentissimo*, cui etiam regeniti subsunt, velut *tyranno*, prout ad oculum patet in Paulo Rom. VII. 8. 9. 10. II. 12. 13. 14. 24. Gal. v. 17. quando *spiritus* noster debilis est, unde *primitias* tantum *spiritus* habere dicimur Rom. VIII. 23. hinc *pueri* esse in Christo 1 Cor. III. I. 2. *carnales*, *venditi sub peccato* Rom. VII. 14. cui accedit, quod myriadibus cupiditatum, caro veniat armata Gal. v. 19. 20. 21. Col III. 5. Matth. XV. 19. 1 Pet. II. II. Ut *γ*. *fraudulentissimo* Jer. XVII. 10. Rom. VII. II. Vid. Dan. Dyck de *Fraudul. cordis humani.* (3) Ab ipsomet *conflictu*: ejusque, tum *α*. indeclinabili *necessitate*; aut enim pugnandum nobis, aut moriendum est æternum Rom. VIII. 13. aut pugnandum, aut subeunda *servitus*, ipsâ morte deterior Rom. VII. 12. Heb. II. 14. 15. Act. XXVI. 18. 2 Tim. II. 26. tum *β*. *præstantia*, unde *certamen præclarum illud* (*ἀγῶνα τὸν καλὸν*) appellatur 2 Tim. IV. 7. utpote quo *fidem* & *bonam conscientiam* servamus, & *justitiæ coronam* consequimur. Tandem (4) *à victoria* 2 Tim. IV. 7. 8. *partiali* quidem hic, sub hac imperfectione Gal. v. 16. 17. Rom. VII. 17. 20. Job. VII. I. *plena* tamen post hanc vitam Psal. CX. I. interim A. *gloriosa* admodum Apoc. III. 21. 2 Tim. IV. 8. B. *certa* & infallibili, ex promissione divina Heb. XIII. 5. Psal. XXXVII. 24. C. *facili* etiam suo modo, in *virtute Dei* Eph. v. 10. sub ductu & umbone sapientissimi potentissimique *ἀρχηγοῦ* Heb. XII. 2. Gen. XV. I. Denique 3. tenenda etiam est *legitima*
1. Genuina pugnandi ratio. certandi ratio 2 Tim. II. 5. qua: (1) *perspectas* habeamus artes ac stratagemata hostis 2 Cor. II. 10. II. quibus persuadere conatur, v. g. *α*. *peccatum non esse*, quod revera peccatum est Joh. XVI. 2. avaritiam non esse nisi parsimoniam; prodigalitatem, liberalitatem &c. *β*. aut saltem *leve* tantum esse peccatum, quod à sanctissimis etiam deprehendatur commissum: v. g. ebrietatem à Noacho; mendacium, ab Abrahamo? adulterium à Davide &c. quin & peccato, procuratum aliquando fuisse maximum *bonum*; & *leviore* peccato commisso, non raro declinatum fuisse, *majus* aliquod peccatum: saltem non tantum periculi, aut mali nobis imminere, à perpetratione peccati: posse etiam nos ab eo, denuò resipiscere; quæ perspecta habere, plurimum conducit feliciter pugnaturis (2) Nihil hic moliamur in virtute *propria* Matth. XXVI. 33. 35. cum vs. 69 -- sed in sola virtute *Dei* Eph. v. 10. in virtute *Christi* Joh. XV. 5. Phil. IV. 13. (3) Induamus universam *armaturam* Dei Eph. VI. II. 2 Cor. X. 3. 4. (4) Inter pugnandum observemus: ut A. Inimici expugnandi vires non *nutriamus* Rom. XIII. 15. 1 Pet. II. II. Jac. v. 5. prout David nutriebat 2. Sam. XI. 2. imò *contundamus* 1 Cor. IX. 26. Imprimis B. sollicitè nobis caveamus, ab eis peccatis, quæ præ cæteris *roborare* solent carnem, v. g. ab *amore* rerum terrenarum immoderate 1 Joh. II. 15. Jac. IV. 4. 1 Tim. VI. 9. 10. nimia earundum *cura* 2 Tim. II. 4. Luc. XXI. 34. &c. C. studeamus moderationi, etiam in *adiaphoris* Tit. II. 12. 1 Cor. VI. 12. D. carnis insultibus fortiter *obnitamur* 1 Pet. v. 8. 9. E. Advigilemus Matth. XXVI. 41. cordi Prov. IV. 23. Jer. XVII. 9. Matth. XV. 18. 19. affectibus & sensibus Job. XXXI. I. Psal. CXIX. 37. Prov. XXIII. 2. etiam linguæ Psal. XXXIX. I. & XXXIV. 13. Prov. XVIII. 21. & XIII. 3. & XXI. 23. Jac. III. 5. 6. 7. 8. Eph. IV. 29. imò ipsi nostro *cultui* divino Luc. VIII. 18. Matth. VI. 4. F. obnitamur carnis motibus *primis* Eph. v. 4. 1 Thess. v. 22. omnique *occasioni* Job. XXXI. I. Psal. CXIX. 115. imò & peccatis in speciem *minimis* Jud. vs. 23. G. nunquam negli-
ga-

gamus *preces* Eph. VI. 18. Matth. XXVI. 41. &c.

t. Commendat studium proficiendi in sanctitate. XXXVIII. Commendat *octavo*, studium magis magisque *proficiendi* in sanctitate Col. II. 19. Phil. I. 9. 1 Tim. IV. 15. 2 Pet. I. 5. 1 Thess. IV. 1. 1 Cor. XV. 58. Eo quod: (1) vel in sanctissimis, dum hic sunt, tantum superest imperfectionis & peccati Rom. VII. 14—25. Jes. LXIV. 6. Ps. CXLIII. 2. ut omnibus, cum Apostolo, semper contendendum sit *ulterius* Phil. III. 12. 13. 14. (2) Ex promissione divinâ, hæc omnium verè-sanctificatarum sit indoles, ut perpetuò *proficiant* 2 Cor. VII. 1. Psal. XCII. 13. 14. 15. & I. 3. & LXXXIV. 8. Jer. XVII. 8. Quod proinde (3) in hoc profectu, certum sit indicium *vitæ* spiritualis præsentis 1 Pet. II. 2. 3. Joh. XV. 4. 5. Quod (4) qui non accrescit, etiam decrescat Matth. XIII. 13. sicut enim calor noster vitalis, nunquam permanet in eodem statu; sed vel accrescit, vel decrescit: ita etiam in vita gratiæ, nisi operam demus incremento; consumptio aliqua necessario sequetur, per continuam illam oppugnationem, quam patitur à carne. Perinde etiam, ut, qui adverso flumine remigat, nisi proficere, omni conatu studeat; semper deficit. Quod (5) ab hoc sanctificatorum sinceritas, passim *perfectio* appelletur Gen. VI. 9. & XVIII. 1. Jes. XXXVIII. 3. quod sua natura in perfectionem enitatur Phil. III. 12. 13. 14. 15. Et quo felicius proficiamus in sanctitate; juvabit: A. Indies *mortificare* carnem: quo enim magis *decrescit* peccatum; eo magis *accrescit* sanctitas 2 Cor. VII. 1. *purgemus nos— perficientes sanctificationem* Eph. IV. 22. 23. 24. B. Indies magis magisque invalescere in *timore Dei* 2 Cor. VII. 1. *perficientes sanctificationem in timore Dei.* Neque enim est, quod efficacius retrahat à *malo*, & accendat ad *bonum*, quam *scire timorem Domini* 2 Cor. V. 11. eoque, in conspectu Dei continuo *ambulare*, & sic *perfectum* esse Gen. XVII. 1. & VI. 9. C. *Abnegare seipsum*, quæ prima regula Christianismi est Luc. IX. 23. ex quo profluit, *abnegare cupiditates, temperanter, juste & pie vivere*, ac *zeloten* fieri *bonorum operum* Tit. II. 12. 13. 14. neque enim est, quod efficacius obluctetur *incremento* sanctitatis, quam *αὐτόνης* Phil. II. 21. D. Continuata *exercitatio* in pietate 1 Tim. IV. 7. qua habitum contrahimus Heb. V. 14. virtutem virtuti indies adjiciendo 2 Pet. I. 5—9. E. Quotidiana *examinatio* conscientiæ, ac profectuum nostrorum, conjuncta cum serio proposito emendandi, quæ perperam se apud nos habere deprehenderimus Thren. III. 40. Gal. VI. 4. F. Religiosus usus *mediorum* illorum, quæ promovere nos possint ad sanctitatem, v. g. verbi divini, Sacramentorum— 1 Pet. II. 2. G. Prædictis omnibus adminiculus, succurrere perpetuis *supplicationibus* Eph. III. 16. Marc. IX. 24. Eph. VI. 18. cum Joh. XVI. 23.

Motivæ. *Adminicula.*

CAPUT NONUM,

DE

Redimendorum Glorificatione.

Rom. VIII. 30.

Quos autem justificavit, eos etiam glorificavit.

Agmen claudit glorificatio. I. ET sic tandem pertingimus ad postremum, unionis cum Christo beneficium, scil. ad *glorificationem*. Cujus tres numeramus gradus: nim. 1. *Inchoationis*, qui peragitur, dum fidelis vivit: 2. *Progressus*, cum moritur: 3. *consummationis*, cum resurgit à mortuis. Seposito postremo hoc gradu, in postrema hujus voluminis, duobus reliquis breviter repræsentandis, hic occupabimur, structo fundamento in exegesi verborum Rom. VIII. 30.

Pars exegetica.

Textus exponitur. II. *Quibus* postremum electionis beneficium *Apostolus repræsentat*, *scil.* glorificationem, *designando*: 1. Glorificandos, *οὓς δὲ ἐδικαίωσε*, quos autem justificavit. *Vim vocis alibi in Cap.* de justificatione *declaravimus*, *scil. ea non intelligi* sanctificationem, *ut suis hypothesibus inservientes*, *volunt Pontificii*; *sed absolutionem judicialem à reatu peccatorum*, *& adjudicationem juris vitæ æternæ*, *propter imputatam ipsis justitiam Christi*. *Hos omnes*, *& hos solos glorificari vult*. *Proinde & hos quos vocavit*, *& hos quos elegit*, *& quos amore discretivo pracognovit*. *Ut nequaquam veniat admittenda*, *peculiaris hujus loci interpretatio facta ab Ambrosio Catharino Monacho*, *damnata non tantum à Reformatis nostris*;

stris; sed & ab ipsis suis Pontificiis, Estio, Pererio aliisque. Hic putat, Deum omnes homines ad salutem ordinasse, quamquam non eodem modo, nim. 1. Deum quosdam præ cæteris dilexisse, & singulariter elegisse, atque immutabili decreto, absolute voluisse salvari. quos tantis gratiæ & providentiæ suæ præsidiis muniat, ut, salva etiam arbitrii libertate, nullatenus excidere queant, ad hos refert B. Virginem, Apostolos, Prophetas & alios sanctos insigniores. 2. Alios autem non absolute, sive immobili & fixo decreto elegisse; sed conditionaliter velle salvos fieri, si nim. cooperentur suæ gratiæ: & his Deum ait; dare auxilium sufficiens, à qua tamen excidere possint, ac proinde ex his alios glorificari, alios non: quasi electio omnium non implicaret contradictionem: quasi, quos præscivit & prædestinavit Deus, non etiam certo justificentur ac glorificentur, ex tenore textus. Pluribus sententiam istam exagitare, superfluum est, cum & ipse Pererius Jesuita, eam commentum *appellet* novum, absurdum & hæreticum.

2. Glorificationem, τούτους καὶ ἐδόξασε, hos & glorificavit. *H.e.* partim *glorificavit dudum* 2 Cor. III. 18. *seu gloria dignos fecit, conferendo excellentiam talem, qua agnosci & glorificari mereatur;* partim *glorificabit magis magisque dum hic sunt, & glorificabit plene posthac in futura vita* Eph. V. VI. Phil. III. 21. *Præteritis utitur Apostolus: cum ut certitudinem significet, mere prophetico; tum ut actum continuum declaret, qua hujusmodi temporum Enallagis, designari ab Hebræis consuevit.* Glorificavit *enim dudum suos, per electionem, redemtionem, vocationem, justificationem, adoptionem* — glorificat *indies magis magisque per sanctificationem, &* glorificabit *olim in extremo judicio, eos intromittendo in Domini sui gloriam* Matth. XXV. 21. 23. 34. *Quid autem sit glorificare, laudare & honorare, & qui differant inter se, olim diximus* lib. 2. cap. XXII. *Hic quæri posset, cum ad glorificationem, citra dubium prærequiratur sanctificatio* Heb. XII. 14. *quamobrem ejus in sua hac salutis catena, nullam mentionem? Pontificii suis hypothesibus attenti, volunt illam dici, aut saltem includi in justificatione, quos alibi rejecimus: sunt qui sanctificationem omitti volunt, quia hic agitur quo* jure, *non quo ordine, salutem consequimur: jus autem ad salutem, non in sanctificatione hæret; sed in justificatione seu in justitia Christi, à Deo donata, & ab homine per fidem recepta: rectissime, opinor, dixeris, quod sanctificatio, sub glorificatione comprehendatur, ut patet ex* Eph. V. 26. 27. Psal. XLV. 14. & XCIII. 5. *eo quod fundamentum omnis gloriæ, sit intrinseca sanctitatis excellentia, qua destituti, carere dicuntur* gloria Dei Rom. III. 23. *Nec vere gloriosus esse potest, qui non est sanctus. Unde & ipsa Dei glorificatio, designatur nomine* sanctificationis: sanctificetur nomen tuum Matth. VI. 9.

Pars dogmatica.

Postremum unionis beneficium, est glorificatio.

III. Postremum ergo, unionis nostræ cum Christo beneficium, est *glorificatio:* post sui glorificationem; primum in intentione Dei, & ultimum in exsecutione universi consilii divini. Hinc in salutis catenâ, postremum ei locum tribuit Apostolus: quod א. in eam sese exoneret: (1) æterna Dei *electio; quos præscivit, — hos glorificavit* Rom. VIII. 29. 30. & cap. IX. 23. Matth. XXV. 30. (2) *redemptio* Heb. II. 10. (3) *vocatio* 2 Pet. I. 3. (4) *regeneratio* 1 Pet. I. 3. 4. (5) *fides* 1 Pet. I. 9. (6) *conversio* & resipiscentia Act. XXVI. 18. (7) *unio* cum Christo Eph. II. 6. Nos UNA *collocavit in* COELO, IN *Christo Jesu*, & cap. I. 3. *omni benedictione in* COELO, IN *Christo* (8) *justificatio* Rom. V. 1. *justificati fide*, cum vers. 3. *gloriamur in spe gloriæ Dei* (9) *adoptio* Rom. VIII. 17. 1 Pet. I. 4. (10) *sanctificatio* Eph. V. 26. 27. Rom. II. 6. 7. 10. Quod ב. per eam, velut proximam causam, Deus pertingat, ad manifestationem gloriosæ gratiæ & misericordiæ suæ Rom. IX. 21. 23. *Vasa honoris —. Ut patefaceret divitias gloriæ suæ, in vasis misericordiæ, præparatis ad gloriam.*

Quid glorificatio.

IV. *Gloria* nihil aliud est, quam agnitio & celebratio, egregiæ alicujus excellentiæ, quæ est in glorificando: & *glorificatio*, consistit vel: α. in *sola* agnitione & propalatione istius excellentiæ, voce tenus. quo modo nos Deum glorificamus Matth. V. 16. & filius glorificari petit à Patre Joh. XVII. 1. 5. & Ahassuerus Mardochæum glorificavit Esth. VI. 6. vel β. in ipsa *collatione excellentiæ*, ob quam glorificandus sis Rom. II. 7. 10. & cap. IX. 23. προητοίμασεν εἰς δόξαν 2 Cor. III. 18. *gloriam Dei in speculo intuentes, in eandem imaginem transformantur, ex gloria in gloriam.* Et hoc demum sensu, glorificatio nobis impræsens venit cogitanda: ut non sonet, nisi id omne, omnem istam vilitatem & miseriam, *auferre*, quæ nobis possit adducere contemptum ac vilipendium; & ex adverso id *conferre*, per quod simus gloriosi, seu tales, quorum egregia excellentia, agnosci & celebrari mereatur.

Quid glorificatio, quantum ad rem.

V. Atque ita, si rem spectes, glorificatio nobis nihil aliud est, quam illa Dei actio realis, quâ unitos cum Christo, ex conditione misera ac vili, traducit in statum felicem ac gloriosum. Dicitur actio *realis*, ut distinguatur, non tantum à *morali* illa, quam diximus paragrapho *præced.* sed etiam à *virtuali* illa, quæ est in electione, redemptione, vocatione &c. prout ostendimus §. III. Hujus porro actionis, duo sunt termini, à quibus etiam varias accipit denominationes: est hic 1. terminus *à quo*, nim. quævis conditio misera, per quam:

quam homo vilis est, & ignominiosus; tum: *α. peccatum* ipsum, per quod destituimur *gloria Dei* Rom. III. 23. apud Deum *putidi* sumus Psal. XIV. 3. & *immundi* Jes. LXIV. 6. Jer. III. 24. 25. ut propter illud abhorreat à nobis Psal. V. 5. 6. 7. & ab ipso cultu nostro Jes. I. 11-16. Et hoc omninò tollitur, per glorificationem *latius* dictam: tollitur, in hac quidem vita, per glorificationem *virtualem*, in sua radice, quod fit in vocatione, regeneratione, conversione; atque etiam per *actualem*, in suis fructibus, scil. vitiis & pravis actionibus, in sanctificatione: hinc sub glorificatione sanctificationem comprehendi Rom. VIII. 30. parag. II. monuimus: tolletur planè in morte Rom. VI. 10. 1 Cor. XV. 55. 56. Tum, & imprimis *β. pœna* peccati, quam solam tollit glorificatio *strictius* dicta Apoc. XXI. 4. Ab hoc termino, glorificatio in Scripturis appellatur *redemptio* Eph. I. 14. 1 Cor. I. 30. quatenus illa sonat, *actualem* liberationem à malis pœnæ, distinctam à *virtuali* illa, quæ est in *satisfactione* Christi, nobisque adjudicatur in *justificatione* Eph. I. 7. Col. I. 14. utpotè quæ *actu* liberat à *pœnis* eis, quarum *reatum* abstulerat justificatio, propter redemptionem satisfactionis Christi Rom. VIII. 23. Luc. XXI. 28. Est hîc 2. terminus *ad quem*, status *felix*, bonorum quorumvis, imprimis spiritualium ac cœlestium, copia abundans & gloriosus Eph. I. 3. Psal. XXXVI. 8. 9. 10. & LXV. 5. & XVI. 11. Ab hoc termino, glorificatio in Scripturis *beatificatio* appellatur Joh. XII. 47. Matth. XVIII. 11. Rom. X. 14. & glorificati *beati* dicuntur Psal. I. 1. Matth. XIII. 16. Marc. XIII. 13. Matth. V. 11.

1. Glorificationis prima periodus inchoationis. Ejus gradus:

VI. Glorificationis hujus tres observantur periodi, ut jam ante indigitavimus, *prima inchoationis*, quæ incidit in hanc vitam, quando glorificandis, Deus quasi *primitias* confert futuræ messis Rom. VIII. 23. cum cap. XI. 16. & *prægustum* Psal. XXXIV. 9. & XXXVI. 8. 9. 10. 11. & LXV. 5. & XVI. 11. quibus imperfectio, quæ glorificationi, sub hac periodo, familiaris est, quomodocunque sarcitur. Habet rursus, inchoata hæc glorificatio, suos *gradus*: in quibus (1) primum locum obtinet, ipsa peccatoris traductio è *statu peccati*, mortis & condemnationis: in *statum gratiæ*, vitæ & beatitudinis; quæ traductio, universa peragitur applicatione illa, quam hactenus diximus, nim. vocatione, regeneratione, conversione, unione cum Christo, justificatione, adoptione & sanctificatione: in quibus *fundamentum* est omnis glorificationis, utpote quibus, ex hostibus Dei, amici ejus reddimur Joh. XV. 15. Jac. II. 23. & Deus charitatem suam *effundit* in corda nostra, per Spiritum S. Rom. V. 5. In his potissimum est glorificatio hujus vitæ Psal. XXXIII. 1. 2. Matth. V. 3-11. Joh. III. 36. & cap. XVII. 3. Rom. V. 10.

α. primus est traductio in statum gratiæ & beatitudinis.

β. Conservatio in statu beatitudinis.

VII. (2) Secundum, in gradibus inchoatæ glorificationis, locum obtinet *conversatio* in statu gratiæ Rom V. 10. 1 Pet. I. 5. Thess. V. 23. 24. 2 Thess. III. 3. qua, per omnipotentem Dei virtutem Joh. X. 28. 29. 1 Pet. I. 5. glorificandi, adeo fulciuntur, ut nunquam, aut *totaliter*, aut *finaliter* deficiant 1 Joh. III. 9. 1 Pet. I. 23. Psal. XXXVII. 23. 24. Ab hac igitur conservatione, est glorificandorum immobilis *perseverantia* in statu beatitudinis, multis fundamentis nixa: nim. (α) immutabili electionis consilio Rom. VIII. 29. 30. Matth. XXIV. 24. (β) fœderis gratiæ immutabilitate Jes. LIV. 10. & LV. 3. & LXI. 8. Jer. L. 5. Ezech. XVI. 60. cujus Deus æternam memoriam gestat Psal. CV. 8. & CVI. 45. (γ) redemptionis per Christum, valore & pretio Joh. X. 11. cum vers. 28. & cap. XIII. 1. (δ) Christi intercessione Joh. XVII. 11. 15. Luc. XXII. 32. (ε) omnipotente custodia Dei Patris 1 Pet. I. 5. Joh. X. 28. & filii Joh. XVII. 12. & Spiritus S. cujus unctio manet in nobis 1 Joh. II. 27. per quem *obsignamur in diem redemptionis* Eph. IV. 30. (ζ) promissionum divinarum constantia Heb. XIII. 5. Matth. XVI. 18. cum Heb. VI. 17. (η) ipsius vitæ spiritualis immortalitate, utpote ex semine *incorruptibili* oriunda Joh. IV. 14. cum 1 Pet. I. 23. 1 Joh. III. 9. (θ) ipsorum glorificandorum cura & vigilantia, qua, sub directione Dei, *salutem* suam *conficiunt*, cum *timore* & tremore Phil. II. 12. *stantes*, cavent *ne cadant* Rom. XI. 20. 1 Cor. X. 12. *cor* suum *inclinant*, *ad servanda statuta* Dei *ad finem* Psal. CXIX. 112. 2 Tim. IV. 7. 8. continuatis precibus apud Deum, ut non *inducantur*, *in tentationem*; *sed liberentur à malo* Matth. VI. 13. Neque tamen, dum *talem Dei* conservationem, & *talem glorificandorum* perseverantiam asserimus; abnuimus fieri posse, ut justo Dei judicio, propter ipsorum peccata: 1. adeo *obscuretur* in ipsis, omnis gratiæ salutaris γνωριότης, ut vix ac ne vix quidem, illam *sentiant*: prout fit, non tantum in desertionibus spiritualibus, quando ipsi glorificandi, in *tenebris ambulant*, ut *lucem nullam videant* Jes. L. 10, sed alias etiam propter enormiores exorbitationes, ut patet in Davide Psal. LI. 13. Tum 2. ut gratia *habitualis*, continuatis aliquamdiu peccandi actibus, aut saltem non excitando eam, egregie *debilitetur*. Conf. 2 Tim. I. 6. Porro 3. ut ejus *actus*, per tempus aliquod, plane cessent, prout fit in λειποθυμίᾳ, aut in profundo sopore Rom. XIII. 11. Eph. V. 14. 1 Thess. V. 6. Matth. XXV. 5. Insuper 4. ut omnes ejus *fructus* jucundi: *pax & gaudium in Spiritu S.* Rom. XIV. 17. certitudo salutis, consolatio; penitus auferantur, etiam ad longum tempus Psal. LI. 14. His tamen non obstantibus, per gratiam conservationis, *semen* gratiæ, cui status gratiæ innititur, constanter manet 1 Joh. III. 9. quod, suo etiam tempore, reflorescit Psal. XXXVII. 24. Matth. XXVI. 75. Conf. Jes. VI. 13.

Quousque glorificandus deficere possit.

γ. Corroboratio in eodem statu,

VIII. (3) Tertium in gradibus glorificationis inchoatæ locum, obtinet *roboratio*, qua glorificandos, adhuc debiles Matth. XXVI. 41. Rom. VIII. 26. 2 Cor. XII. 9. Deus confirmat 2 Cor. I. 21. 2 Thess. III. 3. ut in sua virtute possint: α. subigere *carnem cum affectibus & cupiditatibus ejus* Gal. V. 24. Rom. VI. 5. 6. β. obniti tentationibus Eph. VI. 10. 13. Jac. IV. 2. γ. vincere mundum & mundana 1 Joh. V. 4. δ. proficere in quibusvis officiis pietatis Col. I. 10. 2 Cor. III. 5. Psal. LXXXIV. 8. Eph. IV. 15. 16. ε. fortiter sustinere quævis persecutiones, quævis adversa Phil. IV. 13. Col. I. 13. Rom. VIII. 35. 37. ζ. perseverare usque ad finem Job. XXVII. 3-7. Act. XXVI. 22. cum Rom. XIV. 4. Jud. vers. 24. 1 Cor. I. 8. 9. 1 Pet. I. 5. Nec tamen hæc corroboratio impedit, quo minus glorificandi, per infirmitates carnis, & atrocitatem tentationum, permittente ac dirigente Deo, non rarò peccatis succumbant, quoad hunc aut illum *actum*, ut patet in omnibus sanctis: sufficit enim, quod per divinam corroborationem, *habitualiter*, totaliter ac finaliter, peccatis nunquam succumbant Rom. VI. 12. Psal. XXXVII. 24.

δ. Obsignatio status gratiæ:

IX. (4) Quartum locum, in gradibus inchoatæ glorificationis, habet *obsignatio* 2 Cor. I. 22. Eph. I. 13. & cap. IV. 30. Apoc. VII. 3. qua Deus glorificandos, velut signis & sigillis, certos reddit, quod in statum gratiæ sint traducti, in eo conservandi, & sua virtute, magis magisque corroborandi, donec tandem perfectæ gloriæ gradum consequantur. Ad hanc obsignationis certiorationem, duo concurrunt: 1 Ex *parte Dei*, certa quædam adminicula, quibus certitudinem illam, glorificandis *offert*, nim. α. *Promissiones* verbi Heb. XIII. 5. Luc. XXI. 18. Jes. LIV. 8 — & cap. XLIX. 14. 5. 16. Joh. X. 27. 28. 29, &c. quæ *promissiones omnes, in Christo sunt etiam & amen* 2 Cor. I. 20. Tum β. promissionibus adjungit *juramenta* Heb. VI. 17. Addit γ. *signa* & sigilla, nim. Sacramenta Gen. XVII. 11. Rom. IV. 11. à quibus certioratio propriè *obsignatio* appellatur, & certiorando Deus nos *obsignare* dicitur 2 Cor. I. 22. Imò & δ. *arrham* addit, ipsum Spiritum suum Eph. I. 13. 14. *obsignati estis, Spiritu illo promissionis Sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ.* 2 Cor. I. 22. & cap. V. 5. Ubi per Spiritum intelligenda veniunt, dona illa Spiritus S. quæ cum salute nexum habent individuam, ἐχόμενα σωτηρίας Heb. VI. 9. puta fides, spes, charitas, resipiscentia aliaque, quibus, velut arrha quadam, certi esse possumus, quod simus in statu gratiæ. Quin ε. ne quid desit, adjungit *primitias* futuræ messis consummatæ Rom. VIII. 23. seu prægustum quendam futuri gaudii cœlestis Rom. XIV. 17. Jes. LXIV. 4. 1 Cor. II. 9. 2 Cor. XII. 4. Tum 2. ex *parte nostri* concurrunt quædam, quibus oblata illa Dei *recipimus*: nim. A. *Sensus* quidam spiritualis, cujus ope, *Spiritus* seu donorum Spiritus salvificorum, veram præsentiam percipimus Phil. I. 9. B. *Discernendi* donum, quo gratiam, veram à fucata; communem à salvifica, dignoscimus Heb. V. 14. Phil. I. 10. 2 Cor. XIII. 5. C. *Discursus* conscientiæ, quo, ex donorum salvificorum præsentia, colligimus, nos in statu gratiæ existere 1 Joh. III. 14. 16. D. *Testimonium* Spiritus S. Rom. VIII. 15. 1 Cor. II. 12. quo præcedentia omnia, adeo illustrat & confirmat, ut non minorem certitudinem glorificandis afferant, quam quæ est *fidei* divinæ 1 Joh. IV. 16. Unde etiam à Theologis passim, *certitudo fidei* appellatur, non quod proprie sit actus *fidei* divinæ: istud enim nullibi Deus dicit, tu Petre, aut Paule servaberis; sed quod, non modo fidei salvificæ dono innitatur, & ex illa colligatur Joh. III. 16. sed etiam, quod eandem certitudinem præstet, quam fides præstat.

ex parte nostri.

ε. Communicatio bonorum spiritualium.

X. (5) Quintum locum, in gradibus inchoatæ glorificationis, obtinet *communicatio* bonorum donorum, præcipue *spiritualium*, cum abundantia & exundatione Col. II. 2. 7. 10. 2 Pet. I. 2. 3. Eph. I. 3. quibus glorificandi, non modo paulatim gloriosiores reddantur in se Jes. LXI. 10. Psal. XLV. IV. 1 Pet. III. 3. 4. sed etiam præparentur ad *plenam* gloriam, quin & *ampliorem* introitum nanciscantur ad regnum gloriæ 2 Pet. I. 8-12.

Præcedentium consectaria.

XI. Ex prædictis omnibus, ad glorificationem inchoatam, resultant: 1 *Consolatio* solida, in quibusvis adversis, qualibus — aut quantiscunque: sive vitæ immineant; sive morti Col. II. 2. adversus imperfectionem enim, inchoatæ glorificationis, quæ à malis insurgentibus resultat; quoniam dum hic sumus, nunquam cessat, nihil quæritur impensius, aut obtinetur felicius, quam *solatium*, seu tale quid, quod adversus malum quodvis, animum efficaciter erigat & confirmet 2 Cor. I. 3. 4. 5. Jes. XL. 1. Quod ex hactenus dictis, sua sponte scaturit: qui enim est traductus in statum gratiæ; in eo potenter conservatur; adversus quosvis quorumvis insultus à Deo roboratur; cui illa per Spiritum S. obsignantur, & qui insuper donis spiritualibus cumulatur: quid malorum non possit fortiter sustinere? Phil. IV. 13. in quo non possit insuper exsultare? Rom. V. 3. 4. & cap. VIII. 35 — Tum 2. *apprehensio*. & sensus amoris divini Rom. V. 5. oriunda ex sensu *traductionis* è statu mortis, in statum vitæ 1 Pet. II. 9. potentis in hoc statu *conservationis* 1 Pet. I. 3. cum vers. 5. Rom. VIII. 35. & continuandæ *corroborationis* Rom. V. 10. 11. *obsignationis* item & certiorationis Rom. VIII. 38. spiritualiumque bonorum communicationis Eph. I. 2. 3. Hinc 3. *amicitia* cum Deo, quæ consistit in amore mutuo Joh. XV. 14. 15. Jac. I. 23. Eph. II. 19. Insuper 4. *pax* seu tranquillitas animi, ex inchoatæ glorificationis præsenti *sensu*, & consummandæ indubitata *spe*, oriunda

oriunda Rom. v. 1. seu *εἰρήνη* mutua inter *Deum* & nos Phil. iv. 7. Eph. ii. 14. inter nos & *conscientiam* propriam 1. Tim. 1. 19. Heb. xiii. 18. 1 Pet. iii. 16. inter nos & *creaturas* quasvis Jes. xi. 6. 7. 8. 9. Hos. ii. 18. Insuper 5. *gaudium* ineffabile, profunda animi delectatio, ex cogitatione præsentis, & immota fiducia futuræ glorificationis, 1 Joh. 1. 3. 4. Phil. iv. 4. 1 Pet. 1. 7. 8. Luc. x. 20. Joh. xvi. 11. Tandem 6. *experientia* benevolentiæ & benignitatis divinæ Psalm xxxi. 20. & xxxvi. 8. 9. 10. 11. & lxv. 5. Nec tamen cogitandum, hæc sex consectaria, omnibus glorificandis *semper*, aut eodem *gradu* adesse: accidunt enim frequenter nubila, seu per *desertiones* spirituales Ps. xxx. 8. & lxxvii. 3. 4. 5. 8. 9. 10. & lxxxviii. seu per *calamitates* quasvis Ps. xliii. 2. ut omni sensu amoris divini, omni solatio, pace & gaudio cassi, lamententur: *quamdiu mei continuo oblivisceris?* Ps. xiii. 2. 3. Jes. xlix. 14. quo tamen non obstante, sunt sub statu glorificationis *inchoata*, quoad traductionem in statum gratiæ, conversionem, corroborationem, & communicationem variorum donorum spiritualium: quantum etiam ad obsignationem, & reliqua inchoatæ hujus glorificationis ingredientia; sunt in eo statu, ut ordinariis adminiculis, ad ea pertingere possint, & ordinarie etiam pertingant, ut videre est in Davide Ps. vi. 3. 4. 6. 7. cum vs. 9. 10. 11. & xxx. 8. 9. cum vs. 12. 13. & cxvi. 3. 4. cum vs. 7. 8. 12. in Jobo aliisque, juxta Jes. xlix. 14. cum vs. 16. & liv. 8.

Quid sit damnatio inchoata.

XII. Ex his glorificationis inchoatæ ingredientibus, per legem contrariorum, facile est perspicere, quid sit, & in quo consistat *damnatio inchoata*, de qua Joh. iii. 18. 36. Est nim. status vere *miser* Eph. ii. 1. 3. 12. Rom. ii. 8. 9. *turpis* & ignominiosus Psal. xiv. 3. Jes. lxiv. 6. destitutus omni vero *solatio* Luc. vi. 24. Conf. Thren. 1. 2. 9. 17. sub *ira* Psal. vi. 1. Eph. ii. 1. *odio* & abominatione Dei Ps. v. 5. 6. 7. Jes. 1. 14. 15. sub *inimicitia* cum Deo Rom. v. 10. (*θεοστυγεῖς* Rom. 1. 30.) absque ulla pace, sub turbis, terroribus & horroribus Jes. xlviii. 22. & lvii. 20. 21. Prov. xxviii. 18. 19. 20. sub mortis *metu* Heb. ii. 15. absque ulla salutis spe Eph. ii. 12. Job. viii. 14. in quorum miseria Deus quasi ridet, & subsannat Prov. 1. 26. 27. 31. 32. &c. Conf. lib. iv. cap. iv—

2. Glorificationis secunda periodus.

XII. *Secunda* glorificationis periodus, scil. *progressus*, est in glorificandorum *morte* Apoc. xiv. 13. Psal. cxvi. 15. & lxxii. 14. Quamvis enim sua natura, mors non sit nisi peccati *stipendium* Rom. v. 12. & cap. vi. 23. & horrendum omnis miseriæ compendium Gen. ii. 17. Rom. viii. 7. quamvis item reprobis præstet ingressum, in æternæ condemnationis miseriam Luc. xvii. 23. 34. Heb. ix. 27. glorificandis tamen, per gratiam, gradum præstat glorificationis, quatenus *pretiosa* est coram Deo Psal. cxvi. 15. & introductio animæ in æternam gloriam Joh. v. 25. Si enim: *α.* *corpus* spectes, illud morte saltem liberatur, à *sensu* omnis miseriæ præteritæ, eaque velut absterguntur omnes eorum lachrymæ Apoc. vii. 17. & cap. xxi. 5. quiescunt ab omnibus laboribus suis Apoc. xiv. 13. Job. vii. 1. 2. absconduntur ab imminentibus quarumvis miseriarum procellis Jes. xxvi. 20. abeunt ad pacem, dormiunt & quiescunt in suis *κοιμητηρίοις* Jes. lvii. 2. unde glorificandorum mors, passim *somnus* appellatur Joh. xi. 11. 14. quamobrem etiam, in spem beatæ evigilationis, corpora fidelium, honeste, absque fastu & superstitiosis Pontificiorum ritibus, cereis, hymnis, universoque funebri sacerrimo sacro, sunt humanda, exemplo corporis Christi Matth. xxvii. 57—62. Jacobi Patriarchæ Gen. l. 2—12. Si *β.* *animam*, cui accidet: (a) perfecta *liberatio* à peccato Rom. vi. 7. (b) perfectior *communio* cum Deo, cum Christo 2 Cor. v. 6. 8. Phil. 1. 23. (c) perfectior *sanctitas* Heb. xii. 23. (d) perfectius *habitaculum* Luc. xxiii. 43. & cap. xvi. 22. 2 Cor. v. 1. (e) perfectior *gloria*, *corona* quædam justitiæ 2 Tim. iv. 8.

α. quoad corpus.

β. quoad animam.

Duo hujus periodi præsupposita.

XIV. Hæc ergo glorificationis secunda periodus, duo præsupponit 1. A. *Existentiam* animæ, post animal, ejusque immortalitatem: qua, licet, per *absolutam Dei* potentiam, *annihilari* possit, *mori* tamen per nativam sibi simplicitatem; aut annnihilari etiam, per potentiam *ordinatam*, ex decreto pariter & *justitia* vindicativa, non potest Eccl. xii. 7. 2 Cor. v. 10. Si enim post mortem, anima non existeret: mortui esse *beati*, nullo modo possent B. *sensum* doloris aut gaudii in existentia 2 Cor. v. 8. Apoc. vi. 9. 10. 11. magis *gratum* nobis esse, abesse à corpore; nisi enim gaudii capaces essent animæ mortuorum; nec *beati* dici possent, qui in Domino moriuntur Apoc. xiv. 13. nec *expetere* etiam mortem, sana ratione possent 2 Cor. v. 2. Phil. 1. 23.

Quis sit progressus condemnationis.

XV. Hinc etiam, ex lege oppositorum, facilè agnosces, quis sit *progressus* damnationis in morte infidelium, quatenus: 1. Exuentur omnibus hujus vitæ, opibus, honoribus. voluptatibus Luc. xvi. 25. *bona tua accepisti in vita tua* Psalm. xlix 13. & lxxiii. 18. 19. Quatenus 2. opera eorum *pessima*, ipsos sequentur in *judicium*, haud secus ac justorum justa, justos sequuntur Apoc. xiv. 13. 2 Cor. v. 10. Matth. xii. 36. Quatenus 3. per mortem ibunt in *carcerem* 1 Pet. iii. 19. 20. in locum *tormenti* Luc. xvi. 28. in *tartarum detrudentur*, *ut ibi catenis caliginis vincti, damnationi asserventur* 2 Pet. ii. 4. Quatenus 4. per mortem in se suscipiunt, *pœnas & cruciatus* Jud. vs. 7. Luc. xvi. 23. 24. 25. ignem *ἄσβεστον* Jes. lxvi. 24. Marc. ix. 44. Quatenus 5. ipsa *mors*, per suam natu-

ram, ipsis accidit plane *horribilis* Psal. LXXIII. 19. &c.

9. Glorificationis tertia periodus.

XVI. Tertia glorificationis periodus, seu *consummatio*, est in glorificandorum *resurrectione*, extrahenda in omnem æternitatem 2 Cor. V. 1. Matth. XXV. 34. 36. Quando: 1. glorificandi *perfecte* unientur cum Deo, summo bono. 2. Deus infinitam suam perfectionem, per omnia sua attributa, ipsis beatificandis impendet. 3. ipsi glorificati, unione & communione cum summo bono, ineffabili delectatione & gaudio, æternum fruentur. 4. omnem æternitatem, glorificationi divinæ, cum summa voluptate impendent. Ad hoc 5. eorum, & corpora, & animæ, in summam evehentur perfectionem; hisque omnibus, glorificati 6. dulcissimæ societati; Dei, Christi, Angelorum & electorum omnium, per omnem æternitatem coëxistent. Verum, cum hæc omnia ad *statum æternitatis* pertineant; nos ea in calcem hujus voluminis seponemus, ibidem, si Deus volet, ex professo dicenda.

XVII. Hinc opponitur æterna *condemnatio*, quæ alibi appellatur *opprobrium* & contumelia Dan. XII. 2. Ea vero consistit: tum in consummata & æterna separatione à communione cum *summo* bono Matth. XXV. 41. 2 Thess. I. 2. & ab *omni* vere bono Luc. XVI. 25. tum in tormentis intolerabilibus, animæ pariter & corporis Matth. XXV. 46. 2 Thess. I. 9. Quibus separabuntur, totaliter, ab unione, communione & fruitione Dei, pro glorificatione Dei in beatis; Deum, & intollerabilitate tormentorum, calumniabuntur in corruptione naturæ suæ, & quoad animam pariter & corpus relinquentur: Societate diabolorum, pariter, & damnatorum omnium coexistent, idque in omnem usque æternitatem Matth. XXV. 41.

Quæritur:

Pars elenchtica.

I. An glorificandus in statum gratiæ vere traductus, totaliter & finaliter ab eo possit deficere?

XVIII. Quæritur *primo*, an glorificandi, in statum gratiæ vere traducti, seu *totaliter*; seu *finaliter*, ab eo possint deficere? Pelagiani & Pelagianissantes, Sociniani, Arminiani, Pontificii, simpliciter præjudicio liberi arbitrii, indifferentis, & independentis, quod in horis mutari possit, affirmant: Lutherani, nescio quo consilio, licet fateantur hominem suæ salutis infallibiliter certum esse posse; licet item in hac fiducia, actum fidei *salvificum* constituant; affirmant tamen, vere fidelem, *totaliter* deficere posse, licet non *finaliter*: quamvis nec inter eos desint, qui *finaliter* simul deficere posse affirmant. Reformati, quamvis in *multis*, vere fidelem deficere posse, agnoscant, ut declaravimus §. VII. quamvis iidem *in se* & propriis viribus consideratum, agnoscant, totaliter ac finaliter deficere posse; attamen, per *gratiam* conservationis divinæ, & per immortale *semen* gratiæ, in regeneratione acceptum; totaliter ac finaliter ipsum deficere posse, constanter negant.

Sententiarum differentiæ.

Fundamenta partis negativæ.

Hujus sententiæ fundamenta diximus §. VII. quibus pauca hæc adjicimus: quod in statum gratiæ vere traducti: 1. *electi* sint Eph. I. 4. Rom. VIII. 29. 30. quales *totaliter* & *finaliter* deficere non possunt Matth. XXIV. 24. Rom. XI. 7. 2 Tim. II. 18. 19. Psal. XXXVII. 23. 24. Quod sint 2. regeniti ex semine *incorruptibili* 1 Pet. I. 23. 25. Quod 3. vocati sint *ἀμεταμελήτως* Rom. XI. 24. Quod 4. adeo *plane* sint justificati Rom. VIII. I. ut peccatorum suorum Deus non amplius velit *recordari* Jer. XXXI. 34. Mich. VII. 18. 19. Quod 5. propter intercessionem Christi, Deus omnes adeo accuratè *custodiat*, ut nemo eorum pereat Joh. XVII. 2. 12. 19. 20. & cap. X. 28. 29. 1 Pet. I. 5. Luc. XXII. 32. Quod proinde 6. *perseverent* in communione Ecclesiæ 1 Joh. II. 19. Quod hinc 7. ex *Deo* nati, non *posse peccare* dicantur 1 Joh. III. 9. & cap. V. 18. scil. ad *mortem* usque 1 Joh. V. 16. quod per Dei gratiam, ante mortem, certo *restituantur* Psal. XXXVII. 34. Prov. XXIV. 16. In contrarium tamen pro se urgent adversarii: (1) Quod *deleri* possint è libro *vitæ* Exod. XXXII. 32. Ps. LXIX. 29. Apoc. XXII. 19. Resp. E. libro *hujus* vitæ, seu è catalogo *hic* viventium: aut etiam ex libro Ecclesiæ deleri possunt (hoc Moses mavult, quam deleri *totam* Ecclesiam Exod. XXXII. 32.) quod aliter dicitur *exscindi è populo suo* Exod. XXX. 33. 38. Levit. VII. 25. 27. non autem è libro *futuræ* vitæ, de quo Phil. III. 3. Luc. X. 20. Jes. IV. 3. Dan. XII. 1. (2) Quod *justi* deficere possint, & perire Ezech. XVIII. 24. 25. 26. Resp. A. Propositio est *conditionalis*, nexum tantum, antecedentis cum consequente; non *eventum* significans. B. possunt à justitia *legali*, in *externis* tantum conspicua, qualem sibi Apostolus tribuit, adhuc Pharisæo Phil. III. 5. 6. cui innitebantur auditores Ezechielis cap. XXXIII. 13. (3) Quod multi *ad tempus* credant, ac postea deficiant Matth. XIII. 21. Resp. Sunt *πρόσκαιροι*, qui in textu discriminantur à *vere* fidelibus vs. 21. 23. Quod (4) vere fideles, in horrenda peccata, non tantum prolabi; sed etiam *perire* in eis possint Heb. VI. 4. 5. 6. 7. 8. & cap. X. 26. 27. 28. 29. Resp. textus loquuntur de his, qui incidunt in peccatum *in Spiritum S.* Heb. X. 29. quod in electos & vere fideles cadere non potest 1 Joh. III. 9. & cap. V. 18. Quod (5) possint abnegare *Dominum qui eos mercatus est* 2 Pet. II. 1. Resp. Non intelliguntur tales, quos Christus *sanguine* suo redemerit; sed tales, quos Deus, ut *δεσπότης* (herus) in sua familia, per præconium Euangelii, sibi absque *ullo* sanguine filii sui, eousque acquisivit, ut professione externa, se receperint, qui hactenus etiam, *per agnitionem Jesu Christi, inquinamenta mundi effugisse* dicuntur vs. 20. 21. Quod (6) Exempla talis apostasiæ

Objectiones adversariorum.

fiæ prostent, in Davide 2 Sam. xi. xii. in Salomone 1 Reg. xi. 1. 2. — Hymenæo, Phileto, Alexandro 1 Tim. i. 18. 19. 20. 2 Tim. ii. 17. 18. in Dema 2 Tim. iv. 10. Resp. Vel non fuerunt *vere fideles*, ut Hymenæus, Philetus, Alexander, & forte etiam Demas, si defecerunt totaliter 1 Joh. ii. 19. vel non totaliter defecerunt, ut David, Salomo Ps. li. 13. Quod (7) Indubitata perseverantia, obtundat adhortationes, promissiones, comminationes, & universam ministerii ecclesiastici vim; imo & curam ac diligentiam ad perseverandum. Resp. Non tollit: vere enim fideles nôrunt, Deum, per adhortationes, promissiones & comminationes, per ministerium ecclesiasticum, per pias curas ad sollicitudines, se velle conservare Phil. ii. 12. 13.

2. An quis possit suæ glorificationis esse certus?

XVIII. Quæritur *secundo*, an glorificandus, de sui traductione in statum gratiæ, & æterna glorificatione, possit esse infallibiliter persuasus? Nos hanc controversiam, in utramque partem, ex professo examinavimus, cap. *primo* hujus libri *sexti* §. xvii. xxii.

3. An glorificandis, mors naturalis sit pœna peccati?

XIX. Quæritur *tertio*, an glorificandis mors *naturalis*, sit peccati *pœna* proprie dicta? Sociniani, ne ex morte infantium, solide conficiamus veritatem peccati originalis: & ne Christum morte sua naturali, pœnam peccatorum nostrorum sustinuisse, & sustinendo satisfecisse, solide dicamus: negant simpliciter mortem *temporalem* esse pœnam peccati: hos refutavimus lib. iii. cap. ix. §. xxxiii. & xlii. Pontificii, in gratiam culinæ papalis, quo commodius tueantur, cuilibet pro peccatorum suorum pœnis temporalibus esse satisfaciendum; mortem *temporalem*, ipsis etiam glorificandis, esse veri ac proprii nominis *pœnam* affirmant. Ex Reformatis, unus tantum est, quod sciam, Rationalista, qui, cum observaret mortem fidelium naturalem, ut & reliquas afflictiones eorundem, esse sua natura, peccati pœnas, & tamen eos in hac vita urgere; existimat eas esse veri & proprii nominis pœnas, quo quibus Servator non satisfecerit, inque eo, licet diverso scopo colludit cum Pontificiis, proinde & cum eis, per argumenta, alibi producta, cadit. Cæterum Reformati, mortem *naturalem*, sua quidem natura, pœnam esse peccati, tuentur adversus Socinianos; sed per *gratiam*, glorificandis, non esse pœnam peccati, sed *beneficium* potius: cujus fundamenta diximus §. xiii. quibus hoc unum tantum addimus, quod ab omni *proprie* dicta pœna, Christus, sua satisfactione, nos liberaverit Rom. viii. 1. 1 Joh. i. 7. Psam. ciii. 3. quando a morte *naturali* quatenus est malum quid, seu pœna, nos non liberavit simpliciter Heb. ix. 27. Nec video, quid pro se possint proferre omnes isti, nisi ista loca, quæ mortem *pœnam* esse peccati, pronunciant Gen. ii. 17. Rom. v. 12. & vi. 23. Ea vero, non evincunt *fidelibus* esse pœnam; sed *in se* tantum & sua natura, quod dudum largiti sumus.

4. An anima humanæ, post mortem hominis superstes ac sentiant?

XX. Quæritur *quarto*, an post mortem cujusvis hominis, ejus anima sit *superstes*, atque etiam sensu prædita? Ex Philosophis, Athei, Epicuræi, Somatistæ, Hobbesiani, cum quibus inter Medicos faciebat Galenus; inter Judæos Sadducæi; inter pseudo Christianos, Arabes θνητοψυχίται, quos olim Origenes, ad saniorem mentem revocavit, negant. Nostro tempore Sociniani, quia statuunt, *mori* non esse, nisi transire in *non existentiam*; existimant corpus quidem, relabi in perpetuum cinerem; & animam, quia non sit nisi virtus aliqua & efficacia Dei, relabi in Deum (Vid. *Compendiol. Socinianismi* à D. Cloppenburgio refutatum cap. viii. & Smalc. *De divinit. Christi* cap. xiii.) proinde nec existere; nec sentire, usque ad extremum judicium, quando fidelium quidem animæ, veniant resuscitandæ. Anabaptistæ, superesse quidem animas post mortem agnoscunt, sed cum Psychopannychitis, usque ad extremum judicium, absque ullo *sensu* boni & mali, dormire statuunt. Reformati animam rationalem, post mortem, non tantum *superesse*: sed voluptatem aut dolorem experiri, docent. Causam istam, in partem utramque, diximus lib. iii. cap. ix. §. xv. & xvi. Confer. etiam quæ supra, contra Socinianos observavimus lib. v. cap. xii. §. xviii. & cap. xiii.

5. An pro animabus mortuorum, plura quam duo sint admittenda receptacula?

XXI. Quæritur *quinto*, an post mortem, animabus humanis, duobus plura competant receptacula? Veteres, plerisque hominum quorumvis (si forte martyrum excipias) mortuorum animabus, specus subterraneos tribuebant, quibus, vel ut carceribus, usque ad diem resurrectionis asservarentur: ad quos accedere dicuntur Græci, &, suo etiam modo, ex Socinianis & Anabaptistis illi, qui mollius de anima separata philosophantur. Pontificii, præter recepta *duo*, cœlum & infernum, tria insuper fingunt: *α. limbum Patrum*, quo fidelium œconomiæ Veteris animæ, conclusæ hæserint, usque ad actualem satisfactionem Christi: jam vacuum, *β. limbum infantium*, quo absque Baptismo decedentium infantium animæ, absque tormentis quidem; sed etiam absque beatifica Dei visione, asserventur, & *γ. purgatorium*, quo animæ concludantur eorum, qui cum peccato veniali decesserint, tantisper dum pro temporali pœna satisfactum fuerit. Inter Reformatos non deest unus, forte & alter, qui bis mortuis, tribuant locum quendam extraordinarium, quem *dispensationis* appellant: constans & ordinaria Reformatorum sententia est, *duo* tantum animarum receptacula dari, cœlum & infernum, in quibus à morte, universa æternitas veniat exigenda: eo quod Scripturæ loca ignorent, nec aliunde, ul-

lam talium cognitionem haurire queamus, quam è Scripturis. Verum & hanc controversiam, hic tetegisse suffecerit, in fine hujus syntagmatis, si Deus volet, ex professo agendam.

Pars practica.

Praxis.

1. Commendat beatitudinem eorum, qui sunt uniti cum Christo.

XXII. Quantum ad praxin: *primò* glorificatio *hujus vitæ*, seu inchoata, nobis egregiè commendat, beatitudinem eorum, qui uniti sunt cum Christo: quod non tantum: 1. immutabili Dei *decreto* sint destinati ad glorificationem futuram 1 Pet. I. 2. 3. 4. Rom. IX. 27. 1 Cor. II. 7. Matth. XXV. 34. qua ipsius filii Dei gloriosæ imagini conformentur Rom. VIII. 29. cum 2 Cor. IV. 4. Nec tantum 2. ipsius filii Dei sanguine redempti sint ad futuram gloriam 1 Pet. I. 18. 19. Nectantum 3. ad participium gloriæ evocati 1 Pet. II. 9. 2 Thess. II. 14. Nec tantum 4. ad eandem gloriam regeniti 1 Pet. I. 3. 4. Nec tantum 5. ad eandem conversi Act. XXVI. 18. Nectantum 6. eandem sibi adjudicatam habeant ab ipso Dei tribunali, per justificationem Rom. V. 2. *justificati—gloriamur in spe gloria Dei*: quod inquam, non tantum, his omnibus modis, certo *glorificandi* sint in extremo judicio: sed etiam 7. dudum *glorificati* sint: non modo, in glorioso *capite* suo Christo, per *unionem* arctissimam cum eo Joh. XVII. 10. 22. sedinsuper 8. in *seipsis*, quatenus è miserrimo peccati, mortis & condemnationis statu, traducti dudum sunt in statum gratiæ, vitæ & beatitudinis 1 Pet. II. 9. 1 Joh. III. 4. Quatenus item 9. in statum hunc gloriosum semel traducti, per omnipotentem Dei conservationem, in eo constanter, in omnem usque æternitatem perdurant 1 Pet. I. 4. 5. Joh. X. 28. 29. 1 Joh. III. 24. Quatenus insuper 10. adversus hostes quales & quantoscunque, qui eos hujus gloriæ βραβείῳ spoliare, seu καταβραβεύειν conantur Col. II. 18. adeo potenter roborantur, ut *nec mors nec vita* — eos *separare possint ab amore Dei, qui est in Christo Jesu* Rom. VIII. 35. 37. 38. 39. imò ne *porta* quidem *inferorum* Matth. XVI. 18. Quin & 11. obsignantur; seu potius, ipsis, quasi signis & sigillis obsignatur, status ille gloriosus in quo sunt, quoad inchoationem, & in quem traducendi sunt, quoad consummationem, prout docuimus X. §. 11. unde *beati* pronunciamur *spe* Rom. VIII. 24. usque adeo, ut *gloriemur in spe gloria Dei* cap. V. 2. Tandem, ne quid desit 10. gloriæ *arrhabonem Spiritum* glorificandis confert 2 Cor. I. 22. ejusque *fructus* dulcissimos Gal. V. 22. quin & *primitias*, ejus amoris Dei, pacis, gaudii omniumque illorum bonorum, *qua nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in ullius cor inveserunt*, quæque *Deus praparavit his, qui se diligunt* 1 Cor. II. 9. Hæc omnia, si compingas velut in fasciculum; nunquid tanta evadet, vel hujus vitæ gloria, ut: A. ab ea, nos infinitis rationibus obstrictos agnoscamus, ad glorificationem Dei 1 Pet. II. 9. ut simus *imago & gloria Dei* 1 Cor. XI. 7. & Christus glorificetur *in nobis*, seu in gloria nostra Joh. XVII. 10. sitque *intensissimus* noster *conatus* (ἀποκαραδοκία) ut *Christus, cum omni fiducia, in nobis magnificetur*, seu *per vitam, seu per mortem* Phil. I. 20. Ut B. nobis ipsis gratulemur tantam gloriam: non modo *gaudendo, gaudio ineffabili* 1 Pet. I. 7. 8. sed etiam humiliter *gloriando in spe gloria Dei*, quod *charitas Dei effusa sit in corda nostra, per Spiritum S.* Rom. V. 2. 3. Ut C. glorificationem hanc in usus nostros convertamur, quotiescunque contumeliis & opprobriis adversariorum obruimur 1 Pet. IV. 12. 13.

Quonium.

XXIII. *Secundo*, monstrat glorificatio *inchoata*, unde omnis defectus & miseria hujus vitæ, per quem distinguitur à glorificatione consummata, sarciri commode possit. Seu enim: 1. *peccatum* horreas, omnis defectus & miseriæ scaturiginem, imo miseriam & ignominiam unicam Jac. I. 21. seu 2. *pœnas* & afflictiones, plurimas & gravissimas, quas non tantum impii Psal. XXXII. 10. sed pii etiam, hic plerumque sustinent Ps. XXXIV. seu 3. *hostes*, tam corporales, quam spirituales, qui continuo fidelibus imminent: diabolum, mundum, carnem corruptam 1 Pet. V. 8. 1 Joh. V. 19. & cap. II. 15. 16. seu 4. mortem Joh. XVIII. 14. extremum judicium. 2 Cor. V. II. æternam condemnationem Jes. XXVI. 24. quid efficacius, in his omnibus aliisque succurret, quam, cogitare per glorificationem hanc inchoatam: 1. te constitutum esse in statu *gratia*, vitæ & gloriæ æternæ? eoque *gloriari* etiam posse, in quovis adverso, *sub spe gloria* Dei Rom. V. 2. Quam 2. te in eo statu tam beato, etiam, per virtutem Dei, adeo conservari potenter, ut ne *porta inferorum* quidem, tibi possint *pravalere* Matth. XVI. 18. Joh. X. 28. 29. teque avellere possint ab amore Dei, qui est in Christo Jesu Rom. VIII. 35. — Quam 3. te sub hac divina conservare, adeo roborari, per virtutem Dei, ut omnibus tuis hostibus, quam potenter & artificiose, tibi insultent; possis esse par, imo superior Rom. VIII. 37. Phil. IV. 13. Quam insuper 4. te de hoc statu nostro, tam beato, per ipsum Dei Spiritum velut arrhabonem infallibiliter certiorari 2 Cor. I. 22. Quam 5. istius nostræ beatitudinis, tot indicia, promissiones, juramenta divina, sigilla, imo & primitias: in sensu *amoris* divini, in corda nostra effusi, in *pace* & tranquillitate animi, quæ omnem intellectum nostrum excedit Rom. V. 1. Phil. IV. 7. in gaudio ineffabili 1 Pet. I. 8. in communicationem bonorum quorumvis spiritualium Col. II. 2. 7. 10. velut totidem pignorum immotæ fuæ gratiæ Eph. I. 3. 4. Quam 6. paternæ ejus curæ, qua in

2. Præstat efficacissimum solatium.

Quibus casibus.

Quibus argumentis consolationis.

in omni caſu, quantumvis adverſo, nobis advigilet in bonum Rom. VIII. 28. Matth. X. 29. 30. 31. Neh. II. 8. Quam 7. ex præcedentibus omnibus, conſummatam etiam, glorificationem, immotis argumentis, ſibi polliceri poſſe 2 Cor. V. 1. 2. 1 Pet. I. 4. 5. Rom. V. 2. Addam 8. quid, ipſa noſtra hujus vitæ ſecunda, ſuavius afficere & edulcare poſſit, quam præcedentium omnium, pia cogitatio? Luc. XIV. 15. Pſal. XXIII. 1 --

3. Explicat miſeriam non glorificatorum.

XXIV. *Tertiò*, explicat ex adverſo, inexplicabilem *miſeriam* eorum, qui glorificationis hujus *inchoatæ*, non ſunt participes. Utpotè qui: 1. non tantum, ex prædictis, omnis pacis, conſolationis & gaudii primitiis, ſunt deſtituti Jeſ. LVII. 21. Nec tantum 2. ſunt *damnandi*, ex immutabili Dei decreto Rom. IX. 22. Jud. verſ. 4. ſed 3. *damnati* dudum Joh. III. 18. 36. eo quod: α. jam exiſtant in *ſtatu* mortis Eph. II. 1. 3. quod β. aſſerventur ad *diem judicii*, ut puniantur æternum 2 Pet. II. 9. *quibus etiam damnatio jam olim non tardat, & quorum exitium non dormitat* 2 Pet. II. 3. Quod γ. virtute Dei *roborant* penitus deſtituti, expoſiti ſint furoribus, non tantum propriarum cupiditatum Rom. I. 24. ſed ipſius etiam Satanæ Act. XXVI. 18. ſub cujus *laqueis captivi*, rapiuntur *ad* omnem *ejus voluntatem* 2 Tim. II. 27. Quod δ. pro fidelium certitudine ſalutis, ullo quidem jure, non ſuppetat ipſis, niſi *horrenda quadam exſpectatio judicii, & ignis fervor, qui devoraturus eſt adverſarios* Heb. X. 27. Quod proinde ε. pro fidelium *amicitia* cum Deo, & ſuaviſſimo amore mutuo; pro conſolationibus, pro pace & gaudio; ipſis non ſuppetat, niſi ex quo *iram*, odium & abominationem Dei Pſal. V. 5. 6. 7. Eph. II. 1. 3. ex quo continuos conſcientiæ angores & horrores Jeſ. XXXIII. 14. ex quo continuum mortis metum, concipiant Heb. II. 14. quibus, velut damnationis infernalis *primitiis*, exagitentur, tanquam furiis Jeſ. LXVI. 24. Quod ζ. pro piorum experientia beneficientiæ divinæ, ipſis non immineant, niſi horrenda Dei judicia Pſal. LXIX. 23. 24. 25. 26. & XI. 6. 7. Donec tandem η. omnia præcedentia, ſeſe exonerent in *conſummatam* damnationem Pſal. LXXIII. 17. 19. Phil. III. 19. Apoc. XXI. 8. Quæ omnia huc repræſentamus, ut: α. ex eis *ſenſum* urgentis damnationis concipiant impii Jeſ. XXXIII. 14. Et β. dum adhuc tempus eſt, emergere, omni conatu nitantur Act. II. 37. & XVI. 30. Pſal. XCV. 7. 8. &c.

Quorſum.

4. Jubet nos ipſos explorare, num inter glorificatos, an damnatos ſimus?

XXV. *Quarto* jubet etiam, feriò nos ipſos *exploremus*, ſimusne inter *glorificatos*, an *damnatos*? Cum enim: α. tanta ſit glorificatorum beatitudo, ſicut diximus §. XXII. XXIII. cum etiam β. tanta ſit damnatorum miſeria, ut diximus §. XXIV. cum item γ. & damnati, per ſocordiam & ſecuritatem carnalem, ſibi frequenter imaginentur, gratiam & amicitiam Dei, pacem, gaudia, aliaſque glorificationis primitias, tum etiam, cum ſunt in ſuburbiis inferni Jeſ. XIV. 13. 14. 15. 1 Theſſ. V. 3. Cum porro δ. à certitudine hujus ſtatus, exploratione impetrata, pendeat omnis hujus vitæ noſtræ ſecuritas Gal. VI. 3. 4. Cum etiam ε. ſi in ſtatu damnationis hæremus, ab exploratione primus emergendi gradus ſuppetat Luc. XV. 17. 18. quis non agnoſcet operæ precium eſſe, ut nos ipſos accuratè *excutiamus, antequam decretum pariat diem, in quo ſimus, ſicut gluma quæ tranſit: antequam veniat ſuper* nos, *ira furoris Domini: antequam veniat ſuper* nos, *dies iræ Domini?* Zeph. II. 1. 2. Explorationis indicia, nobis ſuppetunt ab omnibus eis, quibus vocationis & fidei noſtræ, quibus unionis noſtræ cum Chriſto; quibus juſtificationis, adoptionis & ſanctificationis noſtræ ſinceritatem, nobis innoteſcere, ſuis locis oſtendimus: eo quod omnia iſta, velut totidem annuli, in ſalutis noſtræ catena aurea, individuo nexu cohærent: quos enim prædeſtinavit, hos etiam vocavit, quos vocavit, eos etiam juſtificavit; quos juſtificavit, hos etiam glorificavit Rom. VIII. 30. Egimus explorationis hujus cauſam, ex profeſſo, quantum ad rem ipſam, capite 1. hujus libri §. XXVI. quibus plura non addemus.

Motiva.

Indicia.

5. Inſtigat, ut enitamur ad glorificationem inchoatam.

XXVI. *Quinto* inſtigat, ut collectis omnibus viribus noſtris, *enitamur* ad communionem glorificationis *inchoatæ*, ſeu, quod idem eſt, ad *primitias* gloriæ conſummandæ Heb. IV. 11. Quod: 1. tantam beatitudinem conferat ſuis poſſeſſoribus, per parag. XXII. Quod 2. tantum ſolamen, in caſu quovis adverſo, tantam dulcedinem, ipſis etiam ſecundis noſtris conciliet per §. XXIII. Quod proinde 3. ſit cœlum noſtrum in terris, & beatitudo etiam in miſeria noſtra Act. VII. 55. 56. 2 Cor. XII. 2. 4. Matth. XVII. 2. 4. Pſal. IV. 7. 8. 9. & XVI. 8. 11. Quod 4. ſit gradus ad conſummatam glorificationem, quando *de virtute in virtutem*, continuò *pergimus*, *donec apud Deum tandem in Zione*, *appellamus* Pſal. LXXXIV. Imo quod 5. idem ſit, cum glorificatione *conſummata*, nec aliter quam gradu ab ea diverſa: à quo, non tantum *beati* dicimur *ſpe* Rom. VIII. 24. ſed & *vitam æternam* habere, *manentem* in nobis 1 Joh. III. 15. Joh. III. 36. Proinde qui glorificationis *inchoatæ*, nullo gradu ſit particeps; ille etiam *conſummatæ*, nunquam reddatur particeps: prout, qui ne inchoat quidem, nunquam etiam conſummabit. Quibus autem adminiculis aſſequemur primitias iſtas? *Reſp.* Conducunt: 1. omnia illa, quibus à ſtatu peccati, traducimur in ſtatum gratiæ, in quibus præcipua ſunt, fides & reſipiſcentia Joh. V. 25. Marc. I. 15. Matth. IV. 17. Conducunt 2. omnia illa, quæ faciunt, ad parandam nobis infallibilem certitudinem futuræ gloriæ, qualia ſunt, v.g. *præclarum certamen decertare, fidem* & bonam conſcientiam *ſervare* 2 Tim. IV. 7. 8.

Motiva.

Adminicula.

7. 8. conscientiam suam, super statu suo spirituali, freqnenter & seriò examinare Gal. VI. 4. 2 Cor. XIII. 5. &c. Couducunt 3. omnia illa, quæ nos certiores præstant de perseverantia sanctorum, quod faciunt, hæc potissimum aliaque Scripturæ testimonia Matth. XXIV. 24. Rom. VIII. 38. 39. & cap. XI. 29. Joh. XIII. 1. & X. 28. 29. 1 Pet. I. 5. Conducit 4. frequens ac devota gloriæ cœlestis mediatio Col. III. 1. qua πολίτευμα nostrum habeamus in cœlis Phil. III. 20. eoque glorificationi consummatæ, tempestivè assuescamus, & eam summo fervore quæramus Matth. VI. 33. Phil. III. 14. Conducit 5. universalis εὐζωΐα, quam *justus vivit* per fidem Hab. II. 4. Gal. II. 20. qua peculiariter, universam vitam nostram, ita instruimus, ut semel persuasi de amore Dei versus nos, ceu filii ingenui cum parentibus suis, nos cum Deo familiariter conversemur Gen. VI. 9. & cap. V. 24. cum Heb. XI. 5. id sollicite agimus, ut ei in omnibus placeamus 2 Cor. V. 9. 2. Thess. I. 11. cane pejus & angue cavemus, Deum & Spiritum S. quo nos obsignat Deus 2 Cor. I. 22. peccatis quibusvis, imprimis conscientiam vastantibus, contristare Eph. IV. 30. & si quando aberratum fuerit, per infirmitates nostras, non ante quiescamus, quam fide, resipiscentia, & deprecationibus, sarcitum coram Deo fuerit Psal. LI. 3 -- Matth. XXVI. 75. Et, dum sic agimus, & à peccatis contumaciæ Psal. XIX. 14. immunes sumus; nihil admittamus omninò, quod familiaritatem suavissimæ conversationis nostræ cum Deo, quovis modo obstruere, aut turbare valeat Heb. III. 6. cum Matth. XVI. 23. & IV. 10. His vestigiis si fideliter insistamus, amore Dei constanter fruendo, quasi in cœlo vivimus, & primitias gloriæ, usque ad messem, suaviter circumferemus.

6. Monstrat beatitudinem eorum qui in Domino moriuntur.

XXVII. *Sexto*, monstrat beatitudinem eorum, qui in Domino *moriuntur* Apoc. XIV. 13. Jes. LVII. 2. imò beatitudinem *mortis*, eorum, præ beatitudine *vitæ* eorum Eccl. VII. 1. Eo quod: 1. Mors justorum, secunda fit glorificationis periodus, prima, quæ est in hac vita, mille parasangis præstantior, prout §. XIII. jam anteobservavimus: singulatim quod 2. totum hominem, quoad utramque suam partem essentialem, corpus & animam; liberet ab omni eo mali *sensu*, quo laborabat, sub priori periodo. Atque etiam 3. animam, ad *plenam* fere perducat unionem & communionem cum Christo Phil. I. 23. in paradisum cœlestem Luc. XXIII. 43. ad beatissimum etiam consortium Heb. XII. 22. 23. ad perfectissimam visionem ac fruitionem Dei & Servatoris Job. XIX. 25. 1 Cor. XIII. 12. de quo, suo loco, plura ex professo.

Quorsum.

Monstrat inquam, hanc mortis beatitudinem: non 1. ad hoc quidem, nt eam simpliciter contemnamus, prout per temeritatem & affectatam quandam sapientiæ, aut fortitudinis laudem nonnullis usu venit, exemplo Gentilium. 1 Sam. XV. 32. Est enim: *α. sua natura*; gravissimum Dei judicium, adversus hominum peccata Gen. II. 17. Rom. VI. 23. & nostra merita, & Dei iram repræsentans. Conf. Prov. XVI. 14. Est β. sua quidem natura, aditus ad æternam separationem à Deo Act. I. 18. cum vers. 21. Est γ. sua nativa indole, conjugium amicissimorum, corporis & animæ, crudelissimum divortium Luc. XII. 20. & alterius etiam partis, totalis destructio Gen. III. 19. Est δ. cum intolerabilibus fere, præviorum morborum, tormentis copulata Psal. CXVI. 3. 2 Sam. XXII. 5. 6. 7. Est ε. lictor truculentissimus, qui nos ad tremendis Judicis Dei, tribunal abripit Heb. IX. 27. 2 Cor. V. 10. quibus rationibus, ipsis etiam fidelibus, utcunque à *stimulo mortis* liberatis 1. Cor. XV. 55. horrori fuit Jes. XXXVIII. 14. Job. XVIII. 14. Matth. XXVI. 38. 39. 2 Cor. V. 4. ut non, prout vulgo fit, statim veniant condemnandi, qui mortem horrent: quin potius hi, qui alia quavis causa, quam perveniendi ad Christum, contemnunt: sed 2. ut hebetet tamen egregie in fidelibus, horrorum istorum acrimoniam, cogitatio, qnod, per infinitam Dei bonitatem, sibi præstet secundam periodum glorificationis & introitum ad glorificationem consummatam, seu ad vitam æternam Joh. V. 24. Phil. I. 23. Apoc. XXII. 17. 20.

7. Inculcat studium benè moriendi.

XXVIII. *Septimo*, inculcat nobis studium εὐθανασίας: cum mors non omnibus, fit gradus *glorificationis* (quin potius longe plurimis fit gradus *damnationis* Luc. XVI. 23. & introitus in infernum Psal. LXXIII. 18. 19.) sed justis tantum, qui rectè, seu *in Domino* moriuntur Apoc. XIV. 13. Psal. CXVI. 15. Occupat hæc εὐθανασία fidelem, dum, 1. adhuc sanus est, &, vel sua aliorumque opinione, à morte remotior: ut α. horrorem mortis exorbitantem, reliquis omnibus officiis, remoram facturam, potenter reprimat & moderetur, cogitando: (1) quod Servator Jesus, sua morte, *maledictionem*, à suorum morte abstulerit Heb. II. 14. 15. 1 Cor. XV. 54. 55. 56. 57. Quod (2) etiam in morte, Deus suis adsit, tenerrimamque eorum curam gerat, ne quid ea detrimenti capiant Psal. XXIII. 4. Rom. VIII. 38. 39. Matth. X. 28. 29. 30. 31. Quod (3) mors nos omnibus hujus vitæ miseriis liberet, & ad quietem, ceu ad dormitorium, introducat 2 Cor. V. 1. cum Heb. XI. 10. 16. ut β. frequenti ac devota *meditatione* mortis, dies nostros numeremus Psal. XC. 12. & XXXIX. 5. Jac. IV. 14. morti paulatim assuescamus, frequenti cogitatione, & alienæ, & propriæ mortis Eccl. VII. 2. 1 Cor. XV. 31. imo assuescendo morti, vanitatibus hujus mundi, paulatim moriamur, & ab eis desuescamus Eccl. I. 2. Matth. XVI. 26. continua memoria circumferendo, quod ab una mortis horula, totum pendeat æternitatis

Dum adhuc sani sumus.

pondus

pondus Eccl. XI. 3. Tandem γ. ut incumbamus: A. acquirendæ & corroborandæ fidei in Christum: quod, qui in ipsum credunt, è morte in vitam transeant Joh. V. 24. 2 Tim. IV. 7. B. Repurgandæ magis magisque conscientiæ Heb. X. 22. cum 2 Tim. IV. 7. ut olim in agone nostro, cum Hiskia, possimus ea submisse quasi gloriari apud Deum: *memento* &c. Jes. XXXVIII. 3. C. vitæ cœlesti tempestive assuescamus Phil. III. 20. Col. III. 1. nosque geramus hic, ut municipes cœlorum, quo promtius olim; mortem; nos introducturam in cœlum, possimus præstolari Psal. LXXXIII. 25. Psal. XLII. 2. 3. & LXXXIV. 2. 3. Apoc. XXII. 17. 20.

Cum appropinquat morbus & mors. Cum 2. appropinquat morbus & mors: & quidem duplici cura; quarum: א. *altera* distineatur rebus *terrenis* Jes. XXXVIII. 3. circa *hæredes*, ne post obitum, jurgia oriantur inter superstites Gen. XLIX. — circa *familiam*; ut monitis salubribus dimittatur 1 Reg. II. 2. 3. circa *inimicos*, ut cum illis reconcilietur Matth. VI. 15. & XVIII. 35. ב. *altera* circa *spiritualia*, imprimis circa propriam *animam*, ut *in Domino* moriamur Apoc. XIV. 13. in quam rem, anima efformanda est: (1) ad *resipiscentiam*, in agnitione & sensu peccatorum Psal. LI. 19. & XXXVIII. 5. impetrandam stricto conscientiæ *examine*, quo copiam & gravitatem eorum sentias Zeph. II. 1. cum Psal. XXXVIII. 5. & CXXX. 3. & cogitatione *imminentis* mortis, qua de omnibus, rationem debeat reddere Deo 2 Cor. V. 10. cum Heb. IV. 13. (2) ad *fidem* vivam in Christum, cogitando: quantus sit Servator, *sufficientissimus*, qui *possit* Heb. VII. 24. 25. *benevolentissimus*, qui *velit* etiam, condonare & servare Matth. XI. 28. Rom. V. 20. modo abjecta omni propriæ justitiæ fiducia Phil III. 9. Jes. LXIV. 6. ad ipsum solum confugiamus Jes. LV. 1. Apoc. XXII. 17. ipsius justitiam sitiamus Matth. V. 6. (3) ad *patientiam* Jac. I. 4. Luc. XXI. 19. ad perferendam morborum acrimoniam, & horrores agoniæ, cogitando: α. esse Deum qui nobis imponat 1 Pet. IV. 19. Psal. XXXIX. 10. moderetur Jes. XLIII. 1. 2. ne quo modo noceant Matth. X. 29. 30. Rom. VIII. 28. β. nos etiam plura & majora mala demeritos esse Mich. VII. 9. Psal. CXLIII. 2. γ. quanta pro nobis passus sit Servator Matth. XXVI. 37. 38. 39. quanta martyres Heb. XI. 37. δ. esse hoc postremum, quod nobis incumbat perferendum, quod jamjam excepturum sit æternum gaudium Apoc. XXI. 4. 1 Cor. XV. 26. (4) ad *spem* vivam, imminentis vitæ æternæ: per operationem fidei Heb. XI. 1. per conscientiam sinceritatis nostræ Jes. XXXVIII. 3. Psal. XXXII. 2. cum XV. 2. per contemplationem resurrectionis Christi, ut capitis nostri 1 Pet. I. 3. 1 Cor. XV. 20. per meditationem fœderis gratiæ, quo non mortuorum, sed viventium Deus sit Matth. XXII. 32. Talis ὑθανασία, nos traducet ad confinia Canaan. Conf. Deut. XXXIV. 1. imo introducet in vitam Joh. V. 24. conferetque *finem fidei* nostræ, salutem animæ 1 Pet. I. 9. donec tandem tertia accedat glorificationis periodus, in omnibus numeris, ac totius hominis, consummatissima beatificatione 2 Tim. IV. 8. Matth. XXV. 34. 46.

THEOLOGIÆ THEORETICO-PRACTICÆ, LIBER SEPTIMUS, DE *Ecclesiâ & Ecclesiasticalibus.*

CAPUT PRIMUM, DE NATURA ECCLESIÆ.

Eph. v. 25.

Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro eâ.

Nexus dicendorum cum dictis,

I. Irca redemptionis applicationem, diximus superiore libro: ejus naturam, actus Dei applicativos, fundamentum applicationis, & beneficia applicata, & his, ejus quasi interiora, absolvimus: hoc libro, ad ejus *objectum* & media properamus. *Objectum*, circa quod redemptio & ejus applicatio distinetur, est *Ecclesia*: cujus contemplationi, pro fundamento struemus pericopen Eph. v. 25.

Pars exegetica.

Textus exponitur,

II. *Qua Apostolus*, amorem Christi versus Ecclesiam *suam*, *ejusque efficaciam*, *Ephesiis ad exemplum*, *sic proponit*, *ut notet*.

1. Amantem: Christus, *Ecclesia sponsus*. vers. 32. Hos. II. 18. caput Eph. I. 22. & IV. 16. *fundamentum* Eph. II. 20. 21. Matth. XVI. 18. *Penes quem omnis est potestas* magisterialis *in Ecclesia*. Ibid. cap. XXVIII. 18. Phil. II 9. 10. 11. *absque cujus auctoritate, Ecclesia colligi non possunt, nec in Ecclesiâ quicquam geri potest: quamvis potestatem* ministerialem, *in suos derivaverit ministros* Eph. IV. 11. 12.
2. Amatum: Ecclesiam, *suam sponsam*, *sibi Spiritu & fide unitam*, *h. e. complexum eorum*, *qui*, *ope vocationis efficacis*, *per fidem*, *sibi uniti sunt. Hæc sola præstat* objectum *amori Christi: sic tamen*, *ut etiam præstet ejus* effectum *&* subjectum: *ubi enim*, *secundum æternam electionem*, *per redemptionem & vocationem efficacem*, *semel est constituta*; *objectum fit*, *& subjectum recipiens*, *omnium benedictionum salvificarum. Sonat autem* Ecclesiæ *vox*, *cœtum* vocatum, à καλέω, *non coactum seu congregatum*, *ut* Synagoga: *&* evocatum, *ex aliis præteritis*: *non* convocatum, *ex eis qui jure aliquo ad cœtum istum pertinent*: *unde* (*observante Camerone prælect. in* Psal. LXXXVIII.) *Ecclesia dicit evocationem ex populo &* plebe 1 Cor. I. 26. convocatio *ex nobilibus & optimatibus. Reliqua occurrent in* dogmaticis.
3. Amorem; dilexit: ἠγάπησε, amavit, generaliore *significatione*, *idem notat quod* dilexit 1 Joh. II. 10. specialiore *& magis propriâ*: *amare adhærendo alicui corde & animo*, *acquiescere in aliquo*, *adeo ut non aliud desideres* Matth. VI. 21. & XXII. 37. Ἀγαπάω *plus dicit quam* φιλέω, *utpote compositum ex* ἄγαν valde *&* πάω possideo: *aut* παύομαι *acquiesce*, *quæ enim amamus*, *ea corde possidemus*, *& in eis acquiescimus.* Amavit, *propensione in Ecclesiam*, *non communi tantum*: *quâ in omnes creaturas suas*, *Deus promiscue propendet* 1 Tim. IV. 10. Psal. XXXVI. 7. *sed* διακριτικῇ, *superlativa & salvifica* Psal. XXXVI. 8. 9. 10. 11. & LXV. 5. 1 Tim. IV. 10.
4. *Amoris* productum: seipsum tradidit pro ea: *quo* donum *redemptionis*, *impetratæ pariter & applicatæ*, *significatur*: *penes quod notatur*.

A. Donum: seipsum: *non* alium *quemvis qualem aut quantumque quemque*; *nec* suum *tantum quodvis*: *sed* seipsum, *totum*, *quantus quantus est*, *quoad personam*, *quoad opes &c.* 1 Cor. I. 30. Conf. Rom. VIII. 32.

B. Do-

B. Donatio: tradidit. παρέδωκεν ex παρὰ trans, & δίδωμι do, *dono*: *ut* παραδίδωμι, *sit* transdare: *respectu* prioris *exprimit* voluntariam *ac spontaneam traditionem*; *respectu* posterioris, *traditionem ad* mortem, *in satisfactionem*; *in sacrificium & hostiam Deo*, *ad odorem suavis fragrantiæ* Eph. v. 2.

D. Donati, *seu donata potius Ecclesia*: pro ea, *h. e. non quomodocunque tantum*, *in usum & commmodum ejus*; *sed etiam ejus loco. Scil. ut* eam sanctificaret, postquam *eam* purgavit, lavacro aquæ in verbo, ut &c.—Eph. v. 25. 26. 27. *Nec pro aliis quibusvis*; *sed pro sola Ecclesia.*

Pars dogmatica.

Redemptio pariter & ejus applicatio circa solam Ecclesiam occupantur Ecclesiam.

III. Ex quo sequitur, quod redemptio & ejus applicatio occupetur: circa *solam Ecclesiam*: cum *sit* constituendam; tum constitutam. Quamvis enim Deus, amorem gestet versus omnia opera sua Ps. CIV. 31. & per istum amorem, in quosvis dispenset egregia dona *communia* Ps. XXXVI. 7. 8. Matth. v. 45. Job. XXXIX. 3. Psal. CXLVII. 9. ille tamen amor, quo *seipsum* tradidit, seu amor ille salvificus, quo dispensat ἐχόμενα σωτηρίας Heb. VI. 9. non occupatur nisi erga Ecclesiam. Unde non tantum *generaliter*, gratiam & pacem, à Deo Patre & Domino nostro Jesu Christo, suis Ecclesiis, passim impreeatur Apostolus Rom. I. 7. I Cor. I. 3. 2. Cor. I. I. 2. sed & *singularia* quævis, talia quidem beneficia, in Scripturis ad solam referuntur Ecclesiam: v. g. (1) *Electio* Joh. xv. 19. Tit. I. I. I Pet. I. 2. & II. 9. Apoc. XVII. 14. (2) *Redemptio* Act. XX. 28. Eph. I. I. cum vs. 7. (3) *Vocatio* I Pet. II. 9. I Cor. I. I. 2. Rom. I. 7. (4) *regeneratio* I Pet. I. 3. vivificatio Eph. II. 5. 6. cum cap. I. I. (5) *conversio* Jer. XXXI. 18. Ezech. XXXVI. 24—30. (6) *unio* cum Christo, unde *sponsa* Christi Apoc. XXII. 17. *corpus* Christi appellatur Col. I. 24. Eph. I. 22. 23. (7) *justificatio* I Cor. I. 2. cum cap. VI. II. (8) *adoptio* Rom. IX. 4. I. Joh. III. I. 2. (9) *sanctificatio* Eph. v. 26. Rom. VIII. 30. I Cor. VI. II. (10) Glorificatio Eph. v. 27. Nec ullum legitur donum *salutare*, quod Deus subtrahat Ecclesiæ: cum ex adverso, nullum *talium* beneficiorum, legatur unquam dispensasse in hos, qui sunt *extra* Ecclesiam Eph. II. 12. Apoc. XXI. 27. Nec mirum: est enim Ecclesia α. *Regnum* Christi Col. I. 13. β. *sponsa* Christi Apoc. XXII. 17. & XXI. 9. Ps. XLV. 10. γ. *corpus* Christi I Cor. XII. 12. Eph. I. 22. 23. & IV. 15. 16. &c. Dum, qui sunt extra Ecclesiam, sunt A. *extra* Christum Joh. XV. 4—8. proinde extra salutem, Act. IV. 12. B. *hostes* Christi Phil. III. 18. Luc. XIX. 27. C. *canes*, arcendi, ab omnibus beneficiis salutaribus Matth. VII. 6. & XV. 26.

Probatur Scripturis. & rationibus.

Consideratio nominis quoad etymologiam.

IV. Ecclesia, ab ἐκκαλέω dicitur, ut notet societatem *convocatam*, seu *concionem*: Hebræis קהל *congregationem*, & עדה societatem *condictam*: Græcis, in Scripturis saltem, planè συνώνυμος, συναγωγὴ Jac. II. 2. & ἐπισυναγωγὴ Heb. x. 25. quamvis hæc, usu sequiore, ad conventus judaicos, ut Christianis contradistinctos, restricta fuerit. Notat aliquando, quamvis congregationem hominum Act. XIX. 31. vel pessimorum Psal. XXVI. 5. usu restrictiore, notat congregationem *religiosam*. Et sic aliquando *universum* complexum notat, omnium fidelium, qui fuerunt, sunt & erunt Eph. I. 22. 23. Heb. XII. 23. aliquando *particularem* aliquot fidelium consociationem *publicam* I Cor. I. 2. Apoc. I. II. nonnunquam privatam ac *domesticam* Col. IV. 15. Rom. XVI. 15. Philem. vs. 2. subinde πρεσβύτας, qui Ecclesiam repræsentant Matth. XVIII. 17. nunquam, saltem in Scripturis, locum congregationis notat, quamvis hoc sensu, apud Patres non raro veniat. Appellatur, alio modo *Ecclesia Dei* I Cor. XV. 9. 2. Cor. I. I. Ecclesia *Christi* Matth. XVI. 18. *sponsa* Christi Psal. XLV. 10. Apoc. XXII. 17. sponsa *agni* Apoc. XXI. 9. *magnus mons Israelis* Ezech. XVII. 23. *mons Zion*, *mons sanctitatis* Psal. II. 6. *civitas Dei vivi* Heb. XII. 22. *cœlestis Jerosolyma* Apoc. XI. 2. & XXI. 2. 10. *vinea* Christi Jes. v. I. *vitis* Psal. LXXX. 9. *domus* Dei Heb. III. 16. I Pet. IV. 17. *hereditas Domini* I Pet. v. 3. *corpus* Christi Eph. I. 22. 23. & IV. 16. & v. 23. Col. I. 18. 24. *Christus*, scil. mysticus I Cor. XII. 12. *genus electum* I. Pet. II. 9. *ovile* Dei I Pet. v. 2. Psal. LXXX. I. *sancti* Rom. I. 7. & VIII. 27. *Christiani* Act. XI. 26. &c.

homonymiam. synonymiam.

Quid sit Ecclesia.

V. Nobis hic non est, nisi *cœtus hominum*, *efficaciter ad Christum evocatorum* α. *Cœtum* Dicimus, ne in *uno*, quovis constituatur, ne in Christo quidem, *personaliter* considerato: à quo *corpus coagmentatum*, & *compactum* ex variis membris, dicitur Eph. IV. 16. item *familia*, *civitas*, *regnum*, *grex* &c. Cœtum β. *hominum* dicimus: ut excludantur non tantum *bruta*; sed etiam *Angeli*, qui licet cum Christo *uniti* sint, velut cum capite Col. II. 10. & propterea *aliquo* modo, membra præstent Ecclesiæ Heb. XII 22. non sunt tamen *homogenea* membra, qui efficaciter *vocati* sint ad Christum; & γ. cœtum *vocatorum* & *efficaciter* vocatorum; ut non tantum ad *electos* non extendatur, necdum regenitos (licet hi *potentia*, certo traducenda in actum, ad illam referri possint) sed etiam *hypocritas*, vocatos quidem; sed non *efficaciter*, excludamus. Quia autem vocationis istius terminus est *fides*, & fide opus est *insito* in Christum, & unio cum Christo, *communionem* secum

secum rapit: hinc eodem sensu definitur, *cœtus fidelium*, cœtus eorum qui sunt in Christo, cœtus eorum qui communionem habent cum Christo.

Ecclesiæ causæ procurantes.

VI. Ecclesia hæc, quia est *Ecclesia Dei* 1. Cor. xv. 9. 2. Cor. 1. 1. *Deum* solum agnoscit, sui causam *principalem* Heb. 111. 4. & singulas etiam deitatis *personas*: (1) *Patrem* quidem, *ὀνοπότως κατ' οἰκονομίαν* Act. iv. 24. quatenus per *appropriationem* α. membra, Ecclesiam olim constituturа, ab æterno *elegit* Eph. 1. 4. Rom. vsii. 29. Act. xiii. 48. β. in tempore ministros *emisit*, qui, ad Ecclesiam electos, colligerent Matth. sx. 37. 38. cum Heb. s. 1. γ. ordinem illum, qui est inter *caput & membra* Eph. 1. 22. & inter membra invicem, eorum qui gubernent & gubernentur 1. Cor. xii. 27. 28. ipse constituit δ. efficaciam ministerio congregationis, & successum collectionis, ipse procurat Eph. 1. 59. (2) *Filium οἰκονόμον*, qui *fidelis fuit in propria domo* Heb. sii. 5. 6. tanquam Ecclesiæ *caput* Eph. 1. 22. 23. qui Ecclesiam sibi acquisivit proprio *sanguine* Act. xx. 28. Eph. v. 2. 25. 26. collegit ejus membra Joh. x. 16. ædificavit & conservat Matth. xvi. 18. gubernat; *extus*; per ministerium Eph. iv. 11 — 55. *intus* per virtutem & Spiritum suum Rom. xv. 58. 19. Matth. xxvisi. 20. & tandem glorificat Eph. v. 25. 26. Joh. xvii. 24. (3) *Spiritum S.* qui verbum inspiravit, cujus prædicatione Ecclesia colligitur 2. Pet. s. 21. verbi præcones mittit Act. xiii. 2. & xx. 28. necessariis donis exornat 1. Cor. xii. 4. 11. corda auditorum præparat & convertit Tit. sii. 5. Joh. isi. 5. consolationibus sustentat & refocillat Joh. xiv. 16. Act. ix. 31.

Causæ ministeriales.

Causas tamen *ministeriales* agnoscit homines, Ecclesiæ *ὁμοιοπαθεῖς* Act. xiv. 15. qui ab hoc, *σύνεργοι τοῦ Θεοῦ* indigitantur 1. Cor. 115. 9. qui, nec *potestate*, nec *potentia* propria, Ecclesiam colligunt; sed potestate sibi delegata, & potentia communicata à Deo 1. Cor. 111. 5. qui donis etiam necessariis, ut *idonei sint ministri*, eos instruit 2. Cor. 151. 6. & laboribus eorum adspirat, sua efficacia & benedictione 1. Cor. 111. 6. 7. 8. Rom. xv. 18. 19.

Homines qui Ecclesiam constituunt.

VII. Quos Deus, per ministros suos, ad constitutionem Ecclesiæ colligit: sunt, ut diximus, soli *homines*; sed ex toto genere humano Matth. xxvsii. 19. cujusvis nationis, sexus, ordinis Apoc. v. 9. Gal. 111. 28. Col. 111. 11. idque ab initio mundi usque ad ejus exitium evocati Gen. 111. 17. cum Matth. xxvssi. 20. Homines perditi quidem & *pessimi*, antequam colligerentur; sed *sanctificati*, postquam collecti sunt Eph. 11. 1. 2. 3. Tit. 151. 3. 4. 1. Cor. vs. 50. 11. Ut Ecclesiæ *constitutionem*, velut genuina ejus membra, non ingrediantur quivis, non impii aut hypocritæ Apoc. xxi. 27. sed soli *fideles*, sancti, vocati Rom. 1. 7. 1. Cor. 1. 2. 2. Cor. 1. 1. Eph. 1. 1. Phil. 1. 1. 1. Pet. 11. 9. Isti autem homines, ad hoc colliguntur, ut *unientur* cum Christo, & cum eo coalescant, in unum corpus *mysticum* 1. Cor. xii. 12. cujus caput sit Christus, reliqui membra Eph. 1. 22. 23. & cap. iv. 15. 16. Ex qua unione, affectio inter partes unitas, talis existit: ut non tantum Ecclesia *domus*; Christus Pater familias Heb. 551. 6. Ecclesia *sponsa*; Christus *sponsus* Apoc. xxis. 57. Matth. sx. 55. sed etiam *Christus* dicatur esse Ecclesiæ, & Ecclesia Christi Can. 15. 16. & vi. 2. & vii. 10. Christus *in* Ecclesia, & Ecclesia in Christo Joh. xv. 4. 1. Joh. 111. 24. imo & Ecclesia appelletur *Christus* 1. Cor. xsi. 12. ac *complementum ejus, qui omnia in omnibus replet* Eph. 1. 23. Quibus tamen omnibus, non unionis tantum *relatio* significatur; sed *ordo* etiam, quo Christus Ecclesiæ, omnis dignitatis, vitæ, virtutis & perfectionis, principium & scaturigo est. Huic porro, unioni superstruitur *communio sanctorum* mystica: tam illa, quæ est inter fideles ut membra, & Christum ut caput, de quâ lib. *praced.* cap. v. ex psofesso: quam illa, quæ est inter fideles *invicem*: sive *latior* intelligatur, quam quilibet fidelis habet cum Ecclesia *universa* Heb. xii. 22 — 25. Eph. iv. 16. sive *strictior*, quam habet cum tota Ecclesia *militante* in terris 2. Cor. viis. 4. Heb. x. 34. sive *strictissima*, quæ est inter fideles *unius* congregationis Eph. 1. 1. Rom. 1. 7. &c. de quibus distinctius suis locis.

Fides, per quam Ecclesia constituitur, ut formam.

VIII. In hanc unionem & communionem ecclesiasticam, homines coalescunt *per fidem*, veram ac vivam, qua Christum recipiunt Joh. 1. 12. Col. s1. 6. Christus in ipsis *habitat* Eph. s11. 17. in ipsis *vivit*, & ipsi vicissim in Christo Gal. 11. 20. Joh. xv. 4. 5. Hinc, quod Ecclesiam constituit ut *forma*, accuratissimè dicitur esse *fides*. Sicut enim, à parte Christi non est, quo nos ipse q. attingat, ad unionem sui nobiscum Rom. vsis. 9. 10. 1. Cor. vi. 15. 17. ita a parte nostri non est, quod Christum spiritualiter q. attingat, ad unionem nostri cum eo: neque etiam in Ecclesiæ membris est, quod adeo omnibus commune sit, & quo se invicem, arctius quasi attingant ad unionem, quam fides: qua, dum omnes uniti sunt cum Christo ut capite; uniti quoque sunt inter se ut membra: *unum corpus*, *unus spiritus* — *unus Dominus*, *una fides* Eph. 4. 5. Unde, quia unus nobis omnibus est *magister*; etiam *omnes fratres* dicimur Matth. xxssi. 1. Fides tamen considerari potest, vel ut in singulis fidelibus, *singulatim* existit; & sic est forma vocatorum: vel ut in omnibus fidelibus *collective* existit, & sic demum est forma Ecclesiæ. Eidem enim homines fideles, *singulatim*, *vocati* appellantur; *conjunctim*, *Ecclesia*: ex quo porro sequitur, omnes illas promissiones, quæ Ecclesiæ facta sunt in Scripturis, ad singulos etiam fideles extendi.

IX. Eccle-

Affectiones Ecclesiæ, tres. sanctitas, IX. Ecclesia sic per fidem compacta: 1. *sancta* est 1 Pet. II. 9. Rom. I. 7. 1 Pet. I. 1. & II. 5. Jac. I. 1. Tit. II. 14. non tantum: α quod sanctitatem, omnia & singula ejus membra *profitentur*, quæ ὑποταγῇ ὁμολογίας nostræ dicitur 2 Cor. IX. 13. Conf. Rom. X. 10. Nec tantum β. quod, per confœderationem ecclesiasticam cum populo sancto, *fiat* sancti, sicut olim, sub V. T. totus populus, per fœdus *nationale*, sanctus erat Deut. VII. 6. & XIV. 2. 21. quæ *fœderalis* sanctitas Theologis indigitatur: sed etiam γ. quod sanctificati sint per *Spiritum S.* 1 Cor. VI. 11. Eph. V. 26. & sanctitati *operam*. dent Eph. II. 21. & operam dare debeant Luc. I. 74. 1 Pet. I. 15. 16. Tum 2. *una* est, unde *Ecclesia* Eph. IV. 23. & *corpus* Christi Eph. I. 23. in singulari, notatur: cujus unitatis fundamentum, in variis ponit Apostolus Eph. IV. 4. 5. *unum corpus*, *unus spiritus*, *una spes vocationis*, *unus Dominus*, *una fides*, *unum Baptisma*. Quæ tamen unitas, non excludit *varietatem* membrorum 1 Cor. XII. 12. 13. neque etiam pluralitatem Ecclesiarum *particularium* Gal. I. 2. de quibus suo loco. Denique 3. *catholica* est, quamvis epitheton istud, apud Scripturas, vix reperiatur, nisi forte in voce πανηγύρει Heb. XII. 23. competit ei tamen *vere*, non quidem ut sonat *generale*, seu universalem quandam Ecclesiam, quæ sub se plures habeat ecclesias, ut sibi subordinatas species, aut individua; sed ut aliquid *integraliter* totum, prout *orbem* dicimus *universum*: nec quatenus universam notet Ecclesiam militantem, quæ in terris agat sub uno quodem visibili capite, quo sensu Romanenses se *catholicos* jactant. Et sic catholica dicitur 1. ratione *fidei*, quod fidem teneat, omnibus temporibus communem, qua ratione, quævis ecclesia particularis, modo vera sit, *catholica* dici possit, quatenus fidem possidet, omnibus electis communem 2. ratione *locorum*, quod per *totum orbem*, & omnes ejus partes, sese dispergat Matth. XXVIII. 19. Psal. II. 8. etiam 3. ratione *temporum*, quod à mundi *initio* extiterit Gen. III. 15. & extitura sit, usque ad ejus *exitium* Matth. XXVIII. 20. Eph. IV. 13. Psal. CX. 1. Porro 4. ratione quarumvis *nationum*, personarum & sexuum Apoc. V. 9. 1 Pet. I. 2. Gal. III. 28.

unitas, catholicismus.

Ecclesia universalis dispescitur: in triumphantem, X. Hinc dispescitur, in: α *triumphantem*, de qua Heb. XII. 23. Apoc. VII. 14. 15. 16. Eph. V. 27. Hac nihil aliud intelligimus, quam illam Ecclesiæ universalis partem, quæ in *cælis* existens, *consummata* communionis cum Christo, facta est particeps 1 Cor. XIII. 11. 12. ad quam pertinent omnes illi fideles, qui à mundi exordio, in hunc usque diem, decesserunt, quæque indies augetur accessione fidelium, usque ad consummationem seculorum Eph. IV. 13. Præsupposita enim animarum immortalitate, quæ à morte fidelium transeant in paradisum Luc. XXIII. 43. 2 Cor. V. 1. Phil. I. 23. præsupposito insuper, quod sua communione cum Deo fruantur, & fruendo, gaudio ineffabili capiantur, adeoque *sentiant* Apoc. VI. 9. 10. 11. Luc. XVI. 25. non potest non agnosci veritas, talis Ecclesiæ triumphantis.

XI. β. *Militantem*, quæ *inchoata* tantum communionis cum Christo est particeps 1. Cor. XIII. 9. 12. 1. Joh. III. 2. 3. Col. III. 4. cui perpetuò *luctandum* est Job. VII. 1. 2. Cor. VII. 5. 2. Tim. II. 3. Jam: 1. cum *miseriis* quibusvis hujus vitæ, velut peregrinis, donec perveniant in Patriam Psal. XXXIX. 13. Gen. XLVII. 9. 2. Cor. V. 4. Act. XIV. 22. Jam 2. cum *diabolo* Eph. VI. 12. 1. Pet. V. 8. Apoc. XII. 7. Jam 3. cum *mundo*, & persecutoribus omne genus 2 Tim. III. 12. Joh. XV. 12. & XVI. 2. 33. Jam 4. cum propria *carne*, ejusque corruptionibus 1. Pet. II. Gal. V. 17. Observatur hujus Ecclesiæ duplex quasi forma: *essentialis*, quam præstat *fides* salvifica, eadem scil. quæ format Ecclesiam Catholicam, quam diximus §. VIII. altera *accidentalis* Rom. X. 10. Heb. IV. 14. & X. 23. 1. Tim. VI. 12. 13. Ex quo duplex etiam nascitur Ecclesiæ status: *interior*, à forma essentiali, seu à *fide*; & *exterior* à forma accidentali, seu à *professione* fidei: adeo diversus ab invicem, ut aliquis possit esse membrum Ecclesiæ, quoad statum *externum*, qui non sit quoad statum *internum* 1. Joh. II. 15. Apoc. II. 9. Matth. VII. 21. 22. Nec tamen *quævis* ad hoc sufficit professio; sed talis omninò requiritur, quæ *moraliter* saltem, possit docere, profitentis animum vera & viva *fide* præditum esse: unde fidem cordis, & professionem oris, Apostolus conjungit Rom. X. 10. Nominatim non sufficit professio *assensus*, quem præstes capitibus veræ religionis Jac. II. 19. Marc. I. 24. sed insuper requiritur professio *consensus*, quod corde IN Patrem, Filium & Spiritum Sanctum Matth. XXVIII. 19. cum Marc. XVI. 16. h. e. quod Deum habeas pro *summo fine*, & Christum pro *uno Mediatore* tuo Joh. XIV. 1. & talis etiam, quam non redarguat profitentis *vita* & conversatio Matth. VII. 21. 22. Tit. I. 16. Apoc. II. 2. & III. 9.

Et militantem.

Communio sanctorum. XII. Ex hac communis fidei professione 2. Pet. I. 1. nascitur *communio* illa sanctorum 1. Joh. I. 6. 7. Matth. XIII. 8. Qua *viva* totius Ecclesiæ militantis membra, communionem habent: (1) tum cum *Deo*: Patre & filio 1. Joh. I. 3. & Spiritu S. 1. Cor. VI. 19. 2. Cor. XIII. 13. (2) cum Ecclesia *triumphante* Heb. XII. 22. 23. Col. I. 20. (3) cum *beneficiis* Dei salvificis: (α) *electione* Eph. I. 4. 1. Pet. II. 9. β. *redemtione* Apoc. V. 9. Act. XX. 28. γ. *vocatione* 1. Cor. I. 2. Rom. I. 7. 2. Tim. I. 9. δ. *regeneratione* 1. Pet. I. 3. ε. *conversione* Act. XXVI. 18. ζ. *unione* cum Christo Eph. V. 30. η. *justificatione* Rom. V. 1. θ. *adoptione* Rom.

Actus communionis sanctorum.

IX. 4. Joh. I. 12. ι. *justificatione* I. Cor. VI. 11. κ. *glorificatione* Luc. XXII. 29. Matth. XXV. 32. Actus *visibilis* communionis sanctorum, duum generum observantur: illi I. quibus se sistunt *Deo* in Christo, ad percipiendas ejus benedictiones, & ad gloriam earum Deo referendam; quales sunt congregationes illæ, in quibus voluntas Dei annunciatur, sigilla fœderis gratiæ dispensantur, nomen Dei invocatur, & benedictiones spirituales exspectantur Heb. X. 25. Matth. XVIII. 19. 20. Exod. XX. 24. tum 2. quibus alii *aliis* benefacere student: I. Pet. IV. 10. imprimis quidem quoad *spiritualia* I. Thess. V. 14. Heb. III. 13. tum etiam quoad *corporalia* 2. Cor. VIII. I. 2. 7. 19. & IX. 12. 13. I. Joh. III. 17. Rom. XII. 13. Jac. II. 15. 16.

Ecclesiæ militantis affectiones, quod sit: 1. visibilis & invisibilis.

XIII. *Militantis* Ecclesiæ, has potissimum observamus affectiones: I. Quod sit *visibilis* simul & *invisibilis*: quatenus per *visibile* intelligitur, non id tantum, quod oculis corporeis percipitur: sed etiam, quod quovis alio sensu externo admittitur Sic autem, Ecclesiam *visibilem* dicimus & *invisibilem*; non quod aliam statuamus Ecclesiam invisibilem, aliam visibilem: est enim nobis *una* tantum militans Ecclesia Eph. IV. 4. I. Cor. XII. 12. 13. 14. 20. 21. nec quod Ecclesiæ militantis, una *pars* sit visibilis, *altera* invisibilis: est enim militans Ecclesia, *unum* tantum corpus; sed quod eadem numero Ecclesia, quoad formam & statum suum *internum* (unionem scil. cum Christo, quæ fide peragitur) sit *invisibilis*; quando secundum formam & statum *externum*, professionem scil. est *visibilis* Jes. II. 2. 3. 14. cum Matth. V. 14. nec quod tota *simul* sit visibilis; sed quod in suis *partibus* sit visibilis; non tantum in *membris singularibus*, fidem Ecclesiæ communem ponentibus Act. XIX. I. (quamvis singularis ista professio, non tam Ecclesiam in statu suo *integrali* & organico, faciat visibilem; quam quidem *membra* quædam visibilia) sed etiam in *congregationibus* membrorum distinctis; per quas, non tantum Ecclesia militans *visibilis* fit; sed etiam in plures abit Ecclesias particulares, quæ sunt quasi partes Ecclesiæ Catholicæ *similares*, ejus nomen pariter & naturam participantes,

2. conspicua & latens.

2. Quod, licet *absolute* considerata, visibilis in professione & congregationibus; *comparative* tamen, respectu diversorum locorum, aut temporum, sit, vel *conspicua*, quando numerus membrorum est *major*, professio liberior & magis *publica* Jes. II. 2. 3. 14. Rom. I. 8. Act. VII. 17. & XII. 21. & XIX. 20. Rom. II. 18. vel *latens*, cum numerus membrorum est *minor*, professio minus aperta: quod fieri solet per hæreses, persecutiones, & profanos mores grassantes Rom. IX. 27. ex Jes. X. 22. & Rom. IX. 29. ex Jes. I.

3. Purior & impurior.

9. Rom. XI. 3. Apoc. XII. 6. Quod 3. eadem ratione, sit *purior* & *impurior*: prout professio, vel *perfectior* est vel *imperfectior* Rom. I. 8. I. Thess. V. 8. 9. & IV. 9. 10. cum Gal. III. I. 2.

4. Perpetua & indeficiens.

Quod 4. sit constans & *indesinens* Matth. XXVIII. 30. Eph. IV. 12. 13. Psal. CX. I. Matth. XVI. 18. Quamvis enim hujusmodi vicissitudinibus sit obnoxia, ut *quamlibet* mundi partem deserere possit Apoc. II. 5. Matth. XXI. 41. nunquam tamen *totaliter* deficit, ab initio collectionis, usque ad finem mundi, quando regnum Patri Servator tradet I Cor. XV. 24.

Dispescitur Ecclesia militans, in veteris, &

XIV. Dispesci possit Ecclesia *militans*, *primo* in *veteris* & *novi* testamenti. Per Ecclesiam *veteris* testamenti, congregationem fidelium intelligimus, ab Adamo usque ad Messiam, quæ primo collecta fuit in familiis *Patriarcharum*, quatenus & tempore Seth, & Enos, non tantum exstiterunt *filii Dei* Gen. VI. 2. sed etiam *invocatum* est, publicis procul dubio congregationibus, *nomen Domini* Gen. IV. 26. & Noachus, post diluvium Deo fertur struxisse *altare* Gen. VIII. 20. Porro tempore Abrahami, adstricta fuit ejus familiæ, in *Isaaco* propagandæ Rom. IX. 7. Gen. XXI. 12. A Mose statum accepit, magis *publicum* & *organicum* Deut. XII. II. & quoad aggregationem externam, *unica* tantum fuit, quatenus tota illa communio solennis, quæ tum temporis fuit præscripta, ab uno *templo* pendebat, ibidem publica professione, & certis ritibus, ex præscripto divino, exercenda Exod. XX. 24. Ps. CXXXIII. 13. Hac ratione, fuit suo modo *catholica* & universalis quatenus fideles proselyti, ex omni natione sub cœlo, sese debebant adjungere, uni illi Ecclesiæ Act. II. 5. 6. 8. 9. 10. II. & VIII. 27. De hac suo loco, si Deus volet, paulò uberius agemus.

novi testamenti:

XV. *Secundo* N. testamenti, quæ ex *omnibus* nationibus, totius orbis terrarum, colligi cœpit post ascensionem Servatoris nostri, ex ejus præscripto Matth. XXVIII. 20. De qua itidem suo loco ex professo. Hæc rursus considerari potest sub duplici statu:

Universalem & particularem.

1. *universali*, quatenus complexum notat omnium fidelium, qui existunt per totum terrarum orbem, quo sensu eam hactenus cogitavimus: 2. *particulari*, quatenus fideles illi, in certas coëunt societates particulares, quæ totidem *Ecclesias* constituunt Apoc. I. 3. 2. Cor. VIII. I. 19. Rom. I. 7. I. Cor. I. 2. 2. Cor. I. I. &c. Istæ Ecclesiæ, sunt *catholicæ* seu mysticæ quasi partes homogeneæ ac similares, ejus nomen ac naturam participantes, ac proinde, respectu communis naturæ, quæ in omnibus particularibus reperitur, sunt quasi *species* Ecclesiæ mysticæ & generalis quæ habet rationem totius *integralis*, ex variis Ecclesiis particularibus coalescens. Communiter quidem discriminantur particulares istæ Ecclesiæ à locis particularibus, quibus coëxistunt.

Quid sit Ecclesia particularis.

XVI. Reipsa non est Ecclesia ista *particularis*, nisi societas fidelium, speciali vinculo, inter se conjunctorum, ad communionem sanctorum constanter

Auctor Ecclesiæ particularis. stanter inter se exercendam. Sic definit Amesius *Medul.* lib. I. cap. XXVII. §. 6. Ecclesiæ hujus particularis, idem est auctor Deus, qui catholicæ, triumphantis & militantis jam ante fuit: nisi quod hic ministerio hominum utatur Heb. III. 3. 4. 5. & in aggregatione Ecclesiæ particularis, coëant, cum mandato & efficacia Dei Heb. x. 25. etiam officium & coöperatio hominum; quando Ecclesiam catholicam, immediatè fere Deus congregat. *Auctoritas* ergo colligendi Ecclesiam, etiam particularem, penes solum Deum est; *ministerium*, ex mandato Dei, penes homines: neque enim *ex se* potestatem quisquam habet, instituendi & formandi Christo Ecclesiam; neque ex voluntate Dei revelata, commissam sibi quisvis habet istam ἐξουσίαν, maximus hominum honos est, esse famulum in domo Dei Heb. III. 5. Ex quo hoc etiam sequitur, quod: 1. penes hominem quemvis, non sit, vel tollere quicquam eorum, quæ Christus Ecclesiæ suæ concessit 1 Cor. XI. 23. vel alia ejusdem generis eis adjicere Matth. XV. 13. quamvis id debeant homines, omni legitima ratione curare, ut illa quæ Christus instituit, promoveantur 1 Cor. XIV. 40. Phil. IV. 8. 9. Quod 2. Ecclesia quævis particularis à Christo pendeat, tanquam à capite Eph. IV. 15. 16. ita ut si separate a Christo consideretur, non sit corpus completum Eph. I. 22. 23. Hinc etiam 3. ipsa Ecclesia, sibi ipsi nullas novas leges potest ferre, de rebus instituendis novis, quod ipse solus sit *magister* Matth. XXIII. 8. 10. & legislator Jac. IV. 12. sed illud tantum agere debet, ut voluntatem Christi probe exquirat, & ipsius instituta, ordine & decenter observet, cum maximo fructu ædificationis 2 Cor. x. 8. & XIII. 10. cum 1 Cor. IX. 12. & XIV. 40.

Membra Ecclesiæ particularis, quænam. XVII. Membra, ex quibus Christus per ministros suos, compingit ecclesiam particularem, eadem sunt, quæ ecclesiæ catholicæ, hoc est *fideles* Eph. I. 1. Col. I. 2. 2 Pet. I. 1. Hinc *societatem fidelium* diximus §. *praced.* idem enim illud, in professione constituit visibilem ac particularem; quod internâ & reali sua natura, constituit ecclesiam Eph. IV. 12. 13. Rom. XII. 4. 5. 1 Cor. XII. 13. Quia autem fides sibi conjunctam habet sanctitatem, quam efficaciter, operatur Act. XV. 9. Gal. V. 6. atque adeo professio veræ fidei, disjungi non potest à professione sanctitatis: idcirco promiscue & eodem sensu, dicitur societas *fidelium*, & societas *sanctorum* Rom. I. 7. 1 Cor. I. 2. 2 Cor. I. 1. Eph. I. 1. Eadem etiam ratione Ecclesiæ *particularis*, quoad fidem quam profitentur, recte dicuntur esse *in Deo Patre, & in Domino* nostro Jesu Christo 1 Thess. I. 1. à quo non improbabile est, vix dari alicujus numeri Ecclesiam particularem, in qua veræ fidei professio viget, quæ non habeat etiam nonnullos fideles. Illi tamen, qui *professione* solâ sunt fideles, ubi post justam *professionem*, recepti fuerint pro membris istius Ecclesiæ Act. II. 37. 38. 41. Act. VIII. 12. 13. 14. cum vers. 26. & cap. XVI. 30. 31. cum vers. 33. & VIII. 36. 37. 38. quamdiu manent in illa societate, & impia sua conversatione, non redarguunt suam professionem, ut ab Ecclesia, per potestatem clavium excludantur rursus (prout factum videtur in Simone Mago Act. VIII. 13. cum verss. 20. 21.) sunt membra illius Ecclesiæ, prout etiam Ecclesiæ catholicæ, quoad statum tantum *externum*, non autem quoad statum *internum*, aut essentialem 1 Joh. II. 19. ut patet exemplo Simonis Magi, ante suam excommunicationem Act. VIII. 12. Fidelibus, etiam tanquam Ecclesiæ membra, annumerandi sunt eorum infantes 1 Cor. VII. 14. participes enim sunt ejusdem fœderis, & ejusdem etiam professionis cum suis parentibus Gen. XVII. 17. cum Act. II. 39. Matth. XIX. 13. 14. & tum magis etiam, cum in parentibus suis, cum baptizarentur, professi sunt fidem suam in Patrem, Filium & Spiritum S. Gal. III. 27. Rom. VI. 3. Neque tamen, adeo perfecta sunt Ecclesiæ membra, ut possint actus communionis sanctorum exercere, aut ad omnia Ecclesiæ privilegia admitti, quoad incrementum fidei suæ probaverint: ab eis vero quæ pertinent ad initium fidei, & ingressum in Ecclesiam; non sunt excludendi, ut suis locis ex professo ostendemus. Idem statuendum videtur de adultis baptizatis, si adolescentes, per mentis impotentiam aliaque, fidei professionem elicere non possint: cum per impotentiam naturalem, absque sua culpa, non possint privari, eis privilegiis, quæ per generationem habent, ipsisque per Baptismum obsignata sunt.

XVIII. Fideles autem, Ecclesiam particularem non constituunt, per nudam cohabitationem in eodem loco: sed per *vinculum* quoddam *speciale*, quo sibi invicem conjunguntur, ad hanc consociationem. Sicut enim, per fidem *intrinsecam*, membra fiunt Ecclesiæ mysticæ seu catholicæ, & per eandem, junctam cum fide *extrinseca*, seu professione fidei, redduntur membra Ecclesiæ militantis: ita per vinculum *speciale*, formaliter constituitur hæc *particularis* societas ecclesiastica. Est autem vinculum illud, *confœderatio* ecclesiastica: vel explicita; vel implicita, qua fideles particulatim se obstringunt invicem, ad omnia illa officia præstanda, & erga Deum, & erga se invicem, quæ spectant ad Ecclesiæ rationem & ædificationem. Hinc apud veterem Ecclesiam, toties fere legimus de renovatione *fœderis*, quoties refertur solennis aliqua Ecclesiæ reformatio Deut. XXVI. 16—Jos. XXIV. 14--23. 2 Paral. XV. 12. 13. 14. Neh. IX. 38. Peragitur & continuatur ista confœderatio, in receptione singulorum membrorum in communionem ecclesiasticam: sicut in veteri Ecclesia per *circumcisionem* (quæ *fœdus* Dei appellatur Gen. Fideles in Ecclesiam particularem coeunt per confœderationem ecclesiasticam.

Gen. XVII. 10. non ob hoc tantum, quod penes eam confœderatio fiebat interna, inter Deum & circumcidendum, sed eàdem operâ, etiam inter populum Dei & circumcidendum: unde non circumcisus, exscindendus dicitur è populo Israëlitico. *Ibid.* vs. 14.) ita in nova Ecclesia, per analogum *Baptismi* Sacramentum, quatenus per eum, baptizandus introducitur, non tantum in fœdus *internum* cum Deo; sed etiam in *externum* cum Ecclesia, unde in *unum corpus baptizari* dicimur 1 Cor. XII. 13. quo spectat Baptismi *stipulatio* (*ἐπερώτημα*) *bonæ conscientiæ* 1 Pet. III. 21. quam Ecclesia, baptizandum receptura in gremium suum, ab eo stipulatur, & addicit baptizandus, in quibus, procul dubio est confœderatio *ecclesiastica*. Eadem confœderatio, & expressius etiam fit, quando baptizatus ad S. *cœnam* admittitur: dum admittendus, post editum fidei suæ confessionem, solenniter nomine Ecclesiæ à recepturo rogatus; promittit, se in eâ confessione constanter perduraturum, editæ confessioni christianæ congruenter ambulaturum, seque, pro re nata, ecclesiasticæ disciplinæ submissurum. Juxta praxin laudatissimam in Ecclesiis Belgicis receptam. Neque in Ecclesiæ particularis communionem, quisquam rite admittitur, nisi per talem confœderationem.

Confœderatio ecclesiastica, non alio spectat, quam ad communionem sanctorum, constanter exercendam.

XIX. Fœderata ista conjunctio, eatenus tantum constituit Ecclesiam particularem, quatenus spectat ad *communionem* sanctorum exercendam 2 Paral. XV. 12. *Inieruntque fœdus illud, quod quærerent Jehovam, Deum Patrum suorum, toto corde suo, & tota anima sua.* Jos. XXIV. 16. 17. Heb. X. 24. 25. Eidem enim homines fideles, possunt sese ipsos fœdere conjungere, ad *civilem* aliquam societatem constituendam, qua immediate spectant bonum commune civile; sed Ecclesiam non constituunt, nisi quatenus confœderatione sua, spectant sanctam communionem cum Deo, & inter se. Hinc eidem homines possunt constituere *civitatem*, aut societatem politicam, dum non constituunt Ecclesiam: aut *Ecclesiam*, dum non constituunt civitatem: aut *Ecclesiam & civitatem* simul, ut patet in Ecclesia judaica. Neque etiam sufficit subitanea aliqua conjunctio, & sanctæ communionis exercitium, ad Ecclesiam constituendam; nisi etiam *constantia* accedat, quoad intentionem saltem, quæ statum adfert corporis & membrorum, in spirituali quadam politia. Inquit Amesius *Medul.* l. 1. c. XXXII. §. XXI.

Notæ quibus particularis Ecclesia sit dignoscenda.

XX. Ex dictis non magno negotio perspici potest, quibus notis *vera* Ecclesia particularis, agnosci possit, ac discerni, à quavis alia societate, & imprimis ab *Ecclesia* quavis *malignantium* Psal. XXVI. 5. Est enim hæc, procul omni dubio, vera Ecclesia, quæ veram profitetur sanctorum communionem 1 Joh. 1. 3. 1 Cor. 1. 2. veram autem profitetur, quæ præscriptam à Deo in verbo suo, profitetur. Hinc ex orthodoxis nonnulli, *unam* tantum veræ Ecclesiæ notam admittunt, scil. *professionem* veræ fidei, qua omnia comprehenduntur. Cum autem vera sanctorum communio, exerceatur usu communi verbi divini, sigillorum ecclesiasticorum, & disciplinæ ecclesiasticæ; *tres* nonnulli paulo distinctius numerant veræ Ecclesiæ notas: veræ fidei professionem, legitimam Sacramentorum dispensationem, & ecclesiasticæ disciplinæ prudens exercitium. Res utriusque sententiæ, eodem redit: est enim veræ fidei professio, Ecclesiæ particularis non maximè essentialis & reciproca, qua *eandem* cum Apostolis *preciosam fidem* tenet 2 Pet. 1. 1. quæ *καλὴ* est *ὁμολογία* 1 Tim. VI. 12. 13. quam Paulus *servare* jubet Heb. IV. 14. & per veram *ὁμολογίαν*, Johannes Christianos ab Anti-christianis discriminat 1 Joh. IV. 2. 3. 15. Conf. Matth. X. 32. Rom. X. 9. 10. Heb. XIII. 15 hac posita, procul dubio ponitur vera Ecclesia particularis, & sublata etiam tollitur: ab hac, Ecclesia Ephesina superstructa dicitur fundamento *Prophetarum* & Apostolorum Eph. II. 20. hinc ovile suum, Pastor Jesus, *suam* audire ac dignoscere dicit *vocem* Joh. X. 27. Ab hac nota *primaria*, fluit pro *secundaria*, legitima Sacramentorum administratio Marc. XVI. 16. Eph. V. 26. & disciplina, qua secundum voluntatem Dei, cuncta ad *εὐταξίαν καὶ εὐσχημοσύνην* diriguntur 1 Cor. XIV. 33. 40. Col. II. 5. Quæ notæ, quo purius in societate aliqua micant; eo etiam puriorem arguunt Ecclesiam, nec ulli omnino cœtui, *Ecclesiæ* nomen abrogandum est, quæ caput & fundamentum retinet Col. II. 18. 19. 1 Cor. III. 12—16.

Pars elenchtica.

Quæritur: 1. An Papa constituere possit Ecclesiam?

XXI. Quæritur *primo*, an *solus* Papa Romanus possit constituere Ecclesiam, & quidem catholicam? Pontificii, quia existimant Papam esse *caput* Ecclesiæ catholicæ, & radicem etiam infallibilitatis in Ecclesia: ut statura papalia, statuta audiant Ecclesiæ; Papam statuunt esse Ecclesiam, procul dubio, sensu *repræsentativo*. Protestantes quamvis Ecclesiam aliquam *repræsentativam* admittant, in *presbyterio*, Ecclesiæ cujusque particularis: aut etiam in *classe*, Ecclesiæ diœcesanæ: aut in *synodo* provincialis: & nationalis: negant tamen unam quamvis personam, constituere posse Ecclesiam, etiam repræsentativam: quod nec *α.* vox, quæ convocationem notat; nec *β.* Scriptura; nec *γ.* usus communis ferat, unum quodvis individuum, *Ecclesiam* appellari. Fulcra sententiæ adversariæ, arenosa sunt, eo quod: A. non tantum probari nullo modo possit, Papam esse Ecclesiæ *caput*, & radicem *infallibilitatis*; sed etiam B. si probatum sit, non inferat eum esse Ecclesiam; cum præsertim C. ex ipsis adversariorum hypo-

hypothesibus, Papa possit esse, non verum Ecclesiæ membrum: si, vel non fuerit legitime baptizatus, vel simoniacus, vel occulte hæreticus, aut quovis modo, ipso facto excommunicatus.

2. An possit esse membrum Ecclesiæ qui non sit vere fidelis?

XXII. Quæritur *secundo*, an possit esse membrum Ecclesiæ, qui non est vere fidelis, aut hypocrita? Cathari quondam, Donatistæ aliique, simpliciter negabant: cum quibus nostro tempore faciunt Anabaptistæ, & ex nostris, nuper Labadias cum suis. Ex adverso Pontificii, quo commodius tueantur Papam, si quando impius sit, & Episcopos si prophani sint, nihilominus esse capita Ecclesiarum suarum; statuunt enim hypocritas esse vera Ecclesiæ membra, si modo fidem profiteantur, sub Pontifice Romano. Reformati mediâ incedunt viâ, distinguunt in Ecclesiâ formam & statum *essentialem*, qui est à *fide* salvificâ; & hactenus negant contra Pontificios, quenquam qui verâ & vivâ fide præditus non sit, esse posse verum Ecclesiæ membrum: & formam ac statum *accidentalem*, qui oritur à *professione* fidei; hactenus admittunt hypocritas esse posse vera Ecclesiæ membra. Sententiæ hujus mediæ naturam & veritatem, dudum explicuimus ac demonstravimus §. VIII. & XI. quibus probe observatis, utriusque extremi erroris argumenta, nullo negotio expediri possunt.

3. An Ecclesia universalis accurate dispescatur, in triumphantem & militantem.

XXIII. Quæritur *tertio*, an Ecclesia universalis, satis accurate dispescatur, in triumphantem & militantem? Sociniani, quia hominem post mortem suam, vel animâ, vel corpore tenus, *existere* negant; in defectu peccando, triumphantem Ecclesiam inficiantur: Anabaptistæ, licet animam superesse post mortem admittant; *dormire* tamen, absque ullo gaudii sensu statuunt; proinde cum Socinianis, in cœlo triumphare negant. Pontificii ex adverso, quia præter triumphantes in cœlo, & militantes in terrâ, *laborantes* insuper in purgatorio fingunt; in excessu peccando, in *tres* partes analogas Ecclesiam dispescunt. Reformati, quia post mortem piorum, animas eorum, non superesse tantum; sed & gaudia in cœlis experiri statuunt: Ecclesiam triumphantem docent. Et quia purgatorium, pro otioso Monachorum figmento habent; eliminatâ Ecclesiâ laborante in purgatorio, in duplici membro superstite acquiescunt. Sententiæ orthodoxæ fundamenta, adversus Socinianos & Anabaptistas, diximus & tutati sumus lib. VI. cap. IX. §. XIII. XX. & adversus Pontificiorum purgatorium, ibidem diximus §. XXI.

4. An ad Ecclesiæ militantis unitatem & catholicismum requiratur esse sub Papa Romano.

XXIV. Quæritur *quarto*, an ad Ecclesiæ militantis unitatem & catholicismum requiratur, esse sub uno quodam in *terris* visibili capite, Pontifice scil. Romano? Pontificii in gratiam monarchiæ papalis, affirmant: Protestantes quia unitatem & catholicismum illum, à sola suspendunt *mystica* unione & communione cum Christo, unico Ecclesiæ suæ capite; negant. Eo quod: 1. unitas & catholicismus Ecclesiæ, per Scripturas non aliunde pendeat, quam ab unione mysticâ cum Christo, unico ejus capite, per veram & vivam fidem ejusque professionem, sicut lib. VI. cap. V. ex professo demonstravimus, prout etiam hujus capitis §. §. VIII. XI. XII. XVII. Quod 2. visibile aliquod Ecclesiæ militantis caput, à Christo non sit constitutum; & quod proinde 3. Papam Romanum esse illud visibile caput, demonstrari non possit: imo 4. ejus contrarium, suo loco à nobis demonstrandum sit.

5. An Ecclesia Romana hodierna sit vera Ecclesia.

XXV. Quæritur *quinto*, an Ecclesia Romana *hodierna*, sit vera Christi Ecclesia? Pontificii non tantum affirmant; sed suam insuper Ecclesiam, *solam* veram esse jactitant. Inter Protestantes pauci, impuram quidem & multis modis corruptam; sed tamen *veram* Ecclesiam, appellant: communis horum sententia, pro vera Christi Ecclesiâ, nullatenus eam agnoscit. Eo quod: 1. impingat in ipsam fidei Christianæ fundamentum, quando: α. Christo, unici & sufficientissimi Servatoris axioma, ipso facto adimit, dum salutem in satisfactionibus humanis, in meritis bonorum operum, in intercessionibus sanctorum cœlitum, in eorundem operibus supererogatoriis, in viribus liberi arbitrii &c. quærit: quando β. omnia illa quæ Christo tribuuntur in S. Scripturâ, ad placentulam farinarum, ut in Christum transsubstantiatum refert: quando γ. talem salutis viam monstrat, per propria bona opera, quæ, ex sententiâ Pauli Gal. V. 4. cum Rom. X. 3. 3. Christum inutilem reddit. Quod 2. multis modis sit idololatrica, quatenus: (a) placentulam in Missa jubet adorare pro Christo, (b) sanctis cœlitibus cultum religiosum addicit, iisdem (c) imaginibus, & (d) reliquiis, nec non (e) rebus consecratis. Denique (f) Pontifici Romano. Quod 3. infinitis superstitionibus scateat, in fictitiis quinque Sacramentis, monachatu, peregrinationibus &c. usque adeo, ut, demptis quas cum Protestantibus communes habet, veritatibus paucis; reliqua (à quibus proprie & formaliter est *pontificia*) non sint nisi superstitio, aut idololatria, aut hæresis, aut error. Quod imprimis 4. in Missa, in qua velut cardine, tota fere religio pontificia vertitur, placentula adoretur & religiose colatur pro Christo; in elevatione hujus placentulæ, sacrificatio Christi collocetur, à quâ elevatione, tota hominis Christiani salus pendeat: usque adeo, ut sacrificatio à Christo olim in cruce peracta, hilum Christiano non prosit, si non indies hac elevatione sacerdotali offeratur Deo: & elevatione facta, ore deglutiatur. Quod 5. pro capite habeat Antichristum. Quod 6. dirissimam tyrannidem exerceat, non tantum in corpora, fortunas & vitam eorum, qui suis placitis non ap-

Argumenta sententiæ negativæ.

plaudunt; ſed etiam in ipſas eorum conſcientias, teſte quotidiana experientia. Singula horum, aliaque plurima, ſingulatim demonſtrare, infinitum foret, factum tamen, aut fiet etiam ſuis locis. Conſ. Joſeph. Hall. *Roma irreconciliabilis*, & Conrad. Vorſtii, *Cauſa deſerendi Papatus* &c. Pro contrario, Pontificii quidem non habent quod cauſentur: niſi quod: A. ſuæ Eccleſiæ, abſque ulla ratione juſta, applicent, quæ in Scripturis de Eccleſia vera prædicantur. B. futiles ſuas Eccleſiæ notas, quas ſuo loco detegemus. Nec etiam molliores quos diximus è Proteſtantibus habent, niſi quod Pontificii: α. habent verbum Dei, ejuſque prædicationem. Reſp. 1. Et Sociniani, Anabaptiſtæ, aliique habent. 2. Habent multis modis corruptum, ut docuimus lib. 1. cap. 11. Habent 3. ut corrumpant. 4. Non habent apud ipſos Laici. Quod β. habeant Sacramenta. Reſp. 1. Non ſufficit, habent etiam Sociniani aliique. 2. habent Baptiſmum corruptum; S. cœnam Miſſa ſuſtulerunt. 3. Baptiſmo corrupto ſex ſpuria adjecerunt. Quod γ. retineantur & defendantur vera dogmata, de Deo, perſona Chriſti, creatione, providentia, aliiſque Reſ. 1. Non ſufficit: quia non retinent omnia fundamentalia. 2. pleraque ſuis erroribus conſpurcata retinent. Quod δ. ſint in ea electi etiam, ſuo tempore evocandi. Reſp. 1. Non electio; ſed *vocatio* Eccleſiam actu conſtituit: Nec 2. conſtituunt Eccleſiam Romanam. Quod ε. ſint qui in ejus communione ſervantur Reſp. Nemo PER ejus communionem, aut per ejus religionem ſervatur: per idololatriam enim & errores, nemo ſervatur. 2. Qui ſervantur, per fundamentalia Reformatorum ſervantur, quæ, per errorem, exiſtimant obtinere apud Pontificios.

Argumenta partis affirmativæ.

5. An Eccleſia Reformata, quod ſeceſſerit à Romana, ſit ſchiſmatica?

XXVI. Quæritur *quinto*, an Eccleſia *Reformata*, eo quod ſeceſſerit à Romana, ſit *ſchiſmatica*? Pontificii, amore ſui, & odio noſtri, affirmant: Reformati negant. Quia: 1. ſchiſma, ſeu ſeceſſio culpabilis, non fit, niſi a *vera* Eccleſia, qualem non eſſe Romanam §. *præced.* demonſtravimus. Quia 2. juſſu Dei, tum *generali*, 2 Cor. VI. 17. 1 Joh. V. 20. 2 Joh. verſ. 10. tum *ſpeciali* Apoc. XVIII. 4. ſeceſſerunt. Quia 3. exemplis Chriſti & Apoſtolorum, à ſynagoga Judæorum ſecedentium, pari ratione adducti, ſeceſſerunt. Quia 4. non tam *ſponte* ſeceſſerunt; quam excommunicationum fulminibus, imò fere & igne ejecti ſunt à Pontifice. Quia etiam 5. in ſuis erroribus fundamentalibus, idololatriis & abuſibus pertinaciter, non tantum retinendis ac defendendis: ſed etiam crudeliſſimis perſecutionibus, convincentes & monentes exagitando, perdurat. Nec pro calumniis, Eccleſiæ Reformatæ, velut ſchiſmaticæ, intentatis, habent quod obtendant, niſi ſpurias illas notas, quibus veritatem ſuæ Eccleſiæ, propugnare nituntur, quas ſuo loco examinabimus.

6. An Eccleſia Reformata, ortum petat à Zwinglio, Luthero, Calvino?

XXVII. Quæritur *ſexto*, an Reformata Eccleſia, ortum ſuum repetat à Zuinglio, Luthero, Calvino &c. Pontificii, quia veritatem doctrinæ reformatæ, cui veritas Eccleſiæ innititur, argumentis ſolidis ingenuè aggredi & expugnare non poſſunt; mille technis ac fraudibus ſe ſuoſque adſueſaciunt, identidem quærunt ubi Eccleſia veſtra, per quindecim ſecula Chriſtiana hæſit, uſque ad Zuinglium, Lutherum, Calvinum? Quibus Proteſtantes ſolent reſpondere: (1) Quod hæc ſit non *fidei*, ſed *hiſtoriæ* quæſtio, ac talis, ut ei commodè explicandæ tempora & volumina requirantur: cui etiam, per duodecim tantum priora ſecula explicandæ, *Centuriæ* noſtræ *Magdenburgenſes*, tria ſpiſſa volumina impenderint, quibus examinandis, Cæſar Baronius Cardinalis, duodecim tomos opponere debuerit: quibus inſuper, ad annum ſuperioris ſeculi LXV. continuandis, Abrahamus Bzovius adhuc octo volumina adjicere debuerit: quod proinde iniquiſſimum ſit, talem quæſtionem, gregariis quibuſvis Chriſtianis proponere, & quidem per diſcurſus alicujus breve tempus, explicandam. (2) Ipſi prius ſuum *poſſeſſorem*, per quindecim iſta ſecula repræſentare & demonſtrare tenentur, quo pateſiat, noſtros ab Eccleſia Romana ſecedendo, à vera & antiqua Eccleſia perperam ſeceſſiſſe: hoc facto, & non ante, nobis incumbet explicare, ubi per iſta ſecula ſubſtiterit noſtra Eccleſia. (3) Ipſi nobis explicent, ubi doctrina Eccleſiæ Romanæ, cui ejus veritas ſuperſtruenda eſt, v. g. de Monarchia & infallibilitate Papæ, de juſtificatione per ſatisfactiones & merita humana, de transſubſtantiatione, de invocatione ſanctorum, imaginum &c. imò ubi doctrina; ſancti ſcil. & œcumenici concilii Tridentini, tot fulminibus & anathematiſmis ſtabilita; ubi inquam fuerit tempore Chriſti & Apoſtolorum, & ſequioribus primitivæ Eccleſiæ ſeculis prioribus tribus? quænam Regio, quænam urbs, aut pagus, aut domus, aut ſingularis quævis perſona, illam fuerit per omnia profeſſa? His per adverſarios expeditis, nos (4) dicemus Eccleſiam noſtram exſtitiſſe tempore Chriſti & Apoſtolorum, quia eandem cum his fidem profitetur, & parata eſt ejurare, quicquid doctrinæ Chriſti & Apoſtolorum eſt adverſarium: ut jam Pontificiis incumbat demonſtrare, Reformatam Eccleſiam, Chriſto & Apoſtolis contraria docere; & donec hoc fecerint, Eccleſia Reformata, eadem manebit, cum Eccleſia Chriſti & Apoſtolorum. Et cum Eccleſia Chriſti & Apoſtolorum, ipſis adverſariis agnoſcentibus, ſit abſque interruptione duratura uſque ad finem ſeculorum: manebit Eccleſiam Reformatam certo certius exſtitiſſe ante Zuinglium, Lutherum, Calvinum, licet non poſſemus oſtendere, *ubinam* præciſe exſtiterit. Sed (5) poſſumus etiam oſtendere, *ubi* exſtiterit: ſcil. ſex primis purioribus ſeculis, ubicunque exſtitit Eccleſia Chriſtiana, ibi

Ubi Eccleſia Reformata fuerit ante reformationem?

etiam

etiam exstitit Ecclesia Reformata, quatenus eandem professa est fidem, quam nunc profitetur Reformata, prout per secula docent *Centuriæ Magdeburgenses*, Jac. Usserius *de Success. Eccl. in Occidente* Cap. I. Guil. Perkins. in *Problm. Catholico*, Joh. Juellus aliique: ut Ambrosii, Hieronymi, Augustini, Chrysostomi, & quicquid Patrum hæc secula insuper habuerunt, in Ecclesia Reformata vixerint: succedentibus quatuor seculis, in Occidente paulatim invalescente Antichristo, Ecclesia egregie quidem obtenebrata & corrupta fuit; sed nihilominus in fundamentalibus constans, Ecclesia vera, & Reformata mansit, existentibus passim in ea, qui se Antichristo opponerent, propinanti Ecclesiæ, præter suam monarchiam, transsubstantiationis propudium, atque etiam in justificationis negotio, veteribus parum consona, licet ab Ecclesia universa necdum admissa fuerint, reliquis fidei articulis, nondum ita ex professo impugnatis. Vid. Usserius lib. citat. Cap. 2. A seculo decimo (de quo Bellar. ait *De Pontif.* lib. IV. Cap. 2. quod eo nullum indoctius & infelicius exstiterit, & Baron. Tom. 2. *Annal.* An. 900. §. 1. quod fuerit *ferreum* & plumbeum, in quo viguerit abominatio desolationis in templo &c.) à quo satanam hactenus ligatum, solutum fuisse, ipsi agnoscunt scriptores Pontificii, à quo etiam ad suam ἀκμὴν Anti-Christus pertigit: quamvis Ecclesiam inter ipsos Antichristianos latuisse & gemuisse agnoscamus (prout etiam temporibus *Arianis*, de quibus Hieronymus *Contr. Luciferianos: ingemuit*, inquit, *totus orbis, & se Arianum esse miratus est*, & Elianis etiam, de quibus Paulus Rom. XI. 2. 3. —) exstitit tamen, per omnes fere terras, in numerosis Waldensium cœtibus: de quibus Rainerius Inquisitor Italus, in *Rerum Bohemicarum Scriptoribus* à Marq. Frehero editis, p. 222. 223. ait, quod *tribus reliquis omnibus hæreticorum* (quod appellat) *sectis*, Waldensium *perniciosior* fuerit, tribus caussis: *prima, quod fuerit* DIUTURNIOR: *quidam dicunt quod duraverit à temporibus Sylvestri; alii quod à tempore Apostolorum. Secunda, quia est* GENERALIOR, *fere enim nulla terra est, in qua hæc secta non serpat. Tertia, quod immanitate blasphemiarum* &c. quibus accesserunt Albigenses, Hussitæ, Thaboritæ &c. Ad quos tandem tempore reformationis, in præcipuis capitibus, accesserunt Reformatores primi, Zuinglius, Lutherus &c. Hæc crassius projecisse, hic quidem suffecerit, forte suo loco paulo distinctius dicenda.

7. An Ecclesia semper sit conspicua? XXVIII. Quæritur *septimo*, an Ecclesia vera semper sit conspicua? Pontificii, quo commodius obtineant, Ecclesiam Reformatam, ante primos Reformatores, non obtinuisse, quod cœtus, ejus religionem profitentes, non fuerint conspicui: atque etiam, ut suam Ecclesiam magis veram demonstrent; statuunt Ecclesiam veram, semper esse conspicuam. Reformati, quamvis fateantur, veram Ecclesiam, quoad formam ejus externam, quæ est in professione fidei, in fundamentalibus saltem, semper esse *visibilem*: attamen propter grassantes passim hæreses, aut profanos mores, aut dirissimas hostium persecutiones; eo devenire posse, ut vix cœtus aliquis monstrari possit, cui te in cultu, per omnia sociare possis; negant ergo semper esse *conspicuam*. Quod probant: 1. temporibus Elianis, de quibus Rom. XI. 2. 3. &c. 2. temporibus Antichristi, quando mulier Ecclesia, in eremum avolatura, & ibidem per aliquod tempus, latitura prædicitur Apoc. XII. 1.—7. Porro 3. temporibus Machabæis. Conf. Heb. XI. 36. 37. 38. & 4. temporibus Arianis, de quibus *parag. præced.* Nec habent adversarii, quod pro se obtendant, quam loca quædam, quibus monti Ecclesia N. T. comparatur excelso, qui non possit non esse conspicuus Jes. II. 2. 3. 4. 5. Mich. IV. 1. *Resp.* Textus illi, non aliud volunt, quam Ecclesiam N. T. *aliquando*, imprimis temporibus Apostolorum, per universum orbem, ad colligendas in communionem Ecclesiæ gentes, adeo fore conspicuam, ut ad eam confluere possint gentes; nequaquam autem dicunt *semper* talem fore. Conf. Matth. V. 12. 13. 14.

8. An Ecclesia militans planè possit deficere? XXIX. Quæritur *octavo*, an Ecclesia militans planè possit deficere? Sociniani, cum quibus colludunt Arminiani, quia, per libertatem arbitrii, omnes *fideles* deficere posse docent; affirmant: Pontificii ex adverso: non tantum universam Ecclesiam militantem; sed etiam particularem suam Romanam, deficere posse negant. Reformati, adversus Socinianos & Arminianos ab una parte, negant totam Ecclesiam militantem deficere posse: ab altera parte; omnes partes, omnes particulares Ecclesias, non quidem per apostasiam sanctorum; sed vel morte; vel persecutionibus fidelium, vel alio quovis modo, *successive* penitus deficere posse, & Romanam etiam actu defecisse, contra Pontificios affirmant, suamque sententiam, adversus *Socinianos* quidem & *Arminianos*, probant, eo quod: 1. Christus ministris suis, collecturis sibi Ecclesiam, ex universo mundo, se affuturum promittat, usque ad consummationem seculorum Matth. XXVIII. 20. Quod 2. perpetuum verbi & Sacramentorum ministerium, à Christo prædicatur, & promittatur Eph. IV. 11.— 1 Cor. XI. 26. Quod 3. Christus regnum habiturus, & regnaturus dicatur, in medio hostium suorum; usque dum posuerit inimicos suos, scabellum pedum suorum Psal. CX. 1. quod procul dubio fiet in extremo judicio. Quod 4. Christus promittat, Ecclesiæ sibi ut petræ superstruendæ, portas inferorum non esse prævalituras Matth. XVI. 18. Quod 5. historia Ecclesiæ, in Apocalypsi pertexatur usque ad finem seculorum Apoc XXII. 17. 20. Quod 6. Regnum

Contra Socinianos & Arminianos negatur.

Christi dicatur *æternum* fore, *absque fine* Luc. I. 33. Quod 7. in fine seculorum regnum Patri traditurus dicatur I Cor. XV. 24. *Postea finis erit, quando regnum Deo & Patri sistet.* Nec juvat in contrarium A. Quod singulæ Ecclesiæ possint *singulatim* deficere: neque enim eo ipso, omnes possunt deficere *collective*. B. Quod omnes regni Christi subditi, libere Christo Regi pareant Psal. CX. 3. ac propterea omnes possint deficere Resp. Deus in ipsis *efficit velle & perficere* Phil. II. 13. proinde, licet *in se* considerati, possint deficere; attamen, quatenus *per virtutem* Dei conservantur in fide, non possunt I Pet. I. 5. Ex adverso, contra Pontificios, singulatim Ecclesias, usque ad ipsam Romanam, deficere posse, docent: I. Quia nulli Ecclesiæ particulari, promissio perpetuæ durationis facta legitur. Quia 2. omnes Ecclesiæ, quarum mentio fit in N. T. Corinthi, Galatiæ, Ephesi, &c. septem Ecclesiæ Asiaticæ, de quibus in Apocalypsi, absque exemplo in contrarium, defecerunt. Quia 3. ipsa Romana Ecclesia defecit, ut Sole clarius patet, per collationem ejus fidei, quæ olim obtinuit apud Romanos, cum eâ quæ etiamnum apud eam obtinet. Nec habent quod pro se obtendant Romanenses, quam, quod per Ecclesiam, cui, ex promissione Servatoris, portæ inferorum non sunt prævaliturae, intelligatur Ecclesia Romana. Sed hoc gratis dicitur, cum ne γρῦ quidem suppetat in Scriptura, quo probent.

Contra Pontificios, de quavis Ecclesia particulari, affirmatur.

9. An Ecclesia V. & N. T. quoad substantiam eadem sit?

XXX. Quæritur *nono*, an Ecclesia veteris & novi Testamenti, quoad substantiam, eadem sit Ecclesia? Sociniani, quia doctrinam veteris Testamenti, toto cœlo diversam statuunt à doctrina N. T. quatenus sub V. T. nullus mediator, nulla fides in mediatorem, nullum Euangelium, nullæ promissiones spirituales, de remissione peccatorum & vita æterna: & fœdus V. T. substantia diversum à fœdere N. T. statuunt Ecclesiam quoque ipsa substantia diversam fuisse. Anabaptistæ, quia existimant, Ecclesiam veterem fuisse sub lege, quando nova sit sub gratia, à quâ etiam V. T. abrogatum sit; idem concludunt cum Socinianis. Reformati, quamvis in accidentalibus, tam doctrinæ, quam Ecclesiæ, discrimen satis latum agnoscant, inter V. & N. tamen in substantialibus, unam eandemque statuunt, & doctrinam, & fœdus gratiæ, & Ecclesiam. Egimus istam causam, in utramque partem lib. V. cap. I. §. XXX. Nec addam quicquam, nisi quod: I. non modo militans & triumphans Ecclesia (inter quas major est distantia, quam inter Veteris & N. T.) una dicatur Matth. VIII. II. Heb. XII. 22. 23. sed etiam 2. Judaica & gentilis Eph. II. 15. 16. & utriusque hujus congregatio 3. futura prædicatur in *Zion* Psal. II. 6. & LXXXVII. 5. Jes. II. 2. 3. &c. per quam procul omni dubio, Ecclesia Judaica, & quidem V. T. connotatur.

10. An quilibet Christianus sese adjungere debeat certæ alicui Ecclesiæ veræ?

XXXI. Quæritur *decimo*, an quilibet Christianus, si modo potest, teneatur se associare, certæ alicui veræ Ecclesiæ particulari? Swenkfeldiani, Libertini, Enthusiastæ, aliique fanatici, cum quibus etiam faciunt Sociniani, negant. Reformati agnoscunt dari posse latentem Ecclesiam, ut docuimus §. XXVIII. quando non possis te adjungere alicui Ecclesiæ; ast ubi potes, necessarium omnino statuunt. Rationes suppetunt: (1) à mandato divino Heb. X. 25. Joël II. 15. 16. (2) à promissionibus Exod. XX. 24. Jes. LIX. 21. Matth. XVIII. 20. & XXVIII. 20. (3) à fine & fructibus annunciati in congregationibus verbi divini, & dispensatorum Sacramentorum: ut nim. fides salvifica generetur & confirmetur Rom. I. 16. & X. 17. Gal. III. 2. Gal. III. 27. I Cor. X. 16. & XI. 26. (4) à fine & usu ministerii, quod congregationes ecclesiasticas præsupponit Eph. IV. II.— (5) ab exemplis sanctorum congregatorum, tam sub V. T. Gen. IV. 26. in familiis Patriarcharum, in tabernaculo, templo & synagogis; quam sub N. T. Joh. XX. 19. Act. I. 2. 3. 12. 16. 20. I Cor. XI. 24. 26. &c. (6) à sanctorum desideriis, quibus congregationes anhelabant Ps. XXVI. 8. & XXVII. 4. & XLII.— & XLIII. 3. & XLVII. 10. &c. Quia (7) Ecclesia mystica, per congregationes externas Ecclesiarum institutarum, colligitur, formatur & augescit. Conf. Alting. *Probl. Nov.* loc. XII. probl. X.

11. An necessarium sit, veram à falsa Ecclesia certis notis discriminare.

XXX. Quæritur *undecimo*, an necessarium sit, certis notis Ecclesiam agnoscere ac dignoscere? Fanatici, quos §. *præced.* diximus, quia necessarium esse negant, se certæ alicui Ecclesiæ addicere, & imprimis etiam Sociniani, quo commodius per omnes Ecclesias latitare, & Christianis imponere possint; negant. Christiani omnes affirmant: eo quod I. dentur Ecclesiæ *malignantium* Psal. XXVI. 5. *Synagoga satanæ* Apoc. II. 9. quæ non nisi certis notis, a vera Christi Ecclesia discriminari possunt. Quod 2. Ecclesiæ veræ, Ecclesiæ Christi Matth. XVI. 18. Ecclesiæ sanctorum Rom. I. 7. I Cor. I. 2. in qua Christus suos constituit ministros ad ædificationem Eph. IV. II. nos associare teneamur; quam absque certis notis dignoscere non possumus. Quod 3. pseudo-prophetas, lupos rapaces, ut caveamus, certis notis discriminare jubeamur Matth. VII. 15. 16. Quod 4. Sacramenta illa tantum, quæ Christus instituit, & eo etiam modo, quo ipse jussit, participare jubeamur I Cor. XI. 23. Luc. XXII. 19. 20. quod non fit, nisi in Ecclesia vera. Nec est, quod Sociniani causentur, sufficere quod quisque sibi bene credat, bene vivat Rom. I. 17. cum hoc nullatenus pugnet cum congregationibus: proinde illud faciendum, & hoc non omittendum est Heb. X. 25. Act. II. 24.

12. An professio veræ fidei, ita

XXXIII. Quæritur *duodecimo*, an professio veræ fidei, tum præsertim, cum conjuncta est, cum legitima sacramentorum dispensatione, & disciplinæ

genuinæ veræ Ecclesiæ notæ? næ ecclesiasticæ exercitio; sit infallibilis veræ Ecclesiæ nota? Pontificii, quod his notis, suæ Ecclesiæ metuant, & nostræ veritatem recipere tenerentur; negant. Reformati, quamvis agnoscant, fidem veræ alicujus Ecclesiæ, imperfectiorem & impuriorem esse posse, itemque Sacramentorum administrationem, prout ipsa Ecclesia fuerit imperfectior & impurior: attamen in essentialibus capitibus, fidem semper integram esse statuunt, prout ostendimus *parag.* xx. adeoque tutissimam præstare Ecclesiæ notam. Pontificii pro se causantur: 1. Quod Ecclesia, quippe visibilis societas, notior sit, quam ejus fides & doctrina; atque adeo, quod prius Ecclesia sit cognoscenda, antequam ejus fides & doctrina cognoscatur. Resp. (1) Esto Ecclesia, quatenus est visibilis quædam hominum *societas*, notior sua fide; attamen, quatenus *vera* est & Christiana societas, non aliunde cognoscitur, quam ex ejus fide 2 Joh. vf. 10. (2) Tum & fides & doctrina, agnosci ac discerni ex Scriptura potest, ubi non existit Ecclesia: sed Ecclesia num vera sit, agnosci non potest, nisi ex ejus fide, per Scripturam 1 Joh. iv. 1. 2. 3. Quod 2. Ecclesia sit prior sua doctrina, quatenus sit Ecclesia, antequam suam fidem profiteatur Resp. Hoc omnino falsum est: constituitur enim Ecclesia per vocationem, fidem & sanctitatem, hinc Ecclesia *fidelium in Christo Jesu* appellatur Eph. i. 1. Col. i. 2. constituta autem, fidem suam etiam propalat, ad eum modum, quem Paulus describit 1 Cor. xi. 23. Quod 3. fides falsa possit esse in vera Ecclesia, & vicissim, vera doctrina, in falsa Ecclesia. Resp. Fides in *fundamentalibus* falsa non potest esse in vera Ecclesia, nec vice versa, vera fides in falsa Ecclesia Conf. 1 Cor. iii. 11. 12. 13. cum 1 Joh. iv. 2. Quod 4. quævis Ecclesia hæretica & schismatica, istam sibi arroget notam. Resp. Sed arrogat tantum, non demonstrat: neque enim potest, nisi una fides vera esse. Conf. 2 Cor. i. 19. 1 Joh. iii. 18. Eph. iv. 4. 6.

13. An præter professionem veræ fidei, plures dentur Ecclesiæ notæ? XXXIV. Quæritur *decimotertio*, an præter veræ fidei professionem, conjunctam cum legitima Sacramentorum, & disciplinæ ecclesiasticæ dispensatione; plures admittendæ sint infallibiles Ecclesiæ notæ? Pontificii, prout animo conceperunt ideam Ecclesiæ, similem monarchiæ civili; ita notas congruentes fingunt, & Ecclesiæ suæ applicant, de quarum tamen numero & ordine, ne inter ipsos quidem convenit. Horantius contra Calvinum, unam tantum agnoscit, puta *continuationem* Sacerdotum, & imprimis Pontificum successionem; Catechismus Tridentinus duas ponit; *τὸ catholicum & apostolicum.* Canisius *in Catechesi*, totidem; sed paulo ab his diversas recepit; Romanum Pontificem, & Cathedram Romanam. Stapletonus *De principiis fidei*, tres numerat, multitudinem, visibilitatem & perpetuitatem. Costerus *in Encheiridio* quatuor numerat, ex quatuor epithetis Ecclesiæ; quod sit *sancta*, *catholica*, *una*, & *apostolica*, ad quas cæteras omnes revocari posse, Bellarminus fatetur. Jesuitæ Posnanienses septem, Medina undecim: ex his quindecim conflavit Bellarminus lib. iv. *de* Eccl. cap. iv. & seq. Nim. 1. Nomen Ecclesiæ catholicæ & Christianæ. 2. Antiquitas. 3. Duratio diuturna & nunquam interrupta. 4. Amplitudo, seu multitudo & varietas credentium. 5. Successio Episcoporum 6. Conspiratio in doctrina cum Ecclesia antiqua & Patribus. 7. Unio membrorum inter se, & cum capite suo. 8. Sanctitas doctrinæ. 9. Efficacia doctrinæ. 10. Sanctitas vitæ primorum auctorum. 11. Gloria miraculorum. 12. Lumen propheticum. 13. Confessio adversariorum. 14. Infelix exitus eorum qui Ecclesiam oppugnant. 15. Felicitas temporalis. Reformati, una veræ fidei professione, velut nota catholica & reciproca, contenti; Pontificiis suas quindecim primo verificandas, tum de sua demonstrandas relinquunt: & dum hæc præstiterint, non tenebuntur eorum congregationem pro vera Christi Ecclesia agnoscere. Ex abundanti, ad notas illas quindecim observamus: 1. Quod, *vel* cum professione veræ fidei coincidant, quales, sano sensu, sunt sexta, octava & nona: *vel*, cum legibus infallibilis notæ, collatæ; causa cadant, & fallaces existant. Si enim, agnoscentibus ipsis adversariis, nota genuina non sit, quæ notando, aut non competit *vere*, aut non *omni*, aut non *soli*, aut non *semper*; tum notæ illæ non sunt genuinæ: quod per singulas sic patet. *Prima*, denominatio *catholici* & *Christiani*, non *omni* competit veræ Ecclesiæ, quia non competebat Ecclesiæ V. T. nec *semper*, neque enim Ecclesia N. T. in Scripturis ullibi exserte *catholica* appellatur, nec ante Paulum Act. xi. 26. *christiana* dicta fuit: nec etiam *soli*, quod & Donatistæ, & Ariani, se Catholicos & Christianos appellarent. *Secunda*, antiquitas, & *tertia*, diuturna & nunquam interrupta duratio, nec *semper* competebat, scil. cum primum colligeretur; nec *soli*, cum & synagoga satanæ, absque ulla interruptione, ab exordio mundi duraverit & duratura sit, usque ad finem seculorum. *Quarta*, amplitudo & varietas membrorum, Ecclesiæ non *semper* competebat Luc. xii. 32. Matth. xxii. 32. & vii. 13. ut patet in temporibus Noachi, Patriarcharum, & Ecclesiæ primitivæ Act. i. 15. nec *soli*, quum amplissima olim fuerit Ecclesia Arianorum, totum fere orientem & occidentem occupans. *Quinta*, successio Episcoporum, localis & personalis, non *soli* competit ei, cum & Annas & Cajaphas, Aaroni successerint in cathedra Mosis; nec *semper*, cum nascenti Ecclesiæ non possit tribui. *Sexta*, quatenus dicit consensum doctrinæ cum Patribus Ecclesiasticis, non *vere* competit, cum & Patres ad u-

Quod cum Bellarmini notæ, non sint genuinæ.

num omnes, suos habeant nævos; nec *semper*, saltem non primitivæ Ecclesiæ, cum Patres necdum existerent. *Septima*, unio membrorum cum capite, *visibili* quidem ac diverso à Christo, non *vere* competit Ecclesiæ, utpote quæ hujusmodi caput, penitus ignorat: nec *propria* est Ecclesiæ Christianæ, quia etiam antichristianæ tribuitur Apoc. XVII. 13. *Octava*, sanctitas doctrinæ, cum veritate, adeoque cum professione veræ fidei coincidit. *Nona*, efficacia doctrinæ, si *quævis* intelligatur, & Antichristo tribuitur 2 Thess. II. 9. si *sanctificationis*: à veritate professionis resultat. *Decima*, sanctitas vitæ primorum auctorum, si auctores intelligantur Romani Pontifices, vel Dominicus, Franciscus, Loiola &c. non vere competit Ecclesiæ, quia fucata tantum fuit: si Christus & Apostoli, vitæ eorum sanctitas, non aliunde patet, quam ex doctrina & verbo eorum. *Undecima*, gloria miraculorum: *vera* quidem miracula, agnoscente Bellarmino, non *semper* competunt Ecclesiæ; *fucata* Antichristo etiam competunt 2 Thess. II. 9. Apoc. XIII. 13. *Duodecima*, lumen propheticum, non *soli* competit Ecclesiæ, ut patet in Bileamo Num. XXIV. 16. Cajaphâ Joh. XI. 51. nec *semper* competit: quia cum quibusvis extraordinariis Spiritus S. donis, ab excessu Apostolorum cessavit. *Decimatertia*, confessio adversariorum: si per confessionem intelligatur boni qualiscunque laudatio, non *soli* competit veræ Ecclesiæ, cum & in hoste virtus sit laudanda; si per confessionem intelligatur veræ & puræ Ecclesiæ, *nunquam* tali confessione adversariorum gaudet Ecclesia vera. *Decimaquarta*, infelix exitus hostium, temporalis saltem & conspicuus: non *semper obtinet*, cum & impii non raro cum externâ pace decedant Psal. XVII. 14. Luc. XVI. 23. dum judicia Dei urgent Ecclesiam 1 Pet. IV. 17. *Decimaquinta*, felicitas temporalis, non *semper*, imo vix unquam veræ Ecclesiæ competit Joh. XVI. 21. 33. Act. XIV. 22. 2 Tim. III. 1. 2. nec *soli*, quin potius Babiloni, Anti-christo, mundo Apoc. XVII. 2. 4. & XVIII. 7. Joh. XVI. 2. Jer. XII — Observamus circa has XV. notas 2. quod, si cum plerisque earum conferatur congregatio Romana; causam veræ Ecclesiæ sit perditura. Dum enim est *Romana* seu particularis, non est catholica; dum ante seculum decimum, seu adultum Anti-christum, imo ante Concilium Tridentinum, saltem quoad suam ἀκμήν, non obtinuit; non habet antiquitatem: dum successio Pontificum, tot tantaque passa fuit interregna; non habuit non interruptam successionem: dum doctrinam profitetur, toto cœlo à doctrinâ Christi, Apostolorum, & orthodoxæ omnis antiquitatis diversam; non gaudet conspiratione in doctrinâ cum Ecclesiâ antiquâ: dum tot in eâ sunt dissensiones, & quoad ipsum etiam fidei fundamentum, v. g. inter Ecclesias nationales Gallicam & Italicam, circa radicem infallibilitatis, sitne illa in Concilio generali, an in Papa? inter ordines Dominicanos, Franciscanos, & Jesuitas, in capitibus de prædestinatione & gratiâ, item de immaculatâ conceptione B. Virginis; non gaudet unione membrorum cum capite: dum doctrinam fovet, Christo & Apostolis, in ipso fundamento contrariam; sanctitate & efficaciâ salutari, penitus destituitur: dum Pontifices auctores habuit impurissimos, Platinâ, Bellarmino aliisque domesticis, testibus; auctores sane non habet sanctitate vitæ claros: dum vera miracula & lumen propheticum, apud se viguisse demonstrare nequit; de gloriâ miraculorum & lumine prophetico, nullo jure gloriari potest, nisi forte de miraculis Anti-christi 2 Thess. II. 9. dum ne unus quidem adversariorum Ecclesiæ Romanæ, profitetur eam esse *puram* ac sinceram Ecclesiam; non potest obtendere confessionem adversariorum: dum primi Ecclesiæ Romanæ impugnatores, v. g. Lutherus, Calvinus, Oecolampadius, & infiniti alii, non nisi morte communi occubuerunt; non possunt obtendere infelicem exitum adversariorum suorum: dum causa pontificia, in partibus Germaniæ præcipuis, in Angliâ, Scotiâ, Hybernia, Sueciâ, Daniâ, Belgio &c. plane succubuit; de felicitate temporali, quicquam solidi gloriari non possunt. Proinde, per ipsas suas notas, Ecclesiæ Romanæ veritas, plane concidit. Tandem 3. observamus, si veræ sint istæ notæ; quod triumphatura sit Ecclesia Reformata: est enim Christiana & catholica: quatenus fidem Christianæ & catholicæ Ecclesiæ profitetur: est antiquissima, quia ipsam habet Christi & Apostolorum, primam fidem & antiquitatem: & proinde etiam durantissima, omnisque interruptionis expers; quatenus Christus semper habuit Ecclesiam, fide eandem cum Reformata; est eadem ratione amplissima; quicquid enim Christus, per universum orbem, ope suorum Apostolorum, collegit Ecclesiarum; idem fide fuit cum Ecclesiâ Reformatâ: est etiam continua ministrorum in Ecclesiâ Reformata successio, quotquot enim, per omnes ætates, extiterunt veri Ecclesiæ ministri, professione fidei, Reformati fuerunt: conspirat doctrina, quam exactissime, cum doctrina Christi Apostolorum, omnisque antiquitatis orthodoxæ: omnia ejus vera membra, unita sunt cum Christo capite & inter se, per vinculum ejusdem fidei & Spiritus: eadem ratione patet sanctitas doctrinæ, ejusque efficacia; quia ejus ope, ad sanctam fidem conversi sunt, quotquot unquam sunt conversi: & gloria miraculorum, lumenque propheticum: dum in Ecclesia prophetica & apostolica viguit, eadem opera in Ecclesia reformata viguit: & si unquam Ecclesiæ veræ hostes, infelicem habuerunt exitum; habuerunt Ecclesiæ Reformatæ: tandem, licet de sua felicitate

Quod Ecclesiæ Romanæ, maxima sui parte, non conveniunt.

Imo quod Ecclesiæ Reformatæ conveniunt.

felicitate temporali, gloriari nolit Eccleſia Reformata; habuit tamen ſubinde ſua halcyonia, in Anglia Belgio, Gallia, Germania &c. Proinde, per ipſas Pontificiorum notas, Eccleſia Reformata erit vera Eccleſia.

14. An juvet Eccleſias, quæ Chriſtum profitentur, communionem inter ſe colere?

XXXV. Quæritur *decimoquarto*, an juvet Eccleſias, quæ Chriſtum profitentur, communionem inter ſe colere: ſeu, quod idem nobis, per ſyncretiſmum inter ſe uniri? Sociniani, ſublatis in hanc rem è medio, præcipuis fidei Chriſtianæ fundamentis: de Trinitate, deitate æternâ filii, perſonalitate Spiritus S. de peccato originali, ſatisfactione Chriſti, juſtificatione per fidem in merita Chriſti, regeneratione, aliiſque; fundamentalibus ad numerum pauciſſimum contractis, per exceſſum, ad Samaritaniſmum enituntur: Lutherani ex adverſo, per defectum, cum Reformatis, in fundamento nequaquam ab eis diſſidentibus, communionem fraternam detrectant: Reformati mediam viam ſectantur: A. Socinianorum Samaritaniſmum, h. e. communionem fraternam cum his, qui IN fundamento errant, illudque nobis inutile præſtant; rejiciunt 1 Cor. III. 12. cum Rom. X. 3. 4. Gal. V. 4. adducti: α. Dictis Matth. VII. 15. Tit. III. 10. 1 Joh. II. 19. β. Exemplis pſeudapoſtolorum Gal. I. 8. 9. Cretenſium Tit. I. 11. Hymenæi, Alexandri & Phylethi 1 Tim. I. 20: 2 Tim. II. 17. γ. Rationibus, quia communio corporis myſtici, nititur unitate fidei fundamentalis Eph. IV. 4. 5. B. cum Eccleſiis quæ errant *circa* fundamentum, h. e. quæ talia docent, quibus per neceſſariam *ſequelam* labefactatur fundamentum; non temere rumpendam volunt communionem eccleſiaſticam, niſi fortè ipſæ nos excludant 1 Cor. III. 12. Eph. IV. 4. 5. Col. II. 19. exemplo Pauli, qui ob hujuſmodi errores, ab Eccleſiis Corinthi, Galatiæ, Coloſſi nequaquam feceſſit. C. Cum his quæ errant *præter* fundamentum, in curioſis quæſtionibus 1 Cor. III. 13. 14. quales reprehenduntur paſſim in Epiſtolis ad Timotheum & Titum, aut circa ritus non plane idololatricos, aut diſciplinam remiſſiorem, nec planè ablatam: exiſtimant non eſſe rumpendam communionem, quod in talibus non conſiſtat ratio unitatis, aut regnum Dei Rom. XIV. 17. Eph. IV. 3. 4. 5. 7. Col. II. 16.

15. An, per communionem ſanctorum, bona Chriſtianorum, ſint communia?

XXXVI. Quæritur *decimoquinto*, an, per communionem ſanctorum, bona Chriſtianorum temporalia, poſſeſſione tenus, debeant eſſe communia? Fuerunt inter Pythagoricos & Platonicos, qui *meum & tuum* è Republica ſublatum volebant; inter hæreticos item Tatiani & Encratitæ, quos ſuperiori ſeculo, refodere conati ſunt fanatici quidam Anabaptiſtæ, expoſitis etiam publicæ libidini uxoribus ac liberis: & adhuc Anabaptiſtæ Moravi, communionem bonorum tuentur. Reformati, communionem ſanctorum, primariò quidem referunt ad ſpiritualia 1 Cor. X. 16. 17. & XII. 21 – Eph. IV. 4. 5. 6. ſecundario etiam ad corporalia & βιωτικὰ, ſic, ut non κτήσει quidem ſeu *poſſeſſione*, quæ diſtincta eſſe, & manere debet; ſed χρήσει tantum, ſeu uſu & diſpenſatione, idque per puram ſanctorum liberalitatem, ut aliorum neceſſitati impendantur; communia ſint: quando nim. α. pauperibus de noſtro largimur Luc. VI. 38. β. mutuum damus. *Ibid.* verſ. 34. 35. γ. quavis alia ratione fratribus egenis ſuccurrimus Matth. XXV. 35. 36. Ut controverſia ſuperſit, ſuper ſola *poſſeſſione* & proprietate, an illa per communionem ſanctorum ſit tollenda? Hoc negant Reformati: quia 1. bona iſta temporalia, ſalva pietate, emuntur, venduntur, poſſidentur 1 Cor. VII. 30. 31. Luc. XII. 33. Act. V. 4. & XX. 33. Quia 2. ſub communione Eccleſiæ Chriſtianæ, varii fuerunt divites. v. g. Joſephus Arimathæenſis Matth. XXVII. 57. piæ mulieres Luc. VIII. 3. Tabitha Act. IX. 36. Cornelius cap. X. 2. Lydia cap. XVI. 14. 15 Philemon Philem. verſ. 2 – Quia 3. in N. T. prohibetur furtum Matth. XIX. 18. Luc. XVIII. 20. Rom. XIII. 9. Eph. IV. 28. 1 Theſſ. IV. 11. 12. Quia 4. commendantur eleemoſynæ & collectæ Rom. XII. 8. 13. 1 Cor. XVI. 2. 2 Cor. VIII. 10. 11. Gal. II. 10. & VI. 9. Objiciunt in contrarium. exemplum Eccleſiæ Apoſtolicæ Act. II. 44. & IV. 32. Reſp. (1) Præſuppoſitis eleemoſynis, & collectis in uſum pauperum, Eccleſiæ Chriſtianæ *ordinariis* (quæ poſſeſſionem, & proprietatem bonorum præſupponunt 1 Cor. XVI. 2. ſicut jamjam demonſtravimus) non poteſt non in his eſſe, exemplum *extraordinarium*, Eccleſiæ ex peregrinis, è quavis orbis plaga collectæ, & à propriis fortunis remotæ, in ſide Jeroſolymis, ab Apoſtolis formandæ, quod fieri nullo modo poterat, abſque hujuſmodi communione: proinde hoc exemplum extraordinarium, Chriſtianos non obſtringit, ad imitationem, niſi in eodem caſu. 2. Neque etiam intelligendum eſt, omnes Chriſtianos, *omnia* ſua de neceſſitate, contuliſſe in communionem; cum non tantum Ananias potuiſſet agrum venditum, ſibi ſervare Act. V. 4. ſed &, qui his interfuit Philippus diaconus, ſibi domum legatur habuiſſe Act. XXI. 2. verùm *in his* bonis, quæ quiſque contulerat in communionem, nemo ullam ſibi amplius arrogabat proprietatem. (2) Quod incompatibilia ſint, Chriſtianum & divitem eſſe Matth. X. 9. *ne comparetis vobis aurum* & cap. XIX. 21. 24. ſi vis perfectus eſſe, *vende omnia tua, & da pauperibus.* Reſp. 1. Per hæc loca, nonminus communio bonorum laboraret, quam divitiæ. 2. Loca adducta non inferunt inferendum; ſed ſpecialis & *extraordinariæ* obligationis ſunt; quæ non niſi in eiſdem caſibus obſtringunt: *priori* Matth. X. 9. non niſi diſcipuli, jam ad euangelizandum emiſſi per univerſam Judæam, prohibentur colligendis opi-

Rationes ſententiæ negativæ.

Rationes ſententiæ affirmativæ.

bus

bus occupari & impediri: *posteriori* Matth. XIX. 21. 24. juveni fiduciam in opibus collocanti, *peculiare* remedium Christus praescribit, & praeceptum convictorium praestat (3) Quod charitas Christiana exigat communionem bonorum. Resp. Exigit *communicationem* pro re nata Heb. XIII. 16. sed non *communionem* universalem, quae excluderet communicationem.

Praxis:

Pars practica.

1. Jubet inquirere in veram Ecclesiam. XXXVII. Praxis, *primo* jubet accuratè inquirere in *veram* Ecclesiam, eamque discernere à quavis *falsa*. Eo quod: 1. Detur Ecclesia malignantium Psal. XXVI. 5. detur synagoga satanae Apoc. II. 9. dentur pseudo prophetae, lupi rapaces, & qui veniunt vestitu ovium Matth. VII. 15. quos jubemur cavere, explorare 2 Joh. vers. 10. Rom. XVI. 17. ac proinde probare 1 Joh. IV. 1. Apoc. II. 2. Eo quod 2. jubeamur *nostras*, h. e. Christianas congregationes, non deserere Heb. X. 25. quae superstructae sunt *fundamento* Prophetarum & Apostolorum Eph. II. 20. quae sunt *columna & fundamentum* veritatis 1 Tim. III. 15. quas absque accurato scrutinio nunquam agnoscemus. Eo quod 3. congregationi *verae*, quae *in nomine* Jesu coit; Christus *praesentiam* gratiosam adstrinxerit Matth. XVIII. 20. & Deus insuper omnimodam benedictionem Exod. XX. 24. in qua Spiritum S. seipsum profundit Act. X. 44. cui denique aggregantur, quotquot salvi fiunt Act. II. 47. quae proinde cautè est discriminanda. Cum praesertim 4. tam sit *proclive* hic aberrare, idque cum aeternae salutis dispendio, & multò maxima hominum pars aberret actu; existentibus passim; tot falsis, haereticis & schismaticis, imò & tam numerosis Ecclesiis Apoc. XII. 9. 1 Tim. IV. 1. 2 Joh. vers. 7.

Motiva.

Notae. *Notas* in hanc rem, dudum designavimus §. XX. quibus hìc non aliud addimus, quam, non nudam *veritatis* professionem, quaerendam esse in Ecclesia dignoscenda, sed etiam *praxeos* pietatis, ut sit Ecclesia *sanctorum* pariter & fidelium Eph. I. 1 Col. I. 2.

2. Jubet se verae Ecclesiae associare. XXXVIII. *Secundo* hortatur etiam, ut *agnitae verae* Ecclesiae, nos promptè associemus, non ut qualiacunque, sed ut vera ac *viva* ejus membra, inque ejus communione ad finem perduremus Act. IV. 22. Est enim 1. *Ecclesia* Dei, & Christi *regnum* Matth. VI. 10. 13. Psal. II. 6. Luc. XXII. 16. 18. *civitas* Psal. XLVI. 5. *familia* 1 Tim. III. 16. *sponsa* Apoc. XXI. 2. 9. & XXII. 17. Psal. XLV. 10. *corpus* 1 Cor. XII. 13. Eph. I. 23. ac proinde, qui ei se associant, sunt *subditi* Dei & Christi 1 Cor. XV. 27. Eph. V. 24. sunt *domestici* Dei Eph. II. 19. sunt *membra* Christi Rom. XII. 4. 5. Quanta dignitas! Est 2 Deus & Christus intra Ecclesiam, non quavis; sed *gratiae* praesentia Psal. XLVI. 6. Matth. XVIII. 20. & XXVIII. 20. cum 2 Cor. XIII. 13. Quanta felicitas! Proinde 3. eam velut suum *regnum*, suam civitatem, suam familiam, suam sponsam, suum peculium, adversus hostes quos-quales-& quantos-cunque adeo *defendet* Psal. XLVI.... Jes. XXXI. 4. Psal. XXIII. 4. ut portae inferorum ei nunquam sint praevaliturae Matth. XVI. 18. Quanta securitas! Nec defendet tantum; sed etiam 4. ei *benedicet* Exod. XX. 24. Psal. XXVIII. 9. & CXV. 12. 13. 14. quavis benedictione Eph. I. 2. 3. Quanta opulentia! Hinc 5. Deus, in utroque testamento, toties & tam emphaticè urget congregationem fidelium Deut. XXXI. 11. 12. Joel. II. 16. cum in consuetudinem abiisset apud Judaeos Ezech. XXXIII. 31. Act. XV. 21. prohibetque deserendam congregationem Heb. X. 25. Non addam 6. aggregandi *necessitatem*, ut salvemur Act. II. 47. quam diximus §. XXXI. Nec tamen acquiescendum hic in *nuda* associatione 1 Cor. XI. 20. quae fiat: A. sola *professione* externa *veritatis* ecclesiasticae Matth. VII. 21. 22. Apoc. II. 9. vers. 2. Tit. I. 16. B. sola observatione *officiorum* ecclesiasticorum Jes. I. 12—16. Luc. XVIII. 10. 11. frequentatione sacrorum Ezech. XXXIII. 31. Jes. LVIII. 2. usu sigillorum 1 Cor. X. 2. 3. 4. & XI. 20. & precum publicarum Jes. I. 15. C. sola externa nominis Christiani *gloriatione* 2 Tim. II. 19. Rom. II. 17. 18. Apoc. III. 1. & D. communione privilegiorum *ecclesiasticorum* Phil. III. 4. 5. 6. Jer. VII. 4. quanquam & haec ipsa, nequaquam sint negligenda Luc. XI. 42. sed E. adnitendum nobis, ut in associatione, *viva* praestemus membra Ecclesiae 2 Cor. VI. 16. 1 Tim. III. 15. Heb. XII. 22. cum 1 Pet. II. 4. 5.

Motivae.

Modus associationis.

3. Monet nosipsos explorare, mus, sitne vera ac viva Ecclesiae membra. XXXIX. *Tertio* excitat, ut associati jam Ecclesiae, seriò nos ipsos exploremus, simusne *verae* & *vivae* ejus membra. Eo quod; 1. non omnes sint *vera* & *viva* ecclesiae membra, qui professione se ei associant 1 Joh. II. 19. neque *omnes qui sunt ex Israël*, *Israël sunt* — sunt & *filii carnis* Rom. IX. 6. 8. qui *dicunt se Judaeos esse*; *sed sunt de synagoga satanae* Apoc. II. 9. se *Apostolos esse* — sed *mendaces reperti sunt* vers. 2. qui *dicuntur vivere*; *sed mortui sunt* Cap. III. 2. neque Judaeus is omnis est, *qui in propatulo est* Rom. II. 28. sunt *rami*, *qui fructum non ferunt* Joh. XV. 2. Eo quod 2. Amor Christi, redemptio & redemptionis applicatio, omniaque illa beneficia seu promissiones, quae in Christo sunt *etiam atque amen* 2 Cor. I. 20. ad sola spectent vera & *viva* Ecclesiae *membra*, velut Christi sponsam Eph. V. 25. 26. 27. velut suas *oviculas* Joh. X. 15. 28. Dum 3. qui *dicunt* tantum, non agnoscuntur à Christo; sed reprobantur Matth. VII. 23. & *rami qui fructum non ferunt*, *tolluntur* Joh. XV. 2. & tales *filii regni*, *foras ejicientur* Matth. VIII. 12. Apoc. XXI. 27. Matth. XIII. 30. Eo quod 4. salutis *media*, praeconium verbi,

Rationes motivae.

verbi, dispensatio sigillorum, suam efficaciam exserant, circa vera & *viva* Ecclesiæ membra, utpote quæ audiunt Christi vocem & *sequuntur* Joh. x. 16. 27. quos Christus *purgat*, *ut fructum copiosum proferant* Joh. xv. 2. Non addam 5. quod ab explorata hujus rei conscientia, pendeat indubitata *certitudo*, omnium privilegiorum & immunitatum, quas Christus addixit veræ Ecclesiæ, v. g. amoris Christi Eph. v. 25. protectionis Matth. xvi. 18. benedictionis omnigenæ Psal. xxviii. 2, &c. Potest autem hoc ipsum, certò nobis innotescere: (1) generaliter omnibus istis *indiciis*, quibus electionis, redemptionis, vocationis, regenerationis, conversionis, unionis cum Christo, justificationis, adoptionis, sanctificationis, glorificationis communionem, suis singulatim locis, exploratam dedimus; quandoquidem vera Ecclesia, ex solis talibus conflatur: speciatim (2) si non *dicamus* tantum nos *Judæos* esse; sed simus etiam Apoc. 11. 9. nec simus tantum *in propatulo*, externa professione & conversatione; sed *in occulto* quoque Rom. 11. 29. si (3) simus verè *fideles*: est enim vera Ecclesia cœtus fidelium Eph. 1. 1. si (4) simus per fidem *uniti* cum Christo: est enim Ecclesia cœtus eorum, qui sunt *in Christo Jesu* 1 Thess. 1. 1. 1 Joh. 1. 3. si (5) simus *sanctificati*: est enim cœtus *sanctorum* Rom. 1. 7. 1 Cor. 1. 2. 2 Cor. 1. 1 Phil. 1. 1. 1 Pet. 11. 9. pro quibus *seipsum dedit* Christus, *ut ipsos sanctificaret* Eph. v. 26. &c.

Notæ.

XL. *Quarto*, vera ac viva ecclesiæ *membra* *factos* accendit, ut *corpus* nostrum, h. e. Ecclesiam, tenerrimo *amore* complectamur Psal. xxvi. 8. & xxvii. 4. & xliii. 3. 4. & lxxxiv. 2. 3. 4. 5. tantum scil. regnum Christi, civitatem Dei, familiam, sponsam, corpus ejus, ut diximus §. *praced*. Quo amore: (1) *publicum* Ecclesiæ bonum, *privatis* quibusvis nostris emolumentis, longè præferamus, exemplo Mosis Exod. xxxii. 32. Ecclesiæ in Babilone Psal. cxxxvii. 5. 6. Nehemiæ Neh. 11. 10. Pauli Rom. ix. 2. 3. (2) *Curam* fideliter agamus Ecclesiæ, exemplo Pauli 2 Cor. xi. 28. & Timothei Phil. 11. 20. 21. (3) Calidissimas *preces*, indesinenter fundamus pro Ecclesia 1 Sam. xii. 22. 23. nominatim: α. pro *amplificatione* regni Christi, & propagatione Euangelii, usque ad extremitates terræ Psal. 11. 8. cum Matth. vi. 10. β. pro *pace* & prosperitate Ecclesiæ Psal. cxxii. 6. 7. γ. pro *liberatione* Ecclesiæ à peccatis suis Psal. cxxx. 8. ab hostibus & persecutoribus ejus Psal. xxviii. 9. pro confusione inimicorum Psal. v. 11. & 111. 8. δ. pro *benedictione* & exaltatione Ecclesiæ Psal. xxviii. 9. ε. pro *ministris* Ecclesiæ fidelibus, ad ædificationem ejus Eph vi. 19. Col iv. 3. 1 Thess. v. 23. 2 Thess. iii 1. Imo ζ. & pro *hostibus* Ecclesiæ, ut convertantur Matth. v. 44. Act. vii. 60. Luc. xxiii. 34. (4) Tenerrimè tangamur & condoleamus *malis* Ecclesiæ Psal. cxxxvii. -- Ezech. ix. 4. sive: A. *scandala* sint, quibus offenditur & denigratur, intùs pariter & extus: exemplo Lothi 2 Pet. 11. 8. Davidis Psal. cxix. 136. Jeremiæ Jer. xiii. 17. Pauli 2 Cor. xi. 29. sive B. *judicia* sint, quæ observaverimus *imminere* Ecclesiæ Jer. ix. 1. 2. -- quibus certa præsagia præstant: (a) *Universalis* quorumvis scelerum exundatio Gen. vi. 11. 12. Ezech. viii. 6. (b) Migratio *gloria Dei ab* Ecclesia, Hos. ix. 11. quando observatur, quod Deus sua gratia recedat ab Ecclesiâ Hos. ix. 12. quod Spiritus S. operationes cessent Gen. vi. 3. mediorum salutis, verbi & sacramentorum, efficacia evanescat Heb. iv. 2. Jes. liii. 1. quod sanctitas, quæ est *gloria domus Dei* Psal. xciii. 5. quod planè succumbat, & ex adverso scelera quævis invalescant. His quasi passibus, *gloria Dei* ab *Israëlitis* recedit: 1. à *immi-Cherub*, *super quem fuerat*, *ad limen domus* Ezech. ix. 3. tum 2. ab *inferiore limine*, versus superius (observante Junio in Ezech. x. 4.) hinc 3. à *limine* domus, supra Cherubim verss. 18. 19. inde 4. versus *medium* urbis Cap. xi. 22. 23. tandem 5. recessit gloria Dei ab *urbe*, stetitque super montem, qui est ab oriente urbis. Ibid. vers. 23. & sic evolavit in cœlum, cum totali ruina, Ecclesiæ & reipublicæ Psal. xcii. 5. (c) Invalescens contemptus Dei, statutorum ejus, ministerii, verbi Sacramentorum, Sabbathorum 2 Paral. xxxvi. 15. 16. 17. 2 Reg. xxii. 13. Jer. xxv. 1.--12. Hos. viii. 1. 3. 12. Jes. xxx. 8. 9. 10. Ezech. xxii. 8. 31. (d) *Apostasia* à Deo, adulteratio veritatis & cultus divini, refrigeratio zeli & ἀνεμβείας pro pietate Jes. 1. 4.--7. Zeph. 1. 6. Apoc. 111. 16. (e) Præludia judiciorum *spiritualium*, invalescentibus erroribus, novitatibus, contentionibus, odiis domesticis; si comprimis accedat *spiritus soporis* Jes. xxix. 10. h. e. securitatis carnalis Amos. vi. 3--8. Zeph. 1. 12. Jes. vi. 10. 11. (f) *Contumacia* sub castigationibus & judiciis, qua non *audimus* virgam castigantem Mich. vi. 9. Jes. xxvi. 9. & xlviii. 17. 18. (g) Decessus *justorum*, seu virorum præclarorum, tam in Ecclesia; quam in republica Jes. lvii. 1. per quem, appropinquante exitio, Deus Noachum in arcam Gen. vii. 1--16. Lothum in Zoar Gen. xix. 22. Judæos in Pellam, evocat & abscondit. Hæc præcipua sunt imminentium judiciorum divinorum, imò totalis excidii Ecclesiarum, præludia & præsagia. Sive C. *miseria* quævis sit, Ecclesiam dudum urgens, in persecutionibus hostium, aut aliis malis Amos. vi. 6. 1 Sam. iv. 19. 20. 21. Neh. 1. 5. 5. & cap. 11. 23. Jes. xxii. 4. 5. Jer. iv. 19. 20. & ix. 1. Luc. xix. 41. 42. (5) *Bonum* Ecclesiæ ipso facto promovere nitamur, arrectis omnibus viribus nostris Gal. vi. 10. nominatim arrectis: α. *bonis* nostris Prov. 111. 9. 10. Rom. xii. 13. 20. Matth. xxv. 34--

2. Excitat ad amorem Ecclesiæ.

Officia amoris.

cura,

preces,

commi-

fectatio

Indicia quasi imminentium judiciorum divinorum.

procurare bonum Ecclesiæ.

41. β. *donis* nostris, animi pariter & corporis 1 Pet. IV. 10. Heb. X. 24. γ. *auctoritate* & potentiâ, quod in Magistratus potissimùm cadit Jer. V. 1. & XXI. 12. & XXII. 3. 4. 5. δ. *consiliis*, consolationibus, admonitionibus 1. Thess. V. 14. quibus sorti & conditioni quorumvis, nos accommodemus 1 Cor. IX. 20. 21. 22. (6) *Pessima* quævis perferamus, pro: A. *Christo*, ejus nomine, Euangelio Phil. I. 29. Act. XXI. 13. & XX. 24. 2 Tim. II. 9. pro B. Christi *Ecclesia* Phil. II. 17. Col. I. 24. 2 Cor. XII. 15. 1 Joh. III. 16. Et quo ad hæc aliaque amoris officia, versus Ecclesiam, simus procliviores; cogitemus, tot & tam arctas *relationes*, quibus: α. ab *una* parte Christo obstricti sumus, velut capiti Ecclesiæ, velut Regi, sponso, patrifamilias; tanquam ejus membra, subditi, sponsa, domestici &c. β. ab *altera*, Ecclesiæ, Psal. CXXII. 8. velut ejusdem corporis membra, ejusdem regni subditi, ejusdem familiæ domestici &c. Rom. XII. 5. cum 1 Cor. XII. 25. Ac proinde γ. quæ, seu secunda, seu adversa, *Ecclesiæ* eveniunt; ea *nobis* ipsis evenire, quatenus una eademque navicula, omnes vehimur Matth. VIII. 23. 24. cum Psal. CXXII. 6.

Pati pro Ecclesia, Causæ impellentes, ad hæc officia.

5. Commendat cuivis ædificationem Ecclesiæ. Quibus rationibus.

XLI. *Quinto* commendat imprimis, omnibus & singulis Ecclesiæ membris, pro sua cujusque statione, viribus ac modulo, *ædificationem* Ecclesiæ. Est enim: 1. Ecclesia *domus* Dei 1 Tim. III. 15. 2 Tim. II. 20. quæ proinde ædificari debet Heb. III. 2. 3. 4. 5. Est 2. domus cui *Deus* ipse inhabitat Jes. XXXI. 9. Psal. XLVI. 6. quam ipse sibi ab initio mundi ædificavit, & ad finem usque ædificabit Eph. IV. 12. 13. 14. Matth. XXVIII. 20. jacto ejus *fundamento*, in pretioso *lapide angulari*, Christo Psal. CXVIII. 22. Jes. XXVIII. 16. 1 Cor. III. 9. 11. Cui 3. *quodlibet* Ecclesiæ membrum superstruxit Eph. II. 20. 22. Idque ad hoc 4: ut velut *lapides vivi*, seipsos in Ecclesia ædificarent 1 Pet. II. 45. Jud. vers. 20. Cui etiam ædificationi 5. universum *ministerium* destinavit Eph. IV. 11. 12. Commendat autem hanc ædificationis curam, peculiariter: A. *Magistratibus* in Ecclesia, tanquam *nutritoribus* ejus Jes XLIX. 23. exemplo Davidis, Salomonis, Josaphati, Hiskiæ, Josiæ aliorumque. B. *Quibusvis* in Ecclesia, ut pro virili seipsos, aliosque ædificare nitantur 1 Pet. II. 4. 5. Jud. vers. 20. Col. II. 7. sed C. imprimis *antecessoribus* in Ecclesia, quibus ex *officio* incumbit *ædificare*, à quo *Architecti* audiunt 1 Cor. III. 10. *Dei cooperarii* in *ædificio* Ecclesiæ vers. 8. quibus omnem ἐξουσίαν Dominus dedit ad *ædificationem* 2 Cor. X. 8. & XIII. 10. Ædificatur autem Ecclesia, omnibus istis adminiculis, quibus fides & observantia, seu, quod idem est, vera *sanctitas* procuratur & promovetur, quatenus sanctitas, non modo præcipuus *decor* est *domus*, seu Ecclesiæ Dei Psal. XCIII. 5. sed &, juxta cum fide, ejus quasi *forma*, ut Ecclesia cum *sanctis* reciprocetur passim

Quibus personis.

Quibus adminiculis procurandam.

in epistolis paulinis Rom. I. 7. 1 Cor. I. 2. &c.
Promovetur singulatim sanctitas Ecclesiæ: (1) *san-* 1.
ctitate doctrinæ Joh. XVII. 17. Psal. XCIII. 5. Joh.
VIII. 32. ejusque sancta & efficaci annunciatione
Act. XX. 20. 21. 2 Tim. IV. 2. si comprimis accedat sancta annunciantium *conversatio* 1 Tim. IV.
12. Tit. II. 7. 8. 1 Thess. II. 10. 11. 12. (2) reli- 2.
giosa dispensatione *sigillorum* fœderis gratiæ: utpote quo, non modo sanctificatio fœderatis à
Deo *promittitur* Jer. XXXI. 33. Heb. VIII. 10. sed
etiam ab eis, Deo vicissim *addicitur* Deut. XXVI.
16. 17. 18. Jos. XXIV. 14. 15. 17. 22. 2 Paral. XV. 12.
quæ utrinque *obsignantur* sigillis Gen. XVII. 7. 11.
cum Rom. IV. 11. (3) prudenti administratione 3.
disciplinæ ecclesiasticæ, qua scandala, quæ sanctitatem suffocant, efficaciter ab Ecclesiâ tolluntur
1 Cor. V. 3. 4. 5. 2 Thess. III. 6. 7. Rom. XVI. 16.
17. 1 Tim. V. 20. (4) *visitationibus* domesticis Act. 4.
XX. 20. 1 Thess. II. 11. quibus per Patres familiarum, domus Christianorum, ad sanctitatem efformentur, ἄτακτα ab eis eliminentur, officia pietatis eis introducantur, ut præstent *Ecclesias domesticas* Rom. XVI. 5. Col. IV. 15. Philem. vers. 2. (5) 5.
pia juventutis *educatione* Eph. VI. 4. Deut. VI. 6. 7. 8.
& XI. 18. 19. in scholis & Academiis: & imprimis
catechizationibus, eo prudenter directis, ut non
tantum *cognitio* veritatis, quæ est secundum pietatem, tenellis animabus instilletur; sed etiam ejus
praxis Eph. VI. 4. Joh. XIII. 17. quibus *vitia* quævis ab Ecclesiâ eliminanda, vivis suis coloribus
coram juventute, præsentibus etiam adultis, adeo denigrentur, ut horrorem eorum concipiant:
& ex adverso, *pietatis* officia, in Ecclesiam introducenda, quibusvis rationibus commendentur,
suggestis etiam adminiculis, ut amorem eorundem concipiant. (6) religiosa cura, circa *constitu-* 6.
tionem præfectorum ecclesiasticorum; eorum imprimis, qui pastores agant in Ecclesia, ut non admittantur, nisi qui, & doctrina, & conversationis sanctimonia, & zelo, *fideles sint & idonei ad docendum* 2 Tim. II. 2. 15. 1 Tim. III. 2.— Act.
XVIII. 24. 26. Tit. III. 8. (7) exacta sanctifica- 7.
tione *Sabbathi*, quod est *signum inter Deum* & Ecclesiam, quo hæc *sciat*, quod *Jehova sit*, *qui se sanctificet* Ezech. XX. 12. 20. observatum enim est,
quo religiosior alicubi fuerit Sabbathi sanctificatio, eo sanctior ibidem fuerit Ecclesia. (8) san- 8.
cta membrorum cohabitatione *conversationeque*
Phil. II. 15. 1 Pet. III. 2. 2 Pet. III. 24. qua se
invicem ædificent, veluti *vivi lapides* 1 Pet. II. 4.
5. Tandem (9) cura *Magistratus* Christiani exter- 9.
na, circa exteriora Ecclesiæ, quæ ipsis commendatur Jes. LX. 10. 16. qua potestatem & potentiam
suam impendant: α. *defendenda* Ecclesiæ, velut
ministri Dei in bonum Christianorum Rom. XIII.
4. ut tranquillam & quietam vitam ducant, *cum omni pietate & honestate* 1 Tim. II. 2. β. prospi-
ciende

ciendo de *externis* subsistendi mediis 2 Paral. XXII — 2 Paral. XXXI. 2. 3. 4 — & XXXIV. 5. γ. curando, ut Ecclesiæ ministri suis *officiis*, debito modo fungantur 2 Paral. XXIX. 5. 24. atque etiam, ut populus Cap. XXX. 1. & omnes, in præceptis & statutis Domini ambulent 2 Paral. XXXIV. 33. 2 Reg. XVIII 6. Deut. XVII. 18. 19. 20. hisque omnibus, aliisque, sese præstent *custodes* utriusque tabulæ.

6. Commendat reformationem Ecclesiæ.

XLII. *Sexto*, commendat insuper *reformationem* Ecclesiæ, si quando declinaverit, vel: α. à *fidei* puritate Tit. I. 13. 14. 2 Cor. XI. 3. vel β. à *pietate* morum Apoc. II. 5. Jes. I. 21. vel γ. à *cultus*, divini sinceritate Hos. IX. 1. Jes. III. 8. vel δ. ab *εὐταξίᾳ* ellesiastica 1 Cor. V. 2. & XI. 20. 21. 22. Tum reformanda est: quia est sponsa Christi; quam tanta *zelotypia ambiebat* Apostolus, & *praeparabat, ut eam uni viro, pro virgine pura sisteret*, nempe *Christo* 2 Cor. XI. 2. exemplo ipsius Dei Hos. XIV. 5. Jes. IV. 4.

Ministris.

Incumbit hæc *reformandi* cura: א. Ecclesiæ *ministris* 1 Cor. XI. 17. 18, 19. 20. cum vs. 33. 34. Jes. I. 17. & LVIII. 2. Jer. VI. 10. ut reforment: (α) patheticis suis *concionibus* Ezech. VI. 11. Mal. III. 7. 8. urgendo comprimis initum cum Deo fœdus Jos. XXIV. 22. 26. 27. Deut. XXVI. 17. 18. 19. (β) restitutione *disciplinæ* Ecclesiasticæ 1 Tim. V. 20. 2 Thess. III. 14. Cant. II. 15. (γ) ferventissimis *precibus* Joël. II. 17. Jer. XIII. 17. & XXXIII. 3. (δ) sancto vitæ *exemplo* 1 Tim. IV. 12. Tit. II. 7. 8.

Magistratibus.

Incumbit reformationis cura ב. *Magistratibus* Christianis, exemplo Davidis Psal. CI. 7. 8. Mosis Exod. XXXII. 19. 20. 21. Josuæ Jos. V. 2—11. & XXIV. 1—26. Asæ 2 Paral. XV. — Josaphati 2 Paral. XVII. 6. 7. Hiskiæ 2 Reg. XVIII. 4. Josiæ 2 Reg. XXIII. — 2 Paral. XXXIV. — Incumbit inquam Magistratui, ut reforment: A. Removendo externa *impedimenta*, veræ religionis & sinceri cultus divini; hæreses, idololatriam, superstitionem, profanitatem, persecutiones, quo liberius veritas & pietas florere possint: exemplis Regum Judæorum, quos jam diximus. Hinc, ob non excisa *excelsa*, & monumenta idololatriæ sæpius *reprehenduntur* 1 Reg. XV. 14. cum 2 Paral. XV. 17. 1 Reg. XXII. 44. & 2 Reg. XII. 3. & ob præstitum hujus generis *officium*, commendantur 2 Paral. XV. 8. 16. & cap. XVII. 3. 4. 6—10. & XXXI. 1. & XXXIII. 15. 2 Reg. XXIII. 8. 13. 19. 20. 24. 25. B. Convocando *synodos*, cum quibus consilia jungant de reformanda Ecclesiâ: exemplis, Davidis 1 Paral. XIII. 1. 2. Salomonis 1 Reg. VIII. 1. Hiskiæ 2 Paral. XXIX. 4. Josiæ 2 Reg. XXIII. 1. 2. & Romanorum Imperatorum, Constantini M. convocantis Constantinopolitanam, Theodosii junioris, convocantis Ephesinam, Marciani, convocantis Chalcedonensem. C. Decretis & constitutionibus *synodalibus* legitimis, suam auctoritatem commodando, ut observentur à quovis 2 Paral. XXXIV. 33. Neh. XII. 24.

Patribus familias.

Incumbit reformationis cura ג. singulis *Patribus familias*, ut suam quilibet reformet familiam Gen. XXXV. 2. Jos. XXIV. 15.

7. Commendat studium propagandi & amplificandi Ecclesiam.

XLIII. *Septimo*, commendat nobis studium *propagandi* & amplificandi Ecclesiam, duplex: 1. versus hos qui sunt *intra* Ecclesiam, *sola* professione tenus; nim. impios, hypocritas, scandalosos, revera extraneos & proditores Ecclesiæ 1 Joh. II. 19. ut illi, per conversionem, adducantur ad communionem Ecclesiæ *mysticæ* Act. XXVI. 18. tum 2. versus hos, qui ipsa professione tenus, sunt *extra*, Ecclesiam, quales sunt, Gentiles, Muhammedani, Judæi, Hæretici, Schismatici; ut scil. horum omnium vera *conversione*, Ecclesia propagetur & amplificetur.

Motivæ.

Et quo huic amplificationi, studia nostra promptius impendamus; cogitandum: (1) quod hæc *amplificatio* regni sui, usque ad extrema orbis, Christo Regi, tam magnificè fuerit *promissa* Psal. II. 8. & XXII. 28. & LXXII. 8. 9. Jes. XLIII. 5. 6. & XLIX. 6. 12. 18. 20. 22. Quod (2) toties & tam diu fuerit *prædicta* Gen. XLIX. 10. Jes. XLIX. 20. & LII. 10. 15. & LVI. 6. Jer. XVI. 19. Quod (3) velut inscrutabile *mysterium*, ac prærogativa N. T. elevetur Rom. XVI. 25. Eph. I. 9. 10. & III. 8. 9. Col. I. 26. 2 Tim. I. 10. II. Quod (4) in *multitudine* subditorum, consistat *gloria Regis* nostri, sicut *in paucitate, est ejus attritio* Prov. XIV. 28. Quod (5) ad propagationem & amplificationem istam procurandam, Christus per universum orbem, emiserit *Apostolos* suos Matth. XXVIII. 19. Marc. XVI. 15. Quod (6) ipse *Christus*, hac amplificatione occupari voluerit Joh. X. 16. Quod (7) in ipsa illa, præcipuam *gloriam* suam ponat Apostolus Rom. XV. 16—22.

Media.

Occupatur autem studium propagandi: A. Efficaci *præconio* verbi divini Rom. XV. 16. 19. quo non aliud quæratur impensius, quam ut *intra* Ecclesiam, hypocritæ, per veram conversionem, Ecclesiæ mysticæ aggregentur, & ut extranei alliciantur 1 Thess. V. 14. B. *Conversatione* Christiana, qua, vitatis solicite *scandalis* quibusvis 1 Cor. X. 32. hoc agamus, ut, & *exempli* splendore Matth. V. 16. 1 Pet. II. 12. & III. 16. & *alloquii* comitate, & extranei & domestici alliciantur Jes. II. 3. Psal. XCV. 6. 7. & c. — C. Ferventissimis *precibus* Matth. VI. 10. Ut Deus α. colligendæ & propagandæ Ecclesiæ, idoneos *ministros*, & justa copia in messem suam extrudat Matth. IX. 37. 38. Luc. X. 2. Ut β laboribus eorum sua *gratia* aspiret Eph. VI. 19. 2 Thess. III. 1. Rom. XV. 18. 19. Ut γ. *hostium* conatus in contrarium efficaciter reprimat Act. IV. 29. Psal. VII. 7. & LXVIII. 2. & LXXX. 2. 3. Ut δ. Magistratus det; qui sint *nutritores* Jes. LIX. 23. Ut ε. ipse quotidie *addat* Ecclesiæ, qui salvi fiant Act. II.

47. & v. 14. & xi. 21. Conferantur, mutatis mutandis, quæ duobus paragraphis præced. diximus.

8. Commendat studium procurandæ & fovendæ unitatis & concordiæ Ecclesiasticæ.

XLIV. *Octavo*, commendat studium, procurandæ & fovendæ *unitatis* ac concordiæ ecclesiasticæ, quam magno affectu Apostolus passim inculcat Eph. iv. 3. 4. 5. Rom. xii. 4. 5. 1 Cor. vii. 12. 13. 14. 15. Phil. ii. 2. & iv. 2. *Fundamenta* hujus unitatis & concordiæ, quæ etiam Christianos formare debent, ad ejus studium, sunt: (1) Universalis omnium Christianorum, *adoptio*, per quam unum habent, eundemque *Patrem* Matth. vi. 9. Eph. iii. 13. 14. 15. (2) *Unio* eadem, cum eodem capite Christo, ut membrorum ejusdem corporis mystici 1 Cor. xii. 12. 13. (3) Unitas *Spiritus*, qui habitat & agit in omnibus Christianis Rom. viii. 9. 11. Eph. iv. 3. (4) Unitas *fidei* Eph. iv. 5. (5) Unitas *sigillorum* fœderis gratiæ, *Ibid.* quibus unum idemque fœdus gratiæ, omnibus obsignatur, omnesque in unum *corpus* compinguntur 1 Cor. x. 17. (6) Unitas *Euangelii*, quæ apud omnes est, quoad ejus essentialia Gal. i. 6. 7. 8. (7) Eadem *spes* vocationis Eph. iv. 4. (8) Idem fidei *finis*, vita æterna 1 Pet. i. 9. (9) Eadem *æterna* cohabitatio Heb. xii. 22. 23. Addamus (10) *bona* unitatis & concordiæ, repræsentata Psal. cxxxiii — &, ex adverso (11) *mala* schismatum, ac discordiarum ecclesiasticarum, quibus; α. *iram* Dei in nos concitamus Jes. ix. 2. β. *hostium* conatus adversus nos juvamus, ipsisque jucundum præstamus nostri ludibrium Hos. vii. 16. γ. *nobis ipsis* exitium creamus Gal. v. 15. Matth. xii. 25. 26. 27.

Rationes motivæ.

Media.

Quo igitur concordia ecclesiastica, felicius foveatur & restauretur, juvabit: A. studiose vitare *contentiones*, super negotiis minoris momenti 1 Tim. vi. 3. 4. 5. & cap. i. 4. B. prudenter discernere inter *ceremonialia*, & doctrinalia: & in his rursus, quæ sunt *fundamentalia*, de quibus etiam Orthodoxi quandoque diversum sentiunt: ut in ceremonialibus, & quæ fundamentum non lædunt, dissensum in aliis feramus Phil. iii. 15. prout diximus §. xxxv. Juvat comprimis etiam C. *φιλαδελφία* inter antecessores Ecclesiarum, qua alter alterius *infirmitates*, quas non potest corrigere, patienter ferat 2 Pet. i. 7. Rom. xii. 3. 4. cum vers. 10. Juvant D. conventus ac *synodi* ecclesiasticæ Act. xv. — Nec non E. prudens intercessio, ac directio *Magistratus* politici, qui partes citra necessitatem contendentes, sua auctoritate non fulciat; sed ad concordiam efformare serio nitatur 1 Tim. ii. 2.

9. Commendat officia communionis sanctorum.

XLV. *Nono*, commendat officia *communionis* sanctorum Heb. xiii. 16. 1 Joh. i. 7. qua, N. ab *una parte:* (1) studiose vitemus *invidiam* versus alterius dona, ipsi præ nobis collata: eo quod, unius ejusdemque corporis mystici, membra simus, quo omnium dona in communis corporis *emolumentum* contendunt 1 Cor. xii. 12. — Rom. xii. 4. 5. 6. Eph. 12--17. (2) alii alium, ob *minora* dona non contemnamus Rom. xiv. 2. 10. Jac. ii. 6. 1 Cor. xvi. 11. (3) Nos invicem nullo modo *offendamus* 2 Cor. vi. 3. 1 Cor. x. 32. sive id fiat: α. *exemplo* malo Rom. xiv. 13. sive β. *abusu* libertatis christianæ in adiaphoris Rom. xiv. 21. 1 Cor. viii. 12. 13. sive γ. *conversatione ἀτάκτῳ* 1 Sam. ii. 17. Mal. ii. 8. Matth. xviii. 6. sive δ. *verbis* offensivis Tit. iii. 2. 2 Cor. vii. 2. Nec (4) *scandala* data accipiamus Psal. cxix. 165. Nec (5) quia fratres sumus, *mendaciis* utamur versus nos invicem Eph. iv. 25. sive, α. *verbis* decipiendo Levit. xix. 11. Col. iii. 9. sive β. *opinionibus*, seducendo 1 Reg. xxii. 22. Ezech. xiii. 10. Apoc. ii. 20. sive γ. *factis* abnegando Jes. lviii. 7. Matth. xxvi. 70. 71. 74. 2 Tim. iv. 16. Psal. xxxviii. 11. sive δ. *conversione* hypocritica Jes. lxiii. 8. 2 Tim. iii. 5. Matth. xxiii. 25. 27. ℶ. Ab *altera parte*, velut ejusdem corporis ecclesiastici membra, justa nobis *invicem* præstemus: tam A. *Interna*, seu *ὁμόνοιαν* mutuam, per quam stemus, *ἐν ἑνὶ πνεύματι, μιᾷ ψυχῇ* Phil. i. 27. *αὐτὸ φρονοῦμεν* cap. ii. 2. juxta tritum: *δύο φίλοι, ψυχὴ μία* Conf. Jer. xxxii. 39. Ezech. xi. 19. exemplo apostolicæ Ecclesiæ Act. iv. 32. per quam *ὁμόνοιαν*, simus: α. ejusdem *mentis* ac judicii 1 Cor. i. 10. Rom. xii. 16. β. ejusdem *cordis* & affectus: per (a) *amorem* reciprocum Phil. ii. 2. qui est *σύνδεσμος τῆς τελειότητος* Col. iii. 14. Joh. xiii. 35. Heb. xiii. 1. Rom. xii. 9. 10. 1 Thess. iii. 12. (b) per *συμπάθειαν* mutuam 1 Cor. xii. 26. 1 Pet. iii. 8. Conf. Heb. iv. 15. in *spirituali* alterius intemperie 2 Cor. xi. 29. in *corporalibus* angustiis Heb. xiii. 3. Quam B. *externa* Gal. v. 13. 1 Pet. iv. 11. *docendo* nos invicem Col. iii. 16. *monendo*, reprehendendo. *Ibid.* Levit. xix. 17. *adhortando* Heb. iii. 13. & x. 24. 25. *consolando* 1 Thess. v. 11. in publicis calamitatibus Mal. iii. 16. in privatis 1 Thess. v. 14. (tam verbis 1 Thess. iv. 18. Ps. xlix. 10. 2 Cor. i. 4. quam factis auxiliis Job. xxix. 13.) *ferendo* mutuas infirmitates Col. iii. 13. Eph. iv. 2. *condonando* offensas mutuas Eph. iv. 32. *defendendo* nos invicem in quovis casu, exemplo Abrahami Gen. xiv. 14. -- *communicando* nobis invicem, consilia nostra Psal. lv. 13. Prov. xxvii. 9. opes nostras Act. ii. 44. 45. 1 Cor. xvi. 1. Eccl. xi. 1. mensam Act. ii. 46. Luc. xiv. 12. 13. 14. &c. Imprimis C. commendat communionem in officiis *cultus divini*, in *auditione* verbi Act. ii. 46. usu *Sacramentorum* 1 Cor. x. 16. 17. conjunctione *precum* Thren. iii. *psalmodia* Eph. v. 19. Col. iii. 16. &c.

CA-

CAPUT SECUNDUM, DE

ECCLESIÆ MINISTRIS.

Eph. IV. 11. 12.

Et ipse dedit, hos quidem Apostolos, hos autem Prophetas, alios autem Euangelistas, alios autem Pastores & Doctores: ad coagmentationem sanctorum, ad opus ministerii, ad ædificationem corporis Christi: donec &c.

Applicationis media quatuor. I. HAbuimus applicationis *objectum*, Ecclesiam; succedunt *media*, quibus: 1. colligitur ad fidem, per *ministerium* verbi 2. collecta confirmatur, usu *sigillorum* ecclesiasticorum 3. munitur adversus scandala, per *disciplinam* ecclesiasticam. 4. dirigitur & gubernatur, per *politiam* ecclesiasticam. De singulis horum singulatim. Primi, seu *ministerii ecclesiastici* contemplationem superstruemus verbis Apostoli Eph. IV. 11. 12. 13.

Pars exegetica.

Textus exponitur. II. *Quibus, facta à Christo* ministerii ecclesiastici institutio *continetur, quæ notantur:*

1. Instituens: ipse, *scil. Christus* vs. 7. *velut Ecclesiæ caput* Eph. I. 22. *& Rex.* Ps. II. 6. *cui omnis competit* potestas Matth. XXVIII. 18. *& a quo in Ecclesiam ejusque ministros derivatur* 2 Cor. X. 8. & XIII. 10. *ut quicquid faciunt, in nomine Christi faciant* 1 Cor. V. 4.

2. Instituti *ministri, duum generum:*

A. Extraordinarii, *nim.*

1. Apostoli, *inter ministros N. T. extraordinarios, primarii, Christi* legati *quasi a* latere, *qui Ecclesias passim plantarent, nullique peculiariter essent adstricti.* Ἀπόστολος, *ab* ἀποστέλλω, *notat emittere cum mandato, seu cum* auctoritate. *Subinde significat quemvis emissarium etiam in Republica* Joh. XIII. 16. Heb. III. 1. Phil. II. 25. *Hinc* ἀποστολεῖς, *qui &* ἀπόστολοι, *Atheniensibus erant præfecti triremium, teste Demosthene, Harpocratione aliisque, observante Heinsio. Tribuitur etiam discipulis Apostolorum* 1 Cor. XV. 7. *ipsi etiam Christo* Heb. III. 1. *sed maxime proprie notat, extraordinarios illos N. T. ministros, qui immediate erant missi à Christo* Rom. 1. Gal. I. 1. *qui supremum locum inter ministros tenerent.*

2. Prophetæ *scil. N. T. peculiares, qui interpretandis & applicandis Scripturis propheticis, videntur fuisse occupati, seu modo extraordinario & infallibili; seu ordinario & fallibili* 1 Cor. XIV. 1. 3. 4. 5. *Distinguendi caute sunt à Prophetis V. T. qui prænunciandis explicandisque, his quæ ad Christum pertinent, prædicendisque aliis erant destinati* Luc. XVI. 29. Act. III. 24. & X. 43. *Usurpatur etiam de Christo, qui ὁ προφήτης* Matth. XXI. 11. *προφήτης μέγας* Luc. VII. 16. *Dicitur etiam de his qui, sub initium N. T. speciali dono prædicendi futura, præditi erant* Act. XI. 2. & XXI. 10. 1 Cor. XII. 28. *item de his, qui absque dono prædicendi futura, interpretandis Prophetis occupabantur* 1 Cor. XIV. 29. 32. *Apostolus etiam poetas gentiles vocat Prophetas* Tit. I. 12. *Dicitur vel à προφημὶ ante dico: vel ἀπὸ τοῦ προφαίνειν, unde Antistites phanorum seu templorum, appellabantur Prophetæ: vel ἀπὸ τοῦ φαντῶν, quod interpretarentur* oracula obscuriora. *Observante Aretio* in probl.

3. Euangelistæ; *secundi ab Apostolis, eorum parastatæ & emissarii, rigandis quæ plantaverant Apostoli, occupati: eoque nulli certæ Ecclesiæ addicti. Ast postmodum fundatis sufficienter ac disseminatis Ecclesiis, ab excessu Apostolorum & Euangelistarum θεοπνεύστων, appropriari formæ cœpit, quatuor famosis Christi prosopographis: Matthæo, Marco, Lucæ & Johanni. Dicuntur ab εὐαγγέλλω,* bona, *sancta & felicia* nuncio, *scil. de redemptore & redemptione peccatoris. Vox à* LXX. *Interpp. accepta videtur ex* Jes. LXI. 1.

B. Ordinarii, *nim.*

1. Pastores, Ποιμὴν *est* opilio, *ovibus datus. Ad fideles transfertur, quatenus illi ministris observantur, ceu* oves, *contradistincti hircis seu infidelibus. Usurpatur de Christo, qui dicitur ὁ ποιμὴν, scil. ἐξόχως* ille *Pastor, scil. primarius, summus & independens nisi à Deo, qui ipsi* omnem *potestatem dedit, in Ecclesiam* Matth. XXVIII. 18. Phil. II. 9. 10. 11. *Unde & ἀρχιποίμην dicitur* 1 Pet. V. 4. *ποιμὴν τῶν προβάτων ὁ μέγας,* Pastor ovium magnus ille Heb.

XIII. 20. *& sub Christo de* ministris Matth. IX. 36. & XXVI. 31. Joh. XXI. 16. Act. XX. 28. 1 Cor. IX. 7. 1 Pet. V. 2. *Horum cura versus oves, repraesentatur κατὰ πλάδος* Psal. XXIII. ——— *notatque, tum alimentationem, tum gubernationem Ecclesiae. Forte per* pastores & doctores, *eidem intelliguntur; ut significetur pastores etiam esse debere doctores, διδακτικούς: forte per pastores διακριτικῶς intelliguntur ii, qui applicationibus practicis magis sunt intenti, quam. Doctores, qui interpretandis Scripturis, magis ex professo vacant: forte per pastores, significatione latiore, notantur, quotquot pascenda Ecclesia, quomodcunque occupantur, illi etiam qui Apostolo alibi κυβερνήσεις designantur, seu presbyteri* gubernantes 1 Cor. XIII. 28.

2. Doctores. *Διδάσκαλος, notat eum qui docet, seu literas, seu mores, aut quamvis artem, à quo discentes* discipuli *dicuntur. Per appropriationem de his usurpatur, qui doctrinam Christi tradunt* Eph. IV. II. *Tribuitur Christo* Matth. XVII. 5. Joh. XIII. 14. *cuivis Doctori* Matth. X. 24. Luc. VI. 40. Heb. V. 12. Jac. III. 1. *Ecclesiae ministris, nominatim & Ecclesiae Israelitica Doctoribus* Luc. II. 46. Joh. III. 10. Rom. II. 20. *Apostolis Christi* 1 Tim. II. 7. 2 Tim. I. II. *quibusvis Ecclesiae Doctoribus* Act. XIII. 1. 1 Cor. XII. 28. *Notat etiam* praeceptorem, *nam praecipere potius est* docere, *quam* mandare: *itidem* Magistratum, *quod* praefecturam *declarat. Dicitur qui* laborant in verbo 1 Tim. V. 17. *sive interpretando tantum; sive applicando etiam*, idque cum industria.

3. Institutio: dedit, ἔδωκε. *H. e. pura puta adductus gratia, constituit in bonum Ecclesiae. Notat missionem ad ministerium.*

4. Institutionis fines, *tres:*

A. Coagmentatio *corporis: Πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον.* &c. *Est trajectio, quod genuina constructio sit: εἰς ἔργον διακονίας πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων. Καταρτισμὸν Tremellius ex syriaca versione reddit:* concinnationem integram, *& sic vulgata. H. e. ad complendum numerum Christianorum, ad perficiendam eorum* sanctitatem, *ut sanctos, & Christo per fidem, ac charitatem inter se conglutinent, ut membra, per peccatum luxata corrigant, ac, ceu manu chirurgi, in suum locum reponant, ibique constabiliant* ad coagmentationem sanctorum. *Καταρτισμὸς, igitur ordinatam significat rerum constructionem, juxta certam συμμετρίαν & proportionem: sicut in magnis aedificiis, in corpore humano, imo & Republica, debent omnia ordinata, & certa proportione constitui. Significatur ergo ordinata Ecclesia collectio.* Sancti *sunt Ecclesiae membra, seu Christiani, saltem foederaliter tales, prout Christianorum infantes* 1 Cor. VII. 14.

B. Opus ministerii: *εἰς ἔργον διακονίας. Εἰς ἔργον, pro ἐν ἔργῳ, vel δι' ἔργον, scil. per Hebraismum. Διακονίας,* ministerii, *vel* dispensationis, *seu ad docendum Euangelium, ad strenue obeundum omne munus suum. Hic ἔργον excludit* otium, *& διακονία* dominium, *& significatur, ab una parte, functionem ecclesiasticam quamvis, non esse nisi* ministerium, *magisterio manente penes solum Christum*; *ab* altera *parte, ministros Ecclesiae, vocatos esse, non ad otium; sed ad* negotia.

C. Aedificatio corporis Christi. *Ubi per* corpus *Christi, procul dubio, Ecclesia intelligitur* Eph. I. 23. *& per* aedificationem, *id omne, quo Ecclesia colligitur, conservatur, propagatur, & promovetur in fide & sanctimonia.*

5. *Institutionis* duratio: donec evadamus omnes in unitatem fidei &c. Quod, *cum futurum non sit, ante extremum judicium, quando regnum Patri Christus tradet consummatum; significat ministerium verbi, continuandum esse ad finem usque seculorum* Matth. XXVIII. 20. *In verbis est Metaphora, ab his, qui e diversis locis egressi, in unum locum conveniunt. Nos* omnes, *scil. electi & sancti, tam Judaei; quam Gentiles: tam infirmi, quam firmi. In* unitatem, *vel* in unitate *fidei, h. e. ea summa conjunctione, cujus vinculum est fides*; Et agnitionis, *ἐπιγνώσεως, non γνώσεως: ἐπίγνωσις enim, non est nuda* cognitio; *sed qua conjunctam habet fiduciam & dilectionem.* Filii Dei, *scil. non adoptatitii; sed naturalis, Jesu Christi. H. e. usque dum fiamus unum cum Christo corpus, conjuncti per unam eandemque fidem & agnitionem Christi.* In virum perfectum. *Εἰς ἄνδρα τέλειον*, in virum *adultum, ut non semper infantes simus seu parvuli; sed perfecti, viriles, constantes. Metaphorice denotatur, continuus profectus in fide & sanctimonia Christiana. Nam Christus spiritualiter nobis inhabitans, suas habet diversas aetates.* Ad mensuram staturae, *εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ χριστοῦ, ad mensuram staturae plenitudinis. Ἡλικία est statura seu* aetas. Statura plenitudinis, *est per Hebraismum, statura seu aetas* plena, *perfecta, adulta. Ut dicat, qua fides & cognitio, est plena statura seu aetas hominis Christiani. Spectatur enim Christus hic non in se; sed quatenus in nobis adolescit* Gal. IV. 19. *Est igitur in his meta-*

metaphora à corpore naturali Christi, quod diversos habuit, ætatis & quantitatis gradus Luc. II. 52. *sic inquit, singula Christi membra, & totum Christi corpus mysticum, suam habet infantiam, suam adolescentiam, suam habebit virilem ætatem* 1 Joh. II. 12. 13. 14.

Pars dogmatica.

Placet Christo Ecclesiam sibi congregare per ministerium hominum.

III. Placet ergo, Christo capiti, Ecclesiam sibi colligere, conservare & progagare, non *immediate*; sed per *ministerium* hominum, ad hoc à se designatorum. Potuisset sanè *immediate*, pro independente illa potestate, quam habet in cœlo & in terra Matth. XXVI. I. 19. potuisset opera solius sui *Spiritus*, à quo omnis ministerii potestas & efficacia, suo modo pendet immediate, quatenus virtus convertendi, *realis* quidem, creaturis quibusvis, est incommunicabilis 1 Cor. XV. 10. 2 Cor. III. 5. Potuisset ope *Angelorum*, spirituum λειτουργικῶν Heb. I. 14. sua natura ad hoc multis modis aptiorum: placet autem adhibere ministerium *hominum ὁμοιοπαθῶν* Act. XIV. 15. nec *quorumvis* tamen; sed *talium*, quos ipse huic negotio deputaverit, qui *moraliter* sibi cooperarentur 1 Cor. III. 9. in præparandis eis, qui ecclesiæ essent aggregandi, sic tamen, ut universus successus, pendeat à *reali* Spiritus sui operatione 1 Cor. III. 7. Placet autem hoc consilium, non *defectu* potentiæ; sed *abundantia* clementiæ & bonitatis, ut: 1. cum hominibus ageret per *homines ὁμοιοπαθεῖς*, qui, per infirmitatem naturæ, divinæ majestatis, immediata alloquia Exod. XX. 19. Jer. XXIII. 29. Luc. V. 8. imo & Angelorum præsentiam, ferre non ita possunt Luc. II. 9. 10. Ut 2. miseris homuncionibus, *dignitatem* communicaret, sibi cooperandi, in negotio tam *excellente* tantique momenti 1 Cor. III. 5--11. Eph. III. 7. 8. 9. & 1. 8. 9. 10. Rom. XVI. 25. 26. Ut 3. hac agendi ratione, magis commendaret & extolleret infinitam suam *potentiam*, ut qui misellorum hominum, stulta prædicatione, infinitam ferè hominum multitudinem, absque ulla vi externa, filio suo potuerit subjugare 1 Cor. I. 21. 25. 2 Cor. IV. 7. juxta effatum proprium 2 Cor. XII. 9. Ut 4. gratiam conciliaret suis *institutis*; hinc eunuchum aggregare voluit, per ministerium Philippi Act. VI. I. 29. Paulum, per ministerium Ananiæ Act. IX. 11. Cornelium, per Petrum Act. X. 5. 6. Corinthios, per Paulum 1 Cor. IV. 15. Davidem, per Nathanem 2 Sam. XII. 1.... Manassen, per videntes 2 Paral. XXXIII. 18. quosvis, per missos à se præcones Rom. X. 14. Act. XXVI. 18. Conf. Jes. LVII. 19.

Rationes hujus consilii.

Unde ministerium dicatur.

IV. Est autem opera illa, quam colligendæ Ecclesiæ, homines Christo impendunt, merum *ministerium* 2 Cor. IV. 1. & V. 18. εἰς ἔργον διακονίας Eph. IV. 12. 1 Cor. III. 5. unde ὑπηρέτας τοῦ Χριστοῦ, καὶ οἰκονόμους tantum, salutari & haberi avent 1 Cor. IV. 1. eo quod potestas illa, quæ Ecclesiasticis competit, *delegata* tantum sit, agatque ex *imperio* Christi, & mero erga ipsum obsequio 2 Cor. X. 8. & XIII. 10. dum *magisterium*, seu potestas imperii, regalis & αὐτοκρατορική, quâ quis agit pro mero arbitrio, non est nisi penes Christum *solum* Matth. XXIII. 28. cum XXVIII. 18. & XXIII. 8. 10. Phil. II. 9. 10. 11. Ex quo etiam sequitur, quod minister Ecclesiæ, suo officio fungi per *seipsum* teneatur, eo quod vicarium sibi substituere, non *ministerii* sit; sed *magisterii*: quod item in Ecclesia, novi saltem testamenti, nulla admittenda sit *hierachia*; sed *hierodulia* potius; quodque ministrorum unus, in sua dispensatione, non subjiciatur potestati alterius: eo quod omnia ista, non ad *ministerium*; sed ad *magisterium* spectent.

Quid sit ministerium.

V. Ministerium hoc, non est nisi *functio ecclesiastica, qua homo selectus, ex jure speciali, res sacras dispensat.* α. Functio dicitur *ecclesiastica*, quod differat à functione quavis *civili*, scholastica, domestica: cui β. competat *potestas dispensandi sacra, ἐξουσία* 2 Cor. X. 8. & XIII. 10. præsupponens (ordinarie) *potentiam* seu aptitudinem: qui enim penitus *inepti* sunt ad dispensandum, si ab hominibus constituantur, non Dei; sed hominum tantum sunt ministri Hos. IV. 6. Nec γ. potestas tantum, seu *jus* dispensandi sacra; sed potestas etiam *specialis*: quatenus, non tantum specialia quædam *officia* respicit, aliis illicita, v. g. publicam Euangelii annunciationem, Sacramentorum dispensationem &c. sed ea, etiam, quæ aliis sunt communia, v. g. privatam hominum institutionem, admonitionem, increpationem; *speciali* modo, jure & emphasi, ex officio, agit. Ut ab hoc ministerio, *tertius* quidem nascatur Ecclesiæ *status*: sicut enim per fidem, habet statum suum *essentialem*; & per congregationem, *integralem*; ita per ministerium accipit statum suum *organicum*, quatenus apta sit, ad omnes illas operationes exercendas, quæ pertinent ad bonum totius, quarum operationum ratio & directio, est *politia ecclesiastica*, de qua nos suo loco, si Deus volet, ex professo.

Origo ministerii ecclesiastici.

VI. *Prima* potestatis hujus ecclesiasticæ scaturigo, est *Deus*, δεσπότης αὐτεξούσιος, supremus Ecclesiæ Rex, omnia gubernans Psal. CIII. 19. & LIX. 13. & XXII. 28. & CXXXV. 1. à quo, ipsa etiam mediatoris suprema potestas dispensatoria descendit Matth. XXVIII. 18. Joh. III. 35. Eph. I. 20. 21. 22. 23. Hinc Ecclesiæ ministri, *servi Dei* audiunt Jos. I. 1. 2. 13. Tit. I. 1. Jac. I. 1. *Secunda*, est filius Mediator. 2 Cor. X. 8. & XIII. 10. à quo omnis potestas in ministros descendit Matth. XXVIII. 18. 19.

18. 19. qui Apostolos *mittit* Matth. x.—à quo *servi Jesu Christi* appellantur Rom. I. I. Gal. I. 10. Phil. I. I. 2 Pet. I. I. & quicquid agunt, in *nomine*, & ex auctoritate Christi, agunt 1 Cor. v. 4. *Tertia*, est Spiritus S. *mittens* Act. xx. 28. *Actus* quo confertur, est *vocatio* Heb. v. 4. Rom. x. 15. utpote qua, *jus* dispensandi sacra, determinatur & restringitur ad *hanc* aut illam personam. Concludit duo, *oblationem* vocantis, & *acceptionem* vocati Exod. III. 10. II. cum cap. IV. 18. Jer. I. 5—II. Jes. VI. 8. 9. quamvis vocatio ordinaria, nonnulla insuper habeat, sibi peculiaria, de quibus suo loco.

Discrimen inter ministerium extraordinarium & ordinarium. VII. Est autem ministerium ecclesiasticum duplex: *extraordinarium*, quod res sacras *infallibiliter* dispensat; & *ordinarium*, quod *falli* & *falle*re potest. Discrimen utriusque, in his tribus potissimum apparet: (1) in *vocatione*, quæ penes *extraordinarium*, vel prorsus *immediate à Deo* Gal. I. I. vel saltem mediantibus *θεοπνεύστοις* accidit I Reg. XIX. 19. Act. I. 23. quando penes *ordinarium* non est, nisi *mediata* per Ecclesiam 2 Cor. VIII. 19. Act. XIV. 23. (2) in *θεοπνευστίᾳ*, qua *extraordinarium* gaudebat 2 Pet. I. 20. 21. Num. XII. 6. *ordinarium* caret. Hinc (3) in *donis* & agendi ratione: quatenus *extraordinarium* extraordinariis *miraculorum donis* Heb. II. 3. 4. Rom. xv. 18. 19. infallibilique & immediata Spiritus S. directione plerumque gaudebat Gal. I. 15. 16. 17. cum vers. 8. quibus *ordinarium* carebat. Proinde 4. etiam *auctoritate*, qua, sicut *extraordinarii* ministri, *immediate* pendebant à Deo; ita *ordinarii*, suo modo, ab extraordinariis (prout congregationes particulares, suo etiam modo, pendebant ab ordinariis) v. g. Sacerdotes & Levitæ, à Mose & Prophetis Levit. I. 5. 7. 9. II. 12. 13. 15. 17. &c. Joel. II. 17. Titus, à Paulo Tit. I. 5. Heb. XIII 17. Tandem (5) in hoc, quod, cum *ordinarii* ministri, suis cœtibus erant adstricti; *extraordinarii*, quibusvis passim plantandis & rigandis advigilabant Matth. XXVIII. 19. Rom. xv. 19. 1 Cor. III. 6.

Usus ministerii extraordinarii. VII. *Extraordinarii* ministerii usus erat: 1. ad *formandas* novas Ecclesias, aut saltem novam Ecclesiis *œconomiam*, ac novam faciem conciliandam, ut patet in Mose, in Esdra, Haggæo, Zacharia, Malachia sub V. T. & in Apostolis, Prophetis & Euangelistis, sub N. T. Et hic usus, sibi fere conjunctum habuit, testimonium *miraculorum* Heb. II. 3. 4. Rom. xv. 18. 19. nisi quod Baptista, quo majus esset, & clarius etiam pateret, discrimen, inter præcursorem & Dominum, miraculis fuerit destitutus Joh. x. 41. Tum 2. ad *conservandas* extraordinario modo formatas Ecclesias, quod plerique à Mose, egerunt V. T. Prophetæ v. g. Samuel, Nathan, Gad, &c. 3. Ad *reformandam* Ecclesiam, conatu extraordinario, si quando, vel in doctrina; vel in moribus, egregie collapsa erat: & hoc potissimum agebant Prophetæ, post schisma inter Judam & Israëlem, Elias, Elisæus, Azaria &c. & post captivitatem Esdras, Nehemias, Haggæus, Zacharias, Malachias. Imprimis 4. ad Ecclesiam *instituendam*, non tantum *viva* voce; sed *scriptis* etiam divinis, ut perpetuus esset usus & fructus hujus ministerii in Ecclesia, etiam post obitum ipsorum ministrorum 2 Pet. I. 21. 2 Tim. III. 16. & in his *scriptis*, perpetuam Ecclesia haberet fidei & vitæ suæ *normam* Gal. VI. 16. In quam rem Deus, his ministris, suam voluntatem patefaciebat; *partim* κ. *ἀποκαλύψει*, *extrinsecus*: (1) *viva voce* Apoc. I. 10. cui subinde accedebat apparitio & allocutio Angeli, aut Christi ipsius, velut Angeli fœderis Exod. III. 2. Act. VII. 30. & XXIII. 9. & XXVII. 23. (2) *visione*, quâ simul cum verbo, species rerum indicandarum, *vigilantium* oculis fuerunt repræsentatæ v. g. Jer. XXVII. 2. 8. II. 12. Zach. I. 8. 18. &c. II. I. & Act. XXI. II. Apoc. I. 10.—(3) *somniis*, quibus similia fuerunt exposita *dormientium* animis Num. XII. 6. Gen. XXXVII. 5.—(4) familiari *conversatione* Num. XII. 6. 7. 8. *partim* 2. *θεοπνευστίᾳ*, *intrinsecus*: quando veritates mentibus eorum *inspirabat*, eis scripto consignandis, & viva etiam voce propalandis, adeo dirigebat; ut nec *errarent*, nec errare *possent*. Hac *θεοπνευστίᾳ*, exaratæ prostant S. Scripturæ 2 Tim. III. 16. 2 Pet. I. 21.

IX. *Ordinarium* ministerium ita dicitur: 1. ab *ordinariis* sacris, & ordinariâ etiam eorundem dispensatione, à quibus latum unguem ipsis non licet recedere Deut. IV. 2. & XII. 32. tum 2. quod ab ordinaria *norma*, per extraordinarios ministros, in Scriptura revelata, & ab eis mediis, quæ Deus in Ecclesia constituit, ad ipsius perpetuam ædificationem, strictissime pendeat Jes. VIII. 20. 2 Tim. III. 15. 16. 17. porro 3. ab ordinaria *vocatione*, cujus ope confertur. *Ordinaria* autem vocatio est, quæ non tantum ad ordinariam sacrorum *dispensationem* vergit; sed etiam, per Ecclesiam, *ordinariis* hominibus integram, confertur. Quod sic intelligendum, ut *jus* ipsum dispensandi, à Deo sit immediate, à quo vocati, legitimè quidem, *ministri* Dei sunt; sed *designatio* personæ, in quam conferatur, fiat *mediante* Ecclesia Act. XIII. 2. 1 Tim. IV. 14. — Ordinarium quibus rationibus dicatur.

V. Vocatio *ordinaria*, qua potestas dispensandi *ordinaria* confertur, duabus partibus essentialibus constat: 1. *oblatione* vocantis, & 2. *acceptione* vocati; alterutra deficiente, non est vocatio *plena*: quamvis enim potestas ministrandi legitime *offeratur*; si justis rationibus, non possit *accipere* vocatus; non est vocatio *divina*, cui obsequi teneatur vocatus. Complectitur autem oblatio: (1) *electionem* per *χειροτονίαν* Ecclesiæ, aut analogum — Vocationis ordinariæ ingredientia.

quid

quid Act. I. 15—26. & XIV. 23. (2) *examinationem*, an vocandus donis necessariis instructus sit 1 Tim. III. 10. quia enim, sua electione & designatione, Ecclesia dona necessaria *conferre* non potest, quemadmodum Deus facit in vocatione extraordinaria; neque etiam Deo *præscribere* potest, ut ab eo conferantur: idcirco eos tantum *jure* eligere & vocare potest, quos antea deprehendit aptos, nec deprehendere potest, nisi per prævium *examen*. Examen autem explorare debet, an quoad *doctrinam*, vocandus sit *διδακτικὸς* 1 Tim. III. 2. 6. & quoad *vitam* & conversationem *ἀνέγκλητος* 1 Tim. III. 10. Tit. I. 6. 7. *καὶ ἀνεπίληπτος* 1 Tim. III. 2. & VI. 4. & ex his duobus, perfectus & ad omne bonum opus *ἐξηρτισμένος* 2 Tim. III. 17. Hinc *duplex* examen in Ecclesiis Belgicis prudenter obtinet: *præparatorium*, quo candidatus admittitur, ad publica *γυμνάσματα præparatoria*; & *peremptorium*, quo ad solennem *functionem* admittitur. (3) *confirmationem*, aut solennem electi & examinati *introductionem*, in functionem sacram: quæ antiquitus fiebat per *ordinationem*, seu *χειροθεσίαν* 1 Tim. IV. 3. qua vocatus *consecratur* precibus & benedictionibus. Conf. Levit. I. 4. Gen. XLVIII. 17. 18. Act. VI. 6. & cap. XIII. 3. 1 Tim. V. 22. Quæ apud Ecclesias Belgicas, in conventu *classicali* peragitur, circa hos, qui mittuntur ad Ecclesias, clandestinas, aut valde remotas, cætera in *ipsis* Ecclesiis ad quas mittuntur: sed in primâ eorum vocatione tantum (4) *Approbationem*, eorum quorum interest Act. I. 25. & VI. 6. nim. tum ab *Ecclesia* admittente, tum à *magistratu* fideli, alente vocatum; tum denique, apud Ecclesias Belgicas, à *Classe* recipiente.

Veteris testamenti ministri extraordinarii.

XI. Utrumque ministerium, & extraordinarium & ordinarium; vel *veteris* est, vel *novi* testamenti. Vetus testamentum, pro *extraordinariis* ministris habuit: 1. *Patriarchas*, seu Patres familiarum fidelium *θεοπνεύστους*, qui vixerunt *ante* Scripturas exaratas, & ante sacerdotium leviticum constitutum, tam ante, quam post diluvium. De his (quantum ad *vocem*) legitur Act. VII. 8. quantum ad rem, certum videtur ex tenore Geneseos, inter alia, post promulgatum *πρωτευαγγέλιον* Gen. III. 15. penes ipsos fuisse, illud *θεοπνεύστους* interpretari & applicare, sacrificiorum item usum & efficaciam, hominibus monstrare. 2. *Prophetas*, quibus *illos* intelligimus Ecclesiæ ministros *extraordinarios*, qui, citra respectum ad tribum aut familiam certam, à sacris literis, sub Mose exarari cœptis, & cultu ceremoniali constituto, mysteria divina *revelarunt*, futura contingentia *prædixerunt*, præsertim de Messia venturo, ejusque vitâ, officiis, passionibus, gloria, beneficiis Act. III. 21—24. & X. 43. Heb. I. 1. 1 Pet. I. 10. 11. 12. sive id fecerunt *consignandis Scripturis*, sicut Moses, David, Salomo, Jesaias &c. sive *viva* tantum voce: quidam etiam *miraculis* fuerunt clari, ut Moses, Elias, Elisæus aliique; alii non. Prophetis accensemus *Prophetissas*, Deboram, Jud. IV. 4. Huldam 2 Reg. XXII. 14. &c.

V. T. ministri ordinarii:

XII. Pro *ordinariis* ministris, V. Testamentum habuit: 1. *primogenitos* tempore Patriarcharum, quibus ante legem, *jus* sacerdotii & liturgiæ, tribuunt Judæi, & ex Christianis multi: quibus etiam accensent *Patres* familiarum fidelium, sub directione Patriarcharum, quamvis hæc necdum viderim solide demonstrata. 2. *Pontificem* Levit. XXI. 10— totius ministerii ordinarii *caput*, imo sacrorum quasi Regem, politico Regi proximum, ex tribu Levi, & peculiari ejus quadam familia, oriundum. Hujus: (1) *vocatio* quidem, prima in Aarone & Eleazare, facta est jussu & designatione ipsius Dei, per Mosen Exod. XXVIII. 1. Num. XX. 26. exin, juxta Judæos, penes Sanedrim & Regem fuit (2) *ordinatio* per *vestitum* pontificalem: tam *aureum*, in femoralibus, tunicâ, baltheo, cidari, pallio, ephod, pectorali, frontali, de quibus Exod. XXVIII.— in quo indies ministrabat Pontifex; quam *album* in tunica, braccis, cingulo & pileo, quibus utebatur; adytum interius ingressurus Levit. XVI. 4. 32. (3) *unctio*, per septem dies continuos fieri solita fuit, quamdiu duravit sacrum oleum, semel à Mose confectum Exod. XXX. 23.— quod per nongentos annos factum ferunt: eo amisso, inauguratio solo vestitu facta dicitur. Idem fuisse unguentum videtur, cum eo, quo Reges nonnunquam inaugurabantur, quamvis alii diversum fuisse existiment: alios eodem perfundi, nefas erat Exod. XXX. 32. 33. Omnes ungebantur Pontifices; sed Reges illi tantum, qui rebus turbatis creabantur, ut patet in Salomone 1 Reg. I. 39. & Joa 2 Reg. XI. 22. (4) *sacrificium* inaugurale, ipsi cum gregariis Sacerdotibus commune Levit. VI. 20. (5) *successio* in sola familiâ Aaronis, & quidem filii primogeniti *Eleazaris*, sicut gregariorum successio, erat per filios *Ithamaris* Num. XX. 28. nisi quod successio turbata nonnullis videatur in Eli, qui ex Ithamaridis fuisse creditur, cujus posteri successione exciderunt, tempore Salomonis in Abiathare remoto, & Zadoko Eleazaride substituto 1 Reg. II.— (6) *requisita* ejus erant: α. corporis animique *dignitas* & integritas Levit. XXI. 17. *corporis* vitia, quæ irregularem faciebant, Judæorum magistri 142. numerant. β. *conjugii* sanctitas, cujus leges exstant Levit. XXI. 14. γ. abstinentia à contactu *mortui* Levit. XXI. 1. 3. 10. 11. 12. & à luctu ex propinquorum obitu. (7) *functio*, ei ex parte *communis* erat, cum functione gregariorum Sacerdotum: nim. α. *sacrificare* 1 Paral. VI. 49. cum Luc. I. 9. nisi quod *gregarii*, per suas stationes, facta inter se sortitione, sacrificarent; Pontifex autem quoties & quan-

α. Primogeniti.

β. Pontifex.

quando sibi visum esset. β. *intercedere*, & *benedicere* populo Num. VI. 23. 24. 25. 26. γ. *judicare* de lepra Levit. XIII. 2. ex parte *propria* & peculiaria, nim. semel quotannis sacrificium piaculare offerre, & templi adyta intrare Levit. XVI. 2. Heb. IX. 7. quo die ipse omnia sacra, ea etiam, quæ isti festo propria non erant, expediebat. Si quando necessitate prohibebatur, ab hoc solenni sacro; quotannis in die jejunii, ipsi vicarius creabatur, qui sub primo templo, *secundus Sacerdos* appellabatur 2 Reg. XXV. 18. Jer. LII. 24. sub secundo *Sagan*, His accedebat suprema ἐπισκοπή, & directio omnium sacrorum.

γ. Sacerdotes, XIII. Habuit 3. pro ordinariis ministris, V. Testamentum, *Sacerdotes* gregarios, perpetua successione *ex familia* Aaronis desumptos, qui sacra dispensarent, primò in tabernaculo, tum in templo: *docendo* Mal. II. 7. Deut. XVII. 9. Ezech. VII. 26. *sacrificando* Levit. I. 13. *intercedendo* Joel. II. 17. *benedicendo* Num. VI. 22.—singulatim insuper, indies *bis suffitum* in altari aureo faciendo Exod. XXX. 7. 8. *lampades* in atrio templi instruendo & accendendo, *ignem* sacrum, ne exstingueretur, curando Levit. VI. 12. 13. aram mundando, cineresque everrendo Levit. I. 16. quolibet Sabbatho, panes sacros recentibus permutando Exod. XXV. 30. Levit. XXIV. 6. prophanos à limine arcendo Num. V. 2. Deut. XXIII. 10. Debebant esse ab omni *corporis vitio* immunes, & functionibus suis *idonei* Levit. XXI. 17—24. *Inaugurabantur* suæ functioni, coram plena Ecclesia Levit. VIII. 3. adhibita latione Exod. XXIX. 4. vestitu sacro, femoralibus, tunica, baltheo, cidari Exod. XXVIII. 4—40. 42. 43. & XXIX. 8. 9. sacrificiis *specialibus*, cum applicatione sanguinis ex ariete, ad auriculam infimam, & pollices dextros Exod. XXIX. 15. 20. 24. 25. quibus accedebant: *conspersio* ex oleo sacro, & sanguine de altari, in ipsos & vestimenta eorum vers. 21. Levit. XXII. 2. 3. 10. & mandata singularis abstinentia, mundicies & gravitas Levit. XXI. 1—9. Distributi erant in varias classes, partim à Mose, partim à Davide, qui in XXIV. classes redegit, in quarum sedecim erant Eleazaridæ, octo Ithamaridæ 1 Paral. XXIV.—Conf. Neh. VII. 39. & X. 1. XII. 1. Veniebant istæ classes, per vices Hierosolymam, singulæque in templo, per hebdomadam unam sacris fungebantur: & quælibet classis, rursus in septem ordines dispescebatur, juxta septem hebdomadis dies, quibus illi incumbebat ministrare.

δ. Levitæ, XIV. Habuit 4. *Levitas*, primogenitorum totius Israelis loco, cultui divino consecratos, ut Sacerdotibus, ad minora officia in templo, quasi manus commodarent Num. III. 9. 12. 13. Quibus nonnunquam, *latiore* sensu, intelliguntur quotquot de tribu Levi erant; nonnunquam *strictiore* sensu, qui genus ab Aarone non ducebant, & Sacerdotibus Aaronicis contradistinguuntur. Sic in tres *familias*, Kahatitas, Gersonitas & Meraritas dispescebantur, quæ singulæ suos præfectos habebant. Horum, qui dignitate primus erat, universæ tribus leviticæ, caput erat ac Princeps. In deserto occupabantur insuper, transferendo tabernaculo, juxta familias suas Num. IV. 4. 25. 26. 31. 32. in Canaan, exstructo templo, per ordines suos, ministrabant, *vel* Sacerdotibus, in cædendis victimis aliisque, inserviendo; vel cantorum, æditorum, Doctorum, legisperitorum, Judicum munera præstando Deut. XXXIII. 10. 1 Paral. XXIV. XXV. & cap. XXVI. 29. 2 Paral. XIX. 8. imo multi ipsorum, cum Israelitarum primoribus, in supremum senatum adsciscebantur. Mensis nati, Deo offerebantur & consacrabantur Num. III. 15. collat. cum vers. 40. ab anno ætatis XXV. manuum impositione, initiabantur Num. VIII. 24. jamque in templo adesse ac ministrare fas erat: impleto XXX. ætatis anno, à *ministerio ministerii*, ad *ministerium oneris* traducebantur Num. IV. 47. 49. anno L. cessabant ab onerosioribus tabernaculi ministeriis, non autem à custodiis, & reliquo ejus cultu Num. VIII. 25. 26. Exstructo templo, cessante onerosa tabernaculi transportatione, ex constitutione Davidis, anno ætatis vigesimo, ministerium suum ingrediebantur 1 Paral. XXIII. 27. coll. cum 2 Paral. XXXI. 17. & Esd. III. 8. Sacerdotibus autem & Pontifici, non eadem ætas præscripta erat, Levitis dati postmodum pro ministris sunt *Nethinæi*, quasi *deditios* dicas Esd. II. 58. & VIII. 20. qui sub Josua erant *Gibeonitæ*, Jos. IX. 21—& sub Salomone, alii insuper ex devictis Cananæis Esd. II. 43. cum vers. 58.

N. T. ministri extraordinarii sunt: XV. Novum Testamentum, pro *extraordinariis* ministris, habuit: *primo* Johannem Baptistam, sacerdotalis generis, Patre Zacharia, Matre Elizabetha effœtis, prognatum Luc. I. 5. 6. qui utrumque ministerium, veteris & novæ dispensationis conjunxit, illud Matth. XI. 9. 13. concludendo, hoc auspicando. *Promissus* fuit *Elias* mysticus, Messiæ præcursor Jes. XL. 3. Mal. IV. 5. *præstitus* Matth. XI. 14. Luc. I. 17. Matth. III. 3. Messiæ prælusit,

α. Johannes Baptista, eique *viam* præparavit: (1) *praeconio* resipiscentiæ Matth. III. 1. 2. (2) *Baptismo*, quo, sicut Judæi suos proselytos, abluendo in communionem suam admittebant; ipse in communionem primam Ecclesiæ Christianæ, intromittebat. Quamvis autem hic Baptismus, quatenus à Johanne collatus, non videatur habuisse rationem *ordinarii*, saltem *universalis* Sacramenti (quam à resurrectione Christi demum nactus videtur Matth. XXVIII. 19.) fuit tamen ejusdem cum hoc *essentiæ*. pariter & *auctoritatis*; licet nonnihil *diversus*, tum in hoc potissimum, quod à baptizandis stipularet fidem in Messiam jamjam *inaugurandum* & redempturum Matth. III. 11. Act. XIX. 4. de quo suo loco

loco plura. (3) *testimonio* illustrissimo, quod Messiæ præsenti præstitit Joh. I. 17. 33. Matth. III. 11.

β. Apostoli. XVI. *Secundo* Apostolos Eph. IV. 11. 12. 1 Cor. XII. 28. 29. Rom. XII. 5. Fuerunt ministri *διάκονοι* primi ordinis; à Christo vocati ad formandas, propagandas & reformandas, extraordinario modo, Ecclesias; extraordinariis donis exornati. Initio quidem duodecim tantum Matth. X. 1.— postmodum, sublato Juda, substitutus fuit Matthias Act. I. 21—26. & , juxta nonnullos, allectus quoque Barnabas, ex Act. XIII. 2. 3. & XIV. 26. ad hoc potissimum creati, ut Christo *testes* essent per universum orbem, suæ resurrectionis è mortuis Act. I. 8. cum vers. 21. 22. & cap. X. 41. & XXII. 15. 1 Cor. IX. 1. Horum *prærogativa*, supra omnes utriusque Test. ministros, fuerunt: 1. quod Christum in carne *viderunt*, ejusque consortio ac disciplina usi sunt, adeoque testes vivos & *αὐτόπτας* præstiterunt 1 Cor. IX. 1. Quod 2. ab ipso Jesu immediate *vocati* fuerunt Joh. XX. 21. conf. cap. XVII. 18. Gal. I. 1. quamobrem & ipse Matthias, *forte* vocari debuit Act. I. 25. 26. Quod 3. *legati* Christi essent 2 Cor. V. 20. ut qui illos audiret, Christum audire censeretur Luc. X. 16. quippe quibus *signa Apostoli* Christus contulit 2 Cor. XII. 12. quæ in ordinariis ministris, non nisi sensu admodum diminuto, comparent. Quod 4. *immediata* Christi ac Spiritus S. institutione, mysteriorum divinorum cognitionem haurirent Luc. XXIV. 45. Joh. XX. 22. Gal. I. 12. Quod 5. in administratione sacrorum, essent *infallibiles* & *ἀναμάρτητοι* Joh. XVI. 13. quamvis mysteria euangelica, ipsis per gradus videantur innotuisse Act. X. & XV. Quod 5. *claves* Regni cœlorum, *primi* à Christo acceperunt Matth. XVI. 19. Joh. XX. 23. Quod 6. per *impositionem* manuum; fusasque preces, Spiritus S. dona, in alios potuerint derivare Act. VIII. 6. 7. 15. 16. 17. 18. 19. & XIX. 6. Quod 7. habuerunt donum *miraculorum* Marc. XVI. 18. 20. Heb. II. 3. 4. Rom. XV. 18. 19. Joh. XIV. 12. Matth. X. 1. Quod 8. prædicatio eorum conjuncta fuerit, cum egregia quadam *convincendi* & convertendi potentia, efficaciaque Act. II. 41. Rom. XV. 19. Quod 9. nulli *loco* affixus fuerit apostolatus Matth. XXVIII. 19. cum Marc. XVI. 15. 2 Cor. XI. 28. Rom. XV. 19. Quod 10. *successorem*, in prærogativa Apostolatus, non admiserint: eo quod unum Euangelium ab eis constitutum, alios, qui conderent, nec quæsiverit, nec admiserit Gal. I. 6. 7. Quod 11. *prærogativam* habuerint, supra *quodvis* aliud ministerium ecclesiasticum, utpote cui præponuntur Eph. IV. 11. 1 Cor. XII. 28. quo etiam spectat peculiaris promissio Matth. XXVIII. 18. Luc. XXII. 29. 30. Porro *fungi* cœperunt Apostoli suo ministerio, ante mortem quidem Christi, intra solam *Judæam* & Galilæam Matth. X. 7. post resurrectionem vero & ascensionem Christi, apud *Gentiles* etiam, per universum terrarum orbem Joh. XX. 21. Matth. XXVIII. 19. sic, ut primo quidem Euangelium annunciaverint Jerosolymis Jes. II. 2. Ps. CX. 2. Act. II.— tum in Samaria Act. VIII. 5. deinceps in reliquis orbis terrarum partibus, per Asiam, Europam, Græciam, Illyricum, Italiam, Hispaniam, mox etiam per Africam, & extremis etiam temporibus, per utramque Indiam. Idque Apostoli egerunt non vago ordine; sed quisque juxta canonem & lineam Apostolatus sui, singulis à Deo dimensam 2 Cor. X. 13. 16. quamvis, quæ de *fortitione* Apostolorum, qua Thomæ, Parthi; Andreæ, Scythæ; Marco, Ægyptus; & reliquis Apostolis, reliquæ orbis partes obtigerint, narrantur; parum solida sint.

Horum functio.

prærogativæ.

γ. Prophetæ & Prophetissæ. XVII. *Tertio* Prophetas Eph. IV. 11. & cap. II. 20. & III. 5. 1 Cor. XII. 28. Act. XIII. 1. & XV. 32. quibus accensentur Prophetissæ Act. XXI. 8. 9. & II. 17. His sub N. T. intelliguntur illi, qui peculiari dono, Scripturas propheticas interpretabantur, arcana Euangelica explanabant, nonnunquam etiam, futura contingentia prædicebant Act. XI. 27. 28. & XXI. 10. 11. Solebant autem Prophetæ & Doctores, sua dona conferre in ædificationem Ecclesiæ Act. XIII. 1. 2. 1 Cor. XIV. 32. ex quo nascebantur *exercitia prophetica*, quibus dono prophetico instructis, se adjungebant alii, exspectantes, si forte Deo videretur, & sibi donum istud conferre, aut saltem, ut in Scripturarum cognitione proficerent, quod Apostolus insigniter commendat 1 Cor. XIV. 1. 3. 4. 24. 25. 26. 29. 30. 32.—35. 1 Thess. V. 19. 20. 21. collapsum vero sub Papatu, per Reformatores restaurari cœptum est.

δ. Euangelistæ. XVIII. *Quarto* Euangelistæ Eph. IV. 11. fuerunt Apostolorum comites & *συνεργοί*, qui, ipsis volentibus & jubentibus, ad plantatas à se Ecclesias mittebantur, ut rigarent 1 Cor. III. 6. aut à discedentibus, post se relinquebantur, ut structo à se fundamento, superstruerent, inconversis prædicando, conversos baptizando, quæ ad *στηριγμὸν* spectant, adornando Tit. I. 5. Tales fuerunt Philippus Euangelista Act. XXI. 8. Timotheus 2 Tim. IV. 5. Titus, Marcus, Silas, & sensu strictiore, quatuor vitæ & mortis Christi historiographi. Quibus etiam adjungemus LXX. *discipulos*, quos non longe ante excessum suum, post institutos jam Apostolos, Christus misit, ut brevi itinere Judæam peragrarent, eam Messiæ jam præsentis fama replerent, regnumque ejus appropinquare nunciarent Luc. IX. 2. & X. 1. Dictis functionibus extraordinariis, extraordinaria distribuebat *dona* Spiritus S. Rom. XII. 3. 6. dona sanationum, virtutum, discretionis spirituum, linguarum, interpretationum 1 Cor. XII. 4. 11. Marc. VI. 5. & XVI. 17. 18. pro sua gratia & beneplacito 1 Cor. XII.

LXX. discipuli.

Dona ministerii extraordinarii.

prædicandi ordo.

xii. 11. Act. ii. 4. à quibus donis, etiam peculiares denominationes habuisse videntur 1 Cor. xii. 29. 30.

N. T. ministri sunt: 1. Pastores,

XIX. *Ordinarios* ministros N. Testamentum habet: *primo* Pastores (in quibus ἐξόχως ipse est Christus Joh. x. 11. 14. 16. 1 Pet. ii. 25. Heb. xiii. 20. 1 Pet. v. 4.) Eph. iv. 11. qui & *presbyteri* Act. xx. 17. *præfecti* Heb. xiii. 7. 24. προεστῶτες 1 Tim. v. 17. imo & *Episcopi* promiscuè dicuntur Act. xx. 28. 1 Tim. iii. 1. 2. Phil. i. 1. Tit. i. 7. 9. Appellantur etiam ὑπηρέται χριστοῦ 1 Cor. iv. 1. οἰκονόμοι μυστηρίων θεοῦ. *Ibid. operarii* in vinea Domini Matth. ix. 38. προϊστάμενοι ἐν κυρίῳ 1 Thess. v. 12. Quamvis pleraque horum, ad extraordinarios etiam referantur; quia, demtis *extraordinariis* quæ diximus, *essentia* functionis, ordinariis, eadem competit. Sunt autem, ministri ordinarii N. T. qui *laborant in verbo*, explicando & applicando 1 Tim. v. 17. 2 Tim. iv. 2. Tit. i. 9. Horum: (1) *vocationem* expedivimus §. x. (2) *requisita* & qualitates, Apostolus repræsentat 1 Tim. iii. 2.—8. Tit. i. 5.—10. (3.) *officium* exigit: α. publicam *annunciationem* verbi 2 Tim. iv. 1. 2. ipsis cum extraordinariis communem Marc. xvi. 15. Matth. xxviii. 19. 20. 1 Cor. ix. 16. 17. hæc conferantur cum Act. xx. 28. & 1 Pet. v. 1. 2. 3. 4. β. *dispensationem* Sacramentorum Matth. xxvii. 18. 19. 20. Joh. i. 33. 1 Cor. xi. 20. 23. Luc. xxii. 19. 20. γ. exercitium *disciplinæ* ecclesiasticæ 1 Tim. v. 20. Tit. i. 13. 2 Cor. ii. 6. cum Matth. xviii. 15. 16. 17. Joh. xx. 23. δ. *vivificationem* domesticam Act. xx. 20. ε. *catechizationem* rudium Heb. v. 12. & vi. 1. 2. 1 Cor. iii. 1. 2. Gal. vi. d. ζ. *preces* publicas Act. ii. 42. & vi. 4. (4) *necessitas* indeclinabilis in Ecclesia, pendet: A. ab *institutione* ad finem seculorum duratura Eph. iv. 11. 12. 13. Matth. xxviii. 19. 20. B. à *praxi* constitutionis Episcoporum & presbyterorum, ab ipso Sp. S. & Apostolis oriundæ Act. xx. 17. 28. & xiv. 23. Tit. i. 5. Phil. i. 1. C. ab *usu* & efficacia ministerii, in explicandis & applicandis Scripturis, convertendis animabus, & perpetua Ecclesiæ ædificatione Eph. iv. 11. 12. 13. 1 Tim. iv. 16. Rom. x. 13. 14. 15. D. à miseranda ejus Ecclesiæ *sorte*, quæ ministerio destituitur Ps. lxxiv. 9. Amos viii. 11. 12. Matth. ix. 36. 37. 38. (5) *æqualitas*, ratione *potestatis* ecclesiasticæ, excludit omnem *hierarchiam* ecclesiasticam Matth. xx. 25. 26. & xxiii. 8.—11. 1 Pet. v. 3. (6) *sustentatio*, per sufficiens *stipendium* est procuranda Matth. x. 10. 1 Cor. ix. 4.—14. Gal. vi. 6. 1 Tim. v. 17. 18.

2. Doctores,

XX. Habet *secundo* Doctores Eph. iv. 11. quos tamen alii cum pastoribus confundunt: eo quod, loco citato, non videantur distingui, & alibi 1 Cor. xii. 28. 29. soli exprimantur, omissis pastoribus: ac proinde à duplici parte ministerii sui, scil. a *gubernatione*, ποιμένες καὶ ἐπίσκοποι appellentur: ab *institutione* vero, per νουθεσίαν καὶ παράκλησιν, *Doctores* dicantur. Alii ad extraordinarios referunt. Doctorum quidem & *Professorum* in scholis, gradus, qui apud nos obtinent, recentiores sunt, quam ut in scriptis Apostolicis occurrant; videntur tamen, si rem ipsam spectes, diversi fuisse, tam ab extraordinariis ministris, quam à Pastoribus, cum in Ecclesia nunquam defuerint hujusmodi Doctores, sive κατηχηταὶ magistri, qui doctrinam tradebant, non promiscuo fidelium vulgo; sed aliis præcipuè, qui & ipsi Ecclesiæ pastores, aut magistri fierent. Sic in V. T. observamus *Prophetas* & *Prophetarum filios* 2 Reg. ii. 3. 5. 15. & iv. 1. 38. 1 Sam. x. 5. 10. 11. & xix. 20. qui in sequiore Ecclesia dicti sunt νομικοὶ Matth. xxii. 35. Luc. xi. 45. 46. Convenit ipsum *Doctorum* nomen, cum Magistrorum titulo *Rabbi* Matth. xxiii. 7. 8. qui eis peculiariter tribuebatur, qui legis divinæ periti, eam alios docendi potestatem gerebant, quales Gamaliel Act. v. 34. cum xxii. 3. Nicodemus Joh. iii. 10. unde & Christo ipsi, titulus iste sæpius tribuitur, v. g. Joh. xi. 8. & xiii. 13. & Paulo etiam, quod *publicus gentium* doctor esset. 1 Tim. ii. 7. Eph. iii. 8. 1 Tim. i. 11. Quoad Ecclesiam *primitivam*, celebratur potissimum hoc nomine Ecclesia Alexandrina, ubi frequentes fuerunt διατριβαὶ & scholæ, eisque præfecti catechetæ: Panthenus, Clemens Alexandrinus, Origenes aliique: tum saltem diversum fuit officium doctorum, ab eo quod Presbyteri & Episcopi sustinebant: nec quicquam repugnat, etiam tempore Apostolorum diversum fuisse. Huic non obloquitur Servator Matth. xxiii. 10. non enim *munus* & *titulum* damnat, ut patet in Paulo, sed magistrale *supercilium* ac fastum Rom. ii. 19. 20.

XXII. Habet *tertio* presbyteros gubernantes, quos κυβερνήσεις, Apostolus appellat 1 Cor. xii. 28. & προϊσταμένους Rom. xii. 8. 1 Thess. v. 12. qui etiam disertè distinguuntur à presbyteris *docentibus* 1 Tim. v. 17. & in officiorum ecclesiasticorum catalogo Rom. xii. 8. 1 Cor. xii. 28. Horum discrimen à pastoribus, in hoc est, quod *publice* docendi potestas, illis non competat 1 Tim. v. 17. quippe quæ nullibi ipsis tributa legitur: & si quando presbyteris tribuatur 2 Tim. ii. 2. & iv. 3. Tit. i. 9. non *gubernantes*; sed *docentes* intelligendi veniunt. Est ergo potestas hujus presbyterii, perinde *divina*, ac pastorum: *confertur* per electionem & vocationem presbyterii, seu consessus presbyterialis, de quo 1 Tim. iv. 13. *exercetur* conjunctim cum pastoribus, in gubernatione Ecclesiæ, à quo nomen habent κυβερνήσεων, & in exercitio disciplinæ ecclesiasticæ 1 Cor. v. 4. 5.

3. Presbyteri gubernantes.

XXIII. Habet denique *quarto*, diaconos, qui in catalogo officiorum ecclesiasticorum appellantur

4. Diaconi.

tur *ἀντιλήψεις* 1. Cor. xii. 28. & *miserentes* Rom. xii. 8. ſatis alias notos in Eccleſia Phil. i. 1. Circa Eccleſiæ *βιωτικὰ*, colligendis & erogandis eleemoſynis, ex officio occupabantur. Ipſa illa poteſtas primo penes Apoſtolos fuit Act. vi. 1. 2.--& iv. 34. 35. poſtea, cum creſcentibus oneribus, huic curæ Apoſtoli non ſufficerent; electi ſunt ſeptem viri, honeſto teſtimonio clari & Spiritu S. pleni, qui iſtam curam ſuſciperent Act. vi. 1--7 quibus accedebant *Diaconiſſæ* 1 Tim. v. 9 Rom. xvi. 1. Horum (1) *qualitates* & vocatio repræſentatur *Ibid.* (2) opus generale erat *διακονεῖν τραπέζαις* Act. vi. 3 à quo procul dubio, diaconorum nomen invaluit. Varia olim, in *primitiva* Eccleſia, fuit eorum cura, dum alii ægris, alii ſenibus, alii hoſpitibus, alii orphanis, alii pauperibus advigilabant: quæ omnia in primitivæ Eccleſiæ anguſtiis, perquam liberaliter fuerunt accurata; nunc autem, auctis Eccleſiarum rebus, ſola *eleemoſynarum* collectione & erogatione, ſatis commode præſtantur.

Miniſtrorum conſeſſus:

XXIV. Miniſtri porro, tam extraordinarii; quam ordinarii: tam Veteris, quam Novi Teſtamenti, duobus *modis* cogitari poſſunt: nim. *primo* ſingulatim, ut hactenus à nobis factum; *ſecundo* in *conventibus* conjunctim. In Veteri quidem Teſtamento, duplex ſaltem, ſi non triplex etiam, conſeſſus eccleſiaſtici genus obſervamus, nim. *Sanedrim*, *Presbyterii* & *ſynagogæ*: haud abſimile triplici N. T. conventus generi, ſynodali, claſſicali, & presbyteriali.

ſub V. Teſtamento.

Habebant ergo veteres: *Sanedrim*, conſeſſum, tam *eccleſiaſticum*, quam civilem, gravioribus ac difficilioribus Eccleſiæ cauſis occupatum: inſtitutum Exod. xviii, 13.--Num. xi. 16. 17. & ubi paulatim collapſus eſſet, reſtitutum à Joſaphato 2 Paral. xix. 8. Nec deſunt, qui exiſtiment, ſolennem Eccleſiæ Judaicæ reformationem, poſt reditum e captivitate babylonica, auſpiciis hujus conſeſſus procuratam fuiſſe Neh. viii. 14. & Cap. ix. x. Quicquid ſit, *graviores* momentoſioreſque Eccleſiæ cauſas, v. g. apoſtaſiæ à Deo, idololatriæ, corruptæ religionis; curatas fuiſſe à conſeſſu *Sanedrim*, omnes agnoſcunt unanimiter. Videntur 2. habuiſſe *πρεσβυτήριον*, de quo Luc. xxii. 66. Act. xxii. 5. quod ſolis perſonis *eccleſiaſticis*, videtur confectum, & ad eccleſiaſticas v. g. impuritates & irregularitates ceremoniales, ſcandala, aliaque determinanda, deſtinatum fuerit. Habuerunt 3. *Synagogas*, ſeu conſeſſus congregationales, quæ non tantum prælectione & expoſitione verbi, precibus aliiſque cultus divini officiis; ſed etiam *cenſuris* eccleſiaſticis erant occupatæ, & gubernatione, iſtius quaſi *peculiaris* Eccleſiæ: teſte, non tantum Servatore Joh. xvi. 2. ſed ipſa etiam *praxi* Saulina Act. xxvi. 11. *punientis in quavis ſynagoga* Chriſtianos, idque auſpiciis Pontificis Act. ix. 1. 2. Unde etiam *ἀρχισυναγώγων* mentio fit, non raro, in N. T. Marc. v. 35. 36. 38. Luc. viii. 41. & xiii. 14. Act. xviii. 8. 17. quibus ſignificatur, *ſynagogas* iſtas, ſuos habuiſſe *προεστῶτας*, quorum conſeſſus, clarius etiam repræſentatur Act. xiii. 15. ubi *uni* ſynagogæ, *plures* præfuiſſe Rectores, & analogice ſingulis etiam ſynagogis, ſuos præfuiſſe Rectores, ſatis clare innuitur.

Miniſtrorum conſeſſus ſub N. T.

XXV. Sub Novo Teſtamento, *triplex* numeratur miniſtrorum eccleſiaſticorum conſeſſus: *presbyterialis*, *diocæſanus* ſeu claſſicalis, & *ſynodalis*. *Primo* inquam *presbyterialis*, in quo Presbyteri, cum docentes, tum gubernantes, hujus aut illius Eccleſiæ particularis, coëunt, ad curandas eas res, quæ ſuæ Eccleſiæ ſunt *peculiares*. Jus *divinum* hujus presbyterii, ſtruit: 1. Servator Matth. xviii. 15--21. ubi; α. non modo *Eccleſiam* oſtendit, ad quam gravatus, certo ordine, poſſit deferre cauſam ſuam, ut ibidem cognoſcatur, examinetur & determinetur, h. e. *Eccleſiam repræſentativam*, ex præfectis integram: neque enim cauſarum talis cognitio: citra *ἀταξίαν*, ad totam *multitudinem*, deferri poteſt, ſed etiam β. Eccleſiam monſtratam, armat poteſtate *clavium*, qua poſſit ligare & ſolvere, hoc eſt, pro re nata, condemnare & abſolvere miniſterialiter.

1. Presbyterialis.

Tum 2. Apoſtolus 1 Tim. iv. 14. ubi non tantum *presbyterium* commemorat, quod, procul omni dubio, ſonat conſeſſum Presbyterorum, quos capite ſequenti, in *gubernantes* & *docentes* diſpeſcit 1 Tim. v. 17. ſed inſuper huic presbyterio, *poteſtatem* in Eccleſiam tribuit, videl. per *χειροθεσίαν* vocandi & ordinandi miniſtros. Accedit 3. res ipſa: cum enim, omnium conſenſu, dentur Eccleſiæ *inſtitutæ* ſeu particulares, de quibus cap. *præcedenti* vidimus; cum quælibet *harum*, ſuos habeat Doctores & *κυβερνήσεις* 1 Cor. xii. 28. nunquid dabitur conſeſſus, quo ſuum quiſque conferat, in bonum *totius* Eccleſiæ communis? Eſt

2. Diocœſanus ſeu claſſicalis.

XXVI. *Secundo diocæſanus*, quem *claſſicum* nos hic appellamus. In quo, non *unius* Eccleſiæ particularis; ſed *plurium* eccleſiarum *προεστάμενοι*, certi alicujus diſtrictus, qui peculiare fœdus, de communi ædificatione inierunt, coëunt, ad ea curanda, quæ pertinent ad iſtum diſtrictum.

Hujus jus divinum docetur,

Jus divinum hujus conſenſus diœceſani, ſeu *claſſicalis*; niti videtur: א. tribus his hypotheſibus (1) quod per Scripturam, plures congregationes eccleſiaſticæ, ſeu plures Eccleſiæ *particulares*, una appellenter Eccleſia: id quod patere videtur in Eccleſiis, Hieroſolymitana, Antiochena, Epheſina, & Corinthiaca; quarum ſingulæ appellantur *Eccleſia*, ſic. α. omnes fideles *Hieroſolymitani*, una dicuntur *Eccleſia* Act. viii. 1. & xi. 22. & xv. 4. Rurſus β. omnes fideles *hieroſolymitani*, una appellantur *Eccleſia* Act. xiii. 1. & xi. 26. Idem γ. de fidelibus *Epheſinis* pronunciatur Act. xx. 17. 28. Apoc. ii. 1. Atque etiam δ. de fidelibus *Corinthiis* 1. Cor. i. 2. 2 Cor. i. 1. Tum (2) quod in ſingulis

exemplo 4. Eccleſiarum diœceſanarum: 1. Hieroſolymitanæ.

lis harum Ecclesiarum, fuerint *plures* congregationes, seu Ecclesiæ particulares, quod patet: 1. ex *multitudine* fidelium, qui non potuerint coire in *unam* congregationem; dicuntur enim in Ecclesia Hierosolymitana fuisse, multæ *myriades* Act. XXI. 20. *vides fratres* (*πόσαι μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων τῶν πεπιστευκότων*) *quam multa sint myriades Judæorum credentium*, quibus insuper multi tribuuntur *ministri* Act. IV. 34. 35. 37. & XV. 2. 4. 6. 22. 23. & XI. 30. qui in *una* quadam congregatione, suo officio, publica prædicatione, fungi non poterant: cum præsertim non habuerint spaciosa templa; sed in ædibus *privatorum* v. g. Mariæ Act. XII. 12. in schola cujusdem *Tyranni* Act. XIX. 9. in cœnaculo quodam cap. XX. 8. in domo *Aquilæ* & Priscillæ Rom. XVI. 5. ad sacra coierint. Similia demonstrari possunt de Ecclesia *Antiochena*, Antiochenæ, ubi magna dicitur fuisse *multitudo* fidelium Act. XI. 21. cui per præconium Barnabæ, accessit *turba magna* vs. 24. 25. 26. quæ multos etiam habebat *ministros* Act. XI. 20. 27. 28. & XIII. 1. 2. 3. Ephesinæ, & & XV. 35. atque etiam de Ecclesia *Ephesina*, cujus *multitudinem* & frequentiam, agnosces ex Act. XIX. 9. 18. adeo ut libri *περίεργα πραξάντων*, post conversionem combusti, quoad precium, ad quinquaginta *millia* argenteorum pertigerint: copiam item *ministrorum* agnosces ex vers. 6. Tandem Corinthiacæ. etiam in Ecclesia *Corinthiaca*, *copiam* fidelium colliges ex Act. XVIII. 1. 7. 8. 9. 10. & *ministrorum* ex 1 Cor. III. 10. ubi Paulus se Architectum prædicat, qui fundamentum jecerit, cui alii superstruxerint, & schismata eorum reprehendit, ex diversitate *ministrorum* oriunda 1 Cor. 1. 12. imo, hyperbolice quidem, copiam ministrorum innuit 1 Cor. IV. 15. per *myriadem* pædagogorum, & imprimis copiam istam docet 1 Cor. XIV. 30. 31. *loquantur Prophetæ duo aut tres, reliqui judicent. Spiritus Prophetarum subjecti sunt Prophetis.* Cum ergo in *una* Ecclesia Hierosolymitana, in *una* Antiochena, Ephesina & Corinthiaca, plures fuerint congregationes particulares, quibus plures competebant *ministri*, qui pluribus etiam Ecclesiis, in eodem districtu præerant (quod de Ecclesia *Corinthiaca* diserte significat Apostolus 1 Cor. XIV. 34. *Mulieres vestræ sileant in* ECCLESIIS) quid obstat quominus concludamus, ministros *districtus* illius, seu Ecclesiæ diœcesanæ, suos habuisse *consessus*, quibus ea curarent, quæ spectarent ad *communem*, congregationum suarum particularium ædificationem? Cum præsertim, congregationes illas, quæ tot habebant fidelium myriadas Act. XXI. 20. fuisse conclusas intra *mœnia* istarum urbium, & non exstitisse etiam in earum territoriis ac districtibus circumjectis, nulla ratione credamus, eo quod Apostolus exserte testetur, se *ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ*, *à Jerusalem & per* CIRCUITUM, omnia Euangelio Confirmatur Christi implevisse Rom. XV. 19. Tum 2. his etiam *rationibus*, quæ cum jure *divino* coincidunt; rationibus. quod *α*. casus accidant, qui *plures*, aut omnes unius districtus Ecclesias concernunt v. g. examinatio, vocatio, ordinatio, depositio ministrorum: determinatio controversiarum; decisio casuum conscientiæ, quæ *omnes* tangunt, ut proinde ab omnibus tractari debent. Quod *β*. Ecclesiæ *debiles*, aut extrinsecus impugnatæ, sibi invicem succurrere debeant. Quod *γ*. casus incidant, qui in Ecclesia *particulari* determinari non possunt, v. g. si membrum Ecclesiæ, sententia presbyterii, se *gravatum* existimet: aut contentio inter ipsa presbyterii membra oboriatur. Non addam *δ*. quod *unio* Ecclesiarum, & *exclusio* schismatum ac contentionum, in quibus est exitium Ecclesiarum, commodiori adminiculo non curetur, quam consessu ministrorum *vicinorum* & *περιοικούντων*. Est consessus.

XXVII. *Tertio* synodalis: sive *provincialis*, sive 3. Synodalis triplex. *nationalis*, sive *œcumenicus*, pro ratione causæ, quæ occurrit determinanda. Si enim causa *provinciam* aliquam tangit, v. g. Hollandiam; exigitur synodus *provincialis*: si universam aliquam *nationem*, v. g. Belgicam; exigitur *nationalis*: si tandem causa concernat *universam* Ecclesiam militantem: exigitur *œcumenica*, quamvis illa nunquam data sit, & vix dari possit. Quare synodus *provincialis* nihil aliud est, quam consessus ministrorum, deputatorum à *classibus* ejusdem provinciæ, ad determinandas causas, quæ bonum integrarum *istarum* Ecclesiarum concernunt: *nationalis*, est consessus ministrorum, deputatorum à synodis *provincialibus*, integræ alicujus nationis, in causis, quæ Ecclesias istius *nationis* concernunt: & *œcumenica* (si detur) consessus est deputatorum, à synodis *nationalibus* per universum orbem, ad dirigendas causas, quæ universam Ecclesiam militantem tangant. De his synodis, *generaliter* tenendum: 1. quod differant consessus *synodales*, à consessibus *presbyterialibus* & diœcesanis seu classicalibus: *α*. *extensione*, quatenus ad *presbyteriales*: coëunt ministri tantum unius *Ecclesiæ* particularis. & ad *classicales*, ministri Ecclesiarum unius alicujus districtus; quando ad *synodales* concurrunt ministri integrarum *provinciarum*, aut *nationum*, aut omnium Ecclesiarum *totius* orbis; & consequenter, potestas *κατ' ἀναλογίαν*, amplior aut contractior est: *β*. quoad exercitium gubernationis, consessus *presbyterialis*, magis frequens & *ordinarium* est, quam aut classicalis, aut synodalis. Interim 2. omnium eadem, & natura, & species, & potestas *eadem* est, ut probato jure *divino* consessus unius indefinite & *generaliter*; una opera jus presbyterii, classis & synodi: tam provincialis, quam nationalis pateat. Hinc Scriptura, in horum determinatione, non ita descendit ad *particularia*, quæ innumerabilia sunt, cum præsertim omnes Ecclesiæ,

nec

nec ſemper admittant conventus ſynodales, ſeu provinciarum ſeu nationum. Jus divinum conſeſſus ſynodalis, nititur 1. *Unitate* Eccleſiæ militantis: ſi enim eſt *una* quædam Eccleſia in terris Matth. XVI. 18. ſi in illa Eccleſia, eſt *gubernatio* quædam 1 Cor. XII. 28. ſi gubernatio illa vergat ad *ædificationem*, *primario* quidem *totius* Eccleſiæ viſibilis Eph. IV. 12. 13. tum *ſecundario particularium* etiam Eccleſiarum 2 Cor. X. 8. & XIII. 10. nunquid ſequitur, quo magis *generaliter* & extenſive, gubernatio illa exercetur in majoribus & amplioribus conſeſſibus; eo plenius ac *perfectius* obtineri finem omnis gubernationis, ſcil. ædificationem Eccleſiæ, totius corporis Chriſti: ſicut ex adverſo, quo magis *reſtricta* & limitata eſt gubernatio illa, in conſeſſibus presbyterialibus, & diœceſanis; eo *imperfectius* finem gubernationis, h.e. ædificationem, obtineri. Conſequenter, ſi jure *divino* detur gubernatio per conſeſſum *presbyterialem*, & per conſeſſum *claſſicalem*; nunquid multo magis dabitur jure divino, gubernatio per conſeſſum *ſynodalem*, pro re natâ, aut ampliorem, aut reſtrictiorem? 2. *Praxi* apoſtolicâ, in primitivâ & puriſſimâ Eccleſiâ, poſt exceſſum Chriſti, cujus idea proſtat Act. XV. Vides enim hic (α) *Occaſionem* conſeſſus, *corruptionem* doctrinæ, & hinc nata diſſidia in Eccleſia. verſ. 1. 2. collat. cum verſ. 5. atque etiam cum verſſ. 23. 24. Vides (β) *membra* conſeſſus, ſcil. deputatos ab Eccleſia Antiochena, Paulum & Barnabam cum nonnullis aliis, & Apoſtolos Presbyteros Eccleſiæ Hieroſolymitanæ verſſ. 1. 2. & 23. quibus etiam adfuiſſe videntur, deputati *aliarum* Eccleſiarum, ſignificati per *fratres* qui toti *multitudini* verſ. 12. & 22. item Presbyteris Eccleſiæ Hieroſolymitanæ adduntur verſ. 23. Hic per πᾶν τὸ πλῆθος, & per *totam Eccleſiam*, non poteſt intelligi, confluxus omnium *membrorum* Eccleſiæ hieroſolymitanæ: erant enim plura, quam ut *una* domo, ad ſynodum coire potuerint: proinde totus *cœtus ſynodalis*, Apoſtolis, ſenioribus & *fratribus* integer, intelligendus venit: qui *fratres*, fuiſſe videntur aliarum Eccleſiarum *deputati*, ut Judas & Silas verſ. 24. &c. cum præſertim cauſa conſeſſus, *communis* fuerit Eccleſiis Antiochiæ, Syriæ & Ciliciæ verſſ. 22. 24. quæ hinc procul dubio, ſuos ibidem habuerunt *deputatos*. Ubi autem eſt conſeſſus *deputatorum*, à diverſis Eccleſiis diœceſanis; ibi eſt ſynodus. Vides (γ) *poteſtatem* ſynodalem, omnibus aſſeſſoribus *æqualem*: quatenus ipſi etiam Apoſtoli, hic agebant, non ut *Apoſtoli*; ſed ut Eccleſiarum *delegati*, prout patet in Paulo & Barnaba, cum nonnullis aliis, miſſis ab Eccleſiâ *Antiochena* verſſ. 1. 2. Vides (δ) *Proceſſum* ſynodalem, Apoſtolorum, Presbyterorum & fratrum, cum conveniſſent ὁμοθύμαδον verſ. 25. A. in *deliberando*, diſputando, inquirendo verſ. 7. B. in *decidendo* & concludendo verſ. 22. C. in *canones* concipiendo vſ. 23.— D. in concluſa *exſecutioni* mandando. vſ. 30. Vides (ε) *autoritatem* ſynodalem, miniſterialiter agendi, in cauſa: 1. *hæreſeos*, *decidendo* miniſterialiter verſ. 2. & 7--23. tum 2. *ſchiſmatum*, cenſuram eccleſiaſticam exercendo verſſ. 1. 2. cum verſ. 24. denique 3. *ſcandalorum* verſſ. 1. 2. 19. 24. ordinando & regulando ἄτακτα verſ. 28. 29. Ut in una hac ſynodo, ὡς ἐν ἐπιτομῇ, repræſententur ad imitationem, omnia conſeſſus *ſynodalis eſſentialia*.

Jus divinum conſeſſus ſynodalis, probatur: 1. Unitate Eccleſiæ viſibilis. 2. Praxi Synodi Hieroſolymitanæ.

XXVIII. Conſeſſuum eccleſiaſticorum: 1. *convocatio* quidem, olim ſub V. Teſtamento: *ordinaria*, τοῦ Sanedrim, Presbyterii & Synagogæ, pependiſſe videtur, à conſtitutione ipſorum conſeſſuum; prout etiam ſub N. T. ſaltem apud nos, pendent à conſtitutione & cenſenſu *eccleſiaſtico*: *extraordinaria*, olim etiam pendebat à conſenſu & arbitrio *Regum* 1 Paral. XIII. 1. 2. 1 Reg. VIII. 1. 2 Paral. XXIX. 4. 2 Reg. XXIII. 1. 2. prout ſub N. T. concilia *generalia*, ab Imperatoribus convocabantur: v. g. Nicenum *primum*, à Conſtantino: Conſtantinopolitanum *primum*, à Theodoſio Seniore: *Epheſinum* primum, à Theodoſio Juniore: *Chalcedonenſe*, à Marciano. Sub N. T. necdum exiſtente Magiſtratu *fideli*, non ab aliis legitur uſurpatum convocandi *jus*, quam ab Eccleſiis, ex conſenſu mittentibus: ſed tamen Magiſtratui *fideli*, jam exiſtenti, ut nutritio Eccleſiæ Jeſ. XLIX. 23. non eſt negandum jus convocandi, & ordinandi, quoad *externa*. 2. Conſtitutio à moderatoribus pendet, & aſſeſſoribus, ut patet in ſynodo Hieroſolymitanâ Act. XV. 7. 9. quorum illi actiones conſeſſus dirigunt, proponendo tractanda, colligendo vota, & concipiendo concluſa: aſſeſſores cum moderatoribus concludunt, & acta conſignant. 3. Jus conſeſſuum horum, nequaquam: α. *civile* eſt, ut ad cauſas *civiles* ſe extendat, aut pœnis ac mulctis *civilibus*, pecuniariis, aut corporalibus agat: ſed mere *ſpirituale*, in ſpiritualibus cauſis, *ſpirituali* modo, ſpiritualibus cenſuris, & in ſpirituales fines, procedens Act. XV.— Nec β. jus conſeſſus amplioris, *tollit* aut imminuit libertatem & auctoritatem contractiorum: v. g. *jus* ſynodi, non tollit aut imminuit libertatem & auctoritatem *Claſſis*; nec Claſſis *presbyteriorum*: ſeu *dirigit* tantum & perficit: e. gr. eligat eccleſia miniſtrum *ineptum*, rejiciat vocationem *Claſſis*, exigat ut commodior eligatur; non tollitur hoc ipſo *libertas*, & *jus* eligendi miniſtrum à presbyterio; ſed *dirigetur* tantum, & perficitur. Nec γ. jus conſeſſus *cujusvis*, vel ſupremi, eſt abſolutum, independens & infallibile: proinde quævis decreta, quorumvis conſeſſuum, conferre debent cum *Scriptura*. Interim tamen δ. non eſt etiam mere *charitativum*, conſulendo tantum & ſuadendo efficax, aut, ad ſummum, ultra *non-communionis* ſententiam valens, ut Independen-

Conſeſſuum Eccleſiaſticorum affectiones aliquot generales: convocatio, conſtitutio? jus & poteſtas,

pendentes volunt: sed vere & proprie *potestativum*; ut patet in synodo Hierosolymitana Act. xv. 28.29. Quin triplicem *ἐξουσίαν* ecclesiasticam, in *synodis* observamus: A. *dogmaticam*, quatenus circa *doctrinam* occupatur, non *novos* articulos fidei condendo; sed *veram* doctrinam explicando, asserendo, vindicando Act. xv. 2. & vers. 7.23. à quibus *columna & firmamentum veritatis*, vulgo appellatur Ecclesia, ex 1 Tim. III. 15. B. *didacticam*, quatenus circa *ordinem* & decorum cultus divini, in *circumstantialibus* occupatur, ex generali Scripturæ præscripto 1 Cor. XIV. 26. cum vers. 40. C. *Criticam*, quatenus *censuris* spiritualibus, admonitionibus, excommunicationibus, depositionibus &c. adversus hæreticos, scandalosos, contumaces agit, juxta verbum Dei Matth. XVIII. 15—20. 1 Cor. v. 4.5. Tandem 4. *subordinatio*, per quam gravatus, à sententiâ consessus *inferioris*, v. g. presbyterialis; provocare potest ad consessum superiorem, v. g. *classicalem*, & amplius, ab hoc ad *synodalem*. Quam subordinationem, demonstrato jure *divino*, triplicis consessus, presbyterialis, diœcesani & synodalis; ipsa docet *natura* confirmat *κατ' ἀναλογίαν* Servator Matth. XVIII. 15.16.17. & ostendit praxis Ecclesiæ diœcesanæ *Antiochenæ*, suam causam submittentis, judicio *synodi* Hierosolymitanæ Act. xv. 1.2.

Subordinatio.

Pars elenchtica.

Quæritur.

1. An ministri ecclesiastici, recte appellentur clerici?

XXIX. Quæritur *primo*, an *ministri* Ecclesiæ, à *populo*, recte distinguantur, *clericorum* & laicorum appellatione? Appellatio ista à Tertulliano cœpta, à Pontificiis avide hauritur, ad venandam suis sacrificulis dignitatem & auctoritatem (notat enim *κλῆρος sortem*, scil. Domini) quâ tandem ad *Papatum* pertigerunt. Reformati, incommodam statuunt istam appellationem: eo quod: 1. non tantum Scripturis; sed duobus etiam primis Christianismi seculis, penitus sit *ignota*. 2. Apostolus eam *toti* Ecclesiæ asserat 1 Pet. v. 3. Conf. Jer. XII. 10.14. & 3. vergat in contemtum *populi* ecclesiastici: tandem etiam 4. ad ministrorum *fastum* ac supercilium faciat. Nec pro Pontificiis Bellarminus urget: nisi (1) Jer. XII. *cleri eorum non proderunt ipsis*, alludens ad vers. 13. Resp. In textu originali nil tale prostat, imo ne in ipsa quidem editione *vulgata*. (2) Num. XVI. 13. Dathan & Abiram clamabant adversus *Sacerdotes* V. T. Resp. Non erat lis super *nomine*; sed super *munere* sacerdotali. (3) Patres *quosdam*; sed neminem producit, qui vixerit ante Tertullianum, & seculum tertium.

2. An ministris Ecclesiasticis potestas competat, conficiendi, & offerendi corpus Christi?

XXX. *Secundo* quæritur, an *jus* ministrorum dispensandi sacra publica, implicet potestatem conficiendi *corpus* Christi, illudque *offerendi* Deo, in sacrificium pro vivis & mortuis? Pontificii, quod in veneratione Christi, è pane confecti, & ad sacrificium in Missa oblati, cardinem ponant universi *cultus* sui, totum ordinem Ecclesiasticum definiunt, per relationem ad hoc *sacrificium* missaticum, à quo etiam suos sacrificos, *Sacerdotes* appellant: atque in hoc insuper venantur, præcipuam *dignitatem* Sacerdotum suorum, quod *conficiant* corpus Christi, & sint quasi Creatores sui Creatoris, quodque Christum à se factum, Deo *sacrificent*, & sacrificando, suos Deo reconcilient, adeoque ab ipsis universa pendeat populi *salus*: absque qua *dignitate* & veneratione, *monarchia* papalis subsistere nequit. Protestantes cum Scriptura, *talem* potestatem in ministris ecclesiasticis non agnoscunt: nec Pontificii pro se quicquam hic urgere possunt, quam *transsubstantiationem* & Missam suam, quam suo loco, ex professo conficiemus.

3. An ad ordinariam sacrorum publicorum dispensationem, necessaria sit vocatio?

XXXI. *Tertio* quæritur, an ad ordinariam dispensationem sacrorum publicorum, necessaria sit legitima *vocatio*? Sociniani, ut cuique Christiano idoneo, ministrandi potestatem faciant; simpliciter negant. Anabaptistæ distinguunt, inter *Episcopum* & *hortatorem*, in illo necessariam agnoscunt *vocationem*; in hoc non. Arminiani etiam mediatam vocationem, non *semper*, nec præcise necessariam esse docent. Reformati, licet casu *extraordinario* fieri posse fateantur, ut sacrum à non-mediate *vocato* dispensetur: *ordinarie* tamen necessariam esse vocationem docent. Eo quod: (1) *Scriptura* hoc diserte tradat Rom. x. 14.15. Heb. v. 4. 5. Act. XIII. 2. 1 Tim. v. 17. cum vers. 22. (2) *reprehendantur* currentes *absque* vocatione Jer. XXIII. 21. (3) *exempla* vocationis sub utroque testamento, hoc confirment Exod. III. 10. Jos. VI. 8. Matth. x. 1—5. Joh. 1. 6.33. Luc. x. 1. Act. XIII. 1. 21—26. & XIV. 23. Tit. I. 5. (4) sint *legati* Dei & Christi 2 Cor. v. 19.20. qualibus, procul omni dubio, *missio* & mandata sunt necessaria. (5) nec Christus, nec Apostoli, nec Euangelistæ, nec Pastores & Doctores, nec Presbyteri gubernantes, nec Diaconi, in Ecclesia apostolica & primitiva, functionem ecclesiasticam admiserint; absque legitima *vocatione*. Pro se nihilominus causantur adversarii: A. Quod cuivis idoneo fas sit, *concupiscere* episcopatum 1 Tim. III. 1. Resp. Sed non est fas *fungi* episcopatu, absque legitimâ *vocatione*. B. Quod in Ecclesia apostolicâ, nonnulli docuerint *absque* vocatione Act. VIII. 4. & XI. 19. Resp. 1. Non dicitur quod *absque* vocatione prædicaverint. 2. Et si absque vocatione, intelligendi sunt *privatim* tantum docuisse. 3. Nominatim Philippus, Euangelista fuit Act. XXI. 8. adeoque cum Apostolis *extraordinarie*, aut etiam *immediate* vocatus fuit. C. Quod prædicare sit *officium charitatis* 1 Thess. v. 11. Resp. *Privatim* docere & hortari, officium est *charitatis* communis, de

Argumenta affirmantia.

Objectiones negantes.

quo Apostolus loquitur loco citato: sed *publice* docere, officium quidem charitatis est; verum, ut ita dicam, *ex officio*, quod non confertur, nisi per *vocationem*. Quod D. prophetare singulis fuerit *liberum* 1 Cor. XIV. 3— Resp. Prophetare quidem *singulis* licebat, per Apostolum; sed qui *Prophetæ* erant vers. 29. 32. & consequenter *vocari* Jer. XXII. 21. Eph. IV. 11.

4. An vocatio ministrorum, ulli competat, præterquam Ecclesiæ?

XXXII. *Quarto* quæritur, an vocatio ministrorum, ministerialis quidem, ulli competat, præterquam *Ecclesiæ?* Thomas Erastus Medicus, & post illum Remonstrantes, Grotius, & Utenbogardus, potestatem *vocandi* ad Magistratum referunt, nec Ecclesiam vocare, nisi potestate sibi *ab eo* delegatâ. Independentes Angli, jus vocandi, ad totam *congregationem*, & singula ejus membra, referunt. Politici quidam, ad *Patronos* referunt, jus nominandi: aut eligendi! aut nominandi & eligendi simul. Sive Patroni illi sint *clerici*, ut fit apud Pontificios; sive *seculares*, ut fit inter Protestantes. Pontificii, cum quibus, suo modo, faciunt *hierarchici* quivis, *jus* vocationis universum, referunt ad *Episcopos*, nisi quod, *electionem*, ex concessione & conniventia Pontificis Romani, *aliis* etiam relinquant. Reformati, jus divinum vocandi, *soli* tribuunt Ecclesiæ: quatenus illa, non notat omnia & *singula* alicujus Ecclesiæ particularis membra: sed Ecclesiam *repræsentativam*, seu præsbyterium: nisi quod Magistratui *fideli*, quatenus vocandi *cives* fiunt, & ex publico aluntur, jus *approbandi* & confirmandi relinquunt. Ast in casu *extraordinario*, ubi necdum est presbyterium, aut vocandus destinatur Ecclesiæ *clandestina*, quæ non ita possunt vocare; ad *Classem* aut Synodum referunt.

Rationes Reformatorum.

Rationes suæ sententiæ habent Reformati; 1. Quod sic factum deprehendant, apud Ecclesiam *apostolicam*, penes; α. vocationem *Matthiæ*, in locum Judæ Act. I. 14. 15. 23. 26. quæ non ad *unum* quemvis Episcopum; sed ad plures refertur: penes β. vocationem *Diaconorum* Act. VI. 2. 3. 5. 6. item γ. penes vocationem *Barnabæ* & Pauli cap. XIII. 1. 2. 3. & δ. penes *Presbyterorum* vocationem, per Ecclesiæ χειροτονίας cap. XIV. 23. ε. penes vocationem *Timothei*, quæ ipsi obtigit per χειροθεσίαν τοῦ πρεσβυτερίου 1 Tim. IV. 14. Iterum ζ. penes Presbyteros, per *suffragia singularum* Ecclesiarum, in Lystra, Iconio & Antiochia, a Paulo & Barnaba constitutos Act. XIV. 23. Quod 2. Ecclesiæ, potestas *gubernandi* competat Matth. XVIII. 18. 1 Tim. III. 15. cujus pars est, constitutio seu *vocatio* ministrorum suorum Act. XIV. 23. Quod 3. ne *Apostoli* quidem *soli* vocarunt ministros, ut patet ex dictis Act. I. 23. & VI. 3. 5. 6. &c. proinde multo minus *Episcopi*, Apostolis inferiores 1 Cor. XII. 28. 29. Eph. IV. 11. Quod 4. *episcopatus* presbyterio *major*, & etiam potificatus, jure divino, sint *non entia*, ut suo loco demonstrabimus.

Objectiones Pontificiorum.

Nihilominus pro Episcoporum vocatione, Pontificii obtendunt: (1) Quod *jus* mittendi ad pascendum oves Christi, Christus Petro contulerit Joh. XX. 21. & XXI. 15. Resp. 1. Jus *pascendi* quidem Christus Petro contulit; sed non jus *mittendi* ad pascendum. Nec 2. Petrus fuit *Episcopus*; sed Apostolus. (2) Quod Ecclesia, seu membra Ecclesiæ, sint *oves* Joh. X. 15. 16. jam autem oves non eligunt pastorem. Resp. α. Et Episcopi, si non sint *oves* Christi, sunt *hirci* Matth. XXV. 32. 33. aut *lupi* rapaces Joh. X. 12. quibus neutiquam competit *jus* vocandi. β. Ecclesia *repræsentativa*, seu presbyterium, cui vocatio ministrorum competit, non meras *oves* dicit; sed ovium *pastores* & προεστῶτας Eph. IV. 11. 1 Tim. V. 17. 1 Thess. V. 12. præterea γ. quod de ovibus *brutis* vere dicitur, de ovibus *rationalibus* falsum esse potest. (3) Quod jus vocandi *solis* Episcopis Scriptura vindicet Tit. I. 5. 2 Tim. I. 6. Resp. α. Nec Titus, nec Paulus, *hierarchici* Episcopi fuerunt. β. Tito quidem potestas asseritur *constituendi* ministros: sed modo *ordinario*, qui repræsentatur Act. XIV. 23. quo ipsi Apostoli constituerunt Act. I. 23. & XIII. 3. 5. 6. scil. ut *membra*, aut etiam *præsides* presbyterii: prout Paulus Timotheo manus imposuisse dicitur, velut *membrum* presbyterii, quid Sole clarius patet collatione 2 Tim. I. 6. cum 1 Tim. IV. 14. Nec Erastus cum Arminianis, pro vocatione *soli* Magistratui competente sub N. T. quicquam urgent, nisi jus *commune* majestatis circa sacra, de quo nos ex professo videbimus inferius.

5. An in Ecclesia reformata, sit legitima ministrorum vocatio?

XXXII. *Quinto* quæritur, an in Ecclesia Reformata, sit legitima ministrorum *vocatio?* Pontificii, cum momentum causæ, h. e. *veritatem* doctrinæ reformatæ, viâ regia aggredi non possint; *præjudiciis*, imperitorum animos fatigare nituntur, calumniando, Reformatores nostros, non habuisse legitimam *vocationem*; nec proinde ad sequiora tempora *propagare* potuisse: ut tandem concludant, non esse veram Ecclesiam; sed *schismaticam*, quam, sepositâ doctrinæ consideratione, protenus deserere debeamus.

Sententia Reformatorum, cum suo fundamento.

Reformati, licet agnoscant, vocationem, quatenus à Clero *pontificio* descendit in Reformatos, non fuisse absque *vitio*; statuunt tamen fuisse veram vocationem quoad *essentialia*: quemadmodum Pontificii Baptismum à nostris collatum, quamvis *vitiosum* (falso) *verum* tamen agnoscunt. Sic autem Reformati statuunt, quia in communione Romana, *Reformatores* vocati sunt, ad sacra publice dispensanda, vera sane, quoad intentionem *generalem* (neque enim ad alia vocari debuerunt, aut *jure* potuerunt) proinde, si *vera* sacra reformando administrarunt, prout fecerunt; *veram* etiam habuerunt vocationem, nisi sibiipsis vocandi *potestatem* abrogare velint Pontificii. Quod autem *se-*

quiores attinet, in Ecclesia Reformata ministros, habuerunt illi, & habent per Antecessores ecclesiasticos, adstipulante *populo*, juxta præscriptum verbi divini, & consequenter *legitimam* vocationem: convenienter eis, quæ repræsentavimus §. x. Nec valet quod objiciunt: A. Fuisse *excommunicatos* ab Ecclesia Romana: neque enim Ecclesia Romana, *vim* habet excommunicandi, quia *vera* Ecclesia non est: & si esset etiam, *injuste* excommunicavit. B. Si *veram* habuerunt Reformatores vocationem, ab Ecclesia Romana; quod tum Romana habeat potestatem *legitime* vocandi, & consequenter *vera* sit Ecclesia: Resp. 1. Erat Ecclesia periculosissimè *corrupta*, & hinc necessariò *reformanda*, C. Jus vocandi, à *Romano* Pontifice in Episcopos derivari. Resp. Hoc simpliciter *falsum* est, ut suo loco patebit.

Objectiones Pontificiorum.

XXXIV. *Sexto*, quæritur, an ministerium ecclesiasticum sub N. T. rectè dispescatur in *ordines & dignitates*: & *ordines* rursus in *minores*, puta Ostiarios, Acoluthos, Lectores & Exorcistas; & *majores*, in Subdiaconos, Diaconos & Sacerdotes, tam *seculares* quam *regulares*: *Dignitates* autem, in Episcopos, Metropolitanos, Patriarchas, Cardinales & Papam? Pontificii, in gratiam *monarchia* papalis, quæ nisi his fulcris, subsistere potest, affirmant: Protestantes negant, eo quod: 1. in septem quidem his ordinibus, *quinque* (fatentibus Pontificiis) nullam habeant in Scripturis expressam mentionem, Filiucius *De cas. Consc. Tractat.* IX. cap. 1. (nec etiam in *primitiva* Ecclesia obtinuerint, teste Durando, *Rattenal.* lib. 2. cap. 1.) neque *dignitates* etiam; Metropolitani, Patriarchæ, Cardinales, Papæ: quando *α*. omnes ministri, à Christo *constituti* debent in Ecclesia 1 Cor. XII. 28. Eph. IV. 11. item à Spiritu S. Act. XIII. 2. & XX. 28. *β*. donis item necessariis *instrui* à Spiritu S. 1 Cor. XII. 4. *γ*. ministeria obire debent, à Christo Domino directè *pendentia*. *Ibid.* vers. 5. Quod proinde 2. peccent in Deum, Christum ac Spiritum S. quorum locum ac thronum non verentur *invadere*: insuper ipsis istis creaturis humanis, injuriam faciant: quando omni facultate idonea, & spe benedictionis divinæ cassos, quasi truncatos pedibus, ad negotia *ardua* protrudunt: imò etiam *injuriam* faciant Ecclesiæ, dum tales functiones constituunt, quæ & *inutiles* sunt sibi, & Domino etiam suo ingratæ, ut loquitur Ames. *Bellar. Enervat.* Tom. 2. lib. 3. cap. 3. Eo quod 3. tota hæc ordinum *turba*, non alio spectet, quam ad idololatricum *Missæ* choragium. Eo quod 4. hæc distributio præsupponat Episcopum, jure *divino*, diversum esse à *presbytero*, imo superiorem, quod paulò abhinc ex professo refellemus. Nec pro fictitiis *quinque ordinibus*, prout nec pro *dignitatibus* Archiepiscoporum, Patriarcharum & Cardinalium, quicquam moliuntur ex Scripturis, & quæ ex *antiquitate* pro quibusdam adducunt, adeo sunt jejuna, ut refelli non mereantur.

6. An ministerium ecclesiasticum rectè dispescatur, in ordines & dignitates?

XXXV. *Septimo* quæritur, an ministris Ecclesiæ sub N. T. quomodocunque annumerandi sint *Monachi*? Pontificiis duplex est ordo, quorum alter ministerium confert ad *sacrificium* Missaticum, de quo diximus parag. *præcedenti*: alter *fecus*, ad quem referunt *Monachos*, per varias quasi species, quas *ordines* appellant. His *medium* locum tribuunt inter clericos & seculares. *Monachos* tamen propriè appellant, qui vitam *contemplativam* ducunt, quales Cistertienses, Carthusiani; alios qui Episcopos in concionando aliisque sacris *juvant*, quemadmodum Franciscani, Dominicani, hos *Regulares* seu *religiosos* appellant. Tum religio, hic quidem, ipsis est status hominum, ad *perfectionem* Christianam tendentium, per paupertatis, continentiæ & obedientiæ vota. Protestantes hoc omnibus tribuunt ac singulis Christianis, quod ad *perfectionem* tendat Phil. III. 12. 13. 14. per paupertatem *Spiritus* Matth. v. 3. per continentiam à *cupiditatibus* carnalibus Tit. II. 12. & *obedientiam*, imprimis Deo & Christo 2 Cor. x. 5. tum etiam sibi à Deo *præpositis*, præstandam Heb. XIII. 17. idque secundum votum in Baptismo, & S. cœna factum Psal. CXVI. 13. 14. cætera vitam istam *monasticam* adjiciunt, eo quod: (1) *superflua* sit, (2) *superstitiosa*, quam Deus in Scripturis nullibi *præscribit*, quin potius *proscribit* Matth. xv. 6. Col. II. 22. 23. (3) quoad intentionem *merendi*, Christi meritis derogatoria sit (4) Christianæ perfectioni, imprimis per votum cælibatus, maximè *præjudicialis* (5) quoad obedientiam *religiosam*, hominibus præstandam, *idololatrica* (6) quoad *consilia* Euangelica, quæ præsupponit, *heretica*. Et his omnibus, *planta quam non plantavit Pater* cœlestis, ac proinde *eradicanda* Matth. xv. 13. Quæ pro suo *monachatu*, Pontificii ex Scripturis producunt, adeo sunt jejuna, ut vix recenseri mereantur: Num. A. Quod sub Enoscho, *peculiaris* quidam cultus *sublimior* fuerit institutus Gen. IV. 25. B. quod Enochus *ambulaverit* cum Deo. C. quod *Nazirei* vota fecerint. D. quod Elias & Elisæus cum filiis Prophetarum, *sine* uxoribus ac divitiis, vitam traxerint austeram. E. quod *Rechabitæ* Jer. XXXV. fuerint figura Monachorum. F. quod Baptista Princeps fuerit *monachorum* & eremitarum. G. quod *Apostoli*, primi fuerint monachi Christiani, vitam cœnobiticam instituentes Act. IV. 33. In omnibus enim his, ne *γρῦ* quidem occurrit, vel de *monachatu*, vel de voto *paupertatis*, *cœlibatus*, & *obedientia*, quæ tamen monachatui sunt essentialia.

7. An ministris quomodocunque annumerandi sint Monachi? Quid Pontificii statuant? Quid Protestantes? Monachatus.

XXXVI. *Octavo* quæritur, an Episcopus Presbytero, jure *divino*, sit superior, potestate ordinis & *jurisdictionis*? Anabaptistæ sic distinguunt, inter

8. An Episcopus, jure divino,

An ſuperior Presbytero?

Sententia adverſariorum.

Sententia Reformatorum.

inter ſuos paracletos & Epiſcopos, ut illis ſola competat *annunciandi* verbi poteſtas; his inſuper adminiſtratio *Sacramentorum*, & gubernatio Eccleſiæ. Pontificii, ut gradatim enitantur ad faſtigium, primo, per jus *divinum*, Epiſcopum Presbytero ſuperiorem fecerunt, *ordine*, quo ſolos poſſit *ordines* eccleſiaſticos conferre, & *jurisdictione* ſeu gubernatione Eccleſiæ; ut eadem ratione poſſit diſtinguere, inter Epiſcopum & Archiepiſcopum, item inter Archiepiſcopum & Patriarcham, & ſic tandem pertingere ad *univerſalem* Epiſcopum. Reformati fatentur, ſequioribus Eccleſiæ temporibus, invaluiſſe; inter Presbyteros, uni cuidam, ſeu ætate, ſeu miniſterio antiquiori, primum in conſeſſu *locum* concedere, eumque, ſicut apud Judæorum ſynagogas, προεςῶτα, ſynedrii præſidem & *Epiſcopum*, appellare: poſtea, non *ordine* amplius; ſed *electione*, Epiſcopum hunc fuiſſe conſtitutum; tandem etiam, ne ſolo *titulo* ſuperior eſſet, prærogativam *ordinis* ſeu ordinationis, & *jurisdictionis*, ſeu gubernationis, adjectam fuiſſe; ut jam ordine, electione, ordinandi & gubernandi poteſtate, Epiſcopus Presbytero major eſſet: in quam rem, etiam Subdiaconi, Acolythi, Exorciſtæ, Lectores & Oſtiarii ſunt introducti in Eccleſiam: jure tamen *divino*, uſque ad Auguſtinum, quantum ad *ordinem* & *jurisdictionem*, Epiſcopum eundem fuiſſe cum Presbytero. Sic vero ſtatuunt ex tenore Scripturæ, quo: (1) eleemoſynæ mittuntur ad Seniores in Judæa, nulla Epiſcoporum facta mentione Act. XI. 29. 30. (2) creantur in ſingulis Eccleſiis *Presbyteri*, de Epiſcopo vero tacetur Act. XIV. 23. (3) mittuntur Paulus & Barnabas, ad Presbyteros Jeroſolymam Act. XV. 2. conf. vſ. 6. nihil autem de Epiſcopo, conf. vſ. 22. 23. (4) accerſuntur *Presbyteri* Epheſini Act. XX. 17. qui vſ. 28. vocantur *Epiſcopi*, & quidem *plures* unius Eccleſiæ: (5) in catalogo officiorum Eccleſiaſticorum Eph. IX. 11. enumerantur præter extraordinarios, Paſtores & Doctores; non *Epiſcopi* (6) Phil. I. 1. *Epiſcopi* & Diaconi, unius urbis nominantur, omiſſis Presbyteris: eodem ſenſu, etiam (7) 1 Tim. III. 2. 8. ab Epiſcopis tranſitur ad Diaconos, & (8) *Presbyterium* dicitur Timotheo *impoſuiſſe* manus 1 Tim. IV. licet, ex ſententia Pontificiorum, eſſet Epiſcopus, cui, ex legibus pontificiis, non eſt fas creare Epiſcopum (9) 1 Tim. V. 17. Presbyteri *in verbo* laborantes, duplici honore digni judicantur, quando de Epiſcopis, qui illis excellentior ſit, altum accidit ſilentium (10) Tim. I. 5. conſtituuntur oppidatim *Presbyteri*, qui vſ. 7. vocantur *Epiſcopi*. Conf. verſ. 9. (11) 1 Pet. V. 1. 2. Petrus ut συμπρεσβύτερος, alloquitur πρεσβυτέρους, quos vſ. 2. jubet ἐπισκοπεῖν, non *coacte*; ſed *libere*, h. e. *Epiſcopos* agere, idcirco duo illi, erant *iidem* officio (12) 2 Joh. vſ. 1. & 3. Joh. vſ. 1. Johannes ſeipſum *Presbyterum* vocat, qui etiam Epiſt. 3. vſ. 9. reprehendit *primatum* ambientem Diotrephen. Nihilominus in contrarium cauſantur: A. quod Timotheo Epiſcopo, aſſeratur *jurisdictio* in Presbyteros 1 Tim. V. 19. *adverſus Presbyterum accuſationem* ne admittito, & Tito Epiſcopo Cretenſi, *ordinatio* Presbyterorum Tit. I. 5. Reſp. 1. Probandum, Timotheum ac Titum fuiſſe Epiſcopos *hierarchicos*. Quin potius 2. fuerunt *Evangeliſtæ*, ſeu miniſtri extraordinarii 2 Tim. IV. 5. quorum prærogativæ, non ſunt transferendæ ad ordinarios quosvis miniſtros, 3. Quid ſi dicatur, Timotheum & Titum, non tanquam *Epiſcopos*; ſed velut *præſides* cum presbyteriis ſuis egiſſe, prout ordinatio, & Timotheo, & presbyterio tribuitur. Conf. 1 Tim. IV. 14. cum cap. V. 22. Proinde 4. dum Timotheo tribuit actum *jurisdictionis*, & Tito, *ordinationis*; non eo ipſo ſtatim excludit ab eis *presbyteria*; cum ordinationem diſerte referat ad presbyterium 1 Tim. IV. 14. & non admittere accuſationem, non ſit actus gubernationis, ut qui procul dubio competit κυβερνήσεσι 1 Cor. XII. 28.

Ejus rationes.

Objectiones.

9. An inter miniſtros N. T. detur Epiſcopus aliquis univerſalis?

XXXVII. *Nono* quæritur, an inter miniſtros Eccleſiæ, jure *divino*, detur *univerſalis* aliquis Epiſcopus, qui ſit vicarius Chriſti *infallibilis*, cui omnis poteſtas competat, non tantum *ſpiritualis*, ſed etiam *temporalis*? Pontificii, ex conſtitutione *Chriſti*, Epiſcopum univerſalem, fuiſſe ſtatuunt, primo Petrum, tum ex jure ſucceſſionis, Epiſcopos Romanos: ſed ejus infallibilitatem, ac temporalem poteſtatem, negat contra reliquos, Eccleſia *Gallicana*: aliis *indirectam* ſaltem poteſtatem *temporalem*, in ordine ad ſpiritualia, ei aſſerentibus, aliis *directam* etiam. Proteſtantes ſimpliciter negant, talem Epiſcopum *univerſalem* jure *divino* dari in terris; eo quod: 1 Petrus, reliquis Apoſtolis *æqualis* fuerit 1 Cor. III. 21. 22. 23. & 2 Cor. XII. 5. Quod 2. Paulus Evangelium præputii, ſibi; ac Petro circumciſionis creditum teſtetur Gal. I. 7. 8. 9. atque etiam, ſe Petro in os reſtitiſſe, quod eſſet redarguendus cap. II. 11. Quod 3. Servator Apoſtolis omnibus, de primatu certantibus, omnem *primatum* abrogaverit Matth. XX. 26. Luc. XXII. 26. Conf. Matth. XXIII. 6.—12. Quod 4. Petrus primatum illum ſibi abroget, ſe συμπρεσβύτερον appellando 1 Pet. V. 1. 3. Pontificii nihilominus nobis objiciunt: A locum Matth. XVI. 18. 19. *Tu es Petrus, & ſuper hanc Petram — tibi dabo claves regni cœlorum.* Reſp. 1. *Petra*, ſuper quam ædificanda dicitur Eccleſia, non *Petrus* erat; ſed *Chriſtus* 1 Cor. III. 11. & X. 4. aut *confeſſio* Petri de Chriſto. Nec 2. poteſtas clavium *ſoli* Petro; ſed & *reliquis* Apoſtolis datur Matth. XVIII. 18. Joh. XX. 21. 22. 23. Proinde 3. poteſtas *clavium*, non epiſcopatum dicit *univerſalem*; ſed poteſtatem *ſpiritualem*, omnibus legitimis miniſtris communem. B. Quod

Rationes partis negantis.

Objectiones partis affirmantis.

 Petrus,

Petrus, inter Apostolos *primus* nominetur Matth. x. 2. Resp. Primus appellatur *ordine*, quo ad apostolatum evocatus erat Matth. iv. 18. 19. unde nequaquam sequitur, quod *potestate* fuerit superior. Quod C. sæpe *omnium* nomine loquatur v. g. Matth. xvi. 15. 16. Resp. Nec hinc solide infertur *primatus potestatis*. Quod D. ordo & *unitas* Ecclesiæ, Episcopum *universalem* requirat. Resp. Si requireret, Christus instituisset; sed non instituit: ergo aliis adminiculis, ordo & *unitas* ista conservari potest Eph. iv. 2. 3. 4. 5. 6. 7. Conf. quæ in hanc rem diximus lib. v. cap. vii. §. xv.

10. An Papæ competat, convocare concilia generalia, in eis præsidere, & auctoritatem infallibilem eis conferre? XXXVIII. *Decimo* quæritur, an Pontifici Romano, jure competat, concilia *generalia* convocare, in eis *præsidere*, eorumque decretis auctoritatem *infallibilem* conferre? Pontificii, solis fere *Gallis* exceptis, Papæ proprium esse volunt: α. indicere & convocare *generalia* concilia, quæ constent ex Episcopis, Cardinalibus, Abbatibus & ordinum Generalibus: β. eisdem *præsidere* per legatos, ac consessum *moderari*: γ. eis *auctoritatem* conferre, per quam decreta eorum, non tantum *infallibilis* sint veritatis; sed talis etiam *potestatis*, sine ulteriore examine, in eis acquiescendum sit. Reformati, synodi convocationem, aut ad *Ecclesiam* referunt; aut ad *Magistratum*, si fidelis sit, ut diximus §. xxvii. præsidium duplex agnoscunt: *politicum*, quoad ea quæ pertinent ad ordinem *externum*; & *ecclesiasticum*, quoad ea quæ *spiritualium* disquisitionem & decisionem concernunt: auctoritatem denique canonum synodalium, *divinam* esse & infallibilem, quatenus materia congruit cum verbo *divino*; *humanam* autem & fallibilem, quatenus decisio fit per homines fallibiles. Proinde negant *jus* convocandi, præsidendi, & auctoritatem *infallibilem* conferendi, esse penes Pontificem Romanum. Eo quod: 1. hujus potestatis, Pontifex nullas possit proferre *tabulas*: Quod 2. *jus universalis* Episcopi, cui hæc omnia superstruuntur, parag. *præcedenti* Pontifici, justis rationibus, ademerimus. Quod 3. Jus convocandi consessus ecclesiasticos, *extraordinarios* quidem, sub V. œconomia, fuerit penes supremum Magistratum, Judaicum, per §. xxvii. Urgent nihilominus in contrarium Pontificii: A. Quod hoc juris *Petrus* acceperit à Christo Joh. xxi. 15.— Luc. xxii. 32. & exercuerit Act. xv. 7.— &, per *successionem*, Pontifex. Resp. Utrumque falsum esse, nos §. *præced.* & lib. v. cap. viii. §. xv. ostendimus. Nec textus citati quicquam habent, de convocatione aut præsidio Synodorum, nec de Synodis, nec quicquam, quod non spectet ad quosvis ministros 1 Pet. v. 2. Quod B. *Pontifex* V. T. hoc *jus* habuerit Deut. xviii. 9. 10. 11. proinde & Pontifex N. T. habeat. Resp. Utrumque falsum est, nec enim habuit Pontifex V. T. quod loco citato, nihil prostet, vel de *Pontifice*; vel de *convocatione* synodi; nec si habuisset, in Papam, qui jure divino est *non ens*; sed in Pontificem Christum, *verum* ejus antitypum Heb. vii. viii. ix. derivatum fuisset. Quod C. in *nomine* Christi indici & haberi debeant Matth. xviii. 18. Resp. 1. Ergone in nomine *Pontificis*? 2. in nomine Christi agere, est *obsequio* mandati, & fiducia gratiæ Christi agere Matth. xxviii. 19. Act. iii. 6. dum ergo sic convocat *Magistratus* fidelis; in nomine *Christi* convocat. Nec 3. ibidem quicquam dicitur de synodis, aut convocatione synodorum.

(Margin notes beside this paragraph: "Argumenta." where the arguments begin; "Objectiones." where the objections begin.)

11. An Papa sit Antichristus. XXXIX. *Undecimo* quæritur, an *universalis* ille Episcopus, qui omnia illa sibi arrogat, quæ Christo competunt, seu Papa Romanus, sit magnus ille *Antichristus*? Per Anti-Christum hic non intelligimus, *gregarium* quemvis Christi & doctrinæ ejus inimicum, quo sensu venit 1 Joh. ii. 28. 2 Joh. vs. 7. conf. Phil. iii. 18. & *quilibet* hæreticus, Anti-Christus est; sed *egregium* illum de quo 1 Joh. ii. 18. sive ille (ex virtute particulæ ἀντὶ) talem notet, qui est *pro* Christo, seu *vice* ejus; sive qui est *contra* Christum; sive utroque modo: quod Anti-Christus se gerat *pro* Christo, & *contra* eum. Sic alio nomine ὁ ἀντικείμενος indigitatur 1 Tim. v. 14. 2 Thessal. ii. 4. *bestia* Apoc. xiii. 11. & *Pseudo-Propheta* Apoc. xvi. 13. & xix. 20. & xx. 10. cujus sedes *Sodoma* & *Ægyptus* Apoc. xi. & xii. item *Babel* cap. xvii. & xviii. mystice appellatur. Cujus etiam *spiritus jam* tempore Apostolorum, *erat in mundo* 1 Joh. iv. 3. quando, *mysterium iniquitatis*, jam tum *peragebatur* 2 Thess. ii. 7. & *ultima* jam *aderat hora*, in qua *multi Antichristi exstarent* 1 Joh. ii. 18. idque in ψευδαδέλφοις Gal. ii. 4. & ψευδαποστόλοις 2 Cor. ii. 13. qui tandem se exonerabant, in Episcoporum πρωτοκαθεδρίαν, nominatim Episcopi Romani. His prælibatis, Pontificii simpliciter negant, *Papam* esse Antichristum: quod in eo, omnis eorum causa vertatur. Protestantes affirmant, ita ut per Antichristum intelligant, universam *seriem* Episcoporum Romanorum, quæ fluxit ab aliquot retro seculis: eo quod omnia, quibus Antichristum hunc designavit Scriptura, in Pontificem Romanum, exactissime quadrent: si enim cum eo conferas, ea quibus: 1. Paulus Antichristum designat 2 Thess. ii. 3. 4.— quod: (α) quod sit futurus *auctor* & *caput* ἀποστασίας, à Christo & doctrina ejus; apparebit in collatione doctrinæ Christi, quoad legem & Euangelium, cum doctrina Papæ, in concilio Tridentino repetitæ & sancitæ: (β) quod sit *homo ille peccati*: ex flagitiis constatus; apparebit in *vitiis* Paparum, testibus Platina, Mantuano, Lyrano, scriptoribus Pontificiis (γ) quod sit *filius perditionis*, h. e. perditus & perdens alios; patebit

(Margin notes beside this paragraph: "Quid & quis Antichristus." beside the definition; "Argumenta partis affirmantis." beside the Protestant position; "Primum ex 2 Thess. II. 3. 4.—" beside the first argument.)

patebit vel ex Jure Canonico Dist. xl. cap. *si Papa* (δ) quod *se opponat Christo*, non *aperta*, quali Judæi & Muhamedani; sed *occulta*, & Christianissimi professione larvata oppositione: apparebit in Papæ *vita*, moribus Christi humilis & mansueti, planè contraria; in *regimine* Papæ mundano, terrestri, spirituali ac cœlesti Christi, plane contrario; in religione, religioni Christi, prorsus adversa: (ε) quod *se efferat supra omne, quod dicitur Deus & numen* hoc est, supra *Magistratus* & Monarchas; apparet in Papa, quando diabolico fastu, ad *pedum* suorum oscula, suos adigit; quando *Angelorum* Judicem se jactat; quando Sacramenta, a Christo instituta, mutat, mutilat, aut plane nova superinducit: (ζ) quod *sedeat in templo Dei tanquam Deus, præ se ferens se esse Deum*: apparet in Papa, quando in Ecclesia, ut *numen* aliquod se ostentat: quando sibi *absolutam jus* vendicat in eam: quando honores usurpat divinos: quando *nomen* ipsum Dei, sibi sumere, aut ab aliis sibi delatum, admittere non veretur (η) quod *exlex* (ἄνομος) *sit*, quatenus facit quod lubet: apparet in Papa, quando in divinis, voluntas ei est pro ratione: quando nullius legibus subjici, & à nemine judicari vult: (θ) quod *adventus ejus, est ex efficacia satanæ, cum omnipotentia, & signis & prodigiis mendacibus, fraudibusque injustitiæ*: apparet in Papa, quando mendacia & fallacia *miracula*, sudorem, lachrymas, risus, incessus statuarum, sanationes ægrorum ad sanctorum reliquias & monumenta, crepat: quando ex pane & vino, se corpus & sanguinem Christi creare docet.

Secundum ex 1 Joh. IV. 3. & 1 Tim. IV. 1. 2. 3. 4.

Si 2. conferas quibus Johannes 1 Joh. IV. 3. & Paulus 1 Tim. IV. 1. 2. 3. 4. Antichristum designant, quod nim. A. negaturus sit *Christum in carne venisse*, indirecte equidem & *interpretative*; quod Papa facit, sugillando variis modis Christi munus *propheticum*, *sacerdotale & regium*: reipsa *negando*, Christum esse unicum & perfectum Ecclesiæ Servatorem: *asfirmando*, se, quasi Prophetam, ex cathedra pronunciantem, perinde *infallibilem* esse, ac Christum: se item esse Principem Sacerdotum, summumque Pontificem, qui Christum in Missa sacrificet: se esse Regem Regum, Dominum dominantium, caput ac sponsum totius Ecclesiæ catholicæ: item destruendo proprietates *humanæ* Christi naturæ, in transsubstantiatione: retinendo innumeras ceremonias & umbras *legales*, quibus, Christum in carne venisse, negatur. Quod B. *prohibiturus* sit *conjugium*: hoc Papa facit in Clericis suis: Quod C. delectum *ciborum* sit introducturus: hoc Papa facit, prohibendo certis temporibus esum *carnium*. Quod D. utrumque horum facturus sit *insigni cum hypocrisi*: hoc Papa facit, quando in his singularem *sanctimoniam* collocat, dum alias, scortationes & adulteria facilius tolerat, quam conjugium, aut esum carnium temporibus prohibitis.

Tertium ex Apoc. XIII. 11.

Si 3. conferas ea, quibus Antichristum Johannes repræsentat Apoc. XIII. 11. quod sub specie *humilitatis*, usurpaturus sit supremam in omnes *potestatem*, cum ecclesiasticam, tum politicam; perpetraturus miracula, & per ea seducturus homines; formaturus *novam* religionem; ad ejus professionem nolentes *coacturus*, excommunicatione & persecutione; nomine suo habiturus *numerum* bestiæ: ea exactissime quadrant in Papam: α. nominat se *servum* servorum. β. arrogat sibi *utramque* potestatem, spiritualem & temporalem, γ. crepat *miracula*, eaque facit Ecclesiæ suæ notas, δ. fingit novam *religionem*, quoad genus doctrinæ, & cultus idololatrici, ε. ad ejus professionem volentes nolentes *cogit*, fulminibus excommunicationum & persecutionum, ζ. gerit *numerum* nominis bestiæ, qui est sexcentorum sexaginta sex, in nomine Λατεῖνος, jam olim ab Irenæo observatum.

Quartum ex Apoc. XVII. 5. 9. 18.

Si denique 4. conferas ea, quibus idem Johannes, Antichristum notat Apoc. XVII. 5. 9. 18. quando: α. sedem ei tribuit *Babylonem* magnam vs. 5. non *Chaldaicam* illam, quæ jam olim, cum suo axiomate monarchico defecerat, ex prædictione Jesaiæ; sed *Italicam* sive Romanam, id quod Jesuitæ, aliis intenti, & ipsius rei evidentia convicti, jam non amplius diffitentur; urbem, quæ *septem* colles habeat, quos omnes agnoscunt in Roma; quando β. *regimen* ipsi tribuit in Reges terræ. vs. 18. Nunquid hæc omnia, evidentissime conspicua sunt in Papa, cujus sedes est Babylon Romana, urbs ἑπτάλοφος, ubi regimen habet in Reges terræ? Omnia ista, aliaque plura Antichristi indicia, à nostris spissis voluminibus, sunt monstrata & appplicata Pontifici Romano.

Pontificiorum Antichristus.

Pontificii, quo vim horum aliorumque argumentorum, commodius declinent; sibi fingunt Antichristum, qui futurus sit *unus* tantum homo, religione *Judæus*, ex tribu *Dan*, qui restauraturus sit politiam & cultum *Judaicum*, ipsumque *templum* Hierosolymitanum, regnaturus tantum per *tres* annos cum dimidio, cujus tempore, Enochus & Elias reversuri sint ex paradiso, cum illo dimicaturi, ab illo interficiendi, sed qui tertio die sint *resurrecturi* à morte: qui porro Antichristus *orbem* sit subacturus, usque dum à Christo in monte Oliveti vincatur & interficiatur. Sed cum nec *Judæi* ex tribu Dan Messiam exspectent: nec cultus Judaicus unquam restituendus sit: nec tantillo temporis spatio tanta fieri possint, & illa omnia quæ de Antichristo prædicta sunt, aliaque Pontificiorum, tam futilia sint, ut ex professo refutari non mereantur: operam nostram paulo utilius impendemus, examinandis Pontificiorum objectionibus.

Objectiones partis negativæ. prima.

Causantur: A. Antichristum fore *hostem* Christi, & ejus æmulum, qualis non sit Papa. Resp. 1. Hostis & æmulus futurus erat, non *professus*; sed *occultus*: *agno* si-

similis Apoc. XIII. 11. *revelandus* à Christo 2 Theff. II. 8. Tum 2. talis est hostis & æmulus Christi Pontifex, qui se gerit pro Christo, atque etiam doctrina, cultu & gubernatione, se Christo opponit. B. Antichristus una tantum futurus secunda, est *singularis* persona Joh. V. 43. ἄλλος, qui est Antichristus 2 Theff. II. 3. 4. ὁ ἀντικείμενος, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, cum articulo 1 Joh. II. 22. & IV. 3. ὁ ἀντίχριστος Apoc. XIII. & XVII. ψευδοπροφήτης Resp. Est una persona; sed in *serie*: hinc à suis temporibus Antichristum Paulus diducit 2 Theff. II. 7. & Johannes eum, jam tum *fuisse* in mundo, & nihilominus *venturum* dicit 1 Joh. II. 18. & in Apocalypsi cap. XIII. & seq. historiam ejus, longis temporum intervallis distinguit. Ergo ἄλλος Joh. V. 43. indefinitè quemvis impostorem & pseudo-Christum notat, prout Matth. XXIV. 24. & articulus ὁ, sæpe personam notat ἀόριστον, ut Matth. XII. 35. Marc. II. 27. & τὸ κατέχον, Imperatores Romanos communiter notat: & τὸ δεύτερον θηρίον, non magis cum articulo enunciatur, quam τὸ πρῶτον. tertia, C. Antichristus adhuc *venturus* est, quia: α. Euangelium nondum prædicatum est in toto orbe, quod fieri debet ante adventum Antichristi Matth. XXIV. 14. quia β. Imperium Romanum necdum plane abolitum est, juxta 2 Theff. II. 7. quia γ. necdum venit Enoch & Elias Apoc. XI. 3. quia δ. necdum cessant publicæ religionis ceremoniæ & exercitia, ut futurum tempore Antichristi Dan. XI. 31. quia ε. necdum constat de *nomine* & charactere bestiæ: quia ζ. inter ipsos Protestantes, necdum convenit de tempore adventus Antichristi, quando alii illum referunt ad ætatem Apostolorum; alii ad Constantinum M. alii ad Phocam, alii ad Carolum M. alii ad Henricum IV. Resp. Antichristus omnino venit, nec quicquam in contrarium valent ratiunculæ adversariæ: Matth. XXIV. 14. non aliud dicitur, quam ante *finem* seculorum, Euangelium ubique prædicatum iri, non autem ante Antichristum: 2 Theff. II. non dicitur Imperium Romanum, ante Antichristum, *simpliciter* destructum fore; sed Romæ tantum & in Italia, ἕως ἐκ μέσου γένηται, scil. τῆς Ῥώμης: Apoc. XI. nihil habetur de Enocho & Elia, venturis ante Antichristum; sed de duobus tantum *testibus*, seu *paucis* tantum veritatis assertoribus: nec locus Dan. XI. 31. de Antichristo; sed Antiocho Epiphane loquitur: & quamvis apud Protestantes Antichristi *nomen* ignoraretur, utpote occultum & mysticum, potest nihilominus in rerum natura *existere*; sed non ignoratur apud Protestantes, nomen numerale bestiæ, græcum λατεῖνος, & hebræum רומיית, vel ut alii, רומית. Constat etiam inter Protestantes, de *tempore* adventus Antichristi: nempe ætate Apostolorum, ipsum venisse in hæreticis: tempore Constantini M. in ambitiosis Episcopis, velut prodromis: tempore Phocæ, quoad potestatem spiritualem: tempore Caroli M. quoad translationem imperii: tempore Henrici IV. & deinceps, etiam quoad potestatem temporalem. His gradibus paulatim venit, & ad supremum tyrannidis culmen ascendit. D. Antichristus Judæus erit, Judæorum quarta, Messias, è meretrice nasciturus, tribu Dan. Resp. His næniis, ne Bellarminus quidem, multum tribuit. E. Antichristus imperii *sedem* habiturus est quinta, Jerosolymis, in templo Domini restaurando, ut constat, partim ex Apoc. XI. 8. partim ex 2 Theff. II. 4. Resp. Apocalypsis sedem ipsi tribuit in urbe *septicolli*, habente tum imperium in Reges terræ Apoc. XVII. 9. scil. Roma, in qua mysticè Dominus noster crucifixus dicitur, in membris suis Apoc. XI. 8. Nec templum, de quo 2 Theff. II. 4. notat aliud quam *Ecclesiam*, sicut 1 Cor. III. 16. & VI. 19. 2 Cor. VI. 15. 16. F. Papa non *ne-* sexta, *gat* Patrem & Filium, item Christum venisse in carne; sicut Antichristus 1 Joh. II. 22. 23. & IV. 3. Resp. Non negat *aperte* Papa; nec Antichristus apertè negaturus prædicitur: sed negat Papa *occulte*, ipso facto, sicut jam ante ostendimus ex parte. G. Papa *miracula* Antichristi non præstat, ignem septima, de cœlo non elicit, imagini bestiæ loquelam non tribuit &c. Apoc. XIII. Resp. Tribuuntur ista miracula Antichristo, non *proprie*; sed *allegorice*, propter analogiam effectuum: & sic etiam competunt Papæ, qui ignem seu *fulmina* anathematum vibrat in imperatores: tribuit *loquelam* bestiæ, condito imperio Papæ cæsareo, simili priori, cujus statuta edictaque omnia, à Papa præcipue, vim suam habent. H. Papa *regna* multa non est adeptus, octava, per fraudem Judæorum, quod de Antichristo dicitur Dan. VII. & XI. Resp. Loquuntur capita Danielis, proprie de Antiocho Epiphane, ejusque victoriis, contra Syriæ & Ægypti Reges. Et, si in his typus fuerit Antichristi; etiam in Papa impleta cernuntur, quando universam suam potestatem, non nisi fraudibus & tyrannide sibi acquisivit. Conferri poterunt Antagonistæ Pontificiorum, in his ex professo occupati.

12. An Ecclesiæ ministris prohibitum sit matrimonium?

XL. *Duodecimo* quæritur, an ullis Ecclesiæ ministris, prohibitum sit *matrimonium?* Ne opes Ecclesiasticæ, quæ præcipuum præstant monarchiæ papali fulcrum, ex conjugio, in liberos diffluerent; visum Pontificiis est, statuere, quod clericis (hoc est, eis personis ecclesiasticis, quæ circa sacrificium missæ, immediate aut mediate occupantur; sive *dignitatem* gerant, ut Episcopi, Metropolitani, Cardinales, Papæ (sive *ordines* superiores, ut Subdiaconi, Diaconi, & Sacerdotes) fas non sit contrahere *matrimonium*. Idque, seu jure *divino*, ut nonnullis placet; seu jure *ecclesiastico*, ut aliis videtur. Protestantes statuunt, ut

Rationes sententiæ negativæ.

quibusvis; ita & ecclesiasticis omnibus, fas esse contrahere matrimonium. Eo quod: 1. conjugium *quibusvis*, Scriptura permittat Heb. XIII. 4.

Nomi-

Nominatim 2. *Ecclesiasticis* 1 Tim. III. 2. 3. Tit. I. 6. 1 Cor. IX. 5. Idque 3. *exemplis* conjugatorum Apostolorum confirmet, Petri, Johannis Matth. VIII. 14. & XIX. 27. 29. 1 Cor. IX. 5. quibus accedit exemplum Philippi Euangelistæ Act. XXI. 8. 9. Quod 4. præceptum *cœlibatus*, doctrinæ Antichristi ac dæmoniorum accenseatur 1 Tim. IV. 3. Quod 5. non omnes Ecclesiæ ministri, dono continentiæ instructi sint; adeoque ex præscripto divino, teneantur matrimonium inire. Conf. Matth. XIX. 10. 11. cum 1 Cor. VII. 9. Accedat 6. quod cœlibatus ille, originem ducat, ab Essæis, Marcionitis, Encratitis, Montanistis, Origenianis aliisque hæreticis. Obnituntur tamen Pontificii: A. Quod cœlibatus sit inter *requisita* Episcopi Tit. I. 8. *σωφρόνα καὶ ἐγκρατῆ*. Resp. 1. Hac ratione cœlibatus esset juris *divini*, quod plerique Pontificii negant. 2. Episcopatus, apud adversarios, jure divino differt à presbyteratu, diaconatu, subdiaconatu, proinde solus *Episcopus* hic ad cœlibatum obstringeretur. 3. *σωφροσύνη* non Ecclesiasticis tantum præscribitur; sed *quibusvis* 1 Tim. II. 9. 15. 2 Tim. I. 7. prout etiam *ἐγκράτεια*, quæ proinde abstinentiam notant, non à conjugio (quomodo enim alioquin, *Episcopum unius uxoris virum*, *habentem liberos* Tit. I. 6. juberet esse *ἐγκρατῆ*) sed ab impuris quibusvis *cupiditatibus*. Quod B. *militibus* spiritualibus, quales sunt clerici, Paulus interdicat omnia quæ impediunt, proinde & conjugium 2 Tim. 2. 4. Resp. (1) Sunt qui *ita* habent uxores; acsi *non* haberent 1 Cor. VII. 22. (2) Datur uxor ad *auxilium*, non ad impedimentum Gen. II. 18. 20. (3) Sic etiam *curam* propriæ domus, Apostolus *Episcopo* prohibeet, quam tamen in priori Epistola exserte præscribit. Quod C. conjugati, ab usu matrimonii jubeantur abstinere ad *tempus*, ut precibus possint vacare 1 Cor. VII. 5. sed clericis *semper* est vacandum precibus Resp. 1. Jubet ut abstineant ad preces, non ordinarias; sed *extraordinarias*, cum jejunio conjunctas: *ad jejunia & preces*. 2. Etiam conjugatos jubet *indesinenter orare* 1 Thess. V. 17. Luc. XVIII. I. & sic, juberet *omnes* indesinenter abstinere à conjugii usu. Quod D. in V. T. statis vicibus, quando appropinquandum erat ad Deum, Sacerdotibus incumbebat, vacare ab usu matrimonii Exod. XIX. II. & XIX. 15. & XXVIII. 43. 1 Sam. XXI. 6. 1 Paral. XXIV. 5. proinde & Sacerdotibus N. T. hoc incumbit, & *perpetuo* quidem, quia quotidie & quasi continue sacrificent. Resp. Non dantur sub N. T. præter Christum *Sacerdotes* proprie dicti. 2. Nec Sacerdotibus tantum; sed & plebi, certis casibus, ibidem præscribitur abstinentia à coniugii actibus. 3. Pertinuit hoc ad ceremonialia V. T. jam abrogata. Interim 4. & Sacerdotes conjugati erant.

Objectiones sententiæ affirmativæ.

13. An XLI. *Decimotertio* quæritur, an verbi divini ministris liceat, ab Ecclesia *stipendium* accipere? Anabaptistæ negant: Reformati affirmant, licere stipendium accipere, non quidem ut *mercedem* pro labore; est enim hoc mercenariorum: nec ut *pretium*, pro verbo; est enim hoc simoniacum: sed ut *liberius* seipsos totos impendant sacris: nec ut per prædicationem verbi, *vivant* ex stipendio; sed vivunt ex stipendio, ut verbum prædicent. Sic ideo statuunt, quia: 1. Servator Euangelii ministrum, velut operarium, mercede sua dignum pronunciat Matth. X. 10 quia 2. hoc ex professo Paulus docet 1 Cor. IX. 4–14. ac proinde 3. idem hoc Ecclesiæ mandat Gal. VI. 6. 1 Tim. V. 17. 18. quia 4. ministris V. T. Deus de honesta sustentatione prospexit Levit. XXVII. 30. Num. XV. 20 21. Deut. XXVI. 2. &c. proinde, ex communi æquitate, idem competit ministris N. T. Nec in contrarium valet, quod objiciunt, ex: A. Ezech. XXXIV. 2. 3. de pastoribus, qui seipsos pascunt. Resp. Reprehenduntur enim *carnales* illi pastores, qui *suis* duntaxat commodis carnalibus intenti sunt, & gregem negligunt. B. Ex Matth. X. 7. 8. *gratis accepistis, gratis date*. Resp. Neque enim pro stipendio ministri *vendunt*, aut verbum Dei; aut laborem suum in verbo: hoc autem *solum* est; quod Servator ibidem prohibet. C. Ex Act. XX. 34. 35. 1 Thess. II. 9. Resp. Neque enim Paulus à *quibusdam* Ecclesiis, stipendium propterea non admisit, quod sibi simpliciter non *liceret* 1 Cor. IX. 4. 5. 6. 12. sed quod, peculiaribus causis, propter *calumniatores*, hoc sibi, tum, & sic, non expedire judicaret vers. 12. 15. 2 Cor. XI. 7. 8. 9. 12. D. Ex eo, quod sit *simonia* species. Resp. Esset, si verbum Dei, aut laborem suum in verbo, *venderent* pro stipendio, tanquam precio; non est autem, dum accipiunt stipendium, ut liberius *laborent* in verbo.

verbi ministris liceat ab Ecclesia stipendium accipere?

Rationes sententiæ affirmativæ.

Objectiones sententiæ negativæ.

Pars practica.

Praxis occupatur:

XLII. Praxis hujus loci occupatur, *primo* circa *glorificationem* Dei, qui ministerium in Ecclesia constituit, in quo splendet gloria: 1. *sapientia*, qua non *immediate* voluit agere cum Ecclesia, (prout potuisset, atque etiam subinde fecit Gen. II. & III. & XVII. Exod. III. & XX. &c.) quod hic agendi modus, peccatoribus accidat *intolerabilis* Exod. XX. 19. Jes. XXXIII. 14. neque per *Angelos* (prout etiam subinde fecit Jud. II.— Matth. II. 13. Luc. II. 9.) quod & horum præsentia ac conversatio, hominibus *gravis* sit & molesta vers. 10. Marc. XVI. 5. 6. sed per homines *ὁμοιοπαθεῖς* Act. XIV. 15. cum hominibus, *humano* more: in quo etiam 2. splendet gloria *humanitatis*, *φιλανθρωπίας*, gratiæ & beneficentiæ, qua omni tempore, in hunc usque diem, & tam *liberaliter*, Ecclesiæ suæ prospexit, de pastoribus seu ministris, omne

1. Circa glorificationem Dei.

omne genus: *extraordinariis* qui fundamentum ponerent, voce & ſcripto, infallibilem credendi & vivendi regulam condendo; *ordinariis* qui fundamento extraordinariorum ſuperſtruerent. Quâ, ſub N. T. compnimis, miniſtros dedit, qui ei de *ſpiritualibus* proſpicerent: Doctores, *paſtores presbyteros*; qui de corporalibus, *diaconos* Jer. III. 15. & VII. 25. Eph. IV. 11. 12. Tandem 3. & gloria *omnipotentiæ*, qua per miſeros *homunciones*, quorum *ſpiritus eſt in naribus* eorum Jeſ. II. 22. qui non niſi *vaſa lutea* ſunt 2 Cor. IV. 7. homines ſpiritualiter *mortuos* vivificare Eph. II. 5. à peccato & morte ad ſe convertere, illuminare, & *ſortem* inter ſanctos conferre voluit Act. XXVI. 18. Occupatur inquam praxis talis miniſterii, circa glorificationem Dei, ut hæc omnia agnoſcamus *corde*, celebremus *ore*, referamus animo grato, & conſilio Dei, per miniſterium hominum, converſionem noſtram molienti, nunquam obſtrepamus Luc. VII. 30.

2. Circa miniſterii dignitatem & præſtantiam.

XLIII. Occupatur *ſecundo* praxis, circa *dignitatem* & præſtantiam miniſterii eccleſiaſtici. Utpote quod: 1. ipſe Deus 2 Cor. V. 18. ipſe Chriſtus Eph. IV. 11. pura putâ *gratia*, dedit: quod 2. ipſe *Chriſtus*, in diebus carnis geſſit Matth. IV. 17. Rom. XV. 8. quod 3. cariſſimis ſuis *amicis*, Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis, Euangeliſtis commiſit Eph. IV. 11. quod 4. dedit, ut occupetur circa hominum *animas*, toto mundo precioſiores Matth. XVI. 26. Marc. VIII. 37. Pſal. XLIX. 9. eaſque convertendas à *morte ad vitam* Jac. V. 20. Act. XXVI. 18. Quod 3. miniſtri in hoc ſint *συνεργοὶ τοῦ Θεοῦ* 1 Cor. III. 9. Quod proinde 6. Dominus velut *legatos* ſuos, tanti ſuo modo, eos æſtimet quanti *ſeipſum* Matth. X. 40. 41. 42. Luc. X. 16. Quos etiam 7. glorioſiſſimis *nominibus* ac titulis: *Patrum* 2 Reg. II. 12. 1 Cor. IV. 5. *legatorum* 2 Cor. V. 20. Eph. VI. 20. *Epiſcoporum* Act. XX 28. *Angelorum* Apoc. I. & II. exornet. Quod 8. Paulus, unus è primariis miniſtris, hujus dignitatis cogitatione, exclamet *τίς πρὸς ταῦτα ἱκανός*! 2 Cor. II. 16. Quibus etiam 9. Chriſtus ſui miniſterii, glorioſiſſimum *præmium* addicit Dan. XII. 3. 2 Tim. IV. 7. 8. Quos, ex his omnibus 10. *duplici honore dignos* pronunciat Apoſtolus 1 Tim. VI. 17.

Modus.

Circa hanc miniſterii dignitatem & præſtantiam, praxis ad hoc occupatur, ut: *α.* ab *una* parte miniſtri ſibi ſollicitè *caveant*, ne: (1) dignitate functionis ſuæ inflati, *ſuperbiant* 1 Tim. III. 6. 2 Cor. XII. 7. Gal. VI. 13. ſeque ſupra *clerum* extollant 1 Pet. V. 3. ſed ex adverſo cogitent, ſe non Dominos; ſed *miniſtros* conſtitutos eſſe 1 Cor. III. 5. ne (2) *turpi* converſatione, dignitati & præſtantiæ functionis ſuæ, maculam inurant Jud. verſ. 12. Mal. II. 9. Conf. Act. XXIII. 2. 3. quin potius (3) *fidelitate* ac virtute, functionem ſuam glorioſam *glorificare* magis magiſque nitantur Rom. XI. 13. ſeque ſuis *reverendos* præſtent 1 Tim. IV. 11. 12. Marc. VI. 20. ut *β.* ab *altera* parte, populus eccleſiaſticus, *magnifaciat* miniſterium & miniſtros 1 Cor. IV. 1. 1 Theſſ. V. 12. 13. Rom. X. IX. Phil. II. 29. 30. Deumque veneretur, qui & ſibi indulgeat *efficax* verbi miniſterium Matth. IX. 37. 38. Luc. X. 2. & ſemel indultum, *perpetuum* eſſe jubeat Apoc. II. 5.

3. Circa requiſita & affectiones miniſtrorum.

XLIV. Occupatur *tertio*, circa requiſita & *affectiones* miniſtri, quas Apoſtolus explicat 1 Tim. III. 2--11. Tit. I. 6. 7. 8. 9. Nim. ratione: 1. *doctrina*, ut ſit *διδακτικὸς* 1 Tim. III. 2. *tenax fidelis illius ſermonis, qui doctrinam facit, ut poſſit etiam exhortari per doctrinam ſanam, & contradicentes convincere* Tit. I. 9. *potens item in Scripturis* Act. XVIII. 24. 25. Hoc eſt, ut ſit inſtructus: *α.* ab *una* parte, ſufficienti *doctrina* ſeu peritiâ linguarum, artium, hiſtoriæ, Theologiæ dogmaticæ, elenchticæ, exegeticæ, practicæ: *β.* ab *altera* parte, dono *ἑρμηνείας* 1 Cor. XII. 14. 26. quo poſſit *communicare* quæ novit. 2. Ratione *converſationis*, ut ſit *ἀνεπίληπτος* 1 Tim. III. 2. *ἀνέγκλητος* Tit. I. 6. 7. non quidem ut ſine peccato *omni* Pſal. CXLIII. 2. cum Heb. IX. 7. nec ut ſit extra calumnias adverſariorum: ſic enim ne Servator quidem ipſe fuit *ἀνέγκλητος* Matth. XI. 19. Joh. VIII. 48. ſed ut *juſtam* reprehendendi cauſam, nemini præſtet Rom. II. 19--25. exemplo Zachariæ Luc. I. 6. & Pauli Phil. III. 6. Act. XXIV. 13.-- Ratione 3. *œconomia*, ut: *α.* ſit *unius uxoris maritus* 1 Tim. III. 2. 2 Tit. I. 6. qui *β. fideles liberos habeat*, non *obnoxios crimini luxus*, aut *contumacia*. Ibid. qui *γ.* ſuæ domui *bene* præſit 1 Tim. III, 4. 5. adeo ut domum ſuam faciat *Eccleſiolam*, aliis in exemplum Philem. verſſ. I. 2. Ratione 4. *virtutum*, quibus ſit: (a) *σώφρων temperans* 1 Tim. III. 2. Tit. I. 8. *μὴ πάροινος*, Ibid. verſ. 7. Jeſ. XXVIII, 7. & LVI. 1 Conf. Levit. X. 9. (b) *κόσμιος modeſtus*, ornatus, urbanus, civilis: tam quoad *externa* corporis, mores geſtus, veſtitum aliaque; quam quoad *interna* ſpiritus, quo olim ſpectabat veſtitus Sacerdotum *κόσμιος* Exod. XXVIII. 2. futurus eis monitorium ornatus *interioris* Pſal. CXXXII. 9. cum XCIII. 5. & XCV. 14. (4) *φιλόξενος hoſpitalis* 1 Tim. III. 2. Tit. III. 8. quam virtutem, & in aliis quibusvis, paſſim Deus commendat Rom. XII. 13. Heb. XIII. 2. 1 Pet. IV. 9. Matth. XXV. 42. (d) *φιλάγαθος, amans boni* Tit. I. 8. non iracundus, non percuſſor verſ. 7. 1. Tim. I. II. 3. *ἄμαχος*. Ibid. 2 Tim. II. 24. non clamoſus Jeſ. XLII. 2. 3. Matth. XII. 19. 20. ſed *mitis* Gal. VI. 1. qui *malos ferre poſſit cum patientia* 2 Tim. II. 24. (e) *liberalis*, *ἀφιλάργυρος, μὴ αἰσχροκερδής· ἀλλ' ἐπιεικὴς* 1 Tim. III. 2. Mich. III. 5. II. 12. 2. Pet. II. 3. 14. (f) *humilis, μὴ αὐθάδης* Tit. I. 7. non *inflatus* 1 Tim. III. 6. qui *dominari* velit clero 1 Pet. V. 2. Ratione

sione 5. *maturitatis*, ut non sit νεόφυτος 1 Tim. III. 6. tam ratione *ætatis*, nimium juvenis; quam imprimis ratione *studiorum*, indoctus; qualem, Chrysostomus νεοκατηχήτον appellat. Ratione 6. *extraneorum*, ut tota sua conversatione, se talem præstet, qui *bonum testimonium habeat, etiam apud hos, qui foris* sunt 1 Tim. III. 7. Occupatur autem, circa hæc ministrorum requisita, praxis, in gratiam: A. *Candidatorum*, ἐπισκοπῆς ὀρεγομένων 1 Tim. III. 1. ut in hæc *omnia*, omnes animi nervos intendant, nec ante ad ministerium se *aptos* credant; quam, si hæc *omnia*, quadam saltem mensura, fuerint affecuti. B. *Presbyteriorum*, si quando *vocatione* ministrorum, aut *examinatione* candidatorum, occupandi sunt Tit. I. 5. 6. ut his omnibus probè exquirendis intenti sint, nec admittant, nisi quos tales experti fuerint 1 Tim. III. 9. C. *Ministrorum* ipsorum, ut in his requisitis, se continuò *exerceant*, magis magisque proficere, & aliis se *exemplar* præstare, nitantur 1 Tim. IV. 7. 8. Tit. II. 7. 8.

Quorsum.

XLV. Occupatur *quarto*, circa actus ministerii: I. seu magis *communes* & publicos, quales sunt: α. *prædicatio* verbi 2 Tim. IV. 2. de qua §. seq. paulò distinctius. β. *dispensatio* Sacramentorum: Baptismi Matth. XXVIII. 19. S. Cœnæ 1 Cor. XI. 23. Luc. XXII. 19. *Hoc facite* — γ. preces & δοξολογίας 1 Tim. II. 1. δ. exercitium *disciplinæ* ecclesiasticæ Matth. XVI. 19. Joh. XX. 22. 1 Cor. V. 3. 4. 5. (a) reprehendendo ἀπεριτμήτους 1 Tim. IV. 2. & II. 25. Jes. LVIII. 1. Ezech. XIII. 18. & III. 19. Jes. LVI. 10. (b) excitando ad *resipiscentiam* Act. XXVI. 18. 2 Tim. II. 25. 26. (c) orando pro *contumacibus* Luc. XXIII. 34. (d) recipiendo *resipiscentes* 2 Cor. II. 6. 7. (e) excludendo à communione ecclesiastica *contumaces* Matth. XVIII. 17. 1 Cor. V. II. 2 Thess. III. 14. 2 Joh vers. 10. Seu 2. magis *privatos*, tam domesticos Act. XX. 20. quam personales 1 Thess. II. II. Peculiariter versus: (α) *inconversos*, eos adducendo ad *pœnitentiam* Act. XXVI. 18. 2 Tim. II. 25. 26. Matth. IV. 17. (β) *ignaros*, erudiendo Rom. II. 19. 20. & XII. 7. (γ) *debiles*, confirmando Apoc. III. 2. Act. XIV. 22. (δ) *contristatos* ac dejectos animo, consolando & erigendo 1 Thess. V. 14. & I. II. Jes. XL. 1. (ε) *ægrotos*, invisendo Matth. XXV. 36. eosque præparando ad mortem Jes. XXXVIII. 1. (ζ) *omnes*, convenienter suæ *ætati* 1 Tim. V. 1. 2. & *statui* ac conditioni, tractando 1 Cor. IX. 19. 20. 21. 22. Matth. VII. 9. In his autem omnibus, minister occupari debet: A. *Fideliter*, ut minister Domino suo inserviens, non *sua*; sed *Domini* sui, quærendo 1 Cor. II. 12. Phil. II. 21. Jes. LVI. II. Conf. Col. III. 22. 23. 24. B. *Laboriosè* & diligenter 1 Thess. II. 9. & III. 5. 2 Thess. III. 8. 1 Tim V. 17. non *desidiosè* & negligenter Jes. LVI. 10. Jer. XLVIII. 10. C. *Prudenter* & ἀνδρείως Col. I. 28. 2 Pet. III. 15. cuilibet suum dispensando 2 Tim. II. 15. 1 Cor. III. 1. 2. Heb. V. 15. Matth. VII. 9. neglectis παρέργοις 2 Tim. II. II. 14. *necessariis* frequentius & fervidius insistendo Act. XV. 28. Luc. X. 41. 42. D. *Dependenter* in omnibus à Deo, & à Christo Rom. XV. 18. 1 Cor. XV. 10. 2 Cor. III. 4. 5. 6. nihil *propriis* viribus conando, aut propriis laboribus adscribendo 1 Cor. III. 5. 6. 7. E. *Patienter*, non tantum ferendo *malos* 2 Tim. II. 24. Gal. VI. 1. sed etiam *mala* 1 Cor. IX. 12. 2 Cor. XI. 23. — 29. 2 Tim. I. 8. F. *Ardenter* cum zelo 2 Cor. XI. 29. 2 Tim. I. 8. F. *Ardenter* cum zelo 2 Cor. XI. 2. Act. XXII. 3. G. *Graviter*, mansuetudini, pro re nata, admiscendo *severitatem* 2 Cor. XIII. 1-5. Gal. III. 1. cum IV. 19. 20. 2 Tim. IV. 2. Tit. I. 12. 13.

4. Circa actus ministerii.

Quomodo circa omnia ista occupari debeat Minister.

XLVI. Occupatur *quinto*, & imprimis quidem, circa publicam verbi divini *prædicationem* 2 Tim. IV. 2. Act. V. 42. 2 Cor. V. 18. 19. monetque ministros, ut verbum Dei prædicent: I. *methodice* 2 Tim. II. 15. certo ordine, non *fervato* tantum; sed & auditoribus *manifestato*, ut filum concionis assequi, memoriæ committere, & cum suis repetere possint: sine quo omnis perit usus & efficacia concionis. *Optimam*, seu praxi commodissimam methodum, delineavimus peculiari diatriba, 2. *Perspicue*, ad captum vel *rudissimorum* 1 Cor. XIV. 18. 19. absque *obscuris* ac phaleratis loquendi modis; ad fastum dicentis; non *ad* ædificationem auditorum spectantibus 1 Cor. II. 4. 5. Sic cum suis Israëlitis Moses egit, imponendo *velum* faciei, cum ad populum vellet loqui Exod. XXXIV. 30. — Huc Servator tam frequens fuit in *parabolis* Matth. XIII. — Sic Apostoli & Euangelistæ, stylo usi sunt *plano*, facili, vulgari. 3. *Fideliter* Matth. XXV. 21. 23. sunt enim ministri *dispensatores*, in quibus non exigitur nisi *fides* in dispensando 1 Cor. IV. 1. 2. qua *totum* Dei consilium auditoribus patefaciant Act. XX. 27. & quidem pro cujusque ætate, statu, conditione, quod etiam est ὀρθοτομεῖν 2 Tim. II. 15. Porro 4. *humiliter*, ut *non seipsos prædicent*; sed *Christum Jesum Dominum*, se verò non aliter quam *servos* 2 Cor. IV. 5. Gal. I. 10. nec *proprium* honorem sectentur; sed *Christi*: exemplo Baptistæ Joh. III. 30. 31. Insuper 5. *prudenter* Prov. XI. 30. Col. I. 9. 28. non *carnali* quidem astutia 2 Cor. I. 12. sed *spirituali*, qua capiendis & lucrifaciendis Christo *animabus*, qualicunque, ita loquar, *pia* fraudulentia sint intenti. Conf. 2 Cor. XII. 16. 17. seipsos *omnibus* ad omnia accommodando, ut *ex omnibus*, aliquos saltem lucrifaciant 1 Cor. IX. 19. 20. 21. 22. Adhæc 6. nihilominus *audacter*, & cum pio *zelo* Act. IV. 20. Jer. XX. 9. Jes. LVIII. 1. lingua accensa à carbone, de altari sumpto Jes. VI. 6. 7. quin potius à Spiritu S. q. *ignea* Act. II. 3. 4. Etiam 7. *laboriosè* & frequenter 2 Tim. IV. 2.

5. Circa prædicationem verbi.

prædica sermonem, insta tempestive & intempestive, ut *abundent in opere Domini* 1 Cor. XV. 58. non *canes muti sint, & somnolenti, jacentes, diligentes dormitare* Jes. LVI. 10. Ezech. XXXIV. 2. 4. Zach. XI. 17. Adhæc 8. *exemplariter* Tit. II. 7. 1 Pet. V. 3. Matth. V. 16. Conf. Jud. VII. 17. nec sicut *Pharisæi*, qui magna ligabant, & digito non movebant Matth. XXIII. 4. Tandem 9. *constanter* Act. VI. 4. 1 Tim. IV. 15. 16. & 2 Tim. III. 14. Act. XXVI. 22.

6. Circa officia Ecclesiæ versus ministros. XLVII. Occupatur *sexto*, circa officia *Ecclesiæ* versus ministros verbi, nim ut: 1. ministros à Deo ad se missos, *admittant* & recipiant omni promptitudine Phil. II. 29. Gal. IV. 14. Matth. X. 40. 41. Ut 2. labores quos sibi impendunt, *grato* animo agnoscant 1 Thess. V. 12. Ut 3. *amore* reciproco, amantes animarum suarum pastores, complectantur 2 Cor. XI. 11. cum 1 Thess. V. 12. Ut 4. cum amore *honorem* & reverentiam conjungant 1 Tim. V. 17. eis, tanquam Dei œconomis 1 Cor. IV. 1. legatis 2 Cor. V. 20. *συνεργοῖς* 1 Cor. III. 6. 9. Angelis Gal. IV. 13. omnem *reverentiam* præstent: quemadmodum Cornelius Petro Act. X. 33. Conf. Jud. XIII. 17. Atque etiam, ut 5. ipsis velut præpositis suis *obsecundent* Heb. XIII. 17. *verbum ad hortationis sufferant* vers. 22. Deut. XVII. 10. & officia sibi præstanda, obsequendi animo *exquirant* Act. II. 37. Ut porro 6. eos adversus quamvis illatam violentiam, *defendant* Rom. XVI. 4. Ut insuper 7. de externis *vivendi mediis*, liberaliter ipsis prospiciant Gal. VI. 6. 1 Cor. IX. 7—12. Ut 8. pro ipsis *orent* Eph. VI. 18. 19. 2 Thess. III. 1. Act. IV. 24. cum vers. 29. & XII. 5.

7. Circa efficaciam & fructus ministerii. XLVIII. Occupatur *septimo*, circa *efficaciam* & fructus ministerii, ut horum quisque conetur fieri particeps. Est enim *ministerium reconciliationis* 2 Cor. V. 18. 19. *resipiscentia* Act. XXVI. 18. *adificationis* Eph. IV. 12. in his & similibus est *efficacia* ministerii; horum ergo nisi facti fuerimus *participes*, *frustra* nobis impensum fuerit ministerium Gal. IV. 11. Phil. II. 16. 1 Thess. II. 1. frustra gratia 2 Cor. VI. 1. & quam horrendum hoc est judicium! Heb. VI. 7. 8. Jes. V. 2.— Luc. XIII. 6— Matth. XXI. 33. 44. Jes. LV. 11. cum 2 Cor. II. 16.

Causæ ministerii inefficacis & otiosi. Quo autem efficaciam ministerii felicius *assequamur*; juvabit: ab *una parte* præcipuas *sterilitatis* causas perspicere: quarum *prima* est, cor *durum* Matth. XIII. 15. Ezech. XXXVI. 26. 27. *peccatis onustum, cupiditatibus variis actum* 2 Tim. III. 6. Heb. III. 12. 13. & IV. 2. *secunda* est *Satanas* Matth. XIII. 19. Zach. III. 1. 2. *tertia*, *Deus* ipse, horrendo quidem; sed justo judicio Jes. VI. 9. Matth. XIII. 14. Marc. IV. 12. Luc. VIII. 10. Joh. XII. 37. 38. 39. 40. Rom. XI. 8. *quarta*, *ministri*, aridâ suâ, ac tepidâ ministrandi & agendi ratione Joh. XVI. 2. Jes. LVI. 10. Apoc. III. 1. 2. neglectu *disciplina* ecclesiasticæ 1 Cor. V. 5. 6. *exemplo* pravæ conversationis Matth. XXIII. 3. 4. *quinta* est, cujusque *negligentia* & socordia in usu ministerii Jac. 1. 23. 24. Matth. XIII. 2. 3. 4. 19. Proinde, si *fructus* ministerii feliciter velimus carpere; in virtute Dei, adnitendum est quovis modo, ut hæ causæ *tollantur*: tum *ab altera parte* juvabit, rationem tenere seu *media*, quibus sub ministerio efficace constituti, ministerii fructus & efficaciam consequamur. Fiet hoc, si: 1. prævià convenienté *præparatione*, actus ministerii, annunciationem verbi, dispensationem Sacramentorum, aliosque subeamus, nim. cum corde: *α. pœnitente* & fideli Heb. IV. 2. 1 Pet. II. 1. 2. *β.* curis temporalibus & bioticis *vacuo* Matth. XIII. 7. 22. qui seipsum totum possit eis impendere 1 Tim. IV. 15. *γ. avido*, & quasi sitiente 1 Pet. II. 2. cum Luc. I. 53. Psal. CXIX. 131. *δ. humili* Psal. XXV. 9. 1 Pet. V. 5. *ε. patulo*, & parato quod *recipiat* circa exceptionem, quævis sibi oblata Act. X. 33. Apoc. III. 20. Psal. LXXXI. 11. 12. Jer. XLII. 3. 5. *ζ. obediente* & practico Psal. CXIX. 33. 34. Joh. VII. 17. Luc. VIII. 15. Ezech. XXXIII. 31. 2 Paral. XXXVI. 13. Heb. III. 7. 8. *η. fideli*, quod arreptis promissionibus divinis, benedictionem è cœlo fidenter *exspectet* Heb. IV. 2. cum Jes. XLV. 17. atque etiam *ϑ.* devotis *precibus* ambiat Prov. II. 3. 5. Jac. I. 5. Fiet 2. si, quotiescumque actus ministerii circa nos exerceantur, nos habeamus: 1. velut coram *Deo* Act. X. 33. Psal. XVI. 8. profunda *submissione* & reverentia Heb. XII. 28. 29. Gen. XXVIII. 16. hæc pellet omnem temeritatem Prov. XXIII. 1. 2. congregabit vagabundas cogitationes Psal. CXIX. 113. studiosos reddet, qui fructus ministerii percipiamus, eique nos conformemus Deut. V. 29. cum 2. si cum *devotione* animi, intensissimaque diligentia Jes. XXXII. 3. Act. XVI. 14. si 3. cum *judicio* & discretione Matth. XV. 10. Job. XXI. 11. 1 Cor. II. 13. 14. si 4. cum *affectu* prono, ministerium circa nos occupatum, experiamur Act. II. 41. Psal. CXIX. 162. & vers. 16. Fiet tandem 3. si post exceptos ministerii actus: *α* eorum *gustum* constanter asservemus Heb. II. 1. 2. Luc. II. 51. & VIII. 15 *β* asservatum *meditemur* serio Phil. IV. 8. Deut. IV. 39. Ps. CXIX. 15. meditatum, continuo ad *praxin* traducamus Deut. V. 1. Psal. CXIX. 60. conf. Jac. I. 25.

Media quibus ministerium redditur efficax.

CA-

CAPUT TERTIUM,

DE

ECCLESIÆ SACRAMENTIS,

Gen. XVII. 11.

Erit in signum fœderis, inter me, & inter vos.

Applicationis medium secundum est in Sacramentis.

I. Diximus *primum* medium, quo fidem Deus excitat, & Ecclesiam colligit; succedit *secundum*, quo excitatam fidem, & collectam Ecclesiam confirmat & obsignat, quod est in *sigillis*, quæ Sacramenta vulgo appellantur. De his agendum nobis, primo *generalius*, tum specialius de singulis. Generalior Sacramentorum natura repræsentatur. Gen. XVII. 11.

Pars exegetica.

Textus exponitur.

II. *His verbis, instituendo circumcisionem in Sacramentum Ecclesiæ*, Sacramenti generalem naturam; *repræsentat: idque ex partibus suis essentialibus, nim.*

1. Signo, והיה לאות, & erit in signum. והיה, & erit, *scil. non tantum sibi; sed & semini tuo, seu posteritati tuæ, adeoque* institutio *Sacramenti significatur*, לאות, in signum; *& dum instituit insignum, una opera indigitat, in eo esse naturam Sacramenti in genere, quod sint signa fœderis gratiæ: eo quod Sacramenta ordinarie, signa in Scripturis appellentur* Gen. IX. 12. 13. 17. Rom. IV. 11. Exod. XII. 13. *Est autem signum duplex, vel* repræsentans *rem, seu præteritam ἀναμνηστικὸν; seu præsentem, διαγνωστικὸν seu futuram προγνωστικὸν: vel* certificans *insuper, & tum demum est* Sacramentum, *à quo* sigillum *appellatur* Rom. IV. 11. *Hinc Sacramenta sunt* signa, *non tantum nude* repræsentantia; *sed etiam* obsignantia. *Nec etiam hic est negligendum, quod Deus circumcisionem dixerit* fœdus *suum* vs. 9. 10. *dum in textu dicit* signum *fœderis, per Metonymiam signati pro signo: significaturus, Sacramenta esse proprie* signa *rei obsignatæ, licet phrasi Sacramentali, etiam sint ipsa res obsignata, propter* unionem *illam sacramentalem, qua, qui signis legitime utitur, eadem opera particeps fit rei significatæ: unde panis in S. Cœna appellatur* corpus *Christi*, Luc. XXII. 19. *calix, N.* fœdus *in sanguine Christi* Luc. XXII. 20. *Baptismus*, lavacrum regenerationis Tit. III. 5. *Pascha*, Christus Exod. XIII. 9. *cum* 1 Cor. V. 7. *Ut una opera hic indigitetur, Sacramenti materia & forma, nim.* unio *inter signum & rem significatam.*
2. Significato, fœderis, ברית, *cujus vocis* vim *alibi diximus* lib. III. cap. XII. §. VI. *Intelligitur autem fœdus, non* naturæ *seu legale, utpote quod abrogatum est, propter ejus violationem, saltem respectu eorum, qui sunt sub fœdere gratiæ, proinde hic non indigitatur, nisi fœdus* gratiæ, *per quod Deus voluit esse, Deus Abrahami & seminis sui electi. Interim duæ notantur hujus fœderis partes contrahentes:* inter me & te: *ut significetur, fœdus quod repræsentant & obsignant Sacramenta, non μονόπλευρον esse, quod vel ex parte* Dei *solius; vel ex parte* hominum *tantum offeratur; sed δίπλευρον, ex utraque parte. Quamvis enim partes hic non sint utrebique* æquales, *& homo non ita sit sui juris, ut possit in fœdus, seu consentire, seu non; unde Deus etiam ab Abrahamo non* exserte *stipulatur consensum: attamen ex natura fœderis, consensum exigit, licet implicitum, ut* libere *stipulata officia præstet, velut* populus spontaneus, *unde tacite, non obloquendo: Abrahamus fœdus sibi oblatum à Deo, admittit. Hinc partes contrahentes exprimuntur: nim.*

A. Deus, inter me, *ut intelligamus, Deum non nude* partem *esse; sed primam; quin non partem tantum, &* primam *quidem, seu independentem; sed fœderis quoque* auctorem, *à quo* fœdus Dei *passim nominatur. Promittebat autem Deus, in hac confœderatione cum Abrahamo peculiariter:* 1. *se fore* Deum *ipsius* vs. 1. 7. 8. *H. e. se, seipsum, & omnia sua, ei beatificando impensurum* Gen. XV. 1. *tum* 2. *se ipsum egregie multiplicaturum, ipsumque Patrem plurimarum gentium facturum* vs. 4. 5. *ex quo Reges complures essent nascituri* vs. 6. *imo Patrem omnium credentium* Rom. IV 11. *Porro* 3. *se ipsi terram Canaan, idque in æternam possessionem* vs. 8. *scil. in pignus patriæ cœlestis; daturum. Insuper* 4. *se uxorem ejus fœcundaturum, ut ex ea quantumvis nonagenaria filius nascatur, ferè in Reges populorum profundens* vs. 15. 16. *Quin &* 5. *se Ismaëli, quantumvis impio, benedicturum, scil. quoad temporalia, ut duodecim Principes ex eo nascantur* vs. 20. *Stipulabatur autem: a Ut se*

agnoscat & habeat pro Deo omnisufficiente vs. I. *β. ut ambulet in conspectu suo, fide & resipiscentia. γ. ut fœdus suum servet*, vs. 9. *religiose præstando promissa fœderis δ. ut signum ac sigillum, constanter observet* vs. II.—15. *Conf. quæ in hanc rem occurrent* lib. VIII. cap. I. §. XXII.

B. Ecclesia, & inter te, *scil. Abrahamum, cui tamen construendum* semen *ejus* vs. 7. cum mere naturale, *excepto solo Ismaële* vs. 21. *& postmodum etiam Esave; cum suis Edomitis: tum* mere spirituale, *omnes scil. illi qui* ambulaturi *essent* in vestigiis Patris Abrahæ Rom. IV. II. 12. 16. 17. Gal. III. 29. *tandem & naturale ac spirituale* simul. *Conf.* Lib. VIII. cap. I. §. XX. *Abrahamus equidem Deo nihil condicit seu promittit* exserte, *quod se ad omnia ejus postulata*, natura *obstrictum agnosceret, interim* tacendo *omnia recipit ejus postulata: nec etiam quicquam* exserte *stipulatur à Deo, quod fidelem agnosceret qui promittebat; nisi quod stipulabatur, seu orabat potius vitam Ismaëlis* vs. 18. *Proinde mutuus partium consensus, qui est de essentia fœderis, adfuit: sed ex parte* Dei explicitus: *ex parte* Abrahami, implicitus.

Pars dogmatica.

Fœdus suum cum Ecclesia Deus certissimis signis & sigillis confirmare voluit.

III. Usitatum ergo est apud Deum, fœdus suum cum Ecclesia, certis roborare *signis & sigillis*. Ita factum deprehenditur: penes fœdus naturæ, confirmatum *duplici* signo: arboris *vitæ*, & scientiæ *boni* & *mali* Gen. II. 9. 17. penes fœderis gratiæ: *α.* primam renovationem cum Noacho & suis, *Arcam* Gen. VI. 18. cum I Pet. III. 20. & 2 Pet. II. 5. & *Iridem* Gen. IX. 12. 13. 14. 15. 16. pro signis fœderis dixit r penes *β.* fœderis ejusdem secundam renovationem cum Abrahamo, *Circumcisionem* constituit Gen. XVII. 9. 10. II. penes *γ.* tertiam renovationem cum Israële sub Mose, circumcisioni junxit *Pascha* Exod. XII.-- sacrificia, universamque legem *ceremonialem*: penes *δ.* solenne fœderis gratiæ complementum sub Messia, duplex signum constituit, *Baptismum* Matth. XXVIII. 19. cum I Pet. III. 21. & S. *Cœnam*, abrogatis circumcisione & paschate Matth. XXVI. 26. 27. 28. Quin & *ε.* æternæ collationis, & perfectæ possessionis, signum præstare voluit in sabbatismo *septimi* diei Heb. IV. 8. 9. 10.

Probatur scripturis.

& rationibus.

IV. Rationes hujus consilii esse possiut: I. ut ad nostram *infirmitatem* se Deus demitteret: quamvis enim solum Dei verbum, nobis sufficere posset, & deberet etiam; voluit tamen *signa* & *sigilla* adjicere, quo promissiones fœderis, non tantum *audiremus*; sed etiam *videremus*; & sensibus externis perciperemus Jes. VII. 9. 10. II. & XXXVIII. 7. tum 2. ut per *sensibilia* ad *intelligibilia*, spiritualia, cœlestia & æterna nos deduceret. Joh. III. II. 12. Porro 3. ut, sicut per *sensus externos*, auditum simul & visum, mors & peccatum nos occupaverunt Gen. III. 6. cum Jer. IX. 21. ita per easdem *sensuum* fenestras, mortis & peccati remedium propinaret. Denique 4. cum omnis nostra cognitio, plerumque à *sensibus* incipiat; eo quod, secundum Philosophos, nihil sit in intellectu, quod non ante fuerit in *sensibus*; cumque omnis nostra institutio, quamdiu in hac sumus imperfectione, per *signa* fiat, non ea tantum quæ *auditui* exponuntur; sed ea etiam quæ *visui* patent: visum Deo, in spiritualibus etiam, quæ fœdus gratiæ concernunt, ordine sueto cum Ecclesia agere.

Consideratio vocis: etymologica,

V. Quo igitur *naturam* horum signorum commodius repræsentemus; ordiendum à *voce*. *Sacramentum* communiter *rem sacram* notat, seu usui sacro destinatam. Auctoribus latinis notabat: I. *pecuniam* sive pignus, à litigantibus, apud Pontifices, in loco sacro depositum, quo multabatur qui causa cadebat. 2. *Jusjurandum* ritu sacro peractum: qua notione in re militari frequenter usurpatur. Apud Scriptores *ecclesiasticos*, notat quodvis mysterium, quemlibet ritum sacrum, quo arcana spiritualia, velabantur adumbrabanturque: vox à Tertulliano primum usurpata legitur. Et quatenus sigilla fœderis peculiariter notat, non *uno* sensu semper venit: quandoque A. solum *elementum* sacramentale notat Gen. XVII. II. Rom. IV. II. quandoque B. totum *complexum* sacramentale, prout signum comprehendit & rem significatam I Pet. III. 21. Græcis *μυστήριον* frequenter dicitur, quo *partim* arcana religionis Christianæ dogmata I Tim. III. 16. Eph. V. 32. *partim* signa & *sigilla* fœderis gratiæ designabant: tum quod occulta Græcorum sacra, multiplicibus olim constabant ritibus; tum, quod externi illi ritus, arcanam significationem haberent. Scriptura rectius *signa fœderis* appellat Gen. IX. 12. 13. & XVII. II. *sigilla justitiæ fidei* Rom. IV. II. *signa* simpliciter Exod. XII. 13. *ὑποδείγματα* Heb. VIII. 5. & IX. 23. *ἀντίτυπα* I Pet. III. 21. quæ denominationes longe significantiores sunt, quamvis vulgato jam *sacramenti* usui, nolimus obstrepere.

homonymica. synonymica.

Definitio Sacramenti:

VI. Quantum ad *rem*, Sacramentum brevissime definitur: *signum & sigillum fœderis gratiæ*. Hic: I. *signum* dicitur, h. e. tale quid, quod per immediatam sui perceptionem, alterius rei cogitationem ciet: sive cum ea re nexum habeat *naturalem*, ut est in signis *naturalibus*, v. g. quando fumus, ignem significat præsentem: sive *moralem* tantum, ex institutione oriundum: & talia demum signa sunt Sacramenta. Cum autem signa, vel: *α.* rem *præteritam* repræsentent, qualia sunt *ἀναμνηστικὰ*, memoriæ refricandæ inservientia Jos. IV. 6. vel *β. præsentem*, qualia *δεικτικὰ*, Ezech.

XX.

xx. 2. Deut. vi. 8. vel γ. *futuram*, qualia sunt *προγνωστικὰ* Jes. vii. 11. 14. tenendum, quod in Sacramentis hæc omnia coëant. Nec tantum signum dicitur: sed etiam 2. *sigillum* Rom. iv. 11. quatenus non nude *repræsentat*; sed etiam repræsentando *confirmat*, & promissa obsignat, habetque rationem testimonii divini *secundarii*, quo testimonium illud *primarium*, quod in promissione continetur, respectu nostri specialiter confirmatur. Est denique 3. Sacramentum signum & sigillum, *fœderis gratiæ* Gen. xvii. 11. Matth. xxvi. 28. cum Exod. xxiv. 8. Idque ab *utraque* parte Gen. xvii. 11. *inter me, & inter vos*, quatenus illis, & *nobis* Deus promissiones suas obsignat; & nos vicissim *Deo* obsequia nostra. Fœdus etiam obsignat, non *internum* tantum, quod est inter Deum, & quemque verè *fidelem* privatum; sed etiam *externum*, quod est inter Deum & totam quandam societatem: sive *nationalem*, prout fuit sub V. T. scil. inter Deum, & universam nationem Judaicam; sive quomodocunque *ecclesiasticam*, quomodo sub N. T. communionem membrorum Ecclesiæ alicujus particularis obsignant 1 Cor. x. 17.

Materia Sacramenti:

VII. *Materiam* ergo Sacramenti, duo ingrediuntur, signum & res significata. א. *Signum* rursus duplex, nim. α. *repræsentans*, quod est elementum: 1. *visibile* & palpabile, prout patet inductione omnium Sacramentorum ordinariorum, utriusque œconomiæ. 2. *à Deo* institutum, ut docent omnia Sacramenta: quod alias ineptum sit quidvis, ad significandum & obsignandum nobis fœdus gratiæ. β. *applicans*, seu usus elementorum, ritusque illi, quibus, vel *dispensantur* à ministro; vel *accipiuntur* à populo. Duplex illud signum, junctim concurrit ad constitutionem Sacramenti: adeo ut extra *usum*, elementa; nec *ante* nec *post* sint Sacramenta. ב. *Significata* res, spiritualis 8t & invisibilis, nim. fœdus gratiæ, ejusque, Mediator pariter & beneficia, de quo lib. v. cap. 1. actum est.

Forma Sacramenti est unio sacramentalis.

VIII. *Forma* autem, est *unio* signi cum re significata: non α. *corporalis*, per contactum & coëxistentiam procurata, qualis est inter duos asseres, glutine constrictos: nec β. *imaginaria*, qualis est inter oculum videntem, & rem visam: nec γ. *spiritualis* propriè, qualis est inter Christum & fidelem: sed δ. *sacramentalis*, qua, licet res significata, in signo non contineatur, & multo minus signum naturaliter sit; virtute tamen institutionis & *promissionis* divinæ, talis est inter signum & signatum nexus *moralis*, ut, qui convenienter institutioni divinæ, accipit signa, simul accipiat rem significatam: ut patet in circumcisione Gen. xvii. 7. 11: in Paschate Exod. xii. 13. in Baptismo Marc. xvi. 16. Gal. iii. 27. Rom. vi. 4. in S. Cœna 1 Cor. x. 16. Præsupponunt istam unionem, phrases omnibus Sacramentis, utriusque œconomiæ, communes; quibus significatum enunciatur de signo, v. g. quando circumcisio dicitur *fœdus* Gen. xvii. 9. 10. ritus paschalis, *sacrificium*, *transitus* Exod. xii. 27. Baptismus, *lavacrum regenerationis* Tit. iii. 5. calix, *novum testamentum* Luc. xxii. 20. petra, *Christus* 1 Cor. x. 4. Fundamenta istius unionis, tria observantur: 1. *Similitudo* & analogia, inter signum & significatum, quæ in omni Sacramento necessario præsupponitur, ut patet inductione. 2. *Institutio* divina, quæ *mandatum* complectitur, quo *officium* hominibus imponitur, utendi elementis ad istum finem sacrum; & *promissionem*, quæ fidem utentibus facit, se non frustra sic usuros. Talis institutio, inductione confirmatur, omnium utriusque testamenti Sacramentorum: ejus verbum, dicitur *consecratio*, *benedictio*, *sanctificatio*, *separatio*. 3. *Usus*, auctoritate divina præscriptus, cujus tanta vis est, ut ejus defectu, huic aut illi, corpore præsenti, & accipienti, illud non sit Sacramentum, quod aliis est maxime efficax. Fundatur hac *unione* sacramentali, sacramentalis phraseologia, qua: (1) signum prædicatur de re significata: ut quando sanctificatio cordis, dicitur circumcisio Rom. ii. 29. (2) res significata de signo, quando v. g. circumcisio dicitur fœdus Gen. xvii. 11. panis, corpus Christi Matth. xxvi. 26. (3) effectum significati enunciatur de signo v. g. quando Baptismo tribuitur regeneratio Tit. iii. 5. (4) proprietas signi, tribuitur rei significatæ, ut quando fractio, quæ competit pani, tribuitur corpori Christi 1 Cor. xi. 24. (5) proprietas rei significatæ, tribuitur signo, ut quando Baptismo externo, tribuitur remissio peccatorum Act. xxii. 16. Quæ phraseologia, in aliis etiam negotiis, non raro usurpatur v. g. Gen. xli. 26. 27. Dan. iv. 20. 21. 22. & vii. 17. 23. 26. Matth. xiii. 37. 38. 39. Apoc. xvii. 9. 12. Ab hac etiam *unione* sacramentali, nec institutionem & promissionem divinam, est mutatio elementorum (non *naturalis* quidem; sed *moralis* seu relativa potius, ratione usus sacri) & conversio qualiscunque *mystica* in res significatas, quam Græci *τροπὴν*, *μεταβολὴν*, *μεταστοίχειωσιν*, *μεταποίησιν*, & Latini olim, sano sensu, *transsubstantiationem* appellabant, quatenus substantia supponitur pro substantia, quam in *μετουσίαν* naturalem, postea q. transsubstantiaverunt.

Hujus fundamenta, tria.

Hujus consectarium in phraseologia sacramentali.

Auctor Sacramentorum.

IX. *Auctor* Sacramentorum, solus est *Deus*, ut patet: (1) inductione perpetua, Circumcisionis Gen. xvii. 7. 9.—. Paschatis Exod. xii.—baptismi Matth. xxviii. 18. 19. S. Cœnæ 1 Cor. xi. 23. (2) rei ipsius natura, quatenus Deus *solus* beneficia Sacramentis promissa, præstare potest: atque eo etiam (3) quod Sacramenta sint actus religionis maxime solennes, quales, citra dubium,

Admini-
stri.

bium, solus Deus instituere potest Exod. xx. 18. 19. Jes. xix. 13. Matth. xv. 9. Jac. iv. 12. *Administri* vero, illi *soli* sunt, quibus verbi publice annunciandi potestatem fecit Matth. xxviii. 19. 20. qui hinc *dispensatores mysteriorum* Dei audiunt 1. Cor. iv. 1. 2. His, licet omnino incumbat *fideliter* administrare, convenienter præscripto auctoris, non tamen adscribenda est Sacramenti, vel dignitas, vel efficacia: cum hæc, præsupposito legitimo usu, ex sola pendeat divina *promissione* Matth. iii. 11.

Finis Sacramentorum quintuplex.

X. *Finis* Sacramentorum communis, est: 1. homini, humano more, per sensibilia signa, repræsentare & *offerre* (*accipite* Matth. xxvi. 26.) fœdus gratiæ, ejus Mediatorem, omniaque beneficia; invitare ad præstandam fœderis conditionem, h. e. accipiendum viva fide Christum Matth. xxvi. 26. *accipite, hoc est corpus meum*, cum Joh. i. 12. tandem præstita conditione, obsignare *justitiam fidei* Rom. iv. 11. cum Gen. xvii. 11. Fœdus autem istud obsignat, non ex parte *Dei* tantum, *ero Deus tuus*; sed etiam ex parte *nostri*: *erimus tibi populus* Jer. xxxi. 1. 2 Cor. vi. 18. scil. pro natura fœderis, quæ consistit in ὁμολογίᾳ, seu consensu mutuo. 2. *Contestari* communionem sanctorum, h. e. non unionem tantum, quam cum *Christo* habemus ut Capite; sed communionem insuper, quam colimus cum *omnibus* illis, qui ejusdem unionis sunt consortes, velut cum membris 1 Cor. x. 16—22. & xii. 12. 13. Hinc 3. *refricare*, imo continuam facere memoriam, fœderis gratiæ, omnium ejus beneficiorum, & communionis sanctorum Exod. xii. 14. 17. Luc. xxii. 19. 1 Cor. xi. 26. Insuper 4. veræ religionis & Ecclesiæ *tesseras* præstare, quibus profiteatur veritatem Christianam, agnoscaris veræ Ecclesiæ membrum, discriminens ab infidelibus & hæreticis Act. ii. 41. quo etiam spectabat olim circumcisio, cum universo apparatu ceremoniali, tanquam μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ Eph. ii. 14. quando infideles, *præputiatos* designabant 1 Sam. xvii. 26. 36. Jes. lii. 1. & in Ecclesia primitiva, qui Christum profitebantur, & in Ecclesiam recipiebantur, continuo baptizabantur Act. ii. 38. 41. & ix. 18. & x. 48 & xvi. 33. atque etiam, constantiam *in doctrina & communione*, contestabantur fractione panis Act. ii. 41. Conf. 1. Cor. x. 20. 21. Tandem 5. his omnibus *fidem* confirmare & munire, unaque salutem æternam efficaciter promovere Marc. xvi. 16. Act. ii. 38. cum vs. 40. 1 Pet. iii. 20. 21.

Verbi & Sacramentorum, convenientia & differentia.

XI. Ex dictis facili negotio colligi potest, *convenientia & differentia* verbi & Sacramentorum. Utrobique enim idem repræsentatur gratiæ fœdus, idem ejus Mediator, eadem beneficia: sed verbum *promittit*; Sacramentum *confirmat* & obsignat Gen. xvii. 11. cum Rom. iv. 11. verbum *generat* fidem; Sacramentum *alit*, nutrit, firmat: verbum *communius* operatur respectu quorumvis, ad productionem fidei; Sacramentum *restrictius*, ratione fidelium, ad confirmationem fidei productæ: verbum *absque* Sacramentorum usu servare potest; *non* autem usus Sacramentorum absque verbo: verbo promissiones & beneficia fœderis spiritualia, *audimus*; Sacramentis etiam, suo modo, *videmus*. Ut Sacramentum non sit nisi verbum *visibile*, quo & audiendo, & videndo, & contrectando, magis confirmaremur in fide nostra 1 Joh. i. 1. Psl. xxxiv. 9.

XII. Sunt autem Sacramenta, vel fœderis *operum*, arbor vitæ, & arbor scientiæ boni & mali, de quibus ex professo monuimus lib. iii. cap. xii. §. xx. xxi. vel fœderis *gratiæ*. Hujus Sacramenta spectant, vel ad *vetus* Testamentum, vel ad *novum*. *Vetus* Testamentum Sacramenta habuit: A. Extraordinaria, nim. 1. *Arcam* Gen. vi. 18. *statuam fœdus meum tecum*, & *ingredieris arcam*, collati cum Heb. xi. 7. & 1 Pet. iii. 20. 21. Est enim hic, tum fœdus gratiæ, tum symbolum significans & obsignans, *ingredieris arcam*. 2. *Iridem* Gen. ix. 12.—18. Conf. Jes. liv. 9. 10. & Apoc. iv. 3. & x. 1. & Ezech. i. 28. 3. *Columnam* igneam & nubeam Exod. xiii. 20. 21. 22. Num. xii. 5. cum 1 Cor. x. 1. 2. & Psal. cv. 39. porro 4. *Mare rubrum* Exod. xiv. 15—cum 1 Cor. x. 1. 2. Insuper 5. *Manna* Exod. xvi. 3—cum Joh. vi. 31—36. & 1 Cor. x. 2. 3. Adhæc 6. *aquam ex rupe* Exod. xvii. 2—8. cum 1 Cor. x. 4. Erant quatuor posteriora Sacramenta V. T. *ambulatoria* & transitoria. B. *Ordinaria* duo: alterum *generationis* spiritualis, nim. *Circumcisio* Gen. xvii. alterum *nutritionis*, nim. *Pascha* Exod. xii. de quibus nos capp. duobus sequentibus, σὺν θεῷ paulo distinctius. *Novum* Testamentum, nulla habet *extraordinaria*, ac *duo* tantum *ordinaria*, ordinariis V. T. analoga: Baptismum Matth. xxviii. 18. 19. S. Cœnam Matth. xxvi. 26. 27. de quibus per capita duo sequentia, si Deus volet, ex professo. Hujus loci tantum est *collatio* Sacramentorum veteris & novi Testamenti: quoad 1. *convenientiam*: α. in generali *signorum* natura, & relatione ad rem significatam β. in *auctore*, Deo γ. re *significata*, Christo cum beneficiis suis δ. instrumento *applicationis*, quod utrobique fœdus idem obsignent, per fidem nostram accipiendum. Unde ἀντίτυπα, h. e. ducti ex eodem exemplari typi, eademque forma signati, & spectantes ad eundem Christum imagines, appellantur 1 Pet. iii. 21. quod latius exsequitur Paulus 1 Cor. x. 1. 2. 3. 4. quoad 2. *Discrepantiam*, in accidentalibus & circumstantialibus conspicuam; (a) in signis & ritibus *externis*, quæ sub N. T. magis sunt naturalia & simplicia, adeoque minus mutabilia (b) in numero (c) utendi commoditate majore sub N. quam

Sacramentorum distributio.

Ordinaria.

Sacramenta N. T. duo.

Collatio Sacramentorum V. & N. Testamenti.

quam sub V. T. (d) objecti amplitudine, quod illius, circa solos Abrahamidas fuerint occupata; quando hujus, ad omnes gentes se profundunt (e) significandi claritate & efficacia (f) duratione (g) euangelicâ suavitate; cum V.T. nonnihil rigoris legalis importarent. Ut recte, *pauca pro multis, factis facillima, intellectu augustissima, observatione castissima*, Augustinus appellet N. T. Sacramenta.

Quæritur.

Pars Elenchtica.

1. An vox, Sacramenti, in Ecclesia sit ferenda?

XIII. Quæritur *primo*, an Sacramenti *vox*, in Ecclesia sit ferenda? Sociniani, non tam *vocis*, quam *rei* odio, rejiciunt, ut commodius alia quoque nomina, sibi exitialia. v. g. Trinitatis, personæ, satisfactionis &c. eliminare possint. Anabaptistæ, eo quod sit ἄγραφος, negligunt. Pontificii calumniantur, nos vocem ferre non posse. Reformati, denominationem ἔγγραφον, præferunt quidem Latinæ, vulgo ignotiori; non tamen, vel *rejiciunt*, vel *negligunt*: teste experientia, omnium Theologorum nostrorum, & Scriptorum Ecclesiæ nostræ symbolicorum. Imo nec eliminandam censent, eo quod: α. civitatem ecclesiasticam, longa possessione, obtineat: nec β. ulla justa eliminandi ratio suppetat, atque etiam γ. re salva, circa vocem receptam altercari, prohibitum existiment 2 Tim. II. 16. Nec habent Sociniani & Anabaptistæ, quod in contrarium causentur, quam quod vox sit ἄγραφος. Verum, cum res significata sit ἔγγραφος, & Scriptura, non Latine loquatur; sed Hebraice & Græce; quæstio tota huc veniet: an voces אות, σημεῖον, σφραγὶς, sint reddendæ per *signum*, aut *sigillum*: an per *Sacramentum*? & sic pure philologica fiet.

2. An Sacramentum commodius definiatur, per actionem, quam per signum?

XIV. *Secundo* quæritur, an Sacramentum accuratius definiatur per *actionem*, quam per *signum*? Pontificii & Lutherani, quo commodius obstetricentur suæ transubstantiationi, & consubstantiationi; accuratius per *actionem*, quam per *signum* definiri existimant. Reformati contrarium malunt, eo quod: 1. Scriptura sic statuat Gen. XVII. 11. Rom. IV. 11. 1 Pet. III. 21. Quod 2. actio & signum sint *disparata*, toto genere diversa; proinde, cum Sacramentum, ipsis adversariis consentientibus, definiri possint per *signum*; manet, non posse definiri per *actionem*. Quod 3. actiones illæ, quæ sunt de perfectione aut essentia Sacramenti, illud non ut actiones simpliciter; sed ut actiones significativæ, seu ut signa, ingrediantur. Nec proinde obstat: (1) quod Sacramenta, mediantibus *actionibus* significent: cum hoc commune sit quibusvis signis, quæ propterea non desinunt esse signa: (2) quod Sacramenta extra usum, seu actionem, non sint Sacramenta: hinc enim pessime conficitur, *usum* esse genus in definitione Sacramenti: quod (3) signum sit pars tantum Sacramenti, proinde etiam per *signum* definiri non possit. Resp. *Signum*, materialiter consideratum, aut contradistincte ad significatum; nobis non constituit *genus* Sacramenti: sed *formaliter*, quatenus connotat significatum, & sic non est pars Sacramenti.

3. An Sacramenta, sint nuda signa & tesseræ professionis Christianæ?

XV. *Tertio* quæritur, an Sacramenta sint *nuda* signa; seu tesseræ professionis Christianæ; an vero *sigilla* obsignantia promissiones divinas? Sociniani & Anabaptistæ, quia, in gratiam liberi arbitrii, infallibilem gratiæ & salutis *certitudinem*, non recipiunt, statuunt esse *nuda* signa. Pontificii & Lutherani (quia negamus, nos in S. Cœna, corpus & sanguinem Christi, *intra nos* accipere) idem nobis tribuunt; sed per impudentem *calumniam*. Pontificii licet non statuant esse *mera* signa; non tamen admittunt, esse etiam *sigilla*: quia infallibilem salutis *certitudinem* inficiantur. Reformati, licet non credant, rem significatam signis *contineri*, aut cum signis *physice* unum esse; concedunt quidem, esse signa & tesseras professionis (sicut diximus §. X.) sed negant esse *nuda* signa, affirmant esse *sigilla* insuper, rem signatam repræsentantia, offerentia & exhibentia, ex pacto promissionis divinæ. Eo quod: 1. hoc omnibus & singulis tribuatur, utriusque Testamenti, Sacramentis *ordinariis*: Circumcisioni Gen. XVII. 11. cum Rom IV. 11. Paschati Exod. XII. 12. 13. 1 Cor. VII. 7. Baptismo 1 Pet. III. 21. Cœnæ Luc. XXII. 19. 1 Cor. XI. 24. 25. proinde non *meræ* sunt tesseræ professionis; sed *signacula* alicujus promissionis. Quod 2. Sacramentis tribuantur rei significatæ *nomina* Exod. XII. 11. 1 Cor. X. 4. & XI. 24. *effecta* Act. XXII. 16. Eph. V. 26. Tit. III. 5. *affectiones* 1 Cor. X. 16. & XI. 24. Quod 3. *alia* signa promissioni addita, obsignarint Jud. V. 36. 37.-- Jes. VI. 5. 6. 7. Zach. III. 3. 4. proinde etiam in Sacramentis, signa addita promissionibus, obsignant. Nec obstat, quod 1 A. fuerint *tesseræ* professionis Christianæ; cum unum non tollat aliud, ut docuimus §. X. Quod B. *sigilla* præstent testimonium *promissioni* alicui, id quod non faciunt Sacramenta: cum tantum constent ritibus externis. Resp. Præstant & Sacramenta, ex pacto & *promissione* divina testimonium, ut docuimus §. X. Quod C. verbum *solum*, proprie confirmet promissiones divinas. Resp. Et verbum &. Sacramenta, confirmant, ut diximus §. X. D Verbum sufficit confirmationi; ergo non Sacramenta. Resp. Verbum sufficit respectu *Dei*; sed non respectu nostri, alias circumcisio non esset sigillum, contra Apostolum Rom. IV. 11. E. Alias falsum aliquando obsignarent, respectu saltem hypocritarum. Resp. α. Interim circumcisio obsignabat Rom. IV. 11. β. Obsignant sub conditione *veræ* fidei. F. Sic notiora essent obsignatis promissionibus.

Argumenta.

Objectiones.

nibus. Resp. Sunt, conjuncta promissionibus, idque respectu nostræ infirmitatis. G. Infantes fidem non habent; proinde ipsis nihil obsignari potest. Resp. Electi habent Spiritum fidei 2 Cor. IV. 13. cum 1 Cor. VII. 14. H. Fides prærequiritur in Sacramento, ergo non obsignatur. Resp. Fides non obsignatur; sed promissiones fidei factæ. Nec etiam valet sequela, quemadmodum in usu conspicillorum: facultas videndi prærequiritur, dum interim visio conspicillis egregiè confirmatur.

4. An Sacramenta N. T. gratiam efficiant ex opere operato? XVI. *Quarto* quæritur, an Sacramenta N. T. gratiam efficiant ex *opere operato?* Pontificii, quò majorem hiatum faciant, inter Sacramenta V. & N. Testamenti, ac majorem *dignitatem* præstent Sacramentis N. T. eoque facilius enitantur ad dignitatem suorum Sacerdotum, & inde etiam ad papatum; licet cum magna Sententiarum discrepantia, statuunt, Sacramenta V. T. gratiam fecisse, ex opere *operantis* tantum, h. e. ex bona dispositione & intentione accipientium; quando Sententia adversariorum. Sacramenta N. T. gratiam producant ex opere *operato*, h. e. ex vi & efficacia ipsius actionis sacramentalis. Lutherani, quamvis ex opere operato, *verbis* negent; attamen, quò commodius obtineant, fideles pariter & infideles, *ex æquo* in S. cœna, accipere verum corpus & sanguinem Christi: eandem efficaciam videntur *reipsa* asserere. In defectu hic peccant Sociniani & Anabaptistæ, quando Sacramenta non volunt esse, nisi & Reformatorum. nudas tesseras professionis, quos notavimus & refutavimus §. XV. Reformati, efficaciam Sacramenti ad varia referunt: in signis quidem sacramentalibus, pro natura signorum, non agnoscunt, nisi efficaciam *moralem*, quæ consistat, in significando, offerendo, & præstitis præstandis, *obsignando* gratiam significatam: *fidem* habent pro conditione, sine *qua non* vult Deus communicare significatum: *promissionem* divinam, pro fundamento *unionis* sacramentalis, quatenus Deus promisit, se, his qui ex præscripto suo utuntur signis, gratiam significatam infallibiliter collaturum: *Spiritum* S. solam esse causam *physicam*, quæ gratiam significatam conferat: proinde negant Sacramenta, quovis modo, Nostrorum rationes. gratiam producere ex *opere operato*. Quia Scriptura: 1. *physicam* efficaciam Sacramentorum, seu collationem rei significatæ, soli tribuit Deo Matth. III. II. *Ille vos baptizabit Spiritu & igne* Tit. III. 5. *Lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus S.* 1 Cor. XII. 13. *per unum Spiritum -- baptizati sumus* -- Conf. Eph. IV. 30. *per quem obsignati estis*, & 2 Cor. I. 21. 22. Quia 2. Sacramentis istam efficaciam *adimi* 1 Pet. III. 21. Rom. IV. 10. 11. 1 Cor. X. 1. 6. Act. I. 5. Quia 3. efficaciam Sacramentorum refert ad talia, quibus non nisi *moralis* competit operatio: e. g. ad *verbum* Eph. V. 26. ad *fidem* Marc. XVI. 16. Quia 4. signa sacramentalia, velut res crassæ & *materiales*, nec *spiritualem* virtutem continere; nec *spiritualem* animæ nostræ substantiam attingere, eique virtutem *spiritualem* introducere; nec in anima virtutem illam spiritualem, *creare* & producere possunt. Quia 5. ex Pontificiorum hypothesi (qua, Sacramenta in momento producunt gratiam) efficacia illa ex *opere operato*, nec primæ consecrationis syllabæ competit, nec succedentibus, nec ultimæ: essent enim reliquæ omnes consecrationis syllabæ, superfluæ: quin & sic, non per *totam* consecrationem: sed per *unam* tantum ejus syllabam, gratia efficeretur. Quia 6. efficaciam illam, Pontificii ab intentione *operantis* seu sacrificantis suspendunt: proinde non ex *opere operato* pendet. 7. Sacramenta sunt *signa* & *sigilla* Rom. IV. II. Proindè non operantur, nec continent sua significata. 8. Præsupponunt gratiam; ergo non producunt *physice*. 9. Verbi & Sacramentorum eadem est operandi ratio; ast verbum non operatur gratiam physicè, sed solus Spiritus S. ergo nec Sacramenta 10. Gratia Dei non est alligata Sacramentis, quia Deus est agens liberrimum: conferre gratiam virtute physica, soli Deo competit; hinc etiam multi absque Sacramentis, servati sunt, ut latro & alii; dum alii cum Sacramentis damnati leguntur, ut Simon Magus. In contrarium nihilominus causantur: A. Illorum objectiones. Quod Baptismus, nos *salvet* Marc. XVI. 16. 1 Pet. III. 21. *regeneret* Joh. III. 5. 6. Tit. III. 5. Conf. Eph. V. 26. Resp. Utrumque falsum est: Marc. XVI. Baptismus non dicitur *salvare*; sed qui *crediderit* & Baptizatus fuerit, *salvabitur*, scil. à Deo. Joh. III. non agitur de Baptismo, utpote qui tum temporis, à Christo nondum institutus erat, tanquam ordinarium N. T. Sacramentum: nec Tit. III. Baptismus dicitur *regenerare*; sed *lavacrum* tantum *regenerationis*, quod eam significet & obsignet, quando interim regeneratio ipsa, satis clare Sp. S. tribuitur. De quo cap. seq. plura. B. Quod baptizemur *in remissionem* Act. II. 38. Resp. 1. Non tamen *remittit* Baptismus; nec 2. *remissio* consistit nisi in *ablutione*, seu actione morali. C. Imò quod *abluat* Act. XXII. 16. *Baptizare & ablue peccata tua*. Resp. Hoc est, accipe ablutionem, in *sigillum* remissionis peccatorum. D. Quod *per* impositionem manuum collata sint dona Spiritus S. Act. VIII. 17. 18. 1 Tim. IV. 14. Resp. 1. Impositio manuum non est Sacramentum. 2. *Per* impositionem dona conferebantur, perinde ut *per* manus Apostolorum *miracula* fiebant Act. XIV. 3. h. e. moraliter tantum. E. Sacramenta conferunt quod promittunt. Resp. *Offerunt moraliter* credentibus; sed Deus promittens confert physice. F. Sacramenta conferuntur infantibus, quibus non possunt obsignare, ergo conferunt gratiam. Resp. Obsignant electis infantibus gratiam objective, licet non intelligant, sicut regnum infanti hæredi adscribi potest.

XVII. *Quin-*

5. An efficacia Sacramenti pendeat ab intentione ministri?

XVII. *Quinto* quæritur, an ab *intentione* ministri, pendeat efficacia Sacramenti? Pontificii, quamvis efficaciam Sacramentis N. T. tribuant ex *opere operato*; nihilominus, ut magis extollant dignitatem sacrificulorum (utpote à quorum *intentione*, pendeat omne bonum Sacramenti) eoque facilius tandem pertingant ad papatum; affirmant, absque Sacerdotis *intentione* faciendi quod facit Ecclesia, Sacramentum nullam habere efficaciam, quamvis cum maxima sententiarum discrepantia: aliis actualem, aliis habitualem, aliis virtualem intentionem exigentibus. Reformati, quamvis in ministro necessariam agnoscant, piam animi præsentiam & intentionem, ut ea destitutus, *sibi* graviter peccet; non tamen *populo* accipienti Sacramentum, aliam intentionem necessariam statuunt, quam ipsius *operis*, qua, ea publice fiunt, quæ pro Sacramento Christus fieri jussit. Eo quod: 1. Scriptura, ministri intentionem, populo accipienti, necessariam esse, nullibi doceat. Quod 2. efficacia Sacramenti, pendeat à fidelitate Dei promittentis, quæ perfidia ministri, impediri nullo modo potest Rom. III. 3. Quod 3. ex incerta hac ministri intentione, nemo certus esse possit de efficacia Sacramenti, adeoque omnis Sacramenti consolatio cessaret. Addam 4. quod ex hypothesi adversariorum, populus pontificius non possit esse certus, quod Papa suus sit baptizatus, aut legitime ordinatus, adeoque verum caput Ecclesiæ: nec, quod sacrificus in Missa vere transsubstantiaverit: adeoque nesciat, an Creatorem adoret, an creaturam. Insuper 5. peccatum personale ministri, non potest derogare communicantibus. Porro 6. verbi efficacia non pendet ab intentione prædicantis: eadem autem est ratio verbi & Sacramenti, quatenus utrobique non est nisi instrumentum Dei *morale*. Objiciunt tamen: A. Verba possunt esse ambigua & incerta; proinde intentio necessaria est, quæ sola possit sensum determinare. Resp. Verba valent *usu*, & ab hoc *determinatur* verborum sensus. B. Sequeretur aliàs, qui lavaret aliquem sanitatis causa, Deum invocando verbis Baptismi, eum baptizare: item, ad lectionem verborum illorum in mensa: *hoc est corpus meum*; totum panem mensæ fore consecratum. Resp. Non sequeretur, quia in his, non tantum intentio *operantis*; sed etiam *operis* abesset, quæ posterior ad Sacramentum omninò requiritur, ut necessaria ad essentiam Sacramenti.

Argumenta.

Objectiones.

6. An Sacramenta N.T. animo imprimant characterem indelebilem?

XVIII. *Sexto* quæritur, an ulla N. T. Sacramenta, animæ *characterem* imprimant indelebilem? Pontificii, nescio quo consilio, solis N. T. Sacramentis tribus, Baptismo, Confirmationi & Ordini, talem characterem vindicant, quæ propterea non sint repetenda: qui sit, non *relatio*; sed *qualitas* absoluta, aptum faciens ad cultum divinum, configurans Christo, & distinguens ab aliis. Reformati negant, quia: 1. Nihil de hoc *charactere* prodit Scriptura. 2. ipsi Pontificii nesciunt, *quid* sit hic character, an qualitas, an relatio realis, an relatio rationis. Quia 3. omnem absurditatem superat, per indelebilitatem hujus characteris: eum qui plene suscepit characterem *bestiæ*, imo qui jam in inferno existit; gestare talem characterem, qui ipsum configuret Christo, qui ipsum distinguat ab aliis. Quia 4. etiam inutilis est & otiosus; neque enim nos discernit apud Deum qui *καρδιογνώστης* charactere non indiget: neque apud homines, quia spiritualis fertur & occultus. &c. A. Loca Scripturæ, quæ Bellarminus pro hoc charactere notat 2 Cor. I. 22. Eph. I. 13. & IV. 30. & quæ alii addunt ex V. T. Ezech. IX. 4. Jes. LXVI. 18. 19. item Gal. VI. 17. 1. Tim. IV. 14. nil minus spirant quam talem characterem: prout patebit, vel obiter inspicienti textus istos. Si dicant B. Quod Circumcisio impresserit characterem, ac proinde etiam Baptismus, quippe Circumcisio N. T. Col. II. 11. Resp. Non impressit *spiritualem*, quem volunt Pontificii: sed *carnalem*, qualem non agnoscunt Pontificii Gen. XVII. 11. 13. Nec *indelebilem*, cum *præputium* alere potuerint 1 Cor. VII. 18. Neque Baptismus Circumcisioni respondet per *omnia*. C. Servi Dei dicuntur signandi in montibus Apoc. VII. 3. Resp. Non signo *sacramentali*: sed partim spiritus, partim professionis fidei: intùs non extus in *frontibus*. D. Baptismus non aliunde est initerabilis. Resp. Hoc falsum est; sed à *regeneratione*, quæ semel tantum fit, & à remissione peccatorum, quæ simul & semel fit.

Argumenta.

Objectiones.

7. An Sacramenta V. T. eandem specie efficaciam habuerint, quam habent Sacramenta N. T.? Sententia adversariorum? & Reformatorum.

XIX. *Septimo* quæritur, an eandem *specie* efficaciam, habuerint Sacramenta V. T. quam habent Sacramenta N. T.? Pontificii quo magis extollant statum Ecclesiæ N. T. & deprimant statum V. T. sic distinguunt: 1. Sacramenta V. T. gratiam contulisse dicunt, ex opere *operantis*; quando N. T. conferant ex opere *operato*. 2. Illa fuisse *figuras* tantum gratiæ; hæc autem *causas*. Denique 3. illa tantùm ad purificationes *carnis* fecisse, nullas autem promissiones *spirituales* habuisse; prout nostra habeant. Lutherani etiam, quo commodius sustineant, *oralem* carnis Christi manducationem in cœna, adversus insultum Pauli 1 Cor. X. 3. 4. discrimen aliquod *essentiale* inter Sacramenta V. & N. T. admittunt. Reformati, ut in signis sacramentalibus, in modo significandi, in gradu perspicuitatis & efficaciæ, aliisque *circumstantialibus* agnoscunt (juxta ea quæ observavimus §. XII.) ita in *essentialibus* nullum discrimen admittunt. Eo quod: 1. Circumcisio dicatur signum & sigillum *fœderis* gratiæ, ejusque justitiæ quæ est *per fidem* Gen. XVII. 7—10. cum Rom. IV. 11. Quod 2. Paulus Col. II. 11. 12. Circumcisioni & Baptismo *idem* tribuat; dum *eandem* gratiam, & Circumcisionis & Baptismi nomine designat. Conf.

Horum rationes.

Phill. III. 3. atque idem etiam circa *Pascha* facit 1 Cor. v. 7. 8. Quod 3. 1 Cor. x. 1.—4. veteribus esca potusque *spiritualis* tribuatur; & idem etiam qui nobis suppetit, puta Christus. Quod 4. nomina Sacramentorum veterum, transferantur ad Ecclesiam *novam* Phil. III. 3. Col. II. II. 1 Cor. v. 7.

Illorum objectiones.

Præcipuum, quod pro se obtendunt Pontificii, est, quod: A. Sacramenta vetera, passim appellentur *inutilia*, infirma, egena, umbræ, carnem tantum sanctificantia. Resp. 1. Talia dicuntur *absque* fide & resipiscentia accipientibus; non autem *in se*. 2. Talia sunt sub N. T. cum toto cultu ceremoniali, jam *abrogato*; non quod olim talia fuerint. Quod B. vetera fuerint typi & figuræ *novorum* 1 Pet. III. 21. Resp. cum & Sacramenta N. T. sint typi & figuræ rerum *significatarum*; absurdum est, typos typorum, & figuras figurarum fingere. Nec hoc facit Apostolus 1 Pet. III. 21. sed *ejusdem* rei significatæ, puta salutis æternæ, *duos* typos inter se confert, Arcam & Baptismum: quorum hic, quia posterior, atque etiam clarior & illustrior, alterius *ἀντίτυπος* ei appellatur. Quod C. nostra Sacramenta *regenerare* & salvare dicantur, non autem vetera. Resp. Signa sacramentalia N. T. *nullibi* regenerare aut salvare dicuntur, prout docuimus §. XVI.

2. An duobus plura sint N. T. Sacramenta?

XX. *Octavo* quæritur, an *duobus* plura dentur N. T. Sacramenta? Anabaptistæ nonnulli tria numerant, Baptismum, S. Cœnam, & *Lotionem* pedum, quos refutavimus lib. v. cap. XI. §. XXXV. Pontificii *septem* statuunt: Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, extremam Unctionem, Ordinem & Matrimonium, eaque variis modis inter se conferunt, ratione necessitatis, dignitatis, efficaciæ &c. Reformati *duo* tantum, Baptismum & S. Cœnam. Eo quod: 1. sola *duo* ista, Christus legatur instituisse. Conf. 1 Cor. x. 2. 3. 4. & XII. 13. Quod. 2. adversarii spuria sua *probare* nequeant. Quod 3. antiquitas plura non agnoverit. Quod 4. spuria Pontificiorum Sacramenta laborent in essentialibus: quatenus, aut legitimis *signis*, visibilibus scil. & à Christo institutis, destituuntur: v. g. Pœnitentia (de qua actum lib. VI. cap. IV. §. XXVIII.) Matrimonium &c. aut re *significata*, gratia scil. *justificationis*: v. g. Ordo, Unctio extrema, Matrimonium. Pontificii caussam spuriorum suorum Sacramentorum, sic agunt, ut partim singula eorum *rationibus* probare; partim numerum universum, conquisitis *analogiis* probabilem facere conentur; verum adeo jejune, ut refutaturo, nullam omnino molestiam, creatura confidamus.

Pars practica.

Praxis:

1. Explicat in Sacramentis stupendam humanitatem condescensionem Dei.

XXI. Praxis hujus capitis, sese exonerat in contemplationem singularem, singulorum Sacramentorum. *Generaliter* Sacramenta, *primo* nobis explicant, stupendam Dei *φιλανθρωπίαν καὶ συγκατάβασιν*, quâ: 1. non tantum *fœdus* gratiæ, cum miseris *homuncionibus*, imo turpissimis *peccatoribus*, inire, seque ipsis debitorem præstare voluit Gen. XVII. 7. II. cum Hos. II. 18.— Nec 2. tantum ejus vadem & *expromissorem* dare, proprium & unigenitum suum *filium* Heb. VII. 22. Nec 3. tantum virtute hujus fœderis, ei tot ac tam preciosa *promissa* facere 2 Cor. I. 20. cum 2 Pet. I. 4. Nec 4. omnia ista, *verbo* tantum infallibili addicere Tit. I. 2. Heb. VI. 17. 18. & credenda offerre Heb. XI. 1. sed etiam 5. pro conditione infirmitatis nostræ, omnibus fere *sensibus* nostris externis, haurienda præstare: auditui, visui, gustui, tactui Psal. XLVIII. 9. & XXXIV. 9. Imo, quod magis est, 6. acsi verbum suum nobis non *sufficeret*, *signa* etiam adjicere Joh. IV. 48. Matth. XII. 38. cum Jes. VII. II. & *sigilla* insuper Rom. IV. II. Quin & 7. non *unum* tantum qualecunque, sed *plura*: quibus & *generatio* nostra spiritualis, & *nutritio*, constansque conservatio obsignaretur 1 Cor. XII. 13. & x. 2. 3. Et quæ insuper 8. tam *commoda* sint usu, tam *facilia* imo jucunda (si comprimis conferantur cum Sacramentis antiquæ œconomiæ). *aquam* scil. *panem* & vinum 1 Cor. XII. 13. cum Jes. LV. 1. 2. 3. Cant. v. 1. Quanta bone Deus! in his omnibus apparet Dei humanitas & *condescensio*!

Quorsum.

Et quorsum apparet? nisi ut: A. grato animo *sentiamus* Psal. XXXIV. 9. *celebremus* Psal. CIII. 1—6. cum Matth. XXVI. 30. *referamus* Psal. CXVI. 12. 13. 14. B. Ut cum fide, comprimis circa usum Sacramentorum, omnes *sensus* nostros arrigamus, non tantum *agnoscendis*, sed etiam *percipiendis* beneficiis fœderis gratiæ: utpote quæ in illis, & fidei, & sensibus nostris ad hoc offeruntur Psal. XXXIV. 9.

2. Commendat dignitatem & excellentiam Sacramentorum.

XXII. *Secundo*, eadem opera commendant nobis dignitatem & *excellentiam* suam; 1. ab *Institutore*, Deo Gen. XVII. II. Exod. XII.— Christo *θεανθρώπῳ* 1 Cor. XI. 24. *Rege Regum*, *Domino dominantium* Apoc. XVII. 14. *Domino gloria* 1 Cor. II. 8. Tum 2. ab institutionis *fine*; ut institutoris ineffabilem amorem, quem morte demonstravit, ad mentem nobis revocaret Luc. XXII. 19. 1 Cor. XI. 24. 25. Porro 3. ab *usu* & efficacia eorum: nim. significando, offerendo, obsignando; & *fidem*, & omnes *sensus* nostros, exercere & occupare. Etiam 4. à signorum *paucitate*, *commoditate*, facilitate: collata cum asperitate difficultate & preciositate signorum V. T. Conf. Act. xv. 10. cum Matth. XI. 29. Denique 5. à rerum *significatarum*, scil. fœderis gratiæ, ejusque beneficiorum, ineffabili *præstantia* & dignitate: quam §. *præced.* dudum repræsentavimus. Ab his omnibus, aliisque, se Sacramenta commendant, ut:

Quorsum.

A. ea non *contemnamus*, si elementorum materiam aspicia-

aspiciamus vulgarem, eoque *minus* preciosam: neque enim materia; sed usus hic spectandus, & efficacia. Conf. Rom. II. 4. B. Neque *negligamus*, cum hæreticis Archonticis veteribus, Swenckfeldianis, Enthusiastis & Perfectistis modernis 1 Cor. XI. 25. cum Heb. II. 3. Neque C. temere aut *perfunctorie* tractemus, preciosissima fœderis & amoris sigilla, monente Apostolo 1 Cor. XI. 27. —

3. Suadet usum Sacramentorum, & legitimum quidem. XXIII. *Tertio*, suadet ex adverso, Sacramentorum *usum*, & legitimum quidem. N. *Usum* sane, quia: 1. Sacramenta, extra usum, non sunt Sacramenta. Quia 2. usus eorum exserte *præscribitur* Act. II. 38. Luc. XXII. 19. Quia 3. *media* sunt cum verbo conjuncta; proinde etiam cum verbo usurpanda Act. II. 42. Quia 4. tendunt ad confirmationem *fidei*; proinde *accipienda*. Conf. Apoc. III. 2. Quia 5. sunt *sigilla fœderis*, quæ ab omnibus fœderatis constanter & religiose sunt usurpanda Gen. XVII. 23. 26. Quia 6. sunt *instituta* Dei, quæ religiose sunt servanda Deut. X. 13. 2. *Legitimum* usum: ab usu enim legitimo, seu tali qualem præscripsit auctor, promissio efficaciam suspendit, ut in dogmaticis monuimus. Ad legitimum usum exigitur: 1. Ut *utens* sit vere *fœderatus*, cui promissio facta sit Act. II. 38. 39. sunt enim Sacramenta, signa & sigilla *fœderis*: ut proinde etiam sit vera ac *viva fide* præditus Heb. IV. 2. quia in confirmationem *fidei*, Sacramenta tendunt, adeoque fidem præsupponunt. Ut 2. in legitimum *finem* usurpentur, v. g. in *memoriam* Christi 1 Cor. XI. 23. in commemorationem *mortis* ejus *Ibid.* vs. 26. in renovationem fœderis, in confirmationem fidei &c. Ut 3. legitimo *modo* usurpentur; h. e. A. prævia *præparatione* 1 Cor. X. 2. 3. 4. 5. B. justa dispositione, *intra* ipsum usum, h. e. cum reverentia, devotione, & animi præsentia, absque fiducia *operis operati* 1 Cor. X. 2. 3. 4. 5. Tandem C. ut promissa solennis confœderationis, usu Sacramentorum factæ, fideliter *præstare*, per omnem vitam adnitamur Ps. CXVI. 14. 18. De his capp. sequentibus plura.

CAPUT QUARTUM, DE SACRAMENTIS REGENERATIONIS.

Col. II. 11. 12.

In quo etiam circumcisi estis, Circumcisione quæ fit sine manibus, in exuitione corporis peccatorum carnis, per Circumcisionem Christi, consepulti cum eo per Baptismum &c.

Primum utriusque Testamenti Sacramentum ordinarium, est regenerationis. Utriusque Testamenti, Sacramenta ordinaria, duo diximus: habuit enim quoque Sacramentum *generationis* spiritualis, & *nutritionis*. De singulis horum singulatim agemus, per totidem capita. Sacramentum *generationis* spiritualis, seu *regenerationis*, Veteri Testamento fuit *Circumcisio*; Novo, *Baptismus*. De quibus conjunctim agemus, (quod sibi invicem lucem fœnerentur) præeunte Apostolo Col. II. 11. 12.

Pars Exegetica.

Textus exponitur. II. *Ubi Apostolus repræsentat*, & Circumcisionem, & Baptismum; *illam velut Baptismum Veteris Testamenti, hunc ut Circumcisionem Novi T. quod utrobique Sacramentum sit regenerationis, seu introductionis in fœdus gratiæ: & utrumque idem, quoad signatum seu spirituale suum. Ut hic habeamus:*

1. Circumcisionem; *penes quam notatur.*

A. Circumcidens *spiritualis*, ἐν ᾧ. *Ista si reddantur*, *per* in quo, *significabunt unionem nostri cum Christo, factam fide & Spiritu. Cujus ope, Christo circumcisi sumus, etiam Circumcisione* externa, *quatenus Christus, non tam sui; quam nostri causa circumcisus fuit: cum præputium spirituale resecandum, h. e. corruptionem auferendam, personaliter consideratus, non habuerit, ac proinde ad nostram resecandam, circumcidi voluerit: si vero referas* per quem, *quod, ex analogia contextus universi, praferendum censeo; habebimus, Christum esse causam Circumcisionis nostra* spiritualis, *adeoque* circumcidentem; *utpote cujus* merito & efficacia, *Circumcisio cordis, in regeneratione, apud nos peragitur, quippe à quo omnium Sacramentorum, utriusque Testamenti, fructus salutares, in nos derivantur* Matth. III. II. 1 Cor. X. 1.--5. *Prout sub V. T. Circumcisio spiritualis, Deo asseritur* Deut. X. 16. & XXX. 6.

B. Circumcisi, vos circumcisi estis. *Non omnes homines* Jer. IX. 26. *nec omnes carnaliter seu extrinsece circumcisi. Ibid. seu qui fidem in Christum* profitentur *tantum* Rom. II. 25-- *sed* vos *Colossenses Christiani, quos* cap. I. *descripserat* sanctos, fideles, in Christo *existentes, seu cum Christo unitos, licet ortu gentiles.*

C. Circumcisio, περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ. *Occurrere videtur Christianis illis Judaizantibus, qui & Christianis Circumcisionem externam esse necessariam, ac proinde fidelibus Colossensibus insultabant, eo quod in Christo non essent* completi, *ut dixerat Apostolus* vs. 10. *ex eo quod non essent circumcisi: his,* inquam, *occurrere videtur, affirmando, eos omnino esse circumcisos, quamvis non Circumcisione, quæ manibus peragitur. Distinguit ergo, inter Circumcisionem, quæ* manibus *humanis olim procurabatur; & ἀχειροποίητον, quæ sola virtute Christi ac Dei peragitur, prout etiam distinguit* Rom. II. 28. 29. *seu in* externam *& carnalem,* & internam *seu spiritualem, quæ priore illa præfigurabatur. Eodem animo, alibi* Phil. III. 2. 3. *distinguit inter κατατομὴν* Concisionem, *& περιτομὴν* Circumcisionem: βλέπετε κατατομήν: nos enim sumus Circumcisio (περιτομὴ) spiritu Deo servientes (λατρεύοντες) & gloriantes in Christo Jesu.--

D. Circumcisum, *seu Circumcisione resectum:* ἐν ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκός. *Videtur his verbis Apostolus, referre analogiam significati cum signo in Circumcisione. Sicut enim duplex in ea est* signum: repræsentans, *nim.* præputium *carnis, &* applicans, *puta* amputatio *& resectio ejusdem: ita duplex quoque est* significatum, *scil.* 1. præputii, corpus carnis peccatorum 2. amputationis, exuitio *corporis istius; proinde duo hic notantur:*

α. Exuitio, *significatum* amputationis *seu resectionis:* ἐν ἀπεκδύσει, in exuitione. *Estis circumcisi in exuitione peccati: sicut enim in Circumcisione* externa, *per amputationem, cuticula carnis quæ ambit genitale masculinum: ita Circumcisione* interna, *seu spirituali, quasi exuitur corpus carnis. Exuitur autem peccatum; partim quoad* maculam, *regeneratione, conversione, sanctificatione; prout in correlativo fit per Baptismum, quatenus est regeneratio & renovatio Spiritus Sancti: partim quoad* reatum, *remissione peccatorum, sicut in Baptismo per sanguinem Christi. Nec obstat, quod peccatum in circumcisis, & baptizatis etiam* spiritualiter, *adhuc supersit: fit enim exuitio, α. quoad* reatum *quidem remissione* perfecta, *β. quoad* maculam, *sanctificatione, inchoata tantum hic, quamquam consummanda posthac γ. in* membris *imperfecte, in capite Christo perfecte.*

β. Exuendum: τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκός. *Intelligitur significatum* præputii, *cum hac differentia, quod, cum ibidem exuitio facta fuerit particula cujusdam corporis, in Baptismo exuatur totum* corpus, *& quidem* peccatorum. Corporis *vocem, nonnulli* proprie *capiunt, ut significetur hujus regenerationis Sacramentum, scil. Baptismus, allusione facta ad* immersionem, *apud quam exuitio omnium vestimentorum requirebatur, unde nata videtur phrasis,* exuere veterem hominem: *alii* tropice *intelligunt, pro* veteri homine, *sive vitiosa natura, quæ à macula,* corpus peccatorum *appellatur, sicut à* reatu *&* pœna, corpus mortis. *Nec obstat, quod addatur;* peccatorum carnis, *cum caro eandem sonet nativam corruptionem: quoniam ab hac* carne, *seu corruptione* originali, *omnia peccata actualia prosiliunt: nisi malis* corpus carnis *dici exegetice, quod* corpus *caro est, quia* corpus *multarum rerum est, quarum nulla* caro *est.*

2. Baptismum, *velut Circumcisioni analogum, cujus traduntur:*

ℵ. Denominatio *duplex:*

α. Analogica, per Circumcisionem Christi. *Sic Baptismus appellatur, quod, ratione significati, idem fuerit cum Circumcisione, unde non abs re Circumcisionem Baptismum diximus V. T. sicut Baptismum Circumcisionem Novi Test.* §. 1. *Quamvis diversa fuerit; tum quoad œconomiam, quatenus illa obtinebat sub V. Oeconomia; hic autem sub Oeconomia N. T. tum quod signa, quæ diversa fuerunt, sub utraque Oeconomia. Dicit ἐν τῇ. sive præpositionale ἐν, reddatur per* IN, *ut notes unionem nostri cum Christo, & significet communionem Circumcisionis Christi* passivæ, *quatenus ipse pro nobis, & nos in ipso circumcisi sumus: sive per διὰ,* per, *ut significetur, nos merito & efficacia Circumcisionis Christi, quoad rem significatam,* per *Christum circumcisos esse* active, *quod malo: res eodem fere redibit.*

β. Propria, *qua* Baptismus *denominatur, cujus naturam repræsentabimus in* dogmaticis. *Hoc tantum observandum, quod hic per Baptismum non intelligatur tantum, externum ejus* signum; *sed insuper ejus res significata, adeoque totum Sacramenti complexum.*

ℶ. Partes, *saltem quoad significatum, nim.*

A. Mors & sepultura, συνταφέντες αὐτῷ ἐν βαπτίσματι, consepulti cum eo in Baptismo. *Scil. Christo: sic dicit, quia mors & sepultura Christi, non tantum typus est & exemplar; sed*

etiam

etiam causa, spiritualis mortis & sepultura carnis, seu veteris nostri hominis, qua sepultura Baptismo significatur & obsignatur Rom. VI. 4. *Alludit ad Baptismum, prout tempore Christi & Apostolorum conferri solebat, non per* aspersionem; *sed per* immersionem, *qua baptizandus quasi sepeliebatur in aqua. Qua sepultura, mortem qualemcunque prasupponebat; sic corpus peccatorum carnis, quasi mortificatur & sepelitur, quando ejus vis & dominium enervatur, & quasi cadaver terra obruitur, ne possit amplius movere, & quoquo velit, hominem impellere. Hoc autem in Baptismo fit: cum in persona Christi, cui per Baptismum inserimur, eoque nobis donantur beneficia mortis Christi: tum in nobis ipsis, non tantum* sacramentaliter; *sed etiam* realiter, *per Spiritum gratia, in Baptismo acceptum.*

B. Resurrectio, *seu vivificatio spiritualis:* ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε, in quo etiam coëxcitati estis. *In quo vel* Baptismo; *vel* Christo: & coëxcitati estis, *scil. spiritualiter, à vitiis, quæ* mors *appellantur* Eph. II. 1. 3. Matth. VIII. 22. *ad novam vitam. Perpetua allusione ad Baptismum veterem* immersionis, *quo baptizati, velut sepulti, emergentes quasi resurgebant, & in aliam vitam transibant. His autem duabus partibus conficitur* regeneratio, *quam & Circumcisio olim; & Baptismus nunc, repræsentant & obsignant, quin & conferunt suo modo.*

C. Conditio *his prærequisita*, διὰ τῆς πίστεως, per fidem. *Pendet enim, & unio nostri cum Christo, qua sumus* in eo; *& communio omnium ejus beneficiorum, qua consepelimur & resurgimus cum eo, à* fide Marc. XVI. 16.

D. Causa *principaliter operans, per fidem* operationis Dei. *Seu per fidem,* quam *in vobis operatur Deus* Eph. I. 19. 20. *seu per quam fidem, Deus operatur in vobis apud Baptismum, sepulturam illam & resurrectionem spiritualem. Additur periphrasis illius* ἐνεργείας *divina:* qui ipsum, *scil. Jesum* suscitavit è mortuis. *Ut intelligamus spiritualia illa procurari, non viribus, vel Baptismi* externi; *vel nostris propriis; sed infinita illa Dei efficacia, qua Jesum suscitavit è mortuis* Eph. I. 19. 20.

Pars Dogmatica.

Deus, introitum in fœdus gratiæ, qui fit per regenerationem, Circumcisione & Baptismo, suis obsignare voluit.

III. Deus ergo, primum *ingressum* in fœdus gratiæ, seu in regnum suum, qui fit per *regenerationem* Joh. III. 5. suis duplici Sacramento repræsentare & obsignare voluit: nim. 1. sub *veteri* dispensatione per *Circumcisionem*: unde non modo, statim post conditum fœdus gratiæ, *Abrahamo* est præscripta & accepta Gen. XVII. 9. 10. 11. 13. sed etiam ejus *posteris*, mox à nativitate, cum primum ingrederentur regnum Dei, collata fuit Gen. XVII. 12. quod esset signum & sigillum regenerationis Deut. X. 16. Jer. IV. 4. Rom. II. 29. Col. II. 11. Tum 2. sub *nova* dispensatione, per *Baptismum*, unde statim, post receptum professione Christum, conferebatur Baptismus, perque eum introducebantur baptizati in regnum Christi

Probatur Scripturis, & rationibus.

Act. II. 38, 41. & IX. 18 & XX. 16. quod esset *lavacrum regenerationis* Tit. III. 5. cujus ope in regnum Dei introimus Joh. III. 5. Rationes hujus consilii sunt, ut significaret Deus: (α) nos omnes natura esse *extra* fœdus, extra regnum Dei Eph. II. 12. (β) cum *præputio* corruptionis originalis nasci Psalm. LI. 7. Joh. III. 6. Nec (γ) ab eo posse liberari, absque profusione *sanguinis*: ut patet in Circumcisione, qua sanguis circumcisi profundebatur; & in Baptismo, quo sanguis *expromissoris* substituitur 1 Joh. I. 7. Neque etiam (δ) liberari posse absque *regeneratione* Joh. III. 3. 5.

Quid sit Circumcisio.

IV. Circumcisio igitur, est Sacramentum introductionis in fœdus gratiæ, sub V. Testamento. Hic, dum *Sacramentum* dicimus, omnia illa ipsi asserimus, quæ cap. *præced.* de Sacramentis dicta sunt: dum Sacramentum *introductionis* appellamus, à Paschate distinguimus, quod Sacramentum *nutritionis* erat: & dum *V. Testamenti* addimus, à Baptismo discriminamus.

Partes Circumcisionis.

V. Partes ejus essentiales, sunt: 1. *signum* duplex: α. *repræsentans*, præputium Rom. II. 26. cuticula circa membrum genitale, peculiarem respectum gestans ad generationem: quæ primæ generationi adsit, ac tollenda sit, ut secunda generatio, seu *regeneratio* succedere possit. β. *applicans*, *resectio* præputii, in maribus tantum, femellis censitis maribus 1 Cor. VII. 10. cum Gen. XXXIV. 14. 24. & XVII. 14. 15. quam minister peragit nomine Dei, & circumcidendus admittit: 2. res *significata*: a. *præputii* quidem, est *corruptio* peccati, cum omni suo consectario, reatus & culpæ Levit. XXVI. 41. Rom. II. 25. 26. b. *resectionis* autem, ablatio corruptionis originalis, eatenus saltem, ut non dominetur Rom. II. 29. Act. VII. 51. Col. II. 11. 12. Generale significatum utriusque, est, tum, fœdus gratiæ *internum*, omniaque ejus beneficia Gen. XVII. 1. 2. 10. 11. Matth. XXII. 32. tum *externum* fœdus, seu nationale Gen. XVII. 9. 10.

Causæ Circumcisionis: auctor,

VI. Causa: α. *instituens*, solus erat *Deus*, eo quod, ipse solus potentiam haberet auferendi præputium cordis Deut. XXX. 6. pangendi fœdus gratiæ Gen. XVII. 1. 2. conferendi beneficia istius fœderis Gen. XV. 1. Psal. LXXXIV. 12. & XXXIII. 12. institutionis interim *periodus*, duplex observatur:

altera ab Abrahamo, velut in primis Ecclesiæ incunabulis, cum Abrahamus annum ætatis ageret nonagesimum nonum Gen. XVII. 1. 9. 24. 25. qui coincidit cum anno mundi 2107. hactenus non fuit Sacramentum *catholicum*, toti Ecclesiæ indictum; sed solis Abramidis Gen. XVII. 25. 27. *altera* à Mose, ubi suam consecuta est ἀκμὴν & catholica evasit toti Ecclesiæ Joh. VII. 22. Eph. II. 11. β. *Ministeriales*, sub periodo *ante-Mosaica*, Patriarchæ erant Gen. VII. 23. & XXI. 4. & si qui forte ministrorum ordinariorum vices præstabant, ut primogeniti & Patres familiarum: sub periodo autem *Mosaica*, Sacerdotes 1. Macch. 11. 46. nec exemplum Zipporæ Exod. IV, 24. 25. ullibi probatur. γ. *Instrumentum* operationis, culter, & culter quidem *acutus*, saltem צר Exod. IV. 25. si non *lapideus* insuper Jos. V. 2. cum Ps. LXXXIX. 44. δ. *Forma* erat *in unione* sacramentali, inter elementum ac ritum externum; & rem significatam, ablationem scil. præputii spiritualis, & in fœdere gratiæ: qua unione, spiritualia illa *significabat* Gen. XVII. 11. *obsignabat* Rom. IV. 11. & *conferebat* suo modo, h. e. sacramentaliter, à quo *fœdus* appellatur Gen. XVII. 10. 13. 14. Act. VII. 8. ε. *Fines* varii observantur: 1. ut Abrahamo & Abramidis, memoriam aleret *præputii spiritualis*, h. e. corruptionis originalis, omniumque ejus consectariorum Deut. X. 16. Jer. IV. 4. & IX. 26. Act. VII. 51. tum 2. ut obsignaret *liberationem* ab hoc præputio spirituali Col. II. 11. Rom. IV. 11. porro 3. ut *tesseram* civitatis, in Ecclesia & Republica judaica præstaret: unde alieni, *præputiati* dicuntur Gen. XXXIV. 15. Ad hæc 4. ut circumcisos, ad observantiam *universæ* legis obstringeret Gal. V. 2. 3. 4.

minitri, instrumentum, forma, fines.

VII. Ad Circumcisionis περιστατικὰ pertinent: 1. ejus *subjectum* δεκτικὸν, omnes Israelitæ mares Gen. XVII. 10. cum Jos. V. 4. 7. & qui ad familiam Judæorum spectabant, usque ad *servos*, & servorum natos, exceptis mercenariis Gen. XVII 26. 27. etiam *proselyti justitiæ* Matth. XXIII. 15. Act. II. 10. Tum 2. statum Circumcisionis *tempus*, *octavus* præcise dies Gen. XVII. 12. & XXI. 4. quod ante illum diem, & puerpera & nati, olim essent habendi pro *impuris* Levit. XII. 2. 3. Conf. Exod. XXII. 30. cum Levit. XXII. 27. forte etiam, quod ante illud tempus, infans perferendis Circumcisionis *doloribus*, non esset par. Tempus illud *anticipare*, nulla causa, quantumvis sontica, licebat: quod *impurum* Deo offerre nefas esset, idque absque ullo infantis non circumcisi, si forte præmoreretur, detrimento: *differre* tamen, ex causa sontica fas fuisse videtur, ex analogia loci Marc. II. 27. Porro 3. sanctio pœnæ *excidii*, in contemtores neglectoresque Gen. XVII. 14. scil. adultos: qui, aut suipsius: aut suorum Circumcisionem neglexissent. Qua pœna, mors significatur, seu: α. *naturalis*, inferenda, non tam per *Magistratum* politicum, quod ejus nullum exstet, vel mandatum, vel exemplum; quam per *Deum* ipsum. Conf. Levit. XVII. 10. & XX. 4. 5. 6. seu β. *politica* & *ecclesiastica*, qua non-circumcisus, tanquam profanus & *non-judæus* habebatur, ac sacris prærogativisque populi Dei, excidebat: seu etiam γ. *æterna*, qua à semine Abrahami, ejusque benedictionibus, exclusus esset, ni resipisceret Gal. III. 13. 14. eo quod *fœdus* Dei *repudiasset* Gen. XVII. 14.

Circumcisionis circumstantia.

VIII. Succedit *Baptismus* seu βάπτισμα, quod, si etymon spectes, *lotionem*, *ablutionem* notat Marc. VII. 4. Luc. XI. 38. sive *aspersione*, sive potius *immersione*, procuratam Matth. III. 16. conf. Act. VIII. 31. Fuit Baptismus usitatus 1. *Gentilibus*, qui peccata aquis abluebant, & potiora sua mysteria, lotionibus consecrabant: 2. *Judæis*, qui pollutos ad sacra non admittebant, nisi lotos; nec *proselytos* in Ecclesiam & Rempublicam, nisi circumcisos pariter & lotos, postquam scil. solenni examine, prælectos sibi religionis judaicæ articulos, professi fuissent. 3. *Christianis*, qui ritum, antea apud Judæos *humanum* tantum & ecclesiasticum, à Christo *consecratum*, & in Sacramentorum catalogum relatum; pro abrogata Circumcisione usurpant, eoque oblatos in Ecclesiam recipiunt. Sonat autem apud hos Baptismus: α. donorum Spiritus S. collationem: quæ *baptismus flaminis* veteribus dicitur Matth. III. 11. Act. I. 5. ϛ. calamitates, mortem & martyrium: quæ, Baptismus *sanguinis* alias dicuntur Matth. XX. 22. 23. γ. *doctrinam* fidei, seu Baptismi: quæ Baptismus *luminis* quibusdam appellatur Act. XVIII. 25. δ. Sacramentum *ablutionis*, per aquam procuratæ, quæ Baptismus *fluminis* indigitatur Matth. III. 11.

Quid Baptismus, vocetenus.

IX. Postremus hic Baptismus, est *Sacramentum regenerationis*, *seu introductionis in fœdus gratiæ*, *sub Novo Testamento*. Ut Baptismus commode insigniatur *Circumcisio* N. Testamenti; sicut Circumcisio, *Baptismus* V. Testamenti. *Signum* α. *repræsentans* quidem, seu elementum in Baptismo, est *aqua* Joh. I. 31. 33. Act. VIII. 36. 37. non *ignis*, ut olim hæretici quidam volebant, & aqua *pura* Heb. X. 22. absque ulla salivæ, lactis aliorumque liquorum mixtura; quod *simplex* aqua, commodissima pariter & significantissima sit Heb. X. 22. 23. β. *applicans* autem, *ablutio* Matth. XXIII. 19. Joh. I. 31. 33. Act. VIII. 36. sive illa fiat *immersione* Matth. III. 6. 16. Joh. III. 23. Act. VIII. 38. quæ *sola* Apostolis & primitivæ Ecclesiæ fuit usitata: eo quod non tantum *commodior* esset plagis Orientis calidioribus; sed etiam *significantior* Rom. VI. 3. 4. 5. sive *aspersione*, quæ etiam suo fundamento & *analogia* non destituitur 1 Pet. I. 2. Heb. X. 22. conf. Jes. LII. 15. & Ezech. XXXVI. 25.

Quid Baptismus quoad rem: ratione Signi,

25. nostrisque plagis est *commodior*. Sive rursus *trina* illa fit, ad significandam personarum *trinitatem*, quæ usitata deprehenditur primitivæ Ecclesiæ; sive *una*, ad repræsentandam essentiæ divinæ *unitatem*, quæ apud Hispanos recepta erat. Ablutioni γ. accedunt *verba consecratoria*, quibus aqua, fit aqua *sacramentalis: in nomine Patris, Filii & Spiritus S.* Matth. XXVIII. 19. nec ulla ratio suadet dubitare, quin ista verba, ex præscripto Christi, præstent *formulam*, apud Baptismum constanter usurpandam: cum præsertim, ad tres testes cœlestes videantur alludere, qui nominantur 1 Joh. V. 7. Cui saltem non obstat, quod Baptismus legatur subinde collatus, *in nomine Jesu Christi* Act. II. 38. & VIII. 16. & XIX. 4. neque enim istis locis explicatur *formula* verborum, in ablutione adhibitorum; sed tantum testificatur, eos non tantum in nomine Patris, Filii & Spiritus S. baptizatos fuisse; sed etiam signatè in nomine *Jesu Christi* Mediatoris, cujus fidem baptizati jam receperant: eo quod tum temporis maxime controversum esset, num *Jesus* Christus esset filius Dei, & verus Messias: id quod satis clare patet, ex Pauli interrogatione Act. XIX. 3. qua, apud hos, qui profitebantur se de Spiritu S. fando quicquam non audivisse, instat: *in quem igitur baptizati estis?* præsupponens, Baptismum implicare nominationem & fidem in *Spiritum S.*

Et rei significatæ. X. *Res significata*, erat, *generaliter* quidem, *fœdus gratiæ* Act. II. 39. *Vobis enim competit promissio*, scil. illa quæ exstat Gen. XVII. 7. *fœdus meum pangam, inter me & te, & semen tuum post te, in generationibus suis, ad fœdus æternum, ut sim Deus tuus, & seminis tui:* peculiariter autem, quoad *gradum*, primæ *introductionis*, perinde ac circumcisio. Hinc Servator jubet primo μαθητεύειν, *discipulos* seu Christianos *facere*, tum baptizare: quæ introductio in fœdus gratiæ, cum non aliter fiat, quam per *regenerationem* Joh. III. 5. Baptismus præstat *lavacrum* seu Sacramentum, *regenerationis & renovationis Spiritus S.* Tit. III. 5. Eph. V. 26. Nominatim hic: α. signum *repræsentans*, est aqua, figurans *Spiritum* S. Act. II. 38. *baptizamini, & accipietis donum Spiritus S.* & cap. XIX. 2. 3. & *sanguinem* Christi Rom. VI. 3. Eph. V. 26. cum 1 Joh. I. 7. Heb. IX. 12. 14. Hinc β. signum *applicans*, ablutio: figurans, tum *regenerationem* Tit. III. 5. Eph. V. 26. tum *remissionem* peccatorum Act. II. 38. & XXII. 16. quibus duobus, introductio in fœdus gratiæ peragitur Jer. XXXI. 33. 34. Ezech. XXXVI. 25. 26. 27. & γ. ἀναλογία, quam præsupponit *unio* sacramentalis, varia hic observatur, tam respectu *Christi*, quam respectu nostri: 1. respectu *Christi*, qui basis est fœderis gratiæ, & *causa* regenerationis ac remissionis peccatorum, meritoria; quemadmodum enim ablutione, imprimis *immersione*, aquæ immergimur, in ea paululum commoramur, & tandem emergimus; ita Christus pro nobis, morti immersus, sub ejus dominio per triduum commoratus est, & tandem resurrectione emersit Rom. IV. 25. Tum 2. respectu *nostri*: quemadmodum ablutione, præsertim *immersione*, aquæ inserimur: ita & sanguini & *corpori* Christi inserimur, dum in corpus ejus *mysticum* baptizamur 1 Cor. XII. 13. & sicut aquam quasi *induimus*, ita & Christum Gal. III. 26. Rursus 3. quemadmodum Christus, Baptismo *sanguinis* sui Matth. XX. 22. mortuus fuit, sepultus item, & resurrexit; ita & nos ei insiti, spiritualiter cum eo *morimur* peccato, sepelimur & resurgimus Rom. VI. 3. 4. 5. 6. Col. II. 11. 12. 13. Porro 4. quemadmodum aqua *mundatur corpus* 1 Pet. III. 21. ita sanguine & Spiritu Christi, mundatur *anima* 1 Joh. I. 7. Denique 5. sicut in Baptismo *emergimus* ex sepulchro aquæ, & transimus in *novam* quasi vitam; ita etiam liberati à quavis morte, servabimur ad *vitam æternam* Marc. XVI. 16. Nec hæc omnia significantur tantum, per Baptismum; sed etiam *obsignantur*, imo &, suo modo, *conferuntur*.

Causa Baptismi. XI. Causa Baptismi: 1. *instituens* α. *principalis* quidem, *Deus* est Joh. I. 33. Matth. XXI. 25. Luc. III. 2. 3. & VII. 30. utpote in cujus solius potestate est, *fœdus* gratiæ offerre, conferre, obsignare, item regenerare, & remittere peccata, quæ sunt Baptismi significata: β. *administra*, Jesus *Christus*, ut *Mediator* fœderis gratiæ Heb. VII. 22. in quo regeneramur, seu *vivificamur* Eph. II. 5. qui peccata nobis condonat Matth. IX. 2. hisque in fœderis gratiæ communionem nos introducit. Causa 2. *dispensationis*: α. prima, fuit Johannes, velut prodromus Christi, ejus anctoritate baptizans Joh. I. 33. hinc *Baptista* dictus: quanquam ab eo Baptismus non videatur habuisse rationem Sacramenti *ordinarii* N. T. utpote quam accepisse demum videtur, ab emissione Apostolorum Matth. XXVIII. 19. saltem non habuit rationem Sacramenti *catholici*, cujus obligatio sese extenderet ad *omnes* Christianos; sed tantum ad *Judæos*. Interim tamen *idem* fuit, quoad *substantiam* cum Baptismo illo catholico, quem instituit Christus: quatenus *idem* fuit utrobique *ritus* Marc. I. 4. eadem utrobique *doctrina* & *promissio* Joh. I. 29. 30. Conf. vers. 34. 36. Matth. III. II. Conf. Marc. I. 2. Act. II. 38. eadem utriusque auctoritas Joh. I. 33. proinde idem utriusque *significatum*, nim. *resipiscentia*, *quæ cum regeneratione coincidit*, & *remissio peccatorum* Marc. I. 4. Luc. III. 3. 7. 8. proinde *idem* Sacramentum: cum præsertim *Christus*, eodem inaugurari voluerit Matt. III. 13.-- Quamvis interim in *circumstantiis* & gradibus efficaciæ, discrimen non abnuamus: nim. quatenus Johannis Baptismus, Messiam

[Right margin notes: instituens. — dispensans. — Baptismus Johannis collatus cum Baptismo Christi.]

ſtam *manifeſtandam* & ſatisfacturum prædicabat Act. XIX. 4. quem *manifeſtatum*, & qui dudum ſatisfecit, Chriſti Baptiſmus præſupponit: atque inſuper Johannis Baptiſmus, donorum non *tantam* copiam obſignaſſe videtur, quantam *Chriſti* Baptiſmus Act. XIX. 3. 4. β. ſecunda cauſa diſpenſationis, cum Chriſto fuerunt *Apoſtoli*, omneſque legitimi Eccleſiæ *miniſtri*, uſque ad *conſummationem* ſeculorum Matth. XXVIII. 19. 20. (quamvis Jeſus *ipſe*, non baptizaverit Joh. IV. 2. quod ipſius eſſet rem *ſignificatam* conferre Matth. III. 11.) iique *ſoli*: quod non tantùm verbi prædicationem, & Baptiſmi diſpenſationem, Chriſtus *copulaverit* Matth. XXVIII. 19. ſed & hi, procul dubio hoc nomine, *diſpenſatores myſteriorum Dei* (quibus etiam Sacramenta intelliguntur) appellentur 1 Cor. IV. 1. atque inſuper res doceat *ſigilla publica* non eſſe verſanda niſi ab his, qui poteſtatem obtinent. Et quamvis in his, ratione *ſui*, omninò requirantur, legitima *vocatio*, doctrina orthodoxa, & vita pura; non tamen ratione *baptizati*, adeo requiruntur, ut ex unius aut alterius qualicunque *defectu*, Baptiſmus ceſſet, aut minus ſit efficax; cum ex *promiſſione* & fide pendeat ejus efficacia; non autem ex conſtitutione *miniſtri* Matth. III. 11.

Baptiſmus aliorum.

Fines & uſus Baptiſmi.

XII. Ex quibus etiam, nullo negotio colligi poteſt, quid ſtatuendum veniat, de *fine*, uſu & efficacia Baptiſmi: nim. ℵ. eum non: α. penitus tollere *omne* peccatum præcedens, ſaltem quoad *maculam* Act. VIII. 13. 23. nec β. conferre gratiam ex opere operato. Ibid. & Matth. III. 11. 1 Cor. X. 2. 5. nec γ. imprimere *characterem* quendam indelebilem, de quo cap. *præced.* §. XVIII. nec δ. talem nexum habere aut *unionem*, ſeu ſigni cum ſignificato, ſeu perſonæ cum Sacramento; ut nullum fœderis gratiæ beneficium obtineri queat, abſque ejus *uſu*: cum Deus ſeipſum non adſtrinxerit ullis Sacramentis; quemadmodum nos, pro ſuo imperio adſtrinxit: ſed ב. ſignificare, *obſignare*, & ſuo etiam modo, ſcil. *moraliter* & ſacramentaliter, exhibere: (1) noſtri *συμφυτισμὸν*, inſitionem, unionem & communionem cum Chriſto Gal III. 27. Rom. VI. 3. 4. (2) *regenerationem* Tit. III. 5. 1 Pet. III. 21. (3) juſtificationem & *remiſſionem* peccatorum Act. II. 38. & XXII. 16. Marc. I. 4. Apoc. I. 5. (4) *adoptionem*, ſeu receptionem in familiam Chriſti Gal. III. 26. 27. (5) *ſanctificationem* Rom. VI. 3. 4. Col. II. 11. 12. 13. (6) *reſurrectionem* Rom. VI. 5. 1 Cor. XV. 29. (7) *glorificationem*, ſeu vitam æternam Marc. XVI. 15. 16. 1 Pet. III. 21. Joh. III. 3. 5. (8) publicam *profeſſionem* fidei Chriſtianæ, & totalis noſtri reſignationis Chriſto factæ Rom. VI. 4. Joh. IV. 1. 2. (9) incorporationem in *Eccleſiam*, velut *corpus* Chriſti myſticum 1 Cor. XII. 13. Act. II. 41. (10) ſymbolicam *ſeparationem* noſtri, ab omnibus infidelibus & non baptizatis Act. II. 41.

Quinam baptizandi.

XIII. Sunt autem baptizandi: 1. ſoli *homines* Matth. XXVIII. 19. qui fœderis gratiæ, regenerationis, remiſſionis peccatorum &c. ſunt capaces: non campanæ aliaque, ſeu *ἄζωα*, ſeu *ἄλογα*. Nec *quivis* homines; ſed: 2. ſoli *fœderati* Act. II. 38. 39. eſt enim Baptiſmus *Circumciſio* Novi Teſtamenti Col. II. 11. 12. quæ procul dubio; ſignum erat fœderis gratiæ Gen. XVII. 10. 11. Quotquot igitur, *judicio charitatis*, modo ullo nitatur juſto *fundamento*, Eccleſia poteſt habere pro fœderatis; illi baptizandi ſunt Act. VIII. 36. 37. Nec 3. ſoli *adulti* (qui abſque prævia confeſſione fidei ſuæ in Patrem, Filium & Spritum Sanctum, admittendi nequaquam ſunt Marc. XVI. 16. Act. VIII. 37.) ſed etiam *infantes*: non *quorumvis*; ſed *fœderatorum* tantum: utpote qui ſoli *ſancti ſunt* 1 Cor. VII. 14. Hi *omnes* ſunt baptizandi, per rationes in *elenchticis* præſtandas: excluſis infantibus, nondum, aut nondum plane natis; quia necdum *diverſa* à parentibus conſtituunt Eccleſiæ membra: nec item *hæreticorum* & *excommunicatorum*; niſi *alter* ex parentibus ſit fœderatus 1 Cor. VII. 14. Cum partubus monſtroſis, ſpuriis, expoſititiis, non nimiùm ſcrupuloſe agendum eſt, in alterutram partem, ſeu conferendo, ſeu differendo: modo *ingenue* & religioſe, ſecundum conſcientiam noſtram, velut in conſpectu divino, agamus: ſic enim non facile peccabimus, aut in Deum, aut in reverentiam Baptiſmi, aut in commodum non baptizati.

Affectiones: neceſſitas.

XIV. In *affectionibus* & circumſtantialibus Baptiſmi, occurrit: 1. Ejus *neceſſitas*, non tantùm: α ſimplicis *expedientiæ*, ex inſigni ejus uſu & efficacia *morali* oriunda; ſed etiam β. *mandati* divini Act. II. 38. & XXII. 16. quotieſcunque ſcil. *legitimo* modo & ordine, qui Baptiſmum decet, obtineri *poteſt* 1 Cor. XIV. 40. non tamen γ. *abſoluta*, ſeu talis, ut quis abſque eo ſervari non poſſit; licet per ſe non ſtet, quod non habeat: quia legitima Baptiſmi collatio, communionem fœderis, omniumque ejus beneficiorum eſſentialium *præſupponit*, de quo plura in *elenchticis*. 2. *Unitas* qua iterari non debet Eph. IV. 5. quia nullibi Servator ait: *quotieſcunque baptizati fueritis*. Idque non ideo quidem, quod *characterem* indelebilem animæ imprimat; ſed quod Sacramentum ſit *regenerationis* Tit. III. 5. quæ ſemel tantum accidit; nec unquam interrumpitur 1 Joh. II. 19. Porro 3. *locus*, ordinarius quidem, eſt *Eccleſia*: non ob hoc tantùm: α. quod cum præconio *verbi* Baptiſmus conjungatur Matth. XXVIII. 19. nec tantum β. quod magis *reverenter*, & minus perfunctorie in conventu eccleſiaſtico, quam alibi peragatur 1 Cor. XIV. 40. ſed imprimis γ. quod Baptiſmus, ſit Sacramentum *introductionis* in Eccle-

unitas,

locus,

ſiam

ſiam 1 Cor. XII. 13. quæ proinde, nullibi commodius peragitur quam in *Eccleſia*. 4. *Tempus*, recepturis, ſive adulti ſint, ſive infantes, in Scripturis non ita determinatum eſt, niſi quod accurandum omni religione quibusvis incumbat, ut quamprimum εὐτάκτως fieri poteſt, impetretur Act. XXII. 16. & XVI. 33. Tandem 5. *effectus* Baptiſmi nequaquam eſt *character* aliquis indelebilis, ſicut oſtendimus cap. *præced.* §. XVIII.

(Margin: tempus, — effectus.)

Pars elenchtica.

(Margin: Quæritur: 1. An Circumciſio Judæis obſignaverit beneficia ſpiritualia?)

XV. Quæritur *primo*, an circumciſio Judæis, ſignificaverit & obſignaverit beneficia *ſpiritualia?* Pontificii, quo magis Baptiſmus emineat; Circumciſionem ſtatuunt, non fuiſſe Sacramentum Moſaicum; ſed *legis naturæ*: nec Judæis *ſequioribus*: ſed *ſoli* Abrahamo præſtitiſſe ſigillum *juſtitiæ fidei*: nec reliquis Judæis fuiſſe niſi ſignum, quod eſſent *filii* Abrahæ; adeoque nihil aliud fuiſſe, quam *umbram* & figuram Baptiſmi. Sociniani, quia nullas agnoſcunt promiſſiones *ſpirituales*, ante Chriſtum; earum etiam *obſignationem*, in Circumciſione factam, negant. Cum his plane colludunt Anabaptiſtæ. Reformati ex adverſo, affirmant, eam ſignificaſſe & obſignaſſe beneficia *ſpiritualia*: quia (1) obſignabat fœdus cum Deo *ſpirituale*: quo Deus & Abrahamo, & ejus ſemini obſignabat, ſe fore *Deum* eorum Gen. XVII. 7. Quia (2) fuit ſigillum *juſtitiæ fidei* Rom. IV. 11. non *ſoli* Abrahamo; ſed omnibus ejus *poſteris* fidelibus, ut ad oculum patet, ex univerſo ejus capitis contextu. Quia (3) *eaſdem* promiſſiones ſignificabat & obſignabat, quas Baptiſmus Act. II. 38. 39. Quia (4) *regenerationem* & converſionem ſignificabat & obſignabat Deut. XXX. 6. & X. 16. Rom. II. 29. conf. Jer. IV. 4. & remiſſionem peccatorum. Quia (5) Circumciſio *Baptiſmus* fuit Veteris T. Col. II. 11. 12. Phil. III. 3. Pontificiorum hypotheſes ſic ſatis examinavimus cap. *præced.* §. XIX. Socinianorum item & Anabaptiſtarum lib. V. cap. VI. §. XVIII.

(Margin: 2. An Circumciſio ſit uſus perpetui?)

XVI. Quæritur *ſecundo*, an Circumciſio ſit uſus perpetui? Judæi moderni affirmant, atque etiam olim, tempore Pauli, ex Judæis ad Chriſtianiſmum converſi, cum quibus Apoſtolis negotium fuit Act. XV. — & in epiſtolis ad Galatas, Philippenſes, Coloſſenſes, & imprimis in epiſtola ad Hebræos. Muhammedani etiam, Circumciſionem, apud Orientales *civilem* ferme, *religioſam* faciunt. Æthiopes eam cum Baptiſmo *conjungunt*, ut ejus ope, velut filii credentis Abrahæ, diſcernantur à reliquis nationibus. Chriſtiani *tres* numerant circumciſionis *periodos*: *neceſſitatis*, ab Abrahamo uſque ad mortem Chriſti; *licentiæ*, à morte Chriſti, uſque ad tempus διορθώσεως Heb. IX. 10. h. e. uſque ad honeſte *ſepultam* ſynagogam judaicam; *&* *prohibitionis*; hoc eſt, poſtquam ab Apoſtolis proſcriptus & prohibitus fuit, ſaltem gentilibus Act. XV. — Gal. V. 2. Phil. III. 2. 3. Col. II. 11. 12. eo quod 1. Meſſiam, ejusque gratiam figurarit, ut *futurum* Heb. IX. 11. & X. 1. Col. II. 17. adeoque Meſſiam *præſentem abnegaret*. Quod 2. compendium præſtaret *totius* legis ceremonialis, & quaſi ſyngrapham obſtringentem, ad ejus obſervationem *univerſalem* Gal. V. 3. eoque 3. *libertatem* Chriſtianam penitus tolleret Gal. V. 12. Adde 4. quod egregiam præſtaret remoram, receptioni religionis Chriſtianæ ſaltem apud Gentiles. Nec eſt quod efficacius cauſentur in contrarium, quam quod dicatur futura in fœdus *æternum* Gen. XVII. 13. Verum *æternum* dicitur fœdus, quoad rem *ſignificatam*, *ero Deus tuus* vſ. 7. ſed quoad *ſignum*, non magis *indeſinens* dicitur, quam poſſeſſio terræ Canaan vſ. 8.

(Margin: 3. An Baptiſmus Johannis, quoad ſubſtantiam, idem ſit cum Baptiſmo Chriſti?)

XVII. Quæritur *tertio*, an Baptiſmus Johannis idem ſit quoad *eſſentiam*, cum Baptiſmo Chriſti? Pontificii, ut Baptiſmum Johannis extenuent, nec pro N. T. Sacramento; ſed pro nudo *ritu* ac ceremonia, proque *externa* quadam corporis lotione, & inani *ſigno* habeant; negant: licet ſaniores in ea communione, *remiſſionem* peccatorum ipſi tribuant; ſed ex opere tantum *operantis*, non autem, ſicut Baptiſmus Chriſti, ex opere *operato*: nec etiam penes ipſos deſunt, qui non *præcepti*, ſed *conſilii* tantum fuiſſe doceant, nullamque ejus *neceſſitatem* agnoſcant: omnes in hoc conveniunt, quod Baptiſmus Johannis, à Baptiſmo Chriſti, non *circumſtantiis* tantum & gradu diſtet, ſed ipſa etiam *ſubſtantia*. Cum craſſioribus Pontificiis, hic ex aſſe colludunt Anabaptiſtæ. Reformati, ut diſcrimen *qualecunque* agnoſcunt, in *circumſtantialibus* & in *gradu* efficaciæ; ita in ipſa utriusque ſubſtantia, *identitatem* profitentur, prout oſtendimus §. XI. Quibus perperam opponunt adverſarii: A. Quod Baptiſmus *Johannis*, non Deum; ſed *Johannem* habuerit auctorem. Reſp. Huic Scriptura manifeſte obloquitur Luc. III. 2. Joh. I. 33. Matth. XXI. 25. B. Quod *Baptiſmus pœnitentiæ* appelletur Act. XIII. 24. & XIX. 4. Reſp. Et Baptiſmus Chriſti, pœnitentiæ *initiatio* dicitur Rom. VI. 4. Quod C. Baptiſmum *ſuum*, Johannes à Baptiſmo *Chriſti*, diſtinguat Marc. I. 8. Matth. III. 11. Reſp. Diſtinguit 1. operationem *miniſtri*, à gratia *Magiſtri*: diſtinguit 2. quoad *gradum* efficaciæ; non quoad *ipſam* efficaciam. Quod D. Johannes non legatur baptizaſſe in nomine *Trinitatis*. Reſp. 1. Diverſitas *verborum*, non tollit identitatem *eſſentiæ*. 2. Nullibi dicitur, quod non adminiſtraverit in nomine *Trinitatis*. Quin potius 3. ipſum in nomine *Trinitatis* baptizaſſe, ſatis innui videtur Act. XIX. 2. 3. 5. Quod E. à Johanne baptizati, *denuo* baptizati dicantur

Act. XIX. 3. 4. 5. Resp. Non dicitur à Johanne baptizatos, à Paulo *rebaptizatos* fuisse; sed Johannem audientes, à Johanne baptizatos, & à Paulo, impositione manuum, *confirmatos* fuisse, donaque Spiritus S. *extraordinaria*, hactenus sibi ignota, accepisse.

4. An ad Baptismi administrationem, sufficiat ablutio per simplicem aquam, in nomine Patris Filii & Spiritus S.?

XVIII. Quæritur *quarto*, an ad Baptismi administrationem sufficiat, ablutio per *simplicem* aquam, facta in nomine Patris, Filii & Spiritus S.? Vetus Ecclesia Christiana, post seculum secundum, paulatim à simplicitate apostolicâ degenerans, varios circa Baptismum adoptavit *ritus*, quasi in Sacramenti *ornamentum*, quorum alii aliis magis aut minus erant noxii. Adhibebat inter alios, *chrisma* sacrum, & *crucis* signaculum, quibus baptizandus confirmaretur: item *lac* & *mel*, quibus gustandis quasi infantaretur: porro *candidas vestes*. Quibus non contenta Ecclesia pontificia; *elemento* quidem, *sal* & *sputum* aliaque inquinamenta adjicit, partim *ori* ingerenda; partim *auribus* & naribus allinenda, addita voce, *Ephatah*: tum & infantibus frontem ac pectus *cruce* signat, *exorcismo* satanam expellit, adjungit *cereos*, *obtectionem capitis* baptizati, *lotionem pedum*, *impositionem manuum*, *cum osculo pacis*, aliaque. Nonnulla horum, etiam Lutherani probant. Reformati ex adverso, simplicitate apostolicâ contenti, omnia illa corollaria rejiciunt, eo quod 1. Scriptura *ignoret*, nec absque damnata *superstitione* Matth. XV. 9. Col. II. 22. ab hominibus *adjici* possint: cum præsertim 2. Ecclesiæ N. T. à Christo exoneratæ Matth. XI. 28. 29. 30. nova juga imponant Act. XV. 10. & in *libertatem* redactam Gal. V. 1. ad novam *servitutem* revocent, cum numerus ad XXII. ceremonias circa Baptismum, apud Pontificios excreverit. Non addam 3. quod ritibus istis, non *mysticas* tantum significationes; sed peculiarem insuper *efficaciam* spiritualem affingant, quod *magiam* spirat: nec etiam 4. quod phalerata ista illinimenta, *simplicitatem* Christianam & apostolicam, parum deceant: & ad sanctissimi Sacramenti, non *exornationem*; sed *deturpationem* vergant. Nec habent quod in contrarium causentur, nisi loca quædam Scripturæ, quæ ad ritus illos, seu veteres, seu recentiores, alludere videntur Gal. III. 27. 1 Pet. II. 2. Heb. X. 32. & VI. 4. 2 Cor. I. 21. 22. 1 Joh. II. 20. Resp. Hæc loco non ad *ritus* istos alludunt; sed ritus occasione locorum istorum, conficti sunt.

Argumenta.

Objectio.

5. An exorcismus in Baptismo sit ferendus?

XIX. Quæritur nominatim *quinto*, an inter ritus baptismales, *exorcismus* ferendus sit? In exorcismo, Exorcista baptizaturus, imperat *satanæ*, ut ab infante baptizando exeat, detque locum Spiritui S. Dicit porro infanti, ut accipiat signum S. *crucis*: in fronte ✠ & in pectore ✠: gemina *precatiuncula* orat, ut Deus hunc infantem suscipiat: denique *adjurat* satanam, in nomine ✠ Patris, ✠ Filii & ✠ Spiritus S. ut exeat, ac recedat ab hoc servo, vel ancillâ Jesu Christi. Exorcismum istum propugnant Pontificii, ut *necessarium*; Lutherani ut *adiaphorum*: quem proinde alii apud ipsos servant; alii negligunt. Reformati, nullo modo ferendum existimant. Eo quod 1. sit ritus *ἄγραφος*, ac proinde *damnatus* Matth. XV. 9. Col. II. 22. tum 2. *superstitiosus*, quatenus fingitur applicare gratiam baptizatis, &, à multis, non minus *necessarius* & efficax esse creditur, quam ipse Baptismus: porro 3. *magicus*, quatenus vocibus & characteribus vim tribuit pellendi satanam: insuper 4. multis modis *impius*, quatenus *α.* est *abusus* nominis divini, *β.* *mendacium*, infantes Ecclesiæ, pro obsessis & arreptitiis falso traducens: *γ.* *ejectionem* satanæ, Deo propriam, ad homines traducit, *δ.* *merito* Christi, cui soli competit satanam pellere, derogat: atque etiam *ε.* ipsi *efficaciæ* Baptismi, quasi ille non sufficiat, obsignandæ illi liberationi à potestate satanæ. Addamus 5. dilemma: infantes fidelium baptizandi, aut dæmonium fugandum *habent*; & sic obsessi erunt & arreptitii, quod Scripturis repugnat Gen. XVII. 7. 10. Marc. X. 14. Act. II. 39. 1 Cor. VII. 14. aut *non* habent, & sic lusus erit; in re sancta ac seria, maximè profanus. Objiciunt tamen: A. quod infantes sint sub potestate satanæ Eph. II. 1. 2. Resp. 1. Sunt per *naturam*; non sunt per *gratiam* fœderis, cujus sigillum in Baptismo expetunt & accipiunt. 2. *Si* essent, non exorcismus; sed *Christus* solus, ipsos liberaret 1 Joh. III. 8. Heb. II. 14. Quod B. illustret & *ornet* Baptismum. Resp. 1. Satis illustris & *ornatus* est eis ritibus, quos Christus præscripsit: proinde 2. *obscuratur* potius, & dehonestatur istis phaleris. Quod C. apud Patres fuerit usitatus. Resp. 1. Non exemplis; sed *legibus* vivimus. 2. Patres non exorcizabant *infantes* baptizandos; sed *adultos*, obsessos & arreptitios, qui ad Baptismum adducebantur, durante adhuc in Ecclesia dono *miraculorum*.

Argumenta negativa.

Objectiones affirmativæ.

6. An temporarius sit Baptismus sine Christi præcepto usurpatus?

XX. Quæritur *sexto*, an Baptismus sit ritus *temporarius*, nullo Christi præcepto, ab Apostolis usurpatus? Sociniani, quia negant, Sacramenta esse sigilla fœderis gratiæ; existimant: *α.* Baptismum *aquæ* esse tantum *ceremoniam* externam, discriminandis fidelibus ab infidelibus datam, *β.* nullo non à Christo *mandatum*; sed *γ.* ab Apostolis *sponte* usurpatum, adeoque *δ.* *temporarium*, qui ad tempus tantum duravit, aut saltem durare debuerit. Anabaptistæ, ritum *perpetuum* quidem agnoscunt, & *hunc* à Christo *institutum*; sed tamen non esse, nisi *discriminandis* fidelibus ab infidelibus destinatum. Reformati Sacramentum, sive testimonium ac sigillum ablutionis *internæ* à peccatis, à *Christo* institutum, ex *mandato* divino ab Apostolis usurpatum statuunt, velut Sacramentum:

Argumenta.

tum *perpetuo* in Ecclesia duraturum. Eo quod 1. significet & obsignet credentibus *regenerationem*, & *remissionem* peccatorum Act. II. 38. Tit. III. 5. Col. II. 11. 12. Rom. VI. 4. à Christo *institutus* sit, idque ad consummationem seculorum usque Matth. XXVIII. 19. 20. Quod 3. Apostoli *in nomine*, h. e. ex mandato, Christi baptizarint Act. II. 38. & VIII. 16. & X. 48. imo aliis quoque præscripserint *Ibid.* 4. Institutus sit in usum Ecclesiæ, omnium seculorum: α. velut medium ordinarium colligendæ Ecclesiæ, & conservandæ ejusdem β. præscriptus Ecclesiæ, non ex *una* gente; sed ex *omnibus* colligendæ Matth. XXVIII. 19. 20. γ. unitas Ecclesiæ, pendeat non minus ex unitate Baptismi; quam ex communione fidei Eph. IV. 5. δ. Baptismus successerit circumcisioni Col. II. 11. qui *sigillum* fuit *justitiæ fidei* Rom. IV. 11. ε. idque usque ad reditum Christi Matth. XXVIII. 20. Quod etiam 5. finis & effecta Baptismi spectent, non tantum ad *infideles* conversos

Objectiones.

Rom. IV. 3. 4. Gal. III. 27. Tit. III. 5. Nec in contrarium valet: A. quod *regeneratio & remissio* peccatorum, fieri nequeat per Baptismum: eo quod non modo ad animam non pertingat; sed etiam ista beneficia soli verbo relinquat Joh. XVII. 17. 1 Pet. I. 23. Resp. Regeneratio & remissio produci non potest per Baptismum, velut causam *physicam*; potest tamen per eum significari & *obsignari*, atque etiam *suo modo* conferri, velut per causam *moralem*. B. Quod Christus, non Baptismum aquæ; sed *doctrinæ* instituerit Matth. XXVIII. 19. Resp. 1. Necdum probatum est, nec probari potest, dari Baptismum *doctrinæ*. 2. Matth. XXVIII. 19. Baptismus à doctrina exserte distinguitur. C. Quod *libere* usurpatus & omissus fuerit: quia ipsi Apostoli, LXX. discipuli Act. I. 15. & quingenti fratres 1 Cor. XV. 6. baptizati non fuerint. Resp. Ex eo quod Apostolorum aliorumque Baptismus, non *narretur* exserte in Scripturæ compendio, parum solide conficitur, ipsos baptizatos non fuisse. Cum præsertim *omnes* dicamur in unum corpus baptizari 1 Cor. XII. 13. D. Quod fuerit *solis* Appostolis præscriptus Marc. XVI. 17. 20. Resp. Textus tantum dicit Apostolis fuisse præscriptum, atque etiam ab eis fuisse usurpatum; non autem ipsis *solis* fuisse præscriptum, aut ab ipsis *solis* fuisse usurpatum: cum contrarium sequior experientia comprobet 1 Cor. I. 14. 15. 16. Act. VIII. 12. & IX. 18. Imo præscriptus dicatur usque ad *consummationem* seculorum Matth. XXVIII. 19. 20. E. Quod fuerit ἀντίτυπος 1 Pet. III. 21. adeoque cum reliquis typis V. T. abrogatus. Resp. Non dicitur *typus*, seu *umbra* gratiæ alicujus in Christo futuræ, quales abrogatos agnoscimus: sed ἀντίτυπος seu *corpus* umbræ, quod nequaquam abrogatum ullibi dicitur. F. Paulus non fuit missus ad baptizandum 1 Cor. I. 17. Sed ad docendum. Resp. Non *primario* ad baptizandum; non autem, non *simpliciter*, ut patet per vs. 14. 16. G. Baptismus administrandus erat solis *docendis* h. e. infidelibus Matth. XXVIII. 19. Resp. Adulti quivis primò docendi erant, tum baptizandi.

7. An Baptismus gratiam in se contineat, producat, ut instrumentum physicum?

XXI. Quæritur *septimo*, an ex adverso, Baptismus regenerationem & justificationem in se *contineat*, aut *producat* ut instrumentum *physicum*, ex opere operato? Pontificii affirmant, colludunt eatenus Lutherani, ut statuant, Baptismum esse causam regenerationis *inchoantem*. Reformati utrumque negant. Eo quod 1. sit *signum* & sigillum, pro ratione Sacramentorum; cujus non est operari nisi *significando* & obsignando, non autem *physice* efficiendo. Quod 2. sit natura *materialis*, & virtutis finitæ; cujus proinde non est, effectum *spiritualem*, qui *infinitam* virtutem exigit, producere. Quod 3. regenerationem, cujus ope *ingredimur* in regnum Dei, seu in fœdus gratiæ Joh. III. 5. *præsupponat*, utpote obsignandam Rom. IV. 11. Marc. XVI. 16. Quod 4. Baptismum regeneratio & justificatio non *semper* comittetur aut sequatur Act. VIII. 13. 21. Nec adversarios juvat: A. quod regenerari dicamur *aqua & Spiritu* Joh. III. 3. 5. cum per *aquam* ibidem non intelligatur Baptismus *Christi*, utpote qui, agnoscentibus adversariis, tum temporis, necdum fuit institutus; sed per *Hendiadym*, aqua *spiritualis*, seu Spritus S. B. quod appelletur *lavacrum regenerationis* Tit. III 5. ita enim dicitur, quod regenerationem *significet*, offerat & obsignet, & his omnibus suo modo conferat *moraliter*; non autem, quod efficiat *physice* C. quod dicatur *abluere peccata* Act. XXII. 16: si enim per ablutionem illam intelligatur *remissio* seu *absolutio*; non admittit illa causam *physicam*; sed *moralem* tantum ac forensem: si conversio & regeneratio, eodem sensu Baptismo tribuitur, quo *lavacrum regenerationis* appellari diximus.

Argumenta.

Objectiones.

8. An Baptismus tollat peccata ut non sint penitus; an ut non imputentur, & non dominentur in baptizatis?

XXII. Quæritur *octavo*, An Baptismus tollat peccata omnia præcedentia, ut non *sint* amplius; an tantum ut non *imputentur*, nec *dominentur*? Pontificii, ut altius extollant Baptismum supra circumcisionem, & habeant, illam justificasse tantum ex opere *operantis*, dum Baptismum, ex opere *operato*; statuunt Baptismum tollere omne peccatum præcedens, cum omni suo corollario, ut *non sit* amplius: sed *præcedens* tantum, ut sequentia eluenda relinquant suæ pœnitentiæ sacramentali. Reformati existimant Baptismum in baptizandis electis, *moraliter* tollere omne peccatum, quoad *reatum*; & quoad maculam, eo usque tantum, ut non dominetur in baptizatis; non autem, ut prorsus non sit amplius in ipsis. Quia 1. Baptismus non aliter tollit peccatum, quam gratia *justificans* & sanctificans, utpote, cujus si-

gnum eſt ac ſigillum: aſt gratia *juſtificans* non tollit niſi reatum, & *ſanctificans* non niſi *dominium* Rom. VI. 12. Sic 2. Baptizatus omnis immunis eſſet ab omni peccato, tam quoad *reatum*; quam quoad *maculam*, cui conſtans obloquitur, cum Scriptura; tum experientia. Cum præſertim 3. concupiſcentia prava ſemper remaneat in baptizatis, etiam poſt Baptiſmum Rom. VII. 7. Nec valet in contrarium, quod A. dicamur purgari *lavacro aquæ* Eph. V. 26. Reſp. Non *phyſice*, ſed moraliter & *ſacramentaliter* tantum, tollendo in electis baptizandis, omnem peccati *reatum*, & ipſum peccatum, eo uſque ut non regnet; non autem ut *non ſit*. B. Eodem modo Baptiſmus ſe habeat ad peccatum, quo circumciſio ad præputium Col. II. 11. 12. quod tollebat penitus. Reſp. Eodem modo quoad præputium *cordis*, non *carnis*, ut habet locus citatus. C. Gratia ſanctificationis, quam electis obſignant Baptiſmus, ſit incompatibilis cum peccato. Reſp. Eſt incompatibilis cum peccato *regnante*; ſed non cum peccato, quovis gradu, *præſente*.

Objectiones.

9. An Baptiſmus ad ſalutem ſit abſolutè neceſſarius?

XXIII. Quæritur *nono*, an Baptiſmus ad ſalutem ſit *abſolute* neceſſarius? Sociniani *nullo* modo neceſſarium, quin potius eliminandum cenſent. Pontificii, poſt nonnullos Patres, Ambroſium, Auguſtinum alioſque Latinos, affirmant; niſi quod *martyres*, & cum deſiderio Baptiſmi morientes, excipiant; infantibuſque non baptizatis locum quendam inferni tolerabiliorem, ſeu *limbum* aſſignent, in quo à *pœna* ſenſus immunes ſint, interim beatifica Dei *viſione*, omnique *gaudio* caſſi. Addunt nonnulli, abſolutam illam neceſſitatem incepiſſe demum poſt mortem Chriſti, aut poſt feſtum Pentecoſtes. Lutherani etiam neceſſitatem Baptiſmi *abſolutam*, ſuo modo, agnoſcunt, quando ſtatuunt eum regenerationis *initium* præſtare.

Argumenta.

Reformati neceſſitatem, tum *præcepti* divini, tum egregiæ *utilitatis*, agnoſcunt contra Socinianos; ſed *abſolute*, contra Pontificios & Lutheranos, negant. Eo quod 1. gratiam ſalutarem Deus frequenter contuliſſe legatur, his qui omni Sacramento *initiationis*, adhucdum erant deſtituti: v. g. Jacobo Rom. IX. 11. Davidi Pſal. LXXI. 6. Jeremiæ Jer. I. 5. Baptiſt Luc. I. 15. Paulo Gal. I. 15. aliiſque, imo & latroni, abſque Baptiſmo in cruce decedenti Luc. XXIII. 43. Cornelio Act. X. 12. 15. 44. 47. dum ex adverſo Simoni Mago Baptiſmus ſuus hilum non profuit Act. VIII. 13. 20—23. Quod 2. pro natura Sacramentorum *omnium*, Baptiſmus, fœdus gratiæ, regenerationem & remiſſionem peccatorum obſignans, gratiam ſalutarem obſignandam *præſupponat*: unde fidelium liberi, jure natalium, fœderaliter *ſancti* dicuntur 1 Cor. VII. 14. Quod 3. infantes ſaltem, abſque ſua *culpa*, ſine Baptiſmo decedant. Quod 4. iniquum ſit, gratiam Dei externo ſigno *adſtringere*, & q. coërcere. Quod 5. ante octavum circumciſionis diem, olim mortui; ſalutem nihilominus fuerint conſecuti 2 Sam. XII. 23. Quod 6. ſalus infantis ſuſpenderetur ab arbitrio baptizantis, Sacerdotis, obſtetricis &c. Quod 7. Deus neminem poſſet amare ante Baptiſmum, cui obloquitur Apoſtolus Rom. IX. 13.

Objectiones.

Objiciunt nihilominus A. locum Joh. III. 5. Reſp. Locum illum non agere de Baptiſmo *Chriſti*, parag. *præced.* monuimus. B. locum Marc. XVI. 16. *qui crediderit & baptizatus fuerit, ſervabitur*. Reſp. 1. Loquitur de Baptiſmo gentium, qui ſolos *adultos* tum temporis ſpectabat; proinde infantes non concernit: ſin minus, omnes infantes à ſalute ſecludendi erunt, quia non *credunt*. Nec 2. duorum, fidei ſcil. & Baptiſmi copulatio, eandem ſtatim infert utriuſque neceſſitatem, ad conſequendam ſalutem. Conf. Rom. X. 10. Unde 3. commate ſequenti, non baptizatorum nulla ſit mentio. C. locum. Gen. XVII. 14. non circumciſus *exſcindetur e populo ſuo*. Reſp. 1. Loquitur de ſolis *adultis* contemnentibus: *fœdus meum irritum fecit*. Tum 2. adhuc incertum eſt, an pœna *excidii* mortem temporalem, an æternam ſignificet?

10. An baptizare cuiquam fas ſit, quam miniſtris?

XXIV. Quæritur *decimo*, an baptizare cuiquam fas ſit, quam verbi *præconibus*? Pontificii, & ſuo modo etiam Lutherani, quia regenerationem, & remiſſionem peccatorum, Baptiſmo adſtringunt, & hinc ejus *abſolutam* neceſſitatem urgent; *ex officio* quidem & publice, ac præſente Sacerdote; baptizandi poteſtatem, ſolis relinquunt *miniſtris* verbi; his autem abſentibus, in caſu *neceſſitatis*, quibusvis, etiàm infidelibus & mulierculis, modo formulam teneant, baptizandi facultatem concedunt. Sociniani etiam, quia nihil *myſterii* in Baptiſmo agnoſcunt, quibuſvis baptizare largiuntur.

Argumenta.

Reformati hoc ſolis relinquunt verbi *miniſtris*. Quia 1. Chriſtus cum *verbi præconio*, baptizandi poteſtatem conjunxit Matth. XXVIII. 19. quod autem *Deus conjunxit*, *homo non ſeparet* cap. XIX. 6. Quia 2. ab hoc etiam, verbi miniſtri, *diſpenſatores myſteriorum Dei*, audiunt 1 Cor. IV. 1. Quia 3. ſunt ſigilla *publica* fœderis gratiæ, qualia non quibusvis; ſed his tantum, qui poteſtatem à Principe nacti ſunt, verſare licet. Quia 4. exemplum *contrarii* in Scripturis non occurrit.

Objectiones.

Nec in contrarium valet exemplum A. Zipporæ, circumcidentis filium, præſente marito Exod. IV. 25. Reſp. 1. Non probatur factum turbatæ mulieris; imprimis præſente marito, ordinario miniſtro. 2. Etiam *in hoc* diſſimilis ratio, inter circumciſionem & Baptiſmum obſervanda eſt. B. Philippi Act. VIII. 12. Ananiæ Act. IX. 18. fratrum cap. X. 48. Reſp. 1. Non fuerunt *privati*; ſed Evangeliſtæ aut diaconi, Conf. Act. VI. 5. cum VIII. 5. 12. & XXI. 8. Tum 2. peculiari inſtinctu & juſſu *divino*

divino egerunt: quod de Philippo patet Act. VIII. 26. 27. de Anania cap. IX. 10. 11. 15. 17. de fratribus, jussu Petri Act. X. 48. quamvis etiam adhuc ambiguum sit, jusseritne Petrus fratres baptizare Cornelium; an Cornelium cum suis, jusserit baptismum suscipere à se?

11. An fidelium infantes sint baptizandi?

Rationes affirmativæ.

XXV. Quæritur *undecimo*, an etiam *fidelium infantes* sint baptizandi? Anabaptistæ negant prohibentque. Sociniani, ubi mollius agunt, *permittunt* quidem, ut ritum *adiaphorum*; sed non exigunt, ut à Christo *mandatum*, sed *fidelium* tantum; absque ulla *absoluta* necessitate. Reformati, ex instituto Christi, omnino baptizandos affirmant. Eo quod 1. sint sub *promissione fœderis gratiæ*, quibus Baptismus addicitur Act. II. 38. 39. Quod 2. beneficiorum *fœderis* gratiæ, regenerationis & remissionis peccatorum Jer. XXXI. 33. 34. sint participes. Quod 3. sint membra corporis Christi *mystici*, alias futuri *extra Christum*, *absque Deo*, *absque spe salutis* Eph. II. 11. 12. 13. adeoque sigillo insitionis 1 Cor. XII. 13. Rom. VI. 3. 4. potiri debeant. Quod 4. *sigillum* fœderis gratiæ, sub V. T. spectarit ad *infantes* Gen. XVII. 10. 12. cui sub N. T. successit Baptismus Col. II. 11. 12. Quod 5. Baptismus sit circumcisio N. T. Col. II. 11. 12. sicut circumcisio fuit Baptismus V. T. Quod 6. sint participes Spiritus S. 1 Cor. VII. 14. ut patet in Jeremia Jer. I. 5. in Baptista Luc. I. 15. tales autem baptizandos esse, Petrus manifeste doceat Act. X. 47. Quod 7. fidelium liberi *Deo* generentur Ezech. XVI. 20. ac proinde Deo *sancti* sint fœderaliter 1 Cor. VII. 14. Conf. Jes. XLIX. 22.

Objectiones negativæ.

Objiciunt A. Quod pædobaptismi, *nec mandatum*, nec *exemplum* prostet in Scripturis. Resp. Prostat *mandatum*: quia per Scripturas baptizare jubemur, quotquot *Spiritum* S. acceperunt Act. X. 47. & per easdem Scripturas, *infantes* Spiritum S. accipiunt Luc. I. 15. Jer. I. 5. Et quod, *forte*, ejus *exempla expresse* non prostent; hinc est, quia Christiani tum temporis non *nascebantur*; sed prædicatione Evangelii, adhuc erant *faciendi* Matth. XXVIII. 19. *μαθητεύσατε*—adeoque rarius nascerentur ex Christianis parentibus. Quod B. Baptismus prærequirat *informationem* Matth. XXVIII. 19. quæ in infantes non cadit. Resp. Baptismus *adultorum*, de quo Matth. XXVIII. prærequirit institutionem; non autem *infantium*. Addam 2. quod *τὸ μαθητεύειν*, sonet *discipulum* vel Christianum *facere*, seu initiare; vel instituendo, vel *baptizando*. Quod C. Baptismus, ut fœdus gratiæ obsignet, *fidem* prærequirat. Resp. Prærequirit, in *adultis* quidem, fidem *actualem*; in infantibus autem *seminali* contentus, non magis actualem requirit quam *circumcisio*. Quod D. cum Circumcisio (juxta nos) idem sit cum Baptismo; saltem *circumcisi* non debeant baptizari. Resp. Est circumcisio idem cum Baptismo, quoad ipsum *fœdus*, quod utrobique obsignatur; sed non est quoad *dispensationem* fœderis; quia circumcisio obsignabat fœdus quoad dispensationem V. T. quando Baptismus idem obsignat, quoad dispensationem N. T. id quod evidenter patet in Baptismo Christi. Quod E. cum *unum* tantum sit fœdus gratiæ, id quod perinde ac Baptismus, obsignet S. Cœna: alterutrum dicendum veniat, aut admissa *cœna*, superfluum esse Baptismum; aut admisso *Baptismo*, superfluam esse S. Cœnam; aut S. *Cœnam* infantibus perinde conferendam esse, ac Baptismus confertur. Resp. Nihil horum: quia Baptismus fœdus gratiæ obsignat, secundum gradum *initiationis* tantum, quæ in infantes etiam cadit; S. Cœna autem secundum gradum *nutritionis*, quæ sui explorationem, discretionem corporis Christi prærequirit, adeoque in infantes non quadrat. Quod F. infantes non *intelligant* usum & efficaciam Baptismi. Resp. 1. Nec Circumcisionis usum & efficaciam quondam *intelligebant*. 2. Intelligent suo tempore, se Baptismo fœdus cum Deo contraxisse.

12. An Baptismus legitimus iterandus sit?

Argumenta negativa.

XXVI. Quæritur *undecimo*, an Baptismus, in nomine SS. Trinitais *legitime* collatus, unquam sit iterandus? Olim Cyprianus Episcopus Carthaginensis, post Agrippinum; quod Baptismus *quorumvis* hæreticorum, ei *nullus* esset; ab eis baptizatos, denuò baptizandos statuebat. Huic sese opposuit Stephanus Episcopus Romanus, à *quibusvis* hæreticis baptizatos, absque ulla iteratione admittendos statuens. Cum Stephano, quia *absolutam* fingunt Baptismi necessitatem, sentiunt Pontificii & Lutherani: cum Cypriano, Anabaptistæ; quando non tantum, in infantia quosvis baptizatos, nec tantum ab hæreticis; sed etiam ab una suorum secta, ad alteram transeuntes, rebaptizant. Reformati, ab *infidelibus* baptizatos; aut ab his, qui *omnia*, aut *pleraque* fundamentalia, nominatim S. Trinitatem, negant: velut nunquam legitime baptizatos, cum Cypriano, adversus Stephanum & Pontificios, baptizandos, censent: ast à *Schismaticis*, aut *una* tantum atque altera hæresi laborantibus, & in plerisque sanis, baptizatos; cum Stephano adversus Cyprianum & Anabaptistas, denuò baptizandos negant. Eo quod 1. Scriptura nullibi, sicut de S. Cœna, pronunciet, *quotiescunque baptizati fueritis*. Quod hinc 2. *unum* tantum Baptisma numeretur Eph. IV. 5. Quod 3. *initiatio* seu introductio in fœdus gratiæ, & regneratio, quas Baptismus obsignat; *semel* tantum fiant. Quod. 4. *Circumcisio*, quæ non erat nisi Baptismus V. T. semel tantum facta fuerit. Quod 5. gratia salutaris, v.g. regeneratio, sit *inamissibilis* 1 Joh. II. 19. 1 Petr. I. 3. 4. 5. Rom. VIII. 1. 33. 34. & XI. 29. Quod 6. Baptismi *semel* accepti, devota memoria sufficiat, ad lapsos ad resipiscentiam revocandos, &

Objectiones affirmativæ. adversus lapsus confirmandos 1 Cor. VI. 11. Gal. III. 27. In contrarium, duo potissimùm causantur: A. Quod à Johanne semel tincti, à Paulo *rebaptizati* fuerint Act. XIX. 3. 4. 5. Resp. Non dicitur quod à *Paulo rebaptizati* sint: sed quod, qui Johannem audiverint, a *Johanne baptizati*; à Paulo verò, impositione manuum *confirmati* sint, & Spiritum S. acceperint. B. Quod inter 3000, qui baptizati narrantur Act. II. 41. multi fuerint à Johanne dudum baptizati. Resp. Hæc mera conjecturâ, rationibus adhuc confirmanda est ab Anabaptistis.

Praxis:

Pars practica.

1 Circumcisionem spiritualem nobis commendat. XXVII. Quantum ad praxin: *primo* circumcisio, quæ significato tenus, plane coincidit cum Baptismo; baptizatis commendat circumcisionem *spiritualem*, de qua Apostolus Rom. II. 28. 29. quam Deus promittit Deut. XXX. 6. Hæc revera nihil aliud est, quam *regeneratio*, renovatio & sanctificatio Baptismi Tit. III. 5. Eph. V. 26. 1 Cor. VI. 11. seu, ut Apostolus eam describit, *exutio corporis peccatorum carnis*: quod non cuticulam aliquam; sed totum *corpus peccatorum*, quæ à *carne*, seu corruptione originali profluunt, paulatim exuat. In quo illa consistat. Quæ regeneratio ac sanctificatio, in multis congruit, cum circumcisione V. & Baptismo N. T. Nim. (1) Sicut in *circumcisione* corporali, & *Baptismo* externo, infans sese habebat mere *passive*; ita in *spirituali* circumcisione & Baptismo interno, homo se habet mere *passive*: quando Deus hic solus agit Deut. XXX. 6. *circumcidet Jehova* — Matth. III. 11. Tit. III. 5. *renovatio Spiritus* — unde circumcisio ἀχειροποίητος dicitur. Col. II. 11. (2) Sicut in circumcisione *corporali*, præputium *carnis* resecabatur Gen. XVII. 13. ita in circumcisione *spirituali*, universum *corpus* corruptionis, à carne oriundum, paulatim resecatur & abjicitur Col. II. 11. v. g. corruptio *labiorum* Exod. VI. 11. *aurium* Act. VII. 51. totius *cordis* Deut. X. 16. (3) Circumcisio corporalis, perquam *molesta* & dolorifica accidebat circumcisis Gen. XXXIV. 25. & circumcisio spiritualis, non minus *doloris*, contritionis, ac pœnitentiæ, regenitis, & sanctificatis creat Act. II. 37. Jer. XXXI. 19. 2 Cor. VII. 10.. Zach. XII. 10 — 14. (4) In circumcisione corporali, erat *æterna* abjectio præputii, quod moriebatur & computrescebat, nunquam recipiendum: in spirituali item, omnis impietas *æternum* abnegatur Tit. II. 11. 12. vetus homo deponitur Eph. IV. 22. cum omnibus membris suis Col. III. 5 — 9. idque in *perpetuum* 1 Petr. IV. 1. 2. Rom. VI. 2. 2 Petr. II. 20. — (5) Circumcisio corporalis, Judæos circumcisos *segregabat*, à consortio quarumvis aliarum gentium, vel ut *paries* quidam *intergerinus* Deut. XXXIII. 28. cum Gen. XVII. 14. ita circumcisio spiritualis, circumcisos *separat* ab omni pravo consortio 2 Cor. VI. 14. 17. (6) Circumcisio corporalis, circumcisos *inserebat* Ecclesiæ Israeliticæ: & circumcisio spiritualis seu regeneratio nos *inserit regno* Dei Joh. III. 3. 5. *corpori* Christi mystico 1 Cor. XII. 12. 13. Istam autem circumcisionem *spiritualem* praxis nobis sic commendat; ut admiramur, non *circumcidi* tantum à Deo, sed etiam *circumcidere α. cor* nostrum, seu interiora nostra Deut. X. 16. Jer. IV. 4. purgando illa Jac. IV. 8. *β. aures* nostras, ut audiamus & attendamus verbo Dei Act. VII. 51. cum XVI. 14. *γ. oculos* nostros, ut vanitatibus non attendamus Psal. CXIX. 37. cum Matth. V. 28. *δ. linguam* nostram Eph. IV. 25. Psal XXXIV. 14. *ε. manus* nostras Jac. IV. 8. Eph. IV. 28. Psal. XXVI. 6. *ζ. pedes* nostros Prov. I. 15. Psal. CXIX. 5. *η. cogitationes* nostras Jer. IV. 14. *θ. affectus* & cupiditates nostras Gal. V. 24. *ι. corpus* nostrum, ejusque membra Col. III. 5. Rom. VI. 19. Hæc demum circumcisio A. *cordis* est, *quæ in spiritu* fit, cujus *laus non ex hominibus est*; *sed ex Deo* Rom. II. 29. Absque hac B. Baptismus noster otiosa tantum scena est Rom. II. 25. — 1 Cor. X. 2. 4. &c. imo *concisio* (κατατομὴ Phil. III. 2. 3. quæ excandescentiæ divinæ nos reddit obnoxios Jer. IV. 4. —

Admitendum, ut non tantum circumcidamur; sed etiam ut circumcidamus &c.

Rationes motivæ.

2 Commendat adultis anhelatione sui baptizationem. XXVIII. *Secundo*, Baptismus seipsum commendat *adultis* nondum baptizatis, ut quamprimùm fieri commode potest, eum *suscipiant*. Eo quod (1) Spiritus S. hoc *jubeat* Act. II. 38. & XXII. 16. Quod (2) Baptismus sit institutio *Christi* Matth. XXVIII. 19. ut qui Baptismum *contemnit* aut negligit, non hominem contemnat; sed Deum ipsum & Christum Matth. XXI. 25. cum præsertim (3) instituens, sit: *α. potentissimus* Matth. XXVIII. 18. Psal. II. 8. Conf. Heb. XII. 25. 26. *β. sapientissimus* 1 Cor. I. 24. Col. II. 3. *γ. benevolentissimus*, qui mero nostri amore, in commodum nostrum instituit Eph. V. 2. cum vs. 25. 26. Quod (4) ipse Christus Baptismum *expetierit* Matth. III. 13. cui assimilari, nobis per omnia incumbit Joh. XIII. 14. 15. Quod (5) gravissima *promissione* & comminatione adjuncta, Baptismum præscripsent Marc. XVI. 16. Conf. Heb. XII. 25. Quod (6) vita baptizandorum adeo sit *brevis* & evanida, quæ omnem dilationem efficacissime desuadet Jac. IV. 14. Psal. XXXIX. 6. Quod (7) appetitus isse *indicium* sit regenerationis & vitæ spiritualis 1 Petr. II. 2. Quod (8) qui Baptismum contemnunt ac negligunt, *consilium Dei* versus propriam salutem, contemnant Luc. VII. 30. Quod (9) Baptismus tam *utilis* & efficax sit: *α.* ad confirmationem *fidei* nostræ Rom. IV. II. *β.* ad certiorationem *insitionis* nostræ in Christum Gal. III. 27. 1 Cor. XII. 13. Conf. Joh. XV. 2. & Rom. XI. 17. *γ.* ad obsignationem *confœderationis* nostræ cum Deo Gen.

XVII.

Motivæ.

XVII. 9. 10. cum Act. II. 38. 39. Nec non δ. *remissionis* peccatorum nostrorum Act. II. 38. & XXII. 16. Eph. V. 26. Rom. IV. 11. denique ε. ad excitandam *sanctificationem* nostram, quoad mortificationem veteris, & vivificationem novi hominis Rom. VI. 3. 4. Col. II. 11. 12. Quod (11) per Baptismum separemur ab *infidelibus*, & adjungamur Ecclesiæ Christi Act. II. 41. 1 Cor. XII. 13. Quod (12) hic præluceant *exempla* conversorum Act. II. 41. Eunuchi cap. VIII. 36. — Pauli cap. XXII. 16. cum cap. XXVI. 19. Verum, cum non sufficiat baptizari; adnitendum ipsis, ut *legitimo* modo Baptismum consequantur: in quam rem, ipsis observanda incumbunt officia nonnulla: A. *Ante* Baptismum sectanda, qualia sunt: ut α. imbuantur in *fundamentalibus* fidei Christianæ Matth. XXVIII. 19. Unde nulli *adulti* leguntur baptizati, ante præviam institutionem Act. II. 41. & VIII. 34. 37. & IX. 6. cum vs. 17. 18. & X. 34. cum vs. 48. & XVI. 31. 32. 33. Ut β. seipsos serio *examinent*, num vera ac viva fide sint præditi Act. VIII. 37. Marc. XVI. 16. 2 Cor. XIII. 5. absque qua hilum Baptismus ipsis non est profuturus. Conf. Heb. IV. 2. Ut γ. *confiteantur* peccata sua, & ab eis serio resipiscant Matth. III. 6. 8. Marc. I. 4. Act. XIX. 4. Ut δ. fidem suam Deo & Servatori, ad *vitam* Christiano ac baptizato dignam, sancte obstringant 1 Petr. III. 21. Rom. VI. 2. 3. 4. Matth. III. 8. hinc in primitivâ Ecclesiâ, baptizandi renunciare jubebantur diabolo, omnibusque operibus ejus. Ut ε. etiam ad sacram *synaxin* sese præparent & accingant Act. II. 41. cum vs. 46. B. *Sub* Baptismo, seu dum accipiunt; ut cum conveniente attentione & *devotione*, excitatâ & arrectâ fide, spe, resipiscentia, cum profundis suspiriis, suscipiant Act. XXII. 16. & II. 41. quo Spiritum Sanctum nanciscantur. Luc. XI. 13. — C. *Post* Baptismum, ut a. sese componant ad *preces*, exemplo Christi Luc. III. 21. non efficaciam tantum Baptismi *expetentes*; sed etiam pro gratiâ confœderationis, remissionis peccatorum, & receptionis in familiam suam, Deo *gratias* agentes. Ut b. piam *lætitiam*, ex obsignatione confœderationis cum S. Trinitate, remissionis peccatorum &c. concipere & excitare conentur: exemplo Eunuchi Act. VIII. 39. & commentariensis Act. XVI. 34. Conf. Luc. XV. 6. 7. & vs. 22. 23. 24. Ut c. baptizatus per omnem vitam *memor* sit Baptismi, & confœderationis istius, quam contraxit in Baptismo suo: ac memoriâ istius, sese magis magisque obfirmet, adversus quasvis tentationes satanæ, & illecebras carnis ac mundi Rom. VI. 3. 4. *an ignoratis, quod quotquot baptizati sumus, in Christum Jesum; in mortem ejus baptizati simus? consepulti* &c. Addam etiam d. quotiescunque Baptismum aliis conferri *videt*; sibi devote ad animum revocet Baptismum proprium, & *vota* tum temporis Deo, à, seu pro se, facta: à quo omnis pene fructus & efficacia, imprimis pædobaptismi, pendet.

Quænam officia ipsis incumbant:

β. Sub Baptismo,

γ. Post Baptismum.

XXIX. *Tertio*, parentibus ac susceptoribus commendat *officia*, versus liberos, occasione Baptismi exercenda. Ut nim. 1. statim ab utero illos *Deo consecrent* 1 Sam. I. 28. Conf. Psal. XXII. 11. & Gen. XVII. 18. Ut 2. quam primum commode fieri potest, infantibus suis, fœdus gratiæ, per Baptismum obsignandum *curent*. Hinc olim diem octavum, suo judicio, circumcisioni commodissimum, Deus Sacramento dixit Gen. XVII. 20. cui exacte morigeros se præstiterunt Abrahamus, Zacharias, Maria Luc. I. & II. quod α. eâ ratione, infantes quasi *in fœdus transeant* Deut. XXIX. 10. 11. & β. Sacramentum introductionis, ipsis, ex *promissionis* jure, competat Act. II. 38. 39. Ut 3. infantibus, circa Baptismum honesta & Christiana *nomina* imponant, ex quibus officii sui commonefieri possint Luc. I. 59—64. & II. 21. Ut 4. Baptismo infantum suorum, & corpore, & animo *intersint*, eos piis votis precibusque q. in fœdus introducant, Deoque dedicent, & efficaciam Baptismi cœlitus ipsis exorent 1 Sam. I. 28. cum Deut. XXIX. 10. 11. Ut 5. Deo jam dedicatos, *educare* studeant, *in eruditione & monitu Domini* Eph. VI. 4. exemplo Abrahami Gen. XVIII. 19. Bathsebæ Prov. XXXI. 1. Loidis & Eunices 2 Tim. I. 5. cum cap. III. 15. Ut 6. indesinenter ipsis in memoriam revocent: α. quod per Baptismum solemniter Patri, Filio & Spiritu S. consecrati ac *dedicati* sint Matth. XXVIII. 19. β. quod Baptismo in *communionem* populi Dei transierint, & cum Abrahami posteris, benedictum semen Gen. XVII. 7. & spirituales Abrahami filii facti sint Rom. IV. 11. cum Gal. III. 7. 8. 14. Quod proinde γ. velut novitiæ plantæ, vineæ Dei inserti, & ἀπὸ βρέφους, ad sui servitium à Deo *evocati* sint Psal. XCII. 13. — Quod δ. recepti sint in *fœdus gratiæ*, omniaque ejus beneficia promissionesque ipsis per Baptismum sint obsignata Act. II. 38. 39. Conf. Matth. XIX. 14. Quod ε. cum naturâ essent filii *iræ*, mortui peccatis Eph. II. 3. impuri 1 Cor. VII. 14. sint in Christo loti, *sanctificati* & purificati 1 Cor. VI. 11. Eph. V. 26. Quod ζ. præstito solenni *pignore*, satanæ, mundo, peccato, sibi ipsis, *abrenunciaverint*, & SS. Trinitati se addixerint: cui si convenienter non vivant, *perfidi* fiant in Deum Jes. I. 2.

3. Commendat parentibus officia versus liberos, quoad Baptismum præstanda.

XXX. *Quarto*, commendat baptizatis quibusvis officia *communia*, nim. (1) *agnoscere* corruptionem naturæ & peccati, circumcisione resecandam, & Baptismo abluendam, à quo *lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus S.* audit Tit. III. 5. absque qua nemo potest, aut *videre*: aut *introire regnum Dei* Joh. III. 3. 5. à quâ abluimur *lavacro aquæ in verbo* Eph. V. 26.

4. Commendat officia baptizatis communia.

(2) *grav-*

(2) *gratias* Deo agere, quod lavacro regenerationis, in sanguine Christi, & Spiritu S. nos purgaverit, purgationemque *obsignaverit* in Baptismo 1 Cor. VI. 11. Hebr. I. 3. Apoc. I. 5. (3) *deponere* magis magisque, *corpus peccatorum carnis* Col. II. 11. 12. *veterem hominem*, cui per Baptismum *mortui* sumus Rom. VI. 2. 3. 5. 6. (4) *ambulare in novitate vitæ* Rom. VI. 4. & in renovatione Spiritus S. Tit. III. 4. (5) colere arctissimam *communionem* cum Ecclesia, cui per Baptismum implantati sumus 1 Cor. XII. 13. Act. II. 41. cum vs. 44. (6) sectari imprimis, arctiorem cum Christo *unionem* spiritualem, quem in Baptismo dudum *induimus* Gal. III. 27. cujus σύμφυτοι facti sumus Rom. VI. 5. adeo ut cum eo, *Christus* (scil. *mysticus*) appellemur 1 Cor. XII. 12. (7) perdurare in doctrina *vera*, in quam semel baptizati sumus Act. II. 41. 42. (8) servare *promissa* confœderationis, in Baptismo præstita Gen. XVII. 10. Psal. XXV. 10. & CXIX. 106. quibus Satanæ, peccato mundo, & nobis ipsis, renunciavimus, nosque Deo totos addiximus: prout *Deus* nobis promissa fœderis fideliter servat 2 Cor. I. 20. (9) eniti in *certitudinem* remissionis peccatorum nostrorum, cujus signum & sigillum præstat Baptismus; ut dicamus: MIHI *misericordia facta est* 1 Tim. I. 15. *servavit* NOS, *per lavacrum regenerationis* Tit. III. 5. (10) adspirare ad S. *Synaxin*, ut ejus ope nutriamur & confirmemur in gratia confœderationis Act. II. 41. 42. huc duo ista Sacramenta Paulus conjungit 1 Cor. XII. 13. (11) *servare* fideliter, quæcunque Christus præcepit Matth. XXVIII. 19. perinde ut circumcisio obstringebat ad *omnia* præcepta Dei, constanter servanda Gal. V. 3. Horum officiorum *constans* neglectus prodet nos Baptismi *gratiam* nunquam fuisse consecutos Act. VIII. 13. cum vs. 21. & Baptismum nobis, perinde ac Circumcisionem *carnalem* Judæis, *nihil* esse 1 Cor. VII. 19. Rom. II. 25. 27. 29.

CAPUT QUINTUM,

DE

SACRAMENTIS NUTRITIONIS.

Marc. XIV. 22. 23. 24.

Et edentibus ipsis, cum accepisset Jesus panem & benedixisset, fregit deditque eis, & ait: accipite, edite, hoc est corpus meum &c.

Secundum utriusque Testamenti Sacramentum, est nutritionis spiritualis.

I. Diximus Sacramenta *generationis* spiritualis Circumcisionem & Baptismum, succedunt Sacramenta *nutritionis* spiritualis: *Pascha* sub Veteri, & S. *Cœna* sub Novo Testamento. Utriusque usum Marcus narrat cap. XIV. 22. 23. 24. illius *abrogationem*, & hujus *substitutionem* significando.

Pars Exegetica.

Textus exponitur.

II. *Quibus verbis textus, ex professo* S. Cœnæ institutio *repræsentatur, ut Paschati substituta, & penes eam notatur:*

1. Tempus *institutionis: &* illis (*scil. discipulis Christi* vs. 22. 23. 24.) edentibus. *Notandum autem, coisse hic duplicem, si non triplicem cœnam: primo* ordinariam, *tum* Paschatis vs. 14. *cui etiam interfuit Judas* vers. 20. Matth. XXVI. 23. 25. Luc. XXII. 15. Joh. XIII. 26. 27. *sed accepta buccella discessit* Joh. XIII. 30. *Et postquam comedisset Pascha, illud abrogavit, eique substituit* S. Cœnam. *Ut hic præsupponatur manducatio* Paschatis.
2. Institutor *S. Cœnæ*, Jesus. *Unde Apostolus:* à Domino accepi, quod tradidi vobis 1 Cor. XI. 23. *Neque enim ab alio institui potuit, quam ab eo, qui rem significatam, fœdus gratiæ, suamque carnem, suum sanguinem obsignare & tradere potuit.*
3. Institutio, *S. Cœnæ, quæ distincte explicatur: quoad institutionem seu consecrationem:*
   A. Panis *Eucharistici* vs. 22. *penes quem occurrit:*
      1. Elementum *consecratum:* Panis, *desumptus à Sacro Paschatis. quo commodius & significantius adhibere non potuit, cum usus sanguinis cum ceremonialibus reliquis V. Test. jam exspirasset. Panis* azymus *quidem, pro ratione istius festi; sed verus tamen, & nutritioni spirituali significandæ commodus.*
      2. Actus *consecrantes. Quo nim. panem:*

a. Acce-

α. Accepit *à mensa, & accipiendo, illum à reliquo pane separavit: eoque separationem Christi à quibusvis aliis hominibus, ad munus mediatorium, à Patre, in æterno consilio pacis factam, præfiguravit* Joh. x. 36. *cum* 1 Pet. 1. 20. *Prout ad hoc, in Paschate, agnellus hic ab aliis olim separari debuit* Exod. xii. 6. *Accepit in manum suam*, illum *panem, de quo dixit, quod sit* corpus *suum, proinde non panem, qui* naturaliter *esset corpus suum: sic enim in manum suam accepisset* corpus *suum, quod absenum.*

β. Benedixit, εὐλογήσας vs. 23. εὐχαριστήσας *de poculo* vs. 23. *& de pane quoque* Luc. xxii. 17. *Ut* εὐλογεῖν *&* εὐχαριστεῖν, *in hoc negotio, unum velint idemque, & significent* preces, *quibus usum, & efficaciam sacramentalem, pani cœlitus exoravit Servator; sicut manducaturi, cibo* εὐλογοῦμεν *&* εὐχαριστοῦμεν 1 Tim. iv. 4. *Hic insuper notat universum verbum consecrationis, mandato, promissione & precibus integrum, per quod elementa in Sacramentis ab usu communi, in sacrum transeunt, quamvis naturaliter non mutentur.*

γ. Fregit: *partem à parte separavit, ad figurandam mortem suam, qua corpus & anima ejus, à se invicem divellenda erant, à qua, tota S. Cœna administratio*, fractio panis *dicitur* Act. xx. 7. 11. *suoque exemplo nobis præluxit, & præscripsit, ut elementum panis, non nisi* fractum, *communicantibus propinemus.*

δ. Dedit eis, *puta discipulis omnibus, secum accumbentibus, solo Juda excepto, qui accepta bucella, jam tum discesserat* Joh. xiii. 30. *Cæteris* dedit, *hoc est, gratis accipiendum, obtulit, &* panem, *ut* signum *ore manducandum; &* corpus *suum, ut* significatum Luc. xx. 11. 19. *corde comedendum, seu fide* Joh. vi. 47. 48.

ε. Dixit, *quo verbum consecrationis, generalius indigitatum verbo* benedixit, *distinctius explicatur & elementum panis, fit signum & sigillum fœderis gratiæ, ac proinde, juxta naturam fœderis, Christus* stipulatur *officia quædam præstanda &* promittit *beneficia. Ad hoc*

1. Stipulatur *officium duplex:*

A. Accipite, *scil. manibus & ore*, signum *panis; & corde ac* fide corpus *meum, velut* significatum Joh. 1. 12.

B. Comedite, *scil. ore* corporis, *panem* naturalem 1 Cor. xi. 26. 28. *& ore* cordis, *panem* spiritualem Joh. vi. 53. 54. *cum* vs. 63. *Ad hoc ut* uniantur: *ille quidem cum corpore; hic cum anima vestra, & ex* unione *ista, & corpus alatur, roboretur & reficiatur, & anima, ad vitam spiritualem & æternam.*

2. Promittit *beneficium*, hoc est corpus *meum. H. e. si eo modo acceperitis elementum panis; accipietis & comedetis corpus meum, seu* meipsum, *quantus quantus sum, & quicquid habeo, & quicquid possum. Proinde* corpus *hic synecdochice notat* totum *Christum. Hoc accipimus, non tam* naturaliter; *quam* sacramentaliter, *prout circumcisio erat* fœdus Gen. xvii. 10. *cum* Rom. iv. 11. *& calix eucharisticus*, N. Testamentum Luc. xxii. 20. *Copula* EST, *in textu non exprimitur; sed subintelligitur, more hebræo.*

B. Vini, vs. 23. 24. *Pones quod rursus occurrunt:*

1. Elementum *consecratum*, ποτήριον, *per metonymiam continentis, cum contento suo*, vino; *quod appellatur* γέννημα τῆς ἀμπέλου. Purum *scil. non delibutum aqua, ut pani conjunctum, plenum & integrum nutrimentum* spirituale, *obsignaret.* Vinum, *optimum liquorem, & concoctioni, pariter & exhilarationi commodissimum* Psal. civ. 14. 15. *ut sanguinem suum, optimum significaret, exhilarandæ animæ sitientis, adminiculum.*

2. Actus *consecrandi, quibus calicem*

α. Accepit, *prout supra panem, eoque segregavit & sanctificavit, ut sit vinum Sacramentale, significans & obsignans sanguinem Christi, ad tollendam sitim spiritualem, proficuum & necessarium. Conf.* Psal. xlii. 2. 3.

β. Benedixit, *scil. sicut panem, consecravit, & aptum qui sitim spiritualem animæ anhelantis levaret, & animam à peccato quasi agonizantem, reduceret sacramentaliter, ut Simsoni factum naturaliter* Jud. xv. 18. 19. *& juveni illi* 1 Sam. xxx. 11. 12.

γ. Distribuit. *Pones quam distributionem, notatur:*

1. Oblatio, dedit ipsis: *quæ implicat, mandatum accipiendi & bibendi.* Dedit, *mera gratia:* ipsis, *scil. discipulis*, omnibus *accumbentibus secum, &* solis, *non aliis quibusvis, quod his omnibus & solis competat communio sanguinis sui, ad remissionem peccatorum* 1 Joh. 1. 7.

2. Usus *congruus oblationi:* & biberunt ex eo omnes. Biberunt, *h. e. oblatum acceperunt,*

& convenienter mandato, in usus suos converterunt. *Biberunt* omnes, *tum præsentes: adeoque non Sacerdotes tantum, ut volunt Pontificii, sicut etiam non solis Sacerdotibus in S. Cœna, est comedendus panis; sed quivis etiam communicantes* 1 Cor. xi. 27. 28.

3. Promissio, *seu* contestatio *potius, qua post usum* signi, *Christus ipsis addicit rem significatam. Ubi occurrit:*

A. Actus *contestandi*, & dixit ipsis, *seu* tum *dixit, postquam scil. omnes, ex mandato suo, signum vini accepissent*; dixit, *seu asseruit confirmavit, eos certiores fecit; scil. juxta ejus πολυτρόλλητον: amen amen* dico *vobis, significat, omnes, qui ex suo præscripto utuntur signis, participes etiam fieri rerum significatarum*

B. Res contestata: Hoc est sanguis meus *&c.* *Est hic integra propositio, & in eâ:*

α. Subjectum, *τοῦτο, scil. ποτήριον. Connotatur, per metonymiam continentis, vinum poculo contentum, ut agnoscas, Sacramenta non abhorrere à tropis.*

β. Prædicatum; *quo de poculo, seu de vino poculi, tria enunciantur, nim. quod sit:*

1. Sanguis suus, *αἷμά μου, quo synecdochicè, universa ejus mors, omniaque ejus παθήματα, ac procurata eis satisfactio, & peccatorum remissio significatur* 1 Joh. 1. 7

2. Novi Testamenti, *τὸ τῆς καινῆς διαθήκης. Verba sunt insigniter διακριτικά, ex duplici articulo* discretivo, *τὸ τῆς. Si enim διαθήκη reddatur per* fœdus, *prout vox* ברית *communiter reddi solet à* LXX. *Interpretibus; discriminabunt inter fœdus* vetus, *seu fœdus legale, significabuntque fœdus* legale *non habuisse sanguinem, nec eo indiguisse, quod istud fœdus coierit cum homine adhucdum integro & ἀθῴῳ; dum fœdus* novum *seu* euangelicum, *coëat cum homine peccatore, qui cum Deo reconciliari non possit absque sanguine, quod χωρὶς αἱματεκχυσίας non accidat remissio* Heb. ix. 22. *si autem per διαθήκην intelligatur* Testamentum, *seu dispensatio fœderis* novi *seu gratiæ, tum sanguinem fœderis, qui obtinebat sub V. Testamento, distinguent à sanguine qui est sub* Novo *Testamento, quod illius Testamenti sanguis non fuerit nisi typicus, cujus efficacia non fuit, nisi in præfigurando & significando sanguine Novi Testamenti, qui est sanguis Christi, cujus efficacia est, in vera reconciliatione nostri cum Deo: unde de sanguine illo typico, taurorum & rubræ vaccæ; pronunciat, quod non potuerit purgare conscientiam nostram à peccato* Heb. x. 4. *Porro per αἷμα sanguinem, intelligit omnes ejus passiones, ipsamque adeo mortem, effusione sanguinis procuratam, atque etiam ejus satisfactionem, à qua sanguis Filii Dei nos purgare dicitur à peccatis nostris* 1 Joh. 1. 7.

3. *Ille* qui pro multis effunditur. *Notat illum Christi sanguinem nobis hilum non prodesse, nisi* effundatur Heb. ix. 22. *h. est, nisi præstetur in satisfactionem pro nostris peccatis. Dicit insuper sanguinem istum Christi, effusum iri ἀντὶ, non ὑπὲρ tantum, h. e. non in qualecunque commodum tantum nostrum, prout passiones Pauli dicuntur factæ pro Colossensibus* Col. 1. 22. *sed* vice *seu loco multorum: ἀντὶ enim, quotiescunque non notat* oppositionem; *significat substitutionem unius in locum alterius. Addit ἀντὶ πολλῶν, ut dicat, istam sanguinis Christi effusionem non esse factam pro* omnibus *& singulis hominibus; nec etiam pro paucis tantum; sed pro* multis.

Pars dogmatica.

Nutritionem spiritualem regenitorum, Deus obsignat duplici Sacramento: Paschate

III. Prout ergo *generationem* spiritualem, quâ in fœdus gratiæ, seu in regnum Christi, *introducimur*, Deus obsignat duplici Sacramento, Circumcisionis & Baptismi: ita *nutritionem* spiritualiter genitorum, duplici item Sacramento obsignat: *Paschate* sub Veteri, & *Cœna* dominica sub Nova œconomia. Singula horum singulatim, sed breviter examinabimus.

IV. *Pascha* פסח 1. proprie *transitum* notat Exod. xii. 13. nonnunquam 2. *agnum* paschalem, signum transitus Exod. xii. 11. 21. Luc. xxii. 7. alibi 3. *festum* Paschatis 2 Reg. xxiii. 21. 22. Luc. xxii. 1. nonnunquam 4. *sacrificia* in eo festo mactari solita Deut. xvi. 2. Joh. xviii. 28. etiam 5. *Christum* paschatis ceremonialis *ἀντίτυπον* 1 Cor. v. 7. Quantum ad rem, commodissime dixeris, esse Sacramentum *ordinarium nutritionis spiritualis, sub V. Testamento.* Nec, dum *Sacramentum* dicimus, negatum volumus, fuisse etiam (quoad mactationem agni, *αἱματεκχυσίαν* & oblationem apud altare) *sacrificium*: unde זבח & *θυσία* dicitur Deut. xvi. 4. 5. 6. Luc. xxii. 7. sicut quoad ejus

sub Ceteri dispensatione,

ejus convivium sacrum, *Sacramentum* fuit. Dum *nutritionis* Sacramentum appellamus; distinguimus a circumcisione, quæ *generationis* erat. Dum nutritionis Sacramentum *ordinarium* dicimus; à *manna* distinguimus, quod *extraordinarium* præstabat. Dum tandem ad *Vetus* Testamentum restringimus, à S. *Cœna* discriminamus, quæ sub N. T. nutrit.

Signum in Sacramento Paschatis: repræsentans & applicans.

V. *Signum* hujus Sacramenti: A. *repræsentans* quidem, *agnus* erat, aut hædus masculus, anno non major Exod. XII. 5. B. *Applicans* autem erat, in variis ritibus, circa agniculum istum observandis, quales erant: 1. Quod die *decimo mensis Nisan*, qui à novilunio nostri Martii incipit, ab ovili separandus, domi asservandus, & die XIV. mactandus erat Exod. XII. 3. 6. Quod 2. mactatio illa peragenda erat, *inter duas vesperas* vs. 6. h. e. inter initium sacrificii vespertini, & occasum Solis. Quod 3. sanguine ejus conspergendi erant *postes*, & superliminaria domuum Israëliticarum, fasciculo hyssopi vs. 7. 22. ut eo signo Angelus vastator agnosceret domus quas præteriret vs. 13. 23. Quod 4. ea nocte, Israëlitis in Ægypto commorantibus, usque ad mane, domibus *exire* fas non esset vs. 22. Quod 5. agniculus, die XV. statim ab occasu Solis, à *circumcisis* duntaxat vs. 8. 44. & convivarum numero, qui (secundum Judæos) non esset infra decem, nec supra viginti: non crudus, nec aquis coctus; sed assus, una cum capite, cruribus & visceribus comedendus esset. Quod 6. panibus *azymis*, lactucis & herbis *amaris* vs. 8. ad recentem semper memoriam, amarissimæ afflictionis Ægyptiacæ, à quo & *panis afflictionis* Deut. XVI. 3. dicitur. Quod 7. nocte festi præcedente, *fermentum* summa cura expurgandum, & repertum, non sine execratione, *exurendum* esset vs. 15. Quod 8. habitu *festinantium*, lumbis accinctis, calceis indutis, baculis in manum sumtis, usurpandus esset vs. 11. Quod 9. agniculi *nullum os* confringendum esset vs. 46. Quod 10. *superfluum* ex convivio, mane cremandum esset vs. 10. Quod 11. *mysteria* hujus Sacramenti, eadem nocte liberis *explicanda* essent Exod. XIII. 8. id quod *Haggadah*, sive *annuntiatio paschatis* appellatur. Fuit tamen in ritibus illis, qualiscunque differentia: non tantum inter pascha primum, in Ægypto celebratum, & sequiora; sed etiam inter pascha *primarium*, quod mense Nisan, die decimo quarto ordinariè comedebatur; & *secundarium*, quod mense secundo, die decimo quarto, in gratiam eorum qui priori mense, aut immundi, aut absentes erant, celebrabatur: quod hic communicantes non obstringerentur, ad omnis fermenti tam exactam expurgationem; atque etiam, non nisi per unum diem, festum agerent.

Res significata.

VI. *Significatum* patet in analogia cum signis, quoad hæc potissimum quindecim capita: (1) *Agnus* significabat Christum 1 Cor. V. 7. (2) agnus accipiendus ab *ovili*, monebat Christum, agnum Dei, verum *hominem*, accipiendum ac segregandum esse ab ovili Dei, quod erat in Israële Joh. I. 29. 14. Jes. LIII. 3. 7. Heb. II. 14. 16. (3) agnus *perfectus*, eum dicebat omni peccato destitutum, sanctum & à peccatoribus segregatum 1 Pet. I. 19. Heb. IV. 15. & VII. 26. Jes. LIII. 9. (4) Agnus *mactatus & assus* repræsentabat Christum mactandum, & æstum iræ divinæ perpessurum Jes. LIII. 4. 5. 6. 7. Luc. XXII. 44. (5) agnus mactatus *inter duas vesperas*, die XIV. mensis *Abib*, h. e. inter nostram tertiam & sextam pomeridianam; innuebat Christum eo ipso mensis die prodendum, & sequenti circa nostram tertiam, & mundi vesperam sepeliendum Marc. XIV. 17. & XV. 34. 37. Heb. IX. 28. (6) Quod agno *nullum os* esset *confringendum*; præfigurabat Christo crucifixo os nullum esse confringendum Joh. XIX. 33. 36. (agni sanguis *aspersus* postibus & superliminaribus domuum Israëliticarum; docebat sanguinem Christi aspergendum esse conscientiis nostris 1 Pet. 2. Heb. XII. 24. (8) sanguis agni, ad hoc aspersus, ut Angelus vastator *transiret*; dicebat, sanguinem Christi nobis applicatum, nos liberare à potestate diaboli, mortis, peccati Heb. II. 14. 15. Apoc. I. 5. (9) agnus comedendus à *quavis* familia, exprimebat; Christum cuivis fideli applicandum, & ab eo viva fide comedendum esse Joh. VI. 35. 51. 53 — 59. (10) *totus* agnus comedendus; monebat totum Christum, ut Prophetam, Sacerdotem ac Regem, fide à nobis recipiendum esse 1 Cor. I. 30. (11) agnus comedendus cum *azymis*; referebat Christum comedendum esse, cum azymis *sinceritatis & veritatis* 1 Cor. V. 7. 8. (12) agnus comedendus cum herbis *amaris*; monstrabat comedendum esse, cum amara resipiscentia Matth. XXVI. 75. & X. 38. (13) agnus comedendus, *festinanter*, velut à *peregrinantibus*, accinctis lumbis &c. significabat, Christum velut à peregrinantibus, & festinantibus ex Ægypto spirituali, in patriam cœlestem; recipiendum esse Heb. XI. 13. 16. 1 Pet. II. 11. & 2 Pet. III. 11. 12. (14) agnus comedendus cum *piis colloquiis*, de significatione hujus Sacramenti, de liberatione ex servitute Ægyptiaca &c. Exod. XII. 26. 27. notabat, Christum comedendum cum *commemoratione* & annuntiatione mortis suæ 1 Cor. XI. 26. Luc. XXII. 19. 20. (15) agnus comedendus, non nisi à *circumcisis*, non autem ab extraneis Exod. XII. 43. 48. figurabat Christum, non nisi à spiritualiter circumcisis h. e. à regenitis & conversis participari Rom. II. 29. Col. II. 11. cum 2 Cor. V. 17.

VII. *Institutor* Paschatis, proculdubio, Deus fuit Exod. XII. 1. *mandans* usum vs. 3. — & *promittens* efficaciam, seu transitum vastatoris *naturalis*; velut signum

Causæ paschatis, auctor.

ſignum & ſigillum liberationis *ſpiritualis* per Christum vſ. 13. cum Heb. II. 14. Miniſtri paſchatis, in *Ægypto* quidem, erant Patres-familias, aut primogeniti Exod. XII. 3. in *Canaan* antem Patres-familias agnum mactaſſe; Sacerdotes autem & Levitæ ad altare detuliſſe, & ſanguinem effudiſſe videntur 2 Paral. XXX. 15. 16. 17. & XXXV. 5. 6. 10. 11. Eſd. VI. 20. Matth. XXVI. 28. Prout etiam locus *mactationis* in Ægypto, ædes erant privatorum Exod. XII. 7. in deſerto & in Canaan, tabernaculum aut templum, ejuſque atrium Deut. XVI. 5. 6. cum Joſ. v. 10. Paral. XXXV. 3. 6. Luc. II. 41. 42. *manducationis* autem, conſtanter fuerunt ædes privatorum Matth. XXVI. 17. 18. Intendebat paſcha: (1) *præſtare ſignum* & medium præſervationis, familiarum Iſraëliticarum, ab ira & deſtructione divinâ, ſæviente in primogenita Ægyptiorum Exod. XII. 12. 13. (2) *alere* per ſecuturas generationes, perpetuam *memoriam*, liberati Iſraëlis, à ſervitute Ægyptiacâ Exod. XII. 14. 40. 41. 42. (3) *exhibere teſſeram* & characterem, qui Iſraëlitas diſcriminaret ab Ægyptiis Exod. XII. 12. 13. 23. (4) præſtare *vinculum* congregationum publicarum Exod. XII. 15. 16. (5) præſtare Sacramentum ordinarium *nutritionis* ſpiritualis; hinc *edendo* occupabatur Exod. XII. 18. (6) præſtare vivum *typum* veri ac ſpiritualis paſchatis, *Chriſti* 1 Cor. v. 7. 8.

Miniſtri, Fines.

Nutritionis ſpiritualis Sacramentum ſub N. T. eſt S. Cœna.

VIII. Alterum nutritionis Sacramentum, ſub N. T. valens, eſt S. *Cœna*, quæ originem accepit à ſacris paſchatis, per ſubſtitutionem ſui, jam abrogatis. Unde ex ritibus paſchatis (de quibus conferri poterit Buxtorffius *Syng. Judaica* cap. XIII.) bene obſervatis; circumſtantialia S. Cœnæ, plurimum lucis accipiunt: v.g. quod *accubuerit*, alter in alterius ſinu (quod ſignum erat quietis ac ſecuritatis) non *ſteterint*, ſicut olim in primo paſchate: quod Chriſtus *benedixerit* & *gratias egerit*, diſtincte ſuper *pane* & *calice* Marc. XIV. 22. 23. quod dicitur, ipſum *accepiſſe poculum poſt cœnam* Luc. XXII. 20. quod *hymnum* cecinerit Matth. XXVI. 30. & quod Apoſtolus 1 Cor. XI. 26. *annuntiationem* mortis Domini (à quâ Judæi paſcha ſuum *Haggadah*, ſeu, *declarationem*, ſeu *manifeſtationem*, appellabant) præſcribit; imprimis etiam, quod *pane* acceperit, qui Judæis jam olim ſymbolum & memoriale præſtabat, ſuæ liberationis ex Ægypto: quem filius Dei ſanctificaverit in memoriam ſuæ mortis, & liberationis noſtræ è ſervitute ſpirituali.

Variæ hujus Sacramenti denominationes.

IX. Variis *nominibus* inſignitur, tum א. apud *Scripturam*, cui dicitur: (1) *Cœna Domini* 1 Cor. XI. 20. à Domino veſperi inſtituta & uſurpata (2) *εὐλογία*, propter Chriſtum & miniſtros *εὐλογίζοντες* Matth. XXVI. 26. 1 Cor. X. 16. (3) *εὐχαριστία*, à Chriſti & fidelium *gratiarum actionibus* Matth. XXVI. 27. Luc. XXII. 19. 1 Cor. XI. 24. (4) *menſa Domini* 1 Cor. X. 21. quod cum Domino convivamus Cant. v. 1. (5) *fractio panis* 1 Cor. X. 16. Act. II. 42. 46. & XX. 7. 11. (6) *communio* corporis & ſanguinis Chriſti 1 Cor. X. 16. tum ב. apud *Eccleſiaſticos*, quibus *convivium*, *alimentum ſpirituale*, *ſynaxis*, *myſterium*, *liturgia*, *ſacrificium*, atque etiam *Miſſa* (à catechumenorum prævia dimiſſione) & aliter nominatur. Quoad *rem*, ſacra cœna, non eſt niſi Sacramentum nutritionis ſpiritualis, ſub N. Teſtamento. In priore convenit cum paſchate, in poſteriore differt ab eodem.

Signum duplex: 1. Repræſentans.

X. *Signum* in S. Cœna duplex eſt: א. *repræſentans*, geminum pro ratione *nutritionis* (cum in Baptiſmo, qui *purgationem* obſignat, unum ſufficiat, ſcil. aqua): 1. *panis* (pro ratione feſti) *azymus* quidem à Chriſto adhibitus (quod alius in promptu non eſſet: licet Græci, quia cœnam inſtitutam volunt, die paſcha antecedente; *fermentatum* urgeant) ſed *verus* tamen & nutritioni commodus: à paſchate adoptatus, in quo à Judæis quatuor placentæ panaceæ uſurpabantur. 2. poculum *vino* puro refertum, nulla aquâ dilutum, quamvis Pontificii, cum multis Patribus, ſed abſque ſolidâ ratione, *aqua* permixtum, à Chriſto uſurpatum exiſtiment. *Utrumque* horum in S. Cœnâ, divinâ prudentiâ & providentia conjunxit Servator: quod α. non modo ad *perfectam* nutritionem requirantur, & ſufficiant; ſed etiam β. apud *omnes*, per univerſum orbem, in uſu conſtanter ſint, atque inſuper ſemper in promtu: porro quoque γ. poſt abrogatum in ſacris, carnium & ſanguinum uſum, V. œconomiæ peculiarem; commodiora elementa adhiberi vix poſſint: ac tandem quod δ. ſcopum, uſum & efficaciam univerſalem Sacramenti, puta nutritionem ſpiritualem, & unionem cum Chriſto myſticam; vix quicquam efficacius repræſentare poſſit. ב. *Applicans*, quod eſt in *uſu*, & ritibus circa elementa iſta adhiberi ſolitis, abſque quibus *Sacramentum* non præſtant. In quibus occurit 1 *Miniſter*, Dei perſonam præſtans, vel ejus œconomus 1 Cor. IV. 1. in primâ cœnâ, *ipſe* Servator Jeſus, & ab eo, ejuſque auctoritate, quivis Eccleſiæ miniſtri. 2. *ſumtio*, quâ, velut apud Judæos in paſchate, Chriſti Pater-familias, *integrum* panem, inter cœnandum manibus prehendit Matth. XXVI. 26. 27. Marc. XIV. 22. & à reliquis ſeparavit. 3. *benedictio* ſeu conſecratio. *Ibid.* non *ordinaria* tantum, ante prandium aut cœnam, apud quoſvis uſurpari ſolita 1 Tim. IV. 4. ſed *ſacramentalis* inſuper: uſum elementorum communem, in ſacramentalem, & ſacrum convertens, circa paſcha apud Judæos recepta. Hæc *preces* habebat, & gratiarum actionem, & verbum expreſſum, quibus elementorum mutationem ſacramentalem conteſtabatur, nobiſque imitandi officium imponebat. 4. *fractio*. *Ibid*, à paſchate accepta, ubi Pater-familias, peractâ benedictione, panes frangebat, &

convivis

2. Applicans.

convivis benedicebat: à qua totum sacramentum, subinde *fractio panis* audit Act. II. 42. I Cor. x. 16. quæ non tantum commodioris distributionis; sed etiam *mystica* Christi fractionis causa fiebat I Cor. xi. 16. porro 5. *distributio*, itidem à Judæorum paschate accepta, ubi Pater-familias, postquam ipse deguſtaſſet, aſſeſſoribus porrigebat panem. Christi autem distributio, duo habebat: A. *mandatum* accipiendi; & certo modo usurpandi: *accipite*, *comedite*, *facite in mei recordationem*. B. *promiſſionem*: *hoc eſt corpus meum.* Ac si dicat: si *ita* feceritis: accipietis *corpus* meum. Prout in *exegeſi* textus indigitavimus. His accedit, ex parte *communicantium* 6. *acceptio*, itidem apud Judæorum pascha usitata, ubi quilibet convivarum, porrectum sibi à Patre-familias panem, manu prehendebat. 7. *manducatio* ex præscripto Christi, à qua efficacia *nutritionis* naturalis pendebat. Quibus, ratione peculiari, peculiariter accedebat. 8. vini *infuſio* (quæ, licet ejus *exſerta* mentio apud Scripturas non accidat: satis tamen clarè colligitur, expreſsâ sanguinis Christi *effuſione* Matth. xxvi. 28.) 9 & ejusdem *potatio* Matth. xxvi. 27. Marc. xiv. 23. itidem ex paschate adoptata, à qua usus & *efficacia* vini pendet. 10. *hymnus* eucharisticus Matth. xxvi. 30. itidem à paschate mutuatus.

Res significata s. Cœnæ. XI. *Significatum* omnium præcedentium, ut distinctius aſſequamur; tenendum generaliter, quod omnia penes hoc Sacramentum, sint egregie *mystica*, hoc est, rei alicujus spiritualis & invisibilis repræsentativa: (1) Elementa, *panis & vinum* repræsentant *corpus & sanguinem* Christi Matth. xxvi. 26. 28. hoc est *totum* Christum Cant. II. 16. quoad corpus pariter & animam; quoad divinam pariter & humanam naturam; imò & quoad omnes ejus opes & *beneficia* I Cor. I. 30. quatenus non tantum cibus est, & potus *spiritualis* Joh. VI. 41. 50. 53. — sed etiam sacrificium pro peccatis nostris I Cor. v. 7. 8. (2) *Miniſter* diſpensans, *Deum* refert & Mediatorem, invisibiliter præsentem, ut convivatorem Cant. v. 2. Matth. xxii. 11. (3) *Sumtio* panis, ejusque segregatio à reliquis panibus, notat Patrem ab *æterno* sumentem filium suum, segregantem à reliquis omnibus hominibus, sanctificantem, & in tempore mittentem in mundum, ut ei præstet Mediatorem I Petr. I. 20. Joh. x. 36. quo etiam spectabat agni paschalis segregatio Exod. xii. 3. 6. & vs. 21. (4) *Benedictio*, præter jam notata, docebat ipsum esse *ſemen* illud benedictum, in quo omnes gentes benedicendæ essent Gen. xviii. 18. cum Gal. iii. 8. Eph. I. 3. (5) *Fractio* & *effuſio*, figurabant instantem ejus *mortem*, qua anima à corpore laceranda esset I Cor. xi. 26. (6) *Diſtributio* innuit sublationem Christi in vocatione: qua Pater filium, & filius eipſum, suaque omnia, *offert* viva *fide* recipiendum Apoc. xxii. 17. Jes. lv. 1. proinde (7) *Acceptio* fidem notat, qua Christus oblatus nobis prompte veniat *accipiendus* Joh. I. 11. 12. Col. II. 6. (8) *Uſus* elementorum, in *manducatione* panis & *potatione* vini, refert *unionem* cum Christo, qua Christus quasi in succum & sanguinem convertatur I Cor. xii. 13. qui in nobis *maneat* Joh. xiv. 23. nobis *agglutinetur* I Cor. vi. 17. nobis, & nos vicissim ei incorporemur Eph. iii. 6. ipseque animam nostram sustentet, in vita *spirituali*, corroboret, reficiat, ad vitam æternam Joh. vi. 32. 33. 34. 35. — Tandem (9) significatum generale, ex prioribus resultans, est *fœdus gratiæ*, quoad gradum *nutritionis*, à quo calix *sanguis* Christi, sanguis *novi fœderis* dicitur Matth. xxvi. 28. seu *novum fœdus in sanguine* Christi Luc. xxii. 20. quando à sua parte, Pater in filio seipsum nobis offert (*dedit ipſis* Matth. xxvi. 26.) stipulatur, viva fide accipiamus (*accipe Ibid.*) promittit, *hoc eſt corpus meum*; discipuli à sua parte, accipiendo & præstando stipulata, ὁμολογοῦσι, & sibi promiſſa restipulantur: quibus *fœdus gratiæ* exhauritur.

Unio signi cum significato. XII. Inter signum & significatum hujus Sacramenti, est *unio* quædam, cujus ope, qui *legitime* accipit signum, eadem opera etiam accipit significatum. Hæc unio docetur phraseologia sacramentali, qua panis appellatur *corpus* Christi, & vinum *sanguis* ejus. Ut legitime communicantes, non panem & vinum tantum accipiant ex sententia Reformatorum, sicut Pontificii & Lutherani calumniantur; sed Christum ipsum, quantus quantus est, cum omnibus ejus opibus. Non est autem hæc unio *a. naturalis*, qua, vel signum, ipsum *ſit* significatum, per *tranſubſtantiationem*, de qua in *elenchticis*; vel signatum contineat, per *conſubſtantiationem*, de qua item in *elenchticis*: nec etiam 2. est *ſpiritualis*, qualis est inter *Christum* & legitime *communicantem*: sed 3. *ſacramentalis*, quali circumcisio, est *fœdus* Gen. xvii. 10. agnus paschalis, *tranſitus* Exod. xii. 21. (*mactate tranſitum* פסח) Baptismus *lavacrum regenerationis* Tit. iii. 5. calix, *Novum Teſtamentum* Luc. xxii. 20. & 4. *relativa*, quâ signum rem significatam, *repræſentat*, *offert* certis legibus accipiendam, his præstitis ex *pacto* confert; & collatum tandem obsignant. Fundamentum autem relativæ hujus unionis, à tribus emergit: A. Ab ἀναλογίᾳ & *ſimilitudine*, quæ est inter signum & significatum, quam duobus paragraphis præcedentibus, delineavimus. B. à *promiſſione* Christi, quâ accipientibus legitime, addixit seipsum: *accipite*, *comedite*, *hoc eſt corpus meum* Matth. xxvi. 26. ac si dixisset: si acceperitis & comederitis, modo quem præscripsi; accipietis corpus & sanguinem meum. Ab hac *promiſſione*, præcipua universi Sacramenti efficacia pendet, utpote per quam cor-

Qualis sit. Quænam ejus fundamenta.

 pore

pore tenus & anima (ut ut in cœlis existant) divina tenus & humana natura, cum omnibus suis opibus, ex pacto noster fit, & in bonum nostrum vergit, & operatur. C. Ab *usu legitimo*, utpote quem promissio *stipulatur*, ut promissum præstet. Hinc Servator præscribit, non tantum accipere panem & vinum, nec tantum edere & bibere; sed certo modo: *hoc facite in mei recordationem*, commemorabitis mortem meam: & Paulus, *exploret quisque seipsum*, & sic comedat &c. 1 Cor. xi. 28. 29. Hoc ergo cessante legitimo usu, cessat connexio, seu unio signi cum re significata 1 Cor. x. 3. 4. 5.

Personæ circa S. Cœnam occupatæ: 1. auctor, 2. administri,

XIII. *Personæ* circa S. Cœnam occupatæ, sunt: (1) ipse Servator *Jesus*, velut auctor & institutor: unde cœna *Domini* constanter appellatur 1 Cor. x. 20. 23. 26. 27. 29. (2) *Apostoli*, omnesque *ordinarii* ministri, velut administratores, qui à Christo potestatem administrandi acceperunt 1 Cor. xi. 23. & hinc etiam administrarunt 1 Cor. xi. 16. non autem *privati* quivis, prout in vilipendium Sacramenti (in quo nihil *mysterii* sit) statuunt Sociniani, multo minus *mulierculæ*, ut cum Socinianis existimat Episcopius. Est enim Sacramentum, signum ac *sigillum* fœderis gratiæ, quod non nisi à constitutis ad hoc mysteriorum Dei dispensatoribus, administrari debet 1 Cor. iv. 1.

3. Communicantes: Apostoli, excepto Juda.

(3) *Communicantes*, in prima quidem cœna, fuerunt ad minimum Apostoli omnes, excluso solo Judâ, utpote qui ante institutam S. Cœnam, accepta *intincta offula* (quæ procul dubio ad sacra paschatis, non autem ad S. Cœnam spectat) ubi a Christo detectus, *statim exivit* Joh. xiii. 26. cum vs. 30. Marc. xiv. 20. quando apud omnes extra controversiam est, usum S. Cœnæ, solemnia paschalia secutum fuisse Matth. xxvi. 17. 18. cum vs. 26. Marc. xiv. 14. 20. cum vs. 22. 23. Nec obstat, quod Luc. xxii. 21. post administratam cœnam dicatur: *veruntamen ecce, manus prodentis me, mecum est in mensa:* cum *metathesis* rerum gestarum in sacra cœna, Evangelistis non sit inusita, conferantur Matth. xxvi. — & Marc. xiv. 22. 23. ubi consecratio panis præmittitur consecrationi calicis, cum Luc. xxii. 17. 18. 19. ubi consecratio vini præmittitur consecrationi panis: & talem etiam historiæ metathesin, qua post cœnam narratur, quod ante cœnam factum est Luc. xxii. 21. necessario admittendam esse, vel ex hoc patet, quod τὸ *manus mecum in mensa est*, Matthæus cap. xxvi. 23. interpretetur: *qui intingit* mecum manum in catino, quod, procul omni dubio, non ad cœnam spectat: sed ad *pascha*. Non dicam, quod si Judæ Christus tradidisset sigillum fœderis gratiæ; quem sciebat *extra* fœdus esse: fœdus gratiæ obsignasset, ei quem sciebat extra fœdus esse. Post Apostolos 4. quivis alii *fideles*; sed qui *seipsos explorare*, & *corpus Domini discernere* possunt 1 Cor. xi. 28. 29. proinde, nec α. *infantes* quivis, prout per aliquot secula apud veteres factum: nec β. *amentes*. Addam γ. nec quisquam, in quo, vel *judicio charitatis*, nulla veræ gratiæ *indicia* agnoscere possis, qui *indignus* Apostolo dicitur 1 Cor. xi. 29. quin δ. nec vere fideles, nisi *præstitis* præstandis, h. e. nisi seipsos præparaverint, & exploraverint. vs. 28.

Circumstantialia S. Cœnæ tempus,

XIV. Quantum ad *circumstantialia*: 1. *Tempus* quidem, seu dies, quo prima cœna fuit celebrata; disceptatur inter doctos, an nim. ipso die paschatis judaici, an die præcedente, S. Cœnam Christus inchoaverit; Baronio, Cloppenburgio, Toleto aliisque statuentibus *ipso* paschatis judaici ordinarii die, institutionem S. Cœnæ accidisse: aliis plerisque, diem *præcedentem* præferentibus, quod die parasceves dicatur celebrasse pascha, & instituisse cœnam Joh. xix. 14. & vs. 31. Quod (2) cap. xviii. 28. dicatur, Judæos noluisse *ingredi* prætorium, ne polluerentur, & ut pascha comedere possent. Quod (3) parum sit probabile, Judæos pœnæ capitali Christi vacare voluisse in ipso paschatis festo, & quod 4. non minus probabile sit, Josephum Arimathæum, ipsum paschatis diem humationi Christi impendere voluisse. Omnes interim agnoscunt, *post* manducationem paschatis, accidisse *cœnam*, sive post aliquod interstitium, ut censet Calvinus. Grotius, Salmasius, sublatis scil.ᵗ mensis paschalibus, intercedente, seu concione, seu precibus Christi: aliis verò, *strata* adhuc mensa paschali: quod cessante cœna paschali, ulterius comedere fas non fuerit. *Hora* non ita certo determinari potest, quod cœna paschalis, pro re nata, protrahi aut contrahi potuerit. Nobis, qui *paschatis* solennibus adstricti non sumus; nec *dies*, nec hora immobilis constituta est: imo præscriptum, *frequenter* usurpare beatum hoc convivium 1 Cor. xi. 21. horæ *matutinæ* & jejunæ commodiores accidunt. 2. *Locus*, usque ad conditas Christianorum *ædes* sacras, in privatis ædibus fuit Matth. xxvi. 18. Marc. xiv. 13. 14. 15. Luc. xxii. 10. 11. Act. ii. 46. nec propterea tamen, cœna *privata* unquam legitur, scil. assessoribus destituta, (sicut Pontificiorum Missæ privatæ) 1 Cor. xi. 20. tandem 3. *Instrumentum* celebrationis, jam non *altare* præstat, aut Sacerdos, sicut fit apud Pontificios & Lutheranos: quod unum tantum sub N. T. agnoscamus *altare* Hebr. xiii. 10. unum *Sacerdotem* Heb. iii. 1. sed *mensa communis* Matth. xxvi. 20. 1 Cor. x. 21. Tandem 4. cum S. Synaxi, conjungi olim in Ecclesia Apostolica & primitiva, solebant *Agapæ*, seu convivia fraterna, alendæ communioni sanctorum destinata, eaque tempore Apostolorum, S. Synaxin antecedebant 1 Cor. xi. 20. quarum abusum in Corinthiis ibidem, taxat, & reformandum jubet: sed sequioribus temporibus S. Synaxin subse-

Locus,

Instrumentum.

subsecutæ sunt & ab eis S. Cœna, *agapa*, appellata est, quæ consuetudo adhucdum apud Græcos obtinere fertur, quando dominicâ resurrectionis, post S. Synaxin, allatis in Ecclesiam epulis, convivantur, & carmen solenne concinunt: nostro tempore, quod earum nulla necessitas appareret, & multiplex earundem abusus, exspirarunt.

Quæritur:

Pars elenchtica.

1. An S. Cœna non sit nisi nudus ritus, nihil beneficii spiritualis obsignans?

XV. Quæritur *primo*, an S. Cœna non sit nisi *nudus* quidam ritus, quo nihil *beneficii* spiritualis fidelibus repræsentatur, offertur, confertur & obsignatur; sed *officium* tantum, rememorandi mortem Christi, imponitur? Sociniani, quia in morte Christi nullam *satisfactionem* pro peccatis: in S. Cœnâ nullam manducationem *spiritualem*, carnis & sanguinis Christi, agnoscunt, quæ nobis offeratur accipienda: nullam item in fidelibus, salutis æternæ *certitudinem*, *sigillis* confirmandam; affirmant, S. Cœnam non esse nisi *ritum* quendam, qui mortem Christi commemoret, & religionis Christianæ fidem, & charitatem in fratres, profiteatur; proinde etiam in vulgari *quovis* convivio, S. Cœnam, & à *quovis* insuper, celebrari posse. Qui, Anabaptistarum etiam, & ex parte plerorumque Remonstrantium, error est. Reformati ex adverso, statuunt esse Sacramentum maxime solenne, quo *fœdus* gratiæ, Jesus Christus fœderis hujus unica basis, cum omnibus suis opibus spiritualibus, fidelibus repræsentatur, offertur, confertur & obsignatur; quæ proinde non nisi in *congregatione* fidelium, & à verbi divini *ministro*, in memoriam mortis Christi, administrari debeat. Eo quod 1. in S. Cœna, non tantum aliquid imponatur faciendum, *commemorare mortem Christi*; sed etiam aliquid offeratur accipiendum: *accipite*; & tale quid, quod sacramentaliter sit *corpus* & sanguis Christi: hoc est *corpus meum*; quod est *sanguis novi fœderis* Luc. XXII 20. Quod 2. in S. Cœna, *communionem* corporis & sanguinis Christi contrahamus 1 Cor. x. 16. 17. 21. & XII. 13. in quâ omnis *vita* nostra, spiritualis pariter & æterna, à Servatore ponitur Joh VI. 40. — Quod 3. Sacramenta generaliter, non esse *nuda* signa & tesseras professionis Christianæ, demonstraverimus cap. III. hujus lib. §. XV.

2. An in S. Cœna præcise panis azymus sit adhibendus?

XVI. Quæritur *secundo*, an in S. Cœnâ, præcise panis *azymus* sit adhibendus, imo *placentulæ* spumosæ, quas *hostias* appellant? Pontificii, in gratiam suæ *transsubstantiationis*; & Lutherani in gratiam suæ *consubstantiationis*, quo consecrandum & consecratum commodius insigniant imagine crucifixi, & communicantium ori ingerant; non tantum panem *azymum*; sed etiam *placentulas* istas necessarias statuunt. Ex adverso *Græci*, panem *fermentatum*, necessario adhibendum volunt. Reformati, rejectis *hostiis*, panem ordinarium, nutriendo aptum, adhibendum docent, non autem præcise *azymum*, aut etiam *fermentatum*, modo *verus* panis sit, & superstitio in utramque partem absit, sufficere putant. Quod 1. Christus pane *obvio* fuerit usus, absque ullo prævio mandato panis præcise *non-fermentati* Matth. XXVI. 26. Quod 2. nusquam alibi, vel *præscribatur* panis infermentatus; vel usurpatus *legatur*. Quod 3. Scriptura passim generaliter mentionem faciat *panis* 1 Cor. x. 16. 17. & XI. 26. 27. 28. Act. II. 42. & XX. 7. nec prostat dissimile exemplum. Quod 4. panis adversariorum azymus, in hostiolis, non sit *verus* panis, *nutriendo* aptus. Quod etiam 5. frangi hæ placentulæ commode non possint. Nec valet in contrarium, quod A. Christus usus fuerit pane *azymo*: quia nec hostiolis usus fuit, nec alium in promptu habebat, quam panem illum paschalem ac ceremonialem, mox abrogandum. Quod B. prohiberi videatur *fermentum* 1 Cor. v. 7. 8. cum (1) locus non agat de *Sacramento*: nec (2) prohibeat fermentum *proprie* dictum, sed fermentum *malitiæ & nequitiæ*: prout etiam (3) commendat *ἀζύμους sinceritatis & veritatis*. Quod C. *ἄζυμος* α. commodius repræsentet *puritatem* Christi & fidelium. β. minus sit obnoxius *corruptioni*. γ. sit *nobilior*. δ. sub V. T. figurarit *humanitatem* Christi. ε. atque etiam tristitiam & miseriam *pœnitentiæ*; tandem ζ. commodior sit ad conficiendas *hostias*: cum omnia ista, partim *falsa*, partim adeo sint inepta ad *probandum*, & futilia, ut proposuisse sit refutasse.

Argumenta negativa. Objectiones affirmativæ.

3. An panis in S. Cœnæ necessario sit frangendus?

XVII. Quæritur *tertio*, an panis in S. Cœnâ sit necessario *frangendus*? Pontificii in gratiam *transsubstantiationis*, non tam, quod mera accidentia frangi non possint; quam quod frangendo, micula corporis Christi, procidere in terram, & sic perire posset, *ordinarie* frangendum elementum negant, nisi quod sacrificulus hostiam *magnam* in tres partes confringat. Lutherani, quod in *pane* corpus Christi existere dicant, ne forte illud cum pane frangatur, fractionem, saltem *non necessariam* esse, statuunt. Reformati, si non ad *essentiam*; saltem ad *integritatem* Sacramenti, omnino *necessariam* docent fractionem panis. Quia 1. Christus non tantum suo *exemplo* præivit Matth. XXVI. 26. sed imitationem etiam expresse *præscripsit*: *Hoc facite. Ibid.* Quia 2. Apostoli hoc constanter *imitati* sunt 1 Cor. x. 16. Act. XX. 7. Quia 3. universum Sacramentum, ab eâ, sui *denominationem* gestat Act. II. 42. Quia 4. peculiarem gestat *analogiam*, ad significatum Sacramenti, scil. ad *mortem* Christi annuntiandam 1 Cor. XI. 24. Nec adversarios juvat: A. quod analogiæ, scil. *effusionis* vini; nulla in Scripturis accidat mentio: cum satis clare innuantur in significato

Argumenta affirmativa. Objectiones negativæ.

cato Luc. XXII. 20. *qui pro vobis effunditur*. Non dicam, quod elementum quodlibet suam habeat *peculiarem* significationem. Quod B. panis frangi debeat, antequam detur; dum nihilominus Christus datus nobis sit, *antequam* fractus: cum ordo in significatis non idem præcise fit, qui est in signis; atque etiam Christus in significato, crucifixus præsupponatur, antequam nobis offertur. Quod C. inter frangendum, mica panis possit effluere in *terram*, & eadem opera perire corpus Christi: cum 1. idem fieri possit per incuriam Sacerdotis, frangentis hostiam majorem. Nec 2. periculum ullum subest: cum elementa, extra usum, non sint Sacramentum. Cum præsertim 3. elementum panis (naturaliter saltem) non sit *corpus* Christi.

4. An vinum S. Cœnæ, aqua sit diluendum? XVIII. Quæritur *quarto*, an vinum sacramentale sit *diluendum aqua?* Pontificii, nescio, quo consilio, contra proprias transsubstantiationis hypotheses, affirmant. Reformati, licet sacramentum *tolli* non agnoscant, si vino aqua, ex usu regionis, admisceatur: attamen admiscendum *necessario*, aut ex usu communi, negant. Eo quod 1. constanter *vinum* usurpatum Matth. XXVI. 29. 1 Cor. XI. 28. nec ullibi in Scripturis, *aqua* admixta legatur. Quod 2. multo minus, *præceptum* ullum in hanc rem prostet, sine quo nihil agendum in Sacramentis 1 Cor. XI. 23. Quod 3. ipsis transsubstantiationis *hypothesibus*, inimica sit hæc mixtura: cum non aquam; sed vinum transsubstantiari, ipsi credant. Nec habent quod obtendant in contrarium; nisi quod A. *usitatum* fuerit apud Orientales, aquam admiscere vino: cum Christus, extra ordinem, solo potuerit uti vino: atque insuper probari nequeat, *nunquam* vinum absque aqua potatum fuisse. Quod B. ex latere Christi profluxerit *sanguis & aqua* Joh. XIX. 34. & quod venerit per *aquam & sanguinem* 1 Joh. V. 6. cum 1. nihil hic dicatur de Sacramento, nec 2. vinum & aqua; sed *sanguis & aqua* his locis commemorentur. Quod C. mixtura illa, *unio* & communio, inter Christum & fideles significari videatur, utpote in qua. Christus vinum, & fideles aqua sint: cum & Baptismus eandem unionem figuret, licet *sola* aqua conferatur: & unio panis & vini cum corpore nostro, eidem nostræ unioni cum Christo figurandæ, sufficiat.

5. An perinde vinum ac panis, singulis communicantibus sit conferendum? XIX. Quæritur *quinto*, an *singulis* communicantibus, tam *vini*, quam panis elementum sit conferendum? Pontificii augendæ potestatis papalis causa, in Concilio Constantiensi A°. Christi MCCCCXIV. determinarunt: LICET *Christus, sub utraque specie — administraverit*; & LICET *in primitiva Ecclesia reciperetur sub utraque specie*: TAMEN HOC NON OBSTANTE, *illud à conficientibus, sub utraque; & à laicis tantummodo sub specie panis suscipi debere*. *Sess.* XIII. & XXX. cui se, per varios motus, opposuerunt Bohemi *Calixtini*, & in Concilio Tridentino, Imperator, Gallus & Bavarus; sed frustra. Reformati *simpliciter* affirmant: Quod 1. Christus *ita* administraverit Matth. XXVI. 26. Luc. XXVII. 19. 20. Quod 2. Apostoli *imitati* sint Christum 1 Cor. XI. 26. & vs. 28. *exploret homo*, id est, *unusquisque seipsum, & sic edat — & sic bibat —* nec detur contrarii, vel mandatum, vel exemplum. Quod 3. Joh. VI. 53. qui locus, ex sententia Pontificiorum, de S. Cœnâ loquitur: non tantum *edere*; sed & *bibere* ad salutem exigat. Quod 4. *plena* nutritio, quam S. Cœna obsignat, non tantum manducationem; sed etiam *bibitionem* requirat.

Argumenta affirmativa.

Objectiones negativæ. Nec adversarios juvat in contrarium, quod A. nonnunquam panis & fractionis mentio accidat in Scriptura Luc. XXIV. 30. Act. II. 46. &c. Resp. Non *excluditur* potus; sed metonymia, Scripturis frequentata, *includitur* usus potus Luc. XIV. 1. Matth. VI. 11. Quod B. penes poculum, varia videantur imminere *incommoda*, qualia periculum effusionis, horror abstemiorum Resp. 1. His non obstantibus, Christus, Apostoli, & Ecclesia Christiana, usque ad Concilium Constantiense, utrumque elementum *omnibus* dispensavit: cum nominatim *effusionis* periculum, absque transsubstantiationis falsa hypothesi, nullum prorsus sit: quantum ad vini abstemios, eadem difficultas circa *panis* abstemios moveri posset; cui variis modis aliter occurri potest. Quod C. propter *concomitantiam*, in corpore Christi, accipiatur etiam sanguis Resp. 1. Sic *calicis* distributio, etiam Sacerdotibus plane *superflua* esset. Tum 2. sanguis Christi, non ut vasis *inclusus*; sed ut pro *multis effusus*, in S. Cœna propinatur Luc. XXII. 20. Etiam 3. *bibendo* accipiendus est sanguis Christi, non comedendo Matth. XXVI. 27. proinde 4. ex hypothesi adversaria, comedens eadem opera *biberet* in S. Cœna, & ad adverso, bibens *comederet*. Addam 5. quod objectio *transsubstantiationem* præsupponat, paulo adhinc ex professo refutandam.

6. An consecratio elementorum fiat pronunciatione verborum: *hoc enim est corpus meum*, eaque tam submissa, ut à vulgo audiri non possit? XX. Quæritur *sexto*, An consecratio elementorum fiat pronuntiatione verborum: *hoc enim est corpus meum*, eaque tam submissa, ut à vulgo audiri non possit? Pontificii, in gratiam suæ transsubstantiationis, circa consecrationis formalia, diversum quidem sentiunt; sed, quoad communiorem sententiam, affirmant. Reformati consecrationem constituunt in tota Christi instituentis actione; verbosed imprimis in *benedictione*, qua elementa, ab usu communi & naturali, evehuntur ad usum sacrum: eaque benedictione, claris verbis pronunciata. Quia 1. Christus εὐλογῶν sua, elementa consecravit Marc. XIV. 22. 23. Quia 2. benedixisse narratur, antequam verba illa, *hoc est corpus meum*, pronuntiaret. Ibid. Quia 3. formalibus consecrationis: *hoc est corpus meum*, conversio substantialis fieri non potuit, quia Christus asserebat, panem

nem jam tum ESSE corpus suum. Quia 4. præsupposita transsubstantiatio non est nisi papale figmentum, quod ex professo confutemus in sequentibus. Etiam 5. Christus, verba consecrationis, non demurmuravit, voce accumbentibus inaccessa; sed plana, clara. Nec habent quod obtendant, nisi A. suum *σύμμα* transsubstantiationis, tollendum in sequentibus. Et quod B. demurmuratio inaudibilis vergat in reverentiam Sacramenti: quod est falsissimum, ut patet propalatione mysteriorum euangelicorum, recitatione Baptismi *&c.*

7. An substantia corporis & sanguinis Christi localiter præsens sit elementis in S. Cœna. Argumenta negantia.

XXI. Quæritur *septimo*, an substantia corporis & sanguinis Christi *localiter* præsens sit, *elementis* in S. Cœna? Pontificii propter suam *transsubstantiationem*: & Lutherani, propter suam *consubstantiationem*, affirmant. Reformati, præsentiam Christi, quoad *divinam* naturam, agnoscunt: sed ipsius *humanæ* naturæ præsentiam negant. Eo quod (1) *Scriptura* præsentiam istam, apud elementa sacramentalia, nullibi *doceat*. Quod (2) Sacramenta sint signa & sigilla, non *vasa* gratiæ. Quod (3) Christus panem & vinum suis *manibus* gestarit; non autem *corpus* & sanguinem suum. Quod (4) in *memoriam* sui absentis, elementa præscripserit capienda Luc. XXII. 19. 1 Cor. XI. 24. 25. Quod (5) corpus & sanguinem suum voluerit capiendum, ut *traditum* & crucifixum Luc. XXII. 19. 20. non autem gloriosum & impatibile, ut volunt *ἀντικείμενοι*. Quin (6) *invisibile*, impalpabile, non-circumscriptum, quale adversarii urgent; naturæ *corporis* repugnet. Quod (7) corpus Christi *gloriosum*, ore manducari, pati, *stomachum* ingredi &c. repugnet. Quod (8) corpus Christi, postquam semel ascendit in cœlum, ibidem futurum dicatur, *usque* ad extremum *judicium* Psal. CX. 1. Act. III. 21. Quod (9) *istam* præsentiam suam Scripturæ constanter negent Joh. XVI. 28. & XII. 8. Heb. VIII. 5. Quod (10) *Baptismus* sanguinis Christi *localem* præsentiam non requirat, nec admittat. Quod (11) ad *mysticam* nostri unionem cum Christo, non requiratur corporis Christi *præsentia*, vel in symbolis; vel in corpore communicantium. Urgent tamen in contrarium A. verba institutionis: *hoc est corpus meum* &c. Resp. Verba ista non *naturaliter*; sed *sacramentaliter*, esse intelligenda, suo loco demonstrabimus. B. Urgent Lutherani, communicationem *idiomatum*, ex unione hypostatica oriundam, per quam humana natura Christi fit *omnipræsens*. Resp. *Communicationem* proprietatum inter *naturas* Christi; atque etiam omnipræsentiam humanæ naturæ, suo loco, ex professo refutavimus lib. V. cap. IV. §. XXIV. & forte ulterius refutabimus. C. *Exaltationem* humanæ naturæ Phil. II. 9. 10. à qua *omnipræsentia* corporis Christi, seipsam exserere cœperit. Resp. Hoc ex professo refutavimus lib. V. cap. XIV. §. X. D. *Omnipotentiam* Dei, qua *possit* procurare, ut corpus & sanguis Christi symbolis sacramentalibus sint præsentia. Resp. 1. Si *posset*, demonstrandum quod *velit*; 2. sed non *potest*, quia manifestissimam implicat *contradictionem*, & *παντοπία* & *πολυτοπία* corporis, ut patebit suo loco.

Objectiones affirmantes.

7. An corpus & sanguis Christi à communicantibus ore accipiatur.

XXII. Quæritur *octavo*, an substantia corporis & sanguinis Christi, localiter præsens sit *communicantibus*? seu, quod eodem ferme redit, an ipsum corpus & sanguis Christi, à communicantibus *ore* accipiantur? Pontificii & Lutherani, quia substantiam corporis & sanguinis Christi, symbolis *præsentem* statuunt; etiam *communicationibus* præsentem fieri, & ore accipi, credunt. Reformati *communicantibus* Christum præsentem statuunt: (1) per divinam *naturam*, omnibus & singulis communicantibus, etiam infidelibus. (2) per *gratiam* divinæ naturæ, solis fidelibus 2 Cor. XIII. 13. Matth. XVIII. 20. & XXVIII. 20. (3) quoad *humanam* naturam: partim per *ideam* fidelium intellectui, prout v. g. res intellecta, intellectui præsens est, & Sol oculo aspicientis; partim per *virtutem* & operationem, prout Sol sublunaribus præsens est: sed quoad ipsam *humanam* naturam, ulli communicanti præsentem esse, non agnoscunt; interim tamen *ipsum* corpus & *sanguinem* Christi, vere fidelibus in S. Cœna accipi credunt, ex pacto & *promissione*, qua Deus filium, & filius seipsum, ex præscripto suo communicantibus *offert*; & consequenter, se totum quantus quantus est, quoad divinam pariter & *humanam* naturam, ac proinde, quoad *corpus* etiam & sanguinem, confert: adeo ut, licet *corpore* tenus & sanguine, in cœlis existat, totus tamen *noster* fit, & in nostros usus *ibidem* existat: prout sponsa, per consensum, sponsum habet, licet mille parasangis, dissitum. Qua propter etiam, corpus & sanguinem ejus, non *oraliter*; sed *spiritualiter*, & sacramentaliter, à solis fidelibus manducari, hoc est, per *fidem* & Spiritum S. cum eo *uniri* credunt. Sic autem credunt: (1) Quia substantia corporis & sanguinis Christi symbolis non est præsens, per ea quæ diximus *parag. praecedent.* atque adeo corpore à nobis accipi non potest. (2) Quia *ἀνθρωποφαγία* impia est & horrenda: unde Augustinus lib. III. de *Doct. Christi* c. 16. *locutionem Christi*; nisi manducaveritis carnem filii hominis, & sanguinem ejus &c. *cum facinus & flagitium jubere videatur, figuratam esse, quæ præcipiat passioni Domini esse communicandum, & suaviter & utiliter recondendum in memoria, quod pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata sit.* Quia (3) *impossibilis*, propterea quod substantia corporis & sanguinis Christi, utpote *finita*, nec *tota*, nec per *partes*, in tot myriades simul communicantium, distribui possit. Quia (4) *oralis* carnis Christi manducatio, ex senten-

Rationes negantes.

ſententia Chriſti Joh. VI. 36. *inutilis* eſt. Quia (5) dentibus *comminuere*, in ſtomachum trajicere &c. ſine quibus oralis manducatio eſſe nequit, *cyclopicum* eſt, & ipſâ Chriſti crucifixione crudelius. Quia (6) ſic Chriſtus in primâ cœnâ, propriam carnem & ſanguinem corporaliter *manducaſſet*. Quia (7) ſi in *prima* cœnâ, ſubſtantiam ſanguinis Chriſti oraliter bibiſſent; Chriſtus *bis* mortuus fuiſſet, ſemel in cœnâ, ſemel in cruce. Quia (8) ſic unio *eſſentialis* noſtrî cum Chriſto, obtingeret: quæ infinitis abſurditatibus eſt obnoxia, ut alibi oſtendimus. Quia (9) corpus Chriſti *glorificatum*, & ſanguis glorificatus, cum inſigni *paſſione* Chriſti, indies manducaretur & biberetur. Quia (10) ab ipſis *infidelibus* indies manducaretur, & ſic infideles cum eo *unirentur*. Quia (11) ſic, per *omnipræſentiam* carnis Chriſti (ex ſententia Lutheranorum) non tantum, in *ordinaria* quorumvis cœnâ, manducaretur; ſed etiam ab ipſis *brutis*: quorſum ergo S. Coena?

Objectiones.

Nec habenr quod obtendant in contrarium, niſi A. *naturalem* præſentiam corporis & ſanguinis, apud elementa, ex verbis inſtitutionis: *hoc eſt corpus meum:* quam *parag. præced.* confecimus. Tum B. quod Chriſtus carnem ſuam appellet *vere* cibum, & ſanguinem ſuum *vere* porum Joh. VI. 55. Reſp. Hoc eſt, corpus & ſanguis meus, *vere* hoc *præſtat* animæ, quod cibus & potus præſtant *corpori*. Conf. Joh. XV. 1.

9. An elementa S. Cœnæ transſubſtantientur in corpus & ſanguinem Chriſti?

XXIII. Quæritur *nono*, an pronunciatione verborum: *hoc eſt corpus meum* &c. elementa *transſubſtantientur* in corpus & ſanguinem Chriſti? *Transſubſtantiationis* dogma, velut fundamentum univerſæ religionis ſuæ, jam omnes Pontificii, à definitione Concilii Tridentini, recipiunt *unanimiter*, quamvis circa transſubſtantiationis *modum*, aliaque circumſtantialia, infinitum à ſe invicem diſſentiant: dum alii fieri volunt, per *annihilationem* elementorum: Bellarminus, *per non-conſervationem* mavult, quæ revera annihilatio eſt, & per hanc, corpus & ſanguinem Chriſti, venire *in locum* elementorum, ſic ut non *producantur ex elementis*; ſed *adducantur e coelo*, ſub ſpecies panis & vini. Alii elementa volunt *tranſmutari* in corpus & ſanguinem Chriſti.

Argumenta negativa: quod α. repugnet inſtitutioni S. Cœnæ.

Reformati, ut *moralem* elementorum mutationem agnoſcunt; ita *ſubſtantialem*, atque adeo *transſubſtantiationem* quamvis, negant. Eo quod 1. multis modis repugnet *inſtitutioni* S. Coenæ, utpote quæ α. non dicit, hoc *fiet*, ſeu erit; ſed EST corpus meum, ſcil. *ſacramentaliter*: quæ β. acceptum de menſâ; tam poſt, quam ante conſecrationem, appellat *panem*, *fructum vitis* Matth. XXVI. 26. 27. 29. Marc. XIV. 22. 23. 25. 1 Cor. X. 16. 17. & XI. 23.—28. quæ γ. Chriſtum corpore *illæſum*, & ſanguine in vaſis ſuis exiſtente, panem accepiſſe, fregiſſe, dediſſe, dicit: quæ δ. quod Chriſtus diſcipulis ſuis dedit, *fregiſſe* narrant: id quod in corpore ſuo *tum* temporis factum non eſt; nec *jam* in corpore glorificato fieri poteſt; quæ ε. dediſſe narrat, in ſui *commemorationem* — *uſque dum venerit*.

β. quod repugnet naturæ Sacramentorum.

Eo quod 2. *naturam* Sacramenti, non uno modo tollat, utpote (a) in quâ *ſignum* ſuperſtes requiritur, ut cum *ſignificato* Sacramentum conſtituat: dum transſubſtantiatio *ſignum tollit* (b) quæ non magis in *coena* requirit transſubſtantiationem, quam in *paſchate* Exod. XII. 11. 12. 13. nec (c) magis in coena, quam in *Baptiſmo* Tit. III. 5. Act. II. 38. & XXII. 16. aut etiam (d) in Sacramentis *extraordinariis* S. Coenæ analogis, de quibus 1 Cor. X. 3. 4.

γ. quod plurimos fidei articulos evertat.

Quod 3. omnes de Chriſti corpore & ſtatu, fidei noſtræ *articulos* evertat; quippe qui A. corpus Chriſto tribuunt *verum*, noſtroque analogum, Heb. II. 14. 16. 17. h. e. extenſum, viſibile, palpabile, uno loco circumſcriptum Marc. XVI. 6. Luc. XXIV. 5. 6. 38. 39. 40. qui B. corpus ei aſſerunt; non *ex pane* & vino, virtute vocularum quarundam, à Sacerdote pronunciatarum; ſed *ex Partibus*, ex Judâ, ex lumbis & ſemine Davidis, ex Maria virgine, per ſupranaturalem Spiritus S. operationem, natum Rom. IX. 5. Heb. VII. 14. Act. II. 30. Luc. I. 24. 35. qui C. Chriſto corpus aſſerunt, *non ore* manducandum; ſed *glorificatum* Phil. III. 20. quod aſcendit in Coelum, & ſedet ad dextram Dei, idque tam diu, donec revertatur ad judicandum vivos & mortuos Act. I. 11. & III. 21. Heb. VIII. 4. qui D. unionem & communionem noſtrî cum Chriſto, docent *ſpiritualem* eſſe & myſticam 1 Cor. XII. 13. non *corporalem* aut naturalem, adeoque eſcam & potum ſpiritualem, Chriſtum appellant 1 Cor. X. 3. 4. Conf. Apoc. II. 17. Joh. VI. 35.

δ. quod abſurdis plurimis laboret.

Eo quod 4. *abſurda* implicet intoleranda: v. g. α. accidens eſſe poſſe *ſine ſubjecto*, β. corpus *humanum*, *ſine* ſuis *proprietatibus*, γ. mutationem fieri in *præexiſtens*, δ. corpus Chriſti *glorificatum*, comedi poſſe, non tantum à *peccatoribus*, impiis, hypocritis; ſed etiam à *brutis*, muribus, aliiſque.

ε. quod contra fidem, rationem & ſenſus militet.

Quod proinde 5. contra *fidem* divinam, contra rectam *rationem*, imò contra ipſos *ſenſus* militet, adeoque infra ipſa bruta, hominem dejiciat. Non dicam 6. quod infinitis *quæſtionibus* inextricabilibus torqueat ſui aſſertores: v. g. an panis deſinat eſſe panis, per *negativam* annihilationem, an per *poſitivam* Dei operationem? quomodo *vini* converſio fiat, præſertim *aqua* permixti? quali verborum *virtute* fiat, inhærente, an aſſiſtente? an in *principio*, an in *medio*, an in *fine* pronunciationis, transſubſtantiatio accidat? an corpus Chriſti ad coenam veniat per *creationem*, an per *nativitatem*, an per loci *commutationem*? unde *vermes* ex corruptâ *hoſtia* prognati? &c.

Objectiones affirmativæ.

Transſubſtantiationi tamen præſidium quærunt: A. In verbis inſtitutionis: *hoc eſt corpus meum*. Reſp. 1. Non dicit Servator: hoc

fiet

fiet vel *erit* corpus meum: nec, hoc *transsubstantiatum*, est, aut transsubstantiatur, aut *transsubstantiabitur* in corpus meum; sed dicit: *hoc* EST *corpus meum* scil. modo sacramentali. Dicit 2. panem esse corpus suum, non *naturaliter*: h. e. eo modo, qui apud Sacramenta in usu est: quo v.g. circumcisio est *fœdus* Gen. XVII. 10. 11. quo agnus paschalis, *pascha est Jehova* Exod. XII. 11. quo calix est *Novum Testamentum* Luc. XXII. 20. 1 Cor. XI. 26. quo *petra erat Christus* 1 Cor. X. 4. Proinde 3. non dicit, *hoc est corpus meum*, *proprie*; sed figurate: quia *disparatum* de *disparato*, signatum de signo, prædicari non potest in casu *recto* (prout fit apud Sacramenta) nisi *tropice*, ut sensus sit: hic panis quem accepi & fregi, est Sacramentum, seu *signum* & sigillum corporis mei, quo verum *corpus* meum repræsentatur, offertur, recte utentibus confertur & obsignatur. Sive jam tropus ponatur α. in *toto* commatis istius contextu: quod disparatum affirmetur de disparato; sive β. in axiomatis subjecto HOC, ut per illud intelligatur *panis cum corpore*, propter eorundem unionem, non localem, sed sacramentalem; ut mens verborum sit: hoc, quod do vobis hoc signo, est corpus meum: sive γ. in substantivo EST, pro *significat*, sumto: quo sensu non raro venit Matth. 1. 23. Gen. XL. 13. 19. & XLI. 26. Matth. XIII. 37. 38. Apoc. 1. 20. & XVII. 15. aut pro *simile est*, ut quando Christus de se passim: ego *sum* panis ille, vera vitis, ostium, item Johannes est Elias, Herodes est vulpes: sive δ. in *prædicato*, *corpus meum*, ut sensus sit, hic panis est Sacramentum, *signum* & sigillum, quo significatur, offertur, digne utentibus confertur, & obsignatur corpus meum: in hanc enim propositionis partem, resolutio locutionis tropicæ in propriam, commodissime cadit, prout circumcisio *est* fœdus, commodissime resolvitur in hanc: circumcisio *est signum* & sigillum fœderis Gen. XVII. 10. 11. Et sic *corpus* ponetur pro *signo* corporis Christi, non ut corpus verum & proprium *excludatur* ista sententia; sed ut *includatur* potius, per relationem quam signum habet ad signatum. Cum præsertim in hoc *prædicato*, non unus observetur tropus, videlicet: 1. *Metaphora*, qua unum *simile* pro altero ponitur, cui adhæret & commiscetur *metonymia* adjuncti, quatenus panis non tantum *similis* est corpori Christi; sed etiam, per institutionem Dei, quasi fit *adjunctum* ejus. 2. *Synecdoche* partis pro toto, qua *corpus* Christi ponitur pro *toto* Christo. 3. *Metonymia* subjecti pro adjunctis, qua *Christus* etiam ponitur pro omnibus illis *beneficiis*, quæ à Christo in nos derivantur: parum tamen refert, in qua axiomatis *parte*, tropum constituas. Voluit autem Servator, destinato consilio, *tropica* hac phraseologiâ uti: non tantum quod *recepta* & nota esset apud Judæos, ut jam ante ostendimus; nec tantum quod in celebratione *paschatis* usitata erat, dicente Patre-familias: *hoc est corpus paschatis*; sed potius quod *sacramentalis* esset, apud *omnia* Sacramenta, utriusque dispensationis, usurpata; atque etiam *unionem* sacramentalem signi cum re significatâ, cujus ope, ex promissione divina, legitimè utentibus *signis*, communicatur *rei* significata, efficacissime repræsentet. Hactenus *basin*, tam transsubstantiationis, quam consubstantiationis sustulimus. Quærunt B. suæ *transsubstantiationi*, Pontificii, ut & *consubstantiationi* Lutherani, præsidium in *omnipotentia* Dei, qua *possit* Deus transsubstantiare, aut consubstantiare. Resp. 1. A *posse ad esse* non valet sequela. 2. Deus nec *vult*, nec *potest*, quæ *contradictionem* implicant, qualia in transsubstantiatione dudum demonstravimus. Quærunt C. præsidium in loco 1 Cor. XI. 29. per quem, *indigne* comedens, reus fit *corporis* Domini. Resp. Sunt corporis Christi *rei*, non quod ipsum *corpus* in se violent, utpote jam glorificatum; sed quod in *symbolis* & sigillis suis violent. Quærunt D. præsidium in loco Joh. VI. 50—56. quo carnem suam, esse *vere* cibum ac panem dicit Servator. Resp. 1. Hinc potius conficeretur corpus Christi transsubstantiari in *panem*; quam *panem* in *corpus* Christi converti. 2. Non loquitur de *S. Cœna*, tum temporis necdum instituta; sed 3. de manducatione *spirituali*, quæ fit per fidem vers. 33. 35. 1 Cor. X. 3. 4. Heb. XIII. 9. 10 Quærunt E. præsidium in verbis institutionis, *hoc est corpus meum*, quæ *proprie* sint intelligenda, quia sint verba testamenti, & Sacramenti, quæ clara esse debent & perspicua. Resp. 1. Si *proprie* intelligerentur non dicerent tamen, vel *transsubstantiationem*, quia non dicunt, hoc FIET corpus meum, seu transsubstantiabitur in corpus meum; vel *consubstantiationem* quia non dicunt, *in*, *cum & sub* hoc pane, est corpus meum: sed hoc EST, procul dubio, ex natura Sacramenti, *sacramentaliter*. Nec dicitur, hoc *est*, naturaliter aut corporaliter: sed sacramentaliter prout fit in omnibus sacramentis. Sed 2. non possunt, citra plurimas absurditates & contradictiones, proprie seu *naturaliter* intelligi, ut docuimus §. XXII. Nec 3. à tropis & figuris, quæ *lumina* orationis appellantur, testamentis & Sacramentis oboritur obscuritas; cum præsertim figuratus ille seu sacramentalis loquendi modus, ex omnibus reliquis Sacramentis aliisque fuerit perspectissimus.

XXIV. Quæritur *decimo*, an S. Cœna *idem* sit Sacramentum cum *Missa*? Pontificii, ne sua Missa, omni Scriptura destituatur, affirmant: Protestantes toto cœlo discrepare docent, quoad 1. *Nomen*, quando S. Cœna nullibi in Scripturis *Missa* appellatur, imo ipsos Pontificios, certa hujus vocis & origo & significatio latet. Sunt qui vocem esse

10. An S. Cœna idem Sacramentum sit cum Missa? Discrepantia

Indigi tatur, quoad 1. nomen, esse *Hebraam* volunt Deut. XVI. 10. alii *Latinam* malunt, quæ sonet *missionem*: seu quod ante celebrationem S. Cœnæ, catechumeni *dimitterentur*; hac proclamatione: *ite missa est*; seu quod populus, ad agapas, & S. Cœnæ celebrationem
2. definitionem, necessaria *mitteret*. Quoad 2. *definitionem*, quando enim S. Coena Sacramentum est nutritionis spiritualis sub N. Testamento: missa Pontificiis definitur, externum & proprie dictum Ecclesiæ *sacrificium expiatorium*; quo ipse Dei filius, pro expiandis vivorum ac mortuorum peccatis, aliisque rebus vel impetrandis, vel avertendis, Deo Patri, sub accidentibus panis & vini, per Sacer-
3. numerum, dotem quotidie *offertur*. Quoad 3. *numerum*, quando *unam* tantum tradit S. Scriptura, coenam: *innumeras* fere missarum species, tradunt Pontificii, v. g. ordinarias & extraordinarias: magnas & parvas: inferiores & superiores: publicas & privatas: albas, rubras, nigras &c. (pro colore *paramentorum*, ut vocant) papales, episcopales
4. faciem externam, &c. Quoad 4. *faciem* externam *missæ*, quam succincte repræsentat Sleidanus *Comment. de statu Relig.* lib. XXI. toto coelo *diversam*, imo & *adversam* S. Coenæ. Hæc enim non novit, Sacerdotes, altaria, hostias, sacrificia: non gesticulationes, circumgestationes, non magicos susurros, incantamenta elementorum, non cineres & ossa
5. usum, sub altaribus latentia &c. Quoad 5. *usum*, nullibi enim legitur S. Coena instituta, ad recuperandam valetudinem, impetrandum successum in negotio belli, venationis, mercaturæ &c. quibus
6. ingredientia, destinatur missa. Quoad 6. *ingredientia*, nim. *α. transsubstantiationem*, quæ basin præstat & fundamentum; ea enim cessante (prout cessat per paragraphum præcedentem) in missa non est, nisi *panis* & *vinum*; quæ proinde Pontificiis sunt pro Christo, quibus tribuunt omnia, quæ de Christo in Scripturis enunciantur; per horrendam *blasphemiam*. *β. adorationem*, qua panem & vinum ea religione prosequuntur, quo Deum, quo redemptorem suum; per exsecrandam *idololatriam*. *γ. sacrificationem*, quâ omnem salutis summam quærunt in elevatione panis & vini, utpote qua pro peccatis suis satisfiat, ipsique cum Deo reconcilientur: per turpissimam unici sacrificii Christi, in cruce peracti *abnegationem*, & universæ religionis Christianæ ruinam & exitium. *δ. manducationem oralem*, qua Deum & Christum suum panaceum, quem pro redemptore suo jam adoptarunt, adoraverunt, Deoque pro peccatis suis obtulerunt; *ore* suo devorant: per plus quam cyclopicam *barbariem*: quæ omnia de S. Coena, vel cogitare; plus quam teterrimam *blasphemiam* spirat: & quæ talia sunt, ut Gentilibus maxime barbaris, non modo *scandalum* creent; sed & *horro-*
Objectiones. *rem* incutiant. Nec habent quod pro facerrimo isthoc facto obtendant, quam A. *Transsubstantiationem*, quam confecimus parag. præcedente. B. Sacrificium *Melchizedeci* Gen. XIV. 18. quod explosimus lib. V. cap. VII. §. XXIII. C. locum Jes. XXV. 6. *Faciet quoque Jehovah exercituum, omnibus populis, in monte hoc, convivium pinguium, item & medullatorum, & defæcatorum, purgatorum.* Resp. locus iste multis modis *expugnat* missam: loquitur enim 1. de *convivio*, quod *Jehovah* sit facturus *populis*; non autem de *sacrificio*, quod Deo oblaturi sint homines: loquitur 2. de *vino* defæcato, quod in hoc convivio propinaturus sit; quando missa *speciem* tantum vini agnoscit: loquitur 3. de vino, quod Deus propinaturus sit *omnibus populis*; quando missa speciem vini non præstat, nisi paucis *sacrificulis*: locus insuper 4. nihil habet de pane *transsubstantiando* in corpus Christi. Quid igitur? mens loci non alia est, quam, sub allegoria lautissimi convivii, repræsentare plenitudinem gratiæ, quam omnes nationes reperturæ sint in Christo. Conf. Prov. IX. 1. 2. Matth. XXII.— Luc. XIV.— D. Locum Mal. I. 11. *In omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo incensum & oblatio munda* Resp. 1. Missa non offertur in *omni* loco; sed à paucis sacrificulis, in locis *quibusdam* consecratis. 2. *incensum* etiam non conspicitur in missa. 3. Loquitur de cultu *spirituali* N. T. qui ab *omnibus* fidelibus omni loco offertur. Conf. Rom. XII. 1. Heb. XIII. 15. 1 Pet. II. 5. 7. Apoc. I. 6. Joh. IV. 21. 23. &c. E. Locum Act. XIII. 2. λειτουργούντων δὲ αὐτῶν — quæ vox de sacrificatione intelligitur Luc. I. 23. Resp. Sic & Magistratus esset *Sacerdos* missificus, quod λειτουργὸς dicatur Rom. XIII. 6. etiam Angeli Heb. I. 7. Sic 2. eleemosynam facere, esset *missam* facere Phil. III. 30. 2 Cor. IX. 12. proinde 3. λειτουργεῖν non est in textu, quam cultum divinum celebrare, in quo sub V. T. etiam erat Sacerdotum sacrificatio. Addunt F. locum Joh. IV. 20.— *Veri adoratores adorabunt in spiritu & veritate.* Resp. 1. Hic ne γρῦ quidem de *sacrificio*. 2. *Adoratio* universum cultum publicum notat N. T. *nulli* loco adstrictum, sicut in V. Testamento erat adstrictus *Jerosolymis*. Urgent denique G. ex 1 Cor. X. 20. 21. quod *mensa Domini* sit *altare* proprie dictum; sicut *mensa diabolorum* erat altare: ac proinde, sicut mensa diabolorum habebat sua sacrificia, quorum participatione, Gentiles communionem contrahebant cum diabolis; ita mensam seu *altare* Christianorum, suum habere sacrificium, cujus participatione, Christiani accipiant communionem cum Christo. Resp. Per *mensam Domini*, non *altare* proprie dictum intelligitur; sed universa coena dominica, cujus usu, non minus Christiani communionem habent cum corpore & sanguine Christi; quam Gentiles, suis sacrificiis, habent communionem cum diabolis.

XXV. Quæ-

11. An substantia corporis & sanguinis Christi præsens sit in, cum & sub symbolis? XXV. Quæritur *decimo*; an in S. Coena substantia corporis & sanguinis Christi, sit præsens *in*, *cum & sub pane* ac vino? Sicut Pontificii, substantiam corporis & sanguinis Christi, per *transsubstantiationem* præsentem volunt, sub *speciebus* panis & vini; & sub illis offerri, & adorari: ita Lutherani, per *consubstantiationem*, substantiam corporis & sanguinis Christi *præsentem* statuunt, sub *vero* pane & vino, nec tamen ibidem *offerri*, aut *adorari* debere. Diffident tamen inter se in hoc, quod plerique substantiam carnis & sanguinis Christi velint esse *omnipræsentem*, quos *ubiquitarios* appellant; dum alii in *sola cœna* præsentem admittunt: quos, à Georgio Calixto Professore Helmstadiano, *Calixtinos* designant. Reformati, nec *sub speciebus* panis & vini; nec *sub vero* pane & vino præsentem admittunt; sed τῷ ῥητῷ Christi inhærentes, statuunt panem & vinum esse *ipsum* corpus & sanguinem Christi; sed *sacramentaliter*, non naturaliter: & sic ab omnibus legitime communicantibus *accipi*. Et quamvis ratione *ipsius præsentiæ*, Lutherani cum Pontificiis concordent; in reliquis tamen v. g. adoratione, sacrificatione, cum toto coelo ad ipsis discrepent: agnoscunt Reformati, Lutheranorum errorem, licet satis crassus sit, non esse tamen *fundamentalem* (sicut est Pontificiorum in missa sua) nec talem, qui communionem ecclesiasticam inter se & illos impedire debeat: cum utrobique agnoscatur, quod *omnes*, ex præscripto Christi communicantes, accipiant communionem spiritualem cum toto Christo. Cum autem cardo controversiæ hujus sit in ipsa *præsentia* substantiæ corporis & sanguinis Christi, tum apud *symbola*, tum apud *communicantes*, quam in utramque partem discussimus §. xx. & xxi. non est, quod hac controversia pluribus occupemur.

Praxis:

Pars practica.

1. Commendat dignitatem & præstantiam S. Cœnæ. XXVI. Praxis hujus loci, *primo* nobis commendat dignitatem & *præstantiam* S. Coenæ: (1) Ab *auctore* 1 Cor. XI. 23. cum Matth. XXII. 2. & Apoc. XVII. 14. (2) Ex *natura* ipsius *rei*, quatenus non tantum est solenne signum & sigillum foederis gratiæ cum Deo: seu novum foedus in sanguine Christi Luc. XXII. 20. 1 Cor. XI. 25. sed etiam ipsam carnem & sanguinem filii Dei, nobis præstat in nutrimentum spirituale, ad vitam æternam Matth. XXVI. 26. cum Joh. VI. 53. (3) Ab *usu* & utilitate, quatenus Jesum Christum, in quo omnis salus nostra hæret Act. IV. 12. Joh. XIV. 6. cuivis fideli personaliter, non tantum repræsentat; sed etiam *offert*, imo *confert* legitime communicantibus: *accipite*, *hoc est corpus meum*. Conf. Joh. I. 12. quin & cum Christo *unit*, velut nutrimentum cum nutrito, à quo *communio* corporis & sanguinis Christi appellatur 1 Cor. X. 16. 17. (4) A *modo* præstandi ista omnia: quod in S. Coena Jesus ista præstet, α. puro puto adductus *amore* Cant. V. 1. cum Joh. III. 16. β. non præclaris, sanctis, dignis; sed *ærumnosis*, *miseris pauperibus*, *coecis*, *nudis* Apoc. III. 17. cum Luc. XIV. 21. Nec γ. paucis talibus; sed omnibus & *singulis* fideliter volentibus Matth. XXVI. 27. cum Jes. LV. 1. 2. Matth. XI. 28. 29. Apoc. XXII. 17. absque ulla differentia Gal. III. 28. Quod δ. Servator tanta ac talia ipsis offerat & conferat, sub signis tam *obviis*, & paratu tam facilibus, pane & vino. Conf. Jes. LV. 1. 2. Quod ε. ad tantam coenam, missis servis suis, Rex tanta *humanitate* invitet Luc. XIV. 17. Cant. V. 1. Apoc. XXII. 17.

2. Damnat contemtum & neglectum S. Cœnæ. XXVII. *Secundo*, damnat *contemtum* & neglectum S. Coenæ, in omnibus his, qui per ætatem possunt *discernere corpus Domini*. Quod *rejiciant consilium* Dei versus seipsos Luc. VII. 30. aspernentur *fœdus* Dei, quod *excidio* puniendum Deus jubet Gen. XVII. 14. seipsos excludant à communione Christi 1 Cor. X. 16. 17. unaque opera, à vita spirituali, ac salute æterna Joh. VI. 53—59. Sed quinam hi? Sunt 1. qui *rident*, velut ritum puerilem, aut inanem ceremoniam. Conf. 2 Paral. XXX. 6—10. invitantes ministros contemnunt aut contumelia afficiunt Matth. XXIII. 6. Sunt 2. qui non *volunt* venire, quicquid invitet Deus, quicquid jubeat, quicquid promittat Matth. XXII. 3. 5. Ps. LXXXI. 11. 12. Joh. VII. 37. Sunt 3. qui, quæsitis *effugiis*, usum S. Coenæ declinare nituntur, qui A. S. Coenam existimant rem esse *adiaphoram*, à qua salus non pendeat. His inculcandum *præceptum* divinum, necessitatem imponens Luc. XXII. 19. 1 Cor. XI. 26. quod proinde Christum, pro *Domino* suo, hac ratione non agnoscant Joh. XV. 14. & quamvis ab externis his, in se consideratis, non pendeat salus; pendeat tamen ab his spretis *pœna excidii* Gen. XVII. 14. Num. IX. 13. Luc. XIV. 24. Sunt B. qui præviam fidei *confessionem* publice præstandam, aliaque à communicaturis stipulata, formidant. His ad mentem est revocanda *necessitas* confessionis Matth. X. 32. 33. 1 Pet. III. 15. Rom. X. 10. Marc. VIII. 38. atque insuper inculcandum, *nihil* à se exigi ad communionem S. Coenæ, ad quod, ex legibus communis Christianismi, & ex suscepto Baptismo, dudum non sint obstricti, scil. *resipiscere & credere Evangelio* Marc. I. 15. Sunt C. qui *disciplinæ* ecclesiasticæ seipsos submittere detrectant. His opponendum quod disciplina illa sit divinæ institutionis Matth. XVIII. 15. 16. 17. & qui huic se subducit, non *filius* sit, sed *spurius* Heb. XII. 7. 8. quin, si omnino velint immunes esse à censuris disciplinæ, potius sibi caveant à causis Rom. XVI. 3. Sunt D. qui *contentionibus* & litibus adeo sunt implicati, ut S. Coenam malint, quam illas, deserere.

Effugia neglig. gentium octo: 1. 2. 3. 4.

rere. His oggerendum *consilium* Servatoris Matth. v.23.24. Præstare etiam *lites* deserere, quam *communionem* cum Christo 1 Cor. VI. 1—8. fratrique injuriam condonare, quam sigillis amoris di-
5. vini & fœderis gratiæ orbari. Sunt E. qui lites obtendunt *inter Christianos*, in negotio religionis, tam frequentes, ut vix sciant, cui parti seipsos debeant addicere. His suggerendum, lites illas in Ecclesia, non esse *novas* 1 Cor. XI. 19. cum vs. 28. spiritus esse probandos 1 Joh. IV. 1. 2. 3. imo quidvis explorandum, ut quod bonum est, retineamus 1 Thess. v. 21. saltem propter istas, communionem cum Christo, nequaquam esse deseren-
6. dam. Sunt F. quos *vita aliorum* communicantium perversa & scandalosa arcet. His succurrendum, ostendendo, quod cuilibet communicaturo, *seipsum*, non alios explorare, Scriptura præscribat 1 Cor. XI. 28. & quod quilibet *proprio* scelere pereat, non alieno Gal. VI. 3. 4. 5. & quod Deus nullibi jubeat, propter *alterius* scelera absti-
7. nere à S. Synaxi. Sunt G. qui propter *injurias*, aliunde sibi illatas, abstinent: his ostendendum, quam sit *iniquum*, propter injurias, aliunde sibi illatas, *Deo* & injuriam ac vindictam velle inferre & propriæ *animæ*: saltem Paulum propter injurias, tot ac tantas, sibi illatas 1 Cor. IV. 9. & 2 Cor. IV. 6. & XI. 23.— à S. Cœna nequaquam
8. abstinuisse. Sunt etiam H. qui suam *indignitatem* obtendunt, quod metuant, ne comedendo se *reos* faciant corporis & sanguinis Christi; sibi *exitium* comedant. Hi convincendi sunt, non esse *euangelice* indignos, qui suam indignitatem agnoscunt, sentiunt, deplorant, & ab ea liberari serio gestiunt Matth. XI. 28. 29. Psal. XXXIV. 19. & LI. 9. Luc. XVIII. 13. 14. &c.

3. Urget, ut S. Cœna religiose fruamur. Quamobrem.

XXVIII. *Tertio*, urget ex adverso, ut S. Cœna *religiose* fruamur. Hoc enim 1. *toties* & tam *serio*, imperat Deus, in Scriptura Luc. XXII. 19. 1 Cor. XI. 26. 28. Matth. XXVI. 26. 27. Hoc 2. olim, apud Sacramentum analogum *paschatis*, tam solicite inculcabat Deus Exod. XII. 24. cum 1 Cor. v. 7. In hoc 3. præluxerunt *exempla* sanctorum circa pascha Jos. v. 10. 2 Reg. XXIII. 21. 22. Matth. XXVI. 18. 19. Luc. XXII. 15. atque etiam circa ipsam cœnam Act. II. 42. Ad hoc 4. ipse nos obstringit Baptismus noster Act. II. 41. 42. 1 Cor. XII. 13. Ad hoc 5. nos *invitat* præstantia & utilitas S. Cœnæ, quam diximus §. XXV. Nec tamen sufficit *frui* S. Cœna; sed videndum imprimis, ut *religiose* fruamur: alias *indigne* fruituri, corpus Domini *profanaturi*, nobisque manducaturi *judicium*: non *æternum* tantum; sed etiam *temporale* quodvis, ex sententia Apostoli 1 Cor. XI. 27—33. Fruimur autem *religiose*: Si A. *Frequenter*, quoties occasio suppetit. Hoc enim α. *exigit* Servator instituens 1 Cor. XI. 26. *quotiescunque* &c. Hoc β. *præstat* Ecclesia primitiva Act. II. 42. 46. Hoc γ. *requirit* animæ nostræ sustentatio & nutritio spiritualis Joh. VI. 53.— Hoc δ. *extorquet* ipsa rei dignitas, suavitas, utilitas Cant. v. 1. Si B. *Convenienter* suæ naturæ, quod fit: (a) *discernendo corpus Domini* 1 Cor. XI. 29. h. e. caute discriminando *signa* à signatis, corpus Christi à pane, sanguinem à calice, ne monstrosa transsubstantiatione, aut consubstantiatione falsi; à *signis* frustra præstolemur, quod à *significato* est conferendum. (b) *uniendo* nihilominus sacramentaliter signum cum significato, panem cum corpore Christi; & vinum cum sanguine ejus 1 Cor. x. 17. ut non *solum* panem & vinum ambiamus in S. Synaxi; sed ipsum potius *corpus* & sanguinem, seu totum Christum anhelemus & consequamur Joh. I. 12. Col. II. 6. cum Psal. XLII. 2. 3. Matth. v. 6. Apoc. XXII. 17. C. *Reverenter* ac devote, pro majestate Sacramenti, ut discernamus panem & vinum, quæ sunt corpus & sanguis Christi, à pane quovis & vino vulgari 1 Cor. XI. 29. Fiet hoc, si α. justâ *præparatione* 1 Cor. XI. 28. β. congruo *affectu* ac dispositione. *Ibid.* ITA *comedat*. γ. analogo studio, & officiis *post* acceptam S. Cœnam, conemur occupari circa S. Cœnam. Verum de his paulo distinctius per sequentia.

Quomodo.

4. Monet ut ad S. Cœnam non properemus absque justa præparatione. Rationes motivæ.

XXIX. *Quarto* monet, ut ad S. Cœnam non properemus, absque justa *præparatione*. Hanc (1) Deus exigit apud *quævis* officia cultus publici Eccl. v. 1. 1 Paral. XV. 13. Psal. L. 23. 1 Sam. XVI. 5. proinde, & magis etiam, apud S. Cœnam. Hanc (2) tanto apparatu *urgebat*, olim apud cœnam typicam scil. pascha, quod per quatuor integros dies, antequam mactaretur segregandum erat, ut continuæ meditationi, usui præviæ, ansam præberet Exod. XII. 3. 6. 2 Paral. XXXV. 6. Huc spectabat Judæorum παρασκευὴ τοῦ πάσχα Joh. XIX. 14. 31. quâ quævis fugiebant, *ut possent edere pascha* Joh. XVIII. 28. Hanc (3) Paulus *prærequirit* 1 Cor. XI. 28. *Homo* (id est, quisque) *exploret seipsum*. Hanc (4) postulat ipsa hujus Sacramenti *majestas*: quatenus usu ejus, modo maxime solenni, properamus ad *Deum*, ut cum eo fœdus renovemus, & cum eo accumbamus; talis autem appropinquatio, procul omni dubio, singularem exigit *præparationem* Amos IV. 12. Jac. IV. 8. 2 Paral. XXIX. 31. Hanc (5) stipulatur *efficacia* ipsius Sacramenti, adeo ut, pro ratione præparationis, sese habeat communicatio beneficiorum. Conf. 2 Cor. IX. 6. cum 2 Paral. XXX. 3. Hanc denique (6) dura imponit *necessitas*. Absque hac enim α. accedentes, *rei* fiemus corporis & sanguinis ipsius filii Dei, 1 Cor. XI. 27. quanto scelere! Conf. 2 Sam. XII. 28. 29. Psal. LI. 16. Conf. Judam proditorem Matth. XXVII. 4. & Judæos cap. XXVII. 25. β. *vanus* & inutilis nobis fiet usus S. cœnæ, imo Deo *ingratus* 1 Cor. X. 21.

x. 21. & xi. 17. Conf. Hos. iv. 19. Jes. i. 13. Quin 7. etiam *noxius*, exemplo Judæ, indigne manducantis agnum paschalem Joh. xiii. 26. 27. Conf. 1 Cor. x. 21. quatenus profanitas ista communicanti accersit, non tantum judicium futuræ condemnationis *æternæ* 1 Cor. xi. 29. sed etiam præsentium quorumvis malorum *temporalium*. *Ibid.* vs. 30. imò & horrendæ *ejectionis* Matth. xxii. 11. 12. 13.

Requisita dignè communicaturi.

Requiruntur autem ad præparationem istam, hæc potissimum quatuor; nim. *primo*, ut in promptu habeas *requisita* digne communicaturi, qualia sunt: (1) ut revera sit *sub fœdere* gratiæ: est enim S. cœna signum & sigillum fœderis gratiæ (Luc. xxii. 20. *Novum fœdus in sanguine meo*) quod proinde non competit, nisi his qui in fœdus illud dudum introducti sunt, ac promissionis participes, ex analogiâ loci Act. ii. 38. 39. Hinc etiam ad cœnam *typicam*, h. e. ad pascha, non admittebatur ullus *peregrinus* Exod. xii. 43. aut *præputiatus* vs. 40. sicut sub N. T. non admittitur non-baptizatus Act. ii. 41. 42. (2) Sufficiens *cognitio* Dei, mediatoris, viæ salutis, & imprimis etiam eorum, quæ peculiariter concernunt hoc Sacramentum: eo quod, non tantum confœderatus esse nequeat, qui omni *cognitione* fundamentalium est destitutus Jer. xxxi. 33. 34. *Hoc est fœdus meum — omnes me cognoscent, à minimo ad maximum eorum*: sed etiam *discernere corpus* Christi, seque *explorare* non possit 1 Cor. xi. 28. 29. (3) Vera ac sincera *resipiscentia*, quâ communicaturus, sua peccata, & inde redundantem miseriam agnoscat, profunde sentiat, Deo submisse confiteatur, & à peccatis seriò abhorreat: eo quod, non tantum cœna *typica* seu pascha, comedi non debuerit absque *herbis amaris* Exod. xii. 8. sed & pascha N. Testamenti S. cœna, absque commemoratione mortis Christi 1 Cor. xi. 26. quæ absque agnitione, sensu, confessione & detestatione peccati, fieri rite nequit. Conf. Zach. xii. 10. Jes. liii. 3 — 9. Matth. xxvi. 75. (4) Viva & efficax *fides*, in Deum ut summum *finem* nostrum: & in Christum, ut *mediatorem* unicum: eo quod, absque hac, Christum, in S. cœna nobis oblatum (Matth. xxvi. 26. *accipite, hoc est corpus meum*) non possimus *apprehendere* Joh. i. 12. aut comedere spiritualiter Joh. vi. 27. cum vs. 29. item vs. 32. cum vs. 35. 47. aut uniri cum eo Eph. iii. 17. (5) Serium & *ἀνυπόκριτον propositum*, quo sancte Deo promittat, eique velut sigillo obsignet, se, per Dei gratiam, quodvis *peccatum*, Deo adversum, religiose vitaturum, & ex adverso, cuivis *virtuti* operam daturum. Huc, in præparatione ad cœnam *typicam*, seu ad pascha, tam studiose conquirendum & eliminandum erat fermentum vetus Exod. xii. 15. ut in paschate N. T. *expurgato fermento veteri*, *nova massa* facta, *festum agamus in azymis sinceritatis & veritatis* 1 Cor. v. 7. 8. cum præsertim, eâdem operâ non possimus esse participes *mensæ Domini*, *& mensæ diabolorum* 1 Cor. x. 20. 21. atque etiam communio Christi cum Belial, plane sit *ἀσύστατος*. *Ibid.* & 2 Cor. v. 15. (6) Fraternus *amor* versus proximum, quod in S. cœna, ejusdem cum eo panis, reddamur participes, & eidem corpori mystico inseramur 1 Cor. x. 17. & xii. 13. Huc spectabant Veterum *agapæ*, de quibus Paulus 1 Cor. xi. 21. 22. & remissiò peccatorum quam sectamur, consequimurque in usu S. cœnæ Matth. xxvi. 28. individuo nexu copulata, cum reconciliatione, remissione & amore versus proximum Matth. vi. 12. 14. & xviii. 35. Conf. cap. v. 23. 24. (7) Ardens *desiderium*, *fames* ac sitis, renovandi *fœdus* cum Deo, edendi & bibendi corpus & sanguinem Christi, seu consequendi communionem cum Christo; quale *desiderium* in ipso *Christo* observatur Luc. xxii. 15. & omninò necessarium est, ut Christum consequamur Matth. v. 6. Jes. lv. 1. Apoc. xxii. 17. Conf. Psal. xlii. 2. Hactenus requisita digne communicaturorum: jam *secundo* ad præparationem requiritur, ut seriò teipsum *explores*, sisne hisce, si non ut *decet* majestatem Sacramenti; saltem quoad qualemcunque *mensuram*, *vere* præditus 1 Cor. xi. 28. *exploret quisque seipsum* 2 Cor. xiii. 5. In quam rem, indubitatæ *notæ* nobis in promptu esse debent, ad quas singula prædictorum requisitorum, absque partium studio, fideliter exigamus. Istas suis locis singulatim præstamus.

Exploratio sui.

Tum *tertio*, si defectus nostros explorando assecuti fuerimus, & *precibus*, & *conatibus* in virtute Dei, allaborandum, ut eis velut veste *nuptiali*, exornati; grati compareamus apud mensam Domini Jer. xxxi. 18. 19. Cant. i. 4. cum Joh. vi. 35. cum vs. 44. 45. Apoc. xix. 7. Tandem *quarto*, si quadam mensurâ, requisita illa nobis adesse comperiamur; excitanda illa sunt, ut cum *intensissimo* desiderio, & quasi cum magnâ *fame* & siti appropinquemus ad S. Synaxin, quo modo *Christus* se illi accingebat Luc. xxii. 15. quod tali demum Deus promittat saturationem Psal. xxii. 27. & cvii. 9. Jes. xliv. 3. Psal. lxiii. 1. cum vs. 5. & lxxxi. 10.

Conatus consequendi requisita.

5. Hortatur, ut convenienti modo appropinquemus & accumbamus.

XXX. *Quinto* hortatur, ut post dictam præparationem, convenienti *modo*, etiam appropinquemus ad mensam Domini. Hinc Apostolus 1 Cor. xi. 28. *exploret quisque seipsum*; *& sic* (*καὶ οὕτως*) *comedat*. Est enim S. Cœna, ex institutis cultus publici, maxime *solenne*, in quibus Deus, non tantum ipsum *actum*; sed imprimis etiam convenientem *modum* respicit, ut non tantum fiat quod *bonum* est; sed etiam *bene*: v. g. in *auditione* verbi Luc. viii. 18. in *precibus* Joh. iv. 24. &c. Cum præsertim Deus in sacrâ cœnâ *præsens* sit, & accumbentes *observet* Matth. xxii. 11. Requirit autem hic modus, ut 1. accumba-

mus

Quænam exigat modus ille.

mus cum maximâ *reverentia*. Conf. Prov. XXIII. 1. qua Deum glorificare nitamur *corpore & ſpiritu* 1 Cor. VI. 20. cogitando, tum infinitam majeſtatem *Dei* præſentis Conf. Gen. XVIII. 27. 31. tum excellentiam ipſius *operis*, in appropinquando, modo *ſolenniſſimo* ad Deum, in renovando *fœdus* cum Deo, in accumbendo *cum* Deo & mediatore Chriſto, &c. quæ omnia, procul omni dubio, maximam requirunt *reverentiam*. Ut 2. accumbamus cum profundâ *humilitate*, conferendo noſtram *indignitatem* ex peccato Ezech. XVI. 3. Job. XVII. 14. cum Luc. XIV. 21. & 2 Sam. IX. 7. 8. Job. VII. 17. cum *infinita* majeſtate Dei Job. XI. 7. 8. 9. & cum præſentis confœderationis, ac convivii *cœleſtis* momento Apoc. III. 20. Luc. XIV. 15. Ut 3. cum devotâ *attentione* accumbamus 1 Cor. X. 15. 17. Conf. Joh. XIII. 7. 12. quâ oculos *corporis* arrigamus *ſignis* externis; & oculos *mentis*, rebus *ſignificatis*, juxta ea quæ diximus §. XI. Ut 4. accumbamus, animo occupato, circa actualem *renovationem* fœderis cum Deo; quâ ab *una* parte, fœdus gratiæ (*hoc eſt fœdus novum* Luc. XXII. 20.) fœderis mediatorem (*hoc eſt corpus meum* Matth. XXVI. 26.) ſanguinem fœderis (*Novum Teſtamentum in ſanguine meo* 1 Cor. XI. 25.) cum omnibus ſuis beneficiis conſectariis, à Deo & Mediatore, in S. Cœnâ nobis oblata, actu recipiamus: *accipite* — Matth. XXVI. 26. ab *altera* parte, nos ipſos quanti quanti ſumus, Deo ſtipulanti, *reciprocemus*, ſatanæ, peccatis & mundo renuntiemus, Deoque totos nos addicamus, ut fœdus δίπλευρον evadat Jer. XXXI. 33. Zach. VIII. 8. Heb. VIII. 10. Cant. II. 16. Et ſicut Deus ſuas promiſſiones, *ſigillo* ſacramentali, nobis ibidem obſignat; ita & nos vice verſa, promiſſiones *noſtras* Deo obſignemus ibidem. Ut 5. accumbamus, cum pia quadam animi *hilaritate* Cant. V. 1. qua, depoſita jam, & præparationi relicta omni *triſtitia*, nos, pro natura conviviorum, in *gaudia* ſpiritualia totos componamus Neh IX. 25. 2 Paral. XXX. 21. 22. 23. Pſal. XXII. 27. & LXIII 5. Ut tandem 6. accumbamus renovando *memoriam Chriſti* Matth. XXVI. 26. & *annunciando mortem Chriſti*, donec veniat 1 Cor. XI. 26.

6. Accingit nos ad officia, quæ poſt S. Cœnam nobis incumbunt, expedienda. Rationes moventes.

XXXI. *Sexto*, monet etiam, in *opere operato*, ut loquuntur, non *acquieſcamus*; ſed ad officia *ſequiora*, religioſe progrediamur. Obſervamus enim 1. Chriſtum cum Apoſtolis, peracta S. Cœna, ſuis *officiis* ſeipſum accinxiſſe, hymnum ceciniſſe, ſurrexiſſe, ad expeditionem officii ſui ſacerdotalis, morte abſolvendi, ſeſe præparaſſe, proditori & captoribus obviam iviſſe Matth. XXVI. 30. — Obſervamus 2. Hebræos manducato *paſchate*, ex præſcripto divino, ſua officia habuiſſe, & divina beneficia, quorum memoriam in Sacramento recolebant, ad ſeros nepotes proferre debuiſſe Exod. XII. 24. 25. 26. 27. Obſervamus 3. eoſdem Hebræos, *accinctos*, baculis inſtructos, & ad peregrinandum paratos, paſcha comedere debuiſſe Exod. XII. 11. quo promtitudo ad agendum figurabatur. Obſervamus 4 Eliam, per Angelum cœlitus cibatum & refectum, *abiiſſe* ſecundum verbum Domini, per quadraginta dies 1 Reg. XIX. 5. 6. 7. 8. Obſervamus 5. Iſraëlitis, poſt ſumptum ordinarium cibum, à Deo fuiſſe præſcripta *officia* Deut. VIII. 10. — multo igitur magis ipſa illa, aliaque officia, nobis incumbunt, poſt captum cibum hunc *extraordinarium*, tantum ac talem.

Quænam illa ſint officia.

Quænam autem ſunt illa officia? Ipſa ratio ſuadet, ut A. ſtudioſe obſervemus, quomodo nobiſcum *actum* fuerit apud menſam Domini, num *ex voto* ſucceſſerit ſacra illa cœna, num aliquid novi roboris ſpiritualis, gaudii & conſolationis conſecuti fuerimus, an ſecus: tum B. ſi *poſtremum* experiamur 1 Cor. X. 3. 4. 5. hæc nobis veniunt agenda: α. exquirenda defectus hujus *cauſa*, an non ſatis *præparati* acceſſerimus, adeoque animam adduxerimus quaſi *clauſam*? Conf. Pſal. LXXXI. 11. 12. 14. 17. an accumbentes, *veſte nuptiali*, h. e. ea diſpoſitione, affectu & ſtudiis, quæ Domino convivatori placere potuiſſent, forte non fuerimus *exornati*? Conf. Matth. XXII. 11. Tum β. omni opera adnitendum, ut ſuper deprehenſo defectu, nos profunde coram Deo *humiliemus*, culpam deprecemur, gratiam expetamus. Conf. Matth. XVIII. 26. Porro γ. precibus, renovata reſipiſcentia, fide, omnique *conatu* id agendum nobis, ut efficaciam S. Cœnæ quaſi *retrahamus*, ut, quod *apud* menſam conſecuti non ſumus, *poſtliminio* conſequamur; quemadmodum Iſraëlitæ, ſi quando ex impuritate aliqua ceremoniali, aut alia quavis cauſa, inepti fuiſſent, qui *ordinario* die paſchate fruerentur; *extraordinarium* addebant: prout monuimus §. V. Nec cogitandum, quod S. Cœna virtutem & efficaciam ſuam ſemper exſerat in *ipſo uſus* momento; ſed quod, perinde ac Baptiſmus, poſt multos nonnunquam annos, ſuam exſerat efficaciam Rom. VI. 3. 4. Conf. Joh. XIII. 4. cum vſ. 7. His obſervatis δ. tenendum etiam, in qualecunque animi ſolatium, quod, licet *ea beneficia* apud menſam Domini non fuerimus conſecuti, quæ exoptabamus, aut non tantam eorum menſuram, quantam deſiderabamus: *talia* tamen ac tanta conſecuti ſimus, ut pœnitendum non ſit, nos ei adfuiſſe; quatenus omnia illa officia, abſque vita illa ſpirituali, quam offert & confert S. Cœna, expediri neutiquam poſſint.

Officia præſtanda, ſi ex voto nobis non ſucceſſerit S. Cœna.

Ex adverſo C. ſi obſervaverimus, *ex voto* nobis ſucceſſiſſe S. Synaxin; tum (1) animus cibo ſpirituali refectus & calefactus, excitandus eſt, ad ſubmiſſam *gratitudinem* Pſal. XXII. 27. exemplo Chriſti & Apoſtolorum, *hymnum* gratitudinis canentium Matth. XXVI. 30. qua gratitudine, q. magnum *halleluiah*, cum convivis paſchalibus canamus, ex

Officia præſtanda, ſi omnino ex voto ceſſerit nobis S. Cœna.

Pſalmo

Psalmo CXIII. usque ad CXIX. prælucente etiam Davide Psal. CXVI. 12. 13. atque insuper *formulam* gratiarum actionis præstante Psal. CIII. 1 6. Hinc (2) adnitendum nobis, ut in beata illa *dispositione*, spirituali illo gaudio, & robore, quod apud mensam Domini consecutus est animus noster, *diu*, &, si pote, constanter conservetur. Exemplo Judæorum 2 Par. XXX. 21.22.23. Conf. Matth. XVII. 4. Porro (3) *memoriam* confœderationis nostræ cum Deo, in S. Coena factæ, ubique nobis habeamus *præsentem*: ad hoc, ut ab *una* parte, in rebus quibusvis *adversis*, animum erigamus promissionibus illis divinis, quæ nobis in S. Coena sunt obsignatæ. Conf. Gen. XV. 1. & XVII. 1. 2. ab *altera* parte, in quovis casu, *promissiones* & vota nostra, apud confoederationem S. Coenæ Deo facta, ei religiose solvere conemur Psal. CXVI. 14. 18. Tandem (4) ut per omnem vitam nostram, *renovatione* foederis, in S. Coena factæ, nos ipsos *muniamus*, adversus quosvis insultus satanæ, adversus quasvis tentationes & illecebras ad peccatum. Conf. Gen XXXIX. 9. Jos. XXIV. 22. cogitando, nos renovata confoederatione cum Deo, omnia illa *abjurasse*, quæ Deo sunt adversa; adeoque *perfidos*, imo perjuros fore in ipsum Deum nostrum, si in peccatum consenserimus, & foedus Dei violaverimus. Conf. Deut. XXXI. 16.17. 18.20. Hos. VI. 7. cujus perfidiæ poenam observamus in Zedekia Ezech. XVII. 12--21. cum Jer. LII. 9. 10. 11.

XXXII. *Septimo*, horrorem ciet versus *Missam*, S. Coenæ à Pontificiis substitutam. Eo quod (1) *substitutione* illa, horrendum committat *sacrilegium*, quo Ecclesia orbatur excellentissimo sacramenti κοινωνίᾳ Rom. II. 22. (2) Illius *transsubstantiatione*, hæc esis inaudita foveatur (3) hostiæ adoratione, horrenda idolotatria committatur (4) illius *sacrificatione* & oblatione, turpissima unici sacrificii in cruce peracti *abnegatio* contineatur (5) in præsumpta corporis & sanguinis Christi, *orali* manducatione & potatione, plusquam cyclopica *barbaries* repræsentetur (6) istis omnibus, apud infideles, Religioni Christianæ *maculam* inurat indelebilem, præjudicium item ponat, & *scandalum* immobile. Et, cum in hac missa basis sit & cardo universæ religionis & devotionis *pontificiæ*; hinc agnoscamus, religionem pontificiam (cujus *missa*, omnia quæ de Christo Jesu, in S. pagina proferuntur, refert ad spumosam *placentulam*) non nudam esse hæresin; sed totalem à fide Christiana *apostasiam*. Quamobrem non ipsa tantum missa; sed universa etiam Pontificiorum *religio*, quæ in missa vertitur velut cardine suo, nobis horrori esse debet; quin & quævis ea, quæ cum missa *ullam* habent communionem, qualia sunt *encænia* aliaque, velut quæ immanem ejus idolomaniam, diverso licet gradu, gestant. 7. Ciet horrorem versus Missam.

CAPUT SEXTUM,

DE

ECCLESIÆ DISCIPLINA.

Matth. XVI. 19.

Dabo tibi claves regni cœlorum, & quodcunque ligaveris in terra, erit ligatum in cœlis: & quod solveris in terra, solutum erit in cœlis.

Tertium applicationis medium, disciplina ecclesiastica. I. PErgimus ad *tertium* applicationis medium, quo Ecclesiam, ministerio verbi collectam, Deus *munit* adversus scandala, nim. *disciplinam ecclesiasticam*; quam *clavibus* regni coelorum, Servator exprimit Matth. XVI. 19.

Pars Exegetica.

Textus exponitur. II. *Quibus verbis promittitur* donatio potestatis ecclesiasticæ, qua disciplina ecclesiastica exerceatur. *Penes quam notatur:*

1. Donans, ego, *voce involuta verbo δώσω* dabo; *explicite dicta* vers. 18. κἀγὼ & ego, *scil. qui οἰκοδομήσω μοῦ τὴν ἐκκλησίαν*, ædificabo meam Ecclesiam, *cujus erat Ecclesia, qui eam sibi adificaturus erat, & in adificationem istam promittebat claves. Qui proinde* Dominus *erat* 2 Cor. X. 8. & XIII. 10. *qui* clavem habet Davidis Apoc. III. 8. *cui* omnis potestas *competit, potissimum in Ecclesiam, qui est fons ac scaturigo omnis potestatis. Hic promittit, ut intelligamus, potestatem & disciplinam ecclesiasticam, in ministris non esse αὐτοκρατορικὴν, qua sibi uti liceat pro suo lubitu,*

 nec

nec valere, nisi quatenus à Domino collata & limitata est 1 Cor. x. 8. Interim esse divinam, à Domino Jesu oriundam, cui subesse teneantur, quotquot profitentur se esse sub Christo, & qui nolit subesse, eum non agnoscere dominium Christi.

2. Donatio futura, δώσω, dabo: in futuro, sicut vs. praced. οἰκοδομήσω, ædificabo. Promittit igitur; sed nondum dat: seu quod Ecclesia, in quam disciplinam exercerent, necdum ædificata esset: seu quod omnis potestas, utpote præmium suæ humiliationis & obedientiæ, ante resurrectionem suam, necdum sibi collata erat Matth. xxviii. 18. Phil. ii. 8. 9. 10. seu quod hactenus eam sibi soli servatam vellet, quamdiu scil. suis discipulis adesset velut Magister. Interim se certo daturum promittit: daturum inquam, scil. ex gratia, ut significaret, disciplinam esse egregium aliquod Ecclesiæ beneficium, adeoque ad Evangelium pertinere.

3. Donandus tibi, qui tam præclaram de me edidisti professionem, qui inter eos, quos evocavi, ad annunciationem istius veritatis, primus fuisti, tibi Petro dabo, quanquam non soli, quod professionem ejus veritatis, non à te solo petierim: sed vos, quam dicitis quod sim vs. 15. qui præ suis collegis omnibus, tam promptus fuisti in profitendo, qui omnium tuorum collegarum nomine, respondisti, tibi dabo, omnium nomine accipiendum donum; sed qui omnibus, suo tempore daturus sum, ut patet Matth. xviii. 18. Joh. xx. 23. imo toti Ecclesiæ Matth. xxviii. 18. Ne putent Romanenses, sibi soli hoc promissum & collatum fuisse.

4. Donum, claves regni cœlorum. Alludere possit ad morem Judæorum, apud quos Doctorum inauguratio, traditione clavium peragi solebat, prout fieri videtur Luc. xi. 52. Claves symbolice significant potestatem Jes. xxii. 22. Apoc. iii. 7. Non equidem regiam, prout Pontificii volunt, in gratiam Monarchiæ papalis; quamvis enim Reges habeant potestatem in claves; non tamen habent claves sibi datas: sed ministerialem, qualis datur promicondis in familia, quando eis διοίκησιν, seu gubernationem committunt. Promittit claves in plurali numero: sed quod non soli Petro promittat, sed omnibus etiam Apostolis, ut patet collatione Joh. xx. 23. seu quod in domo Dei, quæ est Ecclesia militans in terris 1 Tim. iii. 16. etiam multæ sint mansiones, seu Ecclesiæ particulares: seu quod usus clavium duplex sit, aperire & claudere, quæ duo licet in naturalibus, una clavi procurentur; in spiritualibus tamen, duas claves exigere videntur: seu potius, quod duæ claves Ecclesiæ sint necessariæ, nim. clavis ordinis, ut loquuntur, quæ competit solis ordinatis verbi divini ministris, quæ potestas ipsis suppetit ad verbum Dei publice prædicandum, ad Sacramenta dispensanda, quæ abusi videntur Scribæ Luc. xi. 52. & clavis regiminis, quæ non solis verbi ministris, sed insuper presbyteris gubernantibus 1 Tim. v. 17. qui ab hoc κυβερνήσεις appellantur 1 Cor. xii. 28. Et hæc clavis est disciplinæ ecclesiasticæ. Hoc indigitatum Servator vult, quando promissas claves restringit ad regnum cœlorum, ut omnem potestatem temporalem à suis Ministris secludat Matth. xx. 25. Luc. xxii. 25. 2 Cor. x. 4. Dicit regnum, in singulari numero, quod Ecclesia, quæ regno illo significatur, saltem Catholica, unica tantum sit Matth. xvi. 18. Heb. xii. 22. 23. Hanc regnum appellat, quod saltem respectu Christi, omnia essentialia regiminis Monarchici observentur, unus Rex Psal. ii. 6. Zach. ix. 9. cum Joh. xviii. 33. 34. Interim regnum cœlorum dicit, in plurali numero, seu quod, ex phraseologia hebræa, regnum istud sit, non terrenum Joh. xviii. 36. sed cœleste ac spirituale: sed quod regnum istud Christi, seu Ecclesia universalis, in duas partes dispescatur, triumphantem & militantem, quarum utraque est cœlestis, nec obstat quod militans in terris degat: est enim nihilominus naturæ cœlestis & spiritualis, à quo passim in Scripturis, Ecclesia militans, regnum cœlorum appellatur Matth. xiii. 24. 31. 33. 44. 45. 52. Proinde, per claves regni cœlorum, hic non intelligitur, nisi potestas & disciplina ecclesiastica, quam in subsequentibus explicat uberius.

5. Doni usus, quicquid ligaveris — quicquid solveris — Videri prima fronte possit, magis apposite ad Metaphoram clavium, locutus fuisse, si dixisset: quicquid clauseris, & quicquid aperueris: sed consulto, hac phraseologia usus videtur, ut ab una parte, magis exaggeraret miseram sortem eorum, qui legitima excommunicatione, ab Ecclesia seclusi fuissent, quod non modo ipsis clausum sit regnum cœlorum; sed quod insuper ligati sint catenis caliginis 2 Pet. ii. 4. Matth. xxii. 13. ab altera parte, beatitudinem eorum, qui legitime solvuntur, quod ipsis abundantior detur introitus, in æternum regnum Domini 2 Pet. i. 11. Interim duplex usus clavium distincte traditur, nim.

A. Ligandi, & penes eum.

1. Usus conferendus, ὃ ἐὰν δήσῃς, quicquid ligaveris, videri possit 1. ei conferre ordinationem, seu inaugurare in functionem ecclesiasticam, quod suetum fuerit Judæis, hac aut simili formula, suis conferre ordinationem: accipe tu potestatem ligare & solvere, vel, docere, ligare & solvere, observante Doct. Ligthfoot: sed non videtur hoc sensu dici in Scripturis. Sed

2. co-

2. *commodius referri possit ad rem, quod potestatem habeant docendi & tradendi in Ecclesia, quod ex ejus usu futurum censuerint. Quod hac phraseologia, & in hanc rem, usitata fuerit in Scholis Judæorum, observante eodem Lightfoot, qui vel myriada exemplorum huc se sistere posse profitetur v. g. Ex Thalmude Hierosolymis.* Jom. Tob. *fol.* 6. quodcunque ego solvo, ille ligat: quodcunque ego ligo, *ille* solvit, *plura ejus generis habet ibidem. Cui succurrere possit: ὃ ἐὰν, vel ὅτι, atque insuper loca* Matth. v. 17. 19. *Conf.* Rom. III. 31. *Interim* 3. *scopus præcipue respicere videtur* personas, *ut idem dicatur quod* Joh. XX. 23. si cui vos remiseritis peccata, ei remittentur: si cui vos servaveritis, ei servabuntur. *Et sic demum dicent, disciplina ecclesiastica, legitimas censuras, excommunicationesque, quibus peccata servantur. Ὃ ἐὰν, velut* Matth. XVIII. 18. *referri possit, seu ad* res, *ad peccata; seu ad* personas *indefinite, ut dicas:* quoscunque *ligaveris. Sed* in terra, *non in cœlo, nec in inferno existentes, ut qui terminum suum dudum sunt assecuti.*

2. Efficacia, *seu ratihabitio istius usus: ἔσται δεδεμένον, ἐν τοῖς οὐρανοῖς,* erit ligatum in cœlis. *H. e. quod, vel quem tu, legitima censura ecclesiastica, seu excommunicatione, pronunciaveris, ad æternos carceres damnatum, hoc ita habebitur: ἐν τοῖς οὐρανοῖς,* בשמים in cœlis, *seu apud* Deum: *οὐρανὸι enim non raro significant* Deum Luc. XV. 18. Dan. IV. 26. Matth. XXIII. 25. *Ut significetur potestas & efficacia legitima disciplina, & censurarum ecclesiasticarum.*

B. Solvendi, *qui usus ligationi subjungitur, quod* solvi *non possit, qui non ante ligatus fuerit. Ut intelligamus, eam intelligi solutionem, qua per disciplinam ecclesiasticam, in hactenus ligatum exercetur. Penes istam rursus notatur:*

α. Usus solvendi, *quicquid solveris, scil. remittendo peccata, à reatu condemnatis æternæ;* in terris, *apud homines, cum in cœlis nemo detur ligatur; nec in inferno, à ligatione solvendus.*

β. Efficacia *& ratihabitio,* hoc in cœlis erit solutum, *h. e. in cœlis apud Deum erit remissum, & reus à suis vinculis liberatus.*

Pars Dogmatica.

Est in Ecclesia disciplina, cujus ope facinorosi arceantur & pœnitentes recipiantur. Probatur scripturis,

III. Est ergo, auctore Christo, in Ecclesia *disciplina*, cujus ope facinorosi arceantur & pœnitentes recipiantur. Huc enim α. dantur *claves*, huc spectat ligatio & solutio, in textu, & Matth. XVIII. 18. 19. Huc β. spectat *remissio* peccatorum & *retentio* Joh. XX. 23. Huc γ. *ejectio* & *receptio* 1 Cor. V. 2. 3. 11. & 2 Cor. II. 6. 7. 8. Huc δ. mandatum subtractionis Rom. XVI. 17. 2 Thess. III. 6. Tit. III. 10. Hanc ε. olim figurabat ejectio è *paradiso*, & abstentio à manducatione *arboris vitæ* Gen. III. 22. 23. 24. Item Caini ejectio à *facie Dei* Gen. IV. 11. 14. Huc ζ. spectabat exclusio *immundorum* à commercio reliquorum Num. XIX. 20. Et η. universa *immundicies* legalis, secludens à consortio purorum Exod. XII. 48. Ezech. XLIV. 7. 9. Levit. XIII. 2. Non addemus θ. disciplinam hanc, apud *Judæos* receptam fuisse Joh. IX. 22. & XII. 42. & XVI. 2. & procul dubio, à Judæis in Ecclesiam Christianam, à Christo traductam fuisse.

& rationibus.

IV. Nec ita tantum est; sed esse etiam *debet*. His rationibus, quia 1. cuivis bene ordinatæ *societati* competit potestas separandi incongruos, suique cœtus maculas ac probra: 2. Ecclesia est *regnum* Dei Matth. VI. 10. 13. *Domus* & familia Dei Eph. II. 19. 1 Tim. III. 16. *civitas* Dei Apoc III. 12. & XI. 2 quæ absque *disciplina* subsistere nequit. 3. Quia semper in Ecclesiâ reperiuntur *scandala* Matth. XVIII. 7. & *zizania* cap. XIII. 27. reperitur *impurum*, segregandum à puro Ezech. XLIV. 5. 23.

Varia disciplinæ nominatio;

V. Significatur variis modis hæc disciplina in Scripturis. Ut enim denominationes hebraicas paululum seponam; significatur per *claves*, de quibus jam ante in *exegesi*, per *ἐπιτιμίαν ὑπὸ τῶν πλειόνων*, *objurgationem plurium* 2 Cor. II. 6. scil. distinctam ab ordinaria & *privata* quavis increpatione: per *ῥάβδον virgam* 1 Cor. IV. 21. per *ἀνάθεμα* Gal. I. 8. Rom. IX. 3. cui apud Hebræos respondet חרם, secundum LXX. Interp. Deut. VII. 26. & apud Paulum *μαραναθὰ* 1 Cor. XVI. 22. quamvis voces istas, non *nudam* designare disciplinam, existimem; sed *gradus* ejus varios connotare, de quo videri poterunt commentatores ad loca ista.

Ejus definitio.

Reipsa, nobis hæc disciplina est *personalis applicatio voluntatis divina: per censuras, ad scandala, vel cavenda, vel tollenda ex Ecclesia Dei.* Hic nobis disciplina dicitur α. *applicatio voluntatis divina:* quod non applicet pœnas *corpore* aut *bursa* luendas; sed *spiritualia* illa reformationis media, quæ Christus dedit Ecclesiæ 2 Cor. X. 4. 5. Dicitur β. *personalis* applicatio: quia fere per censuras ecclesiasticas, intelligitur *voluntatem* Dei applicare, huic aut illi, secus ac fit per communem verbi annunciationem: quæ γ. vergat ad *scandala*, seu præcavenda, seu removenda ab Ecclesia Dei Rom. XVI. 17. & XIV. 13. 1 Cor. V. 6. 7. & *emendationem* salvationemque scandalosi 1 Cor. V. 5.

Ejus auctor.

VI. *Auctor* ejus est α. *Deus*, non tantum *exemplo*, Gen. III. 22. 23. 24. & IV. 11. 14. sed

etiam *mandato*: quo, non *legaliter* duntaxat impuros, à templo & ceremoniis excludendos voluit Exod. XII. 48. Levit. V. 2. 3. Num. IX. 6. 10. 2 Paral. XXVI. 20. 21. sed *moraliter* etiam tales, ut colligitur ex Esd. X. 7. 8. & sequiore *praxi* Ecclesiæ Judaicæ Joh. XII. 32. 33. 34. & XI. 22. & XVI. 2. β. *Mediator* Matth. XVI. 19. & XVIII. 15. 16. 17. Joh. XX. 23. introductam jam auctoritate *divina*, & usurpatam apud Judæos, traducendo in Ecclesiam Christianam. γ. *Spiritus* S. per Apostolos eam præscribendo 1 Cor. V. 2. 3. 11. Rom. XVI. 17. Ut ab omnibus his, disciplina ecclesiastica sit juris, non *humani* & ecclesiastici; sed *divini*, immutabilis & inalterabilis: à quo etiam, *in nomine Domini nostri Jesu Christi*, exerceri debet 1 Cor. V. 4.

Quibus potestas hujus disciplinæ sit collata. VII. Potestatem hujus disciplinæ, Christus *promisit*, *primo* quidem, ordine temporis, Petro Matth. XVI. 19. sed non *soli*; verum postea cunctis Apostolis cap. XVIII. 18. Joh. XX. 24. qui ἐξοχικῶς etiam, h. e. *infallibili* modo, eam dirigere potuerunt 1 Cor. V. 3. 4. tandem *quibusvis* etiam Ecclesiæ ministris Tit. III. 10. imo toti *Ecclesiæ* Matth. XVIII. 17. Non tantum, quod in usum & *commodum* Ecclesiæ data sit 1 Cor. V. 6. 7. sed etiam in Ecclesia *sola* exerceatur, & exerceri debeat. Interim tamen, à persona *singulari*, nulla exerceri debet; sed à *societate* seu presbyterio: unde Servator causas deferri vult ad *Ecclesiam* Matth. XVIII. 18. non sane ad *totam* aliquam congregationem, ut Independentes volunt: quod ab hac parum εὐτάκτως exerceri queat; sed ad Ecclesiam *repræsentativam*, quam Apostolus 1 Tim. IV. 14. *presbyterium* appellat. Hinc ipse etiam Apostolus, non sua *solius*; sed *congregationis* Corinthiacæ auctoritate, incestuosum Corinthium *excommunicari* voluit 1 Cor. V. 3. 4. per quam non, *universam* congregationem, singulaque ejus membra, intelligit (utpote quam, alibi numerosiorem fuisse demonstravimus, quam ut ad disciplinam, in unum congregari potuerit. Conf. cap. II. hujus lib. §. XXVI.) sed *presbyterium* Corinthiacum, prout olim Sacerdotum erat Leviticorum, *purum ab impuro discernere* Levit. X. 9. 10. Hag. II. 11. 12. Ezech. XLIV. 23. id quod sub. N. T. *synedrio*, selectisque viris tribuitur Luc. XXII. 66. Act. XXII. 7. Nec presbyterium hoc agit, potestate sibi, à *magistratu*, aut à *tota* communitate; sed à Christo *immediate* delegata: cum delegationis utriusque præcedentis γρῦ quidem non exstet in Scriptura: quando *hujus* manifesta testimonia prostant, omnibus illis locis, quibus de disciplina agitur.

Objectum disciplinæ. VIII. *Objectum* disciplinæ ecclesiasticæ: α. *materiale* quidem, præstat *frater peccans*, h. e. qui se membrum Ecclesiæ *profitetur* Matth. XVIII. 15. 1 Cor. V. 11. & *omnis* quidem talis, cujuscunque ordinis ac dignitatis existat, quatenus scil. *frater* est Matth. XXIII. 8. Col. III. 11. ut pessime illi subducatur *Papa*, ἄνομος ille 2 Thess. II. 8. Non proinde *bruta*, mortui, absentes, inauditi, aut integri populi, & Ecclesiæ, sine discrimine; β. *formale*, præstat *peccator*, impingens: vel *doctrina*, seu in fundamentalia fidei Rom. XVI. 17. Tit. III. 10. 11. 2 Joh. vers. 10. 1 Tim. I. 19. 20. vel *moribus* 1 Cor. V. 11. Matth. XVIII. 15. Gal. I. 8. Est tamen, quo commodius & efficacius disciplinæ gradus, paulo abhinc commemorandi, applicentur; caute discernendum inter peccantes. materiale, & formale.

Quadruplex delinquentium genus. Sunt in Ecclesia 1. quorum vita & conversatio *alias* satis composita existit; qui tamen *in hoc* aut illo peccati genere vivunt, quod ipsi pro peccato non agnoscunt, & de quo, licet sæpius moniti, convicti nondum sunt, quales v. g. qui peccando credunt se *Deo officium* facere Joh. XVI. 2. qualis *Paulus* persequens Ecclesiam 1 Tim. I. 13. De quibus proinde non possis *solide* pronunciare, quod *fœdus* cum Deo rejecerint Psal. L. 16. 17. Sunt 2. qui cætera *inculpati*, enormi quodam peccato, Ecclesiam tali scandalo affecerunt, ut inde *justa* sibi ratio suppetat dubitandi, an *vere* existant sub fœdere gratiæ; ita tamen, ut necdum possit *positive* determinare, ipsos esse extra fœdus gratiæ constitutos: qualis v. g. David, commisso adulterio & homicidio. Sunt 3. qui vitam & conversationem ita trahunt, ut non tantum dubitare possis, num sint sub fœdere gratiæ, cujus signa & sigilla capiuntur in S. Cœnâ, sed etiam, ut *potiores* rationes suppeditent metuendi, quod *non* existant sub fœdere gratiæ, quam sperandi contrarium: nec tamen *sufficientis* adsint rationes, quibus *juridice* pronuncies, ipsos esse constitutos extra fœdus. Sunt denique 4. qui ita vivunt, ut *solide* de ipsis Ecclesia possit determinare: *non est tibi pars, neque sors in isto sermone* Act. VIII. 21. Conf. Job. XXI. 14. 15. Jam, quomodo gradus disciplinæ singulis horum sigillatim sint applicandi, paulo abhinc monstrabimus.

Disciplinæ ecclesiasticæ partes. IX. Disciplinæ hujus *claves*, in plurali numero, memorat Servator Matth. XVI. 19. & XVIII. 18. & cum utriusque clavis sit, & claudere & aperire; & ligare & solvere Apoc. III. 8. dispiciendum, quænam illæ sint. Sunt 1. qui clavem *ordinis* numerant, & *jurisdictionis*, sic, ut illa *Sacerdotibus* competat, seu presbyteris; hæc solis Episcopis: sic perperam Pontificii: cum Scriptura discrimen inter presbyterum & Episcopum ignoret, sicut alibi ostendimus; alii rectius clavem *ordinis*, solis *ordinatis* verbi divini ministris relinquunt, & in annunciatione *publica* verbi, ac dispensatione Sacramentorum, illam collocant; clavem autem *jurisdictionis* seu regiminis ecclesiastici, presbyteris *gubernantibus* communem faciunt. 2. Catechesis Palatina clavem *prædicationis* tradit, quâ

quâ incredulis & profanis, ita Dei & æterna condemnatio annuncietur; resipiscentibus autem, remissio peccatorum & vita æterna, juxta Joh. III. 10. 36. & clavem *disciplinæ*, strictius ita dictæ, quæ censuris *personalibus* exerceatur. Posterior hæc *κυρίως*, apud Theologos *disciplina* dicitur, complectiturque α. *Correptiones* fraternas, omni quidem peccato applicandas; sed vario tamen *modo*, pro varietate occulti & noti peccati: sic nimirum, ut in *occultis*, gradus illi veniant observandi, quos Servator præscripsit Matth. XVIII. 15. 16. 17. quando in *notis* seu publicis, gradatio illa, non adeo est necessaria 1 Tim. v. 20. possunt item correptiones istæ, pro re natâ, vel à *privatis* quibusvis exerceri 1 Thess. v. 14. vel à *publico* Ecclesiæ ministro, sive uno, sive pluribus 2 Cor. II. 7. Conf. cap. XII. 20. Tit. III. 10. 11

correptiones fraternæ:

β. *Excommunicationes* duas, quarum (1) *altera* excludit à præcipuis *privilegiis* Christianorum, in quibus primarium est Sacramentum *communionis corporis & sanguinis Christi* 1 Cor. x. 16. egregium illud *sanctum*, quod non est *dandum canibus*, & pretiosa illa *margarita*, quæ non est *objicienda porcis* Matth. VII. 7. Prælusit in hoc *ipse* Deus, quando protoplastos apostatas & indignos excommunicavit à participio *arboris vitæ* Gen. III. 22. 23. quando etiam sacrorum ephoris præscripsit, *impuros* legaliter, donec tales essent, *excommunicare* à participio sacrorum, imprimis manducandi paschatis, prout jam ante docuimus. Et quis ullâ cum ratione credat, impuritatem illam, & excommunicationem *ceremonialem*, non respexisse analogam *moralem?* Si cumprimis expendat, non tantum tenorem totius Epistolæ ad Hebræos; sed sigillatim etiam, quæ Apostolus inculcat 1 Cor. v. 7. 8. Consideretur insuper, quod idem Apostolus nolit, ut quisquam accedat *indignus*: eo quod talis seipsum *reum* faciat *corporis & sanguinis Christi* 1 Cor. XI. 29. & quis credat, hujus sceleris cavendi *curam* non competere Ecclesiæ? addam, quod S. Cœna sit *singularis* obsignatio fœderis gratiæ, quæ, citra turpissimum *falsi crimen*, in indignum dispensari non potest. Et hæc excommunicatio *minor* appellatur. Excommunicatio altera 2. excludit ab ipso *Ecclesiæ* consortio, quâ, excommunicatus habetur pro *Ethnico & publicano* Matth. XVIII. 17. 18. Hanc cum magno affectu, Corinthiis Apostolus præscribit 1 Cor. v. imprimis vs. 2. 9. 10. 11. 12. & Thessalonicensibus 2 Thess. III. 14. 15. Proinde, dum excommunicatus excluditur à consortio Ecclesiæ; eadem operâ Ecclesiæ interdicitur *conversatio* cum excommunicato Rom. XVI. 17. 2 Thess. III. 14. 15. non ea quidem, quam communis *hominum* charitas exigit, ne *crudeles* reddamur: sed quam *fraternitas* christiana peculiariter jubet *fratribus* spiritualibus conferre: sic tamen, ut eos etiam pro *hostibus* necdum habeamus; sed *monendo* saltem, cum eis agamus ut *cum fratribus* 2 Thess. III. 15. ad hoc, ut, si pote, Ecclesiæ lucrifiant: officia negata, Canonistæ hoc versiculo complectuntur:

excommunicationes duæ:

à S. Cœna:

à consortio Ecclesiæ.

Os, orare, vale, communio, mensa, negatur.

Atque hæc excommunicatio *major* appellari solet. Hactenus prior clavium potestas, scil. *ligandi*, claudendi, & retinendi peccata: succedit altera nim. solvendi, & remittendi peccata: quâ, non nisi sinceram pœnitentiam *sufficientibus* indiciis, Ecclesiæ probantes, *absolvuntur* à peccatis, admittuntur ad privilegia ecclesiastica, nominatim ad S. *Cœnam*, & recipiuntur in Ecclesiæ *communionem* Matth. XVI. 19. & XVIII. 18. Joh. XX. 23. 2 Cor. II. 7. 8.

X. Quantum ad *usum*, quo magis circumspectè claves istæ tractarentur: Ecclesiæ Belgicæ hos quasi gradus observant: habent 1. *admonitionem*, non *publicam* tantum & communem, quæ pro concione fit, & primam clavem præstat catechesi Palatinæ; nec *privatam* eam, quam frater fratri privatim impendit; sed *publicam* quidem, quod à personâ *publica* seu verbi divini ministro, sive *solo*, sive cum presbyterio gubernante; ast *privatam* etiam, quod privatim fiat. Qua minister, observando hujus aut illius conservationem, non tantum nulla reperiens *indicia*, quæ suadere possint, illum esse *sub fœdere* gratiæ; sed talia ex adverso, quæ justum *metum* sibi faciant, illum esse *extra* fœdus gratiæ, adeoque *indignum* qui ad S. Cœnam veniat; sic tamen, ut *solide* non possit *concludere*, ipsum certò constitutum esse *extra* fœdus: ipsum serio monet, seipsum excutiat, &, seu resipiscat, seu sponte abstineat, ne *reum* se faciat corporis Christi, & *judicium* sibi attrahat. Hoc disciplinæ gradu utuntur, in primum delinquentium genus, quod notavimus §. VIII. Habent 2. gradum, quo *admittunt* quidem; sed sub *propria sui-ipsius* exploratione: quo non *absolute* obsignant communionem fœderis gratiae, prout circa reliquos ordinarie fit; sed sub dubia sibi *conditione*, si seipsum, post seriam explorationem, *dignum* deprehenderit. Haec revera ipsis est censura ecclesiastica, quam in secundum hominum genus stringunt, quod diximus §. VIII. & forte hos etiam, quos, citra gravissimam Ecclesiae *concussionem*, excludere non possunt: eo quod universam potestatem, quae Ecclesiae data est à Domino, *ad ædificationem*, non autem ad *destructionem*, sibi datam existiment, ex 2 Cor. x. 8. & XIII 10. Habent 3. *abstentionem* à S. Cœna, qua scandalosos, & qui tale quid commiserunt, quod plus quam suspicionem creare possit, ipsos non esse sub communione *fœderis* gratiae, & quorum factum ac status necdum exploratus est, ob scandalum adhuc manens in Ecclesiâ; pro auctoritate eccle-

Gradus quatuor circa exercitium disciplinæ in Ecclesiis Belgicis prudenter exerceri solitis.

1.

2.

3.

siastica, jubent abstinere ab usu S. Coenæ, donec eorum causa examinata & determinata fuerit; sic ut interim habeantur pro membris Ecclesiæ. Habent tandem 4. plenam *excommunicationem*, qua hos, quos argumentis *omni exceptione* majoribus deprehendunt, *extra* communionem foederis gratiæ constitutos esse; non tantum à participio *privilegiorum* ecclesiasticorum, imprimus S. Cœnæ; sed etiam ab universo *consortio Ecclesiæ* secludunt, & quasi satanæ addictos declarant, donec resipiscant. Hæc prudenter observata, non tantum *adificationi* Ecclesiæ; sed & *conscientiæ* eorum qui clavestractant, atque etiam *dignitati* sigillorum sacrorum, & *saluti* eorum, in quos disciplina stringitur, conducere possunt.

Ratificatio disciplinæ in coelis. XI. Verbum addemus, de *ratificatione* exercitæ hujus disciplinæ excommunicationisque. Tenendum ergo 1. quod censuræ & excommunicationis fulmen, *illegitime* vibratum, *brutum* fit Ezech. XIII. 22. Joh. IX. 22. & XVI. 2. Ex adverso 2. *legitime* vibratum, *ratum* sit in cœlo, ex pronunciatione Christi Matth. XVI. 19. & XVIII. 18. Joh. XX. 23. Adeo ut 3. *legitime* excommunicatus, expers sit *communionis corporis & sanguinis Christi* 1 Cor. X. 16. 21. Conf. Joh. XIII. 8. Atque etiam 4. *extra Christum* constitutus, seclusus à vitâ spirituali & æternâ Joh. VI. 53. 54. Act. IV. 12. Joh. XIV. 6. Attamen 5. tantisper, *donec resipiscat* Prov. XXVIII. 13. Act. XXVI. 18. quando etiam *recipiendus* est in gremium Ecclesiæ, & admittendus ad omnia *privilegia* ecclesiastica. *Ibid.* & 2 Cor. II. 6. 7. 8. Conf. Luc. XV. 21. 22. 23.

Disciplina Veteris Testamenti: ceremonialis. XII. Observat hæc disciplina tres fere *periodos*: quarum *prima* fuit sub Veteri Ecclesia, ubi *duplex* in usu deprehenditur fuisse disciplina: א. altera *ceremonialis*, quâ *legaliter* impuri arcebantur, tum a templo & sacris ejus; tum a castris. Idque diversis gradibus, sunt quos arcebat α. ab *omnibus* castris, Dei, Sacerdotum & Israëlis: sic v. g. ob lepram, Miriam Num. XII. 11. 14. 15. Uzziah 2 Paral. XXVI. 20. 21. β. a castris *Dei tantum & Sacerdotum*, sic profluvio sanguinis laborantem, item puerperam γ. a castris Dei *solis*; sic Sacerdotem ob contactum mortui. Quibus omnibus Deus significabat, se populum *sanctum* velle, & *disciplinam* ecclesiasticam amare, cujus ope sanctus sit populus: ב. *altera* disciplina *moralis* erat,

& moralis. ob causas *morales*. Et hæc triplex rursus obtinebat: A. נדוי, quod *separationem* notabat ab *Ecclesia*, eratque *imus* disciplinæ gradus, cui fere respondet *subtractio privata*, de qua Apostolus 2 Thess. III. 6. B. חרם, quod separationem habebat a *cœtu sacro*, & ejectionem ex *synagoga*, cum maledictis & diris, ex Deut. XXVIII. & aliunde excerptis: cujus mentio fit Joh. IX. 22. & XVI. 2. cui forte respondet pœna *excidii* Gen. XVII. 14. *ejus anima exscindetur a populo suo* (quem variis modis exponunt Judæi, commodissime a Francis. Junio in loc. citatum explicatur: *hic & in futuro seculo, a sanctorum consortio excludetur*, & a Diodato: *sicut ego non habebo eum pro membro populi mei; ita etiam excommunicetur ex Ecclesia.*) Hanc Judæi conficere nituntur ex Jos. VI. 26. Esd. X. 8. & Neh. XIII. 25. C. שמתא, quod aliis est a שמת *excludere, excommunicare*, & sic coincidit cum נדוי, aliis compositum videtur ex שם & אתא, ut sonet, *nomen* seu Jehova *venit*, & sic coincidet cum Apostoli Syriaco μαρὰν ἀθὰ, 1 Cor. XVI. 22. quod μαρὰν Syris *Dominum* notet: & sic *extremam* excommunicationis speciem designabat, qua homo *Deo & hominibus* exsecrabilis pronunciatur, in ipso Domini *adventu*, ad extremum usque judicium: ad quod alludi videtur Mal. IV. 6. & Jud. vs. 14. 15. De his vid. Drusius in *quæst. Hebraicis* lib. 1. q. IX. Quamvis Cornel. Bertramus, de *politia Judaica*, *cherem* & *schamatah*, pro eodem gradu habeat.

Disciplina primitivæ Ecclesiæ Christianæ. XIII. Disciplina *nova* Ecclesiæ, vel *apostolica* fuit, quam dudum repræsentavimus; vel *sequioris* primitivæ (quam ἐξομολόγησιν Tertullianus appellat *de pœnit.* cap. IX.) varios habebat gradus, in gravioribus saltem peccatis, quos ex Gregorii Neo-cæsariensis *Epist. canonica* Can. XI. *quinque* numerant Theologi: scil. 1. πρόσκλαυσιν seu *adplorationem*, qua peccator extra portam oratorii, stans, debebat fideles ingredientes orare, ut pro se precentur. 2. ἀκρόασιν *auditionem*, per quam, intra portam, in porticu (quam ναρθήκα appellabant) Scripturas *audire* debebat, usque ad preces, quando ipsi cum catechumenis discedendum erat, velut precatione indigno. 3. ὑπόπτωσιν *prostrationem*, quâ, intra primam oratorii partem, peccator, inter catechumenos, non stare, aut considere; sed *humi jacere*, & cum catechumenis egredi debebat. 4. σύστασιν *consistentiam* seu congregationem, qua cum fidelibus consistere licebat, nec cum catechumenis egredi tenebatur. His peractis 5. succedebat μέθεξις *communio*, qua *absolutionem* ecclesiasticam tandem consequebatur, & ad participium Sacramentorum admittebatur. Hinc etiam disciplinæ, pro varietate criminum, productiora, aut contractiora tempora, pœnitentibus assignabant. v. g. fornicationis ἐπιτίμησις erat: primo anno a precibus expelli, secundo ad auditionem admitti, tertio admitti ad pœnitentiam, quarto ad congregationem, & sic tandem ad S. Synaxin: homicidæ spontaneo viginti annos assignabant analogice dispensatos. Vid. Basil. Mag. *in Epist. canon. ad Amphilochium*. Cum autem hoc *rigore*, alii sub censuris morerentur, alii ad desperationem; alii ad apostasiam adigerentur; inventæ pro remedio sunt *indulgentiæ*, quibus Episcopus, secundum episcopalem *discretionem*, de gradibus illis nonnihil remittebat. Ex hac porro, tum a pœnitentibus, Eccle-

Ecclesiæ præstandâ confessione datorum scandalorum, ac satisfactione; accipiendâ item absolutione publicâ, & imperitis indulgentiis: apud Pontificios nati sunt gravissimi errores, de *confessione* auriculari, de *satisfactionibus* Deo præstandis, pro pœnis peccatorum *temporalibus*, de remissione *sacerdotali* potestativâ, de *indulgentiis*, & de *pænitentia*, ut Ecclesiæ solenni Sacramento: de quibus suis locis agimus.

Quæritur:

Pars elenchtica.

1. An Ecclesiae peculiaris disciplina competat, per dispensationem S. Coenae, administranda?

XIV. Quæritur *primo*, an Ecclesiæ *peculiari* disciplina competat, etiam per S. *Cœnæ dispensationem* exercenda? Post Brunerum Ecclesiastem Heidelbergensem, Thomas Erastus Professor Medicus apud Heidelbergenses, non negavit quidem, disciplinam ecclesiæ deberi; sed tantum 1. disciplinam illam, *suspensione* & *exclusione* à S. Cœnâ exercendam: tum 2. eam à *presbyterio* quodam ecclesiastico, tractandam esse: quod hoc ad Magistratum, si fidelis sit, pertineat. Cum Erasto hactenus faciebant Theologi Tigurini, Bullingerus, Gualterus aliique, quod *præsente* Magistratu fideli, nec *presbyterium* ecclesiasticum, nec *excommunicationem* à S. Cœnâ, necessaria agnoscerent; licet *absente* Magistratu *fideli*, *disciplinam Ecclesiæ* juris divini agnoscerent, quod negabat Erastus. Cum Erasto, apud Anglos faciebat Colemannus quidem cum suis. Erasto, apud Genevenses, *scripto* se opposuit Theod. Beza, apud Heidelbergenses, *voce* & *re*, Theologi contemporanei. Reformati communiter α. *Presbyterium* à Magistratu diversum, *jure divino* statuunt, quod demonstravimus cap. II. hujus libri §. XXV. β. Presbyterio potestatem *spiritualem* competere, à potestate Magistratus *civili* diversam, ut monuimus *Ibid.* §. XXVIII. & demonstrabimus insuper, ξὺν Θεῷ, cap. seq. ut hic quidem nobis nil restet demonstrandum, quam quod disciplina exerceri possit, *suspensione* & *exclusione* à participio S. Cœnæ: id quod dudum præstitimus §. 18. Nec cum suis, Erastus in suis *Thesibus*, earumque vindiciis adversus Bezam, opponit, quam A. quod ejus nullum exstet testimonium in Scriptura, cui respondimus §. IX. Quod B. sub V. T. nemo exclusus legatur a *sacrificiis*, ceremoniis & sacramentis, ob vitia quævis moralia. Resp. 1. Contrarium constat ex Esd. X. 7. 8. Jos. VI. 26. Neh. XIII. 25. item ex Joh. IX. 22. 33. 34. & XI. 22. & XVI. 2. item ex universa *disciplina* judaicâ, *morali* magis, quam ceremoniali, quam delineamus §. XII. Tum 2. Ipsa *ceremonialis* Judæorum disciplina *moralem* figurabat, ut supra ostendimus. C. Quod Baptista, quosvis citra discrimen, Pharisæos, Sadducæos, quos *progeniem viperarum* indigitat, ad suum *Baptismum* admiserit Matt. III. Luc. III. Resp. Non dicitur ipsos *admisisse*, nisi post stipulatam ab ipsis *resipiscentiam* & fidem Conf. Act. II. 41. & VIII. 37. D. Quod Sacramenta, imprimis S. Cœna, sint *incitamenta ad pietatem*; proinde ab his nemo sit arcendus; sed invitandus potius. Resp. Est sane coena dominica incitamentum ad *pietatem*, ad quam proinde invitandi sunt quivis; sed ut *digne* capiant: ast arcendi etiam abusuri, ne se *reos* faciant *corporis* & sanguinis Christi, sibique comedant *judicium*, auctore Paulo 1 Cor. XI. 28. —

Argumenta.

Objectiones

2. An potestas clavium Ecclesiasticis competat, ut Judicibus; an ut ministris?

XV. Quæritur *secundo*, an potestas *clavium* Ecclesiasticis competat, ut Dominis & *Judicibus*; an ut ministris tantum? Pontificii, prout universa religionis suæ capita, ad stabiliendum *primatum* & monarchiam Papæ sui dirigunt; ita etiam negotium *clavium*; ac proinde, claves soli Petro datas, ab eo autem ad Pontifices propagandas (de quo cap. *seq.* ξὺν Θεῷ, videbimus) Ecclesiasticis competere docent, ut *Dominis* & Judicibus pro tribunali; non autem ut ministris. Eodem etiam vergebat Lud. Molinæus, Petri filius, in suo opere, quod adversus *ædificatores imperii in imperio* inscripsit. Reformati, magisteriali & *dominica* earum potestate, soli Deo & Mediatori reservatâ, *ministerialem* tantum, quæ *annunciando* exerceatur, Ecclesiasticis relinquunt. Eo quod 1. Deus solus, sicut est unicus *Dominus & legislator* Jac. IV. 12. in quem *solum* proprie peccamus Psal. II. 6. unus item supremus *terræ Judex* Gen. XVIII. 25. ita solus proprie peccata possit servare ac remittere, agnoscentibus ipsis Pharisæis Luc. V. 21. Quod 2. Servator sibi soli *clavem Davidis*, sic *aperiendi & claudendi* servet Apoc. III. 7. Quod 3. ipsi Apostoli sibi non vendicent, nisi *annunciationem* remissionis peccatorum Act. XIII. 38. Conf. Luc. XXIV. 47. Nec habent quo efficacius nitantur in contrarium, quam, quod habere *claves*, plus sit quam habere potestatem *ministerialiter annunciandi* Apoc. III. 7. Resp. 1. Aliud est *habere* clavem, scil. *à se*, sicut Servator *habuit*? aliud *accipere datam* sibi ab alio, sicut Ecclesiastici. 2. Tum accipere claves ab alio, ejus *nomine* usurpandas, prout Apostoli acceperunt 1 Cor. V. 4. revera non est aliud, quam *annunciare* ejus nomine sententiam.

3. An Papa potestatem habeat, per indulgentias dispensandi de pœnis peccatorum temporalibus & purgatorialibus?

XVI. Quæritur *tertio*, an *Papa* Romanus potestatem habeat, per *indulgentias* & Jubilæa dispensandi, de pœnis peccatorum *temporalibus* & purgatorialibus? Pontificii, amplificandæ potestatis, & locupletandi ærarii Pontificii causa, fingunt thesaurum quendam superfluarum satisfactionum, Christi & sanctorum, cujus dispensatio spectet ad Pontificem, qui *auxiliares manus* præbentibus (h. e. *nummos* præstantibus) erogare possit, ad auferendas poenas *temporales*, ablatâ culpâ adhuc superstites, sive in hac vitâ, sive post hanc vitam in *purgatorio*. Cujus plenaria dispensatio

(aucto

torialibus? (auctore Bonifacio VIII. bipedum nequissimo, κακοζηλίᾳ partim Judaicâ, partim gentili in suis ludis sæcularibus) in *Jubilæis* fit. De his indulgentiis, graviter Amesius *Bellarm. Enervat.* lib. VI. c. I. Ex istâ, inquit indulgentiarum descriptione Bellarminianâ, manifestè apparet, hanc esse compendiariam *summam*, vel sentinam totius fere mysterii *iniquitatis*, & proinde, memorandam fuisse divinam illam providentiam, quâ factum est, ut purgatio stabuli Papæ inceperit ab istarum *indulgentiarum* impugnatione. Nam supponit 1. remissionem *culpæ*, *pœna* remanente. 2. remissionem & culpæ & pœnæ, ab homine, *pro arbitrio* suo factam. 3. Sacramentum *novum* ab homine introductum. 4. summos Pontifices, cum auctoritate *monarchica*, etiam in spiritualium rerum dispensatione. 5. posse Pontifices istos de jure *Dei* remittere ac dispensare. 6. lenitatem & compassionem horum *Pontificum* majorem esse, quam quæ in Sacramentis exhibetur. 7. hæc omnia fieri ex *rationabili* causa, id est, eatenus fieri, quatenus Papæ & ejus asseclis prosunt. Certe, si omnia accurate expendantur, *nullum* caput est in tota Theologiâ, quod non læditur per doctrinam *indulgentiarum*. Proinde in hac indulgentiarum causa, Reformatis non incumbit, quam à Pontificiis præstolari *probationem* istarum hypothesium, quibus innititur hæc idulgentiarum mercatura: nim. α. *remissa* culpa, *remanere* pœnam β. remissa pœna *æterna*, remanere pœnam *temporalem*. γ. dari *thesaurum* quendam *superstitarum* satisfactionum Christi & sanctorum. δ. hujus dispensandi *jus* esse penes Pontificem &c. quâ probatione *deficiente*, corruet sua sponte, moles universa istarum indulgentiarum.

4. An excommunicatio excludat ab officiis humanitatis communis? XVII. Quæritur *quarto*, an excommunicatio excommunicatos excludat ab *aliis* officiis, quam quæ sunt *communionis* ecclesiasticæ & fraternæ? Anabaptistæ, licet non absque sententiarum differentia, existimant, excommunicatos ab Ecclesia vitandos esse, non tantum quoad officia, quæ *communionem* & familiaritatem ecclesiasticam & fraternam spirant; sed etiam quoad officia α. *communia* comedendi & combibendi; β. *domestica*, conjugum, parentum, liberorum mutua. Cum his, & turpius etiam colludunt Pontificiorum impia *fulmina*, quibus stabiliendæ *omnipotentiæ* papali, Reges ditionibus suis exuunt, populos *sacramento* solvunt, omneque commercium humanum cum excommunicatis interdicunt. Reformati, omnia illa officia versus excommunicatos, quæ familiaritatem spirant, *plus quam communem* & civilem, interdicta censent, reliqua autem permissa. Argumenta negativæ. Eo quod 1. excommunicati non deteriori loco sint apud Ecclesiam, quam *Ethnici* Matth XVIII. 17. cum quibus tamen Judæi conversati leguntur Neh. XIII. 19. Quod etiam 2. non sint deteriori loco, quam *publicani* Matth. XVIII. 17. cum quibus tamen Servator civiliter conversatus legitur Matth. IX. 10. Quod 3. Officia *domestica* inter parentes & liberos prohibere, in Pharisæis *taxet* Servator Matth. XV. 4. 5. & inter conjuges, licet alter *infidelis* sit, Apostolus illa urgeat 1 Cor. VII. 12. 13. 16. item inter subditos & Magistratum, etiam infidelem Rom. XIII. 1. 1 Tim. II. 1. 2. Quod 4. officia *humanitatis* communis cuiquam negare, manifestæ sit *crudelitatis* & barbariei, cui, si quicquam, religio Christiana est inimica. Objiciunt nihilominus; A. Matth. XVIII. 17. *sit tibi ut Ethnicus & publicanus.* Resp. Dum exemplis Judæorum, & ipsius Christi ostendimus, Christum hic non prohibere conversationem & humanitatem *communem*. B. Rom. XVI. 17. *Declinate ab illis.* Resp. Scil. quoad ea officia, quæ spirant familiaritatem *fraternam*. C. 1 Cor. V. 11. *Ne commisceamini* — *cum tali ne comedatis.* Resp. Hoc est, ne *agapas*, seu convivia, tanquam cum amico, & *fratre* habeatis, sicut antea: *comedit* cætera cum eis Christus Matth. IX. 10. D. 2. Joh. vers. 10. *Ne ei dicite ave.* Resp. Prohibet officium salutationis, quatenus illud arguebat affectum *fraternum*, & familiaritatem plus quam *civilem*. Objectiones affirmativæ.

XVIII. Quæritur *quinto*, an potestas excommunicandi competat *toti* alicui *congregationi*, singulisque ejus membris; an soli *presbyterio*? Anabaptistæ, quia presbyterium non agnoscant, *toti* congregationi tribuunt potestatem excommunicandi. Independentes Angli, quamvis presbyterium agnoscant; illud tamen, non *propria* potestate, sibi à Christo facta; sed à tota congregatione, sibi delegata, excommunicare posse, statuunt; proinde singulis Ecclesiæ membris suum hic suffragium tribuunt. Reformati, quamvis agnoscant, claves in *usum* & bonum totius *congregationis* datas esse; *usum* tamen earundem soli Ecclesiæ *repræsentativæ* Matth. XVIII. 17. quam Paulus 1 Tim. IV. 14. *presbyterium* appellat, ex Christi delegatione tribuunt. Verum, cum presbyterii *jus divinum* cap. II. hujus lib. § XXV. demonstraverimus, & contra Anabaptistas, potestatem gubernationis ecclesiasticæ, presbyterio asserturi simus, si Deus volet, *cap. seq.* residuum hujus controversiæ illuc seponemus. 5. An potestas excommunicandi competat toti congregationi? an soli presbyterio?

XIX. Quæritur *sexto*, an hæretici morte sint plectendi? Pontificii in gratiam potestatis papalis, affirmant absolute, ubi clerici eorum determinaverint aliquem esse hæreticum, illum quovis modo, à Magistratu civili, capite esse plectendum, quo vergit eorum inquisitio, & praxis quotidiana, quod nupera sua persecutione, plusquam barbara, testatissimum fecere in Gallia, Anabaptistæ atque ex adverso, ut suæ hæresi patrocinentur efficacius; simpliciter negant. Remonstrantes, cum rebus 6. An hæretici morte sint plectendi? Sententiæ diversæ.

rebus potirentur apud Magistratum civilem, hæreticos à Magistratu coercendos saltem affirmabant: rebus autem eorum declinantibus, *libertatem prophetandi* crepabant, quâ sibi liceret non tantum quidvis *privatim* sentire; sed etiam *publice* propalare & disseminare. Reformati in hoc negotio, admodum circumspectè agendum monent, & conscientiam *nulli* potestati humanæ submittendam esse, lubenter agnoscunt: tum 2. distinguunt inter sentire *intus*, & inter propalare & propagare *extus*: *prius* quidem quavis pœnâ externâ, & multo minus morte, exagitandum negant; *posterius* autem, pœna, quantum fieri potest, mitissimâ coercendum admittunt. Porro 3. inter seductos distinguunt & seducentes seu hæresiarchas: illos mitius corrigendos arbitrantur; hos severius. Insuper 4. distinguunt inter *simplicem* hæresin, & *qualificatam*, quæ cum apertâ blasphemiâ est conjuncta; aut cum publicâ pacis & tranquillitatis perturbatione, causam suæ hæreseos agunt: illam tolerari posse docent; dum hæc, pro re nata, pœnis *criminalibus*, atque etiam, si ita res exigat, morte castigari possit. Tandem 5. distinguunt inter istos hæreticos, quibus, ex causis rationabilibus, professio suæ hæreseos est indulta, & eos, qui absque ullo pacto, libere suas hæreses disseminant: cum illis ex pacto agendum; cum his autem pro re nata. Non addam 6. distinguendum inter hæresin, quæ communi Christianorum consensu pro tali habetur, qualis Atheismus, Socinianismus, & eam quæ ab hoc aut illo, ex qualicunque præjudicio, pro tali habetur: illam castigandam, hanc defendendam docent. His positis, ab *una* parte contra Anabaptistas, Remonstrantes aliosque docent, hæreticos contumaces, blasphemos, qui sanari aliter non possunt, pro re nata puniendos, etiam, si res ita exigat, morte: Quod A. ita velint leges Mosaicæ Deut XIII. 4. Levit. XXIV. 16. B. Exempla Mosis & piorum Regum sub. V. T. C. Cura animarum, quam, ceu nutricius Ecclesiæ, & utriusque tabulæ custos, Magistratus fidelis, suis subditis ex officio debet. Nec huic obstat quod Magistratus potestatem non habeat in animam & conscientiam hominis, in quâ hæresis latet: habet enim nihilominus in linguam & in manus, ut perinde hæresin punire possit, qua suorum anima enecatur, quam latrocinium, quo corpus: ab *altera* parte negant nude seductos vafricie hæreticorum puniendos esse. Quod hoc spiritui lenitatis & mansuetudinis Christianæ repugnet, judicio Christi Luc. IX. 54. Quo etiam vergit locus Matth. XIII.— Et quod in contrario charactêr Antichristi ponatur Apoc. XI. 7. & XIII. 14. & XVII. 6. Nec in contrarium valet exemplum Eliæ 1 Reg. XVIII. 40. & XIX. 1. Et Petri Act. V. 5. 9. Cum motus illi Spiritus heroïci, quibus Prophetæ & Apostolo Deus auctoritatem conciliare voluit, in exemplum praxeos ordinariæ rapi non debeant, ex sententia Servatoris Luc. IX. 54.

Partium ratio- nes.

7. An Magistratus civilis homines ad fidem cogere debeat?

XX. Quæritur septimo, an Magistratus civilis homines ad fidem cogere debeat? Pontificii, ad augendum regnum & potentiam Papæ, & doctrinâ & praxi affirmant, & comprobarunt nuper crudelitate & tyrannide plusquam Diocletiana in Gallia. Protestantes negant, quod 1. Scriptura nullo alio metu, quam Dei, judiciorum divinorum & æternæ condemnationis, ad fidem & pietatem duci velit 2 Cor. V. 10. Quod 2 Christus & Apostoli, nec præcepto, nec exemplo, ejusmodi coactione nobis præluxerint. Quin 3. contrarium nobis exerte præscribat Apostolus 2 Cor. X. 4. 5. Quia 4. dominium in conscientiam humanam nulli creaturæ competat 2 Cor. I. 24. 1 Pet. V. 2. Quia 5. fides suaderi quidem potest; imperari nequaquam. Et 6. si ab imperio resultet; non fides vera sit, sed hypocrisis. Insuper 7. si potestas præscribendi quid credendum sit, competat Magistratui; tum subditis necessitas incumbet, Magistratui obsequendi, cui obloquitur Apostolus Act. IV. 19. Unde 8. tot tantaque passa est Ecclesia, quovis tempore, ne Magistratui, fidem illicitam & illicite præscribenti obsequeretur. Nec 9. usu unquam legitur auctoritate Constantinorum & Theodosiorum, ad gentiles cogendos ad suscipiendam fidem Christianam, prout Pagani utebantur gladiis Neronum, Maximinorum, Deciorum, Diocletianorum, ad Christianos cogendos ad suam perfidiam. Nec valet in contrarium, quod Magistratus, velut nutritius Ecclesiæ, curare debeat salutem suorum subditorum: cum id fieri debeat mediis per Deum licitis & praescriptis.

Rationes utriusque partis adversæ.

Pars practica.

Praxis occupatur.

1. Circa disciplinam constituendam & stabiliendam.

XXI. Paraxis hujus capitis occupatur circa disciplinam ellesiasticam, *primo constituendam* & stabiliendam. Est enim hæc disciplina 1. *clavis* illa *Davidis*, qua Rex Ecclesiæ Christus, in regno suo, claudit & aperit Apoc. III. 7. Est 2. sceptrum εὐθύτητος Heb. I. 8. ex Psal. XLV. 7. *sceptrum potentia*, quo *emisso*, *dominatur in medio hostium* suorum Psal. CX. 3. sceptrum *aureum* illud, quo recipit in *gratiam* resipiscentes. Conf. Esth. V. 2. & VIII. 4. ac sceptrum *ferreum* illud, quo *confringit* inimicos Psal. II. 9. Est 3. מוסר *castigatio* illa paterna & praeceptoralis Psal. II. 3. Conf. Heb. XII. 5. 6. imo 4. sunt in ea Dei & Christi מוסרות *vincula* Psal. II. 3. quibus q. constringuntur partes regni Christi. Est 5. *jugum* illud suave *Evangelii*, quo Christus resipiscentes recipit & recreat Matth. XI. 29. 30. contradistinctum jugo *legis* intolerabili Act. XV. 10. Est 6. in hac disciplina, *decus* & ornamentum domus & regni Dei: utpote cujus ope *omnia* εὐτάκτως καὶ εὐσχημόνως in Ecclesia

Rationes motivæ.

 gerun-

geruntur 1 Cor. XIV. 40. quod imprimis gratum est in oculis divinis vs. 33. Est 7. ea Ecclesiæ potestas, quâ *lupos graves*, *qui gregi non parcunt* Act. XX. 29. cum 1 Cor. V. 13. arcet; & *vulpeculas quæ vineas corrumpunt*, *capit* Cant. II. 15. quâ, *hic* quidem, *zizania* seu scandala tollit per Ecclesiam; sicut *posthac* tollet per Angelos Matth. XIII. 38. 39. cum 1 Cor. V. 2. 13. Tangit *cura* ista, constituendæ & stabiliendæ disciplinæ ecclesiasticæ 1. *Magistratus* Christianos, ut & in hoc *vicarios* agant Dei Rom. XIII. 4. 1 Pet. II. 13. 14. & *nutritores* Ecclesiæ Jes. XLIX. 23. Hi suâ auctoritate seculari α. *Ecclesiasticis* auctores sint *constituendæ* disciplinæ, exemplo Hiskiæ 2 Paral. XXIX. 3. 5. β. *subditis* reliquis, *admittendæ* disciplinæ, exemplo ejusdem Hiskiæ, cap. XXXI. 4. γ. externam ἰσχὺν & ἐπιτιμίαν continuò habeant, tum in Ecclesiasticos, tum in alios suos subditos, ne quo modo disciplina violetur turbeturque, exemplo ejusdem Hiskiæ & Principum, quamvis in alio negotio 2 Paral. XXXI. 8. 9. 10. Quin & δ. suis in exemplum, *seipsos* disciplinæ ecclesiasticæ promptos submittant Psal. II. 10. 11. exemplo Davidis 2 Sam. XII. 7. cum. vs. 13. & Uzziæ 2. Paral. XXVI. 20. 21. Confer exemplum Eglonis. Jud. III. 20. Imprimis etiam 2. cura constituendi disciplinam, Ecclesiasticos tangit, & *presbyteria* (quibus gubernatio competit in Ecclesiâ 1 Cor. XII. 28. 1 Tim. V. 17. cum Cap. IV. 14.) quonim. ejus ope, omnia *decenter & ordine* fiant 1 Cor. XIV. 40. ipsique, cum XXIV. Presbyteris apocalypticis, *coronas* suas, h. e. potestatem clavium, sibi à Christo factam, *projiciant ad thronum* ejus Apoc. IV. 10.

Tangit ista cura — *β. Magistratus* — *α. Ecclesiasticos.*

XXII. Occupatur *secundo* praxis, circa disciplinam *exercendam*. Quorsum enim potestas disciplinæ, si jaceat? & claves, si ærugine exedantur? Urget *usum* disciplinæ gravissimis rationibus Apostolus 1 Cor. V. — Rom. XVI. 17. 2 Thess. III. 6. Tit. III. 10. 2 Joh. vs. 10. Atque etiam *res ipsa*, motivis rationibus, ut diximus §. *preced* Nec tamen sufficit exercere disciplinam; sed religiose etiam attendendum, ut exerceatur A. cum *amore*, non livore, supercilio, arrogantia & dominandi cupiditate. 2 Thess. III. 15. 2 Cor. II. 7. 8. 1 Pet. V. 3. exemplo ipsius Christi Apoc. III. 19. B. ἀπροσωπολήπτως; absque *præjudicio* 1 Tim. V. 20. 21. Jac. II. 9. (scil. ut *Deus*, cujus locum supplet Ecclesia, ἀπροσωπολήπτως κρίνει 1 Pet. I. 17.) usque ad Reges, pro re nata, censuris pergendo, exemplo Nathanis 2 Sam. XII. 7. Baptistæ Matth. XIV. 3. 4. Interim C. *prudenter* & circumspecte Jud. vs. 22. 23. caute *distinguendo sanctum & commune*, *purum & impurum* Ezech. XLIV. 23. Nominatim observando (1) *peccatores* v. g. num *intra*, num *extra* Ecclesiam existant 1 Cor. V. 10 11. (2) *peccata* v. g. an errores sint, an *hæreses* Phil. III. 15. 16. an ab *infirmitate* Gal. VI. 1. Num. XV. 27. 30. an à *malitia*, elata manu perpetrata *Ibid*. Psal. XIX. 13. 14. cum Tit. I. 9. 10. Num talia sint, quæ peccantem *extra* communionem fœderis constitutum, evidenter doceant Psal. L. 16. ob quæ peccatorem possis *excommunicare*; an communis *infirmitatis*, quæ etiam in fœderatos cadunt Psal. XIX. 13. (3) ipsos disciplinæ *actus*, ut pro diversitate peccantium & peccatorum, eam applicemus; caute distinguendo, num admonitio *fraterna*, seu mere privata, seu privato-publica exigatur: an admissio quidem; sed sub *propria exploratione*, conveniat? an verò ad *suspensionem* à S. cœna sit pergendum? an ad ipsam *excommunicationem* ab Ecclesia sit procedendum, juxta ea, quæ monuimus §. I. Et si ad postremum horum omninò cogat necessitas, tum α. si *unquam*, rarissime saltem, eo perveniamus absque illis *gradibus*, quos Servator præscripsit Matth. XVIII. 15. 16. 17. β. Ut nunquam excommunicemus, nisi qui cum sceleribus contumaciam conjunxerint, eisque fœderis gratiae *spreti* & abjecti, *convicti* sint Psal. L. 16. qui proinde meliores non sint, quam *Ethnici publicani*: quibus proinde sigilla fœderis gratiae, non magis quam *suibus* & *canibus* conveniant Matth. VII. 6. Tandem γ. ut non *recipiamus* nisi *vere* pœnitentes, & qui suae resipiscentiae sufficiens specimen praestiterint 2 Cor. II. 7. & hos etiam *prompte* & cum prolixo *affectu*. *Ibid*. sicut Nathan Davidem 2 Sam. XII. 13. & Pater cœlestis, resipiscentem filium prodigum Luc. XV. 18. —

2. Circa disciplinam exercendam.

XXIII. Occupatur *tertio* circa disciplinam *admittendam*. Ut. 1. censuras & excommunicationes adversariorum, contra Christi canones factas, pili hilum non faciamus Joh. XVI. 1. 2. 3. Matth. X. 17. 21. 22. cum vs. 28. Joh. IX. 34. ut per eas, à veritate & virtute, latum pedem non dimoveamur, quin ad ejus nostrique apologiam, magis excitemur, exemplo excommunicati illius caeci, de quo Joh. IX. 22. — imo ad tribunal Dei provocemus, exemplo Davidis Psal. XXVI. 1. & XLIII. 1. Jobi cap. XXVI. 19. &c. sed & 2. censuras *legitime* strictas α. nequaquam *vilipendamus*; cum eas, se in cœlo ratificaturum, promiserit Christus Matth. XVI. 19. & XVIII. 18. Joh. XX. 22. 23. cum ad anathema Gal. I. 8. 9. ad anathema μαραναθὰ 1 Cor. XVI. 22. imò & ad *traditionem satanæ* cap. V. 4. 5. vergant. β. *patienter* admittamus, imò, ut *medicamentum* spirituale *avide* expetamus exemplo Davidis 2 Sam. XII. 7. cum vs. 13. & Psal. CXL. 1. 5. Prov. IX. 8. tanquam scil. paternam Dei *castigationem* Heb. XII. 5. — 12. γ. in usum & *commodum* nostrum impendamus, ut ejus ope adducamur (1) ad *agnitionem*, dolorem & pudorem, ex commissis peccatis nostris 2 Cor. II. 7. 2 Thess. III. 14. Conf. Psal. LI. 5. Luc. XVIII. 13. (2) ad *confessionem*, non *Deo* tantum faciendam Luc. XV. 18. 19. Psal. LI. 6. sed etiam, pro scandalo, *Ecclesia* seu

3. Circa disciplinam admittendam.

seu hominibus 2 Sam. XII. 13. Jac. V. 16. (3) ad *emendationem* 2 Cor. VII. 9. 10. Matth. XVIII. 16. Conf. 1 Tim. I. 20.

4. Occupatur circa disciplinam vitandam.

XXIV. Occupatur *quarto*, circa disciplinam *vitandam*, *α.* non equidem ei *obnitendo*, eamque supprimendo Psal. L. 17. Luc. XIX. 27. ut potentioribus est in usu, qui, ut tela disciplinæ declinent, eam penitus *supprimere* & exstinguere nituntur Psal. II. 3. Conf. Exod. V. 2. Job XX. 15. Hi sane furorem *Dei* in se concitant Psal. II. 10. 12. & vincula Dei fortius sibi adstringunt Jes. XXVIII. 22. sed *β. cavendo* causas, quibus censuræ disciplinæ ecclesiasticæ concitari solent, quas Apostolus recenset 1 Cor. V. 11. si enim Magistratus secularis gladium declinaturi, quod malum est, *vitamus* Rom. XIII. 3. quidni censuras Ecclesiæ declinaturi, id faciemus? Aut *γ.* etiam, tempestiva *resipiscentia*, censuras tempestive *præveniendo* Matth. XVIII. 16. 17. 1 Cor. IV. 21. 2 Cor. XIII. 2. 10.

CAPUT SEPTIMUM,

DE

ECCLESIÆ GUBERNATIONE.

1 Tim. V. 17.

Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore habeantur digni; maxime qui laborant in verbo.

Postremum applicationis medium est gubernatio Ecclesiæ. Textus exponitur.

I. ET sic tandem pertingimus ad illud applicationis medium, quo Ecclesia, constituta per ministerium, confirmata per sigilla ecclesiastica, munita & quasi septa per disciplinam Ecclesiæ, *gubernatur* ac dirigitur in fines suos, nimi. ad *gubernationem* Ecclesiæ, quam Apostolus indigitat 1 Tim. V. 17.

Pars exegetica.

II. *Quibus verbis* bona gubernatio Ecclesiæ, ejusque præmium *repræsentatur*. *Notantur hic*

1. Gubernatores, *πρεσβύτεροι*. *Vox græca respondet hebraicæ* זקן, *utraque* senem *notat, seu* seniorem: *non solum* ætate *talem*; *sed &* dignitate *&* auctoritate *superiorem. Et sic est honoris vocabulum, quo honoratiores & Magistratus in V. T. nuncupabantur, procul dubio, quod ex ætate provectioribus, plerumque peterentur. Inde translatum videtur ad Rectores Ecclesiarum N. T.* Act. XI. 30. & XIV. 23. & XV. 2. 6. 22. *sic nomen est* officii, *quod Pontificii, in gratiam sui* sacrificii *missatici, referunt per* priester/ sacerdotem: *rectius per* seniores, *sensu comparativo: quoad* officium, *de his dicitur, qui in Ecclesia præsunt, quod plerumque ex* ætate *potioribus adsciscantur* Tit. I. 5. 1 Pet. V. 1. *Utitur autem Spiritus S. voce πρεσβυτέρω, non ἐπισκόπω (quamvis cætera ista voces Scripturis sint synonymæ) ut omnem ansam Romanensibus prariperet, gubernationem Ecclesiæ, solis Episcopis hierarchicis adstringenda, cui clarius etiam Apostolus obstrepit* Act. XX. 28. *Sunt autem Presbyteri* duum *generum, eorum scil. qui* laborant in verbo; *& eorum, qui sola* gubernatione *præsunt. Sive* separatim *considerentur & personaliter; sive* conjunctim *in conventu, à quo* Presbyterii *vox orta est.*

2. Gubernatio, *προεστῶτες*, præfecti, *scil. à Christo, idem fere, quod προϊστάμενοι, nisi quod illud magis videatur dicere officium; hoc vero* functionem *officii; quanquam hoc loco, ubi* absolute *ponitur, absque relatione ad* rem, *quemadmodum fit* Tit. III. 8. *καλῶν ἔργων προΐστασθαι, videatur sonare actum gubernationis, ut significet* præesse, *Metaphora ducta ab his, qui, in conflictu, militibus præeunt exemplo fortitudinis, pariter & auctoritate mandandi, quod hoc loco colligi videtur, ex adjecto καλῶς, quod, si ad* officium *referatur, diceret*, bene præfectos, *non satis apposite ad negotium præsens, cum præsertim, de his potissimum loquatur præfectis*, qui laborant in verbo; *non de* bene *seu legitimè præfectis vocatisque, cum istud præsupponatur in quolibet præfecto. Sed quid est καλῶς προεστάναι*, bene præesse? *Videtur hoc Apostolus explicare* Tit. III. 8. *καλῶν ἔργων προΐστασθαι, præfectum* esse bonis operibus, *ut non tantum notet gubernationem* spiritualem, *quæ vergat ad procuranda bona opera, distinctam à gubernatione* civili, *quæ tantum spectet ad συμβίωσιν civilem: sed etiam, ut* modum *gubernandi designet, quem diximus cap. præced. ex professo.*

3. *Gubernationis bonæ* remuneratio, *quæ complectitur eius*

A. Præmium, *διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν*, duplici honore digni habeantur. *Addicit hujusmodi præfectis* honorem, *non opes, voluptates; sed honorem* duplicem: *alterum quem habeant, quatenus* præfecti, *quos ea dignitate dignatus est Deus; alterum, quatenus* tales *præfecti sunt*, *qui* bene præsunt, *qui bona sua gubernatione, se quovis honore dignos præstitere: & hoc duplici honore eos à fidelibus dignos habendos vult. Proinde duo dicit: ut, ab* una *parte προεστῶτες isti, se* dignos *præstent honore, neque enim honore affici potest, aut debet, qui honore non est dignus. Præstant autem præfecti isti se honore dignos, α.* Amore *versus gubernandos* 2 Cor. XII. 15. β. Cura *pro animabus eorum* Heb. XIII. 17. Jes. LXII. 6. γ. Profectione Joh. X. 11. 12. 13. δ. Gubernatione *per justas ac tolerabiles leges* Matth. XXIII. 4. Jes. X. 1. Matth. XI. 30. ε. Sua *in suos liberaliter impertiendo* Rom. I. 14. &c. *ab* altera *parte, ut qui subsunt suis præfectis, eos debito* honore *afficiant, nec tamen honore* tantum; *sed quovis insuper officio, quod inferioribus, versus suos superiores, Deus præscribit in quinto præcepto, nim.* (1) Reverentia 1 Thess. V. 13. (2) Amore. *Ibid.* (3) Submissione *& obedientia* Heb. XIII. 17. (4) Cura *pro necessitatibus eorum temporalibus* Matth. X. 10. 1 Cor. IX. 11. Phil. IV. 14. 15. 16. (5) Gratitudine 1 Thess. V. 12. &c.

B. Meritum, *vel quasi tale, seu causa hujus honoris meritoria, μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ*, maxime qui laborant in sermone & doctrina. *Non unum hic sentiunt interpretes. Sunt qui A. Ἐξηγητικῶς interpretantur, sic ut participium non notet, nisi rationem & causam rei, & locus sic resolvatur:* Presbyteri duplici honore digni habeantur, *idque* præcipue; quia laborant *in verbo* —: *vel, ut κοπιῶντες,* laborem *extraordinarium notet, ob quem præ reliquis sint honorandi. Sunt qui B. διακριτικῶς interpretantur, ut presbyteros à presbyteris distinguant. Sed nec hoc* uno *modo volunt. Alii α. Presbyteros* politicos *distingui volunt à presbyteris* ecclesiasticis, *quod Magistratus apud Judæos, non raro* seniores *appellentur*, seniores Judæ, *aut Israëlis, quibus contradistinguantur* presbyteri Ecclesiæ Jac. V. 14. *quos hic Paulus dicat*, laborare in verbo. *Ut verba huc abeant:* cum omnes seniores etiam Reipublicæ, qui bene præsunt, duplici honore dignandi sint: tum maxime seniores ecclesiastici, qui laborant in verbo. *Aliter β. existimant, qui per priores Presbyteros intelligunt illos, qui prædicationi verbi minus idonei, administrationi Sacramentorum vacabant, & precibus publicis fundendis, & fideles privatim admonebant, & per hæc, participes erant præfecturæ & jurisdictionis ecclesiasticæ in populum, ex analogia locorum* Joh. IV. 2. Act. X. 48. & XIX. 5. 6. 1 Cor. I. 17. *Propius accedunt ad veritatem, qui γ. per* priores *Presbyteros intelligunt* Diaconos, *qui seniores &* Presbyteri *appellati fuerint, & in Synagoga erant viri docti: per* posteriores *Episcopos & Presbyteros* docentes, *& utrosque* seniorum *nomine contineri, quia presbyterium, seu senatus ecclesiasticus, ex utroque horum ordine coibat, ut sensus sit: Presbyteri, qui bene præsunt, sive Sacerdotes sive Diaconi, digni habeantur — maxime autem Sacerdotes, qui, præterquam quod regunt, laborant quoque in verbo: quod in Synodo hierosolymitana,* Diaconi, *qui illius citra dubium pars erant*, seniorum *nomine involvantur* Act. XV. 23. *Alii, meo judicio, veritatem & mentem Apostoli accuratius tangere videntur, qui δ. per priores presbyteros intelligunt eos tantum, qui gubernationi Ecclesiæ cooperantur cum Ministris verbi; præsupposito enim, quod tales dentur in Ecclesia, qui sint κυβερνήσεις* 1 Cor. XII. 28. *quales olim erant sub lege νομικοὶ* & *νομοδιδάσκαλοι, item προϊστάμενοι & ἡγούμενοι, qui ab Apostolo videntur distingui ab iis, qui in verbo laborant; nihil convenientius videtur, quam ut per* priores *intelligantur illi, qui gubernationi soli præsunt; & per* posteriores, *qui insuper in verbo laborant; cum Doctores, qui non* bene præsunt, *nec cum* diligentia *laborant Apostolus nullibi* ullo *honore dignos censeat, multo minus* duplici. *Neque tamen seclusam velim emphasin vocis κοπιῶντες, qua præmium* duplicis *honoris addicatur his, qui multo labore sua præfectura & gubernatione funguntur. Sonat enim τὸ κοπιᾶν, non nude* laborare: *suoque officio fungi; sed cum* molestia *& fatigatione fungi, qua quis consumto labore fessus succumbit. Sic* LXX. *Interpp. vocem usurpant* Deut. XXV. 18. 2 Reg. XVII. 2. & XXIII. 10. Jos. XXIV. 13. Ps. VI. 7. Prov. IV. 12. *& alibi: quibus locis, duobus verbis Hebraicis respondet, quorum primum significat, ex labore, itinere, æstu, onere, vel dolore animi, ita exhaustum esse, ut nisi aliunde accidat refocillatio, accidat umbra mortis, quæ & ipsa hoc vocabulo notatur* Job. X. 22. *alterum dicit molestiam seu calamitatem, quæ ex facto aliquo oritur* Eccl. X. 15. Matth. XI. 28. *Metaphora sumta à remigatoribus triremium. Adstringit autem Apostolus istud κοπιᾶν, tum* verbo, *scil. annunciando; tum διδασκαλίᾳ, forte ut unum idemque exegetice dicat duabus vocibus; forte etiam, ut λόγον distinguat à διδασκαλίᾳ, & λόγον ad* pastores *referat, qui verbum annunciant, applicando potissimum ad praxin: & διδασκαλίαν, ad expositionem quod* Doctores *proprie concernit, juxta distinctionem quam facit* Eph. IV. 11. *utrique horum duplicem addicit honorem.*

Pere

Pars dogmatica.

Datur in Ecclesia peculiaris quaedam gubernatio, à civili diversa.

III. Ex quibus sequitur, divinâ constitutione, in Ecclesia dari *peculiarem* quandam *gubernationem*, à civili diversam. Cum enim, omnium consensu, *quevis* societas gubernationem requirat, cujus ope subsistat; & Ecclesia sit *societas*: procul dubio, suam sibi peculiarem habet gubernationem. Significatur in Scripturis, per (1) κυβερνήσεις 1 Cor. XII. 8. Metaphora à navibus accepta, quæ à κυβερνήταις, per κυβέρνησιν diriguntur in portum. Conf. Act. XXVII. 11. Apoc. XVIII. 17. (2) per *claves* Matth. XVI. 19. (מפתח) quæ *potestatem* significant, pro re nata, in domum *admittendi* aut *excludendi*. Conf. Jes. XXII. 23. cum cap. IX. 6. de qua cap. *praeced*. Theologis etiam (3) frequenter *politia ecclesiastica* appellatur. Reipsa, gubernatio ista non est, nisi exercitium potestatis *spiritualis*, à Christo capite, derivatæ in præfectos Ecclesiæ, à se constitutos, quo *doctrinam*, *cultum* & *disciplinam* Ecclesiæ, dirigant in Dei gloriam & ædificationem Ecclesiæ. Penes hanc gubernationem sese offert:

Quid sit potestas gubernandi.

IV. Primo *potestas* gubernandi, Græcis ἐξουσία (Matth. XXI. 23. 24. 27. 2 Cor. x. 8. & XIII. 10. (contradistincta δυνάμει, quæ *potentiam* sonat, seu *robur*) quæ generaliter *jus* sonat, quo quis aliquid sibi arrogare potest, citra injuriam alterius. Occupatur vel α. circa *res*, quâ ex determinatione divinâ, Ecclesia sibi potest de jure arrogare, quæ sint *sua*, v. g. omnes *præfectos* & officiarios suos 1 Cor. XII. 28. Eph. IV. 7. 8. 10. 11. *promissiones* 2 Pet. 1. 3. 4. cum 1 Cor. III. 22. *claves* Matth. XVI. 19. β. circa *actiones*, quâ, quæ facit, *jure* facit: v. g. qua non potest *ferre malos* Apoc. II. 2. ut *mulieres loquantur in Ecclesia* 1 Cor. XIV. 34. ut hæreses disseminentur in Ecclesia Apoc. II. 20. ut ἀτάκτως *moneat* 1 Thess. v. 14. quin *excludat contumaces* Matth. XVIII. 17. 18. 1 Cor. v. 4. 5. 13. & *recipiat pœnitentes* 2 Cor. II. 7. 8. γ. Circa *personas*, v. g. ut eas *reprehendat coram omnibus* 1 Tim. v. 20. *examinet* diaconos cap. III. 10. *ordinet* presbyteros Tit. 1. 5. Act. XIV. 23. *utatur* in quosvis *clavibus* Matth. XVIII. 18. 19. 20.

Qualis potestas Ecclesiæ competat.

V. *Secundo*, potestatis ecclesiasticæ *natura* & indoles, per quam est potestas *spiritualis* & ecclesiastica. Est autem, vel α. *improprie*, *externe* & *objective* tantum ecclesiastica, quæ Magistratui fideli, ut *nutritio* Ecclesiæ competit Jes. XLIX. 23. qui curam *externam* gerit Ecclesiæ, ecclesiasticorum & ecclesiasticalium, à qua Constantinus M. seipsum prædicabat Episcopum τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας Euseb. lib. IV. qualem, sub V. dispensatione, Hiskias, Josias, Asah, Josaphath, David &c. præstiterunt, de qua suo loco plura: vel β. *proprie*, *interne* & *formaliter* spiritualis & ecclesiastica, quæ præfectis Ecclesiæ propria est, per quam Episcopi sunt, τῶν εἴσω ἐκκλησίας 1 Cor. IV. 20. 21. 2 Cor. x. 8. & XIII. 10. quæ hujus est loci.

Fons & scaturigo potestatis Ecclesiasticæ.

VI. *Tertio*, potestatis hujus, proprie spiritualis, *fons* ac scaturigo est Jesus Christus, ut Mediator seu caput Ecclesiæ Eph. I. 22. 23. cui *omnis potestas* data est Matth. XXVIII. 18. 19. Phil. II. 9. 10. Jes. IX. 6. 7. Luc. I. 32. 33. Joh. v. 22. 27. Apoc. III. 7. A qua ἡγούμενος appellatur Matth. II. 6. *magnus pastor ovium* Heb. XIII. 20. *Pastor & Episcopus animarum* 1 Pet. II. 25. *filius in propria domo* Heb. III. 6. *unicus Doctor* Matth. XXIII. 8. 10. *caput corporis*, *quod est Ecclesia* Col. 1. 18. Eph. v. 23. *caput supra omnia in Ecclesia* Eph. 1. 22. *unicus noster Dominus* 1 Cor. VIII. 6. *Rex Regum*, *Dominus dominantium* Apocal. XIX. 16. *Dominus omnium* Act. x. 36. *Rex* constitutus à Deo, *super montem sanctitatis*, *Zion* Psal. II. 6. *David Rex* Jer. XXX. 9. Ezech. XXXIV. 23. Hos. III. 5. Quam potestatem etiam exercuit, α. rogando Ecclesiæ *leges* Act. 1. 2. Jes. XXXIII. 22. unde *lex Christi* Gal. VI. 2. β. præscribendo *statuta*, quibus Ecclesia ædificetur, v. g. annunciationem verbi Matth. x. 7. & XXVIII. 18. 19. 20. administrationem Sacramentorum, Baptismi. *Ibid.* S. Cœnæ 1 Cor. XI. 20. 23. dispensationem disciplinæ Matth. XVI. 19. cum cap. XVIII. 16. 17. 18. γ. constituendo sibi ministros in Ecclesiâ, quorum opera, statuta sua dispensentur & dirigantur Eph. IV. 7. 8. 11. cum 1 Cor. XII. 28. δ. volendo, ut statuta ecclesiastica dispensentur, non in nomine Magistratus, aut ministrorum, aut Ecclesiæ &c. sed in *nomine suo* Act. IV. 17. 18. & XIX. 5. 1 Cor. v. 4. Matth. XVIII. 20.

Regula gubernationis ecclesiasticæ.

VII. *Quarto*, potestatis hujus exercitium, in quo gubernatio consistit, certam habet sibi præscriptam *regulam*, quam sola praestat S. Scriptura 2 Tim. III. 16. 17. *ut homo Dei* (seu praefectus & gubernator Ecclesiae) *sit perfectus*, *ad omne opus bonum* (ἐξηρτισμένος) *perfecte instructus*. Hinc Apostolus, postquam pleraque, circa cultum divinum, disciplinam & gubernationem observatu necessaria, certis quasi *canonibus* repraesentasset in priori epistola ad Timotheum (à quo non inepte *directorium* quoddam gubernationis Ecclesiasticae, ista Epistola appellari possit) subjungit 1 Tim. III. 14. 15. *Hæc tibi scribo — ut noris*, *quomodo oporteat in domo Dei versari* — & cum magno affectu servanda imperat cap. v. 21. *Obtestor in conspectu Dei*, *& Domini Jesu Christi*, *& electorum Angelorum*, *ut* HÆC SERVES &c. Interim canones gubernationis ecclesiasticae non uno modo prostant in Scriptura: *essentialia* quidem, in ea repraesentantur *explicite*, juxta excerpta *Centuriarum Magdeb*. Cent. I. lib. 2. cap. VII. pag. 407. usque ad 418. *Edit. Basil.* 1624, *circumstantialia*

tialia autem *implicite*, generali canone, ut omnia in Ecclesia fiant εὐσχημόνως καὶ εὐτάκτως 1 Cor. xiv. 40. Proinde, si ab Ecclesia in his circumstantialibus determinata, sint vere consentanea *ordini* ac *decentia*; juris divini sunt, ac regulam gubernandi perinde præstant ac illa, quæ ῥητῶς in Scriptura exprimuntur.

Exercitium gubernationis, circa quae occupetur.

VIII. *Quinto*, *actus* hujus exercitii occupantur, *generaliter* quidem, circa omnia & singula instituta Christi, quæ singulatim vix numerari possunt, nominatim (1) circa *preces*, gratiarum actiones & doxologias publicas, quas Apostolus *præscribit* 1 Tim. ii. 1. 2. 3. & cap. iii. 14. 15. ac *dirigit* 1 Cor. xiv. 14. 15. 16. 17. (2) circa *Psalmodiam*, quam *præscribit* Eph. v. 18. 19. Col. iii. 16. & *dirigit*. *Ibid.* & 1 Cor. xiv. 15. 16. (3) circa publicum *verbi ministerium* Act. vi. 4. quod peragitur α. *prælegendo* verbum, quod à Deo præscribitur Deut. xxxi. 11. 12. 14. Jer. xxxvi. 6. Col. iii. 16. & apud Ecclesiam usitatum deprehenditur, tum ante Christum Exod. xxiv. 7. Neh. viii. 18. & ix. 3. & xiii. 1. tum post eundem Act. xiii. 15. 27. & xv. 21. 2 Cor. iii. 14. β. *prædicando*, seu publice exponendo: quod mandatur Marc. xvi. 15. Matth. xxviii. 19. 20. 2 Tim. iv. 1. 2. 1 Cor. ix. 16. 17. & dirigitur, quoad *prædicatores*: quorum *vocatio* exigitur Rom. x. 15. *requisita* explicantur 1 Tim. iii. 2—8. Tit. i. 5. 6. 7. 8. 9. & prædicandi *constantia* ac prudentia urgetur 2 Tim. iv. 2. Tit. i. 9. Jer. xxiii. 28. γ. *catechizando*, seu pro captu rudiorum familiariter agendo: quod docetur pariter & dirigitur Heb. v. 12. & vi. 1. 2. 1 Cor. iii. 1. 2. Gal. vi. 6. (4) Circa administrationem *Sacramentorum*: α. *Baptismi*, qui injungitur ac dirigitur Joh. i. 33. Matth. xxviii. 18. 19. 20. β. S. Cœnæ 1 Cor. xi. 20. 23.— Matth. xxvi. 26—31. Marc. xiv. 22—27. Luc. xxii. 19. 20. (5) Circa *disciplinam*, & universam clavium jurisdictionem, exercendam: α. circa vocationem & ordinationem *ministrorum*, quæ præscribitur & regulatur 1 Tim. iv. 14. Tit. i. 5. 1 Tim. v. 22. Act. xiv. 21. 23. β. judicialem conservationem & vindicationem *doctrinæ* in presbyteris, classibus & synodis Act. xv. — unde δόγματα κεκριμένα ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, καὶ πρεσβυτέρων Act. xvi. 4. γ. *reprehensiones* publicas peccatorum, quæ præscribuntur & ordinantur Matth. xviii. 15. 16. 17. 1 Thess. v. 14. Tit. iii. 1. & iii. 13. 1 Tim. v. 20. δ. *excommunicationes*, tum à S. Cœnâ: tum ab Ecclesia, quæ præscribuntur & regulantur Matth. xviii. 17. 18. cum cap. xvi. 19. Joh. xx. 21. 23. 1 Cor. v. 2. 3. 4. 5. 7. 9. 11. 13. ε. *receptiones* pœnitentium, quæ præscribuntur & diriguntur Joh. xx. 23. 2 Cor. ii. 6. 7. 8. 9.

Finis gubernationis, est aedificatio Ecclesiae.

IX. *Sexto*, finis gubernationis, *communis* quidem & supremus, est *gloria* Dei 1 Cor. x. 31. *proprius* autem & subordinatus, est *ædificatio Ecclesiæ*. Ad quam, non *generaliter* tantum; universam potestatem gubernandi adstringit Dominus 2 Cor. x. 8. & cap. xiii. 10. sed *singulos* etiam gubernandi actus: v. g. α. *admonitiones* publicas ἀτάκτων Matth. xviii. 15. 16. ut frater *lucrifiat*. Tit. i. 13. *reprehende* — *ut sint sani in fide* 1 Tim. v. 20. *ut alii metuant*. β. *excommunicationes* 1 Cor. v. 4. 5. *ut caro quidem pereat; sed spiritus servetur* — 1 Tim. i. 20. *ut discant non blasphemare*. γ. *absolutiones* 2 Cor. ii. 7. *condonate* — *ne nimio dolore absorbeatur*. δ. omnia *officia ecclesiastica* destinantur ad *ædificationem corporis* Eph. iv. 7. 8. 11. 12. 16. 1 Cor. xii. 7. — & xiv. 3. 4. 5. 9. 12. — & sic per omnes gubernationis actus: adeo, ut nihil, quantumcunque speciosum videri queat, cuiquam in Ecclesia permissum sit, quod cedat in detrimentum Ecclesiæ 2 Cor. x. 8. & xiii. 10.

Quid aedificatio Ecclesiae.

Quid autem sit Ecclesiæ *ædificatio*, perspici non magno negotio potest, cogitatione ædificationis materialis, domus alicujus, aut templi potius, quod figuram gessit Ecclesiæ. Sicut enim in ista ædificatione *materiali* 1. requiruntur *architecti* seu ædificatores; ita etiam in hac spirituali, Apostoli & quivis eorum *ordinarii* successores in ministerio, architectos agunt 1 Cor. iii. 10. sicut 2. in illa est *fundamentum*, cui innititur, cui omnem soliditatem debet, universum ædificium: ita etiam in hac, Christus præstat fundamentum 1 Cor. iii. 11. 1 Pet. ii. 4. 6. sicut 3. in illa sunt *lapides* seu materialia: ita in hac *lapides vivos* præstant electi & vere fideles 1 Pet. ii. 5. cum 2 Cor. i. 1. sicut 4 in illa est materialium seu lapidum ordinata compages: ita etiam in hac, per vocationem & gubernationem universam, est *coagmentatio sanctorum* — *ad ædificationem corporis Christi* Eph. iv. 12. sicut 5. à compage materialium resultat, aut domus aut templum; ita & à compage spirituali, existit *domus* Dei 1 Tim. iii. 15. *templum Dei viventis* Eph. ii. 21. cum 1 Cor. iii. 9. 16. 17. sicut 6. materialis ædificatio *gradatim* procedit à lapide angulari ad fastigium, ita in spirituali hac, continuus fit progressus, usque ad adventum Christi Eph. iv. 13. *struendo* fundamentum christianismi, in continua adductione hominum, *superstruendo*, per continua additamenta *virtutis ad virtutem* Psal. lxxxiv. 8. 2 Pet. i. 5—8. donec tandem Ecclesia perfecta à Christo sistatur Patri 1 Cor. xv. 24. & introducatur in *domum* ἀχειροποίητον, *quæ æterna est in cœlis* 2 Cor. v. 1.

Potestas gubernandi externa & civilis, circa Ecclesiam, Magistratui,

X. *Septimo*, subjectum gubernationis διοικητικὸν, diverso modo præstant, tum *Magistratus* civilis, tum præfecti *ecclesiastici*. 1. Magistratui civili, si modo *fidelis* sit, gubernatio competit *externa*, exteriorum Ecclesiæ, quæ licet ab objecto, improprie appellari possit *ecclesiastica*; in se tamen non est nisi civilis. Hæc Magistratui *fidelis* competit jure *divino*, quatenus *nutritius* Ecclesiæ appellatur

Jes.

quæ & quotuplex competat. Jes. XLIX. 23. & LX. 16. atque etiam *minister* est Ecclesiæ. *ibid.* vs. 10. & *minister Dei*, *ad bonum* quorumvis *benefactorum* Rom. XIII. 4. Competit ei nominatim potestas (1) *defendendi* Ecclesiam ejusque membra, ut sub ejus directione, *quietam ac tranquillam vitam ducant*, *in omni* PIETATE *& honestate* 1 Tim. II. 2. Hac defendendi potestate, sigillatim potest ac debet *α. removere* omnia externa *impedimenta*, quæ veræ religioni, cultui divino, dispensationi *Sacramentorum*, disciplinæ & gubernationi ecclesiasticæ, quovis modo obesse possent, v. g. hæresin, idololatriam, superstitionem, profanitatem, persecutiones, exemplis Josaphathi, Asæ, Hiskiæ, Josiæ aliorumque. Hinc in Regibus Judaicis, adeo celebratur *remotio excelsorum*, aliorumque idolotatriæ monumentorum, v. g. in Asa 2 Paral. XV. 8. 16. in Josaphatho cap. XVII. 3. 4. 6.—10. in Hiskia cap. XXXI. 1. 2 Reg. XVIII. 4. in Manasse 2 Par. XXXIII. 15. in Josia 2 Reg. XXIII. 8. 13. 19. 20. 24. & ex adverso reprehenditur eorundem *toleratio* 1 Reg. XV. 14. cum 2 Paral. XV. 17. 1 Reg. XXII. 44. & 2 Reg. XII. 3. *β. promovere*, propagare & excitare, tam auctoritate, quam exemplo, publicum exercitium *veræ* religionis. Sic Asa 2 Paral. XV. 9—18. sic Josaphath cap. XX. 7. 8. 9. sic Hiskias cap. XXIX. XXX. & XXXI. sic Josias cap. XXXIV. XXXV. Hinc Regi describenda, & continuo versanda erat lex Dei Deut. XVII. 18. 19. 20. *γ. prospicere* Ecclesiæ de quibusvis, sibi ad cultum extrinsece necessariis, v. g. ministris, eorumque sustentaculis, scholis, aliisque, exemplo Davidis *præparationis* materialia, Salomonis, *construentis* inde templum 1 Paral. XXII.— & Hiskiæ, *prospicientis* ejus ministris de alimonia 2 Paral. XXXI. 4.— Competit magistratui 2. potestas *ordinandi*, h. e. A. *reformandi* Ecclesiam; si corrupta fuerit, in cultu, disciplina, gubernatione. Ita Moses Exod. XXXII. — Josua Jos. XXIV. — Asa. 2 Paral. XV.— Josaphath cap. XVII. Hiskia 2 Reg. XVIII.— Josia cap. XXIII. 2 Paral. XXXIV. — B. *convocandi* conventus ecclesiasticos, synodos —: sicut sub V. dispensatione, Magistratus fecerunt, pro re natâ: e.g. David 1 Paral. XIII. 1. 2. Salomo 1 Reg. VIII. 1. Hiskias 2 Paral. XXIX. 4. Josias 2 Reg. XXIII. 1. 2. C. sua auctoritate publice *confirmandi* statuta ab Ecclesia legitime facta, juxta præscriptum verbi divini: sic Josia 2 Paral. XXXIV. 33. Nehemia Neh. XII. 13. — ipse etiam Nebucadnezar, quamvis gentilis Dan. III. 28. 29. D. *curandi* politice, ut ecclesiastica ab ecclesiasticis rite tractentur: sic Hiskias Levitis suum officium commendat 2 Paral. XXIX. 5. 24. & populo cap. XXX. 1. Competit Magistratui 3. potestas *compellendi* quemvis, ad præstandum officium suum, etiam in externis negotiis, quæ religionem concernunt: quin & pertinaciter blasphemos, & ad blasphemiam seducentes, capite puniendi Deut. XIII. 1.—6. Levit. XXIV. 15. 16. Conf. Dan. III. 29. cum Esd. VII. 26. 27. Quæ tamen potestas Magistratui circa sacra, eâ lege competit, ut non cedat in *detrimentum*; sed in *emolumentum* ejus potestatis, quam Christus suæ Ecclesiæ concessit: quo non vitrici sint; sed *nutricii* Ecclesiæ Jes. XLIX. 23.

XI. Sed 2. subjectum potestatis ecclesiasticæ, *proprie & formaliter* ita dictæ, quam repræsentavimus, non Magistratus est; sed *Ecclesia*: nec una quævis in Ecclesia persona; Petrus aut Papa cum Servator dicat: *quicquid* vos *ligaveritis*. — Matth. XVIII. 18. *cui vos remiseritis*. — Joh. XX. 23. Nec toti etiam congregationi, *singulisque* ejus membris capitatim; cum inter gubernantes & gubernatos, esse debeat discrimen: sed Ecclesiæ *presbyterio*, de quo 1 Tim. IV. 14. quod Servator intelligit, quando causas ecclesiasticas deferri vult ad *Ecclesiam* Matth. XVIII. 17. quod etiam Apostolus intelligit 1 Cor. V. 4. cum Ecclesiam Corinthiacam multo fuisse numerosiorem, quam ut ea in unum congregari potuerit, jam ante docuerimus cap. II. §. XXVI. verum de his plura, si Deus volet, in *elenchticis* occurrent. Ex dictis hactenus. Potestas proprie & formaliter ecclesiastica, gubernandi Ecclesiam, soli competit presbyterio.

XII. *Sexto*, facile agnosces, quænam sit gubernationis ecclesiasticæ *forma*: nim. 1. nec *monarchica*, quæ stet penes *unum* aliquem hominem, saltem si *ministerialis* intelligatur gubernatio. Nec 2. *democratica*, quæ omnibus & singulis congregationis alicujus membris, seu absque ullo presbyterio *ex æquo* competat; seu cum suo presbyterio *inæqualiter*. sed 3. quasi *aristocratica*, quæ præfectis Ecclesiæ competat, in unum *presbyterium* congregatis, de quo cap. II. plura diximus, & forte in *elenchticis* plura etiam dicemus. Forma gubernationis ecclesiasticæ nam.

XIII. Supersunt ergo *septimo*, variæ potestatis ecclesiasticæ *distributiones*, per quas potestas est, vel 1. *suprema αὐτοκρατικὴ* & independens, quæ soli Deo competit triuni, Patri, Filio, & Spiritui Sancto: quatenus ipse solus in regno suo supremus est Rex Psal. X. 16. & XLV. 5. & XLVII. 3. 8. 9. & CXLV. 18. *unicus legislator*, *qui potest servare & perdere* Jac. IV. 12. Est 2. suprema quidem; sed *delegata* tamen, quæ competit Christo, ut mediatori & capiti Ecclesiæ, quam Deus in ipsum derivat Psal. II. 6. Matth. XXVIII. 18. Eph. I. 22. 23. Phil. II. 9. 10. 11. Est 3. *ministerialis*; eaque rursus, vel *α. indirecte*, improprie & objective tantum ecclesiastica, quæ Magistratui *fideli*, ut nutritio Ecclesiæ competit; vel *β. directe*, proprie & formaliter *ecclesiastica*, seu spiritualis, quæ *interiora* templi respicit, sicut prior *exteriora* tantum: hæc Ecclesiæ præfectis & officiariis, à Christo constitutis, competit 1 Cor. IV. 20. 2 Cor. X. 8. & XIII. 10. Eaque rursus *α*. vel quibusdam Variæ potestatis ecclesiasticæ distributio.

præ-

Præfectis *peculiaris*. v. g. potestas publice annunciandi verbum, dispensandi Sacramenta &c. hæc *potestas ordinis* appellari sano sensu possit, solis eis presbyteris competens, qui in *verbo laborant* 1 Tim. v. 17. 2. vel omnibus Ecclesiæ præfectis *communis*: v. g. dispensandi censuras ecclesiasticas, gubernandi Ecclesiam pro re nata: hæc appellari sano sensu possit potestas *jurisdictionis*, quæ etiam presbyteris gubernantibus, seu *κυβερνήσεσι* competit 1 Cor. xii. 28. collat. cum Matth. xviii. 17. 18. 1 Cor. v. 4. 5. 7. 11. 12. 13. & 1 Tim. iv. 14.

Pars elenchtica.

Quæritur

1. An nulla Ecclesiæ gubernatio competat Magistratui civili?

XIV. Quæritur *primo*, an Magristratui, quamvis sit *fidelis*, *nulla* omnino competat gubernandi Ecclesiam potestas? Anabaptistæ, quia Magistratus eminentiam cum professione Christiana incompatibilem statuunt; negant. Pontificii, quia omnem potestatem ecclesiasticam ad Papam referunt, itidem negant. Reformati ordinarie distinguunt potestatem, in *proprie* & formaliter ecclesiasticam; & *improprie* ac objective tantum talem, juxta §. v. illam præfectis Ecclesiæ propriam; hanc Magistratui competere statuunt, per ea quæ diximus §. x. Nec habent *Anabaptistæ* quidem, quod objiciant; quam Magistratum cum professione christianismi, *ἀσύςατον* esse; cui cum Scripturis Jes. xlix. 23. & lx. 10. 16. &c. suo loco obloquemur ex professo: nec *Pontificii*, quam quod cura Ecclesiæ in solum Pontificem, & ab eo in Episcopos, sit derivata: cui nos paulò abhinc ex professo nos opponemus.

2. An omnis gubernatio Ecclesiæ competat Magistratui fideli?

XV. Quæritur *secundo*, an *omnis* gubernatio Ecclesiæ competat Magistratui civili? Affirmabat superiori seculo, Thomas Erastus Medicus Heidelbergensis, negabatque *ullam* gubernandi potestatem, à Scripturis, Ecclesiæ factam esse. Cum eo hactenus faciebant Theologi Tigurini, quod *existenti* Magistratu *fideli*, peculiarem Ecclesiæ gubernationem non esse *necessariam* statuerent. In Britanniâ, quod ejus Rex se caput Ecclesiæ prædicaret, variis modis, in utramque partem, dimicatum est super hac quæstione. In Belgio, Remonstrantes, rebus suis apud Magistratum prævalentibus, affirmabant: succumbentibus autem, negabant. Etiam pseudo-politici quidam, quibus connumerari possit L. Molinæus in *tractat. contra ædificatores imperii in imperio*, *omnem* potestatem gubernandi Ecclesiam, Ecclesiæ abrogant, & ad Magistratum civilem referunt. Reformati communiter negant, Magistratui *omnem* gubernationem competere; sed *intrinsecam*, & proprie dictam ecclesiasticam gubernationem, ad solam Ecclesiam pertinere tradunt.

Argumenta sententiae negativae.

Quia 1. potestas *clavium*, quæ procul omni dubio, ad gubernationem Ecclesiæ pertinet, non *Magistratui*; sed solis præfectis Ecclesiæ data legitur Matth. xvi. 18. 19. 1.
& xviii. 18. Joh. xx. 20. — 25. Quia 2. *plena* 2.
gubernandi potestas in Ecclesia fuit exercita, cum nullus adhuc daretur Magistratus, qui esset *nutritius* Ecclesiæ: nim. tempore Christi & Apostolorum, nec non tribus primis Ecclesiæ seculis. Quia
3. potestas proprie Ecclesiastica & *spiritualis*, tota 3.
natura & specie differt à potestate Magistratus civili, quatenus A. differunt *societatibus* adeo diversis, Republica & Ecclesia: est enim α. Ecclesia regnum, domus, corpus, sponsa Christi; non item Respublica. β. ministri Ecclesiæ, non sunt ministri & officiarii *Magistratus*; sed Dei & *Christi* 1 Cor. iv. 1. Eph. iv. 8. 10. 11. 1 Cor. xii. 28. γ. illique, jure *divino*, constituuntur ab *Ecclesia* praefectis Act. vi. 3. 4. & xiv. 23. 1 Tim. iv. 14. cum. Act. xiii. 1. 2. 3. 4. non à *Magistratu* δ. Habent praefecti Ecclesiae *congregationes* diversas à congregationibus politicis: habent sua *presbyteria* 1 Tim. iv. 14. dirigendis spiritualibus, praedicationi verbi, dispensationi Sacramentorum & disciplinae destinata: quando Magistratus habent suas *curias*, fora, tribunalia &c. Insuper ε. si Ecclesia & Respublica non sint societates diversae; tum non posset dari Respublica, quin esset Ecclesia; nec possent dari officiarii Reipublicae, quin essent officiarii Ecclesiae: & Magistratus, ubi non est Ecclesia, non esset Magistratus: tum Respublica, qua Respublica, esset Ecclesia, & vice versa: tum omnia membra Reipublicae forent eadem opera membra Ecclesiae: tum Respublica esset *mysticum Christi corpus*: tum ministri Ecclesiae, forent officiarii Reipublicae. Sunt ergo Ecclesia & Respublica natura & specie diversae societates. Differunt B. *coordinatione* mutua. Prout enim Magistratus civilis *qua* talis-nequaquam subordinatur potestati ecclesiasticae; ita etiam presbyterium *qua* tale nequaquam subordinatur Magistratui: potest enim presbyterium actus gubernationis suae, v. g. disciplinam, exercere absque Magistratu 1 Cor. v. 5. Matth. xviii. 17. Tit. iii. 10. imo contra Magistratum Act. iv. 19. 20. potest 2. quæ non potest Magistratus, v. g. sacra administrare publice, annunciare verbum, dispensare Sacramenta &c. Tum etiam, sicut presbyterium, in *externis* subest potestati seculari; ita etiam potestas secularis subest presbyterio in *spiritualibus*, quoad censuras ecclesiasticas 2 Sam. xii. 7. Insuper non Magistratus; sed Ecclesia mittit ministros Act. xx. 28. Differunt C. *causis*: α. *efficiente*, quando potestas civilis est à *Deo*, ut *Creatore* aut Domino Rom. xiii. 1. 2. 4. potestas ecclesiastica *à Christo* est, ut Medatore Matth. xvi. 19. 2 Cor. x. 8. & xiii. 10. β. *materia*, tam *ex* quâ, quam *circa* quam: dum potestas Magistratus consistit in *gladio*; dum Magistratus civilis legitime potest esse in *fœmina*, aut in puero: potestas ecclesiastica, *nequaquam*:

dum

dum potestas politica occupatur circa *Rempublicam*; ecclesiasticas circa *Ecclesiam*. γ. *forma*: dum Magistratus judicat secundum leges *humanas*; Ecclesia, secundum *divinas*: dum Magistratus infligit pœnas *temporales*; Ecclesia pœnas *spirituales*: dum Magistratus agit αὐτοκρατορικῶς. Ecclesia in *nomine Christi* 1 Cor. v. 4. δ. *fine*: dum Magistratus intendit bonum Reipublicæ *externum*; presbyterium ædificationem Ecclesiæ *internam* 2 Cor.
4. x. 8. & XIII. 10. Quia 4. plurimis *absurdis* obnoxium est, potestatem ecclesiasticam referre ad Magistratum civilem: v. g. (1) confundit officium Magistratus & ministerii (2) Rempublicam cum Ecclesiâ (3) gentilibus, fœminis & pueris, permittit potestatem gubernandi Ecclesiam: quia ethnici, fœminæ, pueri, sustinere possunt Magistratum. Nec habent, quod potentius causentur in contrarium, quam A. quod Moses, David, Salomo, exercuerint potestatem *ecclesiasticam*: sed non cogitant, hoc fuisse non tantum Magistratus; sed etiam Prophetas, adeoque ἐξόχως ecclesiasticos. Quod B. Asaph, Josaphath, Josias, Hiskias aliique clavum tenuerint *Ecclesiæ*: cum in *exterioribus* tantum Ecclesiæ, potestatem *civilem* exercuerint, quam Magistratui negandam non esse, dudum demonstravimus. Conf. Voetius, *Polit. Eccl.* lib. 1. Tract. II. cap. II. III.

Objectiones affirmativæ.

3. An suprema gubernandi potestas in Ecclesia, sit penes unum?

XVI. Quæritur *tertio*, an *suprema* gubernandi potestas in Ecclesia, ministerialis saltem, sit penes *unum* quendam? Seu, an Ecclesiæ *totius militantis* gubernatio visibilis, sit *monarchica*? Pontificii simpliciter affirmant, potestatem illam à Christo derivatam esse in Petrum, & ab eo in Episcopos Romanos, ejus successores. Protestantes, gubernationem *magisterialem* soli Christo. Regi & capiti Ecclesiæ suæ, asserunt, & eatenus monarchicam esse fatentur; sed *ministerialem*, ad unum quemvis pertinere negant. Eo quod (1) Christus *solus*, in Scripturis dicatur *Rex* Psal. II. 6. & *caput* Ecclesiæ suæ Eph. 1. 21. 22. & IV. 15. Col. 1. 18. (2) quod suis Apostolis istam potestatem *abroget* Matth. XXII. 25. 26. Quod (3) in *catalogis* ministrorum Ecclesiæ, nulla unquam mentio fiat hujusmodi *Monarchæ* Eph. IV. 11. Rom. XII. 7. 8. 1 Cor. XII. 28. Quod (4) unus, quivis, non *sufficiat* omnibus Ecclesiis regendis. Quod (5) si Deus talem in Ecclesia constituisset visibilem monarchiam; sine dubio, in T. N. descripsisset, quæ ad hujusmodi regimen & statum requiruntur; prout alia multo minoris momenti, circa regimen Pontificis sub V. T. tam accuratè descripsit. Conf. quæ contra monarchiam Petri & Papæ, ex professo diximus lib. V. cap. VIII. §. XV.

Rationes negativæ.

Objectiones affirmativæ.

Dicunt tamen in contrarium: A. Quod *perfectissimæ* societati, qualis est Ecclesiæ, conveniat *perfectissima gubernandi* forma, qualis procul dubio sit monarchica. Resp. 1. Propter varietatem regendorum, nullum regimen est *simpliciter* optimum. 2. Nec *omne* optimum Ecclesiæ competit. v. g. ἀναμαρτησία, infallibilis gubernatio. 3. Nec ἀρχὴ aut κράτος ministris Ecclesiæ competit: proinde etiam, nec monarchia, aut democratia &c. 4. Ea gubernandi forma Ecclesiæ optima est, quam Christus instituit. 5. Ecclesia pontificia Gallicana potius *aristocraticam* statuit, quam *monarchicam* gubernationem Ecclesiæ. 6. Sufficit quod monarchica sit, respectu *Christi*. B. Ecclesia *Angelorum*, quæ exemplar est Ecclesiæ hominum Heb. VIII. 5. *unum* habet Angelum, qui omnibus præest, qui olim fuit Lucifer, nunc S. Michaël. Resp. 1. Ecclesia Angelorum Heb. VIII. 5. non dicitur *exemplar* Ecclesiæ hominum. 2. Nec probari potest regimen angelicum esse *monarchicum*. 3. Per Michaëlem Apoc. XII. 7. intelligitur Christus vs. II. C. Vetus Testamentum, quod figura est Novi Testamenti, formam regiminis, in Pontifice, monarchicam habuit. Resp. (1) V. T. non fuit figura N. T. sed eius ceremonialia umbræ fuerunt *Christi* Col. II. 17. (2) sic etiam unus locus, unum templum, sub N. T. esse deberet (3) nec Pontifex olim fuit *Monarcha* Ecclesiæ, quia non habuit potestatem condendi *novas leges*; neque leges latas solus exsecutioni mandabat (4) forma gubernationis, sicut olim, ita etiam nunc, est θεοκρατικὴ. D. Exercitus, ovile, domus, sponsa, quibus Ecclesia comparatur, ab *uno* reguntur. Resp. 1. Ecclesia non est exercitus, ovile, domus, sponsa *Papæ*; sed 2. exercitus, ovile, domus, sponsa *Christi*, qui solus ei cum potestate *propria* præest. E. Tempore Christi, Ecclesia universa visibiliter gubernata fuit ab *uno*, scil. Christo: ergo etiam *nunc* ab uno gubernari debet. Resp. 1. Nec Christus in terris se gessit ut *Monarcha*; sed ut *minister* Matth. XX. 28. Luc. XXII. 27. Joh. XIII. 14. Nec 2. minister proprie fuit, nisi *Judæorum*, seu circumcisionis Rom. XV. 8. Nec 3. quicquam habet ἀνάγκης, eandem Ecclesiam successive diversam habere regiminis formam. E. Ecclesia non potest *propagari* absque *Monarcha*, qui mittat ministros, prædicaturos verbum. Resp. *Potest*, quia Deus mittit Rom. X. 14. Matth. IX. 38. Luc. IX. 49. 50. G. *Quibus rationibus* probatur, Episcopum præesse debere Parochis; Archiepiscopum Episcopis; Patriarcham Archiepiscopis: eisdem etiam probatur Pontificem præesse debere Archiepiscopis. Resp. Nos assumimus: *nullis* rationibus hoc probari potest: ergo &c. H. Necessum est, ut in rebus fidei, omnes fideles *idem sentiant*: sed hoc esse non potest, nisi *unum* habeant summum Judicem. Resp. 1. *Idem* sentiunt in *fundamentalibus*, absque ullo Pontifice. 2. Nec Pontificii omnes *idem* sentiunt, ne de ipso quidem Pontifice suo. Nec 3. fidei unitas per *imperium* hominis; sed per *obsequium* verbi, per Spiritum S. procuratur

Eph. IV. 3. — 8. Hæc sunt Argumenta Bellarmini.

4. An potestas gubernandi sit penes singula cujusque congregationis membra?

XVIII. Quæritur *quarto*, an ex adverso, potestas gubernandi, *omnibus & singulis* Ecclesiæ alicujus particularis membris competat? Brounistæ Angeli, rejecto omni *presbyterio*, singulis cujusque Ecclesiæ particularis membris, *æqualem* potestatem in gubernatione Ecclesiæ tribuunt. Independentes existimant potestatem gubernandi, *radicaliter* esse penes totam quamque congregationem, & singula ejus membra *æqualiter*: & si Ecclesia in veritate & *pace* versetur; totam congregationem præstare subjectum *δεικτικὸν libertatis* ecclesiasticæ; presbyterium verò *auctoritatis*: *utrumque* horum primum esse *subjectum* potestatis ecclesiasticæ. Reformati presbyteriales, *in gratiam* quidem *Ecclesiæ*, potestatem gubernandi à Christo constitutam; sed *soli presbyterio* collatam existimant.

Rationes partis negativæ.

Eo quod 1. cum *omnis* gubernandi potestas à *Christo* derivari debeat, velut à capite; nullæ tabulæ, hujus derivationis in *totam* congregationem factæ, adduci possint. Quod 2. *toti congregationi*, nullibi in Scripturâ, promissus legatur spiritus *ἡγεμονικὸς*, seu dona gubernationi necessaria 1 Cor. XII. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 1 Tim. III. 5. Quod 3. membra *congregationis* nullibi appellentur *κυβερνήσεις*, sicut *præfecti* ecclesiastici 1 Cor. XII. 28. *προεστῶτες* 1 Tim. V. 17. *προϊστάμενοι* Rom. XII. 28. quin potius eis *contradistinguantur*, tanquam *subditi* Act. XX. 28. Heb. XIII. 17. 22. 1 Thess. V. 12. Quod 4. ex contraria sententia, horrenda profluant absurda: v. g. *α*. quod fundamentum ponat *Democratiæ* & *anarchiæ* ecclesiasticæ. *β*. Quod potestas annunciandi verbum, dispensandi Sacramenta, ordinandi ministros, excommunicandi &c. (ut quæ *omnia* sub potestate clavium Matth. XVI. 19. & XVIII. 19. 20. continentur) mulieribus competeret, pueris, fatuis, si modo membra sint Ecclesiæ: *γ*. quod omnis *differentia* inter gubernantes & gubernandos, eoque ipso, *omnis* gubernatio, penitus cessaret.

Rationes partis affirmativae.

Nec video, quid in contrarium, ullâ quidem *φάσει* caussari possint, nisi quod A. Servator potestatem gubernandi conferre videatur *Ecclesiæ* Matth. XVIII. 17. 18. sed non cogitant, per *Ecclesiam* à Christo non aliud intelligi, quam quod Paulus appellat *presbyterium* 1 Tim. IV. 14. seu præfectos Ecclesiæ: quod alias *actores*, in propria causa, *Judices* a Christo constituerentur. B. Quod per istam præfectorum potestatem, Ecclesiæ sua *libertas* periret aut imminueretur, contra Paulum Gal. V. 1. sed non cogitant, per istam præfectorum potestatem, Ecclesiæ libertatem non *tolli aut imminui*; sed *dirigi*, conservari & augeri potius.

Praxis respicit:

Pars practica.

1. Ecclesiam

XIX. Praxis hujus capitis respicit *primo* Ecclesiam, ipsosque ejus præfectos, ut jura Magistratus civilis, ut *nutritii* Ecclesiæ, in ejus exterioribus (quod §. X. repræsentavimus) agnoscant, omnique studio & conatu apud quosvis asserere, eisque inculcare nitantur. Hoc enim 1. *præscribit Servator*, Ecclesiæ caput & Rex Matth. XXII. 21. suoque exemplo præstat cap. XVII. 27. Hoc 2. *Paulus* inculcat, non uno loco Rom. XIII. 1. 2. 1 Tim. II. 2. & Petrus 1 Pet. II. 13. 14. Hoc 3. cedit in *bonum* Ecclesiæ Rom. XIII. 3. 4. 1 Pet. II. 14. ut *vitam quietam ac tranquillam ducat, in omni pietate & honestate* 1 Tim. II. 2. Hoc 4. omninò *necessarium* est, ut vicissim Magistratus, velut nutrix Jes. XLIX. 23. Ecclesiæ *ubera* sua liberalius porrigat Jes. LX. 16. h. e. potestatem suam, promptius impendat emolumentis Ecclesiæ, eoque *ministrum* Ecclesiæ præstet. Jes. LX. 10. Proinde *α*. quasvis *συῤῥάξεις* seu collisiones cum Magistratu civili quam studiosissime evitent Num. XVI. 4. — quod eæ semper vergant in *detrimentum* & exitium Ecclesiæ. Interim tamen *β*. hæc præstent usque ad *aras*, quatenus scil. Magistratus non *hostem* agit; sed *nutritium*, Jes. XLIX. 23. & *ministrum* Ecclesiæ Jes. LX. 10. h. e. quatenus non imperat Deo *adversa* Act. IV. 19.

ejusque praefectos, ut Magistratui justa fideliter praestent.

XX. Praxis *secundo*, respicit *Magistratum* civilem, ut ex adverso, seipsum *nutritium* & ministrum præstet Ecclesiæ, usu potestatis suæ circa Ecclesiam, ejusque *exteriora*, per ea officia, quæ designavimus §. X. Cogitando 1. se ministrum *Dei* esse Rom. XIII. 4. qui, ut omnem suam potestatem, *à Deo* in se derivatam, possideat Psal. LXXXII. 6. Rom. XIII. 1. 4. ita Deo regno ejus promte eam impendere debeat: ut, sicut Deus curat ipsis danda quæ *sua* sunt; ipse vicissim, suâ auctoritate curet *Deo* reddenda, quæ sua sunt Matth. XXII. 21. Cogitando 2. se *membrum* esse Ecclesiæ, qui eodem capite mystico, eisdem privilegiis spiritualibus fruatur, eodem modo pascatur, verbo, Sacramentis &c. ac quivis ejus subditi. Conf. quæ in hanc rem diximus, hujus lib. cap. I. §. §. XLI. XLII.

2. Magistratus, ut se praestent nutritios Ecclesiae.

XXI. Praxis respicit *tertio*, *præfectos* Ecclesiæ, *κυβερνήσεις*, ut *bene præsint* 1 Tim. V. 17. ut præsint *ἐν σπουδῇ*, *cum diligentia* Rom. XII. 8. *in Domino* 1 Thess. V. 12. De quo ex professo monuimus, hujus lib. cap. II. §. XLV.

3. Praefectos Ecclesiae, ut benè praesint.

XXII. Respicit *quarto Ecclesiam*, seu hos qui subsunt & gubernantur in Ecclesiâ, ut *καλῶς προεστῶτας*, *duplici honore* dignos censeant. Quo uno, omnia illa *officia* comprehenduntur, quæ Ecclesiæ præfectis debentur, ab his qui subsunt: de quibus itidem monuimus, libro & capite jam citatis §. XLVII.

4. Ecclesiam, ut praefectis debita officia reciprocent.

THEO-

THEOLOGIÆ THEORETICO-PRACTICÆ,

LIBER OCTAVUS, De Dispensatione fœderis gratiæ.

CAPUT PRIMUM, DE *Dispensatione sub Patriarchis.*

Eph. I. 9. 10.

Dum notum fecit nobis arcanum voluntatis suæ, secundum beneplacitum suum, quod proposuit in sese, ad dispensationem plenitudinis temporum, recapitulandi omnia in Christo; tum quæ in cœlis sunt, tum quæ in terra, in ipso.

Summa ac distributio impofterum dicendorum.

I. Partæ redemptionis *applicationem* diximus, quoad ejus naturam, actus, terminum, beneficia, objectum & media: restat ut dicamus breviter, quoad variam ejus *dispensationem*, quæ aliis *œconomia fœderis gratiæ* designatur, super qua, per aliquot retro annos, in nostro cumprimis Belgio, multum disputatum est. Nos, ubi breviter fuerimus præfati, de natura hujus dispensationis *in genere?* ipsam revocabimus ad quatuor hos periodos, eam scil. quæ fuit sub *Patriarchis*, sub *Mose*, sub *Christo*, & sub *æternitate*; tum *singulis* harum, suas assignabimus peculiares epochas, & epochis curricula, quibus fœdus gratiæ solenniori modo renovatum & amplificatum observatur. Naturam dispensationis, & primam ejus periodum, nim. dispensationem sub *Patriarchis*, hoc capite repræsentabimus, structo contemplationis fundamento, in exegesi pericopes Eph. I. 9. 10.

Pars exegetica.

II. *Penes quam, seposita operosa verborum, ut jacent, dislocatione, hæc quatuor spectabimus, ad rem nostram apprime facientia: nim.*

1. Beneplacitum *Dei*, κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ, Secundum beneplacitum suum, quod præconstituit in seipso. *Descendit* εὐδοκία *ab* εὐδοκέω, *circa cujus verbi genuinam significationem, quam variis multi se torserint, tum ex Budæi commentariis; tum ex Erasmi Annotationibus intelligi potest.* Δοκεῖν *valet* sentire *&* existimare, *& ab eo,* εὐδοκεῖν approbare, conquiescere *&* acquiescere *in re quadam.* Εὐδοκίας *nomen significat* beneplacitum *&* benevolentiam. *Vox nunquam usurpatur in Scripturis de hominibus versus Deum, bene quidem de benevolo affectu hominum versus* homines Rom. x. 1. *Sæpius de affectu Dei versus homines, plerumque de* decreto Dei, *vel quovis, vel benevolo versus suos, Hebræis* רצה *idem fere valet.* Εὐδοκία *&* εὐδοκεῖν, *ubi absolute ponitur, id est, non addita præpositione persona, nomen regente, aut aliqua re simili,* decretum *significat, observante Beza. Et sic hoc loco, sed tale, quod cum affectu* benevolo *versus homines conjunctum est, seu decretum* electionis, *ita gratuitum &* liberum, *ut ejus rationem aliquis alteri reddere non teneatur* Luc. XII. 32. Rom. XV. 26. 27. *& alibi. Hujus origo adjicitur:* ἣν προέθετο, quam præconstituit, *seu* præconcepit, *scil. ab æterno, velut* normam, *ut fœderis gratiæ: sic omnis omnino negotii de salute nostra, quod significatum Apostolus vult, præmissa vocula* κατὰ secundum.
2. Arcanum, *seu* mysterium voluntatis suæ, τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ. μυστήριον *vulgata reddit per* Sacramentum, *& sic Grotius ex Tertulliano. Proprie sonat* consilium arcanum. *Intelligi per illud*

potest,

potest, vocatio gentium Rom. XV. 25. Eph. III. 9. Col. I. 26. 2 Tim. I. 10. &c. *Hoc loco mysterium* Euangelii Eph. VI. 19. *seu* fœderis gratiæ, *quatenus illud promulgatum in Euangelio*, *cujus* norma, *procul dubio*, *est* decretum *electionis*, κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ. *Est istud* fœdus gratiæ, *æternum arcanum* voluntatis, *seu pura puta* gratiæ *divina*.

3. Promulgationem *hujus mysterii*, *seu fœderis gratiæ*: γνωρίσας ἡμῖν, notum fecit nobis. Γνωρίσας, *scil. arcanum fœderis gratiæ consilium*, *de peccatore*, *per mortem filii sui redimendo*, *quod absconditum fuit à temporibus seculorum h. e. ab* æterno, *quippe quod abdiderat*, *seu* præstituerat in seipso, *usque ad lapsum peccatoris*: *quod profundo silentio ab orbe condito involverat*, *respectu omnium gentilium*, *usque ad filium manifestatum in carne*: *quod respectu etiam Judæorum*, *obvelaverat tot umbris ceremoniarum*. *Hoc tandem notum fecit*, *tum voce filii sui*, *soli Judeæ*, *tum voce Apostolorum suorum*, *toti mundo* Matth. XXVIII. 19. *Sic notum fecit* nobis ἡμῖν *h. e. mihi Paulo primum*, *tum & vobis Ephesiis*, *per me*.

4. Dispensationem *fœderis gratiæ*: ad dispensationem plenitudinis temporum, *ut in eis* recolligerentur omnia &c. *Est in his*

A. Tempus *dispensationis*, *seu dispensationi impendendum*, *nim.* πλήρωμα τῶν καιρῶν. Καιρὸς *Gratis notat*, *non tempus* quodvis, *sed* oportunum, *aptum negotio*, Marc. I. 13. Matth. XIII. 30. Act. XIV. 7. *Scil. pro ratione temporis*, *loci aliarumque circumstantiarum*, *convenientium negotio præsenti*. *Hinc vulgata & Beza* Eph. VI. 18. *dum tempus* commodum *est nobis*. *Item* Col. IV. 5. τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι, tempus *oportunum* redimentes. *Ut significetur dispensationem istam factam fuisse pro natura & constitutione temporum*, *seu pro ætate & captu Ecclesiæ in singulis temporibus*. *Alibi* πλήρωμα τοῦ χρόνου *memoratur* Gal. IV. 4. *eodem sensu*, *nisi quod ibidem tempus nativitatis Christi determinate notetur*. Πλήρωμα τῶν καιρῶν plenitudo temporum, *est tempus plenum*, *quod ad metam suam perductum est* Act. II. 1. Ezech. V. 2. Dan. X. 3. *sonat item* maturitatem *temporis*, *seu tempus* maturum. *Grotius existimat*, *respici hic ad hebdomadas Danielis*, *vel potius ad quatuor Regnorum tempora*. *Possint ergo*, *per plenitudinem temporum*, *duo intelligi*: 1. *tempus adventus Christi* Gal. IV. 4. *ut sic significetur*, *tempora priora fuisse tempora incompleta*, *immatura*, *sub quibus Ecclesia fuerit*, *quasi sub ætate immatura*, *sub infantia & adolescentia*, νήπιοις Gal. IV. 1. *usque ad adventum Christi*, *velut ætatem ejus virilem*. *Sic Apostolus omne tempus gratiæ dispesceret in* non plenum, *seu immaturum*, *sub quo fuerit Ecclesia ante Christum*; & plenum, *id quod venerit per adventum Christi*: *quod coincidit cum distributione temporum*, *in* Vetus & Novum *Testamentum*. 2. *universa temporum series*, *à mundi hujus initio*, *usque ad ejus exitium*, *quando omnes* καταντήσωμεν — εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι, perveniamus — in virum perfectum (*seu adultum*) in mensuram staturæ plenitudinis Christi Eph. IV. 13. *Utpote per quam* temporum plenitudinem, omnia recapitulata sunt per Christum, seu in Christo.

B. Dispensatio, *seu gubernatio plenitudinis temporum*. Εἰς οἰκονομίαν, ad dispensationem. Οἰκονομία *descendit ab* οἶκος & νέμω distribuo. *Et* οἶκος *hic metaphorice notat* Ecclesiam, *quæ exserte appellatur* domus *seu familia* Dei 1 Tim. III. 16. *Huic dum sua necessaria suppeditantur*, *pro ratione status & ætatis porriguntur*, *œconomia nascitur*, *seu* gubernatio *Ecclesiæ*; *quæ beneficia fœderis gratiæ*, *pro captu ætatis erogantur Ecclesiæ* 1 Cor. IX. 17. Eph. III. 2. Col. I. 25. 1 Tim. I. 4. *Est enim* οἰκονομεῖν, *penum asservatam distribuere in domesticos* Luc. XVI. 2. — *Manet ergo*, οἰκονομίαν *non esse nisi dispensationem promissionum fœderis gratiæ*, *quæ alio nomine* Testamentum *dicitur*, *quatenus fit per mortem testatoris Christi*, *seu futuri*, *seu præsentis*.

C. Opus *hujus dispensationis* ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς — recapitulare omnia in Christo &c. *Est hic*

א. Actus dispensandi, ἀνακεφαλαιώσασθαι, *est* instaurare, recolligere, recapitulare, *in unam summam seu* κεφάλαιον *religere*. *Metaphora sumta*, *vel à Rhetoribus*, *qui prolixe dicta tandem breviter complectuntur*; *vel potius à militibus*, *qui dispersi*, *ad unum caput colliguntur*, *sicut* ἀποκεφαλαιοῦν, *est caput à corpore separare*; *ita* ἀνακεφαλαιοῦν, *est eidem corpori redunire*. *Ut* priore *sensu sit omnia quæ sparsim*, *sub variis umbris & figuris*, *dicta sunt sub V. T. breviter complecti in Christo*: *seu potius* posteriore, *omnia dispersa in unum caput denuo colligere Conf.* Jes. LIII. 6. *Ut notet*, *tum* unionem *cum Christo*; *tum* communionem *omnium ejus opum beneficiorumque* 1 Cor. I. 30.

ב. Objectum *dispensationis*, *seu recapitulationis*, *quod proponitur*, partim collective, *voce* omnia, τὰ πάντα, *seu* omnia illa. *Ut intelligantur*, vel *omnes creaturæ*, *quæ per peccatum vanitati subjecta sunt* Rom. VIII. 20. *quæ etiam renovanda dicuntur*, *ibid.* & 2 Pet. III. 13. *Hæc autem hoc loco comprehenduntur tantum ex consequenti*, & *per accidens*, *non per se*; *vel*

omnia

omnia νοερὰ, intellectu *prædita*, *τὰ πάντα*, *pro τοὺς πάντας*, *omnia illa*, *quibus autem divulsis & distractis*, *ipse Christus*, *in unum corpus colligendis*, *à Patre missus fuit*: *vel potius*, *omnes* electos, *sive fideles*, *tam ex Judæis*: *quam ex gentibus*, *quos antea dispersos ac dissipatos*, *velut per deserta vanitatis*, *erroris*, *impietatis & idololatriæ*, *innuit à Deo recollectos esse sub uno capite*: partim distributive, *nim. quæ sunt* 1. in cœlis. *Quibus multi*, *per multa sententiarum divortia*, *Angelos intelligunt*, *utpote quorum Christus* caput *sit*, *quos ipse reconciliaverit*, *non quidem Deo*; *sed hominibus*, *a quibus per peccata fuerint alienati*. *Rectius intelliges beatas fidelium mortuorum animas*. *Et quamvis illæ jam tum collectæ fuerint in cœlo*; *non tamen olim dispersa per peccatum*, *recollecta*, *& restituta sunt*, *nisi per Christum venturum*.

2. Fundamentum *dispensationis*, *ἐν τῷ Χριστῷ* in Christo, *ἐν αὐτῷ* in ipso. *Hoc est*, per *Christum*, *velut auctorem*; sub *Christo*, *velut duce*; in *Christo*, *velut capite*, *ut notetur omnium unio cum Christo*, *velut membrorum cum capite* 1 Cor. XII. 12. 13. *à qua omnis communio beneficiorum in peccatorem redundat* 1 Cor. I. 30. 2 Cor. I. 20.

Pars Dogmatica.

Deus, pro diversa temporum ætate, diverso modo dispensavit gratiæ fœdus.

III. Ex quibus patet, quod Deus, pro diversa temporum ætate, usque ad ejus *πλήρωμα*, mysterium fœderis gratiæ, in Ecclesia promulgaverit, ejusque beneficia diversimode dispensaverit. Hinc *πολυμερῶς per multas partes* (seu distributiones) *καὶ πολυτρόπως variis modis*, *locutus* dicitur, *πάλαι τοῖς πατράσιν olim*, (ab initio, ut refert Syrus) *Patribus* (scil. sub V. T.) quando *ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων*, *ultimis diebus hisce*, scil. N. T. nobis *locutus est in filio*. Heb. I. I. Scil. ut Paterfamilias, pro diversa domesticorum suorum conditione & ætate, necessaria promit & dispensat. Hujus ergo sapientissimæ dispensationis indolem ut distinctius assequamur, omnemque confusionem, nostro tempori tam familiarem, felicius declinemus; ordo ille, quem in textu Apostolus servat, paulo distinctius repræsentandus nobis veniet.

Circa hanc dispensationem 4. consideranda:

1. Decretum electionis, ut basis & norma.

IV. *Primo* igitur cogitandum hic occurrit, *beneplacitum voluntatis divinæ*, *quod proposuit in sese*. Hoc est decretum æternæ *electionis*, quo Deus sibi proposuit, gloriam suæ *misericordiæ* illustrem facere, per peccatorum quorundam æternam & gratuitam beatificationem Rom. IX. 23. Hoc variis appellationibus in Scripturis quidem designatur: v. g. *ἀμετάθετον τῆς βουλῆς Θεοῦ* Heb. VI. 17. *προορισμὸς* Rom. VIII. 29. 30. Eph. I. 5. *πρόθεσις* Rom. VIII 28. *ἐκλογὴ* Rom. XI. 3. 5. *βουλὴ τοῦ θελήματος* Eph. I. 11. sed nullibi, quod sciam, electio ista in Scripturis appellatur *testamentum*: eo quod vocem istam, designandæ *dispensationi* fœderis gratiæ, Spiritus S. in Scripturis destinarit. Hoc igitur beneplacitum voluntatis divinæ, hæc *electio*, basis est & norma omnis sequioris negotii de salute peccatoris, à quo Apostolus dicit *arcanum voluntatis*, scil. de salute peccatoris, factum esse *κατὰ τὴν εὐδοκίαν, ἣν προέθετο ἐν ἑαυτῷ*. *Secundum beneplacitum illud*, *quod præstituerat in seipso*.

2. Fœdus gratiæ

V. *Secundo*, cogitandum hic *mysterium voluntatis*, de salvatione peccatoris, seu fœdus gratiæ. Cum enim, propter peccatum, Deo integrum jam *tiæ*, ut non esset beatificare *peccatorem*; ab æterno *consilium pacis* coiit inter Jehovam Patrem & Filium suum Zach. VI. 13. de tollendo peccato: in quo filius *spiritu æterno seipsum obtulit* pro peccatore Heb. IX. 14. *voluntatem* Dei facturus Psal. XL. 8. 9. cum Heb. X. 5. *animam suam* positurus in אשם, seu sacrificium pro peccatis Jes. LIII. 10. eoque universam omnium electorum peccatorum causam, simul & semel in se derivavit, & sic *expromisit*: Pater expromissionem istam filii sui *accepit*, eique vicissim *præmium* addixit Jes. LIII. 11. ut *videret semen*, *prolongaret dies*, *& in ejus manu voluntas Domini prosperaretur*. Et hinc emersit *fœdus gratiæ*, inter Deum & Christum *mysticum* (h. e. inter ipsum & ejus semen, seu membra) super restitutione peccatoris electi: quo Deus *promittit*, Christo quidem, si voluerit causam peccatorum in se suscipere, animamque suam præstare אשם, seu satisfactionis *precium*; se præstitum pro peccatoribus, *accepturum*, & *opus Domini in manu ejus prosperaturum*; peccatoribus vero electis, se ipsis peccata condonaturum, si se viva *fide*, pro summo *fine* suo, & filium suum, pro unico suo *Mediatore* voluerint recipere: filius pro se quidem *promittit* Deo, se satisfacturum pro peccatoribus, &c. & *restipulatur* sibi promissa à Patre; *peccatores* autem electi in Christo capite *promittunt* stipulata, & *restipulantur* sibi promissam remissionem, & beatitudinem æternam, pro qua promissione futurâ, Christus se vadem præstat & sponsorem. Ex hac *ὁμολογίᾳ*, *reatus* omnium electorum, propter satisfactionem, ex promissione infallibiliter *futuram*, ab ipsis simul & semel *tollitur*, & in Christum derivatur: quando interim reatus iste in *Christo* tantisper *manet*, dum promissam satisfactionem actu præstiterit. Hactenus fœdus gratiæ est *æternum*. Habet hoc fœdus etiam rationem & essentialia *testamenti*: (1) *testatorem* Christum Heb. IX. 14. 18. (2) immutabilem *dispositionem* de futura *hæreditate* æterna Heb. IX. 15. Matth. XXV. 34. (3) *posteritatem*, cui hæreditas destinetur, qui di-

ut argumentum dispensationis.

cuntur *heredes & coheredes Christi* Rom. VIII. 17. Gal. IV. 7. (4) *tabulas* scriptas, earumque *publicationem* in verbo, huc tradito Rom. XV. 4. ut sit q. *liber testamenti* Exod. XXIV. 7. (5) *ratificationem*, partim *fundamentalem*, in *morte* testatoris Heb. IX. 15—18. partim *instrumentalem*, in *sigillis* utriusque testamenti. Ut non inepte fœdus *testamentale*; & ex adverso, *testamentum* fœderale dici queat. Et *testamentum* quidem est, respectu solius promissionis, quam Deus in fœdere, electis præstat: *fœdus* autem, quatenus conditionem vicissim stipulatur ab eis, ejusque præstandæ promissionem reciprocam ab eis accipit.

3. Fœderis dispensandi promulgatio in Euangelio.

VI. *Tertio* cogitanda hic fœderis hujus notificatio: *notum fecit nobis mysterium voluntatis suæ* Eph. I. 9. Cum enim, sicut diximus, à peccatoribus electis Deus stipuletur *fidem* in se & Christum, ut sponsorem suum; necessum fuit, ut fœdus illud, cum stipulata sua conditione *notificaretur*, & ad præstandam conditionem à se stipulatam, electi *invitarentur*. Et hoc Deus præstat in *Euangelio*. Quod proinde duo complectitur, nim. 1. *ipsum fœdus* gratiæ, electorum nomine, ab æterno in Christo capite factum, & 2. ejus *promulgationem* notificationemque. Et in hoc est fœdus *temporale*, quatenus coit cum ipsis electis.

4. Fœderis promulgati varia dispensatio, per testamenta duo.

VII. Tandem *quarto*, hic considerandа venit, fœderis hujus, per πλήρωμα τῶν καιρῶν, diversa *dispensatio*: qua, pro ratione diversæ ætatis Ecclesiæ, *infantilis*, *juvenilis & virilis*; Deus, pro sua sapientia, pacta præstat seu *dispensat*. Hæc autem *dispensatio*, quia bona fœderis, non nisi intercedente *sanguine*, seu typico, seu vero, præstat; *testamentum*, & bona promissa, *hereditas* appellantur. Proinde testamentum non est, nisi *fœderis gratiæ dispensatio*, quatenus nititur *morte testatoris*; & duo hæc complectitur ipsum *fœdus* gratiæ, & ejus varios dirigendi & exsequendi *modos*: quatenus, & conditio per fœdus à nobis stipulata, fides; & bona fœderis, ad præstitam fidem promissa; Mediatore fœderis nituntur, aut tanquam dudum *præstito*, & solutione facta; aut adhuc *præstando* & satisfacturo. Hinc fœderis gratiæ duo nascuntur *testamenta*, vetus & novum, quibus universum πλήρωμα τῶν καιρῶν exhauritur: plurium enim testamentorum Scriptura nullibi meminit.

Testamentum vetus dispensat fœdus gratiæ, sub Mediatore exhibendo.

VIII. *Vetus* ergo testamentum, quo fœdus gratiæ dispensatur, per Mediatorem adhuc in carne *exhibendum*; ortum cepit à πρωτευαγγελίῳ paradisiaco, immediate post violatum fœdus naturæ Gen. III. 15. duratque usque ad Mediatorem *exhibitum*, & satisfactionem ab eo præstitam. Sub hoc testamento, Ecclesia duobus modis considerari debet, ut *heres*, & ut *infans* Gal. IV. 1. — Ut hæres fuit *libera*, ut infans, modo quodam *servilis*. *Ibid.*

Veteris testamenti duæ illustres epochæ.

IX. Hujus dispensationis duæ observantur illustres epochæ, (indigitante Apostolo Rom. V. 13. 14.) scil. dispensationis sub *Patriarchis*, & sub *Mose*: quod sub posteriore, egregia facta fuerit dispensationis *alteratio*, de qua suo loco. Utrique tamen epochæ idem fuit gratiæ fœdus, eadem religio & fides, idem cultus, tum *moralis*, tum *ceremonialis*: scil. quoad *essentialia*, quatenus non modo eædem virtutes, & vitia moralia, præseribi, reprehendi & viguisse passim observantur, quæ lege decalogica diriguntur; licet natura, & viva tantum voce, à Patriarchis θεοπνεύστως inculcata: sed etiam idem cultus *ceremonialis*, quoad ipsam ejus *essentiam*. Viguisse enim sub hac epochâ, immolationes & *sacrificia*, exemplis Caini & Abelis, Noachi, Abrahami, Jacobi &c. apud omnes indubitatum est. Atque hæc religionis identitas mihi in causa videtur fuisse, quod Moses in distincta repræsentatione capitum, parcior deprehendatur, eo quod præsupponat, quæ fuerint, eadem esse cum his, quæ jam scripta Israëlitis à se tradantur. Interim sub hac epocha, politia Ecclesiæ videtur fuisse magis *rudis* & *laxa*, velut in *infantia*: tot visibiles *Ecclesiæ*, quot familiæ piorum: *ministerium* perpetuo fere extraordinarium in Patriarchis, nisi quod sub horum ephoriâ, Patres familiarum, & forte etiam *primogeniti*, jus videantur habuisse sacra quædam administrandi, ut ministri *ordinarii*; secundum illam directionem, quam accipiebant à Patriarchis.

Quælibet epocha sua sibi habet peculiaria curricula.

X. Quælibet harum epocharum, rursus sua habuit distincta *curricula*, in quibus fœdus gratiæ, egregie *renovatum* & *amplificatum* observatur. Sic in epochâ Patriarcharum, tria numeramus distincta curricula: 1. à πρωτευαγγελίῳ ad Noachum. 2. à Noacho ad Abrahamum. 3. ab Abrahamo ad Mosen; & in singulis horum, peculiaris quædam constitutio, aut renovatio & amplificatio fœderis gratiæ: quatenus Deo visum, quasi pro annorum convenientia, ab imperfectiore paulatim eniti in perfectius, & primo magis *generaliter*, rudius & obscurius, dein magis *distincte*, clare & perspicue, fœderis hujus mysteria aperire. Omnium enim obscurissime & imperfectissime fœdus gratiæ promulgavit, in prima promissione *seminis muliebris* Gen. III. 15. 16. tum paulo clarius idem patefecit Noacho, addita etiam exserta *fœderis* nominatione & Sacramento. Vide sis Gen. IX. 9. 10. 11. 12. & adhuc clarius, super fœdere gratiæ, egit cum Abrahamo, adjecta ei pro sigillo, circumcisione Gen. XVII. 2. 7. 10. prout successu hujus meditationis distinctius apparebit.

Epochæ Patriarchalis tria curricula.

Primum epochæ patriarchalis curriculum, ab Adamo,

XI. *Primum* ergo, epochæ patriarchalis *curriculum*, fluit à condito mundo, usque ad ejus destructionem sub Noacho. In quo se nobis offert 1. Ecclesiæ *fundatio*, procurata, partim creatione protoplastorum, Adami & Evæ, & in ipsis, totius Ecclesiæ futuræ Act. XVII. 26. *partim* con-

fœde-

usque ad Noachum. fœderatione, quâ in ipsis, velut in communi principio, radice & capite, cum toto genere humano, adhuc futuro, fœdus iniit, omnimodamque beatitudinem promisit, sub conditione perfectae obedientiae, propriis viribus praestandae Gen. II. 16. 17. cum Rom. V. 12. De his, suis locis ex professo egimus. 2. Ecclesiæ *corruptio*, per violationem fœderis recens initi, de quâ Gen. III. — cum Rom. V. 12. — hanc itidem suo loco diximus. 3. Prima Ecclesiæ corruptæ *restauratio*, per constitutionem & promulgationem *fœderis gratiæ* Gen. III. 15. cujus naturam generaliter exegimus, & peculiariter omnia fœderis essentialia in his verbis latere demonstravimus lib. V. cap. I. §. 2. 3. Quo sensu appellari possit periodus promissionis. Quibus proinde continetur, non nuda quædam promissio; sed promulgatio *fœderis gratiæ*, utpote quâ Deus non tantum promittit bona fœderis gratiæ; sed & stipulatur conditionem præstandam. Proinde licet hoc curriculum, quin & universa epocha patriarchalis, non inepte dicatur periodus *promissionis*, ab eo, quod *semen mulieris*, seu Mediator fœderis gratiæ; hic *promissus* tantum sit, non *præstitus*: attamen *contradistincte* ad epocham Mosaicam, ut quæ legem sibi peculiariter habuerit, non recte periodus *promissionis* appellari potest: quia, sicut epocha Mosaica *promissionem* habuit, sibi communem cum epochâ patriarchali; ita & patriarchalis, *legem* seu conditionem fidei, legem item moralem, imò & ceremonialem, sibi communem habuit cum Mosaicâ: licet dispensatio legis, tam moralis, quam ceremonialis, fuerit admodum diversa. Fœdus enim obtinere non potest, ubi non est *promissio* & *stipulatio* mutua.

Status Theologiæ sub fœdere legali. XII. Antequam autem progrediamur, ad dispensationem fœderis *gratiæ*, operæ pretium erit, quo universalem omnium temporum analogiam & Ecclesiam habeamus in promtu, repræsentare breviter statum Theologiæ, sub fœdere legali, & eo quidem magis, quia Socinus cum suis, ut habeat, hominem cum nulla *justitia originali*, seu cum nullâ rerum theologicarum cognitione fuisse conditum, adeoque nullam quoque peccato perdidisse, ac proinde, nullum quoque dari peccatum originale, liberumque ejus arbitrium, penitus manfisse illæsum, ad præstanda, citra ullam regenerationem conversionem, quævis *Spiritualia* sibi à Deo præscripta: statuit eum fuisse quasi infantem, qui nec Deum, nec se, nec uxorem, nec bonum aut malum, quin nec se nudum esse cognoverit, ac proinde quasi fungum, imò quasi atheum oberrasse. Vid. Socin. *de statu primi hominis* cap. IV. p. 119. & 147. & Smalc. *de vera deitate Filii* cap. VII. pag. 2. Status generalis. Operæ pretium inquam erit Theologemata hujus periodi brevibus repræsentare. Habuit ergo sub hac periodo, homo universam Theologiam *naturalem*, quæ nobis impræsens suppetit, omniaque ea ad quæ recta ratio, abstractâ omni revelatione, jam pertingere potest, eo quod dicatur creatus ad *cognitionem*, ad imaginem ejus qui condidit ipsum Col. III. 10. ad cognitionem, non qualemcunque; sed ad imaginem sui Creatoris, seu ad cognitionem Dei & rerum divinarum, in qua nobis consistit Theologia, detractis tantum omnibus illis, quæ respectum gestant ad peccatum præsens, & ad Mediatorem, ejus peccati omniumque ejus corollariorum averruncatorem. Et quanta est illa Theologiæ pars, quæ ope solius naturæ à nobis perspicitur, si cumprimis conferas, primi hominis rationem multo fuisse perspicaciorem nostra, quæ per peccatum obtenebrata fuit. Habuit igitur omnem istam Theologiam, tam quoad *credenda*; quam quoad *facienda*, idque ut ejus ope potuerit consequi vitam æternam. In specie, habuit 1. doctrinam & peritiam vivendi Deo h. e. in gloriam ejus, & secundum voluntatem ejus, juxta *πολυθρύλλητον*: *fac hoc & vives* Levit. XVIII. 5. Ezech. XX. 11. Rom. X. 5. Sed absque Christo, quo tum temporis necdum indigebat. In hoc autem consistit natura Theologiæ nostræ. Specialis, quoad credenda & facienda; Habuit 2. *verbum Dei*, ad quod vitam suam componeret: loquebatur enim ipsi Deus, ac vivendi rationem præscribebat Gen. II. 16. 17. licet non scriptam. Proinde, Theologiam habebat, non *naturalem* tantum; sed insuper *revelatam*, non tantum in præcepto *positivo*, de non manducando fructum arboris prohibitæ, sed etiam in Sanctificatione Sabbathi Gen. II. 2. cum Exod. XX. 8. 9. 10. 11. de conjugio Gen. II. 18. 21. 22. 23. 24. de horticultura. Ibid. vs. 15. aliisque. Habuit 3. *Fidem*, qua non tantum *Deo* sibi loquenti, ut veraci credebat Gen. III. 1. sed etiam *in Deo* fiduciam habebat futurum, ut promissa de vita potiunda obtineret, si obsequeretur Gen. II. 17. Quamvis non in Christum velut Mediatorem, sibi tum temporis necdum necessarium. Habuit 4. cognitionem Dei, ut Creatoris ac Domini sui, infinitum potentis, sapientis, boni, perfecti. Fuit scil. *τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ*, non minus *φανερὸν ἐν αὐτῷ*, nec minus ei saltem Deus istud *ἐφανέρωσε*, quam ex cæcatis Philosophis gentilibus; nec minus invisibilia Dei, à creatione mundi, ex factis intelligibilia, scil. æternam ejus potentiam & deitatem, lynceis suis oculis potuit perspicere, quam sapientes illi Philosophi Rom. I. 19. 20. Habuit 5. cognitionem S. S. Trinitatis ex Gen. I. 1. & imprimis ex vs. 26. *Faciamus hominem ad imaginem nostram*: & ni habuisset; fuisset sane, pro innocente, atheus, ut qui istas personas, quae verus Deus erant & sunt, non agnoverit, nec coluerit. Habuit 6. cognitionem operum divinorum: nominatim *creationis* jamjam recens factae Gen. I. — Habuit 7. cognitionem sui ipsius, velut gestantis imaginem Dei, quam Apostolus ponit in cognitione ejus qui creaverat eum, & tali quidem, ad quam nos renovari vult

vult Col. III. 10. Habuit 8. cognitionem *Providentiæ* divinæ, tam physicæ seu *generalis*, qua observabat, Deum creata omnia conservasse hactenus, & in suos fines destinasse Gen. I. 14. *sunto luminaria in expanso — ad dividendum inter diem & noctem, & sint in signa temporibus:* quam moralis seu *specialis*, illius quæ occupatur circa *rationales* creaturas, velut tales, qua protoplastis præscribebat officia, idque sub comminatione pœnæ, si illa negligerent, & promissione mercedis, si perfecte præstarent Gen. II. 16. 17. Habuit 9. cognitionem fœderis *legalis*, ex quo sibi certo polliceri poterat vitam æternam, ex quo Deum agnoscebat pro supremo suo Domino, & legislatore, seque ejus subditum, cui obstrictus esset ad obedientiam, toti legi naturali præstandam Gen. II. 16. 17. juxta ea quæ ex professo diximus lib. III. cap. XII. Habuit 10. ex eo cognitionem peccati, quoad ejus naturam & consectaria omnia, reatum & pœnam, atque etiam præmii, vitæ omnimodæ, si obsequeretur legi Gen. II. 17. Habuit 11. cognitionem Sacramentorum, pro naturâ fœderis legalis, & pœnæ *mortis*, in arbore scientiæ boni & mali, si eam violaret; & *mercedis* vitæ, in arbore vitæ, si legem observaret Gen. II. 9. Habuit 12. cognitionem glorificationis, quæ sibi immineret ex obedientia, legi divinæ, præstita, in vita omnimoda naturali, spirituali, æterna, quam tum temporis possidebat, & quæ ei continuanda erat, ex promissione divina, si obsequeretur. Et hæc præcipua sunt hujus periodi *θεολογήματα*, quæ cognoscenda spectant, deficientibus eis tantum, quæ ad nostram Theolo-

Quoad facienda. gium pertinent ex peccato & Mediatore, qui peccatum ejusque consectaria averruncaret. Quantum ad ea *θεολογήματα*, quæ *agenda*, seu observantiam spectabant: habuit 13. cognitionem omnium illorum officiorum generaliter, quæ sibi incumbebant, ex præscripto divino, & præstito dudum, & præstando adhuc, quatenus, ex tenore fœderis gratiæ, Deum agnoscebat pro supremo suo Domino & Legislatore, seque pro subdito ejus, qui ei obstrictus esset, ad universale ejus obsequium, in quo professio erat universalis observantiæ. Habuit 14. cognitionem omnium eorum officiorum, quæ spectant ad Religionem, seu ad *cultum* Dei, illum nominatim, qui fluit ex *natura* Dei, per officia illa, quæ nobis præscribuntur in primo Decalogi præcepto, nim. ut Deum agnosceret, diligeret, in eo spem & fiduciam suam collocaret, ut eum revereretur, ei se submitteret, ei obediret, aliaque id genus, quæ fundamentum habent in existentia & natura Dei, utpote quæ philosophis gentilibus cæcutientibus, nota erant ex dictatura solius rationis Rom. I. 21. & II. 14. 15. Habuit 15. cognitionem cultus alicujus divini *instituti*, qui pendet ex mero præscripto & beneplacito divino, qualis apparet, non tantum in observatione legis positivæ, de non gustando fructu arboris vetitæ; sed etiam in sanctificatione Sabbathi Gen. II. 2. quam procul dubio, sociato cultui debebat impendere. Habuit 16. cognitionem particularem omnium officiorum, quæ ad cultum istum institutum pertinebant, ne scil. sibi cultum aliquem ipse *imaginaretur* aut fingeret per *ἐθελοθρησκείας*, proscriptam in secundo præcepto. Habuit 17. cognitionem *modi*, quo circa illa officia cultus instituti occupari deberet, scil. devotione & reverentiâ, utpote quæ natura illorum officiorum exigebat, ex eo quod *nomen* Dei sibi quasi inscriptum gererent, & sanctitatem quandam sibi collatam gestarent. Habuit 18. cognitionem temporis alicujus fixi, quo officia cultus istius instituti peculiariter exerceret, in sanctificatione Sabbathi, quod in hanc rem, Deus sanctificaverat Gen. II. 2. Et sic habuit cognitionem eorum officiorum, quæ ad cultum Dei spectabant, juxta priorem Decalogi tabulam. Quantum ad posteriorem tabulam, habuit 19. cognitionem eorum officiorum, quæ ad *justitiam* spectant, seu relationem gestant ad proximum, quæque ipsi, ex præscripto divino debentur, eo quod non tantum doceat, eum conditum fuisse, cum sanctitate, & *justitia*; sed ipsa illa officia fluant ex *natura* hominis, quatenus gestat imaginem Dei, & justitiam originalem. Ista autem *justitia*, sub hoc statu, se explicatura fuisset 20. primo circa *honorem* proximi, quo dignitatem & excellentiam, quam in eum Deus contulisset, homo agnosceret & convenienter testificaretur, juxta quintum Decalogi præceptum scil. reverentia, amore, obsequio, fidelitate. Fuisse enim futuram sub hac periodo, aliquam hominum & statuum subordinationem, saltem quoad statum *domesticum* (de statu politico & Ecclesiastico, num futura fuisset aliqua subordinatio, cum scriptura hic sileat, nihil possumus certo pronunciare) satis apparet ex subordinatione conjugum inter se, & liberorum versus parentes, ex qua emergunt officia, tum *præfectorum* versus sibi subjectos, in amore, sustentatione, defensione, directione, ex quibus *præfecti* se gerunt ut parentes, & honore dignos; & *subjecti* velut filios. 21. *Secundo* circa *vitam* proximi, eam pro virili conservando & refocillando, juxta sextum præceptum. 22. *Tertio* circa conjugium proximi, illud illibatum præstando, *extus* quidem, absque ullo adulterio, fornicatione aliisque id genus; intus autem absque illis impuris cogitationibus cupiditatibusque, quod appareret, vel ex eo, quod Deus uni marito, unam tantum uxorem sociaverit Gen. II. 18. 21. 23. 24. cum Matth. XIX. 5. 6. 7. Eph. V. 31. ex quo patet, non licuisse homini plus quam unam uxorem appetere. 23. *Quarto* circa hominis *fortunas*, si quæ forte sub hac periodo futura fuisset bonorum proprietas, de quo,

quo, silente Scriptura, nihil possumus determinare. 24. *Quinto*, circa veracitatem, qua homo circa proximum se gereret, ingenuè, absque omni dolo, & mendacio, quæ apparet analogice, in conflictu Satanæ cum muliere Gen. III. f. 2. 3. Tandem 25. circa αὐτάρκειαν, qua homo ita acquiesceret, in forte sibi a Deo collata, ut hilum proximi perversâ concupiscentia non appeteret, imò proximi bonis non minus gauderet, quam propriis. Sic breviter delineavimus statum Theologiæ, sub periodo integritatis, circa quam Scriptura admodum parca est, non ideo tantum, quod hæc periodus tam brevis fuerit, quippe per paucas tantum horas durans, juxta plurimos, saltem per paucos dies, juxta alios; sed etiam, quod plerorumque horum cognitionem homo habuerit per naturam, qua opus legis gestabat inscriptum cordi suo Rom. II. 14. 15. atque insuper, quod eadem officia homini sub sequiore fœdere *gratiæ* fuerint communia, & hinc per Prophetas & Apostolos distinctius postmodum fuerint explicata. Hactenus status Theologiæ.

Status Ecclesiæ sub integritate.

XIII. Quantum ad statum Ecclesiæ sub hac periodo, si per Ecclesiam, ex suo etymo, intelligas cœtum evocatorum ex mundo; frustrà hîc quæres Ecclesiam, cum Ecclesia & mundus unum prorsus & idem fuerit, & futurus fuisset, si homo in sua integritate perstitisset: si vero per Ecclesiam intelligas consociationem hominum ad cultum publicum; apparere illa videtur, in sanctificatione Sabbathi, quæ cultum sociatum videtur implicare. Saltem ea fuisset immunis ab omni hæresi, schismate, discordia, persecutionibus & id genus aliis, in perfecta unitate fidei, sanctitate morum, & concordia animorum, perdurans, quam si vidisses, repræsentare tibi potuisses Jerosolymam cælestem, e cælo descendentem Apoc. XXI. 1. 2. aut Ecclesiam triumphantem, *μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ῥυτίδα ἤ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἁγίαν καὶ ἄμωμον quæ non habeat maculam aut rugam aut simile quid; sed sanctam & immaculatam* Eph. v. 27.

Ecclesiæ propagatio, sub primo curriculo periodi Patriarchalis.

XIV. Ab hoc igitur diverticulo, in viam regrediemur, seu ad dispensationem fœderis gratiæ, sub primo curriculo Patriarchali. Incidunt in illud Ecclesiæ natalia, non tantum per creationem; sed etiam per constitutionem fœderis gratiæ, qua semen mulieris discriminabatur a semine serpentino, & facta est istius fœderis promulgatio pariter & dispensatio, suæ ætati congruens, h. e. crassior & rudior, protoplastis tamen, seu ex reliquiis violatæ & deperditæ primævæ sapientiæ; seu ex succedente per regenerationem, seu ejus renovatione, per novam illuminationem: seu per vivam Creatoris expositionem; seu ex θεοπνευςίᾳ, fatis procul dubio perspicua, & ad posteros propagabili, & propagata etiam generatione Caini & Abelis, prout ex eorum sacrificiis, seminis promissi calcaneum conterendum figurantibus, atque etiam ex vestitura hominis (juxta plurimos, tam ex antiquis; quam ex recentioribus) per pelles sacrificiorum, videtur colligi posse, ut quæsitis ambagibus ortum sacrificiorum, aliunde quam ab institutione divina, eorumque usum liberum, fingere non teneamur. A nativitate Caini & Abelis, genus humanum mox secessit in duas civitates, seminis scil. *muliebris* & serpentini, & utriusque statim etiam sese prodidit implacabilis inimicitia, juxta statutum Dei Gen. III. 15. conatusque seminis serpentini, ad tollendum e medio semen mulieris, quando Cain Abelem fratrem causa sacrificii melioris exstinxit. Cui tamen, in gratiam conservandæ Ecclesiæ, ceu seminis muliebris, Deus confestim substituit Sethum, in cujus familia, Ecclesia & fœdus gratiæ conservaretur proseminaretur que.

Series Patriarcharum primi curriculi Patriarchalis.

XV. Sub hac prima fœderis gratiæ dispensatione, viva Patriarcharum voce, clarius procul omni dubio explicata, Ecclesia exegit annos circiter CIƆIƆCLVI. usque ad diluvium, secundum calculum textus hebræi, hunc excedente editione græca LXX. Interp. per annos DC. sicut ex adverso deficiente codice Samaritano, per annos omnino CCCXLIX. Prælucentibus Ecclesiæ (si Abelem connumeres ab initio, & Noachum antediluvianum a fine) undecim Patriarchis, nisi forte plures fuerint, per universum orbem, a Scriptura non nominati. In nominatis saltem, *primus* est Adamus, omnium mortalium primus, quicquid ogganniat Peirerius Praeadamita. Patre Deo non natus; sed creatus ex terra rubra virgine, a quo nomen est consecutus אדם, in quo frustra venantur mysteria, & Caballistæ, & Patres quidam. Illi quidem ex tribus literis, κατὰ Notaricon effecerunt Adam, David, Messias; quod spiritus Adami transierit primò in Davidem, tum in Messiam: hi ex quatuor ejus græcis literis, effecerunt quatuor mundi plagas, *ἀνατολὴν orientem*, *δύσιν occidentem*, *ἄρκτον septentrionem* & *μεσημβρίαν meridiem*, ex quibus collecta fuerit terra rubra, e qua efformatum est ejus corpus, & in quas propagatione disseminandum erat. Productus putatur die postremo Octobris nostri, anno periodi Julianæ 730, saltem die sexto ab orbe condito, post creata reliqua, ut hospitium præhaberet, & alimenta commoda ex creatis dudum, in Paradiso, qui in tractu Hebron, terra & amœnissima & fertilissima: corpore pulcherrimo quidem; sed non giganteo, ut somniant Thalmudistæ, multo minus bicorporeo, ut esset ἀνδρόγυνος, ut iidem absque ratione & auctoritate volunt. Corpori Deus insufflavit animam נשמת חיים, spiraculum vitarum omnium, etiam *rationalis*, ut haberet, qui opera creationis posset cognoscere, & Creatoris infinitam potentiam, sapientiam, bonitatem aliasque perfectiones prædicare, & Creatori gloriam creationis refer-

Primus Adam.

Gggggg re-

re, ad hoc etiam eundem efformavit ad ſuam imaginem, cognitione, juſtitia & ſanctitate fulgentem, ſaltem, per egregiam ſapientiam, animantibus ſua cuique nomina convenientia impoſuit, ut ſuum in ea dominium profiteretur, & poſt hæc, etiam *fœdus naturæ* cum eo pepigit, violatum turpiter brevi poſt acceptum. Uxorem ei conjugavit, corpore tenus ex ejus dormientis coſta efformatam, ut inde ſuam dependentiam & ſubjectionem verſus maritum colligeret: de efformatione animæ Scriptura tacet, procul dubio, quod eam eodem modo ei collatam præſupponat, quo mariti: hoc, num intra an extra Paradiſum factum fuerit, Scriptura, clare ſaltem, non dicit. Ea appellata fuit primo אשה, *viriſſa*, adjectâ ratione, quod à viro deſumta fuiſſet, tum etiam חוה, quod *mater* futura eſſet *omnium viventium*, quod parum recte ad *ſpiritualiter* viventes quidam reſtringunt, quo ipſo dicere coguntur, quod & mariti mater *ſpiritualis* fuerit, licet ſibi non tantum præexſiſtentis corporaliter, & viventis etiam ex fide & regeneratione, *ſpiritualiter*: quod hac repudiata, poſtmodum duxerit *Lilith*, ex qua dæmones prognati fuerint, Judæi abſque Scriptura & ratione, fingunt. Eam Deus Adamo dedit, ut ei eſſet *adjutorium* עזר כנגדו, *auxilium e regione ejus*, ſcil. potiſſimum in procreatione ſobolis. Hinc ex ea ſuſcepit gemellos, Cainum primogenitum, poſtea agricolam, & Habelem poſtea paſtorem. Uterque horum; ſed diverſo modo, Deo ſacrificavit: ille e frugibus, quaſi ſacrificium εὐχαριστικὸν, ac ſi peccatum & miſeriam, à qua effuſione ſanguinis liberatur, non agnoſceret: hic, ex [illegible]oribus ſuis mactatis, ut ſe per peccatum, quavis mactatione ſeu morte dignum, ſemen mulieris, pro hac olim mactandum, & ſuam in illud ſemen fidem profiteretur, à quo πλείονα θυσίαν, παρὰ Κάϊν, obtuliſſe Deo prædicatur Heb. xi. 4. Quod Cainum adeo habuit male, ut ipſum e medio ſuſtulerit. Vixit Adam annos 930. Gen. v. 5. ſepultus putatur, quamvis citra auctoritatem divinam, in tractu Hebron, ſalutem æternam, procul dubio, adeptus, quod admiſsâ promiſſione ſeminis muliebris contrituri caput ſerpentis, in Meſſiam crediderit. *Secundus* ergo in numero Patriarcharum fuit, quem diximus *Habel*, dictus à *vanitate*, quam in eo agnoverint parentes, hinc הבל, non אבל à *luctu*, appellatus fuit. Ejus ſtudia, ſacrificationem & obitum, dudum notavimus. Caini πρωτοτοκογραφίαν & mores ſuo loco habebimus. Hujus ætatem Scriptura non dicit, quod per eum Eccleſia non eſſet propaganda:

Secundus Habel.

Tertius in Patriarchis fuit Seth, שת à שית *poſuit*, cujus nativitatem & denominationem Scriptura dicit Gen. iv. 25. De ejus indole, moribus, ſtudiis aliisque, Scriptura nihil habet, ſubſtitutus fuit Habeli, per quem Eccleſia propagaretur, anno Adami cxxx. Gen. v. 3. 4. 6. Vixit annos 912. De ejus morte & mandatis ad liberos, nonnihil habent Patricides & Elmacinus, quod liberos per ſanguinem Habelis adjuraverit, ne quisquam eorum de monte ſancto, ad Cainitas deſcenderet, nec cum illis ulla ratione miſcerentur, addunt, filios ipſum ſepeliviſſe in *ſpelunca ſecreta*.

Tertius Seth.

Quartus Patriarcha fuit Enos, natus anno Sethi cv. Gen. v. 6. Nomen אנוש ſonat *hominem*; ſed miſerum & obliviosum, diſtinctum ab אדם *vir*, ſcil. egregius. Ejus tempore cœptum dicitur invocari nomen Domini Gen. iv. 26. Videtur ſignificari exordium cultus publici. Perperam autem Hebræi, & inter eos Maimonides, τὸ הוחל reddunt per *profanari* cœpit, ut exordium profanati nominis, ſeu cultus divini, atque peculiariter idololatriæ referant ad tempora Enoſchi, & nominatim ad hunc Patriarcham velut auctorem, quibus hactenus accedit Seldenus, ut ſtatuat his temporibus, negligi cœpiſſe invocationem nominis divini, ſeu cultus publici.

Quartus Enoſch.

Quintus Patriarcha exſtitit Cainan. *Sextus*, Malaleel; *Septimus*, Jared: de quibus, præter familiam & ætatem, vix quicquam memorat Scriptura Gen. v. 9. — 21. quippe intendens tantum, propagationem genealogicam Eccleſiæ in familia Sethi, patefacere, licet Cainani Elmacinus tribuat, quod *rexerit populum ſuum, regimine pulchro*, & quod Malaleel Jaredum præfecerit filiis ſuis.

Quintus Cainan. Sextus Malaleel. Septimus Jared.

Octavus Patriarcha Enoch, quem ſecluſo Habele, *Septimum* dicit B. Judas Jud. vſ. 14. Nomen חנוך, *conſecraneum*, ſeu conſecratum, puta Deo, notat. Hunc gratis, Jarchius calumniatur, hypocritam fuiſſe, & hinc intempeſtiva morte ſublatum fuiſſe, quamvis alii ex Hebræis, eum Prophetam agnoſcant, & quidem in gradu excelſiore tali, qualis fuerit inter Moſen & Eliam. Saltem Propheta eſt, Judæ Apoſtolo Jud. vſ. 14. 15. quando eum *prophetaſſe* dicit, licet non exprimat, num ſcripto, an voce tantum prophetaverit. Indubitatum eſt equidem, auctoritate Hebræorum Cabaliſtarum, Thalmudis; Patrum Tertulliani, Clementis Alexandrini, Origenis, Auguſtini, & etiam modernorum, imprimis Joſephi Scaligeri; exſtitiſſe ſcriptum aliquod ſub nomine Enochi, cujus etiam fragmentum exhibet Scaliger, in notis ad græca Euſebii, exiſtimatque vaticinium Judæ ex eo ſcripto fuiſſe hauſtum: ſed perinde indubitatum videtur, iſtud ſcriptum eſſe ſpurium & pſeudepigraphum: cum vix ulli in mentem venire queat; ſcriptum tanti Prophetæ, tantæque antiquitatis, in canonem non fuiſſe admiſſum, aut admiſſum, incuria Eccleſiæ, ex eodem excidiſſe. Quicquid ſit, ſaltem Propheta fuit, vera fide præditus, & viva etiam, ut ex ea ambulaverit coram Deo, ei gratus, & in præmium, ſurreptus fuerit, non in Paradiſum terreſtrem, ex quo proditurus olim ſit, ut occidatur

Octavus Enoch.

Nonus Methusalah. ab Antichristo, ut Romanenses somniant, ne scil. papa sit Antichristus. *Nonus* in Patriarchis fuit מתושלח *Methuschelach* Gen. v. 21. 25. Notat, vel *hominem missum*, seu *mortalem missum*, seu *mortis missile*, *jaculum*. Forte quod corruptissimis temporibus natus, à parentibus habitus sit, quasi missus à Deo, qui mundo mortem, sibi à diluvio imminentem, insinuaret. Fuit omnium mortalium μακροβιώτατος, expletis annis 969, ut cum Adamo, cui convixit per annos CCCXLIX. exhauserit universum tempus primi mundi. Mortuus videtur ipso diluvii anno.

Decimus Lamech. *Decimus* in Patriarchis antediluvianis fuit Lamech, Gen. v. 25. 28. Caute distinguendus ab impio Thrasone Cainita, sibi synchrono, polygamiæ auctore Gen. IV. 19. Hujus Scriptura non dicit, nisi ortum & nativitatem à Patre Metuschalecho, anno ætatis ejus CLXXXVII. Gen. v. 25. generationem Noachi hujus anno CLXXXII. factam, & egregium ejus votum gratulatorium, quo suæ isti generationi applausit Gen. v. 29. *Hic nos solabitur in opere nostro, & in dolore manuum nostrarum, propter terram, cui Deus maledixit*, cujus vim repræsentabimus §. seq. & huic denominationem filii sui adaptavit, quando eum *Noach* appellavit, & obitum, postquam annos vixisset IↃCCLXXVII. & genuisset filios & filias.

Undecimus Noachus. Fuit tandem sub hoc curriculo *undecimus* Patriarcha Noachus *antediluvianus*, postdiluvianum enim dicemus sub curriculo sequente, natus fuit anno Patris Lamechi CLXXXII. Nomen habuit à *consolatione*, ex voto Parentis, quod sibi in eo repræsentare videretur Messiam, eos liberaturum à maledictione terræ. Filios genuit, anno ætatis quingentesimo, Semum, Japhetum & Chamum Gen. v. 32. Mundum egregie corruptum, serio provocavit ad pœnitentiam, ejus defectui denunciavit exitium, per imminens diluvium, adversus quod, suorum saluti prospecturus, ex mandato & præfiguratione divina, construxit *arcam* תבה, κιβωτὸν, ex lignis *Copher* an עצי גפר lignis *cupressinis*, quæ varias habuit contignationes, in usum variorum animantium, quibus in hunc usum, competebant varii *nidi* קנים: quam porro illinivit resina seu camphora, ad commensum corporis humani. Hujus longitudo fuit trecentorum cubitorum, latitudo quinquaginta, altitudo triginta Gen. VI. 15. Ei ostium fecit à latere, & fenestras contignationibus commodas. Qui plura desiderat de structura arcæ, consulere poterit Temporarium, Torniellum & Buteonem, qui in hoc ex professo fuerunt occupati. Constructæ arcæ Noachus, primo familiam suam, Ecclesiæ compendium pariter & figuram, immisit tum animalia, pura & impura, ut ex puris numero excedentibus, absque dispendio sexus, sibi suppeteret materia ad sacrificia, atque tandem commeatum, cuivis congruum ad sustentationem. Quæ dicuntur Gen. VI. Cui apparatui successit ipsum diluvium cap. VII.

Status Theologiæ sub primo curriculo Patriarchali. XVI. Quantum ad statum Theologiæ, sub hoc curriculo. Habuit illa generaliter universam Theologiam *naturalem*, tam *connatam*, in reliquiis sapientiæ justitiæ originalis, quæ ad Gentiles etiam transiit, teste Apostolo Rom. I. 19. 20. quam *acquisitam*, ex contemplatione creaturarum Psal. XIX. I. cum quoad *cognoscenda*; tum quoad facienda: quamvis ab eo, quæ obtinebat sub statu integritatis, perquam diversam, I. quoad perfectionem, quatenus, jam ablata justitia originali, mens humana hebetior est facta. 2. quod ad vitam æternam consequendam, jam non amplius sufficeret, propter peccatum: quod reconciliatoris cognitionem exigit Act. IV. 12. Joh. XIV. 6. interim sufficientem ad ἀναπολογησίαν homini adducendam. Accessit ergo Theologia *supernaturalis*, in revelatione *fœderis gratiæ*, cujus θεολογούμενα repræsentavimus lib. v. cap. I. quod implicabat omnia illa, quæ ad salutem cognitu sunt necessaria Gen. III. 15. Habuit peculiariter I. Artificium vivendi Deo, in quo Theologia nobis consistit, ut patet in Enocho ambulante cum Deo Gen. v. 24 cum Heb. XI. 5. Habuit 2. verbum Dei, ut patet, cum ex colloquiis Dei cum Patriarchis, nominatim Adamo Gen. III. & Noacho Ibid. cap. VI. ut nihil addam de Patriarcharum θεοπνευστίᾳ, quatenus Prophetæ fuerunt, ut patet in Enocho Jud. vs. 14. adeoque sancti illi homines, qui loquebantur acti Spiritu S. 2 Pet. I. 21. Huic verbo superstructa fuit fides eorum divina. Quamvis non habuerit verbum Dei *scriptum*. Neque contrarium patet, vel ex fictitiis Sethitarum duabus columnis, quas Josephus ἄνευ γραφῆς tradit; vel ex Prophetia Enochi, quæ viva voce tantum exstitit. Habuit 3. Fidem veram, quæ diserte tribuitur Habeli Heb. XI. 4. & Enocho vs. 5. Habuit 4. cognitionem Dei, quocum loquebantur Adamus, Cainus, Noachus, peculiariter eorum ejus attributorum, quæ elucent ex operatione creationis Rom. I. 19. 20. item *gratiæ*, quam expertus dicitur Noachus Gen. VI. 8. & justitiæ *vindicativæ*, in punitione protoplastorum, Caini & primi mundi. Habuit etiam 5. cognitionem Trinitatis, non modo ex Gen. I. I. 26. sed & ex continuata constructione, seu promiscua usurpatione nominum *unitatis* יהוה, & *pluralitatis* אלהים Gen. VI. 3. 5. 6. 7. 8. cum vers. II. 12. 13. Ut nihil addam de traditione Adami. Habuit 6. cognitionem operum divinorum, nominatim creationis Gen. I. Item 7. Imaginis divinæ in homine Ibid. 26. quae consistit in *rectitudine* Eccl. VII. 29. seu justitia originali Eph. IV. 24. Habuit 8. cognitionem providentiae divinae, tam generalis, qua prospicit citra exceptionem omnibus etiam animalibus Gen. VI. 19. — quam specialis, qua creaturarum rationalium

curam gerit, docendo, præcipiendo, prohibendo, promittendo, comminando Gen. IV. 9—15. & VI. 3.— Habuit 9. cognitionem fœderis naturæ Gen. II. 16. 17. de quo, per lib. III. cap. XII. ex professo. Habuit 10. cognitionem violationis hujus fœderis Gen. III. 1.— de qua lib. IV. I. Item 11. peccati utriusque, originalis Gen. V. 3. & VI. 5. & actualis Gen. IV. 10. 11. & VI. 11. 12. Habuit 12. cognitionem pœnæ & miseriæ, ex peccato oriundæ Gen. III. 13.— & V. 29. Habuit 13. cognitionem fœderis *gratiæ*, sicut diximus. Item 14. Mediatoris hujus, quoad ejus (α) personam, quâ futurus esset *homo*, *semen mulieris*, & *Deus*, qui serpenti Satanæ posset conterere caput Gen. III. 15. quo etiam spectare possit illud Evæ Gen. IV. 1. קָנִיתִי אִישׁ אֶת יהוה, *acquisivi virum Jehovam*, seu virum illum Messiam qui est Jehova, ut coincidat cum איתיאל Prov. XXX. 1. & עמנואל Jes. VII. 14. Quamvis non abnuam, verba textus illius, & sensus alios admittere posse, & perinde etiam commodos, ita ut τὸ את sonet *cum* Domino, seu ut ponatur pro מאת *à cum* Domino: saltem, præsupposito peccato, etiam significationem ferre potest articuli accusativi, *Dominum*, seu acquisivi virum illum, qui est Jehova. (β) ejus *mortem*, ex calcaneo, ei per serpentem, seu semen serpertinum, conterendo. (γ) *efficaciam* mortis, ex contritione capitis, è morte ista secutura, Conf. Heb. II. 14. Rom. XVI. 20. Item ex consolatione illa, quam Lamechus sibi pollicebatur, ex Noacho, velut typo Messiæ Gen. V. 29. *Hic nos solabitur à dolore manuum nostrarum, & à* MALEDICTIONE *terræ*. Et omnium efficacissimè, ex sacrificio Habelis, ex mactatis suis pecudibus, quibus mortem & sanguinem sacrificiorum substituebat suo reatui, ad sui reconciliationem, typicam sane, quæ veram sibi repræsentaret, in sacrificio seminis muliebris, olim contrituri caput serpentis Gen. III. 15. Habuit 14. cognitionem *justificationis* per fidem, ut patet in Habele, quando per *fidem* dicitur *acceptus* fuisse Deo, ut *justus* esset apud ipsum Heb. XI. 4. & Enocho Ibid vs. 5. 6. Habuit 15. cognitionem *adoptionis*, ex eo, quod filii Ecclesiæ, seu Sethitæ dicantur *filii Dei* Gen. VI. 2. Habuit 16. cognitionem *sanctificationis* & resipiscentiæ, inculcatæ mundo per Noachum Gen. VI. 3. Habuit 17. cognitionem *glorificationis*, in Enocho, qui absque morte assumptus est in cœlum Gen. V. 24. cum Heb. XI. 5. Habuit 18. cognitionem reditus Christi ad judicandum vivos & mortuos Jud. vs. 14. 15. Habuit 19. cognitionem æternæ condemnationis propter peccata. Ibid. & consequenter oppositæ salvationis. Ex istis 20. habuit cognitionem resurrectionis è mortuis. Habuit 21. cognitionem *Ecclesiæ*, ex *semine mulieris* Gen. III. 15. item ex Sethitis, ceu filiis Dei, contradistinctis Cainitis, ceu filiis hominis Gen. VI. 2. Habuit 22. cognitionem ministerii ecclesiastici, ab Enocho, qui Prophetam egit primo mundo Jud. vers. 14. item à Noacho. qui ex præscripto divino, mundum degenerem provocavit ad pœnitentiam Gen. VI. qui & *præco justitiæ* appellatur 2 Pet. II. 5. Habuit 23. cognitionem qualemcunque Sacramentorum, ex *arca* Gen. VI. 14. cum 1 Pet. III. 20. Habuit 24. cognitionem disciplinæ ecclesiasticæ, in ejectione hominis è paradiso, & seclusione ejus à participio arboris *vitæ* Gen. III. 22. 23. 24. item in excommunicatione expulsioneque Caini, à facie suâ, & à familia Patris seu Adami, in qua tum hærebat Ecclesia Gen. IV. 14. Habuit 25. cognitionem *observantiæ*, h. e. omnium eorum officiorum, quæ homo præstare debebat, cum Deo, tum proximo, quæ Deus ipsi præscribebat, cum in Theologia naturali, tum in revelata, seu immediate Adamo, seu mediantibus Prophetis Enocho & Noacho. Speciatim habuit 26. cognitionem Religionis, seu cultus divini, in eis officiis, quæ Deum immediate respiciunt, secundum priorem Decalogi tabulam; ab hoc Enochus dicitur *ambulasse cum Deo* Gen. V. 24. cum Heb. XI. 5. Nominatim habuit 27. cognitionem cultus Dei *naturalis*, qui primo præcepto continetur, hoc est, omnium eorum officiorum, quæ ex agnitione Dei profluunt, qualia sunt ut Deum agnosceret, diligeret, velut summum bonum, ut revereretur velut supremum Dominum, ei obsequeretur velut independenti legislatori, ei se submitteret velut creatura suo Creatori, in eo fiduciam collocaret, tanquam fidelissimo in omnibus promissis suis, in ejus voluntate acquiesceret in quavis sorte, velut supremo δεσπότῃ. Sine his enim officiis, non potuisset Deum habere pro Deo, nec cum Deo potuisset ambulare Enochus. Habuit etiam 28. cognitionem cultus alicujus *instituti*, à quo dicitur sub Enoscho cœptum fuisse *invocari nomen Domini* Gen. IV. 26. neque etiam Sabbathum sanctificari potuisset, ex Gen. II. 2. nec est, quod efficacius istud dicere possit, quam sacrificatio Habelis & Caini Gen. IV. 3. 4. Neque etiam dubium esse potest, quin 29. agnoverit, cultum istum institutum convenienter celebrandum esse sanctitati nominis istius divini, cum devotione & reverentiâ, absque quibus in vanum sumitur nomen Domini, juxta tertium Decalogi præceptum. Habuit etiam 30. cognitionem stati temporis, quo cultui isti instituto solenniter vacaret, per sanctificationem Sabbathi Gen. II. 2. Habuit 31. cognitionem *justitiæ*, seu eorum officiorum, quæ, ex præscripto divino, proximo debebat. Nominatim 32. *honoris* & reverentiæ, quam proximo, ut superiori debebat Gen. III. 16. & *tu's dominium in te habebit*, quo ipso ordinem superiorum & inferiorum Deus stabilivit, & singulis sua

fua officia convenienter assignavit. ב. *Humanitatis*, qua anniteretur ad vitam proximi conservandam & focillandam, a quo fratricidium Caini tam rigide exagitavit Gen. IV. 11. 12. 13. & truculentiam Lamechi, impii Cainitæ. Ibid. cap. IV. 23. ג. *Castitatis*, quam ipsa commendat matrimonii institutio, & directio notatis ejus officiis Gen. I. 27.28. & cap. II. 18.22 23.24. cum Matth. XIX. 5. notata ex adverso atro carbone polygamia Lamechi Gen. IV. 19. ד. *Iustitiæ distributivæ*, cujus fundamentum est in distinctione & proprietate bonorum, quæ patet in diversis fratrum Caini & Habelis studiis & sacrificiis Gen. IV. 2. 3.4. ex quo resultat, suum cuique dandum & relinquendum esse. ה. *Veracitatis*, quæ commendatur detestatione mendaciorum serpentis Satanæ Gen. III. 1. 3.4. cum Joh. VIII. 44. Tandem ו. *αὐταρκείας* & *contentationis*, cujus oppositum scil. prava *concupiscentia*, velut scaturigo omnis peccati, in muliere notatur Gen. III. 6. Sic repræsentavimus fragmentula, rudimenta & prima elementa Theologiæ primi mundi, ex ipsis Scripturæ testimoniis, equidem parcius ab illa designata; quod non tantum ita conveniret ætati istius Ecclesiæ infantilis; sed quod etiam illa, procul omni dubio, distinctius explicata fuerint, viva Patriarcharum voce, & vel maxime ex eo quod eadem fuerit Theologia sequioris Ecclesiæ, exposita articulatim per Mosen & Prophetas.

Status Ecclesiæ sub primo periodi Patriarchalis curriculo.

XVII. Hinc nobis properandum ad *statum* etiam Ecclesiæ, cujus Theologiam ex suis ruderibus jam construximus. Fuit sane, si cumprimis mores ejus spectes, longe corruptissimus, & cum degeneris mundi plane colludens Gen. VI. 2. Exortum etiam sub hoc curriculo, schisma geminum: alterum universale, implacabile, & quasi æternum, scil. inter semen *mulieris*, & semen serpentis, ex quo omnis apostasia, hæresis, schisma, odium & persecutio sequiorum omnium temporum, originem traxit; à quo, non inepte Augustinus, omnem hominum familiam, in duas familias dispescit, Dei & Satanæ: alterum *particulare*, inter Sethitas & Cainitas. *Sethitas* Scriptura videtur appellare *filios Dei* Gen. VI. 2. sicut Cainitas *filios hominum*. Ibid. Neque enim per illos intelligi possunt Angeli, utpote qui, ceu Spiritus, nec generantur, nec generant, judicio Servatoris Luc. XX. 35. 36. Matth. XXII. 30. Quamvis aliter olim, cum Josepho, Philone, LXX. Interpp. Hebræi, Patres plurimi, cum Græci, tum Latini, &, nescio qua causa, nuper Doct. Drusius. Neque etiam in assumtis corporibus generare possunt, ut volebat F. Valesius, Thomas Aquinas 1 part. Quæst. 18. Art. 3. & cum his pleri que Scholastici, agnoscente & improbante Peirerio, & ex nostris Zanchius: eo quod ex uno sanguine prognatum dicat, *πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων* Act. XVII. 26. indignum etiam videatur, homines nasci ex diabolis. *Πρῶτον ψεῦδος* videtur fuisse, non modo in perperam intellecto loco Gen. VI. 2. sed etiam in spurio & *ψευδεπιγράφῳ* libro Enochi. Nec magis etiam per *filios Dei* intelligi possunt filii Magnatum, Judicum, qui *filias hominum*, hoc est plebeias duxerint in Matrimonium: ut censent Hebræi plurimi, teste Aben Ezra, & cum illis Seldenus, Mercerus, Wilh. Hen. Vorstius, quasi illas vi rapuerint: in hoc enim non fuisset illud scelus, quod notat textus, nec *rapuisse* dicuntur, sed duxisse sibi uxores. Quinam igitur sunt *filii Dei* בני אלהים? Sunt Sethi Patriarchæ posteri, quem Deus pro Habele *posuerat* Ecclesiæ propagandæ fundamentum, prout non obscure patet ex tenore textus sacri: hic enim postquam Gen. IV. 26. narrasset Setho natum fuisse Enoschum, sub quo cœperit *invocari nomen Domini*, seu exerceri cultus divinus; nunquid videtur innuere, fuisse hoc hominum genus diversum à prophanis aliis, & ab hoc, velut sectatores Dei, appellatos fuisse *filios Dei*? In quam sententiam eunt Maimonides, liber Cosri; Suidas, Augustinus, Theodoretus, Patricides Patriarcha Alexandrinus & alii. Horum Sethitarum successionem ac *θεολογήματα* jam ante repræsentavimus. Quantum ad Cainitas, videntur illi appellari *homines*, *filii hominum*, contradistincte ad *filios Dei*, eo fere modo, quo mundus distinguitur ab Ecclesia Rom. XI. 15. Joh. III. 16. Schismatis hujus *origo* sic se videtur habuisse. Cainus, ob fratricidium excommunicatus à familia paterna, eoque & ab Ecclesia, in terram Nod, item à *facie Dei*, h. e. à gratia ejus salutari, maledictus, vagabundus per terram Gen. IV. 14. destitutus omni directione, & divina, & paterna, destitutus omni verbo divino, sibi plane relictus; non potuit habere sibi magis facile, quam prolabi in errores quosvis, & flagitia quævis. Et quamvis forte adhucdum sibi præsentes habuerit *παραδόσεις* paternas, de semine mulieris contrituro serpenti caput, item de cultu divino in sacrificiis: illæ tamen lapsu temporis, paulatim videntur exspirasse, & neglectæ saltem, ad filios & nepotes non propagatæ, hinc illæ lachrymæ. Schismatis ergo Patriarcha fuit Cainus filius Adam, post sacrificium, à Deo rejectum, livore fratrem occidens, hinc maledictus & excommunicatus à Deo, profugus in terram Nod, ibidem struendæ urbi futuræ, quasi sedi & Metropoli Ecclesiæ schismaticæ, seipsum impendit, eamque Chanochiam, à filio primogenito, insignivit. Schismatis propagator secundus fuit חנוך *initiatus*, forte quod eum sibi secundum, & in schismate sacerdotem, ac successorem designaret. Tertius, עירד *Irad*, quod Hieronymo est *civitatis descensio*. Quartus מחויאל *Mehujael*. Quintus מתושאל *Methuschael*, Sextus למך, *Lamech*. Septimus

Origo Schismatis.

Hæresiarchæ hujus Schismatis.

 יבל

יבל *Jabal.* Octavus יובל *Jubal.* Nonus תובל־קין *Thubalcain* Gen. IV. 17—25. Quoad Iradum, Mechuiaelem, Methuschalechum, Scriptura nil habet nisi nomina, forte ut successionem in Ecclesia schismatica perinde habeamus, ac in vera. Circa Lamechum narrat ejus polygamiam, inde ortas inter uxores lites, quas ille reprimere conatus fuerit, seu truculento, seu Thrasonico alloquio Gen. IV. 23. *Audite vocem meam, uxores Lamech, auscultate sermoni meo, quod virum occidi in vulnere meo, & puerum in livore meo Quod septuplum vindicabitur Cain, & Lamech septuagies septies.* Quod ad occisum à se Cainum *virum*, & Thubalcainum *puerum*, vulgus Hebræorum, cum Orientalibus Patricida, Elmacino, item Lyrano, referunt Pontificii. Suidas in voce *Λάμιχ*, ad duos fratres sanctos Enochi traducit, additque hunc morem fuisse Cainitarum, ut sanctissimos è Sethitis, persequerentur & occiderent. De *Jabal*, Lamechi ex Ada filio, Scriptura addit, quod fuerit *Pater inhabitantium tentoria & pecuariorum* Genes. IV. 20. De *Jubal*, quod *Pater* fuerit *eorum omnium, qui citharam & organum contrectant.* Ibid. vs. 21. De *Thubalcain*, quod fuerit *malleator & faber in cuncta opera æris & ferri.* Ibid. vs. 22. & quod ejus soror fuerit *Naëma*, quam à Mose peculiariter commemorari volunt Hebræi in Bereschith Rabbah, R. Sal. Jarchi, quod fuerit uxor Noachi. De omnibus his schismaticorum Cainitarum, nil spirituale, cuncta temporalia & carnalia, narrantur, ut ex eorum studiis, eorundem indolem agnoscamus. Ex schismate, ut fit, etiam *hæresis* nata videtur, quam B. Judas significare videtur ὁδῷ τοῦ Καΐν Jud. vs. 11. ὁδὸς enim frequenter significare in Scripturis Religionem seu Theologiam, notum est ex Psal. XXV. 4. Gen. XVIII. 19. Deut. XXXII. 4. Matth. XXII. 16. Act. XXIV. 14. Capita autem hæreseos Cainiticæ determinare, non admodum est proclive, quod Scriptura circa ista admodum existat parca, nec nisi ex Geneseos cap. IV. Heb. XI. & ex Epistola 2 Petri cap. II. & Judæ, quicquam hic certo definiri possit. Certum tamen videtur, sequiores saltem Cainitas, post Cainum 1. nullum habuisse verbum divinum, cum θεοπνευστία per hoc curriculum, non fuerit nisi penes Sethitas. Hinc etiam 2. non habuerunt fidem divinam, utpote quæ non nititur nisi revelatione divina. Nec 3. habuerunt veram obedientiam, ut quæ præsupponit officia sibi divinitus præscripta. Hinc 4. non videntur habuisse cognitionem Trinitatis, quæ haberi nequit aliter quam ex revelatione divina. Et quia 5. sibi relicti, nec nisi ratione corrupta præditi, perinde ac gentiles sequiores, capti admiratione syderum, Solis, Lunæ reliquorumque, proclive ipsis fuisse, ipsis deferre cultum *religiosum*, eoque prolabi in idololatriam: sed quia Scriptura de hoc nihil determinat, non ausim & ego ipsis imputare. Saltem certum est, hinc idololatriam colligi non posse, ut complures volunt, cum Hebræi, tum Christiani, ex Gen. IV. 26. Nec habuerunt Cainitæ 6. fidem in semen mulieris, eique annexa capita: quod ea Patriarchæ hujus hæreseos, satis clare videatur abrogari Heb. XI. 4. Et ipse etiam Cainus sacrificium è frugibus Deo fecerit, magis εὐχαριστικὸν, quam ἱλαστικὸν. Ex defectu veræ fidei 7. cuncta eorum sacrificia, si quæ apud ipsos obtinuerint, & universus eorum cultus divinus, non potuerunt placere Deo, ad justificationem, prout ei placuit sacrificium Habelis Heb. XI. 4. adeoque videntur nullam habuisse gratuitæ justificationis, quæ est ex fide sola in semen mulieris contriturum caput serpentis, cognitionem. Saltem apud ipsos viguit 8. polygamia, ut patet in Lamecho Cainita Gen. IV. 19. Atque insuper 9. corruptissimi mores Gen. VI. 5. Nominatim 10. carnalitas, quæ apparet ex eorum studiis carnalibus, ædificatione urbium, adinveniendis artibus mundanis, pastoritiæ, instrumentorum musicorum, fabrilium in ære & ferro, quæ dudum diximus, deficientibus interim studiis spiritualibus. Hæc igitur est hypotyposis hæreseos Cainiticæ. Nec etiam hic defuerunt persecutiones ecclesiasticæ, ut patet in fratricidio Caini, atque etiam, si Suidæ credimus, in homicidiis Lamechi versus Sethitas Gen. IV. 23. Sublatum fuit hoc Schisma, & exstincta ejus hæresis, per diluvium. Fuit interim sub hoc curriculo Ecclesia per annos CIↃ IↃCLVI.

Capita hæreseos Cainiticæ.

Persecutiones ejusdem.

XVIII. Succedit ergo secundum Periodi Patriarchalis curriculum, à diluvio procurrens ad Abrahamum, per annos CCCLII. circiter, secundum calculum Hebræum. Circa istud consideranda veniunt, *primo* renovatio & amplificatio fœderis gratiæ duplex, *prior* ante diluvium accidit, adeoque ad curriculum præcedens referenda esset; sed ut integram historiam Noachi habeamus in promtu, non divellemus. Circa istam nobis obvia sunt 1. Ejus fundamentum, *gratia* divina Gen. VI. 8. amor διακριτικὸς præ mundo, amor Dei plane gratuitus & indebitus, quo illum, absque ullo merito, aut prævisa dignitate aut operibus, castitate aut similibus, ut volunt Romanenses, delegit, in quem beneficia fœderis gratiæ præ aliis conferret, ex quâ, præteritis aliis, fœdus gratiæ cum ipso pangeret vs. 18. qua ipse cum familia salvus esset, ab exitio diluviali, tum temporali, tum spirituali. 2. *Partes contrahentes*, Deus & Noachus. Ib. Deus inquam, non tantum velut pars; sed etiam velut auctor fœderis, à quo fœdus *meum* dicitur ibidem: tum Noachus, cum familia suæ præsente pariter & futura, respectu saltem familiæ Semi, & postmodum etiam respectu Japheti, quem allecturus esset in tentoria Semi. 3. *Argumentum* & materia contractus, quæ erat, tum in promis-

Curriculi Patriarchalis secundi, confœderatio duplex:

Prior ante diluvium;

promissione divinâ, de præservando eo, cum universa familia, & propter ipsum, velut typum Christi, ab exitio diluvii, cum temporalis, tum spiritualis; & *stipulatione*, ut fide construeret arcam, & in eam ingrederetur ipse, cum universa familia suâ, è qua tum consistebat Ecclesia, quæ figuram habebat Christi, cujus solius ope conservanda esset Ecclesia 1 Pet. III. 20. Porro 4. *Occasio* confœderationis, erat extrema mundi corruptio, & hinc ei imminens miseria & exitium, cum naturale, tum spirituale Gen. VI 3.—Proinde intus gratia & misericordia. Porro 5. partes contrahentes, *Deus*, stipulans structuram arcæ, ingressum in eandem, & apparatum sufficientis commeatus, pro incolis arcæ: & promittens præservationem ab exitio diluviali Gen. VI. 14.—*homo* Noachus cum suis, h.e. Ecclesia promittens & præstans stipulata Gen. VII. 5. & stipulans conservationem promissam, quæ involvitur promissioni. Finis hujus confœderationis proximus quidem fuit præservatio ab exitio diluviali (tum Noachi, tum familiæ suæ, h.e. Ecclesiæ, tam præsentis, quam futuræ) corporali pariter & spirituali, eique opposita conservatio in vitâ, non duntaxat corporali; sed etiam spirituali & æterna; remotior autem demonstratio gratiæ versus Noachum & Noachidas, h.e. Ecclesiam. *Posterior* confœderatio cum Noacho & suis, secuta est diluvium Gen. IX. 9. immissum & sublatum: cujus consideranda veniunt 1. Occasio & causa movens, nim. mundi & Ecclesiæ præservatæ conservatio ab alio diluvio, ejusque restauratio, cujus causa impellens hic non alia fuit, quam prioris illius confœderationis, nimirum *gratia*, quâ Noacho cum suis, benedixit Gen. IX. 1. 2. Partes contrahentes itidem fuerunt, cum Deus, tum Noachus, cum sua familia, præsente pariter & futura, h. e. cum Ecclesia, & propter eam, cum mundo quoque. Deus quidem *stipulabatur* propagationem generis humani Gen. IX. 1. 7. fugam homicidii vs. 5. 6. abstinentiam a carne viva vs. 4. similem versus promissa sua, quam confirmaturus, homini pro Sacramento extraordinario præstitit ibidem vs 12—19. *Promittebat* præservationem ab exitio diluviali vs. 11. homo ex adverso, tacite promittebat stipulata, & stipulabatur præstanda sibi promissa, quæ quidem, saltem ex parte hominis, in textu non exprimuntur; interim tamen, ut observavimus circa præcedentes confœderationes omnes, in fœdere naturæ, & euangelico primo, præsupponuntur, ut ex reciproco consensu coalescat fœdus, Sacramento iridis confirmatum.

An in utraque fuerit confœderatio spiritualis?

XIX. Præcipua hujus negotii difficultas est: an in duplici hac confœderatione, fuerit renovatio fœderis *gratiæ*, in Christo fundati. Sunt qui fœdus mere temporale censent, adeoque negant: sunt qui affirmant, sic Rivet. in Gen. VI. *Exercit.* LIII. Pareus *in Gen.* VI. 18. & in cap. IX. vs. 11. Perkinsius *in Heb.* XI. 7. Hen. Ainsworth *in Gen.* VI. 18. &c. cum his statuendum censeo, propter sequentes rationes: α. quod *omnes Dei promissiones in Christo sint etiam atque amen* 1 Cor. I. 19. 20. cum 1 Tim. IV. 8. & Gal. III. 17. & Heb. XIII. 8. β. Quod Noacho fides tribuatur ab Apostolo, qua factus fuerit *hæres justitiæ* Heb. XI. 7. γ. Quod negotium conservationis à diluvio per arcam; typice à Petro referatur ad Christum & spiritualia 1 Pet. III. 18—22. δ. Quod ipsa rei natura hoc suadere videatur: quatenus (1) *Noachus* secundum Scripturas, fuit typus Christi Matth. XXIV. 37. 38. 39. Luc. XVII. 26. 27. 1 Pet. III. 20. 21. 22. cujus typi analogiam distinctius repræsentare, non fert spatium (2) *Arca* typus fuit Ecclesiæ, significante Petro 1 Pet. III. 20. 21. (3) *conservatio* à diluvio corporali, typus fuit conservationis à diluvio spirituali 1 Pet. III. 20. 21. (4) *sacrificium* Noachi, typus fuit sacrificii Christi Gen. VIII. 20. 21. cum Eph. V. 2. Nec obstat A. quod fœdus hoc etiam coierit cum maledicendo Chamo; imò & cum toto mundo: cum promissiones divinæ, in gratiam Ecclesiæ, quandoque factæ legantur impiis; tum etiam fideles (cum quibus fœdus contrahitur) tales sunt, vel *actu*, ut credentes; vel *virtute* seu virtualiter, ut electi nondum conversi; vel *professione* seu fœderaliter, ut Simon magus Act. VIII. 13. & hactenus etiam cum Chamo, tum temporis fidem adhuc profitente, fœdus coire potuit. Non addam distinguendum esse inter fœderis dispensationem *externam*, quatenus respicit beneficia *temporalia*; & *internam*, quatenus respicit bona spiritualia: priori modo Chamus potuit esse sub fœdere, quemadmodum etiam postea fuit Ismael Gen. XVII. 20. Nec obstat B. quod cum brutis etiam coiisse videatur hoc fœdus: cum non *proprie* ac directe videatur coiisse, eo quod proprie cum eis Deus non possit contrahere; sed *indirecte* tantum, & relative ad homines: sicut enim primo in usum hominis omnia condita sunt Gen. I. 26. 27. 28. & postea, propter peccata hominis, destructa per diluvium Gen. VI.—ita etiam, in gratiam Noachi & posteritatis, jam Deus quasi fœdere promittit perpetuam conservationem Jer. XXXIII. 20. Nec obstat C. quod hoc fœdus externam tantum & corporalem conservationem polliceri videatur: cum, sicut diximus, temporalis hæc conservatio typum gesserit spiritualis.

Rationes affirmantes.

Objectiones negantes.

XX. *Secundo* hic consideranda venit *series* Patriarcharum, sub qua Ecclesia fuit per hoc curriculum. In hac *primus* est Noachus, quasi bifrons, antediluvianus & postdiluvianus, natus Patre Lamech Sethita, circa annum mundi CIƆ LVI. Nomen gessit à *quiete* (à נוח) quam consolatio afflictis afferre solet Gen. V. 29. Fuit vir *justus & rectus*

Hujus dispensationis continuatio & promulgatio, sub de-

rectus

cem Patriarchis. 1. Noachus. *rectus coram Deo, in suis generationibus* Gen. VI. 9. & VII. 1. non tantum *comparate*, pro ratione generationum istarum corruptissimarum, quasi luscus inter cæcos, ut ex Philone calumniantur Judæi; sed *absolute* coram Deo, non obstantibus generationibus & moribus tam corruptis. Quin & aliis auctor seu præco fuit justitiæ 2 Pet. II. 5. Ex præscripto divino arcam struxit, eam ingressus est cum universâ familiâ, hinc expertus diluvium universale, toti mundo exitiosum, idque per integrum annum, tum ab eo liberatus, Deo sacrificavit hostiam, εὐχαριστικὴν pariter & ἱλαστικήν, hinc à Deo benedictus, vivendi leges aliquot accepit, vineas plantavit, earumque liquore inebriatus, se suis turpiter prostituit: est a Semo & Japheto filiis verecunde tectus, postquam a Chamo derisus fuisset. Cum evigilasset, in illos benedictionem, in hunc maledictionem pronunciavit, postea, velut universalis terræ Dominus, terram divisisse fertur ab Epiphanio *de Manichæis*, in filios, idque sorte, cuique suâ parte orbis assignata, in urbe Rhinicorura; sed gratis absque ulla auctoritate, aut ratione ista præsupponuntur. Vixit ante diluvium quidem, annos IↃC. post diluvium CCCL. ut universim anni ætatis fuerint IↃCCCCL. Gen. IX. 28. 29. Putatur fuisse Gentilium Xisustrus, Prometheus, Deucalion, Ogyges, Bacchus, Janus, de quo nihil habet Scriptura, fides ergo esto penes Auctores, saltem hoc nihil ad nos.

2. Semus. *Secundus* fuit *Semus*, שם *nomen*, quasi virum dicas, *magni nominis*, celebrem ortu quidem, ut videtur filiorum Noachi secundus, ast dignitate primus, non tantum a benedictione paterna; sed potius, quod in ejus familia fuerit propagata Ecclesia. Interim Chamus dicitur Noachi filius *minor* Gen. IX. 24. Ut natura quidem Japhetus videatur fuisse Noachi primogenitus, Semus secundus, Chamus tertius ac *minor*. Quamvis aliter sentiant, tum Hebræi, tum Patres, atque etiam Josephus Scaliger: verum non est, ob quod hic non sequamur auctoritatem Scripturæ. Est in hoc maxime memorabilis benedictio Patris Noachi Gen. IX. 26. 27. qua Semo benedicturus, Deo benedicit, quod *sit* Deus Semi, & *futurus* etiam per generationes ejus, in fœdere gratiæ. Conf. Gen. XVII. 7. 8. ex adverso maledicturus Chamo, ejus filium Canaan Semo addicit in servitutem: atque insuper Japheto vovet dilatationem tentoriorum, quibus Deus inhabitet Psal. CXXXII. 14. vel potius Japhetum pelliceat, ut habitet in tentoriis Semi, h. e. suo tempore, per præconium Euangelii, alliciantur in communionem Ecclesiæ. Ut uno hoc vaticinio figurentur fata, Ecclesiæ V. T. in Semitis, hostium Ecclesiæ, in Cananitis, & Ecclesiæ N. T. in Japhetitis. Vixit annos IↃC. Gen. XI. 10. 11.

3. Arphacsad. *Tertius* Arphacsad, natus Semo anno secundo post diluvium. Ibid. Vixit annos CCCCXXXVIII. Gen. XI. 13. Huic pro filio LXX. Interpp. tribuunt Cainanem, ei natum anno ætatis CXXXV. cum quibus facit Isaacus Vossius, quamvis ignoratum Hebræis, Samaritanis, Beroso, Onkeloso, Josepho, Philoni, Origeni in Hexaplis, Africano, Eusebio: interim & Genealogiæ Lucæ, nescio quo fato, obrepsit Luc. III. 36.

4. Selah. *Quartus* Selah, natus Arphacsado, anno ætatis XXXV. Ibid. Vixit annos CCCCXXXIII. Ibid. cum hoc videtur construenda origo Monarchiæ Assyriacæ.

5. Heber. *Quintus* Heber, natus Selacho, anno mundi CIↃ IↃCCXXIII. Salæ XXX. Gen. XI. 14. Vixit annos CCCCLXVII. vs. 17. Ab eo, & natio & lingua Hebræorum, ortum duxisse videtur, Hebræis quidem libro Cosri, Aben-Ezræ, R. Gedaliah, Kimchio, Abarbaneli aliisque, itemque Eusebio *Præparat. Euangel.* lib. VII. cap. 21. aliis tamen, puta LXX. Interpp. Gen. XIV. 13. Hieronymo, Augustino, Origeni, Theodoreto, Chrysostomo, & ex recentioribus, Erpenio, Seldeno, Ariæ Montano, videretur, & Gentem & linguam sic dictam fuisse a transitu Abrahami ex Ur Chaldæorum, per Mesopotamiam & fluvium Euphratis, in terram Canaan, & hinc dictum fuisse עברי *transitorem* Gen. XIV. 13. quod sibi patere putant. Prior tamen sententia videtur præferenda, ex Gen. X. 21. item Num. XXIV. 24. Quidni duo conjungemus, ut & ab Hebero, & a transitu Abrahami, sic dicta putentur? Ei construitur Semiramis, uxor Nini.

6. Phaleg. *Sextus* fuit Phaleg, Hebero natus anno ætatis XXXIV. Gen. XI. 16. Vixit annos CCXXXIX. vs. 19. sub hoc facta videtur dispersio gentium, si non prior, quæ dici videtur Gen. IX. 19. saltem posterior & magis distincta & solennis, docente hoc, inter alios, doctissimo Samuele Bocharto in suo *Phaleg*. Videtur etiam sub hoc accidisse structura turris Babel, de qua Gen. XI. Postquam nim. fundamenta jecisset Monarchiæ Assyriacæ Nimrodus Gen. X. 8. 9. 10.

7. Regu. Successit *Septimus* Regu, Phalego natus anno ætatis XXX. Gen. XI. 18. Vixit annos CCXXXIX. Ibid. vs. 20. 21. Construunt ei originem regni Sicyoniorum Africanus, Eusebius & Joseph. Scaliger, & Aventinus Tuisconem, Germanorum auctorem, qui anno post diluvium CXXXI. a Patre missus in Europam venerit, stipatus XX. ducibus.

8. Serug. Hinc *octavus* fuit Serug, Regu natus, anno ætatis XXXIII. Gen. XI. 20. Vixit annos CCXXX. Ibid. vs. 22. 23.

9. Nahor. Et *nonus* Nahor, Serugo natus anno ætatis XXX. Gen. XI. 22. Vixit annos CXLVIII. Ibid. vs. 24. 25.

10. Therah. Et tandem *decimus* Therah, natus Nahoro, anno ætatis XXIX. Ibid. vs. 24. Vixit annos CCV. Ibid. vs. 32. De gestis posteriorum, Scriptura admodum est parca, quippe successioni & propagationi Ecclesiæ potissimum intenta.

Status Theolog. XXI. Quantum ad Theologiam hujus curriculi; eadem procul dubio fuit, quæ superioris curriculi:

gia, sub secundo curriculo Patriarchali. riculi: neque enim dubium est, quin Noachus, constans in fide, eam à primo mundo in secundum traduxerit. Hinc eam hoc loco præsupponimus. Habuit tamen sua additamenta, quoad manifestationem: *primo* enim audita hic primum fuit *gratia* vox, discriminantis Noachum cum suis, à mundo Gen. VI. 8. qua electi discriminantur à reprobis. Conf. 1 Cor. IV. 7. *Secundo*, audita insuper *fœderis* vox Gen. VI. 18. & cap. IX. 9. procul dubio, fœderis *gratia*, quod juxta electionem æternam dispensatur, ut in exegeticis monuimus. *Tertio*, audiuntur hic porro partes hujus fœderis contrahentes: nim. *Deus* Gen. IX. 8. & Noachus cum suis, & posteritate. Ibid. vs. 9. *Quarto*, auditur argumentum contractus præcipuum, in formula fœderis gratiæ, *Jehova Deus Semi* vs. 26. & præservatio ab exitio diluvii, tam temporali, quam spirituali vs. 11. cum 1 Pet. III. 20. Heb. XI. 7. *Quinto*, accesserunt Sacramenta fœderis, *arca* qua servati sunt Noachus cum suis 1 Pet. III. 20. *diluvium* à quo servati sunt ipse & semen ejus, & naturale, & spirituale. Ibid. *iris* Gen. IX. 12—16. Accessit *sexto*, fœderis confirmatio per *jusjurandum* Jes. LIV. 9. 10. cum Gen. VIII. 21. Atque etiam *septimo*, æternitas hujus fœderis Gen. IX. 9. 12. 16. ne putemus fœdus hoc temporale tantum & evanidum futurum. Accedunt *octavo* promissiones temporales Gen. VIII. 22. & IX. 1. 2. 3. 4. 7. quod pietas habeat promissionem hujus & futuræ vitæ 1 Tim. IV. 8. Quæ omnia circa priorem confœderationem, non observantur. Recurrunt item præcedentis curriculi capita theologica: 1. de Theologia, quæ nobis non est, nisi doctrina & artificium vivendi Deo, quam Noachus prodit, ambulando cum Deo Gen. VI. 9. tum 2. de verbo seu revelatione divina, qua Noachus gaudebat ex alloquio divino, & annunciata hominibus resipiscentia 2 Pet. II. 5. utpote in quo etiam Spiritus Christi olim loquebatur 1 Pet. III. 18. 19. Porro 3. de Deo, ejusque attributis, nominatim gratia versus Noachum & suos Gen. VI. 8. & justitia vindicativa, versus mundum, ob impietatem diluvio sublatum. 4. de Trinitate Gen. XI. 7. Insuper 5. de creatione & imagine divina. Ibid. cap. IX. 6. porro 6. de providentia divina, cum generali, in cura versus conservationem mundi. cap. IX. 10. 11. tum speciali, versus homines, quam prodidit in variis præceptis, Noacho, & per eum, hominibus præstitis cap. IX. 1—4.— Ad hæc 7. de peccato, cum originali Gen. VIII. 21. tum actuali, in mundi corruptis & reprehensis moribus: quin & pœnæ peccatis competentis, in exitio diluviali, & punita temeritate ac superbia, ædificantium turrim Babilonicam Gen. XI. 7. 8. Nec non 8. de fœdere gratiæ constituto Gen. VI. 18. & renovato cap. IX. 9. Hinc 9 de Mediatore seu redemptore, cujus figuram hoc curriculum secundum habuit in Noacho, construente arcam, eaque servante Ecclesiam Heb. XI. 7. in sacrificatione Gen. VIII. 20. in benedictione cap. IX. 1. ea scil. quæ est in Christo Jesu Eph. 1. 3. Hinc etiam 10. de vocatione *externa*, in Noacho justitiæ præcone, provocante mundum ad resipiscentiam 2 Pet. II. 5. pariter & *interna*, in *pellectione* Japheti in *tentorio Semi* Gen. IX. 27. Et porro 11. de justificatione per fidem, à qua Noachus *justus* pronunciatur Gen. VI. 9. scil. per fidem Heb. XI. 7. Atque etiam 12. de fide, qua Deo credidit, mandanti structuram arcæ, qua Ecclesia conservaretur Gen. VI. 22. cum Heb. XI. 7. Et 13. de sanctificatione, à qua Noachus dicitur תמים, *integer in generationibus suis* Gen. VI. 9. Nec non 14. de glorificatione, in liberatione Noachi cum suis, à miseria diluvii, & introductione in novum mundum. Conf. 2 Pet. II. 9. eique contraria condemnatione impii mundi. Ibid. & 1 Pet. III. 19. 20. Item 15. de Ecclesia, quæ non tantum consistebat in familia Noachi; sed etiam figurabatur per *tentoria Semi* Gen. IX. 27. Etiam 16. de ministerio ecclesiastico, in Noacho, per divinam vocationem, *præcone justitiæ* 2 Pet. II. 5. Itidem 17. de Sacramentis, in diluvio, arca & iride, quæ extraordinaria & ambulatoria præstabant ejus temporis Sacramenta 1 Pet. III. 20. 21. Gen. IX. 12. Ut & 18. de disciplina ecclesiastica, cujus specimen Noachus præstitit, in maledictione Chami, & benedictione Semi. Ibid. vs. 25. 26. Quantum insuper ad *observantiam*, recurrunt capita: 19. de *religione* seu cultu divino; etiam *naturali*, in ambulatione Noachi cum Deo Gen. VI. 9. pariter & *instituto*, in sacrificatione Gen. VIII. 20. Atque etiam de *justitia*, seu officiis versus proximum v. g. 20. de honore versus superiores, & opposito vilipendio, exempla suppetunt in filiis Noachi, Semo, Japheto & Chamo Gen. IX. 22. 23. Etiam 21. de humanitate in conservatione & focillatione vitæ proximi, ut patet, non modo ex cura divina, pro victu Noachidarum ex animantibus, tam terrestribus, quam aquatilibus Gen. IX. 2. 3. sed etiam ex legibus, quas adversus homicidium tulit. Ibid. vs. 5. 6. Porro 22. de conjugio, ut patet ex præscripta fœcunditate & propagatione generis humani, per usum conjugii. Ibid. vs. 1. 7. huc traductam ex prioribus curriculis Gen. 1. 28. & II. 18. 23. Hæc pro specimine adduxisse sufficiat, quo pateat, Theologiam prioris curriculi, à mundo priore traductam fuisse à Noacho in mundum posteriorem. Septem præcepta Noachidarum hic parum moramur, nisi quatenus concurrunt cum præceptis Mosaicis Gen. IX. eo quod ad hujus curriculi Theol. non spectent, quippe ab Hebræis sequioribus excogitata, puta à Thalmudistis, in Gemara Babilonica *tit. Sanhedrim* cap. VII. fol. 56. & repetita, cum à Maimonide, tum à Mose Kotsæo, quæ insuper adopta-

Testamentaria.

Systematicæ.

Septem Noachidarum præcepta.

Hhhhhh

adoptata videntur à Grotio *de Jure Pacis & Belli* lib. I. cap. I. 16. II. Bolducio in Job. XXIII. 12. Schindlero, Schichardo aliisque Christianis, ad quæ etiam justo volumine commentatus est Joh. Seldenus. Horum interim tituli sic habent: I. *De judiciis*, על דינין. 2. *De maledictione nominis divini*, על ברכת השם. 3. *De cultu extraneo*, על עבודה זרה. 4. *De homicidio*, על שפיכת דמים. 5. *De turpitudine & concubitu*, על גלוי עריות. 6. *De furto & rapina*, על הגזל. 7. De membro animalis viventis non comedendo על אבר החי.

Status Ecclesiæ sub secundo curriculo In Patriarchali.

XXII. Quantum ad statum Ecclesiæ, sub hoc curriculo, schisma quidem peculiare, inter Sethitas & Cainitas, sublatum fuit exitio Cainitarum per diluvium: sed generale tamen, inter semen mulieris & serpentis, nequaquam exstinctum est, quin & in arcam, & sequiorem mundum transiit, ut patet in impio & maledicto Chamo Gen. IX. 22. 25. 26. Jacta ergo sub hoc curriculo sunt fundamenta duplicis schismatis, & hæreseωn inde ortarum, quæ tamen hoc tempore non eruperunt in nervum. Nimirum I. Chamitarum, in eis terris, quas Chamus à dispersione gentium occupavit, quorum idolomaniam, cultusque rationem, & barbaros mores, suo loco penes Reges, Judaicos pariter & Israëliticos, forte tangemus. Horum propagatio à Mose exponitur Gen. X. 6—21. Scil. quatuor Chamo numerantur filii, duo nim. *Mitzraim*, sive auctor Ægypti, & *Phut*, cui cessit tota Africa: reliquis duobus puta Chuso & Canaani, non contemnenda pars Africæ obtigit. In Africa Mitzraimo obvenit Ægyptus superior & inferior: puta tum Nomi, tum Delta, nec non Thebais, Lyb.— Ægyptii, Marmarica, & Æthiopia occidentalis, tum interior, quæ est sub Ægypto: reliqua pars Africæ tota, Lybia exterior & interior, Africa minor, Numidia & Mauritania Tingitana, Getulia &c. à Phuto ejusque posteris est occupata. In Asia Chamo obtigit Arabiæ, qua inter sinum Persicum & mare Erythræum interjacet, pars magna, & ultra sinum Persicum Carmania, nec non pleraque Persia, à Saphthæis ex Sabthâ migrantibus habitata, supra Arabiam versus Septentrionem Babilonia & pars Chaldææ (si modo Nimrodus alienos fines non invaserit) Palæstina, Phœnicia tota, pars Cappadociæ prope Trapezuntem, denique quæ post Pontum Euxinum sita est, extrema Colchis. De quibus amplissime philosophatur Doct. Boschartus in suo *Phaleg*, & contractius Heideggerus in historia Patriarcharum Exercit. XXIII. §. 39. Istarum igitur nationum cultus & idololatria fundamentum habet in Chamo. Saltem ejus hæresis, quantum ad terram Canaan, egregie attrita est per Josuam, juxta vaticinium Gen. IX. 25. 27. sed extincta demum à Davide, subactis Philistæis & pulsis Jebusitis. 2. Japhetitarum, quorum familia potatur Gen. X. 2—5. Ipsis tribuenda videtur Europa tota & America, & Asiæ pars non exigua. Et Europam quidem occuparunt duo tantum Japhethi filii, Thiras & Javan, hujusque filii, Elisetha, Tharsis, Chithim & Rhodanim. Ab his occupatum est, quicquid à mari mediterraneo porrigitur versus septentrionem, usque ad Scandiam seu Scandinaviam, quam vetus Gothorum Scriptor Jornandes merito vocat *officinas gentium*, & *velut vaginas nationum*, quia eis in locis mirifica est hominum fœcunditas. Cæteri Japheti filii se diffuderunt in Asiam, à mari mediterraneo versus Orientem, ibidem amplissimum spatium occuparunt, totam pene Asiam minorem, Armeniæ partem, Mediam, Iberiam, Albaniam, & vastissimas illas regiones, quæ sunt versus Boream, quas olim Scythæ, nunc Tartari obtinent. Denique & ipsa America, siquidem non aliis magis, quam Scythis obvia est, Japheti hæreditati accumulata fuit. Adeo impleta est benedictio & prophetia Noachi, in qua Japheto promisit, fore ut Deus ipsi habitationem dilatet Gen. IX. 27. Sic Heideggerus *histor. Patriarch. Exercit.* XXIII. §. 18. Quod schisma egregie imminutum est sub N. Test. per præconium Evangelii, quo Japhetum Deus pellexit in tentoria Semi Gen. IX. 27. Quantum ad res Ecclesiæ, videntur & illæ sub hoc curriculo in pejus declinasse. Audita enim hic primo legitur idololatriæ vox, apud ipsos Semitas Jos. XXIV. 2. Non ignoro, esse viros magnos, cum Hebræos, tum Christianos, veteres pariter & recentiores, qui idololatriæ originem referant ad curriculum ante-diluvianum; sed nec me latet, esse complures perinde magnos, qui ad hoc curriculum ejus originem referant, saltem ut diximus, sub hoc primum exserte narratur. Num autem illa ceperit ab astris? quod eis Deus præfecturam diei & noctis tribuat Gen. I. 15. 16. 17. 18. num ab hominibus egregiis? quales fuerint Nephilim Gen. VI. 4. Item, an cultus idololatricus ceperit ab adoratione seu osculatione? de qua Job. XXXI. 26. Conf. Psal. II. 12. an ab imaginibus & statuis; an à templis & lucis? Scriptura non determinat, nec video, quibus rationibus auctoritatibusque solide determinari queat. Quod autem nonnulli putent, sub hoc curriculo, structores turris Babilonicæ, in animo habuisse, celebrem quendam Senatum constituere in Babilone, qui custo liret depositum & traditionem verborum quæ tum homines, ut edocti à Noacho, pariter omnes loquebantur, sic fore ratos, ut genus humanum in Religione concors maneret, si nemini liceret quicquam dicere, nisi in nomine Senatus Babilonici, adeoque papatus alicujus fundamenta voluisse ponere: id mihi videtur longius petitum, & præjudicatis hypothesibus inservire, saltem solidis argumentis demonstratum necdum vidi,

vidi, quin laudabile potius consilium, de conservandâ orthodoxia & unitate Ecclesiæ, quod adeo rigorose exagitari non debuerit. Quicquid sit, saltem stulta hominum θεομαχία, quâ divinis judiciis obniti, & fastus inanis, quo sibi nomen parare voluerint, notatur Gen. XI. 2. 3. 4. e quo etiam, si & Semitæ his ædificatoribus interfuerint, deliquium Ecclesiæ, quoad mores, observari possit. Persecutiones hic non ita audiuntur, nisi huc referre velis impii Chami ludibrium in optimum parentem Patriarcham Gen. IX. 22. sed non accidit Religionis causa: aut etiam Nephilim, qui ob hoc narrentur Gen. VI. 4. quippe qui fuerint tyranni & oppressores, tum conscientiæ, tum corporum: aut etiam Nimrodum, qui ab hoc *potens* dicatur *in terra*, *& validus venator*, *in conspectu Domini* Gen. X. 8. 9. aut tandem structores turris Babilonicæ, quos propterea Deus dissipaverit Gen. XI. 6. 7. 8. Verum de his nihil pronunciat Scriptura.

Tertium curriculum epochæ Patriarchalis, ab Abrahamo ad Mosen.

XXIII. *Tertium* curriculum periodi Patriarchalis, profluit ab Abrahamo ad Mosis nativitatem, ut integram Mosis historiam habeamus penes periodum sequentem. Deus enim postquam Abrahamum, filium Therah, ex Ur Chaldæorum evocasset in Canaan, anno ætatis ejus circiter LXXV. (à quibus 430. anni peregrinationis & servitutis Gal. III. 17. Exod. XII. 41. supputandi veniunt) fœdus gratiæ cum eo stabilivit, in Christo fundatum Neh. IX. 7. 8. Septies quidem legitur Deus Abrahamo solennes præstitisse promissiones: 1. in Ur Chaldæorum; seu Mesopotamia, antequam habitaret in Charan Gen. XII. 1. 2. 3. Tum 2. in Sichem. *Ibid.* vs. 6. 7. Hinc 3. in Canaan, cum ab eo secessisset Lothus Gen. XIII. 14 — 18. Porro 4. post profligatos Reges & liberatum Lothum, per Melchizedecum Gen. XV. — Insuper 5. cum esset annorum nonaginta novem Gen. XVII. — Adhæc 6. in campestribus Mamre cap. XVIII. 10. 18. cum cap. XVII. 16. 19. Tandem 7. cum tentasset ipsum, mandato sacrificandi filium Isaacum Gen. XXII. 15 — 20. In septem his promissionibus, tres occurrunt solennes confœderationes: α. immediate post vocationem ex Ur Gen. XII. 1. 2. 3. Conf. Gal. III. 17. & Act. III. 25. β. post liberatum Lothum, & acceptam Melchizedeci benedictionem Gen. XV. 18 — γ. cum esset annorum XCIX. Gen. XVII. 1. 2. Eædem istæ confœderationes cum Isaaco & Jacobo coïsse intelliguntur Gen. XVII. 7. 9. 10. 19. 21. Unde etiam, substantia tenus, ipsis sæpius renovatæ leguntur.

Confœderationes cum Abrahamo habebant fœdus gratiæ in Christo.

XXIV. Circa istas confœderationes, considerandum 1. Quod fuerint solennes renovationes fœderis gratiæ, quod est in Christo. Patet hoc ex eo, quod α. prima revelatio hujus fœderis appelletur annunciatio Evangelii Gal. III. 8. cum Gen. XII. 3. β. primum vinculum promissionum divinarum appelletur διαθήκη κεκυρωμένη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς Χριστὸν Gal. III. 17. γ. beneficia harum confœderationum, sint beneficia fœderis gratiæ, quæ Abrahamum ducebant ad Christum, & ad salutem in eo per fidem: sic *semen* fœderatum ipsum ducebat ad Christum Gal. III. 16. 28. 29. sic *benedictio* propaganda in omnes Gal. III. 13. 14. Act. III. 25. 26. Gal. III. 8. 9. sic *hæreditas* terræ Canaan; à quo *terra Immanuelis* appellatur Jes. VIII. 8. Conf. Heb. IV. 1. 9. cum cap. III. 18. 19. & IV. 6. sic, *ero Deus tuus, & seminis tui* Gen. XVII. 7. 8. ducebat ad Christum, absque quo Deus, Deus peccatoris esse nequit 2 Cor. V. 29. Eph. II. 12. δ. conditio earum *fides*, Gen. XV. 5. 6. Gal. III. 9. Rom. IV. 11. fuerit conditio fœderis gratiæ. ε. fructus præstitæ conditionis, *justificatio fidei* Gen. XV. 5. 6. cum Rom. IV. —

Fuerunt non tantum cum Abrahamo, sed etiam cum ejus semine.

XXV. Considerandum 2. quod confœderationes illæ factæ fuerint, non tantum cum Abrahamo; sed etiam cum ejus *semine* Gen. XIII. 16. & XXII. 15. 16. 17. 18. Gal. III. 16. Luc. I. 54. 55. Quo intelligitur (a) semen *mere naturale*, quale Ismaël cum sua progenie Gen. XXI. 13. omnes carnales Israëlitæ Joh. VIII. 27. Rom. IX. 7. 8. & II. 28. 29. (b) semen *mere spirituale*, omnes scil. fideles, *qui ambulant vestigiis Patris Abrahæ*, inter gentes Rom. IV. 11. 12. 16. 17. Gal. III. 29. (c) semen, & naturale & spirituale *simul*, quale erant, ordinarie quidem, *fideles Judæi* Rom. IV. 12. 16. extraordinarie autem ipse *Christus* Matth. I. 1. Heb. II. 16. Gal. III. 16. Excluso autem Abrahami semine mere naturali, à participio hujus fœderis Gen. XVII. 19. 20. 21. Rom. IX. 7. 8. Conf. Gen. XXI. 10. 12. Gal. IV. 30. Deus in fœdus admisit α. Isaacum, cum universa ejus posteritate, ad fœdus nationale Gen. XVII. 19. partim quoad *externam* tantum ejus dispensationem Joh. VIII. 37. Act. III. 25. partim quoad *internam* insuper: sic solos Judæos *fideles* admisit Rom. IX. 7. 8. & II. 28. 29. β. Ejus semen *extraordinarium*, Christum, Gal. III. 16. 19. γ. semen ejus mere *spirituale*, fideles gentiles Gal. III. 8. 9. & vs. 29. Rom. IV. 13. 16.

Habuerunt pro materia α. promissiones à Deo præstandas.

XXVI. Considerandum 3. quod materia hujus confœderationis habuerit A. ab *una* parte egregias Dei promissiones: se 1. ei ejusque semini *benedicturum* Gen. XIV. 1. 2. 3. Se 2. *multiplicaturum* ei semen Gen. XIII. 14. — 17. eique daturum nomen celeberrimum, quo appellandus sit *Pater* multarum nationum: & hinc pro אברם *Pater magnus*, appellandum, אברהם, *Patrem magnum multitudinis*; suamque conjugem, pro שרי *Princeps mea*; appellandam שרה *Principem multitudinis*: aspersione literæ ה, ex המון, quod *multitudinem*, copiam dicit Gen XVII. 1 — 9. 15. 16. 19. 20. 21. Se 3. posteritatem ejus facturum *victoriosam* Gen. XXII. 17. eique subjugaturum

novem nationes Gen. XII. 6. 7. & XV. 19. 20. 21. Se 4. *ætatem* ejus perducturum ad summam *longævitatem* Gen. XV. 15. 18. Se 5. ei & semini suo futurum in *Deum*, æternum Gen. XVII. 7. 8. Se 6. ei futurum in *clypeum* cap. XV. 1. Se 7. ei futurum in *mercedem magnam valde.* Ibid. Ab *altera* parte, B. officia, ab Abrahamo ejusque semine stipulata: ut *ambulent coram Deo* Gen. XVII. 1. 7. 8. 9. tum in *fide*, quam Abrahamus habuit, & exercuit, juxta cum spirituali sua posteritate Heb. XI. 8. 9. Gen. XV. 5. 6. tum in *observantia* & studio bonorum operum, in quo fides est *ἐνεργουμένη* Gal. V. 6. Rom. XIII. 8. sintque in utroque *perfecti* Gen. XVII. 1. 2. hoc est, absque fuco, *sinceri* Jos. XXIV. 14. 1 Reg. IX. 4. 2 Cor. I. 12. 1 Cor. V. 8.

B. Officia, ab Abrahamo & semine præstanda.

XXVII. Consideranda 4. multiplex *confirmatio* hujus confœderationis Gen. XVII. 19. 21. (והקמתי) Gal. III. 17. facta (1) *promissionibus* Heb. VIII. 6. *νενομοθέτηται.* (2) typica Melchizedeci *benedictione* Gen. XIV. 18. 19. 20. (3) solenni *jurejurando* Gen. XXII. 15 — 19. Ps. CV. 8. 9. 10. cum Heb. VI. 13. 14. 16. 17. 11. (4) solenni ac symbolicâ *confœderandi* formâ ac ritu, qui narratur Gen. XV. 9. — per pecorum dissectionem, per quam figurabatur afflictus status, & Abrahamidarum, & ipsius Christi (5) novo circumcisionis Sacramento Gen. XVII. 10. — quod *signum & sigillum justitiæ fidei* Paulus appellat Rom. IV. 11.

Habuemus varias & validas confirmationes.

XXVIII. Fuit sub hac illustri fœderis gratiæ renovatione dispensationeque, Ecclesia per annos CCCCXXX. Exod. XII. 41. Gal. III. 17. si nim. numerentur à profectione Abrahami ex Ur, de quâ Gen. XII. 1. aut per annos CCCC. Gen. XV. 13. Act. VII. 6. si numerentur à nativitate Isaaci: qui anni *peregrinationis & servitutis* appellantur, desinuntque in exitu Israëlis ex Ægypto, sub Mose. Viguerunt his seculis, aut sex aut septem Patriarchæ, si primordia Mosis connumeres. In his *primus* fuit Abraham, Nachori nepos, Therachi filius, frater Nachor & Haran, ex quo Loth prognatus fuit. Nomen à Patre habuit אברם, *Pater magnus*, cui postmodum asperia est litera ה, ut emergeret אברהם, sive ex tetragrammato Jehova, quasi aliquid sui Deus hac nominis variatione voluerit communicare, ut Hieronymus opinatur: sive potius ex המון, ut Patrem magnum *multitudinum*, seu multarum gentium designaret: quo animo etiam ejus uxorem pro שרי appellat שרה. Natus est in *Ur Chasdim* Gen. XI. 28. seu Chaldæorum, seu *magorum*, forte *ἀντονομαστικῶς*, ut distinguatur ab Ur *Babiloniorum*. Inde cum parente & familia in Charane commoratur. Ibid. vs. 31. & *animas facit* Gen. XII. 5. h. e. acquisivit, seu *brutales*, in pecoribus & pecudibus, seu *humanas*, quod sobolem ibidem sibi procreaverit; seu quod ibidem proselytos fecerit; saltem sodalitium quodam q. monasticum ibidem erexisse, ut Boulducus vult, nimium est jejunum. Unde colligi possit, hic eum ad tempus aliquod substitisse. Inde, jussu & amplissimis Dei promissionibus suffultus, in Cananæam contendit. Ibid. vs. 1. 2. 3. 4. quibus credens, prompte obsecundat vs. 5. primam stationem videtur habuisse, apud *Sichem & Elon Moreh.* Ibid. vs. 6. ubi secunda ei obtigit apparitio Dei vs. 7. apud quam Deum vidit Act. VII. 2. & ipsi promissio facta est, de terra Canaan, ibique struxit altare, præstiturus Deo gratitudinem suam. Huic successit secunda statio, in montanis Bethelis occidentalibus, versus Ai. vs. 8. ibique in tentoriis habitavit, quod urbem seu statam habitationem quæreret in cœlo Heb. XI. 9. 10. & invocavit *nomen Domini*, sicut fieri cœperat Gen. IV. 26. seu cultu instituto. Hinc *profectus est eundo & proficiscendo ad meridiem* Gen. XII. 9. & urgente ibidem fame, descendit in Ægyptum, ut ibi peregrinaretur. vs. 10. ibique ipsi rapitur à Pharaone uxor Sara vs. 15. sed gratiosa Dei versus ipsum vigilantia, illibata conservatur, quamvis nec impune Pharaoni, nec absque infirmitate intercedente Abrahami vs. 11. 17. Hinc revertitur in Canaan, & lites componit inter suos & Lothi servos obortos, data Lotho optione, seu ad dextram, seu ad sinistram vellet concedere, rarissima humanitate, modestia & *ἐπιεικείᾳ*, versus ipsum, & ætate, & dignitate, & statu, sibi mille parasangis inferiorem Gen. XVIII. 8. 9. ubi Lothus sibi delegit planitiem Jordanis, dum Abrahamus habitavit in campestribus Cananæorum. Hinc tertia Dei apparitio facta est Abrahamo, apud quam Deus ei demonstravit totam terram Canaan, sibi pro hæreditate dandam *in seculum* Ibid. vs. 14 — 18. h. e. usque ad periodum futuræ Reipublicæ Israëliticæ. Sic confirmatus Abrahamus, tabernacula sua promovit, juxta convallem *Mamre.* Ibid. vs. 18. ibi ædificat altare, & fœdus pangit cum tribus Principibus Hebronitis, civile utique, non religiosum Gen. XIV. 13. qui socum perrexerunt ad bellum vs. 24. cecideruntque exercitum quatuor Regum, qui Sodomam exspoliaverant. Post confectos hos Reges, ipsi quarta accidit apparitio Dei, apud quam ipsum confirmavit adversus metum à peregrinis, quicum cohabitabat Gen. XV. 1. quod sibi futurus esset *clypeus, & merces magna valde.* Quam tamen mercedem sic satis declinat Abraham, eo quod expers esset hæredis vs. 2. 3. non tam diffidentia versus promissionem divinam, de semine sibi dando; quam obliqua instantia, de semine illo sibi accelerando, cui Deus annuit, addito etiam signo: *suspice nunc cœlum & numera stellas, si poteris numerare eas; sic erit semen tuum* Gen. XV. 4. 5. addito insuper encomio *fidei* Abrahamicæ, quæ ipsi imputata fuerit ad *justitiam* vs. 6. confirmatæ insuper novo signo vs. 8. — Quo ipso,

Tertii hujus curriculi dispensatio sub VI. Patriarchis:

Abrahami historia.

Deus ei significat: 1. fore ut progenies ejus, in alienâ terra, serviat & affligatur per annos quadringentos, interim 2. gentem illam, cui servitura sit, judicandam à se, ut ab eâ egrediatur semen ejus. Porro 3. ipsum tamen Abrahamum in pace & bona senectute moriturum. Tandem 4. mittendum esse in suam possessionem, *in generatione quarta*. Post hanc apparitionem, ex Hagare ancillâ suscepit Ismaëlem, quem tandem, ad querimoniam Saræ, jussu divino exclusit à familia Gen. XVI. — & XXI. 9. 10. successit quinta apparitio Dei in Elon Mamre, in qua, nova accidit fœderis renovatio, confirmata ordinario Sacramento circumcisionis Gen. XVII. 1. — 14. Hic habitante Abrahamo, apparent ipsi tres Angeli, è quibus unus appellatur Jehova, ab Abrahamo humanissime accepti, ipsi promissionem faciunt, filii propediem e Sara nasciturі, & aperiunt instans excidium Sodomæ & Gomorrhæ, cui intercedere conatur Abrahamus; sed frustrà Gen. XVIII. — succedente mox eversione Sodomæorum, solo Lotho cum suis, ab eodem servato Gen. XIX. 1. — 26. cujus excidii horrore, Abrahamus ab Elone Mamre, migrat ad *terram meridianam*, advena Geraris Gen. XX. 1. ibique sibi denuo rapitur sua Sara, à Rege Abimelecho, qui tamen monitus à Deo, illam marito suo illibatam restituit. Ibid. Ab hoc tandem Abrahamo nascitur, toties sibi & tam magnifice promissus Isaacus, ex conjuge Sara, anno ætatis Abrahami centesimo, & mox circumciditur, & ablactatur suo tempore Gen. XXI. 1. — 8. Interea in Gerar Abrahamus fœdus pangit cum Abimelech, præsente Pichol Principe exercitus Gen. XXI. 32. & nemus plantat in Beerseba, forte ad cultum divinum, qui tum temporis ullum necdum habuit certum locum, ibique per complures annos habitavit Gen. XXI. 33. His peractis, Deus Abrahamo, apud Geraritas commoranti, sexta vice apparet, & promissionem sæpius factam, interposito juramento, denuo instaurat: sed explorat Abrahami fidem & obedientiam, jussu ut filium suum unicum sibi sacrificaret in regione Moriah, qui patefacto ejus obsequio, liberatur interloquente Angelo Gen. XXII. 1 — 19. Paulo abhinc Sara, nata centum & viginti septem annos, fatis cessit in Kireath Arbe, quod plerique Hebræi accidisse putant, ex mœrore, quod filium immolandum audivisset Gen. XXIII. 1. 2. quam plangit maritus. Ibid. & apud Chethæos intercedit pro jure sepulchri, rogatque ut ad hoc pro se interpellarent apud Ephronem, qui sibi speluncam Macpelah venderet. Ibid. vs. 9. atque etiam obtinet vs. 14. 15 16. Aversus à maledictis Cananæis, suum œconomum Eliezer, ad suos in Mesopotamiam mittit, ut Isaaco suo uxorem quæreret, qui Rebeccam Bethuelis filiam reducit Gen. XXIV — Hinc ad nova vota transit ipse Abrahamus cum Cethura cap. XXIV. 1. e qua liberos etiam suscepit vs. 2. in quos suas fortunas, paulò ante obitum suum, sic dispensavit, ut Isaaco hæreditatem, reliquis munera seu legata designaret vs. 5. 6. & concubinarum filios ablegavit ad orientem, eos quasi excommunicans. Post hæc tandem moritur Abrahamus vs. 8. & sepelitur a filiis, Isaaco & Ismaële in spelunca Macpelah vs. 9. Hæc de Abrahamo ex Scripturis tetigisse sufficiet: fabulas enim Hebræorum & Muhammedanorum, nec non ejus scripta pseudepigrapha, qualia sunt liber *Jezirah* seu creationis, de quo liber *Cosri*, & Gemara Cod. *Sanhedrim* & alii, *Apocalypsis Abrahami* Sethianorum, apud Epiphanium & Origenem, & *Assumptio Abrahami*, apud Athanasium in *Synopsi*, non moramur. A Gentilibus etiam subinde memoratur, & in suo Saturno ejusque uxore Anobret, ad eum alludi videtur Porphyrio in lib. *περὶ ἰουδαίων*.

XXIX. *Secundus* in curriculo *tertio* patriarchali, fuit *Isaacus*, sic dictus a *risu* Gen. XVII. 17. 19. natus e parentibus Abrahamo & Sara effœtis, anno Abrahami quidem centesimo; Saræ, nonagesimo. Ibid. Circumcisus ab Abrahamo. Ibid. cap. XXI. 4. lactatus a Matre vs. 7. ablactatus cum convivio vs. 8. patitur persecutionem ab Ismaële vs. 9. Uxorem duxit Rebeccam Bethuelis filiam, apud civitatem Nachor seu Charan, pronubo Eliezere, anno ætatis quadragesimo Gen. XXV. 20. lugens parentem, pro solatio, divinam benedictionem accipit, apud puteum *Lachai Roi*, apud *puteum videntis me* vs. 11. Interim ad tempus sterilis existit Rebecca, per annos omnino viginti, quam sterilitatem deprecatur Isaacus vs. 21. & proinde concipit gemellos, qui in utero materno colliduntur vs. 22. de quo Mater conqueritur, & Deum consulit, qui respondet: *duæ gentes sunt in utero tuo, & duo populi de visceribus tuis dividentur: populus autem populo robustior, & major serviet minori* vs. 23. quod impletum liquet in Davide Jacobita, Jebusitas seu Esavitas subjugante 2 Sam. VIII. 14. 1 Paral. XVIII. 13. Non obstante fame, nihilominus jubetur in Canaan subsistere, & accipit promissionem Dei, de benedicendo ipso, & semine ejus Gen. XXVI. 2 — 6. Hinc denuò fame urgente Cananæam, monitus oraculo divino, ne in Ægyptum transiret, ad Abimelechum, ad Gerar pergit Regulum Palæstinæ, ibidem habitat Gen. XXVI. 1. 6. Quem Josephus eundem illum vult, cum quo Abrahamus olim egerat: quod tamen ex nominis communione, parum solide colligit, cum non modo, his temporibus Abimelechorum nomen commune videatur fuisse istius tractus Principibus; sed etiam temporum spatiis non conveniant, quod inter illum & hunc Abimelechum, anni circiter LXXV. fluxerint, cui possit addi, quod Abrahami, & Principum illius, hic nulla mentio fiat. Hic, uxor ejus in discrimen pudici-

Isaaci historia

tiæ adducitur, ex quo sibi vitæ discrimen metuit, eoque uxorem suam sororem esse mentitur, hinc rapitur ab Abimelecho, qui, cum ex lusu Isaaci cum Rebecca prospecto, agnosceret eam esse illius uxorem, ei ob hoc reprehenso uxorem intactam restituit, additâ suis comminatione mortis, qui eam violaret. vs. 11. Hic, quo securior esset adversus urgentem famem, Deus ei benedicit centuplo laborum suorum vs. 12. Hinc, cum ad invidiam usque, invalescerent facultates Isaaci, cui etiam velificaturi, puteos ejus obstruebant Philistæi, nec abnuente Abimelecho; secessit in vallem Gerar vs. 15. 16. 17. Verum nec hic substitit invidia Philistæorum; sed etiam extra suos limites promota, tum puteos paternos Abrahami, tum à suis effossum *puteum aquæ viventis*, motis etiam ei novis litibus, eripuerunt, unde Isaacus, promotis nonnihil sedibus, novum effodicari curavit puteum, quem Rechoboth insignivit vs. 22. à quo Abimelechus, Achozat & princeps exercitus ejus Pichol, novum fœdus cum eo ambiunt & consequuntur Gen. XXVI. 28. 29. Histandem succedit Isaaci senectus, & caligo oculorum, cap. XXVII. 1. e qua instans sibi fatum conjectans, filiis benedictionem paternam & Patriarchalem, quasi pro testamento impensurus, Esavo primogenito, quem præ Jacobo diligebat, mandat, sibi edulium ex venatione appararet, quo inescatus, ei benedictionem alacrius conferret Gen. XXVII. 3. quam tamen Jacobus, fraudibus Matris suæ Rebeccæ, divinâ procul dubio providentiâ, in se feliciter declinavit vs. 13. quæ in funesta odia & persecutiones postmodum erupe-runt, quæ suo loco penes Jacobum, si Deus volet, tangemus. A qua filiis suis superstes, per quadraginta circiter annos, postquam suas sedes ex Beersеba promovisset, versus *Arba* seu Hebron, & cum Jacobo, reverso ex Mesopotamia, vixisset, extremum diem clausit, anno ætatis centesimo & octuagesimo, à filiis Esavo & Jacobo ibidem sepultus Gen. XXXV. 27. 28. 29.

Jacobi historia.

XXX. Hinc igitur ad *tertium* descendimus hujus curriculi Patriarcham, Jacobum. Qui Patre Isaac, & Matre Rebeccâ, cum nasceretur Esavus, ruptâ suâ secundinâ, fratris calcaneum prehendit, quasi primogenituram ei præcepturus Gen. XXV. 26. in quo miraculum non contemnendum, Hebræi observant. Ab hoc prehenso fratris calcaneo, nomen יעקב *Jacob* obtinuit. Ibid. non autem, quod supplantator, seu fraudulentus esset, ut per malevolentiam fingit Esavus Gen. XXVII. 36. cum fraudulenta ista supplantatio in Jacobum, adhucdum in utero materno existentem, cadere non potuerit. Vir *integer* dicitur, & pastoritiam exercuit, eoque *in tabernaculis habitavit* Gen. XXV. 27. quod non satis solide reddit Onkelos משמש בית אלפנא, *ministrum domus doctrinæ*, hinc, eodem sensu Jarchius refert, quod habitaverit in tentorio Semi, & Heberi, doctrinam sibi ibidem paraturus, Matri præ Esavo fuit in deliciis, sicut Esavus Patri. Ibid. vs. 28. Primogenituram ab Esavo emit pulmento, justâ quidem Dei providentiâ; ast non absque fraude aliqua. vs. 29. — quicquid in contrarium, cum Hebræis quibusdam, causentur Romanenses justitiarii. Hinc etiam primogeniti benedictionem, invito licet Patre, adeptus est, à quo Esavus ei mortem destinabat, quam ut declinarent parentes, ipsum in Mesopotamiam ablegant. Qui in hoc itinere dormiens, vidit scalam à terra in cœlum usque porrectam, & in ea Dominum, Angelosque ascendentes ac descendentes, quæ Christum figurabat Gen. XXVIII. 11. addita etiam egregia promissione vs. 13. 14. 15. cui Jacobus gratus respondet voto vs. 16. — Prope Charanem Rachelem sibi obviam salutat osculo, seque ei notum facit Gen. XXIX. 1. — 12. excipitur hospitio à Labane, eique per septennium servit pro Rachele, cui tamen fraudulenter supponitur ejus soror Lea, unde pro Rachele, novum septennium servituti impendere cogitur vs. 15 — 32. Hic Lea ipsi parit filios quatuor Ruben, Simeon, Levi, Judah: vs. 33. — Ancilla Rachelis Bilha, filios duos Dan & Naphtali: ancilla Leæ Zilpa, Gad & Aser: ipsa Lea, Isschaschar, Zabulon & Dinam: Rachel denique, Joseph & Benjamin. Ut intra septem annos, decem liberis creverit Jacobus Gen. XXX. 1. — 24. Hinc de reditu in patriam agit cum Labane vs. 25. 26. qui hoc novo pacto declinat, addicendo Jacobo omne variegatum, oriundum ex unicoloribus ovibus. vs. 27 — 34. ex quo, mediante artificio Jacobi, egregie invaluit ejus opulentia. vs. 35. — ad invidiam usque fratrum, & malevolentiam Labanis cap. XXXI. 1. 2. unde divino intercedente jussu, discessum meditatur, & consultis uxoribus, clam Labane, discedit vs. 3 — 22. qui proinde ipsum insectatur, per VII. dies vs. 23. sed à Deo prohibetur loqui malum ad Jacobum vs. 24. interim Jacobum assequitur, & cum eo expostulat super variis vs. 25 — 30. quibus modeste satisfacit Jacobus, & serio protestatur adversus socerum vs. 31 — 42. & post factum solenniter fœdus, & interpositum jusjurandum, tandem placide dimittitur vs. 43. — & a Gilead pergit ad Mahanaim, ibique sibi obvios habet Angelos Gen. XXXII. 1. 2. Hinc legatos mittit ad Esavum fratrem vs. 3. 4. 5. qui ipsi stipatus CCCC. militibus occurrit v. 6. ad cujus occursum se vicissim præparat, consultatione cum uxoribus, precibus & apparatu munerum, quibus fratrem sibi placaret. Et luctatur cum Angelo Jehova, vincitque, & pro *Jacobo Israel* appellatur, sed læditur in costa, nomenque loco tribuit *Pniel*. vs. 7. — Hinc in Mesopotamiam reversus, subsistit apud urbem

Sichem

Sichem in Cananæa Gen. XXXIII. 18. & altare olim ab Abrahamo structum instaurat. vs. 19. 20. Ibidem agrum emit ab Hemor, forte olim ab Abrahamo emtum pro posteris suis. Interim Hemor matrimonium ambit Dinæ pro filio suo, ad hoc cum tota urbe circumciditur; sed, dum in doloribus sunt, tota civitas, à duobus Jacobi filiis, Simeon & Levi, perfide cæditur & diripitur vers. 25. 26. His acerrime à parente reprehensis, oraculo divino, à Sichema stationem promovet ad Bethel, ibique familiam lustrat, & Deos alienos removere, & vestimenta purificare jubet Gen. XXXV. 1—4. ibidemque altare Bethel ædificat, & Deboram nutricem Rachelis, morte amittit. vers. 5—8. & novum oraculum experitur, eoque sibi confirmatur benedictio, & denominatio Israëlis repetitur vers. 9—12. Hinc ab eo Deus decessit, ipseque *titulum lapideum erexit, & libavit super eum libamen & fudit super eum oleum* vers. 13—18. inde post brevem commorationem migrat in terram *Chabrath*. In via Rachel, ex difficillimo partu filii, moritur & sepelitur, cum filium, ipsa *Benoni*; sed parens Benjamin appellasset vers. 19. 20. Hinc progressus, tentoria figit *trans Migdal Eder* vers. 21. ubi Angeli, post natum Christum, pastoribus apparuisse creduntur. Hic Ruben ejus primogenitus incestum committit cum Bilha vs. 22. Hinc tandem pervenit ad Hebron, ubi Pater ejus commorabatur. Hic filius ejus Josephus à fratribus perfide venditur: sed in Ægypto ad supremum honoris fastigium evehitur, quo cognito, parens in Ægyptum migrat, & testamento condito, salutem Domini exspectans, placide moritur, de quibus in historia Josephi, jamjam nobis uberius veniet agendum.

Levi historia. XXXI. Hinc historiam Patriarcharum prosequemur, in familia Levi, ut commodius pertingamus ad Mosen: sic tamen ut ei construamus historiam Josephi, circa quem Scriptura perquam est copiosa. Succedat igitur in Patriarchis hujus curriculi *quartus* Levi, tertio natus ex Lea. Nominis etymon dicitur Gen. XXIX. 34. Cædit cum fratre Simeone Sichemitas cap. XXXIV. 25. 26. pro pœna hujus flagitii, in testamento Jacobi, ejus posteri dispergendi dicuntur, per totum Israëlem Gen. XLIX. 5. 6. 7. Ejus filii fuerunt Gersom, Cahath & Merari Gen. XLVI. 11. in quos postea distributa sunt officia, circa tabernaculum & templum exercenda, sic ut familiæ Cahath, linea sacerdotalis fuerit connexa Num. I. 50— & III. 5. — & IV — & XVIII. 3— Hos Deus sibi adoptavit pro primogenitis totius Israelis Num. III. 12. 41. 45. Deut. X. 8. Vixit annos CXXXVII. Exod. VI. 16. Fratres habuit primum *Ruben* dictum ex ראה *vidit*; & בן *filium* Jacobi primogenitum ex Lea quem Pater in testamento, primogenitura movit Gen. XLIX. 4. ex quo etiam ejus posteritas numero & potentia cæteris tribubus semper inferior extitit. Secundus ejus frater fuit *Simeon*, itidem ex Lea, dictus à שמע *audivit* Gen. XXIX. 33. sibi socius in cædendis Sichemensibus. Ib. cap. XXXIV. 25. 26. ejus progenies prostat Exod. VI. 14. Tertius *Judah*, ex Lea, nominis origo dicitur Gen. XXIX. 35. *Hac vice confitebor* seu celebrabo *Jehovam*, convenienter cum cap. XLIX. 8. *Judah tu, laudabunt te fratres tui.* Nomothesian procul dubio, Spiritus S. direxit, quod non tantum ex eo esset nasciturus Messias, sed & regiæ dignitatis fundamentum. Ibid. vs. 10. Ejus matrimonium, filii, incestus cum Thamare nuru, tum res ex incestu eo consecutæ, narrantur Gen. XXXVIII.— Quartus ejus frater fuit *Dan*, ex Bilhah Rachelis ancilla natus, nomen nactus est à *judicando* Gen. XXX. 5. 6. Cui quintus etiam successit ex eadem Matre, *Naphtali*, dictus à *luctando* vs. 8. Atque etiam sextus *Gad*, ex Zilpa Leæ ancilla, nominatus à *fortuna* felici vs. 9. 10. 11. & septimus etiam, ex eadem Matre, *Aser*, dictus à *beatitudine*. vs. 12. 13. Insuper octavus ex Lea Matre, *Issaschar*, dictus à *mercede*. vs. 14—18. Successit nonus, ex eadem Lea, *Zabulon*, quod *portionem optimam* reddit Onkelos & Syrus interpres. vs. 19. 20. Et decimus etiam ex Rachele, *Josephus* Gen. XXX. 22. 23. 24. de quo jamjam paulo distinctius, & tandem, ex eadem Matre undecimus, Benjamin Gen. XXXV. 16. 17. 18. Matri quidem appellatus *Benoni*, *filius doloris*; ast Patri *Benjamin*, *filius dextra*, aliis *filius dierum*. Natus fuit proximè Ephratam Bethlehemi: quo tamen non obstante, omnes Jacobo nati dicuntur in *Padan Aram* vers. 26. h. e. Mesopotamia, non habita ratione unius excepti, in tanto numero. Τῷ Levi construimus velut potentem gentis Israëliticæ conservatorem, ceu alterum ejus parentem, Josephum, quamvis ortu inferiorem, Rachelis primogenitum Gen. XXX. 23. ita dictum, quod Mater præsagiret, ei ulteriorem sobolem subrogandam. Ibid. & vs. 24. Hic quanto parenti magis fuit dilectus, tanto fratribus magis fuit exosus Gen. XXXVII. 1.— & ex somniis mysticis, fratribus magis etiam exagitatus, primo quidem neci ab eisdem destinatur, vers. 12. benevolentia Rubeni liberatus, mercatoribus Ægyptiis venditur, & in Ægypto Potiphari mancipatus, ejus familiæ præficitur, & ob declinatam Heræ impudicitiam, carceri mancipatur, interim ab eo carceri præficitur, & in eo, somnia pincernæ & pistoris, secum incarceratorum, explicat, eventui congrue, & ab hoc, exponendis insomniis Pharaonis provocatur, hisque pro eventu expositis, ex consilio pro conservatione Ægypti subjuncto, præficitur toti Ægypto, Regi proximus Gen. XXXIX. 1.— & XLI. 14. ducit porro uxorem cap. XLI. 45. ex qua duos suscepit filios vers. 50. 51. 52. Proinde universam oberrat Ægyptum, collecturus frumen-

Josephi historia.

ta,

ta, pro annis septem sterilibus instantibus vers. 46. 47. 48. Ea occasione, urgente Mesopotamiam fame, sibi accurrunt fratres, primum quidem rigidius ab eo accepti, sed postea benignius, postquam se ipsis patefecisset cap. XLII. 1, & cap. XLIII. item XLIV. Hinc Patrem cum suis, ex Mesopotamia provocat in Ægyptum cap. XLVI. ipsisque pro sedibus assignat terram Gosen vers. 31.— ibique ipsis prospicit de cibo cap. XLVII. 1—12. Patrem ægrotantem invisit, eique filios suos, Ephraimum & Manassen offert benedicendos cap. XLVIII. 1—17. qui ei prædicit, suos posteros cum uberrima Dei benedictione longe lateque dispergendos esse cap. XLIX. 22—27. & fatis cedit cap. L. 1. 2. 3. eumque humat in terra Canaan vs. 4.—ipsumque in via luget vs. 10. 11. revertitur postea in Ægyptum, & fratribus perfidiam, in se olim commissam, condonat vs. 13. 14. 15. Moritur anno ætatis CX. vs. 22. fratres adjurat, qui se sepelirent apud Patres suos, in Canaan, in spelunca Machelah vs. 24. 25. 26. Exod. XIII. 19. Hinc igitur ad familiam Levi regredimur, ut commode pertingamus ad Mosen. Fuit ergo in

Kahath historia. tribus filiis Levi, secundus *Kahath*, cui fratres fuerunt Gerson & Merari Gen. XLVI. 11. Exod. VI. 16. Num. III. 17. Vixit annos CXXXIII. ibid. Ex eo ortum ducunt *Kahathitæ*, qui dispescuntur in suas familias, ipsisque committitur cura sanctuarii Num. III. 27—31. Eorum civitates in distributione terræ Canaan dicuntur Jos. XXI. 20. — Ab hoc tandem prognatus est postremus hu-

Amrami historia. jus curriculi Patriarcha, *Amramus*, primogenitus Kahatho Exod. VI. 18. Num. III. 19. duxit in matrimonio, Patris sui sororem Jochebed vers. 20. quod, necdum rogata lege, de gradibus prohibitis, consanguinitatis & affinitatis Levit. XVIII & XX. tolerabilius fuit. Vixit annos CXXXVII. Exod. VI. 19. Ab eo descendunt Amramitæ Num. III. 27. 28. Ab hoc prognati sunt fratres, Moses & Aaron, de quibus ex professo in subsequentibus.

Status Theologiæ sub tertio curriculo Patriarchali. XXXII. Quantum ad statum Religionis sub hoc curriculo; tenendum quod universa præcedentium curriculorum Theologia transierit ad Abrahamum, si non per Nachorem & Theracham, cum ipso Abrahamo hactenus idololatras Jos. XXIV. 2. saltem per Semum & Heberum, quorum prior ad Jacobi annum circiter XX. pertigit: posterior etiam per annos circiter triginta ulterius. Unde Hebræi, nec abnuentibus nonnullis Christianis, volunt Semum & Heberum scholas habuisse, apud Hebronem, atque illuc etiam interpretantur, quod Jacobus fuerit *vir integer, habitans in tabernaculis* Gen. XXV. 27. & per tabernacula intelligunt בית אלפנא *domum doctrinæ*, seu ludum literarium, sic Targum Onkelos & Jarchius, quod Jacobus inhabitaverit tentorium Semi & Heberi, quod ego tamen suo loco relinquo, auctoritate divina destitutum. Quicquid hujus sit; saltem, sicut Adamus suam Theologiam accepit immediate à Deo, & Methusalachus cum cæteris, ab Adamo; & Semus cum cæteris, à Methusalacho: ita Abrahamus, Isaacus & Jacobus, eam traditione potuerunt habere à Semo & Hebero. Certo certius est, Abrahamum suam Theologiam seu traditione seu immediata revelatione à Deo acceptam, ad suos propogasse Gen. XVIII. 19. Hinc de Abrahamo dicit Deus, quod *obedieveris voci suæ, & custodiverit* משמרתי *custodiam suam, præcepta, statuta & leges* Gen. XXVI. 2—6. è quo Hebræi colligunt, Abrahamum servasse omnes legis partes, etiam eas, quæ ad ceremonias spectant. Sed supra acceptam traditione Theologiam, egregie illa invaluit sub hoc curriculo. Si enim *primo* Theologiam fœderalem observes; quot & quanta additamenta illa accepit sub hoc curriculo! Facta etenim collatione, inter confœderationes præcedentium curriculorum, & hanc tertii, si attendas 1. *promulgationem* fœderis; illa, licet ubique fuerit euangelica; attamen sub *Adamo* sese habuit ad modum tenebricantis adhuc diluculi; sub *Noacho*, rubescentis paululum auroræ; sed sub *Abrahamo*, illucescentis Solis. Si 2. *auctorem* confœderationum, eundem ubique, *Deum*; sed qui sub *Adamo* egit, ut *destructor serpentis* Gen. III. 15. sub *Noacho*, ut conservator Ecclesiæ, pereunte mundo. Ibid. VI. 18. 19. 20. hic cum *Abrahamo* agit, ut *Deus omnisufficiens*. cap. XVII. 1. 2. Si 3. *partes* confœderatas cum Deo: in omnibus quidem Christus & semen electum coiit cum Deo: sub *Adamo* fœdus coiit, ut cum semine mulieris, Matre mundi primi; sub *Noacho*, cum familia Noachi, velut Patre mundi secundi: sed sub *Abrahamo*, & cum semine ejus, velut Patre omnium credentium, Judæorum pariter & gentilium, usque ad mundi exitum Gen. XVII. 7. Gal. III. 16. Rom. IV. 11. 12. 16. Si 4. pergas ad materialia fœderis gratiæ; dum sub *Adamo*, illud non dicitur obtinuisse, nisi sacrificiis Caini & Abelis, ubi forte coria sacrificatorum cesserunt sacrificantibus, velut Sacerdotibus istius curriculi Gen. III. 15. dum sub *Noacho*, fuit tantum in diluvio, arca & iride, quoad conservationem Ecclesiæ à diluvio temporali & spirituali Gen. VI. 18. & VIII. 21. 22. & IX. 8—18. sub *Abrahamo*, Deus exserte stipulabatur *fidem* & observantiam Gen. XVII. 1. additis compluribus promissis; cum temporalibus, tum spiritualibus, sicut etiam in præcedentibus monuimus §. XXVII. Si 5. procedas ad modum revelandi justificationem per fidem; dum ille circa confœderationes præcedentes, sub *Adamo* & *Noacho*, non fuit revelatus, nisi *implicite* & per consequentiam: hic sub *Abrahamo* expresse dicitur Gen. XV. 6. Si etiam cogites 6. confirmandi fœderis rationem; dum in *Adamo* non observantur nisi

Theologia fœderalis. sacri-

sacrificia, & vestitus factus ex coriis sacrificatorum, quod tamen probabile tantum est Gen. III. 20. & IV. 4. dum sub *Noacho* accessit iris Gen. IX. 8—18. hic sub *Abrahamo* accesserunt: α. juramentum Jes. LIV. 9. cum Gen. IX. 8—18. β. solemnia fœderationis, per cæsionem animalium, & transitum Dei per segmenta Gen. XV. 8. 9. 10. γ. circumcisio Gen. XVII. δ. Sacramenta ambulatoria, mare rubrum, columna nubea & ignea, manna, aqua è petra, serpens æneus aliaque, quæ ad periodum sequentem Mosaicam referemus. Si tandem 7. fines confœderationum conferas: dum sub *Adamo* finis fuit gloriam suam illustrare, in hominis lapsi restitutione, per semen mulieris Gen. III. 15. dum sub *Noacho*, Ecclesiæ conservationem per arcam, & aquam diluvialem Gen. VI. 18. 19. 20. hic sub *Abrahamo*, per semen benedictum Gen. XIII. 1. 2. 3. & XXII. 17. 18. fuit Theologia *fœderalis*.

Theologia Systematica.

Succedit *systematica*, quæ hic, non tam parce, à suis ruderibus eruenda est; sed multo copiosius passim affluit: ut ejus θεολογούμενα tangamus tantum, quo pateat, nos non aliud credere, quam quod ab initio fuit: Habuit ergo hoc curriculum 1. Theologiam, velut artificium vivendi Deo, quam ab Abrahamo stipulatur Gen. XVII. 1. *Ambula coram me*, & Jacobus Deo addicit cap. XXVIII. 21. *Eris mihi Deus*. 2. *Verbum Dei*, seu revelationem, in alloquiis Patriarcharum passim obvium, & à Patriarchis ad suas Ecclesias domesticas derivandum. Habuit 3. cognitionem Dei, non tantum in nomine *Jehovæ*, sed & in אל שדי Gen. XVII. 1. cui omnes divinæ perfectiones implicantur. Etiam 4. Trinitatis, in nomine Elohim, juncto cum singulari Jehova, & figura (secundum complures, cum è veteribus; tum recentioribus Theologis) trium virorum Abrahamo apparentium, cui unus interfuit Jehova Gen. XVIII. Habuit 5. cognitionem decretorum divinorum, electionis & reprobationis, in filiis Abrahami, Ismaële & Isaaco, à se invicem discriminatis, illo reprobato, hoc electo Gen. XVII. 18. 19. 20. cum Rom. IX. 7. 8. & in filiis Isaaci, Jacobo & Esavo Gen. XXVII. cum Mal. I. 2. & Rom. IX. 10. 11. 13. 14. Habuit 6. cognitionem creationis Gen. XIV. 19. & XXIV. 3. 7. Habuit 7. cognitionem providentiæ divinæ Gen. XXII. 8. item in omnibus illis necessariis quibus Patriarchis & eorum semini passim Deus prospexit, necnon in figurâ scalæ, à terra in cœlum protensæ, qua etiam figurabatur cura Dei versus Jacobum peregrinantem Gen. XXVIII. 12. 13. 15. 20. imprimis etiam in conservatione Josephi Gen. L. 20. Habuit item cognitionem providentiæ moralis, in præceptis & promissionibus, passim Patriarchis factis. Habuit 8. cognitionem peccati, & pœnarum condignarum, in excidio Sodomæorum Gen. XIX. 2—26. Habuit 9. cognitionem fœderis gratiæ, Abrahamo, Isaaco & Jacobo toties repetiti & amplificati, ut diximus. Habuit 10. cognitionem Christi Mediatoris & redemptoris in semine benedicto, toties Patriarchis promisso Gen. XVII. 7. cum Gal. III. 16. Rom. IV. 11. 12. 16. Habuit peculiariter 11. cognitionem personæ Christi, cum quoad *humanam* ejus naturam, quâ futurus esset semen Abrahæ, Isaaci & Jacobi; tum quoad divinam ejus naturam, in Angelo Jehovah, apparente Abrahamo Gen. XVIII. & luctante cum Jacobo, à quo locum appellat *Pniel*, additâ ratione, quia Deum vidi Gen. XXXII. 30. & utriusque naturæ junctæ, in scalâ, quæ à terra pertingebat in cœlum, in cujus supremitate Jehova existebat Gen. XXVIII. 12. 17. Habuit 12. cognitionem officii Christi, sacerdotalis & regii, in figurâ Melchizedeci Gen. XIV. 18. cum Heb. VII. 1. 2. 3. Habuit 13. cognitionem mortis Christi, in mactatione sacrificiorum, in transitu Dei per segmenta cap. XV. 9. 10. in mactatione Isaaci filii sui cap. XXII. 2. in ligatione Josephi ad mortem destinati cap. XXXVII. 18. 19. 21. etiam sepulturæ, in eodem Josepho. vs. 20. 22. Habuit 14. cognitionem glorificationis, in ejus resurrectione, cujus figuram habuit in Isaaco morti subducto Gen. XXII. 12. cum Heb. XI. 17. 18. & in Josepho, extracto è carcere Gen. XLI. 14. post tot ærumnas, ad summum gloriæ fastigium evecto, ut Regi proximus esset Gen. XLI. 40—44. Habuit 15. cognitionem redemptionis per Christum, quem figurabant sacrificia Patriarcharum ἱλαστικὰ, & in benedictione, à semine Abrahami, in omnes gentes transitura Gal. III. 13. 14. Eph. I. 3. Habuit 16. cognitionem vocationis, in Abrahamo evocato ex Ur Chaldæorum in Canaan Gen. XII. 1. Item 17. regenerationis & conversionis, in Sacramento circumcisionis cap. XVII. cum Col. II. 11. 12. Tit. III. 5. Porro 18. justificationis per fidem in Christum Gen. XV. 6. cum Rom. IV. 3. 11. Atque etiam 19. adoptionis, in invocatione nominis Dei super Abrahamum, & omnes filios promissionum, & per assignationem hæreditatis terræ Canaan, velut natis ex matre liberâ per gratiam Gal. IV. 26. 28. 31. Porro 20. & sanctificationis, in circumcisione Gen. XVII. quæ universo semini Abrahami, electo quidem, signabat & obsignabat exutionem corporis carnis peccatorum Col. II. 11. Deut. XXX. 6. Rom. II. 28. 29. Nec non 21. glorificationis, quam figurabat terra Canaan, velut pignus patriæ cœlestis atque etiam ros de cœlo, quem Jacobo exoptabat Isaacus Gen. XXVII. 28. Quantum porro 22. ad Ecclesiam, si *universalem* spectes, figurabatur illa, ut sub primâ confœderatione, per semen mulieris; & sub secundâ, per familiam Noachi, servatam & existentem in arca, & universa posteritate electa: si *particularem*, fuit ista in familiis Patriarcharum, Abrahami, Isaaci, Jacobi. Quantum 23. ad ministerium Ecclesiasticum, fuit illud in Patriarchis, qui Prophetæ fuerunt, exem-

plo Abrahami Gen. XXVIII. 7. qui apud suos prophetico docendi munere fungebantur Gen. XVIII. 19. quin & Patres familiarum, & primogeniti. Quin & apud exteros notum fuisse officium propheticum, patet ex Gen. XXVIII. 7. Quantum 24. ad Sacramenta, habuit Sacramentum ordinarium circumcisionis cap. XVII. cum Rom. IV. 11. Quantum 25. ad disciplinam ecclesiasticam, & ejus vestigium apparet in excommunicatione Ismaelis & Hagaris, propter suam persecutionem Isaaci Gen. XXI. 10. 11. 12. Quantum 26. ad gubernationem Ecclesiæ, patet illa in familiis Patriarcharum, quas ipsi dirigebant, præscribendo illis usum Sacramentorum Gen. XVII. 23.— in reformando apud suos cultum cap. XXXV. 2. 3. 4. Sic oberravimus capita *fidei* seu credenda, sub hoc curriculo: quantum ad *observantiam* seu facienda, obtinuit & hic 27. obedientia generalis Gen. XVII. 4. Esto *integer* תמים *perfectus*, omnibus officiis, cum versus me, tum versus proximum, intentus. Obtinuit 28. Religio, quoad cultum Dei *naturalem*, juxta primum Decalogi præceptum: *ambula in conspectu meo:* Ibid. *eris mihi in Deum* cap. XXVIII. 21. exclusa etiam idololatria cap. XXXV. 2. 3. 4. Obtinuit 29. cultus *institutus* seu publicus, juxta secundum præceptum, quod *domus Dei* fuerint in usu, in quibus sacrificabatur Gen. XXVIII. 22. & cap. XXXV. 2—8. Obtinuit 30. circa istum singularis reverentia nominis divini, ut patet in Abrahamo Gen. XVII. 31. & cap. XXVIII. 17. Sed 31. Sabbathi nulla quidem sub hoc curriculo fit mentio expressa, nisi quod Exod. XVI. 22—30. commemoretur, ut dudum præscriptum, procul dubio Gen. II. 2. atque etiam usitatum. Cum præsertim dubium esse non possit, dum apud ipsos exstiterunt ædes sacræ, & apud eas cultus publicus, in sacrificationibus, quin istis statum fuerit destinatum tempus, & quodnam tandem probabilius, quam id quod Deus ipse dudum dixerat? A Religione si pergamus ad *justitiam*, seu ea officia quæ proximo debentur, & in eis 32. primo ad *honorem*, apparet ille usitatus, in Abrahamo Gen. XXII. 7. in Isaaco cap. XXII. 7. Jacobo cap. XXXII. 18. 19. 20. & cap. XXXIII. 3. 6. damnantur item ludibria Ismaëlis versus Isaacum cap. XXI. 9. Secundo ad *vitam* 33. in damnatâ cæde Sichemitarum Gen. XXXIV. 15.— in conservatâ vitâ Josephi cap. XXXVII. 19—22. Tertio ad *conjugium* 34. in Patriarchis, ejusque violationem, tentatam in adulterio Abimelechi Gen. XX. 3. 5. 9. & cap. XXVI. 7. 9. 10. 11. item in damnato incestu Rubenis cap. XXXV. 21. & Judæ cap. XXXVIII.— Quarto ad fortunas 35. apparet justitia *commutativa*, in commercio Abrahami cum Hetitis, super spelunca Macpela Gen. XXIII. 4—16. item in accusatione & damnatione furti cap. XXXI. 26. 27. 30. 32. Etiam 36. mendacia notantur in Abrahamo cap. XX. 2. & Isaaco cap. XXVI. 7. Tandem 37. *contentatio*, opposita concupiscentiæ, apparet in Jacobo Gen. XXXIII. 11. Habes in his lector specimen qualecunque Theologiæ Systematicæ. Jam si hinc transeamus ad Theologiam *symbolicam*, observabimus, non pauca superioris Systematicæ capita, variis figuris insuper, seu adumbrata, seu illustrata fuisse sub hoc curriculo. Sic v. g. (1) S. S. *Trinitas* compluribus, tam veterum quam recentiorum, figurata videtur *tribus* viris, in quibus *unus* fuit Jehova Gen. XVIII. 2. Unde tritum: *tres vidit, unum adoravit.* Sic (2) persona, officia, sacerdotale & regium, beneficium benedictionis Christi, figurabit Melchizedechus Gen. XIV. 18. cum Heb. VII. 1.— *ἀφωμοιωμένος τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ* Psal. CX. 4. Idem (3) quod sacrificium sui, figuratus fuit, in Isaaco, Patris sui filio, unigenito ex uxore, perdilecto, innocuo, Patri morigero ad mortem, ut sacrificium fuerit Gen. XXII. 1—14. cum Phil. II. 7. 8. Item (4) in Josepho, à Patre tenerrime dilecto, propterea à fratribus exoso, morti destinato, in foveam projecto, inde extracto, & in summam gloriam elevato, quæ omnia conspicua etiam fuerunt in Christo. Porro (5) in fœdere gratiæ, fundato in mactatione pecorum, per quæ transiit, & Deus & Abrahamus Gen. XV. ut figuraretur consensus Dei & Abrahami in istud fœdus, fundatum in morte Christi. Porro (6) in circumcisione, qua non tantum justitia fidei; sed etiam sanctificatio, propter Christum, per Spiritum S. figurabatur Rom. IV. 11. Adhæc (7) in Isaaco & Ismaële, item in Jacobo & Esavo, prædestinatio, in electione & reprobatione, dicebatur Rom. IX. 7--13. Insuper (8) in Scalâ Jacobi, quâ unio duarum in Christo naturarum, pariter & unio Christi & electorum peccatorum, eorumque reconciliatio significabatur. Nec non (9) in terrâ Canaan, quâ Patria cœlestis, ejusque æterna gloria adumbratur. Tandem (10) in benedictione feminis Abrahami, Isaaci, Jacobi, qua omnimoda benedictio, spiritualis pariter & temporalis, Ecclesiæ addicebatur. Et si quæ plura sunt sub hoc curriculo obvia, quorum applicationem, brevitatis necessitate facere non possumus, à commentatoribus repetendam.

Theologia Symbolica.

XXXIII. Examinandus tandem breviter est status Ecclesiæ, sub hoc curriculo. Non est, ut ferme fit, Ecclesia hujus curriculi adeo solicite adstringenda familiis eorum Patriarcharum, qui nominantur in Genesi: observatur enim illa, insuper extra illas familias, v. g. in Melchizedeco Sacerdote & Rege Gen. XIV. Abimelecho pio Ibid. cap. XX. 2.— & cap. XXVI. 8.— Item in Jobo & amicis ejus, sub hoc curriculo, in Arabiâ, inter Idumæos viventibus Gen. XXXVI. 33. & forte per totum orbem dispersa, quamvis ejus Scriptura, in Geneseos tanto historiæ compendio, nullam

Status Ecclesiæ sub tertio curriculo Patriarchali.

lam faciat mentionem, contenta, Ecclesiæ successionem propagationemque repræsentasse. Equidem constantior sub hoc curriculo deprehenditur orthodoxia, sub Patriarchis Abrahamo, Isaaco, Jacobo, Joseph: sed tamen non absque suis nævis. Obrepsit enim ei, à Cainitis licet exstinctis diluvio, Polygamia, in Abrahamo potissimum & Jacobo conspicua, item in Esavo, necnon idololatria, & in familia Jacobi obvia Gen. xxxv. 1—6. ut & in Labanis cap. xxxi. 30. 33. Quid autem fuerint *Theraphim*, Seldenus explicat *De Diis Syris. Syntag.* 1. cap. 2. & Athan. Kirch. OEdip. Ægypt. Tom. 1. p. 258. ut nihil dicam de Esavo, & in moribus etiam *ἡττήματα*, in mendaciis Abrahami & Isaaci, aliisque observata. Quoad

Schisma Ismaeliticum.

schismata hujus curriculi, mansit magnum, universale & æternum illud, inter semen mulieris & serpentis: mansit item *Chamiticum*, per suas oras disseminatum, ut diximus. Fundatum hic, licet in nervum necdum hoc tempore eruperit, schisma *Ismaeliticum*, quando Ismaelitæ dispersi per terram *Jathreb & Jaman*, auctore Patricide, h. e. Arabiam, ubi est urbs Medina, Muhammedanismo ortum dederunt sub N. T. Ejectus enim Ismael à familia & sacris paternis, itemque à revelatione divina cum Matre Hagare, non potuit non paulatim ruere in perversum Dei cultum. Dicti etiam postea sunt Hagareni, Scythæ, Turcæ. Fundatum insuper hoc curriculo, & eadem

Schisma Esaviticum seu Idumæum.

etiam ratione, est schisma *Esaviticum*: ab Esavo enim seu Edom, nati sunt Idumæi, in montanis Seir. Hi quidem non semel ab Israelitis bello lacessiti & subjugati sunt, v. g. à Davide 2 Sam. viii. 14 2 Reg. xi. 15. 1 Paral. xviii. 13. Conf. Joseph. Antiq. Jud. lib. vii. cap. 6. ab Amazia Rege 2 Reg. xiv. 7. à Machabæis 1 Machab. v. 65. attriti tamen, & ad circumcisionem aliaque Judæorum sacra compulsi non sunt, nisi ab Hircano Simonis Machabæi filio. Joseph. *Antiq.* lib. xiii. cap. 17. à quo impletum fuit Bileami vaticinium Num. xxiv. 18. ut & Amos ix. 12.

Persecutiones.

Hinc persecutionum etiam specimina præstitit hoc curriculum: cum in Ismaele, Isaaci persecutore Gen. xxi. 9. cum Gal. iv. 29. tum in Esavo, fratrem Jacobum, ob primogenituræ benedictionis à se in illum translationem, primum internecioni devovente Gen. xxvii. 41. & postmodum acerrime prosequente cap. xxxii. 6. 7. Porro in Sodomæis Lothum angentibus cap. xix. 4—9. cum 2 Pet. ii. 6. 7. Tandem in fratribus Josephi, propter insomnia divina, fratrem odio prosequentibus, internecioni devoventibus, & in speluncam projicientibus, & Ismaelitis vendentibus cap. xxxvii. Histamen persecutionibus non connumeramus Philistæorum infectationes in Isaacum cap. xxvi. 14. 16. nec Labanis in Jacobum cap. xxxi. 22. — quia Religionis causa non acciderunt.

Pars elenchtica.

Quæritur

1. An sub epocha Patriarchali homines servati sint, sola observatione legis naturæ, paucorumque præceptorum positivorum, absque ullis promissionibus spiritualibus?

XXXIV. Quæritur *primo*, an sub epocha Patriarchali homines servati sint, observatione solius legis *naturæ*, & paucorum præceptorum positivorum, absque ullis promissionibus spiritualibus? Pelagiani olim, & Sociniani nunc, ut & Pontificii, amore arbitrii *independenter* liberi, quo homo possit, quicquid a se Deus exigit, absque ulla Mediatoris satisfactione, absque ulla in Mediatorem fide; affirmant quod quæritur. Reformati eos, juxta fœdus gratiæ, ejusque promissiones spirituales, per Mediatorem, fide in ipsum, servatos statuunt, adeoque negant *κρινόμενον*. Eo quod 1. extra *Christum* nulla sit salus Act. iv. 12. Joh. xiv. 6. 1 Tim. ii. 5. Quod 2. *eodem modo* servati dicantur, qui ante Christum vixerunt, ac hi qui post ipsum vivunt Act. xv. 11. Quod 3. Deo *placuerint*, id quod absque fide est *impossibile* Heb. xi. 5. 6. Quod 4. in *dogmaticis* ostenderimus, ipsos habuisse *fœdus gratiæ*, in prima sua promulgatione Gen. iii. 15. in ejus duplici *renovatione* sub Noacho, & egregia etiam *amplificatione* sub Abrahamo, Isaaco, Jacobo. Conferantur quæ in hanc rem diximus lib. v. cap. 1. §. xxxii.

2. An testamentum sit immutabilis Dei voluntas de danda fidelibus hæreditate cœlesti?

XXXV. Quæritur *secundo*, an testamentum in Scripturis, sit immutabilis Dei voluntas, de danda fidelibus hæreditate? Celeberrimus Coccejus, quo majus descrimen poneret inter *testamentum* & *fœdus gratiæ*, & commodius negaret, testamentum esse fœdus gratiæ diversimodè *dispensatum*; quo itidem validius obtineret, testamentum *vetus* non esse, nisi voluntatem semini Israelitico dandi hæreditatem terræ Canaan; dum *novum* non sit, nisi voluntas dandi bona novi testamenti, eoque tandem beatitudinem novi testamenti, altius efferret supra beatitudinem V. T. primò *tria* testamenta admisit; nim. 1. Testamentum *universale*, omnibus ævis commune, 2. testamentum *vetus* Israeliticum, de danda Canaan, & 3. testamentum *novum*, de danda etiam gentilibus hæreditate spirituali, seu beneficiis novi testamenti: tum testamentum *universale* definivit, æternam Dei voluntatem, de danda fidelibus hæreditate vitæ æternæ: tandem huic testamento subordinavit *decretum* prædestinationis, *fœdus* gratiæ, & utrumque *testamentum*, vetus ac novum. Reformati, usque ad Cl. Coccejum, decretum *electionis* existimârunt, esse basin universæ redemptionis humanæ, eique subordinarunt *fœdus* gratiæ, velut *normam* executionis decreti electionis: hujusque fœderis *promulgationem* quidem appellarunt *Euangelium*; ast *dispensationem* per effusionem sanguinis, tum fundendi, tum fusi, appellarunt *testamentum*, sicut diximus in *dogmaticis*;

Argumenta sententiæ negativæ.

ticis: proinde negant, testamentum esse propositum dandi hæreditatem cœlestem. Eo quod 1. propositum dandi hæreditatem cœlestem, nullibi in Scripturis *testamentum* appelletur. Quod 2. propositum dandi hæreditatem *cœlestem* fidelibus, coincidat cum decreto electionis, quod Scriptura constanter distinguit à τῷ ברית & διαθήκῃ, quatenus illud ab *æterno* fuisse; dum hoc (in quantum coit cum electis) semper in *tempore* fieri dicitur Gen. VI. 18. & XVII. 19. 21. Jer. XXXI. 31. 32. 33. Rom. XI. 27. Heb. VIII. 10. nec datur dissimile exemplum. Quod 3. hypothesis contraria, seu novum hoc testamentorum systema, maximam inducat *obscuritatem* & confusionem: quatenus α. pro *duobus* testamentis, quæ Scriptura constanter numerat, vetus scil. & novum Gal. IV. 24. 2 Cor. III. 6. 14. Heb. VIII. 9. hoc systema *tria* numerat; æternum, vetus ac novum: & in his β. testamentum, quod vetere *vetustius* sit, de quo nihil Scriptura: & γ. testamentum *vetustissimum* rursus, idem facit quoad substantiam, cum testamento novo: quatenus hæreditas cœlestis, seu bona *spiritualia*, quæ disponit per *novum* testamentum, reverà coincidunt cum testamento *æterno*.

Objectiones sententiæ affirmativæ.

In contrarium tamen causantur: A. quod *testamenti æterni* fiat mentio Heb. XIII. 20. Resp. 1. Adhuc probandum, quod per διαθήκην αἰώνιον intelligatur propositum dandi hæreditatem cœlestem: quid si enim 2. per illam intelligatur *fœdus* æternum, quod coiit inter Patrem & Filium *ab* æterno? Quid si etiam intelligatur fœdus in tempore cum fidelibus ictum, in æternum duraturum; ex eo non emerget *testamentum* ab æterno existens. B. Quod Gal. III. 15. 16. 17. mentio fiat διαθήκης προκεκυρωμένης, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, εἰς Χριστὸν. Resp. Hic nihil est de *æterno Dei* proposito; sed de fœdere gratiæ, quod Deus cum Abrahamo iniit in tempore, quadringentis annis, ante legem solenniter datam vs. 17. 18. C. Quod Heb. IX. 15. 16. 17. mentio fiat *hæreditatis æternæ*, quæ testamentum æternum præsupponit. Resp. Textus agit de *promissione* æternæ hæreditatis, quæ procul omni dubio in tempore facta est: quam promissionem ipsi etiam fratres, qui Coccejum sequuntur, à voluntate æternâ distinguunt. Tum 2. hæreditas *æterna* est, quod sit *incorruptibilis*, & *immarcessibilis* 1 Pet. 1. 4. Etiam 3. per hæreditatem æternam, intelligitur vita æterna, quatenus illa *ab æterno* præparata est in filio, per *fœdus* illud gratiæ, quod coiit inter Patrem & filium ab æterno, non autem præcisè ex *testamento* quovis æterno, quatenus item nobis olim obtinget jure *adoptionis* Rom. VIII. 15. D. Quod detur *æterna* voluntas decernens hæredes; proinde hæc intelligitur per *testamentum*. Resp. Datur æterna *electio*, quâ electis vita æterna decernitur conferenda, jure υἱοθεσίας: hinc tamen non sequitur, dari *testamentum* æternum; cum *electionem* ipsi fratres qui Cl. Coccejum sequuntur, non tantum discernant à *testamento*; sed testamento quoque subordinent: nec hinc etiam sequitur hanc *electionem* in Scripturis *testamentum* appellari; cum ad aliud significandum, *testamenti* notionem Scriptura destinaverit. E. Quod testamentum non sit *ipsum* fœdus gratiæ, ac proinde esse non possit aliud, quam voluntas dandi hæreditatem. Resp. Datur tertium, est dispensatio fœderis gratiæ, quæ implicat dispensatum *fœdus*, ut materiam. F. Quod Servator Luc. XXII. 29. *Ego διατίθεμαι vobis regnum, sicut Pater disposuit mihi.* Resp. 1. Hic *æterna διαθήκη* soli Christo asseritur, propter fœdus gratiæ *ab æterno* cum eo initum; nobis autem non est nisi *temporaria*: tum 2. διατίθεσθαι etiam sonat, *fœdere* alicui addicere, prout διαθήκη, non *testamentum* tantum; sed etiam *fœdus* notat.

3. An testamentum V. non sit nisi voluntas dandi Canaan, ut pignus patriæ cœlestis?

XXXVI. Quæritur *tertio*, an vetus testamentum nihil aliud sit, quam voluntas dandi *terram Canaan* Israëli? ut pignus cœlestis patriæ? Sociniani, quia nullas largiuntur V. T. promissiones *spirituales*, dempto pignore, affirmant. Colludunt Pontificii, nisi quod addant terram Canaan ei promissam, ut *figuram* promissionis cœlestis. Idem, quoad rei summam, sensit Arminius Disp. 11. *De Ecclesia* V. T. Celeberrimus Coccejus cum suis; in gratiam novi sui systematis de fœderibus & testamentis, affirmat quidem; sed cum restrictione, quatenus Canaan est *pignus patriæ* cœlestis. Reformati usque ad ipsum, admiserunt quidem propositum & promissionem dandi Israëli terram *Canaan*, eamque etiam pertinuisse ad fœdus gratiæ, quatenus illud renovavit cum Abrahamo & Israële, tanquam scil. ejus ramusculum quendam (prout pietas promissionem habet *hujus & futuræ vitæ* 1 Tim. IV. 18. & benedictiones temporales ad fœdus gratiæ referuntur Hos. II. 18 — hoc modo, promissioni spirituali: *ero Deus tuus, & Deus seminis tui*, subjunxisse Deum, promissionem de *terra Canaan*, in renovatione fœderis gratiæ cum Abrahamo Gen. XVII. 7. 8.) negant autem, propositum & promissionem terræ Canaan præstare peculiare quoddam *fœdus* aut *testamentum*.

Argumenta sententiæ negativæ.

Eo quod 1. Scriptura nullibi doceat, promissionem terræ Canaan, esse *peculiare* fœdus aut testamentum. Quod 2. promissioni de terra *Canaan*, non competant requisita testamenti, nempe ut ratificetur morte testatoris Heb. IX. 16. mors enim Christi nunquam ratificavit promissionem de terra *Canaan*. Quod 3. Apostolus Gal. III. 17. *testamentum* vetus dicat κεκυρωμένην εἰς Χριστὸν, cujus promissio sit *vivificatio & justificatio* vs. 21. per hoc autem non intelligit, vel testamentum *æternum*: quia expresse loquitur de testamento cum *Abrahamo*; nec testamentum *novum* sub Christo, per eandem rationem: ergo intel-

intelligit testamentum *vetus*, nisi *quartum* quoddam velint statuere testamentum. Quod 4. si testamentum *vetus* fuisset de sola terra *Canaan*; fuisset, vel de terra illa simpliciter, quod Socinianum est; vel quatenus *pignus* erat *cœlestis patriæ*, & sic coincidet cum testamento *generali*, imò & cum testamento *novo*: quippe quæ cœlestem patriam pollicentur; nisi quod *vetus* hoc adjunctum sibi habuerit nobile *pignus*, quo, dum duo reliqua testamenta destituuntur, hoc duobus reliquis evadet *perfectius* ac nobilius. Addam 5. si possessio terræ *Canaan*, *exhausisset* testamentum vetus; nec *constans* fuisset, quippe intercisum captivitate Babilonicâ; nec *universale* aut commune omnibus fœderatis, utpote cujus nullam habuerint communionem proselyti, extra Canaan degentes: non dicam, quod *impii* & hypocritæ habuissent pignus *patriæ* cœlestis. Obnituntur tamen fratres his argumentis: A. Ablata hæreditate *Canaan*, *nulla* remanebit hæreditas veteri testamento peculiaris, adeoque cessabit testamentum *vetus*. Resp. 1. Non *removemus* à testamento veteri terram Canaan; sed ut nobilem ejus *partem* includimus Gen. XVII. 7. 8. tantum negamus, in *sola* ejus possessione fuisse totum *testamentum*. 2. Sic inter testamentum *universale*, & inter testamentum *novum*, ex hypothesi fratrum, nullum foret discrimen, quod utrobique *eadem* sit hæreditas cœlestis patriæ. 3. Sufficit, quod ejusdem hæreditatis, peculiaris veteri testamento competat *dispensatio*. B. Testamenti typici (quale est testamentum *vetus*) hæreditas quoque *typica* est: proinde *Canaan* est hæreditas Heb. IX. 15 — Resp. 1. Esto terra Canaan *hæreditas*, modo non sit *ex asse*, seu tota ac sola. 2. Sufficit ad testamentum typicum, quod hæreditatis ejus *dispensatio* sit typica. C. Terra Canaan fuit Israelis *hæreditaria* possessio Deut. XII. 11. 12. Psal. LXVIII. 10. Resp. Fuit, sed non *sola*, quod est in quæstione. D. Testamentum Vetus *solos* respiciebat Judæos; ergo habebat etiam hæreditatem Judæis *propriam*, qualis Canaan. Resp. Vetus testamentum respiciebat omnes electos, qui vixerunt à πρωτευαγγελίῳ ad Christum, etiam proselytos Judæorum, *extra* Canaan viventes, ut paulò abhinc docebimus. E. Vetus testamentum, ut *evanidum*, hæreditatem habuit evanidam, qualis sola terra *Canaan*. Resp. Habuit hæreditatem *evanidam*, quoad possessionem terræ Canaan; sed non *solam* evanidam, verum vitam quoque æternam Matth. XXV. 36. 46. F. Christus non est mediator V. testamenti, ergo non habuit pro hæreditate vitam æternam, cujus ipse testator est, proinde *solam* terram Canaan. Resp. 1. Christus non est mediator veteris *fœderis*, seu fœderis operum; sed non fuisse mediatorem veteris *testamenti*, falsissimum est Heb. XIII. 8. Tum 2. hæreditas cœlestis insoluta erat in pignore terræ Canaan.

Objectiones sententiæ affirmativæ.

XXXVII. Quæritur *quarto*, an vetus testamentum cœperit à Sinai? Celeb. Coccejus, quia testamentum vetus dixit; dispositionem de terrâ *Canaan*, quæ præstita est ad Sinai, cogitur affirmare. Nos, quia negavimus §. præced. testamentum vetus esse dispositionem de terra *Canaan*; negamus quoque testamentum vetus *cœpisse* à Sinai. Quæstio igitur, nullo negotio determinatur ex præcedente. Si enim 1. Vetus Testamentum non est dispositio de terra *Canaan*; quid est, nisi dispensatio fœderis gratiæ, per mediatorem *venturum*; & hæc cum, consensu omnium, obtinuerit *ante* introductionem in Canaan; procul omni dubio, vetus *testamentum* obtinuit ante istam introductionem. Addam 2. si testamentum, diversum à testamento generali, & novo, obtinuit quadringentis annis ante legem, tum testamentum vetus fuit ante introductionem in Canaan; sed tale testamentum obtinuit ex sententiâ Pauli Gal. III. 17. Non fuit enim hoc testamentum *universale* (ex sententia fratrum) quia illud non quadringentis annis: sed ab æterno est προκεκυρωμένον; neque insuper illud promissionem habebat Canaan, quam Pauli illud habuit Gen. XVII. 7. 8. & multo etiam minus, fuit testamentum *novum*, consentientibus fratribus: nisi ergo *quartum* quoddam velint fabricare testamentum; agnoscendum ipsis, à Paulo intelligi testamentum *vetus*, quod obtinuerit ante introductionem in Canaan. Ex quo aliud etiam nascitur argumentum. 3. Si *ante* introductionem obtinuit testamentum aliquod *gratiæ*, diversum à fratrum testamento *universali*; tum ante introductionem obtinuit testamentum *vetus*: sed obtinuit: quia α. sub Noacho tale fuit testamentum *gratiæ* Gen. VI. 8. cum vers. 18. *fuisse* hic testamentum, seu dispensationem fœderis gratiæ, docuimus §. XIV. *non* fuisse hic fratrum testamentum gratiæ *universale*, patet; quia habuit promissionem de præservando Noacho ab exitio *diluvii*, item, de non amplius perdendo mundum per diluvium, quas promissiones non habet fratrum testamentum gratiæ *universale*: non addam quod fratrum illud testamentum exstiterit ab *æterno*, nec erectum demum sit cum Noacho. Quia β. sub *Abrahamo* fuit tale testamentum *gratiæ*, quippe quod promittebat, Deum fore *Deum* Abrahami & seminis sui Gen. XVII. 7. hoc vero fuisse diversum à fratrum testamento gratiæ *universali*, jamjam demonstravimus. Obnituntur tamen fratres satis speciosè, A. Ex Jer. XXXI. 31. 32. & Heb. VIII. 9. ubi mentio fit testamenti alicujus, erecti à Deo *ad Sinai*, quod procul dubio fuit *vetus* testamentum. Resp. Demus ibidem sermonem esse de veteri *testamento*, demus item illud ibidem *erectum* dici: sed negamus dici, illud vetus testamentum ad Sinai *cœpisse*; neque enim hæc synonyma sunt, *erectum* esse & *incepisse*: Tum 2. si

1. An vetus testamentum cœperit à Sinai?

Argumenta sententiæ negativæ.

Objectiones sententiæ affirmativæ.

etiam *cœpisse* demus; negamus dici, quod secundum *universam* sui periodum cœperit. Scil. veteris testamenti, duas observavimus illustres *epochas*, in quibus insignis accidit in dispensatione fœderis gratiæ *variatio*: harum prior fluit à πρωτευαγγελίῳ ad Mosen, sub hac fuisse longe diversissimam testamenti gratiæ *dispensationem*, ipsi agnoscunt fratres: posterior est à Mose ad Christum, sub quâ Deus fœdus gratiæ dispensavit *modo* plane diverso, scil. per tantam typorum & ceremoniarum turbam: & quoad hanc *epocham*, seu quoad hanc peculiarem *dispensandi* rationem, agnoscimus vetus testamentum etiam incepisse à Sinai. Hanc etiam peculiarem epocham, seu dispensandi rationem per sacerdotium Leviticum ceremoniasque, intelligi apud Prophetam per *testamentum* ad Sinai, patet ex cap. VIII. ad Hebræos; imò & ex scopo totius ejus Epistolæ, qui non alius est, quam abrogationem legis *ceremonialis* docere: in quam rem urget, Deum jam sub N. T. bona fœderis gratiæ, regenerationem &c. non amplius, sicut olim sub V. T. velle dispensare, per *sacerdotium Leviticum* & ceremonias typicas; sed se jam absque illis immediate legem suam velle inscribere mentibus eorum, juxta vaticinium Jeremiæ. B. Ex Gal. IV. 24. ubi expressè mentio fit testamenti *montis Sinai*, quod ad servitutem generet. Resp. 1. Per διαθήκην ἀπὸ ὄρους Σινᾶ, intelligi potest fœdus *operum*, cujus rememoratio per decalogum facta est ad Sinai, tum propter Judæos *reprobos*, à communione testamenti *gratiæ* (ut loquuntur fratres) exclusos; tum propter *electos*, ejus ope ad communionem testamenti *gratiæ* adducendos Gal. III. 24. ut *cap. seq.* docebimus. Sed si 2. per διαθήκην ἀπὸ Σινᾶ, omnino velis intelligere *testamentum*, & quidem *vetus*; dicam sicut ad objectionem præcedentem, intelligi eam veteris testamenti *epocham*, quæ variis ceremoniis onerosis, populum, pro ætate infantili, magis detinuit in servitute Gal. IV. 1. nequaquam autem totam periodum V. T.

5. An periodus gratiæ, à paradiso ad consummationem seculorum, rectè dispescatur in vetus & novum testamentum?

XXXVIII. Quæritur *quinto*, an ergo universa periodus fœderis gratiæ, à πρωτευαγγελίῳ ad consummationem seculorum, rectè dispescatur in *vetus & novum* testamentum? Clariss. Coccejus, quia testamentum *vetus* dicit, non esse nisi dispositionem de terra *Canaan*, ut pignore cœlestis patriæ, ac proinde non obtinuisse ante introductionem Israëlis in Canaan; cogitur etiam statuere, ante *vetus* testamentum obtinuisse periodum quandam, quam *promissionis* periodum designat, à veteri & novo testamento diversam. Nos ex adverso, cum docuerimus, *vetus* testamentum non esse dispositionem de solâ terra *Canaan*; ac proinde, vetus testamentum obtinuisse etiam, ante introductionem Israëlis in Canaan, quin vetus testamentum non esse, nisi *dispositionem* fœderis gratiæ, per Mediatorem *exhibendum*; affirmamus rectè dispesci in duo testamenta: quod, agnoscentibus ipsis fratribus, dispensatio fœderis gratiæ, quatenus Mediatore *exhibendo* nititur; obtinuerit ab ipso πρωτευαγγελίῳ. Proinde hac quæstione, non est, quod diutius occupemur.

6. An sub epocha Patriarchali, Deus nullam hominibus præscripserit legem, nullum Euangelium?

XXXIX. Quæritur *sexto*, an sub epocha Patriarchali, Deus mundo nil præter *promissionem* testamenti *universalis* dederit; nullam legem moralem, ceremonialem, aut ipsius fidei, nullum item Euangelium: ad hoc ut peccatum *non imputaret*, aut de *libertate* hujus epochæ quicquam delibaret; sed homines tractaret, acsi peccatum non amplius esset in mundo? Clariss. Coccejus, quia 1. universum gratiæ tempus, à πρωτευαγγελίῳ ad extremum judicium, dispescebat in *tres* periodos, promissionis, legis & euangelii: primæ periodo nil tribuit, præter solam *promissionem*, seu testamentum gratiæ *commune*; secundæ, præter testamentum commune, etiam *legem*; tertiæ, præter testamentum commune, insuper *Euangelium*: rursus 2. quia legis originem referebat ad μοσχοποιΐαν, ante illud tempus, legem nullam potuit agnoscere: tandem 3. quia docebat, usque ad actualem sponsoris solutionem, homines fuisse sub reatu, sub imputatione seu exprobratione peccati, ut nondum sublati, & hinc sub servitute; ne sibi objiceretur epocha *Patriarchalis*, sub quâ eadem libertate gavisi fuerint, quâ nos sub N. T. gaudemus; præoccupat, singulari quadam Dei bonitate, peccatum, quamvis adhuc esset in mundo, & imputari potuisset: *imputatum* tamen non fuisse; adeoque Deum nullam *legem* huic epochæ dare voluisse, ne scil. ejus ope peccatum imputaretur, seu exprobraretur velut necdum sublatum, aut de libertate ejus quicquam delibaretur: his ergo caussis quæstionem affirmat. Vid. Cl. Coccei Disput. De *Oecon. temporum*, Auct. & Respondente Wilhelmo Momma §. VI. VII. Conf. D. Wilh. Momma de *statu Eccl.* lib. 1. c. 3. Nos ex adverso, negamus quæstionem, docemusque, sub epocha *Patriarchali*, perinde datam à Deo, & legem & Euangelium, ac sub epocha Mosaica: licet diverso modo & gradu. Eo quod 1. præcepta *moralia* generalia, per hanc epocham, hominibus *exserte* legantur præscripta Gen. IX. 5. 6. & XVII. 1. & XIX. 7. 17. &c. Quod insuper 2. præcepta specialia plurima v. g. de fabricanda arca & annexis Gen. VI. — deserenda patria & familia ab Abrahamo cap. XII. — mactando filio cap. XXII. &c. quin & singula Decalogi præcepta, & per hanc epocham obtinuisse, inductione dudum ostendimus. Eo quod 3. *imputentur* seu reprehendantur peccata Gen. IV. 9. 10. & VI. 2. 3. & XI. 6. Eo quod 4. *puniantur* Gen. IV. 11. 12. & modo etiam plane horrendo, ut patet in diluvio, & eversione Sodomæ. Eo quod 5. etiam præcepta ceremonialia

nialia exserte homini præscripta sint Gen. IX. 4. & XV. 9. 10. & XXII. 2. in his cumprimis, circumcisio Gen. XVII. 10. &c. Non dicam de sacrificationibus Abelis, Noachi aliorumque, quæ, licet exserte præscripta non legantur; tamen *ἐθελοθρησκείας* non fuisse, ab ipsis fratribus agnoscuntur, ac proinde, à Deo mandatæ præsupponuntur. Eo quod 6. *Euangelium*, saltem *promissionis*, detur Gen. III. 15. & fœdus gratiæ, cum stipulata sua conditione Gen. XVII. 1. 2. Non addam 7. *fidem* in Messiam, ut futurum Gen. XLIX. 18. &c.

Sententiæ affirmativæ fundamenta. Si in contrarium causentur fratres: A. Non fuisse *exserte* præscriptas leges: occurram 1. modo *præscripta* sint 2. & *exserte* præscriptas fuisse, jam demonstravimus. B. saltem non *legi* exserte præscriptas: dicam, multa à Deo per Patriarchas *θεοπνεύστως*, mundo præscripta fuisse, quæ in Geneseos tanto breviloquio non commemorentur. Conf. Gen. VI. 3. cum 1 Pet. III. 19. 20. Quin & exserte præscriptas, jam ante demonstravimus. C. Non fuisse præscriptas, ut *imputarent*, seu commemorarent & exprobrarent peccatum: regeram; omnem legem imputare seu exprobrare peccatum Rom. VII. 7. 13. usque ad ipsam legem naturæ Rom. II. 15. Ne dicam, legem *ceremonialem*, quam sub hac epocha obtinuisse agnoscunt fratres, & nos præscriptam à Deo, demonstravimus; expresse ab Apostolo appellari *chirographum* adversus peccata Col. II. 14. Reliquas hypotheses, quibus suam sententiam superstruunt fratres, v. g. de *τριχοτομίᾳ* temporum, de lege oriunda ex *μοσχοποιΐᾳ*, de servitute quam lex ista adduxit Ecclesiæ; partim examinavimus dudum, partim examinabimus *σὺν Θεῷ*, capite sequenti.

Pars practica.

Praxis. XL. Praxis hujus dispensationis respicit, vel *fœdus* gratiæ dispensatum, quam ex professo diximus lib. V. cap. I. mutatis mutandis, huc traducendam; vel singula hujus epochæ curricula singulatim, quam compendii hujus brevitas excludit; vel universam hanc epocham, quam verbo repræsentabimus. Quod ergo Deus, fœdus gratiæ in Christo, non simul & semel promulgare, nec uno eodemque modo voluerit dispensare, prout potuisset, si visum ita ipsi fuisset; sed gradatim, per varia tempora, intervalla, distantias, quibus convenienter, plenius & planius innotesceret mundo mysterium hujus fœderis, scil. per tot periodos, epochas, curricula, dilatatum, ut diximus:

1. Docet decorem & elegantiam ordinis. hoc *primo* nos docet, quam in se sit elegans, & quanti apud Deum, rerum ordo; ex adverso quam turpis & exosa Deo, quævis *ἀταξία*. 1 Cor. XIV. 33. 40. Quod, sicut patefecit in rerum *primo* omnium creatione, per *ἑξαήμερον*: in simplicibus, à perfectioribus ad imperfectiora; & in compositis, ab imperfectioribus ad perfectiora, continuo progrediendo; Gen. I. — ita & in rerum *secunda* creatione, per filium, juxta fœdus gratiæ procurata, idem demonstrat, in tam pulchra ejusdem fœderis dispensatione; qua per gradus, semper ab imperfectioribus ad perfectiora, pro Ecclesiæ infantia, adolescentia & adulta ætate, progressus observatur: à quo etiam dici possit ברית ערוכה בכל, *fœdus ordinatum in omnibus* 2 Sam. XXIII. 5. Qui ordo, in se tam elegans, Deo tam gratus, & in propria domo, per dispensationem fœderis, quin & ubique, tam accurate servatus: nobis sese commendare debet adeo, ut in domo Dei publica, seu in Ecclesia 1 Tim. III. 15. cum 1 Cor. XIV. 40. & in domo cujusvis privata, & in omni nostro negotio, religiosissime eum imitemur.

XLI. *Secundo*, monstrat nobis *ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ*, Eph. III. 8. qui anima est & quintessentia fœderis gratiæ; ut qui per tot temporum periodos, periodorum curricula, per tot mundi secula, & per tot gradus, & quasi per particulas, mortalibus explicari debuerit. — 2. Pandit imperVestigabilem thesaurum Christi. In mundi quidem *creatione*, Deus suæ sapientiæ, bonitatis & potentiæ communis thesauros profudit & explicavit, per spatia sex dierum Gen. I. — sed in ejus *recreatione* per Mediatorem, juxta fœdus *gratiæ*, Deus thesaurum *impervestigabilem Christi*, & *πολυποίκιλον σοφίαν* fœderis gratiæ, explicat gradatim & particulatim, per sex mille annos. Et quorsum hoc? nisi ut, sicut Deus explicandis mundi operibus sex dies impendit ad hoc, ut nos eis distinctè cogitandis, sex hebdomadis dies impenderemus; ita etiam dispensationes fœderis gratiæ, & thesauros Christi, per tot secula Deus explicuit, ut eis distincte cogitandis, omne tempus vitæ nostræ impenderemus.

XLII. *Tertio*, commendat nobis tenerrimam, & plus quam paternam, Dei curam ac *συγκατάβασιν* versus Ecclesiam suam, adhucdum in sua infantia constitutam. — 3. Commendat plus quam paternam Dei curam versus Ecclesiam. Quatenus mysteria fœderis gratiæ in eam simul & semel effundere, tantoque jubare obtundere, non voluit; sed per gradus, juxta varias ejus ætates, prima ejus elementa, absque ulla fœderis mentione, ei instillare à paradiso ad Noachum; tum elementa illa paulo distinctius explicare, per adjectam non tantum confœderationis commemorationem formamque; sed solennem etiam ejus obsignationem, per Sacramentum iridis, à Noacho ad Abrahamum: tandem confœderationem factam, promissis temporalibus plusculum involutam, ad spiritualia distinctius extendere voluit: *ero Deus tuus & seminis tui* Gen. XVII. 7. 8. item ero *clypeus tuus & merces tua magna valde* Gen. XV. 1. ab Abrahamo ad Mosen: atque insuper sub universa hac epocha, Ecclesiam suam ejusque veritatem, adversus Cainitas, & Chamitas, imo adversus totum mundum,

dum, ab ea separatum, tam potenter tutatus est. Hanc plus quam paternam Dei curam & providentiam eo commendat, ut & nunc confidentius ei nos committamus.

4. Extollit sortem nostram supra sortem primitivæ hujus Ecclesiæ.

XLIII. *Quarto*, hujus epochæ Infantia, micantesque tenebræ, quibus sitim ac desiderium alere & excitare Deus voluit, versus *desiderium gentium* Hag. II. 7. Jes. LXIV. I. collata cum nostrâ virili ætate, meridianàque luce; nostram commendat & extollit beatitudinem præsentem Luc. X. 23. 24. efficacissimeque nostrum accendit amorem & gratitudinem versus Deum, erigit, ut accuratius in hac luce coram Deo ambulemus. Conf. Rom. XIII. II. — monetque, ut, cum adulti simus, nos non geramus, velut νήπιοι, I Cor. XIII. II. *cum essem infans, ut infans loquebar, ut infans cogitabam, ut infans sentiebam: postquam autem factus sum vir; abolevi quæ infantis erant:* &, qui *debebamus pro temporis ratione, Doctores esse, opus habeamus, doceri quæ sunt elementa initii eloquiorum Dei, simusque tales, qui lacte indigeant, non solido cibo; quod, quibus cum lacte res est, rudes sint sermonis justitiæ, & infantes adhuc, cum adultorum sit cibus solidus* Heb. V. 12. 13. 14. Conf. Eph. IV. 14. Neque etiam in meridianâ luce, quam nobis Deus reservavit, cæcutiamus, aut palpemus Deut. XXVIII. 29. Job. V. 14. Jes. XXIX. 10. 2 Pet. I. 9.

5. Ad confirmandam & muniendam fidem.

XLIV. *Quinto*, etiam egregie commendat *antiquitatem* fidei nostræ, si Theologiam trium primorum Ecclesiæ curriculorum diligenter conferamus cum nostra. Inde enim (1) nobis innotescet, nos non aliud credere, quam quod *ab initio fuit* 1 Joh. I. I. Nec (2) alio modo servari, quam eo quo servati sunt homines, à primis mundi & Ecclesiæ incunabulis Act. XV. II. καθ' ὃν τρόπον κἀκεῖνοι. Ex quo (3) egregie confirmamur in fiduciâ nostra, & sancta fidei istius professione. Insuper (4) gloriari possumus in profunda ista antiquitate: si enim Romanenses, ementita sua antiquitate, adeo superbiant, ut in ea notam suæ Ecclesiæ figant, à qua dignoscatur; quidni nos in verâ nostra gloriabimur? quam ab ipso orbis exordio repetimus. Tandem (5) munimur adversus scandalum, tot hæresium, schismatum, persecutionum & flagitiorum, quæ indies Ecclesiæ obrepunt: si cogitemus, eam fuisse ab omni mundo fidem Ecclesiæ, nec minus obnoxiam, hæresibus, schismatibus, persecutionibus, flagitiis fuisse, quam nostra est 1 Cor. XI. 19. Conf. 2 Pet. II. I. 5. 6. 7. Jud. vs. 7. II. Cum præsertim, omnia ista valde conducunt, cum explorandæ fidelium fidei & constantiæ 1 Cor. XI. 19. tum prudentiæ, quâ sibi magis accurate caveant, ne ipsis implicentur, cum ab omni ævo Ecclesiam infestatunt.

CAPUT SECUNDUM,

DE

DISPENSATIONE SUB MOSE.

Deut. V. 2.

Jehova Deus noster, excidit fœdus nobiscum, in Horeb.

Sequitur secunda V. T. epocha sub Mose, per tria sua curricula.

I. Veteris Testamenti epocham *primam*, sub Patriarchis, diximus per tria sua curricula: *secunda* sequitur, quæ à Mose fluit ad Messiam. Hujus item tria potissimum numeramus curricula, quibus insignior quædam facta est fœderis gratiæ renovatio amplificatioque: *primum* à Mose pergit ad Davidem, *secundum*, inde ad captivitatem Babilonicam; *tertium* inde ad Messiam. Sub his curriculis, quamvis eadem fuerit fœderis gratiæ dispensatio, & hinc idem testamentum; triplex tamen ejus fuit solennior renovatio, illustratio & amplificatio: hinc sub uno textu Deut. V. 2. tria ista curricula breviter examinabimus.

Pars exegetica.

Textus explicatur.

II. *Qui textus significat* confœderationem Dei & Israëlis, apud Horeb. *Penes quam notantur:*

1. Confœderati, *nim.*
   - A. Deus, *qui designatur*
     1. Dominus יהוה. *Cujus nominis emphasin ex professo explicuimus* lib. II. cap. IV. §. VIII. XII. XIII. *Alibi appellatur* אל Deus fortis, *atque etiam* שדי, sufficiens Gen. XVII. I. *Ut indigitetur, auctorem hujus confœderationis omnibus modis sufficere, qui per hoc fœdus promissa præstet: cui tuto nos committere possimus, ut qui, non tantum* Deus fortis *sit, &* omni-

omnisufficiens; *sed & Jehova, independens, immucabilis & æternus, non in se tantum; sed & in suis promissis.*

2. Deus noster אלהינו, Deus אלהים, *in plurali numero, ut innuatur, tres personas, quarum qualibet Deus est, concurrere ad hanc confœderationem, ex quo ejus sufficientia admodum invalescat, quod nim. tres fœdus pangant, quorum quisque Deus sit, omnipotens, omnisufficiens, immutabilis, adeoque fidelis in promissis. Cæterum nominis vim designavimus* lib. II. cap. IV. §. IX. XIV. XV. *Additur*

3. Noster, *scil. non tantum per creationem, providentiam & quævis beneficia temporalia; sed etiam* confœderationem, *non equidem præteritam; sed per præsentem hanc.*

B. Israël, nobiscum עמנו, *non* nos *cum Deo; sed Deus* nobiscum, *ut significetur, non nos proprio arbitrio, velut qui nostri juris simus; sed Deum hujus confœderationis auctorem esse, pariter & partem confœderatam.* Nos, *quos* vs. *subsequente discriminat solicite, à Patribus præcedentibus:* non cum Patribus nostris, excidit fœdus hoc. *Scil. nec solis, nec tam solenniter, eo modo quo* nobiscum. *Ast non interfuerunt plerique eorum, quos Moses alloquitur, confœderationi Sinaica, de qua hic sermo est. Resp. Interfuerunt tamen ei complures, tum temporis superstites: tum etiam per* nobiscum *intelligitur populus Israëliticus, cum præteritus; tum præsens & futurus: populus enim durat; quamvis cives moriantur.*

2. Confœderatio, fœdus excidit. *Est hic*

א. Fœdus *productum*, ברית. *Sive hic per* ברית *intelligas* testamentum, *quod ab uno tantum producitur; sive* fœdus, *quod à pluribus; parum refert: cum testamentum, veluc fœderis gratia dispensatio, fœdus implicet, ut alibi monuimus. Interim* fœdus *malim, eo quod partes contrahentes nominentur.* Fœdus *autem triplex contractum intelligitur, nim. primo* nationale, *quod cum toto isto populo hic coiit; secundo* legale, *quod in Decalogo renovatum fuit; tandem* gratiæ, *quod in ceremonialibus sancitum est cum solis electis* Psal. L. 5. *de quibus suo loco in* dogmaticis.

ב. Productio *fœderis*, כרת excidit, *quod, cum* ברית עם *junctum, semper sonat ritum, apud confœderationes, usurpari solitum, quando partes confœderata, mutuo consensu, pecora mactabant, per segmenta transibant* Psal. L. 3. Exod. XXIV. 8. *receptum ex* Gen. XV. 9. 10. *quo contestabantur partem in pœnam violationis fœderis, qua cadenda esset pars violans, sicut pecora cadebantur; sed in fœdere divino, peculiariter significabatur, fœdus gratia inter Deum & fideles, non coire, absque satrificatione Christi, qua fundamentum esset hujus fœderis, prout cap. præcedenti monuimus. Conf. Graff. in* Dan. IX. erercit. IV.

3. Locus *confœderationis*, בחרב, in Choreb. *A* חרב, exsiccatus fuit, exaruit, *quod Horeb, in quo coiit hoc fœdus, locus esset in deserto* aridus, *aqua destitutus* Deut. VIII. 15. *ut significetur, mundum, in quo fœdus gratia pangitur cum fidelibus, locum esse spiritualiter aridum, destitutum aqua cujusvis solatii seu refrigerii: Dicitur alias* Sinai Exod. XIX. 17. *cum* Deut. IV. 10. 11. *quod adjicitur* διακριτικῶς, *ut distinguatur ab omnibus confœderationibus, qua sub periodo patriarchali facta sunt cum Patribus, sed nequaquam in Horeb.*

Pars Dogmatica.

Deus ad Sinai, cum Israële fœdus renovavit,

III. Deus ergo, cum Israëlem ex Ægypto, per rubrum mare traduxisset in desertum Horeb, ad montem Sinai, promulgando solenniter legem, *fœdus* cum eo renovavit. Cum enim Israel, jam à servitute Ægyptiaca liberatus, & sui juris factus, *Ecclesiam* nationalem, pariter & *Rempublicam* constitueret; leges necessario exigebat, quarum ope, & Ecclesia & Respublica subsisteret: hinc Deo visum ei certas *leges* præscribere; & quia agebat cum *populo* suo, eâdem operâ *fœdus* cum eo renovare. Naturam hujus confœderationis, quo distinctius assequamur; juvabit considerare sequentes aphorismos:

Promulgando leges,

IV. *Primo*, quod Deus ad Sinai, coram Israële, modo maxime *solenni*, promulgaverit leges *morales*, quæ Israëlitas obligarent ut homines; *ceremoniales*, quæ eos obligarent ut Ecclesiæ membra, & *forenses*, quæ obligarent eos, ut cives Reipublicæ. *Morales* quidem, seu *universales*, omnes homines, omni loco ac tempore obligantes, ad duas tabulas, decem præcepta, & duo summa capita, nim. dilectionem Dei & proximi revocavit: quorum summam, per singula præcepta, repræsentavimus lib. VI. cap. VIII. §. XVI.

1. Moralem,

V. Moralibus Deus adjecit *ceremoniales* חקים, Deut. IV. 1. 13. 14. (quam vocem LXX. Interp. referunt per δικαιώματα Deut. IV. 1. προστάγματα Levit. XXVI. 46. νόμιμον Exod. XXVIII. 34. & N. Testamentum, has leges appellat τὴν λατρείαν Rom. IX. 4. σκιὰν τῶν μελλόντων Col. II. 17. Heb. X. 1. ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα Gal. IV. 9.) ut his 1. *disterminares* Judæos à Gentilibus, eorumque cultu idololatrico Deut. XIV. 1. 2. 3. cum Eph. II. 14. ut

2. Ceremonialem,

2. cultum *judaicum* hujus epochæ, quatenus judaicus erat, dirigeret quoad *externa* potissimum ejus officia, & ab hujus generis ἐθελοθρησκείας, efficacius retraheret Deut. XII. 1. 2.— ut 3. Ecclesia per suam *infantiam*, sub his quasi *tutoribus*, commodius educaretur, & ad suam quasi majorennitatem maturitatemque in Christo, paulatim promoveretur Gal. IV. 1--4. ut 4. typicis hisce exercitiis, magis familiariter (licet sub velo) Messiæ futuri, personam, officia & beneficia, rudiori populo repræsentaret Heb. X. 1. Col. II. 17. & ad Messiam fide recipiendum, adduceret Gal. III. 24. ut 5. & Judæis, & nobis ostenderet, se non tantum *internum*; sed & *externum* cultum præstolari 1 Cor. VI. 20.

Loca sacra.

VI. Dispesci, ex usu suo, commode possunt, in 1. magis *publicas*, quæ concernebant א. *loca* sacra: qualia erant α. *Tabernaculum* Exod. XXV. XXVI. XXVII. cujus partes præstabant, *sanctum sanctorum*, separatum à sancto, per velum; *sanctum*, Sacerdotibus destinatum, & *atrium*. β. *Templum* Salomonis, structum juxta ideam Davidi à Deo repræsentatam 1 Paral. XXVIII. 11. 12. 13. cum 2 Paral. III. 1.— γ. templum Zerubabel, structum soluta captivitate Babylonica Esd. III. 8. & VI. 14. 15. δ. cujus æmulos agebant, templum Heliopolis in Ægypto, & templum Samariæ in monte Garizim. ε. *Synagoga*, מעדי אל Psal. LXXIV. 8. quæ in plerisque templum imitabantur. ζ. *Oratoria*, προσευχαὶ Act. XVI. 13. solis precibus destinata.

Utensilia sacra.

VII. ב. *Utensilia* sacra: α. *Sancti sanctorum* (1) arca Exod. XL. 3. 21. (2) tabulæ fœderis Ibid. vs. 10. (3) propitiatorium Ibid. (4) Cherubim Heb. IX. 3. 4. 5. (5) urna aurea repleta manna, juxta arcam Heb. IX. 4. Exod. XVI. 33. 34. (6) virga Aaronis, juxta arcam Heb. IX. 4. Num. XVII. 10. (7) thuribulum aureum Levit. XVI. 12. 13. Heb. IX. 4. β. *Sancti*: (a) altare aureum suffitus Exod. XXX. 1. —11. & XL. 26. Heb. IX. 8. (b) mensa propositionis Exod. XL. 22. 23. (c) candelabrum aureum Ibid. vs. 24. 25. γ. *Atrii*: 1. altare holocautomatum Ibid. vs. 29. & 2. lavacrum æneum.

Tempora sacra.

VIII. ג. Tempora sacra: (1) *Diurna* seu horaria, *hora precum* seu sacrificii jugis, ante-& pomeridianæ Act. III. 1. cum Exod. XXIX. 38. 39. (2) *Hebdomadalia*, Sabbathum, scil. *judaicum*, h. e. dies ille septimus, qui numerabatur à creationis cessatione, & figuram gerebat Messiæ quieturi olim in sepulchro, quod proinde ceremoniale erat Col. II. 16. 17. dum interim Sabbathum quarti præcepti, morale est (3) *Menstrua*, neomeniæ seu calendæ Num. XXVIII. 11.— (4) *Annua*, seu festa: *partim* singulis annis recurrentia, qualia sunt festa α. *Azymorum* seu paschatis, per septem dies, à XV. die mensis *Abid*, continuandum Exod. XII. 14--21. & XXIII. 15. & XXXIV. 18. β. *Septimanarum* seu Pentecostes, quod festum Paschatis sequebatur, post septem hebdomadas, seu quinquagesimus dies, in quem incidebat νομοθεσία Sinaica Exod. XXIII. 16. Levit. XXIII. 15—22. Deut. XVI. 9. 10. 11. Act. II. 1. γ. *Tabernaculorum*, per septem dies, à die XV. mensis septimi celebrandum Levit. XXIII. 34.— Tribus his festis, mares omnes quotannis debebant se sistere coram Domino Jerosolymæ Exod. XXIII. 14. 17. δ. *Tubarum*, die primo mensis septimi celebrandum, Levit. XXIII. 24.-- ε. dies *propitiationis* seu jejunii, decimus mensis septimi Levit. XXIII. 27. *partim* singulis septem annis, quo terra quiescebat ab agriculturâ aliisque Exod. XXIII. 10. 11. Levit. XXV. 2—8. *partim* singulis septies septem annis, quod Jubilæum præstabat Levit. XXV. 8—18.

Personæ sacræ.

IX. ד. Personæ sacræ, quales sunt 1. Pontifex, cujus consideranda α. vestimenta Exod. XXVIII. 1—40. β. consecratio Exod. XXIX. 1.— γ. functio Exod. XXX. 7. Heb. IX. 7.—2. Sacerdotes, in quibus item notanda A. vestimenta Exod. XXVIII. 40.-- B. consecratio Exod. XXIX. 1.— C. functio Levit. cap. I. II. &c. 3. Levitæ: ex Gershom, Caath, & Merari, per suas classes Num. VIII. 6—23. & IV.— his accensent Nethinæos, è Gibeonitis, Levitarum quasi amanuenses Jos. IX. 23. Nazaræos Thren. IV. 7. quales Simson Jud. XIII. 5. Baptista & alii: Rechabitas Jer. XXXV. 5. 6. 7. & primogenitos Exod. XIII. 2.

Res sacræ: sacramenta, & sacrificia.

X. ה. Res sacræ, quales sunt, tum *Sacramenta*, de quibus capp. III. IV. V. à nobis actum est: tum *sacrificia*, seu oblationes religiosæ, quibus, ministerio Sacerdotis, res aliqua Deo sacrabatur, & solenni ritu destruebatur, in rei futuræ symbolum. Erant autem (1) *Holocautomata*, ex pecoribus & alitibus, cremanda Levit. I.— quibus accensetur sacrificium *juge*, ante-& post meridianum Exod. XXIX. 38—42. (2) *Libamen* מנחה, ex ἀζύμοις & esculentis fere. Quod sacrabatur, vel α. pro totâ congregatione, in agitatione primitiarum Levit. XXIII. 10. de dispositione similarum duarum vs. 17. item XII. panum propositionis cap. XXIV. 5. β. pro privatis personis, v. g. pauperibus, Pontifice, Sacerdotibus &c. (2) Εὐχαριστικά שלמים Levit. III.— (4) *Pro peccatis*, scil. ignorantiæ aut infirmitatis חטאת: Pontificis, congregationis, magistratuum, populi &c. Levit. IV. V. XVI. (5) *Pro reatu*, quod certa quædam peccata malitiose perpetrata, procurabant, אשם, πλημμέλεια Levit. VII. 1. 2. (6) *Consecratoria* Sacerdotum Levit. VI. 19.— (7) *Purificatoria*, puerperarum, leprosorum, profluvio laborantium, & quovis modo immundorum (8) *Primitiarum*, in hominibus, brutis & frugibus Exod. XXII. 29. 30. (9) *Decimarum*, ex frugibus, fructibus, pecoribus Levit. XXVII. 30—34. His accedit, *tum* unguentum

guentum sacrum Exod. xxx. 22—34. *tum* incensum sacrum. *Ibid.* vs. — Hactenus leges ceremoniales, magis publicæ.

Ceremonialia magis privata.

XI. 2. Magis *privata*, dirigebant privatorum 1. *nutrimenta*, quoad cibos puros & impuros, sanguinem, suffocatum, fructus arboreos &c. 2. *vestimenta*, de phylacteriis, non permutandis sexuum indumentis, nec induendis vestibus ex lino & lanâ permixtis. 3. *pollutiones*, ex variis contractas. 4. *agriculturam*, in arando, serendo, metendo &c. Quæ omnia singulatim dicere, nimium foret prolixum & operosum.

Interpretatio & applicatio ceremonialium, quomodo facienda.

XII. In explicatione & applicatione singulorum ceremonialium, duo ista generalia sunt observanda: 1. quod omnia & singula ceremonialia sint *σκίαι τῶν μελλόντων* Col. II. 17. Heb. x. 1. quod proinde 2. ubi certum fuerit & exploratum, hoc aut illud esse naturæ ceremonialis, quicquid similitudinis & analogiæ observatum fuerit inter typum & antitypum; censeri debeat esse ex intentione Spiritus S. Hoc enim fundamento, pleræque typorum applicationes & explicationes nituntur, quæ occurrunt passim in N. T. imprimis in Epistola ad Hebræos. Quod absque hac norma, omnium & singulorum ceremonialium applicatio, vix ac ne vix quidem fieri possit.

Ceremonialia duplicem habent relationem & usum: legalem, & evangelicam.

XIII. Caute etiam observandum, ceremonialia ista duplicem sustinere *σχέσιν*: א. alteram *legalem*, quatenus 1. *προστάγμασι* tot ac tam molestis, Israëlem fatigabant, ut jugum intolerabile præstarent Act. xv. 10. quatenus 2. crudelissimis pecorum mactationibus, & horrendis eorum exustionibus, repræsentabant & exprobrabant Israëlitis merita peccatorum suorum, imò & obsignabant certo certius exagitanda, vel in ipsis reis, vel in eorum expromissore: quatenus 3. denique sacrificiis istis, omnia illa agnoscere & confiteri cogebantur, & sic chirographum scribebant adversus seipsos Col. II. 14. ב. alteram *evangelicam*, quatenus α. sacrificiorum mactatione & exustione, non tantum repræsentabant Mediatori futuram mactationem 1 Cor. v. 7. ejusque flammas infernales Psal. XVI. 10. cum Act. II. 24. 27. & Matth. XXVI. 37. 38. Quatenus β. sacrificiorum substitutione, Deus docuit substitutionem filii sui Mediatoris Jes. LIII. 4. 5. 6. 7. 10. Quatenus γ. in sacrificiis Mediatorem substitutum Israelitis obtulit, viva fide recipiendum Exod. XXIV. 5. 6. 7. cum Hos. I. 4. 7. Quatenus δ. ipsis legis ceremonialis legalibus, repræsentatione reatus, ipsos adegit ad quærendam liberationem in Messiâ futuro Gal. III. 22. 23. 24. Et in his, legis ceremonialis usus fuit longe præcipuus, a quibus non incommode *Evangelium* Veteris testamenti appellari possit. Hactenus lex ceremonialis.

Lex judicialis.

XIV. Promulgavit Deus tertiò ad Sinai legem *judicialem*, qua Israelis Respublica *θεοκρατικὴ* dirigeretur in forensibus, velut appendice quodam, ad secundam potissimum legis moralis tabulam. Appellantur ordinarie משפטים Deut. IV. 14. 45. & VI. 1. & VII. 21. &c. nonnunquam עדות *testimonia* 2 Paral. XXXIV. 31. item ἡ *νομοθεσία* Rom. IX. 4. Variis modiis dispescuntur à Theologis A. in leges, quæ concernunt *personas*, *res & actiones*. B. Quæ dirigunt præfectos pariter & subjectos: subjectos versus subjectos in Republica: præfectos & subjectos in familiis: subjectos versus extraneos & peregrinos. Sic Zanchius *de lege Dei* lib. I. c. X. §. 6. Calvinus in *præfat.* ad IV. posteriores Pentateuchi libros, ceremonialia pariter & judicialia dispescit, secundum analogiam Decalogi: cum quo, suo modo facit Joh. Gerard. *loc. comm. de lege forensi*, *tractat.* III. *cap.* 2. Has leges, *quà tales*, Deus *soli* Israeli præscripsit, ad hoc, ut 1. se Regem, Judicem & legislatorem in Israele testaretur. 2. Ut eis bene formandam Rempublicam, & quidem *θεοκρατικὴν*, repræsentaret. Ut 3. ex eis perciperet Israel, quanti apud Deum sit *εὐταξίας*, non tantum in Ecclesia; sed etiam in Republica & familiis 1 Cor. XIV. 33. 40. Ut 4. se virtutis remuneratorem, & vitorum hostem ac vindicem ostentaret. Ut 5. etiam Ecclesia, sub tutela legum politicarum, quietam ac tranquillam *vitam ageret*, *in quavis honestate & pietate* 1 Tim. II. 2. Ut 6. Magistratibus etiam Christianis auctor esset, subditos suos legibus justis, & quantum fieri potest, his judicialibus congruis, gubernarent. Hactenus *νομοθεσία*.

Promulgatione legum, Deus fœdus renovavit cum Israële.

XV. *Secundo* considerandum, quod legis hujus promulgatione, Deus *fœdus* cum Israele renovaverit. Hinc *νομοθεσία* ista passim *foedus* appellatur, α. à *Deo* Exod. XIX. 5. β. a *Mose* Deut. IV. 13. 24. & V. 2. 3. 4. 5. 6.—22. & XXIX. 1. & XVII. 2. γ. a *Prophetis* Psal. L. 5. cum Exod. XXIV. — 1 Reg. VIII. 9. cum 2 Paral. VI. 11. 2 Reg. XVIII. 22. Jer. XI. 3. 4. 5. & XXXI. 31. 32. δ. a *Paulo* Rom. IX. 4. 5. Heb. VIII. 9. Eph. II. 11. 12. Atque insuper omnia requisita fœderis distinctè gestat: sunt enim hic 1. partes contrahentes, Deus & Israel: sunt 2. promissiones & stipulationes mutuæ: est 3. consensus in promissa & stipulata; quibus fœdus absolvitur. Prout paulò abhinc distinctius dicemus.

Triplex fœdus cum Israële, ad Sinai, Deus renovavit.

XVI. *Tertio* expendendum, quale fuerit fœdus, quod cum Israele Deus renovavit ad Siani. Tenendum hic, quod, sicut ad Sinai, triplicem Deus promulgavit legem, judicialem, moralem & ceremonialem: &, sicut eam promulgavit apud Israelem; ut natio erat, populus & Respublica, in qua erant, cum reprobi, tum electi, ita triplex renovaverit fœdus; nationale, naturale seu operum, & gratiosum seu evangelicum: quorum primum dirigebatur legibus potissimum judicialibus, secundum moralibus, postremum ceremonialibus.

1. Fœdus nationale.

XVII. *Primum* ergo fœdus, apud Sinai renovatum, fuit fœdus *nationale*, quod cum universa Republica, & cum *omnibus* ejus civibus, absque discrimine reproborum & electorum, pepigit: cujus mentio passim fit in Pentateucho, v.g. Exod. XIX. 5. Deut. V. 2. 3. & XXIX. 1. & XVII. 2. &c. Sicut enim, statim à violatione fœderis *naturæ*, rejecto Caino cum suâ posteritate, suscepit *Sethum*, in cujus prosapia Ecclesiam conservaret; sicut postea, rejecto *Chamo* & *Japhete*, *Semum* cum suâ posteritate ad hoc selegit; sicut porro, post factam turrim Babilonicam, rejecto mundo, *Heberum* cum suis descendentibus, ad hoc reposuit; sicut insuper, post aliquod tempus, seclusis omnibus hujus stirpis reliquis, seipsum adstrinxit *uni Abrahamo*, ejusque posteritati; sicut dein, sepositis omnibus aliis Abrahami liberis, *Isaacum* cum sua progenie solum admisit; sicut præterea, remoto Esavo cum suis Idumæis, *Jacobum* cum sua posteritate elegit: ita cum his solis, post varia intervalla, apud montem Sinai, modo perquam solenni, fœdus hoc *nationale* renovavit, rejectis scil. totius orbis omnibus aliis nationibus, quos ob hoc appellat, suum *peculium* סגלה Exod. XIX. 4. 5. 6. Deut. VII. 6. & X. 14. 15. & XIV. 2. Psal. CXXXV. 4. Jes. XLI. 8. Hujus ergo fœderis 1. *partes* contrahentes sunt, Deus & universa natio Israelis, absque ullo discrimine reproborum & electorum. 2. *Materia* seu argumentum confœderationis habebat, ab *una* parte, *promissiones* Dei, de dandâ ei terrâ *Canaan*, quæ lacte & melle difflueret Exod. III. 8. Levit. XX. 24. &c. de conferenda ei quavis benedictione *temporali*, in ea terra Deut. VIII. 7. 8. 9. & XXVIII. 1 — 15. & averruncanda quavis *plaga* Ibid. à vs. 15 — ab *altera* parte *stipulationem*, ut se haberent pro *Deo* suo, & in suis præceptis, statutis & judiciis ambularent, potissimum juxta tenorem legis *forensis* Exod. XIX. 5. imprimis etiam, ut sibi caverent ab *idololatria* Deut. VIII. 11. 19. 20. & ἐθελοθρησκείᾳ Deut. IV. 1. 2. denique 3. ὁμολογίαν populi, insipulata à se officia Exod. XIX. 8. Ab hoc fœdere defecerunt Israelitæ Jer. XXXI. 32. quotiescunque ad idola & scelera declinarunt Deut. IV. 23. & hinc etiam à Deo variis *judiciis* horrendis exagitati, à terra Canaan per captivitatem *Babilonicam*, ad tempus exclusi, ac tandem ab ejus possessione æternum dejecti sunt.

2. Fœdus operum.

XVIII. *Secundum* fœdus, apud Sinai cum Israelitis renovatum, fuit fœdus *naturæ* seu operum, quod factum est promulgatione *Decalogi* Deut. IV. 13. 23. Cum enim 1. omnium confessione, Decalogus habet materiam fœderis *operum*, quod cum Adamo coiit in paradiso, atque etiam adjectam *promissionem* vitæ Levit. XVIII. 5. Ezech. XX. 11. 13. Rom. X. 5. Gal. III. 12. quin & *comminationem* Deut. XXVII. 26. Gal. III. 10. quis dubitaret, fuisse hic repetitionem fœderis *operum*? Cum item 2. in Israele plurimi essent profani, hypocritæ & reprobi, quibus cum fœdere gratiæ nihil erat commercii; cum his igitur, ut agnoscerent, quâ causâ pereant, repetendum fuit fœdus operum: unde, qui *sub lege sunt*, sub *maledictione* dicuntur esse Gal. III. 10. 11. Cum præsertim 3. *omnes* homines sint, vel sub fœdere operum, vel sub fœdere gratiæ; & qui sub fœdere *operum* sunt, ejus quoque cognitionem habere debeant. Cum etiam 4. ipsi *electi* in Israele, ex postulato foederis operum, sua peccata, suam maledictionem & miseriam agnoscere debuerint, ut ea adigerentur ad quærendum remedium in *Messia futuro* Gal. III. 24. Rom. X. 4. 5. quis hic negaverit foedus operum? Addam 5. si in Decalogo non existat repetitio & renovatio foederis *operum*; ubinam est? & si nullibi est, quo pacto pertingemus ad solidam cognitionem foederis operum, sub quo multo maxima hominum pars existit. Cavendum interim, ne statuamus, Deum foedus operum renovasse, eo animo, ut ejus observatione, mortalium *quisquam* vitam consequeretur æternam: hoc enim contracto jam, per primam foederis operum violationem, reatu *mortis* æternæ; atque insuper contracta totali obsequendi *impotentia*; penitus erat impossibile: sed ut omnes adduceret ad agnitionem *maledictionis*, sibi ob violatum foedus illud competentis; & inde porro, & *reprobi* redderentur ἀναπολόγητοι, & *electi*, ad remedium suæ maledictioni quærendum adigerentur, in maledictione Mediatoris Christi.

Quo animo Deus renovare voluerit fœdus operum.

3. Fœdus gratiæ.

XIX. *Tertium* foedus ad Sinai renovatum, foedus *gratiæ* fuit, promulgatione legis *ceremonialis* renovatum, unde *fœdus in sacrificiis* dicitur Ps. L. 6. Fuisse enim apud Sinai propalatum foedus *gratiæ*, indubitatum est 1. ex eo, quod *idem* foedus renovatum dicatur, quod olim coiit cum Abrahamo, Isaaco & Jacobo Deut. VII. 11. 22. & XXIX. 10. 11. 12. 13. quin autem hoc *gratiæ* foedus fuerit, nemo dubitare potest. Quod 2. ceremonialia omnia exserte dicantur *umbræ*, gratiæ futuræ in Christo Heb. X. 1. Col. II. 16. 17. quâ foedus *gratiæ* exhauritur. 3. Quod Sacramenta hujus foederis repræsentent & obsignent foedus *gratiæ*: *circumcisio* Gen. XVII. 9 — 15. cum Rom. IV. 11. *paschia* Exod. XII. — cum 1 Cor. V. 7. Quod 4. ipsa foederis gratiæ medulla: *ero ipsis in Deum*, *& ipsi mihi erunt in populum* Jerem. XXXI. 33. cum Hebr. VIII. 10. Ezech. XXXVI. 28. adfuerit foederi Sinaico Deut. XXIX. 11. 12. 13.

Fœderis Sinaici
1. Partes contrahentes.

XX. *Triplex* ergo foedus, apud Sinai renovatum fuit, ex quo, si *unum* foedus Sinaicum *mixtum* velis statuere; parum repugnabo, modo ejus ingredientia cautè à se invicem distinguas. Tum hujus foederis considerandæ venient 1. *partes* contrahentes, Deus & Israel Deut. V. 1. & XXIX. 1. 2. 10. 11.

10. 11. 12. 13. omnisque Israelis successio Deut. IV. 12. 13. 23. Psal. L. 6. Ezech. XVI. 8. Jer. XXXI. 31. 32. Heb. VIII. 8. 9. — *Deus* quidem, א. ut α. יהוה. Deut. V. 2. Ut β. Israelis *Deus* foederalis. *Ibid. Jehova Deus noster* & XXIX. 12. 13. & IV. 23. Ut γ. Israelis *redemptor* Exod. XIX. 3. 4. 5. 6. Jer. XI. 3. 4. 5. & XXXI. 31. 32. Ut δ. Israelis *sponsus*. *Ibid.* בעלתי, quod sonat *desponsare* sibi Ezech. XVI. 8. *Israel* autem ב. ut (a) *Abrahami semen*, Deo dudum confoederatum Exod. XII. 6. Ut populus (b) *redemptus* à Domino Exod. XIX. 3. 4. 5. 6. Ut (c) *desponsatus* ei Jer. XXXI. 31. 32. Ezech. XVI. 8. Ut (d) *hæres* promissionis (quamvis adhucdum *minorennis*) jam paratus, qui partem aliquam hæreditatis suæ aggrediatur Gal. IV. 1. 2. 3. 4. 5. 22. — & III. 23. 24. 25. cum Exod. XIX. XX. XXIV. Hinc 2. *materia* seu argumentum confoederationis: tum א. ex parte *Dei*, qui Israeli promittebat 1. se futurum *Deum* ejus, ac posteritatis suæ Deut. IV, 13. & V. 2. 5. 6. Levit. XXVI. 3 — 12. Jer. XI. 4. 5. Deut. XXIX. 10. 11. 12. 13. Se 2. ipsi daturum *Messiam*, Prophetam, Mediatorem Deut. XVIII. 18. — cum Act. VII. 37. 38. Se 3. per Spiritum suum circumcisurum *corda* eorum Deut. XXX. 6 — 8. cum Rom. II. 29. & Ezech. XI. 19. 20. & XXXVI. 26. 27. Se 4. in eos congesturum quasvis benedictiones *externas* ac temporales v. g. de α. danda terra *Canaan* Exod. XX. 12. Deut. XI. 8 — 13. β. de subjugandis hostibus *Cananais*, conferendisque eorum possessionibus Deut. XI. 22 — 26. & VI. 18. 19. & VII 16. — γ. de *longævitate* in Canaan Exod. XX. 20. Deut. V. 16. & XI. 9. 21. δ. de multiplicanda ejus *posteritate* in Canaan Levit. XXVI. 9. Deut. VI. 3. ε. de *exaltando* eo, supra quasvis nationes terræ Levit. XXVI. 3 — 11. Deut. XXVIII. 1 — 15. & XI. 13. 14. 15. ζ. de derivandis quibusvis *maledictionibus*, in hostes & persecutores eorum Deut. XXX. 7. & VII. 15. η. de recolligendis ipsi *resipiscentibus*, ab omnibus terræ angulis Deut XXX. 1 — 6. θ. de nunquam *penitus* abjiciendis aut destruendis eis Levit. XXVI. 42 — 46. ι. de cumulandis in eos variis benedictionibus *spiritualibus*: v. g. a. *adoptionis* Exod. IV. 22. Jerem. XXX. 9. cum Rom. IX. 5. b. *appropriationis* Exod. XIX. 5. c. *regni* sacerdotalis *Ibid.* vs. 6. d. nationis *sanctæ*. *Ibid.* e. *sanctificationis* Deut. XXX. 6. f. *justificationis*, quam cunctis sacrificiis figurabat, imprimis hirci *expiationis* Levit. XVI. 21. 22. & aspersione *sanguinis* Exod. XXIV. 4 — 9: cum Heb. IX. 18. 19. 20. 21. Ps. LI. 7. Porro κ. de struendo sibi inter eos *habitaculo* Deut. XII. 9 — 12. Psal. CXXXII. 13. 14. gratiosaque sua *præsentia* in eo Exod. XXV. 8. & XXIX. 45. Levit. XXVI. 3 — 14. Ps. LXXVI. 2. Exod. XXV. 21 22. Num. VII. 8. 9. λ. de stabiliendo inibi *cultu* suo Deut. XII. 5 — 25. &c. Tum ב. ex parte *Israelis*, à quo Deus stipulabatur, ut (1) esset sibi in *populum* Exod. XIX. 5. 6. (2) ut *servaret* foedus suum *Ibid.* vs. 5. 6. Deut. IV. 13. 23. (3) ut *sincera* & universali obedientia, in viis suis ambularet Exod. XIX. 5. Deut. V. 24. (4) ut, si quando peccatis à Deo declinasset, vera ac sincera *resipiscentia* se reclinaret ad ipsum Deut. XXX. 1. 2. 3. Lev. XXVI. 40. 41. 42. &c. Ex quibus etiam 3. apparet *forma* hujus confoederationis: tum *interna*, quæ conficitur *consensu* mutuo, in promissa & stipulata: tum *externa*, quæ consistit in *modo* promulgandi ac dispensandi hanc confoederationem: quatenus peracta est α. cum summa *majestate* Exod. XIX. 16. 17. 18. & XX. 18. & XXXIV. 2. 3. Deut. V. 4. 5. Heb. XII. 18. 19. 20. 21. 2 Cor. III. 7. β. non *viva* tantum voce; sed *Scriptura* insuper Exod. XXIV. 3. 4. ipso etiam Dei *digito* immediate procurata Deut. IV. 13. γ. nec jam amplius, ut cum Ecclesiis *domesticis*, ut sub Patriarchis factum; sed ut cum Ecclesia *nationali*: idque δ. dispensatione, usque ad Messiam, constanter perseveratura Exod. XXI. 16. Levit. XXIV. 8. Num. XVIII. 19. Heb. 8. 1. 2. 11.

2. Argumentum confœderationis.

Promissiones Dei.

Officia Israelis.

3. Forma confœderationis.

XXI. Perstitit sub hac dispensatione, Ecclesia Israelitica, absque ulla variatione essentiali, usque ad exhibitum Messiam, per quindecim circiter secula: nim. ab anno mundi bismillesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio, quo exitus Israelis accidit ex Ægypto: usque ad ter millesimum, nongentesimum & quadragesimum octavum, quo Messias natus deprehenditur: aut potius ad ter millesimum, nongentesimum quadragesimum quartum, quo morte sua fœdus obsignavit Dan. IX. 24. Quamvis Chronologorum dissidiis: (cum tot fere apud ipsos observentur sententiæ, quot eorum capita:) me nolim admiscere, secutus calculum Calvisii & Helvici. Cum autem interea illustres factæ fuerint, fœderis gratiæ renovationes amplificationesque, & egregiæ vicissitudines factæ fuerint, in Ecclesia pariter & Republica; nos his convenienter, primum periodi Mosaicæ curriculum extendemus usque ad Davidem: sub eo, Ecclesia egit per annos circiter CCCCXXVI. intercalato Saulis regno: ut qui, demtis regni sui annis, quos communes habuit, ab una parte cum Samuele, ab altera cum Davide, vix plures habebit quam duos annos, sibi peculiares, utpote qui, anno regni sui secundo, reprobatus à Deo fuit 1 Sam. XIII. 1. cum XVI. 15.

Terminus hujus curriculi.

XXII. Per hos annos, Ecclesia fuit sub XVI. Israelis *Judicibus* h. e. personis, ex quavis tribu, à Deo singulariter vocatis, ad hoc, ut Israelem ab hostibus suis in libertatem reducerent, & reductum, cum magno Synedrio, gubernarent. In his *primus* fuit Moses, qui, anno ætatis suæ circiter octuagesimo, à Deo vocatus fuit, ut Israelem ex durissima Pharaonis servitute liberaret, postquam fidem legationis suæ, apud Pharaonem,

Exegit hoc curriculum Israel, sub XVI. Judicibus: 1. Moses. Hujus functio.

decem horrendis plagis, plus quam testatam fecisset, tandem valida manu Israelem, ex Ægypto, per mare rubrum traduxit in desertum, ibique ad Sinai, legem auspiciis divinis promulgavit, eaque vagam hactenus Israelis liberati multitudinem, in formam Reipublicæ redegit, & Ecclesias hactenus domesticas ad unam nationalem revocavit: dein, per varios casus, perduxit ad confinia promissæ terræ Canaan, obiitque cis Jordanem, anno ætatis centesimo & vigesimo Deut. XXXIV. 7. Natus ergo Moses est, difficillimis Israelis temporibus, Patre Amram, Caatho Avo, Levi abavo, Jacobo Tritavo; Matre Jochebethâ Num. XXVI. 58. 59. in Ægypto, sub Pharaone *Misphragmutos*; ut vocant, natus: ab undis per Pharaonis filiam, mirabiliter servatus, Matris propriæ uberibus educatus, in omni Ægyptiorum sapientia formatus Act. VII. 22. vitam privatam per annos XL. exegit in aulâ regia, & ut Israelitam servaret, Ægyptium interfecit Exod. II. 12. qua causa, in Medianitidem profugit, Jethronis (qui aliis appellatur Raguel, aliis Hobab, ex Num. X. 29.) Sacerdotis seu Satrapæ, pecudi præfixus, ejus filiam Zipporam accepit in matrimonium, vs. 15. 16. 17. 21. ex ea suscepit Gersom. vs. 22. Hic ab Angelo sibi loquente ex rubo ardente, vocatur, qui Israelem oppressum ex Ægypto educeret cap. III. — Mandato divino obsecundatur, in Ægyptum regreditur, in via, propter filium non circumcisum, ad necem à Deo quæsitus, per Zipporam circumcidentem liberatur, & ab obvio sibi Aarone excipitur. cap. IV. — Hinc exposito consilio & mandato divino, apud primores populi Israelitici, Pharaoni suadet, qui populum dimitteret sacrificaturum cap. V. 1. 3. & quum ille, ex hoc etiam aggravaret onera populi, Deoque fastuosè obstreperet, decem plagis, quarum *prima* erat ab aqua sanguinolenta, *secunda* a ranis, *tertia* culicibus, *quarta* a muscis nocentibus, *quinta* a strage pecoris; *sexta* ab anthracibus, *septima* a grandine, *octava* a bruchis, *nona* a Solis deliquio, & *decima* tandem a primogenitis occisis, per universam Ægyptum, adeo urget ut populum dimitteret, sublato cumprimis primogenito suo successore, a cap. VI. ad cap. XII. Sed brevi pœnitens facti, Israelem persequitur, fortissime armatus, usque ad mare *Erythræum*, confisus, se populum inermem, intra montana utrinque, & a fronte a mari rubro, facili negotio suppressurum, aut saltem retractaturum; experitur precibus Mosis & populi, mare diffisum, populoque transitum siccum præstans, adeoque per mare insectaturus, a mari cum omnibus copiis suis suffocatur, projectis suorum armis, quibus Israel armaretur, suæ contumaciæ pœnam experitur. Interim populus, per XLII. stationes, suam peregrinationem usque ad Jordanem prosequitur, per varios progressus & regressus: harum *prima* accidit apud *Rameses*, anno mundi 2453. ut putatur 15. Aprilis. Hic prima facta est celebratio Paschatis, & rogata est lex de primogenitis, Deo dicandis aut redimendis. *Secunda* apud *Succoth* seu tentoria, cujus urbis incolas, postmodum Gideon, ob negatum suis militibus commeatum interemit Jud. VIII. 16. *Tertia* Etham: hic nubem primo Israeli apparuisse, Hieronymus autumat, alii duas numerant, quarum alia noctu ignis speciem Israeli præbuerit, alia interdiu populum duxerit & protexerit. *Quarta* apud Pihahoroth, ubi Pharao populum profugum est assecutus. Hic prima accidit populi *murmuratio* a mari rubro, rupium, & Ægyptiacarum copiarum angustiis, nata, cui succurrebat miraculosa maris exsiccatio, & populi liber transitus. *Quinta* apud *Marah*, illam deserti Marah partem, qua post triduanum, in locis aridis iter, populus invenit quidem aquas; sed amaras, a quibus murmuratio secunda facta est, cui medebatur lignum, a Mose eis injectum Exod. XIV. 31. *Sexta* apud Halim, partem deserti *Sur* seu Ætham, XII. aquarum fontibus & LXX. palmis, satis amœnum. *Septima* apud sinum quendam maris rubri, ubi superata maris istius discrimina populo ad memoriam revocantur. *Octava* apud desertum *Sin* inter Eli & Sinai, quod attigerunt die XXX. post exitum, hic, quod farina consperfa deficeret, oborta est tertia populi murmuratio, cui Deus medebatur coturnicibus vesperi missis, & manna mane cum rore demisso, quo eos per XL. annos pavit, quod coriandri figuram, & sapidissimos cibos populo repræsentandos, valebat, nisi quod diebus Sabbathi non deflueret Exod. XVI. — *Nona* apud Dapheca. *Decima* apud Ælus. *Undecima* apud Raphidim, ubi ob defectum aquæ, quarta contigit murmuratio, cui succurrebat aqua, è saxo, Mose percutiente, profluens. Prætereа Amalekitæ, ex prosapia Esavi, primi Judæorum hostes, virtute Josuæ, & Mosis precibus, attriti, & sequioribus, totali excidio sublati sunt. Atque insuper Moses, Jethronis soceri consilio, sibi ex populo substituit tribunos, centuriones, quinquagenarios & Decanos, rebus levioribus præfuturos, gravioribus interim Deo & sibi reservatis Exod. XVII. & XVIII. Ex quibus nata est forma Reipublicæ aristocratica, qua suprema ejus potestas exstitit penes Sanhedrin. *Duodecima* apud solitudinem Sinai, seu montem Choreb, in qua per integrum fere annum commoratus est populus. Hic legem accepit, modo horrendo, ab ipso Deo promulgatam, mense III. ab exitu anno Mundi 2453. juxta Clavisium die V. Junii nostri, cumque populus vocem Dei non posset ferre, ejus explicatio Mosi soli facta est Exod. XIX. XX. Deinde LXX. seniores, conscenso monte, Deum viderunt cap. XXIV. Moses autem, per XL. dies noctesque absque

que ullo cibi potusve adminiculo, ibidem commoratus, figuram struendi tabernaculi; duasque legis tabulas, ipsius Dei digito exaratas accepit Exod. xxv. & xxxi. Populus interea, abominandâ idololatriâ, ipso duce Aarone, vitulum in formâ Apis Ægyptiaci confecit, & choreis honoravit. Sed Moses, rem indignatus, tabulas lapideas Dei confregit, cineresque vituli, populo bibendos propinavit, & è populo tria millia per Levitas perimi jussit. Tandem tamen, reconciliato Deo, alias legis tabulas dolavit, aliosque xl. dies, cum Deo colloquens, in monte exegit Exod. xxxiii. & xxxiv. Etiam tabernaculum, anno post exitum secundo, die primo mensis, qui respondet diei xxiii. Martii nostri, Ao. 2454. erexit & consecravit, quod nube diurnâ, igneque nocturno, in præsentiæ divinæ testimonium, porro Judæi illustratum conspexerunt Num. ix. 15. Et cum Aaron, ejusque filii sacrificarent, prima holocausta, sub populi totius conspectu, igne cœlesti absumpta sunt Levit. ix. 24. Tandem Nadab & Abihu Aaronidæ, quod alieno igne sacrificassent, igne à Domino egresso consumti sunt Levit. x. *Decima tertia* apud desertum Pharan, quod primo *Hazerah* seu incensionem, *Gibroth Laraavah*, seu sepulchra concupiscentiæ, ab eventu vocitârunt. Hic quinta & sexta facta fuit murmuratio. Illa ex itineris difficultate; hac ex cibi cœlestis nauseâ, & carnium concupiscentiâ, natâ. Illam ignis Domini; hanc cum magna coturnicum copia, pestis immissa composuit. Hic insuper Spiritus S. extraordinario signo, in lxx. seniores descendit, & supremum Reipublicæ consistorium inauguravit Num. xi. Conf. Sigonium *de Republ. Hebr.* cap. vii. & Galatinum *de arcanis Cathol. ver.* lib. iv. cap. iv. *Decima quarta* apud Haseroth, ubi Aaron & Miriam Mosi, ob Zipporam Æthiopissam, litem moverunt, & Miriam elephantiasi septiduanâ percussa est, dum Aaroni deprecanti culpa remissa est. *Decima quinta* apud Rethma, in deserto Pharan, aliàs Cades-barnea Deut. i. 19. Hinc xii. exploratores in terram Canaan mittuntur, qui robur Palæstinorum inexpugnabile nunciantes, septimam murmurationem excitant, qua vix per Josuam & Calebum sedatâ, ingressus in terram Canaan Patribus negatur, & filiis relinquitur, & exploratores, præter Josuam & Calebum, subitanea morte pereunt. Interim Israelitæ, post pœnitentiam, invito Mose, adversus hostem exercitum ducentes, ab Amalekitis, Amorrhæis & Cananitis, cæduntur Num. xiv. *Decima sexta* apud Rhimmom Phares, in hunc locum, cum jam essent in ipsis terræ Canaan confiniis Num. xiv. 25. in montana Seir introire, & per xxxviii. annos, in interiore Arabiæ solitudine oberrare coacti sunt, sic tamen, ut per istud tempus, nec vestimenta eorum lacerata, nec calcei attriti fuerint Deut. xxix. 5. His successerunt adhuc sedecim stationes: nim. *Decima septima* apud Libna, *Decima octava* apud Ressa, *Decima nona* apud Ceelath, *Vigesima* apud montem Sepher, *vigesima prima* apud Harada, *vigesima secunda* apud Macheleth, *vigesima tertia* apud Thabath, *vigesima quarta* apud Thara, *vigesima quinta* apud Mithica, *vigesima sexta* apud Hasmona, *vigesima septima* apud Maseroth, *vigesima octava* apud Beneiaacan, *vigesima nona* apud montem Gidgad, *trigesima* apud Jorbatha, *trigesima prima* apud Hebrona, *trigesima secunda* apud Eziongaber, in littore maris rubri, prope Ailoth. i Reg. ix. 26. In his sedecim stationibus, acciderunt ea, quæ narrantur Num. xv. xvi. xvii. xviii. xix. capp. Nim. 1. lapidatus est violator Sabbathi. 2. Rebellio Corah Levitæ, Patruelis Mosis & Datham, Abiram & On, Rubenitæ, cum ccl. proceribus, Mosi insultantibus de injuste usurpatâ dignitatis politicæ & sacerdotalis administratione, qui, partim terræ hiatu, partim ignis à Deo egressi vehementiâ, absorpti perierunt, eorumque thuribula, in monumentum conjurationis punitæ, altari affixa sunt. 3. Hinc exstitit octava murmuratio, ob cladem rebellibus illatam, quam Mosi & Aaroni imputabant, quam pestis divinitus immissa subito, sublatis 4700. sustulit, universum populum exstinctura, ni Aaron, facto suffitu, iram Dei sedasset. 4. Aaroni dignitas sacerdotii & Pontificatus, virga ejus, unâ nocte, arida, virente, florente & fructus amigdalorum ferente, confirmata, & legibus novis circumscripta est. *Trigesima tertia* apud desertum Zin, in vicinia Cades Num. xxxiii. 36. & xx. 1. quo pertigerunt anno xl. mense primo, post exitum, Hic 1. Miriam, Mosis soror, anno ætatis cxxvi. moritur. 2. nona oritur populi murmuratio, ob defectum aquæ, quam Moses ex petrâ percussa elicuit, & nihilominus, propter admixtam miraculo infidelitatem, sententiam audivit, se cum fratre Aarone, in terram promissam, non introiturum, atque etiam eodem anno quo Miriam occubuerunt. Antea tamen 3. Moses pro impetrando transitu, legatos mittit ad Regem Edomitarum, sed qui responso fastuoso, pariter & manu forti, Israëlitas, per longas ambages, limites regni Idumæi circuire coëgit Deut. ii. 8. 29. Sic etiam fecere Moabitæ Jud. xi. 17. *Trigesima quarta* apud montem *Hor*, quem etiam appellarunt Moserah Deut. x. 6. Hic (1) Aaron montem conscendere, Eleazaro filio pontificatum tradere, & sine ullo morbo prævio, anno ætatis cxxiii. mori jussus, à populo per mensem defletus est Num. xx. 24. (2) Arad Rex Cananæus, Israëlem in fugam egit: sed illi nuncupato voto, de urbibus cum incolis exscindendis; & Regem, & regionem deleverunt, inque perpetuam rei memoriam, locum *Hormah* appel-

appellarunt Num. XXI. 1. *Trigesima quinta* apud Salmonah, per viam maris Saph Num. XXXIII. 41. seu Gadath Deut. X. 7. *Trigesima sexta* apud Jathbath. Hic decima accidit populi murmuratio, ex itineris difficultate nata, serpentum immissione punita, quos presteras vocant, & morsu venenum, sitim mortemque afferre dicunt: sed serpentis ænei, è conto & pertica suspensi, intuitu, modo omnem naturam transcendente, sanantur morituri Num. XXI. 4. *Trigesima septima* apud Oboth. *Trigesima octava* apud Itharim in confinibus Moab Num. XXXIII. 44. *Trigesima nona* apud Dibongad. *Quadragesima* apud Helmondeblathaim prope Arnum fluvium, qui in Arabiâ oriens, per solitudines fertur & Asphaltitidi infunditur. *Quadragesima prima* apud montana Abarim, quorum diversa loca, diversa sortiuntur nomina Num. XXI. II. Hic 1. ob aquas, fonte mirabiliter erumpentes, Deo gratias egerunt hymno Num. XXI. 18. Hic 2. transitum petiere à Sihon Rege Hesbon, qui ob victoriam paulo ante à Moabitis reportatam superbiens, pacem offerentes bello lacessivit, ideoque cum omnibus suis, cujuscunque sexus & ætatis, trucidatus, ejusque terra, omine auspicato, prima Israëlitarum possessio facta est Num. XXI. 21. Deut. III. 1. Paulo post Ogo Basanis Regi, qui de gigantibus supererat, & lectum IX. cubitorum longum habebat, bellum illatum est, quod ipsum cum filiis & omnibus subditis peremit, ex quo Israëlitæ LX. ejus urbes, cum opimis spoliis consecuti sunt. Tandem *quadragesima secunda* accidit Israëlitarum statio, apud campestria Moab Num. XXII. 1. & XXXIII. 50.— Hic 1. Balak Rex Moabitarum, cum Midianitis junctus, Bileami pseudo-prophetæ, apud Ammonitas habitantis, maledictiones populi solicitavit: sed ille primum à Deo prohibitus ne iret, postea permissus, in viâ, renitentem stricto gladio Angelum, & increpantem asinam expertus, pro maledictionibus, non nisi benedictiones profudit, atque insuper multa de adventu Christi, & futuris seculis prædixit. Interim Regi consilium suggessit, de mulieribus, ad scortationem & idololatriam Israëlitas solicitaturis, quod cum successisset, non nisi vulgi magnâ strage, & principum suspendio, postquam è populo viginti quatuor millia cecidissent, & heroico Pinehæ zelo, quo Zimbrium, cum Cosbiâ Midianitide, in ipsa venere trajecit, tandem sublatum est. 2. Censu populi, iterato instituto, deprehensi sunt, præter 23000. Levitarum millia, 601730. bellatorum millia Num. XXVI. qui numerus, cum priore censu, ferme coincidit. Hic 3. occasione quinque filiarum Zelaphudi, & feminis hæreditatis successio relinquitur, sed ea lege, ut intra suam tribum nubant Num. XXVII. cum XXXVI. Hic 4. conscensus montem Pisga, terram Canaan prospicit, ast ingredi prohibitus, Josuam successorem accipit. Ante tamen 5. Midianitas per Pineham, & ab eo, ex omnibus tribubus collectam 12000. manum, cum quinque Regibus, omnibusque mulieribus, virum passis, servatis solis 32000. virginibus; exstirpat, prædas dividit, magnâ interim ejus parte Deo consecratâ Num. XXXI. Hic 6. Rubenitis, Gaditis & dimidiæ Manassensium tribui, totam Amorræorum & Midianitarum regionem cis Jordanem, certis legibus habitandam tradit Num. XXXIV. Et 7. termini Cananææ præfiniuntur, quique eam Israëlitis distribuant, designantur. Ibid. Porro 8. Levitis XLVIII. urbes dispersas per universam Judæam assignat, & in his sex asyla constituit Num. XXXV. Etiam 9. Deuteronomium scribit, fœdus inter Deum & populum renovat, & Israëli cantico, quo fata Ecclesiæ præoccupasse, à nonnullis putatur, valedicit. Et sic tandem 10. moritur, anno ætatis CXX. ac à Deo sepelitur. Prophetarum initiator, Heros eminentissimus, qui, secundum nonnullorum supputationem 173. colloquia cum Deo habuerat, 50. miracula perpetraverat, legis volumine interea, ad latus arcæ deposito, Gentilibus etiam, sub variis nominibus, frequentatissimus, v. g. Strabonis Geogr. lib. VI. Diodori Siculi lib. 2. cap. 5. nec tamen expers calumniarum Justini lib. 36. Taciti lib. v. cap. 2. & seq. Ampliores fuimus circa primum Israëlis Judicem, quod is fuerit, Reipublicæ, Ecclesiæ & Religionis Judaicæ fundator, suo merito celeberrimus.

XXIII. Succedit *secundus*, *Josua*, alias Hosea Num. XIII. 9. Deut. XXXII. 44. sub N. T. *Jesus* Act. VII. 45. Heb. IV. 8. Filius *Nun*, è tribu Ephraim, Mosis famulus, olim missus explorator Num. XIII. 9. Vir Spiritu divino, seu spiritu sapientiæ plenus Num. XXVII. 18. Deut. XXXIV. 9. cum quo Deus erat, sicut fuerat cum Mose Jos. III. 7. confirmatus alloquio Dei cap. I.— Mittit duos exploratores, versus Jericho, qui servantur fide meretricis Rahab. cap. II. quibus reversis, tempore messis, die, ut putatur, decimo primi mensis, populum, per Jordanem mirabiliter exsiccatum, traducit in terram Canaan cap. III. & in rei memoriam, monumentum XII. lapidum, quos singuli tribuum Principes ex Jordanis alveo sustulerant, in Gilgal erexit. cap. IV. Circumcidit in deserto natos. cap. V. 2.—. Videt Angelum Principem exercituum Domini, vibrantem gladium evaginatum vs. 13.— & Pascha tertium celebrat cap. V. 10. II. ab hoc cessante mannâ. Ibid. Hinc arcâ aliquoties, cum clangore buccinarum, mœnibus Jerichuntinis circumductâ, urbs ab imis fundamentis corruit, & ejus incolæ omnes, præter Rahabam cum suis, trucidantur cap. VI. 1— Sed propter sacrilegium Achanis, Israël ab Ainitis funditur, verum punito Achane, Deo reconciliatus, & Ainitas exscindit. cap. VII. 6— & VIII 1—,

2. Josua

1— Gibeonitis, fraude eorum circumventus, pacem quidem indulget; sed fraudes interim ulciscitur, eis in perpetuum templi servitium addictis, qui ab hoc *Nethinai*, seu *deditiii*, appellati sunt. cap. IX. Et cum ob hoc eis obsidione insultaret Adoni-Beseck Jerosolymorum Rex, quatuor Regibus sociatus, Josua, grandine adjutus, Solis ac Lunæ cursum deprecatus, eum cum suis trucidat & victorias novas addens, XXXI. Regulos subegit, & tribubus sorte distribuit, tabernaculumque in Silo erexit. cap. X. ad cap. XIX. Post hæc remittit ad sua trans Jordanem, Rubenitas, Gaditas, & dimidium tribus Manassis, qui altare erigunt, apud littus Jordanis, & propterea bello infestati fuissent, nisi se suspicione liberassent. cap. XXII— Tandem, habitis comitiis, & renovato fœdere cum Deo, supremum diem claudit, annos natus CX. cum præfecturam habuisset annos XVII. Successit
3. Othniel. ei *tertius* Inter Judices, *Othniel*, è tribu Judah, Calebi, ob devictam urbem Debir, gener Jud. I. 11. 12. 13. Israelitas, quum à Deo defecissent, in servitutem Mesopotamiæ Regis, Cusan-Risathaim redactos, liberat. Præfuit annis XL. cap.
4. Ehud, cui Samgarem per XL. annos intercalamus: III. 9. 10. 11. Successit *quartus* Judex, Ehud, è tribu Benjamin, Scævola. Hic, cum Moabitarum Rex Eglon, copiis Ammonitarum & Amalekitarum adjutus, Israelitas iterum deficientes à Deo, in secundam servitutem per octodecim annorum, rapuisset; ex insidiis Eglonem trucidat, copias ejus cædit, & tyrannidem ejus feliciter excutit Jud. III. 15— solent ad hujus tempora referre famem, quâ impulsus Elimelech cum uxore Naomi, in Moabiticas oras concessit, & tandem cum duobus filiis, qui Moabitidas Ophram & Rutham duxerant, fatis cessit: sed Ruth cum Socru Naomi, Judæam ingressa, cum spicas in agro divitis Boazi, consanguinei Elimelechi, paupercula legeret, secundas nuptias feliciores ex lege Mosaica obtinuit, & ex grandævo Boazo, Obedum, Davidis avum peperit Ruth. I. & seq. cap. Tribuuntur ejus præfecturæ, vulgo, LXXX. anni ex Jud. III. 30. & quamvis de illis egregie dubitetur ex eo, quod tum temporis, hominum ætas decreverit ad LXX. aut LXXX. annos ex Psal. XC. 10. tamen fieri omnino potuit, ut anno XX. aut XXV. rebus admotus, vixerit per annos LXXX. cum hoc observetur in Josepho Patriarcha, qui totidem annis præfuit Ægypto, atque etiam experientia doceat, quod homines, tanto tempore, paulo ultra ordinem illum, quem Deus communiter hominum ætati fixit, vixerint: attamen commodius dici putem, LXXX. istis annis comprehendi XL. annos Samgaris, & sic ab obitu Othnielis, usque ad obitum Samgaris, Israelem habuisse annos LXXX. quietis, nec plus dicitur in textu Jud. III. 33. Intercala ergo XL. his annis, annos Samgaris, qui pedo pasto rali DC. Palæstinos confecit Jud. III. 31. Sequitur *quintus* Judex, Barack cum Debora Prophetissa: 5. Debora cum Barako.
cum enim jam tertio, propter suam apostasiam à Deo, Israelitæ cecidissent, in jugum vicenarium, sub Cananæorum Rege Jabin, & resipiscerent; Deus ipsis liberandis Deboram, uxorem Lapidoth, quæ Barako fuit auctor, ut Jabinum seu potius Siseram ejus polemarchum profligaret, & Israelem in suam libertatem restitueret cap. IV. eoque perpetrato, Deo epinicion cecinit. cap. V. & cum Barako præfuit annis XL. Jud. VIII. 28. Sequitur *sextus* Judex Gideon, Pater LXX. filiorum, sub quo Midianitæ cum Amalekitis Israelem, 6. Gideon.
propter scelera sua, in quartam servitutem rapuerant: Deus ipsis resipiscentibus, adeoque liberandis, dedit sextum hunc Judicem, Gideonem, quem, ob aram Baalis, jussu Angeli eversam, Jerubaal nominarunt, qui prodigio roris & velleris confirmatus, exercitu apud aquas probato, cum CCC. viris, tubarum clangore, fictilium strepitu, lampadum fulgore, militumque clamore, hostes adeo terruit, ut strage 135000. occumberent, & Reges eorum quatuor penitus contererentur. Ex quo tamen in cultum Dei peregrinum, cum suæ posteritatis & totius populi ruinâ, incidit capp. VI. VII. VIII. Numerantur à morte Deboræ, usque ad ejus obitum, anni XL. Jud. VIII. 10. Successit ejus ex concubina filius Abimelech *septimus* Judex, qui, præter Jothamum, celeri fuga serva- 7. Abimelech
tum, LXX. fratribus peremtis, tyrannidem gessit, ipsosque Sichemitas, quorum auxilio præfecturam obtinuerat, exscidit, & tandem in oppugnatione Thebeci, saxo supernè à muliere ictus, corruit, postquam præfuisset annos tres. cap. IX. surrogatus ei est *octavus* Judex, Thola ex tribu Isa- 8. Thola.
schar. Hic Israelem judicavit, per annos XXIII. cap. X. 1. 2. Hunc excepit *nonus* Judex Jair, Ma- 9. Jair.
nassæus, XXX. liberorum Pater, & totidem urbium Dominus, cujus anno XVII. (præfuit autem per annos XXII. Jud. X. 3.) Israel ob peccata, in quintam servitutem Ammonitarum, per XVIII. annos incidit. Ab hac liberavit eum Deus, præmissa pœnitentia, per *decimum* Judicem Jephte, è me- 10. Jephte.
retrice natum, ac propterea à fratribus domo paterna motum. Hic, voto temerario facto, de immolando, quod domum feliciter reverso, primum occurrisset, Moabitas, quibus pacem persuadere nequiverat, egregia victoria repressit, & Jephten filiam, quæ prima victorem gratulabunda exceperat, seu immolavit, seu perpetuæ virginitati addixit, circa quod, hic non determinandum, Interpretes contendunt. Et paulo post, Ephraimitas sibi insultantes, postquam occupasset Jordanis vada, & ex pronunciatione vocis *Schibboleth* agnovisset, contundit, trucidatis eorum quadraginta duobus millibus. Præfuit annis sex Jud. XI. & XII. 1—7. Hunc excepit *undecimus* Judex, Ebzan Bethlehemita Pater XXX. filiorum, 11. Ebzan,

& totidem filiarum, totidemque generorum so-
cer vs. 8. 9. per annus VII. Jud. XII. 9. Succes-
12. Elon. sit *duodecimus* Elon, Sebulonita, per annos X.
vers. 10. 11. 12. Et post eum, *decimus tertius*
13. Abdon. Abdon, Pater XL. filiorum, & avus XXX. ne-
potum, exstitit filius Hillelis cujusdam, Pirha-
thonitæ. Præfuit annis VIII. vers. 31.— Por-
14. Simson, ro *decimus quartus*, Simson, matri sterili solen-
niter promissus, ab utero sacer & Naziræus, Phi-
listæos, sub quibus sextâ servitute, Israelitæ per
quadraginta annos gemebant, si non contrivit; at-
trivit saltem illatis egregiis cladibus: ope CCC. vul-
pecularum, facibus ardentibus, à caudâ armata-
rum, eorum segetem exurit. Inclusus mœniis Ga-
zæ, noctu ejus portam, cum suis vectibus, secum
in montem adducit, & maxillâ asini mille Phili-
stæos cædit, tandem victus artibus Dalilæ mere-
tricis exoculatur, donec robore cum capillis reno-
vato, cum ad ludum publicum produceretur in
ædem, tria hostium millia secum tollit è medio
Jud. XIII. ad XVI. Hunc excepit *decimus quintus*
15. Eli. Eli, qui in filios atheos, avaros & libidinosos in-
dulgentior, in judicia divina incurrit, ut, cum
populus à Philistæis cæsus, arcam fœderis in præ-
lium, injussu Dei, educeret; non tantum uno
die, binos filios Hophni & Pineam, cum triginta
millibus Israelitarum trucidatos, amitteret: sed
etiam ipse, cum arcam in potestatem hostium de-
venisse intelligeret, solio excussus, animam senex
XCVIII. annorum exhalaret. Quam tamen ar-
cam, cum Azothi, pro trophæo, in templum &
à latere Dagonis hostes collocassent, ita Deus vin-
dicavit, ut Dagonem primâ nocte prostraverit: se-
cunda, etiam truncatum capite & manibus, ad
limen templi projecerit, atque Philistæos, non
solum in podicibus, morbo occulto percusserit;
sed & muribus immissis segetem eorum adeo, ut,
volentes nolentes, arcam fœderis, nec absque mu-
neribus, pristinis suis possessoribus tandem restitue-
re coacti fuerint 1 Sam. III. IV. Jam, si annos
singulorum Judicum, usque ad obitum Simsonis,
qui librum Judicum claudit, construas, emergent
anni 299. & si his addas annos 40. Eli usque ad
Samuelem, habebis 339. Cui calculo obniti vide-
tur Apostolus Act. XIII. 19. 20. quando intra dis-
tributionem terræ Canaan, & exordium Samue-
lis, ponit annos circiter 450. Sed *videtur* tantum:
quatenus Apostolus annos *sex servitutum*, sub qui-
bus Israel gemuisse legitur in libro Judicum, qui
conficiunt annos CXI. construit cum dictis 339. è
quo resultant 450. dum liber Judicum annos ser-
vitutum involvit Judicum annis. Nec obstat,
quod hac ratione, annos CXI. Apostolus bis nu-
meraret, cum non bis numeret *eodem respectu*;
sed primo ut involutos, tum ut evolutos. Sic no-
dum chronologicum solvit Beroaldus & alii. A-
16. Samuel. gmen claudit Judicum *decimus sextus* Samuel, Le-

vita, Pontifex pariter & Judex, post Elim clavum Reipublicæ Israeliticæ, piè, justè, prudenter & feliciter tenuit, miraculosam tempestatem adversus Philistæos, precibus impetravit: sed filii ejus, injussu Dei præfecti, suâ ἀταξίᾳ, populum adegerunt, qui Regem sibi præfigi peterent, atque etiam impetrarent, Saulem Benjaminitam, ipsis quidem Dei auspiciis electum, & felicem, usque dum mandato divino obstrepens, Amalekitas exscindendos servaret: ast post hoc, & ob hoc, jure regnandi privatus, & ejus loco, auctoritate divina, ei surrogatus est David per Samuelem, factum hoc putatur anno ejus secundo. Interea per annos decem, juxta Cedrenum, de facto regnum Israelis habuit. Hinc regnum ejus construemus præfecturæ Samuelis, ut magis proclivis nobis accidat transitus ad Davidem, & in eo ad secundam epocham periodi Mosaicæ, sub qua, solennis facta est renovatio & amplificatio fœderis gratiæ. Itaque primo breviter repræsentabimus historiam Samuelis, tum ei subjungemus historiam Saulis. Quantum igitur ad Samuelem, fuit ille Levita, natus Patre Helkanâ, Matre Hannâ, à quo sic denominatus, Deo consecratur; 1 Sam. I.— invalescit gratiâ apud Deum, pariter & homines, noctu facta Eli, à Deo haurit, & mane ea repræsentat Pontifici. cap. II. 11— & cap. III. 1— pro Prophetâ recipitur à populo vs. 19— reformationem cultus divini instituit, & pro populo orat apud Mitzpa 1 Sam. VII. 3.— Oppugnatur à Philistæis, quos Deus terret egregiâ tempestate, ut ab Israelitis funderentur, sic ut tempore Samuelis, nihil valerent adversus Israëlem. Habitat apud Rama, ibidemque altare struit, & monumentum Eben-Ezer erigit inter Mitzpa & Bethear cap. VII.— Constituit filios impios Judices in Beerseba. Hinc populus Regem sibi expetit, invito Domino, & accipit, expositis antea moribus Regum cap. VIII— Benedicit tamen populo, Saulo obviam procedit, & eum ungit Regem cap. IX. & X. Cum Saulo in aciem pergit adversus Ammonitas apud Jabes Gilead, post victoriam regnum confirmat Sauli cap. XI— suæque præfecturæ rationes reddit cap. XII. Dum moras nectit Saul, pugnaturus adversus Philistæos, diffluente populo, sacrificat, ob quod reprehensus, regno privandus prædicitur, cap. XIII. Interim tamen Saulum mittit adversus Amalekitas, cum mandato eos exscindendi cap. XV. quos Saul quidem fundit; sed tamen eorum Regi & fortunis, prætextu sat specioso, parcit, & ob hoc regno exuitur vs. 10. Interim Agagem Samuel occidit, & Sauli fata luget vs. 11— Hinc Davidem inungit. cap. XVI— 14. Moritur & lugetur ab Israële apud Rama 1 Sam. XXV. 1. Tribuuntur ejus præfecturæ anni XL. Act. XIII. 21. Huic jam construamus Saulem, missis eis, quæ dudum eo tetigimus. Fuit Benjaminita, staturâ pariter

&

& animi dotibus heroicis, egregius, asinabus paternis exquirendis, monstrante Deo, à Samuele Rex inunctus. Victoriis etiam à Moabitis, Ammonitis, Edomitis, Amalekitis reportatis, clarus: sed tamen ob contumaciam rejectus, cum maligno spiritu torqueretur, in Davidem incidit, ejus psalmodia refocillandus, quem tamen ut initio gratum, posteà per invidiam, funesto odio per omnem vitam prosecutus est. Filium habuit Jonathanem, qui tenerrimo amore Davidem deperibat. Adversus Philistæos arma moturus, inops animi, responsis divinis destitutus, Pythonissam Endorensem consulit, ab ea imminentia sua fata intelligit, & ab hostibus fusus, propriis armis perit, ab illis etiam à muris suspensus, & à Jebusinis furtim à suspendio liberatus, à Davide in regio sepulchro humatur.

Theologiæ primæ epochæ Mosaicæ.

XXIV. Quantum ad Theologiam primæ hujus epochæ Mosaicæ; præsupponimus, universam Theologiam, trium præcedentium curriculorum, transiisse in hanc epochm, nec tam ab Abrahamo fuisse præoccupatam olim, ut Hebræi censent ex Gen. XXVI. 2—6. sed occupatam potius à Mose fuisse: quorsum enim in Genesi, tam solicitè fuisset repræsentata, nisi ut & sequioribus temporibus inserviret? cum præsertim omnia illa, etiam inculcentur passim a Mose. Ut non addam, Theologiam Mosaicam persstitisse, explicatam & amplificatam a Prophetis, usque ad exhibitum & mortuum Messiam, a quo Apostolus, eum professus fuisset, se annunciasse omne Dei consilium Act. XX. 20. addit, se nihil dixisse extra Mosen & Prophetas. cap. XXVI. 22. Quantum nominatim ad

Theologia testamentaria.

Theologiam *testamentariam*: fuit equidem, idem fœdus *fœdus gratiæ*, huic nostræ epochæ commune, cum tribus præcedentibus quoad *essentialia*; sed *dispensatio* hujus non parum diversa a præcedentibus omnibus. Dum enim (1) in prima dispensatione, auctor fœderis agebat, velut inimicus serpentis & seminis serpentini, destructurus ejus caput per semen mulieris: dum in secunda, ut conservator Ecclesiæ per arcam, in tertia, ut אל שדי, *Deus sufficiens*: in quarta hac agit ut יהוה, qui non tantum *potest* præstare; sed & præstat actu sua promissa, eductione Israelis ex Ægypto, & introductione in Canaan, velut pignus hæreditatis cœlestis Exod. VI. 1. 2. 3. Dum (2) fœderati proponuntur in prima confœderatione, ut *semen mulieris*, h. e. Christus cum suis, seu Christus in suis generalius, in secunda, ut electi in familia Noachi; in tertia, ut electi in semine Abrahami benedicto & benedicendo, adeoque ferè ut electi in *familiis* tantum: in hac quarta proponuntur velut in integra quadam & numerosa *natione*, & quidem, ut solenniter desponsati & fœderati cum Jehova. Dum (3) beneficia fœderis gratiæ, in præcedentibus omnibus, dicta sunt generalius, obscurius & implicatius; in inimicitia, & contritione capitis serpentini: in conservatione Ecclesiæ, & mundi propter Ecclesiam, ab exitio diluviali; in benedictione, multiplicatione, in terra Canaan: hic in quarta, omnia illa multo distinctius, copiosius & dilucidius explicantur, in tot figuris ceremonialibus, sacramentalibus &c. Dum (4) officia a fœderatis stipulata, fides & resipiscentia, in præcedentibus, vel prorsus non nominantur, vel rarissimè saltem, & semel tantum in Abrahamo, quod fides ei imputata fuerit ad justitiam, & ambulare debuerit cum Deo, & esse perfectus: hic in quarta, eadem copiosius & distinctius, exiguntur, in integro quodam & ordinatissimo systemate legum ceremonialium, atque etiam politicarum & moralium. Dum (5) confœderationes præcedentes factæ sunt, modo magis privato, & cum minore solennitate, hæc quarta accidit magis publicè cum magna majestate ex parte Dei, & cum magno terrore ex parte Israelis Exod. XIX. Addam (6) dum præcedentes nullum fere consensum explicitum habuerunt hominum confœderatorum; hæc quarta consensum habuit explicatum Ibid. vs. 4. 5. cum 8. Quantum

Theologia Systematica.

secundo ad Theologiam *systematicam* primæ hujus epochæ Mosaicæ, eam per sua capita articulatim repræsentare, sicut per præcedentia curricula periodi patriarchalis fecimus; id non foret nisi magna partem, quatuor posteriorum Pentateuchi librorum, nec non Josuæ, Judicum & Ruth, describere, nec perinde etiam utile. Quamobrem, fundamenta tantum Theologiæ hujus epochæ, illa repræsentabimus breviter, quibus supra priora curricula invaluit. *Primum* horum fuit verbum, ceu non tantum unicum hujus Theologiæ principium, sed compendium etiam. Quamvis enim & priora curricula illud habuerint, quantum satis erat, factum Adamo, Noacho, Abrahamo, aliisque viva Dei voce; nec tamen habuerunt tam familiariter sibi factum, ut in Mose, qui cum Deo agebat, quasi facie ad faciem, velut amicus cum amico Deut. V. 4. saltem nullum præcedentium curriculorum, habuit verbum Dei scriptum, nec cultus regulam tam plenam, & tam εὐτάκτως digestam, cui fas non fuerit, hilum adjicere aut detrahere Deut. IV. 11. 12. & XII. 32. cujus etiam transgressionem tam severe ultus, in Nadab & Abihu, ipsis Aaronis filiis, sacrificantibus igne peregrino Levit. X. 1. 2. 3. *Secundum* fundamentum Theologiæ hujus epochæ fuit, hominem coram Deo non justificari, nisi pura puta ejus gratia, propter justitiam, a semine promisso præstandam, & fide sola accipiendam. Quod fundamentum sese distinctius explicabat, in his potissimum sex particulis: nim. (1) Homines hujus gratiæ participes, esse peccatores, mistos, iræ divinæ & maledictioni obnoxios

Deut. xxvi. 5. quo etiam apud sacrificia spectabat pecorum mactatio Col. ii. 14. (2) Beneficia omnia, cum spiritualia, tum temporalia, homini obtingere ex pura putâ Dei gratia, absque ullo meritorum & officiorum intuitu Deut. ix. 4. 5. 6. & cap. vii. 6. 7. 8. 9. & cap. x. 5. (3) Quamvis Deus, in verbo suo, officia præstanda plenissime & clarissime repræsentasset; se tamen viribus spiritualibus, per peccatum, adeo destitutos esse, ut absque gratia Dei, corda vertente, nil omninò possint præstare quod ad salutem conducat Deut. xxix. 4. 5. 6. & xxx. 6. Jos. xxiv. 19. (4) Reconciliationem cum Deo, & peccatorum remissionem, non nisi profusione sanguinum in sacrificiis, procurari & obtineri posse. Id nulla non ceremonialia docuêre; sed imprimis festi expiationis solennia Levit. xvi. unde Apostolus, *omnia* docet *purificari sanguine*, *secundum legem*, *& absque sanguinis effusione* nullam *fiere remissionem* Heb. ix 22. Nec tamen (5) ulla brutorum sacrificia per se idonea fuisse tollendis peccatis, nec alio valuisse; sed tantum repræsentando alio sacrificio, quod solum huc valeret. Conf. Mich. vi. 6. 7. 8. Ps. xl. 7. 8. 9. Porro (6) Pontificem, qui figuram gerebat Messiæ, peccata totius populi laturum Exod. xxviii. 38. *Tertium* fundamentum Theologiæ hujus epochæ habebat, omnia ceremonialia, quantumvis gloriosa, non valitura, ultra certam periodum, post quam loco movenda essent, à novo quodam Propheta excitando, auctoritate legislatoria instructo, quem sub pœnâ excidii, in omnibus audirent Deut. xviii. 16. 17. 18. 19. Conf. Dan. ix. 27. Post hæc quasi fidei fundamenta, hæc epocha, ad cultum divinum, habuit, præter legum quarumvis syntagma nitidissimum, præter itidem stata tempora, locum etiam satis splendidum, in quo officia cultus publici solenniora exercerent, tabernaculum scil. de quo Exod. xxvi. & personas insuper, qui officiis istis præessent, Pontificem, Sacerdotes, Levitas. cap. xxviii. Hæc de Theologia hujus epochæ Systematica, tetigisse suffecerit. Quantum ad

Theologia Symbolica. Theologiam ejus *symbolicam*, quæ mysteria Religionis Judaicæ, pariter & Christianæ, repræsentabat sub variis figuris & typis ceremonialibus, pro ratione status infantilis & juvenilis Ecclesiæ Judaicæ; eam dudum, ὡς ἐν ἐπιτομῇ diximus, hic tantum paulo distinctius applicandam. Tenendum ergo, omnes istas figuras ac typos Christum habuisse, & quæ ipsum concernunt, quasi sub velo & sub umbra 2 Cor. iii. 13. 14. 15. 16. Col ii. 9—17. Heb. x. 1. 5. quorum omnium finis fuit Christus Rom. x. 4. Proinde omnis analogia & convenientia, quæ observatur inter istos typos, & Christum velut antitypum, nobis conducet ad futuram applicationem. Habet igitur Theologia hæc symbolica v. *generalius* quidem, figuras, cum extraordinarias; tum ordinarias. In *prioribus*, v. g. salutis *impetratio* & *applicatio*, figurabatur per liberationem Israëlis, è servitute Ægyptiacâ, factam ministerio Mosis, qui ab hoc potissimum, typus Christi fuit Act. vii. 35. 36. Heb. iii. 2. & xi. 24. 25. 26. Item per introductionem in terram Canaan, duce Josuâ Heb. iv. 8. Transitus per mare rubrum, significabat rubrum Christi sanguinem, per quem fideles, ex Ægyptiaca servitute spirituali, salvi transeunt in cœleste Canaan, pereuntibus ipsorum hostibus 1 Cor. x. 1. Columna nubea & ignea, quæ tegebat, illuminabat & ducebat Israëlem, interdiu noctuque; designabat perpetuam fidelium protectionem, illuminationem & deductionem, propter Christum, per Spiritum S. Exod. xiii. 21. Psal. cv. 39. 1 Cor. x. 1. Manna cœleste, & aqua è percussa rupe, carnem figurabat & sanguinem Christi, velut cibum & potum spiritualem Joh. vi. 32. 33. 1 Cor. x. 3. 4. Serpens æneus, cujus aspectu, à serpentibus ignitis lethaliter sauciati Israëlitæ curabantur, spiritualem notabat Christi sanationem Joh. iii. 14. & viii. 28. cum xii. aspectu fidei obtinendam: in *posterioribus*, seu magis *ordinariis*, Sacerdotes, & in his ἐξόχως Pontifex, sacrificia expiatoria, altaria, aliaque vasa huc spectantia, quid umbrabant, nisi Pontificem Christum ejusque sacrificium, nostræ reconcilationi cum Deo impendendum? Heb. v. 1.— & cap. x. 1.— & xiii. 8. 9. 10. Specialius, sacrificia ἱλαστικὰ, oblationes, Pascha quid sibi volebant? quam repræsentare nostri *justificationem*, & remissionem peccatorum, per sacrificationem Christi, & purificationes sanguine & spiritu ejus procurandas Heb. ix. 13. 14. 22. 23. 1 Cor. v. 7. Primogeniti Deo sacrati Exod. xiii. 11—16. quid dicebant, nisi adoptionem fidelium, propter primogenitum & unigenitum Christum? Rom. xi. 16. Col. i. 15. tot purificationes Leviticæ, & lotiones carnales, quid sibi volebant, nisi dicere sanctificationem fidelium per aquam puram sanguinis & spiritus Christi? Heb. ix. 13. 14. Joh. iii. 3. 5. 1 Joh. i. 7. Hæreditas terræ Canaan, quorsum spectabat? si non ad figurandam fidelium glorificationem, in patriâ cœlesti, per Christum procuratam Heb. iv. 8. 9. cum Joh. xiv. 2. 3. Jam, si ab his generalioribus, ad specialiora legis ceremonialis, per suas classes descendamus, & *primo* quidem ad personas sacras: Propheta Moses, nunquid Christum monstrabat ut Prophetam? Deut. xviii. 15—19. Act. iii. 22. 23. 24. Sacerdotes gregarii, & cum ipsis suo modo reliqui Levitæ, populo docendo, sacrificando, intercedendo, benedicendo, sacris præfecti; nunquid Christum monstrabant, velut Sacerdotem consummatissimum, quoad sacrificationem sui pro nobis, intercessionem & benedictionem? Ps. cx. 4. Heb. vii. 11—23. & cap. iii. 1. Eph. v. 2. & cap.

cap. I. 3. Sacerdotum tanta *integritas* Levit. XXI. 17—24. *consecratio* apud totam Ecclesiam Levit. VIII. 3. adhibita lotione Exod. XXXIX. 4. amictu sacro, tunicâ scil. cum baltheo, tiara, femoralibus Exod. XXVIII. 4. 40. 42. 43. & XXIX. 8. 9. sacrificiis peculiaribus, cum applicatione sanguinis arietini, ad auriculam infimam, & pollices dextros. Ibid. vs. 15. 20. 24. 25. conspersio ex oleo sacro, & sanguine altaris vs. 21. Levit. VIII. 30. & mandata eis singularis quædam abstinentia, mundicies & gravitas Levit. XXI. 1—9. nunquid eo tendebat, ut Christi Sacerdotis omnimodam perfectionem & sanctitatem referret? Heb. VII. 26. 27.— Imprimis Sacerdos *maximus*, quoad magnificum suum ornatum, in *amiculo*, *pectorali* nomina duodecim tribuum gerente, *urim* & *thummim*, ex quibus responsa divina dabantur: ejus cidaris cum laminâ aurea, ejusque inscriptio, *Sanctitas Domini*, unctio peculiaris, ingressus anniversarius in sanctum sanctorum, cum alieno sanguine Exod. XXVIII. 2—Levit. VIII. 10. 11. 12. Omnia ista, nunquid præsagiebant egregium Christi decorem & majestatem Psal. XLV. 3. sanctitatem, quo sanctus est Israelis Jes. X. 20. qui sanctificatus est à Patre Joh. X. 36. qui velut in pectore gerit Ecclesiam cura tenerrima Eph. V. 2. 25. qui illuminat omnem electum venientem in hunc mundum, præconio Euangelii Joh. I. 9. qui unctus est Spiritu S. Ps. XLV. 8. qui ingressus est sanctuarium cœleste, cum proprio sanguine? Heb. IX. 24. & X. 19. Primogeniti, cum omnibus suis prærogativis, nunquid Christum significabant Psalm. LXXXIX. 28. Rom. VIII. 29. Col. I. 15. 18. Apoc. I. 5. adducturum suos ad cœtum primogenitorum? Heb. XII. 22. 23. Naziræi item, inter quos Simson, nunquid adumbrabant Nazarenum illum Matth. II. 23. Act. III. 6. Joh. XIX. 19. præcognitum illum ab æterno, eoque segregatum ab omnibus aliis hominibus in Mediatorem 1 Pet. I. 20. electum illum? Jes. XLII. 1. Jam, si à personis Sacris transeas ad loca sacra: tabernaculum, quid figurabat nisi Christum; qui ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν? Joh. I. 14. quid nisi ejus Ecclesiam, velut mobilem & tralatitiam à Judæis ad gentes? Act. XIII. 46. Templum Salomonis, quid nisi Ecclesiam fixam & immobilem, ne portis quidem inferorum superabilem? Matth. XVI. 18. Synagogæ singularum urbium, quid nisi Ecclesias particulares, v. g. septem Ecclesias Asiaticas? Apoc. I. 20. si hinc pergas ad *tempora* sacra ceremonialia: Sabbathum *judaicum*, septimus dies à creatione numerandus, nonne figurabat Christi quietem in sepulchro per Sabbathum illud? & reliqua Judæorum festa, usque ad Jubilæum, nonne figurabant tempus gratiæ seu euangelicum? Jes. LXI. 2. Col. II. 16. 17. si tandem cogitationes promoveas ad *res* & agenda ceremonialia: si ad *Sacramenta* ceremonialia, ad Circumcisionem, quid notabat, nisi circumcisionem Christi, ἀχειροποίητον? Col. II. 11. 12. ad Pascha, quid nisi Christum pro nobis mactatum? 1 Cor. V. 7. si pergas ad sacrificia *propitiatoria*, per tot species, quid dicebant, nisi sacrificium Christi? Jes. LIII. 11. 12. Eph. V. 2. Heb. IX. 14. & X. 5. 10. 14. & *eucharistica*, quo spectabant, nisi ad gratitudinem nostram in Christo testificandam? Rom. XII. 1. 2. Heb. XIII. 15. Hos. XIV. 3. *Altare* Exod. XXIX. 37. Matth. XXIII. 19. quid notabat, nisi divinam Christi naturam, quâ sanctificatum est sacrificium corporis ejus? Heb. XIII. 10. *Ignis* quo absumebatur victima Marc. IX. 49. Levit. II. 13. quid, nisi Spiritum S. per quem Christus seipsum obtulit Deo? Heb. IX. 14. *Sal*, quid, nisi fœdus gratiæ in Christo, incorruptibile & æternum? Conf. Levit. II. 13. Num. XVIII. 19. 2 Paral. XIII. 5. cum Gen. XVII. 13. Hos. II. 18. *Suffitus* sacer Exod. XXX. 34. 35. quid figurabat, nisi intercessionem Christi, & supplicationes fidelium in Christo? Psal. CXLI. 2. Apoc. V. 8. *Oleum* sacrum, quo tabernaculum, ejusque vasa & ministri ungebantur & inaugurabantur Exod. XXX. 25—31. quid notabat, nisi Spiritus S. dona, quo & Christus & Christiani inunguntur inauguranturque? Heb. I. 9. 1 Joh. II. 20. 27. *Aqua expiationis* Num. XIX. 9. quid significabat, nisi sanguinem Christi? 1 Joh. I. 7. Zach. XIII. 1. *Lucerna* septem, in candelabro aureo Exod. XXV. 31. 37. & XXVII. 20. 21. quid sibi volebant, quam figurare illuminationem per Spiritum & verbum? 2 Pet. I. 19. 21. Eph. V. 8. *Tuba* argenteæ Num. X. 2. quid dicebant, nisi clangorem Euangelii, Spiritu inflati? Jes. LVIII. 1. Eph. VI. 11—18. Psal. LXXXIX. 16. *Cibi* sacri Levit. VII. 6—10. & VI. 16. 18. 25. 26. & *panes propositionis* Num. XXIV. 5—9. quid notabant, nisi Christi carnem & sanguinem velut nutrimentum spirituale? Psal. XXIII. 1. 5. Joh. VI. 33. 35. 48. 50. 51. *Novalia* Levit. XIX. 23. 24. 25. quid figurabant, nisi alimenta per peccatum impura esse, donec sanctificentur, fide in Christum & precibus? Tit. I. 15. 1 Tim. IV. 4. 5. Rom. XIV. 6. *Primitiæ* personarum & rerum Deo sacræ Exod. XIII. 2. & XXII. 29. 30. Num. XV. 20 21. quid notabant, nisi Christum primogenitum Heb. I. 6. in quo prima & primaria nostra Deo addicere nos debemus? Jes. LXVI. 20. 21. Matth. VI. 33. 1 Cor. VI. 20. *Decima* Levit. XXVII. 30. Deut. XXVI. 12.— quid volebant, nisi ex fortunis nostris, in cultum divinum & in pauperes, quantum satis, erogandum nobis esse? Gal. VI. 6—9. Jac. II. 13. 15. 16. Heb. XIII. 16. Possemus parilia repræsentare, circa *hircos* apud diem propitiationis Levit. XVI. circa *asyla* Num. XXXV. 9.— circa Bileami vaticinium Num. XXIII. 16—24. circa vellus & rorem Gideonis Jud. VI. 37. — circa rubum ardentem & non consumtum Exod. III. 2. circa Mosen cæden-

tem Ægyptum & liberantem Israëlitam. cap. II. II. 12. & quæ sunt hujus generis alia, usque adeo, ut non admodum difficile futurum existimem, ex hujusmodi typis ac figuris, universam Christianorum Christologiam delineare, ni prolixitudinis metus retraheret. Sub hac epocha, omnis Theologia præcedentis periodi, sparsim & ἀγράφως hactenus tradita sub patriarchis, in systema est redacta, & scripto commissa, auctore Mose, quem descripsimus. Hic putatur exarasse *primo* librum *Jobi*, alii tamen hoc factum malunt ab ipso Jobo, alii à Salomone, & sic Chronologia scriptionis hujus libri variaret. Proximum tamen veritati videtur, hoc factum a Mose, omnium primo scriptore, sive in Midianitide, ut nonnullis placet; sive apud Sinai: vel ante, vel post genesin, circa annum mundi circiter 2452. Jobum nonnulli volunt fuisse abnepotem Esavi, qui *Jobab* appellatur Gen. XXXVI. & vixerit circa annum M. 2330. alii volunt ipsum tertium fuisse a Nachore, Abrahami fratre. Quicquid sit, saltem liber summatim narrat, Jobi prosperitatem, adversitatem, & restitutionem in prosperitatem: item quo modo se gesserit sub omni hoc statu. Conf. Cl. Spanhemii *historiam Jobi*.

Libri Canonici Scripturæ, sub hac epocha conscripti: Liber Jobi,

Pentateuchi, Scripsit secundò Moses *volumen* legis, תורה, quod postmodum a sequacibus distributum est in quinque libros, & ab hoc græce appellatum est πεντατεύχος, cujus primus *Genesis* conditus videtur anno secundo post exitum anno M. 2452. complectitur rerum origines, mundi, peccati, Ecclesiæ Patriarchas, sub Adamo, Noacho, Abrahamo, Jsaaco, Jacobo, Josepho, usque ad ingressum Israelis in Ægyptum inclusive. Secundus, *Exodus* habet egressum ejusdem Israelis ex Ægypto, νομοθεσίαν, & structuram tabernaculi, habetque historiam præter propter, annorum 134. ab excessu Josephi, anno M. 2453. Tertius, *Leviticus*, habet leges potissimum ecclesiasticas, seu ceremoniales, unius mensis, ab initio anni secundi, post exitum. Quartus, *Numeri*, quo historia continetur annorum circiter 38. usque ad initium mensis undecimi, anni post exitum 40. ab anno M. 2454. usque ad annum 2492. quo etiam anno liber videtur conscriptus. Quintus, *Deuteronomium*, continet historiam sesqui-mensis, ab initio mensis 12. anni 40. scriptus a Mose, si excipias partem posteriorem capitis 34. de morte & sepultura Mosis, quæ a Josua, aut Eleazaro, aut a quovis alio θεοπνεύστῳ adjecta videtur. Repositis his libris, a Sacerdotibus apud arcam Deut. XXXI. 24. 25. accessit sub hac epocha, liber *Josue*, continens historiam Israelis plantati in terra Canaan, 17. annorum, scil. a morte Mosis, usque ad obitum Josuæ, cumprimis occupationem & distributionem ejusdem terræ. Conscriptus videtur, paulo ante mortem Josuæ, anno M. 2510. sic ut quæ in fine libri narrantur, adjecta videantur a Samuele. Etiam sub hac epocha scriptus videtur liber *Iudicum*, usque ad Pontificem Eli, annorum 299. qui repræsentat acta Israelis, sub forma regiminis Aristocratica, auctorem habere videtur Samuelem. Succedit libellus Ruth, historia annorum circiter XI. quorum primum & ultimum, missis gestis intermediis repræsentantur. Refertur a nonnullis ad tempora Ehud; ab aliis ad tempora Deboræ. Scriptus putatur a Samuele anno M. 2880. Agmen claudit liber prior *Samuelis*, conscriptus, quoad priorem sui partem, a Samuele 1 Paral. XXIX. 29. quoad posteriorem, a variis. Ibid. Dicit historiam Eli, Samuelis, Saulis & Davidis. Conf. Doct. Ligthfoot in Harm. V. Test.

Iosuæ, Iudicum, Ruth, Samuelis, I

Status Ecclesiæ sub prima epocha Mosaica.

XXV. Contemplati sumus statum *Theologiæ* & Religionis, sub prima hac epocha Mosaica, restat ut transeamus ad statum *Ecclesiæ* sub eadem hac epocha. Sicut ergo populus Israeliticus hactenus fuerat, partim sub potestate Patriarcharum suorum, partim sub tyrannide Regum Ægyptiorum, nisi quod suos *seniores* habuerint, omni potestate regiminis & legislatoria destitutos, ut colligi videtur, ex Exod. IV. 29. & Gen. L. ita sub Mose demum consecutus est formam Reipublicæ, & quidem Aristocratico-democraticæ, cui primum, per aliquod tempus præfuit solus Moses, usque dum, consilio Jethronis Soceri, in consortium qualecunque regiminis, admisit seniores ex universo Israele selectos Exod. XVIII. 4. — postmodum a Deo confirmatos Num. XI. 16. Penes hos fuisse videtur rerum summa, sub Judicibus, in negotiis præsertim gravioribus, nisi quod urbs quævis, saltem amplior, videatur in rebus sibi peculiaribus, habuisse suos πρεσβύτας, sed sub Sanhedrim. His, rebus afflictis, & sub Israelis servitutibus, Deus constituebat Judices, ex quavis tribu, extra ordinem excitatos, qui populum liberarent, eique præessent. Sub hac Reipublicæ forma, populus fuit, usque ad Reges, Deo interim Monarcham præstante, quo forma regiminis esset theocratica 1 Sam. VIII. 7. In qua Deus suam habuit quasi Regiam in Sancto Sanctorum, suum item gubernium apud arcam fœderis, a qua responsa dabat interroganti Pontifici, suum quasi focum & ignem apud altaria Jes. XXXI. 9. Ezech. XLIII. 15. suum cibum in panibus propositionis, suum cultum in locis sacris, templo, synagogis &c. sicut inquam sub Mose, formam Reipublicæ nactus est Israel; ita formam Ecclesiæ, seu statum suum organicum, sub eodem accepit, quoad cultum publicum, cui Deus præscribebat leges potissimum ceremoniales, constituebat ministerium ecclesiasticum, addebat locum cultus tabernaculum, & tempora stata in Sabbatho & festis omne genus. Forma Ecclesiæ erat *nationalis*, ut qui subditi essent

Rei-

Reipublicæ, qualescunque ſeu boni, ſeu mali; eadem operâ eſſent membra Eccleſiæ, ſaltem quoad ſtatum ejus externum, quatenus eandem fidem, eundem cultum profitebantur, licet, quoad ſtatum internum, non eſſent, niſi vere fideles: quin & *Catholica*, quatenus quotquot apud exteros ejus communionem ambiebant, ut proſelyti, ei tenebantur nomen dare. Gubernatio ejus erat Ariſtocratico-Monarchica, quoniam ſub magno Synedrio, à Pontifice dirigebatur, ſecundum leges ſibi à Deo præſtitutas, acturis. In Ægypto quidem, populus Iſraëliticus, auſpiciis Joſephi, cum Jacobo Patriarchâ, in Goſen ſecretus ab Ægyptiis habitans, ſuis legibus, ſtatutis moribus indulgens: *fidem* ſalvificam aluit Heb. XI. 23. 24. 27. 28. 29. quam etiam ſignificabat, conſpergendo poſtes ſuos ſanguine agni paſchalis Exod. XII. 22. eo mortuo etiam, circumciſionem obſervavit, ut colligendum videtur ex Exod. IV. 25. precibus etiam intentus fuit cap. II. 23. ſacrificia deſiderabat quidem; ſed non mactabat, metu abſterritus Ægyptiorum cap. VIII. 26. fugiturus interim Paſcha mactavit in Ægypto Exod. XII.— Præter iſta, de cultu ejus divino, vix quicquam memoratur. Interim non videntur plane immunes fuiſſe à ſacris Ægyptiorum Ezech. XX. 8. Nec traductus jam per mare rubrum, in deſertum, omnibus officiis cultus divini, v. g. circumciſioni, Paſchati, ſatis diligenter ſe impendit, forte moleſtiis & impedimentis continuæ peregrinationis impeditus Joſ. V. 1—12. Quantum ad ſchismata hujus epochæ, continuatum quidem fuit ſchisma univerſale *ſerpentinum*, cum intra, tum extra Eccleſiam, atque etiam extra eandem, *Chamiticum*, Iſmaeliticum, itemque Edomiticum per ſuas oras, unde paſſim audiuntur idola gentium, Ammonitarum, Moabitarum, Midianitarum, Philiſtæorum, ad quæ ſub Judicibus etiam declinaſſe videtur Eccleſia Iſraëlitica, hoc nomine paſſim reprehenſa & punita variis ſervitutibus, & reſipiſcens etiam liberata per Judices datos: intra Eccleſiam autem, ſuperſtitibus ſibi Moſe & Joſuâ, ſatis tenax videtur fuiſſe Eccleſia, veteris orthodoxiæ, usque adeo, ut cum viderentur tribus Rubenitarum, Gaditarum & Manaſſæorum, moliri novum quendam cultum, circa altare & ſacrificia, impetitæ fuerint hoc nomine, reliquarum tribuum exercitu Jud. XXI. 10.— niſi forte ſchismati annumerare velis rebellionem Coreh, Dathan & Abiram, ortam non tam à Religionis diverſitate; quam quidem à Sacerdotio, quod Moſes & Aaron, proprio motu, videbantur adſtringere tribui Levitico, ſublatam exſtinctis auctoribus ejus Num XVI. 1.— & XXVI. 9. 10. 11. & XXVI. 5. Interim populus Iſraëliticus ſe ſatis proclivem oſtendit ad idololatriam Ægyptiacam, quam repræſentare videntur in μοσχοποιΐᾳ, de quâ jamjam, quam non dedidicit, niſi poſt captivitatem Babilonicam. Primam idololatriam populus perpetravit in μοσχοποιΐᾳ. Cum enim populus impatiens ejus moræ, quam Moſes nectebat in Monte Sinai apud Deum; ſibi Deos peteret ab Aarone, impetravit ab eo, ut ſibi formaret vitulum, quem coluerunt tripudiis aliisque, ad modum Ægyptiorum, quorum idololatriæ videntur aſſueviſſe in Ægypto. Non videntur equidem peccaſſe in eo, quod ſibi Deos alios expetierint, aut quod exiſtimaverint, Deos eſſe, qui manu humanâ efformarentur: proclamabant enim feſtum Jehova, Exod. XXXII. 5. ſed quod per vitulum illum vellent colere Jehovam, quem tamen vitulum, Deus habebat, nec abs re, pro *idolo* Act. VII. 40. 41. Ob quod tamen Deus adeo exarſit in populum, ut ei internecionem & excidium comminaretur, & vix nonnihil à Moſe placatus, negaret ſe ei per ſuas peregrinationes, amplius affuturum, ſubſtituto ſibi Angelo quodam creato, quod Moſes ſua interceſſione, vix declinare potuit. Videntur hoc ſuo conſilio, oculos habuiſſe in *Apin* Ægyptiorum, quem in Urbe Memphis, quæ omnium ante Alexandriam fuit clariſſima, venerabantur. Hic Apis, an idem fuerit cum Serapi & Oſiride, ambigitur. Præter Apin etiam in Heliopoli colebant Μνεῦιν, qui habebatur Apis Pater. Ab hoc boves & vitulos, aliaque animalia ſacrificare, abominatio dicitur Ægyptiis Exod. VIII. 26. Hiſtoria hujus idololatriæ proſtat Exod. XXXII. 1. 2.— Secunda Iſraëlitarum idololatria accidit circa Baal-peor Num. XXV. 2. 3. Deut. IV. 3. Pſal. CVI. 28. Hoſ. IX. 10. Joſ. XXII. 17. Fuit Deus Moabitarum; cultus etiam a Midianitis, quorumque inſidiis, in eam idololatriam ſeducti ſunt Iſraëlitæ, conſilio Bileami Num. XXXI. 15. 16. Denominationis rationem non uno modo venantur viri docti. Sunt qui idolum ita dictum volunt à Deo, quod eſſet abominandum. Sonat enim פער *aperire*, etiam Chaldæis, *carnes comeſas egerere*, nudare etiam. Hinc vocis originem deducit Bucerus in Pſal. CV. Hebræi, quod cultores ejus ſe retegerent coram eo. Aliis videtur fuiſſe Priapus. Vid. Voſſius, *de Origine Idolor. lib.* 2. cap. 1. Ejus cultui affingitur eſus ſacrificiorum mortuorum ex Pſal. CVI. 28. Commodius ita dictum videtur idolum; à monte *Pehor*, Num. XXIII. 28. Deut. XXXIV. 7. in quo videtur fuiſſe ejus εἰδωλεῖον Num. XXII. 41. Sic Suidas cenſet in voce Βελφίγωρ & Theodoretus in Pſal. CV. De Baalim ſuo loco apud Epocham ſequentem, diſtinctius videbimus. Tertia idololatria, commiſſa videtur à Gideone, Heroë cæterum egregio, qui ex anathematis victoriæ Midianiticæ, ſtruxit & erexit Ephod, ſibi ac ſuæ familiæ in laqueum Jud. VIII. 27. Quanquam videtur fuiſſe, non tam idololatria, quam ἐθελοθρησκεία, ſeu perverſus verum Deum colendi modus. Conf. Levit. XVII. 7. & XX. 5.

xx. 5. quo modo Israelitæ peccaverunt in æneo serpente 2 Reg. xviii. 4. Ejusdem generis fuisse videtur quarta hujus epochæ idololatria, perpetrata à Micha Ephraimita (seu Matre ejus) qui sibi ex furto fabricavit *εἰδώλιον*, Ephod, Teraphim, & sculpta, ejusque cultui conduxit Levitam Jud. xvii. & xviii. Tot modis, sicut Ecclesia Israelitica sub hac epocha, exorbitavit in fide; ita etiam in moribus ac flagitiis, ob quæ sexies saltem, data est in servitutem hostium suorum: (1) sub Cuschan-Risathaim, per annos octo Iud. iii. 8. (2) sub Moabitis, per annos octodecim. Ibid. vs. 14. (3) sub Iabin per annos xx. cap. iv 3. (4) sub Midianitis, per annos vii. cap. vi. 1. (5) sub Ammonitis, per annos xviii. cap. x. 8. (6) sub Philistæis, per annos xl. Iud. xiii. 1. Qui anni servitutum connumerati, excludunt annos cxi. Sed specimen flagitii egregii prostat in Benjaminitis, pellice Levitæ cujusdam abusis ad mortem usque, qui propterea à reliquis tribubus bello impetiti, quamvis semel atque iterum victores; tandem tantum non penitus exstirpati sunt Iud. xix. xx. xxi. Persecutiones fidelium sub hac epochâ, non ita leguntur, nisi ad illas referre velis, non tantum varias insultationes in Mosen, quibus ipsi lapidationem intentabant; sed etiam oppressiones hostium, quas jamjam enarravimus.

Secundum epochæ Mosaicæ curriculum, à Davide ad captivitatem Babilonicam.

XXVI. *Secundum* ergo epochæ Mosaicæ *curriculum*, à Davide pergit usque ad captivitatem Babilonicam, sub quo quinta accidit fœderis gratiæ renovatio, cum Davide ejusque semine. Hujus indolem ut dexterius assequamur; cogitandum *primo*, *quod* facta cum Davide fuerit aliqua confœderatio. Hoc indubitatum est 1. ex visione Nathanis Prophetæ facta 2 Sam. vii. 1—8. 1 Paral. xvii. 3—16. tum 2. ipso Davidis testimonio Psal. lxxxix. 3. 4. 28. 29. 34. 35. 36. & cxxxii. 11. 12. cum 2 Sam. vii. 11. 16. item 2 Sam. xxiii. 5. *Secundo*, quod hæc renovaverit præcise *fœdus gratiæ*, ex eo patet: α. quia hæc confœderatio nihil spirat quod sit fœderis operum. β quia, cum hæc confœderatio fieret, David non erat sub fœdere operum; sed sub *fœdere sacrificiorum* Psal. l. 5. quod procul dubio fuit fœdus *gratiæ*, per ea quæ diximus ad curriculum *præcedens*. γ. quia hac confœderatione, Davidi in posteris promissus fuit Jesus Christus, basis & compendium universi fœderis *gratiæ* 2 Sam. vii. 12. 13. Psal. lxxxix. 3. 4. cum Luc. i. 31. 32. 33. & Act. ii. 30. δ. quia sub hoc fœdere constitutus David describit justitiam *fidei* Psal. xxxii. 1. 2. cum Rom. iv. 1—9. quæ ad fœdus *gratiæ* spectat. Tandem ε. quia omnia hujus confœderationis ingredientia talia spirant: quæ sunt fœderis *gratiæ*: quod ut pateat distinctius, cogitanda:

Ingredientia hujus confœderationis: 1. Partes contrahentes.

XXVII. *Tertio*, singula ejus ingredientia sigillatim. Nim. (1) *Partes* contrahentes, quæ hic fuerunt ℵ. Deus, ut *Dominus exercituum* 2 Sam. vii. 8. 1 Paral. xvii. 7. ut *Deus & rupes Israelis* 2 Sam. xxiii. 3. 4. 5. ut *Pater Davidis & seminis* sui Psal. lxxxiv. 20. 26. & 2 Sam. vii. 12. 13. 14. ut *Deus* Davidis Psal. lxxxix. 20. 26. ut *rupes* salutis ejus. *Ibid*. & ב. David cum semine suo. Et α. *David* quidem, tanquam *sanctus* Dei, Psal. lxxxix. 19. qualis & *Christus* fuit Psal. xvi. 10. & *heros* bellicosus 2 Sam. vii. 4—18. qualis etiam Christus Jes. ix. 5. tanquam *electus* Dei Psal. lxxxix. 3—19. prout etiam Christus 1 Pet. i. 20. tanquam *Rex* habens regnum, eique gubernando idoneus; sicut etiam Christus Luc. i. 69. Psal. ii. 6. tanquam *servus* Dei Psal. lxxxix. 3. 20. 1 Sam. xvi. 12. prout etiam Christus Jes. liii. 11. & xlii. 1. tanquam *unctus* Domini Psal. lxxxix. 20. 21— 1 Sam. xvi. 12. sicut etiam Christus Psal. xlv. 8. & ii. 6. tanquam *Dei primogenitus*, omnibus præstantior: sicut & Christus 1 Cor. xv. 20. Col. i. 18. Apoc. xvii. 12. & xix. 16. 1 Tim. vi. 15. Proinde cum Davide Deus contraxit, velut cum typo Christi: Tum β. etiam cum *semine* Davidis Deus fœdus iniit. 1 Paral. xvii. 11. (velut cum *filiis Dei* Ibid. vers. 13.) in quo *immediate* quidem fuit Salomo, aliique Reges Judaici; sed *mediate* Messias, *filius David* Matth. ix. 27. & xxi. 9. & xxii. 41. 42. tanquam semen *æternum* 2 Sam. vii. 12. 13. 1 Paral. xvii. 11. 12. 14. Psal. lxxxix. 3. 4. 34. 35. 36. & cxxxii. 11. 12. quod quidem, *naturaliter* & *κατὰ τὸ*, constanter præstiterunt posteri ejus, usque ad finem hujus curriculi; sed *mystice* & *ἁπλῶς* Messias Luc. i. 31. 32. 33. Act. ii. 30. 31. 32.

2. Causæ moventes ad contrahendum.

XXVIII. (2) *Causa* Deum quasi *movens* ad confœderationis hujus commercium, fuit A. *προηγουμένη* quidem, ejus *gratia*, seu indebita versus Davidem & semen ejus propensio, teste, tum ipso Deo Psal. lxxxix. 1. 2. 24. 28. qui gratiam *contulit*; tum Davide, qui *accepit* 2 Sam. vii. 21. 1 Paral. xvii. 17. 19. quæ *scaturigo* etiam est universi fœderis gratiæ Joh. iii. 16. B. *προκαταρκτικὴ*, solus Messias Jesus Christus, sua satisfactione ac merito: quo, sicut nos omnes; ita & Davidem cum semine suo, *sibi gratos fecit*, *in illo dilecto* Eph. i. 6. Hinc David, devoluta à se omni *causalitate* 2 Sam. vii. 18. 1 Paral. xvii. 16. eum refert ad solum Messiam, tanquam ad *verbum* Dei *ὑποστατικόν*: *propter verbum tuum* &c. 2 Sam. vii. 21. 1 Paral. xvii. 19. & quid per *verbum* illud intelligat, alibi explicatur 1 Paral. xvii. 19. *Domine propter servum tuum* — cum Jes. xlii. 1. C. *occasionalis* videtur fuisse Davidis propositum, struendi *Deo domum* Jerosolymis 1 Sam. vii. 1. 2. 3. cum 2 Sam. vii 2—18. & 1 Paral. xvii. 1—16. quod propositum adeo fuit acceptum Deo, ut vicissim ei promiserit, ædificatio-

tionem domus *suæ* æternam *Ibid.* Quæ promissio complementum suum principale nacta est in Messia, utpote cujus propositum, struendi Deo *domum* seu templum, spirituale, narratur Heb. III. 3. 4. 5. 6. Matth. XVI. 18.

3. Argumentum confœderationis:

XXIX. (3) *Argumentum* confœderationis, habet ab *una* parte Dei *promissiones*, Davidi cum suis factas; ab *altera*, *officia* à Davide suisque stipulata: collecta, *tum* è visione Nathanis Prophetæ 2 Sam. VII. 4—18. 1 Paral. XVII. 3--16. *tum* è narrationibus, & expositionibus hujus confœderationis Psal. LXXXIV. & CXXXII. *tum* ex ultimis Davidis, quæ exstant 2 Sam. XXIII. 1—8. Interim singula singulatim paulo distinctius sunt oberranda.

א. promissiones divinæ, factæ ipsi Davidi,

א. *Promissiones* ergo hujus confœderationis divinæ, concernunt 1 ipsum *Davidem*, in quibus est a) Subjugatio omnium *hostium* ejus: Paral. XVII. 10. Psal. LXXXIX. 20. 22. 23 & CXXXII. 18. 2 Sam. XXIII. 6. quæ complementum suum nacta est, *literaliter* quidem in Davide 1 Sam. XXV. 28. 2 Sam. V. 10. & VII. 9. 1 Paral. XVII. 8. 2 Sam. XXII. 1— *mystice* autem in Christo, vero Davide mystico: quando hostes spirituales, peccatum, satanam, infernum, mundum, Antichristum subegit morte sua Rom. VIII. 3. Heb. II. 14. 15. Col. II. 13. 14. 15. Eph. IV. 8. 2 Thess. II. 8. Joh. XVI. 11. 33. deque iis olim perfecte triumphavit Psal. CX. 1. 1 Cor. XV. 24. 25. 26. Dan. II. 32—46. (b) *Confirmatio regni* Psal. LXXXIX. 19—23. impleta, *literaliter* in Davide 2 Sam. V. 7. 9—12. *mystice* in Christo Psal. II— & XLV. & CX. 1. 2. Jes. XLIX. 7—13. (c) *Amplificatio gloriæ*, prosperitatis, potentiæ, & dominii Psal. LXXXIX. 24. 25. 27. quæ complementum nacta est, α. *magna* quidem parte, in Davide 2 Sam. VIII. 2. 3. 5. 13. 14. β. *majore*, in Salomone 2 Paral. I. 1. & VI. 23. 24. 1 Reg. IV. 21. γ *maxima* in Christo Luc. I. 32. 33. Psal. II. 8. 9. Matth. XXVIII. 18. 19. (d) Se ipsi futurum in *Patrem*, in *Deum*, in *rupem* salutis; ipsumque vicissim sibi futurum in *primogenitum supra Reges terræ* Psal. LXXXIX. 26. 27. quod impletum cernitur, *literaliter* quidem in Davide, quando *Patrem* sibi Psal. XXVII. 10. & *Deum* confœderatum Psal XXII. 2. & XXV. 2. XVI. 2. & *rupem salutis*, expertus est in Jehova Psal. XVIII. 3. 4. *mystice* autem in Christo, cujus *Pater*, per generationem Heb. I. 5. *Deus*, per æternam confœderationem Matth. XXVII. 46. *rupes salutis* fuit Psal. XXII. 5. 20. 21. (e) *Prorogatio dierum vitæ* 2 Sam. VII. 12. impleta *literaliter* in Davide 1 Paral. XXIX. 27. 28. *mystice* in Christo Jes. LIII. 10 cum Rom. VI. 9. (f) *Ædificatio domus* 2 Sam. VII. 11. 1 Paral. XVII. 10. impleta, *literaliter* in Davidis semine naturali, inhabitante domum ac thronum suum, usque ad captivitatem Babilonicam, per annos circiter CCCCXXX. ast *mystice* in Christo Luc. I. 31. 32. 33. Act. II. 30. 37. Dan. II. 34. 35. 44. Hactenus *promissiones* Dei, quæ concernunt *ipsum* Davidem: succedunt eæ 2. quæ ad ejus *semen* spectant, se ei. α. fore in *Patrem* 2 Sam. VII. 12. 14. 1 Paral. XVII. 11. 13. quod impletum, *immediate* quidem & minus principaliter, in Salomone, aliisque ejus descendentibus ordinariis 1 Paral. XXVI. 6. *mediate* vero & principaliter in Christo Heb. I. 5. Luc. I. 30—34. β. Davidis semen sibi ædificaturum domum 2 Sam. VII. 1— cum 1 Paral. XXVIII. 2. 3. 6. & XVII. 12. quod præstitum, *literaliter* quidem à Salomone 1 Reg. V. VI. VII. VIII. *mystice* à Christo Heb. III. 2--6. γ. se semini Davidis *regnum* stabiliturum in æternum 1 Paral. XVII. 11—14. 2 Sam. VII. 12—17. 1 Paral. XXVIII. 7. Psal. LXXXIX. 3. 4. 29. 36. 37. & CXXXII. 12. quod, *immediate* quidem & literaliter, præstitum est, in descendentibus Davidis, usque ad captivitatem, per XXII. continuos Reges Judah, & post captivitatem, in *gubernatoribus*, quales Zerubabel, de quo suo loco: *mediate* & mystice in Christo Rom. I. 3. Luc. I. 31. 32. 33. δ. se nunquam *penitus* ab eo retracturum suam benevolentiam fœderalem, quantumvis ejus peccatis lacessitam 2 Sam. VII. 14. 15. Psal. LXXXIX. 30—38. Conf. Jer. XXX. 10. 11. Jes. XXVII. 7. 8. 9. quod impletum, *literaliter* in nepotibus Davidis, paterne quidem ob peccata castigatis, sed nunquam plane rejectis, v. g. in Salomonis idololatria 1 Reg. XI— in Rehabeami truculentia 2 Paral. X— &c. *mystice* autem, in Davidis semine extraordinario, Christo, in quo peccata quidem seminis Davidici, Deus castigavit acerrimè Jes. LIII. 4. 5. 6. 1 Pet. II. 24. sed quem tamen nunquam *penitus* deseruit Psal. XVI. 10. 11. cum Act. II. 25—37. Et hæ sunt promissiones fœderis, Davidis semini factæ: sequuntur 3. quæ *Israelem* respiciunt, cui Deus pollicetur: A. se *habitaculum* suum habiturum in Zion, *in æternum* Psal. CXXXII. 11. 12. 13. 14. h. e. ad *longum* tempus, (Conf. 1 Sam. I. 22. Exod. XXI. 6. Levit. XXV. 13. 28. 40. 41.) usque ad finem hujus curriculi, aut etiam totius periodi veteris testamenti, si nim. *perstiterint* in statutis suis, aliàs non 2 Paral. VII. 16. 19—12. quin & absolute in *Sione mystica* Psal. CXXXII. 11. cum Luc. I. 69. B. se præstiturum ipsis tranquillam ac securam habitationem in terra *Canaan* 2 Sam. VII. 10. 11. 1 Paral. XVII. 9. 10. eadem scil. lege, quam diximus jamjam. C. se in eos cumulaturum quasvis benedictiones: α. *corporales* Psal. CXXXII. 11—15. β. *spirituales*. Ibid. vers. 16. 2 Paral. VI. 41. Hactenus promissiones Dei, Davidi & suis factæ: succedunt 3. *officia* ab ipsis stipulata Psal. CXXXII. 11. 12. & LXXXIX. 30—34. Scil. (1) servare *fœdus* suum 1 *si filii sui servaverint fœdus meum*. h. e. si conditiones fœderis *gratiæ* præstiterint, si *me* habuerint

ejus semini,

ejus subditis, seu Israeli,

Mmmmmm pro

pro Deo suo Psal. LXXXIX. 26. 27. 2 Sam. VII. 24. 1 Paral. XVII. 13. & XXVIII. 6. 7.8.9. si *rupem salutis* viva fide apprehenderint 2 Sam. XXII. 2. cum Deut. XXXII. 15. 31. & Matth. XVI. 18. si constanter & *sincere* obedierint legi meæ 1 Paral. XXVIII. 7. 8. 9. Psal. CXXXII. 11. 12. & LXXXIX. 30. 31. si à peccatis, seriâ *resipiscentia*, se ad me reclinaverint 1 Reg. VIII. 33—54. & IX. 2. 2 Paral. VI. 26—40. & VII. 12. 13. 14. (2) jus & *justitiam* præstare subditis, in gubernando 2 Sam. XXIII. 3.

4. Forma confœderationis.

XXX. (4) *Forma* confœderationis, partim *interna* & essentialis, quæ, pro natura fœderum, in *consensu reciproco* in promissa & stipulata consistit, de qua jam dudum in præcedentibus actum: partim *externa* & huic dispensationi peculiaris. Quæ fuit 1. in manifestatione, non *immediata*; sed *mediata*, per Nathanem Prophetam, qui eam accepit per visionem quandam, occasione propositi Davidis, de ædificanda Deo domo quadam 2 Sam. VII. 1--18. 1 Paral. XVII. 1--16. Psal. LXXXIX. 19.-- tum 2. in confirmatione ejusdem, per *α. promissiones* Dei ratificatorias Psal. LXXXIX. 28. 29. 33. 34. 35. per *β.* solenne *jusjurandum* Ibid. vs. 3. 35. & CXXXII. 11. Conf. Heb. VI. 16. 17. 18. per *γ. repetitiones* varias explicatorias, passim per Scripturas factas, sub utroque testamento 1 Reg. V. 5. & VIII. 15--27. 1 Paral. XXVIII. 2--11. Jer. XXXIII. 19.-- Ezech. XXXIV. 23. 24. & XXXVII. 24. 25. Luc. 1. 30--33. Act. 11. 20. 30. 31. per *δ. complementum*, diversis gradibus procuratum: partim in diebus ipsius *Davidis*; partim in diebus *Salomonis* filii, aliorumque ejus nepotum; partim tandem in ipso *Messia*, filio & semini Davidis mystico ac primario.

Incrementum & prærogativæ hujus curriculi.

XXXI. Ex dictis etiam agnosci potest, qualecunque hujus dispensationis *incrementum*. Quamvis, & fœdus gratiæ, & essentialis ejus dispensatio Mosaica seu typica, uniformis perstiterit usque ad finem suæ periodi; habuit tamen qualemcunque prærogativam, quoad dispensationis modum: quatenus v. g. 1. dispensationis locus solennis, qui antea erat *mobilis* & ambulatorius, nim. tabemaculum, jam *fixus* exstitit & immobilis, in magnifico templo. 2. Sacerdotes, Levitæ, cantores, universumque ministerium leviticum, in status fixosque ordines, à Davide & Salomone redactum fuit. 3. promissiones hujus confœderationis, utpote Regi & regio semini factæ, magis *regiæ* sunt, & filium Davidis Messiam, ut *Regem* expressius concernunt. 4. forma etiam regiminis politici, ab aristocraticâ, in monarchicam conversa, plus *majestatis* ac splendoris gessit, quam sub Judicibus.

Series XXII. Regum Judah.

XXXII. Egit sub hac dispensatione Ecclesia, usque ad captivitatem Babilonicam, per annos (si connumeres duos annos Saulis, & annos Davidis ordiaris à tertio anno Saulis, quo hic rejectus, ille prima vice unctus fuit 1 Sam. XIII. 1. & XVI. 12.) circiter CCCCLXXXII. sub Regibus (si Saulem excludas) XXII. In his *primus* fuit David, à דוד *dilectus*, filius Jesse seu Isai, è tribu Judah 1 Paral. 1. 34. decimusquartus ab Abrahamo Matth. 1. 1—18. natus Bethlehemi, quæ ab eo *civitas* David appellatur Luc. 11. 4. Joh. VII. 42. rubicundus facie, pulcher & gratus staturâ 1 Sam. XIX. 12. musicæ peritus, heros bellicosus, prudens, cum quo Dominus erat. *Ibid.* vers. 18. Erat, quantum ad spiritualia, fide, spe, charitate versus Deum & Ecclesiam, zelo, precibus, laudibus &c. tam egregius, ut *vir secundum cor Dei* insigniatur 1 Sam. XIII. 14. Act. XIII. 22. Officio tenus, Propheta & Rex, unctus primâ vice à Samuele, ineunte anno circiter tertio Saulis 1 Sam. XIII. 1. & XVI. 14. tum, post varios casus, secundâ vice, in Hebron, super solam tribum *Judah*, anno ætatis trigesimo 2 Sam. V. 4. & post VII. annos, super totum *Israelem*, ut regnaverit super Judah, per annos VII. & VI. menses; super universum Israelem, per annos XXXIII. & VI. menses, adeoque per XL. annos 2 Sam. V. 4. 5. quibus *bella Domini* strenue gessit, omnesque suos hostes subegit: tum propositum concepit templum Domino ædificandi, cujus occasione, Deus per Nathanem Prophetam, cum eo fœdus illud gratiæ renovavit, quod jam explicuimus. In plerisque horum typum gessit Messiæ. Interim etiam suos habuit nævos, quos prodidit potissimum in negotio Uriæ, & numerati populi 1 Reg. XV. 5. 2 Sam. XXIV— ob quos egregie etiam castigatus fuit à Deo, imprimis in liberis, in Thamare stuprata ab Amnone fratre, in Amnone occiso à fratre Absolomo, in Absolomo sibi ipsi rebelli, in Sebâ seditioso, in peste triduana. Floruerunt sub eo psalmodistæ, Hemanes duo, Asaph, Ethan, Jeduthun 1 Paral. XV— *Secundus* fuit Salomo, ab ipso Davide, anno regni XL. sibi substitutus, sublato Adonia æmulo, punitis, ex præscripto Patris, scelerosis, impetrat à Deo sapientiam & opulentiam, supra omnes, tam præcessores 1 Reg. 11 — quam successores suos. Anno quarto regni sui 1 Reg. VI. 1. juvante Hieramo Tyri Rege 1 Reg. V. 3. aggreditur structuram templi, absolvitque anno regni XI. Componit mille & quinque cantica, aliaque innumera de naturalibus disserit, & imprimis *Θεοπνεύστως* Proverbia, Ecclesiasten, & Canticum Canticorum conscribit. Regnavit per annos XL. 1 Reg. XI. 42. Seductus ab ethnicis uxoribus in idololatriam, resipuisse creditur, ex eo quod librorum Canonicorum auctor fuerit, qui *sancti Dei homines* dicuntur 2 Pet. 1. 21. atque etiam quod *Ecclesiasten*, in resipiscentiæ monumentum, sub extremâ sua senectute, exaraverit. *Tertius* Rehabeam, Salomo-

usque ad captivitatem Babilonicam: 1. David,

2. Salomo,

3. Rehabeam,

Salomonis filius ex uxore Ammonitide. Sua super-
bia & levitate, schismati insanabili ansam præstitit,
quo, in fide persistentibus duabus tantum integris
tribubus, Judâ & Benjamine, cum Levitis istarum
tribuum, reliquæ tribus decem ad Jerobeamum, sic
dirigente Deo, defecerunt, ut hinc ex uno, duo
Regna emerserint, *Iuda* & *Israelis*. Retrahendis
tamen in obsequium rebellibus Israelitis, se accin-
gens, monitus à Deo abstinet 1 Reg. XII. 21. Reli-
gionis avitæ negligens, idololatriæ & impudicitiæ
indulget, & ob hoc à Sesaco Ægyptio (alii Seso-
strem appellant) oppugnatus, vasis aureis templi,
pariter & regiæ, exuitur Reg. XIV. 25. 26. Horum
regnorum illud imposterum, sub XX. Regibus non-
nullis piis, plerisque impiis, a Davide oriundis, ut-
cunque floruit, per annos circiter CCCLXX: hoc vero
sub Regibus schismaticis & idololatricis XIX. sed
impiis omnibus, viguit per annos circiter CCLVII.
Reges *Iudah*, memoriæ causa, his qualibuscunque
comprehendemus versiculis:

Roboam & Abiam, summque Assa, Iosaphat, Io-ram,
Achasias, Athaliah, Ioas, Amazia, Aza-riah,
Iotham, Achas, Ezechias, Manasse & filius Ammon,
Iosias, Ioachas, Iojakim, Iojachin, Zede-kia.

Reges autem *Israelis* sic habent:

Ierobeam, Nadab, Baesa, Ellaque, Zamri,
Omri, Achabus, Achasia, Ioramus, Iehu,
Iochas, Ioas, tum Jerobeam, Zacharias,
Sallum, Menahem, Pekajah, Pekaus, Hosea.

Istos aptè sibi invicem coordinare, hoc opus, hic
labor est; accuratissime id negotium egisse vide-
tur Just. Henric. Jungman, in suo *Propheta Da-
niele reserato* lib. I. sect. 2. cap. I. a pag. 98. ad
144. Conf. Doct. Ligthoof in *Harmonia Veteris
Test.* nos seriem Regum Judah prosequemur, suc-
centuriatis, quantum fieri convenit, Regibus Is-
raelis. Regnavit ergo Rehabeam per annos XVII.
1 Reg. XIV. 21. & Jerobeam per annos XXII.
4. Abiam, *Quartus* Abiam, filius Rehabeami, impius, re-
gnavit per III. annos incompletos 1 Reg. XV. I. 3.
Eductis adversus Jerobeamum in aciem 400000.
copias Jerobeami, duplo majores fundit uno die
500000. hostes, perimit 2 Paral. XIII. 13 — 21.
5. Assa, *Quintus* Assa, filius Abiam, pietate & justitia ce-
lebris, reformator strenuus, confringendo idola,
& renovando verum Dei cultum. Confecit mille-
na millia Æthiopum 2 Paral. XIV. 9. — interim ni-
mium tribuens medicis, & auxiliis Benhadadi Sy-
ri adversus Israelitas, indignationem divinam in-
currit 2 Paral. XVI. regnavit annos XLI. 1 Reg. XV.
9. — Ejus anno secundo regnavit Nadab, fi-
lius Jerobeami super Israelem, sive pro, sive
cum Patre Jerobeamo, per duos annos 1 Reg. XV.
25. — impius, & trucidatus cum totâ familia a
Baesa, ejus successore per annos XXIV. Baesam
in Israele excepit Ela, per annos duos, hunc Zim-
ri per dies VII. cui populus substituit Omri, qui,
connumeratis annis Ela & diebus Zimri; regnavit
per annos XII. incompletos. *Sextus* Josaphat, 6. Iosaphat.
filius Assa, piissimus & optimus, mittit Prophe-
tas ac levitas, qui populum doceant 2 Par. XVII.
— ejus filius gener est Achabi, regnat per annos
XXV. 1 Reg. XXII. 16. Ingentibus Ammonitarum,
Moabitarum, Edomitarum copiis exagitatus, solis
precibus vicit, hostibus se invicem crudelissime
dilaniantibus & conficientibus 2 Par. XX. I. —
Cum eo in Israele regnat Achabus, filii socer,
cum Isabele uxore, Regis Zidon filia 1 Reg. XVI.
impiissimus, & superstitiosissimus idololatra, qui
Jerobeami vitulismo adjecit Baalismum, templo
in honorem Beli structo, eique addictis Sacerdo-
tibus & aris. *Septimus* Joram, Rex impius, oc- 7. Ioram.
cidit fratres suos, & quosdam insuper optimates
2 Paral. XXI. — regnat per annos VIII. 2 Reg.
VIII. 17. & Baalismum traducit in regnum Ju-
dah 2 Paral. XXI. 6. 12. 13. Ab eo defecerunt E-
domitæ, & Libnenses, atque insuper Arabes Phi-
listæis consociati, ejus regnum & regiam diripue-
runt, uxoresque & omnes ejus liberos, unico vix
elapso, trucidarunt: ipseque Rex, epistola Eliæ
Prophetæ monitus, misere periit, intestina per
ventrem, biennali dolore effundens. Cum eo in
Israele Joram Achabi filius, (intercedente per bi-
ennium Ahasia fratre, a quo Moabitæ defecerunt
2 Reg. I. I. — qui e solario prolapsus, pro recu-
peranda valetudine, non Deum; sed idola consu-
luit, etiam Eliam igne cœlesti in milites ejus ar-
matum, constringi voluit, ac propterea e lapsu
obiit) cum Josaphato & Idumæorum Rege, Misam
Regem Moabitarum, profligavit: Syrorum insidias,
monitore Elisæo, non semel evasit, a Benhadadi
obsidione Samariæ, miraculose liberatus fuit:
sed ab Hasaele Benhadadi successore, fugatus,
vulneratus, & a suo successore Jehu cum XLII.
fratribus seu cognatis, occisus est. Rebus præfuit
per annos XII. *Octavus* Achasia 2 Paral. XXII. I. 8. Ahasia, cum
(caute distinguendus ab Ahasia Israelis Rege, de
quo 1 Reg. XXII. 52.) filius Jorami, qui cum
Matre Athalia vidua, regiam Davidis stirpem 9. Athalia Matre.
exstinguere conatur 2 Reg. XI. I. regnat annos VI
Ibid. vers. 3. Ejus anno circiter tertio, incipit in
Israele regnare Jehu, exstirpata penitus familia
impii Achabi, & Jesabele cum idololatria Baaliti-
ca: vir strenuus & industrius, sed animo parum
sincero versus Deum, ab ipso Deo regno admo-
tus, clavum tenuit per annos XXVIII. 2 Reg. X.
36. *Decimus* Joas, Ahasiæ filius, Jorami nepos, 10. Ioas.
natu minimus, subductus furori Athaliæ, indu-
stria Jojadæ Pontificis 2 Reg. XI. 4. putatur vul-
go primus fuisse ex stirpe Nathanis, quod stirpem

 Salo-

Salomonis exstinxerit Athalia: sed perperàm, cum
expressè filius Ahasiæ, & nepos Jorami dicatur
2 Paral. XXII. 11. 12. & 1 Paral. III. 11. Se
utique pium & religiosum gessit, quamdiu Jojada
Pontifex vixit, postea defecit à vero cultu 2 Par.
XXIV. 17. Regnavit annos XL. 2 Reg. XII. 2. Za-
chariam Prophetam lapidibus obrui jussit, & pa-
cem ab Hasaële Syro, ingente summa, e templo
depromta, redemit, a conjuratis trucidatus, se-
pulchro regio caruit. σύγγενος ei fuit Jehu quem
diximus, ejusque filius Joachas, per XVII. annos:
11. Amaziah, infelicissimus, à Syris miserrime afflictus. *Unde-*
cimus Amaziah, pius aliquo modo, vindicans
cædem parentis, occidit myriadem Idumæorum
adoptatis eorum Diis, vincitur & subigitur à Joä
Israëlis Rege, qui cum Patre annum unum, solus
annos XV. præfuit, Benhadadum filium Hasaëlis vi-
cit, & Amaziam Regem Judæ cepit, mœnia Je-
rosolymorum diruit, regiamque & thesaurum sa-
crum diripuit, Moabitarum impetum in se fe-
liciter declinavit, & cadaver in sepulchrum Eli-
sæi conjectum, suscitatum expertus est. Regnat
annos XXIX. 2 Reg. XIV. 2. ei contemporaneus,
per annos saltem tredecim, fuit Joas Rex Israëlis,
& Jeroboamus secundus, per annos suos priores
12. Uziah. XVI. *Duodecimus* Uziah seu Azariah, pius, stre-
nuus & industrius, vincendo Philistæos, Arabes,
Gurbaalitanos, Mennæos; magnam auctoritatem
sibi conciliat apud gentes vicinas: sed sacerdotalia
invadens, leprâ percussus, & templo motus est.
Regnavit annos LII. 2 Reg. XV. 2. Contempo-
raneum, per annos suos posteriores XXVI. habuit
Jeroboamum secundum, Israëlis Regem, Zacha-
riam ejus filium & Sallum per mensem unum,
Menahem per annos decem, & Pekaja per annos
13. Jotham, duos 2 Reg. XV. 22. *Decimus tertius* Jotham, pius,
felix, Ammonitas sibi tributarios fecit. Sub eo
regnavit in Israële, Pekah tribunus, qui occiso
Pekaja Domino suo, regnum Israëlis habuit, per
14. Achas, annos XX. 2 Reg. XV. 25. *Decimus-quartus* Achas
impius, nihilominus prophetia de Immanuele vir-
ginis filio Jes. VII. 14. à Deo erectus fuit anno
ante Christum DCCXLII. Ejus tempore in Israële
regnavit Pekah, sub quo Tiglathpilassar, Assy-
riorum Rex, subacta Galaaditica regione, & quic-
quid trans Jordanem colitur, vicinaque Galilæa,
& tribu Naphtali domita, colonos abstractos in
suum regnum traduxit. Nam Pekah ausus erat,
societati Rezini Syrorum Regis innixus, incur-
siones in Judæam facere, & ipsam Jerosolymam
obsidere, quin & commissa pugna 120000. Ju-
dæorum trucidaverat, & nisi prohibuisset Prophe-
ta Obed 200000. secum in captivitatem abduxis-
set, ideoque Rex Judæorum Ahas contra Syros
& Israëlitas Assyriorum Regem evocavit, qui Re-
zinum, expugnata Damasco, peremit: & Hoseas,
per annos XX. à Jothamo 2 Reg. XV. 30. Sub cu-
jus anno IX. obsidione cincta, & anno XII. à Sal-
manassare Assyriorum Rege expugnata est Sama-
ria, decemque tribus in perpetuam captivitatem
abductæ, & in Halah, id est Calchemen Assy-
riæ, & in Habor, montem non longe inde di-
stantem, & ad fluvium Gosan, qui Mediæ est,
item in urbes Medorum, seu Hara (Media enim
Hara aliàs dicitur) dispersæ sunt 2 Reg. XVII. 6.
& XVIII. 11. Hic substiterunt, usque ad solu-
tam captivitatem Babilonicam, sub quâ, multi eo-
rum cum Judæis reversi sunt, reliqui in διασπορᾷ
permanentes, partim communionem sacrorum
cum Judæis coluerunt, ut patet ex Act. II. 5. Ja-
cob. I. 1. 1 Pet. I. 1. partim in paganismum de-
generarunt, gentibusque permixti fuerunt, quo-
rum memoria penitus fuit exstincta, vi horrendæ
comminationis, quæ exstat Deut. XXIX. 20. Con-
ferantur de his X. tribubus, Manasse Ben Israel in
sua *Spe Israelis*, item Benjamin Tudelensis in *Iti-*
nerario, & imprimis Cl. collega Witzius aliique.
Decimus-quintus Hiskias, Achasi non tam filius 15. Hiskias,
quam, vel privignus, vel frater, vel adoptativus
filius, cum eo per biennium, solus per XXVII.
annos regnavit. Fuit pietate nemini Regum Ju-
dah secundus 2 Reg. XVIII. 5. templum ejusque
sacra restauravit, serpentem æneum, a Mose e-
rectum, propter ejus abusum idololatricum, sus-
tulit e medio. Ab obsidione Jerosolymorum
per Senacheribum, cæsis ab Angelo 185000.
liberatus, in lethalem morbum incidit, à quo
miraculose sanatus, apud gratulantes Babilonio-
rum legatos, in ostentationem inanem prolapsus,
eoque nomine, à Jesaia acerrime reprehensus est.
Regnavit per annos XXIX. 2 Reg. XVIII. 2. vicit
Philistæos, eosque ad Gazam fugavit. *Decimus-* 16. Manasse,
sextus Manasse, impius, idololatra, augurum &
fatidicorum patronus, Prophetarum parricida hor-
rendus: tandem ab Assyriis captus, & Babilonem
abductus, pœnitentiam egit, suoque regno resti-
tutus fuit 2 Paral. XXXIII. 11. verumque Dei
cultum, abolitis idolis & altaribus idololatricis,
strenue restauravit. *Ibid.* vers. 15. regnavit per annos
LV. 2 Reg. XXI. 1. *Decimus-septimus* Amon, 17. Amon,
impius, regnat per annos tantum duos 2 Reg.
XXI. 19. à suis familiaribus oppressus. *Decimus-* 18. Josias,
octavus Josias, piissimus & religiosissimus, tem-
plum repurgat, inventum librum legis divulgat,
& Pascha celebrat magnificentissime. Pharaoni
Necho bellum temere & infeliciter infert 2 Reg.
XXIII. 29. Regnavit per annos XXXI. 2 Reg. XXII.
Decimus-nonus Joachas, pro quo Jeremias Sallum 19. Joachas,
nominat Jer XXII. 11. quem Pharao Necho Ægypti
Rex, captivum abduxit, & Judæis tributum impera-
vit 2 Reg. XXIII. 31. 2 Paral. XXXVI. 1.—sub quo
Urias Propheta occisus est Jer. XXVI. 23. regnavit
per menses tantum tres, qui anno Josiæ postre- 20. Jojakim,
mo connumerantur. *Vigesimus* Jojakim, impius
&

& perfidus, rebellat Regi Babilonico Nabopolassari, qui anno decimo septimo filium Nabuchodonosorem mittit, ad subjugandos rebelles Tyrios & Palæstinos, qui Jechoniam rebellem captum, cum primoribus Judæorum, mittit in Chaldæam Ezech. I. 2. Ab hac deportatione, numerandi veniunt LXX. captivitatis Babilonicæ anni Jer. XXIX. 10. Just. Henr. Jungman., in suo *Daniele reserato* lib. 2. sect. 1. cap. 6. hos annos præcisè numerat ab anno tertio Jojakimi. Regnavit interim Jojakim per annos XI. 2 Reg. XIV. 1.

21. Jojachin, *Vigesimus primus* Jojachin, alias Chonia seu Jechonia: mox enim postquam regnum ei indulsisset Rex Babilonius, pœnitentia ductus, quod vereretur, eum memorem injuriarum, Patri suo illatarum, populum ad defectionem pellecturum, reversus est, Regem constitutum cum Matre suâ cepit, cumque eo vasa & thesauros omnes templi, ac præterea 1800. è primoribus captivos duxit. Ipse interim Jechonias, post XXXVII. captivitatis, ab Evilmerodacho Monarcha Babilonio excarceratus, interque præcipuos Regis amicos numeratus, omnibusque prælatus est 2 Reg. XXV. 27. — Jer. LII. 31. — Agmen ergo claudit, qui mense tertio abducitur Babilonem.

22. Zedekiah. *Vigesimus secundus* Zedekias Jechoniæ Patruus, è Salomonis stirpe cum potestate ultimus, impius & perjurus in Nabuchodonosorem, anno regni undecimo obsidetur Jerosolymis, capta & excisa urbe capitur, excæcatur, & catenis vinctus, cum optimatibus & præcipua plebe, in Chaldæam deducitur, anno XIX. Nebucadnezaris 2 Reg. XXIV. 11. Jer. LII. 4. 12. relicto Gedaliah, qui superstiti imæ plebi præesset. Qui tamen ab Ismaele, Regis Ammonitarum emissario, ex insidiis, cum nonnullis suorum, sceleratissimè trucidatus est: ideoque reliqui alicujus nominis Judæi, in Ægyptum abierunt, cumque id desuaderet Jeremias Propheta, illum eo secum vi traxerunt. Tenendum ergo, quod triplex saltem, si non quadruplex, facta legatur captivitas Babilonica: 1a. anno III. Jojakimi 2 Reg. XXIV. 1. 2. 3. Dan. I. 1. 2. 3. anno Nebucadnezaris primo: 2da. anno ejusdem septimo Jer LII. 28. & exordio octavi 2 Reg. XXIV. 12. qua myriadem Judæorum abduxit *Ibid.* vers. 12. 13. 14. hinc 3ia. facta videtur anno ejus XVIII. quando in Babiloniam abduxisse videtur Judæos 832. Ezech. XXXIII. 21. denique 4. anno ejus XXIII. per Nebusaradan Jerem. LII. 30.

Status Theologiæ sub secunda epocha Mosaica. XXXIII. Succedit status Theologiæ, sub hac epocha. Quantum ad Theologiam *testamentariam*: ejus incrementa qualiacunque, tetigimus dudum §. XXX. Quantum ad *Systematicam*, eadem illa prorsus est cum Mosaica, quam penes epocham præcedentem delineavimus. Quod enim sub priore epocha, Moses inculcaverat Deut. IV. 2. *Non addes ad verbum quod tibi præcipio, nec detrahes ab eo* — & cap. XII. 32. quod apud Josuam Deus renovaverat Jos. I. 7. 8. ipseque Josua tanto zelo Israeli commendaverat sub priore epocha Jos. XXIII. 6. id sub hac epocha prosequuntur David Psal. I. 2. & XIX. 8 — 13. & CXIIX. — & CIII. 7. & CXLVII. 19. 20. & passim alibi; item Salomo Prov. III. 1. & IV. 2. & VII. 2. & XXVIII. 7. 9. & XXIX. 18. & Jesaias cap. VIII. 16. 20. & Jeremias cap. XXVI. 4. & Ezechiel cap. XLIII. 11. Daniel cap. IX. 13. cap. IV. 6. Amos cap. II. 4. Zephaniah cap. III. 4. Haggai cap. II. 12. Zacharias cap. VII. 12. & imprimis Malachias, Canonem Sacrum obsignans, cap. IV. 4. Interim Theologia ista Mosis, egregie explicata, illustrata & amplificata observatur, cum scriptis θεοπνεύστοις sub hac epocha, tum viva Prophetarum voce, usque adeo, ut ejus capita articulatim repræsentare, non aliud foret, quam multo maximam omnium Prophetarum partem huc referre. Scriptis inquam Prophetarum, quæ omnia post Pentateuchum, Josuam, librum Judicum, Ruth, partem priorem libri prioris Samuelis, sub hac epocha conscripta sunt, sic ut (1) pars posterior libri prioris Samuelis, conscripta videatur ab obitu Samuelis intra annum M. 2889. usque ad annum 2929. seu ab aliquo e Pontificibus θεοπνεύστῳ, seu à pluribus amanuensibus. Describunt res Davidis. Eodem modo statuendum videtur de duobus libris Regum, qui res Judæ & Israelis repræsentant, sub regno Israelis, unito pariter & diviso: nominatim res Salomonis & quatuor sequentium Regum, & octo Regum Israel, quoad librum priorem per annos circiter 125. dum secundus habet res sedecim Regum Judah, & duodecim Israelis, per annos 306. ut & libri duo Paralipomενων, qui res Israelis scribunt, ab initio mundi, usque ad captivitatem Babilonicam, qui putantur scripti ab Esdra, aut à Pontifice quovis. Horum interim *prior* habet Chronicon Pentateuchi, Josuæ, Judicum & utriusque Samuelis; *posterior* habet historiam annorum circiter 492. à Salomone usque ad reditum à captivitate Babilonica, h. e. ab Ao. M. 2929. ad 3421. (2) libri Jobi ortum & contentum diximus penes epocham præcedentem (3) liber Psalmorum scriptus videtur à diversis auctoribus, & diversis etiam temporibus, collectus videtur ab Ezdra, si excipias volumen ejus postremum, quod tempore Maccabæorum concinnatum videtur. Repræsentat potissimum doctrinalia, prophetica & moralia Ecclesiæ. (4) Salomonis Proverbia conscripta videntur, partim ab ipso Salomone, usque ad caput decimum, partim à viris piis θεοπνεύστοις ἀδήλοις, usque ad cap. XXV. partim à viris Hiskiæ, à cap. XXV. ad XXXI. partim ab Agur quoad capp. XXX. & XXXI. Ecclesiastes, describens & repræsentans pœnitentiam Salomonis ab idololatria, rerumque

Ordo conscriptorum librorum Canonicorum Veteris Test.

omnium terreftrium vanitatem, & ejus Canticum Canticorum, fub figurâ nuptiarum Salomonis cum Pharaonis Ægyptii Regis filia, nuptias fpirituales Ecclefiæ & animæ cujufvis fidelis cum Chrifto, fcripta circiter anno 2968. Liber (5) Efdræ, ab ipfo fcriptus, continuat hiftoriam Paralipomenon, ab edicto Cyri de folvenda captivitate Babilonica, ufque ad annum IX. Artaxerxis Mnemonis, complectitur res geftas annorum 144. Huic (6) conftruitur liber Nehemiæ, velut prioris altera pars, ab ipfo, ut videtur, fcriptus, qui habet hiftoriam annorum circiter 56. ab anno 19. Artaxerxis Mnemonis, quo Nehemias Jerofolymam venit, ufque ad VI. Darii Codomani. (7) liber Efther, confcriptus, vel ab Efdra, vel à Nehemia, vel à Mardochæo, vel, ut Maimonides vult, à Synagoga Magna. Habet duriffimum Ecclefiæ Judaicæ difcrimen, & ab eo feliciffimam liberationem, fub captivitate Babilonica, aufpiciis Reginæ Efther. Scriptus putatur circa annum M. circiter 3572. Inter Prophetas, ordine temporis, primus fuiffe videtur Jonas, vaticinatus fub Joacho, tempore Sardanapali anno M. circiter 3124. narrat res proprias, fuam contumaciam verfus miffionem divinam ad Ninivitas, ejus vindictam, pœnitentiam & liberationem. (8) Tum Hofeas & Joël, anno M. 3130. & 3140. occupati reprehenfione idololatriæ & flagitiorum populi, cum prædictione juftæ Dei vindictæ. Secutus videtur (9) Amos, anno M. 3150. itidem occupatus reprehenfione idololatriæ & flagitiorum populi Ifraëlitici. Succeffit (10) Jefaias anno M. 3180. Michæus anno M. 3188. Habakuk anno M. 3210. Nahum 3238. Zephaniah anno 3316. Omnes occupati, cum repræfentatione myfteriorum euangelicorum; tum reprehenfione perverforum morum, Judah pariter & Ifraëlis. Hinc (11) Jeremias, partim in Prophetia, quâ præter myfteria fœderis gratiæ, notat corruptiffimos Ecclefiæ mores, eorumque juftam Dei vindictam in captivitate Babilonica anno M. circiter 3320. partim in Threnis anno M. præter propter 3340. quibus deplorat miferabilem Judæorum ftatum, inde à morte Jofiæ Regis Judah. (12) Ezechiel fub captivitate Babilonica, Judæorum flagitia acerrimè reprehendit, admixtis interim promiffionibus fœderis gratiæ, fcripfiffe putatur circa Annum M. 3354. (13) Daniel itidem in captivitate eadem, occupatus potiffimum explicandis regiis infomniis, vaticiniifque de fatis Ecclefiæ futuris, fcripfiffe putatur anno M. 3356. (14) Obadias aliis videtur contemporaneus fuiffe Amofo Prophetæ, ac vixiffe fub Uzia & Jeroboamo fecundo: alii probabilius eum conftruunt Jeremiæ, quod uterque vaticinetur adverfus Idumæos, & eifdem fere verbis. Sic Junius & Calvinus. (15) Haggæus vixit & fcripfit poft folutam captivitatem Babilonicam, anno fecundo, menfe fexto Darii Hiftafpis, juxta alios rectius Nothi. Judæis *ἱεροδιώκτης* eft ad ftructuram templi anno M. circiter 3528. (16) Zacharias, ejufdem argumenti ferè cum Haggæo, & fcripfiffe etiam putatur, eodem tempore (17) Malachias, agmen claudens Canonis biblici, fcripfiffe videtur poft jam inftauratum templum, cum inftaurationis nulla apud eum mentio occurrat. Taxat populi facrilegia circa cultum divinum. Scripfiffe videtur circa annum M. circiter 3537. Qui interim diftinctiorem defiderat themematum biblicorum compaginationem; confulat Cl. Lightfooti *Harm. Veteris Teft.* His fcriptis, Theologia Mofaica fuperioris epochæ, recurrit explicata & amplificata. His nequaquam connumeramus eos, quos *Apocryphos* defignant, quia motu divino non funt exarati, prout lib. 1. cap. 2. ex profeffo docuimus; & multa etiam fabulofa, falfa, magica complectuntur, prout fpiffo volumine demonftravit Doct. Joh. Rainoldus in fua *Cenfura libb. Apocryphorum*, & per compendium Metaphraftæ Belgæ, in *præfatione* libris iftis præmiffa. Juvabit interim, & eorum hiftoriam paucis tetigiffe.

Hiftoria librorum Apocryphorum.

Eft in his *primus*, liber Tobiæ, quem à Salmanaffare deportatum autumant, eoque cum Nahumo & Habakuko conftruunt, referuntque ad annum M. 3228. Scriptorem ignorant. Scribit duplicis Tobiæ, fenioris & junioris vitam, fortunam & connubium pofterioris, cum connexis. *Secundus* eft liber Judith, cujus rem geftam referunt ad tempus Mardokempadi feu Merodachi, fic ut ille fit Nabuchodonofor, cujus mentio fit in hoc libro: alii ad Cambyfis, aut Darii Hiftafpis, tempora referunt; alii Jofiæ R. Judah temporibus conftruunt. Hinc de tempore, ut & compilatore (quamvis hunc nonnulli velint fuiffe Eliakimum Pontificem) nil certi poffit dici. Habet facinus heroicum Judithæ, decapitantis Holophernem, cum connexis. *Tertius* eft Oratio Manaffis, ab eo recitata in fua captivitate 2 Paral. XXXIII. 12. connectitur cum anno M. 3260. *Quartus* eft Epiftola Jeremiæ ad deportandos Babilonem. Illam pofuit Baruch, amanuenfis Jeremiæ, in extremo libro fuo. Refertur ad annum M. 3370. *Quintus* eft liber Baruch, fcriptus ab ipfo, tempore captivitatis, pro epiftola miffus Babilone ad Judæos fuperftites in patria, qua peccata confitetur & deprecatur partim; partim fuum officium Judæis inculcat. Connectetur cum anno 3340. *Sextus* habet additamenta ad Danielem, nim. 1. Orationem fociorum Danielis in fornace. 2. Hiftoriam Sufannæ. 3. Hiftoriam de idolo Bel. Refertur ad annum M. 3590. *Octavus* eft liber tertius Efdræ, qui narrat regni & templi Hierofolymitani everfionem & reftaurationem. *Nonus* liber quartus Efdræ, qui varia habet, cum de Judæorum rejectione & gentium evocatione, tum vifionem & fomnium, item de Efdra, & variis Dei judiciis, in mundum ejufque

partibus

partibus exercendis. Putantur duo isti libri conscripti à Judæis, exeunte Monarchiâ Persica, circa annum M. præter propter 3590. *Decimus* liber Siracidis, ab ipso, ut videtur, exaratus, qui varia *moralia* complectitur. Vixit, ut ipse testatur in præfatione, tempore Ptolemæi Euergetis, circa annum 3720. *Undecimus* Maccabæorum tertius, ordine temporis primus, habet gesta sub Ao. quarto Antiochi Magni, qui est annus M. 3729. Scriptus putatur a Simone Pontifice, alii tamen existimant, eum, ut & duos sequentes, à Josepho, Sacerdote Hierosolymitano, qui à Vespasiano captus, cum Tito filio ejus, relictus sit Jerosolymæ, & postea Romam venerit. *Duodecimus* est secundus Maccabæorum, recitans res gestas, à fine Seleuci Philopatoris, ad tempora Antiochi Eupatoris, ut sit historia fere annorum 10. ab Ao. M. 3770. ad 3780. Auctor putatur Jason Cyrenæus. *Decimus-tertius* primus fuit Maccabæorum, habet res gestas, sub Antiocho Epiphane, Eupatore, Demetrio Sotere, Alexandro Bala, Demetrio Nicanore, Antiocho Entheo & Sidete, per annos 39. inde ab Ao. M. 3775. ad 3814. Credibile est, ejus auctorem fuisse Hircanum Simonis filium, qui rebus omnibus interfuit, Pontifex post Patrem. Tandem *decimus quartus* sapientia Salomonis, scriptus existimatur à Philone Judæo, qui claruit anno Christi 40. sub Caligula, Ao. M. 3989. Habet varia moralia. His ergo à Canone seclusis, vivâ voce Theologiam Mosaicam explicarunt & applicarunt Prophetæ:

Historia Prophetarum, qui non scripserunt.

Nim. (1) Gad & Nathan, tempore Davidis circa annum M. 2900. circiter. Quibus tamen tribuuntur themata quædam biblica, v. g. pars posterior libri prioris Samuelis, integer secundus Samuelis, &c. (2) Ahias Silonita, Iddo, Semaia, qui floruerunt sub Rehabeam & Jeroboamo primo 2 Paral. IX. 29. 1 Reg. XII. 22. Ao. circiter M. 2970. (3) Propheta quidam anonymus, qui clamavit adversus altare Bethel, & expressit nomen eversoris ejus altaris, Josiam, annis 350. antequam eversio fieret 1 Reg. XIII. 32. (4) Azariah, Jehu. & Hanani, qui floruerunt tempore Asæ Regis Judah, & Baesæ, Regis Israël 2 Paral. XV. 1. & cap. XVI. 7. & XIX. 2. circa annum M. circiter 2990. (5) Elias, tempore Achabi 1 Reg. XVII 1— circa annum M. circiter 3030. in cœlum assumtus, Ao. M. 3050. Ei tribuitur epistola ad Joramum, Josaphati filium, Achabi generum, cujus argumentum legitur 2 Paral. XXI. 12—16. sed dubitatur, an sit hujus Eliæ, an alius cujusvis. (6) Elisæus Eliæ contemporaneus, pertingit ad tempora Amaziæ Regis Judah 2 Reg. II. 1— (7) Micha, diversus ab eo cujus vaticinium exstat: is enim vixit post 100. annos Mich. I. 1. hic sub Achabo 1 Reg. XXII. 8. Ao. M. circiter 3040. (8) Jehaziel, qui Josaphato Regi victoriam prædicit contra Ammonitas 2 Paral. XX. 14. Ao. M. 3041. (9) Eliezer, vaticinatur adversus Josaphatum R. 2. Paral. XX. 37. circa Annum M. 3050. (10) Zacharias, alius ab eo cujus prophetia exstat. Hic enim vixit sub Uziâ 2 Paral. XXVI. 5. alter sub Monarchiâ Persicâ Zach. I. 1. Vixit ergo hic noster, circa annum M. circiter 3170. (11) Obed, vaticinatur in regno Israelis 2 Paral. XXVIII. 9. circa annum M. 3209. (12) Hulda Prophetissa 2 Paral. XXXIV. 22. circa annum M. 3319. (13) Uzias, occiditur à Jojakimo R. Judah Jer. XXVI. 20. Ao. M. circiter 3340.

Status Ecclesiæ, sub secunda epocha Mosaica.

XXXIV. Degeneravit sub hac epochâ, populus Israeliticus, ab Aristocratiâ, sub qua Deus agebat ejus Monarcham, & forma regiminis erat magis θεοκρατικὴ, in Monarchiam, qua homines Monarchæ quasi successerunt Deo: unde conqueritur: *non tam te deseruerunt*, quam *me*, *ne ipsis sim in Regem* 1 Sam. VIII. 7. 8. Rationes metamorphoseos erant, partim quod Samuelis filii ejus degeneres & perditissimi, Patri constructi essent, & substruendi olim vs. 1. 2. 3. partim quod populus propenderet in regimen gentium sibi circumjectarum vs. 5. petunt ergo sibi Regem dari à Samuele: annuit quidem Deus petito; sed prævia tamen monitione, de futuris suis fatis & calamitatibus sub hac regiminis formâ, quæ significata vult per משפט המלך vers. 9—19. Inde designavit eis primum Regem Saulum (quem diximus sub epochâ præcedente) in ira sua, brevi rejiciendum. Hinc etiam natæ sunt in Ecclesia, variæ ejus tum corruptionum, tum reformationum vicissitudines, scil. partim ab eorum *ratione status*, ut loquuntur, qui exclusit horrendum & q. æternum schisma, inter Regnum Judah & Israelis; partim à Regum conjugiis cum gentilibus idololatris, ut videre est in Salomone, Achabo aliisque. Mansit quidem *Theologia* uniformis, cumprimis in regno Judah; sed tamen egregias passa est eclipseis in Theologis, non quidem de articulis fidei mutandis, disputatum est ex professo: attamen schismatibus, idololatriâ, & hinc insuper perditissimis moribus, adeo quassata fuerunt Ecclesiæ fundamenta, ut tandem corruerit *penitus.* Hæc nobis hoc paragrapho dicenda veniunt paulo explicatius. Primum ergo schisma idololatricum accidit Ao. M. circiter 2969. in Vitulismo

Vitulismus Jeroboami.

Jeroboami, post excessum Salomonis, sub ejus filio Rehabeamo, qui cum in comitiis, populo res novas molienti; consilio seniorum repudiato, consultoribus adolescentulis usus, durius respondisset, à decem tribubus rejectus, ejusque loco Jerobeamus Ephraimita in Regem allectus fuit. Hic igitur veritus, ne populus Religionis causa, Hierosolymam frequens aditurus, à se alienaretur, duo vitulinâ specie simulacra, alterum Bethele: alterum apud Danam, ex auro erexit, atque Sacer-

dotes

dotes suo arbitrio constituit, festumque scenopegias in sequentem mensem rejecit. Et licet à Propheta diceret, fore, ut Rex aliquis pius, nomine Josias, cultum hunc idololatricum aboleret (prout factum etiam, post annos 356.) non tamen, vel illis comminationibus, vel brachii sui extensi emortui & siderati miraculo, ab impietate est avocatus. Historiam erectorum vitulorum, habes 1 Reg. XII. 27—32. & consilii rationes 2 Paral. XII. 12. 13. 14. Vitulos præcise Jeroboamum selegisse ad cultum, quidam volunt ad venerationem familiæ suæ conciliandam. Existimant enim Josepho olim in Ægypto, pro monumento dicatum fuisse *Vitulum*, ac proinde illos sibi Ephraïmitæ & Josepho, honori futuros: alii vitulos ab Aarone repetunt, scil. ut aliquam haberent antiquitatem, pariter & auctoritatem ab Aarone: nec desunt qui conjiciant, à Cherubim in propitiatorio arcæ, quos volunt formam vitulinam habuisse, ad cultum traductos fuisse. Hæc est *via*, seu Theologia, Jeroboami 1 Reg. XV. 34. & XVI. 26. item peccatum Jeroboami cap. XIV. 16. & XV. 30. XVI. 31. Tenendum tamen, animum huic schismati nequaquam fuisse, duos istos vitulos substituere Jehovæ, prout nec Aaroni olim fuit; sed per vitulos, verum Jehovam colere: Hujus *vitulismi* nulla unquam sequtur facta reformatio, apud Israelitas quidem, quamvis *Baalismi*, legatur facta sub & à *Jehu*, qui Baalismum & Sacerdotes Baalticos sustulisse legitur, cultus rationes politicæ ex præcedentibus in promptu sunt 2 Reg. X. 18. 32. Accessit ergo Vitulismo Baalismus, priore multo deterior, quod ille peccaret in modo tantum colendi verum Deum, dum hic peccabat circa objectum ipsum cultus, quando vero Israëlis Deo, si non substitutus; saltem constructus, quin etiam prælatus fuit Baal. Hujus Baalismi fundamenta dudum jacta fuerant sub priore epochâ, quando Israëlitæ dicuntur coluisse Baal-Pehor, Deastrum Moabitarum & Ammonitarum Num. XXV. 3. Psal. CVI. 28. Hos. IX. 10. Jos. XXII. 17. Recruduit & invaluit sub Achabo, septimo Israelis Rege, ductâ Sidoniorum Regis filia Jesabel 1 Reg. XVI. 29—33. Hujus idololatriæ natura & cultus paulo pressius nobis hic venit repræsentandus. Notandum ergo, Israëlitas omnium gentium Deos subinde adoptasse, dum Hellenismi, seu idololatriæ Europææ ignari fuerunt. A Chaldæis enim Solem acceperunt pro Deo, à Mesopotamiis Theraphim, ab Ægyptiis vitulos, à Moabitis & Ammonitis Baal-Pehor, à Philistæis Beel-zebub, à Syris Astarthin, à Persis Thammuz, Deum Damascenis anonymum, Rex Achas. Ab his Deus passim apud Ieremiam, Hoseam, Amosum & Ezechielem, conqueritur, ipsos cum omnibus nationibus, adulterio spirituali se polluisse. Nec tantum omnes istos gentium Deos admiserunt; sed etiam omnium istorum Deorum cultum, quantumcunque ridiculum, spurcum, pudendum, abominandum. Soli equos sacrificabant cum Chaldæis & Persis, vitulum eremiticum, saltationibus & comessationibus, pronus, ut Ægyptii Apim, filios & filias suas Deastris immolabant cum Ammonitis ac Tyriis, vinum & placentas obtulerunt, quemadmodum Syri suæ Astartææ seu Reginæ Cœli. Verbo dicam, nil tam ineptum aut ridiculum, nil tam infandum aut scelestum, nil tam obscœnum aut stercoreum, ab idololatris pessimis uspiam excogitatum fuit, quin illud prætulerint cultui veri Dei, sanctissimo castissimoque. Hinc tot ac tam probrosis epithetis Deus cultum istum passim exagitat, quando vicies quidem appellat אלילים Levit. XXVI. 1. quas אל אלים, *nequaquam Dei*, idem quod Ier. II. 11. אלהים לא אלהים *Dei qui non sunt Dii*, λεγόμενοι θεοὶ 1 Cor. VIII. 5. non φύσει θεοὶ Gal. IV. 8. nisi rectius deducatur ab אלל, ut notet *rem nihili*, ut est 1 Cor. VIII. 4. Unde vocem istam LXX. Interpp. tot ac tam probrosis passim referunt, jam per βδελύγματα, εἴδωλα κωφὰ, δαιμόνια, μάταια &c. quando שקרים *mendacia* Jes. XLIV. 20. עצבים *dolores, molestias* 2 Sam. V. 25. צירים *tormina* Jes. XLV. 16. הבלים *vanitates* Ier. XIV. 22. שקוצים *abominationes* 2 Reg. XXIII. 24. גלולים, *stercora, volutabra* Ezech. XXII. 3. Levit. XXVI. 30. Deut. XX. 17. aliisque pluribus id genus vocibus, per contemtum designant. Interim paulo propius nobis est accedendum ad Baalismum, quoniam ejus tam frequens occurrit mentio in scriptis Propheticis, ut videamus, quinam fuerint Baalim, & qualis eorum cultus. בעל *Dominum*, *Herum* sonat, quod idololatræ ipsis servirent velut Dominis suis. Quandoque numero *singulari* occurrit, Jud. II. 11. quandoque *plurali* cap. X. 6. è quo nonnulli volunt, esse nomen *appellativum*, multis diis commune; quando rectius dici videtur, illud multa *simulacra* significare, *unius* Dei, cui à variis nationibus, locis, imaginibus, cultibus, varia nomina fuerint tributa: sic *Baal-Ekron* 2 Reg. 1. 2. *Baal-Zebub*, *Dominus Muscæ*, *Baal-sebul*, *Dominus stercoris* Βεελσαμὴν, quasi בעל שמים *Dominum cælorum* dicas, *Baal-berith*, *Dominus fœderis*. Deus autem unus, quem tot nominibus intelligebant & populi Orientales & Israelitæ, non fuit nisi *Sol*, cum astris sibi quasi subordinatis, unde sacrificasse dicuntur &c. לבעל לשמש, *Baali Soli*, *Lunæ & signis* cœli 2 Reg. XXIII. 5. ubi לבעל exegetice dicitur per לשמש, quod patet ex neglecto commate interstitio. Neque tamen affirmare ausim, idololatras semper in animo habuisse, colere *Solem*; sed idola gentium, quibus Sol significatur per Baal, ille, seu Sol in Scripturis passim indigitatur per Moloc abominationem filiorum Ammon 1 Reg. XI. 7. quem *Baal* Domi-

Baalismus.

Dominum, vocitabant Tyrii, quod, qui Rex est, & Dominus sit. Dicitur alibi *Moloch* Amos v. 26. & *Milcham*, terminatione & sensu parumper immutatus 1 Reg. XI. 33. atque etiam *Malchom* Zeph. I. 5. quod LXX. Interpp. reddunt per ἄρχων, quæ vox, & Regem, & Dominum quemvis significat. Idoli hujus, à cultu teterrimo notissimi, mentio prima occurrit Levit. XVIII. 21. Deut. XVIII. 10. 2 Reg. XI. 3. & cap. XIII. 10. Idem procul dubio, cum Baäl, nim. Sol, Saturnus, quem etiam *Adramelech*, *Anamelech* appellitabant. Videri de his uberius possit Joh. Gerh. Vossius *de Idololatria*, Huetius in suâ *demonstratione Euangelica*, & alii. Cultus ei deferebatur, cum *naturalis*, quatenus in eo fidem & spem atque etiam charitatem ponebant 1 Reg. XII. 31. 32. 33. 1 Paral. XIII. 9. item invocationem 1 Reg. XVIII. 26. tanquam Dei sui vers. 21. etiam per nomen ejus jurabant, velut καρδιογνώστῃ Jer. XII. 16. & genuflexionem 1 Reg. XVI. 13. וישתחו לו. Conf. 1 Reg. XIX. 18. tum *institutus*, dum ejus imagines colebant, templa ei struebant 1 Reg. XVI. 33. 34. quæ tandem, cum universo suo choragio, & supellectile superstitiosa, à Jehu diruta fuerunt, & in latrinis disposita 1 Reg. X. 27. Hæc templa ipsis primus struxisse observatur in Israële Achab, quando lucis & altaribus contenti fuerant antiquiores idololatræ, ut apparet ex historia reformationis Gideonææ Jud. VI. 28. In templo isto, altaria erant, ad sacrificia ei offerenda 1 Reg. XVI. 31. & plura etiam in eadem æde 2 Paral. XXIII. 17. Ad idololatriæ hujus apparatum, insuper spectabant luci, cum *naturales*, qualis observatur Jud. VI. 28. tum *artificiales* 2 Reg. XXIII. 6. Præterea ad cultum istum, magnam habebant Sacerdotum turbam 1 Reg. XVIII. 19. qui communiter dicebantur עבדי הבעל 2 Reg. II. 10. in tres classes distributos quarum prima habebat עבדים, *servos*, strictius sic dictos, operis servilibus destinatos; secunda כהנים, *Sacerdotes*, quibus competebat sacrificia offerre; tertia נביאים, *Prophetas*, quibus competebat docere & vaticinari 1 Reg. X. 19. Appellantur aliter כמרים *atrati* Zeph. I. 4. 2 Reg. XXIII. 5. Hos. X. 5. seu a battatis vestibus, seu à כמר *flagrare*, ab exustulatione infantum de qua jamjam. His præerat ἀρχιερεὺς, qui sub reformatione Jojadah Regis erat Mathan 2 Reg. XI. 18. Huic idolo omne genus sacrificii offerebant: oleum, mustum, frumenta Hos. II. 8. etiam suffitum Jer. VII. 9. & XVII. 13. 17. & jumenta 1 Reg. XVIII. 26. quæ in hanc rem saginabant, ut ex eis speciosiora essent sacrificia, ut Hebræi docent ad Jud. VI. 25. 26. Et quod potissimum horrenda ἀνθρωποθυσία, in sacris Molochi, facta, de quâ Levit. XVIII. 21. Deut. XVIII. 10. 2 Reg. XI. 3. & XIII. 10. partim vivicomburio infantum, & februâ. Priorem solam agnoscit Joh. Ger. Vossius de *Idololatria*, & cum eo Maimonides de *Idolol.* cap. 6. 8. *De semine tuo*, inquit, ne des ad traducendum *Molocho. Quomodo id fiebat? Accenso igne magno, acceperunt partem sui seminis* (h. e. filium aliquem aut filiam) quam Sacerdotibus igni servientibus tradebant. At Sacerdotes, ubi filium accepissent, eum Patri restituebant (ut agnoscas ἐθελοθρησκείαν, *quo ipse, ex sententia sua, eum per ignem traduceret. Igitur Pater filium, permissu Sacerdotum, per ignem agebat. Pedibus autem jubebat transire, donec flammæ quicquid erat, emensus foret: non enim Molocho eum comburebant; sed cultus ille tantum in transitu consistebat.* Cui reclamare videtur, quod Achas filios suos igne combusserit 2 Paral. XXVIII. 3. idem alios fecisse testatur Jeremias cap. VII. 31. 32. quæ etiam crematio describitur Psal. CVI. 37. In quam sententiam, ex Judæis etiam abeunt R. Moses Gerundensis, & R. Isaac Abravaniel. Idololatriam istam apud Phœnices usitatam fuisse, nemo dubitat, juxta Ennium:

Pœni sunt soliti suos sacrificare puellos.

Ritum autem infandi hujus sacrificii, sic narrant Judæorum Magistri. *Fuit*, inquiunt, *Molech, imago concava, habens septem conclavia, unum aperiebant simila offerenda; aliud turturibus; tertium ovi; quartum arieti; quintum vitulo; sextum bovi. Qui vero volebat offerre filium; huic aperiebant septimum conclave. Et facies hujus idoli, erat facies vituli, manus plane disposita erant ad recipiendum ab adstantibus: & saltabant interim, quo puer in idolo succenso cremabatur, percutientes tympana, ne pueri ejulatus audiretur.* Alii paulo aliter: *incendebant*, inquiunt, *Chemarim ignem magnum, & accipiebat eorum aliquis partem seminis à Patre, & tradebat eam aliis Chemarim, & illi rursus reddebant filium Patri suo, postquam ipsis traditus esset, ut traduceret eum per ignem, eorum potestate. Atque Pater filii, ipse erat, qui traducebat filium suum, vel filiam suam, per ignem, accensum potestate Chemarim, transireque eum faciebat, ab uno latere ad aliud, per mediam flammam, donec combureretur puer.* Statuam autem æneam, Carthagine Saturno dicatam, cui ignis, ad homines vivos comburendos suberat, narrat Diodorus Siculus. Interim tamen, & februæ, seu lustrationi per ignes possit esse locus. Forsan enim, temporis lapsu, cædium horrendarum pertæsi idololatræ, ad mitius cruciatuum genus descenderunt, prout alibi, pro vivis hominibus, eorum simulacra obtulerunt. Forte etiam ejusmodi lustrationes, seu καθαρισμοὺς igneos, initiationi idololatricæ præmiserunt: nemo enim rite consecrari potuit aliquorum idolorum sacris, nisi transiret per multos cruciatuum gradus, in quibus unus erat trajectio per ignem, qua non leviter combusti & vulnerati erant initiandi. De quibus videri potest Greg. Nazianzenus *Orat.*

1. *cont. Julianum*, & Virgilius *Æneid.* XI. item Plinius lib. VII. cap. 2. Causam impellentem notat Propheta Micha cap. VI. 6. 7. *An dabem primogenitum meum pro defectione mea, fructum ventris mei, pro peccato animæ meæ?* Locus sacerrimorum istorum sacrorum, fuit *vallis filii Hinnom.* Locus, inquit Adrichomius in *descript. terræ sanctæ*, in suburbanis Hierusalem versus orientem, natura amœnissimus, fontibus Siloë, ac fluxu torrentis Cedron irriguus. De hoc valle vid. Josuæ XV. 8. postea, ab his sacris, item ab exercitus Assyriaci sub Sennacheribo, apud hunc locum *παιδολέτριας*, & à prophanatione ejus, facta à Josia 2 Reg. XXIII. 10. factus est exsecrabilis, imo inferni idea Matth. V. 22. & X. 28. Erat in hoc valle *Thopheth* locus peculiaris, forsan omne illud spatium, quod erat intra sacrorum septum 2 Reg. XXIII. 10. Jer. VII. 31. Dictum à תוף *tympanum*, quod pulsabatur, cum puer in igneo idoli conclavi cremabatur, ne ejus ejulatus audiretur: nisi malis, Thopheth *prodigium* notare, ut Job. XVII. 7. Saltem infernum notat Jes. XXX. 33. Molocho *Regi* suam conjugabant מלכת השמים *Reginam cœli* Jer. VII. 18. & XLIV. 17. 18. 19. 25. Quam putant fuisse *Astharoth*, *Deam Sidoniorum* 1 Reg. XI. 5. & 33. quæ primo memoratur Jud. II. 13. & X. 8. 1 Sam. VII. 7. recepta etiam Philistæis, omnibusque littus maris accolentibus 1 Sam. XXXI. 10. Hinc oppidum synonymum Deut. I. 4. Jos. IX. 10. forte quod hujus idoli & idololatriæ sedes exstiterit. Scriptoribus prophanis est *Astarte*, Dea Syra famigeratissima, item *Atergatis* & *Derceto.* Judæis figuram habuit ovis fœmellæ; aliis à femoribus ad pedes, figuram piscis, reliquâ parte fœminæ, à quo nonnullis est דגון Philistæorum, quem eundem cum *Atergate*, corrupte scriptum, pro אדיר דג *Adir dag*, h. e. *magnificus piscis*, quamvis Cel. Bochartus, Dagonem, Atergatin & Astharten malit diversa fuisse numina, juxta Theologiam Phœnicum apud Philonem Biblicum, cui Dagon frater est, & Astharte uxor Saturni: Græcis Astharte est Venus, Diana, Juno, Lucina. Intelligitur autem per eam *Luna*, quæ *Regina* cœli est, *ἀστάρτη*; sicut Sol *Rex* est. Conf. Gen. I. 16. Inter sacra ejus fuit abstinentia à piscibus. Addebant his, quasi pro satellitio, universum *exercitum* cœlestem 1 Reg. XXII. 19. planetas & reliqua sydera, quæ מזלות appellabant 2 Reg XXIII. 4. Ut nihil hic addam de *Theraphim*, de quibus 2 Reg. XXIII. 25. Ezech. XXI. 21. Hos. III. 4. Zach. X. 20. De his R. Elezer scriptor antiquissimus: *Quid sunt Theraphim? Mactabant hominem primogenitum, & avellebant caput ejus, & saliebant illud sale & oleo, scribebantque super laminam auream, nomen spiritus cujusdam immundi, & ponebant illam sub lingua ejus, postea ponebant illud caput ad parietem, & incendebant lampades coram eo, & sic locutum est caput istud cum eis. Unde autem probatur, quod Theraphim locuta sunt? Inde quod dicitur, Theraphim loquuntur vanitatem* Zach. X. 2. Alii tamen paulo aliter. Nil item de אבות *Pythonibus*, nil etiam de auguriis, sortilegiis & præstigiatoribus, aliisque ritibus, apud eos frequentatis. Habuerunt item sibi obstetricantes pseudo-Prophetas v. g. Ahab & Zedekia Jer. XXIX. 21--24--30. Ex flagitiosissimâ hac eorum Theologia, perversi item (ut fit apud eos, qui verum Deum, ejusque cognitionem & cultum negligunt) flagitiosissimi nati sunt mores, in cædibus, adulteriis, furtis ac rapinis, mendaciis ac fraudibus, quibus reprehendendis, passim occupati fuerunt Prophetæ, cumprimis Jeremias, Ezechiel, Hoseas & omnes fere alii. Sic sese habuit status in regno Israelis. Nec ei defuêre suæ persecutiones, quarum specimen statim præstitit Jerobeamus, in Prophetâ se fideliter monente adversus idololatriam 1 Reg. XIII. 1— sed imprimis Achabus non tantum in Nabotho, quem per uxorem Jezabel Sidoniam, quod, per conscientiam, ei nollet cedere vineam avitam, mendaciter blasphemiæ accusatum, lapidibus enecandum curavit 1 Reg. XXI. 2— nec tantum in Michâ Prophetâ, quem quod sibi ex voto loqui nollet, incarceravit, post reditum suum, interficiendum cap. XXII. 5-- nec tantum in Eliâ Prophetâ, quem, puro puto odio, ad necem quærebat 1 Reg. XVIII. 10. sed etiam in omnes Prophetas, quos tanta atrocitate persequebatur, ut Elias quereretur, se solum ex Prophetis superstitem relictum esse 1 Reg. XIX. 10. Imo & in regno Judah, Joasus Zachariam lapidibus sustulit 2 Paral. XXIV. 21. 22. & Jojakimus Uriam & Jeremiam piè monentes, pessimè persecutus est Jer. XXVI. 8— Sic se habebat status Ecclesiæ in regno Israelis. Judatitæ quidem se tenaciores avitæ religionis præstabant, quod templum, sacerdotium, & Reges nonnullos pios, sibi haberent præsentes: sed tamen ad idololatriam, Vitulismum, Baalismum, & quamvis impietatem, non raro defecerunt, & primo quidem sub ipso Salomone 1 Reg. XI 1—14. tum sub Rehabeamo 1 Reg. XIV. 22— sub Joramo Achabi genero, qui Baalismum Soceri & uxoris Athaliæ, primus Judatitis adduxit 2 Reg. VIII. 18. sub Ahasia ejus filio. Ibid. vs. 26. 27. sub Athaliâ 2 Paral. XXIV. 7. sub Joaso Ibid. vs. 17. 18. sub Amaziâ, qui profligatorum à se Edomitarum Deos Judatitis obtrusit 2 Paral. XXIV. 14. sub Achaso, qui Diis insuper Damascenis sacrificavit, cum pessima crudelitate in domum Dei 2 Paral. XXVIII. 22—25. sub Manasse, qui cum Baalismo ipsam etiam Gentilismi barbariem conjunxit: *fecit quod malum erat in oculis Domini, juxta abominationes gentium, quas expulit Dominus à faciebus filiorum Israel, ædificavit*

ficavit excelsa, — erexit altaria Baali, fecitque lucum, ficut fecerat Achab — & incurvavit se omni exercitui cælorum — & exstruxit in ipsa domo Domini &c. 2 Reg. XXI. 2 — 9. sub Joahâ 2 Reg. XXIII. 32. sub Jechoniâ 2 Reg. XXIV. 9. sub Zedekiâ. Ibid. vs. 19. In his tamen pessimis casibus, non defuerunt subinde reformationes Ecclesiæ. Equidem sub regno Israelis, non observatur nisi una, eaque tantum à Baalismo, integro perdurante Vitulismo, procurata à Jehu Rege 2 Reg. x. 18. — Sed sub regno Judah frequentior occurrit: (1) sub Asa, qui monitus ab Azaria Propheta, cultum divinum restaurat, fœdus cum Deo renovat, & ipsam Matrem suam, propter ejus horrendum idolum, deponit, nec tamen excelsa removet 2 Paral. xv. 8 — 10. (2) sub Josaphato 1 Reg. XXII. 43. 44. remotis etiam tandem excelsis 2 Paral. XVII. 3. 4. 6. (3) sub Joaso, qui auctore Jojada Pontifice, & templi, & cultus divini reformationem fecit 2 Reg. XII. 2. — (4) sub Amazia 2 Reg. XIV. 3. 4. (5) sub Uzia, relictis interim excelsis, quibus populus sacrificabat 2 Reg. xv. 3. 4. idem factum sub Jothamo. Ibid. vs. 34. 35. Nisi hæc conservationibus malis accensere, quam reformationibus. Saltem (6) illustris fuit reformatio, sub Hiskia, omnium præcedentium optimo, qui non tantum plene & plane restituit verum veri Dei cultum; sed insuper reliquias cultus Israelitici, seu Vitulismi, sustulit, atque insuper æneum serpentem, ab ipso Mose erectum, cum ejus videret abusum, sustulit 2 Paral. XXIX. 3 — & XII. 20. — & XXX. 1. — 2 Reg. XVIII. 3. — Consimilis fuit (7) sub Manasse filio, qui postquam ab horrenda & plusquam gentili idololatria, in vinculis resipuisset; egregiam instituit Ecclesiæ & cultus divini instaurationem, relictis interim excelsis 2 Paral. XXXIII. 13 — 17. Postrema fuit (8) sub Josia, qui omnia idola confregit, omnes lucos idololatricos, omnia altaria perversa, omnem impietatem, à Vitulismo Israelitico superstitem, inque altaribus istis, idololatricos Sacerdotes immolavit, & inventam Mosis legem populo prælegi curavit, in fœdus cum Deo, populum allexit, & pascha ritu genuino magnifice celebravit 2 Reg. XXII. 2 — 15. & XXIII. 1 — 24. Ob egregiam cultus & morum corruptionem, quam diximus, apud utramque Ecclesiam, Israeliticam pariter & Judæam, illustria etiam fuerunt judicia divina sub hac epocha: quando non tantum expertæ sunt horrendas clades, ab exteris suis inimicis, quemadmodum olim factum fuerat sub Judicibus; sed etiam mutuas in se invicem lanienas, quibus tandem Israelitica, irreformabilis, plane a Deo repudiata, & in Assyriacas provincias disjecta fuit, juxta comminationes divinas Deut. XXVIII. 50 — 64. Hos. I. 4. 5. 6. & Judaica etiam post annos aliquot, in LXX. annorum captivitatem Babyloni-

Reformationes in Ecclesia Israelis & Judah.

Judicia divina sub hac epocha.

cam, abducta est, de qua suo loco plura. Ex dissipatione Israelitica natum etiam est tertium schisma, nim. *Samaritanismus*. Cum enim ex Babyloniis, Medis & gentibus aliis, quæ Assyriorum Regi parebant, coloniæ deductæ essent, in loca ejectorum Israelitarum, quæ nullâ veri numinis Religione imbutæ erant, leones vastatores eis immisit Deus. Ideoque Rex Assyrius, ejus rei certior factus, quosdam ex captivis Sacerdotibus, qui religionem Judaicam incolas docerent, misit: ab his Judaismus coiit cum Gentilismo, ex quo sequentibus temporibus natus est Samaritanismus 2 Reg. XVII. 23 — 35. Quos inter & Judæos, implacabile schisma & odium natum fuit, usque ad tempora Christi, qui Judæis, inter alia, controversiam moverunt, de genuino cultus divini loco Joh. IV. 20. hujus historia ulterior ad sequentem spectat periodi Mosaicæ epocham.

Samaritanismus.

XXXV. Tertium denique, epochæ Mosaicæ, ac postremum universæ periodi veteris testamenti, *curriculum*, fuit circa captivitatem Babilonicam, qua solennis fœderis gratiæ renovatio facta observatur, cum Judæis, seu captivandis, seu captivatis. *Prædicitur* illa Jesaiæ cap. XLII. 6. — & XLIX. 8. — & LIV. 9. 10. & LIX. 21. cum LXI. 8 — & LV. 3. 4. & LVI. 3 — 9. quibus & captivitas, & fœderis hæc renovatio, in solatium afflictorum narratur: *exponitur* Ezech. XXXIII. 21. cum XXXIV. 22 — & XXXVII. 21. — atque etiam Jer. XXXI. 1. 2. 3. cum vs. 36. — Hujus causa q. *movens*, fuisse videtur populi Israelitici status afflictus in Babilone. Quæ in Scripturis triplex observatur: 1. *Literalis*, alias Babel seu *confusio* Gen. XI. 9. in Assyria, structa à Nimrodo Ibid. vs. 3. 4. — in planitie *Sinear* vs. 7. 8. 9. quæ alias *Chaldea* vs. 28. & *terra Nimrod* Mich. v. 6. *habitaculum iniquitatis* dicitur Zach. v. 11. instaurata à Nebucadnezare Dan. IV. 28. 29. 30. metropolis monarchiæ Babilonicæ. 2. *Mystica*, seu Roma, sedes Antichristi Apoc. XIV. 8. & XVI. 19. & XVIII. 2. 10. 21. sic dicta, propter analogiam cum literali illa Babilone Chaldaica. 3. *Ægyptiaca*, structa, ut nonnulli volunt, ab exulibus seu colonis quibusdam Chaldaicis, nunc *Cayr* seu Cayrus, quæ, secundum nonnullos interpretes, intelligi videtur 1 Pet. v. 12. 13. Prima hujus est loci. Duravit hæc captivitas per annos præcise LXX. Jer. XXV. 11. 12. & XXIX. 10. Conf. Dan. IX. 2. supputandos, à prima. quam diximus, captivatione sub Jojakimo, cujus causæ meritoriæ fuerunt, inter gravissima alia Judæorum scelera, imprimis apostasia à Deo, per varias idololatrias Jer. XXV. 6 — 13. & XXXII. 28. 29. 34. 35. Ezech. XXXVI. 17. 18. 19. usque adeo, ut non nisi totali destructione Jerosolymorum, templi, sacerdotii, reformari potuerit. Ab hujus ergo captivitatis *statu* afflictissimo & miserrimo, Deus ansam captasse videtur, renovandi fœdus gratiæ cum afflictis: ad-

Tertium curriculum epochæ Mosaicæ, captivitate Babilonica ad Messiam.

Triplex Babilon.

Nnnnnn 2 ductus

ductus etiam *intrinsece* pura puta *gratia* Ezech. xxxvi.21.—32. quibus accedunt merita Mediatoris fœderis gratiæ Jer. xxxiii.15.16. & xxiii.5—8. & xxx.9. Ezech. xxxiv.23.24. & xxxvii.24.25. fundata in *sanguine fœderis*, *quo vinctos* Israelis *dimisit e fovea in qua non est aqua* Zach. ix.11.

Partes confœderatæ.

XXXVI. *Partes* fœderatas hic præstant א. *Deus*, ut unicus *auctor* fœderis, ita & *pars* præcipua Jer. xxxii.36—40. Ezech. xxxiv.24.25. & xxxvii.26.27.28. Consideratus, ut α. *Jehova* Dominus Ezech. xxxvii.19.26. & xxxiv.20.24.25. ut β. *Deus* Israëlis Jer. xxxii.36—40 ut γ. *redemptor* ejus Jer. xxxii.37.40. ב. *Captivi* Judah sub Rege Babilonis, redimendi Ezech. xxxvii.21—Jer. xxxii.36.37.40.

Argumentum confœderationis:

1. Promissiones Dei.

XXXVII. Argumentum confœderationis habet A. ab *una* parte, egregias Dei *promissiones*, nim. 1. se daturum redimendis Messiam, ut α. *redemptorem* Jes. xlix.8—18. ut β. *misericordias* David, *stabiles* illas Jes. lv.3. *Feriam vobiscum fœdus æternum, misericordias David stabiles illas*, collat. cum Act. xiii.34. ut γ. *germen celebre* Ezech. xxxiv.25. cum vs. 29. *erigam cum eis fœdus pacis — & suscitabo eis germen celebre*, לשם: & quodnam illud sit germen, Jeremias dicit cap. xxxiii.15.16.17. *suscitabo Davidi germen justitiæ — & hoc est nomen quo vocabitur*, יהוה צדקנו, *Jehova justitia nostra*. ut δ. DAVIDEM, Israëlis pastorem, Principem & Regem *æternum* Ezech. xxxiv.23.24.25. & xxxvii.24.25.26. Jer. xxxiii.17.20.21.22.25.26. Se 2. redempturum Judam è captivitate Babilonica, & restituturum ei patriam suam: quæ redemptio sæpius prædicitur Jes. xlix.8—24. Ezech. xxxvii.21.25.26. & xxxvi.24. & xxxiv.11—19.23.24.25. Jer. xxxii.36.37.40.43.44. & xxxiii.5—15. & xxiv.5.6.7. &c. Ea autem, non solam intelligi liberationem à captivitate *corporali*; sed insuper à *spirituali*, vel ex eo evidens est, quod promissioni de corporali liberatione, frequenter annectantur promissiones de Messia, liberationem illam consummaturo, v. g. Jer. xxiii.1.6. & xxxiii.15.16.17—Conf. Jes. lxi.1.2.3. Luc. iv.18.— Heb. ix.12.14. Adde quod Judæis dispersis promittatur, eos post recollectionem, uniendos esse in *unam* nationem, unumque regnum, sub uno Rege *Davide* (quo procul dubio Messias intelligitur) eorum Rege in æternum Ezech. xxxvii.21.— Imprimis autem hoc confirmat exactissima analogia, inter liberationem illam *corporalem*, & hanc *spiritualem*, quoad α. *terminum a quo*, quid enim Babel, nisi locus iniquitatis, miseriæ & captivitatis, sepulchri? Zach. v.8.11. cum Gen. xi.2.3.4.5. Psal. cxxxvii.3. Ezech. xxxvii.1—Conf. Eph. ii.1.2.3. Act. xxvi.18. Tit. iii.3. Quoad β. *liberationem*, quatenus facta est *revivificatione* quadam Ezech. xxxvii.1.— Conf. Eph. ii.1.2.3.4. Col. iii.1. Quoad γ. liberationis *tempus*, quatenus *fixum*, post lxx. annos: Conf. exhibiti Christi *constitutum* tempus Gal. iv.4.5.6. Dan. ix.24. Quoad δ. *purgationem* Judæorum ab idolis Ezech. xxxvii.21.22.23. Conf. 1 Cor. vi.11. Act. xxvi.18. Quoad ε. *introductionem* Judæorum in patriam *Canaan*, quietem terrenam Ezech. xxxvii.21. Esd. ii.1. Conf. 1 Pet. i.3.4. Act. xxvi.18. Se 3. Judæos, jam liberatos a captivitate sua, liberaturum ab omni pollutione *spirituali*, idololatria & transgressione quavis Ezech. xxxvii.22.23.26. & xi.17.18. Se 4. *Spiritum* suum daturum in medio eorum, ejusque opera renovaturum cor eorum &c. Ezech. xxxvi.25.26.27. & xi.17—21. Jer. xxiv.7. & xxxii.37.—41. Jes. lix.20.21. Quo peculiariter promittitur α. cor *novum* & spiritus novus Ezech. xxxvi.25.26. & xi.19. β. animus *cognoscens* Dominum Jer. xxiv.5.6.7. γ. cor *carneum*, ablato lapideo Ezech. xxxvi.26. cum vs. 24.25. & xi.19.20. δ. cor *pænitens* Ezech. xxxvi.31. & xxxvii.23. Jer. xxiv.6.7. ε. cor *unum* Ezech. xi.17—21. Jer. xxxii.38.39.40.—ζ. *timor* Dei Jer. xxxii.39.40.41. Se 5. ipsis *gratia* sua præsentem fore Ezech. xxxvii.26—29. Se 6. futurum ipsis *in Deum* Jer. xxxii.37—41. & xxiv.5.6.7. Ezech. xxxvii.26.27. & xxxiv.25.30.31. & xxxvi.28. Se 7. talem ipsis futurum in *æternum* Jer. xxxii.40.— Jes. liv.10.11. Et hæ sunt hujus confœderationis *promissiones* divinæ, ab una parte: B. Ab *altera* parte, hæc confœderatio habet *officia* reciproca à Juda stipulata, nim. 1. *Fidem* in Messiam, qua redemptorem; qua *misericordias Davidis stabiles*, Davidem *mysticum*, qua universa promissa spiritualia apprehendant, quæ *siti* spirituali significatur Jes. lv.1. tum 2. *resipiscentiam* à peccatis Jer. xxiv.5.6.7. Ezech. xxxvi.23—33. porro 3. *obedientiam* Deo præstandam Ezech. xxxvii.24.26. & xxxvi.27 & xi.19.20. insuper 4. ut sint Deo in *populum* Ezech. xxxvii.26.27. & xi.20. & xxxvi.28.

Officia stipulata.

Modus confœderationis.

XXXVIII. *Modus* pecularis confœderandi, non tantum *internus*, qui consistit in *consensu* & obligatione reciproca; sed *externus* etiam, quoad 1. ejus *manifestationem*, qua, non immediate, sicut olim Adamo, Noacho, Abrahamo & Israeli ad Sinai, fœdus obtulit; sed mediantibus Prophetis, Jesaia, Ezechiele, Jeremia. 2. Quoad *sanctionem*, factam α. tam frequenti confœderationis repetitione, apud Iesaiam, Ieremiam & Ezechielem, sicut diximus. β. tot symbolis & similitudinibus illustrantibus, v. g. de duobus corbibus repletis ficubus: partim egregie bonis; partim egregie malis Ier. xxiv.1.— item de duobus lignis conscriptis, altero pro Iuda, altero pro Ephraim, unitis inter se, ad repræsentandam redunitionem recollectorum Iudæorum & Israelitarum Ezech.

xxxvii.

XXXVII. 15 — porro de aridis ossibus, revivificandis & revivificatis: ad repræsentandam revivificationem captivi, & quasi mortui Israelis. *Ibid.* vs. 1.— 15. Quoad 3. varias *promissiones*, ratificaturas & confirmaturas infallibilem certitudinem, ob beneficia hujus confœderationis v. g. Ezech. XXXVII. 25. 26. Jes. LV. 3. & LIV. 10. Quoad 4. sacrum & inviolabile *juramentum*, quo Deus fœdus & promissa ejus roboravit Jes. LIV. 5 — 11. Quoad 5. *Administrationem* seu dispensationem, qua, post restitutionem externi sanctuarii, sacerdotii, & cultus levitici, usque ad Messiam continuata est hæc fœderis gratiæ œconomia: quo etiam spectat mysticum Ezechielis templum, de quo Ezech. XL, usque ad finem libri.

Duo consectaria.

XXXIX. Ex dictis duo emergunt: 1. fuisse hic renovationem fœderis, non qualiscunque corporalis; sed *spiritualis*, de liberatione è captivitate spirituali per Messiam: quatenus ejus, & beneficia promissa, & officia stipulata, fuerunt planè euangelica. 2. Habuisse etiam hanc confœderationem, sua incrementa & prærogativas, supra priores omnes, quoad suam dispensationem: quatenus sub eâ (1) Sacerdotes, populus & cultus Dei, magis fuerunt repurgata ab idololatria, quam sub præcedentibus Ezech. XXXVII. 23 — quatenus (2) templum hujus dispensationis, seu templum Zerubabelis, gloriosius fuit, templo Salomonis, propter præsentiam ipsius Messiæ Hag. II. 7. 8. 9. quatenus (3) promissa hujus confœderationis, utpote novo testamento proxima, multo spiritualius manifestantur ac dispensantur, ut patet ex Ezech. XXXVI. & XXXVII. Jer. XXXII. Jes. XLIX. quatenus (4) tempus futuræ passionis Messiæ hic designatur Dan. IX. 24. 25. 26. 27. quatenus (5) sub hac dispensatione exeunte, præcipuum Pascha Christus, sacrificatum 1 Cor. V. 7. & *David* mysticus, Jesus Christus, *Rex Regum & Dominus dominantium*, Ecclesiæ præstitus est: in cujus spirituali, cœlesti & æterno regno, externum Judæ & Israelis regnum absorptum fuit Dan. II. 34. 35. 44. 45.

Prærogativæ hujus dispensationis.

Per hoc curriculum, Ecclesia fuit:

XL. Sub hoc curriculo, ab exordio captivitatis, usque ad nativitatem Christi, Ecclesia annos exegit circiter quingentenos & octuaginta quinque, per quatuor monarchias, somnio Nebucadnezaris prædictas Dan. II. Scil. annos LXX. captivitatis exegit sub exeunte monarchia Babilonica, reliquos à captivitate, sub monarchia Persica & Græca & primordiis Romanæ, usque ad XLI. Augusti, quo Messias natus est. Sub captivitate quidem, quamvis Judæis permissum fuerit suis moribus vivere, & ad hoc qualicunque suorum tegimine frui, sub capitibus tribuum Esd. I. 5. & VIII. 16. & IX. 1. quæ etiam *Seniores populi* appellari videntur Ezech. VIII. 1. & XX. 1. 3 eos tamen sub imperio Monarcharum Babilonicorum fuisse, nemo ambigit. Horum ergo *primus* fuit Nebucadnezar, filius Nabopollassaris, qui anno regni paterni XXVI. Jechoniam abduxit in Babilonem, anno secundo regni proprii, somnium habuit de quatuor monarchiis Dan. II. annoque septimo, Zedekiam abduxit: contemporaneos Prophetas habuit Ezechielem in Babilonia, & in Judæa Jeremiam. Regnavit per annos XXX. *Secundus* fuit ejus filius Evilmerodach, sub quo Jechonias, anno XXVII. captivitatis suæ liberatur, & honorifice ab eo habetur 2 Reg. XXV. 30. Jer. LII. 31. regnavit per annos IV. Huic alii annos tribuunt tantum duos, aut, si ei construas Nericussolassarum, generum, annos VI. subjungunt item ei Labosordachum per menses IX. & huic Nabonnedum, per annos XVII. & hunc esse putant, quem Cyrus regno movit atque ipsum adeo Belzazarem. Conf. Jungman *Dan. reserat.* lib. 1. sect. 3 cap. 1. — Nobis, juxta alios, intercalatis IX. mensibus Labosardachi, esto *tertius* Belzazar, qui inter epulas, manum in pariete suum exitium scribentem vidit, & mense regni IX. à Dario Medo occisus est Dan. V. Qui inde *quartus* fuit in regno, per annos XVII. quo à Cyro victus, Carmaniæ præfectus fuit. Huc referunt Iosuam Pontificem, qui ultra annos CX. præfuerit, sicut & Zerubabelem. Hinc *quintus* fuit Cyrus Persa, Scripturæ *Cores* 2 Paral. XXX. 22. 23. Jes. XL. 28. & XLV. 1. — qui anno XIX. regni, & subacta tota Asia; primo Monarchiæ, Iudæorum captivitatem solvit sub Zerubabele 2 Paral. XXXVI. 22. 23. Esdr. I. 1. & II. 1.

A. sub Monarchia Babilonica.

Series Monarcharum.

Babilonicorum: 1. Nebucadnezar, 2. Evilmerodach, 3. Belzazar, 4. Darius Medus, 5. Cyrus nondum Monarcha,

XLI. Hinc sub eo, à Babilonica ad Persicam monarchiam, Ecclesia Iudaica transiit, eique coexstitit per annos, hinc quidem auspicandos, circiter ducentos, usque ad Alexandrum M. primum Græcorum Monarcham: sub Monarchis Persicis decem, quorum seriem juvat tenere, propter libros Esdræ, Nehemiæ, Esther & Danielis, qui sub his conscripti sunt, & historiam horum temporum repræsentant. In his ergo *primus* fuit Cyrus, qui victo Dario Medo, subjugataque universa Asia monarchiam tenuit per annos tantum duos: sed sub eo, instauratio urbis ac templi rursus impedita fuit, usque ad tempus Darii Histaspis Esd. IV. 5. Huic successit *secundus*, Cambyses ejus filius, qui, secundum Alstedium, in *Chronologia* sua, comprehenditur sub nomine Cyri Esd. IV. 5. & Danieli, quod pro Patre absente præesset, *Princeps Persiæ* dicitur Dan. X. 13. Per universum ejus regnum, septem circiter annorum, instauratio templi impedita fuit. Successit *tertius*, Darius Histaspis, qui regnavit per annos circiter XXXVI. (connumeratis quinque mensibus duorum magorum, qui successerunt Cambysi, absque filio decedenti) sub hoc, templi restauratio demum cœpta est. Huic successit *quartus*, Xerxes, Darii filius ex Atossa Cyri filia susceptus, alias Artaxerxes Magnus, qui Scripturis Ahasuerus est, Estheræ maritus Esther. I. 1. &

B. sub Monarchia Persica: Series Monarcharum Persicorum. 1. Cyrus Monarcha, 2. Cambyses, 3. Darius Histaspis, 4. Xerxes,

& II. 17. quam Herodotus Ameſtrin appellat. Sub hoc nonnulli denuò ſtructuram templi impediverunt Eſd. IV. 6. Regnavit circiter annos XXI. in quibus duo ſunt, quos cum Patre communes habuit. Huc ergo referenda hiſtoria Eſtheræ, & ultimi ictus, qui nationi Judaicæ videbatur imminere ab Hamane.

5. Artaxerxes Longimanus.

Secutus eſt *quintus*, Artaxerxes Longimanus, (ſi et connumeres VII. menſes, quos regnavit Artabanus) regnavit annis XL. Ab hujus anno VII. Funccius, Bucholcerus aluque, ordiuntur LXX. hebdomadas Danielis Dan. IX. 24. quod hinc, uſque ad mortem Chriſti, fluant anni 490. quamvis Scaliger eaſdem ordiatur ab anno primo ſucceſſoris ejus, Darii Nothi. Sub hoc etiam templi & urbis reſtauratio impedita jacuit.

6. Darius Nothus.

Secutus eſt *ſextus*, Darius Nothus (ſi ad ejus annos referas menſes duos Xerxis ſecundi, qui filius fuit Longimani, occiſi a Sogdiano, & hujus etiam menſes VII.) ſpurius Artaxerxis Longimani filius, hujus anno VII. urbis ac templi reſtaurationem perfectam fuiſſe, Scaliger, ex ſerie librorum Eſdræ & Nehemiæ colligit Eſd. VI. 13. 14. 15. Regnavit Darius Nothus annos XIX. vixitque ſub eo Iojakim Pontifex, filius Iofua.

7. Artaxerxes Mnemon.

Secutus eſt *ſeptimus*, Artaxerxes Mnemon, ſeu Artaxerxes Magnus, cujus anno VII. Nehemias Ieroſolymam aſcendit Eſd. VII. 1. 7. 8. II. Fuit Nehemiæ Dominus, miſitque Nehemiam pincernam ſuum, anno regni XX. Ieroſolymam, qui urbem reſtauraret Neh. II. 1. — qui inde revertitur in Perſiam Neh. V. 14. Regnavit annis XLIII.

8. Artaxerxes Ochus.

Succeſſit *octavus*, Artaxerxes Ochus, tyrannus, a Bagoa cubiculario interfectus, anno regni XXIII.

9. Darius Arſes.

Hunc *nonus* excepit, Darius Arſes, itidem a Bagoa trucidatus, poſtquam regnaſſet annos circiter IV. ſub eo vixit Iaddus Pontifex.

10. Darius Codomannus.

Agmen claudit *decimus*, Darius Codomannus, Arſis filius, cujus mentionem facit Nehemias cap. XII. 22. Regnavit annis circiter VI. quando ab Alexandro Macedone captus, & à Beſſo Bactrianorum Gubernatore trucidatus, monarchiam Alexandro reliquit. Per hanc monarchiam Eccleſia Judaica, à Zorobabele ſedecim habuit duces è poſteris Davidis oriundos:

Duces Iſraelis.

puta (1) Zorobabelem, per annos XXXII. (2) Reſam Meſullam, per annos XLVI. (3) Johannem Reſæ filium, per annos XL. (4) Judam Hircanum, annis XIV. (5) Joſephum per annos VII. (6) Semei, per annos XI. (7) Mathatiam cognomento Eli, per annos XII. (8) Maath, ſive Aſarmath, per annos IX. (9) Naggen ſive Nangen, per annos X. (10) Helli ſeu Eli, per annos VIII. (11) Nahum, per annos VII. (12) Amoſum cognomento Sirach, per annos XIV. (13) Matathiam, cognomento Siloah, per annos X. (14) Joſephum minorem, per annos LX. (15) Joh. Hircanum, qui tritavus fuit Chriſti, poſtremus, per annos XVII. à quibus fuit interregnum LXII. annorum, qui anni habentur pro (16) duce. Recenſente Alſtedio, in ſuo *Theſauro Chronologico*.

Sub regimine ſiduo hujus curriculi Græci, regimen Eccleſiæ ſit tria intervalla habuit:

XLII. Reliquum ergo hujus curriculi tempus Eccleſia exegit ſub monarchia Græca, quam Alexander Magnus habuit, per annos tantum duodecim, cui, cum exercitu venienti ad Jeroſolymam, Jaddus Pontifex cum univerſo clero obviam ivit, eumque in urbem introduxit. Poſt Alexandri mortem, Monarchia diſſecta fuit in quatuor regna, juxta prædictionem angelicam Dan. XI. 5. Nim. *α.* in regnum *Syriæ*, ſub Seleucidis: *β. Aſiæ*, ſub Antigono & Demetrio, ſubjugato a Seleuco Nicanore, genero ſuo: *γ. Macedoniæ*, ſub Perdicca, Caſandro, Antipatro, Demetrio &c. *δ. Ægypti*, ſub Ptolemæis. Sub hoc curriculo, uſque ad mortem Chriſti, Eccleſia exegit annos circiter tringentos & ſexaginta, per tria regiminis ſecularis intervalla: horum *primum*, poſt aliquot Pontifices, habuit V. Aſſamonæos, Mathatiam Machabæum, Judam, Jonathanem, Simonem & Hircanum: *ſecundum*, Reges ſeptem, uſque ad Herodem Aſcalonitam, Ariſtobulum, Alexandrum Jannæum, Alexandram Reginam, alias Salomen, Hircanum, Ariſtobulum II. Hircanum iterum, & Antigonum: *tertium* Herodes quinque, Herodem Magnum, ſeu Aſcalonitam, Archelaum, Herodis M. filium, Herodem Antipam, Herodem Agrippam, Herodem Agrippam Juniorem ſeu ſecundum. De pleriſque horum paulò diſtinctius philoſophabimur, nec tamen nimium curioſe, cum de eis non omnes Scriptores idem eodem modo loquantur.

Sub Aſſamonæis:

XLIII. Intervalla Eccleſiæ duo priora, ſub Monarchia Græca, procurrunt a Mathatia Machabæo, uſque ad Herodem Magnum, ſeu Aſcalonitam, Idumæum, per annos circiter CXXVIII. ſub duplici regiminis forma, nim. poſt Judam Machabæum, qui fuit Pontifex tantum: 1. Sub his, qui Principes erant & Pontifices ſimul, a Jonathane, fratre Judæ, uſque ad Ariſtobulum. 2. Sub his, qui Reges erant & Pontifices ſimul, uſque ad Herodem. Appellatur ergo hoc intervallum a *Machabæis*, ita dictis, ſecundum Franciſcum Junium, a quatuor primordialibus literis, vocum quatuor Exod. XV. 11. מי כמכה באלים יהוה, depictis in vexillis eorum militaribus, hoc modo: מ.כ.ב.י. Aliter *Aſſamonæi*; item *Haſmonæi*, denominatione Arabica, quaſi *præfectos* dicas, ſeu *Antiſtites venerandos*: in quibus *primus* fuit Mathatias Machabæus per annos 3. *ſecundus* Judas Machabæus.

1. Mathathias Machabæus. 2. Judas Machabæus.

Sub quo Antiochus Epiphanes Syriæ Monarcha (de quo vaticinatur Daniel cap. VIII. 9. 23. & XI. 21.) Jeroſolymam occupavit, in templo ſtatuam Jovis Olympii collocavit, Moſis & Prophetarum libros combuſſit, ſacrificium juge, per triennium & ſemeſtre ſuſtulit, & Judæos per atrociſſimas perſecutiones attrivit 1 Mach. I. 23. & 2 Mach. V. VI. VII. — Huic fortiter ſeſe oppoſuit Iudas,

Judas, Apollonium Antiochi Archistrategum confecit, templum recuperavit & repurgavit, eaque ratione, seu vivente, seu mortuo Alcimo, Mathatiaque Patre, populum sui juris fecit, indeque Pontificatum sibi acquisivit, & post sexennium praefecturae, in praelio cecidit. Huic successit *tertius* Jonathas frater, per annos circiter XVIII. Et huic *quartus*, Simon, per annos VIII. Dein *quintus* Johannes Hircanus, per annos XXXI. Hinc *sextus* Aristobulus, Hircani filius, qui misso Principis nomine, se pro Rege gessit: postquam Hircanus Pater Idumaeos subegisset, & ad admittendam circumcisionem, ritusque Hebraeos, adegisset. Ab eo tempore Idumaei cum Judaeis coaluerunt, & pro Judaeis habiti sunt. Conf. Num. XXIV. 18. 19. & Amos IX. 12. Rem hic crudeliter gessit per unum tantum annum, quando ei successit *septimus*, Alexander Jamnus Hircani filius, Aristobuli frater, per annos XXVII. satis fortunate transactos. Huic successit pro *octavo*, Alexandra Salome, ejus vidua, per annos IX. addicta Pharisaeis, in quorum gratiam, Hircanum filium, Pontificem creat: qui postea *nonus*, Matri succedit in regno, quo, juxta cum Pontificatu, ipsum post tres menses exuit, *decimus* Aristobulus: sed per annos tantum tres, quando Cnejus Pompejus, Romanorum Proconsul, Jerosolyma capta, ipsum Romam deportat, & Hircano Pontificatus & Principatus titulum, sed absque regno, restituit. Annumeratis Aristobulo Hircani restituti annis, regnaverit annis XXIII. Quando *undecimus*, Antigonus, Aristobuli filius, moto rursus Hircano, regnum occupat per quadriennium, tum ab Antonio securi percutitur. Fuerat interea, anno Aristobuli XV. Antipater Ascalonita Idumaeus, Judaeae procurator datus, à Iulio Caesare Romanorum Dictatore.

3. Ionathas, 4. Simon, 5. Hircanus, 6. Aristobulus, 7. Alexander Iamnus, 8. Alexandra Salome, 9. Hircanus, 10. Aristobulus, 11. Antigonus.

Sub Herodibus: 1. Herode Magno.

XLIV. Intervallum Ecclesiae *tertium*, ab Herode Magno, usque ad mortem Christi, numerat annos circiter LXXIII. Sub I Herode Magno, Antipatri Ascalonitae filio, qui anno Antigoni secundo, ab Augusto Caesare Romano, Rex Judaeae declaratus, anno regni circiter IV. Ierosolymam occupat, Assamonaeorum prosapiam tollit, Aristobulum Pontificem, inter natandum suffocat, ipsumque Hircanum grandaevum extinguit. Regnat per annos aliquot. Istorum successionem & historiam satis diligenter persecutus est Christ. Nolde, in sua historia Idumaea. Horum postremo, Messias Iesus, anno Augusti XLI. nascitur, quo regno Herodis Magni, filii *Tetrarchae* praefig ntur: Archelaus Judaeae; Antipas Galilaeae, & Philippus Ituraeae: 2. sub Archelao Tetrarcha Judaeae, qui per novem tantum annos regnavit, postea relegato, Judaea successores accepit procuratores Romanos: Coponium per annos duos; Marcum Ambivium, itidem per annos duos; tum Annium Rufum per annos tres; hinc Valerium Gratum, per annos undecim; porro Pontium Pilatum, per annos decem: cujus anno circiter VII. Iesus Christus mortuus est, & universam periodum veteris testamenti obsignavit, anno scil. Tiberii Caesaris Romani decimo-nono.

2. Archelao Tetrarcha Iudaeae.

Status Theologiae sub tertia epocha Mosaica.

XLV. Pergendum jam ad statum Theologiae, sub tertia hac epocha Mosaica. Quantum ad Theologiam *testamentariam*, cum suis incrementis, eam jam expedivimus breviter. Quantum ad Theologiam *systematicam*, eandem haec epocha professa est quam prima, quam Moses tradiderat, ea, prout patet ex omnibus scriptis sacris, sibi συγχρόνοις. v. g. Jeremiae, qui passim reprehendit neglectum legis Mosaicae Jer. XLIV. 10. 23. Ezechielis, qui idem agit cap. V. 5. 6. & XXII. 26. & XLIV. 5. Danielis qui illam à populo neglectam coram Deo confitetur. cap. IX. 10. 11. 13. Estherae, apud quam hoc ipsum sic satis praedicat Haman, cap. III. 8. Esdrae, cui passim lex Mosis commendatur, v. g. cap. III. 2. & VII. 6. 10. 12. 14. 23. 25. 26. Nehemiae, apud quem idem occurrit frequentatissimum, v. g. cap. VIII. 2. 7. 9. 13. 14. Haggaei, qui eandem à Sacerdote quaerendam jubet cap. II. 12. Zachariae, qui jussus à Deo, ejus neglectum taxat cap. VII. 12. Tandem Malachiae, qui Canonem V. Testamenti obsignans, *mementote*, inquit, *legis Mosis servi mei, quam mandavi ei in Horeb, super omnem Israel, statuta & judicia* Mal. IV. 4. Nec his tantum singularibus testimoniis, patet identitas hujus & Mosaicae Theologiae; sed integris etiam illis Scripturae libris, qui sub hac epocha nati sunt. Nim. (1) Jeremia qui, sicut alter quidam Moses, sua vaticinia per quadraginta annos, impendit reformationi Judaearum, nempe XVIII. Josiae, undecim Joiakimo, & totidem Zedekiae; ita posteriora libri sui capita à XXI. usque ad finem, videtur impendisse huic epochae, ubi mittit epistolas, ad filios captivitatis Babilonicae jam factae, ex quibus ex parte cognosci potest Theologia hujus epochae. (2) Ezechielis, Jeremiae coaetanei, qui eandem causam egit in Babilonia, anno trigesimo, Sacerdotis item, qui anno aetatis circiter trigesimo prophetare coepit, post inventum exemplar Mosis, qui coincidit cum Ao. Josiae decimo octavo, ut agnoscamus, eandem Theologiam ipsum docuisse cum Mose. (3) Danielis, regia prosapia nati, qui in Babilonia, captivis Judaeis suas prophetias aperuit, nullibi dissentaneus à Mose. (4) Esdrae, qui ipso illo anno, quo Cyrus Persa, decretum suum de reditu Judaeorum in patriam dedit, suas supplicationes fertur fudisse, quibus violatam à Judaeis legem Mosis confitetur Dan. IX. & legem Mosis, ex professo instauravit, ejusque praxin renovavit. (5) Nehemiae, qui itidem e prosapia regia Davidis prognatus, tempore Artaxerxis Mnemonis, ejus pincerna, intellecto calamitosissimo suorum popularium statu, permissu Domini sui, in

in patriam profectus, cœptam ab Esdra reformationem promovit, secundum eandem legem Mosis. (6) Estheræ, quæ Judæis in Babilonia, ab eo quod juxta legem, ab omnibus aliis populis diversam, procul dubio Mosaicam, in extremum discrimen adductis, liberationem ab ultimo ictu, impetrat. (7) Zachariæ, qui variis vaticiniis, de restauratione Israëlis, potissimum spiritualis sub Christo, occupatus, legem Mosis neglectam conqueritur. cap. VIII. 2. 7. 9. 13. 14. ut observavimus dudum. (8) Haggæi, qui Judæis jam è Babilone reversis, ἐργοδιώκτης existens, restaurationis templi, legem itidem, procul dubio Mosaicam, jubet exigere à Sacerdotibus. cap. II. 12. (9) Malachiæ, qui à nonnullis putatur fuisse Esdras, postquam varias taxasset cultus Mosaici corruptiones; tandem ipsis commendat scripta Mosis cap. IV. 4. Nec his tantum auctoribus & libris, propagata sub hac epocha fuit Theologia Mosaica; sed insuper totus Canon biblicus Veteris Testamenti, in suum ordinem redactus, & à perpetuo corruptionis periculo, sub hac epocha vindicatus dicitur. Non quod integer Canon vetus, excidio Jerosolymorum abolitus, ut nonnulli fabulantur, ab Esdra, instinctu divino, fuerit revocatus; sed quod è voluminibus superstitibus, fuerit restitutus. Rem sic compendiose narrant: Esdram Sacerdotem, post exilium Babilonicum, Synagogam magnam, seu senatum Ecclesiasticum magnum concivisse, cujus assessores אנשי כנסת הגדולה appellant, cui interfuerint viri θεόπνευστοι, Prophetæ, Zacharias, Haggæus, Malachias, Nehemias, numero CXX. penes quos fuerit triplex corona, legis, Sacerdotii & regni, quique de religionis summa, pie graviterque deliberaverint, & ut saluti posteritatis consulerent æternum; quicquid heterogeneorum scriptorum, in Canonem S. Scripturæ irrepserat, rejecerint, numerum librorum constituerint, alios legem, alios Prophetas, alios scripta ἁγιόγραφα appellarint, textum in versus suos distinxerint, voces, juxta diversas literas, considerarint, ipsas voces, vocumque literas numerarint, ut sciretur, qui versus, quæ vox, quæ litera, in singulis libris medium occuparet, quæ vox non nisi semel occurreret, quæ sæpius, & quoties, sub hac vel illa forma legerentur, diversas etiam lectiones, sub titulis *Ceri & Cetkib*, in marginem conjicerent, idque in hunc finem, ut ne minima quidem mutatio obreperet, quin statim deprehenderetur. Talia, præter Judæos, tradunt Christianorum doctissimi, & Hebraice peritissimi Mart. Raimundus *pug. fid.* part. 2. cap. IV. Pet. Galatinus in *Arcan. Catholicæ verit.* lib. IV. cap 6. Bodinus *de Republ.* lib. VI. cap. VIII. Isaac Casaubonus *Exercit.* XIII. 5. Capell. *Vindic. pro Causaub.* lib. III. cap. 2. Cunæus *de Repub. Hebr.* Constant. l'Empereur, in tit. Middoth. cap. V. sect. III. & imprimis etiam Joh. Buxtorfius, in sua Tiberiad. seu Comment. Masoretico. Unum tantum optarim, ut istam Synagogam magnam solide demonstrassent è S. Scripturis. Agnosco, reformationem aliquam factam fuisse, post captivitatem Babilonicam v. g. circa festum Tabernaculorum Neh. VIII. 15. 16. 17 18. Mixta Judæorum conjugia cum gentilibus, eliminata fuisse, polygamiam reprobasse Mal. II. 14. 15. 16. sed quod talem fecerint reformationem, non satis patet è textu sacro. Addunt alii, puncta vocalia & accentualia, vocibus ac hac Synagogâ fuisse apposita, sive puncta ista literis coæva dicas, sive ab hac Synagoga excogitata. Dum interim alii totum hoc punctationis negotium referunt ad Masorethas Tyberienses. De quibus scripta contendentia conferri possunt, Lud Cappelli, Joh. Buxtorffii & aliorum. Josephus Scaliger etiam existimat, literas primigenias textus sacri, in gratiam populi, Chaldaicis characteribus adsueti, hic cum Chaldaicis permutatas fuisse, cui tamen alii, non absque justis rationibus, contradicunt, inter quos est Nicol. Fullerus Miscell. Sac. lib. IV. cap. 4. Nec his tantum originalibus, egregie sub hac epocha, illustrata fuit Theologia Mosaica, sed etiam Metaphrasibus & Paraphrasibus, non unâ. Quantum enim ad *Chaldaicas*, referunt ad hanc epocham, Thargumim seu Paraphrases Jonathanis Uzielidis in Pentateuchum & Prophetas, quam nonnulli Judæorum acceptam volunt, immediate post captivitatem Babilonicam, ab ipsis Prophetis, Zachariâ, Haggæo & Malachia, quanquam absque idoneis rationibus, alii tamen doctiores ex ipsis Christianis, Jonathanem istum constituunt Sammai & Hilleli, qui vixerunt ante Urbis excidium annis minimum centum, adeoque saltem sub hac epocha. Existimant tamen, diversum ab hoc Uzielide fuisse Jonathanem, Prophetarum Paraphrastem, dum interim alii eundem esse malunt. Saltem textus Sacri mentem plerumque non incommode refert: Onkelosi vero Paraphrasin, quæ textus sacri mentem multo accuratius refert quam Jonathan, adornatam R. Azaria vult tempore Hillelis & Schammai, centum etiam ad minimum annis ante excidium urbis, post quod tempus nugis & næniis liberalius indulserunt Judæi. Per hanc hypothesin, hæc Paraphrasis spectabit ad hanc nostram epocham, licet exeuntem. Sed auctor libri *Jukasin* mavult ipsum fuisse proselytum, quin & sororium Titi Imperatoris, & sic nata fuerit ipso excidii Hierosolymitani tempore, quem tamen expresse rejicit R. Azaria in *Imre Bina*. Alias Paraphrases Chaldaicas, utpote citra dubium post hanc epocham natas, hic non moratur. Quantum autem ad *Græcas* Metaphrases seu versiones, ad hanc epocham referunt non unam. Primo factam quandam volunt, anno circiter M. 3560. eo quod Plato aliique Philosophi Scripturam legerint

Synagoga magna.

Versiones Scripturæ.

legerint Græcè ; tum aliam quandam à Judæis adornatam privatâ auctoritate, tempore Ptolemæi Lagi: circa annum M. præter propter 3630: hinc tertiam numerant, publica Ptolemæi Philadelphi auctoritate procuratam, circa annum M. 3699. Hanc tamen, neglecto calculo, accuratius, & Hebræi, & Arabes, & Christiani, eandem putant cum præcedenti, & quam Irenæus, *adversus Heres.* lib. III. cap. 25. & cum eo Eusebius *histor. Eccles.* lib. V. cap. 8. & Clemens Alexand. *stromat.* lib. I. tribuunt Ptolemæo Lagidi; eam Philadelpho tribuunt fere omnes, seu quod Patri Lagidi, ejus adornandæ, filius Philadelphus auctor exstiterit; seu quod cum Patre regnaverit ad tempus; seu quod, quam Pater Lagides inceperit, filius Philadelphus absolverit. Historiam facti sic narrant. Ptolemæus Philadelphus, seu potius Philobiblius, anno ante Christum natum, 267. Judæorum circiter viginti millia dimisit, templum multis regiis donis, adeoque mensâ aureâ, crateris atque phialis exornavit, sacrumque Bibliorum codicem, indultu Pontificis Eleazari, per LXXII. Interpretes, in Græcam linguam, Alexandriæ transferri curavit, quod Josephus lib. XII. cap. 2. prolixè describit. Figmenta autem, de LXXII. cellulis, quibus inclusi fuerint, & de collatione versionum, à singulis facta, & aliis missis, quæ habet Pseud-Aristæus. Non absimile vero putant, eam factam à Judæis Ægyptiis, idque adeò malè habuisse reliquos Judæos, ut solenni jejunio instituto, Deum deprecati fuerint, qui propter hanc Scripturæ prophanationem, totam gentem non perderet. Judæos, Græcâ hac versione utentes, *Hellenistas* vocant. Vulgatus tamen postea est Græcorum Bibliorum usus, adeò ut etiam Hierosolymis, quin ab ipso Christo & Apostolis passim fuerit admissus. Quæ autem circa eam disputantur de numero interpretum, an LXXII. fuerint, an LXX. an unus aliquis, loco omnium? An item totum codicem V. testamenti, an solum Pentateuchum traduxerint? An porro instinctu Spiritu S. egerint, ac proinde an versio ista sit canonica, aliaque determinare, non est pro hoc compendio, qui interim ista scire avet, consulere poterit Cl. Hottingerum, in *Thesauro Philolog.* lib. I. cap. III. sect. 3. Cel. Isaacus Vossius, & Joh. Morinus Monachus, cum plerisque Pontificiis, suis hypothesibus inservientibus, eam editioni Hebraicæ longe præferendam censent, quibus solidè obnituntur nostri; inter alios Hottingerus cont. Morinum, Ant. Hulsius. Genuinam ejus editionem pollicitus fuit Isaacus Vossius; sed non præstitit, forte, cum reliquâ ejus bibliothecâ, transiit in Academiam Lugduno-Batavam, ibidemque latet. His igitur incrementis, sub hac epochâ, illustrata fuit Theologia Mosaica, & gentilibus etiam innotescere potuit. Quantum denique ad Theologiam

Theologia Symbolica hujus epochæ.

Symbolicam, non habuit utique hæc epocha novos ritus ecclesiasticos, novos typos ceremoniales, nova sacrificia, nova festa, si forte excipias festum *Purim* Esth. III. 7. & IX. 26. quod etiam fuit, non tam *ecclesiasticum*, quam *politicum*; saltem non *ceremoniale*, ulli mysterio euangelico figurando datum; quam quidem eucharisticum, rememorandæ solenniter liberationi Ecclesiæ, à præsentissimo excidio, etiam apud posteros, injunctum, auctoritate Mardochæi, spiritu prophetico, haud dubie, beati: si itidem excipias quatuor jejunia extraordinaria, in Babilone nata: (1) Mense quarto, in memoriam perruptæ urbis Jer. LII. 7. (2) mense quinto, in memoriam exusti templi 2 Reg. XXV. 8. 9. (3) mense septimo, in memoriam cædis Godaliæ, & dispersionis Judæorum, qui cum eo erant Jer. XLI. 1. (4) mense decimo Zach. VIII. 19. in memoriam cœptæ obsidionis Jerosolymorum 2 Reg. XXV. 1. Habuit tamen præter novum, saltem instauratum templum, quo immobilis N. Testamenti stabilitas & reformatio indigitata videtur, habuit, inquam, varias *visiones* propheticas, quibus varia mysteria euangelica adumbrata fuerunt. Sicut enim sub exeunte priore epocha, mysterium reprobatæ Ecclesiæ Judaicæ, & evocati gentilismi, significatum fuerat, visione matrimonii fornicarii Hos. I. 2 — explicante Apostolo Rom. IX. 25. 26. sicut item subjugationem Ecclesiæ Judaicæ figuraverat, jugo, cum ligneo, tum ferreo Jer. XXVII. 1 — & XXVIII. 13. cum Deut. XXVIII 48. Jes. IX. 3. 4. & X. 27. & XIV. 25. Jer. II. 20. & XXX. 8. Thren. I. 14. Ezech. XXXIV. 27. Nahum. I. 13. ita sub hac epochâ, varias Ecclesia habuit visiones propheticas, quibus varia Theologiæ capita, varia Euangelii mysteria figurabantur, v. g. sub Ezechiele α. Visionem quatuor animalium & quatuor rotarum Ezech. I. 1 — & cap. III. 1 — quibus fata Ecclesiæ, & providentia divina in eis adumbrabatur. β. Visionem gloriæ divinæ, migrantis ab urbe Jerusolyma in montem Olivarum cap. XI. 22 — quæ significabat rejectionem Judæorum. γ. Visionem ossium aridorum vivificatorum. Cap. XXXVII. 1 — qua, non tantum liberatio Judæorum e captivitate Babilonica; sed etiam resuscitatio mortuorum significabatur. δ. Visionem duorum lignorum, sibi invicem unitorum. Ibid. vs. 15 — quâ non tantum redunitio Israëlis & Juda, post captivitatem Babilonicam; sed etiam unio Judæorum & gentilium sub N. T. adumbratur. ε. Visionem novi templi, & ambulantis in eo gloriæ divinæ. cap. XL. usque ad finem libri, qua gloriosus status Ecclesiæ, non tam Israeliticæ, post solutam captivitatem Babilonicam; quam Christianæ sub Novo Test. efformabatur: & imprimis etiam sub Zacharia, cujus capp. IX. X. XI. XII. XIII. XIV. complura prædicuntur & præfigurantur de Christo &

mysteriis euangelicis, v. g. de tempore adventus ejus: *Rex tuus tibi venit pauper* — cap. IX. 9. de Euangelii initio in *Hadrach* & *Damasco*, de Antiochia in Hamathâ excipiente Euangelium, de introitu Christi in Hierosolymam super asinam, de ipso ad confusionem redigente tres pastores, Pharisæos, Sadducæos, Essæos, de remissione peccatorum, futurâ per sanguinem Christi, de Christo vendendo triginta argenteis, de discipulorum dispersione, de nonnullis Hierosolymitanis, super ipso plangentibus, quem transfoderant, de reliquorum, eorumque urbis & templi excidio, propter incredulitatem, & similia, quæ omnia singulatim repræsentare, explicare & applicare, prolixius foret, quam pro instituto nostro.

Status Ecclesiæ sub tertia hac epocha Mosaica. XLVI. Status Ecclesiæ, sub hac epocha, considerari trifariam potest, nim. vel sub ejus ingressu, vel progressu, vel egressu. Sub ejus *ingressu* in Babilonem, admodum fuit miser & afflictus, quando urbe, templo, cultuque divino, penitus privata fuit, ut nova Ecclesia, per solutionem captivitatis, e ruderibus Veteris Ecclesiæ emergeret. Habuit interim sibi præsentes & monentes Prophetas, in Judæa quidem Jeremiam, in Babilone Ezechielem, Danielem, Haggæum, Zachariam, Malachiam, Esdram, Nehemiam, Mardochæum. Habuisse interim videntur in ipsâ Babilone, perinde ac olim sub servitute Ægyptiaca, suos seniores populi, in Capitibus tribuum, ut supra monuimus, quin & suam αὐτονομίαν ratione cultus divini, quanquam sub tyrannide Monarcharum Babilonicorum. Nec fieri potuit, quin populus in Babilonia, destitutus omni illo cultu ceremoniali, qui templo affixus erat, destitutus item copia codicum sacrorum, destitutus frequentia monitorum retrahentium, prorueret in detestandam cultus divini negligentiam, & hinc porro in vitam profligatissimam, quo nomine passim acerrime eos reprehendit Ezechiel v. 9. cap. IX. I. & XI. cujus specimina prostant penes secutam Esdræ & Nehemiæ reformationem circa a. Sanctificationem Sabbathi Neh. XIII. 15 — circa connubia mixta cum Gentilibus. Ibid. vs. 23. Esd. x. 16 — circa polygamiam & divortia Mal. II — &c. sub *progressu* hujus epochæ, videbantur benigniora fata affulgere Ecclesiæ nim. sub septuaginta septimanis annuis, seu annis 490. de quibus Dan. IX. 25. 26. 27. quæ videntur numerandæ, ab anno secundo Darii Nothi, usque ad excidium templi secundi, juxta loca Hag. I. I. Zach. I. I. Esd. IV. 24. & cap. V. I2. Matth. XXIV. 15. Marc. XIII. 14. Luc. XXI. 20. inter se collata. His enim locis exprimitur terminus a quo, vid. edictum Regis efficax, de instauratione templi ac politiæ Judaicæ, & terminus ad quem, puta excidium urbis & gentis. Itaque excidium illud contigit Anno M. 4018. Nam 400. adjectis ad 3528. qui annus est secundus Darii, existit ista summa. Antecedentia edicta nonnunquam sunt interpellata. A primo quidem edicto Cyri, futuræ erant septimanæ septem, seu anni 49. usque ad perfectionem templi & urbis. Inde vero futuræ erant septimanæ sexaginta duæ, usque ad Christum Ducem, qui ducatus consistit, in ejus nativitate, passione, ascensione in cœlum & promulgatione Euangelii. Postremo ultima septimana dividitur in duas medietates, ita ut in alteram ejus incidat excidium politiæ Judaicæ per Romanos. Lætum quidem erat primum edictum Cyri, de instauratione templi & urbis; sed impeditum tamen sæpius, cum artibus hostium circumjacentium; tum ipsa populi Judaici negligentia. Dedidicit quidem populus, per captivitatem Babilonicam, & Vitulismum Jerobeamicum, & Baalismum Achabiticum, omnemque idololatriam, usque adeo, ut cum Herodes Magnus, parasitaturus Romanis, statuam aquilæ præfigeret portis templi, magnifice à se instaurati, licet in finem tantum politicum, adeo suis insultibus exardescerent Judæi, ut volens nolens, eam auferre coactus fuerit. Interea tamen ipsis infestus coexstitit *Samaritanismus*, non tantum, ope suorum asseclarum, instaurationem templi cohibens Neh. II. 10. 19. & cap. IV. I. 2. 7. 8. & cap. VI. I — sed etiam, structo peculiari templo schismatico, in monte *Garizim*, quod factum tempore Alexandri M. quando Manesses, frater Iaddi Pontificis, cum uxorem alienigenam legibus repudiare cogeretur, ad Socerum Sanballatem confugit in Samariam, ibique templum hoc, Hierosolymitano simile, struxit, seque Pontificem ejus, permissu Alexandri M. professus, id animi addidit Samaritanis; ut de loco genuino cultus divini, litem moverent Iudæis Ioh. IV. 20. à quo odium capitale natum est, inter ipsos & Iudæos, & non nisi Scripturam Mosaicam agnoscentes, Davidem, ejusque filium Salomonem, minus recte fecisse dixerunt, quod monte Silone in Ephraim relicto, in Sionem arcam traduxissent. Ioseph. *Antiq.* lib. XII. cap. I. Litem istam postea Alexander Epiphanes pro Iudæis determinavit. Iosephi lib. XIII. cap. 6. Sed qui hactenus se, templo suo superbientes, Ephraimitas, & Dei Israelitici cultores asseruerunt, tempore Antiochi Epiphanis, cum ille Iudæorum sacra evertisset; se non Israelitas, sed Sidonios nominarunt, & templum suum Iovi Xenio, seu hospitali, consecrari, non repugnarunt. Subacti sunt tandem Samaritani, à Ioh. Hircano Rege, qui templum eorum Garizitanum, postquam annis CC. impietatis Samaritanæ officina fuisset, funditus evertit. Ad extremum tandem, uterque populus, cum Samaritanorum, tum Iudæorum, variis agitatus seditionibus, in Romanorum potestatem concessit. Interim etiam hic notandum, eodem tempore, quo templum Garizitanum Iovi Xenio fuit consecratum, *Oniam*,

Oniæ

Oniæ IV. Pontificis filium, cum Judæis seditione pulsis, in Ægypto, permissu Antiochi Epiphanis, in Heliopolitana præfectura, oppidum Hierosolymis simile condidisse, inque eo templum Salomonitico conforme ædificasse, Joseph. lib. XII. cap. XV. & XX. cap. 8. quod post CCCXXX. annos, templo Hierosolymitano, à Tito combusto, Paulinus Ægypti Proconsul, claudi jussit, ita ut vestigium cultus divini in eo nullum remaneret. Joseph. *Belli Judaici* lib. VII. Conf. 2. Machab. I. Ut sub una hac epocha, tria obtinuerint templa, nim. præter unum legitimum, duo schismatica.

Pharisaismus. Samaritanismo, sub hac epocha accessit *primo Pharisaismus*, cujus ortum Scaliger quidem in *Elench. Trihær.* cap. 22. à. *Chasidæis* repetit, quo nomine, sub persecutione Antiochi, venerint ii, qui præ reliquis Judæis, constantiores fuerint in fide, quique usque ad tempora Christi, adeo degeneraverint, ut Christus eis hostes expertus non fuerit magis infensos, Josephus saltem eorum primam mentionem facit, circa tempora Jonathæ Assamonæi lib. XIII. Antiq. cap. IX. quem sequitur Burgensis Episcopus, & Spanhemius *Dub. Euang.* part. 3. p. 105. Conf. Drusius, de trib. sect. p. 74. Saltem Hircanus eis primo adhæsit, quamvis postea ad Sadducæos declivis fuerit, quo defuncto, adeo invaluerint potentiâ, ut auxilio Regis Syriæ, Alexandro Regi suo, per sexennium, conscripto milite, ita potenter restiterint, ut rogati; quid vellent à se fieri, responderint uno ore, ut seipsum interficeret, quanquam non impunè, quod multa eorum millia ab Alexandro fuerint interfecta, octingenti etiam crucibus affixi Joseph. lib. XIII. cap. 21. & 22. Viduam autem Alexandram, sibi obsequentem nacti, suas leges recuperarunt, & multo vehementius sævierunt. Nomen habent, non ab interpretatione legis, quasi פרושים, sed à *separatione* פרושים, vel פרשין, *ἀφωρισμένοι*, quales olim fuerunt Naziræi. Hæreseos capita hæc præcipue videntur fuisse: quod libero arbitrio independentem tribuerint *ἀδιαφορίαν* Joseph. de *Bell. Jud.* lib. II. cap. 12. & *Antiq.* lib. XVIII. cap. 2. Quod traditiones & legem *Oralem* asseruerint, quod ipsis passim Servator improperat. Quod *μετεμψύχωσιν* admiserint, qua animæ bonorum transirent in alia corpora; malorum vero, æternum experiantur supplicium. Quod omnem liberorum versus parentes, *στοργὴν* suis votis sustulerint Matth. XV. 15. Marc. VII. II. Quod vestibus pullatis à plebe discerni voluerint: & si quæ sunt ejus generis alia. Cognomina & quasi species, apud Thalmudistas habent septem: *primum* est, Pharisæus *Schicemata*, qui imitatus Sichemitas Gen. XXXIV. circumcisionem admittit, bonis operibus vacat, *σκληραγωγίαν* sectatur, non propter Deum; sed gloriolæ & lucelli causa; *secundum*, Pharisæus *impingens*, qui, specie nimiæ humilitatis, pedes suos non elevat; sed eos, quasi reptaret, ad lapides allidit: *tertium* est eorum, qui *venam secabant* ad parietes, dum oculis conniventibus, ne mulierem aut virginem obviam aspicerent; frontem ad parietes allidebant & sauciabant. *Quartum*, Pharisæus instar pistilli depressus, incurvato nempe & humili corpore incedens. *Quintum* Pharisæus, qui dicebat: *quod debeo, faciam, & amplius* videl. ex *superabundantia*. *Sextum*, Pharisæus *ex timore pœnarum*, quas lex infligit violatoribus. *Septimum*, Pharisæus *ex amore præmii*, quod videl. pollicetur Lex. Vid. Hotting. *Thesaur. Philolog.* lib. I. cap. I. sect. V.

Sadducaismus. Accessit *secundo Sadducaismus*. Non tam à צדק *justitia* sic dictus, cum Sadducæi moribus exstiterint injustissimi, eoque nomine plebi exosi. Drus. *de trib. sect.* p. 140. quam à *Sadoco* quodam Antigoni discipulo, qui, cum à præceptore didicisset, non esse Deo serviendum ob mercedem; inde conficiebat, præmium ullum obsequentes non manere, proinde nullam dari mortuorum resurrectionem, nullam vitam æternam. Hos Judæi volunt primos fuisse suos hæreticos, forte quod cum Samaritanis eos perperam confundant. Natum volunt tempore Alexandri M. apud templum Garizitanum, scil. ex perversa hypothesi, quod iidem sint cum Samaritanis. Quantum ad hæreseos capita, dissidebant à cæteris Judæis, in externis ritibus, v. g. festo expiationis tribuebant biduum, aliter explicabant præceptum, de *ducenda fratria*, arctius adhærebant ritibus ecclesiasticis, quam Pharisæi. Certo negabant resurrectionem mortuorum, vitam æternam, Angelorum & Spiritus S. existentiam Matth. XXII. 23. Marc. XII. 18. Luc. XX. 27. — Act. IV. I. 2. — & cap. XXIII. 6. 7. Interim Pharisæorum *δευτερώσεις* rejiciebant, totumque verbum *ἔγγραφον* admittebant, non solum Mosis Pentateuchum, ut volunt, qui eos cum Samaritanis confundunt. Vid. Scalig. *Elench. Trihær.* cap. XVI. Spanh. Dub. Euang. part. 3. p. 3. Drus. de *trib. sect.* lib. III. cap. IX. Sunt, qui cum Sadducæis confundunt Baithosæos, quod nec Judæi, nec Christiani admittunt. Vid. Drus. de trib. sect. lib. III. cap. 4.

Essæismus. Accessit *tertio Essæismus*, quem sicut nonnulli perperam confundunt cum Sadducæismo; ita alii cum Baithosismo, qui fuerit condiscipulus Saddoci, ita cum nonnullis Judæis sentit Nicol. Fullerus Miscel. Sacr. lib. 2. cap. III. p. 157. & Manasse Ben Israel. de resurrect. lib. I. cap. VI. Hac ratione secta eandem habuerit originem, cum Sadducæismo, scil. existimans, temporibus Maccabæorum corruptis & afflictis, multos sese abdidisse in speluncas, postea vero, rebus in melius vergentibus, alios ad suas sedes rediisse, alios in suis speluncis & montanis perdurasse, hos Essæos vocitatos fuisse. Quicquid sit, saltem ad hanc epocham spectant.

Oooooo 2 Vocis

Vocis origo Hebræis ignota est, Christianis dubia. Alii enim ab אסא *sanare* derivant; alii à חסיא *ὅσιος sanctus*; alii à חשה *siluit*, ita ut חשאי sit, qui *seorsim à strepitu agit*. Vid. Full. Misc. lib. IV. cap. 3. Dogmata, ritus, ceremonias eorum, ex Josepho, de Bello Jud. lib. 2. cap. VII. & de *antiq.* lib. XVIII. cap. 2. Philone, in libro *πᾶς σπουδαῖος ἐλεύθερος. Omnis studiosus liber*, aliisque colligunt, & *ὡς ἐν τύπῳ* exhibent Hospinianus de *Monach.* cap. V. Drusius de *trib. sect.* lib. IV. cap. 22. Scaliger *cont. Serrarium* cap. 29. & alii. Capita controversa potissimum occupantur (1) circa abstinentiam, quam ita urgebant, ut corporis curam plane negligerent, per aliquot sæpe dies, ab omni cibo abstinerent, carnibus & vino non vescerentur, usum matrimonii fastidirent, à communi hominum consortio segregati viverent, communionem bonorum commendarent. (2) circa jusjurandum, à quo abhorrebant. (3) circa animarum receptacula, post separationem à corporibus: admittebant equidem earum immortalitatem; sed eam non cœlo aut inferno astringebant, verum terrestribus. Habuerunt interim & sua laudabilia, à quibus Eusebio, Epiphanio, aliisque putantur fuisse Christiani, ac Romanenses, eos sui Monachismi, quasi Patriarchas creant. Quamvis Paulus Apostolus, suppresso nomine, ad eorum placita subinde alludere, eaque pungere, imprimis Col. II. 20. —— & alibi videatur, ostendente Chemnitio, in *Exam. Concil. Trid.* part. IV. *de Abstinent.* p. 777. in fol. His accedunt *quarto Karræi*, quos Judæi passim confundunt cum Sadducæis, & sic ortus eorum, cum Sadducæismo construendus esset. Alii tamen rectius eos à Sadducæis discernunt, quod Karraitæ resurrectionem mortuorum, præmia & pœnas, contra Sadducæos agnoscant, quamvis in hoc *ὁμοψήφοις*, quod Pharisæorum *παραδόσεις* & omnem legem *oralem*, rejiciant: interim tamen non negant, eos à Sadducæis esse oriundos; sed ab eis, in notatis capitibus secessisse. Vid. Buxtorf. *Lex. Talmud.* p. 2114. Dicti sunt à קרא *legere*, quasi *textuales*, *scripturarii*, *Biblici*. Tanto & tam acerbo odio premuntur à Pharisæis, omnibusque Judæis *Deuterotis*, ut quotidie ipsis imprecentur. Non ergo satis accuratè à Judæis & Pontificiis, hæreticis annumerantur. Rectius sectis Judæorum, sub hac epocha natis. *Quinto* connumeratur dissidium perpetuum inter Hillelianos & Schammæos, ortum aliquot annis ante Christum natum, inter Hillelem & Schammai in Babilonia, utrumque Pharisæum. Uterque nomine & discipulis apud suos clarus fuit, de quibus Buxtorf. Lexic. Talmud. pag. 617. & 2440. Controversiarum caput fuit, in diversa expositione legis, & constitutionum Talmudicarum. Dissidium inter eos, quantumvis illud extenuare conentur Judæi, Salmanticensis XVIII. capitibus adstringit, adeo incruduit, ut se invicem ad necem usque persecuti fuerint. Accedunt tandem *sexto* Herodiani, de quibus Matth. XXII. 16. Hos Drusius in *præterit.* pag. 48. vult in digestis Talmudicis dici הורדוסיים, qui Græci fuerint, ab Herode Magno, Antipatri filio, è deserto in loca habitata traducti, traductori festum fecerint, inque eo lucernas accensas, cum violis coronatis, in fenestris posuerint, atque insuper eum pro Messia habuerint. Verum *πάρεργμα* fuisse istud Cl. Drusii, ostendit Buxtorffius in Lexic. Talmud. p. 631. Proinde vero similius videtur, per Herodianos Matth. XXII. non intelligi, nisi Herodis servos seu aulicos, in hoc tantum à Pharisæis & aliis Judæis diversos, quod existimarent Cæsari censum esse dandum, qui propterea Pharisæis admixti fuerint, ut Christum periculosius fallerent, & in odium Herodis præcipitarent. His ergo Schismatibus, sub hac epocha, exagitata fuit Ecclesia Judaica. Sed nec suis persecutionibus fuit destituta, quarum altera adornata fuit, fraudibus Hamanis Agagæi Amalekitæ, ex posteris ejus, quem olim Samuel obtruncaverat, in Babilonia, sub Xerxe, aliàs Ahasuero. Hic spretam à Mardochæo gloriam suam, quod se coram ipso incurvare noluisset, vindicaturus, non in contemtoris solius; sed universæ insuper nationis Judaicæ exitio; oblata magna nummorum vi, à Xerxe, prætextu quod natio suis legibus addicta, sibi esset periculosa, codicillos obtinuit, quibus natio planè eradicaretur. Et cum per illos, ultimus ictus Judæis immineret, ecce providentia divina, ministerio Mardochæi, & Reginæ Estheræ, excidium istud in proprium Machinatoris caput reclinavit, liberatique Judæi, in æternam rei memoriam, festum *Purim* promulgarunt. De quo Esth. VII. & VIII. Secunda persecutio in Judæa accidit, auctore Antiocho Epiphane, qui exercitum misit sub Apollonio. Hic ipso Sabbathi die, sub specie amicitiæ, Hierosolymam ingressus, tyrannidem cœpit exercere, quantam vix unquam alius. Muros destruxit, arcem in monte Sion condidit, præsidio valido instruxit, ædes diripuit & concremavit, homines necavit, neci subductos vendidit, nova altaria erexit, templum Jovi Olympio consecravit, & Garizitanum Jovi Xenio, Biblia exussit, edictum de una Religione, in omnibus nationibus colenda, promulgavit, & Chasidæos, veræ Religionis assertores, interque eos Eleazarum seniorem, & piam quandam Matronam, cum septem ejus filiis, ob suillæ carnis fastidium, variis suppliciis excarnificavit. De quibus videri potest 2 Macc. VI. VII. & 1 Macc. I. Item Josephus in lib. *de imperio nationis*: Hanc Deus suâ providentia declinavit, excitato Matathia Sacerdote, qui pio zelo, in desertum profugus, collecto ibidem milite, tyrannos adoritur, altaria gentilia destruit, ipso etiam Sabbatho militans

1 Macc.

Karræi.

Dissidium inter Hillel & Schammai.

Herodiani.

Persecutio hujus epochæ prima.

Persecutio secunda.

1 Macc. II. Moriturus, tertio ex quinque filiis Judæ, belli administrationem committit. Hic post fata parentis, Judæos apostatas, omnesque idololatras ad supplicium rapuit, Apollonium Samariæ præfectum trucidavit, Seronem Cœlesyriæ Satrapam fugavit. Antiochus interim, exacturus tributa, quibus militem aleret, Persidem adiens, Lysiæ regni vicario, in mandatis dedit, Judæos deleret. Ille sub tribus ducibus, Ptolemæo, Nicanore & Gorgiâ, exercitum 47000. in Judæam mittit, eisque subito fugatis, anno sequente, majores copias instruit; sed & has Judas repulit, atque urbe instaurata, temploque lustrato, puræque Religionis cultu adornato, novum altare ædificavit, & Encœnia quotannis celebranda instituit. Deinde cum finitimis Edomæis & Ammonitis, ut & Duce Timotheo feliciter pugnavit 2 Macc. x. partemque exercitus cum Simone fratre, in Galilæam ablegavit 1 Macc. v. Joseph. lib. XII. cap. XI. Interim Antiocho in Perside, animi cruciatibus confecto, vermes viscera corrodunt, ut impiam animam tandem exhalarit. Ejus tamen filius Antiochus Eupator, sub tutela Lysiæ, Bethsuram deditione cepit, & Hierosolymam obsedit 2 Macc. XI. 1 Macc. VI. Sed cum audiret, Philippum quendam sibi regnum usurpare, pace fraudulenter facta, & muro templi solo æquato, atque Menelao Pontifice secum abducto, Alcimum, alienum à Pontificia linea, substituit. Onias autem filius Oniæ III. videns se à sacerdotio secludi, in Ægyptum confugit, atque ibi, in præfecturâ Heliopolitana, templum exstruxit, de quo jam ante diximus. Defuncto Juda Machabæo, Judæi, nemine obnitente, Syrorum petulantiâ, variè sunt exagitati, usque dum Jonathas succederet, & Demetrius Rex Syriæ, ab Alexandro Eupatoris filio, seu vero, seu putativo oppugnatus, Jonathæ, sibi in societatem adscito, contra Alexandrum, potestatem faceret muros Hierosolymitanos instaurandi: sed ab Alexandro, in cujus partes tandem tractus est, stolam Pontificalem tandem impetravit 1 Machab. x. Joseph. lib. XIII. cap. 3. Interea & suas *reformationes* habuit hæc epocha, quarum *prior* διορθώσεως facta est, immediate post solutam captivitatem Babilonicam, auctoribus Esdrâ, Nehemia, Zorobabele, Josua Pontifice, qui templum, urbem, cultum divinum, & Canonem Sacrum, egregie restituerunt, sicut supra diximus: *posterior* sub Machabæis, seu Mathathiâ, Juda, Jonathane Maccabæis, de quibus dudum monuimus. Nil addam de Karræis, quatenus saltem Scripturæ perfectionem & sufficientiam, contra Pharisæorum legem *oralem*, & traditiones ἀγράφους, tueri sunt conati. Tot ergo revolutionibus, cum ecclesiasticis, tum politicis, & Ecclesia, & Respublica Judaica, ad suum *egressum*, ad sua fata properavit. Sublata enim sic satis Theologia Mosaica, saltem destructis ejus fundamentis, per (1) negatam perfectionem Theologiæ scriptæ, eique oppositam à Pharisæis legis oralis, & traditionum necessitatem (2) per quæsitam ab omnibus Schismaticis justitiam, non jam amplius in Messiâ, qui est *Jehova justitia nostra* Jer. XXIII. 6. inque ejus passionibus Jes. LIII. sed in observatione legis, cumprimis *oralis* illius (3) substitutum Theologiæ *Atheismum* à Sadducæis, negantibus animæ immortalitatem, resurrectionem mortuorum, vitam & condemnationem æternam, existentiam spirituum (4) per constructas ei tot superstitiones, tot elementa mundi, *ne tetigeris*, *ne gustaveris*, *ne contrectaveris* ab Essæis: subrutis inquam his fundamentis, *Ecclesia* diu stare non potuit, neque etiam *Respublica*, tot intestinis motibus, tot item vicinorum suorum infestationibus, quassata. Ab istis omnibus factum, ut Pompejus, attractus dissidiis inter Aristobulum & fratrem ejus Hircanum, Palæstinam invaserit, causam fratrum contendentium audiverit, & cum Aristobulum omnia fraudibus agere intelligeret, in eum movit, Hierosolymis, partim traditis, partim die Sabbathi, cum Judæi ab armis feriarentur, expugnatis, millibusque duodecim interemptis, templum ingressus quidem est, & quæ alioquin nefas est videre, nisi solis Sacerdotibus, inspexit: sed nihil inde abstulit, gentemque Judaicam rebus secundis elatam, intra veteres terminos contraxit, & Solymas populo Romano fecit stipendiarias, urbesque, quas Judæi sibi in Cœlesyria subjugaverant, illis ademtas, proprio parere Præsidi jussit, secumque Aristobulum duxit in captivitatem: Hircano autem Sacerdotium, sed absque regno, concessit. *Tum primum*, inquit Josephus, *libertatem amisimus, subjecti Romanorum imperio, & regionem de Syris captam reddere coacti sumus, & insuper, plusquam decem millia talentorum, brevi tempore, à nobis Romani exegerunt: & regnum, quo prius Pontificale genus honestabatur, ad plebejos translatum est homines.* Conf. Joseph. *Antiquit.* lib. v. cap. 19. cum lib. I. de *Bell. Jud.* cap. 5. Tacit. lib. XXI. Interim Judæis, circa cultum divinum, relicta est sua αὐτονομία, cum qua, sub legatis Romanis, Gabinio, Crasso, aliisque, item sub Herodibus, per varias vicissitudines cædesque, cum intestinas, tum extraneas, tandem sub Tito Vespasiani Imperatoris filio, eo devenerunt, ut Urbs, templum, omnisque ejus cultus, æternum fuerint sublata, de quo, apud periodum sequentem, uberior dicendi locus occurret.

Reformationes.

Pars elenchtica.

Quæritur.

XLVII. Quæritur *primo*, an legis ceremonialis complures ritus, nonnihil emendatos, quos Deus per Mosen Israëli præscripsit, mutuatus fuerit ab Ægyptiis, ad hoc potissimum, ut eos ab idololatria Ægyptiaca desuefaceret, nisi quod paucos eorum, ad

I. An multa legis ceremonialis, Deus

adducunt. Isti ergo auctores quid solide de temporibus, tanto intervallo a se remotis, testari possunt? Si dicas, potuisse forte ex libris sibi præsentibus, qui nobis absunt: sed nullos saltem habuerunt, his Israëliticis & Ægyptiacis coævos. Proinde (5) convenientia illa, si quam testantur, inter Hebræos & Ægyptios, sua tantum tempora, eisque propiora respicit: quæ non obstat (6) quominus Ægyptii, sapientiæ & sapientum veneratores, suos istos ritus, olim ab Abrahamo, postea à Josepho, porro à Mose, & sapientia & prodigiis sibi venerabili, tum cumprimis, cum leges ferret, tanta sapientia & majestate coruscantes, insuper sub Josuâ, qui tot trophæis, saltem supra contemptum, apud Cananæos & circumjectos populos evexit Israëlitas, ut ab eis ritus Mosaici, etiam ad Ægyptios propagari potuerint, porro sub Davide, cui cum peregrinis nominatim Tyriis 1 Paral. XXII. 4. tantum fuit negotii, ut suorum sacrorum aliquot ad eos propagari potuerint, tandem sub Salomone, qui à sapientia sua, Ægyptiis, sapientiæ adeo avidis, usque adeo non fuit contemtui, ut Ægyptiorum Regi visum fuerit, ei suam filiam in matrimonium tradere, & quin per eam, aliquid Sacrorum ejus, ad Ægyptios propagari potuerit, non absimile videtur. Quantum denique (7) ad auctoritates Virorum Clariss. ex Patribus aliisque, dixerunt pro suâ sententia, prout ipsi etiam Viri Cl. absque idoneis auctoritatibus & argumentis, plerumque etiam non dicunt, quod vellent Viri Cl. nonnunquam etiam plus, quam vellent iidem, quin & non rarò contraria dicunt, quæ articulatius repræsentare, non fert analogia hujus operis, omnia adeo dixit nitidè, plene ac solidè, Celeb. Collega Witzius, in suis *Ægyptiacis*, ut non videam, quid ulterius desiderari queat.

Quæritur 2. An lex moralis per Mosen lata sub N. T. sit abrogata?

XLVIII. Quæritur *secundo*, an lex moralis per Mosen lata, sub N. T. sit abrogata? Anabaptistæ, quia legem cum fœdere operum, item cum libris V. T. confundunt, simpliciter affirmant. Sociniani, quo commodius tueantur, α. hominem jam justificari operibus quidem, sed non legis; verum Euangelii. β. homines sub V. T. servatos fuisse, absque Christo, absque ulla satisfactione Christi, absque ulla fide in Christum, solâ observatione legis Mosaicæ, γ. Euangelium non esse nisi legem Mosis, prout est à Christo correcta & aucta: statuunt legem, ut a Mose profecta est, inutilem esse ad vitam æternam, quod per Euangelium suum servemur. Antinomi, quia legem simpliciter opponunt gratiæ, ut solâ gratiâ peccatorem servari (suo sensu) obtineant; nonnulli quidem *totaliter & absolute* abrogatam censent; alii non simpliciter, sed tantum ut à Mose lata est, abrogatam volunt. Reformati, legem *forensem* quidem, quatenus peculiariter concernebat Rempublicam Judaicam, cum ipsâ illâ Republicâ abolitam agnoscunt; licet eas leges, quæ Rempublicam ex æquitate naturali dirigunt, adhucdum obtinere velint: legem *ceremonialem*, quia Christum ut futurum præfigurabat, abrogatam statuunt: de lege autem *morali*, diversum loquuntur. Accuratiores, usum ejus *fœderalem* caute distinguunt *à normali*: tum in *fœderali*, triplicem observant vim & efficaciam: α. *justificandi*, hactenus universaliter sublatam esse, omnes recipiunt. β. *condemnandi*, hanc sublatam quidem omnes agnoscunt; sed respectu eorum *tantum*, qui sunt sub fœdere gratiæ. γ. *propellendi* ad Christum, eatenus adhuc obtinere, respectu electorum adhuc convertendorum: quantum ad usum *normalem*, omnes agnoscunt eam obligare, *quatenus* cum lege naturæ coincidit; sed nonnulli abrogatam volunt, quatenus a *Mose* data est: sic præter nonnullos Pontificios v. g. Dom. a Soto, Suaresium, Medinam aliosque; e nostris Hieron. Zanchius, Wolf. Musculus; alii abrogatam censent, quatenus dirigebat educationem *infantilem* veteris Ecclesi, quatenus item præscribebat in *secundo* præcepto, cultum ceremonialem, & in quarto præcepto, sanctificationem Sabbathi *Judaici*: alii rectius abrogatam esse, simpliciter negant.

Sententiarum divortia.

Argumenta sententiæ negativæ.

Quia 1. lex *naturæ*, quam exhaurit lex moralis, ipsos gentiles obligat Rom. II. 14. 15. 1 Cor. XI. 14. nec eadem manente, & Dei & hominis natura cui superstructa est, abrogari potest. 2. Quia Moses & Prophetæ, passim explicant, confirmant & urgent, legem moralem Sinaicam, in usum, non tantum *veteris*; sed etiam *novæ* Ecclesiæ. Conf. 1 Cor. X. 5—12. Deut. XXV. 4. cum 1 Cor. IX. 9. 10. 11. 12. & Jes. II. 2—. Mich. IV. 1—8. &c. Quia 3. Servator expresse testatur, se non venisse, ut tolleret legem (utique moralem) sed impleret Matth. V. 17. 18. 19— Quia 4. Apostoli passim confirmant auctoritatem legis Rom. III. 31. & VII. 9— & XIII. 8. 9. 10. 1 Cor. XIV. 34. Gal. V. 14. Eph. VI. 1. 2. 3. Jacob. II. 8. —12. Quia 5. si abrogata esset, vel ideo esset, quod ad tempus tantum data sit, sicut lex ceremonialis Dan. IX. 27. vel quod a Christo abrogata sit: ast neutrum horum de lege morali ostendi potest.

Objectiones.

Nec est quod objiciant, quam A. fideles sub N. T. non esse *sub lege* Rom. VI. 14. 15. & VII. 6 Gal. III. 23. 24. & V. 18. Resp. 1 Non sunt sub lege *ceremoniali*, aut *forensi*. 2 Non sunt sub *fœdere* legali; sed euangelico. B. Lex est *litera mortua* 2 Cor. III. 6. 7. a quo etiam dicimur *mortui* legi Rom. VII. 4. Resp. Per legem intelligitur fœdus *legale*, contradistinctum euangelico vs. 7. 8. C. Lex opponitur *gratiæ* Joh. I. 17. Resp. Hoc est, fœdus *legale* opponitur *fœderi* gratiæ. D. Non possumus *iustificari* per legem. Resp. Hinc non sequitur, legem, quoad usum dirigendi, abrogatam esse. E. *Justo* non est constituta lex 1 Tim. I. 9. Resp. 1. Non tantum sub novo; sed

etiam

etiam sub veteri T. 2. Justo per Christum, non est data lex, ad condemnandum Gal. v. 23. cum præsertim legis vox JC. passim veniat, pro legis *sanctione* seu pœnâ.

3. An lex ceremonialis sit usus perpetui?

XLIX. Quæritur *tertio*, an lex ceremonialis à Mose data fuerit, ut esset observantiæ *perpetuæ*, Judæi, quo commodius rejiciant Jesum nostrum, utpote qui legem, à Deo per Mosen tam solenniter latam, abrogaverit; affirmant. Conf. Joh. IX. 16. & v. 16. 18. cum quibus super hac quæstione, acerrime contendebant Apostoli Act. xv. & in his cumprimis Paulus, per universam suam epistolam ad *Hebræos* & alibi. Sociniani, quo commodius defendant, Christum correxisse legem Mosis; affirmant Christum sustulisse legem *ceremonialem*, utpote quæ nihil habeat, quod quicquam mysterii ad Christum, implicet. Anabaptistæ cum Socinianis faciunt; eo quod Christus *omnem* legem Mosis abrogaverit. Reformati itidem, uno quidem ore negant *κεινόμενον*; sed aliis tamen rationibus: nim. 1. Quia ejus abrogatio, per *Messiam* futura, exserte prædicta fuerit Dan. IX. 25. unde, lex *non bona* nonnullis appellatur, quod *per se* inefficax & inutilis sit, ad justificationem, & sic Deo etiam ingrata Psal XL. 7. 8. 9. Quia 2. usus fuit *typici*, præfigurans Messiam, ut *futurum*, beneficiaque Ecclesiæ, in ipso præstanda Exod. XXV. 40. cum Heb. VIII. 5. & Col. II. 17. Quia 3. restricta fuit ad nationem *Judaicam*, ad terram *Canaan*, ad ejus metropolin Jerosolymam, ejusque templum, jam sublata Gen. XVII. 8. 9. 10. 11. Deut. IV. 5. 14. & VI. 1. & XV. 20. 22. Quia 4. Deus prædicit testamentum *perfectius* Jer. XXXI. 31. 32. cum Heb. VIII. 6. 7. 8. 9. quod proinde abrogatione veteris typici, imperfectiori substituendum esset Dan. IX. 25. Nec huic obstat A. Quod lex *perfecta* dicatur Psal. XIX. 8. Resp. 1. Est enim perfecta in *sua* specie, non in *omni*; cum, agnoscentibus Judæis, moralis ea sit *perfectior*. 2. Intelligitur lex *moralis*, ut quæ Prophetæ coincidit, cum עדות cum פקודים cum מצות vs. 8. 9. quando leges *ceremoniales* חקים fere appellantur. B. Quod observanda præscribatur, לעולם *in æternum* Levit. XXIII. 14. Resp. עולם non semper *absolutam* æternitatem, nec terminum *indesinentem* ante extremum judicium, notat; sed indesinentiam tantum intra *certam* periodum Exod. XXI. 6. 1 Sam. I. 22. Psal. LXI. 5. Jes. XXXII. 14. Jer. V. 22. Mal. III. 4. Quod C. Deus sit immutabilis Mal. III. 6. Resp. Hinc tamen ejus *opera* non sunt immutabilia. Quod D. Christus ipse profiteatur, se non venisse ut *legem solveret* Matth. V. 17. Resp. Intelligit legem *moralem*, ut patet ex toto contextu. Conf. lib. V. cap. VIII. §. XVIII.

Argumenta sententiæ negativæ.

Objectiones sententiæ affirmativæ.

4. An quartum præceptum sit juris ceremonialis, adeoque abrogatum?

L. Quæritur *quarto*, an *quartum* decalogi præceptum sit juris *ceremonialis*, adeoque abrogatum? Sociniani, quo legem Mosis a Christo correctam; Anabaptistæ, & Antinomi, quo sublatam commodius obtineant, abrogatum affirmant. Protestantes, & in his Reformati quoque, varie sentiunt, tum de *origine*, tum de *moralitate* quarti præcepti. Nuper Cl. Coccejus, quo validius evinceret, legem moralem esse purum putum fœdus *gratiæ*; affirmabat, nominatim *quartum* præceptum, esse *ceremoniale* & abrogatum. Reformati accuratiores, triplex Sabbathum distinguunt: *Judaicum*, à quiete Dei paradisiacâ numerandum; *Christianum*, à quiete Christi in sepulchro, seu ab ejus resurrectione oriundum: & *decalogicum*, quod indefinite *istum* diem septimum sanctificare jubet, quem Deus determinaverit. Proinde ut *Judaicum*, præfigurans quietem Christi in sepulchro, ceremoniale & *abrogatum* admittunt; ita *decalogicum*, morale & perpetuum docent. Quia 1. obtinuit in *paradiso*, cum nullæ adhucdum obtinerent leges ceremoniales Gen. II. 1. 2. cum Exod. XX. 11. Quia 2. ad Decalogum spectat, cujus *ne jota* quidem aut *κεραίαν* Christus sustulit Matth. V. 17. 18. Quia 3. Sabbathum aliquod, (seu dies septimus à resurrectione Christi numeratus) auctoribus Apostolis, in N. T. observatum legitur Act. XX. 7. 1 Cor. XVI. 2. (qui hinc *dies dominicus* audit Apoc. I. 10.) procul dubio ex præscripto *quarti* præcepti: utpote quod illum diem septimum sanctificare jubet, quem Deus dixerit. Quia 4. *quartum* præceptum nullibi abrogatum legitur. Et si 5. abrogatum esset, non jam decem, sed *novem* tantum præcepta moralia numeraremus. Causantur interim in contrarium: A. Quod appelletur *signum* Exod. XXXI. 13. 17. Ezech. XX. 12. Resp. *Signum* dicitur, non *gratiæ* alicujus, *olim* sub N. T. *futuræ* (qualia signa per ceremonias typicas intelligimus) sed rei alicujus *præsentis*, *quod ego sim Jehova sanctificans vos*. B. Quod Sabbatha distinguantur à præceptis moralibus, seu ab his, *quæ qui præstiterit vivet in eis* Ezech. XX. 11. 12. atque etiam abrogata dicantur, velut umbræ Col. II. 16. 17. Gal. IV. 9. 10. 11. Resp. Omnia festa *Judæorum* abrogata, appellantur *sabbatha* Exod. XXIII. 24. cum vs. 35. 36. tum 2. esto Sabbathum *judaicum*, ceremoniale & abrogatum; non propterea Sabbathum *quarti* præcepti, aut ceremoniale est, aut abrogatum. C. Quod Sabbathum *quarti* præcepti *mutatum* sit à septimo in primum diem, quod non convenit *moralibus*, ceu universalibus. Resp. Nec Sabbathum *quarti* præcepti: nec quicquam in quarto præcepto *mutatum* est: quia id non exigit, nisi ut dies *ille septimus* sanctificetur, quem Deus determinaverit. D. Quod Sabbathum *quarti* præcepti fuerit figura requiei spiritualis, per Christum procurandæ, ab operibus legis ceremonialis Heb. IV. 1—12. Resp. Nil minus in textu apparet,

Sententia negativa explicatur, & probatur.

Argumenta sententiæ negativæ.

apparet, quam de requie ab operibus legis *ceremonialis:* sed constanter Sabbathum figura dicitur, requiei *cœlestis* post hanc vitam vs. 11. Quod E. Sabbathum non obtinuerit ante *νομοθεσίαν* Sinaicam. Resp. Hoc falsum esse patet, tum ex Gen. II. 2. cum Exod. xx. 11. tum ex Exod. xvi. 22. 23.

5. An decalogus sit purum putum fœdus gratiæ?

LI. Quæritur *quinto*, an decalogus sit purum putum fœdus *gratia*? Judæi, Pelagiani, Sociniani & Pontificii, quia justificationem sectantur ex operibus legis *moralis*, universam *νομοθεσίαν* Sinaicam, & in eâ, Decalogum quoque, ipso facto referunt ad solum fœdus *operum*. Ex adverso Petrus Baro Stempanus, Professor Cantabrigiensis, & nonnulli alii ex Britannis, referunt eandem ad fœdus *gratia*: hos, quanquam diversis hypothesibus, sequitur Cel. Coccejus; quia nim. ante *μοσχοποιΐαν*, nihil omninò obtinuisse statuit, præter promissionem *testamenti gratia*. Joh. Camero, celeberrimus Theologus, in *disput. de triplici fœdere*, olim Heidelbergæ habita, nec fœdus *operum*, nec fœdus *gratia*; sed fœdus quoddam tertium, seu *subserviens*, in *νομοθεσίᾳ* agnoscebat. Nos in *dogmaticis* jam ante ostendimus, in universâ *νομοθεσίᾳ* Sinaica, fuisse renovationem, & fœderis *operum*, quoad decalogum, & fœderis *gratia*, quoad legem ceremonialem, atque insuper fœderis *nationalis* & externi, quoad legem judicialem potissimum: à quibus non incommodè fœdus *mixtum* appellari queat. Proinde negamus, decalogum esse fœdus *gratia*. Quia 1. in eo fuisse renovationem fœderis *natura* seu operum, demonstravimus §. xviii. Quia 2. decalogus, etiam ante idololatriam *vitulinam* fuit lex; proinde non fuit merum fœdus *gratia*; lex enim *gratia* constanter opponitur Joh. 1. 17. Fuit lex, quia fuit præscriptio officii sub *comminatione* pœnæ Exod. xx. 5. 7. Quia 3. non promittit remissionem *peccatorum*, non offert *Mediatorem* Jesum, ejusque satisfactionem pro peccatis, non stipulatur *fidem* in Mediatorem Jesum. Quia 4. post *μοσχοποιΐαν* non fuit fœdus *gratia*, proinde nec ante illam fuit: idem enim utrobique fuit decalogus, non tantum quoad officia, sed etiam quoad *promissiones* & *comminationes*: à quibus Deus dicitur *zelotes*, qui peccata *vindicat* parentum in filiis — & *gratiam* facit diligentibus se, & servantibus præcepta sua Exod. xx. 5. 6. & quænam quæso differentia *realis* inter hæc, & duo corollaria: *fac hoc & vives, ac maledictus qui non manserit* &c? Conf. Exod. xxxiv. 6. 7. Tum etiam impossibile est, ut ex *puro* puto fœdere *gratia*, fiat vel *σχῆμα* fœderis operum. 5. Sic ex operibus justificaremur: habet enim, omnium consensu, decalogus bona opera. Obnituntur tamen in contrarium, fratres qui Clariss. Coccejum sequuntur, his argumentis: A. Quod in præfatione, Angelus fœderis gratiæ dicat: *Ego Jehova Deus tuus*, quod ad fœdus gratiæ pertinet. Resp. 1. Quamvis ordinarie hæc formula ad fœdus *gratia* spectet; nonnunquam tamen, & ad impios ac hypocritas extenditur Ezech. xx. 19. 20. 21. 22. Nonnunquam 2. ex creatione & providentiâ, ad omnes promiscuè Jer. xxxii. 27. Frequenter 3. *Deus* Israëlis dicitur, ob fœdus *nationale*, quo sibi universum illum populum selegit & appropriavit Exod. xix. 4. 5. 6. Deut. vii. 6. Psal. cxxxv. 4. Jes. xli. 8. &c. Hoc sensu omninò *etiam* capienda est formula illa in Decalogo. Denique 4. si & hic habeat vim fœderis *gratia*; nihil obstat, quo minus observantiam legis suæ, Deus apud populum suum urgeat, rationibus motivis à fœdere *gratia* petitis. B. Quod decalogus dicatur *liber fœderis*, & Deus, ad illius auditionem, *fœdus* pepigerit cum Israele Exod. xxiv. 7. & xxx. 18. &c. quod, cum non fuerit *legale*, procul dubio fuerit *gratia*. Resp. Renovavit fœdus *nationale*, operum & gratiæ, sicut in *dogmaticis* demonstravimus. C. Quod in secundo præcepto promittat *gratiam* חסד. Resp. 1. Etiam fœdus operum, suo modo, promittit *vitam* æternam, ut *gratiam*: non autem ut *meritum* strictè dictum. 2 Esto חסד fœderis *gratia*; num, qui urget observantiam legi præstandam, ratione à fœdere *gratia* petitâ, eo ipso statim erigit fœdus *gratia*? D. Decalogus continet officia hominis fidelis; proinde est formula fœderis *gratia*. Resp. Habet usum decalogus, non tantum *fœderalem*; sed etiam *normalem*, sicut diximus: num propterea est purum putum fœdus *gratia*? E. In decalogo etiam præcipitur *fides*: sed quod fidem præcipit, est fœdus *gratia*. Resp. 1. Fœdus gratiæ propriè non *præcipit*, ut volunt Pelagiani, Sociniani, Pontificii; sed *promittit* tantum ac stipulatur, seu promittit sub *conditione*. 2. Jubet decalogus indefinitè credere in *Deum*; sed non docet definite in *Mediatorem* Jesum esse credendum, quod tamen est de essentiâ fœderis gratiæ.

Sententiarum differitas.

Argumenta sententiæ negativæ.

Objectiones sententiæ affirmativæ.

6. An sacrificia ante-mosaica fuerint non imperata; sed liberi ritus, quibus omissis, homo mortis reus factus non sit? Sententiarum

LII. Quæritur *sexto*, an sacrificia ante-mosaica, fuerint non *imperata* à Deo; sed *liberi* ritus & exercitia, quæ non spectarint ad commemorandum *reatum*, & expiandum *typice* peccatum: quæ omissa, maledictionis reum nequaquam fecerint? Pelagiani, Sociniani, & Remonstrantes, & suo modo etiam Pontificii, quo facilius obtinerent, homines sub periodo patriarchali, observatione solius legis *natura*, absque ullo mediatore, satisfactione, aut fide in Mediatorem, servatos fuisse, affirmant. Judæi legis *ceremonialis* ortum referunt ad *μοσχοποιΐαν*. Vid. Abarbanel in Jer. vi. 22. Cel. Coccejus, quia statuebat, sub periodo *promissionis*, quæ ipsi fluit usque ad *μοσχοποιΐαν*, nihil obtinuisse in Ecclesiâ, præter *promissionem*, seu testamentum *gratia*; existimabat, nullam obtinuisse le-

 gem,

differitas,

gem, vel moralem, vel ceremonialem, vel ipsius fidei; ne scil. peccatum *imputaret*, aut de libertate Ecclesiæ illius quicquam delibaret: quin potius, eandem ferè libertatem, excepta παῤῥησίᾳ, ei relinqueret, quæ nobis competit sub N. T. agnoscebat quidem, sacrificia sub Patriarchis à Deo *data*; sed non *imperata* fuisse, adeoque *liberos* fuisse ritus, quorum omissio reatum maledictionis non adduxerit; licet neglectus seu contemptus in idea, peccatum constitueret. Vid. Cel. Coccejus de *Indag. Sabbat.* §. VI. VII. Est inter Viri Cel. discipulos, fucus, qui cum desperet, se præceptoris genuinam sententiam, adversus impetum argumentorum adversariorum, ingenuè posse defendere; suum ovum præceptori supponit, & tum magno hiatu clamat, præceptoris sententiam ingenue non repræsentari: dicit præceptorem concedere. 1. *Patres ante Mosen sacrificia obtulisse.* 2. *obtulisse fide. Cocc. de fœd.* §. 305. 3. *obtulisse Deo auctore & institutore.* 4. *obtulisse Deo institutore*, SINE RIGORE ET NECESSITATE, AC SERVITUTE, POSTEA INTRODUCTA. 5. *Non potuisse sine peccato contemni aut negligi*; ut quæstio remaneat, an EODEM rigore, *necessitate* ac servitute, quibus Moses sacrificia olim imperârit? Quasi institutio ac præceptum divinum hominibus non imponeret *rigidissimam* observandi necessitatem. Reformati hactenus, quamvis non dicant, tanto *numero*, & per tot *species* obtinuisse, ac postea sub Mose; quod in Ecclesiis domesticis (non nationali) per

Sententia Reformatorum communis.

Patriarchas θεοπνεύστους, sibi continuò præsentes, de his pro re nata facile determinari potuerit; statuunt, & sacrificia, quæ sub Patriarchis obtinuerunt, perinde *imperata*, adeoque eodem *rigore* & necessitate observari debuisse, ac postea sub Mose. Quia 1. omnia instituta divina, *imperata*

Ejus rationes.

etiam sunt, atque adeo, *omni* rigore & necessitate observari debent, sub pœnâ mortis æternæ: nisi aut peccata venialia, aut consilia Pontificiorum velimus adoptare. Quia 2. diserte *imperata* leguntur sub periodo Patriarchali, imo ad expiationem peccatorum *typicam* Job. XLII. 7. 8. Quia 3. sacrificia pro initiatione Sacerdotum, item sacrificium juge, quæ sub periodo Patriarcharum *imperata*, a Cl. Coccejo agnoscuntur, *ejusdem* sunt naturæ cum reliquis. Quia 4. sacrificiorum turba à Deo designata, Mosique in monte Sinai repræsentata fuit, ante μοσχοποιΐαν Exod. XXV. 40. Quia 5. Sacramenta *ceremonialia*, circumcisio & pascha, quorum eadem est natura & ratio ac sacrificiorum; ante μοσχοποιΐαν diserte *imperata*, & quidem sub pœnâ gravissima excidii, leguntur Gen. XVII. —— & Exod. XII. 15. Quia 6. absque *ulla* limitatione temporis, universa legum ceremonialium turba, ab Apostolo χειρόγραφον, ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν appellatur Col. II. 14. Quia 7. si instituta divina dentur, quæ Deus non *imperaverit*, quæque servare aut non servare, integrum relinquat; admittenda venient Pontificiorum consilia. Quia 8. si non omnia peccata, contra instituta divina, afferant reatum maledictionis; tum admittenda erunt peccata Pontificiorum *venialia*. Quia 9 si daremus sacrificia ante idololatriam vitulinam, non EODEM rigore & necessitate à Deo fuisse imperata; manebit, saltem *aliquo* rigore & necessitate fuisse imperata, quod sufficit ad rem. Obnituntur interim in contrarium, quod A. sanctio illa Deut. XXVII. 26. *execrabilis est, qui non manserit in omnibus*, quæ procul dubio maximum spirat *rigorem*, audita non fuerit ante idololatriam vitulinam. Resp. 1. Suâ naturâ, omne peccatum, etiam levissimum, omni tempore, quia infinitam violat Dei majestatem, reatum confert maledictionis, sive audiatur, sive non audiatur. 2. Quod illa ante μοσχοποιΐαν non *legatur*; non probat eam *non* obtinuisse ante illud tempus. B. Quod ante vetus testamentum, seu ante μοσχοποιΐαν, non fuerit servitus Mosaica. Resp. 1. Testamentum vetus à πρωτευαγγελίῳ obtinuisse, cap. *præced.* §. XXIX. ex professo demonstravimus. 2. Servitus illa obtinuit, quamdiu *hæres infans* fuit, h. e. à πρωτευαγγελίῳ usque ad Christum: nisi fratres præpostere velint statuere, Ecclesiam Patriarchalem *adultam* fuisse, & sub Mose *infantem* factam esse. C. Quod secundum legem Mosis, qui pollutus, non fuisset certis ritibus & oblationibus purificatus, impurus habebatur, imò excidendus e populo: id quod nullibi dictum invenimus sub Patriarchis. Resp. 1. Pollutum, non haberi *impurum* implicat. 2. Illud non obtinuisse sub Patriarchis, qui probabitur? 3. Fac, *hoc* præcise non obtinuisse sub Patriarchis; num inde sequitur, sacrificia illa quæ tum fuerunt instituta, non fuisse *imperata*? fuisse ritus *liberos*? qui non fuerint omni rigore & necessitate observandi? D. Quod tempore Mosis præcipue, Deus instituerit pro peccatis sacrificia, & discrimen fecerit *puri & impuri*. Resp. 1. Instituit tempore Jobi etiam Job. XLII. 7. 8. tum 2. magis & minus non variant speciem. E. Quod per Mosen, Deus Israëli dederit *statuta non bona*, quibus leges ceremoniales intelliguntur Ezech XX. 25. Resp. Ast data etiam Patriarchis fuisse, licet non *imperata*, Cl. Coccejus cum suis exserte agnoscit. Si instent, *statuta non bona* Ezechieli esse ceremonias *introducentes servitutem*, quales non obtinuerunt ante Mosen: probanda ipsis incumbet hæc cauda. F. Quod Deus Jer. VII. 22. testetur, se cum *Patribus* Judæorum, *cum eos educeret ex Ægypto, non locutum fuisse, nec eis mandasse, de rebus holocautomatum & victimarum: sed hanc rem mandasse; audite vocem meam* —— Resp. 1. *Cum* educeret ex Ægypto, Deus ipsis non mandavit sacrificia, ergo *antea* nunquam ipsis imperavit, qui cohæret? Hæc verba 2. *absolute* intelligi non posse, patet: quia

Objectiones in contrarium.

quia ipsi fratres agnoscunt, audita & instituta jam *ante* fuisse sacrificia, quin exserte *imperata* Exod. III. 18. & v. 1. 3. Conf. Job. XLII. 7. 8. ergo *comparate* tantum, ut sensus sit, *non tam* sacrificia, *quam* obedientiam mandatam ipsis tum fuisse.

7. An lex Sinaica, accessione carminis maledictorii, & onerosæ legis ceremonialis, vim acceperit imputandi reatum, ut adhuc existentem? Rationes sententiæ negativæ.

LIII. Quæritur *septimo*, an lex Sinaica, propter Israëlis *μοσχοποιίαν*, accessione tum carminis execratorii, *maledictus omnis* &c. tum onerosæ legis ceremonialis; vim acceperit *imputandi* Israëlitis, etiam fidelibus, reatum, sibi adhuc incumbentem? Celeb. Coccejus, quia sub periodo *promissionis*, quæ ipsi fluit usque ad *μοσχοποιίαν*; *nil* admittit præter *promissionem* testamenti gratiæ; nullam legem quæ peccatum, adhuc existens imputaret; post & propter idololatriam vitulinam, vim accepisse vult imputandi peccatum, h. e. commemorandi seu *exprobrandi* reatum peccatorum, adhucdum, ipsis etiam *fidelibus*, incumbentem. Reformati reliqui, huc spectasse idololatriam vitulinam negant. Quia 1. reatus iste, æterna expromissione, à Christo, ab electis crediturisablatus, & in se derivatus fuit, adeo ut perfectam habuerint remissionem: consequenter, ut *ipsis* adhuc inhærens, imputari non potuit. Demonstravimus ista lib. V. c. II. §. IX. & XVIII. & lib. VI. cap. VI. §. XXVII. Quia 2. legis divinæ violatio, etiam *ante* aureum vitulum, habuit *reipsa*, tum carmen illud maledictorium Exod. XX. 5. 7. tum legem *ceremonialem* & sacrificia. v. g. sacrificium juge, etiam ut expiatoria peccatorum Job. XLII. 7. 8. imo & universa legum *ceremonialium* moles, designata & repræsentata erat Mosi, ante aureum vitulum. Quia 3. Scriptura nullibi docet, propter idololatriam vitulinam; aut carmen maledictorium, aut legum ceremonialium jugum, Israeli fuisse impositum.

Objectiones sententiæ affirmativæ.

Objiciunt interim A. locum Jer. XXX. 32. Resp. Nihil hic de idololatria *vitulina*, nihil de carmine *maledictorio*, nihil de impositione jugi *ceremonialis*, nihil de *imputatione* reatus, utriusque ope facta: proinde nihil quod ad rem spectet. B. Locum Ezech. XX. 25. 26. Resp. Nihil itidem hic de peccato *vitulino*, quin potius de peccatis aliis v. g. violatione Sabbathorum: nihil de carmine maledictorio: nihil de reatu peccati adhuc *ipsis* incumbente: quin nihil etiam de impositione jugi ceremonialis. Nec per *statuta non bona*, & *judicia in quibus non viverent*, intelligi præcise leges ceremoniales; sed quod significatur vs. 21. horrenda sua judicia, חקים seu decreta ipsis sane *non bona*, & משפטים seu judicia, in, seu sub quibus, nequaquam viverent. C. Quod ministerium V. T. à *μοσχοποιίᾳ* oriundum, dicatur *ministerium mortis & condemnationis* 2 Cor. III. 7. 9. Resp. 1. Præsupponitur V. T. ortum capere à *μοσχοποιίᾳ*, cujus contrarium cap. *præced.* §. XXIX. ex professo docuimus. 2. Nulla justa ratio prohibet, quo minus intelligatur ministerium fœderis *operum*. 3. Quid si intelligatur ministerium fœderis *Sinaici*, quatenus illud habuit renovationem fœderis operum, juxta §. XVIII? Quod D. lex *transgressionum causa addita* dicatur Gal. III. 19. Resp. 1. Hic nihil signate de *transgressione μοσχοποιίας*; sed de *transgressionibus*. 2. Nihil item peculiariter de lege *ceremoniali*, ob *μοσχοποιίαν* additâ: sed de lege *morali* cum ceremoniali, data, ut in agnitionem transgressionum, & inde ad quærendum redemptorem Christum electos deduceret vers. 24. E. Quod lex ceremonialis fuerit *chirographum*, nobis *subcontrarium*, usque ad Christum Col. II. 14. Resp. Fuit 1. non à *μοσχοποιίᾳ* tantum: nec 2. quod reatum *actualem* ipsis fidelibus adhuc incumbere, testaretur; sed quod reatum *potentialem*, seu intrinsecum peccatorum suorum demeritu, jam ab æterno, per Christum ab ipsis in se derivatum, horrendis spectaculis repræsentaret, ut diximus §. XIII. F. Quod res ipsa loquatur, post *μοσχοποιίαν*, populo Israelitico fas non fuisse, appropinquare ad Deum, ad altare, ad sanctum sanctorum; nisi per Sacerdotes & Pontificem, nec huic, nisi semel tantum in anno, & certis etiam legibus &c. Resp. 1. Hoc etiam *ante* aureum vitulum non licuit Exod. XIX. 12. 13. tum 2. hoc non est factum, propter reatum *actualem* ei adhuc incumbentem; sed propter *intrinsecum* peccati demeritum, ad significandum, absque Mediatore Christo, nulli fas esse appropinquare ad Deum.

8. An populus Israeliticus, propter idololatriam vitulinam, è statu libero conjectus sit in statum servilem? Sententiarum differentia.

LIV. Quæritur *octavo*, an populus Israeliticus, propter idololatriam vitulinam, e statu libero, quo hactenus gavisus fuerit, conjectus sit in statum servilem? Celeb. Coccejus, quo latius discriminaret periodum *promissionis*, à periodo *legis*, seu veteris testamenti, quam auspicatur ab aureo vitulo; & quo magis beatitudinem Novi Testamenti extolleret supra Vetus T. statuit Patres utriusque periodi prioris, æqualiter quidem fuisse sub reatu; sed quod illis suus reatus non fuerit *imputatus*; his verò, propter suam *μοσχολατρείαν* fuisse imputatum: ac proinde, non tantum non habuisse *ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν*, nec tam plenam adoptionem, sanctificationem & glorificationem, quam nos sub N. T.; nec eos tantum fuisse, sub qualicunque Dei irâ & maledictione, destitutos tranquilla conscientiâ, & fiducia illâ accedendi ad Deum, qua nos sub N. T.: sed etiam constitutos sub servitute legis & elementorum mundi, sub qualicunque imperio Satanæ, Angelorum, Principum, Seniorum, Sacerdotum, Prophetarum fuisse, velut Deorum *λεγομένων*: & ex his omnibus, habuisse *spiritum servitutis ad metum*, potius quam spiritum *adoptionis* & libertatis.

Sententiæ negativæ rationes.

Reformati reliqui usque ad Virum Cl. quamvis agnoscant, Ecclesiam V. T. (hoc est à *πρωτευαγγελίῳ* usque ad Messiam)

fuisse sub statu quodam *servili*, & sub *jugo* legis ceremonialis: negant tamen, hoc *tam* fuisse ob *μοσχολατρείας*; *quam* quod Ecclesia esset adhuc in statu infantili Gal. IV. 1. Negant item, fideles V. T. fuisse sub servitute *reatus*, sub imperio Satanæ, Angelorum, Principum, Seniorum &c. magis quam nos sumus sub N. T. Eo quod 1. reatus eorum, perinde ac noster, æterna *expromissione*, fuerit traductus in Messiam futurum, sicut ostendimus lib. V. cap. II. §. XI. & XVIII. Quod proinde 2. tam *plenam* habuerint peccatorum suorum remissionem, quam nos, ut ex professo demonstravimus lib. VI. cap. VI. §. XXVII. Quod 3. propter satisfactionem *expromissam*, & ex ea, remissionem *plenam* collatam; perinde liberati fuerint à *metu mortis*; & ab imperio Satanæ, ac nos. Quod 4. eos fuisse sub imperio Angelorum ac hominum, velut *Θεῶν λεγομένων*, magis quam nos, probari non possit. Quod 5. conscientiam serenam, gaudium & fiduciam in Deo, passim liberalissime prodant, v. g. Ps. IV. 7. 8. 9. & V. 12. 13. & XVII. 15. & XVIII. 2. 3. & XXIII.—& XXVII. 1. & XXX. 12. 13. & XXXI. 4. 8. & XXXIV. 3. 9. & XXXVI. 8. 9. 10. 11. &c. Habac. IV. 17. 18. 19. &c. Urgent tamen in contrarium: A. *Reatum*, usque ad satisfactionem Christi, fuisse *in mundo* Rom. V. 13. Resp. Fuit quidem; sed *in Christo*, non in electis fidelibus V. T. sicut demonstravimus loco citat. lib. VI. cap. VI. §. XXIX. B. Quod fuerint sub *ira* & excandescentia Dei Dan. VIII. 19. Jes. X. 25. & imprimis cap. LIV. 7. 8. Jer. XXXI. 32. cum Heb. VIII. 9. Resp. Non loquuntur de *tota* periodo veteris T. sed de eâ tantum illius *parte*, qua judicia sua temporalia, in Israëlem & Judam exercuit, eos tradendo hostibus eorum. C. Quod fuerint sub *maledictione* 2 Cor. III. 7. 9. Gal. III. 10—13. Resp. Loquuntur, non signatè de fidelibus V. T. sed de peccatoribus, quamdiu existunt sub fœdere *operum*, extra Christum. D. Quod non habuerint conscientiam *pacatam*, tranquillam & consummatam Heb. IX. 14. & X. 1. 2. 3. Resp. 1. Contrarium jamjam ostendimus. 2. Apostolus tantum vult, conscientiam eorum non potuisse consummari ac tranquillari, *per sacrificia* ceremonialia. F. Quod fuerint sub continuo *mortis metu* Heb. II. 14. 15. Resp. Paulus non aliud vult, quam fideles utriusque testamenti, à metu mortis liberari per *solum* Christum. G. Quod, ob reatum ipsis incumbentem, fuerint sub qualicunque *dominio Satanæ*, saltem accusandi per legem ceremonialem, & intentandi mortem Apoc. XII. 9. 10. Zach. III. 1.— Resp. Fuerunt sub tyrannide Satanæ, perinde ac nos sumus, quatenus & quamdiu fuerunt, *extra Christum* fide apprehensum Act. XXVI. 18. 2 Tim. II. 25. 26. H. Quod fuerint sub dominio Angelorum, velut אלהים *Θεῶν λεγομένων*, *Deorum nuncupativorum* Heb. II. 5. Resp. Non dicit Apostolus, *veterem* mundum fuisse subjectum Angelis; sed mundum *futurum* non Angelis; verum soli Christo fuisse subjectum Matth. XXVIII. 18. I. Quod fuerint sub imperio *Principum*, Sacerdotum, Prophetarum velut Deorem nuncupativorum *terrestrium*, quibus potestas competebat exigendi chirographum, cogendi ad cultum divinum: ad hoc, pro re nata, præter legem scriptam, imponendi nova statuta, pro auctoritate exponendi mysteria fidei & ænigmata Scripturæ, adeo ut fides & obedientia veteris Ecclesiæ, ipsis cum qualicunque servitute, fuerint submittenda, velut Dominis & diis suis Matth. XXIII. 2. 3. 4. 1 Cor. II. 6. *Principum hujus seculi*, cum Psal. LXXXII. 6. & Col. II. 15. Heb. XII. 9. 10. Resp. Loca illa nihil minus spirant, quam quod intendunt fratres. 1. Sedere in cathedra Mosis Matth. XXIII. nihil aliud sibi vult, quam ex officio explicare doctrinam Mosis, ex Mose, & ad mentem Mosis. 2. *Dii* dicuntur *& filii altissimi*, non Seniores, Sacerdotes, & Prophetæ in Ecclesia: sed *Magistratus*, in Republica Rom. XIII. 1. 4. 1 Pet. II. 13. Tum 3. *principes hujus seculi* 1 Cor. II. 6. Paulus non intelligit Pontifices, Seniores, Prophetas Judæorum, præteriti seculi V. T. sed Doctores sapientiæ secularis ac mundanæ. Sic 4. potestates & principatus à Christo exuti Col. II. 15. Paulus non intelligit, vel Angelos bonos; vel Sacerdotes & Prophetas Ecclesiæ veteris; sed Angelos malos Conf. Luc. XI. 22. Joh. XIV. 30. Col. I. 13. Heb. II. 14. 1 Joh. III. 8. Tandem 5. per *Patres carnis* Heb. XII. 9. 10. Seniores & Secerdotes V. T. intelligendos esse, nullis nisi infirmis Viri Cl. hypothesibus, monstrari potest. Potius, agnoscente ipso Cl. Coccejo ad hunc locum, intelligendi parentes *carnales*, ut contradistincti *Patri spirituum*. H. Quod, ex præcedentibus omnibus, habuerint *spiritum servitutis ad metum* Rom. VIII. 15. 2 Tim. I. 7. Resp. Habuerunt sanè, & nos habemus sub N. T. quatenus *spiritus servitutis ad metum*, eam notat Spiritus S. operationem, quæ peccatorem ad Christum adigit, incutiendo ei agnitionem & sensum peccati & miseriæ, item contritionem & humiliationem Act. II. 37. & IX. 4. 5. 6. & XVI. 29. 30. Luc. XVIII. 13. Matth. XI. 28. cum Psal. XXXIV. 19. & 21. 19. Singula horum, quæ peculiares controversias constituerent, penuria spatii, singulatim examinare distinctius hic quidem non possumus.

Objectiones sententiæ affirmativæ.

Pars practica.

Praxis: 1. Nobis commendat studium V. Testamenti.

L V. Praxis capitis præcedentis, mutatis mutandis, huc traduci commode potest. Praxin singulorum hujus epochæ curriculorum, singulatim expedire, accessitas brevitatis prohibet. Universa

sa epocha, *primo* nobis commendat studium Veteris Testamenti Joh. v. 39. 2 Pet. I. 19. 20. 21. Luc. XXIV. 25. 26. 27. Eo quod I. Vetus testamentum *idem* habeat gratiæ fœdus, quod novum Act. XV. 11. 1 Cor. X. 1—4. Ut recte Novatianus, apud Tertullianum *de Trinit.* cap. IX. & X. moneat, *non alterum in Euangelio Christum exspectandum fuisse, quam hunc à Veteris Testamenti literis promissum: maxime quum, & quæ de ipso prædicta sunt, impleta sint, & quæ impleta sunt, ante prædicta sint.* Quod 2. sicut *novum* testamentum plenum est Mosis & Prophetarum; ita *vetus* testamentum, plenum sit Christi & Euangelii. Hinc Paulus, se nihil extra Mosen & Prophetas dixisse testatur Act. XXVI. 22. Quod 3. vetus ac novum testamentum sibi invicem stabiliant veritatem & auctoritatem: quod item accuratè inter se collata, efficacissime nos convincant de veritate Euangelii Act. XVII. 11. Joh. v. 39. *Unum* enim idemque præstant fœdus, sancitum morte unius ejusdemque testatoris, nisi quod respectu dispensationis, *duo* sint testamenta: vetus *promittens* testatore, typis; novum *præstans* eundem veritate Col. II. 17. Heb. VIII. 5. & X. 1. Quod 4. nullo modo possimus esse certi, Jesum in novo testatorem revelatum & exhibitum, esse verum Messiam, nisi ex requisitis Messiæ, quæ explicat vetus testamentum. Quod 5. Judæos nullo modo possimus convincere de veritate Messiæ nostri, & universi novi testamenti, nisi ex collatione veteris testamenti Joh. v. 39. Luc. XXIV. 25. 26. 27. Quod 6. *vetus testamentum, novi sit fundamentum, & novum veteris complementum. Novum testamentum in veteri lateat; sicut vetus testamentum in novo patet. Novum testamentum in veteri sit velatum; sicut vetus in novo est revelatum —. Ut merito, nec veteris testamenti, circa personam Christi, vacillet auctoritas, dum novi testamenti manifestatione fulcitur; nec novi testamenti, intercepta sit potestas, dum radicibus veteris testamenti, ejusdem nititur veritas.* Ut scite Novatianus, apud Tertullianum *de Trinit.* XXV.

2. Repræsentat sapientissimam Dei œconomiam in familiâ sua.

LVI. Praxis *secundo*, nobis repræsentat sapientissimam Dei *œconomiam*, in familiâ suâ Israëliticâ, quam passim ex professo laudat Scriptura, v. g. Deut. XXXII. 7—15. Psal. LXXX. 9—12. Jes. v. 1. 2. Ezech. XVI. 2—15. &c. Habuit hæc œconomia 1. potentissimam Israëlis *conservationem*, in gravissimis ejus, & periculosissimis afflictionibus: in Ægypto, in deserto, in Canaan, in captivitate Babilonicâ. Habuit 2. liberalissimam *sustentationem* in deserto, per manna Exod. XVI.. Deut. VIII. 3. per coturnices Num. XI. 31. 32. Psal. CV. 4. per aquam è rupe Exod. XVII. 6. Num. XX. 8--12. Psal. LXXVIII. 15. 16. 17. 20. & CV. 41. & CXIV. 8. per conservationem vestimentorum Deut. XXIX. 5. Habuit 3. sapientissimam *gubernationem*, per leges justissimas, morales, ceremoniales, forenses Deut. IV. 8. Exod. XIX. XX. Habuit 4. potentissimam *defensionem*, adversus hostes, tot ac tam potentes. Num. XIII. 29. &c. Ut ex omnibus his perspiciamus beatitudinem Israelis, omniumque eorum, qui sunt de familiâ Dei, eumque habent pro Deo suo Psal. XXXIII. 12. 18.—

3. Commendat fidem & constantiam Dei in servandis promissis.

LVII. Praxis *tertio* nobis commendat *fidem* & constantiam Dei, in servandis promissis Deut. VIII. 18. Psal. CV. 8. 10. — & CVI. 45. Qua v. g. promissionem suam Abrahamo datam, de educenda ejus posteritate ex Ægypto, eique dandâ terrâ Canaan Gen. XV. 13.— tam accurate præstitit, ut ipso illo anno, quem prædixerat, manu forti, ex Ægyppto eduxerit. Item promissionem Davidi, ejusque semini præstitam 2 Sam. VII. 11.—17. 1 Paral. XVII. 11—14. Psal. LXXXIX. 4. 5. & CXXXII. 11—14. de stabiliendo thronum Davidis, in XXII. Regibus Judah, ex Davide oriundis, per quinque circiter secula. Item promissionem Judæis factam, tum ante captivitatem, tùm sub ea, de conservandis ipsis sub durissima captivitate, & reducendis ipsis post LXX. annos, ad patrios suos Lares. Ut iis promissis divinis, immotum fundamentum Ecclesia Dei, omnesque vere fideles habeant, in quo secure, sub quibusvis angustiis, possint requiescere Psal. XLVI.— Matth. XVI. 18. &c.

4. Ponit nobis ob oculos severitatem Dei, in exagitandis peccatis populi sui.

LVIII. *Quarto* etiam ob oculos nobis ponit Dei *severitatem* & ἀπροσωποληψίαν, in exagitandis peccatis, propriæ familiæ suæ Amos III. 1. 2. Ponit inquam ob oculos, in (1) *deserto*, quando, ob frequentatas Israëlis murmurationes (jam propter defectum cibi, jam propter defectum potus &c.) item ob rebelliones, idololatriam vitulinam, aliaque scelera: jam gladio Exod. XXXII. 27. 28. 29. jam serpentibus ignitis Num. XXI. 6. &c. exagitavit. Rursus (2) in *Canaan*: quando, propter eorum apostasiam à Deo, per idololatricam communionem cum Cananæis, aliaque scelera, Israëlitas in servitutem tradidit: jam Regis Mesopotamiæ, Cuschan Rischataim Jud. III. 8. jam Regis Moabitarum, Eglonis *Ibid.* v. 30. jam R. Cananitarum, Jabin Jud. v. 21. jam Regis Midianitarum *Ibid.* cap. VI. 1.— jam Philistæorum & Ammonitarum Jud. X. 8.—jam rursus Philistæorum 1 Sam. XXXI.— Porro (3) sub *Regibus* Saule 1 Sam. VI. 15. & *Davide*, imò in ipso Davide, ob adulterium cum Bathsebâ, & homicidium in Uriâ, gravissimis calamitatibus domesticis, castigato: in stuprata filia Thamar, per Amnonem fratrem 2 Sam. XIII.— in filii Amnonis trucidatione, per fratrem Absolomum. *Ibid.* in conjuratione filii Absolomi adversus Patrem, suique fugâ 2 Sam. XV. ad XVIII. & illius trucidatione, Patri tam acerba. *Ibid.* in fame triennali,

li, propter Saulis tyrannidem in Gibeonitas 2 Sam. xxi.— in triduanâ pestilentiâ 2 Sam. xxiv. — ob numeratum populum. Sub *Salomone*, cujus idololatriam ac lasciviam castigavit per schisma regni, item per Hadad Edomitam, Rezon & Jerobeam, rebelles Reg. xi. — Sub ejus successoribus, *Israëlis* quidem idololatriam vitulinam, & Baaliticam, aliaque ejus scelera, ultus est, æterna abjectione ac dispersione, in Colchos, Iberos &c. 2 Reg. xviii —: & *Judæ* insuper idololatriam variam castigavit lxx. annorum durissimâ captivitate 2 Reg. xxiv. 11. Jer. lii. — Tandem 4. post Christum neglectum ac rejectum, & *hujus* æternâ dissolutione, per Titum Vespasiani filium, prædictam à Christo Luc. xix. 42 — Matth. xxiii. 37. 38. Ex his omnibus, aliisque, severitas & ἀπαρατοπολυψία Dei, in castigandis suorum delictis, non potest non esse manifesta; ad hoc, ut Deum revereamur, & à peccatis nobis solicitè caveamus Jer. vii. 12. 14. & xxvi. 6. 9. Ps. lxxviii. 60.

5. Exhibet, velut in speculo misericordiam Dei, in condonando gravissima populi sui peccata.

LIX. *Quinto* etiam nobis exhibet, velut in speculo quodam, *misericordiam* Dei, in ferendis & condonandis peccatis populi sui resipiscentis. Quam Moses admodum patheticè repræsentat Exod. xxxiv. 6. 7. & Deus ipse promittit 2 Sam. vii. 14. 15. Quam abunde præstitit, tum (1) in *deserto*, condonando varias Israelis murmurationes, & imprimis idololatriam aurei vituli, ad intercessionem Mosis Exod. xxxii. 11. 12. 13. 14. tum (2) in *Canaan*, resipiscentes Israëlitas, ob peccata in servitutem hostium sæpius redactos; missis Redemptoribus, identidem liberando: tum (3) sub *Regibus*, item à Philistæis aliisque vicinis hostibus, per Samuelem, Saulem, Davidem, Josaphatum aliosque potenter vindicando: tandem (4) & captivitatem Babilonicam, constituto præciso tempore, solvendo, populumque pristinæ libertati restituendo. Quæ misericordiam divinam eo repræsentant, ut in peccatis non desperemus; sed vivâ fide, sincerâ resipiscentiâ, & calidis precibus, refugium post peccata, ad illam arripiamus Ps. xxxii. 1—8.

6. Repræsentat infinitam Dei potentiam, in liberanda & conservanda Ecclesia sua.

LX. *Sexto*, repræsentat infinitam Dei *potentiam*, in liberandâ & conservandâ Ecclesiâ suâ, ab insultibus potentissimorum hostium suorum Psal. lxxvii. 16. Quam ostendit, in (α) *Ægypto*, decem horrendis plagis, vindicando injurias & persecutiones, populo suo illatas, eosque traducendo per mare rubrum Exod. vi. 17. Deut. iv. 34. &c. (β) in *deserto*, sustentando & protegendo Israëlem, adversus gravissimos casus, hostiumque insultus, traducendoque per Jordanem, in promissam terram Canaan (γ) in *Canaan*, subigendo per Josuam, in gratiam Ecclesiæ suæ, tot & tam potentes Reges: eam toties & tam mirabili modo, è servitute restituendo in libertatem suam (δ) sub Regibus item: imprimis (ε) in captivitate Babilonicâ, Monarcharum animos tam efficaciter flectendo, ad indulgendum Israëli reditum in patriam suam, & suppeditandos etiam tam liberaliter sumptus, ad restaurationem templi & urbis (ζ) temporibus Machabæorum, protritos ab Antiocho Epiphane Israëlitas, tam potenter vindicando in libertatem suam. Quam suam potentiam, eo tot vicibus & modis, Deus tam illustrem fecit; ut in rebus quantumvis arctis, animum non abjiciamus; sed fiduciam nostram in Jehova, salutis nostræ refugio & rupe unica, habeamus.

7. Repræsentat fata & vicissitudines Ecclesiæ.

LXI. Tandem *septimo*, hæc potissimum epocha, fata & *vicissitudines* Ecclesiæ pandit: ut nim. per *angusta* paulatim enitatur ad *augusta*: ut *prematur* sæpe, nunquam *opprimatur*: ut ex abysso miseriæ, Dei gratia emergat in fastigium. Quod itidem, Sole clarius micat, in Israelis fortuna & casibus adeo sæpe deploratis, & tantum non desperatis, in Ægypto, deserto, Canaan, captivitate Babilonica, oppressionibus Antiochi Epiphanis &c. Ad hoc, ut in rebus Ecclesiæ, quantumcunque arctis ac desperatis, nunquam spem emergendi abjiciamus; sed tempora antiqua nobis ad mentem revocemus Psal. xxii. 5. 6. & lxxvii. 12. 13.

CAPUT TERTIUM,

DE

DISPENSATIONE SUB CHRISTO.

Jer. XXXI. 31--35.

Ecce dies veniunt, dixit Jehova, & feriam cum domo Israël, & cum domo Judah; testamentum novum. Non secundum testamentum, quod pepigi cum Patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos è terra Ægipti, quia ipsi irritum fecerunt testamentum meum --: sed istud est testamentum -- dabo legem meam in medio eorum, & in cordibus eorum inscribam illam &c.

Succedit periodus novi testamenti. I. PEriodum Veteris Testamenti, juxta duas epochas, per sex curricula, examinavimus: succedit periodus *novi* testamenti, seu dispensatio fœderis gratiæ sub *Christo*, duratura usque ad extremum judicium. Hujus contemplationi fundamentum struemus, in exegesi verborum quæ prostant Jer. XXXI. 31—35.

Pars exegetica.

Textus exponitur. II. *Quibus verbis* promissio *continetur de condendo* novo *testamento. Penes quam occurrunt:*

1. *Testamentum* promissum vers. 31. *Circa quod notatur:*

A. Tempus *testamenti condendi*, ecce dies veniunt. Ecce הנה *præmittitur ad erigendam attentionem, velut ad promissionem raram, magnique ponderis*, ימים באים. Dies veniunt ימים, dies, *seu* anni, *qui diebus integris constant apud Hebræos, h. e.* annus dierum Gen. XXIV. 55. *seu* tempus *indefinitum* Num. VIII. 17. *Sed* breve, *non tam annis aut mensibus, quam diebus numerandum* Psal. XC. 10. באים veniunt, *eunt, fluunt, notatur tempus* futurum, *quod tamen jam sit inchoatum, scil. tempus N. Testamenti, quod nulla intercedente epocha, sit interrumpendum.*

B. Promissio *futuri*, נאם יהוה, dictum Domini, *seu promissum Domini.* נאם *vox est oraculis divinis fere peculiaris. Connotat certitudinem & infallibilitatem rei promissæ. Conf.* 1 Tim. I. 15. & III. 1. יהוה, Domini *non meum, aut hominis cujusvis impotentis & fallacis; sed ejus qui est, ut primum* ens; *ita & prima* veritas, *qui &* potest *præstare quod promittit, &* vult, *quia promittit.*

C. Res promissa, & excidam cum domo Israël, & cum domo Judah fœdus novum. *Est in his:*

α. Actus *contrahendi, promissus* וכרתי & excidam. כרת, *Græcis redditur; per ποιέω* facio Heb. VIII. 9. *συντελέω* proficio. *Ibid.* vs. 8. *διατίθημαι* vs. 10. *Notat proprie* amputare, conscindere, *sicus ramus amputatur ab arbore* 1 Sam. XXXI. 9. *cum* ברית fœdere *junctum, est* icere, *ferire fœdus, pacisci* Gen. XVI. 18. *Fœdus enim facientes, primo jurabant, tum transibant per partes dissecti pecoris; quasi dicerent: discindatur, dividantur ejus membra, fiat sicus pecus istud, qui pactum violaverit* Jer. XXXIV. 18.

β. Partes *contrahentes hujus fœderis testamentarii, nim.*

1. Deus, ego excidam, *idem qui promittit*, dictum Jehovæ. *Jehova* triunus, *Jehova* Pater, *qui fœdus, suo tempore, cum peccatoribus redimendis, in æterno electionis decreto, designavit: Iehova* filius; *qui vadimonium, pro peccatore redimendo; suscepit: Iehova* Spiritus S. *qui idem, juxta decretum, redimendorum cordibus insinuat.*

2. Homines, cum domo Israël, & cum domo Judah. *Domus* Israël, *est regnum decem tribuum; domus* Judah, *regnum Davidicum, quæ duæ domus, soluta captivitate Babilonica, quadantenus coaluerunt, & plenius etiam sub N. Test. quibus tamen comprehendendi veniunt omnes fideles, etiam ex gentilibus. Conf.* Rom. XI. 17. 25. 26. Gal. IV. 26. *scil. ut Iehova* unus *sit, & nomen eius, h. e. cultus eius* unum *sint* Jer. XIII. 11.

γ. Fœdus *contractum* ברית חדשה. fœdus novum.

א. Fœdus, ברית *subinde notat* testamentum, *seu constitutionem* unius, *de suis bonis: sæpius* fœdus, *constitutionem* plurium, *sicut alibi monuimus. Quæri possit, utrum horum, hoc loco*

loco intelligendum veniat, per τὸ ברית*? Sunt 1. qui intelligant* fœdus, *& quidem* operum*; apud Sinai renovatum in decaloge: sunt qui 2. malunt intelligere fœdus* gratiæ *quidem, sed* nationale, Exod. XIX. 5. 6. *quod Israëlita violarunt, idololatria, cum* vitulina, *tum* Baalitica, *de quibus, apud periodum præcedentem, nobis fuit negotium. Sunt 3. qui fœdus gratia internum & particulare, intellectum volunt; sed quatenus illud solenniore modo, dispensabatur ritibus ceremonialibus. Satis commode intelligi potest* universum *fœdus* Sinaicum, *quatenus comprehendebat constitutionem fœderis* nationalis, *per leges potissimum* forenses; *renovationem fœderis* operum, *in decaloge: & renovationem fœderis* gratiæ, *in legibus* ceremonialibus. *Nec tamen est, quo minus per τὸ* ברית, *etiam intelligamus* testamentum: *cum illud non sit, nisi dispensatio fœderis gratia, involvens præter fœdus gratia, velut suum materiale, ejusdem dispensationem, tanquam formale, ut sit testamentum fœderale.*

3. Novum, חדשה. *Hoc est* præclarum, *quo sensu sæpius in utroque Testamento, occurrit* canticum novum Psal. XXXIII. 3. & XL. 4. & XCVI. 1. Apoc. V. 9. novum præceptum Joh. XIII. 34. 1 Joh. II. 7. *seu potius* aliud, *diversum à præcedenti, quo sensu plerumque venit, & in hoc negotio* Matth. XXVI. 28. Luc. XXII. 20. Aliud, *non equidem quoad* substantiam *fœderis gratia, quæ per omnia secula, una est & eadem.* Heb. XIII. 8. *Unde est διαθήκη αἰώνιος. Ibid.* vi. 20. *sed quoad* dispensationem, *quatenus, quod hucusque dispensatur per varias umbras typicas; olim dispensabitur absque illis.*

2. *Testamentum* rejectum, *antea erectum:* non secundum fœdus illud &c. vs. 32. *Quod scil. olim apud Sinai pepigi cum majoribus vestris. Notatur penes hoc*

A. Tempus *erecti hujus fœderis, postea rejecti:* in die, quo apprehendi manum eorum. In die, *h. e. eo* tempore *circum circa, non præcise eo* die. Quo apprehendi manum eorum, החזיקי בידם, *seu* fortes *reddidi manus eorum, ut* prævalerent. חזק, *vox est perquam emphatica, unde* LXX. *Interpp. redditur per ὑπερκρατεῖν & ὑπερισχύειν. Notat, non tantum vires* conservare, *quas dudum habet; sed &* corroborare *seu adaugere easdem: quibus, volentibus nolentibus hostibus eorum Ægyptiis, potuerint egredi.*

B. Finis, *cum erecti fœderis; tum corroboratarum manuum. Scil. eductio eorum ex Ægypto.* להוציא, ad educendum. *Significat, quamvis eorum roborârit manus, eos tamen suis viribus non potuisse egredi, proinde necessum habuisse, ut à se educerentur.*

C. Eversio *fœderis erecti, duplex:*

1. Altera Israëlitarum, quia ipsi irritum fecerunt fœdus meum. הפרו, irritum fecerunt. פור est fractus, comminutus, contritus fuit: *à quo* הפיר confregit, dissipavit, *Metaphorice* irritum fecit, abolevit. *Paulus Græce reddit καταργεῖν* Rom. VI. 6. *quod Latine dici potest* abrogare, otiosum, inutile facere Gal. V. 4. *Factum hoc violatione fœderis* nationalis, *seu idololatria, cum* vitulina, *tum* Baalitica.

2. Altera Dei, & ego dominatus sum in eos. בעלתי. *Vox non uno modo redditur, nec eodem sensu. Sonat enim aliquando* maritum esse, *adamare, velut uxorem, fœdus maritale habere & colere. Sic sensus esset: quamvis eos adamaverim, velut maritus uxorem, cederetque in exaggerationem violati fœderis, quamvis ego ipsos tenerrime amarem, nihilominus ipsi fœdus illud maritale irritum fecerunt, spirituali adulterio, seu idololatria sua: aliquando* dominari, *sicut maritus dominatur in uxorem, aut etiam ut Dominus in servum, duriter ipsum tractando, sic sensus esset: tum & ego durius eos habui, mea judicia in eos exercendo, quod factum in deserto, pariter & in Canaan: tum & ego fœdus meum matrimoniale, seu nationale cum ipsis irritum feci: qui sensus hic non inconveniens est, scil. ut rationem præstaret, quare* novum *fœdus esset facturus, quia nim. prius utrinque factum fuisset irritum, quod confirmat sua ἀξιοπιστία, addendo & repetendo:* dictum Domini. *Hinc quæri possit, an fœdus seu testamentum illud irritum factum,* cœperit *apud montem Sinai? Resp. Illud non dicitur in textu; sed hoc tantum, quod obtinuerit apud Sinai, & ab Israële violatum fuerit, quamvis illud cœperit à Paradiso, ac solenniori modo, per farraginem rituum ceremonialium, ibidem solennius renovatum & instauratum fuerit.*

3. *Testamenti promissi* beneficia, *fœderi gratia, omnibus quidem temporibus communia; sed testamento* novo, *hactenus propria. quod non tantum liberaliore mensura essent sub eo communicanda; sed modo etiam peculiari, absque ullo ceremoniarum typicarum interventu, plane immediate, ut Paulus docet* Heb. VIII. 6— *Explicantur ista beneficia* vs. 33. 34. *quæ compendii causa, ad tria hæc revocabimus, nim.*

ℵ. Regenerationem, *quatenus, latissimo sensu, omnem dicit operationem Spiritus S. circa* interiora

teriora fœderatorum, scil. regenerationem strictius sic dictam, qua hactenus spiritualiter mortuis, vitæ spiritualis primum principium infundit: conversionem, qua principium infusum erigit, ad actum fidei & resipiscentiæ: sanctificationem, qua erecta fidei & resipiscentiæ fructus protendit. Hanc autem duobus astringit textus:

α. Menti vers. 33. Dabo legem meam in interiori eorum. Hic lex quam promittit תורתי, notat, cum universam doctrinam de cognoscendo & colendo Deo Psal. XIX. 8. tum eam e us partem, quæ officium præscribit, vel faciendo, vel omittendo. Hanc se daturum promittit, נתתי, h. e. pura adductus gratia conferam, & quidem בקרבם in medio eorum, seu in interioribus eorum. Hoc est, non solum per externam hominum institutionem, prout explicatur vers. 34. Non docebunt ultra quisque fratrem suum &c. puta tantum: nec per ritus tantum externos ac ceremoniales; sed dabo insuper legem meam in interioribus eorum, per immediatam illuminationem spiritus mei, cujus ope spiritualia spiritualiter cognoscent & discriminabunt 1 Cor. II. 14.—

β. Cordi, & super cor eorum scribam eam. לבב frequenter notat quævis interiora, exterioribus contradistincta Jon. II. 4. Matth. XII. 30. & sic exegeticum erit membri præcedentis. In interioribus, plerumque voluntatem & affectus Jer. III. 15. 2 Reg. X. 15. Matth. XXII. 37. Cordi inscribam, non, ut olim tabulis lapideis, aut laminæ aureæ in fronte Pontificis Exod. XXVIII. 36. aut pectorali ejus Urim & Thummim. Ibid. 15— sed cordi ipsi, infundendo ei novam inclinationem versus me & legem meam, futuram illo tempore, ordinarie multo intensiorem ferventioremque, quam nunc.

ב. Communionem cum Deo. Hujus duplex est relatio, nim.

1. Dei versus populum, & ero ipsis in Deum, scil. post regenerationem: sumus enim natura filii iræ. Est eadem promissio, & ejusdem substantia fœderis, quæ olim facta est Abrahamo ejusque semini fideli Gen. XVII. 7. adeo prægnans, ut ea major, nec esse, nec cogitari possit, quippe qua Deus, ut Deus, seipsum totum, quantus quantus est, fœderatis addicit. Conf. Gen. XV. 1. Psal. LXXIII. 25. 26.

2. Populi vicissim, versus Deum, & ipsi mihi erunt in populum. Possunt hæc verba intelligi, vel, ut pars promissionis divinæ, qua velit eum habere pro populo suo; vel potius, ut restipulatio, si nim. ipsi mihi volunt esse in populum, si seipsos volent mihi addicere, sicut ego volam meipsum ipsis addicere. Hac ratione fœderis ratio distinctius dicitur, utpote consensum exigit, in promissa & stipulata reciproca.

ג. Remissionem peccatorum, quæ duo promittuntur: quæ tamen eodem abeunt:

A. Propitiatio, quia propitiabor iniquitati eorum. אסלח, propitius ero. סלח in lege frequenter usurpatur, de tali remissione quæ fit post oblationem, seu post intercessionem Sacerdotis Levit. IV. 20. 26. 31. & V. 10. 13. 16. 18. Ut notetur expiatio propter sacrificium prævium, quod causæ meritoriæ rationem habeat, remissionis. Sic promittitur oblatio & satisfactio Christi, qui est ἱλασμὸς & ἱλαστήριον 1 Joh. II. 2. & IV. 10. Heb. IX. 5. Rom. III. 25. citra quam, nec obtingit; nec obtingere potest remissio עון, primo quidem culpam notat, perversitatem & malitiam 1 Sam. XXV. 24. tum & metonymice pœnam Jes. LIII. 6. Psal. XXXI. 11. Gen. XIX. 15. Et priore sensu, non peccata levia dicit, quæ ex errore, aut infirmitate oriuntur; sed quæ ex προαιρέσει, destinata malitia existunt. Dicitur numero singulari עון, sed sensu, collectivo, ut omne peccatum intelligatur, tam originale Psal. LI. 5. quam actuale, Num. XXX. 16. &c. Eorum, scil. confœderandorum διακριτικῶς non omnium & singulorum Joh. XVII. 9. non rogo pro mundo.

B. Condonatio propter propitiationem, qua reatus & pœna confœderatorum tollitur: & peccati eorum non recordabor amplius. Non equidem, quod peccati fidelium hactenus fuerit recordatus: neque enim videt iniquitatem in Jacob— Num. XXIII. 21. Psal. CIII. 3. sed quod adeo condonet perfecto, & condonaturus sit, acsi ne memoriam quidem eorum haberet Psal. XXV. 7. Omnia autem hæc beneficia novi testamenti, non ita adstringuntur temporibus Christi exhibiti, ut à præcedentibus secludantur: quis enim ausit dicere, regenerationem, communionem cum Deo, & remissionem peccatorum, non obtinuisse ante Christum exhibitum? tantum significatur, ea beneficia confœderandis sub N. T. prorsus alio modo conferenda esse, quam hactenus collata fuerint, scil. absque tot molestis sacrificationibus, tam horrendis lanienis, absque jugo illo ceremoniali ἀβαστάκτῳ, docente istud Apostolo Heb. VIII. 7— cum cap. IX. 1—

Pars Dogmatica.

Septima ac perfectior fœderis gratiæ dispensatio accidit sub novo testamento.

III. Septima igitur & perfectissima fœderis gratiæ dispensatio accidit sub *novo* testamento, fœderis mediatore jam exhibito: ut qui eo tempore *prævaricationem consumturus*, *peccatum signaturus*, *iniquitatem expiaturus*, *& æternam justitiam adducturus*, hisque omnibus, *fœdus* gratiæ *confirmaturus* prædicitur Dan. IX. 24.-27. Appellatur hæc dispensatio jam 1. *testamentum novum* Jer. XXXI. 31. Heb. VIII. 6. 7. 8. *testamentum* quidem, quia fœdus gratiæ dispensat, κεκυρωμένον sanguine testatoris, non *typico*; sed *vero* Matth. XXVI. 28. Luc. XXII. 20. cum Heb. IX. 16. 17. *novum* autem, non tantum respectu *veteris* antiquati Heb. VIII. 7. nec ideo tantum, quod *præstantissimum* sit, quo sensu *nova* frequenter in Scripturis præstantiora dicuntur Psal. XXXIII. 3. & XLIV. 6. & XCIV. 1. 1 Joh. II. 7. 8. sed potissimum, quia semper *novum* mansurum est, usque ad consummationem seculorum, nec unquam, sicut prius, antiquandum. Jam 2. *secundum testamentum* dicitur Heb. VIII. 7. respectu prioris abrogati. Jam 3. *melius* testamentum Heb. VIII. 6. & VII. 22. Jam 4. *testamentum æternum* Heb. XIII. 20. 21. quatenus α. hæreditatem præstat, in omnem æternitatem continuandam Heb. VIII. 10. 11. 12. cum Gen. XVII. 7. Quatenus β. duraturum est, usque ad finem seculorum, absque ulla variatione 2 Cor. III. 11.

Hujus 1. Denominatio.

2. Natura.

IV. Non est autem nobis hoc *testamentum*, nisi postrema hujus seculi, & perfectissima fœderis gratiæ renovatio & dispensatio, quæ nititur suo testatore, jam exhibito, crucifixo, sepulto, suscitato, glorificato, ac sedente ac dextram Dei, indeque effundente, ampliore mensurâ, Spiritum suum, eoque uniente Israëlem cum Judâ, ut cum electis gentilibus, ex omni natione, coalescat unum *corpus* completum.

3. Causæ: α. Efficiens, Deus triunus.

V. Hujus auctor est Deus *triunus*: 1. *Pater*, ut Jehova, œconomicè prima & suprema deitatis persona Jer. XXXI. 31. 33. Quatenus ille suscipit, α. se fore *Deum* fœderalem, in Christo, unico suo filio, omnibus his, qui se, ut supremum *finem*, & filium suum ut *unicum* mediatorem, vivâ fide receperint 2 Cor. VI. 18. Se β. daturum ipsis filium suum, pro sufficientissimo *redemptore* Joh. III. 16 Rom. VIII. 32. qui ipsis sit futurus *sapientia*, *justitia*, *sanctificatio & redemptio* 1 Cor. I. 30. ut in eo sint *consummati* Col. II. 10. Se γ. additurum Spiritum suum Luc. XI. 13. Eph. III. 14. 15. 16. Se δ futurum justificatorem eorum, his qui in se & filium suum crediderint Rom. III. 24. 25. 26. Se ε. benedicturum ipsis, quavis benedictione spirituali ac cœlesti, in Christo Eph. I. 3. Tit. III. 4. 5. 6. 7— Tum 2. *Filius* Heb. IX. 15. 16. 17. qui hic in se suscipit, se (a) ipsos suo sanguine redempturum Joh. X. 11. 18. Heb. X. 5. 6. 8. 9— Eph. V. 2. Act. XX. 28. 1 Joh. I. 7. eoque (b) ipsos *liberaturum*, è potestate omnium suorum hostium spiritualium, peccati, satanæ &c. reconciliaturumque Patri Act. XXVI. 17. 18. Rom. V. 1. 2. 10. 11. 2 Cor. V. 20. 21. Se (c) *collaturum* ipsis vitam æternam Joh. X. 27. 28. 29. Se (d) ipsis futurum *viam* ad Patrem Joh. XIV. 6. Denique 3. *Spiritus S.* Heb. X. 14. 15. 16. 17. qui hic suscipit, se A. eos *regeneraturum*, conversurum, purgaturum à pollutionibus suis, restiturumque in ipsis imaginem Dei 1 Cor. VI. 11. Joh. III. 3. 5. Tit. III. 5. Gal. V. 22— Se B. ipsos *docturum*, ac ducturum in omni veritate: ut in veritate, secundum Spiritum ambulent Joh. XVI. 13. Rom. VIII. 1. Gal. V. 25. Se C. *roboraturum eos omni robore, secundum interiorem hominem* Eph. III. 16. Se D. ipsis υἱοθεσίαν, & quævis bona spiritualia, obsignaturum, suo testimonio, sigillo & pignore Rom. VIII. 16. Eph. I. 13. 14. Se E. ipsis, in quavis adversitate, adfuturum παράκλητον, doctorem ac ductorem Joh. XIV. 16. 17. 18. Rom. VIII. 23. 26. 27. Causa quasi *movens*, & promittendi, & adeundi novam hanc fœderis gratiæ dispensationem, fuit (1) *extus*, quidem 1. *miserrimus* & afflictissimus status: tum *Israelis*, dudum, propter multiplex fœdifragium, idololatriam, aliaque scelera, à Salmanassare dissipati per Assyriæ terras 2 Reg. XVII. 1—24. & XVIII. 9—13. tum *Juda*, seu abducendi, seu abducti in captivitatem Babilonicam. Huic, pro *consolatione*, Deus novam hanc confœderationem promittit, & in eâ, liberationem ex quavis miseriâ spirituali Jer. XXXI. 31—35. tum 2. veteris testamenti naturalis *imperfectio*, & insufficientia ad salutem Heb. VII. 18. 19. & VIII. 6— Porro 3. *miseria* nostræ spiritualis, ex peccato, quavis morte, irâ Dei, æterno exitio, tanta *gravitas*, ut tolli absque hâc confœderatione, ejusque dispensatione per ipsummet filium Dei, penitus non potuerit. Conferantur loca Rom. V. 12. 13. 14. & VI. 23. & III. 9—20. Eph. II. 1. 2. 3. 2 Tim. II. 25. Gal. III. 10. cum Act. IV. 11. 12. Rom. VIII. 3. 2 Cor. V. 21. Gal. III. 13. 14. Causa autem (2) *intus* movens, non fuit aliqua Dei *justitia*: ex dignitate ullâ, aut merito, seu Israëlitarum, seu Judæorum, & multo etiam minus Gentilium, quasi pro mercede, hanc fœderis gratiæ dispensationem referens; sed pura puta ejus *misericordia* Heb. X. 17. 37.

β. Movens.

4. Partes contrahentes.

VI. Partes contrahentes hujus confœderationis, vel sunt *extremæ*, Deus scil. & homo; vel *media*, nim. mediator, Deus & homo simul. Inter partes *extremas* 1. *præcipua* Deus est triunus, idem quem auctorem jam ante diximus, & quidem ut *Jehova*, quod Deus ipse *ter* inculcat in confœderatione

deratione Jer. XXXI. 21. 22. 23. Heb. VIII. 9. 10.— ad Trinitatem designandam. 2. *Minus* præcipua, *a.* Domus *Israel* & domus *Juda* Jer. XXXI. 31. Heb. VIII. 8. *Israel* quidem, seu *collective* consideratus, pro universo populo Judaico, ex Israele oriundo Psal. XXV. 22. & CXXVIII. 6. Jes. I. 3. Matth. VIII. 10. Luc. I. 10. Rom. IX. 31. cujus vocis vim habebis Gen. XXXII. 24—30. seu *disjunctive*, qua regnum notat, regno *Juda* contradistinctum Jer. XXXVI. 2. & XI. 5. Hos. I. 11. Zach. I. 19. Nonnunquam sensu universaliore, comprehendit *totam* Ecclesiam, prout & Judæos & Gentiles connotat Gal. VI. 16. cui opponitur Israel *secundem carnem* 1 Cor. X. 18. Et hoc quidem sensu *latissimo* capi debet, in negotio hujus confoederationis, scil. ut notet Judæos & Gentiles, in una Ecclesia Christiana *unitos*. Partibus his *extremis*, *medius* intercedit, *mediator novi* foederis 1 Tim. II. 5. Heb. VIII. 6. & IX. 15. & XII. 24. Jesus Christus, Messias, olim *promissus*, jam *exhibitus*. Cujus nomina, personam, officia, status (humiliationis & exaltationis) & redemptionem, satisfactione & merito impetratam, diximus per universum *librum quintum*.

4. Argumentum confœderationis: quoad

a. promissa divina;

β. officia humana,

VII. Argumentum confoederationis, habet A. ab *una* parte *promissiones* divinas: nim. tres illas, quas in parte *exegetica* dudum numeravimus: 1. *Regenerationem*, conversionem, illuminationem. 2. *Communionem* cum Deo. 3. *Remissionem* peccatorum. Sub quibus comprehenduntur omnia, quæ ad εὐζωΐαν καὶ εὐδαιμονίαν, tam hic, quam posthac, usque ad plenissimam perfectissimamque *beatitudinem*, desiderari possint: B. ab *altera* parte, *officia* hominum reciproce stipulata, quæ promissionibus divinis respondent, ac suo modo in his continentur: ad hoc, ut intelligamus, officia per hanc confoederationem, à confoederandis electis stipulata, non exspectari, à *viribus propriis*, sed per ipsam foederis gratiam, præstanda. In his 1. *primum* ac fundamentale, per quod foedus erit, est *fides* vera ac viva. Dum enim Deus *promittit*, sane fidem stipulatur, qua promissio recipiatur: & dum *remissionem* peccatorum promittit; certe *fidem* exigit, qua mediatorem, ejusque satisfactionem & merita apprehendamus, absque qua nulla remissio concipi potest Act. X. 43. Tum 2. secundum est *resipiscentia* Ezech. XXXVI. 31. dum enim peccatorum remissionem prômittit; nunquid eorundem *odium* ac fugam stipulatur? Dum se *cor* lapideum ablaturum, & cor carneum ei substituturum promittit; nunquid sensum & poenitentiam veteris contumaciæ requirit? Porro 3. tertium est *conformatio* cum lege sua, in corde & vita; tam quoad intrinsecam *constitutionem*; quam quoad extrinsecam *conversationem*. Dum enim promittit se *legem* suam daturum in interioribus suorum, & cordibus eorum inscripturum; nunquid stipulatur, ut legibus istis se conforment? Cum præsertim in terminis promittat, se curaturum, ut in statutis suis ambulent Ezech. XXXVII. 24. Insuper 4. quartum est, sui totalis *abnegatio*, ac *dedicatio*, Deo præstanda: dum enim promittit, se ipsis fore *in Deum*, nunquid eodem halitu stipulatur, ut ipsi vicissim sibi sint *in populum*, h. e. seipsos abnegent, Deoque resignent? Luc. IX. 23. Denique 5. studium, magisque *cognoscendi* Deum: dum enim hoc exserte promittit, *cognoscent me à minime usque ad maximum*; nunquid eadem opera, hoc ab ipsis exspectat?

Differentia ac prærogativæ N. T. præ veteri.

VII. Hæc igitur, cum & testamento veteri, suo modo competant; satis docent, novum à veteri non distare in *essentialibus*; sed tantum in *circumstantialibus*, quoad novum, multoque perfectiorem *dispensandi* modum. Quatenus nim. (1) ratificatum est, sanguine & morte Mediatoris *exhibiti*, qui hactenus tantum fuit *exspectatus*. Quando fides fidelium olim fixa erat in Messia *futuro*, seipsum sacrificaturo pro peccatis suorum Jes. LIII. 10. 12. Joh. VIII. 36. Act. XV. 11. fides N. T. recumbit in Messiâ *præsente*, sacrificio præstito, jamque glorificato Joh. I. 14. Act. XIII. 31—34. Rom. X. 9. 1 Cor. V. 7. 1 Tim. III. 16. Heb. IX. 11—14. 1 Joh. IV. 2. (2) *Doctrina* Euangelii, plenius, distinctius & *clarius* revelata est sub N. T. quando olim magis *obscure*, confuse & generaliter fuit proposita Mal. IV. 2. Joh. III. 19. 2 Cor. III. 18. 2 Pet. I. 19. (3) Promissiones N. T. *pure spirituales* sunt ac coelestes Rom. III. 25. & V. 1. 2. Eph. I. 3. Heb. VIII. 6. quando olim *obvoluta* erant benedictionibus temporalibus terræ Canaan &c. Gen. XV. 5. 7. 8. & XVII. 2. 7. 8. Ps. CV. 8. 11. Deut. XXVIII. 1—14. (4) Cultus N. T. verus est ac *spiritualis*, quando olim *typicus* erat & umbraticus Joh. I. 14. 17. & IV. 21. 23. Gal. III. 24. 25. & IV. 1—9. & V. 1. 15. Heb. IX. 1—12. & X. 1—10. (5) *Ecclesia* N. T. citra ullum respectum personarum aut locorum, diffusa est per universum orbem terrarum Jes. II. 2. Jer. III. 17. Mal. I. 11. Matth. XXVIII. 19. Rom. X. 18. & XV. 8—12. Col. I. 23. Apoc. VII. 9. quando olim limitata erat intra unam Judæam, & pauculos proselytos Deut. XXXIII. 4. Psal. LXXVI. 1. 2. & CXLVII. 19. 20. Rom. III. 1. 2. Eph. IV. 12. (6) *Dona* spiritualia, ampliore mensura & varietate, distribuuntur sub N. T. quam sub veteri Jes. XI. 6. Joël. II. 28. Joh. VII. 38. 39. Act. II. 4. 16. 17. 33. 1 Cor. XII. 4—10. 25. (7) *Efficacia* Spiritus, circa usum donorum gratiæ, major observatur sub N. T. quam sub vetere Act. II. 41. & IV. 4. & VIII. 6. 12. & IX. 35. & X. 21. 24. 26. & XIX. 20. & XXI. 20. (8) *Continuatio* hujus dispensationis, duratura est, usque ad extremum judicium Matth. XXVIII. 18. 19. 20. 1 Cor. XI. 26. Eph. IV. 11. 13. quando præcedens

dispensatio, hac veniente exspiravit Heb. VIII. 7. 8. Tandem (9) *libertas* multo major, jam sub N. T. est, quam olim erat sub V. T. Quatenus hic Ecclesia tractatur, ut *filius majorennis* Gal. IV. 1. 4. 5. dum ibi exstabat & tractabatur, ut modo quodam *servus*, sub pædagogia legis ceremonialis, asservata sub jugo Act. XV. 10. 28.

Initium novi testamenti.

IX. *Durationem* hujus periodi, cogitare debemus, quoad ejus terminum *a quo*, seu ingressum, & quoad terminum *ad quem*, seu egressum. Quoad *ingressum*, initium cepit *novum* testamentum, *generalius* quidem, cessante veteri testamento: *dies veniunt* Jer. XXXI. 31. cum Heb. VIII. 7. 8. *specialius* (1) quoad *fundationem*, in nativitate Mediatoris, qua *datus* est mundo Servator Joh. III. 16. qua Deus *manifestatus* est in carne 1 Tim. III. 16. (2) quoad *præparationem*, quando Mediator datus, *manifestari* mundo cœpit, per præconium Johannis Baptistæ prodromi Mal. III. 1. Jes. XL. 3. 3. cum Matth. III. 11. 12. 13. Joh. 1. 6. 7. 8. 27. 29. (3) quoad *sanctionem*, quæ facta est in *morte* Christi, quando Christus exclamavit: *consummatum est* Joh XIX. 30. scil. *vetus* testamentum, quando *velum scissum* est Matth. XXVII. 51. Marc. XV. 38. cum 2 Cor. III.— quando sigillum *veteris* testamenti Pascha, abrogatum eique subrogatum est sigillum N. T. sacra Cœna Matth. XXVI. 17—31. quando sacrificia V. T. Deus rejecit Heb. X. 7—11. quando sanguine N. T. consecratum fuit novum testamentum Matth. XXVI. 28. cum Heb. X. 18— quando ultima testatoris voluntas, *κεκύρωται morte* ejus Heb. IX. 18. 19. 2. quando Euangelii, per universum terrarum orbem annunciandi provinciam, suis Apostolis testator imposuit Matth. XXVIII. 16. 17. 18. 19. 20. Tandem (4) quoad solennem Euangelii, velut testamenti *promulgationem* seu publicationem, factam in die Pentecostes Act. II. 1. 2. 3. 5.—

Duratio novi testamenti.

X. Duratio novi testamenti, quoad terminum *ad quem*, seu egressus; erit adventus Christi ad extremum *judicium*, à quo periodus *æternitatis* exordium capiet. Hujus durationis annos numerare, aut designare, nemo potest Matth. XXIV. 36. Marc. XIII. 32. Interim fatorum ac vicissitudinum capita, per certa intervalla, adeo repræsentat divina Apocalypsis Johanni, ut ad ea universum historiæ filum non ineptè possit revocari. Licet in hoc, Commentatores ad hoc scriptum, non uno modo enitantur. Sunt enim, qui A. parte ejus prophetica, *continuatum* quoddam vaticinium contineri autumant, de futuris Ecclesiæ, usque ad consummationem seculorum: sic ut primò septem *sigilla* successivè aperiantur; tum sub apertura septimi sigilli, septem *tubæ* successive tonantes audiantur: denique sub sonitu septimæ tubæ, septem *phialæ* effundantur in thronum bestiæ. Sic Piscator, Brightmannus, Napierus. Sunt B. qui septem *sigilla*, cum septem *tubis* faciunt *ὁμόχρονα*, unum idemque significantia, quæ postea, a capite duodecimo, aliis visionibus apocalypticis clarius repræsententur: sic Pareus. Sunt C. qui in parte prophetica, *duplex* vaticinium contineri autumant; *alterum* de fatis *imperii* Romani, a cap. IV. usque cap. XII. exclusive; *alterum* de revolutionibus *Ecclesiæ* sub imperio, a cap. XII. ad finem libri. Sic Josepho Mede in *clavi Apocalyptica*. Nos in hoc qualicunque dissidio, Judices non sedebimus: sufficiet nobis, omnium consensu, septem illustria *intervalla* numerasse, ad quæ, universa novi testamenti historia commode revocari possit. Non ausim equidem mihi imaginari, futurum, ut in constructione temporum, cum mysteriis apocalypticis, *sigillis*, *tubis* &c. aut mihi satisfaciam, aut lectori, quod tanta hic observetur discrepantia, ut tot fere occurrant sententiæ, quot interpretum capita, usque adeo, ut non tantum doctissimi interpretes aliquot, ab hujus libri expositione abstinere voluerint; sed &, si nasutulum aut sciolum quemvis dicere vellent, quasi in proverbio habuerint; *hic nobis Apocalypsin interpretabitur*: attamen, quia apud tam diversos extra dubium est, apocalypticis istis temporum seriem adumbrari; ut Ecclesiæ N. T. fata ex Scripturis quomodocunque haberemus; aliquid hic tentandum duximus, cum præsertim, si quando aberraverimus, hoc futurum sit absque magno lectoris detrimento, utpote qui nihilominus, res Ecclesiæ habiturus est, sive huic, sive alii mysterio apocalyptico competentes. Proinde, sicut res Ecclesiæ V. T. sex adstrinximus fœderis gratiæ diversis dispensationibus: ita & res N. T. sex intervallis seu ætatibus apocalypticis adstringemus, sic tamen, ut septimam Ecclesiæ *ætatem æternitati* seponamus, dicendam peculiari capite sequenti. Singulis ætatibus sua verba apocalyptica substruemus.

Prima Nov. Test. ætas.

Prima Ecclesiæ N. T. ætas concurrit cum apertura primi sigilli, Apoc. VI. 1. 2.

XI. Prima ergo N. Testamenti ætas, procul dubio, coincidit cum apertura *primi sigilli*, quæ explicatur Apoc. VI. 1. 2. Hic *sigillum* primum notat Euangelium *impletionis*, quod hactenus absconditum fuit, & Judæis, & Gentibus Rom. XVI. 25. Eph. 1. 9. & III. 9. Col. 1. 26. 2 Tim. 1. 10. Tit. 1. 2. Licet Euangelium *promissionis*, Judæis ob curiis tamen, sub umbris ceremonialibus & quasi sub velo, notum fuerit. *Resignans* hoc sigillum, est *agnus*, ille qui *tollit peccata mundi* Joh. 1. 29. figuratus olim *agno* paschali 1 Cor. V. 7. *Reseratio* sigilli ab agno facta, est revelatio prima ejus Euangelii, facta cum *immediate* à Christo, viva voce annunciante Euangelium Marc. 1. 14. tum, *mediate* per suos ministros, Prophetas, Apostolos, Euangelistas, perque universum ministe-

rium N. T. Eph. IV 11, 12. 13. *Præco* Johannem excitans ad attentionem, primum fuit e quatuor animalibus. *Leo*, qui notat Euangelizantes, & populum erigentes, ut cum Johanne veniant, & videant mysterium revelandum, animo leonino h. e. imperterrito. Hujus leonis *vox* seu boatus, est quasi *tonitru*, percellens audientium animos Jes. XXX. 30. Conf. Psal. CIV. 7. Marc. III. 17. Cont. Apoc. VIII. 5. & XIV. 2. & XIX. 16. In ipsa visione, repræsentatur *equus*, eos notans, quorum ope sessor vicit, h. e. subjugavit sibi hostes Rom. XV. 16. 18. 19. & *albus* quidem, seu candidus equus, qualibus triumphatores vehi solebant: notat puritatem & candorem, inservientium sessori, in suis victoriis 2 Cor. I. 12. *Sessor* insidens equo, vel ipse Christus, ut diximus ex Rom. XV. 16. 18. 19. ministerium dirigens, illudque prosperans; vel omnipotens Dei providentia, sua benedictione illud fœcundans. *Arcus* est instrumentum militare, repente feriens, etiam remota, penetrando ad interiora, hic notat omnia arma *militiæ spiritualis* 2 Cor. X. 5. in quibus, imprimis est verbum euangelicum N. Testamenti, hac ætate natum. *Corona* sessori data, insigne est cum regni; tum victoriæ, in fundatione regni sui, h. e. fundatione Ecclesiarum, per Asiam, Africam & Europam, hac ætate procuratam. Hujus *exitus* triplex fuit, alter à Patre per æternam generationem Mich. V. 1. alter à Matre, per nativitatem in tempore, tertius ex Judæa, Hierosolymis in orbem terrarum, per Euangelii præconium: & victoria, exivit *vincens*, scil. satanam, peccatum, mundum Cor. XV. 54. 55. 56. vincens corda Jer. XX. 7. *& ut vincat*, porro. cum Judæorum perfidiam; tum Ethnicorum desastros; tum persecutionem, usque ad extremum judicium. Hæc omnia in subsequentibus uberius recurrent.

Ecclesiæ Christianæ fundatio.

XII. Prima igitur ætas Ecclesiæ N. T. adumbratur apertura primi sigilli apocalyptici. Penes quam occurrit 1. exordium *æræ* Christianæ, cum *veræ*, ducendæ à vero Christi natali; cum *vulgaris*, alias Dionysianæ, secundum computum Dionysii Exigui; Abbatis Romani, qui vixit tempore Justiniani Imp. & cum anno M. 3946 secundum Calvisium aliosque 2. *Nativitas* Christi, quæ fundamentum est hujus æræ, quando Christus egressus est in carnem, quam *præcesserunt* α. plenitudo temporum Gal IV. 4. adimpletis LXX. septimanis Dan IX 25. sceptro à Juda, cum Herode Idumæo, sublato Gen. XLIX. 10. legislatura Judaica ad breve tempus tantum duratura Joh. XVIII. 31. & XIX. 7. β *Descriptio* orbis Romani Luc. II. 1. ab Augusto facta per Cyrenium seu Quirinum, ad hanc peculiariter deputatum, unde *prima* dicitur Lucæ. γ Desponsatio Mariæ cum Josepho, qui fuerunt contribules, ex eadem tribu Judah oriundi, licet non ex eadem familia, quando Maria à Davide ortum sumit, per Nathanem filium; Josephus autem per Salomonem. δ. *Denunciatio* euangelica, Mariæ desponsatæ facta, de ejus conceptione & partu Messiæ. *Ipsa* nativitas accidit, regnante Herode Magno Matth. II. anno ejus incerto: regnante itidem Augusto Luc. II. anno itidem ejus dubio, quod diversimode numerentur anni Augusti, proinde, quæ de mense, die & hora nativitatis disputantur, omnia incerta sunt. Reliqua Messiæ, quæ spectant ad ejus denominationem, personam, utramque naturam, earundemque unionem, ejus officia, statum utrumque, humiliationis & exaltationis, ejus nativitatem, vitam, mortem, resurrectionem, ascensionem, sessionem ad dextram Dei, aliaque, ex professo diximus libro hujus Theologiæ *quinto*, hic compendii causa, non repetenda. 3. Fœderis gratiæ septima, ultima, perfectissima, & ad finem usque seculorum duratura *dispensatio*, quam diximus in exegeticis & dogmaticis præcedentibus hujus capitis. 4. Rejectio Ecclesiæ & religionis Judaicæ, eamque secutum urbis ac templi excidium, cum dissipatione gentis, cui ansam præbuerunt varia, nim. Præsidum Romanorum, post Pilatum, Marulli, Cuspii Fadi, Portii Festi, Albini ac tandem Gessii Flori, invisa dominatio: Herodum, Antipæ, Agrippæ, Chalcidis, Agrippæ Junioris, varia molimina, Pontificum factiones, Zelotarum insani & pertinaces motus. Causam præstiterunt, Gessii Flori avara in Judæos crudelitas, hinc Judæorum rebellio in Romanos, porro Zelotarum furores pro libertate Judæorum admissi, Gestii Galli conatus oppositi, Vespasiani a Nerone missi, ad compescendam gentem, res fortiter gestæ, ac tandem Titi, Vespasiani filii, excidium consummantis crudelitas. Quod factum A. Vespasiani secundo, Christ. LXX. juxta Scaligerum aliosque, LXXII. juxta Baronium, paulo ante festum Paschatis, cum tota gens in urbem confluxisset. Templum, invito Tito, incensum fuit d. X. Augusti, tota urbs expugnata d. VIII. Septemb. ceciderunt in ea clade, teste Josepho αὐτόπτῃ, cum gladio, tum fame, Judæorum XI. centena millia; capti ac venditi XCVII. millia, præter Judæorum strages præcedentes. Præcesserunt variæ prædictiones Danielis, Amosi, Christi, varia item prodigia. Secuta sunt Vespasiani ac Titi triumphus, de subacta Judæa, templi Oniæ in Ægypto destructio, gentis, per universum orbem dispersio, novique subinde motus. 5. *Plantatio* & substitutio novæ Ecclesiæ Christianæ, per universum terrarum orbem, ad finem usque seculorum disseminandæ, facta per equitem, albo equo insidentem, h. e. Christum ejusque emissarios, de qua distinctius monendum veniet suo loco.

XIII. Fuit sub prima hac ætate Ecclesia, usque ad totes

Romani, sub prima Ecclesiæ N. T. ætate.

ad obitum omnium Apostolorum, nominatim Johannis Euangelistæ, per annos omnino centum. Quibus exstiterunt duodecim Imperatores Romani, si nim. à fronte excludas VII. annos Julii Cæsaris, qui revera spectant ad Vetus Test. & à calce annos duos aut tres Trajani, quos referemus ad sequentem Ecclesiæ Christianæ ætatem. Nim. I. Octavianus *Augustus*, primus Monarchiæ Romanæ conditor, cujus tempore, pax universalis orbi est restituta, & in signum rei, templum Jani fuit clausum. Hic interim, quanquam inscius, Monarchiæ spirituali Christi obstetricatus est, dum nativitati ejus apud Bethlehem, ansam præbuit. Hujus annos LVI. varie varii ordiuntur, alii à primo ejus consulatu, alii ab ejus triumviratu, alii ab Actiacâ victoria, alii a delato ipsi nomine Augusti. A quo annus aræ Christianæ incertus fit, quamvis plerique nativitatem Christi construant anno ejus XLII. Secundus fuit *Tiberius*, cui Ecclesia coexstitit per annos XXIII. Sic ut ejus anno circiter XXI. competat mors Christi. Tertius C. *Caligula*, monstrum hominis, per annos circiter XIII. cujus anno circiter tertio, P. Pilatus, suæ in Christum perfidiæ, sui ipsius αὐτοφονίᾳ, justas pœnas dedit, & Christianorum nomen invaluit Act. XI. 26. Quartus *Claudius*, sub quo, ab Agrippâ sublatus est Jacobus Apostolus Act. XII. 2. & egregia fames fuit, prædicta ab Agabo Prophetâ Act. XI. 21. atque insuper habita est Synodus Hierosolymitana. Quintus D. *Nero*, per annos XIII. sub quo Paulus Romam deductus est, ibidem Euangelio operam dedit, & gladio tyranni sublatus est. Marcus item, juxta Eusebium, sub hoc Euangelium conscripsit & obiit, & prima persecutio generalis accidit. Sextus *Galba* per menses VII. & dies circiter 25. a successore sublatus. Proinde septimus successit *Otho*, per 3. menses, qui tribus adversus Vitellium prælüs victor, quarto succubuit, adeoque pacis publicæ, ut ferebat, causâ, seipsum sustulit. Hinc octavus successit *Vitellius*, per 8. menses, à successore Vespasiano prælio victus, ac tandem misere sublatus, ut nonus fuerit *Vespasianus*, per annos novem & menses XI. Hic per Titum filium, post excidium Urbis ac templi, sicut diximus, de subactis Judæis triumphavit, templum pacis dedicavit, inque eo ornamenta templi Hierosolymitani deposuit. Decimus *Titus*, per annos 2. & menses 2. Undecimus ejus frater *Domitianus*, per annos XV. in quibus secunda accidit Christianorum persecutio generalis. Tandem duodecimus *Coccejus Nerva*, per annum, & menses IV. sub quo Johannes Euangelista Ephesi obiisse putatur. Tres hujus ætatis reliquos annos Trajani, ad secundam ætatem seponimus.

Pontifices Ro-

XIV. His jam construendi sunt Pontifices, seu Episcopi Romani, secundum Pontificios, quatuor: nim. (1) *Petrus*, quem volunt, anno Claudii secundo Romam venisse, ibidem per annos XXV. Pontificatum habuisse, secundum Hieronymum, qui hoc assuit Eusebii Chronico, cum in Græco non habeatur. Nec Lucas in Actis Apostolorum, nec Paulus in Epistolis, suppetente licet commodissimâ occasione, nec universa historiâ, vel tantillum hujus Pontificatus habet. Quin Paulus, cum Romam venit, & cum primoribus Judæorum contulit, Petrum non invenit, saltem de Petro nil memorat Act. XXVIII. I.—nec in Epistolis suis Româ scriptis, v. g. posteriore ad Timotheum, ad Philemonem &c. salutationes fratrum Romæ existentium dispensans 2 Tim. IV. 21. Philem. vs. 23. 24. &c. ullam Petri facit mentionem. Imo, quicquid de Petro Lucas narrat, id omne in Judæâ gestum, & quidem post illud tempus, quo Romam profectus fingitur, scil. post annum secundum Claudii. Nam conjectus est Hierosolymis in carcerem, ab Agrippa Aristobuli filio, anno Claudii quarto, quo mortuus est Agrippa, teste Eusebio in Chronico, & fatente Valesio *convenire inter omnes*, in *Not. ad Euseb.* lib. 2. cap. 16. Rursus Petrus Hierosolymis fuit tempore Concilii Apostolici Act. XV—anno Christi minimum LI. secundum Baronium, Claudii IX. Sed secundum Valesium serius. Hinc si Antiochiam est profectus, ut volunt, & ibidem per septennium fuit Episcopus; adeo accidentur anni XXV. Pontificatus Romani, ut ei vix pauci anni supersint, usque ad ultimum Neronis. Hoc uno corruit universa Monarchia papalis: si enim, cum Monarchia, ut fingunt, Petro promitteretur Matth. XVI. 18. & cum conferretur etiam ex eorum sententiâ, non fuit Episcopus Romanus; tum etiam Monarchia non est adstricta episcopatui Romano, quin potius, cum post receptam monarchiam, factus fuerit Episcopus Antiochenus; ei potius foret adstringenda monarchia. Ordine in principio sic turbato; non potest non in successoribus primis, minus esse turbatus, quando alii Linum & Cletum putant fuisse, non successores; sed coexistentes ministros, quod tum temporis, discrimen inter Episcopum & Presbyterum, necdum in Ecclesia fuerit receptum: alii Cletum & Anacletum pro eodem habent: alii, post Petrum ponunt Linum, & deinde Cletum: nonnulli Clementi Cletum subjungunt. Nos interim, propter subsequentes successores certiores, ordinem prememus vulgatiorem, Petro substruemus (2) *Linum*, Tuscum, Martyrem, quem instituisse ferunt, ne qua mulier, nisi capite linteis operto, locis sacris adesset. Fertur sedisse annos XI. Ab hoc (3) fuit *Cletus* Romanus, martyr, qui Romæ XXV. presbyteros, in obscurissimo libro de *ritibus pontificiis*, ordinasse dicitur. Huic tribuunt annos XII. Successisse fertur (4) Clemens I. Romanus, itidem

mani hujus ætatis.

dem martyr, scriptis quidem, sed perditis, clarus. Huic annos tribuunt x. sic, ut postremus pertingat ad annum tertium Trajani, & hactenus ad ætatem secundam spectet. De his Pontificibus Romanis, & secuturis omnibus generaliter, hic in limine juvabit observasse cum Alstedio *Chronol.* cap. XXXI. sub finem, quod Episcopi Romani non incommode dispescantur in tres classes: *prima* habet pastores simplices sine mithris, & fere martyres, à Lino usque ad Sylvestrum I. h. e. ab Ao. Christi LXX. usque ad annum ejus CCCXIV. *Secunda* habet Episcopos mithratos, qui non fuerunt pessimi, traditionibus suis tamen ac decretis, Antichristo magno sedem parantibus, plusculum fuerunt addicti, à Sylvestro I. usque ad Bonifacium III. id est ab Ao. 314. usque ad Annum 606. *Tertia* continet Papas, vel potius πάπας, constituentes corpus Anti-Christi magni, inde à Bonifacio III. ad annum Christi 1623. Hæc ultima classis subdividitur in quinque periodos, puta in quatuor *regna*, & regni *occasum*. *Primum* regnum, dicitur *bestia magna*, qua Bonifacius os suum aperuit, ut ambitiosa bestia, duravit à Bonifacio III. usque ad Johannem VIII. h. e. ab anno Christi 606. usque ad annum 855. *Secundum*, dicitur regnum *meretricis magnæ*, quia Johannes VIII. vel potius Johanna, velut lupa sedit Romæ, hujus ingenium imitati sunt sequiores, usque ad Sylvestrum II. anno 999. *Tertium* regnum est *draconis* M. inde usque ad Innocentium IV. Ao. 1243. Nam Sylvester hic fuit necromanticus, impostor, cujus fraudes sequiores sunt imitati. *Quartum*, est regnum *locustarum*, ab Innocentio IV. seu ab Ao. 1243. usque ad Julium II. Ao. 1503. Appellatur *locustarum*, quia varii Monachorum ordines hoc tempore sunt nati. *Occasus* Antichristiani hujus regni, est à Julio II. Ao. 1503. qui, Petri clave, in Tiberim projecta, exercitu armatus, urbe excedens, dixisse fertur: *quia clavis Petri non amplius valet; valeat gladius Pauli*, quo quidem facto, inclinatio hujus regni videtur significata. Cæterum *conceptio* Anti-Christi incidit tempore Victoris Episcopi Romani, qui temere ac superbe excommunicavit Ecclesias Asiaticas: *nativitas* & *infantia*, tempore Sylvestri, sub quo audita est vox in aëre, *hodie venenum infusum est Ecclesiæ*, scil. per luculenta illa dona, quibus Constantinus M. affecit Ecclesias I *adolescentia* tempore Bonifacii III. qui Primatum à Phocâ Imp. impetravit: *juventus* & robur tyrannicum, cum variis nundinationibus conjunctum, tempore Caroli M. usque ad Lutherum: ætas denique *ingravescens*, inde ad nostra tempora.

Observatio generalis, de Pontificibus Romanis.

Status Theologiæ sub prima ætate N. T.

XV. Succedit status Theologiæ sub hac ætate. Et *fœderalem* quidem Theologiam, diximus in primordio hujus capitis. *Symbolica* non multa habuit: vix enim hic quicquam occurrit, præter Sacramenta duo: Baptismum & S. Cœnam, quibus Oeconomia V.T. traducta est in Oeconomiam N. T. nisi duobus his construere voles *ordinationem* per impositionem manuum Presbyterii, quâ ministri ecclesiastici inaugurabantur, ipsisque significabatur legitima vocatio, & donorum necessariorum collatio. Quantum ad figuras apocalypticas, illæ non tam doctrinæ Christianæ capita; quam Ecclesiæ fata efformabant. Theologia *Systematica* hujus ætatis, ut & sequentium omnium, eadem fuit substantiâ tenus cum Theologiâ V. T. omniumque ejus curriculorum & epocharum, ut hinc intelligamus, nos jam non aliud credere, quam quod fuit *in principio*, nisi quod 1. Theologia V.T. adstricta fuerit Messiæ promisso & exhibendo; dum Theologia N. T. determinata est ad *Jesum* Christum, velut Messiam jam exhibitum, quem ignorabat vetus Theologia. 2. Quod nostra Theologia excludat omnes figuras typicas V. T. quibus Messias adumbratur, ut adhucdum futurus. 3. Quod nostra, sua θεολογήματα, magis clare & distinctè repræsentet, remoto velo Mosaico, quo sub V.T. obvelabantur. 4. Quod Theologia nostra novis tabulis sit repræsentata, quas *Novum Testamentum* appellamus, ab eo, quod fœdus gratiæ, ejusque promissiones describant, quatenus nititur testatore jam mortuo. Harum auctores seu amanuenses fuerunt, partim Apostoli; partim Euangelistæ, quales Marcus & Lucas, quanquam apud Tertullianum *cont. Marcionem* lib. IV. cap. 5. Marci illud Petro; Lucæ Paulo, quorum isti fuerunt discipuli, adscriptum fuerit. Alii rursus, auctores *certi* ἀναμφίλεκτοι; alii *dubii* ἀντιλεγόμενοι, apud Euseb. lib. III. cap. 25. Quibus addi possit tertium genus, scil. *spurii*, qui magnâ copiâ olim fuerunt in Ecclesia, v. g. Pseud-Euangelia, qualia sunt, Euangelium Ægyptiorum, Thomæ, Matthiæ, Bartholomæi, Barnabæ, duodecim Apostolorum, Basilidis, Apollo aliorumque, ab hæreticis, suis erroribus subdole patrocinaturis, conficta, de quibus videri potest Eusebius, hist. Eccl. lib. III. cap. 19. & Nicephorus, hist. Eccl. lib. II. cap. 46. Insuper Pseud-Epistolæ apostolicæ, item Pseud-apocalypses, quæ narrare longum foret, & forte otiosum. In genuinis tabulis, *primus* est Matthæus, qui putatur Euangelium suum scripsisse Hierosolymæ, anno post ascensionem Christi IX. Describit Acta Christi, sed neglecto frequenter temporis ordine. *Secundus* est Marcus, qui scribendo successisse fertur Ao. decimo aut undecimo post ascensionem Christi. Est epitomator Matthæi, nisi quod studiosior sit, circa gestorum tempora. *Tertius* est Lucas, qui scripsisse fertur, circa annum ab ascensione Christi, circiter decimum quintum, qui res Christi ab initio prosequitur, per suas circumstantias, in plerisque, quantum ad ordinem temporis, Marcum secutus. *Quartus* Johan-

Historia Scriptorum N. T.

Johannes, qui ſcripſiſſe creditur ſuum Euangelium, anno ab aſcenſione Chriſti, trigeſimo, addit ex profeſſo reliquis, acta anni Chriſti primi, in ſuo miniſterio, quoad cætera, res & annos Chriſti, quinque Paſchatis adſtringit. Euangeliis ſuccedunt *Acta Apoſtolorum*, digeſta à Luca, usque ad exceſſum Pauli Romæ, Paulo captivato A. C. circiter LX. Neronis IV. à converſione Pauli circiter XXVII. Quantum ad Epiſtolas Pauli, videntur illæ exaratæ, vel *ante* auctoris incarcerationem Romanam, vel ſub eadem: cujus diſtributionis character in eo eſt, quod in quibusdam ſuorum vinculorum nullam faciat mentionem; in aliis ex adverſo eadem memoret: ex quo intelligimus, non eodem illas ordine temporis conſtructas eſſe, quo comparent in noſtris codicibus. *Primo* igitur loco conſcriptæ videntur quæ ad Theſſalonicenſes, miſſæ Athenis per Tychicum, quod eas, occaſione tumultuum Judaicorum, apud Theſſalonicam & Beream Act. XVII.— videatur ablegaſſe, ut Theſſalonicenſes adverſus eos obfirmaret, cui applaudere videtur ſubſcriptio utriusque Epiſtolæ 1 Theſſ. V. & 2 Theſſ. III. Aliis prior Corinthi ſcripta putatur Ao. XVII. poſt ſui converſionem, qui coincidit cum Claudii Imp. anno IX. aut decimo, à Chriſti vero paſſione XIX. quo, juxta Hieronymum, accidit Synodus Hieroſolymitana. Tum *ſecundo*, ad Theſſalonicenſes poſterior, exarata fere eodem tempore, & miſſa per Tychicum, qua ſcripta in priore Epiſtola, de adventu Chriſti ad extremum judicium, explicat & vindicat. Succedit *tertio*, prior ad Timotheum ſcripta Laodiceæ, miſſa item per Tychicum, cum ſecunda vice reverteretur Hieroſolyma, per Galatiam & Phrygiam Act. XVIII. 23. antequam reverteretur Epheſum Act. XIX. 1. Promittit enim Timotheo, tum Epheſi exiſtenti, ſe brevi affuturum ei 1 Tim. I. 3. & III. 14. quod putatur factum Ao. XIX. poſt ſuam converſionem, Ao. Claudii circiter X. aut XI. & poſt Chriſti mortem XXI. ſecuta videtur *quarto* prior ad Corinthios, miſſa Epheſo, cum ibidem ſubſiſteret Act. XIX. 9. 22. cum 1 Corinth. XVI. 8. quamvis alii ſcriptam malint Philippis, quod indigitari videtur in poſtſcripto Græco 1 Cor. XVI. 5. 6. Ao. Neronis circiter IX. & à morte Chriſti LXIV. à ſui converſione XXX. quo Jeroſolymis in vincula conjectus videtur. Succeſſit non multo poſt, *quinto* poſterior ad Corinthios, miſſa Philippis, quando poſt Demetrii tumultum, Epheſo migraverat in Macedoniam Act. XX. 1. 2. 3. quo ſpectare videtur ſignificatio adventus ſui, per Macedoniam in Græciam 2 Cor. IX. 4. In hoc tranſitu per Macedoniam, Nicopoli, ut poſtſcriptum habet, non procul à Philippis, antequam pertingeret in Græciam, ſcripſiſſe *ſexto* putatur ad Titum, quem Creta evocat Nicopolin, ibidem hiematurus Tit. III. 12, quamvis poſtea propoſitum iſtud mutaverit, & hiemem exegerit in Græcia, forte Corinthi. Unde nonnulli Epiſtolam hanc conditam arbitrantur Epheſi. Poſt hæc *ſeptimo*, ſcripſiſſe videtur egregiam ad Romanos, Corinthi: poſtquam nim. hiemem exegiſſet in Græcia, & propter Judæorum inſidias, per Macedoniam reverſus eſſet in Syriam, ibique collectum depoſuiſſet, & in vincula conjectus fuiſſet, Romam mittendus: unde hæc poſtrema videtur fuiſſe, quam ſcripſit ante ſui incarcerationem Romanam, anno ſuæ converſionis XXX. Chriſti LXIV. Neronis IX. Incarceratio autem iſta duplex fuit, altera *laxior* Act. XXVIII. 16. 20. 30. 31. ſub qua Timotheus libertati reſtitutus fuit, ipſeque libertatis ejuſdem ſpem videtur habuiſſe. Sub hac *octavo*, Epiſtolam ad Hebræos videtur dediſſe, qua ipſis promittit, ſe cum Timotheo, eos viſurum Heb. XIII. 23. altera ejus incarceratio *arctior* fuit, ſub qua, reliquas ſex Epiſtolas videtur condidiſſe, in quibus ſuorum vinculorum facit mentionem. Sub hac ſcripſiſſe videtur; *nono* Epiſtolam ad Galatas, miſſam per Tychicum, quibus ſignificat, ſe *ſtigmata Chriſti geſtare* in corpore ſuo Gal. VI. 17. Porro *decimo* ad Epheſios, itidem per Tychicum miſſam, in qua catenæ ſuæ facit mentionem Eph. VI. 20. Inſuper *undecimo* ad Philippenſes, miſſam per Epaphroditum. qua ſalutem nunciat, ab eis qui ſunt de familia Cæſaris. Adhæc *duodecimo* ad Coloſſenſes, miſſam per Tychicum & Oneſimum, qua memoriam ſuorum vinculorum ipſis commendat Coloſ. IV. 18. Nec non *decimo tertio* ad Philemonem, miſſam per Oneſimum, qua ſe *vinctum ſenem* prædicat Philem. vſ. 9. Quin & ſcripſiſſe creditur, poſt primam ſuam apologiam, qua, deſertus à ſuis, ſe ereptum dicit ex ore Leonis, eoque ſpem conceperat plenariæ liberationis, à qua hoſpitium ſibi parari petit vſ. 22. Tandem *decimo quarto*; nata eſt poſterior ad Timotheum, paulo ante ſuum martyrium 1 Tim. IV. 6. anno XXXV. poſt ſui converſionem, qui coincidit cum anno XIV. Neronis & XXXVII. poſt Chriſtum. Ordinem hunc conſcriptarum epiſtolarum Paulinarum, caute obſervaſſe, ex collatis actis iſtorum temporum, non parum lucis affert argumentis ſingularum epiſtolarum. Confer, poſt complures alios, Theodoretum, Uſſerium, Petavium, Baronium, imprimis Lud. Capellum in *hiſt. Apoſtolorum.* De Epiſtolis Catholicis, Chronologia non tam probabilis eſt. Jacobum Alphæi filium, (qui alias *minor* dicitur, diverſus à *maiore*, ab Agrippa ſublato) ferunt, ſuam Epiſtolam ſcripſiſſe Hieroſolymis, ad tribus διασπορᾶς. Petrus iidem, *priorem* ſaltem, non admodum diu à converſione diſperſorum: *poſteriorem* poſt Paulinas ſcripſit 2 Pet. III. 15. morti propinquus cap. I. 14. poſt Petrum & Paulum ſaltem Judas, quod ad hos alludere videa-

videatur vs. 18. Omnium postremus fuit Johannes, qui scripsisse creditur sub Nerva Imp. Num prius Euangelium, an tres suas Epistolas, ambiguum est, prout etiam, quo tempore suam Apocalypsin exaraverit, nisi quod ea omnium scriptorum N. T. postremum locum habeat, utpote Canonem universum obsignans Apoc. XXII. 18. 19. Omnes hi N. T. libri lingua conscripti sunt, orbi communissima, Græca scil. seu Hellenistica. Nisi quod de Euangeliis Matthæi & Marci, de Epistolis Paulinis, ad Romanos & Hebræos, nec non de Epistolis Jacobi, Petri secunda, & Johannis posterioribus dubitatum sit. His libris θεοπνεύστοις, constructo cumprimis Canone Veteri, exhauritur universa Theologia Christiana, non hujus tantum primæ ætatis; sed universæ etiam æræ Christianæ.

Scriptores Ecclesiastici hujus ætatis, plerique pseudepigraphi.

Quibus tamen nequaquam connumeramus *Symbolum* quod vocant *Apostolicum*, ita dictum, seu quod sit Symbolum seu tessera communis ὁμολογίας Christianæ; seu quod sit συμβολὴ & *collatio* articulorum fidei, per singulos Apostolos facta, cum dispergendi essent, per universum terrarum orbem, à quo XII. articulos habeat. Hujus enim traditionis vanitatem arguit, præter silentium Lucæ in Actis Apostolorum, qui tamen hoc multo minora memorat; etiam, quod per quatuor priora secula à nato Christo, nihil de hoc Symbolo occurrat, dum interim alia Symbola, Orientalibus usitata, sunt obvia. Et multo minus eis accensemus scripta ecclesiastica, pleraque, si non omnia, pseudepigrapha, sine numero ferè, afficta: (1) *Christo*, nim. ejus *Epistola* responsoria ad Abgarum, Edessenorum Regulum, restitutionem valetudinis ab eo flagitantem. (2) *Apostolis*, *Canones Apostolici*, sive LXXXV. secundum Græcos; sive L. secundum Latinos; sive LXXXIII. secundum Baronium, de regimine & disciplina Ecclesiæ, *constitutionum Apostolicarum* lib. VIII. sub nomine Clementis Romani, de vita & moribus fidelium. (3) *Euangelistis*, v. g. Euangelia Petri, Jacobi Alphæi, Thomæ, Bartholomæi, Thaddæi, Philippi &c. imò & Judæ Iscariotis, secundum Hebræos, Ægyptios, omnium Apostolorum. (4) *Actis*, v. g. Acta Pauli & Theclæ, Petri, Andreæ, Philippi, Johannis, Thomæ, Bartholomæi, Thaddæi &c. (5) *Epistolis* Paulinis, v. g. ad Laodicenses, ad Senecam Philosophum. (6) *Apocalypsi*, v. g. Revelationes Petri, Pauli, Thomæ, Stephani. His accedunt, *prædicationes* & *itinerarium* Petri, *Traditiones* Matthæi, *Ascensus* Pauli, *Doctrina* Apostolorum. Item *Liturgia* Apostolicæ: *Matthæi*, quæ est Æthiopum; *Marci*, quæ est Alexandrinorum; *Petri* quæ Missa appellatur; imprimis *Iacobi* Hierosolymitanorum; *Barnabæ*; duodecim Apostolorum; *Clementis* Romani. Afficta similiter (7) Apostolicis viris, v. g. Nicodemo, Prochoro, Abdiæ Babil. Dionysio Areopagetæ, Lino, Clementi Romano, Hermæ &c. Ne quid addam de suppositititus libris, de *infantiâ* Christi, de *nativitate* ejusdem, de Mariæ *nativitate* & *transitu*, de martyrum actis, de Epistolâ Mariæ ad Ignatium, & altera ejusdem ad eundem ex Cassobelis. Tacebo afficta Gentilibus scripta, *Abgari* Regis Edessenorum ad Christum, *Pilati Epistolam* ad Tiberium de morte, resurrectione & miraculis Christi, item *Acta* Pilati, *Lentuli* Hierosolymorum Præsidis *Epistol.* ad Romanos de forma & statura Christi, & alteram quandam de doctrina Christianorum, miraculis &c. *Senecæ Epistolas* ad Paulum Apostolum, operibus ejus adspersas. His supposititiis agnoscendis & discriminandis, Celeb. Spanhemius F. octodecim applicat Canones egregios, in suâ *Plenior. Indroduct. ad Hist. N. T. in* 4o. Candidam istam Theologiam, cui ceu *equo Candido* insedit Christus, *vincens* & victurus, quam novis tabulis N. T. hæc ætas repræsentavit; oppugnarunt acerrime, denigraruntque 1. Gentiles eorumque *Hellenismus* h. e. idolatria Græcorum & Romanorum, sub priore epocha natus, quando sibi efformavit Deos *primi*, *secundi ac tertii* ordinis: Deos *consentes* seu selectos, & *indigetes*, qui præessent, tempori, loco, generationi, ætatibus hominum, morbis, funeri, actionibus, passionibus, disciplinis, œconomiæ, politiæ, agris: efformavit item Deos peregrinos, statuas, simulacra sine fine, sine modo, ut omnium gentium Deos Romani colerent, sapientioribus interim in unum erectis. De quibus videri poterit Gerh. Joh. Vossius, Eduardus Herbertus, Alexand. Ross. aliique. Ex qua Deorum turba, hac ætate & secuturis, adeo in Christianos sævierunt Romani, quod πολυθεΐαν funditus abolerent, quam illi habebant, pro Imperii suî firmamento. Præter istam Deorum Dearumque multitudinem, infinitam fere, Theologia gentilis habuit infandum simulacrorum cultum, mortuorum ἀποθέωσιν, animarum μετεμψύχωσιν. Habuit Theologorum, seu Philosophorum sectas: Pythagoræos, Platonicos, Peripateticos, Stoicos, Epicuræos: habuit *Magos* in Oriente, *Druidas* in Occidente, *Brachmannos* in India, Flamines item, Haruspices, Augures, Sacerdotes, qui sua quisque sacra propugnarunt. Habuerunt sua festa, spectacula, ludos, in honorem suorum istorum Numinum, quæ ex primis Christianorum Apologiis ac Disputationibus intelliguntur. Interim memorabile est sub hac ætate, *Oraculorum* gentilium, agnoscente Cicerone, Lucano, Juvenali, Plutarcho aliisque, finis. Cujus causam Baronius in Apparatu N. XXV. forte non satis solide, refert ad responsum Apollinis Delphici, Augusto consulenti datum:

Hæreses hujus ætatis.

Me puer Hebræus, divos Deus ipse gubernans,
Cedere sede jubet &c.

Oppugnarunt denigraruntque 2. Judæi crassiores, qui α. legis scriptæ sufficientiam non agnoscebant; sed traditiones non scriptas, observatu necessarias docebant. β. Hominem observatione legis, cum moralis tum ceremonialis, coram Deo justificari volebant. γ. Legis ceremonialis usum perpetuum esse, & æternum. δ. Messiam sibi missum rejiciebant, ejus æternam deitatem, munus mediatorium, veritatem doctrinæ & miraculorum, resurrectionem, ascensionem, omniaque Christiana negabant. 3. Semi-Judæi, qui Euangelium quidem admittebant, & Christum profitebantur; sed insuper ceremonias Mosaicas, circumcisionem aliasque omnes, necessario observandas esse urgebant. Cum his negotium fuit Synodo Apostolicæ Act. xv. Item Paulo, in Epistolis potissimum ad Galatas, Colossenses & Hebræos. 4. Hæretici, per complures sectas: (1) *Simoniani*, à Simone Mago, qui usque ad suum Baptismum, fidem Christianam simulavit; postea professus est: *Simonem ipsissimum esse Messiam: apparuisse olim in monte Sinai, in persona Patris: tempore Tiberii, in forma filii, & pro Christo crucifixum: carnis resurrectionem non dari: promiscuum usum fœminarum, licitum esse, & carnales libidines.* Iren. *lib.* I. *cap.* XX. Epiphan. *heres.* XXI. Hinc & suam Helenam seu Σελήνην sibi ubique habuit præsentem. Hic omnium hæreticorum exstitit Patriarcha. (2) *Menandriani*, à Menandro Simonis discipulo, ortu Samaritani, qui præter capita Magistri Simonis, tuebantur: *Mundum non esse à Deo: sed ab Angelis factum: se Dei virtutem, ad salutem hominum missum: Christum verum hominem non fuisse.* Epiphan. *Heres.* XXII. Eu eb. lib. III. cap. XXVI. (3) *Nicolaitæ*, de quibus Apoc. II. 6. dicti à Nicolao quodam, sive is fuerit *Diaconus* ille de quo Act. VI. qui, ut zelotypiæ suspicionem à se amoliretur, uxorem suam prostituerit, juxta Irenæum, Tertullianum, aliosque: sive alius quivis Nicolaus maleferiatus, sive prioris nomine abusi fuerint prophani, ut malunt Clemens Alexandrinus, Theodoretus & alii. Statuebant, *licitas esse vagas libidines: & communionem uxorum: fornicantes octavo die pacem accipere: idolothytis vesci, licitum esse.* &c. Damnari videntur Apoc. II. 6. 2 Pet. II — & in Epist. Judæ — *Caiana* hæresis appellatur à Tertulliano, in *lib. de prescript.* ex Jud. vs. 12. ὅτι τῇ ὁδῷ τοῦ Κάϊν ἐπορεύθησαν. (4) *Nazareni* nomen quidem gestantes, Christianis tum temporis commune; sed restrictiore sensu, quatenus eos notabat, quos jam ante *Semi-Judæos* designavimus. Postmodum Euangelium Matthæi solum Hebraice scriptum, à se varie interpolatum, recepisse dicuntur Epiphan. *heres.* XXIX. (5) *Philetiani*, ab Hymenæo & *Phileto*, negabant corporum futuram resurrectionem 2 Tim. II. 17. 1 Cor. XV. 12. licet mysticam animorum resurrectionem, per regenerationem & sanctificationem, videantur agnovisse (6) *Cerinthiani*, à Cerintho, qui Petro & Johanni restitisse dicitur, apud Eusebium & Epiphanium. Sensit, *mundum ab Angelis factum esse: Christum fuisse merum hominem: legem ceremonialem necessario servandam esse: fore regnum Christi terrenum, voluptuosum, instauratis Hierosolymis* &c. De Cerinthianis vid. Epiphan. hæres. XXVIII. Ex Irenæo & Eusebio. (7) *Ebionitæ*, qui Origini contr. Celsum lib. 2. appellative dicuntur אביונין *pauperes*, quod homines fere pauperes fuerint ex Judæis: aliis ab Ebione Magistro ita vocantur, qui post excidium urbis, cum Cerintho & Nazaræis, suam hæresin in Asiâ, Cypro, Romæ & alibi disseminaverit. Statuebat Christum natum Josepho Patre mortali, quamvis alii ex Virgine, ope Spiritus S. prognatum agnoscant, unde Eusebio & Origeni in duas classes dispescuntur. De eo videri possit Epiphanius, Hæres. XXX. Origenes cont. Cels. lib. I.

XVI. Restat Status Ecclesiæ sub hac ætate. Qui habet cum fundationem & propagationem Ecclesiarum; tum fundatarum sortem & fata. Circa primum occurrunt rursus, & fundatores sub Christo, his insidente, velut equo candido. In fundatoribus primum locum obtinet *Johannes* Baptista, Christi prodromus, viam ipsi paraturus Jes. XL. 3. 4. 5. Mal. III. 1. natus Zachariâ, Sacerdote non Pontifice, ut quidam volunt, & Elisabetha, sex circiter menses ante natum Christum. Hujus habitatio, victus, amictus, concio pœnitentiæ, Baptismus, de Christo testimonia, incarceratio, decollatio &c. ab Euangelistis passim narrantur. Suo ministerio fungi cœpit, anno ætatis circiter trigesimo, ex lege Num. IV. 3. Johannem secuti sunt duodecim Apostoli, quorum nomina prostant Matth. X. 2. 3. 4. Horum gesta, ex Actis Apostolorum tutissime hauriuntur. Quæ enim hic ex Scriptoribus ecclesiasticis dicuntur, adeo sunt incerta, ut Joseph. Scaliger non inepte pronunciet, *à fine Actorum Apostolicorum, ad tempora Plinii Junioris, nihil certi haberi in historia Ecclesiæ*, & Petavius in *Rationario temp. pleraque fabulis & incertis narrationibus aspersa*, & Godavius Episcopus, in Præfat. *hist. Ecclesf. omnia fabulosa esse.* Qui tamen defectus, utcunque sarciri poterit, ex Epistolis Paulinis & Catholicis, ex Fl. Josepho, Suetonio, Plinio ad Trajanum, Dione Cassio, Justino Mart. Irenæo, Clemente Alex. Tertulliano, Cypriano, Origene, Eusebio, Epiphanio, aliisque. In his, ordine saltem, non potestate, *primus* est, Petrus, Johannis seu Jonæ filius, patria Bethsaidensis, vocatione piscator, civis, ut videtur Capernaiticus, uxoratus, à retibus piscatoriis ad apostolatus dignitatem à Christo evocatus, non episcopatum gessit, vel Antiochenum per VII. annos; nec Romanum, per XXV. ut fingunt Ro-

Status Ecclesiæ sub prima ejus ætate.

Fundatores Ecclesiæ, Apostoli.

manenses. Fuit indole promptus, magnanimis & imperterritus; sed tamen non absque nævis, quos Servator subinde notat Matth. XVI. 22. 23. & XXVI. 31. 33. 34. item 51. 52. *Secundus* Andreas Petri frater major, quem Sabel. *Ennead.* VII. l. 4. credit apud Scythas crucifixum esse, alii malunt hoc factum fuisse Patris urbe Achaiæ. *Tertius* Jacobus, ob vocationem *Major* cognominatus, Zebedæi & Salomes filius, Christi consobrinus, ex piscatore factus Apostolus: dictus etiam Boanerges, filius tonitrui. Ab Herode Agrippa, in gratiam Judæorum decollatus fuit. *Quartus* Johannes, frater Jacobi, Christi discipulus dilectissimus, spectator ejus transfigurationis, luctæ, crucis, mortis, resurrectionis & ascensionis, tutor B. Virginis, Apostolum egit, non Episcopum Ephesinum: sub Domitiano relegatus fuit in Pathmum. Mortuus videtur Ephesi. *Quintus* Philippus Sympatriota Petri & Andreæ. Circa ejus mortem variant: Eusebius *in Chronicis* existimat, eum Hierapoli, anno Claudii XII. crucifixum fuisse; Nauclerus autem Hierosolymæ, sub Tito mortuum narrat. *Sextus* Bartholomæus, secundum Nicephorum, Hierapoli in crucem actus, miraculose primum evasit, postea iterum suspensus, periit: Sabellicus eum à Sacrificulis Ethnicis, pelle prius detractâ, interfectum narrat. *Septimus* Thomas, in Indis lancea confossus putatur. *Octavus* Matthæus, alias *Levi*, Alphæi filius e telonio ad Apostolatum vocatus, Nicephorus vult eum ab Anthropophagis, clavis terræ affixum, periisse: alii à Rege Æthiopiæ truncatum malunt. *Nonus* Jacobus *Minor*, Alphæi & Mariæ Cleophæ filius, *Justus* item appellatur, & *frater*, seu consobrinus Domini. Apostolus fuit, proinde non Episcopus Hierosolymitanus, ut plerisque scriptoribus Ecclesiasticis placet. Eusebius lib. 2. c. 1. ex Clemente Alexand. & Egesippo testatur, Judæos ipsum ex pinna templi, ut doctrinam abnegaret, statuisse, & cum veritatem nihilominus professus esset, lapidibus impetiisse, & tandem instrumento fullonis peremisse. *Decimus* Judas Lebbæus seu Thaddæus, frater Jacobi. Quo mortis genere occubuerit, quove loco, incertissimum est. *Undecimus* Simon Cananæus seu Zelotes. Eusebius perperam vult, eum Jacobo in Episcopatu Hierosolymitano successisse. Volunt ipsum ætate gravem, plurimis diebus cæsum, sub Trajano Martyrii coronam accepisse. *Duodecimus* Judas Iscariothes, Christi Domini sui proditor, sui suspendio periit. Huic forte subrogatus est Matthias, de cujus gestis & obitu, nihil certi habetur. Allectus tandem est, vel supranumerarius, Paulus, Benjaminita, natus Tharsi in Cilicia, præceptore usus magno Gamaliele in doctrina Pharisaica, Hierosolymis informatus, textor opificio, civis Romanus, auctoritate Sacerdotum instructus, Ecclesiam Christi acerrime est persecutus, & Stephanum, inter alios, falsis testibus damnatum, lapidibus obrui curavit. Sed a Deo, modo plane mirabili, in ipso persecutionis furore conversus, statim in Synagogâ cœpit docere Euangelium, illudque per sex fere peregrinationes continuavit, usque adeo, ut omnia usque ad Illyricum Euangelio repleverit, donec tandem, propter insidiantes Judæos, Hierosolymis captus, & Romam missus fuerit, ubi primum, liberiore captivitate usus, varios ad agnitionem Christi perduxit, ac tandem à Nerone decollatus fuit. Paulo construendus Barnabas, qui & ipse *Apostolus* appellatur Act. XIV. 14. Nomine proprio *Joses*, seu, ex pronunciatione Hebræâ *Joseph*; Fuit Levita, oriundus Cypro, ab Apostolis *Barnabas* appellatus, h. e. *filius consolationis*, aut adhortationis Act. IV. 36. Ante Paulum etiam ad Religionem Christianam conversus, utpote qui Paulum etiam Apostolis repræsentavit. cap. IX. 27. Pauli item fidus & ὁμόψυχος Achates, nisi quod semel inter eos orta sit παροξυσμὸς. cap. XV. 39. Cæterum in confirmandis plantatis Ecclesiis, Pauli σύνεργος, perquam fidelis cap. XIV. 21. abreptus tamen cum Petro, qui cum Judæis, per hypocrisin, colluderet Gal. II. 13. Assumto Marco, plantâsse videtur Ecclesias in Cypro. Ibid. vers. 39. Apostolis sociati fuerunt *Euangelistæ*, quorum officium alibi designavimus. Fuerunt Apostolorum parastatæ, qui ex eorum præscripto mittebantur, ad Ecclesias plantatas rigandas & confirmandas. In his fuerunt (1) *Marcus*, dictus etiam *Johannes* Act. XII. 12. ejus mater fuit Maria. Ibid. Pater ignoratur, consobrinus Barnabæ Col. IV. 10. Comes Pauli & Barnabæ, ante παροξυσμὸν, postea comes Barnabæ in Cyprum, cujus Paulus, non semel, honorificam facit mentionem 2 Tim. IV. 11. Philem. vs. 24. Col. IV. 10. quem Petrus filium suum appellat 1 Pet. V. 13. seu, quod ab eo fuerit conversus; seu quod ejus exstiterit comes, unde suum Euangelium scripsisse putatur, vel ex dictatione; vel saltem ex auctoritate Petri. Fertur Euangelium prædicasse in Ægypto apud Alexandriam, teste Euseb. *hist. Eccl.* lib. 2. cap. 15. atque etiam Philone Judæo apud Eusebium. Paulo adfuit in suis vinculis Romanis. Mortuus est, juxta Hieronymum in *Catal. Script. Eccl.* anno VIII. Neronis, & sepultus Alexandriæ (2) *Lucas*, natus, secundum Hieronymum *in Catal.* & Eusebium lib. III. cap. 4. Antiochiæ. Non pictor, ut putat Nicephorus *hist. Eccl.* lib. VI. c. 16. nisi forte Metaphorice; sed Medicus Col. IV. 14. Fuit Pauli fidus & constans comes, etiam in vinculis suis Romanis. Scripsit Euangelium & Acta Apostolorum, quorum historia pertingit fere ad martyrium Pauli, unde scripta videntur Romæ, anno circiter IV. Neronis. Non desunt, qui putant, quotiescunque Paulus mentionem facit *Euangelii*

Euangelistæ.

sui Rom. II. 16. non intelligi, nisi Euangelium Lucæ. Mortuum Dorothæus putat Ephesi, Hieronymus sepultum mavult Constantinopoli (3) Philippus, civis Cæsareensis Act. XXI. 8. filias quatuor habens prophetantes, unus è septem Diaconis. cap. VI. 5. Euangelium prædicavit, & miraculis confirmavit Samariæ cap. VIII. 5. 6. 7. 12. 26. 27. 29. (4) Stephanus diaconus, *plenus Spiritu S.* Act. VI. 5. miraculis clarus, habita ad senatum Hierosolymitanum, egregia oratione, cum eorum infidelitatem & *σκληροκαρδίαν* liberius & acrius tetigisset, ejectus ex urbe, & lapidatus, fuit N. T. *πρωτομάρτυς* Act. VIII. — & XIII. 2. (5) Timotheus, natus, ut videtur, Lystræ, in Lycaonia Asiæ, Act. XVI. 1. 2. cum cap. XIV. 6. Patre Græco proselyto, Matre Eunice Judæa, Avia Loide, à teneris, in sacris scripturis versatus, circumcisus à Paulo, in gratiam Judæorum, ab eodem conversus, & impositione manuum presbyterii, minister Euangelii factus, ejusdem in suis peregrinationibus, fidus & præ reliquis charus fuit comes, quem etiam duplici Epistola honoravit, quibus curam Ecclesiæ Ephesinæ ipsi commisit. Quamdiu isti Ecclesiæ præfuerit, & quo mortis genere obierit, non constat. Magdeburgenses Cent. I. lib. 2. cap. X. putant eum, ob acrius vituperatam Dianam Ephesinam, lapidibus & jaculis obrutum fuisse, ejusque ossa, cum reliquiis Andreæ & Lucæ, Constantinopolin traducta fuisse à Constantino, ut Hieronymus tradit *cont. Vilig ant.* (6) Titus, natione Græcus, non circumcisus, conversus à Paulo, à quo eum *naturalem* suum *filium* appellat, *secundum communem fidem* Tit. I. 4. etiam *socium, cooperarium & fratrem* alibi. Quem plantatis à se Ecclesiis in *Creta* insula, reliquit, in qua vel centum erant urbes, juxta Magdeburgenses *Cent.* I. lib. 2. cap. X. ac proinde Ecclesiæ amplificandæ, commodissima occasio. Ibidem etiam mortuus & sepultus putatur. Addantur si qui sint alii, v. g. Epaphroditus, Silas, Sylvanus &c. Apostolis Servator conjugavit LXX. discipulos, Ecclesias plantaturos, potissimum per Judæam Luc. X. 1. — Ex quibus postmodum, subinde allecti videntur Euangelistæ. His fundatoribus, sub Christo propagatæ sunt Ecclesiæ rigatæque.

Septuaginta Discipuli.

Adminicula propagationis fuerunt α. Annunciatio Euangelii, cujus præparatoria fuerunt, א. Mandatum Christi, abeundi per universum orbem terrarum, ut discipulos seu Christianos facerent Matth. X. 1. — & XXVIII. 18. 19. ב. Instructio de modo agendi, ibidem & Luc. X. 1. — ג. Efformatio eorum, qua idonei facti sunt, ad negotium sibi demandatum, puta effusio solennis Spiritus S. in die Pentecostis, qua facultatem acceperunt, qua dona ipsis collata sunt, quarumvis linguarum, miraculorum, aliorumque necessariorum ad opus suum Act. II. 1. — tandem ד. dispersio Apostolorum, abiturorum per universum terrarum orbem, facta, occasione persecutionum Judaicarum, quarum *altera* accidit Act. VIII. 1. — post lapidationem Stephani, per Judæam & Samariam, manentibus interim in Judæa Apostolis Euseb. lib. II. cap. 3. dum interea Euangelium longe lateque prædicaretur, per Paulum, Barnabam & socios, etiam apud Gentes Act. XI. XIII. XIV. XV. ut nomen *Christianorum* discipuli apud Antiochenos consequerentur Act. XI. 26. *altera*, magis catholica dispersio, facta Baronio quidem putatur, postquam Herodes Agrippa Jacobum gladio sustulisset, & Petrum in vincula conjecisset, anno Christi XL. Claudii 2. ut putat Annalista, cum tamen revera fuerit Claudii IV. Agrippæ ultimus, consentiente Valesio. Hinc nata est traditio, Apostolos, habita Synodo, provincias orbis peragrandi, inter se sorte divisisse, atque etiam Symbolum Apostolorum concepisse. Sed horum nihil est apud Lucam in Actis Apostolorum, imo ex eis constat, Apostolos aliquot post annis substitisse in Palæstina & Hierosolymis, ibique coiisse in concilium Act. XV. — anno, ut volunt Claudii IX. à quo tandem à se invicem separati videntur, teste Chronico Alexandrino. Certum est, Paulum prædicasse Hierosolymis, usque ad extremam Illyridem, & in Italiam Rom. XV. 19. Jacobum utrumque, fratrem Johannis, & Christi Hierosolymis: Johannem in Judæa & Asia Minore, Ephesi, ut vulgo putatur, mortuum: Petrum quoque Judæis, Asiaticis, Ægyptiis, & Babilone Ægypti, comite Marco 1 Pet. V. 13. quem inde ab anno Claudii III. in Ægypto sedem habuisse, uno propemodum ore, Veteres volunt. Incerta magis sunt, (vel fatente de multis Baronio) v. g. quæ ex Origene Eusebius refert hist. lib. III. cap. I. & passim Veteres, Thomam forte accepisse Æthiopiam, Parthiam, Indiam: Andream, Scythiam, Thraciam, Muscoviam: Matthæum, Æthiopiam, Abyssinos: Judam Thaddæum, Armeniam. Saltem non pertigerunt in Americam, neque in Africam Meridionalem, neque in insulas innumeras, maris Barbarici, Chinensis, Indici, Athlantici, Hyperborei &c. quæ regiones, aliâ idololatriâ, adhuc dum sepultæ jacent.

Fundationis adminicula: 1. Annunciatio Euangelii & ad hoc dispersio Apostolorum.

β. Secundum fundandæ & propagandæ Ecclesiæ adminiculum, fuit regimen Ecclesiæ, per ministros, cum *extraordinarios*, Apostolos, Prophetas, Euangelistas, qui nunc exspirarunt; tum *ordinarios*, Pastores, Doctores, Presbyteros gubernantes, Diaconos, Presbyteria scil. *πρὸς καταρτισμὸν τῶν ἁγίων* Eph. IV. 12. de quibus ex professo negotium nobis fuit in Cap. de *Eccles. Minist.* Qui vocabantur consensu Ecclesiarum Act. XIV. 23. & ordinabantur *χειροτονίᾳ*, seu impositione manuum Presbyterii 1 Tim. IV. 14. Nulli adhuc dum obtinebant Subdiaconi, Acoluthi, Exorcistæ, Ostiarii, Confessores, nullæ item dignitates, Patriarchæ, Primates,

2. Regimen Ecclesiæ.

mates, Cardinales, Archiepiscopi, & id genus alia Monarchiæ Papalis fulcra.

3. Disciplina ecclesiastica.

γ. Disciplina Ecclesiastica, eradicandis zizaniis & scandalis necessaria, quæ per hanc ætatem, deficiente Magistratus Christiani auxilio, cumprimis rigidior esse debuit. Hinc correptiones, censuræ, animadversiones Apostolicæ, *ordinaria* & *extraordinaria*, privatæ & publicæ, *spirituales*, fundatæ à Christo Matth. XVIII. 15. 16. 17. hic usitatæ deprehenduntur 1 Cor. V. 3. 4. 5. & *corporales* etiam in Ananiâ, Sapphira Act. V. 1 — 12. in Elyma Act. XIII. 8 — 12.

4. Synodi ecclesiasticæ.

δ. Consociatio Ecclesiarum aliqua: cùm *vicinarum*, unius nationis, Palæstinæ, Asianæ, Galatianæ, Phrygianæ, & in his Laodicenæ & Colossensis Col. IV. 16. tum *remotiorum*, in Ecclesiis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, Bithyniæ 1 Pet. I. 1. sic Syriacæ & Ciliciensis Act. XV. 41. Quæ cumprimis conspicua fuit in *Synodis*, quarum hæ saltem quatuor, sub hac ætate observantur: *prima*, in quâ Judæ surrogatus in Apostolatum fuit Matthias, mox ab ascensione Christi Act. I. — *Secunda*, in qua constituti sunt VII. Diaconi. cap. VI. — *Tertia*, in qua actum est de lege ceremoniali & libertate Christiana, exceptis quatuor observandis ad tempus. Occasione scandali à Judæis Christianizantibus nati, in partibus, Antiochiæ, Syriæ, Ciliciæ Act. XV. — Anno XIV. post conversionem Pauli, Claudii XIII. *Quarta*, super tolerantiâ legalium, usque ad tempus *ἐυγθόντως*, propter infirmiores ex Judæis, præsente adhucdum, & moderante Jacobo Act. XXI. 18. Addunt his alii *quintam* Act. XX. 17. 18. Fingunt & *sextam*, in qua conditum fuerit *Symbolum* Apostolorum, ante dispersionem Apostolorum, & constitutæ *traditiones* ecclesiasticæ, ut vult Baronius Secul. I. Num. XIV. absque idoneis documentis. Addunt alias, in quibus *Canones* Apostolorum, seu LXXXV. seu L. & *constitutiones* Apostolicæ, libris VIII. sub nomine Clementis Romani, de vitâ & moribus fidelium, fuerint efformatæ.

5. Fundatio Ecclesiarum.

His adminiculis fundatæ sunt Ecclesiæ; hoc ordine: א. *Hierosolymitana*, & universæ Judææ, auctore ipso Christo, & emissariis Apostolis, primo quidem in communi, tum speciatim à Jacobo Alphæi, qui hinc perperam primus Hierosolymorum Episcopus habetur. ב. Ecclesiæ per *Palæstinam*, Samariæ, Cæsareæ, Lyddæ, Joppæ Act. VIII. IX. X. Tum per *Syriam*, Antiochiæ, Damasci &c. Post, per vicinam *Arabiam*, in *Cypro* insula, Tarsi Ciliciæ, *Perga* Pamphiliæ, *Iconii* Lycaoniæ, *Lystra* Isauriæ &c. Tandem Ecclesiæ illustriores, ad quas Paulus, Petrus & Johannes in Apocalypsi, epistolas dederunt, & quarum in eisdem Epistolis meminerunt, fundatæ, maximam partem, in Asia, Græcia, Macedonia, Dalmatia, Latio &c. post Synodum Hierosolymitanam Act. XV. ג *Alexandria* Ægypti & in vicinia, seu Marco, seu Apostolorum fundatore alio. ד. Ecclesiæ apud extremum *Orientem*, in Mesopotamia, Chaldæa, Parthia, Pontho, Bithynia, Media &c. In his, à prima origine, *Primaria* habitæ sunt, & postea Patriarchales factæ, nim. 1. *Hierosolymitana*, prima Christianismi sedes, ob gloriosam Christi & Apostolorum præsentiam. Præferenda etiam Romanæ, licet huic Romanenses, propter Petri præsentiam, episcopatum & mortem, potiorem locum assignent. 2. *Antiochena*, in qua primi Doctores floruerunt Barnabas & Paulus, hinc Petrus Gal. II. 11. in qua *Christianorum* etiam natum est nomen Act. XI. quæ caput Orientis, potentia, divitiis & magnitudine amplissimâ. 3. *Romana*, cui tributa τὰ πρωτεῖα, τὰ πρεσβεῖα, quia caput erat orbis Romani, sedes Imperii, urbium Princeps: nequaquam autem, quod Mater esset omnium Ecclesiarum, nec quod à Petro fuerit fundata: cum sub Tiberio, juxta Tertul. Apolog. cap. VI. ante præsuppositum Petri adventum, Romæ complures exstiterint Christiani. 4. *Alexandrina*, fundata, ut volunt, à Marco, juxta Chronicon Alexandrinum, & ritualia Græcorum, anno Tiberii XVIII. juxta alios Claudii III. His tamen non minus illustres fuerunt Ecclesiæ aliæ, v. g. septem Asiaticæ Apocalypseos, *Smyrnensis* Asiæ; *Sardensis* & *Thyatirensis* Lydiæ; *Pergamensis* & *Philadelphensis* Mysiæ; *Laodicena & Colossensis* Phrygiæ; *Cæsareensis* Cappadociæ; *Ancyrana* Galatiæ; *Thessalonicensis* & *Philippensis*, Macedoniæ; *Corinthiaca* Achaiæ; & cumprimis *Ephesina*, Timothei, Pauli & Johannis fundationibus & gubernationibus, nec non urbis gloria, perillustris. An vero, sub prima hac ætate, fundatæ fuerint Ecclesiæ, sub extremo *Occidente*, & quibus auctoribus; adeo est incertum, ut Godavius Episcopus in *Præfat. Hist. Eccl.* non dubitet pronunciare: *plurimi modernorum, de Ecclesiarum fundatoribus scripsere; sed alii ex cogitatis fabulis; alii ex mala testium fide.* Sic est, quod in *Britannia* Ecclesias fundaverit, Josephus Arimathæus cum sociis; in *Hispania* Paulus Rom. XV. 24. in *Gallia* Crescens, Lucas, Trophimus & Paulus ipse; in *Germania*, Maternus, Marcianus, Crescens.

6. Persecutiones hujus ætatis.

Fundatis hoc modo Ecclesiis, non defuerunt fata sua, plerumque nubila, sub tot *persecutionibus*, tot martyriis; oriundis, *partim* ab odio Judæorum, cui Pilatus in crucifixione Christi, & Agrippas Act. XII. obstetricabantur, *partim*, ab ignorantia Gentilium, Christianos perperam confundentium cum tumultuantibus Judæis; Deos suos omnes, aras, simulacra, à Christianis contemni & proscribi: *partim* à calumniis, de urbe ab eis incensa, conspirationibus eorum nocturnis, manducatione carnis humanæ, promiscuis stupris, infanticidiis: *partim* è detestandis, Nicolaitarum, Simonianorum, Carpocratianorum, hæ-

restibus ac sceleribus, quæ veris Christianis imputabantur: *partim* a suspicionibus Romanorum, conceptis ex invalescente indies Christianorum multitudine, & afflictis moribus, quibus essent, Imperatorum inimici, legum, naturæ, adeoque generis humani hostes, hinc illæ lacrymæ, hinc Judæorum persecutiones, cum *in Palæstina*, tum *extra* illam, in Syria, Asiâ, Macedonia, de quibus in Actis Apost. Hinc nominatim 1. *Zelotarum* illa, qua Stephanus obiit, annis aliquot post Christi ascensionem, & quæ secuta est *magna* illa sub Claudio Act. VIII. 1. & IX. 1. 2. & XI. 19. Tum 2. Herodis Agrippæ, atrox cumprimis in Jacobum & Petrum Act. XII. nec deficiente in persecutorem, Dei horrendâ vindictâ. Porro 3. Annæ Pontificis, quâ cum aliis, periit Jacobus Justus frater Domini, filius Alphæi & Cleophæ, seu lapidatus; seu de fastigio templi præceps factus. Hegesip. lib. 2. cap. 23. Tandem 4. magis privatas Judæorum persecutiones, Paulo, Barnabæ, Silæ apud Gentiles motas, v. g. Iconiæ Act. XIV. 19. Philippis, occasione ejecti, ex ancillâ quadam, Pythonis Act. XVI. 22. 23. 24. Thessalonicæ, occasione prædicati Christi Act. XVII. 5. — in Achaiâ, occasione eâdem, coram Gallione Act. XVIII. 12. — Ephesi, occasione impugnatæ Dianæ à Demetrio Act. XIX. 23. — Jerosolymis, occasione profanati, ut putabant, templi, ubi Paulus apprehenditur, occidendus Act. XXI. 27. — Romæ quorsum missus erat sistendus Cæsari, occasione jam dictâ, ubi liberiori primum custodiæ mancipatus, postea à Nerone sublatus fuit Act. XXVIII. — brevitatis studio, ulterius non morabimur, è citatis locis repetendas. Succedunt ergo persecutiones Gentilium publicæ, decem, quarum duæ tantum spectant ad hanc ætatem, harum *prior* accidit sub Nerone: Tiberius enim fertur favisse Christianis, teste Tertulliano *in Apologia*, itemque Orosio. Prodierant quidem edicta Claudii in Judæos, etiam Christianis inimica, quod promiscue illi cum Judæis haberentur; sed quæ in nervum necdum erumpebant. Neroniana illa, accidit Imperii ejus anno IX. aut X. Christi LXIII. vel LXIV. aliis LXXVII. Occasio fuit, ab urbe incensa, quod incendiarius Nero Christianis imputabat. Fuit longe crudelissima, teste Tacito Annal. lib. XV. cap. XLIV. & ex eo, Sulpicio Severo, pervasit passim ditiones Imperii, Sulpicius histor. lib. 2. Orosius lib. VII. etiam Hispaniam, Baron. ad Ann. LXIX. Num. XLVI. Duravit usque ad annum Neronis XII. Baronio usque ad XIII. *Posterior* sub Domitiano, Neronianâ non inferior, de qua Eusebius in *Chronico*, & hist. lib. III. cap. XIII. item Tertullianus, Sulpicius aliique posteriores. Grassata est passim per Imperium Romanum, quâ relegatus est Johannes in Pathmum, & Flavia Domitilla, Patruelis Domitiani, in Pontiam insulam. Duravit usque ad necem tyranni. Tertia persecutio exstitit apud initium Ulpii Trajani, optimi alias Principis. De hac consuli poterit Plinius Secundus, Eusebius, Sulpicius aliique, circa annum Christi C. Vis autem ejus ad ætatem sequentem explicabitur. Jam sub tot persecutionibus, ac tam diris, quin frequentes fuerint Martyres, nemini dubium esse potest, quamvis plerique in tabulas non fuerint relati, & qui sunt relati, non omnes pari fide relati deprehendantur. *Martyres primæ hujus ætatis.* Hic igitur certos ab incertis, & de certis, certa a dubiis & fabulosis, caute distinguere, hoc opus est, hic labor. Certi igitur sunt Martyres, quos scriptura monstrat, quales Stephanus πρωτομάρτυς Act. VII. Jacobus Zebedæi, ab Herode Agrippa, gladio sublatus cap. XII. Jacobus frater Domini, lapidatus secundum Josephum *Antiq.* lib. XX. cap. VIII. anno Neronis VII. secundum Baronium, & alios IV. Paulus capite plexus sub Nerone, & Romæ quidem, anno Christi, secundum nonnullos LXIV. alios LXVII. Baronium LXIX. postquam semel liberatus fuisset ex ore Leonis 2 Tim. IV. 17. 18. Petrus, certissime Martyr ex Joh. XXI. 11. dubium tamen, an crucifixus, an decollatus? An Romæ, ut constanter volunt, an Babilone? An eodem anno & die cum Paulo, an diversis. Sic reliquos Apostolos, & viros Apostolicos, Marcum, Lucam, Barnabam, Timotheum, Titum, Linum, Clementem &c. diversis locis ac temporibus, propter Christum, violentâ morte sublatos fuisse, plus est quam probabile: ast ubi, quando, quis moriendi modus, v. g. Petri, Thomæ, Bartholomæi &c. liberius determinatur in Martyrologiis, aliisque scriptis, apocryphis, & creduntur passim, non tantum à Baronio aliisque Pontificiis scriptoribus; sed & à Protestantibus tenacius, quam par est aut probari potest. Fabularum interim, & piarum fraudum, ut loquuntur, nullus hic finis, nullus modus, quibus nec tempus, nec spatium, nec lectorem impendemus. Fuit quidem sub prima hac ætate Apostolica, Ecclesia, comparata cum sequioribus omnibus, purissima & nitidissima, tam ratione doctrinæ, rituum, regiminis ecclesiastici; quam ratione morum: attamen suis maculis & nævis non plane destituta: cum quoad *doctrinæ* orthodoxiam, quæ adulterari cœpit, partim à *Judaismo* conjugando cum Christianismo, super quo negotium fuit, non tantum Synodo Hierosolymitanæ Act. XV. sed & Paulo passim in Epistolis, potissimum ad Galatas, Colossenses & Hebræos: partim à *Philosophia* permiscenda cum Theologia, super quo contendit in Epist. ad Colossenses cap. II. 1. ad Corinthios cap. II. tum quoad *morum ἀταξίαν*, quam in Corinthiis acerrime reprehendit Paulus, notando schismatica eorum principia, quibus, alii à Paulo, alii ab Apollo, alii à Christo se denominabant, vanum mun-

mundanæ sapientiæ aucupium, cum vilipendio simplicitatis Christianæ; ἀταξίαν circa capillitium, usum S. Synaxeos & alia. Similes nævos, saltem quoad Judaica & ceremonialia, construenda cum Christianis, idem Paulus taxat in Ecclesiis Galatiæ, usque adeo, ut *amentes* & *fascinatos* pronunciet: nec leviora Servator notat in septem Ecclesiis Asiaticis Apoc. II. & III. ut nullo negotio agnoscas, Ecclesias hujus ætatis non fuisse absque maculis.

Secunda Nov. Test. ætas.

Secunda Ecclesiæ N. T. ætas concurrit cum apertura secundi sigilli Apoc. VI. 3. 4.

XVII. Hinc recta descendimus, ad secundam Ecclesiæ ætatem, quæ figuratur apertura secundi sigilli apocalyptici Apoc. VI. 3. 4. *Et cum aperiret secundum sigillum, audivi secundum animal; dicens* &c. Est hic 1. Sigilli *apertura*; & cum aperuisset secundum sigillum. *Sigillum secundum* est status Ecclesiæ sub secunda ejus ætate, qui mysterium habet, rationi inaccessum, sola Dei revelatione patens: *aperiens* est agnus ille, qui solus dignus est aperire seu revelare mysteria, per caput præcedens. 2. Præco seu index excitans Johannem ad veniendum & videndum mysterium, animal secundum, figuram gestans *vituli* aut *bovis* ex cap. IV. 7. quo figuratur Ecclesia, seu Christiani, ad modum vituli aut bovis sub hac ætate mactandi. Conf. Psal. XLIV. 23. Rom. VIII. 36. invitat Johannem ad contemplationem suæ σφαγῆς. Porro 3. Emblema objectum: *Et exivit alius equus, & insidenti super illum, datum est tollere pacem de terra*, additur, *& datus est ei gladius magnus.* Est hic α. *Equus*, animal robustum & velox, notat persecutionum ac tyrannidis atrocitatem & velocitatem, pervadentem quam celerrime, plerasque terræ partes: & equus *rufus* notans sanguinis effusionem, ut apparet ex Græco 2 Reg. III. 22. cædes, bella, & Ecclesiam martyriis rubentem, sub Nerone, Trajano, omnibusque fere Imperatoribus, usque ad Constantinum M. β *Eques* seu insidens huic equo: *& qui insidebat.* Notare possit (1) Christum, qui omnes Ecclesiæ persecutiones permittit, dirigit, limitat. Conf. Zach. 1. 8. Matth. x. 34. Sub Christo (2) Angelus, *homicida ab initio* Joh. VIII. 43. *Abaddon* Apoc. IX. 11. *Draco rufus* cap. XII. 3. qui omnis persecutionis causa est. (3) Tyranni persecutores, Imperatores Romani, Nero, Domitianus, Trajanus — γ. *Potestas* tyrannis insidentibus *data*: *& datum est ei*, puta à Deo, à Christo, qui permisit persequendi potestatem Joh. XIX 10. 11. *Pacem tollere*, scil. terrenam, qua tum adhuc gaudebat Ecclesia, *de terra*, seu de imperio Romano, seu de Ecclesia *militante* in terris, contradistincta Ecclesiæ *triumphanti* in cœlis, quod tum maxime *terra* vox significat, quando de ærumnis, quæ illam tantum urgent Ecclesiæ partem, quæ in terrâ existit. Sic *homines terra* dicuntur membra Ecclesiæ Apoc. III. 14. Sic item capitur cap. VII. 1. & XII. 9. & XIV. 16. &c. sic Matth. x. 34. ubi eadem fere occurrunt: quod Ecclesia, quæ præstantissimam terræ partem conficit; quod persecutiones magnam terræ partem ab Imperatoribus exagitaverint; non addam quod persecutiones ab Ecclesia auferant, non pacem spiritualem & cœlestem Joh. XVI. 33. sed terrenam tantum. Possit insuper per *terram* intelligi Judæa, aut Judæi, qui tantum passi sunt sub hac ætate, propter suas rebelliones sub Imperatoribus, ut sub uno Hadriano, plures dicantur periisse Judæi, quam sub Mose olim egressi sunt ex Ægypto. Tandem δ. *Usus* potestatis sibi datæ: *ut se invicem interficiant*, scil. homines, juxta Matth. x. 34. quod in Judæis compertum fuit, quando Zelotæ & seditiosi Judæi se mutuis & innumeris cædibus confecerunt, ut videre est apud Josephum de Bello Jud. lib. IV. & V. Vel potius de ipsis Imperatoribus, quando in vindictam suarum persecutionum ἀλληλοσφαγίᾳ, cædibus & lanienis mutuis, adeo efflagrarunt sub hac ætate, ut vix alibi, in omni historia simile quid observetur, testibus Dione Cassio, Eusebio aliisque. Et ad hoc tandem, insidenti datus additur *gladius ingens.*

Imperatores Romani, sub secunda Ecclesiæ N. T. ætate.

XVIII. Incipit hæc ætas Ecclesiæ, cum anno Christi nati, vulgari CI. Trajani autem II. aliis III. & procurrit usque ad Constantinum M. per annos circiter CCVI. Imperatores hujus ætatis, ceu sessores equi rufi, non omnes eodem modo numerant, nos ordinem servabimus Helvici potissimum, adnotatis fere, quæ rem Ecclesiæ tangunt. Sic *primus* est Ulpius Trajanus, Hispanus, ab institutione Plutarchi, Princeps optimus, Poëta & literarum fautor egregius. Sub quo cœpta Christianorum persecutio, sed ex informatione Plinii Secundi, Epist. lib. x. Epist. 97. de moribus Christianorum, remissior fuit quam antea. Præfuit annis XIX. quorum III. priores ad præcedentem ætatem spectant. Sub hoc cessarunt oracula Gentilium, per Plutarchum & Juvenalem, & Judæorum rebellium trucidantur 200000. juxta Dionem & Eusebium. *Secundus*, Ælius Adrianus, itidem Hispanus, non illaudatus Princeps, hic multa Judæorum tumultuantium millia cæduntur. Sub hoc quarta accidit persecutio, inhibita tamen ab eo. Equitavit per annos XXI. *Tertius*, Ælius Antoninus Pius, gener Adriani per adoptationem. Prohibuit legi libb. Sibyllinos, quod videtur pro Christianis facere. Sedit annis XIX. Alii XXII. Quidam XXIII. Persecutionem inhibet Ao. XV. *Quartus* est A. Antoninus Philosophus, gener Antonini Pii, cum L. Antonio Vero, apoplexia extincto. Sub hoc fuit persecutio V. *Quintus* M. Aurel. Commodus, Antonini Philosophi filius, impera-

imperavit annis XIII. strangulatus. *Sextus* Helvius Pertinax, per dies 89. Didius Julianus, per d. 66. Clodius Albinus, Pescennius Niger, Septimius Severus simul per annos XVIII. Hic accidit persecutio VI. *Septimus*, Aut. Bassianus Caracalla & Anton. Septimius Geta, filii Severi, annis VI. *Octavus*, Opilius Macrinus, cum filio M. Anton. Diadumeniano, per menses VI. *Nonus*, Antonin. Heliogabalus, per annos IV. *Decimus*, Alexander Severus, Heliogabali consobrinus, Mammææ filius, per annos XIII. *Undecimus*, Maximini duo, Gordiani, Maxim. Pupienus & Balbinus, per annos VI. Accidit sub his persecutio VII. *Duodecimus*, Philippus Arabs, cum filio cognomine. Hic fertur fuisse Christianus, contradicente tamen Scaligero, per annos VIII. *Decimus-tertius*, Decius Pannonius, cum filio Hetrusco. Item Vibius Gallus cum filio Volusiano. Simul per annos III. Facta fuit sub his VII. persecutio. *Decimus-quartus*, Licinius Valerianus, cum filio Galieno, per annos sex. Accidit hic IX. persecutio. *Decimus-quintus*, Galienus Valeriani filius, post Patrem cum fratre Valeriano, & filio Galieno, sub quibus, diversis in locis XXX. tyranni sibi imperium rapiunt. *Decimus-sextus*, Flav. Claudius per annos duos. *Decimus-septimus*, post aliquot dies Quintilii fratris Claudii, Aurelianus, per annos VIII. In quibus sunt menses VI. Claud. Taciti, & Floriani fratris ejus. *Decimus-octavus*, Aurel. Probus, quem tres æmuli Imperii, Saturninus, Proculus & Bonosus, exagitant, per annos VI. *Decimus-nonus*, M. Aurel. Carus, cum duobus filiis, Carino & Numeriano, per annum unum. *Vigesimus*, Diocletianus, Maximianus, qui anno VI. Galerium Maximinum, & Constantium Chlorum, Cæsares adoptant, per annos XX. Sub quibus X. persecutio accidit.

Episcopi Romani sub secunda N. T. ætate. XIX. Hisconstruendi Episcopi Romani. In quibus (observata incertitudine primorum Episcoporum, quam notavimus penes ætatem præcedentem) ordinem receptum sequemur, juxta quem 1. est *Anacletus*, Græcus, martyr. Huic tres decretales epistolæ affinguntur, & tribuitur à Platina, quod in barbam & comam leges sanciverit. Tribuunt ei annos X. Hen. Valesio tamen aliisque, idem est cum Cleto Lini successore 2. *Evaristus*, ex Patre Judæo in Græcia natus, martyr, ex sententia Platinæ & Damasi. Affinguntur ei duæ epistolæ prætoriæ. Fertur etiam *Titulos*, i. e. ædes sacras, presbyteris divisisse. Sedisse putatur annis XX. 3. *Alexander*, Romanus, martyr, trium decretalium epistolarum fictitius auctor. Fertur magnam Senatus partem, & Hermetem urbis Præfectum convertisse, & miraculis etiam claruisse. Addunt ipsum aquam lustralem cum sale confecisse, & in S. Synaxi aquam vino admiscuisse, usumque azymorum in eadem constituisse. Hæc Platina, nescio qua fide. Sedit per annos X. 4. *Sixtus*, Romanus, martyr, duarum decretalium, & nonnullorum decretorum, fictus auctor. Fertur prohibuisse, sacra vasa à quoquam tangi, nisi à sacrorum ministris: constituisse item τρισάγιον in S. Synaxi. Cumque in Gallia, ob frequentes cædes, pauci fidem profiterentur, Peregrinum misit, qui eos confirmaret in fide. Sedit annis X. 5. *Telesphorus*, Græcus, unius decretalis epistolæ fictitius auctor, quæ jubet, VII. ante Pascha diebus, à carnibus abstinere, & Missarum ceremonias, variis, sed imprimis cantione Angelica, auger. Sedit per annos XII. 6. *Hyginus*, Atheniensis, martyr, duabus epistolis notatus. Fertur Clerum in ordinem & gradus redegisse, unumque patrimum aut matrimam, baptizandis præfecisse. Sedit annis IV. 7. *Pius*, Aquilejensis, cui nonnulli Anicetum præponunt. Fingitur duabus epistolis, & compluribus decretis, Episcopum ab omni accusatione, quæ ab auditoribus fieri possit, exemisse: somnio Hermetis ab Angelo moniti edoctus; Pascha non cum Orientalibus die XIV. celebrasse, & alia ad disciplinam ecclesiasticam Pontificiam ordinasse. Sedit per annos IX. 8. *Anicetus*, Syrus, martyr, rasuræ sphæricæ auctor. Sub hoc & præcedentibus cum nihil ageretur, contra Valentinum & Cerdonem Romæ tumultuantes, & In Paschatis negotio in orientales, quos Quartadecimanos nominarunt, debaccharentur, Polycarpus Romam venit. Et huic epistolam decretalem supposuerunt. Sedit Anicetus per annos VIII. 9. *Soter*, Campanus, martyr cui duas epistolas, & aliquot decreta affingunt, per annos IV. sedit. 10. *Eleutherius*, fundanus Græcus, cui unam epistolam tantum affingunt. Hunc primum volunt ex Episcopis Romanis, qui morte naturali decessit, quanquam alii & ipsum martyribus accensent, latiore scil. sensu quo & illi martyres salutantur, qui, licet non *mortem*, aliud tamen cruciamentum pro Christo sustinent, hoc modo Baronius, & Martyrologia Vetera, ipsum martyribus connumerant, ad VII. Cal. Junii. Interim liber Pontificalis ipsum inter martyres non habet. Ab hoc, Lucius Britannorum Rex, ad Christianismum conversus, Episcopos obtinuit. Romæ verò, iterum *templum Pacis* incendio absumtum est, ut & hoc significatum videatur, *pacem de terrâ sublatam* fuisse. Per XV. annos sedit. 11. Victor, Afer, martyr, quem duabus decretalibus, perperam dignati sunt. Hic, quam in sinu fovebat Monarchiam Papalem Ecclesia Romana, primus prodidit, Ecclesias Asianas, propter Paschatis festum, quarta decima luna, in quemcunque hebdomadis diem inciderit, hactenus apud ipsos celebratum; dum Europæi istud, in diem Dominicum proxime sequentem conjicerent; excommunicavit, Irenæo ipsum, ob hanc tyrannidem, frustra increpante.

Per

Per VIII. annos sedit. 12. *Zepherinus*, Romanus, duabus ambitiosis epistolis decretalibus, statuto de calicibus vitreis, pro ligneis apud S. Synaxin, adhibendis. Fertur etiam constituisse, ut omnes puberes S. Cœnâ in Paschate uterentur. Annis XIX. sedit. 13. *Calixtus*, Ravennas, martyr, jejunia quatuor temporum instituisse creditur. Dicunt ipsum, sub Alexandro, post diuturnam famem, & quotidiana verbera, in puteum præcipitatum fuisse. Per annos V. sedit. 14. *Urbanus*, Romanus, martyr sub Alexandro percussus. Præter unam decretalem epistolam, quam ipsi affingunt, vasa argentea, pro vitreis adhibenda decrevit, atque insuper Ecclesiæ concessisse fertur, ut prædia possideret. Per annos VII. sedit. 15. *Pontianus*, Romanus, primum exilio, dein martyrio coronatus. Sedit per V. annos, fictus auctor decretalium. Huic auctor Fasciculi temporum, Bergomensis, testatur Cyriacum successisse, eumque, post Episcopatum annuum, cum exercitu 11000. virginum, ad martyrium Coloniam profectum fingunt, & ob hoc in numero Episcoporum, non recenseri, quia, & invito Clero, episcopatum reliquisset, & oblectamentis puellarum invitatus abiisset. 16. *Anterus*, Græcus, martyr. Huic Damasus XII. annos, Platina XI. Volateranus III. Nauclerus I. Baronius octavam anni partem tribuunt. Una ei decretalis adscribitur. Martyria piorum conscribi curasse, aut in Ecclesia recondidisse, ipsum porro martyrio coronatum ferunt. Verissime per VI. menses sedit. 17. *Fabianus*, Romanus. Huic tres decretales, & aliquot decreta, perperam adscribunt. Eusebius dicit, ipsum convertisse Philippum Imper. & ob gravia peccata, rursum ab Ecclesiâ arcuisse, donec resipuisset. Ast Philippum fuisse Christianum, Scaliger, non absque rationibus, negat, cum præsertim Eusebius istud, ex suppostitiis Origenis literis ad Philippum, hausisse videatur. Per annos XV. sedit. Post eum Episcopatus vacavit ultra annum. 18. *Cornelius*, Romanus, martyr, cui duas decretales affingunt. Sedit per unum annum. Huic construitur Novatianus, Papa schismaticus, & schisma primum eâ occasione natum, quod Felicissimus quidam quæstionem movisset contra Syrianum in Africâ, de non recipiendis lapsis, quam, ex Africa abiens Novatus, Romæ agitavit, curavitque, ut Novatianus Presbyter Cornelio, lapsos post pœnitentiam recipienti, surrogaretur. Hinc primum schisma natum, & Novatiani in Episcopatu successores, usque ad Cœlestini Pontificis Episcopatum permanserunt, ut ex Socrate Onuphrius habet. 19. *Lucius*, Romanus, exul primum, deinde redux, martyr. Et huic epistolæ decretales assignantur, & decreta, nim. ut omni loco, duo Presbyteri cum tribus Diaconis Episcopum comitarentur, adeo pedetentim Episcopi Romani ad honores & Monarchiam grassati sunt. Habuit sedem per unum tantum annum, quamvis alii ipsi duos tribuant. 20. *Stephanus*, Romanus, martyr sub Valeriano. Nec ipse absque decretalibus & decretis, prætermittitur. Sub hoc recruduit controversia de lapsis, quos Novatianus negabat esse recipiendos. Firmianus omnes sine discrimine, nulla præviâ pœnitentiâ, recipiebat: Orthodoxi media incedebant, & lapsis, si pœnitentiam agerent, veniam concesserunt; sed eos officiis ecclesiasticis indignos censebant. Hac occasione, acerrima controversia nata est, inter Stephanum & Cyprianum super Baptismo hæreticorum; nam Novatiani, cum omnes rebaptizarent, ad se transeuntes, ne Catholici viderentur Novatianorum Baptismum approbare, duce Cypriano, etiam qui ex Novatianis ad se transibant, baptizarunt; sed Stephanus, armis excommunicationis, errorem Cypriani audacissimè inhibuit. 21. *Sixtus* II. Atheniensis, suas etiam habuit fictas decretales & decreta, martyr factus est sub Valeriano. Sedit per 2. annos, aliis per unum tantum. 22. *Dionysius*, Græcus, fictus duarum futilium epistolarum auctor. Sedit per annos fere X. aliis per XI. 23. *Felix*, Romanus, martyr sub Aureliano, duabus putidis epistolis perperam donatus. Sedit per annos III. 24. *Eutychianus*, Tuscus, in quo epistolis & decretis ridiculis extollendo, Gratianus & Collector conciliorum, perquam liberales sunt. Dicitur CCCXLII. martyres sua manu sepelivisse, & constituisse, ne quis martyr absque colobio purpurato, aut dalmatica tunica sine manticis, sepeliretur. Sedit per X. annos. 25. *Cajus*, Dalmata, martyr sub Diocletiano. Una tantum epistolâ; sed ineptissimâ, dignatus. Fertur constituisse, ut Episcopus per omnes officiorum gradus adscenderet. Sedit XIII. annis. 26. *Marcellinus*, Romanus, duabus epistolis, in tomis conciliorum ostentatus, apostata primum, dein martyr: cum enim omnes fere Scriptores Ecclesiastici, sub Diocletiano, mortis metu, thus diis adolevisse, idque coram Ecclesia primum negasse, dein confessum, se sponte martyrio objecisse dicunt, negante interim Baronio sacrificationem, ne scil. macula inuratur sanctæ sedi. Sedem habuit per VIII. annos. 27. *Marcellus*, Romanus, in stabulo jumentorum, in quod à Maxentio detrusus fuerat, pædore & labore suffocatus. Fingitur duobus decretis, & totidem epistolis auctor exstitisse, quarum altera, ipsum Maxentium ausus fuerit alloqui, eique edixerit, ne quis Episcopus alibi, quam in legitima Synodo, causam dicere cogeretur. Quin & à Baronio dicitur XXV. titulos, seu Cardinalatus ordinasse, seu tot sacras ædes sacrasse, cum VII. tantum hactenus fuerint, à quo Cardinalatui patrocinium frustra quærunt. 28. *Eusebius*, Græcus, quem *historia tripertita*, & *Eusebius* igno-

rant. Sed Gratianus & Collector conciliorum, tribus epistolis insulsis, insulsè honorant. Sedisse fertur per 2. annos. 29. *Miltiades*, quem Platina martyrem factum fuisse, sub Maximino affirmat; Sabellicus negat. Huic etiam nonnulla statuta clericalia affinguntur. Sedit per III. annos.

Status Theologiæ, sub secundâ ætate N. T.

XX. Theologia hujus ætatis, *de jure* quidem, eadem per omnia fuit, quæ præcedentis ætatis apostolicæ. Canone enim N. T. jam obsignato Apoc. XXII. 18. 19. Spiritu item prophetico ac θεοπνευστίᾳ, post excessum Apostolorum ablatis; non fuit, nec esse potuit novum Dei verbum, quod Ecclesia fide divinâ reciperet: & si quid recepisset, id damnatum fuisset Apoc. XXII. 18. 19. Matth. XV. 9. &c. *De facto* etiam, eadem obtinuit Theologia, quoad *substantiam* ejus, quatenus Ecclesia, non tantum *generalius*, quando sufficientiam & perfectionem Scripturæ professa est: Justin. Mart. in *Paræn. ad Græc.* & *Dialog. cum Tryphone Iudæo* pag. 277. edit. Parif. *Omnia ad Scripturas referens, & ex eis demonstrationes instituere studens.* Iren. lib. II. III. IV. *advers. Heres.* & *advers. Hermog.* ex professo, Clem. Alexand. in *Protreptico*, & in *Stromatum* libb. Nihil dicam de Ignatianis Epistolis: sed *specialius* insuper v. g. Esse unum Deum Creatorem; Filium venisse in mundum; mortuum esse pro peccatis; resurrexisse --, ascendisse --; reversurum; futuram vitam æternam; bonis operibus esse studendum, aliisque capitibus, non tantum talibus, quæ hodie extra controversiam sunt; sed eis etiam, quæ nostro tempore disputantur, v. g. de sufficientiâ & perfectione Scripturæ, de Trinitate, æternâ deitate filii, satisfactione, justificatione per fidem solam, gratiâ etiam præveniente, Baptismo, Eucharistia aliisque. Singula horum aliorumque singulatim testimoniis Scriptorum hujus ætatis confirmare, non hujus Epitomes. Præstiterunt hoc Magd. *Cent.* II. cap. 3. & III. cap. 4. Fl. Illyricus in *Catal. test. Verit.* Hotting. in *hist. Eccles.* Forbes. *in instruct.* Bebelius in *antiq. Eccles.* Et quotquot controversias Theologicas tractarunt ex antiquioribus. Saltem hac ætate, quantum ad secundum seculum, nihil auditum deprehenditur de Papæ Romani œcumenico Pontificatu, Vicariatu Christi, infallibilitate; nihil de Romanâ Ecclesia ut solâ Catholica, capite Ecclesiarum; nihil de purgatorio aut satisfactionibus humanis; nihil de transsubstantiatione & præsentiâ corporali in S. Cœnâ; nihil de sacrificio Missæ pro peccatis viventium & mortuorum; nihil de communione sub una tantum specie; nihil de Sacramento confirmationis, distincto à Baptismi illo; nihil de confessione auriculari; nihil de cultu & invocatione Mariæ, imaginum, reliquiarum, hostiæ consecratæ: nihil de votis monasticis; nihil de meritis bonorum operum, & quæ alia hujus generis Pontificii venditant, tanquam traditiones apostolicas. Et si quæ pro his, subinde ex Irenæo aut Tertulliano adducantur, non nisi palam dubia, spuria & apocrypha, aut in perversum sensum detorta deprehenduntur. De ritibus Ecclesiasticis, suo loco distinctius monebimus. Sic se Theologia habuit, sub primo hujus ætatis seculo. Nec sub secundo ejus seculo aliter, nisi quod capita ejus non nihil etiam distinctius proposita & vindicata fuerint. Non habuit equidem hæc ætas nova scripta θεόπνευστα, è quibus nobis ejus Theologia innotesceret: habuit tamen, in usum communem Ecclesiæ, novas Scripturæ θεοπνεύστου metaphrases: 1. *Syriacam*, quam Marco asserunt quidem, sed absque solido fundamento, eruditorum consensu, certius est, eam non longe ab Apostolicis temporibus natam fuisse. Caruit primo Epistolis *Catholicis* & *Apocalypsi*, sed quæ postmodum suppletæ sunt. 2. *Latinas* varias, in usum Ecclesiarum occidentalium, in quibus eminebat, quæ *vetus* dicebatur, *Itala*, *vulgata* & *communis*, emendanda postmodum per Hieronymum, ad textum Græcum Origenis. 3. *Græcam* V. T. Nim. α. *Aquilæ* Pontici, ex Christiano excommunicato Judæi, sub Adriano facti, quem eundem nonnulli volunt esse, cum Onkeloso Targumista atque etiam affinitate Hadriano propinquum. β. *Theodotionis* Ephesii, sub initiis Commodi Imp. ex hæretico Marcionita, Judæi proselyti, vel Judaizantis Ebionitæ. Judicio Origenis ex Hebræo fidelissimè traducta. γ. *Symmachi* Samaritani, sententia Epiphanii, Judæi proselyti, Hieronymi vero, Judaizantis Ebionitæ. Ambiguum, num ante Theodotionem, an postea sub Severo Imp. ex Hebræo fuerit concinnata. Hæ versiones, utcunque bonæ; non tamen animo satis bono & ingenuo, videntur adornatæ. Accesserunt *Hierichuntina* & *Nicopolitana*, quanquam sequenti demum seculo, in doliis repertæ. Ex illis omnibus, seculo sequente, construxit Origenes sua *Tetrapla*, seu quatuor versiones Græcas, per totidem columnas, παραλλήλως dispositas: tum sua *Hexapla*, quibus præcedentibus quatuor, duas Hebræas, alteram characteribus Hebræis, alteram Græcis, addidit: tandem sua *Octapla*, quibus, sex præcedentibus construxit versiones Hierichuntinam & Nicopolitanam. His scriptis θεοπνεύστοις, quatenus fideliter sunt repræsentata in versionibus, continetur & Theologia hujus ætatis. Unde Patres hujus ætatis, Clemens Rom. Justinus, Irenæus, Clemens Alexand. Tertullianus &c. ad has frequenter provocant, velut *fundamentum & columnam veritatis*, quas item *Dominicas & Apostolicas traditiones* non raro appellant, ne putemus eos per traditiones istas intelligere, doctrinam præter Scripturas, viva tantum voce traditam. Insuper Theologia ista continetur scriptis ecclesiasti-

Versiones Scripturæ.

Scripta Ecclesiastica.

clesiasticis, v. g. *Symbolis*, qualia *Symbolum Apostolicum*, cujus hac ætate, saltem fundamenta vindentur jacta, in usum competentium: Symbolum Orientale, quo usæ videntur Ecclesiæ Orientis ante Synodum Nicænam: item scriptis *apologeticis*, Justini Martyris, Athenagoræ, Tertulliani, quæ integra adhucdum extant. Porro in scriptis Patrum hujus ætatis, Justini Martyris, Irenæi, Theophili Antioch. Tatiani, Clementis Alexandrini, Tertulliani: fragmentis item Dionysii Corinthii, Melitonis Sardensis, Hegesippi, Polycarpi Smirnensis ad Philippenses Epistola. Quæ omnia obtinuerunt, sub priore seculo hujus ætatis, quibus seculo posteriore accesserunt, cum Symbola & formulæ publicæ, puta Symbolum Romanum, Alexandrinum, Antiochenum, de quibus Usserius, Vossius, Forbesius & alii: tum Scriptura Patrum, Origenis, Hippoliti, Mart. Minucii Felicis, Cypriani, Gregorii Neocæsar. De quibus suo loco plura. Hoc tamen dictum nequaquam volo, de scriptis spuriis, pseud-epigraphis & apocryphis, quibus hæc ætas fertilissima fuit, qualia sunt, v. g. Dionysii Areopagitæ, carminum *Sibyllinorum* lib. VIII. à Nerone dudum sublati, Ignatii Martyris *Epistolæ*, de quibus dictum jam ante, liber Melitonis Sardensis, *de transitu Mariæ*, seu de *assumptione* illius, Hegesippi lib. v. *de Bello Judaico*, Justini Martyris liber *quæstionum & responsionum ad Orthodoxos*, & *expositio fidei de S. & consubstantiali Trinitate* &c. Theophili Antioch. opus *commentariorum in IV. Euangelia*, Clementis Alexandrini *adumbrationes seu commentariola* in I Epist. Petri, Judæ & Johannis illas, Terulliani varia, v. g. lib. *de Trinitate*, de *pœnitentia*, Epistola de *cibis Judaicis*, poëmata quædam, cum elenchtica adversus *Marcionem*; tum moralia, *Epistolæ Decretales* Episcoporum Romanorum, de quibus actum jam ante in historia eorundem, usque ad Victorem. Quas omnes, post Magdeburgenses, singulatim expendit, & fictas sexto demum, septimo & sequentibus, docet Dav. Blondellus in *pseud-Isidoro* adversus Turrianum, & apocryphas agnoscunt doctissimi è Pontificiis, Cusanus, Ant. Augustinus, Contius, Petavius, Sirmundus &c. & quandoque ipse Baronius, citatus à Blondello. scil. genuinæ nullæ decretales, ante Siricii epistolas, post annum CCCLXXXV. à quibus collectionem suam incipit Dionysius Exiguus. Conf. Doct. Fratris mei Gerhardi *historiam Iuris Ecclesiastici*. In his ergo genuinis scriptis, rejectis spuriis, genuina repræsentatur hujus ætatis Theologia. Ea vero non leviter & leniter exagitata & labefactata observatur hac ætate: I. A *Gentilibus*, accrescentibus sub superstitiosis Imperatoribus, Trajano, Adriano, Antonino, Aurelio, Commodo, novis superstitionibus, delubris, numinibus, ludis, agonibus &c.

Theologia vitiata: I. Per Gentiles.

observantibus passim Justino, Athenagora, Tatiano, Theophilo Antioch. Clemente Alexand. Tertulliano, Minucio, Arnobio: Novis item odiis in Christianismum, novis persecutionibus, dicteriis, quibus Christianos Asinicolas, Novellos, Sordidos, Rudes artium, Pauperes, Desperatos, Temerarios, Crucicolas, Sibyllistas, Piscicolas vel Pisculos, ab Acrostychi Sibyllini primordialibus ἴχθυς h. Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ υἱὸς σωτὴρ, passim calumniabantur: sed imprimis etiam scriptis philosophorum, pleraque Christianorum mysteria acerrime impugnabant, qualia fuerunt, *Crescentis* Cynici Philosophi, sub Adriano & Aurelio, cum Justino Martyre commissi non semel, cui Justinus opposuit suam *Apologiam*, structis etiam ejus vitæ insidiis, ac tandem sublatæ. De quo Tatianus, in *Orat. contra Græcos*, & Eusebius *Hist.* lib. IV. cap. 16. Præterea *Luciani* Samosatensis Epicuræi, educati in Scholâ Apollonii Tyanæi, præstigiatoris, in suo *Alexandro*, qui Christum appellat *crucifixum Sophistam*, Trinitátem ridet, sugillat ejus ascensionem, vitam æternam aliaque capita Christianismi. Quamvis interim Christum appellat μέγαν ἄνθρωπον, & Christianismum falsè quidem θαυμαστὴν σοφίαν. Sed imprimis *Celsus* Epicuræus, vir doctus, suâ versutie & eloquentiâ. Cujus, quæ fuerit in Christum, in Scripturas, maledicentia, vel unus docet Origenes, lib. VIII. *cont. Celsum*, quibus Celsi ἀληθὴν λόγον, perniciosissimum in Christianos scriptum egregiè refellit. Calumniarum ejus summa est: Christum natum matre adulterâ, hinc à marito rejecta, nec e virginitate natum, nec Dei filium fuisse, quæ ex Græcorum fabulis hausissent Christiani, illum magicis artibus in Ægypto imbutum fuisse, obambulâsse circulatorum more, spectri in modum, suis post mortem apparuisse &c. Christianos vero esse homines magos, usos libris magicis, lascivos, ac perditissimæ vitæ, timidos, seditiosos, hostes Magistratus, ex Platone, Sibyllis, fabulis Græcorum, multa suffuratos, in fœdissimas sectas divisos. Nec æquior Celsus extitit in Scripturas, historias V. T. pariter & leges Mosaicas, ab Origene luculenter vindicatas. 2. A *Iudæis* spe recuperandæ patriæ, passim tumultuantibus & rebellantibus, per Asiam, Africam, Ægyptum, Palæstinam, Lybiam &c. *Primum* quidem sub Trajani anno XVIII. lanienis in Gentiles sibi cohabitantes, tum apertis bellis, odium sibi concitantibus, quod & in Christianos subinde se exonerabat, donec per Trajani præfectos, terrâ marique funderentur delerenturque. De quibus Dion Cassius, Spartianus, Eusebius, Orosius aliique. *Secundo* sub Adriani anno XVI. Christi CXXXII. quando rebellionis Capite Bar-Chochba, filio stellæ, (sic dicto, per allusionem *stellæ* ex Jacobo oriturae Num. XXIV. quod ex eâ Messiam se venditaret

2. Per Judæos.

ditaret, & stipulam in ore, accensam ex ore, quasi stellulas anhelitu ventilatas, vomeret) aperto bello Adriano insultabant, & per varias strages horrendas, conficerentur, & à Palæstina proscriberentur, Hierosolymæ, *Æliæ Capitolinæ* nomen tribueretur, effigies Adriani marmorea portæ Bethlehemiticæ præfigeretur, cum scropha porcellisque. De quibus plura Scriptores jamjam nominati. Per hanc rebellionem, etiam in Christianos subinde debacchati sunt, quod renuerent eis suppetias ferre, donec tandem ad internecionem cæderentur, & Barchochab exstinctus *Bar-cozba*, filius mendacii appellaretur. Ex profugis etiam *Tryphon* seu *Tarphon*, disputatione Christianis insultavit, quem *Dialogo cum Tryphone*, Justinus Martyr confecit. Interim ex his Judæorum calamitatibus, hoc boni consecuti sunt Christiani, quod à fermento Judaico magis fuerint repurgati, nec amplius Episcopos ex circumcisione admitterent. Euseb. hist. lib. IV. cap. 6. & Sulpicius Severus lib. 2. Habuere etiam Scholas, alteram *Jafnæ* in Judæa, ante dispersionem sub Adriano, minus celebrem; alteram in *Tiberiade*, Galilææ Palæstinæ, cui postremæ præfuit R. *Juda Sanctus*, qui ex fœdis Judæorum, collegit *Mischnioth*, seu textum Talmudicum, anno Christi circiter CXC. Quibus Aben-Ezra, & Elias Levita, addunt opus *Masorethicum*; contradicente Buxtorffio. Schola Tiberiensis postea migravit in Babiloniam, ubi Mischnaioth accessit *Gemara*, seu commentarius in R. Judæ Mischnaioth, absolutus demum seculo VI. ex utroque coaluit Talmud *Babilonicum*, distinctum ab Hierosolymitano, quo suas traditiones, legemque *oralem*, adversus Christianorum Scripturæ sufficientiam, tueri conantur. Plura de his, Buxtorffius, Lud. Capellus, Conf. Lempereur aliique. Imprimis autem

3. Per Hæreticos. 3. Theologiam contaminarunt hæretici, quorum alii in S. *Scripturam*, in legem, Prophetas, Apostolica scripta, eorumque, vel auctoritatem, vel sufficientiam; alii in *Dei naturam*; alii in *personas* Trinitatis; alii in *Christi* cumprimis personam, deitatem, incarnationem; alii in *creationem* mundi; alii in *hominis* libertatem, alii in divinam *gratiam*; in *justificationem* ex gratia; in *sanctificationem* & bona opera; in *perseverantiam* sanctorum; in *Baptismum* ejusque unitatem & usum; in S.*Cœnam*; in *conjugium*, aliaque Christianismi capita, arietarunt. Nominatim 1. *Saturninus*, Antiochenus, sub Adriano Imp. circa A. C. 130. è schola Simonis & Menandri; omnium turpitudinum sectator, matrimonii hostis, septem Angelis mundi creationem adscripsit, & ex illis unum nominavit Deum Judæorum, hunc adversus Patrem Angelorum rebellasse, in ejus destructionem Christum, putativum tantum hominem venisse, seipsum vero esse servatorem verum, ad destruendum Judæorum Deum, aliosque Angelos evertendos, qui divinæ potestati se subtraxissent. Epiphan. Hæres. XXIII. 2. *Basilides*, Alexandrinus, in Ægypto, sub Adriano, paulò post Saturninum, Deum summum & increatum appellabat *Abraxas*, somniabat, inde productam fuisse mentem primigeniam, mentem genuisse λόγον, hunc providentiam, quæ produxerit 365. Angelos, quorum quisque effinxerit peculiare cœlum, ita ut tot cœli sint, quot dies anni, ab horum ultimo, hominem. Statuebat præterea, Christum non fuisse verè passum; sed substituisse sibi Simonem Cyrenæum, animam prius peccasse, quam in hoc corpus detrusa fuerat, non resurrectura corpora, fidem esse naturalem, martyria non esse subeunda. Epiphan. Hæres. XXIV. post Iren. & Eusebium. Ab hoc *Gnostici* esse dicuntur apud Euseb. in *Chron.* & Hieronymum. Hos vero ante Adrianum disseminasse suas hæreses, contra Dallæum contendit Pearsonius, Vind. Ignat. part. 2. c. VII. 3. *Carpocrates*, Ægyptius, Philosophus Platonicus, coævus Saturnino & Basilidi, parens & hic habitus Gnosticorum, eadem fere prioribus docens, peccando etiam & turpiter vivendo, cœlum conscendi debere, duos esse Deos, quorum alter *malus*, qui peccatis sit conciliandus, alter *bonus*, qui gratis, absque intuitu bonorum aut malorum operum, servet. Epiphan. *Hæres.* XXVII. item Irenæus & Tertullianus. 4. *Valentinus*, Philosophus in Ægypto, Platonicus & Pythagoricus, in petitione Episcopatus rejectus, hinc Hæresiarcha, à quo Valentiniani: sparsit sua deliria etiam Romæ, circa A. C. CXLI. sub Anton. Pio Imp. Gnosticus omnium subtilissimus haberi voluit, voluptatibus diffluens, statuebat XXX. *Æones*, quos omnes procedere dicebat, ex conjugio *Bythi* seu profundi, velut Patris, & *Siges* silentii tanquam Matris, ex horum conjugio νοῦν & ἀλήθειαν, novos conjuges, & ex his λόγον καὶ ζωὴν, genitores reliquorum Æonum, & sic materiam mundi, seu abyssum & chaos, ex quo Deus emerserit, qui postmodum ex Maria natus sit, & inter semen Cainiticum, & ante & post diluvium sparsum, electos bonos procreasse. Epiphan. *Hæres.* XXXI. Prodierunt ex Valentinianis quoque *Secundiani*, Valentini placita, vocabulis peregrinis, magis etiam obscurantes; item *Ptolemiani*, numerum Æonum mutantes & augentes; *Marcitæ*, se perfectos appellantes, primi transsubstantiationis auctores; *Colarbasii*, qui vitam omnium hominum in VII. sideribus consistere, asserebant; *Bardesianistæ*, qui fato, non bonas tantum; sed & malas actiones, simpliciter adscribebant; *Heracleonitæ*, qui duo principia contraria statuebant, id quod etiam fecerunt *Marcosii*, qui insuper morientes unctionibus redimebant; *Ophitæ*, qui serpentem protoplastorum seductorem, Chri-

stum;

ſtum tandem ex virgine natum arbitrati, ſerpentes colebant, nec Euchariſtiam prius ſanctificatam volebant, quam panis & ſanguis, à ſerpente, quem in ciſta alebant, lambendo prægustatus fuiſſet; *Adamitæ*, qui nudi, ſine ſexus diſcrimine, orabant, nuptias damnabant, & promiſcuè coibant; *Origeniani* (non ab Origene Adamantio; ſed ab alio quovis obſcuriore ſic dicti) qui in profeſſione vitæ monaſticæ, turpiſſima perpetrabant & ſcelus Onani Gen. XXXVIII. 8. perpetrabant. De his Gnoſticis Epiphanius, in genere refert, quod communes uxores habuerint, S. Synaxin promiſcuo concubitu coluerint, dicentes, ſe ſic *dilectionem facere*; quod ſemen maſculinum pro corpore Chriſti comederint, & ſanguinem menſtruum, pro ejus ſanguine biberint, & ſi quæ ſunt hujus generis infanda plura. Ad Gnoſticos, nonnulli referunt *Angelicos*, circa A. C. circiter CCX. exortos, qui Angelos coluerunt, forte Æonibus Valentinianorum dementati. Ex dictis jam 5. percipimus, quinam fuerint *Gnoſtici*, qui à γνώσει ſe denominabant, prout alii ſe *Apoſtolicos*, *Catharos*, *Illuminatos*, vocitabant, à quibus odia & calumniæ Paganorum in veros Chriſtianos nata. Incredibilia de his narrant Veteres, ac præ cæteris Epiphanius, *Hæreſ.* XXIX. & XXX. Sequitur 6. *Hermogenes* quidam, diverſus ab eo, qui dicitur 2 Tim. 1. 15. in Africa tradens inter alia, materiam Deo eſſe coæternam. Adverſus eum ſcripſerunt Theophilus Antioch. & deinceps Tertullianus, jam Montaniſta, lib. *adverſ. Hermog.* 7. *Cerdon*, ex Simonianorum Schola, eodem tempore, quo Valentinus, circa A. C. circiter CLXXX. prodiit, & cum putidas Simonis nugas rideri animadverteret, novis coloribus eas inſtauravit, credens duos contrarios Deos; *alterum* ſuperiorem, bonum, miſericordem, Patrem Chriſti, ante Euangelium ignotum, qui inimicos etiam juberet diligere: *alterum* ſævum & rigidum, qui mundum condiderit, legem tulerit, inimicos non diligere juſſerit. Hac igitur ratione, Cerdon univerſa lege Moſaica, libriſque V. T. repudiatis, ſolum Euangelium recepit, & Chriſti præterea humanitatem, una cum corporum reſurrectione negavit. Epiphan. Hæreſ. XLI. Hinc 8. *Marcion*, Ponticus, Epiſcopi cujuſdam filius, Cerdonis diſcipulus, ob ſtuprum Virgini illatum, à Patre & Eccleſia, S. communione prohibitus, impiiſſime de duobus principiis, de corpore Chriſti phantaſtico, de repudianda univerſa lege docuit, monachatus principia, damnatis nuptiis jecit, Baptiſmi iterationem inſtituit, μετεμψύχωσιν defendit, longe lateque, per Occidentem, Orientem & Africam ſerpens. Ut à Polycarpo non inepte appellatus fuerit, *Primogenitus Diaboli*, refutatus à Juſtino Martyre, Apologia 1. ad Antoninum, Epiphan. Hæreſ. XLII. *Secundus*, *Ptolemæus*, *Marcus*, *Colorbaſus*, *Heracleon*, omnes fere coævi, ex ſchola Simonis Magi, errores Valentini profeſſi. Epiphan. *Hæreſ.* XXXII. XXXIII. XXXIV. XXXV. XXXVI. 9. *Lucianus*, *Apelles*, *Severus*, Marcionis diſcipuli. Epiphan. Hæreſ. XLIII. XLIV. XLV. 10. *Tatianus*, Syrus, Romæ converſus à Juſtino Martyre, quo vivente utilis Eccleſiæ Doctor fuit, poſt ejus obitum, regreſſus in Orientem, Imp. Aurelio, in Valentini & Marcionis hæreſes incidit, à quo *Tatiani* ſeu *Encratitæ*, à profeſſione abſtinentiæ, à nuptiis, vino, carnibus, item *Aquarii*, Hydroparaſtatæ, quod in S. Cœnâ, pro vino aquam uſurparent, Adamum ſervatum negabant. Epiphan. *Hæreſ.* XLVII. 11. *Montanus*, Phryx, è vico Pepuſa, à quo ejus ſectatores, *Phryges*, *Cataphryges*, *Pepuſiani*, item *Quintilliani*, *Spirituales* &c. dicti. Se *paracletum* nominavit, Chriſto præſtantiorem. Circumduxit *Priſcillam* & *Maximillam*, quin & *Quintillam*, quas Prophetiſſas appellabat. Sectatores ejus famoſiores fuerunt, Theodotus, Artemon, Patroclus. Viguit ſub M. Aurelio Commodo, vel, ut exiſtimat Epiphanius, ſub Antonino Pio. Ipſe etiam Tertullianus tandem in ejus errores incidit, ediditque libros, *adverſus Eccleſiam*. Epiphan. *Hæreſ.* XLVIII. 12. *Praxeas*, à quo Praxeani & Patripaſſiani, ex Aſiâ in Italiam traduxit ſuum venenum, ſub finem ſeculi ſecundi. Hujus mentionem facit Tertullianus, in fine libri *de Præſcript. Hæret.* & peculiari libro *adverſ. Praxeam*. Pertæſus nugarum de pluribus diis, cum Noetho & Sabellio, de quibus ſuo loco, videtur ſenſiſſe unicam tantum eſſe in Deo perſonam, quæ, jam Pater, jam Filius, jam Spiritus S. appelletur, ut perinde Pater paſſus fuerit ac Filius. Proinde exiſtimabat, eandem perſonam, ut Patrem, olim legem tuliſſe; ut Filium, crucifixum, ut Spiritum S. ad Apoſtolos veniſſe. Unde & *Unionitæ* & Monarchici dicti ſunt. 13. Theodorus quidam Byzantinus, Coriarius, ſub finem ſecundi ſeculi, A. C. circiter 167. in Chriſtum blaſphemans, à Victore excommunicatus. Hujus diſcipulus fuit *Artemon*, ſub initium ſeculi ſequentis. De his Tertullianus & Euſebius. Fuerunt etiam 14. ſub hac ætate Sethiani, Floriani, Cainani, Melchiſedeciani, Antitactæ, Ophitæ, &c. de quibus Clem. Alexand. Euſeb. Epiphan. Theodoret. Philaſtrius aliique, quos ſingulatim referre infinitum foret. Plerique cum Gnoſticis ſentiebant. Hi omnes, ſub priore hujus ætatis ſeculo, venena ſua diſſeminarunt: ſub poſteriore ejus ſeculo acceſſerunt: *a* Præter *Beryllum* Boſtrorum in Arabia Epiſcopum, ſtatuentem, Chriſtum ſuæ incarnationi non præexſtitiſſe in propriâ eſſentiâ ſeu perſonâ: Præter *Arabicos*, animarum uſque ad reſurrectionem, interitum: *Eiceſæos*, Paulum inter alia rejicientes, & abnegationem Chriſti permittentes. Epiphan. *Hæreſ.* XXX. & LIII. Quæ

hæreſes ſimul natæ & exſtinctæ ſunt. β. *Noëtus* Aſianus, & *Sabellius* Afer Pentapolitanus, idem fere docentes, de unius perſonæ divinæ, tribus denominationibus, quod de Praxeâ jam ante monuimus. Euſeb. lib. VII. c. 6. Epiphan. *Hæreſ.* LVII. & LXII. γ. *Nepos*, in Ægypto Epiſcopus, *Chiliaſmum* docuit, cui obluctatus eſt Dionyſius Alexand. apud Euſeb. lib. VII. c. 24. δ. *Paulus* Samoſatenus, Epiſcopus Antiochenus, poſt Demetrianum, ſub Galieno Imp. inclinante ſeculo tertio, ſupparaſitaturus Zenobiæ Imperatrici Orientis, Judaizanti, cætera prudentia, fortitudine, pudicitia & doctrina, egregiæ, negavit æternam Chriſti deitatem, & trinitatem ὑποςάσεων. Euſeb. lib. VII. c. 27. Epiphan. *Hæreſ.* LXV. Antagoniſtas habuit, utrumque Dionyſium Romanum & Alexand. Synodos duas Antiochenas, in poſtrema A. C. CCLXXII. Paulus eſt depoſitus, ſubſtituto *Domno*. ε. Manichæi, nati ſub Aurel. Probo, ante tempora Diocletiani; alii natos putant ſub Aureliano. Epiphan. *Hæreſ.* LXVI. Auctor primus exſtitit Schotianus quidam Saracenus, tum Badda diſcipulus, magus uterque, ac poſtremus in Perſiam profugus, ſervo empto cui nomen Curbici, poſtea hærede Domini ſui facto. Hic Curbicus, Perſa, nomen *Manis* ſeu Manetis adoptavit, Perſicum aliis, aliis Chaldaicum. His auctoribus nata eſt portentoſa & profligatiſſima hæreſium ſentina, conflata maximam partem ex Pythagorica, Gnoſtica & Marcionitica diſciplina. Statuebat Curbicus, ſe Spiritum S. eſſe: duos Deos, illum bonum & lucis, hunc malum & tenebratum: ex utroque pugnante prodiiſſe mundum; utrumque fruſtratim, in creaturis eſſe diffuſum: Chriſtum, nec Deum, nec hominem, imaginariâ ſpecie mortuum, fuiſſe eum ſerpentem, protoplaſtorum ſeductorem, & animas, non corpora redemiſſe: Solem & Lunam eſſe adorandos: in unoquoque homine eſſe duas animas, bonam & malam, perpetuo pugnantes: conjugia non placere Deo, placere ſcortationes, libidines, non propagandæ ſobolis animo perpetratas: peccatum eſſe ſubſtantiam per ſe viventem: eleemoſynas impendi maligni ſpiritus patrocinio: Baptiſmum nihil prodeſſe: Euchariſtiam cum humano ſemine ſumendam: malum Spiritum legem tuliſſe: carnium eſum, & Magiſtratum, Deo diſplicere. Selegit ſibi XII. Apoſtolos, & LXII. Epiſcopos, quorum operâ remotiſſimas regiones, per Aſiam, Africam & Europam, maxime in Perſia, Arabia & Ægypto infecit. Antagoniſtas præ cæteris habuit: Tryphonem Presbyterum, & Archelaum in confiniis Perſiæ, poſtea Athanaſium, Serapionem, Euſebium Cæſarienſem alioſque. Pertracto etiam in partes ſuas Auguſtino, quo nemo dexterius hæreſin deſcripſit, in *Confeſſionibus*, & libro de *Utilitate credendi*. Cum filium Regis Perſarum Pharnacis enecaſſet, excoriatus fuit, carnibus ejus canibus projectis. Hæretici dicebantur: *Manichæi* ab auctore, *Acovanitæ*, à præceptoris diſcipulo, *Agoniſtæ*, à pugna, quam ſe depugnare dicebant, adverſus gentem tenebrarum. Conf. de his Epiphanius, *Hæreſ.* LXVI. Cyrillus & Auguſtinus, Theodoretus, hæret. fabul. lib. I. cap. XIX. ζ. *Hieracitæ*, ab Hierace in Ægypto Epiſcopo, de quo Epiphanius *Hæreſ.* LXVII. Dicitur non niſi Monachos & Monachas in communionem admiſiſſe, reſurrectionem carnis negaſſe, infantes à ſalute ob defectum bonorum operum excluſiſſe, Melchizedecum pro Spiritu S. habuiſſe. Conf. Auguſtin. *Hæreſ.* XLVII. & Hilar. de Trinit. lib. VI. Etiam Monachiſmus, ſub hac ætate, ſuas radices ſpargere & regno Locuſtarum præludere cœpit, de quo apud ætates ſequentes, nobis agendum veniet. Tandem 4. & intra Eccleſiæ viſcera, veritas Theologiæ Chriſtianæ, in capitibus non contemnendis, arrodi cœpit, obſervantibus Centuriatoribus *Magdeburgenſibus*, in *præfat. ad ſecul. ſecund.* Quando A viribus liberi arbitrii, nimium tribui cœpit. Quando B. de juſtificatione, non ſatis clare & diſtincte doceri, & operibus, plus quam debebat, aſſignari cœpit. Quando C. Sanctorum martyria nimium extollebantur, ut ferme pro expiationibus peccatorum haberentur. Quando D. Diabolis Juſtinus affingit, quod amore mulierum lapſi ſint, deceptus loco Gen. VI. 2. Quando E. de homine Irenæus ſenſit, eum initio conditum fuiſſe non perfectum, ac Theophilus, nec mortalem, nec immortalem. Quando F. Papias, Juſtinus & alii exiſtimant, poſt reſurrectionem, corporale regnum, per mille annos, habituros fideles, priuſquam judicium univerſale fiat, aliaque ſimilia. His, cum hæreticorum deliramentis; tum Orthodoxorum nævis, homines ab orthodoxa doctrina alienati, Ethnicorum calumnia, irritati ſunt, & Eccleſia Chriſtiana in contemptum adducta, & truculentiſſimis perſecutionibus exagitata fuit.

XXI. Quantum ad Statum Eccleſiæ, ſub hac ætate; occurrunt penes eam (1) Propagatio Eccleſiæ, talis ac tanta, ut vix orbis habitati angulus fuerit, qui Chriſtianos non haberet, teſtibus Juſtino, Irenæo, Clemente Alexand. Tertulliano, Minucio, Euſebio &c. Nominatim probabile eſt plantatas priore hujus ætatis ſeculo fuiſſe in *Germania*, utpote quarum hic mentio fit apud Irenæum, adverſ. Hæreſ. lib. 1. & Tertul. *adverſ. Iud.* cap. VIII. in *Gallia*, Viennenſis & Lugdunenſis, Epiſcopis Photino & Irenæo, Euſeb. lib. V. cap. 3. in *Britannia*, converſo Lucio Rege, cum conjuge & ſubjectis, de quo Martyrologia Pontificum Rom. vitæ & Chronica Britannica omnia, præter Juſtinum M. Tertullianum, Euſebium &c. in *Hiſpania*, teſte Tertulliano lib. 1. *adverſ. Iud.* in Oriente Ægypto, Æthiopia, Arabia, Sarmatia etiam,

Status Eccleſiæ ſub ſecunda hac ætate.

1. Propagatio Eccleſiæ.

etiam, Daciâ, Scythia &c. Euseb. hist. lib. v. cap. x. (2) *Propagatores*, nim. Ecclesiarum *Doctores*, præter Johannem Apost. qui A. C. 101. Ephesi defunctus putatur, in Ecclesia α. *Hierosolymitana*, Simon Cleophæ fc. Zelotes, Jacobi frater, quem ad annum ætatis ccx. pertigisse volunt. β. *Alexandrina*, Cerdo, vulgo, quartus a Marco, ab Aniano, post Avilium, tertius Episcopus. γ. *Antiochena*, Ignatius, mox futurus martyr sub Trajano. δ. *Romana*, juxta multos, Clemens, aliis Anacletus, idem qui Cletus, aliis Euaristus &c. ε. *Athenienf.*, Publius Quadratus. ζ. *Philippensi*, Polycarpus. η *Ephesina* (si Pseud-Ignatio fides) Onesymus. θ. *Hierapolitana*, Papias &c. ι. In *Arabia*, (seculo potissimum III.) Origenes, plantans passim Ecclesias, juxta Eusebium. κ. In *Gallia*, circa A. C. CCL. Dionysius Parisiensis, qui passim confunditur cum Areopagita, Gatianus Turonensis, Trophimus Arelatensis, Paulus Narbonensis, Saturninus Tolosanus aliique, apud Gregorium Turonensem Hist. Franc. lib. I. cap. XXVIII. & ex eo Fabrum, Sirmundum, Lanoyum, Marollium & alios. λ. In *Helvetia*, hac ætate πρωτομάρτυρες feruntur, Felix & Regula, quorum historiam dedit Joh. Jac. Ulricus. μ. in *Scotia*, alii de *Hybernia* intelligunt, ubi conversus traditur Donaldus Scotorum Rex A. C. CCIII. Boet Hist. lib. v. Nil dicam de fabulis, passim conversionibus nationum istarum admixtis, nominatim de Ursula cum suis XI. millibus Virginum. Conf. Usserius *Antiq. Britannicarum* cap. XV. Nihil item de conversis personis, quales Ammonius, Ambrosius, Cyprianus &c. de aulicis, quales illi Alexand. Severi, de Principibus, in quibus feruntur Arabum quidam Principes, conversi opera Origenis, Euseb. lib. II. cap. XIX. Mammæa Augusta, Alexand. Severi Mater, Philippus uterque Impp. Euseb. lib. VI. cap. 21. 34. Otiacilla Severa, Philippi conjunx, quanquam de Philippis dubium hæreat. Addantur, qui sub seculo III. Ecclesiam scriptis propagarunt, quales 1. *Origenes* Adamantius, Alexandrinus, circa A. C. CLXXXV. natus Leonida Patre. Huic, ex Eusebii *Historia*, Pamphili *Apologia* & Epiphanio tribuitur stupenda eruditio, indefessus labor, pietas rara, zelus incomparabilis, conversiones variæ, abstinentia supra fidem, in hæreticos, Arabianos, Helcesaitas, Apellitas aliosque, certamina varia, scripta fere innumera, &, si fides Epiphanio *Hæref.* LXIV. sex millia librorum, amissa maximam partem, studium Scripturarum mirandum, earumque interpretandarum gratia, commentationes in plurimas, quibus excipiendis, notarios VII. totidem librarios fertur adhibuisse, in quibus eminent Tetrapla, Hexapla & Octapla, de quibus jam ante ex Euseb. Hist. lib. VI. cap. XVI. dictum. Interim & culpanda in ipso notantur, v. g. sui evıratio, ingenium nimis luxurians, ἀλληγορομανία, errores in doctrina non pauci, & graves, ex Platonica Philosophia cumprimis hausti, de Deo, Trinitate, Angelis, Christi œconomia, libero arbitrio, novissimis &c. è quibus luctuosissima sequentibus ætatibus nata certamina de Origene & Origenianis, ut vulgatum de eo fuerit; *ubi bene, nemo melius; ubi male, nemo pejus*. Habet etiam scripta pseudepigrapha, & interpolata ab amanuensibus. Conf. Huetius *in Origenianis*. Habuit item suos Antagonistas, Demetrium Alexand. Methodium Martyrem, Eustatium Antiochen. Apollinarem, Theophilum Alexand. Epiphanium, Hieronymum; prout ex adverso, etiam suos hyperaspistas, Gregorium Thaumaturgum, Pamphilum, Eusebium, Didymum Alexand. Ruffinum, Palladium, Joh. Hierosolymit. Chrysostomum, Isidorum &c. 2. *Hippolytus*, Portuensis, postea in Italiâ Episcopus, tandem martyr sub Alexandro Severo Imp. scripta ejus plurima recenset Hieronymus, de *Script. Ecclef.* in his non pauca sunt Pseudepigrapha, de quibus Rivetus, Cocus & alii. Saltem genuina est ejus Ἀπόδειξις de *Antichristo*. 3. *Julius Africanus*, Palæstinus, sub Heliogabalo & Alexand. Severo. Edidit *Chronographiam* lib. v. ab orbe condito ad Christum, aliaque. 4. *Gregorius Neocæsariensis*, alias Thaumaturgus, in Ponto Episcopus, ab Origene conversus, scriptis adversus Paul. Samosatenum, aliisque clarus. Cui tamen affinguntur, *expositio fidei*, adversus Arianos, sermones in *annunciationem Dei genitricis*, forte etiam *Epistola Canonica*, & complura miracula, de quibus Nyssenus *in vita* ejus, Basilius, Theodoretus aliique. 5. *Dionysius* Alexand. Origenis auditor, successor Heraclæ, contemporaneus Thaumaturgi, Cypriani, Dionysii Romani. Scripsit adversus Sabellium, Novatum, Nepotem, Hieracem, Paulum Samosat. Deportatus in exilium sub Valeriano, mortuus sub Galieno. 6. *Methodius*, Olympi & dein Tyri Episcopus, martyr sub Decio, vel Valeriano, aliis sub Diocletiano, orationem edidit adverf. Origenem de resurrectione, teste Epiphanio *Hæref.* LXIV. & Hieronymo in *Catal.* ibidem adverf. Prophyrium. 7. *Minucius Felix*, causidicus Romanus, medius inter Tertullianum & Cyprianum. Scripsit *Dialogum*, ex quo multa de Christianorum doctrina, ritibus, moribus, disciplina, patent. 8. Cæcilius Cyprianus, conversus à Cæcilio Carthag. Presbytero, Rhetor primo, dein Presbyter, tandem Episcopus Carthaginensis, Tertulliani admirator & imitator, pietate, zelo, laboribus pro Christianismo, disciplinæ studio, actis contra Novatum, styli elegantia, & martyrio celeberrimus. Habet etiam afflicta non pauca, & interpolata etiam in gratiam primatus Papalis, agnoscente Rigaltio. Horum indicem.

post

2. Doctores Ecclesiæ.

3. Scriptores, seu Patres.

poſt judicia Eraſmi, Pamelii, Bellarmini, Coci, Riveti &c. præſtat Nicol. Rigaltius. Addatur Guil. Cave Britannus *in vita* Cypriani. Ejus opera edidit Rigaltius. 8. *Pontius*, Diaconus Carthaginenſis, Cypriano Epiſcopo, cujus *vitam & paſſionem* edidit, juxta Hieronym. quod ſcriptum, juxta cum aliis, valde interpolatum jam proſtat, adeo ut Rigaltius: *pauca ſuperſunt, quæ præſtare poſſumus ſincera?* 9. *Novatianus*, Eccleſiæ Rom. Presbyter, æmulus Cornelii, dein factioſus & ſchiſmaticus, & Catharorum primipilus, qui pro impuris Catholicos habebant, quod lapſos admitterent. Multa ſcripſiſſe fertur ab Hieronymo in *Catal.* quædam illius tributa Tertulliano, alia Cypriano, cumprimis liber de *Trinitate*, qui hodie exſtat. Et quamvis in una deitate, perſonarum Trinitatem diſtinguat, adverſus Sabellium; tamen de Spiritu S. ut minore Chriſto & creaturâ, periculoſe loquitur, idem facit in libello de *cibis Judaicis*, interim libertatem Chriſtianam circa cibos fovet. 10. *Arnobius*, e Numidiâ Afer, Rhetoricam profeſſus, Præceptor Lactantii, exeunte ſeculo III. ſub Diocletiano, & ſequente floruit. Scripſit libros VII. *cont. Gentes*, adhucdum Catechumenus, à quo ipſi condonantur errores, v. g. de origine animarum, aut de ratione reſurrectionis, ex Origene, Platonicis & Gnoſticis. Monet de eo Hieronymus, ut & de Origene, Tertulliano aliiſque, in Epiſt. ad Tranquillinum Tom. II. *ſic legendos eſſe, ut bona eorum eligamus, vitemuſque contraria.* Caute diſtinguendus eſt ab Arnobio Juniore, qui ſcripſit ſeculo V. His, ſub poſteriore hujus ætatis ſeculo, ſuppoſita, ſine numero fere, monſtrant Cocus noſter, Rivetus, Hottingerus aliique, & è Pontificiis, Eraſmus, Poſſevinus, Sixtus Senenſis, & quotquot eorum ſcripta quam emendatiſſime ediderunt. Nominatim α. *Zenonis* Veronenſium Epiſcopi, &, ut volunt, ſub Galieno Martyris, *ſermones de plurimis S. Script. libris*, quos ignoravit Hieronymus. β. *Euſebii Alex.* de *Sanctis colendis homilia.* γ. *Dorothei*, ſc. Tyri, ſeu Epiſcopi, ſeu Presbyteri, diverſi ab Antiocheno illius, liber de *vita & morte Prophetarum*, *Apoſtolorum*, *diſcipulorum Chriſti.* Vid. Blondell. Apolog. pro Hieronym. Sect. III. pag. 104. δ. *Martyrologiorum*, ſub Severo, Maximino, Decio, Gallo, Valeriano, Diocletiano, & Maximiano Impp. ſequiori demum ætate natorum, quæ ad Apocrypha retulit Gelaſius in Concil. Romano: quod Euſebius primo Catalogum Martyrum contexere cœperit, ad cujus imitationem, ſed poſt Hieronymum demum, nata in Occidente Martyrologia, ſenſim aucta à Bedâ, Floro, Uſuardo, Adone ac poſterioribus, collecta ex Pſeudo-actis innumeris, quæ collegit Surius, ex Sanctorum confictis *vitis*, *legendis*, *tabulis* Eccleſiarum, Monaſteriorum &c. Conf. Ant. Godavium, in *Præfat.* ad *hiſtor.* ſuam *Eccleſ.* ε. *Conſtitutionum Apoſtol.* lib. VIII. ſub Clementis nomine editarum, ſeculo III. natarum, ut vult Blondellus, in *præfat.* ad *Apologiam* pro Hieronymo, quas Dallæus noſter, & ex eo alii quoque, ad ſeculum V. referunt. ζ. Idem fere ſtatuendum, de *Canonibus Apoſtolicis*, quos à Græculo quodam, ex variis Conciliorum Canonibus, ſeculo V. collectos cenſet Dallæus, quamvis alii nonnullos eorum, ad ſeculum III. referant. Propagationis hujus adminicula præſtabant ℵ. *Sacra publica*, in conventibus eccleſiaſticis, quibus α. Scriptura prælegebatur per ἀναγνώσεων, de quo Tertull. *præſcript.* cap. XVI. β. preces publicæ, diebus Dominicis ordinarie *ſtando*, cæteris *de geniculis*, & quidem verſus *Orientem*. Orabant, præeunte Præpoſito, pro recens baptizatis, pœnitentibus, catechumenis, energumenis, Imperatoribus eorumque miniſtris, pro *mora finis.* Tertull. Apol. c. XXXIX. populo in fine acclamante *Amen.* γ. Hymni canebantur in honorem Dei, etiam moralia complexi, de quo Plinius Epiſt. ad Trajanum. Hinc ψαλταὶ & ψαλμισταὶ δ. Scriptura explicabatur & applicabatur concionibus, quas *Homilias* poſtea dixere. His præviæ fuerunt preces, lectio Scripturæ, nominatim textus, pro concione explicandi, ſilentio, vel voce vel manu facto. Concionatores προεστῶτες, apud Juſtinum, *laici* nunquam, niſi in conſtituenda adhuc Eccleſia, nec mulieres, quibus datum quidem προφητεύειν ſeu pſallere. ε. Panis & vini Euchariſtici *oblatio* à populo, *conſecratio* per preces, *diſtributio* in baptizatos & fideles, cum *commemoratione* mortis Chriſti. Euchariſtiam aliter nominabant, ἀνάμνησιν, κοινωνίαν, σύναξιν, ἀγάπην, *oblationem* etiam Irenæus appellat, reſpectu panis & vini, à populo collati. Iren. lib. IV. cap. 32. Miſſæ nomen pro Euchariſtia, ignotum hoc ſeculo. Tempus variat, ordinarie fiebat diebus Dominicis, alicubi etiam feria IV. & VI. finita *ſtatione* ſeu precibus, imo & quotidie apud nonnullos, eaque deinceps matutino tempore à jejunis, alicubi etiam veſperi, plerumque tamen in cœtibus ante-lucanis, teſte Juſtino Martyre, Tertulliano: ζ. Utriuſque elementi uſus, *panis* ἐνζύμου nequaquam placentularum, ſcil. qui in *Agapis* oblatus erat à populo, à quo *oblata*: ut ſuppoſititia ſit, quæ pro ἀζύμοις obtenditur *conſtitutio* Alexandri I. agnoſcente Sirmundo, *Diſſert. de azymis*: vinum aqua dilutum, myſterii cauſa, teſte Juſtino *Apolog.* II. Admiſſi erant ſoli *Baptizati* & capaces, vixdum *infantes*, etiam *ægri*, ad quos Symbola deferebantur, nec panis tantum, ſed vinum etiam, ut patet ex Juſtino & Irenæo apud Euſebium: Miniſter erat *primarius* quidam προεστὼς Epiſcopus vel Presbyter conſecrans; *Secundarius* diſtribuens, Diaconus, uterque habitu ſimplici. Unde Tertulliani Apologia *de pallio*, quod pro

Sacrorum publicorum ratio.

togâ

togâ assumserat, velut austerioris disciplinæ tesseram, necdum obtinebant vestes Sacerdotales, multo minus Pontificales, sequente demum seculo natæ. Actiones adhibitæ, fuere, partim *administrantium*, puta, *consecratio*, clarâ voce, prævijs precibus, præsertim oratione *dominica*, hortationibus ad populum, recitatione verborum institutionis, ut pater ex Justino, Irenæo, Tertulliano &c. *fractio panis*, quod factum nemo negat, quamvis de *necessitate* factum, inficientur cumprimis Ubiquitarii: *distributio* per Diaconum, vel præsidentes ipsos, ut habet Tertullianus: expositio in disco, ut quisque sibi sumeret, Clemens Alexand. *Stromat.* lib. I. Partim *communicantium* debita *præparatio*, facta precibus: jejunio, eleemosynis, auditione verbi; tum *accubitus*, hinc communio, tandem *gratiarum actio*, eleemosynæ, oscula mutua &c. x. Agapæ, ex reliquiis oblatorum, à populo, quæ Tertulliano sunt *convivium Dominicum*. Hujus origo erat ab epulis sacris Ethnicorum, aut à Christi cœnâ paschali, & à præcepto Christi, de vocandis ad convivium pauperibus Luc. XIV. 13. cedebat enim in usum egenorum. Olim *ante*, deinceps *post* Eucharistiam tempore vespertino, in loco conventuum, ac super sepulchris martyrum, additis colloquiis religiosis, lectione Scripturarum. Finis erat, ut esset symbolum fraternæ charitatis, ut pauperes reficerentur, ut commemoratio fieret mortis Christi, per *fractionem* panis. Sic se habebant sacra eucharistica. Baptismi administratio occupabatur, etiam circa infantes. Iren. lib. II. c. 39. Tert. *de Bapt.* cap. XVIII. adhibitis sponsoribus *ἀναδόχοις*, qui pro fide infantum fidejuberent. Prærequirebantur *præparatio* in adultis, unde *Catechumeni* in statu *κατηχέντως* circa doctrinam & vitam instituta, per Catechetas, quales hac ætate Clemens Alexand. hinc *competentes*, post probationem triennalem, juxta *Constit. Apostol.* tandem *fideles* & perfecti. Præcedebant etiam Baptismum, jejunium, cilicium, orationes, fidei confessio, renunciatio diabolo, pompæ & Angelis ejus. Tertull. *de Baptis.* cap. XIX. & *de Coron. Milit.* cap. III. Administrabatur quovis tempore habili, maxime in Sabbatho, seu pervigilio Paschatis & Pentecostes, teste Tertull. Idque in loco *quovis*, in fontibus, fluminibus, ædibus privatis, carceribus, lectis (unde *Grabbatarii*) non tamen super sepulchris Matyrum, nec tamen hoc obtinuit tempore Apostolorum, ut eo rapi debeat locus I Cor. XV. 29. Minister Baptismi erat *præpositus*, juxta Justinum Mart. Ignatium, Tertullianum. *Summum Sacerdotem* nominat Septimius de *Bapt.* cap. XVII. i. e. Episcopus ejusque auctoritate Presbyter, Diaconus. Quanquam & *laicis jus esse* dicit, non autem mulieribus, additâ ratione; *quod enim ex æquo accipitur, ex æquo dari potest.* Conferebatur Baptismus, *immersione* nudati corporis trina, dum mulierum pudori consulerent Diaconissæ, nisi quod ægri aspergerentur in lecto, accessit invocatio Trinitatis, ex Ignatio, Justino, Irenæo, Tertulliano. Successerunt *unctio*, Tertull. *de Bapt.* cap. VII. *consignatio*, Idem *de Resurr.* cap. VIII. *impositio* manuum, benedictio, advocatio Spiritus S. preces pro baptizato à tota Ecclesia. Etiam, tempore Tertull. *advers. Marcion.* lib. I. cap. XIV. gustatio *lactis* & *mellis*. In Ecclesiis Africanis etiam communio Eucharistica infantis mox à Baptismo. Nondum tamen observantur *exorcismus*, *insufflatio*, *chrismatio*, qualis posteriorum temporum: cereorum tamen usus fuit, unde voces *φωτισμὸς, φώτισμα, νεοφώτιστοι, ἡμέρα τῶν φώτων*. Habuerunt præterea sacra publica, *collectas* pro egenis, confessoribus, ad metalla damnatis &c. Item *commemorationes martyrum*, post preces publicas, in cœmiteriis, die cujusque emortuali: sua porro *oscula* (dicta *sancta*) *pacis*, *reconciliationis*, *fraternitatis*, Tertulliano *signacula orationis*: insuper *juramentum*, quo se obstringebant, *ne furta* (sunt verba Plinii ad Trajanum) *ne latrocinia, ne adulteria committerent*, *ne fidem fallerent*, *ne depositum appellati abnegarent*. Dabant his sacris suis, *stata* tempora, imprimis feriam I. seu diem Dominicum, quem diem *Solis* appellabant. Justin. Apol. II. Sed & aliis diebus convenerunt, magis libere, nim. feria VII. *Sabbathi*, saltem in partibus variis Orientalibus, non tamen ritu Judaico, quemadmodum *Sabbatharii*. Convenerunt etiam feria IV. & VI. quibus proditus Christus & crucifixus, sed tantum usque ad horam IX. nulla erant festa præter Pascha & Pentecosten, horumque vigiliæ. Loca vero sacrorum non jam erant templa, Basilicæ magnificæ, sed ædes privatorum, cænacula, balnea, crytæ, cœmiteria. Sic se habuerunt Christianorum sacra, sub priore hujus ætatis seculo; sub posteriore, pleraque perstiterunt quidem; sed in ritibus potissimum, magis aberratum est à prima simplicitate, v. g. quoad I. *Baptismum* invaluit, quod ille protogaretur, donec infantes adolevissent, probante hoc admodum Tertulliano: quod illius administratio astringeretur vigiliis Paschatis & Pentecostes: quod ab hæreticis *quibusvis* baptizati, denuo tingerentur in Ecclesia. Quoad 2. *Eucharistiam*, audiuntur ritus missales, vestitus sacerdotalis, *introitus*, *litania*, *hymni* angelici, totiusque *Canonis*, seu ordinis precum & actionum sacerdotalium ortus, teste Walafrido: aqua alicubi pro vino usurpata, conquerente Cypriano Epist. LXIII. Eucharistia etiam infantibus dari cœpta est Epist. LIX. delata ad absentes; *intinctorum* usus, loco utriusque elementi; asservatio elementorum, asportatio, manducatio domi facta, testibus Tertull. & Cypriano: etiam confessio privata in Orientalibus Ecclesiis prærequiri cœpit. Quantum ad defunctos, martyrum *sepultura*, & compositio *reliquiarum*: in communibus cœmiteriis, per co-

Tttttt piatas

piatas seu fossores; adhibita *oratione*, nec sine pompâ colligi cœperunt, eorum *natalitia* celebrata, *annuis diebus dormitionis*, ut loquitur Tertullianus, *oblationes* pro defunctis, in usus pauperum factæ, preces pro omnibus quiescentibus in Christo fusæ, de quibus Tertul. Origen. Cyprianus, falsa hypothesi de *sequestratione* animarum ad diem judicii, & Satanæ in eas machinationibus, nullis interim precibus *ad mortuos*, quamvis opinio adsuerit, defunctos eis juvari. Accessit 2. *Gubernatio* Ecclesiæ, per Episcopos, quibus prærogativa ordinis & *προστασίας* tribuebatur, teste Hieronymo Epist. LXXXV. aliisque: dubium tamen, an ubique, an in majoribus tantum Ecclesiis præsederint, à quo *Præsidentes* & *præpositi* audiebant. Tertull. *de pudicit.* cap. XXV. tum per Presbyteros, & Diaconos, qui pauperibus præerant, item per Diaconissas, quarum ministerium etiam circa Baptismum fœminarum occupabatur. Horum *ordinatio* fiebat, cum electione per *χειροτονίαν*; tum *χειροθεσίαν*, quæ postea ad Episcopos traducta fuit, adeoque distinctio, inter ordinem & plebem, seu inter Clericos & Laicos recepta fuit: nulla tamen *unctio*, *traditio Evangeliorum*, *patina*, *calicis*: *stolæ dalmaticæ*, *pallii* aliaque insignia obtinuerunt, nulli item Subdiaconi, Exorcistæ, Acolythi, Lectores, multo minus gradus *dignitatum*, *Archiepiscoporum*, *Archidiaconorum*, *Archipresbytererum*, *Metropolitanorum*, *Primatum*, *Exarchorum*, *Abbatum*, *Apocrisiariorum*, *Referendariorum*, *Cardinalium*, multo minus *Oecumenici* Pontificatus &c. mentio occurrit. Regimen erat penes *Episcopos*, *Presbyteros & Diaconos*, coëuntes in *πρεσβυτήριον*, non *ἐπισκόπιον*, in urbibus majoribus. Unde nata Concilia, occasione *α*. *Hæresium*, v. g. Montani, Cataphrygum, quibus se opposuerunt pii Antistites, maximè per Asiam Euseb. lib. V. cap. XVI. *β*. *Paschatis*, deque ejus, cum *die*, tum jejunio antepaschali. Euseb. lib. IV. cap. XIII. Habita insuper concilia, per *Orientem*, Asiana, Syriaca, Palæstina: per *Occidentem*, Romana & Gallicana potissimum. Euseb. lib. V. cap. XXIII. pleraque sub finem seculi II. Victore, Irenæo Lugdunensi, Theophilo Cæsariensi Palæstinæ, Bacchillo Corinthiorum, Polycrate Ephesiorum, Episcopis. His sententiam dixit Victor contra Quartadecimanos, & secuti alii. Nisi quod Polycrates Ephesiorum Episcopus, in Concilio Asiano, pro Quartadecimanis pronunciarit, datis ad Victorem literis, quibus praxin inde à Johanne Apost. urget, eique pacem suadet. Euseb. IV. cap. 24. quod perperam ad reprobata refertur in tomis Conciliorum. Plura etiam Concilia memorantur, sub seculo hujus ætatis posteriore, seu III. v. g. Iconiense, Asianum & Antiochenum, contra Samosathenum, frequentissima item per Africam, Syriam, Palæstinam, Arabiam, Italiam, Galliam, quod graviores controversiæ ad Concilia deferrentur. Sic 1. *Africana* aliquot, super *Anabaptismo* hæreticorum, super pace lapsis pœnitentibus indulgendâ, super Baptismo infantibus statim à nativitate, etiam ante VIII. diem conferendo, contra negantem hoc Fidum Episcopum. 2. *Arabica*, præsente Origene, contra Beryllum aliosque hæreticos, contra Baptismum, ordinationem &c. Cataphrygum hæreticorum. 3. *Antiochena* tria: primum contra Novatum & Novatianos schismaticos; secundum & tertium contra Samosathenum. 4. Romana aliquot, sub *Cornelio*, super lapsis recipiendis, contra Novatum; sub *Stephano*, super hæreticis redeuntibus non rebaptizandis. Nec parum 3. ad propagationem ædificationemque Ecclesiæ valebat *Disciplina* hujus ætatis, perquam *rigida*, rigidior tamen apud Africanas, quam apud Romanas Ecclesias, mitior interim apud Afros etiam post Decianam persecutionem. Cypr. Epist. LII. Quod ab Ethnicis Magistratibus scelera non ita coercerentur, imprimis idololatria, & ne apud Gentiles ab his male audirent Christiani. Disciplinæ hujus rationem tradunt, Tertullianus, Cyprianus, Origenes, Gregorius Neocæsariensis & alii. Exercebatur in *lapsos*, cum doctrina; tum moribus, v. g. homicidas, adulteros, & idololatras, quæ *principalia* Tertullianus & *summa delicta*; Cyprianus, in libro *de lapsis*, appellat. *Idololatriæ* tamen varii fuere *gradus*, prout alia spontanea, alia coacta & extorta vi tormentorum: alia directa & cum abnegatione Christi conjuncta; alia per participationem quandam, vel etiam cum persecutione fratrum conjuncta; vel si cœnassent in Idolæis &c. Hinc audiebantur *traditores*, qui Ecclesiæ thesauros Impp. prodidissent; *sacrificati*, qui quomodocunque immolassent; *thurificati*, qui thus obtulissent; *libellatici*, qui, vel per se, vel per alios, à Magistratu libellis impetrassent, ne amplius inquirerentur, solutis nummis. Cyprian. Epist. XXXI. Ex his fiebant *excommunicati ἀφωρισμένοι*, plurimis apud Tertull. Origenem, Cyprianum, Eusebium, exemplis. Hinc evadebant *Candidati pœnitentiæ*, quæ debebat cum lachrymis peti, quæque *dari & accipi* dicebatur, multis negata, etiam subinde moribundis, cumprimis *relapsis*. Ista pœnitentia appellata, communi voce fuit *Exomologesis* confessio, non auricularis utique; sed publica, item *satisfactio*, Canonica sane Ecclesiæ facta, non Deo; nec *sacramentalis* propriè, quanquam Sacramentum dicatur Cypriano *Epist.* XXXI. quod in eâ, interprete Rigaltio, multa *signa*, *mysteria*, *sacramenta*, *vere dolentis & pœnitentis animi apparerent*. quæ paulatim *privata* fieri cœpit, constituto *Pœnitentiario*, viro *ἐχεμύθῳ*. Quæ, labente aut exeunte hac ætate, in quinque gradus abiit, nim. 1. *πρόσκλαυσιν*, extra fores Ecclesiæ, etiam hyberno tempore, unde *hyemantes* dicti, & quidem cum *cilicio & cinere*. Tertull. *de pudic.* item

Regimen Ecclesiæ, | Concilia | Disciplina ecclesiastica.

item *de pœnitent.* 2. Ἀκρόασιν *auditionem*, quâ ad conciones admittebantur, in porticu. 3. Ὑπόπτωσιν, prostrationem intra templi portam cum Catechumenis. 4. Σύστασιν, consistentiam cum fidelibus, quam tandem sequebatur 5. μέθεξις communio seu participatio, Clerici tamen, *ut Laici* tantum admittebantur, h. e. ut communicarent inter Laicos. Dabatur absolutio in *publico*, ut plurimum in die solenni, Dominico Cœnæ antepaschalis: ægris autem & moribundis in privato: nec nisi semel dabatur, non relapsis. Decrevit autem hic rigor non parum per *indulgentias*, ante expletum pœnitentiæ tempus, vel ex causa morbi, desperationis, mortis instantis; vel intercessionis Martyrum aut Confessorum, à quibus impetrabantur *libelli pacis*. Concil. *Eliberit.* Can. xxv. in varios abusus postea degenerantes, quando *intercessiones* illæ in *jus* abierunt; inde insuper opinio de *meritis* martyrum nata, &, quia sine delectu quibusvis dabantur, disciplinæ rigor, inde perquam debilitatus fuit. Cyp. *Epist.* xxix. & xxx. Conferebant insuper ad propagationem ædificationemque Ecclesiæ ¶. Scholæ, hac ætate aperiri cœptæ. Præterquam enim quod Hieronymus de Justino dicat, eum suas διατριβὰς habuisse Romæ, inque eis Crescentium refutasse. Euseb. lib. iv. cap. 16. & quod Origenes, relictâ Alexandriâ, Cæsareæ, in schola, sive à se, sive ab alio institutâ, Theologiam professus fuerit: celeberrima fuit apud Alexandriam, in qua Pantænus, Clemens Alexand. Origenes docuerunt. Euseb. lib. v. Interim non leviter quassatæ fuerunt Ecclesiæ: partim per *Schismata:* 1. *Montani*, qui cum sua Prisca & Maximilla, prophetissis, adscito Alcibiade, Theodoto aliisque, per Asiam & Phrygiam, arrogato sibi charismate prophetico, adhuc in Ecclesia vigente, adjunctis vitæ austerioris, jejuniorum frequentia, martyrii contemtu, intactis cætera fidei & doctrinæ capitibus; plurimos ab Ecclesiæ Catholicæ communione ad se abripuit, inter quos & ipse fuit Tertullianus, donec Montano cum Maximilla mortuo, intercedente Asianorum Episcoporum opera, saniores ad Ecclesiæ gremium reversi sunt. Euseb. lib. v. Tum 2. *Victoris* Episcopi Romani, frustra ob hoc reprehensi ab Irenæo, & Polycarpo, qui Ecclesias Orientales & Asianas excommunicavit, propterea quod festum Paschatis, præcise decima quarta luna, celebrarent, dum ipse illum, Dominica subsequente, cum suis Romanis, observatum vellet. Euseb. lib. v. cap. xxiv. Duravit usque ad Concilium Nicænum, quando interposita auctoritate Constantini Imp. *Quarta-decimani* Romanis accesserunt, aliis interim pristinum morem servantibus. Hæc sub priore hujus ætatis seculo facta sunt: posteriore accessit schisma 3. *Origenistarum*, inter Palæstinos, Origenis sectatores, & Demetrium Alexandrinum, duobus Conciliis Origenem damnantem. Euseb. lib. v. cap. viii. ob varios ejus errores. 4. *Novatianorum*, auctoribus Novato & Novatiano, illo Carthagine, hoc Romæ presbyteris. Et Novatus quidem, absente in exilio suo biennali Cypriano, sub Decio, cum lapsis communicarat, invita disciplinâ, invito Cypriano, variorum insuper facinorum reus, à Cypriano abstentus fuerat, eoque cum Felicissimo Diacono Carthaginensi, in Cyprianum primo, tum in Ecclesiam Catholicam insurrexit, inde Romam profugus, ibidem Novatianum Presbyterum invenit, cumque eo schisma molitus est. Hinc à factiosis, pro Cornelio Episcopus factus, occasionem schismatis captavit, à nimia Cornelii facilitate, in lapsis recipiendis, ad libellos Martyrum & Confessorum; junctis cum Novato manibus, suos schismaticos, *Catharos* appellavit, & lapsis veniam dandam negavit, perperam in subsidium vocato Paulo Heb. vi. & x. à quo Epistolæ hujus Canonica auctoritas aliquamdiu Romæ laboravit. Damnati sunt Conciliis habitis, Carthagine, Romæ, Antiochiæ, determinata disciplinæ ratione circa lapsos. Euseb. lib. vi. cap. xliii. & seq. Duravit tamen Schisma, & in Donatismum se exoneravit. De *Catharorum* hæresi, videatur Epiphanius *Heres.* lix. item Augustinus, Theodoretus & alii. Tandem 5. *Orientale*, inter Ecclesiam Romanam & Orientales Asianas & Africanas, super Anabaptismo hæreticorum. Cum enim Novatiani Catholicos ad se transeuntes, de novo tingerent; visum Asianis & Africanis, cum Cypriano Carthaginensi Episcopo & Coëpiscopis suis, post Agrippinum antecessorem, & Firmilianum Cæsariensem Origenis discipulum, Episcopos item Galatiæ, Ciliciæ vicinarumque regionum, & Novatianos, omnesque hæreticos, ad Catholicos transeuntes, denuo esse baptizandos, quod Baptismus hæreticorum esset invalidus: ex adverso Stephanus, post Cornelium & Lucium Romanus Episcopus, statuebat hæreticos, non nisi impositione manuum esse recipiendos. Res utrinque acta est invectivis ac scriptis, maxima animorum acrimonia, Stephano excommunicationem etiam, Orientalibus comminante. Et quanquam mitigati deinceps fuerint animi contendentes; attamen Asiani & Afri in sua sententia perstiterunt. Vid. Euseb. lib. vii. cap. 5. & Epistolæ Cypriani, imprimis ad Stephanum lxxii. & Firmiliani ad Cyprianum, quæ est lxxv. Sed magis etiam, Ecclesiæ quassatæ fuerunt atrocissimis persecutionibus. In quibus *primo* continuata fuit tertia illa, quæ sub Trajano cœpta erat ætate præcedente, usque ad annum ejus decimum, qui coincidit cum A. C. cxvii. frigidior paulatim, postquam Princeps, Epistola Plinii Secundi, scil. lib. x. Epist. xcvii. de moribus Christianorum innocuis edoctus esset. Vid. Tertull. Euseb. Sulpic. aliique. *Secunda* sub Hadriano, Eusebio, Orosio

Scholæ.

Schismata.

Persecutiones sub ætate N. T. secundæ.

Orosio & aliis appendix tantum praecedentis. Initio, usque ad IX. aut X. ejus annum, perquam atrox Romae in Graecia, Asia, Africa &c. postea mitior, edito ad Minutium Fundanum Asiae Proconsulem *rescripto*, quod Justinus M. habet in Apol. II. Quod Serenus Granius Asiae Praeses, in favorem Christianorum scripsisset ad Imp. Et quod insuper Quadratus & Aristides, Athenienses Ecclesiae Doctores, suis *Apologiis*, cum scriptis; tum viva voce, apud Imp. Athenis agentem, impetrassent, ut edicto prohiberet, aut inquiri in Christianos, aut puniri, nisi rei facinorum, aut conspirationis in Rempublicam deprehenderentur. Etiam hoc tempore in Christianos saeviit, Judaeorum impostor *Barchochab*, donec supplicio crimen expiaret. Successit *tertia* persecutio, sub Antonino Pio, continuata sub Aurel. Antonino Philosopho, & Lucio Vero fratribus, post A. C. CLX. non semper consciis Principibus, aut edictis eorum; sed Praesidum & populorum furoribus, quod pestis, per Asiam grassans, terrae motus, prodigia, Christianis imputarentur, & eisdem infanticidia, coenae Thyesteae, incesti concubitus, confessione servis per vim extorta, impingerentur. Euseb. lib. V. cap. I. Grassata pestis est Romae, in Italia, Graecia, Asia, Africa, Gallia, & in hac Viennae cumprimis & Lugduni. Pro Christianis Apologiam edidit Justinus M. alteram ad Senatum Romanum; alteram ad Antoninum Pium, & adoptatos *Verissimum* Philosophum, & *Lucium* Verum; quibus additi libelli pro Christianis, à Theophilo Antioch. ad Autolycum, Melitone Sardiensi Episcopo, Apollinare Hierapolitano & legatione pro eisdem Athenagorae, hodie adhucdum exstante. Remissio persecutionis coepit sub Antonino Pio, qui rescripto etiam jussit *delatos* absolvendos, & *delatores* puniendos, haec continuata est sub M. Aurelio, occasione miraculosae pluviae, Christianae legionis precibus, Romano Exercitui impetratae, & fulmine in Marcomannos, à quo legio κεραυνοβόλος dicta, à quibus Imperator rescripto ad Senatum, vetuit accusari Christianos & tales esse permisit, testibus Apollinare, Tertulliano, Eusebio & Marci literis, insertis Operibus Justini: quamvis de veritate horum miraculorum nonnulli ambigant. Accessit *quarta* sub Alexand. Severo, circa A. C. CCIII. Severi X. eo primum Christianis favente, unde filius ejus Antoninus, Christiano lacte educatus fertur à Tertulliano Epist. ad Scapulam, deinceps, Christianos ex gentibus fieri prohibuit. Saeviit per totum orbem Romanum, edicto Principis, imprimis per Syriam, Aegyptum, Thebaidem. Subsecuta est *quinta*, sub Maximino, circa A. C. CCXXXVI. grassata est in Clericos & Ecclesiarum praesides. Et *sexta* cruentissima sub Decio, circa medium seculi tertii, de qua prolixe Cyprianus, Dionysius Alexand. Eusebius, Sulpicius & alii. Sub hac plurimi exstiterunt *lapsi*, *apostatae*, *thurificati*, *libellatici* & *traditores*, juxta cum magna martyrum copia, inter quos à nonnullis refertur Origenes Adamantius, aliis interim negantibus. Ex ea nata quoque videtur *vita eremitica*, Christianis in deserta fugientibus, auctore ejus vitae Paulo Thebaeo, juxta Sulpicium, Hieronymum aliosque. Vid. Cyprian. Dionys. Alexand. Euseb. Sulpic. Orosius aliique. Hinc *septima*, sub Valeriano, primum Christianis familiari, postea à Magis Aegyptiacis dementato: sed qui à Sapore Persa captus, designatam sibi persecutionem perficere non potuit. Galienus filius ejus, motam persecutionem edictis removit, quam dein, nec Claudius, nec Quintilius Impp. repetere voluerunt, ut Ecclesia respiraverit sub eorum quoque successoribus, per XL. fere annos, quando *octava* agmen clausit, sub Diocletiano, Maximiano & Maximino, omnium atrocissima, de qua Eusebius toto lib. VIII. & Lactantius *de mortibus persecut.* Ferunt, nemini vel vendere, vel emere quicquam fas fuisse, nemini molendi, aut aquas hauriendi potestatem fuisse, nisi prius thurificasset, usque adeo, ut Diocletianus, anno Imperii XIX. edicta conceperit, de eradicandis toto orbe Christianis, de templis eorum destruendis, Sacerdotibus in vincula conjiciendis, Magistratibus exauctorandis, libris exurendis &c. Et sicut his ipse in Oriente saeviebat; ita Maximianus in Occidente, ut nec regnum fuerit, nec civitas, vicus, praedium, casa aut angulus, in quibus de Christianis non fuerit diligens inquisitio & crudelis animadversio. Primo quidem res agebatur mitius, milites Christiani non statim occidebantur; sed removebantur, servi proposita libertate ad defectionem invitabantur; sed paulatim ita invaluit saevitia, ut ad enumeranda supplicia nullus sermo sufficiat. Unus mensis, ut habet Marcellinus, ultra 17000. Martyrum enecavit, una Aegyptus 140000. & 70000. in exilium pulsos vidit, urbs quaedam Phrygiae, cujus universi cives fidem dudum erant amplexi, ab armatis cincta & succensa, cum omnibus incolis, maribus, foeminis, senibus, pueris conflagravit, templum etiam Nicomediae, in quo 20000. Christianorum convenerant, in natalitiis Christi succensum est, ut nemo vivus evaserit. Niceph. lib. VIII. cap. 6. Et, licet multi à fide desciscerent; plerisque tamen animus stetit, quaevis perferendi. Quin igitur, per hanc aetatem, sub tot ac tam diris persecutionibus, ubertima exstiterit, ut apostatarum; ita & martyrum seges, nulli dubium esse potest. Missis enim, quae ex Gregorio Turonensi, Metaphrasta, Legendis, Martyrologiis, à Surio, Lippomanno, Baronio aliisque colliguntur, incertis & confictis: verius & certius exstiterunt, qui ab Eusebio aliisque veteribus narrantur, quales v. g. Ignatius Antiochenus,

Martyres sub aetate N.T. fecunda.

chenus, è Syria Romam delatus, bestiis objiciendus, A. C. CVIII. Clemens Romanus, Chersonæ in exilio mortuus, Anacletus Episc. Rom. Justinus Philosophus, Polycarpus Smirnensis, Photinus Lugdunensis, Euseb. Hist. lib. IV. cap. 15. & V. cap. 1. Apollonius Senator Romanus &c. Seculo II. sub Trajano accesserunt seculo III. Irenæus Lugdunensis, Victor Romanus, Perpetua fortissima Martyr —— sub Adriano: Hippolytus Arabs, Porti Episcopus, sub Maximino: plurimi sub Decio, in quibus varii Episcopi, v. g. Fabianus Romanus, fœminæ item, & pueri, catalogum justum habes apud Euseb. lib. VI. cap. 41. 42. Cyprianus Carthaginensis, capite plexus, Sixtus Roman. cruci affixus, Laurentius Diaconus, in craticula ferrea assatus, sub Valeriano: Lucianus, cui tribuitur editio versionis Græcæ LXX. Interpp. Mauritius, Legionis Thebææ Dux fortissimus, cum universa ista Legione, quod thurificare nollent, jussu Maximiani, decimata primum, tum deleta penitus: de quo tamen nihil habent Eusebius eoque anteriores, & Græci etiam addunt, Mauritium Apameæ in Syria, sub Diocletiano occubuisse. S. Dorotheam, S. Agnetem, S. Catharinam, S. Georgium, S. Christophorum, & id genus alios fictitios martyres, sub Diocletiano, narrare nil attinet. Nec parum tandem, ad Ecclesiæ propagationem ædificationemque, conferebat Christianorum in moribus simplicitas & innocentia, præsertim sub hujus ætatis parte anteriore, seu seculo II. agnita non raro, & testificata ab ipsis Gentilibus Impp. v. g. Plinio Secundo, sicut diximus ex ejus Epistola ad Trajanum. A quo factum, ut edictis persecutiones inhiberent, & Christianos suis moribus vivere permitterent. Nominatim eorum Religio versus Deum, & justitia versus proximum: qua Scripturas assidue versabant, etiam virgines & ancillæ, apud colum & lanam sedentes, ut est apud Tatianum, preces fundebant pro Impp. & Magistratibus, eis sese in omnibus, usque ad aras subjicientes, etiam pro inimicis suis orabant, ut est apud Justinum M. se invicem *fratres* & *sorores*, suasque congregationes *fraternitates* appellabant: hospitalitati, veracitati, candori, beneficentiæ cumprimis studebant: ægros, afflictos, captivos, pauperes magno affectu passim invisebant, Gentilium spectacula & theatrales ludos horrebant: ad impios sermones, voces blasphemas, aures obturabant. Iren. lib. III. cap. IX. Euseb. lib. V. cap. XX. martyrii gloriam ambiebant: in habitu modestiam, in victu frugalitatem, in vestitu simplicitatem, in conversatione urbanitatem sectabantur: parte etiam hujus ætatis posteriore, seu seculo III. accedebat, in opulentioribus potissimum Ecclesiis, singularis, in egenos, viduas, ægros, captivos, morientes munificentia, ut Cyprianus Epist. LX. ad Episcopos Numidiæ scribat, *misimus sestertium centum millia nummum*, magna item sacrorum reverentia: studiose etiam abstinebant ab omnibus, quæ Gentilium superstitionem redolerent. Sensim tamen hic à prima simplicitate declinatum est, & invasit, cum Clerum, tum plebem Christianam, quoad Episcopos ambitio, æmulatio, diffidia, tyrannis, fraudes, calumniæ, obtrectationes aliaque, de quibus queruntur passim Epistolæ Cypriani Epist. VII. & LXIX. Item Euseb. Hist. libb. VI. VII. & VIII.

Christianorum mores sub II. ætate.

Ætas Nov. Test. tertia.

Tertia Ecclesiæ N. T. ætas construitur Apoc. VI. 5. 6.

XXII. Succedit ætas Ecclesiæ N. T. tertia, procurrens à Constantino M. coincidit cum A. C. Vulg. CCCVI. quando solus regnare cœpit, ad Phocam Imp. qui coincidit cum A. C. CCCCCCII. ut habeat annos circiter CCXCVI. Hujus statum figurare videtur apertura tertii sigilli Apoc. VI. 5. 6. quando Ecclesia instar equi nigri, denigrari cœpit, cum hæresibus, Photinianis, Samosathenianis, Sabellianis, Arrianis, Eunomianis, Macedonianis aliisque: tum fastu, avaritiâ, contentionibus Episcoporum, ad Monarchiam Ecclesiasticam, magnis passibus grassantium, à quibus *fames* spiritualis in Ecclesia invaluit, conservato interea *vino* & *oleo*, h. e. doctrina fundamentali in Ecclesia. Verba textus Apocalyptici dicunt

1. Resignatorem *sigilli*, *Christum*, *de quo circa præcedentes ætates.*
2. Præconem, *provocantem Johannem ad attentionem, tertium* animal, *facie humana* cap. IV. 7. *qua facies Ecclesiæ notatur, electis monstrosis & plus quam brutalibus prioris hæresibus: Simonis Magi, Saturnini, Cerinthi, Ebionis, Valentini, Basilidis &c. faciem magis humanam induere cœpit.*
3. Typum *repræsentatum*, equum nigrum, *notantem Ecclesiam denigratam, cum in doctrina, per varias hæreses, quas diximus, Photinianorum, Samosathenianorum* &c. *tum fastu & tyrannide Episcoporum passim invalescentem.* Sessor *equi, Christus, cum* statera *in manu ejus, quæ* Scripturam *notat, seu regulam fidei & morum* Gal. IV. 16. *quam suis erroribus palliandis frequenter prætendebant hæretici, & Christus sessor sua manu tenebat, suaque providentia in conservationem Ecclesiæ dirigebat, ut ad eam doctrina salutaris mensuraretur.*
4. Eventum *& significatum typi. Penes quem dicitur*

A. Vox *explicans typum, scil. agni qui stabat in medio animalium.* Conf. Apoc. V. 6. *qui explicat, & dirigit omnes eventus.*

B. Explicatio *vocis ac typi, quæ habet*

α. Comminationem *quandam:* chœnix tritici, denario; & tres chœnices hordei, denario. *Hic* chœnix *Suidæ est* ἡμερήσιος τροφὴ, cibarium diurnum. *Capit* chœnix *Budæo* de Asse lib. v. sextarios *duos, seu libras quatuor.* Sextarius, *uncias* xxiv. *seu libras duas.* Denarius, *dictus à numero, qui valet asses* x. *cum dimidio, circiter* x. *cum dimidio nostratium Stuferorum. Erat pretium laboris diurni.* Σῖτος triticum, *panem notat delicatiorum,* κριθὴ hordeum, *cibum pauperum, vel pecudum domesticarum. Ut significetur, tantam fore famem* spiritualem, *ut cibus vix & ne vix quidem valeat, trahendæ ad unum dum vitæ spirituali: cum delicatiorum, h. e. genuinorum Ecclesiæ Doctorum; tum pauperum seu plebejorum.*

β. Limitationem, *in gratiam vere fidelium:* sed oleum & vinum, ne læseris. *Hic* oleum & vinum *dicunt fundamentalia Theologiæ, quæ sub hac ætate, utcunque illæsa sint conservanda. Est vero hæc Ecclesiæ & fundamentalium denigratio, non uno modo facta; nec æqualibus gradibus, à Constantino usque ad Phocam, ut in progressu distinctius patebit.*

Imperatores Romani, ætatis tertiæ XIX.

XXIII. Exegit hanc ætatem Ecclesia sub Impp. Romanis xix. In his *primus* fuit Constantinus M. Constantini Chlori, ex Helena Britannica filius. Cum adversus Magnentium militaret, qui non modo militaribus; sed etiam magicis armis pugnabat, deliberans, quem Deum sibi adversus illum deligeret tutelarem; vidit, declinante Sole, supra Solem, signum crucis cum adsperso P. Rho, & adscripto ἐν τούτῳ νίκα, *in hoc vince*, ad Christianam fidem recipiendam adductus fertur, & victo Magnentio, multa in Christianorum commoda sanxit; multa donaria templis eorum intulit; multis eorum Episcopos reditibus auxit; profana sacrificia interdixit; Oracula, Delphicum & Dodonæum sustulit; Deorum ferias, epulas & solennia publica fieri vetuit; gladiatorum cruenta spectacula, & scorta mascula abrogavit. Interim id quod de donatione Constantini M. Pontificii effutierunt Marsilius Patavinus, Laurent. Valla, Cusanus, Ant. Florentinus & alii, tam futile esse demonstrarunt, ut jam Jesuitas ipsos pudeat, ipsam amplius in scenam proferre. Sua tamen ista profusa in Episcopos munificentia, venenum Ecclesiæ injecit, ut ipsum habet fictæ illius donationis instrumentum, Juri *Canonico* à suis compilatoribus insertum. Interim & Athanasium relegavit. Regnavit per annos xxx. Ejus vitam descripsit Eusebius lib. iv. & *Oratione* in laudem ejus, cum tricennalia celebraret, quæ tamen nonnullis plusculum adulatoria & suspecta sunt. Testamento regnum suum distribuit in tres filios, addicta quidem Constantino Gallia, Hispania & Britannia: Constanti Italia, Africa & Illyrico: Constantio Thraciam, Asiam, Ægyptum & Orientem assignavit. Sic primum schisma inter Orientem & Occidentem fundavit. Athanasium etiam revocavit. *Secundus* ergo fuit Constantinus ii. per annos iii. in Occidente, Constans per annos xiii. in Italia & Africa: Constantius per annos xxiv. in Oriente, Arianismo perdite favens. Eo tempore plures imperium affectarunt: Magnentius cum duobus fratribus, Decentio & Desiderio, in Occidente: Vetrannius in Pannoniis: Nepotianus in Italia: Sylvanus in Gallia. Constantius etiam Cæsares creavit Gallum, &, qui postea imperavit, Julianum. Cæterum Constantinus, quanquam orthodoxus, rem Christianam parum juvit. Successit *tertius* Julianus, Constantini M. ex sorore nepos, vir doctus; sed à Libanio Rhetore, à Christianâ fide alienatus, primo quidem simulatorem egit egregium, mores Christianos finxit, omnes suis beneficiis sibi devinxit, non solum Episcopos relegatos revocavit; sed & Gentilibus sua templa restituit: mox fastu in Christianos acerbior factus, artibus Libanii, Deos Gentiles colere cœpit, adversus Christum, quem per contumeliam *Galilæum* vocitabat, libros vii. conscripsit, Christianos, & inter eos, Jovianum, Valentinianum & Valentem, postea Imperatores, palatio movit, reditus Ecclesiæ præripuit, in odium Christianorum, Judæis, ut templum & politiam Hierosolymis instaurarent, concessit: sed ut hi divinitus impediti sunt; sic & ipse in Parthicâ expeditione, incerti militis telo trajectus, vicisse tandem Galilæum, exclamare coactus fuit. Ipsum ergo *quartus* excepit, Jovianus, domesticorum Primicerius, militari favore Imperator creatus. Qui, cum Gentilibus se nolle imperare diceret, milites se Christianos esse declararunt: in finibus Bithyniæ, nescio quo modo exstinctus est, postquam regnasset tantum per menses vii. Secutus est *quintus*, Valentinianus, Gratiani Præfecti prætorii filius, ab exercitu Imperator allectus. Hic, cum se plurimis hostibus solum imparem persentisceret, Valentem sibi adjunxit, concessis ei Orientalibus provinciis usque ad Illyricum. Utque ipse fidem orthodoxam professus est, juxta Symbolum Nicænum; ita Valens perfidiæ Arrianæ deditus, Catholicos acerrime divexavit. Valentinianus interim in Occidente, bella cum Germanis & Britannis, varia fortuna traxit, & in expeditione contra Quados exstinctus est. Præfuit per annos xii. Et Valens etiam misera morte periit. Successit *sextus Gratianus*, dudum à Patre Valentiniano sibi constructus, per annos v. in Occidente, cui milites adjunxerunt Valentinianum ii. fratrem, per annos

xvi. in Italiâ & Africa. Cum hoc in Oriente *septimus* præfuit Theodosius M. Valentimani I. gener, per annos xvii. Hoc tempore diadema sibi imposuerunt Maximus, ejusque filius Victor in Occidente, & Eugenius in Italiâ, alter Julianus, quem Theodosius oppressit, Princeps laudatissimus, pietate ad Constantinum M. moribus & corpore ad Trajanum accedens. Abrogavit Romæ lupanaria, Senatores & cives ad Religionem Christianam inflammavit. Interim irâ præcipitatus, absque prævia causæ examinatione, Thessalonicæ, ex vulgo vago vii. millia trucidari curavit, ob quod ab Ambrosio, per viii. menses, ab Ecclesiæ communione motus, & post pœnitentiam, receptus fuit. Moriturus, testamento Arcadio filio Orientem legavit, & Occidentem Honorio: huic Stiliconem; illi Rufinum tutorem præfecit, à quo secunda imperii divisio, in Orientale & Occidentale facta est. Nos successionem sectabimur, quoad Orientem, sic tamen ut quantum satis, ei construamus Imperatores & res Occidentis. Successit ergo Theodosio M. *octavus*, Arcadius, cujus tempore imperium affectarunt, Gildo in Africa, Gaines Constantinopoli, Marcus Gratianus, Constantinianus, ejusque filius Constans in Galliâ. In Occidente, Honorius Constantinum Ducem sibi socium elegit. Regnavit Arcadius per xiii. annos; Honorius per xxvii. Arcadio successit *nonus*, Theodosius ii. filius, cujus tempore imperium affectarunt, Attalus Romæ, Maximus in Hispaniâ, Jovinus & Sebastianus in Galliâ, Heraclianus in Africâ. In Occidente Honorium secutus est Johannes quidem, per annos ii. Valentinianus iii. Honorii filius, cum Matre Placidia, per annos xxx. Post hos fuit *decimus*, Martianus cum uxore Pulcheria, Arcadii filia, per annos vii. In Occidente Ancius Maximus, per tres menses, in fugâ trucidatus, & Avitus à Gallis creatus, sed à Martiano depositus, regnum habuit per annum unum, cui accessit interregnum itidem per annum unum. In Oriente, Martiano successit *undecimus* Leo Thrax, per annos xvii. In Occidente clavum interea habuit Majoranus, per annos iv. & Severus per totidem, cui interregnum successit ii. annorum, & post illud Anthemius gener Martiani, per annum unum. Hinc Olybrius, gener Valeriani iii. per unum tantum. Porro Glycerius, & ab eo Julius Nepos, uterque simul per annum. Leoni Thraci in Oriente successit *duodecimus*, Leo Infans, seu secundus, per paucos menses, & huic *decimus tertius*, Zeno Isauricus, gener Leonis, adversus quem Basiliscus, initio mensibus xx. imperium usurpavit. Regnavit annis xvii. In Occidente fuit Romulus Mymillus Augustulus, per menses x. ab Odoacro Herulorum Rege coactus se regno abdicare. Et sic imperium Occidentis desiit succedentibus per tyrannidum Gothis: Theodorico, Athalarico, Theodato, Vitige, Ildobaldo, Alarico, Totila, Teia, quem Justiniani Dux Narses debellavit anno dliii. Post Zenonem Isauricum, in Oriente fuit *decimus-quartus* Anastasius, cognomento Dicorus, impensè Eutychianus, & impius persecutor Ecclesiæ. Hujus tempore, Reges Italiæ, Hispaniæ & Africæ fuerunt Arriani: Reges Francorum, Anglorum & Germanorum, pagani, Imperator Eutychianus, & tamen Ecclesia destrui non potuit. Regnavit per annos xxvii. & iii. menses. Post hunc fuit *decimus-quartus* Justinus, subulcus in juventa, post faber lignarius, inde miles, tandem Imperator, per annos ix. & menses ii. Et porro *decimus-sextus*, Justinianus, Justini è sorore nepos, qui Occidentem Orienti reddidit, compilator Juris civilis Romani. Imperavit per annos xxxviii. Huic successit *decimus-septimus*, Justinus Junior, Justiniani è sorore nepos, qui Exarchatum Ravennæ constituit, cujus tempore Longobardicum regnum in Gallia Cisalpina ortum est. Regnavit per annos xvi. & menses ix. alii ei tribuunt annos xi. Hinc fuit *decimus-octavus*, Tiberius ii. per annos viii. Regnavit autem per annos iv. cum Justino, & solus per totidem. Et tandem *decimus-nonus*, Mauritius Cappadox, per annos xvi. & menses iii. ejus fata à Phoco, servamus ætati sequenti.

XXIV. Imperatoribus istis coexstiterunt Episcopi Romani xxxiii. alias, qui Felicem ii. schismaticum divellunt, ac singulatim numerant xxxiv. Qui per superbiam, ex rebus prosperis & munificentia Cæsarum contractam; de Episcopatu inter se digladiati sunt. In his *primus* est Sylvester A. C. cccxiv. Hunc ferunt, Constantinum M. lepra, ob flagitia nonnulla percussum, sanasse & baptizasse, & ab eo donationes regnorum, terrarum & aliarum rerum pretiosarum, accepisse. Sabellicus & Platina volunt, ipsum præter multa alia, Chrismatis usum ad signandos baptizandos, & ungendos morientes, instituisse. Antoninus part. 2. hist. tit. ix. cap. i. §. i. addit, eum quartum & sextum diem & Sabbathum jejuniis instituisse observandum; quintum autem q. Dominicum celebrandum. Nicephorus etiam & Metaphrastes fabulantur, Constantinum M. commisisse cum eo aliquot Judæos, ut de Religione disputarent, & Sylvestrum de miraculo edendo sollicitatum, tacita in aurem insusurratione, bovem necasse, & iterum in vitam revocasse, serpentem item, qui quotidie ccc. homines in pa. stum petierit, interfecisse. Sedit per annos xxii. *Secundus* Marcus Romanus, vir doctus & gravis, cui duæ Epistolæ, insulsæ & indoctissimæ, in tomis Conciliorum adscribuntur. Præfuit per menses viii. *Tertius* Julius Rom. fictus duarum Epistolarum, & x. Decretorum auctor. Hic causam Athanasii adversus Eusebianos fideliter egit, & ejus

Episcopi Romani hujus ætatis tertiæ xxxiii.

ejus ac veritatis causâ, Romæ Synodum coegit, & à Cæsare impetravit, ut Athanasium revocaret. Addunt eum etiam Synodo Sardicæ interfuisse. Sedit annis xv. *Quartus* Liberius, hunc Constantius, quod iteratæ Athanasii damnationi nollet subscribere, in exilium ejecit, Felicemque II. orthodoxum quidem, sed qui Arianos in communionem receperat, substituit: qui tamen ipse, vel ob parrhesiam adversus Constantium, est trucidatus, vel redeunte Liberio, in prædiolum sponte secessit. Fractum enim exilii tædio Liberium rediisse, & Arianismo subscripsisse, testantur Hieronymus, Athanasius, Platina. Sedit universim per annos xv. Sub illo igitur accidit II. Schisma. *Quintus* Damasus Hispanus, elegantis & poëtici ingenii vir: ast cum esset Episcopus eligendus, aliqui Ursicinum Diaconum ordinari curarunt, à quo tumultu excitato CLXXXVII. cadavera, uno die in templo reperta sunt. Cessit tamen Ursicinus, & ex seditione Episcopatus Neapolitani prædam nactus est, Damasus vero, licet deinde inculpate & episcopatum, & vitam gesserit; tamen adulterii accusatus est; sed calumnias ita delevit, ut delatores ex Ecclesia ejicerentur. Sedit annis XVIII. Sub eo schisma tertium fuit. *Sextus* Syricius Romanus. Hic primus Monachos in tribum Clericorum accepit, cum hactenus non nisi laici essent. Hospin. lib. III. *de Orig. Monach.* cap. XII. Idem conjugium Sacerdotum in Occidente improbavit, & constituit, ut maritos quidem ad ordines ecclesiasticos promovere possent; sed consuetudinem conjugalem, post ordinationem ipsis interdixit. *Septimus* Anastasius I. qui jussit, Sacerdotes Euangelium, non sedentes; sed stantibus stantes legere. Sedit IV. annis. *Octavus* Innocentius I. Albanus, XXX. Epistolis, in tomis Conciliorum oneratus. Jejunium Sabbatho denuo constituit, Cataphryges urbe expulit, Pelagium & Cælestinum damnavit, in restituendo Chrysostomo inique expulso, valde laboravit, & ipsum Imperatorem cum conjuge, excommunicavit, & urbem Romam à Gothis diripi vidit. Sedit annos XV. *Nonus* Sozimus Græcus, falsator Canonum Nizænorum, persuadere voluit, ut sibi primatus in Ecclesia concederetur, nec quicquam ratum esse, nisi sua successorumque accederet auctoritas; sed fraus facile detecta fuit, Synodo Carthaginensi animose ei resistente. Sedit uno anno tantum. *Decimus* Bonifacius I. Rom. Hic cum Eulalio Romano in schismate electus fuit, & dum causa in Synodo determinata esset, uterque suspensus, Episcopo Spoletano sacra interim administrante: sed Eulalius ultro reversus ad sacra, Imperatoris auctoritate dejectus, & in Campania Episcopatum consecutus, locum Bonifacio cessit, qui negotium de dominio Romani Episcopi, in Africanas, omnesque alias Ecclesias, impudentius urgere cœpit: sed cum synodus Carthaginensis acta authentico Concilii Nicæni, Constantinopoli afferri curasset, confusus destitit, ut patet ex actis VI. Synod. Carth. Sedit annis V. *Undecimus* Cœlestinus Campanus, veritatis quidem adversus Nestorium, nunc primum Ecclesias turbantem, ut & Pelagianos & Novatianos, assertor strenuus fuit; sed tamen cum synodo Carthaginensi VI. impudentius depugnavit: missis enim legatis jussit, ut Apiario recepto, Carthaginenses Romanæ sedi se submitterent. Renuunt Patres synodi, nec ullam jurisdictionem Papæ in se concessuros, authenticis Concilii Nicæni Canonibus innixi, arguunt, monentque, ne fumosus seculi typhus in Ecclesiam introducatur. Quin & Jerosolymorum Episcopus Polychronius, si quærendus esset primatus, pluribus nominibus, eum suæ, quam Romanæ Ecclesiæ, deberi asseruit. Repressit igitur se Cœlestinus, aliam captaturus occasionem. *Duodecimus* Sixtus III. Rom. ditator quidem Ecclesiæ cognominatus; sed indolis pessimæ. Cum eoram Valentiniano Imp. à Basso de adulterio accusaretur, & à parasito quodam aulico diceretur, Pontificem non posse judicari, judicio ad suum arbitrium efformato, tam vehementi excommunicatione Bassum percussit, ut recipi in gratiam non posset, etiamsi pœnitentiam agere vellet. Etiam Polychronium Hierosolymitanum, quem Cœlestinus senserat sibi adversantem, in ambitione primatus, prætextu simoniacarum actionum, inique damnavit & Ecclesia movit, paulo post, deprehensa ejus innocentia, suo loco restitutum. Nec etiam, teste Cuspiniano, erubuit, à Valentiniano Imp. pallium lineum, à solis Impp. gestari solitum, accipere. Sedit per annos VIII. *Decimus tertius* Leo Magnus, Thuscus, cujus scripta, pietate & eruditione referta, adhuc exstant. Sed in ambitione primatus nimium fervidus fuit: missis enim Carthaginensibus, aliis persuadere conatus est Ecclesiam Rom. omnium esse summam, sibique curam omnium Eclesiarum esse commissam, ideoque Hilarium etiam, Arelatensem Episcopum prohibuit, Episcopos in Gallia ordinare. Apud Attilam Hunnorum, & Gensericum Vandalorum Reges, urbis vastationem deprecatus est. Sedit annis XXI. *Decimus-quartus* Hilarius I. Sardius, pius quidem & liberalis templorum à Barbaris vastatorum reparator; sed & dominationis affectator, imprimis in Ecclesias Hispanicas, obnitente tamen cordatè Sylvano Episcopo. Sedit annis VI. *Decimus-quintus* Simplicius, Tiburtinus, qui Odoacro Lupercalia Romæ exstruenti, animose obstitit. Sedit annis XVI. *Decimus-sextus* Felix III. Romanus, Aacium Constantinopol. Episcopum, qui Johannem Alexandrinum dejecerat, & alios, sine consensu Rom. Ecclesiæ, ab hæresi absolutos receperat, excommunicavit: sed ille minas ejus susque deque habens, vicissim nomen

nomen Felicis, ex ſacro albo expunxit. Sedit annis IX. *Decimus ſeptimus* Gelaſius I. Afer in inſtauranda diſciplina Eccleſiaſtica occupatus, & ſcriptis celebris fuit: nec occulte & inſidioſe amplius, ſed palam principatum in univerſas Eccleſias, ſibi aſſeruit, præter Acacianos, ipſum etiam Anaſtaſium Imp. eorum fautorem, atque inſuper Vandalos, cum Rege ſuo Ariano, Catholicos perſequente, anathemate percuſſit, teſtibus Platina & Sabellico. Sedit annis IV. *Decimus-octavus* Anaſtaſius II. Rom. Hic quamvis, juxta Platinam, Imperatorem Acacio faventem excommunicaſſet; nihilominus ipſius Acacii cauſam agere cœpit, & morbo ſubito divinitus punitus periit, aut, dum naturæ obtemperaret, in latrinam viſcera effudit. Balæus ipſum Neſtorianam, aut Eutychianam hæreſin amplexum teſtatur. Sedit annis II. *Decimus-nonus* Symmachus, Sardius, cum Laurentio in ſchiſmate electus, à Synodo Ravennæ indictâ, & à Theodorico confirmatus fuit, Laurentio, Nucerino epiſcopatu conceſſo. A nonnullis Clericis, Laurentio poſt quadriennium revocato, Symmachus graviſſimis criminibus oneratus fuit, quamobrem Theodoricus, pulſo utroque Pontifice, Petrum Altinæ Epiſcopum miſit, qui ſacris præeſſet: interim Symmachus, ut confirmaretur, à præcipuo Clero obtinuit; ſic tamen ſæviit contraria factio, ut multæ Moniales, multi Sacerdotes cæderentur, nec quiſqnam Romæ tutus eſſet. Quibus turbis, à Fauſto Exconſule ſedatis, Symmachus Manichæos urbe pepulit, eorumque libros cremavit. Interea Schiſma V. fuit. Sedit annis XVI. *Vigeſimus* Hormiſda, Campanus, cum literis moneret Johannem, ut ab Eutychiana hæreſi recederet, reſponſum tulit, Auguſtorum eſſe, non Pontificis regnare, legatis ejus, contra jus gentium, ludibrio habitis, & navi rimoſæ, qua domum irent, impoſitis. Sedit annis IX. *Vigeſimus-primus* Johannes I. Thuſcus, hunc Theodoricus coëgit, qui legatus ad Juſtinum Imp. abiret, nunciaturus, ni vellet omnes Catholicos ex Italiâ ejici; Arianis locum in Eccleſiâ concederet. Re ex voto paractâ, à Theodorico in carcerem conjectus, pœdore & inedia periit, tanquam qui Juſtino conſilia adverſus ſe ſuppeditaſſet. Sedit annis III. *Vigeſimus-ſecundus* Felix IV. Beneventanus, atavus Gregorii Papæ. Sedit annis IV. *Vigeſimus-tertius* Bonifacius II. Rom. qui vivus ſibi ſucceſſorem elegit Vigilium; ſed Senatu reſiſtente & conatu irrito. Æmulum habuit Dioſcorum, cujus mors poſt XXVIII. diem, ſchiſma VI. ſuſtulit. Bonifacius ſedit per annum & dies duos. *Vigeſimus-quartus* Johannes II. Mercurius propter eloquentiam cognominatus. Sedit annis III. *Vigeſimus-quintus* Agapetus I. Romanus, quem Theodatus Rex, iniquus uxoris ſuæ interfector, Conſtantinopolim miſit ad placandum Juſtinianum, quem etiam ab Eutychianiſmo abſtraxit. Sedit annis II. *Vigeſimus-ſextus* Sylverius, Campanus; cui Vigilius Schiſma VII. movet. Sine ſuffragiis Cleri, à Theodato intruſus, cum nollet in gratiam Theodoræ Imp. Juſtiniani uxoris, pulſo Mennâ Epiſcopo Conſtantinop. Anthemium hæreticum reſtituere, per Beliſarium, tanquam qui Gothis urbem voluiſſet prodere, dejectus eſt. In exilio tamen Vigilium, qui à Baliſario factus fuerat Pontifex, excommunicavit. Sedit per annos II. *Vigeſimus-ſeptimus* Vigilius, malis artibus Pontifex factus, à Juſtiniano, poſt multas turbas depoſitus; ſed reſtitutus poſtquam Imperatori ſatisfeciſſet. Sedit annis XVII. *Vegeſimus-octavus* Pelagius, Rom. qui primus aſſeruit, primatum Eccleſiæ Rom. non à Synodis, aut ab hominibus; ſed ab ipſo Chriſto proveniſſe. Sedit annis V. *Vigeſimus-nonus* Johannes III. Catellinus. Hic contra prædeceſſorem Pelagium ſancivit, neminem dici debere ſummum-Sacerdotem, aut univerſalem Epiſcopum, *Diſtinct.* XCIX. *nullus*. Sedit annis XIII. *Trigeſimus* Benedictus I. Bonoſus, Rom. Sedit annis IV. & menſe uno. *Trigeſimus-primus*. Pelagius II. Rom. Longobardis Romam obſidentibus, inſcio Imp. electus, miſit Diaconum, qui ſe excuſaret, ſibique confirmationem ab Imp. pro more impetravit. Sedit annis XIII. menſibus III. *Vigeſimus-ſecundus* Gregorius I. Magnus, Rom. Felicis IV. pronepos, pietate, doctrinâ & ſcriptis clarus, adeo abhorruit à titulo univerſalis Epiſcopi, ut illum blaſphemiam appellaret, quæ adverſetur Euangelio, ſit contra Canones, afficiat Deum & reliquos etiam Epiſcopos injuriâ, Antichriſtum præcurrat. Scripta ejus utiliſſima quidem ſunt; ſed tamen ſuis ſuperſtitioſis non carent. Sedit annis XIII. menſ. VI. d. IX. *Trigeſimus-tertius* Sabinius, Thuſcus, adeo infeſtus Gregorio præceſſori, ut parum abfuerit, quin ejus ſcripta tolleret, ejus liberalitatem verſus fame laborantem Romam, prodigalitatem appellabat. Sedit annis II.

XXV. Jam rectâ deſcendemus ad ſtatum Theologiæ ſub hac ætate. Ubi proclive accidet obſervatu, ut annonæ ſpiritualis caritas, tritici & hordei, per tria hujus ætatis ſecula, ſenſim invaluerit, oleo interim & vino, ſic ſatis incolumi: h. e. fundamento Theologiæ adhucdum ſalvo, capita reliqua obnubilata fuerint. Quantum enim ad ætatis hujus ſeculum primum, ſeu quartum ordine, capita Catholica præcedentium ætatum ſeculorumque; ea repetita ac novis teſtibus confirmata obſervantur, v. g. Symbolo Apoſtolico, Veteri Orientali, ab Euſebio in Synodo Nicænâ recitato, juxta Socratem & Theodoretum, Symbolo item Nizæno, Conſtantinopolitanâ & Aquileienſi, quod Ruffinus expoſuit: atque inſuper ex Crilli Hieroſolym. Catecheſibus, quartâ cumprimis & ſeqq. nec non ex Symbolis, ſub nominibus Dama-

Status Theologiæ ſub tertia N. T. ætate.

Doctrina Catholica Eccleſiæ ſub ſeculo quarto.

si, Hieronymi, Ruffini, si modo vestigia Pelagiana excipias. Porro ex Conciliorum canonibus, qui exstant in Codice Ecclesiæ *universæ*, quos illustravit Justellus, Beveregius aliique, ex Canonibus Concilii Illiberitani, Arelatensis I. variisque constitutionibus in Codice Theodosiano, imprimis *titulis* de fide Catholica, de hæreticis lib. XVI. Denique ex scriptis Patrum innumeris ferme, v. g. Eusebii, Athanasii, Hilarii, Basilii, Ambrosii, Epiphanii, Hieronymi, Chrysostomi, de quibus suo loco. Nominatim, quoad articulos hodie controversos, v. g. de *Scripturis*, absque apocryphis, Machabæorum, Tobiæ, Judith &c. sufficientibus pro canone fidei & morum: *Trinitate*: æterna & *ὁμουσίῳ* Christi *deitate*, *duabus*, in eo naturis personaliter unitis: peccato *Originali*: *justificatione* per solam fidem, absque operibus: de fructu & efficacia *mortis* Christi, ejusque satisfactione: de *gratia*, & exstinctis ad bonum salutare arbitrii viribus: de S. *Cœna*, velut signo corporis & sanguinis Christi &c. de his aliisque videri poterunt Cent. Magdeb. *Cent.* IV. Celeb. Spanhemius in *introduct. plen. ad hist. Eccl. secul.* IV. Chamierus *in Panstrat.* Pet. Molinæus *in Novit. Papis.* Chemnitius in *Exam. Concil. Trident.* & alii: nobis enim, per compendii hujus *συμμετρίαν* non licet singula singulatim proferre. Saltem necdum hoc seculo nata sunt *Θεολογήματα* de *purgatorio*, *transsubstantiatione*, *sacrificio* missatico, *adoratione* symbolorum in S. Synaxi, auriculari *confessione*, *septem* Sacramentis, thesauro *indulgentiarum*, *Angelo-dulia*, *Mariolatria*, *Ave-Mariis*, *rosariis*, *aqua lustrali*, *processionibus*, *festis* dicatis B. Virgini, Apostolis, Joh. Baptistæ &c. Nondum audita sunt ista hoc seculo, nusquam definita à Patribus, Conciliis &c. Annonæ interim spiritualis caritas invalescere cœpit I. A

Gentilismus hujus seculi. *Gentilismo*, qui per hoc seculum recruduit sub Juliano Apostata, usque ad Theodosii M. constitutiones, conniventibus ei variis Impp. Christianis post eum, A. CCCCLXXXI. de quibus Jac. Gothofredus ad Codic. Theodosii *titul. de pagan.* &c. Propugnantibus etiam Gentilismum sub Juliano, Symmacho, Libanio Sophista, Themistio, Maximo Philosophis, ad dignitates ab eo evectis, juvantibus eum insuper extra imperium Rom. persecutionibus Saporis Persæ, à Magis irritati, nec non Isdegardis, apud Theodoretum lib. V. cap. XXXIV. & Varananis apud Socratem lib. VII. tum

Judaismus hujus seculi. 2. à *Judaismo*, qui à Juliano potestatem nacti, odio Christianismi, templum, Rempublicam, sacra sua, instauraturi, in Christianos, eorumque ædes sævierunt, relictis etiam à posterioribus Principibus Christianis, eis suis sacris, festis, Sabbathis, Synedriis, scholis, additisque variis immunitatibus &c. Potissimum autem 3. ab *heresi* hujus

Hæreses hujus seculi: seculi, nim. *a. Ariana*, quam repræsentant, Eusebius, Philostorgius & ipse Arianus; Sulpicius Severus, Socrates, Sozomenus, Theodoretus & alii. Ariani; Originem & nomen habuit ab Ario, Lybe, Alexandrinæ Ecclesiæ presbytero, ingenio acri & callido, sed ambitioso: qui odio & invidia versus episcopatum Alexandri, curiosius disputando de SS. Trinitate, eum in ordinem coacturus, eum habita Synodo Alexandriæ A. C. CCCXXII. ab Ecclesia ejecerat. Docere cœpit, Christum Deum esse *titulo* tenus, minorem Patre, nec *ejusdem* cum eo essentiæ, nec ab æterno exstitisse, quanquam ante mundum conditum, proinde meram *creaturam*, filium Dei per gratiam *adoptationis*, instrumentum Patris in creatione mundi: *Spiritum* S. autem, ne Deum quidem esse; sed Christi creaturam, ab eo genitam & creatam, cooperantem Patri & filio in creatione mundi, Fautores habuit Constantium Imp. in Oriente, & Valentem, cum ab uxore Ariana; tum ab Eudoxio Episcopo seductum, hinc ab A. C. CCCLXX. persecutorem virulentissimum: inter Episcopos insuper *Eusebium* in Nicomedia Bithyniæ, *Theognidem* Nicææ in Thracia, *Marem* Chalcedonis in Bithynia, *Secundum* Ptolomaidis in Pentapoli Lybiæ, *Theonam* Marmaricæ in Africa, & Meletianæ factionis Episcopos in Ægypto. Causam suam agebant, non tam aperto Marte, ingenue disputando; quam quidem dolis ac technis, dissimulando, fictis formulis, & simulato quoad rem, consensu cum orthodoxis, quasi de vocibus litigarent, ficta in eos perfidia, in fide inconstantia, additis calumniis, in aula adulationibus, in præcipuis episcopatibus invadendis ambitione, ut patet ex Sulpicio Severo, Socrate, & actis Conciliorum. Nec deerant persecutiones, potissimum in Athanasium, unicum fere eorum Antagonistam ingenuum, in quem immanes cudebant calumnias, stupri, adulterii, cædis aliorumque criminum. Similiter in Eustatium Antiochenum, his varia successerunt eorum exilia, depositiones, fugæ, excommunicationes, & subinde revocationes etiam. His artibus, totum pene terrarum orbem suæ hæresi subjugarunt. Nec tamen etiam eis defuerunt suæ factiones, nim. *Anomæorum*, fautoribus Aëtio & Eunomio, qui suæ sectæ propriam formulam condiderunt, & postea in Synodo Antiochena A. C. CCCLXI. ediderunt, in qua Meletius depositus fuit: item *Homousianorum* seu Semi-Arianorum, quorum formula edita fuit in Synodo Ancyrana A. C. CCCLVIII. Principibus Basilio Ancyrano, Georgio Laodiceno, ipsoque Macedonio postea Pneumatomacho: porro *Acacianorum*, qui *ὁμοιουσιότητα τῆς οὐσίας* in filio rejiciebant, condita formula in Synod. III. Sirmiensi, qua dicunt eum *ὅμοιον κατὰ πάντα*; Ariminensi quoque, ubi eum *ὅμοιον* simpliciter dicunt: nec insuper deerant, qui omnes istas voces, perinde ac *τὸ ὁμοούσιον* rejicientes, statue-

statuerunt, *Patrem filio majorem esse, honore, dignitate, deitate:* erant etiam in speciem Catholici, fidem Synodi Nicænæ, per omnia recipientes, solo excepto τῷ ὁμοουσίῳ, prout factum in Synodis Antiochena A. C. 341. & 345. Sardicensi 347. in Caria anno 346. Imo tandem, qui omnes formulas, Antiochenas, Sirmiensem, Sardicensem, Ancyranam, sola excepta Nicæna, conjungerent, auctore Eustathio Sebastiensi, in Synodo Sirmiensi II. Ao. 359. β. *Photiniana*, auctore Photino, Sirmiensi in Illyrico, Episcopo, auctoritate & ingenio præpotente, qui statuebat, Christum ante suam nativitatem ex Maria, non extitisse, esse tantum ψιλὸν ἄνθρωπον, quod jam ante ipsum docuerat Paul. Samosatenus. Damnatus est à variis Synodis, non orthodoxis duntaxat; sed & Ariana Syrmiensi A. C. 351. Vid. Epiphan. *Hæres.* LXXI. Socrat. lib. II. cap. XXVIII. Sozom. lib. I. cap. XIX. γ. Hæresi Apollinaris, Patris & Filii, sed hujus potissimum, Laodiceæ Syriæ, Episcopi, Viri cætera docti & orthodoxi, Arianorum, Porphyrii, & Juliani mallei, statuebat, Christum corpus assumsisse sine animâ, quod pro anima ei fuerit deitas, illudque corpus consubstantiale fuisse deitati, nec ex substantia Mariæ efformatum. Epiphan. *Hæres.* XXVII. Socrat. lib. II. cap. 46. δ. Hæresi *Macedonii*, nuper Patriarchæ Constantinopolitani. Hic à Constantio, in Synodo Constantinopol. sede motus A. 359. ex Homousiano factus insuper fuit Pneumatomachus, & negata Spiritus S. deitate, ipsum virtutem Dei asserebat *creatam*, ministrum Patris & filii, sicut Angeli etiam reliqui. Epiphan. *Hæres.* LXXIV. Damnata est hæresis à variis Synodis, nominatim Constantinopolitana I. Oecumenica. ε. *Audæi*, Syri, Monachi, moribus cætera inculpati. Adscribebat Deo, humanam figuram, membra, affectus. Unde Anthropomorphitæ dicti. Epiphan. *Hæres.* LXX. Theodoret. lib. IV. cap. X. ζ. *Priscilliani*, Hispani, laici. Qui ope Gnostici cujusdam ex Ægypto profugi, Gnosticorum, Manichæorum, Valentinianorum & Sabellii hæreses, recoquebat, fatum Astrologicum, mendacia item & perjuria, tempore persecutionum, divortia, abstinentiam à carnibus & conjugio statuebat. Damnatus fuit in Concilio Cæsar-augustano A. CCCLXXXI. Sulpic. Sever. lib. II. Augustin. *Hæres.* LXX. η. *Donati* à Casis Nigris in Numidiâ Africæ provincia Episcopi, primo quidem schisma, post hæresis. Nata tempore Constantini M. impellente Lucilla quadam, factiosissima & pecuniosissima fœmina excitata odio in Cœcilianum Episcopum Carthaginensem, cui remoto, Majoranum substituit. Sensisse fertur, nullam in orbe dari Ecclesiam veram, præterquam in Africa apud Donatistas, ad se transeuntes, rebaptizandos esse. Præter ista, crimina etiam eorum narrant, Optatus Milevitanus libris VII. *de Schismat. Donatistarum*, & Augustinus, *Hæres.* LXIX. Tandem 4. in ipsis etiam Ecclesiæ visceribus, natæ sunt, non tantum novæ voces, à Scripturis abludentes, & in perversa dogmata postea degeneraturæ, quales v. g. *merendi*, & meritorum, apud Hieronymum, Damasum, Ambrosium, Augustinum, aliosque, item *satisfaciendi* pro peccatis, redimendi peccata, passim apud eosdem obviæ, porro *traditionis, indulgentiarum, pœnitentiæ, confessionis, missæ, sacrificii, altaris, specierum panis* & *vini, duliæ, latriæ, quadragesima* &c. Quanquam sensu, ab hodierno *Latinorum* diversissimo, ut à plurimis Pontificiorum Antagonistis, Chamiero, Molinæo, Chemnitio, Casaubono, Riveto, Albertino, Usserio, Salmasio, Justello, Forbesio aliisque demonstratur. Conf. Spanh. in *introduct.* pleniore hist. Eccl. seculo quarto: non tantum novis his aliisque vocibus; sed novis etiam dogmatibus, v. g. de necessitate Eucharistiæ, de statu animarum post mortem in specubus subterraneis, de regno Christi temporali millenario, de ultimo igne purgatorio, ut nihil dicam, de erroribus cuique Patrum familiaribus, etiam à Pontificiis damnatis, à Theologis passim observatis. Sub seculo hujus ætatis secundo, seu *quinto* ordine, perstitit, incolume *oleum* & *vinum*, seu Theologiæ capita *Catholica*, ut patet α. ex publicis ejus formulis, v. g. Capitulis Cyrilli, Symbolo Chalcedonensi, Leonis Imp. enclytica, Zenonis Henotico, ex actis & Canonibus Conciliorum, universalium & particularium, occasione variarum hæresium, Pelagianæ, Nestorianæ, Eutychianæ, natis, de quibus suo loco: item ex scriptis Patrum, v. g. Ruffini *expositione* Symboli, Augustini *Encheiridio* ad Laurentium, & passim adversus hæreses: ex Leonis Rom. Sermonibus, Epistolis: ex Gennadii *de dogmatibus* Ecclesiæ, Cyrilli *de recta* ad Christum fide: ex Theodoreti, Socratis, Sozomeni, Scripturarum Canone, de Trinitate, persona Christi, ejusque officiis, de hominis corruptione, de gratia, de ἀδυναμίᾳ liberi arbitrii, de justificatione per solam fidem, de resurrectione carnis, de Eucharistiæ signis, manentibus etiam post consecrationem &c. De quibus videri possunt *Cent. Mag.* Cent. V. Flacius in *Catalogo test. Verit.* Chamierus, Molinæus, aliique Pontificiorum Antagonistæ. Quin ex uno Augustino, dissensus Theologiæ à moderna Pontificiorum, demonstrari potest, non tantum quoad doctrinam *gratiæ*, prout factum à Jansenio Iprensi in suo *Augustino*, & ὁμοψήφοις Jansenistis; sed etiam quoad reliquos articulos, ostendente Cl. Hottingero ad secul. V. cap. V. Item ex Leone Rom. docente Pet. Molinæo *in vita* Leonis & Gregorii I. Nominatim alienum adhuc dum fuit hoc seculum, à transsubstantiatione, corporali præsentia Christi in

Marginalia: Photini hæresis. — Apollinistarum hæresis. — Macedoniana. — Audæanorum. — Priscillianorum. — Donatistarum schisma & hæresis. — Errores 4. intra Ecclesiam; — Theologia sub seculo quinto;

in Symbolis, ut docent Mornæus, Blondellus, Albertinus, Vossius, Dallæus, Larroquius in sua *hist. Eucharist.* Obrepsit interim annonæ spiritualis caritas, *tritici & hordei*, quoad articulos *Theologicos* potissimum: (1) per *Gentiles*, quibus non modo sua sacra sacerrima, sarta fuerunt; licet subinde accisa edictis Imperatorum: nec tantum sui fautores, Sacerdotes, Philosophi, Oratores, Proconsules, Præsides, fuerunt, v. g. Optatus Constantinopoleos, & Orestes Alexandriæ præsides: sed etiam persecutores crudelissimi, Gothi, Hunni, Barbari, à quibus spes eis subinde orta instaurandi paganismi, sed & institutæ sunt Christianorum adversus eos disputationes, de quibus Orosius, Cyrillus, Theodoretus, Salvianus, & imprimis Augustinus de Civit. Dei lib. XXII. hac occasione natæ. (2) Per *Iudæos*, excitatis variis in Christianos tumultibus, de quibus Socrates lib. VII. orto insuper *Cretensi* impostore, se Mosen jactante, & per exsiccatum mare, reditum in patriam pollicente. Socrat. lib. VII. cap. 38. absoluta insuper *operis* Thalmudici *Gemara*, quam inceperat R. Ashe, & absolvit R. Jose, quo Judæorum traditiones astruuntur. A. C. CCCCI. ut nihil addam de Scholis, ipsis indultis, sub Arcadio, Honorio, Theodosio. De *Cœlicolis*, velut mediis inter Judæos & Christianos, qui Deum colebant sub nomine cœli, Christianos adigebant ad superstitiones Judaicas, de novo eos baptizabant, eaque ratione, Judæismum cum Christianismo permiscebant, videatur Cel. Spanhemius *Introduct.* pleniore *ad hist. Eccles.* sub finem seculi V. Porro (3) per *hæreticos* v. *Pelagianos*, à Pelagio, q. transmarinos, suo nomine *Morgan*, Scoto, aut Anglo-Britanno, monacho, ingenii acuti & facundi, moribusque honesti, juxta Augustinum, & cum eo, Cœlestio, ejus discipulo ac fautore in Africa A. C. CCCCV. cui prælusit Origenes, & postea Ruffinus. Hæresin hausit ex Philosophia, cujus capita exponunt Hieronymus, Augustinus, Marius Mercator, edito adversus eum *Monitorio* ad Theodosium Juniorem. Negabat peccatum *Originale*, cum *imputatum*, tum *inhærens*: statuebat hominem creatum fuisse *mortalem*, nec proinde mortem oriri ex peccato: integras esse *liberi arbitrii* vires ad principium cujusvis operis, etiam spiritualis ac salvifici, item ad progressum & perseverantiam, & quoad velle, & quoad perficere: proinde à Deo esse, quod *homines* simus; à nobis, quod *justi*: porro, homines sub Patriarchis, servatos fuisse observatione legis *naturæ*, sub Mose per legem *scriptam*, sub Christo per *Evangelium*: & Gentiles opera vere bona absque gratia posse præstare: dari omnimodam *perfectionem* in hac vita: gratiam primo confundebat cum naturæ viribus, postea, *moralem* tantum admittebat, quæ legem homini pateraceret & Evangelium, cum *illuminatione* quadam mentis, in adjutorium, ut facilius posset, præstanda: gratiam physice moventem, prævenientem & cooperantem, negabat: hominem justificari ex meritis, si bene utatur libero arbitrio, & mandata Dei custodire conetur: prædestinationem ad gratiam & gloriam, esse ex prævisis bonis operibus, & recto liberi arbitrii usu, excepta tamen gratia Apostolatus: *prædestinationem* ad mortem, nullam dari; sed præscientiam tantum peccatorum. Accesserunt errores circa *usum* & efficaciam Baptismi, cumprimis in parvulis; de peccatis ignorantiæ, quod peccata non sint; de *juramento*, quod illicitum sit; de divitiis à baptizatis abdicandis. Præsidium quærebat in dictis Patrum, ante Augustinum, minus accurate & caute loquentium. Propagata fuit ejus hæresis, in Italia, primo quidem occultius, hinc in Palæstina, Africa, Gallia, Britannia &c. Antagonistas habuit Episcopos Romanos, Concilia varia, v. g. Carthaginense, Milevitanum, Romanum: inter Patres potissimum, Hieronymum, Augustinum, Marium Mercatorem, edicta Impp. Honorii, Valentiniani III. Theodosii Junioris. Historiam Pelagianam præstant, ex nostris, Usserius, Latius, Gerh. Joh. Vossius; ex Pontificiis Janssenius Iprensis, atque etiam, affectibus & hypothesibus suis inservientes, Molinistæ, & in Janssenium iniquior Natalis Alexander, Tomo X. ubi de hæresi Pelagiana. 2. *Semi-Pelagiani* seu Massilienses, paulo post in Galliis exorti A. C. CCCCXXX. Quorum fautores fuerunt, Joh. Cassianus, Chrysostomi discipulus, Faustus, ex Abbate Lirinensi Reiensis Episcopus, Vincentius Lirinensis, Gennadius Massiliensis Presbyter, Honoratus Massiliensis Episcopus, & Hilarius Arelatensis. Accedebant ad Pelagianos, in Capitibus de viribus arbitrii, saltem quoad initium boni, fidei, conversionis: de *συνεργίᾳ* Dei & hominis, naturæ & gratiæ, de prædestinatione ex prævisis, non quidem meritis; sed tamen conatibus, voluntate & fidei initio: de *universali* gratia; quoad voluntatem servandi, mortem Christi pro omnibus & singulis, & vocationem singulorum ad salutem: de possibili apostasia sanctorum, & perseverantia speciali privilegio: de prædestinatione infantium ex prævisa in ipsis fide. Antagonistas habuit, post Augustinum, Cœlestinum Papam, Prosperum Aquitanicum, Fulgentium, Primasium, Cæsarium Arelatensem, Germanum Antissiodorensem aliosque. Construunt his nonnulli, v. g. Baronius, Spondanus, Petavius, hæresin quandam *Prædestinatianorum*, qui docuerint, nec piis prodesse bona opera, si ad mortem fuerint prædestinati, nec impiis obesse mala, si ad vitam fuerint prædestinati: verum effictam fuisse istam hæresin, odio Augustini, præter Reformatos, agnoscunt Janssenius, Mauguinus, Cabassutius aliique.

Gentilismus seculi V.

Judaismus seculi V.

Hæreses seculi V.

Pelagiani.

Semi-Pelagiani.

2. Ne-

Nestoriana. 3. *Nestoriana*, nata auctore Nestorio, ex Presbytero Antiocheno, Constantinopoleos Episcopo, fastuoso, severo, antiquitatis rude, teste Socrate, qui occasione Anastasii cujusdam Presbyteri judaizantis, eoque non ferentis, Mariam dici Θεοτόκον; statuit, illam potius dicendam esse χριστοτόκον. Hæreseos capita non uno modo ab omnibus explicantur, nec perinde ingenue; non enim desunt, qui ipsi tribuant, quod, seu duas in Christo *naturas*; seu istarum *unionem* negaverit; quando in modo potius unionis videtur peccasse, statuendo λόγον homini ex Maria nato fuisse conjunctum, ita ut ei inhabitaret velut templo, à quo Christum hominem Θεοφόρον appellabant, ex quo sequebatur personarum in Christo dualitas. Interim catholicam sententiam calumniabantur, quod naturas in Christo confunderet, & Apollinarismum induceret. Damnata hæresis fuit, primum à Cyrillo, habitâ Synodo Alexandriæ A. C. CCCCXXX. tum à Cœlestino Papa, porro à Synodo Ephesina A. CCCCXXXI. tandem à Theodosio, qui Nestorium postea in Ægyptum relegavit, ubi misere extinctus fuit, juxta Evagrium lib. I. Habuit tamen & suos fautores, imprimis Theodoretum Cyri Episcopum, scribentem adversus anathematismos Cyrilli, Johan. Antiochenum, odio potissimum Cyrilli, Theodorum Mopsuestæ in Cilicia jam ante Episcopum. Dispersa paulatim fuit hæresis per Syriam, Chaldæam, Assyriam, Mesopotamiam, ubi ejus & hodie observantur reliquiæ.

Eutychiana. η. *Eutychiana*, auctore Eutychete Archimandrita Constantinopolitano. Hic, Nestorio se acrius opponens, in contrariam hæresin lapsus est, & pro eo, quod ille, pro numero naturarum in Christo, totidem personas numerabat; hic, ex duarum naturarum unione, per confusionem quandam, velut guttulam in Oceanum conjectam, in unam *naturam* abiisse, prædicabat, contrarium Nestorianum esse calumniabatur. Hæreseos socium habuit Dioscorum, Alexandrinum Episcopum, Concilii Ephesini II. ληστρικῆς præsidem. Nata fuit hæresis A. C. CCCCLVIII. Damnata autem ab Eusebio, Dorlæi in Phrygia Episcopo, antea Eutychetis familiari, dein etiam à Synodo Constantinopolitana sub Flaviano, eodem anno, in qua etiam frustra monitus, & ambiguis phrasibus Patres fallere conatus, Archimandritæ dignitate, pariter & Ecclesiæ communione motus est, à qua Flaviani damnatione, ad Imperatorem provocans, secunda Synodo Constantinopolitana, denuo damnatus est. Etiam Leonem Episcopum Rom. fallere, frustra tentans, tandem tertio damnatus est à Concilio Chalcedonensi, sub Martiano Imperatore. Approbationem tamen A. CCCCLII. nactus est in Synodo Ephesinâ II. quam λῃστρικὴν jam diximus, damnatis in ea Flaviano, Eusebio Dorlæcensi, Theodoreto, velut Nestorianis. Judicium tandem delatum est ad Leonem Rom. ab orthodoxia notum, ad quem ipse Eutyches rem suam dudum detulerat, nequaquam autem velut supremum controversiarum Judicem. Hæresis altissimas radices jecit, in Ægypto, Palæstina, Armenia, Syria, Æthiopia &c. Accesserunt Eutychianorum seditiones in Proterium, Dioscoro substitutum, per Timotheum Ælurum, & Petrum Moggum, Marciano fatis jam functo, cruentæ item cædes & motus gravissimi. Nec suis fectis fuit destituta, in quibus erant *Acephali*, ita dicti, quod suo capite Pet. Moggo, (ut qui Zenonis henotico subscripsisset, nec Concilium Chalcedonense damnaret) rejecto, sine capite oberrarent, quod tandem nacti sunt in Pet. *Gnapheo* primum, tum in *Severo*, unde dicti *Severiani*, & ex his *Jacobitæ*; *Monophysitæ*, *Fulloniani*, à Gnapheo seu Fullone Episcopo Antiocheno, qui primus dixit, *divinitatem* filii crucifixam esse, imo totam *Trinitatem*, cui Gnapheo, ut & Acacio Constantinopolitano, sese opposuit Felix II. A. CCCCLXXXIV. Quo spectat etiam secta *Armenianorum*, impulsore *Ethanio*, Armenio, qui Concilium Chalcedonense rejecerunt, τρισάγιον Gnaphei retinuerunt, imagines nullas unquam coluerunt, necdum lege sancitas.

Corruptio Theologiæ, in ipsa etiam Ecclesia seculi v. Tandem etiam (4) intra ipsam Ecclesiam, Theologiæ puritas arrodi cœpit, cum in *doctrina*, tum in *ritibus*. Quando α. Canoni S. additi sunt *nonnulli* libri Apocryphi, necdum omnes A. CCCCXIX. in Concilio Carthaginensi. β. Imaginum *usus* publicus invaluit, obnitente Epiphanio & Illiberitanis Patribus, & exeunte seculo etiam *cultus*, necdum tamen *lege*, obnitente huic vehementer Augustino, Theodoreto, Evagrio aliisque. Etiam γ. *Invocatio* Sanctorum, nimiaque veneratio Θεοτόκου, praxi non lege, maximeapud Orientales, quanquam adhucdum absque Canonizatione, festorum numero, processionibus, Missis, Litaniis, votis, oblationibus &c. Porro δ. *Reliquiarum* veneratio, fautore etiam Hieronymo, Ambrosio, Paulino Nolano Episc. maxime apud Orientales: quamvis adhucdum absque tanta copia, absque adoratione. Vid. Dallæus de *Cultu religioso*. Insuper ε. *Superstitio*, quod mortui juventur suffragiis viventium, unde sensim natum purgatorium. Etiam ζ. *absoluta necessitas* Baptismi & S. Cœnæ. Ad hæc η. Doctrina de *viribus liberi arbitrii*, non à Pelagio tantum; sed imprudenter etiam à Chrysostomo, Theodoreto aliisque, asserta & fundata. Nec non θ. *cœlibatus*, non tantum Monachorum & Monialium; sed etiam Episcoporum, Presbyterorum, urgentibus imprimis Episcopis Rom. nominatim Siricio. Præterea ι. varia *superstitio*, invalescens, circa Monachatum in Oriente pariter & Occidente; circa confessionem privatam, necdum tamen *auricularem*; circa jejunium Sabbathi, quatuor

 anni

anni temporum, vigiliarum, rogationum: circa litanias: circa varias ceremonias apud Eucharistiæ sacra: circa *vestes* Sacerdotum, Diaconorum, ordinationes Clericorum, consecrationes cereorum, crucium erectiones &c. Romanis Pontificibus indies adaugentibus ceremonias otiosas, de quarum incremento jam conquestus erat Augustinus Epist. CXIX. ad Januarium. Quantum tandem ad hujus ætatis seculum *tertium*, seu sextum ordine, *oleo & vino* h. e. articulis Theologiæ *Catholicis* seu fundamentalibus, adhucdum satis; egregie invaluit annonæ spiritualis, quoad *triticum* & hordeum, seu articulos *Theologicos*, caritas. *Oleum* inquam *& vinum*, seu doctrina fundamentalis perstitit, quoad *Principium* fidei, Scripturæ sufficientiam, quoad articulos de Trinitate, persona Christi, arbitrii impotentia ad spiritualia, gratiæ particularitate & efficacia, justificatione per fidem, sanctificationis imperfectione &c. Necdum hic audita transsubstantiatio &c. Ut patet ex formulis & Symbolis publicis, Apostolico, Nicæno, adhucdum valentibus, ut & Constantinopolitano, Chalcedonensi: ex decretis & Canonibus Synodorum hujus seculi, de quibus suo loco: ex constitutionibus Justinianæis: ex scriptis Fulgentii, Aviti Viennensis, Facundi Hermianensis, Primasii, Cassiodori, & imprimis etiam Gregorii M. qui confessionem suæ fidei, in signum mutui consensus, misit pro more ad Cyriacum & Patriarchas ceteros. Conf. Cent. Magd. *Cent.* VI. cap. IV. Flac. Illyricus in Catal. test. Verit. lib. VI. in Gregorio, Pet. Molinæus in *vita Greg.* & Theologi passim dum has controversias tractant, nominatim Spanhemius in suâ *Introduct. pleniore* ad Hist. Eccles. secul. VI. Interim & annonæ spiritualis caritas sub hoc seculo adaucta est, non tantum ab *hæresibus*, ex præcedentibus seculis adhucdum superstitibus & grassantibus passim; sed à novis etiam, ex Eutychianismo prognatis, nim. 1. *Aphthartodocitarum*, alias *φανταστῶν*, de quibus Euagrius lib. IV. Liberatus in *Breviario*, Nicephorus lib. XVII. & XVIII. & alii. Nati sunt Alexandriæ, sub Timotheo ibidem Episcopo, Eutychianis & Acephalis addicto, tempore Justiniani Imp. Auctore Severo, de quo jam ad seculum præcedens diximus, item Juliano Halicarnassæo, à quibus sectæ *Severianorum* & Julianitarum. Ad agitatam enim quæstionem: num corpus Christi, post sui conceptionem, fuerit corruptibile, an incorruptibile? respondebat Julianus *incorruptibile*, proinde corpus Christi, famem, sitim, *fatigationes*, affectus, non nisi *specie* tenus, expertum fuisse, à quo *φαντασιασταὶ* dicti sunt. His & Justinianus Imp. addictus fuit, si fides Euagrio & Zonaræ, aliis tamen Euagrium falsi accusantibus. Obstitit Aphthartodocitis fortiter Anastasius Antiochenus, alias *Sinaita*, post à Justino Imp. in exilium missus, hujus exstant Orationes de hoc argumento. 2. *Agnoëtarum*, seu *Themistianorum*, à Themistio Diacono Alexandrino, à quo, hac in parte dissensit Timotheus, Episcopus. Statuebant Christum *simpliciter* ignorasse diem judicii, abusi locis Marc. XIII. 32. Matth. XXIV. 36. scil. ex hypothesi Eutychiana, unam tantum naturam in Christo agnoscebant, eamque *corruptibilem*, ac proinde ignorantiæ obnoxiam. Hæresin varii debellarunt, imprimis Eulogius Alexandrinus, coævus Gregorii M. cujus ad Eulogium exstant Epistolæ. Conf. Leont. Byzant. *de sectis*. Liberat. in *Breviario* &c. Sed magis etiam 2. annonæ spiritualis caritas intra Ecclesiam procurata, superstitionum tanta vi, ut hordeum tantum non suffocatum fuerit. Præterquam enim, quod superstitiones, apud secula præcedentia hujus ætatis, notatæ, circa invocationem sanctorum, reliquias &c. de novo accesserunt circa templa, sanctis dedicata, consecrationes, luminaria, satisfactiones pœnales, exorcismi obsessorum, jejunia adventus, rogationum ante ascensionem Christi, imprimis nova ratio sacri *officii*, seu Canonis Missæ, adornata fuit à Gregorio M. disposita per singulos anni dies, festos & non festos, psalmodiarum, antiphonarum, cantionum, lectionum, gestuum, habituum, horarum &c. fasso ipsomet Gregorio in lib. VII. *Epist.* se in his *ab Apostolorum consuetudine discessisse, Apostolos ad ipsam solummodo Orationem dominicam, oblationis hostiam consecrasse.* Qui tamen Canon ubique in Occidente nondum receptus fuit. Nam Mediolanensis Ecclesia, ad tempora Gregorii VII. usa est Canone Ambrosiano, in plurimis diverso, ab illo Gregorii I. miris hac de re litibus, fictis etiam miraculis, ut prævaleret tandem Gregorianus. Sic Gothi in Hispania, & Gallia Narbonensi, usi sunt officio Gothico, quod dicitur *Musarabum*. Sic & Gallicanæ usæ sunt proprio officio, etiam permittente Gregorio lib. XII. *Epist.* XXXI. *indict.* VII. Canonis hujus, varie interpolati & aucti, hæ sunt partes: *præparatio* varia Sacerdotis sacrificaturi, *introitus* seu orationes variæ, hymni, alterni cantus, salutatio, collecta, lectiones, graduale seu responsorium chori: *offertorium* & alia prævia Canoni: *Canon* ipse, secreto dictus à Sacerdote, in quo orationes variæ, consecratio, elevatio, commemoratio mortuorum, oratio dominica &c. tandem *communio*, hinc *post-communio*, & consummatio Missæ. Habebat Ambrosianus Canon, Gregoriani æmulus, hæc verba Sacerdotis: *fac nobis hanc oblationem adscriptam, rationabilem, acceptabilem, quod est* FIGURA *corporis & sanguinis Domini nostri Jesu Christi.* Ambros. de *Sacram.* lib. IV. cap. V. Conf. Card. Bonam *Liturg.* lib. I. cap. X. & miraculum, quo prævaluit Gregorianus Canon, habet Durans

Theologia sub seculo sexto.

Hæreses seculi sexti.

Aphthartodocitæ.

Agnoëtæ.

Durandus *Rationali* lib. v. cap. II. Ut his aliisque, nova sensim Christianismo inducta fuerit facies, superstitionem confirmantibus fictis miraculis, reliquiis, apparitionibus, mortuorum intercessionibus, processionum pompis, reliquiarum præsentia, crucis attactu, monasticis institutis &c. Plerisque à Paganis mutuatis, fatentibus Polydoro Virgilio, Frauchetto, Marollio aliisque.

Status Ecclesiæ sub III. ætate N. Test. I. Sub seculo ejus primo, seu quarto ordine.

XXVI. Examinavimus rationem Theologiæ, sub ætate N. Test. tertia; succedit status Ecclesiæ, per tria sua secula, distincte considerandus. Quantum igitur ad seculum hujus ætatis primum, seu *quartum* ordine, occurrit penes illud I. Ecclesiæ *propagatio*. Habebat equidem jam tum universus orbis habitatus, per suas plagas, Ecclesias Christianas, adeo ut suos legatos mitterent ad Synodum Nicænam, teste Eusebio lib. III. *de vita Constant.* M. & post eum Socrate, Sozomeno, & imprimis *Cent. Magd.* Cent. v. cap. II. Accesserunt tamen *Indi interiores*, juxta Ruffinum, Socratem, Sozomenum, Theodoretum, seu Æthiopes Indorum coloni, ope duorum adolescentum laicorum, qui cum Meropio, Regi oblati eidemque accepti, mox ad honores admissi, imo & mortuo Rege, ad regni administrationem, fundamenta jecerunt Christianismi, quibus postea superstruxit *Frumentius*. Episcopatum apud eos nactus, à quo *Indorum Apostolus* appellatus est. Accesserunt item *Iberia* ultra Armenias populi, ope mulieris cujusdam Christianæ, apud eos captivæ, aliis mulieribus se insinuantis, & ipsi etiam Reginæ, miraculo quodam sanatæ, tandem Regi, mox cum suis Christiano; nisi & commercia cum vicinis Armenis, jam Christianis, eo conduxerunt. Accesserunt porro in Europa *Marcomanni*, hodie Moravi, vel Bohemi: opera Reginæ ab Ambrosio Mediolanensi, conversæ. Accesserunt & *Gothi*, trans Istrum ab Hunnis expulsi, & in Thracia habitare, à Constantio Imp. permissi, mox futuri Ariani sub Valente Imp. Alias conversiones habes apud Magdeburgenses, loco citato. Propagationis adminicula præstiterunt (1) Constantini M. conversio (quam suo loco diximus) suis edictis pro libertate Religionis Christianæ; pro inhibendis persecutionibus, pro exulibus revocandis; pro restituendis, quæ à Gentilibus occupatæ fuerant, Christianorum domibus, cœmeteriis, bonis, seu Ecclesiarum; seu privatorum; pro templis exstruendis; pro immunitatibus Clericorum; pro dotandis Ecclesiis &c. Euseb. *Hist.* lib. x. & de *vita Constant. M.* lib. II. & passim in *Codice Theodos. lib.* XVI. sub *titulis*, de *Episcopis*, *Ecclesiis*, *Paganis* &c. Accedebant, Gentilismi proscriptio, templorum gentilium, seu clausura, seu eversio; seu in usus Christianorum conversio, insuper Christianorum in aulam admissio, templorum Christianorum structuræ, & id genus alia. Cooperabantur propagationi & ædificationi (2) *Patres*, cum industria, tum scriptis suis, v. g. I. *Eusebius* Cæsareensis Pamphilius, (distinguendus à Nicomediensi, Emiseno, Vercellensi & Samosatheno, coætaneis.) De quo iniquius judicant Epiphanius & Hieronymus, & magis etiam Baronius, & Maimburgius in sua *hist. Ariana*, eum Arianum calumniantes, quod ejus scripta suam causam nil juvent, imo lædant etiam: sed ex adverso eum defendit Henr. Valesius *dissert. de vita & scriptis Eusebii*, quin & Ecclesia Gallicana inter Sanctos eum numerat. In Athanasium interim justo fuit iniquior. Scripsit lib. XIV. de *præparat. Evang.* lib. x. de *demonst. Evang.* lib. IX. *Histor. Ecclesiast.* lib. x. *de vita Constant. Chronicon* & alia. Eusebius *Emissenus*, ob Astrologiam, per seditionem, ab Ecclesia pulsus Arianismi suspicione non caruit. Scripsit *Homilias* aliquot. Euseb. *Samosathenus*, constantissimus in fide, habitu militari, passim Ecclesias ordinavit. Eusebius *Vercellensis*, ob societatem cum Athanasio, in Synodo Mediolanensi, à Constantio in exilium pulsus; Arianismum damnavit. Fuerunt adhuc alii Eusebii: *Chalcidensis*, *Cremonensis*, *Nicomediensis*, qui Arianis Eusebianorum nomen fecit. 2. *Athanasius* Alexandrinus, malleus & odium Arianorum, mortuus sub Valente Imp. A. C. CCCLXXIII. Vid. Greg. Nazianzeni *Orationem in laudem* ejus. Ejus prostant opera. 3. *Basilius* Magnus, ex Presbytero Cæsareæ in Cappadocia Episcopus, mortuus sub Gratiano A. CCCLXXVIII. De cujus gestis, passionibus, virtutibus, nævis, videantur Patrologi. Oratione funebri ipsum laudavit Greg. Nazianzenus. Ejus opera duobus tomis supersunt. 4. *Gregorii* duo in Oriente: *Nazianzenus*, Basilio amicus, post XIII. annorum vitam monasticam, Constantinopolitanæ Ecclesiæ præfectus est, quam tamen postea sponte deseruit, multis orationibus, commentariis aliisque opusculis clarus fuit. Gregorius item *Emissenus*, libris etiam adversus Arianos, orthodoxam fidem tutatus est. Vir interim nimium credulus & superstitiosus, sectator Origenis. 5. *Cyrillus* Hierosolymitanus, in juventute *Catecheses* scripsit. Sede motus sub Constantio, post appellationem restitutus fuit. Mortuus sub Theodosio M. membrum Synodi Constantinopolitanæ. 9. *Epiphanius*, Salaminæ vel Constantiæ Episcopus, eruditus, sed credulus, proinde in historicis persæpe lapsus. Scripsit *Panarium* de LXXX. hæresibus, *Ancoratum* de præcipuis fidei articulis & alia, nec tamen fabulosissimum librum *de vita & morte Prophetarum*. Infensissimus Origenis adversarius, hinc etiam Chrysostomi. Fertur favisse Anthropomorphitis. Obiit sub Arcadio A. CCCCIII. 7. *Ephrem* Syrus, Edessenæ Ecclesiæ Diaconus, tantæ auctoritatis, ut post lectionem Scripturæ, publice ejus scripta

Propagatio Ecclesiæ sub hoc seculo.

Conducebant I. Constantini M. gesta pro Ecclesiâ.

2. Patres seculi quarti.

scripta recitarentur. 8. *Ambrosius* Mediolanensis Episcopus, Theodosium M. ob crudelitatem in Thessalonicenses exercitam, sacris movit, & post pœnitentiam recepit. Ejus opera v. tomis prostant. Habuit tamen suos errores, de Purgatorio, de Angelis corporeis, de statu novissimo animarum &c. Infelix etiam quandoque Scripturarum interpres Hieronym. 9 Joh. *Chrysostomus*, Patrum facundissimus, Archi-Episcopus Constantinop. A. CCCXVII. fautor Origenis, odium Eudoxiæ Imp. & Theophili, pulsus in exilium, Comanis mortuus est A. CCCCIII. Ejus scripta obvia sunt. His adde 10. quorum scripta supersunt, non ita multa, *Amphilochium* Lycaonii Episc. *Didymum* Alexand. cœcum à pueritia, *Asterium*, Amaseæ Episc. diversum ab Asterio Ariano. *Eustathium*, qui acta Synodi Nicænæ edidit; sed perdita, Episc. Antiochenum, ab Arianis sub Constantio pulsum, in Thracia sepultum; *Melethium* ab Arianis, Eustathio suffectum: sed magnâ parrhesia, in Synodo Antioch. Ariana, pro *Homousio* exclamantem, eum sub Constantia, in exilium pepulerunt Ariani; sed restitutus à Gratiano, in Synodo Constantinop. obiit: *Paulinum*, Episcopum Antiochenum, fortem quidem pro orthodoxia, adversus Arianos athletam; sed qui turbis & jurgiis in ea, ansam præbuit non levem: *Hosium*, Cordubensem in Hispaniâ Episcopum, qui in Synodo Nicænâ, pro Athanasio adversus Arianos, fortiter quidem stetit; sed centenario major exilio fractus, Arianismo subscripsit, quanquam moriturus publice omnes monuit adversus Arianismum, teste Athanasio in *Epist.* Fuerunt & alii viri clari, v. g. in Eccl. *Alexandrina*, *Apis*, *Macarius*, *Serapion*, *Timotheus*, in Africa *Cacilianus*, Episc. Carthagin. Donatistarum Antagonista: *Optatus*, Milevitanus Episc. contra Parmenianum Donatistam celebris: *Paphnutius*, in Synodo Nicænâ Clericorum cœlibatui fortiter obsistens; de quibus compendii causa, plura non dicemus. 11. *Lactantius* Firmianus, Italus, Rhetor & Philosophus, Arnobii discipulus, Christianorum Cicero. Scripsit *Divin. Institut.* libros VII. de *ira Dei*, de *opificio Dei*, de *persecutoribus*. Tribuuntur tamen ipsi varii errores, v. g. de *persona & officio Christi*, de Spiritu S. quod *substantia* non sit, quod homo fragilis à Deo sit creatus, quod animæ humanæ, simul creatæ, in corpora sua demittantur &c. 12. *Hilarius*, Pictaviensis Episc. *tuba Latini sermonis*, ut Hieronymus ait. Scripsit libb. XII. de *Trinitate* contra Arianos, *Apologiam* triplicem pro se, in exilium misso. Erravit tamen, Christum, quia Deus esset, veros dolores non fuisse expertum. 13. *Philastrius* Brixiensis Epis. mortuus sub Theodosio M. librum edidit de *Heresibus*; sed non satis judiciose, judicio Augustini. 14. *Hieronymus*, Stridoniensis. Floruit sub Theodosio M. Damaso olim ab Epistolis. Presbyter non *Cardinalis*. Trium linguarum peritiâ clarus. Monasticæ vitæ studiosissimus, cumprimis in secessu suo Bethlehemitico, h. e. monasterio, quod sibi *Paula Romana*, fœmina pia, in confiniis Bethlehemi struxerat. Odio versus Origenem, & affectibus, cœlibatui, monachatui, reliquiis &c. plusculum mancipatus. Obiit A. CCCCXX. Sub Theodosio Juniore. Opera ejus IX. tomis leguntur, quorum quædam parænetica sunt & paradigmatica; quædam elenchtica & apologetica; reliqua in Scripturam commentarii. Ejus nævos notat Dallæus de *usu Patrum* cap. IV. Tandem 15. Aurelius *Augustinus*, Tagastensis, ex Manichæo Catholicus, ex Presbytero, Hipponis in Numidia Episcopus. Linguarum peritia, profanis literis, & Romana eloquentia, Hieronymo inferior: ast sacra eruditione, & docendi vi, & in solvendis adversariorum nodis, & in disputandi promptitudine, & in hæresibus profligandis (Manichæa, Ariana, Donatistica, Pelagiana) & in asserenda divina gratia, nemini secundus. Libros ejus in X. tomos digessit Erasmus. Habuit & ipse suos in doctrina nævos; de damnatione infantum, absque Baptismo decedentium: de statu animarum ante resurrectionem: de purgatorio &c. Tandem Hippone, à Vandalis & Gothis obsessa, cum precaretur, ut aut obsessio, aut ipse dissolveretur, obiit A. CCCCXXX. Alios scriptores Latinos, v. g. *Damasum* Papam, *Sulpicium* Severum, Aquitanicum, *Iuvencum* Presbyterum, Aurelium *Prudentium*, *Victorinum* Afrum aliosque, brevitatis studio, notasse sufficiet. Juvabant interea Ecclesiæ propagationem ædificationemque 3. Christianorum *sacra*, sub hoc seculo *quarto*, eadem fere quoad rem cum sacris ætatis præcedentis, nim. *α.* *Psalmodia*, cui accesserunt *Psalmi* Davidici, publice introducti in Ecclesiam quidem Occidentalem, tempore Damasi; in Orientalem per Flavianum & Dioscorum Antiochenos, testibus Sulpicio Severo, Theodoreto & aliis. *β.* *Scriptura* Canonicæ lectio, unde *ἀναγνῶσαι*, à quibus primus gradus erat ad Diaconatum & Presbyteratum. *γ.* *Homiliæ*, habitæ ex Cathedra, à sedentibus Episcopis & Presbyteris, durantes per horam, ad prælectum textum, vel Psalmum decantatum. Quæ Monachis & Diaconis necdum concedebantur, quin nec seculo sequente, juxta Chalcedonensis Synodi Canonem IV. *δ.* *Preces* publicæ, hinc *missio* Catechumenorum, humiliatio & oratio pœnitentium, Sacra Synaxis, osculum pacis, collectæ, gratiarum actiones, benedictio populi, & dimissio. Convocabatur Ecclesia ligni pulsatione, vel præconum voce, campanis necdum obtinentibus. Accedebant his omnibus ritus varii, paulatim in superstitionem degeneraturi: *Basilicæ* struebantur Hierosolymis, Constantinopoli templum

3. Sacra Christianorum sub seculo quarto.

plum SS. Apostolorum, Bethlehemi, Nicomediæ, Antiochiæ & passim, procurante Helena & Constantino. Dedicabantur illæ hymnis, addito deinceps *staurope̜gio*. Ignotis adhucdum lustrationibus, Missis, processionibus, litaniis &c. & quidem soli Deo aut Christo dedicabantur, non B. Virgini aut sanctis. Quamvis in Apostolorum *memoriam*, non cultum, Constantinus suum ita appellarit templum. Illa imitabantur ad formam Paganorum partim; partim Judæorum, pars *anterior πρόναος*; *media νάος*; *intima βῆμα*, *ἱερατεῖον*, Latinis *Chorus*, *ambitus* templorum ἔμβολος, humandis fidelibus usurpatus, absque imaginibus ac statuis, quamquam sub Constantino introductæ fuerint reliquiæ Andreæ, Lucæ, Timothei, si fides Idacii *Chronico*, & historiæ Constantinop. Scriptoribus seculi sequentis. *Temporibus* Sacris, sub præcedente ætate designatis, *Sabbathum*, hic ubique fere receptum; festa item *Theophania* seu Epiphaniæ Christi in terris apparentis, die VI. Jan. in Oriente, ast XXV. Decemb. in Occidente, qui mos circa ætatem Chrysostomi, apud Orientales etiam invaluit, item Vigiliarum, cumprimis *Paschalis* & *Pentecostes*, quibus, circa vesperam, confluebant in Ecclesias, accensis cereis, ad preces, hymnos, Baptismi & Eucharistiæ sacra. *Precibus* etiam, certa de die tempora addicunt Patres Laodiceni Can. XVIII. Sanctorum Sanctarumque festa adhucdum nulla fuerunt, licet *Martyrum* dies commemoratione celebrarent. Euseb. de vita Constant. M. lib. IV. cap. XXIII. *Jejuniis* accessit *quadragesima τεσσαρακοστὴ*, nec tamen totidem dierum, observante Socrate: sed tamen jam ad plures septimanas. *Laodic. Can.* XLIX. & seq. idque varia praxi, Romanis non nisi per hebdomadas tres. *Socrat.* lib. V. cap. XXII. excipiebantur dies *Dominicus* & *Sabbathi*, solvebatur jejunium tempore vespertino, cibo, sæpe aqua & pane, in quadragesima. Quoad *Baptismum* ritibus prioribus additi sunt *cerei* accensi, dati Neophytis, unde Baptismus φώτισμα, φωτήσιος φωτίσματος &c. dictus fuit, item sal, ori baptizatorum injiciendus, nec non *lactis*, *mellis* & *vini* gustatio; porro *unctio* gemina, altera *præcedens*, *subsequens* altera, participatio *Eucharistiæ*: quibus confirmari dicebatur baptizatus, quæ in *Sacramentum* confirmationis, apud Latinos degeneravit; tandem *vestis candida*, gestanda per octiduum à baptizato, *osculum* Neophyto datum, *ablutio* pedum, postea sublata. Quæ mysteria Scriptura ignorat. Erecta etiam ad Baptismum sunt *baptisteria* lapidea, non in templis; sed in aquis prope Basilicas. Nec tamen adhucdum *mulieribus*, laicis non cogente necessitate, nec bigamis, nec hæreticis, infidelibus, pueris; quocunque casu, fas fuit baptizare. Quoad *Eucharistiam* accesserunt ritus varii, respectu *loci*, *administrorum*, *vestium*, *cantionum*, *orationum*, *lectionum* &c. Interim nullus adhucdum *Canon Missaticus*, nullæ Missæ privatæ, nullæ lingua ignota, nullæ hostiolæ, Sacramenti ostentatio, circumgestatio, adoratio, nulla communio sub *una* specie, occultatio Eucharistiæ à Catechumenis, elevatio ejusdem &c. Interim varia obtinebat hic communio: *laica*, extra cancellos, Clericis delinquentibus, pro pœna quadam degradationis, data; *peregrina*, inter peregrinos dicbus non ordinariis; communio *præsanctificatorum*, absque consecratione, quippe dudum facta &c. Quibus perperam Pontificii, Baronius, Bellarminus, aliique, intelligunt domesticas ac clinicorum, & laicorum sub una tantum specie. Attamen *Missa* vox hoc seculo primum occurrit apud Ambrosium *Epist.* XXXIII. (Pseudo-*decretales* Epist. non moramur) dicta procul dubio, à *dimittendis* Catechumenis ante Eucharistiam, & fidelibus post finita sacra. Minus 4. ad propagationem ædificationemque Ecclesiæ conferebat, nova hujus seculi *forma* regiminis Ecclesiastici. Episcopis, Presbyteris & Diaconis, superioris ætatis, accesserunt hoc seculo, *ordines* ministrantes ὑπηρέτας, contradistincti *ἱερατικοῖς Sacerdotalibus* sacrificantibus, *Hypodiaconi*, qui astabant portis templorum, observaturi ingressuros, Canon. IV. *Concil. Carthag. Exorcistæ*, ter insufflantes in faciem & aures Neophytorum & Catechumenorum, quos adjurabant, ex Can. VII. *Concil. Constantinop.* sub Theod. M. in Occidente, quum cessaret donum ejiciendi dæmones, mansit tamen *nomen*, adeo vile, ut in contumeliam diceretur; *Lectores*, quorum distinctus hic ordo evasit, postmodum primus gradus ad Diaconatum, Presbyteratum & Episcopatum, ex Canon. X. *Sardicens. Cantores*, ψαλταὶ κανονικοὶ, jam à Lectoribus distincti, ex umbone, post alternas cantabant, promiscue ex fidelibus vel Catechumenis delecti *Socrat.* lib. V. cap. XXI. *Diaconi*, alias *Levitæ*, hic in partem regiminis Ecclesiastici venerunt, horum officium fuit inter alia, oblata populi in mensa disponere, Symbola consecrata porrigere, deferre, acclamare quando & quibus exeundum, quando flectenda genua, vel canendum, vel audienda lectio, dato signo *Orarii*, indicare: *Diaconissæ* hoc seculo adhuc servatæ, allectæ in Clerum impositione manuum, *Epiphan. Hæres.* LXXIX. eligebantur viduæ aut virgines ætate provectiores; *Presbyteri* promovebantur ex Diaconis; sed non ante annum ætatis XXV. ex Canon. XI. *Concil. Neocæsariens.* Hieronymus in *Comment. ad Titum*, & in *Epist. ad Euagrium* multis contendit, Presbyterum *jure divino* eundem esse cum Episcopo, *consuetudine* minorem. Hinc Episcopi *thronum* habebant; sed Presbyteri σύνθρονοι erant: Episcopi hoc seculo, procul dubio jura habebant præsidendi, consecrandi, ordinandi, reconciliandi pœnitentes, concedendi

4. Regimen Ecclesiastici, cum seculi quarti.

dendi indulgentias à rigore disciplinæ, nisi quod absente, vel mandante Episcopo, & Presbyter posset ordinare: *Archidiaconus*, primus Diaconus, hic supra Presbyteros se efferre cœpit, de eo conquerente Hieronymo *Epist. ad Evagrium*: *Chorepiscopi*, hic primum auditi sunt in Oriente, serius in Occidente, qui vices Episcopi ἐν ταῖς χώραις, in minoribus oppidis, & villis, agebant, ad sublevandos majorum urbium Episcopos, subjecti tamen Episcopo civitatis majoris: *Metropolitani* ex Canonibus Nicænis notissimi, ἐν τῇ μητροπόλει, *in urbe matrice*, prima provinciæ, plerumque majore, Episcopi. Hinc *prima sedis* Episcopi, *Primates*, quibus jura προεδρίας χειροτονιῶν, appellationum & depositionum competebant: *Archiepiscopi*, in pluribus quandoque ejusdem provinciæ Metropolitanis *primi*, & hi summam dignitatem obtinebant, tempore Synodi Nicænæ, cujus Canone VI. & VII. Archiepiscopi hoc ordine numerantur: Romanus, Alexandrinus, Antiochenus, Cæsareensis Palæstinæ &c. qui ἀξίωμα & ἐξουσίαν habebant in omnem provinciam, seu in regiones & Ecclesias *suburbicarias*, quæ scil. erant sub Præfecto urbis principis. A divisione Imperii, in Orientis illud & Occidentis, post conditam Constantinopolin, ceu *novam Romam*, & à constitutis in utroque dignitatibus civilibus, facta distributione, ac sæpe multiplicatione provinciarum, creatione Exarchatuum, Diœcesium seu vicariatuum, Præfecturarum in Imperio utroque: formam politici regiminis imitata est forma Ecclesiastica, & hinc natæ sensim *Archiepiscoporum*, *Exarchorum*, *Primatum*, *Patriarcharum* appellationes, ac tandem dignitates: nata ἀρχοντικία, & officia Ecclesiastica, in majoribus Ecclesiis. Hinc *Exarchi*, ceu Primates Diœcesium, elevati sunt supra Metropolitanos seu Eparchos. Unde planum est illam ἐξοχὴν, unius supra alium, non ab institutione Petri, ut nugantur Pontificii, Baronius, Leo Allatius aliique; sed ab urbium prærogativis oriundam esse, invalescente paulatim Episcoporum Romanorum vi, ex urbis primatu, accedente communi opinione de Roma *Petri sede*, fastu & ambitione. Quod egregie demonstrat & vindicat Celeb. Spanhemius in sua *Introd. plen. ad hist. Ecclesiast.* Plus ad propagationem ædificationemque

γ. Synodi seculi quarti. conferebat 5. concursus & consociatio Ecclesiasticorum in Synodis, ad pellendas hæreses, conservandam concordiam & unitatem fidei, constituendam εὐταξίαν Ecclesiasticam. Fuerunt hic duæ *universales*; *particulares* plurimæ in utroque imperio, per omnes ejus provincias, quarum acta & historiam exhibet Tomus II. *Concil.* & I. quoque ad calcem *edit.* novissimæ. In universalibus

Nicæna. *prima* fuit *Nicæna* A. C. CCCXXV. ex communi sententia. Nicæa erat Metropolis Bithyniæ, in medio posita, vicina Nicomediæ & Bizantio, Convocata & procurata, fuit, non ex auctoritate Sylvestri Episcopi Romani, ut vellent Pontificii; sed à Constantino M. Imp. Causæ erant, crescens hæresis *Ariana*, inveterata controversia de die Paschali, tumultus Meletii in Ægypto. Præsentes, post Athanasium erant Episcopi CCCXVIII. secundum Euseb. in *vita* Constant. M. CCL, ex toto orbe Romano. Præside *politice*, Constantino M. Imp. *Ecclesiastico* Hosio, viro, auctoritate, doctrina, ætate, & favore apud Imp. maximo, & ex suscepta jam ante legatione, dissidii inter Alexandrum & Arium, peritissimo. Inter ejus acta præcipue fuerunt α. damnatio Arianæ hæreseos, & constitutio Filii velut Patri ὁμοουσίου, *geniti non facti*, adeoque *veri Dei*. Subscripserunt plerique Ariani. β. Controversiæ de die Paschatis determinatio, ut jam Orientales cum Romanis consentirent. γ. Compositio schismatis Novatiani. δ. Censura in Meletium, Lycopolis in Thebaide Ægypti Episcopum, qui invaserat in jura Alexandrini, & complures suæ factionis Episcopos, quæ tamen factio, post Synodum, in hæresin abiit, coalescentibus Meletianis cum Arianis. ε. Determinata jura *Metropolitanorum*, in suas cujusque Ecclesias *suburbicarias*, numeratis inter sedes Metropolitanas, *Alexandrina*, Antiochena, Cæsariensi Palæstinæ, adscripto tantum honore, sedi Hierosolymitanæ. ζ. Disceptatum etiam de cœlibatu Clericorum; sed nihil determinatum, obnitente Paphnutio, Thebaidis in Ægypto superiore, Episcopo. Conditi Canones, juxta Codicem Ecclesiæ universæ, numero XX. juxta Ruffinum XXII. circa ordinem & disciplinam Ecclesiæ, circa *Eunuchos*, *Neophytos*, *Episcopos*, *Clericos*, *Diaconos*, *Catechumenos*, *lapsos* in persecutione &c. Duravit, juxta quosdam, per *sexennium*, juxta alios, per triennium, aliis vix ultra *bimestre* spatium, à Cal. Jul. ad VIII. Cal. Septemb. Confirmata fuit à Constantino, & sequentibus Synodis, universalibus & particularibus, gratis præsupponentibus Pontificiis, Baronio aliisque, confirmationem petitam fuisse à Sylvestro, ut summo capite. Exitum habuit primo *lætum*, pulso in exilium Ario cum asseclis, subscribere detrectantibus; postea *luctuosum*, ex dolosa quorundam subscriptione, artibus Eusebii Nicomediensis & Theogonii, simulati Arii palinodia, Constantini credulitate, Athanasii exilio, Constantiæ sororis Augusti seductione, dein & Constantini Imp. per novas & fallaces formulas, & secutas tot in Ecclesia turbas. Successit *secunda* universalis, Constantinopolitana I. A. C. CCCLXXXI. Theodosii M. III. Damaso Rom. & Greg. Nazianzeno Constantinop. saltem designato, Episcopis. Convocante Theodosio M. duplici causa, nim. hæresi Macedonii, negante deitatem Spiritus S. tum Greg. Nazianzeni, expetiti ad Episc. Constantinop. Substituentibus autem ei Ægyptiis, duce Timotheo Alexan- Synodus Constantinopolitana I.

lexandrino, Maximum quendam Cynicum. Aderant Episcopi CL. nec tamen Romanus, nec ejus legati, quamobrem à Pontificiis, pro universali Synodo, non recipitur, quamvis ab ipso Damaso aliisque ita appelletur. Adfuerunt etiam Macedonianæ hæreseos Episcopi XXXVI. à Theodosio evocati. Præsides, seu instar Præsidum primi subscripserunt, Nectarius Constantinop. tum Timotheus Alexand. Cyrillus Hierosolym. Meletius Antioch. Nectarius autem, post turbas ab Ægyptiis in gratiam Maximi motas, & voluntariam Greg. Nazianzeni abdicationem, communibus suffragiis Synodo, in Episcopatum successit, refragante Damaso cum suis, quamobrem in Nectarium minus æqui sunt Baronius & gregales. Canone ejus I. post rejectionem Maximi, abdicationem Greg. Nazianzeni, & substitutionem Nectarii, confirmata fuit Synodus Nicæna, damnatæ hæreses Anomæorum, Arianorum. Semi-Arianorum, & in specie Pneumatomachorum, quos Semi-Arianis Patres accensent, ut qui tum coaluissent, Canone II. assignati sunt limites singulis Diœcesibus, Alexandrinæ &c. Secundus à Romano honoris locus fuit Constantinopolitano, velut *nova Roma* Episcopo, *paribus* cum vetere privilegiis. Tandem in Canonibus reliquis, numero VII. adornatum est *symbolum fidei*, additis ad symbolum Nicænum vocibus aliquot, adversus hæresin Macedonii, à quo symbolum hoc, quandoque Nicænum, quandoque Constantinopolitanum appellatur. His duabus Synodis universalibus subjunguntur multæ particulares, cum orthodoxæ, tum spuriæ, Arianæ & Donatisticæ. In illis, seu ante, seu

Synodus Illiberitana. post Nicænam, fuit *Illiberitana*, Illiberi in Hispania Bætica, habita, paulo ante Constantinum Imperio admotum. Hujus supersunt Canones LXXXI. ex quibus Ecclesiastica hujus seculi disciplina egregie illustratur. Memorabiles inter eos cumprimis sunt, Canon XXXIV. pro cereis non accendendis: XXXV. contra vigilias fœminarum: XXXVI. de picturis in Ecclesiis non habendis, unde reprobantur à Baronio ad A. C. LVII. Num. CXIX. &

Synodus Arelatensis I. seq. Accedit *Arelatensis* I. indicta à Constantino M. A. CCCXIV. in causa Cæciliani & Donatistarum. Habet Canones XXII. circa Ecclesiæ disciplinam, & damnationem Donatistarum occupatos. Nullæ

Aliæ aliquot Synodi. in hac Episcopi Romani partes: item *Ancyrana* Galatiæ Synodus A. C. CCCXV. *Neocæsariensis* Ponti Ptolomaici: *Gangrensis* Paphlagoniæ: *Antiochena* Syriæ, Baronio perperam reprobata, quod non exspectaverit sententiam Julii, tum Episcopi Romani: *Laodicena* Phrygiæ Pacatianæ, circa A. C. CCCLX. *Sardicensis* A. C. CCCXVIII. auctoritate Constantii & Constantis indicta, Athanasio favens, non tamen Oecumenica, præsentibus tamen Occidentalibus: *Sirmienses* quædam contra Photinum: *Ariminense* orthodoxum, confirmans τὸ ὁμοούσιον, sub Constantio Imp. Alia *Italica*, *Gallica*, *Hispanica*, &c. Horum acta repeti possunt ex Magd. *Cent.* IV. item ex Tomis *Concil.* II. Fuit etiam *Ariminensis* Ariana: *Sirmienses* plures habitæ contra Photinum, in quibus una orthodoxa A. CCCXLIX. & deinceps. Spuriæ Donatisticæ & Arianæ commemorantur ab Augustino, contra Cresconium Donatistam lib. III. & IV. Tom. VII. habitæ *Carthagine*, *Cabarsussi*, *Cavernis Sufis*, *Bagaiis* &c. Arianæ, in quibus saltem prævaluit factio Ariana, quales *Tyria*, indicta auctoritate Constantini M. in causa Athanasii, per Meletianos, variis accusationibus gravati, & damnati, etiam absentis: *Hierosolymitana*, in qua *Arius* diversus ab hæresiarcha, Arianus tamen supplex, fuit restitutus: *Antiochena* itidem Arianæ, plures memorantur, dubium tamen an quæ habita fuit A. CCCXLI. fuerit Ariana. Ejus saltem Canones XXV. in *Codice Eccles. universa* prostant, & approbati sunt à Chalcedonensibus. Conf. Hilar. *de Synodis*. Alia habita A. CCCXLIV. in speciem orthodoxa quidem, expuncta tamen voce ὁμοουσίας. Socrat. lib. II. cap. XIX. Secutæ *Sirmienses* quatuor, quarum *prima* orthodoxa cont. Photinum A. CCCXLIX. ut diximus, reliquæ Arianæ, quanquam & Antiphotinianæ; altera A. CCCLI. in qua Photinus depositus fuit, cæterum fides Nicæna confirmata, excepto ὁμοουσίῳ; hinc postea subscripsit Liberius Papa; tertia condidit formulam secundam, expunctis ὁμοουσίῳ & ὁμοιουσίῳ, & Patri asserto majore honore, deitate; huic subscripsit decrepitus jam Hosius; quarta Liberius restitutus fuit, postquam subscripsisset formulæ Semi-Arianæ. Tandem *Pseudo-Nicana* Thraciæ, & *Pseudo-Arminiensis*, orthodoxæ opposita, ubi recepta fuit formula Ariana Synodi Sirmiensis, in qua filius ὅμοιος dicitur, expuncto tamen τῷ κατὰ πάντα *per omnia*, quod addiderant Sirmienses. Mittimus *Mediolanensem*, in qua Athanasii depositio confirmata fuit, & obnitentes orthodoxi in exilium pulsi sunt A. CCCLV. *Ancyranam* Semi-Arianam A. CCCLVIII. oppositam factioni Acacii, Valentis, Ursacii, quæ prævaluerat in Synodo Sirmiensi, cui Hosius subscripserat: *Seleuciensem* in Isauriâ, divisam in *Semi-Arianos*, qui filium ὁμοιούσιον prædicabant; & *Acacianos*, qui ne *similitudinem* quidem essentiæ ferebant Socrat. lib. II. cap. XXXIX. Suum etiam ad propagationem & ædificationem Ecclesiæ, conferebant 6. *Scholæ*, velut Ecclesiæ seminaria, passim erectæ auspiciis Imperatorum. Sic *Constantinopolisana* in Thracia, *Atheniensis* in Græcia, *Romana* in Italia, *Alexandrina* in Ægypto, *Massiliensis* in Gallia, devastatæ à *Juliano* Apostata, postmodum restauratæ à Theodosio Juniore, condita etiam *Bononiensis*, per Petronium Episcopum, Constantinopolitana, constitutis tribus Oratoribus, & decem Grammaticis, in

6. Scholæ hujus seculi quarti.

in utraque lingua, aucta. Athalaricus insuper, teste Sabellico Enn. VIII. lib. 2. Præceptoribus stipendia constituit. Cantaber Hisp. Rex A. C. CCCLXX. *Cantabrigiensem* in Anglia erexit, excitis ex Atheniensi schola Professoribus. Floruerunt insuper hæ scholæ, *Antiochena* Euseb. lib. VII. cap. XXIX. *Laodicena*, Epiphanio clara, *Nicomediensis*, in qua Lactantius docuit, *Cæsariensis*, quam frequentarunt Basilius M. & Nazianzenus, *Berythensis* in Phœnicia; *Bannochorensis* in Britannia, ex qua prodiit Pelagius, *Mediolanensis*, in qua Augustinus eloquentiam docuit; *Augustodunensis*, à Constantio reparata, *Trevirensis*, antiquissima totius Germaniæ, nobilitata ab Athanasio exule, Hieronymo & aliis. Præterea Basilius M. & Augustinus, relictis urbibus in monasteria secesserunt, & ex eis, Ecclesiis rogantibus, Episcopos dederunt. Possidon. in *vit. Augustin.* cap. V. Et dissipatis postea per Italiam scholis, per Gothos, libris optimis laceratis, Benedictus Monachus vagantes in Cœnobia collegit, in bonis literis erudiit, & certas vivendi regulas præscripsit, sub inspectione Abbatum seu Archimandritarum. Hospin. *de templ.* lib. III. cap. V. & *de Monach.* lib. IV. cap. XXII. Monasteriis his scholasticis accedebant scholæ apud Cathedrales Ecclesias, sub certo domus & disciplinæ Præfecto, ut & collegia Canonicorum, quæ nihil aliud erant, quam Scholæ Ecclesiasticæ. Sic Episcopi Laodicenses sua habuerunt σεμνεῖα, loca venerabilia & scholas ad studia, liberalissime foverunt. Zuing. *Theat.* volum. XXVI. Huc spectat collegium Bannochorense, in Anglia celeberrimum A. CCCL. Sic monachi antea inutilia mundi pondera, hac ætate degenerarunt; sed in melius; suo tempore degeneraturi denuo; sed rursus in pejus. Cæterum *monachis*, à solitudine dictis, qui aliis nominibus, jam ἀσκηταὶ, jam θεραπευταὶ, postea *Cœnobitæ* appellabantur, originem præstitit *Antonius* quidam Ægyptius, homo illiteratus. Huic successit *Hilarion* Palæstinus, qui ab eremo solitarios in monasteria traxit. Tum *Pachomius*, ex Thebaide Ægypti, cui regula tribuitur ab Angelis accepta. Porro Antonii & Pachomii discipuli *Macarius* uterque, *Senior* qui obiit A. CCCXC. & *Junior*, de quibus in Martyrologiis ad diem XII. & XV. Janu. Hinc ex Ægypto & Palæstina, monachatus per Orientem dispersus fuit, & tandem etiam per Occidentem, ejus admiratoribus, Basilio, Nazianzeno, Ambrosio, Hieronymo, Epiphanio, Ruffino, Siricio Rom. Paulino, Sulpicio Severo aliisque. Agebant hac ætate vitam solitariam, victu parco, veste sordida, tonsura capillorum, precibus & jejuniis assiduis, disciplina austeriore, communi vivendi regula, vitâ cœlibes, studiis mancipati, sub regula ferme Basilii. His nominibus sui admirationem passim obtinuerunt. Nec tamen hactenus, sub modernis votis vixerunt, sub rasurâ, mendicitate aliisque superstitionibus. Nec eorum tot familiæ: *Hieronymianorum*, *Augustinianorum*, cum *Eremitarum*, tum *regularium*, ullis probatis documentis demonstrari possunt, quicquid in contrarium moliatur Baronius cum suis. Conf. Hospinian. *de Monachis.* Nec interea defuerunt etiam, quæ propagationem ædificationemque remorarentur, inter quæ sunt 7. *intra* Ecclesiam *schismata.* Nihil dicam de variis contentionibus inter ipsos orthodoxos, v. g. inter Hieronymum & Vigilantium, in causa reliquiarum & cœlibatus Ecclesiasticorum: inter Hieronymum & Augustinum, super dissensu inter Paulum & Petrum Gal. II. fueritne verus, an simulatus tantum? Nihil etiam de factione Meletii Alexandrini, à Petro Alexand. depositi, ubi, qui à Petro stabant, se Ecclesiam *Catholicam* appellabant; qui à Meletio, se Ecclesiam Martyrum nuncupabant. Epiphan. *Hæres.* LXVIII. Memorandum hic omnino schisma *Donatisticum*, auctore *Donato à Casis Nigris*, in Numidia Africæ Provincia Episcopo, qui (æmulatione in Cæcilianum Episcopum Carthaginensem, à cujus communione, instigante *Lucilla*, cum Donato Masculitano, Marino, Victore, Purpurio &c. in Africa Episcopis, se subtraxerat, intruso Majorino Episcopo) statuebat, Ecclesiam constare ex solis perfectis: nullibi dari præterquam in Africa apud suos, rebaptizandos qui ad se transirent. Degeneravit postea in hæresin, colludens etiam, juxta Augustinum, cum Arianis. Schisma ex professo descripsit Optatus Milevitanus libris VII. de *Schismate Donatistarum.* Augustinus *Hæres.* LXIX. Extra Ecclesiam 8. obstiterunt propagationi ædificationique *persecutiones.* In his *prima* fuit *Licinii.* A. XIV. secundum Baronium, rectius A. XX. secundum Eusebium in *Chronico*, hinc Cedrenum aliosque, paulo ante Synodum Nicænam, quippe cujus mentio apud eam fit Can. XI. Excitata fuit odio & ira Licinii in Constantinum M. victi ab eo apud Cibalas Pannoniæ, & paulo post A. C. CCCXIV. Thessalonicæ sublati. Sæviit primo diris constitutionibus in Episcopos, Synodos & populum Christianum apud Orientem, hinc atrocissimis suppliciis. De hac Eusebius lib. X. cap. VIII. & de *vita Constant.* lib. I. cap. XLIX. & seq. postea rursus pax Ecclesiis obtigit, abrogatis Licinii constitutionibus. Successit *secunda* Constantii, nata studio Arianorum & odio Athanasii, intelligenda ex Athanasio Epist. ad solitarios, & Hilario ad Constantium aliisque, quam tamen excusat Nazianzenus, *Orat.* III. & IV. *cont. Julian.* Quanquam ipse Constantius, pro persecutore, imo nec pro Ariano, haberi vellet, delusus ambiguis & speciosis Arianorum formulis, teste ipso Athanasio *Epist. ad Solitarios.* Sæviit passim depositionibus & exiliis, in Episcopos & Presbyteros, quotquot formulæ Pseudo-Arimi-

Monachatus origo & institutu.

7. Schismata seculi IV.

8. Persecutiones seculi IV. A. Licinii.

B. Constantii & Arianorum.

Ariminensi, & depositioni Athanasii subscribere nollent. Gravissima *tertia* fuit Juliani, vulgo Apostatæ, qui metu Constantii, in Lectorum numerum, apud Nicomediam se aliquando adscribi passus fuerat, post mortem Constantii, ab Edesio, Maximo Ephesio, Prisco, Libanio Magistris seductus, sævìit, primo non suppliciis; sed dolis, hinc promissis, præmiis, blanditiis, cavillis; porro minis, mulctis, depositionibus, exiliis: hinc templa Christianorum clausa, scholæ interdictæ, delubra aperta, idolæa reædificata, Gentilismus Christianis ritibus vestitus, omnia ethnicis lustrationibus contaminata, libri ab ipso etiam Imperatore in Christianos scripti, blasphemiæ in Christum, ut fabri filium, Galilæum, eructatæ, Christiani deturbati, oppressionibus exhausti: tandem quoque carceres, flagra, tormenta, & atrociora supplicia, cumprimis in Palæstina, Syria, Ægypto, exemplis apud Theodoretum lib. III. graviora etiam moliturus, si bellum Persicum confecisset ex voto, ut est apud Ruffinum & Theodoretum. Christianos interim ad constantiam animarunt, Athanasius, Basilius, Nazianzenus, elusis artibus tyranni. Anno II. Imperii, in expeditione adversus Saporem Persam, conto vel sagitta periit, cum blasphemia: *vicisti Galilæe*. Theodoret. lib. III. cap. XX. additis etiam in *Solem*, quem pro Deo colebat, iniquis: *Julianum perdidisti, satiare*, scil. sanguine meo, juxta Philostorgium, Sozomenum aliosque. Cætera non illaudatus Princeps prædicatur. Vid. præter Ammianum Marcellinum lib. XXV. & Libanius Rhetor, qui ei *funebrem* dixit. Concurrebat *quarta* Saporis Persæ, qui LXX. annis vixit & præfuit artibus Magorum & Judæorum, in Christianos exacerbatus, edicto morti addixit, quotquot uspiam Christum profiterentur, adeo ut in Perside circiter XVI. millia, & præter eos, multitudo innumerabilis alibi ciciderit. Sozomenus lib. II. à cap. VIII. ad XII. nequicquam apud ipsum valente Constantii Imp. intercessione pro Christianis. Sozom. lib. VII. cap. XXI. Accessit *quinta* Valentis Imp. in *Homousianos*, gravior etiam illa Constantii, excitata impulsu Justinæ uxoris Arianæ, & Eudoxii Constantinopolitani, à quo baptizatus fuerat Valens, sub exordia Imperii, habitus antea Catholicus, qualis erat Valentinianus frater, uterque etiam Confessor sub Juliano, teste Socrate & Theodoreto. Cœpit A. C. CCCLXV. Vagata est per Orientem totum, in Scythiam usque, in Britannium ejus Episcopum, atrocissima in Ægypto, sub Lucio Alexandrino Ariano, atrocior & cruentior etiam Juliana. Sævitum in omnem Christianorum ordinem & sexum. Mira tamen constantiæ in martyribus fuerunt exempla, prout crudelitatis in Principe, testibus Socrate, Sozomeno, Theodoreto. Pepercit tamen Athanasio Alexandrino, quod apud eum Orthodoxi prævalerent, item Basilio Cæsariensi, Gregorio Nazianzeno, Epiphanio Salaminio: rigidius interim habitis Meletio Antiocheno, Gregorio Nysseno, Eusebio Samosateno, Pelagio Laodiceno, & compluribus aliis Antistitibus, monachis etiam mire vexatis. Non addam *sextam* Isdigerdis, ejusque filii *Gororanis*, Persarum Regum, qui cum Audas Episcopus πυρεῖον seu Vestæ templum subvertisset, nec jussus illud instaurare vellet, omnia templa Christianorum subverterunt, & horrendum in modum, in Christianos sævierunt. *Hist. Tripert.* lib. X. cap. XXX. Nec hic addam *septimam* Gothorum, per Italiam, Galliam, adeo in Christianos grassantium, ut recte Hieronymus in *Epitaph. Nepotiani* ad Heliodorum queratur: *Quot matronæ, quot virgines Dei, & ingenua nobiliaque corpora, his belluis fuere ludibrio? capti Episcopi, interfecti Presbyteri, subversæ Ecclesiæ* &c. De his plura ad seculum seq. Succedit ergo *status* Ecclesiæ, sub seculo secundæ hujus ætatis tertio, seu quinto ordine. Et in hoc I. *Propagatio* ejusdem, quæ provecta fuit ad integras nationes, v. g. α. ad *Hibernos*, seu ut Veteres loquuntur, ad Scotos, Theodosio Juniore imperante, quando illi, secundum nonnullos, primum conversi, secundum alios, confirmati in fide sunt, cum à Palladio; tum à Patricio, primis Scotorum Episcopis, teste Usserio, *Antiquitatum* Britann. pag. 800. & 840. & seq. dum ex adverso, fides Christiana, in Britannia, ad Paganismum rediit, per Pictos, & Scotos, advocatis in auxilium Anglo-Saxonibus ab ulteriori Oceani ripâ, daturis ei nomen *Angliæ*, pulsis Britannis Christianis, ut patet ex Gildæ, Bedæ aliisque Britannorum historicis. β. Ad *Burgundiones*, Germaniæ quondam populos, intra Suevum seu Viadrum & Vistulam fluvios, qui postea ultra Rhenum effusi sunt in Galliam. Conversi sunt sub Theodosio Juniore, quanquam ad fidem Arianam, teste Socrate. γ. Ad *Francos*, qui fidem Catholicam receperunt, sub Rege suo *Clodovæo*, cujus uxor erat Clotildis Christiana, postquam Rex ille votum fecisset, se Christianis accessurum, si Alemannos vicisset, de quo fuse Greg. Turonensis lib. II. Nihil dicam de conversionibus privatorum, ex Gentilismo, Judaismo & Arianismo, de quibus forte plura suo loco. Propagationis & ædificationis adminicula exstiterunt, α. *Doctores* Ecclesiæ, qui hoc negotium egerunt, cum viva voce, quales fuerunt, in Ecclesia quidem *Romana* Anastasius, successor Siricii; in *Constantinopolitana* Chrysostomus, successor Nectarii; in *Alexandrina* Theophilus; in *Antiochena* Euagrius; in *Hipponensi* Augustinus; in *Salaminensi* Epiphanius; in *Turonensi* Martinus, de quo portentosa narrant nimium creduli, Sulpicius Severus, Gregorius Turonensis & Legendarii. Prætcrea

Marginalia: C. Juliani Apostatæ. — D. Saporis Persæ. — E. Valentis. — F. Isdigerdis & Gororanis. — Status Ecclesiæ sub seculo quinto, & in hac, α. Propagatio ejusdem. — β. Doctores seculo V.

terea Patres, seu scriptores Ecclesiastici, nim. 1. post *Epiphanium*, qui obiit hujus seculi anno III. de quo ad seculum præcedens, 2. *Theophilus* Alexandrinus, hostis Origenis cum Epiphanio, hinc etiam Chrysostomo. Hujus pauca supersunt. 3. *Synesius*, Ptolomaidis in Cyrenaicâ Episcopus: variis tamen Platonicis & Pythagoricis erroribus imbutus. Supersunt ejus Epistolæ. 4. *Isidorus* Pelusiota, discipulus & vindex Chrysostomi, monachus & Presbyter, sub Theodosio Juniore. Scriptis Epistolis clarus, quæ elegantiam spirant & pietatem. 5. *Cyrillus* Alexand. Theophili Alexand. successor A. CCCCXIII. doctrina, orthodoxiâ, certaminibus contra Nestorium, auctoritate & scriptis benè multis clarus, secundum Socratem, in omni causa, inter Cyrillum & Orestem Præfectum, Novatianis favens. 6. *Theodoretus* Cyri Episcopus, cum Cyrillo primum in causa Nestorii, tum & cum Dioscoro Alexand. commissus, præsens in utraque Synodo Oecumenica, interpres Scripturæ, historiæ ecclesiasticæ, aliorumque scriptor, caute distinguendus à Theodoreto *Juniore*. 7. *Socrates* Scholasticus, seu causidicus Constantinop. & *Sozomenus* (crediti Novatiani) hist. Ecclesiasticæ Scriptores, circa A. C. CCCCXL. 8. *Basilius* Seleuciensis, membrum Synodi ληστρικῆς, postea resipiscens. 9. *Gelasius* Cycicenus, in Palæstina Episcopus, tempore Basilisci Imp. scripsit acta Synodi Nicenæ. 10. *Hesychius*, Presbyter Hierosolymitanus, Flac. Illyrico, in *Catal. Test. verit.* auditor Nazianzeni, in Scripturis multum versatus dicitur. Apud Latinos floruerunt 11. *Ruffinus*, Aquileiensis Presbyter, versionibus innumeris è Græco, scriptis etiam propriis, erroribus item Origenianis, inclytus. Floruerunt item in Occidentali Ecclesia & Africana, *Sulpicius* Severus Presbyter, historia Eccl. notus; *Prosper* Aquitanicus; *Paulinus* Nolanus Episcopus; *Gaudentius* Brixianus; Aurelius *Prudentius* Poëta Christianus; *Hilarius* Arelatensis Episcopus; *Salvianus* Massiliensis Presbyter; *Leo* I. Epis. Romanus, *Vigilius* Episcopus Tridentinus; *Vincentius* Lirinensis monachus & Presbyter; Claudianus *Mamertus* Presbyter; *Gennadius* Massiliensis Presbyter; *Eucherius* Lugdunensis; *Sedulius* Presbyter; *Arnobius* Junior; Pet. *Chrysologus*, Ravennensis Episcopus &c. De quibus singulatim dicere, συμμετρία hujus compendii prohibet, si cui placet, consulere potest compilatores de Scriptoribus Ecclesiasticis, cum Pontificios, v. g. Possevinum, Sixtum Sen. Bellarminum, Du Pin: tum Protestantes &c. Minus ad propagationem & ædificationem Ecclesiæ conferebat γ. *Regimen ecclesiasticum*, hic, per suos Patriarchas, Primates, Archiepiscopos, Archimandritas, Archipresbyteros, Vicarios &c. fastu intumescens. Nati enim hoc seculo sunt A. *Patriarchæ*, quatenus vox il-

γ. Regimen ecclesiasti. cum sub seculo v.

la restricta fuit ad quinque thronos Patriarchales: Romanum, Constantinopolitanum, Alexandrinum, Antiochenum, & honoris causa, Hierosolymitanum: Concil. Chalced. Can. XXVIII. dum hactenus *Patriarchæ* vox, subinde occurrens, non notabat, nisi sensu latiore, *Patrum primos* seu Principes, idem quod Primates, Exarchi, Archiepiscopi. B. *Primates*, seu potius *primos Primatum*, qualis Romanus Episc. haberi volebat. Audita equidem jam sub præced. seculo Primatis vox, sed quatenus idem notabat cum Metropolitano, seu primo provinciæ Episcopo, v. g. in Gallia: nisi quod in Africa duum generum essent Primates, alii Metropoleos; alii qui in Provincia primi essent ordinationis tempore, dicti *primæ sedis*, ut patet ex Canonibus Africanis XIX. XXVIII. &c. item LXXXVI. Postea vox restricta fuit ad capita Nationum, aut plurium provinciarum Exarchos, seu Primates Diœceseῶν. Canon. Chalced. IX. XVII. Hinc in Gallia, Primates Galliæ *Celticæ*, *Belgicæ*, *Aquitanicæ*. Et cum hinc de primatu contentiones frequenter nascerentur, v. g. in Gallia, inter Episcopos, Arelatensem & Viennensem, quorum se Judices dicebant in Occidente, Episcopi Romani, adeoque *Primates primatum* audire voluerunt. C. *Archiepiscopi*, quomodo communiter dictus Alexandrinus, apud Epiphanium, & deinceps Romanus, in actis Ephesinis & Chalcedonensibus, & Exarchi Diœceseων, vel αὐτοκέφαλοι, etiam Metropolitani, sic communiter in Occidente; in Oriente superbiore titulo, sic cognominati sunt omnes Patriarchæ, distincti ab Exarchis & Metropolitanis. D. *Archimandritæ*, sub Episcopis Abbates monasteriorum, ex seculo præcedente. Erant etiam E. *Archipresbyteri*, prout & *Archidiaconi*, scil. ex prioritate ordinationis, item πρωτοπάπαι, πρωτοψάλται, πρωτέκδικοι. Porro F. *Vicarii* hoc seculo, absente Episcopo, ejus vices obeuntes, juxta Acta Carthaginensia & Chalcedonensia. Accedebant G. *Defensores* pauperum ἔκδικοι. Can. XXII. Chalced. & in Africanis *œconomi*, administrandis Ecclesiæ bonis dati, item *Referendarii* ἀποκρισιάριοι. Can. XXVI. Chalced. qui de rebus Ecclesiarum referrent, eorumque negotia tractarent. Ista autem officia, cumprimis digniora, ex nutu Principum, seu pro favore in hunc vel illum; seu ex usu Reipublicæ, variis modis ampliata & contracta fuerunt, una provincia in plures subdivisa. Summa tamen auctoritas, summum judicium, hactenus mansit apud Synodos, atque etiam quoad externa, penes Imperatores, convocandi scil. Synodos, confirmandi, appellationes admittendi, Judices de rebus sacris constituendi, leges sanciendi, pœnas decernendi, dignitates disponendi, ut constat ex constitutionibus Arcadii, Honorii, Theodosii, Marciani &c. nec refragantibus etiam Romanis Pontificibus,

tificibus, testibus eorum Epistolis ad Augustos, & Socrate in proœmio lib. v. Nec ulla auctoritate, admissa fuit potestas universalis in omnes Ecclesias Romani Pontificis, quamvis magnis conatibus, & intolerabili fastu, eo eniterentur. Apud Ammianum Marcell. lib. xxvii. Huc *Innocentius* contendit pro appellationum jure, huc *Sosimus*, per legatos, Sardicensem de appellationibus Canonem, pro Nicæno, Africanis obtrudere conabatur, idem conantibus Bonifacio, Cœlestino: quando Africani ex adverso, se *typhum* istum in Ecclesiam intrudi, non passuros contestabantur: Leo I. Petri Cathedram extollere, *universalem* quandoque Episcopum se prædicare sustinebat, cooperantibus ipsa praxi Simplicio, Felice, Gelasio aliisque. Plus conferebant ad ædificationem Ecclesiæ, ad pellendas hæreses, & constituendam

I. Concilia seculi v. *εὐταξίαν* I. *Concilia* hujus seculi v. cum *universalia*, tum *particularia*. In illis fuit I. *Ephesinum* I. cujus acta prostant Tomo Concil. III. & apud Socratem lib. VII. cap. XXXVII. Ephesi, datis literis ad Cyrillum Alexand. à Theodosio juniore, delecta absque prævio consensu Cœlestini Rom. A. C. CCCCXXXI. Nestorio apud Constantinopolim, substituto in locum Sisinnii A. CCCCXXVIII. Caussa fuit, invalescens Nestorii hæresis, damnata dudum à Cœlestino, in Synodo Rom. A. CCCCXXX. mox à Cyrillo, in Synodo Alexand. eodem anno. Interfuerunt ei Episcopi CC. aliis plures, subscripturis legatis Romanis, statim ab adventu. Præsidem egit Cyrillus Alexand. Patriarcharum in Oriente primus, idque proprio nomine. Condidit Canones VIII. Secundum *Codicem Ecclesiæ Univers.* VII. secundum codices Vaticanos, quibus constitutum, *Mariam esse Θεοτόκον*, proinde damnatus & depositus pertinaciter obnitens Nestorius, & Cœlestius Pelagianus, cum sectatoribus eorum, constitutum præterea, de juribus Ecclesiarum, de Præsulibus Cypri, ut per seipsos ordinationes facerent, omnique innovatione Antiocheno interdicta, addito etiam: *ne sub Sacerdotii prætextu, κοσμικῆς ἐξουσίας τῦφος, mundanæ potestatis fastus irreperet.* Ex seriore adventu Johannis Antiocheni Episcopi, natum schisma quoddam in Synodo: Johanne collecto ex suis concilio, Cyrillum Alexandrinum & Memnonem Ephesinum damnante, stante à Johannis partibus, Theodoreto Cyri Episcopo, vicissim Johannes cum suis damnatus à Synodo: sed lis composita tandem fuit, interveniente Theodosio. Fuit in Synodis universalibus hoc seculo

II. Chalcedonensis, universalis tertia. II. *Chalcedonensis*, de quo tribus partibus agitur *Tomo* IV. *Concil.* Habitum fuit *Chalcedone* urbe Bithyniæ, è regione Byzantii, frustra ei expetente locum aliquem in Italia, atque etiam tempus commodius, Leone Episcopo Rom. Convocator & Moderator fuit Martianus Imp. præsentibus DCXXX. Episcopis. Præside ecclesiastico, per legatos Leone Rom. velut Patriarcharum ordine primo; hinc Anatolio Constantinopolitano. A. C. CCCCLI. occasionem præstitit, cum hæresis Eutychetis; tum Dioscori Alexandrini, in Synodo ληστρικῇ Ephesina, violentia, qua nova hæresis ibidem triumpharat. *Actiones* habuit XVI. eisque inserta acta Pseudo-Ephesinæ, & Conciliorum hactenus habitorum in causa Eutychetis. Actione III. damnatus & depositus fuit Dioscorus Alexand. Actione v. prodiit, post diligens examen, definitio fidei, confirmata fides trium primorum Conciliorum, Nicæni, Constantinopolitani & Ephesini, damnatata hæresis Nestoriana & Eutychiana, addita quatuor adverbia: *ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, καὶ ἀχωρίστως*, quibus unio personalis duarum in Christo naturarum, fuit declarata. Actione XV. sanciti sunt Canones, juxta collectionem Dionysii Exigui, Isidori, & Codd. varios Romæ usurpatos, Canones XXVII. juxta Photium, Balsamonem, Zonaram aliosque collectores Græcos XXVIII. dum Canonem XXVIII. qui Constantinopolitano Archi-Episcopo æquales decernit honores & privilegia, velut novæ Romæ, cum veteri Roma; eoque nomine reprobatur à Romanensibus, quem prolixè & accuratè vindicat Celeb. Spanhemius *introduct. plenior. ad histor. Ecclesiast.* Addita Actione XVI. ratione honoris æqualis Constantinopolitano delati, quoniam ut in *civilibus*; ita & in *Ecclesiasticis*, esset *nova Roma*, à quo etiam *Exarchi trium Diœcesium*, Ponticæ, Asianæ, Thracicæ, Constantinopolitano, ut Patriarchæ, sunt subjecti. Confirmati insuper hoc Concilio sunt Canones, non modo trium præcedentium *universalium*; sed & *particularium*, Ancyrani, Neocæsarienses, Gangrensis, Antiocheni, Laodiceni, natusque est *Codex Canonum Ecclesiæ universæ.* Cui postea Justinianus *Novell.* CXXXI. vim *legum* addidit, qua recipi debeant *ut Scriptura sacra*, ac deinceps Gregorius Rom. *ut quatuor Evangelia.* Successus Concilii fuit ex parte felix, ob assertam fidem Catholicam & repressam hæresin; ex parte luctuosus, ob furores Eutychianorum, & turbas excitatas, de quibus forte suo loco. Præter

Concilia aliquot particularia notantur. hæc universalia, fuerunt particularia multa, *nationalia, provincialia*, Italica, Gallica, Hispanica, Orientalia, imprimis Africana, de quibus in Tomis Concil. II. III. & edit. Noviss. In quibus celeberrima sunt Africana, in causa Pelagiana & Donatistica, sub Aurelio Carthaginensi, & Augustino Hipponensi Episcopis. Ex iis Conciliis, numero XVII. quorum v. spectant ad seculum præcedens, reliqua ad hoc seculum, usque ad A. C. CCCCXIX. inclusum, conflatus est *Codex Canonum Ecclesiæ Africanæ*, in quibus varii notatu dignissimi, circa ritus & disciplinam, imprimis contra *appellationes transmarinas*, Can. XCII. & ut ne-

mo *Princeps Sacerdotum*, aut *summus Sacerdos*, *Episcopus Episcoporum* diceretur Can. VI. notato postea fastu Romani Episcopi, jam tum se exerente. Præ cæteris etiam memoratu dignæ sunt Epistolæ Concilii Carthaginensis ad Bonifacium & Cœlestinum, Pontifices Rom. in causa *Appellationum*, quibus perstringunt *fumosum seculi typhum*, & fraudem in Nicænis Canonibus supponendis.

Collatio Carthaginensis. Nil addam, de *Collatione Carthaginensi* cum Donatistis A. C. CCCCXI. convocatis jussu Honorii, septem utriusque partis: in qua Donatistæ, *forensibus* exceptionibus, ac *præscriptionibus* moratoriis, causæ ipsius cognitionem declinarunt, quibus non obstantibus, sententia Marcellini Judicis, succubuerunt. Vid. *Breviculum* Augustini, Tom. VII.

Henoticum Zenonis Imp. Nil etiam addam, de *Henotico* Zenonis Imperatoris optimi, qui, post amotum Basiliscum, literas dedit *pacificatorias*, pro conciliandis, in Ægypto cumprimis, Catholicis & Eutychianis, impulsu Acacii Constantinopolitani A. C. CCCCLXXXII. In quibus repetita fuit fides orthodoxa, damnati errores Nestorii & Eutychetis, & Concilia universalia confirmata sunt, suppressa mentione Concilii Chalcedonensis, quod nomen ejus invisum esset apud Eutychianos, eisque tot turbarum ansam præstitisset.

2. Turbæ Eutychianæ. Turbarunt autem ε. Ecclesiæ ædificationem motus & turbæ schismaticæ Eutychianorum: 1. in Ecclesia *Alexandrina*, ubi Dioscoro Eutychiano, ab Episcopatu moto, Synodus Chalced. Proterium surrogaverat, quem plebs per seditionem, instigantibus Timotheo Æluro, & Petro Moggo, apud Baptisterium crudelissimè laniaverat, substituto ei Æluro. Leo Imp. circularibus literis, ad Episcopos, Romanum, Constantinopolitanum aliosque, eis auctor est, habitis Synodis, sibi quantocyus referrent, quid tum de Æluro; tum de Synodo Chalcedonensi, quam sublatam factiosi volebant, statuendum: hinc concurrentibus Episcoporum votis, Ælurus Episcopatu movetur, ei Timotheus quidam Salophaciolus, Catholicus substituitur: Ælurus à Basilisco tyranno restituitur: Zenone redeunte ad imperium, Ælurus seipsum veneno tollit: Petrus Moggus, à factione Eutychiana surrogatur, favente Acacio Constantinopolitano; dum Rom. Episcopus Johannem quendam Tabennesiotam præferendum vellet, quippe qui ad Romanum confugerat, & se propter fidem Chalcedonensem ejectum, conquestus fuerat. Johan. ergo Tabennesiotam Imperator, consilio Acacii, movet Episcopatu, Moggum ex adverso, postquam *Henotico* subscripsisset, quanquam fraudulenter, admovet. 2. In Ecclesia *Antiochena* Martyrius Episcopus orthodoxus, ob turbas à Petro Gnapheo concitatas, ubi seipsum sponte abdicarat, Gnapheus seu Fullo, Eutychianus, ejus locum per vim invadit, quem Chalcedonense concilium damnat, & Leo Imp. statione dejicit, & Basiliscus restituit, & ab ipso tandem Imp. sedem recuperat A. CCCCLXXX. Postquam fraudulenter *Henotico* subscripsisset. Ex motibus præcedentibus 3. nata est contentio inter Acacium Constantinopolitanum & Felicem III. Rom. Episcopos, qui Acacium mox proscripsit, prætextu quod cum hæreticis communicasset; revera, quod se primæ sedis Episcopo inconsulto, Moggum & Gnapheum inthronizasset: Acacius ex adverso in Felicem Rom. exarsit. Conf. de his Euagrius lib. II. III. Liberatus in *Breviario*, Nicephorus, &, ex his Blondellus lib. *de primatu*. Efficacius etiam ζ. Ecclesias devastarunt *persecutiones* hujus seculi, motæ per magnam orbis Christiani partem, nim. א. per *Italiam*, sub Arcadio & Honorio, Gothis eam passim vastantibus, eisque se admiscente Paganorum multitudine, Ethnicismi restaurationem molientium: accedentibus Vandalis, Africa egressis Genserico Duce, ultra medium seculi. Vid. Socrat. Sozomen. Marcel. Isidor. aliique *de reb. Gothicis*. ב. Per *Hispaniam* sævitum ab Alanis, Gothis, Vandalis, maxime Gunderico eorum Rege Ariano, sub Honorio, & postea à Walia Visi-Gothorum Rege An. CCCCXVII. ג. Per *Galliam*, sævientibus item Vandalis, Gothis, Hunnis, Ecclesiam misere vastantibus, sub Honorio, teste Greg. Turonensi, & aliis Francorum historicis. ד. Per *Africam*, post furores Donatistarum & Circumcellionum, de quibus Augustinus, sævientibus Vandalis, Arianismo addictis, sub Genserico Rege, in Africam trajiciente A. CCCCXXVII. mox futuro universali ejus domitore, dein Hunerico ejus filio & successore, sub quibus innumeri Episcopi suis sedibus pulsi, & omne suppliciorum genus exercitum fuit, de quibus Victor Uticensis, scriptor coætaneus. ה. Per *Britanniam* Pictis, Scotis, & adversus eos vocatis Anglo-Saxonibus, gentilibus, adeo furentibus, ut Christiani ad montana, aut oppositam continentem fugere cogerentur, teste Beda aliisque. ו. Per *Phrygiam*, *Lydiam* & vicinas oras, sævitum ab Ostro-Gothis, sub Martiano. ט. Per *Germaniam*, ab Alanis, Vandalis, Visi-Gothis. י. Per *Orientem*, sævitum ab Anastasio Imp. Eutychiano, sub finem hujus seculi, postquam orthodoxiam simulasset, pulsis passim orthodoxis. Quin à tot tantisque persecutionibus η. immensa exstiterit martyrum copia, quis dubitaret? In his nominatim narrantur Joh. Chrysostomus, Arianorum odiis exagitatus, Comanis in tristi exilio mortuus. Flavianus Constantinop. ex plagis in Ephesina Synodo λῃστρικῇ mortuus. Theodoretus Cyri Episcopus, exauthoratus à factione Dioscori Alexand. tanquam Nestorianus esset, postea tamen restitutus. Proterius Alexandrinus, Dioscoro substitutus, apud Baptisterium, crudelissime ab Eutychianis mactatus. Acacius Constantinop. ab Episco-

ζ. Persecutiones seculi quinti.

η. Martyres seculi V.

Episcopis Romanis, Simplicio, Felice, & Gelasio exagitatus. Hilarius Arelatensis per Romanos Pontifices, Leonem & successores vexatus. Euphemius & Macedonius, Episcopi Constantinopolitani, per Anastasium Imp. Eutychianis addictum, sedibus moti, teste Euag. lib. III. Niceph. lib. XVI.

9. Mores hujus seculi quinti.

Quantum denique 9. ad mores hujus seculi, eorum specimen nobis præstat Martynus Episcopus Antiochenus, qui Episcopatui sponte valedicturus, rationem hanc dabat, quod videret; *κλῆρον ἀνυπότακτον, λαὸν ἀπειθῆ, ἐκκλησίαν ἐῤῥυπωμένην.* Apud Theodorum Lect.

Status Ecclesiæ sub seculo VI. I. Propagatio Eccl. sub seculo VI.

Superest tertia hujus ætatis pars, in seculo ordine sexto, penesquam occurrit *primo* Ecclesiæ propagatio, facta conversione ad fidem Christianam, Regum ac Principum aliquot barbarorum, cum suis subditis, v. g. *Abasgorum*, Corace fluvio, à Colchis separatorum, *Laziorum*, qui Cappadociis & Georgiis sunt, in montanis ad Orientem Euxini: *Zanorum*, qui Laziis sunt finitimi: *Hunnorum* apud Bosphorum &c. Qui sub Justino & Justiniano Christianis accesserunt, teste Marcellino, Procopio, Zonara aliisque. Itidem ex *Germanis* barbaris accesserunt *Boii*, *Suevi*, *Thuringi*. Aventin. in *Annal. Bojorum*. Porro ex *Britannis Anglo-Saxones* A. DXCVIII. Æthelberto Cantuariorum Rege cum gente sua, Augustino Monacho cum sociis in Britanniam missis, per Greg. I. dum hactenus, in solis Walliæ & Cornubiæ partibus, Christiani agerent. Hinc Augustinus ille, primus fuit Archiepiscopus Cantuariensis, ac Synodos habuit. Usserius in *Antiquit.* Britann. Præter istos accessere *Picti*, *Scoti* seu *Albanii*, auctore Columba Monacho, per eundem Usserium. Istæ nationes ex Gentilismo accesserunt: ex Arianismo item, ad orthodoxos transierunt *Sigismundus* Burgundionum Rex A. DXVII. *Theodomirus* Suevorum Rex, in Lusitaniæ & Gallæciæ partibus, suos ab Arianismo ad Catholicam fidem traduxit A. DLXI. sic & *Riccaredus* Visigothorum in Hisp. Rex. A. DLXXXVII. Et *Huldericus* Vandalorum Rex A. DXXII. Isidor. in *Chronico*. Tandem universam Africam, Italiam & Siciliam, liberatam ab Arianismo, Catholicæ fidei restituit Justinianus Imp. per Belisarium & Narsetem. Privatos etiam plurimos ex Gentilismo & Judaismo conversos fuisse, narrant Magdeb. *Cent.* VI. cap. II. ex Paulo Diacono, Sigeberto; item à Manichæismo, Augustinus & Prosper ex Manichæis Catholici.

2. Propagatores Ecclesiastæ sub secul. VI.

Secundo propagatores, seu ædificatores, *cum viva voce* erant, sub initio quidem, in Romana *Symmachus*, successor Anastasii II. superato Antipapa Laurentio, per Synodos, unam atque alteram Romæ A. D. DI. & DII. *Tom.* IV. *Concil.* in Byzantinâ Macedonius: Antiochena Flavianus: Hierosolymitana Helias, mox in exilium mittendi ab Anastasio, ob fidem Chalcedonensem: Alexandrina Joh. Mela orthodoxus recepto *Henotico: tum scriptis*, in quibus fuere Joh.

Scriptores Ecclesiastici sub seculo VI.

Maxentius, monachus, & Presbyter Antiochenus, Scytha. Scripsit pro gratia contra Faustum, & pro monachis Scythis, adversus Hormisdam, *Leontius* Byzantinus; scripsit contra Nestorianos, Acephalos & Origenistas, distinguendus à Leontio Origenistâ. *Euagrius* Scholasticus, à Pontico distinguendus, ex urbe Epiphaniâ Syrus, Continuator historiæ Ecclesiasticæ, Socratis & Theodoreti, à Tiberio ad annum Mauritii XII. plusculum fabulosus in gratiam Iconolatrarum. *Procopius Gazaus* Rhetor, distinguendus à Procopio Cæsareensi historico. Scripsit Scholia prolixa in varios libros V. T. *Anastasius Sinaita*, Episcopus Antiochenus A. DLXI. Successor Domni. Restitit Acephalis & Aphthartodocetis, & hinc etiam Justiniano Imp. est alter quidam Anast. Sinaita, nonnihil junior, creditus auctor *ὁδηγοῦ* adversus Acephalos. *Eulogius Alexandrinus*, sub Tiberio II. & Mauritio Impp. Gregorio M. familiaris, ut patet ex variis ejus Epistolis. Scripsit adversus Novatianos, excerpta habet Photius in *Bibliothec.* *Johannes* Cappadox, ex frequenti jejunio dictus *Jejunator*, Antistes Constantinop. Scripsit *libellos pœnitentiales*. *Fulgentius*, Ruspensis Episcopus, discipulus Augustini, sub Trasamundo, cum aliis Episcopis in Sardiniam relegatus. Scripsit de *prædestinatione & gratia*. *Alcimus Avitus*, Archiepiscopus Viennensis, vindex orthodoxæ fidei contra hæreses, imprimis Arianam & Photinianam. Convertit Sigismundum Burgundionum Regem. Prostant ejus *Epistolæ*, *poëmata & fragmenta* varia, edentibus Sirmundo & Baluzio. *Cæsarius Arelatensis* (nam plures sunt Cæsarii) coævus Alcimi, acerrimus Antagonista Fausti & Semi-Pelagianorum, Præses Synodi Arausicanæ II. Prostant ejus *Homil.* XV. edente Baluzio, ei tribuitur Regula ad Monach. & Moniales altera. *Paschasius*, Rom. Eccl. Diaconus. Scriptor libb. de *Spiritu S. Felix Ennodius*; Ticinensis seu Papiensis Diaconus, cujus *Epistolas & opuscula* edidit Jac. Sirmundus. *Anicius Manlius Severinus Boëthius*, vir Consularis, excellentis virtutis & eruditionis, doctrinæ de Trinitate & persona Christi assertor strenuus. Ob suspicionem conspirationis cum Justino, in exilium missus à Theodorico Rege, ubi se ipsum erexit Meditationibus, soluta & ligata Oratione, de *Consolatione Philosophia*, tandem Theodorici jussu interemptus. *Dionysius Exiguus*, Abbas Romanus, Scytha, utraque lingua peritus, Collector *Canonum*, sub Justino Seniore & Justiniano; auctor æræ Christianæ vulgaris ac deficientis. *Marcellinus Comes*, sub initia Justiniani, Continuator *Chronici* Hieronymiani ad IV. Justiniani Consulat. *Primasius*, Episcopus Adrumetinus in Africa Byzacena, Doctrinæ Augustinianæ

Yyyyyy cum

cum Fulgentio sectator. Scripsit comment. in Paulum. *Ferrandus Carthaginensis* Diaconus, Fulgentii discipulus, collector & abbreviator Canonum Africanorum. *Facundus Hermianensis*, in Africa Episcopus, cujus libb. XII. ad Justinianum, primum edidit Sirmundus. *Vigilius Afer*, distinguendus à *Romano* & *Tridentino*, Episcopus in Africa, scripsit contra Nestorium & Eutychetem. *Liberatus*, Diaconus Carthaginensis, scripsit *Breviarium* historiæ Nestorianæ & Eutychianæ, in quo Vigilium Rom. ad vivum expressit. *Marcus Aurelius Cassiodorus*, Vir Consularis, natione Gothus, Theodorico & Athalarico Regg. charus, prudentia, eruditione & scriptis clarus, quæ condidit in Monasterio quodam Calabrico à se exstructo. Inter scripta ejus eminent libb. XII. *Epistolarum*, libb. duo *Institutionum* ad S. Scripturas legendas, *Chronicon* ab orbe condito, *Historia tripertita*, ex Socrate, Sozomeno, Theodoreto. *Junilius*, Afer, scripsit de *partibus divinæ legis* ad Primasium. *Gregorius*, Episcopus Turonensis, primus *historiæ Francorum* scriptor libb. X. magna quidem diligentia: sed impari judicio, & nimia credulitate, ut patet cumprimis in libb. ejus de *miraculis Martyrum*, item de *vita Martini Turonensis*. *Gregorius* Magnus, ad Papatum Romanum evectus A. DXC. qui acriter restitit titulo Episcopi universalis. Ejus opera nota sunt, nisi quod dubitetur, an ejus sint *Dialogi* hodierni *de Vita & miraculis Patrum Italicorum*, stylo & argumento à cæteris tam diversi. Minus ad propagationem ædificationemque Ecclesiæ, *tertio* conferebat *regimen Ecclesiasticum* hujus seculi, magis ad augendum Antecessorum fastum, evertendam Ecclesiæ libertatem, & subjugandam fidelium conscientiam. Fuit equidem regimen, quoad ordines & dignitates ecclesiasticas, idem cum præcedentis seculi, nisi quod accesserit novus *Archi-episcopatus* seu Patriarchatus, auspiciis Justiniani Imp. in Illyrico, Justinianæ primæ (quæ antea Lychnidus dicebatur) patria sua erectus, cui omnem submisit Diœcesin Dacianam, additis provinciis, Prævalitana & secunda Macedonica, cum parte secundæ Pannoniæ, quas Macedonicæ seu Thessalonicensi Diœcesi subduxit: nisi item, quod *jura Episcopalia*, favore Principum, nominatim Justiniani, egregie invaluerint, ampliatis Diœcesibus, confirmatis privilegiis Antecessorum, concessa Episcopis *audientia* Episcop. etiam *judicio*, quo ex compromisso, de quavis causa judicarent, quanquam necdum *forum* proprie dictum. *Novell.* Valentin. Junioris tit. XII. His incrementis inserviebant officia ecclesiastica, jamdum sub seculo præced. nata: *Syncellorum*, *Proto-Syncellorum*, qui proximi erant Patriarchæ, *Defensorum ἐκδίκων Primorum defensorum*, qui deinceps *Cancellarii* dicti sunt; *Vice-Dominorum*, *Oeconomorum*, *Sacellariorum*, *Referendariorum*, *Visitatorum* &c. quos jam ante notavimus, & pluribus describunt Catalogi Ecclesiasticarum dignitatum & Officialium Eccles. Constantinop. Sub his jugis, invaluerunt etiam contentiones de *primatu*, inter Romanum & Constantinopolitanum Patriarch. utroque urgente prærogativas *Veteris* & *novæ Romæ*; illo parem, hoc superiorem non ferente: singulis interim Patriarchis, quoad jurisdictionem, inter se *æqualibus*, & inter suam Diœcesin *αὐτοκεφάλοις*. Et *Oecumenici* etiam Patriarchæ titulus, hoc tempore, ab Impp. utrique horum æqualiter tribuebatur; sed in suo Archiepiscopatu tantum: damnante interim universum *Oecumenici* titulum in Ecclesia Romana, post Pelagium II. Gregorio I. velut *superbum*, *novum*, *blasphemum*, *prophanum*, *diabolicum*, *stultum*, *frivolum*, *Antichristianum* &c. *Epist.* lib. IV. Epist. 32. 34. & lib. VI. Epist. 4. 24. 30. &c. In his tamen, tam turbulentis aquis, sibi suæque dominationi piscandum affabre duxere Pontifices Romani, cumprimis *Symmachus*, *Hormisda*, *Johannes*, *Agapetus*, *Vigilius*, *Pelagius*, *Gregorius*, & quod *jure* non poterant, *facto* consecuturi, Constantinopolitano immodestius insultarunt, Vicarios passim in Occidente constituerunt, Archiepiscopis imperitarunt, ut sibi obnoxiis, causarum omnium cognitiones & appellationes ad se rapuerunt, continuo oggerendo illud: *tu es Petrus*, ut videre est cumprimis in *Vitis* Pontificum, in Liberati *Breviario*, in Marcellino, Euagrio, Nicephoro, in *Tomis Concil.* IV. & V. Edit. Noviss. & ex his tandem, tam violentis *factis*, *jus* conficiendo. Conf. Celeb. Spanhemius in *Introduct.* plen. ad *hist. Eccles.* Interim tamen, quod de *facto* volebant & habebant, toto cœlo diversum etiamnum fuit, ab eo quod hodie habent, sua jura petebant ab Imperatoribus: *Archiepiscopi* quidem salutabantur; sed cum restrictione *magnæ & almæ Romæ*: Synodos convocabant adhucdum, non Pontifices; sed Imperatores, Reges, Principes: *electio* Pontificis adhuc erat penes populum, prout *confirmatio* penes Imperatorem: ipsi Pontifices se adhuc submittebant Imperatoribus, eosque *Dominos suos* salutabant: *Cardinales* necdum erant electores Pontificis; sed fixi tantum Sacerdotes, Presbyteri, Parœciarum Præfecti, in Ecclesiis majoribus: ignota adhucdum jura *Annatarum*, *investiturarum*, *juramenti fidelitatis*, *Legatorum à Latere*, *Internunciorum* apud Reges, *infallibilitatis* Pontificiæ, *dispensationum* quarumvis *papalium*, *thesauri indulgentiarum*, *Canonizationum*. Nulla hoc tempore Pontificis *potestas temporalis* in provincias, urbes, regna &c. Singula horum demonstrante Spanhemio loco citato. Accessit ordinibus ecclesiasticis hoc seculo, incrementum monachatus, imo ejus *origo* in Occidente, ubi natus ordo *Benedictinorum*,

3. Regimen Ecclesiasticum, sub seculo VI.

Monachatus incrementum, & origo in Occidente. *norum*, A. juxta Baronium DCXXIX. Auctore *Benedicto* Nursino, Italo, qui bellorum pertæsus, sparsos hactenus per eremos, monachos collegit in cœnobia, ubi singulis suæ essent cellulæ, votis adstrinxit, certæque *regulæ*, LXIII. capitibus integræ, cujus instituta præcipua erant: quod carnibus & vino adstinere jussit: quod ciborum quovis die mensuram constituit, libram panis; sed

Benedicti & Benedictinorum. unciarum XXXIII. & semis: secularibus negotiis interdixit: opus manuarium injunxit: vestitos somnum capere præcepit: votis paupertatis, obedientiæ & cœlibatus eos addixit; pro vestitu *cucullam*, sub qua *tunica* esset cum *scapulari*, colore vestitus, cujusvis arbitrio relicto &c. Cum autem à sua regula, ad luxum, otia, lautitias & secularia degenerarent, reformationes, novæ regulæ & ab his nova nomina nata, v.g. *Cluniacensium, Cistertiensium, Carthusianorum, Præmonstratensium, Cœlestinorum, Dominicanorum*. Opibus adeo paulatim invaluerunt, ut non inepte Volaterranus observaverit, Benedictum hunc, *regna* non *Cœnobia* posteris reliquisse; nec *pauperibus* pepe-

Congelli & Apostolicorum. risse *hospitia*; sed *Clericis otium & luxuriam*. Eodem circiter tempore A. C. DXXX. auctore *Congello* quodam, *Monachismus, sub Specie Religionis, in Britannia, radices, vires, & incrementa largissima cepit, ad alias Europæ partes, plantaria transmittens*, ut loquitur, ex Britannorum Chronicis, Balæus, *Cent.* I. Primum ipsis Cœnobium fuit *Bancherense* in Ultonia, hactenus collegium seu Academia, sub Abbate & peculiari Regula, diversa ab illa Benedicti, quam Regulam Christi appellabant, & hinc ordinem suum *Apostolicum*. Ordinem hunc longe lateque propagarunt ejus discipuli, Columbanus & Gallus, per Galliam, Burgundiam, Helvetiam, Germaniam &c. Brendanus item per Hiberniam. Vid. Usserius in *Antiq. Britannicis*, ex Balæo, Sigeberto, Ur-

Gregorii M. & Gregorianorum. spergensi aliisque. Etiam Gregorius M. antequam adipisceretur Episcopatum Romanum, monachus fuit, & Cœnobia fundavit in Sicilia, in proprio fundo, & Episcopatum consecutus, in ipsis Romæ mœniis, in paterna domo, secutus quidem regulam Benedicti; sed adeo severe suis interdixit privatas possessiones, ut cum Justus quidam in agro deprehenderetur occultasse tres aureos, omni consolatione morientem privari voluerit, dein corpus in sterquilinium projici jusserit cum tribus aureis, addita imprecatione, *pecunia tua tecum sit in perditione* &c. ut patet ex Greg. Dialogis, qui tamen ejus esse, vix creduntur,

Monialium cœnobia. degenerante paulatim monachatu. Accesserunt passim cœnobia Monialium, admissis insolubili voto, à sexto sæpe & septimo ætatis anno, ut est in regula Cæsarii cap. v. ipsis etiam, & parentibus, invitis, in mediis ignibus concupiscentiæ, ac desiderio honesti conjugii. Admissi etiam sunt, qui relictis maritis, suas facultates monasteriis inferre vellent. Unde hujusmodi monasteria, infandarum artium officinæ, rearum asyla, hæreditatum voragines, nec libidinum remedia; sed fomenta evaserunt, quæ hoc seculo Synodos etiam exercuerunt. *Greg. Turon. hist. Franc.* libb. IX. & X. Ut nihil addam de *Stylitarum* superstitione & Simeone Stylita Juniore, de quo Euagrius hist. lib. VI. cap. XXIII. Plus *quarto* ad Ecclesiæ ædificatio- 4. Concilia seculi sexti.

nem & pellendas hæreses, valebant *Concilia* hujus seculi, in quibus fuit Constantinopolitanum II. *universale* V. A. C. DLI. aliis & verius DLIII. Concilium Constantinopolitanum II. universale V.

Occasione Origenistarum repullulantiam, in Monachis per Palæstinam & in nova Laura, statuentibus Duce Leontio & Nonno, *animas conditas fuisse, antequam corporibus jungerentur, & propter peccata cum eis jungi: Sydera animâ rationali esse prædita: corpora non eadem esse resurrectura, quâ morte ciderunt: pœnis damnatorum ipsorumque dæmonum fore aliquando finem, propter mortem Christi* &c. Insuper occasionem Synodo præstiterunt disputationes de III. Capitulis Synodi Chalced. datæ per Nestorianos quosdam, negantes scripta Theodori Mopsuesteni & Theodoreti contra Cyrillum, improbata fuisse Synodo Chalcedonensi; Acephalis ex adverso, intacta Synodo, eorum damnationem urgentibus: orthodoxis inter se contendentibus, pro auctoritate Synodi Chalc. & pro reductione Acephalorum. Hinc Justinianus Imp. Synodum convocavit, evocato insuper Vigilio Papa, tum quidem Constantinopoli præsente; sed propter contentionem cum Constantinopolitana super *primatu*, Synodi sessionibus interesse nolente. Præses *politicus* pro more erat Imperat. Justinianus; *Ecclesiasticus* autem, non Vigilius, per se aut per legatos; sed Eutychius Constantinopolitanus. Habuit Episcopos CLXV. In *actis* ejus 1. confirmata est fides IV. præcedentium Conciliorum universalium. 2. Damnatus Theodorus Mopsuestenus, post lectum ejus Symbolum. Damnata 3. Theodoreti scripta ceu impia, addictioris quondam partibus Nestorii. item Ibæ Epistola ad Marim Persam, ut Nestoriana. Damnati 4. Origenes, Arius, Macedonius. Successerunt acerrimæ oppositiones Vigilii Papæ Rom. cum ante, tum post concilium, hinc exilio mulctati à Justiniano: postea quæstio de anathematizatione mortuorum, tandem schisma inter Orientales & Vigilium cum suis; imo cum postea Concilium approbassent, ab illis ipsis secessionem fecerunt multæ Ecclesiæ Occidentales, per Italiam, Galliam, Hiberniam, subscribere nolentes anathematizationi mortuorum, ut patet ex Epistolis Pelagii I. Præter universale hoc, seculum concilia particularia habuit, innumera fere, nationalia & provincialia: orthodoxa, heterodoxa: in causa fidei adversus hæreses, & disciplinæ. Nos ex omnibus, Particularia concilia plurima seculi VI.

Yyyyyy 2 pro-

pro conpendii nostri ratione, nonnulla ex præcipuis indigitabimus. In *heteredexis* fuit A. DXII. *Sydoniense*, ab Anastasio Imp. Acephalorum Patrono, convocatum, contra Flavianum Antiochenum, & Eliam Hierosolymitanum orthodoxos. In *Nationalibus* eminet *Africanum* A. DXXXIII. indictum à Justiniano Imp. restaurandæ disciplinæ causa: *Hispanica*, sub Ariamiro Suevorum R. converso A. DLXI. sub Reccaredo Gothorum R. A. DXXXIX. quod est Toletanum III. Causa fidei adversus hæreses habita sunt concilia: *Constantinopolitanum* A. DXXXVI. Sub Menna Patriarcha, quo Anthemius Eutychianus est depositus, cum nonnulis Acephalis. Menna præside, suo non Agapeti Rom. nomine. Contra *Arianos*, quod jam diximus *Toletanum* III. Contra *Priscillianistas* in Hispania pullulantes, *Bracarense* II. sub Ariamiro, nuper converso A. DLXI. Contra *Pelagianos* & *Semipelagianos*, Faullum & Massilianense in Gallia, *Aransiacum* II. A. DXXIX. sub Athalaricoin Italia, Clodovæoin Gallia. Præside Cæsario Arelatensi, præsentibus Alcimo Viennensi, Fulgentio Ruspensi, Prospero Aquitanico. Conditi sunt Canones XXV. Et paulo post apud Britones, Cambriæ habitum Concilium à Davide, sedis Menevientis Metropolitano, contra hæresin Pelagii A. DXIX. de qua Spelmannus in *Concil. Britan.* Tom. I. Usserius in *Antiquit. Britann.* Pleraque autem convocata sunt, in causa Ecclesiastici *regiminis* & *disciplina*, aut natorum schismatum v. g. inter Laurentium & Symmachum &c. aut rituum ecclesiasticorum. Convocabantur auctoritate Principum, ut in Oriente per Cæsares, in Gallia per Clodovæum & filios, in Burgundia, per Sigismundum & successores, Romæ per Theodoricum, in Hispania per Reges suorum temporum. Turbabant Ecclesiæ ædificationem efficacius, intra Ecclesiam quidem, *schismata*, extra eandem persecutiones. Quantum ad *schismata quinto*, ut nihil dicamus de schismatis inter Papas & Anti-papas, præcedentibus hujus ætatis seculis, natis, v. g. inter Liberium & Felicem II. A. 352. inter Damasum & Ursicinum A. 367. inter Bonifacium I. & Eulalium A. 418. inter Symmachum & Laurentium A. 498. & hoc seculo, inter Vigilium & Dioscorum A. 530. Imprimis hic fundatum fuit magnum schisma inter Orientalem & Occidentalem, imposterum in nervum erupturum, occasione *primatus* & episcopatus Oecumenici, quem uterque, & Romanus & Constantinopolitanus, sibi arrogabant. Imprimis quando Vigilius cum multis Occidentalibus, Synodo Constantinopolitanæ II. & Oecumenicæ subscribere primum renuebat, & postea, cum subscripsissent Pontifices Rom. ab ipsis illis secessionem facerent, multæ Ecclesiæ occidentales, per Italiam, Galliam & Hiberniam, nolentes subscribere, mortuorum anathematizationi, ut patet ex Pelagii I. Epistolis. Huc etiam spectabant quæstiones schismaticæ & otiosæ, hoc seculo ventilatæ: nim. I. An unus de Trinitate, crucifixus in carne, recte dicatur? Affirmantibus Monachis Scythis, Constantinopolitanis, duce Joh. Maxentio: negante Hormisda Pontif. Rom. A. DXVIII. Tum 2. renata quoque quæstio, de die celebrandi Paschatis, potissimum in Britannia, Scotis adhuc celebrantibus Pascha more Judaico, XIV. luna; aliis ex adverso contendentibus, illud celebrandum esse, more Romano, ipsa Dominica resurrectionis: illi ad Johannis Euangelistæ praxin; hi ad traditionem Petri & Pauli provocabant. Vid. Usserius *Antiq. Britann.* cap. XVII. Forbesius *Instit. hist.* cap. XXX. Etiam 3. occasione primæ quæstionis, disceptatum est, num persona Christi recte dicatur composita, ex divina & humana natura? Affirmabant monachi Scythæ, quos diximus, negante Hormisda cum suis. Et tandem 4. disputatum, an aliquis mortuus sit damnandus & anathematizandus? Nata occasione Theodori Mopsuesteni, Origenis Adamantii, Apollinaris, Nestorii, in Concilio Oecumenico V. damnatorum? Orientales negabant, quibus primum restitit Vigilius negans. Quamvis idem Vigilius, ut Pontificatum consequeretur, & Sylverium pelleret, edita in gratiam Theodoræ, fidei suæ confessione, ipse olim damnasset Theodorum & Theodoretum cum suis, juxta Liberatum in *Breviario* cap. XXII. & Concil. Tomum V. Quantum ad persecutiones *sexto*, earum prima obvia fuit ab Anastasio Imp. in initio hujus seculi, qui in præcipuarum sedium Episcopos orthodoxos sæviisse dicitur, apud Euagrium, Procopium aliosque: hinc tandem fulmine percussum periisse, tradit Cedrenus, Zonaras & alii. Secunda à *Trasemundo* Vandalorum Rege, per Africam, pellente in exilium Fulgentium cum LX. & amplius Episcopis; restitutum tamen postea, ab Hilderico Trasemundi successore A. 522. Euagr. lib. IV. Procop. de *Bello Vandal.* lib. I. Tertia à *Theoderico* Gothorum Rege in Occidente, Principe laudato, sed Ariano, quæ præter Boethium ac Symmachum ejus socerum, sustulit etiam Johannem I. Episcopum Romanum. Procop. de *Bello Goth. lib.* I. Quarta ab *Hunnis* per Thraciam, Græciam, ad mœnia Constantinopoleos, sub Justiniano Imp. in Christianos grassantibus. *Procop. de Bello Pers.* lib. II. Quinta ab *Alemannis* & Francis A. Justiniani XXIX. horrendis stragibus, per Italiam in Christianos grassantibus, ei missis Ducibus Leuthare & Buccellino cum exercitu LXXII. millium, cum Gothis Arianis se jungentibus, in perniciem Ecclesiarum. Agathias Schol. Hist. Justinianeæ lib. II. Sexta ab *Alboino* X. Longobardorum Rege, in variis Italiæ & Liguriæ partibus, qui voverat se deleturum omnes Chri-

5. Schismata seculi sexti.

6. Persecutiones seculi sexti.

Christianos, repressus casu equi miraculoso, cum civitatem Ticinensem ingrederetur. Paul. Diacon. *de Gest. Longob.* lib. II. cap. XXVII. Septima à *Chosroe* Persarum Rege, à Gothis inducto, ut Justiniano bellum inferret, hinc grassante passim per Mesopotamiam, Syriam, Armeniam, Persiam, in Christianos, quasi Deum ipsum Christianorum expugnare vellet. Procop. de *Bello Pers.* In Martyribus hujus seculi, eminet *Hermenegildus*, Leovigildi Visi-Gothorum in Hispania, filius & Regni consors, quem ipse Pater Arianus, ob fidem orthodoxam, in carcerem conjecit, ac securi percussit. Greg. Turon. *Hist.* lib. V. Possis etiam Martyribus connumerare Boëthium & Symmachum socerum, à Theodorico sublatos, quanquam, non tam Religionis, quam impactæ proditionis, causa.

Quarta ætas Nov. Test. sub apertura sigilli quarti.

Quarta N. T. ætas figuratur apertura quarti sigilli Apoc. VI. 7. 8.

XXVII. Quarta N. T. ætas figuratur apertura sigilli quarti, quæ describitur Apoc. VI. 7. 8. *Cumque aperuisset sigillum quartum; audivi vocem quarti animalis, dicentem veni & vide. Tum vide & ecce, equus pallidus, & ejus, qui insidebat ei, nomen erat mors, & infernus sequebatur eam, dataque est eis in quadrantem terræ potestas, trucidandi gladio, & morte, & per terrestres feras.* Est hic rursus

1. Apertor & apertura *sigilli.* Apertor *seu revelator, idem est qui præcedentibus fuerat*, agnus *seu Christus: & sigillum etiam resignatum, mysterium, rationi impervestigabile, de fatis Ecclesiæ, sub* quarta *sua ætate.*
2. Præco *invitans ad contemplationem rei revelanda*, animal *quartum*, aquila cap. IV. 7. *avis perspicax, & excelsa petens, inde in prædam devolans, magna celeritate: significat*, partim, *clades Ecclesiæ, ex alto superne affuturas, à cœlesti providentia;* partim *virtutes sub his cladibus, Ecclesiæ & Ecclesiasticis perquam necessarias.*
3. Typus, *adumbrans fata hujus ætatis, habens*
   - A. Equum, *qui notat* Ecclesiam; *sed jam χλωρὸν pallidam, hactenus aut* albam, *ab innocentia & puritate; aut* rubram, *à persecutionibus; aut* nigram, *ab obscuritate hæresium: jam* pallidam, *ex viridi flavescentem, qualis est graminis marcescentis, aut foliorum deciduorum, tempore Autumni, qui nonnihil viroris habens; sed paulatim albescentis, donec tandem plane exspiret. Significatur Ecclesia, adhucdum aliquid vitæ & vigoris gestans, à fundamentalibus & Catholicis fidei articulis; sed quod adeo sit debilis, ut jam jam plane moriturum videatur.*
   - B. Sessor *equi seu eques qui mors appellatur, seu mortiferus Ecclesiæ. Intelligi potest, vel* Deus *sua providentia, sapientissima & justissima, permittens ac dirigens istas Ecclesiæ clades, vel* causæ *quævis subordinatæ, permissu divino, inferentes Ecclesiæ calamitates, quales sunt: Antichristus uterque, Occidentalis Papa, & Orientalis Muhammedes, insuper Monachi, sua heterodoxia, pariter ἀσωτία.*
   - C. Pedissequus, *infernus, seu sepulchrum; seu damnationis locus; intelliguntur; Antichristi, hæreses, dissoluta, cum præfectorum; tum ipsius Ecclesiæ, vita & conversatio, passim sub hac ætate obvia, individuo nexu sequens.*
   - D. Potestas *sessoribus subordinatis, Dei permissu data, penes quam dicitur*
     1. Nocumentum, *ἀποκτεῖναι* interficiendi, *non tantum quomodocunque lædendi, quod sub prioribus ætatibus etiam est factum; sed interficiendi, seu vita penitus privandi, non tantum* naturali, *quod, per omnis generis calamitates & persecutiones, per hanc ætatem, ἐξόχως factum observamus; sed etiam* spirituali, *imo & æterna.*
     2. Limitatio *istius potestatis, & restrictio ad* quadrantem terræ. *Hic* terra *notare possis, vel πᾶσαν οἰκουμένην, vel potius terram Imperii Romani, cum Orientalem, tum Occidentalem: &* quadrans *ejus, excludit universalitatem, & involvit magnam ejus partem. Ut significetur, Deum interea, sub his calamitatibus, suos in Ecclesia conservaturum; sed tamen magnam ejus partem passurum ut intereat.*
     3. Adminicula, *quorum ope, nocumentum istud sit procurandum, puta;*
        - α. Gladio, *seu bellis civilibus, seu* domesticis, *contentionibus Pontificum, hæreticorum, monachorum, seditionum.*
        - β. Fame, *cum* corporali, *tum spirituali. Ex defectu commodi nutrimenti, potissimum spiritualis, quod animæ suppetit à doctrina salutari, & ab assidua ejus inculcatione, quæ per hanc ætatem, miserrime exularunt.*
        - γ. Morte, *seu exitiosis & pestiferis morbis, corporalibus pariter & spiritualibus. Tandem*
        - δ. Feris terrestribus, *quales fuere latrocinia hominum terrestrium, utriusque Antichristi, monachorum* &c.

Breviarium historiæ hujus ætatis.

XXVII. Extendit se quarta hæc Ecclesiæ ætas, à Phoca Imperatore, & Bonifacio III. Papa Rom. usque ad Henricum IV. & Gregorium VII. Papam exclusos, per annos circiter CCCCLVI. Scil. sub adolescentia Antichristi, quo Episcopus Rom. ex sede Ecclesiæ, quæ & Imperii erat, sibi arrogavit eminentiam, non modo supra Coëpiscopos; sed etiam supra Patriarchas, collegas hactenus, quæ etiam ambitio non parum aucta fuit, secessu Imperatoris Constantinopolim, & exemplis Alexandrini & Constantinopolitani. Contentio omnis erat de *primatu* & axiomate *Episcopi œcumenici*, quem hactenus, favore Imperatoris, Constantinopolitanus usurpabat. Intercessit Gregorius I. seu Magnus; sed frustra. Idem apud Phocam egit ejus successor Bonifacius III. cujus favore, cum Imperator putaret, sibi opus esse, ad retinendam Italiam; consensit ut Romana Ecclesia esset caput omnium Ecclesiarum, & Episcopus ejus *Oecumenicus* & universalis diceretur. Hoc initium fuit primatus Romani, à quo ita succrevit auctoritate, potentia & opibus; ut non modo Ecclesiasticam, sed & civilem ad se potestatem traxerit, ac summos Imperatores, atque Reges sibi subjecerit. Eodem pene tempore, emersit Muhammed, ac impia ejus secta, ex Judæorum & Gentilium erroribus conflata, & componendis religionum dissidiis, in speciem accommodata, quæ brevi tempore, longe lateque propagata fuit. Aliquanto post, cum nova Eutychianorum soboles, *Monothelitarum* videlicet, qui contendebant, unicam tantum in Christo voluntatem esse, oriretur; Constantinus IV. Synodum Constantinopoli indixit, quæ est VI. *Oecumenica:* in qua improbato errore firmata est veritas, de duabus in Christo voluntatibus, pro duplicitate naturarum. Successit certamen acre & sanguinolentum, de *imaginibus*, quas Leo III. Imp. è templis deleri jussit; Gregorius III. Pontifex restitui voluit, & Imperatorem recusantem anathemate feriit, Italiamque ab eo alienavit. Successores utriusque nihil remiserunt de infestis studiis & animis. Tandem Irene, cum Constantino VI. ut morem gereret Pontifici, convocatâ Synodo Nicææ, quæ Oecumenica VII. vocatur, imagines restitui jussit, earumque cultum canonibus sancivit, & in Orientis Ecclesias invexit. Sed Carolus, designatus post Imperator Occidentis, Francofurtico egit Antisynodum, quæ decreta Nicænæ damnavit. Idem multas per Germaniam Ecclesias & Episcopatus condidit, instituit lectiones Dominicales, & leges Clero proposuit. Pontificibus autem, exemplo Patris Pipini, tum ipse, tum posteri & successores, plurimum indulserunt, quæ causa fuit plerorumque in Italia bellorum. Hæc ex Hen. Altingii *compendio* hist. Sac. repræsentare visum, ut inde complementum visionis Apocalypticæ ὡς ἐν τύπῳ agnoscas.

Imperatores hujus ætatis XXXIII. Orientales, & XVII. Occidentales.

XXIX. Quadringentos autem & septuaginta duos circiter annos hujus ætatis exegit, sub Imperatoribus XXXIII. A Phoca usque ad Michaëlem VI. qui coëxtiterunt toti Imperio, dum in Occidente, à seculo octavo eis coëxtiterunt XVII. in Occidente, à Carolo Magno usque ad Henricum III. inclusum, quos per compendii nostri συμμετρίας, tantum fere nominare cogimur. In prioribus *primus* fuit Phocas, Centurio, tum Exarchus sub Mauritio, ab exercitu proclamatus, Dominum & εὐεργέτην optimum occidit, postquam omne ejus semen masculum crudelissime in conspectu ejus sustulisset. Antichristo obstetricatus est, quando Bonifacio III. Episcopo Rom. œcumenici Papæ, etiam præ Constantinopolitano, titulum contulit. Ab Heraclio, amputatis manibus, pedibus, & combusto trunco, sublatus est, postquam tyrannidem habuisset per annos IX. *Secundus*, Heraclius Cappadox, ab exercitu proclamatus, Cosroëm Persam, gloriatum, se non ante positurum arma, quam Deus Persicus, abolita Dei crucifixi Religione passim coleretur, tribus præliis confecit. Regnavit annis XXX. Sub eo ortus est Muhammed Antichristus orientalis. *Tertius* Constantinus IV. Heraclii filius, à Martina Noverca, post quintum Imperii mensem, veneno sublatus est. *Quartus* Heracleonas, Martinæ filius, à Senatu abdicatus, naribus privatus, inque carcerem missus, imperium habuit per sex tantum menses. *Quintus*, Constans II. Constantini IV. filius, Monotheleta, in Sicilia, fraude Andreæ cujusdam, in balneo strangulatus est, cum Imperium habuisset per annos XXVI. *Septimus* Constantinus V. Pagonatus, Constantis filius, cui se initio opposuit Mesentius. Fudit Saracenos & Bulgaros; sed ab his postea fusus, Imperium habuit annis XVII. *Octavus* Justinianus II. Rhinotmetus, tyrannus potius quam Imperator, cum filio Tiberio, Cæsare renunciato, & Leontio, auspiciis Callinici Patriarchæ, ad Imperium evecto, sublatus cum Tiberio filio, per Philippicum Bardanem, imperavit annis XXVI. *Nonus* Philippicus Bardanes, Patricius præcipuæ nobilitatis, Monotheleta, imagines è templis ejecit. Ab Artemio, Secretario primario, oculis & regno privatus, in carcere emarcuit, cum imperium habuisset per annos II. *Decimus*, Artemius, seu Anastasius II. à Theodosio successore Thessalonicæ ad Monachatum damnatus, imperium itidem habuit per annos II. tantum. *Undecimus* Theodosius III. Adramyttenus cognomento, ab exercitu Augustus factus; sed à Leone Isauro motus, imperium tantum habuit per annum. *Duodecimus* Leo III. Isaurus, imagines è templis ejecit, obnitentibus frustra Gregorio II. & III. Imperavit per annos circiter XXV. *Decimus tertius* Constantinus VI. Porphyrogenetus, alias Copronymus, Leonis Iconomachi filius, cui se opposuit Artabasdus Leonis gener, per biennium Constantinopoli regnans, victo

victo tandem Artabasdo, Anastasium Patriarcham, quod Artabasdo seditionis auctor fuisset, pessime exagitavit, imaginibus, magis etiam quam Pater fuit infensus. Regnavit per annos XXXIV. *Decimus quartus* Leo IV. Prophyrogenetus, Constantini VI. filius, per uxorem Irenen viraginem, regnavit annis V. *Decimus quintus* Constantinus VII. Porphyrogenetus cum Matre Irene, imaginibus perdite addicta, convocavit Synodum Nicænam II. pro imaginibus, quam Romanenses *Oecumenicam* lubenter salutarent. Cæterum mulier fuit imperiosa insuper & crudelis, quamobrem à populo, & exercituum præfectis, quod imperium muliebre ferre amplius non possent, ab imperio per biennium remota fuit, quod tamen postea recuperavit. Quæsiverat, & adepta fuerat filio Constantino, Rotrudin Caroli M. filiam, pro uxore, quod tamen matrimonium, invito filio, postea retractavit, obtrusa ei Maria quadam ex Ametia, quam tamen Constantinus repudiavit, ducta Theodora quadam. Id interim egit Irene, ut filius imperio indignus haberetur, ipsaque eum oculis crudeliter privavit, à quo paulo post fatis cessit, præterea reliquos mariti fratres, adeoque universum Leonis Isauri genus exstinxit, & ad nuptias cum Carolo M. adspiravit, & nova consilia de utroque imperio conjungendo, denuo agitare incepit, quæ cum Proceribus Græcis displicerent; in Lesbum relegata fuit. Interea, quod obstetricaretur Pontifici Romano, à Romanensibus, Sanctis etiam connumeratur. Regnavit autem, cum Filio, per annos VII. & remota per annos II. postmodum restituta rursus cum Filio, & post filium sola, universim per annos XXII. Sub ea Imperium occidentale reviviscere cœpit, per Carolum M. eademque opera schisma inter Orientale & Occidentale Imperium cessavit. Nos interim reliquos Imperatores Orientales paucis prosequemur, tum ad Occidentales regrediemur. Fuit ergo *decimus sextus* Imperator Græcus Nicephorus, quem nonnulli Irenes fratrem arbitrantur. Hic fœdus cum Carolo M. certis conditionibus pepigit, eique totum Occidentem, cum magna parte Italiæ, Longobardis erepta, cessit, tandem à Crumno Bulgarorum Rege, trucidatus obiit, post annos Imperii IX. Successerunt ergo *decimo septimo*, Stauratius, Nicephori filius, & Michael I. & Rangabonus Curopalates seu curator Palatii, gener Nicephori, cum filio Theophylacto. Stauratium, quem Pater Augustum dixerat, ob corporis deformitatem & ingenii stoliditatem, in Bizantinum monasterium conjecerunt, suffecto quem diximus Michaële Curopalate, qui & ipse ad monasterium damnatus fuit. Præfuerunt isti per annos II. tantum. Successit *decimus octavus* Leo V. Armenius, itidem imaginum proturbator, in choro Symphoniacorum, per conjurationem trucidatus obiit, postquam præfuisset annis VII. Successit *decimus nonus*, Michaël Thraulus, è carcere, in quem conjectus erat ob conjurationem in Leonem, imperio admotus. Præfuit annis IX. *Vigesimus* Michaël Theophilus, filius Leonis, à justitia commendatus, a dysenteria periit, postquam clavum habuisset per annos XIII. Successit *vigesimus primus* Michaël III. secundi filius, quem & Michelottum vocant, Porphyrogenetum, cum Matre Theodota prudentissima; sed quam ad monasterium damnavit scurra, eversus tandem à Basilio Macedone, cum omnes isti imperium habuissent per annos XXV. Successit *vigesimus secundus*, Basilius Macedo, per annos XXII. Successit *Vigesimus tertius*, Leo VI. filius Basilii, à studio Philosophiæ sapiens dictus, per annos XXV. Et huic *vigesimus quartus*, Alexander, Leonis frater, moribus dissimillimus, in voluptates profusus, sed per menses tantum XIII. Successit *vigesimus quintus*, Constantinus VIII. Leonis sapientis filius haud degener, cum Matre Zoë, Socero Romano Iacopeno, ejusque filiis, Constantino IX. Stephano & Christophoto, & Nepote Romani II. imperium habuit, per annos XLIX. Successit *vigesimus sextus*, Romanus III. Constantini VIII. filius, ignavissimus, per annos IV. Successit *vigesimus septimus*, Nicephorus II. qui duxit Theophaniam, uxorem Romani III. sublatus consiliis Johannis Zimiscis, ubi præfuisset annis VI. Successit *vigesimus octavus*, Johannes Zimisces, gener Romani III. lento veneno à Basilio Eunucho occisus, cum imperasset per annos VI. Successerunt pro *vigesimo nono*, Basilius & Constantinus X. Porphyrogenetus filii Romani III. quibus se opposuere duo Bardæ, multis expeditionibus clari, per annos LIII. Secuti sunt pro *trigesimo*, Romanus IV. Argyrus gener Constantini X. ejusque uxor Zoë, hunc uxor procacissima, insidiis adulteri, in balneo, post V. imperii annum suffocavit, superstite Zoë per annos II. adeoque simul per annos VII. Successit *trigesimus primus*, Michaël Calæphatus, Stephani filius, & Michaelis Paphlagonis è sorore nepos, à Zoë adoptatus, per menses VI. Successit *trigesimus secundus*, Michaël Paphlago, alter maritus Zoë. Hic imperium inique partum æquius administravit, beneficum passim sese præbens. Præfuit per annos VII. Successit *trigesimus tertius*, Constantinus XI. Monomachus, tertius maritus Zoë, quæ & ipsa verius imperavit, per annos XII. Cui tandem successit *trigesima quarta*, Theodora Zoæ Soror, Constantini X. filia, quæ Stratioticum adoptatum purpura induit. Præfuit per annos II. Habuimus Imperatores Orientales hujus ætatis: subjungamus etiam Occidentales XVII. à Carolo Magno, qui imperium suscepit ineunte seculo octavo, regnante in Oriente Irene, quam diximus, usque ad Henricum IV. exclusum. In his ergo (1) est *Carolus I.* cognomento *Magnus*. Natus Avo Carolo Martello, Patre Pipino Crasso Duce Brabantiæ, & Principe

Imperatores Occidentales XVII. à Carolo M. ad Henricum IV. Austra.

excluſum. Auſtraſiæ. Lucem primum aſpexit Caroloburgi in Bavariâ. Leonem III. Pontificem ejectum reduxit, varios epiſcopatus fundavit, A. C. DCCC. in ipſis Chriſti natalitiis, à populo Romano, Imperator ſalutatus eſt. Perperam igitur Gnathones Papæ, per Leonem III. Imperium ad Germanos translatum garriunt, quod potius triplici jure obtinuit: *belli* ſeu armorum, *ſuffragii* ſeu conſenſus Senatus populique Romani, & *transactionis* cum Imperatoribus Orientalibus, qui omne jus in Occidentem, ei ſponte conceſſerunt, ut uterque Imperator, Augusti & fratres dicerentur: ille Orientis; hic Occidentis. Fuit Carolus Princeps optimus, pacis & belli artibus inſtructiſſimus. Per Alcuinum Præceptorem imprimis, Religionem conſtituit, ipſe imperium novum legibus æquiſſimis circumſcripſit, grammaticis præceptis, linguam vernaculam incluſit. Imperium habuit per annos XIV. (2) fuit *Ludovicus* I. cognomento *Pius*, Caroli ex Hildegarde filius. Hunc moriturus, teſtamento Imperii hæredem ſcripſit, addito Galliæ, Germaniæ & Hiſpaniæ citerioris regno: Bernhardo ex Pipino nepoti, Italiam addixit, quem poſtea Ludovicus monaſterio mancipavit, eique Lotharium, ex Hermingarde filium, in Italia præfectum ſubſtituit. Dein ad luxum & faſtum Epiſcoporum coercendum converſus, tantum incurrit eorum odium, ut omnibus viribus, ad illum evertendum contenderent, eoque rem perducerent, ut à propriis filiis, Lothario, Pipino, Ludovico & Carolo, monaſterio includeretur; à quo tamen, per Proceres Germaniæ, liberatus & Imperio reſtitutus fuit. Novos inſultus à filiis, cumprimis à Carolo, declinarunt ejus fata, poſtquam præfuiſſet annis XXVI. Hinc (3) fuit *Lotharius* I. Ludovici filius: ei bella funeſtiſſima interceſſerunt cum fratribus, pariter & hoſtibus. Cum per XV. annos præfuiſſet, in tres filios ſuos regna ſua partitus eſt; Ludovicum II. Imperatorem fecit & Dominum Italiæ: Carolum Regem Galliæ Narbonenſis: Lotharium Lotharingiæ, quæ tamen regna, tandem ad Ludovicum II. devoluta ſunt. Proinde (4) *Ludovicus* II. Lotharii filius. Saracenos è Campania pepulit. Præfuit imperio per annos XX. Succeſſit (5) *Carolus* II. Calvus, Ludovici I. filius, Rex Galliæ, per avaritiam bellis implicitus non neceſſariis, poſt duorum annorum imperium deceſſit. Succeſſit (6) *Ludovicus* II. *Balbus*, filius Caroli, Rex Galliæ; auctore Pontifice, Imperii titulum uſurpavit; ſed vix per biennium. Secutus eſt (7) *Carolus* III. Craſſus, Ludovici I. ex filio Ludovico Rege Germaniæ, nepos. Proceribus dudum dignus videbatur, cui regnum committeretur, paulo tamen poſt, in eorundem odium incidit. Imperium habuit per annos VIII. Succeſſit (8) *Arnulphus*, Caroli Craſſi, ex fratre Carolomanno, nepos, veneno periit, poſtquam præfuiſſet annis XII. Secutus eſt (9) *Ludovicus* III. ultimus ex ſtirpe Caroli M. imperium habuit perturbatiſſimum, quamobrem animi ægritudine mortuus eſt, ubi præfuiſſet annis XII. Succeſſit (10) *Conradus* I. Dux Franconiæ & Haſſiæ, majoribus Procerum votis, præ Carolo Simplice Galliæ Rege, electus; adverſos ſibi Proceres proſcripſit. Moriturus Henricum Aucupem, virum ſapientem & fortem, ſibi ſucceſſorem declaravit. Imperavit annis VIII. Succeſſit (11) quem diximus, *Henricus* I. Auceps, Dux Saxoniæ, Arnulphi ex filia nepos, pluribus bellis victor, deceſſit cum imperium habuiſſet per annos XVII. Eum ſecutus eſt (12) *Otto* I. *Magnus*, inſtaurator Imperii, filius Henrici Aucupis. Johannem XIII. Pontificem Romanum ſede movit, eique Leonem VIII. ſubſtituit, tumultuantes Romanos, urbe captâ, compeſcuit. Multas Eccleſias fundavit. Imperavit annis XXXVII. Succeſſit (13) *Otto* II. Ottonis I. filius, *pallida mors* Saracenorum appellatus, regnum habuit per annos X. Secutus eum fuit (14) *Otto* III. ſecundi filius, dictus *mirabilia mundi*. Conſtituit, ut jus eligendi Imperatorem, excluſis omnibus exteris & peregrinis, per ſolos Germanos exerceretur. Creſcentium Conſulem Romanum, qui Pontificem urbe pepulerat, cum XII. ſeditionis ſociis, juſtis pœnis coërcuit, ſed tertia vice in Italiam reverſus, à Creſcentii uxore, quam deperiit, venenatis chirothecis periit, ubi imperaſſet annis XIX. Succeſſit (15) *Henricus* II. Sanctus, ſeu Claudus, Dux Bavariæ, Henrici Aucupis pronepos. Quia cum Cunigunda uxore vitam cœlibem egit, à Monachis *Sancti* titulum conſecutus eſt. Imperavit annis XXII. Succeſſit (16) *Conradus* II. Saliquus, Dux Franconiæ, qui præfuit annis XV. Ei ſucceſſit tandem (17) *Henricus* III. Niger, Conradi II. filius. Tres Romanos Pontifices uno tempore, in tres monſtroſas factiones abeuntes, depoſuit, & juramento Romanos obſtrinxit, ne, inſcio Imperatore, Papam unquam eligerent, & ſic dignitatem imperatoriam, adverſus tyrannidem Pontificiam, illibatam conſervavit. Imperavit per annos XVII.

XXX. His utriuſque Plagæ Orientalis & Occidentalis, Imperatoribus coëxiterunt Pontifices Romani. Nim. (1) *Bonifacius* III. Romanus, hic primus à ſcriptoribus *Papa Oecumenicus* ſalutatur, ſcil. non jam amplius auctoritate propriâ & privatâ; ſed *publica* Imperatoris. Cum enim Phocam Imperatorem, quem Patriarcha Conſtantinopolitanus, ob parricidium in Mauritium Imp. commiſſum, acrius reprehenderat, abſolviſſet, ſceluſque probaſſet; obtinuit conſenſu tyranni, titulum *ſummi Pontificis*, jusque convocandi Synodos, & ſic contentio deſiit, quæ hactenus, inter Romanos & Conſtantinopolitanos Epiſcopos duravit. Sedit tantum per menſes VIII. & 23. dies. Pontifices Romani ætatis N. T. quartæ.

(2) Boni-

(2) *Bonifacius* IV. Marsus. Sub hoc Romæ celebrata fuit Synodus, in qua promulgatum fuit privilegium Phocæ, de primatu Ecclesiæ Romanæ. Insuper Pantheon, nondum ab idolis repurgatum, à Phoca obtinuit, & S. S. Mariæ, omnibusque Martyribus dedicavit, &, gentilium more, Sanctos mortuos ad cultum prostituit. Sedit annis VII. (3) *Deus dedit* seu Theodatus Rom. forte electus, cum de ejus electione diu non conveniret. Ab hoc cognatio *spiritualis* traxit originem, ne quis eam quam ex Baptismo levasset, aut cum qua infantem suscepisset, duceret. Sedit annis IV. (IV) *Bonifacius* V. Campanus, qui asyla in templis constituit, & Christum pro originali tantum peccato, mortuum dixit. Sedit annis VIII. (5) *Honorius* Campanus. Accusatur à Græcis, quod Monotheletarum hæresi fuerit addictus, & à Synodo Constantinopolitana VI. fuerit damnatus. Sedit annis XII. & V. mensibus. (6) *Severinus* I. Romanus, cum in sumptus militares nihil vellet conferre, thesauris ecclesiasticis ab Exarcho exutus est. Sedit per menses XI. (7) *Johannes* IV. Dalmata, qui multa Christianorum millia, soluto lytro, à Saracenis redemit. Sedit per annum I. & menses IX. (8) *Theodorus* Græcus. Sedit per annos VI. & menses 5. (9) *Martinus* Thuscus, à Constantinop. Imp. Monotheleta in exilium deportatus, & lingua manuque truncatus. Sedit per annos VI. menses III. dies XIII. (10) *Eugenius* I. Romanus. Primum Vicarius abducti Martini, dein Papa. Sedit per annos III. (11) *Vitalianus* Campanus, qui omnia sacra, in omnium Christianorum templis, Latino sermone fieri jussit. Unde quidam existimant, numerum 666. Apoc. XIII. non solum huic tempori; sed etiam isti ordinationi (puta voci Λατεῖνος) quadrare. Sedit annis XIV. & 5. Mensibus. (12) *Adeodatus* Romanus, qui prodigiis variis, furores Turcicos nunciantibus, territus, preces publicas adornavit. Sedit annis VII. mensibus 2. (13) *Donus*, vel Dominus Rom. quem primum Vicarium Christi appellarunt, sub quo prima Missa Latina est decantata, juxta Wolph. *Lect. Memor. Cent.* VII. Sedit per annum I. & menses V. (14) *Agatho*, sedit annis IV. Post quos sedes vacavit per annum I. & VI. menses. (15) *Leo* II. Siculus. Sedit per menses X. & dies 18. (16) *Benedictus* II. Rom. Hujus primum tempore, indultum est à Constantino IV. ne confirmatio Pontificis ex aula peteretur; sed ut rata esset electio Cleri, populi & exercitus Romani, fine suffragio Imperatoris aut Exarchi, quod tamen non valuit sequentibus seculis, usque ad Henricum IV. Sedit per annum I. (17) *Johannes* V. Antiochenus. Sedit per annum I. & dies II. (18) *Conon* I. Thrax. Hic incidit schisma VII. Petri Archiepiscopi & Theodori Archipresbyteri, aliis octavum. Sedit Conon per menses XI. & dies 23. (19) *Sergius*, Syrus. Sedit per annos XIII. & menses VIII. Sub eo fuit VIII. aliis IX. schisma, Theodori Archipresbyteri, cum Paschali armis de papatu certantis, & Paschalis Archidiaconi, qui auro papatum ab Exarcho obtinere conatus est; Sergii tempore, Orientalis Ecclesia à Pontifice Romano se separare cœpit. Decrevit etiam in Concilio Constantinopolitano, Conjugium Clericis liberum esse, modo abstinerent ab uxoribus, tempore administrationis mysteriorum. (20) *Johannes* VI. Græcus. Sedit per annos III. & menses II. (21) *Johannes* VII. Græcus. Sedit per annos II. & menses VII. (22) *Sisinnius* I. aliis Sozimus, Syrus. Sedit per dies 20. (23) *Constantinus* I. Syrus. Huic primum Platina, Blondus, Nauclerus dicunt, Justinianum II. osculo pedes salutasse, eoque in superbiam magis erectum, cultum imaginum, anathemate in Philippicum vibrato, staturninasse. Sedit annis VI. & mense I. (24) *Gregorius* II. Syrus, simulator callidus. A Leone Isauro Imp. qui cultum imaginum improbavit, totum fere Occidentem abstraxit, & Francis occasionem dedit occupandæ Italiæ, etiam arma suscepit adversus Eutychium Imp. præfectum, & Longobardos. Sedit per annos XVI. & menses VIII. (25) *Gregorius* III. Syrus. Odia continuavit in Leonem Isauricum, eumque imperio indignum pronunciavit, & ab eo Occidentis partes alienavit, Leo interim excommunicationem Pontificis audiens, ridendo dixit: Idololatra est, ipsemet à Deo excommunicatus. Sedit annis X. mens. IX. & dieb. 12. (26) *Zacharias*, Græcus, qui Regibus Franciæ, Episcopos constituendi potestatem concessit. Chilpericum Franciæ Regem legitimum, in monasterium detrusit, & Pipino diadema Francicum imposuit. Hic incipit schisma IX. aliis X. Bellarmino VIII. per Theophylactum Antipapam. Virgilium Episcopum hæreseos damnavit, quod statueret Antipodas dari. Sedit annis X. & mens. III. (26) *Stephanus* II. tertio die post electionem apoplexia obiit, ac propterea inter Papas, à Platina non numeratur. (27) *Stephanus* III. primus in sella, humeris humanis ad templum portari voluit. Infestatus ab Aistulpho Longobardorum Rege, Pipini opem imploravit & obtinuit, composito inter eos negotio. Sed Aistulpho, nec sic acquiescente, Pontifex in Galliam profectus, Pipinumque & filios, Carolum & Carolomannum, Reges Galliæ inunxit, reductusque à Francis, victo Aistulpho, universum Exarchatum Ravennensem, cum Ducatu Spoletano & Beneventano, multisque aliis regionibus, quæ Imperatoris Constantinopolitani erant, sub emendicato titulo PATRIMONII PETRI accepit, adeoque inflatus fuit, ut non tantum Pipino & Carolo permitteret, sibi pedes à procumbentibus osculari, & stapedes ab eis velut stratoribus teneri; sed &, quasi

quasi triumphum agens, humeris subeuntium, ad Basilicam Lateranensem portari voluerit. Sic Papa Principum Christianorum Deus terrestris esse cœpit, & mundi Monarchas sibi subditos fecit. Quod si autem nunc primum, à Pipino datum est Papæ, hoc imperium Pontificium, ut loquuntur Viterbiensis & Frisingensis; quid opus erat fingere, à Christo, vel à Petro, vel à Constantino M. id ortum traxisse. Sedit per annos v. & dies XXVIII. (28) *Paulus* I. Rom. frater Stephani III. insignis Pipini adulator. Huc quidam referunt schisma x. per Theophylactum Antipapam, aliis XI. Schisma. Vacat sedes per annum I. Sedit autem Paulus per annos X. & mensem I. (29) *Constantinus* Rom. à Platina aliisque, numero Paparum exclusus, Antipapa vocatur, quod à Fratre Totone Duce Neposino, cum nondum ullis esset initiatus sacris, biduo antequam Paulus moreretur, malis artibus intrusus fuerit, tandem à Romanis ejectus & trucidatus, quum sedisset per mensem I. (30) *Stephanus* IV. Siculus. Hic Mediolanensem Ecclesiam, hactenus liberam, jugo Pontificio subjecit. Philippus Antipapa, die quinto post electionem in Monasterium detrusus est. Sedit Stephanus per annos III. menses 5. & dies 28. (31) *Hadrianus* I. Rom. Pontificatum habuit per annos XXIII. & X. menses, nec quisquam diutius. (32) *Leo* III. Rom. à Romanis, quibus contumeliose habitus & oculis læsus, ac dimissus, ad Carolum profectus, restitutionem obtinuit, se de objectis criminibus juramento purgavit, & in ipsis natalitiis Christi, anno DCCC. Carolum M. cum applausu populi, Imperatorem pronunciavit. Sedit per annos XX. menses 5. (33) *Stephanus* V. Rom. largitionibus mortuo Leoni suffectus est, non exspectato consensu Imperatoris, cui electio Pontificis, decreto Adriani & Leonis, subjecta fuerat. Et Imperator quidem Ludovicus juris sui non admodum tenax fuit, præsertim cum Pontifex, sese excusaturus in Gallias excurreret, & coronis Roma adductis, Ludovicum cum conjuge inauguraret. Reversus Romam, suos Stephanus docuit, paulatim esse infringendam illam Imperatoris potestatem, ac licere Pontificem sine ejus auctoritate eligere; sed electum non oportere consecrari, sine illius assensu, & Legatorum ejus præsentia. Ast sedem non habuit, nisi per V. menses (34) *Paschalis* I. Rom. homo ferus & violentus. Cum & hic absque Imperatoris consensu eligeretur; Ludovicus Majestatem suam læsam dixit: sed purgavit se Paschalis per literas & nuncios, & placato Imperatore, Theodorum Primicerium, & Leonem Nomenclatorem, jus Imperatoris defendentes, oculis & vitâ, subornatis sicariis, privavit, seque Synodo convocata, juramento purgavit, & nihilominus interfectores absolvit, & jure cæsos esse pronunciavit. Sedit per annos VII. menses 3. & dies XVI. (35) *Eugenius* II. schisma XI. aliis XII. excitatum fuit electo Zinzimo Rom. Presbytero Cardinali. Ludovicus moleste ferens schisma Antipaparum, Lotharium filium Romam misit, qui Eugenii electionem confirmavit & Magistratum delegit, qui populo Rom. jus diceret. Eugenius autem, à suis tandem, nescio quam ob causam, oculis & vita privatus est, cum sedisset annis III. mensibus 2. diebus 20. (36) *Valentinus* Rom. post dies XL. obiit. (37) *Gregorius* IV. Rom. toto Pontificatus curriculo, bellicis negotiis implicitus. Noluit prius Pontificatum suscipere, quam electionem Imperator approbasset. Approbatus, Ansgarium Hamburgensibus Archiepiscopum, & in omnia regna Aquilonis, Legatum Pontificium constituit, ut eorum Ecclesias suæ potestati subjiceret. Ipsus ille est, qui, bello à filiis contra Patrem Ludovicum moto, pro concordia sancienda missus, dissensionem parricidialem non amovit; sed contra datam Imperatori fidem, ad castra filiorum transiens, rumorem sparsit, quasi Ludovicum excommunicasset, ideoque optimus Imperator capitur, custodiæ mancipatur, & in monasterium detruditur. Eo vero dignitati à Proceribus restituto, Pontifex vafer, se ad potentiores partes, relictis filiis, reclinavit. Sedit annos XVI. (38) *Sergius* II. Rom. à Platina quidem laudatus; ab aliis, ob ambitionem & avaritiam vituperatus. Antea *os porci* dictus, mutata nominis turpitudine, non exspectato Lotharii Imp. consensu, se passus est ordinari: hinc filium suum Ludovicum Lotharius cum exercitu Romam misit, & sic Romani fidelitatem Imperatori jurarunt, Sergio tandem, post multas contentiones in sede confirmato, qui deinde Ludovicum Regem Longobardorum inunxit. Saracenis paulo ante ejus obitum, Italiam immanissime vastantibus. Sedit per annos III. & mensem I. (39) *Leo* IV. Rom. Saracenos exercitu conscripto, & indulgentiis armato, Italia expulit. Ethelwolfum monachum, ex regiâ stirpe oriundum, sua dispensatione Regem Angliæ fecit, & imperavit, ut in remunerationem sibi quotannis, ex singulis ædibus, nummum argenteum numeraret, quem DENARIUM PETRI vocabant. Sedit annis VIII. mens. 3. dieb. 5. (40) *Johannes* VIII. seu potius Johanna Papissa, antea Gilbertus dicta. Fœminam fuisse, negant Aventinus, Onuphrius, Baronius: affirmant inter innumeros alios, Wolphius Lect. Memor. Cent. IX. à folio 224. ad 230. Magd. *Cent.* IX. cap. X. Illyr. in *Catal. test. verit.* lib. X. Conf. imprimis Celeb. Spanhemii *disquisitio de Papa fœmina.* Res sic narratur. Gilberta nata Moguntiæ ex scorto, quod gravidum Sacrificus quidam ex Anglia secum duxerat; cum virili ingenio esset prædita Gilberta, sexum mentita, cum Monacho quodam amatore, primum Fuldense cœnobium, dein Græciam ingressa est,

est, & linguarum usu, disputandique solertia sibi comparata, Romæ tandem docuit, ac sua eruditione, omnium benevolentiam sibi conciliavit, adeo ut Leoni mortuo, Imperatoris consensu, substitueretur. Deinde, sive à Cardinali domestico, sive à servo, ut Platina habet, imprægnata, cum uterum occultaret, in solenni processione, doloribus partus obortis, enixa & exstincta est. Sedit annis II. mensibus 5. dieb. 4. (41) *Benedictus* III. Cum quo fuit schisma XII. aliis XIII. excitatum per Anastasium Rom. Benedictus quidem invitus factus erat Pontifex; sed cum Imperatoris Legati, cujus consensus in electione non fuerat exspectatus, Anastasium substituerent; cedere noluit, & tandem populo, Anastasium, tanquam à Leone olim excommunicatum, detestante, Legatos suæ electioni habuit consentientes. Sedit aliis per annos II. cum dimidio; aliis per menses VIII. & dies 16. (42) *Nicolaus* Rom. Hunc, inquit Platina, nolentem in solium apostolicum collocarunt, & quidem præsente Ludovico Imp. Confirmatus vero, non erubuit, se equitem, Imperatore pedite & stratore, per mille passus in castra perduci. Præterea Ecclesiam Ravennatem in perpetuam servitutem redegit, Bremensem cum Hamburgensi conjunxit: seque & successores à nullo judicari voluit. Sedit annis IX. mens. VI. dieb. 10. (43) *Hadrianus* II. Rom. etsi absque suffragio Imperatoris erat designatus; attamen tranquillitatis ergo, in ejus electionem consensum est. Ipse vero, in Synodo Constantinopolitana, imaginum cultum Græcis obtrudere conatus est, Ducatum Spoletanum, Duce Lamberto, ob Romam, eo tempore, quo Pontifex eligendus erat, direptam, excommunicato, armis Francorum sibi subjecit, & Lothario, Imperatoris fratri, Romam venienti, talem cœnam administravit, ex qua ipse Lotharius paulo post in reditu moreretur, & omnes ejus satellites, intra annum exstinguerentur, ut ex Sigeberto Magdeburgenses testantur. Sedit annis circiter v. (44) *Johannes* IX. Rom. Caroli Calvi partes, contra Ludovici filios defendit, eoque ex potione venenata defuncto, cum vellet Caroli filium, Ludovicum Balbum Imperatorem designare; à Proceribus in vincula conjectus est: sed ex illis elapsus, & in Galliam fugiens, Ludovicum coronavit, Romamque reversus, Saracenos ex Italia, armis Principum Christianorum ejecit. Sedit annis x. (45) *Martinus* II. ab Onuphrio Martinus I. vocatus, Gallus, malis artibus Pontificatum adeptus est. Sedit per annum I. & dies XX. (46) *Hadrianus* III. quem alii nominant Agapetum, Rom. Hic Carolo Crasso Imp. bello Normannico occupato, ad Senatum populumque Romanum retulit, ne in creando Pontifice, auctoritas Imperatoris exspectaretur; sed Romæ semper libera essent Cleri & populi suffragia. Sedit per annum I. mens. III. dies 19. (47) *Stephanus* VI. aliis V. Rom. qui videtur etiam Basilius dici. Sedit annis VI. (48) *Formosus* I. Portuensis Episcopus. Contra hunc Sergius III. Antipapa excitat schisma XIV. aliis XIII. Hic Formosus, quia inter eos fuerat, qui Johannem IX. in vincula conjecerant, à Pontifice liberato, omni dignitate privatus, profana indumenta, juramento interposito, se nunquam Romam; vel ad Episcopatum reversurum, assumsit. Sed non solum à Martino II. Episcopatui est restitutus; sed & Stephano defuncto, cum jam Sergius esset ordinandus, cum suis in templum irrumpens, illo ab altari remoto, consecratus est. Paulo post, cum à Saracenis urgeretur, & ab Arnulpho Imp. defendi non posset, Guidonem Ducem Spoletanum, Imperatorem Pontificium salutavit: ast mox, cum præsidium Romanis Guido imponeret, deficiens ab eo, Arnulphum Imp. evocavit, à quo etiam Guido fugatus, periit. Sedit annis IV. & 6. mens. (49) *Bonifacius* VI. Thuscus, invasor sedis, præfuit tantum per dies XXVI. aliis XV. aliis mens. VI. (50) *Stephanus* VII. aliis VI. Rom. Sedit per menses II. Hic omnia decreta Formosi, quia contra juramentum, Romam & Sacerdotium repetiisset, irrita pronunciavit, omnes ab eo ordinatos exauctoravit, ipsiusque cadaver effodi, Pontificalibus indui, & accusatum ac damnatum iterum spoliari, amputatisque tribus digitis, in Tiberim abjici curavit. *Hoc scil. tempore*, ait Baronius, *ad Pontificatum pervenere homines monstrosi, vita turpissimi, moribus perditissimi, & undiquaque fœdissimi*, & ut Stella ait, *omnis virtus, tam in capite, quam in membris, ex hominum ignavia consumta fuit.* (51) *Romanus*, Formosi causam iterum approbans, antecessoris decreta rescidit. Sedit per menses VI. (52) *Theodorus* II. Rom. Et hic Formosi causam egit. Nonnulli ipsi tribuunt dies tantum XX. alii annos VI. (53) *Johannes* X. aliis IX. monachus Benedictinus. Huic schisma XV. movit Sergius III. quod per quinquennium duravit. Formosi acta in integrum restituturus, seditioni maximæ causam præbuit, & inimicos fugiens, Ravennam concessit, ibique Concilio LXXIV. Episcoporum coacto, Formosi decreta rata esse censuit, decretis Stephani, igni traditis. Sedit aliis per annos IV. aliis per II. tantum. (54) *Benedictus* IV. Rom. Sedit per annos III. & dimidium. (55) *Leo* V. à successore in carcerem, post XL. dies detrusus est. (56) *Christophorus* I. Rom. à successore, armata manu Romam occupante, in monasterium detrusus, & in carcere mortuus est, cum sedisset per menses circiter VII. Referunt huc schisma XIV. aliis XV. inter Leonem & Christophorum. (57) *Sergius* III. qui jam bis sede pulsus erat. Formosi acta iterum damnavit. Sedit aliis per annos II. aliis per VII.

(58) Anastasius III. Rom. per annos II. (59) *Landus* I. Sabinus, per mensem I. & dies 22. (60) *Johannes* XI. aliis X. Ravennas, Landi, Secundum Balæum, ex adulterio filius. Hic à Meretrice Theodorâ, Adelberti scorto nobili adamatus, & ad stuprum illectus, Pontificatum accepit. Operâ Alberici Marchionis Hetruriæ, Saracenos expulit. Quam victoriam, cum sibi, triumpho urbem ingressus, adscriberet; Ungaros Albericus evocavit, qui gravius quam Saraceni, Italiam afflixerunt. Ideoque Guido Marchio Thusciæ, præfectus rei bellicæ, Pontificem, Marociæ conjugis libidinosissimæ instinctu, cervicali in os conjecto, suffocat, & alium *Johannem* XII. ei surrogat, quem ex Marociâ adulterâ, Sergius III. genuerat, inter Pontifices nunc nondum numeratum: quia & vi sedem occupavit, & statim à Clero & populo dejectus fuit. Sedit per annos XV. (61) *Leo* VI. Rom. veneno à Marocia sublatus, per menses VII. (62) *Stephanus* VIII. aliis VII. Rom. itidem veneno sublatus. Sedit per annos II. (63) *Johannes* XII. qui antea dejectus fuerat, iterum à Matre adultera Marocia intrusus. Sedit per annos V. (64) *Leo* VII Rom. Sedit per annos IV. (65) *Stephanus* IX. aliis VIII. primus ex Germanis. Pontificatum iniens, inquit Platina, ita à Romanis vexatus est, ut nil memoria dignum ab eo geri potuerit. Imo in tanta seditione mutilatus, turpiter aliquamdiu vitam duxit, cum ob inhonesta vulnera, in publicum prodire erubesceret. Sedit per annos III. & menses IV. (66) *Martinus* III. à mansuetudine, Platinæ commendatus. Sedit annis III. mensib. III diebus 13. (67) *Agapetus* II. Rom. Hic adversus Berengarium, qui se Regem Italiæ nominabat Ottonem I. Imp. evocavit, ejusque ope tandem Berengarium regno ejecit. Sedit per annos X. menses III. dies 10. (68) *Johannes* XIII. aliis XII. antea Octavianus, Guidonis & Marociæ filius, monstrum horrendum. Ab adolescentia omnibus probris contaminatus, ut habet Platina, Ottoni I. adversus Berengarium, cum exercitu quinquaginta millium accurrenti, eumque subjuganti, juramento promisit vitam saniorem, & ab eo ingentibus muneribus honoratus est; ast ubi Imperator discessisset, ad ganeam, veneficia aliaque flagitia, mox reversus est, nec tantum contra jus jurandum, Berengarii filium Adelbertum evocavit: sed etiam Constantinopolitanos adversus Ottonem concitavit. Advolat igitur Otto, & Romam, unde aufugerat Johannes, ingressus, cives invenit obsequentissimos, ut & fidelitatem promitterent, & jurarent, se præter consensum Imperatoris, nunquam electuros Pontificem, quin &, Concilio coacto, deponit Johannem, ut qui esset sacrilegus, adulter, duarum sororum incestuosus corruptor, quique ense, galea & lorica armatus, in publicum prodiisset, in diaboli amorem vinum bibisset, in aleæ ludo, Veneris, Jovis aliorumque dæmonum opem expetiisset. Sedit annis circiter IX. (69) *Leo* VII. Rom. ab Ottone coacta Synodo electus est: in cujus tamen locum Romani Benedictum V. elegerunt; sed quos Imperator Otto ferro & flammis coëgit, ut Benedicto dedito, Leoneque recepto, nihil se earum rerum immutaturos jurarent, quas ipse Imperator in re pontificia constituisset. Et Leo Pontifex imperio reddidit quæcunque ab eo alienata fuerant, potestatemque eligendi Pontifices, populo & Clero Romano ademptam, ad Imperatorem transtulit: & ob hoc, à recentioribus Pontificiis, numero Paparum, velut Antipapa, eximitur. Fuit ergo hic schisma XVI. Sedit per annum & III. menses. (70) *Johannes* XIV. aliis XIII. qui primus fertur campanas baptizasse. Hic Romani, memores jurisjurandi Imperatori facti, miserunt, qui creandi potestatem obtinerent, qui obtinuerunt Johannem hunc; sed cum ipsis non placeret datus, ipsum in vinculis detinuerunt, ferè per annum, verum accelerante Ottone, in dignitatem restitutus est. Sedit per annos VI. menses XI. & dies 5. (71) *Donus* II. vel Domnus, hunc quidam omittunt, & ejus loco collocant Benedictum quendam, & Bonifacium VII. Alii ipsi tribuunt annum I. & menses III. (72) *Benedictus* VI. aliis VII. &, per schisma XVII. Bonifacius VII. Illum hic violenta manu cepit, & in carcere strangulavit. Sed odiis omnium in ipsum exardescentibus, fugere coactus Pontificatum fuit. Spoliatâ igitur, omnibus thesauris suis Ecclesia, Constantinopolin adiit, & post decennium, animis Romanorum, magna auri vi expugnatis, & cum Johannem XIV. fame enecasset, & insepultum abjecisset, scelerum conscientia excruciatus, subitanea morte corruit, Clericique, fune pedibus ejus injecto, protraxerunt in viam publicam, ubi lanceis & aculeis est confossus, tandemque, velut homo laicus, sepulturæ traditus. Sedit per annum I. & III. menses. (73) *Benedictus* VII. aliis VIII. qui pro Ottone III. in Imperatorem eligendo, fuit sollicitus. Sedit annis IX. & mense I. (74) *Johannes* XV. aliis XIV. In carcere à Bonifacio VII. Pontificatum per menses IV. recuperante, necatus fuit. Sedit per menses IX. (75) *Johannes* XVI. aliis XV. Hunc Baronius cum Johanne sequente, nec forsan sine ratione, confundit; separatim tamen recenset Platina. Ob avaritiam à Clero in carcerem conjectus fuit. Sedit per III. menses (76) *Johannes* XVII. aliis XVI. Hic religionis negotia majori cura tractavit, quam antecessores. Ipsum Crescentius, urbis imperium sibi rapiens, in Hetruriam exulatum secedere coëgit: sed cum Ottonis III. Imp. iram metueret, revocavit, & pedum osculo honoravit. Sedit per annos X. aliis per menses.

ses IV. (77) *Gregorius*, antea Bruno, Dux Sueviæ, cui schisma movet Johannes XVIII. aliis XVII. Bellarmino XIII. In Ottonis gratiam, ut reconciliaretur Crescentio, cognatus Ottonis, Papa ordinatus est: sed Crescentius, post discessum Cæsaris, cum nonnullis, ægrè ferens, Germanum Ecclesiæ Romanæ præesse, pulso Germano, Græculum quendam, nativitate servum, Episcopum Placentinum, hominem ambitiosissimum & iniquissimum, à quo magnum auri pondus acceperat, Pontificatum occupare jussit, & Johannem XVIII. nominavit. Cinxit ergo Otto urbem longâ obsidione, & intromissus, invasori sedis oculos eruit, digitos amputavit, eumque sordidis indutum vestimentis, asino imponi jussit, & è monte Tarpejo præcipitem dedit: Crescentium vero, vili jumento, vultu ad caudam verso, nasoque cum auribus abscisso, impositum, ex patibulo suspendit. Sedit annis VIII. menses IX. d. 9. (78) *Sylvester* II. antea Gerebertus Belga, monachum à teneris egit, & in Hispaniam studiorum causâ profectus, incidit in librum magicum, fœdereque cum Satanâ, hac conditione, ut ad summas dignitates perveniret, inito (hoc enim, quicquid neget Onuphrius, innumeri historici testantur) omnium cum admiratione, juventutem, & inter alios Ottonem III. & Robertum Regem Franciæ, artes liberales docuit, & per æneum caput, quod domi clam habuit, diaboli responsa accepit. Præfectus primo est Archiepiscopatui Rhemensi, dein Ravennati, & tandem Pontifex constitutus est. Consuluit aliquando diabolum de felicitatis suæ diuturnitate, & hoc responsi accepit, finiendam eam esse Hierosolymis, quo nomine cum templum aliquod Romæ vocetur; illud Sylvester ingressus, dæmonum audivit strepitum, & morbo lethali correptus, scelus suum deploravit, cadaver ejus ad Lateranense templum deportatum est. Dicitur ab eo tempore, collisione ossium, & sudore per sepulchrum emisso, Pontificum mortem prædixisse, narrante inter alios Platinâ. Hic est, qui primus belli sacri suasor extitit, secundum Baronium. Sedit annis IV. cum dimidio circiter. (79) *Johannes* XIX. aliis XVII. à Marchionibus Thusciæ, absente Imperatore, creatus, populum ab electione Pontificis exclusit, illâ soli Clero concessa. Sedit per VI. menses, (80) *Johannes* XX aliis XIX. Sedit per annos VI (81) *Sergius* IV. sanctissimæ vitæ, secundum Platinam: Sedit annis II & VIII. *mensibus* (82) *Benedictus* VIII. aliis VII. Pellitur quidem; sed mox restituitur. Eligitur in schismate XIX. *ἀνώνυμος*, forte Gregorius. Huic Henricus II. donavit Episcopatum Bambergensem, ita, ut singulis annis equus albus phaleratus, cum C. argenti marcis, sibi penderetur. Sedit annis XII. (83) *Johannes* XXI. aliis XX. Hunc cum antecessore & successore, duobus Benedictis, Magdeburgenses ex Balæo, dicunt, artibus magicis Pontificatum conscendisse. (84) *Benedictus* IX. In schismate XIX. aliis XX. cum Gregorio VI. & Sylvestro III. Benedictus puer IX. annorum, à Patre Alberico comite Tusculano intrusus, mulieres quascunque incantationibus suis, cœpit in turpes amplexus rapere, & mortuo Conrado Imp. Henricum III. ejus filium successione Imperii deturbare conatus, misitque Coronam Petro Regi Hungariæ, cum hac inscriptione:

Petra dedit Romam Petro, tibi Papa coronam.

Sed victo Petro, Henricus Imp. Romam properat, quam tres Papæ in diversum scindebant: nam Benedictus, ob scelera ejectus fuerat à Sylvestro Sabiniensi Episcopo. Rediens vero ad Papatum, complici suo, Gregorio VI. antea Gratiano dicto, Magus Mago, ut Magdeburgenses loquuntur, vendiderat, ideoque Imperator, tribus illis loco motis, substituit Clementem II. Sedit Benedictus annis XI. (85) *Clemens* II. Saxo, Episcopus Bambergensis, antea Suidgerus. Hunc, cum seditiosis Papis substituisset Henricus, Romanos jurare coëgit, nullum deinceps se Pontificem electuros, nisi quem Imperator dedisset. Clemens vero, cum Imperatorem comitatus, rediret in Germaniam, moritur, ideoque Benedictus IX. reversus, sedem per menses VIII. occupavit. Clemens autem Pontificatum non habuit, nisi per menses IX. (86) *Damasus*, Bavarus, antea Poppo, ab Imperatore electus. Hunc veneno sustulit Benedictus IX. & jam quarto invasit sedem, eamque VI. mensibus habuit, tandemque, secundum Bennonem, in sylvis à dæmone suffocatus, eremitæ, sub specie ursi, cauda & capite asinino apparuit, se hac specie oberrare indicans, quod in vitâ, sine ratione & lege vixisset, ac plus feritatis quam humanitatis habuisset. Sedit interim Damasus per dies tantum 23. (89) *Leo* IX. antea Bruno. Pro Sancto, miraculis claro, à Platinâ habetur. Coactâ Synodo, Berengarium damnavit. Contra Normannos exercitum ducens, ab Hildebrando captus est: ex captivitate vix redux, mortuus est. Sedit annis circiter V. Post eum sedes vacavit per annum. (90) *Victor* II. Bavarus, antea Gebhardus, ab Imperatore constitutus Papa. Sedit annis II. mensibus III. diebus 13. (91) *Stephanus* IX. Lotharingus, cui schisma XXI. aliis XX. Bellarmino XV. movet Benedictus X. electus & ejectus. Sedit Stephanus annis circiter III. aliis tantum per menses IX. (92) *Nicolaus* II. Allobrox, antea Gerhardus. Electionem Papæ ad solos Cardinales detulit, quod tamen Onuphrius successori tribuit, sedit an II. mens. 6. (93) *Alexander* II. à Cardinalibus electus. Huic schisma XXII. movit Honorius, castris urbi admotis, primo feliciter militans adversus Alexandrum; sed castris suis tandem exutus, ad Ecclesiam suam Parmensem reversus est. Sedit Alexander annis circiter XI.

Status Theologiæ sub IV. ætate N. T. XXXI. Succedit status Theologiæ, sub *quarta* hac ætate, per tria ejus secula, & quod excurrit usque ad Henricum IV, exclusive. Hic in emblemate apocalyptico occurret *equus*, h. e. Ecclesia, *pallidus* & ægrotans spiritualiter, & lethaliter quidem, erat enim ejus sessor *mors*, & talis etiam, quam sequebatur *infernus*, id est, spiritualis, contrahenda, ex *fame* spirituali, penuria seu defectu nutrimenti sani, quod suppetit a doctrina sana: ex *gladio* etiam spirituali, qui animos enecat perversis doctrinis, hæresibus, antichristianismis: ex *morte* h. e. peste spirituali, pestiferorum ac superstitiosorum rituum copia: ex *animantibus feris*, Pontificum, monachorum, hæreticorum, Muhammedanorum ferocitate: nec tamen adhuc mortem plenam, nisi quoad *quartam terræ partem*, hoc est, immensam multitudinem, reliquis tamen ægre adhucdum viventibus. Quo significatur, in multis capitibus, indulgentia divina, conservatam fuisse Theologiam, quoad sua fundamentalia, quamvis lethaliter, per sua secula pallescentem. Est igitur, quod hic breviter repræsentemus, ab *una parte*, quatenus *sana* adhucdum perstiterit; tum quatenus paulatim *pallorem* seu corruptionem contraxerit. *Sanitatem* in articulis, de *Scriptura*, de *Deo*, ejus Unitate & Trinitate; de *Christo*, ejusque humana natura, pariter & divina; de *Spiritu S.* de *creatione*, de *præscientia* Dei; de *prædestinatione*; de *Angelis* bonis & malis; de *homine*; de *peccato* etiam Originali; de *justificatione* per gratiam Dei in Christo per fidem; de *bonis operibus*, oratione; pœnitentia; de *Baptismo*; de cœna Domini; de *ministerio* verbi; de *cruce*; de *Antichristo*; de *traditionibus* humanis; de *votis*; de *monachatu*; de *virginitate*; de *scandalo*; de *conjugio*; de *magistratu*; de *resurrectione*; de *extremo judicio*; de *inferno*; de *astrologia*. De his capitibus, quæ saniora audita sunt in Ecclesia, per seculum septimum, ex coætaneis scriptis prolixe referunt Magdeburgenses *Cent.* VII. cap. IV. Idem faciunt, circa eadem aliaque capita *Cent.* VIII. cap. IV. circa seculum octavum, atque insuper, circa eadem aliaque, penes seculum IX. *Cent.* IX. cap. IV. Nec non penes seculum X. *Cent.* X. cap. IV. Quæ omnia singulatim repræsentare, non fert compendii nostri συμμετρία. Declinarunt tamen θεολογήματα ista, magnis passibus, per singula hujus ætatis secula, cum *extra* Ecclesiam; tum *intra* eandem. *Extra* quidem, I. per *Gentilismum*; à quo non tantum passa est orthodoxia, saltem non per scripta Gentilia adversus Christianismum. Interim tamen caput subinde extulit persecutionibus, v. g. seculo VII. sub Sapore Persarum Rege, de qua Sigonius, de *Regn. Ital. lib.* 2. pag. 34. item sub Edwaldo Cantuariorum Regis filio in Anglia, qui Patri subrogatus, à Christiana religione, suasu quorumdam resiliit, & Episcopos à sua ditione expulit quos tamen sequenti anno revocavit. De quibus suo loco. Etiam sub seculo VIII. Christianismo se opposuerunt, in Gallia quidem *Adelbertus*, in Scotia *Clemens*, etiam *Samson*, *Sydonius* Archiepiscopus & D. Virgilius, professione tamen Christiani, & Pontificum potius superstitioni, eamque Bonifacio, nomine Zachariæ Papæ, promoventi; quam Christianismo, addicti. Conf. Balæus, de Script. Britan. pag. 504. In Dania etiam seculo X. ineunte, plebs avitæ superstitionis tenacissima, suos deastros *Thor*, *Othinum* atque insuper *Friccum*, vel cum ἀνθρωποθυσίᾳ, pertinaciter coluerunt, narrante Olao Worm, in *Monument. Danicis* lib. I. cap. IV.

Judaismus sub ætate quarta. Magis 2. per *Judaismum*, qui non duntaxat sub Phoca, Antiochiæ, per seditionem, multos Christianos jugularunt, ipsumque Anastasium Patriarcham, cadavere ejus in foro combusto, teste Zonara p. 64. tum etiam sub Heraclio, Hierosolymis A. C. DCXXIX. quos tamen castigavit Heraclius Imp. Sigon. de *Reg. Ital.* p. 36. sed etiam suam superstitionem hoc seculo propagavit & propugnavit Schola sua Pumbedithana, cujus Doctores successive narrantur (1) Raf *Channa* (2) Raf *Isaac*, Scholæ Rector (3) Mar *Rabba*, itidem Rector (4) Raf *Rusthanaus*, etiam Rector (5) Raf *Huna*, Rector (6) Raf *Chaninai*, Rector Soranus (7) Raf *Chaya*, Mesonæus, successor Hunæ in Schola Pumbedithana (8) *Rabia*, Successor R. Chaya (9) Raf *Netrunanus*, Rector item Pumbedithanus. *Zem. David* part. 1. pag. 49. Vid. Hotting. Hist. Orient. p. 253. —Sub seculo octavo, his successerunt in utraque sua schola, Sorana & Pumbedithana: R. *Jacob* in Pumbedith. R. *Juda*, Ibid. R. *Schemuel* in Sorana. R. *Joseph*, in Pumbedith. R. *Simeon*, R. *Schemuel* in Pumbedith. R. *Acha*. sub seculo IX. R. *Abraham* Pumbedith. Rector. R. *Joseph*, R. Soranus. R. *Isaac*, R. Pumbedith. R. *Joseph* filius Mardochai. R. *Palthui*, Pumbedith. R. *Achai*, Pumbed.th. R. *Menachem* & R. *Mattathias*, Rectores Pumbedithani, inter quos magnæ fuerunt contentiones, successionem eorumdem sub seculo X. vide in *Zemach David*. part. 1. pag. 51. Dicti *Geonim*, seu sapientes, ortum repetunt à seculo decimo.

Antichristianismus Occidentalis. 3. Per *Antichristianismum Occidentalem* sub Papatu, qui Antichristianismus appellatur, non tantum, quod doctrinam spargit Christo contrariam (vid. Illyr. *Catal. test. veritat.* t. 1. p. 6.) sed & quod sit ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ, *pro* & *loco* Christi, omnem sibi in Ecclesia arrogans potestatem. Conceptus equidem fuit, sub prioribus ætatibus ac seculis; ast natus demum hujus ætatis seculo VII. quando Bonifacius III. Papa publica auctoritate, à Phoca Imp. obtinuit titulum *universalis Episcopi*, prout ostendimus apud vitam ejus. Hic tamen potestatem temporalem in Impp. necdum sibi arrogavit, multo minus

Gentilismus sub ætate quarta.

minus *jure* & auctoritate publicâ habuit. Esse autem Romanum Pontificem, Antichristum illum *magnum*, quem Scriptura prædicit futurum; ipsissis voluminibus, Sole clarius demonstrarunt, Lamb. Danæus de *Antichristo*. Chamierus *Panstrat.* tom. 2. lib. VI. Wittakerus ad *Demonst. Sanderi*, *de Papa Rom.* q. V. Franc. Junius *cont. Bellarmini* lib. III. *de Pontif.* Phil. Mornæus *de Eccles.* cap. IX. & mille alii. Idem etiam historiam Papatus conscripsit, sub titulo *Mysterii iniquitatis*, item Blondellus de *Primatu Ecclesiæ*. 4. Per *Muhammedanismum*, velut Antichristianismum *Orientalem*. Hic natus est A. C. DCXXII. Heraclii Imp. XII. Auctore *Muchammed*, à חמד Græce diceres Ἐράσμιον, Latine Desiderium. Natus est in valle lapidosa apud urbem Mecca, Arabiæ desertæ. Ex nobilissima Koreischitarum familia, Patre Abdalla, Matre Emina: ast cum Patrem, post duos à nativitate menses, amisisset; Avus Adolmuleb, & post eum, Patruus Abutaleb, educationem ejus susceperunt. In juventute & aliqua ætatis virilis parte, camelis heræ præfectus, quam postea in matrimonium duxit, eoque sibi opes comparavit non contemnendas. Anno ætatis XL. cum observaret Christianorum in Religione dissidia, varia in moribus vitia; Judæorum contemptum; Arabum feram & barbaram Religionem, de novis quibusdam adinveniendis sacris cogitare cœpit, quam se, partim à Deo, partim à Gabriele Archangelo, accepisse crepabat, quam, per annos IV. paucis tantum amicis & famulis persuadebat, sed anno XLIV. publice spargebat. Interim Magistratus Meccanus, ob deliria, ipsum urbe pepulit, mox Medinam seu Jathreb, sua jam Religione imbutam, ingreditur, & ab hac ejus fugâ, quæ *Hegira* Arabice dicitur, Muhammedani annos suos numerare solent. Coincidit Epocha ista, cum 16. Julii, anni DCXXII. Medinæ cum aliquamdiu substitisset, adeo viribus crevit, ut victis adversariis Koreischitis, incredibili successu regnum ampliaverit. Mortuus est anno ætatis LXIII. aliis LXV. Vid. Cl. Hottingerus in sua *Historia Orientali*. Novam istam Religionem, ut omnes captaret, ex omnium principiis, Christianorum, Judæorum, Gentilium, Saracenorum, Hæreticorum, Nestorianorum, Eutychianorum, conflavit ostendente hoc, in singularibus & propriis cuique capitibus, Hottingero, *Hist. Eccl. secul.* VII. *Sect.* II. usus etiam, cum ipse literarum rudis esset, ministris convenientibus, v. g. Sergio monacho *Nestoriano*, Johanne Antiocheno Ariano, & Bairâ quodam Jacobita, quantum ad Christianos; Pineha & Abilia seu Abdalla, quantum ad Judæos, ac scriptum, quod horum opera excludebat, ALCORANUM appellavit, à legendo dictum; sicut Canon noster, Scriptura. Hujus capita fuse numerant Cl. *Spanhemius Introduct. plen. ad hist. Eccl. secul.* VII. sect. VI. *Hotting. Hist. Eccl.* secul. VII.

Muhammedanismus.

Forbes. Inst. hist. lib. IV. Cent. Magd. Cent. VII. Hoornb. in *summa Controvers.* alibique. In his præcipua sunt: 1. Unam tantum esse Deitatis personam, hinc Christum & Spiritum S. Deum non esse. 2. Christum tantum fuisse Prophetam sanctum, miraculis clarum, qui veram salutis viam docuerit. 3. Christum non fuisse vere crucifixum; sed alium ei similem. 4. Muhammedem esse Dei Apostolum, & Prophetam, Mose & Christo majorem, de quo hic prædixerit ipse Joh. 1. 17. & XIV. 16. Tum 5. Alcoranum esse divinæ veritatis scriptum, supra Mosaica, Prophetica & Apostolica, assidue legendum, præterquam ab immundis. 6. Quemlibet in sua Religione servari posse, modo bene vivat. 7. Polygamiam simultaneam esse licitam. 8. Per mensem Ramadam jejunandum esse, interdiu usque ad Solis occasum; noctu licere comedere ac bibere, quantum libeat. 9. Circumcisionem retinendam esse, quæ anno demum ætatis octavo vel tardius administretur, in Ægypto & Syria in fœmellas. Habuerunt tamen & *sectas* suas Muhammedani, numero LXXII. teste Marmolio in sua *Africa* part. I. pag. 422. in quibus *unam* tantum putant, in qua vera salus sit, dum reliquæ ducant ad exitium. Quæ quidem sectæ occupantur, vel circa *jus* successionis in principatu, quando nonnulli hoc tribuebant τῷ *Ali* Muhammedis genero, dum alii illud Socero ejus *Abubeker*, *Omar*, *Othman*, illud jam ante vindicaverant, qui & primi fuerunt Califæ, ante *Ali*, quorum historiam habet Forbesius *Instruct.* lib. IV. cap. XVII. & is ex Leunclavio in *Hist. Muselmannorum*; vel circa Originem & interpretationem Alcorani, cum circa ejus *dogmatica*, seu radices, quæ Deum spectant ejusque attributa: Dei verbum Christum: decretum bonorum malorumque: Prophetiam & Alcoranum ipsum, sitne creatum, an increatum: vel circa ejus *legalia*, ritualia, velut ramos, ubi disputatum inter eos, de licito & illicito Alcorani sensu: de variis, quæ ad preces, jejunia, lotiones, causas forenses seu judicia: accessit divortium, inter Turcas & Persas, circa tegumentum capitis, quod hi quidem vile & *laneum* volebant, inde ab Ismaële *Sophi*, unde Sophini dicti sunt; Turcæ vero *lineum*, multis spiris distinctum gestant, quod *Tulipantum* vocant. Vid. Hotting. *Hist. Orient. lib.* II. *cap.* VII. Et singuli suam sectam propagabant, sicut nostri monachi, jactatione miraculorum, specie sanctitatis, austeritatis, jejuniorum &c. Hotting. ibid. cap. VI. Proinde & suos antagonistas habuit, non tantum Christianos, & Judæos; sed & sectarios istos domesticos. Nec tantum Religio Muhammedana; sed & imperium politicum, brevi tempore, longe lateque propagatum fuit, usque adeo, ut, juxta Erpenium, in *Orat. de Lingua Arabica*, pag. 45. Muhammed decennii

Hæreses seculi VII. decennii spatio; totius Arabiæ urbes, provincias & Respublicas, sibi subjugarit: Insuper 5. Theologia vera egregiè corrupta fuit per *hæreses*. Ut enim nihil dicam de superioribus: Arianis, Pelagianis, Nestorianis, Severitis, Jacobitis, Acephalis, Agnoëtis &c. hoc seculo VII. passim per totum Orientem grassantibus, teste Nicephoro lib. XVIII. cap. XLVII. & Magdeburgensibus Cent. VII. nata est seculo VII. hæresis *Monothelitarum*, pro pago Eutychianismi, de qua Tomi Conciliorum, Paulus Diaconus, Cedrenus, Zonaras &c. auctores extiterunt: *Cyrus* Phasidis primo, dein Alexandriæ Episcopus, & *Sergius* Episc. Constantinopolitanus, ejusque mox successores *Pyrrhus*, *Paulus*, *Petrus*, coactis Conciliabulis. Quod factum sub Heraclio circa A. C. DCXXIX. tum in nervum erupit, antea iacens inter *Monophysitas*. Docebant *unam* tantum in Christo esse *voluntatem*, solo Verbo operante per humanam naturam, ut instrumentum. Unde verbis quidem, contra Eutychianos asserebant, duas esse in Christo naturas; sed re ipsâ tollebant, sublatis operationibus humanæ naturæ. Natus est Monothelismus, occasione colloqui cujusdam, Heraclii Imp. cum Athanasio quodam Jacobitarum Catholico, cui Patriarchatum Imperator pollicebatur, siquidem Chalcedonense Concilium reciperet, ubi scrupulus fortè accidit, de unâ tantum voluntate & operatione in Christo, quod Cyrus & Sergius affirmabant assentiente Heraclio. Vid. Forb. *instruct. lib.* V. *cap.* I. Fautores habuit hæresis Honorium I. Papam Rom. assensum præbentem Cyro & Sergio. Hinc, impulsu Sergii, & auspiciis Heraclii Imp. promulgata fuit ἔκθεσις, seu *expositio fidei* A. DCXXXIX. in qua asserta fuit hæresis Monothelitica, quam Sergius Constantinopolitanus, ejusque successores, suo suffragio muniverunt. Hæresi se opposuerunt, primo quidem Sophronius Episcopus Hierosolymitanus, dein Johannes IV. Papa Rom. convocata Synodo Romæ A. DCXL. & damnata ἐκθέσει. Similiter Theodorus, Martinus & successores. Cumque Constans Imp. Heraclii ex Constantino filio nepos, favens Monothelitis suasu Pauli Constantinopolitani, *typum* edidisset A. C. DCXLVIII. in quo approbatis V. Synodis Oecumenicis, disputationem omnem prohiberet, de *duabus*, vel *una* voluntate: opposuerunt Theodorus Romanus, successor Johannis, post hunc Martinus Papa, habitis Synodis, & damnato *typo*. Prostat Typus ille in Concilio Lateranensi, sub Martino I. sect. VI. Tom. VI. *Concil.* congruens cum Honorii Epistolis. Damnata tandem fuit hæresis, in Synodo VI. Constantinopolitana. Hæc spectant ad seculum VII. Sub seculo VIII. *primo* magna incrementa fecit *Antichristianismus papalis*, quando post impetratam potestatem *spiritualem*, etiam *temporali* inhiare cœperunt Pontifices; quando *juramento fidelitatis* sibi Episcopos obstringebant, cujus formulam habet Baronius ad An. DCCXXIII. Num. 4. quando se *dignitatum* ecclesiasticarum, quales sunt Abbatum, Archiepiscoporum, Patriarcharum &c. distributores agebant, *Cardinalatu* necdum obtinente: quando dominium *temporale* Johannes VI. vel VII. consecutus est in *Alpes Cottias* ab Ariperto II. Longobardorum Rege, circa A. DCCV. juxta Paulum Diaconum, Anastasium Biblioth. Platinam aliosque, quando Constantinus I. Papa, passus est Justinianum II. Imperat. sibi prostratum cum *regno in capite*, pedes osculari, in obsequii argumentum. Baron. ad A. DCCX. num. I. quando Gregorius II. Leonem Isauricum excommunicavit, & Romanos Italosque à juramento fidelitatis ei facto absolvit, Romam & Romanum ducatum sibi asseruit, testibus Theophane ad ann. XIV. Leonis, Anastasio Biblioth. Paulo Diacono aliisque, assentiente Baronio: quando Gregorius III. iterum excommunicato Leoni, Italiæ populos, imo Occidentem totum velut Ecclesiæ hosti, ad rebellionem excitavit. Baron. ad Ann. DCCXL. aliosque: quando Zacharias Papa regnum Childerico abstulit, & Pipino donavit, probante Baronio, ad Ann. DCCLI. quando Stephanus II. aliis III. favore Pipini sibi subegit Exarchatum Ravennensem, & Pentapolin. Baron. ad annos DCCLIII. & DCCLV. alia etiam fastus Antichristiani specimina in eodem repræsentant Magdeburgenses, Mornæus, Baronius. Hæc aliaque dudum notavimus penes vitas Pontificum. *Secundo*, præter *Muhammedismum*, sub hoc seculo VII. longè lateque propagatum, cum politicè, tum ecclesiasticè, observante Hottingero *Hist. Eccles. secul.* VIII. sect. II. præter *Monothelismum* superioris seculi, itidem longè latèque prosperpentem; nata hoc seculo est hæresis *Iconolatrarum* seu Iconodulorum. Quamvis enim, imaginum qualiscunque asservatio & veneratio, magis *civilis*, audita fuerit, jamdum superiore ætate; attamen veneratio seu cultus religiosus hoc demum seculo VIII. A. C. DCCXII. & DCCXIII. quando Synodus Oecumenica VI. contra Monothelitas, etiam imagines Patrum damnaverat, & è porticu S. *Sophiæ*, ubi à Justiniano collocatæ fuerant, ejectæ sint, referentibus ejus Synodi actis, etiam Anastasio, Paulo Diacono, Zonara aliisque; mox tamen Constantinus Papa eas non tantum collocavit in porticu S. Petri; sed etiam earundem venerationem *religiosam* decreto & anathemate in Philippicum Imp. sancit. Mox Leo III. Isauricus, aliàs Iconoclasta A. DCCXVI. juxta auctores citatos, faventibus imaginibus Germano Constantinopolitano, eumque secuto Johanne Damasceno, habita Synodo, quam Græci Σιλέντιον appellant, edicto *adorationem* imaginum damnavit, jussis imaginibus è superiori loco extra

Monothelitarum hæresis.

Hæresis Iconodulorum secul. VIII.

extra periculum iconoduliæ, suspendi, tandem etiam e locis sacris plane ejici, confringi & comburi, Germano insuper deturbato eique suffecto Anastasio: accessit quod Gregorius II. Rom. propterea Leonem excommunicaret & regno privaret, habitâ Synodo Romæ A. DCCXXVI. mox etiam Gregorius III. Caroli Metelli, adversus Leonem suppetias rogaret, consentientibus historicis. Invaluit etiam contentio sub Constantino Copronymo, mortuis jam Leone Isaurico, Carolo Martello & Gregorio III. Hic A. C. DCCLI. habito Concilio Oecumenico VII. damnavit adorationem imaginum, item Germanum, Georgium, Cyprium, Damascenum Iconodulos, ob hoc postea restitutis imaginibus, variis calumniis probrosis oneratus. Constantinum interim secutus est Leo IV. filius & successor, cui uxor fuit perfida Irene. Ex adverso Gregorium II. & III. imitati sunt Pontifices successores, Zacharias, Stephanus III. Paulus, Stephanus IV. Adrianus I. fautores imaginum, odio Imperatoris Græci, quem etiam hoc nomine exuerunt Exarchatu Ravennensi Pentapoli, aliisque Italiæ provinciis, in *patrimonium Petri* convertendis. Gallos interim, Germanos aliosque Occidentales, ab imaginum cultu abhorruisse, testantur Synodus *Gentiliaci*, habita sub extrema Pipini Regis, dein Caroli M. *Capitulare* contra imagines, nec non Synodus *Francofurtana* sub eodem. Restituta tandem imaginum superstitio ab Irene Imperatrice, quæ Iconodulos sibi conciliatura A. C. DCCLXX. promoto in Archiepiscopatum Tarasio laico, facta dein conspiratione cum Adriano I. Rom. Concilium indixit Nicææ, imaginum salutationes, oscula, adorationem, incensa, cereos, venerationem &c. decrevit. Obstitit jam adultus Constantinus filius, propterea ab Irene Matre oculis & vita crudelissime privatus, ejusque successores, Nicephorus Logotheta, Leo Armenus, Michaël Balbus, Theophilus maritus Theodoræ, imprimis etiam Carolus M. & libb. IV. ad Adrianum missis, adversus imaginum cultum, ac Synodum Nicænam Synodo Francofurti habita. Nata itidem hoc seculo est hæresis *Felicianorum*, seu Adoptionariorum, Auctore, seu *Felice* Urgellitano, in Gallia Septimania, seu Narbonensi Episcopo; seu *Elipando* Toletano Primate A. C. DCCXCI. qui saltem consentientes fuerunt in hæresi. Statuebant, Christum quidem secundum humanam naturam, verum & proprium Dei filium esse; sed *adoptivum* tantum. Unde sequebatur, in Christo duos esse filios, adeoque duas personas, juxta Nestorium, seu alium & alium, nec Dei filium pro bonis traditum fuisse; sed hominem a Deo assumtum &c. quo nomine hæresis ab orthodoxis damnata est, velut Nestorianismi propago. Disseminata est per Felicem & Elipandum, in Galliam, Hispaniam,

Hæresis Felicianorum seu Adoptionariorum sub seculo octavo.

Italiam. Damnata antesignano Paulino Forocuiliensi Patriarcha, habita ex provinciis suis Synodo A. DCCXCI. quæ Ratisbonensem antecessit, item ab Adriano I. Romano, & à Carolo M. in Synodis Ratisbonensi & Francofurtana. Natæ hinc postmodum contentiones Scholasticorum, de duplici in Christo θεανδρικῇ filiatione, de quo Forbesius *Instruct.* lib. VI. cap. VIII. Ad hoc seculum VIII. tandem spectat origo controversiarum de *Eucharistia*, occasione alterius de imaginibus. Scil. in Concilio Constantinopolitano VII. sub Constantino Leonis Isaurici filio, panis eucharisticus vocatus fuit *imago* Christi, quam solam, eamque veram per consecrationem substantiæ panis, sui imaginem, τὸν ἀνάμνησιν, nobis reliquisset: negavit ex adverso Synodus Nycæna II. & cum ea Joh. Damascenus, panem asserentes esse proprium Christi *corpus*, non certe transsubstantiatione; sed unione, tum corporea assimilatione. Hæc spectant ad seculum octavum. Seculo IX. magna incrementa cepit *Antichristianismus* papalis, quando v. g. Leo III. sibi arrogavit potestatem, accedente consensu Romanorum, *conferendi dignitatem imperialem* in Carolum M. quando Stephanus IV. vel V. & mox Paschalis, papatum admiserunt absque consensu Imperatoris Ludovici, eoque jugum imperatorium excutere conati sunt. Aimonius de Gest. Franc. lib. IV. quando Valentinus Papa, primus admisit *pedum oscula* sibi figi ab *omni senatu Romanorum*, sicut etiam fecit *Leo* IV. quando scortum etiam sub nomine Joh. VIII. sedem papalem invasit: quando Nicolaus I. fastum ac tyrannidem exercuit in Ludovicum II. & Michaëlem Constantinop. Impp. in Lotharium Regem aliosque, *ut imperaret Regibus ac tyrannis, acsi Dominus terrarum* ipse esset, verba sunt Reginonis. Baron. Tom. X. ad An. DCCCLVIII. quando Johannes IX. al. is VIII. clericos jurisdictioni civili subtraxit, Carolum Calvum *ad Imperii Romani sceptra provexit*, ei Romanum Principatum & alia, sibi ac successoribus extorsit, teste Anastasio, aliisque scriptoribus coætaneis: quando Adrianus III. jus eligendi Pontifices, & investiendi Episcopos, Imperatoribus ademit, facto *statim ab initio Pontificatus* decreto, teste Platina, ut deinceps Pontificis electio esset penes *Cleri & populi suffragia, non exspectata Imperatoris auctoritate.* Contra quam pronunciaverant Adrianus I. & Leo IV. antecessores ejus Mart. Polonus, Platina &c. quando Formosus VI. & successores, execrandis artibus Pontificatum nacti, adeo grassati sunt, ut Baronius ad An. DCCCXCVII. ingemiscat his verbis: *En illa infelicissima Romanæ Ecclesiæ tempora & omnium luctuosissima* &c. Intra ipsam Ecclesiam, non leviter etiam adulterata est Theologia orthodoxa, per universam hanc ætatem, singulaque ejus secula, quatenus non tantum Pontifices Rom. demonstrandæ suæ potesta-

Origo controversiarum de Eucharistia.

Incrementa Antichristianismi papalis sub seculo nono.

Corruptio Theologiæ intra ipsam Ecclesiam.

tis νομοθετικῆς causa, id agebant, ut novis ritibus Ecclesiam obruerent, prout circa vitas eorum jam dudum observavimus: sed etiam superstitio, circa orationes pro defunctis; purgatorium; invocationem Sanctorum; cultum imaginum & reliquiarum: circa erectiones statuarum & crucium; circa cœlibatum Clericorum, monachatum, peregrinationes, jejunia &c. Theologiæ capita non parum labefactavit, seculo VII. Seculo VIII. præter jam dicta, cultus publicus totus fere fuit in cantionibus, Missarum solennibus, consecrationibus, oblationibus, orationibus ad statuas & imagines, precibus ad sanctos, festorum observantia, templorum ornatu &c. ac pro Scriptura, jam fere non nisi obedientia Canonum Ecclesiæ R. & Sedi Apostolicæ præstanda, inculcata est: accesserunt Missæ *privatæ* seu solitariæ, quibus solus Sacerdos communicabat, contradicentibus licet conciliis quibusdam: de abstinentia à certis cibis, novæ leges: novæ peregrinationes ad noviter constructas Ecclesias &c. Seculo IX. inculcari cœperunt traditiones Ecclesiæ Rom. velut Apostolicæ, ab ipso Petro profectæ: Papæ universalis potestas in omnes totius orbis Ecclesias; cœlibatus Clericorum, ut *necessarius*: corporalis Christi præsentia in Eucharistia: vires liberi arbitrii cum annexis. Seculo X. prioribus omnibus, indies egregie invalescentibus, accessit *potestas canonizandi*, seu decernendi hominibus divinos honores, idque *Synodali* decreto, teste Baronio: imaginum adoratio jam in arce collocata, *crucifixi* potissimum & B. *Virginis*, ut in quibus præsidium sit adversus omne malum ingruens: Hagiolatria, sanctis, festis, templis, altaribus, charisteriis, indies nova: nata festa, *omnium Sanctorum*, *omnium animarum*, assumptionis B. Virginis: nova sodalitia, pro juvandis mortuis, juratis Missarum ad certos dies cantionibus, sub vinculo Anathematis, apud Baron. ad An. DCCCCLXXIV. Num. V. campanarum Baptismus: transsubstantiatio, hoc seculo prodigiis adstructa, dum panis transsubstantiatus sanguinem emitteret: quales præstigiæ etiam applicatæ fuerunt, demonstrando purgatorio, & necessitati Missarum pro defunctis.

Status Ecclesiæ, sub ætate quarta N. T. Hic 1. Propagatio Ecclesiæ.

XXXII. Succedit *status Ecclesiæ*, sub ætate quarta N. T. per sua secula, & penes eum, I. *Propagatio Ecclesiæ*, α. ad *Britannos*, ubi per delatos superiore seculo, in regnum Cantuariense, monachos Laurentium, Mellitum & socios, ablegante Gregorio I. succurrente Bertha Regina, *Ethelbertus*, cum innumera Paganorum multitudine, ad professionem nominis Christiani accessit, idque sponte; *servitium enim Christi voluntarium*, *non coactum esse* volebat Ethelbertus, observante Beda, Hist. Angl. lib. I. cap. XXVI. Hinc natus etiam duplex Archiepiscopatus, alter Cantuariensis, Cantii caput; alter Eboracensis: uterque tamen potestate in suos par. Mox etiam conversi sunt Anglo-Saxonum Reges, Sigebertus vel Sebertus, Orientalium Saxonum Rex, fundaturus Cantabrigiense Gymnasium, dein futurus monachus. Paulo ante Edwinus Nordanhumbrorum Rex, Eboraci à Paulino baptizatus A. DCXXVII. Secutus exemplum Peda Princeps Merciorum, ducta Edwini Regis filia. Accesserunt Australes & Occidentales Saxones, conversi labente seculo, per Wilfridum &c. de quibus ex Anglorum Chronicis, Usserius, Fullerus aliique. β. Ad Frisios, Ultrajectinos, Gelros, ad oram maritimam inter Albim & Rhenum, gentes Anglo-Saxonicæ originis, per Willibrordum & socios, & Wilfridum etiam dejectum Eboracensi episcopatu. γ. Ad Westphalos, Danos, Suevos, Francones &c. instrumentis Willibrordo, Swiberto, Kiliano, futuro primo Wurtzburgensium Episcopo, ex *Chronico* Mariani Scoti. δ. Ad Allemannos & Helvetios, Gallo Hyberno, Columbani discipulo, defuncto Columbano A. DCXV. Gallo A. DCXXV. Trithemius de *Script. Eccles.* Magdeburg. Hospin. Usserius, aliique. Hæc ad seculum VII. spectant. sub seculo VIII. conversio istarum gentium continuata fuit, per *Winfridum* Monachum, qui postea dictus fuit *Bonifacius*, Germanorum Apostolus, & primus Archiepiscopus Moguntinus, de cujus sanctitate, miraculis prolixe loquitur Baronius ad An. DCCXVI. Num. XVII. Hic, sicut multarum conversionum, multorumque Episcopatuum, Moguntini, Salisburgensis, Frisingensis & Cœnobii Fuldensis, Pater fuit: ita etiam multarum superstitionum, juxta traditiones & instituta Ecclesiæ Rom. & utilitates Pontificis Rom. quas se promoturum Gregorio II. juraverat: tum insuper conversiones istæ continuatæ sunt, per Carolum M. qui non tantum *disciplinam* restituit in monasteriis, ut apparet in *Capitularibus* Caroli M. sed etiam *doctrinam* & cultum repurgavit à variis erroribus. Subactis insuper per bellum XXX. annorum, Saxonibus, datisque ibidem variis Scholis, Episcopatibus, multos ad Christianam fidem perduxit, etiam apud Hunnos, Ungaros, Sclavos, testibus Sigeberto, Crantzio aliisque. Hæc ad seculum VIII. pertinent. Sub IX. seculo non tantum continuatæ sunt conversiones, Danorum, Suecorum, Saxonum, opera Ansgarii monachi, postea Episcopi Hamburgensis: sed etiam conversa gens *Sclavonica*, per Bohemiam, Moraviam, Poloniam & Illyrici provincias occidentales ultra Danubium, instrumentis Cyrillo & Methodio Episcopis, quibus etiam à Nicolao I. permissum est, sacra sua lingua vernacula celebrare. Avent. *Annal. Bojorum* lib. IV. Etiam *Avares*, abjectam fidem denuo admittere coacti sunt, per Carolum M. Sic quoque *Bulgari* ad professionem Christianam revocati sunt. Tandem & ad Indos *Malabares*, Christia-

num

rum nomen pertigit, per *Mar-Themam* quendam, Nestorianæ familiæ, eo missum à Patriarcha suo Babilonio, unde fabulæ de *Thoma Apostolo* hic præcone, & à Brachmannis cæso, juxta rerum Indicarum & Sinensium Sciptores, Jarricium, Semedum aliosque. Sub initium Secul: IX. Christum quoque admisisse feruntur *Nordmanni* in Gallis A. DCCCXII. Duce *Rollone*, qui postea à Baptismo dictus fuit *Robertus*, postquam hac conditione, à Carolo Simplice Neustriam, hodie Nordmanniam, accepisset in feudum, Rotomago dudum à se occupato A. DCCCCV. Etiam exeunte seculo A. DCCCCXC. post ætatem IV. Russi seu Moscovitæ dicuntur fidem Christianam amplexi, sed secundum ritus Græcorum, conversi per Episcopum & Sacerdotes à Basilio II. missos, qui tandem proprium Patriarcham sibi elegerunt. Tandem & femina Christianismi, jamdum superiore seculo jacta, apud Polonos, Danos, Norwagos, Livones, conterminas gentes, hoc seculo affatim succreverunt. Nec tamen omnes istæ conversiones pure Christianæ fuerunt; sed multis jam superstitionibus infectæ, & tyrannide Cleri Romani oppressæ, Pontificum jugo, cæterisque traditionibus in Ecclesias adductis. Nec monachi à Pontificibus missi, eas procurantes, sincero Christi amore ferebantur; sed ut Dominatum Romanum perferrent, & sibi ipsis Episcopatum aliaque emolumenta ecclesiastica venarentur: attamen nationes conversæ, Christo nomen utcunque dederunt. Ad istam Ecclesiæ ædificationem, nonnihil saltem contulerunt 2. *Scriptores* ecclesiastici, rari sane sub seculo septimo, rariores sub octavo, rarissimi sub decimo: raritatis causis oriundis, à calamitatibus Orientis & Africæ, per Saracenos; ab hæresi Monothelitarum; à mysterio iniquitatis invalescente; à superstitione Occidentalium; à luxu dignitatum; cumprimis ab inertia & ignorantia monachorum. Habuit tamen seculum hujus ætatis primum, ordine *septimum*, nonnullos: apud *Orientem* quidem *Anastasium* quendam *Nicænum*, diversum, cum à Sinaita superioris seculi; tum ab Antiocheno hujus seculi. Nicæni hujus, prostant *Quæstiones & responsiones de variis argumentis in Script. S.* editæ à Gretsero Jesuita: habuit prætere a Oriens, *Theophyl. Simocattam*, historicum Byzantinum, qui res Mauritii Imp. descripsit: habuit & *Joh. Philoponum* alias Grammaticum, qui scripsit contra Proclum & Severitas, Tritheismi tamen & negatæ resurrectionis suspectus: habuit auctorem *Chronici Alexandrini*, ex vetustâ Siciliæ bibliotheca editi, sub titulo *Fastorum Siculorum*. His adde *Leontium* in Cypro Episcopum, *Sophronium* Hierosolymitanum; *Antiochum* Sabaitam, monachum, *Georgium* Pisidem, *Maximum* Abbatem, & alios, quos nominasse suffecerit: apud *Occidentem* claruerunt,

2. Scriptores Ecclesiastici ætatis quartæ.

Eligius Lemovix, Noviomensis Episcopus, sanctis adscriptus, libro *de Rectitudine Catholica conversationis*, Augustino perperam adscripto: Homilias XVI. ipsi abrogant Aubertinus noster de *Eucharist.* lib. III. & Pontificii etiam doctiores, & ad secul. IX. trajiciunt: claruit item *Isidorus* Hispalensis Episcopus, discipulus Gregorii M. Sub Heraclio Imp. scriptis, exegeticis in S. Scripturam, & moralibus clarus. Falso ipsi collectio *Epistolarum Decretalium* adscribitur. Hildefonsus Toletanus, scriptor vitæ Isidori, & continuationis histor. Ecclesiasticæ, item de perpetuâ virginitate B. Virginis, contra Judæos & Helvidium: ipsi tribuunt, quod docuent traditionem de *corporea* assumptione B. Virginis, per quam tamen ipse in sermonibus ei tributis, non intellexit, nisi *dormitionem* ejusdem, phrasi tum temporis usitata, aut transitum animæ ejus ad Dominum. Tandem *Beda*, cognomento *Venerabilis*, cœpit inclarescere A. DCLXXIII. Scripsit in Pentateuchum, in libb. Regum, in Esdram, Tobiam, Jobum, Psalmos, Proverbia, Canticum, Matthæum, Marcum, Lucam, Johannem, Acta, Epist. ad Romanos, Epistolas Catholicas, Apocalypsin, aliaque VIII. Tomis comprehensa. Sub seculo *octavo* floruerunt, apud *Orientales* quidem, *Germanus* Constantinopolitanus Episcopus, à Leone Isaurico, ob pertinacem imaginum defensionem, in exilium quidem pulsus, sed nequaquam occisus, unde perperam martyribus accensetur A. DCCXXX. multa scripsisse fertur: exstant nunc ejus *Theoria rerum sacrarum*, item tres Epistolæ Græcæ, & tres Latinæ; tum Johannes *Damascenus*, monachus & Presbyter, sub Leone Isaurico, scripsit pro Imaginibus, item libb. IV. *de Orthodoxa fide*, in quibus mysteria Christiana, ratiunculis humanis demonstrando, apud Orientem Scholasticis prælusit. Addendi *Georgius*, cognomento *Syncellus*, Chronographus sub Constantino Irenes filio: *Nicephorus* Patriarcha, auctor *Breviarii historici*: *Theophanes* confessor, cujus *Chronicon* Anastasius Bibliothecarius continuavit, summus fuit Iconolatra: *Theodorus* Studita, Abbas omnes, ut doctrina & eloquentia; ita & Iconolatria superans: apud *Occidentales*, Flaccus *Albinus*, seu Alcuinus Britannus, Bedæ discipulus, vir doctissimus & in Scripturis exercitatissimus, præceptor Caroli M. eique charissimus, adversarius Iconolatriæ, multarumque superstitionum, & Adoptianæ hæreseos: *Paulinus* Aquileiensis Patriarcha, sub Carolo M. scripsit de *Trinitate*, contra Felicem & Elipandum: *Paulus Warnefridi*, seu *Winfridi* filius, Diaconus Aquileiensis, Desiderii Longobardorum R. ultimi Cancellarius, dein monachus; auctor historiæ *Longobardica*, etiam *miscellæ*, usque ad lib. XIII. ingenuus, nec tyrannidi papali, nec Iconolatriæ favens: *Carolus* M. Imp. scriptor *Capitularis* ad-

verſus imagines. Sub ſeculo *nono* memorantur, præcipue, *Sedulius Scotus* (diſtinguendus ab aliis ejuſdem nominis, ſub ſeculis præcedentibus) ſub Ludovico Pio Imp. Auctor collectaneorum in Matthæum, & omnes Epiſtolas Pauli: *Rabanus Maurus*, monachus Benedictinus, poſtea Abbas Fuldenſis, tandem Archiepiſcopus Moguntinus. Hujus opera VI. Tomis proſtant: *Haymo* Anglo-Saxo, monachus Fuldenſis, poſt Abbas, tandem Epiſcopus Halberſtadienſis, ſub Lothario Imp. ſcripſit præter *commentarios* in magnam Scripturæ partem; Epitomen Hiſtoriæ S. aliaque. Tribuitur etiam ipſi tractatulus de *corpore & ſanguine Chriſti*; ſed perperam: *Amalharii* duo; alter Trevirenſis Archiepiſc. qui ſcripſit juſſu Caroli M. de ceremoniis Baptiſmi: alter Metenſis Diaconus, hic juſſu Ludovici Pii Imp. ſcripſit de *Officiis Eccleſiaſticis* lib. IV. item Epiſtolas V. Porro *Claudius* Taurinenſis Epiſcopus Hiſpanus, veritatis propugnator contra tyrannidem & idololatriam Eccleſiæ Rom. quoad imagines, hinc damnatus Baronio: *Agobardus* Lugdunenſis Epiſcopus, ſcriptor contra Iconolatriam, Hagioduliam, & traditiones Eccleſiæ Rom. digniſſimus: *Walafridus Strabo*, monachus, hinc Abbas Augienſis, Rabani Mauri diſcipulus, ſcriptor ingenuus, de ritibus & officiis Eccleſiaſticis, Baronio *Hagiomachus* nominatur. *Anaſtaſius* Bibliothecarius ſub Nicolao I. Adriano II. & Johanne IX. Pontif. Rom. Scripſit inter alia *Vitas* Rom. Pontificum, misè interpolatas; ejus *Collectanea* edidit Sirmundus: *Hincmarus* Rhemenſis Archiepiſcopus, Senior, diſtinguendus à Juniore Laudunenſi, ſuo tempore doctiſſimus, Antagoniſta Godeſchalci. Scripſit Epiſtolas, è quibus varia adverſus tyrannidem papalem excerpunt noſtri. Flacius Illyricus in *Catalogo Teſt. Verit.* Mornæus & alii: his adde *Paſchaſium* Radbertum, *Ratramnum*, ſive *Bertramum* monachum, *Johannem* Scotum *Erigenam*, *Rhemigium* Lugdunenſem, *Servatum* Lupum, Ferrarienſem Abbatem, *Eginhartum*, ſcriptorem Vitæ Caroli M. *Anſegiſum* Abbatem, collectorem Capitularium, *Theodulphum* Aurelianenſem, *Uſuardum* monachum, qui ſuum Martyrologium inſcripſit Carolo Calvo, *Florum* Magiſtrum Lugdunenſem, qui ſcripſit pro cauſa Godeſchalci, *Adonem* Viennenſem, Scriptorem *Chronici* & *Martyrologii*, *Freculphum* Lexovienſem Epiſcopum, *Chronici* ſcriptorem, *Chriſtianum Dithmarum*, monachum Corbeienſem, Bedæ diſcipulum, *Ambroſium* Anſbertum, ſcriptorem liberrimum in Apocalypſin, *Aimonium* monachum, rerum Francicarum ſcriptorem, Iconolatriæ adverſarium; in Orientali Eccleſia etiam, *Theodorum Studitam*, inſignem Iconolatriæ Patronum, quem dudum diximus, *Nicephorum* Patriarcham, Conſtantinopolitanum, Iconolatram, *Chronographiæ* compendioſæ ſcriptorem, ut & *Breviarii* hiſtorici, *Metrophanem* Smyrnæum, *Nicetam* Davidem Paphlagonem, *Stylianum* Neocæſareenſem, *Photium* Patriarcham Conſtantinopolitanum, ſcriptorem *Μυριοβίβλου* ſeu Bibliothecæ univerſalis, item Epiſtolarum, Nomocanonis aliorumque, inexhauſtæ doctrinæ & lectionis virum, Papalis tyrannidis & traditionum Romanarum impugnatorem, hinc Baronio & gregalibus exoſum, Leonem VI. Imp. cognomento *ſapientem*, Baſilii Macedonis filium, ſcriptorem Novellarum *τακτικῶν*, *βασιλικῶν*, qui Photium Patriarcham ſede dejecit, ſubſtituto ei Stephano fratre, hoc nomine laudatum à Baronio & aliis: hos inquam omnes, ad ſuum ſeculum redegiſſe, compendio noſtro ſuffecent. Ad ſeculum X. longe ſteriliſſimum, ſpectant: In *Oriente* quidem, ſub initium hujus, aut finem ſuperioris ſeculi, *Theophylactus*, Bulgarorum Archiepiſcopus, diligentiſſimus in Scripturæ & Chryſoſtomi lectione. Alii interim toto & amplius ſeculo, juniorem putant: *Oecumenius*, auctor *Catenæ* & Commentariorum in Acta & Epiſtolas, item Chryſoſtomi Epitomator, quamquam incertæ ætatis, huc tamen à plurimis relatus: *Simeon Metaphraſtes*, à Metaphraſi in vitas ſanctorum à ſe confictas, aut ſaltem interpolatas, à nonnullis refertur ad ſeculum XIII. aut XIV. *Nicon* Armenius; ſed adulto jam ſeculo X. Scripſit de *Armeniorum peſſima Religione*, addictus Pontificibus Rom. *Saidus*, filius Batrick, hinc Batricides, Patriarcha Alexandrinus Melcita, inde ab A. C. DCCCCXXXIII. Scripſit *Origines* Eccleſiæ Alexandrinæ, & *Annales Eccleſiaſticos*, in quibus præter admixtas fabulas, multa ſunt, quæ conducunt ad hiſtoriam Orientalem ejuſque hæreſium: *Radulphus Flaviacenſis*, monachus, ſcriptor, ut *Commentariorum*, ita & *Hiſtoriæ* Francorum, & brevioris *Chronici*. Eſt auctor hujus ſeculi, quamvis quia teſtatur de Johanna Papiſſa, à nonnullis Pontificiis, præeunte Blondello ad ſeculum XII. refertur: *Flodoardus*, Presbyter & Canonicus Rhemenſis, hoc ſeculo ſcripſit *Chronicon* & *hiſtoriam* Antiſtitum Rhemenſium: *Witzinkindus* Corbeienſis in Weſtphalia monachus. Scripſit de *rebus Saxonum*, & de geſtis Ottonis M. aliaque hiſtorica: *Luitprandus*, ex-Diacono Ticinenſi, Cremonenſis Epiſcopus. Scripſit hiſtoriam Orientis VI. libb. *Aimonius*, monachus Floriacenſis, auctor *hiſtoriæ Francorum*, quam inſcripſit Abboni Abbati Floriacenſi, qui hoc ſeculo vixit: *Ratherius*, ex monacho Laubienſi, Leodienſis Epiſcopus, & *Herigerus* Abbas Laubienſis, quos Sigebertus dicit ſcripſiſſe in controverſia, tum nata de *corpore & ſanguine Domini*. Plus etiam ad propagationem ædificationemque Eccleſiæ, contulerunt 3. Aſſertores veritatis, adverſus Antichriſtianiſmum Papalem, variaſque ejus aliorumque heterodoxias.

3. Aſſertores veritatis

contra Anti-Christianismum Papalem aliosque sub ætate iv. N. T. rodoxiæ. Nominatim sub seculo hujus ætatis primo, seu ordine vii. Antichristianismo papali sese oppofuerunt, α. tota Ecclesia *Orientalis* seu Constantinopolitana, rejiciendo Pontificatum *Oecumenicum* Episcopi Rom. ejusque decreta v.g. de cœlibatu Clericorum, ut & de *Iconolatria* (saltem per hoc seculum) & aliis. Vid. Canon. *Trullani*, Theodori Græci *Capitula*. β. Ecclesiæ *Britannicæ* & Scoticæ, tenaces priscorum rituum, non admittendo primatum *Oecumenicum* Pontif. Rom. nec cœlibatum Clericorum, nec diem Romanorum Paschalem, aliasque Rom. ceremonias. Vid. Forbes. *Instruct. lib.* iii. Beda, Usserius aliique. γ. *Hispanica*, ea quæ sibi asserunt Pontifices Rom. pro privilegiis, v. g. convocare Synodos, eis præsidere, eas confirmare, disciplinam reformare, aliaque id genus suis Regibus asserendo, idque variis Synodis Nationalibus v. g. *Toletana* iii. δ. *Italica*, quando Præsules Ravennenses, Patriarchæ Aquileienses, Episcopi Longobardiæ, Istriæ &c. jugum Pontificium subire detrectarunt. Vid. Mornæi *Myster. iniquitatis*, Magdeburg. & Baronius ipse ad An. dcv. dcxiii. dcxvii. ε. *Waldenses* in tractu Pedemontano, professi simplicitatem Euangelii, absque ulla dependentia à Papa Rom. Vid. Usserius de *Success. Eccles. in Occident.* Balth. Lydii *Waldensia*, Legeri *hist. Waldens.* ζ. *Gallicana*, nec hoc, nec sequentibus aliquot seculis, admittendo jugum Pontificium, cultum imaginum, transsubstantiationem, cœlibatum Clericorum, errores Pelagianos &c. Præter publicos hos integrarum Ecclesiarum, veritatis assertores, privati insuper extiterunt plurimi, in capp. de *Scripturarum* sufficientia & necessitate, de *gratia* Dei contra Pelagianos, de Christi unius *satisfactione* & merito; de *justificatione* per solam fidem, de veræ Ecclesiæ *notis*, de communione sub *utraque*, de *natura Sacramentum*, nominatim *Eucharistiæ*. Conferantur Illyricus in *Catal. Test. Verit.* Magdeburg. & Antagonistæ Pontificiorum, quatenus ex antiquitate pugnant, v. g. Chamierus, Wittakerus, Chemnitius &c. Sub seculo ætatis secundo, ordine viii. A. Extra dubium aut controversiam, continuata est oppositio Ecclesiæ *Orientalis*, in capitibus jam circa præcedens seculum designatis. Præterea B. Synodus Francofurtana in capitibus de *imaginibus* aliisque, testimonium veritati præstitit: atque insuper complures *Gallicanæ* sub Carolomanno, Francorum Principe, dein & sub Carolo M. Synodus item Toletana viii. decrevit adversus Primatum Pontif. Rom. & adversus cœlibatum Clericorum. Cumprimis C. Carolus M. in plerisque capitibus Christianis, veritati testimonium præbuit, cum scriptis v. g. Capitularibus, Epistolis, & Conciliis: commendavit *Scripturarum* lectionem, Doctrinam de *Justificatione* per solam fidem, non ex operibus legis, de cultu religioso, soli Deo relinquendo; de *Eucharistia*, absque transsubstantiatione aut *corporali* Christi præsentia, de *purgatorio*, superstitionibus in imaginum, reliquiarum cultu, confictis in hanc rem passim monachorum miraculis, doctrinam repurgavit ad Scripturarum documenta, item de *pœnitentia*, superstitiosa & inusitata monachorum imposita removit, & pœnitentiam publicam, juxta antiquam Canonum constitutionem reformavit &c. Imo, instituta collatione Christianus Niphanius, in xiv. articulis Religionis Christi spisso volumine ex professo demonstrat, non fuisse Pontificium. D. Veteres Britanni *Quartadecimani* & hoc seculo, obstiterunt tyrannidi papali, Clericorum cœlibatui, superstitiosis monachorum institutis, festis, ritibus, ne ipse Baronius quidem negat, ex Beda, ad An. dccxxxiv. Num. vii. E. Episcopi & Presbyteri varii, in Francia, Britannia, Germania, v. g. Adelbertus, Sidonius, Clemens, Samso, Mailrosius, Virgilius &c. sese opposuerunt tyrannidi & superstitionibus papalibus. Conf. Clariss. Spanhemius *Introduct. plen. ad hist. Eccl.* Tom. ii. pag. 719. — Sub seculo hujus ætatis tertio, seu ix. Veritati Christianæ testimonium præstiterunt (1) contra *tyrannidem* paparum, in Oriente Photius, Ludovicus Pius capitulis & factis, Lotharius, Carolus Calvus Impp. Pontificum Rom. fastum coërcentes. (2) contra *traditiones* humanas, pro Scriptura, faciunt Capitularia sub Carolo M. & Ludovico Pio, ut & scripta Claudii Taurinensis, Rabani, Haymonis aliorumque, quos dudum repræsentavimus. (3) Contra *imaginum adorationem*, testantur decreta & facta Impp. Orientalium, Leonis Armeni, Michaelis Balbi &c. Synodus *Parisiensis* A. dcccxxv. Sub Ludovico Imp. probati Doctores & Episcopi in Gallia, Agobardus Lugdunensis, Amalarius Trevirensis, Jonas Aurelianensis &c. Sic fatis agnoscente Baronio ad An. dccxciv. Num. lv. Item Almalarii vestigiis insistentes Britanni, & Germani illi, qui Synodo Francofurtanæ adhærebant v. g. Walafridus Strabus, in Italia Claudius Taurinensis. (4) Contra Paparum & Cleri Romani *corruptissimos mores*, surrexerunt, varii Principes, Episcopi, Abbates, & Synodi variæ. (5) Contra *peregrinationes* religiosas, *invocationem* Sanctorum, *Missas* quotidianas, horas *Canonicas*, in sacris usum *linguæ ignotæ*, aliaque id genus, luculenta prostant testimonia Synodorum, Capitulorum, Theologorum, v. g. Walafridi, Methodii Illyrici, Rabani Mauri, Hincmari, de quibus jam ante. (6) Contra hæresin *Pelagianam*, & *Semi-Pelagianam* seu Massiliensium, receptas fere in Latina Ecclesia, disputarunt, Godeschalcus, Remigius Lugdunensis & alii. (7) Contra *transsubstantiationem* steterunt, Ratramnus, Rabanus, Erigena & alii. De quibus ex professo, quos

jam ante nominavimus. *Centur.* Magdeb. *Catalog. Testium veritatis* Illyrici, Mornæus &c. Sub parte priore seculi decimi, usque ad Henricum IV. Imp. qui tyrannidi papali succubuit; testimonium veritati præbuerunt 1. Imperatores Rom. quando fastui & moribus pessimis Pontificum Rom. sese generose opposuerunt, v. g. Ludovicus III. Conradus I. Henricus I. Auceps, Otto I. alias Magnus, & jura eligendi, approbandi Pontifices, investiendi Episcopos & Clerum, sibi potenter recuperarunt, adversus Johannem XIII. Benedictum V. Antipapam, testibus Luitprando, Sigeberto, Platina & aliis. Hinc 2. in hac caligine, adversus Pontificum tyrannidem, Cleri flagitia, superstitiones crassas, traditiones inanes; fidei substantiam asseruerunt, de Scripturis, de Deo, Christo, gratia, justificatione per fidem, confessione Deo facienda, pœnitentia vera aliisque, ipsi quandoque monachi, *Ambrosius* Ansbertus, *Smaragdus* Abbas, *Radelphus* Flaviacensis, *Aimonius* Flaviacensis monachus, quando scripserunt adversus monarchiam Papæ universalem, infallibilitatemque, item adversus indulgentias papales, vires liberi arbitrii, cœlibatum Clericorum, cultum imaginum, communionem sub una specie &c. item contra transsubstantiationem, & præsentiam Christi corporalem in Eucharistia, imo & ipse Gerbertus, doctrinæ hujus temporis Miraculum, præceptor Ottonis III. & Roberti I. Hugonis filii, qui postea Papatum habuit. Testibus Epistolis Gerberti, & actis Concilii Rhemensis A. DCCCCXCII. Conf. Mornæus in *Myster. iniquit.* Marcus Antonius de Dominis de *Repub. Eccles.* part. IV. Addantur Reges Anglorum v. g. Eduardus Ethelstanus, post Alfredum, similiter Galliarum Reges, sibi asserentes contra Pontifices Rom. jura investituræ, potestatem νομοθετικὴν, tam in Ecclesiasticis; quam civilibus, juxta Bedam in calce *Histor. Eccles.* & Spelmannum in Tomo I. *Concil.* eosque qui historiam Gallicanam hujus temporis conscripserunt, item Waldenses in Pedemontio, de quibus Legerus Hist. Valdens. cap. II.

4. Synodi ætatis æv. N.T. Suum insuper 4. ad ædificationem Ecclesiæ contulerunt Synodi hujus ætatis, & sub seculo quidem VII. duæ *universales*, nim. primo VI. seu *Constantinopolitana* III. A.C. DCLXXX. sub Constantino Pogonato, occasione hæresis Monotheliticæ, cui favebat Theodorus Constantinop. hinc sede motus, suffecto Georgio, qui Synodo subscripsit, convocante Constantino Imp. Agathone per legatos præsente. Locus fuit in Trullo, seu Secretario palatii Constantinop. Convenerunt eo CCLXXXIX. Episcopi. Præsedit Constantinus Imp. qui & Synodum confirmavit solenni edicto, Act. XVIII. In hac α. probatæ sunt V. priores Synodi Oecumenicæ. β. Damnata est hæresis Monothelitarum. γ. Anathematizati sunt, Honorius Papa, Sergius, Pyrrhus, Paulus, Petrus, Cyrus Alexandrinus, Macarius Antioch. Act. XVIII. Confirmantibus anathema, nominatim in Honorium, Synodo *Quini-sexta*, universali, paucis post annis secuta, item Nicæna II. Impp. Constantino, Justiniano, imo & ipsis Honorii successoribus Leone II. Benedicto II. Johanne V. Conone, Adriano I. Papis: hinc secundo *Quini-sexta*, sic dicta, quod, velut in supplementum Synodi V. & VI. fuerit convocata, in quibus nulli Canones decreti fuerant, nisi de regimine, disciplina, ritibus, moribus Clericorum, monachorum, fidelium. Græcis dicitur *Sexta*, & Trullana. Habita fuit A. C. DCXCI. vel DCXCII. Præsidentibus Sergio Rom. Paulo Constantinop. Petro Alexand. Georgio Antioch. Anastasio Hierosolymit. Episcopis. Canones conditi CII. in quibus varii, contra disciplinam, praxin & auctoritatem Ecclesiæ Romanæ: in his cumprimis memoratu digni sunt, I. III. XIII. XIX. XXXVI. XXXVIII. LV. LXXXII. &c. Subscripserunt, & approbarunt, etiam legati Romani, quamvis ejus Canones recipere noluerit Sergius I. Papa. Sed & approbata est à Johanne VII. Papa, à Synodo Nicæna II. Adriano I. Episcopo Rom. quamvis ei insultent Romanenses, Baronius aliique. Accesserunt his universalibus, particulares, Nationales & Provinciales plurimæ: Constantinopolitanæ, Hierosolymitanæ, Africanæ, Romanæ, Italicæ, Hispanicæ, Gallicæ, Britannicæ, de quibus Tomi Conciliorum. In tanta tamen Synodorum multitudine, paucæ occupatæ fuerunt circa *doctrinam*, editis scil. confessionibus, symbolis & decretis synodalibus, his exceptis quæ habitæ fuerunt adversus Monothelitas aliosque, plures circa *disciplinam* clericalem & monasticam, aliasque ceremonias superstitiosas; frequentissimæ circa vagas Clericorum libidines, & contra *cœlibatus* legem. Sub seculo *octavo*, habita fuit *primo* universalis VII. seu Constantinopolitana IV. quæ à Latinis, quod adversetur suis placitis, pro *conciliabulo* seu *conventu Satanæ* censetur, acta tamen ejus inserta prostant Synodo Nicænæ II. Habita fuit A. C. DCCLIV. auspiciis Constantini Copronymi, cum frustra universalem expetiisset Leo Isauricus. Igitur post convocatos in Provinciis conventus, coierunt ex toto Imperio Episcopi CCCXXXVIII. testibus Nicænis & Theophane. In causa fuit imaginum & reliquiarum cultus. Hic post longum examen, ex *Scriptura* & Patrum testimoniis, ut acta loquuntur, 1. confirmatæ sunt sex priores Synodi universales, omnisque fides Catholica, distincte enarrata adversus hæreses priores. 2. Omnis idololatria, velut à dæmone & Ethnicis profecta. 3. Dictum est anathema *Iconolatris*, Xylolatris, interdicta non tantum omni λατρείᾳ; sed etiam προσκυνήσει, nominatim etiam *Germano* Constantinop.

ſtantinop. *Georgio* Cyprio & Johanni Damaſceno. Secuta hinc eſt ſubverſio imaginum per Orientem. *Secundo* Nicæna II. vulgo Oecumenica VII. ſecundum Latinos & Iconolatras. Hujus acta diu ſepulta fuerunt in Occidente, ob reprobatam eam Synodum, inde à Carolo M. exſtant nunc in Tomis Concil. Coiit A. DCCLXXXVII. aliis ſerius. Intendebat reſtitutionem imaginum in templis, Taraſio Patriarcha Conſtantinop. ea lege in ſedem evecto, ut promoveret Irenes conſilia. Cooperabantur Adriani I. Legati, præſide Taraſio, abſentibus reliquis Orientis Patriarchis. Decretum fuit, imagines non tantum haberi poſſe in uſum *hiſtoricum*; ſed & exponi debere ad cultum *religioſum* in templis, imo exoſculandas, adorandas, cereis, ſuffitu, aliiſque ritibus religioſis, excepta tantum latriâ, ſoli Deo debitâ. Hinc imagines ad hunc uſum, reſtitutæ fuerunt per Orientem. *Tertio* Francofurtana A. C. DCCXCIV. auſpiciis Caroli M. convocatis ex Italia, Gallia, Germania, Britannia, Epiſcopis minimum CCC. Cauſa fuit, partim *indignatio* in Synodum Nicænam II. damnandam Canone II. partim hæreſis *Adoptiana*, dudum Synodis aliquot exploſa. Condidit Canones LVI. à Sirmundo editos, quibus damnavit hæreſin *Adoptianorum*, dudum ſparſam à Felice, Elipando & aſſeclis: damnabat præterea omnimodam adorationem imaginum, adeoque & canones Nicænæ II. quam pro Conciliabulo Græcorum habebat Synodus, quam pro vera Synodo non agnoſcit Baronius cum ſuis, quod ei contradixerit Adrianus Papa. Obtinuerunt inſuper variæ Synodi magis particulares, ut Conſtantinopolitanæ plures, Romanæ, Germanicæ, Gallicæ, Britannicæ, collectæ in Tomis *Concil.* In his memorabiles cumprimis ſunt, *Liptinenſis* in Gallia Belgica, ſub Carolomanno Francorum Principe A. DCCXLIII. pro reformanda Religione & diſciplina, & populo Chriſtiano ad *ſalutem animæ* perducendo: *Sueſſionenſis* in Gallia A. DCCXLIV. Contra Adelbertum & Clementem Scotum, hæreſeos perperam damnatos: *Gentiliacenſis* A. DCCLVII. de proceſſione Spiritus S. ex Patre & filio, & pro retinendo uſu imaginum, præſentibus legatis Græcorum: *Ratisbonenſis* A. DCCXCII. in qua damnata fuit hæreſis Felicianorum: *Romana*, ſub Adriano I. & Carolo Rege A. DCCLXXIV. in qua, accedente Senatusconſulto, Regi confirmatum fuit jus creandi Pontifices, inveſtiendi Archiepiſcopos, Epiſcopos, juxta Gratianum Diſt. LXIII. Mittimus alias ſub Carolo M. indictas, *Wormatiæ*, *Aquisgrani* &c. unde *Capitularia*, ejus Principis nomine edita. Sub ſeculo *nono*, in *Occidente* quidem Synodi fuerunt frequentiſſimæ, *Romana, Italica, Germanica, Gallica, Britannica, Hiſpanica*, auſpiciis & juſſu pleræque Imperatorum & Regum, quibus etiam ſubmiſerunt ſuos *canones*, *ſupplendos*, *emendandos*, ut ad Carolum M. Synodus Arelatenſis VI. A. DCCCXIII. Intelliguntur Synodi hujus ſeculi, ex *Actis & Canonibus* Conciliorum, collectis à Binnio, Surio, Labbeo aliiſque. Occupantur autem vel circa (α) *doctrinam*, ſic *Pariſina*, ſub Ludovico Pio A. DCCCXXIV. contra Synodum Nicænam II. & adorationem imaginum; ſic complures aliæ contra Pelagianos, de Prædeſtinatione, gratia & libero arbitrio, occaſione Godeſchalci: in nonnullis etiam determinatum eſt, de Proceſſione Spiritus S. ex Patre & Filio, ſic v. g. in Arelatenſi VII. ſub Carolo M. vel (β) circa *diſciplinam & reformationem* Cleri, item emendationem Eccleſiæ, quales pleræque fuerunt, ſub Carolo M., Ludovico Pio, Carolo Calvo Impp. unde *Capitularia* prodierunt: ſub Alfredo Anglorum Rege A. DCCCLXXXVII. Vel (γ) circa *regimen & juriſdictionem*, ſeu lites inter Patriarchas, Metropolitanos, Epiſcopos, Abbates, quales exercuerunt, v. g. Synodos Gallicanas, inter Hincmarum Juniorem *Laudunenſem*, & Hincmarum Seniorem *Rhemenſem* Archiepiſcopos, jura Regia adverſus nepotem, eademque opera & adverſus Pontificem aſſerturum: item inter Hincmarum *Rhemenſem* & *Rolhadum*, Sueſſionenſem Epiſcopum, deponendum ab Hincmaro, & reſtituendum à Nicolao I. Pontifice: inter *Wenilonem* Senonenſem, & Synodum Tullenſem A. DCCCLIX. inter *Bituricenſem* Patriarcham, & Narbonenſem Eccleſiam, in quam iſte ſibi nimiam juriſdictionem arrogabat &c. vel circa *cauſas Imperatorum, Regum, Principum*, quas Clerus Rom. rapiebat ad ſua tribunalia. v. g. cum in conventu ad *Compendium* A. DCCCXXXIII. Ludovicus Pius pœnitentiæ publicæ addiceretur, deponendo habitu regio: reſtituendus in conventu ad *Theonis* villam, conſenſu Epiſcoporum A. DCCCXXXV. item in cauſa Lotharii, ob repudium Theutbergæ conjugis: in cauſa *Caroli Calvi* A. DCCCLV. in Synodo *Bellovacenſi*: rurſus in cauſa ejuſdem Calvi, adverſus Hadrianum II. invadentem jura ejus, quæ tuebantur Synodi Gallicanæ, imprimis Duriacenſe I. A. DCCCLXXI. Conſimiles aliæ fuerunt in Occidente. In *Oriente* habitæ ſunt tres Synodi Conſtantinopolitanæ, in cauſa Ignatii & Photii: harum *prima*, Ignotii depoſitio & Photii ſubſtitutio confirmata fuit A. DCCCLXI. *Secunda* A. DCCCLXIX. convocata auſpiciis Baſilii Macedonis, Photius indigniſſime remotus, & Ignatius reſtitutus eſt. *Tertia* anno DCCCLXXIX. Photius denuo reſtitutus eſt. Has tres *Oecumenicas* vocant, ſecundam ſolam pro tali recipiunt Latini, & ex adverſo Græci reprobant. Sub ſeculo X. nullæ fuerunt Synodi *Oecumenicæ*; nationales & provinciales plurimæ, cumprimis in Occidente, occupatæ ferme, circa ritus ſuperſtitioſos, lites Epiſcoporum, diffidentium Romæ Pontificum, & collapſam clericalem diſciplinam: in quibus parum occurrit memoratu dignum; niſi quod

in Synodo apud *Troslejum* in Gallia, pro reformando Clero, Ecclesia dicatur *ædificata* supra *Petram*, id est, *super confessionem Petri*, ut est in capitulo ejus XV. item *Rhemensis* A. DCCCCXCI. in qua Gerbertus & Arnulphus Aurelianensis Romanam Ecclesiam, cum capite suo, *Antichristi* imaginem referente, ad vivum repræsentarunt. Vid. Magdeb. Illyrici Catal. Test. veritatis & alii. *Reformationes* etiam 5. sub corruptissima hac ætate, subinde tentatæ sunt, circa Antichristianismum papalem, circa cultum imaginum, reliquiarum, aliosque abusus & superstitiones, circa disciplinam & perditissimos Clericorum mores & alia id genus: cum ab Imperatoribus passim, per Orientem à Leone Isauro, Constantinis, Carolo M. Ludovico pio, Ottonibus, Carolo Calvo, Henricis aliisque; tum à Synodis, prout dudum observavimus: sed plerumque exoptato suo successu destitutis, obnitente nimium potenter Antichristianismo papali.

5. Reformationes.

6. Scholæ.

Idem fere dicendum 6. de *Scholis*, quæ afflictissimis Ecclesiæ rebus succurrere debuissent, quæ rarius natæ, sub hac ætate observantur: nisi quod sub seculo VII. narretur, schola *Floriacensis*, à S. Benedicto Monacho appellata, item Cantabrigiensis in Anglia, quam ad A. DCXXXVII. referunt, fundatore Sigeberto Anglo-Saxonum Orientalium Rege. Beda *Hist.* lib. III. cap. XVIII. quamvis alii privilegia referant ad Lucium Regem, & Eleutherium Papam; in monasteriis tamen quibusdam studium literarum utcunque viguit. Sub seculo VIII. orta est Academia *Parisiensis*, auspice Carolo M. suadente Alcuino, primis e Britannia Doctoribus Marosio & Clemente, monachis: idem Carolus M. in Episcopiis & Abbatiis, passim scholas, vel erexit, vel instauravit, imo & in *palatio* Regis, in qua, sacra doctrina, præter cantum Ecclesiasticum tradebatur, ut patet ex Alcuini *Epistolis*: item seculo IX. scholæ surrexerunt *Cæsaroduni* Turonum in Gallia, cui præfuit Alcuinus: Lugduni, ubi Florus, Agobardus, Remigius, claruerunt; *Corbeia*, ubi Ansgarius, Paschasius, Radbertus, Rhatramnus: *Rhemis*, ubi Rhemigius Antissiodorensis, docuerunt: In *Italia* Papiensis, Patavina, Bononiensis, suam originem referunt ad Carolum M. in *Germania*, Osnabrugensis A. DCCCIV. *Fuldensis*, *Corbeiana* ad Visurgim, *Hirschaviensis* & aliæ: In *Britannia* Oxoniensis sub Alfredo Rege, exeunte seculo. Usser. Antiq. Britann. à pag. 340. & ubique *Canonicorum* collegia, apud Cathedrales Ecclesias, *monasteriaque*, per Germaniam, Galliam, Britanniam, Italiam, quæ studiis destinata fuisse, dudum monuimus. Conf. Hospin. *de Monach.* Tandem Seculo X. omnium sterilissimo, vix memorantur scholarum origines, nisi quod *Lovaniensis* in Brabantia, hoc tempore dicatur cœpisse, ornata privilegiis à Johanne Duce Brabantiæ, atque etiam *Hispalensis* in Hispania, quæ erudivit Sylvestrum II. Papam. Quantum 7. ad *schismata*, ea sub hac ætate non adeo frequentia extiterunt, obstruente omnium ora, tam in bonis, quam in malis, tyrannide papali. Nihil hic dicam de schismatibus inter Papas & Antipapas, quæ dudum penes vitas Pontificum, sic satis repræsentavimus: nihil item de contentionibus schismaticis Episcoporum Clericorumque, quæ Synodis passim altercandi occasionem præbuerunt, penes Synodos sufficienter repræsentata: in nervum hac ætate erupit magnum schisma inter Orientalem Græcorum, & Occidentalem Latinorum Ecclesiam, fundatum sub præcedentibus seculis, prout dudum suo loco observavimus, adhucdum durans. Exclusum istud seculo *octavo*, occasione suppetente: 1. Ab *Iconodulia*, cui obnitebantur Orientales, sub Leone Isaurico, & sequioribus nonnullis Imperatoribus Orientis; Patrocinabatur Ecclesia Latina in Occidentalibus, nisi quod eis in Oriente accesserit Irene, de qua jam ante. Dum Michaël Balbus legatione facta, ad Ludovicum pium A. DCCCXXIII. quam Baronius exhibet ad An. DCCCXXIV. Num. XVII. dissidium admodum tractaret moderate, petito tantum per Epistolam, à Ludovico & Papa, ut *ejicerentur Roma omnes Græci calumniatores*, id est, turbones & Iconoduli, qui concordiam impedirent: tum 2. à dissidio inter *Photium* & *Ignatium*, Patriarchas Constantinopolitanos, quando, deposito Ignatio per Michaëlem Bardam, substitutus fuit Methodius A. DCCCXLVII. & huic Photius vir incomparabilis: quod adeo male habuit Nicolaus Papa, ut Legatos Constantinopolin mitteret pro Ignatio, & Græci coacta Synodo, præsentibus legatis, depositionem Ignatii confirmarent: Nicolaus vero, legatos reduces accusaret, acta Synodi Constantinop. rescinderet; hinc sublato Michaële, Basilius Macedo, quem Photius, velut ἀνδροφόνον ac λῃστὴν, à communione prohibuerat, cum Hadriano II. Nicolai successore, adversus Photium conspirare, indicta Synodo Constantinopolitana, quam *octavam* Latini vocant, Photium damnare, sede movere & Ignatium restituere cœpit. Perspectis tamen artibus Rom. Pontificis, mortuo Ignatio, Basilius ipse, alia Synodo, Photium restituit, probante Johanne IX. Papa, condemnata etiam Synodo priore Constantinopolitana *octava*: donec, reversis legatis, Johannes Papa, acta Synodi istius denuo rescinderet, ob hoc potissimum, quod *jurisdictionem* independentem Constantinopolitani asseruissent. Ab eo tempore nova anathemata in Photium cusa, præcipue sub successoribus Johannis IX. dum interim successores Photii sua jura tuerentur, eoque schisma nequaquam cessaret. Sic habent, præter Cedrenum, Zonaram, Tomi quoque Conciliorum, Epistolæ Photii, quin & Johannis IX. Papæ. Por-

7. Schismata sub ætate IV. N. Test.

ro

ro 3. A Bulgaris nuper ad fidem Christianam conversis, quos Nicolaus Papa contendebat suo subesse debere Patriarchatui, ex adverso sibi illos arrogabant Constantinopolitani, eo quod essent, & olim fuissent sub Orientali Diœcesi, decidentibus litem ipsis Bulgaris, quando, perspectâ Latinorum tyrannide, recessere, testibus Platinâ & Byzantinis, & Photius suæ sedi jam restitutus, *Theophylactum* Bulgariæ Episcopum constituit. Insuper 4. à controversia super *Processione Spiritus S.* quæ jam ante decisa fuerat à Synodo Constantinopolitana VIII. præsentibus legatis Johannis IX. instructisque ejus *Commonitorio*, in quo consentiebat Pontifex, *ut penitus tolleretur e Symbolo particula illa* FILIOQUE, quam Latini symbolo addidissent. Et hoc additamentum, per Græcos jam exprobratum fuerat Nicolao Papæ, in *Encyclica* Photii ad Patriarchas, apud Baronium ad An. DCCCLXIII. Hinc nata Græcorum certamina contra Latinos, accedentibus cum primis aliis controversiis, de *Azymis*, de Jejunio *Sabbathi*, de *Purgatorio* &c. Hinc tot in Photii scripta Pontificiorum invectivæ, & quia in ejus restitutionem consenserat Johannes Papa, hinc scil. à mollitie, appellatum fuisse *fœminam*. Nec defuerunt tandem 8. huic Ecclesiæ ætati suæ *persecutiones*. Ut nihil dicam de Pontificum Romanorum insultibus, in hunc aut illum Episcopum, sibi suæque tyrannidi obnitentem, v. g. in Photium, quos jam dudum tetigimus: observantur, sub seculo quidem VII. α. Continuatio persecutionis Persarum sub Cosroë Rege, frustra pro Christianis apud eum per legatos intercedente Heraclio Imp. Vid. Sigon. De Regn. Italiæ lib. II. cap. 34. β. *Edwaldi* illa, Edelberti Cantauriorum apud Anglos, filii ac successoris, qui suasu quorundam à fide Christianâ apud Antiochiam resiliens, passim Episcopos Anglia pepulit, quamvis paulo post revocaverit. γ. *Judæorum*, apud Antiochiam sub Phoca, per seditionem multos Christianos occidentium, ipsumque Patriarcham Anastasium, cadavere ejus in foro combusto, contra quos Phocas exercitum misit, teste Zonara, Sigonio, Elmacino, aliisque. Sub seculo VIII. (1) *Normanni* seu Dani in Angliam irruerunt, eamque crudeliter vastarunt A. DCCXCIII. & DCCXCIV. (2) *Phrisones*, cum iterum Religionem Christianam abjecissent A. DCCLV. Bonifacium & Lullum Episcopos, inter alios *Docomi*, die v. Junii trucidant. (3) *Saxones*, Duce Brunone, Bructuarios, quod Christianismo nomen dedissent A. DCCVIII. afflixerunt, suisque sedibus ejecerunt (4) *Saraceni* in Ægypto, conviciis pariter & suppliciis in Christianos sævierunt, teste Elmacino pag. 64. — ordine enumeratis Præfectis Ægypti, qui de immunitate inter se certarunt. Sub seculo IX. memorantur potissimum persecutiones *Muhammedanorum* in Christianos, per suos Caliphas, v. g. *Mutevaccili* cujusdam, de qua Batricides p. 354. Item *Cordubæ* in Hispania, A. DCCCCLI. per totum annum, de qua Calvisius ad hunc annum, & anno seq. Abdertahmen Rex Cordubæ, multos Christianos Religionis causâ trucidavit, ac tandem, cum die XIV. Sept. aliquot suspendisset, & pendentia eorum cadavera ex arce conspexisset, eadem subjecto igne, cremari jussit; sed priusquam ignis exstinctus esset, ipse etiam subito mortuus est. Genebrardus etiam ad A. DCCCL. tres Arabum persecutiones in Hispania, intra decennium contigisse, quas Eulogius descripsit libb. III. Tandem seculo X. narrantur α. *Saracenorum* persecutiones, per *Apuliam* & *Calabriam* A. DCCCCXXII. Baron. ad hunc annum: item per *Genuam* Liguriæ urbem: item *Saifuddanias* A. DCCCCL. prælio Romanos vicit, & triginta circiter millia occidit, & Episcoporum cepit circiter duo millia. Elmacinus. A. DCCCCLXX. *Avaddanlas* exercitu ingente Romanos in fugam egit. Adduntur etiam β. varia Prutenorum, Bohemorum, Nordmannorum, aliorumque Gentilium in Christianos odia & persecutiones &c.

α. Persecutiones sub ætate IV. N. Test.

XXXIII. Ex prædictis omnibus, jam facile agnosces, Apocalypseos *equum pallidum*, ejusque sessorem, cui nomen mors, quem sequebatur infernus, cui potestas competebat in quartam terræ partem, eam occidendi, gladio, fame, morte & bestiis terræ, hoc est, omnibus modis statum Ecclesiæ miserrimum. Sub seculo VII. ei insultante duplici Antichristianismo: sub seculo VIII. insuper Saracenis, Longobardis, Hunnis, Schlavis, Venedis &c. præcipuam Europæ partem vastantibus: Pontificum Romanorum tyrannide & superstitione, Ecclesiam subjugantibus: Clericorum porro flagitiis, libidinibus, Simoniis, avaritiis, eam passim deturpantibus: hisque omnibus sub seculo IX. continuatis non tantum; sed auctis insuper, donec tandem seculo X. ad suum fastigium pertingerent, adeo ut Baronius, suique gregales, volentes nolentes fateantur, fuisse jam Ecclesiæ faciem *fœdissimam*, statum *deploratissimum*, Pontifices *Pseudo-Pontifices*, *monstra* hominum, visam tum *abominationem in templo*, *dormiisse* tum in navi Christum, *nemine* excitante, intrusos in Romanam sedem, homines *monstrosos*, *vita turpissimos*, *moribus perditissimos*, *usquequaque fœdissimos*, *omnia Romæ*, *tam sacra*, *quam profana*, *factionibus miscebantur*. Caput imitabantur membra, Cardinales, Episcopi, Presbyteri, Monachi. Flagitiis accedebat ignorantia & superstitio &c. Vid. Baronius ad annos DCCCXCVII. & DCCCC. & DCCC Num. I in hæc verba erumpens: *Et novum inchoatur seculum, quod sui asperitate ac boni sterilitate* FERREUM, *malique exundantis deformitate* PLUMBEUM, *atque inopia Scriptorum*, *appellari consuevit* OBSCURUM. Et passim insuper seculum, *infelix*, *monstrosum*, *indoctum*, *tempora teterrima*; *pessima*, *infanda*, *quibus*,

Facies Ecclesiæ sub ætate quarta.

quibus, quam indigna, quamque turpia, deformia, execranda, abominanda, coacta est pati S. Apostolica sedes, & quidem *toto hoc ferme seculo*. Huic succinit Genebrardus : *per annos fere* CL. *Pontificet circiter* L. *à virtute majorum prorsus defecisse, apostaticos, apotacticosve potius quam Apostolicos*. Sic se habebat res Ecclesiæ in Occidente ; nec multo melior erat conditio Cleri in Oriente &c.

Ætas N. Testamenti quinta, sub apertura sigilli quinti Apocalyptici.

Apertura quinti Sigilli Apoc. VI. 9. 10. 11. XXXIV. Succedit *quinta* Ecclesiæ N. Testamenti ætas, continuationis, exspectationis, & consolationis ex imminente jam vindicta, & liberatione Ecclesiæ per reformationem. Ista figurantur apertura *quinti* Sigilli, quæ describitur Apoc. VI. 9. 10. 11. *Cumque aperuisset sigillum quintum, vidi sub altari animas eorum, qui mactati fuerunt propter verbum Dei* &c. Est in his verbis,

1. Apertura *sigilli quinti* : & cum aperuisset sigillum quintum. *Scil. Christus agnus, ut observatum in præcedentibus* : cum aperuisset, *seu Enallaga temporis, cum aperiret, seu revelaret fata quintæ ætatis Ecclesiæ.*

2. Sigillum *apertum, seu visio repræsentata emblemate, querulantis Ecclesiæ, de persecutione, & voventis vindictam, seu liberationem, seu reformationem jam instantem, qua Deus phialas iræ suæ effundat super Thronum Bestiæ. Occurrunt hic*

A. Querulantes *seu viventes* : Et vidi *scil. oculis, non tam corporis quam mentis, ut fit in visionibus exstaticis* : animas, *seu* cadavera, *quo sensu vox* נפש *frequenter venit sub V. T. seu* animas, *immortales martyrum, prout communiter vox usurpatur* ; *seu* homines *sensu Synecdochico. Videntur autem intelligi animæ, non tantum præcedentium ætatum, qui trucidati sunt propter* verbum *Dei* ; *sed etiam eorum qui trucidandi adhuc essent, per universam hanc ætatem, adeoque & Waldensium, Albigensium* : *hi dicuntur fuisse sub* altari, *allusione ad V. T. sacrificia, seu sanguinem sacrificiorum, qui effundebatur ad pedes altaris* : *altaris, non tantum* holocaustorum, *quod existebat in atrio, extra sanctum sanctorum, seu extra cœlum* ; *sed etiam* incensi, *quod erat intra velum, significans cœlum, ut significetur Ecclesiam, cum* militantem, *tum* triumphantem *anhelare* vindictam, *seu reformationem Ecclesiæ. Et quidem* mactatorum, *non alia quavis de causa, sed propter* verbum Dei, & testimonium quod tuebantur, *h. e. propter professionem veritatis Evangelicæ.*

B. Querela *seu votum liberationis* : magna voce dicentes &c. *Est hic*

α. *Querulandi seu vovendi* modus : clamabant voce magna, *seu flagrantissimo desiderio, scil. non* clamando *tantum* ; *sed & magna voce, allusione ad cædem Abelis Protomartyris, cujus sanguis* clamare *dicitur* Gen. IV. 10.

β. Querela, *seu argumentum querelæ* : usque quo Domine, qui sanctus es & verax, non judicas &c. *Queruntur, non ex impatientia, nec vindictæ cupiditate, sed desiderio liberationis Ecclesiæ, quod ea tardetur. Significatur duratio persecutionis adhuc urgens & liberatio ab eadem, instans sub reformatione ætatis sequentis.*

γ. Exauditio *querelæ seu voti, facta*

1. Re, tum datæ sunt singulis stolæ albæ. *Significatur præmium martyrii, cum in corona martyrii, in hac vita* ; *tum in beatitudine vitæ futuræ.*

2. Verbis *consolatoriis* : & dictum est eis, *quibus suadetur* patientia, ut requiescerent, *idque ad* paucillum *tempus*, adhuc paululum temporis. *Innuitur continuatio persecutionum sub hac ætate* ; *sed ad paucillum tempus tantum, quod jam instaret vindicta, seu reformatio, sub ætate proxime sequente. Universo igitur emblemate figuratur* α. *Continuatio calamitatum Ecclesiæ, sub ætate quinta.* β *Votum seu desiderium liberationis sub reformatione sequentis ætatis*, & γ. *liberationis istius tempus, jamjam instans. Jam, ut ista adimpleta fuerint sub hac ætate, patebit per commentarium subsequentem.*

Imperatores Romani, ætatis quintæ N. T. numero XXI. XXXV. Exegit hanc ætatem Ecclesia, per annos circiter CCCCXIV. sub Imperatoribus Romanis XXI. In his fuit (1) *Henricus* IV. tertii filius. Puer admotus, imperium habuit admodum turbulentum. Excommunicatur, Hildebrando seu Gregorio VII. supplex, omnia jura sua concedit, & nihilominus, eo consentiente, ei Rudolphus, Dux Sueviæ, pro Imperatore opponitur. Denuo excommunicatur à Gregorio, cui propterea, habitâ Synodo, Clementem III. substituit, & Rudolphum exstinguit. Hinc iterum ei Papa opponit Hermannum Luxelburgium, quo victo Urbanus II. Papa, Conradum filium adversus eum concitavit, & post eum victum, Henricum quoque filium : ex quo paulo post mœrore exstinctus est, postquam imperasset, nonnullis per annos L. aliis LIV. Successit (2) *Henricus* V. quarti filius, qui infandâ impietate Parentem Henr. IV.

ab Imperio remotum, tractavit: hunc postea Paschalis Papa, cum juribus ecclesiasticis nollet renunciare, & Papam refractarium in ordinem cogeret, jam egressum ex Italia, excommunicavit, & ingentes turbas in Germania excitavit. Imperavit annis XVIII. Secutus est (3) *Lotharius* II. cognomento Saxo, Gebhardi Comitis Querfurdi filius. Pontificibus nimium indulsit, inque eorum gratiam, bis exercitum in Italiam duxit. Imperavit annis XIII. Successit (4) *Conradus* III. Suevus, ex Veterum Gibellinorum stemmate oriundus, huic cum Henrico Superbo, Duce Bavariæ & Saxoniæ, ejusque fratre Guelpho, acerrimæ intercesserunt contentiones, è quibus Guelphorum & Gibellinorum factio exorta est. Imperavit annis circiter XV. Secutus est (5) *Fridericus* I. Barbarossa, Conradi III. ex fratre nepos. Alexandrum Pontificem, in dignitatem Imperatoriam, omneque Germanorum imperium, injuriosum fugavit: illi postea Venetiis reconciliatus, excommunicatus, (fertur Papa ei collum calcasse, detortis verbis Psal. XCI. 13. *Super Leonem & Basiliscum calcabis*, quamvis de hujus facti veritate alii dubitent. Vid: Rupert. ad Besoldi cap. XVIII.) in itinere versus Palæstinam periit, cum imperasset annis XXXVIII. Successit (6) *Henricus* VI. Friderici filius, cui Pontifex, cum nonnullis Proceribus, Bertholdum Zaringiæ Ducem substitueret, & ille se statim submitteret, Ottonem VI. Imperavit Henricus VI. annis VII. aliis IX. Successit (7) *Otto* VI. Henrici VI. Filius, per annos X. aliis IX. opponente se ei Philippo. Successit (8) Fridericus II. Henrici VI. filius, Rex Siciliæ, cui oppositus fuit Henricus Lundgravius Misniæ, eligitur anno XIV. Ottonis. Hujus tempore Guelphi & Gibellini dicuntur maximas turbas dedisse in imperio, illis Pontificis; his Cæsaris partes sequentibus. Imperavit annis XXXII. aliis XXXVIII. Post hos interregnum fuit, in quo titulum Imperatoris gesserunt aliquamdiu, Conradus IV. Friderici II. filius, ad quem Electorum originem referunt; sed incertè, & Wilhelmus Comes Hollandiæ, jam ante Friderico II. oppositus, & Richardus etiam Rex Angliæ, & Alphonsus Rex Hispaniæ, ad imperium invitati. Per annos XXIII. Successit (9) *Rudolphus* I. Habspurgensis Comes, stirps Austriacæ familiæ. Sub eo *Siculæ vespere* contigerunt, quibus Gallorum octo millia, duarum horarum spatio, miserè trucidata sunt. Imperavit Rudolphus annis circiter XVIII. Successit (10) *Adolphus* Nassoviensis, depositus ab Imperii statibus, manu Alberti successoris occubuit, ubi regnasset annis circiter VI. Successit (11) *Albertus* I. Austriacus, Rudolphi I. filius, interfectus per fratris Rudolphi filium Johannem, imperavit per annos circiter IX. Successit (12) *Henricus* VII. Lutzelburgensis comes, Imperator optimus, à Bernhardino monacho, in Eucharistia, consecrato pane venenis infecto, Beneventi sublatus est, ubi imperium habuisset annis circiter VI. Ab eo interregnum anni I. & 2. mensium, post quod successit (13) *Ludovicus* V. Bavarus, Rudolphi ex filia nepos, per Annos XXXII. & *Fridericus* Pulcher, Alberti filius, inter quos, post varias conflictationes, convenit, ut collegæ essent paris auctoritatis. Quæ conventio Papam adeo malè habuit, ut Imperatores ad bellum denuo concitarit, quo Fridericus philtro exstinctus est, & Ludovicus excommunicatus, à Proceribus ab imperio remotus est, & sic successit (14) *Carolus* IV. Rex Bohemiæ, cui oppositi sunt *Edwardus* Angliæ Rex, *Fridericus* Marchio Misniæ, & *Guntherus* Schwartsburgensis Comes, priores regnum non admiserunt, tertius veneno periit. Carolus IV. Academiæ Pragensis, & aureæ Bullæ auctor exstitit. Imperavit annis XXXII. Successit (15) *Wenceslaus* Rex Bohemiæ, Caroli IV. filius, ingenii hebetis ac sordidi, regni negligens, post annum imperii XXII. ab Electoribus depositus est. Successit (16) *Rupertus* Comes Palatinus, ingenio acer, & corpore parvus, imperavit per annos X. Successit (17) *Jodocus* Marchio Moraviæ, Caroli IV. ex fratre nepos, imperavit per annum circiter. Successit (18) *Sigismundus* Bohemiæ & Hungariæ Rex, Caroli IV. filius alter, omnibus virtutibus illustris, & satis felix, infligatus tamen adversus Hussitas, eorumque Ducem Ziscam, non satis feliciter pugnavit. Imperavit annis circiter XXVI. Successit (19) Albertus II. Austriacus, Sigismundi gener, Alberti I. abnepos, imperavit annis II. Successit (20) *Fridericus* III. Alberti I. abnepos, regnum perturbatum habuit annis LIII. Successit (21) *Maximilianus*, Friderici III. filius, judicium Cameræ Imperialis, primus certo loco adstrinxit: istud enim, cum hactenus aulam sequeretur, jam Francofurti substitit, dein à statibus post biennium Wormatiam evocabatur, inde Augustæ post triennium constitutum, postea Noribergæ, tum Ratisbonæ, Spiræ, Eslingæ, donec sedem fixam à Carolo V. consecutum est An. MDXXV. & per ejus excidium à Gallis, jam Wetzlariæ in Wetteravia. Imperavit Maximilianus per annos circiter XXVI.

XXXVI. Concurrunt cum his Imperatoribus Pontifices Romani LXII. à Gregorio usque ad Leonem X. Hoc ordine, (1) *Gregorius* VII. antea Hildebrandus, fabri cujusdam filius, juxta Crantzium, Antipapam habuit Clementem III. ab Imperatore, in schismate XXIII. electum, qui per annos XXI. adversus IV. Antipapas pugnavit, & Castellum S. Angeli obtinuit. Gregorii vitam solito liberius repræsentabimus. Vitam istam Magdeburgenses, & Schardius ex Bennone & aliis, ita describunt, ut dicant, eum monasti- Pontifices Romani ætatis quintæ N. T. LXII.

 ceu

cen primo professum, dein Romam profectum, Magiam didicisse, & nonnunquam, arte Satanica, ex manicis scintillam excussisse, & familiaritate cum Gregorio VI. invasore sedis contractâ, per veneficia Gerhardi & Brazuti, sex Pontifices, Clementem II. Damasum II. Leonem IX. (à quo Cardinalibus adscriptus fuerat) Victorem II. Stephanum IX. & Nicolaum II. sustulisse, nec manus ab ipso Alexandro II. abstinuisse: tandem Pontificatum, sine assensu Cleri & populi, per milites adeptum; magno cum orbis Christiani luctu gessisse: conjugium Sacerdotum penitus abrogasse: & ne quis Episcopatum, aut aliud officium Ecclesiasticum, ab Imperatore vel Rege accipere posset, decrevisse: è regnis Hispaniæ & Hungariæ, tanquam sibi & Petro in feudum datis, censum postulasse: potestatem sibi imperia dandi & auferendi adscripsisse: Reges atque Imperatorem, ut precario regnantes, flocci fecisse. Interim Henricus IV. qui expostulaverat quidem cum Hildebrando, quod se inscio, sedem invasisset; sed tamen humili, audito, hypocritæ responso, ratum ejus Pontificatum fecerat, difficillimis Saxonum bellis implicitus, coram Papa, ab Episcopis Saxonicis, multorum scelerum, ac imprimis Simoniæ accusatus. Commodum id accidit Hildebrando, qui se à dominio Imperatoris liberare, sibique contra, eundem subjicere conabatur, cum præsertim sciret, Henricum amplissimam Mathildis Ducissæ Lotharingiæ & Comitissæ Italiæ hæreditatem (quam Ecclesia Romana, testamento hæres instituta, sub nomine patrimonii Petri, acceperat) duplici nomine repetere, cum quia Mathilden haberet amitam; tum quia Imperator esset, ad quem jure feudi, terræ istæ redirent. Omnes igitur Episcopos, qui dignitatem ab Henrico acceperant, deponit, & ipsum Imperatorem ad causam dicendam evocat. Mittit ille Legatos; sed in carcerem conjiciuntur. Wormatiæ igitur Concilium cogitur, Papa ut compareat citatur & deponitur. Sed ille ex adverso, Conciliabulo Romæ habito, Henricum excommunicat, proscribit, regno spoliat, subditosque à dato juramento absolvit. Principes vanâ superstitione dementati, ni Henricus veniam à Pontifice, ante diem anniversarium, peteret, minantur defectionem. Ille igitur cum uxore & parvulo filio, hieme asperrima, laneis indutus vestibus, Italiam ingreditur, Hildebrandi ludibria, in suburbio Canusii, nudis pedibus, in lachrymabili afflictione, perfert triduum, quarto die coronam (pudeat) pontificiæ potestati tradit. Et absolvitur quidem ab anathemate; sed cognitione in aliud tempus rejecta, ingrato Henrici sororio Rudolpho Sueviæ Duci, corona aurea, cum hac inscriptione mittitur.

Petra dedit Petro, Petrus diadema Rudolpho.

Sic bello in Germania conflato, cum Henricus axioma Imperii, contra Rudolphum defenderet, eumque dextra in prælio truncatum cæderet, denuo excommunicatus est: ideoque Synodum Brixiensem indicit, Hildebrandum, Clemente III. substituto, dignitate exuit, Romam contendit, Papam depositum in mole Adriani obsidet. Ille novos Imperatori hostes, Hermannum Lotharingiæ Ducem, & Ecbertum Marchionem Misniæ, excitat, atque ex insidiis etiam lapides, supra trabes templi constituit, ut in orantis Imperatoris caput devolverentur: sed minister sceleris, pondere lapidis, quem jussu Hildebrandi, super trabes aptaturus erat, tractus decidit & periit. Fugit tandem Hildebrandus Salernum ad Normannos, & in Comitiis Pontificalibus abdicatus, sive conscientia scelerum, sive mœrore, aris & focis extorris decessit. Sedit annis circiter XII. (2) *Victor* III. Ducis Beneventani filius, Clementi III. oppositus. Fertur Platinæ, non sine suspicione veneni obiisse, cum Papatum habuisset per annum circiter. (3) *Urbanus* II. Clementi oppositus, ob turbas, *Turbanus* dictus. Hic à factione Hildebrandina & Normannis intrusus, inque numerum impiorum, ab Imperatore & majore Procerum parte relatus, exul diu oberravit; sed telam ab Hildebrando cœptam, ita pertexuit artificiose, ut Magistrum fere superaret, filiumque Henrici Conradum in Patrem denuo excommunicatum excitavit, eique imperium promisit, ea lege, ut de investituris à Politicis non accipiendis, consentiret. Regem etiam Galliæ, ob pellicem excommunicavit. Fertur auctor globulorum, quos *Pater noster* appellant. Sedit annis circiter IX. (4) *Paschalis* II. antea Reginerus. Antipapas tres habuit, Albertum durante adhuc schismate XXIII. post Clementem III. quando à militibus Paschalis captus & abdicatus fuit: Theodorum itidem captum & abdicatum: & Sylvestrum III. itidem post paucos menses pulsum. Antipapas gladio compescuit. Henricum & ipse excommunicavit. Henricum V. in Patrem armavit: sed Coronam eidem promissam, negavit ob usurpatas Clericorum investituras. Hinc capitur, & investituræ jus Imperatori renovatur. Illo autem ex Italia egresso, contra pacem usu Eucharistiæ confirmatam, Gregorii VII. decreta confirmat, & Henricum excommunicat. Sedit annis circiter XVIII. (5) *Gelasius* II. antea Joh. Cajetanus, inscio Imperatore à Cardinalibus creatus, quos propterea Centius Frangipanis disturbavit, inauguratus interim Henricum V. excommunicavit: sed qui ipsum sede movit, & Gregorium VIII. substituit. Ut in hoc schisma XXIV. expertus fuerit. Sedit anno I. (6) *Calixtus* II. antea Guido, Episc. Viennensis. Gregorium VIII. contractis copiis cepit, & in Camelo adversim per urbem duxit. Imperatorem

ratorem ob Clericorum investituras, excommunicavit, nec absolvit antequam nonnullas investituras ei cederet. Sedit annis circiter XI. (7) *Honorius* II. antea Lambertus, Episcopus Ostiensis. In schismate XXV. Cœlestinum Antipapam habuit; sed per unum diem tantum. Sedit annis circiter V. (8) *Innocentius* II. antea Gregorius. In schismate XXVI. Antipapas habuit Anacletum II. eoque mortuo Victorem abdicatum. Sedit annis circiter XIII. (9) *Cælestinus*, antea Guido, per menses circiter VI. (10) *Lucius* II. antea Gerhardus. Sub hoc & superioribus duobus, Senatus Romanus Pontificem sacra tractare, & decimis contentum vivere jubet: Lucius interim Senatum ex insidiis oppressurus, incerto ictu, lapide percussus obiit, cum sedisset circiter per annum. (11) *Eugenius* III. antea Bernhardus Pisanus. Conradum Imp. Ludovicum Galliæ Regem, & Ericum Daniæ R. cruce signatos, ad bellum sacrum incitavit. Sedit annis circiter VIII. (12) *Anastasius* IV. fundator CLX. monasteriorum. Sedit per annum circiter I. (13) *Adrianus* IV. Anglus, antea Nicolaus. Hic Friderico Imperatori, Italiam ingresso, seu quod stapedem sinistrum, pro dextro, quem tenere debebat, prehendisset; seu quod ab opere servili (juxta Baronium) plane abstinuisset, graviter succensuit. Et postea cum misso legato, Imperium Germanicum à se dependere assereret: Proceres & inter eos Otto de Wittelsbach, id injuriam rati, legatum confodissent, ni Imperator ipse prohibuisset, qui Romanistis regno Teutonico interdixit, interim imperium non à Papa; sed à Deo pendere demonstravit: etiam cum exercitu advolavit in Italiam, & cum literas Papæ sibi metuentis supplices vidisset, eum sibi reconciliari passus est. Sed, cum civitates Italiæ in Imperatorem conspirarent, illis se Papa adjunxit, & cum exspatiatus, aquam e fonte hauriret; à musca in os ejus involante, suffocatus est, cum sedisset annis circiter V. (14) *Alexander* IV. ante Rolandus, à XXIV. Cardinalibus electus, in schismate XXVI. Antipapas habuit Victorem IV. ab adversa Cardinalium parte etiam ante Alexandrum, electum ab Imperatore in Concilio Papiensi I. Episcoporum & plurimorum Abbatum, confirmatum, quem hoc nomine Alexander excommunicavit: & mortuo Victore, Paschalem Germani fere omnes elegerunt, à quo Alexander, Romam reversus, universam fere Italiam in Imperatorem concitavit. Tandem, pacis causa, & cum Alexandro reconciliandus, Imperator se ad pedes ejus projecit, & ab eo calcatus fuit, adjectis his verbis: *super aspidem & basiliscum ambulabis*, & cum Imperator responderet: *non tibi, sed Petro*, hic regessisse fertur: *& mihi, & Petro*. Addunt Antipapam tertium, Calixtum III Hungarum, & quartum etiam, Innocentium III. qui Alexandro impar, se ipsum abdicavit. Sedit Alexander annis XXII. (15) *Lucius* III. qui Consulum nomen Romæ aboliturus, urbe pulsus est. Sedit annis circiter IV. (16) *Urbanus* III. Mediolanensis. Sub quo regnum Hierosolymitanum desiit, dictus & ipse est *Turbanus*, quod turbas non parvas dederit in imperio. Sedit annis circiter III. (17) *Gregorius* VIII. Beneventanus, per menses II. (18) *Clemens* III. Romanus, qui dissidium quinquagenarium, inter Pontificem & Senatum, composuit. Sedit annis circiter III. (19) *Cælestinus* III. antea Hiacynthus. Henricum VI. Imp. excommunicavit. Sedit annis circiter VII. (20) *Innocentius* III. Campanus. Mortuo Patri Henrico VI. ne Philippus filius succederet, omnibus modis laboravit. Sedit annis circiter XVIII. (21) *Honorius* III. Rom. Fridericum II. excommunicavit. Sedit annis XI. (22) *Gregorius* IX. Hernicus. Fridericum II. excommunicavit, quod votum Hierosolymitanæ peregrinationis non solveret. Secundo excommunicatus Imperator, copias Romam ducit & vincit; suos adversarios severe castigat. Sedit Gregorius annis XIV. (23) *Cælestinus* IV. ante Ganfredus Castellio, per dies XVII. post quem sedes vacat per annum & VIII. menses, quod Fridericus II. aliquot Cardinales in vincula conjecisset (24) *Innocentius* IV. Genuensis, ex amico Cæsaris, mox ejus hostis, ipsum criminibus variis falso accusatum excommunicat, imperiali dignitate privat, Anticæsares, Henricum Landgravium, eoque extincto, Wilhelmum Hollandiæ Comitem, ei opponit, eum omnibus viribus, immissis etiam sicariis, donec moreretur, impugnavit. Hic Pontifex Cardinales rubris galeris, & equis phaleratis exornavit. Sedit annis XI. & mens. VI. (25) *Alexander* IV. Campanus. Sedit annis VI. & mens. VI. (26) *Urbanus* IV. antea Pantaleo, Gallus, ex Patre sutore veteramentario natus, cujus nil memoratu dignum, in Ecclesiasticis quidem traditur, nisi quod bellum adversus Manfredum Siciliæ Regem, quod regnum sibi arrogabat, evocatis Gallis, ab antecessoribus cœptum, continuaverit. Sedit annis III. circiter. (27) *Clemens* IV. Narbonensis. Sub hoc sedes vacavit annis II. & IX. mensibus, ob Cardinalium discordiam, ad quos, occlusa Camera, in qua de electione Papæ disputabatur, Spiritus S. non potuerit ingredi, ut, teste Onuphrio, Johannes Episcopus Cardinalis Portuensis, publice dicebat. Sedit Clemens annis IV. (28) *Gregorius* X. Vicecomes Placentinus. Ex Asiana expeditione ad Papatum revocatus, sancit, ut Cardinales in electione Papæ, conclavi inclusi non egrediantur, antequam consenserint. Sedit annis IV. & mens. VI. (29) *Innocentius* V. Burgundus, per menses V. (30) *Hadrianus* V. Genuensis, die XL. mortuus,

tuus, decretum Gregorii x. de Conclavis occlusione, revocavit. (31) *Johannes* XXII. aliis XXI. Ulyxbonensis, ruina palatii oppressus. Sedit per menses circiter VIII. (32) *Nicolaus* III. antea Joh. Cajetanus, ex familia Ursinorum. Sedit annis III. circiter. (33) *Martinus* IV. Gallus. Sedit annis IV. (34) *Honorius* V. Sedit annis II. Ab eo sedes vacavit per menses X. ob Cardinales electores, repentino morbo correptos. (35) *Nicolaus* IV. Asculanus, per annos IV. à quibus sedes denuo vacavit per biennium. (36) *Cœlestinus* V. antea Petrus Eremita, per dissidia Cardinalium electus: cum ad disciplinam Ecclesiasticos revocare niteretur, in omnium odium incidit, & à successore, per canalem noctu compellatus, putavit se divina voce moneri, ut ad monasterium reverteretur. Sedit per VI. menses. (37) *Bonifacius* VIII. Hernicus, antea Benedictus Cajetanus. Ipsus ille, quem Parisienses publicè nominarunt Epicuræum, homicidam, hæreticum, quique intraverit ut vulpes, regnaverit ut Leo, mortuus ut canis. Edidit Sextum lib. Decretalium, ut Papa à nemine judicaretur, etiamsi innumerabiles animas secum ad infernum duceret. Primus Jubilæum instituit, omnium peccatorum indulgentiam exponens, sub conditione sancti denarii numerandi. Primo die in Pontificalibus incessit, altero paludamento imperatorio indutus, nonnullis gladium evaginatum præferentibus, acclamari jussit: *ecce duo gladii*. Tandem à Wilhelmo de Rogareto, conscii Cardinalibus Columnensibus, proditus, omnique thesauro, quem ex Jubilæo corraserat, spoliatus, animi mœrore mortuus est, cum sedisset annis circiter IX. (38) *Benedictus* XI. per menses VI. à quibus sedes vacavit per menses II. (39) *Clemens* V. Gallus, *Clementinarum*, seu septimi Decretalium auctor. Ut reditibus Archiepiscopatus Burdegalensis, quem hactenus gesserat, frueretur; sedem Pontificiam Avenionem in Galliam traduxit, ubi per annos LXXII. permansit, Romæ interim, per tres Cardinales, Senatoria potestate administrata. Sub eo Henricus VII. quod juramentum fidelitatis præstare nollet, Pontifici exosus, à Bernardo monacho Dominicano, venenato pane eucharistico exstinctus est. Sedit annis circiter IX. Ab his sedes denuo vacavit per biennium & IV. menses (40) *Johannes* XXII. aliis XXI. Gallus, qui in thesauro reliquit LVIII. milliones, per annatas aliasque novas artes corrasos. In schismate XXVIII. aliis XXVII. Antipapam habuit Nicolaum V. ex familia Columnensium. Cum de imperio contenderent, Ludovicus V. Bavarus & Fridericus Austriacus: Fridericum primo Johannes reprobavit, mox fovit, & Ludovicum, velut qui injussu Papæ imperium administraret, in Ecclesiam rebellis & schismaticus esset, proscripsit. Ludovicus ex adverso Imperii ordines Ratisbonam convocat, eorumque suffragiis decernit, jus Pontifici nullum esse in Imperatorem: interim à Romanis evocatus, à Johanne coronam petit, sed quæ negatur, proinde Romam petens, à Stephano de Columna coronatur, & Nicolaum V. in sedem pontificiam evehit, qui simulacrum Johannis effictum, adstante Cæsare, cremat, ipsumque hæreticum, tyrannum, & Ecclesiæ pacisque publicæ perturbatorem declarat: Johannes ex adverso, Ludovicum Imp. excommunicat, Antipapam captum abdicat, & Avenione moritur, cum sedisset annis circiter XVIII. (41) *Benedictus* XII. Gallus. Censuras in Imperatorem à Johanne factas confirmat, seque Vicarium Imperii esse contendit, Ludovicum per excommunicationem esse depositum, arbitratus. Ludovicus se Principibus purgat, electum Romanorum Regem, citra Pontificis confirmationem, esse Imperatorem edicit; à Pontifice tamen, aut si ille renuat, ab alio quovis Antistite, ungendum & proclamandum esse judicat, ita ut non juramentum fidelitatis; sed fidelem Ecclesiæ Romanæ defensionem, recompromittat. Præterea, per vacationem Imperii, jus ad Papam devolvi negat: Concilium supra Papam esse decernit. Sedit Benedictus annis VII. & IV. mensibus. (42) *Clemens* VI. Gallus, qui secundum annum Jubilæum; sed quinquagesimum non centesimum celebrat. Ab eo Imperator absolutionem petit, subscripta formula turpissimâ, quam cum Ordines Imperii Francofurti, velut iniquissimam reprobarent; Pontifex curavit Carolum IV. Regem Bohemiæ eligi, qui tamen à paucis Principibus, nisi post mortem Ludovici, receptus fuit: cumque Principes Ludovicum secutos, ab excommunicatione solvere deberet, stipulabatur quidem, ut electionem Imperatoris à se confirmari dicerent, id probantibus Clericis, sed repugnantibus Laicis. Sedit annis circiter X. (43) *Innocentius* VI. Gallus. Sub eo adhuc in Gallia subsistente, Romæ seditiones vigent, quibus XVIII. viri creati sunt, cum summa potestate, quos *Reformatores* appellarunt. Sedit annis circiter X. (44) *Urbanus* V. Gallus, sub quo Wiclephus floret in Anglia. Sedit annis circiter VIII. (45) *Gregorius* XI. Gallus, hortatu Catharinæ Senensis, sedem Pontificiam Avenione Romam reduxit, quod Itali inciperent deficere à sede Apostolica. Sedit annis circiter VIII. Hinc natum schisma XXIX. pessimum durans per totos annos L. inter Papas Romanos & Avenionenses, juxta istud sunt Romæ: (46) *Urbanus* VI. Neapolitanus, ab Italis electus, Romæ sedens, cui adhærebant Itali, Germani, Angli: Antipapa Clemens VII. à Gallis constitutus, cui adhærebant Galli & Scoti: neutri Hispani. Tam acriter à se diffidebant isti Pontifices, ut Urbanus Cardinales Clementi faventes, saccis insutos, in mare demer-

demerserit, & indulgentiis, promissisque vitâ æternâ Anglos invitaret, qui Gallis eorumque Papæ se opponerent: ex adverso autem Clemens, Wenceslai Imp. legatos, Urbano addictos, cruciatibus inclementissime interficeret. Successit Urbano (47) *Bonifacius* IX. Neapolitanus, dum Clementi Benedictus XIII. Hispanus, bis pontificatu depositus in Conciliis, Pisano & Constantiensi, retinens tamen dignitatem usque ad obitum, per annos XXX. Sub his Hussi doctrina spargi cœpit, qui nundinationibus Jubilæorum, & luxu superbiâque Clericorum offensus, Papæ obniti ausus fuit, cum præsertim, teste Platinâ, indulgentiæ plenariæ ita passim venum prostarent, ut jam vilesceret clavium & literarum Apostolicarum auctoritas: duplici enim sub se indicto Jubilæo addidit *Annatas*, seu pensiones primi anni ex beneficiis ecclesiasticis, quas tamen statim negavit Anglus, & paulo post etiam Gallus. Sedit Bonifacius per annos fere XV. Successit (48) *Innocentius* VII. Sulmonensis, crudelis adeo in coërcendis Romanis tumultuantibus, ut necatis eorum XI. Viterbium ausugere, & aulicorum suorum bona à populo diripienda relinquere coactus fuerit. Sedit duobus circiter annis. (49) *Gregorius* XII. Venetus, in Consilio Pisano abdicatus, quanquam non paruit. Cum enim Pontificatus ei collatus fuisset, eâ lege, ut si ex usu Ecclesiæ foret, ad tollendum schisma diuturnum; pontificatu seipsum abdicaret, & promissis stare nollet, juxta cum Benedicto XIII. Antipapâ, in Concilio Pisano, à Cardinalibus indicto, Papatus abrogaretur, & Alexander II. substitueretur, fasces iacros sponte deposuit: Benedictus in Hispaniam fugit. Concilium autem, damnato Wiclephio Anglo, & exustis Husso & Hieronymo Pragensi, Martinum V. eligit, & Clemens VIII. tandem post quadriennium, Papatu resignato, episcopatu contentus, schismati quinquagenario finem imposuit. Sedit Gregorius annis circiter X. (50) *Alexander* V. obscuri generis, contra Gregorium & Benedictum XIII. electus, Bononiæ resedit, juxta Onuphrium & Platinam, perquam munificus. Sedit per annum I. tantum, Gregorio adhucdum vivente. (51) *Johannes* XXIII. aliis XXII. Neapolitanus, in Concilio Constantiensi depositus fuit, cum sedisset annis V. ut ab uno Concilio tres papæ sede moti fuerint. Post Johannem sedes vacavit per annos II. & menses VI. (52) *Martinus* V. quem prudentissimum Platina prædicat, qui sua æquitate Clementem VIII. eo adegerit, ut Pontificatum deponeret. Jubilæum quintum, quovis anno trigesimo recurrens, celebravit. Sedit annis circiter XIII. (53) *Eugenius* IV. Venetus. Hic, per schisma XXX. Antipapam habuit Felicem V. Allobrogem. Eugenius statim inchoavit Concilium Basileense, quod ultra annos XII. aliis XV. duravit. Cum autem in eo reformationem Ecclesia um institui, annatas damnari, exactiones, quibus Papæ Germanicas Ecclesias exhauriebant, imminui, Bohemis communionem sub utraque specie concedi, pragmaticam Sanctionem de limitata dignitate ecclesiasticâ promulgari, & se quoque, ut responderet velut Concilio inferior, citari videret: omnibus viribus, Concilio alio Ferrariæ indicto, in quo cum Imperatore Constantinopolitano, de processione Spiritus S. disputatum est; Basileensis Concilii auctoritatem infringere conatus est; sed deponitur substituto Felice V. cujus tamen electionem susque deque habet. Sedit annis circiter XVI. (54) *Nicolaus* V. aliis VI. Medicus Lucensis. Jubilæum VI. quinquagenarium, in quo ultra CLX. homines, ponte S. Angeli confracto, perierunt, celebravit. Sedit annis VIII. (55) *Calixtus* III. Hispanus, antea Alphonsus Borgia, sedit annis circiter III. (56) *Pius* II. Senensis, antea Æneas Sylvius Picolhomineus, multis libris clarus. Olim in Concilio Basileensi scriba & abbreviator, dein Cancellarius Imperatoris, post Episcopus, hinc Cardinalis, tandem Papa. Concilium Basileense, quod antea probaverat, reprobavit, iuque Concilio Mantuano edixit, ne quis à Pontifice ad Concilium generale provocaret, & Sigismundum Austriæ Ducem, cum conjecto in vincula Cusano Cardinali, ad Concilium provocasset, excommunicavit, multosque Germaniæ Proceres bellis implicuit. Interim matrimonium, Clericis magnâ ratione ademptum, majori restituendum judicavit, versus condidit:

Non audet Stygius Pluto tentare, quod audet
Effrenis monachus: plenaque fraudis anus.

Sedit annis circiter VI. (57) *Paulus* II. Venetus. Vir sævus & inconsideratus, nec literis, nec moribus clarus, voluptati, luxui & ludis magis, quam rebus arduis deditus, ut Innocentius IV. pileo rubro, sic veste coccineâ, Cardinales exornavit, Pomponium Lætum & Platinam, incarceratos torsit. Crucem contra Barbaros, magnis pollicitationibus, frustra prædicare jussit, decimas ab Ecclesiasticis, per totam Germaniam postulavit; sed quia Imp. Fridericus III. in publicis comitiis se fortiter opponebat, irrito successu. Sedit annis circiter VII. (58) *Sixtus* IV. Ligur. Habuit Jubilæum VII. Singulis XXV. annis recurrens. Bella gessit plurima. Sub eo *Inquisitio Hispanica* A. 1478. instituitur, contra Mauros & Judæos, se pro Christianis gerentes. Sedit annis circiter XIII. (59) *Innocentius* VIII. Genuensis. Inhiavit, quanquam frustrà, regno Neapolitano. Sedit annis circiter VIII. (60) *Alexander* VI. Hispanus, antea Rodericus Borgia, ad exitium Italiæ juxta Onuphrium, natus. Ex Jubilæo VIII. 300000. & anno sequenti, ex tributo sacro contra Turcas 600000. Coronatorum collegit. Filiam Lucre-

nam,

tiam, quam ante Pontificatum, Hispano cuidam in matrimonium dederat, eidem ablatam, Johanni Sfortiæ primum, dein & huic raptam, Aloisio Arragonio, Alphonsi Regis filio notho, quo demum interfecto, Alphonso Estensi, Ferrariæ Duci, elocavit, de quâ sic Accius Sannazarius:

Hic jacet in tumulo, Lucretia nomine; sed re
Thais, Alexandri filia, sponsa, nurus.

Et de ipso etiam Alexandro, idem;

Vendit Alexander Sacramenta, altaria, Christum,
Emerat ille prius, vendere jure potest.

Tandem, cum venenis opulentiorum quorumvis in aulâ opibus inhiaret, fatali errore pincernæ, veneno periit, cum sedisset annis XI. cum V. mensibus (61) *Pius* III. Senensis, Pii II. ex sorore nepos, per diestantum XXVI. (62) *Julius* II. Ligur, Sixti IV. ex fratre nepos. Miles, sed infelix, cum Venetis Imperatori Maximiliano, contra datam fidem insultans, clavi Petri in Tiberim projectâ, dixit: *Quia Clavis Petri amplius non valet; valeat gladius S. Pauli.* Accepta ab Imperatore, Gallorum auxiliis fulto, egregiâ clade, periit, cum sedisset annis IX. & mensibus III.

Status Theologiæ, sub ætate N. T. quinta. XXXVII. His utriusque Reipublicæ πρωτεύουσι, jam succedit status *Theologiæ*, sub ætate *quinta*, sub quâ ἄνομος: *homo peccati*, Antichristus sedit in domo Dei, se efferens super omnia quæ Deus appellantur 2 Thess. II. 4. 5. Sub quâ Ecclesia fuit velut in deserto. Si enim Ecclesiam *publicam* spectes: in eâ pro Christianismo, obtinebat Antichristianismus ille quem sub ætate præcedente designavimus, nisi quod ille, qui tum adhuc adolescebat, & ad supremam potestatem *Ecclesiasticam* pertigerat; jam *temporalem* quoque, ei construxerit, adeoque θεολογήματα illa de *suprematu* Papæ, tam in *temporalibus*; quam in *spiritualibus*; de indulgentiis, cœlibatu Clericorum; de intercessione, meritis, virtute, cultu Sanctorum demortuorum; de Mariolatria; de reliquiarum virtute, cultu; de adoratione imaginum; de conversione elementorum in Eucharistia; de Missis pro defunctis, laborantibus in purgatorio; de libero arbitrio &c. ac pleraque Antichristianismi papalis, jam in Ecclesia publicâ prævaluerunt: ut jam frustrà, seu Ecclesiam, seu Theologiam Christianam quæras in Ecclesia publicâ: si vero Ecclesiam spectes in deserto seu clandestinam, quâ intelligimus, quotquot veritati testimonium præbuerunt, cum adversus Antichristianismum papalem, ejusque usurpatum primatum universalem, in omnes Ecclesias, atque etiam contra ejus potestatem temporalem in Imperatores, Reges aliosque Magistratus, quales seculo XI. extiterunt: integræ Ecclesiæ in suis Synodis, nominatim, Synodus Wormatiensis A. M. LXXVI. Brixiensis A. M. LXXX. Moguntina A. M. LXXXV. Romana A. M. LXXXIX. juxta Goldastum Tom. III. Præter Ecclesiam Britannicam, in multis defæcatam à superstitionibus papalibus, ut patet ex Fullero aliisque. Ut nihil dicam de Orientalibus, quæ constanter oblocutæ sunt tyrannidi & superstitionibus papalibus in negotio de cultu imaginum, reliquiarum, Sanctorum, Mariolatriâ &c. ut penes ætatem præcedentem dudum observavimus. Adde Ecclesiam Leodiensem, excommunicatam à Papâ, quod adhæreret Henrico, in literis ad Paschalem II. ab eâ datis A. M. CVII. quas referunt Tomi Concil. inter Epistolas Pascalis, quibus monet, non nisi *gladium spiritualem* esse tractandum Pontifici, contra *novellam traditionem Hildebrandi*: adde etiam Ecclesiam Mediolanensem, negantem se Romano Pontifici subjectam esse, inque eâ plures etiam extiterunt Clerici conjugati, quæ his nominibus, *schismatica* audit Baronio: nec omittendæ Ecclesiæ Germanicæ, contra decretum Hildebrandinum & cœlibatum Clericorum, acriter insurgentes, adeo ut Sacerdotium potius quam uxores deserere mallent, de quibus, ex Matthæo Parisiensi Nauclero & aliis, luculentâ prostant documenta in Illyrici *Catal. Test. Verit.* Imprimis etiam veritati testimonium præbuerunt Ecclesiæ Waldenses, earumque confessiones, Catecheses, jam A. M. C. scriptæ adversus errores & superstitiones Ecclesiæ Romanæ, de quibus Legerus, *Hist. Valdens. lib.* I. capp. III. IV. Atque etiam Berengariani, per Italiam, Britanniam, Galliam, contra Transsubstantiationem & tyrannidem Antichristianismi Papalis, quando Ecclesiam Romanam, Ecclesiam malignantium, sedem Satanæ &c. appellitârunt. Præ cæteris autem hic memorandæ, quæstiones moribundis proponi solitæ, auctore Anselmo, in *Admonit. pro moriendo*, quas refert Usserius *de Success.* Eccles. cap. VII. in quibus nucleus Christianismi exprimitur, fiduciâ omni, in solâ morte Christi collocatâ, omissis superstitionibus. Præter istas Ecclesias, veritati testimonium dederunt Reges, Principes, v. g. in Gallis Philippus, in Britannia Haraldus Rex, Guilielmus Nordmannus, datis literis ad Gregorium VII. Guilielmus Rufus prioris filius, & Henricus hujus frater & successor, de quibus Usserius, *de Success.* cap. VII. Non dicam, Anglorum Reges hoc seculo potestatem habuisse νομοθετικὴν in ecclesiasticis, ut patet in Canuto, Eduardo Confessore, Guilielmo Nordmanno &c. ut patet ex Conciliis Spelmanni. Nec defuerunt viri graves, pii, eruditi, quorum nomina, scripta, Theologiam saniorem, & effata Antichristianæ causæ adversa, ex Sigeberto, Aimonio, Bennone Cardinali, Conrado, Trajectensi, Abbate Urspergensi, aliisque, prolixe repræsentant Marquard. Freherus *in Collect.* Tom. I. Simon Schardius, in *Syntag. Tractatuum*, & Illyricus in *Catal. Test. Verit.* libb. XII. & XIII. Ne dicam excerpta in hanc rem, ex viris laudatis etiam

etiam Baronio, v. g. ex Petro Damiani, Lanfranco, Anselmo, Ivone Carnutensi, quæ videri possunt apud Usserium, Morneum, Joh. Forbesium, Albertinum *de Eucharistia*, Hottingerum, aliosque. Dicta ad seculum XI. spectant. Subseculo XII. veritati Christianæ applauserunt, & erroribus superstitionibusque Romanis reclamarunt passim viri pii, quando urgebant Scripturæ lectionem, ac vim admirandam; quando damnarunt humanas traditiones; quando retinuerunt fundamentum de Christi unius merito, de divina gratia, justificatione ex fide &c. Testimonia sigillatim, ex Petro Cantoris Parisiens. Pet. Blæsensis; Pet. Lombardi; Pet. Cluniacensis, Bernardi, Ruperti Tuitiensis, Joh. Sarisberiensis, Hugonis & Richardi à S. Victore, Gratiani &c. colligunt Magdeburgenses *Cent.* XII. cap. IV. Flacius Illyr. in *Catal.* libb. XIV. XV. Forbesius in *Instruct.* Hottingerus in *Hist. Eccles.* ad hoc seculum. Anselmi Archiepiscopi Cantaur. *formulam* interrogandi moribundos, jam notavimus. Peculiariter veritatem Christianam professi sunt (1) contra tyrannidem Papalem Imperatores, Reges, *Principes ubique gentium*, Genebr. ad ann. 1105. & quotquot Henricianorum nominibus veniunt. Vid. Illyrici *Catal. Test. Verit.* lib. XIV. & XV. (2) contra cœlibatum Clericorum, in Bohemia, pii Cœlestino IV. eundem imperanti se opponentes, teste *historia Bohemica*: in Germania, teste Abbate Urspergensi: in Anglia, conjugium Clericis permittentibus, Wilhelmo II. Henrico I. Regibus, teste Matthia Parisiensi, item in Hybernia, usque ad Malachiam, Celsi Armachani successorem, teste Bernardo in *Vita Malachiæ* (3) Contra transsubstantiationem, quæ inter fundamenta est, moderni Antichristianismi, pugnarunt Berengariani, nominatim in Gallia, Honorius Augustodunensis, Franco Abbas Lobiensis, Petrus Abælardus: & hæreticorum nomine diffamati, Petrus Brusius, Henricus Tholosanus, Petrus Waldus & Albigenses, de quibus videantur, Usserius de *Success. Eccles. in Occid.* Albertinus *de Eucharist.* Laroquus de Eucharist. Hottingerus ad secul. XII. cap. XII. in Italia, Arnaldus Brixiensis, discipulus Abælardi, Frisingensis de *Gest. Frider.* lib. II. cap. XX. in Anglia, ut ex Bulæo Magdeburgenses. Imprimis autem Theologiæ orthodoxæ testimonium præbuerunt, & Antichristianismum ex professo oppugnarunt Waldenses, quorum originem admodum diverse tradunt, nonnulli ad seculum VII. alii ad XI. plerique ad XII. alii ad A. MCLX. alii ad MCLXX. alii ad MCLXXX. referunt. Vid. Usserius, Forbesius, Legerus & alii. Auctor fuit Petrus Waldus, Mercator Lugdunensis prædives, mox Theologus, ex assidua Scripturarum lectione, quas etiam in vernaculam dicitur traduxisse. Occasionem impugnandæ Ecclesiæ Romanæ habuit, fœdam ejus corruptionem; Scripturarum ignorantiam, Pontificum tyrannidem, Cleri flagitia, ambitionem, avaritiam, doctrinas damnabiles, cultum idololatricum, ritus superstitiosos, his adde, mortem subitaneam optimatis cujusdam Lugdunensis, inter amicorum colloquia, qua territus Waldus, mox se ad eleemosynas & ad cœlestia converterit. Ab hoc Waldenses videntur denominati, quanquam alii à Germanico *Waldt*, *sylva*, quod persecutionibus fugati, in sylvas se receperint; alii à *valle* quasi *Vallenses*, quod in convallibus habitaverint, malunt denominare. Ab urbe auctores *Leonistæ*: *pauperes de Lugduno*, aliis nominibus *Albigenses*, vel Albienses, ab Albiorum civitate in agro *Tolosano*, item *Tolosani* & *Tolosates*, insuper à Doctore quodam suo Petro Brusio, *Petro-Brusiani*, & ab Henrico hujus discipulo, *Henriciani*, tandem & per contumeliam, *Turlupini*, *Ariani*, *Manichæi*, *Bulgari*, *Adamitæ*, *Sabbati*, *Anti-Sabbati*, *Lollardi*: item *Picardi*, *Publicani*, *Cathari*, *Perfecti*, *Passageri*, *Passagini*, *Paterni*, *Humiliati*, quibus iidem significantur, diversis rationibus. Doctrinam & instituta eorum, ex fide Chronicorum, Usserius refert, de *Success. Eccles.* cap. VIII. scil. recedebant à doctrina & praxi Ecclesiæ Rom. nuncupabant eam *Babilonem*, confusionis Matrem; coarguebant ex Scripturis ejus tyrannidem, idololatriam, superstitiones: explicabant Scripturas in Gallicum traductas. Hac luce excitati, numero ita accreverunt, ut segreges conventus instituerent, primo Lugduni, tum in Tolosana & Narbonensi Gallia, item in convallibus Pedemontanis, persecutionibus dissipati, longe lateque disseminati sunt, per Gallias cæteras, Pedemontium, Angliam, Lombardiam, Apuliam, Calabriam, Helvetiam, Germaniam, Bohemiam, Croatiam, Bulgariam, Poloniam, Dalmatiam &c. Mores eorum ipsi Inquisitores & adversarii in his referunt: quod voluerint unum Deum adorari: blasphemias horruerint, coram hominibus juste vixerint, in Deum pii, in moribus compositi, in vestibus modesti, in vita casti, in cibo parci, in labore manuum & opificiis seduli, in verbis veraces, in charitate unanimes, in egenos liberales, in oratione assidui. Affinguntur ipsis, per manifestam calumniam, pessima quævis: de incestis pollutionibus, usu mulierum promiscuo, adoratione barbarum, odio & contemptu Magistratuum, hæreses Arianorum, Manichæorum, rejectio V. Testamenti, impugnatio Pædobaptismi, juramenti, conjugii, resurrectionis mortuorum. Vid. Baron. ad ann. MLXXVI. Num. III. & seq. Quibus confutandis sufficiunt eorum confessiones, Catecheses, Dialogi, quorum capita & argumenta repræsentant Magdeburgenses, *Catalogus Test. Verit.* Illyrici, Usserius, Legerus, Lydius aliique: accedentibus etiam adversariorum

testimoniis, imprimis Reinerii Monachi Dominicani, Inquisitoris, libellos duos habes in Catal. Test. Verit. lib. xv. quibus concurrunt Æneas Sylvius in *Histor. Bohem.* Balæus *in Centur.* Paulus Perrinus in *Hist. Waldensium*, Thuanus *Hist.* lib. vi. &c. Ut, si doctrinam eorum, in capitibus fundamentalibus (demptis temporum illorum scoriis) & in damnatis ab eis, Pontificiorum erroribus, superstitionibus, idololatria &c. conferas cum nostrâ Reformatâ; pronunciare cogaris, esse eandem. Hostes & persecutores experti sunt acerrimos in Ecclesiasticis quidem Alexandrum iii. in Concil. *Lateranensi* iii. vulgo generali: Lucium iii. in decreto contra hæreticos edito, inserto *Tom.* x. *Concil.* Clementem iii. Cælestinum iii. & postea Innocentium iii. sub quo bellum, contra Albigenses cruentissimum exarsit. Hos secuti passim sunt Archiepiscopi, Episcopi, monachi, universus Clerus, præ cæteris *Dominicus* Hispanus, à quo ordo Dominicanorum: & ab his excitati Reges, Principes, Comites, plebes, ferro & flammis in miseros sævierunt; testibus Perrino, Baronio ad A. MCLXXVIII. &c. Hæc ad seculum xii. spectant. Sub seculo xiii. Theologiæ orthodoxæ obstetricati sunt, (1) è *privatis* quidem, Amalaricus Carnotensis, ipsi Genebrardo, in *Chronol.* sub initium seculi, negans Transsubstantiationem, Guilielmus Parisiensis, accusans Romam, ut *Babilonem*, *Sodomam*, *Ægyptum*, apud Mornæum in *Myster. iniquitat.* Durantus Vasco natione, Episcopus Mimatensis in lib. de *Modo celebr. concil generalis*, perstringens Romanæ curiæ infamiam, & clamans reformationem, Probus Franciscanus, Episcopus Tullensis, Suevus, sub Honorio iv. Oratione invectus in *Romulejos vultures*, & Pontificum *flagitia*, *luxum*, *avaritiam*, *superbiam* &c. apud Aventinum *Annal* lib. vii. Guilielmus de S. Amore, nomine Parisiensis Scholæ, lib. de *Pericul. noviss. temp.* opposito monachorum hypocrisi, superstitioni, Antichristianismo, & alii, de quibus *Catal. Test. Verit.* Molinæus aliique. (2) è *Publicis*, *Imperatores*, v.g Philippus Henrici frater obstitit Innocentio iii. Fridericus ii. totis fere xxx. annis dirissimam persecutionem passus ab Honorio iii. Gregorio ix. Innocentio iv. apud Goldast in *Constit. Imper.* Tom. i. & Pet. de Vineis ejus quondam Cancellarii, *Antichristianam*, *apostaticam*, *belluosam*, qualis in Apocalypsi, imaginem in Pontificibus exprimens. Similia fere de Rudolpho Habspurgico, & Alberto in Bonifacium viii. proferri possent. Conf. quæ penes Impp. & Pontif. dudum observavimus: & *Reges*, Galliæ, v. g. Ludovicus ix. auctor *Pragmatica sanctionis*, in edictis contra *usurpationes* Papæ, apud Goldast. & Carolum Molinæum, Philippus iii. Mittimus tot in Galliâ Proceres, Comites, Prælatos, doctores &c. quotquot Albigensium doctrinæ accesserunt, cumprimis in Galliâ Tolosanâ & Narbonensi: in Anglia, v. g. Reges, Proceres, Clerus universus, gravissimique Scriptores, v. g. Richardus i. Henricus iii. Edwardus i. &c. juxta Annales Anglorum, Chronica, Antiq. Eccles. Matthæum Parisiensem. Imprimis (3) ex *Ecclesiis*, Albigenses, Waldenses, Leonistæ, Pauperes de Lugduno, Humiliati, &c. de quibus apud seculum præcedens, quibus per calumniam, & dogmata, & mores perversos affricari, jam ante audivimus. Vid. Mag. Cent. xiii. cap. v. atque etiam doctrinam & mores dudum repræsentavimus, persecutiones in eos dicturi suo loco. Hæc ad seculum xiii. sub seculo xiv. quarto hujus ætatis, Theologiæ orthodoxæ operam præstiterunt adversus Antichristianismum papalem: (1) Imperatores ac Reges. Quando v. g. Bonifacius viii. ad Philippum Pulchrum Francorum scripserat A. MCCCII. inter alia, *scire te volumus, quod in temporalibus & spiritualibus, nobis subes, beneficiorum & prabendarum ad te collatio nulla spectet* &c. Respondet Philippus: *Philippus Dei gratia, Francorum Rex, Bonifacio se gerenti pro summo Pontifice, salutem modicam, seu nullam: sciat maxima tua fatuitas, in temporalibus, nos alicui non subesse. Ecclesiarum & prabendarum collationem ad nos jure regio pertinere* &c. *Secus autem credentes, fatuos & dementes reputamus. Datum* &c. Quæ mox secuta est, in conventu ordinum regni, exauthoratio Bonifacii, ut *simoniaci*, *haretici*, *homicida*, *usurarii*, aliorumque criminum rei, decem accusationis capitibus, cum provocatione ad futurum concilium. Vid. Goldastum Tom. iii. Pet. de Marca Archiepiscopum Paris. *in libb. de Sacerdot. & imperio*, aliosque. Quando porro Johannes xxii. Benedictus xii. Clemens vi. Pontifices Galli, Ludovico Bavato exprobrabant, quod injussu Paparum, *Imperii titulos & regimen suscepisset*, sibique jus *investiturarum* arrogasset: Ludovicus cum Imperii Proceribus, in diversis conventibus, Epistolis & edictis, Papalem Antichristianismum ad vivum delineant, quod sit, *divini humanique juris conturbatio*, *natura legum violatio*, *seditionum & discordiarum* satio, *Romani Imperii destructio*, æmulatio *Crassi*, *Epicuri*, *usurpatio* eorum, quæ *Dei*, quæ *Christi* sunt, dum *adorari se permitteret* Pontifex, *ac pedes sibi osculari*; quæ integra exhibet Aventinus *Annal.* lib. vii. Hinc accusata *nullitas processuum & judiciorum* contra Imperatorem, cum provocatione ad *futurum Concilium*, atque insuper sententia *depositionis* in Johannem Romæ lata, commemoratis ejus aliorumque Episcoporum Romanorum sacrilegiis, Simoniâ, hæresi, fastu, sceleribus, Reipublicæ & veritati exitiosis. Similia fere memorantur in Angliâ ab Eduardo iii. Rege, literis ad Clementem vi. datis A. MCCCXLIII. in quibus

quibus expostulatur: *vinea progeniem degenerasse in labruscas, singulares feras eam devascere* —— *animarum curam negligi, ac mercenarios solummodo temporalia bona quærere, Ecclesiarum jura deperire, attenuari devotionem populi* &c. Goldast. *Constit. Imper.* Tom. III. Paria referre possemus de Carolo V. Galliarum Rege, item de Carolo VI. de Johanne Arragonio, Wenceslao Imperat. Richardo IV. Anglorum Rege, & compluribus aliis, nisi compendii *συμμετρία* prohiberet. Ex dictis sane clarissimum est, Imperatores & Reges passim Antichristianismo Papali oblocutos fuisse, eoque veritati testimonia præbuisse. Magis (2) Theologiam orthodoxam asseruerunt Scriptores illi, qui ex professo reformationem urgebant. v. g. Gnilielmus Durantus Mimatensis Episcopus, de *modo celebrandi Concilii generalis*, Nicolaus de Clemangis, de *corrupto Ecclesiæ statu*, Petrus de Aliaco, de *emendanda Ecclesia* &c. Insuper Dantes Algerius Florentius, in exilio mortuus, Trithemio aliisque doctis commendatissimus: Arnoldus Villanovanus, à Jacobo Arragone legatus ad Clementem V. Pontif. scripto non uno, invectus in obtrusos *universo populo Christiano errores, in apostasiam universalem, in fidem dæmoniacam*, in *missaticas oblationes*, in *sacrificia pro mortuis*, in *decreta & constitutiones papales*, in *monachos & claustrales*, ut *adulterantes doctrinam Christi*, in *Philosophiam, Theologiæ permixtam*. Vid. Illyr. *in Catal.* Morn. & alii: Johannes de Rupescissa, Trithemio in divinis Scripturis admodum studiosus, ex Scripturis Propheticis & Apocalypsi, ostendens, exortum Anti-Christum, desolationem Ecclesiæ, item Pontificum ambitionem, avaritiam. Vid. Frossard. Chron. Voll. I. & II. Possemus his construere, Franciscum Petrarcham, Hubertinum de Casali, Joh. Taulerum, Nicolaum Oresmium, Nicol. Lyranum, Marsilium Patavinum, Michaëlem de Cesena, Thomam Bradwardinum, Johannem Gerson & complures alios: ne quid dicam de his, quos hæreticis Romanenses accensent, & ideo quidem, quod veritati testimonium præbuerint, quales Petrus Johannes Olivi, monachus Minorita, crematus snb Johanne XXII. Gerhardus Sagarelli, Dulcinius, & alii combnsti, impactis falso sceleribus, revera ob impugnatum Antichristianismum. Hos volnnt Patriarchas fuisse, *Fratricellorum* per Italiam, & Galliam: *Beguardorum*, & *Beguinarum*, per Germaniam, Belgium &c. qui damnati sunt à Johanne XXII. propterea, quia in Ecclesiam Romanam, ut *Synagogam Satanæ*, in *Pontificem*, in *Cardinales*, in *Prælatos*, in legem *Cœlibatus*, in *adorationem* Sacramenti aliaque complura, nimis liberè declamarent &c. Conf. Collectanea Baluzii, Tom. I. Omnium maximè (3) Theologiam orthodoxam tutati sunt, quos dudum memoravimus, Waldenses, hoc secnlo, longè lateque disseminati, per Galliam, Belgium, Germaniam, Angliam, Italiam, Bohemiam, Illyricanas regiones, Allobroges, usque adeo ut Spondanus testetur, sub Gregorio XI. Pontifice, *adeo crevisse hæreticorum* Waldensium *numerum, ut palam contra Inquisitores rebellarent*. Hi, cum voce, tum scriptis, Antichristianismum Papalem demonstrarunt, item abominationem desolationis in templo natam, solutum Satanam; oppugnatis palam primatu Papæ, indulgentiis, dispensationibus. Ex adverso asserto unico Christi sacrificio, oppugnarunt Missæ sacrificinm, transsubstantiationem, adorationem hostiæ, officia missatica, oblationes pro mortuis, purgatorium, & quæ ad hanc classem complura spectant: tum & injunctas pœnitentias, satisfactiones, confessionem auricularem, extremam nctionem, cœlibatus legem, & id genus alia: insnper temerarias Prælatorum excommunicationes, monachorum nequitias, luxum, otia, &c. Tandem & idololatriam omnem detestabantur, in cultu creaturarnm, Mariæ, Sanctorum, imaginum, reliquiarum &c. Hæc summa est Doctrinæ Wiclephianæ, qnam habitæ disputationes & confessiones, editæ Oxoniæ, Londini, etiam tempore Synodi A. MCCCLXXXII. apud Spelmannum *Tom.* II. tum & scripta, quorum indicem habes satis longum, apud Balæum *Cent.* VI. non dicam *ἀνέκδοτα*, in Bibliothecis Anglicanis latitantia, manifestum faciunt. Waldensibus subscripserunt in asserenda orthodoxia, Hussitæ in Bohemia, cum Calixtini, qni tantum nrgebant communionem snb utraque; tum & magis etiam Taboritæ. Conf. Balthas. Lydii *Waldensia*. Non jam singulatim dicam Wiclephi doctrinam genuinam, quam non modo è Scripturis hauserit; sed etiam ex Britannis scriptoribus, Beda, Alcuino, Rob. Lincolniensi, Joh. Bacanthorpio, Rich. Armachano, Guil. Occamo, Thom. Bradwardino &c. Unde fautores etiam habuit Eduardum III. Regem optimum, item Optimates quosque regni, testibus Wiclepho aliàs iniquissimis, Thom. Walsingamo, Hen. de Knigthon, Thom. Waldensi, aliisque. Ejus doctrina pervasit omnes Regni provincias, omnemque earundem ordinem & sexum, ut *impleverint ubique orbem regni*, ut loquitur Knigthonus, quoad defuncto Eduardo III. anno MCCCLXXVIII. Gregorius XI. Papa juberet in Wiclephum *inquiri*, eum *personaliter capi*, & *carceribus* mancipari, & proinde ab Episcopis in custodiam traderetur, brevi tamen liberandus, irruente in capellam Lambethanam, pia multitudine. Post quinquennium nova ei mota persecutio, a Wilh. Courtenai, pro pallio, Urbano VI. hoc ipso gratificaturo, habita Synodo Londini. in qua Wiclephi *conclusiones*, quales ipsi volebant, ut hæreticæ damnatæ sunt, & Richardi II. Regis

Wiclephi historia.

literæ impetrarentur, quibus, vincula, carceres, supplicia decernebantur in omnes Wiclephitas, quibus & ipse Wiclephus in exilium pulsus, in Bohemiam concessit; sed tandem tamen Ecclesiæ suæ Luterworthensi redditus, literis ad constantiam hortatus est Bohemos, & Hussum etiam, quem *fratrem suum* vocat, *valde dilectum, ignotum quidem de facie*, anno vitæ ultimo An. MCCCLXXXVII. quo placida morte discessit, & sepultus Luterworthæ; sed effossus & crematus, auctore Martino V. Papâ, ministro Rich. Fleming, Lincolniensi Episcopo, Papæ Gnathonibus, apud Synodum Constantiensem ei *octingentas* hæreses falso impingentibus, inter quas v. g. *quamlibet creaturam esse Deum*, *Deum nihil posse annihilare*, *cogi aliquando obsequi Dæmoni*, *omnia ex necessitate absoluta evenire*, *Christum ex tribus naturis constare*. Verbo addam, ut reformationis Bohemicæ primordia habeas, Johannem Hussum, fortissimum veritatis orthodoxæ testem pariter & Assertorem. Huic præluxerant pridem Waldenses, item Johannes Milicius, Canonicus Pragensis, & Concionator in summo templo, ejusque collega Conradus Stikna, & Milicii vestigia premens Matthias Janovius Pragensis Carolo IV. à confessionibus, qui ob calicem in Eucharistia, populo per Papam subtractum, & voce & calamo, in abusus papales, Concilio tollendos, liberè & ingenuè dixerunt. Fortè etiam in Wiclephum, profugum in Bohemiam, incidit Hussus. Saltem Professor fuit in Academia Pragensi, mox concionator etiam in templo Bethlehemico, tandem Academiæ Rector, Ecclesiæ Romanæ errores oppugnare, & puritatem evangelicam asserere cœpit, nactus paulo post *συνεργὸν* Hieronymum Pragensem, ex Anglia in patriam reducem, & scripta Wiclephi secum adducentem An. MCCCC. item Jacobellum Bohemum, magni nominis concionatorem, quem belli pro *utraque* specie, auctorem ferunt. Cum igitur Hussus, pro Christo, adversus Antichristum fortiter staret, *Papæ suprematum*, *purgatorium*, *suffragia pro mortuis*, *invocationem sanctorum*, *cultum imaginum*, *auricularem confessionem*, *communionem sub una specie*, *monachorum ordines*, *& ejus generis alia* (de quibus Æneas Sylvius, Hist. cap. XXXV. & ipsa etiam Hussi scripta loquuntur) strenuè oppugnaret: in fulmen Alexandri V. Pontificis incidit A. MCCCCIX. Praga discessit, Hieronymo Pragensi, doctrinam Wiclephiticam in schola docente; à Johanne XXIII. Papa Romam citatus est, à quo Hussus *ad Deum & Christum* provocavit: citatus porro ad Synodum Constantiensem, accepto Sigismundi Imp. salvo conductu, accedente Johannis Papæ fide; abiit Constantiam, hic statim in carcerem conjicitur, contra omnem fidem & jus gentium, inauditus, flammis adjudicatur A. MCCCCXV. additis diris: *animam tuam devovemus diabolis inferni*. Eandem sortem expertus est Hieronymus Pragensis, nisi quod atrocitate carceris, & blanditiis papanorum adductus, retractaverit, ejuraverit pristinam doctrinam, & Hussum jure combustum esse, edixerit: quo mitiorem tantum carcerem consecutus est: at protractus ex eo, Concilio denuo repræsentatus, XL. articulis accusatus, sibi objecta solide diluit, abjurationem suam priorem detestatus, pœnitentiam palam contestatus, fidem pristinam professus, rogo adjudicatus, cum multis ludibriis, lento igne exustulatus est, An. MCCCCXVI. referente Poggio Florentino, Concilii Scriba, cujus narratio prostat in Monumentis Hussi Tom. II. pag. 358. confirmante Ænea Sylvio, *Hist. Bohem.* cap. XXXVI. Hæc solito fusius dicere visum, ut non tantum doctrinam Ecclesiæ videas hujus ætatis; sed martyres sub ara, quasi audias clamantes: *quamdiu non vindicas sanguinem nostrum*, h. e. anhelantes imminentem reformationem, sub qua æstus Dei effundendus esset in sedem Bestiæ. Ista interim Theologia, per hanc ætatem quintam, gradatim per sua secula, egregie est adulterata. Equidem א. *Gentilismus*, quamvis per universam ætatem, subinde recrudescens, alicubi Ecclesiis magnas clades dederit, v. g. in partibus Ungariæ, seculo XI. post excessum Andreæ Regis, qui sub pœna capitis, ritus paganos prohibuerat, sub Bela successore, plebs sibi suos ritus restitui petit, & magna etiam in Ecclesiastas crudelitate extorquet; sed mox cædendus à Bela, Baron. An. MLXVI. Item Sclavi deficientes, apud Helmoldum cap. XXIV. Poloni etiam nobiles tumultuantes adversus Christianos, Calvis. *Chronol.* A. 1022. in ipsum tamen Christianismum, scripto aut voce, novos insultus non fecit. ב. Idem fere dicendum de *Judaismo*, qui Christianis aliquando occasionem dedit atrocium persecutionum, seculo XI. ipse tamen in Religionem Christianam novis conatibus multa molitus esse, non memoratur. Quinimo Doctores eorum, multis jactati infortuniis, cum domesticis, tum extraneis; pristinam dignitatem, Scholis eorum in Babilonia abolitis, Geonatu sublato, in Oriente amiserunt omnem: nisi quod studia quædam eorum, in Hispaniam migrarint. Genebrard. A. 1030. Seculo XII. variæ etiam inter eos sectæ observantur & schismata, conflictus item inter Rabanistas & Karræos: Agyrthæ etiam nonnulli, magi & nebulones, sub Messiæ nomine, miseræ genti turpiter imponentes, miraculis etiam confictis fascinantes; sed & justas pœnas luentes. Studiis tamen suis Christianismo parum obfuerunt. Geonatu enim jam sublato, Rabbinatus per ætates suas successit, ultimus dignitatis Judaicæ apex: Talmudicæ etiam disputationes fervide inter eos continuatæ sunt, Rabbini cum Saracenis & Christianis, quibuscum vivebant, communia tractabant studia, unde tot hoc seculo, in Judæorum scriptis commendantur Theologi, Exegetici, Elenchtici,

lenchtici, Talmudistæ, Cabbalistæ, Philosophi &c. Linguarum etiam exoticarum studia apud ipsos vigebant, & augendarum insuper Bibliothecarum. Tot vero tandem inter ipsos nata sunt dissidia & tam virulenta, ut anathematismis se invicem proscinderent. Vid. Hotting. *Hist. Eccl. secul.* XII. Hæc fere apud ipsos continuata deprehenduntur sub secul. XIII. ubi mordicus suæ perfidiæ nonnulli adhærebant, eamque miraculis, martyriis, Sanctitatis schemate & disputationibus etiam defendere conabantur: dum ex adverso Christiani scripta Talmudica abolita, & Judæos converti volebant, quod etiam in non paucis successit, inter quos Lyranus, & Josephus quidam. Hotting. Secul. XIII. Seculo XIV. odia sua in Christianos effuderunt, & experti vicissim sunt: benevolentiam tamen subinde Christianorum, non vulgarem senserunt. Edidit etiam R. Isaac Sprot *Lapidem lydium* contra Christianos. Vid. Hotting. secul. XIV. 2. *Muhammedanismus* hac ætate ingentes fecit progressus. Seculo enim XI. Turcæ, Rege Trangolipice, subegere Babiloniam, Persiam, Asiam, Orientis magnam partem, hinc in Constantinopolitanum suas copias ducere, Asiam vastare, Byzantio imminere, Constantini Monomachi aliorumque Imperatorum Orientalium ignavia, imperii sui fines proferre cœperunt, quoad Christianorum bello sacro (de quo suo loco) repressi sunt. Seculo XII. per bellum sacrum, primo quidem detrimenta, per victorias Christianorum, accepit Muhammedanismus; sed postea, per Christianorum mutuos livores, desidiam, impietatem, Saraceni sub Saladino, Principe multis virtutibus claro, sua detrimenta sarciunt, & amissa à Christianis recuperant, ipsamque Hierosolymam suo imperio & Religioni restituunt. Seculo XIII. per Mamaluchos (Christiani sunt à Sultanis pretio empti, & ejurato Baptismo ad bellica formandi) sibi Egyptum subigunt, & in defendendis propagandisque suis sacris, zelum suum produnt. Seculo XIV. Turcæ, sub Othomanno Imperatore subacta tota Asia Minore, arma in Europam, & exitium tandem toti Imperio Orientali intulerunt. Sultanus Ægypti dudum Palæstinam recuperaverat, omnemque Syriam, ejectis Tartaris, qui sub Casano, seu Chamo Saracenos exegerant, subigit. Hinc facta imperii Turcici diversione, nataque Heptarchia; Osmanno, seu Othomanno, obtigit Bithynia, & mox Phrygia, Galatia, Cappadocia, ac Mysia ab eo subactæ, & quicquid seu Græci, seu Satrapæ Turcici in Natholia & Romania Asiatica habebant. Dehinc transmissis in Thraciam octo millibus Turcarum ad Istrum usque, Græcorum regiones infestavit, eoque Turcicæ Monarchiæ fundamenta posuit A. MCCXCVIII. Fatis cedens, imperium transmisit ad Urchanem filium A. MCCCXXVI. post Prusam ab Urchane expugnatam, eamque sedem regni constitutam, post conditas etiam leges imperii, & institutos Jegnizaros, seu Jannissaros, & Bythiniam à suo nomine *Osmaniam* appellatam, & successores *Othomannos*, seu *Osmanidas*. Hinc Urchanes imperium habuit ad A. MCCCLVIII. ducta uxore Theodora Johannis Cantacuzeni filia. Ejus filius Morath, seu Amurathes, interceptis variis provinciis, totis XXXI. præfuit, primus Imperatoris titulo superbiit, addita Portæ Othomannicæ Majestate, & ex captivis militia Jannissaria. Hinc Bajazethes, à bellis suis *fulmen* appellandus, ad victorias Amurathis, novas indies adjecit ab A. MCCCLXXXVIII. usque ad A. MCCCXCVI. Cui tamen victoriarum cursum sufflaminavit Temir, cui pœnas suæ tyrannidis dedit seculo XV. 7. *Antichristianismus* papalis, qui sub seculo quidem XI. adeo invaluit, ut auctor *Fasciculi temporum* pronunciet: *tempus effœminatum incepit ab Anno M. in quo fides Christiana valde cœpit deficere: Christianitatis; nec Sacramenta, nec ritus ecclesiastici servabantur, erat Sacerdos sicut populus* &c. Item Guil. Tyrius: *in Occidente, & in omni pene terrarum orbe, maxime inter eos qui fideles* (Papæ obnoxii) *dicebantur, fides defecerat, & Domini timor erat de medio sublatus, perierat de rebus justitia* &c. *nec Clerus à populo, vita nobiliore differebat, sicut populus, ita & Sacerdos. Nam Episcopi negligentes facti erant, canes muti, personarum acceptores, Simoniacam non declinantes hæresin, Giezi sordibus & macula fœdati*, &c. Id quod distinctius percipitur e Paparum hujus seculi, Magia, Simonia, tyrannide in Imperatores, Reges, & Principes: item ex Cleri infanda corruptione, quam dudum in Vitis Paparum digito tetigimus: porro ex universali superstitione, in necessitate satisfactionum, pœnitentiarum, sacrificiorum missaticorum; ad hæc in legatis pro redimendis animabus, peregrinationibus ad sepulchrum, virtute reliquiarum, Sabbatho Mariano, usu azymorum in Eucharistia, Sphærulis precatoriis, in exstruendis Basilicis, perquirendis reliquiis, & sexcentis aliis, quæ distinctius repræsentare infinitum foret. Sub seculo XII. omnia ista adeo continuata sunt, & creverunt, ut jam Antichristus, vel natus, vel jamjam nasciturus crederetur, teste ipso Baronio, ad ann. MCVI. & Joachimus Abbas Floriensis profitetur, eum Romæ natum esse. Quæ distinctius etiam patent, in horrendis Antipaparum schismatibus: in fastu Pontificum, aliisque Antichristi characteribus: in Cleri universali depravatione: in doctrina Antichristiana, circa utramque monarchiam papalem, circa Scripturarum lectionem, prohibitam ab Innocentio III. circa Sanctorum intercessionem, invocationem, reliquiarum cultum religiosum, indulgentiarum nundinationes, purgatorium, Transsubstantiationem, communionem sub una specie,

Muhammedanismus ætatis V.

Antichristianismus papalis sub ætate quinta.

confessionem auricularem, cœlibatum Clericorum: in ignorantia universali Clericorum, superstitione Principum & populi, flagitiis in omni ordine, civili & ecclesiastico. Ut jam non superesset nisi Christiani *nomen* sub vero Gentilismo. Ut nihil dicam de bellis, quibus penè exhaustus uterque orbis, Orientalis & Occidentalis, ut non immerito Genebrard. *Chronol.* lib. IV. in Alexandro III. *Sub hoc Alexandro, totus tunc orbis Christianus mutuis bellis ferme collidebatur* &c. E quibus omnibus abunde percipies, quam sub seculo XII. Theologia Christiana fuerit adulterata. Sub seculo XIII. eadem recurrunt, & cum multo corollario, utpote in quo Transsubstantiatio, in Concilio Lateranensi, sub Innocentio II. A. MCCXV. decreto ecclesiastico est confirmata, & secuta decreta papalia, de *asservanda* Eucharistia, adoranda hostia, instituendo *festo Corporis* Christi; de prohibitione calicis; immaculata conceptione Mariæ, à Franciscanis asserta; de Rosariis; Psalterio B. Virginis; salutatione Angelica, quæ à Dominico ferè invecta sunt. Accessit Euangelium novum, *Euangelium æternum* dictum, auctore, vel Johanne de Parma Monacho Minorita; vel Cyrillo Monacho Carmelita. Quod Euangelium totum erat in eo, ut commendaret prædicatores Monachos nudipedales, eorumque ordines, statuta, regulas: hoc Euangelium longe perfectius esse Euangelo Christi, quippe Euangelium Spiritus S. *æternum*. Et ne cederet in præjudicium & odium fraterculorum istorum; Alexander Papa librum *secreto, & si fieri posset, sine fratrum scandalo*, comburi jussit. Vid. Matth. Parisiensis, ad Ann. MCCLIII. Non dicam alia monstrosa monachorum, circa Trinitatem, locum beatorum, dæmones, Angelos &c. damnata ab Academia Parisiensi. Vid. Matth. Paris. ad Ann. MCCXLIII. Nihil addam de universali corruptione, in *moribus & disciplina* clericali & monachali, quæ sub hoc seculo, magna incrementa fecit. Seculo tandem XIV. prioribus omnibus, nova tyrannidis papalis, in Imperatores, Reges, Principes & populum Christianum, eaque illustrissima, indigitata pridem, cum vitas Pontificum tangeremus, Antichristianismo huic papali accesserunt.

Hæreses ætatis quintæ. Π. Hæreses ætatis quintæ, per sua secula. Sub seculo XI. hæresis de Transsubstantiatione, concepta seculo VIII. exclusa seculis subsequentibus, adultam suam ætatem nacta est, in concertationibus Berengarii, cum adversariis suis. Fuit Berengarius Turonensis, Archidiaconus Andegavensis Ecclesiæ, Thesaurarius & Scholasticus, judicio Platinæ, doctrinâ & sanctitate insignis. Negabat panem & vinum in Eucharistia, converti in corpus & sanguinem Christi; statuebat ex adverso, *Sacramentalem* præsentiam corporis & sanguinis Christi in symbolis: quam hæresin *sacramentariam* appellant. Antagonistas potentissimos quidem habuit Papas, Leonem IX. sub quo Synodus fuit Romana & Vercellensis, Victorem II. sub quo Synodus Turonensis, præside Hildebrando, in qua ferunt abjurasse Berengarium, convictum scil. à Lanfranco: Nicolaum II. sub quo Concilium Romanum, in quo, morte præsentissima territus ejuravit sententiam suam: tandem Gregorium VII. sub quo variæ rursum in eundem fuere Synodi A. MLXXVIII. & MLXXIX. Tres numerant revocationis formulas; sed illi præscriptas, & per vim extortas, quarum priores duæ asserunt: *panem altaris, post consecrationem, esse verum corpus Christi*, quæ subdolæ videntur Transsubstantiationis Patronis, & quod prima habuerit: *corpus Christi posse sensualiter tractari, frangi, dentibus atteri*, apud Gratianum *Can. Ego Berengarius*, Dist. II. de Consecrat. Hic disputandi materia accidit: an illud fieret in *signo*, seu in accidentibus; an in ipso Christi corpore; in Theologis Antagonistas habuit Lanfrancum, tunc Abbatem Cadomensem, postea Archiepiscopum Cantuariensem, item Ascellinum monachum Benedictinum, qui publice cum eo congressus est, porro Albericum, Diaconum Cassinensem, edito libro, de *Corpore Domini*: Guitmundum, ex monacho Cardinalem, & ejusdem farinæ plures. Hyperaspistas ex adverso sensit multos, & omnem fere Galliam, imo & Italos & Anglos complures, testibus Sigeberto, Malmesburiensi, Matthæo Parisiensi, citatis ab Usserio de *Success.* cap. VII. nec non Brunonem, Episcopum Andegavensem. Certe formulam abjurationis postremam, ut metu extortam, sub Gregorio VII. revocavit. Tandem in secessu prope Turones, placide & pie obiit. Post obitum sententia ejus est appellata hæresis *Berengariana, Sacramentaria, dein Petro-Brusiana, Henriciana, Albigensium*, multis illi passim in Rom. Ecclesia adhærentibus. Sub seculo XII. observatur hæresis *Bogomilorum*, in Oriente longe lateque sparsa. Auctor fuit *Basilius* quidam, professione medicus, habitu monachus, teste Euthymio Zygabeno Panopl. Tom. XXIII. Zonara lib. XVIII. capita doctrinæ non uno modo ab omnibus traduntur. Certum omnibus est 1. quod magnam præ se ferret humilitatis & sanctitatis speciem, unde ejus sectatores *Bogomili* dicti videntur, quasi cum Deo conversantes: *Bog* enim Sclavonibus & Bulgaris *Deus* est. 2. Quod Mosaicos libros, & alios quosdam pro Canonicis non receperit, admisso tamen Decalogo, libris Propheticis, IV. Euangeliis, Actis & scriptis Johannis. 3. Quod circa mysterium incarnationis, non senserit cum Ecclesia. 4. Quod de Sacramento Baptismi & Eucharistiæ, nimis contemptim fuerit locutus, itemque de cultu publico in templis. 5. Quod damnarit cultum imaginum & crucis, teste Euthy-

Euthymio. Reliqua de negatâ simpliciter Trinitate, de Deo barbato & corporeo, de colendis dæmonibus &c. dubia & à Græculis conficta videntur. Hæresibus hujus seculi insuper annumerant hæresin Abælardi, & *Abælardanorum*, auctore Pet. Abælardo, Philosopho & Theologo celebratissimo, damnatam in Synodis, Suessionensi & Senonensi sub Calixto II. & Innocentio II. Tribuunt ipsi, quod (1) in capite de *Trinitate* senserit cum Ario, tres gradus statuens Deitatis. (2) In capite de *Persona* Christi, cum Nestorio (3) de Christi satisfactione, cum Pelagio: etiam cum eodem, nimium extulerit rationem. Hæc ipsi tribuit Bernardus Clarævallensis. Sed non videntur ista congruere cum congestis passim in ipsum elogiis, cum Apologiâ ipsius Abælardi in suis Epistolis. Odium ipsi conciliavit, quod de Eucharistia cum Berengario sentiret. Affingunt ei pœnitentiam & abjurationem; sed absque testibus. Abælardo adjungunt ejus discipulum, Arnaldum de Brixiâ, à quo sequaces Arnaldistæ, tyrannidem, luxum, superbiam & corruptionem Pontificis ac Cleri, palam arguebat. Hinc Romæ crematus. Pervulgata quoque fuit hæresis Catharorum, corrupte *Cazarorum*, unde *Ketzars* seu *Ketters*. Forte reliquiæ Manichæorum, quibus permixti fuerunt Ariani non pauci, quibus Albigenses cohabitabant, unde eorum errores in hos derivarunt, eosque Catharos & Publicanos appellarunt. Vid. Usserius de Successſ. cap. VIII. Addunt insuper hæresin *Adamanorum*, sic dictorum ab impurâ libidine, quam exercuerint in publico. Auctor fuit Tanchelinus quidam, Sacerdos Antwerpiensis, alio nomine dicebatur hæresis *Longobardorum*, cui Matres, uxores & filii dicuntur fuisse communes. De his Magdeb. Genebrardus, Baronius ad Ann. MCXXVI. Num. XII. Accensetur quoque hæreticis Gilbertus Porretanus, Pictaviensium Episcopus, vir Trithemio doctissimus, qui non satis recte senserit de Trinitate: nisi forte invisus fuerit, ob rejecta merita humana, teste Ottone Frisingensi de Gest. Frid. Barbarossæ lib. I. cap. I. Rectius hæreticis connumeratur *Eudo* quidam, seu *Eon*, Britannus, delirans se Christum esse, venturum ad judicium. Damnatus fuit in Concil. Rhemensi, Vid. Baronius aliique. Hæresibus etiam non abs re connumerabis, Theologiam *Scholasticam*, seu Philosophicam illam, quæ non minus Theologiam orthodoxam vitiavit, quam quævis hæresis. Auctorem habet Petrum Lombardum Episcopum Parisiensem ab Ann. MCLIX. æmulatione Joh. Damasceni de *Orthodoxa fide*, edentem libb. IV. *sententiarum*. Fuit istud opus à variis accusatum variarum hæresium, etiam ab Alexandro III. Hinc in Concilio Parisiensi damnatus fuit ejus error, circa *humanitatem Christi*, item quod in *aliis fidei articulis ab Ecclesia Catholica deviasset*. Postea tamen opus istud in scholis, ipsis Scripturis, si non antepositum, saltem æquatum, unde plaustra commentariorum in opus illud exarata prostant. Sanior tamen prima ejus ætas, usque ad Albertum M. qui sententiis Patrum, quas congessit Lombardus, admiscuit Philosophiam, quem secutus est Thomas Aquinas, Alberti discipulus magistrum superans. Scholasticæ Theologiæ construemus *Jus* Canonicum, auctore Gratiano monacho Thusco, qui *Decretum* compilavit, primam Juris Canonici partem, quo rediguntur in compendium, sub certis titulis, per *distinctiones*, *causas*, *quæstiones*, cumprimis statuta Conciliorum, dicta Patrum, Epistolæ & constitutiones Romanorum Pontificum, & nonnullæ leges civiles. Confirmatum est ab Eugenio III. idque eo lubentius, quod jam prodiisset Jus *Justinianeum*, in multis causæ Papali derogans, de quo plura habet Cl. Frater meus Gerhardus van Mastricht, in sua Historia Juris Ecclesiastici. *Decreto* Gratiani deinceps accesserunt Decretalium libri V. jussu Gregorii IX. ex prioribus collectionibus constitutionum Papalium digesti, circa A. MCCXXX. Auctore Raymundo Catalauno Ordinis Prædicatorum. Et hi libri præstant secundam partem Juris Canonici. Adjectus est postea liber *sextus* Decretalium, per Bonifacium VIII. ex novissimis constitutionibus succedentium Paparum: tum & *Clementina*, jussu Clementis V. digestæ; tandem etiam *Extravagantes*, cum speciales Johannis XXII. tum communes aliorum Pontificum, privato studio conjunctæ. Accedunt *Glossa*, cum verborum, tum rerum. Ne quid addamus de *Regulis Cancellaria* & *Rota* Romanæ, item Bullarium.

Sub seculo XIII. Hæreses veri nominis vix occurrunt, nisi quod omnibus qui tyrannidi, erroribus & superstitionibus papalibus obloquerentur, hæreseos nota inuratur. Sic v. g. Guil. de S. Amore, ex libro de *Periculis novissimorum temporum*, quem opposuit monachorum *Euangelio æterno*, aliisque corruptelis Antichristianis, hæreticus dicitur & damnatur: sic Joachimus Abbas Floriensis, taxans otiosas subtilitates Lombardi in negotio Trinitatis, hæreticus est, itemque Almaricus Parisiensis Clericus, quod cum suis negaret Corpus Christi in Eucharistiâ, doceret certitudinem salutis, improbaret Sanctorum & imaginum cultum religiosum: nec non Arnoldus de Villâ novâ, Hispanus, quod in tyrannidem Papalem, libidinem Cleri &c. liberius inveheret: similiter Guil. Avernus Episcopus, & Stephanus Templerus Episcopus, ob otiosas Scholasticorum subtilitates, in Theologiam perperam quidem introductas, non tamen eo ipso statim hæreticas. Forte etiam reliquiæ *Nicolaitarum*, *Gnosticorum*, *Manichaorum*, *Catharorum*, *Arianorum*, alicubi propa-

propagatæ sunt, quas juste vult hæreticas, proscriptas fuisse, non abnuimus. Sed Albigenses, Waldenses, Wiclefitas, Hussitas, in Catalogum hæreticorum, ullo jure referri, dudum negavimus.

Sub seculo XIII. Hæresibus adscribunt (1) *Beguardos*, per Belgium grassantes, eorumque Duces, Jacobum Justum, Bononatum & Bertholdum de Borbach, qui α. hominem sibi in hac vita, comparare posse summam beatitudinem. β Naturam intellectualem naturaliter, non per gratiam supernaturalem, esse beatam. γ. Ad quod natura hominem impellat, non esse mortiferum. δ. Hominem in spiritu libertatis constitutum, nulli humanæ obedientiæ se debere subjicere. ε. Eundem nec jejunare, nec orare debere. ζ. Esse imperfecti hominis, se exercere in virtutibus, & bona opera facere. η. Hominem eo perfectionis pertingere, ut non amplius possit proficere. θ. Ad eucharisticam corporis elevationem, neminem debere reverentiam ei exhibere. Quibus Bertholdus adjecerit, ι. Christum, sub tormentis, de sua salute dubitasse. Bzovius ad Ann. MCCCX. sect. XII. Gualtherius p. 702. Genebrardus p. 692. (2) *Beguinas*, qui dicerent, se honeste & religiose posse vivere, licet nullis votis obstrictas, neque facultatibus temporalibus se privantes. Gault. p. 703. (3) *Beguinos*, qui sibi persuaserint, eos perfectioni euangelicæ adversari, qui aliquid in commune habeant: Pontificem non posse dispensare in Regula S. Francisci, neque fratribus Minoritis permittere, ut in alium ordinem transeant; Papam, in nullo casu, posse dispensare in voto simplici, nullam sibi incumbere necessitatem respondendi Inquisitoribus, nisi in articulis fidei & Sacramentorum. Gault. (4) *Lollardos*, quos ex Wiclephitis originem habere, quidam contendunt, alii cum ipsis confundunt, Bzovius ad Ann. MCCCLXXXIX. sect. IX. alii Wiclepho priores esse volunt, dictos à Lollardo Walthero, qui Ann. MCCCXXI. Coloniæ fuerit combustus. Docuisse feruntur, Luciferum injuste e cœlo fuisse deturbatum, & aliquando salvandum: Michaëlem omnesque Angelos æternis suppliciis destinandos: B. Virginem à partu virginem esse desiisse: fugere divinos oculos, aut ad minimum ultrices manus, ea scelera, quæ sub terra perpetrantur. Gault. Genebr. (5) *Turlupinos* seu Cynicos, qui docuerint, nil pudere quenquam debere, eorum quæ à natura accepimus; voce non esse orandum; sed solo corde eaque libertate, quæ divinis legibus subjecta non sit. Gault. Genebr. Etiam hæreticis accenset Genebrardus pag. 692. (6) *Templarios*, de quibus suo loco. Atque insuper (7) *Wiclephitas* & Wiclephum, cui Thom. Walsingamus, apud Bzovium A. MCCCLXXVII. Sect. V. tribuit, α. Eucharistiam, post consecrationem, non esse verum corpus Christi; sed ejus figuram. β. Ecclesiam Romanam non esse Caput omnium Ecclesiarum, nec majorem potestatem per Christum datam fuisse Petro, quam cuilibet alii Apostolo. γ. Romanum Pontificem non habere majorem potestatem in Ducibus Ecclesiæ, quam quemcunque alium Sacerdotem: δ. Dominos temporales posse legitime & meritorie auferre bona fortunæ, ab Ecclesia delinquente: ε. Euangelium sufficere, ad regulandum in vita ista, quemlibet Christianum, & quod omnes aliæ Sanctorum regulæ, sub quarum observantiis degunt diversi religiosi, non plus perfectionis addant Euangelio, quam addit albedo parieti. Prolixius hæc tractata habes apud eundem Bzovium ad Ann. 1352. sect. 15. & 1385. sect. 16. Ex nostris, Wiclephianæ doctrinæ compendium habet Illyricus in *Catal. Test. Verit.* lib. XVIII. Tribuunt Wiclepho plusquam ducentos libros à se compositos, quorum Catalogum habet Balæus Cent. VI. Etiam (7) hæreticis perperam annumerant Waldenses, de quibus nos alibi. Insuper complures singulares personas in Catalogum hæreticorum referunt: v. g. Johannem de Poliaco Doctorem Parisiensem, Bartholomæum Janovecium, Barlaamum & Acindynum, Michaelem de Cesena, & Guil. Occamum, Petrum de Cugneriis, Richardum Armachanum, Petrum Johannem —— De quibus plura dicere, nil attinet.

Status Ecclesiæ sub ætate N. T. quinta

XXXVII. Succedit ergo status Ecclesiæ sub ætate V. per sua secula, & penes hunc, 1. *Propagatio* ejusdem; sub seculo XI. rarior, nisi quod Stephanus Hungariæ Rex, ab idololatria gentili, nomen Christianum admiserit uxore Gisla, Henrici Imp. filia, dudum Christiana, plurimum conferente, cum ad Mariti, tum ad subditorum conversionem, Stephanus ille, propter devota sua instituta, Pontificem studia, *Sanctis* etiam adscriptus est. Conf. Baron. Tum etiam hoc seculo Hispania à Saracenis liberata, & Christianis Regibus restituta est virtute Ferdinandi I. seu Magni A. MLXV. A quo Gregorius VII. eo temeritatis pertigit, ut per legatos, Hispanias sibi tributarias vellet: tum quod ante Saracenos, proprii juris fuissent S. Petri; tum quod Principibus facta esset à Papis potestas, vindicandi eas à Saracenis. Vid. Baron. ad Ann. MLXXIII. Num. XXXII. & seq.

1. Propagatio Ecclesiæ.

Seculo XII. Nomen Christi admiserunt *Pomerani*, ope Othonis Episcopi Bambergensis, dudum subacti à Boleslao, Poloniæ Rege I. A. M. CXXIV. tum *Livones*, conversi ope mercatorum Lubecensium, Meinardo Rigensium Episcopo: porro *Norwegi*, ope legati Pontificii Nicolai Angelici, Cardinalis, postea Papæ Hadriani IV. item *Finlandi*, armis ab Erico Suecorum Rege (qui vulgo *Sanctus* dicitur, ob munificentiam in Clerum) subjugati A. MCL. etiam *Rugii*, itidem bello

bello à Danis subacti: addunt conversionem *Magni* Gothorum Regis, Crantz. *in Vandalia* sua & alii.

Seculo XIII. partim vi armorum, partim artibus Curiæ Romanæ, suam Monarchiam amplificaturæ, Barbari quidam, saltem Christianum nomen susceperunt, inque eis *Borussi* gentiles, conversi per Cruciferos, seu ordinis Teutonici milites, sub Frederico II. Imp. Unde Mariæburgum in Borussia, Teutonici ordinis sedes. Vid. Crantzius, Nauclerus & alii; susceperunt idem Christianum nomen *Tartari*, Scythica gens, alias Mogoles, in ultimum orientem effusa; Duce *Chingis-Chane*, juxta Haytonem Armenum, Vincentium Bellovacensem aliosque, in suis Chronicis, quamvis in circumstantiis, adeo sibi sint adversi, ut universa historia aliis inde sit suspecta: susceperunt porro nomen Christianum Judæi quidam, alii coacte; alii sponte, inter quos *Nicolaus de Lyra*, Bibliorum interpres, monachus Minorita. Sub seculo XIV. vix ulla memoratur Ecclesiæ propagatio, quin ex adverso attrita & oppressa est, à Tartaris, Saracenis, Turcis, qui (*Turca*) sub Othomanno Imperatore, subacta tota Asia Minore, suppressis ibidem Ecclesiis, arma in Europam promovebant, universum Imperium Orientale, omnesque ejus Ecclesias, mox sibi subjugaturi.

2. Scriptores Ecclesiastici ætatis N. T. quintæ.

2. Propagatores seu ædificatores Ecclesiæ, olim præstare solebant *Scriptores Ecclesiastici*; sed hi sub hac ætate, parum eo contulerunt: juvabit tamen eos nosse. Præter Scholasticos non memorandos,

Sub seculo XI. præcipui fuerunt, in *Oriente*, quidem post Theophylactum & Oecumenium, Simeonem Metaphrasten, aliosque dudum ad seculum præcedens commemoratos fuerunt *Georgius Cedrenus*, sub Isaaco Comneno, auctor *Synopseos historica* editæ tomis II. in *Corpore Byzantino*, credulus persæpe nimis & superstitiosus in causis imaginum, reliquiarum & Mancduliæ: ab Orbe condito, ad Ann. circiter MLX. compilator fere Georgii Syncelli & Theophanis, non pari tamen judicio: *Michael Psellus*, sub Constantino Monomacho, usque ad extrema Nicephori Botoniatæ, seu A. MLXXXI. Scripta ejus, Theologica, Philosophica, Mathematica, partim inedita, vide apud Leonem Allatium, Lambecium aliosque: *Johannes Scylitza*, ex Protovestiario Curopalates, coævus Cedreni, auctor Historiæ ab obitu Nicephori Logothetæ, usque ad extrema Nicephori Botoniatæ, seu ad Ann. MLXXXI. ejus pleraque leguntur in Cedreno, & in Scylitza, suspicantur plerique Cedrenum plagiarium fuisse: ante istos vixit *Nilus*, cognomento Doxopatricus Archimandrita: scripsit tractatum de V. *Thronis Patriarchalibus*, ad Rogerium Siciliæ Regem, assertor fuit causæ Græcorum adversus Latinos, Michaëlem Cerularium, Leonem Achridramum, Petrum Antiochenum: *Johannes Xiphilinus*, Patriarcha Constantinop. sub Constantino & Michaële Ducâ. Tribuuntur ei, præter Epitomen librorum Dionis Cassii, Homiliæ in Dominicalia, aliaque: *Georgius Palamas*, infensissimus Latinis, verius referendus ad seculum XIV. *Samuel Marochianus* A. MLXX. scripsit de adventu Messiæ, ex Arabico traductus prostat in Bibliotheca M. Patrum Paris. Tom. IV. In *Occidente*, plerique vix scripserunt, quam de *Vitis Sanctorum*, quos Roma hoc & præcedente seculo venerata est, v. g. S. Udalrici Augustini, S. Ansgarii Hamburgensis, S. Odonis Cluniacensis Abbatis, S. Abbonis Floriacensis, S. Majoli Cluniacensis, S. Henrici II. Imperatoris, S. Edmundi Anglorum Regis, S. Oswaldi Northumbriæ Regis, S. Dunstani Cantuariensium, S. Emmerani Ratisbonensis, S. Bernardi Hildeshemiensis, aliorumque, scriptores plerumque monachi obscuriores, apud Balæum, Possevinum, Bellarminum aliosque. Addatur *Glaber Radulphus*, scriptor historiæ ab extremis seculi X. ad ann. MXLV. *Dithmarus*, Mersburgensis Episcopus, scripsit Chronicorum libb. VII. laudatissimus Baronio, quia scripsit superstitiosissimis temporibus; *Hermannus Contractus*, monachus Augiæ Majoris, auctor brevioris Chronici, ab Adamo ad Ann. MLIV. *Bertholdus*, Presbyter Constantiensis, continuator Hermanni usque ad An. MLXXXII. *Ademarus* monachus Gallus, scripsit Chronicon, à principio Monarchiæ Francicæ, ad An. MXXIX. quo in vivis fuit *Odoramus* monachus in Gallia, scripsit res ab Orbe condito, ad A. MXXXII. Noti præterea sunt, Lambertus *Schafnaburgensis*, Monachus Hirschfeldiensis, scripsit historiam Germanicam ad Ann. MLXXVIII. *Marianus Scotus*, monachus Fuldensis, dein Moguntinus, scripsit Chronicon, ab Orb. condit. ad Ann. MLXXXIII. *Adamus* Canonicus Bremensis, scripsit fideliter res Ecclesiarum Septentrionalium, *Sigebertus* Gemblacensis monachus, incomparabilis ingenii, Chronicon perduxit ad Ann. MCXII. Baronio & suis invisissimus. His accedunt rerum Normannicarum scriptores, *Gaufridus* à Malaterra, *Guil. Appul.* aliique: atque etiam in causa Berengarii scripta bene multa, scil. ipsius *Berengarii*, & ejus adversariorum, *Lanfranci* Cantuariensis, *Anselmi*, multis scriptis clarissimi, *Durandi* Thoarnensis Abbatis, scripsit de *Corpore & sanguine Christi*, *Deodwinus* Leodiensis de eodem argumento, *Guitmundus*, ex monacho Cardinalis, de Veritate Corporis & sanguinis Christi in Eucharistia, *Algerus* Leodiensis, scripsit libb. III. ejusdem argumenti. Hoc æquior exstitit *Adelmannus*, ex Scholastico Leodiensi, Episcopus Brixiensis, scripsit Epistolam ad Berengarium de *Verit. Corporis & sanguinis Christi*. In causa

Henrici IV. *Benno* Cardinalis, de *Vita & gestis Hildebrandi*, prætéritus à Baronio, Bellarmino aliisque. In causa Canonum & consuetudinum Ecclesiæ, *Anselmus* Lucensis Episcopus, *Deus dedit* Presbyter Cardinalis, *Yve Carnotensis*, collegerunt in fascem Canones. Vid. Cl. Frater Gerhard van Mastricht, in *Historia Juris Ecclesiastici*. Nec prætereundi, *Fulbertus* Carnotensis Episcopus, Berengarii præceptor, edidit Epistolas, Tom. III. *Biblioth. M. Patrum*, *Petrus Damiani*, ex monacho Episcopus Cardinalis Ostiensis, *Humbertus* Cardinalis, cujus scripta habes Tom. IV. M. Patrum. Sub seculo XII. scriptores Ecclesiastici, cum in Occidente, tum in Oriente: in Latinis quidem, plerique fuerunt monachi, vel Abbates, vel Præsules, quorum indices prostant apud Trithemium, Balæum, Possevinum, Magdeburgenses aliosque. Tractant, alii quidem res *Theologicas* & morales, alii *historias*, alii Canones & Constitutiones Ecclesiasticas, alii *Legendas* Sanctorum, alii hæreticis adscripti. Hos singulatim repræsentare, compendii nostri brevitas non permittit: attingendi tamen sunt, *Rupertus* Tuitiensis Abbas, commentator in Scripturas, eruditus, nec favens Transsubstantiationi, *Petrus Mauricius*, Cluniacensis Abbas, venerabilis dictus ob doctrinam & mores, in *Epistolis* ingenuus corruptionis Papalis & Clericalis castigator, *Bernardus*, ex Cistertiensi monacho, Abbas Clarævallensis, Eugenii III. præceptor, fax fulgens in tenebris Paparus, in Scripturis tractandis multus, in meditationibus sublimis, in doctrina de gratia eximius, in accusandis Papis, Monachis, Clero universo ac superstitionibus variis, vehemens, subcredulus tamen, cumprimis in causa Abælardi, atque etiam superstitiosus, pro more monachatus & temporum, Baronio ad A. MCLIII. fundator CLX monasteriorum, canonisatus ab Alexandro III. *Hugo de S. Victore*, monachus Victorinus, Sectator Augustini, commentator ad Scripturas, *Petrus*, *Blesensis* patria, sub Alexandro III. cujus varia extant, & inter ea Epistolæ, quibus *Babilonem* sui temporis, ejusque corruptionem, stylo sublimi perstringit, *Johannes Sarisberiensis*, Carnotensis Episcopus, Adriano IV. familiaris, in suo *Polycratico* & passim, tyrannidem Papalem & Clericalem libere castigavit, *Joachimus Abbas* Cistertiensis, quem Baronius, quia multa scripsit in Pontifices, & Antichristianismum Ecclesiæ, *Pseudo-Prophetam* nominat. Taceo *Petrum Cantorem*, Parisiensem, cujus feruntur *Summa* in Scripturas allegoricæ, *Petrum Collensem*, *Anselmum* Havelbergensem, *Ernolphum*, Episcopum Roffensem, *Petrum Pictaviensem*, aliosque. In historicis floruerunt *Otto* Frisingensis Episcopus, natus filia Henrici IV. Imp. Chronographus insignis & ingenuus, scriptor rerum Friderici Barbarossæ, invisus Baronio & Papicolis, *Florentius Bavonius*, Vigorniensis monachus, in *Chronice* Sigebertum imitatus ad A. MCXVIII. Inter scriptores Anglos, sunt *Guil. Malmesburiensis*, monachus Benedictinus, historicus insignis Balæo & Usserio, item *Simeon Dunelmensis*, *Galfridus Asaphensis*, *Rogerius Hovedenus*, *Henricus Huntingtonensis* & alii. Adde scriptores Belli Sacri, v. g. *Guil.* Tyrium Archiepiscopum in *Gestis Dei per Francos*. Res *Schlavonicas* scripserunt *Helmoldus* Presbyter orsus à Carolo M. Res *Normannicas*, *Guilielmus Gemiticensis*, monachus: Res Bohemicas, *Cosmus* Pragensis. Vitas Sanctorum superioris seculi, v. g. *Hugonis* Cluniacensis, *Hugonis* Gratianopolitani; *Anselmi* Cantuariensis, *Thomæ* Cantuariensis, *Bernardi* Claraevallensis &c. scripserunt monachi superstitiosissimi, apud Surium, Baronium aliosque passim obvii, innumeri fere. In *Oriente*, causam Græcorum adversus Latinos, tutati sunt, cumprimis *Johannes Zonaras*, monachus, scriptor *Annalium*, ab orbe condito ad Alexium Comnenum, *Euthymius* Zigabenus monachus, scripsit *Panopliam* contra hæreses, aliaque contra Latinos, *Eustathius* Archiepiscopus Thessalonicensis, vir doctus, commentarius est in Homerum & Dionysium Periegetem, huic coævus fuit *Johannes Tzetzes*, Scholiastes inclytus, *Theodorus Balsamon*, Patriarcha Antiochenus, *expositione Canonum* omnium notus; sed invisus Baronio & aliis Latinis, *Michael Glycas*, Siculus, scripsit historiam Græcam ab orbe condito. *Constantinus Manasses*, edidit *Breviarium* historiæ, ab orbe condito. *Anna Comnena*, Alexii Comneni Imp. filia, descripsit res Patris sui libb. XV. *Johannes Cinnamus*, Annæ continuator usque ad Alexium Comnenum Juniorem. *Constantinus Harmenopulus*, Judex, cujus varia prostant. *Arsenius* monachus, cujus scripta edidit Leunclavius.

Sub seculo XIII. scripserunt apud *Occidentem*, præter Scholasticos, Sententiarios, Summistas, Glossatores ad decretum, nobis hic prætereundos: *Conradus à Lichtenau*, Abbas Urspergensis monasterii, scripsit historiam à primo Assyriorum Rege Belo, usque ad Fridericum II. i. e. ad A. MCCXXIX. *Matthæus Paris* seu Parisius, S. Albani monachus, scripsit historiam Anglicanam, à Guil. Conquestore ad Henrici III. seu ad A. MCCLIX. ingenuus & liber in describendâ corruptâ Ecclesiæ Rom. facie, *Martinus Polonus*, ita dictus, seu à Patriâ, seu ab ejus Archiepiscopatu Gnesnensi, scripsit *Chronicon* usque ad sua tempora, h. e. ad A. MCCLXXXV. in quo res Imperatorum & Pontificum ingenue persequitur. *Johannes de Voragine*, ex monacho Archiepisc. Genuensis, scripsit historiam Lombardicam, seu *Legendam Auream*, quæ & *Speculum Sanctorum* dicitur, cujus pudet doctiores e Pontificiis, fertur etiam

etiam Biblia traduxisse in linguam Italicam, addidit *Mariale aureum*: *Vincentius Bellovacensis*, monachus Burgundus, auctor *Speculi* quadruplicis: doctrinalis, historialis, naturalis, moralis, superstitiosissimus; *Albertus Stadensis*, Bambergensis, forte idem cum Alberto Crantzio, qui scripsit *Metropolin*, quæ continet historiam Ecclesiasticam, item historiam Saxonicam & Vandalicam, scriptor ingenuus; M. *Paulus Venetus*, scripsit res orientales fideliter & ingenue ab Ann. MCCLXXII. *Haytonus Armenius*, monachus, scripsit Res Tartarorum, sed fide monachali; *Alphonsus* X. Castiliæ Rex, scripsit *Tabulas Alphonsinas*, ab An. MCCLII. *Robertus de Sorbona*, Canonicus Parisiensis, vix memorandus, nisi quod ab eo collegium Sorbonicum suum habeat nomen; *Raymundus Lullus* Catalaunus, à Saracenis in Africa occisus, nonnullis *Doctor illuminatissimus*; ut aliis hæreticus, scripsit *Artem Lullianam*, tradendi omnia, per certa nomina, characteres, figuras; *Raymondus Martini*, Catalaunus, itidem, Hebraice & Arabice doctissimus, scripsit *Pugionem fidei*, contra Judæos & Mauros, quem Pet. Galatinus compilavit, in suis de *Arcanis Cathol. verit.* Tacemus, rerum Hispanicarum, Gallicarum, Anglicarum, Germanicarum, Hierosolymitanarum scriptores obvios: *Sylvestrum Giraldum*, *Gervasium Tilburiensem*, & *Dorovernienſem*, *Rodericum Ximenium*, *Lucam Tudensem*, *Guil. Nangium*, *Jacobum de Vitriaco*, *Brochardum* & complures alios. Apud *Orientem* hoc seculo floruerunt, *Nicephorus Acominatus*, seu *Choniates*, scripsit Annales ab obitu Alexii Comneni, seu ab An. MCXVIII. usque ad captam à Latinis Constantinopolin, seu ad A. MCCIV. scripsit insuper *Thesaurum Orthod. Fidei*, adhuc ἀνέκδοτον: *Georgius Acropolita*, magnus Logotheta, legatus à Michaele Imp. ad Concilium Lugdunense, Historiam scripsit, à capta per Latinos Constantinopoli, ad receptam eandem, sub Michaele Palæologo A. MCCLXI. *Georgius Pachymeres*, Nicænus, sub Michaele Palæologo Δικαιοφύλαξ, scripsit Historiam rerum sub Theodoro Lascari, & Michaële Palæol. *Johannes Veccus*, Patriarcha Constantinop. diu concordiæ cum Latinis reluctatus, tandem scripsit pro *unione* cum Latinis, salvis tamen ritibus Græcorum: *Georgius Metochita*, Archidiaconus Vecci, edidit Tractatum de Spiritu S. & de concordia cum Latinis. Scriptores contra Latinos, v. g. *Theodorum Lascaris* Juniorem Imp. *Germanum*, II. *Georgium Cyprium*, *Arsenium*, Patriarchas Constantinop. item *Georgium Moschampar*, Jacobum Jasiten, *Constantinum Acropolitam* Georgii filium, ad suum hoc seculum revocasse suffecerit.

Sub seculo XIV. scripserunt apud *Occidentem* quidem, *Marsilius de Menandrino*, seu *Patavinus*, edidit *Defensorem Pacis* A. MCCCXXIV. inscriptum Ludovico Bavaro, quamobrem à Johanne XXII. hæreticis adscriptus est, *Franciscus Petrarcha*, Florentinus, Canonicus Patavinus, Vir doctissimus. Scripsit de *contemptu mundi*, de *vera sapientia*; *Meditationes in Psalmos pœnitentiales*, *Epistolas familiares*, magnam partem ineditas, stylo satyrico & aculeato, Babilonem Romanam & Avenionensem perstringit: *Hubertus de Casalis*, monachus, in Scripturis bene versatus, juxta Trithemium, scripsit de *septem Ecclesiæ statibus*, deque hujus reformatione, aliaque contra sedem Romanam, hinc accusatus hæreseos, & damnatus à Johanne XXII. *Johannes Taulerus*, monachus Dominicanus, scriptis Germanice concionibus aliisque practicis notus, veritatis in quamplurimis capitibus, testis luculentissimus: *Guil. Occam*, monachus Minorita, Nominalium inter Scholasticos parens, adversarius Scoti, & Johannis XXII. Pontificis, scripsit adversus ejus Decretales, in duplici causa, nim. de omnimoda paupertate Christi & Apostolorum, hinc & ordinis Minoritici; tum de potestate *papali & politica*, pro Ludovico Imp. ad quem cum sociis confugit, ut salvus esset à fulminibus Johannis Papæ. Vid. Goldastus de *Menarch. Imp. Rom.* Tom. III. *Michael Cesenas*, Ordinis Minorum Generalis, edidit varios in Scripturam commentarios, passim accusans Antichristianismum Romanum, & hæresin Johannis XXII. hinc ab eo hæreseos damnatus: *Johannes de Parisiis*, ordinis Dominicani, Doctor Parisiensis, memorabilis duplici nomine: quod in lib. de *Potestate Regia & Papali*, jura Principum tueatur contra Papam, & quod in commentariis ad libb. *sentent.* pro *Transsubstantiatione* tueatur *consubstantiationem*. Continuator etiam fuit Chronici Naragiaci, usque ad A. MCCCV. Scripsisse eum insuper de *Antichristo*, refert Balæus ad calcem *Cent.* IV. *Nicolaus de Lyra*, ex Judæo Christianus, & Minorita, scripsit *Postillas* in universa Biblia: *Thomas Bradwardinus* Anglus, ex Theologo Oxoniensi, Confessarius Eduardi III. item Cancellarius, & Archiepiscopus Cantuariensis, obiit A. MCCCL. magnus gratiæ assertor, & gratuitæ prædestinationis justificationisque, contra sui ævi Pelagianos. Scripsit libb. *de causa Dei*: *Petrus de Alicaco*, Episcopus & postea Cardinalis Cameracensis, Carolo VI. Galliarum Regi ab Elemosynis & confessionibus, scripsit de *Emendatione Ecclesiæ* à corruptelis Papalibus, commendavit *Scripturarum* perfectionem, libro edito sub titulo *Recommendationis Scripturæ*. Conf. Illyricum *in Catalogo*. Alios Scriptores monachos, causam Paparum promoventes, seu etiam historicos, ad suum hoc seculum tantum referimus, inter quos, *Guil. de Nangiaco*: *Albertus de Argentina*: *Johannes de Beka*, Canonicus Ultrajecti-

 nus;

nus, *Johannes Froffardus*: *Johannes Vitoduranus* Minorita: *Henricus Knygthon*, Canonicus Anglus: *Simeon Metaphrastes*, Legendas scripsit de vitis Sanctorum fabulosas. Accedant scriptores de Ceremoniis Ecclesiæ Romanæ: *Jacobus Caietanus*, Cardinalis; & *Petrus Amelii*, Senogalliensis Episcopus, ut ex eis cognoscas, ceremonias E. R. in consecratione Pontificum, Imperatorum, Regum, in Canonizatione Sanctorum: idololatriam in festis: hoc etiam seculo, adhucdum communicatum fuisse *sub utraque* &c. Apud *Orientem* scripserunt, *Nicephorus Callisti* filius, scripsit historiam Eccles. libb. XVIII. Græca sæpe fide: *Theodorus Metochites*, magnus Logothetes, sub Andronico Seniore. Multa scripsisse fertur, maxima parte inedita, & inter ea, *sacram historiam*: *Nicephorus Gregoras*, scripsit Historiam Romanam non inelegantem: *Joh. Cantacuzenus*, ex magno domestico Andronici Junioris, tutor filiorum ejus, mox Imperator, dein monachus, Historicorum hujus ævi fere Princeps. Scripsit Historiarum libb. IV.

3. Regimen Ecclesiæ, sub ætate N. T. quinta. Ad propagationem ædificationemque 3. nil profuit; sed obfuit potius *Regiminis Ecclesiastici* status, sub quinta hac ætate, idem fere qui prioris ætatis. Nisi quod seculo XI. Pontificiæ tyrannidi, egregie invalescenti, accesserit 1. *dignitas Cardinalitia*. Audiri quidem Cardinales sunt, jam tum sub seculis VIII. & IX. Sed Episcopis adhuc, dum non multum superiores auctoritate, juxta Genebrardum Chronographiæ lib. IX. ast sub hoc seculo XI. istud ἀξίωμα acceperunt, quo jam essent quasi *Cardines mundi*, aut *Cardini* Papæ, quo cætera moverentur, vicinius adhærentes. Hujus primum exemplum prostat, sub Johanne XVIII. quando unum e Cardinalibus in Galliam misit, qui teste Glabro, *Romani Pontificis auctoritate assumpta*, res perageret: tum sub Benedicto IX. quando Legati Bohemorum, sibi *Cardinales* mitti petebant: porro sub Leone IX. sub quo primus seculi princeps legitur Cardinalis factus, scil. Fridericus Lotharingiæ Ducis filius: insuper sub Nicolao II. in Concilio Lateranensi Ann. MLIX. statutum, ut electio Rom. Pontificis in *potestate Cardinalium Episcoporum esset*, qui deinde *Clericos Cardinales* adhiberent, tum *Clerum & populum*; sed hos tantum in *consensum nova electionis*. Quamvis paulo ante, Romani jurassent Henrico Imp. nullum se Pontificem *electuros* aut *consecraturos*, nisi ex nutu Principis: adhæc sub Alexandro II. & Gregorio VII. confirmatum hoc jus Cardinalibus fuit, jamque haberi cœperunt *Collaterales* & *Coadjutores* Papæ, ejusdemque q. *oculi*, *lucernæ*, *candelabra*, conferendi *cum* VII. *oculis unius lapidis*, nondum tamen *Presbyteri & Diaconi* Cardinales, in hanc societatem admissi sunt. Hinc & legationibus fungi cœperunt, ast gratis *legati à latere* dicti feruntur. Accesserunt 2. novi *monachorum* ordines, ad suffocandam potius, quam ad propagandam & ædificandam Ecclesiam nati. Quales sunt, α. *Humiliatorum*, sic dictorum quod à Friderico Barbarossa, ex Italia in Germaniam traducti, exilii diuturni tædio fracti, albis induti, veniam ab Imperatore petierint, eaque impetrata, sub Benedicti regula, in claustrum concesserint, in quo viri seorsim à fœminis viverent. Factum hoc An. MXVII. β. *Jejunantes* A. MXXX. Fingebant sibi cœlitus revelatum esse, ut jejunium in pane & aqua, singulis feriis sextis celebrarent. γ. *Vallis umbrosæ* ordo, à loco solitario *Vallumbrosa*, inter Camaldulum & Florentiam, sic dictus, à Joh. Gualberto Florentino institutus A. MXXX. δ. *Grandimontenses*, ad regulam Benedicti, à Stephano quodam, in aliquo Aquitaniæ monte, sylvis denso, institutus ordo, inde dictus fertur, quod fratrem quendam vox cœlestis ter juberet, adire grandem montem, & ibi Religionem exercere A. MLXXVI. ε. *Carthusiani*, à Carthusia sylva prope Gratianopolin appellatus ordo. Institutus à Brunone Coloniensi, Rhemensi Canonico, Philosophiæ Professore Parisiensi, quod Collega ejus defunctus, cum efferretur, erigens sese, tristi querela exclamasset: *justo Dei judicio accusatus & damnatus sum*, quod tamen ipse Joh. Launoius Pontificius pro fabula habet. Natus ordo A. MLXXX. Hospin. de Monach. lib. V. ζ. *Cistertienses*, à loco in Burgundia Cistertio, dicti, prodierunt Ann. MXCVIII. Auctore Roberto Abbate, qui ubi videret cum XXI. fratribus reliquorum lasciviam, inde fugerit, & rigidiorem vitam sub regula Benedicti elegerit, à vestitu etiam *Grisei* dicti. Et hi postea à Bernardo, monasterii primo Cœnobita, post Abbate Claræ-vallensi; *Bernardini* appellati sunt, præ reliquis in Europa ordinibus, maximæ dignitatis & opulentiæ; etiam a jurisdictione Episcoporum se exemtos ferunt. η. Ordo Canonicorum *Regularium*, a *secularibus* distinctus, nigro pallio & tegmine se distinguunt. De præcedentiæ jure cum Benedictinis nuper acerrime decertarunt.

Sub seculo XII. α. adeo invaluerunt Cistertienses, ut jam A. MCLV. juxta Matthæum Parisiensem, vel *quingentas* Abbatias numerarent. Nati β. *Præmonstratenses* A. MCXX. (post Templarios exortos A. MC. de quibus jamjam) dicti a loco *Præmonstrato*, in Vosago sylva Diœceseos Laudunensis, auctore Norberto, sub regula Augustini, alba veste, obtentis in hunc finem revelationibus, apud Surium aliosque. γ. Ordines *Militares* & equestres, capta jam a Latinis Hierosolyma. Ubi primus fuit ordo *Hospitalariorum*, juxta sepulchrum Dominicum, structo Xenodochio, a mercatoribus Amalphitanis, excipiendis & fovendis peregrinis, spoliatis, defendendis contra

contra Saracenos, addito *Oratorio*, Johanni Eleemofynario non Euangelistæ) facrum, unde equites *Johannitæ* dicti, vestibus albis, cruce signatis, qui vero ægrotis, ac nominatim leprosis vacabant, dicti sunt *equites S. Lazari.* Et hi ab exiguis istis initiis, mox ad regiam fere potentiam, armis & donationibus evecti sunt, sub magistris militiæ. In VII. ordines distributi, rursumque in *Sacerdotes, Equites & famulantes*, *Rhodii* postea milites, & tandem *Melitenses* ab habitatione, dicti fuerunt. *ϑ.* Hunc ordinem imitatus est ordo *Teutonicorum Morianorum*, à nobili quodam Germano, qui Xenodochium condidit Hierosolymis, & mox Oratorium addidit B. Virgini sacrum, qui Hierosolymis pulsi in Borussiam migrarunt. Hos mox in Hispania sub Alexandro III. excepit ordo fratrum *S. Jacobi*, sub regula S. Augustini, item ordo militum artis *Calatrava*, instituente Raimundo Abbate in Navarris de quibus Joh. Mariana de *Rebus Hispanicis.* Hinc *ι.* nati sunt æmulatione ordines *mendicantes Carmelitarum*, à monte Carmelo dicti A. MCLX. Recollecti ab Aymerico Patriarcha Antiocheno. Qui jactabant, instituti sui auctorem *Eliam* aut *Elisæum*, post Johannem *Baptistam*, & Eliæ revelatam ferebant immaculatam conceptionem B. Mariæ. Secutæ sunt variæ apparitiones B. Virginis, quibus *Scapulare* ordinis institutum fuerit. Reliqui mendicantium ordines, *Dominicanorum*, *Minoritarum*, *& Augustinianorum* Eremitarum, pertinent ad seculum sequens. Porro *ζ. Templarii*, à tempore nativitatis primo loco ponendi, seu fratres *Militia templi*, à loco dicti, quod habitarent Hierosolymæ, apud templum Dominicum, ad tutandos peregrinos ab impetu Saracenorum & Turcarum. Vestis eorum candida est cum rubra cruce. Confirmatus eorum ordo fuit, in Concilio Trecensi A. MCXXVIII. exscindendus seculo XIV. Accesserunt tandem *η. Zambonitæ*, seu boni fratres A. MCXC.

Sub seculo XIII. nata fuit monachorum turba, videlicet (1) *Dominicanorum*, alias *Prædicatorum*, quia scil. adversus Albigenses prædicarunt, etiam *Jacobitarum*, à conventu suburbano Parisiensi S. Jacobo sacro, item Fratrum B. Mariæ, ob summam ejus venerationem. Auctor fuit *Dominicus Gusmannus*, Hispanus ingenii, non tam docti, quam cruenti. Sub regula, primo quidem Augustini; sed cui postea novæ accesserunt constitutiones; v. g. *mendicitatis, abstinentiæ à carnibus, silentii, jejunii.* Vestis eorum candida est, super eam pallium nigrum cum scapulari. Etiam ex ordine suo formarunt *milites*, qui persequerentur Albigenses, eorumque fortunas Ecclesiæ vindicarent. Addiderunt *officium inquisitionis*, suo ordini futurum peculiare, atque insuper *Rosarium B. Virginis*, fictis revelationibus ejusdem. Ex eis eliguntur *Magistri S. Palatii*, confessarii in aulis. Tantum eorum fuit incrementum, ut Sabellicus jam tum suo tempore numeraverit 4141. eorum collegia. Publice in Ecclesiis scribebatur, sub Pauli quidem imagine: *per hunc itur ad Christum*; sub Dominici vero: *sed facilius per istum.* Horrendas passim fecerunt Albigensium laniænas. Nati sunt A. MCCV. (2) *Minoritæ*, seu *Chordigeri* & funiferi, Ann. MCCVIII. vix exorti. Auctore Francisco Assisio, quem *Jesum typicum* appellarunt, item *Angelum habentem signum Dei vivi.* Porro *Christi Cancellarium Vexilliferum*, S. literarum plane rudem. Pro regula ipsis est, habitus vilis, tunica sine calceamentis, funis loco cinguli, victus ex solis eleemosinis, aut labore manuum, extrema paupertas, producta jejunia. Familias eorum Hospinianus de Monachis lib. VI. cap. XII. numerat XV. divisi in fratres *Observantia* & *Conventuales*, *Minimos*, *Capucinos* &c. Franciscum suum ipsi Johanni Baptistæ præferunt, omnibusque Apostolis. Fraudibus adeo invaluit, ut eorum Generalis aliquando promiserit ccc. millia bellatorum adversus Turcas, teste Sabellio Enn. IX. lib. VI. & IX. Accesserunt (3) *Clarissæ* moniales, à Clara virgine, Francisco familiari, corpus mire excarnificante, inde Divis adscripta ab Alexandro IV. Natus ordo A. MCCXXV. (4) *Vallis Scholarum ordo* A. MCCXVII. adornatus à Professoribus nonnullis Parisiensibus, in Campania (5) *Fratres S. Trinitatis*, seu *Equites de redemptione captivorum* ab infidelibus, ex conquisitis eleemosynis. An. MCCXI. Vestis eorum candida cum cruce. His affinis (6) est ordo *S. Mariæ de Redemptione*, in Hispania natus, auctore Petro Nolasco Gallo. An. MCCXXX. circiter (7) *Bethlehemitæ* A. MCCLVII. Ordo in Anglia institutus, vestitu Prædicatorum. (8) *Ordo Bonorum Hominum*, itidem in Anglia natus A. MCCLVIII. Regulæ Augustinianæ, habitus cærulei (9) *Ordo Flagellantium*, sive *sanguinaria pœnitentia*, natus A. MCCLX. Procedebant in eo viri mulieribus mixti catervatim, & crudeliter se flagellantes. Ordo fanaticus & cruentus aliquando repressus fuit; sed emersit iterum A. MCCCXLIV. & à Carolo IV. ex Germania secedere jussus fuit. (10) *Cælestini*, Ordo à Petro Murrhone, postea Cœlestino V. Papa, olim Eremita, institutus, à quo nomen obtinet, habitu cæruleo, sub regula Benedicti. A. MCCXC. (11) Ordo *Servitarum*, seu *Servorum Mariæ Virginis*, prope Florentiam in Italia natus, nec sine fictis apparitionibus A MCCXXXII. aliis A. MCCLXXXXI. sequuntur regulam Augustini. Gestant pullam tunicam, cum pallio nigro. His addunt ordines alios. v. g. *Gladiferentes*, seu *cruce gladiatores*. Teutonico ordini insertos A. MCCIV. *Fratres de Armenia*, qui in Angliam venerunt A. MCCLVIII. *Zucchonnuas*, mulieres, quæ comam non detondissent, abrogatas in Concilio Lugdunensi A. MCCLXXIII.

Sub seculo XIV. orti sunt novi Monachorum ordines: *α. Mariæ virginis novi fratres*, diversi ab ordine *Servitarum*, quem diximus apud seculum præcedens, natus A. MCCCIV. *β. Augustiniani* Canonici *regulares*, diversi ab *Eremitis*, quorum origo spectat ad An. MCL. tempore Guil. Aquitaniæ Ducis, Bernardi discipuli, Vid. Hospin. de Monach. lib. VI. cap. 2. Inter quos Augustinianos Eremitas & regulares A. MCCCIX. tanta fuit contentio coram Pontifice, num Augustini (quamvis hic, nec monachus unquam fuerit; vel regulam monachalem condiderit) habitus niger fuerit an albus? ut relegandi fuerint ad pictores & statuatios. *γ. Equites Caligulæ* seu *Charterii*, ab Angliæ Rege, in castissimæ amasiæ gratiam instituti A. MCCCLI. item *Equites stellæ*, à Galliarum Rege instituti A. MCCCLI. *δ. Brigitta* seu *Salvatoris ordo*, à Brigitta Regina Sueciæ A. MCCCLX. institutus, constans ex viris & fœminis, connexa habitatione; sed contiguis conventibus. Exficta revelatione, regulam suam Brigitta appellabat *regulam Salvatoris*, sub habitu griseo & laneo, fratribus XII. pro numero Apostolorum, sub uno etiam Confessore Generali, cum Abbatissa. Vetant quicquam possidere: pecuniam tangere: è conventu unquam egredi. Matrem secuta est filia Cathatina, quæ *Catharina Suecica* dicitur, vidua quidem; sed intacta viro, cum Brigitta, ejusque VIII. liberis, Sanctis adscripta. *ε. Hieronymiani* Eremitæ, à D. Hieronymo quidem denominati; sed vix ante A. MCCCLXV. exorti in Hispania. Vid. Hospinianus aliique. *ζ. Fratres strictioris Observantiæ*, distincti à *Conventualibus*, sub regula Francisci, ex qua nati sunt, *Minimi*, *Capucini*, *Collectanei* aliique. Wadding in *Annalibus Minoritarum Tom.* 2. Orti videntur A. MCCCLXV. *η. Jesuati*, dicti à frequenti usurpatione nominis Jesu. Desiit tandem in *Jesuitarum* ordinem, sed plane diversum. *θ. Ablati* A. MCCCXCIX. linteis albis circumvoluti, collecti à Presbytero quodam Italico, deplorabant rerum humanarum statum, temporum calamitatem, mortalium pravitatem. Sed Bonifacius IX. fraudem veritus, fecit ut cœtus ille hominum confestim solveretur. *ι. Beardos*, *Fratricellos*, *Baginas & Beguttas*, Minoritici ordinis propagines, quæ se & *Sorores pœnitentiæ* appellabant, nominasse sufficerit. Inprimis hic commemoranda *Templariorum*, quorum ortum diximus apud seculum XII. miseranda & infanda ruina, procurata avaritia, rapacitate & immani crudelitate Philippi IV. Galliarum Regis, & Clementis V. Pontificis Rom. Qui ipsis, ex testimonio duorum tantum nebulonum, per infandum scelus, infanda scelera impegerunt, v. g. 1. quod in ipsa processione, oscularentur Præpositi sui umbilicum & pudenda. 2. Quod Christum, Mariam & Sanctos omnes abnegatent, ordinem ingressi. 3. Quod ter imaginem crucifixi conspuerent. 4. Quod caput idoli, nescio cujus, fœde conspersi sanguine & adipe, infantis utero materno excisi, latriæ cultu adorarent. 5. Quod nefaria & aversa libidine, omnes se impune polluerent. 6. Quod rem divinam facientes, consecrationis verba omitterent. 7. Quod ordinis Magistrum peccata omnia eluere posse plenaria absolutione persuaderentur. Hinc absque ullo legitimo juris processu, utcunque protestantes de sua innocentia, Templarii omnes, condicta die, per universam Galliam, in vincula conjecti A. MCCCVIII. uno item die in Anglia A. MCCCVIII. dirissimis tormentis ad confessionem coacti, agminatim lento igne cremati, nullo veniæ aut misericordiæ loco, quantumcunque suam innocentiam obtestarentur, & imprimis etiam Ordinis Magister Jacobus Mola Burgundus, vi tormentorum primo fassus Pictavis, coram Pontifice & Rege, execranda sui ordinis, dein Parisiis ad rogum ductus, revocata priore confessione, eaque *impietatis & sacrilegii* damnata, lento igne exustulandus, inter extremas voces, *Clementem* V. *intra quadragesimum diem ad tremendum Dei tribunal* evocasse fertur, intra quem diem, etiam animam sceleratam exhalavit Clemens. Ut non immerito Papirius Massonius, *Annal. Francorum* lib. III. pronunciet: *Templarios, si respiciamus, ad impiam accusationem, & infensium supplicia, & eversionis modum, fuisse injuria eversos, Regem certe impium, & Pontificem inclementem; nec mitiorem sententiam dicere posse lectores.*

Seculo XV. nati feruntur (1) Ordo *Mauricianorum* A. MCCCCIX. (2) *Ambrosiani ad nemus*, sub tegula Augustini A. MCCCCXXXIII. Mediolani confirmati. (3) *Equites Lunæ* A. MCCCCLXIV. à Duce Angium privilegia consecuti. (4) *Equites aurei velleris* A. MCCCCLXXVII. à Philippo Bono Burgundiæ Duce instituti. (5) Addamus A. MDVI. natum ordinem *Indianorum*, Carmelitarum propaginem.

Nec monachis multo plus, ad propagationem ædificationemque Ecclesiæ, contulerunt 4. Concilia hujus ætatis per sua secula, nisi quod nonnulla, bonæ causæ, adversus tyrannidem & superstitiones papales, patrocinata deprehendantur. 4. Concilia ætatis quintæ N. T.

Seculi XI. Concilia occupata ferme fuerant, circa (1) *ritus* ecclesiasticos, circa jejunia, festa Ascensionis & Pentecostes, an expedirent? circa abstinentiam certis diebus à carnibus & vino, aliisque superstitiosis (2) *Cœlibatum Clericorum*, cum acerrime urgente Curia Romana in Concilio Moguntino A. MXLIX. sub Leone IX. obnitentibus passim Ecclesiis, & Clericis, per Germaniam, Britanniam. Illyr. in *Catal. Test. Verit.* lib. XIII. (3) *Eucharistiam* & Transsubstantiationem, contra Berengarium fuit Concilium Romæ A. ML.

Brionæ, Vercellis, eodem fere tempore rursus Romæ A. MLXXIX. in qua Berengarius recantavit, & in gratiam à Gregorio receptus est. (4) *Electionem* Pontificum, abjudicatam Imperatoribus, in Conciliis, Mantuano A. MLIX. & Romanis variis sub Nicolao & assertam sibi ab Imperatoribus. (5) Causam *Hildebrandi & Henrici* IV. Imp. habita sunt Concilia, Wormatiense A. MLXXVI. & Brixiense A. MLXXX. (6) *Jus investituræ*, à Pontifice usurpatum, contra Simoniacam labem, ut loquuntur: item depositionem Episcoporum, & Paparum usitatam hoc seculo. Huc spectant Concilia, Sutrinum A. MXLVI. Basileense MLXI. (6) *Causam Orientalium* & Michaelis Cerularii contra Leonem IX. (7) *Conjugalia, divortia, gradus* impedientes matrimonium. (8) *Reformandos mores*, instaurandam disciplinam, & reformandam Ecclesiam, varia passim celebrata sunt Concilia, in Gallia, Britannia, Italia. Vid. *Tom. Concil.* & Chronographi (9) Circa *bellum sacrum* habitum Concilium *Placentiæ*, præsentibus legatis Alexii Comneni, mox etiam *Claramonti*, utraque sub Urbano II. A. MXCV. In postremo actum insuper, contra *conjugia* Sacerdotum, *investituras* Principum, pro jejunio *Sabbathi*, cultu Mariæ, communione *sub utraque* &c.

Seculi XII. Concilia eisdem fere causis fuerunt occupata, nisi quod in Gallia potissimum, habita nonnulla fuerint adversus Albigenses & Waldenses, Abailardum, Arnaldum, Gilbertum Porretanum. In Britannia complura fuerunt Concilia, urgente cumprimis Anselmo Cantuariensi, contra *investituras* laicorum, *conjugia* Sacerdotum: nonnulla nominatim in causa *Thomæ Becketi*, Archiepisc. Cantuariensis, involantis jura Henrici II. Anglorum Regis, & propterea depositi A. MCLXIV. atque etiam obtruncati Cantuariæ à militibus A. MCLXX. Nonnullaque quoque habita fuerunt, occasione contentionum de *præcedentiæ* jure, inter Archiepiscopos, Cantuariensem & Eboracensem, v. g. Westmonasteriense A. MCLXXVI. in quo Eboracensis sede sua deturbatus, Romam appellavit; dum interim Cantuariensis titulum Primatus Roma obtineret. Memorabilia imprimis sunt tria *Lateranensia*, quæ pro universalibus habent Romanenses. Horum *primum* exstitit A. MCXXII. Henrico V. Imp. & Calixto II. Pontifice, vulgo IX. universale, Episcoporum circiter CCC. In hoc *jus investituræ* per annulum & baculum, remissum fuit ab Imperatore, Regalibus tamen sibi reservatis. Condidit Canones XXII. in quibus definitus quoque fuit Clericorum cœlibatus, aliaque. *Secundum* Lateranense fuit A. MCXXXIX. Conrado III. Imp. Innocentio II. Pontifice. Vulgo X. Universale, Episcoporum fere mille. Canones condidit XV. quibus α. damnata sunt acta Anacleti II. tanquam Pseudo-pontificis. β. Damnatus item Arnaldus de Brixia, discipulus Pet. Abailardi & Petri de Bruis, quod Brusii errores sectaretur. γ. Damnatæ sunt investituræ Laicorum, matrimonia Clericorum & Monialium, atque etiam omnis jurisdictio secularis, in Clericos Monachosque, sacrilegium dicitur, & anathemate feritur. Tertium Lateranense fuit A. MCLXXIX. Friderico I. Imp. Alexandro III. Pontif. vulgo XI. Universale, Episcoporum CCLXXX. vel juxta Guil. Tyrium CCC. institutum potissimum, ad prævertenda schismata Antipaparum, & damnandos Albigenses, sub nomine Catharorum. Decreta hic I. electio Pontificis per solos Cardinales, si duæ modo tertiæ consentirent. 2. Contra Simoniam, focarias Clericorum &c. 3. Damnatio Albigensium, sub horrendis anathematis. Interfuit huic Nectarius Abbas ex Græcis, eorumque causam adversus Latinos fortiter egit. Præter hæc, in *Oriente* etiam habita sunt Concilia quædam, ex nutu Romanorum Pontificum fere, in quibus eminent duo Constantinopolitana: *alterum* sub *Calo-Johanne* Imp. in causa tollendi dissidii, inter Græcos & Latinos, sed frustra: *alterum* sub Manuele Comneno, occasione otiosarum quarundam quæstionum: an recte *Deus incarnatus* dicatur *offerre simul & offerri?* Quo sensu dicatur; *Pater major me est:* An recte tabulæ Catecheticæ *anathema* dicant in *Deum Mochometis*, quem *nec genuisse, nec genitum:* sed ὁλόσφυρον, voce obscura, quasi *indissecabilem*, impostor affirmaret?

Seculo XIII. Concilia habet Tomus XI. *Concil.* cum *nationalia*, tum *provincialia*, Angliæ & Galliæ, Germaniæ, Italiæ, eodem fere collimantia: in Gallia cumprimis Narbonensi & Tholosana, ubi, præter Lateranense IV. actum fuit adversus Albigenses, sub Innocentio III. alia adversus hæreses alias, Waldensium, Guil. de S. Amore, trium Magistrorum Parisiensium, Euangelium æternum, aliorumque de quibus jam ante, item de sumenda cruce, ut S. militiæ obtentu, pecuniæ emungerentur. Alia contra papatus exactiones, pro juribus regiis, in Anglia præsertim & Gallia. Alia in causis Pontificum contra Imperatores, Regesque & regna, ut Siciliæ, Angliæ, Arragoniæ &c. Alia in causis monachalibus, post novos ordines & lites inde natas, de præcedentia contendentes. Alia in causa jurisdictionis Clericalis, ac disciplinæ. In his memoranda cumprimis *Generalia*, qualia fere α. *Lateranense* IV. sub Innocentio III. habitum A. M. CCXV. vulgo universale XII. Episcoporum CCCCXII. præter Patriarchas Orientales. Causa obtendebatur Hierosolymæ liberatio ab infidelibus, revera collectio nummorum, subactio Albigensium, Angliæ dominium, transsubstantiatio, auricularis confessio aliaque, in articulos fidei convertenda.

omnipotentia papalis. Canones fabricavit LXX. absque prævia deliberatione Patrum, solo Pontificis nutu, juxta Matth. Parisiensem. Duravit ad summum per XX. dies. *β. Lugdunense* I. Innocentio IV. Pontif. A. MXLV. vulgo universale XIII. reclamante Imperatore, absentibus innumeris. In causa potissimum odium fuit in Fridericum II. prævia citatione anathematizandum, & imperatoria dignitate, regnoque Siciliæ exuendum. Tum in eo subsidium decretum Balduino Imp. contra Vatacium Imperatorem Græcum. Decretæ insuper hic expeditiones *cruciatæ* in Palæstinam. Addit Bzovius *Galerum rubrum* hic decretum fuisse Cardinalibus, item Electores VII. Germanici Imperii hic constitutos fuisse, de quibus tamen nihil prostat in actis. Eaque sessionibus III. & Canonibus XVII. *γ. Lugdunense* II. sub Gregorio X. A. MCCLXXIV. vulgo universale XIV. præsente Pontifice, Jacobo Arragoniæ Rege, D. circiter Episcopis & Michaëlis Imp. legatis, præside Bonaventura monacho superstitiosissimo. Causa fuit reductio Græcorum, & Michaëlis Palæologi captata gratia Pontificis. Determinata igitur hic primo est causa Græcorum, præsente Michaëlis legato præcipuo Georgio Acropolita, item Theophane Nicæno, & Germano antea Patriarcha: tum etiam controversia de processione Spiritus S. Additum decretum de Jure *Regaliæ* Can. XII. seu contra jus regium fruendi reditibus ac bonis Ecclesiarum, monasteriorum & beneficiorum vacantium. Jacobus Arragoniæ Rex, discesserat statim à sessione II. indignatus, sibi tributum annuum imponi.

Seculi XIV. Concilia Nationalia & Provincialia, passim exstiterunt per Galliam, Angliam, Hispaniam, Germaniam & Italiæ partes, in specie Avenionensia, cognoscenda ex *Tomis Conciliorum*, & Spelmanni Tomo II. Nobilissima horum steterunt pro juribus Imperatorum & Regum contra invasiones Pontificum. Nominatim Parisiense A. MCCCIII. Ubi decretum prostat contra Bonifacium VIII. *Quod 1. sit Simoniacus, & se Simoniam non posse committere dicat. 2. Homicida, usurarius, hæreticus, Epicuræus, Religionis contemptor, incestuosus. 3. Angliæ Regi concesserit omnes decimas, in subsidium belli contra Francum. 4. Stipendio allexerit Saracenos, ad invadendam Siciliam,* juxta Goldastum, & ipsum Pet. de Marca, Archiepiscopum Parisinum. Eodem vergit Concilium Romanum A. MCCCXXVIII. de quo Aventinus Annal. lib. VII. deponens Johannem XXII. eique substituens Nicolaum V. enumeratis Johannis criminibus. Non desunt etiam Synodi seu conventus, adversus hæreses ejusdem Johannis XXII. Nec etiam desunt Synodi adversus Papale schisma, inter Romanos & Avenionenses Papas, quas edidit Lucas Dacherius Tom. VI. *Spicilegii*, in quibus est illud Anni MCCCXCIV. illæ Synodi quæ repræsentantur à collectoribus Pontificiis, in eo fere totæ sunt, ut jura conficta Paparum, tueantur adversus quosvis politicos, nisi quod etiam sanciendis superstitionibus, v. g. circa Missas Marianas, abstinentiam carnium in Sabbatho, erigendis novis Confraternitatibus, reliquiis, indulgentiis, distineantur. Quin & sunt, quæ condemnandis Albigensibus, Waldensibus, Wiclephitis, Hussitis se impendunt, in quibus est Synodus Londinensis, in Wiclephum habita A. MCCCLXXXII. Conf. Spelman. Accedunt plurimæ Synodi, in causa *Templariorum* coacta, per Galliam, Angliam &c. A. 1310. ad literas Clementis V. cum adversus eos pleræque, v. g. Parisiensis A. 1310. tum pro eis, ut Ravennensis, Salamantica, Moguntina, eodem anno. Unum tantum restat, quod pro Universali XV. habetur, nim. *Viennense* in Allobrogibus A. 1311. Procurante Clemente V. prætextu quidem decernendæ *reformationis* Ecclesiæ & *disciplinæ*; sed revera evertendis Templariis destinatum, & suadendæ expeditioni in terram Sanctam. Cum autem eversionem Templariorum obtinuisset; de reformatione Ecclesiæ nullæ constitutiones successerunt. Duratio ejus à quibusdam intra annum restringitur, ab aliis ad biennium extenditur. Apud Orientem etiam non defuere Concilia; sed in causis levioris aut nullius momenti, v. g. Constantinopolitanum A. 1341. super otiosis quæstionibus, agitatis inter Gregorium Palamam & Barlaamum, & Acindynum: num lumen Thaborium, in transfiguratione Christi, creatum fuerit, an increatum, ipsaque Dei gloria? Item sitne discrimen inter *θείαν οὐσίαν* & ejus *ἐνέργειαν*? Secuta alia apud Constantinopolin, de quibus Nilus de Synodis, Joh. Cantacuzenus & alii.

Seculi XV. Concilia memoratu dignissima, fuerunt *α. Pisanum*, A. MCCCCIX. nulla jam auctoritate Pontificis, solâ Cardinalium, accedente consensu Regum Franciæ, Angliæ, Lusitaniæ, Bohemiæ, Roberto tamen Imp. Gregorio addicto dilationem petente: idem interim secundum *communem Pontificiorum* opinionem, legitimum fuit, teste Antonio Florentino. In hoc sede moti sunt Benedictus XIII. & Gregorius XII. velut *notorie schismatici, & notorie hæretici, à fide devii, notoriisque criminibus enormes, perjuri* &c. juxta latam sententiam, sessione XV. suffecto etiam Minorita Cardinali, Petro de Candiâ seu de Tarantasia, dicto Alexandro V. negotio de *reformando Ecclesia, in Capite & in membris*, suspenso ab Alexandro V. in proximum Concilium. Acta hujus concilii habet Dacherius *Spicilegii* Tom. VI. *β. Constantiense* A. MCCCCXIV. per triennium cum dimidio durans, indictum à Johanne XXIII. expetente Sigismundo Imp. Johanne tamen ipso mox deposito Sess. XI. & XII. Obtendebatur depositio nefarii Pontificis Johannis & Antipaparum Benedicti

dicti XIII. & Gregorii XII. item reformatio Ecclesiæ, *tam in Capite, quam in membris*, porro *potestas Conciliorum generalium*, ut *immediate* profecta *à Christo*, & quidem *supra Papam*, eis subjiciendum, etiam in his *quæ pertinent ad fidem*, juxta Seff. IV. & V. insuper exterminanda hæresis, Hussi & Hieronymi Pragensis, Wiclephitarum & Bohemorum: tandem & prohibitio calicis in communione Laicorum. Vera interim ejus convocandi ratio fuit, suppressio nascentis apud Bohemos reformationis, qui calicem sibi petebant, & Sacerdotii elevatio supra laicos. γ. *Senense*, se universale appellans A. MCCCCXXXIII. Martino V. Papâ, Senas à Martino translatum ex causâ pestis. Actum hîc de reformatione Ecclesiæ, item de reducendis ad unionem Græcis. Ast brevi solutum fuit Concilium, reservatis omnibus, loco & tempori oportuniori, nisi quod Martinus in literis suis diceret, se intendere, reformationem *prosequi & finire in omnibus suis membris*, tacens interim de *Capite*. Tom. Concil. XII. δ. *Basileense* universale, indictum Martino V. mox cessuro Eugenio IV. electo ante primam ejus Sessionem MCCCCXXXI. Ejus Acta adspersit *Fasciculo* suo *rerum expetendarum* Æneas Sylvius, postea Papa. Intendebat I. *Reformationem generalem Ecclesiæ*, quam decreverant Pisani, Constantienses & Senenses. 2. Confirmationem potestatis Concilii generalis supra Papam: Seff. II. unde statim secuta est dissolutio per Eugenium IV. 3. Abolitionem *Annatarum*, quas introduxissent Pontifices. 4. Confirmationem *Pragmatica Sanctionis*, contra usurpata à Pontificibus jura. 5. Illaqueationem *Bohemorum*, & oppressionem *hæreticæ pestis*, Seff. III. inde invitatio ad Synodum, & ad hoc *salvus conductus*. 6. Revocationem *Græcorum* ad unionem cum Latinis. 7. Confirmationem variarum superstitionum, de *immaculata conceptione* Mariæ, de festo ejus *Conceptionis*, item de festo *Visitationis* ejusdem. Seff. XXXVI. & XLIII. Duravit, volente nolente Eugenio cum suis, usque ad A. MCCCCXLIII. & electum Felicem V. transferendum ex decreto in urbem *Lausannam*, prorogato tantum Basileensi conventu, A. MCCCCXLIX. Proscindunt equidem hoc Concilium Papani, velut schismaticum & hæreticum, illudque fœdâ retractatione abolitum cupivit Pius II. antea Æneas Sylvius, & damnavit Lateranense V. Afferit tamen ejus auctoritatem Joh. Launoius Doctor Sorbonicus in *Epistola* ad Ludovicum Maresium, Parisiensem Theologum. ε. *Florentinum*, generale Latinis, indictum invitis Basileensibus ab Eugenio IV. A. MCCCCXXXVII. Prætextu quidem procurandæ *unionis* cum Græcis, quam etiam impetratam falso jactant Romanenses, contradicentibus Laconico Chalcondylâ, Georgio Phranzâ, aliisque, editis scriptis adversus Synodum Florentinam, ipsisque Græcis, quando Isidorum Rhuthenum in vincula conjecerant, Metrophanem Cyzicenum (cum aliis legatis) ut invasorem, latronem, Matricidam damnârunt in Synodo Hierosolymitana A. MCCCCXLIII. datis etiam querulis literis ad Imperatorem Græcum, quibus ipsum à subdola & mendaci unione, ad antiquam Græcorum fidem revocare studuerunt: vero Eugenii scopo existente, ut Concilium Basileense disturbaret. Capitula hujus Concilii occupantur fermè, circa primatum Papæ, ignem purgatorium, processionem Spiritus S. &c.

Seculi XVI. inchoati, duo successerunt Concilia, sibi invicem adversa, utrumque inter *universalia* relatum, nempe *Pisanum* alterum universale, vulgo *Conciliabulum* A. MDXI. congregantibus Cardinalibus primariis, consensu Maximiliani I. & Ludovici XII. contra Julium II. Pontificem, idque juxta facultatem Cardinalibus datam, ac juramento firmatam ab ipso Julio, *si Concilium generale intra biennium à creatione non indiceret*, quod reverà non indixit. Unde Synodus Pisana, inter alia Seff. VIII. A. MDXI. Julium ab *omni administratione Pontificatus, tam in spiritualibus, quam in temporalibus*, suspendit, ac Basileensia decreta confirmavit: alterum Lateranense V. A. MDXII. indictum, à Leone X. continuandum, ubi denuo frustra expetita est reformatio.

Plus 5. ad propagationem & ædificationem Ecclesiæ, sub ætate quintâ contulissent Scholæ, passim apertæ, ni corruptio temporum & Ecclesiæ obstitisset. Eas ordine nativitatis sic repræsentamus: (1) *Montispessulana* in Gallia, fundata à Philippo II. Galliarum Rege, A. 1196. (2) *Neapolitana* à Friderico II. privilegiis ornata A. MCCXV. postmodum à diversis, diversis temporibus instaurata. (3) *Patavina*, in odium Honorii Papæ, & contumeliam Bononiensis Academiæ, à Friderico II. erecta, qui illuc privilegia Bononiensium transtulit, Urbano IV. post XL. annos comprobante. Nonnulli tamen hanc à Carolo esse conditam ajunt. Vulgo tamen refertur ad A. MCCXXI. (4) *Ferrariensis*, itidem à Friderico II. in contumeliam Bononiensium instituta, & ab Urbano VIII. comprobata. Hanc tamen Volaterranus dicit Ann. MCCCVI. à Ferrariæ Principe Alberto fundatam. Vulgo refertur ad A. MCCXXI. (5) *Bituriensis* A. MCCXVII. à Ludovico Sancto, & Carolo Ludovici XI. fratre, instituta. (6) *Conimbricensis* in Lusitania A. MCCCLXXIX. à Dionysio VI. Portugalliæ Rege instituta. (7) *Viennensis* A. MCCXXXVII. à Friderico II. fundata, postea A. MCCCLXI. à Rudolpho, & A. MCCCLXVI. ab Alberto III. Austriæ Archiducibus, restaurata, & ab Urbano confirmata. (8) *Perusina* in Hetruria A. MCCXC. florere cœpit sub Nicolao IV. Pont. (9) *Aurelianensis* A. MCCCXII. à Philippo Pulchro Galliarum Rege, & Clemente V. adornata. (10) *Avenionensis*, eodem fere anno videtur cre-

5. Scholæ erectæ ætate V. N. T.

erecta; cum Clemens v. circa hæc tempora, sedem Româ Avenionem transtulerit. (11) *Cadurcensis* A. MCCXX. à Johanne XXII. Patria Cadurco, in Galliâ sedente, instituta. (12) *Pisana* in Hetruria A. MCCCXXXIX. adornata, quam Laurentius Medices, Petri F. renovavit, & nobilissimam quondam urbem, in solatium veteris libertatis amissæ, novo decore recreavit. (12) *Heidelbergensis* A. MCCCXLVI. à Ruperto Rufo, Electore Palatino, & Duce Bavariæ, sub Ludovico Bavaro condita, & A. MCCCLXXXVII. confirmata. (14) *Andegavensis* in Gallia A. MCCCXLVI. à Ludovico Duce Andegavensi, Rege Siciliæ instituta (15) *Pragensis*, à Carolo IV. fundata A. MCCCLX. Hanc, cum Germani gubernarent; Bohemi à Wenceslao Caroli filio, obtinuerunt, ut ad modum Parisinæ Academiæ administraretur. Quo commoti Germani, uno die supra duo millia, Lipsiam commigrarunt, novamque ibidem Academiam condiderunt A. MCCCCIX. Bohemis interim sua ista administratio tam feliciter cecidit, ut ductu Johannis Hussi, qui in ea facile Princeps fuit, ipsis veritas innotesceret. (16) *Cracoviensis* in Poloniâ. A. MCCCLXIV. à Casimiro II. Rege fundata, ab Uladislao Jagellone A. MCCCC. locupletata est (17) *Senensis* in Hetruriâ instituta à Pio II. mirum in modum aucta est. A. MCCCLXXXVII. (18) *Coloniensis* A. MCCCLXXXVIII. Auspiciis Senatus aperta, privilegia Academica accepit ab Urbano VI. à Thomâ Aquinate & Alberto M. celebratissima. (19) *Erfurdiana* in Thuringiâ A. DCL. à Dagoberto Francorum Rege fundata, privilegia Academica accepit à Bonifacio IX. ut Theologici in eâ essent Doctores A. MCCCCI. (20) *Herbipolensis* in Franconiâ A. MCCCCIII. à Johanne Episcopo fundata, posteriore seculo à Julio Episcopo instaurata. (21) *Salmantica* in Hispaniâ, cum, juxta nonnullos A. MCCXL. fuisset instituta, A. MCCCCIV. instaurata, tanta fecit incrementa, juxta Marianam Rer. Hispan. lib. II. ut suis temporibus numeraverit septem studiosorum millia. (22) *Lipsiensis* A. MCCCCIX. ex dissidio inter Bohemos & Germanos nata, à Friderico I. Electore Saxoniæ fuit collecta. (23) *Rostochiensis* A. MCCCCXV. à Johanne & Alberto, Ducibus Megapolitanis, item à Senatu Rostochiensi, Professoribus Erfurdiâ vocatis, instituta est, & post quadriennium demum suam ἀκμὴν consecuta est; at paulo post, tumultu in urbe oborto, Professores Gryphis-Waldiam aufugerunt, inde tamen Rostochium reversi, hac lege recepti sunt, ut absque salario juventutem docerent, quod tamen postea ipsis liberaliter est subministratum. (24) *Cadomensis* in Normanniâ Galliæ, A. MCCCCXVIII. Ab Henrico V. Anglorum Rege est aperta. (25) *Dolana* in Burgundia Ann. MCCCCXXVI. à Philippo Bono, Burgundiæ Duce, est fundata, post LX. annos demum florere cœpit (26) *Pictavensis* A. MCCCCXXX. à Carolo VII. Galliarum Rege instituta est, à Joh. Reuchlino & Longolio clarissima. (27) *Florentina* A. MCCCCXXXVIII. à Cosmo Medices, in Hetruriâ est aperta. (28) *Burdegalensis* in Aquitania. A. MCCCCXLI. rescripto Eugenii V. instaurata est, jam à tempore Hieronymi celebris. (29) *Friburgensis* in Brisgoiâ Ann. MCCCCL. ab Alberto VI. Archiduce Austriæ erecta. (30) *Glasguensis* in Scotia A. MCCCCLVI. à Boëthio, sub Jacobo II. privilegia Academica accepisse fertur. (31) *Gryphis-Waldensis* in Pomerania A. MCCCCLVI. ab Uladislao IX. consilio Henrici Rubenovii Consulis, fundata, à Friderico III. Imp. & Calixto III. Pontif. confirmata, & à Rubenovio primo Academiæ Rectore, dotata fuit, qui tamen paulo post, cum se opponeret Pomeraniæ Ducibus, in tumultu occisus est. (32) *Basileensis*, A. MCCCCLX. occasione Concilii Basileensis, à Pio II. adornata est, dum eodem anno *Veronensis* suam celebritatem nancisceretur. (33) *Conimbricensis*, quam nonnulli ad annum MCCLXXIX. referunt, alii ad A. MDXXXVII. alii tamen ad A. MCCCCLXIX. traducunt. (34) *Ingolstadiana* in Bavaria A. MCCCCLXXII. à Georgio, inferioris Bavariæ Duce, novo Collegio aucta, cum jam ante Ludovicus Georgii Pater, ei à Pio II. privilegia A. MCCCCLIX. obtinuisset. Nec tamen desunt qui ejus ortum referunt ad MCCCCX. (35) *Tubingensis*, in Ducatu Wurtembergico A. MCCCCLXXVII. ab Eberhardo Barbato, primo Wurtembergiæ Duce, adornata est. (36) *Hafniensis* in Dania, A. MCCCCLXXVIII. à Christiano I. Daniæ Rege fundari cœpta, à Johanne ejus filio, auctoritate Sixti IV. aperta, à Christiano III. A. MDXXXIX. & Friderico II. egregie dotata est. (37) *Aberdonensis* in Scotia A. MCCCCLXXX. à Gulielmo Elphinstoun Episcopo Aberdonensi, sub Jacobo III. fundata, ut habet Boëthius, Gerh. tamen Mercatori ad Alexandrum Regem, ejusque sororem Isabellam, A. MCCXL. ejus origo refertur. (30) *Moguntina*, A. MCCCCLXXXII. à Diethero Comite Isenburgico, Archiepiscopo Moguntino, erecta est. (39) *Londinensis* in Angliâ, A. MCCCCLXXXIX. à Johanne Coleto, sub Henrico VII. fundata est. In ea floruerunt Linakerus, Thom. Morus, Polydorus Virgilius &c. (40) *Wittebergensis* in Saxoniâ A. MDII. à Friderico Sapiente, Electore Saxoniæ, in perniciem hæreseos Antichristianæ, bono omine aperta est. (41) *Francofurtana* ad Viadrum in Marchia A. MDVI. à Joachimo I. Electore Brandeburgico fundata est. (42) *Eborensis* in Lusitaniâ A. MDXV. instituta est.

Propagationi autem Ecclesiæ, quam speciosissime obtendebatur 6. *Bellum Sacrum*, quo nim. terrâ S. pellerentur Saraceni ac Turcæ, Christianorum myriades à tyrannide crudelissimorum hostium liberarentur: ast revera animus istius belli erat, ut tot exercitibus, Regibus, Principibus, præessent 6. Bellum Sacrum.

Ponti-

Pontifices Romani ut capita; ut de causis omnibus, inde emergentibus, Judices se constituerent, ut indulgentiis papalibus majus pretium fœnerarentur; ut Christianos Principes opibus & potentia emungerent; ut omnipotentia & Monarchia papalis invalesceret, agnoscentibus Mezeræo aliisque. Quemadmodum sexagies centena millia Christianorum, eo bello successive feruntur absumpta. Bellum istud suadere cœperunt Pontifices, jam tum A. MIII. observante Baronio ad annum istum, Num. VI. postea Gregorio VII. ad expeditionem in Orientem, omnes invitante: persuasit autem seculo demum XI. primum Alexio Comneno, accedente cumprimis sub Urbano II. monachi cujusdam Petri Eremitæ, jactata revelatione divina, & ipso etiam Urbano in Concilio Claromontano Ann. MXCV. exhortante Principes, cum plenissima indulgentiarum promissione. Susceptum igitur est A. MXCVI. ab Hugone Magno, fratre Philippi I. Roberto Normanno, Roberto altero Flandriæ Comite, Raymundo Comite Tolosano, Godefrido Bullionæo Duce inferioris Lotharingiæ, cum fratribus suis Balduino & Eustachio &c. cruce signatis, numeratis ad expeditionem CCC. hominum millibus, ejusdem Duce existente Bullionæo, præcedente Henrico IV. Imperatore fortissimo, qui & primus Hierosolymorum muros conscendit A. MXCIX. a. d. XV. Julii. Primordia ejus admodum læta prima fronte apparebant; occupatis à Bullionæo Nicæa, hinc Antiochia post longam obsidionem, tum plerisque Asiæ provinciis, factisque magnis & cruentis Saracenorum, Persarum & Turcarum stragibus, tandem & Hierosolyma capta, sicut dictum. Hoc tempore Rex Hierosolymorum proclamatus fuit Bullionæus. Sub regno autem Hierosolymorum fuerunt, *Edessa* comitatus in regione trans-Euphratensi, Principatus *Antiochenus*, Comitatus *Tripolitanus*, maritima *Phœnicia*, ac Galilæa pene omnis, Arabum vicinis Regulis eidem factis tributariis. Duravit hoc regnum Hierosolymitanum, sub Principibus Christianis, per annos circiter LXXXVIII. ad A. MCLXXXVII.

Seculo XII. ad bellum sacrum accesserunt adhuc quinque expeditiones: *prima* à Balduino I. post obitum Godefridi fratris, in regnum succedente A. MCI. *Secunda* suadente Paschali II. à Balduino II. Comite Edessano, qui successit Balduino I. A. MCXVIII. Et huic porro successit Hugo Comes Andegavensis, Balduini gener, & alii porro, quibus perpetua bella fuerunt cum Saracenis, & varia etiam fortuna, finibus Christianorum aliquando productis, à Palæstina maritima, ad Euphratem usque. *Tertia*, à Wilhelmo Aquitano, & Hugone M. Philippi Galliarum Regis fratre, novo cum exercitu confusissimo, qui in Asia Minore à Turcis circumventus, Tharsi Ciliciæ defunctus est. *Quarta* suscepta fuit, Ducibus Conrado III. Imp. & Ludovico VII. Galliarum Rege, instigante Eugenio III. & Bernardo Clarævallensi. *Quinta* denique, mox à capta per Saladinum Hierosolyma, urgente Clemente III. Pontif. successore Gregorii VIII. auspiciis Friderici I. Ænobarbi, Regumque Galliæ, Angliæ, Siciliæ, & aliorum plurimorum A. MCLXXXVIII. & MCLXXXIX. Declinarunt autem res Christianorum, cum perditissimis eorum moribus, latrociniis, ebrietate aliisque infandis; tum dissidiis Latinorum intestinis, quibus se invicem Duces confecerunt, cui potenter cooperabatur, mortuo Balduino IV. sine prole, Balduinus V. prioris nepos impuber, Raymundo Comite Tripolitano, & Guidone de Liciniaco inter se contendentibus, qui maritus fuit Sibyllæ, Matris Balduini, quæ diadema regium Guidoni imposuit, ob quod Raymundus, Saladino Ægypti Sultano, suppetias tulit ad Palæstinam occupandam, ipsamque tandem Hierosolymam A. MLXXXVII. Et restituisset rem postrema expeditio, absque tristi fato Friderici Imp. Conf. G. Neubrigensis. Guil. Tyrius, aliique Belli sacri descriptores, & ex his Magdeburgenses Cent. XII.

Seculo XIII. nova accessit expeditio, decreta in Concilio Lateranensi A. MCCXV. & suscepta sub Honorio III. A. MCCXVII. coëuntibus Germanorum copiis, sub Andrea Hungariæ Rege, sub quo occupata quidem fuit *Damiata* urbs, & terror incussus Coradino Saladini nepoti: sed mox rursus amissa. Hinc nova successit Friderici II. expeditio A. MCCXXVIII. Gregorio IX. Pontifice. Felix illa quidem, recuperata Hierosolyma totaque Palæstina, pactisque induciis cum Saracenis, & futura forte felicior, si non Fridericus, propter injurias Papæ sibi illatas, retractus fuisset in Europam. Memorantur adhuc aliæ expeditiones, v. g. Theobaldi V. Navarræ Regis, & celebrior etiam sub Ludovico IX. Francorum Rege A. MCCXLVIII. rebus initio satis fecundis, nisi captus à Sultano Ægypti, pro libertate Damiatam restituere coactus fuisset. Repetita quidem expeditio ab eodem Ludovico A. MCCLXX. sed successu parum fortunato, quando in obsidione Tunetana, peste exstinctus fuit Ludovicus. Pacem tandem redemerunt Barbari à Carolo Siciliæ Rege, Christianorum classe, non una calamitate afflicta, & mox etiam aliis belli sacri omittendi necessitatibus uccedentibus. Tandem Christiani Syria tota ac Palæstina fuerunt ejecti A. MCCXCI. Et hic belli sacri finis fuit. Vera igitur veræ Ecclesiæ propagatio, sub hac ætate, fuit in Albigensibus, Waldensibus, Hussitis, omnibusque illis, quos testes dudum adduximus.

Obstiterunt autem propagationi & ædificationi Ecclesiæ, non tam veræ, quam papalis, præter tyrannidem, hæreses, superstitiones, perditissimos

cum Paparum, tum Clericorum, mores, non parum 6. *Schismata* 1. inter Papas & Antipapas, dudum penes Prosopographiam Pontificum Rom. enumerata 2. magnum illud inter Ecclesiam Græcam & Latinam, oriundum ex prætensa Pontificum universali monarchia, cultu imaginum & reliquiarum, processione Spiritus S. aliisque, jam dudum sub ætate præcedenti, ejusque seculis IX. & X. nominatim sub Photio & Ignatio Archiepiscopis Constantinop. fundatum, quod sub hac ætate, egregia fecit incrementa, quando sub seculo XI. invaluit contentio inter Græcos & Latinos, super *Azymis*, in Eucharistia necessariis, super processione Spiritus S. à *solo* Patre, super jejunio *Sabbathi*, super *suffocato & sanguine*, super *barbis* Sacerdotum, super *jejunio quadragesimali* &c. Occasione duarum epistolarum, Michaëlis Cerularii & Leonis Achridami, contra Latinos, & oppositarum, cum Epistolæ Leonis Romani ad Cerularium & Achridamum; tum ejusdem legationis, ad Patriarcham & Imperatorem Græcos, super titulo *universalis* Episcopi, post quam, & Cerularius & Achridamus, auctoritate Pontificis depositi & excommunicati sunt, cum omnibus dissentientibus ab Ecclesia Romana: cum ex adverso, Cerularius, post discessum legatorum Romanorum, excommunicaret Ecclesiam Romanam, scriptis etiam literis ad Pet. Antiochenum, & Patriarchas reliquos, ut eos à communione Romana abstraheret, atque insuper nomen Papæ è Diptychis eraderet, quod continuatum etiam fuit à successoribus Michaelis Cerularii. A quibus adeo roboratum fuit schisma, ut omnes ad concordiam conatus, sequentibus seculis, irriti fuerint.

Sub seculo XII. accesserunt varia diffidia, etiam in *doctrina* v. g. de Deo incarnato, de modo unionis naturæ assumptæ, de modo, quo Pater major est *Θεανθρώπου*, de incorruptibilitate corporis Christi in Eucharistia: dum interim Latinorum errores, ritus, disciplina, jugumque Papale, Græcis obtruderetur, eorumque Sacerdotes in omnibus eis partibus Orientis, ut in Palæstina, Syria, Arabia, quas Latini occuparant, passim ejicerentur, à quibus schisma adeo accrevit, ut tentata sub hac ætate, non semel redunio in fumum continuo abierit. Equidem tentatam ferunt unionem, sub finem prioris seculi A. MXCVII. Urbano II. Papa, præsente Anselmo Cantuariensi Archiepiscopo, cuius tamen hodie nulla apparent vestigia: & si res ita se habuit, absque ullo successu fuit, teste Wilh. Malmesburiensi. Saltem tentata A. MCXII. sub Paschali II item sub Innocentio II. A. MDXXXVI. Porro sub Adriano IV. & Alexandro III. Manuele Comneno Legatos in Italiam mittente, ad Concilium Lateranense III. & vicissim alii ab Alexandro III. obnitente cumprimis Nectario Abbate, cum Latinus Romæ fortiter contendente, nihil semper aut parum, ad unionem procuratum fuit, id quod Sole clarius fit, ex compluribus Græcorum in Latinos scriptis, v. g. Theophylacti Bulgari, Euthymii Zygabeni, Johan. Zonaræ monachi, Andronici Camteri aliorumque. Unde natæ etiam sunt dirissimæ Latinorum in Græcos persecutiones, agnoscente Leone Allatio lib. II. cap. XII. Num. II. dum interim plenis buccis factam unionem falso crepat.

Sub seculo XIII. continuatum est schisma, tam quoad Pontificis *Primatum*, quem fortiter rejecerunt Græci, ut patet ex scriptis eorum contra Primatum Papæ, v. g. Theod. Balsamonis, Barlaami Monachi &c. Nisi quod Joh. Veccus cum suis Archidiaconis, Georgio Metochita, & Constant. Meletiniota, ad Latinos defecerint; quam quoad *doctrinam*, *Transsubstantiationis*, *Purgatorii*, *Cœlibatus Clericorum*, *Processionis Spiritus S.* &c. ut patet ex Græcorum Epistolis ad Innocentium III. & Gregorium IX. Nec tollendis diffidiis quicquam valuerunt adhibita molimina, Innocentii III. scriptis in Orientem Epistolis, Gregorii IX. Epistolis, Colloquiis, Synodo apud Nympheam Bithyniæ urbem, Innocentii IV. missis in Orientem monachis, & imprimis Gregorii X. captata occasione, quam sibi offerebat Michael Palæologus Imp. caussis politicis adductus, eo rem deducentis, ut in Synodo Lugdunensi II. jam concordia videretur coiisse transactione quadam: sed quam mox oppugnarunt & retractarunt Græci, adeo ut & Michaëlem Imp post aliquot annos morientem, velut Apostatam & proditorem, insepultum projecerint, testibus ipsis Pontificiis.

Sub seculo XIV. natum est schisma teterrimum, quinquaginta annorum, inter Pontifices Romanos & Avenionenses A. MCCCLXXVIII. Romanis Italum Pontificem, Gallis Gallum expetentibus. Hinc Itali sibi Urbanum VI. eligunt, quem Cardinales Galli, velut intrusum excommunicant, & Clementem VII. sibi constituunt. Hinc reciproca exstiterunt, Urbani & Clementis anathemata, & quod hic sanctum pronunciaret, ille profanum duceret, Ecclesia interim dubia, quis esset Simon Petrus, quis Simon Magus, nisi quod uterque, publica beneficiorum ecclesiasticorum venditione, aliisque infandis, se Simonem Magum & Antichristum proderet. His duobus defunctis, Urbano ab Italis suffectus est Bonifacius IX. ab anno MCCCLXXXIX. & à Gallis Clementi suo A. MCCCXCIV. Benedictus XIII. inter quos schisma pari vehementia adeo fuit continuatum, ut irritis omnibus in contrarium conatibus, Carolus VI. Galliarum Rex, tandem neutrum pro Pontifice agnosceret, à quo Benedictus decrevit, Carolum ab Ecclesia movere, cujus sententiæ nihilominus accesserunt Arragonius R. Leodiensis Reipublicæ Duces & Comites varii.

Sub seculo XV. in schismate successerunt Boni-

facio

facio quidem IX. Romæ A. MCCCCIII. Innocentius VII. & hic Gregorio XII. utrique, & Benedicto, & Gregorio, à Concilio Pisano depositis, suffectus est Alexander V. quando schismate schismati addito, Ecclesia eodem tempore tres habuit Pontifices, tria capita, de quibus ipse Bellarminus *de Pontif. lib. IV. cap. XIV.* pronunciat, *non potuisse facile judicari, quis eorum verus ac legitimus esset Pontifex: cum non deessent singulis doctissimi Patroni.* Alexandro etiam jam defuncto, successit Johannes XXIII. quem porro deposuit Synodus Constantiensis, suffecto ei Martino V. Neque tamen vel sic schisma penitus est sublatum, Cardinalibus nonnullis adhærentibus, Alphonso Terraconensi, & post Benedictum senio confectum, Clementi, hoc nomine inter Antipapas VIII. qui primum abdicavit Pontificatum A. MCCCCXXIX. *sicque demum*, ut Spondanus loquitur, *exstinctum omnino est pestilentissimum omnium ac diutissimum schisma, quod perennaverat annis LI. minus LVI. diebus.* Schisma adeo Ecclesiæ Romanæ probrosum, ut quem illi *Apostolicum*, hi *apostaticum*, imo & *hæreticum*, *latronem*, *Antichristum*, *filium perditionis*, censerent, ut *etiam doctissimi & conscientiosi viri non valerent discutere*, *cui esset magis adhærendum*, ut loquuntur Naucleras, & Werneius in Fasciculo temporum ad annum MCCCLXXIV. à quo tandem neutri Pontifici, novo quodam schismate adhæsisse, Gallum, Arragonium aliosque, dudum memoravimus. Adde schismate papali omnem Europam intestinis bellis, foventibus Papis & Antipapis, fuisse implicatam, indeque insuper natas Guelphorum & Gibellinorum factiones. Historiam hujus schismatis ex professo scribunt, Theodoricus à Niem, non unius Pontificis scriba, libro de *Schismate universali*, Antoninus *in Chronico*, part. III. aliique.

Nihil jam addam de contentionibus schismaticis inter ordines Monachales, sæpe de lana caprina, sitne v. g vestis alba, an nigra sibi usurpanda, inter Franciscanos & Dominicanos, super immaculata conceptione B. Virginis &c. item inter Scholasticos, nominales, reales, quodlibetistas, inter Thomistas & Scotistas &c.

7. Persecutiones sub ætate N. T. quinta. Efficacius etiam 7. propagationi Ecclesiæ insultabant dirissimæ hujus ætatis *persecutiones*. *Primo* enim nil dicam de crudelitate infidelium, Saracenorum, Turcarum, in Christianos, qua myriades Christianorum passim, cumprimis per Orientem occubuerunt, quam dudum in præcedentibus tetigimus. *Secundo*, nihil etiam de frequentatis Tartarorum, & in his nominatim Tamerlanis, qui flagellum Dei appellatur, & promovendæ superstitionis Muhammedanæ causa, magnam Christianorum vim sustulerunt. Nihil item *tertio* de crudelissimis Paparum persecutionibus in Imperatores, Reges, Principes, utpote quas in recensione Imperatorum & Pontificum dudum observavimus. Nihil porro *quarto*, de horrenda & injustissima Templariorum eversione, procurata potissimum auspiciis Pontificum Romanorum, sicut jam ante diximus. Juvabit saltem *quinto* notasse, Pontificum Romanorum seculo XI. in *Berengarium* & Berengarianos, sub nominibus *Sacramentariorum*, *Petrobrusianorum*, *Henricianorum* persecutiones: quando Pontifices Leo IX. in Synodo Romana & Vercellensi A. ML. Victor II. in Synodo Turonensi, A. MLV. Nicolaus II. in altera Synodo Romana A. MLIX. decretis, anathematismis, incarcerationibus in Berengarium, etiam absentem, eorumque successores, in Berengarianos grassati. Nec prætereunda est *sexto* dirissima in *Albigenses* persecutio, sub seculo XIII. quando Innocentius III. data Bulla ad Galliæ Præsules, instituto etiam inquisitionis officio, bellum cruentissimum in eos concitavit: hujus vestigiis postmodum insti terunt Honorius III. Gregorius IX. Innocentius IV. Alexander IV. obstetricantibus sanguinariis eorum consiliis, cum Legatis ad Principes, tum monachis, Arnoldo Abbate Cistertiensi, Dominico Hispano, Fratricellis, quorum Antesignanus fuit Guzmannus, ab Innocentio III. A. MCCV. missus in Galliam, incentor Belli sacri, cui accessit Franciscus Assisius cum suis Franciscanis, quando non tantum colloquiis & disputationibus cum Albigensibus actum, jussu Innocentii III. & promissis indulgentiis *omnium peccatorum, inde a nativitate* A. MCCIX. sed suscepta in eos est expeditio Francorum, cruce signatorum, qua ultra LX. aut LXX. hominum millia ceciderunt, quæ continuata fuit, auspiciis Philippi II. Galliarum Regis, Duce Simone Monfortio Comite, eoque exstincto, Almerico ejus filio, atque etiam Ludovico, Philippi Galliarum Regis filio primogenito, ipsoque tandem Philippo, exercitu cruce signatorum, cum Raymundo Tolosano Comite, Patre & Filio, & asseclis Gasconiæ & Bearniæ Proceribus, itemque Regibus Angliæ & Arragoniæ, qui pro Albigensibus stabant, cum exercitu C. millium pugnantibus, stragesque strenue promoventibus, donec tandem Raimundus, missis ad Honorium Legatis, juramentum obedientiæ deponeret in manus Archiepiscopi Narbonensis A. MCCXXIV. à quo tempore Albigenses dispersi sunt in partes Angliæ, Flandriæ, Picardiæ, Germaniæ, Illyrici, Dalmatiæ, Bulgariæ, Croatiæ &c. prodituris suo tempore, ex eis Wiclephitis, Hussitis, Waldensibus. Bellum istud sacrum in Albigenses, ex professo narrant Robertus Antissiodorensis in *Chronico*, Vincentius in *Speculo*, Paulus Æmilius in Philippo &c. Nec hoc bello tantum in Albigenses sæviit persecutio; sed etiam *edictis*, sub odiosis nominibus *Leonistarum*, *Patarinorum*, *Valdensium*, sub Friderico II. Imp. apud Go'da-

ftum *Conftit. Imper. Tom.* I. Imo & duplici *ordine monachali*, *Prædicatorum* feu Dominicalium, & *Minoritarum*, ad hoc potiffimum inftitutis, ut hæreticos iftos fcil. profligarent, tefte Antonino Chronici part. II. T. XXIII. & crudeliffimo tandem *Tribunali inquifitionis*, quod erexit Innocentius III. confirmarunt Honorius III. Gregorius IX. & fecuti Pontifices, quâ inquifitione conftituti funt à Papa delegati, qui per Provincias, in hæreticos inquirerent, ita quidem, ut fola *delatio*, vel accufatio hærefeos, accufatum traderet brachio feculari, nullo beneficio, vel *defenfionis*, vel *appellationis*, in promptu autem *torturis*, quibus delati probarentur, tum *pœnis* & communiffime illa *vivicomburii*, quibus in ita probatos, aut ultro confeffos animadverteretur, etiam poft fidem datam, de gratia illis facienda, fi confiterentur. Hujus fori Inquifitor Generalis, in partibus Galliæ Narbonenfis, mox conftitutus eft, *Dominicus* ille Hifpanus, poft eum Fratres *Dominicani*, qui & hodie præfunt inquifitioni in Italia & Hifpania. Etiam *Minoritis* ab initio quidem commiffa fuit inquifitio, ex edicto Friderici II. Imp. A. MCCXXV. & ex Bulla Alexandri IV. A. MCCLX. edita à Francifco Pegna, in *Directorio Inquifitorum. Canones* de *modo* inquifitionis, vere antichriftianos edidit Raymundus de Penna-forti, Ordinis Dominicanorum *Generalis* III. probatos à Gregorio IX. & impofterum relinquendos folis Dominicanis. Horrebit animus legiffe. Succedat *feptima* perfecutio, atrociffima in Johannem Huffum (fub feculo XV. feu A. MCCCCXV. die VII. Julii) Academiæ Pragenfis Rectorem, quem ad Concilium Conftantienfe fui Bohemi nunquam dimififfent, nifi falvo conductu, cum Imperatoris Sigifmundi, fub dato XVIII. Octob. A. MCCCCXIV. tam de abitu, quam de reditu; tum etiam ipfius Pontificis Johannis XXIII. fua opinione probe fecurum. Hic tamen, cum vix appuliffet Conftantiæ, mox in carcerem eft conjectus, & non femel in Concilio juridice auditus, ad cineres eft condemnatus, idque modo contumeliofiffimo, non tantum ejus corpore; fed etiam ejus animâ, diris devotis: *animam tuam devovemus diabolis inferni*. Idem fatum perfecutione *octava*, mox fubiit Hieronymus Pragenfis, & apud idem Concilium Conftantienfe A. MCCCCXV. a. d. IV. Aprilis, quando innocentiæ fuæ confcientia, fponte ad Concilium perrexit; aft audita perfidia in Huffum collegam perpetratâ, mox fe fubduxit, petiturus falvum conductum Imperatoris & Concilii, fed fruftra. Hinc in itinere fuorum proditione interceptus, & detentus ufque ad intimationem Concilii, in Compedes conjectus, & fic Conftantiam abreptus, citatus die XVII. Aprilis, catena ferrea onuftus in confeffu apparuit, turba furentium acclamante: *tollite, exurite*. Hinc accedentibus Colonienfium, Heidelbergenfium, paribus vociferationibus, abfque ullo accufationum documento, ftatim in teterrimum fœtidiffimumque carcerem, in quo dies CCCXL. exegit, conjectus eft, fic ut pedibus ferro cinctis, nec confiftere poffet, nec recumbere, fed *folo capite, terram pendulus attingeret, pane & aqua* reficiendus. A quo factum, ut fractus miferia, accedentibus etiam blandis pollicitationibus, die VII. Septemb. retractaret, quicquid juberent carnifices, addito etiam, quod Huffus jure combuftus effet, cum abjuratione doctrinæ Wiclephi, & profeffione eorum quæ Romana Ecclefia traderet, idque interpofito folenni jurejurando, à quo non aliud præmium confecutus fuit, quam mitigationem qualemcunque carceris, e quo protractus A. MCCCCXVI. novis in eum teftibus, e Germania & Bohemia accerfitis, die XXV. Maji, XI. articulos accufationis audivit, nullâ impetrata ad eos refpondendi facultate, ufque ad XXX. d. Maji, quando mira animi præfentia, fibi objecta diluit, & in accufatores retorfit. Hinc abjurationem priorem deteftatus, & in laudes Wiclephi Huffique effufus, fuam pœnitentiam palam conteftatus eft, quod in *fanctiffimum virum Huffum minus fuiffet jufte locutus*, referente Poggio, qui Synodo fuit à manibus, narratione ad Leonardum Aretinum. Ifta omnia tandem fecuta funt, fententia decretoria, imprecationes, corona Cacodæmonibus picta, exuitio veftium, ignis lentus, quo exanimatus eft. Referente, quem diximus Poggio in *Monumentis Huffi* Tom. II. à pag. 358. Nec tacendum, quod jamjam moriturus adjecerit hæc verba: *Ego vero, poft fata mea, veftris confcientiis ftimulum infigo & morfum, ac appello ad celfiffimum fimul & juftiffimum Judicem, Deum omnipotentem, ut coram eo*, CENTUM ANNIS REVOLUTIS, *refpondeatis mihi*, poft quos præcife annos, reformatio Lutheri & Zwinglii accidit, & cafus Babilonis. Similiter referunt Huffi vaticinium: *Hodie torretis anferem* (Hus) *poft centum annos Cygnus veniet* (Luther) *quem torrere non poteritis*, referente Stumphio in Hift. Concilii Bafilienfis, cui eventus exacte collufit. Addamus *nonam* hujus ætatis perfecutionem, in Hieronymum *Savonarolam*, cœnobii Dominicani apud Florentinos *Priorem*, doctrinâ & morum fanctitate commendatiffimum, juxta eos qui vitam ejus ex profeffo defcripferunt, v. g. Joh. Picum Mirandulanum, Marfilium Ficinum, Franc. Guicciardinum, Phil. Cominæum; Abr. Bzovium & ipfum Dominicanum ab Ann. MCCCCXCII. licet falfa veris afpergentem. Hic, quod fuis concionibus in Paparum tyrannidem, nominatim in Alexandri VI. turpitudinem, in *abominationem defolationis in loco fancto*, & univerfi Cleri diffolutiffimos mores, liberius inveheret: quod Epiftolis Chriftianos Principes ad reformationem, eoque ad Synodum Oecumenicam provo-

provocasset: quod Nobilium Florentinorum, imprimis & Medicæorum ambitionem coerceret &c. in eorum odium incidit, ut cum Alexandro, in ejus exitium conspirarent, quibus accessit Ordinis sui Generalis cum Franciscanis. Hinc confi[illegible]a in eum crimina, hæreseos, Euthusiasmi, libidinum: hinc fulmina Papalia Alexandri, incarceratio, torturæ, quibus fractus cuncta de se confessus, in carcerem retractus, ibidem pientissima in Psal. LI. suspiria conscripsit, & tandem, cum duobus sociis, ignis supplicio affectus est A. M. CCCCXCVIII. Persecutionibus non abs re connumeramus *decimo*, bellum Bohemicum seu *Hussiticum*, utpote quod non modo ex dirissimis in Joh. Hussum & Hieron. Pragensem, est enatum; sed etiam millenos Christianos Religionis causa absumpsit. Cum enim Bohemi de perfidia in Hussum & Pragensem exercita, cum Patribus Constantiensibus expostularent, cum Bohemia fere tota doctrinam Hussi amplecteretur, imo & passim doctrina Hussi profeminaretur, in Scotiam usque, ubi Paulus Cravius Bohemus, apud fanum S. Andreæ A. MCCCCXXII. ob Hussi doctrinam, crematus legitur apud Balæum, cumque ob Martyrum Hussi & Hieronymi sui, in auctores monachos, passim (satisne justo zelo, jam non dico) sævirent, & querelas abrepti sibi in Eucharistia Calicis adderent, & Martinus V. anathematum excommunicationumque fulmina in Bohemos vibraret, atque insuper Imperatorem, Reges & Principes, in miseros ad arma concitaret: factum ut Bohemi, conservandæ sibi Religionis, vitæ & fortunarum causa, vim vi opponere coacti fuerint, & Joh. Ziskam nobilem Bohemum monoculum, sibi belli Ducem creare cogerentur, hic autem cum prælio Cæsareanum militem adeo profligaret; accidit ut Hussitæ in partes scinderentur, nim. *Thaboritas*, genuinos Hussi sectatores, & Calixtinos, qui tantum communionem urgebant sub utraque specie, cætera cum Romanensibus ὁμοψῆφοι, & ipse etiam Ziska, artibus & pollicitationibus Sigismundi Imp. in partes Calixtinorum concederet, à quo in reliquos, velut Picardos hæreticos, sævire cæptum est A. MCCCCXXIII. Ast peste non diu post, confecto Ziska, tertia accessit factio *Orphanorum*, qui privati suo Ziska, medii quodammodo exstiterunt, inter Thaboritas & Calixtinos, horum partes suscipiente Joh. Rochezanâ, Concionatore Pragensi, ambitioso & versipelle, Romanensibus in omnibus accedente, excepto solo calice, inito hac lege pacto cum Sigismundo, & Archiepiscopatus Pragensis spe, inde concepta. Nihil interea proficiente, & Sigismundo suis armis, & Martino V. suis fulminibus, & cruciatis militibus: ad fraudes se converterunt, & Bohemos ad Concilium Basileense invitarunt. A. MCCCCXXXII. promissa ipsis plena libertate, causam Religionis suæ ibidem agendi, addito salvo conductu, imo & obsidibus, obligantibus sese ad hoc Imperatore, Brandeburgico & Bavaro. Hinc ad Synodum abiere Bohemi, IV. articulos postulaturi, ad legem divinam, & praxin Christi, Apostolorum & primitivæ Ecclesiæ, componendos. *Calixtini* quidem, doctore Rochezana, urgebant tantum communionem *sub utraque*: *Thaborita*, duce Procopio, per Wenceslaum Oratorem suum, petebant corrigenda publica delicta, eaque ratione scandala tollenda; *Orphani*, per Udalricum Presbyterum, permittendam liberam verbi divini prædicationem; denique Pet. Payne Wiclephita, ex Anglia profugus, exigebat, seculare dominium Clericis esse abrogandum. Ista, ex consensu inter Bohemos & Basileenses, *Compacta Bohemica* sunt appellata. Super illis, cum per L. dies frustra disceptatum esset, & Bohemi, quod se circumveniri existimarent, ac proinde discessum pararent; delegati sunt à Concilio in Bohemiam Oratores, qui Scholastica subtilitate Bohemos circumducerent, mentem Synodi super prædictis capitibus declaraturi, qua declaratione optimi Thaboritæ sua spe dejecti sunt, & Calixtinis tandem usus calicis est permissus, & sic pax in speciem sancita est, bello perniciosior, Rochezana ad Archiepiscopatum evecto. Hinc Procopio Thaboritarum fortissimo Duce, à Mainardo oppresso, teloque confosso A. MCCCCXXXIV. secuta est horrenda Thaboritarum strages, quando agminatim horreis inclusi, immisso igne, barbare exusti, & prope deleti sunt. Reliquiis tamen nonnullis in urbe Thabor, ad tempus superstitibus, qui deinceps *Zelotarum* & *Picardorum* nomine venerunt, à cæteris Bohemis sejuncti S. Ministerio, cœtibus & fidei professione: & hi tandem etiam, à Rochezana, titulari Archiepiscopo seducti, obsessa & capta urbe Thabor, æternis carceribus, magnam partem conclusi perierunt A. MCCCCXLIV. Ipsi etiam Calixtini, cum Archiepiscopo suo titulari, pallium archiepiscopale Roma peterent frustra, & apud Concilium servanda sibi compacta urgerent, additis novis postulatis, de usu linguæ vernaculæ inter sacra, reformatione Academiæ Pragensis, & totius Ecclesiæ reformatione, cum nihil obtinerent; in odia versus Papam & monachos reciderunt, ac vicissim Romanenses in eorum anathematizationes, ut tandem intelligerent, si pacem vellent, quod ad Pontificis nutum se componere deberent. Hinc Calixtini, & ipse etiam Rochezana, denuo in Papam velut Antichristum detonare, omniaque e fundamentis Apostolicis reformanda, clamare cœperunt, accedente ipsis, post fata Rochezanam, Georgio Podebrachio, post fata Laodislai Regis, ejus successore, sed qui pacem obtinere non potuit, nisi Papæ obedientiam juraret, & *compactis* renunciaret, & in specie etiam calici,

calici. Veri interim Confessores, vereque *Orphani*, vel suis sedibus pulsi, vel in carceres conjecti, fero se utrinque oppressos senserunt, nim. a Romanensibus hinc, illinc a Rochezana & Podebrachio. Tum Rochezana consilia agitare cœpit, de concordia cum *Græcis*, missis Constantinopolim legatis, receptoque eorum responso, subscribente Gennadio, postea Patriarcha A. M. CCCCLI. Græce & Latine edito, ex Bibliotheca Caroli IV. Imp. Reliquiæ autem Hussiticæ, quæ se Fratres Bohemos appellabant, intercessione Rochezanæ, à Podebrachio Rege, A. MCCCCLIX. impetrarunt, ut sibi liceret secedere in *ditionem Liticensem*, in montanis Silesiæ proximis, ubi omne genus hominum etiam Calixtini, jam Apostolicæ simplicitati propiores, sua disciplina, ordine & institutis gavisi sunt; donec Podebrachius Rex, adhucdum vivente Rochezana, eos sub probrosis nominibus *Picardorum* & *Adamitarum*, impactis etiam per mendacium, atrocissimis sceleribus, atrocissima persecutione, inde rursus deturbaret, unde per montes, sylvas, latebras, speluncas disjecti, ac ne ibi quidem satis tuti, tandem *Jamnicorum*, id est, *Speluncanorum* nomen consecuti sunt. Postea, cum reliquiis quibusdam *Waldensium*, in confiniis Moraviæ & Austriæ, coaluerunt, & commune Waldensium nomen confessionemque acceperunt. Rationem *disciplinæ & ordinis Ecclesiastici*, juxta & *mores institutaque* eorum, descripsit Joh. Lasitius, Nobilis Polonus, & J. Amos Comenius. Conferantur etiam Balth. Lydii Waldensia, & Æneæ Sylvii Epistola contra Bohemos & Thaboritas, quæ est CXXX. scripta A. MCCCCLI. Jam ex omnibus istis, denuo quasi audies voces Martyrum sub altari, anhelantes vindictam sui sanguinis, sub Reformatione jam imminente, & q. videbis *stolas albas*, h. e. gloriam martyrii, quibus jam tum condecorati sunt, & porro decorandi erunt sub ipsa Reformatione.

Ætas sexta N. Testamenti, sub apertura sexti sigilli Apocalyptici.

Apertura sexti sigilli Apoc. VI. 12. XXXVIII. Hinc recta pergimus ad ætatem N. Testamenti *Sextam*, scil. reformationis, cujus Fata universa, Deus solus dixerit, nos ea à Carolo V. Imp. & Leone X. Pontif. perducemus ad hæc usque tempora, quam sub Emblemate, aperturæ sexti sigilli, describit Apocalypsis Cap. VI. à vs. 12. ad finem capitis: *Et vidi, & cum aperuisset sigillum sextum, & ecce terræ motus ingens factus est, Sol factus est niger, ut saccus cilicinus, & Luna tota facta est, ut sanguis. Et stellæ* &c.

XXXIX. Est in his verbis *Emblema*, quo *status Ecclesiæ* Johanni repræsentatur, sub *apertura sexti sigilli*, seu ætatis sextæ Novi Testamenti, penes quod occurrit

1. Apertura sigilli, & cum aperuisset sextum sigillum. *Hic* aperiens *idem est* agnus, *qui præcedentia sigilla reseraverat.* Sigillum *itidem est* mysterium, *sexta ætatis.* Apertura *est hujus status revelatio, humanæ menti inaccessa.*
2. Sigillum apertum, *seu visio emblemate significata, habet tremenda Christi judicia, quibus ultus est sanguinem Martyrum sub altari, anhelantium vindictam sanguinis sui, ut dicitur sub finem hujus sigilli:* Quoniam venit ille dies magnus iræ ipsius vs. 17. *mox futuram sub Reformatione, nominatim in Antichristum Romanum, jamjam, tantum non penitus deturbandum sede sua, ex quo terror panicus, terram seu Imperium Romanum obrepserit, qualis fere futurus est, circa diem extremi judicii. Habet particulatim hoc Emblema*
   - A. Terræ motum *ingentem:* & terræ motus ingens factus est. *Emblema Scripturis usitatum, ad designandas egregias mutationes* Hag. II. 7. 8. 22. 23. Heb. XII. 26. 27. *quales sub Reformatione passim acciderunt, per universum Imperium Romanum, quando idolum Antichristi & idololatria superstitionisque antichristianæ, proturbatum est ex Ecclesia.*
   - B. Obscurationem Solis: & Sol niger factus est tanquam saccus cilicinus. *Solet hoc & sequentibus signis prodigiosis describi, non tantum extremum judicium* Matth. XXIV. 29—Marc. XIII. 24. Luc. XXI. 25. *sed etiam gravissima Dei judicia, in hac vita exercita, in destructione* Babilonis Jes. XIII. 9. 10. 13. Ægypti Ezech. XXXII. 7—11. hostium Ecclesiæ Joel III. 14. 15. 16. *quibus, procul omni dubio, mystice regnum Antichristianum passim in Apocalypsi figuratur. Nominatim hic per* Solem, *non incommode intelligi possit Pontifex Romanus, qui hactenus in cœlo externæ Ecclesiæ splenduit, jam per Reformationem adeo denigratus, acsi saccum cilicinum induisset.*
   - C. Sanguificationem Lunæ: & Luna facta est sicut sanguis. Luna *hic non incommode figurare possit* Imperium Romanum, *quod persecutionibus, sub inducta Reformatione, quasi sanguine obductum est.*
   - D. Stellarum lapsum: Et stellæ cœli ceciderunt in terram. *Emblema acceptum est ex* Jes. XXXIV. 4. Stellæ *notant ministros Ecclesiæ* Apoc. I. 20. *hoc loco signate adumbrari videntur Cardinales, Patriarchæ, Primates, Archiepiscopi, Episcopi, Abbates* &c. *qui hactenus, usque ad reformationem, in cœlo ecclesiastico fulgebant, veluti astra, velut luminaria magna, quæ*

per

per Reformationem ceciderunt, *h. e. vel sedibus suis moti sunt; vel pristinam auctoritatem & dignitatem amiserunt, eoque velut in terram lapsi sunt. Id quod illustratur emphatica similitudine:* sicut ficus omittit grossos suos, à vehementi vento mota. *Intelligitur metus vehemens, persecutionum, sub Reformatione concitandus.* vs. 13.

E. Cœli recedentis instar voluminis convolvendi. *Hic per cœlum intelligi potest, Ecclesia externa papalis, obscuranda & quasi à visu recessura, quemadmodum volumen convolutum, visum & lectionem fugit.*

F. Montium & omnium insularum, è loco suo motarum. vs. 14. *Significatur universalis mutatio, tam in excelsioribus, quam in depressioribus, sub Reformatione, futura: ubi sacerrima Antichristianismi sacra passim suis locis & sedibus sunt movenda. Tandem*

G. Horroris generalis & metus panici, *qui cunctos, imprimis Antichristianismo addictos, sub Reformatione sit perculsurus. Per montes nominatim, non inepte intelliges Imperatores, Reges & Principes, quos Romanus Antichristus suis sedibus, vel movit, vel movere conatus est. Exemplum esto in Julio* II. *qui Henrici* IV. *proavum Carolum* IX. *Galliarum Regem, regno Navarreno exuit, & in Sixto* V. *qui Elisabetham, Angliæ Reginam, regno deturbare conatus fuit. Non addam, quod per suos Sophistas, minas & blanditias, Reges & Principes à professione veræ Religionis, ad sua sacra moverit, ut v. g. patet in Henrico* IV. *Galliarum Rege.* Insulæ in aquis, *populos notans, Regibus subditos* Apoc. XVII. 15. *qui vel a vera fide, ad suas superstitiones, ab Antichristo moti sunt, vel ab Antichristianismo, ad professionem veræ fidei promoti sunt. Hic horror pathetice describitur.*

1. *Ab* amplitudine objecti *seu subjecti sui:* & Reges terræ, & Magnates, & Chiliarchi, & divites, & fortes, & omnis servus, & omnis liber. *Innuitur omne genus hominum, licet non omnes in individuo, occupandos esse hoc metu, quod in persecutionibus papalibus, & ante, & sub Reformatione patuit.*

2. *Ab* effectis, *quos horror concitabit,*

   α. In factis: absconderunt se ipsos in montibus & in petris montium, *utpote quibus a terra motibus, nos existimamus maxime securos.* Conf. Jes. II. 18. Hos. X. 8. Luc. XXIII. 30.

   β. In dictis: cadite super nos &c. *Est hic*

      1. Petitum *desperatum:* cadite super nos. *Prosopopœia desumta est ex* Hos. X. 8. & Luc. XXIII. 30. *Petunt, vel* obumbrari, *ne videantur; vel proteri &* annihilari, *ne quid sui remaneat quod puniatur. Significatur horroris magnitudo, acsi jam instet extremum judicium, quo impii talia dicturi sunt.*

      2. Ratio *petiti:* quoniam venit dies ille magnus iræ ipsius, & quis poterit stare? Dies *ille magnus vindictæ, quo sanguinem Martyrum sit ulturus. His omnibus si construas etiam, quæ leguntur* Apoc. XIV. à vs. 1. *usque ad* 13. *& quæ adduntur sub clangore tubæ* VI. Cap. IX. à vs. 13. *usque ad finem capitis* X. *habebis nitidissimam ideam hujus ætatis, habebis* 1 *horrenda ejus prodigia, v. g. terræ motus, obscurationem Solis, & cetera quæ dudum vidimus.* 2. *obsignationem servorum Dei* 144000. 3. *videbis agnum consistentem in monte Zion; cum* 144000. *obsignatis.* 4. *Audies eos canentes* canticum novum, *novam scil. veteris Euangelii promulgationem.* 5. *Videbis porro & audies, Angelum* volitantem per cœlum *ecclesiasticum, & annunciantem* Euangelium æternum, *scil. per Reformatores. Videbis* 6. Lapsum Babilonis, *ex parte saltem factum sub Reformatione.*

Facies Ecclesiæ sub Reformatione, summatim repræsentatur.

XL. Jam si hæc convolvamus, nunquid facies Ecclesiæ sub Reformatione, sese oculis nostris repræsentabit, si modo excipias ea, quæ currente adhucdum hac ætate, implenda sunt, soli Deo perspecta? Saltem inchoata Reformatione, Antichristianismus Occidentalis jam suam senectutem adeptus est, & plenam ruinam minatur, cujus historia sic se summatim habet. Promulgatis per Leonem X. Papam indulgentiis, & per nundinatores Tezelium & Sansonium, passim expositis, moti rei indignitate, Lutherus per Saxoniam, Zwinglius per Helvetiam, eas publice impugnarunt, simul etiam de potestate Papæ, de pœnitentia, fide, remissione peccatorum, & articulis connexis, controversiam moverunt. Hæc cum ex solo Dei verbo, voce & scripto fortiter docerent; plurimi, cum Politici, tum Ecclesiastici, se ipsis admiscuerunt, & ab Ecclesia Romana secesserunt. Ita paulatim status rerum Ecclesiasticarum conversus, institutaque Reformatione ad verbum Dei, doctrina ab erroribus, cultus ab idololatria & superstitione, regimen ecclesiasticum, à tyrannide Papali, vindicata fuerunt. Factum id in Germania, Imperii sede, inde in vicinis regnis, Anglia, Gallia, Dania, Suecia, Polonia, Hungaria, aliisque provinciis, ipsaque nostra in India, utra-

que Orientali & Occidentali. Sed Satanas, veritatis hostis juratus, opus non modo tardare; sed & penitus suffocare, modis omnibus annisus est. Excitatis hominibus fanaticis, qui motis sedibus, invisam redderent universam Reformationem. Produxit Sophistas, qui, partim argutis disputationibus; partim ambiguis conciliationibus, doctrinam Euangelii obruerent, vel corrumperent: quod variis colloquiis, Wormatiæ, Ratisbonæ, Augustæ & alibi tentatum. Distraxit etiam tristi schismate, ex controversia Sacramentaria orto, ipsos renovati Euangelii Doctores. Postremo, accenso bello Smalcaldico, & Concilio Tridentino: illinc quidem armis & atrocissimis persecutionibus, pios confessores delere; hinc vero novis decretis, ipsam confessionem, diversis formulis, Augustæ & alibi comprehensam, abolere conatus est. Quæ, cum ex sententia non satis fluerent; ipsimet Euangelii hostes pacem Religionis, primo quidem ad tempus tantum, Noribergæ; tum etiam in perpetuum indulgere cœperunt, Augustæ A. MDLV. Quæ tamen à Romanensibus, passim non ulterius servata est, & servatur, quam rebus suis conducit, unde infinitæ turbæ & concussiones continuo nascuntur. Ista omnia explicatius dicenda recurrent in actis hujus ætatis.

Ætatis sextæ N. T. Imperatores Romani Octo. XLI. Procurrit hæc ætas, ab exordio Imperii Caroli v. seu potius ab anno xxv. Maximiliani I. cum quo coincidit annus v. Leonis x. Pontificis, ac proinde ab A. C. MDXVI. ad aperturam septimi sigilli. Quot secula sit habitura hæc ætas, Deus solus determinare potest, saltem usque ad hæc tempora, numerat annos CLXXX. Sub Imperatoribus Romanis VIII. in quibus *primus* fuit *Carolus* v. Maximiliani ex Philippo filio nepos, Hispaniarum Rex, illiteratus quidem; sed natura sapiens, veritatis orientis, primo quidem impugnator acerrimus, bello cumprimis Schmalcaldico, tandem tamen, cum ejus gustu, ut ferunt, decedens. Auxiliis Leonis x. fugatis Gallis, Insubriam totamque Italiam recuperavit, ipsumque Franciscum eorum Regem, ad Ticinum, ingenti prælio superatum, cepit, sed post anni captivitatem regno suo restituit. Paulo post, conspirantibus in illum Pontifice, Gallo & Venetis, illatis denuo in Italiam armis, ipsam Romam occupavit & diripuit, ipsum etiam Pontificem ad stipendia militibus solvenda adegit. Etiam in Africam victricia arma promovit. Viennam obsidione Turcicâ liberavit. Sub eo bellum rusticum in Thuringiâ, & motus Anabaptistarum, Monasterii inciderunt. Ipse bellum Smalcaldicum, adversus Joh. Fridericum Saxoniæ Electorem & Philippum Hassiæ Landgravium suscepit, eosque cepit; sed, procurante Mauritio Saxone, dimisit, eoque finito Religionis libertatem Protestantibus Germaniæ indulsit transactione Passaviensi, Tandem laborum pertæsus, in Monasterium secessit, ibique fundamenta veræ Religionis hausisse fertur. Sic vivus adhuc Ferdinando fratri, quem jam A. MDXXXI. Regem Romanorum creaverat, Imperatorem dixit, relictis provinciis hæreditariis, Philippo filio. Moritur, postquam præfuisset annis XXXVIII. & VII. mensibus A. MDLVIII. Successit ergo *secundus*, *Ferdinandus*, pacis publicæ amantissimus. Sed Turcas sibi habuit infensissimos, nimisque felices, quibus etiam munitissima quædam Pannoniæ propugnacula cedere coactus fuit. Imperavit annis VI. Secutus eum est *tertius*, Maximilianus II. qui per Lazarum Schwendium plurima à Turcis recuperavit, finibusque suæ Hungariæ, ultra XL. milliaria adjecit. Grumbachianam factionem, armis Augusti, Saxoniæ Electoris, est persecutus, & in Comitiis Ratisbonæ exspiravit, cum regnasset per annos XII. Successit *quartus*, *Rudolphus* II. Maximiliani II. filius. Sub eo Archiepiscopi Colonienses, Salentinus & Gebhardus, ductis uxoribus, Religionem protestanticam amplexi, Archiepiscopatus suos deseruerunt, ille sponte, hic vi dejectus. Sub eo etiam Calendarium Gregorianum, non absque multis turbis, introductum est. Contra Turcas varia fortuna pugnavit. Super Transsylvania ipsi varii motus intercesserunt, cum Sigismundo Bathoræo & Botscaio, qui concessam ei à Bathoræo, denuo extorsit, & Religionis libertatem procuravit A. MDCIV. Imperium Rudolphus habuit annis XXXVII. Successit *quintus*, *Matthias*, Belgii Gubernator, Hungarorum Polemarcha adversus Turcas, Hungariæ & Bohemiæ Rex, ab Electoribus, præsentibus XXVII. Principibus, Imperator electus: sub eo bellum Bohemicum sua cepit exordia, per annos VII. & menses II. Imperium habuit turbatum. Successit *sextus*, *Ferdinandus* II. Sub hoc bellum Bohemicum, mox Palatinum & tandem Germanicum continuatum est, de quo forte plura suo loco. Fridericum Palatinum Bohemia populit, cum Regibus Daniæ & Sueciæ, bellum varia fortuna gessit, à Gustavo Adolpho Suecorum Rege gravibus cladibus afflictus, Suecos apud Nordlingam profligat, Protestantes persequitur; Galliarum Regi bellum infert. Imperavit per annos circiter XV. Successit *septimus*, *Ferdinandus* III. Secundi filius. Bellum contra Suecos & Gallos continuavit, Imperium in maximis difficultatibus gessit, ac tandem Monasteriensi, Osnabrugensi & Noribergensi pace finem diuturno bello Germanico imposuit. Imperavit per annos circiter XII. Secutus tandem est *octavus*, *Leopoldus* Ferdinandi III. filius. Cum Muhammede IV. Turcarum Imperatore bellum gessit, Polonis & Danis contra Suecos, auxilia tulit, amissa Neuheusela & Varadino, Canissa frustra obsessa, pacem cum Turcis iniit, Philippi IV. Hispaniarum Regis

filiæ

filiæ desponsatus fuit. Ob fidem Hungaris Protestantibus datam, de securitate Religionis & libertatis suæ, nec satis ingenue servatam, Hungarorum tumultus sibi exortos, Duce eorum Tekelio, expertus est, ex quo atrocissimum postea bellum Turcicum, hactenus satis feliciter, recuperata totâ fere Hungaria, gerit, hoc ut Deus in propagationem regni sui clementer dirigat, adhucdum anxie præstolamur. Imperavit ab An. clↃ Iↄc LVIII. ad hæc nostra tempora.

Pontifices Romani, sub ætate VI. N. T. XXVI. XLII. Cum his Imperatoribus coincidunt Pontifices Romani XXVI. Nim. (1) *Leo* X. Florentinus, antea Johannes de Medices. Familiæ Medicææ primam celebritatem dederat, Cosmus A. MCCCLXIV. denatus, Petri Pater, avus Laurentii & Juliani, quorum uterque Papam genuit, hic Johannem; ille Leonem X. Fuit Leo vir admodum literatus, & munificentissimus, spectaculis potius & deliciis, quam ecclesiasticis rebus intentus, &, ut Paulus Jovius testatur, nec Sodomiæ infamiâ caruit, imo, ut alii, in concubitu cum puero mortuus est. Cum sumptibus suis non responderent reditus, ad indulgentias ivit, ex quo pestifero conatu, maxima calamitas sedi Pontificiæ, & Reformationi occasio nata est. Pragmaticam Sanctionem, sancitam in Concilio Basileensi, qua Pontifices Concilio generali subjiciebantur, sustulit. Hinc febris eum invasit, quæ ipsi, juxta Onuphrium, suprema fuit. Ipsus est, in quem Accius Sannazarius ita lusit:

Sacra sub extrema, si forte queritur, hora,
Cur Leo non poterat sumere? Vendiderat.

Et Bembo Cardinali, locum ex Euangelio citanti, respondisse fertur: *O! quantas divitias nobis peperit ista fabula de Christo.* Sedit annis VIII. & III. mensibus. (2) Adrianus VI. Ultrajectinus, sive textoris; sive cerevisiarii filius, qui nomen non mutavit. Emersit ingenio & industria, hinc Lovanii variis honoribus mactatus, tandem Carolo Septenni, Maximiliani nepoti, hæredi Hispaniarum, postea Imperatori, Præceptor datus, gravissimis legationibus functus, Pontificatum maximis difficultatibus implicitum, suscepit, Cardinalibus, in factiones divulsis, Turcis Rhodum occupantibus, Patrimonio Ecclesiæ, prodigalitate Leonis exhausto, Cæsare & Gallo bello inter se contendentibus, vita Clericorum detestanda, reformationem efflagitante, quam cum in publicis Imperii Comitiis promitteret, & ex voto procurare non posset, nec se ad Curiæ Romanæ ingenium satis conformare posset: etiam Protestantium doctrinam ex voto exstirpare non posset, in displicentiam Romanorum prolapsus, senex diem obiit, non sine veneni suspicione. Fertur sæpius professus, miseram esse Pontificum conditionem, quibus deesset juste faciendi facultas, tum etiam, cum maxime vellent. Unde etiam ei pro Epitaphio scripserunt: Hic nihil in vita infelicius duxit, quam quod imperaret. Wolf. Cent. XVI. fol. 191. Tribuunt ipsi eruditionem, parsimoniam nimiam, sanctitatem simulatam, amores mulierum aliaque. Sedit per annum unum & aliquot menses. (3) *Clemens* VII. antea Julius Medices, Florentinus, ex parum certa, neque propalàm legitima uxore natus, teste Onuphrio. Jubilæum IX. celebravit. Româ à Cæsareanis captâ, in arce S. Angeli, per multos menses obsessus hæsit. Tribuunt ei complura vitia, stupra, crudelitatem aliaque, sed quæ naturali sibi gravitate potuerit dissimulare. Ferunt ipsum moriturum dixisse, se propediem certiorem futurum de tribus, de quibus per omnem vitam dubitasset: *an Deus sit? an anima immortalis? an vita alia post hanc vitam.* Sedit annis XI. (4) *Paulus* III. Romanus, antea Alexander Farnesius. Confirmavit Ordinem Jesuiticum. Promulgavit Concilium Tridentinum. Odio persecutus est INTERIM Germanicum, seu Interreligionem, à Cæsare constitutam. Sororem suam Juliam Alexandro VI. prostituit, eoque Cardinalatum emit, utque spuriis suis ditiones acquireret, legitimos possessores ejecit. Adscribit ei Sleidanus, *Comment.* lib. XXI. ex bello Italico, Simoniam, libidines, necromantiam, incestus, parricidia, & Wolfius insuper, quod CCCC. bipedum nequissimos subornârit, qui ignes clanculum in Lutheranorum urbibus alerent, & aquas intoxicarent. Mortuus tandem est, ex animi mœrore, cum Placentiam sibi à Cæsare ereptam, & Parmæ deditionem tentari intelligeret. Sedit annis circiter XV. (5) *Julius* III. Aretinus, antea Johannnes Maria Montanus, in Concilio Tridentino olim præses. Decimo celebravit Jubilæum. Cardinalatum Innocentio adolescenti, quem pro Ganymede, in deliciis habebat, contulit. Impie facetus fuit, adeo ut, cum pavonem sibi in cœnam servari jussum, non videret; illum sibi proferri peteret, vel in contemptum Dei, addito etiam dicterio, sibi hoc licere, cum Deus propter unum pomum, pavone longe vilius, ejecerit protoplastos e Paradiso. Sedit annis circiter V. (6) *Marcellus* II. Thuscus, nomen non mutavit. Et hic legatus fuerat in Concilio Tridentino. Teste Onuphrio, dicebat non posse servari, qui Pontificatum tenerent. Expeditionem in Lutheranos potius, quam in Turcas suasit. Sedit per dies tantum XXI. Secutus est (7) *Paulus* IV. Neapolitanus, antea Johannes Petrus Caraffa, Comes Matalunæ, ex ordine Theatinorum. Episcopatum sibi olim oblatum respuerat, Cardinalatum autem admisit. Inquisitionem acerrime suasit, novosque episcopatus in nostro Belgio adornari curavit. Cum Carolus V. in fanum Justi secessisset, & Imperium in fratrem Ferdinandum traduxisset, & ad hoc Gusmannum Romam misisset, qui diadema à Pon-

Pontifice peteret, ipsum per trimestre, in conspectum suum non admisit, Curia Romana disputante, nemini nisi sedi Pontificiæ, Imperium conferre, fas esse, ipsumque Ferdinandum Imperii incapacem esse, ut qui filium Maximilianum non recte educaret, nec Lutheranos exstirparet, Imperatoris nomen propria auctoritate suscepisset, colloquium Wormatiense sine suo consensu aperuisset, decretum Pontificale, contra communicantes *sub utraque*, suspendisset. Hinc Gusmannum absque responso de diademate dimisit. Ferdinandus autem, Principum Germanorum legitima electione contentus, cum sibi quod Paulus negaverat, Pius IV. sponte offerret, animo excelso respuit. Sedit per annos IV. & aliquot menses. (8) *Pius* IV. Mediolanensis, antea Johannes Angelus Medices, Inquisitionem Hispanicam passim promulgavit. Initium vidit tumultuum Belgicorum, ob exsecutionem Concilii Tridentini, quod continuari curaverat. Sedit annis circiter VI. (9) *Pius* V. Lombardus, antea Michael Chisterius. Edidit Catechismum Romanum, Breviarium & Missale, ex decreto Concilii Tridentini. Curiam correxit, meretrices pulsurus, reclamantes habuit Romanos, ut eas in urbis quodam angulo relinquere coactus fuerit. Epitaphium ludicrum ipsi positum est:

Papa Pius quintus moritur: res mira! tot inter Pontifices, tantum quinque fuisse Pios.

Sedit annis circiter V. (10) *Gregorius* XIII. Bononiensis, antea Hugo. Calendarii correctionem publicavit. Indulgentias quoque proclamari, & gratis accipi jussit, procul dubio, quod earum vanitatem jam quivis agnosceret. Sedit annis circiter III. (11) *Sixtus* V. ex Marchia Anconitana, antea Felix Montaltus. Pauperculis parentibus fuit natus. In procuranda justitia & quiete publica, rigidus. Bibliothecam Vaticanam condidit, nonnulla etiam Xenodochia, in corradendis nummis adeo assiduus, ut feratur in thesauro reliquisse ad X. Milliones, impendendos non nisi in eos, qui à sede Pontificia defecerint. Sedit annis V. & aliquot mensibus. (12. *Urbanus* VII. Rom. antea Joh. Baptista de Castanea, post XIII. dies, ante inaugurationem mortuus. (13) *Gregorius* XIV. Mediolanensis, antea Nicolaus Sfondrata. Henricum IV. Galliarum Regem excommunicavit; sed supremus Galliæ Senatus diploma papale, velut seditiosum & Ecclesiarum Gallicarum libertati repugnans, manibus carnificis lacerari & exuri curavit, ipsumque Papam turbatorem pacis & hostem regni Gallicani, proclamavit. Sedit per X. circiter menses. (14) *Innocentius* IX. Bononiensis, antea Joh. Antonius Fachinetti, egregius ærarii & annonæ curator. Sedit per trimestre tantum. (15) *Clemens* VIII. Florentinus, antea Hippolitus Aldobrandinus. Regem Galliæ Henricum IV. ab anathemate solvit. Christianos ad concordiam inter se, & ad arma in Turcas sollicitavit. Ferrariam recuperavit. (16) *Leo* XI. Florent. antea Alexander Medices, post XXV. diem obiit. (17) *Paulus* V. Rom. antea Camillus Burgesius, Rudolphum II. Imp. adversus Turcas, & Ferdinandum II. adversus Bohemos, ex decimis largiter juvavit. Venetos excommunicavit, quod prohibuissent, bona immobilia in personas Ecclesiasticas alienari, ædificia sacra, absque consensu Senatus erigi, & Clericos facinorosos judicio civili subduci: quam excommunicationem Veneti fasque deque habuerunt, Ecclesiasticos in officio divino persistere jusserunt, Jesuitæ, ad sententiam Papæ, ditionibus Venetorum excesserunt. Tandem Galli Regis interventu, à bruto fulmine liberati sunt Veneti. Sedit annis circiter. XVI. (18) *Gregorius* XV. Bononiensis, antea Alexander Ludovisius. Ignatium Loiolam, Ordinis Jesuitici fundatorem, cum sociis, Sanctorum catalogo adscripsit. Disputationes super conceptione B. Virginis, sitne maculata, an immaculata, inhibuit. Sedit annis II. & mensibus VII. (19) *Urbanus* VIII. Florentinus, antea Maphæus Barbarinus. Hic spe sua, quam ex bello Germanico, de evertendis Protestantibus, suæque Monarchiæ jam accessuris, se brevi dejectum sensit, quando vidit arma in ipsam suam Italiam traduci, cum Carolus Gonzaga, Mantuæ & Niversii Dominus, ab Imperatore bello impeteretur, & universa Italia concuteretur. Cum insignibus, tres gestaret auratas apes, lusus hos expertus est:

Jungit apes clypeo, mella per arma vorat.

Sedit annis XXI. (20) *Innocentius* X. antea Pamphilius. (21) *Alexander* VII. antea Fabius Chisius, vir strenuus. Sedit annis XI. (22) *Clemens* IX. antea Julius Rospiliosus, nullo memorabili insignis. Sedit annis II. (23) *Clemens* X. Creatur A. MDCLXX. antea Æmilius Altieri, annorum circiter LXXX. Sedit annis VII. (24) *Innocentius* XI. antea Benedictus Odeschalci, vir præ plurimis aliis Pontificibus, vitæ modestæ, cum Ludovico XIV. Galliarum Rege super Regalibus contendit, ejusque fastum & minas, misso Romam Legato Lavardino tantum non armato, prudentia sic satis frangit. Jansenistis favens. Sedit annis circiter XII. (25) *Alexander* VIII. Patricius Venetus, antea Petrus Ottoboni, electus, ni fallor, d. VI. Octob. A. MDCLXXXIX. Nimium propensus in partes Gallicanas. Tandem (26) *Innocentius* XII. Cardinalis Pignatelli, Neapolitanus. Electus A. MDCXCI. in Augusto. Adhuc sedet.

XLIII. Hinc recta pergimus ad statum Theologiæ, sub ætate N. T. Sexta. Ea vero duplex nobis occurrit, cogitanda: *reformanda* seu papalis, & *reformata* per Zwinglium, Lutherum aliosque. *Reformanda* papalis, eadem fuit, quæ ætatis superioris, [Status Theologiæ, sub ætate sexta N. Test.]

perioris, nisi quod capita ejus antichristiana, disjecta magis, & de quibus hactenus in Ecclesia papali, licebat disputare: jam in corpus quoddam redacta, & per anathemata, in formâ articulorum fidei, omnibus credendorum, fuerint obtrusa, unaque opera, omnis reformationis spes eliminata fuerit, per Concilium Tridentinum, de quo suo loco plura. Hujus igitur, quatenus a reformata diffidet, placita tutius aliunde non cognosces, quam ex Concilio Tridentino, Catechismo Romano, aliisque scriptis, ab ipsis Romanensibus agnitis. *Reformata* autem, nil aliud intelligimus, quam ipsam Scriptu æ S. Theologiam, quatenus illa, per Reformatores, Zwinglium, Lutherum aliosque, à fermento antichristiano defæcata fuit. Quæ reformatio tamen, non saltu facta est; sed gradatim. Primò enim impugnata ab ipsis fuit sola indulgentiarum nundinatio, instituta quidem, in Helvetia, auctoritate Leonis x. per Sansonium Mediolanensem A. MDXVI. & in Saxonia per Joh. Tezelium Monachum Dominicanum. Huic conatui Lutheri & Zuinglii, si cessisset Leo, ulterius fortè progressum non fuisset: ast cum scriptis Romam à Luthero humillimis literis, Leo nihilominus Lutherum frustra citaret, & Thomam de Vio Cardinalem Caietanum in Germaniam mitteret, Augustam Vindelicorum A. MDXVIII. ut apud eum Lutherus recantaret, illeque auctoritatem Pontificis Luthero inculcaret; hic se paratum ad revocandum ostenderet, si modo erroris ex Scriptura convinceretur, impugnari insuper cœpit auctoritas Monarchica Pontificis: hinc porro, quod indulgentiæ impugnatæ obstreperent Scripturis, & justificationi per sola merita Christi, per fidem accipiendæ; perrectum est ad articulum de justificatione, Missa aliaque, & cum interea Leo scripta Lutheri Romæ flammis committeret; & hic vicissim Wittembergæ, invitatis solenni programmate studiosis, *Jus Canonicum* & *bullas* papales in ignem conjecit, nulla Cæsaris, Imperii aut Papæ habita ratione, sola armatus Dei fiducia, quod factum A. MDXX. Hinc Carolus v. Imperator, adhuc juvenis, Lutherum à proposito retrahere, postquam frustrà molitus fuisset, ipsum A. MDXXI. Wormatiam ad Comitia Imperialia citavit, quo etiam, cum Caduceatore Imperatoris, perrexit intrepidus, ubi cum bis in consessu, veritatem Euangelicam tutatus fuisset, & cum bona Imperatoris venia discessisset, ab Imperatore & Comitiis proscriptus, auspiciis Friderici Sapientis, in arce Wartberg prope Isenacum, per menses x. latuit, donec inconsulto Electore, ad impugnandum Carolstadium, Wittembergam reversus, à nonnullis, interque eos ab Henrico VIII. Angliæ Rege (qui hinc in consessu Cardinalium, DEFENSORIS FIDEI titulum est consecutus) & Erasmo Roterodamo scriptis impetitus fuit; donec tandem suam Theologiam, in Comitiis Augustanis A. MDXXX. Confessione famigeratissima, per Philippum Melanchtonem conscripta, repræsentaret. Ex illa jam confessione, statum Theologiæ Reformatæ magna parte cognosces. Quanquam nec eam omnibus numeris puram dederit, quippe laborantem in capite de cœna Domini, præterquam quod in ceremoniis papalibus, justo fuerit indulgentior, seu quod e tenebris papalibus vix emergens, earum superstitionem non satis perciperet; seu quod ritus meliores, in tam subita rerum mutatione, sibi non succurrerent; seu quod adhucdum tempori aliquid dandum existimaret: saltem ex his, deplorandum inter Reformatos & Lutheranos schisma, cum natum; tum saltem à Lutheri discipulis fotum fuit. Hunc defectum subodorati, alii puriores confessiones exhibuerunt, in ipsis istis Comitiis, v. g. Zwinglius, & IV. Civitates, quæ Argentinensis appellatur; quæ tamen in ipsis Comitiis non sunt prælectæ. Ex istis puriorem Theologiam perspicies. Nihil hic dicam de aliis Protestantium confessionibus, Helvetica, Basileensi, Gallicana, Anglica, Scoticana, Belgica, Polonica, Saxonica, Wittembergica, Electoris Palatini, Bohemica, de consensu Ecclesiarum Majoris & Minoris Poloniæ & Lithuaniæ, quæ repræsentantur in *Harmonia Confessionum*, de quibus forte suo loco plura. Ex istis abunde innotescet status Theologiæ hujus ætatis.

Theologiam vix reformari cœptam, mox deformarunt, cum hæreses, tum schismata, quorum historiam paucis persequemur. *Primum* impetum in eam fecerunt *Anabaptistæ*. Qui An. MDXXI. perperam intellecta Lutheri & Wittembergensium doctrina de *libertate Christiana*, ductoribus, Nicolao Ciconia illiterato, eruditionem sibi divinitus obtigisse jactante, Marco Stubnero, Martino Cellario, olim Melanchtoni charo, Thoma Munzero Stolbergensi Saxone, non saltem in Pædobaptismum arietarunt; sed etiam sub prætextu Christianæ libertatis, omnem legitimi Magistratus subjectionem excusserunt, & Ecclesiam ex hominibus, omni macula cassis conflaturi, secreta in hunc finem, cum Deo colloquia fingebant, teste Sleidano, Comment. lib. IV. & V. Factio, brevi tempore, tanta fecit incrementa, ut homines Rusticani, negatis Comiti Lupfio suetis servitiis, ad bellum se accingerent, quo tamen à Senatu Imperii tum declinato, A. MDXXV. Plebejorum nonnulli adversus Proceres Ecclesiasticos, per Sueviam, Franconiam, & vicina ad Danubium loca insurgentes, doctrinam Euangelicam pessimis conatibus tuituri, servitutemque à se amoliturì, XII. articulis suam causam Magistratui repræsentarunt, sibique in eis satisfieri postularunt. Et quanquam Lutherus variis scriptis à seditione revocare niteretur, tri-

Hæreses ætatis sextæ N. T. 1. Anabaptistæ.

pertito tamen agmine, per agrum Ulmensem, Algoviam & Lacum Brigantinum confederunt, quos Georgius Truchsesius Imperator Suecici fœderis, cui præcipui Germaniæ Principes adscripti fuerunt, aliquot illatis cladibus vix fugavit, dissipavitque, dum interim in alia Sueviæ parte, alii rustici magno numero confluunt, multosque ex nobilitate, interque eos Ludovicum Comitem Helfenstenii, crudeliter trucidant, plurimas arces & monasteria incendunt, Winspergum, Wurceburgum, & alias urbes capiunt, & exercitu diviso, partim in agrum Wurtembergicum; partim in Franconiam irrumpunt. Sed utrisque celeriter superveniens Truchsesius, miseros ad supplicia & funera rapuit. Hæc ipsa tempestas desæviit quoque in plurimis aliis locis, & per omnes fere Germaniæ partes, ad Alpes usque penetravit. Sed ut in Lotharingia, à Duce, tribus præliis, ultra XVIII. millia cæsa sunt; ita in aliis regionibus, aut placide res composita est; aut victoriis, quibus una æstate, ad L. millia occubuerunt, nonnulli C. millia scribunt. Sic furor est repressus. Interea Munzerus, primum Cygneæ, tum Alsteti, munere ecclesiastico functus, quod non Pontificios oppugnaret; sed & adversus Lutherum scriberet, & legitimo Magistratu moto, novos substituendos doceret, ab utroque loco exclusus est, & postquam Norimbergæ & alibi aliquamdiu latuisset; Mulhusium tandem se contulit, ibique plebi tumultuanti sese jungens, Senatu veteri deposito, novum constituit, seque ex Senatoribus primarium dixit, monasteria invasit, divitum domicilia diripuit, adstructa bonorum communione, tantam undequaque hominum vim, cum Phifero socio corrasit, ut nullius vim jam metuerent, donec Saxoniæ, Brunswigæ & Hassiæ Principes, solis fere cantionibus sacris, ex persuasione Munzeri securos, ad V. millia, nullo negotio conficerent, ipsumque Munzerum ad supplicium raperent. Eisdem furoribus paulo post A. MDXXV. successerunt Anabaptistarum consimiles. Auctoribus Johanne Bechiho, sartore Leidensi, qui prætextu erigendi novi regni Christi, in suas pertraxit Bernardum Rotmannum, hactenus Protestantem Concionatorem, & post Knipperum Dolingium, futurum sibi regni istius Regi consiliarium, cum Johanne Matthæo, primi nominis Propheta, occupata urbe, omnia bona in medium comportari sub pœna capitis, Bibliaque exuri jussit, tum Cnipper-Dolingio consulatu moto, XII. viros, ad formam Israëliticæ Reipublicæ constituit, hisque XXVIII. quasi Apostolos construxit, qui vicinos Episcopatus sibi subigerent, & pœnitentiam vicinis oppidis annunciarent, quos tamen ad unum omnes postea interfecit, donec tandem, urbe ab Episcopo & Principibus obsessa, & ad extremam penuriam redacta, nonnullos, interque illos unam ex uxoribus Rex fictitius e medio tolleret, & urbe tradita, vivus cum Knipper-Dolingio, in manus obsidentium incideret, & forcipibus ignitis enecaretur, cum jam Rotmannus in obsidione urbis, bipenne periisset. Crepabant 1. Enthusiasmos, 2. Pædobaptismum oppugnabant, & Anabaptismum urgebant. 3. communionem bonorum asserebant, & 4. regnum Christi fanaticum, cujus Leidensis Rex esset, inculcabant. Addebant 5. Polygamiam simultaneam, cujus exemplum in seipso præstabat, admissis tribus uxoribus. Anabaptistæ interim, duum generum observantur: *Anglicani* puriores, qui in nullo Religionis capite à Reformatis dissident, præterquam circa Pædobaptismum: *Belgæ* aliique reliqui, qui per varias sectas scinduntur, e quibus alii Socinismum rejiciunt, alii apud suos disseminant. Omnes isti plerosque Religionis Christianæ articulos arrodunt, v. g. (1) Baptismum à suis non collatum repetunt: & Pædobaptismum penitus rejiciunt. Unde & *Catabaptistæ* appellantur. (2) Vetus Testamentum pro regulâ fidei & morum non recipiunt. (3) Christum corpus suum non ex substantia Mariæ accepisse; sed per ipsam, e cœlo detulisse. (4) Spiritum S. post Christi glorificationem demum cœpisse (5) Patriarchas V. T. Christum plane ignorasse. (6) Regenerationem in hac vita, sic perfici, ut legem Dei perfecte possimus adimplere. (7) Ecclesiæ Ministerium promiscue & à Laicis esse obeundum. (8) Stipendia à Ministris non esse accipienda. (9) Sacramenta, nuda tantum esse beneficiorum spiritualium signa. (10) Ob leviora etiam delicta, fratres esse excommunicandos. (11) Bellum quodvis, & Magistratum politicum, Deo non probari. (12) Bonorum communionem nonnulli urgent. (13) Polygamiam simultaneam, & divortia, non minus jam valere, quam olim apud Judæos. Multa etiam dogmata, à Donatistis, Eunomianis, Manichæis, Sabellianis, Pelagianis, Novatianis, Catharis aliisque hæresiarchis adoptant. Conf. Cl. Frid. Spanhemius Senior in *Disput. hist. de Origine, Progress. & Sect. Anabaptistarum. Secundum* impetum in Theologiam Reformatam fecerunt *Pseud-Enthusiastæ*, ex Anabaptistarum Schola fere nati, in quibus fuerunt, *Caspar Swenckfeld*, Nobilis Silesius, enthusiasmos suos in patria primum effundens, & inde relegatus A. MDXXVII. *David Georgius* Delphensis Belga, sua spargens jam ab A. MDXXVII. sed clanculum magis, dogmata nefanda congessit in *Librum Mirabilium*, ab ejus autem morte, post medium seculum exactum Basileensibus, ad quos e Belgio, mutato nomine, se recepit, agnitus, apud eos etiam suas exuvias deposuit. *Henricus Nicolai*, Westphalus, eodem fere tempore, plurima delirans *de Charitate*, & universali consensu Christianorum: in Belgio primum, tum & in Anglia: ab eo dicta est ejus secta,

2. Enthusiastæ.

cta, *domus* vel *familia tharitatis*. Theophrastus Paracelsus ab Hohenheim, ex agro Tigurino, Professione Medicus, Chimiæ admirator, portentum in arte Medica, pariter & Theologia, ante medium seculi superioris, exstinctus anno ætatis XLVIII. Sparsit sua enthusiastica, de statu Adami, de origine Christi, de resurrectione mortuorum & alia, in Helvetia & vicina Alsatia. *Valentinus Weigelius*, Misnicus, ex Paracelsi fere disciplina, in Lutheri alias nepotibus, sectæ fanaticæ, famosus auctor, circa MDCXII. sua sparsit per Misniam, Hassiam & alia Germaniæ loca. Ejus secta se postmodum diffudit per varia nomina, natis ex ea *Fratribus rosea crucis*. Vid. Hoornbeekius in *Comment. de Weigelianis*, post Joh. Crocium in *Antiweigelio*. Horum fanaticorum, cumprimis in Anglia, etiam in Belgio nostro, non est propemodum finis. Et eis commune fere nomen *Enthusiastarum*, vel *Libertinorum*, etiam *Antinomorum*, aut Antitacticorum. Prius à jactatis inspirationibus; secundum à dogmatum, vel vitæ licentia; tertium ab eversis legibus, cum divinis, tum humanis.

3. Sociniani. *Tertium* impetum in Theologiam Reformatam fecerunt *Sociniani*, Samosatenianorum, Photinianorum, Pelagianorum veterum propago. *Michael* enim *Servetus*, alias Villanovanus, Hispanus, Judæorum blasphemiis in Africa imbutus, mysterio Trinitatis & incarnationis Christi infestus, horrendas suas in illa mysteria cum evomeret blasphemias, idque pertinacissime, judicio Magistratus Genevensis, accedente suffragio Helvetiorum, Genevæ exustus est, A. MDLIII. Non diu postea, *Valentinus Gentilis* Italus, Genevam delatus, Tritheismum proseminare cœpit, tres docens essentias divinas, pro numero trium personarum, sibi tamen subordinatas, sic ut Pater sit Essentiator, filius & Spiritus S. essentiati, ut loquebatur barbare. Palinodiam cecinit coram Judice Genevensi: ast mox reversus ad vomitum, supplicium tandem dedit Bernæ Helvetiorum A. MDLXVI. disseminato nihilominus ejus veneno, in Helvetia, Polonia, & præcipue Transsylvania, per Math. Gribaldum, Georgium Blandratam Medicum, Paulum Alciatum Jurisconsultum, Italos. His coætaneus *Bernhardinus Ochinus*, Senensis monachus, obniteus deitati & satisfactioni Christi, prælusit utrique Socino: tum & *Francis. Lismaninus*, Corcyrensis, Matri Sigismundi Poloniæ Regis, à sacris: hinc & *Pet. Gonesius*, *Gregorius Pauli*; porro & *Francisc. Davidis*, Superintendens Transylvanus, negans insuper Christum esse invocandum, ob quod, ab ipso etiam Socino incarceratus periit. Ab Ochino potissimum virus suum hausit uterque *Socinus*, *Lelius* primum; tum Faustus; sed scriptis necdum vulgatis; verum *Fausto* Socino, ex Alexandro fratre nepoti, in hæreditate relictis. Hic virus e Patrui scriptis haustum, evomuit, edito primum scripto *de Servatore*, tum & aliis, in Poloniæ & Transylvaniæ partibus, submissis, idque labente seculo XVI. Ab his hæresis denominationem nacta est, quanquam & *Samosateniana*, *Photiniana*, *Ariana*, *Unitaria* & *Antitrinitaria* passim appelletur. Proseminata pestilentissima hæresis est paucillo tempore, ex Poloniæ Transylvaniæque partibus, *Alba Julia*, *Varadino*, *Cracovia*, *Sendomiria*, cumprimis à *Racoviensi* Schola, indultu tunc Principum, ipsam etiam Palatinam Ecclesiam & Academiam, sub Friderico III. Electore optimo, hinc & alias Germaniæ partes infecit, ut patet in *Ruaro*, *Smalcio*, *Volkelio*, *Crellio*, *Wolzogio* &c. Germanis; tandem & in Belgium Britanniamque penetravit, obstetricante ipsis corrupta ratione, cui nostra mysteria de Trinitate, unione duarum in Christo naturarum, satisfactione, reclamarent suo judicio. Hæresis universa duplici innititur basi: Samosatenianismo, & Pelagianismo, ex quibus triplex nascitur ejus κύριος δόξα, *primo* negata Trinitas & ὁμούσιος Christi deitas; *hinc* negata infinita mortis ejus dignitas, qua nostri loco, plene ex rigore justitiæ divinæ, potuerit pro nostris peccatis *satisfacere*: *tandem*, quod viribus liberi arbitrii, à peccato Protoplastorum sic satis integris, homo ea omnia possit præstare, quæ Deus ab ipso eximit, modo gratia Dei mortalis accedat, qua officia sibi proponantur, & commodis argumentis suadeantur; ab his pleraque Religionis capita adeo sunt intoxicata, ut ad Muhammedanismum jam proxime accedant, & vix nomen Christianum sibi relinquant, nisi quod Muhammedem non agnoscant, quod per singula Christianismi capita, singulatim demonstrare longius foret, quam pro nostro hoc compendio, siquis interim hæc particulatim sibi demonstrata, videre aveat, eos consulere poterit, qui Socianismum ex professo impugnare susceperunt, v. g. Hoornbeekium in *Socinianismo confutato*, Cloppenburgium in Socinianismi *Compendiolo confutato*, item in suo *Anti-Smalcio*, Maresium in Hydra Socinianismi expugnata aliosque.

4. Jesuitæ. *Quartum* impetum in Theologiam reformatam, faciunt *Jesuitæ*, ut jam de universo Papismo, seu Antichristianismo, quem voto monastico adoptarunt, utpote de quo jam ad ætatem præcedentem, dudum à nobis actum est, hic nihil addamus. Ortum debent *Ignatio Loiolæ* Cantabro, qui miles, in defensione arcis Pompeiopolitanæ, utroque pede vulneratus captusque, cum annum integrum & amplius decubuisset, & Legendas Sanctorum assidue legisset, cucullum induit, ad sepulchrum Domini se contulit, hinc in Hispaniam reversus, literis operam dedit, publice prœnitentiam inculcavit nulla tamen adhucdum concionandi licentia adeptus, intra decennium, artium Magister

creatus,

creatus, focios tandem X. nactus est, e quibus VII. ut confessiones audire possent, Sacerdotio sunt inaugurati: ipse autem ordo Jesuiticus, utut Clero contradicente, An. MDXL. à Paulo III. Pontifice confirmatus est, hac lege, ne plures quam LX. societati adscriberentur. Sed, considerantibus, postea Pontificibus, quaenam utilitas, ad Ecclesiam Romanam, ab eo redundaret; conditio illa exspiravit, ut Jesuitae jam in certas Provincias distributi, vix numerari queant. Subsunt uni *Generali*, velut Papae. Eorum aliquot quadruplex votum profitentur, tanquam Cardinales, quo praeter tria vulgata vota monastica, paupertatis, coelibatus & obedientiae, Pontifici Romano, obsequium ad evertendos haereticos jurant. Aliqui eorum tria tantum vota profitentur, qui sunt velut *Episcopi*; alii velut *Coadjutores spirituales*, Sacerdotes, Theologiae, Juris Canonici & Philosophiae Doctores; alii Coadjutores temporales, qui victum & amictum praeparant: reliqui *Novitii* & Scholastici. Vid. Chemnitius, Hafenmullerus aliique hujus Sectae historici. Hi, praeterquam quod juventutem gratis erudiant; in eo toti sunt, ut Sedis Rom. auctoritatem fulciant, terras Indorum pervadant, sub praetextu Christianismi propagandi, ut Romanensem Ecclesiam extendant. Eruditione reliquos monachorum ordines omnes obscurant. Sed cum non semel, Regum vitae & Rerum publicarum saluti, suis consiliis insidiati deprehenderentur; publicis decretis, Regno Galliarum, & ditione Venetorum, excedere jussi sunt, & in Polonia etiam, nunquam non, tanquam turbatores pacis, à regni Proceribus incusantur. Et quanquam in Gallia denuo recepti sunt; paucis tamen urbibus ipsis collegia conceduntur. Nunc Viennae & alibi, quasi sorores acceperunt *Jesuitissas*, quae praeter sexum, linguis & artibus, se excolere dicuntur. Opibus & potentia adeo invaluerunt, ut Templarios etiam superent, & reliquis ordinibus invidiae sint. In Religione haec fere sibi habent peculiaria: (1) Quod prae reliquis ordinibus, non à *Christo*, nec à sui ordinis fundatore, sed à *Jesu* denominari, & *Societas Jesu* dici aveant, quod nomen à Sorbonâ Parisiensi, velut *novum*, *superbum*, *schismaticum*, haereticum proscribitur. Tum (2) Semipelagianismi, adversus Dominicanos & Jansenistas, acerrimi sunt propugnatores. (3) in Casuistica, ut quibusvis placeant, admodum sunt laxi, testibus Arnaldo, Montaltio aliisque. (4) Etiam novas subinde opiniones excludunt, v. g. de peccato Philosophico, de quo alibi.

5. Lutherani, *Quintum* impetum in Theologiam Reformatam faciunt *Lutherani*, qui sic seipsos nominant à Martino *Luthero*, cujus prosopographiam, reformationem Ecclesiae ab Antichristianismo, & excitatum schisma inter Protestantes; nos suo loco narrabimus. Horum Lutheranorum, alii, adducti auctoritate Lutheri, corporis Christi praesentiam in Symbolis S. Coenae tuentur, in reliquis fidei capitibus, cum Reformatis ὁμόψηφοι; alii in plurimis insuper aliis capitibus, ipsi etiam Luthero non agnitis, recedunt à Reformatis, schismatis tantum excusandi, fovendi & aggravandi causa. Hi, (1) quasi communi *Christianorum* titulo non contenti, se à *Luthero* Lutheranos denominant. (2) Statuunt, corpus Christi in elementis S. Coenae, essentialiter esse praesens, & à communicantibus omnibus oraliter manducari. Insuper (3) Humanae Christi naturae, per unionem hypostaticam, communicata fuisse attributa divinae naturae, inque eis nominatim omnipraesentiam, quam tamen non recipiunt eorum Calixtini. (4) Impiagunt Reformatis, quod, si non directe; saltem ex obliquo, per legitimam consequentiam, Deum faciant auctorem peccati. (5) Quod Deus velit omnes & singulos servari. (6) Quod electio sit ex fide praevisa. (7) Quod Christus pro omnibus & singulis sit mortuus. (8) Quod vere fideles possint totaliter deficere. (9) Quod reprobaverit ex praevisa infidelitate. (10) Quod gratia regenerationis, alligata sit caeremoniis Baptismi. (11) Quod in administratione Baptismi, recte adhibeatur exorcismus, ipsaque Baptismi administratio, in casu necessitatis, mulieribus etiam competat. (12) Quod fractio panis, in S. Synaxi, sit ritus indifferens, etiam omittenda. (13) Quod in S. Coena, loco panis nutritivi, hostiola sit usurpanda: S. Coena in altari sit administranda: ab administrantibus albis vestitibus indutis: & hostiola communicantium ori sit ingerenda. (14) Quod privata & auricularis confessio & absolutio in Ecclesia sit necessaria. (15) Quod ad auditionem nominis *Jesu*, vel geniculatio, vel apertura capitis, à Deo praescripta sit. (16) Quod in templis Christianorum, imagines tolerari possint, & organa pneumatica adhiberi debeant. Historia Schismatis suo loco accedet.

Sextum insultum in Theologiam Reformatam faciunt *Arminiani*. Horum exordia coincidunt cum initio seculi XVI. quando Sociniani, missis Christoph. Ostorodo, Goslariensi Saxone, & Andrea Voidovio in Belgium nostrum, suam haeresin disseminare coeperunt, quorum quidem conatus, proscriptis Emissariis, & exustis seductricibus libellis A. MDXCVIII. Ordines suppresserunt, nec tamen eo ipso extinguere potuerunt è Belgis nostris pruritum novaturiendi, conceptum ex illatis Socini scriptis de praedestinatione & libero arbitrio, v. g. *commentario* ejus in cap. VII. ad Romanos, sub nomine Prosperi Desidaei, & ex Praefatione in Sebast. Castalionis *Dialogo* de Praedest. *libero arbitrio & fide*, sub nomine *Felicis Turpionis Urbevetani*, obstetricantibus Theod. Kemp, & Theod. Coornhert, 6. Arminiani. inter

Inter hos fuit Jacobus Arminius, ex Ecclesiaste Amstelodamensi, Professor Theologus in Academia Leidensi, postquam ibidem decessisset Franciscus Junius A. MDCIII. Cui insurrexerunt præter Francis. Gomarum, Synodi Hollandicæ, exhibitis ordinibus Hollandiæ XXXI. excerptis articulis, quibus mox successit Arminii *Apologia* & Responsio. Ab hoc *Arminianorum* nomen obtinent. Hic cum decessisset A. MDCIX. ejus asseclæ apertius insultarunt Confessioni & Catechesi Belgicæ A. MDCX. apud Ordines urgendo, ut corrigerentur, ut sua sententia sibi permitteretur, & usque ad conventum liberum, fratres se invicem tolerarent. Ab hoc *Remonstrantes* appellantur, eorumque Antagonistæ *Contraremonstrantes*, quibus mox successit *Collatio* Hagiensis super v. Articulis A. MDCXI. Accessit Conradus Vorstius, Steinfurtensis, Professor Theologus. Arminio frustra designatus successor, insuper in capite de attributis divinis, aperte cum Socino colludens, & Simon Episcopius, Amstelodamensis, Arminio suffectus A. MDCXII. à quibus schisma egregie diductum est, concurrentibus Joh. Utembogardo, Bertio, Venatore, Grevinchovio, Goulartio, Poppio, Corvino aliisque, Belgio notis. Donec tandem coiit Synodus Dordracena A. MDCXVIII. & MDCXIX. cujus decretis Remonstrantes sua opposuerunt *Antisynodalia* A. MDCXX. Ab hoc in segreges cœtus abierunt Remonstrantes, edita etiam Confessione, ejusque Apologiâ, per Simonem Episcopium, ad minimum semi-Socinianâ. Ex dictis, Arminianos vulgo dispescunt in duas Classes: *Quinquarticulanos*, qui in quinque tantum Arminii articulis, à Reformatis abeunt: (1) De causa & objecto prædestinationis. (2) De amplitudine, objecto & efficacia mortis Christi. (3) De viribus liberi arbitrii in statu peccati, deque causa conversionis, ejusque antecedaneis. (4) De modo conversionis, & efficacia gratiæ convertentis. (5) De certitudine perseverantiæ fidelium, aut possibili eorundem totali apostasia: *Apologistæ*, qui cum Apologia Episcopii, magna parte Sociniana, sentiunt, quorum errores per omnes Religionis Christianæ serpunt. Alii tamen eos, paulo distinctius, ad quatuor classes revocant: nim. א. *Quinquarticulanos*, quos descripsimus. Hos strictius *Arminianos* dixeris. ב. *Vorstianos*, qui Conrad. Vorstium, vel ex Socino, vel ex propriis *θεολογοῦντα* sectantur, & in plurimis *fundamentalibus*, de Deo, Trinitate, Deitate Christi, veritate satisfactionis Christi, aliisque à veritate Christiana abludunt. ג. *Apologistas* strictiore sensu, qui *confessionem* Remonstrantium, promulgatam A. MDCXXII. & adversus Censuram Professorum Leidensium, ab Episcopio vindicatam A. MDCXXIX. sectantur. ד Eorum, qui supra nominatos errores, alios insuper, cumprimis ex *Institutionibus* Episcopii, aut *Dissertationibus* Steph. Curcellæi aliisque hauriunt, v. g. de tribus in Trinitate essentiis; de terminis circa Trinitatem apud Theologos usitatis; de peccato Originali; de necessitate cognitionis Christi, justificatione ex operibus, aut fide quatenus est per charitatem efficax, & similibus absque fine propemodum aut modo. Si distinctiorem aves singularum controversiarum statum, poteris consulere obvios Arminianismi Antagonistas, v. g. *Censuram Professorum Leidensium*, Nic. Vedelii *Arcana Arminianismi*, Sam. Rhetorfortis *Examen Arminianismi*, scripta Guil. Twissi, Amesii aliorumque.

XLIV. Hinc ad statum Ecclesiæ, sub sexta hac N. T. ætate, recta descendimus, penes quam nobis occurrunt, *primo* Ecclesiæ *propagatio* ad hæc usque tempora nostra, cum Papalis; tum Reformatæ. Et Papalis quidem, non admodum magna observatur, nisi quod per monachos & imprimis Jesuitas, nomen Christi delatum fuerit ad Indiæ quasdam partes: sed quæ non tam spectabat ad amplificationem regni Christi, quam quidem ad extensionem regni & monarchiæ Papalis, & ut sibi Monachi, ex ea Archiepiscopatus, Episcopatus, aliasque dignitates ecclesiasticas pararent, unde in recitatiunculis paucorum tantum de articulis Christianis verborum, XII. articulorum fidei, precationis Dominicæ verbis, & in superstitiosis quibusdam Ecclesiæ Romanensis ritibus subsistebat. Quicquid tamen sit, quomodocunque saltem Christus ipsis innotuit. Sic apud *Oram Piscariam*, & nonnullos Ceilanorum Regulos, complures ad suscipiendum Baptismum permoverunt, & præter Goanum Archiepiscopatum, multa Collegia erexerunt, & quidem in duas Provincias distincta, quarum *Goana*, socios CCLXXX. numerat; *Malabrica* CL. Itidem in variis Orientis insulis, Maldivis, Moluccis & aliis, ut & in *regno Ormuzio*, Barbaris Christum dicuntur patefecisse. Et in ipso *Chinarum* regno, in duobus Collegiis, & tribus Residentiis, XXX. socios alere, profectique in extremam usque Japoniam, Provinciam ibi suæ sodalitatis CXXX. sociorum constituisse. In *Philippinis* etiam insulis, in Chinensi Japoniæque mari detectis, provinciam C. sociorum adornasse, ut observat Miræus in Polit. Eccl. lib. 2. Sed pleraque horum, sola fere nituntur fide monachali & Jesuitica. Propagationem potius Ecclesiæ veræ & Reformatæ contemplabimur, exorsi ab *Indis*, Orientalibus & Occidentalibus, procuratam navigationibus, cum Anglorum, tum Belgarum. Refert enim D. Crescentius Matherus, apud Bostenses in Nova Anglia verbi divini Minister, & Harvardini Collegii, quod est Cantabrigiæ in Nova Anglia, Rector, Epistola quadam inde ad Cl. Collegam D. Leusdenum data d. XII. Julii A. MDCLXXXVII. quod jam ab annis XL. D. Joh.

Status Ecclesiæ, sub ætate N. T. sexta.

1. Propagatio Ecclesiæ.

 Ellio-

Elliotus, Eccleſiaſtes Ripenſis Novæ Angliæ, quo efficacius Euangelium, apud Barbaros Americanos, eorum linguam didicerit, tota Biblia in iſtam traduxerit, cujus etiam verſionis exemplar ad hanc noſtramſi Academiam miſit, quod etiam Catecheſin Indicam fecerit, & diverſos tractatus Theologicos ea lingua ediderit, ex converſis Eccleſiam in oppido *Natik* collegerit, cujus membra non abſque lachrymis peccata ſua fuerint confeſſi, Chriſtum profeſſi, & cum ſuis familiis ad Baptiſmum admiſſi, etiam S. Cœnam ipſis, juxta inſtitutum Chriſti adminiſtraverit: acceſſiſſe Eccleſias huic adhuc quatuor, ex *Maſſachutenſibus*, quibus præſint Eccleſiaſtæ Americani, adhuc quinque conſimiles in *Marshippang*, item in Colonia *Plimouthenſi*, magnam eſſe Chriſtianorum frequentiam, porro in *Capo-Cod*, adhuc plures, ſub præfectis Indis, in ſex Eccleſias diſtributos, addit Eccleſias Eſtamenſem, Nanteckenſem & complures alias, earumque ſacra, gubernationem Eccleſiaſticam graphice delineat. Concludit: *Nonnullorum Epiſtolæ, de ſucceſſu Euangelii, apud Indos Orientales, præſertim vero Ceylonenſes inſulanos, ſtupenda referunt, quaſi trecenties hominum millia Chriſti nomen & Religionem amplexi eſſent, & has mirandas converſiones, conatuum miniſtrorum e Belgio miſſorum fructus eſſe.* Alia quadam Epiſtola, data Columbo xx. Decemb. A. MDC. LXXXIV. D. Herm. Specht, ſcribit, in regno *Jaffanapatnam*, ſub quo eſt *Manaar* (non connumeratis tamen hujus poſterioris converſis Chriſtianis) *ſecundum ſupputationem ultimam, & Catalogum nobis*, inquit, *traditum, inventi ſunt Chriſtiani, centies quadraginta & unum millia, quadringenti & quinquaginta ſex* (141456) quorum converſioni præpoſiti ſint quinque Paſtores. Idem ille D. Specht, alia quadam Epiſtola, ſcripta d. VI. Janu. A. MDCLXXXVIII. Columbo, pergit narrando quod ille numerus converſorum Indorum Chriſtianorum, ſpatio quatuor fere annorum, circiter quadringentis millibus ſit auctus: Regnum, inquit, *Jaffanapatnam ſubjectum ſoli Belgarum ſocietati Indicæ, habet incolas* 278759. *inter quos ſunt Indi Chriſtiani*, 180364. Succedit D. Adrianus de Mey, Eccleſiaſtes & Præfectus ſeminarii cujuſdam, Epiſtola in Jaffanapatnam, data VI. Novemb. A. MDCXC. narrans erectum ibidem ſeminarium, ſeque ejus præfectum conſtitutum, in quo pueri Malabarici erudiantur in lingua Belgica, ut mediante ejus cognitione, redderentur apti, ex quibus olim Magiſtri, Proponentes & Concionatores creentur: & puerorum etiam hujus Collegii profectus in Religione, idem alia Epiſtola exponit, data Jaffanapatnam XXII. Jan. A. MDCXCII. Inſuper D. Franciſcus Valentinus Dordracenus Eccleſiaſtes in Amboina, Epiſtola inde data IV. Jun. A. MDCLXXXVI. memorat, D. Cornelium van der Sluys Ultrajectinum, pertinaci alacritate, verbo divino paſcere, ad triginta millia animarum ethnicarum, & ab Ethniciſmo pariter & Muhammedaniſmo, ad Chriſtum perducere, adeo ut uno eodemque tempore, perſæpe centeni infantes baptizentur, paulatim adoleſcentes, laudanda diligentiæ, ingenii & pietatis documenta præbeant. Subjicit: *Floret hic Religio, florent etiam Gymnaſia, adoratur notus inter Ethnicos Deus, relictiſque patriis —— Diis, verum Deum, verique Dei cultum, non modo amplectuntur ſuperſtitione pleni Amboinenſes; ſed & ipſi —— Muhammedani, baptizari ſe petentes, hilari animo ad Chriſtum ſe conferunt* —— Iſtas Epiſtolas, ad ſe ſcriptas, publicæ lætitiæ donavit Cl. & conjunctiſſ. Collega D. Joh. Leuſden, ceu ſpecimina & primitias uberioris meſſis, quam repræſentare poſſet utraque Societas, Indica Orientalis & Occidentalis, cum noſtras Belgica, tum & Anglicana, quarum conatibus ſua benedictione affatim aſpiret divina gratia. Nos hinc recta pergemus ad Eccleſiæ Reformatæ propagationem in partibus Europæis, exorſi (1) partibus Borealibus *Dania* & *Norwegia*, quæ reformatam fidem ſuſceperunt, ſub Friderico I. eorum Rege, ad normam Joh. Bugenhagii A. MDXXXVII. hic VII. Eccleſiarum Superintendentes conſtituit in Dania, & IV. in Norwegia, qui ſacris eorum præeſſent. Accedit (2) Suecia, ſub Guſtavo Rege A. MDXXV. ſeque poſtea ſuoſque faſces, rejecto Sigiſmundo Rege, prius Duci Carolo commiſit; quam Jeſuitas, quos Sigiſmundus A. MDXCVIII. introducturus erat, reciperet. Porro (3) *Bohemia*, jam tum à temporibus Huſſi à Pontifice diſſidens, & veritatem agnoſcens, ſub Rudolpho tandem, qui A. MDCIX. libertatem Religionis, literis, quas vocant Majeſtaticis, eis conceſſit. Inter *Picardos* (ſic vocant qui Pontificem Antichriſtum appellant) autem, cum plerique Reformatis accederent, nonnulli Lutheranis, Syncretiſmus coaluit, quem edita fidei *confeſſione* declararunt, Tubingæ olim impreſſa, Cal. Aug. A. MDLVIII. Nunc autem Syncretiſmus Pontificiis decretis diſſolutus eſt, quæ fata etiam manſerunt *Moraviam*, *Styriam* & *Auſtriam*, Ferdinando Patri in Styria ſuccedente, Proteſtantibus exercitium ſuæ Religionis prohibente, omneſque ſolum vertere jubente. (4) *Polonia* A. MDXXV. Doctores Euangelicos habuit Martinum Glaſſam, Magiſtrum ſtudii Cracovienſis, Johannem Selucianum, Samuelem monachum Dominicanum, Johannem Cominium. A. MDXLII. Laurentium Praſniſium, Felicem Crucigerum Scebreſinum in Eccleſia Niedviedzenſi A. MDXLVI. Jacobum Sylvium in Eccleſia Chrenecicenſi. A quo tempore adeo invaluit, ut primo Sendomiriæ A. MDLXX. in Synodo generali, conſenſus in fide fuerit ſancitus, ac deinceps in aliis, ac demum Wlodiſlavienſi generali

Synodo

Synodo A. MDLXXXIII. confirmatus. Turbata interim fuit à Fausto Socino, qui Cracoviæ blasphemias suas disseminavit per complures annos, usque ad obitum. (5) *Lithuania* ab An. MDXXXIX. vestigia fidei Reformatæ accepit auctore Abrah. Culva Theol. Doct. qui in urbe Vilnensi Scholam aperuerat, in qua LX. discipulos erudiit. Solennius veritas propagata est A. MDLVIII. quando *fratres unitatis* à Ferdinando I. pulsi e Bohemia, in Majorem Poloniam se receperunt, ibique palam Ecclesiam Confessionis Bohemicæ erexerunt An. MDLII. paulo post confessionis Augustanæ, atque etiam Helveticæ, per totum regnum Poloniæ Ecclesias Euangelicas, passim aperite cœperunt, à quo & Lithuanis lux reformata affulsit. (6) *Belgium*, statim à cœptâ per Lutherum Reformatione, veritatem admisit, & ob eam mox persecutiones sensit, quando An. MDXXII. integrum Augustinianorum cœnobium, pulsis, captis, variis combustis monachis, destructum fuit, & nominatim Bruxellis, duo Augustiniani, quod liberius in indulgentias dixissent, exusti fuerunt A. MDXXIII. Adhinc adeo invaluit veritas, ut ei Carolus V. novis episcopatibus, missis duobus Inquisitoribus A. MDXXVI. & MDXXIX. ad rogatum Pontificis, & porro dirissimis persecutionibus, obniti debuerit, e quibus postea diuturnum & funestissimum bellum cum Hispanis natum est, quo fides reformata, in Belgio quidem *Hispanico* sic fatis suffocata, in *Fœderato*, per Dei gratiam adhuc floret. (7) *Anglia*, quam Henricus VIII. à Romani Pontificis jugo repente subduxit, occasione divortii Regis à Catharina uxore, quod improbabat Papa Clemens, de quo ut vindictam haberet Rex, publico decreto *primatum Papæ* proscripsit, & se, Ecclesiæ Anglicanæ proximum à Christo caput proclamavit, capitis proposita pœna, si quis Episcopo Romano supremam potestatem assereret: tributum etiam annuum, quod *Denarium Petri* vocabant, eidem negavit, servata nihilominus Romanæ Ecclesiæ doctrina, quam antea calamo adversus Lutherum defenderat, eoque Defensoris Fidei titulum à Papa & Cardinalibus sibi meruerat. Interim hoc ipso Antichristianismi Romani radices succidit, &, volens nolens Reformationis fundamenta posuit. Vid. Burnetus in *Hist. Reformationis Anglicanæ*. Structis ab Henrico VIII fundamentis, Eduardus VI. plenam reformationem superstruxit, evocatis in hanc rem e Germania Petro Martyre & Martino Bucero, hi negotium Reformationis strenue quidem agunt, & ad umbilicum perduxissent, si non fata Eduardum alterum Josiam, in flore ætatis suæ, Anglicanæ Ecclesiæ subduxissent, & Mariæ Reginæ, infensissimæ Reformationis persecutrici, locum fecissent: sed cum divina clementia, nubecula ista brevi transiisset; Maria extincta An. MDLVIII. Elisabetha quæ successit, *Papismum* tota Anglia denuo profligavit, & Euangelii puritatem restituit, sed fastu Episcopali & ineptis compluribus ac ridiculis ceremoniis, contra consilia Bezæ, omniumque Reformatorum transmarinorum, contaminatam, unde postea lerna malorum, ad nostra usque tempora profluxit. (8) *Scotia* Reformationem admisit, opera cumprimis *Johannis Knoxi*, quem Scoti, ceu Apostolum suum venerantur, de quo videri potest Melchior Adami, in *Vitis Theologorum exterorum*. Scoti interim, sub variis fatis, doctrinæ puritatem cum disciplina Apostolicæ proxima, conjungunt, si quævis alia Ecclesia Reformata, unde etiam quavis alia Ecclesia, ab hæresibus, schismatis & scandalis publicis, magis sunt immunes. (9) *Gallia*. In hac enim A. MDXXII. duobus in locis Euangelium repurgatum doceri cœpit: Gratianopoli in Delphinatu, per Petrum Sebevillam, & Mildæ, per Jac. Fabrum, Guil. Farellum, Arnold. & Gerhardum Russum, Lutetiæ, ab Episcopo Guil. Brissoneto, ad veritatem docendam evocatos. Quanquam autem Episcopus in veritate agnita non perstitit, ac Doctores evocatos iterum dimisit; receperunt tamen illi se in alia Galliæ loca, & multas passim condiderunt Ecclesias. Sed Reges Gallicani, etsi nunquam non maximis contentionibus à Pontifice diffidebant, nihilo tamen minus etiam tum, cum oppugnarent Papam, Papatum defenderunt, & Episcopis animadvertendi in Reformatos, potestatem fecerunt. Hinc toties Ecclesiæ Reformatæ martyrum sanguine maduerunt, Henrico II. & Francisco II. pravæ in Gallia inquisitionis auctoribus, non desinentibus sævire in Confessores fidei, usque dum ille, in hastiludio interficeretur; hic aure putrefacta corrueret. Tandem Carolo IV. adhuc sub tutoribus vivente A. MDLXI. pax aliqua, per DECRETUM, ut vocant, JANUARII, concessa fuit Ecclesiis Reformatis, quarum præcipuam Farellus, Viretus & Calvinus Genevæ plantaverant. Quæ tamen pax non raro turbata fuit, quando Guisii Pontificii, adversus Condæum Reformatæ Religionis assertorem, bella ex bellis texuere: donec tandem sors benignior Reformatis adspiraret, cum Henricus III. & IV. libertatem Religionis Hugonottis confirmarent, à quo uterque horum, Jesuiticis sicariorum telis misere interemptus, periit. Nec sic tamen confessores veritatis adversus Papatum eradicari potuerunt. Eorum enim constantia, tam feliciter, varia persecutionum tela sustinuit & elisit, ut ad nostra hæc infelicia tempora, sua Religione gavisi sint, licet difficultatibus implicatissimi. Jesuitæ vero, quorum discipulus Castellus, Henricum IV. sica petierat, jam An. MDXCIV. Collegiis suis exire, & Galliæ regno cedere jussi sunt, qui tamen A. MDCIV. reversi sunt. Interim *Hugonottorum* nomen Reformati consecuti sunt. A. MDLX. Turo-

Turoni, ab eo quod apud Portam Hugonis convenire solerent, quamvis non desint, qui malint ita dici, ab ædibus cujusdam Hugonis, in quibus sacra Parisiis facere solerent: aliis etiam magis placet, quod Guisii, à Carolo M. sibi genus adscribentes, odioso nomine, adversarios suos Condæos, originem ex Hugone trahentes, appellaverint *Hugonettos*. (10) *Germania* tandem, quam primo loco dicere debuissemus, hoc ordine pro jugo papali, libertatem Christianam accepit. Eduardus Princeps Frisiæ Orientalis, primus fuit, post inchoatam in Saxonia Reformationem, qui lectis Lutheri scriptis A. MDXX. superstitiones nonnullas abrogavit. Hunc anno sequenti, *Wermatienses*, *Erphurtenses*, *Goslarienses*, *Halberstadienses*, *Hamburgenses* & alii sunt secuti. Omnium tamen primi, monachi Augustiniani Wittembergæ A. MDXXI. Missam privatam, ejusque Canonem abrogarunt, & Academiæ ac Lutheri consensum impetrarunt. Et Lutherus A. MDXXIII. formulam S Synaxeos, in Electoratu Saxoniæ observandam, præscripsit, privatamque peccatorum confessionem, à Carolstadio abrogatam temere restituit, & post biennium demum, usum linguæ vernaculæ in sacris, introduxit. Ab hoc tempore, passim Moniales habitum superstitiosum deponere, claustris valedicere, ad matrimonium transire, & Ecclesiastæ reformati idem facere cœperunt. Ipso etiam Luthero eis suo exemplo prælucente, quando habitu monachali deposito, Catharinam à Boren monialem, uxorem duxit. Ordinationem Ministrorum, plusculum ad ordinationes Apostolicas revocavit, & primum Georgium Rorarium suo ritu sacris initiavit, visitatione que à Johanne Electore impetrata, ministros Ecclesiis passim præfecit, ad cujus exemplum, multi Principes se componere cœperunt. Certatim accesserunt, in *Borussia* Albertus, in *Megapoli* Henricus Magni filius, in *Suecia* Gustavus, in *Luneburge* Ernestus, in *Hassia* Philippus, accurrebant, opera Bugenhagii Pomerani, *Brunswicenses*, *Magdeburgenses*, *Lubecenses*, *Gottingenses*, atque insuper A. MDXXIX. *Basileenses & Argentinenses*, confractis etiam statuis & imaginibus, ex institutione Zuinglii, & An. MDXXXIV. *Wurtembergenses* sub Ulrico Duce, & *Hildesheimenses*, anno sequenti, *Pomerani* A. MDXXXIX. *Marchiaci* sub Joachimo I. & mortuo Georgio *Lipsienses*, subsecuti sunt *Palatini*, *Megapolitani*, *Transylvani*, & qui non alii: ipsi etiam *Bavari* & *Austriaci* quodammodo è tenebris emerserunt, quando pecuniam in bellum Turcicum collaturi, intercedebant pro libero Religionis exercitio, & calicis communionem impetrabant, eâ tamen lege, ut in reliquis Ecclesiæ Romanensis ritibus, nihil innovaretur. Et *Coloniensibus*, quibus primam lucem debeo, major felicitas affulsit; sed brevi durans: Hermannus enim eorum Archiepiscopus evocavit ex Hassiâ, Melanchtonem, Bucerum, Hedionem & Joh. Pistorium, ut suâ operâ Archiepiscopatum reformarent: & Bonnæ quidem Euangelium repurgatum prædicabatur, cum Gropperus apostata & reliqui ex Academiâ Coloniensi, ad Pontificem & Cæsarem provocarent, & Hermannus à Cæsare & Pontifice in jus vocatus excommunicatusque A. MDXLVII. Adolpho Schaumburgico Archiepiscopatum tradere cogeretur. Eadem Fata manserunt Salentinum Comitem Isenburgicum v. & Gerhardum Truchesium Archiepiscopos, qui cum, ductis uxoribus, Reformationem Religionis, juxta pacem, utrique Religioni in Imperio datam, meditarentur: ille quidem A. MDLXXVII. sua sponte Episcopatu abiit; hic post sexennium, fulmine papali perculsus est, & quamvis abinitio, se bello defendere conaretur; tamen Ernestum Bavarum successorem accipere coactus fuit. *Martisburgenses* An. MDXLIV. acceperant Administratorem Augustum Saxoniæ Ducem, Episcopum vero Georgium Anhaltinum, sacris concionibus celebratissimum. *Naumburgenses* etiam, pro Julio Pflugio Romanistâ acerrimo, Nico. Amsdorffium, nobilem Misnicum, & Theologum eximium, ab ipso Luthero initiatum, acceperunt. Sed bello Germanico A. MDXLVII. exardescente, Pflugius restitutus est Naumburgi, & Michael Sidonius Episcopatui Martisburgensi, donec utroque defuncto, Superintendentes constituerent Augustus Saxo. Multas alias civitates dissidium Religionis sollicitas habuit, & inter alias potissimum *Aquisgranum* & *Donawerdam*, quarum illa quidem Reformationem admisit; sed A. MDLXXX. hæc MDCVII. Missam denuo recipere coacta fuit. Singulas autem singularum Ecclesiarum reformationes, quis dixerit cumprimis compendio studens?

Ad propagatores igitur, seu Ecclesiarum ædificatores, sub hac ætate progrediamur, & primo quidem ad puriores seu *Reformatos*, tum ad *Lutheranos* impuriores, tandem & *Pontificios*, quanquam reformationi potius obstiterint, quam profuerint, quibus subjungemus nominatiores ex *fanaticis*. Inter *Reformatos*, nominandus I. *Martinus Lutherus*, Islebii oppido Comitatus Mansveldiæ, Patre Johanne, Matre Margaretha Lindemannâ, honestis parentibus natus A. MCCCCLXXXIII. Primis literis Magdeburgi & Isenaci imbutus, Magister Philosophiæ dictus Erphordiæ A. MDVIII. Mox anno sequenti, monachus Augustinianus, quadriennio post à Friderico Elect. Saxoniæ, Wittembergæ Professioni Theologicæ admotus, Romam ad componenda dissidia quædam, auctoritate publica missus, post reditum A. MDXII. professione suâ fungi cœpit. Reformationis negotium exorsus est A. MDXVII. scriptis pariter & vivâ voce prosecutus, formulam fidei suæ in Comitiis Augu-

Augustanis, Carolo v. exhibuit, & constanter postea propugnavit. Sibi tamen plusculum addictus, in articulo de S. Cœnâ, pertinacius obstitit Carolstadio Collegæ, hinc etiam Helvetiis fundamenta schismatis Lutherani hoc ipso struxit, licet fatis jamjam cessurus, dicatur istud suum ἁμάρτημα, apud Melanchtonem agnovisse, & ab eo monitus, ut aliter se declararet, vel saltem leni quodam scripto, illata Ecclesiæ vulnera utcunque sanaret, professus sit, id se suapte sponte facturum, ni metueret, hoc pacto, universam suam doctrinam suspectam iri. Denatus est Islebii patriâ suâ, sepultus Wittembergæ, funebrem concionem ei dicente Pomerano, & Melanchtone orationem fatalem. Scripta ejus Tomis Jenensibus & Wittembergensibus prostant. (2) *Philippus Melanchton*, Lutheri collega, timidior quidem indole; sed purior doctrinâ, Germanis dicitur *Schwartzerd*, natus Brettæ inferioris Palatinatus oppido, Patre Georgio, Matre Barbara Reuterina An. MCCCCXCVII. Baccalaureus creatus est Heidelbergæ An. MDXI. annos natus XIV. Magister Philosophiæ Tubingæ A. MDXIII. annorum XVII. Consilio Joh. Reuchlini, à Friderico Saxoniæ Electore Wittembergam evocatur A. MDXVIII. docturus linguam Græcam. Luthero in reformatione, fidus fuit παραστάτης. Tradendis linguis, Philosophia & Theologia, tam felix & assiduus exstitit, ut communis Germaniæ præceptor salutetur. In atticulo de cœna à Luthero fuit alienior, hoc nomine ab ingratis discipulis varie traductus; in capite autem de gratia & libero arbitrio, puritate vincitur à Luthero, ut patet ex hujus scripto de *servo arbitrio*. Obiit Wittembergæ A. MDLX, ætatis suæ LXIII. (3) *Ulricus Zuinglius*, Helvetius, natus in pago Wildeham A. MCCCCLXXXVII. studiorum rudimenta posuit Basileæ primum, dein Bernæ, hinc Viennæ in Austria, Magister artium renunciatus, Sacerdotium accepit Glaronæ, Euangelium purius prædicare cœpit A. MDXVI. cum Lutheri nomen in illis oris necdum innotuisset, postquam puriorem de Justificatione doctrinam hausisset à Thoma Wittenbachio, Basileensi Theologo A. MDV. ex qua postmodum indulgentias impugnavit. Tigurinæ Ecclesiæ Doctor & Antistes constitutus est An. MDXIX. ubi primus Euangelium annunciavit secundum Euangelium, cum multo Auditorum applausu, illudque propugnavit compluribus scriptis, colloquio etiam publico Marpurgi A. MDXXIX. super negotio de Eucharistia. Bello tandem Helvetico Civili, ministerio castrensi fungens, occubuit. (4) *Joh. Oecolampadius*, Germanis *Haussschein*, Winsbergæ oppido Cheruscorum A. MCCCCLXXXII. natus, artium Baccalaureus, mox & Magister factus Heidelbergæ. Jurisprudentiæ studio seipsum primo impendit Bononiæ, dein sub Joh. Reuchlino, Tubingæ, Philologiæ, hinc trium linguarum peritissimus, Theologus esse maluit, quam Juris consultus. Fuit primo patriæ Ecclesiastes, tum Basileæ, ibidem Doctor renunciatus A. MDXVI. post etiam Augustæ Vindelicorum, tandem, variis jactatus casibus, primus Euangelii repurgati professor, ac summi templi Basilcensis Ecclesiastes, ex anthrace obiit, non multis septimanis post Zuinglium suum. (5) *Bertholdus Hallerus*, Helvetius, natus A. 1492. Apud Coloniam Agrippinensem, Baccalaureatu Theologico ornatus, & in patriam reversus, primo Canonicus, tum Concionator electus Bernæ, primus purioris Euangelii amplectendi auctor fuit patriæ, cum Zuinglio collega decessit. (6) *Andreas Bodenstein*, à patria Carolstadius, Doct. & Professor Wittembergæ, itidem Canonicus & Archidiaconus, Lutherum Theologiæ Doctorem renunciavit An. 1512. hinc inter primos ibidem, doctrinæ Lutheri adstipulatus, Luthero in Pathmo suo delitescente, Missam privatam primus eliminavit, imagines è templis sustulit, nec non auricularem confessionem, discrimina ciborum, invocationem Sanctorum, Symbola in S. Cœna, laicis in manus dedit, aliosque ritus superstitiosos immutavit: sed hæc se absente facta, Lutherus aliquot concionibus impotenter impugnavit, & quasi non justo ordine suscepta, retractavit & restituit. Hinc utriusque dissensio, quæ in schisma Sacramentarium postea erupit. Tandem Ligeri & Basileæ pro Cathedra & suggestu S. literas docuit. Obiit A. 1541. (7) *Simon Grynæus*, Veringæ Sueviæ oppido natus A. 1493. Melanchtonis condiscipulus, Philosophiæ Magister dictus Viennæ Austriæ. Ob triplicis linguæ, Philosophiæ & Theologiæ veræ peritiam & usum, quas apud Academias Viennensem, Wittembergensem, Basileensem, per complures annos professus est, laudatissimus. Obiit ex peste. (8) *Wolfgangus Fabricius Capito*, Medicinæ, post Theologiæ Doctor, apud Basileenses docendo & disputando, veram doctrinam inculcavit. Fit Concionator & Consiliarius Archiepiscopi Moguntini, clam Euangelio impense faventis, ordini Equestri etiam adscriptus à Carolo v. cum observaret, se apud Moguntinum, quod volebat assequi non posse, Argentoratum concessit, ibique Euangelium docuit, tum & Hagenoæ in Patria. (9) *Paulus Fagius*, Palatinus, apud Tabernas Rhenanas natus, Hebraice peritissimus, Isnæ moderator scholæ, dein Pastor ibidem, hinc Constantia urbe reformatâ, per biennium, apud Argentoratum, pastor exstitit & Doctor Ann. 1544. donec cum Bucero collega, Cantabrigiam Angliæ vix assecutus, ibidem obiit. (10) *Martinus Bucerus*, Selestadii oppido Alsatiæ natus A. 1491. postquam per vicennium integrum, apud Argentinenses, in Ecclesia pariter, & Schola docuisset, Eduardo VI. vocante, in Academia Cantabrigiensi, Theologiam per biennium pro-

professus, ibidem obiit A. 1552. pacis ecclesiasticæ nimium studiosus. (11) *Sebastianus Munsterus*, Theol. & Hebrææ linguæ Professor Basileensis, Cosmographus egregius A. 1552. (12) *Conradus Pellicanus*, perspecta veritate Euangelica, solidamque Hebrææ linguæ peritiam adeptus, S. literarum Professor, primum Basileæ, dein Tiguri. An. 1556. (13) *Petrus Martyr Vermilius*, Florentiæ in Italia natus A. 1500. Patavii totius Philosophiæ & linguæ Græcæ, Bononii etiam Hebrææ peritiam nactus, Augustinianorum ordini, in monasterio Fessulano adscriptus, concionator per Italiam exstitit famigeratissimus, Euangelica luce radiatus, Neapoli primo, tum Lucæ, reformationis fundamenta posuit: mox Romæ ustulandus, amicorum suasu, patriæ valedicens, Tigurum primo, inde Basileam, post, procurante Bucero Argentoratum est vocatus, quin & cum eo, ab Eduardo VI. ad professionem Oxoniensem excitus, mox succedentibus ibidem persecutionibus Marianis, Argentorati in pristinam stationem restitutus, tandem Tiguri senectæ suæ portum est consecutus. A. 1562. (14) *Wolfgangus Musculus*, Argentinæ, dein Augustæ Vindelicorum Pastor, tandem Bernæ S. literarum Professor. A. 1564. (15) *Andreas Gerardus Hyperius*, Hyperis oppido Flandriæ natus A. 1511. Patre Andrea, apud Hyperas Jurisconsulto, Ecclesiæ & Academiæ Marpurgensis Doctor An. 1563. (16) *Johannes Calvinus*, Novioduni Vermanduorum oppido natus A. 1509. Lutetiæ primum Philosophiæ, dein Aureliæ & Biturigis, Jurisprudentiæ ac Theologiæ operam dedit, Basileæ Hebraicis literis se totum mancipavit. Italiâ dehinc à limine salutatâ, Galliæ suæ valedicens, per Allobroges in Germaniam perrecturus, Genevæ præter spem, non modo Concionator; sed & S. literarum Doctor, à Senatu est delectus A. 1536. ubi repurgatam Religionem ac disciplinam, eliminata idololatria papali, cum Guil. Farello & Petro Vireto, constituit, cum infinitis difficultatibus, ob quas deinceps, relictâ aliquantisper urbe, Argentoratum secessit, ibique Ecclesiam Gallicanam fundavit, restitutus demum Genevæ, omnium sententia, denuo instauratam Ecclesiam totos annos XXIII. gubernavit, scriptis clarissimus. Obiit ex phtisi, vigiliis & immodicis jejuniis laboribusque contracta A. 1564. ætatis LV. (17) *Guil. Farellus*, in Delphinatu Galliæ, nobili familia natus A. 1489. Inter primos veritatem reformatam Gallos docuit. Basileæ cum Theologis, Zuinglio, Oecolampadio, Hallero, amicitiam contraxit, A. 1524. in monte Bellicardi, Euangelium Reformatum aliquamdiu & alibi docuit. Genevensem Ecclesiam cum Vireto reformavit, dein Metim venit A. 1541. ibidem docens, inde digressus Novocomi concedit. Obiit A. 1563. (18) *Victorinus Strigelius*, Ivonis Strigelii Medici filius, Lutheri & Melanchtonis auditor, Theologiam Jenæ docuit, dein Lipsiæ, tandem Heidelbergæ. Obiit A. 1569. (19) *Benedictus Aretius*, Bernensis, Prof. Logices in Acad. Marpurgensi, deinde in schola patria Theologus. A. 1574. (20) *Henricus Bullingerus* Helvetius, Pastor & Antistes Tigurinus, suffectus Zuinglio. Obiit An. 1575. (21) *Immanuel Tremellius*, natus Ferrariæ in Italia, Patre Judæo, linguæ Hebrææ doctissimus, ejusque Professor Heidelbergæ, cum Francisco Junio Biblia traduxit in linguam Latinam. Obiit A. 1580. (22) *Zacharias Ursinus*, Uratislaviensis Silesius, scholæ patriæ Rector, hinc Professor Theol. in Acad. Heidelbergensi, cum Casp. Oleviano, auctor Catecheseos Palatinæ. Obiit A. 1583. (23) *Hieronymus Zanchius*, Italus, docuit primum S. literas Argentorati, subinde etiam extra ordinem Aristotelis Philosophica, hinc Ecclesiæ Clavennensis, in confiniis Italiæ pastor, porro Doct. & Professor Heidelbergensis, tandem Neostadiensis. Obiit A. 1590. (24) *Antonius Sadeel*, ex illustri Chandæorum genere natus, primum Lausannæ, tum Genevæ Pastor per complures annos. Obiit A. 1591. (25) *Lambertus Danæus*, Aurelianensis Gallus, primum Ecclesiæ Genevensis Pastor, tum Professor Theol. Leidensis, hinc Gandavi, tandem in Acad. Orthesiana in regno Navarræ. Obiit A. 1596. (26) *Daniel Tossanus*, Aurelianensis Gallus, Ecclesiæ patriæ pastor, hinc post superata varia pericula, Friderico III. Elect. Palatino à concionibus, post ejus obitum, in Ecclesia & schola Neostadiensi docuit, tandem ad Professionem Heidelbergensem reversus. Obiit A. 1602. (27) *Theodorus Beza*, Vezeliis Heduorum oppido, nobili genere natus A. 1519. Græcas literas docuit in Acad. Lausannensi, atque etiam sacra, legatus à Reformatis Parisiensibus, ob Religionem pressis, in Germaniam A. 1557. Melanchthonem aliosque compellavit, digressus Lausanna, Genevæ cum Calvino docuit, Minister factus Ecclesiæ, & scholæ primus Rector. Obiit A. 1605. (28) *Amandus Polanus*, Oppariæ Silesiorum natus, Patre Henrico Polano à Polansdorf, urbis Syndico A. 1561. Literas hausit Uratislavii, Tubingæ, Basileæ, Baronum quorundam Moravorum, imprimis Zerotinii, Genevæ, Heidelb. in Moravia & alibi Ephorus, suasu Grynæi, Doctor Theologiæ renunciatus est Basileæ, ibidem etiam per sexennium Professor. Obiit An. 1610. (29) *David Pareus*, Silesius, Francostenii natus A. 1548. Patre Johanne Wænglero. Sed gentilitium nomen Germanicum, à præceptore Hirschbergæ, ἀπὸ τῆς παρείας, quod Latinis genam, Germanis *Wange* notat, Græcum factum, ipsum *Pareum* nominavit. Fuit discipulus Ursini, pictoriæ artis, natura duce, peritus. Necessariis trium linguarum artiumque præsidiis imbutus, Theologiæ

se

se applicuit, & A. 1571. in aliquot Palatinatus Ecclesiis Pastor cum fuisset, factus est Professor primarius in Acad. Heidelb. Occupata autem ab Hispanis urbe A. 1621. Anviliam oppidum Bipontinatus Palatini concessit, ibidem devastationem Palatinatus luxit, & totus fuit in poliendo Ursini *Corpore doctrinæ*, seu opere Catechetico; hinc Neustadium transiit, & paulo post Heidelbergam reversus, cum Friderico Electore, hactenus exule, ipso die pentecostes, in templo Spiritus S. Heidelbergensi, & universa Ecclesia, S. Synaxi usus, non multo post placide exspiravit A. 1622. humatus in templo D. Petri, facello Academiæ. Filios reliquit Philippum, scholæ Neustadiensis, tum Hanoviensis Rectorem, & Danielem, viros doctissimos. (30) *Abrahamus Scultetus*, Grunbergæ Silesiorum natus A. 1566. studiorum causa, sese A. 1582. contulit Uratislaviam, mox a Patria conflagrata, domum vocatus, Freistadium oppidum vicinum, ad studia continuanda perrexit, ibidem Abrah. Bucholcerum præceptorem nactus, ad scholam Gorlicensem in Lusatia, vocatus est A. 1585. Hinc Academiam Wittebergensem salutavit A. 1588. collegiis Philosophicis privatim habendis profecit, donec A. 1590. Heidelbergam evocaretur, futurus à Concionibus Friderico IV. Electori, postquam per triennium insignium Theologorum auditor fuisset, & privatim, in Oratoriis, Ethicis & Sphæricis, studiosos informasset, hinc Pitisco, in Ecclesia Franciscana pastor adjunctus A. 1614. tandem Doct. & Professor in Academia renunciatus, Fridericum V. in Bohemiam comitatus est, eoque profligato A. 1621. mox Brettam oppidum Palatinum, hinc Schorndorffium, Ducatus Wurtemburgici, insuper Embdam ad ministerium Ecclesiasticum vocatus A. 1622. ibidem supremum diem clausit A. 1624. ætatis 58. (31) *Johannes Piscator*, Argentoratensis, Theol. Professor apud scholam Herbornensem, natus A. 1546. denatus A. 1625. (32) *Matthias Martinius*, Theologus Herbornensis primum, tum Bremensis. (33) *Joh. Henricus Alstedius*, Philosophus & Theol. Professor Herbornensis, tum Albæ Juliæ in Transylvania. Obiit A. 1638. (34) *Antonius Walæus*, natus A. 1573. Doct. & Professor in Acad. Leidensi Obiit A. 1639. (35) *Guil. Amesius*, Anglus, Doct. & Professor Franequeranus, obiit Rotherodami. (36) *Franciscus Gomarus*, Flander, Professor primo Leidensis, tum Groninganus. (37) *Henricus Altingius*, Palatinus, Professor Heidelbergensis primo, tum Groninganus. Obiit A. 1644. (38) *Joh. Maccovius*, Polonus, natus Lobsenæ, cursum Philosophicum absolvit Dantisci, sub Bartholomeo Keckermanno, Ephorus Generosorum Stenensium, Pragæ cum Jesuitis, Lublini in Polonia Minore, cum Socinianis sæpius disputavit, in Academiis, Heidelbergensi, Marpurgensi, Wittembergensi, Jenensi, plurimis exercitiis & colloquiis ingenium acuit, donec A. 1613. in Acad. Franequerana, Sibrando Luberto, Doctor Theol. renunciaretur, & mox Professoratum extraordinarium A. 1615. & ordinarium A. 1616. consequeretur. Obiit ibidem A. 1644. funebrem ei dicente Collega Joh. Coccejo. (39) *Andreas Rivetus*, Sammaxentinus Pictavus, natus A. 1571. Theol. Doct. & Professor Lugduni Batavorum. Obiit Bredæ in Brabantia. (40) Ludovicus & Johannes Crocii, fratres, ille Bremensis; hic Marpurgensis, Theologiæ Professores. In nostra Ultrajectina Academia floruerunt. (41) *Gisbertus Voetius*, Heusdanus, in Ecclesia patria pastor, tum in Ultrajectina, Academiam Ultrajectinam inauguravit, Synodi Dordracenæ membrum ultimum superstes, vir famigeratissimus præceptor meus, cujus memoria mihi nunquam non erit in veneratione. Obiit octuagenario major A. 1676. cui ego successi in professione A. 1677. (42) *Carolus Dematius*, Selandus, itidem Præceptor meus Venerandus. (43) *Johannes Hoornbeek*, Harlemensis, Ecclesiastes primo sub Cruce apud Coloniam Agrippinensem, à quo prima Religionis rudimenta Catechetica ibidem hausit, tum Ecclesiastes & Professor Theol. in Ultrajectina nostra, ubi ipsum Præceptorem habui & fautorem benignissimum, Ultrajecto Lugdunum Batavorum abiit, ad professionem pariter & munus Ecclesiasticum, ubi supremum diem clausit. Accedunt (44) *Andreas Essenius*, Theol. & Philosophiæ Doctor, Ecclesiastes & Professor Theologus, Ultrajecti, vocatus A. 1653. Obiit A. 1676. (45) *Franciscus Burmannus*, per biennium circiter, meus in Professione Theol. collega. Obiit A. 1681. In Academia Lugdunensi itidem claruerunt, Jacobus Triglandius, Fridericus Spanhemius Senior, Abrahamus Heidanus, Johannes Coccejus Bremæ natus A. 1603. primo Professor Theologiæ Franequeranus, tum Leidensis, in Hebræa cumprimis Philologia excellentissimus. Adhuc viventes passim per Europam reformatam Theologos posteris describendos relinquo. Pauci sunt quos dixi, & quis omnes diceret, cum primis compendium scribens? Si enim describendi forent, in *Anglia*, Thomas Cranmerus Cantuariensis Archiepiscopus, Johannes Juellus, Guil. Wittakerus, Joh. Rainoldus; in *Scotia*, Rollocus, Malcolmius, Napeirus, Foxius, Forbesius; in *Gallia*, Daniel Chamierus, Augustinus Marloratus, Philippus Mornæus: in *Palatinatu*, Georgius Sohnius, Pantaleon Candidus, Quirinus Reuterus, Petrus Pocquinus, Bartholomeus Pitiscus; *Bremæ*, Christophorus Pezelius, Urbanus Pierus; in *Helvetia*, Simon & Thomas Grynæus, Leo Judæ, Conradus Pellicanus, Theodorus Bibliander, Jesias Simlerus, Ludovicus Lavaterus, Rudolphus

Gual-

Gualterus, Joh. Guil. Stuckius, Joh. Henric. Hottingerus, si inquam hi omnes, cum infinitis aliis, repræsentandi essent, qui finis foret?

Subjiciamus interim celebriores quosdam ex *Lutheranis*, quales, 1. *Jacobus Andreæ*, Waiblingensis Wurtembergicus, fabri ferrarii filius, hinc Schmidinus dictus, primum Diaconus Stutgardiensis, post Tubingensis, hinc Superintendens Goppingensis, tandem Præpositus Tubingensis, & Academiæ Cancellarius. Obiit A. 1590. 2. *Joh. Arndius*, Superintendens Lunæburgicus, scriptis practicis notissimus. 3. *Fridericus Balduinus*, Dresdensis, superintendens Wittembergicus, disputationibus ad Articulos Schmalcaldicos, explicatione Epistolarum Paulinarum, Anti-Serario, Anti-Scioppio, Casibus conscientiæ aliisque clarus. Obiit A. 1628. 4. *Joh. Brentius*, Suevus, natus A. 1499. Lutheri παραστάτης, ubiquitatis acerrimus Patronus. Halæ Saxonum per annos 26. docuit. Obiit septuagenarius. 5. *Abr. Bucholcerus*, pastor Sprottaviensis, Crossnensis & Freistatensis, Chronologus egregius. Obiit A. 1584. 5. *Georgius Calixtus*, Helmstadiensis Professor acutissimus, Harmonia Euangelistarum, Compendio Theol. & aliis scriptis commendatissimus, ubiquitatis hostis, pacis amantissimus. 6. *Martinus Chemnitius*, Bricensis Marchita, Theologus Brunsvicensis, Examine Concilii Tridentini, Harmonia Euangelica, & locis communibus notissimus. Obiit A. 1586. 7. *David Chytræus*, Wurtembergicus, ex Academia Wittembergensi Rostochium vocatus, Poeta, Historicus, Philosophus & Theologus insignis. Obiit A. 1600. 8. *Georg. Dedekennus*, Pastor Hamburgensis, editis Consiliorum Theologicorum voluminibus celebris. 9. *Henricus Eckhardus*, Theologus Gressensis, fasciculo Controversiarum Calvinisticarum, commentario in Psalmos aliisque notus. 10. *Matthias Flacius Illyricus* Albonensis, Clavi Scripturæ, Catalogo testium veritatis, Centuriis Magdeburgensibus procuratis, aliisque celeberrimus. Professor primum fuit Wittembergensis, dein Magdeburgi tempore belli Germanici substitit, donec Jenam evocaretur. Unde ob contentionem de libero arbitrio, cum Strigelio exortam, Ratisbonam abiit, hinc Antwerpiam evocatus est, inde Argentoratum commigravit, & tandem Francofurti ad Mœnum obiit A. 1575. Quia peccatum originale habuit pro substantia, hinc à Lutheranis, schismaticis annumeratur. 11. *Joh. Forsterus* Augustanus, Theologus Wittembergensis, Reformator Hennebergensium, Lutheri in versione Bibliorum Succenturiator industrius, auctor Dictionarii Hebraici. Obiit A. 1556. 12. *Wolfgangus Franzius* Voitglandus, Disputationibus in Augustanam Confessionem, Anti-Smalcio, libro de Interpretatione Scripturæ, tractatu de sacrificiis, & sacra animalium historia, clarissimus. Obiit A. 1628. 13. *Joh. Gerardus*, Theologus Jenensis, locis communibus, continuatione Harmoniæ Euangelicæ, & Schola pietatis, celeberrimus. 14. *Salomo Glassius*, Professor Hebrææ linguæ, inde Superintendens Sangerhusanus, Philologia sacra & aliis opusculis commendatissimus. 15. *Albertus Grauerus*, Jenensis Theologus, ex absurdis absurdissimis Calvinianorum, ipse absurdissimus. Obiit A. 1617. 16. *Christophorus Helvicus*, Professor Giessensis, Tabulis Chronologicis, Elencho Judaico & Vindicationibus Locorum Scripturæ notissimus. 17. *Tilemannus Heshusius* Jenensis primo, tum Regiomontanus, tandem Helmstadiensis Theologus, quam acriter primo propugnaverat ubiquitatem corporis Christi, eam postmodum cum Hofmanno Collega, fortiter etiam impugnavit. Obiit A. 1581. 11. *Matthias Hoë*, nobilis Austriacus, Pastor aulicus & Superintendens Dresdensis, in Reformatos satis iniquus, edito in eos libello XVII. Articulorum; sed cui ipsissis voluminibus Germanice respondit Christoph. Massonius, alias Becmannus. Edidit præterea Commentarium in Apocalypsin. 19. *Ægidius Hunnius*, rustici filius, natus A. 1550. Docuit Marpurgi & Wittembergæ, satis item iniquus in Reformatos. Colloquium Ratisbonæ habuit cum Jacobo Gretsero Jesuita. Obiit A. 1603. 19. *Georgius Major*, Noribergensis, quem, quod bona opera diceret ad salutem necessaria, quod ceremonias interimisticas admitteret, & quod Reformatis faveret, Lutherani Schismaticis Adiaphoristis connumerant. Opera ejus tribus tomis prostant. Obiit A. 1574. 20. *Balthasar Meisnerus*, Dresdensis, natus A. 1587. Theol. Prof. Wittembergensis, scriptis: Philosophiâ Sobriâ, Anthropologiâ sacrâ, Christologia, aliisque de Photinianismo, Adiaphoris, celeberrimus. Obiit A. 1628. 21. *Balthasar Menzerus*, Hassus, natus A. 1565. Exegesi Augustanæ Confessionis, aliisque scriptis ersticis fere, notissimus. Obiit A. 1628. 21. *Philippus Nicolai*, Waldeccensis, Ecclesiastes Hamburgensis, scriptis de fundamento fidei Calvinianæ, de regno Christi, de vita æterna, aliisque suis, ut fit, quam commendatissimus. Obiit A. 1608. 22. *Andreas Osiander*, Bavarus, per XVII. annos Concionator, in conventibus Augustæ & Ratisbonæ, cum se Pontificiis fortiter opposuisset, propter Interimistica dissidia pulsus, in Borussiam pervenit, cum in negotio de Justificatione, nova moliretur, suorum animadversiones jure incurrit, & A. 1552. obiit. Ejus filius Lucas Osiander, Ecclesiastes aulicus Wurtembergensis, Enchenidiis Controversiarum, & notis in Biblia, suis commendatus, obiit A. 1604. 23. *Moses Pflacherus*, Pastor Kemptensis, Analysi typica librorum S. Codicis, aliisque scriptis commendatus. 24. *Christophorus Pelargus*, Silesius, Superintendens Generalis Marchiæ, & Pro-

Professor Francofurtanus ad Oderam, à lectione Patrum, Commentario in Genesin, in Damascenum, in Matthæum, Schola item fidei, aliisque scriptis commendatissimus: quod Reformatus esset, suis sordidus, meus aliquando quoad Professionem Theologicam, apud Francofurtensem illam Academiam, Antecessor. 25. *Conradus Schlusselburgius*, Saxo, Pastor primum Wismariensis, inde Antwerpiensis, tandem Stralsulsensis, ex odio in Calvinianos & Hæresiologia, suis notissimus. 26. *Josua Stegmannus*, Theologus Rintelensis, ex Photinianismo confutato, & libello precationum, notus. 26. *Paulus & Johannes Tarnovii*, Rostochienses Theologi, ille libro de ministerio & commentario in Johannem; hic Commentario in Prophetas minores, & Exercitationibus Biblicis, nominatissimus. Obiit A. 1623. 28. *Michael Waltherus*, Professor Helmstadiensis, Officina & Harmonia Biblica notissimus. Hos ex compluribus aliis, notiores designavi, aliis suis relictis.

Scriptores Pontificii. Ex *Pontificiis*, nonnullos etiam subjiciemus, & quis singulos possit? *Tezelium*, *Wimpinam*, *Eccium*, *Prieratem*, *Hogostratum*, *Catarinum*, *Fabrum*, aliosque, qui primi Reformationi se opposuerunt, non commemorabimus. His suffragati, *Johannes Roffensis* Episcopus, alias Fischerus dictus, *Thomas de Vio Caietanus*, *Thomas Morus*, *Jacob. Latomus*, *Emserus*, *Joh. Cochleus*, *Alb. Pighius* Campensis, scriptis se Luthero opposuerunt. *Erasmus* etiam *Roterodamus*, vir doctissimus, ab initio quidem, nec absque promisso Episcopatu, Luthero insurrexit, scripto de *Libero arbitrio*, cui Lutherus opposuit aureum libellum de *servo* arbitrio, quem etiam adversus ulteriores ejus insultus, vindicavit suo *Hyperaspista*. Ventris causa, in eundem Lutherum scripsit *Reginaldus Polus* Anglus, qui Carolo v. pro bello in Turcas, suasit bellum in Lutheranos. Quibus subjungendus *Hieronym. Alexander & Marinus Caraccioli*, Cardinales, qui Lutheri scripta in Comitiis Wormatiensibus A. 1521. combusserunt, eoque magnam in Germania lanienam concitarunt. His accessit *Cotonus* Jesuita, Confessionarius Regis Galliæ, consulto etiam in suam rem diabolo, Thuan. lib. 132. Item *Possevinus* Jesuita, in Galliam missus à Pio v. Pontif. milites in Protestantes conciaturus: non tantum docuit, hæreticis fidem non esse servandam; sed etiam Proditores & sicarios ubique in eos immisit. Scdem etiam papalem nutantem sustinere conati sunt: *Joh. à Daventria*, *Joh. Clichtoveus*, *Joh. Hofmeisterus*, *Pet. & Dominicus à Soto*, *Andradius*, *Canisius*, *Gropperus*, *Tapperus*, *Stanislaus Hosius*, *Staphylus*, & ejusdem farinæ alii. Nostris temporibus propiores sunt: *Gregorius de Valencia*, *Thom. Stapletonus*, *Costerus*, *Gretserus*, *Cornelius à Lapide*, *Sandeus*, *Christoph. à Castro*, *Maldonatus*, *Salmeron*, *Salazar*, *Barradius*, *Serrarius*, *Estius*, *Besseus*, *Lorinus*, *Pineda*, *Labata*, *Sanctius*, *Didacus Stella*, *Fonerus*, *Coppensteinius* apostata, *Lessius*, *Becanus*, & promachi omnium agillimi, *Rob. Bellarminus*, *Cæsar Baronius*, Cardinales, quorum illum in *Tomis Controversiarum*, nil nisi bella, arma, minas spirare; hunc in *Annalibus*, turrim Babilonicam struere, haud inepte observaveris. Rectius sane *Benedictus Arias* Montanus, sumtibus & auspiciis Philippi II. Hispaniarum Regis, *Biblia Regia*, Hebraice, Chaldaice, Græce, Syriace & Latine, dedit in publicum.

Scripta Fanaticorum. *Fanaticorum* scripta subjungere suscipiebamus; ast quorsum fere? Complures eorum notavimus dudum, cum circa hæreses hujus ætatis occuparemur. Satisfaciamus interim promisso, sed breviter. Apud *Enthusiastas* & Libertinos, nominatissimi sunt: *Henricus Nicolaus*, edito *speculo Justitiæ* aliisque opusculis; *David Georgius*, edito *libro Mirabilium*, ejusque *Apologia* ad Annam Comitissam Oldenburgicam, quem detexit Ubbo Emmius; *Sebastianus Franck*, editis Arca Noe, Thesauro agri, Paradoxis, quibus se opposuit Philippus Marnixius Aldegondæ Dominus, *Contra Enthusiastas*; *Caspar Swenkfeld*, cujus opuscula collecta prostant in folio, cui se opposuit Menzerus Disp. Marpurgensium Tom. II. Disp. VII. item Tossanus, Illyricus &c. *Valent. Weigelius* edidit *Postillam* aliaque Germanice, quem confutavit Beckmannus, *contra Socin.* aliique, *Jacob. Behm*, variis scriptis, diversis voluminibus, Germanice & Belgice editis, quem detexit David Gilbertus Ultrajectinus. Apud *Semi libertinos* sunt Theodorus Coornhert, cujus opera in folio prostant Belgice; *Caspar Coolhaas*, *Hermannus Herberts*, fanatici vix noti. Apud *Anabaptistas*, præter Munzerum & asseclas, præter Johannem Leidensem, cum suis fanaticis, quos jam ante apud hæreses hujus ætatis legimus, notissimi sunt, *Menno Simonis*, à quo Mennonitæ audiunt, qui *librum fundamenti* edidit, veterem A. 1539. & novum A. 1567. item *brevem & claram Confessionem*, ad Joh. à Lasco, nec non *Apologiam adversus Mart. Micronium*: *Theodoricus Philippi*, scripsit *Encheiridium doctrinæ Christianæ*, item de *Excommunicatione*: *Jacob. Outerman*, varia edidit. Plures non coacervabimus, quia lingua Belgica exteris incognita, omnes scripserunt. Nec colloquia cum ipsis publice habita, Francothaliæ, Embdæ, Leovardiæ: qui historiam Anabaptistarum desiderat, Bullingerum consulere poterit & Wigandum, & imprimis Celeb. Spanhemium Seniorem, in Disp. ex professo contra ipsos habitis. Apud *Socinianos* celebriores sunt, *Faustus Socinus*, scripsit *Prælectiones Theologicas*, contra

Hhhhhh

contra Wiekum, Volanum, de *Servatore* aliaque: *Valentinus Smalcius*, Minister Racoviensis, scripsit de *Divinitate Christi*, contra Frantzium, contra Smiglecium: *Joh. Volkelius* de *vera Religione scripsit*, cui librum primum de Deo præmisit Joh. Crellius: *Christophorus Ostorrodius* scripsit *Institutiones Religionis Christianæ*: *Joh. Crellius* scripsit de Satisfactione Christi. Præterimus brevitatis studio, Jonam Schligtingium, Enjedinum, Moscorovium, aliosque passim obvios. Historiam Socinianismi habet Hoornbeekius, in Apparatu ad *Socinianismum confutatum*, & Cloppenburgius in Præfat. *Anti-Smalcii*. Apud *Arminianos* noti sunt, *Jacob. Arminius*, cujus opera prostant in quarto. *Conradus Vorstius*, *Simon Episcopius*, *Pet. Bertius*, *Caspar Grevinchovius*, *Simon Goulartius*, *Stephanus Curcellæus*, aliique obvii.

3. Regimen Ecclesiæ sub ætate N. T. sexta.. Habuimus propagatores Ecclesiæ, cum suis antagonistis, destructoribus; hæreticis; succedunt *tertio* propagationis adminicula, in quibus sunt regimen ecclesiasticum, Synodi, colloquia, disputationes, scholæ, confessiones. *Primo* regimen Ecclesiæ, non uniforme est sub hac ætate sexta.

1. Regimen Ecclesiæ. *Romanensibus* quidem mansit idem quod erat sub ætate præcedenti, nimirum *monarchicum*, per Primates, Archiepiscopos, Episcopos, Suffraganeos, sub uno Papa. Hoc nihil confert omnino ad Ecclesiæ propagationem ædificationemque, quin potius ad ejusdem destructionem, prout apud præcedentes ætates observavimus: Protestantibus seu Reformatis, non unum omnibus est Ecclesiæ regimen. Lutherani quidem Ecclesias suas gubernant, per *Consistoria*, Assessoribus, partim politicis, partim Ecclesiasticis integra, quibus præest *Superintendens*, seu *Episcopus*, absque tamen Archiepiscopis & id genus aliis papalibus; nisi quod suos habeant Superintendentes *Generales*: quæ tamen Consistoria cum suis Assessoribus, subsunt Principi. Istam gubernandi formam Reformatæ Ecclesiæ nonnullæ per Germaniam, Helvetiam, Palatinatum, Hassiam, sequuntur. Alibi apud Reformatos regimen variat. In *Anglia* quidem triplex observatur regiminis forma: *Sub-Monarchica*, *Hierarchicorum* seu Episcopalium, per Archiepiscopos, Episcopos aliosque officiales, sub Rege velut capite. Ista gubernandi forma *fundata* fuit ab Henrico VIII. qui supremam Ecclesiæ potestatem, Pontifici Romano ademptam, in se derivavit: *conservata* eadem fuit, sub Eduardo VI. *confirmata* tandem sub Elisabetha & usitata hactenus a successoribus: *Democratica* sub *Independentibus* seu congregationalibus, quibus suprema post Christum gubernandi potestas est penes quemque cœtum Ecclesiasticum, nisi quod à cœtu constituatur *Presbyterium*, suo nomine, sua potestate gubernans: quamvis nec desint inter ipsos, qui existiment, rebus Ecclesiæ tranquillis, non esse necessarium *Presbyterium*, & si quando rebus turbatis sit necessarium; tum non habere potestatem nisi suadendi, aut non admittendi ad communionem: tandem *Aristocratica Presbyterianorum*: per *Synedria*, quæ gubernant res cuivis Ecclesiæ peculiares; per *Classes*, quæ dirigunt res variarum Ecclesiarum alicujus districtus; per *Synodos*, cum *Provinciales*, quæ moderantur res variarum Classium, unius provinciæ; *Nationales*, quæ dirigunt res variarum Synodorum, unius nationis; *Oecumenica*, quæ disponunt de rebus, omnes Ecclesias concernentibus, sive in eis coëant omnium Ecclesiarum delegati, per universum orbem, qualis Synodus hactenus non exstitit; sive variarum saltem in orbe, quales tamen apud Anglos, non ita sunt usitatæ, eo quod suprema potestas ibidem sit penes Regem. In istis conventibus delegationes fiunt *κατ' ἀναλογίαν*, v. g. in *Presbyteriis*, unius Ecclesiæ particularis Presbyteri, nisi quod in negotiis momentosioribus, v. g. in vocationibus Ecclesiastarum, adsciscantur Diaconi: in *Classibus* coëunt deputati Ecclesiarum sui districtus seu diœceseos, Pastores & Presbyteri; præsentibus insuper delegatis aliarum Classium ejusdem Provinciæ; in *Synodis Provincialibus* deputati classium singularum provinciarum, adsunt tamen Correspondentes aliarum Synodorum ejusdem Nationis. In omnibus istis conventibus obtinet *subordinatio*, per quam ab inferiori consessu, provocatio fit ad superiorem, à Presbyterio ad Classem, à Classe ad Synodum &c. Hæc quidem Regiminis forma usitata est apud eas Ecclesias, quæ degunt sub regimine civili Aristocratico v. g. in Belgio, item quæ sunt sub regimine civili, à vera fide alieno, v. g. olim in Gallia, nisi quod, sub variis tamen vicissitudinibus, sub regimine monarchico & fideli quidem, etiamnum feliciffime viget in *Scotia*, sub Potentiss. Guil. III. quam felicitatem ei Deus perpetuam esse jubeat: viget itidem sub Serenist. Elect. Brandeburgico, in Ecclesiis Clivensibus, Marchicis, Juliacensibus & Montanis, qui degunt, ratione Juliacensium quidem & Montanarum, sub Principe Pontificio.

In adminiculis propagatæ Ecclesiæ, sunt *secundo Synodi*, quarum tamen aliæ plus, aliæ minus, aliæ nihil contulerunt ad propagationem; aliæ ad destructionem ejusdem. In hoc postremo genere, ut inde ordiamur, occurrit Concilium *Tridentinum*, sæpius ab Imperatore & Germanis (liberum quidem & in Germania habendum) expetitum, toties à Pontifice, quod ab eo suæ auctoritati Monarchicæ, & reformationi Curiæ Papalis metueret, declinatum; tandem, sed his legibus, ut sibi liceret, non tantum ei per Legatos præsidere: sed etiam illud ex sententia sua dirigere & confirmare, impetratum, & auctoritate sua convocatum (Imperatore jus suum convocandi, 2. Synodi ætatis sextæ N. T. Concil. Tridentinum.

quo tandem Concilium aliquod, componendis motibus Germanicis, à Religione oriundis, idoneum obtineret, seu negligente, seu dissimulante) *Mantua*, auspiciis Pauli III. An. 1547. primum, cumque illum locum Dux Mantuanus, suis rationibus politicis declinaret; tandem Vincentiam elegit; sed cum & illius loci solitudinem obtenderet, & Veneti etiam suæ ditionis locum respuerent, alia consilia capienda duxit. Germani A. 1537. Smalcaldiæ, articulos formabant futuro Concilio exhibendos, atque insuper Francofurti colloquium de Religione decernebant An. 1539. Hinc Papa metuens, ne cum dispendio suæ auctoritatis, Religionis negotium componeretur; serio cogitare cœpit de Concilio, & Vincentiam denuo selegit A. 1541. cum autem, ut dictum, Veneti abluderent; Ferrariam, Bononiam, Placentiam, Tridentum Imperatori nominavit, cui Tridentum placuit: sic tandem, dissentientibus licet Protestantibus, Concilium Tridenti coiit A. 1542. Calend. Novemb. Sicibidem, nomine Imperatoris, se sistunt duo ejus Oratores, Mendoza & Granvillanus, & tres legati Pontificis, cum paucis Episcopis: hi cum in mandatis à Papa haberent, ut lento pede progrederentur; abierunt primo Cæsareani, tum & Pontificii; postquam per VII. continuos menses, prorsus otiosi ibidem hæsissent, donec A. 1545. Legati Pontificii, sed absque mandato quicquam decernendi, denuo adessent, nec hic per IX. menses quicquam actum, quam circa ordinem sedendi, & ut Imperator ad bellum contra Lutheranos excitaretur. Interea Protestantes, in conventu Wormatiæ, cum Ferdinando congregati, improbato tali Concilio, pacem Religionis semel concessam, usque ad Concilium legitimum, sibi confirmari petunt, & scripto insuper profitentur, animum suum à Concilio Tridentino aversum, quod nec *Oecumenicum* esset, Gallis & tribus quartis Germaniæ, in illud non consentientibus; *nec liberum*; nec *bono* Reipubl. Christianæ congregatum; sed solius Papæ; nec *Scripturis* veteribusque Conciliis conforme, hæc omnia accuratissime referente Polano in *Historia Concil. Trid.* Duravit usque ad An. 1564. bis dissolutum, ter convocatum. Sessiones per XXV. annos habuit item XXV. *tribus* primis nihil determinatum fuit circa articulos fidei; *quatuor* succedentibus aliquid tantum; *octava*, prætextu pestis, jussu Papæ, concilium Bononiam transfit A. 1547. *nona & decima*, jubebantur Patres, qui in gratiam Cæsaris Tridenti permanserant, Bononiam abire, sed frustra, quod Cæsar de Bononiensis istius Concilii vitiis publice protestaretur: *Undecima & duodecima* A. 1550. Tridenti Concilium restauratur: *decima tertia & decima quarta*, de Eucharistia decernitur: *decima quinta*, cum legatis Protestantium, de salvo conductu agitur: *decima sexta*, concilium ad biennium A. 1552. dimittitur: *decima septima*, post decennium An. 1562. iterum aperitur: *decima octava*, de conficiendo indice librorum prohibitorum statuitur: *decima nona & vigesima*, nil nisi sessionis prorogatio decernitur: *vigesima prima & vigesima secunda*, de communione sub utraque & sacrificio Missæ, decreta fiunt, hinc, nescio quibus altercationibus, decem integri menses conteruntur: donec *vigesima tertia*, aliquid de Sacramento ordinis, aliquid etiam *vigesima quarta*, de Matrimonio proponeretur. Tandem d. 3. & 4. Decemb. A. 1564. cum ob alias causas, tum ob morbum Pii IV. finis Concilii præcipitatur, & sessione *vigesima quinta*, in biduum protracta, de Purgatorio, Invocatione Sanctorum, cultu imaginum, indulgentiis, ciborum delectu, jejuniis, diebus festis agitur, confectio indicis librorum expurgatorii, Catechismi, Missalis & Breviarii, Pontificis arbitrio relinquitur. In ejus sessionibus, plerumque cum articulis fidei, de Cleri reformatione est actum. Numerus Patrum sic describitur à Casp. Villalpandæo: *Adsunt sex Cardinales, quatuor Legati, Patriarchæ tres, Archiepiscopi triginta duo, Episcopi ducenti & viginti octo, Abbates quinque, Generales Ordinum ministri septem, Episcoporum procuratores plurimi.* Interea observatum, in primis sessionibus, ultra XLIII. Patres non adfuisse, in ultima sessione CCLV. decreta subscripsisse. Et Protestantes quidem, ut Concilium reciperent, moniti; causas exponunt, quibus non possint, quibus item ad liberum Concilium toties provocasent, atque iterum, certis tamen legibus, tali Concilio se submittere parati sint. Etiam Rex Galliarum, quamquam Pontificius, contra hoc Concilium, non semel protestatus est, teste Goldasto in *Constitut. Imper.* Innocentio Gentileto, in *Exam. Concil. Trident.* aliisque. Nihil ergo ad propagationem Ecclesiæ contulit hoc Concilium: quia vere suum, quanquam diverso modo & gradu contulerunt diversa hujus ætatis colloquia, disputationes, conventus Religionis causa habiti nonnulli, prout nec defuerunt qui nocuerint: ista omnia, juxta cum Synodis, promiscue & breviter repræsentabimus. In his occurrit (1) Colloquium Lutheri cum suis Augustinianis, Heidelbergæ in Collegio Sapientiæ A. 1518. habitum, in quo XXVIII. Paradoxa de justificatione & libero confutavit. (2) Disputatio *Lipsiensis* Lutheri cum Eccio A. 1519. super indulgentiis, quibus contra Lutheri theses, patrocinabatur Eccius; obnitebantur primo Carolstadius, tum Lutherus per XIV. dies. Acta prostant in Operibus Lutheri Jenensib. Tom. I. pag. 242. (3) *Tigurina* Disputatio Zuinglii cum Pontificiis An. 1523. Cum enim Hugo, Episcopus Constantiensis in Zuinglium tumultuaretur, scriptis LXIX. articulis; Zuinglius non con-

Colloquia, disputationes & conventus, Religionis causa, habita sub ætate N T. sexta.

Hhhhhhh 2

contentus ſcriptis plurimis bonam cauſam egiſſe; ei inſuper publicam diſputationem ſuper LXVII. propoſitionibus offert: ad quam Senatus Tigurinus omnibus Eccleſiarum ſuarum miniſtris diem dicit XXIX. Janu. quo convenitent, ipſumque Conſtantienſem Epiſcopum rogat, ut vel ipſe veniat; vel è ſuis aliquem mittat. Mittitur Joh. Faber, Epiſcopi Vicarius, qui declinata diſputatione, conſulit rem iſtam differendam eſſe ad Concilium, inſtanteque Zuinglio, ſcripto ſe pugnaturum promittit. Nemine igitur ad diſputationem prodeunte; Senatus reformationem Eccleſiæ decernit *Sleidan. Comment.* lib. 4. in fine. (4) Tigurina *ſecunda*, eodem anno, ad quam Eccleſiarum miniſtri confluebant circiter DC. Diſputabatur ex Scripturis, potiſſimum de tollendis è templis imaginibus, & profliganda Miſſa, per tres dies. Acta ejus proſtant in *Oper.* Zuinglii *Tom.* 2. (5) Subſecutæ paſſim plures aliæ diſputationes, Uratiſlaviæ, Brunswigæ, Baſileæ, Magdeburgi, Ulmæ, Oldershemii, Nordæ in Friſia Orientali, aliiſque locis, in quibus Monachi, aut non comparebant, aut turpiter cauſa cadebant. (6) Tigurina *tertia* A. 1524. Zuinglii cum Anabaptiſtis Manzio & Grabelio, ſuper Pædobaptiſmo, per triduum continuata, ad quam Senatus Anabaptiſmum proſcripſit. (7) Acceſſerunt in Helvetia aliæ diſputationes, ab Oecolampadio, Joh. Keſtero, Joach. Vadiano Medico, ipſoque Zuinglio, hoc tempore contra Anabaptiſtas habitæ, brevitatis ſtudio non narrandæ. (8) Joh. Comandri, cum Vicario Epiſcopi Curienſis, & Abbate S. Luciæ A. 1526. ſuper XVIII. theſibus. Vid. Chron. Bullingeri. (9) *Badenſis* eodem anno habita, provocante Eccio Zuinglium in locum intutum, quem cum declinaret Zuinglius, & tamen diſputandum vellent XII. pagi Helvetici; dimicatum eſt Badenæ, inter Oecolampadium, Hallerum, Wiſſenburgium, ex parte reformata: Fabrum vero Eccium, Murnerum & IV. Epiſcoporum legatos, ex parte Pontificia. Videtur ad hoc à pagis ſuſcepta, ut ſui aliquo prætextu, in idololatria Pontificia confirmarentur. (10) *Haſſiaca*, eodem anno à Philippo Landgravio adornata, in qua Franciſ. Lamb. Gallus, & Adamus Crato, ille Latine, hic Germanice, XXIII. propoſitiones contra Pontificios defenderunt, contradicentibus ex Monachis, tribus tantum. (11) *Upſalenſis* in Suecia A. 1527. In qua D. Petrus Gallius ex parte Epiſcoporum Romanenſium, & M. Olaus Petri, vernaculo ſermone congredi juſſi ſunt, & cadentibus cauſa epiſcopalibus, feuda & Regalia regno addicta ſunt. (12) *Bernenſis* An. 1528. In qua ſententiam Reformatam omnes fere Helvetii miniſtri Reformati defendebant, Monachi nonnulli oppugnabant: & cum juſſi eſſent, ex ſolis Scripturis judicium formare; ſacrificuli facile victi ſunt, & Bernates cum vicinis nonnullis Pagis, jugum papale excuſſerunt, & monaſteria in ſcholas converterunt. (13) *Marpurgenſe* colloquium, componendis diſſidiis Sacramentariis, à Philippo Haſſiæ Landgravio adornatum A. 1529. Colloquuntur, ex Wittembergenſibus, Lutherus, J. Jonas, Melanchton: ex Helvetiis, Zuinglius & Oecolampadius, miſit huc Norberga Oſiandrum, Argentina Bucerum, Hala Suevorum Brentium, Auguſta Agricolam. Et initio quidem, commiſſi ſunt ſeorſim, Lutherus cum Oecolampadio, Melanchton cum Zuinglio, & cum impactos ſibi errores diluerent Helvetii; publica collatione res eo deducta eſt, ut conſenſus capita XIV. utrinque conſignarentur, nec controverſia maneret, niſi in articulo de S. Cœna, & pax plene conſtet, ſi dextram *fraternitatis*, quam Helvetii Wittembergenſibus offerebant, Lutherus accipere voluiſſet; quanquam dextram *amicitiæ* ipſis reciprocabat. (14) *Danicum* colloquium, eodem anno, ſuper τῷ ῥητῷ in S. Cœna, Flensburgi Holſatorum, habitum inter Melchiorem Hofmannum Reformatum, & Hermannum Teſtium Lutheranum, præſide Chriſtiano Regi filio, Holſatiæ Duce, præſente Joh. Bugenhagio. (15) *Auguſtanum* colloquium Ann. 1530. poſt exhibitam confeſſionem, ubi concordiæ conciliandæ cauſa, ab utraque parte, Pontificia & Proteſtantica, VII. ad colloquium ſegregati ſunt: bini Principes, totidem Juriſconſulti, terni Theologi; ex Proteſtantibus quidem Melanchton, Brentius & Snepfius; ex Pontificiis, Eccius, Wimpina, Cochlæus. Inter hos de nonnullis convenit, Proteſtantibus nimium largientibus. Aſt de Miſſa potiſſimum, de conjugio Clericorum, de S. Cœna ſub utraque ſpecie, de votis monaſticis, de juriſdictione Epiſcoporum, præcipua manebat controverſia, ideoque coarctatus fuit colloquentium numerus, ut terni utrinque congrederentur, Melanchton cum duobus Juriſconſultis, adverſus Eccium, totidem Juriſconſultis ſtipatum. Sed cum neutri cedere vellent, fruſtraneus labor fuit, totaque res ad cognitionem Cæſaris, denuo devolvebatur. (16) *Genevenſis* diſputatio A. 1534. Cum enim ſacrificuli, ex doctrina Reformata de juſtificatione, populum Genevenſem ad ſeditionem concitarent; auctoritate Bernenſium decernitur Diſputatio, de præcipuis Religionis articulis. Congreditur pro parte reformata, Farellus, ſocium nactus Viretum; pro parte Pontificia, Furbitus Doct. Sorbonicus. Vincitur Turbitus, & palinodiam pollicetur; ſed Cathedram conſcendens, cocciſmum Pontificium repetit, quapropter in vincula conjicitur, & novus tumultus excitatur, poſt quem Pontificii, ad Sabaudiæ Ducem confugiunt, & urbem Reformatis relinquunt: in qua iterata Diſputatio habetur, contra juſtificationem per bona opera, à Jacobo Bernardo Cœnobiarcha converſo, adverſus Carolum Sorboniſtam & Chappuſium.

pulium. (17) Succedunt disputationes vi. Lutheri, adversus Joh. Islebium Agricolam Antinomum, errores suos spargentem A. 1538. habitæ Wittembergæ, quibus Agricola convictus, publice recantavit, quos tamen post Lutheri obitum denuo incrustavit. (18) *Wormatiense* Colloquium A. 1541. ubi, postquam Pontificii moras prolixas, circa leges, utrique parti præscribendas nexuissent; tandem Melanchton & Eccius congressuri, designati sunt, præsentibus multis Theologis. Qui de peccato Originis exorsi, die tertio literis Cæsareis desistere, & actionem ad Ratisbonæ Comitia rejicere, jussi sunt. (19) *Ratisbonense* colloquium, ex Wormatiensi præcedente natum, ubi sub præsidio Friderici Palatini & Granvellani, congrediuntur, ex parte Pontificiorum, Julius Pflugius, Eccius & Gropperus; ex Protestantibus, Melanchton, Bucerus & Joh. Pistorius. Ante colloquium Granvellanus, nomine Cæsaris, præcipua capita exhibuit, super quibus disceptaretur, quod tamen scriptum, nec Pontificiis, nec Protestantibus ex asse satisfecit. Hic tamen Melanchton, Missam adeo solide evertit, ut Eccius contracta febri, colloquium Collegis Pflugio & Groppero relinquere cogeretur, eos interea criminatus, quod se decumbente, negotium parum candide agerent. Totius colloquii negotium ad Concilii dijudicationem rejectum est. (20) *Ratisbonense* colloquium *secundum* A. 1546. In quo, auspiciis Cæsaris, denuo conciliationis & pacis viæ tentantur, & Bucerus cum Petro Malvenda primum, tum Eberh. Billio Carmelita congressus, orthodoxiam de justificatione strenue defendit. Vix autem cœpto colloquio, Cæsar novas colloquendi leges præscribit, quarum nonnullæ, cum Protestantibus parum placerent; Dux Saxoniæ suos Theologos revocavit, & Bucerus, ut gesta referret, ad Landgravium discessit,& sic colloquium, non sine indignatione Pontificiorum, dissolutum fuit. (21) Conventus arcanus Julii Pflugii, Michaëlis Sidonii & Joh. Islebii Agricolæ, qui, jussu Cæsaris A. 1548. librum Interimisticum, in Comitiis Augustanis armatis exclusit. (22) Synodi variæ diœcesanæ & provinciales, occasione Formulæ Interimisticæ, passim habitæ, inter quas *Coloniensis* nullum fidei dogma explicuit, sex tantum decretis disciplinam aliqualiter correxit; Moguntina cordatius XLVIII. decreta de fide, & LVI. de reformatione edidit, & imaginum cultum, Sanctorumque invocationem improbavit. *Pet. Suav. Hist. Concil. Trid lib.* III. (23) *Oxoniensis* quatriduana disputatio A. 1549. Qua Petrus Martyr, cum Bernardino Ochino, ab Eduardo VI. superstitionem Pontificiam abolituro, Argentorato evocatus, cum Smythæo congredi debuisset: ast cum Smithæus ejus vitæ tumultu insidias strueret, quas auctoritate Vicecancellarii declinavit, disputatio tum suspensa, paulo post successit, cui Smithæus se subduxit, tres autem Pontificii Doctores plane confusi sunt. (24) *Oxoniensis secunda* A. 1553. cum Eduardus VI. ex veneno decessisset, & Maria regnum hæreditarium Johannæ Suffolciæ vi subduxisset, Missamque regno restituere niteretur: Thomas Cranmerus Archiepiscopus Cantuariensis, hæreseos dudum postulatus, cum Pontificiis commissus est, qui tanto cum strepitu, cachinnis, conviciis & explosionibus, suam causam egerunt, ut non jam disputatio; sed bacchantium tumultus, sæpe decem & pluribus, agminatim Cranmero insultantibus, agi videretur: hic tamen mox in carcerem raptus, à carnifice ustulandus. (25) *Wurtembergica*, inter Joh. à Lasco Polonum (tum temporis A. 1556. in Ecclesia peregrinorum Pastorem Francofurtanum) & Joh. Brentium, sed intra privatos parietes, super præsentia corporis Christi, in symbolis S. Cœnæ, quam Brentius frustra conciliare conabatur, cum sessione ejus apud dextram Patris sui. (26) *Isenacensis* conventus, in controversia Georg. Majoris, de necessitate bonorum operum ad salutem: ubi disputatum inter Strigelium, & Menium. (27) *Wormatiensi secundum* colloquium An. 1557. auspiciis Comitiorum Ratisbonensium, sub præsidio Julii Pflug, Episcopi Naumburgensis, habitum: ubi disputatum fuit de norma judicii in controversiis Theologicis, quam Pontificii volebant esse, in perpetuo Ecclesiæ consensu & consuetudine; Protestantes autem in Scriptura. Dissolutum fuit colloquium, ex dissensu inter ipsos Protestantes, Jenenses & alios Theologos Saxonicos. (28) *Vinariensis* disputatio A. 1557. habita inter Vict. Strigelium & Flacium Illyricum, de conversione hominis, & viribus liberi arbitrii, ubi Strigelius sententiam Adiaphoristarum defendebat, & Illyricus errorem concepit & propinavit de peccato Originali, quod ipsa sit hominis substantia. (29) *Heidelbergensis* Disputatio A. 1560. auspiciis duorum Electorum, Joh. Friderici Saxonis, & Friderici Palatini: contenderunt, Petrus Boquinus cum Thoma Erasto, ex parte reformata; & Morlinus cum Stœsselio, ex parte Lutherana, Stœsselio auctore primario, postea in partes reformatas transeunte. (30) *Possiacenum* colloquium, in Gallia instar Nationalis Concilii habitum A. 1561. auspiciis Caroli IX. Regis Galliæ, concordiam inter Reformatos & Romanenses tentaturi; in aula Monasterii Possiaceni. Interfuerunt Rex, ejus Mater, frater, soror: Rex item & Regina Navarræ, & reliqui Optimates, interque eos Condæus & Admiralius. Ex Pontificiis Antistitibus, Cardinalium, Archiepiscoporum & Episcoporum, quinquaginta numerabantur, magna stipati Sorbonistarum corona: ex Protestantibus Beza aderat Geneva, & Pet. Martyr Tiguro, à Navarræo Reformatis favente evocati.

cati. Sed Beza, de capitibus Religionis, & erroribus Pontificiis, prolixe differens, cum admisceret, corpus Christi tantum distare à pane eucharistico, quantum cœlum à terra, Cardinali Lotharingio, ansam dissolvendi conventus dudum venanti, stomachum adeo movit, ut dissolutionem hactenus procurarit, ne publice saltem, amplius colloquerentur; privatim tamen coram Regina Matre, Rege & Regina Navarræa, disputari continuatum est, inter Card. Lotharingium, Espensæum Sorbonistam, & Bezam Martyremque, quanquam à Pontificiis admodum turbulente. Tandem, ut non tantum aliqua cum specie conventum penitus hi dissiparent; sed & Gallos cum Germanis committerent: Bezæ proponunt, ut si colloquium vellet continuatum; Augustanam Confessionem reciperet: cui Beza prudenter respondebat: si ipsi etiam Pontificii Augustanam Confessionem admittere vellent, concordiam brevi confectam fore, cæterum se cum Augustana Confessione, in omnibus facere, negabat. Exitus colloquii fuit: minuitur denuo collocutorum & auditorum numerus, conscribuntur formulæ de S. Cœna; istas nonnulli Pontificiorum recipiunt, alii rejiciunt; & sic colloquium dissolvitur. Interim numerus Reformatorum in Gallia, indies invalescebat, & conciones passim habebantur, cooperante cumprimis quam efficacissime, Edicto de libertate Religionis quod JANUARIUM vocant. Cui tamen statim Guisii & alii se oppofuerunt, donec tandem artibus Navarræum Regem ad apostasiam pertraherent. (31) *Sangermanense*, Possiaceno annexum fuit, quod Regina Galliæ, de imaginum cultu, Bezam cum Pontificiis congredi juberet, ubi prolixis potius orationibus, quam disputationibus, res absque fructu abiit. (32) *Luneburgensis* conventus A. 1561. confluentibus undequaque, ex Lubeca, Magdeburgo, Brunswiga, Hamburgo, Brema Theologis, reprobata est fides Reformata, nisi quod Paulus ab Eizen Superintendens Hamburgensis, hoc postea improbarit. (33) *Maulbrunense* colloquium A. 1564. auspiciis Friderici Electoris Palatini, & Christophori Ducis Wurtembergici susceptum, inter Boquinum, Dillerum, Olevianum, Dathenum, Ursinum, Xilandrum Reformatos; & Brentium, Snepfium, Jacobum Andreæ, Bidenbachium, Luc. Osiandrum Lutheranos. Hic disputatum ab Ursino & Jacobo Andreæ, de omnipræsentia carnis Christi. Colloquii epitomen ediderunt Lutherani, sed quam solide confutarunt Reformati. (34) *Altenburgense* colloquium A. 1568. Cum enim Theologi Misnici, tempore *Interreligionis*, justo plura Pontificiis concessissent, & adhuc defenderent, bona opera ad salutem esse necessaria: hominis voluntatem in conversione, se active habere; & in adiaphoris aliquid Pontificiis concedi posse: Thuringi se opposuerunt: Hinc Augustus Elector Saxoniæ, & Joh. Wilh. Dux Saxoniæ, eos Altenburgi commiserunt. Hic cum scriptis pugnaretur, & neutri cederent, & unus de Justificatione locus, v. mensium spatio, vix absolveretur; Theologi Misnici, Eberus, Salmuth, Freihuberus, Cruciger Junior & Henr. Mollerus, confessionem suam ad Electorem miserunt, & discesserunt, invitis Thuringis, inde majore animorum dissensione enata. (35) *Sendomiriensis* Synodus, ad Theologorum, in Lithuania & Samogitia, partim Helveticæ, partim Bohemicæ, partim Augustanæ Confessioni addictorum, dissensum tollendum, & Syncretismum conciliandum, celebrata A. 1570. quod etiam feliciter successit, consentientibus omnibus, ut in negotio de S. Cœna, secundum Augustanam Confessionem *variatam* doceretur, quod ipsum in Synodo Thoruniensi A. 1595. repetitum & confirmatum fuit. (36) *Francothalense* colloquium A. 1571. inter Theologos Palatinos & Anabaptistas habitum. (37) *Argentinense* colloquium A. 1571. inter Jacobum Andreæ & Flacium Illyricum, super peccato Originis, sitne substantia, institutum: sed Flacio non cedente, diu non substitit. (38) Secuti sunt varii conventus, super Lutheranorum *Formula Concordiæ*, primo *Torgæ*. Cum enim Lutherani observarent, Joh. à Lasco, persecutionibus Marianis, ex Anglia pulsum, aliosque ex Gallia profugos Reformatos, passim veritatem propagare; Brentium etiam in Academia Tubingensi, & Flacium Illyricum in Jenensi, non satis recte docere; cum itidem experirentur, unionem & concordiam Euangelicorum, h. e. Reformatorum & Lutheranorum, multis Wittembergæ arridere, suumque rigorem sordescere paulatim: Augusto Electori Saxonico, per Principes quosdam Lutheranos, auctores fuerunt, qui in Theologorum suorum doctrinam inquireret. Hic, cum dissensus varios suorum Theologorum observaret, non tantum à Reformatis, sed & inter se invicem, & quod sui Wittembergenses ad Corpus Doctrinæ Melanchtonis provocarent, eoque se *purius* Lutheranos profiterentur: tandem conventum suis Theologis indixit Dresdæ An. 1571. jussitque ut suam de S. Cœna confessionem exhiberent; quam cum Wittembergenses non darent, ad palatum rigidorum Lutheranorum; indixit Elector A. 1574. Conventum *Torgensem*, & propositis articulis affirmativis & negativis, omnes categorice respondere jussit. Non satisfaciebant & isti articuli, in omnibus rigidioribus Lutheranis, quod in eis adhuc aliquid Calviniani latitaret, subscribebant interim omnes, recusantibus solis Wittembergensibus Theologis, qui ob hoc protinus Torga Lipsiam adducuntur in carcerem, donec, sed certis conditionibus stipulatis, subscriberent; sed paulo post

post omnes ab officio moti sunt, nonnulli carceribus conclusi manserunt, aliis sponte discedentibus. Hinc secutus est (39) *Lichtenbergensis* Theologorum conventus A. 1576. in quo deliberaretur, quibus mediis Calvinianorum strophis omnis via præcluderetur, & unanimis consensus inter Lutheranos omnes stabiliretur. In hoc via strata est ad *Formulam concordiæ*. In hanc rem (40) *Torgensis* conventus secundus indictus est, in quo adornata est DECLARATIO articulorum controversorum, quæ postea FORMULA CONCORDIÆ, item TORGENSIS, denique BERGENSIS, appellata est, cui cum occlamarent Wittembergenses Lutherani; Reformatis addictiores, ipsique etiam nonnulli rigidiores Lutherani: Elector Theologos Jacobum Andreæ, A. Musculum, M. Chemnitium, N. Selneccerum & D. Chytræum, in cœnobium Bergense convocavit, qui *Formulam Concordiæ* reviderent & corrigerent. A quo conventus aliquot habiti sunt, ad subscriptiones colligendas, in quibus potissimum observantur *Hertzbergense* colloquium A. 1587. item conventus *Langensalsensis*, *Schmalcaldensis*, *Torgensis tertius*, *Juterbocensis* &c. In his subscriptores conquisiti sunt, usque ad ludimagistros, & impetrati ultra VIII. millia quos Theologos vocabant. Occlamabant tamen multi ex ipsis Lutheranis, interque eos nominatim Pomerani. Mortuo autem Augusto Electore, sub ejus successore Christiano I. Electoratus Administratore, Wittembergenses Reformati, sua Fata quoad Religionem recuperasse videbantur, donec tandem sub Friderico Wilhelmo, Christiani successore A. 1592. iterum rebus potirentur Lutherani, & suam *Formulam Concordiæ* restitutam viderent, qua etiamnum gaudent. Hæc fata fuerunt Formulæ Concordiæ. (41) *Lindaviense* colloquium A. 1575. Inter Jacob. Andreæ, & Tobiam Rupium & Sebaldum Schoetterum Flacianos. Actum hic de *peccato originali*, & cum non cederent Flaciani, loco moti sunt. (42) *Memmingensis* disputatio, inter Kleberum Ecclesiasten Reformatum, & Jac. Andreæ A. 1577 (43) *Ihevorense* colloquium, auspiciis Comitis Oldenburgici, inter Herm. Hamelmannum Lutheranum, & Japetum, Quartium aliosque Reformatos, qui ordinationem ecclesiasticam Saxonicam recipere nolebant. (44) *Quedlinburgense* colloquium A. 1583. Habitum inter Heshusium, & Joh. Kirchnerum, ubi disputatum de omnipræsentia carnis Christi, quam negabat Heshusius, & hinc de Formula Concordiæ, quam reprobabat idem: & ex adverso asserebat Kirchnerus. Utroque suæ sententiæ inhærente, absque fructu colloquium abiit. (45) *Heidelbergensis* disputatio A. 1584. Auspiciis Joh. Casimiri, Administratoris Palatinatus, inter Joh. Jac. Grynæum, Basilea evocatum, & Theologos studiososque Lutheranos, in quo partes Reformatas adeo strenue tutatus est Grynæus, ut amotis studiosis Lutheranis, reformata fides Palatinatui restitueretur. (46) *Mompelgartense colloquium*, in quo, auspiciis Friderici Ducis Wurtemburgici, Theod. Beza commissus fuit cum Jacobo Andreæ, super articulis de S. Cœna, persona Christi, imaginibus, Baptismo, prædestinatione. Finito colloquio, Beza dextram *fraternitatis* offerebat Jac. Andreæ, sed quam noster hic respuebat; prout ex adverso Beza, oblatam sibi dextram *amicitiæ* non admittebat. Acta colloquii, contra datam fidem, cum à Lutheranis publicata essent, parum ingenue, à Reformatis sincerior editio fuit opposita. (47) *Bernense* inter Samuelem Huberum, circa gratiam universalem Lutheranis faventem; & Abr. Musculum, Grynæum aliosque Reformatos; ubi Huberus causam ita egit, ut ab officio Ecclesiastico moveretur, & receptus avide à Lutheranis, ac functioni Ecclesiasticæ admotus, in Ducatu Wurtembergico, universalem insuper salutem cum doceret, à Lutheranis etiam ejectus est. (48) *Badense* A. 1589. habitum inter Jac. Andreæ, & Joh. Pistorium Medicum, ex Lutherano primo Reformatum, tum Pontificium Apostatam, qui solis Scripturis, se disputaturum jactaverat: sed intra biduum & IV. ejus sessiones, ne unum quidem stitit Scripturæ locum, & hinc abrupit. Successerunt (49) Lutheranorum colloquia cum suo Hubero, super universali electione & salute, habita *Ratisbonæ* & *Tubingæ*, post quæ Huberus sua statione Ecclesiastica motus fuit. (50) *Neoburgense* colloquium A. 1593. circiter, cum enim Johannes Palatinus Dux Bipontinus A. 1588. opera potissimum Pantaleonis Candidi, reformationem in suis terris suscepisset, eisque Catechesin Reformatam præscripsisset, & hoc Lutheranos pungeret, Heilbrunnerum & Beutherum miserunt, qui cum Pantal. Candido congrederentur, super distributione Decalogi, & persona Christi, ubi per IX. colloquii sessiones, ita Lutherani se gesserunt, ut Princeps Bipontinus, in fide Reformata confirmatior, cœptam Reformationem gnaviter proferret. (51) *Stetinensis* Synodus A. 1593. in qua Joh. Frid. Pomeraniæ Dux, furoribus Lutheranorum inductus, Reformatos jussit, aut Symbolis Lutheranis subscribere, aut locis suis cedere. (52) *Keismarcensis* in Hungaria A. 1595. & *Leutschoviensis* Synodi, in quibus disputatum fuit, inter Albert. Grauerum Lutheranum, & Sebastianum Lamium Reformatum aliosque. (53) *Ratisbonense* colloquium *tertium* A. 1602. inter Hungerum, Gretserum, Tannerum Pontificios, & Ægid. Hunnium aliosque Lutheranos: disputatum est de *principio fidei*, per XIV. Sessiones, & colloquium à Pontificiis abruptum. (54) *Emdana* Synodus A. 1571. occupata circa ἐυταξίαν regiminis Ecclesiastici. (55) *Dordracena* provincialis A. 1574. habita nomine

nomine Ecclesiarum Suyd-Hollandicarum pariter & Selandicarum, itidem circa *εὐταξίαν* regiminis Ecclesiastici. (76) *Dordracena* A. 1578. habita nomine Ecclesiarum Suyd-Hollandicarum, Belgicarum pariter & Walonicarum, itidem circa *εὐταξίαν* regiminis Ecclesiastici. (57) *Medioburgensis* in Selandia A. 1581. *nationalis*, ubi 69. Canones conditi sunt, circa *εὐταξίαν* Ecclesiasticam, præside Arnoldo Cornelii, Assessore Isbrando Balkio, Scriba Michaële Paneelio. (58) *Hagiensis* nationalis A. 1586 Præside Jacobo Kimedoncio, Ministro Medioburgensi, Assessore, Arnoldo Cornelii, Scriba Wernero Helmichio, circa ordinem ecclesiasticum. (59) *Hagiensis* itidem A. 1586. Nomine Lycestrii Comitis, auctoritate Ordinum Hollandiæ, subscripta à politicis pariter & Ecclesiasticis: Wilhelmo van Suylen à Nyvelt, Johanne van Oldenbarnevelt; Joh. van Banchem, Leonardo Casenbroot, Theodoro Leuwen, Adriano van Wetestein, Francis. Maelson, Henr. van Corput, Joh. Damio, Arnoldo Cornelii, Johanne Uytenbogaert, Jacobo Arminio, Andrea Castricomio, Guil. Poppio. Habuit Canones XLI. circa ordinem Ecclesiasticum occupatos. (60) *Medioburgensis* provincialis, coëuntibus IV. classium deputatis A. 1591. circa regimen Ecclesiasticum, addita forma juramenti, à singulis ministris præstandi. Omnium istarum Synodorum Belgicarum acta typis Belgicis prostant. (61) *Dordracena* Synodus Nationalis, cui affuerunt præter Assessores Belgas, Theologi Britanni, Palatini, Hassi, Helvetii & plerarumque partium reformatarum, solis fere exceptis Gallis, quibus interdictum fuit à Rege suo, Dordracum commeare, quamvis interim postea acta Synodi comprobarint. Coiit auctoritate Ordinum Belgii A. 1618. & 1619. super quinque potissimum articulis Remonstrantium: & cum hi decretis Synodi pertinaciter obstreperent, suis officiis moti sunt. Accedat (62) *Collatio* amica, in Gallia: apud Aureliam ejusque suburbium A. 1620. habita, inter Joh. Cameronem Professorem Salmuriensem, & Danielem Tilenum, super gratia potissimum universali, & viribus liberi arbitrii; ubi Camero partes reformatas: Tilenus Arminianas tuebantur. (63) *Westmonasteriensis* Synodus apud Londinum habita A. 1642. auspiciis supremi Senatus Britannici, quem *Parlamentum* appellant, Præside Guil. Tuisso, huc suscepta, ut certa quædam regiminis Ecclesiastici forma determinaretur, quæ tamen obnitentibus Independentibus, ex voto non successit. Interim efformata ibidem est egregia fidei confessio, duplex item Catechesis, major & minor, nec non Directorium cultus publici, addito insuper Synodi libello supplici, ad Parlamentum Anglicanum, de regimine Ecclesiastico Presbyteriali. (64) *Edimburgensis* Scoticana A. 1647. Qua Synodus Westmonasteriensis recepta & comprobata fuit. (65) *Parisiense* colloquium A. 1678. inter Jacob. Bossuetum Condomensem Episcopum, & Claudium Ecclesiæ Reformatæ Charentonensis Ministrum. Disputabatur tantum de Ecclesia, à cujus dictaturâ, omnis revelationis auctoritas & sensus, atque adeo tota Religio Christiana, ex sententia Episcopi, pendeat. Acta collationis exstant publicè. (66) *Parisiensis* Synodus A. 1682. Cleri Gallicani, contra Innocentium XI. Pontificem, parasituri Regi suo, eique asserturi, Jus *Regaliorum*, seu fructum vacantium beneficiorum Ecclesiasticorum, unaque viam paraturi, ad universalem Ecclesiarum Gallicanarum Reformatarum eversionem. Comparent igitur VIII. Archiepiscopi, XXIV. Episcopi, & alii qui Clerum constituunt. Condunt IV. propositiones, quæ Papæ abrogant omnem potestatem temporalem: concilium universale extollunt supra Papam: restringunt potestatem Pontificiam: relinquunt Pontifici in rebus fidei *præcipuam* quidem auctoritatem, sed cujus decisiones infallibiles non sint, sine consensu Ecclesiæ. Istæ propositiones auctoritate Regis, in leges abierunt, singulis Episcopis, Professoribus, Doctoribus proponendæ ac recipiendæ.

Confessiones aliaque id genus, ætatis sextæ N. T.

Complures istarum Synodorum, conventuum, colloquiorum disputationumque, suas in publicum proferebant confessiones, Canones, decreta, quæ suum etiam conferebant ad Ecclesiæ propagationem ædificationemque, quanquam dispari gradu, pro suà puritate aut impuritate, à quo non deerant etiam, quæ noxiæ existerent, quas breviter recensebimus. (1) Prima fuit Augustana Confessio, concepta, à Philippo Melanchtone, repræsentata in Comitiis Imperii Augustanis; sed, pro ratione temporum, imperfectior, quam ipse etiam Philippus nonnihil postea variavit, cum præsertim *specierum* Pontificiarum faceret mentionem, quas ipsi Lutherani non probant, quando verum panem & vinum S. Cœnæ adesse agnoscunt: interim, quo commodiorem schismatis habeant prætextum; continuo clamant *invariatam* confessionem. Confessioni successit mox ejus *Apologia*. Accessit purior & magis reformata (2) quatuor Civitatum Argentinensis, Constantiensis, Memmingensis & Lindaviensis, eodem tempore exhibita quidem in Comitiis; sed, publice saltem, non prælecta. (3) *Tigurina* Zuinglii, ad Cæsarem item in Comitiis his missa; sed non prælecta, quod Eccius in ea observaret, Sacramenta gratiam non conferre ex opere operato, & corpus Christi, ore quidem comedi culparet. (4) *Helvetica prior*, A. 1536. conscripta & sequenti anno, conventui Schmalcaldico exhibita. (5) *Schmalcaldica*, certis articulis a Luthero comprehensa A. 1537. quæ Concilio Mantuano exhiberi debuisset. (6) *Interimistica*, qua Theologi Saxonici Adiaphoristæ, in certis ceremoniis, & nonnullis etiam de fide loquendi

quendi modis, Cæsari gratificari nitebantur A. 1549. eoque a constantia fidei, non parum declinarunt. (7) *Magdeburgensis*, quâ eodem anno, ministri Ecclesiarum Magdeburgensium, erroribus interimisticis se opposuerunt. (8) *Saxonica*, à Melanchtone A. 1551. conscripta, ut Concilio Tridentino exhiberetur. (9) *Wurtembergica*, eodem anno, à Joh. Brentio consignata, & sequenti anno, nomine Christophori Ducis Wurtembergici, Concilio Tridentino exhibita, quam postea ab Asoti calumniis, idem Brentius Apologia vindicavit. (10) *Gallicana*, Francisco II. Galliarum Regi A. 1559. & post biennium Carolo IX. exhibita, tandem A. 1566. Latine edita, & A. 1587. typis Germanicis divulgata, ut inde constaret, ob quod dogma, in Gallus, persecutionem tam acrem sustinerent Reformati. (11) *Anglicana* A. 1562. edita. (12) *Helvetica posterior* A. 1566. à Reformatis Sabaudicis, Polonicis, Hungaricis & Scoticis subscripta. (13) *Belgica*, eodem anno edita, & in Synodo Dordracena postmodum confirmata. (14) *Dresdensis* reformata, à Wittembergensibus Theologis A. 1571. edita, quam Jenenses frustra oppugnarunt. (14) *Formula Concordiæ* Lutheranæ, quam supra repræsentavimus. (15) *Bohemica postrema*, ex quatuor prioribus A. 1573. repetita. (16) *Saxonica alia*, ab Ægidio Hunnio, dignoscendis Crypto-Calvinianis, ut loquuntur, conflata. (17) *Pomeranica* A. 1593. à Ducibus Pomeranis adornata, (18) *Westmonasteriensis* A. 1624. cum Catechesi duplici, & Directorio cultus publici, adornata, sicut diximus. (19) *Remonstrantium* A. 1621. conscripta à Simone Episcopio, impugnata à quatuor Professoribus Leidensibus, propugnata per *Apologiam* ab eodem Episcopio, tandem refutata *Antapologia* Jacobi Triglandii. Accedat (20) *Condomensis fidei expositio*, scripta primum quidem in usum Mareschalli Turennii, ea scil. convertendi ad Religionem Pontificiam, quæ cum Pontificiis non satisfaceret, correcta prodiit A. 1671. approbata ab Episcopo Rhemensi & IX. Episcopis. Hæc approbatio cum auctori non sufficeret; etiam Sorbonistis censendam obtulit, & cum hi quoque multa ejus notarent atro carbone, addito quod nimia emollitione doctrinam Ecclesiæ Romanæ perverteret; suppressa prima editione, correxit Condomensis loca à Sorbonistis notata. Invariatam interim editionem in Anglia edidit D. Stillingflitus. Variata igitur impræsens utimur, sed quæ destituitur approbatione Sorbonistarum. Quin & Romam missa, plurimis adeo non placuit, ut & ejus refutationem meditarentur. Saltem à Clemente X. Pontif. approbationem obtinet. A Reformatis etiam non semel exagitata fuit, nominatim à Clariss. D. Frid. Spanhemio.

Scholæ Nec suis partibus, ad propagationem, saltem conservationem ædificationemque Ecclesiæ, defuerunt *scholæ*, passim sub ætate sextâ N. T. natæ, quarum Catalogum, superiori ætate cœptum, continuabimus breviter. (1) *Complutensis* in Hispania, A. 1517. ipso cœptæ à Luthero reformationis anno, à Francisco Ximenio Archiepis. Toletano. Cui construit Elias Reusnerus *Toletanam*, à Francisco Alvaro, & *Hispalensem* à Roderico à S. Ælia, & *Granatensem*, à Ferdinando Talabriensi eorum Antistite, erectas. Quæ tamen ab aliis jam ante floruisse dicuntur, imprimis Hispalensis, quæ Sylvestrum II. Pontif. Avicennam & Isidorum aluerit. (2) *Goldbergensis* in Silesia instituta est A. 1520. (3) *Marpurgensis*, à Philippo Landgravio Hassiæ, condita A. 1526. postea confirmata à Carolo V. (4) *Cæsaraugustana*, in Arragonia, à Carolo V. fundata & A. 1584. instaurata. (5) *Coronensis* in Transsylvania A. 1530. inclaruit per Joh. Hunterum Theologum & Mathematicum. (6) *Lausannensis* in Helvetia inclaruit A. 1530. (7) *Regiomontana* in Borussia, ab Alberto Marchione Brandeburgico introducta, Rectore primo Georgio Sabino. (8) *Genevensis* incepit A. 1535. (9) *Argentinensis* A. 1538. instituitur à Senatu, Joh. Sturmio Rectore. Accipit privilegia quædam à Maximiliano II. Imp. A. 1566. Colophonem privilegiis imponit Ferdinandus II. A. 1621. (10) *Jenensis* in Thuringia, à Joh. Friderico I. Elect. Saxonico fundata A. 1558. (11) *Hafniensis* in Dania, condita à Friderico Rege, A. 1539. instaurata à Christiano II. (12) *Upsaliensis* in Suecia, originis est vetustæ, sed A. 1540. imprimis claruit, sub Jac. Zieglero & Olao Magno (13) *Elbingensis* in Borussia, fundatur ab Alberto Duce A. 1542. (14) *Misnensis*, instituitur à Mauritio Duce Saxoniæ A. 1543. (15) *Stetinensis*, fundatur A. 1543. (16) *Dillingana* in Bavaria, ab Ottone Truchsessio Walburgio, Episcopo Augustano & Cardinali adornata, qui ipse disputavit in scholâ A. 1549. (17) *Ossunensis*, instituta in Illiberico seu regno Granatensi, sub Carolo V. A. 1549. (18) *Grimensis*, instituitur à Mauritio Electore Saxonico A. 1550. (19) *Rhemensis* in Campania, à Carolo Guisio, Cardinali Lotharingo & Archiepiscopo Rhemensi fundata. (20) *Gandiana* in regno Valentiæ A. 1560. (21) *Lauingensis* in superiore Palatinatu, instituitur à Wolfgango Palatino, annuente Ferdinando I. Imp. A. 1560. (22) *Duacensis* in Belgio, instituitur à Philippo II. Rege Hispano A. 1562. (23) *Neuhusana* prope Wormatiam, fundatur à Friderico III. Elect. Palatino A. 1565. (24) *Compostellana* in regno Galliciæ, & *Visontina* in Burgundia, aperiuntur A. 1574. (25) *Altorfiensis* in Norico, a Senatu Noribergensi A. 1575. (29) *Leidensis* in Hollandia, ab Ordinibus & Guilielmo Principe Arausiaco instituta A. 1575. (27) *Helmstadiensis*, in Ducatu Brunsvicensi, à Julio Duce instituta A. 1576. natæ sub ætate sexta N. T.

1576. (28) *Claudiopolitana* in Transsylvania, à Gregorio XIII. privilegia accipit A. 1580. (29) *Pontamussana* in Lotharingiâ, *Monasteriensis* in Westphalia, *Posnaniensis* in Polonia, & *Onnatensis* in Cantabria, inclarescunt A. 1580. (30) *Franequerana*, ab Ordinibus Frisiæ instituta A. 1581. (31) *Herbornensis* in Wetteraviâ, instituta à Johanne Comite Nassavio A. 1585. (32) *Servestana*, instituta à Principe Anhaltino A. 1585. (33) *Steinfurtensis* à Comitibus Benthemiensibus instituta A. 1588. (34) *Giessena*, à Ludovico Hassiæ Landgravio erecta, & à Rudolfo confirmata, translatis illuc Marpurgo Professoribus. (35) *Harderovicensis*, auspiciis Ordinum Geldriæ inclarescit A. 1590. (36) *Sedanensis* in Galliâ inclarescit A. 1592. (37) *Bremensis* in Saxonia inferiori, inclarescit A. 1592. (38) *Dantiscana* in Borussia, inclarescit A. 1600. (39) *Salmuriensis*, erigitur à Philippo Mornæo, Plessiaci Domino A. 1604. (40) *Groningensis* instituitur ab Ordinibus Groninganis A. 1617. (41) *Paderbornensis* erecta ab Episcopo Theodoro A. 1616. (42) *Rintelensis*, ab Ernesto Comite Schaumburgico solenniter inaugurata, & à Ferdinando II. Imp. privilegiis ornata A. 1620. (43) *Ultrajectina* à Senatu Urbano, ex Gymnasio in Academiam conversa, primis Professoribus Bernardo Schotano Jurisconsulto, Gisberto Voetio SS. Theologiæ Doct. item Mainardo Schotano, itidem Theologo. (44) *Jaffanapatnamum* seminarium, in tractu Malabarico, efformandis in linguâ Belgicâ, & præparandis ad S. Ministerium pueris Malabaricis, auspiciis D. Commissarii à Rhede erectum, præfecto ei Adriano de Mey, V. D. M. A. circiter 1690. An plura sint ejus generis seminaria, & quæ, per utramque Indiam, Orientalem & Occidentalem, Anglicanam pariter & Belgicam, hactenus me latet.

Expeditio Guilielmi III. Principis Arausiaci in Angliam.

In adminiculis propagatæ, saltem conservatæ Ecclesiæ, omnino memoranda est expeditio Guilielmi III. Principis Arausiaci, in Britanniam: utpote quâ, res Protestantica, per universam Europam, in præsentissimo eversionis discrimine, stabilita & confirmata fuit. Res ita se habet. Suffocaverat Ludovicus XIV. omnes Ecclesias Reformatas, per suam Galliam. Successerat in Anglia Carolo II. fratri, Jacobus II. A. 1685. palam Religionem Pontificiam professus. Convenerat inter utrumque, de exstirpanda *heresi septentrionali*, intelligebant Religionem Protestantium per Europam septentrionalem: istud negotium inchoandum esse, à Britannia & Belgio. In hanc rem bellum suscipiebat Ludovicus in Palatinatum, & quo propior esset Belgio subvertendo; id agebat omnibus viribus, ut mortuo Maximiliano Henr. Electori Coloniensi, surrogaretur Furstenbergius Princeps sibi devotus, intentato etiam Ordinibus Belgii bello, si se negotio isti contra Furstenbergium admiscerent. Ordines facile animadvertebant, fabam istam in se cudi, hinc militem marinum conscribunt. Jacobus interea rem Pontificiam in Anglia, ringente populo, strenue agebat, Jesuitas, monachos, magna copia evocabat, monasteria passim exstruebat, Cardinalem Dada Legatum Pontificium, habebat Consiliarium, militem conscribebat & Classem marinam, quo securius ageret, Parlamentum quod vocant, curabat convocandum, quod plane staret à nutu suo, suppressis omnibus liberæ electionis juribus: libertatem Religionis indulgebat omnibus sectis, non ad hoc tantum, ut eadem opera Pontificios, contra statuta regni fundamentalia introduceret; sed etiam partes Reformatas per cuniculos infringeret. Jubet istam *conscientiæ libertatem*, ut vocabat, abrogata TESTA, & pœnalibus in Pontificios legibus, ex omnibus Angliæ suggestis, ab ipsis Ecclesiarum Reformatarum Ministris, ex præscripto Archiepiscoporum, Episcoporumque proclamari: id cum VII. Episcopi, inter quos Cantuariensis Archiepiscopus, renuerent, ad hoc Regi supplices facti, post durum responsum, & exactam ab eis strictam obedientiam in carceres compinguntur, donec constitutorum Judicum sententia, cum publico totius populi gaudio, insontes pronunciati, liberarentur. Accedebat, quo efficacius à successione in regnum, secluderetur Guilhelmus Arausiacus proximus hæres, qui progressus Pontificios denuo suffocare posset; quod Princeps quidam Walliæ populo obtrudebatur. Interim qui in perversa ista consilia descendere nollent, regno pelluntur. Horum magna copia Principem Arausiacum compellat, ut regni Britannici, olim hæreditatis suæ, miseria tactus, ejus Religioni & libertati succurreret, ad hoc cum vix adductus esset, præcipitatis operis, ab Ordinibus Belgicis Classis nautica instruitur, eaque expeditio suscipitur A. 1688. primo quidem obstrepentibus ventis adeo severe, ut universa classis cum Principe, undis mersa, à Pontificiis lætabundis proclamaretur, atque etiam deliberaretur de Classe domi exarmanda; ast vero repetita expeditione, aura adeo adspirabat clementer, ut placidissime in Turbay appelleret, ab Anglis vicinis, omnium applausu exciperetur, commeatu affatim juvaretur, & eundo vires acquireret, adeo copiose, ut nec miles Jacobi, nec ejus classis nautica, ei obniti sustineret: hinc tandem Londini appellit, & tantam experitur omnium benevolentiam, ut Regina à Jacobo in Galliam dimitteretur, ipseque paulo post profugeret in Galliam, hinc Arausiacus, Rex proclamaretur A. 1689. & XI. Aprilis coronaretur solenniter. Interea Jacobus, auxiliis Ludovici in Hiberniam contendit, ibidem sua fata quæsiturus, sed frustra: victus enim ibidem armis Guilhelmi III. Regis, & recuperato universo regno, in Galliam remeare

cogitur

cogitur, à quo latrociniis excitatisque in Anglia rebellionibus, suam causam, obnitente sibi perpetuo providentia, desperabundus agit, usque adeo ut & Ludovicus Galliæ Rex, omnibus tentatis, pacem ambire, & in eam rem, suos legatos in Hollandiam mittere cogatur. Sic, per divinam clementiam, res reformata, non in Anglia tantum; sed in universa etiam Europa, feliciter restituta est.

Schismata sub ætate sexta N. Test. Nec tamen etiam defuerunt remoræ, quibus cursus reformationis sub hac ætate, efficacissime impediebatur, in quibus primum locum habent *Schismata*, nim. (1) *Sacramentarium*, inter Reformatos & Lutheranos, natum nimia vehementia fastuque Lutheri, agnoscente Georgio Calixto, Professore Helmstadiensi Lutherano, in suo *Judicio* super hoc negotio publice edito. Vix enim cœpta per Lutherum reformatione, cum ipse adhucdum delitesceret in suo Pathmo, & interea reformationem prosequeretur Carolstadius, Missam privatam abrogaret, imagines è templis ejiceret, aliaque præstaret eo spectantia: Lutherus ægerrime ferens, ista se inconsulto fieri, inscio & invito Electore, prosiliebat è suo Pathmo, aliquot Concionibus invehebatur in Carolstadium, etiam abrogata à Carolstadio superstitiosa restituebat, insuper ab Electore obtinebat, ut sua statione & Wittemberga moveretur, postmodum quoque, cum observaret ipsum præsentiam corporis Christi, in symbolis S. Cœnæ, non agnoscere; extracto è crumena aureo nummo, ipsum in contentionem Sacramentariam, quasi conduxit. Hinc illæ lachrymæ. Ea contentio postea ad Helvetiam propagata fuit, hac potissimum causa, quod non tantum ejectus Carolstadius, ab ipsis reciperetur, & ministerio ecclesiastico admoveretur; sed etiam quod in negotio S. Cœnæ, plane cum ipso sentirent. Hic substitit contentio, Luthero quidem vivente. Ab ejus obitu, discipuli, nodum in scirpo quærentes, ut schismatis speciosiores causas haberent, alia insuper dissensus capita quæsiverunt, & ad pleraque Religionis capita captarunt, prout suo loco monuimus. Tentata quidem non semel concordia, nominatim à Philippo Hassiæ Landgravio in conventu Marpurgensi, & eo quidem perducta est, ut in nullo capite dissensus maneret, præterquam in negotio S. Cœnæ: & ad umbilicum perducta fuisset, si Lutherus dextram *fraternitatis*, sibi à Zuinglio oblatam, admittere voluisset, recruduit tamen postea contentio. Felicius successit in Polonia & Bohemia, fratribus Augustanæ, Helveticæ & Bohemicæ confessionis, coalescentibus in concordiam, ut patet ex Consensu Sendomiriensi A. 1570. & Vulodislaviensi A. 1583. in Synodo Generali. Conferantur, quæ dudum apud hæreses hujus ætatis monuimus. (2) *Arminianum*, cujus ortum, progressum, classes & placita dudum præoccupavimus, cum circa hæreses occuparemur. (3) *Ecclesiasticum*, quo nomine complectar ea dissidia, quæ circa *regimen Ecclesiæ* mota sunt, potissimum in Anglia, per diversas sectas, in quibus occurrit *α. Hierarchica* seu Episcopalis, quæ in servatis plerisque fidei capitibus; in ritibus, & regimine Ecclesiastico, accedebat papatui. *Fundata* fuit sub papatu; *castigata* nonnihil ab Henrico VIII. Angliæ Rege, qui ei abrogabat suprematum Episcopi Romani, eumque in se derivabat, servatis omnibus reliquis Papalibus; *conservata* sub Eduardo VI. cætera Reformatore optimo, quod suo tempore aliter non posset; *confirmata* sub Elisabetha Regina; *stabilita* sub Jacobo I. quod existimaret absque ea, regimen monarchicum in Republica, non posse tutum esse, unde ipsi frequenter in ore erat: *nullus Episcopus, nullus Rex*; *aucta* sub Carolo I. item sub Carolo II. Jacobo II. propendentibus insuper in papatum, cumprimis sub Guil. Laudo, Archiepiscopo Cantuariensi, qui eandem etiam, volentibus nolentibus, obtrudere satagebat Scotis, unde multi motus, & diræ persecutiones natæ sunt. Accedebant ei *Conformistæ*, qui quidem non probabant; interim tamen, declinandis in Ecclesia motibus, persecutionibus ferebant: & hi erant vel *puriores*, quales Perkinsus, Joh. Rainodus, Guil. Wittakerus aliique; vel *impuriores*, qui magis colludebant cum regimine papali, ejusque ceremoniis. *β. Puritana*, alias *Nonconformistica*, eorum qui se acrius opponebant, & regimini Episcopali, & ceremoniis superstitiosis. Hi rursus, odio regiminis episcopalis, & metu persecutionum, in tres partes abeunt, nim. primo *Brounistas*, qui ad exemplum Morelli in Gallia, & Hugonis Grotii in Hollandia, Presbyteriis, Classibus & Synodis, omnem auctoritatem abrogare, & ad singulares quosque cœtus ecclesiasticos traducere satagunt. Nomen obtinent à Brounio quodam, qui sui Separatismi radices posuit in Anglia: hunc excepit quidam Bolton, qui Separatismum exclusit; sed mox publice revocavit, & præ desperatione seipsum suspendit: secutus est Rob. Broun, Ludimagister Southwarkiæ, qui Medioburgi Selandiæ, Ecclesiam separatisticam erexit; sed mox rixis intestinis dissipatam: accessit Barrovius quidam, accerrimus Reformatorum insectator, ab Elisabetha Regina Londini suspensus: hunc excepit Johnsonus quidam, Ecclesiam separatam Amstelodami erigens, quæ per intestina dissidia, in duas partes abiit, quarum altera Ainsworthum; altera Johnsonum sequebatur, quæ tamen sic dissipatæ sunt mutuis contentionibus, ut Ainsworthus in Hiberniam, Johnsonus Embdam discederet, & Ainsworthio reverтenti Cannius quidam succederet. Hinc animam trahenti Separatismo, succurrebat Robinsonus Ecclesiastes Leidensis, vir doctus & modestus, qui ab

ab Amesio & Parkero in viam est revocatus, eatenus, ut rigidas Separatistarum opiniones mitigaret, & *Semi Separatismum* quendam fundaret. Et hic demum auctor est *Independentium* modernorum in Veteri & Nova Anglia. Hinc ergo secunda Non-Conformistarum pars nata, *Robinsonianorum* seu *Independentium*, horum pars aliqua, ab Ecclesia Leidensi Robinsoniana decerpta, in Novam Angliam commigravit, quam mox secutus est Cottonus, & alii quidem pii Non-Conformistæ, qui regimen Robinsonianum susceperunt, eoque per literas veteri Angliæ commendato; novum inde Doctorem acceperunt Thomam Goodwinum, virum doctum & pium. Interea, dum Parlamentum Magnum sedet Londini A. 1640. & regimen episcopale abrogat, nec confestim aliud substituit, sub ἀναρχίᾳ Ecclesiastica, colluvies horrendarum opinionum sectarumque, Angliam obruit. Tertia igitur Non-conformistarum pars, est *Presbyterialis*, quæ nunc, Dei gratia, felicissime floret apud Scotos, Genevenses, Belgas fœderatos, & unitas Eccl. Juliacenses, Clivenses, Montanas & Marchicas, & olim etiam Gallicanas, nunc eheu exstinctas. Hausta est ista regiminis Ecclesiastici forma ab ipsis Apostolis, prout suo loco in cap. de *Gubernatione Ecclesiæ*, demonstravimus. Superest tandem quarta quædam pars, & ab Hierarchicis, & à Conformistis, & à Non-Conformistis & à Presbyterialibus diversa, scil. *Erastianorum* seu Colemannianorum. Nata à Thoma Eratto, olim Medico Heidelbergensi An. 1565. adoptata in Anglia à Colemanno quodam, Concionatore Londinensi, qui cum dissentientes observaret, Presbyteriales & Independentes; universum Ecclesiæ regimen transtulit ad Magistratum civilem, qui per *Interimisticos Consiliarios* gubernaret Ecclesiam, cui se fortiter oppofuerunt Scoti, interque eos nominatim G. Gillespy, & Samuel Rheturfortes. Accedat (4) *Labadisticum*, auctore Joh. de Labadie ex-Jesuita Gallo, qui ex Genevensi Ecclesia, ad Medioburgensem delatus, cum turbas ibidem daret, ejectus, primo Amstelodami, nonnullos sibi ὁμοψήφους collegit in unam domum; sed & hic à Magistratu prohibitus, Altenaviam concessit in Holsatiâ, inde Hervordiam in Westphaliâ, tandem Wowardiam in Frisia Occidentali, ibique Fatis functus, præfecturam suæ Societatis, Joh. Ivon reliquit: illic substitit usque ad A. 1693. quando inter alia, ex defectu mediorum, quibus subsisteret, dissipata est, pauculis tantum cum Ivone congregatis ibidem. (5) *Antinomianum*, cujus tres observamus periodos: primam in *Germania*, auctore Johanne Agricola Islebio, Lutheri olim sympatriota & Antagonista, qui A. 1538. negabat legem Mosis esse docendam in Ecclesia, contra quem Lutherus sex disputationes habuit, quibus cessit quidem Agricola usque ad obitum Lutheri, tum ad vomitum reversus est: hunc etiam auctorem ferunt libri *Interimistici*. Obiit A. 1566. Secundam in *Anglia* Veteri, auctore Joh. Eatono, publicante librum, de *gratuita justificatione per Christum*, in quo huic potissimum insistit errori, *Deum nec velle, nec posse videre ullum peccatum in justificatis*, error post auctoris fata, adeo passim invaluit, ut templa fere replerentur hujusmodi sectariis: nec mirum, facilem enim & expeditissimam pandebat ad cœlum viam, absque ulla resipiscentia, fuga peccatorum, studio virtutum & bonorum operum, abnegatione sui, crucifixione carnis &c. Ex veteri in Novam Angliam traductus, primo occupavit Hutchinsoniam mulierem quandam contumacem, quæ Bostoniæ, prætextu repetendarum concionum Cottoniarum, furores dispersit per totam regionem. Statuebant: legem nullum usum habere in adducendo homine ad Christum: eum justificatum esse antequam credat in Christum, & suæ justificationis sensum tantum habere per fidem: eum justificatum esse in æterno Dei decreto, & actuali satisfactione Christi: nec requiri ullam ulteriorem satisfactionis applicationem per fidem: qui semel testimonium Spiritus S. de sua justificatione nactus sit, ei nunquam dubitandum esse de ea, si vel latro fiat vel adulter: sanctificationem non præbere solidum justificationis judicium: solatium capere ex sensu gratiæ, *legale* est: hypocrita potest habere gratiam, quam Adamus habuit in statu integritatis: gratia sanctificatorum & hypocritarum non differt: omnis gratia in solo Christo est subjective, in nobis nulla: Deus non amat hominem propter ullam sanctitatem, nec odit propter peccatum: peccatum non debet quenquam turbare: Christianus non tenetur precari, nisi Spiritus eum moveat: tota litera Scripturæ, est fœdus operum: nullus Christianus adigendus est ad officia pietatis: neque ad fidem, charitatem, preces, quamdiu non scimus, eum habere Spiritum: homo potest habere omnem gratiam, & tamen carere Christo, & quæ sunt ejus generis cruda & horrenda plura. Tertiam in *Belgio*, quo traductus est Antinomismus, ope hominum quorundam obscurorum v. g. alicujus Verschoor, studiosi Theologiæ, qui cum sibi videretur habere aliquam Hebrææ linguæ peritiam; passim apud Leidam, eam docere cœpit, eo prætextu, hominibus ignaris, absurda illa antinomiana instillans, à quo nomen *Hebræorum* nacti sunt: in Selandia nacti sunt quendam Stroband, concionatorem ruralem, qui à Classe Selandica castigatus, & à D. Hulsio Ecclesiasta Medioburgensi, scripto publico egregie contusus est. Succedunt varii ex Religione motus, qui quidem in cœtus segreges non abierunt, adeoque veri nominis schismata non sunt; sed tamen contentionibus & animorum divortiis ansam præbuerunt, in his numerabimus

rabimus (6) *Universalistas* Reformatos fundatore Joh. Camerone, Viro alias Celeberrimo, pro pagatoribus Mose Amiraldo Professore Salmurtensi, iisdem doctissimo, Cameronis discipulo, nec non Testardo, Dallæo aliisque in Gallia, à quibus transiit in Angliam ad Johannem Goodwin, Rich. Baxterum aliosque; imo & in Germania ad Conradum & Johannem Bergios, Ludovicum Concium, & in Marchia Brandeburgica ad alios plures. Distant tamen isti omnes Reformati ab Universalistis, Pelagianis, Arminianis, Jesuitis, Socinianis, Lutheranis, toto cœlo; dum enim hi gratiam universalem, talem tradunt, quæ ad omnes & singulos æqualiter se extendat, quæ omnem electis propriam excludat, cujus efficacia pendeat à viribus liberi arbitrii; illi gratiam *objectivam*, ad quam homo se habeat, ut objectum, qualis est gratia redemptionis, vocationis, quam solam volunt esse universalem, distinguunt à *subjectiva*, qualis est in regeneratione, sanctificatione, fide, resipiscentia, quam electis peculiarem agnoscunt: adeoque gratiam universalem cum particulari construunt, & sic quidem, ut universalis efficaciam suspendant, non ab hominis arbitrio; sed à gratia superabundante, quæ operetur, non tantum *posse* si velis, sed & *velle* quod potes. (7) *Cartesianos*, dictos à Renato Des Cartes, Gallo Pontificio, qui, cum novam Philosophiam, quam meditabatur, in patria sua, non satis secure & commode excludere posset: apud Leidam in Hollandia sibi sedem quæsivit, ubi cum Professoribus Theologis pariter & Philosophis ageret; sed cum ibidem suos experiretur Antagonistas, D. Du Bois Ecclesiasten Gallicanum, Jac. Revium Collegii Belgici Regentem, & imprimis etiam Cel. Voetium in Academia Ultrajectina: in patria etiam Scriptis obniterentur præter suos Jesuitas, Petrus Gassendus, Philosophus: tandem evocatus à Regina Sueciæ, Holmiam contendit, & in reditu obiit. Fuit acutissimi ingenii vir, Mathematicus incomparabilis. Non videtur intendisse, nisi novam quandam Philosophiam mundo exhibere, satis etiam modeste hoc suum agebat, nisi quod hypotheses, quibus suam istam Philosophiam superstruebat, Theologiæ viderentur exitiosæ, qualia, de omnibus omnino rebus semel esse dubitandum: nec quicquam admittendum, quod non clare & distincte percepens; hanc primam esse omnis veritatis normam: omnia eruenda nobis esse ab innatis *ideis*: mentem nostram, & omnem etiam spiritum, divinum, Angelicum & humanum, non esse nisi meram cogitationem: terram moveri, Solem quiescere, & cum huic Scripturam opponerent Theologi, negotium philosophicum in contentiones Theologicas degenerare cœpit, usque adeo ut Ordines Hollandiæ, publico decreto A. MDCLVI. eam in ordinem redigere coacti fuerint. Interim apud ejus discipulos, vires continuo acquisivit eundo. Inventus est Amstelodami Anonymus, qui edita *Exercitatione Paradoxa de Philosophia infallibili interprete Scripturæ*, Cartesii principia Theologiæ applicabat; refutata à variis, nec eadem soliditate. Secutus est, qui pro publica disputatione inaugurali defenderet, Scripturæ divinitatem *non aliunde* nobis innotescere, *quam ex ratione*, quæ Disputatio motus dedit in Academia Franequerana haud leves, insurgente ei Jurisconsulto Celeb. Ulrico Hubero, & voce & scripto: accessit huic disputationi Professor Theologus ejusdem Academiæ, D. Roel Oratione & Disp. de *Theol. Rationali*, quibus Philosophia ipsi est *Oraculum divinum*: à quo ad alia quoque graviora delapsus est, v. g. *æternam filii generationem consistere in æterna coexistentia cum Patre*, cui postea construebat, & *in œconomica ejus manifestatione in carne*. Item, *mortem fidelium, omnesque eorum afflictiones temporales, esse proprii nominis pœnas, pro quibus Christus non satisfecerit*. Quæ adeo displicuerunt, non tantum Ordinibus Frisicis, ut auctori de his silentium imponerent, ipseque cogeretur adpromittere, se nec directe nec indirecte propagaturum: sed & omnibus totius Belgii Synodis Provincialibus, sola excepta Frisica, ut non tantum decretis proscriberent; sed & Classibus injungerent, Candidatos Ministerii, super his hypothesibus, solenniter explorarent. Secutus est anno hujus seculi circiter XCI. Balthasar Beckerus, Theol. Doct. & Ecclesiastes Amstelodamensis, qui adductus hypothesibus Cartesianis, edidit suum *Mundum Fascinatum* Belgice, in quo tuetur, Spiritus creatos sua virtute non operari extra se, ac proinde spiritus malignos jam non tentare & seducere homines. Magnos clamores per Europam, turbas in Hollandia, & scripta adversaria concitavit istud Scriptum, dum Presbyterium Amstelodamense ejus scriptum, ut *abominabile* pronunciaret, & ab auctore *satisfactionem* exigeret, propositis ei An. 1691. d. XXIII. Augusti, tredecim articulis, quibus sibi satisfaceret, quos etiam prompte admisit; ast cum non videret, qua ratione ex hypothesibus Cartesianis, satisfaceret ex art. V. operationibus malignorum spirituum, ni Deum facere vellet auctorem earum operationum malignarum, si Deus non tantum constructionem fecisset talium cogitationum cum talibus productis; sed insuper malignas istas operationes produceret, & hinc earundem auctor maneret: hinc difficultas ipsi mansit, circa malignas istas operationes, ut statueret, malignos istos spiritus nihil operari circa creaturas: hinc sententia ejus ad classem Amstelodamensem devoluta, apud eam condemnata est, & tandem ad Synodum Alkmarianam delata, demuo proscripta fuit, auctore, & à ministerio suo, & à communione S. Cœnæ moto. Ejus sententia à va-

variis varie est impugnata: à Cartesianis quidem v. g. ab Henr. Groenewegen, à Joh. van der Wayen Professore Franequerano prolixissime impugnata, qui operationes malignorum spirituum, ex hypothesibus Cartesianis, non potuerunt explicare; hinc in generalibus tantum substiterunt, nil de operationibus malignorum spirituum proferentes: quando ejus Antagonistæ Anti-Cartesiani, in spiritibus, præter cogitationem, insuper observabant vires malignas, quibus operari possent, & ex his malignos spiritus suas operationes producere demonstrabant, & ex hoc non Deum; sed ipsos malignarum istarum operationum auctores remanere, asserebant. (8) *Coccejanos*, quos vocant perperam, à Joh. Coccejo, Bremensi, Theologo Professore, primum Franekerano, tum Lugdunensi-Batavo, viro Celeberrimo & citra dubium longe Doctissimo, cumprimis in literatura Hebræa. Hic sibi in negotio dabat, novam designare fœderum & testamentorum ξύνταξιν, ad hoc ut inde felicitas Ecclesiæ Novi Testamenti immensum invalesceret supra Ecclesiam Veteris Test. Ad hoc urgebat, fideles V. T. mortuos fuisse sub reatu peccatorum, usque dum Christus in cruce pro eorum peccatis solveret, hinc quodammodo sub ira Dei, sub maledictione legis, sub servitute fuisse, prout jam ante in cap. de Justificatione, item cap. præced. de *Dispens. fœderis gratiæ sub Mose*, uberius monuimus. Excluserat in hanc rem, jam tum Franequeræ, Tractatum de *Fœdere*, & Commentarium *in Ultima Mosis*. Franequera Lugdunum vocato, familiarior amicitia obtigit cum Clariss. D. Abrah. Heidano, qui tum occupabatur in oppugnanda moralitate quarti præcepti. Hinc D. Coccejus invalescere cœpit, suasque hypotheses efficacius propagare. Cumque se opponerent passim Theologi Belgæ, vetus systema fœderum & testamentorum retinentes, interque eos Cl. Gisb. Voetius; nata sunt nomina *Coccejanorum & Voetianorum*. quæ utinam audita nunquam fuissent. Hinc, cumprimis post decessum Celeb. Cocceji A. 1658. ex contentionibus, major concitata est animorum σύῤῥαξις, quam res exigebat. Sententias & animos mitigare conabatur Cl. Joh. Hoornbeekius, edito Irenico A. 1666. sed frustra. A Cartesianismo Cel. Coccejus aversus fuit, postea tamen, in discipulis ejus, ut vis unita fortior esset, coïerunt placita Cartesiana & Coccejana, cum magno Ecclesiæ malo. Poterit de istis Belgii nostri dissidiis, videri Cel. Frid. Spanhemii Fil. Epistola ad Amicum A. 1677. Hæc inter Reformatos observantur, seu schismata; seu motus schismatici.

Schismata Lutherana. Nec Lutheranis etiam defuerunt suæ sectæ, quas etiam breviter repræsentasse, operæ pretium erit. *Primum* igitur Lutheranorum schisma accidit inter Lutherum & Carolstadium, de quo jam ante diximus. *Secundum*, inter Lutherum & Joh. Agricolam Islebium, super Antinomismo A. 1538. De quo etiam dudum monuimus. *Tertium Interimisticum*, quando in formula Interreligionis, jussu Imperatoris A. 1548. per Julium Pflug Episcopum Naumburgensem, Michaëlem Sidonium, & Joh. Agricolam, concepta ut obtineret in Imperio Germanico, usque ad futurum Concilium universale, nec Pontificiis, nec Protestantibus probata; Principes & civitates, qui istud INTERIM admittebant, puriores suos Doctores passim dimittebant: dum alii Cæsari assurgerent, *Adiaphoristæ* inde dicti. *Quartum* Adiaphoristicum, quo Georg. Major cum suis quidem, phrasin Interimisticam, & necessitatem bonorum operum ad salutem, acriter defendebat: Nicol. autem Amsdorffius bona opera ad salutem etiam perniciosa pronunciabat. *Quintum* Synergisticum, de cooperatione liberi arbitrii in hominis conversione. Quia enim in Melanchtonis scriptis, talia occurrunt, quæ nimium tribuunt viribus liberi arbitrii naturalibus; nonnulli ejus Sectatores, inter quos Victorinus Strigelius, vires arbitrii etiam aliquid ad regenerationem conferre, arbitrantur. *Sextum* Philippicum, auctoritatem Corporis Doctrinæ Philippi Melanchthonis concernens, ad quod Wittembergenses Reformati, ut se Lutheranos comprobarent, frequenter provocabant, velut communis Germaniæ Magistri: cui se opponebant rigidiores Lutherani, ridicule distinguentes inter Melanchthonem publicum & privatum. *Septimum* Osiandrinum, quod Andreas Osiander Professor Regiomontanus excitavit An. 1551. Cum enim Christum, Adamo etiam non lapso, incarnandum doceret, quod ad ejus humanam naturam, velut ad prototypum, Deus hominem efformasset: atque insuper hominem, propter essentialem *divinæ naturæ* Christi justitiam justificari, atque adeo Christum quoad solam divinam naturam, Mediatorem esse doceret; reliquos Lutheranos merito expertus est Antagonistas. *Octavum* Stancaristicum. Cum enim Osiander statueret, Christum, quoad divinam naturam tantum esse Mediatorem: Franciscus Stancarus, Italus Mantuanus, linguæ Hebrææ Professor fastuosissimus, se Collegæ Osiandro oppositurus; tuebatur, Christum secundum humanam naturam tantum esse Mediatorem, ex hypothesibus Pontificiis, & nominatim Petri Lombardi, quem omnibus Theologis Protestantibus præferebat. *Nonum* Flacianum. Cum enim Matth. Flacius Illyricus observaret, Theologos Synergistas nimium extenuare peccati Originalis corruptionem; eis se oppositurus, fervore disputationis eo est delapsus, ut statueret, corruptionem originalem, ipsam esse hominis substantiam: in quo reliquos Lutheranos Antagonistas merito est expertus. *Decimum* Æpinæum, super articulo de descensu Christi ad inferos, inter Theologos Ham-

Hamburgenſes exortum. Cum enim Joh. Æpinus aſſereret, Chriſtum aliquid apud inferos paſſum fuiſſe; reliqui Paſtores Hamburgenſes, Joach. Weſtphalus, Joh. Hogelius, Joh. Botticherus, Joh. Criſpinus, Joh. Stedemannus, ſe ei oppoſuerunt, adoptante Æpini ſententiam, Matth. Flacio Illyrico. *Undecimum* excitavit apud Lutheranos *Formula Concordiæ*, cui, cum ſubſcriberent pleriqne Lutherani; alii, & nominatim Paulus ab Eizen, Superintendens Lunæburgenſis, abnuebant, quod in Reformatorum condemnationem deſcendere nollent, quo negotium iſtius *Formulæ* non parum impeditum fuit. *Duodecimum* Helmſtadienſe, à Theologis Helmſtadienſibus, & inter eos nominatim Tilemanno Heshuſio concitatum, qui omnipræſentiam carnis Chriſti, adeoque Formulam Concordiæ, non ferebant, & pro ea multipræſentiam Pontificiorum adoptabant, inſuper circa reſurrectionem impiorum diſputabant, num futura ſit virtute meriti Chriſti, nec ne? Schiſma hactenus continuatur in Academia Helmſtadienſi, quoad omnipræſentiam corporis Chriſti, per Georgium Calixtum, ejuſque ſucceſſores. *Decimum tertium* Huberianum, qui electionem & ſalutem omnium & ſingulorum hominum aſſerebat, eaque cauſa miniſterio motus eſt. *Decimum quartum* Ratisbonenſe, cujus auctores exſtiterunt, quinque ejus Eccleſiæ miniſtri, qui A. 1587. non tantum uſuras rodentes; ſed & omnes eos contractus damnabant, ubi aliquid ultra ſortem accipitur: qui cum Theologis Wurtembergenſibus, diverſum inculcantibus, non cederent, ſtatione moti ſunt. *Decimum quintum* Syncretiſticum, de fovenda concordia, potiſſimum cum Reformatis, apud Lubeccenſes natum, ubi Ant. Burchardus quidam, cum in hujuſmodi concordiam conſentire nollet, & Georgium Stampelium, cum Senatu diſſentientem experiretur, loco motus fuit. *Decimum ſextum* Magdeburgenſe, à quibuſdam iſtius Eccleſiæ Theologis motum, qui ſtatuebant, Philoſophiam nullo modo ad Theologiam utilem eſſe; ſed pernicioſam inſuper, propterea impugnari ſcriptis Jacobi Martini. *Decimum ſeptimum* Pietiſticum, à pietate dictum, ejuſque ἀκρίβεια, quam alii propugnant, alii oppugnant. Natum videtur, apud Lutheranos ſaltem, occaſione alicujus M. Francken Eccleſiaſtæ pii, zelotæ, qui obſervans corruptiſſimos Eccleſiæ mores, eorum reformationem anhelabat, & praxi propria urgebat, ſuadendo in hanc rem, piorum conventus privatos, εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης Heb. x. 24. Hujus veſtigia legebat Philippus Spenerus, Eccleſiaſtes primo Francofurtenſis ad Mœnum, hinc Superintendens Dreſdenſis, nunc Superintendens Berolinenſis, vir doctus & pius, & complures alii ejuſdem notæ. His ſe opponunt pleræque Academiæ Lutheranæ, & imprimis etiam Joh. Frid. Meierus Doctor & Eccleſiaſtes Hamburgenſis ad D. Jacobum. Non aperto Marte pugnant adverſus pietatem ejuſque ἀκρίβειαν; ſed Spenero cum ſuis tribuunt, quod juſto plus bonis operibus aſſerat, regnum Chriſti millenarium tueatur, ſuæ formulæ concordiæ repugnet aliaque, quibus Spenerus modeſte reſpondit. Scripta ſuper hoc negotio collecta utrinque, proſtant Francofurti, Germanice edita.

Schiſmata Pontificiorum ſub ætate N. T. ſexta.

Jam etiam ad *Pontificios* deſcendemus, quibus ſub ipſa Monarchia papali, non defuerunt ſua *ſchiſmata*, in quibus eſt (1) *Gallicanum*, ſuper ipſo fidei fundamento, ſeu infallibilitate Eccleſiæ, ſitne ea in Concilio univerſali, an in Pontifice Romano? adeoque, an Eccleſiæ Regimen ſit *Monarchicum*, an Ariſtocraticum? Prius Gallicani aſſerunt, poſterius reliqui omnes Pontificii. Præterea Galli, omnem poteſtatem *temporalem* Papæ abrogant, & *ſpiritualem* ita reſtringunt, ut ei *præcipuam* quidem relinquant; aſt non omnem; ſed quæ ſubſit Concilio univerſali. Inſuper ipſi abrogant *Regalia*, ſeu poſſeſſionem vacantium beneficiorum eccleſiaſticorum. Cujus ſpecimen exhibuerunt, in conventu Cleri Gallicani A. 1682. d. VIII. Febr. præſentibus XV. Epiſcopis, cauſam Eccleſiæ Gallicanæ, adverſus Pontificem defendente Petro de Marca, edito ſcripto, de *Concordia ſacerdotii & Imperii*, cujus refutationem Pontifex demandabat Chriſtiano Lupo, accedebat Pontifici Epiſcopus Apamienſis, cujus ſcriptum ſuprema Pariſienſis Curia ſupprimebat, inter Jeſuitas etiam Papæ obnitebatur Maimburgius, hoc nomine à Societate Jeſuitica excluſus, ſed à Galliarum Rege defenſus: donec Alexandro VIII. Innocentii XI. ſucceſſori, utcunque ſatisfaceret Ludovicus XIV. Rex Gallus, retractatis Cleri Gallicani decretis. (2) *Franciſcanum*, ſuper immaculata conceptione B. Virginis, inter Ordines, Dominicanos & Franciſcanos, illis negantibus, his aſſerentibus immaculatam iſtam conceptionem, de quo jam ante ad ætatem præcedentem monuimus. Hæc adeo recruduit ſub hac ætate, ut Philippus Hiſpaniarum Rex, miſſa peculiari legatione ad Pontificem, quam ſpiſſo volumine Waddingus Monachus Hibernus deſcribit, componere non potuerit, vigente ſchiſmate in hodiernum uſque diem, cumprimis in Hiſpania. Quamvis immaculatam iſtam conceptionem, per tot ſecula controverſam, primus definiverit nuper Alexander VIII. Ex hoc natum eſt (3) *Janſeniſticum*, ita dictum à Cornelio Janſenio, Profeſſore primum Lovanienſi, tum Epiſcopo Yprenſi, qui in ſuo *Auguſtino*, edito demum poſt Fata ejus, tuebatur ſaniorem Auguſtini ſententiam, de Gratia & Libero Arbitrio, Reformatis proximam: illi ſe oppoſuerunt *Moliniſtæ*, à Ludovico Molina Jeſuita ſic dicti, cui cuncta Jeſuitarum cohors accedit Pelagianizans. Diſſeminabatur

batur tam potenter passim Jansenianismus, per Belgium, Galliam, Italiam: ut ei accederet non tantum Academia Lovaniensis; sed etiam Cardinales, Episcopi, usque ad ipsum etiam Pontificem Innocentium XI. usque etiam adeo, ut pontifices jam, propter potentiam utriusque partis, neutram partem auderent condemnare. Hinc Urbanus VIII. A. 1641. utrique parti silentium indixit, edita Bullâ, quâ edictum Pii V. editum A. 1589. repetiit & Paulus V. A. 1611. sub gravissimis censuris ecclesiasticis, ut nim. nec scriptis, nec vivâ voce, de *materia auxiliorum divinorum* disputaretur, donec aliud in istâ materiâ foret determinatum à sede Apostolicâ: cumque super hoc edicto papali, variæ difficultates, maxime in Academiâ Lovaniensi, moverentur; Urbanus VIII. denuo A. 1644. primum suum edictum renovavit, additis etiam literis ad Franciscum de Melo, Belgii Hispanici tum Gubernatorem, & Archiepiscopum Mechliniensem, & Cameracensem, ad Episcopum item Antwerpiensem, & Academias Lovaniensem & Duacenam, ut literas papales exsecutioni mandarent: eandemque curam Innocentius X. imposuit Marchioni de Castel Rodrigo, Archi-Episcopis, Episcopis etiam Gandavensi, Brugensi, Yprensi, Ruremundano, Tornacensi, Namurcensi, Odomarensi, itemque Academiis. Idem studium inculcavit Sorbonæ Parisiensi, & Leopoldo Wilhelmo Archiduci Austriæ, Episcopo Argentoratensi. Hæ Bullæ promulgatæ insuper sunt in Hispaniis A. 1644. in Belgio A. 1646. in Burgundia Comitatensi A. 1648. ea severitate, ut imposterum nemo ad animarum curam admitteretur, qui post solennem Concilii Tridentini fidei professionem, non damnaret Jansenii *Augustinum*. Verum istæ Bullæ ad acriora odia partes accendebant, quod Jansenistæ causarentur, falsa suo Janssenio affingi, ejusque sententiam damnari non posse, quin ipse Augustinus damnaretur, id quod in Coloniensi & Leodiensi potissimum tractu, factum observatur. Unde Maximilianus Henricus Archiepiscopus Coloniensis, & Episcopus Leodiensis, quinque propositiones Janssenianas novo edicto damnavit, & earum defensores, ut hæreticos & hostes orthodoxæ fidei proscripsit. Damnatæ autem quinque propositiones Janssenianæ ita se habebant; 1. *Aliqua Dei præcepta, hominibus justis, volentibus & conantibus, secundum præsentes quas habent vires, sunt impossibilia: deest quoque illis gratia, qua possibilia fiant.* 2. *Interiori gratiæ, in statu naturæ lapsæ, nunquam resistitur.* 3. *Ad merendum & demerendum, in statu naturæ lapsæ, non requiritur in homine libertas à necessitate; sed sufficit libertas à coactione.* 4. *Semi-Pelagiani admittebant, prævenientis gratiæ interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei, & in hoc erant hæretici, quod vellent, eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare.* 5. *Semi-Pelagianum est, dicere Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse, aut sanguinem fudisse.* Quas quidem propositiones, novâ Bulla, ut temerarias, impias, blasphemas, hæreticas, falsas, scandalosas, contumeliosas & divinæ pietati derogantes, Papa Innocentius X. denuo damnavit A. 1653. Præcipuam autem his propositionibus invidiam conflabat, quod consentirent Luthero & Calvino, & quod jam ante in Michaële Bayo, sub Philippo II. à Pio V. A. 1567. & à Gregorio XIII. A. 1579. damnatæ essent: excipiebant Janssenistæ: istam doctrinam non esse suam; esse ipsius Augustini, esse S. Thomæ & Thomistarum: reponebant Anti-Janssenistæ, sufficere infallibilem Pontificis, è Cathedra loquentis, auctoritatem, & in hanc demum resolvitur ultimo sententia Anti-Jansenistatum. Tandem & Alexander VIII. Innocentii II. Janssenistarum, ut fertur, fautoris, Janssenismum condemnavit, & à Gallorum Rege impetravit, ut Janssenistæ ex toto ejus regno proscriberentur. Plura de Janssenismo si voles, Clariss. Collegam Leideckerum consule, qui istud negotium exactissime prosecutus est in sua *Historia Janssenismi.* Ex Janssenistico natum suspicantur (4) *Quietisticum*, à quo Romanenses plus etiam sibi metuisse, quam à Lutheranismo dicuntur. Ortum habuit à Michaële Molinos, illustri loco in Hispania oriundo. Hic Theologia mystica imbutus, in Italiam venit, moribus ad honestatem compositis A. 1675. Librum edidit sub titulo *Manuductionis Spiritualis*, à multis Theologis & Episcopis approbatum, quo in partes suas mox traxit Cardinales, Cassanatum, Azolinum, Catpegnium, Coloredum, Ciceri & cumprimis Petruccium, atque insuper Estræum Gallum, cui tanta cum Molinoso fuit familiaritas, ut ad 20000. Epistolarum ad ipsum dederit: ipse etiam Innocentius XI. A. 1676. Pontificatui recens admotus, eum tanti fecit, ut in palatio suo ipsi domicilium assignaverit. Ei primi se opposuerunt Jesuitæ & Dominicani, ejus sectatores *Quietistas* appellabant, & ex suis incitabant, Segnerium quendam, qui scripto sub titulo *Concordiæ laboris & quietis* ei se opposuit A. 1687. Hinc accusatoribus Jesuitis, apud *Inquisitionis* tribunal raptus, causam suam ita egit, ut non solum absolveretur; sed etiam libri ipsius iterato approbarentur, unde plurimum auctoritatis lucrata est doctrina Molinosi, ut Missas non amplius frequentarent, nec preces ad Rosarii globulos numerarent. Hinc ejus adversarii ipsum Judaismi aut Muhammedanismi suspectum reddere conabantur, ut necessum habuerit, eis libellum opponere de *quotidiana Communicatione.* Donec Jesuitæ Molinosum, apud Patrem de la Chaise, Regis Galli Confessarium deferrent, qui Regi suo auctor fuit,

fuit, ut mandata ad Cardinalem Estræum daret, qui Molinosum persequeretur. Hic, forte nolens volens, id effecit, ut ad Inquisitionis tribunal denuo raperetur, & mox carceri manciparetur A. 1684. à quo res *Quietistica* quievit, usque ad A. 1687. quando Comes Vespinianus ejusque Conjux, unà cum LXX. viris doctrina & pietate claris, mox ad numerum ducentorum accrescentibus, incarceratus fuit, & missis per Italiam circularibus literis, omnia Quietistarum conventicula rigidissime prohibita sunt. Inquisitores interim, uni è medio sui, in mandatis dant, excerpta quædam ex doctrina Quietistarum proferre, quod factum XIX. articulis A. 1687. A quibus condemnatus, cum in templum Minervæ humeris Apparitorum deportaretur, & sententiam perpetui carceris ibidem acciperet: adstanti sibi Sacerdoti dixisse fertur: *vale mi Pater, videbimus nos iterum die judicii, & tum manifestum fiet, à cujus partibus, meâ, an vestrâ, veritas steterit.* Hæc fata fuerant Molinosi. Quod suâ doctrinâ aut praxi, tam dura fuerit meritus, ego quidem non dixerim. Profitebatur Theologiam Mysticam, quam jam ante ipsum, impune docuerant, Taulerus, Theologia Germanica, Ruisbruchius, Harphius, Blosius, Cardinalis Bona, imo ipsi etiam Jesuitæ, v. g. Maximil. Sandæus in sua *Theologia Mystica*, editâ A. 1627. Nec tamen ausim diffiteri, phrasin ejus passim esse obscuram, pariter & duram, quando tota in eo est ejus *Manuductio Spiritualis*, ut suadeat, *nihil operando, se primum quasi annihilare, quo recipiatur divinæ gratiæ influxus.* Hinc optima ei pietas est, *passiva resignatio cum quiete, imo cum quadam sensuum morte mystica, ut anima abrepta Dei Spiritu, ad suum Principium, Deum redire possit, in quo fiat perfecta, & quasi deificata, cum, Deum contemplando, exspectando, nihil aliud quam quod ipsi placet agendo, occupatur:* eoque enitendum, ut *anima, superato & neglecto mundo, immediate cum Deo uniatur, inque eo statu, per influxum divinum sit beata ? ut nulla creatura, nec ipsa B. Virgo, nec alii Sancti, ipsi sedeant in corde, quod Deus solus illud occupare velit.* Interim ex XIX. articulis excerptis adversariorum, nihil de eo pronunciandum existimo. Nec etiam dubito, quin ejus doctrina, si prævaluisset, Reformationi nostræ profutura fuisset. (5) *Jesuiticum* Schisma dicimus, quod talia tradant Jesuitæ, quæ ab aliis plerisque Pontificiis oppugnantur, quando 1. contra Dominicanos & Jansenistas, cum Semi-Pelagianis, in conversione hominis, quoad voluntatem saltem, non agnoscunt nisi gratiam moralem; dum Dominicani cum Jansenistis urgent gratiam physicam. De quo nos suo loco. Quando 2. omnibus, potentibus imprimis ac locupletioribus parasitaturi, eorum hæreditates venaturi, ad eorum libidines, universam suam Theologiam *moralem* seu casuisticam componunt. Cui negotio duplex fere substruunt fundamentum, primum *probabilitatis*, quâ id licitum putant, quod trium graviorum Theologorum judicio saltem non damnetur; unde, conquisitis in tanto diffidentium Casuistarum numero, aliquot calculis, protinus in quovis scelere, confitentes juvant & absolvunt: secundum *æquivocationis* & *mentalis reservationis*, quo dictis quibusvis fallacibus succurrunt, id quod ante annos non ita multos demonstravit Ludovicus Montaltius, in suis *literis provincialibus de morali & politica Jesuitarum disciplina*, & Wilhelmus Wendrockius, Salisburgensis Theologus, è Gallico in Latinum traducti, & cum *examine Probabilitatis Jesuiticæ, novorumque Casuistarum*, à Rachelio Helmstadii edito. Experiuntur in his Antagonistas Jesuitæ, non tantum Jansenistas, Arnaldum aliosque, sed & reliquos plerosque Pontificiorum ordines, imo & ipsos Pontifices, à quibus non semel condemnati sunt, prout factum ab Alexandro VII. A. 1666. quando XLIV. hujusmodi propositiones, & Innocentius XI. A. 1679. sexaginta quinque proscripsit, sub *pœna excommunicationis ipso facto.* Conabantur quidem Jesuitæ, suæ isti Theologiæ morali utcunque succurrere. Cum enim Anonymus quidam, reverà Esclapesius natione Hispanus, Lovanii A. 1646. edidisset opusculum, quo Jesuitarum ista moralis Theologia, improbabilitatis, temeritatis & erroris arguebatur; Jesuitæ eo usque ad A. 1660. spreto; tandem subornârunt Amadeum Guimenium Lomariensem SS. Theol. Professorem (revera P. Moyæ Jesuitam) qui opusculum edidit *singularia universæ fere Theologiæ moralis complectens, adversus quorundam expostulationes contra nonnullas Jesuitarum opiniones morales*, additâ approbatione R. P. *Francisci Luisii a Valentia, Capuccinorum Provinciæ sanguinis Christi, in regnis Valentiæ & Murciæ Provinciis* &c. Verum Sorbona Parisiensis libellum istum, per XXX. Doctores examinatum, condemnavit, tanquam *Anti-Evangelium*, & approbationem Luisii, per testimonium P. Nicolai in Provinciâ Parisiensi, Capuccinorum Generalis, criminis falsi redarguit, quod hujusmodi Luisius de Valentiâ, nec provincia talis sanguinis Christi, in rerum naturâ nunquam fuisset: quæ quidem censura Sorbonensis ab Alexandro VII. condemnata tum, nihilominus A. 1666. tum ab Inquisitione sic satis approbata, quando liber Moyæ, inter libros prohibitos relatus: tum ab Innocentio XI. A. 1680. & damnatus, & flammis etiam datus fuit. Conferatur etiam liber sub titulo *Theatrum Jesuiticum*, Episcopo Malacensi tributum. Quando 3. novam hæresin excluserunt, de *peccato Philosophico*, quæ multas turbas dedit in regno Pontificio, cui se

opponebant plerique Pontificiis, & quam damnabant etiam Pontifices. Hujus historiam tetigimus, ipsam hæresin examinavimus, cum lib. IV. circa peccatum *actuale* occuparemur. Qui plura desiderat, adire poterit tractatum Gallice editum Coloniæ A. 1689. titulo Latino: *Nova hæresis in Theologia morali, denunciata Pontifici, Episcopis, Principibus & Magistratibus.* Pro schismate etiam sunto (6) *Turbæ*, quas Pontificiis dabat libellus Gandavi editus, & Gallice versus, sub titulo: *Monita salutaria B. V. Mariæ, ad cultores sui indiscretos,* cum approbatione Episcopi Mysiæ, Suffraganei Archiepiscopi Coloniensis, item Episcoporum, Gandavensis, Mechliniensis, & Theologorum Lovaniensium, qui commendabant opusculum, velut pium, utile & necessarium, ad liberandas plebes, ab erroribus & abusibus, in quos per superstitionem essent abductæ. Huic se opposuerunt Hispani & Itali, nominatim Jesuita P. Crassetius, edito libello Gallico, sub titulo: *Veritable Devotion envers la Sainte Vierge*, Parisiis A. 1679. cum approbatione Provincialis & trium Patrum Jesuitarum, quo superstitionem versus B. Virginem, à *Monitis* castigatam, confirmare nititur. Dum interim Innocentius XI. A. 1679. Libellum Mediolani impressum sub hoc titulo: *Officium immaculatæ conceptionis sanctissimæ Virginis, nostræ Dominæ, approbatum à summo Pontifice Paulo V. quo devote illud recitantibus, centum dierum indulgentiæ promittuntur, sicut apparet ex Brevi ejus X. Julii* A. MDCXV. sustulit, omnibus, cujuscunque ordinis, gradus & conditionis sint, sub *graviore* pœna prohibens, *Officium illud apud se retinere, legere, imprimere, vel imprimi curare*, cujus pœnæ reus fit, qui statim, *à decreti illius notitia, illud officium habuerit, nec locorum Ordinariis aut Inquisitoribus tradiderit.* His tandem accedant (7) *Turbæ* schismaticæ, quas Jesuitæ movebant, editioni Novi Testamenti, à Jansenistis ex originalibus Græcis adornatæ, non parum ab editione vulgata dissentienti. In præfatione editio extollebat excellentiam N. T. ejusque lectionem religiosam commendabat. Adversus istam tumultuabatur Jesuita Crassetius, Harduinus Perefixus Archiepiscopus Parisiensis, versionem prohibens, & Maimburgius Jesuita, aliquot concionibus invectivis, notatis variis locis, quæ Metaphrastæ pessime corrupissent. His respondit Arnaldus, editis Apologeticis A. 1669. Schismata Fanaticorum, David-Joristarum, Schwenckfeldianorum, Weigelianorum, Antinomorum &c, dudum retigimus, cum circa hæreses hujus ætatis occuparemur. Anabaptistarum sectas, ex importunis excommunicationibus, istis hominibus nimium familiaribus, natas, ob nimiam eorundem copiam, singulatim recensere, tædiosum foret, nec etiam admodum utile, si quis interim aveat sibi narratas videre, Clariss. Spanhemium Seniorem consulat in disputationibus suis *Anabaptisticis*, Disput. prima, ubi ad tres omnino Classes revocat.

Agmen claudant *persecutiones*, indeque nata martyria, quæ non minus quam schismata obstiterunt propagationi Ecclesiæ. Eæ vero tam exstiterunt copiosæ, sub hac ætate, ut in classes coerceri vix possint. Conabimur tamen, ut in tres Classes constringamus, nim. in Pontificias, Lutheranas & Reformatas. Et *Pontificias* quidem primo contemplabimur; ex receptaculis seu locis, quibus coëxtiterunt, in Germanicas, Belgicas, Anglicas, Hungaricas, Gallicas &c. In *Germanicis* ergo occurrunt (1) *Lutheri* exagitatio, facta non tantum à Papa ipsum anathemate feriente; sed etiam à Comitiis Wormatiensibus. Postquam enim Thomam de Vio, Cardinalem Cajetanum, Leo X. tempore Comitiorum Augustanorum, in Germaniam misisset, ut Lutherum additis custodibus, Romam mitteret ad causam dicendam, vel potius ad supplicium subeundum: postquam item Hieronymum Episcopum Asculanum, Auditorem Cameræ, eo misisset, ut & Lutherum evocaret, & Fridericum Electorem Saxonicum commone faceret, ne ejus patrocinium susciperet: & interventu Academiæ Wittembergensis & Electoris impetratum esset, ut in Germaniâ, coram Cajetano causam diceret; Lutherus cum eo bis in colloquium venit, & eo perductus est, ut promitteret de indulgentiis silentium, si eidem condisioni adstringerentur adversarii. Ast cum hi non cessarent ipsum lacessere, & Pontifex dignitatem indulgentiarum novo diplomate adstrueret A. 1518. ipsum Lutherum A. 1520. XVII. Cal. Julii, excommunicationis fulmine percussit. Nec hoc tantum, sed & per Marinum, Alexandrum & Caracciolum suos Oratores, apud Carolum V. obtinet, ut reluctante Friderico Electore, fide publica ad Comitia Wormatiensia evocaretur An. 1521. Ast, cum nec scripta sua retractare, nec à doctrina sua resilire vellet, facta quidem ei est discedendi potestas, & ad redeundum datæ tres septimanæ: sed mox à Carolo, edicto publico proscriptus est, ut in pathmum suum, arcem scil. Wartburgensem prope Isenacum, Electoris consilio secedere, ibique per decem menses delitescere cogeretur. (2) *Bellum Schmalcaldicum* Religionis causa revera susceptum, & hinc persecutionibus annumerandum. Istud Cæsar A. 1547. (ex pacto cum Pontifice, ut qui Concilii cœpti decreta respueret, bello cogeretur) suscepit adversus Saxonem Joh. Fridericum Electorem, & Philippum Hassiæ Landgravium. Ubi Saxo ad Mulbergam à Cæsare victus, & accepto vulnere in mala, captus fuit, & ad Cæsarem adductus, cum ab eo peteret custodiam Principe dignam, pro responso accepit: *tractaberis pro merito, scio quid me deceat.* Condemnaverat

Perfecutiones ætatis fextæ N. T.

Perfecutiones Germanicæ.

naverat dudum Cæsar Electorem capitis, quanquam Principum intercessione tandem liberatus fuit: Landgravius autem, rebus quasi desperatis, se Imperatori stitit captivum apud Halam Saxonum, & præter opinionem, suasu Ducis Albani, contra datam fidem, perfide detinetur captivus. Horum exemplo omnes Principes Protestantes, omnesque Civitates, Cæsari se submiserunt, ut actum jam videretur de Reformatione. (3) *Bellum Bohemicum*, mox Palatinum, tandem Germanicum universale, Religionis causa susceptum, in religionis exitium destinatum, ope persecutorum ractum, atque adeo persecutionibus omni jure accensendum, cum præsertim hoc bello, per triginta annos, innumerabilis hominum multitudo internecioni data, florentissimis provinciis vastatio adducta, & plus sanguinis fusum, quam Danubius, Rhenus & Albis volvit aquarum. Et quis omnes istas calamitates, quas Ecclesia Reformata peculiariter, per triginta ejus annos pertulit, absque lacrymis possit recensere? Scaturigo ejus fuit, in perfidis Jesuitarum consiliis & conspirationibus, quibus hoc agebant, ut post Carolum v. per Ferdinandum Archiducem Austriæ, posteà Bohemiæ Regem & Germaniæ Imperatorem, bello Ecclesias Protestanticas eradicarent, initio facto à Bohemiâ. Hæc sub Rudolpho II. A. 1609. plenam nacta fuerat Religionis libertatem, per *literas*, ut loquuntur MAJESTATICAS, quibus & successores ad sanctam ejus defensionem & observantiam obstringebantur. Hanc igitur Jesuitæ, per Ferdinandum indies magis magisque violari curant, ut Bohemi cogerentur, contra Ferdinandum, sibi Regem creare Fridericum, Palatinum Electorem A. 1620. Hic ab exercitu Ligistico, mox superatus, & Regno Bohemico, & Palatinatu suo exutus est; prout & Bohemi, sua libertate pariter & orthodoxâ Religione, quâ hactenus gavisi erant. Ex Bohemiâ bellum traductum est in Palatinatum, Heidelbergâ capta A. 1622. totoque Electoratu in potestatem Imperatoris, & Ecclesiâ sub jugum Pontificium redacta. Secuta est universalis gentium & populorum apostasia, ut pauci admodum reperirentur, qui exilium pati quam veritatem abnegare mallent, & jam actum videretur de Ecclesia Reformata, saltem per Germaniam, Jesuitis jam triumphum canentibus, sed ante plenam victoriam. Rebus enim desperatis, Deus Ecclesiæ succurrit, excitato apud ultimum Septentrionem Gustavo Adolpho, Suecorum R. qui velut fulmen quoddam mirabili celeritate, universam victoriis suis Germaniam pervasit, omniaque Jesuitarum consilia, & tot annorum conatus & machinationes repente disjecit, duabus victoriis, ad Lipsiam una, & ad Lutzenam altera, Ligistarum ferociam contudit, ut non modo Protestantium partes emergerent; sed & Pontificiorum de summa rerum periclitaretur. Victorias omnes, quibus Deus Protestantes mactavit, repræsentare, infinitum foret, saltem eo surrexerunt, ut Imperator, ne dum aliena appetit, sua amitteret, de pace cum Protestantibus ineunda, cogitare coactus fuerit, quæ tandem Monasterii Westphalorum successit An. 1648. ubi libertas Religionis per Germaniam, Protestantibus in amplissima forma restituta fuit. Belli hujus Bohemici acta accurate descripsit Alstedius, in suo *Thesauro Chronologico*, titul. LX. Accedat (4) Bellum Germanicum, adhuc urgens. Hoc, quia à Palatinatu cœpit, & Ecclesiis Palatinis cumprimis funestum exstitit, haud inepte *Palatinum* designabimus. Cum enim Caroli Ludovici Electoris Palatini filius, & successor Carolus, absque hærede masculo fatis cessisset, An. 1685. eique Princeps Neoburgicus succederet: Principis Aurelianensis conjunx, Caroli Palatini soror, dotem aut simile quid pro hæreditate deputabat, idque intercedente Ludovico XIV. Rege Gallo, erogari petebat: atque insuper Rex ipse, sumptus quos olim Principi Neoburgico, ut coronam Polonicam consequeretur, subministraverat, jam repeteret, & utrumque ei negaretur à Neoburgico; Palatinatum invasit, A. 1674. Heidelbergam, Manhemium, Francothaliam, Spiram & multo maximam Palatinatus partem, horrenda barbarie devastavit, & Ecclesias Reformatas exstinxit. Illud autem apud Palatinatum non substitit; sed ad universam Germaniam, indicto Imperatori bello, propagatum est: ubi vario Marte adhucdum geritur, cujus exitum præstolamur à negotio Pacificationis, quod impræsens Hagæ Comitis, inque arce Ryswica ei vicina agitur.

Jam a superiori Germania, ad inferiorem seu Belgium descendamus, ut & ejus persecutiones repræsentemus, eas autem referemus ad *triplex* bellum: *primum* appellabimus *Hispanicum*, natum ex parte à novis tribus Archiepiscopatibus & episcopatibus, quibus Philippus II. Hispaniarum Rex, ex consilio Pii IV. Pontificis, reformationem in Belgio cohibere conabatur A. 1562. Quos recipere renuebant Frisii & Geldri, item Ordines Brabantini, & Comitem Egmondanum mittebant in Hispaniam, qui sibi hoc obtineret à Philippo Rege: ex parte ab *Inquisitione Hispanica*, adversus Mauros olim instituta, jam suffocandæ reformationi Belgicæ data, cujus leges erant: ut sint Insidiatores ministri: inquisitio fiat in hæreticos; eosque qui eorum sacris adfuerint, aut suspecti sint ab hæresi, vel etiam conscii aliorum hæreticorum, ut qui teneantur eos prodere, si vel Pater aut Mater fuerit; fiat processus absque ulla litis contestatione, ob solam delationem; pœna infligatur amissio vitæ & bonorum omnium. Unde vox erat Pontificia, *tolle, crucifige, ure, seca*, ut habent verba Cardinalis Pallavicini Jesuitæ, vide Persecutiones Belgicæ

Histor. Concil. Trident. lib. XIV. cap. IX. Quodque Paulus IV. æterna laude dignus sit, qui inquisitionis istud tam horribilis tribunal primus instituisset. Vid. Boxhorn. *Histor. universal.* pag. 757. & Thuan. in *Præfat. Historiæ suæ.* Istam inquisitionem declinaturus, in Hispaniam missus erat Comes Egmundanus, cui annuebat Rex quidem; sed interea Margaritæ Parmensi Gubernatrici Belgii in mandatis dabat, sua mandata priora executioni committeret. Gubernatrix causatur mandatum regium. Hinc nobiles, inito fœdere jurant, se hoc quavis ratione impedituros, libellum supplicem ad hoc offerunt Gubernatrici, quos advenientes Comes de Barlamont *Geusios* h. e. mendicos vocat, à quo nomen istud invaluit. Gubernatrix respondet, se ad Regem hac causa scripturam, cui Rex iterato regerit, sibi placere, ut *episcopalis*, non Hispanica inquisitio in Belgio locum habeat An. 1566. Interea conciones reformatæ passim habentur, ad quod Rex Gubernatrici præscribit, ne Ordinibus Generalibus conventum permittat; ex adverso militem conscribat 3000. equitum & 10000. peditum: etiam à Reformatis passim statuæ dejiciuntur, quo territa Gubernatrix permittit, ut conciones habeantur ad tempus, interea callide fœdus Nobilium dissipat, & aufugientibus plerisque, alii manentes capiuntur, suspenduntur, & variis modis e medio tolluntur, pars in mœrore, metu, paupertate, vitam trahit. Rex insuper Ducem Albanum Gubernatrici substituit, qui mox *Senatum*, quem *sanguinarium* vocant, instituit, Egmundanum & Hornanum Comites incarcerat, Antwerpiæ Castellum exstruit, Senatus interim, horrendum in modum sævit in eos, qui conciones frequentabant & concionatores hospitio excipiebant, ut in sylvas se recipere cogerentur, & Auriacus Princeps Wilhelmus I. cum reliquis Nobilibus & civibus profugis, militem conscribere cogeretur adversus Albanum. Interea Egmondanus & Hornanus ab Albano decapitantur Bruxellis. Ast Auriacus Albani militem fundit, suumque per Galliam ducit in Germaniam, ad quæ Albanus, profligatis hostibus, ad suam crudelitatem revertitur. Geusii etiam adornatis XI. navibus, se mari committunt, à quo *Watergeusen* appellantur, Brielam expugnant, etiam Flissinga & Noort Hollandia ab Albano deficiunt, Auriacus suas copias lustrat in Geldria &c. Dux Albanus An. 1573. postquam gloriatus fuisset, se carnificis manu, ad 18000 hæreticorum sustulisse, revocatur in Hispaniam, substituto ei Ludovico Requesenio, qui Bruxellis obiit An. 1576. succedente Johanne Austriaco, qui fundamenta novi belli jacit. Dum Ordines nummos mittunt ad Joh. Casimirum Palatinum, quibus militem pro se conscribat. Sub auspiciis Matthiæ Austriaci, exercitum formant qui cum Arausiaco subinde confligit, usque dum Austriacus diem suum clauderet prope Namurcum, succedente ei Alexandro Farnesio, Duce Parmensi, & cum Matthias Austriacus Belgio valedixisset, Dux Alenzonius, Dux Brabantiæ eligitur, sed captis compluribus locis, è Belgio discedit. Tum Guilielmus Arausiacus a sicario interficitur, succedente ei Mauritio, sub quo induciæ ad XII. annos publicantur A. 1609. & huic Friderico Wilhelmo, usque dum pax coiret Osnaburgi in Westphalia A. 1648. Hæc fata fuerunt primi belli Belgici, propter nostros Belgas, paulo distinctius dicta. *Secundum* Belgicum appellabimus *Gallicum*, à Ludovico XIV. Galliarum Rege A. 1672. susceptum qui dissipato triplicato fœdere (*tripelalliance*) inter Anglos, Suecos, Batavos & Hispanos, consociatis sibi Electore Coloniense & Episcopo Monasteriense, colludente etiam Carolo II. Anglorum Rege, intra tres menses A. 1672. sibi subjugat tres integras Provincias, & XIII. Junii Ultrajectum ingreditur, quam tamen, metuens ne sibi à confœderatis reditus intercluderetur, nisi & aliæ fuerint ejus causæ A. 1673. d. XXIII. Novemb. cum omnibus acquisitis, sola Graviâ excepta deserit. Donec tandem A. 1684. pax denuo sanciretur, inter Consociatos & Galliarum Regem, Noviomagi. Sed quæ non diu substitit, locumque fecit *tertio* bello Belgico, quod itidem non abs re *Gallicum* appellaveris, adhucdum durans. Cum enim A. 1688. Elector Coloniensis Maximilianus Henricus fatis cessisset, & Ludovicus XIV. Principem Furstenbergium ei substitutum vellet, ut inde Belgio commodius posset insultare bello, eoque subjugato, junctis cum Jacobo II. Angliæ Rege (dudum Reformatos in suo regno persequente) consiliis, *hæresin septentrionalem* h. e. Protestantes, per universam Europam, paulatim exstirparet, quemadmodum Reformatas Ecclesias in Galliâ dudum suffocaverat: Ordinibus Belgii bellum comminabatur, si se negotiis Coloniensibus admiscerent. Hi autem, cum persentiscerent, in suum caput fabam cudi, quasi suæ saluti consulturi, clam militem marinum conscribunt, quo classis nautica armaretur, quæ Principem Arausiacum Guilielmum III. in Angliam traduceret: Rex Gallus confestim bellum denunciavit Belgis, mox etiam Anglis, Hispanis & Imperatori Germanico, quod in hunc usque diem vario Marte geritur, nisi quod missis Hagam Comitis, utriusque partis legatis, Sociatorum Principum & Regis Galli, impræsens de restituenda Europæ pace, consilia agitentur, quibus Deus sua gratia applaudat. Interim, divina clementia nostrum Belgium fœderatum ab hoc bello parum detrimenti sensit, nisi quod ejus opes, sumtibus in bellum conferendis, exhauriantur.

Hinc jam recta transeundum nobis est ad persecutiones *Anglicanas*. *Primum* quidem sustinuit Anglia Persecutiones

Angli-canæ. Anglia sub Henrico VIII. Hic enim adeo fuit infensus Reformationi, ut calamum etiam stringeret in Lutherum, eoque sibi titulum DEFENSORIS FIDEI meruerit: postea quidem, repudiata uxore Catharina, substitutaque Anna Bolenia, ex qua Eduardus VI. natus est, cum sibi in hoc obstreperet Pontifex; ejus auctoritatem proscripsit a regno suo, denunciata etiam capitis pœna, ei qui Papam Ecclesiæ Anglicanæ caput prædicaret, negato etiam ei *denario Petri*, eoque fundamenta Reformationis volens nolens jecit; doctrinam tamen papalem sibi adeo fixam servavit; ut ei obloquentes, dirissime persequeretur. Ut non inepte Burnetus observet in sua *Histor. Reform. Anglicanæ*, eodem die ignibus traditos, tum Protestantes, tum Papales, qui Regem caput Ecclesiæ nollent agnoscere, unoque die, & Papam suos martyres habuisse & Christum. *Secundam* persecutionem Anglia sensit sub Maria Regina Henrici VIII. filia, cum Eduardo VI. Reformatori in regno successisset. Hæc quamdiu vixit, variis piorum mortibus Papæ litavit, ipsaque Fagii & Buceri funera cremari curavit, & Thomam Cranmerum Archiepiscopum Cantuariensem, quod non tantum Johannæ Suffolciæ; sed etiam Lutheranismo faveret, hæreseos damnatum, rogo addixisset, imo ipsam MM. persecutione sustulisse, refert Dresserus. Sed omnino memoranda *tertia Laniena Hibernica* A. 1641. d. XXIII. Octob. facta in Gratiam Urbani VIII. Papæ, quæ plusquam ducenta Protestantium millia paucis mensibus absumsit, ut nihil tormentorum & mortium reperiri potuerit, quod non furiales istæ bestiæ, solo Religionis odio, & quod Papæ gratum officium, internecione Protestantium, se præstituros, vitamque æternam, absque purgatorii flammis, consecuturos, ut Monachi sanguinolenti jactabant, crederent. Equidem Carolus Rex, suorum subditorum stragem acerbissime deplorare, & in latrones condignam expeditionem meditari videbatur; ea tamen civili bello infeliciter evanuit. Nuncius interim Papæ, Johannes Baptista Rinuccinus, ex ea variis artibus, sibi videbatur polliceri regnum Hibernicum, prætextu juris Apostolici, in totum orbem, omniaque ejus regna, ipsis Pontificiis, artes illas in detrimentum Coronæ vergentes, detestantibus, prout ista omnia prolixe exponuntur in *Vindiciis Catholicorum Hibernorum*. Forte etiam ei obstetricatus, saltem patrocinatus est Clerus episcopalis, nimium certe, si non in Papismum; saltem Arminianismum proclivis. Reliquas persecutiones in Anglia, adversus Puritanos & Presbyterianos susceptas, nos ad persecutiones Reformatorum seponemus.

Persecutiones Gallicanæ sub Ad persecutiones ergo *Gallicas* quarto properamus. Apud quas se (1) offert *Merindolensis* & *Caprariensis* A. 1545. Erant isti reliquiæ Waldensium, ad radices Alpium habitantes, novamque Euangelii lucem, ad quam, doctrinam & ritus, jam dudum Papæ oppositos reformaverant, amplexantes. Hic nullius ætatis aut sexus habita est ratio, ad unum fere omnes, decreto Senatus Aquensis, consensu Regis Francisci I. per Minerium Præsidem Aquensem, misere trucidati sunt, de quo plura habet Sleidanus *Comment. lib.* XVI. Vix iste furor deferbuerat, cum (2) nonnullis Protestantibus, in suburbio Sangermano, subinde convenientibus, & Psalmos Davidicos canentibus, & promiscuam turbam, ipsumque Navarræ Regem, cum Johanna conjuge ejus, in suam fidem allicientibus; nuncius Pontificis rem ad Henricum II. Regem defert, qui confestim hujusmodi conventus prohibet, & comperiens, inter ipsos Parisiensis Curiæ Senatores esse, qui Religioni adstipularentur, conventu Mercuriali habito, constitutis Inquisitoribus, Annam Burgum; Lud. Fabrum, aliosque Senatores regni, in carcerem abripit. Cumque paulo post, in hastiludio, ictu trunci lethaliter vulneratus, obiret, ne oculis suis, ut minatus fuerat, Burgum, cremari videret; Franciscus II. per Inquisitores, quibusnam in locis, cætus Reformatorum agerentur, edoctus: viros fœminasque, conferto agmine, in vincula conjicit, profugorum bona sub hasta publicat, & ex incarceratis Senatoribus, Burgum ad flammas condemnat: ast pientissima viri morte, magnus numerus Ecclesiæ accessit. Hinc quo plures accederent, eo plures & subtiliores artes eis prodendis excogitatæ sunt. Passim enim per vicos erectæ imagines, candelis accensis, ad cultum prostituebantur, hunc qui eis negabant, si non extrema quævis, pugnis cæsi & pedibus conculcati, vix evadere poterant. Coëunt igitur tantarum calamitatum impatientes, in conjurationem, quæ dicitur *Ambosiana*, adversus tyrannidem Guisiorum fratrum, ut qui omnium malorum architecti essent, hinc pro libertate Religionis, Duce Condæo, provolant, dum mortuo Henrico II. post colloquium Possiacenum, libertas tandem Religionis sancitur, quam cum propugnaret Condæus, & oppugnarent Guisii, cruenta bella, & immanes persecutiones passim exarserunt. Quæ bella Thuanus, & persecutiones Acta martyrum Gallica, abunde describunt, donec tandem in pacis conditiones descenderetur, postquam Condæus ultimo bello extinctus esset. Secuta mox est persecutio (3) plane horrenda A. 1572. Cum enim Hugonottorum Promachum, *Admiralium* Comitem *Castilionæum*, ad nuptias quas Henricus Rex Navarræ cum sorore Caroli IX. Parisiis celebrabat, evocassent, ipseque de fraude securus adesset, immani facinore trucidatur, adduntur que funeris comites, ultra decem millia, qui per integrum triduum Parisiis mactantur. Vidisses hic flumina sangui-

ætate sexta N. T.

ſanguine rubentia, plateas cadaveribus diſcerptis oppletas. Vidiſſes à nepotibus avos prodi, à filiis parentes, à ſororibus fratres. Iſta lanjena, per alias Galliæ urbes continuata eſt, uſque adeo, ut Carolus Rex literis ad Gregorium Pontificem gloriaretur, ſe paucis diebus, 70000. Proteſtantium ſuſtuliſſe. Erat inter cæſos Pet. Ramus vir in omni eruditionis genere exercitatiſſimus. Et quamquam poſt hæc, ſub Henrico III. & IV. libertas Religionis confirmaretur; recruduerunt tamen ſubinde odia, Eccleſiis Gallicanis infeſtiſſima, à quibus Rupellani, terra marique oppugnati, deditionem facere coacti fuerunt. Obſervant nonnulli, Pontificiorum tyrannide, intra XXX. annos, ab A. 1550. in Gallià trucidatos fuiſſe XXXIX. Principes: CXLVIII. Comites: CCXXXV. Barones: 147518. Nobiles: 760000. ex vulgo. Declinamus ſtudio brevitatis, intermedias quaſvis Galliæ perſecutiones, ut tandem pertingamus ad omnium longe atrociſſimam, non in Gallià tantum; ſed univerſo orbe. (4) noſtris temporibus, ſub Ludovico XIV. inſtitutam. Hic enim, quamvis A. 1652. d. XXI. Maji, ſolenni decreto, Edictum *Nannetenſe* & *Nemanſenſe*, Proteſtantibus, quorum fidelitatem toties fuerat expertus, confirmaſſet: nec etiam A. 1656. Cardinalis Mazarini, ſibi ſupplicis interceſſionibus, & L. Gondrini Archiepiſcopi Oratione adduci potuiſſet, ut juratam Proteſtantibus fidem frangeret: nihilominus tandem Ann. 1663. Mariæ Thereſiæ conjugis Hiſpanæ, Hiſpanicæ Inquiſitioni adſuetæ, blandiciis, Cleri etiam precibus, imprimis etiam P. la Chaiſe Jeſuitæ, Confeſſarii ſui, ceſſit. Procul dubio, ut oſtenderet, ſe id poſſe, quod omnes ſui Majores non potuerint; ut gratiam ſibi pararet Curiæ Romanæ, omniumque Pontificiorum; ut cum de Regalibus ſibi jam contendendum eſſet cum Pontifice, ſuſpicionem apud ſuos declinaret, ſe id favore Proteſtantium agere; & jam ut ad Monarchiam facilius & efficacius pertingeret, favore & auxilio omnium Pontificiorum fultus, & ut tandem, ſicut conventum videbatur inter ipſum & Anglorum Regem, hæreſin ſeptentrionalem h. e Proteſtantes per univerſam Europam, funditus exſtirparet. Prohibuit ergo ſub graviſſimis ſuppliciis, ne quis ad Reformatos tranſiret, quaſcunque etiam rationes haberet: ſtatuebat porro, ut omnes relapſorum infantes à Sacerdotibus baptizarentur, ſi vel ipſorum Matres ſemper Reformatæ Religioni adhæſiſſent: admittebat L. Maimburgii Jeſuitæ *Methodum Pacificam*, quam appellat, quâ *auctoritatis* non examinis viâ, in negotio Religionis procedendum ſuadebat, ut qui ad Regis ſubitum Religionem ſuam deſerere nollent, continuo rebellionis rei fierent: probabat etiam *Expoſitionem fidei* Epiſcopi Condomenſis, quâ Controverſias Pontificias novo fuco emolliebat: hinc ſcholas & puerorum inſtitutiones Proteſtantibus adimebat: ipſis prohibebat, de Religionis negotio, quenquam compellare: miniſtris item & ſenioribus, quenquam a ſacris Romanenſibus avertere: contra de ſacris Pontificiis, non niſi cum reverentia loqui: dabat puerulis, qui vix ſeptem annos haberent, facultatem Romanam fidem amplectendi, puniendis parentibus, ſi obſiſterent: etiam ut pro apoſtatis haberentur pueri, ſi abnegatæ Religionis pœnitentiam proderent. Everſioni his præluſum eſt totali Eccleſiarum Gallicanarum. Hinc enim immiſſi proteſtantibus ſunt, milites nomine & omine *Dracones*, quibus non aliud in ore erat, quam Rex jubet mutare fidem, ſin minus, quævis ferenda tormenta. Nec dabatur pro fide mori, ne martyrii coronam ferrent, vitam cogebantur ducere, quavis morte duriorem, ut animus fractus corporis cruciatibus, tandem ſuccumberet: imo etiam coactis ad ejurationem, jurandum erat, ſe nullà vi; ſed ſponte abjuraſſe: porro abhorrentes rapti ſunt ad ſacerrima Miſſæ ſacra: infantes & pueri, avulſi à parentum amplexibus, uxores clauſtris mancipatæ, mariti ad triremes damnati, totaque Gallia in unum carcerem mutata: militibus Draconibus, nihil non petulantiæ & tyrannidis permiſſum, in virgines, in matronas, in pueros, in juvenes, in viros, in ſenes. Et quis Confeſſorum cruciatus, dura & ferrea vincula, fœtentes carceres, ſævas mortes, projecta canibus corpora, ſatis explicaret? Scriptæ inſuper, annuente Rege, literæ encyclicæ ad omnes Epiſcopos A. 1682. ut hæreſin Calvini exſtirparent, commendabantur his encyclicis, Miſſionariis, XVI. Methodi fraudulentæ, munitæ regio diplomate, & quicquid Reformatorum Presbyteria, & quam humili reverentia modeſtiaque, ſupplicarent, pro rebellibus proclamabantur, ut qui imperio Regis Ludovici, & Cleri Gallicani, non paruiſſent. His omnibus tandem pro colophone, ad iteratas Cleri inſtantias acceſſit ſolennis Edicti Nannetenſis abrogatio A. 1685. d. XIV. Julii. Quod nihil hactenus non egiſſent Reformati, quo fidem Romanam denegarent, æquiſſimum eſſe, ut quavis ratione coerceantur. Dabatur à Clero in manus Regis libellus, qui pleraque fidei Romanæ capita quam molliſſime repræſentaret, præteritis horridioribus, adjiciebantur in latere Proteſtantium quorumvis truncata verba, quibus papalis fides, vel explicata, vel impugnata fuerit. Quibus omnibus Rex annuit, hinc omnium Proteſtantium ſcripta, edito per Archiepiſcopum Pariſienſem, eorum catalogo, prohibuit. Et ſic omnes Eccleſiæ Reformatæ, per univerſam Galliam, uno quaſi ictu exſtinctæ ſunt.

Perſecutiones Pedemontanæ.

Nos ergo hinc ad perſecutiones *Pedemontanas* pergimus. Habebant illi tres Valles, *Lucernam Peroſam* & *S. Martini*, jam à quingentis annis,

fidem

Hæ sub ætate sexta N. T.

fidem reformatam profitentes, prout ex eorum Confessionibus est conspicuum. Hinc crebræ adversus eos moræ sunt persecutiones v. g. A. 1206. sub *Alexandro* III. Papa, postea A. 1400, & cruentior A. 1487. sub *Innocentio* VIII. qui Waldensibus, omni tormentorum genere eradicandis, mittebat legatum & Commissarium suum *Albertum de Capitaneis*, sed frustra, Waldensibus, sub Duce suo *Philippo* VII. se fortiter defendentibus. Sed hæc ætatem præcedentem spectant. Sub hac ætate accidit *prima* A. 1534. quando *Carolus* Dux eos vi pariter & insidiis aggressus est. Perstitit persecutio sub *Francisco* I. Galliæ Rege, cum Pedemontium sibi subegisset, & *Immanuele Philiberto* Sabaudiæ Duce, quam armis adeo declinarunt feliciter, ut nova illis pax obtingeret A. 1560. sed iterum fracta A. 1565. super quo *Fridericus* III. Pius, Elector Palatinus, per Legatum suum *Johannem Junium*, addita egregia Epistola ad Sabaudiæ Ducem, expostulavit, sed surdis auribus, donec *Carolus Emmanuel* Dux Sabaudus A. 1580. ipsis denuo pacem indulgeret; ita tamen ut persecutio sæpius recruduerit, maxime circa A. 1622. & 1632. & 1650. sed cruentissime *secunda* A. 1665. Quando *Andreas Gastaldus*, nomine Ducis Sabaudi, media hyeme, Reformatos, *Lucerna*, *Lucernetta*, *S. Giovanni*, *La Torre*, *Bublicana & Fenile*, *Campiglione*, *Bricheris & S. Secunde* (quæ loca in Majoribus, per complura jam secula incoluerant) intra *triduum* migrare jussit, sub pœna mortis & confiscationis omnium bonorum, nisi intra dies xx. Catholici Papistæ fierent. Vidisses hic miserabile spectaculum, vidisses decrepitos, ægrotos, mutilos, per aspera rupium, nivibus & glacie candidarum, ventis & pluviis sævientibus, fugientes. Vidisses latrones in eorum deserta habitacula grassantes, cuncta diruentes, diripientes, & in horridam solitudinem convertentes. Quin & A. 1655. die XVII. Aprilis, conscripto ingenti exercitu, ex toto Pedemontio, additis VI. legionibus Gallicis, Hibernisque, in Valles *Angrognianum*, *Villarum*, *Bobiam*, aliaque Reformatorum loca, impetum fecerunt adeo furiosum, ut flammis & ferro, inauditisque tormentis, lentis ac dolorificis excarnificationibus, ipsa Diocletiana immensum superarent: præcisa miserorum capita, ahenis cocta, devorabant, fœminas dissecabant, ubera, igne frixa comedebant, amputata naturalia, ardentibus candelis admovebant, ungues candentibus forcipibus evellebant, semimortua corpora, caudis bestiarum alligata, ad mortem per aspera raptabant, & quid non? Lanienam integro volumine, vix satis repræsentante *Samuele Morlando*, usque adeo, ut desperabundi, suæ suorumque vitæ, quin & animarum saluti prospecturi, vim vi opponere cogerentur, & creato sibi Duce *Josua Gianavel*, exigua manu, magnas carnificum acies non semel funderent, & Marchio Pianezzius, acceptis tot detrimentis, & promissis & minis Gianavellum, ad mutandam Religionem, frustra pelliceret, ut tandem, non tantum Reformati, sed & Pontificii miseria miserorum tacti, & literis & legatis, pro iis intercedere cogerentur. Helvetiæ enim Cantones reformati, *Tigurini*, *Bernates*, *Glaronenses*, *Basileenses*, *Schafhusiani*, *Appenzellenses*, literis, tum apud Sabaudiæ Ducem, tum apud Ordines Belgii, pro ipsis intercedunt, Gabrielem Weis Bernensem mittunt: Olivarius Cromwel, tum Angliæ Protector, literas dat ad Regem Sueciæ, Franciæ, Daniæ: Ordines Belgii, ad Cantones Helveticos, sua offerunt auxilia, pecuniæ passim colliguntur, quibus miseri focillarentur. Morlandus Olivarii legatus, misericordiam libera oratione implorat: addunt in eandem rem Morlando suos Oratores, Belgæ quidem *Rudolphum ab Ommeren*, Helvetii, *Salomonem Hirtzel*, *Benedictum Secinum*, *Joh. Jacob. Stockar*, & ipse Galliarum Rex suum *Servientem*: quibus primo negabatur persecutio, & à Matre Ducis causabatur, paterna quædam & lenis castigatio, qua immorigeri & rebelles subditi in ordinem redigi debuerint, donec tandem imago quædam pacis impetraretur. Accessit *tertia* non minus ferox A. 1686. Cal. Febr. quando Regis Galli exemplo & motivis, Pedemontanis Reformatis denuo omnis sacrorum suorum usus interdicitur, eorum Pastores proscribuntur, eorum infantes Pontificiorum superstitionibus initiandi committuntur, & exulibus ex Gallia, commorandi in vallibus potestas adimitur: quando Gallicis Draconibus ad apostasiam coguntur: donec miseri omnibus lenioribus frustra tentatis, & corporum, & fortunarum, & animarum saluti, armis prospicere coguntur, eo successu, ut consultum Duci Sabaudiæ fieret, ipsis facultates suas divendendi, & ex ditionibus suis exeundi licentiam facere, quam tamen gratiam cum non admitterent Waldenses, ipsis immissi sunt triplici agmine milites Dracones, qui eos converterent, quibus primo quidem resistebant fortiter; at militum & tormentorum bellicorum vi fracti, in fugam se dare constringebantur, postquam uno die XXII. eorum propugnacula in hostium manus ceciderunt, deditii per Pedemontii urbes & arces distributi, liberis eorum disciplinæ Romanæ mancipatis. Nec tamen sic omnes debellati sunt, quin reliqui in cavernas & montium abditos recessus se reciperent, quos Sabaudius novo prælio aggreditur, eo successu, ut 500. se victorum arbitrio committerent, & reliqui in suis cavernis, fame fere enecti, plus quam 700. numero, denuo gratiam implorarent. Exules interea in Helvetiam & Belgium se receperunt, ibidemque communionis Sanctorum officia tamdiu liberalissime experti, usque

dum

dum Sabaudius Dux arma susciperet in Gallorum ferociam, seque confœderatis Anglis, Cæsareanis, Hispanis associaret, à quo factum, ut intercessione Gulielmi III. Anglorum Regis, suis sedibus tandem restituti fuerint, è quibus Gallorum copiis sibi insultantibus, clades frequentissimas & ingentes intulerunt, remque sui Ducis vehementer juvarunt. Hac libertate etiamnum, per divinam gratiam fruuntur, quamdiu, novit qui omnia novit.

Persecutio Hungarica. Jam ad Hungariam transeamus, ut ejus *persecutionem* breviter repræsentemus. Promiserat articulus Viennensis, Cæsarem Hungaros in suâ Religione non turbaturum, nec passurum, ut per quoscunque turbaretur. Surrexit tamen A. 1671. G. Barzonius Episcopus Varadiensis, qui scripto publico, cujus ἐπιγραφή in terminis hæc erat: *Veritas toti mundo declarata, argumento triplici ostendens, S. Cæsaream Majestatem non obligari tolerare in Hungaria, Lutheranam & Calvinianam sectam.* Discedebat Rakocius Princeps cum Matre suâ, à Reformatis ad Pontificios, & nuptias contrahebat cum Comitis Zerini filiâ. Mox Collegii Patachiensis, suasu Jesuitarum, cum universa juventute, templi aditu curat prohibendos, quin & Ecclesiarum & Scholarum reditus, pacta item & leges intercipit. Queruntur de his apud Rakocium Hungari, sed cum nihil obtinerent, injurias istas ad Cæsarem deferunt. Intercedit Zerinus inter generum suum & Reformatos, cumque ipsis transigit, ut Rakocius, pro interceptis Scholarum & Ecclesiarum proventibus, mille aureos aliaque solveret, quod factum. Interea Zerinus cum suo genero, rebellionis contra Cæsarem accusatur. Cui accusationi scelerique per calumniam implicantur ministri Protestantium, quin & supponuntur literæ Withnedii cujusdam ad Retzerum quendam, & Nicolaum Bethlen, quibus dicatur, plebem per ministros ad rebellionem esse compositam, eamque in procinctu stare, si modo Nobiles præirent. Hinc ministris imputatur, quod populum contra Regem concitarent armarentque, quod rebelles captivos ex præsidii Cæsareani potestate eripuerint, quod Catholicorum infantibus excrementa ministrorum devoranda dederint, & alia id genus; quæ non nisi audaci mendacio constabant. Hinc occupata eorum templa, ministri incarcerati, quidam damnati ad triremes, coactæ ad Romana sacra plebes, nihilque omissum, quod ad Religionis reformatæ exstirpationem, per totum regnum faceret. Erectum quoque Posonii tribunal est, ad quod Protestantes ceu perduellionis rei sunt citati: auditi mox damnantur, in sævos carceres compinguntur, additis tamen promissis, si Religionem suam desererent. Obtruditur ministris, inter Tirnaviam & Posonium ad Judices evocatis libellus, quo ministerii abdicationem, spontaneum exilium, ut mortis rei; vel apostasiam ad Romanenses eligerent: citantur insuper qui aliquo ministerio aut munere fungerentur, objicitur ipsis, *quod totum Hungariæ Romano-Catholica statum, ipsumque etiam Regem, idololatriæ insimularent, contra B. Virginem, Sanctos demortuos, eorumque & Christi imagines, in suis concionibus debacchentur, venerabile Sacramentum conculcent, suæ Majestatis hostibus ope & commeatus succurrant, Turcis ad occupandum Hungariæ regnum, viam aperiant, adeoque criminis læsæ divinæ & humanæ Majestatis, capitis & bonorum omnium amittendorum rei sint.* Mox in eos, ceu rebelles, mortis sententia pronunciatur, in carceribus aliquamdiu detinentur, ut metu frangerentur. Respondent fortiores è Reformatis: *se non intelligere, quemadmodum Rex, nondum à juramento solutus, quod Regni statibus præstitisset, sententiam talem per ministros suos promulgare constituerit.* Responsum ipsis, non hic locum esse disputandi. Statim ministris XLI. in carcerem raptis denunciatum est, ad triremes ipsis esse eundum: nec jam amplius subscriptio libellorum ab ipsis exigebatur; sed ad Romana sacra adigebantur, nonnulli eorum in diversis oris carceribus excarnificabantur; alii ad triremes abducebantur, à quibus per Michaelem Ruyterum, Architalassum Belgicum liberati, in Belgium concesserunt, qui fata sua ibidem explicaret. Sub his calamitatibus Hungari persliterunt, usque ad bellum sociale modernum inchoatum, quod Imperator cum Regibus, Hispano, Anglo, Ordinibus Belgii gerunt, adversus Ludovicum Galliarum Regem: quando Guilielmus III. cum Protestantibus, hoc obtinuerunt apud Imperatorem, ut libertas Religionis sibi restitueretur, quâ etiamnum fruuntur, faxit Deus, ut perpetua sit.

Diximus persecutiones Pontificias, ad *Lutheranam* pergimus, adversus Reformatos Wittembergenses Theologos, quos ipsi *Crypto-Calvinianos* designabant A. 1574. quam dudum tetigimus, apud Synodos colloquia hujus ætatis. Scilicet, cum Theologi Wittembergenses, F. Widebramus Superintendens, Casp. Cruciger, Henr. Mullerus, Christophorus Pezelius, Casp. Peucerus Medicus, gener Melanchtonis, Gregorius Cracovius Jurisconsultus, Johannes Stoesselius Pirnensis Superintendens, in negotio de S. Cœnâ, Melanchtonis sententiam amplexabantur, sed adeo molliter, ut vix & ne vix quidem à rigidorum Lutheranorum sententiâ posses discernere: interim Lutheranismi sui γνησιότητα demonstrabant ex corpore Doctrinæ Philippi Melanchtonis. Hic illi, cum non auderent inficiari, Melanchtonem fuisse γνήσιος Lutheranum, distinguebant stulte inter Melanchtonem, *publicum*, & *privatum*, addebant decreto quasi Synodico, quasi hæc esset suorum Crypto-Calvinianorum Persecutio Lutherana.

nianorum sententia, Corpus doctrinæ Melanchtonis, non esse regulam fidei suæ, addebant articulos Torgenses à probæ apud suos fidei homine conditos, exigebant eorum subscriptionem ab omnibus, subscribebant fere omnes, sed soli renuebant Wittembergenses, hinc ab officiis suis removentur, in carceres compinguntur, ad longum tempus in eis detinentur, tandem in exilium mittuntur, additur etiam per multas ambages, *formula Concordiæ*, quam supra diximus: obtinet illa usque ad obitum Mauritii Electoris Saxonici, post quem denuo revivifcit sententia Wittembergensium. Ab eo tempore adeo fuerunt pervicaces, ut quamvis ipsis sæpius offerretur concordia, in Suecia, ope Matthiæ Episcopi Streynensis, in Germania ope Georgii Calixti, Professoris Helmstadiensis, & sæpius postea, ad eam tamen Theologi sequiores Lutherani Wittembergenses & Lipsiaci, Johannes Hulsemannus, Calovius, Botsaccus, Danhauerus, aliique passim crassiores Lutherani, aures obturaverint, & pium opus, Ecclesiis pariter & Rebuspublicis utilissimum, pertinaciter recusaverint.

Persecutiones Reformatorum. Transeundum ergo nobis ad *persecutiones Reformatorum*, seu potius *Crypto-Pontificiorum*. Observavimus supra, Henricum VIII. adimendo monarchicam auctoritatem Pontifici Romano, reformationis fundamentum struxisse: Eduardum VI. huic fundamento pleniorem reformationem superstruxisse; attamen regimen Ecclesiæ, & ceremonias papales, quod nimium ista Pontificios offensura videbantur, tolerare coactum fuisse: Elisabetham, post Mariam ei succedentem, & regimen Episcopale, & ceremonias papales, non servasse tantum & propugnasse tantum; sed & qui & hæc reformata desiderabant, v. g. Colmannum, Bottonum, Halinghamum, Boltonum & complures alios, eo nomine persecutam fuisse, eos partim in carceres compegisse, partim ab officiis removisse. Eorum interim asseclæ, per universum regnum invalescentes, *Puritani* dicebantur, quod purius Ecclesiæ regimen, & abrogatas ceremonias papales, ad exemplum Ecclesiæ Apostolicæ, aliarumque reformatarum nominatim Ecclesiæ Genevensis, desiderarent. Jacobus I. ejus successor, quamvis à Pontificio fermento serio abhorrens, acrius tamen in eos animadvertit. Sub Carolo I. hujus successore, Pontificiis clam favente, res in pejus ruebant. Hic *prima* accidit solennis in Reformatos persecutio, eam excitante Guilielmo Laud, Archiepiscopo Cantuariensi, homine ambitiosissimo, turbulento, crudeli, qui sibi in negotio dabat, novas introducere ceremonias, parum à Papismo discrepatas, ut eis ad plenum Papismum viam sterneret, hinc durissime persequebatur illos, qui suis istis novis se conformare recusabant: porro Ecclesiam Anglicanam, Scoticanam & Hibernicam, miris modis affligere & opptimere cœpit. Hinc Puritani isti magno numero, in exteras regiones, nominatim in novam Angliam migrarunt, damnatæ luctu & media familiæ innocentissimorum hominum, audiebantur in Episcopos hujusmodi passim voces: Vos imperatis, dominamini, agitis, vexatis, cuncta pro libidine. Libertas, nomen, existimatio omnium nostrum, censuræ vestræ subjacent. Ille cum sordibus conflictatur, alter inopia contabescit, nonnemo in pediculoso carcere puram animam, inter pedores, Deo reddit. Totæ familiæ, nec ignobiles, à vobis mactatæ, ad pudendam inopiam delapsæ sunt. Quo tandem in regno immitior dominatio est, quam illa Episcoporum? Nec bonitati vestræ imputandum, quod à vita membrisque nostris saginatas manus abstinetis: optimi principis bonitas est, qui bibituro sanguinem nostrum furori vestro frenum injecit. Hæc & complura alia copiose dicit Joh. Bastwyk, Πράξει τῶν ἐπισκόπων, & ex eo concisius Georgius Hornius in sua *Historia Ecclesiastica*, & Commentario de *statu Ecclesiarum Britannicarum moderno*, sub nomine *Honorii Reggii*. Omnia ista in Anglia gesta sunt, auspiciis illaudati illius Laudi, suorumque Episcoporum. Nec his contentus, idem istud Ecclesiæ regimen, cum *Liturgia* Anglicana & annexis, Ecclesiæ Scoticanæ obtrudere conabatur, è quo cruentissima bella civilia nata sunt, cum in Anglia, tum in Scotia, donec tandem A. 1640. apud Parlamentum, justas capitis pænas cum Comite Staffordio aliisque daret, & ipse Carolus I. eis succumberet. Caroli prima vestigia sectabatur Carolus II. regno restitutus, clam Pontificiis favens, ac proinde quævis in Presbyterianos movens. Donec tandem *postrema* succederet persecutio, sub Jacobo II. non quidem tam cruenta; sed magis tamen Ecclesiis Reformatis formidabilis. Hic enim, postquam ejurata Reformata fide, palam in castra Pontificiorum concessisset, eoque nomine, à successione in regnum, à Parlamentis secludendus videbatur, cum sublato Carolo II. Regno admotus esset, universam Religionem Reformatam regno expulsurus videbatur, ad hoc sacrificulos, Jesuitas, monachos, & omnegenus monachos, ipsumque Legatum Pontificis Cardinalem D'Ada evocabat, libertatem Religionis promiscuam, contra fundamentalia Regni decernebat, eamque ab ipso Clero, ex pulpito promulgari jubebat, cui cum obniterentur Archiepiscopus Cantuariensis cum nonnullis Episcopis, eos incarcerari curabat, donec sententia judiciali, cum magno populi gaudio, liberarentur: porro Testam, cum legibus pœnalibus adversus Pontificios, abrogatas volebat, ad hoc in Parlamentum seligendos passim eligendos curabat, eos tantum, qui sibi obsequium universale addicerent. Interea Jesuitis scholas, & monasteria quibusvis Ordinibus extruebat, scriptis in

in Reformatam fidem debacchari curabat, disputationes cum Reformatis procurabat, ut tandem & vi & fraudibus, ad exemplum Regis Gallicani, Ecclesias uno quasi ictu suffocaret, eisque papalem superstitionem substitueret: quibus magna Nobilium aliorumque copia Guilielmo III. Principi Arausiaco auctores extiterunt, qui classe marina in Angliam transfretaret, ibidemque rem & Ecclesiæ, & libertatis civilis feliciter restitueret, quod etiam, divina clementia, ex voto successit.

Persecutiones Indianæ duæ. Pro corollario tandem subjiciemus persecutiones Indianas. Fuit autem duplex potissimum: *Prior* in *Japania*, *altera* in *China*. In Japania quidem, Jesuitæ complures numerant persecutiones, A. 1589. 1595. 1603. 1609. 1614. 1619. 1622. 1623. 1625. 1626. Vid. Dallæus de Object. cult. Relig. lib. I. cap. 9. & 25. Dirissima accidit A. 1623. Res ita habet. Ab eo tempore, quo Lusitani Africam, Brasiliam & Indiam: Castiliani Americam & Philippinas insulas, navibus & Coloniis suis frequentabant, fidem quoque papalem proseminabant, constitutis passim templis, omni statuarum genere, ad pompam exornatis. In Orientali India, ut imperii, ita & Ecclesiæ Romanæ sedes Archiepiscopalis erat *Goa*. Inde Jesuitæ, duce Francisco Xaverio in ipsam Japoniam & Chinam penetrarunt, seque à Mathesi potissimum, apud Principes & Philosophos commendarunt, eorum opibus magis, quam animarum saluti inhiantes; interea passim homines baptizarunt, usque adeo, ut ex Japania, fucatam trium Regum legationem ad Gregorium XIII. subornarent, & tandem de imperio occupando, per clientes suos, consilia agitarent. Hoc detectum, exitium omnibus novis Christianis, per totam Japaniam fuit, in quos atrocitate, ultra omnium seculorum memoriam sævitum, donec vel fidem Christianam ejurarent; vel inter tormenta exspirarent, adeo ut nulli jam Christiani in Japania reperiantur, & Jesuitis toto imperio interdictum fit. Initium persecutionum fuit A. 1623. quando decollationibus & crucifixione in Christianos animadversum, inde vivicomburiis & lentis tostionibus, tandem immanissimis excarnificationibus, quæ à condito orbe auditæ sunt, magna & teneræ, & senioris ætatis ad martyrium promtitudine. Numerus peremtorum, A. quidem 1606. fertur habuisse, plus quam quater centena millia, A. 1626. in sola urbe *Nangasage* accesserunt plusquam quadraginta millia, hinc omnes Christiani circa A. 1628. penitus, vel apostasia, vel internecione, sunt deleti. Historiam narrant Francis. Caronus, in suo *Commentario de Japonia*, & Regnerus Gisberti, singulari relatione. *Altera* persecutio accidit in *China*, ubi Jesuitæ in aula Pekingensi apud Imperatorem *Vanlicum* potentes sua temeritate & improvida fidei Romanæ propagatione A. 1615. Christianis suis horribilem persecutionem attraxerunt. *Bonzii* enim, observantes, lucrum suum à nova Religione imminui, & sacra sua vilescere, non ante destiterunt, quam eos, velut priscæ Religionis eversores, & destructores Astrologiæ Chinensis, in Nankingensi Metropoli, in carceres conjicerent.

Epilogus ad universam historiam Ecclesiasticam. XLV. Examinavimus fata Ecclesiæ *præterita*, ab Orbis ortu, usque ad annum hunc CIↃ IↃ XCVII. & imprimis etiam, Novi T. per sex ætates, juxta imaginem sex sigillorum Apocalypticorum, sunt qui septimam quandam ætatem adstruunt, juxta sigillum septimum Apocalypseos, cui construunt 1. descensum quendam Christi e cœlo, diversum ab eo, qui erit ad extremum judicium. 2. Abolitionem Anti-Christi, parvi alicujus diversi à magno quodam, qui per annos duos cum dimidio, grassaturus sit, immediate ante extremum judicium. 3. Universalem Judæorum conversionem. 4. Regnum quoddam Ecclesiæ in terris, pacatum & sanctum, seu per annos præcise mille; seu per tempus qualecunque indefinitum, cui, probabiliter saltem, ipse Christus corporaliter affuturus sit, per tempus qualecunque, post ascensurus denuo in cœlum, cujus item sedes probabiliter futura sit Jerosolyma instauranda, tum & forte resurrecturos martyres, saltem Apostolos præfuturos huic regno. 5. Sub finem hujus regni, impios denuo magna incrementa in terra facturos. Hinc 6. maximam persecutionem adversus Ecclesiam exorituram esse, quæ probabiliter per annos tres cum dimidio sit duratura. Proinde 7. probabile esse, post regnum illud millenarium, futurum Antichristum quendam majorem, natione Judæum, qui se venditaturus sit pro Messia, & caput præstiturus, in persecutione contra Christianos. Hæc autem dicuntur quidem, ast vereor ne satis solide: commodius mihi videtur, septimam Ecclesiæ ætatem, juxta septimum sigillum, esse periodum *æternitatis*, inchoandam quidem hic, reditu Christi, suscitatione mortuorum, extremo judicio, condemnatione impiorum, justificatione piorum, consummatione seculorum; hinc extendendam, & consummandam in vita æterna, de qua nos ex professo Capite sequenti. Hujus autem sextæ ætatis, quænam adhuc supersint, & tempora, & fata, is solus novit, qui omnia novit. Interim ex *præteritis* Ecclesiæ fatis, *præsentis* Ecclesiæ facies agnosci utcunque potest. Ergo, & Asia, & Africa, & America, longe spatiosissimæ terræ partes, si ea loca excipias, in quæ Lusitani, Castiliani, Angli, Belgæ, qualecunque lumen Euangelii introduxerunt, altis tenebris, cum Gentilismi, tum Muhammedismi, jacent sepultæ: sola fere Europa, omnium longe minima quadrans, Euangelium jactans, in partes & particulas

culas conscinditur, in quibus omnium amplissima *Pontificia*, Antichristianismum tuetur; *Lutherana* sequior, vitilitigando causis nihili, Reformatos odio pertinaci prosequitur, seque ipsam attenuat; *Reformata* tales etiam fovet, qui fidem, Sanctis traditam, fastidiunt, novis indies inhiant, usque adeo ut incerti haereamus, ubinam tandem sint substituri, interea ingenuam verae Theologiae praxin naso suspendunt adunco. In omnibus istis sectis, invalescit magis magisque α. *Atheismus*, quo nullum Deum, seu professione, seu re ingenue colimus; vel β. *Opinionismus*, quo Deum quidem voce colimus, nosque hujus aut illius sectae sacris associamus, ejus sacra, templa, aliaque id genus externa obimus; spiritu tamen, nil omnino pro Deo agimus; vel γ. *Impietas*, hypocrisis & aperta prophanitas nobis obrepit. Haec est moderna Ecclesiae facies, nisi quod δ. hic ibi quis lateat, qui Deum ingenue sectatur, oppido *pauci*, ut sit *pusillus ille grex*, cui Deus aeternam destinavit beatitudinem. Proinde, si quid ex praeteritis liceat conjectari de futuris, alterutrum nobis imminet, vel nova quaedam Reformatio, si non quoad doctrinam; saltem praxin, dura sane ac dira, quae plerumque magnam in Ecclesia corruptionem secuta observatur; vel plenum instantis postremae aetatis, CONCLAMATUM est, cujus diem & horam quis dixerit, nisi *Spiritus*, qui *scrutatur profunda Dei*, quod Deus nobis jubeat esse beatum.

Quaeritur:

Pars Elenchtica.

1. An novum testamentum à veteri differat substantia, an circumstantiis tantum?

XLVI. Quaeritur *primo*, an Novum testamentum à Vet. differat substantia, an circumstantiis tantum? Sociniani, quia docent, sub V. T. homines absque Christo, absque satisfactione pro peccatis, absque fide in Christum, absque ullis promissionibus spiritualibus, remissionis peccatorum, aut vitae aeternae, servatos fuisse, sola observatione legis, seu naturae, seu Mosis; quando sub N. T. serventur per solum Euangelium, h. e. per legem Mosis, prout correcta & aucta sit per Christum; ajunt Novum à Veteri Test. distare ipsa sententia. Anabaptistae, quia legem cum veteri, & Euangelium cum novo T. confundunt; idem affirmant quod Sociniani. Lutherani, ex eadem fere constitutione, idem dicunt. Cel. Coccejus, quia vetus T. statuit, non esse nisi promissionem terrae Canaan, ut pignoris patriae coelestis; quando novum sit promissio ipsius patriae coelestis: quo majorem statuat hiatum, inter V. & N. T. itidem affirmat. Communis Reformatorum sententia habet, non substantia foederis seu promissionis; sed circumstantiis tantum diversae dispensationis differre. Nos tem hujus quaestionis examinavimus lib. v. cap. vi. §. xxxiii.

2. An N. T. peculiaris sit plena remissio peccatorum?

XLVII. Quaeritur *secundo*, an novo Testamento peculiaris sit *plena* remissio peccatorum (ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν) cum consectariis? Sociniani quidem promissionem remissionis peccatorum, peculiarem volunt novo testamento: utpote à Christo primum exclusam. Cel. Coccejus existimat, quia sub V. T. necdum fuerit satisfactum pro peccatis; hinc fideles istius periodi, fuisse sub reatu, nec proinde habuisse ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. Communis Reformatorum sententia vult, propter satisfactionem, aeterna Christi expromissione, certo futuram; fideles V. T. perinde ac nos sub N. T. à reatu liberatos, ac proinde ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν consecutos fuisse. Nos hanc controversiam, ex professo, in utramque partem examinavimus lib. vi. cap. vi. §. xxix.

3. An VII. epistolae apocalypticae sensum habeant historicum, an propheticum?

XLVIII. Quaeritur *tertio*, an septem epistolae apocalypticae, ad totidem Ecclesias Asiaticas, ex *intentione* Spiritus S. sint historicae, an propheticae, quae repraesentent fata Ecclesiae, sub vii. periodis N. T.? Celeb. Coccejus, quia nimium facilis erat in arripiendis obviis quibusvis, ad confirmationem placitorum suorum, quomodocunque facientibus; quo septem periodos N. T. validius adstrueret: statuebat etiam, ex *intentione* Spiritus S. has epistolas non historiam spirare; sed *prophetiam*. Communis hactenus Interpretum sententia fuit: quamquam in his epistolis occurrant nonnulla, quae periodis illis adaptari utcunque possint; esse nihilominus, ex *intentione* Sp. S. non propheticas, sed historicas. Quia autem quaestio non est ullius momenti, nos brevitatis necessitate, argumentis in utramque partem examinandis, supersedebimus, & probationem solidam ab ἀντιλέγοντι adhucdum praestolabimur.

4. An expectandus sit reditus aliquis Christi in terram, ad erigendum regnum millenarium?

XLIX. Quaeritur *quarto*, num Christus ante judicium extremum, post abolitionem Antichristi Magni, & Judaeorum universalem conversionem, descensurus sit in terram, ut ibidem erigat regnum *millenarium*, plane sanctum & ab hostibus securum, tum denuo ascensures in coelum, dotandem sub finem hujus regni, Ecclesia, denuo lapsa in pristinam securitatem carnalem, à novo quodam minore Antichristo, Judaeo, oppugnata: secundo quodam adventu nobis adsit, ad judicandum omnes mortuos, & penitus suos liberet ab omni malo? Sententiarum divortia, & argumentorum conflictus, occupavimus lib. v. cap. viii. §. xix. Spicilegium hujus sententiae, aliquantum diversae, hic paucis faciemus. Probabilior nobis videtur sententia negativa, hactenus apud Reformatos, imo apud quosvis recepta, propter haec aliaque argumenta: 1. Quia per constantem Scripturarum tenorem, *una* tantum datur Christi reversio in terram Matth. xxv. — 2 Thess. 1. 7. 8. — nec datur dissimilis instantia. Proinde cum illa sit futura ad universale *judicium*;

Argumenta sententiae negativae.

manet aliam esse falsam. Ex quo sequitur 2. cum reditus ille unicus connexus sit cum abolitione Antichristi 2 Thess. II. 8. frustra, post Antichristum, exspectari in terra statum Ecclesiæ tam pacatum ac tranquillum. Quin & 3. cum, usque ad reditum illum *unum*, Ecclesiæ status prædicatur adeo *malignus*; ut Christus veniens, *fidem* vix sit *reperturus* Luc. XVIII. 8. Conf. 2 Tim. III. 1—6. Matth. XXIV. 12. 24. 37. ubinam igitur erit regnum tam *sanctum*, tam *pacatum?* Non addam 4. quod Scriptura passim Christianorum & Ecclesiæ sortem repræsentet, ut afflictissimam ac miserrimam Act. XIV. 22. Matth. X. 38. & XVI. 24. Luc. XXIV. 26. 2 Tim. III. 12. 1 Cor. XV. 19. &c. Et quamvis dentur intervalla ἀναψύξεως; ea nunquam ad *mille* annos extenduntur. Nec etiam 5. addam, ex hypothesi *mille* horum annorum, tempus adventus Christi ad judicium universale, hominibus notum fore, contra sententiam Christi Marc. XIII. 32. Matth. XXIV. 36. Act. I. 7. Sed imprimis 6. hanc sententiam urget congeries incommodorum: *duplicis* reditus Christi in terram, *duplicis* ascensionis in cælum, *duplicis* resurrectionis mortuorum: *duplicis* judicii cum duplici reditu Christi conjuncti, *duplicis* Antichristi: magni & parvi, quo argumenta nostra de Papa Antichristo, si non luxantur; saltem non parum obtunduntur: Christum regnum in terra hactenus vix habuisse &c. Cum præsertim 7. nullum proferatur argumentum solidum, quo regnum illud *millenarium* probetur: prout patet ex objectionibus nullius momenti.

Objectiones sententiæ affirmativæ

Causantur A. præter quatuor Monarchias, à Daniele doceri, & quintam quandam à Christo erigendam Dan. II. 41. 42. cum vs. 39. — 45. & cap. VII. 13. 24. 26. Resp. Quintam Christi Monarchiam ex his locis agnoscimus: verum α. non dicitur eam *post quatuor* illas secuturam; sed ipsis, saltem postremæ, *coexstituram* Dan. II. 44. *In diebus Regum istorum, Deus excitabit regnum* — β. Regnum excitandum, non millenarium, sed *æternum* dicitur *Ibid.* Quid igitur? Intelligitur regnum Christi *spirituale*, quo in mediis hostibus Christus esset dominaturus, quod per præconium Euangelii, post sessionem Christi ad dextram Dei, cœptum Psal. CX. 1. 2. 3. quod continuatum, præcipue post Constantinum M. quando paulatim omnes nationes terræ, omniaque regna, nomen dederunt Christo, ejusque imperium summum *professa* sunt. Et huic sane nimium, meo judicio, detrahunt, qui regnum illud Christi coarctant intra *mille* annos B. Causantur vexatissimum locum Apoc. XX. ubi satanas ligandus dicitur ad *mille annos*, tum solvendus. &c. Resp. Respondimus lib. V. cap. VIII. §. XIX. Causantur C. tot Prophetarum oracula, quibus regnum promittatur Israëli v. g. Jes. II. 2. 3. 8. & cap. XLIII. 1. 2. 3. 14—23. & cap. XLIX. 13.—item capp. LIV. LXI. LXV. LXVI. Quæ, cum impleta non sint, vel per solutionem captivitatis Babilonicæ, vel post adventum Christi, adhuc implenda restent. Resp. 1. Est Israël secundum *carnem*, & secundum *spiritum*, semen Abrahæ *carnale* & *spirituale* Rom. II. 27. 28. 29. & cap. IX. 4—9. præsupponit objectio, promissiones istas factas esse Israëli secundum *carnem*. 2. Promissiones illæ non spirant regnum *temporale*, vel saltem non solum; sed *spirituale* potius. Proinde promissiones illæ impletæ sunt, *temporaliter* quidem, per & post solutam captivitatem Babilonicam, quando restitutum fuit Israëli regnum, & satis etiam florens, usque ad ortum Messiam; & *spiritualiter* etiam, teste Apostolo Rom. XI. 1—6. quando *parietem interegerinum* sustulit, & ex duobus, *unum* Israëlem mysticum confecit Eph. II. 14. 15. quando una Petri concione, ter mille Judæos ad regnum Christi perduxit Act. II. 41. quod continuatum est ad nostra usque tempora, quin &, forte etiam majori successu, continuabitur usque ad extremum judicium; ut *totus Israel* mysticus ingrediatur in regnum Christi *spirituale*. Causantur etiam D. oracula Prophetarum vetustissima, quæ nec impleta sint, nec impleri possint, nisi in *regno millenario*, v. g. Gen. III. 15. *Semen mulieris conteret caput serpentis* ——Gen. XII. 3. & XXII. 18. *In semine hoc benedicentur omnes nationes terræ* & cap. XLIX. 10. *ei obedient Gentes.* Resp. Quid non potest præjudicium! Miror (1) negari, Christum serpenti caput contrivisse: contra disertam Pauli affirmationem Heb. II. 14. 15. (2) Semen Christi, h. e. *sanctos*, victoriam in serpentem consecutos esse, *ante* regnum millenarium: contra Paulum Rom. VIII. 37. (3) Omnes gentes, Euangelio ad Christum evocatas, benedictionem in eo fuisse consecutas: contra loca Matth. XXVIII. 19. Col. I. 6. cum Eph. I. 3. (4) Hactenus gentes nondum confluxisse ad Christum; contra loca jam citata Col. I. 6. Matth. XXVIII. 19. & contra experientiam, qua Euangelium annunciatum & receptum est, apud Garamantes & Indos. Proinde hæc objectio non *probat* regnum millenarium; sed *præsupponit.* Causantur E. illa Prophetarum oracula, quæ prædicant, tum *sanctitatem* Ecclesiæ, v. g. Jes. XI. 6. cap. XXXII. 15. 16. & cap. XXXV. 8. 9. 10. & LIV. 13. 14. & LIX. 21. Jer. XXXI. 31.——35. tum *tranquillitatem* ejusdem Jes. II. 4. & XLIX. 18. 19. & LV. 12. 13. & LX. 19. 20. 21. 22. & LIV. 9. 10. quæ nec impleta sint, nec impleri possint, nisi per regnum *millenarium*. Resp. Sunt impleta partim, partim implenda adhuc, absque ullo tali regno *millenario*. *Sanctitas* enim inchoata, jam tempore Apostolorum competebat Ecclesiæ Rom. I. 7. 1 Cor. I. 1. Eph. I. 1. Phil. I. 1. 1 Pet. I. 2. &c. etiam *tranquillitas*, per intervalla lucida, quæ jam huic, jam illi Ecclesiæ obtigerunt Act. IX. 31. &

& *spiritualis* conscientiarum tranquillitas Rom. XIV. 17. & V. 1. Ecclesiis passim exoratur à Paulo Phil. IV. 7. Rom. I. 7. 1 Cor. I. 3. &c. *Gratia & pax*. Utraque tandem, & sanctitas & pax, se in gradum perfectum exonerabit, circa adventum Christi ad judicandum vivos & mortuos: quando Christus sibi sistet Ecclesiam *sanctam*, *non habentem maculam aut rugam, aut tale quid; sed quæ sancta sit & inculpata* Eph. V. 26. 27. quando *saturitas lætitiarum* erit *coram facie* Dei, *in æternum* Psal. XVI. 11. Causantur F. typos quibus regnum *hoc* præfiguratum fuerit, v.g. in exitu Israelis ex Ægypto, ejusque quiete in Canaan: in quiete Judæorum post captivitatem Babyloniam: item post persecutiones Antiochi Epiphanis, item in VII. Ecclesiis Asiaticis, XII. stellis, VII. candelabris, VII. Spiritibus, VII. lampadibus, VII. sigillis, VII. oculis, VII. cornibus agni, VII. tubis, VII. tonitruis, VII. phialis, &c. Resp. 1. Quidni & in VII. ejus cornibus draconis, item in VII. ejus capitibus, & in VII. ejus coronis? Apoc. XII. 3. & XIII.—— Quid est, si non hoc rationes venari? 2. Omnia illa *præsupponunt* regnum millenarium, quod debebant probare: unde enim patet, fuisse illa typos regni *millenarii*, cujus futuritio negatur? Sed 3. sint etiam typi & figuræ regni alicujus, aperturam VII. sigilli, & buccinationem VII. tubæ futuri; num illud regnum dicitur in *terris* futurum? Nunquid quies & tranquillitas illa potius ad cœlestem Canaan refertur? In figuris G. imprimis urgetur *Sabbathum*, quod post sex operum dies, figuraverit septimæ periodi sub regno millenario, tranquillitatem & sanctitatem. Huc varia præsupponunt: α. historiam creationis, præter sensum suum *literalem*, insuper habere *mysticum*. Sic β. ut septem illi creationis dies, septem figurent Ecclesiæ periodos, quarum (1) fluat ad Abrahamum; (2) inde usque ad Mosen; (3) hinc ad Christum; (4) usque ad orientem Antichristum; (5) usque ad perfectum Antichristum; (6) usque ad exitium Antichristi; (7) usque ad extremum judicium. Tum γ. singulorum dierum operibus quærunt analoga in VII. istis suis periodis. Hinc δ. Sabbathum septimi diei, quo Deus quieverit, quemque sanctificaverit; volunt significare septimam Ecclesiæ periodum, sub qua habitura sit Ecclesia tranquillitatem & sanctitatem in regno millenario. Tandem ε. ne credamus, quietem & sanctitatem illam in cœlo futuram; addunt septimam illam periodum ejusdem speciei esse debere, cujus fuerint præcedentes, quod in æternitatem non congruat: item, quod Sol justitiæ Christus perinde tres periodos post se habere debeat, ac Sol naturalis tres dies habuerit. Resp. Utinam spatium nobis suppeteret, ad retexendum hoc εὕρημα. 1. Quid de Scripturæ sensu *cabalistico* Judæorum, *allegorico* Origenis, *mystico* & symbolico Pontificiorum, senserint & sentiant Reformati; non est quod hic addamus, Scripturæ unum tantum, nim. *literalem* sensum nos recipere lib. I. cap. II. docuimus. 2. Ipsi Pontificii agnoscunt, *Theologiam Symbolicam non esse argumentativam*. (3) Si liceat pro lubitu, sensus hujusmodi *mysticos* & allegoricos Scripturis applicare; quot sensus tandem, & quam contrarios Scriptura, pro ingenio & acumine allegoristarum illorum consequetur? 4. Nominatim in applicatione VII. istarum periodorum, ad VII. creationis diem, ea tantum seligunt sibi, quæ qualemcunque similitudinem præstare possint cum eis, reliqua negligunt. 5. Regnum illud millenarium, quod probari debebat, hæc allegoria *præsupponit*. 6. Quare septima periodus ejusdem præcise *speciei* esse debet cum præcedentibus; interim, quantum ad conclusum, meliora & pacatiora tempora cum istis exoptabimus, & reliqua arcanis divinis connumerabimus, nihil temere determinantes in utramque partem.

Pars Practica.

Praxis.

L. Circa *praxin* hujus periodi, brevitatis necessitate, breviores esse cogimur, missaque singulorum intervallorum hujus dispensationis, peculiari applicatione; hæc tantum duo aut tria notabimus generaliter. *Primo*, ex dictis apparet eminentia dispensationis sub N. Testamento, supra eam quæ obtinuit sub V. T. 2. Cor. III. 6.— Heb. VIII. 6. 7. 8. Si enim observes ejus 1. *inchoationem* factam α. *præparatione* Johannis, prodromi Messiæ, omnibus Prophetis V. Test. excellentioris Matth. XI. 7. 8. 9. 10. 11. imo ipsius Messiæ, maximi Prophetæ, ipso Johanne mille parasangis majoris Joh. III. 29.— quando vetus dispensatio Patriarchis & Mosi ortum suum debet; β. *Sanctione*, facta ipsissimo sanguine filii Dei, imo Dei ipsius Act. XX. 28. 1 Joh. I. 7. quando V. T. sanctio sanguine taurorum & vitulorum peracta est, qui non erant nisi illius *umbra* Heb. X. 1. —γ. *promulgatione*, circa diem Pentecostes; Jerosolymis, in Canaan, præsentibus quasi omnium nationum deputatis Act II. 1. 2 —quando prior promulgata est in deserto, extra Canaan, præsentibus solis Israëlitis. Si 2. observes *durationem*: quando prior fœderis gratiæ dispensatio sub V. T. per sex epochas duravit, usque ad adventum Messiæ *miserum*; secunda hæc sub N. T. durabit usque ad adventum Messiæ *gloriosum*: quando illa duravit ad tempus tantum aliquod mundi; hæc durabit usque ad finem ejusdem, & ratione termini *ad quem*, proxime attinget dispensationem *æternitatis*. Si 3. *causas* observes, hæc N. T. dispensatio ἰξόχως S. S. Trinitatem profitetur α. *Patrem* ut promittentem: *Ego testamentum novum faciam*

1. Monstrat eminentiam dispensationis sub N. T. supra eam, quæ obtinebat sub V. T.

 Jer.

Jer. xxi. 3. β. *Filium* proprio sanguine sancientem & complentem Heb. ix. 15. 16. 17. γ. *Spiritum S.* notificantem & testimonio suo confirmantem Heb. x. 14—17. Si etiam 4. consideres ejus *affectiones*: est hæc postrema fœderis gratiæ dispensatio omnium sapientissima, maxime gratiosa & gratuita &c. Ex quibus omnibus hujus periodi ἐξοχή ad hoc observari debet, ut (1) beatitudinem fati & sortis nostræ agnoscamus, quos in talia tempora Deus servaverit Luc. x. 23. ut (2) gratos Deo nos impensius præstemus Rom. xii. 1. ut (3) congruenter beati his temporibus nos geramus Rom. xiii. 11. 12. 13. 1 Thess. ii. 12. Eph. iv. 1.

Quorsum?

2. Monet, cavendum ab omni mutatione, in doctrina, cultu, Sacramentis & gubernatione Ecclesiæ sub N. T.

LI. *Secundo* monet hæc periodus, cum habeat immutabilem fœderis gratiæ dispensationem, quæ duratura sit usque ad consummationem seculorum; ut cane pejus & angue caveamus, 1. omnem mutationem, in doctrina fidei ac fœderis Gal. 1. 6—10. 1 Cor. iii. 11. 12. — omnem Judaismum, Gentilismum, Muhammedanismum, Papismum, Pelagianismum, Socinianismum, Anabaptismum, Enthusiasmum &c. utpote qui primam hujus dispensationis immutabilis constitutionem secuti sunt. 2. omnem variationem in cultu & praxi: quod ille Dei cultus, quem Christus in constitutione N. T. præscripsit, solus sit in *spiritu & veritate* Joh. iv. 21. 22. 23. Etiam 3. omnem variationem quoad Sacramenta, seu sigilla confœderationis N. T. quia duo illa, & eodem modo, usque ad finem seculorum continuanda, diserte dixit Christus Matth. xxviii. 19. 20. 1 Cor. xi. 26. Porro 4. omnem alterationem quoad disciplinam & gubernatores, quod hanc gubernandi formam Christus voluerit obtinere, *usque dum omnes pervenerimus ad unitatem fidei — in virum perfectum* — Eph. iv. 11. 12. 13. &c.

3. Præstat efficacissimum solatium adversus qualvis calamitates.

LII. *Tertio* præstat perfectissima fœderis gratiæ dispensatio in terris, efficacissimum solatium & antidotum, adversus quamvis calamitatem, quæ nos urget cis æternitatem. Hinc Deus Judæos, calamitatibus captivitatis Babilonicæ, ut ossa, arefactos Ezech. xxxvii. 11. argumento alio efficacius erigere non potest, quam promissione postremæ hujus confœderationis Jer. xxxi. 31. — Eo quod hæc demum (1) exactissime tollat fontem quarumvis calamitatum, peccatum scil. Rom. v. 12. & vi. 23. cum Jer. xxxi. 24. Zach. xiii. 1. Heb. x. 16. 17. 18. & viii. 12. (2) evidentissime, & quasi digito monstret universalem *Redemptorem*, invitantem ad se, quosvis *oneratos* Matth. xi. 28. 29. & *redemptionem*, per ipsissimum sanguinem filii Dei 1. Joh. 1. 7. cum Heb. ii. 14. 15. (3) efficacissime nobis conferat Spiritum S. παράκλητον Joh. xvi. 7. & cap. vii. 37. 38. 39. qui insuper efficacissime applicat Christum, unicum fundamentum spei & consolationis, in quavis ἀπορίᾳ nostra. (4) distinctissime & efficacissime tollit omnes dubitationes & angustias animi nostri. Si enim α. animus turbetur, quod Deus memoriam servet omnium peccatorum nostrorum 1 Reg. xvii. 18. *numeret gressus, observet peccata, obsignet transgressiones nostras* Job. xiv. 16. 17. hinc *acerbissima scribat adversus nos* Job. xiii. 26. hæc dispensatio respondet, quod peccatorum nostrorum non *recordetur amplius* Jer. xxxi. 34. Heb. viii. 12. proinde afflictiones immissas non esse nisi paternas castigationes Heb. xii. 5. 7. Si β. turbetur eo, quod destituatur gratia salutari; respondet promissio hujus dispensationis: ego *auferam cor lapideum, & substituam cor carneum*, ego *legem meam dabo menti*, & *inscribam cordi tuo* Jer. xxxi. 33. 34. Heb. viii. 10. Si γ. angatur, ex ignorantia, qua nesciat, quamobrem Deus afflictionibus secum contendat, & qua ratione afflictiones Dei convertere debeat in usus suos; succurrit hæc dispensatio: *cognoscent me omnes, dabo legem in mente eorum* Heb. viii. 11. suggerit locum Ps. xciv. 12. Si δ. angat conscientia imbecillitatis, & metus apostasiæ 1 Sam. xxvii. 1. succurrit cogitatio dispensationis: *ero Deus tuus*, & tu eris unus ex fœderato populo meo Heb. viii. 10. *fœdus meum* nunquam *annullabitur* Jer. xxxiii. 21. erit *æternum* Jer. l. 5. Si ε. ex afflictionum acerbitate, excarnificat cogitatio: si Deus esset Deus meus, aut si mecum esset, quomodo mihi obvenire possent tanta ac talia? Jud. vi. 13. item *quare abscondis faciem tuam à me, & pro inimico tibi ponis me?* Job. xiii. 24. Respondebit hæc dispensatio: *montes recedent, & colles nutabunt; sed misericordia mea non recedet, & fœdus pacis meæ non movebit se* Jes. liv. 10. *Num mater obliviscetur infantis sui? &c.* Jes. xlix. 14. 15. 16. &c. Poteris etiam, omissis omittendis, mutatis mutandis, & applicatis applicandis, duarum præcedentium periodorum praxin huc traducere.

Quibus in casibus.

CAPUT QUARTUM,

DE

Dispensatione sub æternitate.

Apoc. VII. 1. usque ad Cap. XI.

Et post hæc vidi quatuor Angelos, stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos terræ, ne flaret ventus super terram, neque super mare, neque super omnem arborem, &c.

Succedit tandem dispensatio fœderis gratiæ sub æternitate.

I. EXaminavimus dispensationes fœderis gratiæ, sub Patriarchis, sub Mose & sub Christo: jam non restat, nisi ut progrediamur ad dispensationem ejusdem fœderis sub *æternitate*. Quæ inchoabitur quidem in *hac vita*; sed continuabitur & consummabitur post *hanc vitam*, per septem hos quasi passus; occurret enim 1. Reditus Christi. 2. Abolitio Antichristi. 3. Resuscitatio mortuorum. 4. Extremum judicium. 5. Justificatio & condemnatio hominum. 6. Consummatio seculorum & traditio regni. 7. Vita æterna. Ista omnia, si non diserte narrantur; saltem innuuntur apud aperturam *septimi sigilli*, quæ explicatur à Johanne Apoc. cap. VII. usque ad cap. XI. inclusive. Non exspectabis à nobis Lector, ut ista capita singulatim resolvamus, & septem illos passus eo ordine ex ipsis repræsentemus; latent enim dispersi per totum contextum. Explicari autem statum Ecclesiæ sub *æternitate*, patet ex multis; quando 1. cap. VII. 9. Martyres sub hac ætate dicuntur substitisse coram Throno Dei, & coram agno, vestiti stolis albis, gestantes manibus suis *palmas* victoriæ, celebrantes Deum & Agnum, juxta cum Angelis circa thronum Dei, cum Senioribus & quatuor Animalibus, quæ sane spectant ad statum æternitatis: quando item cap. X 6—dicitur jurasse, quod post hæc non sint futura tempora, quando mysterium Dei sit complendum. His prælibatis nos jam accingemus compendiosæ analysi & exegesi textus.

Pars exegetica.

Textus explicatur.

II. *Habet ergo textus* statum Ecclesiæ sub æternitate, *quoad ejus*

1. Præparationem Cap. VII. *Penes quam occurrunt*
   1. Cura *Christi circa electos obsignandos, cohibens quatuor Angelos, apud quatuor angulos terræ, nocituros terræ & mari.* cap. VII. 1. 4. *Significatur, ante ingruentem statum* æternitatis, *& reditum Christi ad judicium, exeunte ætate priori sexta, perniciosissimas in terra futuras turbas, cum à schismatibus & hæresibus; tum à persecutionibus, permittentibus quatuor Angelis, juxta potestatem sibi à Deo datam, quæ cohibenda ad tempus sint, ut non noceant Electis. Proinde tempora extrema, non futura tam serena, ut sibi plurimi imaginantur, juxta ea quæ Servator prædicit* Matth. XXIV. 5—32. Luc. XVIII. 8. *& Paulus* 2 Tim. III—1.
   2. Obsignatio *Electorum* vs. 3—9. cx XII. *in tribubus Israëlis, & promiscua innumerabili electorum multitudine. Quibus signum quasi figatur in frontibus, quo ab Angelis internoscantur ad conservationem.*
   3. Exornatio *& gloriatio martyrum, tum suscitatorum, juxta cum Angelis, Senioribus & Animalibus,* vs. 9. *ad finem usque, quæ spectant ad vitam & gloriam status* æterni.
2. Executionem, *sub buccinatione septem Angelorum. Penes quam narratur*
   - A. Reconciliatio *& intercessio Christi, buccinationibus prævia, figurata per* Angelum, *scil. fœderis & factorum, stantem apud altare, cum thuribulo, quo, cum suo sacrificio Deo offerebat preces sanctorum, & postea ex igne thuribuli projicientem in terram, ex quo voces, & tonitrua, & fulgetra & terræ motus, hoc est dirissimæ persecutiones, in terra natæ sint.* vs. 5.
   - B. Buccinationes *ipsæ, septem numero, quibus excidium Antichristi, adventui Christi contemporaneum videtur figurari, per diversos gradus. Harum*
     1. Prima *concitavit grandinem, ignem cum sanguine mixtum, quibus* tertia, *h. e. magna terræ pars, & omne fœnum combustum fuerit. Intelliguntur procul dubio dirissimæ persecutiones, præviæ diem extremi judicii. Quænam autem, quales & ex quibus causis oriundæ sint, tum demum intelligemus, cum vaticinium adimpletum fuerit,* cap. VIII. 7.

2. Se-

2. Secunda, *ad quam mons ingens & ardens in mare fuit conjectus, ut tertia maris pars in sanguinem fuerit conversa, & tertia viventium pars enecata, & tanta navium pars destructa fuerit. Per* montem, *Scriptura designare solet* Babilonem Jer. LI. 25. Jes. XIII. 2. *Hæc Antichristi* sedes *est, ex tenore Apocalypseos*, Apoc. XIV. 8. XVI. 19. XVII. 5. &c. *Per* mare *terram ambiens, ejus amplitudinem* Apoc. XVIII. 2. 10. *per* sanguinem, *mactationes: per* mortem, *quamvis destructionem, quæ etiam ad inanimata extenditur v. g.* naves. *Qua ratione ista accomplenda sint, dies docebit.* vs. 8. 9.

3. Tertia, *magnam quandam stellam, ardentem velut lampada, cujus nomen fuerit* Absynthium, *quod amara esset, projecerit in tertiam partem terræ* vs. 11. *Per* stellas, *Scriptura prophetice intelligit* Reges Jes. XIV. 12. & XXXIV. 4. *Quisnam aut sit hic Rex, quo nomine amarus, & quo modo conculcaturus sit tertiam terræ partem, dies impletionis aperiet.*

4. Quarta, *qua tertia Solis, Lunæ & stellarum pars fuerit concussa, adeo ut tertia earum pars fuerit obscurata, ut nec dies splenderet, nec nox, quoad tertiam partem* vs. 12. *videtur significari Majestas urbis Romæ, seu civilis, seu ecclesiastica obtenebranda: ita ut* Sol, *cui quasi consulatus competit in cælo, notet supremum Pontificis dominium, in civitates & provincias,* Luna & stellæ, *auctoritatem Senatus aliorumque magistratuum subordinatorum jurisdictionem, adeo ut splendorem suum magna parte sint amissura: solet enim Scriptura istis luminaribus, potentiam & imperium regnorum & civitatum adumbrare* Jes. XIII. 10. & LX. 20. Jer. XV. 9. Ezech. XXXII. 7. *Qua autem ratione ista complenda sint, exitus suo tempore probabit. Prædicuntur his successura majora mala, Angelo per cælum volitante, proclamante adhuc tria Væ graviora.*

5. Quinta *describitur* cap. IX. vs. 1—12. *Qua stella quædam magna è cælo ceciderit in terram, cui data fuerit potestas aperiendi abyssum, è quo prodierit fumus, qui excluserit locustas, harum stupenda quantitas & figura, tædiosa item pungendi potentia, qui habuerint Regem, cujus nomen Hebraice fuerit* ABADDON, *Græce* APOLLYON, *sub quibus homines adeo torserint, ut mori quæsiverint, sed frustra. Quæ tamen nocendi potestas non uno modo fuerit limitata: nim. partim quoad* personas, *ne Electis nocerent; partim quoad nocendi* genus, *ne occiderent; sed torquerent tantum; partim quoad* durationem, *per quinque menses tantum. Hic per* stellam magnam, *nonnulli intellectum volunt* Muhammedem *aut Muhammedismum: sed perperam, cum ille non spectet septimum sigillum, nec hactenus ceciderit in terram, dum ejus dominium & potentia adhucdum nimium valet. Quid ni intelligamus* Antichristum, *ejusque ruinam è cælo ecclesiastico? Huic potestas data aperiendi* abyssum *seu infernum, ex quo prodierit* fumus *infernalis doctrina, qui excluserit* locustas, *monachos, aliosque id genus Papæ & papalis superstitionis pararios & promachos: has etiam suum habuisse* Regem *nomine* Abaddon & Apollyon, *h. e. Satanam. Interim eorum potentiam nocentem clementi Dei providentia, coarctatam fuisse, ut* viridi *cuivis h. e. Electis non nocerent; sed his tantum*, qui non haberent sigillum Dei in frontibus suis 2 Tim. II. 19. *non etiam* vitam *prorsus adimerent; sed vitam eis relinquerent, ipsa morte duriorem: & ut tandem hæc violentia non duraret ultra* menses quinque Matth. XXIV. *seu* 150. *dies, sive annuos, seu potius naturales, instante jam extremo judicio. Emblema tum demum exacte perspiciemus, cum fuerit adimpletum.*

6. Sexta, *ubi* primo *à Christo imperatur solutio quatuor Angelorum Euphratis, i. e. omnium malignorum Angelorum, ab ipsis quatuor mundi partibus:* vs. 13. 14. tum *hujus mandati executio, qua parati in omnem horam, diem, mensem & annum, ad occidendam tertiam mundi partem,* vs. 15. *ad numerum bis mille centenorum equitum* vs. 16. *quorum armatura, per partes admodum horribilis repræsentatur;* vs. 17. *horum effectus additur, quod tertia pars fumo, & sulphure & igne, prodituro ex oribus eorum, sit peritura, nec tamen ad hæc tanta Dei judicia, reliqui à sceleribus suis se sint conversuri* vs. 18—21. *Hujus emblematis perfectionem, proxime diem judicii antecessuri, dies complementi explicabit.*

7. Septima, *peremtoria, describitur* cap. X. & XI. *quoad ejus*

1. Præparatoria, *satis copiose & distincte repræsentata. scil. exponitur postrema hac buccinatione,* (1) *sub ea abolenda esse omnia hujus mundi regna, adeoque futuram consummationem seculorum.* (2) Mysterium Dei esse finiendum, *quemadmodum* manifestaverit servis suis Prophetis Apoc. X. 7. *Revelaverat enim Danieli quatuor futura summa imperia, sub idea quatuor bestiarum* Dan. II. 31—46. & VII. 2. 10. 28. *ea omnia esse abolenda. Tum* (3) *postquam hoc factum, sub* temporibus & dimidio temporis Dan. VII. 26. 27. *nec extituris* amplius temporibus Apoc. X. 6. regna hujus mundi, futura Domini & Christi

ejus

ejus Apoc. XI. 15. *adeoque Christum cum suis Sanctis regnaturum in æternum. Hæc summa est periodi æternitatis. Juvabit autem ista præparatoria paulo distinctius excutere. Repræsentatur ergo*

α. Adventus *seu descensus è cœlo, potentis alicujus Angeli* cap. x. 1. Et vidi Angelum fortem, descendentem è cœlo. *Es quis Angelus ille fortis? Utique Angelus* Jehova, *Angelus* fœderis, *Angelus* facierum, *quod apparet, per subsequentem ejus* descriptionem, *qua in nullum alium Angelum quadrare potest: per* actiones, *quæ ipsi assignantur, per hoc & subsequens caput, per parallelismum cum Danielis* cap. XII. 7. *ubi describitur.* Vir indutus linteis, qui super aquas fluminis, elevaverit dextram suam & sinistram suam, versus cœlum, juraveritque per viventem in seculum, quod post tempus, tempora, & dimidium temporis *&c. Qui sit* Michaël *Christus, Confer* Dan. XII. 1. 6. 7. *cum* Dan. x. 4. 5. 6. & Apoc. x. 1—7.

β. Figura *ejus perquam gloriosa, quâ sit* Angelus fortis, *seu* Deus fortis Jes. IX. 6. descendens è cœlo, *scil. ad judicandum vivos & mortuos:* vestitus nube, *quæ emblema est majestatis divinæ* 2 Paral. VI. 1. iridem gestans in capite, *seu coronam: iridem quoque circa* thronum suum, *symbolum pacis & favoris* Gen. IX. 13. faciem Soli similem, *&* pedes velut columnas ignis.

γ. Actiones, *quibus* libellum *apertum gesserit manu sua, puta libellum septem sigillorum; hactenus clausorum, jam à se apertum:* pedem dextrum posuerit super mare, & sinistrum super aridum, *utrumque h. e. totum continentem sibi subjecerit* Psal. CX. 1. manum suam elevaverit in cœlum juraveritque, *tempus posthac non futurum, adeoque secula consummanda, mysterium Dei complendum esse, juxta revelationes Prophetis factas: Johanni* libellum *dederit* manducandum, *qui sibi futurus sit* dulcis *quidem* in ore, *nim. ex cognitione omnium fatorum Ecclesiæ, ea eo hausta; &* amarus in ventre, *scil. ex sensu & συμπαθείᾳ tot malorum, hæresium, schismatum, persecutionum, Ecclesiæ, cujus membrum erat, juxta illum, per tot secula imminentium.*

2. Executoria, *in ipso clangore septimi Angeli, quo apud extremum judicium, ab* una *parte, impiis postrema & vehementissima mala sins inferenda; ab* altera, *piis gloriosa gaudia ex sui liberatione ab omnibus malis, & substituenda perfectissima beatitudine. Ubi occurrit*

1. Triumphus *in cœlis, quod jam* regna mundi facta sint Dei & Christi ejus, ipseque sit regnaturus in secula cap. XI. 15.
2. Gratulatio XXIV. *Seniorum,* vs. 16. 17. *quod jam tempus regni hujus, & judiciorum ejus venisset, facta cum prostratione, adoratione & gratiarum actione:* procidebant in facies suas, dicendo: gratias tibi agimus, Deus, qui es, eras, & futurus es, quod potentiam tuam assumpseris, & velut Rex domineris, *quodque tempus iræ, vindictæ & judicii in impios venerit* vs. 18. Et gentes iratæ sunt, & venit ira tua, & tempus mortuorum judicari: *& ex adverso tempus remunerationis piorum;* & dandi mercedem servis tuis Prophetis & Sanctis, & timentibus nomen tuum, & parvulis & magnis, & exterminandi eos qui corruperunt terram.
3. Executio *actualis*
   A. In justos, *ipsis conferens beatificam visionem Christi, figuratam per arcam fœderis; constitutam olim in Sancto Sanctorum:* & templum Dei apertum est in Cœlo, & ibi videbatur in ejus templo, arca fœderis.
   B. In impios, *Christi & Ecclesiæ hostes, infligens eis horrendas tempestates judiciorum suorum:* Et facta sunt fulgura, & voces & tonitrua, & grando magna vs. 19. *Quibus impiorum tormenta gehennalia exprimuntur.*

Pars Dogmatica.

Postrema & perfectissima fœderis gratiæ dispensatio exercetur in æternitatem.

III. Postrema igitur, ac perfectissima fœderis gratiæ dispensatio, à reditu Mediatoris glorioso, procurret in omnem usque æternitatem. Id quod patet, non tantum per universam hujus septimi sigilli aperturam; sed imprimis etiam per cap. XI vs. 15. ubi dicitur *regnum* scil. omne, totius *terræ, factum Domini & Christi ejus, qui regnaturus sit in secula seculorum.* Unde non abs re *perfectissima* dicitur dispensatio, utpote, in qua *mysterium* (fœderis) *Dei*, & vaticinia *Prophetarum complebuntur* Apoc. x. 7. Conf. Dan. IX. 26. 27. & in quam omnes præcedentes utriusque Testamenti dispensationes suam perfectionem exonerabunt. Tum enim (ut nervose Amesius Medul. lib. 1. cap. XLI. §. 2—) 1. vocationis finis

 vocatis

vocatis omnibus aderat: vocamur enim ad gloriam *æternam* Dei 1 Pet. v. 10. qua etiam *fidei finis* dicitur contineri 1 Pet. 1. 9. Tum 2. redemptionis & justificationis ratio illa, quæ est per effecta, erit completa; cujus ratione fideles, in isthac vita, dicuntur *exspectare redemptionem* Luc. xxi. 18. Rom. viii. 23. Eph. 1. 14. Tum 3. adoptati omnes possessionem ipsam hæreditatis adibunt, quo sensu dicuntur fideles in isthac vita *adoptionem suam exspectare* Rom. viii. 23. Tum 4. Dei imago in sanctificatis omnibus perficietur Eph. v. 27. Tum 5. gloria & beatitudo sperata omnimoda perfectione fulgebit, non tantum in anima; sed etiam in ipso corpore Phil. iii. 21. Et quia tum temporis, Ecclesiæ status erit status *perfectionis*, non *ædificationis* amplius; idcirco ministerium, Sacramenta & disciplina, una cum Ecclesiis ipsis institutis, cessabunt, & Ecclesia mystica manebit in immediata communione cum Deo.

Hujus dispensationis septem quasi passus. Horum

IV. Prout autem in *prima* fœderis gratiæ dispensatione sub V. T. sex *curricula* numeravimus: quorum postremum se exonerabat in adventum Mediatoris miserum; prout item in *secunda* sub N. T. septem observavimus *intervalla* apocalyptica, quorum postremum subsistebat in reseratione sigilli *septimi*, & in septem buccinationibus septimi sigillis ita in hac periodo postrema, totidem dicemus quasi *passus*, quibus pertingemus ad *æternitatem*, innumerabilem & infinitam. In his *primus* erit, in adventu Mediatoris, non misero; sed glorioso. Dicitur enim Apoc. vii. *venisse Angelus ab ortu Solis, habens sigillum Dei vivi*, & imprimis etiam cap. x. 1. *descendisse Angelus fortis e cœlo, vestitus nube, & iride super caput eius*, cujus *facies splenduerit sicut Sol, & pedes fuerint sicut columna ignis*. Hinc etiam dicitur Matth. xxv. 31. *cum filius hominis venerit in gloria sua*. Hinc passim (1) *docet* instrumentum confœderationis 1 Thess. iv. 16. Joh. xiv. 2. 28. Act. 1. 11. &c. (2) *describit*, quod sit futurus α. *visibilis* Joh. xvi. 15. Apoc. 1. 7. & cap. vi. 16. β. cum comitatu omnium sanctorum Angelorum Matth. xxv. 31. 2 Thess. 1. 7. Jud. vs. 14. atque etiam sanctorum hominum 1 Thess. iv. 16. γ. cum ineffabili gloriæ fulgore Matth. xvi. 27. & cap. xxiv. 30. & xxv. 31. Apoc. xix. 11. (3) *notat* tempus a. *certum* quidem ac definitum apud *Deum* Act. xvii. 31. b. *propinquum* etiam Heb. x. 37. 1 Pet. iv. 7. c. *nobis* tamen incertum, & indeterminabile Marc. xiii. 32. Matth. xxiv. 42. Act. 1. 7. 1 Thess. v. 1. interim d. subito nobis affuturum 2 Pet. iii. 10. Apoc. iii. 3.

Primus erit in adventu mediatoris glorioso.

V. *Secundus* passus hujus dispensationis versus æternitatem, est in *abolitione Antichristi*, cujus plagæ præparatoriæ explicantur per sex Angelorum buccinationes cap. viii. 7. & ix. ubi vs. 1. narratur *stellæ alicujus e cœlo in terram lapsus*. Ut notandum hic veniat, esse duplicem Antichristi casum: *alterum leviorem*, qui factus est, sub ætate præcedenti, per reformationem, quo multum passim attrita est ejus potestas, ut suo loco diximus: alterum *graviorem* & plenarium, futurum sub reditu Christi ad judicium, licet per diversos gradus præparatorios, juxta buccinationes sex Angelorum, quando sub septima tandem plene concidet. De hoc casu loqui videtur Jesaias Cap. xi. 4. *percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium* illum, quæ verba Apostolus exponit 2 Thess. ii. 8. *Tunc revelabitur iniquus ille, quem Dominus* (ἀναλώσει) *conficiet spiritu oris sui, per apparitionem adventus sui*. Quo etiam respicit Johannes Apoc. xix. 15. *Et destruet illum manifestatione adventus sui*. Confer. Apoc. xviii. 21. & cap. xix. 1. 2. 3. 20. & cap. xx. 10.

Secundus erit in abolitione Antichristi.

VI. *Tertius* passus hujus dispensationis versus æternitatem erit in *suscitatione mortuorum*. Dicitur enim Apoc. xi. 18. *Et ira tua venit, & tempus mortuorum, ut judicentur*. Hujus infallibilem veritatem docent (1) *testimonia*, tam α. V. T. Jes. xxvi. 19. Job. xix. 25. Dan. xii. 2. Exod. iii. 6. cum Matth. xxii. 31. 32. quam β. N. T. Act. xxiv. 15. Joh. xi. 24. & v. 28. 29. 1 Cor. xv. (2) *Exempla* 1 Reg. xvii. 22. 23. 2 Reg. iv. 36. Joh. xi. 44. Luc. vii. 14. 15. Matth. xxvii. 52. (3) *Rationes*, tum à *justitia* Dei vindicativa; tum ab ejus *misericordia* 2 Thess. 1. 6. 7. Ejus autem *naturam* ut distinctius assequamur, (1) præsupponenda ante omnia, utriusque partis essentialis humanæ, post mortem *existentia*; & *animæ* quidem non modo existentia; sed etiam vita, sensus & immortalitas, ex spiritualitatis simplicitate & indissolubilitate oriunda, quam ex professo demonstravimus lib. iii. cap. ix. §. vii. & xv. *corporis* item, licet vita & sensu cassi, existentia, quoad materiam saltem: quod proinde in morte hominis non accidat nisi partium istarum dissolutio: ac propterea, quod suscitatio non sit, nisi solutarum partium redunitio Ezech. xxxvii. 5. Cujus possibilitatem quidem, & probabilitatem tantum docere potest natura; ast certam ejus futuritionem, non nisi fides. (2) Tenendum, quod ejus causa solus sit *Deus*, & Mediator θεάνθρωπος, per virtutem naturæ omnipotentis Phil. iii. 21. (3) Quod per omnipotentem ejus operationem, resuscitatio ista occupanda sit circa *omnes & singulos* homines, qui fuerunt unquam, sunt ac erunt Joh. v. 28. Apoc. xx. 12. exceptis solis eis, quos adventus Mediatoris deprehenderit in vivis, & qui proinde nunquam mortui sunt 1 Cor. xv. 51. 52. 1 Thess. v. 15. 17. (4) Quod interim, licet omnes suscitandi sint per *Christum*, non una tamen & eadem ratione hoc futurum

Tertius passus erit in suscitatione mortuorum.

rum fit: A. *Fidelium* enim resurrectio à Christo procedet ut *Mediatore*, virtute unionis illius quam habent cum Christo, ut *vita sua* Col. III. 4. 1 Thess. IV. 14. & operatione *Spiritus* ejus vivificantis, qui habitat in ipsis Rom. VIII. 11. *infidelium* vero resurrectio, à Christo procurabitur ut *Deo*, per virtutem solius omnipotentiæ suæ, illius quâ justitiam vindicativam exsequitur 2 Thess. 1. 6. 7. B. Tum etiam fidelium suscitatio à *vita* Christi procedet, velut à principio; ad vitam fidelium, velut ad fructum & effectum, hinc *resurrectio vitæ* dicitur: quando reproborum suscitatio exiitet à sententiâ *mortis* & condemnationis, ad ipsam mortem & condemnationem; hinc *resurrectio condemnationis* appellatur Joh. V. 18. 19. (5) Quod corpora quidem *eadem* numero, quæ ciciderunt morte, sint resuscitanda, quoad *essentiam*; sed tamen longe diversa, quoad *qualitates* & affectiones: & *fidelium* quidem corpora *spiritualia* erunt & cœlestia, quoad incorruptibilitatem 1 Cor. XV. 44. cum vs. 48. 50. 53. 54. & gloriam Phil. III. 21. Dan. XII. 2. *infidelium* vero corpora incorruptibilia erunt, in continuâ corruptione & ignominiâ. *Ibid.* Jes. LXVI. 24.

Quartus erit extremum judicium.

VII. *Quartus* passus hujus dispensationis versus æternitatem, erit in suscitatorum *judicio* extremo. De quo Apoc. XI. 18. *Ira tua venit, & tempus mortuorum ut judicentur.* Unde etiam *innumerabilis copia, ex omnibus nationibus, tribubus, populis, linguis, constitisse dicitur coram throno, seu tribunali, & coram agno.* vs. 9. Et hoc judicium docent (1) vaticinia V. T. Jud. vs. 13. 14. Psal. L. 3. Jes. LXVI. 15. Mal. IV. X. Dan. VII. 9. 10. 13. Eccl. XI. 9. (2) prædictiones ipsius Christi Matth. XII. 36. & XXIV. — & XXV. — Luc. XII. 40. & XXI. 34. (3) testimonia Apostolorum Act. X. 42. & XVII. 31. Rom. II. 5. & XIV. 13. 1 Thess. IV. 16. 2 Thess. I. 7. 2 Tim. IV. 8. Heb. IX. 27. 1 Pet. IV. 5. 2 Pet. II. 9. 1 Joh. III. 2. Apoc. XX. 11. 12. (4) rationes α. à justitiâ Dei 2 Thess. I. 6. Luc. XVI. 25. Exod. XXXIV. 7. Eccl. VIII. 13 & XI. 9. β. à testimonio conscientiæ Rom. II. 15. cum cap. I. 32. Act. XXIV. 25. γ. à desiderio fidelium Rom. VIII. 23. Apoc. XXII. 17. 20. *Judicium* in Scripturis, nonnunquam sonat α pœnas *temporales* impiorum Jer. XXV. 31. Psal. XCIV. 10. nonnunquam β. *castigationes* fidelium 1 Pet. IV. 17. 1 Cor. XI. 31. hoc loco γ. judicium *universale* Matth. XXV. 32. Cujus considerandа 1. *Judex*, Christus ut mediator, imo ut Rex Joh. V. 22. 27. Luc. XXI. 23. 1 Cor. XV. 24. 2 Tim. IV. 1. visibiliter affuturus: *tum* in terrorem impiorum Matth. XXIV. 30. Luc. XXI. 6. Zach. XII. 16. Apoc. VI. 16. *tum* in solatium piorum Luc. XXI. 28. Hinc 2. *judicandi* α. omnes *nationes* Matth. XXV. 32. Act. XVII. 31. Luc. XXI. 35. β. *singuli* homines 2 Cor. V. 10. vivi & mortui Act. X. 42. boni & mali Joh. V. 27. 28. 29. parvi & magni Apoc. XX. 12. γ. etiam diaboli 2 Pet. II. 4. 1 Cor. VI. 3. Porro 3. *tempus*, Deo fixum & immobile Act. XVII. 31. creaturis ignotum Marc. XIII. 32. (scil. ad *securitatem* & socordiam averruncandam Luc. XII. 45. Marc. XIII. 35. ut singulis diebus *parati* simus, ad Judicem excipiendum Heb. III. 13. ut & sanctorum *patientia* aleretur Jac. V. 7. Heb. X. 37. 2 Tim. IV. 8.) interim brevi, *subito* & inopinato affuturum Matth. XXIV. 37. 38. 1 Thess. V. 2. 1 Cor. XV. 52. Luc. XXI. 35. & XII. 46. 1 Thess. V. 3. Insuper 4. *locus* judicii erit in aere 1 Thess. IV. 17. Apoc. I. 7. 1 Thess. IV. 16. Matth. XXV. 34. Adhæc 5. *causa* judicandæ: omnia *cogitata* Matth. XII. 36. *dicta* Joh. V. 28. 29. *facta* Eccl. XII. 14. 2 Cor. V. 10. *abscondita* cordis Matth. X. 26. Apoc. XX. 12. Præterea 6. *Processus* judicialis quo α. *citabuntur* judicandi; *& coram ipso* congregabuntur omnes *populi* Matth. XXV. 32. Tum β. *segregabuntur*, pro suâ conditione, *& separabit eos, sicut pastor separat oves ab hircis.* Ibid. Hinc γ. *judicabuntur*: & *primo* quidem *oves à dextra*; *venite benedicti Patris mei, pro hæreditate accipite regnum, vobis paratum, à jactis mundi fundamentis.* vs. 34. δ. Addentur *rationes* hujus sententiæ, vs. 35. quas modeste declinabunt justificati, & demonstrabit Judex vs. 36. 37. 38. 39. 40. *secundo* in *hircos à sinistra*, vs. 41. 42. 43. additis sententiæ condemnatoriæ *rationibus*, quas declinare nitentur condemnati vs. 44. ast refutabuntur à Judice vs. 45. *Tandem exsecutio* succedet utriusque latæ sententiæ vs. 46. de qua nos suo loco. Denique *sententiæ* pronunciatio, adjectis rationibus, nim. α. *condemnationis* in reprobos & impios, quibus maledictionem æternam dictabit, ob peccata velut causas meritorias Matth. XXV. 41. β. *absolutionis*, propter justitiam Christi, vivâ fide apprehensam; & bonis operibus comprobatam Joh. III. 18. & V. 24. & VI. 40. 47. & XX. 31. cum Matth. XXV. 35 — 41. 7. *Norma* sententiæ, nim. α. *Lex*, quoad condemnandos: seu ἄγραφος vel naturalis, ratione eorum qui absque lege scriptâ vixerunt Rom. II. 15. cum vs. 12. seu ἔγγραφος, ratione eorum, qui sub lege scripta peccarunt. *Ibid.* scil. secundum maledictionem legis Deut. XXVI. 26. Joh. V. 45. β. *Euangelium*, ratione absolvendorum Rom. II. 16. quippe qui non sunt *sub lege*, *sed sub gratia* Rom. VI. 14. contra quos nihil habebit lex 1 Tim. I. 9. Notanda etiam accedant 8. judicii extremi *præsagia*, qualia erunt, (1) *Inundatio* errorum & hæresium Matth. XXIV. 5. (2) Universalis Euangelii *annunciatio*, per universum orbem Matth. XXIV. 14. Marc. XIII. 10. (3) Morum eximia *corruptio*, securitas carnalis, & extrema impietas Matth. XXIV. 12. 38. 39. Luc. XVIII. 1. 2 Tim. III. 1. 2 Pet. III. 3. 4. (4) Atrocissimæ piorum per-

persecutiones Matth. xxiv. 9. (5) Horrendæ, bellorum, famis & pestis *vastationes* Matth. xxiv. 6. 7. Marc. xiii. 7, Luc. xxi. 9. (6) Universalis fere *apostasia* 2 Thess. ii. 3. (7) *Abolitio* quartæ Monarchiæ Dan. vii. 8. 9. 10. Et (8) *Antichristi* 2 Thess. ii. 8. Denique (9) *obscuratio* Solis & Lunæ &c. Marc. xiii. 24. 25. Luc. xxi. 25. 28.

Quintus, consummatio seculi.

VIII. *Quintus* ergo passus hujus dispensationis, erit in *consummatione seculorum*, quam textus dicit, quando cap. x. 1. Angelus fortis, narratur, *pedem dextrum* habuisse *super mare*, & *sinistrum super terram*, h. e. sibi subjugasse universum orbem, hinc *jurasse*, non fore ab hoc *tempus* amplius vs. 6. Quod confirmatur etiam Psal. cii. 27. Heb. i. 10. 11. 12. Jes. lxvi. 17. 2 Pet. iii. 7. 10. 11. 12. 13. *Qui nunc sunt cæli & terra* —— *repositi servantur igni* —— *veniet* —— *dies ille Domini, quo cæli cum stridore præteribunt, elementa vero æstuantia solventur, terraque & quæ in ea sunt opera exurentur.* De hac seculi *consummatione*, non una est omnium sententia: sunt 1. qui *nullam* omnino agnoscunt, seculi seu mundi consummationem, *proprie* dictam; sed Petrum aliosque *allegorice* ac mystice loqui de abolitione regni & Reipublicæ Judaicæ, jam à devastatione Titi Vespasiani imminentis: ita ut *Sol Luna & Stella* figurent urbem & templum, statumque civilem & ecclesiasticum Judæorum; & *terra* figuret vulgus seu plebem: per *ignem* autem & combustionem, horrendum notetur horum omnium excidium. Scil. pro ingenio horum qui lusibus hujusmodi allegoricis capiuntur. Aliis 2. ex adverso, *totalem* malunt, cœli, si non empyrei, aut etiam siderei; saltem aerei, atque etiam terræ abolitionem: quod hoc non modo textuum emphasis videatur indicare; sed & ratio suadere; quoniam post extremum judicium, omnia ista nullum sint habitura usum. Aliis 3. media quædam sententia videtur probabilior; nim. *proprie* dictam quidem seculorum consummationem futuram; sed non *totalem* eorundem abolitionem, verum emendationem purificationemque, qua per ignem purgantem, *cæli qui jam sunt*, & *terra*, sint transitura (παρελεύσονται,) ut inde *novum cælum*, *nova terra*, non quoad *substantiam*; sed quoad *qualitates*, emergant: (1) quo modo mundus vetus, per aquam diluvii, periit, seu *transierit* potius. (2) Huc spectare videntur loca quædam Scripturæ Ps. cii. 21. Heb. i. 12. Jes. xxx. 26. & imprimis Rom. viii. 19. (3) Quod consummatio seculorum spectare videatur ad abolitionem *maledictionis*, terræ incumbentis à violatione fæderis naturæ Gen. iii. 17. cum Rom. viii. 19. quæ non *substantiam* spectat; sed *qualitates*. (4) Quod, si verba textus 2. Pet. iii. &c. in sua latitudine sint intelligenda; *omnes* cœli, *omnis* terra foret abolenda, & sic, nec *beati* cœlum, nec *damnati* infernum essent habituri, in quo æternitatem exigerent, nisi *novam* mundi creationem velimus statuere, quam ignorant Scripturæ. Quantum autem ad *usum*, reformati cœli ac terræ, circa quem maxima hæret difficultas; quamvis illum certo non possemus determinare, dum hic sumus; ex eo tamen parum solide dici posset, nullum olim futurum. Quid enim si dicamus, reformationem illam facturam, ad perfectionem hujus universi, per peccatum tantopere deformati? Quid si etiam suspicemur, beatos in cœlis quidem fixum habituros domicilium; quibus tamen prohibendum non sit, in terram pro re nata diverti. Verum nos ista sapientiæ divinæ committemus. Cum hac seculi consummatione connectetur.

IX. *Sextus* hujus dispensationis passus, qui erit in traditione regni, de qua textus loquitur cap. xi. vs. 15. dicens *regna mundi* futura, *Domini & Christi ejus*, & *Dominus Deus omnipotens*, ut *Rex regnaturus* vs. 17, quod etiam distinctius repræsentat Apostolus 1 Cor. xv. 24 —— 29. Qua 1. Christus *regnum* h. e. Ecclesiam, seu electos omnes, in quibus regnat, sistet Patri (prout olim Præsides in provincias missi, reddebant provincias Cæsari) eique repræsentabit, ut victoriæ suæ trophæum, quo in eis plena gloria æternum regnet ac triumphet. Conf. Joh. xviii. 4. 5. 6. 7. 8. —— Qua 2. abolebit (καταργήσει) α. omne imperium, potestatem & potentiam (ἀρχὴν, ἐξουσίαν, δύναμιν) h. e. omnia imperia, regna mundi, ac regimina minora Dan. vii. 14. 47. ut ipse solus sit *Princeps Regum terra* 1 Tim. vi. 15. Apoc. i. 5. β. principatus angelicos, (Conf. Eph. i. 21.) qui cessabunt, quoad *exsecutionem* potestatis aut officii circa homines. γ. ministeria & præfecturas in Ecclesia, ut solus Deus per seipsum, non per homines aut Angelos, suam potestatem exerceat. δ. hostes regni Christi seu Ecclesiæ, in quorum medio nunc dominatur: id est diabolum, mundum, peccatum, mortem, imprimis dæmones, de quibus Rom. viii. 38. Eph. vi. 12. Col. ii. 15. Qua 3. *ipse filius subjicietur ei qui sibi omnia subjecit.* Scil. α. tum *mystice* consideratus, quatenus connotat membra sua 1 Cor. xii. 12. quæ sunt ejusq. πλήρωμα Eph. i. 23. quando nim. totum Christi *corpus mysticum* erit Deo plane subjectum, & per omnia obtemperans. β. tum *personaliter* consideratus, non equidem secundum *divinam* naturam; sed *partim* quoad *humanam* naturam, juxta quam *semper* Patri est subjectus; *partim* quoad potestatem mediatoriam, quando, cessante regno ejus *vicario*, quod hic Patri traditurus dicitur, manifestabit plenissime, quod omnia, quæ per se, ut *hominem & Mediatorem*, facta sint; Dei potentia, auctoritate & nomine facta sint. Qua denique 4. *Deus* fiet *omnia in omnibus*: hoc est, mediatione

Sextus, traditio regni.

&

& mediis adjumentisque præsentibus remotis; Deus triunus, præsentia sua *immediata*, omnibus Sanctorum necessitatibus plenissime subveniat, ac virtute & effectu suppleat omnia media, & quæcunque desiderari possit.

Septimus, vita æterna.

X. *Septimus* ac postremus hujus dispensationis passus erit in *vita æterna* Matth. xxv. 46. Hujus alibi (lib. vi. cap. ix.) tres numeravimus periodos: (1) *Inchoationis*, dum in *hac vita* sumus *beati spe* Rom. viii. 24. Hujus ingredientia repræsentavimus. *Ibid.* §. xi. (2) *Progressus*, dum *morte* hanc vitam delerimus Apoc. xiv. 13. hujus item ingredientia notavimus. *Ibid.* §. xiii. (3) *Consummationis*, quæ sequetur *post* hanc vitam, hoc loco paulo distinctius dicenda: 1. Beatitudo, seu perfectio vitæ hujus æternæ, variis modis in Scriptura designatur, quando appellatur *corona justitiæ* 2 Tim. iv. 8. *hereditas immarcessibilis, incontaminata, quæ nobis servatur in cœlo* 1 Pet. i. 4. *salus & corona gloriæ* cap. v. 4. *regnum Dei* Matth. xxv. 34. *gaudium Domini* vs. 21. *Sinus Abrahæ* Luc. xvi. 22. *paradisus* Luc. xxiii. 44. *domus Patris* Joh. xiv. 2. *regnum cœleste* 2 Tim. iv. 18. *regnum Dei* Act. xiv. 22. *regnum Christi* Apoc. i. 9. *satietas gaudiorum, apud dextram Dei, æterna* Psalm. xvi. 11. *ἄνεσις, relaxatio* 2 Thess. i. 7. *requies* Heb. iv. 9. *gloria* Rom. viii. 22. *sessio in thronis* Apoc. iii. 21. esse *coram throno Dei* cap. vii. 15. sed communissima est denominatio *vita æterna* Joh. iii. 16. Rom. vi. 23. frequenter etiam *beatitudo æterna* Heb. v. 2. Quantum ad rem 2. est status *perfectionis*, qui connotat absentiam omnis mali, & abundantiam omnis boni, quam *beatitudinis* voce communiter exprimunt. Est autem beatitudo duplex: α. *objectiva*, seu *summum bonum*, cujus possessione beati reddimur, quod in diversis posuerunt Philosophi gentiles: alii in bonis *corporis*, alii in bonis *animi*, alii in bonis *fortunæ*; tantâ varietate, ut Varro plus quam trecentas opiniones numeraverit, verissimam sententiam, quæ in *Deo* ipso collocat summum bonum Psal. xvi. 5. 6. & lxxiii. 25. ignorando. β. *formalis*, quam ponunt in actu illo, per quem *possessio* summi boni obtinetur: circa quem varie digladiantur, sitne actus alicujus *corporis*? an *intellectus*? an *voluntatis*? cum dicere debuissent, esse actum *totius* hominis; quatenus *totus homo* vivet æternum: potissimum tamen *intellectus*, quo Deum *videbimus facie ad faciem* 1 Cor. xiii. 12. Joh. xvii. 3. & *voluntatis*, qua, Deo ejusque infinita perfectione *fruemur* Psal. xvi. 11. Nominatim vitæ æternæ beatitudo consistet 3. in α *unione* cum summo bono, qua Deum *possidebimus*, ipseque Deus *noster* fiet: in quo summa est beneficiorum fœderis gratiæ Psal. xxxiii. 12. Apoc. xxi. 3. β. *communicatione* Dei, qua seipsum Deus, quantus est in electos profundet, omnem suam bonitatem, sapientiam, potentiam applicabit eis beatificandis Gen. xvi. 1. Psal. lxxxiv. 12. γ. *fruitione* Dei, qua in unione & communicatione Dei, *exultabimus ineffabili gaudio* Psal. iv. 7. 8. 1 Pet. i. 8. δ. suavissima *glorificatione* Dei Apoc. iv. 8. & v. 8. & vii. 10. & xi. 17. His accedet ε. elevatio & perfectio *animæ* nostræ, quo possit ex jam dictis, summam beatitudinem delectationemque concipere: quando intellectus perfundetur purissimo *lumine spirituali*, quo Deum possit *videre* Matth. v. 8. 1 Cor. xiii. 12. 1 Joh. iii. 2. in omnibus gloriosissimis ejus proprietatibus: voluntati conferetur perfectissima *propensio* in Deum, ac bonum quodvis spirituale, ut inde suavissimum *gaudium* concipiat: affectus omnes, nunc tam turbulenti, erunt compositissimi. Ex quibus etiam resultabit ζ. ut in *spiritibus perfecte justorum* Heb. xii. 23. *sanctitas, absque macula aut ruga, aut simili quovis* Eph. v. 27. purissimaque Dei *imago* Psal. xvii. 15. 1 Joh. iii. 2. 1 Cor. xv. 49. Nec animæ soli; sed & η. *corpori*, cui talis conferetur *a. spiritualitas* 1 Cor. xv. 44. quæ cibo, potu aut conjugio nullo indigebit 1 Cor. vi. 14. Luc. xx. 36. *b.* talis *incorruptibilitas* immortalitasque 1 Cor. xv. 53. *c.* talis *immunitas* ab omni passibilitate, qua nullam sentiet famem, sitim, pœnitentiam, tristitiam, metum, dolorem Apoc. vii. 16. & xxi. 4. *d.* talis *fulgor* Matth. xiii. 43. Dan. xii. 3. *e.* tale *robur* 1 Cor. xv. 45. Apoc. ii. 25. *f.* talis *pulchritudo* 1 Cor. xv. 43. ut non modo Angelis simus futuri *pares* (ἰσάγγελοι) Luc. xx. 36. sed, suo etiam modo, ipsius *Christi* corpori glorioso Phil. iii. 21. Et θ. præcedentium omnium beatitudinem augebit *domicilii* præstantia, quæ vix satis à Scripturis repræsentari potest: quando jam *cœlum* appellatur Matth. v. 12. jam *cœlum tertium* 2 Cor. xii. 2. jam *novum cœlum* 2 Pet. iii. 13. jam *nova Jerusalem* Apoc. xxi. 2. jam *tabernaculum Dei* vs. 3. jam *templum Patris* Apoc. iii. 12. jam *sanctuarium* Heb. x. 19. jam *domus ἀχειροποίητος in cœlo* 2 Cor. v. 1. jam *mons Dei* Heb. xii. 22. Psal. xv. 1. jam *civitas Dei* Heb. xii. 22. jam *patria* nostra Heb. xi. 14. &c. Atque insuper ι. *societatis* cœlestis ineffabilis gratia & præstantia, in præsentia & conversatione suavissima, cum *spiritibus perfecte justorum* hominum, cum sanctis *Angelis*, cum Mediatore Jesu, imo cum *Deo* ipso Heb. xii. 22. 23. 23. Matth. viii. 11. Conf. cap. xvii. 3. Tandem κ. colophonem addet durationis *æternitas* Matth. xxv. 46. 1 Thess. iv. 17. qua *semper erimus cum Domino*, beatitudineque ista fruemur, *quamdiu* ipse Deus erit. Et quamvis gloria & beatitudo hujus vitæ, *inæqualis* futura sit Dan. xii. 3. 1 Cor. xv. 41. 42. Luc. xix. 17. 19. quatenus & tum Deus cuique retributurus est, *secundum* opera sua Matth. xvi. 27.

2 Cor. v. 10. 1 Cor. III. 8. quisque tamen *tantum* consequetur gloriæ & beatitudinis, quantum sibi perfecte glorificando suffecerit. Et hæc fere sunt, quæ cis vitam illam æternam constituti, de ejus perfectione & natura, assequi & repræsentate valemus. Huic opponetur æterna reproborum *condemnatio*, quâ hic quidem, non saltem condemnationis *sententiam*; sed ejus *exsecutionem* intelligimus, quâ *perdentur qui terram perdiderunt* Apoc. XI. 18. *& ibunt in supplicium æternum* Matth. XXV. 46. Hujus tres alibi (lib. VI. cap. IX.) numeravimus periodos: nim. (1) *Inchoationis* in hac vitâ, de quâ Servator Joh. III. 18 —36. quam repræsentavimus *loc. citat.* §. XII. (2) *Progressus* in morte naturali, ejus ingredientia enumeravimus, *Ibid.* §. XV. Denique (3) *consummatio*, lib. IV. cap. IV. §. XV. XVI. quæ proprie est hujus loci.

Quæritur:

Pars Elenchtica.

1. An sæpius quam semel Christus reversurus sit?

XI. Quæritur *primo*, an sæpius quam semel Christus reversurus sit? Epicuræi, Sadducæi, Judæi, Athei, Empæctæ, nullum Christi reditum, nullam resurrectionem, judicium, damnationem, aut vitam æternam agnoscunt, quos brevitatis necessitate, impræsens non morabimur. Lutherani, quamvis professione agnoscant reditum Christi ad judicium; quia tamen *humanam* naturam, *omnipræsentiam* divinæ naturæ, tam quoad *κτῆσιν*, per unionem personalem; quam quoad *χρῆσιν*, per glorificationem consecutam arbitrantur: si congruenter suis hypothesibus agerent: negare deberent, saltem proprie dictum reditum. Pontificii, ut carnem Christi indies habeant præsentem in Missâ; statuunt ipsum semel tantum *visibiliter*; sæpius autem *invisibiliter* reverti in terram. Sociniani, quia docent ipsum *semel* ascendisse, sub jejunio quadragesimali, & inde mox reversum fuisse, duplicem numerant Christi reditum. Chiliastæ seu millenarii, quia statuunt, Christum ad constituendum in terra regnum suum millenarium, saltem ad breve tempus, descensurum esse; hinc *duplicem* item admittunt Christi reditum. Reformati unicum tantum in Scripturis observant reditum, illum scil. qui ad judicandum vivos & mortuos. Nec adversarii in contrarium quicquam producere possunt, quam putidas suas hypotheses, quas suis locis destruximus. Tetigimus etiam hanc quæstionem lib. v. cap. XVI. §. XVII.

2. An resurgere, sit à statu non-existentiæ reverti in statum existentiæ?

XII. Quæritur *secundo*, an resurgere sit reverti à statu *non-existentiæ* ad statum *existentiæ*? Sociniani, odio satisfactionis Christi, quo efficaciam resurrectionis magis elevarent supra efficaciam mortis Christi; statuunt hominem morte sua transire in statum *non-existentiæ*, & resurgendo regredi ad statum *existentiæ*: quo autem regressum istum, vix credibilem, demonstraret *possibilem* esse ac *certum*; Christum morte suâ voluisse transire in statum *non-existentiæ*, & inde resurrectione suâ regredi in statum *existentiæ*: proinde respondent affirmando. Reformati, quia morientis utramque partem essentialem superesse agnoscunt, negant. Diximus illam controversiam lib. v. cap. XII. §. XVIII. & cap. XIII. §. XI. & cap. XV. §. XV.

3. An omnes & singuli homines sint resurrecturi?

XIII. Quæritur *tertio*, an *omnes* & singuli homines resurrecturi olim sint? Gentiles, Sadducæi, Epicuræi, Athei, quibus in Ecclesia quidem accedebant, Hymenæus & Philetus 2 Tim. II. 18. quidam etiam apud Corinthios 1 Cor. XV. 12. postmodum & Simoniani, Saturninus, Basilides, Carpocrates, Gnostici, Valentiniani aliique, *nullam* omnino recipiunt mortuorum resurrectionem. Sociniani, quamvis intensissimo conatu videantur eam recipere, & promissionem de resurrectione & vitâ æternâ, videantur referre ad præcipua capita Euangelii sui, quod Christus primo in mundum introduxerit, cuique comprobandæ suam mortem & resurrectionem destinaverit: attamen, cum mortem constituant in *non existentia*, revera negant resurrectionem; eum, quod non existit ullo modo, non resurgat; sed creetur de novo. Alii à resurrectione excipiunt *infantes*, infideles omnes, & quosvis etiam, in suâ impietate & infidelitate decedentes, & sic alii Sociniani. Reformati ad omnes & singulos mortuos extendunt, & in his, quos dies Domini vivos deprehenderit, *subitaneam mutationem* morti substituunt.

Rationes sententiæ affirmativæ.

Eo quod resurrectionis veritatem ac certitudinem passim tradat Scriptura Job. XIX. 25. Psal. XVI. 9. & XVII. 15. Dan. XII 2. Hos. XIII. 14. Matth. X. 28. & XII. 40. Luc. XIV. 12. Joh. VI. 39. 40. 44. & XI. 24. 25. Act. XV. 18. & XXIII. 6. & XXIV. 15. Rom. VIII. 11. & XIV. 8. 9. 1 Cor. VI. 14. & XV. — 2 Cor. I. 9. & IV. 14. 1 Thess. IV. 14. Heb. VI. 2. & XI. 19. 1 Pet. I. 3. & IV. 5. Apoc. XI. 18. usque adeo, ut negantes resurrectionem & judicium, pro impiis & Empæctis habeat Scriptura Matth. XXII. 23. — Act XXIII. 8. & XVII. 18. & XXVI. 23. 24. 1 Cor. XV. 19. 2 Pet. III. 3. Quod 2. eam diserte extendat ad *vivos & mortuos* 1 Pet. IV. 5. ad *justos &* injustos Act. XXVI. 8. Dan. XII. 2. adeoque ad *omnes* Joh. V. 28. 1 Cor. V. 10. etiam infideles & Gentiles Rom. II. 12. Nec excludendos esse *infantes*; patet ex eo, quod ipsis addicatur *regnum Dei* Marc. X. 14. & quod participes sint *fœderis* gratiæ Gen. XVII. 7. 12. Act. II. 39. quod *sancti* dicantur 1 Cor. VII. 14. Quod 3. eum *omnes* homines peccatores sint Rom. III. 9. 10. adeoque, vel liberati a peccato, vel non; per justitiam Dei videatur necessarium, ut omnes suscitentur, sistendi judicio Dei, ut quisque recipiat pro sua conditione 2 Cor. V. 10.

Rationes sententiæ negativæ.

Nec quicquam valent in contrarium objectiunculæ, quod A. restringatur ad *multos* Dan. XII. 1. Resp. Hoc est,

est ad *multitudinem*, quæ postea dispescitur in justificandos & damnandos. B. quod restringatur ad *fideles* Phil. III. 11. Joh. VI. 39. 40. 44. 45. Resp. Intelligitur resurrectio ad *vitam* Joh. V. 28. quam *resurrectionem meliorem* Apostolus appellat Heb. XI. 35. Quod C. resurrectio dicatur fieri per virtutem Christi *mediatoriam* Joh. VI. 39. 40. & per *Spiritum* Christi Rom. VIII. 11. quæ ad impios non spectant. Resp. Ratione *fidelium* peragetur virtute Christi mediatoria, & inhabitantis Spiritus; sed ratione *infidelium*, per virtutem divinæ potentiæ. Quod D. *ratio* ei non uno modo videatur reclamare: cui impossibile videatur, ut corpus putrefactum, crematum, in pulverem redactum ac dispersum, à feris aut ἀνθρωποφάγοις devoratum, restaurari possit. Resp. 1. *Ratio* subjuganda est verbo Dei, & obedientiæ Christi 2. Cor. X. 5. tum 2. opponenda est *infinita* Dei potentia Matth. XXII. 29. Proinde 3. non *recta*; sed *corrupta* tantum ratio repugnat.

4. An eisdem corporibus simus resurrecturi?

XIV. Quæritur *quarto*, an *eisdem* corporibus simus resurrecturi? Fanatici, Swenkfeldiani, Weigeliani, Anabaptistæ & Sociniani, statuunt corpora suscitatorum fore *absque carne* & sanguine, plane spiritualia. Lutherani, in gratiam omnipræsentiæ carnis Christi, existimant eadem quidem corpora fore resuscitanda; sed *invisibilia*, multisque in locis simul præsentia. Reformati *eisdem* corporibus nos resurrecturos, quoad *substantiam*; sed diversis quoad *qualitates*. Quia 1. Scriptura hoc diserte testatur Job. XIX. 25. Psal. XXXIV. 21. Jes. XXVI. 19. Rom. VIII. 11. imprimis 1 Cor. XV. 53. Phil. III. 21. Quia 2. resurrectio est διανίστημα τοῦ πεπτωκότος σώματος: unde sæpius *somnus* appellatur Matth. VIII. 24. Joh. XI. 11. 12. Quia 3. resuscitatio fiet, ut recipiat quisque διὰ σώματος 2 Cor. V. 10. Quia 4. idem corpus quod *peccavit*, puniendum est Gal. VI. 17. Eph. VI. 8. Quia 5. piorum corpora sunt *templa* Dei ac Spiritus S. 1 Cor. III. 16 & VI. 19. 2 Cor. VI. 16. Quia 6. corpus humanum, carne & sanguine destitutum, non est corpus humanum.

Rationes affirmativæ.

Objectiones negativæ.

Objiciunt A. quod beati dicantur futuri ἰσάγγελοι Math. XXII. 30 Luc. XX. 36. Resp. Non quoad identitatem *substantiæ*; sed quoad similitudinem *qualitatum*, scil. incorruptibilitatis. B. Quod, qui in *carne sunt*, Deo non possint placere. Resp. Hoc est; qui cupiditatibus *carnalibus* morem gerunt. C. Quod *caro & sanguis* non ingrediatur regnum Dei 1 Cor. XV. 50. Resp. *Corruptio* carnalis non ingredietur, seu corpora *corruptibilia* Conf. Gal. I. 16. Eph. VI. 12. Heb. II. 14. Quia D. corpora nostra *mutabuntur*. Resp. Quoad *qualitates*, non quoad *substantiam* 1 Cor. XV. 53. Phil. III. 21. Quia E. corpus quod *seminatur*, non *idem* est cum eo, quod crescit 1 Cor. XV. 37. Resp. Sequitur tantum, non *tale* corpus resurrecturum, quale humatum fuerat vs. 53. Quod F. *ventrem* & escam Deus dicatur aboliturus 1 Cor. VI. 13 Resp. Quoad *usum*, non quoad *substantiam*.

5. An humana Christi natura, per communicatam sibi omnipotentiam, mortuos olim sit suscitatura.

XV. Quæritur *quinto*, an humana Christi natura mortuos sit suscitatura, per omnipotentiam divinæ personæ sibi communicatam? Lutherani, in gratiam manducationis *oralis*, ad quam omnipræsentia carnis Christi exigitur; statuunt subsistentiam divinæ personæ, in unione hypostatica, communicatam esse humanæ naturæ: & quia illa coincidit cum essentia divina; hinc ei etiam communicatam esse essentiam divinam; & quia porro idiomata divina coincidunt cum essentia divina, hinc ei etiam communicata esse idiomata divina, in quibus etiam est omnipotentia, & per hanc sibi communicatam omnipotentiam, humanam naturam olim suscitaturam mortuos. Reformati, licet agnoscant Christum ut θεάνθρωπον suscitaturum, tam quoad humanam, quam quoad divinam naturam: *divina* conferente efficaciam vivificationis Joh. XVII. 24. *humana* vocem & celeusma suscitatorium Joh. V. 28. Matth. XXIV. 31. negant tamen, per unionem hypostaticam, humanæ naturæ communicatam fuisse omnipotentiam divinæ personæ, eaque suscitaturum mortuos. Cardo igitur controversiæ est, in communicatis humanæ naturæ, proprietatibus divinis, quam ex professo examinavimus lib. V. cap. IV. §. XXI. XXIII. XXIV.

6. An electis vitam adjudicaturus sit propter opera, ut merita?

XVI. Quæritur *sexto*, an in extremo judicio, Deus electis vitam æternam sit adjudicaturus *propter* bona opera, tanquam causas meritorias? Pontificii affirmant: Reformati, quamvis largiantur, Deum olim pronunciaturum ex operibus, & secundum opera, velut indices fidei, & conditiones prærequisitas *possessioni* ejus vitæ, cujus *jus* solo suo merito acquisivit Servator; negant quæstionem. Examinavimus istam controversiam lib. VI. cap. VI. §. XX. XXI. XXII.

7. An plura duobus futura sint status æterni receptacula?

XVII. Quæritur *septimo*, an plura duobus olim sint futura status æterni *receptacula*? Sententiarum divortia notavimus lib. VI. cap. IX. §. XXI. Pontificii tria aut quatuor numerant: cœlum, infernum, purgatorium & limbum infantium: Reformati duo tantum. Quia 1. Scriptura plura non ostendit. 2. Purgatorium figmentum est, locupletando tantum, ex indulgentiis & pænitentiis, ærario pontificio serviens, & arenosis nitens fulcris putidarum distinctionum, in reatum culpæ & pœnæ; in peccata mortalia & venialia, atque etiam pœnarum temporalium ab æternis, falso divortio. Quia 3. Limbus infantum, non nisi perversæ hypothesi, de absoluta Baptismi necessitate, alibi ex professo refutata, sustentatur. Argumenta pro purgatorio & limbo infantium, tanti nobis non sunt, ut spatium eis impendamus.

1. An

XVIII. Quæritur *octavo*, an damnatorum mors

perinde

damnatorum pœna æternum sit duratura?

perinde sit *æternum* duratura, ac justificatorum vita? Sociniani, quia mortem constituunt in non-existentia; damnatorum mortem *æternam* constituunt in æterna *non-existentia*, quos refutavimus locis §. XII. citatis. Origenes cum suis (quem superiore seculo sequebantur, suo modo, Franciscus Puccius, & Samuel Huberus) statuebat *omnes* damnatos, non homines tantum; sed diabolos etiam, post tempus damnationis, suis peccatis analogum, liberandos & ad salutem traducendos fore: quos rejecimus lib. VI. cap. I. §. XVII.

9. An post extremum judicium, mundus sit annihilandus?

XIX. Quæritur *nono*, an post extremum judicium, mundus sit penitus *annihilandus?* Empæctæ omnium temporum, cum Aristotele, & plurimis Judæorum, mundum censent, in eo statu, quo nunc est, duraturum esse in æternum. Lutherani, quo in gratiam omnipræsentiæ Christi, commodius obtineant, existentiam corporis non exigere necessario locum in quo existat; mordicus tuentur, mundum hunc post extremum judicium esse *annihilandum*. Sententiam Reformatorum exposuimus §. VIII.

10. An Servator, repræsentato Patri regno, amplius non sit regnaturus?

XX. Quæritur *decimo*, an Servator post extremum judicium, adeo sit traditurus regnum Patri suo, ut ipse *cesset* regnare? Sociniani, quo commodius æternam, ac Patri suo ὁμοούσιον deitatem negent; statuunt, sicut olim *Pater*, constituendo sibi vicarium filium, seipsum suo modo ad tempus, abdicaverit regno; ita etiam vicarium *filium* se post extremum judicium, penitus abdicaturum potestate regnandi. Reformati, quamvis agnoscant, Christum *repræsentato* Patri regno, non regnaturum amplius *eo modo* quo nunc regnat, per verbum, Sacramenta, disciplinam &c. regnaturum tamen cum Patre in omnem æternitatem statuunt: quam sententiam exposuimus §. IX. & olim probavimus lib. V. cap. VIII. §. XVII.

11. An vita æterna sit habitura voluptates carnales?

XXI. Quæritur *undecimo*, an vita æterna sit habitura voluptates *carnales*, comessationum, deliciarum matrimonialium &c.? Muhammedani affirmant, cum quibus colludit sententia vulgi. Reformati, quamvis ad vitam æternam exigant absentiam *omnis mali*, etiam corpus urgentis, & ex adverso præsentiam omnis boni, ejus etiam quod corpus perficit: attamen, negant vitam æternam istas voluptates esse habituram. Quia 1. futuri sumus ἰσάγγελοι Matth. XXII. 30. Luc. XX. 36. Quia 2. Deus aboliturus dicitur & *escam & ventrem* 1 Cor. VI. 13. Quia 3. tum geremus corpora *spiritualia* 1 Cor. XV. 44 quæ non capiuntur terrenis istis ac carnalibus voluptatibus. Quia 4. Apostolus exserte dicit, *regnum Dei* non esse *cibum ac potum*; sed *justitiam, pacem & gaudium per Spiritum S.* Rom. XIV. 17. Nec obstat, quod dicamur olim in regno, cum Abrahamo, Isaaco & Jacobo *accubituri* Matth. VIII. 11. et in hoc non *proprie*; sed *tropice* veniat intelligendum.

Pars Practica.

Praxis.

XXII. Praxin hujus capitis, maxima parte, dudum occupavit caput IX. lib. VI. de *glorificatione*: cum enim glorificatio *inchoata*, à consummatâ non differat nisi gradu; quæcunque circa praxin glorificationis inchoatæ, ibidem dicta sunt, mutatis mutandis, omissis omittendis, & applicatis applicandis, huc traduci, perquam facili negotio possunt. Peculiariter etiam praxin præcipuam resurrectionis diximus lib. V. cap. XV. §. XXX. Conf. lib. II. cap. XI. §. XVIII. Singularem, singulorum ingredientium hujus dispensationis, praxin expedire, brevitatis necessitas prohibet. Universalem tamen hujus dispensationis praxin breviter tangemus. Ea ergo *primo* efficacissimum præstat solatium, in quibusvis casibus adversis.

1. Præstat efficacissimum solatium.

Si enim 1. *reditum* Christi gloriosum contempleris, cum qua plenaria nostri liberatio conjuncta erit; solabitur ea in casu tristissimæ absentiæ Christi, quod α. certo *rediturus* sit Job. XIV. 3. Quod β. revertendo, plene *liberaturus* sit ab omni malo Luc. XXI. 27. 28. Apoc. XXI. 4. Quod γ. tum omnia sit *restituturus* Act. III. 21. Quod δ. tum suos sit æternum *glorificaturus*, vitamque æternam eis collaturus Matth. XXV. 46. Ut ex his omnibus, caput cum fiducia possimus *extollere* cœlum versus Luc. XXI. 28. Si 2. *resurrectionem* contempleris certo futuram, quantum illa præstat solatii, in horrore *mortis* & *putrefactionis*! Joh. XI. 25. Si 3. extremum *judicium* cogites, cum conscientiâ peccatorum, & horrore magni istius diei; quantum solatium suppeditat, sibi ad animum revocare, ipsum Redemptorem, qui seipsum pro nobis tradidit, in quem credidimus, fore Judicem nostrum, nos in judicium condemnationis nequaquam inducturum Joh. III. 16. 17. peccata nostra ne *commemoraturum* quidem Num. XXIII. 21. Jer. XXXI. 34. Si 4. *condemnationem* impiorum expendas; & hæc solatium præstabit, quod ab ea immunes simus futuri Joh. V. 24. Si 5. *consummationem* hujus seculi cogites, quantum solatium præbet cogitare, *novum cœlum, novum terram* futuram, in *qua habitet justitia* 2 Pet. III. 13. Si 6. *traditionem* regni mediatorii, quantum solatium, quod tum nos sit stiturus Deo *gloriosos*, *non habentes maculam, aut rugam, aut tale quid* Eph. V. 27. & quod ab eo tempore simus futuri ubi ipse est Joh. XVII. 24. Si tandem 7. *vitam* æternam contemplemur, *coronam illam justitiæ*, quam Christus daturus est omnibus illis, qui *manifestationem ejus exspectant* 2 Tim. IV. 8. si illud κατ᾽ ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης 2 Cor. IV. 17. si *satietatem* illam *gaudiorum in facie* Dei, *& jucunditates in dextra* ejus, futuras *æternum* Psal. XVI. 11. & id,

quod

quod *oculus nondum vidit*, *nec auris audivit*, *nec in cor cujusquam ascendit* 1 Cor. II. 9. quando *omnes lacbrymas* nobis *absterges* Apoc. VII. 17. & XXI. 4. quantam, bone Deus! horum & similium cogitatio nobis cteabit consolationem. Ex adverso

2. Incutit horrorem & tremorem impiis.

XXIII. *Secundo*, horrorem & tremorem ineffabilem incutiet impiis cogitatio 1. *reditus* Christi, *quo patefiet Dominus Jesus de cœlo*, *cum Angelis potentia sua*, *cum flammeo incendio inflicturus ultionem his* &c. 2 Thess. I. 7. 8. quando clamabunt impii: *montes* &c. Apoc. VI. 16. Tum 2. *resurrectionis* suæ, quando evigilaturi sunt ex *pulvere*, *in opprobrium & contumeliam sempiternam* Dan. XII. 2. Porro 3. *judicii* extremi, quando sistentur ante tribunal Christi, ut accipiant pro operibus suis 2 Cor. V. 10. quando Judicem suum, justissimum, omniscium, cujus oculis omnia eorum patent scelera, plane horrendum, contuebuntur sedentem in throno, ut horrendum sibi dicat carmen: *abite à me maledicti*, *in ignem aeternum*, *qui paratus est diabolo & Angelis ejus* Matth. XXV. 41. Hinc 4. *condemnationis* & mortis æternæ, quando conjicientur in *stagnum ignis & sulphuris* Apoc. XXI. 8. ubi *vermis eorum non morietur*, & *ignis eorum non exstinguetur*, & *fnturi sunt opprobrium omni carni* Jes. LXVI. 24. Ad hæc 5. *consummationis seculi*, quando *terram* hanc, qua tantopere delectati diu sunt, videbunt *conflagrantem*, & *elementa æstuantia ac liquescentia* 2 Pet. III. 10. 11. Insuper 6. *traditionis*, qua regnum suum Christus sistet Patri glorificandum: quando seipsos seclusos experientur ab hoc regno Apoc. XXII. 15. ac Satanæ traditos tortori Matth. XVIII. 34. Tandem 7. *vita æterna*, quando audient sententiam Judicis suavissimam, in justificatos: *Euge serve bone ac fidelis*, *super pauca fuisti fidelis* — *ingredere in gaudium Domini tui* Matth. XXV. 21. item, *venite benedicti Patris mei*, *possidete* — *vs.* 34. quando sibi ex adverso, intonabitur horrenda sententia: *abite à me maledicti in ignem* — conf. Luc. XVI. 22—26.

3. Commendat varia officia circa statum æternitatis, quoad 1. Animam.

XXIV. *Tertio* commendat varia officia, quæ pertinent ad statum æternitatis, exercenda: 1. versus *animam* tempestive præparandam & efformandam, ad æternitatem beatam Matth. XVI. 26. Cum enim anima α. sua natura sit æterna, & æternitati consecrata, per essentialem sibi spiritualitatem, simplicitatem & immortalitatem Matth. X. 28. Cum item β. primum & primarium sit beatitudinis æternæ subjectum δεκτικὸν Psal. IV. 8. & XVI. 9. Cum porro γ. absque anima, nullo gaudio & beatitudine frui possit corpus. Cum insuper δ. anima primo transeat ad Deum, rationem redditura Eccl. XII. 7. nunquid omnino conveniens est, ut anima ante omnia tempestive adaptetur æternitati? Quid igitur? (1) ante omnia *purificanda* est, ut possit videre Deum Matth. V. 8. tum (2) ablactatam magis magisque à terra & terrenis, cœlo & cœlestibus assuefaciamus Col. III. 1. Phil. III. 21. Matth. VI. 33. imprimis, celebrationi divinæ, quâ olim æternitatem absumemus Apoc. IV 8. Jes. VI. 3. Nec (3) ulla re, in cœlo & in terra, intensius capiatur, quam unione & communione cum Deo, quâ cœlestis & æterna beatitudo potissimum absolvetur Psal. LXXIII. 25. & IV. 8. & XVI. 5. Hinc 2. versus *corpus*, olim in æternitate sic glorificandum, ut conforme fiat glorioso Christi corpori Phil. III. 21. Ut illud α. tempestive reddatur *templum* Dei ac Spiritus S. 1 Cor. III. 16. 17. & VI. 19. Ut β. corporis nostri membra, velut *Christi*, pura serventur & incontaminata in adventum Christi 1 Cor. VI. 8. 9. 1 Thess. V. 23. Ut γ. *primæ resurrectionis*, in hac vita reddatur particeps Apoc. XX. 6. Denique 3. versus *totum* compositum humanum, ut A. & sæpe, & serio occupemur meditatione *vita æterna* 2 Cor. IV. 17. Ad hoc B. mundum & mundana magis magisque *abnegemus* 2 Cor. IV. 18. quæ *retro sunt obliviscamur* Phil. III. 14. & ad patriam cœlestem adspiremus Heb. XI. 15. Ut C. hujus devotâ cogitatione *levitatem momentaneæ hujus afflictionis* patienter feramus, utpote quæ in nobis *operetur*, *excellenter excellens gloria pondus æternum* 2 Cor. IV. 17. ut *cum Christo patiamur*, quo & *cum eo vivamus* 2 Tim. II. 11. quin & *gloriemur* in afflictionibus, quod spem operentur Rom. V. 2. 3. Insuper D. ut vitia quævis deponamus, virtutibus operam demus, utpote quæ viam nobis præstabunt, qua *Deum videamus* in pace Heb. XII. 14. memores insuper, quicquam *impuri* non introiturum in regnum Dei Apoc. XXI. 27. Ut E. beatam *æternitatem* avidissime anhelemus Psal. XLII. 2. & LXXXIV. 2. 3. Phil. I. 23. & III. 13. 14. Nec tantum anhelemus: sed etiam F. salutem nostram *conficiamus*, *cum timore & tremore* Phil. II. 12. quin & *contendamus* (ἀγωνιζόμεθα) *ingredi per angustam portam* Luc. XIII. 24. *versus scopum feramus* (κατὰ σκόπον διώκω) *cœleste bravium* Phil. III. 14. Tandem G. ut viva fide, fiduciam beatæ nostræ resurrectionis indesinenter alamus, cum Jobo. Job. XIX. 25. 26. oculis mentis cælum versus intenti simus Act. VII. 55. 56. Conf. Dan. VI. 10. ἐπιφάνειαν Christi anhelemus 2 Tim. IV. 8. *in nobis ipsis suspirantes*, *adoptionem exspectemus*, nempe *redemptionem corporum nostrorum* Rom. VIII. 23. & videntes advenientem Judicem Christum, ἀνακύψωμεν, *caput nostrum attollamus*, *propterea quod redemptio nostri appropinquet* Luc. XXI. 28. interea cum *spiritu & sponsa* Apoc. XXII. 17. 20. *dicamus*:

2. Corpus.

4. Totum compositum humanum.

VENI DOMINE JESU.

PROLOGUS.

A*Rtificium vivendi Deo, quod Theologiæ Christianæ notione, dudum designavimus, his omnino duobus conficitur: ut nim. ex spiritualiter mortuis,* vivi *reddamur; tum ut vivi jam,* Deo vivamus. *Prius horum est* in fide; *posterius in* obedientia fidei. Fidei *naturam octo libris hactenus expedivimus: ad* obedientiam fidei *descendimus, eam sic dicturi, ut primo virtutes obedientiæ repræsentemus, eisque opposita vitia, quod negotium* Theologiæ Moralis *appellatione insigniemus: tum virtutum istarum exercitium, in quovis vitæ Christianæ casu subjungemus, sub notione* Theologiæ Asceticæ. *Theologiam* Moralem *libris tribus sic prosequemur, ut* primus *horum, obedientiam Christianam, cum sua norma duplici, affectionibus item & partibus,* generaliter *expediat:* secundus Religionem, *h. e. officia illa quæ Deum immediate spectant:* tertius justitiam, *seu officia versus proximum repræsentet. Horum omnium ideam &* hypotyposin *tantum dare conabimur, seposita omni elaboratione amplificationeque.*

IDEA

IDEA
THEOLOGIÆ MORALIS.
LIBER PRIMUS
De observantia fidei in genere.

Caput I.
De obedientia fidei & inobedientia.

THeologiæ Moralis theoria *generalis*, occupatur circa obedientiæ naturam, normas, affectiones & partes, circa primum, cogitanda, obedientiæ

1. *Definitio*, per quam non est, nisi ea vitæ spiritualis pars, quâ Christianus proclivis est ad voluntatem Dei præstandam, cum subjectione, per fidem, in gloriam Dei. Hic cogitandum, ab *una* parte, quid sit obedientia; ab *altera* quid obedientia fidei.
2. *Distributio*. Est enim obedientia (1) *superstitiosa*, (2) *hypocritica*, (3) legalis & *mercenaria*, (4) *Fidei*, (5) *imperfecta*, (6) *perfectior*.
3. *Affectiones* hujus obedientiæ nim. (1) *Cognitio* voluntatis divinæ (2) *Humilitas* (3) *Timor* & reverentia Dei (4) *Zelus* & fervor (5) Sinceritas, de quibus suo loco distinctius.
4. *Nota* quibus obedientia fidei, ab aliâ quavis dignoscatur, quales: 1. Superlativa *æstimatio* voluntatis divinæ. 2. *Cor* ad eam *flexile*. 3. In his etiam quæ nobis sunt adversa. 4. idque in omnibus.
5. *Studium* obedientiæ, ubi tenenda:
   1. *Origo* obedientiæ, à gratiâ Dei regenerante, convertente, sanctificante, item à fide.
   2. *Bona* obedientiæ, ob quæ expetenda, nim. 1. *Æquitas*. 2. *Jucunditas* & suavitas. 3. *Utilitas*, in hac & futurâ vita: tam quoad spiritualia, quam quoad temporalia.
   3. *Adminicula* promovendæ obedientiæ, qualia sunt, 1. *Preces*. 2. *Excitatio* fidei. 3. Se totum *tradere* directioni *Spiritus* S. 4. *Propositum* sincerum & universale præstandi quæ Deus vult.
6. Oppositum seu *inobediensia*, cujus tenenda,
   - A. *Natura* & varii actus: 1. *Ignorantia* Dei. 2. Ignorantia *voluntatis* divinæ. 3. Ejus *neglectus*. 4. *Contumacia*. 5. *Rebellio*. 6. *Infidelitas*.
   - B. *Mala* inobedientiæ, ob quæ fugienda, 1. *Odium*, ira & vindicta Dei. 2. *Comminationes* Dei. 3. *Judicia* Dei. 4. Ipsius inobedientiæ *turpitudo* varia.
   - C. *Sanatio* ejusdem, quæ habet ejus
     - א. *Causas* tollendas, quales: (1) *Cor durum*. (2) *Ignorantia* Dei & voluntatis ejus. (3) *Φιλαυτία* seu concupiscentia prava. (4) *Amor* rerum terrenarum immoderatus. (5) *Difficultas* & molestia obedientiæ.
     - ב. *Remedia* causis tollendis idonea: 1. *Emollitio* cordis, precibus obtinenda. 2. *Studium*, pellendæ ignorantiæ idoneum. 3. Consideratio *vanitatis*, quæ est in *φιλαυτίᾳ* & cupiditatibus carnalibus. 4. Consideratio *emolumentorum* obedientiæ, & *malorum* inobedientiæ, quâ *molestia* obedientiæ mitigatur.

Caput II.
De Studio & Neglectu Legis.

NOrma obedientiæ duplex est, altera principalis, *lex divina*. Hujus consideranda,

1. *Natura*. Est præscriptio officii, facta à Deo *νομοθέτῃ*, sub comminatione pœnæ in neglectorem.
2. *Distributio*. Est 1. ista vel *humana*, vel *divina*. Hæc rursus 2. *æterna*, juxta quam Deus ipse gubernat. 3. *temporalis*, quam nobis præscribit. Porro 4. vel *naturalis* est, vel *revelata*, nim. 5. *Ceremonialis*. 6. *Forensis*. 7. *Moralis*. De quibus lib. VIII. cap. 2.
3. *Obligatio* legis. Circa quam consideranda, 1. *Ligatio*. 2. *Concessio* seu permissio. 3. *Abrogatio*. 4. *Dispensatio*. 5. *Interpretatio*. 6. *Relaxatio*.
4. *Studium* legis, circa quod tenenda ejus,
   - א. *Actus*, quales sunt: 1. Sibi *comparare* legem. 2. *Amare* eandem. 3. Audire. 4. Legere. 5. Meditari. 6. Interpretari. 7. Observare.

3. *Bona*, & legis, & studii. Est α. *bona* seu appetibilis. β. *Perfecta*. γ. *Sancta*. δ. *Deo placens*. ε. *Dulcis* ut mel. ζ. Utilis ad quævis.

4. *Affectiones*, quibus studium fieri debet: 1. *Ingenue*. 2. *Universaliter*. 3. *Diligenter*. 4. *Constanter*. 5. *Ubique*. 6. *Indefesse*.

5. *Neglectus legis*, cujus consideranda,

A. *Natura*, qua comprehenditur 1. *Ἀνομία*. 2. *Ignorantia* legis. 3. *Negligentia*. 4. *Contemtus*. 5. *Odium*. 6. *Contumacia*.

B. *Mala* neglectus, 1. *Turpitudo*. 2. *Molestia*. 3. *Perniciositas*.

C. *Causa* tollendæ, nim. 1. *Ignorantia* legis. 2. Curarum terrenarum *abundantia*. 3. *Sapientia carnis*. 4. *Φιλαυτία* ejusque fastus. 5. *Concupiscentia*. 6. *Molestia* studii.

D. *Remedia*, quibus causæ tolluntur, v. g. 1. *Studium* indefessum, adversus ignorantiam. 2. Imminutio curarum temporalium. 3. *Φρόνημα τῦ πνεύματος*. 4. *Contentatio*, qua cupiditates subiguntur. 5. *Amor* Dei & legis, quo molestia studii allevatur.

CAPUT III.

De Cura & Neglectu conscientiæ.

MInus *principalis* & subordinata obedientiæ norma est Conscientia, circa quam cogitanda veniunt ejns

1. *Natura*. Est judicium hominis de seipso, prout subjicitur Deo. Est *judicium*. Proinde *actus intellectus*, non tam theoretici, quam practici. De *semetipso*, tam quoad actiones, quam quoad statum suum. Peragitur hujusmodi quodam Syllogismo practico: qui credit servabitur: ego credo: ergo servabor. Respectu *majoris*, conscientia dicitur *συντήρησις*: respectu *minoris*, *συνείδησις*: respectu *conclusionis*, *κρίσις*. Ratione *majoris* est *lex*; *minoris* testis & liber; *conclusionis*, Judex. Judicat, vel *excusando* & absolvendo; vel *accusando* & condemnando. Ex quo nascantur *affectus* congrui, partim *absolutionis*: gaudium & fiducia: partim *accusationis*, pudor, tristitia, timor, desperatio & angor.

2. *Species* conscientiæ. Est 1. vel *naturalis*, vel *illuminata*. 2. *Recta* vel *erronea*. 3. *Certa*, vel *dubia*, *Experrecta* vel *scrupulosa*. 5. *Bona* vel *mala*. 6. *Bona* vel honeste talis, vel pacate tantum, vel utrinque simul. 7. *Mala*, vel moleste tantum; vel turpiter etiam talis.

3. *Cura* conscientiæ. Circa quam consideranda,

A. *Actus* curandi, nim. (1) *Scrutari* voluntatem Dei. (2) Ei se *submittere*. (3) *Attendere* ad facta sua. (4) Ea *Examinare*. (5) *Admittere* ejus sententiam, tam condemnationis, quam absolutionis. (6) Eniti in *affectus* congruos: lætitiam, tristitiam &c. (7) *Reformare* conscientiam.

B. *Bona*, ob quæ curanda. Est (1) *bona*, *pulchra*, *pura*, *inoffensa*, ut prædicatur. (2) vitam reddit *εὔτακτον*. 3. Reddit nos *Deo gratos*. (4) Ciet *tranquillitatem* animi, & fiduciam. (5) In calumniis & persecutionibus, *gloriationem*. (6) Promtos ad *moriendum*. (7) Securos in extremo *judicio*.

C. *Adminicula* quibus paratur, nim. 1. eam *purgare* per fidem in sanguine Christi. 2. In spiritu *ambulare*. 3. Eniti in *testimonium* Spiritus S. 4. Alere *reverentiam* Dei. 5. Meditari *legem* ejus. 6. Recognoscere *vias* suas. 7. Renovare fidem & resipiscentiam, &c.

4. *Neglectus* conscientiæ, in quo cogitanda

א. *Vitia* conscientiæ corrigenda: 1. *Cæcitas*. 2. *Error*. 3. *Dubitatio*. 4. *Torpor*. 5. *Falsitas*. 6. *Hebetudo* vel segnities. 7. *Exstincta* cauterio. 8. *Perturbata*. 9. *Desperata*. 10. *Polluta*. 11. *Infirma*.

ב. *Mala* conscientiæ malæ, ob quæ fugienda, ex oppositis bonæ conscientiæ bonis facile colligenda. Accedant tamen: 1. Est *polluta*. 2. Ciet *contemtum* & abominationem, 3. apud Deum *pudorem*. 4. *Fugam* Dei. 5. Horrorem. 6. Obstruit viam ad resipiscentiam, & reconciliationem cum Deo. 7. Adauget *amaritudinem* in adversis. 8. Reddit universam vitam *duram* & difficilem. 9. *Mortem* item horribilem. 10. *Præludit* tortura *condemnationi* æternæ.

ג. *Causa* in sanatione tollendæ: 1. Naturalis *Ἀναισθησία*, stupor, cœcitas. 2. *Satanas excæcans*. 3. Exundantia *curarum* temporalium. 4. *Amor voluptatum*. 5. *Molestia*, ex tristitia, pudore, metu, horrore, ex ejus condemnatione oritura. 6. *Labor* in curatione.

ד. *Remedia*, quibus causæ tolluntur, v. g. 1. *Ἀναισθησία*, precibus pro emollitione, & exercitationibus. 2. *Satanæ* obnitendum. 3. Curæ minuendæ. 4. Amor cupiditatum frangendus. 5. Tristitia, pudor, horror, malæ conscientiæ, *tolluntur* cura bonæ. 6. *Laborem* compensant, bona bonæ conscientiæ.

CAPUT

CAPUT IV.

De Scientia & Ignorantia.

AFfectiones obedientiæ, respectu 1. *Intellectus*, 2. *Voluntatis*, 3. *Affectuum*. 4. *Totius* hominis. In *intellectu* requiritur *scientia*, cujus consideranda veniunt,

1. *Natura*, qua proclives sumus, ad ea cognoscenda, quæ Deus à nobis cognosci vult. *Proclives* inquam, hoc nomine virtus est: ad *cognoscenda*, non præcise *scienda*, ea quæ Deus vult cognosci: sunt enim quæ non vult, *occulta*, circa decreta, prædestinationem, aliaque quæ non revelavit. Sunt tamen ejus cognitionis gradus, quoad *essentialia* & *circumstantialia*, variasque variorum ætates.
2. *Distributio*. Est 1. vel *theoretica*, vel *practica*. 2. Vel *doctrinalis*, vel *experimentalis*. 3. Vel *communis* quibusvis; vel *salutaris* & electis propria. Proinde tenendæ
3. *Notæ*, quibus hæc ab illa discriminetur, v. g. 1. *Salutaris* nititur in quævis revelata, etiam *comminationes*, secus communis. 2. Hæc penetrat ad *cor*; illa volitat tantum in cerebro. 3. Hæc quasi transformat nos in cognitum; illa secus. 4. Hæc *experimentalis* plerumque est; illa *doctrinalis* tantum. 5. Hæc *cor* afficit convenientibus affectibus, gaudio, tristitia &c. illa secus. 6. Hæc cognoscit *ut agat*; illa ut *cognoscat* tantum. 7. Hæc *deprimit*; illa *extollit*. 8. Hæc sibi *applicat* cognita; illa secus. 9. Hæc enititur in cognitionem *ulteriorem*; illa subsistit in cognitis, &c.
4. *Bona* scientiæ, ob quæ expetenda: 1. Est *perfectio* creaturæ intellectualis. 2. Discriminat hominem à brutis. 3. Conciliat voluptatem. 4. Concernit omnes. 5. Est omnibus præscripta. 6. Est judicium electionis. 7. Item fœderis gratiæ. 8. Character cordis boni. 9. Facit hominem constantem in professione veritatis.
5. *Studium* scientiæ requirit, 1. animum addictum *pietati*. 2. Magni eam faciamus. 3. Naturalem nostram ignorantiam agnoscamus. 4. Animum humilem & discendi cupidum. 5. Ardentes preces. 6. Assiduam Scripturarum meditationem. 7. Cognitorum praxin. 8. Consultationes peritorum. 9. Ea maxime scire desideremus, quæ nobis maxime conducunt. 10. Magis magisque proficere.
6. *Ignorantia*. Hujus tenenda:
   - A. *Natura*, qua, seu non scimus, quæ scire debebamus, seu non ita, ut debebamus. Estque vel 1. *negativa*, vel privativa. Hæc 2. vel *juris*, vel *facti*. Rursus 3. datur *affectata*. Item 4. *imaginaria*. 5. Mere *theoretica*. 6. *Curiosa*, quâ scire nitimur α. non revelata β. quæ nos non tangunt. γ. quæ captum nostrum excedunt. 7. *Obliviosa*. 8. Dubitans. 9. *Stultitia*.
   - B. *Mala* ignorantiæ, ob quæ fugienda, 1. *Turpitudo*. 2. Infamia, qua nos ad Gentiles dejicit. 3. *Odium* Dei. 4. Obstruit nobis viam ad resipiscentiam. 5. Exponit nos seductionibus. 6. Item vindictæ & judiciis divinis.
   - C. *Causa* tollendæ. 1. Originalis *stupiditas*. 2. Judicium *excæcationis*. 3. *Satanas* excæcans. 4. Neglectus *mediorum*. 5. *Segnities*, qua labores fugimus. 6. Defectus *precum*.
   - D. *Remedia*, in his sunt quibus causæ tolluntur: v. g. 1. Originalis stupiditas *totalis*, non tollitur, nisi regeneratione; *partialis* regenitorum, illuminatione Sp. S. *precibus* impetranda. 2. *Satanæ excæcatio*, resistendo & orando. 3. Neglectus mediorum, segnities; opposito studio & oratione &c.

CAPUT V.

De Humilitate & Superbiâ erga Deum.

AFfectio obedientiæ, quoad *voluntatem*, est humilitas, cui opponitur superbia versus Deum. Hujus conderanda,

1. *Natura*. Est *pia* quædam *pusillanimitas*, *qua homo*, *intus pariter & extus*, *se totum prosternit coram Deo*, *ad ejus voluntatem*, *in ejus gloriam*, *præstandam*. *Humilitas* dicitur ab *humo*, *pusillanimitas* à parvitate seu pauperie. *Actus* est *prosternere*, quo defixi sumus; cum in infinitam Dei *perfectionem*; tum in nostri *vilitatem*. Quod fit tum 1. *intus*, *intellectu*, quo sumus ταπεινόφρονες, humiles *mente*; tum *voluntate*, ταπεινοὶ τῇ καρδίᾳ, *dejecti* contemti, *Affectibus*, quoad *spem*, in adversis humillime exspectantes: *timorem*, paventes ad verbum ejus; *gaudio*, exsultantes cum tremore: admiratione, stupentes beneficentiam divinam versus nos: *extus* etiam, *sermone*, *gestibus*, *oculis*, *habitu*, *conversatione universa*.
2. *Distributio*. Est humilitas 1. versus *homines*, de qua alibi, & versus Deum, de qua hic. 2. *Fucata* in externis tantum. 3. Pusillanimitas *sordida*, opposita *magnanimitati* spirituali, qua non *gloriamur* in Deo. Proinde

3. *Notæ*, quibus unam ab alterâ discriminemus, quibus 1. terrena quævis *spernimus* præ spiritualibus. 2. *Difficultates* obvias superamus. 3. *Tentationes* vincimus. 4. Non nobis, sed *publico* vivimus. 5. *Φιλαυτίαν compescimus*. 6. Naturalis nostræ vilitatis *memoriam* alimus. 7. Propriam quamvis excellentiam *subigimus*. 8. Abjectissimis Dei *servitiis* nos indignos reputamus. 9. *Omni verbo* divino nos prompte submittimus. 10. Nostrum *reatum* agnoscimus. 11. *Judicia* divina cum silentio recipimus. 12. *Gratiam* & misericordiam Dei amplificamus. 13. *Vias* Dei imperveſtigabiles miramur. 14. Omnem excellentiam *supra alios*, abnegamus. 15. De nostrâ *tenuitate* abjecte sentimus. 16. In cultu divino, nos *modeste* gerimus.
4. *Bona* humilitatis, ob quæ expetenda, qualia 1. *Æquitas*, comparatione Dei & nostri, perspicua. 2. *Jucunditas*, Deus se deprimentes extollit. 3. *Utilitas*, humilibus confert gratiam. 4. *Necessitas*, superbis enim Deus repugnat.
5. *Adminicula*, quibus assequimur humilitatem: 1. Conferre Dei *excellentiam* cum sua *vilitate*. 2. Cogitare quod sit singulare animæ *ornamentum*. 3. Nos eâ reddi commoda *gratiæ* divinæ receptacula. 4. Esse illam omnium aliarum virtutum quasi *Matrem*. 5. Habere amplissimas Dei *promissiones*. 6. Esse eam *necessariam* in quovis *cultu* divino.
6. *Superbia*, cujus cogitanda
   א. *Natura*, quâ nos ipsos vel elevamus supra Deum; vel ei nos construimus: seu propriæ excellentiæ, respectu Dei, inordinata affectatio. Quando 1. ea nobis tribuimus quæ Deo soli competunt. 2. Eis quæ per gratiam divinam habemus, cotam Deo superbimus. 3. Propriis viribus confidimus. 4. Deo nos non subjicimus. Imo 5. Ei nos opponimus.
   ב. *Causæ* tollendæ: 1. *Ignorantia* Dei & sui. 2. *Φιλαυτία*, illegitimus nostri *amor*. 3. *Affectatio* carnalis ἐξοχῆς. Etiam 4. *fervor* in cupiditates carnales. 5. *Turpitudo* subjectionis. 6. *Contrarietas* inter voluntatem Dei & nostram &c.
   ג. *Mala* superbiæ, ob quæ vitanda 1. est *turpis* quævis superbia, maxime erga Deum. 2. Ciet *contemtum* & odium Dei. 3. Arcet omnem *gratiam* salutarem. 4. Scaturigo est omnium *peccatorum*. 5. Deus nos deprimet suis indiciis &c.
   ד. *Remedia*, quibus causæ tolluntur, qualia 1. *Cognitio* Dei & sui. 2. *Φιλαυτίαν* gratia divina subigere. 3. Voluptates carnales spernere. 4. Decorem nostræ subjectionis versus Deum expendere. 5. Cogitare, in subjectione nostri versus Deum, veram nostram excellentiam consistere.

CAPUT VI.

De Timore & Vilipendio Dei.

Affectiones obedientiæ fidei, ratione *affectuum*, sunt 1. *Timor* Dei, & 2. Zelus. Timoris Dei cogitanda;

1. *Natura*. Est ea *Dei reverentia, qua metuimus, ne quo ipsum offendamus, & ex adverso id agimus, ut ei in omnibus placeamus*. Est *reverentia*, adeoque infinitæ ejus excellentiæ agnitio, ejusque congrua testificatio, & voce, & gestibus, & universa conversatione facta. Est item *metus*, eum offendi quovis peccato. Est tandem *cura* ipsi placendi, idque in omnibus, quo nomine cultus Dei quivis in Scripturis non raro per *timorem* Dei significatur.
2. *Distributio*. Est timor Dei *servilis*, quo Deum offendere metuimus, ob solam ejus *vindictam*. Isque rursus, vel *utilis* ad conversionem, ad quam pœnæ metus solet allicere: est item *noxius*, qui à Deo nos absterret: est tandem *filialis*, qui nos ad Deum allicit, ex amore oriundus, quo filii ingenui parentum offensam metuunt.
3. *Notæ* timoris filialis sunt: 1. Serio fugere, quæ in oculis Dei mala sunt. 2. Abstinere etiam à peccatis occultis. 3. Peccata insuper odisse, idque ideo quia Deo adversa sunt. 4. Ex adverso operam dare bonis operibus. 5. Et in his magis magisque ad perfectionem contendere. 6. Nec spe, nec metu ullius creaturæ, aut ullius mali, ab officio absterreri. 7. Verbo Dei aliisque sacris non occupari, nisi cum piâ quadam solicitudine. 8. Nomen Dei, ejusque attributa non usurpare, nisi cum reverentiâ.
4. *Bona*, ob quæ expetendus: 1. *Æquitas*: si enim ulli competat reverentia & timor; saltem Deo Opt. Max. 2. *Securitas*: qui enim Deum timet; non necessum habet, quemquam aut quicquam timere. 3. *Utilitas*; est enim principium sapientiæ salutaris, quin omnis virtutis. 4. *Promissiones* Dei his factæ, qui Deum timent. 5. *Misericordia* Dei in eosdem. 6. *Beneficentia* item.
5. *Media*, quibus juvemur in studio timoris hujus, qualia: 1. Cogitare serio infinitam Dei *majestatem*. 2. Nostram item *corruptionem*, quam natura proclives simus ad peccandum, & Deum offendendum. 3. Quam *turpe* sit, quam *perniciosum*, Deum peccatis offendere. 4. *Deum* esse, omniscien-

nisciententem, omnipræsentem, omnipotentem, & justissimum peccatorum *vindicem* &c.

6. *Vilipendium* timori oppositum. Hujus

A. *Natura*, per quam, aut Deum *prorsus non* timemus, susque deque habemus infinitam Dei Majestatem, non curamus peccatis eum irritare, nec de ejus irâ aut benevolentia soliciti sumus, aut non *ita timemus*, ut debebamus: quando metuimus, non offensam, sed vindictam: quando ita eum metuimus ut ab ipso fugiamus: quando pœnam metuimus propterea tantum, quod carni nostræ sit molesta, non autem quod indicium sit Dei offensi, irati, vindicis; nec per pœnam à peccando nos absterreri patimur.

B. *Mala* irreverentiæ divinæ, ex oppositis timoris divini bonis facile colligi possunt: 1. Ipsa est *iniquitas*, eum non timere, qui solus fere timeri meretur & debet. 2. *Pœnam* ceu malum timere; & *Deum* justissimum & optimum non timere. 3. Non timere Deum, causa est omnis timoris molesti. 4. Defectus reverentiæ & timoris Dei nos ineptos reddit ad quodvis bonum, virtutem, officium pietatis. 5. Proclives reddit & idoneos ad quodvis scelus. 6. Deus se timentidum & horrendum suis judiciis præstabit, his qui se non timent, hic & 7. posthac æternis flammis se timendum demonstrabit.

C. *Causa* ejus, tollendæ: 1. *Ignorantia* Majestatis divinæ, item justitiæ divinæ vindicativæ, omniscientiæ, omnipræsentiæ & omnipotentiæ. 2. *Imaginatio* propria, qua tanta nobis tribuimus & talia, ut non habeamus, ob quod Deum timeamus. 3. *Præsumptio* & spes impunitatis, licet peccemus. 4. *Error*, quo cogitamus, timorem offendendi Deum, & studium conciliandæ benevolentiæ divinæ, vanum esse, ad nihil conducens. 5. Perversæ *cogitationes*, de bonitate, gratiæ, misericordiæ & beneficentiæ divinæ: Itemque 6. *Satisfactionis* & meriti Christi, & hinc gratuitæ justificationis. 7. *Abusus* patientiæ & longanimitatis divinæ, qua sua judicia mox non effundit in peccatores, &c.

D. *Remedia* nobis suppetunt, cum ab eis quibus timor Dei generatur, dudum indicatis; tum ab his, quæ causas tollunt vilipendii, & singulis earum singulatim opponenda sunt.

CAPUT VII.

De Zelo & Tepiditate.

Affectio obedientiæ, *secunda* in *affectibus* requisita, est *Zelus*, cui opponitur tepiditas. *Zeli* consideranda

1. *Natura*. Est affectio intensior Deo placendi, & gloriam ejus promovendi. Gradus iste apparet, *cum* in impugnatione eorum, quæ adversa sunt voluntati & gloriæ divinæ: tum in prosecutione eorum, quæ Deo grata sunt. Hinc ab aliis describitur: *affectio ad vindicandam Dei injuriam*; vel, *ad exterminandos Dei inimicos*: vel, *Zelotypia persequens sponsarum Christi adulteria, adulteriorumque occasiones & signa*: vel, *amor vehemens, ipsas Christi sponsas arcta custodia à mundo secludens*. Implicat amorem & timorem.

2. *Distributio*. Est 1. Zelus Dei versus *homines*, ne adulteria spiritualia committant, & ut commissa vindicet. Est 2. Zelus versus *Deum*, ministrorum pro integritate Ecclesiarum, *laudabilis* 2 Cor. XI. 1. 2. Exod. XXXII. 19. Est 3. Zelus *tumidus* ad saltum 2 Reg. X. 16. Est 4. Zelus *superstitiosus* absque *scientiâ* Rom. X. 2. Est 5. Zelus pro *doctrinâ* seu opinione, seu vera, seu falsa. Est 6. Zelus pro *pietate* & moribus. Est tandem 7. genuinus pro Deo, veritate & gloria Dei.

3. *Nota* Zeli justi & laudabilis, si 1. sit *secundum Deum*. 2. Ad præstandum *omnia* pro *viribus* & supra vires. Si 3. *diligens* sit in officio. 4. Absque modo, nisi quem Deus figit. 5. *Mitis* in suis, & fervens in divinis. 6. Circa studium *bonorum*. 7. In minoribus minor, & majoribus major. 8. Non minor circa *se*, quam circa *alios*. 9. Si non possit ferre impios. 10. Conjunctus cum *dolore* & *commiseratione* versus peccantes. 11. *Constans*, semper & ubique sibi similis.

4. *Bona* zeli boni, ob quæ sectandus 1. est bonus & justus, Deo competens. Est 2. proprietas populi Christi. Est 3. rebus divinis conveniens. 4. Habet promissionem communionis cum Deo in Christo Apoc. III. 20. 5. Perficit & Deo grata reddit omnia officia nostra. 6. Est modus congruus consequendi regnum Dei Matth. XI. 12.

5. *Media* ad promovendum zelum sunt, 1. devota ponderatio bonorum zeli. 2. Contemplari *fervorem* charitatis & benignitatis Dei versus nos. 3. Cogitare nostram *imperfectionem*. 4. *Usus mediorum*, quæ Deus instituit ad gratiam & fervorem generandum. 5. Societas cum eis qui fervent, imprimis cum talibus concionatoribus, qui fervent ore & opere.

6. *Tepiditas*, hujus cogitanda

A. *Natura*. Est defectus zeli, aut talis, qui Deo aut rebus divinis congruit, nominatim 1 *Trigus*

gus & gelicidium spirituale, quo omnis calor abest. 2. *Tepiditas* strictius dicta, quo aliquis calor adest: sed non tantus quantus adesse debebat. 3. Fervor *hypocriticus* ad fastum, non ad rem. 4. *Superstitiosus*, circa opiniones tantum fervens, absque justa *scientia* aut discretione. 5. Circa vanas speculationes, quæ ad pietatem parum aut nihil conferunt. 6. Satietas spiritualis, qua acquiescimus in eo caloris gradu, quem assecuti sumus.

B. *Mala* tepiditatis ob quæ fugienda, nim. 1. Dedecet Deum & res divinas. 2. Non potest consistere cum vera Religione. 3. Ciet aversationem Dei, & horrenda ejus judicia Apoc. III. 19. 4. Defectu zeli peccata & scandala, nec in nobis, nec in aliis corriguntur; sed foventur potius & augentur, per securitatem carnalem. 5. Reddit omnia nostra officia defectuosa. 6. Privat nos omnibus bonis & beneficiis zeli, dudum memoratis.

C. *Causæ* tepiditatis tollendæ: 1. *Vilipendium* Dei & rerum divinarum, à quo torpet affectus. 2. Defectus *timoris* Dei, unde parum curamus ejus favorem & divinarum rerum possessionem. 3. Nimius *fervor* versus terrena. 4. Aut circa *inutiles quæstiones*, quæ affectus versus Deum & divina, non calefaciunt. 4. *Præsumptio* sufficientiæ ejus quam habemus. 5. Segnities, qua non contendimus ulterius. 6. Conversatio familiarior cum tepidis.

D. *Remedia*, sunt, 1. in cogitatione bonorum, quæ redundant ex zelo. 2. In usu *mediorum* quibus generatur & augetur zelus. 3. In consideratione malorum tepiditatis. 4. In his quibus causæ tolluntur tepiditatis. V. g. 5. Vilipendium tollitur cogitatione majestatis Dei & rerum divinarum. 6. Defectus *timoris* per contraria cap. præced. 7. *Fervor* circa terrena, contemplatione vilitatis & inutilitatis earum. Ut & 7. quæstionum inutilium *sterilitas*. 8. *Præsumtio*, collatione eorum, quæ habere necessario debemus, cum his quæ habemus. 9. *Segnities*, expendendo præstantiam, utilitatem &c. zeli. 10. *Conversatio* cum tepidis, fugienda.

Caput VIII.

De Sinceritate & Hypocrisi.

Affectio obedientiæ, quæ *totum* hominem respicit, est *sinceritas*, cui opponitur *hypocrisis*. Consideranda hic sinceritatis

1. *Natura*, qua tales revera sumus, idque agimus, quod esse aut agere videri volumus. Præsupponimus, quemvis bonum & bene agere, videri velle. Hoc fit 1. quando non *extus* tantum; sed & præcipue quidem *intus*, tales esse conamur. Idque 2. non coram hominibus tantum; sed & præcipue quidem coram Deo. 3. Dum omnem mixturam corruptionis, aut sinistræ intentionis evitare studemus. 4. Dum nihil omittere studemus, quod requiritur ad perfectionem. 5. Dum præmium boni sui exspectat, non ab hominibus; sed à Deo.
2. *Distributio*. Est sinceritas *perfecta*, omnis corruptionis, aut sinistræ intentionis expers, qualis in hac rerum imperfectione non datur: & *imperfectior*, qua id ingenue agimus, ut quantum fieri potest, omnis corruptio exulet, idque per diversos gradus. Potest enim sinceritas cum multa & magna imperfectione consistere. Nec proinde infirmitas cum hypocrisi est confundenda.
3. *Notæ* quibus vera sinceritas innotescit: 1. Si lucem verbi divini diligat, ut ex ea opera & status ejus manifesta fiant. 2. Si in absentia spectatorum, æque ac in præsentia eorum, in occulto æque, ac in propatulo, boni esse studeamus. 3. Si in adversis perinde ac in secundis, tales esse nitamur. 4. Si in omnia Dei mandata, minora pariter ac majora, se extendat. 5. Si ab omni specie mali nos declinet. 6. Si peccata sua non tegat, aut excuset; sed confiteatur & abrumpat.
4. *Bona* sinceritatis, ob quæ expetenda. Est 1. *anima*, vita, & quintessentia omnis virtutis & boni. 2. Omnis Christiani *pax*, gaudium, securitas. 3. Adeo Deo *grata*, ut nihil absque ea. 4. Causa cujusvis benedictionis. 5. Defectus sinceritatis est cor hypocriticum, monstrosum, cujus mala dicemus jamjam.
5. *Media*, quibus obtinetur cor sincerum, sunt: 1. Serio expendere, ab una parte bona cordis sinceri, ab altera, 2. mala cordis hypocritici. 3. Preces, ut Deus in nobis innovet spiritum *purum*. 4. Magis magisque purgare cor nostrum, ejusque defectus emendare. 5. Frequenter & serio conscientiam examinare. Imo 6. se Deo sistere examinandum.
6. *Hypocrisis*, cujus examinanda
   A. *Natura*, facile conficienda ex opposita sinceritate. Est tamen *generaliter* μόρφωσις pietatis, absque δυνάμει. *Specialius* est, dissimulare malum quod adest, & simulare bonum quod non adest, ad hoc ut fallas, & fallendo, honorem aut lucrum consequaris. Idque agit corde, ore, re, ipso etiam cultu divino.
   B. *Mala* hypocriseos. Hypocrita est 1. *turpis impostor*, qui & Deo, & proximo, & sibi imponit.

Hinc

Hinc 2. Exosus & *fugiendus*, omnibus qui tales dici nolunt. 3. *Monstrosus*, duplex gestans cor. 4. Meretrix picta & ficta, sepulchrum comptum extus, intus abominabile. 5. Quem Deus abominatur. Cui 6. Ve denunciat Matth. XXIII. 13. 14. Quem 7. Sua honoris & lucri spes, certo certius fallet Job. VIII. 13. & XXVII. 8.

C. *Causa* hypocriseos tollendæ: 1. *Satanas*, exemplo pariter & tentatione. 2. Hinc seducta hominis *natura*, in hypocrisin proclivis, ut patet in protoplastis. 3. *Ambitio* honoris. 4. *Spes* lucri. 5. *Atheismus*; quo Dei omniscientiam & omnipræsentiam ignorat, eamque velut pro idolo habet.

D. *Cura* difficilis Apoc. III. 16. 17. & molesta, & rara; remedia exigit, qualia: 1. Consideratio bonorum sinceritatis, & malorum hypocriseos. 2. Observare & obniti causis hypocriseos. 3. Id agere ut convincaris de cordis tui fraudulentia. 4. Frequenter & devotè sibi repræsentare Deum, ut qui scrutatur corda & renes, qui nec fallit, nec falli potest, qui in extremo judicio, cordis fraudes palàm prostituet, in æternam ignominiam. 5. Indesinenter purgare cor suum, etiam à reliquiis hypocriseos &c.

Caput IX.

De Virtute & vitio.

Ab *affectionibus* obedientiæ, ad ejus partes progredimur, nim. *virtutem*, & *opus* virtutis. Primò de *virtute*, cogitanda ejus:

1. *Natura.* Est habitus, quo voluntas propendet ad benè agendum. *Habitus* seu propensio, inclinatio quo lubenter, facilè, promptè agimus. Est in *voluntate*; virtutes enim intellectuales, non sunt proprii nominis virtutes, quamvis ad virtutem conferant. Vergit in *bonum* morale, & quidem ad benè *agendum*. Ejus forma non est in *mediocritate*; sed in *convenientiâ* cum suâ regulâ, quam præstant non placita sapientum; sed solum Dei verbum.

2. *Distributio.* Virtutes Scolastici, non satis accuratè distinguunt: (1) septem *dona* Spiritus S. Ex Jes. XI. 2. (2) *Duodecim fructus* Spiritus S. ex Gal. v. 22. (3) *Octo beatitudines* ex Matth. v. 3. --- 12 (4) *Charismata* complura, ex 1. Cor. XII. 4. --- Nonnunquam eas etiam dispescunt, in *humanas* & *heroicas*: in purgatorias, purgatas & exemplares. Sunt 5. virtutes *veræ*; sunt & *personatæ*: illæ conveniunt cum suâ regulâ; hæ fucum tantum gestant virtutum; v. g. [illegible] & obedientia, fucata, v. g. *liberalitas* & *prodigalitas*. Sunt & 6. Virtutes *naturæ*, sunt & gratiæ [illegible]: illæ ab indole quadam *naturæ* prosiliunt, quæ in uno major est, quam in alio, & in gentiles etiam & irregenitos quandoque cadunt; & *gratiæ*, quæ à gratiâ regenerante, convertente & sanctificante excluduntur, & electis propriæ sunt. Tandem 7. virtutes secundum legem divinam, accuratissimè dispescuntur, in *Religionis*, quibus proclives sumus in cultum divinum, juxta *priorem* legis tabulam, de quibus libro *Secundo*; & *justitiæ*, quibus proclives sumus ad justa proximo præstanda, secundum *posteriorem* tabulam, de quibus libro tertio. Proinde.

3. *Notæ*, quibus, veræ gratiæ virtutes, tutò discriminentur: 1. Si proveniat à fide, regeneratione, sanctificatione nata. 2. Si non subsistat in *opere*; sed in inclinatione *propensione*, per gratiam quasi naturali. Si 3. adsit *firmitas* & constantia in exercitio boni. Si 4. Adsit delectatio & gaudium in exercitio boni. Si 5. Sit *universalis* ad *omnia*, & semper sese extendens simpliciter & absolutè.

4. *Bona*, ob quæ expetenda: 1. Hominem reddit proclivem & idoneum ad bonum quodvis. 2. Est Deo *grata*, & ita quidem, ut nullum opus ipsi placeat, absque virtute, seu inclinatione internâ. Est 3. Laudabilis Phil. IV. 8. Est 4. Ex promissione divinâ, [illegible].

5. *Media*, quibus procreatur & augetur virtus: 1. Fide apprehendere Christum, ut cum eo uniti, ejus vires, vitam, & spiritum, quibus possimus & velimus bonum, ad nos attrahamus. 2. Ut imaginem Christi, constanter habeamus ob oculos, in quâ est plenitudo omnium virtutum, eique magis magisque configurari nitamur 3. Ut eis operam demus, quibus virtus promovetur 2. Pet. 1. 12. 15. Ut 4. ab eis abstineamus quibus virtus debilitatur, & paulatim exstinguitur. Ut 5. Frequenter & studiosè nos exerceamus in eis, quæ propria sunt istius virtutis: generatur enim virtutis habitus, sub gratiâ divinâ, crebris operationibus. 6. Ut virtutem precibus à Deo flagitemus.

6. *Vitium* oppositum. Cujus spectanda.

A. *Natura*, quæ facili negotio, ex contraria virtute colligitur. Nim. quo proclives sumus in *malum* morale; aut si in bonum etiam qualecunque, saltem non congruenter legi & voluntati divinæ. Quo etiam spectant virtutes *fucatæ*, quas diximus, quin & suo modo, virtutes *naturæ*, separatæ à gratiâ.

B. *Mala* vitii, ob quæ fugiendum: 1. Reddit nos aversos à bono. 2. Proclives ad malum, quo

natura rationalis deformatur. 3. Reddit nos ingratos, quin & exosos Deo. Etiam 4. Hominibus. 5. Exuit nos eâ pace, gaudio & solatio, quæ ex virtute scaturiunt. 6. Ipsum etiam bonum, quod pro re natâ perpetramus, defectu virtutis, ita vitiari, ut bonum verè non sit.

C. *Causæ* vitiorum obstruendæ: 1. *Nativa* corruptio, quæ est omne vitium. 2. *Tentationes*, Satanæ, mundi, carnis. 3. *Neglectus* exercitii in bonis. 4. *Consuetudo* agendi malum, quâ virii dispositio generatur. 5. Intentum esse in consuetudines aliorum malorum. 6. Concupiscentia & voluptates ex perpetratione malorum.

D. *Remedia*, quibus vitia debilitantur & paulatim eradicantur: 1. Devotè *cogitare*, ab unâ parte *bona* virtutis, ab alterâ *mala* vitii. 2. Adhibere *media*, quibus virtus generatur & augetur. 3. In virtute Dei, *mortificare* nativam corruptionem seu veterem hominem, in quo latent omnia vitia. 4. *Cavere* consuetudinem peccandi. 5. Obniti primis ad peccandum motibus.

CAPUT X.

De Prudentiâ & Imprudentiâ.

Pergimus ad virtutis *affectiones* generales, quæ & ipsæ naturam virtutum habent, suntque *justitia*, *prudentia*, *fortitudo & temperantia*. In his *prima* virtutem ordinat & quasi constituit; *secunda* dirigit & liberam præstat ab errore; *tertia* confirmat adversus incommoda; *quarta* puram facit, & munit adversus oblectamenta seducentia. *Justitia*, sensu latissimo, quatenus notat inclinationem ad agendum juxta suam regulam, suum cuique tribuendo, & Deo & proximo, est virtutis *rectitudo*, & fermè coincidit cum ejus essentiâ, de quâ diximus. Circa *prudentiam* contemplabimur ejus.

1. *Naturam*, quâ *generaliter*, quidem omnes rationis vires intenduntur, ad illud quod rectum est inveniendum, & omnia ejus media rectè dirigenda. Complectitur omnium virtutum *intellectualium* vim & perfectionem, quæ non alio nomine virtutes *morales* sunt, quam quod non tantum præscribantur à Deo; sed & voluntatem dirigant in benè agendo. *Specialius* consistit in eis, quæ spectant ad Dei gloriam, nostrumque officium & salutem, ita discernendis, circumspiciendis, penetrandis, ordinandis, ut quantum fieri potest, ad perfectionem promoveantur. Nominatim exigit: 1. Rectum *finem* sibi habere propositum, & in eum contendere. 2. *Media* illa *eligere*, quæ eo faciant. 3. In istis accuratè *ambulare*. 4. Omnem *opportunitatem* captare, ad studium istud promovendum. 5. Solicitè *fugere* omnia quæ repugnant. 6. Omnia declinare & præterire, quo hujus scopi reddamur compotes.

2. *Distributio*. Est prudentia 1. *Civilis*, bona. 2. *Carnalis*, quæ à spiritualibus nos avertit. 3. *Callida*, quæ ad *malum* etiam subtiliter nos dirigit. 4. *Spiritualis* & Christiana, quæ in spiritualibus conducit, & ad spiritualia perducit. Hujus naturam dudum diximus, eamque à suis æmulis suo loco disterminabimus ulterius.

3. *Bona* ob quæ sectanda. Est: 1. *Perfectio* hominem discriminans à bruto, Christianum à politico, callidum à sapiente, carnalem à spirituali. 2. Egregia pars imaginis divinæ Coll. III. 10. Porro. 3. *Eripit* nos ab omni malo Prov. II. 11. 12. --- 4. *Conducit* ad omne bonum. 5. Est egregium *ornamentum*, nos Deo pariter & hominibus commendans, &c.

4. *Media* quibus obtinetur: 1. Non est aliunde exspectanda, quam à Deo per Spiritus S. illuminationem Jac. III. 15. Hinc. 2. Ab eo solo precibus est expetenda. 3. Naturalis nostra *fatuitas* in spiritualibus est agnoscenda 1. Cor. 1. 10. 11. Porro. 4. Quærenda est in verbo Dei. Tandem 5. Ut omnes ingenii vires, observationes, studia, arrigamus ad spiritualem istam prudentiam obtinendam.

5. *Imprudentia*. Hujus examinanda latissimo sensu:

A. *Natura*. Est, latissimo quidem sensu, id omne intellectus vitium, quo exercitium boni spiritualis obstruitur aut impeditur. Nominatim 1. *Stultitia*, quâ omnis sapientia turpiter abest. 2. *Simplicitas*, quâ aliqua, aut aliquis ejus gradus abest. 3. *Indocilitas*, quâ, aut averti sumus à discendo, aut discendo parùm vel nihil proficimus. 2. Tim. III. 17. Porro 4. *Astutia*, sapientia in malo, & ad malum. 5. Sapientia *vana*, quæ saltem non *prodest*. 6. *Carnalis*, quæ obest etiam. 7. *Diabolica* insuper, à diabolo oriunda, eique inserviens. 8. Merè *civilis*. 9. In oculis propriis Prov. XXVI. 12. & XXVIII. 11.

B. *Nota*, quibus spiritualis prudentia, ab alia quavis comprimis carnali, discernatur: 1. Cum directè se opponit sapientiæ divinæ, mali aliquid machinando; vel cum sit medium impietatis aut injustitiæ. 2. Cum sapientiam Dei contemnit, susque deque habet. Saltem 3. Si se non submittit, quin pro stultitiâ habet. 4. Cum in eâ fiduciam collocamus, aut 5. In ea gloriamur perperàm. 6. Cum à sinceritate & innocentiâ separata est.

C. *Mala* imprudentiæ, ob quæ fugienda: 1. Privat nos omni bono prudentiæ spiritualis jamjam notato.

notato. 2. Item omni bono scientiæ cap. IV. notato. Porro 3. confert omnia mala ignorantiæ. Ibid. 4. Est in se turpis & exosa Deo. Jes. XLIV. 18. & XLV. 20. Jer. IV. 22. Ad hæc 5. Obstruit nobis omnem occasionem benè agendi Hos. VII. 11. Insuper 6. Creat nobis exitium. Ibid. vs. 14. Peculiariter *carnalis sapientia* 7. Magis nos alienos reddit à regno Dei, quam simplex stultitia 1. Cor. I. 26. 27. Etiam 8. *Infatuatur* & aboletur à Deo. Ibid. 9. Est serpentina & diabolica. 10. Suos possessores *evertit* Prov. XI. 3. Omnemque 11. Societatem & vitæ solamen tollit 2. Sam. XVI 22 23.

D. *Causa* imprudentiæ, in medicatione tollendæ, notatæ sunt cap. IV. Nim. naturalis cœcitas, Satanas &c.

E. *Remedia*. Conducunt adversus omne genus imprudentiæ: 1. Devota *ponderatio*, ab *unâ* parte *bonorum* scientiæ & prudentiæ; ab *alterâ*, *malorum* ignorantiæ & imprudentiæ. 2. Usus mediorum, quibus *prudentia* comparatur. 3. Usus remediorum quibus causæ ignorantiæ & imprudentiæ tolluntur cap. IV. observatæ.

CAPUT XI.

De Vigilantia & Somnolentia.

Affinis prudentiæ ejusque velut actuositas est *Vigilantia spiritualis*, cui opponitur *somnolentia*. Hujus consideranda:

1. *Natura*, quâ nil aliud est, quam cauta attentio, quâ res aliqua diligenter curatur. Versatur: 1. circa *nos ipsos* & cordis nostri constitutionem, quando officio præstando nos accingimus? 2. Circa *officium* quod suscipimus. 3. Circa *futura*, quæ officio imminent, seu bona, seu mala. Primum dici possit objectum *super quod*: secundum, *ad quod*; tertium *cui*

2. *Distributio*, è dictis nascens, monstrat *triplicem* Vigilantiam: 1. Super *cor proprium*, quâ ei velut *excubias* ponimus Job. XXXI. 1. Ut observemus & inquiramus in sensus, & cogitationes: *α. Ingredientes* per sensus nostros quales sint, unde veniant, quo tendant: ut si noxiæ sint excludantur. *β.* similiter *exeuntes*, h. e. in omnia nostra cogitata, dicta, facta, quæ ex corde prodeunt, aut modo quovis exsurgunt. 2. Super *officium* ut illud expediatur convenienter suæ regulæ, versus Deum, versus proximum, versus ipsum officium, non tantum in essentialibus; sed & in circumstantialibus. Nominatim: 1. Quoad *præparationem*, ut res benè expendatur, qualis sit. 2. Quoad *impedimenta*, (sive per se sint res illicitæ, sive aliùs licitæ) ut è medio tollantur, quo idonei simus ad officium præstandum, ut occasiones captentur ejusdem faciendi, & vitentur contrariæ. 3. *In ipso* officio, ut recto modo fiat. 3. *Post* officium, ne insequente ullâ corruptelâ perdatur, quia facilè à superbiâ alioque potest corrumpi, aut vitiari, vel inconstantiâ & levitate everti. 3. Circa *futurum*, seu bonum sit, ut recipiatur; seu malum, ut declinetur.

3. *Bona* vigilantiæ, ob quæ appetenda: 1. *Securitas* quæsita, constructa cum periculo, in quo continuo versamur, rei malè gerendæ, cum ratione nostri, cum ratione nominis divini, ne profanetur: speciatim. 2. Ratione infirmitatis carnis nostræ, quæ facilè potest aberrare. 3. Ratione hostium spiritualium, diaboli, mundi, qui nobis continuò insidiantur. 4. Ratione ipsius *operis*, quod facilè potest deficere, cùm in essentialibus; tum in circumstantialibus. 5. Ratione *temporis*, judicii divini, cum universalis, tum particularis, quo nobis reddenda est ratio factorum nostrorum Matth. XXIV. 42 & XXV. 13.

4. *Adminicula* ad vigilantiam exercendam. Conducunt hic: 1. *Sobrietas* in usu rerum temporalium 1. Pet. V. 8. Gravatur enim cor, non tantum crapulâ; sed etiam solicitudinibus hujus vitæ. Luc. XXI. 34 36. Tum 2. Frequens cogitatio omnipræsentiæ & inspectionis divinæ, in nos & opera nostra. 3. Consortium eorum, qui possunt nos juvare in istâ curâ Heb. X. 24. Porro 4. Assiduæ preces Matth. XXVI. 41.

5. *Somnolentia* & dormitatio. Hujus expendenda:

   A. *Natura*, quâ non aliud est, quam spiritualis quædam ἀναισθησία, stupor & stupiditas, perquam homo, nec seipsum, nec officia spiritualia, nec imminentia sibi mala & pericula, curat. Estque vel *totalis*, quæ vix quicquam distat à morte spirituali, de quâ Servator Joh. XII. 40. ex Jes. VI. 1. ——— quæ vix cadit nisi in reprobos: & *partialis*, quæ subinde & regenitis, saltem ad tempus obrepit, de quâ Eph. V. 14. Istâ sumus, ἀπηλγηκότες Ephes. IV. 19. Nec videmus, nec audimus, nec sentimus spiritualia.

   B. *Mala* ob quæ fugienda: 1. Est *stultitia* turpissima, pericula gravissima susque deque habere. Est 2. Vel mors spiritualis, vel morti proxima, prout etiam somnus naturalis, imprimis le-

 targia.

targia. Est 3. Horrendum Dei *judicium*. 4. Excludit *fidem & resipiscentiam*. 5. Vergit ad certissimam *mortem æternam*.

C. *Causa* in medicatione tollendæ: 1. Excæcatio & induratio divina, 2. Neglectus *lucis*, & obfirmatio sui, adversus oblata media salutis, quibus possis invigilare tibi, officiis & imminentibus periculis. 3. *Intemperantia* & ebrietas spiritualis, obstruens vias ad sensum spiritualem. 4. Delassatio circa mundana. 5. *Securitas* carnalis & amor tranquillitatis carnalis. 5. *Cantilena* illecebrarum mundanarum. 6. *Durities* & insipientia cordis, quibus adversus qualvis comminationes divinas nos obfirmamus &c.

D. *Remedia*, suppetunt: A devotâ ponderatione *bonorum* vigilantiæ, & *malorum* somnolentiæ. 2. Ab usu *mediorum* quibus generatur vigilantia. 3. Ab obstructione causarum, à quibus resultat somnolentia, nim. 4. Ut declinare studeamus ea omnia, quibus Deus irritatur ad immittendum spiritum soporis. v.g. 5. Neglectum legis & mediorum, quibus Deus nos vult excitare à somnolentiâ. 6. Nimias delassationes circa mundana, securitatem carnalem, illecebras mundanas studiosè vitemus. 7. Adversus duritiem cordis, Deo supplices simus, ut nos præservet, cor lapideum tollat &c.

Caput XII.

De Fortitudine & Infirmitate.

Tertia *affectio* generalis virtutis, est *fortitudo*, quam cogitabimus, primò in *genere*, tum *in specie*, quoad distincta ejus officia quædam nobiliora. Circa fortitudinem in genere considerabimus ejus

1. *Naturam*. Est firma perduratio in rectè agendo, omnes obvias difficultates ferendo & superando, quæ, vel ex diuturnitate actus qui requiritur; vel ex impedimentis occurrentibus, emergere possunt & solent. Complectitur ergo: (1) confidentiam Phil. 1. 14. (2) constantiam Apoc. 11. 16. (3) Patientiam & tolerantiam Heb. x. 36. De quibus nos singulatim occupabimur, per totidem capita.

2. *Distributio*. Est. 1. Fortitudo *civilis*, politicis considerationibus nata, & in usus civiles contendens. Est. 2. *Animositas*, quâ quis obvia pericula fortiter aggreditur & perfert, conspicua sæpè, non in Gentilibus tantum Heroïbus; sed & in brutis, v. g. equo, leone &c. Est 3. *Temeritas*, seu audacia quâ absque consilio, ratione, sine justo, ruimus in mala. Est. 4. Fortitudo verè *Christiana*, quâ in virtute Dei, propter Deum, ex obedientiâ ejus, robusti sumus.

3. *Nota* quibus postrema à præcedentibus discriminanda, sunt: 1. Dum priores fortitudines oriuntur à naturâ, aut ab institutione, aut ab exemplis; hæc spiritualis est à gratiâ. Dum 2. Illæ procedunt secundum placita & applausibus aliorum; hæc secundum præscriptum divinum, ut Deo obediat: Dum 3. Illæ intuntur in bonum *civile*, aut etiam in gloriam *propriam*; hæc in *gloriam Dei*, bonum proximi, & salutem propriam. Dum 4. Illæ absque *fide* exercentur; hæc ex *fide* procedit & cum fide conjuncta est. 5. Dum illa consistunt, fermè in moderatione audaciæ aut spei; hæc potius in moderatione timoris & desperationis. 6. Dum illæ consistunt potissimum in suscipiendis arduis & periculis; hæc potius in subeundis adversis & malis. 7. Illæ quovis alio respectu; hæc virtutis & officii causâ, adeoque vera & spiritualis fortitudo, talis est animositas, quâ parati sumus ad officium præstandum, quæcunque difficultates occurrant; illo ipso nomine, quia officium est. 8. Dum illa se in pericula conjicit, absque consideratione qualia sint, vel quare subeunda, vel casu implicatas, aut necessitate compulsa, non honesta ratione inducta; hæc non nisi prævia prudenti deliberatione.

4. *Bona* fortitudinis, ob quæ expetenda: 1. Sola aptum reddit, ad exercitium virtutis & officii cujusvis. 2. Superat obvias quasvis difficultates, & victrix abit. 3. Utilis est & necessaria, ut α. perseveremus ad finem. β. Hostes spirituales, tot, tam potentes, tam astutos & subtiles, Satanam, mundum & nosipsos, superemus. γ. Officia religionis, tot ac tanta præstemus. δ. In adversis non succumbamus. ε. In precibus perduremus. ζ. Tandem victoriæ coronam consequamur.

5. *Media*, quibus obtinetur spiritualis hæc fortitudo: 1. *Corroboratio* divina 2. Cor. 1. 21. Col. 1. 10. precibus obtinenda. 2. *Fides in Christum*, cujus virtute omnia possumus, & facere & pati. 3. *Dependentia* à Deo, quâ nihil propriis viribus conamur, omnia in virtute Dei. 4. Fiducia in *promissionibus* divinis. 5. In *præsentiâ* & assistentiâ divinâ in quovis periculo. 6. *Consideratio* exemplorum, in fidelibus omnium temporum, qui difficultates quasvis feliciter superarunt. 7. *Experientia* propria, qua plurimas & gravissimas difficultates, in virtute Dei, dudum superavimus.

6. *Impotentia* & *infirmitas*. Cujus cogitanda:

A. *Natura*, qua aut non possumus planè, aut non nisi difficulter superare difficultates, in exercitio.

tio virtutis nobis obvias; aut saltem non eo modo eis obnitimur, quo debebamus. Hinc inter opposita Christianæ fortitudinis sunt: 1. *Impotentia* totalis ad officium quodvis spirituale. Hæc in solos cadit adhuc dum irregenitos. 2. *Infirmitas* regenitorum, quâ in exercitiis virtutum sæpius deficiunt, imò in peccata etiam gravissima subinde prolabuntur, periculis obviis cedunt, & ab hostium spiritualium insultibus, frequenter vincuntur. 3. *Personata* seu fictitia quævis fortitudo, qualis: α. *Audacia* & temeritas, quâ propriis viribus subinde fortes esse, aut videri volumus, quæ & fidelibus subinde obrepit, v. g. Petro. β. *Animositas* Gentilium, quâ propriis viribus nixi, gloriam fortitudinis ambeunt. γ. *Stupiditas*, seu furor potius, quâ absque omni justâ deliberatione aut ratione, in pericula ruunt, non Dei aut officii præstandi; sed sui & gloriæ causâ. δ. *Impotentia* ipsorum & fidelium, quâ, licet animi proposito & præparatione, se arment & muniant, adversus omnia quæ suo officio obnituntur; non tamen ex æquo semper parati sunt, ad omnia molestiarum genera sustinenda & superanda, ut patet Jobi cap. 1. & 11.

B. *Mala* infirmitatum, ob quæ fugienda: 1. Reddit nos ineptos ad quævis officia spiritualia. 2. Subjicit nos potestati omnium nostrorum hostium spiritualium. 3. Exponit nos, comprimis audacia & temeritas, judiciis divinis, quibus nobis subtrahit auxilium suum, ut prolabamur sæpè in turpissima scelera, exemplo Petri. 4. Subducit nobis, omnem lætitiam & tranquillitatem, ex re benè gestâ, oriundam. Ex adverso. 5. Nos præcipitat in omnem istam angustiam & contumelias, ex peccatis per istam infirmitatem oriundis, resultantes &c.

C. *Causæ* infirmitatum, per medicationem tollendæ: 1. Corruptio naturalis, & defectus spiritus roborantis, quâ *caro*, *infirma*. 2. Ejus *insensibilitas* est & vana præsumptio propriarum virium. 3. *Neglectus mediorum*, quibus corroborari possemus, v. g. verbi divini, precum, Sacramentorum, quæ spectant ad roborationem fidei. 4. Defectus *fidei* in Christum, sine quo nihil possumus, & per quem omnia. 5. *Alienatio* à Christo, per quam nullas vires à Christo attrahere possumus. 6. Morbi quivis spirituales, quibus debilitamur.

D. *Remedia* suppetant: 1. Ex devotâ consideratione bonorum fortitudinis spiritualis. 2. Ab usu mediorum quibus generantur & augentur vires spirituales. 3. Ab obstructione causarum, quibus infirmitas producitur, v. g. 4 Corruptio carnalis, per spiritum magis magisque subigenda est 5. Insensibilitas corrigenda est meditatione nostræ infirmitatis, & experientiâ quotidianorum lapsuum. 6 Neglectus mediorum pellendus est, oppositâ diligentiâ. 7. Annitendum in fidem, quâ cum Christo uniamur, eoque ejus virium reddamur compotes. 8. Morbi spirituales sanandi, eis medicamentis, quæ suppeditat Scriptura.

CAPUT XIII.

De Confidentiâ & Timiditate.

In fortitudine, tres quasi actus numeravimus, in quibus primum locum habet *confidentia*, cui opponitur *timiditas*. De *confidentiâ* considerabimus; ejus:

1. *Naturam*, quâ persuasi de felici successu, officium nobis à Deo impositum, alacriter aggredimur. Involvit: 1. *Fidem* in promissionem divinam de assistentia, corroboratione, adjumento & defensione. 2. *Spem*, quâ promissa & credita illa securi exspectamus. Hinc. 3. Officium alacriter *aggredimur*. Et 4. *Mala* adversa *superamus*, scil. α. *Difficultates* quæ nobis obnituntur in præstandis officiis, β. *Incertitudinem* eventus, ex præstito officio secuturi.

2. *Distributio*. Est: 1. Confidentia *civilis*, in civilibus v. g. bellicis negotiis requisita, quæ nititur rerum necessariarum præsentiâ, ejusque persuasione. Est 2. *Vana*, quæ propriis viribus, ingenio, robori superstruitur, absque dependentia à Deo. Est 3. *Christiana* & spiritualis, quâ quis Deo confisus ad mandatum divinum, se officio alacriter accingit, quæ ex dictis facilè dignosci potest à præcedentibus.

3. *Bona* confidentiæ Christianæ. Est 1. Argumentum gloriosæ magnanimitatis Christianæ. 2. Justa demonstratio fidei & spei salutaris, utpote quibus superstruitur, & à quibus procreatur. 3. Confert nobis *victoriam* de quibusvis insultantibus difficultatibus. 4. Felicem nobis eventum pollicetur & procurat à Deo. 5. Facit ut nunquam & in nullo pudefiamus. 6. Confirmat animum adversus quosvis angores.

4. *Media* quibus comparatur: 1. *Consideratio* bonorum hujus confidentiæ. 2. *Exercitatio* & confirmatio *fidei* ac *spei*, quibus innititur, & à quibus resultat. 3. Secura *dependentia* à Deo, qui nobis officium imposuit, ejusque bonitate, potentiâ, fidelitate in promissis. 4. Abnegatio & abdicatio omnis proprii, cui confidentia nostra superstruatur. 5. Fiducialis invocatio Dei, ut præcedentia fœcundet, nosque confirmet.

num à via recta. 2. *Fatigationem* & languorem in proposito. 3. *Levitatem* desultoriam, qua homo in horas mutatur, & sui dissimilis evadit. Dici possit *puerilitas*, imo & amentia & fascinatio Gal. III. 1. Etiam 4. *pertinaciam*, qua immobiles sumus in malo. 5. *Curiositatem*, qua pertinaces sumus in levioribus.

B. *Mala* hujus levitatis fugienda: Est 1. puerilitas Eph. IV. 14. amentia & fascinatio, ut diximus, quæ virum, & imprimis Christianum, dedecent. 2. Facit hominem proclivem ad apostasiam, tam in doctrina, quam in moribus. 3. Conciliat nobis aversationem à Deo Heb. x. 38. Imo 4. conjicit nos in periculum blasphemiæ in Spiritum S. Heb. VI. 6. Saltem 5. in statum periculosiorem & deteriorem, quam, si viam justitiæ nunquam agnovissemus 2 Pet. II. 21. &c.

C. *Causa* tollendæ: 1. Defectus *radicis*, & gratiæ radicantis. 2. Item *fidei*, qua radicamur, & confirmamur Col. II. 7. Tum 3. *infirmitas judicii*, in bivio nescii quo se vertat, utrum præferat, speciosis item seductorum rationibus facile cedens. 4. *Pseudo-Propheta*, extus oves; intus lupi, quoad doctrinam potissimum seducentes Act. xx. 29. 5. Seductores, prava conversatio: colloquia & mores pravi, quoad mores.

D. *Remedia*: 1. Serio ponderare *bona* constantiæ, & *mala* levitatis. 2. Uti mediis, quæ promovent constantiam. 3. Obniti causis levitatis v. g. infirmitati gratiæ confirmantis, & fidei, eis mediis, quæ capite præcedenti observavimus. 4. Cavere Pseudo-Prophetas & seductores &c.

CAPUT XV.

De Patientiâ & Impatientiâ.

TErtius actus fortitudinis, est *patientia* rerum adversarum, cui opponitur *mollities* & impatientia. Patientiæ cogitabimus

1. *Naturam*, qua proclives sumus, ut officio nostro satisfaciamus, quævis adversa perferre. Reddit nos *proclives*, quo nomine virtus est, ad *ferendum*; respicit enim adversa: idque ad officium præstandum, alias non est virtus. Habet objectum triplex: 1. *Deum*, ex cujus arbitrio omnia adversa ordinantur. 2. *Homines*, vel media illa, quæ nobis directe adversantur. 3. *Officium*, quod per molestias rerum adversarum, deserere tentamur, aut etiam peccatum ad quod adversis illis solicitamur. Tria ista conjunguntur in omni fortitudine vera: *confidentia* respicit officii aggressionem, *constantia*, continuationem: *patientia*, ejus defensionem.

2. *Distributionem*. Est 1. patientia *superflua*, qua adversa nobis, quando debito modo possumus, non conamur averruncare, ut v. g. qui Sabbatho, contra hostes arma suscipere nolunt, aut, licet justo modo, fugere recusant. Est 2. patientia *naturalis*, qua εὐθυμίᾳ quadam, seu longanimitate quadam naturali, perferimus adversa, non propter Deum & officium; sed honoris aliorumque emolumentorum causa. Est 3. patientia imperfectior; quæ subinde malis frangitur, etiam subinde in ipsis regenitis conspicua. Est 4. *perfectior*, qua magno animo perferimus α. adversa *quævis*, etiam *dirissima*. β. *Constanter* usque ad mortem. γ. Etiam cum *gaudio*.

3. *Nota*, quibus patientia Christiana ab alia quavis discernatur: 1. Si adversa obvia, nec contemnamus penitus; nec eis succumbamus: sed recto judicio pensitata, in virtute Dei, per fidem superare conemur. 2. Si propter obvia adversa, non tantum non deseramus officium; sed ne remittamus quicquam à zelo. 3. Si parati simus perferre ea adversa, quæ non tantum minus sunt molesta; sed formidabilia insuper. 4 Si non inviti: sed sponte, imo & cum gaudio perferamus. 5. Si non alia quavis causa; sed propter Deum & officium nostrum, id faciamus.

4. *Bona* ob quæ expetenda: 1. Est *virtutis* cujusvis ἀκμή, qua non tantum agimus quod rectum est; sed etiam propter eam patimur. 2. Facit ut *animas* proprias *possideamus* Luc. XXI. 19. h. e. in bono statu stabiliamus. 3. *Idoneos* nos reddit, qui *officium* nostrum prompte præstemus. 4. Quodvis adversum *mitigat*, dulce & tolerabile efficit. 5. *Conscientiam serenam* reddit, ut in adversis etiam gaudere, imo & gloriari possimus Rom. v. 3. &c.

5. *Media*, quibus obtinenda, expendere serio: 1. *Bona* jam notata. 2. Esse *Patrem* qui immittit adversa, non judicem, hostem, vindicem aut peregrinum. 3. Immittere, non in *compensationem* peccatorum; ex ira, odio, aut justitia vindicativa; sed in *castigationem* paternam, ex charitate. 4. Non in *detrimentum*; sed *emolumentum*, ut nobis *cooperentur in bonum*. 5. Immittere, ut exploret & patefaciat virtutes nostras. 6. Imo ut exerceat, excitet & adaugeat virtutes nostras, fidem, spem, perseverantiam, dependentiam, preces &c. 7. Deum præsidere omnibus adversis quæ nobis obveniunt, ea moderari, limitare, dirigere in fines nobis commodos. 8. Omnipotente virtute sua nos roborare, ut nullis succumbamus. 9. Adesse ipsum nobis, nos crepturum pro sua sapientia, suo

suo tempore, loco, modo. 10. Nos multo plura & graviora peccatis nostris commeritos esse. 11 Christum millies plura innocentem pro nobis perpessum fuisse. 12. Eoque omne virus, omne malum ab adversis sustulisse. 13. Comparare *momentaneam levitatem afflictionis cujusvis, cum excellenter excellente, æterno gloriæ pondere* &c. 2 Cor. IV. 16.

6. *Impatientia* & mollities. Cujus consideranda

A. *Natura* mollitiei spiritualis, qua adeo sumus aversi ab adversis, ut officium malimus negligere, quam adversa perferre. Implicat, quatenus quidem *Deum* respicit, obmurmurationes, quandoque etiam rebellionem; quatenus *homines*, vindictæ cupiditatem; quatenus ipsum *officium*, subductionem, deflexionem à via recta. Peccat, rarius quidem in excessu, patientia superflua & superstitiosa fere; semper fere in defectu patientiæ.

B. *Mala*, ob quæ evitanda: 1. Reddit Christianum effœminatum, cum dedecore. 2. Ineptum ad officium suum. 3. Exponit periculo cujusvis flagitii, apostasiæ &c. 4. Non confidit Deo, ejus potentiæ, bonitati, promissionibus. 5. Non cogitat peccatorum suorum merita. Nec 6. passionum Christi atrocitatem. 7. Adducit nobis gravissima Dei judicia Psal. xcv. 8—8. Excludit à participio gloriæ Christi: qui enim non vult cum ipso pati, cum ipso non regnabit, &c.

C. *Causæ* tollendæ: 1. Mollities animi, qua effœminati sumus. 2. Infirmitas spiritus, qua non possumus obniti adversis. 3. Nimius quietis & tranquillitatis carnalis amor & ardor. 4. Defectus fidei, fiduciæ, dependentiæ à Deo, ab omnipotentia, bonitate & promissione divina. 5. Vilipendium, quo Deum, ejus voluntatem, favorem, dependentiam ab eo, & à bonitate, omnipotentia, promissionibus, ab officio nostro, à serenitate, gaudio & gloriatione, ab officii nostri ingenuitate, oriundis; detrudimus infra commoditates propriæ carnis, &c.

D. *Remedia*, quæ suppetunt 1. à devota consideratione omnium *bonorum* patientiæ Christianæ, & *malorum* impatientiæ. 2. Usu *mediorum*, quibus patientia generatur & confirmatur. 3. Obstructione causarum impatientiæ, v. g. α. *Mollitiei*, confirmatione spiritus, per preces, & exercitia patientiæ. β. Quâ nimium quietis & tranquillitatis studium subigimus. γ. Fidem & fiduciam in Deo & promissionibus divinis confirmamus, δ. Deum, ejus voluntatem, &c. supra propriam commem elevare conamur.

CAPUT XVI.

De Temperantia & Intemperantia.

INter affectiones virtutis generales, postremum locum habet *temperantia*, cui opponitur intemperantia. De temperantia, consideranda

1. *Natura*, qua sedantur & cohibentur cupiditates illæ omnes, quæ divertunt hominem à recte agendo, quæ proinde virtutem reddit incontaminatam. Appellatur alias *sobrietas*, 1 Pet. 1. 13. *mundicies cordis* 1 Tim. IV. 5. item *sinceritas*, quatenus omnis mixturæ pollutionem excludit 1 Cor. 1. 12. Munit virtutem, adversus illa, quibus ab officio blande possit abduci. Occupatur 1. versus *blande* quodvis alliciens, quod speciem habet boni *jucundi*, proinde circa bonum utile aut jucundum apparens, seu commoda & utilitates. 2. Versus *amorem*, desiderium & delectationem: idcirco in regendis istis affectibus, circa talia objecta, temperantia proprie distinetur. Et quidem 3. in *regendo* h. e. eorum inordinationem, quoad eorum intensionem, extensionem & modum.

2. *Distributio*. Est 1. temperantia *fucata* & *superstitiosa*, qua propriam carnem quasi odio habemus, eique justa sua, quoad alimentum, vestitum aliaque subtrahimus. Eph. v. 22. Est 2. omnibus numeris *perfecta*, quæ in hac imperfectione non datur: & *imperfecta*, quæ reliquias qualescunque intemperantiæ gestat, mortificandas, comprimendas, & omni conatu semper eradicandas. Est 3. temperantia *naturalis*, ex commodiore naturæ constitutione oriunda, qualis & in Gentilibus & hypocritis quandoque observatur; non propter Deum, aut officium culta; sed ut naturæ satisfiat. Est 4. vere *Christiana*, qua propter voluntatem Dei, & ut officio nostro satisfaciamus, blandimentis obnitimur.

3. *Nota*, quibus hæc à prioribus discriminetur: 1. affectus *carnales* sub rationis & Religionis jugum subigere. 2. Eas cumprimis cupiditates domare, ad quas, vel conditionis nostræ ratione; vel consuetudine prava; vel aliorum exemplo, maxime sumus proclives. Idque 3. non tantum quoad operationes *externas*; sed etiam quoad *internos* affectus inordinatos. 4. Commodorum & voluptatum fruitione non efferri; nec eorum defectu conturbari; sed habere acsi non habeas.

4. *Bona* temperantiæ, ob quæ est expetenda: 1. Dum virtus alia quævis *alium* respicit, ut reddat per-

perfectiorem, v. g. Religio, ut Deum glorificet; justitia, ut proximo quod suum est, tribuat, temperantia, nos *ipsos* nostramque animam & corpus reddit pura, incontaminata, eoque perfectiora. Hinc 2. nos nostraque Deo pariter & hominibus gratiora. 3. A quo *σωφροσύνη*, apud Apostolum Tit. II. 12. primum locum inter virtutes habet. 4. Omnia nostra bona opera munit, adversus eis insultantes cupiditates, ut expeditius procedant. 5. Ut puriores insuper & incontaminatiores sint. 6. Conscientiam etiam reddit *tranquilliorem*, ut quæ à cupiditatibus maxime turbatur. 7. Reddit nos idoneos, qui Deum mente intueamur Matth. v. 8. Atque etiam 8. qui regnum Dei ingrediamur Apoc. XXI. 27.

V. *Media*, quibus obtinetur, conservatur & augetur: 1. Mundi & mundanorum *amorem*, desiderium & delectationem comprimere & subigere. 2. *Cogitationem* ac sensus avertere à rebus perverse dilectis, ne boni species in illis apparens, incentivum & fomentum præstet cupiditatibus. 3. Caute *attendere* ad ea, in quæ nos natura maxime sumus proclives. 4. *Perpendere* fluxam vanitatem omnium mundanorum. 5. *Occupare* animum rebus honestis, & amorem, desiderium & delectationem, ad spiritualia & divina inclinare. Tandem 6. *bona* temperantiæ devote cogitare.

VI. *Intemperantia*, cujus expendenda est

A. *Natura*, qua animus proclivis est ad obtemperandum voluptatibus, vel cum dispendio virtutis. Occupatur in omnibus istis excessibus, quibus communis ratio inordinationis inest: vel 1. quoad *substantiam*, cum pretiosiora appetimus, quam conveninnt statui nostro; vel quoad *quantitatem*, cum plus appetitus impenditur, quam ratio requirit; vel quoad *qualitatem*, cum nimia curiositas adhibetur, ad cupiditati satisfaciendum; vel quoad *modum*, cum justa decori ratio non habetur; vel quoad *tempus*, cum sæpius, aut alias quam opportet, istis rebus indulgetur. Occupatur, vel α. circa *alimenta*, cibum & potum, in crapulâ & ebrietate, vel β. circa *indumenta*, in fastu; vel γ. circa *connubialia*, in quavis luxuria carnali. Connumeranda ei est quævis abstinentia à licitis *superstitiosa*, de qua Paulus Rom. XIV.—

B. *Mala* intemperantiæ, ob quæ fugienda: 1. hominem quandoque ad bestias detrudit, eisque reddit deteriores. 2. Cupiditates illæ carnales hominem spiritualem maxime dedecent. 3. Avertunt eum à qnovis officio, cumprimis spirituali. Etiam 4. omnia ejus officia contaminant & impura reddunt: ut 5. Deo non tantum non placeant; sed abominabilia etiam sint Jes. I. 11—17. Porro 6. nos privant amore & communione cum Deo 1 Joh. II. 15. 16. Et 7. secludunt nos à regno cœlorum Apoc. XXI. 27. &c.

C. *Causa* tollendæ: 1. Concupiscentia originalis. Rom. VII. 7. Reliquiæ carnis in ipsis etiam fidelibus Rom. VII. 8. Hinc 3. causa per accidens est lex divina. Ibid. 4. Inordinata æstimatio rerum mundanarum, quæ appetitum cient. 5. Illecebræ externæ. 6. Exempla aliorum. 7. Vilipendium bonorum spiritualium. 8. Neglectus & incuria proprii cordis &c.

D. *Remedia*: 1. Consideratio devota *bonorum* temperantiæ, & *malorum* intemperantiæ. 2. *Usus mediorum* quibus temperantia nascitur. 3. *Obstructio causarum*, quibus intemperantia generatur & fovetur, v. g. α. concupiscentia *naturalis* compescitur regeneratione, conversione & sanctificatione. β. Reliquiæ carnis, à regenitis, in virtute Dei magis magisque subigendæ, exercitatione & precibus. γ. Legis divinæ genuina consideratio & usus. δ. Rerum mundanarum fluxibilitas, vanitas & inutilitas expendenda. ε. Illecebræ & exempla prava fugienda. ζ. Rerum spiritualium bonitas, præstantia & expetibilitas investiganda.. η. Cordis proprii constitutio caute est observanda.

CAPUT XVII.

De Actione bona & mala.

OBedientiæ Christianæ partem *primam*, scil. *virtutem*, exantlavimus; succedit *secunda*, *actio* virtutis seu bonum *opus*, eique opposita actio *mala*, seu peccatum. Actionis bonæ considerabimus 1. *Naturam*. Est operatio bona, Deo placens ad salutem. *Operatio* inquam, quam hic divulsam nolumus ab *opere*, ut *operatio* bona, & opus bonum hic nobis coincidant. *Bona* dicitur, h. e. *appetibilis*, & bonum *faciens*, non tantum alios, sed ipsum etiam suum possessorem. Additur Deo *placens*, quia fit juxta ejus voluntatem. Et placens etiam ad *salutem*, ex promissione divina, non ex merito, aut alia quavis ratione: est hinc operatio *ἐχομένη σωτηρίας* Heb. VI. 9. Et Gentilium opera quandoque bona sunt in se, & hactenus etiam Deo placent; sed non *ad salutem*. Et ut sic Deo placeant, requiritur 1. ut à bono *principio* prosiliant, Matth. XIII. 21. h. e. α. ut cor adsit, Matth. XV. 8. & cum *cor* passim in Scriptura notet *voluntatem*, & sit *voluntarium*; bonum enim

malum morale est in *voluntate:* virtutes *intellectuales*, quamtumcunque speciosæ: quatenus subsistunt in *intellectu*, non sint virtutes proprie dictæ. Et quidem β. ut cor adsit *regenitum* Joh. III. 6. Adsit γ. *fidele*, & ex *fide* Rom. XIV. 21. Heb. XI. 6. qua Christus apprehendatur, ut ejus sanguine purificentur, & quod eis deficit, suppleatur. 2. Ut in justum *finem* contendant, Zach. VII. 5. h. e. α. in *gloriam* Dei, β *propriam* salutem, γ. *bonum* & ædificationem proximi. 3. Ut proprocedant secundum legitimam *normam*, non secundum dictamen proprium, non futuræ alias obedientia, imo futuræ *ἐθελοθρησκείας*, superstitiones damnatæ. 4. Ut in *circumstantiis* omnibus, congruant præscripto divino, quoad locum, tempus, modum: quorum defectu, quæ in se bonæ sunt, frequenter degenerant in malum.

II. *Distributiones.* Sunt 1. operationes *malæ*, de quibus suo loco. 2. Operationes *mediæ*, adiaphoræ, quæ in se, nec mandantur, nec prohibentur in *thesi*; quamvis in *hypothesi*, si modo sint actiones *humanæ*, h. e. à consilio seu deliberatione resultantes, semper aut conveniant cum regula sua, adeoque bonæ sint; aut discrepent, eoque malæ evadant. Et hæ rursus 2. vel in *bonum* sonant, vel in *malum*, ut hominem occidere, hominem servare. Hæ tamen in se consideratæ, sunt adiaphoræ, quæ vel bonæ, vel malæ fiunt, ex suo principio, fine, regula aut circumstantiis. Sunt 3. verè *bona* quas descripsimus. Hæ rursus α. vel cordis, oris, operis. β. Vel Religionis versus Deum; vel justitiæ versus proximum; vel temperantiæ versus nosipsos. Idque secundum præcepta Decalogi, quibus præscribuntur, de quibus nos in progressu distinctius.

III. *Bona* bonorum operum, ob quæ exercenda, sunt 1. *Bona* appetibilia, & bonum facientia, Deo placentia, perfecta Rom. XII. 2. Sunt 2. *honesta* laudabilia Phil. IX. 8. quæ nos commendant, & Deo, & hominibus. 3. Conscientiam reddunt *serenam*, tranquillam, gaudentem, gloriantem. 4. Promissionem habent, hujus & futuri seculi. 4. Præstant viam & *possessionem* ad vitam æternam, cujus *jus* dudum Christus nobis impetravit suo merito. 5. Certum *signum* præstant, gratiæ salutaris, & fidei salvificæ. 6. Conducunt *proximo*, ut eum lucrifaciamus. 7. Sunt absolute necessaria ad salutem Heb. XII. 14. Confer quæ jam ante, circa Obedientiam fidei, cap. I. & circa legem cap. II. circa virtutem cap. IX. in hanc rem monuimus.

IV. *Modus* operandi bonum opus: (neque enim in operationibus *media* requiruntur, nisi quatenus virtutes seu habitus boni, regeneratio, conversio & sanctificatio, huc faciunt) est in eis affectionibus generalibus, quas apud parag. primum designavimus. Requirit insuper actio bona, ut peragatur: 1. *Sincere ἀνυποκρίτως* 2. Cum *fervore*, qui rem divinam decet. 3. *Constanter*, ut absolvamus, sine remissione. Et quæ sunt hujus generis requisita alia, quæ suppetent, à natura actionis cujusque singularis.

V. *Peccatum* (actuale) cujus examinanda

A. *Natura.* Est actionis deviatio a Deo & lege divina, quæ Deo displicet ad pœnam. Hujusnaturam, species, generationem, ex professo diximus lib. IV. cap. III. Nec eis adjiciemus, nisi quod perpetrentur; vel 1. *corde*, h. e. partim *cogitationibus* illicitis: partim *desideriis* malorum absentium: partim delectationibus, ex fruitione malorum oriundis: vel 2. *ore*, quando quis perversa, vana, otiosa, falsa loquitur, quæ nihil conferunt ad glorificationem Dei, ædificationem proximi, aut propriam utilitatem; aut justo plura loquitur loquacitate. Vel 3. *opere*, quo cogitata, aut dicta, extus excluduntur.

B. *Mala* peccati, ob quæ vitanda, quæ suppetunt 1. à *turpitudine*, qua peccatorum nitore, honore & *gloria Dei* privant ac vilem faciunt, etiam cessante peccato: à quo peccator est α. *abominabilis* & detestabilis coram Deo, & in gravioribus, etiam coram hominibus. β. *Pudore* perfundi meretur. 2. *A reatu*, quo peccator obligatur ad pœnam omnigenam, corporalem & spiritualem, temporalem & æternam, omneque adeo malum. A quo reatu nascitur α. conscientia prorsus mala, nempe accusans & condemnans juste. β Horror, fuga à præsentia Dei, desperatio. 3. *Pœna* h. e. ipsa illa mala, quæ juxta reatum, Judex infligit; vel *hic*, vel posthac in omnem usque æternitatem. His addenda omnia illa mala, quæ quodvis singulare peccatum pro sua natura excludit. Conf. lib. IV. cap. IV.

C. *Causa* peccatorum: 1. *Tentationes* satanæ. 2. *Violatio* fœderis naturæ, indeque oriunda corruptio *originalis*, in peccatum quodvis proclivis. 3. *Concupiscentia* & appetitus voluptatis. 4. *Ignorantia* & contemptus, Dei & voluntatis divinæ. 5. *Φιλαυτία* seu perversus sui amor. 6. *Consuetudo*, quo callus obducitur conscientiæ reclamanti, & facilitas peccandi nascitur. 7. Perversa aliorum *imitatio.* 8. *Spes* impunitatis, & quæ sunt hujus generis complura alia; insuper à singulari singulorum peccatorum natura observanda.

D. *Remedia* adversus peccata suppetunt 1. à devota ponderatione, cum *bonorum*, quæ redundant à bonis actionibus; tum *malorum*, quæ à malis seu peccatis. 2. *A Deo*, ejusque gratia regeneran-

te,

te, convertente, sanctificante, de quibus nos suis locis ex professo. 3. A nobis, qualia sunt *α. habitus* boni seu virtutes, quibus etiam aversi reddimur à contrariis malis. *β. Pœnitentia* à præteritis peccatis. *γ. Sensus* profundus præsentium peccatorum. *δ. Odium* & fuga futurorum. *ε. Fides* in Christum, purgans corda. *ζ. Conatus* & propositum ingenuum, vivendi & agendi secundum Spiritum. *η.* Declinare quasvis occasiones, pravas conversationes &c. *θ. Advigilare*, cordi, sensibus externis, & objectis quibusvis, ne seducamur. *ι. orare* ne ducamur in tentationem: ut adducti muniamur virtute Dei, ad obnitendum fortiter: ut lapsi etiam in peccatum erigamur per gratiam convertentem; & ex seductione ac peccato, cautius imposterum mercari discamus. &c.

IDEA
THEOLOGIÆ MORALIS.
LIBER SECUNDUS
De Religione.

CAPUT I.
De Pietate & Impietate.

Obedientiæ Christianæ exantiavimus naturam, affectiones & partes: jam ad ejus *species*, vel quasi tales progredimur, nim. Religionem & justitiam. *Religio* habebit omnia illa officia, quæ Deo immediate competunt; *justitia*, quæ ex præscriptio divino proximo debentur. Utramque ex ordine divino Decalogi prosequemur. Juxta eum *Religio*, seu cultus Dei duplex est: vel *naturalis*, fluens ex ipsa Dei natura, quem dirigit primum Decalogi præceptum; vel *institutus*, quam prosequuntur tria posteriora, prioris tabulæ præcepta. Officia cultus *naturalis* examinabimus, vel *generalius*; vel *specialius*. Prius fiet hoc capite, sub titulo de *pietate*, cui opponitur impietas. *Pietatis* ergo expendemus

I. *Naturam.* Pietas, strictiore sensu, hic nobis idem valebit, quod Hebræis עבודה *servitus*, Græcis *θρησκεία*, *εὐσέβεια*, Latinis *Religio*, seu à *religando*, seu *relegendo*: nec aliud sonabit, quam ea officia, quæ Deo immediate competunt, & quidem ex *natura* ejus, quibus Deum habemus pro Deo nostro, non tantum *ore*; sed & *re*, juxta primum Decalogi præceptum. Proinde respicit *Deum*, ex natura prioris tabulæ, & *naturam* Dei, ex primo præcepto, quo Deum, & ore, & affectu, & re, jubemur habere pro Deo nostro. Peculiariter, ut eum 1. agnoscamus & cognoscamus pro Deo nostro. 2. Ut ei fidem habeamus, velut veraci. 3. Ut in eo fiduciam collocemus, tanquam fideli in promissis suis. 4. Ut eum diligamus, velut summum bonum. 5. Ut eum revereamur, velut omni honore & reverentia dignum. 6. Ut ei obediamus, velut supremo Domino & Legislatori, ut 7. ei nos submittamus, velut supremo Gubernatori. Ista omnia comprehenduntur una voce cultus religiosi, qui Deo competit ut Deo, primo enti, ex omnibus ejus attributis & perfectionibus, independentia, immutabilitate, simplicitate, infinitate, omniscientia, bonitate, gratia, misericordia, omnipotentia, justitia, sanctitate, omnisufficientia, gloria & beatitudine &c. Cum enim Deo, quippe infinitum perfecto, cultu nostro nil possimus conferre perfectionis; sufficit eam perfectionem, quæ in eo est, ingenue agnoscere, & debito modo, & ore & re testificari. Complectitur igitur omnem istum cultum, qui, vel *α.* ex natura & conditione sua, vel *β.* ex consuetudine & usu; vel *γ.* ex mente & intentione deferentis, Deum respicit ut primum principium, & supremum Dominum vitæ. Quæ non sunt futiliter, ut fit à Romanensibus, distinguenda, aut separanda, ut priora illa soli Deo, posteriora etiam creaturis conferantur.

II. *Distributio.* Hic pietate seu cultu religioso, intelligitur 1. quandoque *omne* officium, quod Deo debetur *quomodocunque*, juxta utramque Decalogi tabulam, etiam in proximo, ex ejus præscripto. 2. Quandoque id solum, quod Deo competit *immediate*. Quandoque 3. quod Deo competit ex natura sua, juxta *primum* præceptum. Pessime à Romanensibus dispescitur *α.* in *Latriam* quæ soli Deo competat, velut primo principio. *β. Duliam*, quæ Angelis & beatis insuper promiscue competat. Et *γ. Hyper-Duliam*, quæ soli B. Virgini sit tribuenda.

III. *Bona* pietatis, ob quæ expetenda: 1. Est omnibus modis *justissimum*, ut Deo pietatis honorem exhibeamus: si enim justum est ut proximo, ex qualicunque relatione ad nos, suum honorem

præstemus; nunquid justissimum est, ut Deo ex *omni* relatione tribuamus, quod suum est? Cum præsertim 2. id *omne* & *solum* sit, quod pro omnibus suis beneficiis, à nobis exspectat, & obtinere potest. 3. *Creator*, à quo id omne, quod sumus, quod habemus, quod possumus, oriundum est, qui nos creavit ad suam gloriam. 4. Creavit nos creaturas *rationales*, ut per nos gloriam reliquorum omnium operum consequeretur; absque ea igitur, per nos omnia frustra creata erunt. Est 5. *Dominus* noster absolutissimus, gubernator & legislator unicus, cujus gloriæ nos omniaque nostra impendere teneamur. Est 6. *benefactor* noster munificentissimus, qui nos cumulat omni benedictione, corporali pariter & spirituali, temporali & æterna. Est 7. *Redemptor* qui nos peccatores ab æterno tanti fecit, ut sanguine proprii & unigeniti filii, liberaverit ab æterno exitio. 8. Si nos ipsum pietate honoraverimus; & ipse nos honorabit. 9. Est primum & primarium præceptum, imo & scaturigo omnis alius officii versus proximum, &c.

IV. *Media*, quibus pietas obtineri & augeri potest: 1. Serio ponderare omnia *bona* ex pietate oriunda. 2. *Cognoscere* & agnoscere Deum, omnesque infinitas ejus perfectiones, ex quibus cultus pietatis ipsi debetur. 3. In operam dare, ut Deus *noster* fit, per fœdus gratiæ: *Ego Jehova Deus tuus*, quod amorem, reverentiam & cultum versus eum excitabit. 4. Adminiculis omnibus sedulo uti, quibus pietas promovetur, v. g. verbo divino, quod toties & tam potenter suadet pietatem: Sacramenta, quibus fides & pietas confirmatur. Imprimis 5. preces adhibeamus, quibus cor obtineatur pium, & vires ad exercitium pietatis. Nec 6. negligamus *consortia* piorum.

V. *Impietatem* seu profanitatem. Cujus cogitanda

A. *Natura*, qua solum verum Deum non agnoscimus, nim. quando 1. vel *nullum* Deum agnoscimus: seu *α. profitendo*, quod factum à Philosophis Atheis, & sic satis etiam ab Epicureis olim; nunc ab Hobbesianis, Spinosistis; seu *β. vivendo*, quando, *vel optamus* nullum esse Deum, scelerum nostrorum conscium aut vindicem; *vel ita conversamur*, ac si nullum Deum agnosceremus. Quando 2. *verum* Deum non recipimus, ut fit à *Gentilibus*, atque etiam Judæis modernis, quin & Antitrinitariis quibusvis. Qui, dum Filium & Spiritum S. non recipiunt, verum Deum non agnoscunt. Quando 3. *solum* verum Deum non agnoscimus. Quod rursus fit: A. *profitendo* (1) per *Polytheismum* Gentilem. (2) Per *Tritheismum* Peratarum, & Valentini Gentilis. (3) *Bitheismum* Socinianorum, qui duos *veros* Deos, summum & subordinatum, profitentur. (4) Idololatria *Pontificia*, multiplex: Circa *α. B. virginem* cui *hyperduliam*, *β.* Angelos, *γ. Sanctos* cœlites, *δ. Imagines*, *ε. Reliquias*, *ζ.* Sanctos *Chimericos*, qui nunquam exstiterunt in rerum natura, *η. Panem* Eucharisticum, *θ. Pontificem*, quem pro vicario Dei, & Christi colunt &c. Quibus omnibus cultum *religiosum* assignant, eoque pro Deis, saltem virtualiter & interpretative habent: B. *vivendo* & conversando, quando ventrem, aurum, honores, voluptates, pro Deo prosequuntur, licet *ore* unum verum Deum profiteantur.

B. *Mala* impietatis, quæ ex professo describit Psalmus XIV. & X. Nominatim 1. omnis *impius* est Atheus. 2. Omnis Atheus est *stultus*. Proinde 3. est *abominabilis*, non tantum Deo; nec tantum piis; sed etiam omnibus qui verum Deum profitentur, nec tamen Athei appellari volunt. Sunt 4. procul à limine omnis Religionis & à Deo Heb. XI. 6. Sunt 5. absque *Christo*, alieni ab Ecclesia, peregrini à fœderibus promissionis, absque spe salutis, absque Deo in mundo Eph. II. 12. Sunt 6. exclusi ab omnis boni promissione & participio 1 Tim. IV. 8.

C. *Causa* impietatis in medicatione tollendæ: 1. *Naturalis* Dei & cultus divini aversatio. 2. *Ignorantia* Dei, ejusque majestatis, bonitatis, justitiæ remunerativæ & vindicativæ. 3. *Labor* & molestia in exercitio pietatis. 4. *Conversatio* cum impiis. 5. *Vituperium* ex præcisitate, ab impiis imminens. 6. *Metus jactura*, opum, voluptatum &c. à stricta pietate, metuenda, &c.

D. *Remedia*: 1. serio expendere *bona* pietatis, & *mala* impietatis. 2. Uti mediis quibus *pietas* excolitur. 3. Tollere *causas* impietatis, v. g. *α* naturalem *aversationem*, frangit Dei gratia, regenerans, convertens, sanctificans, precibus Deo extorquenda. *β. Ignorantiam* pellit studium legendi, audiendi, meditandi verbum divinum. *γ. Molestiam* & laborem mitigabit, consideratio ipsius jugi, tam suavis, commodorum ex ea resultantium excellentia, & ipsa assuefactio, crebro exercitio habitum generans, illeque facilitatem & jucunditatem creabit. *δ.* 6. *Vituperium* compensabit, laus ex Deo Rom. II. 29. à piis omnibus; quin & ipsa pietas, utcunque impiis exosa, reverentiam ei, etiam apud impios conciliat. *ε.* Metus *jactura* cujusvis cessabit, consideratione utilitatis omnimodæ, cujus promissionem habet pietas.

CAPUT

Caput II.

De Fide & Incredulitate.

Pietatem contemplati sumus *generaliter*, jam ad ejus *particularia* descendemus. Sunt autem primæ virtutes fundamentales, fides, spes, charitas. Ex quibus porro nascuntur aliæ, v. g. auditio verbi divini, & precatio, & ex his juramentum, sors & communio cum Deo, cui opponitur tentatio Dei. Occurrit igitur primo *fides*, quam hoc loco non examinabimus, quatenus est principium vitæ spiritualis, prout eam cogitavimus lib. 2. cap. 1. Nec quatenus est terminus vocationis, sic eam habuimus lib. VI. cap. 2. Nec quatenus est conditio justificationis lib. VI. cap. VI. Sed quatenus est *virtus* Theologica, acquiescens in veracitate & fidelitate Dei, cui opponitur infidelitas. Hujus expendemus

I. *Naturam*. Est virtus Theologica, qua nixi divina ἀσφαλείᾳ seu infallibilitate, omnibus illis, quæ Deus revelat & imprimis promissionibus assentimur, ut eis potiamur. Fertur in *omnia*, & *sola* quidem ea, quæ Deus revelat: in prædictiones, præcepta & prohibita, in doctrinas quasvis, in comminationes; sed potissimum in *promissiones*. *Fundamentum* fidei divinæ, est Dei ἀσφάλεια seu *infallibilitas*, cui proinde tuto possumus inniti. Hæc, quatenus *omnia* revelata respicit promiscue, *veracitas* appellatur; quatenus autem *promissiones* peculiariter, *fidelitas*. Actus quibus in sua objecta fertur, sunt 1. *notitia* credendorum. 2. *Affectio* pia versus Deum, qua plurimum apud nos valet ejus testimonium. 3. *Assensus* qui præbetur veritati testificatæ. 4. *Acquiescentia* in Deo, ad illud quod promisit consequendum. 5. *Electio* & apprehensio ejus boni, quod promisit. (Respectu primi ac tertii, est in *intellectu*; respectu reliquorum, in *voluntate*. *Certitudo* ejus quoad *objectum*, est maxime firma. Rom. IV. 19. licet quoad *subjectum* in quo est, aliquando vacillet.

II. *Distributionem*. Est 1. fides *humana*, qua hominibus assentimur, quia & quatenus Deus vult; & *divina*, qua Deo soli, propter se credimus. Est 2. *implicita*, qua revelata credimus in communi quodam *principio*, quod jam est, sola S. Scriptura, non Ecclesia: & *explicita*, qua veritates singulatim credimus in seipsis. Hæc, licet per diversos gradus, ad salutem necessaria est, in omnibus fundamentalibus, quæ, per Scripturam, indissolubilem habent cum salute nexum. Est 3. *communis*, quæ in mero assensu subsistit: & electis *propria*, quæ ad *cor*, seu affectus pios descendit.

III. *Nota*, quibus fides humana, opinio, & communis discernitur à fide electis propria: 1. Fides divina, nititur *testimonio Dei infallibili* 1 Joh. V. 9. 10. non sic humana & opinio. 2. Semper conjuncta est cum pio quodam *affectu* versus Deum Rom. IV. 20. Insuper 3. *vincit* mundum & mundana 1 Joh. V. 4. quatenus affectum ciet *transcendentalem*, versus Deum & spiritualia. Conf. quæ ex professo in hanc rem diximus lib. 2. cap. 1.

IV. *Bona* fidei, ob quæ expetenda est: 1. Est *gloriosa* Deo Rom. IV. 20. Etiam 2. gloriosa est *credenti*. Ibid. 3. Porro 3. agnoscit Deum *veracem* esse. Hinc 4 credentem Deo *gratum* facit. 5. Et *omnia* ejus officia. 6. Conciliat nobis *unionem* cum Christo, ut simus *in* eo. Adeoque 7. *communionem* omnium ejus beneficiorum. Speciatim 8. *justificationis*, 9. *adoptionis*, 10. *sanctificationis*, 11. *glorificationis*. 12. *Nihil* possumus absque fide. Et 13. *omnia* per fidem. Confer quæ in hanc rem diximus ex professo, lib. 2. cap. 1. §. XLIV.

V. *Media*, quibus fides acquiritur, conservatur, augetur 1. usus *ministerii*, vivi & efficacis. 2. Contemplatio *veracitatis* & *fidelitatis* divinæ, quibus nec fallere, nec falli potest. 3. *Preces*, ut Deus nobis largiatur *spiritum* fidei. Conf. Ibid. §. XLIV. XLV. XLVI. XLVII. XLVIII. &c.

VI. *Incredulitas*. Hujus considerandæ

A. *Natura*, qua generaliter est non credere Deo: quod, latiore sensu, comprehendit omnia quæ adversantur fidei, qualia sunt 1. *ignorantia*. 2. *Opinio*, seu assensus incertus, qui revelatis divinis non congruit. 3. *Dubitatio*, in eo qui fidem profitetur, assensum, vel minuens, vel tollens. 4. *Error*, opinionem fidei contrariam ponens. 5. *Heresis*, errorem in fundamentalibus fidei cum pertinacia. Et 6. *apostasia*, erroribus fundamentalibus universalitatem addens. Conf. lib. 2. cap. 1. §. XXIX.

B. *Mala* incredulitatis, ob quæ fugienda: 1. Est *injuriosa* in Deum, ipsum facit *mendacem*: speciatim in ejus veracitatem & fidelitatem, in ejus verbum. 2. Incredulum ineptum facit ad *quævis* pietatis officia. 3. *Mater* est omnium *vitiorum*. Imo 4. ipsa *bona* nostra Deo ingrata facit. 5. *Causa* est ignorantiæ, apostasiæ, atheismi. 6. Conciliat nobis reatum *mortis* omnimodæ. Confer lib. 2. cap. 1. §. XXXII.

C. *Causæ*, in medicatione tollendæ: 1. *Satanas*; *ἐνεργῶν ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας* 2 Cor. IV. 4 Tum 2. *cor malum* infidelitatis Heb. III. 12. Porro 3. *ignorantia*, universalis veracitatis & fidelitatis divinæ. 4. *Sapientia* mundi & carnis. Conf. ibid. §. XXXI.

D. *Remedia* sunt: 1. Devota ponderatio *bonorum* fidei, & *malorum* incredulitatis. Conducunt 2. *media*, quibus fides generatur & alitur. 3. Obniti *causis* incredulitatis, v. g. α. Obniti *Satanæ*, molienti incredulitatem. β. Deprecari à Deo cor *infidele*, eique in virtute ejus obniti. γ. *Ignorantiam* pellere, assidua Scripturarum lectione, aliisque adminiculis. δ. Subigere *sapientiam* mundi & carnis. ε. Fugere *commercium* cum incredulis. Conf. ibid. §. XXXIII.

CAPUT III.

De Professione & Abnegatione fidei.

FIdes est, vel *interna* cordis, de qua hactenus; vel *externa* oris, quæ consistit in professione Rom. X. 10. Cui opponitur abnegatio. Professionis occurrunt

I. *Natura*. Qua veritatem, fide divina agnitam, ore manifestamus, eique testimonium præbemus, in gloriam Dei, & ædificationem aliorum. Requiritur ergo 1. veritatis divinæ *agnitio*: profiteri enim quod non credis revera, non est nisi hypocrisis: & hominem cogere ad profitendum, de quo non est persuasus, licet veritas sit; non est nisi immanis tyrannis. 2. *Constantia* in agnitione veritatis. 3. Hujus *propalatio* & testificatio, quotiescunque eam exigit, seu gloria Dei, seu ædificatio aliorum: alias enim non est necessaria. Idque 4. cum *periculo*, imo & jactura cujusvis honoris, fortunarum, imo ipsiusmet vitæ, in quo *martyrium* consistit. Dirigenda est in gloriam Dei, veritatis propagationem, adeoque in amplificationem Ecclesiæ, & aliorum æternam salutem.

II. *Distributio*. Est 1. *fucata*, absque ingenua agnitione veritatis. 2. *Extorta* vi, absque agnitione veritatis, ad evitanda pericula, jacturas, aut ad venanda quævis emolumenta, honorum, opum, facta. Est 3. *temeraria*, absque ulla necessitate, vel gloriæ divinæ, vel ædificationis proximi, sponte suscepta, ad ostentationem fortitudinis &c. Est 4. *pia*, urgente necessitate, in gloriam Dei, propagationem Ecclesiæ, & ædificationem aliorum suscepta.

III. *Bona* hujus professionis, ob quæ facienda: 1. Deus eam præcepit 1 Pet. III. 15. Tum 2. testimonium præbet Deo & veritati divinæ. 3. Comprobat sinceritatem fidei nostræ, eoque conscientiam tranquillam reddit & hilarem. 4. Egregie confert ad commendationem veritatis, 5. Confirmat spectatores fideles in veritate. 6. Redarguit inimicos veritatis. 7. Facit singulariter ad glorificationem Dei Phil. I. 20. 8. Habet promissionem salutis Matth. X. 23. Hisque nominibus 9. pro re nata perinde necessaria est ad salutem, ac ipsa fides Rom. X. 10.

IV. *Affectiones* confessionis; *media* enim hic non ita desiderantur, nisi forte quæ animum confirment, adversus imminentia ei pericula & calamitates, quæ suppetent à Capp. de fortitudine, constantia & patientia. Affectiones igitur sunt 1. ut *constanter* fiat, semper & ubique, quando necessitas exigit. 2. *Fortiter* & intrepide, absque metu quorumvis adversorum. 3. *Ingenue*, absque ullo sinistro respectu. 4. *Prudenter*, ut circumstantias loci, temporis, personarum observemus, nec temere nos in pericula, aut calamitates conjiciamus. 5. *Pie*, ut nil nisi gloriam Dei, amplificationem Ecclesiæ, & ædificationem aliorum intendamus.

V. *Abnegatio* veritatis agnitæ, cujus consideranda

A. *Natura*, qua veritatem divinam, vel prorsus deserimus; vel non ita profitemur ut debebamus. Implicat igitur 1. vel apostasiam, qua deficimus à veritate; vel 2. *mollitiem* & tepiditatem, qua ea fortitudine, constantia & patientia non profitemur, quam Dei gloria, ipsa veritatis præstantia, & aliorum ædificatio requirit; vel 3. ille animus, ille scopus non adest, qui adesse debebat. 4. Quandoque conjuncta est cum odio & contumacia in veritatem agnitam, tum est blasphemia in Spiritum S.

B. *Mala* abnegationis. 1. *contemtus* Dei, veritatis, Ecclesiæ & proximi. Est 2. *turpis* omnibus modis Christiano. Insuper 3. scandalum præbet, & fidelibus, & hostibus. 4. Habet gravissimas comminationes Marc. VIII. 38. Luc. IX. 26. Etiam 5. gradum struit ad horrendum scelus blasphemiæ in Spiritum S. Heb. VI. 4—9. Adeoque 6. constituit nos, si cum odio & contumacia fiat, extra spem ullius remissionis: & ex adverso 7. conciliat horrendam exspectationem ignis consumentis. Eo quod 8. Spiritum Dei contumelia afficiat, & sanguinem filii Dei conculcet & pro impuro ducat Heb. X. 26—30.

C. *Causa* abnegationis tollendæ: 1. *Ignorantia* veritatis, qua abnegans non habet radices sufficientes;

cientes. 2. *Vilipendium* Dei, Christi, Ecclesiæ, veritatis. Quandoque 3. *odium* veritatis & contumacia, saltem 4. *mollities*, qua cuti nostræ metuimus. 5. *Diffidentia*, in Deo ejusque gratia corroborativa & defensiva, item in promissionibus divinis. Quandoque 6. *audacia* aut præsumtio, qua propriis viribus nimium tribuimus, & hinc à Deo deserimur, ut patet in Petro. 7. Nimia *æstimatio* potentiæ hostium insultantium. 8. *Spes* emolumentorum mundanorum, à veritatis abnegatione, imminentium, &c.

D. *Remedia* adversus abnegationem, suppetunt 1. à devota cogitatione *bonorum* confessionis, & *malorum* abnegationis. 2. Ab *agnitione* propriæ infirmitatis carnis nostræ. 3. A prudenti *circumspectione*, qua convenienter rei, judicamus de imminentibus periculis. 4. A *fiducia* in Deo, qua toti pendemus à gratia Dei confirmante & defendente. 5. A panoplia, quam Paulus commendat Eph. VI. 12. —— Peculiariter 6. à *precibus*, ne nos inducat in tentationem; sed liberet nos à malo. 7. Ut fortiter obnitamur causis ex quibus nasci solet abnegatio, singulis convenienter suæ efficaciæ, idque in virtute Dei.

CAPUT IV.

De Spe & Desperatione.

SEcunda, inter virtutes pietatis fundamentales, est *spes* divina, cui opponuntur vitia varia. Circa spem considerabimus

I. *Naturam.* Est virtus Christiana, qua propensi sumus ad exspectationem eorum, quæ Deus promisit. Penes hanc occurrunt cogitanda: 1. *Habitus*, quo propensos & proclives nos reddit, pro natura virtutis: tum 2. *Objectum*: α. *Formale*, est *bonum*, quo distat à *desperatione*: *futurum*, quo differt à *fide*, & *difficile*, ac *probabile*: quæ omnia quadrant in promissiones divinas, quibus spes innititur; nisi quod, per naturam promissionis divinæ, non *probabile*; sed *certum* fit. β. *Materiale*, est (1) principaliter *Deus* ipse, nobis conjungendus 1 Pet. I. 21. (2) Minus principaliter, *omnia* illa bona quibus ad Deum gradatim perducimur 1 Pet. I. 13. sive spiritualia, sive temporalia, nobis promissa. Cumprimis (3) *vita æterna* 1 Thess. V. 8. Tit. III. 5. Porro. (4) *actus* per quem fertur in objectum suum, est *exspectatio*, non probabilis & incerta, sicut in spe *humana*; sed certa, & ex promissione Dei immobili, infallibili; quamvis in *sperante* subinde vacillet. (5) *Fulcrum*, est *fides*, quatenus non exspectat, nisi quod apprehendit, velut sibi promissum. Unde fides & spes quoad virtutem non differunt, nisi ratione *præsentis* & *futuri*.

II. *Distributionem.* Est 1. *humana*, incerta, fallax. 2. *Divina*, immobilis. Hæc 3. est *personata*, justo fulcro destituta, dicitur *præsumptio*. Et 4. *genuina*, nixa promissionibus divinis. Hæc rursus 5. est beatorum *cœlitum*, Angelorum & animarum fidelium, quorum exspectatio nititur aperta visione, absque ullo labore aut contentione, cum perfectione. Et 6. fidelium *in terra*, quæ exspectat è longinquo, intuetur per promissiones, velut per *speculum & ænigma* 1 Cor. XIII. 12. cum labore & contentione, & cum imperfectione. Est etiam 7. *confirmatior*, quæ fiducia appellatur, & 8. *debilior*, infirmior.

III. *Notas* quibus Christiana exploretur: 1. Innititur soli Deo, ejusque gratuitis promissionibus 1 Pet. I: 13. Etiam 2. innititur solidis fundamentis, talibus promissionibus, quibus omne bonum addixit, non propriis meritis, viribus, aut *externis* tantum cultus divini officiis Jer. VII. 4. Luc. XVIII. 10. 11. Porro 3. curam generat in omnibus placendi Deo 1 Joh. III. 3. Insuper 4. suadet mediis ordinariis, à Deo præscriptis, diligenter uti, & ab aliis abstinere Heb. X. 23. 24. 25. Tandem 5. ab illis mediis tamen non pendet; sed à Deo, vel sine eis operari valente Esth. IV. 14. &c.

IV. *Bona* spei, ob quæ ambeunda: 1. Eam Deus *exigit*, ut bonis promissis quibusvis potiamur 1 Pet. I. 13. Psal. XXXVII. 5. 6. Etiam 2. est animæ *confirmatio*, velut *ancherata tuta & firma* Heb. VI. 19. qua ipsas *animas* nostras *possidemus* Luc. XXI. 19. Hinc 3. creat *gaudium*, delectationem & gloriationem in Deo Heb. III. 6. 1 Pet. I. 3. 6. Adhæc 4. animas efficaciter *suffulcit*, in *adversis* quibusvis. Hinc 5. *patientiam* confirmat & adauget. Porro 6. generat certam *exspectationem salutis* æternæ Tit. III. 7. Rom. V. 2. Etiam 7. ad *sanctitatis* studium excitat 1 Joh. III. 7.

V. *Media* obtinendæ spei Christianæ adhibenda: 1. Serio expendere *bona* spei Christianæ, jam memorata. 2. Scrutari promissiones divinas. 3. Cogitare universalem Dei *veracitatem* & fidelitatem in promissis istis. 4. Exercere *fidem*, quia spes exspectat credita. 5. Operam dare, ut simus *in fœdere gratiæ*, quo omnes promissiones nobis applicantur. 6. Et esse *in Christo*, in quo omnes promissiones Dei sunt etiam & amen 2 Cor. I. 20. Peculiariter 7. cogitare eas promissiones, quæ pas-

fim:

sim fiduciæ in Deo, factæ observantur. 1. Excutere *experientiam*, bonitatis & veracitatis divinæ, quam, vel ipsi in variis necessitatibus; vel fideles quivis experti sunt.

VI. *Desperationem* oppositam. Hujus considerandа

A. *Natura*, eam hic sensu latiore capimus, prout notat omnem defectum spei Christianæ, sive intus *excessu*, ab ea discedat; sive in *defectu*. Et sic desperatio nobis erit: 1. *Fiducia* quæ vis in hominibus aliis, aut in seipso, propriisque meritis, dignitate, viribus, aut in quovis alio, præterquam in Deo & promissionibus divinis. 2. *Præsumptio*, qua speramus absque justo fundamento. 3. *Metus* mali, adversus spei, qua bonum exspectamus. Si nim. sit *immoderatus*, nec fide temperatus, qui per se non opponitur spei, in *peccatore*. Sed maxime ei opponitur. 4. *Desperatio*, strictius ita dicta, quatenus est privatio spei, quæ adesse debebat, & conjuncta est cum sensu istius privationis, & cum apprehensione rei sperandæ, vel saltem nunquam futuræ. Quæ tamen in impiis, hypocritis, diabolis & damnatis, non tam *peccati*, quam *pœnæ* rationem habet, eo quod istis nulla promissio facta sit, nisi quod *peccatum* sit in causa. Tandem 5. & spei ex eventu contrariatur; *pudor faciei* vel confusio Psal. xxv. 2. 3.

B. *Mala* desperationis cujusvis, ob quæ fugienda: 1. *Injuriosa* est in Deum, ejus veracitatem, fidelitatem, gratiam, promissiones. 2. In *nosmetipsos*, privat nos q. animabus nostris & anchora tutissima, in quibusvis nostris miseriis, & fluctuare facit in vastissimis calamitatum fluctibus. 3. Subjicit nos dirissimæ *maledictioni*. 4. Privat nos omnibus benedictionibus, quæ promissæ sunt sperantibus in Deum.

C. *Causa* desperationis in medicatione tollendæ: 1. *Ignorantia* promissionum divinarum. 2. *Dubitatio* de veracitate, fidelitate divina. 3. Nimium defixum esse in *periculorum* & calamitatum nostrarum *copiam* & gravitatem. Item 4. in propriam *infirmitatem*, & 5. *peccata* nostra, quæ nos indignos reddant omni gratia & auxilio divino. Imprimis 6. defectus *fidei*, cui factæ sunt omnes promissiones. 7. Esse *extra* Christum, in quo solo omnes Dei promissiones valent.

D. *Remedia* adversus desperationem adhibenda: 1. Expendere *bona* spei, & *mala* desperationis. 2. Adhibere *media* quibus spes generatur & augetur. 3. Obniti *causis* desperationis, v. g. α. *ignorantiæ*, eis mediis, quibus peritia promissionum comparatur, studio verbi divini. β. *Dubitationibus*, opponendo veracitatem, & fidelitatem Dei, qua, ceu prima, imo ipsa veritas, nec falli, nec fallere potest. γ. Periculorum & calamitatum multitudini & gravitati opponere *omnipotentiam* divinam, quæ eripere potest. δ. Peccatorum multitudini & turpitudini, *misericordiam* Dei in Christo. ε. Defectui *fidei*, preces, ut eam det & adaugeat Deus, item media illa, quibus fides obtineri & confirmari potest, supra indicata lib. 2. cap. 1.

CAPUT V.

De Charitate & Odio Dei.

TErtia in virtutibus pietatis, est *charitas* erga Deum, cui opponitur odium ejus, latiori sensu. De charitate considerandа

I. *Natura*. Est propensio in Deum, ut summum bonum. Ejus actus est *propensio*, quo nomine distat ab *odio*, quod non est nisi *aversatio*. Respicit *Deum* & quidem *solum*, quo differt à civili quavis. In Deum, ut *bonum*, per quod rursus differt ab *odio*, quod in objectum fertur ut *malum*. Et quidem ut bonum *summum*, quod non fit in quavis alia charitate. In bonum *generaliter*, quatenus est non tantum *appetibile*; sed etiam *communicativum* sui ipsius, h. e. suum possessorem bonum faciens. Cum autem *bonum* considerari possit, vel ut *absens* adhucdum, seu alienum, quo modo infert *desiderium* & concupiscentiam unionis; vel ut *præsens* & *possessum*, sic infert *gaudium* & acquiescentiam, vel ut *charum*, seu dignum cui benefacias, infert *beneficentiam*. Tandem, cum Deus sit *summum* bonum, charitas esse debet *superlativa*, qua Deus amoris ἰξοχὴν habeat supra omnia, adeo ut nihil diligas: α. *Contra* Deum β. Nihil *supra* ipsum. γ. Nihil *juxta* ipsum: sed δ. omnia, ut *ab ipso*, & ε. *ad* ipsum, inque ejus gloriam.

II. *Distributio*. Est 1. *civilis*, versus quævis à Deo diversa. 2. *religiosa*, soli Deo competens. Et hæc, juxta Scholasticos est, vel 3. *naturalis*, quæ Deum respiciat, ut *principium* & *finem naturæ*, sitque homini *naturalis*: quasi homo peccator, naturæ viribus, Deum possit diligere *ut Deum*, seu summum bonum: & 4. *supranaturalis*, quæ in Deum feratur, ut principium & finem *gratiæ*. Est tamen 5. *communis*, quæ *vere* quidem Deum diligit, quoad actum; sed non *ut* Deum, seu summum bonum, cum ὑπεροχῇ. Est tandem 6. *propria* electis & vere fidelibus, ἰξοχὴν σωτηρίας,

πεῖας, qui Deum respicit ut summum bonum. Et hic rursus est, vel 7. amor *concupiscentiæ*, qui tendit in unionem cum Deo, vel 8. *acquiescentiæ*, seu complacentiæ, quo acquiescis in omnibus quæ sunt in eo, ut alium, aut aliter, non desiderares. Denique 9. *benevolentia*, quo ipsi bona quævis, eique placere, omniaque in ejus gloriam dirigere volumus.

III. *Notæ*, quibus dignoscatur amor Dei *salutaris*, suppetunt 1. à *natura* charitatis, quando Deum diligimus, non tantum, nec tam propter bona nobis communicata; quam *propter se*, quia est *appetibilis*, omnique amore dignus. 2. a *partibus* charitatis, nim. *α*. amore *concupiscentiæ*, ille salutaris est, qui (1) non Deum tantum desiderat; sed omnia illa *media*, quibus Deus seipsum nobis exhibet. (2) Fugit omnia, quæ separant nos à Deo. (3) Qui desiderat etiam spiritualem unionem & communionem cum Ecclesia, cui suam præsentiam Deus addixit. (4) Serio dolet quamvis obstructionem inter Deum & se. (5) Anhelat *perfectam* fruitionem Dei in vita futura: *β*. Amore *complacentiæ*, ille salutaris est, qui A. acquiescit, non tantum in *gratia*; sed & *justitia* ejus vindicativa, non tantum in ejus *beneficiis*; sed etiam *judiciis*. B. Intime delectatur unione & communione cum Deo, percepta, per gratiam & operationem Spiritus S. C. *Gaudium* etiam & suavitatem percipit, in exercitiis pietatis, D. & in communione Sanctorum. E. Fastidium ex adverso & abominationem eorum quæ Deo & voluntati ejus adversantur: *γ*. Amore *benevolentiæ*, ille salutaris est, qui (1) *seipsum* quantus est, cum omnibus quæ habet, & potest, Deo impendit. (2) Fervet circa *gloriam* ejus, atque insuper (3) circa obedientiam præscriptorum. 3. A modo seu *gradu* amoris, ille *salutaris* est, qui Deum rebus omnibus præfert; tum 1. *affectu* seu voluntate, sic ut *affectum* illum nullus affectus versus creaturam quamvis allicere possit eo, ut Deum offendere *velimus*: sic item ut plus valeat apud nos amor Dei, quam cujusvis alterius, adeo, ut in ejus gratiam & gloriam parati simus, vel charissima quævis deserere; Tum 2. *effectu* insuper, qui per omnem vitam & conversationem Deum efficaciter præfert omnibus. 3. Ille amor qui *fortior*, firmior & radicatior est, circa Deum, quam circa alia quævis. Qui 4. tam *tener* est, ut malit jacturam, aut vim quamvis experiri, quam violare voluntatem & gloriam Dei &c.

IV. *Bona* charitatis versus Deum, ob quæ ambeunda: 1. Omnem justitiam superat, Summum Bonum summe diligere. Cum præsertim 2. Deus superlativo amore nos prosecutus sit, quando filium, proprium, unigenitum, dilectissimum, dedit, non *nobis* tantum; sed & *pro nobis* in dirissimam mortem Joh. III. 16. Nec hoc tantum: sed 3. indies quovis *beneficio* prosequitur, non nisi *gratuito* amore ductus. 4. Impetrat nobis *amorem* Dei Psal. LXIX. 132. Prov. VIII. 17. Etiam 5. *protectionem* & *liberationem* à malo, & ut mala etiam nobis *cooperentur* in bonum Psal. XCI. 14. 15. Rom. VIII. 28. Insuper 6. possessionem quarumvis *divitiarum* Prov. VIII. 20. 21. Porro 7. & radix omnis pietatis & obedientiæ salutaris. Ac proinde 8. index certus veræ *fidei* & conscientiæ tranquillæ. Absque qua 9. nulla subsistit *vera* religio, aut cultus divinus, quippe compendium Legis. Tandem 10. est *βραβεῖον* salutis & vitæ *æternæ* Jac. I. 12. & II. 5.

V. *Media* quibus obtinetur & promovetur: 1. Devota consideratio *bonorum* charitatis. 2. Id serio agere, ut magis magisque persuadeamur de infinita *bonitate* Dei, non tantum ex *Scriptura*; sed etiam *experientia*, non aliorum tantum; sed & propria Psal. XXXIV. 9. & XXXV. 9. 10. 3. Operam dare excitandæ & promovendæ *fidei*, ex qua nascitur charitas. 4. Id agere, ut simus in *fœdere* gratiæ, adeoque Deus, cum omni sua bonitate *noster*. 5. *Preces*, ut Deus dirigat corda nostra ad amorem sui 2 Thess. III. 5. Tandem 6. suspendere amorem nostri, versus Deum, ab amore Dei *versus nos* 1 Joh. IV. 19.

VI. *Odium* versus Deum, quo, generaliore sensu, complectemur omnia ista, quæ adversantur amori versus Deum. Hujus cogitanda

A. *Natura*. Est aversatio à Deo, qua, aut Deum prorsus non diligimus; aut non ita, ut debebamus, scil. generaliore sensu. Complectitur particulatim 1. *metum* immoderatum, qui cruciatum habet ex præsentia Dei, & formidine pœnæ, ab ipso infligendæ 1 Joh. IV. 18. quem proinde pellit charitas consummata, quatenus metus ille est *horror*, oriundus ex apprehensione mali, ob præsentiam Dei, atque adeo opponitur charitati, quæ fertur in Deum, tanquam absolute bonum. 3. *Alienationem* à Deo, quæ à nonnullis dicitur *odium abominationis* Psal. XIV. 3. Joh. III. 20. Sicut enim charitas consistit in affectu unionis; sic alienatio hæc est in disjunctione. 4. *Odium*, quod dicitur *odium inimicitiæ* Joh. XV. 23. 24. 25. Sicut enim charitatis amicitia est *benevolentia*; ita odium hoc est *malevolentia*, quo Deo male cupiunt impii, & vellent, ut vel non esset prorsus; vel saltem non talis, qualis est. 5. Amor hujus *mundi* 1 Joh. II. 15. quia hic mundus cum Deo, & ejus voluntate non consentit vs. 16. sicut enim perfectio charitatis est in eo, ut animus acquiescat in Deo; ita charitati necessario repugnat, ut acquiescat in eo, quod est alienum à Deo.

B. *Mala* odii versus Deum, ob quæ fugiendum 1. est scelus omnium scelerum, omnium scaturigo & compendium. 2. Ciet odium Dei versus osorem: sicut enim amor amorem generat; ita odium, odium. 3. Odium, inquam, *ignis* consumentis, Dei omnipræsentis, omnipotentis 4. Habet commimationem dirissimorum judiciorum divinorum Exod. xx. 5. Reddit 5. osorem abominabilem Deo & Sanctis Psal. cxxxix. 21. 22. Creat 6. osori æternum & indeclinabile exitium &c.

C. *Causa* hujus odii tollendæ: 1. *Originalis* naturæ nostræ aversio à Deo. 2. Ignorare, aut non esse persuasum, de bonitate, gratia & misericordia Dei. 3. Cogitatione *nimium* defixum esse in Deum, velut rigidissimum Judicem, neglecta ejus misericordia. 4. Amor inordinatus sui, cupiditatum, & iniquitatum, efficit ut Deum odio habeant impii, tanquam ejus adversarium. Quod his fere gradibus procedit: α. Impii seipsos inordinate diligunt. Hinc β. volunt quod sibi placet, quamvis adversetur legi divinæ. γ. Odio habent legem; quia repugnat suis cupiditatibus. Et δ. Deum ipsum, quia talis legis auctor est.

D. *Remedia* adhibenda: 1. Profunda consideratio *bonorum* amoris divini, & *malorum* odii. 2. Uti istis mediis, quibus amor Dei generatur. 3. Obniti causis odii, v. g. α. originali aversione paulatim medetur, omnipotens Spiritus S. regeneratio, conversio, sanctificatio, precibus impetranda. β. *Ignorantiæ*, medetur studium gustandæ & videndæ benignitatis divinæ. γ. Defixum esse *altero* oculo in justitiam Dei vindicem, *altero* in misericordiam Dei, illam quæ est in Christo Jesu. δ. Serio ponderare peccatorum turpitudinem, perniciositatem, ut inde nascatur odium ejus, eoque exstingui odium versus Deum.

CAPUT VI.

De Auditione & Neglectu verbi divini.

EX istis tribus pietatis virtutibus, fide, spe & charitate, duplex nascitur actus pietatis, qui spectat ad communionem illam spiritualem, quæ inter Deum & fidelem exercetur, nim. *Auditio verbi*, & *Oratio*. Auditionis, cui opponitur neglectus verbi divini, consideranda

I. *Natura*. Est receptio religiosa verbi divini, ut ei obsequaris. Est *receptio*, sive fiat *audiendo* auribus; sive *legendo* oculis, sive meditando *mente*; sive *narrando*, quovis modo recipiatur. Est *religiosa* receptio, h. e. quæ resultat 1. à *fide*, qua veritatis verbum esse credimus, & convenienter erga illud afficimur Heb. IV. 2. Luc. XXIV. 32. tum 2. à *Spe*, qua tanquam verbum *bonum* & *vitæ* amplectimur, quod Deus promittit, ex eo etiam vitam exspectantes Deut. XXXII. 47. Joh. V. 39. Tandem 3. à *charitate*, qua Deo, in illo verbo seipsum revelanti, ut simpliciter bono, adhæremus. Ab istis omnibus, auditio fit *religiosa*, seu cultus divinus, quatenus 1. immediate & directe Deo spiritualem honorem defert: quamvis enim auditionis actus maxime proprie dirigatur ad nostram receptionem verbi divini; quia tamen, in modo recipiendi, conscientias nostras subjicimus Deo; idcirco deferimus ipsi honorem istum potestatis & veracitatis, in cujus agnitione religiosus ejus cultus exercetur. Quatenus 2. directum & immediatum exercitium continet fidei, spei & charitatis, in quibus cultus Dei maxime essentialiter consistit. Respicit *verbum Dei*. Proinde nullum verbum humanum ei debet admisceri, aut eodem modo cum illo proponi, ne hominem colamus, loco Dei. Porro receptio illa duo implicat: α. *Attentionem* mentis seu intellectus, seu inquisitionem, ut sensum verbi assequamur Act. XVI. 14. Jes. LVIII. 2. β. *Intentionem* voluntatis nostræ, ut audito & percepto verbo religiose obsequamur. Hinc auditionis ultimus finis esse debet *obsequium*.

II. *Distributio*. Est 1. *humana*, qua verbum Dei audimus, velut verbum hominis prædicantis 1 Thess. II. 13. Est 2. *vana*, qua verbum Dei audimus, nec ut intelligamus; nec ut faciamus: sed ut cultui Dei externo satisfaciamus, & hinc pro Christianis & religiosis habeamur. Est 3. *otiosa*, qua audimus ad hoc tantum, ut intelligamus, & ex eo, ratiocinari & sermocinari possimus. Est tandem 4. *religiosa*, qua intendimus, non tantum intelligere mentem verbi; sed etiam eidem obsequi.

III. *Notæ*, quibus *religiosa* à præcedentibus omnibus discriminetur, quæ, licet sufficienter pateant ex dictis, nihilominus distinctius percipiuntur, si consideremus 1. *attentionem*, quæ, ut *religiosa* sit, debet α. resultare ex consideratione majestatis Dei, & reverentia ipsi competente, quæ verbis humanis qualibuscunque non competit 1 Thess. II. 13. Act. X. 33. β. Non verba tantum & sensum verborum haurit; sed obligationem insuper agnoscit, ad audita religiose præstanda Deut. XXXII. 46. 47. Ut γ. fundamentum nostræ attentionis, sit in actu exercito timoris &

& reverentiæ Dei Jes. L. 10. Si consideremus 2. *inquisitionem*, quâ non inquiramus aut deliberemus, num verbum auditum sit præstandum, nec ne; quod non caret impietate: sed inquirendum tantum, ut intelligamus, quænam sit voluntas Dei. In hominum quidem verbis inquirendum, sintne bona & observanda, nec ne; sed Dei verbum non est dijudicandum, nisi ut ei, cœca quasi obedientia nos submittamus. Si consideremus 3. *intentionem*: ea ferri debet, nec solum, nec præcipue in *cognitionem*; sed in *praxin* Jac. I. 22. Et quidem ut voluntatem Dei *omnem* faciamus, sine ulla limitatione, exceptione aut distinctione Deut. V. 33. Jac. II. 10. Porro 4. ut firma sit intentio & immobilis, exclusa etiam omni cunctatione: nec propriis viribus; sed gratia & potentia Dei.

IV. *Bona* talis auditionis, ob quæ appetenda: 1. Est audiendum verbum *Dei* omnipotentis, verbum *vitæ* & salutis. Est 2. in auditione, cultus Dei *religiosus*, ei quovis jure debitus. Est 3. in ea *exercitium* solenne fidei, spei, charitatis, in quibus *religio* consistit. In ea 4. anima pia dulcissimam *voluptatem* experitur. Est 5. omnibus modis *utilissima*: α. Ut Deus nos vicissim *audiat* & exaudiat in precationibus nostris. β. Ut ei fide divina *credamus*. γ. Ut ei *obediamus*. δ. Ut *regulam* tutam habeamus, ad quam universam vitam nostram componamus. ε. Ut, & Deo, & proximo, & nobis, suum tribuamus, juxta voluntatem Dei. ζ. Ut in viis Dei *secure* ambulemus, absque metu seductionis. Illis omnibus nominibus 6. est absolute *necessaria*, ad salutem æternam, &c.

V. *Modus* audiendi verbum Dei: (media enim, quia in *actione* consistit, hic non ita quæruntur) *Modus* iste ex dictis, penes *naturam* & *notas*, sic satis percipi potest. Requiritur tamen insuper 1. justa *præparatio*, auditioni prævia, in omnibus officiis divinis, solennioribus, necessaria: qua abservamus, α. *Deum*, cujus verbum audiendum, ut convenienter ejus majestati, auditio fiat. β. *Nos ipsos* audituros, quales simus, & esse debemus. γ. Ipsam auditionem, ut illa convenienter majestati divinæ, & verbo tali instituatur. 2. Recta *dispositio* inter audiendum, ut fiat A. cum *devotione* congrua. B. cum *attentione* arrectissima. C. Cum *intentione* paratissima obsequendi. 3. *Cura* exactissima *post* auditionem, qua enitamur 1. *fructum* auditionis consequi. 2. audita religiose præstare. De quibus alibi plura.

VI. *Neglectus* auditionis, quo hic latissimo sensu cogitamus, id omne quod adversatur auditioni. Hujus examinabimus

A. *Naturam*, qua, vel prorsus *non* audimus verbum Dei; vel non *ita* ut debebamus. Comprehendit nominatim 1. *superbiam* versus Deum; qua quis propriam excellentiam sic attendit & affectat, ut non velit subjici verbo divino. Quamvis enim hæc superbia repugnet humilitati omnis obedientiæ Christianæ, in genere, prout libro 1. cap. V. ex professo monuimus: attamen huic religiosæ *auditioni* cumprimis obnititur, quatenus superbus adeo est alienus, qui se submittat verbo audito, vel audiendo, ut suum verbum, suam voluntatem, & sibi, & aliis velit esse, quasi pro verbo divino Jer. XIII. 15. & v. 5. Comprehendit 2. auditionem verbi *humani*, qua conscientiam nostram ita submittimus dictatis hominum, v. g. Pontificis, Principum, ut quasi pro verbo divino nobis sint, quæ ratio est superstitionis, qua homines audimus, loco Dei. Comprehendit 3. auditionem verbi *diabolici*. Quando α. Satanam audimus tentantem & seducentem, eique nos submittimus obsequendo. Quando β. ipsum *consulimus* ejusque verbum audimus: vel ad occultum aliquod cognoscendum, vel ad auxilium ejus impetrandum, seu ut succurrat necessitatibus nostris, seu ad mirum aliquod perpetrandum. Quod peculiariter fit (1) per *Pythonismum*, ut apparet in Saule; (2) Per *Magiam*, de qua nos suo loco ex professo egimus lib. III. cap. VIII. §. XIV. & XXII. (3) Per *Astrologiam* judiciariam, qua ex astris, ejus ope futura contingentia sciscitamur. (4) Per omnes illas artes quibus, vocibus, figuris, & similibus rebus, nullius virtutis, morbos, vel in aliis curare impii satagunt; vel in seipsis suisque, in illum finem talia admittunt. Quibus tamen nequaquam annumeranda sunt, quæ viribus naturæ, per Sympathiam & Antipathiam perpetrantur, quibus experientia applaudit, & in quibus nulla fides exigitur. Universa ista consultatione Satanæ, *fides* qua ipsi creditur, *spes* qua aliquid boni ab eo exspectatur, & *charitas*, qua propter illud bonum communicandum diligitur, in juratum Dei hostem transfertur, ipse religiose colitur, & cum eo fœdus quoddam pangitur. Tandem 4. auditionem illam, qua verbum quidem Dei auditur; sed non eo modo, ea devotione, reverentia, attentione, intentione, subjectione aliisque circumstantiis, quæ Deo & ejus verbo congruunt.

B. *Mala* hujus neglectus, quæ, licet diversis gradibus, omnes ejus species suo modo urgent, ob quæ fugiendus est, sunt: 1. neglectu auditionis verbi sui, Deus ipse negligitur. 2. Negliguntur eadem opera, omnia emolumenta, directio vitæ, solatium in adversis, quæ ex verbo Dei

ejusque auditione in nos redundare possent. 3. Deus verba eorum in precibus, & adversis, non audiet, qui verbum ejus audire neglexerint. 4. Eos quibusvis suis judiciis subjiciet, qui se ejus verbis subjicere recusaverint. 5. Qui superbia seipsos *exaltaverint*, adversus Deum & verbum suum, adversus eos Deus seipsum exaltabit, quovis modo in ira sua; & qui fregerint jugum ejus, eos confringet ipse sceptro ferreo Psal. II. 2. 3. cum vs. 9. Tandem 6. qui Deo ejusque verbo negant obsequium; ipsis ille negabit gratiam &c.

C. *Causa*, in medicatione obstruendæ. Oritur neglectus ille 1. à neglectu ipsius Dei, *qui vos audit, me audit* —— 2. Ab ignorantia verbi divini, quam bonum, quam jucundum, quam utile, quam necessarium! &c. 3. Ab exaltatione cordis nostri, adversus Deum & voluntatem ejus Jer. XIII. 15. Etiam 4. à φιλαυτίᾳ & inordinato amore voluptatum, opum —— quibus adservatur verbum Dei. 5. A curarum mundanarum abundantia, per quam verbo divino audiendo, non possumus vacare, &c.

D. *Remedia* adhibenda: 1. Devote cogitare, & *bona* verbi divini, ejusque auditionis, & *mala* neglectus. 2. Eradicare causas neglectus, v. g. *α. neglectum* Dei, contemplatione majestatis, potentiæ ejus. *β. Ignorantiam*, studio & precibus. *γ. Fastum*, cogitatione vilitatis, impotentiæ — propriæ, collatæ cumprimis, cum infinita majestate Dei. *δ.* Φιλαυτίαν, mortificatione & crucifixione carnis. *ε. Curas* mundanas, imminuendo, quod afferant jacturam animæ, &c.

CAPUT VII.

De Precationis Exercitio & Neglectu.

EX pietatis virtutibus fundamentalibus, fide, spe & charitate, duo fluunt officia: alterum, quo nos *Deum audimus*, nobis loquentem; alterum, quo nos Deum *alloquimur*, ut nos audiat. Prius horum jam habuimus; posterius est in *precum* exercitio, cui opponitur earum neglectus. Precum consideranda

I. *Natura*. Est desideriorum voluntatis nostræ repræsentatio religiosa, coram Deo, ut ab eo exaudiamur. Requiruntur ergo ad precationem, ista quatuor: 1. Ut adsint *desideria* voluntatis, absque quibus externæ nostræ vociferationes non magis sunt precationes, quam garrularum picarum voces fictæ. 2. Ut desideria ista *repræsententur*, sine quo non magis sunt precationes, quam otiosa avarorum impiorum desideria. 3. Ut ista repræsentatio fiat modo *religioso*, citra quem, non magis sunt precationes, quam civiles petitiones puerorum, quibus petita parentibus repræsentant, ut ea obtineant. 4. Ut eo repræsententur, ut *exaudiamur*. Non equidem, ut *innotescant* Deo; est enim *omniscius*: nec ut *moveatur* proprie; est enim *immobilis*: sed ut *exaudiamur*, h. e. id precando obtineamus, quod fide novimus, ipsum nobis promisisse. Illa repræsentatio facienda est Deo *soli*, quod ipse *solus* nos possit *exaudire*, quatenus *α. intime novit*, & cordis desiderantis constitutionem, per suam omniscientiam, & media quibus conferre possit desiderata. Quatenus *β. potest* conferre per *omnipotentiam*. Quatenus *γ.* vult etiam conferre, per *bonitatem* & gratiam. Quatenus tandem *δ. debet* suo modo, propter *promissiones*, quibus desiderata nobis addixit. Et cum 5. ista nostra desideria proprie sint in *voluntate*; & precationes nostræ *actus* sint *voluntatis*, sic tamen, ut & in *intellectu*, multiplex requiratur *attentio*, ad (1) desideria nostra, sintne voluntati & promissioni divinæ convenientia. (2) Ad *cor* nostrum, sitne recte constitutum. (3) Ad *Deum*, satisne religiose cum eo agamus in precationibus nostris. (4) Ad *scopum* petitionis nostræ, sitne *glorificatio* Dei; an *proprium* tantum commodum &c.

II. *Distributio*. Sunt 1. precationes *illegitimæ*, in quibus necessaria requisita desunt, de quibus suo loco. Sunt 2. *legitimæ*, quæ congruunt cum voluntate Dei promittentis exauditionem. Rursus 3. precatio est, vel *civilis* ad homines, qua hoc agimus, ut eos *afficiamus*, moveamus & disponamus, ad petita nobis conferenda, quod in religiosa invocatione non est intendendum: quamvis precibus nostris eam virtutem Scriptura tribuat, ut si fieri posset, ut Deus moveretur; non alio quam precibus id fieret; unde se precibus nostris *quasi* affici & moveri, Deus passim declarat: & *religiosa*, de qua sola, hoc loco agimus. Hæc porro ex suis Ingredientibus est 4. vel *confessio* nostræ indigentiæ, miseriæ & indignitatis, à peccatis oriundæ, de qua nos uberius suo loco. Vel 5. *promissio* & votum, quo Deum certificamus, nos impetrata, non in commodum tantum *proprium*; sed in gloriam ejus impensuros, de quo itidem suo loco plura. Porro precatio est 6. vel *ejaculatoria*, ubi non penitus, aut non diu vacamus precationi Psal. CXXIX. 8. Neh. II. 4. Vel 7. *stata*, qua continuata serie, magis ex professo, nos componimus ad orandum. Utraque rursus est vel 8. *mentalis*, quæ absque ullo signo, ex destinato consilio adjuncto, peragitur sola voluntate,

tate, mente & affectu 1 Sam. I. 13. Vel 9. *vocalis*, qua animi desiderium verbis etiam exprimimus Hos. XIV. 2. ad internum affectum repraesentandum, excitandum, continuandum & augendum. Haec insuper fit, vel 10. in *prosa*: vel 11. in *metro*, cui *cantus* est conjunctus, ad spiritualem quandam delectationem, qua etiam animus detinetur, in meditatione rei cantatae, quo spectat *Psalmodia*, cum *publica* seu ecclesiastica; tum *privata*. Fit etiam precatio, vel 12. *cum aliis*, ubi praeit unus voce, & reliqui sequuntur affectu & fide, quam in fide declarant, vocula *Amen* 1 Cor. XIV. 16. Vel 13. ab *uno solo*, qua intra conclave nostrum, seclusis aliis, animam nostram effundimus coram Deo. Ex speciebus porro, precatio est, vel 14. *petitio*, qua intendimus, bonum quod *nobis* deest, impetrare Matth. VII. 7. Vel 15. *deprecatio*, qua malum urgens, aut instans, conamur amoliri. Huc spectant, cum *querela*, quibus dolorem nostrum significamus de malis, quae nobis per injuriam *hominum* immittuntur, his aliquando admiscentur *imprecationes*, quae, *ordinarie* quidem, non ulterius sunt licitae, quam ut habent vim deprecandi, ad malum aliquod gravius removendum, per illud malum, quod ipsis optamus: *extraordinariae*, in Prophetis fuerunt praedictiones: tum *lamentationes*, de eis malis, quae à *Deo* nobis immittuntur. Vel 16. *interpellatio* seu intercessio, qua pro *aliis* oramus. Est tandem 17. *gratiarum actio*, cui adest celebratio Dei, qua oramus, ut beneficia accepta, aut certo accipienda, refluant in Dei gloriam Psal. L. 15. 23. & XCI. 15. Implicat *α. agnitionem mentis*, qua, & *beneficia*, quot, qualia, quanta, quae acceperimus: *fontem*, ex mera Dei gratia, citra ullum nostrum meritum acceperimus, *perfectiones* Dei in eis conspicuas, bonitatem, potentiam & sapientiam collatoris, mente volvimus. *β. Celebrationem oris*, qua omnia ista, & Deo, & aliis praedicamus, in ampliorem Dei gloriam. Denique 3. *retributionem operis*, qua conamur saltem, Deo in compensationem qualemcunque referre.

III. *Bona* precationis, ob quae exercenda: 1. Deus passim & tam serio à nobis exigit precationem. 2. Tendit singulariter in glorificationem Dei. 3. Est in precatione suavissimum animae nostrae commercium cum Deo. 4. Absque precatione, nil vere *boni* impetrare, & nil mali à nobis averruncare possumus. 5. Est in precatione, qualiscunque *omnipotentia*, qua coelum aperire, Solem sistere, imo Deum ipsum quasi vincere, ejusque furorem compescere possumus: 6. nihil est, quod nos fortiores reddat, & fortius ac exactius juvet, in quavis necessitate, quam precatio Jac. V. 16. Est 7. omnibus modis absolute necessaria 1 Thess. V. 17.

IV. *Modus* precandi: 1. Ut precationis nostrae *regula* sit voluntas Dei 1 Joh. V. 14 nominatim Oratio Dominica Luc. XI. 1. 2. Tum 2. ut in *nomine Christi* precemur Joh. XVI. 23. Porro 3. ut ex *fide* precemur Marc. XI. 24. qua persuasi sumus, quod petimus, Deo gratum esse; qua preces nostras Christo altari aureo imponimus, ut defectus precum nostrarum tegat & suppleat. 4. Ut cum *spe* exspectemus petita, virtute promissionis divinae. Item 5. cum *charitate*, qua non nobis tantum petita velimus; sed Deo, in ejusque gloriam. Ut 6. in precibus, *cor* sanctum, & *manus* puras, elevemus versus Deum Psal. LXVI. 18. Joh. IX. 31. Ut 7. cum pia *submissione*, à Deo pro sua voluntate nobis polliceamur, nil ei praescribentes Jes. LVII. 15. Luc. XVIII. 13. Ut 8. affectu valido, & desiderio vehementi, versus petita feramur Rom. IV. 18. Ut 9. cum debita *praeparatione*, saltem in precibus *statis*, oremus. Considerando *α.* quis *Deus* sit, quem invocare volumus Gen. XVIII. 27. *β.* Quaenam nobis sint petenda, spiritualia, corporalia, & quo ordine Matth VI. 33. *γ.* Quaenam peccata nobis ante sint deponenda Prov. XV. 8. Thren. III. 42. *δ.* Cum praemissis suspiriis ejaculatoriis Psal. XIX. 15. Ut 10. *inter* precandum, nos convenienter geramus, attendendo (1) ad *gestus* nostros, ut humilitatem, reverentiam & fiduciam cordis repraesentent Psal. XCV. 6. (2) Ad *verba*, ut sint commoda, & cum magna devotione conjuncta Eccl. V. 1. (3) Ad dudum impetrata *beneficia*, ut ea agnoscamus, & gratitudine Deo referamus Gen. XXXII. 10. (4) Ad cordis *submissionem* versus voluntatem divinam, qua desideria nostra ejus beneplacito subjiciamus 2 Sam. XV. 26. Ut 11. *post* preces commode nos habeamus, *α. inquirendo*, quomodo nos gesserimus inter precandum Psal. CXIX. 39. *β. desiderando* exauditionem Psal. CXIX. 82. *γ.* continuando precationes constanter, saltem voto tenus Eph. VI. 18.

V. *Adminicula*, quibus *Spiritus* precum excitari possit: 1. Cogitatio bonorum precationis. 2. Nostram miseriam & necessitates agnoscamur & ponderemus 1 Reg. VIII. 38. Porro 3. certis precandi *formulis* nos non adstringamus; sed pro *re nata*, preces efformare studeamus Job. IV. 24. Insuper 4. *obnitamur* segnitiei nostrae ad precandum, ut tum maxime conemur precari, quando minime possumus, aut proclives sumus ad precandum Jes. LXIII. 17. Rom. XV. 30. Tandem 5. observemus prudenter, quonam corporis gestu aut habitu, spiritus precum fervidior reddatur, num stando, an genuflectendo: num in solitudine, an cum aliis validius precemur Matth. XXXVI. 36. 39. Et cap. VI. 6.

VI. *Neglectus* precationis, quo hic, latiore sensu, omnes ejus defectus intelligimus. Hujus cogitanda

A. *Natura.* Est defectus precationis, quo, vel prorsus non precamur, vel non ita, ut par est. Proinde neglectu isto 1. vel *prorsus* non precamur, precationem avertamur, saltem non proclives sumus ad precandum. Vel 2. *verum* Deum non invocamus, prout Gentiles, Judæi, Muhammedani, & Sociniani, quando Deum *triunum*, *solum* illum verum Deum, non invocant. Vel 3. præter verum Deum *alios*, ut Pontificii. Vel 4. profitemur quidem nos *solum verum* invocare; sed non eo modo, quo debebamus, quod variis modis fit. Quando α precatio ponitur in commoda *verborum* constructione & elocutione. β Pro consuetudine, *formula* quædam memoriæ commissa, statis temporibus, solenniter effunditur. γ. Absque corde, attentione, reverentia, devotione, oratur. δ. Non in nomine *Christi*. ε. Absque fide, spe, charitate, absque submissione, absque Religione oratur. ζ. Absque *præparatione*, conveniente dispositione, pia cessatione oratur, &c.

B. *Mala* hujus neglectus, ob quæ corrigendus: 1. *Omissio* quidem hominem facit profanum Gentilem, Idololatram, Atheum. 2. *Defectus*, diverso gradu, ipsas preces adeo reddit viles & *ingratas* Deo, ut ei sint quasi *latratus* canum Jes. I. 15. Hos. VII. 14. 3. Privat hominem omni *beneficio* precationis. 4. Accendit æstum furoris divini, ut *effundat* judicia sua, Jer. X. 25. &c.

C. *Causa* neglectus in medicatione tollendæ, sunt 1. defectus *Spiritus gratiæ* & precum. 2. *Alienatio* à Deo, per inimicitiam. 3. Defectus *fidei*, *spei & charitatis*, à quibus precatio resultat. 4. Ignorantia *sua*, suæque indigentiæ, miseriæ. 5. Fiducia in *propriis* viribus, sapientia, opibus, amicis. 6. *Diffidentia* à Deo, qui *possit* per omnipotentiam, qui *velit* per gratiam, qui *debeat* per promissiones suas, succurrere suæ indigentiæ.

D. *Remedia* sunt, 1. serio considerare *bona* precationis, & *mala* neglectus. 2. Uti adminiculis, quibus *Spiritus gratiæ* & precum excitari queat. 3. Obniti *causis* neglectus v. g. α. *alienationi*, succurramus reconciliatione nostri cum Deo per Christum. β. *Defectum fidei*, spei & charitatis, supplere nitamur in virtute Dei, exercitationibus & suspiriis. γ. *Ignorantiæ* sui, efficacissime succurret diligens consideratio sui, propriæque Impotentiæ, aliorumque qui nobis possent conferre necessaria. δ. *Fiduciam* in Deo eriget consideratio omnipotentiæ, sapientiæ, bonitatis & gratiæ divinæ &c.

CAPUT VIII.

De Confessione & Suppressione peccatorum.

Diximus in quavis precatione, seu expresse, seu tacite requiri, & *confessionem* miseriæ; & *promissionem* gratitudinis. De singulis singulatim. De *confessione*, cui opponitur suppressio peccatorum, consideranda ejus

I. *Natura.* Est peccatorum religiosa & pœnitentialis repræsentatio coram Deo. Occupatur circa *peccata*, cum *propria*; tum & pro re nata, aliorum Dan. IX. 8. Insuper circa peccatorum culpam, reatum, pœnam Psal. XXXII. 5. Sunt porro peccata ista; vel *ignota* nobis, quæ generaliter sunt confitenda Ps. XIX. 13. vel *nota*, quæ specialiter etiam sunt confitenda, pro cujusque natura & gravitate Esd. IX. 14. Est peccatorum istorum talis repræsentatio, quæ implicat 1. agnitionem, 2. sensum ac dolorem, 3. odium, 4. expositionem coram Deo, 5. accusationem & condemnationem nostri, 6. deprecationem. Est porro peccatorum repræsentatio *religiosa*, diversa à *Civili*, quæ coram hominibus quandoque facienda, qualis v. g. à Judice in maleficis exigitur. *Religiosa* autem est quatenus coram *Deo* fit, ex fide, spe, charitate profluens. Est etiam repræsentatio *pœnitentialis*, quo differt à spuria qua vis, de qua jamjam; Proinde requisita quævis pœnitentiæ, agnitionem, sensum &c. stipulatur, & à vera pœnitentia resultat, & ad eam vergit.

II. *Distributio.* Est 1. vel *civilis*, quæ hominibus fit, ob civiles causas, & *religiosa*, quam diximus. Est 2. *Sodomitica* & impia Jes. III. 9. Est 3. *Hypocritica*, qualis in Caino, Saule, Achabo, Juda aliisque. 4. Vel *publica*, sive ea fiat α. ab *uno*, publico alicujus nationis aut Ecclesiæ nomine, recensens peccata communia; sive β. ab *uno*, privato nomine ad Ecclesiam, si ea publico scandalo fuerit læsa, fundatur; quæ eo casu in gloriam Dei est necessaria: vel 5. *privata*, aut ad *unum* quendam, à se læsum, facta; aut ad *Deum* solum facienda, ut remissio obtineatur, quæ proinde semper est necessaria.

III. *Bona* confessionis, ab quæ facienda: 1. *Ingenuum* & æquissimum est confiteri injurias, vel *homini*

mini illatas; multo magis *Deo* illatas. 2. Confessione conscientiam exoneramus, ab injuriis Deo per peccata illatis. 2. Suppetunt tot ac tantæ promissiones in Scripturis, his factæ, qui ingenue sua confitentur peccata. 4. Nemo habere spem potest remittendorum sibi peccatorum, aut ullam certitudinem eorundem sibi remissorum, nisi prævia eorundem justa confessione. Proinde 5. securos reddit, ab omnibus pœnis & judiciis, peccatis nostris imminentibus. Hinc 6. exoneratis confessione à peccatis, conscientiam tranquillat, nostramque conversationem cum Deo, velut cum pacato Patre, suaviorem reddit, ut 7. ipsam mortem, & insequens extremum judicium, cum majore parrhesia, possimus præstolari, &c.

IV. *Affectiones* confessionis religiosæ, quibus etiam dignosci potest à fucata quavis & hypocritica; Caini, Saulis &c. Esto 1. quantum fieri potest, maxime *particularis*. Quamvis enim quandoque confessio *generalior* sufficiat 1 Sam. VII. 6. imprimis occultorum nobis peccatorum Psal. XIX. 12. attamen, quo *particularior* est, eo integrior & magis Deo gloriosa & grata: huc enim jubemur *α*. peccata nostra, etiam *occultiora*, exquirere Thren. III. 40. Job. XXXIV. 31. 32. quemadmodum fit in clientibus, versus suos Advocatos, & in ægrotantibus versus medicos. *β*. Etiam quo distinctior est confessio; eo magis *nobis* conferet ad solatium & tranquillitatem. *γ*. Vix etiam, cum sufficiente *sensu*, possumus confiteri, si nulla peccata peculiariter habeamus ob oculos, quæ confiteamur Jer. III. 13. Jud. X. 10. 1 Sam. XII. 19. *δ*. Magis etiam nobis conducit, & leviora nostra delicta, multo magis graviora, nobis ipsis, & Deo repræsentare, exemplo Davidis 1 Sam. XXIV. 5. & Pauli 1 Tim. I. 13. Esto 2. *distinctior*, quoad singulorum peccatorum turpitudinem & detestabilitatem, ex eorum circumstantiis aggravantibus 1 Reg. VIII. 47. 49. 50. Act. XXVI. 10. 11. Dan. IX. 5. 6. Quo magis pendeat à sola Dei gratia commiserante Luc. XV. 21. Dan. IX. 7. Conf. 1 Reg. XI. 32. Esto 3. oriunda à profundo *cordis*, non verbalis tantum & superficialis Esd. IX. 6. Luc. XVIII. 13. Job. XLII. 6. Esto 4. *ingenua*, conjuncta cum *odio*, & proposito deserendi peccata Esd. X. 2. 3. Job. XXXIV. 31. 32. Prov. XXVIII. 13. Esto 5. *filialis*, oriunda ab amore versus Deum, & spe misericordiæ obtinendæ Dan. IX. 9. Esd. X. 2. Luc. XV. 18. Zach. XII. 10. Esto 6. *libera*, non exorta metu pœnæ aut damnationis, qualis fuit in Pharaone, in Bileamo Num. XXII. 34.

V. *Adminicula*, quibus possimus juvari in confessione ista: Sibi parare *cognitionem legis* divinæ; absque qua, nec agnitio, nec confessio obtinere potest Rom. III. 20. Eph. V. 3. Rom. VII. 7. Tum 2. observare & ponderare vias Prov. IV. 26. Psal. CXIX. 59. Ad hoc 3. quotidie seipsum & facta sua ad rationes vocare Psal. IV. 4. Thren. III. 40. Hoc ipsum, non tantum refrænabit impetum peccandi; nec tantum compescet metum *mortis subitaneæ* Marc. XIII. 35. 36. sed & memoriam alet peccatorum confitendorum, omniumque circumstantiarum aggravantium. Insuper 4. refricare sæpius memoriam *veterum* peccatorum, ut & ea Deo confiteamur Deut. IX. 7. Psal. XXV. 7. Tandem 5. *implorare* gratiam & auxilium divinum, quo possimus Job. XIII. 23. Est enim singulare Dei charisma; quod propriis naturæ viribus non habemus. Jac. I. 17. &c.

VI. *Suppressio* peccatorum, cujus tenenda

A. *Natura*. Sensu latiore, nobis hic notat quemvis defectum confessionis religiosæ, quo, vel *prorsus* non confitemur peccata nostra; vel non eo *modo*, quo debebamus. Accidit peculiariter: 1. *negando* peccata, ut Cainus Gen. IV. 9. Tum 2. *tegendo* peccata, abscondendo, ne, vel Deo, vel hominibus innotescant Prov. XXX. 20. Porro 3. *excusando* peccata, eorumque causam in alium traducendo Gen. III. 12. 13. Insuper 4. *extenuando* peccata, eorumque circumstantias, loci, temporis &c. Saltem 5. confitendo absque *fide*, spe, charitate, sicut Cain, Saul, Achab, Judas. Absque 6. odio & *resipiscentia* à peccatis confessis. Insuper 7. non confitendo peccata coram *hominibus*, ubi hoc fieri debebat. Vel 8. *hominibus* potius, quam Deo, idque cum opinione meriti, ut fit in Pontificiorum confessione auriculari. Tandem 9. confitendo absque *humilitate*, cum contumacia, gloriando potius de commissis peccatis Jes. III. 9.

B. *Mala* suppressionis, ob quæ fugienda: 1. Peccatorem privat omnibus *bonis*, ab ingenua confessione oriundis. 2. Est *injuriosa* in Deum, quem peccato læsisti, & in proximum etiam, cui agnitionem & confessionem debes, injuriæ ei illatæ. 3. Adducit justam Dei *vindictam*, & quævis ejus judicia Psal. XXXII. 4. Ponit 4. extra omnem *spem* remissionis. 5. *Turbat* & gravat conscientiam Psal. XXXII. 3. 4. &c.

C. *Causæ* suppressionis tollendæ: 1. *Atheismus*, quo non cogitamus Dei omniscientiam, & ab eo abscondere nitimur scelera nostra Psal. XCIV. 7. Tum 2. *contemtus*, quo ipsum, ejusque vindictam, tanti non facimus, ut necessum arbitremur, ei confiteri peccata nostra. 3. *Ignorantia* & *neglectus* nostri, legis divinæ, & viarum nostrarum, quibus fit, ut non possimus confiteri peccata nostra. 4. *Spes* impunitatis, absque confessione. 5. *Fastus* & pudor, aperiendi turpitudinem

dinem nostram. 6. Labor & *molestia*, quæ est in confessione, & refricatione memoriæ, commissorum scelerum &c.

D. *Remedia* sunt: 1. Devote cogitare *bona* religiosæ confessionis, & *mala* suppressionis. 2. Uti adminiculis illis, quibus juvamur in confessione. 3. Obniti causis, à quibus resultat suppressio peccatorum, oppositis cuique illarum talibus, quæ plurimum valent adversus istas.

Caput IX.

De Votorum Usu & Abusu.

PRæter confessionem nostræ indigentiæ & miseriæ, ex peccatis nostris oriundæ, requiritur in omni pia precatione, ut diximus, promissio quædam, omni conatu ea prosequendi, & in illius gloriam impendendi, quæ à Deo petivimus, & impetravimus. Hujus igitur *promissionis* usum, cui opponitur ejus abusus, hoc capite breviter examinabimus, cogitando ejus

I. *Naturam.* Promissio (seu *votum* latiore sensu) est ingenua testificatio propositi nostri, de re aliqua Deo grata, præstanda, in gloriam ejus. Requiritur ergo 1. *Propositum*, seu determinata voluntas, illud præstandi, quod Deo promisimus. 2. Ejus propositi *testificatio*, qua illud patefacimus. 3. Respicit rem Deo *gratam*; sive illa sit *α. necessaria* & à Deo in terminis præscripta, ut fit in confœderationibus nostris cum Deo, in usu Sacramentorum, jejuniis aliisque; sive *β. libera* seu adiaphora, cujus determinatio ex circumstantiis contingentibus, & electione nostra pendet. Talis autem electio & promissio esse debet (1) rei, non *simpliciter* necessariæ, sed quæ libere, per Dei gratiam *ordinariam*, præstari potest ad arbitrium nostrum; (2) neque rei *mala* seu prohibitæ; (3) neque rei *vana*, quæ nihil conferre potest, ad Dei glorificationem, proximi commodum, aut proprium emolumentum. (4) Facienda est *Deo soli*, quia est actus *religiosus*. Proinde 5. dirigi debet in *gloriam* Dei, velut finem primarium: quamvis juxta eam, etiam ad nostram aliorumque ædificationem & usum ordinari possit. 6. Nascitur ex legitimo voto *obligatio* gravissima: quia *religionis* vinculum in voto continetur. Atque adeo, quod antea liberum fuit: jam propter votum factum est aliquo modo cultus Deo debitus. Hujus igitur *violatio*, est perfidia versus Deum.

II. *Distributionem.* Est promissio seu votum 1. *Civile*, homini factum, quod tamen, si legitimum sit, ex præscripto divino, est præstandum, quantum possumus. Est 2. *impium*, de re prohibita, quale Judæorum Act. XXIII. 12. Est 3. *temerarium*, quod nullam habet utilitatem, quale illud Jephtæ. Est 4. *superstitiosum*, qualia sunt vota *monastica*. Est 5. *ceremoniale*, quale votum *Nazireatus* &c. quæ vota jam sub N. T. exspirarunt. Est 6. votum *impossibile*, quale illud de perpetua continentia. Est 7. vere *religiosum*, voluntati divinæ congruens. Et hoc rursus 8. vel *ordinarium*, in omni pia precatione, seu explicite, seu implicite præstandum. Quatenus petere aliquid à Deo, absque proposito illud omni legitimo conatu assequendi, & in gloriam Dei dirigendi, de impetratis, Deo gratias agendi &c. non aliud est, quam Deum aliquo modo irridere. Est 9. *extraordinarium*, quod certis tantum occasionibus & circumstantiis suscipitur. Et hoc rursus 10. vel *necessarium*, v. g. in renovationibus fœderis gratiæ cum Deo; in usu Sacramentorum, in diebus jejunii, aut Eucharisticis. Vel 11. *liberum*, quando v. g. extraordinarium aliquod beneficium à Deo consecuti sumus, & hinc ad extraordinariam quandam gratitudinem obstringimur, aut quando ex voto, nos fortiores futuros existimamus, ad obsistendum huic aut illi peccato, ad quod natura procliviores sumus; aut ad studium hujus aut illius virtutis, à qua nos aversiores persentiscimus.

III. *Bona* legitimi voti: 1. Arctius nos adstringit Deo & officiis divinis: eo quod dudum adstricti voluntate divina; nos insuper spontanea promissione adstringamus. 2. Vicissim Deum ejusque gratiam nobis adstringit ex promissione: si enim spontanea promissione nos nostraque addicimus Deo; ipse vicissim, se suamque gratiam addicit nobis. 3. Officia nostra versus Deum reddit *liberiora*, quando ex libera insuper promissione eadem præstamus. Atque insuper 4. *liberaliora*, quando & ea, quæ nostro arbitrio permisit, ei addicimus. 5. *Officium* quodvis nostrum reddit magis *ingenuum*, constans & fidele; si nim. fiat, non ex sola necessitate; sed insuper ex spontanea promissione &c.

IV. *Modum* vovendi, fiat 1. *ingenue*, animo sincero, velut Deo, qui scrutatur corda ac renes. 2. *prudenter*, ponderando, *α Deum*, cui vovemus *β. nos ipsos*, nostrasque vires, num præstare valeamus, quod vovemus *γ Res* promittendas, num bonæ sint, congruentes divinæ voluntati, Dei gloriæ, ædificationi proximi, nostroque commodo. *δ. Finem* & scopum promissionis. *ε. Constanter*,

ter, saltem quoad propositum præstandi promissum. 4. *Fideliter*, quoad ipsam præstationem, saltem quatenus ea est in viribus nostris, & de jure præstari potest.

V. *Abusu* voti, cujus consideranda

A. *Natura*. Est neglectus earum conditionum, quæ legitimo voto adesse debebant. Quando vovemus 1. *impia*, à Deo prohibita. 2. *Vana*, quæ nullum usum habent, respectu Dei, proximi, aut nostri. 3. *Superstitiosa*, quæ nullam habent divinam approbationem. 4. Absque *animo* sincero præsente, aut proposito præstandi promissum. 5. *Temere*, absque prævia justa consideratione requisitorum legitimæ promissionis, Dei, nostri, rerum vovendarum. 6. Opinione *meriti*, & operis supererogatorii. Aut 7. ex ἐθελοθρησκείᾳ, ex mera voluntatis propriæ electione. 8. Absque ingenuo *proposito* præstandi promissum.

B. *Mala* illegitimi voti, ob quæ fugiendum: 1. Est ingratum Deo. 2. *Conscientiæ* laqueum injicit. 3. *Inutile* est. 4. *Superstitionem* alit. 5. Infert quandoque *perfidiam*. Etiam 6. ex perperam promissorum neglectu, animi mœrorem, inquietudinem, perfidiam &c.

C. *Causa* abusus votorum: 1. *Incogitantia*, qua non satis attendimus ad Dei omniscientiam, quæ attendat constitutionem cordis nostri, inter vovendum. 2. *Ignorantia* voluntatis Divinæ, juxta quam vota nostra sunt concipienda, adeoque nescimus, quid vovere conveniat, quid secus. 3. *Superstitio*, qua propriis, aut aliorum placitis, in vovendo indulgemus. 4. *Temeritas*, qua absque prævio judicio, quævis vovemus. 5. *Levitas* & inconstantia in conceptis votis. 6. *Perfidia*, qua non conamur serio præstare quæ promisimus.

D. *Remedia* huic abusui applicanda: 1. Diligens *consideratio*, *bonorum* legitimi, & *malorum* illegitimi voti. 2. Justa mentis *attentio* ad requisita legitimi voti. 3. Serius conatus obnitendi causis illegitimi voti, eis mediis, quæ validissime cuique earum repugnant, &c.

Caput X.

De Juramento & Perjurio.

Sunt præterea precationes *extraordinariæ*, certis tantum & justis occasionibus adhibendæ, propter infirmitatem hominum, ex peccato oriundam, quo, & facultatem credendi proximo; & ἀξιοπιστίαν perdiderunt, ob quam sibi fides haberi debet. Suntque *juramentum* & *sors*. De his singulatim. Primo de *juramento*, cui, latissimo sensu, opponemus *perjurium*. Juramenti consideranda

I. *Natura*. Est petitio divini testimonii, ad confirmationem nostri testimonii, conjuncta cum exsecratione nostri, si fallamus. Est 1. *petitio* seu invocatio Dei, & hactenus cultus religiosus, soli Deo competens. 2. Petitio *testimonii* Dei, velut primæ veritatis, & falli, & fallere nescii. Dum ergo istud Dei testimonium petimus, profitemur nos agnoscere, α. Eum esse *omniscium*, cui corda & renes, itemque testimonii nostri conditio pateant. Eum β. esse *Fautorem* veritatis, qui non tantum ipsa *veritas* sit; sed etiam à nobis exigat veritatis eloquium. γ Eum esse justissimum mendacii *judicem* & vindicem. δ. In cujus potestate sit, nostrum testimonium suo confirmare, & velle etiam pro re nata, quo & pro suo arbitrio. Vergit 3. proprie & *formaliter* in testimonii nostri confirmationem, & hactenus non est cultus religiosus; quamvis *materialiter*, quatenus est *petitio* istius testimonii, sit invocatio Dei, adeoque cultus *religiosus*. Conjunctum est 4. cum *imprecatione*, seu exsecratione nostri, si scientes volentes fallamus Neh. x. 29. 2 Cor. 1. 13. Hinc illa jurandi formula passim occurrit in V. T. *sic faciat mihi Deus, & sic pergat facere*. Obligat 5. semper ad testimonii nostri veritatem, nobis perspectam, omnibus istis argumentis, quæ pro infallibilibus haberi consueverunt, quamvis interim ipsa rei veritas non respondeat. Idque etiam in promissione, saltem quoad propositum præsens. Est proinde 6. tale juramentum licitum etiam in N. T. quatenus, non tantum ejus testimonia probata prostant in utroque testamento 2 Cor. 1. 23. Apoc. vi. 10. sed etiam nihil implicat, quod Religioni sit adversum, aut quod, ceu *ceremoniale*, in N. T. sit abrogatum. Nec Christus Matth. v. 34. & Jacobus cap. v. 12. prohibet, nisi juramentum temerarium, aut per creaturas factum.

II. *Distributio*. Est 1. *juramentum* ipsius Dei, improprie quidem juramentum, quia superiorem non agnoscit, per quem juret: sed tamen omnem perfectionem gestans nostri juramenti, occasione nostræ *infirmitatis* quandoque necessarium, licet respectu Dei, adhibeatur *ex abundanti* Heb. vi. 13. 17. Quo tamen non spectat *Amen*, quod non est nisi fortis *asseveratio*, in causa justa. Est 2. Juramentum creaturarum. Idque vel α. *assertorium*, de re *præterita*, vel præsente, quatenus illa nobis sufficientibus fundamentis est perspecta, vel β *promissorium*, sub quo continetur *comminatorium* de re *futura*. Quod obligat tantum, quatenus quis se obligare potest, cum de

 jure,

jure, tum de *facto*, eoque semper fieri debet de re *licita*, pariter & *possibili*. Licet promisso definat obligare, quando promissum in solius hominis gratiam factum, remittitur, aut alio quovis modo, ejus fundamentum tollitur. Etiam obligat modo injusto factum, etiam latronibus aut piratis præstitum, quin & metu extortum. Est porro 3. *juramentum*, vel à *nobis* præstitum; vel *aliis* impositum, quod *adjuratio* appellatur Gen. XXIV. 8. qua quis testimonium ab alio exigit, sub fide juramenti Num. v. 21. Matth. XXVI. 63. Competit maxime proprie illis, qui jus habent juramentum aliis imponendi. Est tandem 4. juramentum, vel *simplex* nudis verbis factum; vel *solenne*, quod fit interpositis Symbolis, elevatione digitorum, tactu & osculatione libri &c. Utrumque horum, ejusdem est efficaciæ & valoris, quoad obligationem.

III. *Usus* juramenti, juxta sequentes regulas: 1. Non suscipiatur, nec deferatur, nisi *personis qualificatis*, non pueris, Atheis, profanis, malæ aut suspectæ fidei & famæ hominibus. 2. Fiat prævia sufficiente *ponderatione*, naturæ, dignitatis &c. juramenti. 3. Non suscipiatur, nisi in casu *necessitatis*, non suppetentibus aliis adminiculis manifestandæ veritatis, & terminandorum dissidiorum Exod. XXII. 11. 1 Sam. XX. 17. Ea vero 4. urgente, etiam non declinetur Deut. VI. 13. & X. 20. Cumprimis 5. si exigatur à Magistratu. 6. Præstandum, fiat in *Deo solo*. 7. Cum *Religione*, timore & reverentia summa. 8. In *veritate*, quam ingenuo coneris repræsentare Jer. IV. 2. Etiam 9. in *justitia*. Ibid. cum proposito sincero præstandi, quod juramento promiseris. 10. *Acquiescas* in accepto legitimo juramento, & ab ulteriore litigatione desistas Heb. VI. 16. Et 11. Gratias etiam agas Deo, qui in causis alias desperatis, tam commodum tollendis litibus adminiculum suppeditaverit, quin compellationem sui testimonii eo destinaverit.

IV. *Perjurium*, quo hic amplissima significatione, quemvis abusum juramenti comprehendemus. Hujus considerabimus

A. *Naturam*. Est abusus juramenti, qui multis modis committitur, quando fit 1. à personis *inidoneis*, pueris, infamibus. 2. Absque prævia justa consideratione naturæ & momenti. 3. Absque legitima *necessitate*, temere. 4. In causa *vana*, levioris momenti, aut quæ alio adminiculo determinari potest. 5. Per creaturas *idololatrice*. 6. Absque debita reverentia & timore Dei, quæ congruat religioni juramenti. 7. *Perjurium*, strictius ita dictum, quando juratur contra mentem. 8. *Perfidia*, quando non juratur cum proposito præstandi quod juramento promissum est: aut quando non adhibetur justus conatus pro virili, præstandi, quod juramento promissum est. 9. *Impietas*, quando conaris præstare quod prohibitum est à Deo: cum juramentum non debeat esse vinculum iniquitatis, & hujusmodi præstatio duplex inferat peccatum; alterum in promissione iniqua; alterum in præstatione. 10. *Adjuratio iniqua*, qua ad juramenti religionem proximus adigitur, citra justam causam. 11. *Exorcismus*, quo, vel α. *Dæmones* adjuramus, inque eos imperium, absque potestate nobis à Deo facta, exercemus, & religionem juramenti in ipsis agnoscimus, qui in ipsis non est; vel β. res *inanimatas*, quod fit in consecrationibus earum, ad operationes & usus supernaturales, quales sunt, in aqua lustrali, templis, campanis & similibus apud Pontificios, quæ revera non sunt, nisi superstitiosæ incantationes, quasi res illæ obsessæ sint à Dæmone; vel γ. in *Baptismo*, etiam apud veteres nonnullos usitatus, & etiamnum apud Pontificios & Lutheranos quosdam. Tandem 11. Juramentum *inquisitorium*, seu *ex officio*, quo, apud Hierarchicos, in Anglia, olim exquirebantur Presbyteriani: cujus non tantum nullum fundamentum prostat in Scripturis; sed quod insuper pugnat cum ipso *jure naturæ*, quando quis adigitur ad accusandum & prodendum semetipsum.

B. *Mala* perjurii generalis, ob quæ fugiendum: 1. Est *injuriosum* in Deum, ipsumque quasi fautorem facit, & testem falsi & iniqui testimonii. 2. Reddit jurantem *infamem*, etiam in foro Civili, saltem strictius ita dictum, quod jurat falsum. 3. Ipsum exponit justæ *vindictæ*, etiam apud Magistratum civilem. Et multo magis etiam 4. in foro *divino*, & accersit gravissima Dei *judicia*. Imo 5. ista sibi sponte expetit à Deo. Hinc 6. conscientiam egregie vulnerat ac turbat, Deum ad justa judicia provocando. Non addam 7. *turpitudinem*, ab idololatria, Atheismo, superstitione, injuria versus proximum, vanitate, quæ infert quodvis juramentum perversum.

C. *Causas* perversi juramenti, tollendas in medicatione, nim. 1. *Atheismum*, quo parum cogitamus, Deum esse *omniscium*, *veritatem*, & veritatis *fautorem*, justum perjurii *vindicem*. 2. *Fastum*, quo non veremur, ut turpitudinem scelerum nostrorum tegamus, ipsius Dei testimonium perverse advocare. 3. *Avaritiam*, qua, ut fortunis nostris consulamus, in judicio civili, perversum juramentum deponimus. Quandoque 4. *metum pœnæ* in admissis criminibus, quam averruncare nitimur perverso juramento. 5. *Superstitionem*, in exorcismis. 6. *Arrogantiam* imperii in Dæmones, sibi non competentis, &c.

D. Reme-

D. *Remedia* suppetunt 1. ab attenta consideratione *malorum* perjurii. 2. Ab observatione religiosa, regularum quas pio juramento præfiximus. 3. Ab obstructione *causarum*, à quibus abusus juramenti resultat, obnitamur Atheismo, fastui, avaritiæ, metui, superstitioni, arrogantiæ, eis mediis, quæ adversus singula horum potentissime valent.

CAPUT XI.

De Sortis Usu & Abusu.

SEcunda precatio *extraordinaria* est in *sorte*, cujus usum & abusum breviter narrabimus. Considerenda hic veniunt fortis

I. *Natura.* Est petitio divini testimonii, per determinationem eventus in mera contingentia manifestandi, ad controversiam aliquam dirimendam Prov. XVI. 33. & XVIII. 18. Est 1. *petitio*, adeoque invocatio Dei, scil. sua *natura*, licet non semper ex intentione sortientis: hinc, pro natura invocationis, ex fide, spe, charitate oriri debet. Respicit 2. *providentiam* Dei determinantem, & quidem *extraordinariam*, non quod ea semper compelletur: nec Deus eam semper exerceat; sed quod sua *natura* ad eam habeat respectum, quæ non ordinario modo agit. Petitur 3. ut eventus determinetur per *contingentiam*, h. e. per tale quid, quod *per se* non habet potentiam, certum eventum determinandi. Et per *meram* quidem contingentiam: sunt enim varii contingentiæ gradus: alia *sæpius* contingunt; alia *rarius*; alia, quantum nos intelligimus, *æqualiter* se habent in utramque partem, & hæc demum sunt *mere* contingentia; in cæteris enim locus aliquis relinquitur conjecturæ, ex arte. Non igitur sortibus præfigenda est *Fortuna*, quasi Dea quædam, ut profani cum Gentilibus somniant. Suscipi debet sortilegium 4. ad determinationem alicujus *controversiæ*, unde *judicium* משפט ei tribuitur Prov. XVI. 33. & *dirimere* dicitur *inter fortes* cap. XVIII. 18. Non igitur 5. fors adhibenda est in negotiis *quibusvis*, non levioribus, aut ludicris; sed tantum in *necessariis* talibus, quæ determinari debent, & alio modo determinari non possunt.

II. *Distributio.* Est 1. fors *diabolica*, quæ instinctu diaboli fit, aut ad diabolum dirigitur, à quo eventus determinetur. 2. *Humana*, quæ ab hominibus pro arbitrio suscipitur, quando suam controversiam casui, ex utriusque partis consensu subjiciunt, citra ullum respectum ad providentiam Dei determinaturam. 3. *Divina*, qua Deus compellatur, ut determinet, per contingentiam. Et hæc rursus est, α. vel *divinatoria*, quando forte rei alicujus *occultæ*, seu præteritæ: seu futuræ cognitionem, forte quærimus, illamque prædicere conamur. Quæ non est licita, nisi ex singulari instinctu divino. Vel β. *consultatoria* de jure, sitne hoc aut illud licitum nec ne: quæ nunquam licita est, cum quid justum sit aut injustum, ex solo Dei verbo petendum sit Jes. VIII. 20. Vel γ. *divisoria*, v. g. in hæreditate hercifcunda, & aliis quæ non nisi forte determinari possunt, ut contentiones cessent. Ratione *materialis*, instrumentorum, circumstantiarum, fiebant olim sortes diverso modo, vel per globulos, tesseras, chartulas &c. Quæ conjiciebantur in sinum, aut urnam, hydriam, aut galeam ——

III. *Usus* fortis, ut legitimus sit, requirit ut fiat 1. *religiose*: est enim precatio, adeoque ex *fide*, qua persuasus sis, sortilegium tuum placere Deo; *spe*, qua eventum exspectes à Deo, *charitate*, qua pium habeas affectum versus Deum, qui velit eventum determinare ex veritate, pro natura rei: adeoque habeat omnes conditiones piæ precationis, alibi designatas. 2. *circumspecte*. Est enim precatio *extraordinaria*, proinde, accurate attendendum ad causam. sitne justa, ardua, necessaria, quæ ordinariis mediis determinari non possit. 3. *legitime*, ut absit *superstitio*, seu opinio cultus alicujus indebiti. 4. Ut non sit de *jure*, quippe quod ordinaria inquisitione, ex Scripturis determinari potest. 5. *Ingenue*, absque fraude, aut animo fallendi proximum. Proinde 6. ut eventus determinetur per *meram* contingentiam, quæ exposita non sit probabili conjecturæ, quippe quæ vergit ad fallaciam. 7. Ut vergat in *gloriam* Dei, *commodum* proximi, aut justum emolumentum *proprium*. 8. Cum debita *submissione*, qua in fortis determinatione, velut in sententia Dei, placide acquiescimus.

IV. *Abusus* fortis, cujus expendemus

A. *Naturam.* Est *generaliter* in defectu requisitorum legitimæ fortis, jamjam determinatorum: *Specialiter* 1. in forte *diabolica*, quæ fit instinctu diaboli, aut qua Diabolus compellatur, ut ipse determinet eventum nobis contingentem. 2. In sortilegio *impio*, quo respectus non habetur, ad *providentiam* Dei determinantem; sed ad merum *casum*, aut *fortunam* sortibus præsidentem. 3. In forte *temeraria*, quæ passim absque justa, momentosa & necessaria causa fit. 4. In causa juris, qua sufficientia Scripturæ sic satis abnegatur. 5. In causa *divinatoria*, qua futurum con-

contingens expiscari, & prædicere conamur, absque ullo instinctu divino. 6. *Magica*, Chiromantica, Necromantica, &c. gentilibus olim frequentata. 7. *Luforia*, qua inter ludendum, hoc fit, quo providentia Dei & extraordinaria quidem compellatur, seu cum, seu absque intentione compellantis: est enim turpis abusus precum, quam nulla conquisita effugia excusant. 8. *Publica* illa sortilegia, quæ vulgo **Lotterien** vocant, quibus soluto certo pretio, præmium exponitur, sortito obtinendum. Quamvis enim ejusmodi sortes licitæ fieri possint, si non tam intendas lucrum, quam *publica* juvare, seu politicum, seu Ecclesiasticum: attamen, si non nisi *lucrum* intendatur, aut primario saltem; jure *divino*, illicitum est (quicquid de civili sit) quia sors non est inter legitimos titulos, quibus dominium impetratur.

B. *Mala* abusus, ob quæ vitandus. Est 1. turpis *abusus* nominis divini, precum, & providentiæ. Quam 2. sequetur justa illa *vindicta* Dei, quam comminatus est in tertio præcepto. Et 3. detestanda *fraudulentia*, qua proximum tali sorte fallere conamur. 4. Certo frustrabitur exspectato eventu, recidetque in damnum sortientis. 5. *Conscientiam* turbabit, ex impietate & fraudulentia. 6. Aspernatur commodissimum medium, divina bonitate, terminandis litibus, nobis indultum.

C. *Causa* hujus abusus, tollendæ 1. *ignorantia* naturæ sortis, ejusque sanctitatis, quæ in ea est. 2. *Vilipendium* Dei & providentiæ ejus. 3. Defectus amoris versus *proximum*, quem iniquo sortilegio conamur fallere. 4. Perversus *lucri* amor, quod abusu sortis quærimus. 5. *Idololatria*, profanitas, Magia, qua Gentiles in suis sortilegiis, *fortunam* pro Dea, Deo substituebant, vel construebant.

D. *Remedia* tollendo abusui adhibenda, sunt 1. serio cogitare *bona* legitimæ sortis, & quanta sit in eo bonitas divina, quod nobis medium tam commodum tollendis dissidiis indulserit; & ex adverso *mala* abusus. 2. Ea adhibere media quibus efficacissime tolluntur abusus causæ, v.g. *α. Ignorantia* naturæ sortis tollitur repræsentatione illa quam dudum fecimus. *β.* Vilipendium Dei & providentiæ ejus, justa consideratione majestatis, omniscientiæ, providentiæ ejus. Et sic porro.

CAPUT XII.

De Communione cum Deo, & Alienatione ab eo.

AGmen claudit in officiis cultus Dei naturalis, *communio cum Deo*, qua ipse vult esse *Jehova Deus noster*, & nos vicissim ipsum *habere* debemus *pro Deo nostro*. Huic potissimum opponitur *tentatio* Dei. Communionis hujus contemplabimur

I. *Naturam*. Est mutua illa communicatio inter Deum & hominem, qua, utraque pars se suumque alteri addicit, fundata super unione. Est igitur *communicatio*, qua, quod cætera proprium est, commune fit. Id quod *communicatur*, est se suaque, non *sua* tantum; sed *se*, nec *se* tantum; sed & *sua*. Ista communicatio est, seu esse debet, inter *Deum* & *hominem*; quamvis actu non fit, nisi inter *Deum* & *fideles*: Deus enim seipsum addicit fidelibus; *ero Deus tuus*, Deus omnisufficiens, qui omnia, quæ tibi conducunt, aut conducere possunt, *in se* habet eminenter, in quo proinde omnia habes, quamvis cætera nihil habeas: nec tantum *se*, sed omnia sua, v.g. sua *attributa*, sapientiam, bonitatem, gratiam, omnipotentiam: eatenus saltem, ut ea nobis beatificandis impendat, h. e. eorum productio nobis conferat: & sic etiam suis communicat, ea quæ ab istis attributis promanare possunt, quatenus nim. ipse judicat ea suis conducere: ab altera parte *fidelis*, & *seipsum*, corpore tenus & anima, Deo communicat: *eris mihi in populum:* ego tuus ero, ut tu meus sis: nec se tantum; sed & omnia *sua*, Deo communicat, h. e. dirigit in gloriam ejus: insuper quicquid *potest* pro Deo, cultum, obedientiam. Ista communio vigere debet, inter *fidelem* & *verum* Deum tantum, hoc est, Patrem, Filium & Spiritum S. qui *unum* & *solum* Deum constituunt. *Fundamentum* tandem hujus communionis est in *unione:* quia enim *uniti* sumus cum Deo; hinc Deus seipsum nobis, & nos vicissim, nos communicamus Deo. Confer quæ supra lib. VI. cap. V.

II. *Distributionem*. Est 1. *externa*, quæ consistit in professione, qua clamamus: *Domine Domine*; & *interna*, qua revera nos communicamus Deo. Est 2. communio inter Deum & integram *societatem* quandam, qualis olim erat inter Deum & populum Israëliticum, & in N. T. *ecclesiastica* illa, qua Ecclesia vera, est Ecclesia Dei, licet ei admixti sint hypocritæ. Est 3. communio *singularis*, inter Deum & hominem quemvis vere fidelem, & hæc demum salutaris illa est, de qua nobis hic est negotium. Hæc rursus 4. vel *consummata* est, post hanc vitam demum futura; vel 5. *inchoata* in hac vita. Est 6. communio *œconomica*, cum singulis Deitatis personis: cum Patre, cum Filio, cum Spiritu S. 2 Cor. XIII. 13.

III. No-

III. *Nota*, quibus *externa* illa, seu communis nonnullis hypocritis discernatur ab *interna*, electis peculiari. Illa quidem generaliter patent ex *natura* hujus communionis: specialius autem, 1. si nos *ingenue* tradiderimus Deo: cum enim Deus, ut Deus *noster* sit, nihil stipuletur, quam ut nos vicissim ejus simus per deditionem nostri; manet hoc posito, nos habere communionem salutarem cum Deo. 2. Si *servemus mandata* ejus 1 Joh. II. 5. & III. 23. 24. alias enim Deum non habemus pro Deo nostro. 3. Si unionem & communionem cum Deo habeamus in *Christo* Joh. I. 3. Porro 4. si ambulemus prout *Christus* ambulavit 1 Joh. II. 6. h. e. si ita nos habeamus per universam vitam nostram, ut Christus se habuit, rectificando vitam, juxta Christi vitam, quoad actus ejus *morales*, sancte, pure, inculpate, humiliter, obedienter, cum zelo, & abnegatione nostri. Si 5. studiose vitemus quævis *peccata* Deo exosa 1 Joh. III. 6. 8. Si 6. Deum ingenue *diligamus* 1 Joh. IV. 16. Si 7. communionem cum Deo colamus, secundum ejus verbum 1 Joh. II. 5. & III. 23. 24. alias degeneraturi ad *tentationem* Dei, de qua suo loco. Si 8. ambulemus in *luce* 1 Joh. I. 5. 6. 7. non in tenebris ignorantiæ, aut peccatorum quorumvis &c.

IV. *Bona* hujus communionis ob quæ expetenda: 1. Qui Deum habet, *omnia* habet: est enim *omnisufficiens* Gen. XVII. 1. Est proinde 2. *locupletissimus*, vel si præter ipsum nihil habeat Psal. LXXIII. 25. Gen. XXXIII. 11. Porro 3. in adversis quibusvis, habet *clypeum* & Solem Psal. LXXXIV. 12. qui ipsum tueatur & calefaciat exhilarando suis promissionibus, de defendendo, eripiendo, & cumulando suis benedictionibus omnigenis Psal. XCI. 15. 16. Qui 4. in omnibus laboribus suis, futurus sit *merces amplissima* Gen. XV. 1. Ipsa etiam communio 5. suavissimum præstabit *solatium*, pacem, tranquillitatem & gaudium, in quovis vitæ statu: quid enim suavius, quam familiariter conversari cum Deo, ceu filius ingenuus, cum dilecto & diligente Patre? Erit 6. ipsa nostra *beatitudo* æterna Psal. XXVIII. 12.

V. *Media*, quibus obtinenda hæc communio, sunt 1. *Spiritus* Dei 1 Joh. III. 24. qui habitat in nobis Eph. II. 22. eoque nos unit cum Deo, à quo vinculum Spiritus Eph. IV. 3. 4. 6. impetrandus precibus. 2. *Confœderatio* cum Deo, qua Deo promittenti, se Deum nostrum fore, si modo nos velimus esse de populo ejus, ingenue adstipulamur. 3. *Unio cum Christo*, qui non tantum ipse Deus est; sed etiam alienatos & distractos à Deo, cum ipso redunit. Proinde 4. *fides viva*, qua Deum recipimus, velut ultimum finem nostrum, & Christum velut unicum nostrum Mediatorem, ut eum eo uniamur, & cum eo communionem consequamur. 5. *Charitas*, qua Deum quærimus, & quasi attrahimus, eique conglutinamur, & communionem consequimur: præterquam, quod amor sua natura, in unionem & communionem feratur. 6. *Amicitia*, ceu amor mutuus, communicationem amoris procurat. 7. *Adhærere* Deo, ne ab ipso divellamur, ambulando in eisdem cum eo viis, seu præceptorum; seu providentiæ. 8. *Conformitas morum* quoad sanctitatis & justitiæ studium: similis enim simili gaudet, nec est, quod communionem arctiorem reddat, quam similitudo morum.

VI. *Alienatio à Deo*, cujus consideranda

A. *Natura*. Est defectus communionis cum Deo, quo, seu prorsus *nullam* communionem colimus cum Deo, seu non eo *modo*, quo debebamus. Proinde hac alienatione 1. nullam habemus communionem cum Deo, quatenus α. vel *nullum* Deum agnoscimus, cujus communionem ambiamus; vel β. *alios* sectamur, quibuscum communionem habeamus, seu loco ipsius; seu juxta cum eo, per *adulterium* spirituale; vel γ. *unicum* illum *verum* Deum, quem profitemur, non habemus pro Deo *nostro*; vel δ. *inimicitiam* insuper & odia cum eo agitamus. 2. Habemus quidem, & exercemus etiam, saltem professione tenus; sed non *juxta*, imo contra præscriptum Dei: talis communio videtur quæri in *tentatione* Dei Psal. XCV. 7. 8. 9. qua modo illicito, experimentum quærimus alicujus perfectionis divinæ, eoque talem communionem cum Deo sectamur, quæ ei non placet. *Perfectionis* inquam alicujus divinæ, v. g. (1) *potentia* Psal. LXXVIII. 18. 19. dubitando num hoc aut illud possit, ipsi terminos præscribimus, ut si hoc aut illud pro nostro arbitrio faciat, tum habeatur pro omnipotente, cætera non. (2) *Scientia*, quando hoc aut illud in occulto facimus, dubitantes & q. exploraturi, num Deus illud sciat Psal. XCIV. 7. (3) *Præsentia* Exod. XVII. 7. (4) *Providentia*, quando media ordinaria à Deo præscripta negligimus, experturi, num absque illis, Deus nobis velit prospicere Matth. IV. 7. (5) *Ira* & *justitia* vindicativæ 1 Cor. X. 22. Quando, aut *malum facimus*, experturi, an Deus illud sit vindicaturus; aut malo nobis à Deo *immisso*, contentionibus & obmurmurationibus obstrepimus 1 Cor. X. 9. 10. Istæ tentationes fiunt, vel cum *expressa* intentione explorandi Deum, ut in *sortilegiis* illicitis, & quando præsumitur de Deo, quod ipse non promisit; vel cum *tacita* & implicita intentione, quando id agitur, quod *sua natura* eo tendit, ut

ut Deus exploretur, licet agens nil tale cogitet. Nominatim, si α. finem intendentes, negligamus ea *media*, quæ Deus præfixit, idque cum in *corporalibus*, si valetudinem expetentes, negligamus seu medicamenta, seu alimenta necessaria: Si β. nos exponamus, in corporalibus pariter & spiritualibus, *periculis* non necessariis. Si γ. *signum* aliquod à Deo expetamus, absque singulari aliqua ratione, inspiratione aut instinctu divino Matth. XVI. 1. Aut δ. oblatum nobis a Deo signum *respuamus* Jes. VII. 11. 12. 13. Tum ε in *spiritualibus*, si *salutem* expetamus neglectis *mediis*.

B. *Mala* hujus alienationis, ob quæ fugienda: 1. Privat nos omni *bono*, quod ex legitima communione cum Deo, nobis polliceri possemus. Insuper 2. nos *hostes* facit Dei: qui enim non cum eo; est adversus eum. Speciatim 3. tentatio Dei nos exponit justæ tentationi *Dei* & *hostium* nostrorum, cum spiritualium; tum corporalium. 4. Frustrabit nos omni *experimento* perfectionis divinæ, ex tentatione quæsito. 5. Est in se gravissimum *scelus* tentare Deum. Quod proinde 6. justissima in nos concitat Dei *judicia*.

C. *Causæ* hujus alienationis tollendæ: 1. *Peccatum*, quod nos disterminat à Deo Jes. LIX. 2. Hinc 2. *inimicitia* & odium Dei, quo ejus viis non delectamur Job. XXI. 14. Porro 3. *amor* sui inordinatus, & propriarum voluptatum, quibus communio cum Deo adversatur 2 Cor. V. 15. Etiam 4. *ignorantia*, qua Deum, communionem cum eo, & beneficia, ex ista communione oriunda, nescimus. 5. *Stupiditas*, qua nil mali, ex ista alienatione oriturum, metuimus. Nominatim *tentatio* Dei resultat 6. ex *infidelitate* & dubitatione, qua tentando experimentum quærens, non satis *fidit* verbo Dei revelato, adeoque novum & illegitimum experiendi modum comminiscitur. 7. *Desperatio*, cum tentans non exspectat Dei promissa, festinatione inordinata, conatur præscribere Deo, quando, & quo modo suæ exspectationi satisfaciat. 8. *Vilipendium* Dei, cum quis, v. g. ludens & jocans, experiri vult, an Deus seipsum manifestare velit ex voto ejus. 9. *Arrogantia* aut superbia, qua nostras voluntates divinæ voluntati subjicere recusantes, voluntatem ejus nostræ libidini subjicere studemus. 10. *Præsumptio*, qua confidimus, Deum hoc aut illud facturum, quod nusquam promisit, aut saltem non promisit, se eo modo, aut eis modis facturum, prout exspectamus.

D. *Remedia* opponenda: 1. Devote cogitare *bona* legitimæ communionis cum Deo, & *mala* alienationis. 2. Ea adhibere *media*, quibus generatur & promovetur communio cum Deo. 3. Obniti *causis* alienationis, pro sua cujusque ratione. Nominatim *tentationi* Dei opponamus α. religiosam *auditionem* verbi divini, illudque fide recipiamus. β. *Spem*, qua promissa divina exspectemus, eo modo, & illo tempore, quibus ipsi placet ea conferre. γ. *Charitatem*, qua tanti faciamus Deum, ut experimenta nulla quæramus, contra ejus placitum. δ. *Submissionem* Deo competentem, qua ejus voluntati nos placide subjicimus. ε. *Dependentiam* à solis ejus promissionibus, qua nihil exspectamus, quod nobis non est promissum.

CAPUT XIII.

De Cultu Dei instituto & Superstitione.

Repræsentavimus officia cultus Dei *naturalis*, juxta primum præceptum Decalogi: succedit cultus Dei *institutus*, cui Decologus tria posteriora primæ tabulæ præcepta impendit. Quæ officia cultus instituti, licet quoad radicem & fundamentum suum, sint juris *naturalis*; quoad tamen particularem determinationem, sunt juris *positivi*, à solo arbitrio divino pendentis. Iste cultus institutus tribus prioris tabulæ præceptis sic dirigitur, ut in *secundo* præcepto determinetur, *quænam* pro genuinis officiis cultus instituti sint admittenda, nim. *ea* & ea *sola* quæ Deus instituit: *tertio*, *modus* quo occupari debemus, circa officia cultus instituti: *quarto*, *tempus* universale ac solenne, quod istis officiis impendere debemus. Itaque juxta secundum præceptum, contemplabimur genuina officia cultus instituti, eisque oppositam superstitionem. Cultus igitur instituti, consideranda veniunt

I. *Natura*. Est medium, ex voluntate Dei constitutum, ad cultum Dei *naturalem*, exercendum & promovendum. Instituitur iste cultus in *secundo* præcepto, per prohibitionem omnium mediorum oppositorum, quæ ab hominibus sunt excogitata, sub nomine *sculptilis* aut *imaginis*, quæ præcipua sunt hominum instrumenta, cultum divinum depravantia, quæ proinde sunt cultus *imaginarius*: cui per Synecdochen Decalogo perpetuam, involvitur legitimus cultus à Deo institutus. Dicitur cultus *institutus*, quia nititur liberrima Dei *institutione* & beneplacito, dum primi præcepti officia pendent ex *natura* Dei. *Institutus* ille cultus est *medium* exercendi & promovendi cultum *naturalem*, fidem, spem, charitatem &c. His enim honor ille divinus absorbetur, in quo cultus

cultus *religiosus* consistit. Ad hunc diversas quidem relationes gestant officia cultus instituti, v. g. *effectorum* quatenus producuntur à fide, spe, charitate; *instrumentorum*, quibus officia illa cultus naturalis continentur, & suos actus exerunt; *causarum adjuvantium*, quatenus promoventur, atque etiam diriguntur: attamen *cultus* rationem ab eo maxime proprie habent, quod sint *media*, quibus *naturalis* ille *juvatur*. Sic tamen est *medium* cultus; ut nihilominus sit & ipse *cultus*, quanquam *secundarius*. Hujus *legitimitas* à solo pendet *auctore* suo, ejusque *institutione* Exod. XXXI. 13. Deut. IV. 2. ut nullus sit *genuinus*, nisi hinc oriundus, quod præceptum significatum vult vocibus: *non facies tibi*, conf. Amos. V. 26. Num. XV. 39. Et hinc etiam ab auctore abrogari potest: dum interim viget, perinde obligat, & eadem religione observandus est, qua cultus ipse *naturalis*. Officia cultus hujus *instituti*; perpetua quidem, & velut universalia sunt: solennis *prædicatio* verbi divini, publica *invocatio* nominis Dei, usus *signorum* & sigillorum Gen. IV. 26. His inserviunt, fidelium consociatio in *Ecclesias*; *Ministrorum* constitutio, qui præsint; *disciplina* quædam Ecclesiastica. Virtus *generalis*, omnia ista dirigens, est *obedientia*, strictiore significatione, qua id facimus, quod rectum est in oculis Domini, quamvis alia quædam videri possint rectiora in oculis nostris Deut. XII. 25. 28.

II. *Distributio*. Est 1. vel Veteris T. nim. *ceremonialis*, qui quidem in præcepto secundo non designatur, sicut nec N. T. sed imperatur tamen, quatenus generaliter præscribitur omnis cultus imperatus, qui sub N. T. abrogatus est: vel 2. Novi T. adhucdum observandus. Hic rursus 3. vel *primarius* est, qui *immediate* exercet, & promovet cultum *naturalem*, fidem, spem, charitatem &c. Et 4. *secundarius*, qui respicit *primarium immediate*, & per eum, *naturalem* quoque.

III. *Bona* cultus instituti, ob quæ exercendus: 1. Perinde Deo debetur ac cultus *naturalis*, non tantum, quod illum perinde exigat ac priorem, velut supremus Dominus & legislator; sed etiam quia imperatur à *naturali*, imo & quia adæquatus finis & usus ejus est, ut Deus recte colatur. 2. Est *instrumentum*, quo fides, spes, charitas—suos actus exserunt, & in quibus continentur, adeo ut *naturalis* officia obtinere non possint, ubi deficiunt officia cultus *instituti*. Insuper officia cultus *naturalis*, fides, spes, charitas—juvantur & promoventur officiis cultus instituti. Atque adeo 3. *utiles* sunt nobis, ut Deo *placeamus*. Imo & 4. *necessarii*, ut quasvis ejus benedictiones impetremus. Speciatim 5. pollicetur, se nobis *affuturum* sua gratia, in exercitio officiorum cultus instituti Exod. XX. 24. Matth. XVIII. 20.

IV. *Exercitium* cultus instituti requirit, 1. ut fiat *obedientia* ingenua, ideo tantum, quia Deus præscripsit, cum pia subactione propriorum ratiociniorum, quando aliud quidvis nobis videatur convenientius. 2. Ut *pari* religione exerceantur cum fide, spe & charitate divina. 3. Ut ea *sola* habeamus pro officiis genuinis cultus instituti, quæ Deus nobis præscripsit, nihil addendo, vel detrahendo Deut. IV. 2. & XII. 32. Porro 4. ut in eum *finem* exerceamus officia cultus instituti, ut eis juvemur & promoveamur, in fide, spe, charitate, non ex *opere operato*. 5. *Modus* autem exercendi ista officia, ex professo designabitur capite seq.

V. *Superstitio*, cujus consideranda.

A. *Natura*. Est cultus *voluntarius*, ab hominibus excogitatus: *imaginarius* & *indebitus*: sive à nobis *ipsis* fuerit excogitatus; sive ab aliis adoptatus. *Indebitus* est, vel ratione 1 *materiæ*, quando talibus Deus colitur, quæ non præscripsit, ut fit in *traditionibus* humanis. Vel 2. ratione *modi* & mensuræ, quomodo circa Sabbathi observationem peccabant Pharisæi Marc. VII. 8. Vel 3. ratione *obligationis*, quando his conamur Deum colere, quæ præscripsit quidem; sed abrogavit postea, quod fit observatione *ceremonialium*, abstinentia à certis cibis, cultu festorum. Peculiariter superstitio adversatur vel *α. auditioni* verbi divini, quod fit in *traditionibus* quibusvis humanis: item in institutione per imagines, tanquam laicorum libros, nec non in *ceremoniis*, quibus mystica aliqua significatio tribuitur. Vel *β. Sacramentis*, quo spectant spuria Pontificiorum Sacramenta, & sacrificium missaticum. Vel *γ. precationi*, quando Deum invocare & colere conamur *per imagines*. Item *δ.* per ea quæ *idolis* sunt consecrata, *idolothyta* Num. XXXIII. 52. 1 Cor. VIII. 10. 2 Cor. VI. 16. Vel *ε. Ecclesiastico* regimini, quando tales *formas* excogitamus, quas Deus non præscripsit, v. g. in Ecclesiis œcumenicis, provincialibus, diœcesanis, earumque regimine monarchio, democratico, de quibus suo loco lib. VII. cap. VII. Vel *ζ. disciplinæ* Ecclesiasticæ, in pœnis temporalibus &c.

B. *Mala* superstitionis, ob quæ vitanda est: 1. Est cultus & labor *frustraneus* Matth. XV. 9. Est 2. *prohibitus*, adeoque peccaminosus Deut. IV. 2. & XII. 32. Est 3. *idololatricus*, quatenus eo talem fingimus Deum, qui hujusmodi cultu delectetur. Est 4. expers omnis *benedictionis* divinæ Jes. VIII. 20. Est 5. adversus *Christum*, cum quo Christiani mortui sunt Col. II. 20. Constituit *elementa mundi*, extra Ecclesiam Christianam, reddit *mundanos*, adhucdum *viventes* in

in mundo. Ibid. Est 6. *vanus* & ipso usu evanescens. Ibid. 7. *Subjugat* & mancipat suos cultores, è liberis servos faciens. Ibid. 8. *Gravat* conscientiam. Ibid. 9. *Ludificat* suos cultores, specie sapientiæ, humilitatis, ἀφειδίας τοῦ σώματος. Ibid.

C. *Causa* superstitionis tollendæ: 1. *Ignorantia* veri cultus divini. 2. *Sapientia* carnalis, quæ non acquiescit in lege divina, nec ei se subjicit. 3. *Fastus*, quo quis, æmulatione Dei, suus esse vult legislator, aliorumque. 4. *Simulata* pietas, seu hypocrisis, qua plura quam debet, Deo præstare vult. Quandoque etiam 5. opinio *meriti*, aut operis supererogatorii.

D. *Remedia* tollendæ superstitioni adhibenda: 1. Serio cogitare *sufficientiam* cultus à Deo instituti. Etiam 2. *mala* superstitionis. 3. Obniti causis superstitionis, eis mediis, quæ efficacissime adversus quamque earum valent.

CAPUT XIV.

De Cultus instituti Usu & Abusu.

QUænam sint germana cultus instituti officia, *secundum* indicavit Decalogi præceptum: quisnam eorum *usus* & *abusus*, *tertium* determinat. Per *nomen* Dei, hic intelligendus videtur *cultus institutus*, ut sit Act. IX. 15. Deut. XII. 5. Mich. IV. 5. Mal. I. 11. 12. Hujus cum prohibetur abusus, quo illud *sumimus in vanum*, per Synecdochen Decalogo perpetuam, mandatur genuinus ejus usus, cujus consideranda

I. *Natura.* Est modus exercendi officia instituta, convenienter majestati instituentis, & eorum sanctitati relativæ, quoad *circumstantialia.* Est modus *exercendi*: ipsa enim officia præscribuntur in *secundo* præcepto. Respicit officia *instituta*: officia enim *naturalia* v. g. agnitio, dilectio, obsequium, fides, spes, charitas — non ita certum modum exigunt, atque quidem instituta, v. g. annunciatio & auditio verbi Dei. Luc. VIII. 18. In illis enim Deus magis attendit ad id *quod* fit: in his autem magis modum *quo* fit. Modus iste generaliter debet esse *conveniens*, cum majestati instituentis: tum rerum ipsarum sanctitati relativæ; impressit enim, ut ita dicam, eis *nomen* suum, adeoque *sanctitatem* quandam, eoque sibi consecravit. Conf. Matth. XXII. 20. Illa officia tandem respicit, quoad *circumstantialia*, non quoad *essentialia*: modus enim virtutum & actuum Religionis, in ipsis virtutibus & actibus continetur, & in eisdem præceptis, cum illis directe mandatur: sed *accidentalis* ille modus est in *circumstantiis*, aliquo modo diversis ab ipsis actibus, adeoque separabilis, qui tamen ad ipsos actus, ut Deo grati sint, necessario requiritur, iste demum in *tertio* præcepto singulariter mandatur. Sunt autem istæ circumstantiæ, officiis vel magis *interna*; vel *externa*. *Interna* rursus, vel *antecedentes*, vel *concomitantes*, vel *subsequentes*. *Antecedentes* requirunt justum desiderium, animi excitationem & meditationem eorum, quæ pertinent ad officium illud sacrum tractandum Eccl. V. 1. 2. maxime in officiis *statis* & solenniorıbus, v. g. precibus talibus, non in *ejaculatoriis*. *Concomitantes* sunt, α *Reverentia* strictiore sensu, quæ complectitur eorum officiorum justam æstimationem; & timorem nimiæ familiaritatis, quâ indigne à nobis possit tractari: β. *Devotio*, quæ consistit, partim in *animi præsentia*; partim in *promptitudine* & alacritate exercendi; partim in *delectatione*, quam in exercitio experimur: *consequentes* sunt, ut *partim* vim & quasi saporem illorum, in animis nostris retineamus; *partim*, ut finem & fructum eorum conemur obtinere. Hæ sunt circumstantiæ *interna*, *externæ* quæ pertinent ad *ordinem & decorum* 1 Cor. XIV. 40. quoad loca, tempora aliasque ceremonias, quæ quidem determinantur ex generali illa *ordinis* & *decori* regula, ab hominibus; sed tamen, si in ista determinatione error non committatur, sunt *juris divini.*

II. *Distributio.* Modus iste est 1. vel *generalior*, quibusvis officiis communis, quem jamjam repræsentavimus, vel 2. *specialior* singulis officiis, ex peculiari sua natura, magis proprius, v. g. publicæ verbi divini auditioni, precibus, Sacramentis: item circa Ecclesiam, Ministerium, disciplinam &c. observandus. Quos modos suis locis descripsimus.

III. *Bona* usus legitimi, ob quæ observandus. Exigit eum 1. *Majestas* Dei, velut supremi Domini & legislatoris. 2. *sanctitas* officiorum, utpote quibus Deus *nomen* suum imposuit, quæ sibi dedicavit, & suam *Sanctitatem* modo quodam communicavit. 3. *Gratia* ipsorum officiorum, qua Deo grata sunt, utpote qui in eis non tam facta respicit, quam modum faciendi. 4. *Utilitas*, quatenus omnis efficacia, omnium nostrorum officiorum, ad exercendam, fovendam & confirmandam fidem, spem & charitatem, pendet ex legitimo eorundem usu. 5. *Suavitas*, quatenus omne commercium nostrum cum Deo omnisque adeo conscientiæ nostræ serenitas tranquillitasque, in istis nostris officiis, pendet à legitimo illo modo. Hinc 6. absoluta ejus *necessitas.*

V. *Abusus* cultus instituti. Cujus consideranda

A. *Natura*. Est usus temerarius nominis divini, in exercitio cultus instituti. Quando 1. vel fine *ullo* fine, ex opere, ut loquuntur, operato, officiis istis incumbit, acquiescens in opere peracto. 2. Vel fine *justo* fine, ut eis fidem, spem, charitatem exerceat & promoveat. Vel 3. *frustra*, h. e. non eo modo, qui requiritur ad finem justum, honorem scil. Dei. Distinctius, abusus iste est 4. in *acedia*, qua quis res divinas & spirituales fastidit 2 Tim. IV. 3. Quæ opponitur desiderio illi, quo appetere debemus res spirituales 1 Pet. II. 2. Porro 5. *pigritia*, qua quis alacritatem & laborem, ad res divinas requisitum, refugit Rom. XII. 2. Quæ opponitur animi excitationi, qua res divinæ sunt prosequendæ Psal. LVII. 8. 9. Insuper 6. *neglectus* & contemtus rerum sacrarum, & earum abusus ad res leves, ludicras aut turpes, contra reverentiam, quæ sacris debetur Luc. XIX. 46. Adhæc 7. *torpor* & evagatio mentis in exercitiis cultus, opponitur devotioni, qualis erat in Cornelio. Act. X. 2. Ezech. XXXIII. 31. Etiam 8. *levitas* in usurpatione, vel nominum & titulorum Dei; vel eorum quæ singularem respectum habent ad Deum Jer. XXIII. 24. Nec non 9. *oblivio* Jac. I. 24. 25. Tandem 10. *confusio*, quæ ordini & decoro, in rebus divinis servando, opponitur 1 Cor. XIV. 33.

B. *Mala* hujus abusus, ob quæ vitandus: 1. Est turpissima divinæ majestatis, nominis & cultus ejus *profanatio*. Cui 2. gravissima judicia se inflicturum, indeclinabiliter, comminatur in tertio præcepto. Etiam 3. *temporalia* quævis 1. Paral. XV. 12—16. Porro 4. omnem laborem nostrum, quem impendimus cultui divino, *vanum* reddit & frustraneum, quando nos nomen Dei in vanum sumimus. Atque insuper 5. *abominabilem* Deo Jes. I. 11—16. Psal. I. 16. 17. & stercoreum, quem se nobis in faciem reciprocaturum pronuntiat Mal. II. 3.

C. *Causa* hujus abusus, in medicatione tollendæ, sunt: 1. *Imperitia* eorum quæ ad legitimum istum usum requiruntur, eaque non raro *voluntaria* Job. XXI. 14. Tum 2. *independentia* impia, qua sufficere putant, se ipsis officiis obstrictos esse, licet non obstringatur tot circumstantiis Jer. XLIV. 16. 17. Porro 3. labor & *molestia*, quæ est in attentione, & tam stricta observatione tot circumstantiarum. 4. Defectus *gratiæ* dirigentis, in tot circumstantiarum ambagibus &c.

D. *Remedia* adversus istum abusum, suppetunt 1. à devota ponderatione *bonorum* legitimi usus; & *malorum* abusus. 2. Obnitamur causis, eis adminiculis: quæ adversus quamque earum sunt validissima, v. g. *imperitiæ* occurrendum studio verbi divini; *independentiæ* impiæ, occurret consideratio independentiæ, soli Deo competentis, qua ipse solus nobis potest præscribere non tantum *officia* præstanda; sed & præstandi *modum*, dum nobis non competit nisi gloria obsequii: *molestiam* franges, non tantum cogitatione utilitatis, & necessitatis legitimi cultus; sed & exercitio & assuefactione, quæ habitum paulatim adducet: *defectui gratiæ*, efficacissime succurrent preces Psal. CXLIII. 10. &c.

CAPUT XV.

De Sabbathi sanctificatione & Profanatione.

SEquitur tandem, tempus *universale*, statum & solenne, cultui, potissimum *instituto* impendendum. Cultui inquam *instituto*: officia enim cultus naturalis non ita requirunt tempus solenne; istud tempus dicitur *Sabbathum*, hujus præscribitur *Sanctificatio*, & prohibetur *Profanatio*. Sabbathi igitur cogitanda veniunt

I. *Natura*. *Tempus* aliquod impendendum esse, ipsa dictat *natura*, & ipsa illa præcepta, quæ cultum divinum præscribunt: Tempus *statum* eidem esse impendendum, ipsi etiam Gentiles lumine *natura* agnoverunt: illud autem tempus statum, esse debere diem *septimum*, juris est *moralis*, h. e. *universalis* & perpetui; sed tamen *positivi*, h. e. quod à solo pendet arbitrio Legislatoris. Nec tantum dies *septimus* est sanctificandus, pro arbitrio nostro, ut post dies *septem*, sanctificemus diem quemvis; sed *ille* præcise septimus, quem Deus ipse determinavit. Ut vi hujus præcepti, & *Judæi* olim obstricti fuerint, ad sanctificationem *sui* diei septimi, quem Deus determinabat numerandum esse, à quiete Dei post opus creationis, & nos etiam Christiani obligemur ad *nostrum* diem septimum, numerandum à resurrectione Christi: quia utrique suum diem septimum præscribit: *quartum* enim præceptum, non nisi *generaliter* præscribit, diem illum septimum esse sanctificandum, quem Deus determinaverit. Id quod indicari videtur, præfixo demonstrativo, ה in voce השבת, *illud Sabbathum*. Hoc igitur est *morale* seu universale *quarti* præcepti, ut *illum* diem septimum impendamus exercitio cultus positivi, quem Deus determinaverit. De quo

 tamen

tamen non omnes idem sentiunt, sunt qui 1. existimant *omnem* legem Mosaicam sub N. T. esse abrogatam, sic Anabaptistæ, Sociniani, Antinomi & nonnulli è Patribus, v. g. Augustinus, Hesychius aliique. Sunt 2. qui statuunt, *quartum* præceptum esse mere *ceremoniale*, adeoque cum reliquis umbris V. T. abrogatum. Sunt 3. qui volunt, quartum præceptum esse ex parte *morale*, quatenus scil. statum aliquod tempus indicat, cultui instituto impendendum; ex parte *ceremoniale*, quatenus præcise diem *septimum* vult esse impendendum. Reformati 4. communiter volunt, *quartum* præceptum esse *mere Morale*. Quia α. sic est rogatum à Deo, ut nunquam legatur abrogatum. Quia β. etiam in N. T. est ratificatum Matth. v. 17. 18. 19. Quia γ. essentialiter *utile* est, ad exercendum, promovendum cultum Dei publicum, omni tempore, agnoscentibus ipsis adversariis. Porro est *Morale*, quia δ. Decalogo, tabulis lapideis à Deo insertum, ad ejus perpetuitatem indicandam. Quia ε. aliqua diei *septimi* sanctificatio videtur obtinuisse in statu *integritatis* Gen. II. 2. Et procul dubio, si Protoplasti perstitissent in officio, habituri fuissent aliquem cultum publicum in conventibus, adeoque & certum tempus, & quodnam convenientius, quam dies septimus, quo ipse Deus quievit, & quem sanctificavit?

II. *Distributio*. 1. Sunt *Sabbatha*, omnia scil. Judæorum festa *ceremonialia*, de quibus Apostolus Col. II. 16. 17. Quæ, cum habuerint *umbras*, ad tempus gratiæ, sub N. T. futurum, juxta cum aliis typis, omnium Christianorum consensu, jam abrogata sunt. 2. Est *Sabbathum* hebdomadarium, quale viguit ab ipso mundi exordio non tantum exemplo Dei, quiescentis post sex dies creationis; sed etiam ab eo *sanctificatum*, h. e. institutum. Et hoc rursus triplex observatur: vel α. *Judaicum*, videl. septimus ille dies, qui numerabatur à quiete Dei post creationem, & hoc etiam videtur præfigurasse quietem Christi in sepulchro, eaque cessante, & opere restitutionis per redemtionem peracto, exspiravit, juxta cum reliquis umbraticis statutis. Quod observandum, contra Sabbatharios, cum veteres, per tria fere priora Christianismi secula, qui Sabbathum *Judaicum simul* observabant, cum Sabbatho *Christiano*; & modernos quosdam, qui *pro* Sabbatho Christiano, colunt Judaicum, quales in Anglia exstiterunt nonnulli. Istud Sabbathum Judaicum jam cessat, (1) abrogatione facta sub N. T. (2) *Exspiratione*, præstito ejus antitypo. (3) Substitutione Novi Sabbathi Christiani, qua vetus cessat: quod unus tantum dies septimus in quarto præcepto jubeatur sanctificandus: Vel β. *Christianum*, dies nim. ille septimus, qui numeratur à resurrectione Christi, qui A. ab hoc nominatur *dies Dominicus* Apoc. I. 10. forte etiam Psal. CXVIII. 24. quemadmodum *cœna Domini*. Quo B. cessavit ab opere redemtionis. C. Quo apparuit discipulis in solenni eorum congregatione, eisque benedixit. Quo D. Spiritum S. effudit in discipulos, eo die, non in templo, Religione Pentecostes: sed privatim congregatos, procul dubio religione istius diei. Qui etiam E. usitatus fuit in Ecclesia Apostolica Act. XX. 7. Joh. XX. 19. 26. 1 Cor. XVI. 1. 2. Procul dubio, ab institutione Christi &c. Est tandem 3. Sabbathum *quarti* præcepti, quod indefinite jubet sanctificare *illum* diem septimum, quem Deus determinaverit, adeoque *implicite*, & Judæos obstringebat ad suum Sabbathum; & Christianos ad suum *Dominicum*, quia illis, illum; his hunc diem septimum determinavit.

III. *Sanctificatio* Sabbathi. Quæ peragitur *partim* quiete seu cessatione ab omnibus operibus *nostris* vel propriis: illis scil. quibus lucrum temporale intendimus, aut recreationes, & quibus in genere impediuntur *opera* Dei, qualia sunt opera vocationis nostræ ordinaria, peregrinationes non necessariæ: *partim* exercendo *opus Dei*, h. e. officia cultus potissimum instituti, frequentando sacra, contemplando opus creationis, visitando & consolando afflictos, quibus accensemus opera *necessitatis*, *charitatis*, cum versus bruta; tum versus homines; communis & civilis *honestatis*, v. g. inducere vestimenta, apparare cibum, atque etiam omnia opera *civilia*, quibus excitari, & aptiores reddi possimus ad opus cultus divini, quæ eo ipso evadunt opera divina. Interim *totum* diem exigit, partim publice; partim privatim sanctificandum.

IV. *Bona*, seu motivæ, quibus ad istam sanctificationem excitari debemus: 1. Emphaticum illud *memento*, soli quarto præcepto adjectum. 2. Quod *unum* diem sibi addixerit, & nobis sex indulserit, cum ex adverso sex sibi exigere, & nobis unum relinquere potuisset. 3. Quod exigat quietem, cum durissimum laborem nobis præscribere potuisset. 4. Quod ipse proprio exemplo nobis præluxerit, quiescendo & sanctificando. 5. Quod sanctificationi isti suam benedictionem construxerit: *benedixit* —— *& sanctificavit*: benedictionem inquam, cum spiritualem, tum temporalem. Conf. Exod. XVI. 20——27. Quod 6. eo die totus populus Dei, per universum orbem, se solenniter sistere debeat coram Deo suo, ejus faciem quærere, ejus vocem & præscripta audire, suaque desideria precibus ei repræsentare, in ejus domo & conspectu meditari: hisque omnibus suavissimam nostram communionem cum eo exercere, nec tantum imaginem quandam; sed & primitias & prægustum experiri, beatissimæ nostræ communionis cœlestis. Quod 7. talis sancti-

sanctificatio, efficacissimum medium præstet, ædificandæ Ecclesiæ, & promovendæ pietatis à κρίβεια. Tandem 8. quod figura sit nostræ requiei cœlestis Heb. IV. 9. 10. 11.

V. *Profanatio* Sabbathi. Cujus consideranda

A. *Natura.* Est generaliter defectus eorum officiorum, quæ ad sanctificationem Sabbathi requiruntur. Qui accidit 1. *negligendo* diem nobis tam solenniter & operose præscriptum & commendatum à Deo. 2. Eum ex professo, velut ceremonialem *impugnando* & abrogando. 3. Ei alios dies festos *construendo*, v. g. Paschatis, Pentecostes, nativitatis &c. cum Deus nobis unum tantum septimum præscripserit sanctificandum. 4. Diem istum *propriis* negotiis *impendendo*. 5. *Non faciendo* opera Domini, nihil agendo, quomodo & bruta eo die quiescunt. 6. Eum etiam operibus carnis, comessationibus & recreationibus carnalibus absumendo &c.

B. *Mala* hujus profanationis, ob quæ fugienda: 1. Nos privat omnibus illis bonis quæ adfert sanctificatio. 2. Spernit majestatem Dei legislatoriam, illumque diem quem tam solenniter nobis præscripsit. 3. Ejus item bonitatem & clementiam, qua nobis sex dies indulsit; unum tantum sibi servando. Atque etiam 4. *quietem* illam, quam in commoditatem nostram à nobis exigit, non exigendo à nobis duros labores. Ad hæc 5. Sacramentum seu *signum* illud tam solenne, quod Jehova *Deus noster sit*, *qui nos sanctificat* Ezech. XX. 12. 20. Exod. XXXI. 13. Porro 6. suavissima illa conversatione cum Deo, qua frui debebamus, in officiis sanctificationis, eo die. Ab omnibus præcedentibus 7. Deus Sabbathi violationem, aliquando morte *temporali*, vindicandam dixit Num. XV. 32.

C. *Causæ* profanationis tollendæ: 1. *Vilipendium* istius diei, quatenus non est juris naturalis; sed positivi, quem proinde natura non commendat, sicut reliqua præcepta. 2. *Odium* ejus, ex quo oppugnatio & abrogatio nascitur. 3. *Superstitio*, qua non contenti, *uno* illo die, quem Deus sanctificandum jussit; alia festa ei construimus. 4. *Perversitas* naturalis, qua illa quæ *Deus* vult, *nos* nolumus, & vice versa: hinc quando Deus vult ut quiescamus; tum nos volumus operari, & ex adverso. 5. *Amor lucri* terreni, quo, nec Sabbatho parcimus, eumque negligendum & profanandum ducimus. 6. *Diffidentia* versus providentiam divinam, quæ possit & velit nobis nostrisque prospicere, si eo die nihil lucrifaciamus. 7. *Inimicitia* cum Deo, qua ab omnibus exercitiis communionis cum eo, abhorremus Ezech. XX. 13. Job. XXI. 14. 15.

D. *Remedia* adversus istam profanationem adhibenda: 1. Sibi serio repræsentare *bona* sanctificationis, *mala* profanationis. 2. Obniti fortiter causis ejus, v. g. *Vilipendio* diei, opponamus gravissimum illud *memento*, cum reliquis motivis & circumstantiis, quibus hoc præceptum Deus operosius inculcat quam reliqua; *Odio* Dei medetur consideratio sapientiæ & benignitatis divinæ, quæ, non hominem Sabbatho; sed Sabbathum homini consecravit, h. e. in commodum ejus. Sic pergendum est per reliquas causas profanationis, ut quamque oppugnemus & expugnemus, eis remediis, quæ adversus eas sunt valentissima.

IDEA
THEOLOGIÆ MORALIS.
LIBER TERTIUS,
De Justitia & Injuria versus Proximum.

CAPUT I.

De Justitia erga Proximum in genere & Injuria.

Religionis seu cultus divini officia, tum *naturalis*; tum *instituti*, exantlavimus; succedunt officia Justitiæ erga proximum, cui opponitur *injuria*. Justitiæ considerabimus

I. *Naturam.* Circa quam cogitanda: 1. *Jus*, à *jussu* dictum, notat, vel α. *Legem*: vel β. *Actionem* quam Lex præscribit: vel γ. *Peritiam* legum, juxta vulgatum: *jus est ars æqui ac boni*: vel δ. potestatem agendi secundum legem, sic dicitur quis suo *jure uti*. Cui affine est *privilegium*, quod vel lege, vel æquali auctoritate, alicui conceditur. Jus autem est, vel A. *divinum*, cujus

cujus Deus est auctor; vel *humanum*, cujus homo est conditor. *Divinum* rursus est, vel *naturale*, quod profluit à *natura*, seu Dei; seu hominis, quatenus gestat imaginem Dei: vel *positivum*, quod profluit à *beneplacito* divino; illud *immutabile*; hoc *mutabile* est: B. *Humanum*, ex sententia Jurisconsultorum, est (1) *naturale*, honeste vivere, neminem lædere, suum cuique tribuere (2) *Gentium*, seu id quo omnes gentes utuntur; seu quod gentes, communi consensu & consuetudine constituerunt. (3) *civile*, quod quælibet civitas, aut hominum societas sibi constituit. Omne *jus* prostat in Lege *morali*, quoad sua *principia*, ex quibus *conclusiones*, per legitimam consequentiam sunt diducendæ: hæ quo longius distant à suis principiis, eo sunt incertiores & ignotiores, hinc legibus sunt determinandæ: 2. *Justitia*, est *propensio* voluntatis, ad agendum secundum *jus*. Hujus duplex in multis observatio, quarum *una* respicit finem *proximum*, & verba legis obligantis, quæ *justitia* strictissimo sensu dicitur; *altera* finem *remotum*, & legis rationes, quæ *æquitas*, seu *ἐπιείκεια* appellatur. Respicit nobis hoc loco, justitia *proximum*, h. e. omnem illum, sive hominem, sive Angelum, qui nobiscum particeps est, vel esse potest, ejusdem finis & beatitatis Luc. x. 37. 38. & analogice etiam *nosipsos: diliges proximum, sicut temetipsum*, juxta tritum: *quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris:* imo & quadantenus *bruta*, quibus & *sua* Deus addixit, per justitiam ipsis tribuenda.

II. *Distributionem*. Est justitia 1. vel *generalissima*, quæ omne notat officium versus alium, & etiam Religionem connotat, nec est nisi virtutis cujusvis *rectitudo*, imo essentia. Sic eam supra numeravimus inter affectiones generales virtutis: vel 2. *specialissima* quæ respicit, vel meriti, vel accepti quantitatem reciprocandam, sic pauca tantum posterioris tabulæ officia continet, illa scil. quibus par pari refertur: vel 3. *media* quædam, quæ mutuum officium denotat inter eos, qui eodem jure tenentur, quo sensu totius tabulæ secundæ vim exhaurit, & hujus loci est. Hæc rursus est 4. vel *distributiva*, quæ suum cuique *tradit*, per rectam *dijudicationem* rerum & personarum, decentemque *comparationem*, rerum ad res, & personarum ad personas, ut observetur proportio *Geometrica*. Vel 5. *emendatina*, quæ suum cuique *reddit*, estque rursus vel 6. *commutativa*, quæ consistit in æqualitate redditi & accepti, de qua suo loco ex professo: vel 7. *correctiva*, injustitiam aliquam præsupponens corrigendam: sive illa sit 8. *civilis*, corrigens injustitiam *rei*; sive 9. *criminalis*, corrigens injustitiam *personæ*. Ad hanc spectat, cum *vindicta*, qua pœna infligitur ei, qui justitiam violavit, tum *restitutio*, qua alter iterum statuitur in possessionem rei suæ, qua fuit injuste privatus.

III. *Bona* justitiæ, ob quæ est expetenda: 1. Est justitia inter præcipuas *perfectiones Dei*, cui accedimus studio justitiæ, eoque perfectiores reddimur. Est 2. egregia pars *imaginis* divinæ Eph. IV. 24. Est 3. *productrix*, altrix, & *gubernatrix*, *omnis* officii versus proximum. Est 4. *vinculum* & fundamentum omnis societatis *civilis*. Imo & 5. suo modo societatis *Ecclesiasticæ*. Est 6. *stabilimentum* omnis pacis & tranquillitatis in utraque societate civili & Ecclesiastica. Adeoque 7. cornucopia omnis *boni*, & fruitionis ejusdem.

IV. *Injuriam*, seu injustitiam, cujus consideranda

A. *Natura*. Est vitium, quo non propendemus ad suum proximo tribuendum. Quod committitur 1. *προσωποληψίᾳ*, qua unus alteri præfertur, in distributione bonorum debitorum, sine justa ratione. Opponitur justitiæ *distributivæ*. 2. *Furto*, quo injuste rem suam proximo negamus. Repugnat justitiæ *commutativæ*: de qua nos suo loco. 3. Iniquitate *forensi*, qua in *civilibus* perperam huic adjudicatur, quod est alterius. Obnititur *correctivæ civili*. Aut etiam 4. in criminalibus, quando vindicta, vel negligitur, ubi exercenda erat; vel exercetur, ubi cessare debebat, scil. in insontes; vel non exercetur conveniente delictis, seu in excessu, seu in defectu. Opponitur justitiæ *criminali*. 5. Iniqua *detentione*, ejus quod proximo debebat restituere.

B. *Mala injustitiæ*, ob quæ fugienda: 1. Est *fœda*, non tantum coram Deo; sed etiam hominibus, usque adeo, ut ipsi etiam injustissimi, à denominatione injusti abhorreant. 2. Exponit injustum *iræ* divinæ Rom. 1. 18. Porro 3. privat hominem formositate & elegantia *imaginis* divinæ, quæ præcipua, si non unica ejus est gloria, qua gratus est Deo & hominibus. 4. Suffocat ipsam *religionem* versus Deum, quia negat proximo quod suum est, ex præscripto Dei. 5. *Turbat*, & quantum in se est, pessundat omnem societatem humanam, tam civilem, quam Ecclesiasticam. 6. Conversationem, imo vitam omnem reddit amaram, & quandoque ipsa morte duriorem &c.

C. *Causæ* injustitiæ, in curatione tollendæ: 1. *Ignorantia* juris divini & humani, qua nescimus, quid proximo debeatur. 2. Perversus *sui ipsius amor*, quo quod nostrum est, tantum sectamur, vel cum dispendio proximi. 3. *Vilipendium* proximi, quo non tanti eum facimus, ut suum ei confe-

conferamus. Imo & 4. vilipendium *Dei*, quo ejus auctoritatem non tanti facimus, ut ex ejus præscripto, non privemus alium suis bonis. Est plerumque 5. *avaritia*, qua, vel nobis arrogamus, quæ sunt proximi, & abrogamus quæ sunt sua. Est etiam quandoque 6. *studium partium* in *προσωποληψία*, quando, vel perverso amore hujus, vel odio alterius, injuste pronunciamus in judicio, absolvendo, vel comdemnando.

D. *Remedia* adversus injustitiam adhibenda: 1. Serio ponderare *bona* justitiæ, & *mala* injustitiæ. 2. Obniti *causis*, pro sua cujusque natura & efficacia, v. g. ignorantiæ, amori sui ipsius &c. Iisis mediis, quæ efficacissime adversus quamque valent &c.

Caput II.

De Charitate & Malevolentia versus Proximum.

Justitiæ officia omnia semper exercenda sunt, cum respectu ad proximi bonum, & ab eo resultare debent. Hinc *charitatis* nomine designantur Matth. XXII. 29. Marc. XII. 31. Cui opponitur *malevolentia*. *Charitatis* examinanda

I. *Natura*. Est propensio cordis seu voluntatis in proximum. Complectitur amorem *concupiscentiæ*, quo ejus præsentiam & commercium desideramus; *complacentiæ*, quo in eo acquiescimus, ejusque communione delectamur; & *benevolentiæ*, quo bona quævis, corporalia pariter & spiritualia, temporalia & æterna, ipsi cupimus. Prout analogice observamus circa amorem versus Deum, nisi quod in proximo sæpe accedat ratio misericordiæ, quæ circa Deum non habet locum. Objectum hujus charitatis est *proximus*, h. e. *α. omnis* homo, cui possumus aliquod bonum conferre Luc. X. 29. 37. Act. XVII. 26. *β.* Homo; quatenus capax est *nobiscum beatitudinis* supranaturalis. *γ. Peccator* quidem; sed non quatenus talis est; sub illa enim ratione, non diligendus; sed odio habendus est. Ordo hujus charitatis, talis est, ut cum Deus sit *primo* & maxime & charitate diligendus, atque adeo, sit quasi formalis ratio charitatis erga proximum; proxime post Deum diligamus nosipsos, illa charitate, quæ respicit veram beatitudinem: Deum enim amando, amore unionis; nosipsos immediate amamus, charitate illa summa, quæ respicit beatitudinem nostram spiritualem: alios autem quasi *secundario*, quos nobiscum participes esse volumus ejusdem boni. Inter homines, quamvis nemo à charitate nostra sit excludendus; non tamen idem versus omnes charitatis gradus est observandus. Equidem ratione *boni*, quod proximo debemus velle, nulla est imparitas, quia summum bonum cuique proximo debemus velle, sicut nobis ipsis: nec ratione *affectus*, volendi seu optandi istud bonum, esse etiam debet ulla imparitas intensionis & remissionis: ast ratione *exercitii* & effectorum hujus affectus; imparitas frequentiæ, ordinis & extensionis datur, prout circumstantiarum concursus necessitatem facit operationem charitatis. Nam 1. frequentius actum ipsum charitatis elicere debemus erga illos, in quibus frequentius nobis occurrunt *rationes* & causæ dilectionis. 2. Ordo debet observari, secundum *occasionem* quæ præbetur, & actuum ad objecta sua *proportionem*. 3. Extensio ad plura, aut nobiliora effecta, secundum eorum *necessitatem* & dilectorum dignitatem. Ames. Cas. Consc. lib. V. c. VII. Quæst. IV. His generaliter prælibatis, inter homines illi magis quam cæteri sunt diligendi, qui propius ad Deum, & in Deo ad nosipsos accedunt Gal VI. 10. Proinde, cæteris paribus *fideles* magis, quam *infideles*: consanguinei, cæteris paribus, magis quam peregrini: & in consanguineis, illi qui *propius* nobis conjuncti sunt, quam qui remotius: sed pro ratione conjunctionis, qua nobis accedunt: si *corporalis* sit conjunctio, *corporalia* magis ei debentur; si *spiritualis*, magis *spiritualia*, si nim. actus charitatis, circa utrumque, eodem tempore æqualiter versus utrumque non possit exerceri. *Actus* charitatis, varii sunt: *primus* est *intercessio* seu precatio, qua omnia illa, quæ Religio vult, ut ipsi velimus, sive spiritualia sint; sive corporalia, ei expetimus à Deo conferenda, atque insuper gratias agimus pro collatis Matth. V. 44. Rom. I. 8. *Secundus*, boni *operatio*, circa proximum, seu conatus, in ejus bonum immediate tendens, dicitur *dilectio in facto* I Joh. III. 18. Ista autem operatio peragitur, vel (1) *moraliter*, in propositione boni ab ipso præstandi, cum motivis convenientibus & adminiculis, quibus ad illud possit perduci: sive *docendo*, si ignarus sit; sive *consolando*, si afflictus sit; sive *reprehendendo*, si aberret à bono; sive *redarguendo*, si errore laboret; sive *explorando*, si suos actus, suumque statum spiritualem nesciat; sive *adhortando*, si segnis sit in exercitio boni: tandem *praludendo exemplo* bono, quo validius excitetur, ad simile præstandum: vel (2) *realiter* efficiendo, quando id præstamus, quod per se tendit in bonum proximi, nulla ejus opera interveniente Heb. XIII. 16.

II. *Distributio* charitatis. Est 1. *carnalis*, spurca, ex mera libidine oriunda, prohibita. 2. *Natura-*

lis στοργὴ, v. g. versus liberos, parentes, qualis etiam in bruta cadit, bona tamen moraliter in hominibus, à cujus defectu, velut ἀστοργοι reprehenduntur Gentiles Rom. I. 31. Est 3. *civilis*, qua ex solis civilibus causis, v. g. cognatione, aut morum similitudine, homines se invicem prosequuntur, bonus quidem; sed non sufficiens in Christiano. Est 4. Christianorum *communis* 2 Pet. I. 7. qua quoivis prosequuntur, quatenus homines sunt, quæ cum præcedente non raro coincidit. Est 5. *Christiana*, qua proximum prosequuntur, quatenus Christianus est, alias Φιλαδελφία. Ibid. Et hæc demum salutaris est.

III. *Nota*, quibus hæc à reliquis discernitur: 1. Est hæc oriunda ab amore Dei. 2. Vergit ad obedientiam præstandam Deo imperanti. 3. Respicit hominem quatenus *frater* suus est in Christo, secum unitus cum eo. Proinde 4. quatenus imaginem Dei & Christi in eo restauratam observat. 5. Vult ei bona, non tantum corporalia; sed & spiritualia. 6. Ferre potest etiam infirmitates in fratre, &c.

IV. *Bona* Christianæ charitatis, ob quæ expetenda est: 1. Est omnibus modis *justa* Eph. VI. 1. Col. IV. 1. Est 2. *productum* & fructus inseparabilis amoris divini: qui enim Deum diligit, etiam proximum diligit, non tantum, quia hoc Deus exigit à diligentibus se Matth. XXII. 39. sed etiam, quia proximus gestat imaginem Dei. Est 3. *æqualis* charitati divinæ, saltem in æstimatione Dei. Ibid. *Secundum huic est simile* &c. Est 4. indicium *regenerationis* nostræ 1 Joh. V. 1. 2. & eadem opera indicium nostræ communionis cum Deo, cum Christo, cum salute æterna, ut passim dicitur in Epistola priore Johannis. 5. Charitas nostra versus proximum, *causa* est amoris *proximi versus nos*, à quo proinde eadem officia charitatis nobis polliceri possumus, quæ nos ei exhibemus. Est 6. summa, complementum legis, & quasi anima omnium officiorum erga proximum, adeo ut nullum sit genuinum, quod à charitate non resultat Rom. XIII. 10. Gal. V. 14.

V. *Media* acquirendi, & *modus* exercendi charitatem, sunt: 1. Devote expendere *bona* hujus charitatis. 2. Item *amorem Dei* versus fratres spirituales diligendos, sunt *pretiosi* in oculis Dei nunquid erunt in oculis nostris; adeo pretiosi, ut ab *æterno* dilexerit eos, ut unigenitum filium suum ipsis donaverit, ut filius Dei dirissimam mortem pro eis susceperit. 3. Se *exercere* in *amore Dei*, qui in nobis producat amorem versus proximum. 4. Viva fide eniti in unionem & communionem cum Christo, quo fideles, nostri fratres fiant, & ut fratres à nobis diligantur. Est hic insuper observandus 5. *modus* diligendi proximum, quem, licet ex dictis sic satis possis colligere, paulo distinctius repræsentabimus. Nim. α. proximus diligendus est *vere*; corde, non ore, gestibus & apparatu tantum externo quovis, quales actus sunt hypocritarum: sed β. non corde tantum; sed & manu & re, seu *opere*, ut sit *dilectio in facto* 1 Joh. III. 18. γ. Ut *scaturiat* ex ingenuo amore versus Deum, & obsequio versus ejus mandatum. δ. Ut sit *fraternus* in fratres spirituales. ε. Ut bona & officia hujus non tantum sint corporalia; sed spiritualia etiam, nec hæc tantum, sed & illa. ζ. Ut *prudenter* exerceantur *actus* istius, pro natura conjunctionis, qua nobis proximus est, ut v. g. spiritualia magis in spiritualiter nobis conjunctis, corporalia in corporaliter nobis conjunctis.

VI. *Malevolentia*, cujus explicanda

A. *Natura*, malevolentia, hic latissimo sensu intelligimus, quicquid repugnat amori proximo debito. Et sic generaliter non est, nisi defectus amoris, qui proximo, ex præscripto Dei, competit. Hic accidit, vel 1. absentia amoris, quando adesse debebat; quando inquam *adesse debebat*, neque enim tenemur v. g. incognitos *particulariter* diligere: vel 2. quando insuper cognitum *aversamur*, seu odio prosequimur, quo mallemus ipsum non esse: vel 3. saltem non ita diligimus ut debemus, v. g. *fratrem*, non amore fraterno. Id quod variis modis accidit, quando α. ipsi non tantum *bona* ipsi competentia non precamur à Deo; sed insuper *mala* ipsi imprecamur Matth. V. 44. Quando β. spiritualia ipsi necessaria non impendimus, quando v. g. ipsum non docemus, consolamur, reprehendimus, adhortamur: quando γ. item cum peccatis ejus communicamus, jubendo, consulendo, laudando, participando, defendendo, non repugnando, non manifestando ejus peccatum, ubi manifestari debebat. Quando δ. ipsi scandalum præbemus, faciendo vel malum in conspectu ejus; vel saltem adiaphorum, cum ejus incommodo, seu ut contristetur; seu ut imitetur factum nostrum. Scandalum interim *acceptum*, quo proximus offenditur ex *bono* nostro, non est curandum. Quando ε. saltem non præstamus, quod per se tendit in bonum ejus. Quando ζ. ipsum non amamus, saltem ut *homo* est, gestans imaginem Dei qualemcunque. Quando η. eum qui frater est, non amamus *ut fratrem*. Quando ι. non sic amamus propter Deum, quia *Deus* hoc *vult*, vel in gloriam Dei. Quando κ. non sic amamus, ut *spiritualia* ipsi perinde velimus, ac corporalia.

B. *Mala* hujus malevolentiæ, ob quæ fugienda est, sunt: 1. Non amatur *Deus* summum bonum, imo *læditur*, non obediendo. 2. Non præstatur per injustitiam, quod proximo *debetur*. 3. Non amatur,

amatur, imo *odio* habetur à *Deo*, qui proximo amorem præscriptum non præstat. Nec 4. à *proximo amari* meretur, qui ipsum non amat. Adeoque 5. destituitur *omnibus* istis *beneficiis*, qui in ipsum redundare potuissent & debuissent ex amore suo & ejus. Imo 6. omnia illa *mala*, quæ proximo quis *imprecatur*, aut quorum *communionem* quovis modo contrahit, & quæ ex *scandalo* dato in ipsum concidunt, justo Dei judicio, in ipsum recidant. Saltem 7. non *fruetur* eis *bonis*, quæ ex amore proximi, in ipsum redundare possent, &c.

C. *Causa* hujus malevolentiæ tollendæ, præcipue sunt, 1. *Ignorantia* & contemtus *Dei* jubentis, & *proximi*, quatenus gestat imaginem Dei, quovis modo: & officiorum, quæ proximo debentur ex amore isto. 2. Inordinatus amor *sui*, quo proximum non tanti facimus, ut ipsum amemus. 3. Defectus *communionis Sanctorum*, quo, nec cum Christo communionem habemus; nec cum his qui Christi, adeoque nostri fratres sunt, habemus aut colimus. Quandoque etiam 4. *odium Dei*, quo & hos odio prosequimur, quos ipse amat, & ideo, quia eos amat. Etiam quandoque 5. *molestia*, quam ex eorum increpationibus, monitis salutaribus experimur. Nonnunquam 6. *pudor*, quem ex eorum exemplo & castigationibus metuimus & experimur.

D. *Remedia* adversus istam malevolentiam, suppetunt 1. à devota consideratione *bonorum* charitatis, & *malorum* malevolentiæ. 2. A *mediis*, quibus procreatur, fovetur & augetur charitas. 3. Ab obstructione *causarum*, à quibus resultat malevolentia, v.g. ignorantia tollitur istis adminiculis, quibus cognitio & reverentia *Dei* præscribentis amorem proximi, generatur: quibus item status proximi, & officiorum *proximo* debitorum, obtinetur, v. g. studium verbi divini, & sic porro per omnes reliquas causas, ut eis opponantur remedia efficacissima, &c.

Caput III.

De Honore & Vilipendio Proximi.

JUstitia & charitas, juxta quatuor priora secundæ tabulæ præcepta, quadruplex respicit proximi bonum, ejus honorem, vitam, conjugium & fortunas. Quoniam vero in his quatuor proximus juvari aut lædi potest, vel *ore*, vel *corde*; duo adduntur præcepta, quorum prius *linguam* dirigit, posterius, *cor* respicit. In omnibus primum locum habet præceptum de *honore*, quia non tantum proxime accedit ad cultum religiosum seu honorem Dei: sed etiam, quia fundamentum, vinculum & sepimentum est, omnium reliquorum præceptorum posterioris tabulæ: virtute enim hujus officii, & graduum eorum inter homines, quos respicit, in omnibus quieta & tranquilla vita agitur apud homines; honori opponitur vilipendium. Circa honorem proximi consideranda ejus

I. *Natura*. Honor est agnitio alicujus, vel dignitatis, vel excellentiæ, quæ est in alio, cum ejusdem debita testificatione. Præsupponit ergo aliquam in honorando, vel *dignitatem*; vel *excellentiam* quæ agnoscatur: & quo major illa est, eo major esse debet honor, unde distinctio nascitur, inter *honorem*, *laudem* & *gloriam*: honor agnoscit dignitatem tantum *vulgarem*; laus *majorem*; gloria, *maximam*. Præsupponit inquam, vel *dignitatem* seu bonum quodvis in honorando: quod agnoscatur, ob quod honoretur. Hinc, quia aliquod bonum in omnibus hominibus reperitur, omnibus etiam honor aliquis competit, non tantum *æqualibus*; sed etiam inferioribus Rom. XII. 10. 1 Pet. III. 7. & cap. II. 17. vel *excellentiam*, qua, bonitate quis *excellit*, vel se, vel alios. Illa excellentia observatur; seu α. in *ætate*, ob quam senes honorari jubentur; seu β. in *donis* animi, corporis, aut fortunæ. Seu γ. *potestate* alios gubernandi, in qua *jurisdictio* consistit, quæ non unius speciei observatur: est enim, vel *privata*, mariti in uxorem: Parentum in liberos, Dominorum in servos: Ubi *maritalis* potestas *æqualitate* quadam est delenita; *herilis* mere *imperiosa*; *Paterna* quasi *mixta*; vel *publica*, sive ea sit *Politica*; sive *ecclesiastica*. Ut omnis societas humana, omneque regimen, œconomicum, politicum & Ecclesiasticum, suum fundamentum habeat in quinto præcepto, & ab eo dirigatur. Hujus autem dignitatis & excellentiæ honor requirit, *agnitionem*, & *testificationem*, proinde, neque in sola *externa* observantia consistit; neque *interna* sola; sed in utraque. Extenditur honor ille ad *Patrem* & *Matrem* simul, qui sunt πρεσεῦτες in regimine *œconomico*, omnium *primo*, & maxime universali; intelliguntur tamen quivis, in *quovis* regimine præfecti, ut & illi jubeantur se gerere ut Patres & Matres, versus suos subditos, quod alias honorari non possint tanquam *Patres*. Interim honor iste synecdochice comprehendit omnia illa officia reciproca, quæ inferiores tenentur præstare superioribus; & vicissim, superiores suis inferioribus: dum enim inferiores jubentur *honorare* superiores; & superiores jubentur se præstare *honorabiles* seu honore dignos: dum etiam inferiores jubentur se gerere versus superiores, tanquam filii; & superiores eadem opera jubentur, se gerere versus inferiores tanquam

quam Patres. Officia ergo *honoris inferiorum* versus superiores, *generalia* quidem sunt: reverentia, dilectio, obsequium, submissio, etiam pro re nata, obedientia, fidelitas, patientia versus eorum correptiones: *specialia* item, versus *potestate* superiores: *α. Subjectio*, seu potestatis istius agnitio; *β. Obedientia*, seu præstatio eorum, quæ præscribuntur, convenienter eorum potestati, quam habent à Deo, adeo, ut, si præscribantur ab eis talia, quæ Deus *prohibet* præstanda; tum toleratio pœnæ, cum injuria præscriptæ, ipsis est loco obedientiæ 1 Pet. II. 19. 20. *γ. Gratitudo* submissa, pro eis donis & bonis, quæ per eorum potestatem communicantur, proportionem habens, ad beneficia communicata, ita tamen, ut in solo *affectu* non subsistat; sed ad conatum pergat congruum, affectum quovis modo & opere manifestandi, eorum *necessitati* succurrendo, sive re; sive opera, sive consilio, si eo indigeant, sive precibus pro eorum salute. *δ. Amicitia* erga quosvis, nobis amore & conjunctione propiores. Officia ex adverso *superiorum* versus inferiores, præcipua sunt: (1) *Protectio*, seu applicatio suæ potestatis, ad defendendum inferiores à *malo*, eos vel urgente; vel ipsis imminente. (2) *Cura*, ut inferioribus prospiciant de necessariis, tam quoad *animam* earumque salutem æternam; quam quoad *corpus* 1 Tim. v. 8. (3) *Rectio*, seu propositio recti boni ab inferioribus præstandi Eph. VI. 4. (4) *Remuneratio*, seu compensatio observationis illius, quæ directioni præstatur 1 Pet. II. 14. (5) *Vindicta*, qua malum referunt, præscripta justa non præstantibus, quæ proprie non aliis competit, quam eis, qui potestate eminent Rom. XIII. 4. 1 Pet. II. 14. Omnia ista officia reciproca diriguntur ab *humilitate*; is enim solus aptus est & proclivis, honorem convenientem præstandi, qui humilis est; h.e. qui ita moderatur existimationem sui, de seipso, ut non velit quicquam honoris sibi exhiberi, quod sibi non congruit, dum interim eum honorem expetere potest, qui sibi, ex præscripto divino, vere competit.

II. *Distributio.* Est 1. honor *religiosus*, qui Deo competit quatenus Deus est, adeoque ei proprius. 2. *civilis*, qui jussu divino hominibus competit, pro ratione ejus dignitatis & excellentiæ, quam Deus ipsis contulit. Est 3. honor *iniquus*, quem sibi arrogant, vel *superiores* versus inferiores, eis præscribendo ea quæ excedunt suam potestatem, seu quæ sunt adversus Deum; vel *inferiores* versus superiores, præstando ea jussa quæ Deo sunt adversa, & ab eo prohibita.

III. *Bona* honoris versus proximum, ob quæ sectandus: 1. Est *primum* præceptum cum promissione, non tantum, quatenus primum præceptum posterioris tabulæ est; sed etiam, quia primum & unicum est in tota lege, quod singularem, & sibi propriam habet promissionem. 2. Proxime accedit officiis religionis ac pietatis, qua Deum ipsum colimus, unde etiam *pietas* appellatur 1 Tim. v. 4. Est 3. fundamentum & vinculum omnis reliquæ justitiæ, quæ debetur proximo, quatenus magistratum fundat, cujus ope omnia officia reliqua procurantur ac diriguntur. Hinc 4. *quieta* & *tranquilla vita* cum *omni pietate* 1 Tim. II. 2. dependet ab hoc honore, versus superiores. 5. Ipsi addicitur promissio longævitatis & benedictionis, *ut longævus sis, & ut bene sit tibi in terra, quam Dominus Deus dat tibi* Deut. v. 16. Porro 6. ab eo pendet, omnis *ordo*, omne *decorum*, in omni societate humana, à quo neglecto resultat omnis ἀταξία in conversatione humana. Insuper 7. ab honore versus alios, resultat reciprocus honor versus nos ipsos. Non addam 8. quod qui honorat proximum, eadem opera honoret Deum præscribentem.

IV. *Adminicula*, quibus studium honoris procuratur: 1. Cogitemus devote *bona* hujus honoris. 2. *Auctoritatem* Dei, exigentis eundem. 3. *Justitiam*, quæ exigit, ut eam dignitatem & excellentiam, quæ est in proximo, agnoscamus & testificemur. 4. *Vindictam*, quæ non honorantibus imminet, cum à Deo, tum à Magistratibus, *armatis gladio* in *vindictam* immorigerorum Rom. XIII. 4.

V. *Vilipendium* proximi, cujus consideranda

A. *Natura*, quo hic generaliter intelligimus omnem defectum honorationis, qui proximo competit ex præscripto divino. Qui accidit 1. omnibus eis, quibus læditur *fama* proximi, seu æstimatio, quæ circa eum debet haberi 1 Cor. IV. 13. 2 Cor. VI. 8. Quod fit, vel *α.* apud *nos ipsos* per *judicium temerarium* Matth. VII. 1. 1 Cor. IV. 3. Vel *β. apud alios* etiam, verbis, factis, gestibus aliisque signis: sive id fiat *directe*, cum intentione lædendi; sive *indirecte*, seu ex *natura rei* ipsius; seu ex *circumstantiis*. 2. *Contumelia*, convitio, derisione quando fama proximi sugillatur ipso *præsente*. 3. *Detractione*, quando hoc fit ipso absente, idque non uno modo: a. Cum *falsum* crimen ipsi *imponitur*. b. Cum crimen *verum* sine justa causa *detegitur*. c. Cum nimis *exaggeratur*. d. Cum *factum* quidem non improbatur; sed *intentio* facientis vituperatur. 4. *Ex obliquo* etiam fit circa bonum proximi, quando *α.* illud *negatur*. *β. Occultatur*. *γ. Minuitur*. *δ. Frigide* laudatur. Horum omnium *scaturigo* est *superbia*, quæ proinde primarium est vitium quinti præcepti, nec aliud est quam inordinata affectatio propriæ excellentiæ. Est *inordinata* affectatio, ordinata enim non est prohibita, quin potius debita. Ad superbiam spectant;

spectant: 1. *Jactantia*, superbia circa bonum vere præsens. 2. *Arrogantia*, qua videri volumus bonum habere, quod revera non habemus. 3. *Inanis gloria*, quam apud alios quærimus. 4. *Ambitio*, quando dignitates inordinate quæruntur. 5. *Præsumtio*, quando aggredimur quod vires nostras excedit. 6. *Invidia* seu tristitia de bono proximi, quia minuere videtur nostram excellentiam. 7. *Æmulatio*, seu inordinata affectatio ejus boni, quod reperitur in proximo. *Inordinata* inquam; datur enim & *ordinata* & legitima æmulatio, quando v. g. contristamur super bono proximi, non quod habeat; sed quod mala aliqua metuamus, ex eo proventura, vel nobis, vel aliis Prov. XXVII. 18. quando item contristamur super bono proximi, non quod ipse habeat illud; sed quod nos non habeamus illud, nobis optandum: quando contristamur, quod *indignus* habeat illud, dicitur alias *indignatio*.

B. *Mala* hujus vilipendii, ob quæ fugienda, quæ sic satis colligi possunt ex oppositis suæ virtutis, nim. honoris *bonis*. Nim. 1. est violatio ejus officii versus proximum, quo proxime accedimus ad Religionem, seu cultum Dei, qui consistit & absorbetur *honore*. 2. Proinde contemtus proximi, est contemtus Dei ut Legislatoris. 3. Uterque contemtus Dei & proximi adfert contemtum sui; sicut enim qui Deum honorat, ab eo *honoratur*; ita qui eum contemnit, ab eo *contemnitur*, & contemtibilis fit ab eo. 4. Proximum gravissime lædit, utpote quem privat eo, quod vitæ suæ est proximum; honor enim & vita pari passu ambulant. 5. Tollit *vinculum* & fundamentum omnis reliquæ justitiæ versus proximum. 6. Sua *natura* infert perturbationem, confusionem & eversionem societatis humanæ, domesticæ, politicæ, Ecclesiasticæ, quippe quæ superstructa est honori, seu officiis reciprocis superiorum & inferiorum. Hinc 7. peccatum præstat gravius, & gravius etiam puniendum, quam quod in singularem quendam proximum committitur. 8. Obstat, quominus *quietam* ac *tranquillam vitam*, *cum omni pietate & veneratione* ducant. 1 Tim. II. 2. Proinde iniquus est in Deum, in proximum, in seipsum, in religionem, & in vitam humanam. 9. Absque honore, seu officiis reciprocis, inter superiores & inferiores, exspectari nequit, ut vita hominum sit constans & benedicta, quo nomine longævitatis & benedictionis promissionem Deus suspendit ab honore Patris & Matris.

C. *Causæ* hujus vilipendii, in curatione tollendæ, potissimum sunt, 1. Vilipendium Dei & legis divinæ præscribentis. 2. Vilipendium imaginis divinæ, omnisque dignitatis & excellentiæ, quam Deus sua providentia indulsit proximo. 3. *Φιλαυτία*, qua ita propriam affectamus excellentiam, ut proximum quovis modo infra nos deprimere nitamur. 4. Defectus *unionis* & communionis cum Christo, per fidem & Spiritum S. quo proximum pro fratre non agnoscimus, & ut talem non colimus. 5. Multiplex, quam diximus *superbia*, qua proprium honorem ita sectamur, ut alienum susque deque habeamus.

D. *Remedia*, vilipendio huic opponenda, potissimum sunt, 1. Serio *ponderare*, & *bona* honoris versus proximum, & *mala* vilipendii. 2. Eis *adminiculis* uti, quibus nascitur honor proximi. 3. Obniti *causis*, à quibus oritur vilipendium, eis adminiculis, quæ adversus quamque singulatim sunt efficacissima.

CAPUT IV.

De Humanitate & Homicidio.

SEcundum justitiæ officium respicit hominis *vitam*, conservandam, defendendam, focillandam, quod *humanitatis* voce, latiore sensu, indigitatur, cui opponitur, generaliore sensu, homicidium. Circa *humanitatem* consideranda veniunt, ejus

I. *Natura*. Est virtus qua inclinamur ad vitam proximi, & ejus tranquillitatem, legitimis mediis conservandam. Respicit proprie *vitam humanam*, non *proximi* tantum; sed & magis quidem *propriam*: cum Deus solus sit Dominus vitæ humanæ, nec ullibi nobis potestatem fecerit, eam nobis adimendi: quin & ex obliquo etiam vitam *brutorum*, quam quidem Deus nostræ potestati permisit; sed ad *usum*, non autem ad *abusum*, aut ad crudelitatem, cum præsertim crudelitas in bruta, non tantum argumentum præstet naturæ crudelis; sed etiam ad crudelitatem nos assuefaciat. 2. Ut virtus sit, requiritur *inclinatio* & propensio, ad vitam humanam, ejusque tranquillitem conservandam, omnibus *mediis*; sed legitimis tamen. Vita autem hominis duplex est: *spiritualis* & *corporalis*, utramque respicit humanitas: *partim* α. *subsidium* ferendo; *partim* β. *noxia* depellendo. Hinc officia humanitatis, vel *spiritualia* sunt, quæ spectant ad vitam *spiritualem* conservandam & promovendam, ea quidem quoad finem *proximum charitatis*, unde penes caput II. à nobis repræsentata sunt, quoad finem tamen *remotum*, *vitam* ejus spiritualem respiciunt,

& hujus loci sunt, vel *corporalia* quæ vitam hanc corporalem respiciunt, per varios gradus, nim. (1) per eas virtutes quibus alieni reddimur ab omni læsione proximi, quales sunt (a) *Mansuetudo*, quæ moderatur *iram* 1 Cor. XIII. 4. (b) *Patientia*, quæ moderatur iram, par injurias *graves* excitatam Matth. XVIII. 28. (c) *Longanimitas*, quæ est continuatio patientiæ, quamvis diu fuerit læsa Prov. XIV. 29. (d) *Placabilitas*, qua injuriam nobis factam facile condonamus Luc. XVII. 3. 4. (2) Per eas virtutes, quibus vitæ conjunctionem fovemus, quales sunt, α. *Concordia*, qua facile consentimus cum aliis, in eis quæ bona sunt Phil. 1. 27. β. *Benevolentia*, qua proximo volumus omnia læta 1 Cor. XIII. 4. utraque harum conjunctam habent *comitatem*, *affabilitatem* & æquanimitatem (3) Per eas virtutes, quibus ipsa proximi vita defenditur, promovetur & refocillatur. Tandem 3. humanitas exigit, ut vitam humanam conservare nitamur *legitimis* mediis, non quovis modo, ut fit, quando v. g. latronem subducimus Magistratui vindicaturo latrocinia.

II. *Distributio*. Est humanitas, 1. *personata*, seu ficta, quæ in externis tantum gestibus; affabilitate, comitate subsistit, absque genuino affectu exercetur, plerumque in conversatione, sub nomine *complementorum*, nonnunquam etiam, ut internum odium tegatur, qualis fuit in salutatione Judæ. 2. Vera quidem, sed *naturalis* tantum, profluens non à gratia convertente & sanctificante; sed ab *ἰδιοπαθείᾳ* qualicunque naturæ, qualis etiam in Gentilibus & hypocritis nonnunquam observatur. Est 3. *civilis*, quæ ob civiles tantum rationes, absque ullo respectu ad voluntatem & gloriam Dei, exercetur; etiam in gentibus & hypocritis nonnunquam conspicua. Est tandem 4. *salutaris* seu Christiana, quæ, non tantum à gratia sanctificante proficiscitur; sed & propter voluntatem Dei exercetur, & in gloriam ejus, & verum bonum proximi contendit. Et his demum notis, hæc à precedentibus discriminatur.

III. *Bona* humanitatis, ob quæ exercenda est: 1. Deus eam à nobis *exigit*. 2. Imitatur *Φιλανθρωπίαν* Dei versus nos. 3. Respicit ipsam *vitam* hominis, ejusque conservationem & focillationem. 4. Est, Christiana saltem, index certus gratiæ convertentis in nobis, à qua tranquillitas animi nascitur. 5. Humanitas nostra versus alios, generat humanitatem aliorum versus nos. Est 6. non uno modo necessaria; ratione *justitiæ*, cujus impedimenta removet, potissimum concordia humanitatis: ratione *charitatis* à qua profluit, quam fovet, promovet & implet: ratione *felicitatis*, tam communis; quam privatæ, quam efficacissime promovet humanitas.

IV. *Adminicula*, quibus paramur ad studium humanitatis: 1. Serio cogitare *bona* humanitatis. 2. *Religio* versus Deum, qua compositis affectibus, ejus verbum præscribens recipimus, & ejus jugo nos subjicimus. 3. *Charitas* versus fratres, qua omnia bona ipsis volumus. 4. *Humilitas*, qua parati sumus, fratribus nos subjicere in eorum bonum. 5. Devota consideratio *Φιλανθρωπίας* Dei versus nos Eph. IV. 32. Col. III. 13. qua respexit nos, & ab *æterno*, nos destinando ad vitam, & in *tempore*, cum adhucdum essemus in peccato, & postquam ex eo emersimus, omnia nobis donando, quæ ad *vitam* & pietatem sunt necessaria 2 Pet. 1. 3.

V. *Homicidium*, cujus considerenda

A. *Natura*. Est injusta hominis occisio. Est *occisio*, sic ut sub ea comprehendatur, non tantum quævis *læsio* corporis humani; sed & omnis *affectus*, eo sua natura tendens. Est læsio *injusta*. Est enim occisio: 1. *licita*, quæ v. g. fit mero *casu*, cui ille causam non dedit, dum rei licitæ operam dat, ubi & quando est licita, adhibita debita diligentia, alium occidit, non peccat Deut. XIX. 5. Est 2. *necessaria*, per inculpatam sui tutelam, absque vindictæ cupiditate, indeclinabili necessitate facta. Est 3. *pia*, ex auctoritate Dei 1 Sam. XV. 18. 19. aut legitimi Magistratus, legitimo jussu. Est 4. *extorta* per violentiam hostium, quod fit in legitimo *bello*, quod à legitimo Magistratu, ad necessariam defensionem suorum subditorum, absque odio & vindictæ cupiditate, geri debet. Dicitur bellum *defensivum*: *offensivum* nunquam licitum, & semper homicidium injustum est: sola ergo *injusta* occisio nobis *homicidium* est. Fit autem *injusta*, quando vel α. non fit *auctoritate* justa, h. e. publica, vel publicæ æquivalente β. Absque justa *causa*. γ. Sine *ordine* justa. δ. Ex *intentione* non justa, quæ omnia sic in homicidio requiruntur, ut vel uno horum posito, injustum fiat. Committitur ergo homicidium (1) *crassa* alicujus cæde, qua ipsi vita penitus adimitur. (2) *Bello* injusto & offensivo, quo compluribus simul adimitur vita. (3) Quavis mutilatione aliave *læsione*, v. g. verberando, cædendo &c. (4) Omnibus illis *vitiis*, quæ sua *natura* spectant ad occidendum, aut lædendum alium, oppositis fere virtutibus illis, quæ apud humanitatem dudum enumeravimus. Suntque vel A. talia, quibus *proclives* reddimur ad lædendum, v. g. *odium*, quo exosum vellemus non existere; *invidia*, qua ex prosperitate alterius contristamur; *iracundia* seu inordinata concitatio ad iram, cujus gradus sunt, irritatio animi, excandescentia & furor, *impatientia*, *implacabilitas*: vel

vel B. talia, quæ ad vitæ *conjunctionem* turbandam vergunt. v. g. *discordia*, *dissidium*, *inimicitia*, *malevolentia:* vel C. talia, quibus vita humana immediate *læditur*, ut *sævitia*, *crudelitas* aliaque. (5) *Autophonia*, qua quis seipsum vel occidit, vel lædit, quam nulli permittit lex divina, licet casus esse possint, quibus licite teipsum exponas certo *periculo*, ut patet in Simsone; quibus iisdem licite te offeras aliis ad mortem Joh. x. 12.

B. *Mala* homicidii, ob quæ fugiendum: 1. Est *universalis* læsio proximi, in omnibus suis bonis, quatenus ipsi adimitur fruitio honoris, conjugii, fortunarum omnium &c. Hinc omnium peccatorum posterioris tabulæ summa & compendium, omnium ἀνομίας, turpitudinem & reatum absorbens. Est 2. turpissima violatio *imaginis* divinæ Gen. ix. 6. in ipsius Dei πρωτοτύπου contumeliam se exonerans. Est 3. *involatio* jurisdictionis divinæ, cui soli jus vitæ necisque humanæ competit. Est 4. auctoritate supremi Domini & legislatoris, per Magistratum, ministrum suum, gladio armatum, puniendum morte reciproca. Proinde 5. est excidium & exitium ipsius homicidæ, quod ipse sibi creat, & hactenus αὐτοφονία. Imo 6. & à vita *æterna* seclusus, mortique æternæ mancipandus 1 Joh. III. 15. quamvis autem omnia illa mala, in *crassum* homicidium, quo vita proximi penitus extinguitur, ἐξόχως quadrent; in omnem tamen læsionem, quæ in tale homicidium sua natura vergit, κατ᾽ ἀναλογίαν, suo modo quadrant.

C. *Causa* homicidii in ejus curatione tollendæ: 1. Naturalis *aversio* à Deo per peccatum, ac proinde aversio ab ejus voluntate præcipiente ac prohibente, & ab imagine ejus in proximo. 2. *Ira temeraria*, passio animi, ex injuria, vel opinione injuriæ illatæ, oriunda, quæ semper vergit in detrimentum proximi: sed *temeraria* tantum, datur enim & justa, quæ ingreditur zelum versus gloriam Dei, & commodum proximi, quando *temeraria* peccat, vel in *causa* non justa; vel in modo peccans, vel in *defectu*, quæ dicitur *lentitudo* seu *defectus* justæ iræ, quam exigit vel gloria Dei, vel ipsum proximi commodum, qualis conspicuus fuit in Eli Pontifice; vel in *excessu*, quando quis irascitur, absque justa συμμετρίᾳ. 3. *Excandescentia*, quæ est ira justo *vehementior*. 4. *Odium*, quæ addit nimiam *permanentiam*. 5. Perversus sui ipsius *amor*, qui in *vindictam*, quando quis, pro malo, quod sibi putat illatum, prorumpit in reciprocationem mali.

D. *Remedia* tollendo cuivis homicidio applicanda: 1. Devota consideratio, cum *bonorum* humanitatis; tum *malorum* homicidii & malevolentiæ. 2. *Usus mediorum*, quibus generatur humanitas. 3. *Oppugnatio* & eradicatio *causarum*, à quibus oritur homicidium & quævis læsio versus proximum, v. g. *aversio* à Deo, cogitatione infinitæ bonitatis & misericordiæ, qua morte unigeniti filii sui, nos sibi reconciliare conatus est. Et sic porro singulis causis ea sunt adhibenda, quæ eis expugnandis quam sunt efficacissima, &c.

CAPUT V.

De Castitate & Luxuria.

JUstitia & charitas tertio occupatur, circa matrimonium proximi, cujus officia dirigit *castitas*, & impedit luxuria. De castitate cogitanda veniunt, ejus

I. *Natura.* Est virtus, qua personæ puritas conservatur, quoad ea, quæ matrimonium spectant. Videndum hic, ab una parte, quid sit matrimonium, ab altera, in quo consistat castitas, occupata circa matrimonialia: 1. Matrimonium est unius viri, cum una fœmina, ex legitimo consensu, individua conjunctio, ad communionem corporum, & societatem vitæ, inter se mutuo. Est inquam, α. *unius viri cum una* fœmina Gen. II. 22. Matth. XIX. 4. 5. Non enim potest perfectio illa amicitiæ, & officii mutui, quæ est conjugalis, haberi, nisi inter unum & unam. β. Oritur à *consensu* mutuo in matrimonium justum, qui matrimonium facit *ratum*. γ. Sed consensus iste debet esse *legitimus*, quorsum requiritur (1) ut *personæ* conjugandæ sint *idoneæ*. Ut sint A. Mas & fœmina. B. Earum *justa distantia* quoad *sanguinem*, convenienter eis gradibus cognationis & affinitatis, qui designantur Levit. XVIII. & XX. & communis ac *perpetui* juris sunt, propter singularem *reverentiam* propriæ carni debitam, cui repugnat consuetudo conjugalis, significata per *detegere nuditatem* alicujus Levit. XI. 6. 7. —— C. Earum item *ætas matura* 1 Cor. VII. 36. sine qua, nec consentire possent in negotium tanti momenti; nec satisfacere scopo præcipuo matrimonii. D. *Parentum* (si modo sint adhucdum in eorum potestate 1 Cor. VII. 36. 37. 38.) aut tutorum consensus, non de *honestate* tantum; sed & de necessitate requisitus. E. Ut ipse etiam partium contrahentium consensus, ex certo & deliberato consilio, sine *coactione*, aut dolo malo profluat.

γ. Spectat ad conjunctionem *individuam*, quia, ex natura rei, eosdem fines habet cum *vita* humana Rom. VII. 1. 2. 3. ex tali voluntate & *institutione* Dei, à quo *Fœdus Dei* appellatur Prov. II. 17. Matth. XIX. 6. ε. Vergit, cum ad *communicationem corporum*, quia in conjugio quæritur primario *semen Dei* Mal. II. 16. tum secundario remedium adversus cupiditates carnis: tum ad *societatem vitæ*, maxime intimam, ad mutuum solatium & auxilium conjugum Gen. II. 24. adeoque non tantum ad propagationem generis humani; sed & ad omnia officia hujus vitæ, eaque *mutua*, quoad summam rei, pari jure, ab utroque conjuge, observanda, servata tamen differentia gradus præcedentiæ, inter virum & uxorem. Hactenus natura matrimonii: succedit 2. *castitas*, quam descripsimus dudum. Constat illa α. *verecundia*, quæ retrahit ab impuritate carnali, dicitur eodem sensu *pudicitia*. Ad hanc spectat, cum *modestia*, qua intra metam continetur cupiditas carnis; tum *gravitas*, qua puritatis decorum observatur: β. *Honestas*, qua castitatis decorum observatur. Utraque harum, & verecundia, & honestas *radicaliter* est in interiore hominis propensione & electione; *significative* in exteriore conversatione.

II. *Distributio.* Est castitas 1. *virginalis*, custodienda à *virgine*, donec honestum contraxerit matrimonium 1 Cor. VII. 34. Tum 2. *conjugalis*, conjugio servanda Tit. II. 15. Tandem 3. *vidualis*, viduis incumbens colenda 1 Tim. V. 7. Eadem quidem est in omnibus his castitas, quoad *essentiam*; tantum quoad *accidentales* quasdam differentias, à diverso hominum statu oriundas, diversæ. Nisi quod insuper, inter virginalem et vidualem, adeoque *cælibalem* castitatem, & conjugalem, hoc observetur discriminis, quod *cælibatur per se* nihil conferat ad castitatem, quando *conjugium*, ex sua natura, puritatem quandam habet, quatenus est institutio Dei, atque insuper ejusdem institutionis virtute, medium jam fit ad puritatem & castitatem conservandam.

III. *Bona* castitatis, ob quæ excolenda est: (1) Est cum emphasi *voluntas* Dei 1 Thess. IV. 3. Appellatur 2. *sanctitas*. Ibid. inter ipsas perfectiones divinas primarium locum obtinens. Hinc 3. inter *laudabilia* numeratur Phil. IV. 8. à qua Jobus gloriatur Job. XXXI. 1. 9. & Anna Prophetissa celebratur Luc. II. 36. Porro 4. *fructibus* Spiritus S. accensetur Gal. V. 22. ex quibus homo *spiritualis* dignoscitur, & ab aliis, & à semetipso. Quam 5. tantopere sibi David expetit conferendam *creatione cordis mundi* Psal. LI. 12. A qua 6. suspenditur ipsa beatifica *visio Dei* Heb. XII. 24. Matth. V. 8. Etiam 7. *potens* est, quæ & contumaces Ethnicos alliciat ad fidei Christianæ professionem 1 Pet. III. 1. 2. Tandem 8. plurimum confert, & hinc necessaria est, ad propagationem generis humani, ad fovendum amorem conjugum, ad educationem sobolis, adeoque ad bonum publicum.

IV. *Adminicula* generandæ, conservandæ & augendæ castitatis sunt: 1. Consideratio devota bonorum castitatis. 2. *Cor purum*, creandum à Deo, & impetrandum calidis precibus. 3. *Purificatio* cordis per *sanguinem* filii Dei 1 Joh. I. 7. Nec non per fidem Act. XV. 9. Etiam 4. per *sanctificationem spiritus* 1 Pet. I. 2. Porro 5. constans & indefessa exercitatio in verecundia, honestate, modestia & gravitate, de quibus jam ante egimus.

V. *Luxuria*, cujus consideranda

A. *Natura.* Sensu quidem latiore, est vitium, quo quis propendet ad impuritatem, quoad matrimonialia. Apparet 1. in *cælibatu* impuro Pontificiorum, quando conjugium non tantum damnant, velut statum carnalem, in quo non possimus placere Deo; sed etiam suis sacrificulis prohibent, è quo infandæ impuritates natæ observantur, à quibus velut doctrinam dæmoniorum damnat Apostolus 1 Tim. IV. 1. 3. Tum 2. *Polygamia* simultanea, tolerata quidem *politice* à Deo sub V. T. eatenus ut à Magistratu non puniretur; nunquam tamen probata, aut permissa *ethice*, ut peccatum non esset: cum non sit, nisi turpis violatio legitimi conjugi, repugnans primævæ conjugii institutioni Gen. II. Matth. XIX. 4. 5. 6. Porro 3. *divortium illegitimum*: datur enim & *legitimum*. Est siquidem divortium quoad *thorum* tantum & cohabitationem, quod ex crudelitate conjugum, qua sibi invicem non possunt cohabitare, quandoque licitum: est itidem divortium quoad *vinculum*, quo conjugium rumpitur, ut parti innocenti liceat transire ad alias nuptias, quod fit duplici tantum causa, adulterio & malitiosa desertione, proinde, si absque his causis fiat; sua natura est illicitum. 4. *Concubinatus*, seu conjugium quod ad tempus tantum contrahitur, legitimi conjugii insolubili vinculo repugnans. 5. *Clandestina* nuptiæ, quæ, vel sine testibus, vel sine publica celebratione coeunt. Hæ quamvis subinde licitæ esse possint; cum istæ solennitates publicæ non sint de essentia conjugii: attamen cum gravissimas difficultates afferant matrimonio; plerumque saltem illicitæ sunt. 6. *Luxuria*, strictius sic dicta, seu illicitus usus eorum quæ pertinent ad generationem, alias *impuritas*, *mollities*, *cupiditatis mala* Col. III. 5. *lascivia* Rom. XIII. 13. *morbus cupiditatis*. 1 Thess. IV. 3. Speciatum

tim 7. *scortatio*, seu commixtio soluti cum soluta 1 Cor. VII. 16. Insuper 8. *stuprum*, seu violatio mulieris alias honestæ. 9. *Fornicatio* proprie dicta, seu commixtio cum meretrice. 10. *Adulterium*, cum altera saltem persona peccans, est conjugata vel desponsata. 11. *Incestus*, quando commixtio fit cum propinqua carne. 12. *Raptus*, cum vis accedit ad luxuriam. 13. *Concubitus* quivis contra naturam, v. g. maris cum mari pæderastia, fœminæ cum fœmina, aut cum brutis. In his adulterium tantum in præcepto exprimitur, quia maxime proprie & essentialiter adversatur conjugio, cujus vinculum & fœdus sua natura rumpit, cæteris tamen synecdochice subintellectis.

B. *Mala* luxuriæ, ob quæ vitanda est: 1. Reddit hominem *impurum*, turpem, contaminatum, corpore & anima 2 Cor. VII. 1. Proinde 2. *abominabilem*, in conspectu Dei pariter & hominum Esd. IX. 11. Est 3. plane *ἀθέατος*, cum statu Christiani, quem Deus purgavit sanguine filii sui, & Spiritu S. Imo 4. in statum *Gentilium*, qui Deum ignorant, hominem detrudit 1 Thess. IV. 5. Atque etiam 5. *brutorum* Jud. vs. 10. Hinc 6. egregie turbat serenitatem, & tranquillitatem. ut videre est in Davide Psal. LI. Ut de statu gratiæ non possit esse persuasus, nec conversari cum Deo. 7. Conciliat nobis gravissima *Dei judicia* Heb. XIII. 4. Etiam 8. pro diversis suis gradibus, gravissimas pœnas *civiles*, infamiam, & ipsam quandoque *mortem*. 9. Excludit à participio regni cœlorum 1 Cor. V. 9. 10. & à salute æterna Apoc. XXI. 26. 27. &c.

C. *Causæ* luxuriæ, in ejus curatione tollendæ: 1. *Morbus* cupiditatis 1 Thess. IV. 5. *Caro*, unde in *operibus carnis* primum locum habet Gal. V. 19. *cor* impurum 2. impudici *aspectus*, nutus, oscula, amplexus, tactus, choreæ, comœdiæ, cantica, gestus, imagines & similia Job. XXXI. 1. 2 Pet. III. 14. Matth. V. 28. Porro 3. *comessationes* & ebrietates Rom. XIII. 13. Hos. I. vs. 11. Insuper 4. *luxus* & *ornatus* lascivus Prov. VII. 10. Etiam 5. verborum *obscœnitas* Eph. V. 4. Quæ ad luxuriam spectant, non tantum, ut causæ; sed etiam ut signa ejus, & effecta & fructus ejusdem.

D. Remedia adversus luxuriam suppetunt 1. à *consideratione bonorum* castitatis, & *malorum* luxuriæ. 2. Ab eis *adminiculis*, quibus promovetur castitas. 3. à *purificatione* cordis, procuranda per purgatorium sanguinis Christi, & sanctificationem Spiritus S. impetranda *fide*, quæ purgat Act. XV. 9. & ferventes preces Psal. LI. 12. Porro 4. obstructione *causarum* luxuriæ, per talia remedia, quæ adversus singulas earum sunt validissima

CAPUT VI.

De Justitia commutativa & Furto.

JUstitiæ & charitatis generalioris officia *tertio* spectant proximi bona *externa*, quæ diriguntur per justitiam *commutativam*, qua accepti & redditi proportio servatur, cui opponitur *injustitia* commutativa. Justitiæ considerandæ

1. *Natura*. Justitia commutativa est virtus, qua inclinamur ad suum proximo tribuendum, in bonis ejus externis. Dicitur 1. *commutativa*, quia potissimum occupatur in commutationibus. 2. *Suum* cujusque dicitur, cujus legitimum habet *dominium*, seu jus de re perfecte statuendi, secundum leges. Consistit dominium vel in solo *usufructu*, quando proprietas est penes alium; vel in utroque simul. Proinde exercetur hæc justitia in *acquisitione* & *usu*. 3. *Acquiritur* dominium justo *titulo*, nimirum *α. occupatione*, qua res quæ antea nullius erant, & tamen alicujus esse possunt, aut quæ alicujus fuerunt, & sponte desertæ sunt, apprehenduntur, & primum apprehendenti propria fiunt, quo etiam spectat *captivitas*, in bello juste suscepto. *β. Hæreditas*, vel successio in bona alterius, ex ipsius justa voluntate. *γ. Donatio*, seu gratuita boni communicatio. *δ. Merces*, seu remuneratio operæ præstitæ. *ε. Contractus*, seu communicatio boni, ex conventione obligante, cujus formulæ sunt: *do ut des*; vel, *do ut facias*; vel *facio ut facias*; vel, *facio ut des*. Huc spectat (1) *emtio*, cum res habetur ex certo pretio. (2) Locatio *conductio*, cum pro certa mercede, usus rei conceditur. (3) *Mutuum*, cum res accipitur gratis, in eodem genere reddenda. (4) *Commodatum*, cum in eadem specie est restituenda, cui *pignus* & *depositum* possunt annumerari. 4. Ut suum cuique tribuatur, præsupponitur *divisio dominiorum*, necessaria ad vitandas contentiones; item ut diligentius res à suis colantur, & ut magis ordinate tractentur. Nititur jure, non *humano* tantum; sed & *divino* & naturali. Genere enim humano multiplicato, & iniquitate invalescente, pacifica & suavis rerum tractatio & fruitio, absque bonorum divisione consistere non potest. 5. Titulus autem justis dominiis acquiritur, ordinarie paratur legitima vitæ occupatione, seu vivendi ratione, cui astringuntur omnes, præter eos, qui publicis muniis funguntur, aut ad ea sese præparant: istæ

autem, quamvis ex natura rei spectent ad bonum *commune*, eoque dirigi debeant; simul tamen vergunt ad bonum cujusque *privatum*, in hujus vitæ commodis, vel acquirendis; vel conservandis Eph. IV. 28. 2 Thess. III. 11. 12. Quænam autem legitima sit occupatio; determinat, cum Scriptura, tum cujusque natura & propensio, sub providentia divina. In hanc operari quisque debet assidue, & quidem quod *bonum* est Eph. IV. 28. h. e. quod cum voluntate Dei & hominum utilitate consentit, in quibus operam dare deb t *sedulitati* & fidei. 5. Rerum dominio, accidit, cum *paupertas*, seu defectus necessariorum, quæ rationem habet afflictionis aut pœnæ, nullam autem perfectionis Euangelicæ: tum *divitiæ*, seu possessionum abundantia, quæ, non quidem sunt bona *moralia*; attamen physice bona Dei dona Prov. XXII. 4.

II. *Distributio.* Justitia quidem communicativa, unica est, & uniformiter observat æqualitatem redditi & accepti: sed tamen diverso modo occupatur, circa varios titulos, v. g. aliter circa *occupationem*, aliter circa *hereditates*, & imprimis circa *contractus* & *mercedes*, quatenus in singulis, singulares leges sunt observandæ: cujusque naturæ peculiares. Dispescitur tamen ex foro suo potest, in 1. *divinam*, quæ valet in foro *conscientiæ*, ex largitione divina 1 Cor. III. 21. 22. 23. Quæ solis vere fidelibus competit. 2. *civilis*, quæ etiam infidelibus competit ex justo titulo civili, quamvis coram Deo non sint, nisi *usurpatores*. Quæ tamen infidelibus conjunguntur.

III. *Bona* justitiæ, ob quæ exercenda: 1. Deus supremus rerum omnium Dominus & legislator eam exigit à quovis, & quidem peculiari præcepto decalogico, eamque *sua* bona dispensans, stipulatur à nobis. 2. Eam ipse exercet, in omni sua gubernatione, suum cuique tribuens, quamvis nemini debitor ipse sit. Estque inter præcipuas ejus perfectiones, cui dum assimilamur, ad perfectionem ejus accedimus, & perfectiores reddimur. 3. Eam requirit bonum; cum *publicum*, quod ei superstruitur, velut fundamento, tum *privatum*, ut suo quisque tranquille & suaviter fruatur. 4. Ei Deus *benedicit* ut paucula justi potiora sint amplissimis injustorum opibus. 5. Ea efficit, ut nostris conscientia serena suaviter fruamur.

IV. *Adminicula* parandæ & exercendæ justitiæ: 1. Expendere devote ejus *bona*. 2. Exercere *pietatem* & obedientiam, versus Deum largitorem. Item 3. *charitatem* versus proximum. 4. Studere *αὐταρκείᾳ*, qua acquiescamus his quæ nobis largitus est supremus omnium Dominus & dispensator. 5. Sedulo incumbere negotiis *occupationis*, seu vocationis nostræ, quo necessaria nobis acquiramus justo titulo. 6. *Parsimoniæ*, qua nostra conservare debito modo adnitamur, honestos tantum & necessarios sumptus faciendo, ut suum & proximo conferre possemus. Nec non 7. *frugalitati*, qua res nostras cum utilitate & fruge collocemus, ut suppetat à quo proximo suum tribuamus. Iisdem 8. *liberalitati*, qua proclives sumus ad nostra bona, cum aliis, ex voluntate Dei, gratuito communicanda, ad quam spectat libera donatio, remissio debiti, mutuatio libera, pro re nata. Tandem 9. etiam *misericordiæ*, qua bonum proximo communicatur, ex commiseratione calamitatis ejus, quo spectat *eleemosyna*.

V. *Furtum*, justitiæ commutativæ oppositum, cujus consideranda

A. *Natura*. Est contrectatio injusta rei alienæ, invito Domino. *Contrectatio* inquam, quæ comprehendit acceptionem, detentionem, damnificationem. *Rei alienæ*, vel quoad proprietatem, vel quoad possessionem & usum. *Invito Domino*: in variis enim casibus, ex humanitatis jure, Dominus supponitur consentire, in communicationem alicujus partis rerum suarum, quamvis suum consensum non sit actu testatus, & tum ratio furti cessat. Committitur autem furtum: vel *palam* seu per vim, *furto* strictius ita dicto; *rapina* seu latrocinio, quo spectat *oppressio* & *extorsio*, *peculatus*, quo res communitati debitæ subtrahuntur: *annona flagellatio*, cum frumentorum, aliarumque rerum emtio & venditio justo carior redditur, per monopolia & artes similes: vel *clam*, sub specie juris, per quamvis fraudulentiam, quæ in emtionibus aut venditionibus exercetur, aut in alia quavis illegitima rerum acquisitione, v. g. in mercibus corruptis, moneta falsata, pondere, ulna, modio, iniquis. Insuper in artibus futilibus, curiosis, turpibus, quibus nihil confertur ad utilitatem humanam, & quæ contra divinam voluntatem Dei exercentur, & proximus suis bonis emungitur, quales sunt: histrionica, cauponaria, aliæque, quæ tantum ad fastum & voluptates carnis spectant. Furtum, quando in res Deo & cultui divino consecratas committitur, *sacrilegium* appellatur.

B. *Mala* furti, ob quæ fugiendum est: 1. Furtum in proximum, est eadem opera furtum in Deum, qui sic sua bona cuique largitur, ut nihilominus supremus eorum Dominus maneat. 2. Furtum furem *turpem* reddit & *infamem* apud homines Jes. I. 23. Jer. XLVIII. 27. Item 3. *abominabilem*, cujus præsentiam & conversationem honestus quisque horret Psal. L. 18. Etiam 4. tranquillitatem, & *συμβίωσιν* humanam turbat, amaram reddit & difficilem. 5. Argumentum est cordis *impii* Matth. XV. 19. & hominis *perditi* Prov. XXVIII. 24. Illud 6. variis *legibus* Deus à Magi-

Magistratu, pro variis ejus gradibus, puniendum jussit, v. g. furtum *hominis* Deut. XXIV. 7. Exod. XXI. 16. *pecoris*, Ibid. cap. XXII. 1. 2. 3. 4——7. 9. usque adeo, ut qui communionem colit cum fure, dicatur vitam suam odisse Prov. XXIX. 24. Furtum 7. excludit à participio hæreditatis cœlestis 1 Cor. VI. 10.

C. *Causæ* furtum generantes & promoventes, tollendæ: 1. *Defectus timoris* & reverentiæ, versus Deum prohibentem. Item 2. *charitatis* versus proximum. 3. Perversus *amor* sui & *lucri* terreni. 4. *Otium* & ignavia in negotiis vocationis, ansam proclivem præstat ad furtum. 5. *Avaritia*, nimis accipiendi & retinendi cupiditas. 6. *Prodigalitas*, immodica rerum nostrarum profusio, ut aliorum bona sectari cogamur. 7. Abusus *paupertatis* Prov. XXX. 8. 9. Item 8. *πολυπραγμοσύνη*, qua aliorum negotiis adeo incumbimus, ut propria negligamus, hinc ad inopiam redigamur, & inde ad furtum.

D. *Remedia* adversus furtum: 1. Cogitare serio *bona* justitiæ, & *mala* furti. 2. Ea applicare adminicula, quibus *justitia* paratur. 3. Obniti ejus causis, talibus mediis, quæ adversus quamque earum sunt efficacissima. Hæc 4. ut conducant, plurimum conferunt preces Prov. XXX. 8. 9.

CAPUT VII.

De Veracitate & Mendacio.

JUstitiæ & charitatis officia, circa quadruplex bonum proximi, ejus nim. honorem, vitam, conjugium & bona externa, hactenus exantlavimus; quoniam autem in his proximus egregie, aut juvari potest, aut lædi, per *linguam*, ejusque veracitatem aut mendacium; hinc Deus in nono præcepto, veracitatem exigit, cui opponitur mendacium, circa *veracitatem* ergo considerabimus, ejus

I. *Naturam.* Est virtus, qua proclives sumus ad loquendum ea quæ cum mente nostra congruunt. Cum enim *veritas* (à qua *veracitas* descendit) triplex observetur: 1. Cum id quod dicitur, consentaneum menti dicentis. 2. Quod consentaneum est *rei*. 3. Quod & menti & rei est consentaneum. *Secunda* harum, maxime proprie in testimonio & veracitate spectatur: nisi quod *tertia* insuper requiratur, in eis rebus, quarum certam scientiam, vel tenemur habere; vel profitemur nos habere. Fieri ergo potest, ut quis loquatur, quod in se falsum est, & tamen verax sit: & ex adverso, ut loquatur quod verum est, & tamen verax non sit, si nim. utrobique intendat loqui contra mentem. Veracitas exercetur 1. *loquendo* quod verum est, quotiescunque, aut religio versus Deum; aut justitia & charitas versus proximum exigit, ut veritati testimonium præbeamus. 2. *Tacendo*, quando nec religio, nec justitia requirit, ut loquamur, quando promimus taciturnitatem seu silentium; aut quando testimonium, sua natura tantum eo vergit, uti proximus lædatur; his casibus & *taciturnitas*, ad veracitatis virtutem spectat. 3. *Asserendo* seu testando, ubi semper requiritur ut assertum consentiat menti nostræ. 4. *Promittendo*, ubi exigitur *veracitas*, per quam promissioni adest intentio præstandi quod promittitur; & *fidelitas*, per quam adest *conatus* idoneus præstandi quod promissum est. In præcepto igitur de veracitate & testimonio, *processus* judiciales habent, non tantum *approbationem*; sed etiam *directionem* suam: quod scil. judicia semper debeant niti *testimoniis* idoneis (nisi adsit evidentia illa rei ipsius, quæ testimoniis non indiget) vel saltem *præsumtionibus* validis & violentis, quæ æquipollent testimoniis. Quo tamen veritas testimonii clarior sit, verba ejus interpretanda sunt ex mente testantis, si ingenue loquatur; ex adverso, ex mente ejus cui loquitur, si fraudulenter agat.

II. *Distributionem.* Est veracitas vel 1. *privata* seu in conversatione, qua, aut tantum *asserimus*, quod verum est, vel verum esse putamus, aut promittimus insuper aliquid alii præstandum: vel 2. *publica* in judicio, quæ peculiariter incumbit, Judici, Assessoribus, Actori, Reo, Advocatis, Testibus, Procuratoribus, Notariis, ut ubique veritati patrocinentur, secundum ingenuum dictamen conscientiæ suæ.

III. *Bona* veracitatis, ob quæ expetenda est: 1. Deus est *verax*, fallere & falli nescius, prima veritas, ipsa veritas. Hæc est fundamentum omnis fidei nostræ divinæ, in omnibus suis dictis, in promissionibus, comminationibus: proinde inter præcipuas ejus perfectiones, cui assimilamur & accedimus perfectione, per veracitatem. 2. Est *laudabilis* in hominibus, vel testimonio Gentilium. 3. Est fundamentum securitatis proximi in omnibus suis bonis, in honore & fama, in vita, in fortunis ejus. Est 4. fundamentum omnis *justitiæ* in judiciis, quæ obtinere non possunt, absque studio veracitatis. Hinc 5. omnis *συμβιώσεως*, & tranquillitatis, in omni vita humana. Est 6. argumentum certum nostræ sinceritatis, qua id vere sumus, quod esse videri volumus, quoad religionem erga Deum, quod justitiam erga proximum, quoad gratiam in nobis ipsis. Speciatim 7. contractus, nullus, nullæ promissiones, nulla fides, nullum commercium inter homines; subsistere potest absque *veracitate*.

IV.

IV. *Media* promovendæ & exercendæ veracitatis: 1. Consideratio *bonorum* veracitatis. 2. *Imitatio* Dei veri, veracis, veritatis, amatoris veracium. 3. Imitatio *Christi*, veri illius testis, qui Euangelium veritatis nobis annunciavit, & ut veritatis ἀρχηγὸς præluxit, ipsa via, veritas & vita. 4. *Admiratio* omnimodæ veritatis; quæ prostat in verbo Dei, in Euangelio, in omnibus viis Dei, cui omnis innititur & fides & salus nostra. 5. *Amor* publici, tam civilis, quam Ecclesiastici, cujus incolumitas & salus innititur veracitati. 6. *Precatio*, ut Deus, per Spiritum veritatis, nos deducat in omnem veritatem & veracitatem.

V. *Mendacium* oppositum veracitati, cujus consideranda

A. *Natura*. Est falsum testimonium, seu intentio id afferendi, quod est contra mentem nostram: est enim mentiri, contra mentem ire. Est *testimonium*, quo quis effatum confirmare nititur sua ἀξιοπιστίᾳ. Hinc ironiæ, fabulæ, joci, recitationes etiam falsæ, proprie non sunt mendacia; quia non sunt *testimonia*. Intentio fallendi est quidem admodum familiaris mendacio; sed tamen non est de ipsa ejus essentia, neque necessario ad illud requiritur: quamvis enim quis norit, eum quicum nobis est negotium, non posse falli, si tamen *intentionem* habeat afferendi falsum in dicendo, non minus mentitur, quam si spem haberet fallendi. Etiam intentio per mendacium nocendi proximo, quamvis adaugeat turpitudinem mendacii; tamen non est de ejus essentia, ut patet in his, qui adulationibus, jactationibus, monstrosis fabulis & fictionibus intendunt confirmare, quod sciunt esse falsum. Mendacio igitur accedunt 1. *asseverationes* rei incertæ pro certa, quamvis putemus, eas esse veras. 2. *Taciturnitas* iniqui, qua quis verum non dicit, cum justitia & charitas illud requirunt. Eis autem cessantibus, absque peccato aut mendacio, quis celare potest veritatem, aut partem aliquam ejusdem. Interim tamen 3. *æquivocationes*, amphibologiæ, mentales reservationes, quibus proximum fallere conamur, sunt turpia mendacia. Insuper 4. *subscriptiones*, aut literæ commendatitiæ, contra veritatem notam datæ, mendaciis merito accensentur. Nec non 5. *simulationes* illæ, quæ in factis, aut signis aliis præterquam verbalibus adornantur, mendacii naturam participant, quando fiunt cum intentione fallendi, aut contra religionem & justitiam, cætera licitæ esse possunt, v. g. in stratagematis bellicis Jos. VIII. Etiam 6. mendacium *officiosum*, quod spectat commodum proximi, quatenus repugnat veracitati. 7. *Perfidia*, quæ *mendacium* implicat, quatenus non adest intentio præstandi promissum, & *infidelitatem*, quatenus ei non adest justus conatus præstandi promissum. 8. *Periurium*, quatenus implicat falsitatem testimonii, licet cætera repugnet religioni versus Deum. Tandem 9. *protestatio temeraria*, seu gravior asseveratio, quam res exigit. Quamvis enim in causis gravioribus protestatio non sit illicita, quando testis certitudinem cognitionis, plus quam simplici assertione, comprobare nititur: quia tamen speciem habet juramenti, & quasi medium est, inter juramentum & simplex testimonium; in communi sermone vitari debet Matth. v. 37.

B. *Mala* mendacii, ob quæ fugiendum est: 1. Est *peccatum* Deo abominabile Psal. v. 7. Prov. VI. 17. 19. & quod ab eo graviter puniri consuevit Prov. XIX. 5. 9. Apoc. XXII. 27. & XXII. 15. Tum 2. proficiscitur ab instinctu diaboli, qui mendax est, & Pater mendacii Joh. VIII. 44. Est 3. pars veteris hominis, ab omnibus fidelibus mortificandi Eph. IV. 25. Insuper 4. *mentem* vitiat, quatenus contra ordinem naturæ, oratio ejus quæ mentis est interpres, & hominem monstrosum reddit, ex duplici corde Psal. XII. 3. Est etiam peculiariter 5. turpis dehonestatio linguæ, quæ in Scripturis vocatur *gloria* hominis Psal. XVI. 9. Est 6. tanta in mendacio *turpitudo* & vilitas, ut vel mendacissimi se ab ejus fama purgare, vel gladio & duellis, cum periculo vitæ propriæ, nonnunquam adnitantur. Porro 7. mendacem omni fide sua spoliat, & ineptum reddit ad quævis officia, cum Christiana: tum civilia, erga homines præstanda. 8. Admodum lædit *majestatem* Dei; ut qui ipsa veritas & amator veracitatis est, & non tantum non potest mentiri, quin & suæ veracitatis imaginem impressit, ab homine constanter conservandam.

C. *Causa* mendacitatis, in curatione tollendæ, sunt: 1. *Satanas*, primus mendax, pater mendacii & mendacium Joh. VIII. 44. Tum 2. *vilipendium* auctoritatis & veracitatis divinæ, prohibentis mendacium, & prælucentis in exercitio veracitatis. 3. *Odium* proximi, quem mendaciis vel fallere & *decipere*; vel *lædere* conantur, in fama, vita, fortunis. 4. Perversus sui *amor*, quo per mendacia, vel famam, vel opes aliaque venantur. 5. *Cor* ad mentiendum sic proclive, ut dum mentiuntur se quandoque mentiri nesciant &c.

D. *Remedia* mendacitati applicanda, sunt: 1. Considerare serio, *bona* veracitatis & *mala* mendacitatis. 2. Ea adhibere media, quibus veracitas procuratur & augetur. 3. Agnoscere *causas* mendacitatis, singulisque earum talia opponere remedia, quæ efficacissime eis obnituntur.

CAPUT

Caput VIII.

De Contentatione & Concupiscentia prava.

JUstitiæ & charitatis versus proximum, officia tandem gravissime officiuntur *corde* & concupiscentia. Hinc Deus postremum posterioris tabulæ præceptum impendit *cordis contentationi*, cui opponitur concupiscentia prava. Contentationis ergo cogitabimus

I. *Naturam.* Est virtus, qua cor acquiescit, in ea forte, quam Deus sibi concessit 1 Tim. VI. 6. Heb. XIII. 5. Phil. IV. 11. Præscribitur in decimo præcepto: non autem proprie *justitia originalis*, illa enim non uno aliquo præcepto generaliter præscribitur; sed omnibus. Quia tamen, ex omnibus virtutibus posterioris tabulæ, nulla magis est *interna*, nec justitiæ originali propior, quam contentatio, adeoque ab hac ad illam contemplandam & quærendam quasi manuducimur; idcirca non incommode, ex occasione hujus præcepti, de originali illa justitia agi à Theologis consuevit. Est *virtus*, hinc in *corde* seu voluntate, quam *proclivem* reddit ad contentationem. Occupatur circa *sortem* nostram, seu statum illum, in quo nos collocavit divina providentia, qualiscunque demum ille sit, sive amplus, sive mediocris; sive tenuis & abjectus, saltem justus. Complectitur 1. *acquiescentiam*, qua ita quiescimus in statu nostro, ut plura, majora aut meliora, modo injusto, non desideremus. 2. *Gaudium* de prosperitate proximi, tanquam de propria Rom XII. 15. Etiam 3. conatum ingenuum, eandem prosperitatem promovendi, non minus quam propriam.

II. *Distributionem.* Est 1. *contentatio* seu acquiescentia, in omnisufficientia divina, quæ omnis Religionis & justitiæ fons & est scatu igo perennis, quæ tamen proprie non est hujus loci. Est 2 *contentatio* particularis in hoc aut illo bono *naturali*, v. g. parentibus, liberis, amicis, fortunis, in aliis deficiens, nec hæc est virtus illa, de qua hic agimus. Est 3. contentatio seu acquiescentia, in hoc aut illo perfectionis *morali* gradu, ut ulterius non enitamur. Hæc repugnat pietati, quatenus illa semper ad majorem ejus gradum contendit. Est tandem 4. contentatio in sua *sorte*, qualiscunque illa demum sit, ex voluntate divina. Hæc est quam dudum exegimus.

III. *Bona* hujus contentationis, ob quæ expetenda est: 1. Ea *assimilamur* Deo, & quidem in infinita ejus beatitudine: est enim Deus παναρκὴς, καὶ αὐτάρκης, אל שדי Gen. XVII. 1. *Omnisufficiens, in se & à se* sufficiens, eoque infinitum beatus. Est 2. ista contentatio nostra, & *scaturigo* omnium officiorum nostrorum versus proximum; & *fastigium* ac perfectio omnis justitiæ & charitatis erga eundem. Est 3. ingens quæstus εὐσέβεια μετ' αὐταρκείας 1 Tim. VI. 6. Ejus ope 4. *Christiana* charitas *communem* quamvis superat, & ab ea tutissime discriminatur Conf. Matth. V. 46. —— Est 5. ipsa *tranquillitas* animi nostri, & qualiscunque in *terris* nostra beatitudo: imo nulla beatitudo, vel in *cœlis* consistere potest, absque contentatione.

IV. *Media* quibus comparatur & exercetur ista αὐτάρκεια, sunt: 1. Devota ponderatio *bonorum* ejus. 2. Consideratio *providentiæ* divinæ, quæ suum cuique distribuit, pro suo arbitrio, & nobis, & proximo, cui nec debemus, nec possumus cum successu obstrepere. 3. *Fiducia* in omnisufficientia divina, *in qua* omnia habemus ἐξ ἴσης; & *à qua* accipere possumus, quæ nobis non tantum sunt necessaria; sed etiam a nobis desiderari possunt Psal. XXXVII. 4. 5. & XVI. 5. 6. 11. & LXXIII. 25. 26 Proinde 4. id agere, ut Deus sit *noster* Deus, *noster* Pater, *noster* Pastor Psal. XXIII. 1 —— Ad hoc 5. *fœdus* cum eo pangamus, quo *noster* fiat Gen. XVII. 1. & versus nos etiam sit *Deus omnisufficiens*. 6. *Fide* Christum apprehendamus, in quo sunt omnes gratiæ thesauri, in quo simus *consummati* Col. II. 9. 10. ex cujus *plenitudine* haurire possumus χάριν ἀντὶ χάριτος Joh. I. 16. Porro 7. operam sic dare *spiritualibus*, quæ pertinent ad regnum Dei ejusque justitiam, ut, ex promissione divina persuasi esse possimus, omnia reliqua necessaria nobis, quasi pro corollario, fore adjicienda Matth. VI. 33. Tandem 8. ea etiam, quæ per divinam clementiam possidemus, sic possidere, ac si *non possideremus* 2 Cor. VII. 31. h. e. corda nostra ab eis non suspendere Psal. LXII. 11.

V. *Concupiscentiam*, contentationi oppositam, cujus consideranda

A. *Natura.* Est vitium, quo plura expetimus, quam Deus nobis indulsit, & aliorum etiam bona. Per eam hic non intelligimus ipsam *facultatem* concupiscendi & appetendi; neque ejus actus & operationes; ea enim nobis sunt naturales, & à Deo concreatæ: neque etiam concupiscentiam *pravam*, quæ nobis est *originalis*, nullo certo præcepto; sed omnibus prohibitam: neque illam quæ cum *consensu* voluntatis, & proposito consequendi concupitum, conjuncta est: ea enim in omnibus præceptis secundæ tabulæ prohibitur. Sed illam tantum, qua cor primo instigatur, ac titillatur desiderio bonorum, quæ sunt proximi, quamvis necdum nobis sit constitutum, ea illicitis mediis acquirendi, seu motus pravæ concupiscentiæ *primo primos* 1 Reg. XXI. 2. *Prava*

antem concupiſcentia fit, quando illegitimo modo, & abſque legitimis mediis, bona proximi concupiſcimus. Eſt peculiariter juxta Johannem 1 Joh. II. 16. (1) Concupiſcentia *carnis*, h. e. eorum quæ ad victum & libidinem ſpectant. (2) *Oculorum*, eorum quæ ad externam *delectationem* & utilitatem ſpectant. (3) *Superbia vitæ*, eorum quæ ad gloriam & pompam hujus mundi vergunt. Pertinet ad eandem (4) *invidia*, qua dolemus proximi proſperitatem Matth. XX. 15. (5) Ἐπιχαιρεκακία, qua lætamur de proximi malis Pſal. LXX. 3. 4. Obad. vſ. 12.

B. *Mala* concupiſcentiæ pravæ, ob quæ fugienda: 1. Injurioſa eſt in divinam *providentiam*, quaſi illa non ſatis, vel juſte; vel ſapienter, bona ſua diſpenſarit. Item 2. in *bonitatem* ejus indebitam, quæ cum nihil omnino boni, & contra quidvis mali in concupiſcentem diſpenſare potuiſſet, nihilominus tantum boni quantum habet, contulerit. Proinde 3. in debitam ei hoc nomine gratitudinem. Porro 4. in *proximum*, cui bona ſibi à Deo collata invidet. Inſuper 5. in *publicum*, cui concupiſcentia omnem ſuam ſecuritatem adimit, cujuſvis mali ſcaturigo exiſtens. 6. In propriam concupiſcentis *tranquillitatem*, ei quarumvis turbarum & inquietudinum cauſam præſtans. 7. Eum cuivis injuriæ in *proximum*, & hinc periculis & pœnis obnoxium reddit.

C. *Cauſæ* in ſanatione tollendæ, ſunt: 1. Concupiſcentia *originalis*, huic *actuali*, ſua natura adeo affinis, ut eam immediate protrudat. 2. Αὐτότης ſeu αὐτοφιλία, qua adeo nos diligimus ſupra proximum, ut omnia ejus velimus eſſe noſtra. 3. *Odium* proximi, quo ipſi ſua bona invidemus, & in ejus calamitatibus lætamur. 4. *Phariſaiſmus*, per quem ignoramus concupiſcentiam *peccatum* eſſe Rom. VII. 7. quo etiam legis divinæ *ſpiritualitatem* neſcimus, & hinc nobis imaginamur, ſola abſtinentia à *facto* peccati, aut ad ſummum, à concupiſcentia quæ procedit à deliberatione, & cum conſenſu conjuncta eſt, legi ſatisfieri &c.

D. *Remedia* in curatione pravæ concupiſcentiæ applicanda, ſunt, 1. devota ponderatio *bonorum* ἀνταρκείας, & *malorum* concupiſcentiæ. 2. Uſus mediorum, quibus naſcitur & alitur contentatio. 3. Obniti ejus cauſis, v. g. concupiſcentiæ *originali* obnitendum eis mediis, quibus converſio & ſanctificatio Spiritus S. impetratur & promovetur, v. g. precibus & exercitationibus: *αὐτότητι* abnegatione ſui ipſius: *odio* proximi, ejus amore, velut qui ſua natura, nobis proximus ſit, imaginem Dei geſtet, & ejuſdem nobiſcum beatitudinis particeps ſit, aut ſaltem eſſe poſſit: *Phariſaiſmo*, ſtudio legis ejuſque ſpiritualitatis Rom. VII. 14. 15.

HY-

HYPOTYPOSIS THEOLOGIÆ ASCETICÆ:

De Exercitio Pietatis.

LIBER PRIMUS.

De exercitio pietatis in genere.

PROLOGUS.

Itaque *Deam Theologiæ* moralis, *de virtutibus & vitiis singularibus, exantlavimus; jam ad* exercitium *istarum virtutum progredimur. Virtutes enim, utut* in se & sua natura, *sint distinctissimæ, praxi tamen seu exercitio, fiunt conjunctissimæ & confusissimæ. In exercitio enim, ratione variorum vitæ Christianæ casuum; variis modis coëunt, & secundum distinctam naturæ suæ conditionem operantur, ferme ut in praxi medica, medicamenta* simplicia *variis modis conjunguntur, suamque virtutem exserunt & conferunt. Doctrinam istius compositionis, quoad diversos vitæ Christianæ casus,* Theologiam asceticam *appellamus, præeunte Apostolo Act.* XXIV. 16. Ἐν τούτῳ δὲ αὐτὸς ἀσκῶ, ἀπρόσκοπον συνείδησιν ἔχειν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους διαπαντός. In hoc autem me exerceo, inoffensam conscientiam habens, apud Deum, & apud homines semper, *Alibi* γυμνασίαν 1 *Tim.* IV. 7. Γύμναζε δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν, ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία --- Exerce autem teipsum ad pietatem: corporalis enim exercitatio ad pauca utilis est. *Exemplo item Theologorum, cum* veterum, *v. g. Basilii in suis* Asceticis, & XXXIV. διατάξεσι, ἀσκετικαῖς; *tum recentiorum, & Reformatorum peculiariter, v.g. Baylii in Tractatu de* Praxi pietatis, *Gulielmi Teelingii, in Tractatu de* præcipuis exercitiis Christianis, *Joh. Gerardi Theologi Lutherani, in Tractatu quem inscripsit:* Exercitium pietatis quotidianum quadripartitum, & *imprimis etiam Celeb. Gisb. Voetii, in suis* ἀσκετικαῖς. *Eam dispescimus in* quatuor *libros: quorum* primus *occupabitur circa praxin pietatis in genere:* secundus *circa praxin versus Deum:* tertius *circa praxin versus proximum:* quartus *circa nosipsos.*

HYPOTYPOSIS
THEOLOGIÆ ASCETICÆ.
LIBER PRIMUS
De praxi pietatis in genere.
CAPUT I.
De Natura praxeos pietatis, & Inertia spirituali.

Liber *primus* ergo Theologiæ asceticæ, occupabitur *primo* circa praxin pietatis, sic ut repræsentet naturam, cum praxeos *pietatis*, tum & *impietatis*; circa praxin *pietatis*, dicemus ejus *naturam* & *progressum*. Circa naturam cogitabimus ejus

I. *Indolem*. Est praxis pietatis, studium exercendi quasvis virtutes Christianas. Per pietatem, hic non intelligimus ea tantum officia quæ Deo debemus, quoad cultum ejus naturalem, juxta primum Decalogi præceptum, in fide, spe, charitate, auditione verbi, precatione &c. quo sensu eam delineavimus in Idea Theologiæ moralis cap. 1. Nec etiam, quatenus notat omnia officia *Religionis*, quoad integram priorem Decalogi tabulam, in officiis cultus, tam naturalis, quam instituti: sed universim omnia officia, quæ ex præscripto divino nobis incumbunt, cum *immediate*, tum *mediate*, in proximum pariter & nos ipsos. Ita ut exhauriat omnia officia vitæ Christianæ: est enim Theologia Christiana, doctrina seu artificium vivendi Deo per Christum, ut docuimus Theologiæ nostræ Theoretico-practicæ lib. 1. cap. 1. Quam proinde hæc tria ingrediuntur: α. ut in *gloriam* Dei dirigantur omnes actus vitæ nostræ, velut in supremum *finem* ejus. β. Ut juxta ejus *voluntatem* procedant, velut supremam ejus *regulam*. γ. Ut ab *operatione* Spiritus S. producantur, velut primo ejus *auctore*. Est igitur vita Christiana, vel (1) *naturalis*, ab unione corporis & animæ oriunda, cujus omnes actus dirigi debent in gloriam & juxta voluntatem Dei, vel (2) *civilis*, in officiis versus homines in societate consideratos.

II. *Bona* praxeos pietatis, ob quæ sectanda, sunt: 1. Est in ea vita omnium *optima*, scil. spiritualis, cœlestis, divina, in qua *naturæ divinæ* sumus particeps. 2. Tendit in præstantissimum *finem* gloriam Dei, salutem æternam, commodum quorumvis. 3. Habet *normam* exactissimam, tutissimam. 4. Profluit à *causa* perfectissima, à Deo, à Spiritu; à fide salvifica. 5. Est in se *opus* præstantissimum, *juste* versus proximum, *sobrie* versus nos ipsos, pie versus Deum vivere Tit. II. 12. Est 6. *utilis* ad omnia 1 Tim. IV. 8. Utilis in *hac vita*, promissionem habens *hujus vitæ*; utilis *post hanc* vitam, in morte, extremo judicio, in omnem usque æternitatem. Est 7. vita *gloriosa*, apud *Deum*, apud *homines* facit venerandum & honorabilem, ducit ad gloriam æternam. Est 8. vita *suavissima*, dulcissimam animo tranquillitatem concilians in quavis fortuna, quantumvis etiam adversa. Est proinde 9. vita maxime *necessaria*, dirigens nos, nostraque omnia ad supremum finem, absque quo omnia nostra vaga sunt & errabunda.

III. *Adminicula*, promovendæ praxi pietatis necessaria, sunt: 1. Ut quis *vita spirituali* sit præditus, qua *possit*, quæ suppetit à *regeneratione*, antequam homo mortuus est in peccato. 2. Ut vita spiritualis *regenerationis* collata, gratia secunda conversionis excitetur in actum, absque qua vita collata jacet. 3. Ut virtutes habeat, seu veram pietatem exercendam, quæ conferuntur per gratiam *sanctificationis*. Porro 4. ut per *fidem* fit in Christo, ab'que quo nihil possumus omnino in officiis pietatis. 5. Ut *cognitionem* habeat officiorum pietatis exercendorum: ignoti enim nulla cupido. 6. Ut animum habeat proclivem & promptum exercendæ pietati. 7. Ut solicite declinet quævis *impedimenta*, quæ praxin obstruant, jamjam commemoranda.

IV. *Inertia* spiritualis, cujus cogitanda

A. *Natura*. Est sensu generaliore, defectus praxeos pietatis, qua, vel 1. *nihil* agimus, otiosi in vinea Dei; vel 2. neglecta *vera* praxi, *ore* tantum clamamus: Domine Domine, dum non facimus ejus voluntatem Matth. VII. 21. 22. 23. h. e. tantum *profitemur* pietatem, non autem exercemus: vel 3. tantum *prophetamus*, h. e. cognitionem tantum habemus & quærimus eorum quæ spectant ad pietatem, ut eam aliis venditemus, & de ea gloriari possimus; vel 4.

hip-

μόρφωσιν tantum gestamus, in officiis pietatis externis, *δύναμιν* ejus abnegantes: vel 5. Officia puræ putæ *natura* habemus pro vere spiritualibus.

B. *Mala* hujus inertiæ, ob quæ fugienda est, sunt: 1. Est turpis *ignavia spiritualis*, in homine qui Christianismum profitetur, intolerabilis, Deo pariter & piis omnibus detestanda. 2. Turpis item *delusio*, Dei, hominum, sui ipsius, quibus *μόρφωσιν* seu vanam *speciem* pro *δυνάμει* pietatis obtrudere conamur. 3. Omni vera *Religione* destituuntur, utpote quæ non est, nisi artificium vivendi Deo per Christum. 4. Argumentum certum præstat, hominis adhucdum spiritualiter mortui, utpote qui nihil operatur spiritualiter bonum. 5. Item fidei *communis* & mortuæ, quæ non est per charitatem efficax, quæque nihil confert ad justificationem & salutem. 6. Privat hominem omni *tranquillitate* & *gaudio* spirituali, quod nascitur ex operationibus pietatis. 7. Excludit hominem ab omnibus promissionibus hujus & futuræ vitæ, utpote quæ soli veræ pietati factæ sunt. 8. Omnes ejus reliquas exercitationes *σωματικὰς*, quas religioni impendit, reddit cassas & inutiles.

C. *Causa* hujus inertiæ spiritualis sunt, 1. *defectus* regenerationis, conversionis, sanctificationis, fidei salvificæ &c. 2. Fides *communis* mortua, *ἀνεργὸς*, quæ non est per charitatem *ἐνεργουμένη*. Accedit 3. *pigritia* qua molestos praxeos pietatis labores declinamus. 4. *Error*, quod externa *exercitatio*, *σωματικὴ γυμνασία* sufficiat ad salutem 1 Tim. IV. 8. & quod proinde *interna* & vere spiritualis exercitatio sit superflua. Insuper 5. immoderata rerum *terrenarum cura* & sollicitudo, per quam nec animus; nec tempus nobis suppetit, ad exercitia veræ pietatis. Quandoque etiam 6. *superbia*, qua contemtum mundi, à præcisa pietatis praxi oriundum, conamur declinare. Tandem 7. *impedimenta*, quæ nobis objiciuntur, à pietatis hostibus, satana, mundo, carne, voluptatibus, quæ tum maxime nobis obnituntur, quando fervidissime pietati operam damus.

D. *Remedia* adversus istam inertiam, suppetent 1. à devota consideratione *bonorum* praxeos pietatis, & *malorum* oppositæ inertiæ. 2. Ab eis adminiculis, quibus promovetur praxis pietatis. 3. Ab obstructione causarum hujus inertiæ, v. g. si sit à defectu regenerationis, per quem nec possit, nec velit; enitatur saltem agnoscere defectum istum, & ex eo miseriam suam præsentem, per quam hactenus exclusus sit a salute æterna, donec, per gratiam regenerationis, ei oboriatur *velle*: si autem apud se experiatur istud velle, persuasus esto se regenitum esse, & qui *velle* istud dederit, daturum etiam & posse & perficere, ex divina *συντάξει* Phil. II. 12. adeoque istis viribus, quas habet, calidis precibus apud Deum contendat, ut per gratiam conversionis pariter & sanctificationis, jacentes vires erigat ad exercitium: si sit *pigritia* qua molestiam praxeos pietatis nolit subire; cogitet præstantiam, utilitatem, & durissimam necessitatem ejus, ad obtinendum salutem æternam, quæ omnem laborem suum abunde sit compensatura, & sic pergat per omnes inertiæ istius causas, opponendo eis efficacissima sua remedia

Caput II.

De Progressu in Praxi pietatis, & Satietate.

IN praxi pietatis requiritur secundo, continuus ejus *progressus* & incrementum, cui opponitur carnalis satietas. Hujus progressus consideranda veniunt

I. *Natura.* Est conatus ingenuus, in praxi pietatis continuo proficiendi. Ad hunc *progressum* requiritur 1. *præsentia* veræ pietatis, in qua proficias. 2. Ejusdem permanentia seu duratio, qua non deficias. 3. Conatus, magis magisque in eadem invalescendi, à virtute in virtutem progrediendi Psal. LXXXIV. addendi *fidei virtutem*, *virtuti cognitionem*, *temperantiam* &c. 2 Pet. I. 5. 6. -- obliviscendo *quæ retro* seu impetrata dudum, & contendendo ad ea *quæ à facie* seu adhuc impetranda sunt, & sic extendendo versus perfectionem Phil. III. 12—16. Ad quod exigitur constans & indefessus mediorum usus in virtute Dei: Præsupponit ergo profectus iste (1) *debilitatem* infirmitatemque, in hac rerum imperfectione, vel comparative ad alios, etiam robustissimis familiarem. (2) Saltem *imperfectionem*, à qua continuo pergendum ad perfectiora. (3) *Gradus* varios perfectionis, infantium, adolescentium, & virorum, in perfectione spirituali 1 Joh. II. 12. 13, 14. Et hic respicit, vel *α. gratiam* internam, seu vires, progressu augendas; *β cognitionem*, sapientiam, & prudentiam, ut in rerum spiritualium spirituali notitia, continua facias incrementa; 2 Pet. III. 18. vel *γ. virtutem* & pietatis officia, ut eis perpetuo invalescas. Idque A. quoad *peccatorum*, corruptionisque naturalis *mortificationem*, ut vitium unum post aliud coneris subigere. B. Quoad *virtutem*, ut *α.* ab una progrediaris ad aliam, à quo sponsa spiritualis dicitur sponso suo congessisse *nova* & *vetera* Cant. VII. 13. Ut *β.* in *singulis* novos continuo acquiras gradus, ut v. g. *charitas* reddatur ferventior 1 Pet.

IV. 8. *fides confirmatior*, ut magis magisque *abundemus in opere Domini* Eph. VI. 18. ut *posteriora* nostra *potiora sint prioribus* Apoc. II. 9. Ut c. *fructus* & officia evadant *maturiora* & spiritualiora. Ut d. cor nostrum in vera gratia, fiat *radicatius* in Christo Eph. IV. 15. 2 Pet. III. 17. Ut e. *fructus* Spiritus excudamus *suo tempore* Psal. I. 3. continuata serie & constantia, obviis etiam maximis difficultatibus Rom. XII. 12.

II. *Bona* hujus progressus, ob quæ faciendus, sunt, 1. bonum bono additum, semper fit majus & *præstantius*, imprimis in spiritualibus. 2. *Laudabile* est in bono proficere, imprimis in pietate. 3. Est indicium *vitæ* & *valetudinis* spiritualis, crescere & invalescere. 4. Ipse Servator noster, utut perfectissimus, dicitur *profecisse sapientia & ætate, & gratia apud Deum & homines* Luc. II. 52. 5. Semper nobis, in hac rerum imperfectione, adest *malum* quod corrigamus, & deest *bonum* in quod enitamur. 6. Auget *suavitatem* & tranquillitatem animi, continuo invalescere in studio pietatis. Est 7. certa nota *beatitudinis*, in *domo Dei habitare*, ipsum *continuo laudare*, à *virtute progredi ad virtutem*, donec *apud Deum in Sione appellamus* Psal. LXXXIV. 5—9.

III. *Adminicula*, quibus progressus in pietate juvari possit: 1. Præsupponitur præsentia *vitæ* spiritualis & virium, per regenerationem collatarum: mortuus enim non potest progressus facere. 2. Ambire gratiam Dei *conservantem* & *corroborantem* absque qua nihil possumus 2 Cor. III. 5. Porro 3. *excitare dona*, nobis collata per conversionem & sanctificationem spiritus 2 Tim. I. 6. idque in virtute Spiritus S. qua omnia possumus Phil. IV. 13. Insuper 4. omnes *occasiones* studiose captare, quibus possimus juvari & proficere in praxi pietatis. Nominatim 5. *exercitiis* cultus externi incumbere, non tantum *constanter*, sed etiam serio, arrectis omnibus viribus nostris Col. III. 23. & ea quidem intentione, ut per ea proficias in pietate. 6. Innitamur *promissionibus* divinis de corroboratione 2 Thess. III. 3. Anhelemus 7. *unionem* nostri cum Christo per fidem, *qui caput est, ex quo totum corpus incrementum capit*—Eph. IV. 15. 16. Insuper 8. viam universæ vitæ *εὐτάκτως* instituamus Psal. L. 23. versus scopum collinemus Phil. III. 14. juxta certam regulam Gal. IV. 16. æmulemur *χαρίσματα κρείττονα* 1 Cor. XII. 31. Ad hæc 9. *precibus* calidis contendamus, ut *infirmitati* nostræ succurrat. Tandem 10. indies *exploremus* rationem profectuum nostrorum.

IV. *Satietas*, studio proficiendi opposita, cujus consideranda

A. *Natura*. Est carnalis acquiescentia in eis bonis, quæ dudum assecuti sumus, aut nos assecutos esse arbitramur, absque conatu proficiendi. Est *acquiescentia*, non *spiritualis* in Deo ejusque gratia 2 Cor. XII. 9. sed *carnalis*, qua se satis habere putant, in eis quæ vel vere habent, puta, aut 1. donis *naturalibus*, sapientia, clementia; aut 2. *civilibus* tantum aut Ecclesiasticis, quæ pro vere spiritualibus habent v. g. in externa religionis professione, usu sacrorum publicorum, auditione verbi, precibus externis, usurpatione Sacramentorum & vita *civiliter* honesta. In quibus ita acquiescunt, ut sibi jam nihil deesse putent, nec proinde ulterius contendant. Cadit α. plerumque in *hypocritas* vera pietate cassos, v. g. in juvenem illum Pharisæum Matth. XIX. 20. *Hæc omnia servavi à juventute mea, quid mihi deest?* in Pharisæum Luc. XVIII. 11. 12. *Gratias tibi ago* &c. in Paulum adhucdum Pharisæum Phil. III. 4. 5. 6. in Ecclesiam Laodicensem Apoc. III. 17. *Dicis dives sum, & ditatus, nec ullius indigeo*, in Judæos omnes Rom. II. 17. 18. 19. 23. 28. Quandoque etiam β. in vere *fideles*; sed infirmos, ut patet ex frequentatis ad eos exhortationibus, ad incrementum & progressus in pietate. Per istam satietatem, saltem hypocritæ, frequenter prorsus *deficiunt*, *naufragium* fidei patiuntur ut Hymenæus Philethus, Demas 1 Tim. I. 19. 20. 2 Tim. IV. 10. ipsisque surripitur, etiam quod videbantur habere: & ipsi etiam *regrediuntur*, seu deficiunt ab eo gradu pietatis, quem antea habebant Apoc. II. 4. 5.

B. *Mala* hujus satietatis, ob quæ fugienda, sunt: 1. Est *argumentum* deficientis *vitæ* spiritualis & regenerationis in hypocritis: mortuus enim non potest invalescere aut operari. Aut saltem 2. vitæ *languescentis* & ægrotantis in *fidelibus*: infantes enim ægrotantes non invalescunt, nec proficiunt. 3. Non *progredi* est *regredi*, ut qui adverso flumine natant, si non proficiunt, deficiunt. 4. Conjicit in *periculum* amittendæ salutis æternæ Matth. V. 20. *nisi enim abundaverit justitia vestra — non ingrediemini regnum cælorum*, nec potientur justificatione vera Luc. XVIII. 14. Nec *βραβεῖον* assequentur 1 Cor. IX. 24. 26. Porro 5. habent fidem *mortuam*, quippe *ἄεργον* Jac. II. 20. Nec 6. frui possunt ea conscientiæ *serenitate*, fiducia & gaudio, quæ nascitur ex progressu in pietate 2 Tim. IV. 7. 8. Insuper 7. omnis eorum labor, quem impendunt officiis externis, vanus est & otiosus Jac. II. 14. 20.

C. *Causæ* hujus satietatis, in curatione tollendæ: 1. *Defectus vitæ* spiritualis, quo mortui sunt, aut saltem *languor* & morbus spiritualis. 2. *Fastus* spiritualis: *dives sum* — Apoc. III. 16. 1 Cor. IV. 8. Porro 3. *ignorantia ἀκριβείας*, quam exigit, & lex, & religio Christiana 1 Joh.

III.

III. 3. Etiam 4. *ignavia*, qua labores fugiunt, quos exigit progressus in pietate. 5. Neglectus *nutrimenti* spiritualis, cujus ope invalescant 1 Pet. II. 1. 2. Ad hæc 6. *abusus* cultus externi, quatenus in eo, velut opere operato subsistent, nec enituntur, ut perducantur ad cultum internum & spiritualem, inque eo proficiant. Quandoque etiam 7. est prætextus *humilitatis*, qua in infimo pietatis & salutis gradu consistere velint, dum in temporalibus, ad maxima quævis adspirant.

D. *Remedia* huic satietati opponenda, sunt: 1. Devote considerare *bona* progressus, & *mala* satietatis carnalis. 2. Applicare *adminicula*, quibus promovetur progressus in pietate. 3. Obniti *caussis*, à quibus nascitur hæc satietas, opponendo cuique earum remedia convenientia.

Caput III.

De Praxi impietatis, ejusque Abnegatione.

Diximus praxin *pietatis*; succedit praxis *impietatis*, tam *aperta*, quam *occulta*: cui opponenda est ejusdem *abnegatio*. Conderanda ergo hic veniunt

I. *Natura* proxeos impietatis. Est, non tantum non exercere pietatem; sed & ex adverso exercere impietatem. Proinde videndum hic, quid sit *impietas*, quod colligi satis potest ex eis quæ Cap. præced. de *pietate* diximus, per legem oppositorum: quatenus scil. notat omnis *ἀσεβείας* exercitium, contra *pietatem* versus Deum; *injustitiam* versus proximum, & *intemperantiam* versus seipsum. Qua latitudine occurrit Tit. II. 12. & describitur Cap. III. 3. & copiosissime Psal. L. 16—22. & XIV. 1. 3—7. Nominatim *aperte* impii sunt: 1. Qui constanter *negligunt* cultum divinum, auditionem verbi divini, preces, usum sacramentorum, sanctificationem Sabbathi, exercitia pietatis privata & domestica. Qui 2. sunt dejeratores, perjuri. 3. *Ebriosi* fornicatores, adulteri. Qui 4. pietatem ejusque *ἀσκήσεις* & pios *derident*, persequuntur, & ea caussa, quia pii sunt. Qui 5. animo deliberato, *negant* fundamentalia Christianismi. Qui 6. palam *ignorant* Deum, Christum, viam salutis. Quin 7. *profitentur* se non velle habere Deum pro *Deo suo*, Christum pro *redemptore suo*. Qui 8. palam hujus mundi divitias, honores, voluptates aliaque mundana præferunt Deo, Christo, spiritualibus. Quin 9. quamvis ore profiteantur, se Deum habere pro Deo suo; nihilominus deliberato animo nolunt deserere scelera sua. Qui 10. quamvis vivant in apertis sceleribus, convicti tamen nolunt reformare vitam suam, evitare occasiones ad peccandum. Qui 11. profitentur odium suum versus eos, qui nituntur eos revocare ad resipiscentiam. Qui 12. derisionibus, dicteriis, comminationibus, persecutionibus demonstrant odium suum adversus Deum, Christum, Spiritum S. Scripturam. Qui 13. convicti de utilitate & necessitate officiorum pietatis, v. g. precum, auditionis verbi &c. tamen nolunt se eis impendere. Hi & similes sunt *aperte* impii. Sunt etiam 14. clam & *occulte* tales, qui extra conspectum aliorum, operibus impietatis, injustitiæ & intemperantiæ, sese dedunt Eph. v. 12. Sunt tandem 15. qui *μόρφωσιν* habent pietatis, quoad externa ejus officia: ast *δύναμιν* ejus abnegant, qui hypocrytarum nomine veniunt, de quibus nos supra ex professo egimus in Cap. de sinceritate & hypocrysi. —— Hactenus *natura* impietatis: *praxis* ejusdem consistit, non in uno aliquo aut altero actu impietatis, etiam enormioris sceleris, v. g. ebrietatis, adulterii, homicidii, mendacii, abnegationis Christi, contra consuetudinem suam: hoc enim, vel in pientissimos quandoque cadit; sed in constanti exercitio.

II. *Mala* praxeos impietatis, ob quæ detestanda, sunt: 1. Impii non alio loco sunt apud Deum, quam *stulti*, *operarii iniquitatis*, *canes*, *sues*, *lupi*; ita passim appellantur in S. pagina. Proinde 2. sunt putidi, abominabiles coram Deo & hominibus. Adeoque 3. concitant in se *iram Dei & cœli* Rom. I. 18. & *odium* Psal. V. 5. 6. 7. Hinc etiam 4. gravissima Dei *judicia* Psal. X. 15. Porro 5. excludunt seipsos à participio regni cœlorum Apoc. XXI. 27. Insuper 6. se obnoxios reddunt æternis Gehennæ suppliciis Jud. vs. 7. Tandem 7. se ineptos reddunt ad quodvis commercium cum hominibus.

III. *Caussa* impietatis tollendæ sunt, 1. *Originalis* & universalis naturæ corruptio. 2. *Atheismus*, per quem Deus non est in cogitationibus eorum Psal. XIV. 1. Porro 3. vilipendium *providentiæ* divinæ Psal. XCIV. 7—12. & X. 11. 13. Insuper 4. cupiditates carnales, quibus gratificari nituntur Gal. V. 19. 20. Matth. XV. 12. 20. Tandem 5. *αὐτότης* seu *φιλαυτία*, omnium scelerum scaturigo perennis.

IV. *Abnegatio* impietatis, praxi impietatis opposita Tit. II. 11. Est conatus ingenuus deserendi omnem impietatem; omniaque ejus ingredientia scelera. Hujus *naturam* ex professo repræsentavimus lib. VI.

vi. cap. viii. §. xxii. *Causas* item §. xii. Porro universum ejus *studium*, motivas, adminicula, modum, signa §. xxxiv. Complectitur particulatim, 1. *Vires* quibus possumus abnegare impietatem, *regeneratione* collatas. 2. *Propositum* serium abnegandi impietatem, *conversione* collatum 3. *Executionem* propositi per *mortificationem* veteris hominis, in *resipiscentia*: tandem 4. *Reformationem* actualem. De quibus duobus postremis nos suo loco pluribus occupabimur.

HYPOTYPOSIS

THEOLOGIÆ ASCETICÆ.

LIBER SECUNDUS

De praxi pietatis erga Deum.

Caput I.

De Agnitione & Rejectione Dei.

Generalioribus Theologiæ Asceticæ, jam ad ejus specialiora descendimus, nim. ad praxin pietatis versus *Deum*, versus *proximum*, versus *nos ipsos*. Versus Deum, praxis pietatis occupatur his tribus potissimum: agnitione, dilectione, cultu. Hæc expedimus libro *secundo*. Occurrit igitur in praxi pietatis versus *Deum*, primo *agnitio* Dei, cui opponitur ejus *rejectio*. Agnitionis cogitanda veniunt

I. *Natura*. Est ea, non tantum cognoscere Deum, quod sit & qualis; sed etiam eundem recipere & habere pro Deo *suo* Ingrediuntur ergo eam, 1. *Cognitio*, quoad ejus *existentiam*, quid sit, tum quoad ejus nomina; tum quoad ejus perfectiones, quod sit independens, immutabilis, simplicissimus, infinitus, præsentia seu omnipræsentia, duratione seu æternitate, quoad ejus vitam, intellectum, voluntatem, bonitatem, gratiam, & justitiam, sanctitatem, omnipotentiam, omnisufficientiam &c. De qua cognitione, nos ex professo egimus lib. ii. §. xviii. & xxxi. Tum 2. *Agnitio*, strictius sic dicta, qua eum recipimus, agnoscimus & ipso facto habemus pro Deo *nostro*, eum glorificamus, diligimus, veneramur, fiduciam nostram in eo collocamus, ipsi nos submittimus &c. 3. Ejus *memoriam* semper habemus præsentem.

II. *Bona* hujus agnitionis, ob quæ expetenda, sunt: 1. Est basis & compendium omnis omnino pietatis Heb. xi. 6. Hinc 2. per eam *accedimus* ad Deum, eum quærimus, & remuneratorem expetimur. Ibid. Eam 3. exigit ipsa Dei existentia & natura: si enim est Deus, utique cognoscendus, agnoscendus, recipiendus, & pro tali a nobis habendus est. Est 4. certum *indicium* nostræ communionis in fœdere gratiæ, omnibusque ejus promissionibus: *Ero ipsis in Deum, & ipsi mihi erunt in populum. Agnoscent me, omnes à maximo usque ad minimum Erunt omnes edocti à Deo*. Eam 5. à nobis exigit *professio* Religionis & pietatis. Atque adeo 6. absoluta *necessitas*.

III. *Adminicula*, quibus comparatur ista Dei agnitio, sunt: 1. *Studium* naturæ & Scripturæ, cujus ope deducimur in cognitionem Dei, ut lib. ii. cap. ii. §. xx i. observavimus. 2. *Confœderatio* cum Deo, per quam & *noster* fit, & pro nostro agnosci potest. 3. *Fides* in *Deum*, qua ipsum recipimus, velut summum finem nostrum, ut fiat Deus noster, & eum pro tali agnoscamus. Item 4. in Christum, sine quo nullus nobis patet ad Deum aditus Joh. xiv. 6. Porro 5. Deum continuo habere *ob oculos*, cum in operibus ejus *naturæ*, quæ narrant gloriam ejus Psal. xix. 1. & ex visibilibus deducunt in cognitionem invisibilis ejus potentiæ & Deitatis Rom. i. 19. tum in operibus *gratiæ*, seu beneficiis ejus, tam corporalibus, quam spiritualibus, quibus se non sinit ἀμάρτυρον Act. xiv. 17. 7. Ut eum memoriæ nostræ semper habeamus præsentem.

IV. *Rejectio Dei*, cujus dicenda

A. *Natura*, qua Deum non cognoscimus, aut non agnoscimus pro Deo nostro. Complectitur 1. *ignorantiam* ejus, quod sit, qua Deum non habemus in cogitationibus nostris Psal. x. 4. ii. Aut 2. ignorantiam perfectionum & attributorum ejus. Aut 3. veri Dei, Patris, Filii & Spiritus,

ritus S. Aut 4. non agnoscimus eum pro Deo *nostro* Job. XXI. 14. exemplo Pharaonis: *Quis Jehova?* Aut saltem 5. Deum nostrum non *veneramur* Job. XXI. 15. Aut 6. ejus *obliviscimur* Psal. IX. 18. & L. 22. Deut. VIII. 11. Aut 7. ipsum *abnegamus* Tit. I. 16.

B. *Mala* hujus rejectionis, ob quæ abominanda est. 1. Est summum *scelus*, Deum summum bonum, omnis boni fontem, rejicere. Est 2. turpissima *ignorantia*, eum nescire, qui solus fere sciri meretur. Est 3. abominabilis *contemptus*, eum spernere & rejicere, qui solus meretur amari, coli, recipi, à quo omne bonum, quod nobis suppetit, & est oriundum: absque quo nil omnino nobis adesse potest. Eum qui est αὐτάρκης, & ad omnia nobis sufficit, rejicere. 4. Deus vicissim, qui se abnegant & rejiciunt, abnegabit & rejiciet ab omni gratia Matth. X. 33. Etiam 5. effundet æstum furoris & judiciorum, in hos qui ipsum non agnoscunt Psal. LXXIX. 6. 2 Thess. I. 8. Psal. L. 22. Tandem 6. sunt alienati à Deo per ignorantiam Eph. IV. 18. alienati à fœderibus promissionum, sine spe, sine Deo in mundo. Ibid. cap. II. 12. adeoque miserrimi.

C. *Causa* hujus rejectionis tollendæ: 1. Originalis aversio à Deo. 2. Atheismus. 3. Amor & studium *peccati*, quod nos disterminat à Deo Col. I. 21. Jes. LIX. 2. quandoque 4. Metus vindictæ divinæ ob scelera sua Gen. III. 8. Saltem 5. esse extra Christum, proinde inimicum Dei, eum odio prosequi, & hinc rejicere.

D. *Remedia* huic rejectioni applicanda: 1. Serio ponderare *bona* agnitionis Dei, & *mala* rejectionis. 2. Uti *adminiculis*, quibus generatur & promovetur *agnitio Dei*. 3. Obstruere *causas*, à quibus resultat rejectio, talibus remediis, quæ adversus quamque earum sunt validissima.

CAPUT II.

De Quæsitione & Fuga Dei.

PRaxis pietatis versus Deum, occupatur secundo circa *dilectionem* Dei, cujus naturam dudum ex professo exegimus, in *Idea Theol. Moralis* lib. II. Cum ejus tres quasi species numeravimus, *concupiscentiam* unionis, *acquiescentiam* seu complacentiam, & *benevolentiam*, & ex his varii resultent actus, in Scripturis obvii, quibus egregie exercetur pietas versus Deum: juvabit eos paulo distinctius repræsentare. Ab amore *concupiscentiæ* resultat *quæsitio* Dei, cui opponitur *fuga* ejus. De quæsitione consideranda ejus

I. *Natura.* Est Deum, serio dilectum, sed quasi absentem *gratia* sua, adhibitis omnibus convenientibus mediis, inveniendi studium, ut cum eo uniamur. Implicat quæsitio generaliter α. amorem versus quæsitum: β. Quæsiti absentiam. Hinc γ. desiderium inveniendi aut recuperandi. δ. Applicationem mediorum, quibus hoc obtineri possit. ε. Ad hoc ut quæsitum habeamus, cumque eo conjuncti simus. Sic in quæsitione Dei est 1. *amor* ingenuus versus eum, tanquam summum bonum, sibi omnibus modis sufficiens & necessarium. 2. Ejus *absentia*, non equidem, quoad *essentiam*; sic enim est omnibus præsens; sed quoad *gratiam*, non equidem *omnimodam*, quæ in solos cadit adhucdum infideles, quando quærentibus per gratiam divinam adest dudum ingenuus amor Dei: verum quoad gratiam ejus, hanc tantum aut illam, in hoc aut illo statu & casu, aut quoad *sensum* gratiæ, quando Deus seipsum quasi subducit, deserit, faciem avertit, abscondit, ut quasi fugisse videatur, prout in spiritualiter desertis est conspicuum. 3. *Desiderium* absentis, ut eum vel *inveniamus* quem hactenus non *ita* habuimus, aut *recuperemus* si amisimus, quod desiderium, à sua vehementia, *fames* & *sitis* passim appellatur Psal. XLII. 1. Jes. LV. 1. Apoc. XXII. 17. Porro 4. *applicatio* convenientium *mediorum*, quibus dilectus, absens, desideratus inveniatur & recuperetur Luc. XV. 3—10. Sunt autem media quibus Deus quæritur, hæc potissimum: *fides* in Christum, *resipiscentia* à peccatis, *preces* validæ; *cultus*, & obsequium. Scopus quæsitionis est, ut cum eo *uniamur*, seu ut ipsum possideamus, ut unitus seipsum nobis communicet, suamque sapientiam, bonitatem, potentiam, gratiam, aliasque perfectiones, nobis impendat beandis, ut eis frui possimus, delectatione & gaudio inenarrabili. 6. Fructus istius quæsitionis, ex promissione quæsiti, est certa *inventio*, possessio, fruitio Cant. II. 2 —— 2 Paral. XV. 1.

II. *Distributio.* Est 1. quæsitio *naturalis*, qua ex sola contemplatione naturæ quærimus Deum, si forte palpando eum possimus invenire Act. XVII. 27. Hæc ferme vergit & subsistit in sola cognitione Dei, nec ex revelatione procedit, qualis etiam in Gentiles quandoque cadit Rom. I. 19. 21. 22. Nec penetrat ad *gratiam*, aut *glorificationem* Dei. Ibid. Est 2. *spiritualis* quidem; sed quæ non contendit, nisi in beneficium *temporale* Joh. VI. 26. Est 3. spiritualis, quæ *universim* contendit ad omnem *gratiam*, in quovis defectu. Est 4. *particularis*, qua Deum quærimus, in hoc tantum aut illo casu, & defectu, seu corporali, seu spirituali, v. g. in casu *morbi*, quæri-

mus ab eo sanationem, aut in quavis infirmitate spirituali, adversus hanc aut istam infirmitatem, fidei, aut alterius cujusdam concupiscentiæ carnalis 2 Cor. XII. 7. 8. Est tandem 3. talis qua Deum quærimus, ad *sensum* gratiæ, in quavis defectione spirituali Psal. LXXVII. 3. & LXXXVIII. 10.

III. *Bona* hujus quæsitionis, ob quæ instituenda, sunt: 1. Si quicquam quærendum, saltem *summum bonum* quærendum, id quod *solum* est bonum independens Matth. XIX. 17. à quo *omne* bonum. Quod 2. *sufficit* omni nostræ necessitati, quippe αὐτάρκης Gen. XVII. 1. Psal. LXXIII. 25. Nec 3. ullus quæsitionis labor aut molestia utilius impenditur quam quæsitioni Dei, in quo omne bonum eminenter continetur, & a quo omne bonum nobis obtingit. Nec 4. ullus quæsitionis labor frustraneus est, qui Deo impenditur; dum quævis alia quæsitio, quæ bonis corporalibus impenditur, plerumque cassa est, v. g. quæ opibus, honoribus, voluptatibus tribuitur: quando Deus promisit, se à quærentibus se inventum iri 2 Paral. XV. 2. In ipsa illa quæsitione Dei, & inde certa ejus inventione, est 5. *possessio*, communio, fruitio summi boni, in qua consistit æternæ nostræ beatitudinis summa. Ab ea porro 6. animæ nostræ oboritur suavissimum commercium cum Deo, & ex eo dulcissima tranquillitas & gaudium inenarrabile. Est 7. *gratia* Dei, quam quærendo sectamur & invenimus, plane sufficiens 2 Cor. XII. 9. Est 8. indicium hominis vere pii Psal. XXIV. 6.

IV. *Modus* & *adminicula* quærendi & inveniendi, sunt: 1. Ut eum *tempestive* quæramus, dum inveniri potest Jes. LV. 6. Dum tempus gratiæ adhucdum fulget: datur enim tempus, quo se abscondit, faciem suam avertit Psal. XCV. 7. 11. Dum manus suas versus nos expandit Prov. I. 20-- Ut 2. ipsum quæramus *primo* ante omnia alia Matth. VI. 33. summo *mane* Psal. V. 4. Insuper 3. *indesinenter* Psal. LXXVII. 3. Ut 4. ipsum quæramus *cito*, nec ulli parcamus labori & molestiæ Cant. V. 2—7. usque dum ipsum inveniamus. Ibid. 5. adhibeamus omnia ista *media*, quibus quæritur & invenitur, fidem, resipiscentiam, preces, cultum &c. Porro 6. cognitionem & sensum nobis paremus, nostræ miseriæ & indigentiæ, cui succurrat ejus gratia. Etiam 7. persuasionem *omnisufficientiæ*, qua possit omnem necessitatem nostram supplere, usque ad perfectam satietatem, & ad hoc infinitæ ejus bonitatis, potentiæ, sapientiæ, gratiæ.

V. *Fuga Dei*, quæsitioni opposita. Cujus cogitanda

A. *Natura*. Est generaliter, non quærere Deum, aut non eo modo, quo debebamus. Ingrediuntur eam 1. neglectus, seu prorsus non quærere, ut debebas, h. e. α. non quærere ejus gratiam; sed cognitionem tantum; β. Non quærere apud eum beneficia spiritualia; sed *temporalia* tantum. γ. Non quærere ex Scriptura, sed ex *natura* tantum. 3. *Fugere* insuper, seu ejus præsentiam declinare, ut protoplasti Gen. III. 8. Aut 4. non quærere eis *mediis*, quibus inveniri vult, fide, resipiscentia, precibus, cultu & obsequio. Aut 5. *abigere* etiam Job. XXI. 14. &c. prout facile colligi potest ex opposita quæsitione.

B. *Mala* hujus fugæ. ob quæ abominanda est: 1. Fugere Deum, est fugere bonum, summum, unicum, independens. 2. Est scelus detestandum. Est 3. fugere salutem propriam. Est 4. irritare Deum, ut se quærat & infectetur quovis judicio Psal. X. 15. Est 5. fugere omnem animi veram tranquillitatem & gaudium. Est 6. sibi concitare odium & fugam hominum, utpote quibus non prodest; sed nocet omni persecutionis genere Psal. X—

C. *Causa* hujus fugæ obstruendæ: 1 *Ignorare* Deum Job. XXI. 15. Etiam 2. ignorare suam indigentiam. 3. Odium justitiæ & severitatis divinæ. 4. Amor peccati & rerum carnalium, ut patet in protoplastis. Hinc 5. conscientia sui *reatus* suæque *turpidinis*, quæ præsentiam Dei ferre non potest. Adeoque 6. status inimicitiæ, qui Deum, velut hostem suum aversatur. 7. Defectus *fidei* in Christum, qui ipsum restituat in gratiam Dei.

D. *Remedia* adversus illam fugam suppetunt 1. à consideratione *bonorum* quæsitionis, & *malorum* fugæ. Ab usu adminiculorum, quibus promovemur ad quærendum Deum. 3. Studium reconciliationis nostræ cum Deo per Christum. 4. Ab obstructione *causarum*, à quibus nascitur fuga Dei, per ea remedia, quæ adversus singulas earum sunt efficacissima.

CAPUT III.

De Complacentia & Displicentia in Deo.

Actus dilectionis secundus, postquam quæsivit & invenit dilectum, est, cum *complacentia*, qua in ejus fruitione quiescit, huic opponitur *displicentia*; tum *conversatio* cum eo. *Complacentiam* hoc capite exigemus, ejusque considerabimus

I. *Natu-*

I. *Naturam*, qua Deum, in omnibus suis, aliter nobis non vellemus, quam est. Complectitur 1. *acquiescentiam* cordis, qua animus ita *quiescit* in perfecta ejus bonitate, ut alia & plura in eo non desideret. Respicit α. ejus *naturam* & *attributa*, ut meliorem, sapientiorem, potentiorem, non velit, quam est, & perinde acquiescit in ejus justitia vindicativa, ac in ejus gratia & misericordia. β. *Operationes* circa creaturas, cum alias quasvis, tum nosmetipsos, qualescunque, sive sint horrenda *judicia*; sive exoptata *beneficia*, ut in omnibus quiescamus, & nomini ejus cum Jobo benedicamus. γ. *Providentiam* ejus, in conservatione & gubernatione rerum omnium, juxta arbitrium voluntatis suæ: sive difficilia, sive benigna tempora, tempestates secundas sive adversas, dispenset in Ecclesiam aut Rempublicam, in omnibus ejus sapientiam & bonitatem agnoscamus & prædicemus. δ. *sortem* propriam, quam nobis aut nostris dispicit, ut in qualicunque, etiam *afflictissima* & vilissima, acquiescamus, manum ori imponamus, nunquam ei obmurmuremus. Non equidem, quod non liceat meliorem desiderare, sed quod non liceat eam desiderare contra voluntatem Dei, bene quidem à voluntate & per voluntatem ejus: ex adverso, in sorte *exoptata*, ita quiescamus in ejus bonitate, ut inde erigamur ad teneriorem ejus amorem, & submissam gratitudinem. Complectitur 2. *fiduciam* in eo, qua α. partim de *præsenti* recumbimus & quiescimus in ejus bonitate, sapientia. β. Partim de *futuro*, optima quævis nobis ab ipso pollicemur. 3. *Delectationem* & gaudium, in ejus possessione & fruitione, omnibusque illis bonis, quæ nobis contulit. Fundamenta hujus complacentiæ, sunt A. in infinita ejus *bonitate* & perfectione quam habet *in se*, in qua animus noster satis habet & quiescit. B. In ejus *omnisufficientia* respectu *nostri*, qua omnia illa bona nobis possit conferre, quæ non tantum nobis sunt *necessaria*; sed quovis modo etiam *desiderabilia*. C. In communione *fœderis gratiæ*, per quod *noster* est, in omni sua bonitate, potentia, omnisufficientia, nec tantum *potest* nobis esse omnia in omnibus; sed *vult* insuper. D. In ejus *promissionibus*, quibus e omniaque sua nobis addixit, ut non tantum *possit* bona quævis procurare, & *velit* per simplicem gratiam; sed etiam quasi *debeat* ex fœdere & promissione.

II. *Bona* hujus complacentiæ, quæ eam nobis commendant: 1. Si in quovis *jure possumus* aut debemus acquiescere; saltem possumus & debemus in Deo, qui solus nobis sufficit in omnibus. 2. Ipse *solus*, per infinitam suam bonitatem, potest explere & *satiare* infinitum animæ nostræ appetitum & famem. Est 3. in ista acquiescentia, status animæ nostræ suavissimus ac *beatissimus*. Est 4. fundamentum omnis *securitatis*, quiescere in Deo, qui potest, vult, & debet ex promissione, nobis esse omnia in omnibus. 5. Nostra complacentia in Deo, irritabit vicissim Dei complacentiam in nobis, ejusque acquiescentiam in nostris defectibus & infirmitatibus. Est 6. hæc acquiescentia, seu quiescentia, seu quies nostra in Deo, Sabbatismus ille spiritualis, qui fons est & scaturigo omnis pietatis.

III. *Adminicula*, parandæ, conservandæ & adaugendæ huic complacentiæ, sunt: 1. serio & frequenter cogitare *bona* hujus complacentiæ, tot ac tanta. 2. *Meditari* infinitam bonitatem, omnisufficientiam & promissiones divinas. 3. Id agere, ut Deus iste, infinitum bonus & omnisufficiens, tuus sit in Christo, per confœderationes, fidem aliaque. 4. Etiam, ut seria & constanti exploratione tui persuasus sis, eum esse *tuum* Deum. 5. Conferre omnia ista, in quibus complacentiam & acquiescentiam soles habere, ut experiaris eorum imperfectionem, & quantum sit discrimen inter eam quæ in Deo est, ab ea, quæ est in omnibus istis. 6. Obstruere omnia ista, quæ complacentiam tuam possint turbare, v. g. peccata, acquiescentiam in mundanis. 7. Conatus experiendi suavitatem istam, quæ est in communione cum Deo: hoc enim potenter alliciet ad ejusdem continuationem & augmentum.

IV. *Displicentiam* oppositam, cujus examinanda

A. *Natura*. Est generaliter, non tantum defectus complacentiæ in Deo; sed & contraria dispositio, qua tibi Deus non satisfacit, non placet, quæ facile colligi poterit, ex descripta complacentiæ natura, per quam non acquiescis; sed obmurmuras & oggannis Deo: per quam non recumbis in rebus quibusvis ab eo diversis, per quam nullam delectationem & gaudium experiris, in ejus communione fruitioneque: per quam mavis eum tibi absentem esse, aut nullum.

B. *Mala* hujus displicentiæ, ob quæ detestari debet, 1. Iniquissimum ac turpissimum est, non acquiescere, nec delectari bono, summo, unico, omnisufficientissimo. 2. Si in Deo, tali ac tanto bono, non acquiescis, eoque non delectaris; in quo tandem juste acquiesces, quo delectaberis? adeoque destitutus eris omni vera delectatione ac vitæ suavitate. 3. Si tibi Deus non placet; nec tu Deo placebis, adeoque ei exosus eris. 4. Est signum hominis qui Deum non habet, aut si habet, se habere nescit, proinde hominis athei: Plura hujus generis colliges ex oppositione complacentiæ in Deo.

C. *Causa* hujus displicentiæ, præcipuæ sunt, 1. *Ignorantia* Dei, velut boni, & omnisufficientissi-

mi. 2. *Conscientia* peccatorum, per quam Deum cogitant, ut justum vindicem, adeoque sibi inimicum. 3. *Acquiescentia* & delectatio in rebus hujus *mundi*, Deo exosis. 4. Defectus communionis cum Deo, per confœderationem, fidem, quo Deus non est eorum Deus, quo delectari possint. Saltem 5. ignorare aut persuasum non esse, per institutam seriam explorationem, quod Deus *suus* Deus sit. 6. Defectus *experientiæ*, quo nunquam gustarunt, quam bonus sit Dominus, nec gustare conati sunt.

D. *Remedia* adversus hanc displicentiam, præcipua sunt: 1. Serio expendere *bona* complacentiæ, & *mala* displicentiæ. 2. Operam dare *adminiculis*, quibus nascitur, alitur & invalescit complacentia. 3. Obniti in virtute Dei, *causis* à quibus resultat displicentia in Deo, istis remediis quæ adversus quamque earum valent, quam efficacissime. 4. Deum fatigare precibus indefessis, ut seipsum, infinita sua bonitate & omnisufficientia nobis conspiciendum præbeat. 5. Exercere fidem in Christum, qua nobis reconcilietur per Christum, ac proinde ut amicus noster cogitari possit.

Caput IV.

De Ambulatione cum Deo, & Aberratione ab eo.

AD complacentiam amoris in Deo, accedit secundo *conversatio* cum Deo, cui opponitur *aberratio* ab eo. Conversationis nobis cogitanda veniunt

I. *Natura*. Est amica & familiaris conversatio cum Deo. Dicitur in Scripturis etiam, ambulare *coram Deo*, seu in conspectu ejus Gen. XVII. 1. 2 Cor. II. 17. *Post Deum* Deut. XIII. 4. in *nomine Dei* Mich. IV. 4. *Spiritu Dei* Gal. V. 15. Implicat 1. *amicitiam* seu amorem mutuum inter conversantes amicos, ut Patrem & filium Amos. III. 3. Exod. XXXIII. 11. Tum 2. *familiaritatem* seu consuetudinem, qua Deo sumus *adsueti*, ut amicus amico Job. XXII. 21. Hujus varii observantur actus: (1) *Communicatio* reciproca secretorum, qua Deus suis aperit *occulta* sua Psal. XXV. 14. & nos vicissim ei *corda* nostra Psal. XLII. 5. (2) *Consultatio* amicorum Psal. LV. 14. à qua Deus *consiliarius* noster Jes. IX. 6. qui *ducit nos consilio suo* Psal. LXXII. 38. (3) *Desiderium unionis* seu cohabitationis inter amicos 2 Sam. XIX. 33. & nostri cum Deo Psal. XXVII. 4. & LXXXIV. 2. 4. 5. 11. (4) *Confabulatio* familiaris Exod. XXXIII. 11. Gen. XVII. 22. (5) *Visitatio* reciproca, qua Deus nos invisit per gratiam Luc. I. 68. & nos vicissim Deum per resipiscentiam & preces Jac. IV. 8. Amos. IV. 12. (6) Amica *convivatio* Cant. V. 1. Apoc. III. 20. (7) Amplexus mutui seu *oscula* Cant. I. 1. Psal. II. 12. Implicat ambulatio ista (3) *conversationem*, quæ exigit, A. easdem cum Deo *calcare vias*, seu *juxta* Deum ambulare Deut. XIX. 9. Nim. vias sanctitatis, bonitatis, veritatis Psal. XXV. 10. vias *legis* Dei, Exod. XVI. 3. Neh. X. 29. Scil. in præceptis, in judiciis, in statutis Dei Levit. XX. 3. Ezech. XXXVI. 27. h. e. ita intentum esse viis Dei, ut citra mandatum ejus, ne tantillum quidem coneris, ne pedem quidem promoveas, ut Israelitæ in deserto, absque præeunte columna nubea & ignea subsistebant. B. *Eodem* cum Deo contendere, in eundem collimare scopum, nim. ejus gloriam, proximi bonum, & propriarum animarum salutem. C. *Gressus* nostros cum Deo variare & inflectere, & hoc est, *post* Deum ambulare Deut. XIII. 4. Vias autem hic intelligimus, non tantum *mandatorum* Psal. CXIX. 27. sed etiam *providentiæ*; ut nos ambulemus in viis *gratuitudinis*: quando ipse in viis justitiæ & judiciorum suorum, & quasi tergum nobis obvertit, nos in viis pœnitentiæ & reformationis incedamus, & sic vias nostras ejus viis accommodemus, quo ei maneamus præsentes. D. Ejus quasi *manus* prehendere, h. e. inter ambulandum plane ab ejus conservatione, ductu & roboratione pendere. Implicat *adhærere* Deo, h. e. (a) eum nobis continuo habere *præsentem*, non tam quoad *essentiam*, quamvis & hoc necessarium, quatenus cogitamus, ipsum nobis ubique præsentem esse, nos nostraque observare, ut vel remuneretur bona nostra, vel puniat mala nostra; sed potius quoad gratiam, justitiam, sanctitatem, voluntatem. (b) Eum præsentem *ob oculos* habere Psal. XVI. & XXVI. 3. in eum oculis nostris defixum esse, (c) sese gerere, tanquam *in conspectu* ejus, cum timore, reverentia, sinceritate absque hypocrisi. Idque (d) *constanter* & *continuo*; hoc enim exigit ambulatio, non semel tantum atque iterum (e) pedem promovere, donec apud ipsum appellimus in Sione.

II. *Nota* quibus exploretur ingenua conversatio. Cum enim dentur *multi qui ambulant, ut inimici Christi* & Dei Phil. III. 18. Et plures etiam, qui *labiis* appropinquant Deo, ut cum eo ambulent, *corde* ab eo dissitissimi Matth. XV. 8. Alii *nomine* tenus & professione externa tantum, qui reipsa ei ex adverso ambulant, ut Esavus voce Jacobæa, Cainus sua sacrificatione, Achabus simulata humiliatione, Jehu zelo hypocritico &c. necessum est, ut nostram conversationem, sitne ingenua & pia,

pia, curate exploremus, quod innotescet his fere notis: 1. Si conversatio nostra fit in cœlis, seu cœlestis & spiritualis Phil. III. 20. Col. III. 1. 2. est enim Deus potissimum in cœlis. 2. Si conversemur quasi *supra nosipsos*, abnegato omni φρονήματι σαρκὸς, Deo velut cæci adhæreamus, quocunque præit Gal. 16. 2 Cor. x. 5. hoc enim est *per fidem ambulare, non per aspectum* 2 Cor. v. 7. Si 3. in ipsis hujus seculi negotiis simus *divini*, ad Deum properantes animo cœlesti. Si 4. *amicitiam* nostram quibusvis modis & mediis conemur fartam tectam conservare, abstinendo ab his quæ ipsi sunt *exosa*, absque quo non possumus conversari cum Deo Amos. III. 3. Jes. LIX. 2. Si 5. non in quibusdam tantum; sed in omnibus Dei mandatis conemur cum Deo ambulare Luc. 1. 6. Act. XXIV. 16. Si 6. in *novitate* vitæ ambulemus, *natura* enim absque Deo, cum diabolo, secundum carnem, omnes ambulamus Eph. II. 2. 3. 12. Rom. VI. 4. Gal. VI. 15. 16. Si 7. perinde in *occulto*, sancte ambulemus cum Deo, ac in *propatulo* Eph. v. 12. (Cum ubique præsentem & videntem habeamus Deum:) nec ut Pharisæi Matth. VI. 1—7. & XXIII. 25. 27. 28. Si 8. *semper* & in omnibus εὐσχημόνως ambulemus Col. III. 23. quippe Dominum semper & ubique nobis habentes præsentem.

III. *Bona* hujus ambulationis, suppetunt 1. à *dignitate*; quid enim est præstantius, quam *servum* esse Regis summi, *amicum*, cum quo indies converseris? Apoc. III. 4. & XIV. 4. Si Mosis facies adeo fulgebat majestate Exod. XXXIV. 29. 34. quanto majori anima continuo ambulans cum Deo: 2. à *suavitate* Prov. XXVII. 9. Psal. XXXVI. 8. 9. 10. & LXXXIV. 2. 3. 5. 11. Conf. Exod. XXXI. 18. Porro 3. à multiplici & egregia *utilitate*. Conciliat enim α. sanctam quandam parrhesiam & προσαγωγὴν ad Deum, qualis est in conversatione amicorum Eph. III. 12. Heb. IV. 16. Luc. XI. 5. 8. β. *Successum* in πράγμασι & exauditionem Psal. XXXVII. 4. nec enim facile amicus amico justa petita negat 1 Sam. XX. 4. & 2 Sam. XIX. 18. γ. *Tutelam* & protectionem Psal. XXIII. 4. Ab amico enim in adversis exspectamus, aut commiserationem, aut auxilium Psal. CIII. 13. & XCI. 15. δ. Pacem, favorem, tutelam omnium amicorum Dei 1 Cor. III. 22. Usque ad ipsos Angelos Psal. XXXIV. 8. Imo & inimicorum nostrorum Prov. XVI. 7. etiam brutorum Hos. II. 18.

IV. *Modus* ambulandi, fiat 1. *sponte*, ut cum amico, non hoste aut Judice severo Psal. II. 14. Interim 2. cum *timore* & reverentia, non tantum velut cum *amico*; sed etiam velut cum *Domino* Psal. II. 12. Neh. v. 5. Porro 3. *humiliter*, velut cum superiore, non pare Mich. VI. 8. Gen. XVIII. 37. memores infinitæ majestatis ejus, quicum conversamur. 4. *Sincere* Gen. XVII. 1. cum *simplicitate* cordis Eph. VI. 5. *Circumspecte*, prudenter, caute, vigilanter Eph. v. 15. Quod via, qua cum Deo ambulamus, sit angusta & lubrica, in qua proclive est cespitare ac labi Hos. XIV. 10. Denique 6. *constanter*, non uno tantum atque altero gradu; sed continuato gressu, quoad terminum fuerimus assecuti, sicut הִתְהַלֵּךְ *itavit*, sensu frequentativo Gen. v. 24.

V. *Adminicula*, quibus juvemur & dirigamur in ambulando cum Deo, sunt: 1. Cum natura simus inimici Dei, filii iræ, ut entamur in reconciliationem cum eo per Christum, quo reddamur ejus amici. Quod fiet α. *fide* Jac. II. 25. Joh XVI. 27. ea enim recipimus Mediatorem reconciliantem Col. 1. 20. 21. 22. Ea recipimus dilectum illum, qui nos gratos reddit Eph. 1. 6. absque quo nil nostrum placere potest Deo Heb. XI. 5. 6. β *Resipiscentia*: sicut enim peccatis *divellimur* à Deo; ita resipiscentia *conjungimur* cum eo; ut peccato *recedimus*; ita resipiscentia *accedimus* ad eum Jer. III. 1. ei occurrimus Amos. IV. 12. peccata nostra agnoscimus, Deumque ad remissionem quasi disponimus Prov. XXVIII 13. γ. *Observantia* mandatorum ejus Job. XV. 14. Hac ei moribus magis magisque assimilamur, & efficacissime conglutinamur. Hac à sordibus nostris Deo exosis repurgamur Jer. 1. 12. 15. δ. *Amore*: est enim amicitia amor mutuus Prov. XVIII. 24. ε. *Precibus*: his enim amicitias quandoque accensas fuisse, compertum est 2 Sam. XVIII. 1. Saltem Deus eis quam maxime delectatur Cant. II. 14. Tum 2. partam reconciliationem & amicitiam cum Deo studiose alamus & foveamus, ne frequenti & diuturna interruptione languescat & tandem pereat conversatio. Alemus autem, si A. nos dignos præstemus conversatione cum Deo, sanctitate vitæ. Si B. amorem amore alamus, excitemus. Si C. frequenter eum invisamus, cum eo conferamus, ejus vocem audiamus, precibus & soliloquiis cum eo confabulemur. D. Si amice conversemur cum his qui sunt amici Dei. Conf. Matth. XXV. 40. 45. Porro 3. reconciliati jam cum Deo, ἰσχύοντες cum eo ambulemus, quod fiet, observatis his regulis: (1) Ambulaturi cum Deo, de *via* recta circumspiciamus, quam monstrat non corrupta ratio; sed verbum Dei: (2) In ista via, in eundem cum Deo scopum contendamus, scil. Dei *gloriam* 1 Cor. x. 31. Idque (3) velut per *lineam rectam*, non per vias *curvas* Psal. CXXV. 15. consultando cum corrupta carne, propria sectantes emolumenta Gal. 1. 16. secundum *carnem* ambulando Rom. VIII. 1. (4) Inter ambulandum, hunc *ordinem* premamus: α. *primo* quæramus *divina* & spiritualia Matth. v. 33. β. Singulis diebus, suas rei cuique, & *spirituali* & *temporali*, *horas* demus Psal. LV. 17. γ. Singulos dies

cum Deo auspicemur Psal. v. 4. Jes. xxvi. 9. cum Deo proferamus, cum Deo deponamus precibus matutinis, meridianis, vespertinis. δ. Singulis diebus ad minimum semel nos negotiis temporalibus aliquamdiu *subducamus*, ut familiarius cum Deo agamus Matth. vi. 6. ε Nunquam à Deo *deflectamus ad peccata*, ut in eis ambulemus Psal. I. 1. Nec ζ in utrumque latus *claudicemus* 1 Reg. xviii. 21. Deum simul quærendo & Mammona Matth. vi. 24. Semper η attendamus ad *cor* nostrum, ne, quasi invito Deo, exorbitet ad peccatum Act. v. 2. 3. Porro ϑ. ambulantes, semper & ubique præsentem habeamus Christum, ut in nomine ejus, omnia nostra peragamus Col. iii. 17. Insuper ι. precibus Deum fatigemus, qui *se* nobis ostendat, & vias suas Exod. xxxiii. 18. Psal. xxv. κ. Christum item, qui via est ad Patrem Joh. xiv. 6. requiramus, qui nos traducat ad Deum, ut in eo habeamus *libertatem & aditum cum fiducia* Eph. iii. 12. λ Etiam Spiritum S. sollicitemus, qui nobis sit ὁδηγὸς, ducat, roboret Psal. cxliii. 10. μ. Hisque fulti, magis magisque Deo adsuescamus Job. xxii. 21. a *fidem in fidem* Rom. I. 17. a *virtute in virtutem* progrediamur, quoad tandem apud Deum in Sione appellamus Psal. lxxxiv. 8.

VI. *Aberratio* à Deo, ambulationi opposita, cujus consideranda

A. *Natura*, per quam hic latissimo sensu intelligimus omnem defectum familiaritatis, consuetudinis & conversationis cum Deo. Qui accidit 1. quando *Deus* non ambulat cum hominibus: vel α cum *suis* fidelibus, quando se ipsis quasi subducit, eos deserit, nec tam *se*, quam *sensum* sui; non tam *gratiam* salvificam; quam ejus fructum, scil. gaudii, delectationis, consolationis Jes. liv. 7. 8. Unde in *tenebris ambulant & lucem non vident* Jes. L. 10. Unde miserrime querulantur Psal. xiii. 2. 3. 4. & xliii. 2. & xxx. 8. 9. 10. & lxxv. & lxxxviii. Quando itidem gratia salutari eos deserit quoad hunc aut illum actum, ut in peccata ruant 2 Paral. xxxii. 31. Vel β cum hostibus suis, cum quibus nunquam vere ambulavit 1 Sam. xvi. 1. 4. Accidit hic defectus ambulationis cum Deo, 2. quando *homines* non ambulant cum Deo, sive illi pii sint; sed ad tempus tantum Cant. v. 2. 3. 4. sive *impii*, qui vel (1) *non* ambulant cum Deo; sed ut *hostes* Dei & Christi Phil. iii. 18. ἐξ ἐναντίας ex adverso Levit. xxvi. 23. 27. Vel (2) etiam cum *hostibus* Dei, cum Satana, cum mundo Eph. II. 2. Gen. iii. 1—7. Joh. viii. 44. Vel (3) secundum *carnem*, in cupiditatibus & voluptatibus carnalibus Tit. iii. 3. Saltem (4) non secundum *canonem* sibi à Deo præscriptum Jes. viii. 20. Gal. vi. 16. sed secundum φρόνημα τῆς σαρκὸς Rom. vii. 7. Nec (5) *ingenue*, non *corde*; sed *ore* tantum; sed officiosis tantum externis, cætera remotissimi à Deo. Quin (6) nec desunt, qui Deum à se abigunt Job. xxi. 14. & xxii. 17. Plura hujus generis facile colliges ex natura oppositæ ambulationis cum Deo.

B. *Mala* hujus aberrationis à Deo, ob quæ fugienda, sunt: 1. hoc est *errare* Jes. liii. 5. exemplo Caini Gen. iv. 12. 16. Hagaris cap. xxi. 14. Tales 2. sunt *alieni* à Deo Psal. lviii. 4 *ignorantes* Deum Eph. iv. 18. 2 Thess. I. 8. & *ignoti* Deo Matth. vii. 23. Imo *hostes* Dei Col. I. 21. Zeph. II. 1. לא נכספים *non desiderati*, θεοστυγεῖς Rom. I. 30. h. e. Deum *odio habentes* Exod. xx. 5. & *exosi Deo* Psal. v. 6. 7. Cum ipsis 3. Deus *non ambulat* in gratia; sed ex *adverso* in judiciis suis Levit. xxvi. 24. 28. Ambulant 4. in *tenebris*, in *erroribus* 1 Joh. I. 6. 2 Pet. II. 19. in *vanitate* mentis suæ Eph. iv. 17. Sunt 5. *alieni à Christo*, *à Republica Israelis*, seu Ecclesia, *à pactis promissionum*, *spem non habentes*, *Athei in mundo* Eph. II. 12. Deus 6. eos vicissim *deseret* gratia sua in æternum 2 Paral. xv. 2. exemplo Saulis rejecti. Tandem 7. seipsos privant omni illo honore, suavitate, & utilitate totuplici & tanta, quæ oritur ex ingenua ambulatione cum Deo, sicut diximus.

C. *Causæ* hujus aberrationis, sunt: 1. *Naturalis* aversio à Deo Psal. lviii. 4. qua *omnes*, plus minus aberramus à Deo Jes. liii. 6. Est 2. *ignorantia* Dei & viarum ejus. 3. *Inimicitia* & odium versus Deum & vias ejus Job. xxi 14. 15. Est 3. *contemtus* Dei & viarum ejus, quo vilior est apud nos, quam ut cum eo conversemur. Est 4. *amor* mundi & cupiditatum ejus, quibus adversatur Deus, & viæ ejus. Est 5. opinio sufficientiæ, quam habemus apud nos ipsos, ut Deo non indigeamus Job. xxi. 15. Est 6. molestia & labor, qui est in conversatione cum Deo, & in ejus viis.

D. *Remedia* adversus eam alienationem, sunt: 1. Devote ponderare *bona* conversationis cum Deo, & *mala* aberrationis. 2. Uti *adminiculis*, quibus juvemur & promoveamur in conversatione cum Deo. 3. *Obniti* causis, à quibus existit ea abalienatio, v. g. naturali alienationi à Deo, medetur gratia conversionis & sanctificationis, precibus obtinenda; ignorantiæ occurrit studium cognoscendi Deum ejusque vias, & sic porro per omnes causas procedendum &c.

CAPUT

Caput V.

De Benevolentia & Malevolentia versus Deum.

CHaritas versus Deum tertio exigit *Benevolentiam* versus Deum, cui opponitur Malevolentia: Benevolentiæ consideranda

I. *Natura*, qua Deo bona & grata quævis volumus, & conferre conamur. Complectitur 1. studium omnia nostra diligendi in ejus *gloriam*, velut supremum scopum nostrum, de quo suo loco ex professo. 2. Nos, omniaque nostra, corpus & animam *dandi* & impendendi in ejus commodum 2 Cor. VIII. 5. Rom. XII. 1. De quo nos Lib. VI. Cap. VIII. §. XXXVI. Tum 3. studium ei in omnibus placendi 2 Cor. v. 9. Hinc 4. studium *virtutis* & bonorum *operum*, quo ei placeamus Eph. II. 10. Tandem 5. *removendi* ab ejus conspectu omnia ista, quæ ei exosa sunt Jes. I. 15. 16. Quod fit, partim *resipiscentia* interiore, qua *odium* gestamus versus peccata Deo exosa, & propositum habemus ea removendi à conspectu ejus. Ibid. Partim *reformatione* externa, qua ipso facto, ea removemus à facie ejus. Ibid. De quibus singulatim nobis hic agendum foret, ni brevitatis studium cohiberet.

II. *Bona* hujus benevolentiæ ob quæ concipienda est, sunt: 1. Ipse *bonus* est & optimus, quamobrem congruum est, ut bona quævis ipsi velimus. 2. Ipse nobis beneplacitum seu benevolentiam suam, bona & optima vult, filium suum charissimum nobis donavit, ut ex ejus plenitudine hauriamus gratiam pro gratia Joh. I. 16. Ipse insuper 3. nobis volet & conferet bona quævis, si non ipsi bona quævis voluerimus. Ipse 4. per benevolentiam suam versus nos, voluit & vult *glorificationem* nostram Matth. XXV. 31. 34. nunquid conveniens est, ut & nos vicissim sectemur ejus gloriam? Ipse 5. nobis *dedit*, quæ *ad vitam & pietatem* sunt *necessaria* 2 Pet. I. 3. Nunquid æquum est, ut & nos vicissim, nos & quævis nostra ei reciprocemus? Deus 6. pura puta benevolentia & beneplacito, hominem regeneratione, conversione & sanctificatione, liberat a peccato, non ad hoc tantum ut sibi placeremus; sed ut ipse vicissim nobis placeret, & ut peccata ab ejus conspectu removeremus; nunquid igitur æquissimum est, ut nos removendo peccata nostra, conemur & ipsi placere? Denique 7. benevolentia nostra versus Deum, scaturigo est omnis nostræ pietatis versus ipsum; sicut ejus benevolentia circa nos scaturigo est omnis nostræ beatitudinis.

III. *Adminicula*, generandæ illi benevolentiæ, sunt: 1. Serio expendere *bona* benevolentiæ nostræ versus Deum, imprimis 2. benevolentiam Dei versus nos, qua nos elegit ab æterno Eph. I. 4. 6. nobis filium suum dilectum dedit Joh. III. 16. cum adhuc *inimici* essemus, nos redemit per mortem ejus, cum adhuc impii essemus Rom. v. 6. 7. 8. nos vocavit è tenebris in admirabilem ejus lucem 1 Pet. II. 9. Nos regenuit per Spiritum suum Tit. III. 4. 5. &c. Ista omnia nunquid tantum valebunt apud nos, ut & benevolentiam versus eum in nobis suscitent? 3. Id operam dare, ut ejus *amici* simus, est enim amicorum benevolentia reciproca. 4. *Persuasum* esse de ejus benevolentia versus nos. 5. Cogitare *suavitatem* quæ est in benevolentia reciproca. 6. *Credere* in Christum reconciliatorem, in quo & ipse nobis omnia bona vult & nos vicissim ipsi.

IV. *Malevolentia* opposita. Cujus consideranda

A. *Natura*, quam κατ' ἀντίθεσιν ex opposita *benevolentia* facile perspiciemus. Est nim. defectus, quo non tantum ipsi bona quævis non volumus; sed & mala volumus. Hoc est, 1. non tantum ejus *gloriam* non quærimus; sed etiam in ignominiam ejus vivimus Rom. II. 24. Tum 2. nos nostraque, corpus & animam, facultates, bona, tantum non volumus ei addicta: sed & ejus hostibus, nostrisque cupiditatibus impendimus. 3. Non tantum non placere ei; sed & displicere Job. XXI. 14. Porro 4. non tantum virtutibus & bonis operibus, quæ ipsi grata sunt, operam non demus, sed & vitiis ei exosis. 5. Non tantum scelera nostra ab ejus conspectu non removemus; sed & accumulamus.

B. *Mala* hujus malevolentiæ, ob quæ fugienda est, sunt: 1. Bona optima non velle, quin & mala, turpissimum est. 2. Si nos bona Deo non volumus, quin ex adverso mala; & ipse nobis non volet bona, quin & mala quævis. 3. Non potest non in ista malevolentia esse conscientia *mala*, turbata, horrens &c. 4. Si nos ei *gloriam* non volumus, ipse nobis æternam ignominiam volet Dan. XII. 2. Si 5. nos ipsi hic per virtutem non volumus placere; nos ipsi vicissim in æternum non placemus. Si 6. nos hic ab ejus conspectu noluerimus removere peccata, ipse in æternum cumulabit in nos sua tormenta.

C. *Causæ* hujus malevolentiæ, sunt: 1. *Sanctitatis* divinæ ἀκρίβεια, ad quam nec possunt, nec volunt se componere. 2. *Justitia* ejus rigor, exagitans eorum scelera. 3. *Amor* sui & cupiditatum carnalium,

nalium, cui non convenit cum utroque præcedenti. 4. *Inimicitia* & odium versus Deum, quæ non feret ut bonum ei velimus. 5. *Dissimilitudo* morum inter Deum & ipsos, qua Deus ipsis non placet; nec ipsi bene Deo volunt. Tandem 6. *molestia* & labor, quam requirit conversatio cum eo, ad benevolentiam necessaria.

D. *Remedia* adversus istam malevolentiam, sunt: 1. Considerare *bona* benevolentiæ, & *mala* malevolentiæ illius. 2. Adhibere *adminicula* quibus generatur & alitur benevolentia versus Deum. 3. Obniti *caussis*, à quibus existit & subsistit malevolentia, eis remediis, quæ adversus singulas earum sunt efficacissima.

CAPUT VI.

De cultu Dei privato in Glorificatione ejus, & Blasphematione ejus.

EXercitium pietatis, quatenus occupatur circa Dei *agnitionem* & *dilectionem*, exantlavimus; restat dicendum illud quod occupatur circa *cultum* ejus, quem sextuplicem observare possumus: 1. *Privatum* & personalem. 2. *Publicum* cum Ecclesia. 3. Domesticum cum familia. 4. *Statum* die dominico. 5. *Occasionalem*, diebus jejunii & eucharisticis. 6. *Quotidianum* de quovis die recte peragendo. Privatus & *personalis* Dei cultus, sic est in ejus *glorificatione*, ut illa sit quoque supremus finis omnis cultus divini, & vitæ nostræ, ei opponitur *blasphematio*, latissimo sensu. Circa Dei *glorificationem* occurrit ejus

I. *Natura*. In hac cultum Dei privatum & personalem collocamus, quem singuli singulatim, & omnes universim Deo habent. Neque enim Deus quicquam à nobis expectat, aut obtinere potest, quam ut agnoscamus, & convenienter testificemur divinam perfectionem quæ ei adest. Ex hoc jam natura hujus glorificationis nobis obvia est, per quam non est, nisi infinitæ perfectionis in Deo agnitio & testificatio. Præsupponit itaque in Deo infinitam *perfectionem* & excellentiam, quæ emergit ex omnibus ejus attributis, & exigit ejus *agnitionem* internam, & *testificationem* externam. De quibus ex professo egimus lib. II. *Theol.* Cap. XXII. §. V. VI. VII. VIII. Speciatim involvit 1. *Fidem* qua agnoscimus & celebramus gloriam *veracitatis* & fidelitatis. 2. *Spem*, qua omnisufficientiæ: 3. *Charitatis*, qua infinitæ *bonitatis*: 4. *Auditionem* verbi ejus, qua independentis & absolutissimi *dominii* in nos: 5. *Precationem*, qua omniscientiæ, omnipotentiæ, gratiæ &c. perfectionis agnoscimus & extollimus, juxta postulatum primi præcepti decalogici. De quo nos ex professo in *Idea Theol. Moralis* lib. II. cap. I.

II. *Bona* hujus glorificationis, quæ moveant nos ad eam, diximus lib. II. Theol. cap. XXII. §. XVI. *Adminicula* etiam, quibus in ea promoveamur. Ibid. §. XVII. Oppositam *blasphemiam* seu maledicentiam §. XV. Hæc igitur impræsens monuisse, & eo lectorem relegasse, ad systematis integritatem, brevitatis causa nobis suffecerit.

CAPUT VII.

De cultu Dei Publico & Ecclesiastico.

SUccedit praxis pietatis in cultu Dei *publico* & Ecclesiastico, cujus generalia dudum in Idea Theol. *Moralis* lib. II. cap. XIV. præoccupavimus: nec restat, nisi ut ejus ingredientia particularia paulo distinctius, hoc loco, systematis causa examinemus, Nim.

I. *Generaliter*, omnis cultus publicus, & in omnibus suis ingredientibus exigit, ut (1) fiat cum debita *præparatione*, qua cum corde nostro conferamus, illudque præparemus, antequam exercitio nos accingimus Job. XI. 13. (2) Ut fiat cum *reverentia* & timore pio, ne impingamus Heb. XII. 28. Psal. II. II. (3) Cum *resipiscentia*, absque amore versus peccatum, ut manus repurgemus, & cor nostrum ab omni iniquitate. Psal. CXIX. & XXIV. 4. Job. XI. 14. Alias perdituri omnem laborem cultus nostri. Jes. I. 11——16. Ut (4) peragatur in *nomine Christi* Col. III. 17. Alias nunquam futurus Deo gratus. Ut (5) peragatur in Dei *gloriam* Job. VIII. 5. absque ulla sinistra intentione versus propriam gloriam. Ut (6) fiat *toto corde*, omnique ejus promptitudine Matth. XV. 8. ex Jes. XXIX. 13. Col. III. 23. Et (7) ea sola intentione, ut *ei placeamus*, non hominibus Heb. XII. 28. Rom. II. 29. Et (8) cum *detestatione*, omnium eorum quæ nos possint avocare, aut impedire in cultu nostro.

II. *Specialius* in domo Dei, observandum, (1) ut *omnes*, cujusvis ordinis, nos sistamus ibidem in conspectu Dei Deut. XXXI. 11. 12. Idque (2) cum omni possibili *reverentia* Eccles. V. 1. quod Deus velit

lit *sanctificari* in his qui ad eum appropinquant Levit. x. 3. Et (3) cum intensissimo *zelo* Psal. LXIX. 10. quo domum Dei *præferamus* quibusvis aliis locis Psal. LXXXIV. 5. 11. Quo in ea simus cum suavissima animi *delectatione* Psal. XXVII. 4. Quo alios quoque *invitemus* eo Jes. II. 2. & *doleamus* insuper in aliis, ejus neglectum & contemptum Psal. CXIX. 136. Quo etiam citatissimo affectu festinemus Jes. LX. 8. Zach. VIII. 22. Quo tandem uno animo cum Ecclesia, Deum ibidem colamus Zeph. III. 9.

III. *Specialissime* cultus Ecclesiasticus respicit 1. auditionem verbi, ejusque lectionem. 2. Preces publicas. 3. Psalmodiam. 4. Sacramenta, Baptismum & Cœnam Domini. De singulis horum singulatim, ast breviter:

A. *Auditio* verbi publica, penes quam observanda: 1. Ut fiat cum debita *præparatione*, qua α. omnem *carnalem* sapientiam deponamus 2 Cor. x. 5. *cæca* obedientia audiamus, quasi stulti, ut evadamus audiendo sapientes 1 Cor. III. 18. Deut. XXXIII. 3. Qua β. audiamus animo *mansueto*, placido, tranquillo, omnibus perversis affectibus & distractionibus vacuo Jac. I. 21. Ut 2. audiamus cum justa animi *dispositione*, hoc est, A. *diligenter* arrectis auribus, animique viribus, ut percipiamus ejus mentem, & spiritualiter *dijudicemus*, pulsis omnibus impedimentis, torpore, præjudiciis, vanis cogitationibus, aversione à quibusvis objectis Psal. CXIX. 113. Jes. LV. 3. B. *Prudenter*, ut probemus quænam sit bona Dei voluntas Rom. XII. 2. Ut asservemus memoria Luc. II. 51. ea potissimum quæ in rem *nostram* maxime faciunt. Ut 3. *post* auditum verbum, illud α. *meditemur*, ea cumprimis, quæ nos peculiariter concernunt, ut vim eorum experiamur in corde, pro nostra indigentia Heb. II. 2. Illud β. *observemus*, nec auditores tantum simus otiosi, sed factores Jac. I. 22. 23. Confer quæ in hanc rem diximus Theol. lib. I. cap. II. §. LXX. Et Ideæ Theol. *moralis* lib. II. cap. V.

B. *Precatio* publica, penes quam, præter generalia circa cultum quemvis, observanda: 1. Ut verbis *paucis* concipiantur, absque otiosa πολυλογίᾳ aut βαττολογίᾳ vana repetitione, & affectatione Pharisaica Eccl. v. 1. 2. Ut 2. inter precandum, *cor* sit *elevatum* versus Deum, h. e. Ut fiat α. cum *intelligentia* rerum petendarum 1 Cor. XIV. 25. Joh. IV. 22. 24. β Absque distractionibus, absque perversis *affectibus* &c. *ira* 1 Tim. II. 8. γ. cum *fervore*, arrectis piis affectibus, pro natura rerum petendarum, non ore tantum; sed & *corde*. δ. Omni precationum *genere*, pro oblatis occasionibus 1 Tim. II. 1. Nec statis tantum temporibus: sed admixtis etiam cuivis negotio ejaculationibus. ε. *Continuo* absque intermissione 1 Thess. v. 17. Eph. VI. 18. ζ. *Instando*, nec fatiscendo, si non continuo exaudiaris Luc. XVIII. 1. Jac. I. 6. η Cum *gratiarum actione* pro impetratis 1 Thess. v. 11. Col. IV. 2. Conf. quæ diximus in hanc rem Ideæ Theol. *Moralis* lib. II. cap. VII.

C. *Psalmodia*, precationi proxima. Hic observandum, ut *Ecclesia* publice cantanda non permittat, nisi quæ prostant in Scripturis v. g. Psalmos Davidis &c. Et quidem lingua Ecclesiæ familiari, non ignota, Latina: etiam ut musicam non permittat fractam aut confragosam, quæ verba percipere non sinit, & ad aurium titillationem facit, non ad veram devotionem & gaudium spirituale quicquam confert: quo etiam vergit usus Organorum pneumaticorum. 2. Ut *quivis* cantans, ad spiritualem cantus *usum* enitatur, nim. α. ad spiritualem animi delectationem Psal. CIV. 33. 34. Ad β. magis distinctam & fixam rerum cantatarum meditationem. Ibid. Ad γ. magis copiosam & amplam pietatis professionem Col. III. 16. Ad δ. majorem ædificationis mutuæ communionem, quatenus nim. cum aliis fit Eph. v. 19. Proinde ε. ad excitandum *cor*, ut psallamus cum gratia corde & ore, utroque psallamus *Domino* Col. III. 16. Ut 3. cantans ad piorum, quorum Psalmos canit, affectum se componat, & eorum personam quasi induat. Ut 4. Psalmos illos historicos, qui ad alios homines & ad alia tempora spectant, ita meditetur, ut & inde spiritualem ædificationem, spem, consolationem percipiat Rom. XV. 4. Ut 5. Psalmos illos, qui continent diras *imprecationes* in hostes Dei, Ecclesiæ, pietatis, ita canat, ut meditetur horrenda Dei *judicia*, in impœnitentium peccata; ut inde succurrat tentationibus, de impiorum prosperitate, & piorum afflictionibus; ut etiam, non *privatis* suis inimicis; sed publicis Ecclesiæ, si converti nequeant, exitium imprecetur ad salutem Ecclesiæ Psal. v. 11. & CXXXIX 19. 20. 21. 22.

D. *Sacramenta* in genere. Circa quæ observandum: 1. Ut administrentur *publice* in Ecclesia, non *privatim* in domibus 1 Cor. XII. 12. Sunt enim, vel *introductio* in Ecclesiam, ut Baptismus, vel educatio & *nutritio* in Ecclesia, ut S. Cœna. 2. Ut administrentur & accipiantur cum conveniente *reverentia* 1 Cor. XI. 21—24. His conjungantur, quæ diximus *Theol.* lib. VII. cap. III. §. XXIII.

E. *Baptismus* in specie. Circa quem observanda, 1. quoad *infantes* baptizandos, ut *tempestive* offerantur ad Baptismum, nec differatur, ad contestandam *æstimationem* hujus Sacramenti, quo Deus se obligat, se futurum *Deum nostrum* & seminis nostri Gen. XVII. 7. Act. II. 39. Tum

2. Quoad *nos ipsos*, ut apud Baptismum aliorum, refricemus *memoriam* proprii Baptismi, ejusque fœderis, quod Deus nobiscum, & nos cum Deo pepigimus, eumque nobis utilem & efficacem reddamus: α. In casu *dubitationum*, potissimum super remissione peccatorum nostrorum & salute nostra; *servat* enim *nos Baptismus*, prout olim Noachum servabat, cum universa familia sua 1 Pet. III. 21. β. In casu *peccatorum*, adversus quæ Baptismus nos *armat*, cogitatione A. *Votorum*, quæ in Baptismo fecimus Deo adversus peccata. B. *Resipiscentiæ*, cujus Sacramentum est Baptismus Matth. III. 6. C. *Mortis* Christi, in cujus communionem baptizamur, ut ejus virtute peccatum mortificemus Rom. VI. 4. 5. γ. In casu *perseverantiæ* nostræ; si circa eam incidat dubitatio, quod in Baptismo Deus nos certos reddat, nos certo resurrecturos cum Christo, ad novam vitam spiritualem hic, & æternam posthac Rom. VI. 10. 11. Gal. III. 27. 1. 29. 1 Pet. III. 21. δ. In casu *aliorum*, ut cum eis *communionem* sanctorum ingenue colamus, quoad amorem fraternum, utpote eum quibus, in unum corpus mysticum baptizati sumus 1 Cor. XII. 13. His conjungantur quæ diximus lib. VII. cap. IV. §. XXVIII. XXIX. XXX.

F. S. *Cœna*, circa quam observanda: 1. Ut capiatur post justam præparationem 1 Cor. XI. 28. Ut 2. *discernamus corpus & sanguinem Domini*. Ibid. vf. 29. Ut 3. *annunciemus mortem Domini*. Ibid. vf. 26. Ut 4. colamus *communionem* sanctorum, cum quibus in *unum corpus* mysticum baptizati simus 1 Cor. XII. 13. eundem panem, idem vinum participamus. Ut 5. renovemus fœdus nostrum cum Deo, inque eo magis magisque confirmari & nutriri satagamus: est enim *calix* novum fœdus in sanguine Christi Luc. XII. 20. Conf. quæ in hanc rem præoccupavimus Theol. lib. VII. cap. V. §. XVIII.

G. *Eleemosynæ*, circa quas observanda sunt: 1. quoad *collectionem* à *Diaconis*, ut *diligenter* & fideliter colligant, præviis etiam prægnantibus motivis, quibus Ecclesia excitetur ad liberaliter conferendum in egenos 2 Cor. VIII. 1— Quoad 2. *distributionem*, ut α. citra προσωποληψίας distribuant Act. VI. 1. Ut β. ex *misericordia* & charitate dispensent eleemosynas Rom. XII. 8. Item γ. cum ἱλαρότητι *hilaritate*, promte, liberaliter, absque coactione. Ibid. Ut δ. *fideliter* agant, nihil in proprios usus convertant Act. V. 1. 2. 2 Cor. VIII. 20. 21. Et ε. *pie* etiam, non tantum *corporali* egestati: sed & *spirituali* succurrere admitantur, ignaros erudiendo, ignavos excitando, dejectos erigendo, perditos corrigant reprehendendo, quosvis excitent, ad pietatem, patientiam, frugalitatem, parsimoniam. Quoad 3. *collationem*, ut fiat (1) *liberaliter*, pro sua cujusque sorte Act. XI. 29. imo & pro re nata, supra sortem 2 Cor. VIII. 2. 3. Eccl. XI. 2. 3. Luc. XII. 33. Et qui nihil habent, ut suas preces substituant. (2) Absque *hypocrisi* Matth. VI. 1— pura puta pietate & charitate ductu.

CAPUT VIII.

De Cultu domestico, ejusque Neglectu.

Succedat tertio cultus *domesticus*, eique oppositus neglectus. Cultus domestici consideranda I. *Natura*. Est ille Dei cultus, qui ex præscriptio divino, ejusque familiæ Christianæ, peculiaris est. Ex *præscripto* inquam divino, ut patet, cum *exemplis* piarum familiarum, v. g. Adami post lapsum sacrificantis, & sacrificia præscribentis filiis suis, Caino & Abeli, Noachi sacrificantis post diluvium, Abrahami docentis posteros suos Gen. XVIII. 19. Conf. Gen. XIII. 4 & XII. 8. & XXVI. 25. Josuæ Jos. XXIV. 15. Commentariensis Act. XVI. 31. 33. Cornelii. Ibid. cap. X. 2. Tum *præceptis*, quibus orare jubemur: *Pater noster* Matth. VI. 9. sed imprimis eis locis, quibus familiæ Christianorum appellantur *Ecclesiolæ*, seu *Ecclesia in domibus* eorum Rom. XVI. 5. Phil. vf. 2. 1 Cor. XVI. 19. Col. IV. 15. Præsupponit cultus domesticus *familiam* Christianam, in qua sint *præfecti*, Pater & Mater, & *subjecti*, filii & servi, qui concurrunt ad constituendam *Ecclesiolam*, in qua Pater habeat rationem *Ministri*, & reliqui membrorum qui omnes sint *in Domino*, seu profiteantur religionem Christianam Rom. XVI. 11. Cultum ipsum domesticum ingrediuntur: 1. Cultus *personalis*, qui consistit in *glorificatione* Dei, qua Deum agnoscant, venerentur, diligant, ei subsint & obediant, ita ut Deus *dominium* habeat, quo familiæ præsit velut summus Imperator, cujus jussa audiant omnes domestici. 2. Cultus *publicus* & Ecclesiasticus, cujus officia suo modo exerceri debent in familiis, v. g. α. *prælectio* & *auditio* verbi divini, quod ea ratione *inhabitet* in eis Col. III. 16. β. Institutio seu *catechisatio* Psal. XXXIV. 12. Gen. XVIII. 12. γ. *Preces* domesticæ: *Pater noster*, fundendæ tempore matutino & vespertino. δ. *Psalmodia*, qua Deus celebretur & glorificetur Col. III. 16. ε. *Sacramenta*, non quidem dispensentur in familiis; sed tamen adigantur domestici, ut religiose utantur in publico; moneantur item, ut sui *baptismi* & votorum suorum memores sint, quotiescunque alios vident baptizari, ut item ad S. Cœnæ participium religiose

ligiose præparent. ζ. *Disciplina* domestica, Ecclesiasticæ analoga, qua in familiam non admittantur, qui Deo nolunt subesse, eumque colere; qua etiam ab ea excludantur, qui sunt incorrigibiles, saltem censuris domesticis apud ipsos insetur. η. Ad hæc omnia, statis quotidie temporibus, *congregationes* ad cultum domesticum, Ecclesiasticis analogæ instituantur, quibus familiæ reddantur *Ecclesiola*. Tandem I. *adhortationes*, ut domesticorum quisque suis negotiis, etiam civilibus *religiose* incumbat, scil. ex præscripto divino, ut Deo obedientiam præstent, eoque cultus divini officia evadant.

II. *Bona* cultus domestici, ob quæ exercendus: 1. Deus exigit cultum non tantum *publicum* in templis; sed & *privatum* in domibus, sicut probavimus. 2. Prælucent exempla fidelium, ab omni ætate, sicut diximus. 3. Non tantum *templa*; sed & *domus* Deo dedicandæ sunt Psal. xxx. 1. Porro 4. hac ratione domus nostra fit *Bethel*, *domus Dei* Gen. xxii. 4. In qua α. *habitet*, velut sua. β. Quam *defendat*, velut suam. γ. Cui benedicat 2 Sam. vi. 11. δ. Cui *salutem* conferat Luc. xix. 9. Insuper 4. sunt hujusmodi Ecclesiolæ, seminaria & bases Ecclesiæ publicæ bene constitutæ: neque enim fieri potest, ut, si bene se habeant familiæ, è quibus coalescunt Ecclesiæ, non sint bene constitutæ Ecclesiæ publicæ. Tandem 5. etiam in *temporalibus*, hujusmodi familiis, ex promissione divina, affluet quævis benedictio 1 Tim. iv. 8. Non addam 6. *suavitatem* & tranquillitatem, quam præfecti experientur, ex isto suorum domesticorum cultu domestico, quantam item fidelitatem sibi polliceri possint ex hujusmodi piis domesticis.

III. *Adminicula*, quæ juvare possint istum cultum Dei domesticum: 1. Crebro visitare familiam & domesticos singulos, quales sint, & quomodo se gerant, in officiis suis domesticis. 2. Non ferre in familia nisi pios. 3. Reformare sedulo irrepentes abusus Gen. xxx. 2. Porro 4. frequens & seria admonitio ad domesticos, ut Deo serviant. 5. Exemplum bonum domesticis prælucens Psal. ci. 2. Jes. xxiv. 15. Tandem 6. in consilium & auxilium provocare Proceres Ecclesiæ publicæ, si quando deficiant conatus privati.

IV. *Neglectus* cultus domestici, cujus considerandα

A. *Natura*. Est defectus cultus domestici, quo 1. vel cessant tantum & exulant officia cultus istius, quem facile colliges, ex oppositis cultus officiis: vel 2. insuper impietas, & cultus diaboli, mundi, carnis & carnalium voluptatum, viget in familiis, etiam eorum qui nomen Christi profitentur 2 Tim. ii. 20. 21. 22.

B. *Mala* hujus neglectus, ob quæ vitandus: 1. Familiæ hoc cultu divino destitutæ, non sunt nisi societates Atheorum Psal xiv. 4. Tum 2. efficit hic defectus, ut pro *Bethel*, sint *Bethaven*, quemadmodum Gentilium fana idololatrica, stabula porcorum, & impuritatum quarumvis carnalium, à quibus procedit omnis corruptio, cum in Ecclesia; tum in Republica. 3. Suffocat omnem pietatis zelum, & fenestras aperit cuivis profanitati, ebrietati, impuritati &c. exstincto scil. omni timore Domini. 4. Concitat in familias istas quævis Dei judicia, ipsamque maledictionem Jer. x. 25.

C. *Causæ* hujus neglectus sunt: 1. *Profanitas* præfectorum in familiis, qualis enim Rex, talis grex. 2. *Curarum* temporalium multitudo, per quam, nec tempus, nec animus ipsis suppetit, curandi ea quæ Deum spectant ejusque cultum. Accedunt quandoque 3. vanæ *opiniones*, novam lucem prætendentes, per quas hujusmodi exercitia domestica, otiosæ sunt formalitates, quæ repugnent libertati Christianæ, & jugum adducant non necessarium. 4. Cultus istius molestia & labor, dispendium temporis &c.

D. *Remedia*, huic neglectui applicanda, sunt: 1. serio cogitare *bona* hujus cultus, & *mala* neglectus. 2. Ea adhibere *adminicula*, quæ conducunt promovendo huic cultui. 3. Obniti *causis*, hujusmodi mediis, quæ adversus quamvis earum sunt efficacissima.

CAPUT IX.

De Cultu quotidiano, ejusque Neglectu.

SUccedit *quarto* cultus quotidianus, quem singulis diebus Deo debemus, ejusque neglectus. De cultu quotidiano considerandα

I. *Natura*. Est studium diem quemvis pie transigendi. Exigit officia, vel 1. *toti diei communia*, qualia sunt, α. Quotidie renovare fidem, resipiscentiam, fœdus nostrum cum Deo: Quotidie β. *quærere Deum*, de quo supra vidimus. Quotidie γ. *ambulare* cum Deo. δ. Invocare Deum, eique pro beneficiis præstitis gratias agere: Vel 2. singulis diei *partibus* peculiaria Psal. lv. 18. Diem autem intelligimus *naturalem* xxiv. horarum, qui noctem connotat. Hujus officia spectant ad (1) diem

Diem recte *auspicandum*, seu sacra *matutina*, qualia sunt, A. Ut quam primum evigilamus, sacrificia nostra matutina Deo offeramus, scil. primitias cogitationum, affectuum, & conatuum nostrorum, eas subducendo carnalibus & mundanis vanitatibus, ac Deo spiritualibus consecrando. exemplo Davidis Psal. CXXXIX. 18. & LXIII. 1. & CXIX, 147. & Ecclesiæ Jes. XXVI. 9. B. Ut *corda* nostra elevemus versus Deum, præcatiuncula, meditatiuncula, suspirio, quo gratias Deo agamus pro custodia nocturna. Ad (2) diem recte inchoatum *continuandum* & proferendum, quo spectant officia: α. Ut *tempestive surgamus* à somno, exemplo Servatoris Marc. I. 35. nec indulgeamus ignaviæ Prov. VI. 9. 10. & XX. 13. quod immoderato somno, vita otiose perdatur, & V. aut VI. aut VII. horæ sufficiant reficiendæ naturæ. Tum β. se accingat sacris *domesticis*, quæ habeant א. *preces* magis solennes cum familia, in quibus gratias agat pro custodia nocturna: eandem expetat instanti diei: provocet ductum & directionem Spiritus S. in omnibus negotiis inchoati diei: benedictionem divinam conferendam, suscipiendis negotiis. ב. Verbi divini prælectionem, expositionem & meditationem, quibus animus expleatur piis cogitationibus, quæ per universum diem paulatim decurrant: quibus animus muniatur adversus imminentes a mundo & mundanis, à Satana, à corruptione carnis, varias tentationes seductionesque. ג. *Psalmodiam*, qua Deus celebretur à bonitate, gratia &c. Hinc γ. se conferat ad negotia vocationis suæ, inque eis operam det, ut ea *pie* peragantur, velut in conspectu divino, & ideo quidem, quia Deus præscripsit, abitura hac ratione in cultum divinum per obedientiam: Ut *fideliter* etiam, absque fraudibus & technis, absque avaritia: Ut *gnaviter*, indefesse, absque otiis: ut non aliud eis intendamus studiosius, quam promovere gloriam Dei, inservire commodis proximi, & post hæc honeste alamus nos ipsos nostrosque, familiam, amicos, atque inde porro suppetat, quod in egenos dispensemus: tandem quoad successum negotiorum nostrorum, unice pendeamus a benedictione divina, quæ etiam obvias difficultates & impedimenta benigne à nobis avertuncet. (3) Ad diem recte *concludendum*, quo spectant repetita sacra domestica, quibus Deo gratias agamus, pro sua cura, protectione, directione, benedictione & fœcundatione laborum exeuntis diei: quibus peccata nostra, versus Deum, proximum, nosmetipsos, humiliter agnoscimus & confiteamur, & pro gratiosa eorundem remissione propter Christum, supplices simus: quibus etiam, pro continuatione suæ curæ & protectionis per instantem noctem, ipsum fatigemus, (4) ad noctem etiam, alteram diei naturalis partem, pie & honeste transigendam, quo faciunt hæc potissimum officia: A. Ut in lectulis nostris *colloquamur* cum *cordibus* nostris Psal. IV. 5. quo & noctu nos *erudiant renes* nostri Psal. XVI. 7. Hoc fit *examinatione viarum* nostrarum sub die prætetito, scil. quid *boni* præstiterimus erga Deum, erga proximum, erga nos ipsos, quid etiam beneficiorum acceperimus à Deo, ob quæ gratias ipsi referamus: quid item *mali* commiserimus, ut ab eo, nos humiliemus coram Deo, remissionem expetamus & obtineamus. Fit porro clandestinis soliloquiis & meditationibus, quibus terrores nocturnos fugemus, & cogitationum ac curarum terrenarum molestias frangamus, quo & somnus suavior evadet. Tandem cavendo opera *tenebrarum*; quæ noctu plerumque fiunt, comessationes, ebrietates, impuritates, quæ lucem fugiunt Rom. XIII. 12. 13. memores, tenebras perinde splendere Deo ac lucem Psal. CXXXIX. 11. 12.

II. *Bona* hujus cultus quotidiani, ob quæ exercendus est, potissimum sunt: 1. Sic demum, cum Enocho, Noacho justo, Abrahamo amico Dei, *ὄντως ambulabimus* cum Deo. 2. Ipsi *placebimus* Heb. XI. 5. Sic 3. Deus nobiscum fœdus panget Gen. XVII. 1. 2. Sic 4. nobis erit *Deus fortis omnisufficiens*, qui singulis diebus nostri curam habeat, nos velut suos protegat ab omni malo, nobis benedicat. Sic 5. Deum semper & ubique habebimus à *dextris nostris* sua gratia. ut non *vacillemus* Psal. XVI. 8. Denique 6. quotidiana ista conversatione cum Deo, conscientiam habebimus pacatam, hilarem in quovis vitæ statu, in adversis consolationem, in quavis necessitate, *προσαγωγὴν* cum *παῤῥησίᾳ*, Conf. bona illa, quæ circa *ambulationem* cum Deo, dudum observavimus.

III. *Adminicula*, quibus juvemur in cultu hoc quotidiano, sunt: 1. Naturam & bona hujus cultus devote ponderare. 2. *Verbum* Dei continuo ob oculos habere Psal. CXIX. 9. ut sit nobis pro columna ignea & nubea, quæ nos interdiu & noctu dirigat & defendat, ut cum ea stemus, pariter & ambulemus. 3. Itidem *vitam* Christi habere pro cynosura, ut qui universum diem impendit operibus Dei, exorsus etiam ante auroram, hinc porro per totum diem occupatus prædicatione Euangelii, miraculis & precibus Marc. I. 21. — 25. — atque etiam *discipulorum*, qui ejus vestigia presserunt 1 Cor. XI. 1. Porro 4. per universum diem *advigilare* negotiis nostris Psal. V. 4. Tandem 5. *examinare* vias nostras, cumprimis exeunte die, an & quantum profecerimus in cultu nostro.

IV. Neglectus cultus quotidiani, tam usitatus passim, cujus consideranda veniunt.

A. *Natu-*

A. *Natura*, qua, non tantum non impendimus diem cultui divino, eis officiis quæ designavimus penes *naturam* cultus quotidiani: sed etiam cum impendimus, aut nobis ipsis, aut hostibus Dei. Quod fit, quando 1. per universum diem vix unquam cogitamus de Deo, ejusque cultu Psal. x. 4. 11. Aut 2. terrenis emolumentis, honoribus & voluptatibus, nos impendimus, aut 3. noctem saltem, operibus carnalibus, comessationibus, ebrietati, impuritatibus consecramus.

B. *Mala* hujus neglectus, nullo negotio colligi possunt, non tantum ex privatione omnium bonorum, quæ affert cultus quotidianus; sed etiam ex oppositis malis: quibus addi possunt, quæ notavimus in Cap. de *Ambulatione* cum Deo.

C. Causæ hujus neglectus præcipuæ sunt: 1. Non *norunt* Deum quem colant. Nec 2. *diligunt* eum. Proinde 3. non quærunt eum. 4. Seipsos inordinate diligunt, eoque carnalibus, opibus, honoribus, totum diem impendunt. 5. Omnia sua sibi à seipsis pollicentur, proinde otiosum censent, Deum quotidie & tam solicite sectari. 6. Laborem & molestiam cultus quotidiani & continuati istius refugiunt. Conf. quæ habuimus in Cap. de *Ambulatione* cum Deo.

D. *Remedia* suppetunt 1. à consideratione *bonorum* cultus quotidiani; tum *malorum* oppositi neglectus. 2. Ab eis adminiculis, quibus promovetur cultus. Ab obstructione *causarum*, à quibus existit neglectus.

Caput X.

De Cultu Dei in jejunio.

PErgimus ad cultum Dei *occasionalem* peragendum, duplicem: *alterum* occasione gravioris cujusdam judicii divini, vel urgentis dudum; vel imminentis omni probabilitate: *alterum* occasione egregii alicujus beneficii exhibiti. *Prioris* cultum hoc capite enarrabimus, ejusque considerabimus

I. *Naturam*. Est ille Dei cultus, qui peragitur religiose jejunando. *Religiose* inquam: est enim jejunium *civile*, quod suscipitur ob causas civiles, quando v. g. jejunium à Magistratu præscribitur ad parcendum alimentis; est & *medicum*, quod à medicis exigitur ab ægrotis, valetudinis causa: est & *religiosum*, quod religionis causa suscipitur, & ad religionis officia commodius expedienda, de quo nobis impræsens est negotium. Istud nobis est *cultus Dei*, à Deo præscriptus ad ejus glorificationem. A Deo inquam *præscriptus*, alias futurus non cultus Dei, sed ἐθελοθρησκεία & superstitio damnata. Præscribitur autem, quoad *jus* quidem, immediate in verbo divino v. g. Joel. II. quoad *diem* impendendum jejunio, mediantibus hominibus: sic tamen, ut determinatio diei ad jejunium, non pendeat a puro puto hominum arbitrio; sed à judiciis Dei, quibus ipse provocat ad jejunandum, & determinandum commodum tempus, alias non erit cultus divinus: quod potestas conficiendi festa, hominibus nequaquam competat. Cultus autem jejunii religiosus peragitur officiis: partim *generalibus*, quæ cuivis festo legitimo, & nominatim Sabbatho competunt, qualia sunt, auditio verbi divini, preces publicæ, psalmodia, sacramentorum dispensatio, eleemosynarum erogatio, de quibus nos jam ante Cap. VII. hujus libri, ex professo egimus: partim jejunio magis *peculiaribus*. Hæc officia spectant 1. ad *præparationem*, qua α. tempestive expendamus *causas* indicti jejunii, scil. judicia Dei extraordinaria, quænam illa, quanta & qualia sint, eorumque causas provocantes peccata nostra 2 Paral. XX. 3. quorum cogitatione occupari tamdiu debemus, donec *cor* nostrum quasi liquescat. β. Occupationes nostræ *temporales* mature *suspendendæ* sunt, ne eis impediamur in officiis jejunii Levit. XXIII. 28. γ. Id agendum nobis, ut convenienter simus dispositi ad officia in ipso die jejunii expedite peragenda 1 Reg. VIII. 33. δ. Abjicienda nobis omnis fiducia in quibusvis aliis mediis, ut ea subsistat in sola Dei misericordia & potentia 2 Paral. XVI. 9. Ps. LXXI. 16. Spectant 2. ad *ipsum* cultum jejunialem, qualia sunt, א. *humiliatio* nostri coram Deo, super peccatis, & inde oriundis Dei judiciis Joel. II. 13. Jer. XXXI. 19. Esd. VIII. 21. Quæ respicit partim *corpus*, & jubet (1) abstinere ab omnibus *recreationibus* corporalibus Joel II. 16. Jes. LVIII. 3. Item (2) ab *omni cibo & potu*, quantum scil. per valetudinem possumus Esd. X. 16. Porro (3) à *vestitu* & apparatu, ad humilitatem minus composito Jes. XXII. 12. partim, præcipue quidem *animam*, per profundam tristitiam, super peccatis & judiciis inde oriundis Joel. II. 13. Ps. LI. 19. ב *Reconciliatio cum Deo* super peccatis, quæ judicia divina in nos concitarunt, qua α. peccata ista *agnoscamus*, detestemur, nosque ipsos condemnemus Dan. IX. 5. 1 Cor. XI. 31. β. *Confiteamur* ingenue Esd. IX. 7. Neh. IX. 5. 33. γ. *Renovemus* per fidem amicitiam nostram cum Mediatore Jesu Dan. IX. 17. Rom. III. 25. δ. Sanctis *promissionibus* nos ob-

obstringamus ad deserenda peccata, & studia virtutum Jes. LVIII. 6. Psal. LXVI. 13. 14. 3. *Invocatio* nominis divini, a qua *dies precum* audit Joel. II. 17. Esd. VIII. 21. I Reg. VIII. 33. 4. Solennis *renovatio fœderis* cum Deo 2 Reg. XXIII. 2. 2 Paral. XV. 12——16. Spectant officia jejunalia 3. ad *consectaria* jejunii, in quibus præcipuum locum habet actualis reformatio. In Ecclesia, Republica, familiis & personis singulis, confestim inchoanda Neh. IX. 28. Jud. X. 16. Hoc tandem jejunium religiosum, pro ratione judiciorum divinorum, quadruplex numerari potest; nim. vel *personale*, quando judicia Dei unam aliquam personam provocant ad jejunium; vel *domesticum*, quando judicia extraordinaria *unam* tantum familiam urgent: vel *Ecclesiasticum*, quando singularem quandam Ecclesiam; vel *provinciale* aut nationale, quando provinciam aut nationem urgent judicia divina.

II. *Bona* ob quæ exercendum jejunium religiosum, sunt: 1. Est cultus à Deo *præscriptus*, sub calamitatibus Joel. II.—— Est 2. cultus omni tempore *usitatus* à sanctis, ut patet exemplis, Esdræ, Nehemiæ aliorumque adductis. 3. Est *medium* efficacissimum a verruncandis quibusvis calamitatibus extraordinariis, non tantum utilissimum; sed & omnino *necessarium*. Est 5. *medium* efficacissimum reformandis abusibus Ecclesiæ Esd. X. 6. Facit 6. ad piam *voluptatem* fidelium Zach. VIII. I. 2 Cor. VI. 4. 5. Etiam 7. infidelibus jejunium fuit usitatum, dictamine naturæ Jes. LVIII. 3. 4. 5. Dan. VI. 19. Jon. III. 5. 7. Valet etiam quandoque 8. ad impetranda *miracula* Matth. XVII. 21. Impetrat 9. *ministros* Ecclesiæ exoptatos Act. XIII. 2. 3. & XIV. 23. Conducit etiam 9. ad cultum divinum I Cor. VII. 5.

III. *Modum* jejunandi, quem dudum diximus penes ejus naturam. Cavendum insuper, 1. ne *cultum* in ipso jejunio terminemus, utpote quod tantum spectat ad qualificandum nos ad cultum divinum. 2. Ne *stata* tempora destinemus ad jejunia, degeneratura alias in superstitionem, cum sit cultus occasionalis tantum. Ne 3. *acquiescamus* in jejuniis, absque remotione peccatorum Jes. LVIII. 3. 4. 5. 6. Ne 4. jejunium suscipiatur ad *fastum* Luc. XLVII. 12. Matth. VI. 16. Zach. VII. 5. Ne 5. suscipiatur cum intentione merendi, ut fit apud Romanenses. Ne 6. in *delectu* ciborum illud constituamus; sed in totali abstinentia &c.

Caput III.

De Cultu Eucharistico.

Habuimus cultum *primum* occasionalem in jejunio, succedit *secundus* eucharisticus, in hilari quadam solennitate, Deo suppeditante extraordinarium quoddam beneficium. Hujus considerabimus

I. *Naturam*. Est occasionalis quidem; sed solennis gratiarum actio, pro beneficio extraordinario, nobis à Deo præstito. Hujus *jus divinum* patet in probatis ejus exemplis, v. g. Esth. IX. Exod. XV. Jud. V. Gen. XXI. Tum 1. ejus *occasio* esse debet extraordinaria miraculosa, & tantum non immediata à Deo. *Ordinaria* enim occasio ordinariam tantum exigit gratitudinem. Suppetit autem extraordinaria ista occasio: vel α. à *malo* quodam miraculose, aut præter omnem spem, averruncato, ut Israëlitis, à persecutione Pharaonis liberatis Exod. XV. Judæis, à cruentis insidiis Hamanis Esth. IX. Israëlitis liberatis à tyrannide Jabini Cananitarum Regis, ejus Polemarchi Siseræ Jud. IV. & V. Vel β. à *beneficio* quodam miraculose collato, ut patet in Abrahamo, filium Isaacum consecuto Gen. XXI. Porro 3. officium hujus cultus est, generaliter quidem *gratiarum* actio, quæ implicat A. collatorum beneficiorum agnitionem, quænam illa, quanta & qualia sint: quod à pura puta ejus gratia, citra ullum nostrum meritum fuerint orianda; quænam Dei virtutes & perfectiones in eis conspicuæ sunt, v. g. bonitas, sapientia, omnipotentia &c. B. *Gustum* & sensum cordis intimum, quo animus inflammatus sit, & exhilaratus. C. *Enarrationem* apud alios & exaggerationem, qua Deus celebretur & glorificetur. D. *Retributionem* seu compensationem, qua saltem conemur ei retribuere, quicquid est in viribus nostris: nos ipsos, corpore tenus & anima, nostras facultates, opes, universam vitam, omnesque ejus actus, impendendo ejus glorificationi, cultui, obsequio: *specialiter*, ea gratiarum actio hic fieri debet modo non ordinario; sed plane *extraordinario*, intensiore studio, animique excitatione. Insuper 4. huic gratiarum actioni consecrandus est peculiaris aliquis *dies*, quo diuturnior & constantior fit, prout factum in festo *Purim*, Deo illum determinante, per collata extraordinaria beneficia. Qui dies pari solennitate cum die Dominico, & eisdem officiis auditione verbi divini, ad præsentem solennitatem selecti, precibus eucharisticis, Psalmodia doxologica, eleemosynis liberalioribus. Convenit 5. hilaris quædam solennitas,

tas, ut fuit in *Purim*, qua liberaliori cibo & potu, cum convivis magis exhilaremur, & promtiores reddamur ad celebrandum Deum: sed tamen usque ad aras, nec quicquam committatur, quod sit adversus temperantiam Christianam, aut quod nos ineptos reddat ad gratiarum actionem. His accedat, ut & ad egenos mittamus munuscula, & particulas ferculorum nostrorum, quibus & ipsi exhilarari, & ad celebrationem nominis divini, aptiores reddi queant.

II. *Bona* cultus eucharistici, ob quæ exercendus, sunt: 1. Illum Deus omni jure stipulatur suis beneficiis, cumprimis extraordinariis Psal. xci. 15. Illum 2. exigunt ipsa *beneficia* Psal. xcvi. 12. tanta cumprimis & talia. Ille 3. Deum *provocat* ad alia quævis beneficia Psal. xci. 16. Ac proinde 4. *fiduciam* nostram erigit & alit, in futura quavis necessitate & periculo, qua Deum adeamus cum *παῤῥησίᾳ*, ut ab ipso nobis polliceamur certum auxilium. 5. Ciet dulcissimum *gustum* beneficiorum divinorum, & ex eo gaudium, non tibi tantum; sed & aliis, cumprimis egenis.

III. *Adminicula*, quibus promoveatur & dirigatur cultus ille eucharisticus, sunt: 1. Serio cogitare ejus *bona*. 2. Beneficium extraordinarium, pro quo gratias agimus, sibi repræsentare per omnes suas circumstantias, illud apud animum nostrum exaggerare, & in id tam diu defixum esse, donec cor incalescat. 3. Congerere alia quævis Dei beneficia, quæ vel *Ecclesia* contulit, ab omni retro ætate, v. g. liberationem familiæ Noachicæ ab undis diluvialibus; Lothi, ab insectatione Sodomæorum; Israelis ab Ægyptiaca servitute &c. vel *nobis ipsis privatim* præstita Psal. ciii. 1. 2. Quo magis invalescat apud nos Dei bonitas, & gratitudo nostra versus eam. 4. Beneficia nobis invicem, cum suis circumstantiis enarrare, extollere, nosque invicem ad studium gratitudinis accendere Psal. ciii. 17 —— Interim 5. solicite cavere, ne hilaris ista solennitas degeneret in voluptates carnales & *ἀσωτίας*, qua pro gratiarum actione, Deus dehonestetur, irritetur, & pro beneficiis ulterioribus, ad judicia provocetur. Atque adeo 6. ut omnis nostra exhilaratio externa ingenue & *ἀνυποκρίτως* intendatur ad augendam charitatem, & gratitudinem nostram versus Deum.

CAPUT XII.

De Examinatione sui ipsius, ejusque Neglectu.

CUltui divino, ut & universo exercitio pietatis, admodum conducit quotidiana examinatio sui ipsius, unde quasi pro corollario, subjungemus quotidianum examen sui ipsius, ut scias, quid profeceris in omnibus. Hujus igitur considerabimus

I. *Naturam*. Est religiosa recognitio & exploratio factorum & status nostri in ordine ad Deum, ut per eam proficiamus in praxi pietatis. Est *religiosa* recognitio, suscepta non civilibus; sed spiritualibus causis. Est *recognitio* & *exploratio*. Proinde implicat 1. *cognitionem* quasi primam, natam accurata attentione ad nos & facta nostra. 2. *Recognitionem*, seu cognitionem quandam secundam, qua ope memoriæ revocamus dudum facta, ut denuo sciamus. 3. *Exploremus* recognita, eaque appendamus hanc, & affricemus lapidi lydio legis divinæ, ut sciamus qualia sint, licita an illicita: bona an mala moraliter, an præmio, an pœna digna. Occupatur igitur examinatio nostra (1) circa *peccata*, seu *actus* malos, sub quibus etiam comprehendimus *vitia* seu *habitus* malos, ut cognoscamus, quot illa sint, quænam, quanta & qualia: sintne talia, ut nos constituant extra *statum gratiæ*, an infirmitates tantum, quæ in regenitos etiam cadunt; an peccata quæ *elata manu* fiunt, per contumaciam, quæ scientes volentes perpetravimus; an peccata *dilecta* seu in deliciis; an exosa, nobis per atrociores tentationes quasi extorta. (2) circa bona opera, sub quibus nobis etiam veniunt *virtutes* seu habitus boni, quod & quænam illa, seu illæ sint: an nobis *vere* adsint, an per fucum tantum seu hypocrisin: si vere, an tales, quæ nos arguant constitutos esse in statu gratiæ, an communes, etiam quibusdam irregenitis. Proinde (3) circa *statum* nostrum, an simus in statu *gratiæ*; an adhucdum in statu *peccati*. Magis peculiariter examinatio peragi debet α. circa constitutionem *cordis*, sitne illud purum, regenitum; an secus. β. Circa profectus nostros in bono, quotidie magis magisque invalescentes, à virtute in virtutem pergentes; an subsistamus, an regrediamur, aut decrescamus. In his omnibus pro regula examinationis nostræ, esto solum Dei verbum, & ei subordinatum dictamen conscientiæ nostræ. Scopus per universum hoc examinationis negotium esto, ut proficiamus in pietate, h. e. ut, ab *una* parte, magis magisque agnoscamus *peccata* nostra, ea doleamus, detestemur, fugiamus, ob ea nos humiliemus coram Deo, eorum remissionem quæramus & consequamur, & ab eis per sanguinem & Spiritum Christi purgemur: ab *altera* parte promoveamur in bono, in virtute. Tandem *tempus* huic examinationi opportunum, quodvis quidem est; sed imprimis solennius est, v. g. in diebus jejuniorum, S. Cœnæ &c. & utilissimum est *quovis die* circa vesperam, immediate ante somnum, ut inquiramus, quænam *bona* per

præ-

teritum diem, gratia Dei, perpetravimus, ut pro eis gratias Deo solenniter agamus, ab eis erigamur ad amorem Dei, & studium in eis proficiendi: quænam item *mala*. Ut propter ea nos humiliemus coram Deo, reconciliationem obtineamus apud eum, nosque adversus ea, in sequentem diem muniamus & obfirmemus.

II. *Bona* hujus examinationis, ob quæ insti tuenda sunt: 1. Ea hoc agimus, ut Deo *placeamus*, & placemus etiam. 2. Ut in pietate *proficiamus*. Ut 3. à *peccatis* liberemur & resipiscamus. Ut 4. in *virtute* proficiamus. Ut 5. conscientiam habeamus tranquillam, gaudentem, qua familiariter possimus conversari cum Deo, ut Patre nostro, quod est pro cœlo in terra. Est proinde 6. omnis veri Christianismi promovendi medium, quam maxime efficax & necessarium.

III *Adminicula* quibus juvari possumus in hac examinatione, sunt: Ut *bona* seu beneficia hujus examinationis serio *ponderemus*. Ut ad nos ipsos nostraque facta diligenter *attendamus*, quo notitiam habemus, eorum quæ nobis examinanda sunt. Ut 3. memoriam exerceamus, quæ nobis præterita nostra fideliter referat. Ut 4. nos exerceamus in cognitione legis divinæ, ad quam universa examinatio est instituenda. Ut 5. fideliter nobiscum agamus, absque studio partium, tam in accusando, quam in absolvendo. Ut 6. examinatio suos fructus assequatur, cum ratione *peccatorum*, ad resipiscentiam & reformationem; tum ratione *virtutum*, ut eæ magis magisque invalescant.

IV. *Neglectus* examinationis, cujus consideranda

A. *Natura*. Est defectus recognitionis & explorationis descriptæ, qui involvit, 1. crassam sui ipsius, suorumque factorum *ignorantiam*, dum cætera quævis conamur cognoscere. 2. Supinam *oblivionem* eorum quæ à nobis perpetrata sunt. 3. Turpem *incuriam* status nostri spiritualis, & eorum quæ salutem nostram æternam concernant. 4. Defectum *amoris* divini, quo non studemus ipsi placere. 5. *Odium* pietatis, quo non conamur in ejus officiis proficere. 6. Amorem *peccati*, quod nolumus deserere &c.

B. *Mala* hujus neglectus, ob quæ corrigendus est: 1. *Turpissimum* est, instar Lamiarum, foris esse lynceum, & domi cæcum, quævis scire & seipsum, suaque facta ignorare. 2. Periculosissimum item & maxime perniciosum, quævis nosse & ea quæ æternam nostram concernunt beatitudinem, nostrumque statum nescire. 3. Obstruit omnem *pietatem*; 4. Generat *præsumptionem* in maxima miseria, 5. *Stupiditatem* producit conscientiæ, & securitatem in statu omnium periculosissimo; 6. Peculiariter *resipiscentiam* & reformationem, etiam in teterrimis peccatis & flagitiis suffocat; 7. Omnem *profectum* in virtute intercludit, eoque 8. omnem *favorem* & benevolentiam Dei versus nos, à nobis avertit, & ex adverso ejus odium & displicentiam substituit. Hinc 9. *conscientiam* generat turbatissimam.

C. *Causa* hujus neglectus tollendæ dudum penes ejus naturam præoccupatæ sunt. Accedant tamen, 1. *incuria* nostri, eorumque, quæ ad æternum nostrum bene esse, facere possint: animæ propriæ, peccatorum, resipiscentiæ, virtutis &c. 2. *Ignavia*, qua examinationis laborem & molestiam refugimus. 3. *Status* nostri spiritualis *καχεξία*, qua ab eo recognoscendo abhorremus, ut mercatores male constituti abhorrent à librorum & rationum suarum recognitione. 4. Studium *perseverandi* in peccatis nostris, quo eorum cognitionem detestamur. 5. *Contemptus pietatis*, quo ea quæ ad ejus incrementum vergunt, aversamur. 6. Occupationum *terrenarum copia*, quæ tempus nobis non permittit, quod impendamus huic examinationi.

D. *Remedia* adversus hunc neglectum, suppetunt 1. à devota consideratione *bonorum* hujus examinationis, & *malorum* neglectus. 2. Usus adminiculorum, quibus promovetur examinatio. 3. Obstructio causarum, à quibus generatur & fovetur hic neglectus, per ea, quæ adversus quamque earum sunt valentissima &c.

HY-

HYPOTYPOSIS THEOLOGIÆ ASCETICÆ.

LIBER TERTIUS

De praxi pietatis versus proximum.

CAPUT I.

De solitudinis Usu & Abusu.

HAbuimus exercitium pietatis versus Deum immediate; succedit idem, ex voluntate Dei versus proximum, in quovis casu, quod est in *conversatione* cum eo, ad quam progredimur à *solitudine*, hujus igitur usum & abusum conversationi præmittemus, ejusque considerabimus

I. *Naturam*, per quam nos omni commercio cum hominibus, ad tempus saltem subducimus, ut cum Deo liberius conversemur. *Subducimus*, inquam, nos omni commercio & societati cum hominibus, mandato Christi Matth. VI. 6. ejusdem exemplo Marc. I. 35. & Sanctorum, Isaaci Gen. XXIV. 63. &c. Sed ad *tempus* tantum, non autem in perpetuum, exemplo Eremitarum, qui in ea solitudine singularem quandam perfectionem ponunt; dum interim adversus præceptum Dei, ab omnibus officiis charitatis & justitiæ versus proximum, & reciprocis proximi versus se, subducunt. Nisi singularis quidam Dei instinctus, singularibus causis, eo vocet, quod factum in Johanne *Baptista*, & forte etiam in Rechabitis Jer. XXXV. 6. Num. XXIV. 22. Eaque subductio fiat eo animo tantum, ut *liberius conversemur* cum Deo, quod præsentibus testibus, semper non adeo commode fieri potest. Exigit autem ista *conversatio*, ut 1. Deum observemus in solitudine nostra, tanquam nobis singulariter præsentem Psal. CXXXIX. 1 — 14. scil. ut cum eo soli possimus conversari. 2. Ut coram eo intima cordis nostri effundamus peculiariter. 3. Ut soliloquiis animæ nostræ, quasi cum Deo confabulemur, nostramque communionem cum eo excolamus. Porro 4. ut *desideria* cordis occultiora in ejus gremium quasi profundamus. Insuper 5. ut *meditationibus* intentis occupati simus: α. Circa necessitates *Ecclesiæ*, cum spirituales; tum corporales. β. Circa necessitates *domesticas*, in uxoribus, liberis, servis, cumprimis spiritualibus. γ. Circa necessitates personales, v. g. *peccata* nostra, cumprimis occulta, ad quæ maxime sumus proclives, eorum remissionem & debilitationem: *virtutes* hactenus minus apud nos excultas. δ. Circa *benedictiones* quasvis Ecclesiæ, Reipublicæ, domesticis & personis nostris exorandas. Circa ε. negotia vocationis nostræ, ut in eis Deus nos prosperet. ζ. Circa opera Dei, *creationis* & *providentiæ* communis, circa quasvis creaturas, ut ex eis bonitatem, sapientiam, omnipotentiam ejus celebremus. η. Circa *judicia* Dei, in Ecclesiam, Rempublicam, familiam, personam: ut profunda humiliatione & deprecatione ea averruncemus. θ. Circa *beneficia* singularia Ecclesiæ, Reipublicæ, familiæ, & personis nostris, à Deo præstita; ut ob ea gratias convenientes ei referamus, & ex eis amor noster versus eum magis invalescat, ac studiosiores reddamur ad officia quævis pietatis. ι. Circa *quævis obvia* nobis, in communi nostra conversatione cum quibusvis, ut ea Deo repræsentemus, convenienter eorum constitutioni. *Tempus* isti solitudini impendendum non ita determinat Scriptura. Isaacus sibi seligebat tempus *vespertinum*, Gen. XXIV. 63. Servator promiscue, *matutinum* Marc. I. 35. & *vespertinum*, ubi jam suis publicis, prædicationi verbi & miraculis satisfecisset Matth. XIV. 23. Marc. XI. 19. Scil. ut laboribus suis benedictionem à Deo impetraret. Proinde attendendum nobis, ut 1. nobis *commodissimum*, & impedimentis minus obnoxium, seligamus. 2. Operam demus, ut saltem *statum* sit, quantum fieri potest, quo constantius sit. 3. Saltem *quotidianum*. ne per sæpius prorogatam, alienemur à Deo. Ut 4. ab *auditis* concionibus, diebus Sabbathi cumprimis quæratur, ad repetendum audita.

II. *Bona* hujus solitudinis, ob quæ quærenda, sunt. Est 1. à Christianis præscripta Matth. VI. 6. Est 2. *commendata* Thren. III. 27. 28. Est 3. perquam *utilis* ad exonerandum cor nostrum coram Deo in occulto. Facit 4. ut *liberius* conversemur cum Deo, amotis scil. impedimentis, avocantibus & impedientibus. Est 5. argumentum *sinceritatis* nostræ, si non in propatulo tantum, ut Pharisæi hypocritæ, cum Deo agere, eique placere adnitamur; sed & in occulto, absque testi-

testibus. Deus 6. singulariter observabit, & rependet nobis cultum istum occultum Matth. vi. 6. inque *occulto*, sapientiam nobis revelabit Psal. li. 8.

III, *Modus* impendendi solitudinem nostram: 1. In solitudine diligenter attendamus *cogitationibus* nostris, ne existimemus, eas tum nobis esse liberas; ne rebus aliorum plus eas impendamus quam par est; nec propriis *terrenis* nimium adstringamus. 2. Etiam caveamus *suspicari*, plus nobis libertatis suppetere ad peccandum, quando semoti sumus a consortio aliorum, neve cogitemus, Deum solos non ita observare nos nostraque Job. xxiv. 15. & xxii. 13. quin in occulto & solitudine, nobis nostrisque, perinde attendere, ac in commercio cum aliis Job. xxxiv. 21. 22. Heb. iv. 13. Ex adverso 3. magis *circumspecte* nos geramus in occulto, quam in propatulo: quod in solitudine, satanas suis tentationibus, magis nobis insultare soleat quam in præsentia aliorum, ut patet in negotio cum Eva Gen. iii. Insuper 4. *prudenter* dispiciamus de *tempore* nobis commodissimo ad solitudinem, quod minimum expositum sit avocamentis & impedimentis: de *argumento* meditationum nostrarum in solitudine, de personarum nostrarum *aptitudine* ad subeundam solitudinem. Ut 5. solitudinem nostram absque fuco, arrigamus conversationi cum Deo, soliloquiis, precibus, meditationibus piis. Tandem 6. ut negotiis istis incumbamus, arrectis omnibus viribus nostris, nec desistamus, antequam scopum exoptatum obtinuerimus.

IV. *Abusus* solitudinis evitandus, cujus cogitanda

A. *Natura*, per quam solitudinem aut negligimus plane, quando ei debebamus vacare; aut eam non impendimus, sicut fieri debebat. Quod fit 1. eam *non curando*, ut vulgo fit. 2. Insuper præsentiam Dei, per conscientiam peccatorum ac turpitudinis nostræ, fugiendo, nosque ab eo occultando, sicut protoplasti post lapsum Gen. iii. 8. Eam 3. sectando, ex *vanis* caussis, sicut Heliogabalus, ut captaret muscas, saltem non ad conversandum cum Deo. Eam 4. quærendo ex *desperatione*, ex *tædio*, ad declinandas molestias conversationis cum hominibus, aut ex opinione *meriti* alicujus, ut fit à Monachis. Aut etiam 5. ad liberius indulgendum cupiditatibus nostris, utpote jam remoti à testibus Job. xxiv. 15. Ad hæc, cum 6. solitudine nostra, non hominum tantum præsentiam; sed ipsius etiam Dei, secludere conamur, saltem à cogitationibus nostris Job. xxii. 14. Tandem 7. quando solitudinem ambimus, dum per naturæ constitutionem, ad eam inepti sumus, ut fit à Melancholicis, & spiritualiter desertis, quibus solitudo noxia est.

B. *Mala* hujus abusus, ob quæ fugiendus, sunt: 1. *Privat* nos omnibus *bonis* & beneficiis piæ solitudinis. 2. *Spernit* contumaciter *mandatum* & *exemplum* Christi, pariter & Sanctorum, Isaaci, Petri Act. x. 9. Johannis Apoc i. 10. Porro 3. *alieniores* nos reddit neglectus piæ solitudinis à Deo, & vicissim Deum à nobis. Item 4. ab omni *pietatis* altura & incremento, quippe quæ egregie fovetur & promovetur pia hac solitudine, & exercitio conversationis cum Deo. Unaque 5. nos privat omnibus emolumentis conversationis illius, quæ suo loco in cap. de *ambulatione cum Deo* designavimus. Ex adverso 6. fovet & auget *vitia*, quibus abusus solitudinis ansam præbere solet, v. g. vanis & putidis cogitationibus ac voluptatibus. Saltem 7. nonnullos per naturam ineptos ad solitudinem, v. g. melancholicos, & spiritualiter desertos, exponit perniciosissimis satanæ tentationibus, ut dictum.

C. *Caussa* hujus abusus, potissimum sunt: 1. *Odium* Dei & pietatis, quo Deum remotum à se desiderant Job. xxi. 14. 15. Tum 2. studium *peccati*, quo præsentiam Dei non ferebant protoplasti, quodque nos discerminat à Deo Jes. lix. 2. Hinc 3. *Atheismus*, quo existimant, Deum se suaque non videre Job. xxii. 13. Ad hæc 5. nimius *amor* societatis & consuetudinis cum hominibus impiis. Porro 5. *labor* & molestia, quæ est in opere hujus piæ solitudinis. Etiam 6. *curarum* mundanarum abundantia, quæ tempus ipsis non permittit, qnod in piam hanc solitudinem impendant.

D. *Remedia* adversus istum neglectum & abusum solitudinis, suppetunt 1. à consideratione devota, cum *bonorum* piæ solitudinis; tum *malorum* neglectus & abusus. 2. Ab *adminiculis*, quibus juvatur studium piæ solitudinis. 3. Ab obstructione *caussarum*, à quibus resultat neglectus & abusus hujus solitudinis: sublata enim caussa, cessat effectus &c.

CAPUT II.

De Conversatione cum proximo, Pia & Impia in genere.

A Solitudine ad *conversationem* descendemus, eam contemplaturi, *primo* in *genere*, tum in *specie*; pro variis eorum conditionibus, quicum conversamur. Hic igitur occupabimur circa conversationem piam in genere, cui opponitur impia. Circa piam cogitabimus

I. *Naturam*

I. *Naturam*, per quam est vivere cum proximo, juxta regulas pietatis, justitiæ & charitatis. Est *vivere* cum proximo, eoque respicit omnes actus vitæ, qui attingunt proximum, nominatim *verba* & facta. Ista omnia dirigi debent, juxta *regulam* Gal. VI. 16. Et ista regula *triplex* nobis esse debet ob oculos, ut ad eam componamus dicta & facta nostra: *Prima* est *pietatis*, qua conversationis nostræ supremus scopus est *gloria* Dei, eoque diriguntur omnes ejus actus, ut Deus glorificetur, & caveatur, ne in minimo offendatur, ex postulato prioris tabulæ Decalogi: *secunda* est *justitia* qua id agimus, ut proximus habeat quod suum est, quoad 1. *honorem* ex præscripto quinti præcepti. 2. *Vitam* utramque, spiritualem & corporalem, juxta sextum præceptum. 3. *Matrimonium* juxta septimum. 4. Fortunas & bona sua externa, juxta octavum. Idque omne procuretur 5. cum *lingua*, studio veracitatis; tum 6. *corde*, quo ita acquiescamus in sorte nostra, ut non desideremus nisi proximi bona. Quæ omnia distincte repræsentavimus in *Idea Theol. Moralis*, per totum librum secundum: *tertia* est *charitatis*, quæ proximum observat, partim *absolute*, partim sub certa qualitate, aut relatione ad certum statum, sortem aut gradum. Regula charitatis versus proximum *absolute* consideratum, in conversatione exigit: א. Ut *sociis* quicum conversamur, aliquid *boni conferamus*; quod fit 1. *colloquiis amabilibus* & *sale conditis* Col. IV. 6. Prov. X. 21. Si α. utile habeant argumentum, de Deo, de proximo, nobis ipsis aliisque, ædificans. Si β. faciant ad *eruditionem* proximi, excitationem ad bonum, consolationem. Si γ. *modo* convenienti instituantur, suo *tempore* Prov. XXV. 11. item modeste, verecunde, reverenter, humaniter, habita cauta ratione qualitatis eorum, cum quibus conversamur, sint ne pii an impii, ut congrue cum ipsis colloquamur. 2. *Factis*, si conveniant cum *verbo* Dei, velut sua regula, cum constitutione præsentis temporis: si profluant à fide, amore Dei & proximi, ab humilitate, sapientia: si talia sint, ut obvia in conversatione *mala*, *gestibus* & oculis compescamus eam Job. XXIX. 8. aut si hoc ex voto parum succedat, libere & ingenue reprehendamus 1 Tim. V. 20. His aliisque adminiculis, conversantibus nobiscum, aliquid possumus conferre boni. Charitas insuper exigit 2. ut ex conversatione cum aliis, *nobis ipsis* aliquid boni *acquiramus*. Quo spectat, ut A. ex *defectibus* eorum, cum quibus conversamur, emolumenta quæramus: in irregenitorum impietate, propriæ *natura* pravitatem *videamus*: Deoque *gratias* agamus, quod per gratiam regenerationis, nos quadantenus ab eo liberaverit: ex *infirmitatibus* regenitorum, discamus proprias agnoscere, & in omnibus à gratia Dei magis pendere. Ut B. ex *virtutibus* eorum, si quidem *irregeniti* sint, ad piam æmulationem excitemur; si *regeniti*, Deum *celebremus* pro gratia ipsis collata, propterea eo impensius *diligamus*, & ad *imitationem* instigemur. Ut C. ex *operibus* Dei versus eos, cum quibus conversamur, propriam utilitatem & ædificationem captemus: v. g. ex operibus *misericordiæ*, versus *impios*, hostes suos, ejus longanimitatem, patientiam & bonitatem agnoscamus: versus *pios* & amicos suos, Deum celebremus, & inde fiduciam versus nos alamus: rursus ex operibus *justitiæ* seu judiciis, in *impiis* quidem rigorem *justitiæ*, in piis *ἀκριβοτολμίαν* Dei observemus. Ut D. in conversatione, ex aliorum donis & bonis proficere studeamus, v.g. interrogando & conferendo cum sapientioribus, ut discamus. Sic charitas in conversatione absolute observat proximum: *partim* sub certa *qualitate*, statu, relatione quam habent ratione nostri, à quibus in conversatione cum ipsis, peculiaria quædam officia ipsis competunt, quæ in subsequentibus capitibus distinctius repræsentabimus.

II. *Bona* conversationis piæ, ob quæ expetenda est, sunt: 1. Quod vita socia, sua quidem *natura*, sit præstantior solitaria; sed tum maxime, quando est pia, eo quod non tantum per conversationem talem, bonum cujusque transeat ad plures; eoque multiplicetur; sed etiam quasi reflectendo ab uno in alium, invalescat: non dicam, quod potissimum, quod officia charitatis & justitiæ, juxta posteriorem legis tabulam, in conversatione demum, non in vita solitaria, exerceri queant. 2. Quod per *creationem*, Deus hominem voluerit esse animal *socium*, & pronunciaverit non esse bonum, ut homo solus sit, eoque homini uxorem dederit, ut ei adjumento esset, id quod maxime valet de statu integritatis, quando homines perfecte pii erant. Conf. Eccl. IV. 9. 10. Quod 3. per *providentiam* Deus ita construxerit, ut unus homo alterius opera indigeret, Rex subditorum, & vicissim subditi Regis; divites pauperum, & vice versa, quod non obtinetur, nisi conversatione pia. Quod 4. ex præscripto Christi, in Ecclesia vigere debeat communio sanctorum, qua, velut membra ejusdem corporis mystici, quisque sua bona communicet aliis, quod citra conversationem piam, obtinere non potest. Quod 5. pia tali conversatione, proficui simus & *nobis*, & *proximo*, & *Ecclesiæ*, & Reipublicæ, ut jam ante ostendimus. Usque adeo 6. ut hujusmodi conversatio absolute sit *necessaria*, ad quamvis societatem conservandam & beatificandam. Non addam 7. quod omnis vitæ humanæ suavitas & gaudium pendeat à conversatione pia.

III. *Adminicula*, quibus pia conversatio procuratur, sunt: 1. *Prudentia*, qua non tantum delectum faciamus eorum quos in conversationem nostram admittimus; sed & caute attendamus ad nos, ad ipsos, quos in conversationem admisimus, ut convenienter cujusque conditioni, officia conversationis nostræ dispensemus. 2. *Religio* versus Deum, *charitas* & *justitia* versus proximum, ad piam conversationem quam maxime sunt necessaria. 3. *Propositum* ingenuum, universam conversationem nostram impendendi, non commodis tantum propriis; sed eorum etiam, cum quibus conversamur. 4. Directio *Dei*, in tot casibus, & verbi ipsius velut regulæ unicæ hujus conversationis, precibus obtinenda, omnino adesse debet, quo non tantum vires suppetant ad piam conversationem; sed & animus ac voluntas, & hinc successus.

IV. *Impia* conversatio, piæ opposita, cujus consideranda

A. *Natura*. Est defectus, vel conversationis; vel pietatis in conversatione. Defectus, inquam, *conversationis*, quo ordinarie, citra ullam necessitatem, aut scopum justum, conversationem cum aliis declinamus: aut *pietatis* in conversatione, quando 1. conversatione nostra, nec bonum proprium spirituale; nec aliorum, cum quibus conversamur, intendimus. Ex adverso 2. conversationem sectamur cum profanis, impiis, spretis piis. Et 3. ad hoc, ut voluptates carnis alamus, & engamus. Quando proinde 4. non tantum non conamur proximo, cum quo conversamur, *prodesse*; sed insuper ei *nocere*, quod fit vel *α. verbis*, lingua ab inferno accensa Jac. III. 6. 8. Verbis *palam impiis*, mendaciis, dejerationibus, calumniis &c. quibus *guttur* redditur *sepulchrum* adapertum Rom. III. 13. Verbis *inutilibus* & vanis, quæ ad nihil conducunt Matth. XII. 36. qualia sunt in *loquacitate* Eccl. v. 2. Prov. XIV. 23. Verbis *intempestivis*, absque judicio, deliberatione & circumspectione debita, eructatis, quando non attendimus, quid, ubi & quibus illa conducant, aut obsint. Verbis *bonis* quidem; sed in perversum finem, v. g. verbis Scripturæ, ad jocandum aut ludendum, aut in opprobrium proximi: *β.* vel *factis* talibus, quæ, seu A. aperte *voluntati* divinæ repugnant, v. g. quæ superstitiosa sunt; quæ in proximi detrimentum tendunt; quæ impura, lasciva, aut quovis modo bonis moribus perniciosa sunt Phil. II. 3. seu quæ B. *intempestive* perpetrantur, cum scandalo aliorum, licet cætera bona sint, sub prætextu libertatis Christianæ 1 Cor. X. 32. seu quæ C. non mala quidem sunt: sed tamen animo malo fiunt, aut in malum finem vergunt, v. g. ad exacerbandum, aut dehonestandum proximum, item ad extollendum seipsum supra alios Prov. VI. 13. seu quæ D. bona etiam sunt; sed inconveniente modo perpetrantur, quo v. g. nomen Domini, aut ejus Sabbathum profanatur. Quando aliorum conversatione utimur pro *regula*, ad quam nostram conversationem dirigamus Rom. XII. 2. Quando ad aliorum perversam conversationem nos *componimus*, eorumque prava exempla imitamur, & alienorum peccatorum communionem contrahimus Eph. v. II. Jer. XV. 19. 20. Quando de aliorum perversa conversatione non contristamur Jer. XIII. 17. Quando perversa aliorum facta non reprehendimus, nec eos emendare nitimur 1 Tim. v. 20.

B. *Mala* conversationis impiæ: 1. Est character *cordis* & hominis impii, ejus quippe fructus. Est 2. hominis qui ambulat in consilio impiorum, qui stat in via peccatorum, qui sedet in consessibus derisorum: qui procul est à beatitudine: sicut gluma, quam dispellet ventus judiciorum Dei: qui non stabunt in extremo judicio; quorum via peribit; juxta Psalmum primum. Est 3. non tantum vana & *inutilis*; sed & perniciosa omnibus modis, & tibi, & proximo, & Ecclesiæ & Reipublicæ, Conf. Psal. XI. 3. Est 4. conversatio *inimicorum* Dei, quorum *finis* est *exitium*, quorum *Deus est venter*, & *gloria in confusione* eorum, qui *terrena sapiunt* Phil. III. 19. 20. Talis conversatio 5. quamvis conversationem tristem reddit & amaram &c.

C. *Causa* conversationis impiæ, potissimum sunt: 1. Defectus *Religionis* versus Deum, à qua omnis charitas & justitia versus proximum profiliat, à qua conversatio appellari debeat pia. Tum 2. *justitiæ*, qua debita conversationis commoda proximo præstare coneris. Item 3. *charitatis* Christianæ, quam præsupponit communio Sanctorum, qua beneficia piæ conversationis fratri fideliter impendas. Etiam 4. abundantia *vanitatum*, qua non nisi voluptates carnis, ex conversatione cum proximo v. g jocando, infectando proximum—captes. Denique 5. ignorantia *regulæ*, ad quam conversationem tuam, ut pia sit, componas.

D. *Remedia* adversus impiam conversationem, suppetunt à pia ponderatione *bonorum* piæ conversationis, & *malorum* impiæ. 2. Ab usu sedulo eorum *adminiculorum*, quibus procuratur & dirigitur pia conversatio. 3. Ab obstructione *causarum*, à quibus procreatur impia conversatio, per ea remedia, quæ adversus quamque earum sunt efficacissima.

CAPUT

CAPUT III.

De conviviorum Usu & Abusu.

DIximus piam conversationem in genere; jam ad specialia descendemus, nim. 1. ad conversationem cum *quibusvis*. 2. Ad eandem, cum proximo, certæ *qualitatis*. 3. Certæ relationis aut *conditionis* respectu nostri. 4. Certi *gradus* & ordinis. Cum *quibusvis* conversatio nostra respicit, vel *convivia*, vel commercia. De conviviis hoc capite inquiremus, considerabimusque

I. *Naturam*, per quam convivia nostra verbo divino sint consentanea. Convivia licita esse, patet per experientiam omnium temporum, v. g. in Abrahamo cum ablactaret Isaacum, Jacobo cum Labane socero, Israelitarum in suo Paschate, itemque sacrificiis Judæorum in festo Purim &c. sub Novo Test. in ipso Christo & Apostolis, præsentibus apud nuptias in Cana Galilææ, aliisque conviviis etiam quandoque apud inimicos Pharisæos, in Christianorum Agapis apud S. Cœnam &c. Verum id accurandum, ut verbo divino sint consentanea, quod fit, quando 1. *finis* ac scopus eorum est bonus & honestus, nim. ut charitatem & *φιλίαν* fraternam alamus, unde *Agapæ* dicuntur Jud. vs. 12. Ut nos honeste recreemus Act. XIV. 17. Quando 2. *convivæ* huic fini obtinendo invitantur commodi, pii, & inter eos etiam pauperes Luc. XIV. 13. vel saltem eis particulæ quædam epularum communicantur Job. XXXI. 17. Quando 3. *colloquia* seu discursus convivales honesti sunt, & qui faciunt ad ædificationem Col. IV. 6. Quando 4. apparatus *ciborum* non vergit ad prodigalitatem, aut fastum, luxum — sed ad Christianam hilaritatem Neh. VIII. 11. Quando 5. *conversatio* universa intra sobrietatem & modestiam Christianam subsistit. Quando 6. *tempus* conviviis commodum dispicitur, ut non instituatur diebus *dominicis* aut jejunando destinatis: nec nimium frequenter: nec nimis diu protrahatur. His potissimum probe observatis, convivium fit verbo divino consentaneum & Christianum.

II. *Bona* hujusmodi convivii sunt: 1. Eo charitas, amicitia & benevolentia Christiana *erigitur* & fovetur, novæ item amicitiæ quandoque contrahuntur. 2. *Bonis* Dei donis liberaliter *fruimur*, non ad necessitatem tantum; sed & ad honestam hilaritatem & abundantiam. 3. Eo proinde erigimur ad amorem Dei, ad gratitudinem, τῷ παρέχοντι ἡμῖν πλουσίως πάντα εἰς ἀπόλαυσιν 1 Tim. VI. 17. qui, ut Pater benignus, suam charitatem liberalitatemque versus filios suos patefacit, quod & pro re nata, non tantum eorum hilaritate delectetur; sed ad eam etiam sua bona liberaliter conferat. 4. Eo convivantes se invicem ædificare, & pauperibus sua bona impertiri; eisque exhilarare conantur.

III. *Adminicula*, quorum ope convivia nostra ad hunc modum efformentur, sunt: 1. Conemur Deum nobis repræsentare, ut conviviis nostris præsentem, qui convivas observet, pariter & convivationes Matth. XXII. 11. Psal. CXXXIX. 1. 2. Etiam 2. invitemus Christum, precibus & fide, nostris conviviis præsentem, ut non tantum ea *honore* præsentiæ suæ mactet; sed etiam benedictione & directione Joh. II. 23. Insuper 3. ejus *discipulos*, h. e. non pauperes tantum; sed & Apostolos, seu scripta Apostolorum & Prophetarum, conviviis nostris habere præsentes, quo illa verbo divino fiant consentanea. Ibid. 4. convivarum quisque prudenter attendat, & sibi, & accumbentibus secum, ut ad cujusque statum, ordinem, indigentiam, sua colloquia & conversationem dirigat, quo major accidat ædificatio, & certius obtineantur conviviorum legitimi fines.

IV. *Abusum* conviviorum, cujus cogitanda

A. *Natura*. Est defectus conviviorum, per quem abludunt à regulis verbi divini. Hujus rationem facile colligemus, instituta collatione legitimi usus. Abludunt autem à verbo divino, quoad 1. *finem*, quando tantum attendimus ad appositum cibum & potum, ut carnem & voluptates saginemus Jes. V. 12. Phil. III. 19. Quoad 2. *convivas*, quando absque justo delectu, vel solos homines carnales invitamus, aut citra discrimen, pios & impios, aut divites tantum honoratosque præteritis pauperibus, quando à convivis nimium captantur potiora sedendi loca Luc. XVIII. Prov. XXV. 6. 7. quando convivæ nimium necessitantur ad edendum aut bibendum, v. g. poculis salutis Esth. I. 8. 1 Pet. IV. 3. Quando 3. *colloquia* & discursus conviviales non faciunt, seu ad glorificationem Dei; seu ad ædificationem convivarum: quando nominatim occupantur circa *civilia* tantum ac terrena, nec quicquam habent de rebus *spiritualibus*; quando item circa jocos qui nihil conferunt, nisi ad fovendas & concitandas voluptates carnales; quando insuper *impuri* sunt, qui lasciviam provocent aut opprobrium proximi, per calumnias aut detrectationes, cum absentium, tum præsentium: quando ad rixas & contentiones abeunt: quando lingua

madida ac temulenta, de rebus religionis aut divinis, cætera bonis, confabulamur. Quando 4. *apparatus* ciborum & potuum nimium comparatus est, seu ad fastum; seu ad voluptatem carnalem, adeoque ad prodigalitatem vergit. Quando 5. *tempus* ineptum ad convivia seligitur, v. g. dies Sabbati aut jejuniorum, quando item tempus conviviorum nimium protrahitur, in seram quandoque noctem usque.

B. *Mala* istorum conviviorum potissimum sunt: 1. Quod hujusmodi convivia Christianorum agapis maculas afferant, *σπιλάδες* Jud. vs. 12. easque contaminent. 2. Quod pro glorificatione Dei, in ejus ignominiam contendant, ejusque beneficentiam, qua indulget nobis convivia, hilaritatem honestam, pro gratiarum actione, contemnant. Quod 3. ædificationem convivarum evertant, eosque ad *ἀσωτίαν*, voluptates carnales, & ad saginationem ventris, erigant. Ac proinde 4. per hilaritatem *corpoream*, *spiritualem* & genuinam evertant; pro emolumentis, non nisi detrimenta quævis conviviis afferant.

C. *Causa* hujus abusus facile colligi possunt ex adminiculis usus genuini. Nim. quod 1. Deum non cogitent sibi suisque conviviis præsentem esse, ut solent Athei. Nec 2. Christum aveant, suis conviviis interesse, qui eis sua benedictione adspiret. Nec 3. Apostolos & apostolicum verbum, quod sua convivia dirigat. Quod 4. totos se addixerint cupiditatibus & voluptatibus. Quod 5. conviviis istis non intersint, qui conentur eorum exorbitationes reprehendere & corrigere. Quod 6. ab eis penitus exulet charitas Christiana, qua convivarum unus enitatur in ædificationem spiritualem alterius &c.

D. *Remedia* hujus abusus suppetunt 1. à cogitatione devota *bonorum* genuini usus, & *malorum* abusus. 2. Ab observatione *adminiculorum*, quibus convivia redduntur Christiana. 3. Ab obstructione *causarum*, quibus corrumpuntur convivia.

CAPUT IV.

De Commercio Justo & Injusto.

IN conversatione cum *quibusvis*, habuimus ea quæ observanda sunt in *conviviis*; succedunt ea quæ requiruntur in *commerciis* cum proximo. Sunt autem ea, vel *justa*; vel injusta. De istis agendum venit hoc capite, & consideranda

I. *Natura* justi commercii. Est illud commercium, quo id agimus, ut ea tantum habeamus, quæ omni jure nostra sunt. *Commercii* vox ea latitudine nobis hic venit, ut comprehendat omnem contractum, & eum nominatim, qui est in emptione & venditione. *Nostrum* quod commercio sectamur, id est, cujus legitimum habemus *dominium*, tam quoad *acquisitionem*; quam quoad usum fructum, quæ duo frequenter divelluntur. Addimus quod *omni* jure nostrum est, tam quoad jus *divinum*, quo soli fideles sua possident; quam *civile*, quo infideles etiam ea possident, quæ justo titulo sibi compararunt, puta: *occupatione*, hæreditate, donatione, mercede & contractu, de quibus egimus *Idea Theol. Moralis* lib. III. cap. 1. Hic igitur agendum nobis *primo* de *contractibus* in genere. Est contractus communicatio boni ex conventione obligante, cujus formulæ sunt: *do ut des; do ut facias; facio ut des, facio ut facias.* Ad possessionem ex contractu peculiatiter spectant α. *Emtio* & venditio, cum res habetur ex certo pretio. β. *Locatio* & conductio, cum usus rei certa mercede conceditur. γ. *Mutuum*, cum res accipitur gratuito, in eodem *genere* reddenda. δ. *Commodatum*, cum in eadem *specie* est restituenda, cui pignus & depositum possunt connumerari. Jam, ut in his omnibus contractus *justus* sit, exigitur, 1. ut *generaliter* nos geramus, sincere, honeste & velut in conspectu Dei Heb. XIII. 18. 1 Thess. IV. 6. *speciatim.* 2. Ut in *dictis* nostris simus *veraces*, juxta cor nostrum loquentes, *ingenue* absque fuco, æquivocatione aut mentali reservatione. 3. *Fideles* in *promissis*, id conando præstare quod diximus, vel cum dispendio nostro. 4. *Justi* in quavis actione nostra suum cuique tribuendo. 5. *Charitate* præditi & *ἐπιεικείᾳ*, qua, pro re nata, etiam aliquid remittamus de summo nostro jure. Denique 6. *patientes*, in casu damni aut injuriæ, nobis ab alio illatæ. Hæc in omnibus contractibus, ut justi sint, observanda sunt. In venditionibus & emtionibus, ut justæ sint, hæc peculiariter observanda veniunt: (1) Ut venditor rei venditæ sit legitimus Dominus, & vicissim emtor non emat, nisi ab eo, quem credit esse legitimum Dominum. (2) Ut venditor non vendat, & emtor non emat, nisi quod vendi & emi potest jure, v. g non res sacras, ut fit in Simonia: non corrupta pro integris. (3) Ut in commercium emtionis non veniant, nisi quæ quovis modo conducunt, proximo, Ecclesiæ, Reipublicæ, seu ad necessitatem, seu delectationem, aut ornamentum justum. (4) Ut venditor merces suas exponat pretio æquali, cujus regula commodissima esse possit pretium

cium commune fori, quippe adaptatum circumstantiis loci, temporis aliisque. Verbo dicam (5) Ut venditor & emtor, in omni commercio, honesta utantur simplicitate & ingenuitate, qua omnes fraudes & technas ab utraque parte studeant evitare.

II. *Bona* hujusmodi commercii pii, potissimum sunt: 1. Tale, supremus rerum Dominus, cui de rebus suis disponere, nobisque præscribere, integrum est; à nobis exigit, prohibita omni fraude 1 Thess. IV. 6. Tale 2. stipulatur *quodvis* jus, naturale, civile, gentium. Tale 3. quivis magistratus, saltem Christianus, præscribit suis subditis, constituta etiam, justa restitutione, ab eo aberranti. Tale etiam 4. omnis societatis humanæ ratio. Adeo ut 5. citra illud, nemo securus esse possit rerum suarum Dominus. Tale 6. exigit cujusque Christiani conscientia bona & tranquilla. Tandem 7. tali demum, omnis rei nostræ possessio suavis redditur & jucunda.

III. *Adminicula*, quibus justum istud commercium fovetur & procuratur, sunt: 1. *Religio* versus Deum, qua, ex ejus voluntate & præscripto, nostra acquirere & possidere conamur. 2. *Justitia*, qua suum cuique dare nimmur. 3. *Charitas*, qua suum proximo ingenue volumus. Tale 4. universalis omnis commercii regula dirigit, qua, quod nobis fieri volumus; alteri præstamus. Eo confert cumprimis 5. ut adnitamur esse vere fideles & Christiani, quibus omnia Deus addixit 1 Cor. III. 22. absque quo nihil, saltem quoad forum *divinum* & conscientiæ, vere nostrum est. Juvat etiam 6. *αὐτάρκεια*, qua in sorte nobis per providentiam divinam addicta, sic acquiescimus, ut quæ alterius sunt, non desideremus.

IV. *Injustum* commercium, justo oppositum, cujus consideranda

A. *Natura*. Est injustum *generaliter*, quo *nostrum* non possidemus, quovis modo: seu quod à Religione, justitia, charitate & bona conscientia aberrat. *Peculiariter*, quod 1. per mendacia, fraudes aut hypocrisin quamvis agit cum proximo, ejusque bona in se derivare nititur. Quod 2. per injustitiam, proximum quovis modo in suis fortunis lædit, easque sibi arrogat. 3. Quod venalia exponit, talia quæ nihil conducunt ad bonum, seu publicum, seu privatum, qualia sunt quæ ad fastum, aut carnales voluptates faciunt Jes. III. 18. 19. 20.-- artes histrionicæ, quæ proinde non sunt *bona* Eph. IV. 28. aut bona ex vanitate parta. Quod 4. ex simplicitate & ignorantia emtoris, sua lucra captat 1 Thess. IV. 5. Adhæc 5. quod venditor, solutionis moram emtori præstans, ex eo venditi pretium extollit. Quod 6. egenis usuram mordentem imponit, quam Scriptura damnat Psal. XV. 5. Quod 7. perversis artibus, venalium quarumvis pretia exaggerat v. g. monopoliis, vel unius, vel plurium sociorum opera. Quod 8. spe lucri incerti, in commercio, supra vires suas, cum alterius periculo negotiatur, ut citius ditescat Prov. VI. 1. Plura hujus generis facile colliges ex eis quæ apud naturam justi commercii, dudum observavimus.

B. *Mala* injusti commercii, ob quæ fugiendum, sunt: 1. Deus abhorret ab omni fraudulentia, perinde ut à sanguinolentia Psal. V. 6. Hinc 2. justum & severum vindicem se ei præbebit. Est 3. in injustis opibus maledictio quædam, qua in tertium hæredem vix transeunt, quin & talis, quæ juste partus seipsam affricat. Sunt etiam 4. fraudulenti & hominibus, imprimis justis, abominationi, ut cum eis commercia declinent. Imo 5. fraudulenti sibi *mortem* quærere dicuntur Prov. XXI. 6. Quin & 6. mendaces seu fraudulenti, se tormentis Gehennalibus exponunt Apoc. XXI. 8. & XXII. 15. Addam 7. & vindictæ Magistratus civilis. Saltem 8. opes injuste partæ conscientiæ tranquillitatem tollunt, ut nullo gaudio eis fruantur, occurrentibus semper injuriarum Furiis.

C. *Causa* injusti commercii, præcipue sunt: 1. *Atheismus*, quo præsentiam, omniscientiam, & justitiam vindicativam, à suis commerciis removent. 2. *Avaritia* & superflua habendi, & accipiendi cupiditas. 3. *Defectus* Religionis, justitiæ & charitatis. 4. *Diffidentia* in divina providentia, quæ sibi per justa media prospiciat. 5. Prava *concupiscentia*, qua in sorte, divinitus sibi indulta, non acquiescunt. 6. Stulta *imaginatio* & præsumptio, qua Deo benedictionem pravis artibus extorquere & q. suffurari nituntur.

D. *Remedia* adversus injustum quodvis commercium, suppetunt 1. à ponderatione *bonorum* justi, & *malorum* injusti commercii. 2. Ab usu *adminiculorum*, quibus commercium justum redditur. 3. Ab obstructione *causarum*, quibus injusta commercia procreantur &c.

CAPUT

Caput V.

De Conversatione cum afflictis, per consolationem.

COnversationem cum *quibusvis*, in conviviis & commerciis examinavimus; succedit conversatio cum certæ *qualitatis* hominibus: puta afflictis, lapsis, bonis & malis quibus totidem capita impendemus. Primo cum afflictus eorumque consolatione. Cujus usum pariter & abusum breviter notabimus

I. *Naturam* consolationis, per quam non est, nisi convenienter agere cujusque calamitati, ut ei succurratur. Hic 1. caute distinguendi veniunt *afflicti* à *punitis*, seu afflicti ex *justitia*, à Judice, in compensationem peccatorum, tales sunt adhucdum impii, qui per resipiscentiam & fidem in Christum, necdum sunt reconciliati cum Deo; his nulla competit proprii nominis consolatio, antequam fuerint reconciliati cum Deo Jes. XLVIII. 22. Proinde cum his non aliud agendum, quam ut ad resipiscentiam perducantur, aggravatione peccatorum, & ex eis imminentium Dei judiciorum, usque dum pœnitentiam concipiant, cui tum consolatio subjungi debet: afflicti autem per castigationem Dei paternam, in eorum emolumentum, sunt fideles illi, qui calamitatibus, seu malis tristibus exagitantur. Cum his potissimum nobis hic est negotium. Tum 2. cogitandæ sunt afflictionum species, ut cuique conveniens conferatur consolatio. Sunt autem afflictiones, vel (1) in bonis *fortunæ*, v. g. paupertate, damnis, obitu amicorum, Parentum, liberorum, conjugum: vel (2) in bonis *corporis*, v. g. morbis, deformitate: vel (3) in bonis *animi*, v. g. tristitia & angoribus, ex peccato, ira Dei & imminentibus Dei judiciis, item ex desertionibus spiritualibus. Singulis harum 3. applicandæ sunt peculiares sibi consolationes, quibus mala, vel *tollantur* penitus; vel saltem *alleventur* adeo, ut tolerabiles evadant. In his, ut ex voto succedant, observandæ sunt sequentes regulæ: α. *Inquirendum* in afflictiones, quænam & quales urgeant, quantæ sint, quænam earum causæ, ut fieri solet à Medicis Col. IV. 8. β. Excitanda *compassio*, misericordia, simpathia Job. XIX. 21. & VI. 14. quemadmodum Deus, primo *Pater* est *misericordiarum*, tum *Deus consolationis qui* nos solatur in quavis afflictione 2 Cor. 1. 3. 4. γ. *Succurrendum* est afflictis, pro viribus nostris, ut si pote, mala eorum tollantur Job. XXVI. 2. quemadmodum Deus facit cap. V. 11. δ. Argumentis *consolatoriis*, succurrendum cuique afflicto, pro sua necessitate, ut saltem mitigetur & tolerabilis fiat dolor. Pro sua inquam, cujusque necessitate, v. g. *Primo* in casu *paupertatis*, inculcanda sunt argumenta Christi Matth. VI. à *providentia* divina, quæ omnibus prospicit vs. 26. 28. à *cognitione* Dei, qua ut Pater suorum necessitates novit vs. 32. à *promissionibus* ejus vs. 33. Psal. XXXIV. 9. 10. *secundo* in casu *mortis* amicorum, inculcanda sunt argumenta Apostoli 1 Thess. IV. 13. ad finem usque. Nim. α & Christum mortuum esse pro suis vs. 14 β. Et hos qui in eo moriuntur cum eo dormire. γ. Eos resuscitandos olim esse gloriose. vs. 15. 16. δ. Futurum ut cum mortuis suis Christo occurrant, redeunti in nubibus vs. 17. ε. Eos tum secum futuros cum Christo, in omnem beatam æternitatem. Ibid. Conf. Joh. XI. 19. 31. & cap. XIV. 1——& XV.——. *Tertio* in casu *persecutionum*, inculcanda argumenta Christi Matth. V. 10. 11. 12. & Petri 1 Pet. IV. 12. ad finem v. g. (a) Eos esse *beatos*; (b) *Mercedem* eorum magnam fore in cœlis; (c) Eandem fuisse sortem *Prophetarum*; (d) Argumentum præstare gaudii; (e) Non esse nisi salutares explorationes 1 Pet. IV. 12. (f) Eos participes esse passionum Christi, pariter & gloriæ ipsius vs. 13. (g) Eos *beatos* esse, quod eorum persecutiones non tantum media sint; sed & signa suæ beatitudinis, quodque nullæ eos possint reddere vere miseros vs. 14. (h) Quod persecutiones sibi sint communes, cum quibusvis optimis, nec argumentum ipsis præbeant ignominiæ; sed gloriæ, quod digni habeantur, qui cum & pro Christo patiantur vs. 12. 13. 16 (i) Quod Dei voluntas sit, ut portent crucem Christi patienter vs. 17. (k) Quod sub his persecutionibus tuto possint committere animas suas, Deo fideli Creatori vs. 19. *Quarto* in casu *morborum*. Hic non statim prosiliendum ad consolatoria; sed ægrotans ante *præparandus* est ad *mortem*, nec spes restituendæ valetudinis & continuandæ vitæ, est erigenda, nec metus mortis pellendus. Præparatio ista exigit *meditationem* mortis, examen conscientiæ, de gestis universæ vitæ præteritæ, de agnitione, sensu, pœnitentia peccatorum, eorumque humili & ingenua confessione; exigit *reconciliationem* ægrotantis cum Deo, per fidem, resipiscentiam, preces: exigit sancta *vota*: de vitæ emendatione, si forte Deus annuat restitutionem valetudinis. His procurandis, aliquot distinctæ visitationes prudenter sunt impendendæ, pro re nata, omniaque urgenda repræsentatione mortis forte imminentis, extremi judicii, æternitatis, vitæ & mortis æternæ. His præmissis, quando ægrotus jam præparatus est ad mortem, & fundamentum solidæ consolationis bene jactum; tum progrediendum est ad argumenta consolatoria, eaque

sic

sic instruenda, ut efficaciter obnitantur *causis* angorum ægrotantis, qui resultant 1. à tormentis morborum. 2. A metu mortis instantis. 3. A jactura opum, amicorum, liberorum, conjugum. 4. A periculis, malis, difficultatibus, quæ suis liberis, conjugibus, immineant à morte sua. 5. A conscientia peccatorum suorum. 6. Horrore sepulchri, contabescentiæ, extremi judicii, æterna condemnatione. 7. A tentationibus satanæ, carnis, quandoque & amicorum circumstantium. 8. A desertionibus spiritualibus, aliisque id genus causis, ægrotantem torquentibus, quibus prudenter adaptanda sunt argumenta consolatoria. Ea vero hic singulatim recensere, infinitum foret, suppetent pio & prudenti Medico spirituali, cum ex Scriptura; tum ex ipsa rei obviæ natura. Quando autem reconvaluit ægrotans, tum erigendus est ad gratitudinem, amorem Dei, vitam novam; & adhæc ei inculcanda promissa, in morbis Deo facta. *Quinto* in casu angentium *peccatorum*. Post accuratam inquisitionem, qualis sit *tristitia*, an hujus *mundi*, resultans à comminatione sola *pœnæ*: an *secundum Deum*, producens *pœnitentiam ad salutem* 2 Cor. VII. 8. 9. 10. tum convenienter procedendum, ut *prior* tristitia permutetur in *posteriorem*: si posterior deprehendatur, tum consolatoria adhibenda, quibus mitigetur, quæ suppetent α. ab *utilitate* istius tristitiæ. Ibid. tum β. A *gratia* divinæ magnitudine & libertate, proclivi ad condonandum Psal. CIII. 11. 12. 17. Thren. III. 22. γ. Ab infinito valore satisfactionis & meritorum Christi Heb. VII. 29. δ. A *communi* & *gratiosa* oblatione Christi, ejusque meritorum, omnibus his, qui ingenua fide ipsum volunt recipere Joh. III. 16. Marc. XIV. 15. 16. 2 Cor. V. 19. 20. ε. Ab humanissima *invitatione* Christi, omnium qui onusti sunt, ejusque gratiam desiderant Matth. XI. 28. Jes. LV. 1. Apoc. XXII. 17. ζ. Ab experientia tot sanctorum, qui gratiam consecuti sunt, v. g. Manassis 2 Paral. XXXIII. 2. 3. 11. 12. 13. cum 2 Reg. XXIV. 4. Pauli 1 Tim. I. 13. 14. 15. Mariæ Magdalenæ Marc. XVI. 9. &c. η. Exemplis eorum, qui è *calice* hoc Dei tam liberaliter biberunt, v. g. Jobi Job. XIII. 24. 26. cap. VII. 15. 20. Asaphi Psal. LXXVII. — Hemanis Psal. LXXXVIII. — ipsius Christi Matth. XXVI. 38. θ. *Promissionibus* divinis, de sanatione, exhilaratione, illuminatione, pace, gaudio &c. Tandem *sexto*, in casu *desertionum spiritualium*, quæ optimos quosque filiorum Dei exagitarunt, exemplis jam productis, item Davidis &c. Quibus pro solatio applicari debent omnia ista consolatoria, quæ jamjam diximus: atque insuper ista Scripturæ loca, quæ docent, Deum frequenter à suis abscondere faciem & gratiam suam, dum interim eos tenerrimo amore prosequebatur: eam desertionem non fore perpetuam: etiam desiderium gratiæ, veram gratiam esse: consequenter, *gratiam* caute distinguendam esse à sensu ejus. Interim serio monendi sunt, ne in fervore desertionum ac tentationum suarum, obmurmurationibus suis Deum contumelia afficiant, quasi justo durius secum ageret, sicut Jobus fecit: ne animæ propriæ detrimentum afferant, abnegando gratiam Dei, quæ ipsis vere adest, rejiciendo ejus gratiam quam ipsis offert; negligendo media, quibus sensus gratiæ excitari & recuperari queat; ne satanæ, mendaci & homicidæ, tentanti credant, aut locum faciant; ne etiam indulgeant carnis propriæ oggannientibus tumultuationibus &c.

II. *Bona* hujus consolationis afflictorum, hæc potissimum sunt: 1. Est opus gloriosum ipsius Dei 2 Cor. I. 3. Jes. LI. 13. Psal. CIII 13. Jes. LXVI. 13. Peculiariter *Patris* 2 Cor. I. 3. *Filii*. Ibid. vs. 5. Joh. XVI. 20. 22. Jes. LXI. 1. 2. *Spiritus* S. cui hoc ex officio competit, quod sit *consolator* Joh. XIV. 16. 26. & XV. 26. & XVI. 17. Fuit 2. *praxis* fidelium omni tempore, v. g. Jobi Job. IV. 3. 4. Prophetarum Jes. XL. I. 2. Ipsa etiam *aequitas*. 3. Officium consolationis nobis imponit: dum enim nos in calamitatibus constituti, solatium desideramus ab aliis; nunquid vicissim aliis eam impertiremur? Cum præsertim vix unquam aliquid desit calamitatis, quod solatium non exigat. 4. Eo nobis Deus *dona* confert, quibus *possimus* solari alios, ut solemur 2 Cor. I. 4. Eam 5. à nobis exigit *communio* sanctorum, per quam membra sumus ejusdem corporis mystici 2 Cor. XII. 12. ac proinde, quod aliis impertimur solatii, in nos ipsos redundat. Etiam 6. illam nobis extorquere debet miseria & angustia proximi Jes. LIV. 11. Est 7. multis modis *necessaria*: *sustentat* enim proximum, sub calamitatibus mergentem Prov. XVIII. 14. *vivificat* eundem quasi mortuum 1 Thess. III. 8. refocillat & recreat eundem, à calamitatibus quasi onustum, fatigatum, & tantum quandoque non oppressum Psal. XCIV. 19. Matth. XI. 28. 29.

III. *Adminicula* promovendæ tali consolationi, suppetunt 1. à *religione*, obsequio versus Deum, qui eam nobis præscribit Jes. XL. 1. atque etiam ab ejus exemplo cap. XLIX. 13. Tum 2. à *justitia*, qua quod nobis afflictis factum vellemus, alteri conamur præstare. 3. A *misericordia* & *συμπαθείᾳ* cum aliorum afflictionibus, qua nos in afflictorum locum constituimus Heb. XIII. 3. Porro 4. à *communione* sanctorum, qua afflictum consideramus, velut ejusdem nobiscum corporis mystici membrum, adeoque quod ipsi exhibemus boni, nobis ipsis nos exhibere. 5. Ab *humanitate*, qua verbis modestiam & charitatem spirantibus, sermones nostros consolatorios condimus, ut suavius afficiant animum afflicti Gen. I. 20. 21. Etiam 6. ab *argumentis* consolatoriis, quibus afflictum

conamur erigere, si illa sint solida & convincentia, petita ex claris Scripturæ verbis, dextre applicatis, quæ maxime afficiunt conscientiam afflicti Rom. xv. 4. Psal. cxix. 50. 81. 93. Porro etiam ab experientia, cum *propria* 2 Cor. 1. 3. 4. tum aliorum quorumvis sanctorum Jac. v. 11. Insuper 7. a *precibus* & suspiriis inter consolandum, ut Deus adspiret consolationi nostræ Col. 11. 1. 2. Tandem 8. a *prudentia*, qua caute discernimus afflictos erigendos, eorumque afflictiones, item argumenta consolatoria cujusque necessitati conformamus.

IV. *Neglectum* officii consolatorii versus afflictos, cujus consideranda

A. *Natura*. Est officium consolationis versus afflictos, vel prorsus non præstare, vel sic præstare ut afflictus nullum omnino levamen aut beneficium inde percipiat. Quod non uno modo fit. Sunt enim 1. qui consolando reprehendunt, erigendo dejiciunt, pro officio, exprobrant peccata. Tales erant amici Jobi Job. xvi. 2. consolatores *miseriæ* עָמָל. Qui consolando afflictos *fallunt*, decipiunt, dejiciunt, pacem denunciantes his quibus pax non competit 1 Thess. v. 3. ad securitatem formant, & judicia Dei ipsis aggravant. Qui 3. afflictis pro solatio adulantur, intempestive extollendo eorum pietatem, bona opera, merita, ut ab eis solatia quærant, in eis fiduciam habeant, eoque abstrahunt à fiducia in Christum solum collocanda. Qui 4. consolatoriis *ineptiis*, se afflictis suspectos reddunt, eoque magis adaugent, quam minuunt eorum angores, quod in negotio desertionum spiritualium, nimium est frequentatum. Qui 5. argumenta consolatoria promiscue spargunt, absque ullo judicio & discretione, quod imperitis consolatoribus usitatissimum est. Qui 6. officium consolationis dispensant cum damno spirituali, afflictorum pariter adstantium, quod frequentatissimum est, in consolatione moribundorum, quando per omnem sæpe vitam impiis, & qui pro talibus apud adstantes noti sunt; tam promte & liberaliter addicitur vita & gaudium æternum, quo non parum, in suis peccatis & carnali securitate, confirmantur auditores, ipseque decumbens efficacissime retrahitur à vera resipiscentia & fide in Christum, inque peccatis suis suaviter decedit. Plures hujus generis abusus facile conficies per collationem eorum, quæ de genuina dispensatione consolationis dudum diximus.

B. *Mala* hujus neglectus facili negotio colligi possunt ex bonis consolationis piæ, jam designatis. Infert præterea, 1. contemtum Dei, cujus præscripto nobis tantum deferre, ut ejus imagini velis succurrere vel consolatione. 2. Σπλαγχνοκαρδίαν versus afflictum, qui ejusdem tecum carnis est. 3. *Communionis* sanctorum, & eadem opera communionis cum Christo: qui enim cum Christo unitus est, & communionem ejus beneficiorum habet; eadem opera communionem habet cum ejus membris, eoque sympathiam experitur cum eis. 4. Ingenui affectus versus *seipsum*, cum ab aliis, sibi afflicto, polliceri non possit, quod aliis negat; saltem indignus est qui experiatur consolationem in suis afflictionibus, & si fortasse experiatur, Deus subtrahet efficaciam consolationi &c.

C. *Causæ* hujus neglectus præcipue sunt: 1. Vilipendium *Dei* ejusque præcepti. 2. Vilipendium *proximi*, quo eum tanti non facimus, ut ei in necessitate constituto, solatio nostro succurramus. 3. Quandoque odium versus proximum, ex quo etiam nascitur ἐπιχαιρεκακία, quo insuper gaudemus in ejus afflictionibus. 4. *Imperitia*, per quam argumenta consolatoria nobis non suppetunt, quibus eum erigamus. 5. *Imprudentia*, qua, si suppetant argumenta, ea commode non possumus instruere, ut juvent proximum, quin etiam ei noceant. Accedit quandoque 6. *labor* & molestia quæ est in consolatione, quem declinare student.

D. *Remedia* suppetunt à consideratione devota *bonorum* piæ consolationis, & *malorum* neglectus. 2. Ab usu *adminiculorum*, quibus juvatur & promovetur studium Christianæ consolationis. 3. Ab obstructione *causarum*, à quibus generatur neglectus ille &c.

CAPUT VI.

De Reprehensione lapsi, & Communione cum peccatis ejus.

IN officiis, quæ respiciunt proximum, sub certa *qualitate*, succedit secundum, quod eum respicit ut *lapsum*, per Christianam reprehensionem, cujus consideranda

I. *Natura*. Est justa eorum, qui in peccatum ceciderunt, reprehensio, ejusque placida admissio. Proinde duabus partibus universa hæc conversatio absolvitur: nim. *Primo reprehensione*, penes quam cogitanda veniunt, 1. *peccans* reprehendendus, inque eo observandum, ab *una parte*, quinam reprehendendi sint nim. *generaliter* quidem *omnes* qui delinquunt, licet non ab omnibus, nec eodem modo: *specialiter* α. *Superiores*, usque ad Reges & Principes: sic Herodes Tetrarcha reprehendebatur à Baptista Luc. III. 19. Primores, nobiles & gubernatores in Israële, à Nehemia

Neh.

Neh. v. 7. & XIII. 17. Naaman à servis suis 2 Reg. v. 13. 14. *Ecclesiasta*, sic Archippus à Colossensibus, auctore Paulo Col. IV. 17. Petrus à Paulo Gal. II. 11. β. *Boni* æque ac mali, sapientes perinde ac stulti Prov. IX. 8. & XIX. 25. γ. *Æquales* perinde, ac inæquales Luc. XXIII. 40. δ. *Fratres* Christiani 1 Thess. v. 14. viciniimo & peregrini Gen. XX. 16. & XXI. 25. & XIX. 7. ab *altera parte* quinam *non* sint reprehendendi: non stulti & amentes: non empactæ Prov. IX. 8. non obstinati obsirmati adversus reprehensionem, quod Servator eos *canes* & *sues* appellet Matth. VII. 6. Prov. IX. 7. non hominem hæreticum, post unam atque alteram admonitionem Tit. III. 10. His enim, si reprehensionem impendas, non tantum oleum perdes & operam Prov. XIII. 1. sed eos etiam in te concitabis Prov. IX. 7. Tum 2. *peccata* reprehendenda nim. (a) vel *occulta*, vel *manifesta*; publica vel privata 1 Tim. v. 20. Gal. II. 14. (b) vel graviora, vel leviora (c) commissa, vel ex *ignorantia*, infirmitate, gravi tentatione; vel ex *malitia*, elata manu (d) commissa item, vel *semel* tantum, aut *raro*, vel *frequenter*, continuatione quadam. (e) Commissa denique, vel *ante* ullam reprehensionem; vel *post* factam aut factas reprehensiones, sæpius repetita. Quæ omnia ad hoc caute sunt discernenda, ut reprehendendi ratio cuique efficacius adaptetur. Porro 3. *reprehensio*, quæ fit, A. vel *directe* verbis planis, 2 Sam. XII. 7. 9. 10. *Tu es vir ille mortis*; vel B. *indirecte*, terminis *tectis*, per periphrases, intimationes & circumlocutiones, scil. pro natura & statu reprehendendorum. Sic reprehensio fit α. aliquando, potius obsecrando, obtestando, exhortando; quam directe objurgando Gen. XIX. 5. 7. *Quæso fratres, ne committatis tantum malum.* Aliquando β *insinuando* seipsum, quasi optando: utinam abstineres, audires &c. Psal. LXXXI. 14. Aliquando γ. *figuris*, similitudinibus, comparationibus, in aliena persona, prout Nathan 2 Sam. XII. 1. 2. 4. 5. & Servator reprehendens Judæos parabolis Matth. XXI. 28—33—36. Aliquando δ. *exemplificatione*, quando peccatum alterius repræsentamus & exaggeramus, ut inde reprehendendus suum agnoscat. Aliquando ε. *nobis ipsis* peccatum alterius tribuendo, ut reprehendendus illud in nobis quasi videat 1 Cor. IV. 6. aut nosipsos implicamus commisso peccato, v. g. si ego ista facerem--quid diceres? Et hæc caute observanda, quo efficacius stringat reprehensio. Tandem 4. *regula* ipsius reprehensionis observandæ, quibus efficax reddatur reprehensio ad emendationem reprehensi. In his *prima* esto, ut reprehensio fiat cum α. *sapientia* Prov. XXV. 12. qua reprehendens diligenter attendat ad statum & conditionem reprehendendi, ad ejus delictum, ad reprehensionem suam, ut omnibus istis reprehensionem prudenter adaptet. β. *Justitia*, qua id operam damus, ut non tantum reprehendendum reprehensionem mereatur, ut peccatum vere adsit; & certo etiam constet, & tantum etiam, ut cum reprehensione tua congruat: sed etiam, ut ipse reprehendens immunis sit ab eodem, aut simili vitio Jes. XI. 2. 3. 4. Matth. VII. 3. 4. 5. γ. *Fide* seu fideliter, cum respectu Dei, ut reprehensio dirigatur in Dei gloriam; tum respectu proximi, ut intendas ejus emendationem Prov. XXVII. 6. δ. Cum *παῤῥησίᾳ* & justa audacia, qua nec respicias personam reprehendendi; nec vereans ejus indignationem, iram, odium. *Secunda*, ut reprehendendum sit *verum* peccatum, seu transgressio legis *divinæ*, aut justæ legis *humanæ*: nec grave tantum crimen: sed levius etiam quodvis delictum Levit. XIX. 11. ut certus insuper sis, quod vere fuerit commissum, nec ex conjectura, suspicione, aut ex mera aliorum relatione reprehendas, quæ fallere possint Jes. XI. 2. 3. 4. ut ipsa tua reprehensione reprehendi merearis Jos. XXII. 16. 1 Sam. I. 14. 15. Marc. x. 13—17. *Tertia*, ut modus reprehendendi conveniat cum expectata emendatione, quod fiet, si perfundatur *charitate* fraterna 2 Thess. III. 15. 2 Cor. II. 4. si condita sit *mansuetudine* ac lenitate Gal. VI. 1. 2 Tim. II. 25. si *constans* sit, quamdiu emendatio sperari potest 2 Pet. I. 13. *Quarta*, ut reprehensio instructa sit argumentis solidis efficacibus & convincentibus, è Scriptura petitis, quo feriant conscientiam reprehendendi Zeph. II. 5. 2 Tim. III. 16. *Quinta*, ut reprehensio non suscipiatur absque precibus, si non statis semper; saltem ejaculatoriis, ut Deus dirigat reprehendentem, & adspiret reprehensioni Psal. XXXVII. 5. Neque etiam finiatur absque eisdem. *Sexta*, ut reprehensio prudenter accommodetur ad qualitatem, statum, temperamentum, relationem, reprehendendi, atque insuper fiat tempore oportuno. *Septima*, ut caute attendatur ad qualitatem delicti reprehendendi, sitne occultum, an manifestum: grave, an leve: ex infirmitate aut ignorantia, an ex malitia, ut pro his omnibus reprehensio adaptetur. Hactenus prima pars conversationis cum lapsis, ea nim. quæ est in *reprehensione*; succedit secunda', quæ est in reprehensionis *admissione*, penes quam requiritur, ut fiat א. cum *humilitate* & condescensione, qua placide audias reprehensionem, etiam ab inferiore factam Job. XXXI. 13. 1 Sam. XXV. 32. 33. ב. Cum *gratiarum actione* Psal. CXLI. 5. ג. Cum *patientia*, absque obmurmuratione Heb. XIII. 22. ד. Cum *obsequio*, ut emendes delictum reprehensum.

II. *Bona* conversationis hujus cum lapsis, spectant, ab *una* quidem *parte* ad *reprehensionem*, qua reprehendens 1. satisfacit Deo ejusque mandato Levit. XIX. 17. Matth. XVIII. 15. Tum 2. proximum,

mum, quantum est in se, liberat à *peccato*, à morte, à Gehenna ignis æterni Jac. v. 20. Matth. XVIII. 15. quin & à gravissimis Dei *judiciis* temporalibus Luc. XIX. 41—45. Porro 3. alios etiam *metum* incutit peccandi, eoque a peccato retrahit 1 Tim. v. 20. stertentes excitat, quasi à lethargia in peccatis 2 Sam. XII. 7. Joh. IV. 18. imo spiritualiter mortuos, velut in vitam revocat Prov. XV. 31. Insuper 4. est *medium* efficax ad generandam & augendam *sapientiam* Prov. XXIX. 15. & XIX. 25. Etiam 5. reprehendenti apud ipsum reprehensum, pium saltem, gratiam conciliat Prov. IX. 8. & XXVIII. 23—. Est 6. opus in se præstantissimum *oleum pretiosum* Psal. CXLI. 5. *margarita*, non objicienda porcis Matth. VII. 6. quo Deus amorem versus filios suos exercet Apoc. III. 19. Heb. XII. 5. Joh. XVI. 8. Tandem 7. satisfacit conscientiæ reprehendentis, si pereat etiam reprehensus Ezech. III. 18. eamque liberat ab exitio: ab *altera* parte, ad reprehensionis *admissionem* promptam; 1. enim est indicium *cordis* ingenui, admittere justam reprehensionem, ut patet in Davide admittente reprehensionem, ut Nathanis. Atque 2. obtinente ab eodem *gratiam*, qua admittebatur ad negotia regiminis 1 Reg. 1. 23. 27. atque etiam postea Gad Propheta 2 Sam. XXIV. 11—15. quam etiam apud eum obtinebat, & quivis juste reprehendens obtinet apud reprehensum Psal. CXLI. 5. atque insuper Abigail 1 Sam. XXV. 32. 33. 34. Est item 3. signum *sapientiæ* Prov. XV. 5. 31. 32. Proinde 4. cedit in reprehensi *honorem* cap. XIII. 18. Atque insuper 5. *emendationem* & utilitatem. Nec non 6. *solatium*, quod reprehensio sit medicina animæ 1 Sam. XXV. 30. 31.

III. *Adminicula* adornandæ & recipiendæ reprehensionis, sunt, à parte *reprehensionis* quidem, ut reprehensuro adsit 1. *Prudentia* sufficiens, qua reprehensionis commoda argumenta in promtu habeat non tantum; sed etiam ea pro ratione personarum reprehendendarum, aliarumque circumstantiarum, applicare & dirigere possit, à qua multum pendet successus reprehensionis. 2. *Justitia*, qua immunis sit ab eisdem & aliis delictis, quibus reprehensio à reprehenso in reprehensorem retorqueri & declinari possit, unde David justum requirit qui se reprehendat Psal. CXLI. 5. Conf. Matth. VII. 5. Porro 3. *fidelitas*, qua non imperandi & insultandi pruritu; sed amore versus gloriam Dei & reprehensi bonum, reprehendat Prov. XXVII. 6. Insuper 4. *libertas*, qua, nulla reprehendendi auctoritate, potentia, odio, ira aut vindicta; nullo item metu cujusvis incommodi, absterreatur ab officio reprehensionis. 5. *Charitas* versus reprehendendum, ejusque emendationem, quæ & reprehendendo perspicua sit, quod citra eam vix & ne vix quidem admissurus sit reprehensionem, quamvis justissimam. 6. *Misericordia* versus reprehensi infirmitates, peccata, incommoda, quæ impellant ad instituendam reprehensionem Gal. VI. 1. Adhæc 7. *mansuetudo* & lenitas in reprehendendo, qua, absque odio, ira, amaritudine, occupetur in reprehendendo: quod hujusmodi perversæ passiones *non operentur justitiam Dei* Jac. 1. 20. nec reprehensio sit oppugnatio 2 Tim. 1. 24. 25. Tandem 8. *reverentia*, qua reprehendendi honos & respectus in reprehendendo conservetur: à *parte admissionis* & admittentis, ut reprehensio cum fructu abeat, adminicula suppetunt (1) ab *amore* sui suæque salutis, ut salubriter reprehendentem ingenue audiat, & audiendo peccata, eorumque pœnas à se avertat. (2) A *sapientia*, qua reprehensionis naturam, argumentorum reprehensoriorum pondus, usum & beneficia, assequatur. (3) Ab *obedientia*, qua reprehensioni, velut emendationis divino medio, obsequatur, aures præbeat. Tandem (4) Ἐπιείκεια, cor molle ac tractabile, qua reprehensioni cedat.

IV. *Communio* cum aliorum peccatis, opposita reprehensioni Eph. v. 3. 11. Hujus examinanda

A. *Natura*, per quam, negligendo debitam reprehensionem, aliorum peccata, cum suo reatu, in nos derivamus. Contrahitur ista communio 1. simplici *neglectu*, seu non reprehendendo, quando debebamus reprehendere Eph. v. 7. 11. Tum 2. aliis *actionibus*, quæ non raro reprehensioni substituuntur, v. g. α. *scandalo* dato, quando seu malum; seu adiaphorum committimus, quo alius ad idem perpetrandum invitatur & adducitur. β. *Jussione*, quando quis sua auctoritate & potentia alii peccandi necessitatem imponit. γ. *Consilio*, quando peccatum saltem suadet, aut dirigit in peccando. δ. *Consensu*, quo saltem non abnuit, ut peccatum committatur. ε. *Laudatione* peccati commissi, ejus defensione, palliatione, imminutione, excusatione. ζ. *Permissione*, quando illud non impedit, ubi poterat & debebat. η. *Silentio*, quando illud non manifestat, cum utiliter indicari posset. θ. *Auxilio*, quando juvat peccantem. ι. *Lentitudine*, quando pulvillos consuit cubitis peccantium, eis pacem pollicetur, aut justo frigidius reprehendit. κ. *Indulgentia*, quando non punit, ubi punire debebat, aut leviore pœna, quam par est. His omnibus, non tantum aliena *culpa* suscipitur; sed etiam ejus reatus & pœna.

B. *Mala* hujus communionis seu neglectus præcipua sunt: 1. Nos privamus omnibus beneficiis, quæ reprehensioni debitæ dudum addiximus. 2. *Deum* offendimus, ejusque iram & odium in nos

nos concitamus. 3. Proximum lædimus, inque peccato confirmamus, ejusque pœnas aggravamus. 4. Conscientiam propriam turbamus. 5. Quasi non satis esset, propriis peccatis onustum esse, etiam aliorum peccata in nos derivamus. 6. Et eo ipso proprium reatum adaugemus, nosque divinis judiciis obnoxios facimus.

C. *Causa* hujus communionis & neglectus sunt, ex parte quidem non *reprehendentis*, 1. naturalis *aversio* ab hoc reprehensionis officio. 2. *Ignorantia*, qua non sumus periti, qui hoc officium recte expediamus. 3. Defectus *amoris*, cum versus propriam animæ salutem; tum versus proximi. 4. *Reatus* proprius, quo, vel ejusdem, vel aliorum peccatorum culpam gerimus, adeoque veremur, ne in propriam ignominiam reprehensio in nos retorqueatur. 5. *Perfidia* in Deum pariter & proximum. 6. Perversus *metus* indignationis, odii, iræ, aliorumque malorum, quæ à libera reprehensione, à reprehenso nobis immineant: ex *parte* autem *reprehendendi*, causæ præcipuæ sunt, 1. *amor* peccati & cupiditatum carnalium, quas adeo habent in deliciis, ut non modo eas deserere nolint; sed etiam tangi & reprehendi doleant. 2. *Fiducia impunitatis*, etiam absque emendatione. 3. *Atheismus*, quo, vel Deum ignorare peccata sua; vel non curare, adeoque nec puniturum, sibi persuadent Psal. x. 11. & xciv. 7. Etiam 4. *fastus*, quo reprehensionem in sui ignominiam vergere credunt. 5. *Vilipendium* reprehendentis. 6. *Neglectus* salutis propriæ, & æternæ, & temporalis, &c.

D. *Remedia*, adversus istam communionem, suppetunt 1. à devota cogitatione *bonorum*, Christianæ reprehensionis, & *malorum* neglectæ ejusdem, & communionis cum aliorum peccatis, 3. Ab obstructione *causarum*, quibus generatur iste neglectus &c.

CAPUT VII.

De Conversatione cum bonis, per amorem & amicitiam.

HAbuimus conversationem cum proximo, respectu certæ *qualitatis*, eam quæ respicit *afflictos*, per consolationem, & *lapsos*, per reprehensionem; succedit conversatio cum *bonis*, per amorem & amicitiam. Hujus contemplabimur

I. *Naturam*, per quam cum bonis bene agimus, h. e. cum ipsis conversamur in charitate & amicitia. Per bonos hic intelligimus, vere *pios*, seu quos pro talibus habere tenemur, cujuscunque sint status, conditionis & ordinis. Conversatio cum his stipulatur 1. *amorem*, & fraternum quidem, cujus officia *generaliter* examinavimus *Idea Theol. moralis* lib. III. cap. II. Nimirum α. officia illa, quibus alieni reddimur ab omni ejus *læsione*, qualia sunt mansuetudo, patientia, longanimitas, placabilitas. β. Ea officia, quæ vitæ conjunctionem, seu conversationem fovent, puta, concordiam, benevolentiam, quæ conjunctam habeat comitatem, affabilitatem & æquanimitatem. γ. Officia illa, quibus incolumitas ejus defenditur, promovetur & refocillatur. Ista hoc loco tetigisse suffecerit: *specialiter* conversatio cum bonis exigit (1) *affectum* versus eos *fraternum*, qui non remissior sit versus eos, quam versus fratres *naturales* Eph. IV. 32. Rom. XII. 10. (2) *Admissionem* eorum in conversationem nostram, absque contemtu sortis eorum vilioris, absque *obmurmuratione* 1 Pet. IV. 9. eo modo, quo Christus eos & nos recipit, absque ullo respectu ad dignitatem, aut meritum nostrum. (3) *Portationem* onerum, si quibus graventur, ut *legem Christi adimpleamus* Gal. VI. 2. sive onera illa sint *interna*, infirmitates, imperfectiones, tentationes; sive *externa*, seu afflictiones qualescunque. (4) *Observationem* eorum, *ad excitationem amoris & bonorum operum* Heb. X. 24. *Observationem* inquam, qua attendamus ad eorum statum, defectus, infirmitates, dona &c. ut his omnibus congruenter cum eis agamus: & *excitationem* ad bona opera, adhortatione, exemplo, aliisque huc valentibus omni modo. (5) *Fidelitatem*, per quam, omne quod *cum* eis agimus, aut *pro* eis, ingenue & absque fuco, perinde contendat in eorum emolumentum, ac in nostrum proprium, aut in fratrum 3 Joh. vs. 5. (6) *Communicationem* donorum & bonorum nostrorum, in eorum usum & commodum, tam corporale, quam spirituale 1 Pet. IV. 10. 1. Cor. XIV. 26. Præter hunc amorem ejusque officia, conversatio cum bonis stipulatur 2. *amicitiam*, quæ cum bonis quidem est colenda; sed non omnibus, verum cum quibusdam, ex pluribus prudenter selectis, qualis fuit inter Davidem & Jonathanem. Est autem amicitia, amor mutuus, seu reciprocus, nec coire potest nisi inter plures, qui sibi officia amoris reciprocant, eosque *bonos* tantum, alias degeneratura in societatem malignantium, aut etiam conjurationem. *Actus* ejus præcipui sunt, 1. *Communicatio*, qua amicus cum amico conversans, ei abditissima sua velut in sinum effundit, unde amici, *viri secreti* appellantur Job. XIV. 19. Psal. LV. 14. 15. eaque reciproca. 2. *Consultatio* in rebus ambiguis. Ibid. Prov. XXVII. 2. Porro 3. *desiderium* mutuæ præsentiæ & societatis 2 Sam.

xix. 33. 3. *Coambulatio* & in ea confabulatio mutua Amos. iii. 3. Insuper 4. *visitatio* familiaris, qualis inter Elisabetham & Mariam obtinebat Luc. i. 40. Etiam 5. *convivatio* amica Psal. xli. 9. Tandem 6. *amplexus* mutui, oscula charitatis, salutationes, aliaque id genus signa amoris mutui, ut inter Davidem & Jonathanem 1 Sam. xx. 41. item Davidem & Barcilæum 2 Sam. xix. 39.

II. *Bona* hujus conversationis cum bonis, coacervat Psalmus cxxxiii. Est 1. mire *pulchra* vs. 1. הנה מה טוב *ecce quam bonum* seu pulchrum est! scil. propter συμμετρίαν & harmoniam, καλὸν θέαμα. Est 2. admodum *jucunda*: *quam jucundum*, dulce, suave, conversari cum fratre, in amore & concordia! Psal. lv. 15. scil. ut *oleum optimum* שמן הטוב, fragantissimum oleum, quo inungebatur Aaron, item Reges, quo convivas olim solebant inungere, ut exhilararent, non tantum unctos: sed & circumstantes: ita bonorum conversatio &c. Est 3. *utilissima*, fœcundans quævis, cum spiritualia; tum corporalia, sicut *ros Hermonim* vs. 3. Imitatur 4. nostram conversationem cum Deo, imo & conversationem Dei nobiscum. Confer lib. II. de ambulatione nostra cum Deo. Habet 4. promissionem *benedictionis* divinæ vs. 3. Deus enim mandat &c. Est 5. omnino *necessaria*, & Ecclesiæ, & Reipublicæ, & bonis omnibus, ut bene boni cum bonis conversentur: huc enim omnes leges, cum sacræ; tum civiles contendunt.

III. *Adminicula* promovendæ huic conversationi, suppetunt 1. *generaliter* ab *amore* mutuo bonorum, ab eis potissimum officiis, quæ nos alienos præstant ab omni læsione proximi, qualia sunt, mansuetudo, patientia, longanimitas, condonatio injuriarum: item ab eis, quibus conjunctio vitæ fovetur, concordia, benevolentia, comitate, affabilitate, æquanimitate, etiam ab eis, quibus proximi bona defendi, promoveri & refocillari, jam dudum diximus: *specialiter* 2. ab eo, ut *boni* simus quo & boni delectentur nobis, & nos ipsis: neque enim est, quod efficacius conciliet amicitiam, quam similitudo morum. 3. Ut simus ὁμόψηφοι opinionibus, studiis, quantum scil. ad *necessaria* Rom. xv. 5. 6. dum in non necessariis, mutuas infirmitates toleramus 1 Cor. i. 10. Phil. ii. 1. 2. 3. Tum 4. studiose sectemur, quæ ad pacem faciunt Eph. iv. 2. 3. 4. Psal. xxxiv. 15. Insuper 5. ut tegamus per charitatem aliorum *infirmitates* 1 Pet. iv. 8. Prov. x. 10. Tandem 6. ut etiam pro se nata, confiteamur alii aliis peccata Jac. v. 16. id quod iram efficacissime frangit.

Caput VIII.

De Conversatione cum malis & inimicis.

SUccedit in genere conversationis cum hominibus certæ *qualitatis*, conversatio cum *malis* & cum inimicis, qui respectu bonorum semper mali sunt, aut malam causam tuentur. Hujus consideranda

I. *Natura*, per quam, conversationem nostram cum malis, ita instituimus, ut vergat in eorum commodum. Quod fit 1. declinando, quantum per religionem, justitiam & charitatem fieri potest, omnem non necessariam familiaritatem & conversationem cum eis Psal. i. 1. 1 Cor. vi. 17. 18. Prov. xxiii. 20. & iv. 14. ad hoc ut pudefiant 1 Thess. iii. 14. Tum 2. enitendo in ejus *emendationem*, quod fiet α. *generaliter* prudenti & amica reprehensione, quam descripsimus *capite præced.* β. *Specialiter*, si coneris immunis esse, vel à *suspicione* ejusdem aut similis peccati, alias omnes tui conatus in cassum erunt, quod impiis in more sit, continuo retorquere sibi objecta. Si γ. circa res religionis, cum errante aut hæretico occupatus, non nisi *reverenter* & cum timore sacra tractes: neque enim est quod magis profanos confirmet in perversis suis opinionibus, quam temerariæ & profanæ contentiones 1 Pet. iii. 17. Prov. xxiv. 26. Si δ. cum mansuetudine, humanitate & modestia cum eo agas, ut persuasus sit, te, non livore, aut dominandi cupiditate; sed pietate versus Deum, & puro amore versus ejus salutem, sic cum eo agere. Si ε. non indulgeas nimiæ credulitati, ut ex incertis rumoribus, aut vana suspicione, ejus vitia taxes. Neque ζ. nimis facilis sis ad conversationem cum eis impiis qui sunt *extra* Ecclesiam 1 Cor. v. 13. Quin & η. magis intentus sis propriis, quam aliorum negotiis, tua cures placide 1 Thess. iv. 11. 12. sic declinaturus varias occasiones contendendi ac disceptandi temere cum malis. 3. *Condonandi*, si nim. cum quo agis, agnoscat quod te *injuria* quavis affecerit, tum enim, ex præscripto Christi, ea injuria condonanda ei est Matth. xviii. 21. 22. Quod alias à Deo non consequamur remissionem peccatorum nostrorum: atque insuper æquissimum sit, ut nos condonemus, cum Deus nobis tot ac tanta condonaverit, & condonet indies. Condonandæ autem ei sunt injuriæ, non ore tantum; sed corde quoque Matth. xviii. 35. penitus obliviscendo injuriam illatam, scil. quemadmodum Deus nobis condonat peccata nostra Matth. vi. 12. Jer. xxxi. 34. Idque non semel tantum

tantum aut septies; sed septuagies septies. 4. *Reconciliando*, si inimicitia sit *privata* inter privatos, aut si inimicitia teneat ab utraque parte, aut si eadem obtineat ab alterutra parte, quæ non agnoscit, se ei ansam præstitisse. Tum redintegratio tentanda, cum ab utraque parte, si incertum sit, à qua parte inimicitia ortum habuerit, aut, si ab una tantum extiterit inimicitia; tum ei quærenda primo reconciliatio: si pars offendens offensam non agnoscat, nec reconciliationem quærat; tum pars offensa condescendere debeat, quo reconciliatio obtineatur. Hic autem requiritur, α. ut pars utraque se reconciliabilem præbeat, quærendo reconciliationem. β. Ut pars offensa, quæsitam à parte offendente, post agnitam offensionem, & petitam remissionem, prompte admittat. γ. Ut pars offensa etiam, pro re nata, condescendendo, & à stricto jure suo aliquid remittendo; reconciliationem omni modo sectetur. δ. Ut facta reconciliatione, omnem memoriam pristinæ inimicitiæ, aut illatæ injuriæ deponant, sibique invicem quodvis amicitiæ officium conferant. 5. Observando *εἰρηνικὴν* Christianam, si quando ad *processum* judicialem inimicitia pertigerit, prout etiam apud Christianos, legitime fieri quandoque potest Exod. xviii. 14. 15. 16. Rom. xiii. 4. Tum observanda est *εἰρήνη*, (1) ut non facile ad processum veniatur, in casu meræ *injuria*, utpote quæ condonanda est. (2) In casu autem illati aut imminentis damni in bonis externis, ad processum non descendatur, nisi quando quævis alia frustra tentata sunt: est enim processus quasi bellum aliquod privatum, cui declinando, quævis tentanda sunt. (3) Ut ad processum non prorumpamus, ex leviori quavis causa; sed ex gravi tantum 1 Cor. vi. 2. 7. (4) Ne inter procedendum, proximi damnum ullo modo intendamus; sed hoc tantum, ut *jus* nostrum tantum obtineamus. (5) Ut nihilominus animum amicum, imo & officia amicitiæ, versus invicem exerceamus. (6) Ut inter procedendum, nos sententiæ judiciali placide submittamus, & absque omni vindictæ cupiditate in ea acquiescamus 2 Paral. xix. 6. Prov. xvi. 10. Tandem 6. *belligerando*, si inimicitia publica sit. Hic ante omnia, variæ bellorum species caute sunt tenendæ; est α. bellum *offensivum*, quod non intendit nisi læsionem, ut ex ea tibi aliquod emolumentum pares: hoc bellum, non obstante quovis prætextu illicitum, nec aliud quam latrocinium est. β. Bellum *defensivum*, quod non intendit, nisi sui suorumque conservationem: hoc omnino licitum est, observatis observandis, quod seipsum suosque adversus aggressionem defendere, cuivis juri consentaneum sit. γ. Et bellum *vindicativum*, quo ab illatis sibi aut suis malis, Magistratus ab inferentibus, justas pœnas exigit: & hoc licitum est pro re nata. Bellum ab utraque parte justum esse nunquam potest; potest tamen ab utraque parte injustum esse. Ut igitur ab una saltem parte justum sit, exigitur A. ut justa sit ejus *causa*, h. e. non levior quævis injuria; sed atrox, quod bellum sit inter mala tristia atrocissimum: neque atrox etiam sufficit, nisi quævis antea tentaveris ei declinando Deut. xx. Jud. xx. B. Ut justa geratur *auctoritate*, h. e. publica aut publicæ æquipollente, & suprema quidem: nisi in casu puræ defensionis necessariæ. C. Justa *intentio*, qua bellum eo intendatur, ut æqua pax obtineatur: neque ex perverso affectu, ira, odio suscipiatur. D. Justus agendi *modus*, quo non tantum generaliter nihil agatur contra legem Dei; sed nihil etiam, quod non sit necessarium, ad justum finem belli obtinendum. E. Ut innocentibus, quantum fieri potest, parcatur. F. Ut bello operam nemo addicat, quod injustum censet, proinde absque debita ejus exploratione. G. Ut *ἀταξία* bellis familiaris, apud milites, quantum fieri potest, evitetur.

II. *Bona* Christianæ conversationis cum malis, 1. *generaliter* sunt, quod egregie conducat ad emendationem mali, qua lucrificetur Deo, ejusque anima servetur æternum. Hactenus etiam 2. ad glorificationem Dei. Insuper 3. ad tranquillitatem & gaudium conscientiæ; *specialiter* ℵ. *evitatio* conversationis non necessariæ aut utilis, quod eam α. Deus exigat Prov. iv. 14. 15. & ix. 6. 2 Thess. iii. 6. 1 Cor. v. 11. 2 Cor. vi. 14. β. Conversatio cum malis non necessaria, periculum præsentissimum adducat seductionis, etiam optimis Psal. cxli. 4. γ. Etiam communionis cum eorum peccatis. Insuper δ. justam aliis ciet suspicionem, & te malum esse: noscitur enim ex socio, qui non cognoscitur ex se. Adhæc ε. in angustiam te conjicit, ut vel Deum offendas; non satis libere malos reprehendendo; vel malos si reprehendas ut par, eoque tibi concites eorum odia, iras, insidias, infectiones, ut patet in Lothi conversatione cum Sodomitis. Non addam ζ. quod Deus subinde bonos affligat cum malis, si cumprimis eorum familiaritatem declinare nolint Apoc. xviii. 4. ℶ. *Condonatio* & reconciliatio cum inimico, hoc habet, quod (1) nos assimilet Deo & Christo, qui nobis tot tantaque condonarunt, qui nos sibi reconciliavit per sanguinem unigeniti filii sui, quodque nos assimilet ei, in hac *præcipua* ejus perfectione Matth. v. 44. cum vs. 4. 8. *Estote perfecti sicut* —— (2) Conciliat nobis condonationem & reconciliationem cum Deo, qui citra eam non vult nobis condonare Matth. xviii. Etiam (3) non certos reddit impetratæ dudum condonationis, eoque conscientiam inde reddit pacatam ac tranquillam. Insuper (4) novum nobis conciliat amicum, ejusque benevolentiam & officia reciproca. ℷ. *Processum* judicialem & *bellum*,

lum, in casu extremæ necessitatis, suadet potissimum amor versus nos nostrosque, si modo secundum moderamen inculparæ tutelæ, aliasque leges, dudum datas, suscipiatur.

III. *Adminicula* bonæ istius conversationis cum malis, suppetunt 1. à *reverentia* versus voluntatem Dei exigentem. 2. Ab amore versus *proximum* malum, ut emendetur ac servetur æternum. 3. Ab amore versus *notipsos*, tam quoad spiritualia, quam corporalia: quatenus nobis propitium reddit, & Deum & proximum. Conducit etiam 4. si sectemur conversationem cum *bonis*: quod ea, non tantum desuescamus à conversatione cum malis, sed etiam peritiam consequamur conversandi cum malis. Adminicula, quæ peculiariter nos forment ad condonationem, & ad reconciliationem; suppetent, cum à cogitatione *bonorum*, quæ singulas sequuntur; tum à diligenti contemplatione *natura* earundem.

Caput IX.

De Conversatione mutua inter superiores, inferiores & æquales.

Et sic tandem pertingimus ad eam conversationem, quæ proximum observat, sub certo ordine & *relatione*, superioris, inferioris aut æqualis. Officia igitur, pro ratione *relationis*, quam sustinent ad se invicem, varia sunt, v. g. Mariti ad conjugem, & vice versa; item parentum ad liberos, Dominorum ad servos, & vicissim &c. Singula horum singulis capitibus expedienda forent; ast quia brevitatis studium hoc non permittit, omnia conjunctim hoc uno capite expediemus, ac dicemus;

I. *Naturam*, per quam hæc conversatio exigit, ut ad relationem cuique peculiarem, caute attendamus, & pro cujusque relatione, cuivis officia nostra dispensemus. Respiciunt autem istæ relationes statum, vel

ℵ. *Æqualem*, qui eadem exigit officia ab utraque parte, nim. officia communis justitiæ, charitatis, nominatim *honoris*, quo dignitas cuique competens, agnoscitur & testificatur. Est enim in quovis homine aliqua *dignitas*, per quam ad minimum *homo* est, & imaginem divinam gerit, licet ea in uno major existat quam in alio, in uno æqualium, major v. g. sapientia, justitia, quæ ex præscripto divino pariter & ex natura rei, est agnoscenda & testificanda pro re nata, ore & opere Rom. XII. 10. 1 Pet. III. 7. & cap. II. 17. Eph. V. 2.

ב. *Inæqualem*, inter superiores & inferiores, quoad statum

ℵ. *Oeconomicum* inter domesticos, ubi potestas maritalis vergit ad *æqualem*, ubi officia inter maritum & uxorem, quoad essentiam sunt æqualia; ita tamen, ut differentia illa gradus, inter maritum & uxorem, qua vir præest, uxor obsequitur, in omnibus istis observetur 1 Pet. III. 7. 1 Cor. XI. 8. 9. 10. sunt enim maritus & uxor, una *caro*, adeoque œconomice, unus homo. Hinc sibi mutuam benevolentiam præstare tenentur 1 Cor. VII. 2. 9. Peculiariter hic notanda officia

A. *Mariti* versus uxorem, quatenus ejus caput est, nim. 1. ut se gerat versus uxorem, velut ejus *caput* Eph. V. 23. velut *Dominum* Gen. XVIII. 12. Ut 2. eam diligat, velut propriam carnem, velut alteram sui partem Eph. V. 25. Ut 3. eam *dirigat*, cum prudentia & æquanimitate, velut Dominus. Ut 4. eam *defendat*, velut proprium corpus. Ut ei 5. *prospiciat* de necessariis, non tantum sibi; sed & toti familiæ: ad hoc panem lucretur in sudore faciei suæ Gen. III. 19. Ut 6. ei, velut imbecilliori vasi, suum *honorem* præstet 1 Pet. III. 7. nec se ei amarum præbeat Col. III. 19. Huc cogitet, α se Dominum esse & caput uxoris, cui talia competunt. β. Uxorem esse suam *carnem*, alteram sui ipsius partem. γ. Se *Christianum* esse, cui competat, vestigia Christi & in hoc premere Eph. V. 21. 23. qui Ecclesiam, ut sponsam suam dilexit. Ibid. δ. Quicquid uxori præstat, hoc sibi præstare, ac toti suæ familiæ. ε. Eam hoc pacto, sibi commodius futuram in auxilium & obsequentiorem, cum magna sui, & corporis, & animi voluptare, pace, tranquillitate.

B. *Uxoris* versus maritum, nim. 1. ut eum *veneretur*, velut caput & Dominum. 2. Ei *subsit*, ejus præscripta bona placide audiat & admittat, non dominetur, sed sileat. Ut 3. in rem familiarem fideliter *attendat*, sua cuique domesticorum pensa prudenter distribuat Prov. XXXI. 13. 15. Ut 4. marito fidelis sit, quoad *pudicitiam*. Ut 5. eidem in omnibus *adjutorium* præstet, & placere studeat. Quo autem promtior sit ad ista officia, cogitet,

(1) vo-

(1) Voluntatem & *ordinationem* Dei. (2) Statum & *relationem* ad maritum velut ad caput suum. (3) *Benevolentiam*, quam sibi illis officiis paratura sit apud maritum. (4) *Beneficia*, quæ collatura sit in universam familiam & œconomiam (5) *Dulcitiem* & suavitatem, quæ inde oboritura sit vitæ conjugali. (6) *Spem conversationis* & emendationis proximi, per sanctum exemplum 1 Pet. III. 1. (7) Exempla sanctarum uxorum, Saræ aliarumque. Ibid. vs. 1—7.

C. *Parentum* versus liberos, quæ respiciunt liberorum vitam, 1. *naturalem* ut eos educent 1 Tim. v. 10. Ruth. IV. 11. ut Matres natos, si fieri potest, propriis uberibus alant Gen. XXI. 7. Luc. XI. 27. Tum 2. *civilem*, ut ipsis α. de sufficiente & commodo *alimento* & *indumento* prospiciant Matth. VII. 9. β. De honesta vitæ *occupatione* eis tempestive consulant Prov. XXII. 6. ipsis ad hoc magistros quærant honestos & peritos, à quibus ad artificium, pariter & bonos mores formari queant. Item γ. de honesto *conjugio* Jer. XXIX. 6. 1 Cor. VII. 26. 38. 39. Tandem 3. *spiritualem* Eph. VI. 4. Deut. VI. 6. 7. Ut tempestive dedicentur Deo per Baptismum Gen. XVII. 20. Ut adhibitis omnibus mediis efficacissimis, v. g. institutionibus, monitis, exemplis, precibus, cultu Dei publico, privatis catechizationibus &c. efformentur ad veram pietatem. Ad ista officia Parentes permovere & promovere debent (1) *Auctoritas* Dei, quæ præscripsit ea, ejusque gloria, eis egregie propaganda & promovenda Psal. XXII. 31. & VIII. 3. (2) *Justitia*, quam cuivis proximo, imprimis liberis, sibi proximis, velut sui partibus, debent. (3) *Charitas* naturalis, *στοργὴ*, quam non ethnici tantum; sed ipsa bruta quoque, suis natis præstant, & multo magis homines Christiani; quam etiam certius demonstrare non possunt, quam dictis officiis. (4) *Solatium* & gaudium proprium, quod concipient ex liberis bene educatis Prov. X. 1. & XXIII. 25. (5) *Benedictiones*, etiam temporales, quas à pia educatione liberorum suorum, in omni casu, exspectare à Deo possunt 1 Tim. IV. 8. Psal. CXXVIII. 1. (6) *Officia pietatis*, quæ à pie educatis liberis, sibi olim in senectute, polliceri possunt. (7) *Signum* gratiæ salutaris, Parentibus suppetet, à pia educatione liberorum suorum. (8) *Spes* Ecclesiæ & Reipublicæ multum fulcitur pia liberorum educatione. Juvabunt etiam & promovebunt successum officiorum, si Parentes A. tueantur *auctoritatem* suam paternam, ne flaccescat apud liberos, nimia *indulgentia*; B. Liberis in pietate præluceant suis *exemplis*. C. Scholis eos tempestive committant & Ecclesiis. D. *Precibus* fervidis eos assidue commendent Deo, ut ipse suis officiis adspiret sua benedictione: nec tamen, si successus non statim respondeat ex voto, vel flaccescant in officio, vel animum despondeant.

D. *Liberorum* versus Parentes officia exigunt 1. generaliter *honorem*, ex præscripto quinti præcepti, quo non nisi reverenter eos compellent, eos audiant Job. XXIX. 21. Gen. XLIX. 2. quo nihil omnino committant, quod vergit in eorum vilipendium Prov. XXIII. 21. quo, adversus obtrectatores quosvis, honorem eorum pro virili defendant, quod horrendum sit peccatum, parentum contemptum ferre Prov. XXX. 17. Deut. XXVII. 6. Tum 2. *obedientiam* Eph. VI. 1. Col. III. 20. qua *mandata* Parentum prompte audiant, ac cito ac fideliter exsequantur Prov. II. 1. 1 Sam. XVII. 17. qua *institutiones* placide admittant Prov. 1. 8. & XIII. 1. non oggannIant: qua eorum *castigationes* patienter ferant Heb. XII. 9. Prov. XXIX. 17. Porro 3. *gratitudinem* 1 Tim. V. 4. Gen. XLIX. II. 12. qua ipsis conentur esse in *gaudium* Prov. XV. 10. Gen. XLIV. 30. 31. 32. 33. id omne cavendo, quod eorum tristitiam cieat: qua *compensationem* præstitorum beneficiorum, quavis occasione, intendant 1 Sam. XXII. 3. 4. Ruth. II. 18. qua parentum honestam funerationem procurent, eorum debita solvant, quantum possunt Gen. XXV. 9. & XXXV. 22. Denique 4. *patientiam*, qua eorum infirmitates placide ferant Prov. XXIII. 22. Gen. IX. 22. Eo quod cuncta illa (1) Deo *placeant* Col. III. 20. (2) *Justa* etiam sint in se Eph. VI. 1. Quod (3) hoc pacto benedictiones parentum sibi comparent. (4) Neglectu suorum officiorum, maledictionem divinam sibi concitent, & gravissima ejus judicia Deut. XXVII. 6. Prov. XXX. 17. Quod (5) ista officia cedant in proprium honorem & emolumentum &c.

E. *Dominorum* versus servos, officia exigunt, ut 1. non nisi *bona*, justa, rationi consentanea *præscribant*, nec dominium in eos exerceant cum truculentia Levit. XXV. 43. Eph. VI. 9. Exod. I. 13. 14. Ut 2. servos & ancillas placide reprehendant & corrigant, si committunt quod malum est 2 Reg. V. 26. Prov. XXIX. 9. Ut 3. ipsis in suis infirmitatibus, morbis succurrant Matth. VIII. 6. 1 Sam. XXX. 13. Ut 4. attendant eorum animabus, & æternæ eorum saluti, eoque, non tantum privatim erudiant pro virili in rebus religionis: sed & publicorum sacrorum, imprimis diebus Sabbathi, usum permittant & commendent Deut. V. 14.

v. 14. Act. x. 33. Et ut hæc efficacius possint, (1) non admittant in familiam, nisi honestos & pios Psal. ci. 6. Act. x. 7. (2) Mercedem admissis ipsis addictam, fideliter solvant, & in omnibus, pro Christiana *ἐπιεικείᾳ* cum ipsis agant Prov. xxxi. 15. & xxvii. 27. Eph. vi. 9. (3) *Licentiam* nimiam agendi pro lubitu, nunquam ipsis permittant Prov. xxix. 21. & xxx. 22. eoque suam auctoritatem tueantur. Adeoque (4) *correctiones* necessarias non negligant. Huc (5) cogitent serio, sibi de istis officiis, præstandam aliquando esse rationem supremo Domino, & suo, & eorum Col. iv. 1. Eph. vi. 9.

F. *Servorum* & ancillarum, versus Dominos & Dominas suas, nim. 1. Ut eis se *subjiciant*, quavis reverentia & timore 1 Pet. ii. 18. Eph. vi. 5. Ut 2. eis debitam *reverentiam* absque ullo vilipendio ubique præstent 1 Tim. vi. 2. 2 Reg. ii. 16. Ut 3. *obedientiam* debitam ipsis adhibeant, prompte præstando bona sibi præscripta Eph. vi. 5. Col. iii. 22. Ut 4. *fidelitatem* suam ubique, *verbis* pariter & *factis* patefaciant Tit. ii. 10. Prov. xi. 13. Gen. xxxi. 38. 39. id omni cura observando, quod spectat in commodum rei familiaris. Idque 5. non in eorum tantum *præsentia*, *μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλείαις, ὡς ἀνθρωπάρεσκοι; ἀλλ' ἐν ἁπλότητι καρδίας*, *non in oculorum servitiis, quasi hominibus placentes*— Col. iii. 22. Et quo hæc officia promptius præstent, cogitandum ipsis, α. quod hoc ipso, non hominibus tantum; sed & Deo & Christo serviant; ejusque doctrinam exornent Tit. ii. 10. si cumprimis præstent, ideo præcise, quia sic Deus vult, quo obedientia divina, & religionis officia fiunt Coll. iii. 23. β. Quod a Deo mercedem certo certius olim sint consecuturi. Ibid. vs. 24. Eph. vi. 7. Quod γ. benevolentiam Dominorum suorum eo sibi paraturi Matth. viii. 6. 8. 9.

β. *Politicum*; qui habet officia

1. *Magistratus*, versus 1. *seipsos*, ut α. veram *fidem* habeant & profiteantur ingenue Jes. xlix. 23. Ezech. xlvi. 10. Ut β. *vitam* ducant *piam*, non legibus tantum *civilibus*; sed & *divinis* consentaneam Psal. cxix. 128. Exod. xviii. 21. subditis in exemplum. Ut γ. *regimen* suum dirigant ad præscriptum legum divinarum 1 Reg. ii. 3. Deut. xvii. 18. 19. Versus 2. *Ecclesiam*, ut (1) *curam* gerant cultus divini publici, qua ei de commodis locis, temporibus, prospiciatur: imprimis de sanctificatione Sabbathi Neh. xiii. 19. 2 Reg. xi. 7. 1 Tim. ii. 2. (2) *Auctoritatem* suam impendant, ut subditi sui ad cultum divinum adigantur 2 Paral. xxxiv. 33. Esd. vii. 26. (3) Ut ad *ministerium* Ecclesiasticum evocentur, & evocati commode sustententur, viri idonei, docti, pii 2 Paral. xix. 7. (4) Ut ipsi cultui divino, suis in exemplum, assidue & reverenter intersint Ezech. xlvi. 10. Psal. cxxii. 1. & lxxxiv. 11. Versus 3. *hæreses* & profanitates, ut sua auctoritate, omni modo legitimo, compescant & obstruant 2 Paral. xxxiv. 33. 2 Reg. xviii. 4. Prov. xx. 8. Nec tamen quemquam ad professionem veræ religionis cogant, licet interim sua potestate, errantibus auctores esse possint, ut mediis utantur, quorum ope ad veram fidem pertingant 2 Paral. xxxiv. 33. 2 Reg. xxiii. 3. Nominatim vigilent adversus *Papatum*, qui non tantum *idololatriæ* & *superstitionis* compendium est, cui intercedere debet magistratus fidelis Jes. ix. 8. sed & suo regimini politico, sua tyrannide & regicidiis est exitiosus Apoc. xvii. 6. & xviii. 24. Versus 4. *subditos* suos, nim. ut A. eos sincere *diligant*, prout Patres solent filios. Ut B. eis *prospiciant* de necessariis quibusvis, tam spiritualibus; quam temporalibus. Ut C. eos *defendant* adversus quasvis injurias, damna &c. Ut D. eos *regant* legibus justis & æquis. Ut E. non nisi bonos & idoneos officiis admoveant Psal. ci. 6. Exod. xviii. 21. F. *Impiis* sua auctoritate potenter obnitantur Psal. ci. 4. 7. 8. Job. xxix. 17. Ut G. *justitiam* omnibus absque studio partium, exerceant Levit. xix. 17. Exod. xxiii. 3. Prov. xvi. 12. Ut H. *curent* ea, quibus subditi sui *tranquillam* & pacatam vitam cum omni pietate ducant, mala puniendo 1 Tim. ii. 2. Rom. xiii. 4. Et quo hæc omnia promptius agant; cogitandum ipsis, (1) se omnem suam dignitatem auctoritatemque à Deo possidere, eique rerum gestarum rationes esse redditurum Rom. xiii. 1. (2) Se *Patres* esse suorum subditorum, eoque affectum paternum versus eos repræsentare debere. Nec (3) absque eis officiis *dignos* esse, qui suam stationem obtineant, aut à suis honorentur convenienter. Se (4) suorum officiorum neglectu, Reipublicæ, pro salute, exitium procurare, ejusque rodentem conscientiam sibi contrahere &c. Et quo possint etiam istis suis officiis feliciter fungi; suoque regimine exoptatum successum conciliare; conducent hæc adminicula, si α. verbum Dei, velut sui regiminis tutissimam normam, sibi ob oculos habeant Jos. i. 8. Psal. cxix. 24. si β. non propriis viribus, aut sapientiæ innitantur; sed solis Dei auxiliis Psal. cxxxiii. 16. Jer. xvii. 5. Psal. cxxiii. 2. Si proinde γ. à perversis consiliis & mediis sibi solicite caveant Psal. cxxv. 5. & ix.

& IX. 17. Si δ. *impios* eradicare fatagant, ob quos Respublica punitur Psal. CI. 8. Hos. IV. I. 2. Si ε. ad clavum non eligantur, nisi viri pii, honesti, prudentes & qui procul sunt ab avaritia Exod. XVIII. 21. Aut, si magistratus sit successivus, ζ. Id accuretur, ut successurus tempestive ac diligenter efformetur ad pietatem, prudentiam ac virtutem Prov. XXXI. I——

2. *Subditorum* versus Magistratum, ut 1. ei debitum *honorem* & reverentiam præstent, nec male de eis loquantur Rom. XIII. 7, Jud. vs. 8. Ut 2. obedientiam & submissionem, in omnibus quæ justa sunt, ei non subtrahant Rom. XIII. I Tim. III. I. Act. IV. 19. Dan. III. 18. Ut 3. *fidelitatem* ei servent, juxta juramentum ei præstitum, etiam adversus ei imminentia pericula moneant Psal. CI. 6. Jud. XI. 10. & XVI. 2. Ut 4. *tributa* & vectigalia fideliter ipsis persolvant Rom. XIII. 7. Matth. XXII. 21. Ut 5. ei in defendenda Republica, suis fortunis, viribus & ipso etiam sanguine, pro re nata, efficaciter succurrant Jud. V. 18. Ut 6. *preces* suas pro ejus & Reipublicæ salute ac prosperitate, ipsi non subtrahant I Tim. II. I. 2. Jer. XXIX. 7. Et ut hæc officia promptius expediant, serio cogitanda, quæ Apostolus in hanc rem coacervat Rom. XIII. Nim. α. esse hanc Dei *voluntatem* vs. I. β. Non esse Magistratum nisi *à Deo*. Ibid. γ. ut qui ei obnititur; obnitatur Deo ejusque διαταγῇ vs. 2. Proinde δ. sibi ipsi *judicium* attrahat. Ibid. ε. Magistratum constitutum esse ad *metum*, non *bonis* operibus vs. 3. Sed ζ. *malis* tantum. Ibid. Ex adverso η. *laudem* & præmia imminere bonis operibus. Ibid. Esse θ. Magistratum Dei *ministrum* vs. 4. Et quidem ι. *sibi in bonum*. Ibid. Ast κ. si malum feceris, in justum *vindicem*. Ibid. Ad hoc λ. *gladio* armatum esse à Deo. Ibid. Proinde μ. *necessarium* esse, ei subjici, non propter *pœnam* tantum; sed & propter *conscientiam* vs. 5.

γ. *Ecclesiasticum*, qui habet officia

א. *Præfectorum* versus auditores, nim.

1. *Pastorum* versus oves. Ut 1. in omnibus partibus ministerii sui, se *præstent*, *fideles*, laboriosos, constantes, prudentes Col. IV. 16. 2 Tim. IV. 2. Luc. IX. 62. Ut 2. prudenter *distinguant bonos* à *malis*, ut cuique convenienter suo statui, media salutis possint dispensare Jer. XV. 19. & XXIII. 14. 15. 17. Ezech. XIII. 18. 22. Ut 3. in conversatione cum suis auditoribus, quantum fieri potest, *pacem sectentur* Mal. II. 6. Act. II. I. Ut 4. præstando, quæ alios docent, suo exemplo suis præluceant I Tim. IV. 12. I Pet. V. 3. Matth. XXIII. 3. 4. Plura hujus generis habes Theol. lib. VII. cap. 2. §. XLIV. XLV.

2. *Presbyterorum* gubernantium, ut 1. præ reliquis Ecclesiæ membris, *vita* sint probatæ ac piæ Act. XX. 28. I Pet. V. 3. I Tim. III. I——5. Ut 2. *curam* gerant Ecclesiæ ac singulorum ejus membrorum, quin & Pastorum Act. XX. 28. I Cor. XII. 28. Ut 3. omnibus negotiis Ecclesiæ, quæ spectant ad ejus bonum, etiam visitationi ægrorum, se gnaviter impendant Jac. V. 14. Ut 4. concionatoribus sint ab *auxiliis* (sicut olim Levitæ Sacerdotibus, à quo etiam in primitiva Ecclesia *Levitæ* appellabantur) eorumque honori & famæ pro virili patrocinentur I Tim. V. 17. I Thess. V. 13.

3. *Diaconorum*. Ut 1. sibi *suaque vita* attendant, quo sint *honesti*—— I Tim. III. 8 Act. VI. 3. Attendant 2. *pauperibus*, ut cuique succurrant pro *sua indigentia*, non ratione corporis tantum; sed etiam animæ. Ut 3. eleemosynas *colligant fideliter* Act. V. 34. Et 4. dispensent ἐν ἱλαρότητι Rom. XIII. 8. De quibus & alibi diximus

ב. *Auditorum* & subjectorum versus præfectos, imprimis Ecclesiastas, ut 1. conentur Ecclesiæ *prospicere* de pastoribus & antecessoribus, qui sint α. probatæ *vita* I Tim. III. 2. 3. β. *Docti* & διδακτικοὶ Tit. I. 9. I Tim. 2. γ. *Fama* honestæ, non apud eos tantum, qui sunt *intra* Ecclesiam; sed & *extra* eam I Tim. III. 7. & IV. 12. δ *Zelotes* ac ferv d p o suorum salute 2 Tim. IV. 2. Apoc. III. 15. Ut tales habeant in promtu semper, 2 advigilare debent scholis ac seminariis, in quibus efformentur à teneris 2 Tim. III. 15. ex eis *evocent* probatissimos, nec id agant absque præviis jejuniis ac *precibus* Matth. IX. 38. Act. XIV. 23. Ut 3. evocatis *præfectis*, imprimis Pastoribus, debita *officia* fideliter præstent, quæ dudum repræsentavimus lib. VII. cap. 2. §. XLVII.

II. *Bona* seu rationes motivas hujus conversationis, inter superiores & inferiores, cuique ordini magis *peculiares*, suis locis, pro re nata, adspersimus, magis *generales* repeti possunt ex *Theol. morali* lib. III. cap. III. de *honore* proximi, sub quo omnia hujus generis comprehenduntur.

III. *Adminicula* etiam *particularia* cuivis ordini subinde construximus; *generaliora* quoque ex loco jamjam citato conferri poterunt.

HYPOTYPOSIS
THEOLOGIÆ ASCETICÆ.
LIBER QUARTUS
De praxi pietatis versus semetipsum.

CAPUT I.

De certa vitæ occupatione & otio.

SIc tandem pertingimus ad exercitium pietatis versus nosipsos, quod ex præscripto divino, ea continet officia, quæ nobisipsis debemus. Ea vero respiciunt, vel *vitam*, vel *mortem* nostram. Vitam autem hic intelligimus, non *spiritualem*, qua Deo vivimus, per Christum, quam ex professo diximus *Theologiæ* nostræ lib. I. cap. I. quæ Deum respicit proprie & immediate, quam etiam habuimus in *Idea Theol. Moralis* lib. II. cap. I. sub titulo *pietatis*, cum qua coincidit: sed vitam *temporalem*, qua nobis vivimus, secundum voluntatem Dei. Eam hoc libro examinabimus, primo *generalius*; tum *specialius*, quatenus respicit, cum *secunda*; tum adversa. In *generali* contemplatione, occupabimur I. circa certum vitæ *genus*, & *occupationem*, seu vocationem. 2. Circa ejus *sustentationem*, per *cibum* & potum. 3. Circa ejus *defensionem*, ab injuriis cœli, per *vestitum*. 4. Circa ejus *refocillationem*, per recreationes. A primo exordiemur, scil. à certo vitæ genere seu *occupatione*, cui opponitur *otium*. Occupationis hujus contemplabimur

I. *Naturam*, qua homo quilibet, ex voluntate divina, ordinarie tenetur ad certum aliquod vitæ genus, quo agat quod *bonum* est, & sibi & aliis conducat. Dicitur *occupatio* certi vitæ generis: item *vocatio*, quod per providentiam divinam, eo quasi *vocemur*, non equidem eo sensu, quo ad fidem & resipiscentiam, aut ad ministerium ecclesiasticum, à Deo *vocamur*; sed quod non absque nutu divino, suum cuique vivendi genus assignetur. Hujusmodi occupatione quilibet homo ex mandato Dei obstrictus est, quia I. hæc est Dei *ordinatio* & voluntas Gen. II. 15. & III. 19. I Pet. IV. 10. I Thess. IV. II. Quia 2. ad hoc Deus cuilibet suum contulit talentum, quod sine peccato non potest defodi Matth. XXV. 3. Quia 3. legitima occupatione, multa otii mala, cupiditates, curiositates vanæ aliaque declinantur 2 Thess. III. II. Quilibet inquam homo huic obstrictus est; sed *ordinarie*, quando nim. ei vires & dona necessaria Deus eo suppeditavit: proinde non pueri, non amentes, non absque culpa impotentes, pauperes, mendici: nec qui amplioribus officiis sunt admoti, aut ad ea sese præparent. In suo isto vitæ genere, quisque agere debet quod *bonum* est Eph. IV. 28. hoc est, quod cum voluntate Dei & hominum utilitate congruit. Ea igitur vocatio *bona* est, quæ in Scripturis, vel manifeste approbatur; vel ex analogia alius vocationis ibidem probatæ, colligitur: quæ occupatur circa tale, quod utile est humano generi, & famæ honestæ servit Phil. IV. 8. Ut per hoc omnes artes otiosæ, inutiles, vanæ, noxiæ, suo loco designandæ, excludantur. Ad quam autem vocationis speciem quisque semetipsum applicare debeat, per providentiæ divinæ nutum, & quasi vocationem, nobis innotescit, *partim* ex dotibus & inclinationibus naturæ internis I Pet. IV. 10. *partim* ex circumstantiis *externis*, quibus in hanc potius vivendi rationem, quam in aliam, aliquis determinatur; *partim* ex prudenti directione, parentum, tutorum, aliorumque sapientum. Honesta jam occupatio selecta honeste etiam est exercenda: quorsum requiritur (1) *Peritia* sufficiens, qua ea quæ spectant ad tuam occupationem, satis habeas perspecta Prov. XIV. 8. (2) *Attentio* ad officia propria, magis quam aliena 2 Thess. III. II. I Tim. V. 13. I Pet. IV. 15. (3) *Diligentia* in negotiis obeundis Prov. XXI. 5. & XXVII. 23. 24. (4) *Prudentia*, in opportunitate commoda observanda & recte utenda Prov. X. 5. & XXI. 5. (5) *Fortitudo* & constantia, in superandis difficultatibus obviis Prov. XV. 19. & XX. 4. (6) Ἐπιείκεια in moderanda lucri-cupiditate, & cura de successu optato I Tim. VI. 9. Matth. VI. 34. Prov. XXVIII. 20. 22. (7) Religiosa *sanctificatio* omnium laborum nostrorum I Tim. IV. 4. 5. Psal. XC. 17. Successus autem istius occupationis, etiam *pia*, cum non semper idem sit ex voluntate Dei; quandoque ad divitias abeat, quandoque ad paupertatem: id agendum generaliter, ut I. eum committamus providen-

videntiæ divinæ, persuasi, eum melius novisse, quid nobis conducat, quid secus. Ut 2. divitias non nimis anxie sectemur ex vocatione nostra. Nec 3. nimium afficiamur paupertate, nostra sorte, quam Deus decernit, placide acquiescentes. Et si ad *divitias* abeat; caveamus sedulo, ne α. animus ex eis intumescat; Nec β. in eis fiduciam collocemus, multo minus γ. eis abutamur, in contumeliam Dei, aut damnum & vilipendium proximi. Quin potius δ. in eis agnoscamus divinam benedictionem. Ex ea ε. erigamur ad reciprocum Dei amorem. Atque etiam ad gratitudinem, qua ζ. divitias nostras impendamus glorificationi Dei. Easque η. dispensemus ex præscripto ejus absque superbia. θ. Cum eis adnitamur divites fieri in bonis operibus. At si ex adverso desinat in *paupertatem* 1 Sam. II. 7. Prov. XXII. 2. Job. I. 21. Tum id agendum, ut A. non nimium inde *affligamur*, tum etiam, cum observamus, impiis sua omnia ex sententia cadere Psal. XXXVII. 1. Prov. X. 15. Nec B. Deo *obmurmuremus* Job. I. 21. Heb. X. 33. Jud. vs. 16. Ut C. ad *invidiam* versus eos, quibus ex voto sua vocatio cadit, non excitemur Psal. XXXVII. 1. Prov. XVIII. 23. Ut D. nunquam inclinemur ad *perversa media*, quibus status noster miserior in meliorem commutetur, quin potius duriorem patienter feramus Jac. V. 21. Interim E. nos sub paupertate erigamus, his ac similibus cogitationibus: α. Esse eam nobis *à Deo* addictam Job. I. 21. Psal. CXIX. 57. β. Nos peccatis nostris, non nisi *pessima* sortis *reatum* nobis contraxisse, usque ad infelicitatem gehennalem Mich. VII. 9. Rom. III. 19. Et γ. *optimos* quosvis, usque ad ipsum filium Dei, paupertatem durissimam expertos fuisse Luc. XVI. 21. Et δ. opes *terrenas* non esse nisi vanitatem, inanes umbras 1 Cor. VII. 31. Nec ε. divitias terrenas *argumentum* solidum præstare, electionis & favoris divini, aut gratiæ salutaris, quod frequenter dispensentur in impios Jer. XX. 1. Job. XXI. 7. Psal. LXXIII. 7. Quod proinde ζ. sufficiat possidere opes *spirituales*, vel cum paupertate corporali Jac. II. 5. Quin θ. nec divitias semper esse ex *benedictione* Dei: sed persæpe ex ejus *ira* oriundas.

II. *Bona* legitimæ occupationis hæc fere sunt: 1. Satisfacit *Deo* ejusque *ordinationi*, & benevolentiam ac benedictionem ejus nobis comparat. 2. satisfacit *conscientiæ*, ut *quieta* sit & pacata 1 Thess. IV. 11. Satisfacit 3. *proximo*, in cujus utilitatem vergit, quatenus non tantum operatur quod *bonum* est; sed etiam procurat, unde egenis succurrere possit Eph. IV. 28. Satisfacit 4. *propriæ* necessitati, ut ex ea te & familiam sustentes 1 Thess. IV. 12. Facit 5. ut *proprium* panem comedamus, & possideamus quæ *nostra* sunt Psal. CXXVIII. 2. Procurat nobis benedictionem & *felicitatem*. Ibid. Tollit 6. vitæ *tædium* ab otio & *ἀνεργίᾳ* oriundum. 7. Immunes præstat ab omnibus eis *malis*, quæ ab otio habent ortum.

III. *Adminicula*, quibus in exercitio hujus occupationis juvari possis, suppetunt 1. *à fide*, qua persuasus sis, vocationem tuam legitimam, & voluntati divinæ consentaneam esse; qua tibi polliceri, ex divina promissione, possis benedictionem Dei: qua item observare possis modum exercendi vocationem tuam, ex præscripto divino: qua præoccupare & declinare possis adversa quæ apud exercitium vocationis tuæ tibi obventura sint. 2. à *diligentia*, qua negotia vocationis, toto corde & arrectis omnibus viribus tuis expedias Eccl. IX. 10. Col. III. 23. qua in ista expeditione, superatis quibusvis difficultatibus obviis, constanter persistas: qua etiam, pro re nata, negotia tua ad tempus seponas Eccl. IV. 8. qua insuper non nimium suscipias, quod vires tuas excedat, quodque negotia cultus divini impediat. 3. A *justitia*, qua tibi solicite caveas ab omnibus sinistris artibus, quantumvis occultis, quibus proximus tua vocatione lædatur Job. XV. 34. qua caveas, tibi expetere quæ tua non sunt Heb. II. 6. qua proximo injuste ademptum, ei non ingenue restituas Luc. XIX. 8. qua non propria tantum commoda secteris; sed & ea quæ sunt proximi Phil. II. 4. 1 Pet. IV. 10. Tandem 4. *prudentia*, qua *propria* negotia agamus, non aliena 1 Pet. IV. 15. qua salutaria aliorum consilia, in expeditione vocationis nostræ, audiamus & admittamus Prov. I. 4. Jes. XXXII. 4. qua diligenter exquiramus, quibus mediis vocatio nostra feliciter procedere possit Prov. XXIV. 17. qua etiam adversa cogites, quæ in exercitio vocationis tuæ, intercurrere possint Prov. XXII. 3.

IV. *Otium* vocationi adversum, cujus consideranda

A. *Natura*. Eo, latissima significatione, id omne hic intelligemus, quod occupationi nostræ, quocunque modo, est adversarium. Et sic nobis nihil aliud est, quam defectus, quo vel omni occupatione carent; vel legitima; vel in legitima non legitime occupantur. Vel inquam, 1. *omni* occupatione carent, quamvis viribus ac donis sufficienter sint instructi: quales sunt validi mendici, Monachi, aut alio quovis modo otiosi. 2. Vel *legitima*, quales illi, qui talem occupationem sectantur, quæ nihil boni & utilitatis confert in alios, ut caupones illi; qui non inserviunt necessitati peregrinorum; sed intemperantiæ vicinorum, ut inhonestam vitam agant: item qui artes ridiculas, joculares, scurriles exercent: etiam qui occasiones captant, sua commoda, ex aliorum incommodis quærendi, ut trapezitæ ac vulgares fœneratores. Vel 3. in legitima vocatione, non *legitimo*,

mo modo verſantur, qui ſunt ἀλλοτριοεπίσκοποι, aut πολυπράγμονες, aliorum negotiis potius intenti ſunt, quam propriis: qui ignavi ſunt ac deſides; qui aliorum tantum opibus inhiant, per fas & nefas; qui deſultorie, ab una vocatione in aliam tranſeunt: qui non niſi ſua captant, non aliorum commoda: qui in exercitio vocationis ſuæ, Deum ejuſque directionem non habent ob oculos, qui omnem proſperitatem vocationis ſuæ, à ſeipſis, à propriis donis, diligentia, prudentia aliisque ſuſpendunt & exſpectant: qui tempora cultui divino deſtinata, Sabbathum, dies jejuniorum, ſuis occupationibus impendunt, aut alio quovis modo, in rem ſuam nimium intenti ſunt; qui vocationem ſuſcipiunt, cujus aut nullam, aut non ſufficientem habent peritiam; qui abſque ulla prudentia, aut circumſpectione, vocationis ſuæ negotia tractant; qui doloſe & fraudulenter in ſua vocatione occupantur &c.

B. *Mala* hujus otii præcipua ſunt: 1. Talentum ſuum, quod Deus eis contulit, defodiunt turpiter, ejus rationes Domino ſuo reddituri, & defoſſi pœnas juſtas daturi Matth. xxv. 3. Tum 2. iners otium plurimorum vitiorum Mater eſt & nutricula, præcipue malarum cogitationum, cupiditatum, curioſitatum & perverſarum machinationum 2 Theſſ. III. 11. Sunt 3. inutilia terræ pondera. 4. Indigni pane quem comedunt. Ibid. vſ. 10. Et 5. velut fures alienum panem devorant. Ibid. vſ. 12. Etiam 6. ſe ineptos faciunt, qui ſuorum & egenorum neceſſitatibus ſuccurrant. 7. Sibi paupertatem ac vitam abjectam & miſerabilem creant, & ad turpem mendicitatem diſponunt. 8. Conſcientiæ ſuæ tranquillitatem violant. 9. Veros pauperes non raro ſibi competentibus eleemoſynis ſpoliant. 10. Se Diaboli variis tentationibus, ad furta aliaque ſcelera exponunt. 11. Artibus ineptis, proximum ſuis bonis privant. 12. Ordinationi divinæ ſeſe exponunt. Et 13. ſibi ſuiſque exitium creant.

C. *Cauſas* otium iſtud provocantes, per oppoſitionem, facile colliges ex adminiculis, quibus promovetur & dirigitur exercitium legitimæ vocationis, ſcil. 1. Imperitiam. 2. Ignaviam. 3. Perfidiam. 4. Imprudentiam. 5. Mollitiem laboris impatientem. 6. Vanitatem. 7. Defectum charitatis, verſus Deum, proximum ac propriam ſalutem. 8. Defectum fidei, converſionis, directionis Spiritus S. &c.

D. *Remedia* adverſus omne genus otii ſuppetent 1. à devota conſideratione, cum *bonorum* legitimæ occupationis: tum *malorum* otii. 2. Ab eis *adminiculis*, quibus promovetur & dirigitur ſtudium legitimæ vocationis. 3. Ab *obſtructione cauſarum*, à quibus otium naſcitur & promovetur, per remedia cuique oppoſita &c.

CAPUT II.

De alimentorum Uſu & Abuſu.

Circa vitæ *temporalis* contemplationem *generalem*, primum expedivimus, ſcil. certum ejus genus, ſeu occupationem; jam ſecundum ſuccedit, nim. ejus vitæ *ſuſtentatio* per *alimenta*. Horum uſum & abuſum examinabimus hoc capite, contemplaturi uſus

I. *Naturam*, per quam, τὸ πρέπον Chriſtianum, quoad alimenta (adde & medicamenta) in quotidianis noſtris menſis, curate obſervetur. *Obſervetur* inquam, non quod animus omnibus regulis ſecuturis ſemper diſtincte debeat eſſe arrectus; ſed quod menſæ noſtræ, ſua natura, ſemper tales eſſe debeant, ut in regulas iſtas nunquam impingant, & quantum fieri poteſt, eas diſtincte habeat ob oculos. Πρέπον autem iſtud exigit, ut 1. *generaliter* alimenta noſtra, ex præſcripto Chriſti, repetamus à *manu Dei: panem* quotidianum *da* nobis, h. e. ut à Deo vires expetamus & aptitudinem, quibus panem nobis lucremur: qua acquiſito benedictionem ſuam impertiatur, ut alimentationi ſufficit: vivit enim homo, non ex pane ſolo; ſed ex omni *verbo* benedictionis, quod prodit ex *ore Domini*. Idque 2. *quotidie* precibus noſtris à Deo expetamus, quotidie velut mendici, ejus fores pulſemus; Etiam 3. panem proprium, *noſtrum* manducare fatigamus, non *alienum* quovis modo. Et 4. in *pane* etiam neceſſario acquieſcamus, non ſuperflua aut delicatula ambiamus. Ut 5. eum non *nobis* tantum & noſtris; ſed aliis inſuper expetamus, h. e. illum non nobis tantum exoremus, atque etiam, pro re nata, impertiamur. *Specialiter*, ut 6. *ante* menſas noſtras, alimenta *ſanctificentur* verbo ac precibus 1 Tim. IV. 3. 4. 5. Ut, quæ per peccata noſtra jam nobis ſunt *impura* Tit. I. 15. propter Chriſtum, fide apprehenſum *purificentur* & ſanctificentur à Deo per *verbum* ſuum, noſtraſque *preces*, exemplo Pauli Act. XXVII. 34. 35. atque ipſius etiam Servatoris Marc. VI. 41. Matth. XXVI. 26. Luc. XXIV. 30. 31. Quo ſpectant prævia quædam ſuſpiria, quibus Dei *bonitatem* & Deo & nobis repræſentemus, quæ cuncta nobis liberaliter indulgeat ad fruendum 1 Tim. VI. 17. item noſtram *indignitatem* ex peccato: etiam cibum *ſpiritualem* anima-

animabus nostris expetamus Joh. VI. 27. nec non, quod omnia nostra alimenta non sint nisi panis, quem Deus, seu Pater cœlestis, suis filiis gratiose communicet. Tum 7. *in ipsis mensis* nostris, donis Dei fruamur cum *temperantia* & sobrietate, ad sedandam famem, alendas & restaurandas vires, quibus & Deo, & nobis, & aliis inserviamus. *Temperantia* ista respicit, ab *una parte* 8. *alimenta* ipsa, ne peccent, vel in *quantitate*; vel in qualitate. Et in *quantitate* quidem, ne peccent, seu in *defectu*, quo naturæ, quod necessarium est, subtrahitur, avaritia aut superstitione, seu in *excessu*, quando plus cibi aut potus sumitur, quam natura exigit. *Quantum* autem cujusque sibi exigat natura, cum plus exigat hujus quam alterius; non legibus determinari potest; sed ipsa cujusvis natura determinari debet: nisi quod cuivis observandum veniat, quantum sibi ordinarie sufficiat, & ut, ex quavis κακοχυμίᾳ nimium appetenti stomacho non satisfaciat: neque etiam peccetur in *qualitate* alimentorum, ut pro ordinariis quidem mensis, non inhietur, ab *una* parte, adeo lautis & opiparis, ut statum & sortem nostram excedant: ab *altera* autem adeo vilibus, ut aut sorditiem, aut avaritiam spirent. Hactenus temperantia circa ipsa *alimenta*; succedunt ab *altera* parte observanda, circa *usum* alimentorum, ut 9. perpetuo attendamus ad statum, vocationem ac sortem nostram, ne vel in excessu, vel defectu peccemus; item ad *tempora*, ut distinguamus inter *ordinarias* mensas, & *extraordinarias* in conviviis, in quibus plus licet: insuper ad *hospitalitatem*, tantopere in Scripturis commendatam, ut ea quovis modo violetur, aut ad sorditiem ac avaritiam vergat: porro ad pauperes & egenos, ne nostris mensis, illi priventur portione sibi competente. Etiam 10. ut in definita nobis per providentiam divinam, portione, quantumvis vili, placide acquiescamus, non obmurmuremus. Ut 11. nostris alimentis fruamur cum hilaritate, qua bonitatem divinam in eis quasi gustemus Psal. CIV. 15. & XXXIV. 9. Ut 12. inter usum donorum divinorum, discursus non feramus, nisi pios & honestos. Ut 13. post mensas nostras, Deo gratias agamus, ipsiusque beneficentiam modo competente celebremus Deut. VIII. 10. Psal. XVII. 27. Eadem officia, mutatis mutandis, 14. observari debent, circa *medicamenta*, quibus vita & valetudo, aut amissa restituitur; aut præsens conservatur: atque hæc sibi exigunt, magis particulariter, ut α. ea non spernamus, uti fit à delicatioribus; nec ex adverso β. ab eis nimium pendeamus; sed à benedictione divina. Ut proinde γ. ea non admittamus, absque precibus: & δ. recuperata eorum ope valetudine, Deo debitas gratias referamus.

II. *Bona* legitimi usus alimentorum, præcipua sunt 1. ea, ex divina constitutione & benedictione, faciunt ad *vitam* & *valetudinem* conservandam. Etiam 2. ad restaurandas vires, quibus Deo & proximo possimus inservire. In quibus 3. Deus nobis patefacit suam bonitatem, amorem, curam paternam, ut ex eis ipsum celebremus, ipsum vicissim filialiter amemus, ut accuremus, quo & ipse reciproce à nobis colatur, & ipsi pro donis suis gratiam referamus. Quibus Deus 4. se nobis *non sivit ἀμάρτυρον, nobis benefaciendo è cœlo, pluvias dando & fructifera tempora, implendo alimentis & hilaritate corda nostra* Act. XIV. 17. Ad hoc, ut 5. se quæramus, &, vel palpando inveniamus. Ibid. cap. XVII. 26. 27.

III. *Adminicula* legitimo alimentorum usui suppetant 1. à *pietate*, qua Deum benignissimum largitorem agnoscimus, pariter ac directorem legitimi usus, ad cujus præscripta nos solicite componamus. 2. A *prudentia*, qua observanda circa alimentorum usum, caute dijudicamus. 3. *A temperantia* & sobrietate, qua, nec in defectu, nec in qualitate alimentorum nostrorum, nec in usurpatione eorundem, impingamus. 4. A legitimo *amore* nostri, quo naturæ justa sua conferamus, nec eam obruamus nimia quantitate. 5. Ab amore *proximi*, quo & ipse suum ex alimentis nostris consequatur. Proinde 6. etiam à *liberalitate*, qua nec hospitalitatis & amicitiæ obliviscamur. 7. A *parsimonia* & frugalitate, qua nobis suppetant necessaria alimenta.

IV. *Abusus* alimentorum, oppositus usui legitimo, cujus consideranda

A. *Natura*, quam ex opposito legitimo usu, jam descripto, facile colliges, scil. abusus est, quando πρέπον Christianum, circa alimenta violatur. Quod fit, *generaliter* quidem, 1. in *defectu*, quando naturæ alimenta, vel *sufficientia*, vel *idonea* subducuntur, per avaritiam aut sorditiem: 2. In *excessu* inordinatio invenitur, α. quoad *substantiam*, quando pretiosiora appetuntur, quam conveniunt statui, aut sorti. Quoad *quantitatem*, cum plus consumitur, quam ratio requirit. β. Quoad *qualitatem*, cum nimia curiositas adhibetur ad cupiditati satisfaciendum. Quoad *modum*, cum decori justa ratio non habetur, aut amicitiæ & hospitalitatis. γ. Quoad *tempora*, cum vel frequentiores mensæ habentur, quam vel natura, vel ratio permittit; vel aliis temporibus quam oportet. *specialiter* autem (1) *Voracitate*, qua plus *cibi* appetitur quam natura fert, qualis est in appetitu canino, qui morbus quidem est medicamentis curandus, sed tamen ideam præstat voracitatis, quamvis vitium non sit morale. (2) *Gula*, qua pretiosior & delicatior cibus appetitur, quam ratio status ac sors exigit. (3) *Ebrietate*, qua tantum *potus* admittitur, ut *ratio* impediatur,

pediatur, ad officia sua Deo, proximo & sibi ipsi commode præstanda. Peccato longe frequentatissimo, & passim apud Scripturas damnato Prov. XXIII. 30. 31. 32. Jes. v. 11. Eph. v. 18. Qua ebriosus seipsum contemtui aliorum exponit: qua seipsum ineptum reddit ad quasvis actiones honestas: qua seipsum exponit periculo omnis fere generis peccatorum, dum adimit sibi facultatem vitandi quævis turpissima: imo & periculo mortis subitaneæ, qua in peccatis decedat seque judicio divino sistat; cum mentis impos, seipsum servare nequeat: qua imaginem Dei ita deformat, aliquo modo seipsum abjiciat ad bestias: qua etiam suo corpori, famæ, conditioni, opibus, egregia incommoda accersit: qua huic peccato assuefactus, se quodammodo insanabilem reddit, vix enim ebriosus sanatus observatur (4) *Impietate*, qua, ruptis omnibus repagulis legis divinæ, ipsiusque naturæ, adeo indulgetur carni ejusque cupiditatibus, ut nullus habeatur respectus ad benignum largitorem alimentorum: proinde absque ulla prævia sanctificatione, quæ fit per verbum divinum, & per preces, deglutiantur bona Dei dona: absque ulla gratiarum actione, finitis mensis, ea absorbeantur.

B. *Mala* hujus abusus præcipua sunt: 1. Eo *temnitur Deus*, benignissimus largitor omnium donorum istorum, ejusque leges moderantes usum istorum. 2. *Aggravatur cor*, & deprimitur quo minus se elevare possit versus Deum, & officia quæ & ei, & nobis, & proximo debentur. 3. *Corrumpitur* intemperantis corpus, adimpletur crudis humoribus, à quibus varii resultant morbi, qui disponunt paulatim ad ipsam mortem. 4. *Atteruntur fortunæ*, quibus & te, & familiam honeste alas, & ad paupertatem redigit. 5. *Ineptum reddit*, qui proximo egeno succurras. 6. Facit ut venter tibi fiat *Deus*. 7. Ad *bruta*, imo infra ea detrudit: cum inter ea dentur, quæ ab intemperantia abhorreant. 8. Exponit præsentissimo *periculo*, ut à die Domini subito obruaris.

C. *Causæ* abusus istius sunt: 1. *Atheismus*, quo Deum non agnoscis Dominum & largitorem alimentorum tuorum, teque ipsum velut Dominum independentem eorum ei substituis. 2. *Intemperantia*, qua cupiditates voracitatis, gulæ & ebrietatis, non potes reprimere. 3. *Defectus regenerationis*, conversionis, sanctificationis, quibus cupiditates carnis spiritui subjiciantur. 4. *Ignorantia* aut contemtus vitæ melioris, spiritualis, æternæ, adeoque voluptatibus corporis tantum satisfacere studes.

D. *Remedia* suppetunt 1. à devota cogitatione *bonorum* legitimi usus alimentorum, & *malorum* abusus. 2. Ab eis *adminiculis* quibus procreatur & dirigitur legitimus alimentorum usus. 3. Ab oppugnatione & expugnatione *causarum*, à quibus nascitur abusus. Conf. Caput de *conviviis*.

CAPUT III.

De vestitus Usu & Abusu.

IN praxi pietatis circa nosipsos, quoad *vitam* nostram generaliter consideratam; expendimus *vitæ genus*, in vocatione certa occupandum, tum ejusdem *conservationem* per alimenta: succedit tertio ejusdem *defensio*, adversus injurias cœli, aëris, & tempestatum, per *vestitum*, cujus examinabimus

I. *Usum*, per quem vestimenta usurpamus, in eos fines, & eo modo, quem Deus præscripsit. Ut usus respectum habeat 1. ad *fines* vestimentorum, nim. α. *nuditatem* corporis humani, à peccato turpem, & turpibus cupiditatibus ansam præbentem, obtegendam Gen. III. β. Ad *corpus* nostrum, adversus injurias cœli, tempestates, frigus, æstum, pluvias &c. homini post lapsum insultantes, defendendum. γ. Ad *ordinem* inter homines, varios gradus, superiorum & inferiorum designandos. δ. Ad corporis humani, per peccatum, jam inhonestioris, qualemcunque exornationem. 2. Ad *modum* utendi vestimentis, qui his potissimum dirigitur regulis generalibus: (1) Ut quisque *attendat* ad *statum*, vocationem, qualitatem & sortem suam; quo his omnibus sua vestimenta attemperet Matth. XI. 8. Psal. XLV. 10. Ut (2) *temporum* rationem habeat; possunt enim temporibus feriatis, & conventuum, vestes adhiberi elegantiores, quam aliis quibusvis profanis Matth. XXII. 11. Apoc. XIX. 8. Psal. XLV. 10. 15. ut (3) *externa* illa non necessaria, & otiosa *ornamenta* circumcidantur Jes. III. 20—ut 19. 21. 22. ut (4) hujus mundi *formis*, si quidem illa ad *scandalum* vergant, nunquam nos conformemus Rom. XII. 2. si vero sunt *indifferentes*, eas non nisi tarde admodum admittamus 1 Thess. v. 22. ut (5) in ambiguis *ductum* audiamus & consilia *peritorum*, & antecessorum in Ecclesia Heb. XIII. 17. Ut proinde (6) in dubiis semper sequamur partem *tutiorem*, ac malimus aliquantum subsidere *infra* statum nostrum; quam nos elevare supra eundem quod hoc magis vergat ad Christianam humilitatem 1 Pet. III. 4. 1 Tim. II. 9. Ut interim

terim. (7) Non existimemus, Christianis simpliciter prohibitum esse, vestibus uti pretiosioribus, cum & eæ à Deo creatæ sint Hag. II. 9. Matth. VI. 29. Nec tamen (8) etiam locupletiores ac superiores in hoc nimium sibi indulgeant Luc. XVI. 19.

II. *Bona* hujus usus, ob quæ ambeundus est, hæc potissimum sunt: 1. Ille demum congruit cum legibus, & finibus vestimentorum, à Deo præscriptis. 2. Arguit modestiam Christianam 1 Pet. II. 4. 1 Tim. IV. 9. Eoque 3. conciliat nobis *honorem* illum verum, quem homines mundani sibi quærunt, ex vestitu *luxurioso:* quod audiant modesti, qui, cum plura possint; nihilominus intra terminos modestiæ Christianæ subsistant. Subinde & 4. sua ista modestia, alios ad eandem, quin & ad professionem religionis Christianæ provocare possint 1 Pet. III. 1. Etiam 5. ostendunt, se aliquid habere, quod præstantius sit, quoque modeste superbire possint, quemadmodum sponsa Christi, quæ tota pulchra erat *intus*. Et quo 6. spirituali suo sponso Christo pulchri & accepti esse possint, nimirum modesto & *mansueto spiritu*, qui pretiosus est coram eo. Non addam 7. quod hujusmodi modestus habitus non parum juvet rem familiarem, quatenus non tantos sumtus exigit, quantos fastuosus aliorum.

III. *Adminicula*, quibus juvari possis, in tali vestium usu, suppetunt 1. à *pietate* & obsequio versus Deum, qui istis legibus nobis indulsit usum vestimentorum. 2. A *conscientia* nostræ *vilitatis*, ex peccato contractæ, qua nobis nulla suppetit ratio, à vestitu superbiendi coram Deo, aut hominibus. 3. A *temperantia* Christiana, quæ cupiditates carnis moderatur, etiam circa vestitum. 4. Ab *humilitate*, quæ ex vestitu pretiosiore, non sectatur honorem, sibi non competentem. 5. A *magnanimitate*, & indole magis generosa & spirituali, à qua, per externum vestitus apparatum; non ita facile ab officio dimovetur, quam magis carnales. Prout etiam Magnates, quanquam magnanimitate civili, apparatu viliore quam sui ministri, incedunt: habent enim alia, à quibus se honorabiles præstent.

IV. *Abusum* vestimentorum, cujus expendemus

A. *Naturam*, quam ex opposito usu, non magno negotio, colliges. Nominatim in his fere & similibus observatur 1. quando vestitus, *vocationem*, statum ac sortem excedit Luc. XVI. 19. Jes. III. 16. Quando 2. vanitates in vestitu nimium intense quæruntur, absque ullo respectu ad vires suas, aut ad scandala inde resultantia 1 Pet. III. 3. Jes. III. 23. Quando 3. *novis* vestimentorum modulis, etiam peregrinis, nimium inhiatur Zeph. I. 8. Jes. II. 6. Quando 4. apparatus vestium talis est, ut cor *fastuosum*, vanum & mundanum patefaciat Jes. III. 16.

B. *Mala* hujus abusus, in his potissimum sunt: 1. Est turpis *abusus* donorum Dei, cum in hunc finem, vestimenta nobis à Deo non dentur Hos. II. 8. Gen. III. 17. Rom. VIII. 20. Est 2. *indicium* hominis carnalis, superbi, luxuriosi, impuri Prov. VII. 10. Jer. IV. 30. Est 3. perquam scandalosus Christianismo, quod apud eum leges toto cœlo diverse prostent 1 Tim. II. 9. 1 Pet. III. 3. 4. Deus 4. *judicia* gravissima sua denunciat huic abusui Jes. III 24. Zeph. I. 8. Etiam 5. hominem *abjectum* & vilem reddit prudentioribus & magis Christianis. Adeoque 6. fastuosos sua honoris & æstimationis *spe* fallit.

C. *Causæ* hujus abusus præcipuæ sunt: 1. *Defectus pietatis*, quo non tantum Deo deferre volunt; ut in externis illis, tantillis, ad ejus placita se componant. 2. *Vanitas mentis*, qua rebus tam nihili homo abripitur. 3. *Fastus* & superbia, qua suam excellentiam externo ipso apparatu manifestare nititur. 4. *Inopia* internorum, spiritualium & meliorum bonorum, qua in externis illis, suum honorem quærere cogitur.

D. *Remedia* more solito suppetunt 1. à devota ponderatione, cum *bonorum* genuini usus, tum *malorum* abusus vestimentorum. 2. Ab *adminiculis*, quibus promovetur Christianus eorundem usus. 3. Ab obstructione *causarum*, à quibus resultat abusus, per opposita cuique remedia efficacissima.

CAPUT IV.

De recreationum Usu & Abusu.

IN exercitiis pietatis, versus nos ipsos, generalioribus quidem, pertingimus tandem ad vitæ hujus refocillationem, per *recreationes:* harum examinabimus, cum usum, tum abusum. Circa *usum* earundem cogitabimus ejus

I. *Naturam*, per quam, rebus, natura potissimum adiaphoris, sic utimur, ut vires, negotiis magis gravibus & seriis attritas aut obtusas, restaurare & acuere nitamur, quo aptiores reddamur officiis nostris, versus Deum pariter & proximum, commodius expediendis. Præsupponimus Deum suis

 hone-

honeſtas recreationes indulgere Eccleſ. XI. 9. Quod ſuis *ſuppeditet abunde omnia ad ἀπόλαυσιν refocillationem* 1 Tim. VI. 17. Quo ſpectant menſæ ſuorum ordinariæ, quibus, ceu *paſtor* bonus, ſuas oviculas *recubare facit in paſcuis graminoſis*, & *calicem* eorum *abundare facit* Pſal. XXIII. 2. 5. Eodem ſpectant convivia eorum, apud ipſas ſacrificationes, etiam in locis cultus publici, item in diebus euchariſticis, ut patet in Judæorum feſto Purim. Huc *vinum* dat, *ad exhilarandum cor hominis, ut nitere faciat faciem ejus oleo, & panem ut ſuſtentet* —— Pſal. CIV. 15. Finis autem illarum recreationum eſſe debet, non obſtetricari cupiditatibus carnis, nec fallere tempus; ſed vires, negotiis gravioribus obtuſas, inſtaurare, refocillare, quo promtior regrediaris ad negotia. Suppetunt autem nobis recreationes tales honeſtæ 1. à menſis noſtris ordinariis, ſicut jamjam diximus, quippe quæ ſic moderari debent, ut eis vires refocillentur, non opprimantur. Conf. *Caput* hujus libri tertium. 2. A *conviviis* extraordinariis, ut jamjam monuimus. 3. A *converſatione* & confabulationibus hilarioribus cum amicis, ut diximus libro præced. De *Converſatione cum amicis*. 4. A *luſu*, ſed honeſto, utpote quo a negotiis gravioribus, ad tempus breve, avocamur, ut vires reficiantur, & ad negotia alacrius revertantur, ut fit, v. g. in luſu ſchachico. 5. *Cantionibus* honeſtis, pſalmodiis aliiſque, quibus ad hilaritatem animus egregie erigitur. *Regula* in omnibus noſtris recreationibus obſervandæ, ſunto: (1) Ut ipſæ recreationes non ſint, niſi ſua natura honeſtæ, ſaltem adiaphoræ, non prohibitæ. Ut (2) ſua natura faciant ad fines honeſtos, nim. ut reficiantur vires, & alacriores reddantur ad negotia graviora. Ut (3) *tempus*, non nimium frequens, nec diuturnum, eis impendatur, quo tempus negotiis dandum, eoque redimendum, nobis otioſe non pereat Eph. V. 16. Ut (4) recreationibus noſtris exhilarati, accendamur ad gratiarum actiones 1 Cor. X. 30. ad celebrationem bonitatis divinæ, quæ nobis hæc otia facit. (5) recreationibus non indulgeamus, tum quando ad luctum, ſuis judiciis, Deus nos evocat Jeſ. XXII. 12. Joel. II. 12. 13. 16. Nec diebus Sabbathi, quieti & recreationi ſpirituali impendendis Jeſ. LVIII. 13. Ut 6. *ſpiritum* noſtrum totum non *profundamus* in iſtas recreationes Prov. XXIX. 11. quippe quibus aliæ ſuppetunt recreationes ſpirituales Rom. XIV. 17. Ut 7. recreationibus noſtris frænum non laxemus carni, & cupiditatibus carnalibus Gal. V. 13.

II. *Bona* legitimi hujus recreationum uſus, ob quæ exercendus eſt, ſunt, 1. Eis *vires* exhauſtæ & obtuſæ eriguntur & refocillantur. Eis 2. magis idonei reddimur ad negotia noſtra, quibus Deo inſerviamus, nobis & proximo. 3. Ab eis nobis occaſio ſuppetit agnoſcendi benignitatem Dei, qui nobis eas tam liberaliter indulget. 4. Eæ nos magis accendunt, ad reciprocum amorem Dei, ad gratitudinem, ad cultum ejus, ad ſpem & fiduciam in eo collocandam. Eis 5. animus, non tantum manuducitur, ad quærendas recreationes ſpirituales, quibus lætemur in Domino Phil. IV. 4. ſed ipſa etiam temporalia ac terrena nobis redduntur ſuaviora: quippe in quibus quaſi *guſtamus & videmus, quam bonus ſit Dominus*, Pſal XXXIV. 9. & XXXVI. 8. 9. 10. Quæque nobis ſunt, velut pignora amoris divini, in quo omnis rerum ſuavitas & dulcedo conſiſtit. *Adminicula* autem, quibus promoveatur & dirigatur hic recreationum legitimus uſus, ſuppetunt ab eis regulis, quas jam ante enarravimus.

III. *Abuſus* recreationum, cujus conſideranda

A. *Natura*, quam per oppoſitionem, abſque negotio conficies, *generaliter* quidem, ex deſcripto legitimo recreationum uſu: *ſpecialiter* abuſus recreationum, in his potiſſimum eſt, in *comeſſationibus* & compotationibus, quibus cor aggravatur, & vires opprimuntur, de quibus ſuo loco diximus in cap. *De Conviviis*. 2. In *ſcurrilibus*, ſtultis & impudicis *confabulationibus* Eph. V. 4. Etiam 3. in *cantilenis* obſcœnis, & intempeſtivis Pſalmodiis Amoſ. VI. 5. Porro 4. in *ſaltationibus* & choreis laſcivis, quibus omnia noſtra membra profunduntur ad libidinem & luxuriam. Inſuper in 5. *Comœdiis*, quibus homines otioſi accenduntur ad laſciviam, & alia quævis peſſima. Inſuper 6. in lectione *librorum* impudicorum & vanorum. 7. *In luſu prohibito*, in alea, taxillis & ſimilibus, in quibus ſors dominatur, & providentia Dei extraordinaria impie compellatur; ac nomen Dei turpiſſime profanatur. Quibus 8. *tempora*, aut ſacra, aut profana, v. g. Pontificiorum Bacchanalia, feſta trium Regum &c. recreationibus impenduntur, & cum eorum idololatria & ſuperſtitionibus colluditur. Quibus item 9. nimium temporis recreationibus abſumitur &c.

B. *Mala* hujus abuſus, præcipua ſunt: 1. Dei *benignitas* quæ nobis honeſtas quaſvis recreationes indulget, ſpernitur, bonaque ejus dona temperantur. 2. *Ira*, odium, judicia ejus in nos concitantur Hoſ. II. 10. Porro 3. *conſcientia* violatur. 4. Nos *ineptos* reddimus ad negotia quævis graviora, cultus divini, & commoda proximi. 5. *Tempus* vitæ noſtræ turpiter dilapidamus. 6. *Ipſas* noſtras recreationes, turpes & *amaras* reddimus. 7. Ad Gentilium & Epicuræorum *ἀσωτίαν* nos projicimus. 8. *Ventrem* noſtrum quaſi pro Deo veneramur. 9. Corruptæ *carni* pa-

patrocinamur, quam debebamus mortificare. 10. Præsentissimo periculo nos exponimus, qui à die Domini subito obruamur. Qui 11. cum divite epulone, in æternas flammas conjiciamur Luc. XVI. 23. &c.

C. *Causa* hujus abusus præcipuæ sunt: 1. *Constitutio carnalis*, hominem in carnales cogitationes & recreationes, totum profundens Prov. XXIX. 11. Tum 2. *ἀνομία* carnalis, qua homo legem divinam susque deque habens, non habet quod cupiditates compescat, & recreationes dirigat Rom. VIII. 7. Etiam 3. *defectus gratiæ* corrigentis, refrænantis, dirigentis, quo sibi permittunrur, & suis cupiditatibus traduntur & mancipantur Rom. I. 24. Ad hæc 4. *exempla* aliorum mundanorum, quibus se conformare nituntur Rom. XII. 2. Nec non 5. defectus prudentiæ, ignorantia & fastidium recreationum spiritualium, à quo in carnales se totos profundunt.

D. *Remedia*, juxta topica communia, suppetunt 1. à cogitatione *bonorum*, legitimi recreationum usus, & *malorum* abusus. 2. Ab *adminiculis*, quibus promovetur & dirigitur usus. 3. Ab obstructione *causarum*, à quibus procedit abusus, &c.

CAPUT V.

De prosperitatis Usu & Abusu.

PRaxin pietatis versus nos ipsos, quoad *vitam*, contemplati sumus in suis *generalioribus*; jam ad *specialiora* descendemus. Versatur vita nostra in statu, vel *prosperitatis*, vel *adversitatis*. De singulis horum singulatim videbimus, exorsi a *prosperitate*, cujus cogitanda, cum *natura* generalis; tum *fundamentum*, in mundo & mundanis: tum *species*. *Naturam* prosperitatis sectabimur hoc capite, quoad ejus usum & abusum. Penes *usum*, examinabimus ejus

I. *Naturam*, qua rebus ex voto cadentibus fruimur, ex amore, benedictione & præscripto voluntatis divinæ. Videndum hic 1. *quid prosperitas*, cum *generaliter*. Consistit in eo, quod res ex voto nostro procedat, quoad valetudinem, pacem, vocationem, copiam, libertatem, amicitiam, honorem, commoditates, in personis propriis, uxoribus, liberis, amicis, domibus, omnibusque quæ pertinent ad hujus vitæ statum felicem & beatum Deut. XXVIII. 3—15. Levit. XXVI. 3—14. *Specialiter* quoad (1) *tranquillitatem animi.* (2) *Εὐχυμίαν corporis.* (3) *Honestatem* nominis ac famæ. (4) *Pacem* & quietem cum proximis; 2. *Quotuplex* sit, nim. *vel benedicta* piorum & fidelium; *vel maledicta* impiorum & infidelium Deut. XXVIII. 8. cum vs. 16. & Levit. XXVI. 4. cum 16—Psal. XXXVII. 3. 4. cum 14. 22. 29. 34. Porro 3. *quis* usus prosperitatis; nim. Ut ea fruamur, *α. in amore* Dei, in benedictione, & juxta voluntatem ejus. *β.* Ut caveamus solicite, ne prosperitas nobis præstet occasionem peccandi, quorsum, per naturæ nostræ corruptionem, nimium eheu, sumus proclives. Item *γ.* ut in prosperitate nostra non obliviscamur Dei Deut. VI. 10. 11. & VIII. 10. 11. Hos. XIII. 6. acsi ea à nobis, nostraque prudentia, viribus, industria, meritis, oriunda sit, quod sane turpissimum, & ei exitiosum est. *δ.* Ne per prosperitatem nostram seducamur, ad superbiam, securitatem, *ἀσωτίαν*, & contemtum spiritualium & cœlestium Exod. V. 2. Jes. X. 8. Psal. X. 10. & LXXIII. 6. 9. 2 Sam. XXIV. 1. Psal. XXX. 6. Imprimis *ε.* ne sub prosperitate, reddamur negligentes in cultu divino Luc. X. 41. 42. Jer. XXII. 21. Ut *ς* nos in prosperitate muniamus adversus tentationes, quibus in ea maxime sumus obnoxii; quod in eis, subtilissime nobis insidietur satanas 1 Tim. VI. 9. Matth. IV. 9. Ut proinde terrenis utamur sic, ut non abutamur 1 Cor. VII. 31. Ut *η.* res prosperas non nimis magni faciamus, nec affectu nimium intento quæramus, majore quam spiritualia & cœlestia Matth. VI. 33. Ex adverso, *θ.* ut temporali prosperitate utamur, pro adminiculo, quo manuducamur ad spiritualia, & in eis adjuvemur; ut pote quæ sit motiva efficacissima ad gratitudinem, amorem Psal. CXVI. 12. & cultum divinum. Ut *ι.* ea utamur in bonum publicum, Ecclesiæ, Reipublicæ, & vicinorum nostrorum 1 Tim. VI. 17. 18. 19. Ut *κ* rebus secundis hic utamur, *ut peregrini*, nequaquam ut *cives* Heb. XI. 9. 13. & XIII. 14. quo corda nostra magis magisque ablactentur à terrenis, & cœlestibus adsuescant Phil. III. 20. Luc. XVI. 9. Proinde *λ.* corda nostra rebus prosperis nunquam appendamus, neu fiduciam nostram in eis collocemus Psal. LXII. 11.

II. *Bona* hujus usus legitimi, præcipua sunt, quod 1. per talem usum, res omnes secundæ, sua natura adiaphoræ, evadant moraliter bonæ. 2. Veræ benedictiones Dei. 3. Signa gratiæ & amoris divini. 4. Quod nos promoveant ad meliora, spiritualia, cælestia. Quod 5. nos accendant ad amorem Dei reciprocum. Quod 6. omnem suavitatem quibusvis bonis terrenis concilient. Quod 7. conscientiam tranquillam reddant, qua cum *παῤῥησίᾳ* & filiali familiaritate, convertemur cum Deo, omniaque bona nobis ab eo polliceamur imposterum. Quod 8. ex tali usu nostro rerum prospe-

prosperarum, & proximi, & Ecclesia & Respublica, suum consecuturi emolumentum; & nos vice versa, eorum benevolentiam, preces & benedictiones.

III. *Adminicula*, quæ huc promovere possunt, hæc potissimum sunt: 1. Ut serio expendamus gratuitum ei amorem, qui nobis, ex peccato indignis, & non nisi pessima demerentibus, tot bona indulget. Ut 2. ex adverso contemplemur aliorum, etiam charissimorum Dei filiorum, sortem afflictissimam, quibus mundus non est dignus. Ut 3. non habeamus res terrenas pro sorte nostra, in qua nobis acquiescendum veniat Luc. XVI. 25. sed pro primitiis tantum, plenæ ac cœlestis messis futuræ. Ut proinde 4. semper parati simus, ad nutum divinum, quamvis prosperitatem prompte deserere & abdicare. Ut 5. caveamus, ne inter utendum rebus nostris secundis, nos conformemus mundo & mundanis, quæ nos ad suum abusum abripiant.

IV. *Abusum* prosperitatis, cujus observanda

A. *Natura*, qua rebus secundis fruimur, ex placito corruptæ carnis, cum dispendio honoris divini. Hujus modos absque negotio, per oppositionem, colliges ex descripto *usu* prosperitatis. In his tamen præcipui sunt: 1. Prosperitati terrenæ, seu rebus secundis *appendere* cor, h. e. nimium amorem, curam, acquirendi & conservandi studium, nimiam ex eis experiri delectationem, sicut Demas 2 Tim. IV. 14. & rusticus ille dives Luc. XII. 19. Tum 2. ex rebus prosperis *fastum* concipere, cum adversus *Deum* Deut. XXXII. 15. *Sacrificare sagena propria, & suffire reti sua* Hab. I. 16. eas à propriis viribus repetendo & suspendendo: tum adversus *proximum*, ei insultando Psal. XXXVII. 35. Porro 3. prosperitatem impendere *carni* & voluptatibus carnalibus, hisque ventrem saginare, sicut dives epulo Luc. XVI. 19. Insuper 4. prosperitate à *Deo abstrahi*, ejusque cultu, ejus oblivisci Deut. VIII. 10. 11. Et 5. à *beneficentia* versus egenos, ut epulo, item Sodomitæ & Israëlitæ Ezech. XVI. 49. Amos. VI. 6. Etiam 6. in temporali *prosperitate*, velut in beatitudine sua, sic *acquiescere*, ut nec spiritualem hic; nec æternam posthac, desideres aut quæras Luc. XII. 19. &c.

B. *Mala* hujus abusus, præcipue sunt: 1. ipsam benedictionem convertit in maledictionem Psal. LXIX. 23. Job. XVIII. 8. Tum 2. Deo, ejus beneficentiæ & voluntati, obstrepit: eoque 3. iram & odium provocat, qua ademptæ prosperitati quasvis calamitates substituat. 4. Conscientiam violat, omnemque cuivis prosperitati suavitatem adimit, eique amaritudinem substituit. 5. Exponit judicio divino, ut rationes reddamus, spretæ benignitatis divinæ, & honorum ejus. 6. Cruciatibus æternis nos cum epulone, obnoxios facit. Non addam 7. quod nos, omnibus officiis, versus Deum, & nos ipsos, ineptos præstet, & ad veram seu spiritualem animæ prosperitatem, viam nobis obstruat.

C. *Causæ* hujus abusus, præcipuæ sunt, 1. *Carnalitas*, & inordinatus ventris & voluptatum terrenarum *amor*. 2. *Neglectus* normæ dirigentis in usu prosperitatis. 3. *Defectus* gratiæ sanctificantis ac dirigentis. 4. *Incuria*, qua statu prosperi lubricitatem, & seductionem, non observamus. 5. *Mundus* & exempla mundanorum seducentium, quibus nos conformare nimium solemus. 6. *Satanas*, qui nobis, in rebus prosperis, nimium insidiatur.

D. *Remedia*, huic abusui applicanda, & hic suppetunt 1. à cogitatione *bonorum* legitimi usus, & *malorum* abusus. 2. Ab usu *adminiculorum*, quibus usus genuinus promovetur & dirigitur. 3. Ab obstructione *causarum*, à quibus nascitur abusus, per opposita cuique sua remedia.

CAPUT VI.

De mundi & mundanorum Usu & Abusu.

SUccedit *fundamentum* prosperitatis, mundus & mundana, cujus contemplanda veniunt, cum usus, tum abusus. Usus quidem examinabimus

I. *Naturam*, per quam non est nisi, mundo & mundanis uti convenienter suæ naturæ, & voluntati divinæ. Proinde hic nobis expendendum 1. *quid* sit mundus. Sonat ille in Scripturis, aliquando α. complexum hujus universi, seu τὸ πᾶν creatum, hoc sensu, ejus naturam explicavimus lib. III. *Theol. Theoret.-practica*, cap. VI. Theorem. primo. β. Aliquando significat *homines* in hoc universo, quandoque *electos* contradistinctos Gentilismo Joh. III. 16. plerumque profanos infideles, extra Ecclesiam constitutos Joh. XVII. 9. quos passim Scriptura appellat *mundanos*, *ψυχικὸς*, *naturales* 1 Cor. II. 14. Jud. vers. 19. Tandem γ. res mundanas, quatenus opponuntur spiritualibus, quatenus in competitionem veniunt cum Deo, quatenus nobis ansam præbent, ad earundem abusum 1 Joh. II. 4. Jac. IV. 4. Tum 2. quid sit *usus* legitimus mundi, nimirum ut conveniens sit naturæ ejus & voluntati divinæ: 1. huc requiritur, ut *significata* mundi caute observemus, & ad ea nos componamus.

namus. Et *primo* quidem, quatenus mundus notat τὸ πᾶν, universitatem creaturarum, usus hæc potissimum a nobis exigit officia: A. Ut ex eo Creatorem glorificemus, efficaciter repræsentando, ejus sapientiam, omnipotentiam, bonitatem, passim in eo obviam, ut diximus *Theol. Theoretico-pract.* lib. III. cap. VI. §. XIX. B. ut ei gratias agamus, quod mundum & mundana in gratiam nostri creaverit, ut monuimus. Ibid. §. X.I. Ut C. *detestemur peccatum*, quod opificio tanto ac tali, tantam adduxit ἀταξίαν & deformitatem, per §. XXII. Ut D. hinc nobis *caveamus* ab immoderato ejus *amore*, per §. XXIII. Ut E. fugiamus ejus *abusum*, per §. XXIV. Ut F. operam demus ejus genuino *usui*, quem descripsimus ibid. Tum *secundo*, quatenus notat homines *mundanos*, carnales, naturales, usus ejus exigit potissimum officia: (1) Ut ejus *miseriam* agnoscamus, quam Apostolus describit Eph. II. 12. Ut (2) ejus *vafritiem*, subtilitatem, in decipiendo & seducendo, diligenter observemus. Ut (3) nobis caveamus ab ejus *illecebris*, blanditiis, falsis promissionibus, quibus ad peccandum pellicere studet, quo eas solicite declinemus. Ut (4) ejus persecutiones aut comminationes, non sic horreamus, ut inde ad peccandum instigemur. Denique *tertio*, quatenus mundus notat *res mundanas*; usus exigit hæc officia, ut א. ejus *vanitatem* nobis serio repræsentemus, ex professo dicendam capite seq. Hinc ב. ut mundana contemnamus. Porro ג. ut ea magis magisque in virtute Dei *subigamus*, vincamus 1 Joh. V. 5. Ad hoc ד. mundum *crucifigamus* Gal. VI. 14. Non equidem, quatenus est creatura Dei, eoque bonus; sed quatenus est *inimicus* Deo ejusque legibus: quatenus adversatur animæ nostræ, eamque provocat ad cupiditates carnales: quatenus se nobis venditat, pro bono à Deo independente, quod ab ejus voluntate ac directione non pendeat, ut ejus præscripta, inter utendum, audire non teneamur; quatenus proinde eo utimur, non tanquam *dono* Dei, quod ab ejus manibus accipiamus; sed ut nostro peculio, quod nobis ipsis, nostris studiis comparaverimus, quodque pro lubitu nostro usurpare possimus: quando bona mundana nostris affectibus & studiis Divinis præferimus, & supra Deum diligimus: quando saltem mundana *perinde* diligimus, ac Deum, eique velut à latere collocamus, nec ipsi subjicimus: quando etiam ea Deo opponimus, ut eis abutamur contra voluntatem ejus: quando mundo & mundanis non utimur *pro Deo*, ut per ea quasi manuducamur, ad divina ac spiritualia, ut ex eis Deum glorificemus, eum diligamus, eique gratias agamus. His modis, mundus & mundana crucifigenda. Quod fit 1. Dum *inimicitiam* inter ea & Deum ingenue agnoscimus Jac. IV. 4. 1 Joh. II. 4. adeo ut amici Dei & mundi simul esse nunquam possimus. Dum 2. profundam gestamus & radicatam apprehensionem, vanitatis, indignitatis, & insufficientiæ, quibus absque Deo, prodesse nullo modo possint Matth. XVI. 16. qua non sint nisi σκύβαλα 1 Cor. VII. 31. Dum eum 3. nobis quasi pro mortuo & crucifixo habemus Gal. VI. 14. imo quasi pro nihilo Jes. XL. 17. Psal. LXII. 9. Job. VI. 21. Dum 4. nimiam ejus æstimationem reprimimus, nostras cogitationes & affectus, amorem, desideria, exspectationes, delectationes &c. ab eo magis magisque cohibemus, refrænamus. Dum 5. nostros labores, nostraque studia, acquirendis mundanis non nimium anxie impendimus. Dum 6. ex eorum jactura, non nimium affligimur. Dum 7. mundum & mundana non habemus pro supremo *fine & scopo* nostro; sed ad potiora dirigimus pro mediis.

II. *Bona* hujus usus præcipua sunt: 1. Per eam, mundus & mundana, *bona* nobis redduntur, & conducibilia. 2. Per eum etiam *nostra* fiunt 1 Cor. III. II. 22. Ejus ope 3. per mundana & terrena, ad *cœlestia* & spiritualia deducimur. Etiam 4. *pignora* nobis sunt divini amoris, gratiæ & benedictionis. Proinde 5. ejus ope mundus & mundana, utcunque per peccatum maledictioni obnoxia, nobis dulcescunt. Sic 6. vitam, valetudinem & quamvis nostram prosperitatem, egregie juvabunt. Per eam 7. dominium, nobis olim collatum apud creationem, & peccato perditum, non parum redintegratur, ut non servi simus; sed Domini mundi & mundanorum. Et sic etiam 8. nos promovebunt, ad possessionem mundi futuri & cœlestis.

III. *Adminicula* promovendi hujus usus, sunt: 1. Mundum & mundana quærere velut media ad celsiora, nequaquam autem propter se, ut in eis acquiescas. 2. Non nimium avide inhiare rebus mundanis, acsi in eis sit felicitatis nostræ summa Prov. XXIII. 4. & XXVIII. 20. 1 Tim. VI. 9. ex adverso animum gerere, quantum fieri potest, liberum & indifferentem in rebus mundanis Job. I. 21. Jac. I. 9. 10. 1 Cor. VII. 31. Tum 3. applicare sibi per fidem, *crucem* Christi, ut ejus ope crucifigas mundum Gal. VI. 14. ab ea capiendo, & argumenta motiva, & vires efficaciamque. 4. *Subigere carnem* Gal. V. 24. ut pote à qua, omnis mundanorum abusus originem habet. 5. Mentem occupatam habere cœlestibus ac spiritualibus, ut non suppetat sibi otium ad mundana captanda. 6. Perspectum habere genuinum usum ac finem rerum mundanarum, ad quem destinatæ à Deo sunt, ut ad eum te accurate componas. 7. Observare rerum mundanarum & prosperitatis *lubricitatem*, ne per eam ad abusum seducaris. 8. Operam dare, ut ex *calamitatibus* & adversis etiam, proficias in subigendo mundo & mundanis. 9. In omnibus, continuo ob oculos habere Scripturam dirigentem &

& exempla Christi ac Sanctorum prælucentia. 10. Deum fatigare precibus, qui nos servet à mundo, qui nos dirigat in usu ejusdem.

IV. *Abusum* mundi & mundanorum, cujus cogitanda

A. *Natura*, quam nullo negotio colliges ex eis quæ circa usum diximus. Est nim. mundo & mundanis frui, eo modo qui nec suæ naturæ, nec voluntati divinæ congruit. Quod fit, quando 1. *Creaturam* habemus velut *absque Creatore*, h. e. mundi hujus machinam pulcherrimam aspicimus, non observato ejus δημιουργῷ, absque ejus glorificatione, amore &c. Psal. XIX. 1. Quando 2. à mundo, seu mundanis hominibus, ad mundana, eorumque abusum, seu pellici illecebris; seu pelli persecutionibus, nos patimur. Quando 3. res mundanas α. *majoris facimus* quam par est, eis cor apponimus, & in eo supremum locum eis assignamus. β Intensiore conatu & labore quærimus, quam meretur, scil. vel *neglectis* spiritualibus, vel saltem *supra* eas Matth. VI. 33. Joh. VI. 26. 27. Quando γ. mundo & mundanis *servimus*, velut Dominis nostris Matth. VI. 24. ab eis victi ceu mancipia. Quando δ. eis fruimur: vel *absque* Deo; vel *supra* Deum, vel *juxta* Deum, vel *contra* Deum, ut supra diximus uberius. Quando ε. seposita voluntatis divinæ norma & directione, in usu mundanorum, solam carnis dictaturam sequimur.

B. *Mala* hujus abusus inter alia sunt: 1. Res longe præstantissimas & utilissimas nobis reddit *vanas* prorsus & inutiles. Imo 2. & *noxias*, ut quæ nobis damnum adferunt animæ, & æternæ felicitatis. Insuper 3. *inimicitiam* Dei nobis conciliat Jac. IV. 4. Et 4. justam ejus vindictam provocat, ut temeratarum rerum suarum rationes simus reddituri Matth. XVIII. 23. 34. 35. Porro 5. nos detrudit in classem hominum mundanorum, ψυχικῶν, qui sunt *inimici crucis Christi, quorum finis est exitium, quorum Deus venter* est, *quorum gloria est in dedecore suo, qui terrena sapiunt* Phil. III. 18. 19. Etiam dum hic sumus, 6. bona Dei *dona* nobis convertit in spinas, in laqueos, qui conscientiam torqueant, pariter & captivam ducant.

C. *Causæ* hujus abusus sunt 1. *Inimicitia* cum Deo, qua bonis ejus abutimur, cum ejus ingratia. 2. Intrinseca *carnalitas*, à qua omnis mundanorum usus *carnalis* redditur, & in abusum convertitur. 3. Externa mundanorum *facies fucata*, qua in sui admirationem, amorem superlativum, eoque ad abusum pelliciunt. 4. *Exempla* tot aliorum, quin omnium mundanorum, quibus complacere, nosque conformare nitimur. 5. *Cacitas* naturalis, qua vanitatem & insufficientiam mundanorum non perspicimus, & talia in eis perspicere nobis videmur, quæ ei revera non competunt. 6. Defectus *normæ* & gratiæ dirigentis.

D. *Remedia* adversus hunc abusum, petenda sunt 1. à consideratione *bonorum* legitimi usus, & *malorum* abusus. 2. Ab *adminiculis*, quibus juvatur & dirigitur usus. 3. Ab obstructione *causarum*, quibus nascitur abusus.

CAPUT VIII.

De rerum humanarum Vanitate.

IN statu prospero, & mundanorum usu pariter & abusu, multum confert vanitatis mundi, & rerum omnium humanarum contemplatio, quamobrem hoc caput ei impendemus, consideraturi eorum

I. *Naturam*, per quam & mundo, & cum primis rebus omnibus, per peccatum, adest universalis ineptitudo, ut jam non sufficiant nobis, ad usum illum, quem Deus ipsis ab initio concreavit. Hic igitur observanda est 1. *vanitas*, per quam non habent, quod nobis conducat, aut sufficiat, cum ad terrenam; tum ad spiritualem beatitudinem. Ea vero observatur (1) *generaliter* in hoc universo seu mundo. In hanc rem præsupponendum, quod Deus condiderit omnia *valde bona*, h. e. quo sufficerent homini ad suum usum: tum *universalem*, scilicet ad provocandum hominem, ad Dei glorificationem, amorem & gratitudinem, & sic deducerent ad *spiritualia*: tum *particularem*, quo & in temporalibus sufficerent ad hominis vitam, alimenta, delectationem &c. Istam bonitatem periisse peccato, & successisse *vanitatem*, per quam α. nullam jam habent *proportionem* cum hominis *anima*, ut pote quæ *spiritualis* est, & infinitum gestat appetitum, adeoque satiari non potest ullo objecto corporali finito, quin non alio, quam infinito bono, scil. Deo. β. Nec ullam *efficaciam* intrinsecam, ut cuncta sint quasi mortua in se, nec possint operari, nisi in virtute suæ causæ principis Dei, pro natura cujusvis instrumenti Marc. XI. 20. Etiam γ. omnia vana esse, quoad suam *durationem*, quatenus omnia *pereunt* Psal. CII. 27. Nec δ. jam valere nisi ad *vexationem* spiritus, quem vulnerant, q. obducunt, fallunt in sua exspectatione. Quæ vexatio peculiariter observatur in rerum mundanarum *acquisitione*, per varios labores & molestias: *conservatione* sub vario timore amissionis: *multiplicatione*, conjuncta cum variis augustiis; *dimissione*, cum urgenti-

gentibus doloribus conjuncta; *specialiter* ista vanitas conspicitur in rebus & *bonis* humanis, nim. A. *Animi*, cum quoad *intellectum*, in *cognitione* & sapientia rerum naturalium, civilium, Ecclesiasticarum: scil. quo major est cognitio; quo majus onus in ejus usu & applicatione: quo major invidia, suspicio, contradictio. Quin & in ipsa cognitione, vanitas multiplex observatur, in scientiarum omnium incertitudine, confusione, perplexitate: in laboribus corporis pariter & animi, qui requiruntur in eis acquirendis: in variis dubiis, erroribus, hæsitationibus, quæ comitantur, vel perfectissimam cognitionem, in operosis instrumentis & laboribus, quæ requiruntur ad ejus acquisitionem: in vilipendio, quo laborat apud ignaros, post exantlatos omnes labores. Tum quoad *voluntatem*, in *virtutibus moralibus*, & bonis, in quibus, & Gentiles & hypocritæ suam gloriam sectantur. Harum *vanitas* est, quod generaliter destituantur eo quod præ se ferunt, scil. vera *virtute*, ac proinde inania sint, nec habeant nisi meram ejus umbram. Quod *specialiter* in eo apparet, quia destituuntur omnibus veræ virtutis & boni operis affectionibus, quatenus non profluunt à corde regenito, quicquid autem *à carne est*, *caro* est. Nec β à *corde* fideli, quoniam absque Christo, fide apprehenso, nihil possumus; scil. quod vere bonum sit, Deoque placeat ad salutem Joh. xv. 5. Nec γ. a cultu religioso versus Deum. Nec δ. à charitate versus Deum, proximum & propriam salutem. Nec ε. à vera Dei cognitione. Nec ζ. à sincera obedientia, juxta ejus legem & voluntatem. Neque η. conjuncta sunt cum humilitate. Nec θ. contendant in Dei gloriam, aut proximi commodum &c. Proinde non sunt veri nominis virtutes & bona opera. *Vanitas* observatur B. in bonis *corporis* humani, nim. (a) in *valetudine*, utpote quæ non est nisi donum commune, quod etiam cadit in reprobos, imo & in bruta: nec est, nisi momentanea & incerta, insuper est imperfecta, & variis infirmitatibus plena: est variis abusibus exposita, quibus ansam præbet variis sceleribus: tandem varia damna affert animæ, quæ plerumque sanior est sub morbis, quam sub valetudine: securitatem carnalem generat, resipiscentiam obstruit, meditationem mortis supprimit: morbos spirituales generat, ad cupiditates carnales erigit. Ex quibus omnibus, magis plerumque nocet, quam prodest, consequenter *vana* est. (b) In *robore* corporis, sub quo est agilitas, velocitas, & promptitudo ad operandam. Et hoc *vanum* est, quia & in bruta cadit, leonem, aprum aliaque, quibus majus etiam competit robur, quam homini: est etiam momentaneum, paulatim decrescit: occasionem præstat vanæ fiduciæ & gloriationi aliisque peccatis: non raro cum magna debilitate animi conjunctum: nec illud alicujus est momenti. Job. xxxvi. 19. Psal. cxlvii. 10. nec robustum liberare potest in casu necessitatis. Psal. xxxiii. 16, Proinde vanum est. (c) In *pulchritudine*, quæ absque pulchritudine animæ spirituali, prorsus *vana* est, quia est donum commune, quod etiam in pessimos cadit, v. g. Absolomum, imo in bruta quædam, v. g. cygnum &c. allicit ad fastum & superbiam, aliaque peccata: est evanida & momentanea Psal. xxxix. 12. spernitur à Deo 1 Sam. xvi. 7. seducit ad impudicitiam Prov. xxxi. 30. potior est in oculis aliorum, quam in propriis &c. Proinde *vana*. Vanitas observatur C. in bonis *fortunæ*, puta (α) in *divitiis* & opibus, utpote in quibus nulla est bonitas moralis: quæ etiam in pessimos plerumque cadunt: ansam præbent terrenis vitiis: sunt escæ satanæ quibus captivos ducit: sunt spinæ quæ torqueant non tantum; sed & incrementa gratiæ salutaris suffocent: quæ viam ad beatitudinem æternam, reddant admodum lubricam, difficilem & incertam. His aliisque nominibus *vanæ* sunt. (β, In *honoribus*, gloria, nominis celebritate, præcedentia, favoribus Principum. Ista omnia, si abstrahas a suo fundamento, dignitate, excellentia, virtute &c. sunt extra nos: sunt in arbitrio aliorum, qui raro meritissimos honore competente mactant: sunt evanida, momentanea: ambiri absque conscientiæ læsione, obtineri à multitudine, in tot capita divisa, vix possunt; saltem non nisi cum magno labore, molestia, periculo: reddunt hominem ambitiosum, & hinc vilem etiam. His aliisque nominibus, & honores, ex quocunque capite, sapientiæ, virtutis &c. ambiantur, vani sunt. (γ) In *nobilitate* ortus & majorum. Hujus Deus nullam habet rationem 1 Cor. i. 26. 28. eam indifferenter in reprobos & electos dispensat: eam & Christus, utcunque regio sanguine natus, constanter sprevit, seipsum filium hominis appellando: est momentanea & concidens, saltem cum vita nostra: est inutilis, separata ab heroicis majorum virtutibus, quibus fuit commerita: erigit plerumque ad fastum, otium, contemptum virtutis & religionis: à virtute separata, hominem magis vilem reddit & contemptum. Est proinde carnalis nobilitas, *vana*. (δ) In *auctoritate*, muneribus publicis: quibus enim auctoritas competit regendi alios; eis plerumque deest potestas regendi seipsos: non liberat hominem à malis Psal. xxxiii. 16. quin exponit potius aliorum odiis, invidiæ, insidiis, periculis: est plerumque conjuncta cum fastu, tyrannide, injustitia, oppressionibus aliisque compluribus vitiis: inique usurpata, hominem exponit regidissimæ vindictæ divinæ, ejusque maledictionem aggravat Job. xii. 19. 21. ut patet in Pharaone, Nebucadnezare, aliisque. Quare & auctoritas ac potestas mundana *vana* est

est. Imo & (6) in ipsa eminentia *regia*, quoniam scatet turbis, curis, quas impendat sibi ipsi; quas impendat subditus gubernandis: honos regius maximum est onus, turbulentis ac violentis affectibus, qui extrinsecus à nemine compescuntur & limitantur, vehementissime vexatur: periculis plurimis & gravissimis est expositus: ingratitudini, odiis, insidiis, cum subditorum, tum hostium: plurimis & gravissimis rationibus, Reges ac Principes, coram tribunali divino, subjicit: ansam praebet plurimis vitiis, impietati, *avaritiæ*, fastui, crudelitati, licentiæ carnali: hinc dirissimis judiciis observantur, Reges ac Principes exagitati. Ab his omnibus, & *vanitas* est in *regnis*. (7) In *ornamentis* corporis, vestitu splendido & pretioso, pigmentis faciérum aliisque homogeneis, in quibus multiplex & ingens vanitas observatur: si enim vestitus usum observes, est α. obtegere & munire corpus, adversus injurias tempestatum; nunquid idem possunt vestes viliores? si β. *ornamentum* ejusdem, & honorem inde oriundum; quid conferre possunt ad honorem *animæ*, partis nostri potioris? Si γ. *distinctionem* ordinum & statuum; quid eo conferunt vestimenta, si non aliud intrinsecum adsit, quod distinguat? Porro, quid honoris accipi potest ab excrementis brutorum, ovium aut insectorum? Digniores sunt vestes laneæ, quæ ab ovibus capiuntur, communiores, quam sericæ, pretiosiores, quæ ab insectis accipiuntur? Hinc personæ excellentiores, Reges & Principes, viliori plerumque vestimento utuntur, quam sui famuli. Insuper pretiosior vestitus atterit fortunas ac depauperat, & reliqua omnia analogice requirit pretiosiora, & quantas curas ac molestias affert acquirendis his sumptibus: neque excessus in vestitu, honorem conciliat; sed vilipendium potius: neque virtuosos plus commendat, quam vilior; forma decet neglecta virum: arguit hominem destitutum melioribus, à quibus honoretur: quantum temporis sibi etiam exigit hujusmodi apparatus? Etiam invidiam concitat aliorum: Dei præscripta transgreditur: suum istum fastum *exteriorem* plerumque tegere & excusare conantur, prætextu interioris humilitatis: nec raro lasciviam prodit, & aliorum provocat: etiam bono *publico* nocet excessus iste, unde publicis legibus subinde refrænandus fuit: atque insuper divinis judiciis castigatus observatur Jes. II. 51. 12. Zeph. I. 8. Quid igitur *realitatis* est in vestitu pretiosiore? Tandem (8) in *voluptatibus* carnalibus, in quibus tantum ponunt carnales. Sunt communes piis & impiis, imo copiosius observantur in impiis, quam in piis Psal. XVII. 14. & LXXIII. 3—10. Luc. XVI. 19. Attingunt & afficiunt corpus tantum, illudque saginant, ad animam non pertingunt: argumentum præstant hominis mundani, carnalis, irregeniti; excludunt à cœlesti felicitate: ad iram Deum provocant. Quid igitur est rei bonæ, in voluptatibus carnalibus? Hæc breviter circa vanitatem mundi, & rerum humanarum tetigisse, impræsens sufficiet.

II. *Usus*, seu officia circa istam rerum vanitatem observanda sunt: 1. *Agnitio*, exquisitio & ponderatio, universalis istius mundi & rerum humanarum vanitatis. 2. Discriminatio *bonitatis* intrinsecæ, saltem naturalis, quatenus res istæ sunt oriundæ à Deo, ad hoc ut eis *utamur*, non abutamur. 3. Agnitio *peccati*, quod rebus omnibus tantam adduxit vanitatem, ut super eo, nos profunde humiliemus, coram Deo, ejusque remedium quæramus in Christo. 4. *Contemtus*, quatenus vana sunt. Saltem 5. *fiduciam* in eis non ponamus, quippe vanis, inutilibus ac fallacibus. Ut 6. *vanitatem* istam, quantum fieri potest, castigemus, emendemus, corrigamus & reprimamus, in interiora mentis nostræ, res istas non admittendo, *oculos* mentis avertendo, *ne aspiciant vanitatem* Psal. CXIX. 37. armando nos, adversus vanitatem mundi & mundanorum: ea sanctificando, verbo ac precibus: mentem nostram elevando, supra hunc mundum & mundana, versus cœlum, cœlestia ac spiritualia, utpote quæ sunt supra vanitatem, constantia & immobilia: ut sectemur, traducendo ea ad usus pios. Ut tandem 7. ea *abnegemus*, quatenus in competitionem cum Deo contendunt, ejus voluntati obsistunt, & ad *αὐτότητα* fovendam & satiandam vergunt. De qua abnegatione, ex professo diximus lib. VI. Cap. VIII. §. XXXIV. His adminiculis, vanitatem rerum mundanarum, & vexationem spiritus, ab eis oriundam, frangemus, & creaturis suaviter utemur.

CAPUT VIII.

De crucis Tolerantia & Abusu.

HAbnimus exercitium pietatis in *vita* hominis, quoad statum ejus secundum; succedit idem quoad statum adversum. Ubi dicendum: veniet I. de *natura* crucis seu rerum adversarum, in genere; tum de *ortu* ejus, à tentationibus; tandem de *speciebus* ejus. Primo de crucis usu & abusu. Illius consideranda

I. *Natura*, per quam crucis usus non est, nisi adversa hujus vitæ generose & fortiter sustinere. Per cru-

crucem igitur hic intelligimus, quodvis nobis in hac vita adversum, quamvis afflictionem aut malum, seu quoad corpus, seu quoad animam, seu quoad fortunam, de quibus distincte nobis est agendum suo loco. *Usus* autem omnium adversorum, in hoc est, ut generose & fortiter quodvis sustineamus. Quo requiritur 1. ut nos tempestive *praeparemus* & obfirmemus, adversus futuras afflictiones. Quod fit (1) *praestolando* afflictiones, velut certo nobis imminentes Act. xx. 22. 23. ea non summovendo per vanam securitatem Psal. xxx. 7. (2) *Addiscendo* primam Christianismi regulam, de *abnegatione* sui ipsius Matth. xvi. 26. subacta enim φιλαυτίᾳ, nihil facilius est, quam quaevis sustinere adversa. (3) *Humiliando* nos ipsos sub potenti Dei manu, quo parati simus, qualia & quantacunque mala admittere Psal. xxxix. 10. (4) *Prospiciendo* nobis tempestive, de spirituali tranquillitate animi, cujus ope adversa quaevis futura possumus superare Jer. xvii. 17. Phil. iv. 6. 7. Rom. v. 1. (5) *Studendo*, ut magis magisque persuadeamur de omnisufficientia Dei Gen. xvii. 1. quae nobis sufficere possit, adversus quaevis imminentia mala, cujus robore, quaevis sustinere & superare valeamus Phil. iv. 13. quae nobis in omnibus sit affutura. (6) *Operam dando*, ut omnem praesentem nostram prosperitatem possideamus, *velut à Deo* nobis collatam, quam pro nutu ejus, etiam promte deferamus Job. 1. (7) Nos ipsos cum omnibus nostris, *resignando* Deo: ut ab ejus dispositione omnia pendeant, ac minus turberis, si traditum sibi Deus auferat. (8) Nobis tempestive *prospiciendo*, de iis quae conducant, succurrendis, & mitigandis ingruentibus calamitatibus, nim. de argumentis *consolatoriis*, *experientiis* in necessitatibus praeteritis, *promissionibus* divinis de auxilio praestando, quantum satis est, ad emergendum. (9) *Erigendo* & confirmando multiplicem Dei *gratiam*, dudum nobis collatam, fidem, fortitudinem, patientiam, dependentiam à Deo, aliamque, qua possis subsistere adversus calamitates, quae olim ingruant. Tandem (10) *attendendo* ad exemplum Christi & omnium Sanctorum, qui dirissima quaevis tam fortiter sustinuerit: iram Dei & maledictiones legis pro nobis tam patienter susceperit: idque pro peccatoribus, tantaque promtitudine perpessus fuerit, ad hoc, ut suis in omnibus adversis succurreret, eis exemplo suo praeluceret: quamque ex perpessionibus, fortiter ab ipsis susceptis, glorificetur: cujus vestigia Sancti per omnia tempora, tanta tolerantia, presserint. His adminiculis praeparatus animus 2. ipsis afflictionibus jam urgentibus, fortiter suscipiendis & perferendis, se accingat, ab *una parte*, fugiendo ea, quae te debilitare queant, in portandis urgentibus afflictionibus, nim. α. *Dissimulationem* gratiae & roboris qua dudum praeditus sis, ut non sis pauper, quando revera dives es Prov. xiii. 17. β. *Pudorem* perversum, quo te pudeat ejus status, in quem Deus te conjecit, ut te, ex conformitate cum filio suo, honore afficeret 1 Pet. iv. 16. γ. *Impatientiam*, qua non fatigeris ex immissis tibi calamitatibus, ejusque voluntati obstrepas Prov. iii. 11. δ. *Dejectionem*, qua sub calamitatibus, non vivas ex fide, aut amorem Dei tibi dubium facias. ε. *Fiduciam* in terrenis amicis, aliisque mediis liberaturis te, ex urgentibus adversis, quo à Deo solo pendeas, qui possit & velit tibi, pro re nata, succurrere. ζ. Nimias *curas* & perplexitates, quibus vias tuas non committas Deo, inque eo fiduciam tuam colloces. η. *Terrores* à subito oborientibus tibi calamitatibus, quibus nimium concutiaris ab ingruentibus malis, quibus infirmitatem fidei prodas, ex adverso tibi propone immutabilitatem amoris & promissionum divinarum Prov. iii. 25. Ab *altera parte*, sectando sub calamitatibus, ea quae efficaciter succurrere possint, nim. (a) *Preces*, ut Deus tibi succurrat, te roboret, fulciat, ne succumbas, atque etiam, pro sua benignitate, liberet Psal. l. 15. Jac. v. 13. (b) *Patientiam* & acquiescentiam, in ejus sapientissima voluntate & providentia Jac. 1. 4. 1 Pet. iii. 15. (c) *Prudentiam*, qua noris, ut te gerere debeas in calamitatibus, quibus item mediis eis succurrere possis Jac. 1. 5. (d) *Fiduciam* in Deo, qua onera tua conjicias in ejus humeros Jac. 1. 7. 8. Nah. 1. 7. Psal. xxvii. 14. & xxxvii. 7. (e) *Obedientiam*, qua ejus voluntati te totum submittas Heb. v. 8. te ipsum judices, tuaque ex peccato merita agnoscas Job. xxxvi. 8. 9. constans maneas sub tuis calamitatibus, persistas in ejus viis Psal. xxxvii. 34. Tandem 3. adnitendo, ut ex urgentibus malis, bonum aliquod tibi compares; ut ex eis A. invalescat fervor *precum* Jes. xxvi. 16. Ut B. erigatur *fortitudo* & patientia tua, prout fieri solet per oppositionem contrariorum. Ut C. per ea magis magisque arceamur à peccatis Hos. ii. 6. ut nobis sint quasi sepimenta adversus ea. Ut D. gratia *latens* in corde, per ea magis magisque in *apricum* perducatur, & in exercitium promoveatur Psal. cxix. 67. Hos. ii. 7. Ut F. *corruptiones* cordis magis magisque mortificentur Jes. xxvii. 9. Sunt enim paternae Dei castigationes, quibus peccata declinentur & corrigantur Apoc. iii. 19. Ut G. ex eis magis magisque conformeris Christo Phil. iii. 10. Rom. viii. 29. Ut H. sub afflictionibus, Deus in nobis glorificetur, ex suppeditatis viribus, ex victoria &c. Ut I. per afflictiones excitemur, ad sectandam quietem coelestem Heb. iv. 9. 10. 11. & per leves & momentaneas hujus vitae afflictiones, perducamur ad aeternum gloriae pondus 2 Cor. iv. 17. 18. Rom. viii. 18.

II. *Bona* hujus usus ac tolerantiæ, ob quæ exercenda, sunt: 1. Est inter prima Christianismi officia Luc. IX. 23. Jac. I. 4. Tum 2. est indicium amoris divini Apoc. III. 29. Heb. XII. 6. Porro 3. nos conformes reddit Deo Rom. IX. 22. & Christo Heb. XII. 2. 3. Est 4. donum Dei Phil. I. 24. Est 5. multis modis *utilis*, ad refrænandas corruptiones nostras, ad excitanda gratiæ dona, quæ §. præced. indigitavimus. Est 6. omnibus modis *necessaria*, ad superandas tot difficultates, quæ nobis obviæ sunt, apud professionem Christianismi nostri. 7. Extenuat amaritudinem, quæ est in omnibus afflictionibus nostris, easque tolerabiles, imo dulces reddit calamitates. 8. Viam *parans* qua ingrediamur in regnum Dei Act. XIV. 22. 2 Tim. III. 12. prout Christo pararunt Luc. XXIV. 26.

III. *Adminicula*, quæ juvent in tolerantia crucis, suppetunt 1. ab exercitio *dependentiæ* à Deo, qui cuique suas decernit, & immittit afflictiones. 2. A *confœderatione* cum Deo, qua immittens sit Deus noster, nobis ex fœdere obstrictus ad quodvis auxilium. 3. A *rememoratione* frequenti istius confœderationis, qua persuasus sis & maneas, ab amico confœderato, tibi obvenire omnia, quæ obveniunt. 4. Ab *exercitio* fortitudinis, patientiæ, fiduciæ in Deo. 4. *Ab applicatione* argumentorum consolatoriorum, quæ tibi prostant in Scripturis. 6. A *precibus*, quibus divina potentia, bonitate, juxta promissiones suas, omnia obtineas, quæ circa afflictiones erunt necessaria. Conf. quæ de fortitudine, patientia, constantia, dudum habuimus, in *Idea Theol. Moral.* lib. I.

Caput IX.

De tentationum Usu & Abusu.

EXaminavimus crucis seu adversorum *naturam*; succedunt *causæ* seu *tentationes*, quæ tamen & ipsæ afflictiones sunt gravissimæ. Harum usum & abusum contemplabimur, quoad

I. *Naturam* & usum, per quam nos fortiter & dextre gerimus apud tentationes. Observandum hic 1. *quid* sit tentatio? Sonat aliquando idem, quod *exploratio* seu *experimentatio*, qua cognitio alicujus rei interior quæritur, vel sibi, vel aliis. Sic Deus hominem tentat, non ut sibi; sed ut aliis innotescat, ut patet in tentatione Abrahami, & Israëlis; sic satanas tentat, ut sibi innotescat status, vires & fortitudo aut debilitas tentati: aliquando tentatio idem notat quod *impugnatio* seu bellum, sic satanas tentat. ut seducat & dejiciat; homo Deum, ut offendat &c. 2. *Quotuplex* sit tentatio? Est tentatio (1) *Dei*, qua homines tentat seu explorat, ad hoc, ut innotescat, vel virtus, vel vitium, quod latet in ipsis; non sibi tentanti, sed vel tentatis ipsis, vel aliis hominibus, prout patet in tentationibus, quas diximus in Abrahamo, in Israëlitis aliisque. Et hæc tentatio vergit in bonum hominis. (2) *Hominis*, qua explorat aut impugnat α. vel *Deum*, quando experimentum quærit, alicujus perfectionis divinæ, mediis aut modo illicito, plerumque ab infidelitate proficiscens, de qua nos alibi ex professo egimus. Vel β. *proximum*, ejus robur aut infirmitatem, virtutem aut vitium cogniturus, non raro ut ad peccata pelliceat: Sic Eva Adamum tentabat: vel γ. *seipsum*, ut sibi innotescat, quid valeant humeri, quid ferre recusent, quod fit ab eis, qui in pericula se temere conjiciunt, cum spiritualia, tum temporalia, sic Petrus Christum captum sequens in palatium Pontificis. (3) *Satanæ*, qua homines tentat ad malum, ut videre est in tentationibus protoplastorum & Servatoris. Istarum tentationum animus est, primo quidem investigare statum, vires, animum & virtutem tentati, tum ut ipsum, pro natura status & virium, aggrediatur, seducat, vincat & adducat ad peccandum, hinc ad exitium. Sunt tamen (4) & tentationes *mixtæ*, quando, & homo & Deus, & satanas, diverso scopo & modo, cooperantur in tentatione. 3. *Quis usus* tentationum, seu quæ officia sint exercenda, circa tentationes, quæ pro variis objectis, varia sunt, scil. א. circa tentationes *Dei*, officia hominis sunt: ut attendat ad verba & actiones Dei tentantis ut eorum mentem ac scopum percipiat: ut perceptis se prudenter accommodet & attemperet: ut præscriptis præstandis, promtissime se accingat, qualiacunque ea tandem fuerint, sive grata sive dura, quæ omnia discuntur ab exemplo Abrahami Gen. XXII. ב. Circa tentationes *hominis*, cum illas quæ occupantur circa *Deum*; tum illas quæ versantur circa *proximum*; tum versus *nos ipsos*, vix aliud observandum est, quam ut illas quam studiosissime evitemus, prout circa *Deum* quidem, monuimus in *Idea Theol. moralis* lib. II. peculiari capite de *Tentatione Dei*; nisi quod circa tentationes aliorum, item circa tentationes versus nos ipsos, hoc addendum veniat, ut nobis non noceant, h. e. ad peccandum inducant. Maximum negotium occurrit circa ג *Satanæ* tentationes, quibus comprehendimus illas quæ à satanæ ministris, mundo & carne propria versus nos adornantur, ut ad peccata pelliceant. Satanam seducendo versus eos occupari; hic quidem præsupponimus, alibi *Theol. Theoretico-practica* lib. III. cap. XIII. §. potissimum XXII. demonstratum. Circa istas nobis observanda sunt hæc officia: 1. ut accu-

accurate perspectum habeamus, quæ sit *natura* tentationis satanicæ, ad peccandum. Scil. non est nisi argumentatio sophistica, qua sub specie veri & boni, nos abducere conatur, ad falsum & malum: quam hæc tria communiter ingrediuntur: (a) *Bonum* quod offert, repræsentat, velut *magnum* & egregium; *eritis sicut Elohim* Gen. III. (b) *Malum* quod latet in herba, occultat & abscondit: *nequaquam moriemini*. Ibid. (c) *Medium*, quo obtineatur bonum promissum oggerit, velut *facile*; tantum *comedite*. Ibid. Prout alibi diximus *Theol. Theoretico-pract.* lib. IV. cap. I. §. X. Tum 2. tenendum, quod satanas nos non seducat, absque nostro consensu: neque enim nos *cogere* potest ad peccandum; neque seductio ejus, immediatam & directam habet efficaciam, qua in nobis voluntatem nostram determinet ad peccandum, idque ad hoc tenendum, ne peccatum ejus tentatione natum, à nobis, in solum satanam derivemus. Quid igitur? Hoc agit ab *una parte*, ut *mentem* avertat à cogitatione Dei & boni, eique substituat subitaneas cogitationes, motus primos, destitutos omni prævia deliberatione: hos enim motus primo-primos, vera esse peccata contra Romanenses aliosque, alibi demonstravimus: tum ab *altera parte*, ut *voluntatem* & concupiscentiam excitet & alliciat, objecta esca, sicut piscatores pisces. Hinc concupiscentia, seductione satanæ excitata, propria causa est peccati, teste Jacobo Epist. cap. I. 13. 14. 15. Proinde 3. ut motus concupiscentiæ primo-primos caute observemus, eosque apud tentationes declinare studeamus, quod his salvis, omnis tentationis efficacia pereat. Porro 4. tentationibus declinandis distincte intenti simus: (1) *Ante* earum adventum, quo præveniantur, ac declinentur, quo spectat, A. ut nobis caveamus à *superbia*, quæ plerumque præcedere solet lapsum, à qua Philosophi gentiles suis passionibus traditi dicuntur Rom. I. 21. 22. & ex adverso humiles ambulemus, in conspectu divino. Item B. *securitate* carnali, quando enim existimamus, nullum periculum imminere; tum maximum adest, ut apparet in protoplastis, in Petro aliisque. Proinde vigilandum. Insuper C. ut caveamus abusum gratiæ & bonorum Psal. XXX. 7. 8. quod justum sit apud Deum, ut abutentes tentationibus permittat. D. ut aliorum qualiumcunque lapsus qualescunque, caute observemus pro exemplis, quo aliorum periculis cautius discamus mercari, ne in easdem tentationes incidamus, memores tantundem corruptionis, nobis natura adesse, ac illis, v. g. protoplastorum, Noachi, Lothi, Davidis, Salomonis, Petri aliorumque. E. Ut solicite vitemus omnem tentationis & peccati ansam & occasionem: facit enim occasio furem, eaque ratione nos ipsos tentamus ad peccandum, & satanam provocamus, qui nobis in hoc succurrat, & Deum qui nos deserat. F. Ut arma nostra, adversus satanam ejusque tentationes, semper habeamus in promptu, quod non facile aggrediatur, quos videt paratos, qui sibi fortiter obnitantur, & promptius aggrediatur, quos videt inermes (2) *Sub* ipsa tentatione, ut 1. usus nostros eam prudenter convertamus, quod fiet, α. si persuadeamur, tentationes nobis à Deo immitti, ut humiliemur, ob peccata commissa: seu ut ea magis fugiamus imposterum. β. Si cogitemus hanc esse communem omnium *Sanctorum sortem*, ut subsint tentationibus, nec eis nos esse potiores. Conf. Heb. XII. 8. Si γ. in tentationibus agnoscamus *providentiam* divinam, quæ tentationes non raro permittit, ut peccata declinet. Si δ. serio enitamur in *usum mediorum*, quibus urgens tentatio averruncetur, qualia media sunt: (1) Ut in tentationibus, quantum possimus, declinemus omnem *disputationem* cum tentante, qua seducti olim sunt protoplasti; sed indignabundi, mox abigamus satanam, cum Servatore Matth. IV. Apage *satana*. (b) Nec mox *fugam* moliamur, aut arma nostra abjiciamus, hoc enim erigit satanam ad insistendum validius. Ex adverso (c) simus instructi *fide*, qua ignita satanæ tela extinguamus Eph. VI. 16. qua victoriam consecutus est Servator Matth. IV. qua promissiones divinas in promptu habemus, fiduciam habemus in eis, robur captamus à Christo, qua stamus adversus satanam. (d) Fortiter *resistamus* in virtute Dei 1 Pet. V. 9. Jac. IV. 7. Eph. VI. 14. usque ad *sanguinem* Heb. XII. 4. nec desistamus, antequam ruant tentationes, & concidat peccatum. (e) Non negligamus *preces* Marc. XIV. 68. quo Deus adsit, roboret, educat è tentatione, victoriam largiatur. (f) Satanæ ejusque tentationibus opponamus *verbum Dei*, lectum, auditum, digestum, velut *gladium* spiritualem Eph. VI. 17. nobis ad animum vocemus prohibitiones, adversus peccata, comminationes, promissiones. (g) Etiam nos ipsos *erigamus* & confirmemus, cogitando esse in his tentationibus præcipuam militiæ Christianæ partem Eph. VI. 12. suppetere nobis egregium Archistrategum, qui nobis præluxerit, in omnibus tentatus sicut nos, qui proinde nobis possit & velit succurrere Heb. II. 18. (h) Adhibeamus in consilium & auxilium fidelem quendam, peritum & exercitatum medicum spiritualem. Tandem (3) fugato jam satana, cessante tentatione 1. cavendum ab *insidiis* satanæ, qui non raro simulat se victum esse, quando non nisi vires colligit, ut novum conflictum instruat; videndum ergo, an peccatum vere sit subactum. 2. Standum nihilominus semper in excubiis, adversus novos insultus, quod satanas, etiam victus nunquam cesset penitus, atque insuper intra nos, præsentem habeamus concupiscentiam pravam. 3. Non negligenda est gratiarum actio, pro

præstita nobis victoria, *agnoscendo* intus gratiam & auxilium Dei, *prædicando* extus voce, & quantum fieri potest, *compensando* opere, per omnem vitam. 4. Captandi etiam ex præterita tentatione fructus, quibus magis agnoscamus stratagemata satanæ, corruptionem carnis, proclivitatem lapsus &c.

II. *Solatium* in tentationibus, suppetit ab his potissimum argumentis consolatoriis, quibus eadem opera, continentur *bona* legitimi usus, seu militiæ hujus spiritualis: 1. Quod tentationes istæ sint pars militiæ nostræ, ad quam vocamur ab Apostolo Eph. VI. 12 — cui nomen diximus in Baptismo, sub religione sanctissimi voti ac Sacramenti. 2. Quod belli Ducem & Imperatorem hic habeamus, exercitatissimum, fortissimum, prudentissimum Apoc. XII. 7. eumque nobis præsentissimum, qui hortatur, ut pugnemus fortiter, juvat ut vincamus, deficientes sublevat, & vincentes coronat. 3. Quod ex ductu & imperio Dei pendeat, etiam ipsarum tentationum directio Matth. VI. 13. 2 Thess. II. 11. Matth. IV. 1. Porro 4. quod Deus exitum polliceatur felicem 1 Cor. XVI. 13. Rom. XVI. 20. Etiam 5. quod & Christus tentatus fuerit, tentationes vicerit, & suis succurrat Heb. II. 18. & IV. 15. Col. 2. 15. Insuper 6. quod pugna ista sit cum satana ejusque asseclis, mundo & carne Eph. VI. 12 — Quod 7. magna sit differentia inter *tentationem* & ejus *malum*, & tentatio sit opus satanæ; & malum fortiter declinari à nobis debeat, & possit in virtute Dei Eph. VI. 12 —— Quod 8. victoria sit gloriosissima, quæ *βραβεῖον* sibi promissam habeat coronam æternam 2 Tim. IV. 7. 8. Interim, ut solatio isto ex voto fruamur, necessum est, ut exploratione certi simus, quod pugnando victoriam vere simus adepti, cujus victoriæ certitudo his patet indiciis. (1) Cavendum solicite, ut ex manente animi perturbatione, in tentationibus cumprimis fœdioribus, non mox conficiamus, nos victos esse tentatione: cum ista perturbatio argumentum potius sit qualiscunque victoriæ, quia indicium est animi, à peccato abhorrentis, dum tranquillitas & securitas arguit aliquem consensum, ut patet collatione Ananiæ, quiescentis sub tentatione Act. V. 3. 8. cum Paulo admodum turbato 2 Cor. XII. 7. 8. Nisi forte perturbatio talis sit, ut perturbatum à Deo absterreat, quod à corruptione carnis, & à tentatione vincente, ortum habet. (2) Tentationis prævalentis certum indicium est, peccati illius, ad quod tentati sumus, admissio, sive illa plena sit, sive in consensu qualicunque, aut delectatione voluntatis subsistat Jac. I. 14. 15. idque magis, si delectatio ista sit *morosa*, ut loquuntur, h. e. persistat aliquamdiu, nec mox repellatur. Tum etiam (3) hominis victi argumentum certum est, si tentatio ex ipsa carnis ejus corruptione sit oriunda, quamvis à satana accendatur & inflammetur Jac. I. 14. Gen. VIII. 21. Si vero à satana solo sit oriunda: tum quidem est horrenda: sed non tentati culpa: verum tentantis solius malitia. Tum autem tentantis solius vitium est, cum voluntas tentati, à tentationis scelere ingenue abhorret, & ipsi tentationi fortiter obnititur, nec tentationem apud se commorari patitur. Ut patet exemplo Christi Matth. IV. & Pauli 2 Cor. XII. dum etiam efficacissimis precibus, eam à se averruncare studet. 2 Cor. XII. 7. 8. 9. Jac. IV. 8.

III. *Adminicula*, quibus animus tentati juvari potest in usu tentationum, & exoptati solatii feliciter commone fieri, sunt: 1. Tentationes omnes, quæ ad peccata solicitant, in hostium omnium numero habere 1 Pet. II. 11. Tum 2. in odio & abominatione habere suggestiones ipsas, quæ ducunt ad peccatum Rom. VII. 15. Porro 3. sese diligenter armare, adversus hostes illos spirituales Eph. VI. Etiam 4. eis arrectis omnibus viribus obsistere Jac. IV. 7. 1 Pet. V. 9. Interea 5. non propriis viribus quicquam tribuere; sed soli divino auxilio, illudque à Deo flagitare Matth. VI. 13. Insuper 6. in fœdis tentationibus, nullam disputationem, deliberationemque admittere; sed in mera detestatione & rejectione subsistere Matth. IV. 10. Ad hæc 7. omnes occasiones illas, quæ tentationem istam promovere possint, studiose fugere. Nec non 8. suggestiones molestas, quam maxima vi potest, repellere & exstinguere Eph. VI. 16. aliquando etiam contemnere, cum post omnia tentata, non desinunt esse molestæ. Præterea 9. si sæpius repulsæ, usque & usque recurrant, meminisse, invicti militis esse, non solum impetum hostis sustinere semel atque iterum; sed etiam, diuturnæ obsidionis moram ac tædium devorare. Tentationum etiam divinarum 10. mentem ac scopum caute observare, eique obtemperare, ne ex eis nosipsos lædamus, sicut Abrahamus Gen. XXII. Etiam 11. tentationes humanas, sive per illecebras, sive per persecutiones nobis insidientur: diligenter observare, ne lædamur. Nec 12. proprias nostri tentationes negligere, ut eis indulgeamus.

IV. *Abusum* tentationum, cujus videnda

A. *Natura*, per quam, circa tentationes sic versamur, ut ex eis lædamur. Quod fit, si 1. ex eis nimium terrorem, angorem & animi perturbationem concipiamus, cum neglectu fiduciæ nostræ, in Dei præsentia & auxilio, & subinde etiam cum horrore Dei Psal. LXXVII. 4. 5. Si 2. per carnis nostræ corruptionem, tentationibus non attendimus, ut nobis insciis obrepant. Si 3. cum tentatoribus, tentationibusque colludamus. Si 4. ipsis, ut par est, non obnitamur. Si 5. eis

5. eis etiam succumbamus, quod ipsis etiam fidelibus non raro usu venit, v. g. Davidi, Petro aliisque. Si 6. nos tentationibus *vinci* patiamur, ut arma abjiciamus, in tentatoris potestatem ac *dominium* concedamus, ut ejus voluntati obsequamur, nos voluptatibus carnis plane demus, quod solorum est reproborum.

B. *Mala* hujus neglectus, in his præcipue sunt: 1. Quod eo vergant, ut nos à *Deo*, ejus favore & amicitia abstrahant. Ut nos 2. *mancipia* satanæ, mundi & propriarum cupiditatum faciant. Ut 3. nos omni bono ac virtute privent, & in quævis scelera præcipites faciant. Ut 4. in numerum *ignavorum* & ingloriorum militum detrudant. Ut tandem 5. in plenam satanæ, tortoris immanissimi, communionem præcipites dent. Non addam, ut & hic 6. nos omni conscientiæ serenitate privent.

C. *Causæ* hujus abusus fere sunt 1. *ignorantia*, per quam naturam militiæ spiritualis, & strata gemata satanæ nescimus. 2. Naturalis *infirmitas* & desidia, per quam pugnandi molestias aversamur. 3. *Amor peccati*, per quem tentationibus, ad voluptates & emolumenta temporalia, facile cedimus. 4. *Neglectus armaturæ* spiritualis, cujus *ope*, adversus tentationes omne genus, stemus. 5. *Socordia*, qua, inter pugnandum, nobis ipsis non satis attendimus, propriam debilitatem non sentimus, aut satanæ, ejusque asseclarum, potentiam, subtilitates, aut hostium copiam, nimium horremus. 6. *Amicitia* cum tentationibus, satana, mundo & carne propria, per quam in arenam cum ipsis descendere, renuimus &c.

D. *Remedia* adversus abusum tentationum, petenda sunt, 1. à consideratione *bonorum* legitimi usus; & *malorum* abusus. 2. Ab *adminiculis*, quibus usus tentationum genuinus promovetur & dirigitur. 3. Ab obstructione *causarum* abusus, per sua contraria.

CAPUT X.

De Cruce corporali, ejusque Solatio.

SIc ad crucis *species* recta descendimus. Est enim, vel *externa*, quæ corpus proprie afficit; vel *interna*, quæ animam. De singulis ordine dispiciemus, exorsi ab *externa*, ejus consideraturi

I. *Naturam*. Est illa afflictio, quæ corpus immediate afficit, indeque ad animum penetrat, ut ei molestiam, dolorem, & inquietudinem conciliet. Ad *animum* utique pertingit: sed non nisi mediante corpore: quævis enim afflictio animum afficit dolore & molestia: quod omnis dolor ac tristitia in animo sedeat. Has autem afflictiones *primo* generalius dispescemus in suas classes, ut ex eis consolatoria distinctius & efficacius colligamus. Sunt ergo 1. afflictiones, quæ nobis inferuntur ab hominibus, justitiæ causa Matth. v. 10. propter Christum & Euangelium ejus Marc. x. 29. regni Dei causa Luc. XVIII. 29: Illæ proprie persecutiones, strictiore voce, *crux* appellantur, quia similitudinem habent, & participationem quandam crucis Christi Phil. III. 10. Sunt 2. afflictiones, quæ à Deo immediate immittuntur, ad nos probandos ac tentandos Exod. xv. 25. Deut. VIII. 2. 10. Istæ proprie dicuntur *probationes*. Sunt 3. afflictiones, quæ *castigationes* paternæ dicuntur Job. XXXVI. 9. 10. Heb. XII. 6. ut à peccatis vel retrahat, vel abigat. Sunt 4. *mixta* quædam, sic in persecutionibus probantur semper, & sæpius etiam castigantur fideles; sed probationes tamen & castigationes frequenter existunt, absque persecutionibus: quandoque tamen sic concurrunt, ut unius generis ratio in uno magis appareat, quam in aliis. *Secundo* specialius. Hic occurrunt (1) *persecutiones*, seu ea mala, quæ nobis ab hominibus infliguntur, propter justitiam, vel in *fama*, calumniis, & dicteriis omne genus, quæ honorem lædunt; vel in *fortunis*, quæ nos privant his, quæ ad hujus vitæ commodam fruitionem faciunt, vel in *corpore*, quæ illud quibusvis molestiis ac tormentis afficiunt; vel nominatim in *incarcerationibus*, quæ corpus sua libertate spoliant; vel in *morte*, quæ nos ipsa vita temporali, per varios modos & gradus, crudeliter privant. Hinc *confessiones*, quæ ad mortem non pertingunt, & in aliis quibusvis insectationibus subsistunt, & *martyria*, quibus ipsa vita nobis adimitur. (2) *Morbi* omne genus, quibus sanitate, egregio Dei dono, corpus exuitur, & ad suas operationes ineptum redditur, quales sunt febres, pestes &c. A quibus horrendi cruciatus, diverso gradu, quos animus persentiscit. (3) *Senectus*, qua vires naturales paulatim attenuantur; *animus* tristitia, curis & angoribus adimpletur, *corpus* omni hilaritate & vitæ hujus suavitate exuitur, ut non inepte, senectus ipsa morbus appelletur. (4) *Deformitas*, ex vitiis corporis & membrorum resultans, qua corpus sibi conveniente pulchritudine & elegantia destituitur, ac vilius & abjectius apud alios redditur, qualis deformitas ex cæcitate, surditate, membrorum perversa dispositione aliisque nascitur. (5) Molestia *vocationis* nostræ, à tot laboribus, curis, successu minus prospe-

 ro,

ro, objectis nobis aliunde impedimentis & insectationibus, quæ vitam nobis persæpe difficilem reddunt & acerbam. (6) *Calamitates publicæ*, bella, fames, pestis, annonæ caritas & similia, quibus, ceu flagellis divinis, juxta cum aliis; pessime exagitamur. (7) *Paupertas*, qua mediis externis, ad hanc vitam commode sustentandam, destituimur, & in magnas angustias conjicimur. (8) Amicorum dulcissimorum, à quorum præsentia, magna vitæ nostræ suavitas dependet, *jactura*. (9) *Vilipendium*, seu defectus honoris, qui nobis ab aliis debetur. Hæ præcipuæ sunt afflictionum externarum species, quas tetigisse sufficiet.

II. *Argumenta consolatoria*, his omnibus opponenda, sunt: 1. Quod afflictionum istarum tentatio non sit nisi *humana* 1 Cor. x. 13. ipsis fidelibus admodum familiaris, dum sunt in hoc mundo 1 Pet. v. 9. Tum 2. quod à divina *providentia* sic pendeant & dirigantur, ut ne capillus quidem capitis nobis perire possit, absque illa Matth. x. 30. Luc. xxi. 18. Quod 3. à paterno etiam Dei *amore*, fidelibus immittantur Heb. xii. 6. Quod 4. Christus ipse atrocissima sustinuerit, ut nobis posset succurrere Heb. iii. 18. & iv. 15. Quod 5. Deus suis *promiserit*, se ipsis in suis calamitatibus *affuturum*, vires ipsis suppeditaturum, quibus dirissima quævis possint perferre, ac tandem felicem etiam exitum calamitatibus præstiturum 1 Cor. x. 13. Quod 6. afflictionum *tempus* sit perquam breve 2 Cor. iv. 17. 1 Pet. v. 10. Quod 7. afflictionum fructus fidelibus sit perquam salutaris: omnis enim castigatio fructum tranquillum justitiæ parit, his, qui per eam fuerint exercitati. Ames. *Cas. Conscient.* lib. ii. cap. xvi. sunt hæ consolationum fontes generales, cuique afflictioni peculiares recensere, infinitum foret, suppetent etiam ex peculiari cujusque natura, ejusque diligenti contemplatione.

III. *Adminicula*, quorum ope afflictus, vera ista & solida consolatione potiatur, sunt: 1. *Agnoscat manum Dei* affligentis Jes. xxvi. 11. Job. iv. 6. Amos. 3. 6. Est enim in hoc fundamentum omnis patientiæ 1 Sam. iii. 18. Psal. xxxix. 10. & omnium fructuum salutarium, qui ab afflictionibus nascuntur Jes. ix. 12. Tum 2. *perscrutetur* vias suas, ut agnoscat peccata sua Thren. iii. 39. 40. Job. xxxvi. 9. 10. Sunt enim ista fons & fundamentum omnium afflictionum Rom. v. 12. Porro 3. *submittat* se ipsum in conspectu Domini, potenti ejus manui Jac. iv. 10. 1 Pet. v. 10. 2 Sam. xv. 20. Alias temnitur ejus castigatio, & proditur securitas & præfidentia vana Prov. iii. 11. Etiam 4. humili *resipiscentia* Dei faciem & gratiam quærat Thren. iii. 41. 42. Amos. iv. 12. Hos. vi. 1. Quod optime fit, mox post commissum peccatum; saltem fiat post injectum aliquem pœnæ metum: sed tum omnino, quando ira Dei nos aliquo modo occupavit. Ad hæc 5. operam det; ut ex afflictionibus *proficiat* in omni parte novæ obedientiæ Heb. xii. 10. Job. xxxvi. 10. Jes. xxvi. 9. Interim 6. sibi caveat à mollitie, impatientia & obmurmurationibus. Atque etiam 7. ab illicitis mediis, quibus emergat, his enim nihil proficiunt. Sed 8. patienter exspectet illum exitum, quem Deus præstiterit 1 Cor. x. 13. Jac. v. 7. 8. 11. &c.

CAPUT VI.

De confusis & melancholicis terroribus.

AB *externis* afflictionibus, quæ corpus immediate afficiunt, ad *internas*, quæ *animam* magis immediate affligunt, recta descendimus, in quibus præcipue sunt 1. confusi & melancholici *terrores*; tum 2. *Suggestiones* blasphemæ. 3. *Desertiones* spirituales. Denique 4. varii generis *dubitationes*. De singulis singulatim nobis est agendum, exorsis à confusis & melancholicis terroribus, quorum examinanda

I. *Natura*, per quam non sunt, nisi angores animi, qui ex divina dispensatione, & satanæ suggestionibus, abutentis humorum nostrorum κακεξίᾳ, hos maxime exigant, qui recens peccatis suis valedixerunt, & ad pietatis professionem se accinxerunt. Sunt isti terrores duum generum: 1. prorsus ἄλογοι, omni *ratione* destituti, quando territus ipse nescit, ex quibus causis angatur, quibus Christianus adhucdum debilis, & recens spiritualiter natus, secum deliberat, quid sibi agendum, an ad vomitum sibi sit revertendum, quo ab istis terroribus liberetur, & pristina tranquillitate, ac delectationibus mundi liberius fruatur; cui etiam non raro amici carnales, suorum exemplo territi, ita obstetricantur, ut eos à commercio spiritualium secludant, & profanorum commercia ipsis substituant: an potius in suscepto pietatis proposito sibi sit perdurandum: Aut 2. λογικοί, qui rationes aliquas habent, aut saltem venantur, quales ipsis suppetunt, v. g. à *metu* vano se ad necem ab aliis quæri: à *blasphemia* in Spiritum S. à se commissa, à suggestionibus blasphemis, quæ sua sint peccata. Sunt fidelibus & electis, cum infidelibus & reprobis communes. Istos

istos exercent & confirmant in pietate; ut perdurent: hos à professione & evanido proposito, ad vomitum rechnant.

II. *Causæ* horum terrorum, sunt: 1. In sapientissima Dei providentia, ut discernantur vere conversi, à personatis. 2. In perversis humoribus, & *καχεξίᾳ* sanguinis, quod vel ex eo patet, quia remedia spiritualia sola, persæpe applicata, frustra fuisse, compertum est, dum corporalibus insuper adhibitis, terrores cesserunt. 3. *Spiritualis* imbecillitas, quod vel ex eo colligitur, quia sola corporalia remedia, ipsis tollendis, non sufficiebant. Proinde 4. conjunctio perversorum humorum, cum spirituali debilitate & *καχεξίᾳ*. Unde terrrores isti, junctis corporalibus & spiritualibus remediis, terrores feliciter sublatos fuisse, res ipsa persæpe docuit. 5. Tentationes satanæ, & corporali, & spirituali morbo, admixtæ, qui recens regenitos, vel saltem in speciem tales, ad vomitum retrahere satagit: ferme sicut olim Pharao Israelitas fugientibus insistebat, ut eos retraheret. Colludit etiam 6. *conversio*, vel fucata; vel non satis roborata. Atque insuper 7. studium nimium tranquillitatis, & amor voluptatum carnalium, cum qualicunque amore pietatis, conjuncta: unde velut inter sacrum & saxum hærent, sitne sibi redeundum ad pristina peccata: an perdurandum in inchoata conversione. Suum etiam hic conferunt 8. homines carnales & amici corporales, huc perverse adnitentes, ut ad pristinam tranquillitatem, territos restaurent: eoque spirituales, rectiora suadentes, à territis abigant.

III. *Remedia* tollendis terroribus conducentia, suppetunt 1. à providentia divina, quæ terrorem tollat aut mitiget, calidis precibus, ad hoc quasi flectenda, exemplo Pauli 2 Cor. XII. 8. *Super hoc ter Deum invocavi*, h. e. persæpe, & Servatoris Matth. XXVI. 39. *Pater, abeat à me calix iste*. 2. Quantum ad perversos humores, & sanguinis intemperiem, corrigenda est, ope Medici cujusdam periti, medicamentis temporalibus. 3. Quantum ad debilitatem *spiritualem*, corrigenda illa est, remediis *spiritualibus*, suppeditandis à fideli quodam, & in spirituali militia versato, medico spirituali. 4. Satanæ tentanti fortiter obnitendum, armatura Christiana, quam Apostolus commendat Eph. VI. 12 — Interim 5. cavendum, ne propriis viribus quicquam tribuamus; sed à virtute Dei, toti pendeamus. Etiam 6. aures obturandæ, adversus solicitationes mundanorum & amicorum carnalium, avocantium à suscepta pietatis *ἀσκήσει*. 7. Studium nimium tranquillitatis & voluptatum, abnegandum & frangendum, devota cogitatione, militiæ Christianæ, ad quam legibus Christi evocamur: obtinuisse etiam in optimis quibusvis, v. g. Paulo, Christo aliisque. Conducit etiam egregie 8. assiduus *usus*, istorum mediorum, quibus fides & resipiscentia invalescant, & vires spirituales incrementa accipiant. Insuper 9. ut cogitationes, de morte sibi afferenda, & de admissa à se blasphemia in Spiritum S. fortiter abigat, succurrente ad hoc medico spirituali & suggestionum blasphemarum indolem, dextre conetur intelligere. De quibus jamjam ex professo.

CAPUT XII.

De Suggestionibus blasphemis.

JAm ad *secundum* in afflictionibus animæ internis, properamus, quod in suggestionibus blasphemis consistit, harum cogitaturi

I. *Naturam*, sunt tentationes satanæ, quibus menti, etiam pientissimorum, obtrudit cogitationes, adversus majestatem Dei, sufficientiam Christi, Spiritum S. Scripturæ veritatem & auctoritatem, ut pro suis peccatis illas habeant, eis vehementissime conturbentur, ab officiis cultus divini, seu avocentur, seu debilitentur. Est in his suggestionibus, judicio virorum doctorum ac piorum, *σκόλοψ* ille, & colaphismi satanæ, quibus Paulum adeo excarnificavit, ut super ipsis ter, hoc est, sæpissime Deo supplex esset 2 Cor. XII. Nec desunt qui existiment, tentationibus Christi, fuisse hujus generis, quippe quas satanas, non tam voce extus auribus Christo, quam intus animo oggesserit, quasque magno animi horrore exceperit, & ingenti impetu detorserit Matth. IV. Sunt autem istæ suggestiones duum generum: 1. tales quæ aliquod habent fundamentum, aut captant, cum quibus colludit plus minus, corrupta *caro*; oriundæ quandoque saltem, α. à nimia prosperitate, qua pinguefactus homo, insultat & recalcitrat benignissimo suo Domino. Quandoque β. ab adversorum nimia copia & atrocitate, ut justitiam ac misericordiam Dei, non tantum dubiam faciat; sed aperte etiam neget, ut videre est in Jobo. Quandoque γ. ab offensa quadam adversus Deum, ejusque verbum, aut opera. δ. A suscepta, v. g. ex verbi simplicitate, Euangelii stultitia, iniqua providentiæ ejus dispensatione, beneficiorum aut judiciorum &c. ε. A quibus tum emergunt cogitationes, non esse Deum; aut si sit, non esse providentiam particularem, qua singulis prospiciat: singu-

fingulis profpiciat; aut non juftum effe, apud difpenfationem judiciorum fuorum, προσωποληψίαν &c. Sunt tales, quæ omni ratione deftituuntur, ftultæ, brutæ, quæ omnem rationem percellunt, nec alio fere fpectant, quam ut horrorem incutiant, quibus homines, non tam civiliter honefti, aut peccatores vulgares funt obnoxii; quam vere, & quandoque etiam egregie pii, exagitantur, ad hoc tantum, ut conturbentur, excarnificentur, & in officiis cultus divini fatigentur. Sunt quidem in his fuggeftionibus horrenda fcelera; fed nequaquam in tentatis, quippe qui ab eis abhorrent; verum in tentante folo.

II. *Confolatoria*, quibus in his anguftiis, animus fuftineri poteft, funt: 1. Quod injecta ifta blafphema, non fint producta carnis & peccata propria: fed fatanæ, fi nimirum animus ab eis abhorreat; quod patet ex eo, quia α. enormiora & deteftabiliora funt, quam ut ab homine vel civili, & multo minus pio, excludi poffint. Quia β. non poft præviam deliberationem; fed fubito homini oboriuntur, obftrepente corde, adeoque à fatana phantafiæ obtruduntur. Quia γ. ipfi naturæ repugnant. 2. Quod hæc communis fit optimorum etiam Chriftianorum fors, hujufmodi infultus fatanæ fuftinere, quin & ipfius Chrifti Matth. IV. Porro 3. quod ex conflictu pateat, hominem tentatum, non effe mancipatum fatanæ. 4. Id à quo ingenue abhorret, & cui fortiter obnititur, non effe fuum peccatum. Quin potius 5. effe duriffimam crucem, fibi portatu longe moleftiffimam. 6. Si queruletur ac fufpicetur afflictus, forte fua culpa, ex negligentia fibi obvenire iftas tentationes, jufto Dei judicio, forte etiam confenfum aliquem fuum, cogitationibus blafphemis acceffiffe, regeri poterit, effe hoc ufitatiffimum, ut ficut carnales fua peccata excufant & extenuant; ita pii in anguftiis conftituti, fua accufent & exaggerent: & fi peffimum largiamur, à propria culpa, Deum fatanæ frænum laxaffe, atque infuper propriam carnem teterrimis iftis quadantenus collufiffe: modo impræfens pœniteat; nec amplius colludat, quin horreat eas: Deum effe infinitum mifericordem, qui propter iftam peccata remittat &c.

III. *Adminicula*, quibus liberetur ab infernalibus his cogitationibus, funt: 1. *Preces* frequentatæ ac ferventes 2 Cor. XII. 8. Matth. XXVI. 39. Tum 2. fi non ceffent cogitationes teterrimæ; conteftetur ingenue & humiliter coram Deo, fuam innocentiam, ingenuam fuam averfionem ac deteftationem earundem. 3. Non nimium funt æftimandæ fuggeftiones iftæ, ut ab eis mens distrahatur, & ab officiis fuis, verfus Deum & proximum, abftrahatur, aut in eis difturbetur & impediatur: quin potius, cum vilipendio & abominatione abigendæ funt, exemplo Chrifti Matth. IV. 10. & fub placida fubmiffione ad voluntatem Dei ferendæ Matth. XXXVI. 39. 42. Si 4. exagitatus fua officia verfus Deum & proximum, expedire ex voto nequeat; non tamen prorfus ab eis defiftat: quin faciat quod & quantum poteft, pendulus femper à bonitate & auxilio Dei. 5. Non multum volvat & revolvat cogitationes iftas; fed ut primum oboriuntur, arrectis omnibus viribus fuis, in virtute Dei, elevato verfus ipfum animo, mox ignita fatanæ tela extinguere conetur Eph. VI. 16. Infuper 6. caveat fibi cane pejus & angue, à *folitudine* & *otio*, & hoc quidem fallere conetur, *partim* operibus religiofis, precibus, Scripturarum lectione, meditationibus; *partim* expediendis negotiis vocationis fuæ: illam, puta folitudinem, piorum confortio & colloquiis, compenfare ftudeat: Tandem 7. fi adhibitis omnibus, fucceffus liberationis ex voto non procedat, cavendum à nimium intenfis contentionibus, cum eis, quemadmodum nobis ufu venire folet, quando intempeftive allatramur à canibus; potius cogitando, effe eas non tua, fed fatanæ peccata, & in negotiis fuis expediendis progrediatur.

CAPUT XIII.

De Defertionibus fpiritualibus.

SUccedit in afflictionibus internis, *tertia*, quæ eft in *defertione fpirituali*. Hujus confideranda

I. *Natura*, per quam Deus, fuis dilectiffimis etiam, frequenter fubducit non tam ipfam fuam *gratiam*; quam gratiæ *fenfum*, ex quo magna in defertis nafcitur anxietas. Non uno modo defignatur ifta defertio apud Scripturas: dicitur, *abfcondere* faciem, *tergum obvertere*, *rejicere* aliquem in ira fua; *abigere* à facie &c. Deferit autem Deus homines, 1. Vel quoad *gratiam* ipfam, quando eam fubtrahit, nonnunquam *communem* tantum, quomodo Saulem deferuit, ipfumque tradidit maligno fpiritui 1 Sam. XVI. 14. & cap. XXVIII. 15. nonnunquam *falutarem* quidem, fed ad tempus tantum, in hoc aut illo cafu. Sic Hiskiam deferuit 2 Paral. XXXII. 31. Vel 2. quoad *fenfum* gratiæ tantum. Hoc fenfu defertionem divinam jam definivimus. Sic deferti nobis funt, qui, deftituti certitudine gratiæ divinæ & falutis, in tenebris ambulant, variarum anguftiarum.

Has

Has tria hæc fere ingrediuntur: α. Solidis & immotis characteribus salutis æternæ, quibus vere præditi sunt, v. g. fidei, spei, charitatis, resipiscentiæ &c. non satis fidant, de eorum ingenuitate cespitent. E quo sequitur β. quod se ipsos à communione omnium salutarium Dei promissionum, utpote solis vere fidelibus addictarum, secludant, de sua salute desperent &c. ex quo γ. non possunt non promanare ingentes animi angustiæ, ac tenebræ spirituales. Causæ hujus desertionis, tres fere numerantur, quarum *prima* est *ignorantia* multiplex, qua intellectus deserti, aut *debilior* est *in se*, quam ut solida salutis fundamenta agnoscat, & dignoscat: quando ipsi offunduntur *nebulæ spirituales*, per quæ visu suo non possint penetrare, quales sunt (1) *Errores*, quibus arenosa salutis κριτήρια pro solidis habet & immotis, v. g. usum officiorum cultus externi, morum civilitas &c. Aut (2) genuinas salutis notas, quibus vere præditus est, non *agnoscit*, v. g. veram naturam fidei salvificæ, resipiscentiæ &c. *Secunda infirmitas* deserti, qua α. non potest se ipsum absque studio partium, explorare. Qua β. characteres gratiæ, sibi vere præsentes, non potest percipere. Qua γ. eosdem à spuriis & personatis non potest discriminare. Qua δ. ex præmissis in syllogismo practico, non potest inferre conclusionem. Est enim medium unicum, cujus ope pertingitur ad certitudinem salutis, & ex ea, ad ingenuam animi tranquillitatem, in hoc aut simili syllogismo: Qui vera & viva fide, in Deum & mediatorem, præditus est: ille certo est in statu gratiæ, & salutis æternæ: Ego vera ista fide sum præditus: Ergo &c. Hic deserto aqua hæret: vel circa *propositionem*, quando ignorat; seu fidei salvificæ naturam; seu promissionem divinam, qua fidei salutem certo addixit; seu promissionis immotam certitudinem: vel circa *assumptionem*, quando, *aut* nullam fidem in se percipit; aut si quam percipit, non potest discernere à communi & fucata quavis: vel circa *conclusionem*, quando ex præmissis, licet sibi constent, non potest inferre conclusionem. *Tertia* est *eclipsis* spiritualis, gemina: *altera* quasi *solaris*, quando Sol gratiæ, Deus suos radios cohibet, suam faciem avertit, h. e. lumen spirituale non affundit menti spiritualiter deserti, à quo mens obscura redditur, adeo ut Solem justitiæ, in sua gratia versus se, non possit contueri: *altera* quasi *lunaris*, per quam, velut ex interposita terra, inter visum deserti, & ejus lunam, h. e. characteres gratiæ, ut visus ad illos non possit pertingere, quod fit per obstructiones voluptatum terrenarum, aliorumque peccatorum, eorum cumprimis, quæ deserto sunt quasi in deliciis, à relapsibus & recidivis, in eadem & similia peccata, quibus gratia salutaris vere præsens, cui certitudinem salutis tuto posset superstruere, adeo obscuratur, ut desertus eam non possit, videre, agnoscere & discriminare, ut nesciat, an *ulla* gratia vera sibi vere adsit, & si quæ adsit, an sit salutaris, cui salutem suam tuto possit committere. Quibus omnibus, haud raro accedit *ignavia* & pigritia, qua explorationis labores nolunt subire.

II. *Cura* desertionum spiritualium, quæ absolvitur his summatim duobus: *primo* sedulo cavendis: 1. *Impatientia*, qua Deo obmurmures, prout à Job. VII. 15. tum 2. *Festinatione*, qua etiam prohibita quæras emergendi media, ex tuis angustiis, sicut Saul 1 Sam. XVI. 14. 17. *Secundo* religiose observandis, nim. ut naturam morbi tui spiritualis, dextre perspectam habeas, te coram Deo profunde humilies; ut gratiam divinam, quæ est in Christo Jesu, esurias & sitias Matth. v. 6. Jes. LV. 1. Apoc. XXII. 17. His præmissis, te curationi accingas, in qua (1) naturam & causam morbi tui diligenter exquiras, juxta ea quæ §. præced. observavimus. (2) Tum eis convenienter remedia applices, *vel* solide eas refellendo, si falsæ aut sophisticæ sint; v. g. si angaris ex commissa blasphemia in Spiritum S. Vel si veræ sint, in virtute Dei amoliendo seu tollendo, v. g. si ab ignorantia, imbecillitate, ignavia, peccatis quæ tibi sunt in deliciis, tua angustia resultet, contrariis eas impugnando, & expugnando: vel si tolli non possint, ut, quando ab aversione faciei divinæ resultat, quæ in tua potestate non est, tum nihilominus constans Deo adhæreas Jes. L. 10. ejus faciem calidissimis votis insequaris, tum tempus auxilii & liberationis patienter ac placide exspectes, usque dum hora liberationis advenerit, interea animam tuam possideas & sustentes anchora fidei. Hæc summa curationis.

III. *Argumenta consolatoria*, quibus animus afflicti, sub sua desertione fulciatur, ne flaccescat aut concidat desperatione, quæ suppetent à devota ponderatione, 1. infinitæ Dei misericordiæ, de qua Psal. CIII. 14. 17. Jer. XXXI. 20. Thren. III. 14. Tum 2. plenissimæ *sufficientiæ* & abundantiæ gratiæ, quæ est in Christo Jesu Joh. I. 17. qua servare potest εἰς τὸ παντελὲς Heb. VII. 25. infiniti *valoris*, qui est in ejus passionibus & morte, indifferentis & generalis invitationis ad communionem ejus gratiæ, quæ est in Christo Matth. XI. 28. 29. 30. Porro 3. *causarum*, quibus adductus in eas desertiones injiciat, scil. eas non promanare ab ejus ira & odio, qua te ipsa gratia privet, sed ut sensum ejus tantum, idque ad breve tempus, subducat, & ut hinc tenerius tui commiseratur Jes. LIV. 6. 7. 8. Insuper 4. non eo animo immittere, ut detrimentum afferant animæ; sed ut

emolumentum potius, ut fidem, spem, charitatem, patientiam, preces, aliaque spiritualia, alant, excitent, promoveant. Adhæc 5. exemplorum sanctissimorum nubis, qui sui in his spiritualibus desertionibus sint prodromi & comites, v. g. Jobi, Davidis, Asaphi, Hemanis, & ipsius Servatoris Jesu &c.

Caput XIV.

De Dubitationibus varii generis.

SUccedant tandem in afflictionibus *internis*, quarto loco dubitationes variæ, quibus fideles, dum in hac consistunt imperfectione, perquam exercentur, pariter & exagitantur. Harum præcipua capita κατὰ πλάτος repræsentare, eorumque tollendi & abigendi modos & media subjicere, constitutum quidem, jam ante habebamus; ast brevitatis studio, & quod istud negotium, per capita Theologiæ nostræ, apud usus exploratorios, passim præoccupaverimus, sententiam mutabimus, ac duo tantum faciemus:

I. Monebimus dubitationes istas qualescunque, non aliis adminiculis, certius & efficacius tolli, quam fideli & accurata exploratione, qua α. exploratam habeas naturam ejus, circa quod tibi dubitatio hæret, & quibus indiciis verum à fucato, certo ac infallibiliter dignosci queat. Tum β. te ipsum ingenue, & citra studium partium, excutias, ut tibi constet certis indiciis, an ea tibi sint præsentia: si sint, eorum adminiculo, dubitationes pelle: si autem absint, operam da in virtute Dei, exercitatione ac precibus, ut earum compos reddaris. Porro γ. ex deprehensis in te notis & characteribus, earum rerum circa quas dubitatio occupatur, dubitationes abigas, & ad piam tranquillitatem, animum tuum componas. Hoc primum est, quod hic faciendnm. Tum

II. Recensebimus capita circa quæ, piorum dubitationes potissimum agitantur, eisque fontes construemus, quibus per certa signa, in fideli exploratione, dubitationes tolli possint. Occupantur ergo fidelium dubitationes (1) circa *amorem* Dei, quando verentur, se eo destitutos, sub ejus ira & odio hærere. Cui occurrendum est, seria exploratione, quam diximus *Theol.* nostræ *Theoretico-practica* lib. II. cap. VII. §. XL. (2) Circa *electionem*, quando metuunt, se ab ea præteritos, inter reprobos numerandos esse, quibus explorationem opposuimus *Theologia* ejusdem lib. III. cap. III. §. XXIII. & cap. IV. §. XXI. (3) Circa *redemptionem*, quando putant eam ad se nequaquam pertinere, cui opposuimus explorationem lib. V. c. XVIII. §. XLVIII. (4) Circa *vocationem*; quando dubitant; num vocatio *efficax* sibi unquam obtigerit: cui occurrit exploratio lib. VI. cap. II. §. XXIII. (5) Circa *fidem*, num qua præditi sunt, sit vere *salvifica*; cui medetur exploratio lib. II. cap. I. §. XXXIV—XLIV. (6) Circa *resipiscentiam*, num sibi adsit ulla; & si quæ adsit, sit vera ac salutaris; cui succurrere possit descripta resipiscentia lib. VI. cap. IV. §. XVIII——XXV. & adjectus usus reprehensorius §. XXXV. (7) Circa *unionem cum Christo*; num ejus vere simus participes: juvabit adversus istam exploratio quæ extat lib. V. cap. V. XXIV. (8) Circa *justificationem* & remissionem peccatorum; num ea nobis vere obtigerit: succurret adversus eam, exploratio lib. VI. cap. VI. §. XXXIII. (9) Circa *adoptionem*, num filius Dei sit vere; juvabit adversus eam exploratio lib. VI. cap. VII. §. XXXIII. ubi notæ & obstructiones adspergunter. (10) Circa *sanctificationem*, nunquid sua sit fucata; cui medetur exploratio, penes quam fucata quadruplex numeratur, eique opponuntur *indicia* genuinæ lib. VI. cap. VIII. §. XXXII. (11) Circa *blasphemiam in Spiritum* S. à se commissam: adversus quam dubitationem, munire potest, ejus natura & ingredientia, recte percepta, quæ describuntur lib. IV. cap. III. §. XVII. (12) Circa *glorificationem* ac salutem æternam, num ejus unquam simus futuri participes: cui succurrit exploratio lib. VI. cap. IX. §. XXV. Hinc (13) circa *certitudinem* salutis, num vera sit quæ sibi adest, num mera *præsumptio*: succurret lib. VI. cap. IX. §. XXVI. (14) Circa *perseverantiam* suam, num adversus tot tentationes, persecutiones aliosque insultus, perstiturus sit in statu gratiæ: juvabunt adversus eam, quæ de conservatione & corroboratione Dei observavimus lib. VI. cap. IX. §. VII. & VIII. Sunt complures aliæ dubitationes, quæ fideles solent excarnificare; sed quas singulatim expedire, infinitum foret, poterunt ex monstratis dudum fontibus generalibus, magnam partem tolli aut allevari.

Caput XV.

De Officiis pietatis circa mortem.

EXegimus exercitia pietatis, versus Deum, versus proximum, versus nos ipsos, quoad *vitam*, in statu prospero pariter & adverso; nec restat nisi ut transeamus ad officia pietatis circa *mortem* occu-

occupanda, ut ficut Theologia noſtra incepit à vita ſpirituali, ita deſinat in morte corporali, ut per eam tranſeamus in vitam æternam. Hujus *εὐθανασίας* cogitanda nobis

I. *Natura*, per quam non eſt, niſi ſtudium, bene beatéque moriendi. Quod his fere quatuor abſolvitur, 1. *Meditatione* mortis, qua cum per omnem vitam noſtram, extra morbum conſtituti; tum ſub morbo, morte jam velut appropinquante, animo devote volvimus *α. Naturam*, & ingenium mortis, qua non eſt niſi miſera vitæ privatio, ex ſeparatione partium eſſentialium, corporis & animæ, nata per comminationem divinam, ex peccato protoplaſtorum Rom. v. 12. adeoque horrenda imago irati juſtiſſimi numinis. *β. Certitudinem* ejus, per quam prorſus & plane indeclinabilis eſt, & aliis, & nobis ipſis. *γ. Incertitudinem* temporis, & ambiguitatem modi, quibus nos aſſecutura ſit, talem ſane, ut ne per horam, tibi polliceri poſſis vitam certam. *δ. Conſectaria* ejus, extremum judicium, ſtatum æternitatis, vel in flammis vel in gloria tranſigendum. *ε. Correctorium* mortis, quod eſt in morte Chriſti, quæ morti noſtræ ſuum aculeum ademit. His aliiſque deſtinetur *meditatio*. 2. *Contemtu* mortis, qui tamen, non ſine grano ſalis eſt admittendus: in ſe quidem, & ſimpliciter conſiderata, mors nequaquam eſt contemnenda, quippe quæ ſua natura horrendum eſt judicium Dei, verſus peccata, noſtra merita & iram divinam repræſentans: atque inſuper, natura ſua, aditus eſt, ad æternam & irreparabilem noſtri ſeparationem à Deo ſummo bono: ita ut, vel deſperatæ *ſecuritatis*; vel affectatæ cujuſdam ſapientiæ & fortitudinis effectum ſit, contemtum mortis eodem modo profiteri cum Gentilibus quibuſdam hoc nomine laudatis: contemni tamen poteſt ac debet, comparatione inſtituta inter mortem, & egregia illa, quæ fidelibus exſtant poſt mortem præparata Heb. XII. 2. 1 Cor. XV. 55. 56. 57. Nec hoc tantum; ſed hactenus etiam ambiri ac deſiderari poteſt à fidelibus 2 Cor. V. 1. 2. Phil. 1. 21. 23. quanquam deſiderio moderato, & voluntati divinæ ſubmiſſo. Talis autem mortis contemtus, tale ejus deſiderium, procurandum eſt, cogitando, (1) Chriſtum ſua morte, mortis noſtræ *robur* aboleviſſe Heb. II. 14. ejus *aculeum* abſtuliſſe 1 Cor. XV. 56. 57. (2) Eſſe hunc unum mortis Chriſti finem, ut liberaret nos à metu mortis, velut à gravi ſervitute Heb. II. 15. (3) Nos nulla morte ſeparari poſſe à charitate Dei & Chriſti Rom. VIII. 35— (4) Propter Chriſtum, & vitam fidelium, & mortem, in oculis Dei *pretioſam* eſſe Pſal. LXXII. 14. & CXVI. 15. (5) Tot tantaque *mala*, à quibus fideles per mortem liberantur, v. g. à peccatis, tot miſeriis, quæ peccatum conſequuntur. (6) Æterna *felicitas*, ad quam per mortem pertingitur. (7) *Vanitas* eorum omnium, quæ per hanc mortem deſeruntur Eccl. II. 18. &c. 3. *Præparatione* ad mortem, cujus rationem & modum in ſeptem capitibus, in Chriſto velut exactiſſimo exemplari delineavimus lib. v. cap. XI. §. XXXIX. cui brevitatis ſtudio, impræſens nihil adjiciemus. 4. Ipſa bene beatéque moriendi *ratione*, cujus exemplar itidem nobis ſuppetit in morte Chriſti, prout monſtravimus diſtincte lib. v. cap. XII. §. XLI.

II. *Bona* hujus *εὐθανασίας*, hæc fere ſunt: 1. Facit ut *in Domino moriamur* Apoc. XIV. 13. h. e. *uniti* cum Domino Jeſu: una cum eo, ut ipſo moriente, & nos moriamur, ut ejus mors, noſtra ſit, & viciſſim noſtra, ejus: proinde facit, ut *Domino moriamur* Rom. XIV. 7. 8. ut in morte noſtra, morti Chriſti *conformes* ſimus: *σύμφυτοι τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ*. Rom. VI. 5. Tum 2. liberat nos à plurimis ac graviſſimis malis: à peccato, à tot *miſeriis* quæ peccatum conſequuntur Jeſ. LVII. 1. 2. 5. tantis perſæpe, ut propter eas mors deſideretur: à tentationibus ſatanæ Apoc. XII. 8. à mundi & carnis impugnatione & vexatione Apoc. XIV. 13. Porro 3. confert nobis multiplex & egregium *bonum*: per mortem enim gratia Dei perficietur in nobis 1 Cor. XII. 10. erimus cum Deo 2 Cor. V. 8. cum Chriſto & ſpiritibus beatis Phil. 1. 3. vitæ cœleſtis, firmo & immutabili ſtatu perfruemur 2 Cor. V. 1. Heb. XI. 10. 16. Luc. XVI. 9. Inſuper faciet, ut mors ipſa nobis *via* ſit ad *vitam* immortalem. Etiam 5. ut moriendo ſuaviter *obdormiamus*, quieſcamus in cubiculo Jeſ. LVII. 2. 6. 1 Theſſ. IV. 13. 14. Ad hæc 6. indubitatam ſpem nobis conciliabit, beatæ reſurrectionis: *ſi enim una planta cum Chriſto facti ſumus, aſſimilatione mortis ipſius: etiam in reſurrectione erimus* Rom. VI. 5. Poſt eam 7. nobis procurabit, ut in judicio extremo, imperterriti ſtemus, coram Judice Chriſto, ut abſolutionem conſequamur. Et 8. introducamur in exoptatiſſimum conſortium, cum Chriſto, cum beatis Angelis, cumque omnibus cœlitibus. Utque 9. regnum adipiſcamur, nobis paratum à jactis mundi fundamentis Matth. XXV. 34. 36. Atque ita 10. *Glorificationis* noſtræ, cujus primitias conſecuti ſumus in hac vita, per traductionem è ſtatu mortis in ſtatum vitæ: cujus progreſſum & incrementum nacti ſumus in morte, qua *beati* ſunt, qui *in Domino moriuntur* Apoc. XIV. 13. plenam meſſem conſequemur. Tandem 11. ab omni iſta miſeria, cui mors, impiis exordium præſtat, quæque in æternis flammis deſinet, plene liberabimur.

III. *Adminicula*, quibus juvemur & promoveamur, ad hanc *εὐθανασίαν*, ſuppetunt in his fere ſequentibus: 1. Ut in eo toti ſimus, ut fides & fiducia noſtra ſpecialis in Deum per Chriſtum, ſit maxime

me vivida ac firma Luc. II. 28. 29. 30. 2 Tim. I. 12. 1 Joh. V. 4. Tum 2. ut conemur curam habere, quo conscientiam semper habeamus puram & sine offensa Act. XXIV. 15. 16. Heb. X. 22. Hinc 3. ut cum ista fide & conscientia, exspectemus adventum Domini; nosque geramus, ut municipes cœli decet Phil. III. 10. 2 Pet. III. 12. Ut 4. horam mortis nostræ, velut propinquam & imminentem, nobis proponamus Psal. XC. 12. Jes. XXVIII. 15. 2 Tim. IV. 6. Ut 5. nos in hoc assidue exerceamus, quo mundum & mundana tempestive abnegemus & deseramus 1 Cor. VII. 29. 30. 31. Gal. VI. 14. Ut 6. nobis mortem ipsam familiarem reddamus ejus frequenti meditatione, & quasi indies moriamur 1 Cor. XV. 31. Ut 7. eo contendamus, ut quo magis externus noster homo vergit ad corruptionem; eo magis internus renovetur 2 Cor. IV. 16. Ut 8. non tam mortem ipsam, quam Dei gratiam, & in morte ipsa, & in eis, quæ mortem sequuntur, observemus 2 Tim. IV. 8. Ut 9. cum obsequio, animam nostram commendemus fidelitati divinæ 1 Pet. IV. 12. Luc. XXIII. 46. Ut tandem 10. accuremus, qui præsentes nobis habeamus, fideles & peritos parastatas, cum primis Ecclesiastas, qui ad beatam *εὐθανασίαν*, suis precibus pariter & consiliis ac solatiis juvent Jac. V. 14. 15. Ames. Cas. conscient. lib. 2. cap. XVII. Quæst. IV. Hæc beata mors, universæ nostræ Theologiæ, quam à *vita* spirituali sumus auspicati, atque insuper *naturalis*, per divinam gratiam in Christo Jesu, esto noster scopus ac

F I N I S.

D E

DE
Optima concionandi Methodo
PARALIPOMENA.

In uſum Theologiæ Theoretico-Practicæ.

I. EDideram Ao. hujus ſeculi LXXXI. à. VII. Decemb. Diſputationes in uſum, jamjam proditurae Theologiæ Theoretico-Practicæ, eaſque præmiſeram Theologiæ iſti. Non equidem faſtu; neque enim, quod lubens & ingenue fateor, quicquam habent, quod à doctrina & eruditione, ſe cuiquam, nec huic præſertim ſeculo delicatiſſimo, commendare, ullamque laudem impetrare poſſit: ſed ut methodum ſecuturæ iſtius Theologiæ, *ὡς ἐν ἐπιτομῇ*, repræſentarem, & lectores ei paulatim aſſuefacerem. Eam vero OPTIMAM deſignabam. Non quod mihi imaginarer, à me, quod mediocriter bonum eſſet, & multo minus *optimum*, proficiſci poſſe: neque enim mea methodus eſt; ſed quam, non modo viri magni, Perkinſus, Ameſius in Medulla, Oliv. Boules, Gulielmus Saldenus in nitidiſſimo ſuo *Eccleſiaſte*, & imprimis Celeb. Hoornbekius in ſex aut ſeptem diſputationibus, de *Ratione concionandi*, & complures alii, dudum excluſerant: ſed etiam univerſa Britannorum natio, ut non addam noſtram Ultrajectum, quin omnes praxi, & practicis addictiores, per omnem orbem, cum magno Eccleſiæ bono, feliciter obſervabant, ut eam, nulla cum ſpecie, pro mea venditare potuerim. *Optimam* igitur appellabam, quod cum aliis quibuſvis collata; maxime videretur operari ad ædificationem Eccleſiæ: utpote quam, per ſeptendecim annos functionis meæ eccleſiaſticæ, expertus eſſem, non mihi tantum meditaturo, commodiſſimam; ſed etiam Auditoribus meis facillimam expeditiſſimamque, cum inter catechumenos non deeſſent, qui ope ejus, concionum mearum filum commode repræſentare poſſent, & Auditores palam profiterentur, ſe tantundem ſaltem utilitatis percipere ex iſtis repetitionibus, ac ex ipſis concionibus. Nec hoc tantum; ſed & Eccleſia noſtra Ultrajectina, ejus uſu, ſupra reliquas caput extulit:

Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.

Ut nihil addam de Eccleſiis Britannicis, quæ ſub ejus uſu, quam accuratiſſime floruerunt. Rationes etiam ſententiæ meæ, ſub finem methodi iſtius tetigi, quatuor; ſed tetigi tantum, uberius dicendas, ſi modo ſpatii brevitas ferret. Nim. *primo* conducit Eccleſiaſtæ meditaturo, ut pauculis ejus præceptis, ſed catholicis, cogitationes ſuas adſtringat, earumque ope dicendorum copiam exquirat, ex qua poſtmodum ſeligat, quæ Eccleſiæ fuerint utiliſſima: neque enim quicquam cogitari poteſt, ad concionem ſpectans, quod ad ejus topica referri non poſſit, quin nec quicquam inter legendum apud alios occurrere poteſt, utcunque confuſum, quod ad ejus leges, ceu rationem, ceu notam, ceu motivum, medium, modum &c. revocare non poſſis: *Secundo Auditoribus*, qui huic methodo aſſuefacti, concionis filum commode aſſequi, memoriæ committere, & cum ſuis domi repetere poterunt, abſque quibus, monente prudenter Ameſio, omnis perit uſus concionis: *Tertio dicendis* ipſis conducit, quæ ſuum ordinem, ſuumque locum, ubique obtinebunt, qui ordo & dicendis nitorem & elegantiam conciliabit, dictis connectet, & ex eo perſpicuitatem fœnerabitur. Sed imprimis *quarto* praxi pietatis conducit, quæ anima eſt concionis, ut ejus ope, virtutes & vitia aliaque ex ipſis fundamentis, & per omnia ſua eſſentialia repræſententur. A quo obſervatum deprehenditur: ut quamdiu in uſu fuit hæc methodus, apud Britannos, noſtroſque Ultrajectinos, praxis quam feliciſſime floreret, & indies ſcripta practica excluderentur: dum ex adverſo, cum methodus iſta exſpiraret, paulatim praxeos *ἀκρίβεια* deferbuerit, & pro eo, quod olim unus Amſtelodamenſis typographus, neſcio quot ſcripta practica, ex Anglicano idiomate, Belgis noſtris repræſentarit, uno atque altero anno; jam compluribus annis, vix unum ſcriptum practicum, ſeſe proferat. Quibus omnibus methodi brevitas accedit, quæ præcepta pauca habet, & catholica, quæ omni argumento commode applicari poſſunt, quæ memoriæ ſemper ſint præſentia, quæ meditaturum dirigant, & Auditores juvent. Neque enim eorum inſtitutum probare unquam potui, qui ſpiſſa condunt de ratione concionandi volumina, quibus evolvendis legendiſque; tantundem temporis exigant ſtudioſi, quantum juſto Theologiæ ſyntagmati: quibus memoriæ committendis, plus etiam, & ad praxin traducendis; atque inſuper textui applicandis, adeo fatigentur, ut omnis methodi curam, tandem delaſſati, abjiciant: qui inſuper verborum expoſitioni integras horas adeo impendunt,

pendunt,

pendunt, ut Auditores jejunos & famelicos, absque ulla praxi, absque ullo desiderato animæ pabulo, calva excusatione temporis præterlapsi, dimittere cogantur, modo hoc unum sibi habeant, quod doctam & elegantem concionem prætiterint: qui tandem ad singulas textus voces, sic commentantur, ut nullum argumentum, seu theoreticum; seu practicum, pro sua dignitate elaborare queant, cum magno dispendio & Auditorum, & praxeos ipsius. Dixi ergo, & dico eam methodum, quæ brevissima est, modo plena sit & ἄρτιος, modo præcepta catholica habeat, quæ omni argumento ecclesiastico applicari possint, & dicam porro, eam *optimam* esse, donec argumentis contrarii convictus fuero, quibus, prout cedere, ingenue paratus sum; ita & *optimam* tueri, contra quemvis, sum proclivis. His igitur prælibatis παραλειπόμενα de optima concionandi methodo, olim systemati præmissa, jam subjungam, absque ulla additione, ne in eandem scyllam, quam in aliis monstravi, ipsus incidam: dicturus de *partibus* concionis, & *partium* partibus argumentisque, de *regulis* item, quibus in singulis partibus dirigamur, & de *affectibus*, qui in singulis veniant movendi, omnia tandem in *exemplum* illustraturus una enarratione textus Coll. III. I.

Concionis partes. II. *In concione itaque quatuor occurrunt observanda*: inventio, dispositio, elaboratio & elocutio, *quæ sibi invicem auxiliares manus fideliter porrigunt.*

Inventio duplex. III. *Inventio*, vel est argumenti ad populum dicendi: vel textus argumento commodi.

Argumentum *dicendum*, *ab Ecclesia conditione*, *nec non à tempore*, *loco*, *aliisque à dicturo religiosè observatis*, *suppetet*; *in cujus delectu videndum*,

1. *Ut non quæratur soli dicturo obvium*, *familiare*, *commodum*; *aut*
2. *Quod aura vulgari concilianda aptum natum videatur*: *sed quod Ecclesiæ ædificandæ (quod universæ concioni cynosuram præstet) convenientissimum existit.*

Exempli causa, observans in Ecclesia sua, nimium hujus mundi studium, pietatisque spiritualis tepiditatem, argumentum suscipiat de *conversatione cœlesti*.

Textus *argumento selecto commodus*, *capiatur*

1. *E solis Scripturæ libris canonicis*, *qua conscientiam efficacissime feriunt*.
2. *Nec nimium prolixus*, *ne prolixiori verborum explicatione*, *argumento tempus præripiatur.*
3. *Nec nimium brevis*, *ne minus perspicue & plene suum argumentum dicat*, *atque etiam affectatæ brevitatis suspicionem Auditoribus generet.*

Exempli causa, argumento selecto de conversatione cœlesti, substruatur textus Coll. III. I. Itaque si resurrexistis cum Christo, superna quærite, ubi Christus est, sedens ad dextram Dei.

Dispositio concionis ejusque leges. IV. *Dispositio* est, qua inventa aut invenienda, in gratiam, tum intellectus, tum memoriæ, in ordinem rei analogum rediguntur. Cujus hæc sunto regulæ:

1. *Absit* confusio, *qua nullus ordo servatur.*
2. *Item* ordo κρυπτικὸς, *quo servatur quidem*; *sed usque adeo occultatus*, *ut nullus appareat*, *populo*, *non alio quam ut Orator evadat Ecclesiastes*, *cujus sit artem celare.*
3. Inconstantia, *qua singulis concionibus singularem ordinem sectatur*, *quo fit*, *ut Auditores*, *cum primis rudiores*, *ejus methodo non possint adsuescere*, *& concionis contenta memoria excipere*, *sine quo*, *observante Amesio*, *omnis perit concionis fructus.*
4. *Juvabit in hanc rem*, *connexionum transitionumque* formulas *Auditoribus patefacere nisi auditorii provectioris delicatiorisve ratio*, *ad nauseam declinandam*, *diversum quid suadeat.* *Quanquam & hic rudiorum*, *qui maximum plerumque numerum præstant*, *ratio veniat habenda*, *cum eruditiores faciliùs ad captum rudiorum*, *quam vice versa rudiores ad captum eruditorum*, *sese componere queant.*

Exordii investigatio. V. *Elaboratio* circa singulares concionis partes, partiumque ingredientia sigillatim distinetur, in quibus *primo* occurrit *exordium*, ipsis Oratoribus orationis pars minus capitalis, adeoque à præstantissimis artificibus sæpius neglectum. Est tamen utile, tum ad præparationem Auditorum, qua vires ingenii & memoriæ paulatim colligant ad audiendum; tum ad attentionem provocandam, quod fit explicatione majestatis, necessitatis & utilitatis argumenti dicendi.

Exordium variè à variis institui consuevit, *mihi multis rationibus maxime satisfacit*, *quod petitur à textus cohærentia.*

Vel cum rebus, *in syntagmate Theologico*, *ejus materiam proxime seu præcedentibus seu subsequentibus*, *Id quod tum imprimis venit agendum*, *cum textus est abruptus*, *& cum contexto nullam ostentat connexionem*, *quod Proverbiis & Ecclesiasti cum primis est familiare.*

Vel

Vel à verbis in contextu, seu praecedentibus, seu subsequentibus.

Utrumque horum perficitur,

Partim theseos *alicujus appositâ investigatione, ejusque probatione, factâ dicto aliquo Scripturæ, & confirmatione per solidam quandam & evidentem rationem;*

Partim ejusdem traductione ad hypothesin, *quæ connexionem dudum investigatam exprimat.*

Observatis his potissimum exordii *regulis:* Leges exordii.

1. Non sit, vel *tumidum*, ut fastus suspicionem in limine moveat; vel *humile*, ne excitandæ attentioni ineptum accidat.
2. Nec *longe petitum*, aut *longum*, ne animum auditorii, per exordium suspensi, exspectatione argumenti dicendi, nimium fatiget, & attentio flaccescat, in limine.
3. Nec *alienum* à textu, aut ab argumento, quod hoc ineptum sit ad præparandum, & ad provocandam attentionem.
4. Nec textui aut argumento *intrinsecum* & essentiale, ne materiam præripiat, aut postmodum otiose repetendam, aut suo loco cum damno negligendam.
5. Quare utilissimum duxerim, pro exordio brevem instruere & nervosam *totius Capitis* analysin, à quo textus est resecatus, quod hac ratione auditorum, non tantum cohærentiam textus facilius assequatur; sed etiam summam hauriat integri alicujus capitis.

Affectus *in exordio, quamvis non debeant esse adeo fervidi, ut quidem in argumento; nec tamen etiam prorsus nulli, cum animus Auditorum veniat præparandus, &* attentio *erigenda, quod absque omnibus affectibus vix impetrabitur, illi ergo affectus in exordio sunt admittendi, qui in* attentione *possunt obtinere, quales omnia illa provocant, quæ argumenti imminentis majestatem, necessitatem, utilitem pandunt.* Affectus exordii.

Exempli causa, circa locum Col. III. 1. in investigatione exordii, observetur hæc connexio: postquam capitibus *præcedentibus* doctrinæ capita dixisset Apostolus; jam ad praxeos capita sese accingit Sit igitur.

Thesis, Ecclesiastæ non tantum capita doctrinæ sunt dicenda; sed etiam praxeos. Est enim Scriptura utilis, non tantum ad doctrinam, sed etiam ad redargutionem & correctionem &c. 2 Tim. III. 16. Et Religio Christiana, *doctrina est secundum pietatem* 1 Tim. VI. 3. Cum præsertim Auditorum salus, perinde, & magis etiam, à praxi suspendatur à Servatore, quam à cognitione Joh. XIII. 17.

Hypothesis: hoc consilio Apostolus, postquam dixisset capita doctrinæ, ad praxin progreditur in textu nostro.

Aut, si à connexione cum subsequentibus *malis instruere exordium, eadem methodo observabis, Apostolum praxin Christianam explicaturum Colossensibus, fundamentum negotii ponere in conversatione cœlesti; ut*

Thesis *sit: conversatio cœlestis basis est & fundamentum omnis officii Christiani, quod probetur Scriptura; & confirmetur ratione, modo quem diximus, &*

Hypothesis: *hinc Apostolus officia Christiana explicaturus, orditur à conversatione cœlesti.*

VI. Succedit *secundo* summa seu *contentum* textus, quo nimirum totum nobis suppetat, postea in partes commode dispescendum. Circa quod observandum Contentum textus.

1. *Ut* exhauriat *textum, & partibus conficiendis sit adæquatum, easque nec excedat, nec ab eis excedatur.*
2. *Ut investigatum commodo titulo insigniatur; per quem v. g. sit consolatio quædam, aut reprehensio, aut adhortatio; quo facto, commodius profluent textus partes, ut patet per singula Theologiæ nostræ capita.*

Exempli *causa: habet textus gravissimam Apostoli adhortationem de conversatione cœlesti.*

VII. Succedit *tertio* textus *expositio*, quæ duo concludit: Analysis & expositio textus, earumque leges.

1. *Analysin*, qua contentum in suas partes partiumque membra dislocatur, quo singulorum efficacia magis fiat conspicua. Circa quam observetur,
   - A. *Ut partes immediatæ contento sint* adæquatæ, *illudque plene exhauriant; mediatæ autem non tanta solennitate auditorio oggerantur, h. e. non tam per numeros, quam per paraphrasin; ne minutissimis sectionibus nimium gravetur memoria.*
   - B. *Partes immediatæ*, substantivis *nominibus contextæ analogis exprimantur, non autem particulis* interrogatoriis, per *quis, quid, quare, quomodo, quando, aliisque, prout in singulis Theologiæ nostræ capitibus monstravimus.*
   - C. *Partes non sint* otiosæ.

2. *Ex-*

2. *Exegesin* partibus admixtam, quæ obvias obscuritates, controversias textuales; latentes ἐνεργείας producat, & expediat, quantum satis est. In quam rem observandum,

A. *Ut obscuritates & controversiæ textuales* non quærantur *studio*; *sed* obviæ *sint*, *adeo ut justis rationibus suspicari possis, Auditores prastolari earum expeditionem, quæ proinde citra dispendium ædificationis declinari non possit.*

B. *Ut per satis* clara *& perspicua, non nitatur explicare Ecclesiastes, eo, non tantum argumento tempus surrepturus; sed etiam textum declarande magis obscuraturus, quin Scripturam perpetuæ obscuritatis damnaturus.*

C. *Mensuram itaque sufficientis explicationis capiat à* proposito argumento, *cui fundamentum struere nitetur textus explicatio, quod proinde ubi factum, explicationi satisfactum est.*

D. *Tandem partes explicatæ* complicentur *rursus, paraphrasi quadam, ut commodius emergat argumentum doctrinale.*

Exegeseos *adminicula* repetantur

1. Ab analogia *fidei.*
2. Ab analogia *contextus.*
3. Ab *extrinsecis* textui, tum philologicis, tum philosophicis, tum historicis.
4. A *Commentatoribus* præstantissimis, cum criticis & verbalibus; tum analyticis ac realibus, Calvino, Piscatore, Polo &c.

Affectus exegeseos. Affectus *hic non adeo sint vehementes, nec fere moveantur, nisi qui ex convictione nascuntur, puta, tum* amor *veritatis divinæ; tum* odium *falsitatum, detorsionum, παρερμηνειῶν quarumvis. His itaque movendis conducit, quicquid solide aptum natum est convincere, h. e. quicquid solide & evidenter dicitur.*

Exempli causa. In exhortatione textus Col. III. 1. quatuor partes obviæ sunt.

1. *Fundamentum* exhortationis: *Si enim una cum Christo resurrexistis.* Indigitatur, tum *unio* cum Christo; tum *communio*, & mortis, & resurrectionis ac vitæ ipsius Vers. 3. Rom. VI. 5.
2. *Officium* fundamento superstructum: Ζητεῖτε τὰ ἄνω. Ζητεῖτε seu in *indicative*, *quæritis*, *ut* significetur *indoles* & praxis eorum, qui resurrexerunt cum Christo, quid faciant: seu in *imperativo*, *quærite*, ut officium eorum exprimat: ni malis utrumque conjungere, quod quærant, & quærere etiam debeant: τὰ ἄνω h. e. cœlestia: ut officium præscriptum sit, cœlestis conversatio in terris agenda.
3. Motiva duplex implicita.
   A. Quod Christus ibidem sit, omnis amoris ac desiderii sui α καὶ ω.
   B. Quod ibidem sedeat ad dextram Dei, h. e. in gloria, non autem in miseria, & qui proin glorificare olim possit & velit humile nostrum corpus Phil. III. 21.
4. Nexus officii individuus cum suo fundamento, in vocibus: εἰ οὖν: quod si igitur.

Ut sensus sit: quod si antecedens illud, vos resurrexisse cum Christo, verum est, seu vos unitos esse cum Christo, & communionem mortis & vitæ habere in eo; tum verum quoque, vos quærere quæ superna sunt; aut si consequens verum non sit, nec antecedens esse.

Argumenti doctrinalis partes quinque. VIII. Succedit *quarto* argumentum concionis doctrinale, è textu confectum, penes, quod occurrunt

A. Ejus *investigatio & propositio, in qua duo observanda:*
   1. *Ut certo sit in textu, aut per invictam consequentiam inde producatur, quo non quodvis dicat verbum Dei Ecclesiastes: sed hoc præcise quod est in textu suo.*
   2. *Ut hoc etiam evidens sit auditorio suo, adeoque eductionis seu consequentiæ ratio, plana reddatur, ut non possint ambigere Auditores, quin doctrina sit in textu.*

B. Ejus *probatio*, facta locis parallelis aut ἰσοδυναμοῦσι, ac hoc ut auditorium magis sit persuasum, esse hanc constantem ac perpetuam Dei sententiam. In qua observandum
   1. *Ut solide conficiat probandum.*
   2. *Ut non nude tantum citentur probatura; sed etiam breviter & nervose applicentur probando.*
   3. *Ut tamen non vexentur textus, quæsita nimia probationis evidentia.*
   4. *Ut citra necessitatem non coacerventur parallela, dicendique tempus præripiant, duo aut tria ordinarie possint sufficere, quod in duorum aut trium testium ore sit omnis veritas.*

B. Ejus *confirmatio* per rationes, quibus probatum insuper evidentiam nanciscitur, quæ testimoniis juncta, admodum convincit: Sunt autem

1. So

1. *Solida & evidentes, apta nata qua nolentes convincant.*
2. *Caute discriminentur à motivis, qua ad praxin spectant, cum quibus magnam sæpe fortiuntur affinitatem. Differunt autem, quod illa spectent ad* intellectum *convincendum de veritate; hæ ad* voluntatem *movendam ad officium. Et si quando, in argumentis practicis non possis satis discriminare, cavendum saltem, ut bis non dicas idem.*
3. *Petuntur ista rationes, vel ex natura & affectionibus* subjecti *in argumento nostro, qua nexum habent certum cum prædicato ejus; vel ex natura & affectionibus* prædicati, *quæ pariter sortiuntur nexum cum ejus subjecto, vel ex utriusque immediata* cohærentia. *Ut nihil dicam de topicis logicis: à causa, effectis, subjecto, adjunctis, consentaneis, dissentaneis &c.*

D. Ejus *vindicatio*, si quando scrupulis & objectionibus fit obnoxia observatio nostra, quæ
1. *Ut brevitatis studio non sunt quærenda; ita*
2. *Obvia, breviter & nervose solvenda.*

E. Ejus *explicatio*, qua, seu utriusque argumenti pars, subjectum & prædicatum; seu capitalior saltem, per suas partes, ingredientiaque, distincte repræsententur, quo majestas & ubertas suscepti argumenti clarius perspiciatur. Ubi
1. *Caute distinguenda explicatio* verbalis *ab hac* reali, *quod illa ulterius non enitatur, quam assequi genuinum textus* sensum literalem; *hac autem* naturam rei *verbis significata: quanquam non ignorem, hac passim confundi, rectius tamen discriminantur, ut quodque suum locum obtineat.*
2. *Cavendum ut, cumprimis in argumentis plusculum theoreticis, non digrediamur ad* locos communes (*nisi forte conciones sint catecheticæ*) *sed opposita tantum seligamus.*
3. *Cavendum denique, ne nimium & hic simus* copiosi, *& applicationi, qua anima est concionis, tempus præripiamus.*

Scopus universæ doctrinæ, cum non sit nisi convictio mentis, & cognitio veritatis quæ secundum pietatem est; non alii *affectus* hic moveri possunt, nisi qui hinc originem ducunt, puta *amor* veritatis, & *detestatio falsitatis*, reliqui enim in applicatione produntur.

Exemplum *horum omnium, circa textum* Col. III. 1. *sic habet:*

Sit doctrina: *quoquot uniti sunt cum Christo, & communionem mortis & vitæ Christi obtinent; ii conversationem degunt coelestem.*

Dicit enim Apostolus, qui resurrexerint cum Christo, eos quærere superna: & qui cum Christo resurrexerunt, sane non alii sunt, quam qui cum eo uniti, cum eo mortui sunt, ac resurrexerunt à morte.

1. Idem alibi dicit v. g. Eph. II. 1. 5. 6. Ubi cum Christo vivificati, & cum eo suscitati, adeoque cum eo uniti, & communionem vitæ spiritualis consecuti, dicuntur positi cum ipso *ἐν ἐπουρανίοις, in coelestibus*, quo, quid obstat quominus intelligatur conversatio cœlestis?
2. Rursus Rom. VI. 5. ubi *σύμφυτοι τῷ Χριστῷ*, uniti sicut rami cum radice, eoque *ὁμοιωθέντες* assimilati ei, tam quoad mortem, quam quoad resurrectionem; dicuntur vers. II. *vivere Deo in Christo.* Illud autem quo tandem distat à conversatione cœlesti?
3. Adde Phil. III. 9. se cum Christo unitum ejusque justitiæ participem, dicit oblivisci quæ retro sint, procul dubio terrena, & contendere ad ea quæ à fronte sint, versus scopum ferri, ad palmam *τῆς ἄνω κλήσεως* & quid si non hoc, est conversationem suam in cœlis habere? Nec sibi hoc tantum tribuit; sed quotquot secum *τέλειοι* (vers. 15.) sint, quod secum *πολίτευμα* habeant in cœlis Vers. 20.

Nec desunt hujus rationes.

Primo enim, quotquot cum Christo qui è coelis est I Cor. XV. 47. *uniti sunt, per generationem spiritualem ac coelestem, coelestem indolem acceperunt, quæ coelestia sectatur; ii procul dubio conversationem degunt coelestem.*

Secundo, quotquot vocatione coelesti tincti sunt, ii versus scopum coelestem ferantur, h. e. coelestem degunt conversationem Phil. III. 14. *Jam, quotquot uniti sunt cum Christo, vocatione illa coelesti tincti sunt, quoniam hujusmodi vocatio unica causa est hujus unionis. &c.*

Tertio, quotquot cum Christo uniti sunt, hi præcipuos thesauros suos in coelis habent Matth. VI. 21. 22. *eorum proinde & animus, & cogitatio, & studium in coelis est.*

Si dicas; interim, & qui cum Christo uniti sunt, perinde ac quivis, homines sunt, corpore & anima constant, in terris sunt, ac terrenis utuntur; proinde & cura ipsis competit rerum terrenarum: unde & Patriarchæ, Abrahamus, Isaacus, Jacobus; & Prophetæ, Samuel, David, Salomo, & fideles Novi Testam. Josephus Arimathias, Cornelius Centurio &c. terrena leguntur curasse, adeoque conversationem degisse terrenam:

Occurram: Utique habuerunt, & habere licet curam terrenorum, modo 1. non absque cura cœlestium Psal. x. 4. Nec 2. potior sit cura terrenorum Matth. vi. 33. 34. Nec 3. adversetur curæ cœlestium eamque extinguat Rom. xiii. 14. Nec 4. terrena curentur propter se, sed propter cœlestia, ut traducamur per terrena ad cœlestia, divites reddamur in Deo bonisque operibus 1 Tim. vi. 17. 18.

Porro argumentum hactenus assertum duo dicit:

1. Hos *qui* cum Christo sunt uniti, *& communionem cum eo habent*, *tum in morte* vers. 3. *tum in resurrectione, de quibus particulatim brevitatis studio non dicemus.*
2. *Eorum* conversationem cœlestem, *quæ*
   - A. *In* genere *non aliud est*, *quam* vitam *cœlestem hic in terris agere*, *ut* gloriam *cœlestem olim consequamur in cœlis*
   - B. *In* specie *requirit*
     1. Animum *cœlestem h. e. indole* spirituali, *quæ spiritualia sapiat* Rom. viii. 6. 7. *cœlesti ac* divina *præditum* 2 Pet. i. 4. *qualis nim. his competit qui in cœlis sunt.*
     2. Scopum *cœlestem*, *scil. quem* cœlestis *monstrat* vocatio Phil. iii. 14. *quem beati cœlites sectantur.*
     3. Occupationes *animi cœlestis*, *tam intellectus*, *cœlestia* cogitare, *meditari*, φρονεῖν Rom. viii. 6. *quam voluntatis*, quærere, *sectari* Col. iii. 1. 2. *qualibus cœlites distinentur.*
     4. Normam *occupationum cœlestem* Matth. vi. 10. *qua non* secundum carnem, *aut exempla hujus mundi vivimus*; *sed* secundum spiritum Rom. viii. 1. & xii. 3. *secundum quam cœlites vivunt.*
     5. Societatem *cœlestem*, *cum cœlestibus* Psal. xvi. 3. (*non cum mundanis*) *qualem olim in coelis habebimus.*
     6. Studium *coeleste*, *quo ea lubenter agimus quæ in coelo aguntur.* V. g. *Deum* videre *h. e.* cognoscere 1 Cor. xiii. 12. Joh. xvii. 3. frui *Deo*, *gaudere & delectari eo* Psal. xvi. 11. glorificare *Deum* Jes. vi. 3. &c.

Usus informatorii leges. IX. *Quinta applicatio* argumenti enarrati duplex, *dogmatica* quæ veritatem argumenti respicit; & *practica* quæ bonitatem ejusdem. *Dogmatica* rursus, vel *veritatem* sectatur aliam, argumento nostro *stabiliendam*; vel *falsitatem* ejus ope *refellendam*. E priori nascitur usus *informatorius*, quo argumentum dogmaticum usurpatur ad aliud quoddam religionis dogma confirmandum. Cujus hæ sunto præcipuæ leges: esto

1. *Hic usus rarior imo rarissimus, nec fere nisi evidenti necessitate*, *aut egregia utilitate nobis extortus: quod tempus breve sit*, *& argumenti applicatio magis necessaria & utilis*, *ac proinde quævis arripere*, *videatur spirare dicentis inopiam*
2. *Veritas confirmanda sit momentosa*, *& efficacia confirmationis solida & evidens.*

Scopus hujus usus, est *convictio* & eruditio auditorum, proinde affectus qui hinc resultant, aut huc spectant, hic movendi sunt, de quibus jam ante dictum §. v. vii. viii.

Exempli causa *in textu*: *si uniti cum Christo conversationem degunt coelestem*; *tum fides*, *& bonorum operum studium divelli non possunt. Ratio est quia fides, unio communioque cum Christo divelli non possunt. Unde Christus nobis factus dicitur non tantum* justificatio; *sed etiam* sanctificatio 1 Cor. i. 30. *ipseque* se ipsum pro nobis dedisse *dicitur*, *ut* nos liberaret ab omni injustitia, *sibique* nos purgaret populum peculiarem, studiosum bonorum operum, Tit. ii. 14.

Usus elenchtici ingrediensia & leges. X. *Sexto*, à falsitate refellenda nascitur usus *elenchticus* seu refutatorius, qui tria concludit:

- A. Statum *controversiæ legitime formatum*, *ne aërem frustra quatiamus*, *aut operose impugnemus quod non controvertitur.*
- B. Κατασκεύασιν, *qua veritas stabiliatur* (a) *Scripturis* (b) *rationibus &* (c) *consensu antiquitatis*, *imprimis adversus eos qui ab hoc consensu videri volunt pendere.*
- C. Ἀνασκεύασιν, *qua adversariorum objectiones retundantur.*

Leges hic sunto,

1. Controversiæ citra necessitatem, cum dispendio temporis, non *queruntor.*
2. Nectamen è contrario, ubi Ecclesiæ ab illis imminet periculum, adeoque auditores armandi sunt, *negliguntor.*
3. *Sepulta* non refodiuntor, nec ignotæ panduntor, ne refellendo doceantur.
4. Argumentis & solutionibus non utamur nisi *solidis*, quæ convincere volentem nolentem apta nata sint.

5. Non

5. Non simus nimium *operosi* in hoc negotio, ne praxis suspendatur aut excludatur.
6. Operam demus, ut & elenchus, quantum fieri potest, *practice* tractetur, h. e. ut & veritatis propugnandæ, & falsitatis refellendæ emphasis & *ἐνέργεια* manifestetur ad pietatem, & ad salutem æternam, aut promovendam, aut impediendam.

Exempli causa: *in argumento* Col. III. I. *Si uniti cum Christo ejusque mortis & resurrectionis participes, non possunt non conversationem degere coelestem, tum strenue Orthodoxos calumniantur, qui clamant doctrinam eorum de justificatione per fidem solam, socordia & securitati carnali velificare.*

Qui enim fide salvifica sunt imbuti, illi cum Christo uniti sunt, & communionem obtinent mortis pariter & resurrectionis ejus, & hi tandem non possunt non conversationem degere coelestem.

Hinc, qui in Christo *sunt*, multos fructus terre *dicuntur* Joh. XV. 5. & *qui* cum eo crucifixi *sunt, non ipsos* vivere, *aut sibi; sed Christum in ipsis* Gal. II. 20. &c.

Si dicant: *fide tamen sola* excludi *bona opera; respondebimus, excludi quidem* à justificatione; *sed non excludi ab* exercitio, *aut à salute. Et nisi excluderentur à* justificatione, *nos excluderent à* participio *Christi* Gal. V. 4. *unaque opera à participio salutis* Rom. X. 3.

XI. Succedit *septimo*, applicatio *practica*, quæ vel *malum* respicit; cum *triste*, cui obnititur usus *παρακλητικὸς consolatorius*; tum *turpe*, cui medetur usus *νουθετικὸς, reprehensorius*, seu (qui coincidit) *admonitorius*: vel *bonum*, seu *explorandum*, quo facit usus *πειραστικὸς exploratorius*; vel *excitandum*, quo vergit *παραινετικὸς adhortatorius*. Singulos horum singulatim prosequemur. *Primus* ergo in praxi ingrediens *consolatorius*, quo malum angens vel *tollitur*, vel *mitigatur*. Usus consolatorii ingredientia; leges & affectus.

Hunc usum tria possint ingredi:

1. *Mala* recensenda, quibus mederi possit argumentum nostrum dogmaticum: spiritualia, corporalia &c.
2. *Argumenta consolatoria*, quæ singulis malis præstare possit nostrum argumentum.
3. *Objectiones*, quibus argumenta illa consolatoria retundere, & obtundere adniti solet mens anxia, præoccupandæ & tollendæ.

Moderantur usum hunc sequentes canones:

A. *Consolationi in praxi* primum *arbitror esse dandum locum, non tam quod piorum afflictorum, prima nobis & præcipua debeat esse cura; quam ne ultimo loco posita, præcedentis praxeos acumen & efficaciam obtundat.*

B. Rarior *reliquis usibus practicis, sit consolatio, quod spiritualiter afflicti, rariores in quavis Ecclesia existant, & his qui sunt, argumenta consolatoria, privatim commodius applicari queant.*

C. *Argumenta consolatoria* non promiscue *profunduntor; ne ab impiis arrepta, perperam usurpentur, in sui indurationem ac perniciem* Matth. VII. 6. *sed caute discriminentur ab aliis quibus consolatio dicitur.*

Affectus qui in consolatione dominantur, sunt, ratione dicentis quidem, *amor* versus afflictum, & *dolor* de ejus afflictione, seu commiseratio: ratione afflicti inque eo erigendi, sunt *spes* & patientia, quæ movetur demonstrando: 1. vel quod urget, revera malum non esse; vel 2. si sit, non tantum esse; vel 3. si grave sit, non tamen perpetuo, vel etiam diu duraturum; etiam 4. habiturum ex paterna Dei providentia suos usus, qui dolorem abunde compensare possint; insuper 5. justo Dei judicio peccatis nostris multo graviora deberi; 6. declinari ejus ope æternos cruciatus, &c.

Exempli causa. *Possit ex argumento dicto, his quorum conversatio est in coelis, in variis casibus varia suppetere consolatio.*

A. *Generaliter in* omni *malo, quale & quantumque sit, quod tales liberi sint ab* omni malo. *Sicut enim qui cum Christo uniti sunt, coelestem degunt conversationem; ita & qui coelestem degunt conversationem, uniti sunt cum Christo, adeoque* in eo; *proinde, judicio Pauli*, nulla jam amplius in eis est condemnatio Rom. VIII. I.

B. *Specialiter, in quovis* defectu; *quia cum Christo unitis*, in eo *suppetit quod hauriant gratiam pro gratia* Joh. I. 14. 16. *adeo ut* in eo sint consummati Col. I. 28. & II. 10. *utpote qui ipsis est* omnia in omnibus Col. III. II.

C. *In* angoribus *peccati, quia uniti cum Christo*, cum eo mortui sunt, & vita *eorum* cum Christo abscondita est in Deo Col. III. 3. una cum eo crucifixi sunt, & vivunt *eoque immunes à reatu* Gal. II. 20.

D. *In* egestate *terrena, quatenus* 1. *qui conversationem degunt coelestem; Deum quoque reverentur, qualibus nulla penuria promittitur* Psal. XXXIV. 10. 11. *quatenus* 2. *in quavis egestate* potior ipsis est substantia in cœlis Heb. X. 34. Psal. LXXIII. 25.

E. *In ipsa* morte, *quatenus* (1) *non modo, qui conversationem habent in coelis, &* non spectant visibilia; sed invisibilia, *persuasi sunt, ubi* terrenum hoc *suum* tabernaculum destructum fuerit, se habere domicilium ἀχειροποίητον in cœlis 2 Cor. IV. 18. & V. 1. *sed etiam* (2) *sciunt*, sicuti assimilati ei fuerint quoad mortem, ita quoque assimilandos ei quoad resurrectionem Rom. VI. 5. *imo* (3) conversationem habentes in cœlis, *inde* exspectant Dominum Jesum, qui humilia sua corpora glorificet &c. Phil. III. 21.

Si dicant: 1. *Interim tot urgeor tantisque malis*, intus & extus. *Respondeo:* (a) *Nec tot tantisque quantis Christus, cui uniti sunt* Matth. XXVI. 37. 38. *nec* (b) *tot forte tantisque quantis Paulus* 2 Cor. XI. 23. *Imo* (c) *& hoc tibi pro argumento est, quod spes tua non sit conclusa intra* hanc vitam 1 Cor. XV. 19. *h. e. quod conversatio tua in cœlo.*

Si dicant: 2. *Si modo vere conversatio mea esset in coelis. Resp.* (a) *Saltem serio velis ac desideres esse, proinde est, ac jactaberis* Apoc. XXII. 17. Jes. LV. 1. *Interim* (b) *te ipsum appende eis notis, quas paulo abhinc dicemus.*

Usus reprehensorii ingredientia.

XII. Succedit *octavo*, malo tristi, malum turpe, cui *reprehensio* medetur, aliis nominibus, pro diverso tractandi modo, jam *admonitio*, jam *querela* designata. Ingrediuntur eam

1. Mala reprehendenda, *seu* habitus *sint, qui* vitia *appellantur; seu* operationes, *qua mala opera designantur, ordine recensenda.*
2. Argumenta reprehensoria, *qua potissimum suppetunt*,
   - A. *Vel à* turpitudine *reprehendendorum, quatenus illa adversantur legi, rationi recta, consuetudini bona &c.*
   - B. *Vel à* comminationibus *divinis, quibus mala denunciantur malis istis.*
   - C. *Vel à* judiciis, *quibus denunciata etiam inflicta leguntur.*
3. Remedia, seu malorum *causa*, per emendationem tollendæ. V. g. *ignorantia, & coecitas mentis; perversa inclinatio, habitusque voluntatis, prava consuetudines & exempla aliorum &c.*

Affectus.

Affectus suscitandi, hic potissimum sunt 1. *pudor* ex turpitudine mali reprehensi oriundus. 2. *Metus* ex communicatione pœnarum. 3. *Odium* ac detestatio ex utroque; & ex comminationibus, & ex judiciorum divinorum contemplatione emergens.

Exemplum *esto in textu: Doctrina dicta notat hos:*

1. *Quorum conversatio tantum abest à coelis, ut in ipso sit* inferno; *eorum scil. qui vitiis infernalibus indulgent, odiis, imprecationibus, blasphemiis, invidiis, seu quocunque modo palam impii sunt; quo nomine Judas dicitur* abiisse in suum locum Act. I. 25.
2. *Quorum conversatio saltem est* in terris, *quos textus notat* sequenti *versiculo, qui terrenis, opibus, honoribus, voluptatibus se totos impendunt* Phil. III. 19. 1 Joh. II. 16.
3. *Quorum conversatio, nec in coelis est, nec penitus in inferno; sed qui* velut in medio *suspensi sunt, nec vere pii, nec prorsus impii; sed ab utroque participant, quales hypocrita* 2 Tim. III. 5.
4. *Quorum saltem conversatio non est* cum Deo, *coelitibus, aut coelestibus.* V. g. *qui non delectantur exercitiis coelitum, cognitione, celebratione, fruitione Dei &c.* Job. XXI. 14. 15.

Isti omnes

- A. *Ut alieni sunt à coelis & coelestibus* Eph. II. 12. *ita indolem produnt terrenam, infernalem, diabolicam* Joh. VIII. 44. *Utpote in quibus* Deus hujus seculi operatur Eph. II. 2.
- B. *Sunt seclusi ab* unione *cum Christo, utpote in quibus non est* Spiritus Christi Rom. VIII. 9. 14. *&* Christus non vivit Gal. II. 10.
- C. *Nec* communionem *habent cum beneficiis Christi: cum ejus* morte, *utpote cujus* hostes sunt Phil. III. 18. *nec cum ejus* resurrectione; *utpote adhucdum* mortui in peccatis Eph. II. 1. 3. 5. *proinde nec cum ejus justificatione, glorificatione &c.*
- D. *Tandem quotquot coelo ac coelestibus non delectantur, juste Dei judicio, in locum sua indoli, suis cupiditatibus, suis studiis analogum, cum Juda ablegabuntur* Act. I. 25.

Malis istis ut medeamur, necessum est inquirere in causas *qua tollantur, quales,*

1. *Mentis* cœcitas, *qua spiritualia, divina, coelestia, non cognoscit, prout sunt in se; sed pro stultitia habet* 1 Cor. II. 15. & I. 23.
2. Cordis *aversio à coelestibus, & propensio ad terrena, qua non sapimus nisi carnalia* Rom. VIII. 5. 6. 7. Phil. III. 19.
3. *Nimia terrenorum* cura *ac solicitudo, qua animus gravatur ac deorsum deprimitur* Luc. XXI. 34. *& quavis spiritualia & coelestia suffocantur* Matth. XIII. 22.

4. In-

5. Incredulitas, *qua ea qua de Deo, de spiritualium ac coelestium præstantia, de coelestis gloria pondere, in Scripturis pronunciantur, non satis credimus; unde monet Apostolus*, ne quando in *nobis* sit cor improbum & infidele, ad deficiendum à Deo vivo Heb. III. 12.

5. *Perversa hujus mundi* exempla, *passim nobis obversantia, & efficacissime allicientia* 1 Joh. v. 19. Rom. XII. 2.

XIII. Succedit *nono* usus *exploratorius*, quo, seu virtutem aut vitium; seu bonum aut malum opus; seu gratiæ aut peccati statum vestigamus, quo conscientia in virtute, bono opere & statu gratiæ, tranquillari, gaudere, gloriari & confirmari: contra in vitio, peccato & statu peccati constituta, salutari sensu, metu, cura tangi, & à statu peccati ad statum gratiæ allici & pertrahi possit. *Usus exploratorii ingredientia: Motivæ, signa & affectus.*

Hujus itaque tria fere sunt ingredientia:

1. *Argumenta motiva, quibus conscientia ad molestissimum & difficillimum explorationis laborem erigi possit, quæ à duobus potissimum suppetunt:*
   - A. *Ab affinitate, quam exploranda habent cum æmulis quibusdam, qui per fucum eorum naturam imitantur & mentiuntur: unde seductionis periculum maxime proclive accidit.*
   - B. *A præstantia, utilitate, necessitate certitudinis, quam exploratione sectamur, & à facilitate negotii qua certitudinem assequimur, à consectariis parta per explorationem certitudinis, pace, tranquillitate, gaudio, gloriatione spirituali &c item à periculositate, & perniciositate, fallaciæ & erroris in negotio tanti momenti, carnali scil. securitate, obduratione, confirmatione in malo, & æterno tandem exitio.*
2. *Signa*, quibus veritatem in exploratione quæsitam, certo & infallibiliter assequamur. Circa quæ
   - A. Caute observandum, quod exploratur, sitne *virtus* aut vitium, bonum aut malum *opus*; an vero *status* hominis spiritualis coram Deo, peccati an gratiæ: diversa hæc diversis quoque indiciis investigari debent.
   - B. In virtutibus ac vitiis, bonis item ac malis operibus, duplex item caute est discriminanda *veritas*, scil. *physica*, sitne quoad essentiam vere nobis præsens virtus aut vitium. V. g. verus aliquis amor Dei. Quæ agnoscitur, partim ex causis, effectis, adjunctis, in qua proinde investiganda, non tantum est difficultatis ac negotii: & moralis seu *spiritualis*, sitne virtus, cujus præsentiam affecuti sumus, *communis* an salvifica, & vitium tale, quod à *statu gratiæ* secludat, nec ne. Hoc sane non tam proclive est certo discriminare, nec tot suppetunt ac tam evidentia discriminis indicia. Proinde
   - C. In discriminatione *status*, aut virtutis vel vitii, quod statum prodat, lente procedendum, ne sine causa, ex *altera* parte piorum conscientias in dubitationes & angustias deducamus, è quibus postea non adeo facile possimus educere: ex *altera* hypocritas etiam confirmemus & obduremus in carnali securitate sua. Quare
   - D. In exploratione, *status* aut virtutis ac vitii quæ statum prodant, non alia proferantur signa, quam *certa*, catholica, reciproca, Scripturæ consensu probe munita.
   - E. Nec tamen prorsus inutiliter etiam, imprimis in investigatione & discriminatione virtutum ac vitiorum, ea adhibentur signa, quæ ab una tantum parte arguunt, scil. vel *negative tantum*, ut qui hæc aut illa non habeat, non sit etiam virtute aut vitio hoc aut illo præditus; vel *affirmative tantum*, ut qui hæc aut illa ostentat, citra dubium sit præditus, licet non vice versa.
3. Finis *explorationis, ut facta investigatione, confirmentur virtute salutari præditi, & in statu gratiæ eo ipso deprehensi: contra qui vitiis laborant, exitialibus potissimum, ad solitudinem, metum, & curam emendationis pertrahantur.*

Affectus in exploratione movendi, sunt primo *metus* fallaciæ ac deceptionis, qui moveri possit inculcatione *momenti*, quod fallacia habere possit, in turbanda conscientiæ pace, tranquillitate, gaudio, & in impedienda conversione & salute æterna: secundo *amor* & *desiderium* certiorandi *ἰνεξίαν* status nostri spiritualis, quod itidem erigitur consideratione præstantiæ & utilitatis, in concilianda conscientiæ tranquillitate, gloriatione, & alacritate in quovis exercitio spirituali: tertio *audacia* & conatus applicandi quævis studia & labores, quo assequamur certitudinem boni status nostri: qua faciet certitudo successus per Dei gratiam, facilitas mediorum, collata cum momento certitudinis, quæ exploratione quæritur.

Exempli causa: *si quotquot uniti sunt cum Christo, & communionem obtinent mortis & resurrectionis ejus, conversationem suam habent in coelis; est profecto quod nos ipsos serio exploremus, sitne penes nos* conversatio cœlestis. *Ubi*

1. Motivæ *sunt:*

A. *Quod absque hac exploratione non possimus esse certi, nos esse unitos cum Christo, ejusque mortis & resurrectionis participes. Et quæ tandem nobis possit adesse solida conscientiæ pax, absque hujus rei certitudine?* Conf. Rom. v. 1. 2. 3.

B. *Quod etiam hic tam facilis sit ac proclivis error, cum non desint qui pro cælesti conversatione, sibi applaudunt in civili & honesta qualicunque, ut videre est in Pharisæo* Luc. XVIII. 11. 12. *& Ecclesia Laodicena* Apoc. III. 17.

2. Signa, *facili quidem super quæ colligi possint, ex ipsa argumenti doctrinalis explicatione, quæ exstat* §. VIII. *attamen pro exemplo addemus:*

A. *Cujus conversatio est in cœlis, cujus eo ipso & thesaurus & animus est ibidem; ille aspernatur terrena* Matth. VI. 19. 20. 21. Conf. Heb. XI. 24. 25. 26. *eaque quasi pedibus calcare novit* Apoc. XII. 1.

B. *Cujus conversatio in cœlis est; ille se in terris pro peregrino habet* Heb. XI. 8. 9. 10. Psal. XXXIX. 13. Heb. XIII. 14. *Omnemque in terris fortunam æquo animo ferre potest* Phil. IV. 11. 12. 13. *collat. cum* Cap. III. 20. *potest direptiones bonorum terrenorum, potest potissimas quasvis afflictiones, usque ad dirissimam mortem, æquo animo subire* Hebr. X. 34. 2 Cor. IV. 17. 18.

C. *Qui mortem ipsam potest fusque deque habere, imo etiam ambire, desiderio cœlestium, ejus conversatio procul dubio est in cœlis* 2 Cor. IV. 18. *Et cum* cap. V. 1—5. Apoc. XXII. 17. Psal. XLII. 1. 2. 3. *Quamvis hoc non sit reciprocum.*

D. *Quotquot conversationem habent in cœlis, ii mundum vincunt* 1 Joh. V. 4. 5. *utique non tam extra, quam intra se, h. e. Deum & Mediatorem, spiritualia & cœlestia, quibusvis terrenis, opibus, voluptatibus, honoribus præferunt, & vice versa* Matth. X. 37. 38. 39. & VI. 19. 20. 21. *Collat. cum* vers. 33.

Usus adhortatorii ingredientia & affectus.

XIV. Succedit *decimo* usus *adhortatorius*, quo argumentum doctrinale accuratur, ad excitandum studium virtutis aut boni alicujus operis. Hunc quatuor possint ingredi:

1. *Officium quod suadetur, virtus aut bonum opus; suis actibus, aut objectis particulatim delineandum.*
2. *Argumenta quibus suadetur officium, ex Oratorum topicis; ab honesto, jucundo, utili, necessario, facili, à contrariis turpitudine, perniciositate &c. capienda.*
3. *Media quibus officium obtineri possit, si nim.* virtus *sit quod suadetur. Quæ petuntur à causis, tum* principalibus, *tum* instrumentalibus, *tam* externis, *ut Spiritus S. operatione, exercitatione, lectione verbi, auditione ejusdem, conversatione cum piis, precibus aliisque, quæ communia sunt, & passim obvia: quam* internis, *quæ ex officii ipsius quod suadetur, natura & indole investigantur, qualia potissimum hic quærenda sunt.*
4. *Modus quo officium exercendum, si bonum* opus *sit quod suadetur, v. g. Scripturæ lectio, ubi non media; sed* modus *agendi quæritur. Suppetet iste ex affectionibus seu adjunctis boni istius operis. V. g. quod sit sincere, graviter, constanter, ubique, versus quosvis &c. exercendum.*
5. *Observandum tamen, esse quæ sub termino* actionis *seu boni operis proponuntur, dum interim habitum seu* artificium *intendant, quale in exemplo nostro præstat* conversatio cœlestis. *Atque adeo hic, velut circa virtutem, quærenda adminicula, quibus artificii illius facultatem nobis aliisque comparemus.*

Affectus in exhortatione movendi, præcipui sunt, *amor* & *desiderium* virtutis aut boni operis, quos exaggerata officii præstantia, suavitas, utilitas: *spes* & *audacia*, quos consequendi certitudo & facilitas: *metus* quem utilitas & necessitas officii, collata cum ejus carentia ciere possit.

Exempli causa. *Si quotquot cum Christo uniti sunt, & cum eo communionem obtinent mortis ac vitæ, conversationem degunt cœlestem; tum sane nobis qui profitemur ac desideramus, esse uniti cum Christo, & communionem habere cum ipso, omnibus modis adnitendum, conversationem habeamus in coelis.*

Motiva possint esse:

A. *Profitemur enim nos,* (1) *unitos esse cum Christo, nos esse in eo, ejus ut capitis membra, ejus qui è cœlo venit* Joh. VI. 41. *qui* Dominus est è cœlo 1 Cor. XV. 47. *cœlestem vitam agit; nobis igitur nunquid convenit, eandem cum capite vitam agere? Membra Christi cœlestis, an membra hujus mundi, aut inferni, scorti faciemus? Conf.* 1 Cor. VI. 15. *profitemur* (2) *nos cum eo mortuos, nostramque* vitam cum eo sepultam esse in Deo Col. III. 3. *nos cum eo* crucifixos esse *& vivere, imo* Christum in *nobis* vivere Gal. II. 20. *eoque* crucifixum *nobis* mundum, *& nos vicissim* mundo Gal. VI. 14. *procul dubio ad hoc, ut sicut ipse morte sua vitam terrenam abdicavit, ut cœlestem auspicaretur; ita & nos cum eo mortui terrenis, vivamus*

vamus celestibus Conf. Rom. VI. 10. 11. (3) *Nos cum eo* resurrexisse, *procul dubio ad hoc, ut pro terrena celestem imposterum degeremus vitam. Imo* (4) *nos cum Christo suscitatos, positos dudum cum eo* in cœlestibus Eph. II. 6. *His igitur omnibus, nunquid convenientissimum est, ut vitam degamus cœlestem?*

2. *Et quid suavius etiam cogitari possit, quam in cœlis vivere, cum* Christo, *cujus* jugum *vel hic adeo* suave *est* Matth. XI. 30. *cum* Deo, *cujus* regnum non esca est & potus; sed pax & gaudium in Spiritu S. Rom. XIV. 17. *Et si in Cœlis vivere, non sit suaviter & beate vivere, quid tandem esset?*
3. *Porro efficacissima est calestis conversatio* (a) *ad* pietatem *provocandam, scil. dum continuo intenti sumus in cœlum & cœlestia* Phil III. 14. (b) *Ad tentationes Satanæ detorquendas, quando animis sumus in cœlo, cœlestibus inescati deliciis, imo satiati, quid* siliquis *peccatorum, hujusque mundi caperemur? Conf.* Luc. XV. 16. *occupatos gravissimis cœli negotiis, quid avocaret ad terrena, futilia, puerilia?* (c) *Ad tollendam aut mitigandam qualis-aut quantacunque afflictionis amaritudinem, cogitare* quietem quæ nobis est sepofita *in cœlis* Hebr. IV. 9. 10. & XII. 2.
4. *Tandem qui hic non incipit vitam cœlestem, an posthac continuabit? Conf.* I Joh. III. 15. Joh. III. 36. *Qui hic non delectatur cœlestibus; an posthac delectabitur? Imo qui hic vitam degit terrestrem, carnalem, infernalem, an posthac unquam potiretur vita spirituali, divina, cœlesti?*

B. Quo igitur expeditiores reddamur ad conversationem cœlestem:

1. Simus *frequentes* in contemplatione cœlestis beatitudinis, & eorum quæ huc faciunt Col. III. 1. ignoti enim nulla cupido.
2. Simus Deo *supplices*, qui nobis per Spiritum, spiritualem ac cœlestem indolem & propensionem conferat. Conf. Joh. III. 5. qui nobis *benedicat cœlestibus donis in Christo Jesu* Eph. I. 3. imo qui nos & hic *ponat* in *cœlestibus cum Christo* Eph. II. 6.
3. *Assuescamus* cœlesti, & conversationi, continuatis exercitiis cœlestibus. v. g. contemplationi, glorificationi divinæ, sabbatismo cœlesti, &c. desuescamus mundo & mundanis.
4. Ambiamus *consortium cœleste*, quali olim potiemur in cœlis Heb. XII. 23. quo ejus ope erigamur & formemur ad vitam ac conversationem cœlestem. Conf. Heb. X. 24. 25.

C. *Et si etiam* modum *desideres cœlestis hujus conversationis?*

1. *Sit* ingenua, *sincera, non fucata, quæ extus formam cœlestem mentiatur, intus terrena sit, imo infernalis* I Tit. I. 7.
2. *Sit* constans *& perpetua* Gal. III. 3.
3. *Sit* ubique *cœlestis, non tantum publice: sed etiam privatim: nec præsentibus tantum piis & cœlestibus; sed etiam impiis, hypocritis & mundanis.*
4. *Sit* universalis: *h. e. cœlestis non tantum in cœlestibus, in cultu divino; sed etiam in terrestribus nostris negotiis, sic ut* (a) *in terrestribus semper possimus agnoscere aliquid spirituale. v. g. in cibi ac potus dulcitie, dulcitiem convivii cœlestis* Matth. VIII. 11. *in claritate Solis syderei, claritatem Solis justitiæ. &c.* (b) *Ut per terrestria deduci conemur ad cœlestia, &c.*

XV. Habes igitur concionis partes omnes, partiumque singularum ingredientia, regulas, affectus & exemplum unum, in quo non tam materiam; quam formam referre conati fumus: tria hic observanda: Cautiones aliquot.

1. *Omnes textus non admittere omnes ac singulas harum partium. Sic usus informatorius; item refutatorius, imo forte nec consolatorius, adeo commodus est textui nostro, atque quidem tres posteriores.*
2. *Nec etiam, si forte textus omnes admittat, admittit semper, vel tempus, vel auditorii ratio: proinde delectus prudentia Ecclesiastis hic committendus est.*
3. *Nec in singulis partibus omnia admitti possunt ingredientia, nec si possent, debent semper. Nec quæ admittuntur eodem conatu & prolixitate admitti debent, quod unum alio quandoque utilius accidat Auditorio.*

XVI. Textus *prolixiores*, quantum ad rei summam, eodem modo possunt ac debent enarrari. Sic nim. ut Textus prolixiores quomodo tractandi.

1. Vel secundum leges explicationis textualis, breviter exponatur, tum scopus textus totius accurate investigetur, hinc unum argumentum doctrinale conficiatur, tum omnia quæ sunt in textu, ad suum locum referantur, sic unum referatur, ad confirmationem aut expositionem doctrinæ,

doctrinæ, alterum ad ingredientia consolationis, aut reprehensionis, aut explorationis, aut exhortationis: quod fieri perquam utiliter posse, ego in plerisque Dominicalibus constanter observavi; sed non absque labore.

2. Vel si hoc nolis, possis textum, brevi analysi & exegesi expedire, secundum prædictas explicationis textualis leges: eoque facto, præcipuas ejus doctrinas producere, & ex eis unam aut alteram, quæ maxime conduxerit Ecclesiæ, & per eas partes, quæ maxime spectent ad ædificationem, persequi.

3. Vel singulis textus partibus, suas admiscere observationes, aut applicationes, selectis ex omnibus partibus, utilissimis & maxime necessariis Ecclesiæ: qui modus receptissimus est.

Elocutionis. XVII. *Hactenus inventionem, dispositionem & elaborationem diximus; restat elocutio, quæ tria ista complectitur:*

1. Stylus. 1. *Stylum, qui esse debet*

A. *Purus quantum fieri potest, ab omnibus vocibus exoticis, ac terminis artium, ut ab omnibus omnia percipi possint. Neque enim Deus, cujus personam Ecclesia, ea sustinet, quicquam frustra dictum vult.*

B. *Non sit tumidus, aulicus, sesquipedalis; aut etiam nimium vulgaris & abjectus, ut sordeat; sed masculus ac spiritualis.*

C. *Clarus & perspicuus, rebus, secundum suum momentum exprimendis, commodus.*

2. Vox. 2. Vocem, quæ esse debet

A. Sonora, distincta; toti auditorio satisfaciendo sufficiens; nec etiam nimium tarda, aut nimium velox.

B. Rebus & affectibus adaptata, proinde (1) nec nimium elata, nec nimium depressa; sed mediocris, ut pro re nata elevari ac deprimi possit. (2) Non monotonos, seu per totam concionem uno tono oberrans, seu variato quidem; sed post aliquot commata ac periodos, in idem recidens: qua monotonia plurimum decedit gratiæ & efficaciæ concionis.

3. Gestus. 3. *Gestus, quos esse decet*

1. *Nec nimium affectuosus, nec nimium placidos.*

2. *Nec histrionicos, risum potius, quam pios affectus movere idoneos.*

3. *Spirituales, rebus quæ pronunciantur, affectibus qui moveri intenduntur, adaptatos.*

Quibus rationibus hæc optima sit medus. XVIII. Hæc tandem concionandi methodus est, quam existimamus non simpliciter *bonam*: (quod aliis etiam quibusvis, pro diversa ratione Ecclesiarum, locorum, temporum, nolim abrogatum) sed *optimam*

1. Ratione *Ecclesiastis*, qui ejus ope, quævis sibi, tam inter meditandum, quam legendum obvia, utcunque confusa, in suum locum referre, pariter & memoriæ committere poterit.

2. Ratione *Auditorum*, qui dicta ac dicenda commodius prosequi, memoriæ committere, rememorare, & secum, aut cum suis repetere poterunt, à quo omnis fere concionis efficacia suspenditur.

3. Ratione *dicendorum*, quæ cuncta qualiacunque sint, aut apud quosvis occurrant, ad ejus topica nullo negotio revocari possunt.

4. Imprimis ratione *praxeos*, quæ hujus ope, ex ipsis fundamentis, secundum omnes sui partes, aptissime instrui & adornari potest, comprobantibus rem, tot Anglorum pariter & Belgarum scriptis πρακτικωτάτοις, beneficio hujus methodi adornatis.

F I N I S.

IN

INDEX

Locorum Scripturæ præcipuorum,

Ubi literæ a. & b. columnam notant, primam & secundam, à sinistra versus dextram.

IV.

IX.

LOCORUM SCRIPTURÆ.

20.

27.

LOCORUM SCRIPTURÆ.

FINIS.

INDEX

Rerum & Verborum

In utrumque volumen.

NB. *Repeto monitum, indici præcedenti præfixum. Literæ a. & b. post numeros, designant columnas, à sinistra versus dextram.*

Ætas

Auditio

Con-

D.

E.

F.

H.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

in

S.

T.

Vita

W.

FINIS.

